

Τίτλος Διδακτορικής
Διατριβής

Συγγραφέας
Επιστημονικός υπεύθυνος
υποέργου (υποέργο 10)
Λοιπά μέλη συμβουλευτικής
επιτροπής

Εναλλακτικές Στρατηγικές των λιγότερο
ισχυρών κρατών στο Διεθνές σύστημα
των νεότερων χρόνων .

Διονύσιος Τσιριγώτης
Καθ. Παναγιώτης Ήφαιστος

Αναπλ.Καθ.Αθανάσιος Πλατιάς
Αναπλ.Καθ.Χαράλαμπος Παπασωτηρίου

Η παρούσα διδακτορική διατριβή εκπονήθηκε στα πλαίσια του έργου:

Γ ' ΚΠΣ - ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ
«ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ: ΥΠΟΤΡΟΦΙΕΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΜΕ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΒΑΣΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ »

ΜΕΤΡΟ 2.2 «Αναμόρφωση Προγραμμάτων Σπουδών –
Διεύρυνση Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης»

Ενέργεια 2.2.3 «Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών -
Έρευνα - Υποτροφίες»

Κατηγορία Πράξεων 2.2.3.β. «Υποτροφίες Έρευνας με προτεραιότητα στη Βασική Έρευνα»

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ)
και 25% από εθνικούς πόρους

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Αντικειμενικός Στόχος της Μελέτης	vi
1.2. Σύνοψη Συμπερασμάτων	ix
1.3. Θεωρητική και Πολιτική χρησιμότητα της Μελέτης	xi
1.4. Μεθοδολογικά Βήματα	xv
1.4.1. Μεθοδολογία	xvi
1.5. Σκιαγράφηση της Μελέτης	xxiii

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1. Εναλλακτικές Στρατηγικές των λιγότερο Ισχυρών Κρατών στο Διεθνές Σύστημα των Νεότερων Χρόνων.

2.1.1. Προσδιορισμός και βασικά χαρακτηριστικά του σύγχρονου Διεθνούς Συστήματος	25
2.1.2. Η Ετερότητα των Κρατών μελών του Διεθνούς Συστήματος	30
2.1.3. Ο ρόλος των Διεθνών Θεσμών στη λειτουργία του Διεθνούς Συστήματος	32
2.1.4. Προσδιορισμός και ρόλος της Ισχύος	35
2.1.5. Διάκριση Ισχυρών και λιγότερο Ισχυρών Κρατών	38
2.2. Προσδιορισμός και διαμόρφωση της Υψηλής Στρατηγικής	41
2.3. Εναλλακτικές Στρατηγικές των λιγότερο ισχυρών κρατών	52
2.3.1. Πολιτικές Στρατηγικές.	
2.3.1.1. Συμμαχίες	54
2.3.1.2. Ουδετερότητα	58
2.3.1.3. Σύμπραξη με τον ισχυρό στη βάση ενός συστήματος πελατειακών σχέσεων	59
2.3.2. Στρατιωτικές Στρατηγικές.	
2.3.2.1. Επιθετικές στρατηγικές	65
2.3.2.2. Αμυντικές Στρατηγικές	71
2.3.2.3. Υποθέσεις Εργασίας από τη Μελέτη των Εναλλακτικών Στρατιωτικών Στρατηγικών	73
2.4. Θεωρητική ανάλυση των εναλλακτικών στρατηγικών επιλογών.	
2.4.1. Το Παραδοσιακό παράδειγμα	78
2.4.2. Ερμηνεία πολιτικών στρατηγικών από την Νεορεαλιστική Θεωρία ..	82
2.4.3. Ερμηνεία στρατιωτικών στρατηγικών από την Νεορεαλιστική θεωρία	87
2.4.4. Θεωρία Εσωτερικής Δομής	93
2.4.4.1. Ερμηνεία πολιτικών στρατηγικών από τη Θεωρία της Εσωτερικής Δομής	97
2.4.4.2. Ερμηνεία στρατιωτικών στρατηγικών από την Θεωρία της Εσωτερικής Δομής	101
2.5. Κεντρικές Υποθέσεις Εργασίας	105

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3.1. Ελληνική Υψηλή Στρατηγική των Βαλκανικών Πολέμων	
3.2. Διάγνωση Διεθνούς Περιβάλλοντος	112
3.3. Πολιτικοί Στόχοι της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής	122
3.4. Φύση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής	132
3.5. Βάσεις της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής.	
3.5.1. Αποφυγή Στρατηγικής Υπερεπέκτασης	143
3.5.2. Αποφυγή ενός παρατεταμένου πολέμου φθοράς που θα οδηγούσε στην σταδιακή αφαίμαξη των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων	145
3.5.3. Απόρριψη πολιτικής ουδετερότητας	148
3.5.4. Απόρριψη πολιτικών κατευνασμού	151
3.6. Μέσα της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής.	
3.6.1. Εσωτερική εξισορρόπηση	156
3.6.2. Εξωτερική Εξισορρόπηση	161
3.6.3. Επιδίωξη αποφασιστικών μαχών για την επίτευξη των πολιτικών στόχων	173
3.6.3.1. Μάχες Σαραντάπορου και Ιωαννίνων (Α' Βαλκανικός Πόλεμος)	174
3.6.3.2. Μάχη Κιλκίς-Λαχανά (Β' Βαλκανικός Πόλεμος)	180
3.6.3.3. Επιχειρήσεις στη Μέση Κοιλάδα του Στρυμόνα-Μάχη της Στενωπού Κρέσνας. Οι τελευταίες επιχειρήσεις-υπέρβαση του αποφασιστικού-κορυφαίου σημείου της νίκης, (culminating point of victory) , του Ελληνικού στρατού	185
3.6.4. Υπονόμευση της Δυνατότητας Επιμελητείας του Αντιπάλου	189
3.7. Νομιμοποίηση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής των Βαλκανικών Πολέμων.	
3.7.1. Εσωτερική νομιμοποίηση	195
3.7.2. Διεθνής Νομιμοποίηση	200
3.8. Αξιολόγηση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής	204
3.9. Επαλήθευση των Κεντρικών Υποθέσεων Εργασίας	215

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1. Ελληνική Υψηλή Στρατηγική του Α' Παγκόσμιου Πολέμου	
4.2. Διάγνωση Διεθνούς Περιβάλλοντος	232
4.3. Πολιτικοί Στόχοι της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής του Α' Π.Π.	
4.3.1. Διατήρηση του status-quo στο περιφερειακό σύστημα των Βαλκανίων. Πολιτική προσωρινής ή διαρκούς ουδετερότητας;	239
4.3.2. Έξοδος από την Ουδετερότητα. Σύμπραξη με την Αντάντ ή με τις Κεντρικές Δυνάμεις;	251
4.3.3. Διασφάλιση των Ελληνικών κυριαρχικών συμφερόντων- διατήρηση ισορροπίας ισχύος	261
4.4. Βάσεις της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής.	
4.4.1. Ανάσχεση Βουλγαρίας-Τουρκίας	272
4.4.2. Οικονομία των μέσων-πηγών και ορθολογική χρήση τους για την επίτευξη των ιεραρχημένων πολιτικών στόχων	289
4.5. Φύση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής του Α'Π.Π.	293

4.6. Μέσα της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής του Α' Π.Π.	
4.6.1. Στρατιωτική και οικονομική αναδιοργάνωση-αναμόρφωση.(Εσωτερική Εξισορρόπηση)	315
4.6.2. Εξωτερική Εξισορρόπηση	320
4.6.3. Πελατειακές Σχέσεις	322
4.7. Νομιμοποίηση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής του Α' Π.Π.	
4.7.1. Εσωτερική Νομιμοποίηση	331
4.7.2. Διεθνής Νομιμοποίηση	335
4.8. Αξιολόγηση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής του Α' Π.Π.	
4.8.1. Εσωτερική-εξωτερική προσαρμοστικότητα	339
4.8.2 Στρατηγική σύζευξη Μέσων-Στόχων	343
4.8.3. Στρατηγική αποτελεσματικότητα	349
4.8.4. Βαθμός τρωτότητας	353
4.8.5. Εσωτερική σύντηξη των όψεων και των μέσων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής	356
4.9. Επαλήθευση των Κεντρικών Υποθέσεων Εργασίας	361

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Ελληνική Υψηλή Στρατηγική της Μικρασιατικής Εκστρατείας

5.1. Διάγνωση Διεθνούς Περιβάλλοντος.	
5.1.2. Διάγνωση Διεθνούς Περιβάλλοντος από την κυβέρνηση του Βενιζέλου	377
5.1.3. Διάγνωση Διεθνούς Περιβάλλοντος από τις Μετανοεμβριανές Κυβερνήσεις	400
5.2. Πολιτικοί Στόχοι της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής.	
5.2.1. Πολιτικοί στόχοι της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου.	
5.2.1.1.Πραγμάτωση της Μεγάλης ιδέας	406
5.2.1.2. Αναβίβαση της θέσης και ρόλου της Ελλάδος	408
5.2.1.3. Επιβολή της πολιτικής θελήσεως της Ελλάδος στην Τουρκία	410
5.2.1.4. Διαμελισμός-αποσύνθεση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας	414
5.2.2. Πολιτικοί Στόχοι των Μετανοεμβριανών Κυβερνήσεων.	
5.2.2.1. Αναστολή των στρατιωτικών επιχειρήσεων και εκκένωση της Μ.Ασίας ή επανέναρξη και συστηματικοποίησή τους με στόχο την πλήρη εφαρμογή των όρων της Ειρήνης ;	416
5.2.2.2. Επιβολή της Ελληνικής Πολιτικής Βουλήσεως στον Κεμάλ	421
5.2.2.3. Πολιτική Απόφαση για Προέλαση της Ελληνικής Στρατιάς προς την Αγκυρα	428
5.2.2.4. Απόφαση της Ελληνικής Πολιτικής Ηγεσίας για κατάληψη της Κωνσταντινούπολης- διακήρυξη της αυτονομίας της Σμύρνης	438
5.2.2.5. Πολιτικές-διπλωματικές διεργασίες για αναστολή των επιθετικών επιχειρήσεων. Παγίωση των τετελεσμένων ή οριστική απεμπλοκή των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων από τη Μ.Ασία;	442
5.3. Φύση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής	448
5.4. Βάσεις της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής.	
5.4.1. Αποφυγή Στρατηγικής Υπερεπέκτασης	459

5.4.2. Αποφυγή πολιτικού κατευνασμού	462
5.4.3. Αρχή αυτοβοήθειας	464
5.4.4. Δημιουργία τετελεσμένων γεγονότων	466
5.5. Μέσα της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής της Μικρασιατικής Εκστρατείας.	
5.5.1. Μέσα της Υψηλής Στρατηγικής Ε.Βενιζέλου	469
5.5.1.1. Εξισορρόπηση της ισχύος του αντιπάλου.	
α) Εσωτερική εξισορρόπηση	469
β) Εξωτερική Εξισορρόπηση	474
5.5.1.2. Εκμετάλλευση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής.	
α) Εφαρμογή κεραυνοβόλων στρατιωτικών ενεργειών	478
β) Διεξαγωγή αποφασιστικών μαχών	481
5.5.1.3. Ενίσχυση της διεθνούς θέσεως της Ελλάδος	484
5.5.2. Μέσα της Υψηλής Στρατηγικής των Μετανοεμβριανών Κυβερνήσεων.	
5.5.2.1. Εσωτερική Εξισορρόπηση. Ποιοτική και ποσοτική εσωτερική στρατιωτική εξισορρόπηση	492
5.5.2.2. Εξωτερική Εξισορρόπηση	497
5.5.2.3. Διπλωματική Στρατηγική	500
5.5.2.4. Στρατιωτική στρατηγική. (Διεξαγωγή αποφασιστικών μαχών για την επίτευξη του πολιτικού στόχου).	
α) Επιθετικές επιχειρήσεις Μαρτίου 1921	516
β) Επιθετικές Επιχειρήσεις Ιουνίου 1921	521
γ) Επιθετικές Επιχειρήσεις πέρα από Σαγγάριο	526
δ) Υπέρβαση του αποφασιστικού σημείου της νίκης από την Ελληνική Στρατιά Μ.Ασίας	536
ε) Η Ελληνική Υψηλή και Στρατιωτική Στρατηγική περιαγάγετε σε αδιέξοδο.(Κεμαλική Αντεπίθεση)	542
5.6. Νομιμοποίηση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής.	
5.6.1. Εσωτερική Νομιμοποίηση	555
5.6.2. Διεθνής Νομιμοποίηση	562
5.7. Αξιολόγηση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής	
5.7.1. Εσωτερική –εξωτερική προσαρμοστικότητα της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής	568
5.7.2. Στρατηγική σύζευξη μέσων- στόχων	573
5.7.3. Στρατηγική Αποτελεσματικότητα	580
5.7.4. Βαθμός Τρωτότητας	584
5.7.5. Εσωτερική Σύντηξη των διαστάσεων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής	591
5.8. Επαλήθευση των Κεντρικών Υποθέσεων Εργασίας	599

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

6.1. Προσδιοριστικές μεταβλητές της διαδικασίας επιλογής και διαμόρφωσης της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, (1912-1922)	618
6.2. Καταληκτικά πορίσματα από την μελέτη των εναλλακτικών πολιτικών και στρατιωτικών όψεων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής.	

6.2.1. Πολιτικές Στρατηγικές	629
6.2.2. Στρατιωτικές Στρατηγικές	638
6.3. Συγκριτική επαλήθευση των Κεντρικών Υποθέσεων Εργασίας	648
6.4. Συμβολή της Μελέτης στην Θεωρία Διεθνών Σχέσεων	676

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα Ι. Μεταβλητές της Κρατικής Ισχύος των Βαλκανικών Κρατών	683
Παράρτημα ΙΙ. Θουκυδίδεια Παράδοση, Ρεαλιστική Θεωρία και Θεωρία Εσωτερικής Δομής	685
Παράρτημα ΙΙΙ. Ισορροπία Στρατιωτικών Δυνάμεων Ελλάδος-Τουρκίας κατά την Μικρασιατική Επιχείρηση	689

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	695

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ύπαρξη και λειτουργία του Διεθνούς Συστήματος, κρυσταλλώνεται στην διαρκή αλληλεπίδραση των κεντρικών του μονάδων- κράτη, η οποία επαλλάσσεται στο πλαίσιο ενός άξονα συνεργατικών και συγκρουσιακών δράσεων, απότοκο της οργανωτικής αρχής του Συστήματος-Διεθνής Αναρχία. Αναπόδραστα τα διαφορετικά οντολογικά χαρακτηριστικά των εκάστοτε συλλογικών ομάδων, η ανισόρροπη κατανομή των πηγών ισχύος και οι διακριτές αξιώσεις ισχύος παρωθούν σε αέναες διαδικασίες για την σύμπληξη βιώσιμων, αυτόνομων πολιτειακών σχηματισμών διαφορετικού μεγέθους, βαθμίδας και ρόλου. Με άλλα λόγια η ύπαρξη -εγκαθίδρυση του Διεθνούς Συστήματος και η λειτουργία της δομής του απολήγει στην ταξινόμηση των κρατών σε εναλλακτικές ιεραρχήσεις ισχύος-θέσεως-ρόλου, με συνεπακόλουθο την διάκριση μεταξύ των κρατών, που διαμορφώνουν σε μείζονα βαθμό την δομή του Συστήματος και των κρατών που καλούνται να αναπροσαρμόσουν τις εσωτερικές τους δομές νοηματοδοτούμενα από τις κατευθυντήριες αρχές της Συστημικής Δομής.

Ως εκ τούτου η διάκριση μεταξύ ισχυρών και λιγότερο ισχυρών κρατών, συνωθεί στην εξέταση και θεωρητική ανάλυση μιας δέσμης ενεργειών, διλημμάτων και προβλημάτων της Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων η συνισταμένη των οποίων απεικονίζεται στις αδιάλειπτες-συστηματικές πολιτικές επιλογές των πρώτων για επιζήτηση και επαύξηση των συντελεστών ισχύος τους με θεμελιώδη στόχο την διατήρηση ή την ενίσχυση της θέσης και ρόλου τους εντός του Συστήματος, σε αντιδιαστολή με τις πολιτικές επιλογές των δεύτερων για την πρόσκτηση και εξεύρεση ικανών συντελεστών ισχύος για την παραγωγή ασφάλειας με απότοκο την επιβιώσή τους και την διατήρηση διακριτής θέσης και ρόλου εντός του Διεθνούς περιβάλλοντος.

Συνακόλουθα το κεφαλαιώδες-αξονικό μέσο για την παραγωγή ασφάλειας, για την διασφάλιση της εσωτερικής και εξωτερικής κυριαρχίας και για την πραγμάτωση των οριοθετημένων και ιεραρχημένων πολιτικών στόχων του εκάστοτε κράτους, είναι η Υψηλή του Στρατηγική. Το ζήτημα της ασφάλειας-επιβίωσης μιας διακριτής κρατικής οντότητας οσμώνετε στο εποικοδόμημα της Υψηλής της Στρατηγικής παρωθώντας στην αगाστή συνέργια όλων των διατιθέμενων συντελεστών ισχύος για την προάσπιση του συμφέροντος επιβίωσης. Τοιουτοτρόπως το δίπολο ισχύς-ασφάλεια αναγάγετε σε ζήτημα αιχμής της Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων, εφόσον η επιβίωση-ασφάλεια των κρατών συνιστά κεντρική-προϋποτιθέμενη συνθήκη τόσο για την διαμόρφωση και λειτουργία της δομής του Συστήματος όσο και για την ύπαρξη, την οργανωτική λειτουργία, την άσκηση πολιτικής κυριαρχίας και την αξίωση εσωτερικής και εξωτερικής κυριαρχίας των διακριτών κρατικών μονάδων. Τα μέσα της εκάστοτε Υψηλής Στρατηγικής για την παραγωγή ασφάλειας και για την πραγμάτωση των συμπαρομαρτούντων πολιτικών αξιώσεων, οριοθετούνται και κατηγοριοποιούνται σε εσωτερικούς και εξωτερικούς συντελεστές ισχύος, συνυφασμένα με μια πλειάδα εναλλακτικών πολιτικών-στρατιωτικών στρατηγικών επιλογών.

1.1. Αντικειμενικός Στόχος της Μελέτης

Για το λόγο αυτό ο στόχος της παρούσας διατριβής κρυσταλλώνεται στην ανάλυση του ανωτέρω κεντρικού προβλήματος της Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων και του μείζονος διλήμματος ασφαλείας των λιγότερων ισχυρών κρατών, δηλαδή στην επιλογή, διαμόρφωση και εφαρμογή των εναλλακτικών πολιτικό-στρατιωτικών

όψεων της Υψηλής τους Στρατηγικής, αφενός για την ανάσχεση των αναφαινόμενων απειλών έναντι της εσωτερικής και εξωτερικής του κυριαρχίας και αφετέρου για την πραγμάτωση των ιεραρχημένων και προσδιορισμένων πολιτικών τους στόχων¹.

Περαιτέρω θα επιχειρηθεί ο έλεγχος μιας σειράς κεντρικών υποθέσεων εργασίας, που εκπορεύονται από τα θεωρητικά ρεύματα του Παραδοσιακού Παραδείγματος και λειτουργούν επεξηγηματικά-ερμηνευτικά ως προς τα αίτια-ανεξάρτητες μεταβλητές, της διαδικασίας επιλογής και εφαρμογής της εκάστοτε Υψηλής Στρατηγικής υπό το πλαίσιο των εναλλακτικών πολιτικών και στρατιωτικών της όψεων². Με άλλα λόγια θα μελετηθεί ο ακολουθητέος τρόπος-διαδικασία της υιοθέτησης και εφαρμογής των εναλλακτικών πολιτικό-στρατιωτικών στρατηγικών, αναδεικνύοντας τους προσδιοριστικούς παράγοντες,(ανεξάρτητες μεταβλητές), της εν λόγω διαδικασίας, αξιολογώντας παράλληλα την αποτελεσματικότητα της/των πολιτικής/ πολιτικών και στρατιωτικής/στρατιωτικών επιλογής/επιλογών τόσο για την περιστολή-εξουδετέρωση των αναφυόμενων άμεσων και έμμεσων απειλών όσο και για την επίτευξη των κεντρικών πολιτικών τους στόχων.

Αναμφίλεκτα, το γεγονός των περιορισμένων συντελεστών ισχύος των λιγότερο ισχυρών κρατών, με απότοκο την ιστορική ρήση των Αθηναίων πρέσβων προς τους Μηλείους ότι «ο ισχυρός επιβάλλεται όσο του επιτρέπει η δυναμή του και ο αδύναμος υποχωρεί και αποδέχεται», δεν επαληθεύει διαχρονικά και εμπειρικά την υπόθεση εργασίας ότι οι ισχυροί συντελεστές ισχύος καταδικάζουν αυτοδικαίως το λιγότερο ισχυρό κράτος σε παθητική δράση, σε περιθωριακό ρόλο και θέση, μετατρέποντάς το σε έρμαιο των πολιτικών ορέξεων των ισχυρών συντελεστών του Συστήματος. Μια σειρά μελετών της διεθνούς βιβλιογραφίας καταδεικνύει τις δυνατότητες-ικανότητες των λιγότερων ισχυρών κρατών :

α) να διαρρήξουν την αποτελεσματικότητα της Υψηλής Στρατηγικής των ισχυρών συντελεστών του Συστήματος³,

β) να επιζητήσουν και να προσκτήσουν ικανούς συντελεστές εξωτερικής εξισορρόπησης⁴,

γ) να εισπράξουν πολλαπλάσιο βαθμό ασφάλειας συγκριτικά με τους διατιθέμενους εσωτερικούς – εξωτερικούς συντελεστές ισχύος τους⁵,

δ) να δανεισθούν και να διαχειρισθούν τους συντελεστές ισχύος των ισχυρών κρατών για να επιτύχουν τους πολιτικούς τους στόχους⁶,

ε) να προβάλουν και να αξιοποιήσουν με τον βέλτιστο δυνατό τρόπο το συγκριτικό τους πλεονέκτημα,(το οποίο μπορεί να κρυσταλλώνεται στην τοπογεωγραφία τους, στις πλουτοπαραγωγικές του πηγές, στην γεωστρατηγική τους θέση, στις τεχνολογικές τους καινοτομίες, στις ικανότητες της πολιτικής ή στρατιωτικής ελίτ, κ.α.), με στόχο την προσέγκυση πολιτικό-στρατιωτικών επενδύσεων από τα ισχυρά κράτη γεγονός που δύναται να απολήξει σε «παγίδα επενδύσεως» για τα τελευταία. Δηλαδή το ισχυρό κράτος θα εξαναγκαστεί να

¹ Βλέπε παρακάτω κεφάλαιο 2.

² Ibid.

³ Βλέπε V.V.Sveics, *Small Nation Survival*, σ.σ.12-15,37-41,261-265.

⁴ Κυριότερος συντελεστής εξωτερικής ισχύος είναι η σύναψη αμυντικής συμμαχίας του λιγότερου ισχυρού κράτους με έναν ισχυρό κρατικό συντελεστή. Ενδελεχή ανάλυση του ζητήματος των συμμαχιών μεταξύ ισχυρών και λιγότερο ισχυρών κρατών διεξάγεται στο Rothstein R., *Alliances and Small Powers*.

⁵ Βλέπε, Ronald P. Barston, “The External Relations of Small States” στο August Schou & Arne Olav Brutland,(ed.), *Small States in International Relations*, σελ.46.

⁶ Βλέπε Keohane, Robert O. “The Big Influence of Small Allies” και Park, Chang Jin, “The Influence of Small States Upon the SuperPowers: United States-South Korean Relations as a Case Study,1950-53”. Επίσης, Michael Handel, *Weak States in the International System*,σ.σ.131-148.

αποτρέψει οποιαδήποτε ενδεχόμενο-κατάσταση που θα απειλούσε ή θα εκμηδένιζε τις προηγούμενες στρατιωτικές-πολιτικές του επενδύσεις⁷,

στ) να αποκτήσουν και να συντηρήσουν διακριτή θέση και αυτόνομο ρόλο στο Διεθνές Σύστημα επιτυγχάνοντας την ανάσχεση-αποτροπή των άμεσων και έμμεσων περιφερειακών απειλών έναντι της εσωτερικής-εξωτερικής τους κυριαρχίας, διαμορφώνοντας και εφαρμόζοντας εναλλακτικές-συνεργατικές πολιτικές και στρατιωτικές Στρατηγικές⁸.

Τοιουτοτρόπως μια πλειάδα θεωρητικών υποθέσεων εργασίας οσμάνεται στον πυρήνα του επιστημονικού ενδιαφέροντος για τον ρόλο των λιγότερο ισχυρών κρατών στο Διεθνές Σύστημα και αποκρυσταλλώνεται στα συνακόλουθα ερωτήματα που νοηματοδοτούν και παρωθούν τον αντικειμενικό στόχο της παρούσας μελέτης.

α) Ποιες είναι οι μείζονες απειλές που αναφύονται για την εσωτερική-εξωτερική ανεξαρτησία ενός λιγότερου ισχυρού κράτους⁹;

β) Πώς επηρεάζεται το λιγότερο ισχυρό κράτος από τους δομικούς περιορισμούς και τα αναφαινόμενα παράθυρα ευκαιριών και απειλών εντός του Διεθνούς Συστήματος¹⁰;

γ) Ποιος είναι ο ρόλος των κυρίαρχων γραφειοκρατικών ομάδων και ποιες είναι οι ικανές και αναγκαίες συνθήκες για την διαμόρφωση μιας ορθολογικής και αποτελεσματικής Υψηλής Στρατηγικής¹¹;

δ) Ποιος είναι ο βαθμός της στρατηγικής αποτελεσματικότητας των μέσων εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης, πώς επηρεάζεται η διαδικασία επιλογής

⁷ Βλέπε σχετικά, R.P.Barston, *The Other Powers*, σ.σ.22-26. Michael Handel, *Weak States in the International System*, σ.σ.68-156. Arnold Wolfers, *Discord and Collaboration*, σελ.111. Π. Ήφαιστος, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων*, Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας, σελ.308.

⁸ Σχετικά με την φύση της Υψηλής Στρατηγικής του λιγότερου ισχυρού κράτους και την δυνατότητα για αξιώση διακριτής θέσης και ρόλου εντός του Συστήματος βλέπε David Vital, *The Inequality of States*, σ.σ.117-191. David Vital, *The Survival Of Small States*, σ.σ.117&124.

Σημαντική επίσης είναι και η μελέτη της A.Baker Fox, *The Power of Small States*, σχετικά με την δυνατότητα των λιγότερο ισχυρών κρατών να αντιταχθούν στις πολιτικό-στρατιωτικές πιέσεις των ισχυρών σε περιόδους κρίσεων.

Αναφορικά με την ικανότητα των λιγότερο ισχυρών κρατών να αντιπαρέλθουν στην στρατιωτική και τεχνολογική υπεροχή των ισχυρών βλέπε Mack Andrew. "Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict".

⁹ Βλέπε σχετικά Colin Clarke & Tony Payne, *Politics, Security and Development in Small States*, σ.σ. 64-69. Robert Rothstein, *Alliances and Small Powers*, σ.σ. 37-45. Hakan Wiberg, "Security Problems of Small Nations", στο Werner Bauwens, Armand Clesse and Olav F.Knudsen, *Luxemburg Institute for European and International Studies*, (ed.), *Small States and the Security Challenge in the New Europe*, σ.σ. 21-27 &32-35. Gabriel Sheffer, "The Security of Small Ethnic States: A Counter Neo-Realist Argument", στο Efraim Inbar & Gabriel Sheffer, (ed.), *The National Security of Small States in a Changing World*, σ.σ. 18-38.

¹⁰ Σχετικά με τα παράθυρα ευκαιριών και τρωτότητας που διανοίγονται για το εκάστοτε κράτος και επιδρούν στην διαμόρφωση της Υψηλής του Στρατηγικής βλέπε Marc Trachtenberg, *History and Strategy*, σ.σ. x, 51-61, 100-107, 132-146. Επίσης Stephen Van Evera, *Causes of War*, σ.σ. 4-6, 73-104, 260-261.

Αναφορικά με τους δομικούς περιορισμούς τους Συστήματος βλέπε Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, σ.σ.73-77.

¹¹ Ως προς το ρόλο των κυρίαρχων γραφειοκρατικών ελίτ στην διαδικασία προσδιορισμού και διαμόρφωσης της Υψηλής Στρατηγικής βλέπε Graham Allison & Philip Zelikow, *Essence of Decision, Explaining the Cuban Missile Crisis*, σ.σ. 143-313. Morton H. Halperin, *Bureaucratic Politics & Foreign Policy*. Barry R. Posen, *The Source Of Military Doctrine*, σ.σ. 41-59. Jack Snyder, *The Ideology of the Offensive*, σ.σ. 24-34. Athanassios G. Platias, *High Politics in Small Countries. An Inquiry into the Security Policies of Greece, Israel and Sweden*, σ.σ. 97-104, 113-120.

και εφαρμογής των όψεων-επιθετικές, αμυντικές, αποτρεπτικές, της Στρατηγικής και υπό ποιες προϋποτιθέμενες συνθήκες καθίσταται εφικτή η αγαστή σύζευξή τους;

ε) Ποια είναι τα αποτελέσματα των ανεξάρτητων (κατανομή ισχύος, διλήμματα ασφαλείας, άνιση ανάπτυξη) και των εξαρτημένων (διεθνείς θεσμοί) μεταβλητών ως προς την διαμόρφωση της όψης της Υψηλής Στρατηγικής και των συνεπακόλουθων πολιτικό-στρατιωτικών της επιλογών¹²;

Ο βαθμός σπουδαιότητας των απαντήσεων που δίδονται στα ανωτέρω ερωτήματα καταδεικνύεται αφενός από το γεγονός ότι η ανορθολογική προορατική ικανότητα και αξιολόγηση των απειλών, των ευκαιριών και των περιορισμών της Συστημικής δομής, δύναται να απολήξει σε δυσεπίλυτα προβλήματα ασφαλείας-επιβίωσης για ένα λιγότερο ισχυρό κράτος και αφετέρου από την σημασία της ορθολογικής εκτίμησης των προσδιοριστικών αιτιών της φύσεως της Υψηλής Στρατηγικής και των συνωθούμενων πολιτικό-στρατιωτικών της μέσων, για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητάς της με απότοκο την διασφάλιση της εσωτερικής-εξωτερικής κυριαρχίας και την πραγμάτωση των μείζονων πολιτικών στόχων του εκάστοτε κράτους.

1.2. Σύνοψη Συμπερασμάτων

Η παρούσα μελέτη νοηματοδοτείται από το αρχέτυπο του Παραδοσιακού Παραδείγματος και εδράζεται στις συμπαρομαρτούντες θεωρητικές του κατευθύνσεις¹³, (Πολιτικός Ρεαλισμός, Νεορεαλιστική Θεωρία), συνυφαινόμενες και εμπλουτιζόμενες με κεντρικές υποθέσεις εργασίας της Εσωτερικής Δομής. Αντικειμενικός στόχος είναι η οικοδόμηση μιας κοινής δομής κατηγοριοποιήσεων, διλημάτων και επεξηγήσεων για την μελέτη της Υψηλής Στρατηγικής των λιγότερο ισχυρών κρατών, επιχειρώντας παράλληλα την κατάδειξη των μείζονων προβλημάτων της Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων, όπως είναι η άνιση ανάπτυξη, τα διλήμματα ασφαλείας, η ηγεμονική- μη νομιμοποιημένη χρήση της ισχύος, ο ρόλος και η λειτουργία των διεθνών θεσμών, η κατανομή των σχετικών κερδών, κ.α.

Η ερμηνεία των ανωτέρω προβλημάτων πραγματώνεται μέσα από τον εμπειρικό έλεγχο των κεντρικών υποθέσεων εργασίας της συγκεκριμένης μελέτης, (αποτέλεσμα της ανάλυσης των βασικών-ερμηνευτικών υποθέσεων των προκρινόμενων θεωρητικών κατευθύνσεων της Νεορεαλιστικής και της Θεωρίας της Εσωτερικής

¹² Αναφορικά με τον ρόλο των ανεξάρτητων-εξαρτημένων μεταβλητών στη διαμόρφωση της Υψηλής Στρατηγικής των κρατών βλέπε David A. Baldwin, (ed.) Neorealism and Neoliberalism. R. Rosecrance & A. Stein, (ed.), The Domestic Bases of Grand Strategy. John J. Mearsheimer, "The False Promise of International Institutions", στο Michael E. Brown, Sean M. Lynn-Jones and Steven E. Miller, (ed.), The Perils of Anarchy, σ.σ. 332-376. Martin Wight, Διεθνής Θεωρία, κεφ. 11.

¹³ Σύμφωνα με την ανάλυση του Arend Lijphart από το Παραδοσιακό Παράδειγμα εκπορεύονται τρεις θεωρητικές κατευθύνσεις- ρεύματα: της «παγκόσμιας κυβέρνησης», της «ισορροπίας ισχύος» και της «συλλογικής ασφαλείας». Lijphart A, "The Structure of the Theoretical Revolution in International Relations".

Αναμφίλεκτα η παράδοση του πολιτικού ρεαλισμού συνιστά φυσική προέκταση της θεωρίας της ισορροπίας ισχύος, εφόσον οι βασικές της αρχές εμπεριέχουν σχεδόν πλήρως το αρχέτυπο της ισορροπίας ισχύος. Ομοίως και η νεορεαλιστική θεωρία ως γνήσιο παρακλάδι του πολιτικού ρεαλισμού, (που συνώθησε στην ενίσχυση της ερμηνευτικής ικανότητας της ρεαλιστικής θεωρίας), η οποία θεμελιώνει την κεντρική της προβληματική στην θεωρία της ισορροπίας ισχύος και παρωθεί την ανάλυση των διεθνών σχέσεων σε νέες προβληματικές, με άξονα αναφοράς το επίπεδο του διεθνούς συστήματος για την μελέτη και ερμηνεία των δράσεων και λειτουργιών των κεντρικών του μονάδων-κράτη, εντάσσεται στην θεωρία της ισορροπίας ισχύος του Παραδοσιακού Παραδείγματος.

Δομής), στις επιλεγόμενες περιπτώσεις της Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας, Βαλκανικοί Πόλεμοι, Α' Π.Π. και Μικρασιατική Επιχείρηση, απολήγοντας στην εξαγωγή συμπερασμάτων.

Συνακόλουθα, για την βέλτιστη δυνατή κατανόηση του εγχειρήματος της παρούσας έρευνας αλλά και για να προιδεάσουμε τον αναγνώστη με τα πραγματευόμενα θεωρητικά ζητήματα, κρίνεται σκόπιμο να προτάξουμε συντομογραφικά τις κεντρικές υποθέσεις εργασίας .

Α) Θα εξετασθεί σε ποιο βαθμό οι μεταβλητές της διεθνούς αναρχίας-απουσίας μιας παγκόσμιας κανονιστικής εξουσίας, της ετερότητας των κρατών του Διεθνούς Συστήματος και των περιορισμένων ενεργειακών και πλουτοπαραγωγικών πόρων, παρωθούν τα λιγότερο ισχυρά κράτη σε διαδικασίες εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης για την διασφάλιση της επιβιώσής τους και της εσωτερικής και εξωτερικής τους κυριαρχίας, μέσω της ανάσχεσης των άμεσων απειλών και της διατήρησης της θέσης τους εντός του περιφερειακού τους υποσυστήματος.

Β) Ομοίως θα εξετασθεί εάν και σε ποιο βαθμό το συμφέρον επιβίωσης αναγάγετε σε ύψιστη εγγενή αξία για την ύπαρξη και λειτουργία οποιασδήποτε κρατικής οντότητας. Ιδιαίτερα θα μελετηθεί εάν για ένα λιγότερο ισχυρό κράτος η διασφάλιση της εσωτερικής-εξωτερικής του κυριαρχίας, καθίσταται εγγενής-κεφαλαιώδης στόχος της Υψηλής του Στρατηγικής.

Γ) Συνακόλουθα, λόγω των διαρκών μεταβολών, των διαδράσεων των κρατικών δρώντων του Διεθνούς Συστήματος, των ανακατανομών ισχύος και συμφερόντων, των διαφορετικών οντολογικών χαρακτηριστικών των συλλογικών ομάδων-κοινωνίες, των ετερόκλητων συμμαχικών σχημάτων, θα διερευνηθεί ο ρόλος και η σπουδαιότητα της αρχής της αυτοβοήθειας-εσωτερική εξισορρόπησης, για την επίτευξη των ιεραρχημένων και προσδιορισμένων πολιτικών στόχων της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερου ισχυρού κράτους.

Δ) Επίσης θα ελεγχθεί εάν και κατά πόσον η αναφαινόμενες άμεσες και έμμεσες απειλές που εκδηλώνονται στο περιφερειακό υποσύστημα ενός λιγότερου ισχυρού κράτους, το συνωθούν στην επιλογή και εφαρμογή μιας πολιτικής ουδετερότητας ή μιας πολιτικής σύμπραξης με (ή εξισορρόπησης ως προς) τον ισχυρότερο ή τον απειλητικότερο περιφερειακό συντελεστή.

Ε) Τοιουτοτρόπως θα ερευνηθεί εάν η σύμπληξη ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων με τους ισχυρούς συντελεστές του Διεθνούς Συστήματος, αναδεικνύεται σε μείζονα προσδιοριστικό παράγοντα για την επίτευξη των πολιτικών στόχων της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερου ισχυρού κράτους.

Στ) Ακολούθως θα εξετασθεί εάν ένα λιγότερο ισχυρό κράτος θα συνυφάνει την Υψηλή του Στρατηγική με επιθετικές όψεις εφόσον ικανοποιούνται μια ή περισσότερες από τις ακόλουθες προϋποτιθέμενες συνθήκες:

α) η πολιτική του ηγεσία επιδιώκει αλλαγή του status-quo ή επαναφορά του status-quante, ή επιβολή της πολιτικής της θελήσεως σε ένα έτερο κράτος,

β) επίκειται βαθμιαία αλλαγή της υπάρχουσας ισορροπίας ισχύος με συνεπακόλουθο την διάνοιξη ενός παραθύρου ευκαιρίας-εξασθένιση της σχετικής

ισχύος των περιφερειακών ανταγωνιστών, ή ενός παραθύρου τρωτότητας-βαθμιαία ενίσχυση των συντελεστών ισχύος των άμεσων περιφερειακών απειλών

γ) διακυβεύονται κυριαρχικά του συμφέροντα ή εγείρονται άμεσες απειλές προς το ζωτικό συμφέρον επιβίωσης.

Ζ) Τέλος θα διερευνηθεί ο ρόλος και η λειτουργία των διεθνών Θεσμών κατά την διαδικασία διαμόρφωσης και εφαρμογής της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερο ισχυρού κράτους. Δηλαδή σε ποιο βαθμό ενισχύουν ή περιστέλλουν την στρατηγική αποτελεσματικότητα της Υψηλής του Στρατηγικής για την επίτευξη του προσδιορισμένου πολιτικού στόχου.

1.3. Θεωρητική και Πολιτική χρησιμότητα της Μελέτης

Η επιλογή του συγκεκριμένου λιγότερου ισχυρού κράτους (Ελλάδα)¹⁴ και των τριών ιστορικών περιπτώσεων της περιόδου 1912-1922 παρωθεί στην ανάδειξη και διασάφηση των ζητημάτων αιχμής της Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων, (ισχύς-διεθνείς θεσμοί, ασφάλεια, δίλημμα ασφαλείας, άνιση ανάπτυξη, απόλυτα-σχετικά κέρδη), δίδοντας παράλληλα ένα ισχυρό ερμηνευτικό εργαλείο για την μελέτη-ανάλυση των ανεξάρτητων μεταβλητών της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερου ισχυρού κράτους και μια κατευθυντήρια αρχή για τις κυρίαρχες πολιτικό-στρατιωτικές ελίτ κατά την διαδικασία διαμόρφωσης και εφαρμογής της Υψηλής της Στρατηγικής. Αναλυτικότερα οι παράγοντες που καταδεικνύουν την θεωρητική και πολιτική χρησιμότητα της παρούσας μελέτης είναι οι ακόλουθοι.

Α) Η στρατηγική σημασία του Βαλκανικού και του Μικρασιατικού, (Ανατολικό ζήτημα¹⁵), περιφερειακού υποσυστήματος. Η θεμελιώδης βαρύτητα των εν λόγω υποσυστημάτων ενυφαίνεται στην διαδικασία διαμόρφωσης και εφαρμογής της Υψηλής Στρατηγικής των εκάστοτε πόλων του Διεθνούς Συστήματος, για την επίτευξη των προσδιορισμένων πολιτικών τους στόχων και την προάσπιση των κυριαρχικών τους συμφερόντων. Συγκεκριμένα, οι Μεγάλες Δυνάμεις, (όπως θα καταδειχθεί στη συνέχεια κατά την εξέταση των τριών ιστορικών περιπτώσεων), διαμορφώνουν την Υψηλή τους Στρατηγική με ορθολογιστικά κριτήρια κόστους-οφέλους, στο πλαίσιο υπολογισμών-εκτιμήσεων αναφορικά, με την δυνατότητα προαγωγής των εθνικών τους συμφερόντων, την κατανομή ισχύος και τις ενδεχόμενες ανακατανομές ισχύος σε κρίσιμα περιφερειακά υποσυστήματα και την δυνατότητα μετριασμού του σχετικού τους κόστους μέσω της σύμπληξης πολιτικό-στρατιωτικών

¹⁴ Το γεγονός ότι η Ελλάδα ήταν ένα λιγότερο ισχυρό κράτος στο βαλκανικό υποσύστημα, συγκριτικά με την Ρουμανία, Βουλγαρία και Σερβία, καταδεικνύεται στην συγκριτική ανάλυση των συντελεστών Ισχύος των εν λόγω κρατών. Για εκτενή ανάλυση βλέπε Παράρτημα Ι.

¹⁵ Το Ανατολικό ζήτημα εκπηγάει από την προοδευτική εξασθένηση-απίσχυση των συντελεστών ισχύος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας γιατί όπως αναφέρει και ο Ε. Ντριό: «[...] από το 17^ο αιώνα, η Οθωμανική αυτοκρατορία εξασθένησε, τα συννομή της υποχώρησαν, αναδιπλώθηκε, συρρικνώθηκε, έχασε τους χυμούς της, σαν τον αποξηραμένο καρπό που ζαρώνει. Η υποχώρηση του Ισλάμ στην Ευρώπη και στην Ασία, από τις δύο πλευρές του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων, γέννησε το Ανατολικό ζήτημα. Η ιστορία του αποτελεί καθαρά την ιστορία της προόδου των γειτονικών χωρών σε βάρος των μουσουλμανικών κρατών». Ε.Ντριό, Το Ανατολικό Ζήτημα, σ.σ. 82-83.

Συγκεκριμένα το Ανατολικό ζήτημα εσωκλείει τρεις διαστάσεις, μια γεωπολιτική-ανακατανομή της ισορροπίας ισχύος στο μικρασιατικό υποσύστημα και ικανοποίηση των εδαφικών αξιώσεων των βαλκανικών κρατών, μια γεωοικονομική-εμπορικοί οδοί και οικονομικές αρτηρίες προς Ασία, και μια θρησκευτική, σύγκρουση ισλάμ-χριστιανισμού. Βλέπε Ε.Ντριό, Το Ανατολικό Ζήτημα, επίσης Erik J. Zürcher, Turkey, A Modern History, σ.σ. 40-41, 57-58.

συμμαχιών ή μέσω του πολιτικού ελέγχου των ισχυρών περιφερειακών κρατικών συντελεστών, αυξάνοντας παράλληλα τα σχετικά τους κέρδη.

«Δεν ημπορώ να λέγω απλώς «ναι και αμήν!» εις όλας τα αποφάσεις των βαλκανικών κρατών και εις όλα τα ζητήματα τα αφορόντα τον Αίμον.Τοιαύτην ευθύνην δεν ημπορώ να αναλάβω ενώπιον της ιστορίας. Η Αυστρία είναι και αυτή βαλκανική Δύναμις»¹⁶.

«Η Αυστρία πρέπει να κυριαρχήση επί των μικρών βαλκανικών κρατών εις βάρος της Ρωσσίας. Αλλώς δεν θα ησυχάσωμεν ποτέ»¹⁷.

«Η Γαλλική Πολιτική, από της πτώσεως του Κλεμανσώ,(Ιανουάριος 1920) επανήλθεν εις την πατροπαράδοτον φιλότουρκον κατεύθυνσιν. Η Γαλλική Πολιτική διείδε τον κίνδυνον, όστις παρουσιάζετο, ως εκ του οποίου τη επεβάλλετο να θέση φραγμόν εις τοιούτου είδους ενεργείας της Αγγλίας. Την αυτήν Πολιτικήν ηκολούθησαν και οι Μπριάν και Λέγκ»¹⁸.

«Η ιδέα που μας παρακινούσε να υποστηρίξουμε την Ελλάδα δεν ήταν συναισθηματική παρόρμηση αλλά η φυσική έκφραση της ιστορικής μας πολιτικής: η προστασία της Ινδίας και της διώρυγας του Σουέζ. Επί έναν αιώνα είχαμε υποστηρίξει τη Τουρκία ως πρώτη γραμμή άμυνας στην ανατολική Μεσόγειο. Η Τουρκία αποδείχθηκε αναξιόπιστη και υποχωρήσαμε στη δεύτερη γραμμή, τη γραμμή από τη Σαλαμίνα στη Σμύρνη. Γεωγραφικά η θέση της Ελλάδας ήταν μοναδική για το σκοπό μας: πολιτικά ήταν αρκετά ισχυρή ώστε να κάνουμε οικονομία στα έξοδα τον καιρό της ειρήνης και αρκετά αδύναμη ώστε να είναι απολύτως υποχείριό μας στον πόλεμο. Η συνθήκη των Σεβρών θα ήταν επομένως ένα τεράστιο ατού αν πετύχαινε...»¹⁹.

Β) Η εξέταση της συγκεκριμένης περιόδου,(1912-1922), της ελληνικής διπλωματικής ιστορίας παρέχει τη δυνατότητα ενός ισχυρού ελέγχου για μια σειρά ανταγωνιστικών υποθέσεων εργασίας²⁰. Συγκεκριμένα δύναται να αντικρουστούν κεντρικές υποθέσεις των κυριάρχων θεωρητικών προσεγγίσεων,(Νεορεαλιστική θεωρία και θεωρία Εσωτερικής Δομής), της παρούσας μελέτης αναφορικά:

- 1) με τον τρόπο που αναμένεται να συμπεριφερθούν τα κράτη όταν αναφύονται απειλές ως προς το συμφέρον επιβίωσης. Δηλαδή εάν τα κράτη λειτουργούν ορθολογιστικά,(με βάση την νεορεαλιστική θεωρία), ως προς την διάγνωση και ανάλυση των άμεσων απειλών έναντι της εσωτερικής και εξωτερικής τους κυριαρχίας.

¹⁶ Αναφορά του αυστριακού υπουργού εξωτερικών, Μπερτχολδ. Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη,Η Ελλάς του 1910-1920,τόμος α',σελ.214.

¹⁷ Αναφορά του γερμανού αυτοκράτορα, Γουλιέλμου II. Ibid.

¹⁸ Αναφορά του γάλλου υπουργού εξωτερικών, Α.Pilot. Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας,1912-1922,σελ.408.

¹⁹ Αναφορά του άγγλου διπλωμάτη Χ. Νίκολσον, 7/20.12.1920. Παρατίθεται στο Μ.Λ.Smith, Το Όραμα της Ιωνίας, σελ.310.

²⁰ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Van Evera: «Οι ισχυροί έλεγχοι προτιμώνται, διότι προσφέρουν περισσότερες πληροφορίες και έχουν μεγαλύτερη επιρροή απ' ό,τι οι μη ισχυροί έλεγχοι. [...]Οι ισχυροί έλεγχοι αποτιμούν προβλέψεις που είναι σαφείς και μοναδικές.[...] Όσο πιο σαφής είναι η πρόβλεψη, τόσο ισχυρότερος είναι ο έλεγχος. Οι πιο σαφείς προβλέψεις είναι προσδιοριστικές προγνώσεις αποτελεσμάτων που πρέπει οπωσδήποτε να προκύψουν, εφόσον η θεωρία είναι έγκυρη». Stephen Van Evera, Εισαγωγή στη μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης, σ.σ. 56-57.

- 2) με τα προσδιοριστικά κριτήρια, τις μεταβλητές και τους παράγοντες που καθορίζουν την διαδικασία διαμόρφωσης και εφαρμογής της Υψηλής Στρατηγικής. Δηλαδή τον τρόπο που επιδρούν οι δομικοί περιορισμοί, τα παράθυρα ευκαιριών και απειλών, οι κυρίαρχες γραφειοκρατικές ομάδες.
- 3) τον ρόλο και την σπουδαιότητα των μέσων εσωτερικής – εξωτερικής εξισορρόπησης για την πραγμάτωση των πολιτικών στόχων,
- 4) τα κριτήρια αξιολόγησης και ιεράρχησης των πολιτικών στόχων και συμφερόντων, κ.α. Δηλαδή εάν οι πολιτικοί στόχοι οριοθετούνται με γνώμονα την διασφάλιση του συμφέροντος επιβίωσης, την διατήρηση ή την ενίσχυση της θέσης και του ρόλου του λιγότερου ισχυρού κράτους εντός του διεθνούς συστήματος.

Γ) Η μελέτη μια επιτυχημένης (Βαλκανικοί Πόλεμοι, Α'Π.Π.) και μιας αποτυχημένης (Μικρασιατική Εκστρατεία) Υψηλής Στρατηγικής, αναδεικνύει τις προϋποτιθέμενες συνθήκες και τις μεταβλητές που συνωθούν στην αύξηση ή στην μείωση της στρατηγικής της αποτελεσματικότητας. Με άλλα λόγια η ενδελεχής εξέταση της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερου ισχυρού κράτους υπό το πλαίσιο των πολιτικών στόχων, των μέσων-εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης, των πολιτικό-στρατιωτικών δράσεων και των αποτελεσμάτων, παράλληλα με την κατάδειξη της κατανομής ισχύος και των συμφυρόμενων συσχετισμών συμφερόντων στο εκάστοτε περιφερειακό υποσύστημα, κρυσταλλώνει τις αναγκαίες και ικανές συνθήκες για την αύξηση της στρατηγικής της αποτελεσματικότητας.

Δ) Η εμπειρική μελέτη εμπερικλείει περιπτώσεις κρίσεων τόσο στο περιφερειακό υποσύστημα,(Βαλκανικοί Πόλεμοι, Μικρασιατική Επιχείρηση), όσο και στο επίπεδο του Διεθνούς Συστήματος,(Α' Π.Π.), με απότοκο την πραγμάτωση ενός ισχυρού ελέγχου της αποτελεσματικότητας της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερου ισχυρού κράτους. Αναλυτικότερα η ελληνική πολιτική ηγεσία,(κυρίως οι κυβερνήσεις του Ε.Βενιζέλου κατά την διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων, στο τέλος του Α'Π.Π. και κατά την διάρκεια της Διασκέψεως Ειρήνης των Παρισίων με την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών), επεδίωξε την διαμόρφωση και συναρμογή της Υψηλής της Στρατηγικής, με τις πολιτικές νοηματοδοτήσεις και κατευθύνσεις των πόλων του Συστήματος επιζητώντας αύξηση της ασφαλείας της, ενίσχυση της θέσης και του ρόλου της στο περιφερειακό υποσύστημα και πραγμάτωση των μείζονων κυριαρχικών της συμφερόντων- εδαφική ολοκλήρωση του ελληνικού έθνους.

Ε) Η επιλεγόμενη χρονική περίοδος 1912-1922 την παρούσας περιπτώσιολογικής ανάλυσης εμπερικλείει την εξέταση ενός συστήματος ισορροπίας ισχύος, τουλάχιστον μέχρι τα μέσα του 1914, οπότε ενισχύθηκαν και γαλβανίσθηκαν οι συμμαχικοί δεσμοί των μελών των δύο αντιμαχόμενων συνασπισμών, Αντάντ-Κεντρικές Δυνάμεις²¹, το οποίο αρχίζει να προσλαμβάνει εκφάνσεις και στοιχεία ενός

²¹ Ο Raymond Aron παρατηρεί: «ότι πριν το 1914, η ραγδαία ανάπτυξη του Ραϊχ και η συνεπούμενη αντιπαράθεση μεταξύ Γαλλίας και Γερμανίας συνέτειναν στον μετασχηματισμό του συστήματος: οι συμμαχίες άρχισαν να γίνονται σταθερές και να κρυσταλλώνονται σε μπλοκ». Raymond Aron, *Peace and War*, σελ.134. Ακολουθώς ο John Mearsheimer αναφέρει ότι πριν τον Α'Π.Π. το διεθνές σύστημα ήταν πολυπολικό. «Η διπλωματία πριν από τον Α'Π.Π. συνυφαίνονταν με έντονες αλληλεπιδράσεις μεταξύ πέντε μεγάλων δυνάμεων(Βρετανία, Γαλλία, Ρωσία, Αυστροουγγαρία και Γερμανία) και δύο μικρών δυνάμεων,(Σερβία, Βέλγιο)». John Mearsheimer, “Back to the Future”, σελ.22. Αντίστροφα ο Glenn Snyder αναφέρει ότι το Διεθνές Σύστημα ήταν πολυπολικό από τις απαρχές του-16^{ου} αιώνα, μέχρι το 1945. Glenn Snyder, *Alliances Politics*,σελ.18.

χαλαρού διπολικού διεθνούς συστήματος²², από τα μέσα του 1914 μέχρι το τέλος του Α'Π.Π.- υπογραφή συνθήκης ειρήνης των Βερσαλλιών, 28.6.1919²³. Δηλαδή η εξέταση της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερου ισχυρού κράτους τόσο κατά την διάρκεια μιας περιόδου που το διεθνές σύστημα χαρακτηρίζονταν ως πολυπολικό, όσο και σε μια περίοδο που το συγκεκριμένο σύστημα προσλαμβάνει τις προσδιοριστικές μεταβλητές ενός χαλαρού διπολικού²⁴, προσδίδει ιδιαίτερη σημασία-βαρύτητα στον δομικό μετασχηματισμό του Συστήματος. Στην συγκεκριμένη περίπτωση λαμβάνεται υπόψη η κατανομή ή η αναφαινόμενη τάση για ανακατανομή της ισορροπίας ισχύος μεταξύ των πόλων του συστήματος και το αποτέλεσμα της εν λόγω διαδικασίας, (παράθυρα ευκαιριών ή απειλών), στον τρόπο διαμόρφωσης και εφαρμογής της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερου ισχυρού κράτους. Με άλλα λόγια τα πορίσματα της μελέτης της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, της περιόδου 1912-1922, λόγω του γεγονότος ότι προσδίδουν ιδιαίτερη ευαισθησία στην κατανομή ή ανακατανομή των δυνατοτήτων μεταξύ των πόλων του συστήματος, εμπερικλείοντας μια περίοδο πολυπολισμού που σταδιακά προσλαμβάνει τα κριτήρια και τα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά ενός χαλαρού διπολικού συστήματος, δύναται να έχουν εφαρμογή και σε μια πλειάδα άλλων ιστορικών περιπτώσεων που εκτυλίχθηκαν ή εκτυλίσσονται υπό τα προαναφερθέντα μοντέλα διεθνών συστημάτων.

Στ) Περαιτέρω η παρούσα μελέτη αποσκοπεί να συνεισφέρει στην ανάλυση των διεθνών σχέσεων με μια έρευνα ή οποία :

Ομοίως ο Paul Kennedy αναφέρει: «Ο πολύ-πολικός κόσμος του 1885, μόλις στα 1943 αντικαταστάθηκε από έναν διπολικό κόσμο». Paul Kennedy, Η Άνοδος και η Πτώση των Μεγάλων Δυνάμεων, τόμος α', σελ.269. Ωστόσο παρατηρεί ότι οι προϋποτιθέμενες συνθήκες για την έλευση του διπολικού συστήματος εκκινούν το 1885, *ibid*, κεφ. 5 & 6.

Τοιουτοτρόπως και στην ανάλυση του Michael Handel διαφαίνεται ότι το διεθνές σύστημα, πριν και μετά τον Α'Π.Π., ήταν πολυπολικό. Βλέπε M. Handel, *Weak States in the International System*, σ.σ. 181-183.

²² Για την διάκριση μεταξύ των τύπων των διεθνών συστημάτων και για τα βασικά τους χαρακτηριστικά βλέπε Morton Kaplan, *System and Process on International Politics*, σ.σ. 21-54.

Εκτενέστερη μελέτη μεταξύ ενός συστήματος ισορροπίας ισχύος-πολυπολικού και ενός διπολικού συστήματος διεξάγεται στο Raymond Aron, *Peace and War*, σ.σ.125-140.

Επίσης ο Stanley Hoffmann διεξάγει μια συγκριτική ανάλυση των εν λόγω συστημάτων στο *Gulliver's Troubles*, σ.σ. 10-16.

Ομοίως ο Kenneth Waltz, αναλύει την μορφή του Διεθνούς Συστήματος επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον στην σταθερότητα που τείνει να παρουσιάζει το διπολικό σύστημα.

Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, κεφ. 7 & 8.

²³ Αναφορικά με τις διπλωματικές διεργασίες για την ενίσχυση των συμμαχικών δεσμών μεταξύ των δύο μπλοκ, Αντάντ-Κεντρικές Δυνάμεις, βλέπε Θ.Χριστοδουλίδη, *Διπλωματική Ιστορία Τριών Αιώνων*, τόμος β', σ.σ.443-447. Επίσης Henry Kissinger, *Διπλωματία*, κεφ.7^ο.

²⁴ Αναλυτικότερα τα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά του Συστήματος κατά την έναρξη του Α'Π.Π. ήταν τα ακόλουθα:

Α) Οι δύο συνασπισμοί, Αντάντ-Κεντρικές Δυνάμεις, επεδίωξαν να αυξήσουν τις δυνατοτητές τους και την κυριαρχία τους στο σύστημα.

Β) Οι μεγάλες δυνάμεις τον αντίπαλον συνασπισμών κλιμάκωσαν το επίπεδο της σύγκρουσης σ'έναν ολοκληρωτικό πόλεμο με αντικειμενικό στόχο την εκμηδένιση του αντίπαλου συνασπισμού.

Γ) Οι δύο συνασπισμοί επεδίωξαν την αύξηση του αριθμού των μελών τους.

Δ) Τα αδέσμευτα κράτη τήρησαν ουδέτερη στάση ανάμεσα στους δύο συνασπισμούς, υπό την προϋπόθεση ότι δεν απειλούνταν το συμφέρον επιβίωσης.

α) επιζητά να καταδείξει και να διαφωτίσει ζητήματα αιχμής της Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων και των Στρατηγικών σπουδών²⁵, όπως είναι η άνιση ανάπτυξη, η κατανομή ισχύος και συμφερόντων στο διεθνή χώρο και ο ρόλος της στην διαδικασία διαμόρφωσης και εφαρμογής της Υψηλής Στρατηγικής, οι αναφαινόμενες απειλές έναντι του συμφέροντος επιβίωσης των λιγότερο ισχυρών κρατών με συνακόλουθο τα τελευταία να υπεισέρχονται σε διαδικασίες εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης,

β) συνδέει την θεωρία διεθνών σχέσεων και την στρατηγική ανάλυση με την ιστορική γνώση, παρέχοντας μια βάση δεδομένων²⁶, (για την συγκεκριμένη ιστορική περίοδο της Ελληνικής διπλωματικής ιστορίας), από την οποία μπορούν να εξαχθούν και να ελεγχθούν θεωρητικές υποθέσεις εργασίας, αναφορικά με τα προβλήματα και διλήμματα της ανάλυσης των διεθνών σχέσεων και των διαμορφωτών πολιτικής.

γ) προσδίδει ανάλογη βαρύτητα-σημασία, τόσο στο επίπεδο του διεθνούς συστήματος όσο και στο εσωτερικό σύστημα του κράτους, αναδεικνύοντας τις κρίσιμες –προσδιοριστικές μεταβλητές των εν λόγω επιπέδων για την διαμόρφωση και εφαρμογή της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερο ισχυρού κράτους. Τοιουτοτρόπως καταδεικνύετε η αναγκαία και ικανή συνύφανση-αλληλοδιαπλοκή του εσωτερικού-κράτους, και του εξωτερικού-διεθνές σύστημα, επιπέδου ανάλυσης για την βέλτιστη δυνατή διερεύνηση και ερμηνεία των ανεξάρτητων μεταβλητών που συνωθούν ένα λιγότερο ισχυρό κράτος στην επιλογή της εκάστοτε πολιτικής και στρατιωτικής όψης της Υψηλής του Στρατηγικής,

δ) επιχειρεί τη σύζευξη της στρατηγικής ανάλυσης με την θεωρία διεθνών σχέσεων απολήγοντας στην κατάδειξη των κεντρικών διλημμάτων ασφαλείας των λιγότερο ισχυρών κρατών δίδοντας παράλληλα έναν αναλυτικό οδηγό για την διάγνωση, ανάλυση και ανάλυση των άμεσων απειλών της εσωτερικής και εξωτερικής τους κυριαρχίας²⁷.

1.4. Μεθοδολογικά Βήματα

Η ελληνική διπλωματική ιστορία της περιόδου 1912-1922 θα αποτελέσει το μέσο για τον έλεγχο των κεντρικών υποθέσεων εργασίας. Συνεπακόλουθα η σύζευξη-σύνδεση των ιστορικών γεγονότων με τις κεντρικές υποθέσεις εργασίας, με απότοκο τον εμπειρικό τους έλεγχο, που θα επαληθεύσει ή θα διαψεύσει τις κεντρικές ερμηνευτικές παραδοχές της Νεορεαλιστικής και της Θεωρίας της Εσωτερικής Δομής, θα παρωθήσει αντίστοιχα στην αύξηση ή στην μείωση του βαθμού αξιοπιστίας τους.

²⁵ Για τις κεντρικές προβληματικές, τα μείζονα ζητήματα και διλήμματα, την εξέλιξη και τα επιτεύγματα των Στρατηγικών σπουδών, βλέπε J.S.Nye, Jr., & S.M.Lynn Jones, "International Security Studies. A Report of a Conference on the State of the Field", σ.σ. 5-27.

²⁶ Για την αναγκαία και θεμιτή συνύπαρξη, επικοινωνία και ανταλλαγή ιδεών μεταξύ των πολιτικών επιστημόνων και των ιστορικών με απότοκο την ενίσχυση της ερμηνευτικής ικανότητας της θεωρητικής ανάλυσης βλέπε, J. L. Gaddis, "Expanding the Data Base: Historians, Political Scientists, and the Enrichment of Security Studies", σ.σ. 3-21.

²⁷ Γιατί όπως διαπιστώνει ο Klaus Knorr: «η αντίληψη των γεγονότων και των προβλημάτων του παρελθόντος μπορεί να αποτελέσει μέρος μιας διαδικασίας εκμάθησης, για την υποβοήθησή μας στην κατανόηση των παρόντων προβλημάτων. Εάν δεν γνωρίζουμε με ποίο τρόπο οι παρελθούσες κοινωνίες αντιμετώπιζαν-διαχειρίζονταν προβλήματα παρόμοια με τα δικά μας, ποιες ήταν οι εναλλακτικές τους επιλογές, ποιες αποφάσεις έλαβαν και ποιές ήταν οι συνέπειες των εν λόγω αποφάσεων, θα παρωθηθούμε σε μια επίπεδη, φτωχή σε πληροφόρηση κατανόηση των παρόντων προβλημάτων». Klaus Knorr, (ed.), Historical Dimensions of National Security Problems, σελ.3.

Διευκρινίζεται ότι η παρούσα μελέτη δεν αναλώνεται στην πλήρη και με εξαιρετική ακρίβεια ιστορική καταγραφή της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, τουναντίον έχει ως αντικειμενικό στόχο την μετουσίωση των σύνθετων και λεπτομερειακών γεγονότων σε συγκεκριμένα και απλοποιημένα θεωρητικά υποδείγματα-υποθέσεις εργασίας. Δηλαδή ο μεθοδολογικός στόχος της συγκεκριμένης μελέτης είναι η αποκρυπτογράφηση των πολυσχιδών, πολυσύνθετων και λεπτομερειακών ιστορικών δεδομένων και η συνακόλουθη υπαγωγή-ενσωματωσή τους στις βασικές παραδοχές του Παραδοσιακού Παραδείγματος και των συμπαρομαρτούντων κεντρικών υποθέσεων εργασίας που εκπορεύονται από τις θεωρητικές του κατευθύνσεις, με παρεπόμενο την διεξαγωγή εμπειρικών ελέγχων. Με άλλα λόγια η μεθοδολογική μας προσέγγιση επιτάσσει, την επιλογή από κάθε συγκεκριμένη ιστορική περίπτωση εκείνων των στοιχείων τα οποία συνάδουν-συνδέονται με το στόχο της μελέτης, αποφεύγοντας οποιαδήποτε προσπάθεια μιας συνολικής ιστορικής ανάλυσης και καταγραφής της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, της περιόδου 1912-1922. Ως εκ τούτου, η παρούσα έρευνα δεν εστιάζεται σε ερμηνείες των ιστορικών γεγονότων, με συνεπακόλουθο να αναφύετε ο κίνδυνος της αμφισβήτησής τους από την πλευρά των ιστορικών, αλλά αποσκοπεί στην εκλεκτική χρησιμοποίηση των ιστορικών πηγών, δηλαδή στην αξιολογικά ουδέτερη περιγραφή των πολιτικών εκλογικεύσεων, θέσεων, αποδοχών, παραδοχών των κεντρικών δρώντων της διαδικασίας διαμόρφωσης και εφαρμογής της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, της περιόδου 1912-1922, με απότοκο τον εμπειρικό έλεγχο των κεντρικών θεωρητικών υποθέσεων εργασίας.

1.4.1. Μεθοδολογία

Στην προσπάθεια μας να ελέγξουμε εμπειρικά τις κεντρικές υποθέσεις εργασίας της παρούσας μελέτης, (που εκπορεύονται από τις βασικές παραδοχές των επιλεγόμενων, για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας, θεωρητικών κατευθύνσεων του Παραδοσιακού Παραδείγματος- Πολιτικός Ρεαλισμός, Νεορεαλιστική Θεωρία και της Θεωρίας της Εσωτερικής Δομής), αναφορικά με τα κριτήρια επιλογής, διαμόρφωσης και εφαρμογής των πολιτικών και στρατιωτικών όψεων της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερου ισχυρού κράτους, θα χρησιμοποιήσουμε την μέθοδο της δομημένης- συγκεντρωτικής σύγκρισης, (structure, focused comparison²⁸). Η συγκεκριμένη μέθοδος εξετάζει επιλεκτικά συγκεκριμένα στοιχεία των ιστορικών περιπτώσεων, σε σχέση με τις βασικές κατευθύνσεις που προσδίδονται από την θεωρητική ανάλυση, χρησιμοποιώντας ένα πλαίσιο γενικών ερωτημάτων ως πυξίδα για την συλλογή των πληροφοριών και την ανάλυση των ιστορικών περιπτώσεων. Με άλλα λόγια εξετάζει στη βάση ενός δομημένου συνόλου γενικών ερωτημάτων έναν περιορισμένο αριθμό περιπτώσιολογικών μελετών σε βάθος.

Στην εν λόγω μελέτη θα επιχειρηθεί η εξαγωγή υποθέσεων εργασίας από τις δύο κεντρικές θεωρητικές κατευθύνσεις των Διεθνών Σχέσεων, (Νεορεαλισμός, Θεωρία Εσωτερικής Δομής), με κριτήριο την ερμηνευτική τους ικανότητα ως προς τα κριτήρια-ανεξάρτητες μεταβλητές, που παρωθούν ένα λιγότερο ισχυρό κράτος στην επιλογή, διαμόρφωση και εφαρμογή μιας συγκεκριμένης πολιτικής και στρατιωτικής έκφανσης της Υψηλής του Στρατηγικής. Συνακόλουθα θα ελέγξουμε εμπειρικά τις ανωτέρω υποθέσεις εργασίας, συνυφαίνοντάς τις με τις επιλεγόμενες ιστορικές περιπτώσεις, (Βαλκανικοί Πόλεμοι, Α'Π.Π., Μικρασιατική Εκστρατεία), με απότοκο

²⁸ A. George, Case Studies and Theory Development: The Method of Structured, Focused Comparison, in P.G.Lauren, (eds.), Diplomacy: New Approaches in History, Theory and Policy, σ.σ. 43-68.

την ενίσχυση ή την εξασθένηση του βαθμού της ερμηνευτικής και θεωρητικής τους σπουδαιότητας. Προδηλώνουμε με άλλα λόγια ότι στόχος της περιπτωσιολογικής μας έρευνας είναι ο έλεγχος των δύο κεντρικών θεωρητικών κατευθύνσεων, δηλαδή της Νεορεαλιστικής- θεωρία εξωτερικής δομής, και της Θεωρίας της Εσωτερικής Δομής μέσω του εμπειρικού ελέγχου βασικών υποθέσεων εργασίας που εκπορεύονται από τις βασικές παραδοχές των εν λόγω θεωριών. Ο έλεγχος των θεωρητικών, κεντρικών υποθέσεων εργασίας θα διεξαχθεί με τον τρόπο της διερεύνησης διαδικασίας²⁹. Δηλαδή θα μελετήσουμε την αλυσίδα των γεγονότων ή την διαδικασία λήψης απόφασης μέσω της οποίας οι αρχικές συνθήκες της περίπτωσης μετατρέπονται σε αποτελέσματα της περίπτωσης³⁰. Τοιουτοτρόπως για τον έλεγχο ορισμένων κεντρικών υποθέσεων εργασίας θα χρησιμοποιηθεί και η διαδικασία συμφωνίας τύπου 1³¹. Δηλαδή αφού παρατηρηθούν και καταγραφούν οι τιμές των ανεξάρτητων και εξαρτημένων μεταβλητών των κεντρικών υποθέσεων εργασίας, θα επιχειρηθεί ο εμπειρικός τους έλεγχος στο πλαίσιο των συγκεκριμένων ιστορικών περιπτώσεων της παρούσας μελέτης, με απόρροια την κατάδειξη των τιμών των προαναφερθέντων μεταβλητών που είναι χαρακτηριστικές στις περισσότερες ιστορικές περιπτώσεις. Με άλλα λόγια η διάγνωση και απογραφή των σχετικών τιμών των ανεξάρτητων και εξαρτημένων μεταβλητών, που εξάγονται από τις κεντρικές υποθέσεις της συγκεκριμένης περιπτωσιολογικής έρευνας, θα απολήξει στην ανάδειξη του βαθμού συμφωνίας ή ασυμφωνίας μεταξύ του προσδοκώμενου αποτελέσματος (που αναμένεται από τις κεντρικές υποθέσεις εργασίας) και της εμπειρικής παρατήρησης

Για να γίνουν ευρύτερα κατανοητοί οι παραπάνω τρόποι ελέγχου της θεωρίας, θα παραθέσουμε μια σειρά παραδειγμάτων από τις υποθέσεις εργασίας που προέκυψαν κατά τη θεωρητική μας ανάλυση συνυφαίνοντάς τις με την ιστορική μας μελέτη,(οι συγκεκριμένες υποθέσεις εργασίας εξετάζονται ενδελεχώς κατά την εμπειρική εξέταση των τριών ιστορικών περιπτώσεων, Βαλκανικοί Πόλεμοι, Α' Π.Π. Μικρασιατική Εκστρατεία). Αναφορικά με την διαδικασία διερεύνησης διαδικασίας παραθέτουμε ενδεικτικά τα ακόλουθα παραδείγματα.

Α) «Εάν η υιοθέτηση επιθετικής στρατηγικής είναι αναγκαία όταν επιδιώκεται η αλλαγή του status-quo, η επαναφορά του status-quante, η ανοίγει ένα παράθυρο ευκαιρίας», θα πρέπει να βρούμε περιπτώσεις όπου η ανάγκη για αλλαγή του ισχύοντος εδαφικού καθεστώτος ή το άνοιγμα ενός παραθύρου ευκαιρίας, οδήγησαν στον σχεδιασμό και στην εφαρμογή επιθετικής στρατηγικής από τις εκάστοτε κυβερνητικές ελίτ. Για παράδειγμα ο Ε.Βενιζέλος για να επιτύχει την αλλαγή του status-quo, δηλαδή την κατοχύρωση των εδαφικών κερδών και την παγίωση των τετελεσμένων, κατά την διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων, χρησιμοποίησε μια επιθετική στρατιωτική στρατηγική.

«Μετά την κατατρόπωση των Τούρκων εις Λουλέ Μπουργκάς, οι Βούλγαροι προελαύνουν ακράτητοι εις Τσατάλτζαν. Πιστεύεται ότι οι Τούρκοι μετα τας επανειλημμένας ήττας και την αποσύνθεσιν του στρατού των είναι ανίκανοι να αντιτάξουν σοβαράν αντίστασιν ουδέ εις Τσατάλτζαν. Επικειμένης ούτω πιθανώτατα

²⁹ Για τον τρόπο της διερεύνησης διαδικασίας με στόχο τον έλεγχο μιας θεωρίας βλέπε, Stephen Van Evera, Εισαγωγή στη μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης, σ.σ. 108-114.

³⁰ Ibid.,σελ. 108.

³¹ Όπως αναφέρει ο Van Evera, είναι μια σύγκριση με αντιπροσωπευτικές τιμές. « Ο ερευνητής παρατηρεί τις τιμές της AM και της EM μέσα σε μια συγκεκριμένη περίπτωση (χωρίς να κάνει περαιτέρω περιπτωσιολογικές έρευνες), προκειμένου να διαπιστώσει ποιες είναι οι τιμές της AM και της EM που είναι χαρακτηριστικές στις περισσότερες άλλες περιπτώσεις». Ibid. σελ.100.

ευρωπαϊκής επεμβάσεως να επισπευθώσι πάση δυνάμει ημέτεραι στρατιωτικάί επιχειρήσεις»³².

Ομοίως στον Α'.Π.Π., για την επαναφορά του status-quo, μετά την κατάληψη εδαφικών τμημάτων της ελληνικής μεθορίου από τα Γερμανο-Βουλγαρικά στρατεύματα, θα υιοθετήσει επιθετική στρατιωτική στρατηγική με την είσοδο της Ελλάδος στον πόλεμο παρά το πλευρό της Αντάντ.

«[...] Συναισθανόμεθα καλώς, ότι εάν δεν εκδιώξωμεν τον έτερον των εχθρών τούτων από την Ανατολικήν Μακεδονίαν, της οποίας τας πύλας ήνοιξεν εις αυτόν η εγκληματική πολιτική του καταλυθέντος τυραννικού καθεστώτος, το τμήμα τούτο της χώρας θα διατρέξη τον έσχατον κίνδυνον»³³.

Τέλος η ελληνική πολιτική ηγεσία, (τόσο η κυβέρνηση του Ε.Βενιζέλου, όσο και οι μετέπειτα μετανοεμβριανές ελληνικές κυβερνήσεις), θα ακολουθήσει μια επιθετική Υψηλή και Στρατιωτική Στρατηγική, κατά τη διάρκεια της Μικρασιατικής Εκστρατείας, με στόχο την αναθεώρηση του status-quo στην Μ.Ασία.

«Η Ελλάς και την θέλησιν και την δύναμιν έχει να κάμη την αναγκαίαν στρατιωτικήν προσπάθειαν δια τα εδάφη της Θράκης και της Μικράς Ασίας δια τα οποία ενδιαφερόμεθα»³⁴.

Β) «Η στρατιωτική γραφειοκρατία τείνει να υιοθετεί επιθετικές στρατηγικές εξαιτίας: α) της ανάγκης της για σταθερές οργανωτικές διαδικασίες, β) της δυνατότητας για αύξηση του μεγέθους και των πόρων της, γ) της δυνατότητας που της παρέχεται για αύξηση της αυτονομίας της και της εξυπηρέτησης των συμφερόντων της». Με άλλα λόγια θα πρέπει να αναζητήσουμε περιπτώσεις όπου η ελληνική στρατιωτική ηγεσία για να αποφύγει την αβεβαιότητα του εξωτερικού περιβάλλοντος- προθέσεις αντιπάλου, ή για να αυξήσει την αυτονομία της ή το μεγεθός της υιοθέτησε και εφαρμόσε μια επιθετική στρατιωτική στρατηγική.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα, σχετικά με την ανάγκη της στρατιωτικής ηγεσίας για την αύξηση του βαθμού αυτονομίας της από την πολιτική εξουσία, είναι οι ακόλουθες αναφορές του αρχιστράτηγου Κων/νου, κατά την περίοδο του Α' Βαλκανικού Πολέμου, :

« Να παύση του λοιπού η κυβέρνηση αναρμοδίως γνωματεύουσα και εκ του μακρόθεν αναμειγνυμένη εις τας πολεμικάς επιχειρήσεις»³⁵.

« Ο στρατός δεν θα οδεύση κατά της Θεσσαλονίκης. Εγώ έχω καθήκον να στραφώ κατά του Μοναστηρίου, εκτός αν μου το απαγορεύετε»³⁶.

Επίσης χαρακτηριστική είναι και η ακόλουθη αναφορά του αρχιστράτηγου Παπούλα, κατά την περίοδο της Μικρασιατικής Εκστρατείας, που επιθυμεί την διεξαγωγή επιθετικής αναγνωριστικής ενέργειας για την μείωση της εξωτερικής αβεβαιότητας- προθέσεις αντιπάλου:

³² Αναφορά του Ε.Βενιζέλου. Παρατίθεται στην Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων, 1912-1913, σελ.51.

³³ Εφημερίδα «Πατρίς», 15.6.1917. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σελ.299.

³⁴ Δήλωση του Ε.Βενιζέλου στην διάσκεψη της Βουλώνης, 7/20.6.1920. Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σελ.367.

³⁵ Τηλεγράφημα του αρχιστράτηγου Κων/νού στον Βενιζέλο αναφορικά με το ζήτημα περι της κατάληψης της Θεσσαλονίκης κατά την διάρκεια του Βαλκανικού πολέμου. Παρατίθεται στο Σ.Μελά, Οι Πόλεμοι 1912-1913, σ.σ.136-137.

³⁶ Ibid. Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος πρώτος, σελ.115.

«[...] Δύο ημέρας αργότερον (7.12.1920) μετέβην εις το υπουργείον των Εξωτερικών και επεσκέφθην τον Πρωθυπουργόν αείμνηστον Δ.Ράλλην προς τον οποίον εξέφρασα την γνώμην μου, ότι επειδή εκ διαφόρων πληροφοριών τας οποίας είχε η Στρατιά και αί οποίαι ως επι το πλείστον ήσαν ανεξακρίβωτοι, εφέρετο ο εχθρός ως ανοργάνωτος ακόμη, δεν θα ήτο άσκοπος μια επιθετική αναγνώρισις περιωρισμένης εννοείται ενεργείας εκ της οποίας θα ηδύνατο η Στρατιά να σχηματίσει σαφή αντίληψιν περι της οργανώσεως και της μαχητικότητος του εχθρού και να διαπιστώσει εν γένει επακριβώς τας περι αυτού πληροφορίας της»³⁷.

Συνακόλουθα για τον τρόπο ελέγχου των κεντρικών υποθέσεων εργασίας με την διαδικασία συμφωνίας τύπου 1, δίνουμε τα παρακάτω παραδείγματα.

Γ) «Εάν και εφόσον ένα λιγότερο ισχυρό κράτος αντιμετωπίζει μια άμεση απειλή έναντι της ασφαλείας του, του συμφέροντος επιβίωσης, τότε το εν λόγω κράτος θα επιδιώξει την ανάσχεση της άμεσης απειλής με την χρήση μέσων εξωτερικής εξισορρόπησης-συμμαχίες». Για τον έλεγχο της συγκεκριμένης υπόθεσης εργασίας με βάση την διαδικασία συμφωνίας τύπου 1, θα πρέπει να ερευνήσουμε περιπτώσεις όπου αναφύονταν άμεσες απειλές έναντι του συμφέροντος επιβίωσης ενός λιγότερου ισχυρού κράτους, θέτοντας το ερώτημα εάν η ανάσχεση των συγκεκριμένων απειλών με την χρήση μέσων εξωτερικής εξισορρόπησης ήταν άνω του φυσιολογικού, ενώ αντίστοιχα σε περιπτώσεις που δεν αναφαίνονταν άμεσες απειλές η χρήση μέσων εξωτερικής εξισορρόπησης ήταν κάτω του φυσιολογικού.

Χαρακτηριστικά ο Ε.Βενιζέλος έκρινε επιβεβλημένη την πολιτικό-στρατιωτική σύμπράξη της Ελλάδος με την Αντάντ και την έξοδο της στον Α.Π.Π., για την ανάσχεση των άμεσων περιφερειακών απειλών- Βουλγαρία, Τουρκία.

«Τότε κύριοι, περί την 10ην Αυγούστου νομίζω, ηξίωσα και επέτυχα την εξουσιοδότησιν όπως δηλώσω ότι ή Ελλάς [...], αλλά και ακριβή έχουσα, κύριοι, επίγνωσιν των ζωτικών αυτής εθνικών συμφερόντων, εννοεί ότι η θέσις αυτής είναι παρά το πλευρόν των Δυνάμεων της Συνεννοήσεως και ότι, ενώ εν τω πολέμω τω διεξαγομένω μετοχή αυτής στρατιωτική δεν θα ήτο δυνατή, αφού ούτε προς βοήθειαν της Σερβίας ήτο δυνατή, ένεκα του κινδύνου του Βουλγαρικού, ούτε πολύ ολιγώτερον δι' αποστολής στρατού εις την Γαλλίαν, εν τούτοις θεωρεί καθήκον αυτής η Ελλάς να δηλώση προς την Συνεννόησιν, ότι, εάν η Τουρκία εξέλθη εις πόλεμον κατ' αυτής, η Ελλάς θέτει εις την διάθεσιν των Δυνάμεων ολόκληρον την στρατιωτικήν αυτής και ναυτικήν δύναμιν εις πόλεμον κατά της Τουρκίας, υπό την προϋπόθεσιν πάντοτε της εξασφαλίσεως ημών από του Βουλγαρικού κινδύνου.[...] Αλλά, κάμνων τη δήλωσιν εκείνην προς τας Δυνάμεις της Συνεννοήσεως, δεν απέβλεπον μόνον πως θα αντιμετωπίσω τον Τουρκικόν κίνδυνον, αλλά και αυτόν τον Βουλγαρικόν. Η Βουλγαρία από της πρώτης στιγμής του πολέμου εφάνη ότι, εφ' όσον δεν θα διέπραττεν, ως κατά το 1913, νέα κολοσσιαία σφάλματα, δεν ηδύνατο ή να εξέλθη ηυξημένη εκ του πολέμου, είτε εν μετοχή μετά των Κεντρικών Αυτοκρατοριών και νίκη αυτών, οπότε θα υπερεξωγκούτο εις Βουλγαρίαν κολοσσιαίαν, ως την βλέπομεν επί του χάρτου, τον οποίον έχει σήμερα χαράξει αυτή, είτε εξερχομένη υπέρ της Αντάντ και πλουσιοπαρόχως αμειβόμενη παρ' αυτής εις βάρος της Σερβίας και της Τουρκίας, είτε και μένουσα ουδετέρα, οπότε θα εξησφάλιζεν επιτυχίας προς το Σερβικόν μέρος,[...] Αλλά είχαν καθήκον να μη ανεχθώ,[...], ώστε εις το τέλος του πολέμου να ανατραπή ριζικώς η ισορροπία της

³⁷ Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους,σελ.23

Συνθήκης του Βουκουρεστίου, δια της υπερεξογκώσεως της Βουλγαρίας, ενώ θα παρέμενεν η Ελλάς τοιαύτη, οία ήτο και προ του πολέμου. Επεζήτουν, κύριοι, στενήν επαφήν προς τας Δυνάμεις εκείνας, προς τας οποίας μας έφερον και αι παραδόσεις και τα ζωτικά Ελληνικά συμφέροντα, επεζήτουν στενήν επαφήν και το αποτέλεσμα της στενής επαφής ποίον υπήρξε: Υπήρξε τούτο : ότι, πριν η ακόμη η Τουρκία εξέλθη της ουδετερότητος, δια να λάβη μέρος εις τον πόλεμον προς τας Δυνάμεις της Συνεννοήσεως, η Αγγλική Κυβέρνησις μοι εδήλου ότι ο Αγγλικός στόλος δεν θα επιτρέψη εις τον Τουρκικόν να εξέλθη των Δαρδανελλίων και εάν επρόκειτο ειδικώς να επιτεθή κατά της Ελλάδος»³⁸.

Δ) «Η εγκαθίδρυση ενός πλαισίου εργαλειακών-πελατειακών σχέσεων με τους ισχυρούς συντελεστές τους Συστήματος αναδεικνύεται σε μείζονα προσδιοριστικό παράγοντα για την επίτευξη των πολιτικών στόχων της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερου ισχυρού κράτους, ενισχύοντας την στρατηγική της αποτελεσματικότητας».

Για την εξέταση της ανωτέρω υπόθεσης εργασίας θα πρέπει να διερευνήσουμε περιπτώσεις όπου η οικοδόμηση ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων με ισχυρούς κρατικούς συντελεστές συνώθησε στην αύξηση της αποτελεσματικότητας της Υψηλής του Στρατηγικής και συνεπακόλουθα στην επίτευξη των πολιτικών του στόχων. Αντίστροφα θα πρέπει να τεθεί προς εξέταση το ερώτημα, αν η αποφυγή της εγκαθίδρυσης και λειτουργίας ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων από ένα λιγότερο ισχυρό κράτος παρωθεί στην μείωση της στρατηγικής αποτελεσματικότητας της Υψηλής του Στρατηγικής.

Χαρακτηριστική είναι η ακόλουθη διαπίστωση του Ε.Βενιζέλου, σχετικά με την απίσχναση των αντιβενιζελικών κυβερνήσεων και του βασιλιά Κων/νου, να συγκροτήσουν ένα αποτελεσματικό πλαίσιο πελατειακών σχέσεων με τις Κεντρικές Δυνάμεις και να εξασφαλίσουν ικανοποιητικά ανταλλάγματα για τις υπηρεσίες που τους προσέφεραν με την πολιτική της διαρκούς και άτεγκτης ουδετερότητας.

« Είμαι καθημερινόν το φαινόμενον των κρατών εκείνων, τα οποία εν πολέμω μένοντα ουδέτερα, χάριν ιδίων συμφερόντων, ασφαλίζουν ανταλλάγματα και δια την ουδετερότητα και μόνην. Αλλά ποία θα ήσαν τα ανταλλάγματα εν τοιαύτη περιπτώσει, τα οποία θα ενόμιζον επιβεβλημένον όπως φροντίσωμεν να ασφαλίσωμεν; [...] Θα έλεγον, λοιπόν, ότι εν τοιαύτη περιπτώσει θα ήτο ενδεδειγμένον να επέλθη συνεννοήσις προς τον συνδυασμόν εκείνον, τον οποίον, έστω και αθελήτως, θα εξυπηρετούμεν δια της πολιτικής μας, πρώτον μεν δια να μάθωμεν ποία είναι τα εδαφικά ανταλλάγματα, τα οποία η Βουλγαρία πρόκειται να λάβη δια της συμμετοχής εις τον πόλεμον τούτον, [...] Δεύτερον, δια να καθορισθώσιν ασφαλέστερον τα ανταλλάγματα εκείνα, τα οποία πρόκειται να λάβωμεν ημείς [...] Τρίτον θα εξητούν, όπως η εγγύησις, η οποία μας δίδεται δια την ακεραιότητα της χώρας, μη περιορισθή μόνον εις την διάρκειαν του πολέμου, οπότε θα είναι ελαχίστης αξίας, αλλά επεκταθή και επι σειρά τινα ετών, ας είπω μιαν δεκαετίαν, ώστε την επιούσαν της λήξεως του πολέμου να μη ευρισκόμεθα προ φόβου τρίτου πολέμου καθ'ημών, μονομαχίας προς την Βουλγαρίαν, ίνα μας δοθή και ο χρόνος να αναπτύξωμεν και οργανώσωμεν και τους πόρους των νέων ημών κτήσεων και τας στρατιωτικὰς ημών δυνάμεις, ώστε να αντιμετωπίσωμεν την μονομαχίαν εκείνην, η

³⁸ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής, Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου, 1917. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 338-339.

οποία πρόκειται να διεξαχθεί μεταξύ ημών και της γείτονος χώρας, άνευ πλέον φίλων και άνευ συμμάχων.[...]»³⁹.

Περαιτέρω, για τον τρόπο επιλογής των θεωρητικών υποθέσεων της παρούσας μελέτης, χρησιμοποιήθηκαν τα ακόλουθα κριτήρια⁴⁰:

α) η επεξηγηματική δυνατότητα των επιλεγόμενων υποθέσεων εργασίας, η οποία εδράζεται στην σημασία-σπουδαιότητα της εκάστοτε υπόθεσης, (μια σημαντική υπόθεση στηρίζεται σε μια ισχυρή αιτία), στην επεξηγηματική της εμβέλεια και στην πρακτική της εφαρμογή,

β) ο κανονιστικός τους πλούτος, δηλαδή εάν οι αιτίες τους μπορούν να επηρεαστούν ή τα αποτελέσματά τους να μετριάσθουν,

γ) ο βαθμός ικανοποίησης, δηλαδή το πόσο καλά η συγκεκριμένη υπόθεση ικανοποιεί την περιέργειά μας.

Τέλος, ο λόγος που η περιπτωσιολογική μας έρευνα θα ενασχοληθεί με τρεις περιπτώσεις της ελληνικής διπλωματικής ιστορίας της περιόδου 1912-1922, και συγκεκριμένα με: α) τον Α' και Β' Βαλκανικό Πόλεμο, β) τον Α'Π.Π. και γ) την Μικρασιατική Επιχείρηση, είναι ο ικανοποιητικός βαθμός της πληρότητάς τους ως προς τα ακόλουθα κριτήρια επιλογής περιπτώσεων⁴¹:

α) Ο πλούτος των δεδομένων, (λόγω του πλήθους των ιστορικών αρχείων και της μεγάλης πυκνότητας των ιστορικών μελετών της συγκεκριμένης περιόδου), μας παρέχει τη δυνατότητα να απαντήσουμε σε μια πλειάδα ερωτημάτων που συνάγονται από τις κεντρικές υποθέσεις εργασίας και να προβούμε σε περισσότερους ελέγχους της Θεωρίας.

β) Οι ακραίες τιμές της ανεξάρτητης ή της εξαρτημένης μεταβλητής. Για παράδειγμα ο βαθμός της απειλής, (ανεξάρτητη μεταβλητή) του Διεθνούς περιβάλλοντος προς τα κυριαρχικά ελληνικά συμφέροντα ήταν εξαιρετικά υψηλός καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορικής περιόδου 1912-1922, (ενδεικτικά αναφέρουμε την Βουλγαρική και Τουρκική απειλή στο περιφερειακό επίπεδο των Βαλκανίων). Αντίστοιχα παρατηρείται υψηλός βαθμός της εξαρτημένης μεταβλητής- υιοθέτηση επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής, τόσο κατά τη διάρκεια του Α' και Β' Βαλκανικού πολέμου, όπου δόθηκε έμφαση στην κατάληψη και κατοχή εδαφικού χώρου, όσο και στο θέατρο της Μ.Ασίας με τις επιχειρήσεις του Σαγγάριου και της Άγκυρας.

γ) Η μεγάλη ενδοπεριπτωσιολογική διακύμανση των τιμών των ανεξάρτητων και εξαρτημένων μεταβλητών. Ενδεικτικά αναφέρουμε την προοδευτική ταλάντωση-εναλλαγή της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής (εξαρτημένη μεταβλητή) κατά την διάρκεια του Α'Π.Π., από την πολιτική της ουδετερότητας στην πολιτική της σύμπραξης με την Αντάντ και της εξόδου στον πόλεμο, ενώ και κατά την διάρκεια του Α' Βαλκανικού πολέμου παρατηρούμε διακύμανση μεταξύ των στόχων της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής- ο Κων/νος επιχειρεί να εφαρμόσει επιθετική στρατιωτική στρατηγική άμεσης προσέγγισης μέσω της εκμηδένισης του τουρκικού στρατού, ενώ ο Ε. Βενιζέλος χρησιμοποιεί επιθετική στρατιωτική στρατηγική για την

³⁹ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της Συνεδρίασης της 21^{ης} Σεπτεμβρίου του 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 158-159.

⁴⁰ Αναλυτικότερα βλέπε S. Van Evera, Causes of War, σελ.3.

⁴¹ Βλέπε Stephen Van Evera, Εισαγωγή στη μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης, σ.σ. 128-144.

δημιουργία τετελεσμένων και για την πρόσκτηση μείζονων εθνικά εδαφικών περιοχών- Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα.

Όσον αφορά της ανεξάρτητες μεταβλητές παρατηρούμε να ανοίγονται παράθυρα ευκαιρίας για την Ελληνική Υψηλή Στρατηγική τόσο κατά την έναρξη του Α'Π.Π. με τα ανταλλάγματα που προσφέρθηκαν στην Ελλάδα,(παραχωρήσεις στα παράλια Μ.Ασίας, Κύπρος) για να συμπράξει με την Αντάντ, αλλά και με την Συνθήκη των Σεβρών άνοιξε το παράθυρο ευκαιρίας της Μ.Ασίας, το οποίο συνωθούσε στην ευόδωση του αέναου εθνικού στόχου- Μεγάλη Ιδέα.

δ) Οι ανταγωνιστικές θεωρίες κάνουν αποκλίνουσες προβλέψεις για την ίδια περίπτωση. Με βάση τις θεωρητικές παραδοχές της Νεορεαλιστικής θεωρίας, κατά τον Α'Π.Π. η Ελλάδα θα έπρεπε να εξισορροπήσει (με την χρήση μέσων εξωτερικής-συμμαχία με βαλκανικά κράτη ή σύμπραξη με Αντάντ, και εσωτερικής εξισορρόπησης) την Τουρκική και Βουλγαρική απειλή,(από τη στιγμή που η Βουλγαρία και η Τουρκία εισήλθαν στον πόλεμο παρά το πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων), ενώ σε καμιά περίπτωση δεν θα ήταν δυνατό να προβεί σε παραχωρήσεις των κυριαρχικών της δικαιωμάτων αμαχητί,(π.χ. η παράδοση του Ρούπελ). Αντίστροφα η Θεωρία της Εσωτερικής Δομής επεξηγεί την εν λόγω πολιτική στάση μέσα από τη διαδικασία λήψης αποφάσεων των κυρίαρχων γραφειοκρατικών ομάδων, όπου η τελική επιλογή ως προς την προκριθείσα και εφαρμοσθείσα Στρατηγική είναι προϊόν της συνισταμένης της ισορροπίας ισχύος, θέσεως και συμφερόντων των ομάδων της πολιτικής και στρατιωτικής γραφειοκρατίας. Αναλυτικότερα στη συγκεκριμένη περίπτωση υπήρξε διάσταση πολιτικών απόψεων μεταξύ της Κυβερνητικής ελίτ από τη μια πλευρά και του έλληνα βασιλιά συνεπικουρούμενου από τη στρατιωτική γραφειοκρατία-Γενικό Επιτελείο, από την άλλη με αποτέλεσμα να υπερισχύσει η πολιτική απόφαση των τελευταίων.

ε) Η ομοιότητα με τρέχουσες περιπτώσεις πολιτικών προβλημάτων. Η Ελληνική εξωτερική πολιτική ταλανίζεται μέχρι σήμερα με τα ίδια προβλήματα, όπως είναι η αμφισβήτηση από την Τουρκία του καθεστώτος ορισμένων νησιών του Αιγαίου Πελάγους-“γκρίζες ζώνες”⁴², το ζήτημα της επίλυσης του Κυπριακού (το οποίο θα μπορούσε να είχε λάβει άλλη τροπή στην περίπτωση που η Ελλάδα είχε αποδεχθεί την Αγγλική προσφορά, παρέχοντας βέβαια ανταλλάγματα-συμμαχία με Αντάντ και έξοδος στον πόλεμο- κατά την έναρξη του Α'Π.Π.), τις τουρκικές απειλές για casus-belli και την διαμφισβήτηση της Ελληνικής εδαφικής κυριαρχίας (Ιμια).

Παράλληλα μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού άνοιξε ένα παράθυρο ευκαιρίας στην περιφέρεια των Βαλκανίων το οποίο δίνει τη δυνατότητα στην Ελληνική εξωτερική πολιτική να ασκήσει πρωτεύοντα ρόλο και να αποκτήσει βαρύνουσα θέση στα Διεθνή φόρα αυξάνοντας το πολιτικό και ιστορικό της βάρος.

στ) Επιτρέπεται η δυνατότητα για έναν νέο τύπο ελέγχου. Δηλαδή οι κεντρικές-θεωρητικές υποθέσεις εργασίας, εφόσον περάσουν τους ελέγχους της

⁴² «Την καινοφανή θεωρία περί "γκρίζων ζωνών" ανέπτυξαν Τούρκοι αξιωματούχοι από τις αρχές της δεκαετίας του '90. Η θεωρία αυτή "επανερμηνείας" των διεθνών Συνθηκών συνίσταται στην αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας σε μία σειρά νήσων, νησίδων και βραχονησίδων στο Αιγαίο. Ειδικότερα, η Τουρκία ισχυρίζεται ότι η ελληνική κυριαρχία εκτείνεται μόνο σε εκείνα τα νησιά του Αιγαίου τα οποία αναφέρονται ονομαστικά στα κείμενα των Συνθηκών με τις οποίες αυτά τα νησιά παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα». Βλέπε ιστοσελίδα του Ελληνικού ΥΠΕΞ, “Γενική Επισκόπηση των ελληνο-τουρκικών σχέσεων”.

περιπτωσιολογικής μας έρευνας που αφορούν τη διερεύνηση διαδικασίας, μπορούν να υποβληθούν και σε έναν άλλο έλεγχο περιπτωσιολογικής έρευνας που αφορά τη διαδικασία συμφωνίας.

ζ) Η ενδογενείς και εξωγενείς σπουδαιότητα των εν λόγω περιπτώσεων, κυρίως τον Βαλκανικών πολέμων. Αναμφίλεκτα η Ελλάδα κατόρθωσε με πενιχρά μέσα να επιτύχει δυσανάλογους πολιτικά στόχους, αφού διπλασίασε σχεδόν την εδαφική και πληθυσμιακή της βάση μετά το τέλος των Βαλκανικών πολέμων. Κατόρθωσε να επιβιώσει σε ένα περιφερειακό υποσύστημα στο οποίο ο βαθμός απειλής (Τουρκία, Βουλγαρία, Ιταλία) έναντι των κυριαρχικών τις συμφερόντων ήταν αρκετά υψηλός, αξιοποιώντας ορθολογικά τα παράθυρα ευκαιρίας που αναφύονταν, διαμορφώνοντας και εφαρμόζοντας αποτελεσματικές εναλλακτικές πολιτικές και στρατιωτικές στρατηγικές, με απότοκο την απόκτηση ισχυρού ρόλου και θέσης, αποδεικνύοντας απτά ότι ο ισχυρός δεν επιβάλλεται πάντα όσο του επιτρέπει η δύναμή του.

1.5. Σκιαγράφηση της Μελέτης.

Η παρούσα μελέτη χωρίζεται σε τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος (Κεφ. 1^ο), επιχειρείται η καταγραφή και περιγραφή των δηλωτικών ανεξάρτητων και εξαρτημένων μεταβλητών της διαδικασίας διαμόρφωσης και εφαρμογής της Υψηλής Στρατηγικής των λιγότερων ισχυρών κρατών, η εξέταση των εναλλακτικών πολιτικών και στρατιωτικών όψεων της Υψηλής Στρατηγικής και η ανάλυση του γνωσιοθεωρητικού υπόβαθρου της μελέτης, το οποίο είναι το Παραδοσιακό Παράδειγμα. Με αφετηριακή αρχή το Παραδοσιακό Παράδειγμα και τις συμπαρομαρτούντες θεωρητικές του κατευθύνσεις (Πολιτικός Ρεαλισμός, Νεορεαλισμός), παράλληλα με την εφαρμογή των ερμηνευτικών εργαλείων της Θεωρίας της Εσωτερικής Δομής, απολήγει στην διαδικασία της εξαγωγής θεωρητικών υποθέσεων εργασίας προς έλεγχο.

Το δεύτερο μέρος (Κεφάλαια 2^ο, 3^ο, 4^ο) επιλαμβάνεται με τις επιλεγόμενες ιστορικές περιπτώσεις από την ελληνική διπλωματική ιστορία της περιόδου 1912-1922. Αντικειμενικός στόχος του εκάστοτε κεφαλαίου είναι η πραγμάτωση μιας αξιολογικά ουδέτερης ανάλυσης των προσλαμβανόμενων πολιτικών και στρατιωτικών όψεων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, η ανάδειξη των μεταβλητών έρευνας, (δηλαδή των εξαρτημένων, ανεξάρτητων και παρεμβαίνουσων μεταβλητών)⁴³ που συνωθούν στην αύξηση ή στην μείωση του βαθμού στρατηγικής αποτελεσματικότητας της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής και ο εμπειρικός έλεγχος των θεωρητικών υποθέσεων εργασίας της παρούσας μελέτης.

Στο τρίτο μέρος, δηλαδή στα Συμπεράσματα της μελέτης (Κεφ. 5^ο), επιχειρείται μια συνολική αποτίμηση της ερμηνευτικής ικανότητας των προτεινόμενων θεωρητικών κατευθύνσεων (Πολιτικός Ρεαλισμός, Νεορεαλισμός και Θεωρία Εσωτερικής Δομής), αναφορικά με την επεξήγηση των μεταβλητών και την ανάδειξη των προϋποτιθέμενων συνθηκών που παρωθούν το λιγότερο ισχυρό κράτος-Ελλάδα, στην επιλογή και εφαρμογή της εκάστοτε στρατιωτικής ή πολιτικής όψης της Υψηλής του Στρατηγικής. Ακολουθώς πραγματώνεται μια συγκριτική ανάλυση των πορισμάτων που εξήχθησαν από τον πραγματολογικό έλεγχο των θεωρητικών υποθέσεων εργασίας στις τρεις περιπτώσεις της Ελληνικής διπλωματικής ιστορίας, με

⁴³ Για ανάλυση των μεταβλητών έρευνας βλέπε Van Evera, Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης, σ.σ.26-27.

απότοκο την κατάδειξη του βαθμού σπουδαιότητας της εκάστοτε θεωρητικής προσέγγισης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1. Εναλλακτικές Στρατηγικές των λιγότερο Ισχυρών Κρατών στο Διεθνές Σύστημα των Νεότερων Χρόνων

Στο επίκεντρο της συζήτησης των ζητημάτων αιχμής της Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων, αναφύεται το θεμελιώδες πρόβλημα των διαρκών ανακατανομών ισχύος, ρόλων και συμφερόντων μεταξύ των κεντρικών μονάδων-κρατών του Διεθνούς Συστήματος, απότοκο της αέναης ανάγκης των συλλογικών ομάδων για απόκτηση ανεξαρτησίας-αυτονομίας, της σύντηξη ενός διακριτού έθνους- κράτους και της άσκησης εσωτερικής και εξωτερικής κυριαρχίας. Καθόλη της διάρκειας της ιστορικής διαχρονίας οι άνθρωποι οργανώνονται σε ομάδες- συλλογικότητες¹. Η βασική μονάδα της κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης είναι η ομάδα, η πολιτική κοινωνία που συντήκεται από ένα ευμέγεθες σύνολο ατόμων, σημαντικό τμήμα του οποίου επέδειξε την επιθυμία για συνεργασία και αμοιβαία καλή θέληση αξιώνοντας ανεξαρτησία και κυριαρχία. Αναπόδραστα η ενίσχυση των εσωτερικών δεσμών, η εκπλήρωση των κοινωνικών αναγκών και συμφερόντων, η ανάπτυξη ενός αισθήματος αλληλεγγύης μεταξύ των μελών, η επίτευξη τάξης και η απονομή δικαιοσύνης, επέτασσε την δημιουργία ενός συστήματος διακυβέρνησης για την άσκηση κυριαρχίας εντός του συγκεκριμένου πληθυσμού και της οριοθετημένης-αναγνωρισμένης εδαφικής επικράτειας. Η διακριτή φύση των εν λόγω ομάδων-πολιτικών κοινοτήτων, άλλαξε κατά την διάρκεια των αιώνων συνυφαινόμενη - συσχετιζόμενη με τις τεχνολογικές, οικονομικές, δημογραφικές μεταβολές, απολήγοντας στην μορφή του σύγχρονου κράτους². Αυτό που δεν άλλαξε είναι ο τρόπος λειτουργίας-δράσης των κρατών-συλλογικών οντοτήτων, σε αντιδιαστολή με τους συνδαιτυμόνες τους. Δηλαδή συνωθούμενα από τα εθνικά κυριαρχικά τους συμφέροντα³, τα κράτη υπεισέρχονται σε διαρκείς διαδικασίες-αλληλεπιδράσεις, όπως συνεργασία, ανταγωνισμός, σύγκρουση, επηρεάζοντας τις μεταξύ τους αποφάσεις-πολιτικές, συμπεριφερόμενα ως μέρη ενός συνόλου που ονομάζεται Διεθνές Σύστημα. Ωστόσο ο κατατεμαχισμός του Διεθνούς Συστήματος σε κράτη, που χαρακτηρίζονται από κοινωνική, οικονομική, τεχνολογική, πολιτιστική, γεωγραφική και δημογραφική ετερογένεια και εκδηλώνουν την αξίωση εσωτερικής και εξωτερικής κυριαρχίας, αφενός καταδεικνύει το μέγεθος-βαθμό, της μεταξύ τους

¹ Όπως αναφέρει ο R.Gilpin, « η βασική μονάδα των κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων είναι η ομάδα, ή αυτό που ο γερμανός κοινωνιολόγος Ralf Dahrendorf ονομάζει “συγκρουόμενη ομάδα”». Robert Gilpin, “No One Loves a Political Realist”, στο Benjamin Frankel,(ed.), *Realism : Restatements and Renewal*, σελ. 7. Επίσης R.Gilpin, “The Richness of the Tradition of Political Realism” στο Robert Keohane,(ed), *Neorealism and its Critics*, σελ.305, Edward H. Carr, *Η Εικοσαετής Κρίση, 1919-1939*. Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων, σελ.139.

² Η μεταβολή-μετάβαση από το προ Διεθνές Σύστημα στο Σύστημα της αρχαίας και κλασσικής περιόδου, συντελέστηκε από την ανάδυση ενός νέου τύπου κεντρικής μονάδας, πρώτα οι πόλεις – κράτη μετά οι αυτοκρατορίες και τα βαρβαρικά φύλα. Η μετάβαση από το Σύστημα της αρχαίας και κλασσικής περιόδου στο Σύστημα της Βεσφαλίας παρωθήθηκε από την δημιουργία του σύγχρονου κράτους που αναδείχθηκε σε κυρίαρχη μονάδα του Συστήματος. Για εκτενή ανάλυση βλέπε Barry Buzan and Richard Little, *International Systems in World History*, και Adam Watson, *The Evolution of International Society*.

³ Τα εθνικά συμφέροντα είναι ένα γενικευμένο πλαίσιο στοιχείων που αποτελούν-συνιστούν τις επιτακτικές ανάγκες του κράτους και στα οποία εμπερικλείονται η επιβίωση, εσωτερική και εξωτερική κυριαρχία, οικονομική ευημερία, εθνική ακεραιότητα. Βλέπε John Collins, *Grand Strategy*, σελ.273. Γενικότερα για αναλύσεις του εθνικού συμφέροντος βλέπε M.Wight, *Διεθνής Θεωρία*, κεφ.6. H. Morgenthau, *Politics Among Nations*,σ.σ. 5-12. A.Wolfers, *Discord and Collaboration*, κεφ. 10. R.Aron, *Peace and War*, σ.σ. 89-92.

ετερότητας και αφετέρου αναγάγει την διεθνή αναρχία- απουσία μιας παγκόσμιας κυβέρνησης, σε θεμελιώδη οργανωτική αρχή του Διεθνούς Συστήματος

Ως εκ τούτου, με αφετηριακή αρχή το κεντρικό ζήτημα που πραγματεύεται η παρούσα διατριβή, δηλαδή την διάγνωση των αιτιών που συνωθούν τα λιγότερα ισχυρά κράτη στην επιλογή και διαμόρφωση εναλλακτικών Υψηλών Στρατηγικών αφενός για την διατήρηση της εσωτερικής-εξωτερικής τους κυριαρχίας και αφετέρου για την επίτευξη των θεμελιωδών κυριαρχικών τους συμφερόντων, θα καταδειχθεί και θα εξετασθεί στη συνέχεια ο ρόλος-σημασία των προσδιοριστικών ανεξάρτητων,(π.χ. το Διεθνές Σύστημα, την Ισχύ, την ετερότητα των κρατών), και εξαρτημένων μεταβλητών, (π.χ. οι Διεθνείς Θεσμοί, οι εναλλακτικές πολιτικές και στρατιωτικές Στρατηγικές), που συνυφαίνονται στην κεντρική προβληματική της παρούσας μελέτης. Με άλλα λόγια, στον παρόν κεφάλαιο, θα επιχειρηθεί η περιγραφή, με σαφήνεια και πληρότητα, του θεωρητικού πλαισίου ανάλυσης-ερμηνείας των ανωτέρω ανεξάρτητων και εξαρτημένων μεταβλητών, οι οποίες παρωθούν τα λιγότερο ισχυρά κράτη στην επιλογή, διαμόρφωση και εφαρμογή της εκάστοτε όψης της Υψηλής τους Στρατηγικής.

2.1.1. Προσδιορισμός και βασικά χαρακτηριστικά του σύγχρονου Διεθνούς Συστήματος

Δεσπόζουσα σημασία ως ανεξάρτητη μεταβλητή και γενικότερα ως πρωτεύων πλαίσιο αναφοράς για την διαδικασία προσδιορισμού και διαμόρφωσης της Υψηλής Στρατηγικής, κατέχει η έννοια του Διεθνούς Συστήματος, το οποίο εγκαθιδρύεται για τον ίδιο λόγο που δημιουργείται ένα πολιτικό ή κοινωνικό σύστημα. Δηλαδή οι δρώντες αναπτύσσουν κοινωνικές σχέσεις και δημιουργούν κοινωνικές δομές με στόχο να προωθήσουν και να επιτύχουν συγκεκριμένες κατηγορίες πολιτικών, οικονομικών ή άλλων συμφερόντων. Τα συμφέροντα που ευνοούνται περισσότερο από αυτές τις κοινωνικές συμφωνίες αντανakλούν την σχετική ισχύ των εκάστοτε δρώντων και δημιουργούν μια ισορροπία μέσα στο σύστημα. Με άλλα λόγια, παρόλο που τα κοινωνικά συστήματα επιβάλουν περιορισμούς στις συμπεριφορές των δρώντων, συχνά συμβαίνει τόσο οι συμπεριφορές που τιμωρούνται όσο και αυτές που επιβραβεύονται να συμπίπτουν με τα συμφέροντα των ισχυρότερων μελών του συστήματος⁴. Η ύπαρξη και η λειτουργία του Συστήματος εκκινά από τη στιγμή που οι μονάδες του αρχίζουν να έρχονται σε επαφή μεταξύ τους και να αλληλεπιδρούν.

Ως Διεθνές Σύστημα ορίζεται μια συλλογή –άθροισμα ανεξάρτητων πολιτικών οντοτήτων – φυλή, έθνος –κράτος, έθνη, αυτοκρατορίες- οι οποίες αλληλεπιδρούν μεταξύ τους πάρα πολύ συχνά ακολουθώντας μια κανονικοποιημένη διαδικασία⁵. Γενικότερα ο όρος σύστημα αναφέρεται σε μια ομάδα μερών ή μονάδων όπου η μεταξύ τους αλληλεπίδραση είναι τέτοια ώστε να εμφανίζονται σαν ένα συνεκτικό σύνολο⁶. Μια ομάδα κρατών οικοδομεί-δημιουργεί ένα Διεθνές Σύστημα

⁴ Για μια εκτενέστερη ανάλυση σχετικά με τον λόγο δημιουργίας του Διεθνούς Συστήματος βλέπε R. Gilpin War and Change in World Politics σελ. 9. Επίσης P.Viotti, M.Kauppi, International Relations Theory.

⁵ Σχετικά με την εξέλιξη του Διεθνούς συστήματος βλέπε, Barry Buzan and Richard Little, International Systems in World History. Επίσης Adam Watson, The Evolution of International Society και K.J Holsti International Politics σ.σ. 27-55.

⁶ « Κάθε Σύστημα αναγνωρίζεται από το πρότυπο-μοντέλο της αλληλεπίδρασης μεταξύ των μονάδων του. Το εν λόγω μοντέλο αλληλεπίδρασης αποδεικνύει μια διαδικασία, η οποία είναι το προϊόν της δυναμικής που αναπτύσσεται από την αλληλεπίδραση μεταξύ των μονάδων του Συστήματος και της χρήσης της υπάρχουσας ικανότητας αλληλεπίδρασης από τις μονάδες». Βλέπε B.Buzan & R.Little,

όταν « η συμπεριφορά του καθενός είναι καθοριστική στους υπολογισμούς του άλλου»⁷.

Αναλυτικότερα, με θεωρητικό υπόβαθρο, μια πλειάδα αξιολογικά ουδέτερων αναλύσεων των κεντρικών χαρακτηριστικών του Διεθνούς Συστήματος, θα επιχειρηθεί η ανάδειξη και ο προσδιορισμός των μειζόνων-θεμελιακών προσδιοριστικών στοιχείων-συστατικών του. Συγκεκριμένα το Διεθνές Σύστημα συνίσταται από ένα σύνολο-άθροισμα ανεξάρτητων πολιτικών μονάδων-οντοτήτων,(φυλή, αυτοκρατορίες, έθνη, έθνος-κράτος⁸),

« Διεθνές Σύστημα είναι το σύνολο που αποτελείται από πολιτικές μονάδες, οι οποίες διατηρούν τακτικές σχέσεις μεταξύ τους και είναι ικανές να εμπλακούν σε έναν γενικευμένο πόλεμο»⁹. « Τα Διεθνή Συστήματα είναι η διαπολιτειακή όψη της κοινωνίας στην οποία ανήκουν οι πληθυσμοί με διακριτές κυριαρχίες»¹⁰, που υπεισέρχονται σε διαδικασίες αλληλεπίδρασης ακολουθώντας μια κανονικοποιημένη διαδικασία-κανόνες συμπεριφοράς, δηλαδή επιτελούν σε μεγάλο βαθμό παρόμοιες λειτουργίες.

« Σύστημα είναι ένα σύνολο διακριτών οντοτήτων που ενώνονται μέσα από μια ομαλή αλληλεπίδραση βάση κάποιου είδους έλεγχου»¹¹. «Το Σύστημα περικλείει όλους εκείνους τους δρώντες των οποίων οι δράσεις και οι αντιδράσεις τους λαμβάνονται υπόψη από τα κράτη κατά την διαμόρφωση της εξωτερικής τους πολιτικής. Ως εκ τούτου το σύστημα είναι ένα πεδίο υπολογισμού και αλληλοεξαρτώμενων λήψεων αποφάσεων»¹².

« Σύστημα είναι ένα σύνολο μεταβλητών που συνδέονται μεταξύ τους με τρόπο τέτοιο, ώστε σε αντίθεση με το περιβάλλον τους, δημιουργούν συμπεριφορικές κανονικότητες προσδιορίζοντας τις εσωτερικές σχέσεις του συνόλου των ατομικών μεταβλητών με συνδυασμούς εξωτερικών μεταβλητών»¹³.

Τοιουτοτρόπως ο K.Waltz όρισε το Διεθνές Σύστημα ως μια οντότητα ή οποία προέρχεται από το συνδυασμό επιμέρους μονάδων, αλλά είναι αυτοτελής και έχει τα δικά της χαρακτηριστικά. Οι επιμέρους μονάδες συμπεριφέρονται και συνδυάζονται με βάση ορισμένους κανόνες που αποτελούν τη δομή του Συστήματος¹⁴.

Από την ανωτέρω σύντομη σύζευξη των κεντρικών χαρακτηριστικών του Διεθνούς Συστήματος, αναφύεται η κεντρική-θεμελιώδης αρχή βάση της οποίας οι μονάδες-κράτη συνδέονται μεταξύ, αλληλεπιδρούν, δέχονται εξωτερικές επιρροές, και διαφοροποιούνται λειτουργικά. Η εν λόγω αρχή κρυσταλλώνεται στην έννοια της

International Systems in World History, σελ.79. Επίσης P.Viotti, M.Kauppi, International Relations Theory, σελ. 62.

⁷ Ο όρος Διεθνές Σύστημα περικλείει δύο έννοιες α) αναφέρεται στο σύστημα των κρατών, β) αναφέρεται στο σύνολο των ανθρώπινων αλληλεπιδράσεων πάνω στον πλανήτη και περικλείει μια ευρεία κατηγορία μονάδων- τα άτομα, τις πολυεθνικές εταιρίες, έθνη, το σύνολο το διεθνών και μη κυβερνητικών οργανισμών, τα κράτη και μια σειρά άλλων οντοτήτων. B.Buzan, R.Little, C.Jones The Logic of Anarchy, σ.σ. 29-30.

⁸ Για μια ενδελεχή ανάλυση της εξέλιξης του Διεθνούς Συστήματος, από το προ-Διεθνές Σύστημα μέχρι το σύγχρονο Διεθνές Σύστημα βλέπε B.Buzan & R.Little, International Systems in World History.

⁹ Βλέπε, R.Aron Peace and War, σελ 94.

¹⁰ Ibid. σελ 105.

¹¹ Ουσιαστικά πρόκειται για μια προσαρμογή του ορισμού που χρησιμοποίησαν οι Robert Mundell και Alexander Swoboda. Παρατίθεται στον Robert Gilpin, War and Change in World Politics σελ 26.

¹² Ibid., σελ. 38.

¹³ Βλέπε, M.Kaplan, System and Process in International Politics σελ. 4.

¹⁴ Βλέπε, K.Waltz, Theory of International Politics, σ.σ. 38-59.

Δομής του Διεθνούς Συστήματος¹⁵. Η έννοια της δομής εδράζεται στο γεγονός ότι οι μονάδες του συστήματος, διαφορετικά αντιπαραβαλλόμενες και συνδυαζόμενες συμπεριφέρονται ανόμοια-διαφορετικά και κατά την αλληλεπίδρασή τους παράγουν διαφοροποιημένα αποτελέσματα¹⁶. Η δομή προσδιορίζει τη ρύθμιση και την οργάνωση των μερών του συστήματος, ενώ από την χρονική στιγμή που θα διαμορφωθεί-εγκαθιδρυθεί επηρεάζει τις συμπεριφορές των δρώντων και κατά συνέπεια τα αποτελέσματά τους¹⁷. Με άλλα λόγια λειτουργεί σαν ένας περιοριστικός μηχανισμός επιλογής, επιβραβεύοντας κάποια είδη συμπεριφοράς και τιμωρώντας κάποια άλλα, μέσω της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης και του ανταγωνισμού. Η πρώτη έχει ως αποτέλεσμα όλες οι μονάδες να συμπεριφέρονται με παρόμοιο τρόπο, ενώ ο δεύτερος τις οδηγεί στην μίμηση των πρακτικών των πιο επιτυχημένων από αυτές¹⁸.

Τα χαρακτηριστικά-προσδιοριστικά της στοιχεία είναι¹⁹:

α) οι οργανωτικές αρχές του συστήματος, δηλαδή εάν το διεθνές σύστημα είναι άναρχο ή ιεραρχικό,

β) η φύση των μονάδων και οι λειτουργίες που επιτελούν, δηλαδή ποιες είναι οι κυρίαρχες οντότητες και πώς διαφοροποιούνται λειτουργικά,

γ) η κατανομή δυνατοτήτων μεταξύ των μονάδων του, δηλαδή πώς διαμορφώνονται οι εκάστοτε ισορροπίες ή ανισορροπίες των σχέσεων ισχύος μεταξύ των μονάδων του.

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να εξετασθεί η οργανωτική αρχή του Διεθνούς Συστήματος, η διεθνής αναρχία²⁰, παρεπόμενο της απουσίας μιας παγκόσμιας κανονιστικής εξουσίας. Η αναρχία είναι η κυρίαρχη οργανωτική αρχή του συστήματος και σε καμιά περίπτωση δεν θα πρέπει να συγχέεται με την αταξία και το χάος ή με μια υποθετική κατάσταση της φύσης όπου θα κυριαρχούσε ο πόλεμος μεταξύ όλων των κρατών. Αντίθετα αναφερόμαστε στην απουσία μιας παγκόσμιας κανονιστικής αρχής, δηλαδή μιας κυβέρνησης που θα διαθέτει την εκτελεστική εξουσία για νομιμοποιημένη χρήση βίας και απονομή δικαιοσύνης στο Διεθνή χώρο²¹. Σε αντιδιαστολή με το εσωτερικό σύστημα των κρατών το οποίο είναι ιεραρχικό, δηλαδή η ισχύς και η εξουσία ασκείται μέσω νομιμοποιημένων και υποχρεωτικών πολιτικών και νομοθετικών διαδικασιών, το διεθνές σύστημα είναι άναρχο λόγω της απουσίας μιας παγκόσμιας κανονιστικής εξουσίας που θα επέφερε τον μετριασμό ή την εξάλειψη του Διεθνούς Προβλήματος,(άνιση ανάπτυξη) και του Θουκυδίδειου αδιεξόδου,(μη νομιμοποιημένη χρήση της ισχύος)²². Το «διεθνές πρόβλημα» εδράζεται στο αναμφίλεκτο γεγονός της απουσίας νομιμοποιημένων

¹⁵ «Η Δομή καταδεικνύει ότι η συμπεριφορά των μονάδων διαμορφώνεται και συνωθείται όχι μόνο από την εσωτερική διαδικασία και την διαδράση μεταξύ των μονάδων, αλλά και από τον τρόπο δημιουργίας του εξωτερικού περιβάλλοντος». Βλέπε B.Buzzan & R.Little, *International Systems in World History*, σελ.84.

¹⁶ Βλέπε, R.Keohane, *Neorealism and its Critics*, σ.σ. 72-73.

¹⁷ Βλέπε, M.Griffiths, *Realism, Idealism and International Politics*, σελ.80.

¹⁸ Βλέπε, K.Waltz, *Theory of International Politics* σ.σ. 73-77.

¹⁹ *Ibid.*, σ.σ. 79-101.

²⁰ Οι ακόλουθες μεταβλητές της δομής του Διεθνούς Συστήματος, δηλαδή η φύση των μονάδων και οι συνεπόμενες λειτουργίες τους και η κατανομή δυνατοτήτων μεταξύ των κρατών, συνυφαίνονται με τις παρακάτω αναλύσεις αναφορικά με την ετερότητα μεταξύ των κρατών, την διάκριση ισχυρών και λιγότερο ισχυρών κρατών και τον προσδιορισμό και τον ρόλο της ισχύος αντίστοιχα.

²¹ Για εκτενή ανάλυση του ζητήματος της διεθνούς διανεμητικής δικαιοσύνης και το πώς αυτό οροθετείται από την ρεαλιστική και φιλελεύθερη θεωρία βλέπε Π. Ήφαιστος, *Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις Πολιτικής Κυριαρχίας*, σ.σ.251-257.

²² Οι δύο αυτές έννοιες θα προσδιορισθούν στη συνέχεια. Για εκτενή ανάλυση βλέπε, Π. Ήφαιστος, *Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις Πολιτικής Κυριαρχίας*, σ.σ. 71-93.

κοινωνικό-πολιτικών προϋποθέσεων, στο επίπεδο τους Διεθνούς Συστήματος, για τη δημιουργία, ανάπτυξη και παγίωση ενός παγκόσμιου κανονιστικού συστήματος, απότοκο της υπαρκτικής κοινωνικής ετερότητας των κρατών²³. Τοιουτοτρόπως το «θουκυδίδειο αδιέξοδο» αναφέρεται στην απουσία μιας παγκοσμίας κοινωνίας και στο γεγονός της υπαρκτικής ετερότητας των κρατών του Διεθνούς Συστήματος²⁴. Με διαφορετικά λόγια η ύπαρξη του «θουκυδίδειου αδιεξόδου» και του «διεθνούς προβλήματος» εγκαθιδρύει την διεθνή αναρχία ως κομβική-πάγια οργανωτική αρχή του Διεθνούς Συστήματος.

Χαρακτηριστικά ο R.Aron παρατηρεί ότι : « όλα τα Διεθνή Συστήματα είναι αναρχικά, με την στενή έννοια του όρου: δεν υπόκεινται σε καμία αρχή. Από τη στιγμή που θα αναγνωρισθεί μια αρχή, οι πολιτικές μονάδες θα στερηθούν τις κυριαρχικές τους αρχές- αυτονομία, ανεξαρτησία, ελευθερία λήψης αποφάσεων»²⁵. Η απουσία μιας κυβέρνησης των κυβερνήσεων ή οποία θα ασκεί υποχρεωτική δικαιοδοσία στις συμπεριφορές των κρατικών δρώντων, καθιερώνει την αρχή της κυριαρχίας ως αναφαίρετο δικαίωμα μεταξύ όλων των μονάδων του συστήματος²⁶.

Συνακόλουθα η κεντρική προβληματική της Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων, αναφορικά με το στοιχείο εκείνο (κυβέρνηση ή εξουσία) που απουσιάζει από το σύστημα και το καθιστά άναρχο²⁷, αδυνατεί να υπεισέλθει σε κοινά αποδεκτές

²³ Η έννοια «Διεθνές Πρόβλημα» αποδίδεται από τον Παναγιώτη Ήφαιστο στη μελέτη του Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις Πολιτικής Κυριαρχίας και κρυσταλλώνεται συντομογραφικά στις ακόλουθες αναφορές.

« Εν κατακλείδι, μέρος τουλάχιστον του «διεθνούς προβλήματος» οφείλεται στο γεγονός πως τα οντολογικά χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος προσδιορίζονται όχι από μια αλλά από πολλές εθνικές-κρατικές παραδοχές, στις οποίες και οφείλεται εν πολλοίς ο διεθνής κοινωνικός, ιδεολογικός και ηθικοκανονιστικός καταταμαχισμός».

«Το «διεθνές πρόβλημα» κατά κύριο λόγο οφείλεται στο γεγονός ότι απουσιάζουν εκείνες οι νομιμοποιητικές κοινωνικοπολιτικές προϋποθέσεις δημιουργίας και ανάπτυξης ενός βιώσιμου και αποτελεσματικού κανονιστικού συστήματος στο παγκόσμιο επίπεδο. Στο προτσές του κανονιστικού γίνεσθαι στον παγκόσμιο χώρο οι αξιώσεις ισχύος και οι αποφάσεις κανονιστικής δόμησης εντάσσονται σε μια πολύ διαφορετική λογική απ' ό τι στην ενδοκρατική τάξη πραγμάτων».

Ήφαιστος, Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις Πολιτικής Κυριαρχίας, σ.σ.66 & 108.

²⁴ Η έννοια «θουκυδίδειο αδιέξοδο» αποδίδεται από τον Παναγιώτη Ήφαιστο. «Το «θουκυδίδειο αδιέξοδο», [...] αναφέρεται στην απουσία παγκόσμιας κοινωνίας, στο γεγονός του πολιτειακού κατακερματισμού, στο γεγονός πως οι συλλογικές οντότητες είναι άνισου μεγέθους, ισχύος και άνισης ανάπτυξης, στο γεγονός πως μια έκαστη συλλογική οντότητα αγωνίζεται αενάως για αυτονομία-ανεξαρτησία και κυριαρχία και στο γεγονός πως κατ' αυτό τον τρόπο προκαλείται μια αέναη διεθνής αναρχία. Ταυτόχρονα η ετερότητα μεταξύ των συλλογικών οντοτήτων αυξάνεται διαχρονικά, κάτι που καθιστά ατελέσφορες όλες τις προσπάθειες παγκόσμιας κοσμοθεωρητικής ενότητας που θα υποβάσταζε κάποιου είδους νομιμοποιημένη παγκόσμια εξουσία. Το διεθνές σύστημα, κατά συνέπεια, όσον αφορά τις σχέσεις μεταξύ των συλλογικών οντοτήτων, βρίσκεται εγγενώς σε προσυμβατική κατάσταση, δηλαδή κατάσταση της φύσης. Επομένως, υπό συνθήκες εγγενούς διεθνούς αναρχίας «ο ισχυρός επιβάλλει ό,τι του επιτρέπει η δύναμή του και ο αδύναμος προσαρμόζεται και υποχωρεί» (Θουκυδίδης V89). Υπό αυτές τις συνθήκες α) η ειρήνη και η σταθερότητα (ή η επιβίωση αυτού που απειλείται) είναι συνάρτηση ισορροπίας δυνάμεων, β) οι διεθνείς οργανισμοί είναι εξαρτημένες μεταβλητές ή εργαλεία ισχύος των εκάστοτε ισχυρών, γ) ο πόλεμος παραμένει το μόνο μέσο διεθνών «κοινωνικών αλλαγών». Εν ολίγοις, κάθε προσπάθεια υπερβατικής διεθνούς κανονιστικής ανάπτυξης που θα αντιμετώπιζε το «θουκυδίδειο αδιέξοδο» προσκρούει στην εγγενή και διαρκώς αυξανόμενη διεθνή ετερότητα. Εν κατακλείδι, ενώ η παγκόσμια τάξη είναι εφικτή μόνο ηγεμονικά-γενοκτονικά, η αποκέντρωση της τάξης και της δικαιοσύνης στα έθνη-κράτη δημιουργεί διεθνή αναρχία, στο πλαίσιο της οποίας η τάξη είναι ατελής(ρευστές ισορροπίες και αδύναμοι διεθνείς θεσμοί)». Ήφαιστος, Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις Πολιτικής Κυριαρχίας, σελ.71, υποσημείωση 3.

²⁵ Βλέπε, R. Aron, *The Anarchical Order of Power*, σελ.483.

²⁶ Βλέπε, B.Buzan, R.Little, C.Jones *The Logic of Anarchy*, σελ. 39

²⁷ Βλέπε, H. Milner, "The Assumption of Anarchy in International Relations", στο David A. Baldwin,(ed.), *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, σ.σ.144-153.

διαδικασίες προσδιορισμού απολήγοντας σε συμφωνία. Ο λόγος συνίσταται στις διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις όσον αφορά τα συστατικά στοιχεία του Συστήματος²⁸, του λειτουργικού ρόλου της Δομής του-δηλαδή του τρόπου που επιδρά στις εξωτερικές δράσεις των κρατών και των κεντρικών προσδιοριστικών της στοιχείων-όπως είναι η κατανομή ισχύος μεταξύ των μονάδων του Συστήματος. Προς επίρρωση της παρατηρήσής μας ο M. Wight αναφέρει ότι:

« Η αναρχία είναι το χαρακτηριστικό που διαχωρίζει τη διεθνή πολιτική από τη συνήθη πολιτική. Η μελέτη της διεθνούς πολιτικής προϋποθέτει την απουσία ενός συστήματος διακυβέρνησης, όπως η μελέτη της εσωτερικής πολιτικής προϋποθέτει την ύπαρξη ενός τέτοιου συστήματος. Οι εξειδικεύσεις είναι απαραίτητες: υπάρχει ένα σύστημα διεθνούς δικαίου και υπάρχουν διεθνείς θεσμοί που τροποποιούν ή συμπληρώνουν τα έργα της πολιτικής δυνάμεων. Συλλήβδην όμως μπορούμε να πούμε ότι ενώ στην εξωτερική πολιτική η άμιλλα για την ισχύ κυβερνάται και περιβάλλεται από το πλαίσιο του δικαίου και των θεσμών, στη διεθνή πολιτική το δίκαιο και οι θεσμοί κυβερνώνται και περιβάλλονται από την άμιλλα για την ισχύ. Αυτός είναι πράγματι ο λόγος που καλούμε τη διεθνή πολιτική κατ' εξοχήν "πολιτική δυνάμεων"»²⁹.

Με άλλα λόγια συνωθούμαστε στο αέναο πρόβλημα του Θουκυδίδειου αδιεξόδου, δηλαδή στην απουσία παγκόσμιας κοινωνίας, στην υπαρκτική κοινωνικό-πολιτική ετερότητα των κρατών και στην μη νομιμοποιημένη χρήση της ισχύος εντός του Διεθνούς Συστήματος, απότοκο του δίπολου διεθνής αναρχία- κρατική κυριαρχία, γεγονός που παρωθεί τον Kenneth Waltz να συνδέσει την διεθνή αναρχία με την απουσία μιας παγκόσμιας κυβέρνησης, που θα κατέχει το μονοπώλιο της νόμιμης χρήσης βίας, διαθέτοντας ικανούς και αξιόπιστους ελεγκτικούς –περιοριστικούς μηχανισμούς έναντι των άνομων δράσεων των αναθεωρητικών κρατών του Συστήματος³⁰.

Τέλος υπάρχει και μια κατηγορία θεωρητικών που υποστηρίζουν ότι απουσιάζει μια συγκεκριμένη κυβερνητική λειτουργία, δηλαδή μια κεντρική εξουσία που θα εξαναγκάσει τα κράτη να συμμορφωθούν και να εφαρμόσουν τις συμφωνίες και τις συνθήκες που τα δεσμεύουν³¹.

Εν κατακλείδι, η αδυναμία προσδιορισμού και ανάλυσης, από τις κυρίαρχες θεωρητικές κατευθύνσεις των Διεθνών Σχέσεων, του κεντρικού-αποφασιστικού στοιχείου,(που για την συγκεκριμένη μελέτη κρυσταλλώνεται στο «διεθνές πρόβλημα» και στο «θουκυδίδειο αδιέξοδο»), που καθιστά άναρχο το Διεθνές Σύστημα, καταδεικνύει και την θεωρητική απίσχναση για την εύρεση ενός κοινά αποδεκτού αλφάβητου, εννοιολογικού γνώμονα για την ανάλυση και ερμηνεία των αιτιών των ζητημάτων αιχμής της Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων. Ως εκ τούτου, απολήγουμε στην επιτακτική ανάγκη για την δόμηση του επιστημονικού προβληματισμού σε συναρμογή με τις βασικές παραδοχές που εκπηγάζουν από

²⁸ Για μια περιεκτική-συγκριτική ανάλυση των προσδιοριστικών μεταβλητών του Διεθνούς Συστήματος υπό των πλαίσιο των φιλελεύθερων και των ρεαλιστικών θεωρητικών ρευμάτων, βλέπε M.Hollis and St. Smith, Explaining and Understanding International Relations, σ.σ. 92-99.

²⁹ M.Wight, Πολιτική Δυνάμεων, σελ. 97.

³⁰ Βλέπε, K. Waltz, Theory of International Politics σ.σ. 103-104.

³¹ Βλέπε σχετικά H. Milner, "The Assumption of Anarchy in International Relations", στο David A. Baldwin, (ed.), Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate, σ.σ.144-145.

αξιόπιστες-σταθερές υποθέσεις εργασίας, με θεωρητικό υπόβαθρο το Παραδοσιακό παράδειγμα και αφετηρία τις τρεις θεμελιώδεις υποθέσεις του R.Gilpin³² :

α) οι διεθνείς σχέσεις είναι ουσιαστικά συγκρουσιακού χαρακτήρα, κανόνας είναι η αναρχία και εξαίρεση η τάξη, η δικαιοσύνη και η ηθική,

β) καθόλη τη διάρκεια της ιστορίας βασική μονάδα κοινωνικής οργάνωσης ήταν η ομάδα και όχι τα άτομα ή οι τάξεις,

γ) το πρωταρχικό κίνητρο όλων των πολιτικών δραστηριοτήτων είναι η ισχύς και η ασφάλεια.

2.1.2. Η Ετερότητα των Κρατών μελών του Διεθνούς Συστήματος

Ο κοινωνικό-πολιτικός κατακερματισμός του παγκόσμιου πονυμ-χώρου σε έθνη-κράτη διαφορετικής ανάπτυξης, ισχύος, οντολογικών χαρακτηριστικών και συμπεριφοράς που αενάως αγωνίζονται για να διασφαλίσουν την επιβίωση τους στηριζόμενα στην αρχή της αυτοβοήθειας, απολήγει στην κατάσταση της διεθνούς αναρχίας ως οργανωτικής αρχής του Διεθνούς Συστήματος. Δηλαδή η ετερότητα των μονάδων-κράτη του Διεθνούς Συστήματος, λόγω διαφορετικών ηθικοκανονιστικών συστημάτων, κοσμοαντιλήψεων, αξιώσεων ισχύος, εσωτερικών πολιτικών συστημάτων, παραδόσεων-εθίμων, οικονομικών – τεχνολογικών- εμπορικών-βιομηχανικών- στρατιωτικών συντελεστών ισχύος και γενικότερα η ανομοιογένεια μεταξύ των οντολογικών χαρακτηριστικών των κρατών συγκροτεί τη βάση του «διεθνούς προβλήματος»³³.

Με αφετηριακή αρχή την προηγούμενη ανάλυση και συγκεκριμένα την θεωρητική επεξεργασία της οργανωτικής αρχής του Διεθνούς Συστήματος, της Διεθνούς Αναρχίας, θα επιχειρηθεί η περιγραφή των προσδιοριστικών χαρακτηριστικών της ετερότητας των κρατών, αναδεικνύοντας με τον τρόπο αυτό την επιρροή-επιδρασή της,(το βαθμό σπουδαιότητάς της), στην διαδικασία προσδιορισμού και διαμόρφωσης της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερο ισχυρού κράτους.

Η ετερότητα ως θεμελιώδες χαρακτηριστικό των κρατών, προκρίθηκε από τις απαρχές της δημιουργίας του σύγχρονου διεθνούς συστήματος με τη συνθήκη της Βεσφαλίας το 1648³⁴, βάση της οποίας τα κράτη αναγνωρίστηκαν ως κύριοι

³² R.Gilpin, "The Richness of the Tradition of Political Realism", International Organization, vol.38,no.2, Spring 1984, σελ.290.

Για εκτενή ανάλυση των υποθέσεων εργασίας του Robert Gilpin, βλέπε Ήφαιστος, Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις Πολιτικής Κυριαρχίας,σ.σ.142-143.

³³ Για οροθέτηση και εκτενή ανάλυση της έννοιας του «διεθνούς προβλήματος» βλέπε παραπάνω σελίδα 28, υποσημείωση 23.

³⁴ Βλέπε σχετικά, D. Boucher, Political Theories of International Relations, σ.σ. 289-291.

Με την συνθήκη της Βεσφαλίας οι κυρίαρχες μονάδες της αρχαίας και κλασσικής περιόδου, όπως ήταν οι αυτοκρατορίες, οι πόλεις-κράτη και τα βαρβαρικά φύλα, αντικαταστάθηκαν από ένα σύστημα στο οποίο η κυρίαρχη μονάδα είναι το σύγχρονο-κράτος. Κεντρικό- προσδιοριστικό στοιχείο του σύγχρονου κράτους είναι ο συνδυασμός μιας σειράς στρατιωτικών, διοικητικών, διανεμητικών, φορολογικών, και παραγωγικών οργανισμών που κυβερνούν-διοικούν πολλαπλές παρακείμενες εδαφικές περιοχές και πόλεις. Το συνδυαστικό στοιχείο στα εν λόγω κράτη είναι ότι οι κατέχοντες το κεφάλαιο παρέχουν οικονομικές πηγές για το κράτος, ενώ οι κατέχοντες εξαναγκαστικές δικαιοδοσίες επιτρέπουν στο κεφάλαιο να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον κυβερνητικό μηχανισμό.

Για εκτενή ανάλυση βλέπε B.Buzzan & R.Little, International Systems in World History, σ.σ.243-250.

Επίσης για εκτενή ανάλυση του Συστήματος της Βεσφαλίας βλέπε Adam Watson, The Evolution of International Society, κεφ. 17.

δρώντες με αναφαίρετα και αποκλειστικά τα δικαιώματα της αυτονομίας και της κυριαρχίας³⁵. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο M.Wight :

«Η ανάπτυξη του κυρίαρχου κράτους συνεπαγόταν επίσης την ανάπτυξη του σύγχρονου συστήματος κρατών ή των σύγχρονων διεθνών σχέσεων (της διπλωματίας, του πολέμου, του διεθνούς δικαίου, των διεθνών θεσμών κ.λ.π.), αυτό όμως αντιμετωπίστηκε ως επακόλουθο ή απόρροια του ίδιου του κυρίαρχου κράτους»³⁶.

Γενικότερα, όπως ήδη προαναφέρθηκε ανωτέρω, από την στιγμή της εμφανισής του πάνω στη γη, ο άνθρωπος άρχισε να οργανώνεται σε ομάδες-συλλογικότητες που έλαβαν διάφορες μορφές (φυλή, πόλη –κράτος, βασιλεία, αυτοκρατορίες και έθνη-κράτη), με στόχο την αναζήτηση ισχύος για την απόκτηση ασφάλειας και ανεξαρτησίας- αυτονομίας³⁷. Ενώ όμως στο εσωτερικό του έθνους-κράτους ανέκυψε η ανάγκη για ηθικοκανονιστική ομογενοποίηση, (δηλαδή για να υπάρξει και να λειτουργήσει ένα πολιτικό κανονιστικό σύστημα με αντικειμενικό στόχο την επίτευξη των κοινών συμφερόντων των μελών του, εξουσιοδοτήθηκε, μέσω ενός κοινωνικού συμβολαίου, μια ομάδα ή ένα άτομο που διέθετε τον έλεγχο για την επιβολή κυρώσεων³⁸, εν ονόματι της κοινωνίας, ώστε να διασφαλισθεί και να διαφυλαχθεί η κοινωνική αλληλεγγύη και συνοχή μεταξύ των μελών της), στο διεθνές χώρο ευνοήθηκε η ακριβώς αντίστροφη διαδικασία.

Αυτό γιατί όπως επισημαίνει ο S. Hoffmann :

« Η εσωτερική λογική και ο τρόπος εξέλιξης κάθε διεθνούς συστήματος βρίσκονται στη διαφορά των εσωτερικών του συντελεστών, στις γεωιστορικές συνθήκες που το χαρακτηρίζουν και στις εξωτερικές επιδιώξεις των μονάδων που το συνθέτουν. Κάθε σύστημα χαρακτηριζόμενο από κατατεμαχισμό,(δηλαδή οργανωμένο σε ανεξάρτητες, ετερογενείς, ανομοιογενείς και κυρίαρχες μονάδες), τείνει με τη δυναμική που αναπτύσσει η ενυπάρχουσα ανισότητα να αναπαράγει αυτή τη διαφορά»³⁹.

Γι' αυτό και τα κράτη εντός του αποκεντρωμένου, άναρχου και οριζοντιωμένου διεθνούς χώρου, (ο οποίος τιμωρεί τις μονάδες που αδυνατούν να προστατεύσουν τα κυριαρχικά τους συμφέροντα ή επιδιώκουν στόχους που υπερβαίνουν τα μέσα που διαθέτουν), για να επιτύχουν τους στόχους τους και πρωτίστως να εξασφαλίσουν την ασφάλεια- επιβίωσή τους και να διατηρήσουν την θέση και τον ρόλο τους εντός του

³⁵ Η κυριαρχία σημαίνει ότι η πολιτική εξουσία ασκείται μέσα σε μια καθορισμένη γεωγραφική περιοχή, ενώ η αυτονομία σημαίνει ότι κανένας εξωτερικός δρώντας δεν μπορεί να ασκήσει εξουσία-δικαιοδοσία εντός το συνόρων του κράτους. Βλέπε Stephen, Krasner, *Compromising Westphalia*, International Security, Vol.20, No.3, (Winter 1995-96).

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο H.Bull: «Από τη μια πλευρά τα κράτη διεκδικούν σε σχέση με αυτήν την επικράτεια και τον πληθυσμό, αυτό που μπορεί να ονομαστεί εσωτερική κυριαρχία, που σημαίνει υπεροχή έναντι οποιασδήποτε άλλης αρχής εντός της επικράτειας και του πληθυσμού. Από την άλλη πλευρά τα κράτη διεκδικούν αυτό που μπορεί να ονομαστεί εξωτερική κυριαρχία, με την οποία δεν εννοείται μόνο υπεροχή αλλά και ανεξαρτησία έναντι οιασδήποτε αρχής στο εξωτερικό. Η κυριαρχία των κρατών, τόσο η εσωτερική όσο και η εξωτερική, μπορεί να πει κανείς ότι υπάρχει τόσο σε κανονιστικό όσο και σε πραγματικό επίπεδο. Από τη μία πλευρά τα κράτη διεκδικούν το δικαίωμα της υπεροχής έναντι οιασδήποτε αρχής στην επικράτεια και στον πληθυσμό τους καθώς και την ανεξαρτησία τους από οιαδήποτε αρχή που βρίσκεται έξω από αυτά· όμως από την άλλη πλευρά ασκούν επίσης στην πράξη σε ποικίλους βαθμούς αυτού του είδους την υπεροχή και ανεξαρτησία».

Hedley Bull, *Η Αναρχία Κοινωνία*, σελ.45.

³⁶ M.Wight, *Διεθνής Θεωρία*, σελ.2.

³⁷ Βλέπε, E.Carr, *Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939*. Σελ.139.

³⁸ Βλέπε, I.Clark, Iv. Neumann,(eds.), *Classical Theories of International Relations*, σελ.39.

³⁹ St.Hoffmann, *Obstinate or Obsolete? The Fate of Nation- State and the Case of the Western Europe*, *Daedalus*, vol.95, no.3, σελ.864. Παρατίθεται στο *Ήφαιστος, Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, σελ.70 (σημ.33).

Διεθνούς Συστήματος, είναι αναγκασμένα να επιτελούν παρόμοιες λειτουργίες με πρωταρχικό σκοπό την προάσπιση του συμφέροντος επιβίωσης μέσω της επιζήτησης ασφάλειας και ισχύος⁴⁰.

2.1.3. Ο ρόλος των Διεθνών Θεσμών στη λειτουργία του Διεθνούς Συστήματος.

Παρεπόμενο της άναρχης οργανωτικής αρχής του Διεθνούς Συστήματος, είναι η αδιάλειπτη δράση των κρατών να προωθήσουν, να προβάλουν και να προασπίσουν με κάθε μέσο- εσωτερικής ή εξωτερικής εξισορρόπησης, μια πλειάδα κυριαρχικών-εθνικών τους συμφερόντων εντός του πλαισίου των ορίων δράσης τους, δηλαδή σε περιφερειακό-υποσύστημα ή σε πλανητικό-σύστημα επίπεδο δημιουργώντας μια σειρά κανόνων και πρακτικών που ονομάζονται Διεθνείς Θεσμοί⁴¹. Στις εν λόγω πρακτικές-κανόνες εμπλεκούνται ο πόλεμος, η ισορροπία ισχύος, το διεθνές δίκαιο, το διαχειριστικό σύστημα των μεγάλων δυνάμεων, το σύστημα της διπλωματικής αντιπροσώπευσης κ.α.⁴².

Με τον όρο διεθνείς θεσμοί δεν εννοούμε απαραίτητα έναν οργανισμό ή έναν διοικητικό μηχανισμό, αλλά μια σειρά από συνήθειες και πρακτικές που διαμορφώθηκαν για την εξυπηρέτηση κοινών στόχων. Οι θεσμοί δεν στερούν από τα κράτη των κεντρικό τους ρόλο στο σύστημα, ούτε χρησιμεύουν ως υποκατάστατο μιας κεντρικής κανονιστικής αρχής. Είναι περισσότερο μια έκφραση του στοιχείου της συνεργασίας μεταξύ των κρατών στην εκτέλεση των πολιτικών τους λειτουργιών και ταυτόχρονα ένα μέσο για τη διατηρησή της. Παρά ταύτα αναφύεται ένα μείζον πρόβλημα στην αιχμή της συζήτησης της Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων αναφορικά με τον βαθμό ανεξαρτησίας των Διεθνών Θεσμών έναντι των κρατικών δράσεων και πρακτικών, δηλαδή εάν συνιστούν ανεξάρτητες,(από την χρονική στιγμή της συγκρότησης- εγκαθίδρυσής τους λειτουργούν περιοριστικά ως προς τα όρια και τον τρόπο δράσης των κρατών), ή εξαρτημένες,(αποτελούν ένα επιπρόσθετο μέσο εξωτερικής εξισορρόπησης των κρατών για την επίτευξη των κυριαρχικών τους στόχων), μεταβλητές. Ως εκ τούτου η ανωτέρω προβληματική, δηλαδή το εάν οι διεθνείς θεσμοί είναι ανεξάρτητες ή εξαρτημένες μεταβλητές, επιτάσσει την κατάδειξη του ρόλου των Διεθνών Θεσμών και του τρόπου λειτουργίας τους, σε συνύφανση με τις πρακτικές-δράσεις των κρατών,(όπως είναι ο πόλεμος, η διπλωματία, το εμπόριο, η οικονομική-τεχνολογική συνεργασία, κ.α), για την επίτευξη των στόχων τους έναντι των περιορισμών, των απειλών και των ευκαιριών που αναφύονται εντός του άναρχου Διεθνούς Συστήματος. Μια σειρά θεωρητικών υποθέσεων εργασίας επιχειρεί να ερμηνεύσει-επεξηγήσει το λόγο ύπαρξης και τον τρόπο λειτουργίας των Διεθνών Θεσμών υπό διαφορετικό θεωρητικό πρίσμα. Ουσιαστικά οι εν λόγω υποθέσεις εργασίας εδράζονται στις δυο κυρίαρχες

⁴⁰ Ο A. Wolfers αναφέρει: « όλες οι μονάδες του συστήματος συμπεριφέρονται βασικά με τον ίδιο τρόπο, στόχος τους είναι να διατηρήσουν αν όχι να αυξήσουν την ισχύ τους» A. Wolfers, *Discord and Collaboration*, σελ.82. Επίσης K. Waltz, *Theory of International Politics*, σ.σ. 102-128. Joseph M. Grieco, "Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism", στο D. Baldwin, (eds.) *Neorealism and Neoliberalism*, σ.σ. 118-119.

⁴¹ Ο κύριος λόγος για την δημιουργία τους σχετίζεται με την κοινή πολιτισμική καταβολή και την συγγένεια ιδεών που υπάρχει μεταξύ των κρατών. Οι κοινές ιδέες και αξίες, ο κοινός ηθικός κώδικας καθιστούν δυνατή την δημιουργία διεθνών κανόνων, την εξέλιξη των κοινών θεσμών και την ενίσχυση της αίσθησης του κοινού συμφέροντος. Βλέπε Benjamin Miller, "Competing Realist Perspectives on Great Power Crisis Behavior" στο B. Frankel (eds.), *Realism: Restatements and Renewal*, σελ. 326.

⁴² Για μια εκτενή ανάλυση της δημιουργίας των διεθνών θεσμών και του ρόλου τους εντός της διεθνούς κοινωνίας βλέπε H. Bull, *Η Άναρχη Κοινωνία*, σ.σ. 81-93 και 108 –109.

θεωρητικές κατευθύνσεις του Παραδοσιακού Παραδείγματος,(νεορεαλισμός – νεοφιλελευθερισμός).

Η πρώτη θεωρητική κατεύθυνση, νεοφιλελευθερισμός⁴³, εστιάζεται στην ικανότητα των Διεθνών Θεσμών για την υποβοήθηση και ανάπτυξη των συνεργατικών σχέσεων μεταξύ των κρατών μέσω της αποδυνάμωσης των μείζονων παρεμβαίνουσων μεταβλητών,(δηλαδή της εξαπάτησης και του ζητήματος μεταξύ σχετικών και απόλυτων κερδών), που συνωθούν στον περιορισμό της συνεργασίας των κρατών σε ζητήματα χαμηλής πολιτικής. Η δυναμική που αναπτύσσεται από την λειτουργία των Διεθνών Θεσμών εκπορεύεται από την ίδια την συμπεριφορά-λειτουργία των κρατών, δηλαδή αφενός από το γεγονός του αυτοπροσδιορισμού του εκάστοτε κράτους εντός ενός πλαισίου σχέσεων που διαμορφώνεται από την αλληλεπίδρασή του με τους συνδαιτυμόνες του και αφετέρου από τους κανόνες, τις ιδέες και τις συνήθειες που αναπτύσσονται από τη μεταξύ τους διαδράση. Αναλυτικότερα από την εν λόγω θεωρητική κατεύθυνση εκπορεύονται τρεις υποθέσεις εργασίας⁴⁴.

Η πρώτη υπόθεση, λαμβάνοντας υπόψη τον άναρχο χαρακτήρα του συστήματος, θεωρεί ότι τα κράτη αναγνωρίζουν κάποιες φορές ότι τα αποτελέσματα των δράσεων τους -τόσο ατομικά όσο και συλλογικά- είναι παρόμοια, άρα θα μπορούσε να περιορισθεί το κόστος πραγμάτωσης των κοινών τους στόχων μέσα από την δημιουργία κοινών θεσμών και να ευνοηθεί η μεταξύ τους συνεργασία. Οι θεσμοί διευκολύνουν την έξοδο από το δίλημμα του φυλακισμένου, υποβοηθούν την συνεργασία, αυξάνουν τα απόλυτα κέρδη μεταξύ των κρατών, και μειώνουν τον φόβο της εξαπάτησης. Δηλαδή το κυρίαρχο πρόβλημα εστιάζεται στην απουσία κεντρικών θεσμών, ώστε από τη μια πλευρά να εξαλειφθεί το πρόβλημα της εξαπάτησης κατά την συνεργασία των κρατών και από την άλλη πλευρά να εκπληρωθούν οι προβλεπόμενες υποσχέσεις ώστε να διευκολυνθεί η μεταξύ τους συνεργασία και να ωφεληθούν από την αύξηση των απόλυτων κερδών τους⁴⁵.

Η δεύτερη υπόθεση θεωρεί ότι τα κράτη υπάρχουν και λειτουργούν όταν βρίσκονται σε στενή σχέση- σύνδεση τόσο μεταξύ τους όσο και με το διεθνές περιβάλλον. Το κράτος προσδιορίζεται όχι από αυτό που είναι αλλά από αυτό που κάνει, (δηλαδή από τον τρόπο που επενεργεί στο εξωτερικό περιβάλλον), και μέρος από αυτό που κάνει για να αυτοπροσδιορισθεί είναι η συνεργασία του με τα άλλα κράτη και η δημιουργία θεσμών. Δηλαδή το κράτος είναι μια κοινωνική οντότητα

⁴³ Αναφορικά με τις βασικές παραδοχές του νεοφιλελευθερισμού, ο οποίος εδράζεται στις κεντρικές αρχές του πολιτικού ρεαλισμού δίνοντας πρωτεύουσα σημασία στο ρόλο το διεθνών θεσμών και στο πρόβλημα της εξαπάτησης και των απόλυτων κερδών, και σε ποιο βαθμό η νεοφιλελεύθερη θεώρηση συνιστά ένα διακριτό θεωρητικό ρεύμα ή έχει απορροφηθεί από την ρεαλιστική θεωρία βλέπε, J.Mearsheimer, "The False Promise of International Institutions". J.Mearsheimer, "A Realist Reply". J.Griego, "Anarchy and the limits of cooperation: a realist critique of the newest liberal institutionalism". D.A. Baldwin (ed.), Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate.

Εν συντομία οι κεντρικές αρχές της νεοφιλελεύθερης κατεύθυνσης είναι: α) το διεθνές σύστημα είναι άναρχο, β) τα κράτη είναι οι κύριοι δρώντες στο διεθνές σύστημα, γ) τα κράτη λειτουργούν ορθολογικά, δ) το μείζον πρόβλημα που δυσχεραίνει τη συνεργασία μεταξύ των κρατών είναι η εξαπάτηση, ε) οι διεθνείς θεσμοί είναι ανεξάρτητες μεταβλητές, που μέσω της λειτουργίας του αυξάνουν τα περιθώρια συνεργασίας και ενισχύουν τις συνεργατικές σχέσεις μεταξύ των κρατών.

⁴⁴ Η εξαγωγή των ακόλουθων υποθέσεων εργασίας της νεοφιλελεύθερης θεωρίας στηρίζεται στο έργο των M. Doyle, J.Ikenberry,(eds.), New Thinking in International Relations Theory, σ.σ. 234-237.

⁴⁵ Για την συζήτηση αιχμής μεταξύ νεοφιλελεύθερων και νεορεαλιστών σχετικά με τον ρόλο των θεσμών και τα προβλήματα που αναφέρονται στην ανάπτυξη συνεργατικών σχέσεων λόγω του ζητήματος των σχετικών και απόλυτων κερδών και του ρόλου της εξαπάτησης, βλέπε D. Baldwin,(eds.) Neorealism and Neoliberalism : The Contemporary Debate.

που αυτοπροσδιορίζεται μέσα από το πλέγμα σχέσεων που διαμορφώνει με τα υπόλοιπα κράτη.

Μια τρίτη υπόθεση εργασίας υποστηρίζει ότι ενώ τα κράτη λειτουργούν ορθολογικά, υπεισέρχονται σε υπολογισμούς κόστους - οφέλους, λαμβάνουν υπόψη τις προσδοκίες των άλλων κρατών και τη φύση του διεθνούς συστήματος, ενώ η στρατηγική τους συμπεριφορά επηρεάζεται και αλλάζει από τους διεθνείς θεσμούς. Δηλαδή οι σχέσεις μεταξύ των κρατών δεν διαμορφώνονται μόνο από την κατανομή ισχύος αλλά και από τις ιδέες, τους κανόνες και της συνήθειες που αναπτύσσουν αναμεσά τους.

Τουναντίον η νεορεαλιστική θεωρία αναφέρει ότι εξαιτίας του ανταγωνιστικού χαρακτήρα των κρατών, απότοκο του άναρχου Διεθνούς Συστήματος, μπορεί να υπάρξει συνεργασία μεταξύ των κρατών αλλά είναι δύσκολο να επιτευχθεί και αν επιτευχθεί αντανάκλα ισορροπίες ισχύος και συμφερόντων, γεγονός που καθιστά δύσκολη τη διατήρησή της εξαιτίας του προβλήματος της εξαπάτησης και των σχετικών κερδών⁴⁶. Πιο συγκεκριμένα οι ρεαλιστές τονίζουν ότι οι διεθνείς θεσμοί υπήρχαν πάντοτε⁴⁷, αλλά αυτό δεν εμποδίζει τα κράτη να υπεισέρχονται σε συγκρούσεις για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους και για την διατήρηση της θέσης τους στο σύστημα. Χαρακτηριστικά ο J. Mearsheimer αναφέρει:

« οι θεσμοί δεν είναι ανεξάρτητες πολιτικές οντότητες που εγκαθίστανται μεταξύ των κρατών και τα αναγκάζουν να συμπεριφέρονται με αποδεκτό τρόπο. Είναι ένα σύνολο κανόνων που θέτουν τους τρόπους βάση των οποίων τα κράτη ανταγωνίζονται ή συνεργάζονται μεταξύ τους. Επιβάλλουν αποδεκτούς τρόπους κρατικής συμπεριφοράς και απαγορεύουν απαράδεκτες συμπεριφορές. Αυτοί οι κανόνες δεν επιβάλλονται στα κράτη από κάποιον Λεβιάθαν, αλλά τα κράτη διαπραγματεύονται μεταξύ τους και συμφωνούν να δεσμεύονται από αυτούς επειδή το συμφέρον τους το επιτάσσει»⁴⁸.

Με άλλα λόγια, οι θεσμοί αποβλέπουν σε μια «αποκεντρωμένη συνεργασία των κυρίαρχων κρατών χωρίς κάποιον αποτελεσματικό μηχανισμό ελέγχου»⁴⁹.

Σε αντίθεση με τη νεοφιλελεύθερη θεώρηση, που εστιάζεται στο πρόβλημα της εξαπάτησης μεταξύ των κρατών, υποστηρίζοντας ότι η εγκαθίδρυση κεντρικών θεσμών θα μετριάσει σε μείζονα βαθμό τον εν λόγω πρόβλημα, οι ρεαλιστές, (κυρίως οι νεορεαλιστές), θεωρούν ότι επειδή απουσιάζει μια υπέρτατη ρυθμιστική κανονιστική εξουσία, τα κράτη έχουν ως πρωταρχικό στόχο την επιβίωσή τους, την διατήρηση της θέσης τους στο σύστημα και την παραγωγή ασφάλειας τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό επίπεδο⁵⁰. Ως εκ τούτου αδυνατούν, (ως προς ένα βαθμό), να υπεισέλθουν σε συνεργατικές διαδικασίες με τους εταίρους τους, επειδή

⁴⁶ Για εκτενή ανάλυση των προβλημάτων που αναφέρονται κατά την ανάπτυξη συνεργατικών σχέσεων μεταξύ των κρατών, βλέπε J.Grieco "Anarchy and the Limits of Cooperation".

⁴⁷ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο E.Carr «καμιά κοινωνία, εθνική ή διεθνής, δεν μπορεί να υπάρξει αν οι άνθρωποι δεν υποταχθούν σε ορισμένους κανόνες συμπεριφοράς». E.Carr, Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939, σελ.77. Για εκτενή ανάλυση του ρόλου και της λειτουργίας των διεθνών θεσμών εντός του άναρχου διεθνούς συστήματος, από την σκοπιά των ρεαλιστικών ρευμάτων, βλέπε J.Donnelly, Realism and International Relations, κεφ. 5.

⁴⁸ J.Mearsheimer, The Tragedy of Great Power Politics, σελ.17

⁴⁹ Για εκτενή ανάλυση βλέπε, John Mearsheimer, "The False Promise of International Institutions".

⁵⁰ Βλέπε σχετικά Joseph M. Grieco, "Anarchy and the Limits of Cooperation", International Organization, vol. 42, No.3 (Summer 1988), σελ.499. Επίσης J.Donnelly, Realism and International Relations, σ.σ. 52-54.

μέσα από αυτές της διαδικασίες κάποιοι εταίροι θα αποκομίσουν μεγαλύτερα σχετικά κέρδη⁵¹, γεγονός που δύναται να οδηγήσει στην αύξηση της σχετικής τους ισχύος με συνεπακόλουθο την γένεση αναθεωρητικών τάσεων και την αλλαγή της υπάρχουσας ισορροπίας ισχύος.

Βάση των παραπάνω θεωρητικών κατευθύνσεων, (κυρίως των ρεαλιστικών ρευμάτων), σχετικά με τον ρόλο και την λειτουργία των Διεθνών θεσμών εντός του άναρχου Διεθνούς Συστήματος, θα μπορούσε να εξαχθεί ως υπόθεση εργασίας προς έλεγχο, ότι οι διεθνείς θεσμοί είναι δημιουργήματα των κρατών, αντανακλούν κοινά συμφέροντα, αξίες και ισορροπίες ισχύος των δημιουργών τους ώστε να διανοίξουν και να διευρύνουν τους εναλλακτικούς διαύλους συνεργασίας, να αυξήσουν των αριθμών των διατιθέμενων μέσων εξωτερικής εξισορρόπησης για την επίτευξη των πολιτικών τους στόχων και παράλληλα να περιβάλουν με ένα νομιμοποιητικό μανδύα τις ενέργειές τους απέναντι στη διεθνή κοινότητα- διεθνή νομιμοποίηση.

2.1.4. Προσδιορισμός και ρόλος της Ισχύος.

Στην προηγηθείσα θεωρητική ανάλυση των προσδιοριστικών μεταβλητών του Διεθνούς Συστήματος και συγκεκριμένα στην επεξεργασία των βασικών χαρακτηριστικών της Δομής του, αναδείχθηκε η μείζονα σημασία της κατανομής των δυνατοτήτων- ισχύος, μεταξύ των κρατών ως ένα κεντρικό-προσδιοριστικό κριτήριο για τον τύπο - μοντέλο του εκάστοτε Διεθνούς Συστήματος. Δηλαδή η διαμόρφωση ισορροπιών ισχύος και συμφερόντων μεταξύ των κυρίαρχων κρατών σε πλανητικό επίπεδο, αφενός καταδεικνύει τον αριθμό των πόλων του Συστήματος, (πρόκειται για τα κράτη που πέρα από την αδιαμφισβήτητη υπεροχή τους σε συντελεστές ισχύος, τα κυριαρχικά τους συμφέροντα εκτείνονται στο επίπεδο του διεθνούς συστήματος και διαθέτουν την δυνατότητα προβολής ισχύος σε πλανητικό επίπεδο)⁵², και αφετέρου σμιλεύει την όψη- είδος, του εκάστοτε Διεθνούς Συστήματος⁵³. Το αναμφίλεκτο γεγονός της σπάνις των πλουτοπαραγωγικών πόρων και των πηγών ισχύος έχει ως αποτέλεσμα, η κατανομή των δυνατοτήτων μεταξύ των κρατών να καθορίζει και τον τρόπο με τον οποίο παρατάσσονται, δηλαδή την θέση και το ρόλο τους εντός του συστήματος⁵⁴, αντικατοπτρίζοντας τους κυρίαρχους- «εξουσιαστές» του, τον οποίων και τα συμφέροντα εξυπηρετούνται μέσα από την λειτουργία του⁵⁵. Το σύνολο των διαθέσιμων δυνατοτήτων- μέσων-πηγών, ενός κράτους αποτελεί την συνισταμένη της ισχύος του, η οποία ορίζεται ως η ικανότητά του να επηρεάσει τη συμπεριφορά ενός άλλου κράτους κατά τρόπο τέτοιο που θα συντείνει στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων του ή τον στόχων του⁵⁶.

⁵¹Ibid., σ.σ. 488-492 και K. Waltz, Theory of International Politics σ.σ. 103-104. Επίσης J.Donnelly, Realism and International Relations, σελ. 58.

⁵² Για ανάλυση των προσδιοριστικών χαρακτηριστικών των πόλων του Διεθνούς Συστήματος, δηλαδή για τους κεντρικούς συντελεστές ισχύος που καθιστούν ένα κράτος πόλο του Συστήματος, βλέπε K. Waltz, Theory of International Politics, σ.σ. 129-131.

⁵³ Σχετικά με τα διαφορετικά μοντέλα- τύπους διεθνών συστημάτων βλέπε Morton Kaplan, System and Process in International Politics, σ.σ. 21-53.

⁵⁴ Όπως αναφέρει ο Waltz « οι μονάδες του άναρχου συστήματος δεν διαφέρουν λειτουργικά[...] Αλλά διακρίνονται κυρίως από τις μεγαλύτερες οι μικρότερες δυνατότητες που έχουν για την εκτέλεση παρόμοιων λειτουργιών». B.Buzan, R.Little, C.Jones The Logic of Anarchy, σελ. 54

⁵⁵ Βλέπε, R. Gilpin War and Change in World Politics σελ. 29.

⁵⁶ Ο A.Wolfers ορίζει την ισχύ ενός κράτους τους «ως την ικανότητά του να ωθήσει η να υποχρεώσει τους άλλους να κάνουν εκείνο που θέλει και όχι αυτό που δεν θέλει». A. Wolfers, Discord and Collaboration, σελ. 103. Ο K.Holsti υποστηρίζει ότι η ισχύς είναι μια πολυδιάστατη έννοια που συντίθεται από α) τις πράξεις με τις οποίες ένας δρών επηρεάζει των άλλων, β) τις ικανότητες που

Η ισχύς συνιστά το κυριότερο μέσο του κράτους για την επίτευξη των πολιτικών- στρατηγικών του στόχων και είναι πολυδιάστατη και δυναμική⁵⁷. Περιλαμβάνει έναν αριθμό χειροπιαστών και αόριστων μεταβλητών⁵⁸, όπως είναι:

α) τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά του εκάστοτε κράτους⁵⁹, όπως η γεωγραφική θέση, η έκταση του εδάφους του, οι κλιματολογικές συνθήκες κ.α.,

β) τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, δηλαδή το σύνολο του πληθυσμού μιας χώρας, οι δείκτες υγείας, μόρφωσης και ηλικίας του πληθυσμού,

γ) το σύνολο των φυσικών πόρων και το μέγεθος της βιομηχανικής ανάπτυξης, η αυτάρκεια ενός κράτους σε πρώτες ύλες συνιστά καθοριστικό στοιχείο στην βιομηχανική και οικονομική του ανάπτυξη και το καθιστά ανεξάρτητο απέναντι σε ξένους προμηθευτές πράγμα ιδιαίτερα σημαντικό σε περιόδους κρίσεων,

δ) την οικονομική⁶⁰ και στρατιωτική ισχύ, που συναπαρτίζουν και το προσδιοριστικό δίπολο της ισχύος ενός κράτους, διότι μια ισχυρή οικονομία είναι απαραίτητη για την συγκρότηση μιας αξιόπιστης στρατιωτικής μηχανής όσο και για την εφαρμογή οποιασδήποτε στρατηγικής,⁶¹ ενώ η στρατιωτική ισχύς αποτελεί το πιο δραστικό μέσο ελέγχου της συμπεριφοράς των μονάδων του διεθνούς συστήματος,⁶²

ε) την πολιτική ηγεσία- η γραφειοκρατική οργάνωση και την πολιτική αποτελεσματικότητα του κυβερνητικού μηχανισμού,

στ) την κοινωνική συνοχή, το ηθικό, το κύρος και η φήμη, και

ζ) τις ιστορικές παραδόσεις και την στρατηγική κουλτούρα⁶³.

Για την βέλτιστη δυνατή ανάλυση της ισχύος, επιτάσσεται η διάκριση μεταξύ απόλυτης και σχετικής ισχύος. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει το σύνολο των ουσιαστικών δυνατοτήτων ενός κράτους σε απόλυτα μεγέθη, τις οποίες μπορεί να βελτιώσει ποσοτικά ή ποιοτικά, (μέσο υψηλής τεχνολογίας, βιομηχανικής ανάπτυξης, εξέλιξης των υπηρεσιών, κ.α.), στην προσπάθειά του να επιτύχει ορισμένους στόχους, ενώ η δεύτερη προσδιορίζεται από τη θέση του κράτους, είναι μηδενικού αθροίσματος, δεν εξαρτάται από την απόλυτη ισχύ του, (εάν όλες οι μονάδες του

χρησιμοποιούνται για αυτό τον σκοπό, γ) την απόκριση που επιζητείται. K.J. Holsti, *International Politics*, σελ.193.

⁵⁷ Ο D. Snow διακρίνει τρία ουσιαστικά μέσα της κρατικής ισχύος: α) τα στρατιωτικά μέσα, δηλαδή ποία είναι η ικανότητα και ποιος ο βαθμός επάρκειας των ενόπλων δυνάμεων ώστε να επιτευχθούν οι προσδιορισμένοι πολιτικοί στόχοι, β) τα οικονομικά μέσα, δηλαδή τη χρήση των υλικών πηγών του κράτους για την επίτευξη των πολιτικών στόχων και γ) τα διπλωματικά (πολιτικά) μέσα, όπως είναι η θέση και ο ρόλος του κράτους στο διεθνές σύστημα καθώς και ο βαθμός της διπλωματικής του ικανότητας και δραστηριότητας στο διεθνές περιβάλλον. D. Snow & D.M. Drew, *Making Strategy*, σελ. 36.

⁵⁸ Βλέπε σχετικά, Δ.Κώνστας –Κ.Αρβανιτόπουλος, *Διεθνείς Σχέσεις. Συνέχεια και Μεταβολή*, τομ. Α', σ.σ.239-255. Επίσης H. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, σ.σ.124-165. F.Hartmann, *The Relations of Nations*, σ.σ. 41-65.

⁵⁹ Το μέγεθος και η τοπογεωγραφία μιας χώρας είναι καθοριστικοί παράγοντες στην διαμόρφωση στρατηγικής από τις κυβερνητικές ελίτ. Για παράδειγμα η ανυπαρξία στρατηγικού βάθους του Ισραήλ δημιούργησε στους λήπτες αποφάσεων μια έμμονη ιδέα για ασφάλεια, ενώ η απουσία εξωτερικών απειλών για τις Η.Π.Α για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα είχε ως αποτέλεσμα την απόρριψη της πολιτικής της ισορροπίας ισχύος. W.Murray, M.Knox, A.Bernstein (ed.), *The Making of Strategy*, σελ.7.

⁶⁰ Η οικονομική ισχύς συμπεριλαμβάνει ένα πολυδιάστατο φάσμα μεταβλητών όπως, η βιομηχανία, το εμπόριο, οι εξαγωγές, ο χρηματοοικονομικός τομέας, οι φυσικοί και ενεργειακοί πόροι, το εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό και το σύνολο της οργανωτικής διαδικασίας για τον προσανατολισμό, την έρευνα και εφαρμογή των υπηρεσιών. J.Collins, *Grand Strategy*, σελ.195.

⁶¹ Βλέπε, W.Murray, M.Knox, A.Bernstein (ed.), *The Making of Strategy*, σελ.17

⁶² Βλέπε, Χ.Παπασωτηρίου, *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική*, 6^{ος} –11^{ος} αιώνας, σελ.23.

⁶³ Βλέπε, C.Gray, *Weapons Don't Make War : Policy, Strategy and Military Technology*, σελ.192 υποσημείωση 28.

συστήματος αυξήσουν την απόλυτη ισχύ τους στην ίδια ποσότητα δεν θα αλλάξει η σχετική τους ισχύ- για π.χ. ο διπολική κατανομή της ισχύος μετά τον Παγκόσμιο Πόλεμο θα είχε διαμορφωθεί ανεξάρτητα από την παρουσία των πυρηνικών στα οπλοστάσια των δύο υπερδυνάμεων τα οποία αύξησαν σε μεγάλο βαθμό την απόλυτη ισχύ τους)⁶⁴, και καθορίζει την «διανεμητική» δομή, δηλαδή την πολικότητα του συστήματος.

Η πολικότητα ως δομικό χαρακτηριστικό του συστήματος, περιγράφει των αριθμό και τον τύπο των δρώντων καθώς και την κατανομή των δυνατοτήτων μεταξύ τους⁶⁵. Με άλλα λόγια καταδεικνύει τους πόλους του συστήματος⁶⁶, τις λειτουργίες τις οποίες επιτελούν σε σχέση με τους υπόλοιπους δρώντες και την διάκριση μεταξύ ισχυρών-μεγάλων και λιγότερο ισχυρών κρατών. Για το λόγο αυτό η δομή του συστήματος χαρακτηρίζεται ως ολιγοπολική⁶⁷, δηλαδή ο αριθμός των μεγάλων δυνάμεων που επηρεάζουν τη συστημική δομή, σε μεγαλύτερο βαθμό από την επίδραση που ασκεί η τελευταία στις εν λόγω δυνάμεις, είναι μονοψήφιος⁶⁸.

⁶⁴ Βλέπε, B.Buzan, R.Little, C.Jones, The Logic of Anarchy, σελ. 68

⁶⁵ Βλέπε, J.Dougherty, R.Pfaltzgraff, Contending Theories of International Relations, σελ.564.

⁶⁶ Για να χαρακτηρίσουμε ένα κράτος ως πόλο ενός παγκόσμιου ή περιφερειακού συστήματος, «θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να αμυνθεί απέναντι στο κυρίαρχο – ηγέτη του συστήματος».

Βλέπε, John Mearsheimer, Back to the Future, σελ.7.

⁶⁷ Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφέρουμε την παρατήρηση του M.Handel σχετικά με τους προσδιοριστικούς παράγοντες της θέσης ενός λιγότερο ισχυρού κράτους σε ένα σύστημα ισορροπίας ισχύος και σ' ένα διπολικό. Οι προσδιοριστικές μεταβλητές της θέσης ενός λιγότερου ισχυρού κράτους περιγράφονται ως εξής.

α) Όταν η κατανομή ισχύος είναι σχεδόν ισόρροπη μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων ή στο Σύστημα υπάρχει ένταση και μια συγκρουσιακή κατάσταση, μεγεθύνεται ο ρόλος και η σημασία των λιγότερων ισχυρών συντελεστών ενώ τα ισχυρά κράτη είναι πρόθυμα να καταβάλουν μεγαλύτερες παροχές για συνεργασία και φιλία με τους πρώτους,

β) όταν το Σύστημα πορεύεται προς τη διατήρηση του status-quo ή όταν δεν μπορεί να επιτευχθεί συμφωνία μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, τότε οδηγούνται σε αλληλεξουδετέρωση με κατάληξη η αμοιβαία καχυποψία που επικρατεί να ενισχύει τη θέση των λιγότερο ισχυρών. Οπότε εάν μια η περισσότερες μεγάλες δυνάμεις αναπτύξουν αναθεωρητικές φιλοδοξίες απέναντι στις λιγότερο ισχυρές και επιτύχουν μια συμφωνία μεταξύ τους, η συμφωνία αυτή θα αποβεί αρνητική για τις δεύτερες,

γ) τα λιγότερο ισχυρά κράτη, σ'ένα σύστημα ισορροπίας ισχύος, συνωθούνται σε αποσταθεροποιητικές πολιτικές, σε αντιδιαστολή με τους κλασσικούς κανόνες του εν λόγω συστήματος, συντάσσοντας την ισχύ τους με τον ισχυρότερο κρατικό δρώντα. Αντίστροφα σ'ένα διπολικό σύστημα όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός της έντασης και του ανταγωνισμού μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, τόσο υψηλότερο είναι το τίμημα που προθυμοποιούνται να καταβάλουν για να συγκροτήσουν μια συμμαχία ή να διατηρήσουν την ουδετερότητα των λιγότερο ισχυρών κρατών. Σε περίπτωση που η κατανομή ισχύος είναι ισορροπημένη μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, αυξάνεται δυσανάλογα η ανάγκη ενίσχυσης της σχετικής τους θέσης, με συνέπεια μια συμμαχία με ουδέτερα μικρά κράτη που θα προσέδιδε μια μικρή αύξηση ισχύος. Σε αυτήν την περίπτωση ενισχύεται η διαπραγματευτική θέση των δεύτερων, τα οποία μπορούν να διεκδικήσουν και να λάβουν αξιόλογες παροχές για τη συνεργασία τους.

Από την άλλη μεριά, όσο στενότερη είναι η συνεργασία μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, τόσο μικρότερες θα είναι οι καταβολές παροχών προς τα λιγότερο ισχυρά κράτη για τη συνεργασία τους με τις πρώτες. Στην καλύτερη περίπτωση ο ρόλος και η θέση του λιγότερου ισχυρού κράτους αποδυναμώνεται όταν οι υπερδυνάμεις αναπτύσσουν συνεργατικούς θεσμούς. Ενώ στη χειρότερη περίπτωση, οι δύο υπερδυνάμεις οδηγούνται σε αναγνώριση σφαιρών επιρροής, διαμοιράζοντας την επικράτεια των λιγότερων ισχυρών κρατών.

Michael Handel, Weak States in the International System, σ.σ.187 & 194-195.

⁶⁸ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο R.Aron « όταν ο αριθμός των δρώντων αυξάνεται[...] ο αριθμός των ηγετικών δρώντων δεν αυξάνεται ανάλογα, η δεν αυξάνεται και καθόλου». Raymond Aron, Peace and War, σελ 94.

2.1.5. Διάκριση Ισχυρών και λιγότερο Ισχυρών Κρατών.

Απόρροια της κατανομής ισχύος-δυνατοτήτων μεταξύ των κρατών είναι η διαφορετική βαθμίδα-status που κατέχουν εντός του Διεθνούς Συστήματος. Δηλαδή η θέση του εκάστοτε κράτους συναρτάται από το σύνολο,(ποιότητα-ποσότητα), των συντελεστών ισχύος του, καταδεικνύοντας τα κράτη που βρίσκονται στην κορυφή της ιεραρχικής κλίμακας μιας σειράς πολλαπλών κριτηρίων⁶⁹ και τις συνακόλουθες μεσαίες και μικρές δυνάμεις⁷⁰. Το status μιας μεγάλης δύναμης συνεπάγεται μια σειρά διακριτών δικαιωμάτων, όπως η οργάνωση και συντήρηση του πλέγματος των πολιτικών, οικονομικών, στρατηγικών και των άλλων σχέσεων εντός του συστήματος και κυρίως εντός των σφαιρών επιρροής τους. Τόσο ατομικά όσο και σε συνεργασία μεταξύ τους, οι μεγάλες δυνάμεις εγκαθιδρύουν και επιβάλουν τους βασικούς κανόνες και δικαιώματα που επηρεάζουν τη συμπεριφορά τη δική τους και των λιγότερο ισχυρών κρατών⁷¹.

Ακολουθώντας θα οριοθετηθεί η έννοια ισχυρό- λιγότερο ισχυρό κράτος, με υπόβαθρο μια σειρά κριτηρίων που συνάγονται από μια πλειάδα μελετών της Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων, αναδεικνύοντας τους συντελεστές ισχύος- μέσα, των λιγότερο ισχυρών κρατών για την επίτευξη των πολιτικών τους στόχων.

Σύμφωνα με τον R.Keohane: « μεγάλη δύναμη είναι το κράτος του οποίου οι ηγέτες θεωρούν ότι μπορεί να ασκήσει μια βαρύνουσα, πιθανόν αποφασιστική, επιρροή στο Διεθνές Σύστημα»⁷². « Ένα κράτος μπορεί να χαρακτηριστεί ως μεγάλη δύναμη, εάν για να επιτευχθεί η ολική καταστροφή του απαιτείται ο συνασπισμός όλων των άλλων κρατών»⁷³. « Η μεγάλη δύναμη είναι το κράτος που δεν μπορεί να ηττηθεί σε έναν πόλεμο από οποιοδήποτε άλλο κράτος η συνασπισμό κρατών, χωρίς να τους αποσπάσει ανάλογο κόστος»⁷⁴.

Γενικότερα είναι το κράτος που κατέχει πρωτεύουσα θέση σε μια σειρά κριτηρίων⁷⁵ : α) γεωγραφική έκταση, β) πληθυσμός, γ) μέγεθος Α.Ε.Π., δ) ένοπλες δυνάμεις, ε) βιομηχανική και τεχνολογική ανάπτυξη, στ) πρώτες ύλες και ενεργειακές πηγές, ζ) πυρηνικά.

Ως εκ τούτου όσο πιο ισχυρό είναι ένα κράτος, τόσο πιο ευρύ είναι το φάσμα των δυνατοτήτων και των επιλογών του με αποτέλεσμα να αυξάνεται η επιρροή του στην λειτουργία του συστήματος και να μειώνονται οι δομική περιορισμοί.

Αντίστροφα το λιγότερο ισχυρό κράτος, πέρα από τους περιορισμούς του διεθνούς περιβάλλοντος και τις αναθεωρητικές τάσεις των ισχυρών εταίρων του,

⁶⁹ Για τα κριτήρια προσδιορισμού βλέπε M.Handel, Weak States in the International System,σ.σ.9-54.

⁷⁰ Ο R. Keohane προτείνει η κατηγοριοποίηση των κρατών να γίνεται με βάση την επιρροή που ασκούν στο Διεθνές Σύστημα. Συγκεκριμένα διακρίνει τέσσερις κατηγορίες : α) τα κράτη που προσδιορίζουν το Σύστημα, όπως ήταν οι δύο υπερδυνάμεις Ε.Σ.Σ.Δ. – Η.Π.Α. την περίοδο του ψυχρού πολέμου, β) τα κράτη που επηρεάζουν τη φύση του με μονομερείς οι πολυμερείς δράσεις χωρίς να μπορούν να κυριαρχήσουν εντός του Συστήματος, γ) τα κράτη που μέσω συμμαχιών, παγκόσμιων ή περιφερειακών διεθνών οργανισμών ασκούν βαρύνουσα επιρροή, και δ) τα κράτη που δεν μπορούν να αμβλύνουν της συστημικές επιρροές, παρά μόνο μέσα από την συγκρότηση ομάδων μεγάλου αριθμού κρατικών δρώντων, στις οποίες το κάθε κράτος θα έχει μικρή επιρροή ενώ θα αναφύεται και η τάση για κυριαρχία των ισχυρότερων μελών στα λιγότερο ισχυρά. Robert Keohane, “Lilliputians Dilemmas”, σ.σ. 295-296.

Βάση της παραπάνω κατηγοριοποίησης θα μπορούσαμε να εντάξουμε την Ελλάδα στην τρίτη κατηγορία,(κυρίως κατά την εξεταζόμενη ιστορική περίοδο της παρούσας μελέτης 1912-1922).

⁷¹ Op.cit 41, σελ.30.

⁷² Robert Keohane, “Lilliputians Dilemmas: Small States in International Politics”, σ.σ.291-310.

⁷³ H. Von Treitschke, Politics. Παράτιθεται στο Martin Wight, Πολιτική Δυνάμεων, σελ.51.

⁷⁴ David Vital, The Survival of Small States, σελ.5.

⁷⁵ Michael.Handel ,Weak States in the International System, σελ.18.

καλείται να αντιμετωπίσει και τους περιορισμούς του εσωτερικού του περιβάλλοντος,(όπως περιορισμένες οικονομικές- στρατιωτικές πηγές και χαμηλό επίπεδο τεχνολογικής ανάπτυξης), κατά την προσπάθειά του να προασπίσει το συμφέρον επιβίωσης και να διασφαλίσει την εσωτερική- εξωτερική του κυριαρχία. Η έννοια μικρό ή λιγότερο ισχυρό κράτος προσδιορίζεται βάση μιας σειράς πολλαπλών ποσοτικών και μη κριτηρίων που καταδεικνύουν την μεγάλη διαφορά στους συντελεστές ισχύος του⁷⁶, καθώς και τον τρόπο εφαρμογής των εν λόγω συντελεστών, συγκριτικά με τις μεγαλύτερες δυνάμεις .

Στα ποσοτικά κριτήρια περιλαμβάνονται⁷⁷ :

- α) το μέγεθος του πληθυσμού,(ο Vital θεωρεί ότι τα αναπτυγμένα μικρά κράτη θα πρέπει να έχουν πληθυσμό 10-15 εκατ. ενώ τα μη αναπτυγμένα 20-30 εκατ.),
- β) το ακαθάριστο εθνικό προϊόν- Α.Ε.Π.(σύμφωνα με τον Deutch μικρό κράτος είναι αυτό που το Α.Ε.Π. δεν ξεπερνά το 1% του παγκόσμιου Α.Ε.Π.),
- γ) η γεωγραφική έκταση (το μέγεθος ενός κράτους σχετίζεται άμεσα με την βιωσιμότητα και τη σταθερότητά του⁷⁸),
- δ) το σύνολο των ενόπλων δυνάμεων,
- ε) η κατανάλωση ενεργειακών πόρων κ.α⁷⁹.

Τα μη ποσοτικά κριτήρια κρυσταλλώνονται:

- α) στην απίσχναση των εσωτερικών συντελεστών ισχύος ενός λιγότερο ισχυρού κράτους, για την διασφάλιση της εσωτερικής- εξωτερικής κυριαρχίας με συνεπακόλουθο την ανάπτυξη διπλωματικών δράσεων για την πρόσκτηση συντελεστών εξωτερικής εξισορρόπησης, (π.χ. χρήση διεθνών θεσμών),
- β) στην ισχύη πολιτική βαρύτητα των λιγότερο ισχυρών κρατών εντός του Διεθνούς Συστήματος, δηλαδή η πολιτική και στρατηγική τους δράση-επιρροή ασκείται εντός των ορίων του περιφερειακού του υποσυστήματος,
- γ) στην διασφάλιση του συμφέροντος επιβίωσης συναινώντας πολιτικά στην διατήρηση του status-quo,(υπό την προϋπόθεση ότι δεν διακυβεύεται τον συμφέρον επιβίωσης).

Αναλυτικότερα τα εν λόγω μη ποσοτικά κριτήρια προσδιορισμού των λιγότερο ισχυρών κρατών αναδεικνύονται στους παρακάτω ορισμούς.

«Μικρή δύναμη είναι το κράτος το οποίο αναγνωρίζει ότι δεν είναι δυνατό να διασφαλίσει την ασφαλεία του χρησιμοποιώντας μόνο τις δικές του δυνατότητες, γι’

⁷⁶ Ειδικότερα για τα λιγότερο ισχυρά κράτη οι πηγές ισχύος μπορούν να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες : α) διπλωματία και υπηρεσίες πληροφοριών, οι διπλωματικές σχέσεις είναι απαραίτητες τόσο για να εξασφαλισθεί η υποστήριξη από μεγάλες δυνάμεις και διεθνείς οργανισμούς όσο και για να προληφθούν και να αντιμετωπιστούν μέσω διπλωματικών επαφών και συμφωνιών κίνδυνοι συγκρούσεων με άλλα κράτη, β) ένοπλες δυνάμεις και δυνάμεις ασφαλείας, η λειτουργική εξειδίκευση, ο υψηλός βαθμός εκπαίδευσης και εγρήγορσης, η δυνατότητα πραγματοποίησης πολλαπλών δραστηριοτήτων- δηλαδή από την αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών και τρομοκρατικών κτυπημάτων μέχρι την δυνατότητα ελέγχου- αστυνόμευσης των εξωτερικών συνόρων και αντιμετώπισης ενόπλων συγκρούσεων, ο υψηλός βαθμός πειθαρχίας καθώς και η χρησιμοποίηση υψηλής ποιότητας οπλικών συστημάτων μπορεί να καταστούν αποτρεπτικά σε οποιονδήποτε μελλοντικό εισβολέα, γ) πολιτικοί και γεωγραφικοί παράγοντες, δηλαδή ποιος είναι ο βαθμός εσωτερικής νομιμοποίησης του καθεστώτος και ποία είναι η γεωπολιτική θέση του κράτους.

R. Espindola, “Security Dilemmas”, στο Colin Clarke and Tony Payne, (ed.), Politics, Security and Development in Small States, σ.σ.69-75.

⁷⁷ Peter Baehr, “Small States: A Tool for Analysis”, σ.σ.459-460.

⁷⁸ Ibid. σελ.458.

⁷⁹ Βλέπε Michael Handel ,Weak States in the International System, σ.σ.31-36.

αυτό και θα πρέπει να στηριχθεί στην εξωτερική βοήθεια άλλων κρατών, σε θεσμούς, διαδικασίες ή σε εξελίξεις»⁸⁰.

«Μικρό κράτος είναι αυτό που δεν μπορεί να υποστηρίξει έναν πόλεμο με μια μεγάλη δύναμη [...] Η στρατιωτική του αδυναμία το μεταβάλλει σε διπλωματικά αδύναμο. Ως αποτέλεσμα (τα μικρά κράτη) διαδραματίζουν έναν ασήμαντο ρόλο στην παγκόσμια πολιτική. Οι μεγάλες δυνάμεις γενικά τα αγνοούν περισσότερο ως υποτελή παρά ως ισότιμα μέλη»⁸¹.

«Τα κράτη που ονομάζονται μικρές δυνάμεις έχουν κυρίως αμυντικές φιλοδοξίες. Επιδιώκουν να επιβιώσουν όπως και τα έθνη που ονομάζονται μεγάλες δυνάμεις επιδιώκουν να κατακτήσουν την ικανότητα την οποία εμείς ονομάζουμε επιθετική»⁸².

«Μπορούμε να θεωρήσουμε μικρές χώρες αυτές που οι ηγέτες τους αναγνωρίζουν ότι η πολιτική βαρύτητα της χώρας τους περιορίζεται σε τοπικό παρά σε παγκόσμιο επίπεδο, εξαρτούνται από εξωτερικές πολιτικές δυνάμεις για την ασφάλειά τους και τα συγκεκριμένα κρατικά τους συμφέροντα μπορεί να είναι περιττά στα μάτια ενός ή περισσότερων μεγάλων δυνάμεων»⁸³.

Από τις προηγούμενες αναφορές, εξάγεται ως υπόθεση εργασίας, ότι τα μικρά κράτη λόγω της στρατιωτικής τους αδυναμίας (ως επί το πλείστον εάν αναφερόμαστε σε κράτη που δεν διαθέτουν πυρηνική επιλογή, ή άλλα όπλα μαζικής καταστροφής) επιδιώκουν να διασφαλίσουν την ασφάλειά τους κυρίως με εξωτερική εξισορρόπηση, έχουν πρωτίστως αμυντικούς πολιτικούς στόχους- δηλαδή επιδιώκουν να διατηρήσουν το status-quo και η εμβέλεια των εθνικών τους συμφερόντων περιορίζεται σε τοπικό επίπεδο⁸⁴. Ωστόσο σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να περιορίσουμε την ανάλυσή μας σε εύκολα μετρήσιμα κριτήρια, διότι η ισχύς είναι σχετική και δυναμική ενώ υπάρχει και μια σειρά μεταβλητών, όπως το εθνικό φρόνημα, η κοινωνική συνοχή, οι ιστορικές πεποιθήσεις, η κοινωνικοπολιτική οργάνωση κ.α., οι οποίες υπεισέρχονται στη διάσταση της ισχύος και δεν καθίσταται εύκολος ο υπολογισμός τους.

⁸⁰ Ορισμός του Robert, Rothstein παρατίθεται στο Peter Baehr, "Small States: A Tool for Analysis", σελ.460

⁸¹ Ορισμός του A.Vandenbosch παρατίθεται M.Handel, Weak States in the International System, σελ.36.

⁸² R.Aron, Peace and War, παρατίθεται στο M. Handel, Weak States in the International System,σελ.37.

⁸³ Ορισμός της A.Fox, παρατίθεται στο M. Handel, Weak States in the International System, σελ.42.

⁸⁴ Βάση των παραπάνω κριτηρίων αναμένεται η εξωτερική πολιτική των λιγότερο ισχυρών κρατών να παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά : α) χαμηλό βαθμό συμμετοχής στις παγκόσμιες σχέσεις, β) υψηλό βαθμό συμμετοχής και δραστηριότητας σε διακυβερνητικούς οργανισμούς καθώς και στην εφαρμογή και υποστήριξη των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου, γ) αποφυγή στη χρήση βίας ως μέσο πολιτικής και οποιασδήποτε συμπεριφοράς που θα τα απομόνωνε από τους ισχυρούς κρατικούς δρώντες του Συστήματος, δ) η εξωτερική τους πολιτική περιορίζεται εντός ενός στενού λειτουργικού και γεωγραφικού πεδίου, ε) συχνή αναφορά σε ηθικούς και νομικούς κανόνες στην διπλωματική τους πρακτική. M.East, "Size and Foreign Policy Behavior : A Test of Two Models", σ.σ. 556-576.

2.2. Προσδιορισμός και Διαμόρφωση της Υψηλής Στρατηγικής.

Αναπόδραστα, εξαιτίας των περιορισμένων συντελεστών ισχύος των λιγότερων ισχυρών κρατών, τίθεται το ερώτημα εάν τα εν λόγω κράτη είναι καταδικασμένα να ακολουθήσουν το παράδειγμα των Μηλίων και να υποταχθούν στις διαθέσεις των ισχυρών κρατών του Διεθνούς Συστήματος, ή εάν υπάρχει τρόπος να ξεφύγουν από το δίλημμα «θάνατος η υποταγή και υποτέλεια». Η απάντηση και συνακόλουθα το ζητούμενο της παρούσας μελέτης, (δηλαδή οι εναλλακτικές Στρατηγικές που δύναται να εφαρμόσει ένα λιγότερο ισχυρό κράτος για να διασφαλίσει την επιβιώσή του ως ανεξάρτητη και αυτόνομη συλλογική οντότητα), δίδεται μέσω της Υψηλής Στρατηγικής⁸⁵, που διαμορφώνουν και εφαρμόζουν τα εκάστοτε κράτη εντός του Διεθνούς Συστήματος, τόσο για την διασφάλιση της εσωτερικής- εξωτερικής τους κυριαρχίας, όσο και για την πραγμάτωση των μείζονων πολιτικών τους συμφερόντων. Με διαφορετικά λόγια το κεφαλαιώδες πρόβλημα της ασφάλειας που αναφύεται για ένα λιγότερο ισχυρό κράτος, συνωθείται από την απίσχναση των συντελεστών ισχύος του και κρυσταλλώνεται σε μια άμεση- πραγματοποιήσιμη συστημική απειλή προς το συμφέρον επιβιώσής του, με απότοκο το συγκεκριμένο κράτος,(εάν και εφόσον λειτουργεί ορθολογικά), να υπεισέρχεται σε αδιάλειπτες-συστηματικές διαδικασίες επιζήτησης εξωτερικών συντελεστών ισχύος και ανάπτυξης-ενίσχυσης των εσωτερικών του μέσων ισχύος, με αντικειμενικό στόχο την αρμονική-ισόρροπη σύζευξη των μέσων με τον θεμελιώδη κυριαρχικό συμφέρον-στόχο,(επιβίωση), αποτρέποντας τις αναφαινόμενες άμεσες συστημικές ή περιφερειακές απειλές,(αντίπαλοι), μέσω της διαμόρφωσης και πραγμάτωσης μια αποτελεσματικής Υψηλής Στρατηγικής. Ως εκ τούτου η ακόλουθη ανάλυση πραγματεύεται τα προσδιοριστικά κριτήρια – διαστάσεις που επιτάσσεται να εμπερικλείει μια αξιόπιστη και αποτελεσματική Υψηλή Στρατηγική, οροθετώντας εκ των προτέρων τις έννοιες της Στρατηγικής και της Υψηλής Στρατηγικής.

Ως Στρατηγική⁸⁶(στρατιωτική στρατηγική) θα μπορούσε να ορισθεί η διαλεκτική σχέση μεταξύ αντιπάλων, στόχων, μέσων και μεθόδων για τη βέλτιστη αξιοποίηση και χρήση των διαθέσιμων μέσων με αντικειμενικό σκοπό την επίτευξη των αναγνωρισμένων πολιτικών στόχων⁸⁷. Αντικειμενικός της στόχος είναι η επίτευξη- εκπλήρωση των στόχων που θέτει η Υψηλή Πολιτική ή Υψηλή Στρατηγική μέσω της βέλτιστης χρήσης των διαθέσιμων συντελεστών ισχύος⁸⁸, επιτυγχάνοντας τον φυσικό ή τον ψυχολογικό έλεγχο του αντιπάλου⁸⁹.

Συνακόλουθα η Υψηλή Στρατηγική είναι η τέχνη, η ικανότητα της χρήσης όλων των διαθέσιμων μέσων του κράτους για την επίτευξη των πολιτικών στόχων,

⁸⁵ Ο D. Snow αναφέρει ότι: « η Υψηλή Στρατηγική είναι η τέχνη και η επιστήμη για τον συντονισμό της ανάπτυξης και χρήσης των μέσων της εθνικής ισχύος για την επίτευξη των στόχων της εθνικής ασφάλειας». Αποτελεί το υψηλότερο επίπεδο σύνδεσης και πρόσμιξης μεταξύ των στρατιωτικών και πολιτικών μέσων της εθνικής ισχύος. Οι στόχοι της Υψηλής Στρατηγικής έχουν οικουμενική-παγκόσμια αποστολή, αφού πρωταρχικό μέλημα είναι η φυσική προστασία του κράτους- της εδαφικής, πληθυσμιακής και πολιτικής βάσης- από οποιαδήποτε απειλή- εσωτερική, εξωτερική, άμεση, έμμεση. D. Snow & D.M. Drew, Making Strategy, σ.σ.16-17 και σελ.47.

⁸⁶ Ανάλογα με το πεδίο αναφοράς της η Στρατηγική χωρίζεται σε επίπεδα : α)Υψηλή στρατηγική, β) στρατιωτική στρατηγική, γ)επίπεδο θεάτρου πολέμου, δ) επιχειρησιακή τέχνη, ε) τακτική. Για ανάλυση των επιπέδων της Στρατηγικής βλέπε Edward Luttwak, Strategy: The Logic of War and Peace, και Colin Gray, War, Peace and Victory: Strategy and Statecraft for the Next Century.

⁸⁷ Ο J.C. Wylie ορίζει ως Στρατηγική το σχέδιο δράσης που διαμορφώνεται για να επιτύχει έναν στόχο, μαζί με ένα σύστημα μέτρων για την επίτευξη του.J.C. Wylie, Military Strategy,σελ.13.

⁸⁸ Andre, Beaufre, An Introduction to Strategy,σελ.23.

⁸⁹ J.C. Wylie, Military Strategy,σ.σ.110-111, και C.Gray, Modern Strategy, σελ.210.

που οριοθετούνται και καθορίζονται από την Υψηλή Πολιτική⁹⁰. Ο ρόλος της Υψηλής Στρατηγικής⁹¹, είναι να συντονίζει και να διευθύνει όλες τις πηγές ενός έθνους προς την κατεύθυνση επίτευξης του πολιτικού σκοπού τόσο σε περίοδο ειρήνης όσο και σε περίοδο πολέμου. Πρέπει να υπολογίζει και να αναπτύσσει τους οικονομικούς πόρους και το ανθρώπινο δυναμικό, τις ηθικές δυνάμεις για να αναπτυχθεί το πνεύμα και η θέληση του λαού, να συντονίζει και να διασφαλίζει την βέλτιστη κατανομή ισχύος μεταξύ των υπηρεσιών και της βιομηχανίας και να χρησιμοποιεί πέρα από τη στρατιωτική ισχύ και την ισχύ της οικονομικής, της διπλωματικής, της εμπορικής και της ηθικής πίεσεως για να εξασθενήσει τη θέληση του αντιπάλου⁹². Γενικότερα θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι η Υψηλή Στρατηγική αποβλέπει στην παραγωγή ασφάλειας για ένα κράτος και ο τρόπος που το επιτυγχάνει συνιστά την κρίσιμη δοκιμασία της⁹³. Τόσο σε περίοδο πολέμου⁹⁴, όσο και σε περίοδο ειρήνης αναπαριστά- διατυπώνει την απάντηση ενός κράτους στις αβεβαιότητες της άναρχης οργανωτικής αρχής του διεθνούς συστήματος, λαμβάνοντας υπόψη τις προκλήσεις του Συστήματος αλλά και τους περιορισμούς και τις πιέσεις του εσωτερικού περιβάλλοντος.

Εν συνεχεία θα εξετασθούν οι κεντρικές διαστάσεις που εμπερικλείει μια αποτελεσματική Υψηλή Στρατηγική, υπό την προϋποτιθέμενη συνθήκη⁹⁵, ότι οι

⁹⁰ Το κεντρικό πρόβλημα της Υψηλής Στρατηγικής είναι η επιλογή, η προετοιμασία και η διεύθυνση των αναγκαίων μέσων για τη διαφύλαξη- προστασία των αποφασιστικών στρατηγικών στόχων ώστε να επιτευχθούν οι πολιτικοί σκοποί. Colin Gray War, Peace and Victory: Strategy and Statecraft for the Next Century, σ.σ. 29,90,344.

⁹¹ Θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι η Υψηλή Στρατηγική έχει κυρίως αρνητικό σκοπό- στόχο, επειδή η στρατηγική εθνικής ασφάλειας έχει ως προτεραιότητα την παρεμπόδιση- αποτροπή εχθρικών ενεργειών από τους άλλους δρώντες του Διεθνούς Συστήματος. D.Snow & D.M.Drew, Making Strategy, σ.σ.49-50. Ακόμη και στην περίπτωση που ένα κράτος αναλαμβάνει την οικονομική αναδιοργάνωση ή την πολιτική ανασυγκρότηση κάποιας άλλης χώρας έχει ως στόχο την εξυπηρέτηση των συμφερόντων του και την ματαίωση των σχεδίων των αντίπαλων κρατών. Για το λόγο αυτό βλέπουμε ότι οι μεγάλες δυνάμεις ακολουθούν την στρατηγική της επιλεκτικής επέμβασης και αποφεύγουν την ενεργό ανάμειξη σε γεωγραφικές περιοχές που στερούνται γεωπολιτικής, γεωστρατηγικής και γεωοικονομικής σημασίας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η επέμβαση των Η.Π.Α. στο Ιράκ, στο Κουβέιτ, στην πρώην Γιουγκοσλαβία, η επέμβαση της Ρωσίας στο Αφγανιστάν και στην Τσετσενία κ.α.

⁹² Βλέπε, Λιντελ Χαρτ, Στρατηγική της Έμμεσης Προσεγγίσεως, σ.σ. 501-502.

Ο C.Gray παρατηρεί ότι για την εφαρμογή της Υψηλής Στρατηγικής πέρα από την απειλή ή την χρήση βίας διεξάγεται και πολιτικός, ψυχολογικός, διπλωματικός, οικονομικός, πολιτιστικός και ανατρεπτικός πόλεμος. Το κάθε ένα από τα παραπάνω στρατηγικά εργαλεία σε οποιαδήποτε σύγκρουση που εφαρμόζεται ένοπλη βία ή επίκειται η εφαρμογή της, αναλαμβάνει κάποιο ρόλο στο ολοκληρωτικό φάσμα της Υψηλής Στρατηγικής. Ως εκ τούτου το στρατηγικό αποτέλεσμα είναι γενικευμένο. Colin Gray, Modern Strategy, σ. σ. 162-163.

⁹³ Βλέπε Αθανάσιος Πλατιάς, Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη, σελ.82.

⁹⁴ Πρωταρχικός στόχος της Υψηλής Στρατηγικής είναι η ανάδειξη των τρόπων που καθιστούν τον πόλεμο ένα μέσο με περιορισμένο σκοπό. Καθορίζει την πιθανή έκταση ενός συγκεκριμένου πολέμου και τις επιδράσεις στην εσωτερική κανονιστική τάξη, υποδεικνύοντας και επιβεβαιώνοντας τους εφικτούς πολιτικούς στόχους από τους μη κατορθωτούς. H.A.Sargeaunt & G.West, Grand Strategy, σ.σ.10-11.

⁹⁵ Παραφράζοντας τον ορισμό της «προϋποτιθέμενης συνθήκης» από τον Van Evera, θα λέγαμε ότι η ορθολογική κατανόηση των επιρροών του Διεθνούς Περιβάλλοντος- παράθυρα ευκαιριών ή τρωτότητας και της φύσεως-οντολογίας των κυρίαρχων συντελεστών του κράτους, δηλαδή των ομάδων της γραφειοκρατίας, του κυβερνητικού οργανισμού, των συνδικάτων κ.α., που μετέχουν ή επιδρούν στην διαδικασία διαμόρφωσης Στρατηγικής, «ενεργοποιεί ή ενισχύει» την αποτελεσματικότητα της εφαρμοσθείσας Υψηλής Στρατηγικής.

Για τον ορισμό της προϋποτιθέμενης συνθήκης βλέπε Van Evera, Εισαγωγή στη Μεθοδολογία των Κοινωνικών Επιστημών, σελ.25.

κυβερνητικές ελίτ κατανοούν ότι ο σχεδιασμός της Υψηλής Στρατηγικής⁹⁶, είναι μια διαδικασία ή οποία εμπερικλείει τόσο πολιτικές επιρροές και ατομικές ιδιοσυγκρασίες όσο και τις εξωτερικές πιέσεις, (απειλές και ευκαιρίες), του Διεθνούς περιβάλλοντος⁹⁷. Για το λόγο αυτό μια επιτυχημένη Υψηλή Στρατηγική⁹⁸, θα πρέπει να καλύπτει τέσσερις διαστάσεις⁹⁹:

Α) Διάγνωση του Διεθνούς περιβάλλοντος, ώστε να προσδιορισθεί η κατανομή ισχύος, να αναγνωρισθούν οι πολιτικές προτεραιότητες των πόλων του συστήματος, να αποκρυσταλλωθούν οι διάφορες απειλές¹⁰⁰, υπαρκτές οι δυνητικές, κατά της εθνικής ασφάλειας¹⁰¹, καθώς και οι πιθανοί περιορισμοί και οι ευκαιρίες που αναφύονται. Η αναγνώριση της φύσεως της απειλής, δηλαδή η αναγνώριση-διάγνωση του αντιπάλου συνωθεί στην κατανόηση των κινήτρων του, στον

⁹⁶ Η διαμόρφωση και εκτέλεση της στρατηγικής για όλες της συλλογικές κοινωνικές οντότητες είναι μια δραστηριότητα που διεξάγεται σε περιόδους ειρήνης. Ωστόσο οι πολιτικές αρχές ή οι κυβερνήσεις σχεδιάζουν και εκτελούν την εκάστοτε στρατηγική εν μέσω μιας οργανωμένης διαδικασίας τόσο σε περίοδο ειρήνης όσο και πολέμου. Colin Gray, *Modern Strategy*, σελ.155

⁹⁷ Βλέπε σχετικά W.Murray, M.Knox, A.Bernstein,(ed.), *The Making of Strategy*, σελ.20.

⁹⁸ Μια επιτυχημένη Υψηλή Στρατηγική, εξαρτάται από την ικανότητα του εκάστοτε κράτους να εκτιμά και να αξιολογεί την κοινωνική κατάσταση τόσο στο εσωτερικό του, όσο και στο εσωτερικό του εχθρικού κράτους και να υπεισέρχεται σε εκτιμήσεις- υπολογισμούς της υφιστάμενης κατανομής ισχύος. R.Rosecrance & A.Stein, (eds.), *The Domestic Bases of Grand Strategy*, σελ.21.

⁹⁹ Για τις διαστάσεις που εμπερικλείει μια επιτυχημένη Υψηλή Στρατηγική βλέπε, Paul Kennedy, *Grand Strategies in War and Peace*, σ.σ. 1-7. Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική, 6^{ος} –11^{ος} αιώνας*, σελ 4.

¹⁰⁰ Στο διακρατικό επίπεδο, η απειλή είναι η δεδηλωμένη πρόθεση ενός κράτους να προκαλέσει ζημία εις βάρος των συμφερόντων ενός άλλου, εάν το τελευταίο δεν συμμορφωθεί με τις απαιτήσεις του. Donald Snow, *National Security*, σ.σ.10-12.

O D.Singer θεωρεί ότι η απειλή « προκύπτει μέσα από μια κατάσταση ένοπλης βίας, όπου οι λήπτες αποφάσεων, των δύο αντίπαλων κρατών, θεωρούν ότι οι συναδελφοί τους μελετούν επιθετικά σχέδια. Οι ομάδες αυτές που λαμβάνουν τις αποφάσεις θεωρούν ότι τα επιθετικά τους σχέδια μπορούν να εφαρμοσθούν εάν το όφελος υπερβαίνει το κόστος αυτής της προσπάθειας. Η κάθε ομάδα αντιλαμβάνεται τους αντιπάλους της ως απειλή για την εθνική της ασφάλεια και αυτή η αντίληψη είναι αποτέλεσμα του υπολογισμού της ικανότητας και των προθέσεων της αντίπαλης ομάδας». Παρατίθεται στο Raymond Cohen, *Threat Perception in International Crises*, σελ.5.

O K.Knopf, θεωρεί ότι η αντίληψη της απειλής μπορεί είτε να είναι πραγματική, δηλαδή να προέρχεται από περισσότερες ή λιγότερες σαφείς ενδείξεις της επιθετικής πρόθεσης, είτε πιθανή, δηλαδή να συνάγεται από μια συγκεκριμένη κατάσταση του εξωτερικού περιβάλλοντος ή από μια απλή- τυχαία ικανότητα του αντιπάλου. Ibid., σελ.4.

Σύμφωνα με τον R.Cohen, η αντίληψη περί απειλής είναι μια πολύπλοκη σύνθεση. Είναι το προϊόν που προκύπτει από την υποκειμενική εκτίμηση των γεγονότων όπως αυτή γίνεται από τους λήπτες αποφάσεων, που με την σειρά τους λειτουργώντας εντός ενός συγκεκριμένου εσωτερικού πολιτικού πλαισίου επηρεάζονται από τις πιέσεις του. Ibid., σελ.87.

Κατά τον Waltz και τον Morgenthau η μεγαλύτερη απειλή προέρχεται από ένα πλεονέκτημα ισχύος που αποκτά ένα κράτος απέναντί σε ένα άλλο. Βλέπε σχετικά J.Vasquez, *The Power of Power Politics*, σελ. 255.

O J. Collins κατατάσσει τις απειλές του Διεθνούς Συστήματος σε οκτώ κατηγορίες: α) παγκόσμιες και περιφερειακές, β) μικρού- μεσαίου- μεγάλου φάσματος- ακτίνας, γ) χαμηλής- μεσαίας- μεγάλης έντασης, δ) φθίνουσες- αυξανόμενες- αμετάβλητες, ε) εθνικές- πολυεθνικές- υποεθνικές, στ) στρατιωτικές ή μη στρατιωτικές, ζ) σοβαρά επικίνδυνες «θανατηφόρες» ή καθόλου για την ασφάλεια ενός κράτους, η) πυρηνικές, βιολογικές, χημικές, παραδοσιακές ή μη συμβατικές. John Collins, *Military Strategy*, σελ.30.

¹⁰¹ Η εθνική ασφάλεια από τη μια πλευρά ισοδυναμεί με την εθνική άμυνα, τονίζοντας τον ρόλο της ισχύος στο άναρχο διεθνές σύστημα και από την άλλη εκτείνεται πέρα από τα όρια του κράτους συμπεριλαμβάνοντας αυτό που ονομάζουμε διεθνή ασφάλεια εμπεριέχοντας πολλούς άλλους παράγοντες όπως την πολιτική, κοινωνική, οικονομική και την περιβαλλοντική ασφάλεια. Donald Snow, *National Security*, σ.σ.4-6.

υπολογισμό της ποσοτικής και ποιοτικής στρατιωτικής του ισχύος, στα πιθανά επιθετικά του σενάρια και στον τρόπο παρεμπόδισης- αποτροπής ή αντιμετώπισής τους¹⁰². Για τα λιγότερο ισχυρά κράτη ως σοβαρές απειλές μπορούμε να θεωρήσουμε:

α) την αυξανόμενη χρήση ένοπλης βίας για την επίλυση εσωτερικών ή εξωτερικών διακρατικών διαφορών,(π.χ. η διαρκής σύγκρουση παλαιστινίων και ισραηλινών, το ζήτημα των Κούρδων στο Β.Ιρακ, τα διεθνή τρομοκρατικά δίκτυα- Αλ Γκάιντα, οι εμφύλιες συγκρούσεις μεταξύ διαφόρων αφρικανικών φυλών, κ.α.),

β) την αυξανόμενη οικονομική- τεχνολογική- στρατιωτική τους εξάρτηση από τις μεγάλες δυνάμεις, από τη στιγμή που εισπράττουν τεράστια χρηματικά ποσά υπό τη μορφή δανείων τόσο για να ισοσκελίσουν τον κρατικό προϋπολογισμό και να επιχορηγήσουν αναπτυξιακά προγράμματα στο τεχνολογικό και βιομηχανικό τομέα, όσο και για την αγορά στρατιωτικού εξοπλισμού με σκοπό την ενίσχυση της αμυντικής τους ικανότητας,

γ) την ανάδυση περιφερειακών δυνάμεων, που ενεργώντας ως τοποτηρητές των κυριαρχικών συμφερόντων των μεγάλων δυνάμεων αναλαμβάνουν τον ρόλο του περιφερειακού ηγεμόνα με στόχο την εφαρμογή μιας επεκτατικής εξωτερικής πολιτικής, επιβάλλοντας στα λιγότερο ισχυρά κράτη τα πολιτικά και οικονομικά τους συμφέροντα ή εγείροντας αξιώσεις σε τμήματα της επικράτειάς τους¹⁰³.

Η διαδικασία διάγνωσης του Διεθνούς περιβάλλοντος είναι αδιάλειπτη και συνεχής και αυτό γιατί οι απειλές μεταβάλλονται¹⁰⁴, καθώς τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την υλοποίησή τους εξελίσσονται, ενώ οι τεχνολογικές καινοτομίες οδηγούν στην βελτίωση των οπλικών συστημάτων με αποτέλεσμα κάποια κράτη να μετριάζουν ή να απαλείφουν τα τρωτά τους σημεία¹⁰⁵. Για το λόγο αυτό είναι σημαντικό η Υψηλή Στρατηγική να εναρμονίζεται με το Διεθνές περιβάλλον και να ακολουθεί τις γεωπολιτικές πραγματικότητες που διαμορφώνονται

¹⁰² Ο Σουν Τσού αναφέρει ότι «εάν γνωρίζεις τον εχθρό και τον εαυτό σου, δεν έχεις ανάγκη να φοβάσαι το αποτέλεσμα (ακόμη και) εκατό μαχών. Εάν γνωρίζεις τον εαυτό σου αλλά όχι τον εχθρό, για κάθε νίκη που θα κερδίζεις θα έχεις και μια ήττα. Εάν Δε γνωρίζεις τον εαυτό σου, ούτε τον εχθρό, θα νικηθείς σε κάθε μάχη». SUN ZU, Η Τέχνη του Πολέμου, σ.σ.32-33.

¹⁰³ Για εκτενέστερη ανάλυση βλέπε R. Espindola, "Security Dilemmas", στο C.Clarke and T.Payne, (ed.), Politics, Security and Development in Small States, σ.σ.64-69.

¹⁰⁴ Για να εκτιμήσουμε το μέγεθος και την σπουδαιότητα της απειλής που πηγάζει από κάποιο κράτος θα πρέπει να συνυπολογίσουμε: α) τις δυνατότητές του, δηλαδή των σύνολο της εθνικής του ισχύος συνδυαζόμενο με τα μέσα αποτελεσματικής εφαρμογής της, β) τις προθέσεις του, ή οποίες διαμορφώνονται με βάση τα συμφέροντά του, τους στόχους του, τις πολιτικές του, τις αρχές του, και τις δεσμεύσεις του, γ) τα τρωτά του σημεία, δηλαδή την ευαισθησία του κράτους ή της στρατιωτικής του ισχύς σε οποιαδήποτε δράση και με οποιαδήποτε μέσο που θα οδηγούσε στην εξασθένηση της στρατιωτικής του αποτελεσματικότητας ή στον περιορισμό της θέλησης του για την διεξαγωγή του πολέμου. J.Collins, Grand Strategy, σελ.9.

Οι αναλυτές καθώς και οι διαμορφωτές της Υψηλής Στρατηγικής ενός κράτους, επικεντρώνουν την προσοχή τους σε απειλές που διαθέτουν ένα η περισσότερα από τα παρακάτω χαρακτηριστικά : α) ο πιθανός αντίπαλος,(κράτος ή οτιδήποτε άλλο) ακολουθεί πολιτικές που συγκρούονται με τις προτιμήσεις και τα συμφέροντα του πρώτου κράτους, β) ο εν δυνάμει αντίπαλος διαθέτει (ή πολύ σύντομα θα αποκτήσει) τα μέσα για την προαγωγή των πολιτικών του, γ) οι δράσεις (του εν δυνάμει αντιπάλου) μπορούν να απειλήσουν σημαντικά συμφέροντα του πρώτου κράτους. Z.M Khalilzad & D.A. Ochmanek, Strategy and Defense Planning for the 21st Century, σελ.52.

¹⁰⁵ Ο R.Aron αναφέρεται σε αυτή τη διαδικασία την οποία ονομάζει «νόμο της αλλαγής» σύμφωνα με τον οποίο « η στρατιωτική, οικονομική ή δημογραφική αξία μιας περιοχής διαφέρει ανάλογα με τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται στην διεξαγωγή του ένοπλου αγώνα και της παραγωγής, σε συνάρτηση με τις ανθρώπινες σχέσεις και τους θεσμούς». Παρατίθεται στο Barry Buzan, People, States and Fear , σελ.138.

από τον διεθνή καταμερισμό ισχύος¹⁰⁶. Ειδικότερα για τα μικρά κράτη η ανάλυση των θεμάτων ασφαλείας και ο προσδιορισμός των ευκαιριών και των απειλών του Διεθνούς Συστήματος για το σχεδιασμό Υψηλής Στρατηγικής, επιβάλλει τον συσχετισμό της με το εκάστοτε πολιτικό πλαίσιο εντός του οποίου λειτουργεί, το οποίο περιλαμβάνει έναν αριθμό μεταβαλλόμενων και σταθερών χαρακτηριστικών τα οποία και συνθέτουν μια μοναδική περίπτωση για τη διαδικασία λήψης αποφάσεων¹⁰⁷.

Β) Ιεράρχηση και προσδιορισμός των πολιτικών στόχων της Υψηλής Στρατηγικής¹⁰⁸, βάση των διαθέσιμων μέσων και λαμβάνοντας υπόψη τις ευκαιρίες και τους περιορισμούς του Διεθνούς Συστήματος¹⁰⁹. Εφικτοί και κατηγορηματικοί πολιτικοί στόχοι¹¹⁰, συνεπικουρούμενοι από συμπληρωματικούς στρατιωτικούς

¹⁰⁶ Για παράδειγμα η καταστροφή των Μηλίων προήλθε από την λάθος ανάλυση του Διεθνούς χώρου, της κατανομής ισχύος καθώς και της λανθασμένης αντίληψης τους για τη φύση του Διεθνούς Δικαίου. Βλέπε σχετικά Π.Ήφαιστος, Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, Γαλλίας, Γερμανίας και Μεγάλης Βρετανίας, σ.σ.301-302.

¹⁰⁷ Στα σταθερά χαρακτηριστικά συγκαταλέγονται η γεωγραφική θέση, οι φυσικές πηγές, οι ιστορικές παραδόσεις κ.α. ενώ στα μεταβαλλόμενα ο βαθμός και το είδος της απειλής, η χρονική πίεση κ.α. O.Knudsen, "Analyzing Small States Security: The Role of External Factors" στο W.Bauwens, A.Clesse and O.Knudsen,(eds), Small States and the Security Challenge in the New Europe, σελ.4.

¹⁰⁸ Πρόκειται για το προσδιορισμό των συμφερόντων εθνικής ασφάλειας, τα οποία συνιστούν γενικευμένες εκφάνσεις των αναγκών και των απαιτήσεων του εκάστοτε κράτους, δηλαδή την ασφάλεια του λαού του, της εδαφικής του επικράτειας, της κουλτούρας και της παράδοσης του, των θεσμών και των αξιών του. Βλέπε J.Collins, Military Strategy, σελ.13.

Επειδή προκύπτει η ανάγκη ο προσδιορισμός των εθνικών συμφερόντων να πραγματοποιείται στο πλαίσιο του Διεθνούς Συστήματος, στο οποίο κυριαρχεί η αβεβαιότητα όσον αφορά τις ευκαιρίες και τις απειλές που ανακύπτουν, καθίσταται απαραίτητο τα εν λόγω συμφέροντα να εναποτίθενται σε ένα γενικευμένο πλαίσιο ώστε να ανταποκρίνονται στις πραγματικές και στις ενδεχόμενες απαιτήσεις που προκύπτουν κατά την διάρκεια διαμόρφωσης της Υψηλής Στρατηγικής. Βλέπε P.Smith, J.Allen, J.Stewart II, F.D. Whitehouse, Creating Strategic Vision,σελ.95.

¹⁰⁹ Το Διεθνές περιβάλλον τιμωρεί τα κράτη που αποτυγχάνουν να διασφαλίσουν τα ζωτικά τους συμφέροντα ή επιδιώκουν στόχους οι οποίοι υπερβαίνουν τα μέσα τα οποία διαθέτουν. Βλέπε K.Waltz "Reflections on Theory of International Politics: A Response to my Critics" στο Robert Keohane,(ed), Neorealism and its Critics, σελ.331.

Ο H.Morgenthau θεωρεί ότι τα κράτη θα πρέπει να καθορίζουν τους στόχους τους και τις μεθόδους επιτευξής τους, σύμφωνα με το βαθμό ισχύος που διαθέτουν για την υποστήριξή τους ώστε οι πιθανότητες επιτυχίας τους να είναι αρκετά μεγάλες. Π.χ. ένα κράτος με περιορισμένους στόχους σε σχέση με την ισχύ του, παραιτείται από την κατάκτηση ιδιάζουσας θέσης και ρόλου εντός του διεθνούς συστήματος, όπως έκαναν οι Η.Π.Α. την περίοδο του μεσοπολέμου. Αντίθετα ένα κράτος μπορεί να έχει απεριόριστες εθνικές βλέψεις, επιδιώκοντας πολιτικές που δεν μπορούν να εφαρμοσθούν επιτυχώς από το σύνολο της ισχύος του, όπως οι Η.Π.Α την περίοδο των διαπραγματεύσεων για τη σύναψη ειρήνης μετά το τέλος του Α'Π.Π. το 1919. Ως εκ τούτου καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η διαθέσιμη εθνική ισχύς καθορίζει τα όρια της εξωτερικής πολιτικής.

Hans Morgenthau, Politics Among Nations, σελ.159.

¹¹⁰ Οι στόχοι που θέτει η εθνική πολιτική,- είτε προέρχονται από την εσωτερική παράδοση, είτε από τον συμβιβασμό της γραφειοκρατίας, είτε εκφράζουν δημοκρατικές επιλογές- επιβάλλεται να είναι συγκλίνοντες. Δεν έχει καμία σημασία εάν θεωρούνται σοφοί ή όχι, αλλά σε καμία περίπτωση αμοιβαία αποκλειστικοί ή να διαβαθμίζονται ακανόνιστα γιατί τότε δεν μπορεί να υπάρξει Υψηλή Στρατηγική. E. Luttwak, Strategy, The Logic of War and Peace, σελ.232.

Ο A.Wolfers, ακολουθεί την εξής κατηγοριοποίηση σχετικά με τους στόχους της εξωτερικής πολιτικής: α) στόχοι εθνικής αυτοεπέκτασης. Περιλαμβάνουν όλες τις πολιτικές επιλογές- επικυριαρχία σε άλλα κράτη, απόκτηση πρωτοκαθεδρίας, εδαφική επέκταση, επανάκτηση εδαφών, επιβολή νέων κανονιστικών δομών σε ξένα κράτη, κ.α.- που στοχεύουν στην αλλαγή του υπάρχοντος status-quo, β) στόχοι εθνικής αυτοσυντήρησης, δηλαδή προστασία, άμυνα και συντήρηση του υπάρχοντος εσωτερικού πλαισίου κανονιστικών δομών και αξιών, γ) στόχοι εθνικής αυταπάρνησης, δηλαδή στόχοι που υπερβαίνουν- εάν δεν θυσιάζουν- το εθνικό συμφέρον. Πρόκειται για στόχους που

στόχους επιλέγονται για να ικανοποιήσουν τα συμφέροντα εθνικής ασφάλειας¹¹¹, υπό την προϋπόθεση ότι η εν λόγω στόχοι, που βρίσκονται σε αλληλουχία μεταξύ τους, είναι ευκρινείς και ιεραρχημένοι και κατευθύνονται προς το κέντρο βάρους του αντίπαλου κράτους¹¹². Εάν οι πολιτικοί στόχοι που θέτει ένα κράτος είναι απεριόριστοι και τα μέσα που διαθέτει περιορισμένα τότε οδηγείται σε υπερεπέκταση και κατάρρευση¹¹³. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο R.Gilpin όλες οι μεγάλες βιομηχανικές δυνάμεις επεκτάθηκαν σε τέτοιο σημείο ώστε το οριακό τους κόστος, ξεπέρασε το οριακό τους όφελος (σχετικά με το οικονομικό συμφέρον και το συμφέρον ασφάλειας)¹¹⁴. Υπάρχει ένα βέλτιστο σημείο ισορροπίας μεταξύ στόχων-μέσων το οποίο θα πρέπει να ακολουθείται τόσο σε περίοδο ειρήνης όσο και σε περίοδο πολέμου¹¹⁵.

δίνουν υψηλότερη αξία σε σκοπούς όπως η διεθνής αλληλεγγύη, η εντιμότητα, η παγκόσμια ειρήνη. A.Wolfers, *Discord and Collaboration*, σ.σ.91-93.

¹¹¹ Τα κυριαρχικά εθνικά συμφέροντα είναι ιερά και απαραβίαστα και περιλαμβάνουν : α) την προστασία της ζωής και της προσωπικής ασφάλειας του εθνικού πληθυσμού στο εσωτερικό του κράτους αλλά και στο εξωτερικό, β) τη διατήρηση της κυριαρχίας, της πολιτικής ελευθερίας και της ανεξαρτησίας του κράτους συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών αξιών, των θεσμών και της εδαφικής επικράτειας- ή οποία θα πρέπει να παραμείνει ανέπαφη, γ) την προαγωγή της ευημερίας του κράτους και των πολιτών. Z.M Khalilzad & D.A. Ochmanek, *Strategy and Defense Planning for the 21st Century*, σελ.39.

¹¹² J.Collins, *Military Strategy*, σ.σ.81-82.

¹¹³ Ένα κράτος οδηγείται σε στρατηγική υπερεπέκταση όταν αναλαμβάνει ευμεγέθους δεσμεύσεις, σε βαθμό τέτοιο που δεν μπορεί να τις ικανοποιήσει λόγω αδυναμίας των ικανοτήτων του. Αυτό συμβαίνει όταν οι πολιτικές αρχές ελεύθερες από πολιτικούς περιορισμούς και ελεγκτικούς μηχανισμούς επεκτείνουν τις δεσμεύσεις τους ή εξαναγκάζονται να το κάνουν, ενώ δεν διαθέτουν ανάλογες οικονομικές δυνατότητες ή είναι πολιτικά αδύναμες με αποτέλεσμα να μη μπορούν να προμηθευτούν τις κατάλληλες πηγές για την εκπλήρωση των δεσμεύσεών τους. Υπάρχει όμως περίπτωση όπου τα μέσα και οι στόχοι βρίσκονται σε αρμονία μεταξύ τους ενώ το κράτος οδηγείται σε υπερεπέκταση, γιατί η συστηματική εδαφική του μεγέθυνση αυξάνει τον αριθμό των εχθρικών κρατών με αποτέλεσμα την γεωγραφική του περικύκλωση. Βλέπε R.Rosecrance & A.Stein,(ed.), *The Domestic Bases of Grand Strategy*, σελ.99.

Για μια περιπτωσιολογική ανάλυση της στρατηγικής υπερεπέκτασης ορισμένων μεγάλων δυνάμεων, Γερμανία, Η.Π.Α., Ιαπωνία, Βρετανία, Σοβιετική Ένωση, βλέπε J.Snyder, *Myths of Empire*.

¹¹⁴ Βλέπε R.Gilpin, *War and Change in World Politics*, κεφ.3-4.

¹¹⁵ Μπορούμε να διακρίνουμε της εξής κατηγορίες μεταξύ μέσων- στόχων: α) το κράτος έχει περιορισμένους στόχους (τη διατήρηση της ασφαλείας του και της θέσης του στο Σύστημα) και απεριόριστα μέσα (π.χ. άφθονές πηγές ενέργειας και υψηλό επίπεδο τεχνολογικής- στρατιωτικής ανάπτυξης), β) το κράτος διαθέτει περιορισμένα μέσα και έχει περιορισμένους στόχους, γ) το κράτος διαθέτει περιορισμένα μέσα αλλά οι στόχοι του είναι κρίσιμοι, δ) το κράτος έχει θέσει στόχους κυμαινόμενης σημασίας αλλά τα μέσα του είναι περιορισμένα, ε) οι στόχοι του κράτους είναι κρίσιμοι και τα μέσα του ισχυρά- αποφασιστικά. A. Beaufre, *An Introduction to Strategy*, σ.σ.26-29.

Και ο M. Handel, διακρίνει τέσσερις κατηγορίες στο δίπολο στόχοι- μέσα: α) το κράτος διαθέτει περιορισμένους στόχους και μέσα, και οδηγείται σε σύρραξη είτε για να διατηρήσει το status-quo είτε για να κερδίσει ένα περιορισμένο διαπραγματευτικό πλεονέκτημα έναντι του αντιπάλου του, β) περιορισμένα μέσα απεριόριστοι στόχοι, το συγκεκριμένο κράτος δεν είναι αρκετά ισχυρό και οδηγείται σε πόλεμο για να υπερασπιστεί τα ζωτικά του συμφέροντα, γ) περιορισμένοι στόχοι και απεριόριστα μέσα, στην περίπτωση αυτή το κράτος διεξάγει πόλεμο είτε για να υπερασπιστεί τα ζωτικά του συμφέροντα είτε όχι, (π.χ. στον Ρώσο-Ιαπωνικό πόλεμο το 1904-05 η Ιαπωνία δεν είχε ούτε την πρόθεση αλλά ούτε και ανέμενε να ανατρέψει την Ρωσία, ωστόσο το τέλος του πολέμου βρήκε την Ιαπωνία να έχει εξαντλήσει σχεδόν τελείως τους υλικούς, οικονομικούς και έμψυχους πόρους της), δ) τόσο τα μέσα όσο και οι στόχοι είναι απεριόριστοι, με συνέπεια την επιδίωξη από την πλευρά του κράτους απεριόριστων στόχων όπως την ανατροπή του αντιπάλου κάνοντας χρήση όλων των διαθέσιμων μέσων του, (όπως ο Α' και ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος). Βλέπε M.Handel, *Masters of War*, σ.σ.432-433.

Γ) Καθορισμός του αποτελεσματικότερου συνδυασμού μέσων για την προώθηση των ιεραρχημένων στόχων¹¹⁶. Για παράδειγμα δεν είναι αρκετό να επιτευχθεί η νίκη στον πόλεμο αλλά να επιτευχθεί με ένα αποδεκτό κόστος¹¹⁷, ενώ σε περίοδο ειρήνης τα εξοπλιστικά προγράμματα θα πρέπει να σχεδιάζονται τόσο με βάση την στρατηγική τους αποτελεσματικότητα όσο και με βάση το κόστος τους, δηλαδή χωρίς να παρωθείται σε απίσχναση η διάθεση και η κατανομή πόρων σε άλλους πολιτικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς τομείς (τεχνολογία, βιομηχανία, κοινωνική πολιτική κ.α.)¹¹⁸. Η εν λόγω διαδικασία κρυσταλλώνεται σε εξαιρετικά σύνθετους και πολύπλοκους υπολογισμούς¹¹⁹, βάση των ακόλουθων κρίσιμων παραγόντων-στοιχείων :

α) τα μέσα είναι στενά συνδεδεμένα μεταξύ τους άρα δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν διακριτά. Στις ένοπλες συρράξεις, η στρατιωτική επιτυχία ή αποτυχία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική-τεχνολογική- βιομηχανική υποδομή του εκάστοτε κράτους,

β) συχνά συμβαίνει ένα μέσο να συνίσταται από τον συνδυασμό πολλαπλών παραγόντων, ένας από τους οποίους μπορεί να καθίσταται επιτακτικός σε μια συγκεκριμένη περίπτωση. Για το λόγο αυτό είναι δύσκολο να εκτιμηθούν οι ικανότητες ενός στρατεύματος σε μια σύγκρουση, λόγω του συνδυασμού μια σειράς μεταβλητών- ηθικό, διοίκηση, πειθαρχία, στρατιωτική εκπαίδευση, η στρατιωτική και τακτική κατάσταση- που τις συνθέτουν,

γ) η ανομοιογένεια και η πολυπλοκότητα της κάθε κατάστασης λόγω ετερογενών πολιτικών- οικονομικών- στρατιωτικών διαστάσεων που απαιτούν εναλλακτικές

¹¹⁶ Η έννοια της Υψηλής Στρατηγικής προϋποθέτει τη δυνατότητα επιλογής στη σχέση μέσων- στόχων. Εάν οι στόχοι και τα μέσα είναι καθορισμένα- αμετάβλητα και υπάρχει ένας μοναδικός τρόπος σύνδεσης τους, τότε δεν υπάρχει στρατηγική άλλα μια κατάσταση. Γιατί ο σχεδιασμός της Στρατηγικής είναι η δημιουργική πράξη της επιλογής των στόχων, των μέσων και του τρόπου σύνδεσής τους, ή οποιουδήποτε συνδυασμού των τριών. Η απουσία επιλογής μεταξύ στόχων, μέσων και συνδεσής τους συνεπάγεται και την απουσία Στρατηγικής. Στην περίπτωση που η επιλογή είναι προφανής ή υπαγορεύεται από τις συγκεκριμένες καταστάσεις, η Στρατηγική είναι τετριμμένη. C.H.Builder, *The Masks of War*,σελ.50.

¹¹⁷ Σε κάθε στρατιωτική επιχείρηση επιβάλλεται στενή σύνδεση μεταξύ των πολιτικών στόχων που τίθενται και των στρατιωτικών μέσων που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Άυτρο-Πρωσικός πόλεμος, τον οποίον επιδίωξε ο Μπίσμαρκ με στόχο την ενοποίηση των γερμανικών κρατιδίων σε μια αυτοκρατορία υπό την κυριαρχία της Πρωσίας. Για να το επιτύχει έπρεπε να περιορίσει της Αυστριακές αξιώσεις για την ανάληψη της ηγεσίας των γερμανόφωνων πληθυσμών. Η επίτευξη μιας αποφασιστικής στρατιωτικής νίκης θα ήταν ικανή να μειώσει το γόητρο της Αυστρίας και να εδραιώσει την υπεροχή της Πρωσίας, πράγμα το οποίο έγινε με την ήττα του Αυστριακού στρατού στο Κόνιγκρατς. Αμέσως ο Μπίσμαρκ διέταξε την διακοπή των εχθροπραξιών παρά την αντίθεση του στρατιωτικού επιτελείου που ζητούσε την πλήρη καταστροφή του αντιπάλου με την είσοδο του Πρωσικού στρατού στη Βιέννη. Ο Μπίσμαρκ είχε πετύχει τον πολιτικό του στόχο και γνώριζε καλά ότι η σημερινή εχθροί μπορεί να γίνουν οι αυριανοί σύμμαχοι. P.A.Crowl, "The Strategist's Short Catechism: Six Questions Without Answers", στο A.W.Gray & E.T.White, *Military Strategy*, σελ. 99. Ως χαρακτηριστικά ιστορικά παραδείγματα όπου υπήρξε ανεπαρκής σύνδεση στρατιωτικών μέσων με τους πολιτικούς στόχους αναφέρουμε: α) την εκστρατεία των Αθηναίων στη Σικελία (415-413 π.χ), β) την εκστρατεία του Ναπολέοντα στη Ρωσία (1812), γ) την εκστρατεία του Χίτλερ στη Ρωσία (επιχείρηση Μπαρμπαρόσα 1941),δ) την επίθεση των Γαλλομάρζων στο Πέρλ Χάρμπορ (7.12.1941),ε) την επίθεση και κατάληψη του Κουβέιτ από το Ιράκ (1991).

¹¹⁸ Βλέπε P.Kennedy, *Grand Strategies in War and Peace*, σελ.4.

¹¹⁹ Ο Stanley Hoffmann αναφερόμενος στο στοιχείο της ορθολογικότητας κατά την διαδικασία υπολογισμού των μέσων για την επίτευξη των στόχων της εξωτερικής πολιτικής, απολήγει σε μια σειρά κρίσιμων παραγόντων που αναφύονται και δημιουργούν τριβή. Στους παράγοντες αυτούς εμπερικλείονται η παρανόηση των διαμορφωτών πολιτικής, το πολιτικό και ηθικό στοιχείο που διαποτίζει την εκάστοτε πολιτική απόφαση, το είδος και η φύση των μέσων. Stanley Hoffmann, *The State of War*, σ.σ.30-31.

στρατηγικές επιλογές. Για παράδειγμα διαφορετική ήταν η στρατηγική των Η.Π.Α για την επαναφορά του status quante στο Κουβέιτ το 1991, από την στρατηγική που χρησιμοποιούν για την εξάρθρωση του δικτύου της διεθνούς τρομοκρατίας μετά το πλήγμα της 11 Σεπτεμβρίου,

δ) τα κράτη, ως συλλογικές οντότητες, εμποτίζονται και εμπλουτίζονται από την κουλτούρα τους, τις παραδόσεις τους, την ιστορία τους, και από τις εκάστοτε εξωτερικές καταστάσεις ώστε να δείχνουν μεγαλύτερη ή μικρότερη προτίμηση σε κάποιες κατηγορίες μέσων σε αντιδιαστολή με κάποιες άλλες. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Μεγάλης Βρετανίας που έδειχνε σαφή προτίμηση στην ναυτική της ισχύ για την διασφάλιση της εμπορικής-οικονομικής της κυριαρχίας-πρωτοκαθεδρίας, αντίστροφα με την Σοβιετική Ένωση που στηρίχθηκε στην χερσαία στρατιωτική ισχύ, λόγω των εξωτερικών επιθέσεων και της αδύναμης σχετικά οικονομίας της¹²⁰.

Σημαντικό ρόλο στην υποβοήθηση της διαδικασίας επιλογής, σύζευξης και χρήσης των ανάλογων και κατάλληλων μέσων για την επίτευξη των προσδιορισμένων-ιεραρχημένων πολιτικών στόχων, συνιστά το στρατιωτικό δόγμα του εκάστοτε κράτους¹²¹, δηλαδή το σύνολο των κανονικοποιημένων και εξαντικειμενικευμένων πεποιθήσεων-αντιλήψεων της εκάστοτε συλλογικής οντότητας για την βέλτιστη διαχείριση των θεμάτων εθνικής ασφάλειας. Το στρατιωτικό δόγμα, μέσα από μια ολοκληρωμένη ανάλυση των παρελθόντων εμπειριών, αντιλήψεων και πεποιθήσεων, προσδίδει μια κοσμοεικόνα γνώσης και αντίληψης του ετερογενούς Διεθνούς Συστήματος απαραίτητη για την αντιμετώπιση των απειλών της εθνικής ασφάλειας¹²². Το πολιτικό -στρατιωτικό δόγμα ενός κράτους εσωκλείει μια σειρά εσωτερικών και εξωτερικών λειτουργιών¹²³. Στις εσωτερικές λειτουργίες περικλείεται :

α) ο στρατηγικός προσανατολισμός, μέσω ενός consensus της πολιτικής και στρατιωτικής αρχής αναφορικά με τον ρόλο της εθνικής ισχύος στην εξωτερική πολιτική της χώρας για την επίτευξη των προσδιορισμένων πολιτικών σκοπών,

β) οι κατευθυντήριες γραμμές για τη διαμόρφωση πολιτικής, που απολήγουν στην ορθολογικοποίηση των υλοποιούμενων πολιτικών, των δυνατοτήτων και της θέσεως του κράτους υπό το φως των άμεσων ή έμμεσων απειλών έναντι της ασφάλειας του, των συμφερόντων του και των αξιών του,

γ) η πολιτική κινητοποίηση, κληροδοτώντας ένα μέτρο προτεραιότητας, μέσω της σταθμισμένης σύνδεσης των πιθανών συστημικών μεταβολών και των συνεπαγόμενων αποτελεσμάτων τους, που δύναται να εφαρμοσθεί έναντι των πολύπλοκων και πολλαπλών απειλών των διεθνούς περιβάλλοντος,

¹²⁰ Βλέπε D. Snow & D.M. Drew, Making Strategy, σ.σ.39-42.

¹²¹ Ο P.Viotti ορίζει ως στρατιωτικό δόγμα « το κύριο μέρος μιας θεωρίας που περιγράφει το περιβάλλον στο οποίο καλούνται να δράσουν οι ένοπλες δυνάμεις και ορίζει τις μεθόδους και τις περιστάσεις της εν λόγω δραστηριοποίησής τους». «Η κεντρική λειτουργία του στρατιωτικού δόγματος είναι η μεγέθυνση της αποτελεσματικότητας των στρατιωτικών δυνατοτήτων ενός κράτους για την υποστήριξη των πολιτικών στόχων. Ως τέτοιο τον εν λόγω δόγμα έχει τουλάχιστον δύο προσδιοριστικά επίπεδα. Στο εθνικό- επίπεδο υψηλής στρατηγικής σχετίζεται με τον συντονισμό-διεύθυνση των διακριτών σωμάτων των ενόπλων δυνάμεων με τα διπλωματικά, οικονομικά και τα λοιπά μη στρατιωτικά μέσα της πολιτικής. Στο τακτικό επίπεδο κάθε κλάδος των ενόπλων δυνάμεων διαθέτει το δικό του στρατιωτικό δόγμα, το οποίο κατευθύνει την λειτουργία των δυνάμεων του υπό τη δική του διοίκηση».P.Viotti, “Military Doctrine”,(Introduction), στο Frank Horton,(eds),Comparative Defense Policy,σελ.190.

¹²² Βλέπε σχετικά D. Snow & D.M.Drew, Making Strategy,σελ.171, και J.Snyder, The Ideology of the Offensive, σελ.27.

¹²³ A.Horelick, “Perspectives on the Study of Comparative Military Doctrine”,στο F.Horton, (eds), Comparative Defense Policy, σ.σ.195-196.

δ) η καθοδήγηση των ενόπλων δυνάμεων ώστε η οργάνωση, η φυσική τους κατάσταση, η λειτουργία και η ανάπτυξή τους να επιτελείτε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

Αντίστοιχα στις εσωτερικές λειτουργίες του στρατιωτικού δόγματος περιλαμβάνονται:

- α) η αποτροπή και η αντιμετώπιση των πραγματικών ή των ενδεχόμενων αντιπάλων,
- β) η διαφύλαξη και ενίσχυση των αμυντικών συμμαχιών και των οικονομικών-εμπορικών ενώσεων,
- γ) η μετάδοση ελκυστικών διανοημάτων και αποδεκτών νομιμοποιητικά ιδεολογιών σε τρίτα κράτη με στόχο την διαμόρφωση ενός περιφερειακού περιβάλλοντος ασφάλειας.

Η συμβολή του στρατηγικού δόγματος είναι επιτελική-κομβική για την ύπαρξη και την εύρυθμη λειτουργία ενός κράτους, γιατί από τη μια πλευρά επιδρά στην ποιότητα ζωής εντός του εσωτερικού κανονιστικού συστήματος, από τη στιγμή που μπορεί να έχει επιθετικό, αμυντικό ή αποτρεπτικό προσανατολισμό, ενώ από την άλλη πλευρά εμβάλλει- διαρράγει την εθνική ασφάλεια εάν η πολιτική και στρατιωτική προετοιμασία των εκάστοτε μέσων είναι ανεπαρκής για την ολοκλήρωση των πολιτικών στόχων¹²⁴.

Δ) Νομιμοποίηση της Υψηλής Στρατηγικής του κράτους τόσο στο εσωτερικό¹²⁵, όσο και διεθνώς¹²⁶.

Η διεθνής νομιμοποίηση επιτυγχάνεται με την χρήση της διπλωματικής στρατηγικής ενός κράτους, απολήγοντας στην βελτίωση της σχετικής του θέσης, μέσω της πρόσκτησης εξωτερικών συντελεστών ισχύος,(όπως είναι η πολιτική υποστήριξη ουδέτερων κρατών ή η πρόσκτηση συμμάχων), και της περιστολής του αριθμού των ενδεχόμενων αντιπάλων του¹²⁷.

Αντίστροφα η εσωτερική νομιμοποίηση στοχεύει στην υποστήριξη των πολιτικών στόχων της Υψηλής Στρατηγικής από τον πληθυσμό¹²⁸, και στην άντληση

¹²⁴ Βλέπε σχετικά B.Posen, The Sources of Military Doctrine, σ.σ.15-16.

Τα λιγότερο ισχυρά κράτη έχουν περιορισμένες επιλογές και ελευθερία δράσης στην προσπάθειά τους να αναπτύξουν το στρατιωτικό-πολιτικό τους δόγμα. Αυτό γιατί ενώ μια μεγάλη δύναμη πρώτα διαμορφώνει το επιθυμητό της δόγμα και μετά οικοδομεί ή αποκτά τα κατάλληλα στρατιωτικά μέσα για την εφαρμογή του, τα λιγότερο ισχυρά κράτη πρώτα προσδιορίζουν ποια οπλικά συστήματα είναι διαθέσιμα και εν συνεχεία διαμορφώνουν το πολιτικό-στρατιωτικό τους δόγμα. Βλέπε M.Handel, "The Development of the Israeli Political-Military Doctrine", στο F.Horton,(eds), Comparative Defense Policy,σελ.286

¹²⁵ Σε περίπτωση που ο σκοπός της Υψηλής Πολιτικής δεν κατοπτρίζεται στο ηθικοκανονιστικό σύστημα του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου,(ιδιαίτερα σε δημοκρατικά καθεστώτα), τότε δεν αποκτά την ανάλογη κοινωνικό - νομιμοποιητική αποδοχή, που καθίσταται αναγκαία για την επίτευξή του. C.Gray, War, Peace and Victory: Strategy and Statecraft for the Next Century, σελ.344.

¹²⁶ Ο J.C. Wylie παρατηρεί ότι ο παράγοντας της ηθικής σε σύζευξη με τον πολιτικό σκοπό και το σύνολο των μέσων που χρησιμοποιούνται για την εφαρμογή κάποιας στρατηγικής επιδρούν στην συνισταμένη της κρατικής ισχύος για τους εξής δύο λόγους: α) εάν η ποιότητα του σκοπού της στρατηγικής είναι ηθικά αμφίβολη τότε η στρατηγική αυτοϋπονομεύεται, β) η ηθική των στρατιωτικών αξιωματούχων, του προσωπικού των ενόπλων δυνάμεων επιβάλει περιορισμούς τόσο στον σκοπό όσο και στα μέσα για την εφαρμογή της στρατηγικής. J.C. Wylie, Military Strategy, σελ.15.

¹²⁷ Βλέπε P.Kennedy, Grand Strategies in War and Peace, σελ.5.

¹²⁸ Η βάση της Υψηλής Στρατηγικής είναι η αμοιβαία σχέση που υπάρχει μεταξύ του πολέμου και της εκάστοτε εσωτερικής κοινωνικής δομής στην οποία διεξάγεται. Υπό αυτό το πρίσμα ο πόλεμος είναι μια κοινωνική δραστηριότητα που διαμορφώνεται και διαμορφώνει τα συμμετέχοντα κοινωνικό-πολιτικά συστήματα. Είναι αντιληπτό ότι κάθε είδος πολέμου δημιουργεί της δικές του επιταγές και απαιτήσεις παρωθώντας, περισσότερο ή λιγότερο, για κοινωνικές αλλαγές, ενώ για κάθε τύπο

πόρων για τις ένοπλες δυνάμεις¹²⁹. Για την επιτυχή εσωτερική νομιμοποίησή της, η Υψηλή Στρατηγική πρέπει να συνυφαίνεται και να διαποτίζεται από την στρατηγική κουλτούρα της εκάστοτε κυρίαρχης συλλογικής οντότητας.

Η στρατηγική κουλτούρα θα μπορούσε να ορισθεί:

«ως ένα ολοκληρωμένο σύστημα, (π.χ. γλώσσες, αναλογίες, μεταφορές, δομές επιχειρηματολογιών) που ενεργεί για να εγκαθιδρύσει διαχρονικές και διηνεκής στρατηγικές προτιμήσεις, μέσα από τη διατύπωση γενικών εννοιών για τον ρόλο και την αποτελεσματικότητα της στρατιωτικής ισχύος στις διακρατικές σχέσεις, συνυφαίνοντάς τις με την αύρα του πραγματικού ώστε οι στρατηγικές προτιμήσεις να απεικονίζονται ως ρεαλιστικές και πραγματοποιήσιμες»¹³⁰.

Με άλλα λόγια, συνιστά διαμορφωτικό παράγοντα της διαδικασίας οικοδόμησης της Υψηλής Στρατηγικής και επηρεάζει την εφαρμογή της. Αυτό γιατί όπως η κάθε στρατιωτική στρατηγική πραγματώνεται μέσα από επιχειρησιακές δράσεις που πραγματώνονται από τακτικές ενέργειες-συμπεριφορές, έτσι και κάθε στρατηγική, επιχειρησιακή και τακτική συμπεριφορά πραγματοποιείται από άτομα και οργανισμούς τα οποία έχουν εκπολιτισθεί-διαπαιδαγωγηθεί σε υπερεθνικό, εθνικό ή τοπικό επίπεδο¹³¹. Ο C.Gray παρατηρεί ότι για κάθε συγκεκριμένη κοινότητα ασφαλείας το ίδιο πλέγμα συγκριτικών πλεονεκτημάτων, (π.χ. η εύκολη πρόσβαση σε ανοικτή θάλασσα) και μειονεκτημάτων, (π.χ. η έλλειψη φυσικών συνόρων), που διαμορφώνει μια κυρίαρχη στρατηγική κουλτούρα, καταδεικνύει και το είδος των στρατηγικών δραστηριοτήτων που η εν λόγω κοινότητα μπορεί να εκτελέσει αρκετά καλά ή λιγότερο καλά. (Π.χ. για λόγους που σχετίζονται με τη συγκεκριμένη στρατηγική τους κουλτούρα οι Η.Π.Α είναι λιγότερο αποτελεσματικές στην εκτέλεση επιχειρήσεων με ειδικές δυνάμεις, σε σύγκριση με την Βρετανία, το Ισραήλ ή τη Ρωσία. Το μείζον πρόβλημα των Αμερικανικών ειδικών δυνάμεων είναι ότι η στρατιωτική τους ηγεσία δείχνει σαφή προτίμηση στην διεξαγωγή επιχειρήσεων από το σύνολο των ενόπλων δυνάμεων, ενώ ο Αμερικανικός οργανισμός που είναι

εσωτερικής κανονιστικής τάξης εντός ενός συγκεκριμένου πλαισίου υπάρχει κάποιο είδους πολέμου που είναι περισσότερο αποτελεσματικό και λιγότερο επιζήμιο. B.H. Liddell Hart, article 'Strategy', Encyclopedia Britannica[14th edition], XXI, p.453-454.Παρατίθεται στο H.A.Sargeant & G.West, Grand Strategy,σ.σ. 215-216.

Οποιοδήποτε στρατιωτικό ή γεωγραφικό πλεονέκτημα προσκτηθεί από έναν πόλεμο, δεν αποτελεί αξιόπιστη προϋπόθεση για την διατήρηση της εσωτερικής-εξωτερικής μας ασφάλειας, εάν το επιτυχές αποτέλεσμα της στρατιωτικής στρατηγικής- η νίκη, δεν συνυφανθεί με εχέγγυα για την εδραίωση της ειρήνης. Νίκη η οποία δεν νομιμοποιείται καθολικά από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο δεν εγγυάται ασφάλεια. Για παράδειγμα η Βρετανία μπόρεσε να εκτοπίσει την Γαλλία του Ναπολέοντα επειδή ο τρόπος της οικονομικής της ανάπτυξης και της εθνικής της προόδου ήταν λιγότερο ταραχώδης και χαμηλού κόστους σε σχέση με εκείνον που αναδόθηκε μέσα από την επανάσταση και την ισχύ. Ibid, σελ.190.

¹²⁹ Βλέπε Χ.Παπασωτηρίου, Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική,6^{ος} –11^{ος} αιώνας, σελ.20.

¹³⁰ Βλέπε Α.Ι.Johnston, "Thinking about Strategic Culture",σελ.46.

Η στρατηγική κουλτούρα εκπαιδεύει μια συλλογική οντότητα αναφορικά με την προσέγγισή της έναντι των αμυντικών προβλημάτων και των ευκαιριών που προκύπτουν, διαπλάθοντας με τον τρόπο αυτό το εθνικό στυλ της, βάση του οποίου πραγματοποιείται η αμυντική προετοιμασία και διεξάγεται ο πόλεμος. Βλέπε, C.Gray, War, Peace and Victory, σελ.46.

Σύμφωνα με τον Colin Gray η έννοια του «εθνικού στυλ» είναι φυσικό παράγωγο της εκάστοτε πολιτικής κουλτούρας. Δηλαδή μια συγκεκριμένη κουλτούρα θα πρέπει να παρωθεί σε ένα συγκεκριμένο-ιδιαιτέρως στυλ σκέψης και δράσης. Συνεπακόλουθα αναφέρεται η τάση μεταξύ των ομάδων λήψεως αποφάσεων, που νοηματοδοτούνται από μια συγκεκριμένη στρατηγική κουλτούρα, να διαμορφώνουν πολιτικές που κατά ουσία και κατά ενέργεια συνυφαίνονται με τις παραμέτρους της εν λόγω κουλτούρας. Ως εκ τούτου το εθνικό στυλ, σταθεροποιώντας και πραγματώνοντας αυτό το καθεστώς,(της κυρίαρχης κουλτούρας), είναι το στυλ που λειτουργεί – επιδρά αρκετά καλά για το συγκεκριμένο έθνος. C.Gray, Nuclear Strategy and National Style, σ.σ. 34-37.

¹³¹ Βλέπε σχετικά C.Gray, Modern Strategy,σ.σ.131-136.

αρμόδιος για τον στρατηγικό σχεδιασμό και την εφαρμογή της στρατιωτικής στρατηγικής δεν είναι δεκτικός στις στρατηγικές και επιχειρησιακές υποσχέσεις των ειδικών επιχειρήσεων).

Σε περίπτωση που τα εκάστοτε κράτη υποχρεώνονται, είτε λόγω ανταγωνιστικών συνθηκών, είτε από μια εκκεντρική πολιτική επιλογή και ανάλογο στρατηγικό σχεδιασμό, να συμπεριφερθούν ρηξικέλευθα έναντι της κυρίαρχης κουλτούρας τότε η επιτυχία της Στρατηγικής τους καθίσταται αδύνατη. Μια κοινότητα ασφαλείας-κράτος, είναι απίθανο να εκτελέσει με επιτυχία ανοίκειους στόχους- για παράδειγμα η Γερμανία και η Ρωσία στις ναυτικές επιχειρήσεις του στόλου επιφανείας τους. Ωστόσο κατά καιρούς έχουν υπάρξει κράτη που πορεύθηκαν διαφορετικά έναντι των στρατηγικών παραδοχών της κυρίαρχης στρατηγικής κουλτούρας. Για παράδειγμα κατά την διάρκεια του Α'Π.Π. η Βρετανία συμμετείχε σε πολλαπλές χερσαίες επιχειρήσεις στην Ευρώπη με απότοκο την επικράτηση των Δυτικών Δυνάμεων έναντι των Κεντρικών. Παρά ταύτα η βρετανική κοινή γνώμη αλλά και αρκετοί στρατιωτικοί αναλυτές υποστήριζαν ότι ποτέ ξανά η Βρετανία δεν θα πρέπει να λάβει μέρος έναν ηπειρωτικό πόλεμο, το ίδιο ισχύει και για τις πολεμικές επιχειρήσεις που διεξήγαγε η Αμερική στο Βιετνάμ¹³².

¹³² Ibid,σ.σ.144-146.

2.3. Εναλλακτικές Στρατηγικές των λιγότερο ισχυρών κρατών.

Ποιες είναι όμως οι εναλλακτικές Στρατηγικές που δύναται να επιλέξουν, να διαμορφώσουν και να χρησιμοποιήσουν τα λιγότερο ισχυρά κράτη κατά την προσπάθεια-ενεργειά τους, αφενός να προασπίσουν το συμφέρον επιβίωσης¹³³, διατηρώντας την θέση και το ρόλο τους στο περιφερειακό τους υποσύστημα και αφετέρου να επιτύχουν την πραγμάτωση των προσδιορισμένων κυριαρχικών τους συμφερόντων¹³⁴-στόχων, εντός του άναρχου Διεθνούς Συστήματος. Η απάντηση

¹³³ Το συμφέρον επιβίωσης του εκάστοτε κράτους, δηλαδή η διαφύλαξη της εσωτερικής- εξωτερικής του κυριαρχίας, της εδαφικής και εθνικής του ασφάλειας, της υπαρξής του ως αυτόνομης συλλογικής οντότητας γενικότερα, είναι απόρροια του άναρχου χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος και του συνακόλουθο αισθήματος αβεβαιότητας ως προς τον βαθμό ασφάλειας του μονάδων του-κρατών με απότοκο τα τελευταία εάν και εφόσον επιθυμούν την διατήρησή της θέσης και του ρόλου τους στο σύστημα και την επίτευξη των κυριαρχικών εθνικών τους συμφερόντων, θα πρέπει πρωτίστως να διασφαλίσουν,(με την χρήση μέσων εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης), την ασφαλεία τους. Ωστόσο τα κράτη δεν ενεργούν πάντοτε με θεμελιώδη στόχο το συμφέρον επιβίωσης όπως για παράδειγμα τα κράτη που επιδιώκουν την συγχώνευσή τους με κάποια άλλα. Για εκτενή ανάλυση βλέπε K.Waltz, Theory of International Politics,σ.σ.91-92.

Επίσης σχετικά με την υπόθεση ότι τα κράτη δεν λειτουργούν πάντα με πρωταρχικό στόχο την διασφάλιση της επιβίωσής του βλέπε R.Aron, Peace and War, σ.σ. 598-599. Σύμφωνα με το R.Aron, όλες οι μεγάλες δυνάμεις έθεσαν σε κίνδυνο το συμφέρον επιβίωσης για την επίτευξη ανομολόγητων στόχων. Ακολουθώντας, στηριζόμενοι στην ανάλυση του R.Aron,το συμφέρον επιβίωσης εμπερικλείει την κρατική ανεξαρτησία, την διαφύλαξη της ταυτότητας του πολιτικού καθεστώτος και της ιστορικής κοινότητας και την ασφάλεια του εθνικού πληθυσμού .

¹³⁴ Ο A.Wolfers, σε μια ευρεία-γενική διατύπωση αναφέρει ότι το εθνικό συμφέρον προτείνει μια κατεύθυνση για την Υψηλή Πολιτική, καταδεικνύοντας ότι η εν λόγω Πολιτική διαμορφώθηκε για την προαγωγή των αναγκών-απαιτήσεων του έθνους. A.Wolfers, Discord and Collaboration, σελ.147.

Το εθνικό συμφέρον συντίθεται από πέντε κεντρικές συνιστώσες : α) την φυσική ύπαρξη του έθνους, β) το σύστημα αξιών και ιδεών-κοσμοθεωρίας, γ) το πολιτικό σύστημα, δ) το οικονομικό σύστημα, και ε) την εδαφική ακεραιότητα. Για εκτενή ανάλυση βλέπε Ivo D. Duchacek, Nations and Men. An Introduction to International Politics, σ.σ.180-185.

Εδραζόμενοι στην ανάλυση του Donald Snow, αναφορικά με τον προσδιορισμό των εθνικών συμφερόντων, θα μπορούσαμε να κατηγοριοποιήσουμε τα εθνικά-κυριαρχικά συμφέροντα ως εξής:

α) Συμφέρον επιβίωσης, το οποίο αναφέρεται στην ανάσχεση-περιστολή των άμεσων απειλών κατά της εδαφικής επικράτειας και της εθνικού πληθυσμού,

β) ζωτικά συμφέροντα, τα οποία εμπερικλείουν καταστάσεις που δεν είναι πολιτικά ανεκτές από το εκάστοτε κράτος, δηλαδή καταστάσεις τέτοιες που συνωθούν τα κράτη στην εφαρμογή ένοπλης βίας, όπως για παράδειγμα είναι η σταθερότητα του εσωτερικού πολιτικού συστήματος, η οικονομική ευημερία, η διασφάλιση της ισορροπιών ισχύος στο εκάστοτε υποσύστημα,

γ) μείζονα-σημαντικά συμφέροντα, τα οποία αναφέρονται σε καταστάσεις ανταγωνισμού συμφερόντων, όχι όμως σε βαθμό τέτοιο που να καθίστανται μη ανεκτές πολιτικά,

δ) περιφερειακά συμφέροντα, τα οποία αντικατοπτρίζουν ενδεχόμενες συνθήκες ανταγωνισμού που δημιουργούν προβλήματα σε ένα μέρος του πληθυσμού, αλλά κατά τα άλλα ο βαθμός σημασίας τους είναι σχετικά χαμηλός ώστε ενδεχόμενη απώλειά τους να μην προκαλέσει σοβαρή ζημιά-βλάβη για το εκάστοτε κράτος. Βλέπε σχετικά Donald Snow, National Security: Defense Policy for a New International Order, σ.σ. 172-176.

Με την σειρά του ο G.Snyder οριοθετεί τα κρατικά-εθνικά συμφέροντα, σύμφωνα με τον βαθμό σπουδαιότητάς τους-ως αξίες, σε τρεις κατηγορίες: α) στα εγγενή, τα οποία συνιστούν έσχατες αξίες, δηλαδή προσμετρούνται για αυτό που αυθύπαρκτα προσφέρουν. Στην εν λόγω κατηγορία περιλαμβάνονται η προστασία της ζωής και της περιουσίας των εθνικών μειονοτήτων, η διατήρηση της εθνικής ανεξαρτησίας, η καταστολή του εμπορίου ναρκωτικών κ.α., β) στα στρατηγικά, τα οποία συμβάλουν καθοριστικά στην προστασία ή στην προαγωγή άλλων συμφερόντων. Στα ανωτέρω συμφέροντα εμπερικλείονται ο έλεγχος εδαφικών περιοχών, ενεργειακών πηγών ή συγκεκριμένες γεωγραφικές ιδιομορφίες που συνεισφέρουν στην εθνική ισχύ και ασφάλεια, γ) τα συμφέροντα φήμης-υπόληψης, τα οποία όπως και τα στρατηγικά συμβάλουν στην αναβάθμιση και ενίσχυση άλλων συμφερόντων και προσδιορίζονται με όρους ισχύος. Γενικότερα είναι συμφέροντα για τον σχεδιασμό-

δίδεται στην παρακάτω ανάλυση των εναλλακτικών όψεων-διαστάσεων που δύναται να προσλάβει η Υψηλή Στρατηγική ενός λιγότερου ισχυρού κράτους, με αντικειμενικό στόχο την διασφάλιση της εσωτερικής- εξωτερικής του κυριαρχίας και την επίτευξη των μείζονων εθνικών του συμφερόντων- στόχων. Οι εν λόγω Στρατηγικές όψεις συνυφαίνονται στο πλαίσιο ενός άξονα πολιτικών και στρατιωτικών επιλογών, εδραζόμενες στο μέγεθος και στις δυνατότητες των διατιθέμενων μέσων,(εσωτερική εξισορρόπηση) και στις ικανότητες της πολιτικής ηγεσίας για την διαμόρφωση ορθολογικών και αποτελεσματικών πολιτικών, με απότοκο την πρόσκτηση ή απόκτηση εξωτερικών συντελεστών ισχύος, (εξωτερική εξισορρόπηση), για την ανάσχεση ή εξισορρόπηση του απειλητικότερου ή του ισχυρότερου περιφερειακού κρατικού δρώντα.

Ακολουθώς θα οροθετηθούν και θα εξετασθούν οι πολιτικές και στρατιωτικές μορφές-όψεις της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερου ισχυρού κράτους, καταδεικνύοντας τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά τους, υπό το πλαίσιο μιας ορθολογικής ανάλυσης, κόστους – οφέλους, αναδεικνύοντας παράλληλα τον τύπο-είδος των εναλλακτικών πολιτικών και στρατιωτικών στρατηγικών, που προσιδιάζει στο μέγιστο δυνατό βαθμό στις πολιτικές, οικονομικές, τεχνολογικές, κοινωνικές και τοπογεωγραφικές ιδιαιτερότητες του εν λόγω κράτους¹³⁵.

2.3.1. Πολιτικές Στρατηγικές.

Οι επωφελέστερες όψεις-επιλογές, (υπό το συνεπαγόμενο πλαίσιο κόστους-οφέλους), που δύναται να υιοθετήσει και να εφαρμόσει μέσω της Υψηλής του Στρατηγικής ένα λιγότερο ισχυρό κράτος είναι οι πολιτικές. Συγκεκριμένα οι εν λόγω πολιτικές όψεις μπορούν να επιτύχουν στόχους με συγκριτικά μικρό οικονομικό-πολιτικό- κοινωνικό κόστος, εξαιτίας τις δυνατότητάς τους για ανεύρεση και πρόσκτηση συντελεστών εξωτερικής ισχύος,(π.χ. συμμαχίες, σύναψη πελατειακών σχέσεων με τον/τους πόλο/πόλους του Συστήματος. Αναλυτικότερα στις πολιτικές στρατηγικές επιλογές που θα εξετασθούν παρακάτω εμπερικλείονται : α) η σύναψη συμμαχίας με ένα η περισσότερα κράτη, β) η διατήρηση της ουδετερότητας τους κράτους εντός του διεθνούς συστήματος, και γ) η σύμπραξη με τον ή τους ισχυρούς κρατικούς δρώντες- πόλους του Συστήματος, στα πλαίσια ενός καθεστώτος πελατειακών σχέσεων.

διαμόρφωση και την προβολή μιας εικόνας σκοπών-προθέσεων. Αναλυτικότερα βλέπε G.Snyder, *Alliances Politics*, σ.σ.22-26 & 54-56.

¹³⁵ Ο D. Vital αναφέρει ότι ένα λιγότερο ισχυρό κράτος έχει να επιλέξει μεταξύ τριών εναλλακτικών στρατηγικών: α) παθητική στρατηγική, δηλαδή το κράτος απαρνείται το εγγενές κυριαρχικό του δικαίωμα της εσωτερικής- εξωτερικής κυριαρχίας γινόμενο έρμαιο της απληστίας των ισχυρών κρατών, β) ενεργητική στρατηγική με στόχο την αλλαγή του εξωτερικού περιβάλλοντος προς όφελος του λιγότερο ισχυρού κράτους με την αύξηση του συνόλου των πηγών ισχύος του, την διεύρυνση της ελευθερίας των πολιτικών του επιλογών- ελιγμών και την μείωση της διαφοράς ισχύος από τους αντιπάλους του, γ) αμυντική στρατηγική, με στόχο την διατήρηση του υπάρχοντος status-quo μέσω εσωτερικής εξισορρόπησης. Ωστόσο λόγω του γεγονότος ότι αυξάνονται με δυσανάλογο ρυθμό οι οικονομικές και στρατιωτικές δυσκολίες του εξωτερικού περιβάλλοντος σε σχέση με την αύξηση του συνόλου των εθνικών πηγών ισχύος- εσωτερική εξισορρόπηση, η στρατηγική αυτή δεν μπορεί να διατηρήσει μακροπρόθεσμα την ασφάλεια του κράτους. Η επιλογή της στρατηγικής εξαρτάται: α) από τη φύση του Διεθνούς Περιβάλλοντος και β) από τη φύση της εσωτερικής πολιτικής του κράτους, δηλαδή το ηθικοκανονιστικό του σύστημα, τον χαρακτήρα και τις φιλοδοξίες των ηγετών του, από τους υλικούς και ανθρώπινους πόρους, το σύστημα αξιών του, κ.α. D.Vital, *The Inequality of States*, σ.σ.121-122.

2.3.1.1. Συμμαχίες

Η σύναψη μιας συμμαχίας συνιστά μια πολιτική εξωτερικής εξισορρόπησης, αυξάνοντας την ισχύ ενός κράτους μέσω της άντλησης πηγών- πόρων από τους συμμάχους του¹³⁶. Δεν αντικατοπτρίζεται μόνο ως ένα εργαλείο ελέγχου μιας επικείμενης κρίσης ή ως μέσο διεξαγωγής μιας ένοπλης σύρραξης αλλά και ως πυλώνας μιας ευρύτερης πολιτικής στρατηγικής με ευρύτερο σκοπό την αποφυγή ανάπτυξης επικίνδυνων συσχετισμών ισχύος εντός του Διεθνούς Συστήματος¹³⁷. Γενικότερα η συμμαχία είναι μια τυπική ή άτυπη συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσότερων κρατών για συνεργασία σε θέματα ασφάλειας¹³⁸.

Υπάρχουν τρεις κατηγορίες τυπικών συμμαχιών για ένα λιγότερο ισχυρό κράτος¹³⁹:

- α) άνιση διμερής συμμαχία, μεταξύ ενός ισχυρού και ενός λιγότερου ισχυρού κράτους,
- β) ισότιμη διμερής συμμαχία, δηλαδή εμπερικλείει κράτη της ίδιας δυναμικότητας,
- γ) πολυμερής συμμαχία¹⁴⁰, όπως για παράδειγμα είναι το NATO.

Ο κύριος λόγος δημιουργίας της είναι η κοινή αντίληψη περί απειλής και το αίσθημα του φόβου που νιώθουν τα κράτη έναντι του αντιπάλου. Όπως παρατηρεί και ο K. Waltz : « οι συμμαχίες δημιουργούνται από τα κράτη που έχουν ορισμένα κοινά συμφέροντα. Το κοινό τους συμφέρον¹⁴¹, είναι συνήθως αρνητικό: ο φόβος των άλλων κρατών»¹⁴².

¹³⁶ Ο R.Osgood ορίζει ως συμμαχία την επίσημη- τυπική συμφωνία που υποχρεώνει τα κράτη-μέλη να συνεργαστούν για την χρήση των στρατιωτικών τους πηγών εναντίον ενός συγκεκριμένου κράτους ή κρατών και συνήθως υποχρεώνει ένα ή περισσότερα από τα συμβαλλόμενα μέλη να χρησιμοποιήσουν ένοπλη βία ή να εξετάσουν το ενδεχόμενο χρήσης βίας σε συγκεκριμένες καταστάσεις. Παρατίθεται στο Robert Keohane, "Lilliputians Dilemmas", σελ.300.

Ο C.Gray θεωρεί ότι οι συμμαχίες είναι συμβόλαιο ανέσεων-ευκολιών. Οι ανέσεις- ευκολίες μπορεί να είναι ασύμμετρες και να διακυμαίνονται σε σχέση με τον χρόνο και την διαφορετικότητα των ζητημάτων που ανακύπτουν. Η βάση κάθε συμμαχίας πρέπει να είναι μια ανεχτική συνταύτιση συμφερόντων. Αλλά το κοινό συμφέρον που δεσμεύει τα συμβαλλόμενα μέρη δεν επεκτείνεται ανάλογα ώστε να συμπεριλάβει τους τρόπους και τα μέσα για την επίτευξη των κοινών στόχων. Σε γενικές γραμμές θα μπορούσε να ισχυρισθεί κανείς ότι είναι συμφέρον του κάθε συμβαλλόμενου να συνεισφέρει όσο το δυνατό λιγότερο στον κοινό σκοπό, όσο είναι συμβατό με την παραγωγή ασφάλειας από τη συμμαχία εκπληρώνοντας έτσι τη βασική λειτουργία του μέλους. C.Gray, War, Peace and Victory, σελ.249.

¹³⁷ Βλέπε R. Rothstein, Alliances and Small Powers,σελ.53

¹³⁸ Βλέπε S.Walt, The Origins of Alliances, σελ.12.

¹³⁹ Βλέπε M.Handel, Weak States in the International System, σελ.120.

Επίσης θα πρέπει να διακρίνουμε τις συμμαχίες σε στρατιωτικές και πολιτικές. Οι πρώτες συγκροτούνται από την αντίληψη μιας άμεσης ή έμμεσης απειλής ή οποία δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί από την ισχύ ενός και μόνο κράτους, ενώ οι δεύτερες συνωθούνται από μια ευρύτερη κανονιστική αντίληψη που απορρέει από την υπάρχουσα κοινωνικοπολιτική κατάσταση, την οποία μπορεί να εκμεταλλευθεί μια συμμαχία. R. Rothstein, Alliances and Small Powers,σελ.52.

¹⁴⁰ Μια πολυμερής συμμαχία παρέχει στα μέλη της μια σειρά από πλεονεκτήματα : α) αυξημένη αποτρεπτική και αμυντική ικανότητα, β) μια σαφή και ευκρινή δέσμευση και γ) πολιτική και υλική υποστήριξη μεταξύ των μελών. Παρουσιάζεται λιγότερο επιθετική και καθοδηγούμενη από την *realpolitik* από ότι μια διμερής συμμαχία. Βλέπε M.Handel, Weak States in the International System,σελ.124.

¹⁴¹ Οι Snyder & Diesing προβαίνουν στην λειτουργική διάκριση μιας συμμαχίας σε ένα διπολικό και σε ένα πολυπολικό σύστημα, με γνώμονα το κοινό συμφέρον. Στην πρώτη περίπτωση οι συμμαχίες νοηματοδοτούνται από το πορεύονται από το γενικό συμφέρον των κρατών μελών, δηλαδή από συμφέροντα συμφυή με τη δομή ισχύος του συστήματος. Για παράδειγμα κατά τη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου, οι Η.Π.Α είχαν ως διακριτό τους συμφέρον την υπεράσπιση όλων των χωρών που βρίσκονταν εκτός Σοβιετικού μπλοκ από την Ρωσική επεκτατικότητα. Η δημιουργία του NATO, του Συμφώνου της Βαρσοβίας και άλλων συμμαχιών δεν απόληξαν στην δημιουργία νέων συμφερόντων για τα μέλη τους, παρά ταύτα προσδιόρισαν και πιθανόν να προσέθεσαν κάτι στην ισχύ των ήδη

Η επιτυχία ή η αποτυχία της εξαρτάται από τον τρόπο συντήρησης-διατήρησής της¹⁴³. Δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο μεταφράζει τα κοινά συμφέροντα και στόχους, που συνενώνουν τα μέλη, σε αποτελεσματικές επιχειρησιακές πολιτικές. Η ευκολία που μπορεί να επιτευχθεί η όσμωση των ετερογενών πολιτικών συμφερόντων, στόχων και των κοινών απειλών σε ομότροπες κοινές επιχειρησιακές δράσεις συνωθείται από ένα ευρύ φάσμα παραγόντων, εκ των οποίων άλλοι συνδέονται με τα γενικά χαρακτηριστικά του διεθνούς περιβάλλοντος και άλλοι με περισσότερο συγκεκριμένα διαμορφωτικά χαρακτηριστικά¹⁴⁴. Επίσης για να καταστεί λειτουργική μια συμμαχία, δηλαδή να συντονίσει τις γενικές πολιτικές και τα συγκεκριμένα μέτρα των κρατών μελών, τα μέλη της πρέπει να υπεισέλθουν σε ένα consensus αναφορικά με τους γενικούς στόχους, τις πολιτικές και τα μέτρα εφαρμογής τους.

υπαρχόντων συμφερόντων, παρέχοντας σημαντικές λειτουργίες στη διευκόλυνση της στρατιωτικής και πολιτικής συνεργασίας και στην επιμόρφωση της κοινής γνώμης.

Αντίθετα στο πολυπολικό σύστημα οι συμμαχίες συχνά δημιουργούν συμφέροντα τα οποία δεν προϋπάρχουν. Λόγω του γεγονότος ότι η συμμαχία κρυσταλλώνεται στην καθολική αναγνώριση ότι κανένα κράτος μέλος δεν διαθέτει επαρκή ισχύ για να αντιμετωπίσει όλες τις πιθανές απειλές, αναπόδραστα αναφύεται το κίνητρο της συνένωσης ισχύος και από αυτή την συνένωση συνωθούνται δύο σημαντικά αποτελέσματα :

α) μέσω της αναγνώρισης φίλων και εχθρών, πιθανόν και με κάποιο αυθαίρετο τρόπο, καθορίζεται ευκρινώς το μέγεθος της επεκτατικότητας των εκάστοτε κρατών, δηλαδή η εξαναγκαστική ανάγκη για συνένωση της ισχύος ως γενική συστημική αναγκαιότητα δημιουργεί σχέσεις φιλίας ή εχθρότητας,

β) η συνένωση ισχύος εμπεριέχει την υποχρέωση- υπεράσπιση, τουλάχιστον, μερικών ειδικότερων ετερογενών συμφερόντων ενός συμμάχου, δηλαδή τα συμφέροντα αυτά, ως παράγωγα του συμφέροντος διατήρησης της συμμαχίας, μετατρέπονται σε κάποιο βαθμό από ανοίκεια σε οικία συμφέροντα των εκάστοτε μελών. Snyder & Diesing, Conflict Among Nations, σ.σ. 426-427.

Ο Morgenthau παρατηρεί ότι κάθε κοινότητα συμφερόντων δεν οδηγεί απαραίτητα στη σύναψη συμμαχίας, παρά μόνο στην περίπτωση που τα εν λόγω συμφέροντα είναι ατελή με όρους πολιτικής και δράσης, ώστε να απαιτείται η σύναψη μιας συμμαχίας για τον προσδιορισμό και την λειτουργικότητά τους. Στη συνέχεια διακρίνει τις συμμαχίες σε αυτές που εξυπηρετούν : α) ταυτόσημα, β) συμπληρωματικά, γ) ιδεολογικά συμφέροντα και πολιτικές καθώς επίσης και σε α) αμοιβαίων ή μονομερών, β) γενικών ή περιορισμένων, γ) παροδικών ή μόνιμων, δ) λειτουργικών ή μη λειτουργικών συμμαχιών. H.Morgenthau, Politics Among Nations, σελ.199.

¹⁴² K. Waltz, Theory of International Politics σελ.166.

¹⁴³ Ο A. Wolfers, τονίζει την σημασία των ψυχολογικών χαρακτηριστικών και κινήτρων των εκάστοτε ατόμων που είναι υπεύθυνα για τη διαχείριση της πολιτικής μια συμμαχίας, τα οποία συμβάλουν στην επιτυχία ή την αποτυχία της λειτουργίας της.

«Οι προσωπικότητες και ιδιοσυγκρασίες των εκάστοτε ηγετών, τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις των ομάδων επιρροής, τα συναισθήματα, οι έχθρες, οι διαμορφωμένες ιδέες, η οι ιδιαίτερες ανησυχίες των κοινωνικών ομάδων μπορούν να μετουσιωθούν σε καθοριστικές παράγοντες. Από τη στιγμή που η επιτυχία μιας πολιτικής συμμαχιών εξαρτάται από τη δημιουργία και τη διατήρηση της αίσθησης του κοινού συμφέροντος, της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κυβερνήσεων και της αλληλεγγύης μεταξύ των εθνών, αναπόδραστα τεκμαίρεται ότι οι ψυχολογικοί παράγοντες ασκούν αποφασιστική επιρροή στην εξέλιξη των γεγονότων. Αυτό είναι αληθές σε περιόδους όπου ηγέτες με υπέρμετρη δικαιοδοσία,(εξουσία)- όπως ο Αντεναούερ, ο Ντε Γκώλ, ο Νέχρου- φέρουν τόσες πολλές ευθύνες ώστε η προσωπική τους προσέγγιση απέναντι στα εκάστοτε προβλήματα ή στους εταίρους τους είναι πιθανό να συντήξει ή να διαλύσει μια συμμαχία. Πέραν τούτου, όταν μείζονα κοινωνικά σύνολα με διακριτά πολιτισμικά και ιδεολογικά υπόβαθρα υπεισέρχονται αυτόματα σε διαδικασίες σφυρηλάτησης κοινών πολιτικών, οι εθνικές ιδιαιτερότητες όπως η Ινδική ειρηνοφιλία ή η Αμερικανική ηθική μπορεί να μετουσιωθούν σε σοβαρά κοινωνικά αδιέξοδα, ενώ τυπικές εθνικές στάσεις όπως ο Αραβικός φανατισμός ή η αυταρέσκεια των δημοκρατικών καθεστώτων μπορεί να μετεξελιχθούν σε ανυπέρβλητα εμπόδια στις προσπάθειες συντονισμένης δράσης». A.Wolfers, Discord and Collaboration, σελ.208.

¹⁴⁴ Βλέπε R. Rothstein, Alliances and Small Powers, σελ.55.

Ακολουθώντας τα οφέλη που δύναται να αποκομίσει ένα λιγότερο ισχυρό κράτος¹⁴⁵, συμμαχώντας με ένα ή περισσότερα κράτη διαφορετικού status και ρόλου εντός του Διεθνούς Συστήματος, είναι :

α) επιπρόσθετη ισχύ¹⁴⁶, την οποία δανείζεται από τα υπόλοιπα κράτη και μπορεί να την χρησιμοποιήσει για την ενίσχυση της άμυνας του ή της αποτρεπτικής του ικανότητας¹⁴⁷. Δηλαδή μπορεί να μεγιστοποιήσει την πιθανότητα αποτροπής μιας ενδεχόμενης ένοπλης επίθεσης εναντίων του εάν και εφόσον η απειλή ανταπόδοσης της συλλογικής ισχύος είναι αξιόπιστη και ικανή, ενώ στην περίπτωση που η αποτροπή αποτύχει του παρέχει συλλογική άμυνα,

β) οικονομικά οφέλη¹⁴⁸, αφού μπορεί να μειώσει της δικές του αμυντικές δαπάνες απολαμβάνοντας την αμυντική προστασία που του παρέχεται,

γ) πολιτικά οφέλη, από τη στιγμή που μπορεί να επηρεάσει την πολιτική ενός συμμάχου του προς μια ευνοϊκή προς αυτό κατεύθυνση, δηλαδή το ισχυρό κράτος της συμμαχίας θα αναγκασθεί να το υποστηρίξει σε μια διαμάχη του με κάποιο τρίτο κράτος¹⁴⁹, ή μπορεί να χρησιμοποιήσει τη συμμαχία σαν διαπραγματευτικό όπλο απέναντι σε ένα αντίπαλο ισχυρό κράτος¹⁵⁰.

Αναλυτικότερα η ικανότητα του λιγότερου ισχυρού κράτους για την άσκηση επιρροής στην εξωτερική πολιτική μιας φιλικά προσκείμενης μεγάλης δύναμης εξαρτάται από¹⁵¹:

α) την ικανότητα ελιγμού του σε θέματα υψηλής πολιτικής εντός των ορίων που τίθενται από την εσωτερική του πολιτική και της επιτακτικής ανάγκης που ανακύπτει για την τήρηση φιλικής στάσης απέναντι στον ισχυρό συντελεστή,

¹⁴⁵ Ο κύριος λόγος που ωθεί ένα λιγότερο ισχυρό κράτος στη σύναψη μιας συμμαχίας είναι η αδυναμία – οικονομική, πολιτική, στρατιωτική- που το χαρακτηρίζει επηρεάζοντας την συμπεριφορά της κυβερνητικής εξουσίας ως προς τη διαμόρφωση της υψηλής πολιτικής. Βλέπε, D.Vital, *The Inequality of States*, σελ.33.

¹⁴⁶ Η προστασία από τις απειλές του Διεθνούς περιβάλλοντος δεν είναι ο μόνος λόγος που τα λιγότερο ισχυρά κράτη επιδιώκουν συμμαχίες με τις μεγάλες δυνάμεις. Υπάρχουν παραδείγματα όπου τα πρώτα συνάψανε συμμαχίες με τις δεύτερες όχι για αμυντικούς αλλά για επιθετικούς σκοπούς. Για παράδειγμα πολλές αραβικές κυβερνήσεις θεώρησαν ότι η μείζονα αιτία που το Ισραήλ επεδίωξε και έλαβε στρατιωτική υποστήριξη από τις Η.Π.Α. ήταν για την διεξαγωγή προληπτικού πολέμου στα γειτονικά εχθρικά κράτη. Το συμπέρασμα βέβαια που προκύπτει από την στρατηγική συμπεριφορά των Αραβικών κρατών είναι ότι από τη μια πλευρά ερμηνεύουν τις διπλωματικές τους ενέργειες για την εξασφάλιση στρατιωτικής υποστήριξης από τις μεγάλες δυνάμεις με καθαρά αμυντικά κίνητρα, ενώ από την άλλη πλευρά ερμηνεύουν τις αντίστοιχες προσπάθειες από τα αντίπαλα αραβικά κράτη ως επιθετικές. Βλέπε M.R.Singer, *Weak States in the World of Powers*, σ.σ.274-275.

¹⁴⁷ Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστούν οι διμερείς στρατιωτικές συμφωνίες μεταξύ ισχυρών και λιγότερων ισχυρών κρατών. Οι συμφωνίες αυτές περιλαμβάνουν δανεισμό, πώληση, ή δωρεά απαρχαιωμένου στρατιωτικού εξοπλισμού, την εκπαίδευση, τον εφοδιασμό και τον σχεδιασμό των ενόπλων δυνάμεων, την αποστολή ενόπλων δυνάμεων στο έδαφος του λιγότερου ισχυρού εταίρου ως μέσο καταστολής εσωτερικών ή εξωτερικών απειλών, την κατασκευή βάσεων και την εγκατάστασή στρατιωτικής δύναμης στο έδαφος του λιγότερου ισχυρού κράτους, την αποστολή στρατιωτικών αξιωματούχων για εκπαίδευση του έμφυχου δυναμικού υπό το σύστημα στρατιωτικής εκπαίδευσης του ισχυρού, την παροχή ειδικής βοήθειας, οικονομικής και αμυντικής υποστήριξης σε στρατιωτικές λειτουργίες και την παροχή τεχνογνωσίας για την λειτουργία νέων οπλικών συστημάτων καθώς και για τη δημιουργία αμυντικής βιομηχανίας για την κάλυψη βασικών αναγκών επιμελητείας, (κυρίως για την κατασκευή ανταλλακτικών για τα οπλικά συστήματα και πυρομαχικών). Βλέπε M.R.Singer, *Weak States in the World of Powers*, σ.σ.282 & 298.

¹⁴⁸ Σύμφωνα με τον D.Vital, η οικονομία αποτελεί το ασθενέστερο συστατικό της ισχύος ενός λιγότερο ισχυρού κράτους. Αυτό γιατί η προαγωγή σε μια υψηλότερη οικονομική και τεχνολογική βαθμίδα ενισχύει και πολλαπλασιάζει της δυσκολίες και τα τρωτά σημεία του πολιτικού συστήματος. D.Vital, *The Inequality of States*, σελ.117.

¹⁴⁹ Op.cit.113, σελ.130.

¹⁵⁰ Βλέπε R. Rothstein, *Alliances and Small Powers*,σ.σ.49-50.

¹⁵¹ Βλέπε R. Keohane, “The Big Influence of Small Allies”, σελ.167.

- β) την ανάπτυξη εργασιακών σχέσεων σε ένα πλαίσιο αμοιβαίας εξάρτησης με τους οργανισμούς και την κυβερνητική γραφειοκρατία της σύμμαχου χώρας,
γ) την σύναψη στενών δεσμών με κοινωνικές οργανώσεις και ισχυρά lobbies της μεγάλης δύναμης.

Αντίστροφα η πρόσκτηση παροχών συνυφαίνεται με την καταβολή ενός πολιτικού-διπλωματικού, εδαφικού¹⁵² ή στρατιωτικού τιμήματος.

Με άλλα λόγια το αναφερόμενο κόστος του λιγότερο ισχυρού κράτους εμπερικλείει:

α) τον κίνδυνο να αναμειχθεί σε έναν πόλεμο μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων του συστήματος, επειδή αναγκάζεται να παραχωρήσει βάσεις εντός της επικράτειας του στον θεματοφύλακα της συμμαχίας,

β) την απόλυτη εξάρτησή του, λόγω της ασυμμετρίας ισχύος, από τις μεγάλες δυνάμεις του συνασπισμού του, με απότοκο την αλλαγή της εξωτερικής ή εσωτερικής του πολιτικής σύμφωνα με τις επιταγές των προστατών του¹⁵³,

γ) τον κίνδυνο που αναφύεται, λόγω του γεγονότος ότι οι μεγάλες δυνάμεις επιθυμούν να διατηρούν στρατιωτικές βάσεις ή να έχουν μόνιμη παρουσία σε ένα λιγότερο ισχυρό κράτος, από την απροθυμία των ισχυρών μελών της συμμαχίας να τερματίσουν την λειτουργία της από τη στιγμή που θα πάψει να υφίσταται το αντίπαλο δέος¹⁵⁴, ή να επηρεάσουν σε μεγάλο βαθμό την εσωτερική αυτονομία του λιγότερο ισχυρού κράτους αντιτιθέμενες με κάθε τρόπο, (δηλαδή με την λήψη οικονομικών και διπλωματικών κυρώσεων ή ακόμα και με την απειλή πραξικοπήματος), στην αλλαγή πολιτικής ηγεσίας εάν αυτή θεωρηθεί επικίνδυνη για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους,

δ) το ενδεχόμενο, αργά η γρήγορα, τα κοινά συμφέροντα των κρατών μελών της συμμαχίας να διαβρωθούν και οι πολιτικές τους να αποκλίνουν σε κεντρικά ζητήματα, με συνεπακόλουθο το λιγότερο ισχυρό κράτος είτε να υπεισέλθει σε μετωπική σύγκρουση με τον ισχυρό, είτε να υποταχθεί στις διαθέσεις του, (αυτό εξαρτάται από τη σημασία του διισταμένου θέματος, από την εμμονή των ομάδων λήψης αποφάσεων, από το συγκεκριμένο διεθνές πλαίσιο και τις πιέσεις του Διεθνούς Συστήματος)¹⁵⁵,

ε) τοιούτοτρόπως η ιδιότητα του μέλους ενός περιφερειακού οργανισμού- όπως είναι ο Οργανισμός Αμερικανικών Κρατών, το ASEAN, η Κοινότητα των κρατών της Καραϊβικής, κ.α.- μπορεί να επιφέρει σοβαρούς κινδύνους από τη στιγμή που υποχρεώνει τα μέλη της να συμπράξουν με άλλες συμμαχίες σε περιόδους κρίσεων, να υιοθετήσουν συγκεκριμένες δράσεις στα διεθνή φόρα, και να εφαρμόσουν ένα συγκεκριμένο τύπο εσωτερικής πολιτικής οργάνωσης¹⁵⁶.

¹⁵² Στην συγκεκριμένη περίπτωση αναφερόμαστε στην προσωρινή ή διαρκή παροχή τμημάτων της εδαφικής επικράτειας του λιγότερο ισχυρού κράτους για την εγκατάσταση στρατιωτικών βάσεων του ισχυρού μέλους της συμμαχίας.

¹⁵³ Σύμφωνα με τον Barston για να αποφύγει ένα λιγότερο ισχυρό κράτος τον εξωτερικό έλεγχο ή την επικυριαρχία μιας μεγάλης δύναμης θα πρέπει να συνυπάρχουν δύο μεταβλητές : α) να διαθέτει μια ευνοϊκή στρατηγική γεωγραφική τοποθεσία, β) να απολαμβάνει την προστασία μιας φιλικά προσκείμενης μεγάλης δύναμης. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα αναφέρει την Νορβηγία ή οποία είχε να αντιμετωπίσει την Σουηδία ως φυσικό εχθρό λόγω των κοινών τους γεωγραφικών συνόρων. Ωστόσο για όσο χρονικό διάστημα η Δανία έλεγχε τις βόρειες θάλασσες η Νορβηγία ήταν ασφαλής. Ακολουθώντας μετά την κάμψη της ναυτικής ισχύος της Δανίας, το κενό ισχύος αναπληρώθηκε από την Αγγλία, η οποία και ανέλαβε τον έλεγχο των βόρειων θαλασσών. R.P. Barston(ed.), *The Others Powers*, σελ.31.

¹⁵⁴ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το NATO, όπου μετά τη διάλυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας τροποποίησε το καταστατικό του για να επαναπροσδιορίσει το λόγο υπάρξής του.

¹⁵⁵ Βλέπε D.Vital, *The Survival of Small States*, σελ.19.

¹⁵⁶ Βλέπε R. Espindola, "Security Dilemmas", στο C.Clarke and T.Payne, (ed.), *Politics, Security and Development in Small States*, σ.σ. 66-67.

Εν κατακλείδι, η σύναψη συμμαχίας ως πολιτική επιλογή για την εξυπηρέτηση των κυριαρχικών συμφερόντων και στόχων ενός λιγότερου ισχυρού κράτους επιτάσσεται να συνεκτιμηθεί στα πλαίσια ορθολογικών υπολογισμών κόστους-οφέλους, λαμβάνοντας υπόψη την διαμόρφωση των ισορροπιών ισχύος και συμφερόντων εντός του Διεθνούς Συστήματος και τα κυριαρχικά συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων που προωθούνται ή αναστέλλονται από την κατεύθυνση-προσανατολισμό της Υψηλής Στρατηγικής του λιγότερο ισχυρού κράτους.

2.3.1.2. Ουδετερότητα.

Η πολιτική της ουδετερότητας έχει ως κεντρικό χαρακτηριστικό τη μη δέσμευση ενός κράτους, πολιτικά και στρατιωτικά, με καμία άλλη χώρα και ειδικότερα την αποφυγή οποιασδήποτε δέσμευσης με τα συμφέροντα και τους στόχους των μεγάλων δυνάμεων. Το ουδέτερο κράτος ακολουθεί έναν ανεξάρτητο ρόλο εντός του διεθνούς συστήματος και στηρίζεται στις δικές του πολιτικές, οικονομικές και στρατιωτικές δυνατότητες για την επίτευξη των στόχων της εξωτερικής του πολιτικής.

Η ουδετερότητα καθίσταται αποτελεσματική πολιτική εάν συνυπάρχουν ορισμένες προϋποτιθέμενες συνθήκες :

- α) το λιγότερο ισχυρό κράτος δεν πρέπει να διαθέτει συντελεστές ισχύος που δύναται να το μετατρέψουν σε αποσταθεροποιητή της υπάρχουσας ισορροπίας ισχύος, στην περίπτωση που αυτό συμπράξει με μια μεγάλη δύναμη,
- β) το εν λόγω κράτος επιτάσσεται να απομονωθεί από τις δράσεις και τις κατανομές ισχύος και συμφερόντων μεταξύ των λοιπών κρατών του περιφερειακού του υποσυστήματος. Δηλαδή να είναι στρατηγικά ανοίκειο και μη προκλητικό πολιτικά¹⁵⁷.

Γενικότερα η διατήρηση της ουδετερότητας περιορίζεται στην αποφυγή σύναψης αμυντικών συμμαχιών ή συμπόρευσης σε στρατιωτικά ζητήματα. Αντίθετα σε άλλους τομείς, όπως στον εμπορικό ή οικονομικό, τα ουδέτερα κράτη σχηματίζουν διπλωματικούς και οικονομικούς συνασπισμούς (π.χ. το γκρουπ των 77, το οποίο περιλαμβάνει 115 αναπτυσσόμενες χώρες¹⁵⁸).

Στα πλεονεκτήματα αυτής της πολιτικής στρατηγικής, περιλαμβάνονται η αυτονομία της εξωτερικής πολιτικής και της διπλωματικής ικανότητας του λιγότερο ισχυρού κράτους, η δυνατότητα κάρπωσης οικονομικών, πολιτικών ή άλλων παροχών από την εκμετάλλευση μιας ενδεχόμενης σύγκρουσης των μεγάλων δυνάμεων, η ενίσχυση της εσωτερικής συνοχής του πολιτικού καθεστώτος¹⁵⁹ και η διατήρηση της εδαφικής του κυριαρχίας και ανεξαρτησίας από τη στιγμή που καθίσταται εφικτό να αποφευχθούν οποιοσδήποτε εμπλοκές σε διακρατικές συγκρούσεις. Ωστόσο για να μπορέσει το λιγότερο ισχυρό κράτος να καρπωθεί-εισπράξει τις ανωτέρω παροχές-πλεονεκτήματα, θα πρέπει να συνυπάρχουν ορισμένες προϋποτιθέμενες συνθήκες¹⁶⁰, όπως είναι:

- α) η μεγάλη γεωγραφική του απόσταση από τις υπάρχουσες ή ενδεχόμενες εστίες συγκρούσεων,

¹⁵⁷ Βλέπε R. Rothstein, *Alliances and Small Powers*,σελ.32.

¹⁵⁸ Βλέπε K.Holsti, *International Politics*,σελ.103.

¹⁵⁹ Για παράδειγμα στις προγραμματικές του δηλώσεις το 1981, ο πρόεδρος του ΠΑ.ΣΟ.Κ. και αρχηγός της τότε αξιωματικής αντιπολίτευσης, διακήρυττε την έξοδο από την Ε.Ο.Κ και το ΝΑΤΟ.

¹⁶⁰ Ο Van Evera ορίζει ως προϋποτιθέμενη συνθήκη «ένα φαινόμενο του οποίου η παρουσία ενεργοποιεί ή ενισχύει τη δράση ενός αιτιώδους νόμου ή υπόθεσης». Stephen Van Evera, *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης*,σελ.25.

β) η δομή του διεθνούς συστήματος να ευνοεί την παρουσία και επιβίωση των ουδέτερων κρατών, (π.χ. το χαλαρό διπολικό σύστημα μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου ευνόησε την δημιουργία και την επιβίωση των ουδέτερων κρατών, γιατί ο ρόλος τους συνίστατο στην μείωση της έντασης μεταξύ των δύο συνασπισμών¹⁶¹, το ίδιο βέβαια ισχύει και για το σύγχρονο μονοπολυπολικό σύστημα, λόγω της εφαρμογής της στρατηγικής της επιλεκτικής επέμβασης από τον κυρίαρχο στρατηγικό πόλο, τις Η.Π.Α., που δεν εμποδίζει την ουδετερότητα των λιγότερο ισχυρών κρατών, υπό την προϋπόθεση ότι οι στόχοι της Υψηλής τους Πολιτικής δεν θα διαρρήξουν τα κυριαρχικά συμφέροντα της υπερδύναμης),

γ) σε καμία περίπτωση το λιγότερο ισχυρό κράτος δεν πρέπει να αποκτήσει ή να αναπτύξει επιλογές που θα του παρέχουν τη ικανότητα να αμφισβητήσει και να απειλήσει το ρόλο και τη θέση των ισχυρών μελών του συστήματος¹⁶².

Τουναντίον το εγγενές μειονέκτημα της εν λόγω πολιτικής επιλογής είναι η παθητική εξωτερική πολιτική ή η απουσία εξωτερικής δράσης του ουδέτερου κράτους στις μεταβολές που λαμβάνουν χώρα εντός του περιφερειακού του υποσυστήματος. Με διαφορετικά λόγια το ουδέτερο κράτος δεν διαμορφώνει μια αξιόπιστη Υψηλή Στρατηγική ικανή να αντιπαρέλθει και να αντεπεξέλθει τόσο στις περιφερειακές ανακατανομές ισχύος και συμφερόντων όσο και στις απειλές που ενδεχομένως να αναφύονται για την αυτοσυντήρηση – επιβιώσή του με συνεπακόλουθο την υπερφαλάγγιση των κυριαρχικών του δικαιωμάτων και την περιαγωγή του σε κατάσταση χρειάς¹⁶³.

2.3.1.3. Σύμπραξη με τον ισχυρό στη βάση ενός συστήματος πελατειακών σχέσεων.

Με τον όρο πελατειακές σχέσεις¹⁶⁴, εννοούμε μια άτυπη σχέση που διαμορφώνεται-οικοδομείται μεταξύ δύο μη ισοδύναμων,(όσον αφορά την ισχύ), κρατών. Πρόκειται για την εθελοντική εισδοχή σε μια ασύμμετρη δυαδική σχέση ή οποία νοηματοδοτείται από ένα ισχυρό στοιχείο συναισθηματικότητας και χαρακτηρίζεται από τον υψηλό βαθμό συμμόρφωσης του πελάτη- client με τις πολιτικές του προστάτη-patron¹⁶⁵. Η σύναψη πελατειακών σχέσεων μεταξύ ενός μεγάλου και ενός μικρού κράτους, μιας ισχυρής και μιας λιγότερο ισχυρής δύναμης η μεταξύ οποιασδήποτε ομάδας κρατών ή πολιτικών οργανισμών μπορεί να λάβει μια

¹⁶¹ M.Kaplan, System and Process in International Politics, σελ.141.

¹⁶² Ο Rothstein παρατηρεί ότι η ουδετερότητα είναι ελκυστική αλλά έχει περιορισμένη πολιτικό-στρατηγική σημασία για ένα λιγότερο ισχυρό κράτος. Αυτό γιατί η επιτυχία της προϋποθέτει μια ευνοϊκή γεωγραφική θέση και ισχυρές ένοπλες δυνάμεις. Για π.χ. από τη στιγμή που υιοθετήθηκε από το Γερμανικό Επιτελείο το σχέδιο Σλήφφεν, η επίθεση στο Βέλγιο κατέστη αναπόφευκτη. Ωστόσο η Ολλανδία διαθέτοντας ευμενέστερη γεωγραφική τοποθέτηση και ελαφρώς καλύτερες ένοπλες δυνάμεις κατάφερε να μείνει ουδέτερη. R. Rothstein, Alliances and Small Powers,σελ.213

¹⁶³ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Π.Κονδύλης «χρεία είναι η κατάσταση εκείνη που θέτει σε κίνδυνο τον μεταβολισμό και επομένως την αυτοσυντήρηση [...]». Παναγιώτης Κονδύλης, Ισχύς και Απόφαση, σελ.60.

¹⁶⁴ Οι πελατειακές σχέσεις (με βάση την κοινωνιολογία), μπορούν να ορισθούν ως μια ειδική περίπτωση δυαδικών σχέσεων που οσμύονται σε μια ιδιαίτερη εργαλειακή φιλία, στην οποία ένα άτομο ανωτάτου κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου χρησιμοποιεί την επιρροή του και τους πόρους τους για να παράσχει προστασία ή οφέλη σε ένα άλλο άτομο κατώτερης οικονομικό-κοινωνικής βαθμίδας, που από την πλευρά του ανταποδίδει τις παροχές που του δίδονται προσφέροντας γενικευμένη υποστήριξη και βοήθεια, συμπεριλαμβανομένου και προσωπικών υπηρεσιών στον προστάτη-patron. Βλέπε J.Scott, "Patron- Client Politics and Political Change in Southeast Asia", σελ.92.

¹⁶⁵ Βλέπε C.P.Carney, "International Patron- Client Relationships: a Conceptual Framework", σελ.46.

πολυδιάστατη μορφή¹⁶⁶, εδραζόμενη σε μια πλειάδα προσδιοριστικών μεταβλητών, που κρυσταλλώνονται ακολούθως¹⁶⁷:

α) Καταρχήν πρόκειται για μια εργαλειακή ασύμμετρη σχέση μεταξύ κρατών διαφορετικού status και ισχύος που οικοδομείται κατά μείζονα βαθμό στο στοιχείο της ανισότητας και της διαφοράς ισχύος μεταξύ του προστάτη και του πελάτη, λόγω της αποκλειστικής κατοχής από τον προστάτη ενός ιδιαίτερου status και θέσης καθώς και της κατοχής στρατηγικών πλουτοπαραγωγικών πηγών και αποθεμάτων¹⁶⁸,

β) το εγκαθιδρυμένο πλέγμα σχέσεων κυμαίνεται μεταξύ εθελοντισμού και εξαναγκασμού και στηρίζεται στην αμοιβαιότητα των δυο κρατών, (συνήθως η διαφορά δυναμικότητας δεν είναι τόσο μεγάλη ώστε να δημιουργεί αξιώσεις ισχύος του ισχυρού πάνω στον αδύναμο, και τα δύο μέρη συνδέονται με μια σχέση δίνω-περνώ, αφού τα είδη και οι ποσότητες των αγαθών που ανταλλάσσονται καθορίζονται από τις ιδιαίτερες ανάγκες του κάθε κράτους, ενώ εάν κάποιος αδικείται μπορεί είτε να επαναπροσδιορίσει την υπάρχουσα συμφωνία ή να αποχωρήσει), καθώς και στην ανάπτυξη ενός συναισθηματικού δεσμού¹⁶⁹, που λειτουργεί καθοριστικά για τη δέσμευση του προστάτη με τον πελάτη και αντιστρόφως¹⁷⁰,

γ) εδράζεται στην αμοιβαία συμμόρφωση τόσο του patron-προστάτη όσο και του client- πελάτη, ο patron προσδοκά την συμμόρφωση-υπακοή του client σε σημαίνοντα θέματα για τα κυριαρχικά του συμφέροντα, για αυτό και παρέχει δωρεές με στόχο να κερδίσει τη ευπείθεια του client, αντίστροφα ο patron πρέπει να συμμορφωθεί σε κάποιο βαθμό με τις ανάγκες και τις προτιμήσεις του client, λόγω του γεγονότος ότι η υπακοή του και η συναινεσή του στις ανάγκες του client οδηγεί σε ευμενέστερη θέση τον patron,

δ) ο patron-προστάτης επιδιώκει την πραγμάτωση πολιτικών στόχων με όσο το δυνατόν μικρότερο κόστος, γεγονός που επιτυγχάνεται συχνά λόγω της υπέρμετρης συνήθως διαφοράς της διπλωματικής- διαπραγματευτικής ισχύος σε σχέση με την αντίστοιχη του client,

ε) η σχέση προστάτη- πελάτη είναι εκ φύσεως ασταθής συνωθούμενη από την θεμελιώδη ασυμβατότητα μεταξύ των στόχων του πελάτη και του προστάτη. Ο προστάτης επιζητά να ασκήσει κάποια μορφή ελέγχου-εξουσίας στις πολιτικές, οικονομικές, γεωγραφικές, στρατιωτικές πηγές του πελάτη. Αντίστροφα ο πελάτης

¹⁶⁶ Βλέπε P.Ifestos, "Patron- Client Relations in the Emerging Security Environment", σελ.37.

¹⁶⁷ Για εκτενέστερη ανάλυση των προσδιοριστικών χαρακτηριστικών ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων βλέπε, M.Handel, Weak States in the International System, σ.σ.132-133 και C.P.Carney, "International Patron- Client Relationships: a Conceptual Framework", σ.σ.44-46.

¹⁶⁸ Η διαφορά σε στρατιωτικές πηγές ισχύος πρέπει να είναι αρκετά μεγάλη υπέρ του patron. Ο client δεν μπορεί να αποτελέσει μια μείζονα στρατιωτική δύναμη εντός του διεθνούς περιβάλλοντος, χρησιμοποιώντας μόνο τις δικές του πηγές ισχύος, ούτε μπορεί να εγγυηθεί την ασφάλειά του χρησιμοποιώντας μόνο εσωτερική εξισσορόπηση. Δηλαδή η μεταφορά ασφάλειας μεταξύ patron-client, είναι εκ φύσεως μονής κατευθύνσεως προς τον δεύτερο. Βλέπε C.Shoemaker and J.Spanier, Patron-Client State Relationships, σελ.13.

¹⁶⁹ Στη σχέση μεταξύ προστάτη-πελάτη υπάρχει μια σημαντική νοηματική διάσταση, η οποία προκύπτει από το συνεκτικό δεσμό που υπάρχει μεταξύ των δύο σε μια αναγνωρίσιμη, έστω και μικρής διάρκειας, χρονική περίοδο. Ο δεσμός αυτός μπορεί να διαμορφωθεί σε διαφορετικά επίπεδα, αλλά είναι αναγκαίο η νοηματοδότηση της σύνδεσης μεταξύ patron και client να γίνει εμφανής-αναγνωρίσιμη και στα υπόλοιπα μέλη του διεθνούς συστήματος.Ibid.

¹⁷⁰ Βλέπε S.N.Eisenstadt and L.Roniger, Patrons, Clients and Friends, σελ.48.

επιδιώκει την διεισδυση του στις πηγές ασφάλειας του προστάτη αντλώντας μέρος από αυτές, διαφυλάττοντας παράλληλα την εσωτερική του κυριαρχία. Η διάσταση αυτή ενισχύεται από το διαφορετικό πρίσμα αντίληψης του διεθνούς συστήματος μεταξύ Patron- Client και τον διαφορετικό σκοπό της πολιτικής τους ενόρασης¹⁷¹.

Ο Patron είναι ισχυρή κρατική οντότητα με status υπερδύναμης ή μεγάλης δύναμης, με φυσικό απότοκο το πλέγμα των εθνικών του συμφερόντων να εκτείνεται σε πλανητικό ή περιφερειακό επίπεδο, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην διεθνή κατανομή ισχύος, κυρίως στην διαμόρφωση συσχετισμών ισχύος που λειτουργούν αποτρεπτικά στην ανάδυση αναθεωρητικών δυνάμεων. Αντίστροφα ο Client έχει ως πρωταρχικό στόχο τη διαφύλαξη του συμφέροντος επιβίωσης και κατά δεύτερο λόγο την υλοποίηση των κυριαρχικών του συμφερόντων εντός του περιφερειακού του υποσυστήματος,

στ) η εγκαθίδρυση ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων μετουσιώνεται σε έναν μηχανισμό-μέσο ανταγωνισμού των προστατών- patrons εντός του Διεθνούς Συστήματος, με απόρροια των μετριασμό του ενδεχόμενου ρίσκου για κλιμάκωση(οριζόντιας ή κάθετης), μιας πολιτικής τους αντιπαράθεσης ή ενός οικονομικού ή τεχνολογικού ανταγωνισμού τους σε στρατιωτική αναμέτρηση. Με διαφορετικά λόγια επειδή ο ανταγωνισμός μεταξύ των προστατών σε πολλαπλά πεδία, ιδιαίτερα αν πρόκειται για πυρηνικές δυνάμεις, εμπεριέχει το ρίσκο της άμεσης κλιμάκωσης σε στρατιωτική ή πυρηνική σύγκρουση, χρησιμοποιούν τους πελάτες τους εργαλειακά για να προάγουν τα ανταγωνιστικά τους συμφέροντα και να διατηρήσουν μονομερή υπεροχή- πρωτοκαθεδρία στο Διεθνές Σύστημα¹⁷²,

¹⁷¹ Οι Shoemaker και Spanier, εξετάζοντας τον βαθμό ελέγχου που αναφέρεται στο πλαίσιο μιας πελατειακής σχέσης patron-client, δηλαδή ποιος από τους δύο συμβαλλόμενους ασκεί μεγαλύτερη επιρροή στο διαμορφωθέν πλαίσιο, οδηγήθηκαν στην ακόλουθη κατηγοριοποίηση:

α) Προστατο-κεντρική (Patron-centric), η οποία στηρίζεται στην ιδεολογική ομοιομορφία και στον υψηλό βαθμό απειλής που αντιμετωπίζει ο client. Ο patron ασκεί ολοκληρωτική επιρροή αναγκάζοντας τον client σε πλήρη ιδεολογική-πολιτική συμμόρφωση,

β) υπεροχή του προστάτη (patron-prevalence), ο σκοπός του patron είναι η εξασφάλιση της αλληλεγγύης του client στον διεθνή στίβο. Ο patron απαιτεί τη πλήρη υποστήριξη του client στο διεθνές σύστημα, ανέχεται όμως την εσωτερική του ανεξαρτησία,

γ) αμοιβαία επιρροή (influence parity), ο patron επιδιώκει την εξασφάλιση στρατηγικών πλεονεκτημάτων τα οποία σχετίζονται άμεσα με τον ανταγωνισμό του απέναντι στους ετέρους του, ενώ ο client από τη στιγμή που διαθέτει στρατηγικές πηγές βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση για να ασκήσει επιρροή στην μεταξύ τους σχέση,

δ) σχέση αδιαφορίας μεταξύ patron-client (patron and client indifference), ο patron επιδιώκει ιδεολογικούς στόχους μέσα από αυτή τη σχέση και άμεση επιρροή στη εσωτερική και εξωτερική(ασφάλεια) συμπεριφορά του client. Ο client από την στιγμή που δεν υφίσταται κάποια άμεση απειλή κατά της ασφάλειάς του δεν είναι διατεθειμένος να αποδεχθεί αυτήν την επιρροή, εκτός εάν ο patron μπορεί να συνεισφέρει σε άλλα πεδία πέρα από την ασφάλεια,

ε) υπεροχή του client (client prevalence), ο patron δίνει άμεση προτεραιότητα σε στόχους διεθνούς αλληλεγγύης, αναβαθμίζοντας την σημασία της πελατειακής του σχέσης επενδύοντας περισσότερα για την διατήρησή της, αντίθετα ο client δεν έχει ένα ενεργό συμφέρον για τη διατήρηση της εν λόγω σχέσης αφού ο βαθμός απειλής από το διεθνές περιβάλλον είναι χαμηλός,

στ) πελατο-κεντρικό (client-centric), ο patron επιδιώκει ένα ισχυρό στρατηγικό πλεονέκτημα μέσω της σύνδεσης του με τον client που θα του εξασφαλίσει ένα αποφασιστικό πλεονέκτημα απέναντι στους ανταγωνιστές του. Ο client είναι έτοιμος να διαπραγματευθεί από θέσης ισχύος από τη στιγμή που ο βαθμός απειλής είναι μεγάλος για τον patron. C.Shoemaker and J.Spanier, Patron-Client State Relationships, σ.σ. 26-44.

¹⁷² Βλέπε C.Shoemaker and J.Spanier, Patron-Client State Relationships, σελ.184.

η) στο συγκεκριμένο πελατειακό πλαίσιο ο client δεσμεύεται με μια συμβατική ηθική υποχρέωση συμμόρφωσης προς τις επιταγές του patron, με συνεπακόλουθο η διαπραγματευτική του ισχύς να είναι απότοκο :

- 1) της ύπαρξης και διαθεσιμότητας άλλων μεγάλων δυνάμεων και της ικανότητάς τους να προσφέρουν ανάλογου είδους υποστήριξη και προστασία, καθώς και από την ύπαρξη άλλων μικρών κρατών,
- 2) του βαθμού εξάρτησης του patron στις παροχές του client¹⁷³
- 3) των πολιτικών- διπλωματικών ικανοτήτων της κυβέρνησης του¹⁷⁴,
- 4) του είδους και το βαθμού των απειλών του διεθνούς περιβάλλοντος στην εσωτερική και εξωτερική κυριαρχία του client. Δηλαδή όσο μεγαλύτερη και άμεση είναι η απειλή ως προς την ύπαρξη του client, (ώστε η επιβίωσή του να κρίνεται από την στάση του patron), τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα ο client να αποδεχθεί την εκάστοτε σχέση με τους όρους του patron.

Τέλος στο εκάστοτε πλαίσιο πελατειακών σχέσεων αναφέρονται παροχές και υποχρεώσεις μεταξύ των δυο συμβαλλόμενων κρατών, δηλαδή το συνακόλουθο τίμημα-όφελος που καταβάλει-απολαμβάνει ο patron και ο client. Η ικανότητα του patron για ευρεία παροχή πολιτικών, οικονομικών, τεχνολογικών, εμπορικών, στρατιωτικών μέσων-πόρων¹⁷⁵, κρυσταλλώνεται στην προσέλκυση-συγκέντρωση ενός διευρυμένου συνόλου πελατών. Συγκεκριμένα ο patron¹⁷⁶, παρέχει:

- 1) προστασία- άμυνα έναντι των εξωτερικών απειλών και διπλωματική υποστήριξη,
- 2) πολιτική και οικονομική στήριξη μετριάζοντας την οικονομική αστάθεια, εξαιτίας αλλαγών στη διεθνή οικονομία και δίνοντας την ευκαιρία για την κατασκευή ή την βελτίωση έργων υποδομής, αύξηση των ευκαιριών απασχόλησης, αύξηση του επιπέδου των μισθών,
- 3) αύξηση του γοήτρου, του status, και βελτίωσης της σχετικής θέσης του client εντός του περιφερειακού του υποσυστήματος,
- 4) βελτίωση του επιπέδου ζωής μέσω οικονομικών παροχών και κοινωνικών υπηρεσιών ενισχύοντας την νομιμότητα και την κοινωνική υποστήριξη της κυβέρνησης,
- 5) ευνοϊκούς εμπορικούς όρους, δάνεια,
- 6) στρατιωτική και τεχνολογική βοήθεια κ.α.

¹⁷³ Ο Morgenthau παρατηρεί ότι ένα λιγότερο ισχυρό κράτος μπορεί να διαθέτει κεφάλαιο το οποίο να είναι αναντικατάστατο για τον ισχυρό. Οπότε το μονομερές αυτό πλεονέκτημα που απολαμβάνει το πρώτο είναι ικανό να το προσδώσει ένα ιδιαίτερο status στο πλέγμα των σχέσεων του με τον ισχυρό συντελεστή του συστήματος. Για π.χ. η σχέσεις Η.Π.Α- Ισπανίας σε σχέση με το καθεστώς των βάσεων και των Η.Π.Α με την Σαουδική Αραβία λόγω πετρελαίου. H.Morgenthau, *Politics Among Nations*, σελ.201.

¹⁷⁴ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Μάλτα η οποία την περίοδο 1964-1984 κατάφερε να εκμαιεύσει σημαντικά πολιτικά και οικονομικά οφέλη από την Μεγάλη Βρετανία ως αντάλλαγμα για την διατήρηση των βρετανικών στρατιωτικών βάσεων. Βλέπε J.Graig, "Malta", στο C.Clarke and T.Payne, (ed.), *Politics, Security and Development in Small States*, σ.σ.171-181.

¹⁷⁵ Οι πόροι του patron μπορεί να προέρχονται από το υψηλό επίπεδο τεχνογνωσίας του και της υψηλής ανάπτυξης του τομέα των υπηρεσιών, της βιομηχανίας, του αυτοματισμού και της ρομποτικής, της βιοτεχνολογίας, από τεράστια οικονομικά πλεονάσματα, από τον άμεσο έλεγχο σε πλουτοπαραγωγικές πηγές τρίτων κρατών κ.α.

¹⁷⁶ Ο patron διαθέτει απεριόριστη αυτονομία όσον αφορά την σύμπραξη πελατειακών σχέσεων με τρίτα κράτη εφόσον διαθέτει τις ανάλογες πηγές για την προσφορά παροχών και την κάλυψη αναγκών των client. Βλέπε J.Scott, "Patron- Client Politics and Political Change in Southeast Asia", σελ.97.

Τοιουτοτρόπως στις παροχές που προσφέρει ο client περιλαμβάνονται¹⁷⁷:

α) η πολιτική και ιδεολογική σύμπλευση με τον patron¹⁷⁸. Ο patron επιδιώκει πολιτικούς- ιδεολογικούς στόχους αναδιαμορφώνοντας το εσωτερικό κοινωνικό-πολιτικό σύστημα του client με γνώμονα το ηθικοκανονιστικό σύστημα αξιών του και τις συμφυρόμενες πολιτικό-ιδεολογικές του εκλογικεύσεις, προβάλλοντας και αναδεικνύοντας, με τον τρόπο αυτό, το δικό του εσωτερικό πολιτικό σύστημα ως υπέρτερο συγκριτικά με το αντίστοιχο των ανταγωνιστών του. Οι ιδεολογικοί-πολιτικοί στόχοι περιλαμβάνουν αλλαγές στην πολιτική δομή του client, εισαγωγή νέων οικονομικών πρακτικών, αλλαγές στα κοινωνικά ήθη-παραδόσεις, άμεσο έλεγχο στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική του client¹⁷⁹,

β) η πολιτική του αλληλεγγύη-σύμπλευση με τις κεντρικές κατευθύνσεις της εξωτερικής πολιτικής του patron. Για παράδειγμα η εκπλήρωση των υποχρεώσεων του από συνθήκες με τον patron, η κοινή διπλωματική και πολιτική στάση σε διεθνείς οργανισμούς, οι διεθνείς δηλώσεις του client αναφορικά με την υποστήριξη του στον patron, η σύναψη διεθνών συμφωνιών, οι επίσημες επισκέψεις των αρχηγών των δύο κρατών, οι επίσημες διακηρύξεις του client για τη διεθνή υποστήριξη του patron. Ο patron επιδιώκει την αλληλεγγύη επειδή είναι αναγκαία για τη δημιουργία μιας κοσμοεικόνας, που αποτυπώνεται ως επιταγή της ιδιότητας του ανήκειν, (αναφορικά με τον client), σε ένα μπλοκ, (ή τουλάχιστον δεν ανήκει σε κάποιο αντίπαλο συνασπισμό). Συνακόλουθα ο client απολαμβάνει μεγαλύτερη ελευθερία στις εσωτερικές του δραστηριότητες και στις εξωτερικές του πολιτικές δράσεις, στο βαθμό και στο μέτρο που διατηρείται αναλλοίωτη η αλληλεγγύη του προς τον patron, ενώ ο patron είναι δεκτικότερος στις απαιτήσεις του πελάτη του και πρόθυμος να αμβλύνει τα μέτρα ελέγχου των πηγών ισχύος του, προς όφελος του client ιδιαίτερα σε περιόδους ανταγωνισμού που καθίσταται αναγκαία η διατήρηση της μεταξύ τους σχέσης¹⁸⁰,

γ) προσφορά στρατιωτικών διευκολύνσεων και πλεονεκτημάτων, όπως είναι ο έλεγχος πλουτοπαραγωγικών πηγών ή παραχώρηση εδαφικών περιοχών ή στρατηγικού χώρου που θεωρείται απαραίτητος για την απόκτηση στρατηγικού πλεονεκτήματος σε σχέση με τον αντίπαλο, η εγκατάσταση ενός μέρους των ενόπλων του δυνάμεων στο έδαφος του client, ως πυροδοτικού μηχανισμού ή για παρεμπόδιση της επιρροής κάποιας άλλης μεγάλης δύναμης, η λειτουργία βάσεων εγκατάστασης, η συμμαχική σύμπραξη σε περιόδους κρίσεων, οι άδειες για ελεύθερη ναυτική και αεροπορική διέλευση, η συμμετοχή σε στρατιωτικές πρωτοβουλίες του patron, κ.α. Η επιδίωξη στρατηγικών πλεονεκτημάτων από τον patron, όπως είναι ο έλεγχος μιας στρατηγικής σημασίας,(για τα κυριαρχικά του συμφέροντα), γεωγραφικής περιοχής του client ή ο έλεγχος ορισμένων πηγών που είναι μείζονος σημασίας για τους αντιπάλους του patron, παρέχει στον client την δυνατότητα μιας ευρείας κλίμακας εσωτερικών και διεθνών δράσεων, στο μέτρο βέβαια που αυτές δεν απειλούν τα στρατηγικά πλεονεκτήματα του patron.

Καταληκτικά εξάγεται ως υπόθεση εργασίας ότι η σύμπραξη του ισχυρού με τον λιγότερο ισχυρό στο πλαίσιο ενός συστήματος πελατειακών σχέσεων, ιεραρχείται υψηλά στις προτεραιότητες τόσο του patron, επειδή του προσφέρει ένα εύκολα μετρήσιμο και διεθνώς αναγνωρίσιμο πολιτικό και στρατηγικό πλεονέκτημα σε

¹⁷⁷ Βλέπε C.P.Carney, International Patron- Client Relationships: a Conceptual Framework, σελ.50.

¹⁷⁸ Ο patron θα μπορούσε να επηρεάσει τον client στον επαναπροσδιορισμό-αναθεώρηση του πολιτεύματός του ώστε να συμβαδίζει με τις πολιτικές αρχές του πρώτου. Ibid, σελ.49.

¹⁷⁹ Βλέπε C.Shoemaker and J.Spanier, Patron-Client State Relationships,σελ.18.

¹⁸⁰ Ibid,σ.σ. 17-19.

σχέση με τους αντιπάλους του, όσο και του client, επειδή συμβάλει άμεσα στην μεγιστοποίηση της ασφάλειάς του. Ταυτόχρονα διανοίγει ένα παράθυρο ευκαιρίας για τον client ώστε να μπορέσει να εισπράξει πρόσθετη στρατιωτική και πολιτική ενίσχυση από τον patron, ακόμα και με την χρήση των ενόπλων δυνάμεων του patron προκειμένου να μην στερηθεί (ο patron) το στρατηγικό πλεονέκτημα που του παρέχει η εν λόγω σχέση.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το μικρό κράτος μπορεί να εκμαιοεύσει επιπρόσθετα πολιτικά οφέλη εκμεταλλευόμενο την επένδυση που πραγματοποίησε σε αυτό το ισχυρό κράτος¹⁸¹. Για παράδειγμα σε περιόδους κρίσεων, το ισχυρό κράτος το οποίο ηγείται μιας αμυντικής συμμαχίας (π.χ. οι Η.Π.Α. στα πλαίσια του NATO την περίοδο του ψυχρού πολέμου) βρίσκεται σε «παγίδα επενδύσεως»¹⁸², εφόσον είναι υποχρεωμένο να αποτρέψει οποιαδήποτε πιθανή παρέκκλιση των μικρών κρατών που θα μπορούσε να ακυρώσει προηγούμενες στρατιωτικές και πολιτικές του επενδύσεις¹⁸³. Αυτό βέβαια δεν εμποδίζει τον patron, ανάλογα με τον βαθμό σπουδαιότητας του συγκεκριμένου ζητήματος και τον βαθμό αδιαλλαξίας του client, να ασκήσει διπλωματική, οικονομική ή και στρατιωτική πίεση ωστόσο συμμορφωθεί ο client ή επέλθει διάρρηξη του διαμορφωμένου πελατειακού πλαισίου.

2.3.2. Στρατιωτικές Στρατηγικές.

Ο δεύτερος πυλώνας των εναλλακτικών Στρατηγικών επιλογών που συνυφαίνονται στην διαδικασία διαμόρφωσης της Υψηλής Στρατηγικής, εμπερικλείει τις στρατιωτικές στρατηγικές όψεις που δύναται να επιλέξει, να αναπτύξει και να χρησιμοποιήσει ένα λιγότερο ισχυρό κράτος, είτε ως ύστατο και- συνήθως, αποτελεσματικότερο μέσο για την προάσπιση του συμφέροντος επιβίωσης, είτε για την επίτευξη αναθεωρητικών, (αλλαγή του υπάρχοντος status quo), ή αμυντικών, (επαναφορά του status quo ante), στόχων. Ουσιαστικά οι επιλεγόμενες στρατιωτικές στρατηγικές συνιστούν, (εφόσον δεν αναφερόμαστε σε συγκρότηση κοινών στρατιωτικών αμυντικών ή επιθετικών συμμαχιών), μέσο εσωτερικής εξισορρόπησης, δηλαδή πρόκειται για την χρήση της στρατιωτικής ισχύος του εν λόγω κράτους για

¹⁸¹ Ιδιαίτερη βαρύτητα για ένα λιγότερο ισχυρό κράτος αποκτά η γεωγραφική του θέση, ή εγγύτητά του με τις επίμαχες περιοχές ή με στρατηγικής σημασίας περιοχές καθώς και η κατοχή πολύτιμων ή σπάνιων φυσικών πόρων. Ως εκ τούτου συνάγεται ότι σε περίπτωση που ένα λιγότερο ισχυρό κράτος διαθέτει ένα στρατηγικό, εμπορικό, πολιτικό ή γεωγραφικό πλεονέκτημα το οποίο καθίσταται αναγκαίο για μια μεγάλη δύναμη, τότε η δεύτερη θα προσπαθήσει να το εκμεταλλευθεί προς οφέλός της εκκινώντας από τη συνεργασία σε δευτερεύοντα ζητήματα, προσπαθώντας να αποδείξει ότι η συνεκμετάλλευση δεν ενέχει μεγάλο κόστος για τον λιγότερο ισχυρό εταίρο. Βλέπε D. Vital, *The Inequality of States*, σ.σ.147-148.

¹⁸² Σοβαρό κίνδυνο συνιστά η απειλή του client να επαναπροσδιορίσει την εξωτερική του πολιτική συμπτύσσοντας με την αντίπαλη μεγάλη δύναμη, στην περίπτωση που αποτελεί την μοναδική πηγή του είδους των παροχών που είναι αναγκαίες για τον patron σε περιόδους κρίσεων ή συρράξεων, με συνέπεια να εκμηδενίζεται το στρατιωτικό ή οικονομικό του πλεονέκτημα στο συγκεκριμένο υποσύστημα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η άρνηση της Τουρκίας να παράσχει συγκοινωνιακές διόδους για την διέλευση των αμερικανικών και συμμαχικών στρατευμάτων τον Μάρτιο του 2003 διευκολύνοντας την εισβολή στο Ιράκ.

Στην ίδια προβληματική ο A. Wolfers εξετάζοντας την περίοδο του ψυχρού πολέμου αναφέρεται στο παράδοξο της «ισχύος του αδύναμου», δηλαδή στην επιτυχία των λιγότερο ισχυρών κρατών να εκμαιοεύσουν οφέλη- παροχές εκμεταλλευόμενα την αντιπαράθεση των δύο υπερδυνάμεων. Μείζον λόγος ήταν ο βαθμός έντασης που υπήρχε στις σχέσεις των δύο υπερδυνάμεων, με συνέπεια οποιαδήποτε σπατάλη πόρων σε ζητήματα όχι άμεσα με την διατήρηση της σχετικής τους ισχύος να καθίσταται απαγορευτική. A. Wolfers, *Discord and Collaboration*, σ.σ.111-113.

¹⁸³ Ibid. Επίσης Π.Ηφαιστος, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων*, Γαλλίας, Γερμανίας και Μεγάλης Βρετανίας, σ.σ. 306-308.

την πραγμάτωση των προσδιορισμένων πολιτικών του στόχων. Σε κάθε συγκεκριμένο πλαίσιο και σε διαφορετικές περιπτώσεις απειλής η στρατιωτική στρατηγική που χρησιμοποιείται επαλλάσσεται μεταξύ επιθετικής ή αμυντικής όψης, συνωθούμενη από τις εσωτερικές -εξωτερικές συνθήκες,(απειλές και ευκαιρίες), και από τις αναφαινόμενες πολιτικές ανάγκες- προτεραιότητες.

Αναλυτικότερα στην παρακάτω ανάλυση θα προσδιορισθούν οι εναλλασσόμενες όψεις της στρατιωτικής στρατηγικής και θα αναδειχθούν οι προϋποτιθέμενες συνθήκες- τα προσδιοριστικά τους κριτήρια, (δηλαδή ποιες είναι οι εξωτερικές καταστάσεις, τα ερεθίσματα του Διεθνούς περιβάλλοντος, οι πολιτικές και στρατιωτικές δράσεις των άλλων κρατών, οι ανεξάρτητες και εξαρτημένες μεταβλητές- π.χ. η τοπογεωγραφία, η τεχνολογία, οι διεθνείς θεσμοί, οι ανακατανομές ισχύος και συμφερόντων), που συνωθούν στην χρήση της ανάλογης στρατιωτικής στρατηγικής όψης. Εν συνεχεία θα εξετασθεί, στα πλαίσια μιας ορθολογικής ανάλυσης κόστους- οφέλους, ο βαθμός αποτελεσματικότητας, (στρατηγική αποτελεσματικότητα), της εκάστοτε στρατιωτικής στρατηγικής, απολήγοντας σε μια σειρά υποθέσεων εργασίας που θα ελεγχθούν κατά την διάρκεια των τριών ιστορικών περιπτώσεων της παρούσας περιπτωσιολογικής ανάλυσης.

2.3.2.1. Επιθετικές στρατηγικές.

Η επιθετική στρατηγική¹⁸⁴, χρησιμοποιεί την ένοπλη ισχύ για να καταστρέψει το κέντρο βάρους ή τις ένοπλες δυνάμεις του αντιπάλου, δίνοντας έμφαση στην :

- α) διεξαγωγή του πρώτου πλήγματος,
- β) κατάληψη της αντίπαλης εδαφικής επικράτειας,
- γ) επίτευξη αποφασιστικής νίκης έναντι των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου¹⁸⁵.

Η επίθεση έχει πλεονέκτημα¹⁸⁶, όταν αναφύονται οι ακόλουθες προϋποτιθέμενες συνθήκες:

- α) είναι πιο εύκολο να καταστρέψεις τις ένοπλες δυνάμεις του αντιπάλου και να κατακτήσεις την εδαφική του επικράτεια, από την εφαρμογή άμυνας απέναντί του¹⁸⁷,
- β) ο αμυνόμενος θα πρέπει να ξοδεύσει-σπαταλήσει ευμεγέθη- υπέρμετρα μέσα- πόρους για να περιορίσει ή να εκμηδενίσει το πλεονέκτημα του επιτιθέμενου¹⁸⁸,

¹⁸⁴ Ο D.Vital παρατηρεί ότι κύριος στόχος μιας ενεργητικής(επιθετικής) στρατηγικής είναι η αλλαγή του εξωτερικού περιβάλλοντος προς όφελος του συγκεκριμένου κράτους και επιτυγχάνεται με τρεις τρόπους: α) την μείωση μιας ασύμμετρης διαφοράς στην ισορροπία ισχύος, β) διευρύνοντας το πεδίο των πολιτικών του ελιγμών και επιλογών, γ) αυξάνοντας το σύνολο των πηγών του ως εσωτερική εξισορρόπηση σε περιόδους κρίσεων. D. Vital, *The Inequality of States*, σελ.134.

Ο J.Collins αναφέρει ότι οι ενεργητικές-επιθετικές στρατηγικές μερικές φορές καθιστούν ικανά τα στρατιωτικά αδύναμα κράτη να επιβάλουν τη θελησή τους στα αντίπαλα ισχυρά κράτη λόγω του ότι η παθητικότητα των δευτέρων ενθαρρύνει τα πρώτα να προβάλουν διεκδικήσεις όπως για παράδειγμα η Γερμανία το 1933 με καγκελάριο τον Χίτλερ. J.Collins, *Military Strategy*, σελ.63.

¹⁸⁵ Βλέπε σχετικά Clausewitz, *On War*, σ.σ. 523-532. Επίσης βλέπε A.Platias, *High Politics in Small Countries*, σελ.32.

¹⁸⁶ Τα πλεονεκτήματα μιας επιθετικής στρατηγικής απορρέουν από την πρωτοβουλία για την έναρξη των εχθροπραξιών και την ικανότητα αιφνιδιασμού που μπορεί να επιτύχει ο επιτιθέμενος. Αντίστροφα τα πλεονεκτήματα του αμυνόμενου είναι η μορφολογία του εδάφους, τα οχυρωματικά έργα, εσωτερικές γραμμές ανεφοδιασμού και η βέλτιστη λειτουργία της κινητοποίησης του. Βλέπε σχετικά J.Snyder, *The Ideology of the Offensive*, σελ.21.

¹⁸⁷ Βλέπε R.Jervis, *Cooperation under the Security Dilemma*, σελ.178.

¹⁸⁸ Βλέπε R.Gilpin, *War and Change in World Politics*,σελ.62. Επίσης βλέπε E.A Cohen., “Toward Better Net Assessment”, *International Security*, Summer 1988(Vol.13, No.1).

γ) το κόστος κατάληψης της εδαφικής περιοχής είναι μικρότερο από την αξία της¹⁸⁹,
δ) υπάρχει κίνητρο για την διεξαγωγή πρώτου πλήγματος¹⁹⁰,
ε) αναφαίνεται η δυνατότητα, για την κατάληψη και κατοχή ενός μέρους της εδαφικής επικράτειας του αντίπαλου κράτους,
στ) τα οπλικά συστήματα διαθέτουν συγκεκριμένες επιχειρησιακές δυνατότητες, όπως μεγάλο βεληνεκές και κυρίως ευρείες δυνατότητες κίνησης-ταχύτητας¹⁹¹.
Γενικότερα η ανάληψη επιθετικής δράσης είναι χρεώδη-αναγκαία τόσο για την επίτευξη αδιαμφισβήτητων-τελεσίδικων αποτελεσμάτων, όσο και για την διατήρηση της ελευθερίας δράσεως, αφού επιτρέπει την πλήρη εφαρμογή της επιθετικής πρωτοβουλίας- πρώτο πλήγμα, τον καθορισμό των όρων της αναμέτρησης επιλέγοντας τον τόπο και τον χρόνο, την εκμετάλλευση των σημείων τρωτότητας του αντιπάλου, την στιγμιαία αλλαγή των περιστάσεων, την ταχεία αντίδραση σε απρόβλεπτες καταστάσεις και την επιβολή της θέλησης του επιτιθέμενου στον αμυνόμενο¹⁹².

Συνακόλουθα θα εξετασθούν τα προαναφερόμενα κεντρικά προσδιοριστικά χαρακτηριστικά της επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής,(τα οποία περιλαμβάνουν τους πολιτικούς στόχους που επιδιώκονται, την εφαρμογή πρώτου πλήγματος και την επίτευξη αποφασιστικής νίκης μέσω της καταστροφή του κέντρου βάρους του αντιπάλου), αναδεικνύοντας τους παράγοντες που συνωθούν στην βέλτιστη δυνατή εφαρμογή της και κατ' επέκταση στην μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητάς της, καθώς και τον βαθμό προσαρμοστικότητάς της στις στρατηγικές επιλογές ενός λιγότερου ισχυρού κράτους, δηλαδή εάν το κόστος εφαρμογής της είναι πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά αποδεκτό από το εν λόγω κράτος.

Πρωτεύων-θεμελιώδης χαρακτηριστικό μια επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής είναι η διεξαγωγή πρώτου πλήγματος. Στόχος του πρώτου πλήγματος¹⁹³ είναι να εκμεταλλευθεί ο επιτιθέμενος τα πλεονεκτήματα,(όπως είναι η αξιοποίηση της δυνατότητας απόκρυψης-μυστικότητας, παραπλάνησης, λανθασμένης πληροφόρησης, η επιλογή του χρόνου, του τόπου, του τρόπου και της έντασης της επίθεσης επιτυγχάνοντας τακτικό, επιχειρησιακό ή στρατηγικό αιφνιδιασμό¹⁹⁴ για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα¹⁹⁵), που δημιουργούνται από μια γρήγορη αιφνιδιαστική επίθεση¹⁹⁶, χρησιμοποιώντας των σύνολο των ενόπλων του δυνάμεων

¹⁸⁹ Βλέπε E.A Cohen., "Toward Better Net Assessment", σελ.63.

¹⁹⁰ Σχετικά με τα πλεονέκτημα που αναφέρονται από την διεξαγωγή πρώτου πλήγματος και για τις αναγκαίες συνθήκες για την πραγμάτωσή του βλέπε Van Evera, Causes of War, σ.σ. 35-72

¹⁹¹ Βλέπε G.H. Quester, Offense and Defense in the International System, σ.σ. 2-6. Επίσης αναφορικά με τις τεχνικές δυνατότητες, (αμυντικές-επιθετικές) των οπλικών συστημάτων και τον τρόπο που χρησιμοποιούνται από τις εκάστοτε πολιτικές ηγεσίες, με γνώμονα την διαμορφωμένη Υψηλή τους Στρατηγικής και την συνακόλουθη εφαρμογή της για την επίτευξη των προσδιορισμένων πολιτικών στόχων,(οι οποίοι μπορεί να είναι αναθεωρητικοί ή να στοχεύουν στην διατήρηση του status-quo), βλέπε C.Gray, Weapons don't Make War, σ.σ. 29-46.

¹⁹² T.Griess, Definitions and Doctrines of the Military Art,σελ.10. J.Collins, Military Strategy, σελ.63, σελ.82.

¹⁹³ Σχετικά με την ανάλυση του πρώτου πλήγματος βλέπε, S.Van Evera, Causes of War,σ.σ.35-39.

¹⁹⁴ Τρεις τύποι δράσης θα μπορούσαν να οδηγήσουν στον αιφνιδιασμό του αμυνόμενου: α) η απροσδόκητη έναρξη των εχθροπραξιών,(π.χ. η ιαπωνική επίθεση στο Πορτ Άρθουρ το 1904) β) η αιφνίδια επέκταση του πολέμου σε ένα νέο θέατρο επιχειρήσεων-οριζόντια κλιμάκωση.(π.χ. η εισβολή των Γερμανικών στρατευμάτων στη Νορβηγία το 1940) γ) μια νέα μορφή πολέμου, όπως η ρίψη της ατομικής βόμβας στη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι το 1945. Βλέπε K.Knorr and P.Morgan, Strategic Military Surprise, σελ.2

¹⁹⁵ Βλέπε σχετικά E.A.Cohen, "Toward a Better Net Assessment", σελ.87.Επίσης βλέπε J.Collins, Military Strategy,σελ.83.

¹⁹⁶ Σύμφωνα με τον Clausewitz «στην στρατηγική ο αιφνιδιασμός είναι περισσότερο εφικτός όταν πραγματοποιείται στο τακτικό επίπεδο και περισσότερο δύσκολος καθώς πλησιάζει τα υψηλότερα

για την καταστροφή του κέντρου βάρους του αντιπάλου. Η επιτυχία του εξαρτάται, πέρα από την επίτευξη στρατηγικού αιφνιδιασμού¹⁹⁷, (ο στρατηγικός αιφνιδιασμός¹⁹⁸ είναι εξ ορισμού αδύνατον να προβλεφθεί, γιατί εάν οι προετοιμασίες για επίθεση γίνουν αντιληπτές, μελετηθούν και αντιμετωπιστούν τότε δεν υπάρχει αιφνιδιασμός¹⁹⁹) και από τον βαθμό ετοιμότητας και κινητοποίησης των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου καθώς και από τον βαθμό τρωτότητάς του, δηλαδή από την ικανότητά του για την διεξαγωγή ενός δεύτερου αποφασιστικού πλήγματος. Η δημιουργία αλλά και η πρόληψη του πρώτου πλήγματος²⁰⁰, μπορεί να επιτευχθεί μέσω ενός προληπτικού πολέμου²⁰¹, ή ενός πολέμου παρεμπόδισης²⁰². Σύμφωνα με

επίπεδα της πολιτικής» ενώ η επίτευξη του εξαρτάται από τη φύση και το πλαίσιο της συγκεκριμένης επιχείρησης. Clausewitz, *On War*, σελ.661.

¹⁹⁷ Ο Handel παρατηρεί ότι η επίτευξη στρατηγικού αιφνιδιασμού κατά την έναρξη των εχθροπραξιών, μετουσιώνετε σε ιδεατό πολλαπλασιαστή ισχύος, στην περίπτωση διεξαγωγής ενός συμβατικού πολέμου. Αυτό γιατί ο επιτιθέμενος αποφασίζει τον χρόνο, τον τόπο και την μέθοδο της επίθεσης επιτυγχάνοντας αριθμητική υπεροχή στρατιωτικών δυνάμεων στο σημείο της επίθεσης με αποτέλεσμα,(έστω και παροδικά), να παραλύσει και να υπερκεράσει τον αμυνόμενο σε αυτό το σημείο. M.Handel, *Clausewitz and Modern Strategy*, σελ.65.

Ο Betts με τη σειρά αναφέρει ότι ο αιφνιδιασμός είναι ένας πολλαπλασιαστής ισχύος, είτε γιατί μπορεί να ουδετεροποιήσει την άμυνα του αντιπάλου,(με την περικύκλωση και καταστροφή των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου στο αρχικό στάδιο), είτε γιατί διατηρώντας θόλο το πεδίο ενόρασης του αμυνόμενου για την αποτροπή της εκδήλωσης αιφνιδιασμού από τον επιτιθέμενο, οδηγεί τον πρώτο σε λανθασμένη εκτίμηση αναφορικά με το κυρίως θέατρο των στρατιωτικών επιχειρήσεων, με συνέπεια την διασπορά των στρατιωτικών του δυνάμεων σε πολλαπλά μέτωπα, εξαντλώντας την στρατηγική τους αποτελεσματικότητα. R.K.Betts, *Surprise Attack*, σελ.5.

Εν κατακλείδι συνάγεται ότι τα αποτελέσματα ενός επιτυχημένου στρατηγικού αιφνιδιασμού εξαρτώνται από την αντίδραση του αντιπάλου, η οποία είναι συνισταμένη της στρατιωτικής, πολιτικής, οικονομικής και ηθικής ευκαμψίας της ικανότητάς του για την αντιμετώπιση της συγκεκριμένης κατάστασης. Κάποιο ρόλο μπορεί να διαδραματίσουν και οι αντιδράσεις τρίτων μερών, δηλαδή οι πιθανοί αντίπαλοι και οι πραγματικοί και πιθανοί σύμμαχοι. Βλέπε σχετικά K.Knorr, *Strategic Surprise: The Incentive Structure*, στο K.Knorr and P.Morgan, *Strategic Military Surprise*, σελ.175.

¹⁹⁸ Ο στρατηγικός αιφνιδιασμός είναι ένα πρότυπο-υπόδειγμα σύνθετου σχεδιασμού και εφαρμογής, το οποίο κρυσταλλώνεται σε άριστη εκπαίδευση, υπεροχή στις νέες τεχνικές, λεπτομερή χρονοδιαγράμματα και διεξοδικό συντονισμό. P.Morgan, *The Opportunity for a Strategic Surprise*, στο K.Knorr and P.Morgan, *Strategic Military Surprise*, σελ.199.

¹⁹⁹ Υπάρχουν τρεις τύποι προειδοποίησης για τον επικείμενο αιφνιδιασμό : α) πολιτική προειδοποίηση, που προέρχεται από την αύξηση της έντασης αυξάνοντας την πιθανότητα για αποτυχία της αποτροπής, β) στρατηγική προειδοποίηση, η οποία εδράζεται σε αποδείξεις της κινητοποίησης και ανάπτυξης των δυνάμεων του αντιπάλου σε θέσεις μάχης, γ) τακτική προειδοποίηση, δηλαδή η αναγνώριση-ανίχνευση των αρχικών κινήσεων του επιτιθέμενου ακριβώς πριν την επίθεση. Βλέπε R.K.Betts, *Surprise Attack*, σ.σ. 4-5.

²⁰⁰ Η διεξαγωγή πρώτου πλήγματος είναι ευνοϊκότερη στην περίπτωση που μια μικρή μεταβολή στο συσχετισμό ισχύος μεταξύ δύο κρατών οδηγεί σε μια θεμελιώδη μεταβολή της ικανότητας-δυνατότητας για κατάκτηση εδαφικών περιοχών. Βλέπε σχετικά M. Trachtenberg, *History and Strategy*, σελ.65.

²⁰¹ Πριν την περίοδο του Α' Παγκοσμίου πολέμου τα στρατηγικά δόγματα των μεγάλων Ευρωπαϊκών δυνάμεων ενίσχυαν το κίνητρο για διεξαγωγή προληπτικού πολέμου. Σύμφωνα με το στρατιωτικό δόγμα του Γαλλικού στρατού (*offensive a outrance*) η επίθεση πάντα διέθετε πλεονέκτημα,(εκτός από τον τεχνολογικό παράγοντα), λόγω του συνεπαγόμενου ψυχολογικού πλεονεκτήματος που διέθετε ο επιτιθέμενος και οδηγούσε στη βέλτιστη απόδοση των στρατιωτών στο πεδίο της μάχης. Βλέπε G.Quester, *Offense and Defense in the International System*, σελ.103.

²⁰² Ο πόλεμος παρεμπόδισης αναφέρεται στην διεξαγωγή ενός νικηφόρου πολέμου βραχυχρόνια, ώστε να αποφευχθεί το ρίσκο διεξαγωγής του κάτω από λιγότερο ευνοϊκές συνθήκες. Αντίθετα ο προληπτικός πόλεμος περιλαμβάνει την άμεση διεξαγωγή ένοπλης δράσης εξαιτίας της επικείμενης επίθεσης του αντιπάλου, επειδή υπάρχει το πλεονέκτημα το πρώτου πλήγματος ή τουλάχιστον θα παρεμποδιστεί το πλεονέκτημα πρώτου πλήγματος του αντιπάλου. Μια σειρά χαρακτηριστικών καθιστούν εμφανέστερη την διακρισή τους: α) ο χρόνος που μεσολαβεί μέχρι την έναρξη των εχθροπραξιών το προληπτικό πλήγμα αναλαμβάνεται απέναντι σε μια απειλή άμεσης επίθεσης, ενώ ο

τον πρώτο²⁰³, η πρωτοβουλία για έναρξη της επίθεσης στηρίζεται στην διαπίστωση ότι το κράτος που θα κινηθεί πρώτο κερδίζει ένα σημαντικό πλεονέκτημα στην επικείμενη άμεση επίθεση του αντίπαλου, ενώ σύμφωνα με τον δεύτερο το κράτος πρέπει να επιτεθεί στον αντίπαλό του πριν αυξηθεί η σχετική του ισχύς²⁰⁴. Δηλαδή στην πρώτη περίπτωση το κίνητρο εναποτίθεται και στα δύο κράτη, αφού το πλεονέκτημα το κερδίζει αυτό που θα διεξάγει πρώτο πλήγμα, ενώ στη δεύτερη η πρωτοβουλία ανήκει στο κράτος του οποίου η σχετική του ισχύς φθίνει²⁰⁵.

Από την άλλη πλευρά μια επιθετική στρατηγική²⁰⁶ μπορεί να επιδιώκει περιορισμένους ή απεριόριστους στόχους, δηλαδή την κατάληψη ενός μέρους ή του συνόλου της εδαφικής επικράτειας του αντιπάλου. Η υιοθέτηση περιορισμένων

πόλεμος παρεμπόδισης ανταποκρίνεται σε μια έμμεση απειλή που απαιτεί ένα εύλογο χρονικό διάστημα ανάπτυξης, β) η πηγή της απειλής διαφέρει· το πρώτο έχει στόχο την ματαίωση της κινητοποίησης και ανάπτυξης των ήδη υπάρχοντων εχθρικών ενόπλων δυνάμεων, ενώ ο δεύτερος έχει στόχο την ματαίωση δημιουργίας νέων στρατιωτικών μέσων- στοιχείων του αντιπάλου, γ) οι συνέπειες τις αποτυχίας ανάληψης δράσης· για το πρώτο ισοδυναμεί με άμεση επίθεση από τον αντίπαλο, ενώ ο δεύτερος οδηγείται σε βαθμιαία μείωση τις σχετικής στρατιωτικής ισχύς του και στο κίνδυνο ενός πολέμου αυξημένου κόστους από υποδεέστερη θέση, δ) το κίνητρο διεξαγωγής πρώτου πλήγματος διαφέρει· ο πρώτος εξ ορισμού έχει κίνητρο να διεξάγει επίθεση πριν τον αντίπαλο, πράγμα που μπορεί να ενισχύεται από το στρατιωτικό του δόγμα ή από μια τεχνολογική εξέλιξη που ευνοεί την επίθεση, αντίθετα ο δεύτερος δεν έχει κάποιο κίνητρο να αναλάβει πρώτος στρατιωτική δράση, είτε γιατί θα προτιμούσε για διπλωματικούς και εσωτερικούς πολιτικούς λόγους να αναλάβει πρώτος δράση ο αντίπαλος, είτε γιατί διαθέτει ένα περιθώριο ασφάλειας λόγω του γεγονότος ότι υπερισχύει σε στρατιωτική ισχύ. J.Levy, “Declining Power and the Preventive Motivation for War”, σ.σ. 90-92.

²⁰³ Βασικά κίνητρα ενός προληπτικού πολέμου είναι: α) η αβεβαιότητα σχετικά με τις προθέσεις του αντιπάλου λόγω ποιοτικής ή ποσοτικής ενίσχυσης των ενόπλων του δυνάμεων ή τη αλλαγή της εξωτερικής του πολιτικής, β) μια αλλαγή εντός του πολιτικού περιβάλλοντος του εκάστοτε κράτους ή μια τεχνολογική αλλαγή μπορεί να μεταβάλει ριζικά το όλο πλαίσιο- context, γ) η πεποίθηση ότι αργά η γρήγορα θα ξεσπάσει ένοπλη σύρραξη με συνέπεια οι δρώντες να διεξάγουν προληπτικό πόλεμο σε περίπτωση που οι υπάρχουσες συνθήκες τους ωφελούν. T.Schelling & M.Halperin, *Strategy and Arms Control*, σελ.13.

²⁰⁴ Ο A.Vagts παρατηρεί ότι σε περιπτώσεις ναυτικών ή χερσαίων στρατιωτικών ανταγωνισμών, ο πειρασμός για την διεξαγωγή παρεμποδιστικού πολέμου είναι μεγαλύτερος για το κράτος που έχει πλήρως ανεπτυγμένη την στρατιωτική του ικανότητα και αντιλαμβάνεται ότι αυτή η ικανότητά του δεν μπορεί να υπερβεί την στρατιωτική ισχύ του κράτους ή των κρατών που καλείται να ανταγωνιστεί. Είναι δηλαδή η στιγμιαία υπεροχή σε στρατιωτική ισχύ αυτή που πυροδοτεί έναν πόλεμο παρεμπόδισης. A.Vagts, *Defense and Diplomacy*, σελ.320.

²⁰⁵ Op.cit, 123, σελ.40, υποσημείωση 18.

²⁰⁶ Μια σειρά μεταβλητών συνηγορεί στην υιοθέτηση επιθετικών στρατηγικών : α) μια επιθετική διπλωματία υποστηριζόμενη από επιθετικά σχέδια πολέμου ενθαρρύνει την υιοθέτηση επιθετικών στρατηγικών από τα γειτονικά κράτη, είτε άμεσα αλλάζοντας την υπάρχουσα στρατηγική κατάσταση είτε έμμεσα με την αλλαγή του τύπου των πολιτικών-στρατιωτικών σχέσεων(π.χ. αποτελεί η κρίση του Αγαδέρ το 1911 όπου η εμφανής γερμανική εχθρότητα οδήγησε τους γάλλους πολιτικούς στην πεποίθηση ότι ένας γαλλογερμανικός πόλεμος είναι πιθανός και ως εκ τούτο προέβησαν σε αλλαγές τόσο στη σύσταση όσο και στο δόγμα του στρατού), β) η προσπάθεια ενός κράτους να αμυνθεί με μεθόδους που δεν καθιστούν εμφανή τη διαφορά μεταξύ επιθετικών και αμυντικών προγραμμάτων είναι πολύ πιθανό να οδηγήσει σε αγώνες εξοπλισμών, σπειροειδείς διαδικασίες και προληπτικό πόλεμο,(για π.χ. το 1880 η Ρωσία βελτίωσε το σιδηροδρομικό της δίκτυο στην Πολωνία αυξάνοντας παράλληλα τον αριθμό των εγκατεστημένων εκεί στρατευμάτων της με στόχο να μειώσει την τρωτότητά της σε μια γερμανική επίθεση. Το γερμανικό στρατιωτικό επιτελείο εξέλαβε τα παραπάνω μέτρα ως ένδειξη επικείμενης ρωσικής επίθεσης και εισήλθε σε διεργασία για διεξαγωγή ενός προληπτικού πρώτου πλήγματος), γ) ένα κράτος μπορεί υποστεί επίθεση από γειτονικά(και όχι μόνο) κράτη εάν προβάλλεται πολύ αδύναμο όσο αφορά την ικανότητα του για την προάσπιση της εθνικής του ασφάλειας,(για π.χ. η φαινομενική αδυναμία του Βελγίου ενθάρρυνε το γερμανικό επιτελείο στη διατήρηση ψευδαισθήσεων σχετικά με την επίτευξη αποφασιστικής νίκης έναντι της Γαλλίας διαμέσου της βελγικής οδού). J.Snyder, “Civil- Military Relations and the Cult of the Offensive, 1914 and 1984”, στο S.Miller, Sean M. Lynn-Jones, and S.Van Evera, (eds.), *Military Strategy and the Origins of the First World War*, σ.σ.50-51.

στόχων ευνοεί κυρίως τα λιγότερο ισχυρά κράτη, γιατί με την χρήση αιφνιδιαστικού πρώτου πλήγματος²⁰⁷ είναι δυνατή τόσο η κατάληψη του περιορισμένου εδαφικού στόχου μέσω της υπερκέρρασης της ασθενούς αμυντικής γραμμής του αντιπάλου, όσο και η αποφυγή μιας ενδεχόμενης αναμέτρησης με το σύνολο των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου, από την στιγμή που δεν θα έχει ολοκληρώσει την στρατιωτική του κινητοποίηση. Εν συνεχεία ο επιτιθέμενος μεταβάλλεται σε αμυνόμενο και εγκαθιστά οχυρωματικές θέσεις στο υπό κατάληψη έδαφος αναμένοντας την αντεπίθεση του αντιπάλου του²⁰⁸.

Ένα τελευταίο χαρακτηριστικό στοιχείο της επίθεσης είναι η επιδίωξη αποφασιστικής νίκης με την καταστροφή του κέντρου βάρους του αντιπάλου²⁰⁹, ώστε να υπερφαλαγγισθεί η πολιτική του θέληση και να αποδεχθεί το σύνολο των επιταγών του νικητή. Η αποφασιστική νίκη, δηλαδή η πλήρης ήττα των ενόπλων δυνάμεων του αμυνόμενου, μπορεί να επιτευχθεί με την διεξαγωγή ενός πολέμου φθοράς ή ελιγμού²¹⁰. Σύμφωνα με τον πρώτο η νίκη είναι συνεπακόλουθο μακροχρόνιων τακτικών μαχών που οδηγούν στην υπερεξάντληση-αφαιμάξη της στρατιωτικής ισχύος του αμυνόμενου. Καταλυτικό ρόλο διαδραματίζει η δύναμη πυρός του επιτιθέμενου στην προσπάθεια εξασθένησης και καταστροφής των αμυντικών γραμμών του αντιπάλου, ενώ η επιτυχία εξαρτάται από το αριθμητικό (ποσοτικά) πλεόνασμα των ενόπλων δυνάμεων του πρώτου²¹¹.

²⁰⁷ Πρέπει να επισημανθεί ότι η χρήση στρατηγικού αιφνιδιασμού για την διεξαγωγή πρώτου πλήγματος, ως ένα τέχνασμα του λιγότερο ισχυρού κράτους να καταβάλει μια μεγάλη δύναμη, είναι εφικτή στα πλαίσια μιας περιορισμένης κλίμακας στρατιωτικής σύγκρουσης εφόσον τα συμφέροντα του ισχυρού κράτους δεν είναι απόλυτα και η δέσμευσή του είναι προσαρμόσιμη, δηλαδή αντιλαμβάνεται ότι το κόστος εφαρμογής της δεσμευσής του είναι πολύ υψηλό σε σύγκριση με την επίτευξη των συμφερόντων του λιγότερο ισχυρού κράτους. (Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η επιχείρηση Τετ των Βιετκόνγκ το 1968 που οδήγησε την Αμερικανική ηγεσία στην αναθεώρηση της εξωτερικής πολιτικής και στην σταδιακή απεμπλοκή της από το Βιετνάμ). Βλέπε R. Betts, "Strategic Surprise for War Termination: Inchon, Dienbienphu, and Tet", στο K.Knorr and P.Morgan, *Strategic Military Surprise*, σελ.165, και σ.σ.158-163.

²⁰⁸ Βλέπε J.Mearsheimer, *Conventional Deterrence*, σελ.53.

²⁰⁹ Σύμφωνα με τον Κλαούζεβιτς, (για τον οποίο το κέντρο βάρους εντοπίζεται στο επιχειρησιακό επίπεδο και λιγότερο στο στρατηγικό, σε αντίθεση με τον Sun Zu που το εντοπίζει στο επίπεδο της Πολιτικής ή Υψηλής Στρατηγικής), «το κέντρο βάρους ενός κράτους είναι η συνισταμένη των πηγών ισχύος και όλων των κινήσεων, από όπου εξαρτώνται τα πάντα σε μια ένοπλη σύγκρουση. Το κέντρο βάρους ενός κράτους μπορεί να είναι οι ένοπλες δυνάμεις του, η πρωτεύουσά του, η πολιτική ή στρατιωτική του ηγεσία, οι βιομηχανία του, κ.α.». Clausewitz, *On War*, σελ.595. Επίσης για μια συγκριτική ανάλυση του προσδιορισμού του κέντρου βάρους στην Στρατηγική ανάλυση μεταξύ των Clausewitz, Sun Zu και Jomini βλέπε M.Handel, *Masters of War*, σ.σ. 53-63.

²¹⁰ Πρόκειται για το στρατηγικό δίπολο φθορά- ελιγμός το οποίο λειτουργεί συνεργατικά για να επιφέρει το επιθυμητό στρατηγικό αποτέλεσμα, δηλαδή την αποφασιστική νίκη και την υποταγή της πολιτικής θέλησής του αντιπάλου. Σε περίπτωση μάχης μεταξύ ισοδύναμων αντίπαλων σπάνια ένας επιτυχημένος ελιγμός στο επιχειρησιακό επίπεδο είναι αρκετός για να επιτευχθεί αποφασιστική νίκη χωρίς την εφαρμογή φθοράς. Στον πόλεμο του Ειρηνικού το 1941-1945, οι Η.Π.Α χρησιμοποίησαν στρατιωτική στρατηγική με εφαρμογή ελιγμού για να εξαναγκάσουν την Ιαπωνία να πολεμήσει κάτω από δυσμενείς συνθήκες. Ωστόσο η επιχείρηση που διεξάχθηκε από στεριά, θάλασσά και αέρα στα νησιά Σόλομων το 1942 ήταν καθαρά πόλεμος φθοράς με στόχο την εξασθένηση των Ιαπωνικών στρατιωτικών πηγών ώστε να είναι αποτελεσματικός ο μετέπειτα ελιγμός των Η.Π.Α. Επίσης στο πόλεμό του Κόλπου το 1991, ο επιχειρησιακός ελιγμός των Αμερικανικών δυνάμεων που οδήγησε στην περικύκλωση των Ιρακινών δυνάμεων εκτελέστηκε μετά από πέντε εβδομάδες βομβαρδισμών σε στρατιωτικές- επικοινωνιακές-ενεργειακές πηγές του Ιράκ. C.Gray, *Modern Strategy*, σ.σ.160-162.. Επίσης βλέπε J.Collins, *Military Strategy*, σελ.88. Επίσης βλέπε E.Luttwak, *Strategy, The Logic of War and Peace*, σ.σ. 92-97.

²¹¹ Βλέπε J.Mearsheimer, *Conventional Deterrence*, σελ.34, και A.Platias, *High Politics in Small Countries*, σ.σ.36-37.

Αντίθετα, με τον ελιγμό αποφεύγονται τα κέντρα ισχύος του αντιπάλου και εφαρμόζεται επιλεκτική και ισχυρή δύναμη πυρός σε κεντρικά-νευραλγικά του σημεία²¹². Δηλαδή ο αντίπαλος αντιμετωπίζεται σαν ένα πολύπλοκο σύστημα-οργανισμός και αντικειμενικός στόχος είναι η αποδιάρθρωση του με την επίτευξη τοπικής υπεροχής ισχύος στο κέντρο βάρους του- αχίλλειος πτέρνα. Με την επίτευξη αποφασιστικής νίκης ο επιτιθέμενος επιδιώκει την εγκαθίδρυση ενός νέου πολιτικού καθεστώτος στα καταληφθέντα εδάφη μέσω της ακόλουθης πολιτικό-στρατιωτικής διαδικασίας²¹³:

- α) στρατιωτική κατοχή,
- β) στρατιωτικό έλεγχο της περιοχής
- γ) πολιτική επικυριαρχία, μέσω της εξασθένιση της αντίστασης-θελήσεως των αντίπαλων πολιτικών ομάδων,
- δ) πολιτικό έλεγχο-άσκηση κυριαρχίας στον πληθυσμό της χώρας, και
- ε) διασφάλιση- προστασία του πολιτικού ελέγχου της κατεχόμενης εδαφικής επικράτειας και του πληθυσμού της έναντι οποιασδήποτε πρόκλησης.

Ως εκ τούτου η εφαρμογή επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής με ελιγμό καθίσταται ελκυστικότερη και περισσότερο εφικτή για ένα λιγότερο ισχυρό κράτος,(η εν λόγω υπόθεση θα εξετασθεί εμπειρικά στα πλαίσια της παρούσας μελέτης), εξαιτίας της επιλεκτικής χρήσης της ένοπλης ισχύος για την επίτευξη τοπικής στρατιωτικής υπεροχής έναντι συγκεκριμένων σημείων του αντιπάλου με απότοκο την φυσική ή ψυχολογική του αποδιάρθρωση. Με άλλα λόγια η υιοθέτηση επιθετικής στρατηγικής με εφαρμογή ελιγμού συνιστά μια ορθολογικά αποδέκτη,(υπό το πλαίσιο του οικονομικού, κοινωνικού, στρατιωτικού κόστους σε σχέση με το προσδοκώμενο όφελος), στρατηγική επιλογή για ένα λιγότερο ισχυρό κράτος που επιδιώκει περιορισμένους πολιτικούς στόχους σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή εντός του περιφερειακού του υποσυστήματος- δηλαδή εντός ενός προσδιορισμένου πλαισίου. Επίσης από τη στιγμή που διανοίγει ένα παράθυρο ευκαιρίας δίδοντας ένα αναμφίλεκτο πλεονέκτημα στην διεξαγωγή επιθετικής δράσης²¹⁴, μια επένδυση σε επιθετικές ικανότητες δύναται,(υπό το πλαίσιο των προϋποθέσεων που αναφέραμε σχετικά με το πότε η επίθεση απολαμβάνει πλεονέκτημα), να απολήξει στην σύντηξη μιας αποτελεσματικής και αξιόπιστης στρατιωτικής δύναμης ικανής να επιβληθεί στις δυνάμεις του αντίπαλου κράτους που επένδυσαν σε ανάλογες αμυντικές ικανότητες.

²¹² Ibid.,σ.σ.30-33. Εφαρμογή της στρατηγικής του ελιγμού αποτελεί η πρακτική του κεραυνοβόλου πολέμου. Για εκτενή ανάλυση βλέπε, B.Posen, The Sources of Military Doctrine, σ.σ.82-94.

²¹³ Βλέπε V. Sveics, Small Nation Survival, σελ.46.

²¹⁴ Το επιθετικό πλεονέκτημα αυξάνει την πιθανότητα για την έναρξη μιας ένοπλης σύρραξης, εξαιτίας μιας σειράς παραγόντων: α) ο πόλεμος θα είναι γρήγορος και αποφασιστικός γι'αυτό καθίσταται επωφελής και ελκυστικός για τα άπληστα κράτη, β) τα κράτη θα είναι περισσότερο ανασφαλή, δίνοντας προτεραιότητα στην εδαφική τους επέκταση την οποία και τα κράτη που υποστηρίζουν το υπάρχον εδαφικό καθεστώς θα την βρίσκουν επωφελέστερη, γ) αυξάνεται η πιθανότητα διεξαγωγής πρώτου πλήγματος με κίνδυνο να κλιμακωθεί μια κρίση σε προληπτικό πόλεμο ή σε πόλεμο εξαιτίας τριβής ή ομίχλης του πολέμου,(δηλαδή προκαλείται λόγω παρανόησης των διαθέσεων και των κινήσεων του αντιπάλου, από λάθος των συστημάτων προειδοποίησης και αναγνώρισης και πληροφόρησης κ.α.). C.L.Glaser and C.Kaufmann, "What is Offense Defense Balance and Can We Measure It?", σελ.48. Σχετικά με τον πόλεμο που προκαλείται από λάθη-τριβή, βλέπε T.Schelling& M.Halperin, Strategy and Arms Control, σ.σ. 14-16.

2.3.2.2. Αμυντικές Στρατηγικές²¹⁵.

Αντίστροφα μια αμυντική στρατηγική²¹⁶, αποσκοπεί στην απίσχναση της επιθετικής ενέργειας του αντιπάλου και χρησιμοποιεί την στρατιωτική ισχύ για να αποκρούσει-περιορίσει το κόστος της επίθεσης και να επιτύχει ένα δεύτερο αποφασιστικό ανταποδοτικό πλήγμα στον αντίπαλο²¹⁷. Η εν λόγω στρατηγική εστιάζεται στην :

- α) απορρόφηση του πρώτου πλήγματος,
- β) άρνηση των εδαφικών αξιώσεων του επιτιθέμενου,
- γ) άρνηση ενός αποφασιστικού πλήγματος του επιτιθέμενου²¹⁸.

Με βάση μια πλειάδα μελετών της στρατηγικής ανάλυσης²¹⁹, η αμυντική στρατιωτική στρατηγική²²⁰, δύναται να προσλάβει διαφορετικές όψεις, συνωθούμενη από ένα ευρύ φάσμα επιλογών του αμυνόμενου, το οποίο επαλλάσσεται μεταξύ του στοιχείου της κίνησης- ταχύτητας και του πεδίου του θεάτρου του πολέμου ή του επιχειρησιακού επιπέδου.

- 1) Στατική άμυνα . Ο αμυνόμενος παρατάσσει το σύνολο των ένοπλων του δυνάμεων κατά μήκος τον συνόρων του ή σε συγκεκριμένα μέτωπα με στόχο την προάσπιση-διαφύλαξη της εδαφικής του ακεραιότητας, συντήκοντας ένα στατικό εμπόδιο στις επιτιθέμενες δυνάμεις. Οι ένοπλες δυνάμεις μάχονται από τις θέσεις που κατέχουν κατά τη στιγμή της επίθεσης και διαθέτουν περιορισμένη, αν όχι καθόλου τακτική κίνηση με συνέπεια να υπάρχει σοβαρός κίνδυνος υπερκέρασής τους, εάν και εφόσον οι εφεδρείες τους είναι ανεπαρκείς και η δυνατότητα

²¹⁵ Η ανάλυση των αμυντικών στρατηγικών είναι σύντομη και περιεκτική με σκοπό την οροθέτηση των εν λόγω αμυντικών όψεων, περιγράφοντας παράλληλα τα ισχυρά και τα αδύναμα σημεία τους.

²¹⁶ Η λογική της αμυντικής στρατηγικής είναι ότι η Υψηλή Στρατηγική ενός κράτους οφείλει να διαμορφώνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να δύναται να αποφεύγει, να μετριάξει ή να ματαιώνει μια ένοπλη σύρραξη και παράλληλα να διατηρεί την εσωτερική και εξωτερική ανεξαρτησία του συγκεκριμένου κράτους. D. Vital, *The Inequality of States*, σελ.143.

²¹⁷ Η αμυντική στρατηγική χρησιμοποιεί όλα τα διατιθέμενα μέσα και όλες τις επιχειρησιακές μεθόδους για την παρεμπόδιση, την αντίσταση και την καταλυτική υπερφαλάγγιση της επίθεσης του αντιπάλου. Μια αμυντική στρατιωτική δύναμη επιδιώκει : α) την αποτυχία της εχθρικής επίθεσης, β) την εξοικονόμηση πρόσθετου χρόνου, γ) τον έλεγχο των αναγκαίων εδαφικών περιοχών, δ) την εξασθένιση των εχθρικών δυνάμεων, προετοιμάζοντας την επίθεση του αμυνόμενου, ε) την διατήρηση των τακτικών, στρατηγικών και πολιτικών στόχων, στ) την οικονομία στρατιωτικών δυνάμεων ώστε να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή συγκέντρωση στο θέατρο της επίθεσης. Ο αμυνόμενος έχει στόχο να αποκτήσει και να διατηρήσει κάποιο βαθμό πρωτοβουλίας, επιλέγοντας το θέατρο της μάχης, αναγκάζοντας τον επιτιθέμενο να δράσει σύμφωνα με το αμυντικό του σχέδιο και εκμεταλλευόμενος της αδυναμίας και τα λάθη του επιτιθέμενου. T.Griess, *Definitions and Doctrine of the Military Art*, σ.σ.21-22. Για εκτενή ανάλυση της αμυντικής στρατιωτικής στρατηγικής βλέπε Clausewitz, *On War*, σ.σ. 357-392.

²¹⁸ *Op.cit.* 122, σελ.32.

²¹⁹ Ενδεικτικά αναφέρουμε τις ακόλουθες μελέτες. J.Collins, *Military Strategy*, Clausewitz, *On War*, J.Mearsheimer, *Conventional Deterrence*, M.Handel, *Masters of War*, G.Quester, *Offense and Defense in the International System*, C.Gray, *Modern Strategy*, S.M. Lynn-Jones, "Offense and Defense Theory and its Critics".

²²⁰ Ο Manstein παρατηρεί ότι η άμυνα είναι η ισχυρότερη μορφή πολέμου, όταν είναι τόσο αποτελεσματική ώστε ο επιτιθέμενος να υποστεί πλήρη αφαιμάξη των δυναμειών του στην περίπτωση που θα επιχειρήσει επίθεση στις θέσεις του αμυνόμενου. Για παράδειγμα στο Ανατολικό μέτωπο ο αριθμός των Γερμανικών μεραρχιών δεν ήταν επαρκής για την οργάνωση μιας επιτυχούς στατικής άμυνας, με αποτέλεσμα οι πολυπληθέστερες Ρωσικές δυνάμεις να συγκεντρώνονται σε σημεία της επιλογής τους, επιτυγχάνοντας τοπική υπεροχή και περικυκλώνοντας της Γερμανικές δυνάμεις. Μόνο σε ταχείες επιχειρήσεις μπορούσε να γίνει αισθητή η υπεροχή του Γερμανικού επιτελείου και των Γερμανικών δυνάμεων και να αποδώσει τα δέοντα, δηλαδή την ήττα των Ρωσικών στρατευμάτων. E.V.Manstein, *Lost Victories*, σ.σ.279-280.

μετακίνησης των μονάδων τους από δευτερεύοντα μέτωπα καθίσταται αδύνατη²²¹.

- 2) Κινητή άμυνα. Ο αμυνόμενος επιτρέπει στις δυνάμεις του επιτιθέμενου να εισέλθουν σε μεγάλο βάθος εντός της επικράτειάς του χρησιμοποιώντας ως δόλωμα ένα μικρό τμήμα των δικών του ενόπλων δυνάμεων. Την κατάλληλη χρονική στιγμή μετακινεί το σύνολο των δυναμείων του πλευρικά προς τις δυνάμεις του επιτιθέμενου και τις αποκόβει από τις βάσεις ανεφοδιασμού τους κυκλώνοντάς της. Για την επιτυχία της απαιτείται τα πλευρά του επιτιθέμενου να είναι αδύναμα ώστε να αποκοπούν και να απομονωθούν έγκαιρα πριν προλάβουν και παραλύσουν τον αμυνόμενο. Αυτού του είδους η άμυνα παρέχει σημαντική ευελιξία στις ένοπλες δυνάμεις του αμυνόμενου, δίνοντάς του την ευκαιρία να διαγνώσει και να καταστρέψει την αχίλλειο πτέρνα του επιτιθέμενου. Ωστόσο δύναται να ανακύψουν σοβαρές δυσχέρειες κατά την εφαρμογή της, εάν και εφόσον ο επιτιθέμενος υιοθετήσει περιορισμένους στόχους, σταματώντας σε κατάλληλο χρόνο τη διεισδυσή του στην εδαφική επικράτεια του αμυνόμενου, μεταστρέφοντάς την επιθετική του ενέργεια σε τακτική άμυνα²²².
- 3) Προωθημένη άμυνα. Ο αμυνόμενος καλείται να διαγνώσει και να αναγνωρίσει τον βασικό άξονα της επίθεσης, ανακόπτοντας και να καταστρέφοντας τις ένοπλες δυνάμεις του επιτιθέμενου σε μικρή απόσταση από τη συνοριακή του γραμμή, με συνεπακόλουθο την απαγόρευση-ανάσχεση οποιασδήποτε δημιουργίας ρήγματος στην αμυντική του διάταξη, μετακινώντας άμεσα τμήματα των δυνάμεων του σε όλα τα μήκη και πλάτη των συνόρων του. Το κέντρο βάρους και η πρακτική καινοτομία αυτής της αμυντικής όψης είναι η συνεχής κίνηση και διάταξη των ένοπλων δυνάμεων σε προωθημένες θέσεις, λόγω του ότι εάν και εφόσον ο αντίπαλος διεισδύσει στην επικράτεια του αμυνόμενου θα έχει καταρρεύσει.²²³ Τουναντίον στην περίπτωση που ο αμυνόμενος στερείται υπεροχής στρατιωτικής ισχύος στο επίπεδο του θεάτρου, αυξάνει την τρωτότητά του και ενθαρρύνει τον αντίπαλο σε προληπτικό πλήγμα²²⁴.
- 4) Άμυνα βάθους. Οικοδομείται-συγκροτείται από ένα σύνολο αμυντικών θέσεων εγκατεστημένων στο εσωτερικό της εδαφικής επικράτειας του αμυνόμενου με στόχο την καταβολή των επιτιθέμενων δυνάμεων κατά την διεισδυσή τους. Εμπερικλείει, είτε μια σειρά αμυντικών γραμμών είτε ευρέως διασκορπισμένα σημεία αντίστασης. Ο επιτιθέμενος έχει τη δυνατότητα να εισχωρήσει στο εσωτερικό της επικράτειας του αμυνόμενου και να καταλάβει ένα μέρος αυτής, έως τη χρονική στιγμή που θα αρχίσει η σταδιακή του εξασθένιση και εξάντληση κατά την προσπάθειά του να υπερκεράσει της αμυντικές νησίδες αντίστασης²²⁵. Βασικές προϋποθέσεις για επιτυχημένη άμυνα βάθους είναι²²⁶: α) η οργάνωση ενός ανθεκτικού δικτύου οχυρωματικών θέσεων επεκτεινόμενου σε μεγάλο βάθος και β) η ανάπτυξη σε κάθε αμυντικό τομέα ισχυρών δυνάμεων ικανών να αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τις περιφερειακές απειλές. Το βασικό της πρόβλημα είναι το μεγάλο μέγεθος έμψυχου δυναμικού που απαιτείται για την ικανή επάνδρωση των οχυρωματικών σημείων²²⁷, καθώς και η υιοθέτηση

²²¹ Βλέπε J.Mearsheimer, *Conventional Deterrence*,σελ. 48, και A.Platias, *High Politics in Small Countries*, σ.σ.40-42.

²²² *Ibid.*, σελ.50 & σελ.47.

²²³ Βλέπε E. Luttwak, *The Grand Strategy of the Roman Empire*,σ.σ.136-137.

²²⁴ Βλέπε R.K.Betts, *Surprise Attack*, σελ.217.

²²⁵ Βλέπε E. Luttwak, *The Grand Strategy of the Roman Empire*,σ.σ.132-135.

²²⁶ *Ibid.*, σελ.176.

²²⁷ Βλέπε J.Mearsheimer, *Conventional Deterrence*,σελ. 50.

περιορισμένων στόχων από τον επιτιθέμενο. Ωστόσο για ένα λιγότερο ισχυρό κράτος η εφαρμογή της εν λόγω στρατηγικής καθίσταται απαγορευτική και αυτό γιατί μια μικρή- σε γεωγραφική έκταση και πυκνοκατοικημένη στα αστικά κέντρα- χώρα στερείται το πλεονέκτημα του στρατηγικού βάθους και του χρόνου για την μετατροπή της στρατιωτικής της στρατηγικής από αμυντική σε επιθετική, από τη στιγμή που μια ενδεχόμενη ήττα του εν λόγω κράτους σε μια αποφασιστική μάχη, δύναται να απολήξει και στην καταβολή της πολιτικής του θελήσεως²²⁸.

Καταληκτικά δύναται να εξαχθεί ως υπόθεση προς έλεγχο, ότι η βέλτιστη δυνατή αμυντική όψη που δύναται να υιοθετήσει και να εφαρμόσει ένα λιγότερο ισχυρό κράτος είναι η στατική άμυνα, εφόσον εξαλειφθούν ή ενισχυθούν τα τρωτά της σημεία. Κατά δεύτερο λόγο θα μπορούσε να εφαρμοσθεί μια άμυνα βάθους ή μια κινητή άμυνα εάν το ανωτέρω κράτος δύναται να ανταπεξέλθει στις επιτακτικές ανάγκες που αναφύονται για έμψυχο δυναμικό και υπεροχή στρατιωτική ισχύος στο επιχειρησιακό πεδίο.

2.3.2.3. Υποθέσεις Εργασίας από τη Μελέτη των Εναλλακτικών Στρατιωτικών Στρατηγικών.

Η ολοκλήρωση της θεωρητικής ανάλυσης και επεξεργασίας των δύο όψεων-μορφών της Στρατιωτικής Στρατηγικής και η κατάδειξη των προσδιοριστικών τους μεταβλητών, των προϋποτιθέμενων συνθηκών για την αгаστή εφαρμογή τους, των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων τους, του βαθμού της στρατηγικής τους αποτελεσματικότητας σε συνάρτηση με την σύζευξη μέσων-πολιτικών στόχων, καθώς και το μέτρο προσαρμογής τους στις ιδιόμορφες πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές, στρατιωτικές, τεχνολογικές, τοπογεωγραφικές μεταβλητές της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερου ισχυρού κράτους, απολήγει σε μια σειρά υποθέσεων εργασίας, (που εξάγονται από την προηγηθείσα ανάλυση), προς έλεγχο κατά την εξέταση των τριών επιλεγόμενων ιστορικών περιπτώσεων της Ελληνικής διπλωματικής ιστορίας, της περιόδου 1912-1922.

Α) Εάν και σε ποιο βαθμό είναι αναγκαία-επιτακτική, η υιοθέτηση μιας επιθετικής στρατηγικής όταν ο πολιτικός στόχος κρυσταλλώνεται στην αλλαγή του status- quo ή στην επαναφορά του status- quante, η αναφύεται η δυνατότητα εκμετάλλευσης ενός παραθύρου ευκαιρίας, δηλαδή τη χρονική στιγμή που μια αλλαγή στην ισορροπία ισχύος ανοίγει ένα παράθυρο τρωτότητας στο αντίπαλο κράτος²²⁹ (π.χ. μια σοβαρή πολιτική κρίση, μια αναταραχή στις τάξεις της στρατιωτική γραφειοκρατία, μια στρατιωτική σύγκρουση με μια τρίτη χώρα).

Β) Είναι η εφαρμογή μιας επιθετικής στρατηγικής εύκολη στο σχεδιασμό της, λόγω του γεγονότος ότι ο επιτιθέμενος εκμεταλλεύεται το πλεονέκτημα του πρώτου πλήγματος και αποκτά τον έλεγχο της κλιμάκωσης της σύγκρουσης, εφόσον βρίσκεται ένα βήμα πιο μπροστά από τον αμυνόμενο. Σε ποιο βαθμό η επιθετική

²²⁸ Η στρατηγική αυτή έχει κάποια λογική να υιοθετηθεί από ένα λιγότερο ισχυρό κράτος εάν αυτό διαθέτει οχυρά σε ορεινές- δύσβατες περιοχές όπου θα μπορούσε να αποσύρει το κύριο τμήμα των ενόπλων του δυνάμεων μέχρι την στιγμή της αντεπίθεσης. Η στρατηγική αυτή φαίνεται να υιοθετήθηκε από την Ελβετία κατά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο ενώ και η Τσεχία το 1938 προσανατολιζόταν προς αυτή την κατεύθυνση. Βλέπε D. Vital, *The Inequality of States*, σελ.59.

²²⁹ Βλέπε S. Van Evera, *Causes of War*, σελ.73.

στρατιωτική στρατηγική λειτουργεί αποτρεπτικά απέναντι σε έναν μελλοντικό εισβολέα καθιστώντας το κόστος της επίθεσης απαγορευτικό ή αυξάνοντας την αβεβαιότητά του ως προς την έκβαση της σύγκρουσης.

Γ) Θα εξετασθεί εάν η υιοθέτηση και εφαρμογή μιας επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής από ένα λιγότερο ισχυρό κράτος, του παρέχει τη δυνατότητα αποφυγής ενός πολέμου φθοράς,(από την στιγμή που θα χρησιμοποιήσει μια επιθετική στρατιωτική στρατηγική με εφαρμογή ελιγμού υπό την επίτευξη αιφνιδιαστικού πρώτου πλήγματος), για την επίτευξη περιορισμένων στόχων. Παράλληλα θα διερευνηθεί εάν η συγκεκριμένη στρατηγική καθίσταται δύσκολη στην εφαρμογή της εξαιτίας της ανάγκης που ανακύπτει για εξειδικευμένο και τεχνολογίας αιχμής εξοπλισμό. Επίσης θα ελεγχθεί, στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, η αναφαινόμενη τάση των λιγότερο ισχυρών κρατών να χρησιμοποιούν τον στρατηγικό αιφνιδιασμό για την διεξαγωγή του πρώτου πλήγματος εναντίων ενός ισχυρότερο αντιπάλου, είτε ως αντιστάθμισμα της υποδεέστερης στρατιωτικής τους ισχύος,(όπως έκανε το Ισραήλ στο πόλεμο τον έξι ημερών το 1967 και οι Βιετκόνγκ στην επιχείρηση Τετ), είτε για να δημιουργήσουν ένα τετελεσμένο γεγονός πριν από την ολοκλήρωση της κινητοποίησης των στρατιωτικών δυνάμεων του αντιπάλου,(η επίθεση της Ιαπωνίας στο Πόρτ Άρθουρ το 1904, και στο Περλ Χάρμπορ)²³⁰. Αυτό γιατί μια επιτυχημένη αιφνιδιαστική επίθεση δύναται να παρωθήσει σε μια γρήγορη νίκη με απότοκο τον περιορισμό του αναφυόμενου πολιτικού –στρατιωτικού –οικονομικού -κοινωνικού κόστους για την επίτευξη των πολιτικών στόχων.

Δ) Τοιούτοτρόπως θα διερευνηθεί εάν η επιθετική στρατηγική, αν και εύκολη στο σχεδιασμό της, καθίσταται δύσκολη στην λειτουργία της και στην εφαρμογή της. Αυτό γιατί όπως είναι διαπιστωμένο και αποδεκτό,(από μια σειρά μελετών της στρατηγικής ανάλυσης και υπό συγκεκριμένες προϋποτιθέμενες συνθήκες)²³¹, ο αμυνόμενος απολαμβάνει αριθμητικό πλεονέκτημα 3:1 σε σχέση με τον επιτιθέμενο²³², καθώς και ευνοϊκό πλεονέκτημα ως προς τις μεταβλητές της στρατιωτικής ισχύος σε σύζευξη με την εδαφική επικράτεια-τακτικό πεδίο, που καλύπτει, αφού δύναται να τοποθετήσει τον βέλτιστο αριθμών δυνάμεων και να κλείσει όλες τις διόδους στον επιτιθέμενο ανεξαρτήτως του αριθμού των δυνάμεων του²³³, (δηλαδή το μέγεθος των δυνάμεων που μπορεί να παρατάξει η κάθε πλευρά στο πεδίο της μάχης περιορίζεται από την γεωγραφική έκταση, τη γεωφυσική

²³⁰ Βλέπε K.Knorr, “Strategic Surprise: The Incentive Structure”, στο K.Knorr and P.Morgan, *Strategic Military Surprise*, σελ.188.

Η εφαρμογή μιας επιθετικής στρατηγικής με την επίτευξη στρατηγικού αιφνιδιασμού, θα ευνοούσε ένα λιγότερο ισχυρό κράτος στις εξής καταστάσεις : α) εάν δεν διέθετε στρατηγικό βάθος θα μπορούσε να μεταφέρει την σύγκρουση στο έδαφος του αντιπάλου αποφεύγοντας τον κίνδυνο καταστροφής των αστικών του κέντρων και των νευραλγικών οικονομικών και στρατιωτικών βάσεων, β) εάν επιδιώκει να ισοσταθμίσει την ποσοτική του αδυναμία σε έμψυχο υλικό και οπικά συστήματα, γ) εάν η οικονομία του δεν μπορεί να αντεπεξέλθει σε έναν πόλεμο φθοράς, άρα επιβάλλεται η περιορισμένη χρονική διάρκειας της ένοπλης σύγκρουσης, δ) εάν υπάρχει κίνδυνος για ταυτόχρονη εμπλοκή σε περισσότερα από ένα θέατρα επιχειρήσεων. Βλέπε M.Handel, “Crisis and Surprise in Three Arab-Israeli Wars”, *Ibid.* σ.σ.114-115.

²³¹ Βλέπε σχετικά Clausewitz, *On War*. J.Mearsheimer, *Conventional Deterrence*. G.Quester, *Offense and Defense in the International System*. C.Gray, *Modern Strategy*. S.M. Lynn-Jones, “Offense and Defense Theory and its Critics”.

²³² Ο Quester παρατηρεί ότι σε περίπτωση που υπερτερεί η αμυντική στρατιωτική τεχνολογία, μια αναλογία 3:1 ή 5:1 υπέρ του επιτιθέμενου είναι αρκετή για να διασπάσει την αμυντική γραμμή. Στην περίπτωση που η επιθετική στρατιωτική τεχνολογία διαθέτει σημαντικό πλεονέκτημα θα επαρκούσε και μια αρκετά μικρότερη αναλογία για την διάσπαση της άμυνας. G. Quester, *Offense and Defense in the International System*,σελ.212.

²³³ Βλέπε J.Mearsheimer, *Conventional Deterrence*,σελ.51 & σελ.53.

κατάσταση του χώρου και από το συγκοινωνιακό σύστημα²³⁴). Τουναντίον αναφέρονται εμπειρικές ενστάσεις σχετικά με την ανωτέρω παραδοχή, δηλαδή το πλεονέκτημα που απολαμβάνει η άμυνα²³⁵ απέναντι στην επίθεση σε μια σχέση-αναλογία 3:1. Ο Epstein μέσα από τη συλλογή στοιχείων από εξακόσιες περίπου μάχες καταλήγει στη διαπίστωση ότι στις μισές περιπτώσεις που η αναλογία υπέρ του αμυνόμενου ήταν 3:1 ή 3:2 ο επιτιθέμενος κέρδισε τη μάχη, ενώ σε εκατόν έξη περιπτώσεις που ο επιτιθέμενος απολάμβανε ένα πλεονέκτημα 3:1, απέτυχε να νικήσει τον αμυνόμενο στις είκοσι οκτώ από αυτές²³⁶. Ακόμη και στην περίπτωση που ο επιτιθέμενος δεν διέθετε κάποιο πλεονέκτημα στο συσχετισμό δυνάμεων, η μάχη θα μπορούσε να κριθεί από την ικανότητά του να παραπλανήσει το αμυνόμενο, επιτυγχάνοντας ένα παροδικό αλλά αποφασιστικό πλεονέκτημα υπεροχής ισχύος στο σημείο της επίθεσης, δημιουργώντας ρήγμα στην αμυντική γραμμή του αμυνόμενου. Η επιτυχία του για την εκμετάλλευση αυτού του ρήγματος εξαρτάται από τον βαθμό κινητοποίησης και την ισχύ των εφεδρειών του αμυνόμενου καθώς και από το βαθμό ελαστικότητας και ικανότητας της στρατιωτικής του στρατηγικής, ώστε να αναλάβει την πρωτοβουλία των κινήσεων²³⁷.

Ε) Σε ποιο βαθμό η υιοθέτηση επιθετικών στρατηγικών, σε αντίθεση με τις αμυντικές, μπορεί να οδηγήσει δυο κράτη σε μια σπειροειδή διαδικασία²³⁸, λόγω του κλίματος αβεβαιότητας που επικρατεί σχετικά με τις προθέσεις τους, με συνέπεια την έναρξη ενός αγώνα ποσοτικών και ποιοτικών εξοπλισμών²³⁹, ανάμεσα τους και την αύξηση της πιθανότητας ενός προληπτικού πολέμου²⁴⁰. Αυτό γιατί στην περίπτωση που υπάρχει εμφανές πλεονέκτημα για την εφαρμογή επιθετικής στρατηγικής τα κράτη υιοθετούν επιθετικά στρατιωτικά δόγματα, αυξάνονται οι ανταγωνισμοί των εξοπλισμών, ξεσπούν περισσότερες κρίσεις- θερμά επεισόδια, γίνονται ευαίσθητα στους υπολογισμούς των σχετικών κερδών, μεγεθύνεται η ανάγκη τους για εσωτερική και εξωτερική εξισορρόπηση, οι διπλωματικές τους σχέσεις προσλαμβάνουν μια

²³⁴ Βλέπε J. Mearsheimer, "Numbers, Strategy, and the European Balance", σελ.177.

²³⁵ Σύμφωνα με τον Κλαούζεβιτς η άμυνα συνιστά το ισχυρότερο μέσο για την διεξαγωγή ενός χειραίου πολέμου, και αυτό γιατί ο επιτιθέμενος βρίσκεται εκτεθειμένος καθόλη τη διάρκεια της κινήσεώς του στο τακτικό πεδίο, ενώ ο αμυνόμενος μπορεί να προετοιμάσει τις θέσεις του, να οχυρωθεί και να αναμένει την έναρξη της επίθεσης. Αντίστροφα στον θαλάσσιο, στον εναέριο και στο χώρο του διαστήματος τόσο το κράτος που διεξάγει επίθεση όσο και αυτό που αμύνεται βρίσκονται εκτεθειμένα. C.Gray, Modern Strategy, σελ.220.

²³⁶ Για το λόγο αυτό ο Epstein θεωρεί ότι για την σωστή εκτίμηση της σχέσης άμυνας-επίθεσης θα πρέπει να εξετασθούν τρία ερωτήματα: α) ποιος είναι ο βαθμός φθοράς μεταξύ των δύο αντιπάλων, β) ποια είναι η θέση και η ταχύτητα των ενόπλων δυνάμεων στο θέατρο πολέμου κάθε στιγμή, γ) ποια είναι η χρονική διάρκεια της μάχης. J.M.Epstein, "Dynamic Analysis and the Conventional Balance in Europe", σ.σ.157-158.

²³⁷ Βλέπε J. Mearsheimer, "Numbers, Strategy, and the European Balance", σ.σ.177-179.

²³⁸ Η σπειροειδής διαδικασία μπορεί να προκύψει είτε από την αβεβαιότητα ενός κράτους όσον αφορά την αντίληψη των κινήτρων του από ένα αντίπαλο κράτος, (εάν ένα κράτος είναι πεπεισμένο ότι το αντίπαλο κράτος θεωρεί ότι υπάρχει μικρή πιθανότητα να κυριευτεί το πρώτο από το αίσθημα της απληστίας, τότε σε περίπτωση που το δεύτερο αυξάνει τους εξοπλισμούς του το πρώτο συμπεραίνει ότι η συμπεριφορά αυτή είναι αποτέλεσμα της απληστίας του), είτε από την αβεβαιότητα που επικρατεί σχετικά με το είδος και το μέγεθος των ενόπλων δυνάμεων για τη διατήρηση της υπάρχουσας ισορροπίας ισχύος. Βλέπε C.Glaser, "The Security Dilemma Revisited", σελ.180.

²³⁹ Η ποσοτική ή ποιοτική ενίσχυση-αναβάθμιση του στρατιωτικού οπλοστασίου ενός κράτους έχει ως συνέπεια την μείωση της σχετικής ασφάλειας του γειτονικού ή του αντιπάλου κράτους γιατί από τη μια πλευρά μειώνει την ικανότητα του δεύτερου για αποτελεσματική άμυνα ενώ από την άλλη οδηγεί το δεύτερο στην αναθεώρηση των εκτιμήσεων του σχετικά με τις διαθέσεις του πρώτου, το οποίο θεωρείται περισσότερο επικίνδυνο από ότι ήταν αρχικά. Βλέπε C.Glaser, "The Security Dilemma Revisited", σελ.178.

²⁴⁰ Βλέπε B.Posen, The Sources of Military Doctrine, σελ.20.

συγκρουσιακή όψη και αναφύεται η τάση για απόκρυψη της οικονομικής και στρατιωτικής τους τρωτότητας²⁴¹.

Στ) Συνακόλουθα θα εξετασθεί η υπόθεση εργασίας ότι σε μια σύρραξη μεταξύ ενός ισχυρού και ενός λιγότερου ισχυρού κράτους, όσο υψηλότερος είναι ο βαθμός της πολιτικής συνοχής και της αποφασιστικότητας του δεύτερου για την επίτευξη των στόχων του, τόσο μεγαλύτερο είναι το κόστος του ισχυρού (π.χ. η σύγκρουση Η.Π.Α- Βιετνάμ), στην αύξηση του οποίου πιθανόν να συμβάλουν και κάποιες αντίπαλες μεγάλες δυνάμεις που εποφθαλμιούν την μείωση της σχετικής του ισχύος. Δηλαδή το λιγότερο ισχυρό κράτος αποκτά κάποιο βαθμό επιρροής στη δομή της σύγκρουσης και ένα ειδικό βάρος ανεξάρτητο από το βαθμό της σχετικής του ισχύος. Ωστόσο όσο μεγαλύτερη είναι η πολιτική επένδυση του ισχυρού κράτους στο επιτυχές αποτέλεσμα της σύγκρουσης-νίκη, τόσο αυξάνεται-ποσοτικά και ποιοτικά- ο αριθμός των στρατιωτικών δυνάμεων που ενεργοποιούνται, με άμεση συνέπεια την οριζόντια και κάθετη κλιμάκωση του επιπέδου της σύγκρουσης, δυσχεραίνοντας τη θέση του λιγότερου ισχυρού κράτους²⁴². Στην περίπτωση που εντός του Διεθνούς Συστήματος η άμυνα διαθέτει ισχυρό πλεονέκτημα έναντι της επίθεσης²⁴³, τα λιγότερα ισχυρά κράτη μπορούν να ενισχύσουν την αποτρεπτική τους ικανότητα αυξάνοντας δυσανάλογα το κόστος του επιτιθέμενου και μειώνοντας δραματικά τις πιθανότητες επιτυχίας των στόχων του. Τα πρώτα θα μπορούσαν²⁴⁴, να εγκαταστήσουν σύγχρονο ποιοτικό στρατιωτικό εξοπλισμό- εσωτερική ποιοτική εξισορρόπηση, φροντίζοντας να μην υπερβούν την διαχωριστική γραμμή μεταξύ συμβατικών και πυρηνικών εξοπλισμών, να χρησιμοποιήσουν αποφασιστικά και συνάμα προσεκτικά τις διπλωματικές και τις στρατιωτικές τους ικανότητες μεταδίδοντας σε όλους τους πιθανούς αντιπάλους τους την πολιτική τους δέσμευση να υπερασπιστούν μέχρις εσχάτων τα κυριαρχικά τους δικαιώματα, να εκμεταλλευθούν τα αυθύπαρκτα-εγγενή πολιτικά και στρατηγικά τους χαρακτηριστικά στην προσπάθειά τους να αποκτήσουν- προσκτήσουν ικανούς συντελεστές εξωτερικής ισχύος- εξωτερική εξισορρόπηση, (είτε από άλλα ισχυρά ή λιγότερα ισχυρά κράτη), ισοσταθμίζοντας-ισοσκελίζοντας με τον τρόπο αυτό της πιέσεις-απειλές που αναφύονται εντός του Διεθνούς περιβάλλοντος.

Ζ) Εάν και σε ποιο βαθμό ευνοούνται τα λιγότερα ισχυρά κράτη στην περίπτωση που υπάρχει σημαντικό πλεονέκτημα για υιοθέτηση αμυντικής στρατηγικής, εφόσον ο επιτιθέμενος θα πρέπει να δαπανήσει τεράστιους πόρους για την διαμόρφωση και εφαρμογή μιας επιθετικής στρατηγικής, αυξάνοντας δυσανάλογα το κόστος του σε σχέση με το προσδοκώμενο όφελος. Ακόμη και μια μεγάλη δύναμη θα εξαντλούσε τους πόρους της εάν υιοθετούσε και υλοποιούσε μια επιθετική στρατηγική, τη στιγμή που η υιοθέτηση και εφαρμογή αμυντικών στρατιωτικών στρατηγικών διέθετε ένα αποφασιστικό- αναμφίλεκτο πλεονέκτημα εντός του Διεθνούς Συστήματος. Η υιοθέτηση αμυντικής στρατηγικής αποδεικνύεται ωφέλιμη λόγω των παρανοήσεων που γίνονται από τα κράτη σχετικά με την ισορροπία στρατιωτικής ισχύος μεταξύ άμυνας-επίθεσης, δηλαδή όταν υπάρχει ένα μικρό πλεονέκτημα υπέρ της άμυνας ή της επίθεσης ή όταν υπάρχουν αμφιβολίες σχετικά με το ποιά από τις δύο πλεονεκτεί²⁴⁵.

²⁴¹ Βλέπε S.M. Lynn-Jones, "Offense and Defense Theory and its Critics". σελ.670.

²⁴² Βλέπε D. Vital, The Survival of Small States, σελ.124.

²⁴³ Βλέπε R.Jervis, "Cooperation Under the Security Dilemma", σελ.190.

²⁴⁴ Βλέπε D. Vital, The Survival of Small States, σελ.129.

²⁴⁵ Βλέπε S.M. Lynn-Jones, "Offense and Defense Theory and its Critics", σ.σ.688-689.

Η) Ποιος είναι ο ρόλος της διαμορφωμένης ισορροπίας στρατιωτικής ισχύος²⁴⁶, ως προς την επιλογή της εκάστοτε στρατιωτικής στρατηγικής όψης. Η μέτρηση της ισορροπίας στρατιωτικής ισχύος δύναται να διενεργηθεί, συγκρίνοντας την δυνατότητα για την κατάληψη ή την διατήρηση της κατοχής ενός εδαφικού τμήματος, συνυφαινοντάς την με τον υπολογισμό του οικονομικού κόστους που απορρέει από μια επένδυση σε αμυντικό στρατιωτικό εξοπλισμό σε σχέση με μια ανάλογη επένδυση σε επιθετικό στρατιωτικό εξοπλισμό²⁴⁷. Ωστόσο ο υπολογισμός της ισορροπίας στρατιωτικής ισχύος είναι εξαιρετικά δύσκολος σε περίοδο ειρήνης επειδή η οποιαδήποτε εκτίμηση μπορεί να αποδειχθεί εσφαλμένη στο πεδίο της μάχης²⁴⁸. Αυτό γιατί η επιχειρησιακή αποτελεσματικότητα των οπλικών συστημάτων εξαρτάται από την αλληλεπίδραση μιας σειράς μεταβλητών, μερικές από τις οποίες ελέγχονται από τους λήπτες αποφάσεων- στρατιωτικό δόγμα, επιχειρησιακά σχέδια, ενώ κάποιες άλλες είναι ανεξάρτητες-στρατηγική κουλτούρα, τοπογεωγραφία, τριβή.

Η στρατηγική κουλτούρα προσδιορίζει- καθορίζει το βαθμό- μέγεθος της δυνατότητας-ικανότητας της στρατιωτικής ηγεσίας για την συγκέντρωση έμφυχου δυναμικού, με απότοκο την επίτευξη των πολιτικών στόχων μέσω της αποτελεσματικής λειτουργίας των στρατιωτικών συστημάτων-μέσων από τις στρατιωτικές μονάδες-δυνάμεις²⁴⁹.

Η γεωγραφία και η τοπογραφία μιας χώρας επενεργεί προσδιοριστικά στον βαθμό αποτελεσματικότητας των τεχνολογικών δυνατοτήτων. Για παράδειγμα τα μηχανοκίνητα γερμανικά άρματα ήταν αποτελεσματικά στα στενά και περιορισμένα μέτωπα στο Πολωνικό και το Γαλλικό θέατρο επιχειρήσεων στις αρχές του Β'Π.Π, αντίστροφα στα αχανή θέατρα επιχειρήσεων στο Ρωσικό μέτωπο δεν μπόρεσαν να έχουν ανάλογη στρατηγική αποτελεσματικότητα²⁵⁰.

Η έννοια της τριβής η οποία εσωκλείεται στον σχεδιασμό και στην εφαρμογή των εναλλακτικών στρατιωτικών στρατηγικών, συμπεριλαμβάνει όλα εκείνα τα μικρά και ασήμαντα συμβάντα ή ατυχήματα, (π.χ. βλάβες σε οπλικά συστήματα,

²⁴⁶ Κατά κανόνα το ασθενέστερο κράτος είναι το αμυνόμενο ενώ το ισχυρό είναι το επιτιθέμενο. Ο κανόνας αυτός αναγνωρίζει σιωπηρά τα πλεονεκτήματα της άμυνας σε σχέση με την επίθεση, κάτι που διαπιστώνεται και από την συμπεριφορά των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων πριν το 1914. Η Γαλλία υιοθέτησε μια καθαρά αμυντική στρατηγική την περίοδο της κάμψης της κατά το 1870, ενώ η Ρωσία έπραξε το αντίστροφο μετά των Ρώσο-Ιαπωνικό πόλεμο το 1904. Βλέπε J.Snyder, *The Ideology of the Offensive*, σελ.22.

²⁴⁷ Βλέπε R.Jervis, *Cooperation under the Security Dilemma*, σ.σ.187-188.

²⁴⁸ Σχετικά με τον υπολογισμό της ισορροπίας στρατιωτικής ισχύος ο Luttwak αναφέρει ότι: «ικανοί παρατηρητές εντυπωσιάστηκαν από την άμεση κατάρρευση της Πολωνίας το 1939, από τη ήττα των Αγγλο-Γάλλων στην επιχείρηση στη Νορβηγία το 1940, από την αντίσταση των Ελλήνων στην Ιταλική επίθεση το 1940-41, από τη επανόρθωση της Σοβιετικής Ένωσης το 1941, από την ταχεία ανασυγκρότηση του Αμερικανικού ναυτικού μετά την επίθεση στο Πέρλ Χαρμπόρ, [...]». Παρατίθεται στο R.Betts, *Surprise Attacks*, σελ.13.

²⁴⁹ Για παράδειγμα η ισχύς που συσσωρεύτηκε- αποκτήθηκε με αντικειμενικό στόχο την σύμψηξη αυτοκρατοριών ως απότοκο των πολιτικών ικανοτήτων των μεγάλων στρατηλατών της αρχαιότητας όπως ο Αλέξανδρος, ο Μωχάμετ, ο Ναπολέοντας, κ.α. με πυρήνα την πολιτική κουλτούρα των λαών τους. Το ίδιο και το Ισραήλ κατάφερε να αποκτήσει σημαντικά πλεονεκτήματα έναντι των αντίπαλων Αραβικών κρατών και να αποκτήσει αξιόπιστη αποτρεπτική ικανότητα χάρη στη διαφορετική κοινωνικό-πολιτική του κουλτούρα.

²⁵⁰ Βλέπε J.Shimshoni, "Technology, Military Advantage, and World War I", στο S.Miller, Sean M. Lynn-Jones, and S.Van Evera, (eds.), *Military Strategy and the Origins of the First World War*, σελ.142. Επίσης για εκτενέστερη ανάλυση βλέπε B.Posen, *The Sources of Military Doctrine*, σελ.39, 50-51.

Χαρακτηριστικό είναι το απόφθεγμα του SUN ZU αναφορικά με τις γεωγραφικές συνθήκες. «Εάν ξέρετε τον εχθρό και τον εαυτό σας, δεν θα υπάρχει καμιά αμφιβολία για την νίκη σας. Εάν ξέρετε τον Ουρανό,(κλιματολογικές συνθήκες) και τη Γη,(γεωγραφικές συνθήκες- τοπογραφία), μπορείτε να ολοκληρώσετε τη νίκη σας». SUN ZU, *Η Τέχνη του Πολέμου*, σελ.64.

μικροατυχήματα στο στρατιωτικό προσωπικό, καθυστερήσεις στην εφαρμογή των χρονοδιαγραμάτων, κ.α.), που λαμβάνουν χώρα κατά την έναρξη της στρατιωτικής κινητοποίησης ή κατά την διάρκεια της στρατιωτικής αναμέτρησης καθιστώντας αβέβαιο το αποτέλεσμα της²⁵¹.

2.4. Θεωρητική ανάλυση των εναλλακτικών στρατηγικών επιλογών

2.4.1. Το Παραδοσιακό παράδειγμα

Η προηγηθείσα ανάλυση, αναφορικά με τις εναλλακτικές πολιτικές και στρατηγικές όψεις που δύναται να προσλάβει η Υψηλή Στρατηγική ενός λιγότερου ισχυρού κράτους με παρεπόμενο την κατοχύρωση- διασφάλιση του συμφέροντος επιβίωσης και την επίτευξη μείζονων κυριαρχικών του συμφερόντων, συνωθεί στην κεντρική προβληματική – σκοπό της παρούσας μελέτης. Εκκινώντας από την φράση των Αθηναίων πρέσβων προς τους Μηλείους,

«το δίκαιο λογαριάζεται όταν υπάρχει ίση δύναμη για την επιβολή του και ότι όταν αυτό δεν συμβαίνει οι δυνατοί κάνουν όσα τους επιτρέπει η δυναμή τους και οι αδύναμοι υποχωρούν και αποδέχονται»²⁵²,

θα επιχειρηθεί η οικοδόμηση-συγκρότηση μιας αξιολογικά ουδέτερης πρότασης²⁵³, σχετικά με την διαδικασία επιλογής, διαμόρφωσης και εφαρμογής μιας αποδοτικής- λυσιτελούς Υψηλής Στρατηγικής, από ένα λιγότερο ισχυρό κράτος, αφενός για την ανάσχεση των αναφαινόμενων απειλών έναντι της εσωτερικής-εξωτερικής του κυριαρχίας²⁵⁴, και αφετέρου για την πραγμάτωση των θεμελιωδών κυριαρχικών του

²⁵¹ Βλέπε Clausewitz, On War, σελ.120. Επίσης βλέπε M.Howard, Clausewitz, σελ.25. C.Gray, Modern Strategy, σελ.41.

²⁵² Εκλεκτά μέλη από τον Θουκυδίδη, Μαλλιαρής Παιδεία 1986, εδαφ.89.

²⁵³ Ο Π.Κονδύλης αναφέρει χαρακτηριστικά για την αξιολογική ουδετερότητα:

«Γιατί απολύτως αξιολογικά ελεύθερη είναι μια θεώρηση όχι επειδή συνειδητοποίησε την υποκειμενικότητα και τη σχετικότητα των αξιών, αλλά από τη στιγμή που η ίδια παραιτείται από τον ρόλο του διαφωτιστή και του θεραπευτή». Π. Κονδύλης, Ισχύς και Απόφαση, σελ.14.

²⁵⁴ Επειδή το θεμελιώδες-αναφαίρετο δικαίωμα της κυριαρχίας παρέχει-χορηγεί στο κράτος το απόλυτο και αποκλειστικό δικαίωμα του υπέρτατου-ύψιστου κοινωνικό-πολιτικού ελέγχου- εποπτείας, εντός των υποκειμένων της εδαφικής του επικράτειας, οποιαδήποτε ενέργεια-δράση ενός τρίτου κράτους για εφαρμογή-άσκηση επιρροής-επενέργειας εντός των υποκειμένων του ή καταπάτηση των κυριαρχικών του δικαιωμάτων, συνιστά παραβίαση του υπέρτατου εγγενούς του δικαιώματος, δηλαδή παραβίαση- σφετερισμό του συμφέροντος επιβίωσης γεγονός που επιτάσσει την χρήση-εφαρμογή όλων των διαθέσιμων εσωτερικών και εξωτερικών συντελεστών ισχύος για την ανάσχεση- ανακοπή της.

Ο Carl Schmitt, μελετώντας την προβληματική περί (εσωτερικής) κυριαρχίας, παραθέτει, (χωρίς να τον υποστηρίζει), τον ακόλουθο ορισμό, (επεξεργάζομενος την έννοια της κυριαρχίας από τον 16^ο μέχρι τις απαρχές του 19^ο αιώνα). «Η κυριαρχία είναι ύψιστη, νομικά ανεξάρτητη, πρωτογενής εξουσία». Carl Schmitt, Πολιτική Θεολογία, σελ.36.

Ο M.Wight εξετάζοντας τις απαρχές του δόγματος της κυριαρχίας αναφέρει.

«Το δόγμα αυτό ξεκίνησε ως θεωρία αιτιολόγησης του ότι ο βασιλιάς ήταν ο απόλυτος κύριος στο εσωτερικό του νέου σύγχρονου βασιλείου του, μόνο που μεταγενέστερα χρησιμοποιήθηκε σε σχέση με το εξωτερικό για να αποτελέσει την αιτιολόγηση της ισότητας τέτοιου είδους ηγεμόνων της διεθνούς κοινότητας, ως μια θεωρία δηλαδή της κυριαρχίας του κράτους ή των κυρίαρχων κρατών».

M.Wight, Διεθνής Θεωρία, σελ.3.

Ο R.Aron, παρατηρεί ότι η έννοια της κυριαρχίας μπορεί να κατανοηθεί ως το θεμέλιο της εσωτερικής και εξωτερικής τάξης, υπό την προϋπόθεση ότι η πρώτη επιτάσσει ενώ η δεύτερη αποκλείει την υποταγή-υπακοή σε μια κεντρική εξουσία. Καταλήγει στην διαπίστωση ότι η έννοια της κυριαρχίας προτάσσεται είτε για να δικαιολογήσει- νομιμοποιήσει την ύπαρξη και λειτουργία της εκτελεστικής εξουσίας-κυβέρνηση, της νομοθετικής εξουσίας ή κάποιων συγκεκριμένων προσώπων, (π.χ. το υπουργικό συμβούλιο), είτε για να αποκρύψει την εξουσία-κυριαρχία κάποιων προσώπων τονίζοντας

συμφερόντων, εντός του κοινωνικοπολιτικά κατακερματισμένου Διεθνούς χώρου, όπου αναφέρεται η τάση των ισχυρών μελών του Διεθνούς Συστήματος να επιδιώκουν τη μεταμφίεση των εθνικών τους συμφερόντων σε οικουμενικό κοινό συμφέρον με σκοπό την επιβολή τους στα υπόλοιπα κράτη²⁵⁵.

Συγκεκριμένα θα διερευνηθούν- αναζητηθούν και θα αναλυθούν :

α) οι αιτίες- ανεξάρτητες μεταβλητές,(π.χ. οι περιφερειακές συστημικές απειλές και τα αναφυόμενα διλήμματα ασφαλείας, ο ρόλος των κυβερνητικών γραφειοκρατικών ομάδων, οι κατανομές ισχύος και συμφερόντων στο εκάστοτε περιφερειακό υποσύστημα), που παρωθούν το λιγότερο ισχυρό κράτος στην υιοθέτηση της εκάστοτε πολιτικής ή στρατιωτικής όψης της Υψηλής του Στρατηγικής,

β) ο τρόπος εφαρμογής της εν λόγω Στρατηγικής όψης, δηλαδή εάν και σε ποιο βαθμό υιοθετούνται και ακολουθούνται τα κριτήρια διαμόρφωσης της Υψηλής Στρατηγικής, και

γ) ο βαθμός της στρατηγικής της αποτελεσματικότητας, δηλαδή ποιος είναι ο βαθμός αποδοτικότητας των χρησιμοποιούμενων μέσων,(πολιτικό-διπλωματικών, οικονομικό-εμπορικών, στρατιωτικών, κ.α.), σε συνάρτηση με το ποσοστό εκπλήρωσης- πραγμάτωσης των επιζητούμενων πολιτικών στόχων.

Για το λόγο αυτό θα εργασθούμε με κύριο γνώμονα το Παραδοσιακό Παράδειγμα²⁵⁶, το οποίο κρυσταλλώνει το επίκεντρο της ανάλυσης περί τα Διεθνή στο επίπεδο του Διεθνούς Συστήματος κινούμενο στο δίπολο εθνική κυριαρχία- διεθνής αναρχία, θεμελιώνοντας με τον τρόπο αυτό τον πυρήνα του γνωσιοθεωρητικού προβληματισμού από τον οποίο εκπορεύονται τρεις κεντρικές θεωρίες, (η θεωρία της

την εξουσία ενός συλλογικού κυρίαρχου-λαός, είτε για να την αποπροσωποποιήσει – νόμοι. Αντίστροφα στο επίπεδο του Διεθνούς Συστήματος η κυριαρχία ταυτίζεται με την ανεξαρτησία- αυτονομία των κρατών. R.Aron, Peace and War, σ.σ.738-742.

Με την σειρά του ο K. Waltz αναφέρει ότι «ένα κράτος είναι κυρίαρχο όταν αποφασίζει για τον εαυτό του με ποια μέθοδο- τρόπο θα διαχειρισθεί- επιμεληθεί τα εσωτερικά και εξωτερικά του προβλήματα, συμπεριλαμβανομένου του γεγονότος της επιζήτησης ή όχι εξωτερικής βοήθειας- εξισορρόπησης με απότοκο τον περιορισμό της ελευθερίας δράσης του, παραχωρώντας (κάποια) δικαιώματα σε τρίτα κράτη». K. Waltz, Theory of International Politics, σελ.96.

²⁵⁵ Ο Διεθνισμός και ο Κοσμοπολιτισμός είναι το ιδεολόγημα των ισχυρών κρατών, στην προσπάθειά τους να επιτύχουν την υπέρβαση της αυτονομίας- ανεξαρτησίας των λιγότερο ισχυρών κρατών εκπληρώνοντας τους ηγεμονικούς τους στόχους. Για σχετικές αναλύσεις βλέπε E.Carr , Η εικοσαετής κρίση 1919-1939,σ.σ.124-128. M.Wight , Διεθνής Θεωρία,σ.σ.50-54. Ήφαιστος, Κοσμοθεωρητική ετερότητα και αξιώσεις πολιτικής κυριαρχίας, σελ.112.

²⁵⁶ Ο όρος Παράδειγμα εκπορεύεται από την μελέτη του Thomas Kuhn, Η Δομή των Επιστημονικών Επαναστάσεων, στην οποία υποστηρίζεται ότι η επιστημονική γνώση διέρχεται από διαφορετικά-ποικίλα στάδια- επίπεδα που διαχωρίζονται-οριοθετούνται με επιστημονικές επαναστάσεις. Με άλλα λόγια, ο εκάστοτε επιστημονικός κλάδος σε κάθε φάση της εξέλιξής του κυριαρχείται από ένα παράδειγμα, βάση του οποίου αναλύονται, ερμηνεύονται και επιλύονται τα αναφυόμενα προβλήματα. Ωστόσο εξελίξεις-καινοτομίες σε οικονομικούς, τεχνολογικούς και άλλους αναπτυξιακούς τομείς της εκάστοτε κοινωνίας καθώς και οι νέες ανάγκες του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου δημιουργούν νέα προβλήματα- διλήμματα που δεν επιλύονται από το δεσπόζον παράδειγμα. Απότοκο είναι η αδιάλειπτη συσσώρευση ανωμαλιών που παρωθούν στην εκδήλωση επιστημονικών επαναστάσεων,(κατάσταση κρίσης), που ολοκληρώνεται- παύει με την κατίσχυση ενός νέου παραδείγματος, ικανού να δώσει λύσεις και απαντήσεις στα προβλήματα και τα διλήμματα. Thomas Kuhn, Η Δομή των Επιστημονικών Επαναστάσεων, σ.σ. 24-30.

Για το σκοπό της παρούσας μελέτης θα μπορούσαμε να ορίσουμε το Παραδοσιακό Παράδειγμα ως ένα σώμα- συνωμάδωση καθολικά αποδεκτών θεωρητικών παραδοχών-κανονικοτήτων για την κατάδειξη, περιγραφή, διασαφήνιση-ερμηνεία των ανεξάρτητων και εξαρτημένων μεταβλητών των διλημάτων και προβλημάτων της θεωρίας Διεθνών Σχέσεων.

Ο Π.Ήφαιστος χρησιμοποιεί την έννοια του «Παραδείγματος» ταυτόσημα με τον όρο «Θεωρία» του Van Evera, δηλαδή «διατυπώσεις γενικού περιεχομένου που περιγράφουν και εξηγούν τις αιτίες και τα αποτελέσματα διαφόρων φαινομένων». Βλέπε Π.Ήφαιστος, Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις Πολιτικής Κυριαρχίας, σελ.181.

παγκόσμιας κυβέρνησης, της ισορροπίας ισχύος και της συλλογικής ασφάλειας)²⁵⁷, με αντικειμενικό τους στόχο την διασάφηση, ανάλυση και τον προσδιορισμό των θεμελιωδών προβλημάτων και διλημμάτων του κλάδου των Διεθνών Σχέσεων, εδραζόμενες σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό στα αρχέτυπα-προσδιοριστικά κριτήρια του Παραδείγματος²⁵⁸. Ως καθολικά αναγνωρισμένη- δεσπόζουσα παραδοχή για την κατάδειξη, ανάλυση και ερμηνεία των αιτίων και αιτιατών των ζητημάτων αιχμής της Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων, το Παραδοσιακό Παράδειγμα μιας προσφέρει μια αξιολογικά ουδέτερη θεώρηση των ανεξάρτητων και εξαρτημένων μεταβλητών των διεθνών φαινομένων, περιγράφοντας ουσιαστικά τον τρόπο λειτουργίας-αλληλεπίδρασης των μονάδων- κρατών και τις επενέργειες της δομής του Διεθνούς Συστήματος. Εντός του άναρχου διεθνούς συστήματος, τα κυρίαρχα κράτη δεν αναγνωρίζουν καμιά υπέρτερη ηθικοκανονιστική αρχή, με απότοκο το δίλημμα ασφαλείας που αναφύετε να τα συνωθεί σε μια κατάσταση αμοιβαίου ανταγωνισμού, όπου κυριαρχεί η αρχή της αυτοβοήθειας²⁵⁹. Φυσικό επακόλουθο είναι η ισχύς και η ασφάλεια να ιεραρχούνται υψηλά στην κλίμακα των πολιτικών προτεραιοτήτων της εκάστοτε κυβερνητικής ελίτ,(υπό την προϋπόθεση ότι ενεργεί ορθολογικά), γιατί στην περίπτωση που η τελευταία αποτύχει να προστατεύσει – υπερασπίσει τα κυριαρχικά συμφέροντα του κράτους, τότε είτε αυτό θα χάσει την εσωτερική – εξωτερική του κυριαρχία, η απλά θα πάψει να λειτουργεί ως διακριτή και αυτόνομη συλλογική οντότητα²⁶⁰. Σε αυτό το πλαίσιο της διεθνούς ετερότητας, τα κράτη λειτουργούν ως ορθολογικοί δρώντες,(δηλαδή στη βάση υπολογισμών κόστους-οφέλους), επιτελούν παρόμοιες λειτουργίες και υιοθετούν επιλογές με πρωταρχικό στόχο τη διαφύλαξη της επιβίωσης και της αυτονομίας τους χρησιμοποιώντας μέσα εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης. Ενίοτε παρωθούνται στην ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας σε διμερή ή πολυμερή βάση δημιουργώντας διεθνείς θεσμούς, οι οποίοι κρυσταλλώνουν τη συνισταμένη των κοινών κρατικών συμφερόντων, της κατανομής ισχύος και των διλημμάτων ασφαλείας που αναφύονται λόγω του προβλήματος της διανομής των σχετικών κερδών²⁶¹. Επομένως οι κρίσιμοι προσδιοριστικοί παράγοντες του παραδοσιακού παραδείγματος,(και κατά μείζονα μέρος και της νεορεαλιστικής θεωρίας), είναι²⁶²:

α) η διεθνής αναρχία, β) ο ρόλος της ισχύος και η αρχή της αυτοβοήθειας, γ) η επιβίωση και ασφάλεια των κρατών εντός του Διεθνούς Συστήματος, δ) ο αδιάλειπτος κρατικός ανταγωνισμός, ε) τα διλήμματα ασφαλείας συνεπακόλουθα της απουσίας μια παγκόσμιας εξουσίας, της άνισης κατανομής της ισχύος, της άνισης ανάπτυξης, της μη νομιμοποιημένης χρήσης της ισχύος στο διεθνή χώρο, και στ) η ετερότητα των κρατών.

²⁵⁷ Για εκτενή ανάλυση βλέπε Arend Lijphart, “The Structure of the Theoretical Revolution in International Relations”, σ.σ. 44-49.

²⁵⁸ Τα προσδιοριστικά κριτήρια του Παραδοσιακού Παραδείγματος αναλύονται παρακάτω.

²⁵⁹ Εάν όλα τα κράτη είναι κυρίαρχα, τότε η οργανωτική αρχή είναι η αναρχία. Άρα η αναρχία οδηγεί στην ανάπτυξη όμοιων μονάδων και οι όμοιες μονάδες επιδιώκοντας κυριαρχία παράγουν αναρχία. Βλέπε, B.Buzan, C.Jones and R.Little, *The Logic of Anarchy*, σελ.39.

²⁶⁰ Βλέπε R.Gilpin, “No one Loves a Political Realist” στο B.Frankel, (ed), *Realism : Restatements and Renewal*, σελ.7. Επίσης R.Gilpin, “The Richness of the Tradition of Political Realism” στο R.Keohane,(ed.), *Neorealism and its Critics*, σ.σ.304-305.

²⁶¹ Για εκτενή ανάλυση του θεωρητικού προβληματισμού μεταξύ νεοφιλελεύθερων και νεορεαλιστών για την σημασία της κατανομής των σχετικών κερδών βλέπε J. Grieco, “Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism”, σ.σ.498-499.

²⁶² Για πληρέστερη ανάλυση βλέπε Π.Ήφαιστος, *Οι Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και το Εξωτερικό*, σ.σ.328-337.

Με αφετηριακή αρχή της βασικές παραδοχές του Παραδείγματος, το θεωρητικό ρεύμα του πολιτικού ρεαλισμό και ειδικότερα η φυσική προέκταση αυτού, η νεορεαλιστική θεωρία, επεξηγεί τις στρατηγικές των λιγότερο ισχυρών κρατών σε σχέση με τα ερεθίσματα, (περιορισμούς και ευκαιρίες) του διεθνούς συστήματος και με τον τρόπο που η δομή επηρεάζει τη συμπεριφορά τους καθιστώντας τα «rule takers» παρά «rule makers»²⁶³. Τα βασικό επιχείρημα είναι ότι τα λιγότερο ισχυρά κράτη είναι αναγκασμένα να συμπεριφερθούν με προβλέψιμο τρόπο στους περιορισμούς του συστήματος, δηλαδή θα πρέπει να αναπτύξουν, να εξασφαλίσουν- αποκτήσουν και να συσσωρεύσουν ικανό αριθμό μέσων για την προάσπιση- διασφάλιση της επιβίωσης -ασφαλείας τους. Συνεπακόλουθα στο επίπεδο του Διεθνούς Συστήματος ως επικρατέστερη Θεωρία για την περιγραφή, ανάλυση και ερμηνεία των κρατικών δράσεων σε στενή συναρμογή με τους δομικούς περιορισμούς και τις αναφαινόμενες ευκαιρίες και απειλές του Διεθνούς περιβάλλοντος, προκρίνεται η νεορεαλιστική²⁶⁴, (ή δομικός ρεαλισμός)²⁶⁵. Για το λόγο αυτό, σε αγαστή σύζευξη με τις βασικές παραδοχές-προσδιοριστικά κριτήρια του Παραδοσιακού παραδείγματος και των συμπαρομαρτούντων θεωρητικών του κατευθύνσεων, (στην συγκεκριμένη περίπτωση των ρεαλιστικών θεωρητικών ρευμάτων που εκπηγάζουν από την θεωρία της Ισορροπίας Ισχύος), θα χρησιμοποιηθούν επεξηγηματικά-εκλεκτικά κεντρικές αρχές-υποθέσεις από την νεορεαλιστική θεωρία και από το θεμελιακό της υπόβαθρο²⁶⁶, τον πολιτικό ρεαλισμό, για την ανάλυση και ερμηνευτική προσέγγιση των πολιτικών και στρατιωτικών όψεων της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερου ισχυρού κράτους, με απότοκο την

²⁶³ Βλέπε σχετικά M.Handel, Weak States in the International System, σ.σ.261-263. Επίσης A.Platias, High Politics in Small Countries, σ.σ. 5-6.

²⁶⁴ Η νεορεαλιστική θεωρία, όπως οροθετήθηκε και αναπτύχθηκε από τον K.Waltz στην μελέτη του Theory of International Politics, (όπου ανέδειξε την σημασία της διεθνούς αναρχίας, την διαμόρφωση και κατανομή της ισορροπίας ισχύος και την λειτουργία της συστημικής δομής ως περιοριστικού μηχανισμού), συνιστά αποκύημα του Πολιτικού Ρεαλισμού, φυσική προέκταση δηλαδή της Θουκυδιδείας παράδοσης και της θεωρίας της ισορροπίας ισχύος.

Για εκτενή ανάλυση αναφορικά με την γέννηση του πολιτικού ρεαλισμού και την Θουκυδίδεια παράδοση βλέπε Α.Πλατιάς, Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη, κεφ.1. Επίσης για μια εκτενή ανάλυση της Θουκυδιδείας παράδοσης και των Ρεαλιστικών θεωριών βλέπε Π.Ήφαιστος, Οι Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και το Εξωτερικό, σ.σ. 344-351 & 355-386.

²⁶⁵ Ο Δομικός ρεαλισμός αποτελεί επαναπροσδιορισμό των κεντρικών μεταβλητών της νεορεαλιστικής θεωρίας αναδεικνύοντας με εναργό τρόπο την αλληλεπίδραση μεταξύ του συστημικού επιπέδου και του επιπέδου των μονάδων-κρατών, το οποίο εμπερικλείει τις δράσεις-επιδράσεις μεταξύ των κρατών και τις κρατικές συμπεριφορές όπως αυτές επεξηγούνται με γνώμονα τα προσδιοριστικά κρατικά χαρακτηριστικά. Για εκτενή ανάλυση βλέπε B.Buzan, C.Jones and R.Little, The Logic of Anarchy.

²⁶⁶ Αξίζει να αναφέρουμε ότι η νεορεαλιστική θεωρία υιοθετεί, σε μεγάλο βαθμό τα προσδιοριστικά κριτήρια του Παραδοσιακού Παραδείγματος. Συγκεκριμένα ο A.Lijphart, αναφέρει ότι το «παραδοσιακό παράδειγμα προσλαμβάνει αυτό που ο Waltz, (1959), ονομάζει «τρίτη εικόνα» αντίληψης- εξέτασης του κόσμου. Επικεντρώνεται στις σχέσεις μεταξύ των κρατών στο επίπεδο του διεθνούς συστήματος και όχι στην εσωτερική δομή των κρατών ή στο ρόλο ατόμων ή ομάδων εντός του κράτους. Προτάσεις- θεωρίες για τις διεθνείς σχέσεις που στηρίζονται σε υποθέσεις σχετικά με την ανθρώπινη φύση, (πρώτη εικόνα), η αναφορικά με την ανάπτυξη βίων ή ειρηνικών τάσεων από τα κράτη σε συνάρτηση με το είδος του πολιτεύματος, (δεύτερη εικόνα), δεν εμπερικλείονται στο παραδοσιακό παράδειγμα». Arend Lijphart, «The Structure of the Theoretical Revolution in International Relations», σελ.51.

Με την σειρά του ο Π.Ήφαιστος αναφέρει ότι: « Η αξιολογικά ελεύθερη εκδοχή του πολιτικού ρεαλισμού, η μόνη δηλαδή αμιγής επιστημονική προσέγγιση του όρου που ο Edward H. Carr καθιέρωσε ως «πολιτικό ρεαλισμό», εμπεριέχεται πλήρως στο Παραδοσιακό Παράδειγμα, το οποίο αποτελεί μέτρο στάθμισης και μέσο οριοθέτησης μιας ρεαλιστικής θεωρίας». Π.Ήφαιστος, Οι Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και το Εξωτερικό, σ.σ. 329-330.

εξαγωγή υποθέσεων εργασίας προς έλεγχο κατά την εξέταση των επιλεγόμενων ιστορικών περιπτώσεων της παρούσας περιπτωσιολογικής ανάλυσης.

2.4.2. Ερμηνεία πολιτικών στρατηγικών από την Νεορεαλιστική Θεωρία

Αναφορικά με τις πολιτικές στρατηγικές²⁶⁷, (συμμαχίες, συμπράξεις, ουδετερότητα), έχει αναπτυχθεί μια αρκετά ενδιαφέρουσα επιχειρηματολογία από τις συστημικές θεωρίες- νεορεαλισμός, δομικός ρεαλισμός, η οποία εστιάζεται στο γεγονός ότι τα κράτη συμμαχούν ή συμπράττουν είτε για να αντιμετωπίσουν μια απειλή, είτε για ανταποκριθούν σε μια αλλαγή της κατανομής ισχύος²⁶⁸. Ουσιαστικά πρόκειται για την επιζήτηση, πρόσκτηση-απόκτηση εξωτερικών συντελεστών ισχύος, (στρατιωτικών, οικονομικών, τεχνολογικών, διπλωματικών), από ένα λιγότερο ισχυρό κράτος, είτε μέσω της σύντηξης διμερών ή πολυμερών συμμαχικών σχημάτων, είτε συμπράττοντας με τον ισχυρό κρατικό συντελεστή εγκαθιδρύοντας ένα πλαίσιο πελατειακών σχέσεων, με παρεπόμενο την αποτελεσματική του αντίπραξη στην περίπτωση ανακατανομών ισχύος και συμφερόντων στο περιφερειακό του υποσύστημα, ή την αποτροπή- ανάσχεση των αναφαινόμενων άμεσων περιφερειακών του απειλών. Συγκεκριμένα αναφέρονται τέσσερις κατηγορίες πολιτικών δράσεων εναλλασσόμενες στον άξονα εξισορρόπησης- σύμπραξη του απειλητικότερου ή του ισχυρότερου κρατικού περιφερειακού δρώντα.

Α) Εξισορρόπηση Δύναμης. Τα κράτη συγκροτούν συμμαχίες εναντίων του ισχυρότερου πόλου του συστήματος ή ενός συνασπισμού κρατών, ώστε να διατηρηθεί το υπάρχον status-quo²⁶⁹. Στόχος είναι να καταστεί αδύνατη η πρωτοκαθεδρία του ή να ηττηθεί ο πρωτοεμφανιζόμενος ηγεμόνας, (δηλαδή να αποτραπεί το ενδεχόμενο της υπερφαλάγγισης των εκάστοτε κρατών από ένα ισχυρό κράτος-πόλο, γεγονός που θα συνωθούσε στην μετατροπή- μετασχηματισμό του Συστήματος σε μονοπολικό), ώστε να αποφευχθεί οποιαδήποτε ανατροπή της ισορροπίας ισχύος σε βάρος τον λιγότερο ισχυρών κρατών, για αυτό και υπεισέρχονται σε μια διαδικασία διαρκούς ανταγωνισμού για την εξεύρεση συμμάχων και για την πρόσκτηση ποιοτικών και ποσοτικών μέσων εξισορρόπησης, (στρατιωτικά, τεχνολογικά, οικονομικά)²⁷⁰. Σύμφωνα με τον Waltz τα κράτη προτιμούν να συνασπίζονται γύρω από τον λιγότερο ισχυρό συντελεστή του συστήματος, επειδή αποκτούν μεγαλύτερο ειδικό βάρος και ασφάλεια, υπό την

²⁶⁷ Για την ανάλυση των πολιτικών στρατηγικών βλέπε παραπάνω.

²⁶⁸ Ο R. Schweller, δίνει μια διαφορετική ερμηνεία σχετικά με την τάση των κρατών να εξισορροπούν ή να συμπράττουν με την κυρίαρχη δύναμη ή απειλή. Μέσα από την ανάλυσή του θεωρεί ότι η εξισορρόπηση υιοθετείται από ένα κράτος για να εξασφαλίσει ασφάλεια και πάντα εμπεριέχει κόστος. Αντίστροφα η σύμπραξη, η οποία είναι η κυρίαρχη πολιτική στρατηγική μεταξύ των κρατών, υιοθετείται προκειμένου το κράτος να αποκομίσει κέρδη. Ιδιαίτερα στην περίπτωση που αναφέρονται συγκρουσιακές τάσεις εντός του Διεθνούς Συστήματος η σύμπραξη θα μπορούσε να παρωθήσει σε μια διαρκή ειρήνη. R. Schweller, "Bandwagoning for Profit", σ.σ.72-107.

Παρά ταύτα η υπόθεση εργασίας του R. Schweller θα μπορούσε να αμφισβητηθεί αφενός γιατί η σύμπραξη δεν μπορεί να θεωρηθεί η κυρίαρχη πολιτική στρατηγική εάν δεν μελετηθεί ένα πλήθος ιστορικών περιπτώσεων χρονικών περιόδων και γεωστρατηγικών συνθηκών και αφετέρου δεν μπορεί να θεμελιωθεί εμπειρικά η θέση ότι δεν επέχει κάποιο κόστος για την εσωτερική αυτονομία και την εξωτερική ανεξαρτησία του εκάστοτε κράτους.

²⁶⁹ Βλέπε σχετικά H. Morgenthau, Politics Among Nations, σελ.175. A.F.K Organski, World Politics, σελ 277.

²⁷⁰ A. Wolfers, Discord and Collaboration, σελ.122

προϋπόθεση ότι διαθέτουν επαρκή ισχύ για να αποτρέψουν ή να τιμωρήσουν τον ισχυρό δρώντα του συστήματος²⁷¹.

Τοιουτοτρόπως τα λιγότερο ισχυρά, δίνοντας ιδιαίτερη-εξέχουσα βαρύτητα-σημασία και αξιοποιώντας αποδοτικά-αποτελεσματικά μια σειρά ποιοτικών μεταβλητών της ισχύος δύναται να εξισορροπήσουν ένα ισχυρότερο κράτος. Ειδικότερα στις εν λόγω μεταβλητές της ισχύος εμπεριέχονται:

α) η πολιτική αξιοπιστία και η ικανότητα της εκτελεστικής τους εξουσίας²⁷², δηλαδή η φερεγγυότητα-αξιοπιστία της αποτρεπτικής δέσμευσης της πολιτικής ηγεσίας, συνωθούμενη από την στρατηγική αποτελεσματικότητα των ενόπλων δυνάμεων και την σθεναρή πολιτική απόφαση της κυβέρνησης για χρήση ένοπλης βίας,(π.χ. θα μπορούσε να αναλάβει την εφαρμογή ενός μεγάλου εξοπλιστικού προγράμματος²⁷³).

β) οι αρετές τις στρατιωτικής ηγεσίας, (δηλαδή η στρατηγική ιδιοφυΐα της ηγεσίας, οι ικανότητες των στρατιωτικών διοικητών, οι εμπειρία και το ηθικό των στρατιωτών, το πατριωτικό πνεύμα)²⁷⁴, οι οποίες εξωθούν στην αρμονική οργάνωση και λειτουργία των ενόπλων δυνάμεων αυξάνοντας το βαθμό της στρατηγικής τους αποτελεσματικότητας,

γ) ο εκσυγχρονισμός-ποιοτική αναβάθμιση της αμυντικής ικανότητας και του στρατιωτικού εξοπλισμού,

B) Εξισορρόπηση απειλής. Τα κράτη συμμαχούν εναντίων του απειλητικότερου κράτους ή μιας συμμαχίας κρατών. Ο βαθμός της απειλής προσδιορίζεται από²⁷⁵:

α) το σύνολο των πηγών ισχύος του αντίπαλου κράτος ή της συμμαχίας κρατών,

β) τη γεωγραφική του γειτνίαση με τα άλλα κράτη²⁷⁶,

γ) το σύνολο των επιθετικών του δυνατοτήτων,

δ) τον επιθετικό χαρακτήρα των προθέσεων του.

Αντικειμενικός στόχος της συμμαχίας είναι η ανάσχεση-αποτροπή των αναθεωρητικών πολιτικών στόχων του/των απειλητικού/απειλητικών συντελεστή/συντελεστών του συστήματος, αφενός μέσω της εξισορρόπησης της ισχύος του και αφετέρου πολλαπλασιάζοντας ασύμμετρα το κόστος του σε

²⁷¹ K. Waltz, Theory of International Politics, σελ.127.

²⁷² Όπως παρατηρεί η A.B.Fox, μέσα από τη μελέτη είκοσι πέντε περιπτώσεων λιγότερο ισχυρών κρατών σε περιόδους κρίσεων, η επιτυχία των λιγότερο ισχυρών κρατών να αντισταθούν στις απαιτήσεις ενός ισχυρότερου κράτους χωρίς να εισέλθουν σε ένοπλη σύρραξη εξαρτάται από την ικανότητα της πολιτικής τους ηγεσίας, να μεταπείσει τον ισχυρό δρώντα ότι οι απαιτήσεις του μπορούν να ικανοποιηθούν χωρίς τη χρήση ένοπλης βίας ή στην περίπτωση που θα εισέλθουν σε μια ένοπλη σύρραξη το κόστος του θα είναι υπερβολικά δυσανάλογο σε σχέση με τα προσδοκώμενα οφέλη του. Επίσης θα μπορούσε η πολιτική ηγεσία του λιγότερο ισχυρού κράτους να αποδείξει ότι η εφαρμογή μιας πολιτικής ουδετερότητας, ευνοεί τον ισχυρό συντελεστή του συστήματος. A.B.Fox, The Power of Small States.σελ.180.

²⁷³ Βλέπε R. Rothstein, Alliances and Small Powers, σελ.36.

²⁷⁴ Βλέπε σχετικά Clausewitz, On War, σ.σ.100-112 & 186-193.

²⁷⁵ Βλέπε αναλυτικότερα S. Walt, The Origins of Alliances, σ.σ 22-26.

²⁷⁶ Τα κοινά σύνορα μπορεί να ενισχύσουν τη δυνατότητα εξισορρόπησης με δύο τρόπους :

α) παρέχουν στα απειλούμενα κράτη άμεση και εύκολη πρόσβαση στην εδαφική επικράτεια του επιδρομέα, πράγμα που σημαίνει ότι σε περίπτωση που δύο ή περισσότερα κράτη έχουν κοινά σύνορα με τον ανατροπέα αυξάνουν κατακόρυφα το κόστος του οδηγώντας τον σ'ένα πολυμέτωπο πόλεμο,

β) από τη στιγμή που υπάρχουν κοινά σύνορα τα απειλούμενα κράτη είναι πολύ πιθανό να έχουν προνοήσει για την ενδεχόμενη απειλή και αντιλαμβανόμενα την τρωτότητά τους να έχουν ενισχύσει την αποτρεπτική τους ικανότητα με εσωτερική και εξωτερική εξισορρόπηση. Βλέπε J.Mearsheimer, The Tragedy of Great Power Politics, σ.σ. 271-272.

ενδεχόμενη υλοποίηση των απειλών του/τους. Στην συγκεκριμένη περίπτωση ισχύει η αραβική παροιμία: « Ο φίλος του φίλου μου είναι φίλος μου, ο εχθρός του φίλου μου είναι εχθρός μου και ο εχθρός του εχθρού μου είναι φίλος μου»²⁷⁷.

Το ίδιο παρατηρεί και ο R. Jervis όταν αναφέρει ότι :

« Δύο κράτη που έχουν μια διαμάχη με ένα τρίτο, μπορούν να ωφεληθούν εάν συνεργαστούν [...] Ένα κράτος που αντιτάσσεται σε ένα άλλο, αναπτύσσει συνήθως κακές σχέσεις με κάποιο τρίτο που το επικουρεί, επειδή αυτή η αρωγή-υποστήριξη επιφέρει κάποιο αποτέλεσμα έστω και αν αυτό δεν βλάπτει το πρώτο κράτος. Τέλος δύο χώρες που έχουν καλές σχέσεις μ' ένα τρίτο κράτος είναι πολύ πιθανόν να ευνοηθούν εάν συνεργασθούν όλοι μαζί»²⁷⁸.

Γ) Σύμπραξη με την δεσπόζουσα-ισχυρότερη δύναμη. Τα κράτη συμπράττουν- συμπορεύονται με τον ισχυρότερο πόλο του συστήματος, λόγω της πραγματικής τους αδυναμίας να τον εξισορροπήσουν και να τον παρεμποδίσουν να αυξήσει την ισχύ του και να κυριαρχήσει στο Διεθνές Σύστημα²⁷⁹. Για το λόγο αυτό συμπράττουν μαζί του ώστε να αποκομίσουν ένα μικρό μερίδιο από τα κέρδη του²⁸⁰. Συνεπακόλουθα ένα λιγότερο ισχυρό κράτος δύναται να συμπράξει με τον ισχυρότερο κρατικό συντελεστή, διαφυλάττοντας την εξωτερική του κυριαρχία από την επιβολή και τις πιθανές παρεμβάσεις τρίτων ισχυρών κρατών με αντάλλαγμα την μερική αποδυνάμωση της εσωτερικής τους κυριαρχίας. Με άλλα λόγια στερείται σε κάποιο βαθμό την πολιτική, οικονομική, και στρατιωτική του αυτονομία, αφενός για την προάσπιση του συμφέροντος επιβίωσης και αφετέρου για τον μετριασμό του βαθμού υποταγής του στις πολιτικές επιταγές της κυρίαρχης δύναμης στην περίπτωση που η φύση του Διεθνούς Συστήματος μετεξελιχθεί σε ηγεμονική.

Δ) Σύμπραξη με τον απειλητικότερο συντελεστή του συστήματος. Η αντίληψη περί άμεσης και μη αντιμετωπίσιμης απειλής, μπορεί να οδηγήσει ένα λιγότερο ισχυρό κράτος σε σύμπραξη με την απειλή, με στόχο την περιστολή- άμβλυνση της εν λόγω απειλής στα πλαίσια συμφωνιών και αμοιβαίων ή μονομερών παραχωρήσεων. Η λογική αυτής της στρατηγικής είναι ότι μέσω κατευνασμού και μονομερών κυρίως παραχωρήσεων, το εν λόγω κράτος θα μπορέσει να διασώσει ένα μέρος των

²⁷⁷ Παρατίθεται στο A.Platis, High Politics in Small Countries, σελ.87.

²⁷⁸ Βλέπε R.Jervis, "System Theories and Diplomatic History" στο P.G.Lauren, Diplomacy, New Approaches in History, Theory and Policy, σελ.227.

²⁷⁹ Ειδικότερα τα λιγότερο ισχυρά κράτη σε περιπτώσεις αλλαγής της ισορροπίας ισχύος προς όφελος μιας μεγάλης δύναμης, εγκαταλείπουν τον εξασθενημένο κρατικό συντελεστή και επιζητούν την προστασία του ισχυρού. Χαρακτηριστικά η A.B.Fox, μέσα από εμπειρική μελέτη της εξωτερικής πολιτικής των λιγότερων ισχυρών κρατών, παρατηρεί ότι σε περίπτωση αλλαγής της ισορροπίας ισχύος τα λιγότερο ισχυρά κράτη «αντί να συμμαχήσουν με τον λιγότερο ισχυρό συντείνοντας στην αποκατάσταση της ισορροπίας, τείνουν να συμμορφώνονται με τις απαιτήσεις του ισχυρότερου επιτείνοντας τις οποίες μεταβολές στην ισορροπία δυνάμεων που εκπορεύονται από τυχαίες αλλαγές ενός πολέμου ή από την προοπτική μιας απόλυτης νίκης. Για το λόγο αυτό η συμπεριφορά των μικρών κρατών θα μπορούσε να περιγραφεί ως αντί-ισορροπία δυνάμεων».A.B.Fox, The Power Of Small States, σελ.187.

²⁸⁰ Βλέπε σχετικά J. Mearsheimer, The Tragedy of Great Power Politics, σελ 139.

Επίσης αναφορικά με την εξέταση του ζητήματος της πολιτικής της σύμπραξης ενός κράτους με κάποιο τρίτο για την αποκόμιση-πρόσκτηση κέρδους βλέπε Randal Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist States Back In", στο Michael E. Brown, Sean M. Lynn-Jones and Steven E. Miller,(eds), The Perils of Anarchy, σ.σ.249-284.

απειλούμενων συμφερόντων του ή να αποφύγει μια βέβαιη στρατιωτική αναμέτρηση²⁸¹.

Καταληκτικά θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε ως υπόθεση εργασίας προς έλεγχο ότι τα λιγότερο ισχυρά κράτη λόγω των περιορισμένων πηγών-συντελεστών της ισχύος τους και του στενού εύρους των κυριαρχικών τους συμφερόντων, (δηλαδή την διασφάλιση του συμφέροντος επιβίωσης και της εσωτερικής-εξωτερικής τους κυριαρχίας), εάν δεν βρίσκονται αντιμέτωπα με μια άμεση απειλή της ασφαλείας τους, προτίθενται να διατηρήσουν την ουδετερότητά τους²⁸². Αντίστροφα στην περίπτωση του τίθενται αντιμέτωπα με μια άμεση πραγματοποιήσιμη περιφερειακή απειλή, που δεν καθίσταται εφικτό να την ανασχέσουν- αποτρέψουν, συμπράττουν με τον ισχυρό συντελεστή του συστήματος²⁸³. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η A.B.Fox για την στρατηγική των μικρών κρατών

«[...] αντί να συμμαχήσουν με τον λιγότερο ισχυρό ώστε να αποκατασταθεί η ισορροπία, τείνουν να συμβιβάζονται με τις απαιτήσεις του ισχυρότερου και να επιτείνουν οποιαδήποτε αλλαγή στην ισορροπία δυνάμεων ή οποία προκαλείται μέσω ενός πολέμου ή των προοπτικών μιας απόλυτης νίκης»²⁸⁴.

Συνακόλουθα τα λιγότερο ισχυρά κράτη είναι πιο ευαίσθητα σε απειλές γύρω από την γεωγραφική τους περιφέρεια, παρά στις απειλές που αναφύονται στο πλανητικό επίπεδο, με αποτέλεσμα να συμμαχούν σε περιφερειακό επίπεδο για να

²⁸¹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα στρατηγικής κατευνασμού αποτελεί η Συμφωνία του Μονάχου, τον Σεπτέμβριο του 1938, η οποία ως στόχο είχε να θυσιάσει ένα μέρος της Τσεχοσλοβακίας για να αποφευχθεί ένας γενικευμένος πόλεμος. Βλέπε D.Vital. *Small Nations Survival*, κεφ.2. Επίσης το ίδιο αποτέλεσμα επιφέρει και η πολιτική της «Φιλανδοποίησης», δηλαδή του καθεστώτος των μονομερών πολιτικών παραχωρήσεων από την Φιλανδία απέναντι στην Ε.Σ.Σ.Δ. μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Συγκεκριμένα η Ρώσο – Φιλανδική συμφωνία Φιλίας και Αμοιβαίας Βοήθειας του 1948 έθεσε τυπικούς περιορισμούς τόσο στον αριθμό των ενόπλων φιλανδικών δυνάμεων όσο και στις κατηγορίες των οπλικών συστημάτων που δύνατο να κατέχει. Ως εκ τούτου το στρατιωτικό δόγμα της Φιλανδίας συνυφάνεται με την πολιτική της ουδετερότητας. Για εκτενή ανάλυση βλέπε Nils Orvick, "Scandinavian Military Doctrines" στο Frank Horton, *Comparative Defense Policy*, σ.σ.262-265.

²⁸² Βλέπε G. Snyder and P.Diesing, *Conflict Among Nations*, σελ.421.

²⁸³ Εάν και εφόσον το λιγότερο ισχυρό κράτος δεν προνόησε να αποτρέψει την αναφυόμενη άμεση περιφερειακή απειλή στο αρχικό της στάδιο, δηλαδή όταν άρχισαν να αναφαίνονται οι αναθεωρητικές προθέσεις του απειλητικού συνδαιτυμόνα του, μέσω εσωτερικής ή εξωτερικής εξισορρόπησης, η εάν δεν ήταν δυνατόν εκ των προτέρων να την αποτρέψει, με συνεπακόλουθο να τεθεί αντιμέτωπο με μια συντριπτικά υπέρτερη σε συντελεστές ισχύος κρατική οντότητα, ώστε η έκβαση της ενδεχόμενης στρατιωτικής αναμέτρησης να κλίνει αναμφίλεκτα υπέρ της τελευταίας, τότε λειτουργώντας ορθολογικά και έχοντας να επιλέξει μεταξύ δύο πολιτικών επιλογών, δηλαδή είτε να συμπράξει με την απειλή είτε να ακολουθήσει το παράδειγμα το Μηλίων και να αντιταχθεί στρατιωτικά στην απειλή, αναμένεται να υιοθετήσει την πρώτη επιλογή.

²⁸⁴ A.B. Fox, *The Power of Small States: Diplomacy in World War II*, σελ.187.

Ο R.P.Barston, παρομοιάζει την εν λόγω συμπεριφορά των λιγότερο ισχυρών κρατών, σαν την συμπεριφορά του «ψαριού-πιλότου» το οποίο ακολουθεί από κοντά τον καρχαρία για να διασφαλίσει την επιβίωσή του. Θεωρεί ότι η συμπεριφορά αυτή είναι ένα μόνο χαρακτηριστικό των λιγότερο ισχυρών κρατών που προσιδιάζει σε ένα συγκεκριμένο τύπο διεθνούς συστήματος, όπου το εν λόγω κράτος βρίσκεται αντιμέτωπο με μια απειλητική και επεκτατική μεγάλη δύναμη και δεν υπάρχει αξιόπιστη δυνατότητα εξισορρόπησης της από μια άλλη μεγάλη δύναμη. R.P.Barston, "The Small State in International Politics", στο A.Schou & A.O.Brutland, *Small States in International Relations*, σελ.33.

Επίσης ο Walt παρατηρεί ότι τα μικρά και λιγότερο ισχυρά κράτη που βρίσκονται σε στενή γεωγραφική εγγύτητα με μια μεγάλη δύναμη είναι πολύ πιθανό να συμπράξουν μαζί της, επειδή θα είναι τα πρώτα θύματα μιας ενδεχόμενης επίθεσης, οι πιθανοί σύμμαχοί τους μπορεί να είναι ελάχιστοι ή σε διαφορετική περιφέρεια και στερούνται τις δυνατότητες για εσωτερική εξισορρόπηση ή για αλλαγή της ισορροπίας ισχύος. S.Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power", στο *The Perils of Anarchy*, σελ.223.

αντιμετωπίσουν άμεσες απειλές κατά της εσωτερικής-εξωτερικής τους κυριαρχίας. Χαρακτηριστικά ο Rothstein αναφέρει:

«[...] οι βέλτιστες στρατηγικές για τα μικρά και τα μεγάλα κράτη διαφέρουν[...] Οι μεγάλες δυνάμεις συμμαχούν λόγω απειλών στην ισορροπία του διεθνούς συστήματος, ενώ οι μικρές δυνάμεις συμμαχούν εξαιτίας των απειλών της κυριαρχίας τους»²⁸⁵.

Αναμφίλεκτα η φύση του Διεθνούς Συστήματος επιτάσσει από τα λιγότερο ισχυρά κράτη να διαμορφώσουν και να υλοποιήσουν μια αξιόπιστη Υψηλή Στρατηγική με αντικειμενικό στόχο την περιστολή- ανάσχεση οποιασδήποτε άμεσης ή έμμεσης απειλής του Διεθνούς περιβάλλοντος επιβάλλοντας τους δικούς τους κανόνες στον αντίπαλο. Για παράδειγμα η διαμάχη με τον ισχυρό θα μπορούσε να μεταφερθεί στο πολιτικό πεδίο αυξάνοντας υπέρμετρα τον βαθμό αποτελεσματικότητας της Υψηλής Στρατηγικής, εάν και εφόσον το λιγότερο ισχυρό κράτος²⁸⁶ :

α) ανακαλύψει στοιχεία πολιτικής ισχύος (εσωτερική νομιμοποίηση) που αξιοποιούν τις αδυναμίες του αντιπάλου,

β) εκμεταλλευθεί επιτυχημένα την πολιτική ισχύ του έναντι της αδυναμίας του αντιπάλου του να αποκτήσει πολιτική υπεροχή,

γ) αποδώσει ιδιάζουσα βαρύτητα στην πολιτική του υπεροχή για να εξουδετερώσει την στρατιωτική υπεροχή του αντιπάλου. (Η στρατηγική είναι η τέχνη που καθιστά την υπεροχή σου αποφασιστική).

Σε τελική ανάλυση θα λέγαμε ότι η διατήρηση της εσωτερικής και εξωτερικής κυριαρχίας ενός λιγότερου ισχυρού κράτους εμπεριέχει το στοιχείο του τραγικού²⁸⁷, και αυτό γιατί η διατήρηση της αυτονομίας του και της πολιτικής του ταυτότητας είναι εφικτή από τη στιγμή που διαθέτει και διατηρεί την ικανότητα αυτόνομης δράσης τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Με διαφορετικά λόγια οποιαδήποτε μορφή αντιπαράθεσης- σύγκρουσης ενός λιγότερου ισχυρού κράτους με μια μεγάλη δύναμη ισοδυναμεί με περιορισμό της αυτονομίας-κυριαρχίας του, γιατί εάν αναζητήσει και αποκτήσει την προστασία μιας άλλης μεγάλης δύναμης θα χάσει ένα μέρος της εσωτερικής του κυριαρχίας, ενώ εάν προσπαθήσει να αποτρέψει, με εφαρμογή εσωτερικής εξισορρόπησης, τον ισχυρό καλείται να αντιμετωπίσει την αδιαμφισβήτητη υπεροχή της στρατιωτικής του ισχύος²⁸⁸.

²⁸⁵ R. Rothstein, *Alliances and Small Powers*, σελ.177.

²⁸⁶ Βλέπε V.Sveics, *Small Nation Survival*, σελ.41. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τη Σουηδία ή οποία εκμεταλλεύθηκε άριστα τις εθνικές τις πηγές ισχύος στην διαμόρφωση της εθνικής της στρατηγικής, όπως είναι η ομοιογένεια του πληθυσμού της, η συμπαγή εθνική της παράδοση, η πολιτική και κοινωνική της σταθερότητα, το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης κα. Ibid, σελ.34. Επίσης η Τσεχοσλοβακία το 1968 χρησιμοποίησε την πολιτική της ισχύ για να ουδετεροποιήσει την στρατιωτική υπεροχή της Ε.Σ.Σ.Δ. Ibid, σελ.12.

²⁸⁷ Το στοιχείο του τραγικού που αναφέρεται κατά την διαδράση-αλληλεπίδραση των κρατών εντός του Διεθνούς Συστήματος, εμπεριέχεται πλήρως στην περιγραφή του Πελοποννησιακού πολέμου από τον Θουκυδίδη. Για εκτενή ανάλυση του τραγικού που αναφέρεται στη Θουκυδίδεια ανάλυση βλέπε David Bedford & Thom Workman, "The tragic reading of the Thucydidean tragedy", *Review of International Studies*,(2001),27, σελ.51-67.

²⁸⁸ Βλέπε D. Vital, *The Survival of Small States*, σελ.12.

2.4.3. Ερμηνεία στρατιωτικών στρατηγικών από την Νεορεαλιστική θεωρία

Τοιουτοτρόπως η διαδικασία της εκλογής, υιοθέτησης και υλοποίησης μιας αμυντικής ή επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής από ένα λιγότερο ισχυρό κράτος²⁸⁹, ερμηνεύεται- επεξηγείται με μια σειρά κριτηρίων- μεταβλητών που εδράζονται στις βασικές παραδοχές του Παραδοσιακού Παραδείγματος, (δηλαδή στην άνιση ανάπτυξη, στα αναφαινόμενα διλήμματα ασφαλείας, στον προσδιορισμό του εθνικού συμφέροντος, στις ανακατανομές ισχύος και συμφερόντων, κ.α.). Με άλλα λόγια, χρησιμοποιώντας ως θεωρητικό θεμέλιο το Παραδοσιακό Παράδειγμα και τις συμπαραμαρτούντες κατευθύνσεις του Πολιτικού Ρεαλισμού, απολήγει στις ακόλουθες προσδιοριστικές μεταβλητές- προϋποτιθέμενες συνθήκες, στις οποίες περιλαμβάνονται, η διαμόρφωση της εκάστοτε ισορροπίας ισχύος, οι δομικές επιρροές του Διεθνούς Συστήματος με απότοκο την δημιουργία παραθύρων ευκαιριών και τρωτότητας, οι μεταβλητές συνθήκης²⁹⁰, (τοπογεωγραφία, τεχνολογία), οι εκάστοτε κυβερνητικές και στρατιωτικές γραφειοκρατικές ομάδες που συμμετέχουν στην διαδικασία διαμόρφωσης της Υψηλής Στρατηγικής, κ.α. Αναλυτικότερα στις εν λόγω μεταβλητές εμπερικλείονται²⁹¹:

α) οι πολιτικοί στόχοι που οριοθετούνται από το εκάστοτε κράτος, εάν δηλαδή το συγκεκριμένο κράτος επιδιώκει να αλλάξει το υπάρχον status-quo ή να επαναφέρει το status-quoante θα πρέπει να υιοθετήσει μια επιθετική στρατηγική. Για παράδειγμα τα αναθεωρητικά κράτη όπως η Γαλλία την εποχή του Ναπολέοντα²⁹², ή η Γερμανία του Χίτλερ υιοθέτησαν επιθετικές στρατηγικές, το ίδιο και η Γαλλία το 1870 για την επανάκτηση της Αλσατίας και της Λορένης από τη Γερμανία²⁹³,

β) η διαμόρφωση της ισορροπίας στρατιωτικής ισχύος δίνει κάποιο πλεονέκτημα στην εφαρμογή επιθετικών στρατηγικών, δηλαδή ανοίγει ένα

²⁸⁹ Για να μπορέσουμε να εκτιμήσουμε τους λόγους που παρωθούν τα κράτη στην υιοθέτηση επιθετικών ή αμυντικών στρατιωτικών στρατηγικών θα πρέπει να εξετάσουμε-συνυπολογίσουμε την ισορροπία μεταξύ επίθεσης- άμυνας και την διάκριση μεταξύ άμυνας- επίθεσης. Η ισορροπία άμυνας-επίθεσης μπορεί να οριστεί, (και κατά επέκταση να υπολογισθεί), ως η επένδυση που πραγματοποιείται για στρατιωτική ισχύ με αντικειμενικό σκοπό την υποστήριξη επιθετικών επιχειρήσεων, την οποία ο επιτιθέμενος πρέπει να επιτύχει για να αντισταθμίσει την αντίστοιχη επένδυση σε στρατιωτική ισχύ του αμυνόμενου για την υποστήριξη αμυντικών αποστολών. Η άμυνα απολαμβάνει υψηλό συγκριτικό πλεονέκτημα όταν η απαιτούμενη επένδυση για την επίθεση είναι αρκετά υψηλή. Η διάκριση μεταξύ άμυνας- επίθεσης είναι εφικτή όταν είναι πλήρως διακριτές, δηλαδή οι στρατιωτικές πηγές που χρησιμοποιούνται για διεξαγωγή επίθεσης δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν για άμυνα και το αντίστροφο. Βλέπε C.Glaser, "Realist as Optimists", στο Benjamin Frankel, Realism: Restatements and Renewal, σ.σ. 134-135. Επίσης βλέπε R.Jervis, "Cooperation Under the Security Dilemma", σελ.187.

²⁹⁰ Ως μεταβλητή συνθήκης ορίζεται «μια μεταβλητή που εκφράζει μια προϋποτιθέμενη συνθήκη. Οι τιμές των μεταβλητών συνθήκης διέπουν το μέγεθος της επίδρασης που έχουν οι ανεξάρτητες μεταβλητές και οι παρεμβαίνουσες μεταβλητές στις εξαρτημένες μεταβλητές και σε άλλες παρεμβαίνουσες μεταβλητές». Βλέπε Stephen Van Evera, Εισαγωγή στην Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης, σελ.27.

²⁹¹ Για την εξαγωγή των συγκεκριμένων προσδιοριστικών μεταβλητών αναφορικά με την ερμηνεία των στρατιωτικών στρατηγικών στηριχθήκαμε στις ακόλουθες μελέτες: B. Posen, The Sources of Military Doctrine, J. Mearsheimer, Conventional Deterrence, S. Van Evera, Causes of War, J. Snyder, The Ideology of the Offensive, A. Platias, High Politics in Small Countries, R.Jervis, "Cooperation under Security Dilemma", S.Van Evera, "The Cult of the Offensive and the Origins of the First World War", J.Snyder, "Civil-Military Relations and the Cult of the Offensive, 1914 and 1984".

²⁹² Για εκτενή μελέτη της στρατιωτικής στρατηγικής του Ναπολέοντα βλέπε Archer Jones, The Art of War in the Western World, κεφ.6.

²⁹³ Για την ανάλυση του Γαλλοπρωσικού πολέμου το 1870, και για την αποφασιστική μάχη στο Σεντάν, που έκρινε και το αποτέλεσμα της πολεμικής αναμέτρησης υπέρ της Πρωσίας βλέπε J.F.C.Fuller, A Military History of the Western World, vol.3, κεφ.3.

«παράθυρο ευκαιρίας»²⁹⁴ που καθιστά αποφασιστικό το πρώτο πλήγμα²⁹⁵, στο κράτος που θα αναλάβει πρώτο την έναρξη των εχθροπραξιών²⁹⁶. Αν και ένα λιγότερο ισχυρό κράτος λόγω περιορισμένων συντελεστών ισχύος υιοθετεί, ως επί το πλείστον, μια αμυντική στρατιωτική στρατηγική, δύναται υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις και συνθήκες να εφαρμόσει μια επιθετική στρατιωτική στρατηγική, αξιοποιώντας αποτελεσματικά μια στιγμιαία αλλαγή της ισορροπίας ισχύος που διανοίγει ένα «παράθυρο τρωτότητας» για το αντίπαλο κράτος²⁹⁷,

γ) η προβλεπόμενη-αναμενόμενη δραματική μείωση της σχετικής ισχύος ενός κράτους, παρωθεί στην υιοθέτηση και εφαρμογή μιας επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής, με συνεπακόλουθο να διεξαχθεί άμεσα μια επικείμενη στρατιωτική αναμέτρηση με την αναδυόμενη αναθεωρητική δύναμη, πριν να επέλθει η αλλαγή της ισορροπίας ισχύος. Πρόκειται για το δόγμα του πολέμου παρεμπόδισης²⁹⁸, το οποίο

²⁹⁴ Για παράδειγμα, πριν την έναρξη του Α' Π.Π, οι αλλαγές που σημειώθηκαν στα σχετικά μεγέθη των ενόπλων δυνάμεων, της οικονομικής ανάπτυξης καθώς και στους σχηματισμούς των στρατιωτικών συμμαχιών, δημιούργησαν ένα παράθυρο ευκαιρίας ανοίγοντας το παράθυρο τρωτότητας της Γερμανίας. Οι γερμανοί αξιωματούχοι συνεχώς προειδοποιούσαν για την ενδεχόμενη ραγδαία αύξηση της ρωσικής στρατιωτικής ισχύος κατά την περίοδο 1914-1917, αφού η Ρωσία θα πραγματοποιούσε το Μεγάλο της πρόγραμμα κατά την χρονική περίοδο 1914-1917, και μακροπρόθεσμα η ρωσική ισχύς θα ξεπερνούσε την ισχύ της Γερμανίας λόγω των υπέρτερων πλουτοπαραγωγικών πηγών. Θεωρούσαν ότι η διεξαγωγή ενός πολέμου παρεμπόδισης θα ήταν επιτυχής κατά το 1914 εξαιτίας των εσωτερικών και εξωτερικών προβλημάτων που αντιμετώπιζαν οι δυνάμεις της Αντάντ. Για εκτενέστερη ανάλυση βλέπε S. Van Evera, "The Cult of the Offensive and the Origins of the First World War", στο S. Miller, Sean M. Lynn-Jones, and S. Van Evera, (eds.), *Military Strategy and the Origins of the First World War*, σ.σ.80-83.

²⁹⁵ Για την διεξαγωγή ενός πρώτου πλήγματος, ο επιτιθέμενος θα πρέπει να έχει εξασφαλίσει κάποια βαθμό ασφάλειας σε ενδεχόμενο δεύτερο πλήγμα του αμυνόμενου. Δηλαδή να διαθέτει επαρκή ικανότητα για την καταστροφή της στρατιωτικής ισχύος του αμυνόμενου είτε πριν αυτός προλάβει να την χρησιμοποιήσει ή κατά την έναρξη της ανταπόδοσης, ή να αποφύγει το κόστος της ανταπόδοσης με διαρκή κινητικότητα, με την προστασία ή την εκκένωση στρατηγικών περιοχών- κέντρο βάρους. Βλέπε T. Schelling- M. Halperin, *Strategy and Arms Control*, σελ.53.

²⁹⁶ Για εκτενέστερη ανάλυση σχετικά με τα αποτελέσματα του πρώτου πλήγματος και τα οφέλη από την εκμετάλλευση των «παράθυρων ευκαιρίας» που δημιουργούνται βλέπε S. Van Evera, *Causes of War*, κεφ.3 & κεφ.4.

²⁹⁷ Το 1914 η Γερμανία υιοθετώντας το σχέδιο Σλήφφεν, αν και τροποποιημένο, προσπάθησε να εκμεταλλευθεί την ύπαρξη του παραθύρου ευκαιρίας στο τακτικό πεδίο. Δηλαδή θα διεξήγαγε πρωταρχικά μια ταχεία αποφασιστική επίθεση στη Γαλλία και θα εκμεταλλευόταν το Ρωσικό παράθυρο τρωτότητας, την αργή κινητοποίηση του Ρωσικού στρατού. Αλλά η κατασκευή του Ρωσικού σιδηροδρόμου έκλεισε το παράθυρο ευκαιρίας στο τακτικό πεδίο και ταυτόχρονα και το στρατηγικό παράθυρο ευκαιρίας για την Γερμανία. Βλέπε M. Trachtenberg, *History and Strategy*, σελ.70.

Επίσης ο Ε.Βενιζέλος κατά τον Α' Βαλκανικό πόλεμο έσπευσε να εκμεταλλευθεί το παράθυρο τρωτότητας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, συμπτύσσοντας με την βαλκανική συμμαχία και εφαρμόζοντας μια επιθετική στρατιωτική στρατηγική για την επίλυση των ελληνο-τουρκικών ζητημάτων. Ομοίως και κατά την Συνδιάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων το 1919, έσπευσε να εκμεταλλευθεί το παράθυρο ευκαιρίας για την ελληνική Υψηλή Στρατηγική που διανοίγονταν με την διασυμμαχική εντολή για την αποστολή ελληνικών στρατευμάτων στην Σμύρνη, εφαρμόζοντας μια επιθετική Υψηλή και Στρατιωτική Στρατηγική για την πραγμάτωση του αέναου εθνικού στόχου-Μεγάλη Ιδέα.

²⁹⁸ Ονομάζουμε έναν πόλεμο παρεμπόδιστικό όταν διεξάγεται για να εμποδίσει τον αντίπαλο, (ο οποίος προετοιμάζεται ή θεωρείται ύποπτος για ανάληψη επιθετικής δράσης), να διεξάγει πρώτο πλήγμα σε μεταγενέστερο χρονικό διάστημα που δεν θα ευνοεί το πρώτο κράτος. Μια βασική αιτία διεξαγωγής πολέμου παρεμπόδισης είναι η δυσχερής γεωγραφική θέση ενός κράτους, για παράδειγμα η περικυκλωσή του από εχθρικά κράτη όπως η Γερμανία πριν τον Παγκόσμιο πόλεμο, ή το Ισραήλ. Βλέπε A. Vagts, *Defense and Diplomacy*, σ.σ.263-264.

είναι δύσκολο να υιοθετηθεί από μια μικρή δύναμη εξαιτίας του υψηλού κόστους και του ρίσκου που ενέχει²⁹⁹

δ) ο γεωγραφικός³⁰⁰ και ο τεχνολογικός παράγοντας³⁰¹, είναι πολύ πιθανόν να επηρεάσουν σημαντικά την διαμόρφωση και το βαθμό αποτελεσματικότητας της εκάστοτε Στρατηγικής. Ειδικότερα για τα λιγότερο ισχυρά κράτη η γεωγραφική τους χωροθέτηση και η γεωφυσική τους μορφολογία σχετίζεται άμεσα με την ικανότητα επιβίωσής τους στο Διεθνές Σύστημα. Λόγω του γεγονότος ότι η γεωγραφική τους επικράτεια είναι συνήθως περιορισμένη στερούνται το πλεονέκτημα στρατηγικού βάθους με απότοκο να καθίστανται ευάλωτα σε μια αιφνιδιαστική επίθεση εφόσον αδυνατούν να ανταλλάξουν το πλεονέκτημα του χώρου με τον χρόνο, αναδιοργανώνοντας την άμυνα τους και αυξάνοντας σε απαγορευτικό βαθμό το κόστος του επιτιθέμενου. Στην αντίθετη περίπτωση, όπου η γεωγραφική επικράτεια είναι αρκετά ευρεία και αραιοκατοικημένη, μπορεί να αντιμετωπίσουν ανάλογους κινδύνους. Για παράδειγμα η Αυστραλία, (εκτός του πλεονεκτήματος ότι τα στρατηγικά της σύνορα συνυφαίνονται με τα εθνικά της όρια), θα έχει σοβαρά αμυντικά προβλήματα σε περίπτωση πολέμου. Αυτό γιατί ο πληθυσμός της είναι σχετικά μικρός συγκριτικά με το μέγεθος της επικράτειάς της και το σύνολο των ακτογραμμών της.

Η γεωγραφική τοποθεσία ενός λιγότερο ισχυρού κράτους προσδιορίζει σε κάποιο βαθμό το μέγεθος της απειλής-κινδύνου που συνυφαίνεται με την γεωγραφική του θέση. Δηλαδή τα λιγότερο ισχυρά κράτη που τοποθετούνται στην περιφέρεια του Συστήματος βρίσκονται σε ευνοϊκότερη θέση από αυτά που εναποθέτονται στο κέντρο του εκάστοτε Συστήματος, δηλαδή ενδιάμεσα ή εντός της επικράτειας των μεγάλων δυνάμεων. (Π.χ. έχει αποδειχθεί ιστορικά ότι το Βέλγιο, η Ουγγαρία, η Τσεχοσλοβακία, το Ισραήλ, η Πολωνία έπεσαν «θύματα» λόγω της γεωγραφικής του τοποθέτησης στο κέντρο του Συστήματος, ενώ χώρες όπως η Νέα Ζηλανδία, η Χιλή,

²⁹⁹ Ένας πόλεμος παρεμπόδισης θα μπορούσε να οδηγήσει σε έναν πόλεμο φθοράς, γεγονός που δεν δύναται να αντιμετωπιστεί από τους συντελεστές ισχύος μιας μικρής δύναμης. Ωστόσο εάν ένα μικρό κράτος διεξάγει έναν πόλεμο για άλλους λόγους, (π.χ. να εκμεταλλευθεί ένα παράθυρο ευκαιρίας ή για στρατηγική πρώτου πλήγματος για την επίτευξη ενός περιορισμένου σκοπού), τότε η λογική ενός περιορισμένου πολέμου μπορεί να υπερισχύσει. Βλέπε J.Levy, "Declining Power and the Preventive Motivation for War", σελ.107.

³⁰⁰ Ο C.Gray αναφέρει ότι ο παράγοντας της γεωγραφίας α) οριοθετεί την τοπογραφία της εθνικής ή πολυεθνικής εδαφικής επικράτειας, β) περιγράφει όλες τις όψεις- μορφές του φυσικού χαρακτήρα της εν λόγω επικράτειας, γ) διακρίνει την επικράτεια ενός κράτους από τις επικράτειες των υπόλοιπων κρατών, (η γεωγραφία επιλέγει τις γείτονες κρατικές οντότητες και πιο συγκεκριμένα τους εχθρούς και τους φίλους), δ) καθορίζει μια πολιτική πολιτισμική ζώνη ή έναν πολιτισμό, ε) διέπει, διαμορφώνει και επηρεάζει το σύνολο της διαδικασίας των ιστορικών πολιτικών επιλογών. Ο γεωγραφικός παράγοντας είναι διάχυτος στην Διεθνή Πολιτική. Καθορίζει τους δρώντες- παίκτες, (που είναι τα κυρίαρχα κράτη ή θα πρέπει να είναι), συχνά προσδιορίζει τους στόχους για τους οποίους ανταγωνίζονται τα κράτη και αποκρυσταλλώνει τους όρους υπολογισμού της ασφάλειας ενός κράτους αναφορικά με τους εταίρους του. Βλέπε C.Gray, "The Continued Primacy of Geography", σ.σ. 248-249. Επίσης M.Handel, Weak States in International System, σ.σ.70-76.

³⁰¹ Το αποτέλεσμα της τεχνολογίας στη διαμόρφωση της εκάστοτε στρατηγικής (επιθετικής- αμυντικής) είναι παράδοξο και πολύπλοκο και εξαρτάται από: α) την επιρροή του βαθμού φονικότητας του στρατιωτικού μέσου ως προς τη χρήση του, δηλαδή η αύξηση του βαθμού φονικότητας, (π.χ. η δημιουργία των πυρηνικών όπλων) ισοδυναμεί με την μείωση ή τον περιορισμό της χρήσης του, [σχετικά με το βαθμό φονικότητας των οπλικών συστημάτων βλέπε K.R. Adams, "Attack and Conquer", International Security, vol.28, no.3 (Winter 2003/04), σ.σ. 54-55] β) την αλλαγή που παρατηρείται μεταξύ της διακηρυχθείσας, της διαμορφωθείσας και της εφαρμοσθείσας στρατηγικής, γ) το συνεχώς αυξανόμενο κόστος το οποίο προκύπτει από την εξέλιξη των οπλικών συστημάτων. Βλέπε D. Snow & D.M.Drew, Making Strategy, σ.σ.53-55.

η Ιρλανδία, η Σουηδία, η Πορτογαλία, απομακρυσμένες από τις εστίες των συγκρούσεων απέφυγαν για αρκετά χρόνια τον πόλεμο ή την κατάκτησή τους)³⁰².

Επίσης η στρατηγική σημασία που προσλαμβάνει το λιγότερο ισχυρό κράτος στην εφαρμογή της Υψηλής Στρατηγικής μιας μεγάλης δύναμης, αποτελεί ένα βαρύτιμο κεφάλαιο αλλά και μια μείζονα ευθύνη για το πρώτο. Για παράδειγμα ο Φιλανδικός έλεγχος ορισμένων νησιών και εδαφικών περιοχών, ο οποίος ήταν δυνατό να απολήξει σε ανασχετικό φραγμό των θαλασσίων οδών προς το Λένινγκραντ κλείνοντας τα σύνορα απέναντί του, αποτέλεσε ζείδωρο πόθο της Σοβιετικής Υψηλής Πολιτικής. Αντίστροφα η Τουρκία απεκόμισε τα μείζονα εκμεταλλευόμενη την γεωστρατηγικής σημασίας θέση της, κυρίως κατά την περίοδο του πολέμου στο Κουβέιτ το 1991 και τις συνακόλουθες Αμερικανικές επεμβάσεις στο Ιράκ.

Τέλος εξίσου σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η φύση του εδάφους και των συνοριακών γραμμών του λιγότερου ισχυρού κράτους. Για παράδειγμα η Ελβετία συνδυάζοντας το πλεονέκτημα του ορεινού εδάφους της με έναν αξιόμαχο στρατό απέτρεψε μια Γερμανική επίθεση κατά τη διάρκεια του Β'Π.Π, ομοίως το αγγλικό κανάλι επέτρεψε στην Βρετανία να στηριχθεί στην ναυτική της ισχύ και να μην συγκροτήσει μια ισχυρή χερσαία δύναμη³⁰³. Η Φιλανδία ευνοήθηκε από το δύσβατο έδαφος στα σύνορα της με τη Ρωσία κατά την επίθεση της τελευταίας³⁰⁴, λόγω του γεγονότος ότι καθιστούσε εξαιρετικά δύσκολη τη χρήση των Ρωσικών μηχανοκίνητων αρμάτων δίνοντας συγκριτικό πλεονέκτημα στο Φιλανδικό ελαφρά οπλισμένο και ταχυκίνητο πεζικό.³⁰⁵

³⁰² Βλέπε M.Handel, Weak States in International System, σ.σ.70-76.

³⁰³ Βλέπε B. Posen, The Sources of Military Doctrine, σελ.65.

³⁰⁴ Βλέπε σχετικά με την Ρωσική επίθεση στην Φιλανδία,(Winter War),στις 30.11.1939, και τα αποτελέσματα της στρατιωτικής αναμέτρησης, Yohanan Cohen, Small Nations in Times of Crises and Confrontation, σ.σ. 263-324.

³⁰⁵ Ο G. Quester, αναφέρει ότι η ισχύ που προσφέρει η αμυντική γεωγραφική θέση ενός κράτους, για π.χ. η γεωγραφική θέση της Ελβετίας στις Άλπεις, συμβάλει στην διατήρηση της πολιτικής της ανεξαρτησίας, αφού μια μικρή χώρα μπορεί να αντιμετωπίσει τις πολυπληθέστερες ένοπλες δυνάμεις οποιασδήποτε αυτοκρατορίας που θα επιδιώξει να την ελέγξει.G. Quester, Offense and Defense in the International System,σελ.8

Ομοίως η τεχνολογία³⁰⁶, μπορεί να ευνοεί την άμυνα,(π.χ. ο συνδυασμός το όπλων μικρού βεληνεκούς με ικανή ισχύ πυρός, τα συρματοπλέγματα, τα χαρακώματα και ο σιδηρόδρομος ευνόησαν την άμυνα κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, αντίθετα η δημιουργία των αρμάτων μάχης, η αύξηση της ταχύτητας του μηχανοκίνητου εξοπλισμού σε συνδυασμό με το δόγμα του κεραυνοβόλου πολέμου ευνόησε την επίθεση³⁰⁷), ή την επίθεση ανάλογα με την πρόοδο και τις καινοτομίες της στρατιωτικής τεχνολογίας³⁰⁸. Για παράδειγμα μια τεχνολογική καινοτομία ως προς την χρήση-λειτουργία ενός οπλικού συστήματος, δύναται να παρωθήσει στην παραγωγή ενός νέου τύπου του, που καθιστά εφικτή την εφαρμογή μιας συγκεκριμένης στρατιωτικής στρατηγικής,(επιθετικής ή αμυντικής), με χαμηλό κόστος,(π.χ. η εξέλιξη των κανονιών και των άλλων πολιορκητικών μέσων μείωσαν αισθητά το κόστος της επίθεσης σε φρουρία-κάστρα), ή αντίστοιχα μια άλλη τεχνολογική καινοτομία μπορεί να μειώσει το κόστος παραγωγής ενός συγκεκριμένου οπλικού συστήματος³⁰⁹. Με άλλα λόγια, η τεχνολογία μας παρέχει μια δομή για την εξέταση ενός αριθμού επιλογών. Όσο πιο προηγμένη είναι η τεχνολογική ανάπτυξη ενός κράτους, τόσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός και ο τύπος των πολιτικών του επιλογών, με απότοκο κατά το χρονικό διάστημα της τεχνολογικής του

³⁰⁶ Η τεχνολογία έχει βαρύνουσα-ιδιαίτερη σημασία ως αυθύπαρκτη διάσταση της Υψηλής Στρατηγικής. Ωστόσο η τεχνολογία, είτε με την έννοια ενός οπλικού συστήματος, είτε ως εξοπλισμός υποστήριξης, δεν προκαθορίζει την έναρξη, την πορεία και το αποτέλεσμα μιας μάχης, αλλά συνιστά μια σημαντική παρεμβαίνουσα μεταβλητή. Ακόμα και η πιο εξελιγμένη στρατιωτική τεχνολογία δεν μπορεί να επιφέρει ουσιαστικά αποτελέσματα εάν το στρατιωτικό προσωπικό δεν είναι άρτια εκπαιδευμένο στην χρήση των οπλικών συστημάτων ή εάν αρνηθεί να λάβει μέρος στην διεξαγωγή μιας μάχης. Το συμπέρασμα που εξάγεται είναι ότι η στρατιωτική στρατηγική σε κάθε χρονική περίοδο, σε όλα τα επίπεδα και μεταξύ οποιουδήποτε συνδυασμού αντιπάλων πρέπει να διαθέτει μια τεχνολογική διάσταση. Επειδή η τεχνολογία είναι μόνο μια διάσταση του ενιαίου συνόλου της Στρατηγικής υπάρχει η δυνατότητα αντισταθμιστικών παροχών από τις υπόλοιπες διαστάσεις της, όταν αναφάνεται μια ποιοτική ή ποσοτική απίσχναση. Για παράδειγμα στον πόλεμο του Βιετνάμ η Αμερικανική στρατηγική κουλτούρα απέτυχε πολιτικά και λειτουργικά, σε αντίθεση με την στρατηγική αποτελεσματικότητα της τεχνολογικής της διάστασης στο τακτικό επίπεδο με απόρροια την αποφυγή μιας ενδεχόμενης ήττας. Βλέπε C.Gray.Modern Strategy, σ.σ.37-38. Επίσης σχετικά με το τεχνολογικό επίπεδο της Υψηλής Στρατηγικής βλέπε E.Luttwak, Strategy, The Logic of War and Peace, σ.σ. 73-81.

Η σχέση γεωγραφίας- τεχνολογίας είναι αναμφίλεκτα συμφυρούμενη. Η τεχνολογία επηρεάζει το πεδίο της τακτικής σύμφωνα με τις απαιτήσεις και τους περιορισμούς των φυσικών συνθηκών. Η στρατιωτική και πολιτική τεχνολογία εκτός από την διεξαγωγή ενός πολέμου, δημιουργείται και διαμορφώνεται από τα εκάστοτε φυσικό περιβάλλον. Αν και είναι αληθές ότι η Υψηλή Στρατηγική υπερβαίνει τους συγκεκριμένους γεωγραφικούς παράγοντες, χρησιμοποιώντας σε οποιοδήποτε περιβάλλον τη μάχη για την επίτευξη του πολιτικού στόχου του πολέμου, παρά ταύτα αυτό το οποίο χρησιμοποιεί η Στρατηγική είναι το αποτέλεσμα της «γραμματικής» του πολέμου το οποίο οσμώνεται μέσα από το γεωγραφικό αρχέτυπο. Βλέπε C.Gray, "Inescapable Geography", στο C.Gray&G.Sloan, Geopolitics, Geography and Strategy, σελ.174.

³⁰⁷ Βλέπε Stephen Van Evera, "Offense, Defense and the causes of War", σελ.17.

³⁰⁸ Στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο η τεχνολογία έδινε ένα αδιαμφισβήτητο πλεονέκτημα στην άμυνα. Από τη στιγμή που ο αμυνόμενος μπορούσε να κινητοποιήσει και να μεταφέρει μέσω σιδηροδρόμων μια επαρκή στρατιωτική δύναμη για να καλύψει το εκτεθειμένο του μέτωπο και να συγκεντρώσει στρατιωτικές δυνάμεις σε ασφαλείς περιοχές δεν ήταν εφικτή η επίτευξη αποφασιστικού πρώτου πλήγματος από τον επιτιθέμενο. Για παράδειγμα οι Γερμανοί που αμύνονταν στην Ανατολική Πρωσία χρησιμοποίησαν το σιδηροδρομικό δίκτυο για να κινούνται μεταξύ των δύο πλευρών που είχε δημιουργήσει ο κυκλωτικός ελιγμός των Ρωσικών δυνάμεων πετυχαίνοντας με τον τρόπο αυτό τοπική υπεροχή ισχύος, παρά την αριθμητική τους αδυναμία στο επίπεδο του θεάτρου του πολέμου. Βλέπε J.Snyder, The Ideology of the Offensive, σελ.21.

³⁰⁹ Βλέπε S.M. Lynn-Jones, "Offense and Defense Theory and its Critics", σελ.667.

πρωτοκαθεδρίας,(σε σχέση με τους εν δυνάμει αντιπάλους του), το παιχνίδι της διεθνούς πολιτικής να παίζετε στο δικό του γήπεδο και με τους δικούς του όρους³¹⁰.

ε) οι αναφαινόμενες πολλαπλές απειλές κατά της εσωτερικής-εξωτερικής του κυριαρχίας, δηλαδή όταν το λιγότερο ισχυρό κράτος έχει να αντιμετωπίσει δύο ή περισσότερους αντιπάλους χωρίς την δυνατότητα εξωτερικής εξισορρόπησης. Σύμφωνα με τη θεωρία του πολέμου των δύο μετώπων,(Σχέδιο Σλήφεν)³¹¹, το απειλούμενο κράτος θα πρέπει να υιοθετήσει επιθετική στρατηγική πρώτου πλήγματος³¹², εναντίων του ισχυρότερου από τους δύο αντιπάλους, συγκρατώντας τον λιγότερο ισχυρό με μια μικρή σχετικά ένοπλη δύναμη έως ότου επιβάλει την πολιτική του θέληση στο ισχυρότερο. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο B.Posen:

«Ένα επιθετικό δόγμα επιτρέπει στο κράτος να επιλέξει τον χρόνο και τον χώρο της μάχης. Εάν οι συνδυασμένες στρατιωτικές δυνατότητες των αντιπάλων του είναι υπέρτερες, η υιοθέτηση επιθετικού δόγματος θα είναι ελκυστική. Με μια επιθετική κίνηση το απομονωμένο κράτος μπορεί να επιτεθεί και να νικήσει τους αντιπάλους του διαδοχικά, περιορίζοντας τα αποτελέσματα από την ανισορροπία των δυνατοτήτων»³¹³.

Από την ανωτέρω ανάλυση εξάγονται οι ακόλουθες υποθέσεις εργασίας:

³¹⁰ Βλέπε σχετικά P.Smith, J..P.Allen, J.H.Stewart II,F.Douglas Whitehouse, Creating Strategic Vision, σελ.120

³¹¹ Για εκτενή ανάλυση του Σχεδίου Σλήφεν, δηλαδή της διεξαγωγής μιας στρατιωτικής αναμέτρησης σε δύο μέτωπα βλέπε Marc Trachtenberg, History & Strategy, σ.σ. 58-63 και Archer Jones, The Art of War in the Western World,σ.σ.434-43. Επίσης σχετικά με το Σχέδιο Σλήφεν, την αναπροσαρμογή του από τον Μόλτκε και την εφαρμογή στον Α'Π.Π βλέπε J.F.C. Fuller, A Military History of the Western World, vol.3, σ.σ.193-210 και J.Snyder, The Ideology of the Offensive, σ.σ.107-116.

³¹² Υιοθετώντας τον ορισμό του Παναγιώτη Κονδύλη, πρώτο πλήγμα «είναι μια συντονισμένη και ακαριαία ενέργεια όλων των κλάδων των ενόπλων δυνάμεων προς εκμηδένιση των ζωτικών σημείων του εχθρικού πολεμικού δυναμικού, ιδίως όσον εμφανίζονται κρίσιμα μέσα στη δεδομένη συγκυρία». Π.Κονδύλης, Θεωρία του Πολέμου, σελ.397. Ένας άλλος ορισμός που μπορούμε να αποδώσουμε είναι η αποφασιστική και αποτελεσματική εφαρμογή της συνισταμένης της στρατιωτικής ισχύος υπό την επίτευξη στρατηγικού αιφνιδιασμού για την εξουδετέρωση-διάλυση του κέντρου βάρους του αντιπάλου.

Ο S.Van Evera, εξετάζοντας ενδελεχώς το πλεονέκτημα της πρώτης κίνησης,(είτε ως στρατιωτικής κινητοποίησης είτε ως πρώτο πλήγμα), καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο βαθμός της αποτελεσματικότητάς της είναι απότοκο τεσσάρων παραγόντων: α) εάν και εφόσον είναι εφικτό να επιτευχθεί αιφνιδιασμός, δηλαδή εάν ο επιτιθέμενος δύναται να σχεδιάσει και να εκτελέσει το πρώτο πλήγμα χωρίς να γίνει αντιληπτός μέχρι την έναρξη της επίθεσης, β) το αποτέλεσμα του αιφνιδιαστικού πρώτου πλήγματος στην ισορροπία στρατιωτικής ισχύος μεταξύ των δυο πλευρών, δηλαδή εάν επιτεύχθηκε ανακατανομή στην ισορροπία στρατιωτικής ισχύος υπέρ του επιτιθέμενου, γ) η διαμόρφωση της ισορροπίας μεταξύ άμυνας- επίθεσης, δηλαδή εξετάζεται εάν ο επιτιθέμενος απέκτησε την ικανότητα για την κατάκτηση και άλλων εδαφικών περιοχών, ή δύναται μόνο να προβάλλει αποτελεσματική άμυνα, δ) το μέγεθος του πολιτικού τιμήματος που καλείται να καταβάλει, λόγω του γεγονότος ότι η διεξαγωγή του πρώτου πλήγματος δεν νομιμοποιείται από τις θεμελιώδεις αρχές του Διεθνούς Δικαίου. Βλέπε S. Van Evera, Causes of War, σ.σ. 69-70.

Επίσης στο ζήτημα ως προς το αν το πλεονέκτημα του πρώτου πλήγματος συνιστά παράγοντα ισορροπίας ή ανισορροπίας αυξάνοντας το ρίσκο για ενδεχόμενες στρατιωτικές αναμετρήσεις, η “θεωρία της σταθερότητας”, συμφωνεί με την παρατήρηση του Thomas Schelling «ότι η πιθανότητα ενός πολέμου προσδιορίζεται από το μέγεθος της αμοιβής- οφέλους που είναι απόρροια της πρώτης κίνησης». Συνεπακόλουθα μειώνοντας τα οφέλη τις πρώτης κίνησης, μέσω της αποδυνάμωσης της δυνατότητας για την επίτευξη αιφνιδιαστικού πρώτου πλήγματος και αποκτώντας την δυνατότητα ενός δεύτερου ανταποδοτικού πλήγματος, μετριάζονται οι πιθανότητες για την έναρξη ενός πολέμου.

Στην “θεωρία της ισορροπίας” εμπερικλείονται όλες οι υποθέσεις εργασίας αναφορικά με το ρίσκο (ενός πολέμου) που αναφύεται στο πλεονέκτημα του πρώτου πλήγματος ή της πρώτης στρατιωτικής κινητοποίησης. Βλέπε Ibid, σ.σ. 35-37.

³¹³ B.Posen, The Sources of Military Doctrine, σελ.70.

α) τα λιγότερο ισχυρά κράτη, τα οποία είναι ικανοποιημένα με το status-quo, οικοδομούν Υψηλές Στρατηγικές, μετουσιώνοντάς τις στον συνδυασμό πολιτικών – στρατιωτικών μέσων, για την επιβίωση-ασφαλείά τους. Υιοθετούν αμυντικές στρατηγικές³¹⁴, λόγω της αναφαινόμενης αδυναμίας τους για εσωτερική εξισορρόπηση, της έλλειψης διεθνούς νομιμοποιητικής αποδοχής στην περίπτωση υιοθέτησης και εφαρμογής μιας αναθεωρητικής επιθετικής στρατηγικής, και των ισχυρών εξωτερικών πιέσεων που υφίστανται από τις μεγάλες δυνάμεις³¹⁵,
 β) λόγω της υπεροχής της άμυνας έναντι της επίθεσης σε μια αναλογία 3/1, της ευνοϊκής αναλογίας ισχύος -χώρου υπέρ του αμυνόμενου³¹⁶, των φυσικών ή τεχνητών εμποδίων που ενυπάρχουν,(απότοκο του παράγοντα της τοπογεωγραφίας)³¹⁷, καθώς και του στρατηγικού βάθους το οποίο είναι δυνατό να διαθέτει ένα λιγότερο ισχυρό κράτος καθίσταται δυνατή η διαμόρφωση και εφαρμογή μιας αμυντικής στρατηγικής.

2.4.4. Θεωρία Εσωτερικής Δομής.

Η ανωτέρω θεωρητική ανάλυση των αιτίων-ανεξάρτητων μεταβλητών και των παραγόντων,(στο επίπεδο του Διεθνούς Συστήματος), που παρωθούν ένα λιγότερο ισχυρό κράτος στην επιλογή και διαμόρφωση μιας συγκεκριμένης όψης,(επιθετικής ή αμυντικής), της Υψηλής του Στρατηγικής, επιτάσσει την ανάδειξη, εξέταση και αξιολόγηση των μεταβλητών του εσωτερικού συστήματος του εν λόγω κράτους, που επενεργούν στην διαδικασία διαμόρφωσης και εφαρμογής της Υψηλής Στρατηγικής³¹⁸. Δηλαδή την ανάδειξη των παραγόντων που επηρεάζουν

³¹⁴ Η υιοθέτηση αμυντικής στρατηγικής εξυπηρετεί την ανάγκη του λιγότερου ισχυρού κράτους να παρατείνει την διάρκεια της ένοπλης σύρραξης όσο το δυνατόν περισσότερο αυξάνοντας το κόστος του εισβολέα, καθιστώντας ασύμφορη την ολοκληρωτική του επικράτηση.

³¹⁵ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αμερικανική στρατηγική που αρχές του 21^ο αιώνα απειλεί με πόλεμο παρεμπόδισης όλα τα μικρά κράτη- Ιράκ, Κορέα, Ιράν- που θα επιχειρήσουν να αποκτήσουν πυρηνική επιλογή ή οπλοστάσιο χημικών και βιολογικών όπλων.

³¹⁶ Δηλαδή υπάρχει ένα βέλτιστο ποσοτικό μέγεθος σχετικά με το σύνολο των ενόπλων δυνάμεων που μπορεί να διαθέσει ο επιτιθέμενος εντός ενός συγκεκριμένου τακτικού πεδίου. Βλέπε J. Mearsheimer, *Conventional Deterrence*, σελ.44.

³¹⁷ Η γεωγραφία είναι αναπόσπαστο στοιχείο ή μια διάσταση της Στρατηγικής ή οποία συνυφάνεται στη διαμόρφωση του κάθε επιπέδου της. Ο C.Gray χρησιμοποιεί δύο παραδείγματα για την ανάλυση της λειτουργίας του γεωγραφικού παράγοντα. Στο πρώτο ο γεωγραφικός παράγοντας παρομοιάζεται με ένα εξάρτημα ενός πολύπλοκου προσώπου- μηχανικού συστήματος όπως είναι το αυτοκίνητο με τον οδηγό του. Οποιαδήποτε μεταβολή σε ένα από μέρη του συστήματος-λάστιχα, φρένα, μηχανή, ικανότητες του οδηγού- αναπόδραστα θα έχει αντίκτυπο και στα υπόλοιπα μέρη του συστήματος. Συνεπώς η μεταβλητή της γεωγραφίας όντας διαφορικά προσδιορισμένη στο πλαίσιο της συγκεκριμένης ιστορικής περίπτωσης, δύναται να επηρεάσει και τις απαιτήσεις και προσδοκίες των υπόλοιπων δρώντων που συμμετέχουν. Στο δεύτερο παράδειγμα η γεωγραφία παρομοιάζεται με ένα υλικό ενός πολύπλοκου γεύματος (π.χ. το κάρνι). Γνωρίζουμε ότι το κάρνι αποτελεί υλικό του γεύματος, ωστόσο μερικά κομμάτια μπορούν να γίνουν διακριτά,(όπως και η γεωγραφία είναι διακριτή στη στρατηγική κυρίως μέσα από τα φυσικά περιβάλλοντα στα οποία δρουν τα κράτη). Αλλά η γεωγραφία θα προσδώσει «άρωμα» σε οποιοδήποτε άλλο μέρος το οποίο δρα. Βλέπε C.Gray, “Inescapable Geography”, στο C, Gray & G.Sloan, *Geopolitics, Geography and Strategy*, σελ.170.

³¹⁸ Όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί ο K.Waltz: «Κάθε θεωρία διεθνούς πολιτικής χρειάζεται παράλληλα και μια θεωρία εσωτερικής πολιτικής, επειδή τα κράτη επηρεάζουν τη δομή του συστήματος όπως και η τελευταία τα επηρεάζει αντίστοιχα [...]Η ρεαλιστική θεωρία, από μόνη της, δεν μπορεί να χειριστεί όλα τα προβλήματα που μας απασχολούν, αλλά κάποια από αυτά. Όπως και η θεωρία της αγοράς χρειάζεται σε κάποιες περιπτώσεις την θεωρία των εταιριών, έτσι και η διεθνής πολιτική θεωρία χρειάζεται ενίοτε μια θεωρία του εσωτερικού κρατικού συστήματος». K.Waltz, *A Response to my Critics*, στο R.Keohane,(eds), *Neorealism and its Critics*,σελ.331.

Ο K.Holsti παρατηρεί ότι τα κύρια χαρακτηριστικά του εξωτερικού περιβάλλοντος δεν είναι λιγότερο σημαντικά από αυτά του εσωτερικού περιβάλλοντος των κρατών. Για το λόγο αυτό και τα τρία επίπεδα ανάλυσης (συστημικό, κρατικό, ατομικό) θα πρέπει να χρησιμοποιούνται ενίοτε με γνώμονα τον τύπο

καθοριστικά-αποφασιστικά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, τον τρόπο σχεδιασμού και εφαρμογής της Υψηλής Στρατηγικής και γενικότερα την επιλογή πολιτικής για την επίτευξη των κυριαρχικών εθνικών συμφερόντων. Με διαφορετικά λόγια στην παρακάτω ανάλυση θα επιχειρηθεί η ανάδειξη των προσδιοριστικών μεταβλητών που αναφέρονται στο εσωτερικό επίπεδο του εκάστοτε κράτους, (όπως είναι η εκτελεστική εξουσία-κυβέρνηση, οι πολιτικές και στρατιωτικές γραφειοκρατικές ομάδες, οι κοινωνικές ομάδες πίεσης, η διαμορφωμένη πολιτιστική και στρατηγική κουλτούρα, η ιδιαίτερες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες κ.α.), επιδρώντας-επενεργώντας στην διαδικασία οριοθέτησης των πολιτικών στόχων και συνακόλουθα στην επιλογή και διαμόρφωση της ανάλογης όψης της Υψηλής Στρατηγικής για την επίτευξή τους.

Ο κεφαλαιώδης λόγος που καλούμαστε να συνεπικουρήσουμε-συνυψάνουμε την ανάλυσή μας με την μελέτη και του εσωτερικού-κρατικού συστήματος απορρέει από την κεντρική προβληματική του ζητήματος των επιπέδων ανάλυσης της Θεωρία Διεθνών Σχέσεων³¹⁹, δηλαδή για να περιγραφεί και να καταδειχθεί μια σειρά κεντρικών ερωτημάτων όπως:

α) ποια είναι η κεντρική-κύρια μονάδα ανάλυσης της διεθνούς πολιτικής,
β) ποιο είναι το κυρίαρχο επίπεδο ανάλυσης, το ατομικό, το κρατικό ή το διεθνές σύστημα;

γ) ποιο επίπεδο μας παρέχει τη βέλτιστη δυνατή εικόνα για την ανάλυση-επεξήγηση, την μελέτη και την ερμηνεία των δράσεων και αντιδράσεων των κρατών.

Συνακόλουθα η εστίαση της ανάλυσης σε διαφορετικά επίπεδα δύναται να αναδείξει τον ρόλο-λειτουργία των διαφορετικών δρώντων και των εναλλακτικών αλληλοσυμπληρούμενων ή διαφορικών διαδικασιών. Για παράδειγμα η μελέτη της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους επιτάσσει πέρα από την ανάλυση του εσωτερικού συστήματος, (δηλαδή του πλαισίου που συνθέτετε από την δράση των ομάδων της πολιτικής και στρατιωτικής γραφειοκρατίας, της κυβερνητικής ελίτ, το βαθμό επιρροής της κυβερνητικής ηγεσίας στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, το ρόλο των ομάδων πίεσης, τις δεσπύζουσες οικονομικές ομάδες), και την εξέταση του επιπέδου του Διεθνούς Συστήματος, δηλαδή το βαθμό επενέργειας των κρατών στην διαμόρφωση της δομής του Συστήματος και την διαδράση της δομής προς αυτά.

Ως εκ τούτου η απάντηση στο ερώτημα σχετικά με το επίπεδο ανάλυσης στο οποίο απαιτείται να δοθεί μια ιδιαίτερη προσοχή, είναι ότι όλα τα επίπεδα θα πρέπει να ελεγχθούν υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις και συνθήκες. Ωστόσο επειδή η εξαντλητική εξέταση των εκάστοτε επιπέδων ανάλυσης, (τα οποία μπορεί να είναι τρία, πέντε, έξι ή και περισσότερα, ανάλογα με τις υποδιαιρέσεις των τριών βασικών επιπέδων)³²⁰, καθίσταται εξαιρετικά δύσκολη και χρονοβόρα, δύναται να επιλεγεί το

τον προβλημάτων που καλούμαστε να αναλύσουμε. Η όψη- εικόνα του διεθνούς συστήματος είναι ευρεία, αν και όχι περιεκτική, παρέχοντας την καλύτερη προσέγγιση για καταγραφή των κύριων χαρακτηριστικών και γνωρισμάτων της διεθνούς πολιτικής διαδικασίας σε μια σχετικά μεγάλη χρονική περίοδο. K.Holsti, *International Politics*, σελ.16.

Επίσης αναφορικά με τη σύζευξη του εσωτερικού επιπέδου-κράτος και του συστημικού επιπέδου ανάλυσης, εντός του θεωρητικού οικοδομήματος της Ρεαλιστικής Θεωρίας, με απότοκο την ενίσχυση της ερμηνευτικής της ικανότητας, βλέπε M. Spirtas, "A House Divided: Tragedy and Evil in Realist Theory" στο B.Frankel, (ed.), *Realism: Restatements and Renewal*, σ.σ. 385-423.

³¹⁹ Αναφορικά με την προβληματική των επιπέδων ανάλυσης βλέπε Kenneth Waltz, *Man, the State and War*. J. David Singer, "The Level-of -Analysis Problem in International Relations", στο Klaus Knorr & Sidney Verba (eds.), *The International System: Theoretical Essays*, σ.σ. 77-92. Barry Buzan, "The Level of Analysis Problem in International Relations Reconsidered", στο Ken Booth & Steve Smith, *International Relations Theory Today*, σ.σ. 198-216.

³²⁰ Η οριοθέτηση των επιπέδων ανάλυσης εκκινά με τον Waltz το 1959, που διακρίνει 3 επίπεδα, το ατομικό, το κρατικό και του διεθνούς συστήματος, εν συνέχεια ο D.Singer, το 1961, αναφέρεται σε 2 επίπεδα, το κρατικό και του διεθνούς συστήματος, ακολούθως το 1996 οι B.Russett & H.Starr,

βέλτιστο, αναφορικά με την συγκεκριμένη θεωρητική ανάλυση, επίπεδο με άξονα την κεντρική προβληματική των αιτίων που καλούμαστε να αναδείξουμε, το είδος των δρώντων που επενεργούν, τις δομές (εσωτερική ή εξωτερική) που παρεμβάλλονται και την σύνδεση-σύζευξη μεταξύ ανεξάρτητων και εξαρτημένων μεταβλητών. Παρά ταύτα για τον σκοπό της παρούσας ανάλυσης, δηλαδή για τον αξιόπιστο και ισχυρό έλεγχο των θεωρητικών υποθέσεων εργασίας με στόχο την εξαγωγή καταληκτικών συμπερασμάτων με υψηλό βαθμό σπουδαιότητας και μεγάλο εύρος εφαρμογής, επιλέχθηκε η κατά περίπτωση σύζευξη των προσδιοριστικών κριτηρίων των δύο θεωριών, (Εσωτερικής και Εξωτερικής Δομής)³²¹.

Επανερχόμενοι στην ανάλυση των προσδιοριστικών μεταβλητών του εσωτερικού συστήματος που επενεργούν αποφασιστικά στην διαδικασία διαμόρφωσης της Υψηλής Στρατηγικής, αναφαίνεται ως επικρατέστερη ερμηνευτική προσέγγιση για την ανάδειξη, ανάλυση και διασάφηση των ανεξάρτητων και παρεμβαίνουσων μεταβλητών η θεωρία της Εσωτερικής Δομής³²². Ουσιαστικά πρόκειται για μια θεωρητική σύζευξη-συνένωση του πρώτου-άτομο, και δεύτερου-κράτος, επιπέδου ανάλυσης της θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων που εδράζεται στην

υποδιαιρούν τα τρία επίπεδα του Waltz σε έξη, άτομα, ρόλος των ατόμων, κυβερνητική δομή, εθνικά γνωρίσματα, διεθνείς σχέσεις και διεθνές σύστημα. Τέλος το 1999 οι B.Buzan & R.Little, οριοθέτησαν, ως συνθέστερα και χρηστικότερα, τα επίπεδα ανάλυσης σε πέντε: α) άτομα, β) υπομονάδες-συνίστανται από οργανωμένες ομάδες ατόμων, γ) μονάδες-οντότητες που συνθέτονται από πολλαπλούς οργανισμούς-κοινότητες, δ) διεθνή υποσυστήματα-ομάδες δρώντων εντός του διεθνούς συστήματος, ε) διεθνές σύστημα.

Για εκτενέστερη ανάλυση βλέπε Barry Buzan, "The Level of Analysis Problem in International Relations Reconsidered", στο Ken Booth & Steve Smith, *International Relations Theory Today*, σ.σ. 198-216. Barry Byzan & Richard Little, *International Systems in World History*, σ.σ. 68-72.

M. Hollis and St. Smith, *Explaining and Understanding International Relations*, σ.σ. 7-9 & 99-101. Δημήτριος Κώνστας & Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, *Διεθνείς Σχέσεις, Συνέχεια και Μεταβολή*, τόμος Α, σ.σ.123-131.

³²¹ Στο σημείο αυτό ακολουθήσαμε την υπόθεση των Graham Allison & Philip Zelikow, ότι « μια θεωρία εξωτερικής πολιτικής είναι ένα έμφυτο και εμπαρμένο συστατικό μιας θεωρίας διεθνούς πολιτικής. Αντίστροφα μια θεωρία του διεθνούς περιβάλλοντος είναι βασικό συστατικό μιας θεωρίας αναφορικά με την συμπεριφορά των κρατών στο εν λόγω περιβάλλον». Graham Allison & Philip Zelikow, *Essence of Decision, Explaining the Cuban Missile Crisis*, σελ.405.

Με αλλά λόγια, στην παρούσα μελέτη, επιχειρείται η εναργή και αρμονική σύνδεση των θεωριών εσωτερικής και εξωτερικής δομής, αφενός για να ελεγχθεί η διαπίστωση του K. Waltz ότι:

«Κάθε θεωρία διεθνούς πολιτικής χρειάζεται παράλληλα και μια θεωρία εσωτερικής πολιτικής, επειδή τα κράτη επηρεάζουν τη δομή του συστήματος όπως και η τελευταία τα επηρεάζει αντίστοιχα»

και αφετέρου για να καταδειχθεί ο βαθμός σπουδαιότητας των υποθέσεων εργασίας που απορρέουν από τις εν λόγω θεωρίες. Δηλαδή μέσα από την συγκριτική επαλήθευση των διαφορετικών-ανταγωνιστικών ερμηνειών που δίδονται από τις κεντρικές υποθέσεις εργασίας αναφαίνεται ο υψηλός ή ο χαμηλός βαθμός αξιοπιστίας και σπουδαιότητας της εκάστοτε θεωρίας. Συνακόλουθα η επιβεβαίωση ή η διάψευση των υποθέσεων εργασίας μέσα από τον εμπειρικό έλεγχο της περιπτώσιολογικής μας ανάλυσης θα ενισχύσει ή θα εξασθενήσει την αξιοπιστία της εκάστοτε θεωρίας. Ειδικότερα σε σχέση με το αντικείμενο της παρούσας μελέτης, δύναται να χρησιμοποιηθεί ως υπόθεση εργασίας προς έλεγχο η διαπίστωση του P. Katzenstein ως προς την αναφαινόμενη ανάγκη για τον προσδιορισμό- ανάλυση και εκτίμηση των μεταβλητών της εσωτερικής και εξωτερικής δομής με στόχο την προσαρμογή της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερο ισχυρού κράτους στις απαιτήσεις-αξιώσεις που εγείρονται.. «Οι (πολιτικές) επιλογές ενός λιγότερου ισχυρού κράτους καθορίζονται από δυο παράγοντες: τις ιστορικά διαμορφωμένες εσωτερικές δομές και τις πιέσεις της διεθνούς οικονομίας, (ή διασταλτικά τις επιδράσεις της δομής του διεθνούς συστήματος). Οι δυο αυτοί παράγοντες αλληλεπιδρούν. Κατά την διαδικασία αυτής της αλληλεπίδρασης [...] οι ανάγκες-απαιτήσεις της εσωτερικής και της διεθνούς πολιτικής συγκλίνουν (και παρωθούν) στην διαμόρφωση μιας ελαστικής προσαρμοστικής στρατηγικής». Βλέπε Peter J. Katzenstein, *Small States in World Markets*, σελ.207.

³²² Για εκτενή ανάλυση βλέπε παράρτημα Ι.

μελέτη του K.Waltz για την αναζήτηση και ερμηνεία των αιτιών του πολέμου³²³, καθώς και στο δεύτερο- οργανωτική διαδικασία, και τρίτο- γραφειοκρατική πολιτική, μοντέλο του Allison στην μελέτη του αναφορικά με την ερμηνεία της κυβερνητικής διαδικασίας λήψης αποφάσεων στην κρίση της Κούβας³²⁴. Η οροθέτηση της κρυσταλλώνεται σε μια σειρά μελετών της διεθνούς βιβλιογραφίας, στο πεδίο της συγκριτικής διεθνούς οικονομικής πολιτικής, αναφορικά με την διεξαγωγή εμπειρικής έρευνας για την ερμηνεία των διαφορετικών κρατικών συμπεριφορών σε ανάλογες-όμοιες εξωτερικές καταστάσεις,(δηλαδή στις απειλές, ευκαιρίες και τους περιορισμούς του Διεθνούς Συστήματος)³²⁵.

Χαρακτηριστικά ο P. Katzenstein αναφέρει για την σημασία της εσωτερικής δομής στην διαμόρφωση και εφαρμογή της Υψηλής Στρατηγικής.

«Μια πρωταρχική-βασική μελέτη των εσωτερικών δομών δύναται να μας δώσει μια εξήγηση-ερμηνεία των διαφορετικών (κρατικών) στρατηγικών. Αντίθετα η εξέταση των διεθνών εξελίξεων συνήθως αφήνει απροσδιόριστες τις πολιτικές τους συνέπειες για τα διαφορετικά αναπτυγμένα βιομηχανικά κράτη».

«Οι κυβερνητικές ομάδες-συνασπισμοί και τα πολιτικά δίκτυα στο εσωτερικό επίπεδο προσδιορίζουν-καθορίζουν τις στρατηγικές της εξωτερικής πολιτικής»³²⁶.

Οι βασικές παραδοχές- προσδιοριστικές μεταβλητές της θεωρίας της εσωτερικής δομής συνοψίζονται ακολούθως³²⁷:

³²³ Kenneth Waltz, *Man, the State and War*.

³²⁴ Graham Allison & Philip Zelikow, *Essence of Decision, Explaining the Cuban Missile Crisis*.

³²⁵ Η αναφορά της πολιτικής (εσωτερικής) δομής, στην Θεωρία Διεθνών Σχέσεων, και γενικότερα ο προσδιορισμός των βασικών της χαρακτηριστικών και η κατάδειξη της σημασίας της στην διαμόρφωση της κρατικής πολιτικής συμπεριφοράς, πραγματώνεται από τον K.Waltz. Συγκεκριμένα αναφέρει: «ή εσωτερική πολιτική δομή καθορίζεται, πρώτον από την λειτουργική-οργανωτική της αρχή, δεύτερον από τις εξειδικευμένες λειτουργίες των διαφορετικών-ανομοιογενών της μονάδων και τρίτων από την κατανομή των δυνατοτήτων μεταξύ των μονάδων της[...] Οι πολιτικές δομές διαμορφώνουν-καθορίζουν την πολιτική διαδικασία[...]». Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, σελ.82. Για εκτενή ανάλυση της (εσωτερικής) πολιτικής δομής βλέπε *ibid.*, σ.σ.81-88.

Σχετικά με τον θεωρητικό προβληματισμό που συνώθησε στην οροθέτηση της Εσωτερικής Δομής, παραθέτουμε ενδεικτικά τις ακόλουθες μελέτες. P. Katzenstein, "International Relations and Domestic Structures: Foreign Economic Policies of Advanced Industrial States", *International Organization*, 30,1, (Winter 1976). P. Gourevitch, *Politics in Hard Times*. M. Barnett, "High Politics is Low Politics. The Domestic and Systemic Sources of Israeli Security Policy, 1967-1977", *World Politics*, 42, 4 (1990). M. Evangelista, *Arms and Innovation*. T. Risse-Kappen, "Public Opinion, Domestic Structure, and Foreign Policy in Liberal Democracies", *World Politics*, 43, 4 (July 1991). T. Risse-Kappen, *Bringing Transnational Relations Back In*.

³²⁶ Peter J. Katzenstein, *Between Power and Plenty*, σ.σ. 13-14 & 306.

³²⁷ Αξίζει να σημειωθεί ότι η συγκεκριμένη θεωρία της Εσωτερικής Δομής που επιλέχθηκε και χρησιμοποιήθηκε ως ερμηνευτικό εργαλείο για την ευόδωση των σκοπών της παρούσας μελέτης, εκπορεύεται από το πρώτο-άτομο και το δεύτερο-κράτος επίπεδο ανάλυσης. Το δεύτερο επίπεδο εμπερικλείει εκτός από την εκτελεστική, νομοθετική και δικαστική εξουσία και ένα πολυπληθές σύνολο γραφειοκρατικών οργανισμών και ομάδων που στελεχώνονται και διοικούνται από ένα ευμέγεθες σύνολο ατόμων. Τα άτομα-πρώτο επίπεδο, που προΐστανται, (με προσδιοριστικό κριτήριο την θέση, τον ρόλο και το βαθμό ισχύος τους), τον εν λόγω οργανισμών και ομάδων επενεργούν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, (όπως ο πρόεδρος της κυβέρνησης), στην διαμόρφωση της Υψηλής Στρατηγικής. Για εκτενέστερη ανάλυση των βασικών αρχών της συγκεκριμένης γραφειοκρατικής-οργανωτικής θεωρίας της Εσωτερικής Δομής που θα χρησιμοποιηθεί για την ερμηνεία των εναλλακτικών πολιτικών και στρατιωτικών όψεων της Υψηλής Στρατηγικής των λιγότερο ισχυρών κρατών, βλέπε : α) Graham Allison & Philip Zelikow, *Essence of Decision, Explaining the Cuban Missile Crisis*, β) Morton Halperin, *Bureaucratic Politics and Foreign Policy*, γ) Frank, Horton, *Comparative Defense Policy*, δ) Jerel A. Rosati, "Developing a Systematic Decision Making Framework: Bureaucratic Politics in Perspective", ε) Peter J. Katzenstein, *Small States in World Markets*, στ) Peter J. Katzenstein, *Between Power and Plenty*, ζ) James Q. Wilson, *Bureaucracy: What*

α) Η κυβέρνηση συγκροτείται από ένα πλήθος ατόμων και οργανισμών, με διαφορετικούς στόχους, συμφέροντα και αντικείμενα, που καλούνται να αντιμετωπίσουν και να επιλύσουν τα ζητήματα και τα προβλήματα που ανακύπτουν. Ο εκάστοτε αρμόδιος πολιτικός οργανισμός-μηχανισμός της κυβερνητικής εξουσίας, αναγνωρίζει-διακρίνει τις απειλές και τις ευκαιρίες που αναφαίνονται τόσο στο εσωτερικό όσο και στο διεθνές περιβάλλον και υπεισέρχεται σε διαδικασίες για την επιλογή και εφαρμογή της ανάλογης όψης-τύπου της Υψηλής Στρατηγικής σε στενή σύνδεση με το συγκεκριμένο, (χρονικό και τοπογεωγραφικό), πλαίσιο και σε αगाστή συνέργια με το σύνολο των διατιθέμενων μέσων εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης.

β) Η ιδιαιτερότητα του εν λόγω οργανισμού έγκειται στην ιδιομορφία της συνθέσής του. Εσωκλείει ένα σύνολο δικαιοδοτικών αρχών-οργανισμών με ιδιαίτερη ικανότητα στην δέσμευση και απολαβή πόρων από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, συνεπακόλουθου του βαθμού σπουδαιότητας του αναφυόμενου προβλήματος και της αποτελεσματικότητας της εκτελεστικής λειτουργίας του εκάστοτε οργανισμού. Οι αποφάσεις που λαμβάνονται εφαρμόζονται άμεσα και δεν δύναται να παροραθούν ή να αντιστραφούν.

γ) Στο συγκεκριμένο πλαίσιο της διαδικασίας λήψης αποφάσεων, δεν υπάρχει κάποιος κυρίαρχος. Το κάθε άτομο ανάλογα με τη θέση του αντιμετωπίζει με διαφορετικό τρόπο το ίδιο ζήτημα³²⁸, ενώ ο κάθε οργανισμός είναι ελεύθερος να επιλέξει την αποστολή του καθώς και τα μέσα για την επιτεύξη της³²⁹, ωστόσο ο πρόεδρος της κυβέρνησης έχει μια ιδιαίτερη βαρύτητα στην επιλογή της τελικής απόφασης³³⁰.

δ) Η τελική απόφαση είναι αποτέλεσμα διαπραγματεύσεων και συμβιβασμών μεταξύ των συμμετεχόντων.

« Μέσα από την αλληλεπίδραση του συγκεκριμένου πλαισίου, της δομής, των συμμετεχόντων και της διαδικασίας, παράγεται η τελική απόφαση»³³¹.

Δηλωτικό-καθοριστικό ρόλο στο πλαίσιο της διαδικασίας λήψης αποφάσεων διαδραματίζουν³³²:

- 1) ο βαθμός ενδιαφέροντος και συμμετοχής-εμπλοκής του προέδρου της κυβέρνησης,
- 2) ο βαθμός ενδιαφέροντος και συμμετοχής των ατόμων και των οργανισμών της γραφειοκρατίας.

Καταληκτικά οι κρίσιμοι προσδιοριστικοί παράγοντες για την εξέταση και την βέλτιστη δυνατή ερμηνεία της επιλογής και εφαρμογής της Υψηλής Στρατηγικής, όπως αποκρυσταλλώνονται στην προηγηθείσα ανάλυση, είναι:

α) οι εκάστοτε κρατικοί πολιτικοί οργανισμοί και οι γραφειοκρατικές ομάδες με εξειδικευμένες και αποκλειστικές αρμοδιότητες στους ιεραρχημένους και οριοθετημένους τομείς της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής,

β) η κυβέρνηση και κυρίως η βαρύνουσα πολιτική επιρροή του προέδρου της,

γ) το κανονιστικό πλαίσιο των διαδικασιών λήψης αποφάσεων,

Government Agencies Do and Why They Do It, η) Robert J. Strong, *Bureaucracy and Statesmanship: Henry Kissinger and the Making of American Foreign Policy*, θ) M.Hollis and St. Smith, *Explaining and Understanding International Relations*, σ.σ. 146-149 & 155-159.

³²⁸ Βλέπε F.Horton, *Comparative Defense Policy*, σελ.105.

³²⁹ Βλέπε M. Halperin, *Bureaucratic Politics and Foreign Policy*, σελ.28.

³³⁰ Ibid., σελ.17.

³³¹ Βλέπε J.Rosati, "Developing a Systematic Decision Making Framework: Bureaucratic Politics in Perspective", σελ.251.

³³² Ibid, σελ.247.

δ) οι αναφερόμενες ανισορροπίες ισχύος και ο ανταγωνισμός συμφερόντων μεταξύ των ανωτέρω δρώντων στο πλαίσιο των διαδικασιών διαμόρφωσης της Υψηλής Στρατηγικής και της διαδικασίας λήψης αποφάσεων.

2.4.4.1. Ερμηνεία πολιτικών στρατηγικών από τη Θεωρία της Εσωτερικής Δομής.

Με αφετηριακή αρχή την προηγηθείσα ανάλυση και με γνώμονα το θεωρητικό υπόβαθρο της θεωρίας της Εσωτερικής Δομής, θα αναζητηθούν και θα καταδειχθούν οι παράγοντες- μεταβλητές που συνωθούν στην επιλογή και εφαρμογή της εκάστοτε όψης της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερου ισχυρού κράτους υπό το πρίσμα των αναφαινόμενων απειλών και ευκαιριών του εσωτερικού και εξωτερικού συστήματος. Πιο συγκεκριμένα, η εν λόγω θεωρία για την διερεύνηση και ερμηνεία των αιτιών που παρωθούν στην επιλογή του εκάστοτε τύπου πολιτικής στρατηγικής, εξετάζει την κατανομή ισχύος και συμφερόντων μεταξύ των κεντρικών δρώντων στο εσωτερικό-κρατικό επίπεδο, (δηλαδή την διαμόρφωση των ισορροπιών ή ανισορροπιών ισχύος και συμφερόντων μεταξύ των κρατικών πολιτικών οργανισμών και γραφειοκρατικών ομάδων, της εκτελεστικής εξουσίας και των ισχυρών κοινωνικών ομάδων πίεσης που ενδεχομένως να επιδρούν σε κάποιο βαθμό, στην διαδικασία λήψης αποφάσεων), βάση μιας σειράς κριτηρίων :

α) την αλληλένδετη και επαμφοτερίζουσα πολιτική σχέση μεταξύ κράτους-κυβέρνησης και κοινωνίας³³³, δηλαδή ερευνάται ο βαθμός ισχύος της εκτελεστικής εξουσίας και συνακόλουθα η πολιτική αποτελεσματικότητα³³⁴ της Υψηλής Στρατηγικής στο εσωτερικό επίπεδο-δηλαδή στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Συνεπακόλουθα εάν και εφόσον η κυβέρνηση (κράτος) είναι ισχυρή, (για παράδειγμα μια κυβέρνηση που δύναται να αντιμετωπίσει οποιεσδήποτε κοινωνικές αντιστάσεις και να εφαρμόσει την πολιτική της στο κοινωνικό σύνολο), οι πολιτικές στρατηγικές διαμορφώνονται και πραγματώνονται από τους πολιτικούς μηχανισμούς και τους γραφειοκρατικούς οργανισμούς της κυβέρνησης, αντίθετα σε ένα αδύναμο κράτος, (δηλαδή μια λιγότερη ισχυρή-αδύναμη κυβέρνηση, όπως είναι οι Η.Π.Α., η κοινωνία είναι ισχυρή ενώ το κράτος-κυβέρνηση αδύναμο), τα συμφέροντα των διαφόρων κοινωνικών ομάδων- lobbies, επενεργούν σημαντικά την διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής³³⁵. Επίσης στα δημοκρατικά πολιτικά συστήματα οι εσωτερικές

³³³ Η ανάλυση που ακολουθεί σχετικά με την διασάφηση ισχυρού και αδύναμου κράτους και τον βαθμό επιρροής των κοινωνικών ομάδων-lobbies στην διαμόρφωση της Υψηλής Πολιτικής, εδράζεται στη μελέτη του S. Krasner, Defending the National Interest, σ.σ. 55-70.

Επίσης για την σχετική κριτική που αναφύεται αναφορικά με την απλουστευμένη διάκριση μεταξύ ισχυρών και αδύναμων κρατών, (που εστιάζεται στην ανάδειξη του βαθμού ευκολίας ή δυσκολίας που ένα κράτος δύναται να αντλήσει πόρους από την κοινωνία ή να επιδιώξει την πραγμάτωση των πολιτικών του στόχων στο εξωτερικό σύστημα), βλέπε Thomas Risse –Kappen, (ed.), Bringing Transnational Relations Back In, σελ.20. Σύμφωνα με τον Thomas Risse –Kappen, «η έννοια της Εσωτερικής Δομής πρέπει να εστιάζεται στα θεσμικά χαρακτηριστικά του κράτους, της κοινωνίας και των σχέσεων κράτους- κοινωνίας, που αναπτύσσονται διακριτά από συγκεκριμένες πολιτικές». Ibid.

³³⁴ Με τον όρο πολιτική αποτελεσματικότητα εννοούμε την διαδικασία-τρόπο επιλογής, διαμόρφωσης και εκτέλεσης- εφαρμογής των πολιτικών αποφάσεων της κυβέρνησης στον λαό, τον βαθμό αποδοχής- νομιμοποίησής τους από το κοινωνικό σύνολο και τον βαθμό δυσκολίας που αναφύεται κατά την εκτέλεση της εκάστοτε πολιτικής απόφασης.

³³⁵ Αυτό γιατί στο εσωτερικό πολιτικό σύστημα, κατά την διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικής συμμετέχουν εκτός από τον πρωθυπουργό, το πολιτικό του κόμμα και τα εκάστοτε κόμματα της αντιπολίτευσης, οι αντιπρόσωποι των ενδιαφερόμενων πολιτικών και κοινωνικών ομάδων συμφερόντων, οι συνομιλητές των εσωτερικών κοινωνικών παραγόντων και οι σύμβουλοι των

κοινωνικές επιταγές επιδρούν και μερικές φορές διαμορφώνουν την συμπεριφορά του κράτους στο Διεθνές περιβάλλον³³⁶. Για παράδειγμα την περίοδο 1937-1940 οι Η.Π.Α. παρέβλεψαν την Γερμανική πρόκληση στην Ευρωπαϊκή ήπειρο όχι επειδή δεν διέθεταν της ανάλογες οικονομικές πηγές για να αναλάβουν στρατιωτική δράση, αλλά λόγω του δόγματος του απομονωτισμού³³⁷, που χαρακτήριζε την Αμερικανική εξωτερική πολιτική και της συνεπακόλουθης αποστροφής της για το ευρωπαϊκό σύστημα ισορροπίας ισχύος.

Ομοίως η Βρετανία, κατά την περίοδο 1938-1939, ανέλαβε στρατιωτική δράση έναντι της Γερμανικής πρόκλησης, παρά το γεγονός ότι η οικονομική της κατάσταση την καθιστούσε απαγορευτική, ενώ η απόφαση της βρετανικής κυβέρνησης το 1939 να αντισταθεί στο Γερμανικό κίνδυνο υπαγορευόταν όχι τόσο από διεθνείς πιέσεις αλλά από αλλαγές στην εσωτερική και πολιτική κοινή γνώμη³³⁸.

β) τη θέση-βαθμίδα-status των διαφόρων οικονομικών-κοινωνικών ομάδων-lobbies εντός του κυβερνητικού οργανισμού,(δηλαδή των πολιτικών οργανισμών και των κυβερνητικών γραφειοκρατικών ομάδων), και εντός του ευρύτερου εσωτερικού κοινωνικού συστήματος υπό την συνεκτίμηση της συμφυρόμενης κατανομής της μεταξύ τους ισχύος, για παράδειγμα η γνώση της θέσης που κατέχει η κάθε ομάδα (π.χ. τα επαγγελματικά της συμφέροντα, η ιδεολογία της, και η θέση της στη διεθνή και εσωτερική αγορά), οδηγεί σε εκτιμήσεις σχετικά με την πολιτική που ενδέχεται

πολιτικών ηγετών. Βλέπε σχετικά R.D.Putnam, "Diplomacy and Domestic politics: the logic of two-level games". International Organization, Vol.42, No.3, Summer 1988.

³³⁶ Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούμε στην φιλελεύθερη υπόθεση περί της δημοκρατικής ειρήνης, δηλαδή ότι τα δημοκρατικά κράτη δεν καταφεύγουν σε πόλεμο έναντι των άλλων δημοκρατικών κρατών. Ο μείζον λόγος που οι δημοκρατίες δεν προσφεύγουν σε πόλεμο μεταξύ τους, με βάση την ανωτέρω υπόθεση, είναι διττός. Από την μια πλευρά υφίστανται θεσμικοί περιορισμοί στο εσωτερικό επίπεδο ενός δημοκρατικού κράτους, αφενός λόγω του γεγονότος ότι η κυβέρνηση πρέπει να διασφαλίσει την εσωτερική νομιμοποίηση της πολιτικής της, διαφορετικά θα υποστεί το εκλογικό κόστος και αφετέρου υπάρχουν συστήματα ελέγχου και εξισορροπήσεων,(δηλαδή η κυβέρνηση ελέγχεται από το κοινοβούλιο ενώ η στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων συμμετέχουν πολλαπλές θεσμικές γραφειοκρατικές ομάδες και άτομα). Από την άλλη πλευρά υπάρχουν οι δημοκρατικοί κανόνες και η πολιτιστική-κοινωνική κουλτούρα.

Για εκτενή ανάλυση της υπόθεσης της δημοκρατικής ειρήνης βλέπε B. Russett, Grasping the Democratic Peace: Principles for a Post-Cold War, κεφ.7 (Princeton: Princeton University Press,1993). M.Doyle "Liberalism and World Politics", American Political Science Review, Vol.80, No.4 (December 1986). M.Doyle, "Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs", Philosophy and Public Affairs, Vol.12, No.3 (Summer 1983) και "Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs, Part 2", Philosophy and Public Affairs, Vol.12, No.4 (Fall 1983).

Για μια ενδελεχή και εμπεριστατωμένη ρεαλιστική κριτική της συγκεκριμένης υπόθεσης βλέπε K.Waltz, "The Emerging Structure of International Politics", J.J. Mearsheimer, "Back to the Future. Instability in Europe After the Cold War", και C.Layne, "Kant or Cant: The Myth of the Democratic Peace". Και τα τρία άρθρα εμπεριέχονται στο M.E. Brown, S.M.Lynn-Jones and St.Miller, (ed.), The Perils Of Anarchy.

³³⁷ Σχετικά με το δόγμα του απομονωτισμού βλέπε H.Kissinger, Διπλωματία, σ.σ.414-416.

Ο Αμερικανικός απομονωτισμός συνένωνε την προσδιορισμένη πολιτική επιλογή της αποφυγής ανάμιξης-εμπλοκής στις πολεμικές συρράξεις των ξένων κρατών με την σθεναρή-απαράκαμπτη άρνηση συμμετοχής σε συμμαχίες. Βλέπε σχετικά Selig Adler, The Isolationist Impulse, Its Twentieth Century Reaction,σελ.32. Για εκτενή ανάλυση των κοινωνικών, πολιτικών, γεωγραφικών παραγόντων και γενικότερα των προσδιοριστικών μεταβλητών που συνώθησαν στην γέννηση και διαμόρφωση της πολιτικής του απομονωτισμού βλέπε Ibid. σ.σ.15-34.

Όσον αφορά την σύγχρονη εκδοχή του νεοαπομονωτισμού, που θέτει ως μοναδικό ζωτικό συμφέρον των Η.Π.Α. την προστασία "της ασφάλειας, ελευθερίας και της περιουσίας του αμερικανικού λαού", βλέπε Barry R.Posen & Andrew L.Ross, "Competing Visions for U.S. Grand Strategy", σ.σ.9-16

³³⁸ Βλέπε R.Rosecrance & A.Stein, (eds.), The Domestic Bases of Grand Strategy,σελ.15.

να ακολουθήσει³³⁹. Οι πιο ισχυρές ομάδες είναι οι στρατιωτικές, οι πολιτικές ελίτ και η κυρίαρχη οικονομική ομάδα³⁴⁰. Συνακόλουθα οι εσωτερικές κοινωνικές δομές επενεργούν, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, στην αποτελεσματικότητα της πολιτικής, οικονομικής, στρατιωτικής και κοινωνικής συλλογικής ικανότητας δράσης³⁴¹ των εκάστοτε πολιτικών ομάδων. Για παράδειγμα οι εσωτερικές δομές που διαθέτουν στρατιωτικές λειτουργίες επενεργούν σημαντικά στην συλλογική ικανότητα στρατιωτικής δράσης, ενώ η ικανότητα των εν λόγω δομών για παραγωγή στρατιωτικής ισχύος θα αυξάνεται όσο περισσότερο συνυφαίνονται με στρατιωτικές δραστηριότητες. Ακολουθώς ο βαθμός σύζευξης του στρατιωτικού οργανισμού με τις διακριτές κοινωνικές εσωτερικές δομές συντελεί στην αύξηση, (όταν υπάρχει στενή σύνδεση), ή στην μείωση, (όταν η σύνδεση στρατού-κοινωνικών δομών είναι ισχνή), του συνόλου της παραγόμενης στρατιωτικής ισχύος. Ως εκ τούτου η προσδιοριστική μεταβλητή της δυνατότητας ενός κράτους για την ανάπτυξη επιθετικής στρατιωτικής ισχύος, είναι η ικανότητά του να παράγει πλεόνασμα ισχύος ώστε να διατηρήσει την εσωτερική του τάξη και να προβάλει την ισχύ του στο εξωτερικό, αντίστροφα η παραγωγή αμυντικής στρατιωτικής ισχύος από ένα κράτος συναρτάται από τον βαθμό της στρατιωτικής του ικανότητας για την προβολή αποτελεσματικής άμυνας σε μια ενδεχόμενη ξένη επέμβαση³⁴²,

γ) τους μηχανισμούς με τους οποίους διαμορφώνεται, επιλέγεται και εφαρμόζεται η εκάστοτε πολιτική³⁴³, για παράδειγμα εάν οι αποφάσεις λαμβάνονται με ομοφωνία – σε αντίθεση με την αρχή της πλειοψηφίας, περιστέλλονται ενδεχόμενες ριζοσπαστικές αλλαγές στην εξωτερική πολιτική, ενώ εάν εφαρμόζεται η πλειοψηφική αρχή ευνοείται ο επαναπροσδιορισμός της εξωτερικής πολιτικής, παρωθούμενος και από την αλλαγή στην εσωτερική κατανομή ισχύος³⁴⁴. Επίσης οι εν λόγω μηχανισμοί καθορίζουν και τον χαρακτήρα των διαπραγματεύσεων στο εσωτερικό του κράτους, για παράδειγμα στα δημοκρατικά καθεστώτα υπάρχει υψηλός βαθμός ανεπίσημων λήψεων αποφάσεων. Όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί ο P.Katzenstein:

« η συνεργασία που επιτυγχάνεται μέσω πολιτικών διαπραγματεύσεων, οδηγεί σε αντιπαραθέσεις μεταξύ των παραγωγικών ομάδων, της κρατικής γραφειοκρατίας

³³⁹ Βλέπε σχετικά P.Gourevitch, "Breaking with Orthodoxy: Europe in the 1930s", International Organization, Winter 1984, σελ.98.

³⁴⁰ Σχετικά με το ρόλο που διαδραματίζουν οι κυρίαρχες πολιτικές-οικονομικές ελίτ εντός του κράτους, βλέπε A.Platias, High Politics in Small Countries, σ.σ.99-101.

³⁴¹ Η συλλογική ικανότητα δράσης των εκάστοτε πολιτικών μονάδων, είναι απότοκο του στρατιωτικού οργανισμού, του βαθμού πειθαρχίας του στρατού, της ποιότητας της πολιτικής και στρατιωτικής διοίκησης σε περίοδο ειρήνης και πολέμου, και του βαθμού αλληλεγγύης των πολιτικών κατά την διάρκεια μιας στρατιωτικής αναμέτρησης. Βλέπε σχετικά R. Aron, Peace and War, σελ.54.

³⁴² Για εκτενή ανάλυση βλέπε, Stephen P. Rosen, "Military Effectiveness", σ.σ. 24-27.

³⁴³ Π.χ. στην Γερμανία κατά την πρώτη δεκαετία του 20ο αιώνα, οι εσωτερικοί παράγοντες δεν προσδιόριζαν μόνο την επιλογή Υψηλής Στρατηγικής αλλά και τα μέσα εφαρμογής της. Όταν η Γερμανική πρόκληση του ναυτικού ανταγωνισμού με την Βρετανία έγινε αισθητή, το ευέλικτο βρετανικό εσωτερικό συνταγματικό σύστημα διευκόλυνε την εξοικονόμηση πόρων για τον ναυτικό ανταγωνισμό λόγω της επικράτησης των δημοκρατικών στην διακυβέρνηση της χώρας, της επιβολής άμεσων και έμμεσων φόρων, καθώς και δασμών σε εισαγόμενα είδη σε αντίθεση με τη Γερμανία όπου η συντηρητική κυβέρνηση δεν κατάφερε να εξασφαλίσει ανάλογες οικονομικές πηγές. Για εκτενή ανάλυση βλέπε D.D'Lugo & R.Rogowski, "The Anglo- German Naval Race and Comparative Constitutional Fitness", στο R.Rosecrance & A.Stein, (eds), The Domestic Bases of Grand Strategy, σ.σ. 65-95.

³⁴⁴ Βλέπε A. Lijphart, Democracies: New Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty- One Countries, σ.σ. 4-9.

και των πολιτικών κομμάτων, όπου οι ανταλλαγές μεταξύ τους γίνονται περισσότερο η λιγότερο φανερές»³⁴⁵.

Συμπερασματικά η θεωρία της εσωτερικής δομής για να επεξηγήσει και να διασαφηνίσει τον τρόπο με τον οποίον τα κράτη επιλέγουν τις πολιτικές τους στρατηγικές εστιάζεται :

α) στα συμφέροντα- συμπληρωματικά ή αποκλίνοντα, των ανταγωνιζόμενων γραφειοκρατικών ομάδων, των πολιτικών οργανισμών του κράτους και των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών ομάδων πίεσης,

β) στην διαμόρφωση ισορροπιών ή ανισορροπιών ισχύος κατά την μεταξύ τους διαδράση- αλληλεπίδραση εντός του πλαισίου της διαδικασίας λήψεως αποφάσεων και

γ) στους μηχανισμούς λήψεως αποφάσεων, που αναφύονται στο συγκεκριμένο πλαίσιο, συνάρτηση του τύπου-είδους του εκάστοτε πολιτικού καθεστώτος-πολιτεύματος.

2.4.4.2. Ερμηνεία στρατιωτικών στρατηγικών από την Θεωρία της Εσωτερικής Δομής.

Όσον αφορά της στρατιωτικές στρατηγικές η εν λόγω θεωρία δίνει βαρύτητα σε μια σειρά συγκεκριμένων χαρακτηριστικών του κράτους και της εσωτερικής οργανωτικής δομής που νοηματοδοτούν και καθορίζουν την στρατηγική όψη που θα υιοθετηθεί. Τα βασικά-προσδιοριστικά χαρακτηριστικά του σύγχρονου κράτους κρυσταλλώνονται στην δημιουργία και ενεργό δράση του γραφειοκρατικού τομέα και στην λειτουργική εξειδίκευση των κρατικών πολιτικών οργανισμών-μηχανισμών³⁴⁶.

Ακολουθώντας την αρχή της λειτουργικής εξειδίκευσης³⁴⁷, η εθνική ασφάλεια ανατίθεται σε εξειδικευμένους-επαγγελματίες στρατιωτικούς που εκτελούν τα καθήκοντά τους εν μέσω πολύπλοκων, μεγάλου μεγέθους και άριστα δομημένων οργανισμών. Αυτοί οι στρατιωτικοί οργανισμοί δημιουργούνται για την εκτέλεση συγκεκριμένων στόχων εντός του διεθνούς περιβάλλοντος όπου κυριαρχεί η αβεβαιότητα. Η επίτευξη των στόχων τους απαιτεί, συντονισμό, σχεδιασμό, εποπτεία και ορθολογική ανάλυση του εξωτερικού περιβάλλοντος, για αυτό και αναπτύσσουν σταθερές λειτουργικές διαδικασίες³⁴⁸, παράγοντας προγράμματα για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που ανακύπτουν κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους.

³⁴⁵ P.Katzenstein, Small States in World Markets, σ.σ.91-92.

³⁴⁶ Βλέπε σχετικά B.Posen, The Sources of Military Doctrine, σελ.42.

³⁴⁷ Ο K.Waltz επικεντρώνεται στο στοιχείο της εξειδίκευσης μεταξύ των μονάδων στο εσωτερικό του κράτους. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι στο ιεραρχικά προσδιορισμένο εσωτερικό πολιτικό σύστημα οι μονάδες-οργανισμοί είναι διαφορετικές, αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και τείνουν να αυξάνουν το βαθμό της εξειδίκευσής τους. Η αύξηση της λειτουργικής εξειδίκευσης μεταξύ των εν λόγω διαφορετικών μονάδων-οργανισμών συνωθεί και στην αύξηση της μεταξύ τους αλληλεξάρτησης. Βλέπε Kenneth Waltz, Theory of International Politics, σελ.104.

³⁴⁸ Οι σταθερές οργανωτικές διαδικασίες που αναπτύσσουν οι εκάστοτε γραφειοκρατικοί οργανισμοί είναι απαραίτητες για την αξιόπιστη εφαρμογή-εκτέλεση κρίσιμων λειτουργιών-καθηκόντων τους και για την συνεπαγόμενη συμμορφωσή τους με τους στόχους τους και τους εξωτερικούς περιορισμούς που αναφέρονται. Βλέπε σχετικά Graham Allison & Philip Zelikow, Essence of Decision, Explaining the Cuban Missile Crisis, σελ.169.

Με άλλα λόγια οι στρατιωτικοί οργανισμοί³⁴⁹, δημιουργώντας αυτές τις σταθερές οργανωτικές διαδικασίες επιδιώκουν την εφαρμογή των ήδη κατασκευασμένων προγραμμάτων τους, χωρίς να λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τις επιταγές του διεθνούς συστήματος. Αντίστοιχα το στρατιωτικό προσωπικό που ζει και εργάζεται εντός των συγκεκριμένων οργανισμών, διδάσκεται να εκτελεί - μέσα από το σύστημα εκπαίδευσης, ανέλιξης και επιβράβευσης, τις υποχρεώσεις-καθηκόντά του με έναν προκαθορισμένο τρόπο³⁵⁰, με απότοκο την δημιουργία μιας στρατιωτικής γραφειοκρατίας³⁵¹. Οι στρατιωτικές γραφειοκρατίες αναπτύσσουν περιορισμένα συντεχνιακά συμφέροντα, (σχετικά με το μέγεθος που πρέπει να έχουν, τα οικονομικά τους οφέλη και τη σχετική τους θέση³⁵²), που επενεργούν σε σημαντικό βαθμό στην επιλογή της συγκεκριμένης στρατιωτικής στρατηγικής³⁵³. Συνακόλουθα, με κεντρικό άξονα τις βασικές παραδοχές της θεωρίας της Εσωτερικής Δομής, η στρατιωτική γραφειοκρατία τείνει να υιοθετεί επιθετικές στρατηγικές³⁵⁴, λόγω των ακόλουθων υποθέσεων εργασίας :

³⁴⁹ Οι στρατιωτικοί οργανισμοί πιθανόν να αποτελούν τις πιο ολοκληρωμένες ομάδες από οποιονδήποτε άλλο ολοκληρωτικό οργανισμό. Αυτό γιατί τα μέλη τους αφενός επιλέγονται από μια διαδικασία που ο ίδιος ο οργανισμός έχει διαμορφώσει και αφετέρου εκπαιδεύονται και διαπαιδαγωγούνται από αυτόν(τον οργανισμό), με στόχο την αντικατάσταση της κοινωνικής τους ταυτότητας με το συλλογικό αίσθημα- *esprit de corps*. Βλέπε E. Kier, *Imagining War*, σελ.29. Για παράδειγμα οι Γερμανοί αξιωματικοί εκπαιδεύαν και καθοδηγούσαν τόσα καλά τις μονάδες τους ώστε ο υψηλός βαθμός συνεκτικότητάς τους να παράγει υψηλά επίπεδα στρατιωτικής αποτελεσματικότητας. Βλέπε S.P.Rosen, "Military Effectiveness", σελ.21.

³⁵⁰ Η επαγγελματική στρατιωτική εκπαίδευση και η αυστηρή εκτέλεση των στρατιωτικών καθηκόντων, εξαναγκάζει το στρατιωτικό προσωπικό να εστιάζεται στις απειλές της κρατικής ασφάλειας και στον συγκρουσιακό χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος, θεωρώντας ότι ο πόλεμος είναι ένα διάχυτο στοιχείο του διεθνούς περιβάλλοντος ώστε η κρατική ασφάλεια να επιτυγχάνεται μόνο με την χρήση στρατιωτικών μέσων. Για τους λόγους αυτούς οι στρατιωτικές γραφειοκρατίες διατηρούν μια απλοϊκή, μηδενικού αθροίσματος εικόνα της διεθνούς πολιτικής και της φύσης του πολέμου, ο οποίος θεωρείται ότι είναι πολύ δύσκολο να αποφευχθεί και αδύνατο να κατασταλεί. Βλέπε J.Snyder, "Civil- Military Relations and the Cult of the Offensive, 1914 and 1984", στο S.Miller, Sean M. Lynn-Jones, and S.Van Evera, (eds.), *Military Strategy and the Origins of the First World War*, σελ.30.

³⁵¹ Ο M.Handel αναφέρει ότι η στρατιωτική διαχείριση της τεχνολογίας , για παράδειγμα οι οργανωτικές αποφάσεις σχετικά με την έρευνα, τον σχεδιασμό και επιλογή των οπλικών συστημάτων, η σχέση μεταξύ της επιστημονικής κοινότητας και της κοινότητας των βιομηχάνων, ο έλεγχος και η συντήρηση του εξοπλισμού, η εκπαίδευση κ.α., έχει δημιουργήσει μια ευμεγέθη στρατιωτική γραφειοκρατία που συνεχίζει να αναπτύσσεται μαζί με την τεχνολογία. M.Handel, *Clausewitz and Modern Strategy*, σελ.77.

Ο B.Brodie παρατηρεί ότι το επάγγελμα του στρατιωτικού είναι πολύ περιοριστικό ως προς τον τύπο προσωπικότητας που αποδέχεται και προάγει και περισσότερο απαιτητικό ως προς την ανάγκη συμμόρφωσης των μελών του και διαμόρφωσης του χαρακτήρα τους. Ως εκ τούτου τα μέλη της στρατιωτικής γραφειοκρατίας πρέπει να είναι ικανά και πρόθυμα να αποδεχτούν την πειθαρχία και την υπακοή σε κάθε ζήτημα πρωτεύουσας ή δευτερεύουσας σημασίας και την ίδια στιγμή να αναπτύξουν την ικανότητα επιβολής- διοικήσεως. Για το λόγο αυτό η στρατιωτική γραφειοκρατία επιδιώκει και δίνει έμφαση σε έναν διακριτό- ξεχωριστό τρόπο ζωής μέσω του διαχωρισμού της από την υπόλοιπη κοινωνία. B.Brodie, *War and Politics*, σελ.479.

³⁵² Βλέπε G.Allison, *Essence of Decision*. M.Halperin, *Bureaucratic Politics and Foreign Policy*, σ.σ.43-45.

³⁵³ Οι παραπάνω διαπιστώσεις συνάγονται από την μελέτη των εξής κειμένων:α) B.Posen, *The Sources of Military Doctrine*, σ.σ.41-46, β) A.Platias, *High Politics in Small Countries*, σ.σ.113-120.

³⁵⁴ Ωστόσο υπάρχουν παραδείγματα, όπως στη Γαλλία το 1936, όπου η πολιτική ηγεσία ασκούσε πιέσεις για υιοθέτηση επιθετικού δόγματος αφήνοντας αδιάφορη τη στρατιωτική γραφειοκρατία που παρέμενε προσκολλημένη στο αμυντικό δόγμα. Το ίδιο και στην Βρετανία το 1906 όπου ο ναύαρχος Φίσερ, παρά τις διαφωνίες που υπήρχαν στους κόλπους του ναυτικού, υιοθέτησε αμυντικό στρατιωτικό δόγμα. Για εκτενέστερη ανάλυση βλέπε E. Kier, *Imagining War*, σ.σ. 18-19.

α) της ανάγκης που ανακύπτει για σταθερές οργανωτικές διαδικασίες ώστε να μειωθεί η αβεβαιότητα του εξωτερικού περιβάλλοντος³⁵⁵, και συνακόλουθα να διεξαχθεί η μάχη σύμφωνα με τα προκαθορισμένα επιχειρησιακά σχέδια του επιτιθέμενου, αποστερώντας από τον αντίπαλο την δυνατότητα να εφαρμόσει τα δικά του επιχειρησιακά σενάρια³⁵⁶. Με άλλα λόγια ο θεμελιώδεις λίθος της οικοδόμησης ενός οργανισμού, κρυσταλλώνεται στην περιστολή των ακαθόριστων προβλέψεων και των τυχαίων δράσεων που απορρέουν από εκούσιες ενέργειες-δράσεις, αντικαθιστώντας τις με το στοιχείο της σταθερότητας και της κανονικότητας των οργανωμένων σχέσεων. Δηλαδή οι σταθερές οργανωτικές διαδικασίες είναι η πεμπτουσία του εκάστοτε οργανισμού³⁵⁷. Επίσης στην περίπτωση που θεωρείται αυταπόδεικτο ότι ο αντίπαλος έχει εχθρικές- απειλητικές προθέσεις, λόγω της αβεβαιότητας σχετικά με την αξιοπιστία της αποτρεπτικής στρατηγικής ή της στρατηγικής αποτελεσματικότητας της αμυντικής λειτουργίας, η στρατιωτική γραφειοκρατία τείνει να μεγεθύνει την εχθρική απειλή λαμβάνοντας υπόψη τη χειρότερη δυνατή κατάσταση στην οποία θα μπορούσε να περιέλθει, υπερεκτιμώντας ταυτόχρονα την δυνατότητα των επιθετικών της στρατηγικών και υιοθετώντας την διεξαγωγή ενός αποφασιστικού πρώτο πλήγματος με στόχο την καταστροφή του κέντρου βάρους του αντιπάλου³⁵⁸,

β) της δυνατότητας που παρέχεται για αύξηση του μεγέθους των ενόπλων δυνάμεων³⁵⁹ και του στρατιωτικού προϋπολογισμού³⁶⁰, εξαιτίας της ανάγκης που

³⁵⁵ Οι γραφειοκρατικοί οργανισμοί λειτουργούν βάση ενός σχεδίου-προγράμματος το οποίο συνδέει τις σταθερές οργανωτικές διαδικασίες όλων των επιμέρους γραφειοκρατικών μονάδων σε ένα προκαθορισμένο σχέδιο. Λειτουργώντας αυστηρά προσηλωμένοι στο προεπιλεγμένο σχέδιο-πρόγραμμα, οι γραφειοκρατικοί οργανισμοί προσπαθούν να επιβληθούν στο εξωτερικό τους περιβάλλον παρά να αντιδράσουν στα ερεθίσματά του. J.Snyder, Civil- Military Relations and the Cult of the Offensive, 1914 and 1984, στο S.Miller, Sean M. Lynn-Jones, and S.Van Evera, (eds.), Military Strategy and the Origins of the First World War, σελ.31.

³⁵⁶ Η E.Kier υποστηρίζει ότι και η υιοθέτηση ενός αμυντικού δόγματος μπορεί να μειώσει την εξωτερική αβεβαιότητα και να αυξήσει τον βαθμό ελέγχου σε μια μάχη. Η Γαλλία πριν το Β' Παγκόσμιο πόλεμο υιοθέτησε το αμυντικό δόγμα της «μεθοδικής μάχης», δημιουργώντας μια συγκεντρωτική στρατιωτική διοίκηση και μελετώντας ενδελεχώς το κάθε πιθανό ενδεχόμενο. Επίσης η υιοθέτηση από το Γαλλικό στρατό ενός αμυντικού δόγματος μετά το 1929 είχε στόχο να αυξήσει την αυτονομία του, με αποτέλεσμα την συγκρότηση μιας μικρής επαγγελματικής(αυτόνομής) δύναμης. E. Kier, Imagining War, σ.σ.15-16.

³⁵⁷ Βλέπε σχετικά J.Wilson, Bureaucracy, σ.σ.221-226.

³⁵⁸ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η καταστροφή του Τουρκικού στόλου που ήταν αγκυροβολημένος στον κόλπο της Σινώπης από το στόλο της Μαύρης Θάλασσας κατά την περίοδο του Κριμαϊκού πολέμου. Ο Τσάρος της Ρωσίας, μετά από διαβεβαίωση της Βρετανίας ότι το Βασιλικό ναυτικό δεν θα αναλάμβανε δράση από τη στιγμή που οι Ρώσοι δεν θα επιτίθονταν σε κάποιο τουρκικό λιμάνι της Μαύρης θάλασσας, είχε δώσει σαφή εντολή στο διοικητή του Ρωσικού στόλου ότι τα τουρκικά πλοία θα έπρεπε να χτυπηθούν εν πλω. Παρά ταύτα ο Ρώσος ναύαρχος ερμηνεύοντας διασταλτικά το παραπάνω περιορισμό θεώρησε αναγκαίο- λόγω της άμεσης απειλής- να επιτεθεί στον Τουρκικό στόλο που ήταν αγκυροβολημένος στην Σινώπη. Βλέπε R. Smoke, War: Controlling Escalation, σελ.182.

³⁵⁹ Ο M.Halperin παρατηρεί ότι οι οργανισμοί που έχουν ως κύρια αρμοδιότητα τη μελέτη και την αντιμετώπιση των ζητημάτων της εθνικής ασφάλειας, παρακινούνται, από την ίδια τους την αποστολή, να συντηρούν ουσιαστικά και πολυδάπανα μέσα-δυνατότητες, αναγκαίες για ανάληψη δράσης στο εξωτερικό περιβάλλον. Οι ένοπλες δυνάμεις, είναι υπεύθυνες για την δημιουργία στρατιωτικών δυνάμεων υψηλού κόστους και ως λογικό συνεπακόλουθο δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στις αποφάσεις που λαμβάνονται σχετικά με την κατανόμη των οικονομικών πόρων στους επιμέρους κρατικούς οργανισμούς. M. Halperin, Bureaucratic Politics and Foreign Policy, σ.σ. 26-27.

³⁶⁰ Ωστόσο ο βρετανικός στρατός όχι μόνο αγνόησε το οικονομικό πλεονέκτημα που θα του προσέφερε η υιοθέτηση ενός επιθετικού στρατιωτικού δόγματος, αλλά και οι αρχηγοί των τριών όπλων υπέβαλαν μετριοπαθείς οικονομικές απαιτήσεις από τον κρατικό προϋπολογισμό. Στην πραγματικότητα οι

ανακύπτει για την χρησιμοποίηση υψηλής στρατιωτικής τεχνολογίας.(π.χ. η χρήση οπλικών συστημάτων μεγάλου βεληνικού, τα ακριβή συστήματα πληροφοριών και αναγνώρισης- διαστημικοί δορυφόροι, οι διευρυμένες ανάγκες της επιμελητείας), και της ποσοτικής μεγιστοποίησης του στρατιωτικού δυναμικού για την επίτευξη τοπικής υπεροχής στο τακτικό πεδίο, με παρεπόμενο την μείωση του βαθμού αβεβαιότητας που αναφύεται ως προς την τελική έκβαση της επίθεσης³⁶¹, (μπορεί να οδηγήσει σε έναν πόλεμο φθοράς ή να ανοίξει και ένα δεύτερο μέτωπο). Φυσικό απότοκο είναι η αύξηση του γοήτρου και της αυτοεκτίμησης των στρατιωτικών. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο J.Snyder :

«οι γρήγοροι και αποφασιστικοί πόλεμοι της γερμανικής ενοποίησης μετέτρεψαν το σώμα των Πρώτων αξιωματικών σε ημίθεους, τους οποίους η υπόλοιπη κοινωνία τιμούσε και μιμείτο»³⁶²

γ) της αύξησης της αυτονομίας³⁶³ του στρατιωτικού οργανισμού³⁶⁴, της εξυπηρέτησης των συμφερόντων³⁶⁵ του και της προστασίας-διαφύλαξης της στρατηγικής του κουλτούρας, περιστέλλοντας την συχνότητα και τον βαθμό επιρροής των παρεμβάσεων της πολιτικής ηγεσίας, φυσικού συνεπακόλουθου της περίπλοκης φύσης του χαρακτήρα των επιθετικών στρατηγικών που τις καθιστούν ακατανόητες για τις πολιτικές ελίτ³⁶⁶. Αντίθετα μια αμυντική στρατηγική είναι λιγότερο περίπλοκη και συνωθεί, ως επί το πλείστον, σε μια παρατεταμένη σύγκρουση- πόλεμο φθοράς, καθιστώντας επιτακτική την παρέμβαση της πολιτικής ηγεσίας για την περιστολή του στρατιωτικού αδιεξόδου με τη σύναψη ανακωχής.

πολιτικοί ήταν αυτοί που παρακινούσαν συστηματικά τους αρχηγούς του στρατού να υποβάλουν μεγαλύτερες οικονομικές απαιτήσεις (π.χ. το 1936 η Γαλλική κυβέρνηση αύξησε τον στρατιωτικό προϋπολογισμό κατά πενήντα της εκατό). Βλέπε Elizabeth Kier, "Culture and Military Doctrine", *International Security*, σελ.90.

³⁶¹ Βλέπε : α) B.Posen, *The Sources of Military Doctrine*, σελ.49, β) A.Platias, *High Politics in Small Countries*, σελ.116

³⁶² J.Snyder, *The Ideology of the Offensive*, σελ.24. Ομοίως οι στρατιωτικές επιτυχίες του Ρωσικού στρατού κατά τον Β' Π.Π. συνετέλεσαν τόσο στην ενίσχυση του ρωσικού κράτους και στη νομιμοποίηση του καθεστώτος του, όσο και στην αύξηση τους κύρους και της δικαιοδοσίας των στρατιωτικών. Βλέπε J.Snyder, *Civil- Military Relations and the Cult of the Offensive*, 1914 and 1984, στο S.Miller, Sean M. Lynn-Jones, and S.Van Evera, (eds.), *Military Strategy and the Origins of the First World War*, σελ..54.

³⁶³ Ο Philip Selznick ορίζει την αυτονομία: «ως μια κατάσταση ανεξαρτησίας ικανή να επιτρέψει σε μια ομάδα να εξελιχθεί διατηρώντας παράλληλα μια διακριτή ταυτότητα». Δηλαδή η έννοια της αυτονομίας εμπεριέχει ένα εξωτερικό και ένα εσωτερικό στοιχείο. Το εξωτερικό στοιχείο ισοδυναμεί με την δικαιοδοσία ή την ιδιοκτησία της ομάδας, ενώ το εσωτερικό είναι η αποστολή της ή η ταυτότητάς της. Παρατίθεται στο J.Wilson, *Bureaucracy*, σελ.182.

Τα μέλη- στελέχη ενός οργανισμού έχουν ως κύριο στόχο την διασφάλιση και διατήρηση της αυτονομίας του οργανισμού που μετέχουν, ώστε να αποφασίζουν ελεύθερα για το ποιες δικαιοδοσίες θα πρέπει να κατέχουν και με ποιο τρόπο θα εκπληρώσουν την αποστολή τους. Δίνουν προτεραιότητα στον έλεγχο των πηγών-μέσων τους ώστε να χρησιμοποιηθούν για την βιωσιμότητα του οργανισμού. Βλέπε M. Halperin, *Bureaucratic Politics and Foreign Policy*, σελ.51.

³⁶⁴ Ο στρατιωτικός απολαμβάνει αυτονομία στο επιχειρησιακό επίπεδο όταν ο στρατιωτικός στόχος είναι ο αφοπλισμός του αντιπάλου του γρήγορα και αποφασιστικά με επιθετικά μέσα. Για το λόγο αυτό ο στρατιωτικός προτιμά να σχεδιάζει και να εφαρμόζει ένα επιθετικό στρατιωτικό δόγμα. Βλέπε σχετικά J.Snyder, *The Ideology of the Offensive*, σελ.25.

³⁶⁵ Την περίοδο 1870-1898 ο Γαλλικός στρατός άρχισε να αναπτύσσει μια οργανωτική ιδεολογία με κεντρικό προσανατολισμό την διεξαγωγή επιθετικών επιχειρήσεων μέσω ενός συνεκτικού επαγγελματικού στρατού. Αυτή η ιδεολογία συνετέλεσε στη προστασία των στρατιωτικών αξιών και συμφερόντων απέναντι στους υποστηρικτές της εφαρμογής μιας περιορισμένης στρατιωτικής θητείας. Βλέπε σχετικά J.Snyder, *The Ideology of the Offensive*, σελ.57.

³⁶⁶ Βλέπε Barry Posen, *The Sources of Military Doctrine*, σ.σ.49-50.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε το αντεπιχείρημα της νεορεαλιστικής θεωρίας, η οποία έχοντας ως εστιακό σημείο αναφοράς το επίπεδο του Διεθνούς Συστήματος, αναδεικνύει, ως υπόθεση εργασίας, τον τρόπο λειτουργίας της συστημικής δομής ως μηχανισμού επιβράβευσης των επιτυχημένων και τιμωρίας των αποτυχημένων κρατικών δράσεων, με απόρροια η εκάστοτε πολιτική ηγεσία να κοινωνικοποιείται σε μια κοινή κατηγορία στρατιωτικών πρακτικών, αποδυναμώνοντας την σημασία των εσωτερικών διαφορών κουλτούρας και παράδοσης. Ως εκ τούτου μερικοί οργανισμοί, από τη φύση τους, τείνουν να αντανakλούν τις ευρύτερες πρακτικές της κοινωνικής οργάνωσης, (π.χ. οι κρατικές υπηρεσίες, τα εργατικά σωματεία, οι εμπορικές επιχειρήσεις που έρχονται σε καθημερινή επαφή με τον πληθυσμό της εκάστοτε χώρας ικανοποιώντας τις ανάγκες του αντανakλούν σε πολύ μεγάλο βαθμό τα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά της εσωτερικής κοινωνικό-πολιτικής δομής), ενώ άλλοι επηρεάζονται περισσότερο από τη φύση των στόχων που καλούνται να επιτύχουν, (δηλαδή οι ένοπλες δυνάμεις λόγω της οργανωτικής τους ιδιαιτερότητας, τείνουν να λειτουργούν με τρόπους που υπαγορεύονται από την ανάγκη επίτευξης του στόχου τους, μένοντας ανεπηρέαστες από κάθε άλλον παράγοντα συμπεριλαμβανομένων και των εκάστοτε κοινωνικών δομών που της δημιουργούν)³⁶⁷.

Από την παραπάνω ανάλυση εξάγεται ως καταληκτική υπόθεση εργασίας, ότι ο εκάστοτε στρατιωτικός οργανισμός θα τείνει να υιοθετεί επιθετικές στρατηγικές, όταν αυτό καθίσταται εφικτό, (υπό συγκεκριμένους όρους και προϋποτιθέμενες συνθήκες), επειδή μετριάζουν την αβεβαιότητα του εξωτερικού παράγοντα συνωθώντας σε απίσχνανση τα επιχειρησιακά σενάρια του αντιπάλου, αυξάνουν τις υλικές παροχές και το μέγεθος της στρατιωτικής γραφειοκρατίας και εξασθενούν τον πολιτικό έλεγχο της εκτελεστικής εξουσίας-κυβέρνησης³⁶⁸, παρωθώντας στην πραγμάτωση των συντεχνιακών συμφερόντων της στρατιωτικής γραφειοκρατίας και στην διαφύλαξη της στρατηγικής της κουλτούρας.

2.5. Κεντρικές Υποθέσεις Εργασίας

Η ολοκλήρωση-πραγμάτωση του θεωρητικού υπόβαθρου της παρούσας μελέτης, μέσα από την διερεύνηση, ανάλυση και κατάδειξη των αιτιών-ανεξάρτητων μεταβλητών, που παρωθούν ένα λιγότερο ισχυρό κράτος στην επιλογή και εφαρμογή της εκάστοτε όψης της Υψηλής του Στρατηγικής, (με απότοκο την προάσπιση του συμφέροντος επιβίωσης και συνακόλουθα την επίτευξη των μειζόνων κυριαρχικών του συμφερόντων), υπό το πλαίσιο της αρμονικής τους σύνδεσης με τις θεμελιώδεις θεωρητικές κατευθύνσεις του Παραδοσιακού Παραδείγματος, αποκνήματα της μελέτης-προβληματικής των επιπέδων ανάλυσης της Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων, συνωθεί στην εξαγωγή μιας σειράς κεντρικών υποθέσεων εργασίας που θα νοηματοδοτήσουν και θα καταδείξουν τους κομβικούς άξονες των διλημάτων και των προβλημάτων που καλείται να διαγνώσει, να αξιολογήσει, να ιεραρχήσει και να επιλύσει-αντιπαρέλθει η Υψηλή Στρατηγική ενός λιγότερου ισχυρού κράτους. Με διαφορετικά λόγια, επιχειρήθηκε η θεωρητική προσέγγιση και ερμηνεία της κεντρικής προβληματικής της εν λόγω μελέτης, δηλαδή η ανάδειξη και επεξεργασία των αιτιών που συνωθούν ένα λιγότερο ισχυρό κράτος στην διαμόρφωση και

³⁶⁷ Βλέπε S.P. Rosen, "Military Effectiveness", σ.σ. 15-16.

³⁶⁸ Βλέπε A. Platias, High Politics in Small Countries, σελ. 119.

εφαρμογή μιας συγκεκριμένης όψης της Υψηλής του Στρατηγικής και συνεπακόλουθα η αξιολόγηση της στρατηγικής της αποτελεσματικότητας, υπό το πρίσμα των ερμηνευτικών-αναλυτικών εργαλείων της προβληματικής των επιπέδων ανάλυσης,(δηλαδή του Διεθνούς Συστήματος και του Εσωτερικού Συστήματος των Κρατών), που εδράζεται στις βασικές παραδοχές του Παραδοσιακού Παραδείγματος και των συμπαρομαρτούντων θεωρητικών του κατευθύνσεων,(Πολιτικός Ρεαλισμός, Νεορεαλισμός, Εσωτερική Δομή). Ως εκ τούτου, η εκτίμηση και αξιολόγηση, (υπό το συγκεκριμένο πλαίσιο των εξεταζόμενων ιστορικών περιπτώσεων της Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας της περιόδου 1912-1922), του επιπέδου ανάλυσης που μας δίδει τη βέλτιστη δυνατή θεωρητική προσέγγιση για την ανάλυση, επεξήγηση, κατανόηση και μελέτη της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερου ισχυρού κράτους για την ανάσχεση ή την αξιοποίηση των επιρροών- απειλών και ευκαιριών, του Διεθνούς Συστήματος και για την περιστολή των απειλητικών εξωτερικών πολιτικών δράσεων των ισχυρών κρατών του Συστήματος, απολήγει στις ακόλουθες κεντρικές υποθέσεις εργασίας, η διαδικασία ελέγχου των οποίων θα μεγιστοποιήσει ή θα αποδυναμώσει την αξιοπιστία και τον βαθμό σπουδαιότητας των προαναφερόμενων θεωρητικών κατευθύνσεων.

Α) Εάν ο βαθμός της απειλής είναι κυμαινόμενος,(δηλαδή σε μια ιεραρχική κλίμακα που διαμορφώνεται εντός του διαστήματος της έμμεσης ενδεχόμενης απειλής και της άμεσης πραγματικής απειλής), εντός του περιφερειακού συστήματος ενός λιγότερου ισχυρού κράτους, θα εξετασθούν τα κριτήρια και οι νομιμοποιητικές βάσεις-εσωτερική και διεθνής νομιμοποίηση, που χρησιμοποιούνται για την επιλογή των ακόλουθων πολιτικών στρατηγικών:

- α) σύμπραξη με τον ισχυρότερο ή τον απειλητικότερο συντελεστή του συστήματος για την αντιμετώπιση της απειλής,
- β) εξισορρόπηση της απειλής μέσω της σύναψης διμερών ή πολυμερών αμυντικών συμμαχιών,
- γ) εφαρμογή πολιτικής ουδετερότητας.

Με άλλα λόγια θα επιχειρηθεί η διερεύνηση,(μέσα από την εμπειρική εξέταση των ιστορικών μας περιπτώσεων της Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας της περιόδου 1912-1922), της επικρατέστερης πολιτικής όψης που δύναται να επιλέξει και να εφαρμόσει, μέσα από την διαμόρφωση και λειτουργία της Υψηλής τους Στρατηγικής, ένα λιγότερο ισχυρό κράτος υπό το πλαίσιο μιας ορθολογικής διαδικασίας διάγνωσης και αξιολόγησης των αναφαινόμενων απειλών και ευκαιριών εντός του περιφερειακού του υποσυστήματος και της ενδελεχούς αποτίμησης των διατιθέμενων μέσων εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης για την πραγμάτωση των ιεραρχημένων και προσδιορισμένων πολιτικών του στόχων. Αναμένεται, (βάση της προηγηθείσας θεωρητικής ανάλυσης και υπό την προϋπόθεση ότι το εκάστοτε κράτος λειτουργεί ορθολογικά, δηλαδή στα πλαίσια κόστους-οφέλους), το λιγότερο ισχυρό κράτος να συναρτήσει και να εφαρμόσει μια πολιτική στρατηγική, η οποία μέσα από την σύντηξη μιας πλειάδας μέσων εσωτερικής, (όπως για παράδειγμα η εσωτερική νομιμοποίηση των πολιτικών του στόχων, η χρήση των στρατιωτικών του μέσων για την ενίσχυση της αποτρεπτικής του ικανότητας, κ.α) και εξωτερικής, (για παράδειγμα η δραστηριοποίηση των αμυντικών του συμμαχιών, ή η σύναψη συμμαχιών με τα υποψήφια θύματα του ανατροπέα), εξισορρόπησης, θα εκμεταλλευθεί τα τρωτά σημεία του ισχυρού κρατικού δρώντα, (για παράδειγμα το υψηλό πολιτικό και κοινωνικό τίμημα που επιφέρουν οι απώλειες σε ανθρώπινο δυναμικό για ένα ισχυρό κράτος) και θα αξιοποιήσει στο έπακρο τα συγκριτικά του πλεονεκτήματα,(αν και στο επίπεδο των συντελεστών σκληρής ισχύος-Hard Power, μια μεγάλη δύναμη

υπερέχει, το λιγότερο ισχυρό κράτος θα μπορούσε να εφαρμόσει μια στρατηγική αντισταθμιστικής αξίας- counter value, κάνοντας χρήση βιολογικών, χημικών, ή και πυρηνικών ακόμα όπλων στα κέντρα βάρους του ισχυρού δρώντα).

Εν κατακλείδι μπορούμε να προτείνουμε για έλεγχο την υπόθεση ότι το λιγότερο ισχυρό κράτος αναμένεται :

α) να διατηρήσει την ουδετερότητά του, όταν η απειλή είναι έμμεση-εντός του περιφερειακού ή του διεθνούς συστήματος, δεν διαρρηγνύετε η ισορροπία ισχύος στο περιφερειακό του υποσύστημα και δεν διακυβεύονται θεμελιώδη κυριαρχικά του συμφέροντα,

β) να υιοθετήσει πολιτική εξισορρόπησης-εσωτερικής και εξωτερικής, στην περίπτωση που η απειλή είναι άμεση και πραγματοποιήσιμη, αναφύεται εντός του περιφερειακού του υποσυστήματος και διακυβεύονται κυριαρχικά του συμφέροντα,

γ) να συμπράξει με την απειλή, στην περίπτωση που η απειλή είναι άμεση και μη αντιμετωπίσιμη με την χρήση μέσων εξωτερικής και εσωτερικής εξισορρόπησης, ενώ απειλούνται μείζονα κυριαρχικά του συμφέροντα. Σε αυτήν την περίπτωση στόχος του λιγότερου ισχυρού κράτους είναι να διατηρήσει τουλάχιστον το συμφέρον επιβίωσης καθώς και τα μείζονα κυριαρχικά του συμφέροντα, θυσιάζοντας κάποια άλλα δευτερεύοντα συμφεροντά του για να κερδίσει χρόνο με απότοκο την ενίσχυση της αποτρεπτικής του ικανότητας απέναντι σε ενδεχόμενες νέες απαιτήσεις του ισχυρού.[Για παράδειγμα οι Μήλαιοι θα μπορούσαν να αποδεχτούν τους όρους της Αθήνας, ώστε και να διατηρήσουν το συμφέρον επιβιώσής τους αλλά και να κερδίσουν χρόνο για να ενισχύσουν την αποτρεπτική τους ικανότητα – κυρίως μέσω εξωτερικής εξισορρόπησης].

Β) Συνακόλουθα, (υπό την αφετηριακή λογική της Θεωρίας της Εσωτερικής Δομής³⁶⁹), θα καταδειχθεί η διαδικασία της διάγνωσης και του προσδιορισμού της απειλής. Η αντίληψη περί απειλής είναι μια διανοητική-γνωστική κατασκευή-λειτουργία που δημιουργεί εικόνες της πραγματικότητας και θεμελιώνεται σε παρελθούσες και παρούσες εκτιμήσεις-αξιολογήσεις της πολιτικής συμπεριφοράς των απειλητικών κρατών³⁷⁰, κυρίως στις πολιτικές τους προθέσεις-επιλογές και στις ικανότητές τους για την πραγμάτωση των προθέσεων τους³⁷¹. Ως εκ τούτου στην διαδικασία διάγνωσης του διεθνούς περιβάλλοντος και της λήψης αποφάσεων, από τις εκάστοτε γραφειοκρατικές ομάδες και την πολιτική ηγεσία, εμφοιλοχωρούν μια σειρά ψυχολογικών-διανοητικών ατομικών μεταβλητών, όπως είναι η συνεκτικότητα της ανθρώπινης σκέψης, οι προσωπικές πεποιθήσεις και προκαταλήψεις, οι διαθεσιμότητα και αντιπροσωπευτικότητας των εξωτερικών ερεθισμάτων, οι ιστορικές καταβολές, οι παρελθούσες συμπεριφορές με απότοκο την δημιουργία εσφαλμένων εντυπώσεων και παρανοήσεων.

³⁶⁹ Δηλαδή εξετάζουμε τους ψυχολογικούς παράγοντες-προθέσεις, αντιλήψεις, προϋπάρχουσες πεποιθήσεις, ιστορικές καταβολές, προκαταλήψεις, παρελθούσες εμπειρίες- των συμμετεχόντων ατόμων στην διαδικασία λήψης αποφάσεων. Για ανάλυση των ψυχολογικών παραγόντων και για το βαθμό επιδράσής τους στην διαμόρφωση Υψηλής Πολιτικής, βλέπε R.Jervis, Perception and Misperception in International Politics.

³⁷⁰ Βλέπε Klaus Knorr, "Threat Perception", στο K.Knorr,(ed.), Historical Dimensions of National Security Problems, σελ.84. Επίσης για εκτενή ανάλυση των θεωριών για την εξέταση του ζητήματος της αντίληψης της απειλής βλέπε, Raymond Cohen, Threat Perception In International Crises, σ.σ.3-16.

³⁷¹ Ως αποδείξεις των πολιτικών προθέσεων των κρατών εκλαμβάνονται : α) οι συντελεστές ισχύος-ικανότητες, β) οι πολιτικές δράσεις, γ) οι επίσημες δηλώσεις της πολιτικής ηγεσίας, δ) οι συνθήκες εντός των οποίων λειτουργεί ο ανατροπέας και η σχέση κόστους-οφέλους της πολιτικής του επιλογής. Βλέπε, Raymond Cohen, Threat Perception In International Crises, σελ.7.

Υπό το παραπάνω οροθετημένο πλαίσιο του προσδιορισμού και της διάγνωσης της απειλής θα ελεγχθεί η ακόλουθη υπόθεση εργασίας³⁷², (εάν και εφόσον η εμπειρική εξέταση των ιστορικών περιπτώσεων παρέχει τα αναγκαία στοιχεία για την πραγμάτωση του θεωρητικού ελέγχου) . Ένα κράτος θεωρείται απειλητικό για τα συμφέροντα εντός τρίτου κράτους, εάν και εφόσον ικανοποιούνται μία ή περισσότερες από τις παρακάτω συνθήκες:

α) επιδεικνύει την πολιτική πρόθεση να αγνοήσει αποδεκτούς και αναγνωρισμένους κανόνες συμπεριφοράς-διαδικασίες,

β) λειτουργεί-ενεργεί με τρόπο που περιστέλλει τα διεθνώς νομιμοποιημένα κυριαρχικά δικαιώματα των άλλων κρατών,

γ) είναι διατεθειμένο να αποδεχθεί υψηλό ρίσκο με στόχο την βελτίωση-ενίσχυση της θέσης και του ρόλου του στο Διεθνές Σύστημα

Γ) Θα διερευνηθεί η σημασία- ρόλος μιας σειράς παραγόντων,(ανεξάρτητων και παρεμβαίνουσων μεταβλητών), σε σχέση με την υιοθέτηση και την εφαρμογή επιθετικών ή αμυντικών στρατιωτικών στρατηγικών. Δηλαδή εάν κατά τη διαδικασία επιλογής της εκάστοτε στρατιωτικής στρατηγικής ιεραρχούνται και συνυπολογίζονται οι ακόλουθες μεταβλητές :

α) οι πολιτικές προθέσεις του κράτους, δηλαδή εάν η πολιτική ηγεσία του εκάστοτε κράτους θέτει ως κεφαλαιώδη πολιτικό στόχο την διατήρηση ή την αλλαγή του υπάρχοντος status-quo ή την επαναφορά το status-quantum,

β) η διαμόρφωση της ενυπάρχουσας ισορροπίας ισχύος. Δηλαδή εάν αναφύεται ένα παράθυρο ευκαιρίας ή τρωτότητας για τον αντίπαλο, ή επίκειται μια άμεση αλλαγή της υπάρχουσας ισορροπίας ισχύος υπέρ του αντιπάλου, ή ευνοείται η δυνατότητα για κατάληψη ή διατήρηση της εδαφικής επικράτειας,

γ) η τεχνολογία, η οποία λόγω καινοτομιών στα στρατιωτικά συστήματα, δύναται να υποστηρίξει την επένδυση,(σε συνάρτηση με το κόστος και την στρατηγική αποτελεσματικότητα), σε επιθετικές ή αμυντικές στρατηγικές,

δ) η τοπογεωγραφία του εκάστοτε κράτους. Δηλαδή η γεωγραφική του τοποθέτηση στο κέντρο ή την περιφέρεια του διεθνούς συστήματος, το πλεονέκτημα του στρατηγικού βάθους, η γεωμορφολογία του εδάφους των συνόρων του, κ.α. Για παράδειγμα η Ελβετία λόγω του ορεινού εδάφους της και του αξιόμαχου στρατού της απέτρεψε την Γερμανική επίθεση στον Β'Π.Π., ενώ το Ισραήλ εξαιτίας της γεωγραφικής του περικύκλωσης και του ισχνού στρατηγικού του βάθους ήταν αναγκασμένο να υιοθετήσει επιθετικό στρατιωτικό δόγμα,

ε) το είδος των συμφερόντων,(κυριαρχικά ή δευτερεύοντα), που διακυβεύονται-απειλούνται για το εκάστοτε κράτος.

Δ) Θα αξιολογηθεί και θα συνεκτιμηθεί ο ρόλος των κυρίαρχων ομάδων της γραφειοκρατίας, (οικονομικής, στρατιωτικής και πολιτικής ελίτ), στην διαδικασία επιλογής, υιοθέτησης και εφαρμογής της εκάστοτε όψης της Υψηλής και στρατιωτικής Στρατηγικής. Πιο συγκεκριμένα θα εξεταστούν οι επαλλάσσουσες διαδράσεις που αναφέρονται στο πλέγμα των σχέσεων ισχύος και του ανταγωνισμού συμφερόντων των πολιτικό-στρατιωτικών ελίτ συγκριτικά με τις ακόλουθες μεταβλητές:

α) της ανάγκης που ανακύπτει για σταθερές οργανωτικές διαδικασίες, ώστε να μειωθεί η αβεβαιότητα του εξωτερικού περιβάλλοντος,

³⁷² Η συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας συνιστά σύνθεση της υπόθεσης του Robert Jervis. Βλέπε R.Jervis, R.N Lebow, J.G. Stein,(ed.), Psychology & Deterrence, σελ.15.

β) της δυνατότητας για αύξηση του μεγέθους τους και του προϋπολογισμού τους,

γ) της ανάγκης για αύξηση της αυτονομίας τους και της εξυπηρέτησης των συμφερόντων τους, σε συνάρτηση με την δομή του διεθνούς συστήματος και τις αναφυόμενες απειλές και ευκαιρίες της.

Ε) Θα εξετασθεί η συχνότητα της χρήσης και ο βαθμός αποτελεσματικότητας, της συγκρότησης ενός πλέγματος-πλαισίου πελατειακών σχέσεων, από τα λιγότερο ισχυρά κράτη, για την διαφύλαξη του συμφέροντος επιβίωσης και την επίτευξη των κυριαρχικών τους συμφερόντων συγκριτικά με την κατανομή ισχύος στο διεθνές σύστημα και το είδος και το βαθμό των απειλών. Με αλλά λόγια το ζητούμενο είναι εάν η ασύμμετρη εργαλειώδης σχέση μεταξύ του προστάτη και του πελάτη, που εδράζεται σε μια επαμφοτερίζουσα ανταλλαγή παροχών-υπηρεσιών, θα μπορούσε υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να συνωθήσει (μέσω της παροχής στρατιωτικών, τεχνολογικών, οικονομικών και πολιτικών υπηρεσιών-ανταμοιβών από την πλευρά του προστάτη), στην αντιμετώπιση- ανάσχεση των άμεσων ή έμμεσων πραγματικών απειλών, ή στην εκμετάλλευση αναφαινόμενων παραθύρων ευκαιρίας, παρέχοντας την δυνατότητα στον πελάτη να επιτύχει στόχους δυσανάλογους προς τα μέσα του.

Στ) Μέσα από την υιοθέτηση και εφαρμογή επιθετικών ή αμυντικών στρατιωτικών στρατηγικών, από τα λιγότερο ισχυρά κράτη θα εξετασθούν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα που αναφέρονται σε σχέση με την στρατηγική τους αποτελεσματικότητα. Ειδικότερα η επιθετική στρατιωτική στρατηγική παρέχει τα ακόλουθα πλεονεκτήματα:

α) καθίσταται εύκολη στο σχεδιασμό της, από τη στιγμή που ο επιτιθέμενος εκμεταλλεύεται το πλεονέκτημα του πρώτου πλήγματος και αποκτά τον έλεγχο της κλιμάκωσης,

β) αποφεύγεται ένας πόλεμος φθοράς, εάν και εφόσον ο επιτιθέμενος εφαρμόσει στρατηγικό ελιγμό με αιφνιδιαστικό αποφασιστικό πρώτο πλήγμα.

Αντίστροφα η αμυντική στρατιωτική στρατηγική προσφέρει:

α) αριθμητικό πλεονέκτημα 3: 1 υπέρ του αμυνόμενου, καθιστώντας δύσκολη τη λειτουργία και την αποτελεσματικότητα της επίθεσης,

β) μειώνει τον κίνδυνο ύπαρξης σπειροειδών διαδικασιών³⁷³, λόγω του κλίματος αβεβαιότητας που αναπτύσσεται αναφορικά με τις προθέσεις των εκάστοτε κρατών και συνακόλουθα την αποφυγή των ανταγωνισμών, (ποσοτικών και ποιοτικών), σε στρατιωτικούς εξοπλισμούς,

γ) εσωτερική και διεθνή νομιμοποίηση των πολιτικών στόχων, εφόσον ο αμυνόμενος χρησιμοποιεί την στρατιωτική του ισχύ για να προστατεύσει-προασπίσει τα θεμελιώδη κυριαρχικά του δικαιώματα.

³⁷³ Σχετικά με τις συνθήκες που ευνοούν την ανάπτυξη σπειροειδών βλέπε R.Jervis, Perception and Misperception in International Politics, σ.σ. 62-76.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3.1. Ελληνική Υψηλή Στρατηγική των Βαλκανικών Πολέμων

Μετά το 1890 το πολυπολικό Διεθνές Σύστημα της ισορροπίας ισχύος υπεισέρχεται σε μια περίοδο μετασχηματισμού και αναδιαμόρφωσης, λόγω της ανακατανομής ισχύος και συμφερόντων μεταξύ των πόλων του Συστήματος¹, με απότοκο την προοδευτική του μετεξέλιξη σε χαλαρό διπολικό². Μείζονα αιτία για τον αναφαινόμενο πολικό ανασχηματισμό της συστημικής δομής ήταν αφενός η ραγδαία, σε ταχύτητα και έκταση, ανάπτυξη-μεγέθυνση της Γερμανίας στους προσδιοριστικούς συντελεστές της ισχύος της-οικονομία, βιομηχανία, εμπόριο, στρατός, και αφετέρου οι διευρυμένοι- αναθεωρητικοί πολιτικοί στόχοι της Γερμανικής και Ρωσικής πολιτικής ηγεσίας.

Συγκεκριμένα η γερμανική πολιτική και στρατιωτική ελίτ, μετά το 1895, προσδιόρισε και κρυστάλλωσε ως κεντρικό πολιτικό στόχο την εδαφική επέκταση του γερμανικού κράτους³, ενώ η Ρωσία επεδίωξε άτεγκτα και μεθοδικά την εδαφική της επέκταση με έναν εντελώς διακριτό ρυθμό σε σχέση με τις υπόλοιπες μεγάλες Ευρωπαϊκές δυνάμεις⁴. Αναπόδραστα μια σειρά παραγόντων,(όπως η γεωγραφική θέση της Γερμανίας με παρεπόμενο το σύνδρομο της γεωγραφικής της περικύκλωσης, η κατάρρευση του συστήματος συμμαχιών που είχε δημιουργήσει ο Μπίσμαρκ, η απίσχναση της διπλωματικής της στρατηγικής)⁵, συνώθησαν στην ανάδειξη της Γερμανίας σε μείζονα συστημική απειλή για το Ευρωπαϊκό σύστημα ισορροπίας ισχύος, με συνεπακόλουθο την ανάπτυξη συσπειρωτικών τάσεων των

¹ Με τον όρο πόλοι του Διεθνούς Συστήματος εννοούμε όλες τις μεγάλες δυνάμεις που δύνανται να επηρεάσουν προσδιοριστικά την δομή του. Δηλαδή η συστημική δομή διαμορφώνεται κατά κάποιον τρόπο από τους πόλους- μεγάλες δυνάμεις για αυτό και ιστορικά αποδεικνύεται ότι η δομή του Συστήματος είναι ολιγοπολική.

Όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί ο R. Aron: « Η δομή του διεθνούς συστήματος είναι πάντα ολιγοπολική. Σε κάθε περίοδο οι σημαντικότεροι-κυριότεροι δρώντες προσδιορίζουν το σύστημα σε μεγαλύτερο βαθμό, συγκριτικά με τον βαθμό επιρροής του συστήματος προς αυτούς». R.Aron, *Peace and War*, σελ.95.

Σχετικά με την έννοια της πολικότητας και των πόλων του Συστήματος βλέπε G.Snyder, *Alliances Politics*, σ.σ. 18 &28.

² Χαρακτηριστικά ο H.Kissinger αναφέρει : «Οι Μεγάλες Δυνάμεις είχαν ριχτεί με τυφλή επιπολαιότητα σε ένα διπολικό αγώνα που οδήγησε στην απολίθωση δύο μπλοκ ισχύος, προδιαγράφοντας το σχήμα του Ψυχρού Πολέμου πενήντα χρόνια αργότερα». H.Kissinger, *Διπλωματία*, σελ.189.

Για ανάλυση της διαδικασίας αλλαγής του Διεθνούς Συστήματος και των βασικών χαρακτηριστικών των διαφορετικών τύπων που μπορεί να προσλάβει με βάση την αλλαγή της κατανομής ισχύος μεταξύ των κυρίαρχων συντελεστών του, βλέπε M.Kaplan, *System and Process in International Politics*, κεφ.6.

³ Χαρακτηριστικά ο P.Kennedy, αναφέρει : « Ήταν ίσως σημαντικότερο, ότι η Γερμανική άρχουσα ελίτ, μετά το 1895, έδειχνε επίσης πεπεισμένη για την ανάγκη μιας, ευρείας κλίμακας, εδαφικής επέκτασης, όταν οι περιστάσεις θα ήταν ώριμες, με τον Ναύαρχο Τίρπιτς να υποστηρίζει, πως η εκβιομηχάνιση και οι υπερπόντιες κατακτήσεις της Γερμανίας ήταν «ακαταμάχητες, σαν φυσικός νόμος»· με τον Καγκελάριο Μπύλοβ να διακηρύσσει, «Το ζήτημα δεν είναι κατά πόσο θέλουμε να αποικίσουμε, αλλά ότι πρέπει να αποικίσουμε είτε το θέλουμε είτε όχι»· και με τον ίδιο τον Κάιζερ Γουλιέλμο να ανακοινώνει με άνεση, ότι η Γερμανία «είχε μεγάλους σκοπούς να εκπληρώσει έξω από τα στενά σύνορα της Γηραιάς Ευρώπης», παρ'ότι επίσης έβλεπε τη Γερμανία να ασκεί ένα είδος «Ναπολεόντειας υπεροχής», με την ειρηνική έννοια, σ'ολόκληρη την ήπειρο». P.Kennedy, *Η Ανοδος και η Πτώση των Μεγάλων Δυνάμεων*, τόμος α', σ.σ. 286-287.

⁴ Για εκτενή ανάλυση της Ρωσικής εδαφικής επέκτασης βλέπε H.Kissinger, *Διπλωματία*, σ.σ. 194-198. Χαρακτηριστικά ο ρώσος υπουργός οικονομικών, Σέργιος Βίτε, ανέφερε στον Τσάρο Νικόλαο II ότι: «από τις ακτές του Ειρηνικού και τις κορφές των Ιμαλάϊων, η Ρωσία δεν θα εξουσίαζε μόνο τις υποθέσεις της Ασίας αλλά και της Ευρώπης». Παρατίθεται στο ίδιο, σελ.198.

⁵ Ibid, σ.σ.190-194.

περιφερειακών δυνάμεων για την εξισορρόπηση του κέντρου-Γερμανία, Αυστροουγγαρία.

Συνακόλουθα ο μακροχρόνιος και αδιάλειπτος εμπορικός, στρατιωτικός, οικονομικός ανταγωνισμός μεταξύ της Γερμανίας και της Αγγλίας, Ρωσίας και Γαλλίας απέληξε στην σύμπληξη δύο συμμαχικών μπλοκ-Κεντρικές Δυνάμεις, (Αυστρία, Γερμανία, Ιταλία) και Τριπλή Συνεννόηση, (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία)⁶, που έθεσαν σε κίνδυνο το συμφέρον επιβίωσής τους για να εξοντώσουν τον αντίπαλο συνασπισμό, εδραιώνοντας με τον τρόπο αυτό την πολιτική, οικονομική και ιδεολογική τους πρωτοκαθεδρία στο Ευρωπαϊκό σύστημα.

Τοιουτοτρόπως, στο περιφερειακό υποσύστημα των Βαλκανίων, κατά την περίοδο 1908-1912, αλυσιδωτά γεγονότα, όπως :

α) η επανάσταση των Νεότουρκων στις 24.7.1908⁷, με την επίκληση των αρχών του φιλελευθερισμού,(ελευθερία, ισότητα, αδελφσύνη, δικαιοσύνη), και την εφαρμογή από τον Σουλτάνο Αμπντούλ Χαμίτ, του συντάγματος του 1876, επιβεβαίωσε τον ευσεβή πόθο, ότι όλοι οι υπήκοοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όλων των φυλών και θρησκευτικών πεποιθήσεων, θα απολάμβαναν τα ίδια δικαιώματα και ελευθερίες⁸,

β) ο Ιταλό-Τουρκικός πόλεμος⁹, στις 29.9.1911, που επέφερε ένα σοβαρό πολιτικό-οικονομικό και εδαφικό πλήγμα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, με την προσάρτηση της Τριπολίτιδας, της Κυρηναϊκής και των Δωδεκανήσων στην Ιταλία και με την αναστολή εφαρμογής του μέτρου του οικονομικού αποκλεισμού στην διεξαγωγή του ελληνικού εμπορίου στην Ανατολή¹⁰,

συνώθησαν στην μεταβολή της υπάρχουσας ισορροπίας ισχύος ανοίγοντας ένα παράθυρο ευκαιρίας για τα βαλκανικά κράτη.

⁶ Για εκτενέστερη ανάλυση των παραγόντων που συνέβαλαν στην σύμπληξη των δύο ανταγωνιστικών συνασπισμών, βλέπε P.Kennedy, Η Ανοδος και η πτώση των Μεγάλων Δυνάμεων, τόμος α', σ.σ. 275-341.

⁷ Με τον όρο Νεότουρκοι χαρακτηρίζονταν οι οπαδοί των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων και αντίπαλοι του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β' και κυρίως τα μέλη του Κομιτάτου Ένωση και Πρόοδος. Το Κ.Ε.Π. ιδρύθηκε ως παράνομη μυστική οργάνωση το Μάιο του 1887 από σπουδαστές της Αυτοκρατορικής Στρατιωτικής Ιατρικής Ακαδημίας της Κωνσταντινούπολης. Το 1897 ο πυρήνας της Κωνσταντινούπολης εξαρθρώθηκε από τις μυστικές υπηρεσίες του σουλτάνου. Έκτοτε το κέντρο των δραστηριοτήτων της οργάνωσης μεταφέρθηκε στην Ευρώπη. Τα κύρια αιτήματα της οργάνωσης ήταν η επαναφορά του Συντάγματος του 1876 και η δημιουργία ενός κράτους, το οποίο θα συνάσπιζε όλους τους υπηκόους του, μουσουλμάνους, χριστιανούς και άλλους, γύρω από το ιδανικό του οθωμανισμού, της προσήλωσης στην κοινή πατρίδα. Για εκτενή ανάλυση βλέπε Morgenthau Henry, Τα Μυστικά του Βοσπόρου, σ.σ. 28-29, υποσημείωση 8.

Για εκτενή ανάλυση της επανάστασης των Νεότουρκων βλέπε W.Miller, The Ottoman Empire and its Successors, κεφ. XIX. Επίσης, Kinross Lord, Atatürk, σ.σ.34-48, Έντουαρ Ντριο, Ελλάδα και Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, σ.σ.23-26.

⁸ Ο Εμβέρ Πασάς, πρωτεργάτης του νεοτουρκικού κομιτάτου, ανέφερε χαρακτηριστικά στην πλατεία της Ελευθερίας στη Θεσσαλονίκη, τον Ιούλιο του 1908:

«Η δεσποτική κυβέρνηση πήρε σήμερα τέλος. Είμαστε όλοι αδέρφια. Δεν υπάρχουν πια στην Τουρκία Έλληνες, Βούλγαροι, Εβραίοι, Σέρβοι, Ρουμάνοι, Μουσουλμάνοι. Κάτω από τον ίδιο γαλανό ουρανό είμαστε όλοι μας περήφανοι, γιατί είμαστε Οθωμανοί».

Παρατίθεται στο Morgenthau Henry, Τα Μυστικά του Βοσπόρου, σελ.32.

⁹ Ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε σχετικά με τις επιπτώσεις του ΙταλοΤουρκικού πολέμου στο ευρύτερο περιφερειακό υποσύστημα. «Τι δύναται να προέλθῃ από τον Ιταλοτουρκικόν πόλεμον είναι άγνωστον. Εάν δεν λήξῃ ταχέως και παραταθῇ μέχρι της ανοίξεως, δύσκολον εἶναι να μὴ μεταδοθῇ το πῦρ και εἰς την Βαλκανικὴν χερσόνησον. Καὶ τότε εἶναι πιθανόν, τὸ Ανατολικόν ζήτημα, να λυθῇ τελειωτικώς...». Παρατίθεται στο Κ.Σβολόπουλος, Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1900-1945,σελ.61.

Για τα αποτελέσματα του ΙταλοΤουρκικού πολέμου βλέπε Ibid,σ.σ. 59-64

¹⁰ Για τον οικονομικό πόλεμο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας έναντι του ελληνικού εμπορίου βλέπε παρακάτω.

Με άλλα λόγια τα παράθυρα τρωτότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, λόγω της αποδυνάμωσης της σχετικής της ισχύος αλλά και των αναταράξεων στο εσωτερικό πολιτικό της σύστημα, συνετέλεσαν στην δημιουργία ευκαιριών για τα κράτη της βαλκανικής, με αποτέλεσμα η Ελληνική πολιτική ηγεσία να εκκινήσει διαδικασίες για την διαμόρφωση μιας αποτελεσματικής Υψηλής Στρατηγικής που θα αξιοποιούσε τα σημεία τρωτότητας της πρώτης για την επίτευξη του αέναου εθνικού στόχου- Μεγάλη Ελλάδα.

Στη συνέχεια θα εξετασθούν ενδελεχώς οι αξονικές διαστάσεις της διαδικασίας διαμόρφωσης της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής των Βαλκανικών Πολέμων, 1912-1913, θα αξιολογηθεί η στρατηγική της αποτελεσματικότητα υπό τη βάση μιας σειράς κεντρικών κριτηρίων και θα ελεγχθούν οι κεντρικές υποθέσεις εργασίας της παρούσας μελέτης, με απότοκο τον έλεγχο του βαθμού σπουδαιότητας των δυο κεντρικών θεωρητικών κατευθύνσεων (Πολιτικός Ρεαλισμός-Νεορεαλισμός και Θεωρία Εσωτερικής Δομής).

3.2. Διάγνωση Διεθνούς Περιβάλλοντος

Σε αυτό το εύθραυστο γεωπολιτικό περιβάλλον, που αναφύονταν η δυνατότητα για ανακατανομές ισχύος και για την πραγμάτωση των κυριαρχικών συμφερόντων των βαλκανικών κρατών στο περιφερειακό τους υποσύστημα, η Ελλάδα καλείτο να αναδιαμορφώσει και να αναπροσαρμόσει την Υψηλή της Στρατηγικής, εκκινώντας από την διάγνωση των απειλών του Διεθνούς περιβάλλοντος και την εκμετάλλευση των αναφαινόμενων ευκαιριών.

Κεντρική και άμεση-πραγματοποιήσιμη απειλή για τα ελληνικά κυριαρχικά συμφέροντα ήταν η Τουρκία, λόγω των αντιτιθέμενων κυριαρχικών συμφερόντων μεταξύ των δύο κρατών. Συγκεκριμένα μια σειρά πολιτικών επιλογών και ενεργειών-δράσεων της Τουρκικής πολιτικής ηγεσίας, κρυσταλλώνει το μέγεθος της αναμφίλεκτης άμεσης απειλής. Στις κατεχόμενες, από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, περιοχές της Βαλκανικής χερσονήσου, Θράκη, Μακεδονία Ήπειρο, διαβίωναν πλειονότητες ελληνικών πληθυσμών αποστερούμενες των βασικών τους δικαιωμάτων, (δηλαδή της εθνικής τους αντιπροσώπευσης, της εκλογής τους σε δημόσια αξιώματα, της προστασίας της ζωής και της περιουσίας τους), και υποβαλλόμενες σε πολιτικές εκτουρκισμού¹¹, παράλληλα με τον αποικισμό των περιοχών τους από μωαμεθανικούς πληθυσμούς.

¹¹ Χαρακτηριστικά ο Henry Morgenthau αναφέρει: « Πολύ πριν εκραγεί ο Ευρωπαϊκός πόλεμος η τουρκική δημοκρατία είχε εξαφανιστεί. Η ισχύς του νέου σουλτάνου (Μεχμέτ Ε΄) έσβησε και μαζί της και οι ελπίδες για την αναγέννηση της Τουρκίας σε σύγχρονα πρότυπα. Το κράτος είχε μεταβληθεί ουσιαστικά σε ιδιοκτησία μιας ομάδας ατόμων με επικεφαλής τον Ταλαάτ και τον Εμβέρ. Αυτοί εγκατέλειψαν τη φιλοδοξία τους να δημιουργήσουν δημοκρατικό καθεστώς και την αντικατέστησαν με μια νέα ιδέα περί έθνους. Στη θέση του δημοκρατικού συνταγματικού κράτους επανέφεραν στη ζωή την ιδέα του παντουρκισμού· αντί της ίσης μεταχείρισης όλων των Οθωμανών πολιτών, αποφάσισαν να εγκαθιδρύσουν ένα κράτος αποκλειστικά για τους Τούρκους. [...] Οι παλαιοί Τούρκοι κατακτητές είχαν μετατρέψει τους χριστιανούς σε υπηρέτες τους, αλλά οι νεόπλουτοι απογονοί τους βελτίωσαν τη συνταγή και αποφάσισαν να προβούν στη μαζική εξόντωσή τους και να εκτουρκίσουν της αυτοκρατορία σφάζοντας τα μη μουσουλμανικά στοιχεία. [...] Το πάθος τους για τον εκτουρκισμό της χώρας ήταν λογικό να τους οδηγήσει στην εξόντωση όλων των χριστιανών, Ελλήνων, Σύρων και Αρμενίων. Αν και έτρεφαν μεγάλο θαυμασμό για τους κατακτητές του 15^{ου} και του 16^{ου} αιώνα, οι Νεότουρκοι είχαν την ανοησία να πιστεύουν ότι εκείνοι οι μεγάλοι πολεμιστές διέπραξαν ένα μοιραίο λάθος γιατί δεν εξόντωσαν τους χριστιανικούς πληθυσμούς, ενώ είχαν όλοι την ευχέρεια. [...] Ένιωθαν ότι το σφάλμα που είχε γίνει ήταν τρομερό αλλά κάτι θα μπορούσε να σωθεί από τα ερείπια. Θα εξόντωναν όλους τους Έλληνες, τους Σύριους, τους Αρμένιους και τους υπόλοιπους χριστιανούς, θα εγκαθιστούσαν μουσουλμάνους στα σπίτια και τα αγροκτηματά τους και έτσι θα εξασφάλιζαν το

Επίσης από τις απαρχές του 1910, μετά την αποχώρηση και των τελευταίων ευρωπαϊκών στρατευμάτων,(της Γαλλίας, Βρετανίας, Ρωσίας, Ιταλίας), από την Κρήτη στις 27.7.1909¹², οι Νεότουρκοι ξεκίνησαν το μπούκοτάζ των ελληνικών προϊόντων και τον αποκλεισμό της ελληνικής εμπορικής δραστηριότητας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Συστήθηκαν επιτροπές για την οργάνωση του οικονομικού αποκλεισμού στα μεγάλα αστικά κέντρα της Αυτοκρατορίας,(Θεσσαλονίκη, Σμύρνη), που αργότερα μετασχηματίστηκαν σε μια ενιαία «Επιτροπή Οικονομικού Πολέμου». Ο οικονομικός πόλεμος έναντι του ελληνικού εμπορίου είχε ως αποτέλεσμα τον επισιτισμό του πληθυσμού της Αυτοκρατορίας και τη ραγδαία μείωση της κατανάλωσης με συνακόλουθο το περιορισμό των ελληνικών δημοσίων εσόδων¹³. Ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε σχετικά:

«Αλλά η κατάσταση είχε αποβή αληθώς αφόρητος, αφόρητος όχι μόνον δια τους ομογενείς ημών εν Τουρκία, των παθημάτων των οποίων κατ'αντανάκλασιν υφιστάμεθα και ημείς τον αντίκτυπον, αλλ'ιδιαιτέρως αφόρητος και ενέκα της προς το ελεύθερο τούτο Βασίλειον συμπεριφοράς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Δεν υπήρξε παραβίασις του διεθνούς δικαίου, την οποία να μη μετήλθε καθ'ημών το γείτον Κράτος. Δεν έχω ανάγκην να υμνήσω προς υμάς τον εμπορικόν αποκλεισμόν, τον παραταθέντα επι έν και ήμισυ έτος, την διενεκή προσβολήν των υπό του διεθνούς δικαίου και μετ'αυτής συμβάσεων ησφαλισμένων δικαίων των υπηκόων ημών, τα χθεσινά γεγονότα του εν Σάμω στρατού, πυροβολούντος πλοίων εμπορικών, φέρον και ανώτατον υπάλληλον του Κράτους, την κατάσχесιν ακόμη χθές των πλοίων ημών»¹⁴.

Εκτός από την άμεση τουρκική απειλή, αναφαίνονταν και η έμμεση απειλή της Βουλγαρίας. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Ι.Δραγούμης :

«Αυτοί,(εννοεί την Τουρκία), τουλάχιστον δε θέλησαν ή δεν κατάφεραν ποτέ να μας πάρουν τη θρησκεία, τη γλώσσα, τον εθνισμό μας. Ενώ οι άλλοι λαοί που μας περιτριγυρίζουν και το θέλουν και το καταφέρνουν»¹⁵.

Οι πολιτικές προθέσεις της Βουλγαρικής πολιτικής ηγεσίας για την πραγμάτωση του διακαού της πόθου, δηλαδή τη δημιουργία της μεγάλης Βουλγαρίας της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου¹⁶ (με την προσάρτηση της Θράκης και της Μακεδονίας), και οι

ότι τα εδάφη αυτά δεν επρόκειτο να αποσπαστούν από την Τουρκία». Morgenthau Henry, Τα Μυστικά του Βοσπόρου, σ.σ. 212-217.

¹² Η Κρήτη αυτονομήθηκε το 1897, υπο την επικυριαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και με πρώτο ύπατο αρμοστή τον πρίγκιπα Γεώργιο. Για εκτενή ανάλυση βλέπε Έντουαρ Ντριο, Ελλάδα και Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, σ.σ. 38-48.

Ο Ε.Βενιζέλος μετά την αποχώρηση των ευρωπαϊκών στρατευμάτων από την Κρήτη και την ουσιαστική αναγνώριση της ανεξαρτησίας της ανέφερε ότι: « Η στρατιωτική κατοχή ήρθη εξ ολοκλήρου και συν αυτή, εκλειπούσης της συγκυριαρχίας των Δυνάμεων, ανέκυψεν αδέσμευτος η κυριαρχία του κρητικού λαού». Παρατίθεται στο Κ.Σβολόπουλος, Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1900-1945,σελ.56.

¹³ Για εκτενή ανάλυση των γεγονότων και των αποτελεσμάτων της πολιτικής των Νεότουρκων για περιστολή της ελληνικής οικονομικής δραστηριότητας βλέπε Έντουαρ Ντριο, Ελλάδα και Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, σ.σ. 62-66. Επίσης Κ.Σβολόπουλος, Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1900-1945,σ.σ. 57-59.

¹⁴ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 1^{ης} και 5^{ης} Οκτωβρίου 1912. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος Α',σελ.372.

¹⁵ Παρατίθεται στο Ε.Σκοπετέα, Οι Έλληνες και οι Εχθροί τους. Βλέπε Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα,σελ.15.

¹⁶ Η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, 3.3.1878, απότοκο του Ρώσο-Τουρκικού πολέμου στις 24.4.1877, προέβλεπε την ίδρυση της Μεγάλης Βουλγαρίας ως αυτόνομης ηγεμονίας, η οποία θα εμπερίκλειε την κυρίως Βουλγαρία, την Ανατολική Ρωμυλία, τη δυτική Θράκη και τη Μακεδονία εκτός από την

στρατιωτικές τις ικανότητες, που καθιστούσαν αδιαμφισβήτητη την στρατιωτική της υπεροχή στα Βαλκάνια, συνωθούσαν στην δημιουργία μιας αξιόπιστης έμμεσης απειλής,(την συγκεκριμένη χρονική στιγμή), που σύντομα θα μπορούσε να μετεξελιχθεί σε άμεση, πράγμα έγινε μετά το τέλος του Α' Βαλκανικού πολέμου. Η μετουσίωση της έμμεσης βουλγαρικής απειλής σε άμεση, επιβεβαιώνει την θεωρητική υπόθεση ότι ένα κράτος αποκρυσταλλώνεται ως απειλή στην κοσμοεικόνα των εταίρων του, από την στιγμή που με τις πολιτικό-διπλωματικές ή τις στρατιωτικές του ενέργειες προβαίνει στην διάρρηξη ενός ή περισσότερων κανόνων του «παιχνιδιού» της Διεθνούς Πολιτικής¹⁷. Με αλλά λόγια θεωρείται απειλητικό, όταν επιδεικνύει μια ευμεγέθη επιθυμία περιθωριοποίησης των αναγνωρισμένων κανονιστικών αρχών του Διεθνούς Συστήματος,(όπως είναι οι κανονιστικές αρχές του διεθνούς δικαίου, οι κανονιστικές λειτουργίες των διεθνών θεσμών και οι γενικότερες διεθνείς πρακτικές), η παρουσιάζεται εξαιρετικά ευπρόσδεκτο στην αποδοχή υψηλού ρίσκου για να αναβαθμίσει τη θέση και τον ρόλο του εντός του Διεθνούς Συστήματος. Οι Βουλγαρικές προκλήσεις άρχισαν να πραγματώνονται στο τακτικό επίπεδο, ενώ οι βουλγαρικές διαθέσεις διαδηλώνονταν στο πολιτικό-διπλωματικό πεδίο. Οι Βούλγαροι ακολουθούσαν μια αναθεωρητική-επεκτατική Υψηλή Πολιτική με στόχο την πρόσκτηση των εδαφικών περιοχών που προέβλεπε η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου¹⁸. Δηλαδή η βουλμία- απληστία¹⁹, της βουλγαρικής πολιτικής ηγεσία μετέτρεψε τον εθνικό πολιτικό στόχο, για την απόκτηση πρωτεύοντος ρόλου και θέσης στο βαλκανικό υποσύστημα, σε επιτακτική ανάγκη που εκπορεύονταν από την ακόρεστη δίψα της βουλγαρικής πολιτικής ηγεσίας για ισχύ και όχι για ασφάλεια²⁰. Αναλυτικότερα οι πολιτικές προθέσεις της βουλγαρικής πολιτικής ηγεσίας κρυσταλλώνονται στις παρακάτω αναφορές.

Α.Β.Υ. Κωνσταντίνον Διάδοχον – Θεσσαλονίκην

Υψηλότητα. Η Βουλγαρία, μεθυσθείσα εκ των αποτελεσμάτων του πολέμου, αξιοί το μέγιστον μέρος αυτών, αποβλέπουσα εις ένα και μόνον σκοπόν : Να αποκτήση δηλαδή άπαντα τα εκ της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου προβλεπόμενα εδάφη. Θέλει πρό πάντων την Θεσσαλονίκην»

Χαλκιδική και τη Θεσσαλονίκη. Βλέπε σχετικά Θ.Χριστοδουλίδη, Διπλωματική Ιστορία τριών Αιώνων, τόμος β', σ.σ. 284-285.

¹⁷ Βλέπε, R.Jervis, R.N.Lebow, J.G.Stein, Psychology & Deterrence, σελ.15.

¹⁸ Ο G.Kennan παρατηρεί ότι «ήταν πολύ φυσικό το τέλος του ΡωσοΤουρκικού πολέμου να εγείρει την ιδέα για μια “αδιαίρετη Βουλγαρία” οριοθετημένη στα όρια που προσδιόριζε η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου συμπεριλαμβανομένων όλων των πληθυσμών της Τουρκίας που αυτοπροσδιορίζονταν ως Βούλγαροι». Ωστόσο η εν λόγω συνθήκη αναθεωρήθηκε από την συμφωνία του Βερολίνου,(με την εν λόγω συμφωνία η Βουλγαρία διαχωρίστηκε σε τρία μέρη: α) στο πριγκιπάτο της Βουλγαρίας, β) στην υποτελή επαρχία της Ανατολικής Ρωμυλίας και γ) στην Τουρκική επαρχία της Μακεδονίας), με συνεπόμενο το πριγκιπάτο της Βουλγαρίας να διαμελισθεί και η Μακεδονία να παραμείνει στην Τουρκία.

«Αυτή ήταν η απαρχή και η αιτία όλων των συνεπακόλουθων συγκρούσεων. Η αδιαίρετη Βουλγαρία... έγινε ο μελλοντικός στόχος και το ιδεώδες της βουλγαρικής εθνικής πολιτικής». G.Kennan, The Other Balkan Wars, σελ.31.

¹⁹ Ο όρος άπληστο-πλεονεκτικό, (greedy), χρησιμοποιείται για κράτη τα οποία είναι πρόθυμα να υποστούν κόστος για να επιτύχουν εδαφική επέκταση η οποία δεν σχετίζεται με την ασφάλεια τους. Βλέπε C.Glaser, “Political Consequences of military strategy Expanding and Refining the Spiral and Deterrence Models”σ.σ. 501-503. Επίσης C.Glaser, “The Security Dilemma Revisited”,σ.σ.190-191.

²⁰ Σχετικά με την διττή πολιτική συμπεριφορά των κρατών, είτε για την επιζήτηση ισχύος ως αυτοσκοπό είτε για την απόκτηση ισχύος για την διασφάλιση του συμφέροντος επιβίωσης βλέπε A.Wolfers, Discord and Collaboration, σ.σ. 83-84 και H.Morgenthau, Scientific Man vs. Power Politics, σ.σ.191-201.

Αθήναι 2.12.1912. Υπουργός Εξωτερικών Κορομηλάς»²¹.

«Πρωθυπουργόν Βενιζέλον Λονδίνον.

»Ο Δάνεφ έλαβεν οδηγίας της Βουλγαρικής Κυβερνήσεως να ζητήσει από Ανατολών την γραμμήν Μήδεια, Έβρος, Ραιδεστός και εκ Δυσμών παν, ότι διελάμβανεν η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου : ήτοι ολόκληρον σχεδόν την Θράκην και την Μακεδονίαν, ως και την νήσον Θάσον».

»Σόφια 11.12.1912. Πρεσβεία Σόφιας Πανάς».²²

«Υπουργείον Εξωτερικών – Αθήνας.

»Η κατά τας διαπραγματεύσεις Βουλγαρική πρότασις, ως προς τον καθορισμόν των Έλληνο- Βουλγαρικών συνόρων, είναι η κάτωθι : Οροθετική γραμμή άρχεται Δυτικώς της Θεσσαλονίκης από των εκβολών του ποταμού Αξιού, παρακολουθεί ανάρρουν αυτού, στρέφει είτα προς Δυσμάς, και δια της λίμνης των Γιαννιτσών βαίνει Νοτίως Εδέσσης και λίμνης ‘Οστρόβου (‘Αρνίσσης) και διά Καστοριάς διευθύνεται προς Κορυτσάν. Εν συνόλω η προτεινόμενη υπό των Βουλγάρων γραμμή συνόρων αφήνει αυτοίς πάντα εδάφη, προβλεπόμενα υπό «Συνθήκης Αγίου Στεφάνου».

»Λονδίνον 20.12.1912. Πρωθυπουργός Βενιζέλος».²³

«Υπουργόν Εξωτερικών –Αθήνας.

»Δάνεφ μοί είπεν, ότι Θεσσαλονίκη είναι απαραίτητος είς Βουλγάρους,ως λιμήν σπουδαιότητος του Κράτους των.

» Λονδίνον 20.12.1912. Πρωθυπουργός Βενιζέλος».²⁴

«Πρόεδρον Κυβερνήσεως Αθήνας.

» Βούλγαροι, μετά σύσκεψιν εν Θεσσαλονίκη Ανωτέρων Αξιωματικών, προήλθον απόφασιν καταλάβωσιν, ή συγκαταλάβωσι μεθ’ ημών όλα τα εδάφη τα Διοικητικώς περιλαμβανόμενα είς όρια Συνθήκης Αγίου Στεφάνου. Το σχέδιον των τούτο ήρχιζεν εφαρμοζόμενον δια της καταλήψεως Γευγέλης, Γουμενίτσης και πιθανώτατα Γιαννιτσών.

»Θεσσαλονίκη 8.11.1912. Γενικός Διοικητής Μακεδονίας- Ρακτιβάν»²⁵.

Τοιουτοτρόπως οι πολιτικές προθέσεις της Βουλγαρίας προδηλώνονταν από τις χαμηλής έντασης δράσεις των στρατιωτικών της δυνάμεων που προοδευτικά κλιμακώνονταν στο επίπεδο της γενικευμένης ένοπλης σύρραξης,(υψηλός βαθμός έντασης).

Μια σειρά περιστατικών καταδεικνύει τη βουλγαρική προκλητικότητα.

«Αρχηγόν Στρατού Διάδοχον Κωνσταντίνον. Φλώριναν.

»Τμήματα Βουλγαρικού Στρατού μεταβαίνουσιν εις Έδεσσαν, κατευθυνόμενα είς Σόροβιτς (Αμύνταιον) και εκείθεν εις Καστοριάν. Εν γένει κινήσεις τακτικών και ατάκτων Τμημάτων των πείθουσιν, ότι Βούλγαροι επιζητούσι να σημειώσωσι παρουσίαν Στρατού των παντού, όπου εκτείνεται η Χώρα,

²¹ Αριθμός 1461/Α’. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.128.

²² Αριθμός 558/Γ’. Ibid.

²³ Αριθμός 1463/Α’. Ibid.

²⁴ Αριθμός 1465/Α’. Ibid.

²⁵ Αριθμός 1379/Α’. Ibid.

καθορισθείσα υπέρ Βουλγαρίας υπό Συνθήκης Αγίου Στεφάνου. Μέσα, άτινα Βούλγαροι μετέρχονται προς σημείωσιν κατοχής υπ'αυτών Χώρας, υπερβαίνουνσι πάσαν βαρβαρότητα.

»Θεσσαλονίκη 9.11.1912. Ανώτερος Στρατιωτικός Διοικητής Μακεδονίας Νικόλαος»²⁶.

«VII Μεραρχίαν – Θεσσαλονίκην.

» Κατ' αναφορά Επιλοχίου Διοικητού Αποσπάσματος Κατοχής Νιγρίτης, Βούλγαροι επεχείρησαν χθές εκβιάσωσιν Απόσπασμά του και καταλάβωσι φρουρουμένας υπ' αυτού Αποθήκας. Απειληθείσα σύρραξις προελήφθη τελευταίαν στιγμήν,[...].

» Εις Νιγρίταν εγκατεστάθησαν Πολιτικά Αρχαί Βουλγάρων, παρ' ό,τι προϋπάρχουσιν εν αυτή ημέτεραι, επί τω ισχυρισμώ, ότι Επαρχία Νιγρίτης υπάγεται εις περιφέρειαν Σερρών, καταληφθείσαν υπό Βουλγάρων.

» Λαγκαδάς 4.12.1912. 19^{ον} Σύνταγμα Πεζικού Τερτίπης»²⁷.

«Γενικόν Στρατηγείον

»Βουλγαρικός Στρατός μετά Κομιτατζήδων εξεδίωξαν βία εκ Γουμενίτσης Αστυνόμον μετά Χωροφυλάκων, κατεβίβασαν Ελληνικήν Σημαίαν εκ Διοικητηρίου και απειλούν σφαγήν κατοίκων.

»Γεφυρά Γουμενίτσης 7.12.1912. Καλογερογιάννης Ανθυπολοχαγός»²⁸.

«VII Μεραρχίαν

»Από 2ας μεταμεσημβρινής ώρας χθές μάχομαι μεταξύ Νιγρίτης- Ξυλόστρου κατά Βουλγάρων, οίτινες προελάσαντες, παρά τα συπεφωνημένα, επετέθησαν καθ' ημών, βάλλοντες δια πυρών Πεζικού και Πυροβολικού. Μάχη διακοπείσα κατά νύκτα, επανελήφθη από πρωίας σήμερον.

»Τσερπίστα 21.2.1913. Π.Γαργαλίδης Λοχαγός Πεζικού»²⁹.

«Πρόεδρον Κυβερνήσεως- Αθήνας

»Βούλγαροι εξακολουθούσι φερόμενοι σκαιώς. Χθές Βουλγαρικόν Τμήμα εις Χωρίον Αποστολάρ (Άγιοι Απόστολοι) συνέλαβεν ημέτερον Ανθυπομοίραρχον μετά χωροφυλάκων και ενέκλεισεν αυτούς εις κρατητήριον επί 24 ώρας, μεθ' ό απεφυλάκισεν αυτούς, υπό τον όρον να μη διέλθωσι πλέον εκ του χωρίου τούτου.

»Θεσσαλονίκη 23.11.1912. Γενικός Διοικητής Μακεδονίας. Ρακτιβάν»³⁰.

«VII Μεραρχίαν

»Βούλγαρος Αξιωματικός, μεταβάς εις Χωρίον Φλαμούρι Λιγκοβάνης(Ξυλόπολις) μετά μιας διμοιρίας στρατιωτών, ηξίωσε την εντός 24 ωρών αποχώρησιν εκείθεν ημετέρου φιλακίου, απειλήσας ότι εν εναντία περιπτώσεις θα εκδιώξη αυτό δια της βίας. Φυλάκιον, λόγω ολιγαρίθμου δυνάμεώς του και μη δυνηθέν επικοινωνήση μεθ' ημών, ηναγκάσθη απέλθη.

»Όμοια αξιώσις προεβλήθη υπό Βουλγάρου Λοχαγού, μεταβάντος εκ Σερρών μετα 200 στρατιωτών εις χωρίον Δημητρίτσι Νιγρίτης, προς το εκεί μικρόν Απόσπασμα ημών, όπερ εκ των αυτών λόγων ηναγκάσθη απέλθη εκείθεν.

²⁶ Αριθμός 1380/Α'. Ibid.

²⁷ Αριθμός 211/Γ'. Ibid.

²⁸ Αριθμός 113/Γ'. Ibid.

²⁹ Αριθμός 237/Γ'. Ibid.

³⁰ Αριθμός 1394/Α'. Ibid, σελ.131.

»Νιγρίτα 6.1.1913. Κορδογιάννης Υπολοχαγός»³¹.

Τέλος δεν μπορούσαν να παροραθούν και οι έμμεσες ενδεχόμενες απειλές που αναφύονταν από την πλευρά της Σερβίας και της Αλβανίας.

Η πρώτη, (μέχρι την σύναψη της Ελληνο-Σερβικής συμμαχίας τον Μάιο του 1913), εποφθαλμιούσε περιοχές της Μακεδονίας, ενώ η Αλβανία αναδείχθηκε σε άμεση απειλή, μετά την αναγνώριση και την ίδρυσή της ως αυτόνομου κράτους από τις Μεγάλες Δυνάμεις,(κατόπιν της απαρέγκλιτης πολιτικής στάσης της Αυστροουγγαρίας), με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, (29.7.1913)³² και την προσάρτηση σε αυτήν της Β.Ηπείρου, με το Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας, (17.12.1913)³³.

Η ανωτέρω διαμορφωθείσα κατάσταση, δηλαδή οι αναφαινόμενες άμεσες και έμμεσες απειλές και η αλλαγή της ισορροπίας ισχύος στα Βαλκάνια, συνώθησε την Ελληνική κυβέρνηση στην λειτουργία-διαδικασία της διάγνωσης, του προσδιορισμού και της ιεράρχησης των πραγματικών και των ενδεχόμενων απειλών του εξωτερικού περιβάλλοντος³⁴. Οι πραγματικές απειλές είναι ουσιώδεις-αποτελεσματικές και εναργές-απτές σε αντιδιαστολή με τις ενδεχόμενες που εκπορεύονται από τις υπαρξιακές τους πιθανότητες, υπό την έννοια ότι είτε μπορεί να αποκτήσουν πραγματολογική υπόσταση είτε όχι. Μια τρίτη κατηγορία απειλών συνδέεται με τις προθέσεις και τις ικανότητες των κρατικών δρώντων. Θα μπορούσε δηλαδή, εξαιτίας μιας ραγδαίας και ρηξικέλευθης αλλαγής στους συντελεστές της κρατικής ισχύος,(για παράδειγμα θα μπορούσε ένα κράτος να αποκτήσει μια διευρυμένη εδαφική επικράτεια αναλαμβάνοντας αντίστοιχα και περαιτέρω υποχρεώσεις, ή να εφεύρει μια επαναστατική στρατιωτική τεχνολογική καινοτομία, ή να συμπράξει με μια μεγάλη δύναμη, κ.α), ο σημερινός εχθρός να μετατραπεί σε αυριανό σύμμαχο και το αντίστροφο. Τις εν λόγω απειλές τις ονομάζουμε συστημικές³⁵, επειδή οι εσωτερικές αλλαγές στις προθέσεις και στις ικανότητες ενός κράτους πυροδοτούνται από την ίδια τη δομή του Διεθνούς Συστήματος. Από τη συγκεκριμένη διαδικασία δεν πρέπει να παραβλεφθεί το γεγονός ότι η εικόνα της απειλής συχνά διαστρεβλώνεται λόγω υπερεκτίμησης ή υποτίμησης των ικανοτήτων των αντίπαλων κρατών³⁶.

Βάση της παραπάνω ανάλυσης η Τουρκία συνιστούσε μια πραγματική, (οικονομική, στρατιωτική, πολιτική, πολιτισμική), συστημική απειλή, εφόσον κατείχε μείζονες εδαφικές περιοχές που εμπλουτίζονταν από το ζείδωρο ελληνικό εθνολογικό στοιχείο, ενώ η ίδια δεν διέθετε τα ανάλογα μέσα για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων της που απέρρεαν από το γεωπολιτικό της βάθος. Η Βουλγαρία από εν δυνάμει απειλή κατά την διάρκεια του Βαλκανικού πολέμου μετεξελίχθηκε σε πραγματική, λόγω των μεγαλεπήβολων στόχων της Υψηλής της Πολιτικής (Βουλγαρία της Συνθήκης Αγίου Στεφάνου) και της πραγματολογικής επαλήθευσης της στρατιωτικής της υπεροχής στο τακτικό πεδίο,(δηλαδή οι νίκες του βουλγαρικού

³¹ Αριθμός 215/Γ'. Ibid,σελ.131

³² Βλέπε σχετικά Α. Τούντα-Φεργάδη, Θέματα Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας (1912-1941), σελ.52.

³³ Βλέπε σχετικά Θ.Χριστοδουλίδης, Διπλωματική Ιστορία τριών Αιώνων, τόμος β', σελ. 437.

³⁴ Μια αξιολογή ανάλυση του συγκεκριμένου ζητήματος έχει πραγματοποιήσει ο Κ.Κnorr στο άρθρο του "Threat Perception". Βλέπε Κ.Κnorr,(ed.), Historical Dimensions of National Security Problems,σ.σ.78-119.

³⁵ Ibid,σελ.79.

³⁶ Για παράδειγμα η Ιαπωνία παρέβλεψε την υπεροχή των Η.Π.Α σε πόρους και διεξήγαγε την αιφνιδιαστική επίθεση στο Πέρλ Χάρμπορ θεωρώντας ότι θα επέφερε αποφασιστικό πλήγμα στον αντίπαλο και θα απέφευγε ένα πόλεμο φθοράς, όπου θα ήταν εκ των προτέρων καταδικασμένη σε ήττα. Ibid,σελ.94.

στρατού έναντι του τουρκικού και η ποσοτική και ποιοτική στρατιωτική της υπεροχή σε σχέση με τα υπόλοιπα μέλη της βαλκανικής συμμαχίας). Τέλος η Αλβανία, μετά την ίδρυσή της ως ανεξάρτητου κράτους, αναγάγετε σε μια ενδεχόμενη συστημική απειλή, αναφύομενη από την δομική ανάγκη για την διατήρηση της ισορροπίας ισχύος στη βαλκανική,(λόγω των εδαφικών ανακατατάξεων και της συνεπόμενης ανακατανομής ισχύος και συμφερόντων στην βαλκανική, η Αλβανία θα λειτουργούσε ως ανασχετικό ανάχωμα σε πιθανή επέκταση της Σερβίας στην Αδριατική)³⁷.

Ακολούθως, αφότου έχει διαγνωσθεί- επαληθευθεί η απειλή ή οι απειλές που αναφύονται στο εκάστοτε υποσύστημα, η κρατική πολιτική ηγεσία υπεισέρχεται σε μια διαδικασία υπολογισμού-αποτιμήσεως του προσδοκώμενου κόστους-οφέλους της διαμορφωθείσας κατάστασης³⁸. Δηλαδή καλείται να εκτιμήσει την αξιοπιστία της απειλής, η οποία συναρτάται με το βαθμό αξιοπιστίας της ικανότητας του αντιπάλου για την πραγματοποίησή της. Η ικανότητα ενός κράτους για την πραγμάτωση της απειλής του, είναι απότοκο της κοινής συνισταμένης των μέσων που διαθέτει και των προθέσεων του,(η οποία ενισχύεται ή αποδυναμώνεται κατά περίπτωση, ανάλογα με τα συμφέροντα που διακυβεύονται-κυριαρχικά η δευτερεύοντα, από τις προϋπάρχουσες δεσμεύσεις του και τις παρελθούσες συμπεριφορές του σε ανάλογες περιπτώσεις και από την αποτρεπτική ικανότητα του απειλούμενου κράτους). Ως εκ τούτου συνάγεται ότι άμεση πραγματοποιήσιμη απειλή, το 1912, ήταν η Τουρκία, ενώ το 1913 ήταν η Βουλγαρία.

Δυο άλλα σημαντικά κριτήρια που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά την διαδικασία διάγνωσης του Διεθνούς Περιβάλλοντος είναι :

α) η αναγνώριση των πολιτικό-στρατηγικών προτεραιοτήτων των πόλων του Συστήματος και η αποφυγή ενδεχόμενης διάρρηξής τους.

Η Ελληνική ηγεσία όφειλε να συνυπολογίσει τους περιορισμούς και τα περιθώρια ελιγμών που εκπορεύονταν από τα κοινά ή τα ετερόκλητα συμφέροντα των δύο συνασπισμών, Ανταντ - Τριπλή Συμμαχία, ώστε να αποσοβήσει ή να παρακάμψει τις μείζονες εξωτερικές δυσχέρειες κατά την εφαρμογή της Υψηλής της Στρατηγικής, αξιοποιώντας τα τρωτά σημεία των εν λόγω συνασπισμών για την αύξηση του βαθμού της στρατηγικής της αποτελεσματικότητας. Οι προτεραιότητες των ισχυρών συντελεστών του Συστήματος ήταν οι ακόλουθες:

Η Ρωσία διαδραματίζοντας επιβοηθητικό ρόλο στη σύντηξη του βαλκανικού συνασπισμού, εξυπηρετούσε τα συμφεροντά της με τρόπο διττό, αφού η βαλκανική συμμαχία από τη μια πλευρά θα λειτουργούσε ως ανασχετικός φραγμός για την προώθηση της Αυστροουγγαρίας στα Βαλκάνια και από την άλλη ως μέσο πίεσης της Οθωμανικής αυτοκρατορίας³⁹. Γενικότερα η Ρωσία απέβλεπε στην απόκτηση

³⁷ Για εκτενέστερη ανάλυση βλέπε Θ.Χριστοδουλίδη, Διπλωματική Ιστορία τριών Αιώνων, τόμος β', σ.σ. 437-439.

³⁸ Βλέπε σχετικά D.M.Snow & E.Brown, The Contours of Power, σ.σ. 56-57.

³⁹ Η Βαλκανική συμμαχία συνιστούσε ένα μέσο εξωτερικής εξισορρόπησης για την Ρωσική Υψηλή Πολιτική για την ανάσχεση της πραγμάτωσης ενδεχόμενων πολιτικών στόχων της Αυστρο-Ουγγαρίας στα Βαλκάνια. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο ρώσος υπουργός εξωτερικών Σαζόνωφ: « η Ρωσία ελπίζει ότι η επίδειξη ενός αδιαραγούς μετώπου από τα Βαλκανικά κράτη είναι πιθανό να μειώσει το ρίσκο της αναπόφευκτης και επικείμενης στρατιωτικής αναμέτρησης με τους Νεότουρκους για το Βαλκανικό πρόβλημα όπως επίσης και με την Αυστρο-Ουγγαρία, στην περίπτωση που η τελευταία επιχειρούσε κάποιου είδους επιθετική δράση». Παρατίθεται στο E.C.Helmreich, The Diplomacy of the Balkan Wars, 1912-1913, σελ. 152.

Επίσης για εκτενέστερη ανάλυση της πολιτικής σημασίας της Βαλκανικής συμμαχίας για την Ρωσική εξωτερική πολιτική βλέπε *ibid*, σ.σ. 151-154.

Για μια εκτενή ανάλυση των κυριαρχικών συμφερόντων,(οικονομικών-βιομηχανοποίηση, ξένες επενδύσεις, ιδεολογικών-η ιστορική αποστολή της Ρωσσίας έναντι Σλάβων και Ορθόδοξων λαών,

κυρίαρχης-μείζονας θέσης στο Ευρωπαϊκό σύστημα ισορροπίας ισχύος μέσω της διάλυσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, της πολιτικής αποδυνάμωσης της Αυστρίας και της φυσικής εξασθένησης της Γερμανίας⁴⁰.

Η Γαλλία δια στόματος του πρωθυπουργού της, Πουανκαρέ, διαδήλωσε τον Μάρτιο του 1912 ότι:

«παραμένει σταθερά προσηλωμένη στις πατροπαράδοτες αρχές της ανατολικής πολιτικής, δηλαδή στην ακεραιότητα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και στη διατήρηση του status-quo στα Βαλκάνια»⁴¹.

Παρά ταύτα μετά από διαβουλεύσεις του Γάλλου πρωθυπουργού με τον Ρώσο υπουργό εξωτερικών, τον Αύγουστο του 1912, η Γαλλική κυβέρνηση υπέβαλε πρόταση-σχέδιο δράσης, στις 22.9.1912, στις υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις, αποφασίζοντας από κοινού ότι εάν δεν ήταν εφικτή η αποτροπή του πολέμου, η κλίμακα της ενδεχόμενης στρατιωτικής αναμέτρησης θα περιοριζόταν αποκλειστικά σε τοπικό επίπεδο, γνωστοποιώντας στα βαλκανικά κράτη ότι δεν θα αποδεχτούν καμιά ανατροπή του υπάρχοντος status-quo⁴².

Η απόφαση αυτή δεν υλοποιήθηκε αφού στις 8.10.1912 το Μαυροβούνιο κήρυξε τον πόλεμο κατά της Τουρκίας σηματοδοτώντας την έναρξη του Α' Βαλκανικού πολέμου.

Η Αυστροουγγαρία δεν ήταν προετοιμασμένη για να αναλάβει πολιτική πρωτοβουλία στα Βαλκάνια⁴³. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Υπουργός των Εξωτερικών της, Μπέρτχολντ, προς τη Βουλγαρική κυβέρνηση, (10.8.1912), η Αυστροουγγαρία:

«δεν είχε την πρόθεση να παρεμβάλει το σώμα της για να σταματήσει την φυσική εξέλιξη των γεγονότων, αν είχε σημάνει η τελευταία ώρα της Τουρκίας»⁴⁴.

Ωστόσο στις 25.9.1912 παρωθείται από την πολιτική απόφαση των εταίρων της, (Βρετανίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Ρωσίας), να αποστείλει από κοινού με την Ρωσία, τελεσίγραφο στα Βαλκανικά κράτη στο οποίο κρυσταλλώνονταν η πολιτική απόφαση των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων να μην επιτρέψουν, ακόμη και σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης, καμιά αλλαγή του εδαφικού καθεστώτος της Ευρωπαϊκής Τουρκίας⁴⁵.

γεωπολιτικών- καθεστώσ Στενών), της Ρωσίας στα Βαλκάνια βλέπε Barbara Jelavich, *Russia's Balkan Entanglements, 1806-1914*, σ.σ.200-210.

Ομοίως ο G.Kennan, αναφέρει ότι η βαλκανική συμμαχία: «ήταν, στο τελευταίο της στάδιο, ένα εργαλείο της τοπικής πολιτικής (των βαλκανικών κρατών) που ενθαρρύνθηκε από τη Ρωσία και κατευθύνθηκε, υπο την έμπνευση της ρωσικής διπλωματίας, εναντίον των Γερμανικών αξιώσεων[...]». G.Kennan, *The Other Balkan Wars*, σελ.41.

⁴⁰ Βλέπε σχετικά J.F.C. Fuller, *A Military History of the Western World*, vol.3, σελ.178.

⁴¹ Παρατίθεται στο Α.Τούντα-Φεργάδη, *Θέματα Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας (1912-1940)*, σελ.27.

⁴² Ibid, σ.σ.27-28

⁴³ Αξίζει να αναφερθεί ότι η Ρωσία και η Αυστρία επιδίωκαν την πραγμάτωση των δικών τους συμφερόντων στα Βαλκάνια, διαχωρίζοντας γεωγραφικά και εθνογραφικά την βαλκανική σε δύο σφαίρες επιρροής, την ανατολική και τη δυτική. Η ανατολική σφαίρα της ρωσικής επιρροής οροθετήθηκε με την Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, δηλαδή με τα γεωγραφικά όρια της μεγάλης Βουλγαρίας, ενώ η Αυστριακή σφαίρα επιρροής εμπερίκλειε, (βάση μιας σειράς συνθηκών με τη Σερβία), την Σερβία μαζί με την πεδιάδα του Βαρδάρη και το δυτικό τμήμα της Μακεδονίας. Για εκτενέστερη ανάλυση βλέπε G.Kennan, *The Other Balkan Wars*, σελ.39.

⁴⁴ Παρατίθεται στο Θ.Χριστοδουλίδη, *Διπλωματική Ιστορία τριών Αιώνων*, τόμος β', σελ.423.

⁴⁵ Συγκεκριμένα το εν λόγω τελεσίγραφο ανέφερε:

«Αι Κυβερνήσεις της Αυστροουγγαρίας και της Ρωσσίας δηλούσι προς την Κυβέρνησιν της...

1.- Ότι αι Δυνάμεις εντόνως αποδοκιμάζουσιν παν μέτρον, προοριζόμενον να προκαλέση διατάραξιν της ειρήνης.

2.- Ότι αι Δυνάμεις εντόνως αποδοκιμάζουσιν παν μέτρον προωρισμένον να αναλάβωσι, προς το συμφέρον των πληθυσμών, την ραγματοποίησιν των εν τη Διοικήσει της Ευρωπαϊκής Τουρκίας

Η Γερμανία κρατούσε επαμφοτερίζουσα στάση. Από τη μια πλευρά είχε ασπασθεί, ήδη από την περίοδο του Συνεδρίου του Βερολίνου (1818), το ρόλο της προστάτιδας δύναμης της Τουρκίας και επεδίωκε να εδραιώσει τη θέση και το ρόλο της Αυστροουγγαρίας στο Διεθνές Σύστημα, ενώ από την άλλη: «...ορθώς πίστευε ότι η νίκη του Βαλκανικού εθνικισμού» θα οικοδομούσε τις βάσεις για την εισδοχή της γερμανικής επιρροής στα Βαλκάνια⁴⁶.

Η Ιταλία λόγω της στρατιωτικής της αναμέτρησης με την Τουρκία προσέβλεπε στο άνοιγμα ενός δεύτερου πολεμικού θεάτρου, ώστε να εξαναγκαστεί η δεύτερη σε συνθηκολόγηση.

Η Αγγλία προτίμησε να αποστασιοποιηθεί διπλωματικά από την βαλκανική κρίση. Χαρακτηριστικά βρετανός αξιωματούχος ανέφερε για τις ευθύνες που αναλάμβανε η Βρετανία σχετικά με τις νέες ισορροπίες ισχύος που διαμορφώνονταν στα Βαλκάνια:

«δεν χρειάζεται να χρονοτριβούμε σε αυτό το ξαφνικό χτύπημα της ιδέας για μια ομοσπονδία των βαλκανικών εθνών όταν η Βουλγαρία-μια και αδιαίρετη σύμφωνα με τη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου- διαιρείται σε τρία μέρη με τη Συνθήκη του Βερολίνου»⁴⁷.

Επίσης, μετά το τέλος του Β' Βαλκανικού πολέμου, ο Ε.Βενιζέλος απέφυγε να διαρρήξει την πολιτική αξίωση της Ιταλίας, (δηλαδή συνεκτίμησε ορθολογικά το στρατηγικό συμφέρον της Ιταλίας για την εν λόγω περιοχή), σχετικά με την παραλία της Ηπείρου, αναγνωρίζοντας το κυριαρχικό συμφέρον μιας μεγάλης δύναμης με συνεπακόλουθο την προσαρμογή της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής στην ιταλική πολιτική διεκδίκηση.

«[...] Κύριοι, πρέπει να σας είπω, όσον και αν το πράγμα είναι οδυνηρόν, ότι εις το ζήτημα της παραλίας της Ηπείρου όχι από της εποχής ταύτης, αλλά μήνας δύο ή τρείς πρότερον, η Κυβέρνησις δεν ήτο δυνατόν να διατηρή ελπίδας, ότι αι εθνικάί βλέψεις ηδύναντο να πραγματοποιηθώσιν. Ο Υπουργός των Εξωτερικών της Ιταλίας δεν edίστασε να είπη, ουχί άπαξ αλλά δίσ προς τον αντιπρόσωπον της Κυβερνήσεως εν Ρώμη, ότι η Ιταλία εις το ζήτημα της παραλίας είναι τοσούτον ανένδοτος, ώστε θα φθάση και μέχρι πολέμου κατά της Ελλάδος. Ποίος θα ήτο, Κύριοι, τόσον μωρός, ώστε μετά τοιαύτην δήλωσιν μιας μεγάλης Δυνάμεως να πιστεύση, ότι ήτο δυνατόν επί του σημείου τούτου, δια το οποίον ηπειλούμεθα προκαταβολικώς δια πολέμου, ότι έχωμεν μέχρι τέλους επιτυχή έκβασιν των αξιωσεων μας;»⁴⁸.

Ομοίως, μετά την ίδρυση του Αλβανικού κράτους και την χάραξη των συνόρων του από τις μεγάλες Ευρωπαϊκές Δυνάμεις, (η Β. Ήπειρος παραχωρήθηκε

μεταρρυθμίσεων, ευνοήτου όντος ότι αί μεταρρυθμίσεις αύται ουδαμώς θέλουσι μειώση την κυριαρχίαν της Α.Α. Μεγαλειότητος του Σουλτάνου, ουδέ θα θέσωσιν υπό κίνδυνον την ακεραιότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η δήλωσις αύτη επιφυλάσσει εις τας Δυνάμεις την ελευθερίαν όπως προβώσιν εις την από κοινού άμεσον μελέτην του ζητήματος των μεταρρυθμίσεων.

3.- Ότι αν, παρα πάντα ταύτα, εκραγή πόλεμος μεταξύ των Βαλκανικών Κρατών και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, δεν θα επιτρέψωσι, κατά την λήξιν της συρράξεως, οιανδήποτε τροποποίησιν του εδαφικού καθεστώτος της Ευρωπαϊκής Τουρκίας...». Παρατίθεται στο Κρωφορντ Πραίς, Οι Βαλκανικοί Αγώνες, σ.σ. 35-36.

Επίσης βλέπε E.C.Helmreich, The Diplomacy of the Balkan Wars, 1912-1913, σελ. 130.

⁴⁶ Παρατίθεται στο Θ.Χριστοδουλίδη, Διπλωματική Ιστορία τριών Αιώνων, τόμος β', σελ. 424

⁴⁷ Παρατίθεται στο G.Kennan, The Other Balkan Wars, σελ. 40.

⁴⁸ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 12^{ης} Νοεμβρίου 1912. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σελ. 474.

στην Αλβανία με το Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας, 17.12.1913), σύμφωνα με την Συνθήκη του Λονδίνου⁴⁹, (30.5.1913), ο Ε.Βενιζέλος έκρινε επιβεβλημένο να σεβασθεί την αποφασή τους αναφορικά με το εδαφικό καθεστώς της Αλβανίας, αναγνωρίζοντας τα κυριαρχικά τους συμφέροντα στην συγκεκριμένη περιοχή.

«Αλλά τα σχετικά προς το ζήτημα του Στύλου δεν είναι άγνωστα προς την Βουλήν [...], διότι εις προλάβουσιν συνεδρίασιν εξηγήθη υπ'εμού εις την Βουλήν υπο τίνος όρους εγένετο η δήλωσις της Κυβερνήσεως, δια της οποίας απεδέχθη αύτη όπως τα νότια όρια της Αλβανίας αρχίσωσιν από του ακρωτηρίου του Στύλου.[...].» «[...] Έχετε την γνώμην και μετα τούτο ότι, εάν δεν υπήρξεν εντονωτέρα δια τα ελληνικά συμφέροντα η απόφασις της Ευρώπης, οφείλεται τούτο εις λιποψυχίαν της Κυβερνήσεως δια την υποχώρησιν εις το ζήτημα της Στύλου; Και ταύτα, όταν γνωρίζετε ότι η Ιταλική Κυβέρνησις και η Αυστριακή Κυβέρνησις, στηριζόμεναι επί συμφώνου γνώμης των γενικών επιτελείων του στρατού της ξηράς και της θαλάσσης και των δύο Κρατών, προέβαλον εις τας άλλας Δυνάμεις την ύπαρξιν ζωτικών συμφερόντων, όπως ονομάζονται ταύτα, δια να επιμείνουν εις την μη κατοχήν παρ'ημών της παραλίας της απέναντι του στενού της Κέρκυρας, όταν, λέγω, προέβαλον ζωτικά συμφέροντα, ίνα επιμείνωσιν εις την γνώμην των ταύτην, έχετε την ιδέα ότι, αν δεν υπήρχε το τηλεγράφημα αυτό, θα εκερδίζομεν το ζήτημα και θα ήρχιζον τα όρια ολίγον ανωτέρω ή κατωτέρω της Χειμάρρας;»⁵⁰.

«Και σήμερα, παρά την οδύνην της ψυχής, την οποίαν δοκιμάζει ο Ελληνικός λαός, διότι τα Ηπειρωτικά όρια δεν εχαράχθησαν σύμφωνα προς τας εθνικάς διεκδικήσεις, αισθάνεται, διαισθάνεται, ότι η Κυβέρνησις αυτού δεν είναι υπεύθυνος δια την τοιαύτην διαχάραξιν των ορίων. Κατανοεί άριστα ότι ευρέθημεν αντιμέτωποι υπέρτερων συμφερόντων, όπως επανέλαβον, δύο Μ. Δυνάμειων»⁵¹

«Αλλ' ο αξιότιμος Βουλευτής εξ Αρκαδίας,(κ.Τριανταφυλλάκος), είπεν άλλο αξιών ότι δεν έπρεπε να υποταχθώσιν εις τας αποφάσεις των Μ.Δυνάμεων περί της οροθεσίας της Ηπείρου, είπε δηλαδή, ότι χρειάζονται ολοκαυτώματα ακόμη. Αξιότιμε κ. Βουλευτά εξ Αρκαδίας, νομίζω ότι τα ολοκαυτώματα τα οποία προσεφέρθησαν εις τον θεόν του πολέμου είναι αρκετά, δεν υπάρχει ουδείς λόγος να

⁴⁹ Αναλυτικότερα οι όροι-δεσμεύσεις της εν λόγω Συνθήκης κρυσταλλώνονται στα παρακάτω άρθρα.

«Άρθρο πρώτο: Μετα την επικύρωση της συμφωνίας θα ισχύσουν συνθήκες ειρήνης και φιλίας μεταξύ της Α.Μ. του Σουλτάνου της Τουρκίας και των Α.Μ. των Βασιλέων των συμμάχων, όπως μεταξύ των διαδόχων των, των κρατών και των υπηκόων των στο διηνεκές».

«Το δεύτερο άρθρο παραχωρούσε στους συμμάχους ηγεμόνες τα ευρωπαϊκά τουρκικά εδάφη, που βρίσκονταν δυτικά της γραμμής Αίνου-Μηδείας, εκτός από την Αλβανία.

Δια του άρθρου 3 ο σουλτάνος και οι χριστιανοί ηγεμόνες ανέθεταν στις Δυνάμεις «τη φροντίδα του καθορισμού των συνόρων της Αλβανίας και της ρύθμισης όλων των άλλων θεμάτων που αφορούν την Αλβανία».

«Κατά το άρθρο 4 ο σουλτάνος μεταβίβαζε στους συμμάχους ηγεμόνες την Κρήτη και παραιτούνταν υπέρ αυτών από όλα τα κυριαρχικά και άλλα δικαιώματα που είχε επί της νήσου».

«Το άρθρο 5 προέβλεπε ότι ο σουλτάνος και οι σύμμαχοι ηγεμόνες εμπιστεύονταν στις Δυνάμεις τη μέριμνα να αποφασίσουν για την τύχη όλων των οθωμανικών νησιών του Αιγαίου, εκτός από την Κρήτη, και της Χαλκιδικής».

«Δια του άρθρου 6 ο σουλτάνος και οι σύμμαχοι ηγεμόνες «δηλώνουν ότι μεταφέρουν σε διεθνή επιτροπή, που θα συνέλθει στο Παρίσι και στην οποία θα μετάσχουν αντιπροσωποί τους, την ευθύνη ρύθμισης των οικονομικών θεμάτων, που ανέκυψαν εξαιτίας του υπό τερματισμού πολέμου, και των προαναφερόμενων εδαφικών παραχωρήσεων». Βλέπε Έντουαρ Ντριό, Ελλάδα και Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, σελ.108.

⁵⁰ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 24^{ης} Φεβρουαρίου 1914. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σ.σ. 532-534.

⁵¹ Ibid,σελ.547.

γίνωσι νέα ολοκαυτώματα άνευ αναποδράστου ανάγκης και βεβαίως θα ήτο εγκληματική εκείνη η Κυβέρνησις η οποία, εις ο σημείον εισήλθον τα πράγματα μετα την απόφασιν των Δυνάμεων, απόφασιν ανταποκρινομένην εις ζωτικά συμφέροντα δύο Μ.Δυνάμεων, όπως αυτά αξιούσιν ότι είναι τα συμφέροντα αυτών,θα ήτο εγκληματική η Κυβέρνησις, εάν παρεσύρετο από της γνώμης υμών όπως αφήση το Έθνος ακόμη ταλαιπωρούμενον»⁵².

β) Βέλτιστη αξιοποίηση των αναφαινόμενων παραθύρων ευκαιρίας, απόρροια της εκμετάλλευσης των παραθύρων τρωτότητας του αντιπάλου. Μια σειρά γεγονότων με αφετηρία την επανάσταση των Νεότουρκων, την συνακόλουθη επιδείνωση των όρων διαβίωσης των χριστιανικών πληθυσμών της Ευρωπαϊκής Τουρκίας, την έξαρση του τουρκικού εθνικισμού, του οικονομικού αποκλεισμού και των διώξεων του ελληνικού στοιχείου, της πολιτικής του εκτουρκισμού των μη μουσουλμανικών πληθυσμών, παρώθησαν στην αύξηση του αριθμού και της έντασης των τοπικών εξεγέρσεων και των μεθοριακών επεισοδίων από τους χριστιανικούς πληθυσμούς της Βαλκανικής. Μείζονα ρόλο στην αύξηση του αριθμού και στην ενίσχυση του βαθμού αντίστασης των τοπικών επαναστατικών κινήματων σε όλα σχεδόν τα εδαφικά τμήματα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας,(Αλβανία,Υεμένη, Συρία, Αρμενία, Μακεδονία, Κων/πολη,κ.α), διαδραμάτισε η πολιτική αδυναμία της νέας τουρκικής κυβέρνησης, (απότοκο της επανάστασης των Νεότουρκων), να προβεί σε ουσιαστικές κοινωνικό-πολιτικές μεταρρυθμίσεις και η επακόλουθη πολιτική της άρνηση για την θεσμοθέτηση και εγκαθίδρυση οποιασδήποτε μορφής αποκεντρωμένης διοίκησης στις κοινωνικά, πολιτικά και πολιτισμικά ετερογενείς συλλογικές οντότητες που διαβιούσαν εντός της επικρατειάς της⁵³. Υπό αυτή τη διαμορφωθείσα εσωτερική πολιτικό-κοινωνική κατάσταση η Τουρκία υπεισήλθε σε ένοπλη σύρραξη με την Ιταλία, τον Οκτώβριο του 1911, εξαιτίας του ζητήματος της Τριπολίτιδας, που διήρκησε ένα χρόνο και τερματίστηκε με την αναγκαστική συνθηκολόγηση της πρώτης.

Αναπόδραστα, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό περιβάλλον, είχαν διανοιχθεί πολλάπλά και πραγματικά αξιοποιήσιμα παράθυρα τρωτότητας για την Τουρκία, τα οποία έσπευσαν να εκμεταλλευθούν τα βαλκανικά κράτη,(πριν εκκινήσει η πολιτικό-στρατιωτική αναδιοργάνωση της Τουρκίας), με την σύμπληξη της Βαλκανικής συμμαχίας, θέτοντας ως αντικειμενικό πολιτικό τους στόχο την απελευθέρωση και προσάρτηση των ομοεθνών πληθυσμών τους που ήταν εγκατεστημένοι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και συνακόλουθα την εδαφική τους μεγέθυνση, ενισχύοντας την θέση και το ρόλο τους στο περιφερειακό τους υποσύστημα.

3.3. Πολιτικοί Στόχοι της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής

Το επακόλουθο βήμα της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής,(εφόσον η ελληνική πολιτική ηγεσία είχε διαγνώσει και ιεραρχήσει τις άμεσες και έμμεσες απειλές συνεκτιμώντας παράλληλα τα αναφαινόμενα παράθυρα ευκαιριών του περιφερειακού της υποσυστήματος), συνίστατο στον προσδιορισμό των επιδιωκόμενων πολιτικών στόχων σε συνάρτηση με το σύνολο των διαθέσιμων μέσων και υπό το οριοθετημένο πλαίσιο των απειλών και των ευκαιριών του Διεθνούς περιβάλλοντος.

⁵²Ibid, σελ.537.

⁵³ Για εκτενέστερη ανάλυση της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας βλέπε, E.C.Helmreich, The Diplomacy of the Balkan Wars,1912-1913, κεφ.V, σ.σ.90-102.

Πριν την ανάληψη του πρωθυπουργικού αξιώματος από τον Ε.Βενιζέλο, οι βασικές κατευθύνσεις της Υψηλής του Στρατηγικής κρυσταλλώνονταν στην εξυπηρέτηση-προαγωγή του εθνικού συμφέροντος, υπό το πλαίσιο μιας ορθολογικής-ρεαλιστικής ανάλυσης κόστους-οφέλους που επέβαλε, (τη δεδομένη χρονική στιγμή), την διατήρηση της διαμορφωθείσας ισορροπίας ισχύος στο Βαλκανικό υποσύστημα. Συγκεκριμένα ο πολιτικός στόχος της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου κατοπτρίζεται στις ακόλουθες αναφορές του.

«...Ως και άλλοτε εγράψαμεν εις τον «Κήρυκα», μετά την δημιουργίαν, ισχυράς Βουλγαρίας, εκτεινόμενης ου μόνον εκείθεν αλλά και εντεύθεν του Αίμου, η αναδημιουργία της Οθωμανικής αυτοκρατορίας εις πολιτείαν συνταγματικήν, ασφαλίζουσιν την ισοπολιτείαν εις τα πάντα τα κατοικούντα αυτήν έθνη, αποτελεί τον άριστον τρόπον εξυπηρετήσεως των συμφερόντων του ελληνισμού. Η ακεραιότης της αυτοκρατορίας ταύτης ισοδυναμεί εν τω μέλλοντι προς την ακεραιότητα του κυρίου σώματος του ελληνισμού, ό οποίος υπο το πολιτικόν καθεστώς αυτής θα δυνηθή, εκ παραλλήλου, συνεργαζόμενος με το μικρότερον αυτού τμήμα, εξ ου απετελέσθη το ελληνικόν βασίλειον, να επιτελέση την ιστορικήν αυτού αποστολήν λυσιτελέστερον παρ' όσον θα κατώρθει τούτο μετά την διάσπασιν του κυρίου αυτού σώματος, ήν θα επέφερεν η εκ της Ευρώπης έξωσις της Τουρκίας, και η διανομή των ευρωπαϊκών αυτής επαρχιών μεταξύ των αντίζήλων κρατιδίων της Χερσονήσου του Αίμου. Είναι λοιπόν η Ελλάς το μόνον εκ των γειτνιαζόντων προς την Τουρκίαν κρατών, το οποίον ειλικρινώς ενδιαφέρεται, όχι απλώς δια την εις ελευθέραν συνταγματικήν πολιτείαν ανάπλασιν της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, αλλά και δια την εξασφάλισιν της εδαφικής αυτής ακεραιότητας, ήτις μόνη ασφαλίσει την ακεραιότητα του Ελληνισμού»⁵⁴.

«... Ο Ελληνισμός, όστις ουδέποτε υπήρξεν κατακτητικός, δύναται ν' αναπτύξη απολύτως τας δυνάμεις αυτού, γινόμενος κυριώτατον όργανον αναπλάσεως της Ανατολής, ήτοι των χώρων εκείνων επί των οποίων δρά εν απάνστω συνεχεία από της πρώτης ηούς των ιστορικών χρόνων»⁵⁵.

«Όλος ο Ελληνισμός, άμα τη μεταπολίτευσιν του παρελθόντος Ιουλίου, συνησθάνθη βαθύτατα και ως εξ ενστίκτου, ότι η επιτυχία του νεοτουρκικού κινήματος έσωζεν όχι μόνον το τουρκικόν κράτος, αλλά και τον Ελληνισμόν από του διαμελισμού και της καταστροφής. Επειδή δε ο Ελληνισμός δεν υπήρξε ποτέ δύναμις κατακτητική, αλλ' εκπολιτιστική, έσχεν αμέσως την συναίσθησιν ότι η παγίωσις του συνταγματικού πολιτεύματος εν Τουρκία απετέλει, υπό άλλον βεβαίως τύπον, πολύ μετριόφρονα, αλλά τον οποίον πλήρως απεδέχετο η ελληνική συνείδησις, πραγμάτωσιν της Μεγάλης Ιδέας, αφού το εν Τουρκία, διαβιούν, ασυγκρίτω τω λόγω μεγαλύτερον μέρος του Ελληνισμού, ηδύνατο ούτω, εν ελευθέρα συνταγματική πολιτεία, να επιτελέση εξ ίσου την εκπολιτιστικήν του αποστολήν, με το όχι ευκαταφρόνητον πλεονέκτημα της εξωτερικής ασφάλειας, την οποίαν εγγυάται εις αυτόν η αναγέννησις της ευρείας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας»⁵⁶.

«Η δε αξία της φιλίας της Ελλάδος δια την Νέαν Τουρκίαν πρέπει να μετρείται υπό της τελευταίας ταύτης, όχι υπό επί τη βάσει μόνον της εκτάσεως του

⁵⁴ Εφημερίδα «Κήρυξ» 17.11.1909.Παρατίθεται στο Ελευθερίου Βενιζέλου Πολιτικά Υποθήκαι, τόμος β',σελ.274.

⁵⁵ Ibid,σελ.271.

⁵⁶ Παρατίθεται στο Κ.Σβολόπουλος, Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1900-1945,σελ.65.

πληθυσμού και της υλικής δυνάμεως του Ελευθέρου Βασιλείου, αλλά και επί τη βάσει των ηθικών πόρων του όλου Ελληνισμού,ού το κυριώτερον τμήμα κατοικεί εξ αμνημονεύτου εντός των χωρών, αίτινες αποτελούσι την Οθωμανικήν Αυτοκρατορίαν της σήμερον.

[...] Οσονδήποτε άλλως τε και αν είναι βαθεία η συναίσθησις του Ελληνικού Έθνους περί της εν τω μέλλοντι συνταυτίσεως των συμφερόντων Τουρκίας και Ελλάδος, πρέπει καλώς να εννοήσουν οι Νεότουρκοι, ότι ο Ελληνισμός, τείνων προς αυτούς την χείρα, διότι τούτο προ πάντων εξυπηρετεί και τα ίδια αυτού συμφέροντα, γνωρίζει όμως και την αξίαν, την οποίαν έχει η εν τω μέλλοντι συνεργασία αυτού δια το Οθωμανικόν Κράτος, και τους όρους της συνεργασίας ταύτης εννοεί να συζητήση, ως ίσος προς ίσους. Της συνεργασίας δε αυτής προϋπόθεσις αναγκαία είναι, όχι μόνον η λύσις του κρητικού ζητήματος, σύμφωνα προς την αναλλοίωτον θέλησιν του Κρητικού λαού, αλλά και η εξασφάλισις προς τους Έλληνας, όπως άλλως και προς πάντας τους λοιπούς λαούς της Αυτοκρατορίας, πλήρους ισοπολιτείας»⁵⁷.

«...Η Ελλάς-μου είπεν ο Βενιζέλος, γράφει ο Γάλλος δημοσιογράφος- εύχεται να ανακαινισθή η Τουρκία. Η διατήρησις της ακεραιότητός της επι του παρόντος συμβιβάζεται με τα συμφέροντα του Ελληνισμού. Αν η Τουρκία διεμελίζετο αμέσως, θα ελαμβάνομεν εν μόνον τμήμα της Μακεδονίας. Επομένως ημείς θα είμεθα ζημιωμένοι. Συλλογισθήτε, ότι εις την Τουρκίαν επί οκτώ εκατομμυρίων Τούρκων υπάρχουν πέντε εκατομμύρια Ελλήνων. Έχομεν το διακαίωμα να ελπίζωμεν, ότι θα παίζωμεν μέγαν ρόλον εις το Οθωμανικό κράτος συνταγματικών και φιλελεύθερον. Θα απεδεχόμεν μίαν ομοσπονδίαν Τουρκίας και Ελλάδος. Κατ' αυτόν τον τρόπον, θα είχαμεν επιρροήν πολύ μεγαλειτέραν παρα αν κατεκτώμεν μίαν επαρχίαν και τας νήσους[...] Η στάσις μας λοιπόν θα εξαρτηθή από την Τουρκίαν.Αλλά θα εννοήση αυτή τα πραγματικά της συμφέροντα; Αν οι Νεότουρκοι επιμένουν να ακολουθούν ένα «εθνικισμό» ολέθριον δια την χώραν των, αν μας καταδίδωκουν, αν μας κακομεταχειρίζονται, τότε η συμφωνία θα καταστή αναγκαία μεταξύ των Ελλήνων και των Σλαβικών λαών. Ως προς εμέ,δεν έχω καμμίαν έχθραν κατά των Σέρβων και των Βουλγάρων. Είμαι έτοιμος, ενώπιον κοινού κινδύνου, να τείνω προς αυτούς την χείρα»⁵⁸.

Από τις παραπάνω αναφορές συνάγεται ότι η Υψηλή Στρατηγική του Ε.Βενιζέλου εδραζόταν στις κεντρικές αρχές ενός συστήματος ισορροπίας ισχύος⁵⁹. Αναλυτικότερα με βάση την ανάλυση του M.Wight για τα τρία ρεύματα της Θεωρίας

⁵⁷ Εφημερίδα «Κήρυξ» Χανίων. Φύλλο αριθ.135. 17 Νοεμβρίου 1909. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σ.σ. 164-165.

⁵⁸ Εγκυκλοπαίδεια «Ηλίου».Λέξη «Βενιζέλος».Ibid,σελ.273.

⁵⁹ Οι βασικές παραδοχές του Συστήματος της Ισορροπίας ισχύος είναι: α) ένα σύστημα κρατών, δηλαδή ένα σύνολο κρατών, εντός συγκεκριμένης περιφέρειας, περισσότερο ή λιγότερο συνδεδεμένο μεταξύ του και με σχετικά ισοδύναμους συντελεστές ισχύος, β) ένα καθολικά αναγνωρισμένο μέγεθος του εν λόγω συστήματος, δηλαδή το συγκεκριμένο σύστημα κρατών οριοθετείται σε ένα συγκεκριμένο αριθμό μελών,

γ) μια σχετική ομοιογένεια μεταξύ των κρατών-μελών, δηλαδή την ανάπτυξη μια συλλογικής συνείδησης μεταξύ των μελών, μια σχετική ομοιομορφία ως προς της αναγνωρισμένες προϋποθέσεις που με τη σειρά τους συνωθούν στην διατήρηση της ισορροπίας ισχύος. Συνακόλουθα οι στόχοι ενός Συστήματος Ισορροπίας Ισχύος είναι : α) η διατήρηση της ανεξαρτησίας και η διασφάλιση της επιβίωσης των κρατών, β) η διατήρηση του συστήματος των κρατών, γ) κανένα κράτος δεν πρέπει να αποκτήσει σχετική υπεροχή.

Για εκτενή ανάλυση βλέπε Edward Vose Gulick, Europe's Classical Balance of Power, σ.σ. 3-51.

Επίσης βλέπε K.Waltz, Theory Of International Politics,σ.σ. 117-123. M.Wight, Διεθνής Θεωρία, κεφ.8. Hans J. Morgenthau, Politics Among Nations, σ.σ.181-216.

των Διεθνών Σχέσεων, θα μπορούσαμε να κατατάξουμε το σύστημα ισορροπίας ισχύος που επεδίωκε να διαμορφώσει και να εγκαθιδρύσει ο Ε.Βενιζέλος, στην Γκροτιανή-Ρασιοναλιστική θεωρία. Ειδικότερα για τον έλληνα πρωθυπουργό η ισορροπία ισχύος σήμαινε δύο πράγματα⁶⁰: πρώτον μια ίση κατανομή της ισχύος μεταξύ των βαλκανικών κρατών και της οθωμανικής αυτοκρατορίας, δηλαδή την διαμόρφωση μιας κατάστασης κατά την οποία καμία δύναμη δεν θα δύνατο να αυξήσει υπέρμετρα τους συντελεστές ισχύος της ώστε να απειλήσει τις υπόλοιπες, και δεύτερον ότι η ισχύς θα πρέπει να κατανέμεται ισότιμα.

«Εν συνόψει, ουδέν προνόμιον αξιούμεν δια την Ελλάδα, αλλά δεν δεχόμεθα και ουδεμίαν υποταγήν. Ελπίζομεν ότι αύτη, όπως κάποτε εις το παρελθόν της, θα καταστή εις τας θύρας της Ανατολής σημαίνων παράγων πολιτισμού, και ευχόμεθα πολιτικώς την σύμπηξιν βαλκανικού βράχου, ιθυνομένου υπό του κοινού συμφέροντος και ικανού, περιστάσεως δεδομένης, να αντιστή εις τας εξωτερικάς πιέσεις. Τότε, θα ηδυνάμεθα να είπωμεν ότι απεκτήσαμεν την πλήρη ημών ανεξαρτησίαν. Και αύτη, ευρίσκεται μεταξύ των χωρών των Βαλκανικών λαών, εάν γνωρίζουσι να συνενωθώσι»⁶¹.

«... Η μέλλουσα εν τοις Βαλκανίοις ειρήνη, δεν είναι δυνατόν να βασισθή ή επί της ισορροπίας των δυνάμεων και της ενότητος των πληθυσμών. Άλλως, η ειρήνη δύναται να ευρεθή εν κινδύνω εκ νέου».

«... Ο μέγας νόμος των λαών, οι οποίοι επιθυμούν να ζήσουν ελευθέρως και εν ευημερία, ο νόμος της ισορροπίας, εύρεν ενταύθα [εν Βουκουρεστίω] δια την Ανατολήν και την Ευρώπην, την διατύπωσίν του και εφαρμογήν του»⁶².

«[...] Οσονδήποτε άλλως τε και αν είναι βαθεία η συναίσθησις του Ελληνικού Έθνους περί της εν τω μέλλοντι συνταυτίσεως των συμφερόντων Τουρκίας και Ελλάδος, πρέπει καλώς να εννοήσουν οι Νεότουρκοι, ότι ο Ελληνισμός, τείνων προς αυτούς την χείρα, διότι τούτο προ πάντων εξυπηρετεί και τα ίδια αυτού συμφέροντα, γνωρίζει όμως και την αξίαν, την οποίαν έχει η εν τω μέλλοντι συνεργασία αυτού δια το Οθωμανικόν Κράτος, και τους όρους της συνεργασίας ταύτης εννοεί να συζητήση, ως ίσος προς ίσους»⁶³.

Τοιουτοτρόπως ο Ε.Βενιζέλος θεωρούσε ότι η ίση κατανομή ισχύος-διαμόρφωση ενός συστήματος ισορροπίας ισχύος, ήταν επιτακτική τόσο για διασφάλιση του συμφέροντος επιβίωσης και την προστασία της εσωτερικής και εξωτερικής κυριαρχίας των βαλκανικών κρατών συμπεριλαμβανομένων και της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, όσο και για την ανάπτυξη, ενίσχυση και σταθεροποίηση της μεταξύ τους αλληλεξάρτησης⁶⁴, (κλιμακωμένη προοδευτικά λόγω των αναφυόμενων κοινών αναγκών και συμφερόντων μεταξύ των βαλκανικών κρατών, απολήγοντας σε μια Ομοσπονδία).

⁶⁰ Για τον Γκροτιανό « η φράση «ισορροπία ισχύος» σημαίνει δύο πράγματα: πρώτον, μια ίση κατανομή της ισχύος[...] (και δεύτερον) στην αρχή ότι η ισχύς πρέπει να κατανέμεται ισότιμα». Μ. Wight, Διεθνής Θεωρία, σ.σ.205-206.

⁶¹ Συνέντευξη του Ε.Βενιζέλου. Εφημερίδα «Πατρίς» 24^{ης} Αυγούστου 1913. Παρατίθεται στο Ελευθερίου Βενιζέλου, Πολιτικά Υποθήκαι, τόμος β', σελ.288.

⁶² Παρατίθενται στο Ελευθερίου Βενιζέλου, Πολιτικά Υποθήκαι, τόμος β', σελ.287.

⁶³ Εφημερίδα «Κήρυξ» Χανίων. Φύλλο αριθ.135. 17 Νοεμβρίου 1909. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σ.σ. 164-165.

⁶⁴ Ο Γκροτιανός προτείνει τρεις λόγους που δικαιολογούν το γιατί θα πρέπει να υπάρχει ίση κατανομή ισχύος. α) Για την προστασία της ανεξαρτησίας των κρατών, β) για την σταθεροποίηση της αλληλεξάρτησης μεταξύ των κρατών και γ) για να καταστεί δυνατή η ύπαρξη του διεθνούς δικαίου. Βλέπε Μ. Wight, Διεθνής Θεωρία, σ.σ. 207-209.

«...[...] Είναι λοιπόν η Ελλάς το μόνον εκ των γειτνιαζόντων προς την Τουρκίαν κρατών, το οποίον ειλικρινώς ενδιαφέρεται, όχι απλώς δια την εις ελευθέραν συνταγματικήν πολιτείαν ανάπλασιν της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, αλλά και δια την εξασφάλισιν της εδαφικής αυτής ακεραιότητας, ήτις μόνη ασφαρίζει την ακεραιότητα του Ελληνισμού»⁶⁵.

«...Η συναίσθησις αυτή της κοινότητος των συμφερόντων και των κινδύνων, πρέπει βασίμως να ελπίζωμεν ότι θα οδηγήση, Τούρκους και Έλληνας, εις στενωτέραν οσημέραι και ειλικρινεστέραν συνεργασίαν, προς στερέωσιν και ανάπτυξιν της αναγεννωμένης Ανατολής, της οποίας οι Τούρκοι και οι Έλληνες αποτελούσι τα ασυγκρίτως σπουδαιότερα στοιχεία του πληθυσμού»⁶⁶.

«... Η Ελλάς δεν ακολουθεί ευρωπαϊκήν πολιτικήν, αλλά Βαλκανικήν, Αναλόγως των αναγκών της πολιτικής ταύτης και των οικονομικών ημών μέσων, θέλομεν καταγίνει όπως ενισχύσωμεν τας κατά θάλασσαν και ξηράν στρατιωτικές δυνάμεις μας.

.....

Εγώ, πιστεύω εις την πραγματοποίησιν της Βαλκανικής Ομοσπονδίας. Η πεποίθησίς μου αυτή δεν είναι χίμαιρα. Δεν λέγω ότι δύναται να πραγματοποιηθή τώρα, αλλά σύν τω χρόνω. Συσφίγγοντα ολοέν τας σχέσεις μεταξύ αυτών τα κράτη του Αίμου δύνανται να φθάσουν ημέραν τινά εις τούτο. Σήμερον συνάπτομεν σύμβασιν ταχυδρομικήν, αύριον εμπορικήν, είτα θα γεννηθώσι νέαι ανάγκαι, θα αναφυώσι κοινά συμφέροντα και θα δυνηθούν να φθάνωσι βαθμηδόν εις Βαλκανικήν Ομοσπονδίαν, προς επιτυχί και ζωτικήν ανάπτυξιν των λαών του Αίμου»⁶⁷.

Συνακόλουθα η διατήρηση της ενυπάρχουσας ισορροπίας ισχύος, που εγγυούταν την εδαφική ακεραιότητα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, θα λειτουργούσε εξισορροπητικά έναντι πιθανών αναθεωρητικών πολιτικών από την Βουλγαρία, ενώ η εθνολογική και πολιτιστική υπεροχή του ελληνικού στοιχείου στα παράλια της Ιωνίας αναδείκνυε τον εκπολιτιστικό και αναμορφωτικό ρόλο που καλείτο να διαδραματίσει η Ελλάδα στο εσωτερικό πολιτικό σύστημα της Τουρκίας. Η προτεινόμενη συνεργασία μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας θα εδραζόταν στην βάση ισορροπιών ισχύος και συμφερόντων, δηλαδή Ελλάδα και Τουρκία θα διαπραγματεύονταν ως ισότιμοι και ισοδύναμοι εταίροι, υπό την απαρέγκλιτη προϋπόθεση της επίλυσης των ελληνοτουρκικών διαφορών, (συγκεκριμένα την επίλυση του Κρητικού ζητήματος και την παραχώρηση συνταγματικών ελευθεριών στους ομοεθνείς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας). Περαιτέρω, ενεργώντας υπό το πλαίσιο της διασφάλισης της ισορροπίας ισχύος στην Βαλκανική, ο Ε.Βενιζέλος, θα αναθεωρήσει την ανωτέρω πολιτική του επιλογή, (δηλαδή την ανάπτυξη συνεργατικών σχέσεων μεταξύ Ελλάδος-Τουρκίας με μελλοντικό στόχο την δημιουργία μιας Ελληνοτουρκικής ομοσπονδίας), λόγω της αδιάλλακτης πολιτικής στάσης της Τουρκίας έναντι των ομοεθνών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και θα «τείνει ενώπιον του κοινού κινδύνου την χείρα προς τους Βουλγάρους και τους Σέρβους».

Με άλλα λόγια, δύναται να υποστηριχθεί ότι το συγκεκριμένο σύστημα ισορροπίας ισχύος μεταξύ των Βαλκανικών κρατών και της Οθωμανικής

⁶⁵ Εφημερίδα «Κήρυξ» 17.11.1909. Παρατίθεται στο Ελευθερίου Βενιζέλου, Πολιτικά Υποθήκαι, τόμος Β', σελ.274.

⁶⁶ Εφημερίδα «Κήρυξ Χανίων» 11^{ης} Αυγούστου 1908. Ibid, σελ.271

⁶⁷ Συνέντευξη του Ε.Βενιζέλου. Εφημερίδα «Πατρίς» 24^{ης} Νοεμβρίου 1913. Παρατίθεται στο Ελευθερίου Βενιζέλου, Πολιτικά Υποθήκαι, τόμος Β', σελ.274.

αυτοκρατορίας, συνιστούσε μια τοπική, σύνθετη, σχεδιασμένη και αντικειμενική ισορροπία ισχύος⁶⁸. Η εν λόγω ισορροπία ισχύος ήταν σύνθετη επειδή επρόκειτο για ένα σύστημα ανταγωνιστικών δυνάμεων με ανισότητες ως προς την κατανομή ισχύος, που παρείχε την δυνατότητα για εξωτερική εξισορρόπηση-συμμαχίες έναντι του απειλητικότερου ή του ισχυρότερου συντελεστή που θα μπορούσε να διαταράξει την ισορροπία ισχύος. Ήταν τοπική γιατί περιοριζόταν σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή-Βαλκάνια και Μικρά Ασία. Ήταν αντικειμενική αναφορικά με τους συντελεστές εσωτερικής εξισορρόπησης των κρατών του βαλκανικού υποσυστήματος, εφόσον κανένα κράτος μεμονωμένα δεν ήταν ικανό να εγκαθιδρύσει πρωτοκαθεδρία, ενώ η σύμπληξη συμμαχιών μεταξύ των βαλκανικών κρατών ήταν κεντρικός παράγοντας για την αναθεώρηση του status-quo. Από την άλλη μεριά δεν ήταν υποκειμενική γιατί εξέλειπε το στοιχείο της πίστης σε αυτή, όπως αποδείχθηκε μετά το τέλος του Α' Βαλκανικού πολέμου, όταν η Βουλγαρία επιτέθηκε κατά των δύο πρώην συμμάχων της, καταργώντας ουσιαστικά τον κεντρικό πολιτικό στόχο της συμμαχίας- διαμόρφωση ισορροπίας ισχύος στα Βαλκάνια. Τέλος ήταν σχεδιασμένη, τουλάχιστον εν μέρει, στις ηθελημένες πολιτικές επιλογές μερικών εκ των Βαλκανικών κρατών-Ελλάδα, Σερβία.

Η αδυναμία επίλυσης των ελληνο-τουρκικών διαφορών παρώθησε τον Ε.Βενιζέλο, αφότου ανέλαβε την διακυβέρνηση της Ελλάδας, στην αναπροσαρμογή των πολιτικών του στόχων. Πρωταρχικός και κεφαλαιώδης στόχος,(κατά το 1912), ήταν η παροχή ανεξαρτησίας-αυτονομίας στους ομοεθνείς πληθυσμούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η συνακόλουθη ενσωματώσή τους στο ελληνικό κράτος. Δηλαδή ο Ε.Βενιζέλος επεδίωκε την εδαφική ολοκλήρωση του ελληνικού έθνους και την δημιουργία ενός συμπαγούς εδαφικού κορμού που θα εδραίωνε τα θεμέλια της πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής, στρατιωτικής και ιστορικής βαρύτητας του Ελληνικού κράτους. Φυσικό απότοκο της παροχής ανεξαρτησίας-αυτονομίας στους ομοεθνείς πληθυσμούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, θα ήταν η ενίσχυση της θέσης και του ρόλου της Ελλάδος μέσω της αναθεώρησης του status-quo και της εδαφικής της επαύξησης. Ο θεμελιώδης πολιτικός στόχος της Ελληνικής κυβέρνησης κρυσταλλώνεται στο λόγο του πρωθυπουργού, Ε.Βενιζέλου, στη βουλή στις 20.2.1913.

«Οπωσδήποτε, Κύριοι, δεν δυνάμεθα να γνωρίζωμεν πότε θα τερματισθή ο αγών, τον οποίον, άλλως τε, αναλαμβάνοντες εγνωρίζωμεν και διεκηρύξαμεν ότι θα είναι δεινός. Νομίζω, όμως, ότι το έθνος, εν απολύτῳ εμπιστοσύνη προς τας στρατιωτικὰς αὐτοῦ δυνάμεις καὶ ἐν στενῇ συνάφειᾳ προς τοὺς συμμάχους αὐτοῦ, δύναται ν' ἀναμείνῃ τὸ πέρας τοῦ αγώνος, ὁ ὁποῖος θα μεγεθύνῃ τῇ Ελλάδι, ὁ ὁποῖος θ' ἀποδώσῃ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἑκατομμύρια υποδοῦλων, ὁ ὁποῖος δὲν θα εὐρύνῃ μόνον τὰ γεωγραφικὰ ὅρια ἀλλὰ καὶ τοὺς ψυχικοὺς ὀρίζοντας, ὡς εἶπον καὶ προ μικροῦ, τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους»⁶⁹.

Στο βασιλικό διάγγελμα για την κήρυξη του πολέμου κατά της Τουρκίας, στις 2.10.1912, αναφέρονταν:

«Αἰ ἱεραὶ ὑποχρεώσεις προς τὴν φιλότιμὴν πατρίδα, προς τοὺς ὑπόδουλους ἀδελφούς μας καὶ προς τὴν ἀνθρωπότητα ἐπιβάλλουσιν εἰς τὸ Κράτος, μετὰ τὴν ἀποτυχία των εἰρηνικῶν προσπάθειών του προς τὴν ἐπίτευξιν καὶ ἐξασφάλισιν των ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων των ὑπὸ τον τουρκικὸν ζυγὸν χριστιανῶν, ὅπως δια των

⁶⁸ Η εν λόγω διαπίστωση θεμελιώνεται στην ανάλυση και κατηγοριοποίηση της ισορροπίας ισχύος που πραγματώνεται από τον Hedley Bull. Βλέπε H.Bull, Η Άναρχη Κοινωνία, σ.σ. 148-153.

⁶⁹ Εφημερίδα των Συνζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 20^{ης} Φεβρουαρίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος Α' σελ. 383.

όπλων θέση τέρμα εις την δυστυχίαν, την οποίαν ούτοι υφίστανται από τόσων αιώνων»⁷⁰.

Ανάλογη βαρύτητα επέδιδε ο Ε.Βενιζέλος και στην επίλυση του Κρητικού ζητήματος:

«Δια την Ελλάδα αποβαίνει απολύτως αδύνατος η εγκατάλειψις των Κρητικών διεκδικησεών της, δια τον κυριώτατον λόγον, ότι οι Κρήτες, ασκούντες δια των εν τω ελευθέρω Βασίλειω συμπατριωτών των μεγίστην επίδρασιν επι τε του κοινωνικού και του δημοσίου βίου της Ελλάδος, δεν θα επέτρεπαν εις αυτήν ,και αν ήθελε, να παραιτηθή των διεκδικήσεων τούτων. Ούτε εμπορεί να πιστευθή ως δυνατόν, ότι οι Κρήτες, φθάσαντες από 12)ετίας ν' απαλλαχθώσι ουσιαστικώς ποτέ να ίδωσιν ευατούς κατά την τελευταίαν στιγμίν απομακρυνομένους από του πολιτικού τέρματος, χάριν του οποίου ηγωνίσθησαν επί όλους αιώνας, και προς το οποίον χειραγωγήθησαν κατά τα τελευταία έτη υπ' αυτής της Ευρώπης»⁷¹

«Δεν επεδίωξα τον πόλεμον κατά της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, τουλάχιστον κατά την εποχήν καθ' ήν εξερράγη, δεν θα τον επεδίωκον δε ούτε και βραδύτερον, εάν και μόνο κατώρθουν να ρυθμίσω κατά τινα τρόπον το Κρητικόν ζήτημα, το οποίον απετέλει σκόλοπα εν τη σάρκι της Ελλάδος, του οποίου η περαιτέρω εκκρεμότης καθίστα αδύνατον είς την Ελλάδα να ζήση κανονικόν πολιτικόν βίον της»⁷².

Μετά το τέλος του Α'Βαλκανικού πολέμου, ο Ε.Βενιζέλος έθεσε ως πρωτεύοντα πολιτικό στόχο την ειρηνική- διπλωματική διευθέτηση των διαφορών που ανέκυψαν κατά τη διανομή των εδαφών της ηττημένης Οθωμανικής αυτοκρατορίας με απότοκο την αποφυγή ενδεχόμενης στρατιωτικής αναμέτρησης με την Βουλγαρία. Ο Ε.Βενιζέλος επεδίωξε την κατανομή των εδαφικών κερδών με βάση τα αναγνωρισμένα γεωγραφικά και εθνολογικά κριτήρια. Μια ελληνό-βουλγαρική ένοπλη σύρραξη ενείχε τον κίνδυνο της κλιμάκωσης της σε μια γενικευμένη Ευρωπαϊκή στρατιωτική αναμέτρηση, λόγω της διακύβευσης κυριαρχικών συμφερόντων των μεγάλων Ευρωπαϊκών δυνάμεων-Αυστροουγγαρία, ενώ και οι πιθανότητες της Ελλάδος για την επιτυχή κατάληξη μιας στρατιωτικής αναμέτρησης με την Βουλγαρία δεν ήταν διασφαλισμένες-κατοχυρωμένες. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Ε.Βενιζέλος στην αναγγελία του διαγγέλματος του Βασιλιά Κων/νου στην Βουλή:

«[...] Αλλ' ενώ η Ελλάς, δίκαια, καθώς πάντοτε, συμφώνους έχουσα και τους δύο άλλους των συμμάχων, ηθέλησε φιλικήν την διανομήν του απελευθερωθέντος εδάφους, κατά λόγον των δικαιωμάτων εκάστου, προτείνασα και την υπό διαιτησίας κρίσιν των διαφορών, άπληστος σύμμαχος, η Βουλγαρία, αρνηθείσα πάσαν συνεννοήσιν και διαιτησίαν, επεζήτησε να σφετερισθή κατά το πλείστον μόνη αυτή τους καρπούς της κοινής νίκης, ούτε δικαιώματα εθνολογικά αναγνωρίζουσα είς τους άλλους, ούτε τας θυσίας αυτών, ούτε ουδεμίαν άλλην λογικήν ανάγκην ισορροπίας. Και μετελθούσα πάντα δόλον και αυθαιρεσίαν,[...], έφθασε να επιχειρήση μισελεύθερον πόλεμον, στρέψασα τα όπλα κατά των τέως συμμάχων, όπως καταπατήση και ιδιοποιηθή τα δικαιώματα τούτων, στιγματίζουσα την ιερότητα και

⁷⁰ Το Βασιλικό διάταγμα το ανήγγειλε ο Ε.Βενιζέλος στην συνεδρίαση της βουλής, την 2.10.1912. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α',σελ.373.

⁷¹ Εφημερίδα «Κήρυξ» Χανίων. Φύλλο αριθ.135. 17 Νοεμβρίου 1909. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α',σελ.164.

⁷² Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος α'. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής Συνεδρίαση 21^{ης} Ιουνίου 1913,σελ.445.

τον σκοπόν του κοινού αγώνος. Ενώπιον της αχαρηστής ταύτης συμπεριφοράς της Βουλγαρίας το καθήκον των λοιπών συμμάχων ήτο σαφώς διαγεγραμμένον. Επεβάλλετο εις αυτούς, πυκνούντες την τάξιν, να διατηρήσωσι την ενωσίν των, όπως αντεπεξέλθωσι κατά της ακορέστου πλεονεξίας της τέως συμμάχου και αμυνθώσιν υπέρ των ζωτικών αυτών συμφερόντων, πλήττοντες τας αξιώσεις προς ηγεμονίαν και ασφαλίζοντες την ισορροπίαν μεταξύ των Κρατών του Αίμου, τόσον αναγκαίαν δια την ειρηνικήν αυτών συμβίωσιν»⁷³.

« Αλλά και ο δεύτερος πόλεμος εγένετο παρά τας ευχάς μου, κύριοι βουλευταί. Προσεπάθησα ειλικρινέστατα να τον αποφύγω, και κατηγορήθην δε, και εις την Βουλήν αυτήν πολλάκις, ότι ηθέλησα να τον αποφύγω, και μου είπον : « είς σε δεν ανήκει ουδεμία τιμή δια τας επιτυχίας του δευτέρου πολέμου, είσαι ξένος προς αυτόν», αδιάφορον αν τον προητοίμασα και διπλωματικώς και στρατιωτικώς, ώστε, αφού κατέστη αναπότρεπτος, ν' αποβή καθ'όλας τας πιθανότητας ευτυχής, όπως και απέβη πράγματι[...]

Επεζητείτο να παρασταθή τότε ότι εγώ μόνος απέστειρα τον πόλεμον, διότι εφοβούμην την έκβασιν αυτού, ενώ τάχα τον πόλεμον εκείνον επέσπευδεν ο Βασιλεύς και το Επιτελείον, δια να συναχθή το συμπέρασμα ότι όλη η τιμή δια τας επιτυχίας του πολέμου εκείνου ανήκεν εις τον Βασιλέα και ουδεμία εις τον πολιτικόν ηγέτην. Και είμαι υποχρεωμένος να διακηρύξω, ότι ουδεμία ποτέ επήλθε κατά την εποχήν εκείνην διαφωνία μεταξύ Στέμματος και στρατιωτικών κύκλων αφ' ενός, και Κυβερνήσεως αφ' ετέρου, όσον αφορά την απέναντι της Βουλγαρίας πολιτικήν. Και ο λόγος δια τον οποίον δεν επήλθεν ουδεμία διαφωνία, ήτο διότι και οι στρατιωτικοί κύκλοι δεν ήσαν καθόλου ήσυχοι δια την πιθανήν έκβασιν του πολέμου εκείνου. Ότε εν Θεσσαλονίκη, καλέσας τον εν Βελιγραδίω πρεσβευτήν της Ελλάδος και τον εν Αθήναις πρεσβευτήν της Σερβίας, κατώρθωσα να υπογραφή η Συμμαχική Συνθήκη μετά της Σερβίας, ενθυμούμαι ότι, απευθυνόμενος προς το Επιτελείον έλεγον : « Και τώρα, μετα την υπογραφή της συμμαχικής Συνθήκης με την Σερβίαν, τι νομίζετε; Ποίαί είναι αι πιθανότητες της νίκης, εάν φθάσωμεν εις πόλεμον;» Και μοί απάντησε το Επιτελείον ότι «δυνάμεθα να αποβλέπωμεν εις την νίκην με ελπίδας 60%».

Εννοείτε τώρα πως ένας υπεύθυνος Κυβερνήτης μιας Χώρας δεν ώφειλε να σπεύδη εις πόλεμον, του οποίου αι πιθανότητες της νίκης, και μετα την υπογραφήν της συμμαχίας με την Σερβίαν, είχαν τόσον στενόν περιθώριον. Αλλ' υπήρχε και άλλος λόγος, πολύ σπουδαιότερος, ένεκα του οποίου προσεπάθουν να αποφύγω τον νέον πόλεμον. Υπήρχεν ο λόγος ότι καλώς εγνώριζα ότι τα εν τη Βαλκανική ζητήματα έθιγον κύρια συμφέροντα μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων. Δεν ήτο μυστικόν ότι αντιμετώπος της συμμάχου ημών, της Σερβίας, [...] , ήτο μία μεγάλη Δύναμις, η Αυστροουγγαρία. Εάν δεν εγνωρίζομεν τότε τα βραδύτερον αποκαλυφθέντα εν τω Ιταλικώ Κοινοβουλίω περί προτάσεως της Αυστρίας προς την Ιταλίαν, όπως επιτρέψη αύτη την επίθεσιν της πρώτης κατά της Σερβίας, χωρίς να θεωρηθή ότι διαταράσσονται οι όροι της μεταξύ Ιταλίας και Αυστρίας συμμαχίας, το διησθανόμεθα όμως.[...] Εννοείτε, επομένως, πόσον επιβλητικός ήτο εις τον Ηγέτην, τον υπευθύνως τας τύχας της Χώρας κατά την εποχήν εκείνην, να προσπαθή να αποφύγη δια παντός τρόπον ένα πόλεμον, ο οποίος ήτο ενδεδειγμένον, ο οποίος ήτο βέβαιον σχεδόν, όπως απεδείχθη δυστυχώς εκ των υστέρων, ότι αργά ή γρήγορα θα έφερε γενικωτέραν επέμβασιν Ευρωπαϊκήν. Επίστευα λοιπόν, ότι ηδυνάμεθα να αρκεσθώμεν εις εκείνα τα οποία εθεώρουν απαραιτήτως αναγκαία, δια να φθάσωμεν εις ειρηνικήν διευθέτησιν μετά της Βουλγαρίας, ότι ηδυνάμεθα εν τω παρόντι να

⁷³ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Ιουνίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος α', σελ.427.

αρκεσθώμεν εις ταύτα, επιτυγχάνοντες μίαν ουσιωδεστάτην μεγένθυνσιν της Ελλάδος και αποβλέποντες εις τούτο, ότι η ιδέα της συμπήξεως μιας Βαλκανικής Ομοσπονδίας θα ηδύνατο να αποδειχθή κατορθωτή, οπότε θα ηδυνάμεθα να αδιαφορήσωμεν, αν η έκτασις του εδάφους μας ήτο κατά 8 ή 10 χιλιάδας τετραγωνικά χιλιόμετρα μεγαλειτέρα ή μικροτέρα, εφ' όσον θα κατορθούτο δια της συμπήξεως της Ομοσπονδίας να δημιουργηθή εκ των Βαλκανικών Κρατών μια μεγάλη δύναμις, η οποία να δύναται να προστατεύη τα συμφέροντα αυτών, ή – όπερ ατυχώς πιθανώτερον- ή Βουλγαρική βουλμία θα απεδεικνύετο ακόρεστος, επιδιώκουσα μέχρι τέλους να καθέξη την όλως υπερέχουσαν θέσιν, εις την οποίαν αείποτε απέβλεπεν εν τοίς Βαλκανίοις, οπότε ο πόλεμος θα επεβάλλετο μετά 3,4,5 ή 6- δεν δύναμαι ακριβώς να ορίσω πόσα- έτη, οπότε Ελλάς και Σερβία, μεγεθυνθείσαι δια του κατά της Τουρκίας πολέμου πολύ περισσότερο παρά η Βουλγαρία, θα είχαν διαθέσιμον στρατιωτικήν δύναμιν πολύ ανωτέραν, εν αναλογία προς την της Βουλγαρίας, παρ' εκείνην, την οποίαν ήσαν εις θέσιν να παρατάξωσι κατά τον πόλεμον του 1913»⁷⁴.

Μετά την αιφνιδιαστική επίθεση των Βουλγάρων κατά των Ελληνικών και των Σερβικών θέσεων, στις 17.6.1913, σε Νιγρίτα και Γευγέλη αντίστοιχα, η Ελληνική πολιτική ηγεσία αντικαθιστά την διπλωματική της στρατηγική με την στρατιωτική, για την επίτευξη του πολιτικού της στόχου, εφόσον καλείτε να προασπίσει τα κυριαρχικά της συμφέροντα έναντι ενός τετελεσμένου γεγονότος- Βουλγαρική επίθεση.

«[...] Ησθανόμεθα καλώς ότι δεν έπρεπε να απολεσθή ούτε καν ημέρα,ότι ευρισκόμεθα ενώπιον δήθεν συμμάχου, αλλά πραγματικού εχθρού, ο οποίος θα επωφελείτο της πρώτης ευκαιρίας δια να ζητήση, όπως καταφέρει πλήγμα καθ'ημών. Και πράγματι η προέλασις η διαταχθείσα απέδειξεν, ως δεικνύουσι και αυτά τα τηλεγραφήματα του Βασιλέως, ότι υπήρχεν σχέδιον εν εκτελέσει του Βουλγαρικού στρατού, προελαύνοντος κατ' αυτής της Θεσσαλονίκης, κατά της οποίας επρόκειτο να επιτεθή δι' αιφνιδιασμού»⁷⁵.

Ως κεντρικός πολιτικός στόχος τίθεται η διατήρηση των κεκτημένων και η αποκατάσταση της ισορροπίας ισχύος στη Βαλκανική, η οποία θα επέλθει μέσω της ενσωμάτωσης των εδαφικών περιοχών που αυτοδικαίως-με γνώμονα τα εθνολογικά και γεωγραφικά κριτήρια- θα πρέπει να αποδοθούν στα σύνοικα κράτη. Η εγκαθίδρυση ενός βιώσιμου συστήματος ισορροπίας ισχύος συνωθούσε στην διάρρηξη των ηγεμονικών αξιώσεων ισχύος της Βουλγαρικής Υψηλής Πολιτικής μέσω της χρήσης στρατιωτικής ισχύος από τον αμυντικό συνασπισμό των έτερων βαλκανικών κρατών.

Οι ελληνικοί πολιτικοί στόχοι κατοπτρίζονται στην αγόρευση του Ε.Βενιζέλου, στη συνεδρίαση της βουλής, στις 21.6.1913.

«Κύριοι, καθ' ήν στιγμήν προσερχόμεθα δια να ζητήσωμεν από το έθνος νέας θυσίας, έχομεν την συνείδησιν ήσυχον ότι εξαντλήσαμεν μέχρι των ακροτάτων ορίων όλα τα δυνατά στάδια της υπομονής, της ανοχής, της ενδοτικότητας, όπως προλάβωμεν τον νέον τούτον αγώνα μεταξύ των τέως συμμάχων, έχομε ήσυχον την συνείδησιν, ότι δεν παρελείψαμέν τι, το οποίον, εάν επράττομεν, θα ήτο δυνατόν ν' αποφύγωμεν τον πόλεμον τούτον. Ευρισκόμεθα ενώπιον της ανάγκης του ν' αναλάβωμεν τον καθ' ημών επιχειρηθέντα ακήρυκτον πόλεμον, ευρισκόμεθα εις την

⁷⁴ Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος β' σ.σ. 333-334.Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής, Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου 1917.

⁷⁵ Ibid,σελ.425.

ανάγκη να το αναλάβωμεν με την πεποίθησιν ότι ούτε απέναντι του Κράτους, ούτε απέναντι του έθνους, ούτε απέναντι του πολιτισμού είμεθα υπεύθυνοι δια το νέον αίμα, το οποίον μέλλει να χυθή.[...] Έχομεν πεποίθησιν, ότι αγωνιζόμεθα ουχί δια να κατακτήσωμεν ξένας χώρας, ουχί δια ν' αρπάσωμεν τα ανήκοντα εις άλλους. Έχομεν την συναίσθησιν, ότι αγωνιζόμεθα, ινα αποκτήσωμεν ότι ανήκει εις ημάς, χωρίς να επωφεληθώμεν εκείνου, όπερ ανήκει εις τους άλλους. Δεν ζητούμεν να εγκαθιδρύσωμεν εν τη Ελληνική Χερσονήσω ηγεμονίαν Ελληνικήν. Το Ελληνικό έθνος ζητεί και αξιοί μετά των συμμάχων, όπως εν τη Ελληνική Χερσονήσω αποκατασταθή αληθής ισορροπία, επί τη βάσει των αρχών της εθνογραφίας, συνδυαζομένης αναγκαίως προς τας περιστάσεις τας γεωγραφικάς. Ο αντίπαλος της σήμερον, ο σύμμαχος της χθές, ηξίου να εγκαθιδρύση επί της Χερσονήσου ταύτης ηγεμονίαν· ηγεμονίαν, εις την οποίαν δεν εδικαιούτο ν' αποβλέπη δι' ουδένα λόγον, ούτε βεβαίως λόγω ανωτέρου πολιτισμού από τους άλλους λαούς τους συνοίκους, αλλ' ούτε καν λόγω υπεροχής αριθμητικής εθνικής.

Αλλ' εάν ο αγών θα είναι δεινός και αι θυσίαι μεγάλαι, είναι αι θυσίαι αύται αναγκαίαι. Και νομίζω, ότι μετ' εμπιστοσύνης προς την έκβασιν του αγώνος απολύτου δύναται ν' αποβλέπη και η εθνική αντιπροσωπεία και ο Ελληνικός λαός»⁷⁶.

Τοιουτοτρόπως η υιοθέτηση και εφαρμογή μιας επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής⁷⁷, από τον Ε.Βενιζέλο, νοσηματοδοτείται πέρα από το διεθνώς αναγνωρισμένο και νομιμοποιημένο κυριαρχικό δικαίωμα της νόμιμης άμυνας και από ορθολογιστικά κριτήρια κόστους-οφέλους. Δηλαδή η χρήση της ένοπλης ισχύος θα συνωθούσε στον προσπορισμό επιπρόσθετων εδαφικών συντελεστών ισχύος με απόρροια την αναβίβαση της θέσης και του ρόλου της Ελλάδος στο περιφερειακό υποσύστημα των Βαλκανίων.

«[...] Και αν ορμά εξ' ανάγκης το έθνος και πάλι σε νέο αγώνα, μετά τόσες θυσίες τις οποίες έκανε, εις το νέο τούτο αγώνα, το έθνος όρμα με την ασάλευτη πεποίθησιν ότι και ο νέος αυτός αγώνας θα περατωθεί με ακόμη μεγαλύτερη την Ελλάδα, πολύ μεγαλείτεραν εκείνης, την οποίαν ωνειροπολήσατε σείς, οι οποίοι είσθε υπεύθυνοι δια το παρελθόν»⁷⁸.

«[...] Το Ελληνικό έθνος, εις εδραϊάν στηριζόμενο πεποίθησιν επι την ισχύ του δικαίου του και τον ηρωισμό του στρατού, του κλείσαντος το ελληνικό όνομα και αναβιβάσαντος την Ελλάδα εις το ύψος των ηρωικών παραδόσεων και της περιλαμπρού αυτής ιστορίας, ουδεμίας και πάλι-είμαι απολύτως βέβαιος- θα φεισθή θυσίας εις ευόδοσιν και του νέου αγώνος, του συμπληρούντος και εξασφαλίζοντος το απελευθερωτικό έργο του πρώτου...»⁷⁹.

⁷⁶ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Ιουνίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σ.σ.425-426.

⁷⁷ Την χαρακτηρίζουμε ως επιθετική, την ελληνική στρατιωτική στρατηγική που εφαρμόστηκε κατά την διάρκεια τον βαλκανικών πολέμων, γιατί ο στρατιωτικός στόχος ήταν η καταστροφή των ενόπλων δυνάμεων του εχθρού και ο πολιτικός στόχος η κατάληψη-κατοχή-πρόσκτηση εδαφικών περιοχών.

⁷⁸ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Ιουνίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α',σελ.430.

⁷⁹ Αναγγελία του Βασιλικού διαγγέλματος από τον Ε.Βενιζέλο στην Βουλή.Ibid, σελ.427.

3.4. Φύση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής

Όπως ήταν φυσικό η Ελληνική Υψηλή Στρατηγική διαποτίστηκε, νοηματοδοτήθηκε και συνυφάνθηκε από τον θεμελιώδη πολιτικό της στόχο, προσλαμβάνοντας την ανάλογη μορφή. Συγκεκριμένα η φύση-όψη της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου κατά την περίοδο των Βαλκανικών πολέμων ήταν αμυντική, προσανατολισμένη στην διασφάλιση της ισορροπίας ισχύος στα Βαλκάνια και στην περιστολή των άμεσων περιφερειακών απειλών έναντι του συμφέροντος επιβίωσης και των ζωτικών της συμφερόντων, (όπως η ανεξαρτησία της Κρήτης και η παροχή ισοπολιτείας στους ομοεθνείς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας). Λόγω της διαδικασίας της εσωτερικής εξισορρόπησης, δηλαδή της πολιτικής, οικονομικής και στρατιωτικής αναδιοργάνωσης της Ελλάδος, δεν ήταν εφικτό για την ελληνική πολιτική ηγεσία να υιοθετήσει και να εφαρμόσει μια επιθετική Υψηλή Στρατηγική, την συγκεκριμένη χρονική περίοδο, μέσω της διεξαγωγής ενός προληπτικού πολέμου εναντίων της Τουρκίας ή ενός πολέμου παρεμπόδισης εναντίων της Βουλγαρίας, με αντικειμενικό πολιτικό στόχο την ανατροπή του υπάρχοντος status-quo.

«[...] Είναι λοιπόν η Ελλάς το μόνον εκ των γειτνιαζόντων προς την Τουρκίαν κρατών, το οποίον ειλικρινώς ενδιαφέρεται, όχι απλώς δια την εις ελευθέραν συνταγματικήν πολιτείαν ανάπλασιν της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, αλλά και δια την εξασφάλισιν της εδαφικής αυτής ακεραιότητας, ήτις μόνη ασφαλίζει την ακεραιότητα του Ελληνισμού»⁸⁰.

«Δεν επεδίωξα τον πόλεμον κατά της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, τουλάχιστον κατά την εποχήν καθ' ήν εξερράγη, δεν θα τον επεδίωκον δε ούτε και βραδύτερον, εάν και μόνο κατάρθουν να ρυθμίσω κατά τινα τρόπον το Κρητικόν ζήτημα, το οποίον απετέλει σκόλοπα εν τη σάρκι της Ελλάδος, του οποίου η περαιτέρω εκκρεμότης καθίστα αδύνατον εις την Ελλάδα να ζήση κανονικόν πολιτικόν βίον της»⁸¹.

« Αλλά και ο δεύτερος πόλεμος εγένετο παρά τας ευχάς μου, κύριοι βουλευταί. Προσεπάθησα ειλικρινέστατα να τον αποφύγω, και κατηγορήθην δε, και εις την Βουλήν αυτήν πολλάκις, ότι ηθέλησα να τον αποφύγω, και μου είπον : « είς σε δεν ανήκει ουδεμία τιμή δια τας επιτυχίας του δευτέρου πολέμου, είσαι ξένος προς αυτόν», αδιάφορον αν τον προητοίμασα και διπλωματικώς και στρατιωτικώς, ώστε, αφού κατέστη αναπότρεπτος, ν' αποβή καθ'όλας τας πιθανότητας ευτυχής, όπως και απέβη πράγματι[...]

Επεζητείτο να παρασταθή τότε ότι εγώ μόνος απέστεργα τον πόλεμον, διότι εφοβούμην την έκβασιν αυτού, ενώ τάχα τον πόλεμον εκείνον επέσπευδεν ο Βασιλεύς και το Επιτελείον, δια να συναχθή το συμπέρασμα ότι όλη η τιμή δια τας επιτυχίας του πολέμου εκείνου ανήκεν εις τον Βασιλέα και ουδεμία εις τον πολιτικόν ηγέτην. Και είμαι υποχρεωμένος να διακηρύξω, ότι ουδεμία ποτέ επήλθε κατά την εποχήν εκείνην διαφωνία μεταξύ Στέμματος και στρατιωτικών κύκλων αφ' ενός, και Κυβερνήσεως αφ' ετέρου, όσον αφορά την απέναντι της Βουλγαρίας πολιτικήν. Και ο λόγος δια τον οποίον δεν επήλθεν ουδεμία διαφωνία, ήτο διότι και οι στρατιωτικοί κύκλοι δεν ήσαν καθόλου ήσυχοι δια την πιθανήν έκβασιν του πολέμου εκείνου. Ότε

⁸⁰ Εφημερίδα «Κήρυξ» 17.11.1909.Παρατίθεται στο Ελευθερίου Βενιζέλου Πολιτικά Υποθήκαι, τόμος β',σελ.274.

⁸¹ Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος α'. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής Συνεδρίαση 21^η Ιουνίου 1913,σελ.445.

εν Θεσσαλονίκη, καλέσας τον εν Βελιγραδίω πρεσβευτήν της Ελλάδος και τον εν Αθήναις πρεσβευτήν της Σερβίας, κατώρθωσα να υπογραφή η Συμμαχική Συνθήκη μετά της Σερβίας, ενθυμούμαι ότι, απευθυνόμενος προς το Επιτελείον έλεγον : « Και τώρα, μετα την υπογραφή της συμμαχικής Συνθήκης με την Σερβίαν, τι νομίζετε; Ποίαι είναι αι πιθανότητες της νίκης, εάν φθάσωμεν εις πόλεμον;» Και μοί απάντησε το Επιτελείον ότι «δυνάμεθα να αποβλέπωμεν εις την νίκην με ελπίδας 60%». Εννοείτε τώρα πως ένας υπεύθυνος Κυβερνήτης μιας Χώρας δεν ώφειλε να σπεύδη εις πόλεμον, του οποίου αι πιθανότητες της νίκης, και μετα την υπογραφήν της συμμαχίας με την Σερβίαν, είχαν τόσον στενόν περιθώριον. Αλλ' υπήρχε και άλλος λόγος, πολύ σπουδαιότερος, ένεκα του οποίου προσεπάθουν να αποφύγω τον νέον πόλεμον. Υπήρχεν ο λόγος ότι καλώς εγνώριζα ότι τα εν τη Βαλκανική ζητήματα έθιγον κύρια συμφέροντα μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων. [...] Επίστευα λοιπόν, ότι ηδυνάμεθα να αρκεσθώμεν εις εκείνα τα οποία εθεώρουν απαραίτητως αναγκαία, δια να φθάσωμεν εις ειρηνικήν διευθέτησιν μετά της Βουλγαρίας,[...]»⁸².

Αντίθετα η ελληνική στρατιωτική στρατηγική είχε καθαρά επιθετικό προσανατολισμό με διττή όψη. Για την στρατιωτική ηγεσία ο στρατιωτικός στόχος ήταν η καταστροφή των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου, ενώ η πολιτική ηγεσία έθεσε ως αντικειμενικό στρατιωτικό στόχο την επίτευξη τετελεσμένων για την ευόδωση του πολιτικού στόχου, δηλαδή την απελευθέρωση και ενσωμάτωση σημαντικών, εθνογραφικά και γεωγραφικά, περιοχών.

Η ελληνική στρατιωτική ηγεσία εφάρμοσε επιθετική στρατιωτική στρατηγική άμεσης προσέγγισης, στο μέτωπο της Θεσσαλίας, με στόχο την εκμηδένιση των τουρκικών στρατευμάτων και αμυντική στρατιωτική στρατηγική στο μέτωπο της Ηπείρου, με στόχο την ανάσχεση-συγκράτηση των τουρκικών δυνάμεων, έως την χρονική στιγμή που θα ολοκληρώνονταν οι στρατιωτικές επιχειρήσεις στην Θεσσαλία και οι Ελληνικές δυνάμεις της Ηπείρου, ενισχυόμενες από επιπρόσθετες στρατιωτικές μονάδες, θα αποκτούσαν την δυνατότητα-ικανότητα για την εφαρμογή επιθετικής δράσης. Συγκεκριμένα η ελληνική στρατιωτική ηγεσία με επικεφαλής τον αρχιστράτηγο Κων/νο εφάρμοσε επιθετική στρατιωτική στρατηγική άμεσης προσέγγισης με στρατιωτικό στόχο την εκμηδένιση του Τουρκικού στρατού,(τον οποίο θεωρούσε ότι αποτελεί το κέντρο βάρους του αντιπάλου). Χαρακτηριστικά μετά την μάχη του Σαρανταπόρου και την φυγή ενός μέρους του τουρκικού στρατού προς την οδό Καιλαρίων-Σόροβιτς-Φλωρίνης, ο αρχιστράτηγος Κων/νος απέστειλε στο έλληνα υπουργό εξωτερικών τηλεγράφημα, στις 13-10-1912, στο οποίο ανέφερε:

« [...] Προχώρησις ημετέρου Στρατού εντος 8 ημερών μέχρι Κοζάνης, εντος τουρκικού εδάφους, με δύο μάχας παρά Ελασσόνα και εις Σαραντάπορον, και με καταδίωξη εχθρού δια Καμβουνίων, γνωστών δια δυσχέρειες αποτελεί κατόρθωμα, ... Θα εξακολουθήσω με αυτήν έντασιν δυνάμεων, επιδιώκων την καταστροφή του εχθρού επι τη βάσει σχεδίου, το οποίο έχω προδιαγράψει, και του οποίου τους αντικειμενικούς σκοπούς μόνος εγώ είμαι αρμόδιος και υπεύθυνος να κανονίζω. Παρακαλώ δε, όπως ευαρεστούμενοι μη προσπαθήτε να επηρεάζετε την διευθύνσιν των επιχειρήσεων»⁸³.

Και σε προηγούμενες αναφορές του ο αρχιστράτηγος Κων/νος κατέστησε ευκρινές τον αντικειμενικό στόχο της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής.

⁸² Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος β' σ.σ. 333-334.Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής, Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου 1917.

⁸³ Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ.47-48.

«Διαταγή επιχειρήσεων.(10.10.1912)

»Ο εχθρός ηττηθείς εγκατέλειψε τας θέσεις του κατά τη νύκτα. Η Στρατιά θα καταδιώξη αυτόν...». «Α.Μ Βασιλέα και Πρωθυπουργόν, Αθήνας.(10.10.1912)

» Ο εχθρός δυνάμεως 22 ταγμάτων μετά 5 έως 6 Πυροβολαρχιών, ηττηθείς κατά την σφοδράν επίθεσιν του Στρατού μας κατά την χθεςινήν ημέραν, εγκατέλειψε τας θέσεις του και υποχωρεί προς τα Σέρβια.Διέταξα γενικήν καταδίωξιν».

«... Ήμετέρος Στρατός καταδιώκει εχθρόν δι' όλων των διόδων των Καμβουνίων προς τα Σέρβια και την κοιλάδα του Αλιάκμονος [...]

» Ο γενναίος Στρατός μου ας έχη ως σύνθημα: «Εμπρός πάντοτε».Τοιούτον σύνθημα άγει ασφαλώς προς την νίκην, απαραίτητον δια την εκπλήρωσιν των ιερώτερων καθηκόντων και των αγνοτέρων μας Ιδεωδών...»⁸⁴.

«Η πιθανή ενέργεια αύριον έσεται γενική επίθεσης κατά του εχθρού,προς τελείαν καταστροφήν αυτού, ήτις είναι απαραίτητος δια την επιτυχίαν της εκστρατείας. Η πίεσης δέον να είναι ισχυρά και ακάθεκτος, χωρίς να ληφθή υπ'οψει ουδείς δευτερεύων λόγος, ως κόπωσης ανδρών, εξάντλησις ίππων,δυσχέρειαι εδάφους, έλλειψις διατροφής κ.λπ.»⁸⁵

Τουναντίον ο Ε.Βενιζέλος έθεσε ως πρωτεύοντα στόχο της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής την δημιουργία τετελεσμένων, μέσω της κατάληψης και της κατοχής στρατηγικής σημασίας εδαφικών περιοχών, όπως ήταν η Θεσσαλονίκη⁸⁶ και τα Ιωάννινα, περιστελλοντας τις όποιες συνέπειες μιας ενδεχόμενης ανάμειξης των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων με απότοκο τον τερματισμό των εχθροπραξιών και την επαναφορά του status quante.

«Μετά την κατατρόπωση των Τούρκων εις Λουλέ Μπουργκάς, οι Βούλγαροι προελαύνουν ακράτητοι εις Τσατάλτζαν. Πιστεύεται ότι οι Τούρκοι μετα τας επανειλημμένας ήττας και την αποσύνθεσιν του στρατού των είναι ανίκανοι να αντιτάξουν σοβαράν αντίστασιν ουδέ εις Τσατάλτζαν. Επικειμένης ούτω πιθανώτατα ευρωπαϊκής επεμβάσεως να επισπευθώσι πάση δυνάμει ημέτεραι στρατιωτικάί επιχειρήσεις»⁸⁷.

Καθίσταται εμφανές, ότι η πολιτική του Ε.Βενιζέλου νοσηματοδοτείται από τον κεντρικό-θεμελιώδη στόχο κάθε Μακροσκοπικής Υψηλής Στρατηγικής, δηλαδή ότι κάθε στρατιωτική αναμέτρηση θα πρέπει να αποσκοπεί σε μια μελλοντική βέλτιστη

⁸⁴ Ibid,σ.σ.33-34.

⁸⁵ Διαταγή του αρχιστράτηγου Κων/νου προς τα ελληνικά στρατεύματα για την επίθεση εναντίων του τουρκικού στρατού στη Θεσσαλονίκη,25.10.1912. Αριθμός 738/Α',ibid,σελ.59.

⁸⁶ Χαρακτηριστική είναι η αναφορά του στρατηγού Δαγκλή:

«Προ της αναχωρήσεως μου αποχαιρέτησα τον Πρόεδρο της Κυβερνήσεως κ.Βενιζέλο, όστις μου συνέστησε την ταχεία προέλαση στη Θεσσαλονίκη και με ρώτησε σε πόσες μέρες θα ήταν δυνατό να φθάσουμε σ'αυτή. Του απάντησα ότι αν δεν βρούμε σοβαρή αντίσταση του Τουρκικού στρατού, ελπίζω να φθάσουμε εκεί σε 20 ημέρες».

Στρατηγού Π.Γ.Δαγκλή, Αναμνήσεις- Έγγραφα-Αλληλογραφία, σελ.4.

Ο στρατηγός Παρασκευόπουλος αναφέρει τα εξής σχετικά με την εμμονή του Βενιζέλου για την κατάληψη της Θεσσαλονίκης.

«Ούτω χάρις και μόνο εις στην προβλέπτικότητα και πιεστικότητα του Βενιζέλου(Τηλεγρ.414,415 και το τελευταίον 768 αυστηρόν τηλεγράφημα) η Θεσσαλονίκη κατελήφθη εγκαίρως υφ'υμών. Ωρών τίνων μόνον βραδύτης αν επήρχετο έτι, εκινδυνέναμε να την απωλέσωμεν, διότι ο επερχόμενος ακάθεκτος Βουλγαρικός στρατός ήταν μόλις εις ολίγα χιλιόμετρα απόστασιν από της πόλεως.Όποιον πλήγμα θα ήτο δια την εθνική μας υπερηφάνειαν, αλλά και δια το μέλλον του Έθνους, πας τις δύναται ευκόλος να αντιληφθεί». Παρατίθεται στα Απομνημονεύματα του Αντιστράτηγου Θ.Πάγκαλου, σελ.211.

⁸⁷ Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων,1912-1913,σελ.51.

κατάσταση ειρήνης, ή οποία θα κρυσταλλώνετε στο πλαίσιο ενός νέου επωφελέστερου πολιτικού-οικονομικού καθεστώτος. Αντίστροφα ο αρχιστράτηγος Κων/νος λειτουργούσε στα στενά πλαίσια της στρατιωτικής στρατηγικής με σκοπό την πραγμάτωση του προσδιορισμένου στρατιωτικού στόχου, δηλαδή της καταστροφής του κέντρου βάρους του αντιπάλου.

Αναπόδραστα, λόγω των διαφορετικών στρατιωτικών στρατηγικών προσεγγίσεων, (μακροσκοπική-Βενιζέλος, μικροσκοπική-Κων/νος), επήλθε διάσταση απόψεων μεταξύ της ελληνικής στρατιωτικής και πολιτικής ηγεσίας αναφορικά με τον προσδιορισμό-ιεράρχηση του κεντρικού πολιτικού στόχου,(π.χ. αναφορικά με το ζήτημα περι κατάληψης της Θεσσαλονίκης)⁸⁸. Συγκεκριμένα η διαφορετική στρατηγική προσέγγιση του κεντρικού πολιτικού στόχου κρυσταλλώνεται στις παρακάτω αναφορές μεταξύ της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας.

Στις 12/25-10-1912 ο υπουργός των Εξωτερικών τηλεγράφησε στον αρχιστράτηγο Κων/νο:

«Φρονώ ότι πρέπει, κατά το δυνατόν, να εντείνωμεν ημετέρας ενέργειες ώστε κατάληφθῇ ὅσον τάχιστα Θεσσαλονίκη και ἵνα μη ἡμέτερα αποτελέσματα ἔλθωσι πολὺ ὕστερον ἀπὸ τα αποτελέσματα τῶν συμμάχων».

Ομοίως ο Ε.Βενιζέλος τηλεγράφησε στον αρχιστράτηγο:

«Αναμένω να μοι γνωρίσετε την περαιτέρω διευθυνσιν, ἣν θα ακολουθήσῃ η προέλασις του στρατοῦ Θεσσαλίας. Παρακαλῶ μόνον να ἔχετε ὑπ' ὄψιν ὅτι σπουδαῖοι λόγοι ἐπιβάλλουσι να εὐρεθῶμεν μιαν ὥρα ταχύτερον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην».

Ο αρχιστράτηγος Κων/νος απάντησε ότι:

« Η κατεύθυνσις τῆς υποχωρήσεως και αἱ προθέσεις του πολέμου θα κανονίσωσι τὴν προέλασιν και τὴν κατεύθυνσιν τῆς ὑπ' ἐμῃ Στρατιάς». « Να παύσῃ του λοιποῦ ἡ κυβέρνησις ἀναρμολογῶς γνωματεύουσα και ἐκ του μακρόθεν ἀναμιγνυομένη εἰς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις»⁸⁹. « Ο στρατός δεν θα οδεύσῃ κατὰ

⁸⁸ Ο στρατηγός Α.Μαζαράκης αναφέρει σχετικά με την επιχειρησιακή στρατηγική που υιοθέτησε το Ελληνικό Γενικό Στρατηγείο :

«Θα κάμω μια παρένθεση για να αναφέρω τις προθέσεις του Γενικού Στρατηγείου, όταν μετά τη μάχη του Σαρανταπόρου ευρίσκετο στην Κοζάνη(13-14 Οκτωβρίου). Το Γενικό Στρατηγείο είχε απόφαση να βαδίσει προς Μοναστήριο. Το αποτέλεσμα θα ήταν η μεν Θεσσαλονίκη θα καταλαμβάνονταν εν τω μεταξύ από τους Βουλγάρους άνευ αντιστάσεως, ενώ ο Ελληνικός στρατός θα εσκιαμαχεί, διότι ο στρατός του Τζαβίτ θα διεφευγέ προς Κορυτσά και Ιωάννινα, αλλά και αν τον συναντούσε θα έπιανε το πολύ μερικούς αιχμαλώτους, αλλά θα έχανε εκτός της Θεσσαλονίκης και το Μοναστήριο, το οποίο θα καταλάμβαναν πρώτοι οι καταδιώκοντες τον Τζαβίτ(κατά λάθος του συγγραφέα διότι Αρχιστράτηγος των Τούρκων ήταν ο Ρίζα-πασσάς) Σέρβοι. Αφήνω ότι και του Μοναστηρίου η κατάληψης δεν θα ισοφάριζε ούτε κατά πολοστόν την απώλεια της Θεσσαλονίκης. Την σχολαστική αντίληψη του Γενικού Στρατηγείου διέφυγε εντελώς η εξαιρετική πολιτική αλλά και στρατιωτική σημασία της Θεσσαλονίκης, ως κόμβου των συγκοινωνιών της Μακεδονίας, ως κέντρο εφοδιασμού και μοναδικού λιμένος, ως απαραίτητου συνδετικού κρίκου προς την Ανατολική Μακεδονία. Διέφυγε επίσης ότι στους σύγχρονους μεγάλους στρατούς παίζουν τόσο σοβαρό ρόλο οι συγκοινωνίες και ο εφοδιασμός, ώστε εκείνο που απεκρούουν οι παλιοί στρατιωτικοί συγγραφείς, τους γεωγραφικούς δηλαδή αντικειμενικούς σκοπούς-πρωτευουσές, μεγάλα βιομηχανικά κέντρα, κόμβοι συγκοινωνιών-αποτελούν τουναντίον σήμερα κατ'εξοχήν αντικειμενικούς σκοπούς. Αλλά πλην της από καθαρά στρατηγικής απόψεως απαρχαιωμένης αντίληψης του Γενικού Στρατηγείου δεν επιτρέπετο να παρίδη τούτο την κολοσσιαία πολιτική σημασία της προταιρεδότητας της καταλήψεως της Θεσσαλονίκης[...] Από το μέγα αυτό σφάλμα, από τον ανεπανόρθωτο διχασμό του Ελληνισμού, έσωσε την Ελλάδα η σθεναρή επέμβαση της Κυβέρνησης, η οποία κατηγορηματικός διέταξε τον Αρχιστράτηγό να βαδίσει με τον όγκο των δυνάμεων του προς τη Θεσσαλονίκη, εις την οποία διαταγή υπάκουσε μεν αυτός(ο Αρχιστράτηγος) αλλά με πολλή δυσφορία». Παρατίθεται στο Θ.Πάγκαλου, Απομνημονεύματα, τόμος α', σ.σ. 211-212.

⁸⁹ Παρατίθεται στο Σ.Μελά, Οι Πόλεμοι 1912-1913, σ.σ.136-137.

της Θεσσαλονίκης. Εγώ έχω καθήκον να στραφώ κατά του Μοναστηρίου, εκτός αν μου το απαγορεύετε»⁹⁰.

Στις 25-10-1912, ο Ε.Βενιζέλος απέστειλε το ακόλουθο τηλεγράφημα στον αρχιστράτηγο Κων/νο :

« Κατά πληροφορίες υπουργού Εξωτερικών, οι Βούλγαροι εισέρχονται σήμερα εις Σέρρας. Αυτήν την στιγμήν μάνθάνομεν ότι οι Σέρβοι κατετρόπωσαν τους Τούρκους ούχι εν μεγάλω αριθμώ, εις Δεμίρ Καπού, οπόθεν, ένεκα της μεγάλης

⁹⁰ Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάδα του 1910-1920, τόμος α', σελ.115.

Ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε το παραπάνω περιστατικό σε αγορευτή του στη βουλή στις 12-8-1917.

«Ότε ο Στρατός ημών ευρίσκετε εις στην Κοζάνη, εστάλη τηλεγράφημα από τον Αρχηγόν αυτού, ο οποίος είχε διαταγήν μου από της αρχής του πολέμου να στραφή προς την Θεσσαλονίκη, εις το οποίον μου έλεγε, ότι ο Στρατός δεν θα οδεύση προς την Θεσσαλονίκη. Εγώ έλεγεν εις το τηλεγράφημά του έχω καθήκον να στραφώ προς το Μοναστήριον, εκτός αν μου το απαγορεύσετε. Και του απάντησα : Σου το απαγορεύω[...] Απήγγειρεν λοιπόν εις τον Διάδοχον να προβή προς το Μοναστήριον, και του είπα να βαδίση προς την Θεσσαλονίκη και ο Διάδοχος υποχρεώθη να υποκύψη, και δεν εξεδήλωσε την τάσιν του, ούτε ήτο δυνατόν να εκδηλώση τότε τάσιν αντιθέσεως προς την Κυβέρνησιν του Έθνους, και ετράπη προς την Θεσσαλονίκη». Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.39

Ο αντιστράτηγος Πάγκαλος παραθέτει την εκδοχή του Β.Δούσμανη, του υπαρχηγού του Γενικού Στρατηγείου, σχετικά με τη διάσταση απόψεων αναφορικά με την πορεία του στρατού μετά τη μάχη του Σαραντάπορου.

«Μετά τη διάβαση των στενών του Σαραντάπορου, η Στρατιά ευρίσκετο, ως είδομεν περί τα Σέρβια. Το Γενικόν Στρατηγείον, όπως ομολογεί (ο Δούσμανης), έχει χάσει την επαφήν και δεν γνωρίζει ποίαν κατεύθυνσιν ηκολούθησεν ο υποχωρών εχθρός, γράφει κατά λέξιν εις σελίδα 46 ο υπαρχηγός του : Ο Αρχηγός ευρέθη εν αμηχανία δια την περαιτέρω συνέχισιν της εκστρατείας (Σικ!) καθόσον ένεκα της αριθμητικής αδυναμίας του ιππικού και κυρίως του Μεραρχιακού(ιππικού) δεν είχομεν ακριβείς πληροφορίας περί της διευθύνσεως εις ην έφευγεν.

Δια τον λόγον αυτόν, η τάξις πορείας της Στρατιάς εκανονίσθη τοιαύτη, ώστε να είναι δυνατή η προς βορράν προχώρησις, είτε η προς ανατολάς στροφή, εφ' όσον επληροφορούμεθα ότι ο εχθρός έφευγε προς τη μίαν των κατευθύνσεων αυτών. Ενώ ευρισκόμεθα εν τη αμφιβολία αυτή, ήλθεν τηλεγραφική εντολή της Κυβερνήσεως, όπως η Στρατιά προφθάση να μεταβή εις Θεσσαλονίκη, διότι αφίκετο εις αυτήν η πληροφορία, ότι ηπειλείτο η υπό των Βουλγάρων κατάληψις αυτής. Εννοείται ότι η ανάμιξις της Κυβερνήσεως εις τας σκέψεις και αποφάσεις της Διοικήσεως της Στρατιάς, της υπευθύνως διοικούσης αυτήν, έκαμε την χειρίστην εντύπωσιν εις τον Αρχηγόν και στο Επιτελείον αυτής, διότι ο σκοπός της εκστρατείας δεν ήτο ο γεωγραφικός πόλεμος, αλλ' ή καταστροφή του εχθρού. Εάν ο εχθρός είχεν υποχωρήσει προς βορράν, η θέσις της Στρατιάς στρεφομένης προς ανατολάς, όπως συναγωνισθή τους Βουλγάρους εις τον αγώνα δρόμου, περι του ποίος θα πρωτοεισέλθη εις Θεσσαλονίκη, θα ήτο επικίνδυνος και αντιδραστική ενέργεια. Δια τον λόγον αυτόν η διαταγή της Κυβέρνησης δεν ελήφθη υπ' όψιν».

Ο αντιστράτηγος Πάγκαλος παραθέτει τη δική του εκδοχή για τη στάση του Γενικού Στρατηγείου :

« Ένεκεν εγκληματικής αμελείας του Γενικού Στρατηγείου, η ταξιαρχία του ιππικού είχε διατεθή εις το αριστερόν της στρατιάς κατά την προέλασιν προς Σαραντάπορον.

Οι Τούρκοι δεν είχον ιππικό, συνεπώς εάν η ταξιαρχία του ιππικού ευρίσκετο,[...], εις το δεξιόν της παρατάξεως(μετά της VII Μεραρχίας) ή όπισθεν του κέντρου εις Σαραντάπορον, μετά την φυγήν του εχθρού εκείθεν, θα έπρεπε να διατεθή προ της VIης Μεραρχίας προς καταδίωξιν του εχθρού, θα διήρχετο την ανέπαφον γέφυραν του Αλιάκμονος και θα παρακολούθη κατά πόδας τον εχθρόν, φεύγοντα ατάκτως προς Βέρροιαν και Γιαννιτσά. Χωρίς να διαθέτη τα μέσα και τον όγκον της ταξιαρχίας ιππικού με την πτωχήν ημιλαρχίαν της εγνώριζεν ήδη εξ αιχμαλώτων Τούρκων, συλληφθέντων εις τους στρατώνες Σερβίων, ότι ο εχθρός υπεχώρησε προς ανατολάς εις Τριπόταμον-Βέρροια.

Αλλά και άνευ του ιππικού και αναγνωρίσεων, κατά ποίαν λογικήν οί αμυνόμενοι εις Σαραντάπορον Τούρκοι θα υπεχώρουν προς βορράν, όπως ισχυρίζεται ο Δούσμανης δια να δικαιολογήση την εγκληματικήν προς Κοζάνην κίνησιν της στρατιάς, η οποία εγένετο δια να μη ληφθή υπ' όψιν η τηλεγραφική υπόδειξις του Βενιζέλου, προς επείγουσαν κίνησιν προς ανατολάς δια την κατάληψιν της Θεσσαλονίκης; Οι Τούρκοι του Σαραντάπορου, ανήκοντες εις το Γ' σώμα στρατού(Ταξίν-πασσά) μετά την ήττα των, υπεχώρησαν επί της γραμμής της συγκοινωνίας των προς την βάσιν των, εις Θεσσαλονίκη». Θ.Πάγκαλου, Απομνημονεύματα, τόμος α', σ.σ.180-181.

αποστάσεως, υποθέτομεν ότι ούτοι θα φθάσουν προ της Θεσσαλονίκης μετά την εκεί είσοδον του ημετέρου στρατού»⁹¹.

Επίσης κατά την παράδοση της Θεσσαλονίκης⁹², από τον Ταξίν πασά, ο αρχιστράτηγος Κων/νος έθεσε βαρύτερους όρους από αυτούς που πρότειναν οι τούρκοι δίνοντας τους διορία δέκα ωρών για να απαντήσουν. Ο Ε.Βενιζέλος λαμβάνοντας γνώση την ανωτέρω ενέργεια του Κων/νου, του τηλεγράφησε τα εξής:

« Αρχηγόν στρατού : Παραγγέλεσθε να αποδεχθήτε την προσφερόμενην υμίν παράδοσιν της Θεσσαλονίκης και να εισέλθετε εις ταύτην άνευ χρονοτριβής. Καθιστώ υμάς υπεύθυνον δια πάσαν αναβολήν, έστω και στιγμής»⁹³.

Διάσταση απόψεων, μεταξύ της ελληνικής στρατιωτικής και πολιτικής ηγεσίας, υπήρξε και στο μέτωπο της Ηπείρου, αναφορικά με το ζήτημα της κατάληψης των Ιωαννίνων. Κατά την έναρξη του Α' Βαλκανικού πολέμου η κατάληψη των Ιωαννίνων δεν ήταν εφικτή λόγω της αμιγούς αμυντικής αποστολής της ελληνικής Στρατιάς Ηπείρου, (εξαιτίας της μικρής αριθμητικής του δύναμης σε έμψυχο δυναμικό). Αντικειμενικός στρατιωτικός στόχος ήταν η παρεμπόδιση-ανάσχεση των εχθρικών δυνάμεων από ενδεχόμενη παραβίαση της μεθορίου εκτεινόμενης από Τζουμέρκα προς Άρτα και από τον Αμβρακικό κόλπο μέχρι το Άκτιο, (ενώ το σύνολο του Ελληνικού στρατού βρισκόταν υπό την διοίκηση του αρχιστράτηγου Κων/νου στο μέτωπο της Μακεδονίας, ο οποίος και έκρινε ότι το συγκεκριμένο επιχειρησιακό μέτωπο συνιστούσε το κέντρο βάρους της στρατιωτικής επιχείρησης).

Χαρακτηριστικά σε τηλεγράφημά του προς τον έλληνα υπουργό των εξωτερικών, Α.Κορομηλά, στις 11.11.1912, ανέφερε:

« Κατόπιν τηλεγραφημάτων υμών περί επιχειρήσεων εν Ηπείρῳ, δεν είμαι της γνώμης, ότι ολόκληρος ο Συμμαχικός αγών δύναται να διακινδυνεύση εκ της εκβάσεως των εκεί επιχειρήσεων ημών, ούτε ότι η τύχη του όλου πολέμου, όσον αφορά ημάς, εξήρτηται εκ της εν Ηπείρῳ επιτυχίας μας. Τουναντίον φρονώ ότι, οιανδήποτε και αν λάβουν τροπήν οι εν Λονδίῳ διαπραγματεύσεις, το κέντρον του βάρους της όλης Συμμαχικής επιχειρήσεως και ιδιαιτέρως της Ελλάδος θα εξακολουθήση να ευρίσκεται προς Ανατολάς [...]

» Ήδη ας μοι επιτραπή να θίξω και το ζήτημα της Πολιτικής εν σχέσει προς την Στρατιωτικήν ενέργειαν. Φρονώ ότι εκ της απομακρύνσεως εκ Μακεδονίας των κυρίων δυνάμεων ημών ου μόνον οι Τούρκοι, αλλά και οι Σύμμαχοί μας δυνατόν να επωφεληθώσιν εις βάρος ημών, είτε εν τη περίπτῳσει εξακολουθήσεως του πολέμου, είτε εκ της συνομολογήσεως της ειρήνης. Εν τη πρώτη περιπτώσει, οι Σύμμαχοι

⁹¹ Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σελ.118.

⁹² Ο αντιστράτηγος Β.Δούσμανης αναφέρει σχετικά με την παράδοση της Θεσσαλονίκης.

«Μετά τη μάχη των Γιαννιτσών, το μόνο εμπόδιο προς την είσοδο στη Θεσσαλονίκη ήταν η διάβαση του ποταμού Αξιού, όπου λόγω των έκτακτων βροχών των ημερών εκείνων είχε υπερχειλίσει. Οι γέφυρες, η μεν ξύλινη είχε καταστραφεί, ενώ η σιδηροδρομική φυλασσόταν από τους Τούρκους. Ο Ελληνικός στρατός εσπερείτο γεφυροσκευών, όχι γιατί δεν τις είχε, άλλα διότι χάρις στα σχέδια της Γαλλικής αποστολής από τον καιρό της ειρήνης και κατά την επιστράτευση, οι γεφυροσκευές δεν είχαν τα μέσα μεταφοράς προς έλξη και παρακολούθηση των κινήσεων του εσπευσμένα προχωρούντος Ελληνικού στρατού.[...] Όταν είχαμε φθάσει στη δεξιά όχθη του Αξιού οι γεφυροσκευές είχαν φθάσει στην Κοζάνη. Η Κυβέρνηση, ή οποία κατηγόρησε τον Αρχιστράτηγο επι επιβράδυνση ή μάλλον επι ολιγωρία να πορευθεί προς Θεσσαλονίκη, ώφειλε συμβουλευόμενη τον στρατιωτικό της σύμβουλο, το Γάλλο Στρατηγό Eydoux Αρχηγό της Αποστολής, να εξεύρη τον τρόπο της ταχείας προώθησης των γεφυροσκευών. Ένεκα της βραδύτητας αυτής απωλέσαμε για την παρασκευή της διαβάσεως του Αξιού πέντε ολόκληρές μέρες». Παρατίθεται στο Θ.Πάγκαλου, Απομνημονεύματα, τόμος α', σελ.206.

⁹³ Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σ.σ. 119-120.

ημών, εν γνώσει όντες του αδυνάτου να έλθωμεν αρωγοί αυτών, δεν είναι απίθανον να ζητήσωσι την συνδρομήν ημών, ίνα δικαιούνται να διαμαρτύρωνται κατόπιν, ότι δεν παρέσχομεν αυτοίς τοιαύτην, η ότι δεν την παρέσχομεν εγκαίρως. Εν περιπτώσει δε συνομολογήσεως της ειρήνης, δυνατόν οι Σύμμαχοι ημών, δια των γνωστών μεθόδων των, να σπεύσωσι να μεταφέρωσι δυνάμεις των εις τα παρ' ημών κατεχόμενα σήμερον εδάφη και να μας επιβάλωσι την θέλησίν των, πριν ημείς δυνηθώμεν να καταστήσωμεν δια του Στρατού ημών σεβαστήν την κατοχήν μας[...]]»⁹⁴.

Ο αρχιστράτηγος Κων/νος, κρίνοντας ότι η Ήπειρος αποτελεί δευτερεύων μέτωπο, σχετικά με την έκβαση των στρατιωτικών επιχειρήσεων, απέστειλε στον Ε.Βενιζέλο την ακόλουθη γνωμάτευση, (24.11.1912).

«Θεωρώ Ιωάννινα δευτερεύον θέατρο επιχειρήσεων, του πολέμου κριθησομένου προς Ανατολάς. Συγκέντρωσις μεγάλων δυνάμεων εν Ηπείρου είναι ασύμφορος. Αν εξακολουθήση ο πόλεμος πρέπει να παραιτηθώμεν εκπολιορκήσεως Ιωαννίνων και επανέλθωμεν εις αρχικόν σχέδιον απλής επιτηρήσεως και απασχολήσεως του εν Ηπείρω τουρκικού στρατού»⁹⁵.

Ομοίως ο επιτελάρχης του Ελληνικού στρατού, Β.Δούσμανης, ανέφερε:

«Ο στρατός της Ηπείρου εσταμάτησε προ του Μπιζανίου, η δε κυβέρνησις, ρυμουλκούμενη υπο της αισθηματικότητας της ελληνικής ψυχής, ήθελε την δια πάσης θυσίας εκπόρθησιν των Ιωαννίνων». « Ο Διάδοχος, όστις έδιδεν όλως δευτερεύουσαν σημασίαν εις τον ηπειρωτικόν αγώνα, προσεπάθει να μεταπείση την κυβέρνησιν, προεδρευομένην τότε υπό του υπουργού των εξωτερικών Κορομηλά, καταδεικνύων εις αλλεπαλλήλους μεταξύ Θεσσαλονίκης και Αθηνών τηλεγραφικάς συνεννοήσεις ότι το κέντρον ενέργειας ήτο η Μακεδονία, όπου ευρίσκετο τότε έτοιμος προς επίθεσιν ο βουλγαρικός στρατός».⁹⁶

Συνακόλουθα, μια σειρά ουσιωδών γεγονότων,(όπως η ανακήρυξη του Αλβανικού κράτους στο Δυρράχιο από Αλβανούς φυλάρχους και οι διπλωματικές ενέργειες της Αυστρίας και της Ιταλίας για τη δημιουργία Αλβανικού κράτους υπό την προστασία τους), συνετέλεσαν στην δημιουργία μιας άμεσης απειλής στο θέατρο επιχειρήσεων της Ηπείρου, με απότοκο την άμεση αναπροσαρμογή της όψεως της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής σε επιθετική, θέτοντας ως στρατιωτικό στόχο την δημιουργία τετελεσμένων γεγονότων μέσω της άμεσης κατάληψης των Ιωαννίνων, της Πρεμέτης, της Κορυτσάς και του Αργυροκάστρου, από τον ελληνικό στρατό. Αναλυτικότερα ο έλληνας πρέσβης στη Βιέννη πληροφόρησε των έλληνα υπουργό εξωτερικών σχετικά με την αλλαγή της ισορροπίας ισχύος και την αναφαινόμενη άμεση απειλή στο μέτωπο της Ηπείρου.

« Η παράτασις της πολιορκίας της Σκόρδας και των Ιωαννίνων ενισχύει την αυστριακήν κυβέρνησιν εις την προθεσίν της να περιλάβη τας δύο ταύα πόλεις εις την Αλβανίαν»⁹⁷.

⁹⁴ Αριθμός 670/Β'. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ.89-90.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάδα του 1910-1920, τόμος α', σελ.134.

⁹⁷ Αριθμός 526 της 26^{ης} Νοεμβρίου(παλαιό ημερολόγιο) 1912, αρχεία υπουργείου εξωτερικών. Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάδα του 1910-1920, τόμος α', σελ.135.

Ο Ε.Βενιζέλος αντιλήφθηκε τη σπουδαιότητα της διαμορφωθείσας εξωτερικής κατάστασης και επέβαλε την αλλαγή των επιχειρησιακών σχεδίων της στρατιωτικής ηγεσίας με το ακόλουθο τηλεγράφημά του προς τον αρχιστράτηγο Κων/νο.

« Ανάγκη καταλήψεως Μοναστηρίου και Ιωαννίνων. Εν ουδεμία περίπτωση η ενδεικνυόμενη ενέργεια εν Θράκη πρέπει να γίνη αφορμή επιβραδύνσεως ενέργειας κατά Ιωαννίνων και Μοναστηρίου»⁹⁸.

Τελικά ο στρατός της Ηπείρου με απόφαση του διοικητή του, αντιστράτηγου Κ.Σαπουντζάκη, ανέλαβε επιθετική δράση στις 6.10.1912 καταλαμβάνοντας την Φιλιπιάδα, την Πρέβεζα, το Μέτσοβο, τη Χειμάρρα και απωθώντας τον τουρκικό στρατό μέχρι την προκεχωρημένη γραμμή του φρουρίου των Ιωαννίνων, (όπου η ελληνική στρατιά έφτασε στο αποφασιστικό σημείο της νίκης της ώστε να απειληθεί σοβαρά με καταστροφή)⁹⁹. Για το λόγο αυτό ο Ε.Βενιζέλος ζήτησε από τον αρχιστράτηγο Κων/νο να ενισχύσει τον στρατό της Ηπείρου, για να επιχειρήσει την κατάληψη των Ιωαννίνων.

« ... Λαμβανόμενης υπ' οψη της ανάγκης ταχύτερης δυνατής καταλήψεως Ιωαννίνων, παρακαλώ να μοι γνωρίσετε ως ταχίον, αν δύναται να διατεθή εκ Θεσσαλονίκης II Μεραρχία, όπως, μεταφερόμενη δια θαλάσσης εις Ηπείρον, συμπράξη εις άμεσον εκπόρθησιν Ιωαννίνων. Αί εν Λονδίνω διαπραγματεύσεις περί ανακωχής συνεχίζονται βραδέως, της Τουρκίας μη δεχόμενης παραχωρήσιν εις Βουλγαρίαν Ανδριανουπόλεως και γραμμής Τσατάλτζης»¹⁰⁰.

Ο Κων/νος απάντησε με το ακόλουθο τηλεγράφημα.

« ... Ενδεχόμενη παραχώρησις Ανδριανουπόλεως και γραμμής Τσατάλτζης εις Βουλγάρους καθιστά τούτους, διαρκούσης ανακωχής, η μετά ταύτην, ικανούς συγκεντρώσωσι καθ' ημών Στρατόν των και επιβάλωσι δι' αυτού θελήσεις των. Νομίζω, ότι Ελλάς δεν πρέπει να συγκατανεύση εις ανακωχήν, τουλάχιστον εις όρον παραδόσεως εις Βουλγάρους Ανδριανουπόλεως και γραμμής Τσατάλτζης, πριν λυθή μεταξύ Συμμάχων ζήτημα διανομής απελευθερωθέντων εδαφών Μακεδονίας και Θράκης. Εάν οι Βούλγαροι είναι ανένδοτοι στις αξιώσεις του για τη Μακεδονία, θα μπορούσε η Ελλάδα να απειλήσει με διάλυση της συμμαχίας και με ελευθερία θαλασσίων στην Τουρκία, η οποία σε αυτήν την περίπτωση μεταφέροντας θαλάσσιο στρατό από τη Μ.Ασία θα είναι σε θέση να στρέψει υπέρ αυτής την έκβαση του πολέμου με την Βουλγαρία. Ακόμη η Ελλάδα μπορεί να απειλήσει τη Βουλγαρία ότι θα συμπράξει με την Τουρκία εναντίον της. Αυτή είναι η στρατιωτική μου άποψη επί του Πολιτικού ζητήματος»¹⁰¹.

Μετά την κατάληψη των Ιωαννίνων ο Ε.Βενιζέλος έθεσε ως πολιτική προτεραιότητα την παγίωση των τετελεσμένων στη Θεσσαλονίκη.

« Κατόπιν της εκπορθήσεως των Ιωαννίνων, υπέρτατο πολιτικό καθήκον επιβάλλει την εκκαθάριση της Ηπείρου. Πρέπει να μεταφερθεί στη Θεσσαλονίκη η υπόλοιπη δύναμη, όπως καταστή εμφανές εις πάντας, ότι εκ της χώρας την οποίαν δια

⁹⁸ Τηλεγράφημα υπ' αριθμόν 33390 της 1/14 Νοεμβρίου 1912, υπουργείο εξωτερικών. Ibid.

⁹⁹ Όπως αναφέρει ο Γ. Βεντήρης οι Τούρκοι είχαν αριθμητική υπεροχή. Εναντίον των δύο μεραρχιών και 30 πυροβόλων της στρατίας του Σαπουντζάκη οι Τούρκοι παρατάσσουν τέσσερις και 100 τηλεβόλα ενώ συνεχώς ενισχύονται από τουρκικά στρατεύματα του Μοναστηρίου. Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σελ.136.

¹⁰⁰ Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.84.

¹⁰¹ Αριθμός 1145/Α'. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.84.

του τιμίου αίματος του στρατού μας κατακτήσαμεν, μόνο κατόπιν νέου ατυχούς πολέμου δυνάμεθα να απομακρυνθούμεν»¹⁰².

Τοιουτοτρόπως και στον Β'Βαλκανικό πόλεμο ο αρχιστράτηγος Κων/νος υποστήριξε την εφαρμογή επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής άμεσης προσέγγισης με στόχο την ολοκληρωτική εκμηδένιση του βουλγαρικού στρατού¹⁰³.

« Το μέγα μειονέκτημά μας σήμερα είναι ότι θα δυνηθούμε να μείνουμε ήσυχοι από το μέρος της Βουλγαρίας σε διάστημα γενεών. Το πλεονέκτημα τούτο δεν πρέπει να χαθεί.Οποσδήποτε μη συγκατατεθείτε σε ανακωχή πριν με συμβουλευτείτε. Λέγω άλλωστε ότι πρέπει να εξοντωθεί η Βουλγαρία».

«Σας είπα ότι σκοπεύω να υπογράψω την ειρήνη στο πεδίο της μάχης και να επιβάλω τους όρους που μου αρέσουν»¹⁰⁴.

«[...] Οι εχθροπραξίες θα εξακολουθήσουν μέχρι την υπογραφή της. Ανακωχή άνευ προκαταρκτικής ειρήνης δεν δέχομαι. Αυτός είναι όρος απαραίτητος. Καθόλου δεν σκέπτομαι να στραγγαλίσω την Βουλγαρία, γνώριζοντας όμως την κακή της πίστη, έχω καθήκον προς την Πατρίδα να λάβω εγγυήσεις για την εκτέλεση των απαιτησεών μας από μέρους της. Για όνομα του θεού, φροντίστε να αποφύγετε την ανάμειξη ξένων δυνάμεων. Θέλω να υπογράψουμε την προκαταρκτική ειρήνη επι του πεδίου της μάχης, οπότε θα επιβάλουμε τους όρους μας στη Βουλγαρία. Πάσα αντίθετος ενέργεια ισοδυναμεί προς αυτοκτονία Ελλάδας».

Λιβούννοβον 11.7.1913.Ωρα 7.45 μ.μεσημβρίαν.Κωνσταντίνος Β.¹⁰⁵

¹⁰² Τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου προς τον αρχιστράτηγο Κων/νο. Παρατίθεται στο Δ.Πουρνάρα, Ελευθέριος Βενιζέλος, σ.σ.315-317.

¹⁰³ Η επιλογή στρατιωτικής στρατηγικής άμεσης προσέγγισης από την ελληνική στρατιωτική ηγεσία με πολιτικό στόχο την επιβολή της ελληνικής πολιτικής θελήσεως στην Βουλγαρία και στρατιωτικό αντικειμενικό στόχο την ολοκληρωτική εκμηδένιση των ενόπλων της δυνάμεων με την επιδίωξη και διεξαγωγή μιας αποφασιστικής μάχης κρυσταλλώνεται στο ακόλουθο τηλεγράφημα του έλληνα αντιστράτηγου Β.Δούσμανη, στις 22.7.1912, προς τον λοχαγό Ραγκαβή.

«[...] Προσπαθήσατε να δώσετε εις τους Σέρβους να εννοήσωσιν ότι, αν ο πόλεμος συνεχισθή, η επιθετική αυτών δράσις πρέπει να είναι γενική, δηλαδή εφ'όλου αυτών του μετώπου και δι'όλου αυτών του στρατού, η δε επίθεσις πρέπει να είναι αποτελεσματική όπως η ημετέρα. Είναι ο μόνος τρόπος να συμπράξωσι με ημάς και να επιτύχωσι τον σύνδεσμόν αυτών με ημάς· αυτός δε είναι ο παρ' ημών επιδιωκόμενος σκοπός, δηλαδή η καταστροφή του εχθρικού στρατού. Μόνον δια της ημετέρας μεθόδου θέλομεν δυνηθή να επιβάλωμεν την θέλησιν μας εις την Βουλγαρίαν».

Παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Ο Συμμαχικός Πόλεμος κατά των Βουλγάρων,σελ.213.

¹⁰⁴ Παρατίθενται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920,τόμος α',σελ.172.

¹⁰⁵ Αριθμός 1564/Γ'. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.207 .

Ο αντιστράτηγος Β.Δούσμανης αιτιολογώντας την στρατιωτική στρατηγική άμεσης προσέγγισης που επιλέχθηκε από την ελληνική στρατιωτική ηγεσία, με κύριο εκφραστή τον βασιλιά Κων/νο, οδηγείται στην παρακάτω διαπίστωση : «[...] Ο τρόπος του σκέπτεσθαι της Α.Μ. του Βασιλέως είναι ο ακόλουθος: Η κρίσιμος στιγμή πλησιάζει.Ήδη το αριστερόν ολόκληρον της βουλγαρικής γραμμής δια της χθεσινής μάχης ανετράπη, η δ' οδός είναι ανοικτή δια την IV Μεραρχίαν, ήτις συγκλίνουσα προς Λέσκα θέλει ενωθή μετα της Χ Μεραρχίας και έπειτα μετα της ΙΙΙ δια την προς Καρεβοσέλο επίθεσιν[...] Εάν την στιγμήν ταύτην παρασχεθή εις τους Βουλγάρους εκεχειρία, τοις παρέχεται η μεγαλύτερα υπηρεσία ήν δύναται τις να τοις παράσχη. Τα στρατεύματα ημών είσιν επίσης κουρασμένα[...] Αλλά δεν σκεπτόμεθα την ανάπαυσιν. Η Α.Μ. ο Βασιλεύς γνωρίζει τας ιδιότητας του Σέρβου στρατιώτου και το επιθετικόν πνεύμα όπερ επικρατεί εις το Σερβικόν Γ.Σ. και πιστεύει ότι το Γενικόν τούτο Στρατηγείον,όταν μάθ την μετα την χθεσινήν μάχην τακτικήν κατάστασιν, θα εννοήση καλώς ότι πρέπει να εξακολουθήσωμεν πιέζοντες τον εχθρόν άνευ διακοπής και άνευ αναπαύσεως. Δι'αυτόν επίσης τον λόγον η Α.Μ. ο Βασιλεύς ηρνήθη ήδη προ της προχθεσινής μάχης να παραχωρήση την δια μέσου του Ρουμάνου αντιπροσώπου ζητηθείσαν εκεχειρίαν και ελπίζει ότι και οι Σέρβοι θέλουσιν ενεργήσαι ομοίως. Είναι η στιγμή παρα ποτέ να επιμείνωμέν πρέπει να υποχρεώσωμεν τους Βουλγάρους να υπογράψωσι τα προκαταρκτικά της ειρήνης, ής η ανακωχή θα

Επίσης μέσα από μια σειρά διαταγών του στην ταξιαρχία ιππικού κατά την διάρκεια των μαχών Κιλκίς-Λαχανά αποκρυσταλλώνεται η στρατιωτική στρατηγική του προσέγγιση.

«Επωφεληθήτε της προελάσεως της ΙΙΙ Μεραρχίας και ενεργήσατε κατά των νώτων του προ αυτής εχθρού. Εις ενδεχόμενη υποχώρησιν του προ της ΙΙΙ Μεραρχίας εχθρού προς Κιλινδίρ,(Κανλίδρια), προσβάλατε αυτόν κατά την υποχώρησίν του. Πράξατε επι τέλους κατι τι και μη τηρήσθε εν αδράνεια. Συλλογισθήτε, ότι σπανίως παρουσιάζονται εις το Ιππικόν παρόμοιαι ευκαιρίαι και ότι μέχρι τούδε Ταξιαρχία Ιππικού έχασεν αρκετάς.

»Δεν πρέπει να σκέπτεσθε επιβράδυνσιν του εχθρικού Συντάγματος Ιππικού,αλλα την καταστροφήν αυτού...»¹⁰⁶.

«Κιλκίς κατελήφθη. Εχθρός καταδιώκεται.Εξακριβώσατε κατεύθυνσιν υποχωρήσεώς του και καταδιώξατε αυτόν απήνως και αγρίως»¹⁰⁷.

«ΙΙ,ΙΙΙ,ΙV,V και X Μεραρχίας

»Καταδιώξατε κατά πόδας υποχωρούντα εχθρόν παντί σθένει και μέχρι τελείας εξαντλήσεως δυναμεών σας...»¹⁰⁸.

«Κύριος σκοπός των επιχειρήσεων του στρατού μου είναι να συντρίψη τον απέναντι ημών βουλγαρικών στρατόν, ν'απορρίψη αυτόν είτε πέραν του Στρυμόνος προς Ανατολάς είτε προς βορράν δια της κοιλάδος του Στρυμόνος [...]»¹⁰⁹.

Τουναντίον ο Ε.Βενιζέλος και στον Β'Βαλκανικό πόλεμο οριοθέτησε τους πολιτικούς στόχους της Ελλάδος με γνώμονα τις κεντρικές αρχές μιας ζείδωρης Μακροσκοπικής Υψηλής Στρατηγικής. Ενεργώντας ορθολογιστικά, δηλαδή στο πλαίσιο υπολογισμών κόστους-οφέλους,(πριν την ανάληψη επιθετικής δράσης από τη Βουλγαρία) και αξιολογώντας μια σειρά μεταβλητών-παραγόντων όπως:

- α) της αβεβαιότητας της ελληνικής στρατιωτικής ηγεσίας σχετικά με την έκβαση μιας ελληνό-βουλγαρικής στρατιωτικής αναμέτρησης,
 - β) του κινδύνου ανάμιξης των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων-Αυστροουγγαρίας,
 - γ) του κινδύνου απονομιμοποίησης της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής στο διεθνές επίπεδο,
 - δ) της επιτακτικής ανάγκης της Ελλάδος για άμεση πολιτικό-στρατιωτική ανασυγκρότηση,
- επέλεξε την εφαρμογή μιας αμυντικής Υψηλής Στρατηγικής, με αντικειμενικό πολιτικό στόχο την αποφυγή μιας ενδεχόμενης στρατιωτικής αναμέτρησης με την Βουλγαρία και την διπλωματική επίλυση- ειρηνική διευθέτηση του ζητήματος της

είναι η συνέπεια. Εάν ανακόψωμεν τώρα τας εχθροπραξίας, αι Δυνάμεις θέλουσιν αναμιχθή, η Βουλγαρία ζητεί ήδη την αυτονομίαν της Μακεδονίας και ούτω δεν θα τελειώσωμεν ποτέ και θέλομεν χάσει όλους τους καρπούς των νικών ημών και των θυσιών ημών[...]». Β.Δούσμανη, Ο Συμμαχικός Πόλεμος κατά των Βουλγάρων,σ.σ.159-160.

Από την προηγηθείσα διαπίστωση προδηλώνεται η αποκλειστική δράση και λειτουργία της ελληνικής στρατιωτικής ηγεσίας στο επίπεδο της μικροσκοπικής στρατηγικής, αναδεικνύοντας τη σημασία του στρατηγικού αξιώματος της συνεχούς καταδίωξης του εχθρού μετά την ήττα σε μια μάχη με στόχο την ολοκληρωτική του εκμηδένιση, παραβλέποντας όμως το ακρογωνιαίο αξίωμα του Κλαούζεβιτς περί της υπέρβασης του κορυφαίου σημείου της νίκης από τον επιτιθέμενο.

¹⁰⁶ Αριθμός 805/Γ'. . Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.148.

¹⁰⁷ Αριθμός 852/Γ'.Ibid,σελ.152.

¹⁰⁸ Αριθμός 853/Γ',Ibid.

¹⁰⁹ Διαταγή του αρχιστράτηγου Κων/νού προς τον υποστράτηγο Μανουσogiαννάκη, 22.6.1913. Παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Ο Συμμαχικός Πόλεμος κατά των Βουλγάρων,σελ.78.

διανομής των διαμφισβητούμενων εδαφών, με βάση τα προσδιορισμένα-καταγεγραμμένα ιστορικά εθνολογικά και γεωγραφικά κριτήρια. Η διαύγεια της στρατηγικής ενόρασης του Ε.Βενιζέλου κατοπτρίζεται στις παρακάτω αναφορές του:

« Δεν ζητούμεν να εγκαθιδρύσωμεν εν τη Ελληνική Χερσονήσω ηγεμονίαν Ελληνικήν. Το Ελληνικό έθνος ζητεί και αξιοί μετά των συμμάχων, όπως εν τη Ελληνική Χερσονήσω αποκατασταθή αληθής ισορροπία, επί τη βάσει των αρχών της εθνογραφίας, συνδυαζομένης αναγκαίως προς τας περιστάσεις τας γεωγραφικάς»¹¹⁰.

«Επίστευα λοιπόν, ότι ηδυνάμεθα να αρκεσθώμεν εις εκείνα τα οποία εθεώρουν απαραίτητως αναγκαία, δια να φθάσωμεν εις ειρηνικήν διευθέτησιν μετά της Βουλγαρίας, ότι ηδυνάμεθα εν τω παρόντι να αρκεσθώμεν εις ταύτα, επιτυγχάνοντες μίαν ουσιωδεστάτην μεγένθυσιν της Ελλάδος και αποβλέποντες εις τούτο, ότι η ιδέα της συμπήξεως μιας Βαλκανικής Ομοσπονδίας θα ηδύνατο να αποδειχθή κατορθωτή, οπότε θα ηδυνάμεθα να αδιαφορήσωμεν, αν η έκτασις του εδάφους μας ήτο κατά 8 ή 10 χιλιάδας τετραγωνικά χιλιόμετρα μεγαλειτέρα ή μικροτέρα, εφ' όσον θα κατωρθούτο δια της συμπήξεως της Ομοσπονδίας να δημιουργηθή εκ των Βαλκανικών Κρατών μια μεγάλη δύναμις, η οποία να δύναται να προστατεύη τα συμφέροντα αυτών, ή – όπερ ατυχώς πιθανώτερον- ή Βουλγαρική βουλιμία θα απεδεικνύετο ακόρεστος, επιδιώκουσα μέχρι τέλους να καθέξη την όλως υπερέχουσαν θέσιν, εις την οποίαν αείποτε απέβλεπεν εν τοίς Βαλκανίοις, οπότε ο πόλεμος θα επεβάλλετο μετά 3,4,5 ή 6- δεν δύναμαι ακριβώς να ορίσω πόσα- έτη, οπότε Ελλάς και Σερβία, μεγεθυνθείσαι δια του κατά της Τουρκίας πολέμου πολύ περισσότερον παρά η Βουλγαρία, θα είχαν διαθέσιμον στρατιωτικήν δύναμιν πολύ ανωτέραν, εν αναλογία προς την της Βουλγαρίας, παρ' εκείνην, την οποίαν ήσαν εις θέσιν να παρατάξωσι κατά τον πόλεμον του 1913»¹¹¹.

Ομοίως ο Ε.Βενιζέλος, μετά την έναρξη του Β' Βαλκανικού πολέμου συνύφανε την ελληνική στρατιωτική στρατηγική με επιθετικές εκφάνσεις για την επίτευξη του αναγνωρισμένου πολιτικού στόχου, πάντοτε όμως η στρατιωτική ισχύς συνιστούσε, για τον έλληνα πρωθυπουργό, ένα επιπρόσθετο μέσο για την επίτευξη των πολιτικών στόχων το οποίο χρησιμοποιείτο με μέτρο και σε αγαστή συνεργία με τις υπόλοιπες διαστάσεις-διπλωματική, οικονομική, κοινωνική, της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής.

Χαρακτηριστική είναι η παρακάτω αναφορά του αρχιστράτηγου Κων/νού προς τον Ε.Βενιζέλο για την επίτευξη συνθηκολόγησης-χρήση διπλωματικής στρατηγικής, με την Βουλγαρία μετά την υπέρβαση του αποφασιστικού σημείου της νίκης του ελληνικού στρατού κατά τη μάχη της Κρέσνας¹¹².

«Ο Στρατός ημών ήχθη εις τα φυσικά και ηθικά όρια. Κατόπιν συνθηκών τούτων,δεν δύναμαι πλέον να αρνούμαι την ανακωχήν,ή την αναστολήν των εχθροπραξιών. Προσπαθήσατε να εύρητε τρόπον να επιτύχετε αναστολήν εχθροπραξιών, ει δυνατόν από αύριον»¹¹³.

¹¹⁰ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Ιουνίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σελ. 426.

¹¹¹ Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος β' σελ. 334. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής, Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου 1917.

¹¹² Εκτενή ανάλυση της μάχης της Κρέσνας θα πραγματοποιηθεί παρακάτω.

¹¹³ Αριθμός 1754/Γ'. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922,σελ.185.

3.5. Βάσεις της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής

Η Υψηλή Στρατηγική του Ε.Βενιζέλου διαμορφώθηκε και υλοποιήθηκε υπο το πρίσμα των ακόλουθων θεμελιωδών στρατηγικών αρχών:

3.5.1. Αποφυγή Στρατηγικής Υπερεπέκτασης¹¹⁴

Εάν σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, μια κρατική οντότητα αγγίζει τα όρια της γεωγραφικής της επέκτασης, υπεισέρχεται αυτοδικαίως σε μια διαδικασία χρείας, σε μια κατάσταση που θέτει σε κίνδυνο την διατήρηση της θέσης της εντός του Συστήματος και εμποδίζει τις ενδεχόμενες ενέργειες-δράσεις της πολιτικής της ηγεσίας για την ανάσχεση της συμφυρόμενης παρακμής της¹¹⁵. Αναμφίλεκτα αυξάνεται βαθμιαία το κόστος διατήρησης-συντήρησης άσκησης της πολιτικής κυριαρχίας της, λόγω:

α) της αύξησης των πολιτικών, οικονομικών και στρατιωτικών υποχρεώσεων που αναλαμβάνονται, με συνεπακόλουθο την μεγέθυνση του πολιτικού-κοινωνικού-οικονομικού κόστους,

β) της αύξησης του κόστους προστασίας των εκτεταμένων γεωγραφικών της ορίων,

γ) του πολλαπλασιασμού των πραγματικών ή πιθανών αντιπάλων της,

δ) της προοδευτικά κλιμακούμενης ανάγκης για επιζήτηση- εξεύρεση επιπρόσθετων οικονομικών πόρων ώστε να οικοδομηθούν και να εφαρμοσθούν κατάλληλες στρατηγικές επιλογές¹¹⁶.

Από τις παρακάτω αναφορές θα καταδειχθεί ότι ο Ε.Βενιζέλος απέφευγε με συνέπεια και συνέχεια να αναλάβει υποχρεώσεις ή στόχους που υπερέβαιναν τα μέσα που διέθετε, θέτοντας σε κίνδυνο τους συντελεστές της κρατικής ισχύος,(εφόσον το

¹¹⁴ Η στρατηγική υπερεπέκταση ενός κράτος εδράζεται στην ασύμμετρη σύζευξη των πολιτικών στόχων με τα διατιθέμενα μέσα. Δηλαδή ένα κράτος επιδιώκει πολιτικούς στόχους που δεν δύναται να επιτύχει με βάση το μέγεθος των συντελεστών ισχύος του,(εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης). Ακόμα όμως και εάν σε μια δεδομένη χρονική στιγμή εκμεταλλευθεί τα παράθυρα ευκαιριών που διανοίγονται στο Διεθνές Σύστημα και επιτύχει πολιτικούς στόχους δυσανάλογους ως προς τα διατιθέμενα μέσα,(π.χ. πρόσκτηση εδαφικών περιοχών διευρύνοντας τα όρια της εδαφικής του επικράτειας, αυξάνοντας παράλληλα το σύνολο των υποχρεώσεών του και τον αριθμό των ενδεχόμενων απειλών), τότε το σύνολο το συντελεστών ισχύος του θα είναι ανεπαρκές για την εκπλήρωση των επιπρόσθετων δεσμεύσεών του και την ανάσχεση των αυξανόμενων άμεσων ή έμμεσων απειλών. Για εκτενή ανάλυση βλέπε Arthur Stein, "Domestic Constraints, Extended Deterrence, and the Incoherence of Grand Strategy: The United States,1938-1950" στο R.Rosecrance & A.Stein, *The Domestic Bases of Grand Strategy*, σ.σ. 99-101.

Επίσης για μια περιπτωσιολογική ανάλυση της στρατηγικής υπερεπέκτασης των μεγάλων δυνάμεων βλέπε, J.Snyder, *Myths of Empire*.

¹¹⁵ Ο Π.Κονδύλης παρατηρεί ότι μια επιτυχής αυτοσυντήρηση οδηγεί μακροπρόθεσμα στην ανάγκη για διεύρυνση της ισχύος. «Καθαυτός ο όρος «αυτοσυντήρηση» είναι παραπλανητικός, γιατί φαίνεται να εξυπνοεί μια στατική κατάσταση. Κι όμως, η επιτυχής αυτοσυντήρηση έχει εο ipso ως αναγκαίο μακροπρόθεσμο επακόλουθό της την αυτοεπίταση, δηλαδή την διεύρυνση της ισχύος. Η διαδικασία της αυτοσυντήρησης δεν συντελείται σε ένα κενό, αλλά σημαίνει-ήδη από βιολογική άποψη-αδιάλειπτο μεταβολισμό, δηλαδή ορισμένη σχέση προς ορισμένο περιβάλλον. Χρεία είναι η κατάσταση εκείνη που θέτει σε κίνδυνο τον μεταβολισμό και επομένως την αυτοσυντήρηση· μπορεί να καταπολεμηθεί μονάχα με την τελεσφόρα καταπολέμηση των απειλητικών παραγόντων. Χρεία, αγώνας και αυτοσυντήρηση είναι μεγέθη αλληλένδετα: όποιος παραιτείται από την αυτοσυντήρησή του δεν είναι ποτέ δυνατόν να βρεθεί σε κατάσταση χρείας». Π.Κονδύλης, *Ισχύς και Απόφαση*,σελ.60.

¹¹⁶ Για εκτενέστερη ανάλυση των παραγόντων που οδηγούν στην υπερεπέκταση και στην συνεπακόλουθη παρακμή της απόλυτης και σχετικής ισχύος των κρατών, βλέπε R.Gilpin, *War and Change in World Politics*, κεφ.4.

κόστος εφαρμογής των δεσμεύσεων που θα αναλάμβανε θα υπερέβαινε το συγκριτικό τους όφελος). Χαρακτηριστικά, στις επικρίσεις που δέχθηκε από την αντιπολίτευση σχετικά με την πολιτική άρνηση της κυβέρνησής του για την διεκδίκηση της Θράκης μετά το τέλος του Α' Βαλκανικού πολέμου, ανέφερε:

«Θα προσθέσω μάλιστα ακόμη ότι θα περιέλθωσιν υπο την κυριαρχίαν των συμμάχων πληθυσμοί ελληνικοί και μάλιστα πυκνοί. Θα προσθέσω μάλιστα ακόμη ότι θα περιέλθωσιν υπο την ξένην κυριαρχίαν, την κυριαρχίαν τίνος εκ των συμμάχων, οι πληθυσμοί ούτοι, όχι διότι κατελήφθησαν αι χώραι αυταί υπο των συμμάχων η διότι απαιτούσι τούτο ούτοι, αλλά διότι γεωγραφικοί λόγοι φέρουσιν ημάς εις τοιαύτην θέσιν, ώστε και αν μας έλεγον οι σύμμαχοι ότι είναι διατεθειμένοι να μας αφήσωσι να επεκτείνωμεν τα όριά μας προς τα εκεί, δια να περιλάβωμεν και τους ελληνικούς εκείνους πληθυσμούς εγώ, τουλάχιστον, ως υπεύθυνος Κυβέρνησις δεν θα εδεχόμην τοιαύτην χάραξιν ορίων, ως λίαν επικίνδυνον, διότι θα ανεγνώριζον ότι, εάν επρόκειτο να εκτεθώμεν, εν συνέχεια, παρα την θάλασσαν δια να φθάσωμεν να περιλάβωμεν τους Ελληνικούς πληθυσμούς της Θράκης, θα ανεγνώριζον, λέγω ότι η Ελλάς θα ήτο ασθενεστέρα, κατά τοιούτον τρόπον εκτεινομένη παρα την θάλασσαν, άνευ σπονδυλικής στήλης, παρ' όσον θα ήτο, εάν τα όρια αυτής εστρογγυλεύοντο κατ' άλλην διεύθυνσιν»¹¹⁷.

«...Εδήλωσα[τότε] ότι, ασχέτως προς άλλους λόγους, δεν θα είχαν την ανοησίαν να κάμω αυτό, διότι το Κράτος θα ήτο άνευ σπονδυλικής στήλης και επομένως δεν ηγνόουν να αναλάβω τοιαύτας ευθύνας απέναντι της χώρας. Και νομίζω δεν είχαν δίκαιον την εποχήν εκείνην να λέγω ταύτα, διότι την εποχήν εκείνην αι σταφυλαί ήσαν ακόμη όμφακες. Και ήσαν όμφακες, ου μόνον διότι δεν ήτο δυνατόν να διανοηθώμεν να επεκτείνωμεν την κυριαρχίαν του Κράτους ημών προς τα μέρη εκείνα, αφού μόνον δι' αμοιβαίων υποχωρήσεων ηδυνάμεθα να προσπαθήσωμεν να αποφύγωμεν τον δεύτερον πόλεμον, αλλά και διότι, μετά τον πρώτο Βαλκανικόν πόλεμον, μη επιτυχόντες την έξωσιν της Τουρκίας εκ της, Τουρκίας μάλιστα δυνάμενης να έχη στρατόν, ήτο αδύνατον να εισχωρήσωμεν μεταξύ μιας Βουλγαρίας προς βορράν και μιας Τουρκίας προς νότον, Τουρκίας, επαναλαμβάνω, εχούσης το δικαίωμα να έχη στρατόν προς τα μέρη εκείνα. Σήμερον, επεκτεινόμεθα προς το μέρος εκείνο και αυξάνει ουσιωδώς η έκτασις των συνόρων μας. Αλλά δια της επεκτάσεως ταύτης δεν επεκτείνονται οι κίνδυνοι οι στρατιωτικοί κατά της Ελλάδος ούτε κατά κεραίαν. Διότι η επέκτασις των συνόρων θα έχη μεγάλην σημασίαν, αν τα σύνορα ταύτα είναι μεγάλα ή βραχέα, όταν το έθνος τούτο είναι ασθενές, διότι το ασθενέστερον έθνος έχει συμφέρον να είναι όσον το δυνατόν τα συνορά του βραχύτερα διά να δύναται να αμυνθή καλλίτερο. Το ισχυρότερον όμως έθνος αδιαφορεί πλέον δια την επέκτασιν των συνόρων του. Εφ' όσον λοιπόν γινόμεθα μεγαλύτερον κράτος της Βουλγαρίας, η επέκτασις αυτή δεν αυξάνει τους στρατιωτικούς κινδύνους της Ελλάδος. Αφ' ετέρου δε, προς νότον δεν υπάρχει πλέον η Τουρκία, η οποία υπήρχε κατά το 1913»¹¹⁸.

Επίσης η αποφυγή της στρατηγικής υπερεπέκτασης αναφαίνεται και στην πολιτική στάση του Ε.Βενιζέλου αναφορικά με το Κρητικό ζήτημα, (μετα την αποχώρηση των ευρωπαϊκών στρατευμάτων από το νησί και των εκβιαστικών πολιτικών πιέσεων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας τόσο προς την Ελληνική πλευρά

¹¹⁷ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 2ας Μαρτίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σελ. 404.

¹¹⁸ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 30ης Απριλίου 1920. Παρατίθεται στο Ελευθερίου Βενιζέλου Πολιτικά Υποθήκαι, τόμος β', σελ. 422.

όσο και προς τις Ευρωπαϊκές δυνάμεις). Συγκεκριμένα σε μηνυμά του προς τον έλληνα κυβερνητικό αντιπρόσωπο στα Χανιά ανέφερε:

«Οι Κρήτες λησμονούν ότι τίθενται αντιμέτωποι, όχι μόνον της Τουρκίας και των Μεγάλων Δυνάμεων, αλλά και αυτού του ελευθέρου Βασιλείου, του οποίου η κυβέρνηση δεν εννοεί να αποδεχθή το κρητικόν πραξικόπημα και να έλθη εις άκαιρον ρήξιν με την Τουρκίαν. Συντόνως και άνευ απωλείας μιας ημέρας ασχολουμένη με την στρατιωτικήν συγκρότησιν της χώρας, η κυβέρνηση αξιοί όπως εις την γνώμην της προσαρμοσθή η γνώμη των πολιτικών αρχηγών της Κρήτης»¹¹⁹.

«[...] Η Ελληνική Κυβέρνησις ουδ'επι στιγμήν ανέβαλε να καταστήση και πάλιν γνωστήν την αντίληψιν αυτής και τας γνώμας αυτής, ουδ'επί στιγμήν παρέλειπε να δώση τας συμβουλάς, τας οποίας εδικαιούτο να δώση· εδήλωσε δε και πάλιν ότι η πορεία προς την οποίαν εφέρετο ωθούσα τα εν Κρήτη πράγματα μια μεγάλη μερίς των πολιτικών αυτής ανδρών, ήτο πορεία κατ'εξοχήν επικίνδυνος, ότι, όμως, εν πάση περιπτώσει, οι εν Κρήτη έπρεπε να γνωρίζωσιν ότι εφ'όσον η παρούσα Κυβέρνησις θα είχε την τιμήν να προΐσταται των κοινών εν Ελλάδι, οι Κρήτες αντιπρόσωποι δεν θα εγίνοντο δεκτοί, όπως συμπαρεδρεύωσι μεθ'ημών εν τη αιθούση ταύτη. Η Κυβέρνησις η Ελληνική κατέστησε γνωστόν προς τους εν Κρήτη, ότι η πολιτική αυτής είναι σαφώς και καθαρώς διαγεγραμμένη, είναι πολιτική ειρηνική, αποσκοπούσα εις την στρατιωτικήν ανασύνταξιν του Κράτους και την άλλην εσωτερικήν ανάπλασιν, της οποίας η επιτυχία απαραίτητον προϋπόθεσιν έχει την ειρηνικήν και την εσωτερικήν και εξωτερικήν γαλήνην.[...] Εδηλώθη ακόμα προς αυτούς, ότι είχαν υποχρεώσεις απέναντι του ελεύθερου Κράτους, το οποίον τοσαύτα έπαθε χάριν της Κρήτης και το οποίον δικαίωμα έχει και χάριν ευατού και χάριν γενικωτέρων Ελληνικών συμφερόντων να προβή απερισπάστως εις το έργον της στρατιωτικής ανασυγκροτήσεως και εσωτερικής αναπλάσεως της χώρας. Εδηλώθη, λέγω, προς αυτούς, ότι δεν είναι δικαιωμά των, λαμβανομένων υπ'όψιν των υποχρεώσεων, τας οποίας έχουσιν απέναντι του ελευθέρου Κράτους, να θέλωσι να παρασύρωσι τούτο εις πολιτικήν, την οποίαν τούτο αποστέργει και θεωρεί ολεθρίαν»¹²⁰.

3.5.2. Αποφυγή ενός παρατεταμένου πολέμου φθοράς που θα οδηγούσε στην σταδιακή αφαίμαξη των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων

Ο Ε.Βενιζέλος επεδίωξε την χρήση των στρατιωτικών μέσων για την επίτευξη των προσδιορισμένων πολιτικών στόχων και εν συνεχεία την εφαρμογή των μέσων της διπλωματικής στρατηγικής για την παγίωση και επικύρωση των τετελεσμένων. Σε καμία περίπτωση δεν προσέφυγε σε άσκοπη χρήση της στρατιωτικής ισχύος, εάν και εφόσον ο πολιτικός στόχος μπορούσε να επιτευχθεί με διπλωματικά μέσα.

Χαρακτηριστική, όσον αφορά την χρήση της στρατιωτικής ισχύος ως μέσου για την επίτευξη των πολιτικών στόχων, είναι η διαφορετική προσέγγιση του ρόλου της στρατιωτικής στρατηγικής και του συνακόλουθου στρατιωτικού της στόχου, μεταξύ του αρχιστράτηγου Κων/νου και του Ε.Βενιζέλου κατά την διάρκεια του Β'Βαλκανικού πολέμου, σε μια κρίσιμη χρονικά στιγμή, κατά την οποία ο Ελληνικός στρατός είχε υπερβεί το κορυφαίο σημείο της νίκης του¹²¹, με άμεσο τον κίνδυνο

¹¹⁹ Παρατίθεται στο Κ.Σβολόπουλος, Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1900-1945,σελ.63.

¹²⁰ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 10^ης Νοεμβρίου 1911. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α',σ.σ.326-327.

¹²¹ Το αποφασιστικό σημείο της νίκης ή της επίθεσης είναι ένα δυναμικό επαλλασσόμενο σημείο, του οποίου η ορθολογική αναγνώριση εναπόκειται στις συγκεκριμένες συνθήκες και καταστάσεις ή οποίες

καταστροφής του, ενώ αναφύοταν η δυνατότητα εξόδου από το τέλμα με συνθηκολόγηση για ανακωχή των εχθροπραξιών μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων πλευρών,(η Ρωσία είχε συνηγορήσει για την κατάπαυση των εχθροπραξιών, όπως και η Βουλγαρία αναθέτοντας στον Ρουμάνο Βασιλιά το έργο της μεσολάβησης μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών).

«Πρωθυπουργόν Βενιζέλον.Αθήνας

»Πόλεμον λαμβάνοντος ευνοϊκὴν υπέρ των ὀπλων ἡμῶν τροπὴν, παρακάλω Ὑμᾶς ὅπως μοί καταστήσητε γνωστάς τας σκέψεις της Κυβερνήσεως, ἐπὶ απαιτήσεων, ας θα προβάλλῃ το Κράτος πρὸς την Βουλγαρίαν, ὡς ἐκ των μεγάλων θυσιῶν, ας υπέστη κατὰ τον παρόντα πόλεμον. Θεωρῶ ἀπαιραίτητον την ἐπιβολὴν αὐτῇ τριῶν ὁρων. Πρῶτον: Εγκατάλειψις εἰς Ελλάδα χωρὼν καταληφθεισῶν ὑπὸ Στρατοῦ της μεχρὶ Ξάνθης συμπεριλαμβανόμενης. Ευνόητον ὅτι δεν δύναται πλέον να γίνῃ ὁποσδήποτε λόγος περὶ παραχωρήσεως εἰς Βουλγαρίαν νήσων Θάσου καὶ Σαμοθράκης. Δεύτερον : Αποκλεισμός Βουλγαρίας να κατέλθῃ εἰς Αἰγαῖον Πέλαγος καὶ κατάληψις υφ' ἡμῶν Θράκης, ἢ αν τούτο δεν καταστή δυνατόν, Αὐτονομία αὐτῆς τουλάχιστον, μετ' ἐπισήμου αναγνωρίσεως δικαιωμάτων Ελλάδος ἐν τη Διοικήσει αὐτῆς. Τρίτον : Μεγάλῃ πολεμικῇ ἀποζημίωσις.[...] Ὅροι εἰρήνης πρέπει να ἐπιβληθῶσι τῇ Βουλγαρίᾳ ὑπὸ πίεσιν ὀπλων, ἀποκλειομένης ἐπεμβάσεως Μεγάλων Δυνάμεων, ἥτις καὶ εἰς μακρὰς ἀναβολὰς καὶ εἰς ἐλάττωσιν ὠφελιμάτων ἡμῶν θέλει ἀγάγῃ».

»Σιδηροδρ.Σταθμός Δοιράνης 27.6.1913.Ὡρα 8 μετὰ μεσημβρίαν. Κωνσταντῖνος Β.¹²²

«Α.Μ.Βασιλέα

»Λαμβάνω την τιμὴν να επικαλεσθῶ εὐλαβῶς την προσοχὴ της Ὑμετέρας Μεγαλειότητος ἐπὶ της ἀνάγκης να μὴ ἐμφανισθῶμεν ὡς υπέραγαν ἀπαιτητικοὶ κατὰ τας διαπραγματεύσεις προκαταρκτικῆς εἰρήνης. Θα εθεωρούμεθα δε υπέραγαν ἀπαιτητικοί, ζητούντες σήμερον καὶ το Δεδεαγάτς. Η μετριοπάθεια ἐν ταῖς ἀπαιτήσεσιν ἡμῶν ἐπιβάλλεται ὅχι μόνον, ἵνα μὴ προκαλέσωμεν συμπάθειαν υπέρ των Βουλγάρων, παρέχοντες την ἐντύπωσιν, ὅτι καταχρώμεθα τας νίκας ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ δια να μὴ ἐγείρωμεν την καθ' ἡμῶν δυσπιστίαν των Συμμάχων μας, δίδοντες αὐτοῖς ἀφορμὴν εἰς την ὑπόνοιαν, ὅτι δεν ἐργαζόμεθα υπέρ της ἰσορροπίας των Βαλκανικῶν κρατῶν, ἣν διεκηρύξαμεν, ἀλλ' υπέρ Ἑλληνικῆς ἐπικρατήσεως. Το τοιοῦτον δε θα διασάλευε την στερεότητα του Συμμαχικοῦ ἡμῶν δεσμοῦ μετὰ της Σερβίας καὶ θα καθιστᾷ ἐτι μάλλον δυσχερὴ τον στενὸν ἡμῶν σύνδεσμον πρὸς την Ρουμανίαν. Νομίζω ἐπομένως ἐπιβεβλημένον να μὴ υπερβῶμεν τα ὅρια, τα ὁποῖα κατόπιν ἐγκρίσεως Ὑμετέρας Μεγαλειότητος ἀνεκοινώσαμεν πρὸς την Σερβίαν».

»Αθῆναι 9.7.1913. Πρωθυπουργός Βενιζέλος¹²³

«Α.Μ.Βασιλέα

»Πρέσβυς Ρωσσίας Δεμίδωφ μοι ἀνεκοίνωσε τηλεγράφημα Ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν Ρωσσίας, ἐκφράζοντος ζοηρὰν ἐπιθυμίαν, ὅπως συνομολογηθῇ ἀνακωχή. Μοι ἀνεκοίνωσε συγχρόνως τηλεγράφημα Βασιλέως Βουλγαρίας Φερδινάνδου πρὸς Βασιλέα Ρουμανίας Κάρολον, παρακαλοῦντος αὐτὸν μεσολαβῆσῃ

συνεχῶς μεταβάλλονται τόσο στο τακτικὸ ἐπίπεδο ὅσο καὶ στο στρατηγικὸ. Για ἐκτενὴ ἀνάλυση βλέπε M.Handel, Masters of War, Classical Strategic Thought, σ.σ.181-188.

¹²² Αριθμός 1146/Γ'. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολὴ εἰς την Ἱστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.202.

¹²³ Αριθμός 1480/Γ'. Ibid, σ.σ.202-203

και παύση προέλασις Ελληνο-Σερβικών Στρατών, διότι άλλως απειλείται εν Σόφια Δυναστική ανατροπή. Ανέπτυξα είς Δεμίδωφ τους λόγους, δι' ούς δεν δυνάμεθα να στέρξωμεν είς ανακωχήν, άνευ της υπογραφής των προκαταρκτικών όρων ειρήνης και την δυσπιστίαν, ην έχω προς την ειλικρίνειαν των φόβων του Φερδινάνδου. Δεν γνωρίζω, αν Σερβία θα αντέχη μέχρι τέλους εις την Ρωσικήν πίεσιν. Εν τοιαύτη περιπτώσει, σκέπτομαι αν, λαμβανομένων υπ' όψει των θυσιών ας προκαλεί η βήμα προς βήμα διαμφισβήτησις του εδάφους και των εκ της χολέρας κινδύνων, δεν θα ήτο ίσως σκόπιμον να δηλώσωμεν, ότι δεχόμεθα την ανακωχήν, εάν Ρουμανία αναλαμβάνη υποστηρίξει εδαφικάς αξιώσεις ημών, ώστε να γίνη του λοιπού αλληλέγγυος μετά των λοιπών Συμμάχων».

»Αθήναι 10.7.1913.Πρωθυπουργός Βενιζέλος¹²⁴.

«Πρωθυπουργόν Βενιζέλον

»Απορώ πως ο πρέσβυς της Ρωσσίας ανεκοίνωσε τηλεγράφημα του Βασιλέως της Βουλγαρίας προς τον Βασιλέα της Ρουμανίας, εκλιπαρούντος αυτόν να μεσολαβήση για να παύση η προέλασις του Ελληνικού και του Σερβικού Στρατού. Ούτε με τον Βασιλέα της Ρουμανίας, ούτε με την Ρωσσίαν με συνδέει οιαδήποτε σχέσις. Εάν ο Βασιλεύς της Βουλγαρίας απειλήται δια καταστροφής,[...], ας τηλεγραφήση προς εμέ και προς τον Βασιλέα της Σερβίας. Την κακοπιστίαν των Βουλγάρων γνωρίζω εκ πικράς πείρας και δεν σκοπεύω να δώσω είς αυτούς την ευκαιρίαν να την δείξωσιν εκ νέου. Η Σερβία, χωρίς να φανή άπιστος προς την Ελλάδα, δεν δύναται να συνάψη ανακωχήν μετά της Βουλγαρίας, άνευ της εγκρίσεως ημών. Αι θυσίαι, ας προκαλεί η προσχώρησις του Στρατού μας, δεν είναι υπερβολικάί, άλλως είναι αντάξιαι του σκοπού, όν επιδιώκομεν,[...] Εν τέλει παρακαλώ να είπητε σεις τον Πρέσβυν της Ρωσσίας, ότι κατ' ουδένα λόγον δέχομαι ανακωχήν. Η Βουλγαρία ας στέρξη να υπογράψη επί του πεδίου της μάχης την προκαταρκτικήν ειρήνην, δεχομένη τους όρους μου, και τότε δέχομαι ανακωχήν αμέσως». Λιβούνοβον 10.7.1913. Ωρα 3 μετά μεσημβρίαν.Κωνσταντίνος Β.¹²⁵

«Α.Μ.Βασιλέα

»Ο Πρέσβυς της Αυστρίας μοί ανεκοίνωσε τηλεγράφημα του Υπουργού των Εξωτερικών Αυστρίας, Βέρτχολ, είς ο λέγει : « Ευαρεστηθήτε να επιμείνετε, όπως γίνη, δεκτή η Ρουμανική πρότασις περί αμέσου ανακωχής και κάμετε την παρατήρησιν, ότι η άρνησις δεν θα ηδύνατο να βελτιώση την θέσιν των δύο Συμμάχων Κρατών. Θα είμεθα υποχρεωμένοι να ίδωμεν, εν ενδεχομένη αρνήσει, την απόδειξιν, ότι η Σερβία και η Ελλάς αποβλέπουσι να στραγγαλίσωσι την Βουλγαρίαν, πράγμα το οποίον δεν δυνάμεθα να επιτρέψωμεν» [...].¹²⁶

Αθήναι 11.7.1913.Πρωθυπουργός Βενιζέλος.

«Πρωθυπουργόν Βενιζέλον, Αθήνας

»Ουδόλως με θορυβεί το διάβημα του Πρέσβεως της Αυστρίας. Παρακαλώ να δηλώσητε αυτό σταθερώς, ότι ο Υπουργός των Εξωτερικών είχε ήδη απαντήσει είς τον Πρέσβυν της Ρουμανίας, επιδώσαντα ημίν την πρόσκλησιν της Κυβερνήσεως του, να αποστείλωμεν είς Βουκουρέστιον τους Αντιπροσώπους ημών δια τας διαπραγματεύσεις της προκαταρκτικής ειρήνης, την οποία αυτομάτως θα επηκολούθει η ανακωχή. Αι εχθροπραξίαι, μέχρι της υπογραφής της προκαταρκτικής ειρήνης, θα εξακολουθήσουν. Ανακωχήν, άνευ προκαταρκτικής ειρήνης, δεν δέχομαι. Τούτο είναι όρος απαραίτητος. Ουδόλως σκέπτομαι να στραγγαλίσω την

¹²⁴ Αριθμός 1524/Γ'. Ibid, σ.σ.203-204.

¹²⁵ Αριθμός 1525/Γ'. Ibid, σελ.204.

¹²⁶ Αριθμός 1563/Γ'. Ibid, σ.σ..206-207.

Βουλγαρίαν, γνωρίζων εκ πικράς πείρας την κακήν πίστιν αυτής, έχω καθήκον προς την Πατρίδα να λάβω εγγυήσεις περί εκτελέσεως υπ' αυτής των απαιτήσεων ημών. Δι' όνομα του Θεού, φροντίσατε να αποφύγητε την ανάμιξιν των ξένων δυνάμεων. Θέλω να υπογράψωμεν την προκαταρκτικήν ειρήνην επί του πεδίου της μάχης, οπότε θα επιβάλωμεν τους όρους ημών εις την Βουλγαρίαν. Πάσα αντίθετος ενέργεια ισοδυναμεί προς αυτοκτονίαν Ελλάδος».

»Λιβούννοβον 11.7.1913.Ωρα 7.45 μ.μεσημβρίαν.Κωνσταντίνος Β.¹²⁷

3.5.3. Απόρριψη πολιτικής ουδετερότητας

Μείζονα αρχή της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου ήταν η αποφυγή της πολιτικής ουδετερότητας, συνεπακόλουθο του προσδιορισμένου κεντρικού πολιτικού του στόχου για ενίσχυση της θέσης και του ρόλου της Ελλάδας στα Βαλκάνια, μέσω της αναφαινόμενης αλλαγής του υφιστάμενου εδαφικού και πολιτικού καθεστώτος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας,(λόγω της πραγμάτωσης του κυριαρχικού συμφέροντος της Ελλάδος για επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών-κρητικό ζήτημα και ομοεθνείς πληθυσμοί), και της εγκαθίδρυσης ενός αξιόπιστου συστήματος ισορροπίας ισχύος μεταξύ των βαλκανικών κρατών. Μια σειρά μεταβλητών όπως:

- α) η άμεση πραγματική απειλή της Τουρκίας,
- β) η σύναψη της διμερούς συμμαχίας Σερβίας-Βουλγαρίας,
- γ) το παράθυρο ευκαιρίας που αναφύετο για τα Βαλκανικά Κράτη, απότοκο του Ιταλό-Τουρκικού πολέμου και των τοπικών εξεγέρσεων των χριστιανικών πληθυσμών σε περιοχές της τουρκικής επικράτειας ,
- δ) το δίλημμα μεταξύ της σύμπραξης με τον απειλητικότερο συντελεστή του περιφερειακού υποσυστήματος των Βαλκανίων ή της εξισορροπησής του,
- ε) η τουρκική πολιτική άρνηση για παραχώρηση αυτονομίας και θεμελιωδών δικαιωμάτων στους χριστιανικούς πληθυσμούς της Αυτοκρατορίας ,

¹²⁷ Αριθμός 1564/Γ'. Ibid, σελ.207 .

Ο αντιστράτηγος Β.Δούσμανης αιτιολογώντας την στρατιωτική στρατηγική άμεσης προσέγγισης που επιλέχθηκε από την ελληνική στρατιωτική ηγεσία, με κύριο εκφραστή τον βασιλιά Κων/νο, οδηγείται στην παρακάτω διαπίστωση : «[...] Ο τρόπος του σκέπτεσθαι της Α.Μ. του Βασιλέως είναι ο ακόλουθος: Η κρίσιμος στιγμή πλησιάζει. Ήδη το αριστερόν ολόκληρον της βουλγαρικής γραμμής δια της χθεσινής μάχης ανετράπη, η δ'οδός είναι ανοικτή δια την IV Μεραρχίαν, ήτις συγκλίνουσα προς Λέσκα θέλει ενωθή μετα της Χ Μεραρχίας και έπειτα μετα της ΙΙΙ δια την προς Καρεβοσέλο επίθεσιν[...] Εάν την στιγμήν ταύτην παρασχεθή εις τους Βουλγάρους εκεχειρία, τοις παρέχεται η μεγαλύτερα υπηρεσία ήν δύναται τις να τοις παράσχη. Τα στρατεύματα ημών εισιν επίσης κουρασμένα[...] Αλλά δεν σκεπτόμεθα την ανάπαυσιν. Η Α.Μ. ο Βασιλεύς γνωρίζει τας ιδιότητας του Σέρβου στρατιώτου και το επιθετικόν πνεύμα όπερ επικρατεί εις το Σερβικόν Γ.Σ. και πιστεύει ότι το Γενικόν τούτο Στρατηγείον,όταν μάθ την μετα την χθεσινήν μάχην τακτικήν κατάστασιν, θα εννοήση καλώς ότι πρέπει να εξακολουθήσωμεν πιέζοντες τον εχθρόν άνευ διακοπής και άνευ αναπαύσεως. Δι'αυτόν επίσης τον λόγον η Α.Μ. ο Βασιλεύς ηρνήθη ήδη προ της προχθεσινής μάχης να παραχωρήση την δια μέσου του Ρουμάνου αντιπροσώπου ζητηθείσαν εκεχειρίαν και ελπίζει ότι και οι Σέρβοι θέλουσιν ενεργήσει ομοίως. Είναι η στιγμή παρα ποτέ να επιμείνωμέν πρέπει να υποχρεώσωμεν τους Βουλγάρους να υπογράψωσι τα προκαταρκτικά της ειρήνης, ής η ανακωχή θα είναι η συνέπεια. Εάν ανακόψωμεν τώρα τας εχθροπραξίας, αι Δυνάμεις θέλουσιν αναμικθή, η Βουλγαρία ζητεί ήδη την αυτονομίαν της Μακεδονίας και ούτω δεν θα τελειώσωμεν ποτέ και θέλομεν χάσει όλους τους καρπούς των νικών ημών και των θυσιών ημών[...]». Β.Δούσμανη, Ο Συμμαχικός Πόλεμος κατά των Βουλγάρων,σ.σ.159-160.

Από την προηγηθείσα διαπίστωση προδηλώνεται η αποκλειστική δράση και λειτουργία της ελληνικής στρατιωτικής ηγεσίας στο επίπεδο της μικροσκοπικής στρατιωτικής στρατηγικής, αναδεικνύοντας τη σημασία του στρατηγικού αξιώματος της συνεχούς καταδίωξης του εχθρού μετα την ήττα σε μια μάχη με στόχο την ολοκληρωτική του εκμηδένιση, παραβλέποντας όμως το ακρογωνιαίο αξίωμα του Κλαούζεβιτς περί της υπέρβασης του κορυφαίου σημείου της νίκης από τον επιτιθέμενο.

παρώθησαν στην εγκατάλειψη της ουδετερότητας, στην εξισορρόπηση της άμεσης απειλής με τη χρήση μέσων εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης και στην τελική εξουδετέρωσή της.

Ο Ε.Βενιζέλος παραθέτει εναργά,(υπό το πλαίσιο υπολογισμών κόστους-οφέλους), τους λόγους για τους οποίους η Ελλάδα,(στον Α' Βαλκανικό πόλεμο), επιζήτησε και διασφάλισε συντελεστές εξωτερικής εξισορρόπησης, συμμαχώντας με τα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη, για να εισέλθει στον πόλεμο κατά της Τουρκίας

«[...] Αλλ' εσκέφθην και έν άλλον πράγμα· εσκέφθην, ότι ο αγών, εις τον οποίον εκαλούμην να μετάσχω και δι' ην συμμετοχήν κατηγορούμαι τόσον βίαιως τώρα, ό αγών εις τον οποίον εκαλούμην να μετάσχω ήτο αγών, ο οποίος θα εγίνετο και άνευ της συμπράξεώς μου. Τα πράγματαείχον φθάσει εις σημείον τοιούτον· ήτο αποφασισμένη και η ημέρα της κλήσεως της επιστρατεύσεως και ανεβλήθη η ημέρα αυτή διά τρεις ημέρας μόνον και μόνον ίνα δοθή εις ημάς περισσότερος καιρός να σκεφθώμεν. Ο πόλεμος λοιπόν θα εγίνετο εκ μέρους των άλλων Κρατών των τριών και εσκέφθην: είναι πρόπον, είναι πολιτικώς ενδεδειγμένον, είναι εθνικώς συμφέρον εις τον αγώνα αυτόν, εις τον οποίο οι άλλοι χριστιανικοί λαοί της χερσονήσου του Αίμου πρόκειται να κατέλθωσιν, ίνα επιβάλωσι μεταρρυθμίσεις εις την Τουρκίαν, ή να εξώσωσι την Τουρκίαν εξ Ευρώπης, ο Ελληνισμός και πάλιν να ευρεθή απομεμονωμένος; [...]

Εγώ εσκέφθην, ότι αν δεν μετείχον του πολέμου κατά της Τουρκίας, τον οποίον επρόκειτο να κηρύξωσι τα άλλα Κράτη, δεν θα μετείχον όχι διότι θα έμενον αδρανής θεατής, αλλά διότι θα ήμην αποφασισμένος να συμπράξω μετα της Τουρκίας. Θα ήτο τελεία εκμηδένιση της θέσεως του Ελληνισμού εν τη Ανατολή, ένα ήτο δυνατόν ν' αφήση να διεξαχθή τοιούτος αγών, εις τον οποίον να μη μετάσχη υπέρ του ενός ή του άλλου μέρους. Το ζήτημα δ' εγεννάτο, ουχί διότι εσκέφθην να μετάσχω μετά της Τουρκίας εις τοιούτον αγώνα- [...], αλλ' οπωσδήποτε δύο οδούς είχομεν ή σύμπραξιν μετά της Τουρκίας ή σύμπραξιν μετά των Χριστιανικών λαών, ουδέποτε ουδετερότητα. Η ουδετερότης θα σας έφερεν εις τέλειαν, επαναλαμβάνω, εθνικήν έκπτωσιν του Ελληνισμού εν τή Ανατολή.[...] Η ουδετερότης θα σας έφερεν εις εν των δύο αποτελεσμάτων, είτε νίκην των συμμάχων κατά της Τουρκίας είτε νίκην της Τουρκίας κατά των συμμάχων, αφού, ως τα πράγματα απέδειξαν, τρίτον τι δεν θα εμεσολάβει, ήτοι επέμβασις ενεργός των Δυνάμεων προς πρόληψιν της συγκρούσεως. Και ερωτώ, Κύριοι, τους επικρίνοντάς με διότι μετέσχον εις τον αγώνα- [...]- ποια θα ήτο η θέσις της Ελλάδος και εις την μίαν και εις την άλλην περίστασιν; Εάν ενίκων οι σύμμαχοι- και τούτο ήτο το φυσικόν, διότι ταπράγματα απέδειξαν, ότι η στρατιωτική έκλυσις της Τουρκίας ήτο τοιαύτη, ώστε πιθανώτατα οι σύμμαχοι θα ενίκων- εάν, λέγω, οι σύμμαχοι ενίκων, θα έφθανον πρό των ορίων της παλαιάς Ελλάδος, της μικράς, ακάθεκτοι, όπως έφθασαν μέχρι του 'Αδρία, και τότε πάλι θα εξηγείροντο, ζητούντες λόγον από την Κυβέρνησιν, και δικαίως, εκείνην, ή οποία θα ήτο υπαίτια τοιαύτης αντεθνικής πολιτικής. Αλλ' επειδή είναι ενδεχόμενον να μη συμφωνήσωσι μετ' εμού, προβλέποντος νίκην των συμμάχων κατά της Τουρκίας· θα δεχτώ προς στιγμήν ότι η Τουρκία θα ήτο νικήτρια. [...] ποία θα ήτο η θέσις όχι πλέον του Ελληνισμού του εν τω Τουρκικώ Κράτει, αλλά της Ελλάδος αυτής, του κρατιδίου αυτού, ποία θα ήτο η θέσις απέναντι της Τουρκικής θρασύτητος και αγερωχίας και επιθετικότητος την στιγμήν κατά την οποίαν η Τουρκία αυτή θα εστερεώνετο πολύ περισσότερον στρατιωτικώς, κατακτώσα την Βουλγαρίαν, Σερβίαν και

Μαυροβούνιον; Και ποία θα ήτο η τρομερά θέσις των κυβερνήτων της Ελλάδος έχοντων απέναντι αυτών την Τουρκίαν πλέον υπερφίαλον και πλέον ισχυράν;»¹²⁸.

Πρωτίστως βέβαια, με αφορμή την επανάσταση των Νεότουρκων, ο Ε.Βενιζέλος φρόντισε να σκιαγραφήσει τις αναφαινόμενες εναλλακτικές πολιτικές επιλογές της Ελλάδος,(δηλαδή είτε η Ελλάδα να συνεργαστεί πολιτικά με την Τουρκία στα πλαίσια ενός συστήματος ισορροπίας ισχύος και υπό την προϋποτιθέμενη συνθήκη της προηγούμενης επίλυσης των μεταξύ του πολιτικών διαφορών, είτε η Ελλάδα θα συνέπραττε με τα κράτη της Βαλκανικής για την επίλυση των ενυπαρχόντων προβλημάτων), αποκλείοντας την υιοθέτηση μιας πολιτικής ουδετερότητας.

«[...] Οσονδήποτε άλλως τε και αν είναι βαθεία η συναίσθησις του Ελληνικού Έθνους περί της εν τω μέλλοντι συνταυτίσεως των συμφερόντων Τουρκίας και Ελλάδος, πρέπει καλώς να εννοήσουν οι Νεότουρκοι, ότι ο Ελληνισμός, τείνων προς αυτούς τη χείρα, διότι τούτο προ πάντων εξυπηρετεί και τα ίδια αυτού συμφέροντα, γνωρίζει όμως και όλην την αξίαν, την οποίαν έχει ή εν τω μέλλοντι συνεργασία αυτού δια το Οθωμανικόν Κράτος, και τους όρους της συνεργασίας ταύτης εννοεί να συζητήση, ως ίσος προς ίσους.[...] Αν οι όροι ούτοι κρίνωνται υπο των εν Κωνσταντινουπόλει ως δυσανάλογον τίμημα δια την υπ'αυτών εξασφάλισιν της φιλίας και διηνεκούς συνεργασίας του Ελληνισμού, εις τον τελευταίον τούτον επιβάλλεται να προέλθη εις συνεννοήσιν μετα των Σλαυϊκών κρατών του Αίμου.[...]Απέναντι δε Νέας Τουρκίας σωβινιστικής και εθνοκρατικής, επιβουλευούσης την εθνικήν υπόστασιν των εν αυτή λαών και επιδιωκούσης τον εκτουρκισμόν αυτών, το συμφέρον του να τεθή το ταχύτερον τέρμα εις την εν Ευρώπη Τουρκικήν εξουσίαν θα φέρη εξ ανάγκας Έλληνας και Βουλγάρους και Σέρβους εις συμβιβασμόν των αντιθέτων σήμερον αξιώσεων δι'αμοιβαίων παραχωρήσεων. Ο Ελληνισμός ήδη, ότε μετα την επιδιωκομένην εν Ελλάδι ανόρθωσιν πρόκειται,[...], να χαράξη ακριβώς καθωρισμένον πρόγραμμα εθνικής πολιτικής, προς το οποίον να προσαρμόση και τα αναγκαία δια την εξυπηρέτησιν του προγράμματος τούτου μέσα, έχει ανάγκην να γνωρίζη ποίαν οδόν μέλλει ν'ακολουθήση.

Το καθ'ευατόν διακαώς εύχεται, όπως του προγράμματος τούτου την βάσιν αποτελέση η ειλικρινής φιλία και συνεργασία μετα της Νέας Τουρκίας, διότι αύτη εξυπηρετεί ως άριστα τα συμφέροντα του τε κράτους και του έθνους. Αλλ' αν εξ υπαιτιότητος των εν Κωνσταντινουπόλει, αποβή εις αυτόν αδύνατον ν'ακολουθήση την οδόν ταύτην, τότε ανενδοιάστως οφείλει να τραπή την οδόν της συνεννοήσεως μετα των αντιζήλων λαών της Χερσονήσου»¹²⁹.

Από την ανωτέρω ανάλυση του Ε.Βενιζέλου αναδεικνύονται θεμελιώδη ζητήματα της Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων όπως είναι :

¹²⁸ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 21^{ης} Ιουνίου 1913.Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σ.σ.448-449.

¹²⁹ Εφημερίδα «Κήρυξ» Χανίων. Φύλλο αριθ.135. 17 Νοεμβρίου 1909. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α',σελ.165.

α) η σημασία της κατανομή ισχύος σε ένα περιφερειακό υποσύστημα για τον προσδιορισμό της βαθμίδας- status και ρόλου των εκάστοτε κρατών,

β) το ζήτημα της κατανομής των σχετικών κερδών μεταξύ των κρατικών δρώντων του εν λόγω συστήματος,

γ) το ζήτημα της πολιτικό-στρατιωτικής σύμπραξης με τον ισχυρότερο ή με τον απειλητικότερο περιφερειακό συντελεστή υπό το πλαίσιο υπολογισμών κόστους-οφέλους και συνεκτίμησης των σχετικών και απόλυτων κερδών.

Αναπόδραστα ο Ε.Βενιζέλος λειτουργώντας ορθολογιστικά απέρριψε ως μη ενδεικνυόμενη πολιτική την ουδετερότητα και συμμάχησε με τον ισχυρότερο συνασπισμό για την εξισορρόπηση και εκμηδένιση του απειλητικότερου περιφερειακού δρώντα. Παράλληλα η Ελλάδα συμμετείχε ενεργά στην διαδικασία ανακατανομής ισχύος, ρόλων και συμφερόντων στο υποσύστημα των Βαλκανίων για την αναβάθμιση της θέσης και του ρόλου της.

3.5.4. Απόρριψη πολιτικών κατευνασμού

Πριν την έναρξη του Α' Βαλκανικού πολέμου, ο Ε.Βενιζέλος, για την επίλυση του Κρητικού ζητήματος και γενικότερα για την ρύθμιση των ελληνο-τουρκικών ζητημάτων, (κυρίως την παραχώρηση συνταγματικών δικαιωμάτων στους ομοεθνείς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας), προέβη σε σειρά μονομερών παραχωρήσεων προς την Τουρκία- πρότεινε την απόδοση φόρου υποτέλειας για την Κρήτη, αποσκοπώντας σε μια μακροπρόθεσμη πλήρη και ειρηνική συνεργασία-συνεννόηση και συνύπαρξη των δύο κρατών¹³⁰.

«Εν τη επιθυμία μου δ'όπως καταλήξω μετα της γείτονος Επικρατείας εις την στενήν αυτήν συνεννοήσιν, ην επεδίωκον, είχαν φθάσει να προτείνω, εν σχέσει προς το Κρητικόν ζήτημα, όχι την ένωσιν της Κρήτης μετα της Ελλάδος, το οποίον εγνώριζον ότι θα ήτο πολύ δια την γείτονα αυτοκρατορίαν, είχαν φθάσει, λέγω, να προτείνω, όπως αναγνώριση η Οθωμανική Κυβέρνησις το δικαίωμα, το ζητούμενον τόσον επιμόνως από τους Κρήτας, να στέλλωσι τους Βουλευτάς των εις το Ελληνικόν Κοινοβούλιον, μολονότι η Κρήτη θα εξακολουθούει ν'αποτελή αυτόνομον Πολιτείαν, υπο την επικυριαρχίαν του Σουλτάνου, όπως θα είχε και το δικαίωμα να διατηρή την σημαίαν του εις την νησίδα της Σούδας. Και εν τη οδώ των υποχωρήσεων προέβην ακόμη περαιτέρω· [...] Επρότεινα ως αντάλλαγμα της αναγνώρισεως εις τους Κρήτας του δικαιώματος να στέλλωσι τους Βουλευτάς των εις το Ελληνικόν Βουλευτήριον, ν'αναλάβη να πληρώνη η Ελλάς εις την Τουρκίαν φόρον υποτέλειας δια την Κρήτην. Επρότεινα, δηλαδή, ν'αναλάβω, ώστε εις αντάλλαγμα της παραχωρήσεως της Τουρκίας δια την εν μεσω ημών παρουσίαν των Κρητών Βουλευτών, τα δικαιώματα τα σκιώδη, τα αερώδη, τα άλλοτε ονομαζόμενα επικυριαρχικά και άλλοτε κυριαρχικά και άλλοτε ύψιστα και άλλοτε δεν γνωρίζω πως, να τα καταστήσω ολίγον πρακτικώτερα, αναλαμβάνων να δίδω και φόρον υποτέλειας δια την Κρήτην. Και εν τη οδώ της υποχωρήσεως είχαν φθάσει μέχρι του σημείου τούτου, κύριοι Βουλευταί,

¹³⁰ Ουσιαστικά οι παραχωρήσεις- «κατευνασμός» που θα έκανε ο Ε.Βενιζέλος είναι κάτι ανάλογο με τον διττό κατευνασμό του αυτοκράτορα του Βυζαντίου Ιουστινιανού, (6^{ος} αιώνας). Ο συγκεκριμένος κατευνασμός ήταν μακροπρόθεσμος και βραχυπρόθεσμος. Ο πρώτος αποσκοπούσε στη μακροπρόθεσμη βελτίωση των σχέσεων του Βυζαντίου με την Περσία, μέσω χρηματικών παραχωρήσεων, ενώ ο δεύτερος είχε ως αντικειμενικό στόχο τη μείωση-εξασθένιση μιας δευτερεύουσας απειλής για την ανάσχεση μιας μείζονος. Γενικότερα η Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική έκανε χρήση του κατευνασμού κυρίως σε περιόδους που αντιμετώπιζε πολλαπλές απειλές. Αναλυτικότερα βλέπε Χ.Παπασωτηρίου, Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική: 6^{ος} – 11^{ος} αιώνας. Ειδικότερα για τον κατευνασμό που εφάρμοσε ο Ιουστινιανός βλέπε Ibid, σ.σ.109-111.

ελπίζων ότι ήτο δυνατόν να συνετίσω τους ανθρώπους εκείνους οι οποίοι εκυβέρνηουν κατά τα τελευταία έτη την Τουρκίαν. Αλλ' όλα αυτά αι προτάσεις απερρίφθησαν»¹³¹.

Ωστόσο δεν θα πρέπει να παροραθεί- παραβλεφθεί το γεγονός ότι ο Ε.Βενιζέλος, διαπιστώνοντας την πολιτική αδιαλλαξία της Τουρκικής ηγεσίας, δεν δίστασε να συνασπισθεί με τα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη για να επιλύσει με την χρήση της στρατιωτικής ισχύος τις ελληνο-τουρκικές διαφορές, απορρίπτοντας μάλιστα και τις εγγυήσεις της Τουρκίας για ευμενή ρύθμιση του Κρητικού ζητήματος και των γενικότερων ελληνο-τουρκικών προβλημάτων.

«Και ακόμη, ότε την νεοτουρκικήν Κυβέρνησιν και τους αδιαλλάκτους εθνικόφρονας της νέας Τουρκίας διεδέχθη εις την αρχήν η Κυβέρνησις του συνετού αληθώς Κιαμήλ πασά, ο οποίος πολλάκις μοί συνέστησε να μη προέλθω εις συνεννοήσιν μετά των Βουλγάρων ότε, λέγω, τους Νεότουρκους διεδέχθη ο Κιαμήλ και επήλθε η οξύτης των διπλωματικών σχέσεων, ο δε Κιαμήλ πασάς εξήτησε κατ'επανάληψιν να ιδή τον πρεσβευτήν της Ελλάδος εν Κωνσταντινουπόλει δια να τω ομιλήσῃ, ο πρέσβυς της Ελλάδος ετηλεγράφησε προς την Κυβέρνησιν αναγγέλων την επίμονον αίτησιν του Κιαμήλ πασά να τον ιδή και προσέθετεν ότι απέφυγε μέχρι της στιγμής αυτής να τον ιδῃ, διότι η συνάντησις του θα ηδύνατο να εκθέσῃ εις κίνδυνον παρεξηγήσεων την Ελλάδα εκ μέρους των συμμάχων αυτής. Η Κυβέρνησις ενέκρινε τον τρόπον του σκέπτεσθαι του πρεσβευτού της εν Κωνσταντινούπολει. Αλλ' η πονηρία του Κιαμήλ κατώρθωσε να εμπλέξῃ τον πρεσβευτήν της Ελλάδος εις απρόοπτον συνάντησιν εις φιλικόν οίκον.[...]

Ο μέγας Βεζύρης έσπευσε να τον περιποιηθῇ και τώ είπη τόσα καλά λόγια: « Ημείς, τω είπεν, οι οποίοι θέλομεν να ζώμεν εν αρμονία με τους Έλληνας, ημείς οι οποίοι έχομεν κοινά συμφέροντα με τον Ελληνισμόν, ημείς, οι οποίοι έχομεν κοινούς εχθρούς, πως είναι δυνατόν να μη μείνωμεν σύμφωνοι; Και είναι δυνατόν να σκεφθῇτε σεις να εργασθῇτε με αυτούς τους ανθρώπους, οι οποίοι θέλουσι και το ιδικόν μας το κακόν και το ιδικόν σας το κακόν; Δεν θέλετε να συνεννοηθώμεν ημείς και εν τοιαύτῃ περιπτώσει να έχητε την υποστήριξιν των υπηκόων σας και όλα τα αγαθά, τα οποία εγγυάται η αγαθή διάθεσις της μεγάλης Αυτοκρατορίας;».

Και προχωρών εις παραχωρήσεις ο Κιαμήλ πασάς είπε προς τον πρέσβυν: «Εγώ όχι μόνον αυτό θα σας κάμω, αλλ' έχω από πολλών ετών και εν σχέδιον λύσεως του Κρητικού ζητήματος, το οποίον είμαι βέβαιος ότι θα ευχαριστήσῃ και τα δύο Κράτη και θα εύρω τρόπον να το επιτύχῃ».[...] Όταν δε ταύτα γνωρίζητε, όταν γνωρίζητε ότι οιαδήποτε διαρρύθμισις του Κρητικού ζητήματος με όλας τα δυνατάς παραχωρήσεις εκ μέρους ημών ήτο αδύνατος, διότι δεν πιστεύω να δίδητε πίστιν εις την διαβεβαίωσιν του Κιαμήλ πασά, ην ηκούον από του 1908-τότε το πρώτον είχεν είπει ότι έχει εν σχέδιον να λύσῃ το Κρητικόν ζήτημα, να ευχαριστήσῃ και τα δύο Κράτη- δεν νομίζω ότι ήτο δυνατόν να λάβητε υπό σοβαράν έποψιν την συνδιάλεξιν ταύτην, την γενόμενην κατά τας παραμονάς του πολέμου· ότε, λέγω, έχητε ταύτα υπ'όψει,θα σας ερωτήσω: νομίζετε ότι δύνασθε να διατυπώσητε σοβαράν καταγγελίαν από του βήματος τούτου, διότι ότε προυτάθη προς ημάς να μετάσχωμεν του κατά της Τουρκίας πολέμου, εδέχθημεν να μετάσχωμεν αυτού;»¹³².

Με διαφορετικά λόγια θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η μονομερής αυτή παραχώρηση του Ε.Βενιζέλου αποσκοπούσε αφενός στην βραχυπρόθεσμη αποφυγή

¹³¹ Απόσπασμα από αγόρευση του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 21^{ης} Ιουνίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σελ. 445.

¹³² Ibid, σ.σ. 445-446.

μιας άμεσης απειλής για τα ελληνικά κυριαρχικά συμφέροντα,(δηλαδή ενός ελληνο-τουρκικού πολέμου) και αφετέρου στην απόκτηση χρόνου για να επιτευχθεί η αναγκαία εσωτερική οικονομική-στρατιωτική-κοινωνική αναδιοργάνωση ώστε η Ελλάδα να αποκτήσει μια αξιόπιστη αποτρεπτική ικανότητα για την προάσπιση των θεμελιωδών εθνικών της συμφερόντων¹³³.

«Και είναι έργο, Κύριοι,τύχης, ότι η Κυβέρνησις των Φιλελευθέρων και ο Πρόεδρος αυτής, ιδιαιτέρως, έφθασε μέχρι του σημείου να διατάξη, όπως γίνη χρήσις όπλων του στρατού, ίνα αποκρουσθή η εις την Βουλήν είσοδος των εκ Κρήτης πληρεξουσίων, ων οι πλείστοι ήσαν συναγωνισταί του, και έφθασε μέχρι του σημείου να στερηθή ενός εκ των μάλλον διακεκριμένων συνεργατών του, ένεκα του ζητήματος τούτου, όπως αποφύγη μονομερή σύγκρουσιν μετα της Τουρκίας και επιφυλάξη τας δυνάμεις του Κράτους δια τον επικείμενον αγώνα, ο οποίος τότε υπελογίζετο, ότι θα ελάμβανε χώραν μετά εν έτος;».¹³⁴

«[...] Εδηλώθη ακόμα προς αυτούς, ότι είχαν υποχρεώσεις απέναντι του ελεύθερου Κράτους, το οποίον τσαούτα έπαθε χάριν της Κρήτης και το οποίον δικαίωμα έχει και χάριν ευατού και χάριν γενικωτέρων Ελληνικών συμφερόντων να προβή απερισπάστως εις το έργο της στρατιωτικής ανασυγκροτήσεως και εσωτερικής αναπλάσεως της χώρας. Εδηλώθη, λέγω, προς αυτούς, ότι δεν είναι δικαιομά των, λαμβανομένων υπ'όψιν των υποχρεώσεων,τας οποίας έχουσιν απέναντι του ελευθέρου Κράτους, να θέλωσι να παρασύρωσι τούτο εις πολιτικήν, την οποίαν τούτο αποστέργει και θεωρεί ολεθρίαν»¹³⁵.

Ουσιαστικά δηλαδή το αποτέλεσμα της εν λόγω επιλογής για την συγκεκριμένη χρονική στιγμή και υπό το δεδομένο εσωτερικό και εξωτερικό πλαίσιο δεν ήταν αρνητικό για την Ελληνική Υψηλή Στρατηγική.

Τουναντίον στον Β'Βαλκανικό πόλεμο ο Ε.Βενιζέλος απέρριψε κατηγορηματικά την παραχώρηση της Καβάλας στην Βουλγαρία δηλώνοντας απερίφραστα ότι δεν θα θυσιάζε κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδος για τον κατευνασμό ενός άπληστου κράτους¹³⁶. Είχε διαγνώσει ότι η υιοθέτηση μιας στρατηγικής κατευνασμού¹³⁷, δεν θα απέτρεπε την έγερση νέων αξιώσεων από την Βουλγαρία, εξαιτίας του υψηλού βαθμού απληστίας της που εκπορευόταν από τον ανεκπλήρωτο εθνικό της στόχο- πόθο, για τη δημιουργία της Μ.Βουλγαρίας του Αγ.Στεφάνου, και του παρεπόμενου κινδύνου να εκληφθεί η εν λόγω στρατηγική

¹³³ Για εκτενή ανάλυση του κατευνασμού και για το πώς δύναται να χρησιμοποιηθεί ως πολιτική επιλογή βλέπε Peter Karsten, "Response to Threat Perception: Accommodation as a Special Case" στο K.Knorr,(ed.), Historical Dimensions of National Security Problems, σ.σ.120-163.

¹³⁴ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή . Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής, Συνεδρίαση της 13^{ης} Νοεμβρίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος α' σελ. 501.

¹³⁵ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 10^{ης} Νοεμβρίου 1911. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α',σ.σ. 326-327.

¹³⁶ Ο όρος άπληστο-πλεονεκτικό, (greedy), χρησιμοποιείται για κράτη τα οποία είναι πρόθυμα να θέσουν σε κίνδυνο το συμφέρον επιβίωσης για την εδαφική τους επέκταση. Βλέπε σχετικά, C.Glaser, "Political Consequences of military strategy Expanding and Refining the Spiral and Deterrence Models"σ.σ. 501-503. Επίσης C.Glaser, "The Security Dilemma Revisited",σ.σ.190-191.

¹³⁷ Η στρατηγική του κατευνασμού εφαρμόζεται σε περιπτώσεις όπου η ηγεσία ενός κράτους,(συνήθως λιγότερου ισχυρού),αντιμετωπίζει μια πραγματική η ενδεχόμενη απειλή έναντι των εθνικών της συμφερόντων και αποφασίζει ότι θα πρέπει να παραδώσει η να θυσιάσει ένα μέρος από αυτά με στόχο να διατηρήσει τα μείζονα κυριαρχικά της συμφέροντα, ή να κερδίσει χρόνο, ή να αποφύγει περαιτέρω αμυντικές δαπάνες, ή να αποφύγει έναν υψηλού κινδύνου και κόστους πόλεμο. P.Karsten, Response to Threat Perception : Accommodation as a Special Case,στο K.Knorr(ed.), Historical Dimensions of National Security Problems,σ.σ.158-159.

επιλογή-κατευνασμός, ως πολιτικό-στρατιωτική αδυναμία της Ελλάδος για να διεκδικήσει μείζονος σημασίας εδαφικές περιοχές. Η όλη πολιτικό-διπλωματική ενέργεια του Ε.Βενιζέλου κρυσταλλώνεται στα ακόλουθα τηλεγραφήματα και δηλώσεις.

«Α.Μ.Βασιλέα

»Ο Πρόεδρος της Αυστρίας, μεθ' ού είχαν μακράν συνέντευξιν, επέμενεν υποστηρίζων, ότι η Καβάλλα πρέπει να επιδικασθή εις τους Βουλγάρους. Εδήλωσα autō απεριφράστως, ότι τοιαύτην ειρήνην ούτε η Κυβέρνησις, αλλ' ούτε ο Βασιλεύς θα ήτο δυνατόν να υπογράψουν και ότι επομένως, αν επιμείνη εις τούτο η Βουλγαρία, αι διαπραγματεύσεις δια την ειρήνην δύνανται από τούδε να θεωρηθώσι ματαιωθείσαι. Επί παρατηρήσει αυτού, ότι και αι Μεγάλαι Δυνάμεις έχουσι δικαίωμα γνώμης επί των όρων της ειρήνης, αντιπαρετήρησα, ότι αι Δυνάμεις, εφ' όσον ενδιαφέρονται δια την συνομολόγησιν της ειρήνης, οφείλουν να μη προβάλωσιν αξιώσεις, ματαιούσας αυτήν. Μετά την συνομολόγησιν ειρήνης υπό των εμπολέμων, δύνανται αι Δυνάμεις, ως έχουσαι την υλική δύναμιν, να επιζητήσωσι να επιβάλωσι τας τροποποιήσεις, εφ' όν θα ήσαν σύμφωνοι».

»Βουκουρέστιον 16.7.1913. Πρωθυπουργός Βενιζέλος¹³⁸.

«α) Ελληνικήν Πρεσβείαν.Παρισίους

»Ο Πρωθυπουργός Σερβίας με πληροφορεί, ότι Γαλλική Κυβέρνησις είναι εναντία εις το ζήτημα της Καβάλλας. Παρακαλώ να ίδητε Υπουργόν Εξωτερικών Γαλλίας και να είπητε autō εκ μέρους μου, ότι δεν πιστεύω, ότι η Γαλλία θα μας εγκαταλείψη εις το ζήτημα τούτο[...]

Η Καβάλλα υπήρξε το Εθνικόν προπύργιον εν Ανατολική Μακεδονία, ένθα ο Ελληνισμός ήτο τοσούτον ακμαίος, ώστε κατώρθωσε να μη επιτρέψη ποτέ την εν αυτή εγκατάστασιν Βουλγάρων. Η φυσική διέξοδος της Βουλγαρίας εις το Αιγαίον είναι το Δεδεαγάτς και ουχί η Καβάλλα. Εάν και μετά τον παρόντα πόλεμον η Βουλγαρία γίνη ισχυροτέρα ημών, η Ελλάς δεν θα είναι Κράτος ουσιαστικώς ανεξάρτητον, αλλά θα διατελή υπό το πέλμα της Βουλγαρικής αυθάδειας. Δια τοιαύτην υπεροχήν η Βουλγαρία ούδεν δικαίωμα έχει, αφ' ού ούτε πληθυσμόν Εθνικόν μεγαλύτερον ημών έχει εν τη Βαλκανική, ούτε βεβαίως πολιτισμόν ανώτερον, ούτε επικράτησιν εν τω πολέμω. Είναι δε θλιβερόν να βλέπη τις την Ρωσσίαν, αμιλλωμένην προς την Αυστριάν, δια να διατηρήση όσον το δυνατόν ισχυροτέραν την Βουλγαρίαν, επί βλάβη της Ελλάδος και της Σερβίας. Αλλά θα ήτο άκρως απογοητευτικόν δι' ημάς, εάν εγκατελειπόμεθα υπό της Γαλλίας. Αρνούμαι δε να πιστεύσω, ότι τούτο δύναται να συμβή».

Βουκουρέστιον 17.7.1913.Πρωθυπουργός Βενιζέλος¹³⁹.

Ο Ε.Βενιζέλος σε αγορευσή του στη Βουλή, στις 13.8.1917, αναφέρει για το ζήτημα της Καβάλλας.

«[...] Αλλ' ίσως οι κατηγορούντες με ως πολεμοχαρή, δύνανται να με κατηγορήσουν, διότι επέμεινα δια την Καβάλλαν εις το Βουκουρέστιον, διότι δεν έκαμα αυτήν την υποχώρησιν προς την Βουλγαρίαν. Δεν ήτο δυνατόν να υποχωρήσω εις το σημείον τούτο, όχι διότι δεν ήμην δικαιολογημένος απέναντι της Κοινής Γνώμης, αλλά διότι δεν ηδυνάμην να επιτύχω την ειρήνην εις τα Βαλκάνια. Εάν εγνώριζα τούτο, δεν διστάζω και τώρα να είπω, ότι θα την εθυσίαζα. Αλλ' εγνώριζον

¹³⁸ Αριθμός 1909 α /Γ'. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.209.

¹³⁹ Αριθμός 191 α/ Γ'. Ibid, σ.σ.209-210.

ότι τίποτε άλλο δεν θα επετύγχανον θυσιάζων την Καβάλλα, παρά μόνον να εξάγω την Βουλγαρικήν βουλμίαν, η οποία θα ήτο ισχυροτέρα όπως ασφαλέστερον επιτεθή καθ' ημών, όταν θα επήρχετο ο χρόνος, κατά τον οποίον θα ενόμιζεν ότι ηδύνατο να μας επιτεθή. Εάν λοιπόν, επέμεινα εις το ζήτημα της Καβάλλας, όπως επέμεινα, το έπραξα διότι ουδεμία θυσία της Καβάλλας ηδύνατο να χρησιμεύση προς αποτροπήν νέων πολέμων και νέων κινδύνων.[...] Αλλά, κύριοι, οι πολιτικοί αντίπαλοι ημών είμαι βέβαιος, ότι δεν μας εννοούν. Δεν εννοούν πως δύναται να συμβιβάζεται αυτό το πνεύμα το φιλειρηνικόν, αυτό το πνεύμα το διαλλακτικόν, μετά της σταθεράς αποφάσεως να μη θυσιασθή ποτέ κανέν ζωτικόν συμφέρον, του οποίου η προστασία και η υπεράσπισις είναι δυνατή»¹⁴⁰.

Ανάλογη πολιτική στάση υιοθέτησε ο Ε.Βενιζέλος κατά τη διάσκεψη του Λονδίνου (Νοέμβριος/Δεκέμβριος 1912), αναφορικά με τα αλληλοσυγκρουόμενα Ελληνο-Βουλγαρικά συμφέροντα ως προς το ζήτημα της Θεσσαλονίκης.

«Αλλ' ερωτώ, Κύριοι, έπραξα άρα γε τίποτε, καθ' όλον αυτό το διάστημα του χρόνου, το οποίον ν' αποδεικνύη ότι υπήρξα απρονόητος και ότι, καίπερ διατεθειμένος να κάμω όλας τας δυνατάς υποχωρήσεις, δια να επιτύχω την πρόληψιν του νέου πολέμου, μήπως, λέγω, ταύτα σπουδάζων να επιτύχω, ουδεμίαν πρόνοιαν ελάμβανον δια την περίστασιν, κατά την οποία θα ευρισκόμην εις την ανάγκην δια του ξίφους να διεκδικήσω τα δίκαια της Ελλάδος; Μήπως, ότι εις τον αξιότιμον νύν Πρόεδρον της Βουλγαρικής Κυβερνήσεως-υποθέτω θα είναι ακόμη Πρωθυπουργός-κ.Δάνεφ εν Λονδίνω, χαράσσω τα όρια πέρα των οποίων υποχώρησις της Ελλάδος θα ηδύνατο να επέλθη μόνον μετ' ατυχή και καταστρεπτικόν πόλεμον[...]

Η απόρριψη του πολιτικού κατευνασμού της Βουλγαρίας συνυφαίνεται με τον προσδιορισμό, από την ελληνική πολιτική ηγεσία της μείζονος αιτίας πολέμου-casus belli, μεταδίδοντας ευκρινώς την αποτρεπτική της δέσμευση να προασπιστεί την εδαφική της επικράτεια με την χρήση στρατιωτικής ισχύος.

«Πρωθυπουργόν Βενιζέλον Λονδίνον.

Ο Δάνεφ έλαβε οδηγίες της Βουλγαρικής κυβέρνησης να ζητήσει από Ανατολικά τη γραμμή Μήδεια, Έβρος, Ραιδεστός και από τα Δυτικά όλα όσα περιελάμβανε η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου : δηλαδή ολόκληρη σχεδόν τη Θράκη και τη Μακεδονία, εως και τη Θάσο» Σόφια 11.12.1912. Πρεσβεία Σόφιας Πανάς¹⁴².

«Υπουργόν Εξωτερικών –Αθήνας.

Δάνεφ μου είπε, ότι η Θεσσαλονίκη είναι απαραίτητη για τους Βουλγάρους, ως λιμένας σπουδαιότατος για το κράτος τους.» Λονδίνον 20.12.1912.¹⁴³

« Είς συνομιλίαν μου με τον Δάνεφ (πληρεξούσιος της Βουλγαρίας) , ούτος μοι είπεν ότι η Θεσσαλονίκη είναι αναγκαία για τους Βουλγάρους ως λιμνήν σπουδαιότατος τους κράτους των. Εδήλωσα προς τον Δάνεφ : Ουδεμία κυβέρνηση εν Ελλάδι, ουδείς βασιλεύς θα ευρίσκετο δια να δεχθή να παραιτηθή της Θεσσαλονίκης,

¹⁴⁰ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου 1917.Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος β' σ.σ. 335-336.

¹⁴¹ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Συνεδρίαση της 21^{ης} Ιουνίου 1913.Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος α',σελ.452.

¹⁴² Αριθμός 558/Γ'. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.128

¹⁴³ Αριθμός 1465/Α'. Ibid.

είμη κατόπιν ατυχούς πολέμου. Δια τούτο, είπον, αν εις το σημείον αυτό δεν είναι δυνατή η κατ' ευθείαν συνεννόησις, επιβάλλεται προσφυγή εις διαιτησίαν προς αποφυγήν του αίσχους του πολέμου των συμμάχων μεταξύ των»¹⁴⁴.

Την επόμενη μέρα ο Ι.Μεταξάς τηλεγράφησε στο ελληνικό γενικό επιτελείο τα εξής:

« Η τελευταία συνέντευξις του Βενιζέλου και του Δάνεφ εγένετο χθές.(20 του μηνός Δεκεμβρίου 1912). Ο Βενιζέλος είπε κατηγορηματικώτατα ότι το ζήτημα της Θεσσαλονίκης το θεωρεί ζήτημα πολέμου μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας και μόνον αν ηττηθή η Ελλάς εις τοιούτον πόλεμον θα υποχωρήση επ' αυτού».¹⁴⁵

Τοιουτοτρόπως, ο Ε.Βενιζέλος επέδειξε σθεναρή πολιτική στάση έναντι της κατάφωρης παραβίασης των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ελληνικού έθνους που διαβιούσε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, επιδίδοντας τηλεσίγραφο στην Τουρκία στο οποίο κρυσταλλώνονταν το ελληνικό *casus belli*.

« Εάν έδειξα όλην την διαλλακτικότητα εις τας κρίσιμους αυτάς περιστάσεις, δεν edίστασα, όταν ενεφανίσθησαν οι διωγμοί του Ελληνικού στοιχείου εν Τουρκία, να απευθύνω από του βήματος τούτου τηλεσίγραφον προς την Τουρκίαν, δια να υποδείξω ότι, εάν δεν έπαυον οι διωγμοί, τούτο θα προεκάλει πόλεμον προς αυτήν· διότι επίστευα τότε ότι η Ελλάς, οία ήτο στρατιωτικώς και με το κύρος το Ευρωπαϊκόν, το οποίον είχε, ήτο εις θέσιν τότε να ομιλήση προς την Τουρκίαν με την γλώσσαν, με την οποία ωμίλησα και με την οποία ποτέ δεν θα εσκέπτοντο του παρελθόντος οι άνθρωποι, ότι θα ήτο η Ελλάς εις θέσιν να ομιλήση»¹⁴⁶.

3.6. Μέσα της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής

Η Ελληνική Υψηλή Στρατηγική εφαρμόσθηκε-υλοποιήθηκε υπό το πλαίσιο ενός πολλαπλού συνδυασμού πολιτικό-στρατιωτικών μέσων τα οποία συνυφαίνονταν στις ακόλουθες αξονικές-κεντρικές αρχές της Στρατηγικής Θεωρίας.

3.6.1. Εσωτερική εξισορρόπηση

Με την ανάληψη της πολιτικής εξουσίας, ο Ε.Βενιζέλος επέδειξε ιδιαίτερη βαρύτητα στην αναδιοργάνωση και ανασυγκρότηση των Ελληνικών ενόπλων δυνάμεων.

«Κατά τα έτη 1909-1911, αντί μεγάλων ασκήσεων εκλήθησαν εκ περιτροπής υπό τα όπλα και εκπαιδεύθησαν για ένα τρίμηνο οι αγύμναστοί και οι απάλλαγέντες, ενώ αρκετοί αξιωματικοί εστάλησαν στις στρατιωτικές σχολές της Ευρώπης, όπου μετά την αποφοίτησή τους χρησιμοποιήθηκαν στα επιτελεία των Μεγάλων Δυνάμεων. Το 1911αφίχθαι στην Ελλάδα Γαλλική Οργανωτική Αποστολή¹⁴⁷, για το

¹⁴⁴ Τηλεγράφημα Ε.Βενιζέλου στον αντιπρόεδρο της Ελληνικής κυβέρνησης, Ε.Ρεπούλη,(20.12.1912). Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σ.σ.129-130.

¹⁴⁵ Ibid, σελ.130.

¹⁴⁶ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου 1917.Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος β' σελ.336.

¹⁴⁷ Ο αντιστράτηγος Θ. Πάγκαλος επεξηγεί την συνεισφορά της γαλλικής στρατιωτικής αποστολής στην ανασυγκρότηση-αναδιοργάνωση των Ελληνικών ενόπλων δυνάμεων : «Εκτός του στενού κύκλου των περί την Αυλή Επιτελικών, η μέγιστη πλειοψηφία των αξιωματικών του στρατού, ήταν ορθότατα κεκηρυγμένη υπέρ της μετακλήσεως Γαλλικής στρατιωτικής αποστολής. Οι περισσότεροι Έλληνες αξιωματικοί και υπαξιωματικοί ακόμη γνώριζαν άριστα, ή αρκετά τη Γαλλική γλώσσα, το οποίο ήταν σπουδαιότατο για την ευόδοση του έργου της εκπαιδεύσεως. Η ιδιοσυγκρασία και ο φυλετικός

Στρατό ξηράς υπό την αιγίδα του Στρατηγού Εϋντού και Αγγλική οργανωτική αποστολή για το ναυτικό υπό τον ναύαρχο Τόφνελ»¹⁴⁸.

Οι αναδιοργανωτικές -αναμορφωτικές ενέργειες περατώθηκαν με την συγκρότηση ενός στρατού 120.000 ανδρών καλά εκπαιδευμένων και εξοπλισμένων, επιμεριζόμενο στο στρατό της Θεσσαλίας,(100.000 άνδρες), Ηπείρου,(10.000 άνδρες) και τις υπηρεσίες μετόπισθεν και εσωτερικού,(10.000 άνδρες). Ο στρατός της Θεσσαλίας αποτελείτο από μια ταξιαρχία ιππικού και τον I-VII μεραρχιών και ο στρατός Ηπείρου από μια ταξιαρχία πεζικού και ανεξάρτητων συνταγμάτων και ταγμάτων¹⁴⁹. Την 27 Ιουνίου του 1911, ο διάδοχος Κων/νος διορίστηκε γενικός επιθεωρητής του στρατεύματος και αρχές Ιουλίου ανέλαβε τα καθήκοντα του¹⁵⁰. Έμφαση δόθηκε στην εκγύμναση των στρατιωτών με ατομικές ασκήσεις μάχης και πόλεμο χαρακωμάτων και στην χρήση των νέων όπλων, καθώς οι άνδρες του πυροβολικού έπρεπε να μάθουν το χειρισμό των ταχυβόλων Σναιντερ Κανέ¹⁵¹, οι ιππείς να εθισθούν στην πεζομαχία και την αντίχρευση και το μηχανικό στους νέους τρόπους οχυρωματικής, γεφυροποιίας και μέσων συνδέσμων και διαβιβάσεων. Επίσης ιδρύθηκαν κέντρα εκπαιδεύσεως αξιωματικών και αναδιοργανώθηκαν οι στρατιωτικές σχολές.

χαρακτήρας μας έχουν πολλά κοινά με τους Γάλλους. Ο φιλελεύθερος και δημοκρατικός Έλληνας δεν ανέχεται την απολυταρχική πειθαρχία των Πρώσων. Γνωρίζουν πάντες οι διοικήσαντες επί μακρόν, πόσο οικτρά απέτυχαν εκείνοι, οι οποίοι νόμισαν ότι δύνανται να διοικήσουν τους στρατιώτες μας, με την σκληρή αυστηρότητα και τον φόβο των ποινών. Η αφοσίωση και η αγάπη προς τον ηγέτορά είναι τα μόνα ελατήρια, τα οποία ωθούν τον Έλληνα στρατιώτη στην αυταπάρνηση και στην υπέρτατη θυσία. Εις τα δύο αυτά εγγενή ελατήρια έγκειται το μυστικό της καλής διοικήσεως εις τον στρατό μας[...]

Αλλά εκτός των λόγων αυτών και ο Ελληνικός λαός, δεν ήταν δυνατό να ανεχθεί Γερμανική αποστολή στην Ελλάδα, εφόσον ήσαν πρόσφατές οι εχθρικές εκδηλώσεις των Γερμανών, κατά τα πολεμικά μας ατυχήματα το 1886 και 1897. Κατά την εποχή εκείνη, όσοι την εζησαμε, ενθυμούμεθα και σήμερα ακόμη, με ψυχική οδύνη και πικρία τους χλευασμούς και της σατυρικές εικόνες, στις οποίες εικονίζονταν οι στρατιώτες μας, παρα γερμανικών εφημερίδων. Η πόρωση των Γερμανόπληκτων δεν γνώριζε όρια, εφόσον ζητούσαν να φέρουν Γερμανούς οργανωτές στην Ελλάδα, όταν γνώριζαν καλύτερα από κάθε άλλον, ότι οι Γερμανοί στρατιωτικοί υπηρετούσαν τα τουρκικά πυροβόλα το 1897 και ότι όταν αυτοί έφευγαν πανικόβλητοι από την Λάρισα, εισέρχεται σ' αυτήν πρώτος επικεφαλής του Τουρκικού ιππικού ο Γερμανός στρατηγός Γρούμποφ-πασσάς». Θ.Πάγκαλου, Απομνημονεύματα, σ.σ. 142-143. (Έχει γίνει μερική απόδοση στην νεοελληνική γλώσσα)

¹⁴⁸ Π.Παναγάκος, Συμβολή στην Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ.27-28.

¹⁴⁹ Ibid, σ.σ.26-28

¹⁵⁰ Όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί ο Κ.Σβολόπουλος: «η επάνοδος του Διαδόχου, απομακρυσμένου από τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο, στη θέση του Γενικού Επιθεωρητή του στρατεύματος, υπογράμμισε την επιθυμία του πρωθυπουργού να αποκαταστήσει κλίμα απόλυτης ομοψυχίας ενόψει μιας, ολοένα πιθανότερης, ένοπλης εμπλοκής της χώρας». Κ.Σβολόπουλος, Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1900-1945, σελ.67.

¹⁵¹ Ο αντιστράτηγος Θ. Πάγκαλος ανέφερε ότι : «Οι υπηρεσίες που προσέφερε η αποστολή, (η Γαλλική) αυτή στην εκπαίδευση του στρατού ήταν πολύτιμες. Αν λήφθη υπόψη ότι η χρήση του νέου ταχυβόλου Σναϊντερ ήταν σχεδόν άγνωστη στους αξιωματικούς μας, οφείλουμε πραγματική ευγνωμοσύνη στον συνταγματάρχη Λεπιντί, για την εκπαίδευση των στελεχών του στρατού μας στη χρήση του νέου ταχυβόλου, το οποίο είχε ματαβάλλει ριζικά τις μεθόδους βολής και την τακτική του πυροβολικού». «Η Γαλλική αποστολή με την άφιξή της συνέστησε την Σχολή Ανωτέρων Σπουδών, είδος Ακαδημίας Πολέμου για την πλήρως εκπαιδευση αξιωματικών του Επιτελείου». Επίσης «Την άνοιξη του 1912 οργανώθηκαν από τη Γαλλική στρατιωτική αποστολή μεγάλες στρατιωτικές ασκήσεις, που έλαβαν χώρα στην πεδιάδα των θηβών και στην Τανάγρα.Στις ασκήσεις αυτές, οι οποίες για πρώτη φορά γίνονταν στην Ελλάδα σε τέτοια ευρέα κλίμακα, έλαβαν μέρος και απετέλεσαν τους πυρήνες των δύο αντίθετων ομάδων η δεύτερη μεραρχία υπο τον στρατηγό Δαγκλή και η πρώτη μεραρχία της Λάρισας, υπό τον στρατηγό Μανουσσογιαννάκη». Θ.Πάγκαλου, Απομνημονεύματα, τόμος α', σ.σ. 152 &155.

Ο Ε.Βενιζέλος προέβη σε παραγγελίες στρατιωτικού υλικού και εξαρτήσεων, υγειονομικού υλικού, οπλισμού, πυρομαχικών, μεταγωγικών, σε μεγάλες ποσότητες. Συνεστήθη κέντρο αεροπορίας στο Τατόι¹⁵², δαπανήθηκαν 600.000δρχ., προμηθεύθηκαν πετομηχανές γαλλικές και εστάλησαν αξιωματικοί του στρατού να εκπαιδευθούν στα Γαλλικά εργοστάσια GNOM ET ROM, οι οποίοι απετέλεσαν το σώμα των αεροπόρων. Στο ναυτικό τα πληρώματα του στόλου εκπαιδεύθηκαν στις νέες μεθόδους του πολέμου στη θάλασσα, ιδίως στην χρήση τορπιλών. Εκτός από την παραλαβή του θωρηκτού Αβέρωφ, παραγγέλθηκαν και παρελήφθησαν τέσσερα μεγάλα αντιτορπιλικά ανοικτής θαλάσσης, τέσσερα μικρότερα, έξη τορπιλοβόλα και δύο καταδυόμενα(υποβρύχια)¹⁵³.

Χαρακτηριστικά στον προεκλογικό του λόγο στην Αθήνα, το 1912, ανέφερε:

«Κατωρθώθη να αρχίση η ανασύνταξις και η συγκρότησις των στρατιωτικών δυνάμεων της χώρας κατά τρόπον, ο οποίος εγγυάται, ότι όχι μόνον ετέθησαν αι στεραιαί βάσεις της αναδιοργάνωσεως τούτων αλλ'ότι η χώρα δεν θα ευρεθή του λοιπού εις θλιβεράν θέσιν να ακούση και πάλιν ότι αι στρατιωτικάί μας δυνάμεις δεν είναι έτοιμοι»¹⁵⁴.

Ακρογωνιαίο λίθο του όλου εγχειρήματος, για την επίτευξη ικανής και αξιόπιστης εσωτερικής εξισορρόπησης, συνιστούσε η ποιοτική στρατιωτική εξισορρόπηση, λόγω του περιορισμένου έμψυχου δυναμικού που καθιστούσε ισχνή οποιαδήποτε προσπάθεια ποσοτικής εξισορρόπησης. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Ε.Βενιζέλος :

« Η θητεία των 2 ετών, 20 μηνών, ως είναι παρ'ημίν είναι απαραίτητως αναγκαία δια να αποβλέσωμεν εις την οργάνωσιν και σύνταξιν στρατού αξιομάχου. Είμεθα κύριοι ολίγοι. Δεν ημπορούμεν ποτέ να ελπίσωμεν ότι θα καταρτίσωμεν στρατόν ανώτερον από τους αντιπάλους μας. Κατ'αριθμόν ο στρατός μας θα είναι μικρότερος. Εάν επομένος αποβλέπωμεν, ως οφείλομεν να αποβλέσωμεν, και αποβλέπομεν εις την νίκην ταύτην θα σας ασφαλίση μόνον η ποιότης, μόνον η αρτιότης της συγκροτήσεως του στρατού μας, μόνον εάν ο στρατός ημών, ο ολιγάριθμος είναι στρατός πρώτης τάξεως, τότε μόνον αι θυσίαι, εις τας οποίας υποβάλλεται ο λαός, δεν θα υπάγουν επί ματαιώ. Η ελάττωσις της θητείας θα εσήμαινεν ανακοπήν όλου του σοβαρού έργου της στρατιωτικής συντάξεως, το οποίον τελείται από ενός έτους, ματαιώσιν εντελώς αυτού και μετάπτωσιν και πάλιν εις το παλαιόν στρατιωτικόν καθεστώς, κατά το οποίον είχομεν στρατόν δια να έχωμεν

¹⁵² Ο Ε.Βενιζέλος σε συνέντευξή του αναφέρει χαρακτηριστικά για το ρόλο της αεροπορίας. «Το αεροπλάνον ενδείκνυται ως το όπλον των αδυνάτων. Η ριψοκίνδυνος μάλιστα και τολμηρά φύσις του Έλληνος θα καταστήση τούτο λαμπρόν εν πολέμω όπλον, μέλλον να προσφέρει μεγάλας υπηρεσίας».Εφημερίδα «Πατρίς», 11.2.1912. Παρατίθεται στο Ελευθερίου Βενιζέλου, Πολιτικά Υποθήκαι,σελ.430.

¹⁵³ Θ.Βαϊδη, Κωνσταντίνος, σ.σ.112-114.

Επίσης ο Κ.Σβολόπουλος αναφέρει; «Η ριζική αναδιοργάνωση του στρατού και του ναυτικού ήταν αναπόφευκτα συναρτημένη με την πολύμορφη συνδρομή των Μεγάλων Δυνάμεων. Αγγλική αποστολή, υπό τον ναύαρχο Τάφνελ, είχε αναλάβει την αναδιοργάνωση του ναυτικού και γαλλική, υπό τον στρατηγό Ειντού, του στρατού ξηράς. Η ενεργή αυτή παρουσία των δύο κύριων εταίρων της Συνεννοήσεως, σε συνδυασμό με την καθοριστική συμβολή τους στο δημοσιονομικό τομέα, είχε συντελέσει ώστε η ελληνική κυβέρνηση να μη διστάσει, πέρα από την προμήθεια πολεμικού υλικού και ναυτικών μονάδων από βρετανικούς και γαλλικούς κύκλους, να απευθυνθεί παράλληλα και σε γερμανικούς οίκους. Προς την κατεύθυνση, όμως, αυτή δεν είχε ωθήσει την ελληνική κυβέρνηση η επιθυμία να εξισορροπήσει την πολιτική επιρροή των Μεγάλων Δυνάμεων, αλλά να εξασφαλίσει ευνοϊκότερες τιμές και ταχύτερη εκτέλεση των παραγγελιών». Κ.Σβολόπουλος, Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1900-1945, σ.σ.67-68.

¹⁵⁴ Εφημερίδα «Πατρίς», 9.3.1912. Παρατίθεται στην Βίβλο Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος β',σελ.424.

αξιοματικούς, είχομεν στρατόν δια να δαπανώμεν εκατομμύρια και να λέγωμεν ότι είχομεν στρατόν, δεν είχομεν όμως ποτέ ετοιμοπόλεμον δύναμιν, όπως αμύνηται υπέρ της τιμής και των συμφερόντων της Χώρας»¹⁵⁵.

Η εικόνα που παρουσίαζε το σύνολο των Ελληνικών ενόπλων δυνάμεων, κατά την έναρξη του Α'Βαλκανικού πολέμου, κρυσταλλώνεται στην ακόλουθη αναφορά του Ε.Βενιζέλου.

«Θα ήτο παράλειψις εκ μέρους μου, Κύριοι, αν κατά την στιγμήν ταύτην δεν ανεκοίνουν προς υμάς όλην την χαράν, την οποίαν πάντες ησθάνθημεν, διότι η επιστράτευσις του στρατού ημών συνετελέσθη μετά τοσαύτης επιτυχίας, ώστε όχι μόνον η δύναμις, ην άλλοτε ανεκοίνωσα εις την Βουλήν ως παρατάξιμον, εν ανάγκη, να ευρίσκηται υπο τας σημαίας από της έκτης ημέρας της επιστρατεύσεως, αλλά και η συγκέντρωσις αυτής να είναι ησφαλισμένη δύο ημέρας ενωρίτερον εκείνης,την οποία νπάντες υπολογίζομεν. Αλλά και ο στρατός της θαλάσσης ημών είναι έτοιμος· δεν είναι μόνον έτοιμος ως προς τα πλοία,τα οποία είχε τέως, αλλ'ενισχύθη ο αντιτορπιλικός ημών στολίσκος ουχί μόνον δια της καταπλεύσεως του κατά δυομένου, αλλά και δια της αποκτήσεως δύο αντιτορπιλικών των παραγγελθέντων εσχάτως εις τα ναυπηγεία Βουλκάν, προς τα οποία αισθάνομαι την υποχρέωσιν ν'απευθύνω και εντεύθεν επισήμους ευχαριστίας, διότι παρέδωκε τα πλοία ένα μήνα ενωρίτερον της συμπεφωνημένης προθεσμίας, έτι δε δια της αγοράς τεσσάρων νεοτευκτων μεγάλων αντιτορπιλικών του Ωκεανού, πλοίων τα οποία εν τω τύπω αυτών είναι τα ισχυρότερα των πλεόντων εν τη Μεσόγειω. Δια των πλοίων τούτων η δύναμις του αντιτορπιλικού ημών στολίσκου ετριπλασιάσθη»¹⁵⁶.

Εκτός από την ποσοτική αύξηση και την ποιοτική ενίσχυση του στρατιωτικού υλικού, τον εξορθολογισμό και την αναδιάταξη των στρατιωτικών δυνάμεων, ο Ε.Βενιζέλος προχώρησε και σε διαδικασίες οικονομικής αναδιοργάνωσης, με αντικειμενικό στόχο την οικονομική ανόρθωση της χώρας, γεγονός που θα παρωθούσε στην εξοικονόμηση και στην ορθολογική και βέλτιστη κατανομή των οικονομικών πόρων για την εξυπηρέτηση των πολιτικών σκοπών¹⁵⁷.

«Αλλά της στρατιωτικής ανασυντάξεως και της άλλης εσωτερικής αναπλάσεως άλλη προϋπόθεσις απαραίτητος είναι η εδραία οικονομική βάση. Και ότε έχομεν υπ'όψει τα χρήματα, τα οποία είναι αναγκαία και δια την στρατιωτικήν ανασύνταξιν και δια την άλλην εσωτερικήν ανάπλασιν είναι αδύνατον να πορισθώμεν δια περαιτέρω επιβαρύνσεως του Ελληνικού λαού, είναι πρόδηλον, ότι πρέπει να έχωμεν περίοδον πλήρους γαλήνης και ησυχίας εσωτερικής και εξωτερικής, κατά την οποίαν, δια της κρείττονος διαχειρίσεως των οικονομικών ημών, θα δυνηθώμεν, άνευ περαιτέρω επιβαρύνσεως, να πορισθώμεν τας περαιτέρω εισπράξεις, αι οποίαι είναι απαραίτητοι,ίνα αχθή εις πέρας το πολιτικόν πρόγραμμα της παρούσης Κυβερνήσεως»¹⁵⁸.

¹⁵⁵ Ibid,σελ.434.

¹⁵⁶ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής 1^{ης} και 5^{ης} Οκτωβρίου 1912. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α',σελ.373.

¹⁵⁷ Συγκεκριμένα η εξασφάλιση σημαντικού πλεονάσματος στον προϋπολογισμό του 1911 επέτρεψε την αύξηση κατά 5,48% των δαπανών για το στρατό και 17,53% για το ναυτικό το επόμενο έτος. Βλέπε σχετικά Κ.Σβολόπουλος, Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1900-1945, σελ.67.

¹⁵⁸ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 10^{ης} Νοεμβρίου 1911. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α',σελ.327.

«... Κρίνω αναγκαίον όπως κηρύξω,[...],το πρόγραμμα της ανορθώσεως,προς εφαρμογήν του οποίου εκλήθη η παρούσα Κυβέρνησις. Λέγοντες ανόρθωσιν και επιδιώκοντες αυτήν, ζητούμεν να παράσχωμεν εις τον ελληνικόν λαόν το ποσόν της ευμάρειας εις το οποίον έχει δικαίωμα ο ελληνικός λαός, ο οποίος από πολλού χρόνου,φορολογηθείς βαρέως επι τη ελπίδι καλλιτέρας διαρρυθμίσεως των πραγμάτων του δημοσίου, εύρεν ευατόν εξαπατώμενον εκάστοτε εις τας προσδοκίας του. Διότι,δυστυχώς,εν τω παρελθόντι ελησμονήθη η συνάφεια η άμεσος, η οποία υπάρχει μεταξύ της εθνικής οικονομίας, του πλούτου δηλαδή των πολιτών, και των προσόδων του προϋπολογισμού, και ελησμονήθη ότι, εάν αι πηγαί εκ των οποίων τροφοδοτείται η μεγάλη δεξαμενή του εθνικού πλούτου παραμένουσι πάντοτε αι αυταί, ενώ ο κρουνός από τον οποίον εκρέει η δεξαμενή και γεμίζει ο δημόσιος προϋπολογισμός διαρκώς ευρύνεται, θα κατελήγομεν εις το σημείον να στερεύση η δεξαμενή, και συνεπώς, να στερεύσωσι και τα μέσα του Κράτους»¹⁵⁹.

«Κατωρθώθη να εδραιωθώσι τα δημόσια οικονομικά και να παρουσιάση ο μεν απολογισμός του 1910 περίσσευμα ανώτερον των 5 εκατ., να εικάζεται δε το περίσσευμα της χρήσεως του 1911 ανώτερον των 5.400.000, όπως προ τριών μηνών ο αξιότιμος συνάδελφος μου υπουργός των Οικονομικών διεκήρυττεν εις την Βουλήν, αλλ'ήδη να εικάζεται ανώτερον των 7 εκατομμυρίων. Η εξυγίανσις και η εδραίωσις των δημοσίων οικονομικών επέτρεψεν, ώστε όχι μόνον να άρξηται η επηγγελμένη βαθμιαία μετατόπισις των βαρών τω πιεζόντων τας λαϊκάς τάξεις δια της ελαττώσεως ιδίως των φόρων, οι οποίοι πλήττουν τα αντικείμενα της πρώτης ανάγκης, ως δια της ελαττώσεως του φόρου της ζαχάρεως ανεκουφίσθη κατά 3.500.000 ο λαός, αλλά λατωρθώθη συγχρόνως να υπάρξασωσιν όλα τα αναγκαία χρήματα, όπως και η αναδιοργάνωσις πασών των υπηρεσιών επιδιώχθη, και ο στρατός της ξηράς και της θαλάσσης λάβη όλας τας αναγκαίας πιστώσεις, ενώ συγχρόνως κατωρθώθη να διατεθώσιν εκ των περισσευμάτων του δανείου και των πλεονασμάτων του προϋπολογισμού 47.500.000, δια την συμπλήρωσιν της στρατιωτικής αναδιοργανώσεως του στρατού της ξηράς, και 27.000.000 δια τον στρατόν της θαλάσσης. Δια της λειτουργίας του υπουργείου της Εθνικής Οικονομίας κατωρθώθη να ενθαρρυνθώσιν όλοι οι κλάδοι της εθνικής παραγωγής,ενηφίσθη δε συγχρόνως ευεργετική νομοθεσία αποτελούσα απαρχήν της οφειλομένης προστασίας προς την τάξιν των εργατών»¹⁶⁰.

Γενικότερα υπήρξε μια ραγδαία οικονομική πρόοδος με απότοκο την εξυγίανση των οικονομικών του κράτους, την ανάπτυξη της γεωργίας από ξένους ειδικούς,(από Αγγλία και Γαλλία), τη σταδιακή επένδυση ξένων κεφαλαίων στην Ελλάδα με παρεπόμενο την άνθιση της οικονομικής συνεργασίας με τις Δυτικές χώρες(ουσιαστικά συνεργασία μεταξύ ελλήνων και ξένων κεφαλαιούχων)¹⁶¹, και την

¹⁵⁹ Προεκλογικός λόγος εκφωνηθείς στην Λάρισα,11.11.1910,Εφημερίδα εποχής. Παρατίθεται στο Ελευθερίου Βενιζέλου, Πολιτικά Υποθήκαι, τόμος α', σελ.467.

¹⁶⁰ Εφημερίδα «Πατρίς»,9.3.1912,παρατίθεται στην Βίβλο Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος β',σ.σ.424-425.

¹⁶¹ Αξίζει να σημειωθεί ο κομβικός ρόλος του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου ως προσδιοριστικού παράγοντα του πλαισίου διαμόρφωσης, ανάπτυξης και εξορθολογισμού της ελληνικής οικονομίας στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Συγκεκριμένα ο ΔΟΕ επιβλήθηκε με το δεύτερο άρθρο της προκαταρκτικής συνθήκης ειρήνης, που υπογράφηκε στις 6.9.1897 στην Κων/πολη, τερματίζοντας τον ελληνοτουρκικό πόλεμο. Για να εξασφαλίσει η Ελλάδα την εκκένωση της Θεσσαλίας από τον τουρκικό στρατό υποχρεώθηκε να καταβάλει στην Οθωμανική Αυτοκρατορία αποζημίωση 4 εκατομμυρίων τουρκικών λιρών ή αντίστοιχα 95 εκατομμύρια γαλλικά φράγκα. Η εν λόγω υποχρέωση δεν δύνατο να καλυφθεί

πραγμάτωση ενός σημαντικού προγράμματος σιδηροδρομικών δικτύων και οδοποιίας¹⁶².

3.6.2. Εξωτερική Εξισορρόπηση

Πριν την έναρξη του Α'Βαλκανικού πολέμου η Ελληνική Κυβέρνηση επεδίωξε μεθοδικά την διπλωματική προσέγγιση και την σύναψη αμυντικής συμμαχίας με την Βουλγαρία, για την εξισορρόπηση της Τουρκικής απειλής. Αναπόδραστα, η Ελλάδα εισήλθε εντός του ευρύτερο πλέγματος των διμερών πολιτικών-στρατιωτικών συμφωνιών μεταξύ Βουλγαρίας-Σερβίας και Βουλγαρίας-Μαυροβουνίου, της επονομαζόμενης βαλκανικής συμμαχίας. Επρόκειτο για ένα πολυσχιδές δίκτυο διμερών συμμαχιών,(είτε αμυντικού χαρακτήρα, Ελλάδα-Βουλγαρία, είτε επιθετικού, Σερβία-Βουλγαρία, και μιας προφορικής συμφωνίας στρατιωτικής συμπράξεως Βουλγαρία-Μαυροβούνιο), των βαλκανικών κρατών εναντίον του απειλητικότερου και του ισχυρότερου,(ποσοτικά τουλάχιστον, συγκριτικά με το κάθε ένα μέλος της βαλκανικής συμμαχίας, και όχι με την κοινή συνισταμένη της στρατιωτικής ισχύος της συμμαχίας), συντελεστή του περιφερειακού υποσυστήματος, της Τουρκίας.

«[...] Απέναντι δε Νέας Τουρκίας σωβινιστικής και εθνοκρατικής, επιβουλευούσης την εθνικήν υπόστασιν των εν αυτή λαών και επιδιωκούσης τον εκτουρκισμόν αυτών, το συμφέρον να τεθή ταχύτερον τέρμα εις την εν Ευρώπη Τουρκικήν εξουσίαν θα φέρη εξ ανάγκας Έλληνας και Βουλγάρους και Σέρβους εις συμβιβασμόν των αντιθέτων σήμερον αξιώσεων των δι'αμοιβαίων παραχωρήσεων»¹⁶³.

Η συνθήκη συμμαχίας της Βουλγαρίας με την Σερβία,(29.2/13.3.1912) είχε χαρακτήρα τυπικά αμυντικό αλλά ουσιαστικά επιθετικό στρεφόμενη άμεσα κατά της

ούτε με εσωτερικούς πόρους, ούτε με εξωτερικό δανεισμό διότι η Ελλάδα είχε αποκλεισθεί από τις διεθνείς χρηματαγορές μετά την πτώχευση τον Δεκέμβριο του 1893. Ως εκ τούτου για να μπορέσει η Ελλάδα να συνάψει νέο δάνειο, χρειαζόταν την εγγύηση των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, οι οποίες ήταν διατεθειμένες να την παράσχουν εάν και μόνο τα συμφέροντα των κεφαλαιούχων τους εξασφαλιζόνταν με την επιβολή ελέγχου στα ελληνικά δημόσια οικονομικά.

Τυπικά ο ΔΟΕ θεσπίστηκε με νόμο της ελληνικής βουλής το 1898, ουσιαστικά όμως η ψήφιση του νόμου αποτελούσε εκπλήρωση της υποχρέωσης που επιβλήθηκε στην Ελλάδα από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Αντικειμενικός στόχος του ΔΟΕ ήταν ο εξορθολογισμός του ελληνικού δημοσιονομικού συστήματος και η προστασία των συμφερόντων των ξένων ομολογιούχων. Η υλοποίησή τους θα επιτυγχανόνταν με τον αποκλεισμό της δυνατότητας νέου εξωτερικού δανεισμού χωρίς την έγκριση της διεθνούς επιτροπής, γιατί δεν θα βρίσκονταν κεφαλαιούχοι να δανείσουν το ελληνικό δημόσιο χωρίς να επεκταθούν και στα δικά τους δάνεια οι εγγυήσεις του ελέγχου.

Πρωτεύοντα θέση ανάμεσα στους ξένους επενδυτές στο ελληνικό δημόσιο χρέος, τις τράπεζες και τις επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας κατείχαν τα γαλλικά κεφάλαια, παρά τις προειδοποιήσεις γάλλων πολιτικών αξιωματούχων για την κακή κατάσταση των ελληνικών δημόσιων οικονομικών. Συνακόλουθα οι πολιτικές επιλογές της Γαλλίας στην Ανατολική Μεσόγειο και η πίεση των γάλλων τραπεζιτών υπερίσχυσαν των ανωτέρω προειδοποιήσεων και επέτρεψαν πρώτον, τη σύναψη δανείου 110 εκατομμυρίων δραχμών το 1911 χωρίς την εγγύηση του ΔΟΕ και δεύτερον την εισαγωγή των ομολογιών του στο χρηματιστήριο του Παρισιού. Για εκτενή ανάλυση βλέπε Χρ. Χατζηιωσήφ “ Η μπελ επόκ του κεφαλαίου” στην Ιστορία της Ελλάδος του 20^{ου} αιώνα, τόμος Α', μέρος 1^ο.

¹⁶² Βλέπε αναλυτικότερα Δ.Πουρνάρας, Ελευθέριος Βενιζέλος, τόμος β', σελ.271.

¹⁶³ Εφημερίδα «Κήρυξ» Χανίων. Φύλλο αριθ.135. 17 Νοεμβρίου 1909. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α',σελ.165.

Τουρκίας, της Αυστροουγγαρίας και της Ρουμανίας και έμμεσα κατά της Γερμανίας¹⁶⁴.

Η Ελληνο-Βουλγαρική συνθήκη (16/29.5.1912) είχε αμυντικό χαρακτήρα¹⁶⁵. Στο πρώτο άρθρο του ΕλληνοΒουλγαρικού συμφώνου αναφέρονταν ότι:

«Αν, παρά την ειλικρινή επιθυμία των υψηλών συμβαλλόμενων μερών και παρα την αποφυγή από τις κυβερνήσεις τους κάθε επιθετικής ενέργειας και πρόκλησης κατά της οθωμανικής αυτοκρατορίας, το ένα από τα δύο κράτη υποστεί επίθεση από την Τουρκία, είτε μέσα στην επικράτειά του, είτε με συστηματική προσβολή των δικαιωμάτων του από συνθήκες ή των θεμελιωδών αρχών του ανθρωπίνου δικαίου, τα υψηλά συμβαλλόμενα μέρη δεσμεύονται να χορηγήσουν αμοιβαίως βοήθεια με το σύνολο των ενόπλων δυνάμεών τους και στη συνέχεια να

¹⁶⁴ Η ιδιομορφία έγκειται στο ότι ο αμυντικός της χαρακτήρας συνυφαίνεται με την επιθετική της μορφή έναντι της Τουρκίας, της Αυστροουγγαρίας και έμμεσα κατά της Γερμανίας. Αναλυτικότερα στο άρθρο 1 της Σερβο-Βουλγαρικής συνθήκης αναφέρεται ότι:

«Το βασίλειον της Βουλγαρίας και το βασίλειον της Σερβίας εγγυώνται αμοιβαίως την πολιτικήν ανεξαρτησίαν και την εδαφικήν ακεραιότητα των υποχρεούμενα κατά τρόπον απόλυτον και άνευ περιορισμού οιοδήποτε είδους να παράσχουν αμοιβαίως την συνδρομήν των δια του συνόλου των δυνάμεών των εις πάσαν περίπτωσιν, καθ'ην εν εκ των δύο βασιλείων ήθελε προσβληθή υπο ενός η περισσοτέρων κρατών».

Στο άρθρο 2 αναφέρεται:

«Τα δύο συμβαλλόμενα μέρη υποχρεούνται ωσαύτως να βοηθήσωσιν αμοιβαίως αλλήλα δια του συνόλου των δυνάμεών των εις περίπτωσιν, καθ'ην μια οιαδήποτε μεγάλη Δύναμις απειράτο να προσαρτήση, ή να καταλάβη, ή να θέση υπο την κατοχήν των στρατευμάτων της, έστω και προσωρινώς, οιονδήποτε εδαφικόν τμήμα της χερσονήσου του Αίμου ευρισκόμενον ήδη υπό την τουρκικήν κυριαρχίαν, εάν το εν εκ των συμβαλλομένων μερών εκτιμά το γεγονός τούτο ως αντιτιθέμενον εις τα ζωτικά συμφεροντά του και δημιουργούν περίπτωσιν πολέμου».

Η επιθετικογενή της μορφή απορρέει από τα ακόλουθα άρθρα του επισυνημμένου στη συνθήκη μυστικού παραρτήματος. Το άρθρο 1 αναφέρει:

«Εις περίπτωσιν, καθ'ην ήθελον επέλθει εσωτερικαί ταραχαί εν Τουρκία δυνάμεναι να εκθέσουν εις κίνδυνον τα εθνικά ή τα κρατικά συμφέροντα των δύο συμβαλλομένων κρατών ή του ενός εξ αυτών, ή εις περίπτωσιν, καθ'ην η Τουρκία ήθελε περιπλακή εις εξωτερικές δυσχέρειες δυνάμενας να θέσωσιν εν αμφιβόλω την διατήρησιν του καθεστώτος εν τη χερσονήσω του Αίμου,εκείνο εκ των συμβαλλομένων μερών, το οποίον ήθελε καταλήξει πρώτον εις την πεποίθησιν,ότι πρέπει να διενεργηθι σταρτιωτική επιχείρησις ως εκ του γεγονότος τούτου, θέλει απευθυνθή δι'ητιολογημένης προτάσεως προς το έτερον, ίνα τούτο προέλθη αμέσως εις την ανταλλαγήν σκέψεων και εάν δεν συμφωνήση τούτο μετά του συμμάχου του, θα δώση ητιολογημένη απάντησιν».

Το άρθρο 3,εδ.2 αναφέρει:

«Την αυτήν υποχρέωσιν υπέχει η Βουλγαρία ως προς την Σερβίαν-να κηρύξη δηλ. τον πόλεμον κατά της μοναρχίας και κατευθύνη τα στρατεύματά της,τουλάχιστον εκ 200 χιλ.μαχητών,προς την Σερβίαν- εις περίπτωσιν, καθ'ην η Αυστροουγγαρία υπό οιανδήποτε πρόφασιν εν συνεννοήσει ή άνευ συνεννοήσεως μετά της Τουρκίας ήθελε διευθύνει τα στρατεύματά της εις το σαντζάκιον του Νοβιπαζάρ και κατ'ακολουθίαν τούτο η Σερβία ήθελε κηρύξει τον πόλεμον, ή ήθελε διευθύνει τα στρατεύματά της εις το σαντζάκιον τούτο δια την άμυναν των συμφερόντων της, προκαλούμενης εκ του γεγονότος τούτου ενόπλου συρράξεως μετά της Αυστροουγγαρίας».

Παρατίθεται στο Ν.Βλάχου, Ιστορία των Κρατών της Χερσονήσου του Αίμου,1908-1914,τόμος α',σ.σ.287-289.

Το κείμενο της Σερβο-Βουλγαρικής Συνθήκης παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Ο Συμμαχικός Πόλεμος κατά των Βουλγάρων,σ.σ.16-17.

¹⁶⁵ Αξίζει να σημειωθεί ότι υπεγράφη και ελληνοβουλγαρική στρατιωτική σύμβαση, στις 5.10.1912. Με βάση την εν λόγω σύμβαση η Βουλγαρία αναλάμβανε την υποχρέωση σε περίπτωση πολέμου να διαθέσει στρατό 300.000 ανδρών, ενώ από την πλευρά της η Ελλάδα θα διέθετε 120.000 άνδρες. Η Βουλγαρία δύνατο να αναλάβει επιθετική δράση με ένα σημαντικό μέρος των δυνάμεών της και στα τρία βιλαέτια της Μακεδονίας, ενώ θα μπορούσε να αναπτύξει το σύνολο των στρατιωτικών της δυνάμεων στη Θράκη. Βλέπε σχετικά G.Kennan, The Other Balkan Wars, σελ.48. Επίσης Α.Τούντα-Φεργάδη, Θέματα Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας (1912-1941) σ.σ. 24-25.

μη συνάψουν συνθήκη ειρήνης παρα μόνο από κοινού και σε συμφωνία με το άλλο μέρος»¹⁶⁶.

Ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε χαρακτηριστικά για την αναμφίλεκτη ανάγκη της εξωτερικής εξισορρόπησης:

«[...] Όταν συμπληρωθή η στρατιωτική οργάνωσις του Ελευθέρου Βασιλείου, η συνεννοήσις Βουλγαρίας, Σερβίας και Ελλάδος δεν θα προσκόπη κατά ανυπερβλήτων, ως φαντάζονται οι Τούρκοι δυσχερειών. Ζώμεν εις αιώνα καθ' όν τα οικονομικά συμφέροντα επί μάλλον και μάλλον ρυθμίζουσι κατ' αποκλεισμόν των αισθημάτων την πολιτικήν των κρατών και των εθνών. Ήπειρος και Μακεδονία και Θράκη παρέχουσιν αρκετόν έδαφος προς λογικήν συνεννοήσιν Ελλήνων, Βουλγάρων και Σέρβων. Απέναντι δε Νέας Τουρκίας σωβινιστικής και εθνοκρατικής, επιβουλευούσης την εθνικήν υπόστασιν των εν αυτή λαών και επιδιωκούσης τον εκτουρκισμόν αυτών, το συμφέρον να τεθή ταχύτερον τέρμα εις την εν Ευρώπη Τουρκικήν εξουσίαν θα φέρη εξ ανάγκας Έλληνας και Βουλγάρους και Σέρβους εις συμβιβασμόν των αντιθέτων σήμερον αξιώσεων των δι' αμοιβαίων παραχωρήσεων»¹⁶⁷.

«Υπελογίσαμεν, Κύριοι, ψυχρώς τα πράγματα. Εις την αντιμετώπισιν όλων των δυσχερειών και των κινδύνων, τους οποίους δεν παραγνωρίζομεν, έχομεν ν' αντιτάξωμεν την ένωσιν την στενήν των χριστιανικών λαών της Ιλλυρικής χερσονήσου, ένωσιν η οποία είναι αληθώς κοσμοιστορικόν γεγονός. Και δικαιούμεθα να πιστεύωμεν, ότι, αν η διαίρεσις των κατοικούντων την Ευρωπαϊκήν Ανατολήν λαών δεν κατώρθωσε να προλάβη την υποταγήν αυτών υπο τον ξένο ζυγόν προ πέντε αιώνων, η ειλικρινής ένωσις αυτών σήμερον παρέχει στερεόν έδαφος, όπως επιδιωχθή δια των ιδίων αυτών δυνάμεων η ανάπλασις της ευρωπαϊκής Ανατολής. Κύριοι και κατά την ύστατην αυτήν ώραν θα είμεθα ευτυχείς, εάν η γείτων αυτοκρατορία ήθελε συμπράξη μεθ' ημών εις το έργον τούτο της αναπλάσεως, [...] Αλλά, και αν το γείτον Κράτος αρνηθεί την τοιαύτην σύμπραξιν, η ηθική, αλλά και η υλική δύναμις του συνασπισμού των χριστιανικών Κρατών της Ανατολής, είναι αρκετή, όπως ασφαλίση την νίκη»¹⁶⁸.

«Εγω, ο οποίος ήμην υπέρ συντόνου πολεμικής δράσεως της Ελλάδος, εγνώριζον ότι παραλλήλως προς την οργάνωσιν την στρατιωτικήν έπρεπε να προβώμεν εις συνεννοήσεις και εξεύρεσιν συνεργατών δια την επιτυχή χρησιμοποίησιν των στρατιωτικών ημών δυνάμεων, αλλ' όπως είπον, αρχόμενος του λόγου μου, δεν ήτο δυνατόν ν' ανεύρω τους συνεργάτες μου εις άλλα μέρη της γης, θα τους εύρισκον μεταξύ των γειτόνων μου [...] Όλον το παρελθόν μας edίδαξεν, ότι δεν πρέπει πολύ να πιστεύωμεν τους γειτονάς μας τους Βούλγαρους αλλά και δεν ηδυνάμεθα ν' αντιταχθώμεν κατά της Τουρκίας, άνευ της συμπράξεως αυτών [...] Έλεγον λοιπόν προκειμένου να ευρεθώ εις την ανάγκην αύριον (η Ελλάδα να έλθει σε

¹⁶⁶ Παρατίθεται στο Έντουαρ Ντριο, Ελλάδα και Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, σελ. 77.

Εκτενή ανάλυση των διπλωματικών διαβουλεύσεων για την σύναψη της εν λόγω Συνθήκης παρατίθεται στο Ε. C. Helmreich, The Diplomacy of the Balkan Wars, 1912-1913, κεφ. III, σ. σ. 69-80.

Το κείμενο της ανωτέρω Συνθήκης παρατίθεται στο Β. Δούσμανη, Ο Συμμαχικός Πόλεμος κατά των Βουλγάρων, σ. σ. 23-24.

¹⁶⁷ Εφημερίδα «Κήρυξ» Χανίων. Φύλλο αριθ. 135. 17 Νοεμβρίου 1909. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε. Βενιζέλου, τόμος α', σελ. 165

¹⁶⁸ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής 1^{ης} και 5^{ης} Οκτωβρίου 1912. Ibid, σ. σ. 372-373.

στρατιωτική αναμέτρηση με την Τουρκία λόγο του Κρητικού και των άλλων ζητημάτων), χωρίς να το θέλω, ουχί βεβαίως εγώ, διότι εγώ δεν θα ήθελον να έλθω εις σύγκρουσιν προς την Τουρκίαν άνευ συμμάχων, αλλ'άλλη ασθενεστέρα Κυβέρνησις,[...], ότι καλλίτερον θα είναι να κάμω τον σταυρόν μου και να είπω: εις το όνομα του Θεού! κακοί ήσαν οι Βούλγαροι εις το παρελθόν· χειρότερα είναι η Τουρκία σήμερα· δεν αφήνει εις αυτό το Κράτος να ζήση· ας έλθωμεν εις συνεννόησιν προς αυτούς· υπάρχει χώρος αρκετός δι' όλους του λαούς της Ανατολής· υπάρχει μέσον να επιτευχθή αληθής διανομή κατά τας δικαίας βλέψεις εκάστου των λαών μετά την ένεκα γεωγραφικών λόγων ανταλλαγήν πληθυσμών προς βίον άνετον εν τη Ανατολή και προς ευδαιμονίαν της Ανατολής»¹⁶⁹.

«[...] Η Ελλάς δεν ήτο εις θέσιν αυτή και μόνη, εναντίον των διδαγμάτων της Ιστορίας, εναντίον της πείρας όλων των άλλων Κρατών να αξιοί ότι θα ήτο εις θέσιν να υπερασπίση μόνη της εις πάσαν περίστασιν τα δίκαια της χώρας, ώστε να μη προστρέξη εις το σύστημα του συνεταιρισμού των εθνικών συμφερόντων, επι τη βάσει του οποίου πλείονα Κράτη συμπράττουσι προς υπεράσπισιν ωρισμένων σκοπων της εσωτερικής πολιτικής αυτών είτε και γενικώτερον όλων των σκοπών της εξωτερικής πολιτικής. Είναι αληθές ότι δεν επρόκειτο να σταματήσωμεν εις το σημείον τούτο μόνον, και ότι επιθυμούμεν όπως η συμμαχία η αμυντική ής η πρότασις εγένετο κατά Μάρτιον του 1911, ήγαγε δε εις συνομολόγησιν της συμμαχίας κατά Μαίον του 1912, μη περιορισθή εως εκεί, αλλ'επιδιωχθή να συνομολογηθή και επιθετική συμμαχία κατά της γείτονος τότε Επικρατείας εις περίπτωσιν, καθ'ην ή κατάστασις η εσωτερική αυτής παρέμενε τοιαύτη, ώστε να καθιστά τον βίον των εν Τουρκία εθνοτήτων αβίωτων και εξηνάγκαζε τα γείτονα Κράτη να επιδιώξωσιν την έξωσιν της αυτοκρατορίας της Τουρκικής εκ των εν Ευρώπη επαρχιών της[...]. Η Ελλάς μόνη, και αν ακόμη από απόψεως στρατιωτικής παρασκευής δεν ευρίσκετο εις το σημείον εις το οποίο ευρίσκετο εξ υπαιτιότητος εκείνων, οι οποίοι με κατηγορούσιν, αλλ'είχεν αναπτύξει εις το ακρότατον την στρατιωτικήν αυτής παρασκευήν, η Ελλάς, λέγω, ήτο αδύνατον αυτή μόνη να διεξαγάγη πόλεμον νικηφόρον κατά της Τουρκίας. Όσοι λοιπόν, δεν ήθελον να εμπαίξωσι τον λαόν, ζητούντες παρ'αυτού θυσίας δια στρατιωτικήν πολιτικήν εκάστοτε,είχον καθήκον ν'αναγνωρίσουν, ότι εάν η στρατιωτική πολιτική έμελλε πότε να έχη εκδήλωσιν εθνικής διεκδικήσεως των δικαίων ημών,[...] επεβάλλετο, λέγω, εις τους πολιτικούς εκείνους οι οποίοι δεν θέλουσι να εμπαίξωσι τον λαόν είτε να δεχθώσιν ότι παραλλήλως προς την στρατιωτικήν οργάνωσιν έπρεπε να είναι η συνεννοήσις, η εξεύρεσις συμμάχων δια την χρησιμοποίησιν των στρατιωτικών δυνάμεων, είτε έπρεπε ρητώς να λεχθή εις τον λαόν ότι δεν δύναται να έχη εμπιστοσύνην, ότι δεν είναι δυνατόν δια των στρατιωτικών δυνάμεων η Ελλάς και μόνη να επιτύχη τίποτε και να είπωσιν εις τον λαόν: εγκατέλειπον παν ιδεώδες και ανέχθητι την πολιτικήν,την οποίαν ασκεί η Τουρκία προς τους ομαιμονάς σου και αρκέσθητι εις τούτα»¹⁷⁰.

Ο Ε.Βενιζέλος από το 1911 είχε εκκινήσει διπλωματικές διεργασίες για μια ελληνοβουλγαρική προσέγγιση. Αναλυτικότερα οι διπλωματικές ενέργειες της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας με στόχο την σύμπληξη μιας αμυντικής συμμαχίας, κατοπτρίζονται στις ακόλουθες αναφορές του έλληνα πρωθυπουργού.

¹⁶⁹ Ibid, σελ.448.

¹⁷⁰ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 21^η Ιουνίου 1913. Ibid,σ.σ 446-448.

« όσον και αν είναι σπουδαίαι αι διαφοραί Ελλάδος και Βουλγαρίας, δεν πρέπει να νομίζονται ανυπέρβλητοι. Οι εις Μακεδονίαν ομοεθνείς των διατρέχουν κίνδυνον εξοντώσεως από τους Νεοτούρκους. Προς το κοινόν αυτών συμφέρον τα δύο κράτη οφείλουν να συνεννοηθούν το ταχύτερον»¹⁷¹.

«Μετά της Βουλγαρίας επιδιώχθη από του θέρους του 1910 προσέγγισις, νομίζω, επι Κυβερνήσεως της οποίας Υπουργός των Εξωτερικών ήτο ο αξιότιμος Βουλευτής Αργολίδας και Κορινθίας. Αρχαί τινες συνεννόησεως έγινοντο το πρώτον τότε, αρχομένου δε του έτους 1911, ολίγους δηλαδή μήνας μετά την συγκρότησιν της παρούσας Κυβερνήσεως, επιδιώχθη συντονωτέρα προσέγγισις με ωρισμένην κατεύθυνσιν. Η προσέγγισις αυτή σκοπόν είχε να ενισχύση την σύμπραξιν των δύο εθνικών στοιχείων εν Τουρκία προς άμυναν υπέρ των εθνικών των δικαίων και συγχρόνως σκοπόν είχε την συνομολόγησιν αμυντικής συμμαχίας, επι τη βάσει της οποίας το έτερον των δύο κρατών θα ήτο υπόχρεον να σπεύση με όλας τας δυνάμεις του εις βοήθειαν του ετέρου, εάν τούτο ήθελε προσβληθή υπο της τότε γείτονος Αυτοκρατορίας, είτε εν τη ακεραιότητι του εδάφους, είτε εν τη απολαβή και άλλων υπο των διεθνών δικαίων ή των ιδιαιτέρων συνθηκών ησφαλισμένων δικαίων δηλαδή και εις περίστασιν ακόμη κατά την οποίαν θα εκήρυττεν η Τουρκία μπούκοτάζ εμπορικόν, το Κράτος δε, κατά του οποίου θα εκήρυττε μπούκοτάζ θ' ανεγνώριζεν ότι έπρεπε να φθάση μέχρι πολέμου, όπως αποκρούση την παραβίασιν των διεθνών κανόνων, το έτερον Κράτος θα ήτο υποχρεωμένον να σπεύση εις βοήθειαν αυτού με όλας τας δυνάμεις του[...]. Αλλά τα γεγονότα προκατέλαβαν ημάς, πριν ή προφθάση εξελισσόμενη να ωριμάση η ιδέα αυτή και μας οδηγήση εις την συνομολόγησιν αμυντικής και επιθετικής συμμαχίας. Η εξέλιξις δεν κατόρθωσε να γίνη φυσιολογική, διότι πράγματα άσχετα προς την ίδια ημών πολιτικήν σχετιζόμενα δε προς τον εθνικών βίον των άλλων Κρατών της Χερσονήσου του Αίμου, της Βουλγαρίας και της Σερβίας, αι σφαγαί των Κοτσάνων και της Βεροίας, επέσπευσαν τα γεγονότα[...]]»¹⁷².

Ομοίως ο Έλληνας βασιλιάς Γεώργιος εστιάζεται στον παράγοντα της εξωτερικής εξισορρόπησης, (μέσω της σύμπληξης μιας βαλκανικής συμμαχίας υπό το πλαίσιο μια σειράς διασφαλισμένων προϋποθέσεων), για την ανάσχεση της άμεσης Τουρκικής συστημικής απειλής.

«Ευρίσκω τα διαβήματά σας τα αφορώντα εις την συνεννόησιν μετά των βαλκανικών κρατών ωφέλιμα. Μόνον ηνωμένα τα κράτη ταύτα θα δυνηθούν να επιβληθούν εις την Τουρκίαν και τας Δυνάμεις. Η εμπιστοσύνη μου εις την κρίσιν του προέδρου της κυβερνήσεως είναι απόλυτος. Δια τούτο είμαι βέβαιος, ότι θα είναι σύμφωνος μετ'εμού, ότι δεν πρέπει να λάβωμεν την πρωτοβουλίαν, ούτε να παράσχωμεν αφορμήν κοινής δράσεως των βαλκανικών κρατών. Αλλά πρέπει να αφήσωμεν εις τα κράτη ταύτα την ευθύνην να προκαλέσουν την τοιαύτην δράσιν πρώτα, διότι η γεωγραφική θέσις μας θα διηυκόλυνεν άμεσον επέμβασιν των Δυνάμεων εις την Ελλάδα. Τούτο δε θα συνετέλει εις το να εγκαταλειφθώμεν υπο των άλλων βαλκανικών κρατών παρουσιαζόμενοι ως μόνοι υπεύθυνοι απέναντι της Ευρώπης, διότι ηθελήσαμεν να διαταράξωμεν την ειρήνην. Εκτός τούτου δεν πρέπει να λησμονήσωμεν, ότι η βουλγαρική κυβέρνησις, πριν ή υπογράψη την συνεννόησιν,

¹⁷¹ Μήνυμα του Ε.Βενιζέλου προς την Βουλγαρική κυβέρνηση. Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σ.σ.95-96.

¹⁷² Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 21^η Ιουνίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σ.σ 446-448.

επέμεινε πάντοτε, ίνα όσον αφορά εις το ζήτημα της Κρήτης, παραμείνη εκτός της συνεννοήσεως και ως εκ τούτου δεν δυνάμεθα να παράσχωμεν ως πρόφασιν του πολέμου την παραδοχή των κρητών βουλευτών, ως προτείνει η βουλγαρική κυβέρνηση· τούτο όμως θα καθίστα την θέσιν μας ακόμη περισσότερον δυσχερή»¹⁷³.

Μετά την σύναψη της ΣερβοΒουλγαρικής συνθήκης στις 22 Φεβρουαρίου του 1912 στη Σόφια, ο Ε.Βενιζέλος επεδίωξε να υπερβεί τα εμπόδια που αναφύονταν στην ελληνοβουλγαρική προσέγγιση, με την εφαρμογή μιας στρατιωτικής στρατηγικής που θα συνωθούσε στην δημιουργία τετελεσμένων γεγονότων¹⁷⁴, με συνεπακόλουθο να μη προσδιορισθεί εκ των προτέρων το ζήτημα της διανομής των κερδών, (ενώ η τύχη της Μακεδονίας θα κρινόταν από την έκβαση του πολέμου¹⁷⁵).

«Οι Βούλγαροι λησμονούν ότι ο ελληνικός στρατός είναι αξιόμαχος. Θα καταλάβει εγκαίρως τα εδάφη των αμέσων εν Μακεδονία εθνικών μας διεκδικήσεων. Αι μέλλουσαι κατά της Τουρκίας επιχειρήσεις θα έχουν πιθανώτατα την εξής μορφή : Οι Βούλγαροι θα στρεψουν τας δυνάμεις των προς την Ανδριανούπολιν και τον Έβρον. Οι Σέρβοι θα διευθυνθούν εις τα Σκόπια. Ημείς θα βαδίσωμεν κατά της Θεσσαλονίκης και των Σερρών. Θα ευρεθώμεν εκεί εγκαίρως. Η διανομή θα γίνη κατόπιν επι τη βάσει της στρατιωτικής κατοχής»¹⁷⁶.

Όσον αφορά το ζήτημα σχετικά με την μη ύπαρξη συμφωνίας διανομής, το επιχείρημα του Ε.Βενιζέλου είναι διττό και ρεαλιστικό. Από τη μια πλευρά διακυβεύονταν το θεμελιώδες ζωτικό συμφέρον της επιβίωσης και της αυτοσυντήρησης της Ελλάδος, ενώ από την άλλη πλευρά αναφύονταν ζητήματα κατανομής απόλυτων- σχετικών κερδών, άμεσα συναρτημένα με την θέση και τον ρόλο των βαλκανικών κρατών (δηλαδή με την κατανομή ισχύος και συμφερόντων)

¹⁷³ Τηλεγράφημα του Έλληνα βασιλιά, στις 20.8/2.9.1912 στο ελληνικό υπουργείο εξωτερικών. Παρατίθεται στο Ν.Βλάχου, Ιστορία των Κρατών της Χερσονήσου του Αίμου, 1908-1914, τόμος α', σελ.374.

¹⁷⁴ Ο Κ.Σβολόπουλος αναφέρει σχετικά με την πολιτική επιλογή του Ε.Βενιζέλου για την δημιουργία τετελεσμένων. «Η ελληνοβουλγαρική συμμαχική προσέγγιση έφερε την προσωπική σφραγίδα του Έλληνα πρωθυπουργού, άμεσου εμπνευστή και χειριστή της εξωτερικής πολιτικής της χώρας.[...] Η κλίση προς την πολιτική του «σταθμισμένου κινδύνου», αλλά και η πίστη στη δύναμη των τετελεσμένων γεγονότων, ωθούσε τον Έλληνα πρωθυπουργό, απέναντι στην απειλή να βρεθεί η χώρα απομονωμένη και να υποστεί αρνητικά τις συνέπειες των εξελίξεων που κυοφορούνταν στο χώρο της νότιας Βαλκανικής, να προχωρήσει στη σύναψη της συμφωνίας, έστω και από θέση προσωρινά μειωμένης ισχύος. Η δικαίωση ή μη της πολιτικής του θα συνυφαινόταν, όπως τελικά αποδείχτηκε, λιγότερο με συμβατικές διατάξεις και περισσότερο με τα πραγματικά γεγονότα όταν- σε εφαρμογή της βασικής αρχής της συνθήκης- η Ελλάδα θα κληθεί να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο». Κ.Σβολόπουλος, Η Εξωτερική Πολιτική, 1900-1945, σελ.74.

¹⁷⁵ Ο αντιστράτηγος Θ. Πάγκαλος αναφέρει όσον αφορά το ζήτημα της διανομής και τις επικρίσεις που δέχθηκε ο Ε.Βενιζέλος από τους πολιτικούς του αντιπάλους σχετικά με την μη πρόβλεψη εδαφικών ικανοποιήσεων της Ελλάδας από τη ΣερβοΒουλγαρική συνθήκη.

«Σαφή εικόνα της πραγματικότητας και του επικρατούντος πνεύματος στη Βουλγαρία παρέχει σχετικό τηλεγράφημα το οποίο απεστέλλει τον Αύγουστο του 1912 από τη Σόφια προς τον Βενιζέλο, από τον υπουργό των Εξωτερικών Κορομηλά. Κατ' αυτό η Βουλγαρική Κυβέρνηση υφίστατο ισχυρότατη πίεση εκ μέρους του Μακεδονικού κοιμιτάτου, το οποίο επέμενε ότι η Ελλάδα δεν δικαιούτε να έχει βλέψεις παρα μόνο σε στενή ζώνη νοτίως του Αλιάκμονα και της χερσονήσου της Χαλκιδικής διότι κατά τη γνώμη των ιθυνόντων τότε, (το πανίσχυρο Μακεδονικό κοιμιτάτο στη Βουλγαρία), μόνο στα εδάφη αυτά υπήρχε ορθόδοξος Ελληνικός πληθυσμός, ενώ η λοιπή Μακεδονία ήταν καθαρά Βουλγαρική. Κατά τη γνώμη του διαπρεπούς διπλωμάτου, η οποία ήταν και ορθή, η συμμαχία θα ματαιωνόταν ασφαλώς, εάν η Ελλάδα επέμενε να καθορισθούν οι δικαιώτατες διεκδικήσεις της. Ο Βενιζέλος ορθότατα σκεπτόμενος αναγκάσθηκε να υποχωρήσει και να εισέλθει άνευ όρων στη συμμαχία». Θ.Πάγκαλου, Απομνημονεύματα, τόμος α', σελ.160.

¹⁷⁶ Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σελ.97

στο αναμορφωμένο βαλκανικό υποσύστημα μετά το τέλος της στρατιωτικής αναμέτρησης.

« Η συνθήκη μας με τη Βουλγαρία είναι αμυντική. Δεν είμεθα επομένως υπόχρεοι να πολεμήσωμεν. Αλλ' η Βουλγαρία με την Σερβία απεφάσισαν τον πόλεμο και μας εκάλεσαν να λάβωμεν μέρος. Αν μείνωμεν ουδέτεροι, θα συμβεί εκ των δύο : Ή θα νικήσουν τα σλαυικά κράτη και η Ελλάς μένει εσαεί εις την Μελούνα. νικά η Τουρκία και χάνεται δια παντός ο Ελληνισμός. Ας αφήσωμεν ότι εις την δεύτερη περίπτωση η Ρωσία θα μας θεωρήσει προδότες της χριστιανικής ιδέας». «Φρονώ ότι πρέπει να δράσωμεν και χωρίς συμφωνίαν διανομής».

«Θα ήτο αναγκαίον όπως συναφώς με την στρατιωτικήν σύμβασιν διαπραγματευθώμεν εδαφικά ζητήματα και ωφελήματα, τα οποία εκάστον κράτος θα ζητήσει μετά την σύναψιν της ειρήνης. Αλλ' επί του σημείου τούτου, του εντελώς λεπτού, πιθανόν να ματαιωθεί πάσα συνεννόησις, αν μάλιστα αι διαπραγματεύσεις διεξαχθούν με την πρόθεσιν να μη γίνουν αμοιβαίαι υποχωρήσεις. Η δύναμις των πραγμάτων θα υποχρεώση την Βουλγαρίαν να δράση προς την Ανδριανούπολιν, θα αφήση δε ως πεδίο δράσεως εις την Σερβίαν το βίλαέτιον του Κοσόβου. Η Βουλγαρία θα κάμει εις την Σερβίαν παραχωρήσεις μέχρι Σκοπίων. Μας είναι αναγκαίον να μάθωμεν τας παραχωρήσεις ταύτας, εάν και εφ' όσον εγένοντο. Η αυτή δύναμις των πραγμάτων θα αφήση εις την Ελλάδα την Θεσσαλονίκην, Μοναστήριον και Σέρρες. Η Βουλγαρία θα έχη ανάγκην όπως υποχωρήσωμεν εις τα ζητήματα Θράκης, Ανδριανουπόλεως και της ακτής, της ανατολικώς της Καβάλας, ώστε να μη αντιτάξη απόλυτον άρνησιν προς παραχώρησιν ημίν της Φλωρίνης, Βοδενών, Θεσσαλονίκης και διαμερίσματός Σερρών. Ούτω τα τμήματα τα κατοικούμενα υπό συμπαγούς ελληνικού πληθυσμού, δηλαδή μετά την μεγάλην καμπήν του Έβρου προς δυσμάς, θα εξαιρεθούν των βουλγαρικών κτήσεων. Δεν θα ανακοινώσετε ταύτα τη βουλγαρική κυβέρνησει».¹⁷⁷

Στις 14.9.1912 η Τουρκία κήρυξε την επιστράτευση των στρατιωτικών της σωμάτων στην περιοχή της Θράκης. Ακολούθησε η επιστράτευση των τριών βαλκανικών κρατών-Βουλγαρίας, Σερβίας, Μαυροβούνιου, ενώ ο Βούλγαρος πρωθυπουργός απέστειλε στον πρεσβευτή του στην Αθήνα το παρακάτω τηλεγράφημα:

«... Η τουρκική επιστράτευσις ήρξατο. Επιμείνατε παρα τη ελληνική κυβέρνησι όπως διατάξη μεθ' ημών γενικήν επιστράτευσιν. Ως αντάλλαγμα θα περιλάβωμεν το κρητικό ζήτημα εις την στρατιωτικήν σύμβασιν. Συστήσατε οσαύτως κ.Κορομηλά αποφυγή μακράς διαπραγματεύσεις μετά Σερβίας»¹⁷⁸.

Η ΕλληνοΒουλγαρική συμμαχία ενέγειρε έντονες επικρίσεις από την αντιπολίτευση κατά της κυβέρνησης του Ε.Βενιζέλου, με παρεπόμενο ο Έλληνας πρωθυπουργός σε μια ρεαλιστική ανάλυση, να καταδείξει τα προσδιοριστικά κριτήρια,(γεωγραφική γειτνίαση, ιστορικές μνήμες, κοινωνικό-πολιτιστικό υπόβαθρο, εθνολογική διάρθρωση), της επιλογής-εκλογής συμμάχων για την ανάσχεση-περιστολή μιας άμεσης κοινής περιφερειακής απειλής.

«Έχω λοιπόν να τονίσω, Κύριοι, ότι δεν εξηρτάτο από εμέ να εκλέξω τους συμμάχους μου δια τον αγώνα κατά της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Τους συμμάχους τους παρέσχον τα πράγματα· τους παρέσχεν η γεωγραφική και πολιτική ιστορία και η σύστασις η εθνολογική, ή οποία διπλάσθη εν τη Χερσονήσω του Αίμου

¹⁷⁷ Τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου στον πρεσβευτή της Ελλάδος στη Σόφια. Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σελ.101.

¹⁷⁸ Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος πρώτος, σ.σ. 103-104.

από δεκα και τριών αιώνων. Δεν ηδυνάμην, λοιπόν, να ζητήσω αλλαγού τους συμμάχους μου»¹⁷⁹.

Και στον Β'Βαλκανικό πόλεμο η Ελλάδα υπεισήλθε έχοντας διασφαλίσει ένα αξιόπιστο μέσο εξωτερικής εξισορρόπησης, την σύναψη αμυντικής συνθήκης με την Σερβία. Ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε σχετικά,(σε συνεδρίαση της Βουλής στις 21.9.1915), για τον πολιτικό χαρακτήρα την Ελληνο-Σερβικής συνθήκης συμμαχίας.

« [...] Η συνθήκη κύριοι με τη Σερβία, η συνθήκη συμμαχίας είναι μια, δεν εγένεντο δύο, μια πριν από τον πόλεμο κατά της Βουλγαρίας και η άλλη μετά από αυτόν[...]. Η συνθήκη της συμμαχίας είναι εκείνη, ή οποία συνάφθη ένα μήνα πριν της εκρήξεως του πολέμου προς την Βουλγαρία, επι τη προόψει ακριβώς του πολέμου τούτου, και είναι με δεκαέτη διάρκεια για την εξυπηρέτηση των γενικότερων συμφερόντων των εκατέρωθεν κρατών. Κατά τη στιγμή αυτή νομίζω ότι δεν έχω δικαίωμα πλέον να αποκρύψω από την Εθνική Αντιπροσωπεία και από τη χώρα την πληροφορία ότι η συνθήκη της συμμαχίας με τη Σερβία είναι συνθήκη αμυντική, βάση της οποίας τα δύο κράτη είναι υποχρεωμένα να προστρέξουν σε βοήθεια αλλήλων, αν ένα από αυτά χωρίς να προκαλέσει προσβλήθη από ένα τρίτο κράτος»¹⁸⁰.

Η ΕλληνοΣερβική Συνθήκη συμμαχίας υπογράφηκε την 1.6.1913. στη Θεσσαλονίκη μεταξύ του Έλληνα πρεσβευτή στη Σερβία Ι.Αλεξανδρόπουλου και του Σέρβου ομολόγου του στην Αθήνα Μ.Μπροσκοβιτς.

Το πρώτο άρθρο προέβλεπε ότι:

« Τα δύο συμβαλλόμενα μέρη συνομολογούν ρητώς αμοιβαία εγγύηση των κτήσεών τους και αναλαμβάνουν την υποχρέωση σε περίπτωση κατά την οποία το ένα από τα δύο βασίλεια , χωρίς πρόκληση από την πλευρά του, δεχτεί επίθεση, να προσφέρουν αμοιβαία βοήθεια με το σύνολο των ενόπλων τους δυνάμεων και να μη συνάψουν ειρήνη παρά μόνο από κοινού και μετά από συνεννόηση».

Το δεύτερο άρθρο ανέφερε:

« Κατά την διανομή των εκχωρηθέντων από την Τουρκία εδαφών, οι δύο συμβαλλόμενες χώρες δεσμεύονται να μην προέλθουν σε χωριστή συμφωνία με τη Βουλγαρία, να προσφέρουν συνεχή βοήθεια η μια στην άλλη και να ενεργού πάντοτε από κοινού υποστηρίζοντας τις εδαφικές τους διεκδικήσεις και τις κάτωθι καθοριζόμενες οροθετικές γραμμές».

Το 3^ο άρθρο ρύθμιζε το θέμα τον συνόρων:

«Τα δύο υψηλά συμβαλλόμενα μέρη θεωρούν ότι συνιστά ζωτικό τους συμφέρον να μην παρεμβληθεί τρίτο κράτος μεταξύ των οικείων κτήσεων τους δυτικά του ποταμού Αξιού και δηλώνουν ότι θα προσφέρουν αμοιβαία βοήθεια για την εξασφάλιση κοινών συνόρων μεταξύ Ελλάδας και Σερβίας. Η συνοριακή αυτή γραμμή θα βασίζεται στην αρχή της πραγματικής κατοχής και θα ξεκινά από τις ψηλότερες κορυφές της οροσειράς Κάμνα, καθορίζοντας το λεκανοπέδιο του Άνω-Σκούμπι, θα παρακάμπτει τη λίμνη Άχριδα, θα συναντά τη δυτική όχθη της λίμνης Πρέσπα, θα διέρχεται πλησίον του Ραχαμανλή, θα ακολουθή τη γραμμή διαχωρισμού των υδάτων μεταξύ του ποταμού Εριγώνος και της Μογγλενίτσας και θα καταλήγει στον ποταμό Αξιό, σε απόσταση τριών χιλιομέτρων νότια της Γευγέλης».

¹⁷⁹ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 21^{ης} Ιουνίου 1913.Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σ.σ.444-445.

¹⁸⁰ Παρατίθεται στο Δ.Πουρνάρα, Ελευθέριος Βενιζέλος, τόμος β', σελ.31, (έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική)

Το 4^ο άρθρο προέβλεπε ότι τα σερβοβουλγαρικά και τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα θα ορίζονταν σύμφωνα με την αρχή της πραγματικής κατοχής και της ισορροπίας μεταξύ των τριών κρατών.

Τέλος το 7^ο άρθρο υποχρέωνε την Ελλάδα να προσφέρει όλες τις αναγκαίες ευκολίες και να εγγυηθεί για μια περίοδο πενήντα ετών την πλήρη εμπορική ελευθερία των εξαγωγών και των εισαγωγών από το λιμάνι της Θεσσαλονίκης και δια των σιδηροδρομικών σταθμών προς Σκόπια και Μοναστήρι. Η ελευθερία αυτή θα είναι όσο τον δυνατόν ευρύτερη, αρκεί μόνο να συμβιβάζεται με την πλήρη και ολοκληρωτική άσκηση της Ελληνικής κυριαρχίας.¹⁸¹

Η στρατιωτική ΕλληνοΣερβική σύμβαση περιείχε 13 άρθρα και υπογράφηκε παράλληλα με την πολιτική συνθήκη, προβλέποντας ότι:

« Σε περίπτωση πολέμου μεταξύ τους ενός από των Συμμάχων κρατών και τρίτης δύναμης υπό τις περιστάσεις που προβλέπονται από την πολιτική συνθήκη, η σε περίπτωση αιφνιδιαστικής επίθεσης αξιόλογων δυνάμεων (τουλάχιστον δύο μεραρχιών) του Βουλγαρικού στρατού κατά του Ελληνικού ή του Σερβικού, τα δύο κράτη (Ελλάδα και Σερβία) υπόσχονται αμοιβαία στρατιωτική βοήθεια, η Ελλάδα με το σύνολο των ενόπλων δυνάμεων της ξηράς και της θάλασσας και η Σερβία με όλες τις χερσαίες δυνάμεις της».

Το δεύτερο άρθρο της συνθήκης όριζε ότι:

«Κατά την έναρξη των εχθροπραξιών, οποιαδήποτε στιγμή και αν ξεσπάσουν, η Ελλάδα αναλαμβάνει την υποχρέωση να συγκεντρώσει 90.000 άνδρες στην περιοχή μεταξύ του Παγγαίου όρους, της Θεσσαλονίκης και της Γουμένισσας, και η Σερβία στρατό 150.000 μάχιμων ανδρών στην περιοχή Γευγέλης, Βέλες, Κουμάνοβο, Πιρότ. Επιπλέον η Ελλάδα υποχρεώνεται να έχει συγχρόνος το στόλο της στο Αιγαίο έτοιμο για δράση»¹⁸².

Στο όγδοο άρθρο κατοπιρίζονταν ο στρατιωτικός στόχος της Συμμαχίας νοηματοδοτώντας ταυτόχρονα και την φύση της ακολουθητέας στρατιωτικής στρατηγικής- άμεση προσέγγιση με εκμηδένιση της στρατιωτικής ισχύος του αντιπάλου.

« Των στρατιωτικών επιχειρήσεων των συμμάχων στρατών Ελλάδος και Σερβίας εχουσών ως τελικόν σκοπόν την καταστροφήν των στρατιωτικών δυνάμεων της Βουλγαρίας,[...]»¹⁸³.

Η Ελληνο-Σερβική συνθήκη συμμαχίας κρυσταλλώνονταν στην στρατιωτική σύμπραξη των δύο κρατών για την εξισορρόπηση του ισχυρότερου περιφερειακού συντελεστή,(συγκριτικά με τους συντελεστές στρατιωτικής ισχύος των τριών κρατών, η Ελλάδα διέθετε 120 χιλιάδες στρατό, η Σερβία 240 χιλιάδες και η Βουλγαρία 340 χιλιάδες)¹⁸⁴, μέσω της εκμηδένισης της στρατιωτικής του ισχύος με απότοκο την οριστική διανομή των εδαφικών περιοχών της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και συνεπακόλουθα την αναβάθμιση της θέσης και του ρόλου των δυο κρατών στο υποσύστημα των Βαλκανίων, εγκαθιδρύοντας ένα βιώσιμο σύστημα ισορροπίας ισχύος. Η αέναη ανάγκη της Ελλάδος για εξεύρεση και διασφάλιση συντελεστών εξωτερικής εξισορρόπησης,(στρατιωτική ισχύ Σερβίας), με απότοκο την ανάσχεση του ισχυρότερου περιφερειακού κρατικού δρώντα, καταδεικνύεται στην ακόλουθη

¹⁸¹ Ολόκληρο το κείμενο της ΕλληνοΣερβικής συνθήκης συμμαχίας παρατίθεται στη Βίβλο Ελευθέριου Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 580-583. Στα εδάφια που παραθέτουμε έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική.

¹⁸² Παρατίθεται στο Σ.Μελά, Οι Πόλεμοι 1912-1913, σ.σ.443-444, έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική.

¹⁸³ Παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Ο Συμμαχικός Πόλεμος κατά των Βουλγάρων,σελ.36.

¹⁸⁴ Βλέπε Π.Γ. Καγιά, Χωρίς φόβο και πάθος η Μεγάλη Ιδέα, σελ.72.

συνομιλία μεταξύ του Ε.Βενιζέλου και του αντιστράτηγου Θ.Πάγκαλου,(σ.σ. Η συνομιλία του Βενιζέλου με τον Πάγκαλο έγινε το 1913, πριν αρχίσει ο ΕλληνοΒουλγαρικός πόλεμος).

«Κατά τη διάρκεια των προστριβών μας με τους Βουλγάρους, ευρισκόμενους στην Αθήνα με ολιγοήμερη άδεια μετέβη μετά από πρόσκληση στην οικία του Προέδρου της Κυβερνήσεως, Βενιζέλου. Ο Βενιζέλος μου έθεσε το εξής ερώτημα, το οποίο με εξέπληξε : « Ποια είναι η γνώμη σου, μπορούμε να τα βγάλουμε πέρα σε περίπτωση πολέμου με τους Βουλγάρους; ».

Απάντησα στον Πρωθυπουργό τα εξής : «Η ερωτησή σας, κύριε πρόεδρε με εκπλήσει, διότι δεν πιστεύω να υπάρχει άνθρωπος, όχι στρατιωτικός, αλλά απλώς έχων το κοινό νούν, ότι είναι δυνατόν η Ελλάδα μεμονομένη να μονομαχήσει σήμερα με τη Βουλγαρία. Κατά τη γνώμη μου, η ήττα μας θα ήταν αναπόφευκτη, ταχεία και συντριπτική. Μη λησμονείτε, κύριε πρόεδρε, ποία ήταν η κατάσταση του Ελληνικού στρατού πριν δύο ετών, όταν είλθατε στην Αθήνα. Παρά τις προσπάθειες της επαναστάσεως του Ζορμπά και την όντως πολύτιμη εργασία της Γαλλικής στρατιωτικής αποστολής, δεν ήταν δυνατό εντός έτους να οργανωθεί εκ του μηδενός στρατός αντάξιος των προσδοκιών του έθνους».

Ο Βενιζέλος μου παρατήρησε :

« Και όμως υπάρχουν διακεκριμένοι αξιωματικοί, οι οποίοι έχουν αντίθετη γνώμη, στηριζόμενοι στον ενθουσιασμό και το ανώτερο φρόνημα το οποίο επέδειξε ο στρατός κατά τον πρόσφατο τερματισθέντα ΕλληνοΤουρκικό πόλεμο».

Στα παραπάνω απάντησα :

«Αυτό είναι πλάνη κύριε πρόεδρε, γιατί κατά τον Τουρκικό πόλεμο δεν συναντήσαμε σοβαρό εχθρό. Ο στρατός μας επέδειξε, αναντιρρήτως, υπέροχη γενναιότητα, αλλά πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι πάντοτε είμασταν τετραπλάσιοι αριθμητικώς και με μεγάλη υπεροχή σε πυροβολικό και υλικά πολέμου. Κατ'εμε ο Τουρκικός πόλεμος ήταν μια εξαιρετική εύνοια της τύχης για την Ελλάδα, γιατί χρησίμευσε ως προπαρασκευαστικό σχολείο για τον υστερούντα σε εκπαίδευση και πολεμική πείρα στρατό μας. Κατ'εμε ο πόλεμος αυτός, υπο τις συνθήκες που διεξήχθη, ήταν ευρείας εκτάσεως μεγάλες ασκήσεις με ένσφαιρα πυρά και είχε ως αποτέλεσμα ο σημερινός στρατός μας να είναι πολύ ανώτερος ποιοτικώς και ποσοτικώς από τον στρατό, ο οποίος διέβη την Μελούνα τον περσινό Οκτώβριο».

Μετά από λίγο ο πρωθυπουργός με ρώτησε :

«Τι φρονείς για την περίπτωση πολέμου μεταξύ ημών και των Σέρβων εναντίων της Βουλγαρίας;».

Απάντησα χωρίς δισταγμό ότι είμαι απολύτως αισιόδοξος για την περίπτωση αυτή και έχω τη γνώμη, όπως και πάντες οι συναδελφοί μου, ότι είναι απολύτως ανάγκη να γίνει το ταχύτερο ο πόλεμος αυτός, γιατί ουδέποτε θα ησυχάσουμε από το Βουλγαρικό κίνδυνο»¹⁸⁵.

Πολιτικός στόχος της Ελληνο-Σερβικής συνθήκης συμμαχίας ήταν η ανάσχεση των ηγεμονικών αξιώσεων της Βουλγαρίας μέσω της παγίωσης των τετελεσμένων, δηλαδή της επίσημης αναγνώρισης και πρόσκτησης των εδαφικών κερδών της Ελλάδος και της Σερβίας. Στις παρακάτω αναφορές κρυσταλλώνεται εναργά ο κεντρικός πολιτικός στόχος της Ελλάδος και της Σερβίας για την διατήρηση της ισορροπίας ισχύος στα Βαλκάνια.

¹⁸⁵ Παρατίθεται στο Δ.Πουρνάρα, Ελευθέριος Βενιζέλος, τόμος α', σελ.320,υποσημείωση 1 (έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

«Να φροντίσετε να διαπιστώσετε, με φιλική επαφή σας με τον γενικό γραμματέα του υπουργείου Εξωτερικών, αν η σερβική κυβέρνηση συμφωνεί ότι μοναδικός τρόπος διασφάλισης της μελλοντικής ειρήνης και αποτροπής της δημιουργίας υπερβολικά μεγάλης Βουλγαρίας, ικανής να επιτεθεί στο προσεχές μέλλον κατά της Ελλάδας και της Σερβίας, θα ήταν η σύναψη ειλικρινούς συμφωνίας Σερβίας και Ελλάδας, η οποία θα προσέφερε στο Βελιγράδι και οικονομικά πλεονεκτήματα. Η συμφωνία θα πρέπει να συναφθεί αμέσως και να έχει ως σκοπό να εγγυηθούν οι δύο πλευρές την παραμονή υπό την κυριαρχία τους των εδαφών, που είχαν κατακτήσει οι οικείοι στρατοί. Να μεριμνήσετε να φανεί ότι το διάβημά σας είναι προσωπικό, έτσι ώστε το πρώτο μυστικό διάβημα να προέλθει από τη Σερβία»¹⁸⁶.

« Πρωθυπουργόν Βενιζέλον. Λονδίνον

»Ανακοινώ υμιν τα μεταξύ του Πρίγκηπος Νικόλαου και του Διαδόχου της Σερβίας, διαμειφθέντα χθές εν Θεσσαλονίκη.[...] Διάδοχος,(της Σερβίας), πρωτίστως επιθυμεί να μάθῃ,εάν ἔχωμεν ἔλθῃ εἰς συμφωνίαν πρὸς Βουλγάρους, ὅσον ἀφορᾷ ἀμοιβαίας παραχωρήσεις εδαφῶν καὶ ἰδίᾳ εἰς ἀπεφασίσαιμεν παραχώρησιν αὐτοῖς Φλωρίνης, εἰς ἀντάλλαγμα ἄλλων περιοχῶν, ας διεκδικούμεν. Μέγιστος φόβος Σέρβων εἶναι, μήπως εἴμεθα διατεθειμένοι νὰ παραχωρήσωμεν εἰς Βούλγαρους εδάφη ἐπὶ δεξιᾷς ὀχθῆς Αἰίου. Σέρβοι οὐδεμίαν αἰσθάνονται υποχρέωσιν νὰ κάμωσι παραχωρήσεις εἰς Βουλγάρους. Ἰσχυρίζονται, ὅτι Βούλγαροι δὲν ἐτήρησαν ὅρους Συμμαχίας τῶν, οὐδεμίαν προσέφεραν αὐτοῖς Στρατιωτικὴν συνδρομὴν κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον, οὐδὲ ὑπεστήριξαν αὐτοὺς εἰς ζήτημα λιμένος ἐν Ἀδριατικῇ.[...] Οἱ Σέρβοι βαρέως φέρουν τὴν ἀκατάσχετον μανίαν τῆς Βουλγαρίας νὰ ἀποκτήσῃ εδάφη εἰς βάρος Συμμάχων τῆς. Ο Διάδοχος προσέθεσε : Βούλγαροι νομίζουν, ὅτι Σερβία καὶ Ἑλλάς ἐπολέμησαν ἀποκλειστικῶς πρὸς ὄφελος Βουλγαρίας...».

»Ανώτερος Στρατιωτικὸς Διοικητὴς Μακεδονίας Νικόλαος.»

»Αθήναι 12.1.1913. Υπουργὸς Εξωτερικῶν Κορομηλάς.¹⁸⁷

« Α.Β.Υ. Πρίγκιπα Νικόλαον. Θεσσαλονίκην

» Ἐκ τηλεγραφήματος Ὑμῶν, σχετικὸν πρὸς διέλευσιν ἐκ Θεσσαλονίκης τοῦ Διαδόχου Σερβίας, σπεύδω νὰ φέρω εἰς γνῶσιν Ὑμετέρας Β. Ὑψηλότητος, ὅτι ὁ ἐνταῦθα Πρέσβυς τῆς Σερβίας ἔκαμε τελευταίως συζήτησιν δια συνεννόησιν Ἑλλάδας- Σερβίας. Λόγου γενομένου περὶ διανομῆς ἀπελευθερωθέντων εδαφῶν, Πρέσβυς εἶπεν, ὅτι κατὰ γνώμην του, δεδομένης ἀδυναμίας ἐκ μέρους Σερβίας καὶ Βουλγαρίας νὰ ἀποσυρθῶσιν ἐξ' εδαφῶν, ἅτινα κατέχουσι, τὸ καλύτερον ἴσως θὰ ἦτο, ὅπως ἕκαστον Βαλκανικῶν Κρατῶν διατηρήσῃ πᾶν, ὅτι ἤδη κατέχει. Οὕτως ἀποκαθίσταται μεταξύ αὐτῶν ἰσορροπία καὶ ἀποφεύγεται κίνδυνος δημιουργίας πολὺ ἰσχυρᾶς Βουλγαρίας.

»Κατόπιν ἀνωτέρω, παρακαλῶ Ὑμετέραν Ὑψηλότητα μεριμνήσῃ περὶ συναντήσεώς Της μετὰ τοῦ Σέρβου Διαδόχου».

»Αθήναι 7.2.1913. Υπουργὸς Εξωτερικῶν Κορομηλάς¹⁸⁸.

¹⁸⁶ Τηλεγράφημα τοῦ ἑλλήνα Υπουργοῦ Εξωτερικῶν, Λ.Κορομηλά στον ἑλληνα πρέσβη στο Βελιγράδι,κ.Αλεξανδρόπουλου,9.3.1912. Παρατίθεται στο Ἐντουαρ Ντριο, Ἑλλάδα καὶ Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, σελ.95.

¹⁸⁷ Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.134.

¹⁸⁸ Ibid, σελ.135.

Εν κατακλείδι αναδεικνύεται ότι η Βαλκανική συμμαχία συνιστούσε μια εξαιρετικά ιδιότυπη περίπτωση διμερών τυπικών η άτυπων αμυντικών και επιθετικών συμφωνιών. Από τη μια πλευρά υπήρχε το κοινό συμφέρον που υπαγόρευε την κατάληψη-κατοχή των εδαφών της Ευρωπαϊκής Τουρκίας με μια κοινά συντονισμένη στρατιωτική ενέργεια, ενώ από την άλλη πλευρά ο κάθε εταίρος είχε τις δικές του εθνικές επιδιώξεις που στις περισσότερες περιπτώσεις ήταν αλληλοσυγκρουόμενες, (λόγω του αναμφίλεκτου γεγονότος ότι οι εθνικοί πληθυσμοί του εκάστοτε κράτους, ήταν διεσπαρμένοι σε πολλαπλές εδαφικές περιοχές της Ευρωπαϊκής Τουρκίας οι οποίες δεν διέθεταν κοινά σύνορα με τις εθνικές τους επικράτειες, γι' αυτό και η απελευθέρωση από τον τουρκικό ζυγό δεν συνέπιπτε πάντα με την πραγματοποίηση των εθνικών τους πόθων,-για παράδειγμα οι ελληνικοί πληθυσμοί της Αν.Μακεδονίας και της Θράκης δέχτηκαν σαν απελευθερωτή τους τον Βουλγαρικό και όχι τον Ελληνικό στρατό με κίνδυνο να υπεισέλθουν σε ένα νέο καθεστώς τυραννίας). Ο κύριος λόγος για την δημιουργία της Συμμαχίας, ήταν η Τουρκική απειλή και το συνεπακόλουθο αίσθημα φόβου που δημιουργούσε στα βαλκανικά κράτη. Μετά την εξάλειψη της Τουρκικής απειλής η διατήρηση της Βαλκανικής συμμαχίας ήταν αμφίβολη, εφόσον δεν υπήρχαν κοινά συμφέροντα και στόχοι των μελών που θα μετουσιώνονταν σε αποτελεσματικές επιχειρησιακές πολιτικές. Για παράδειγμα, κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων για την σύναψη συνθήκης ειρήνης με την Τουρκία, κατέστη ορατή η αδυναμία των μελών της να υπεισέλθουν σε ένα consensus αναφορικά με τους όρους και τα μέτρα για την διανομή των κατακτηθέντων εδαφών, γεγονός που κρυσταλλώθηκε στους όρους της Συνθήκης Ειρήνης του Λονδίνου, 17/30 Μαΐου 1913.

Τοιουτοτρόπως οι ηγεμονικές πολιτικές επιδιώξεις της Βουλγαρίας και η αλαζονική πολιτική της συμπεριφορά συνώθησε τους δυο συνδαιτυμόνες της, Ελλάδα-Σερβία, στην συγκρότηση αμυντικής συμμαχίας με αντικειμενικό στόχο την εκπλήρωση του κοινού τους πολιτικού στόχου, δηλαδή την πλήρη και οριστική διανομή των διαμφισβητούμενων, από την Βουλγαρία, εδαφικών κερδών του Α' Βαλκανικού πολέμου. Και στις δυο ιστορικές περιπτώσεις των Βαλκανικών πολέμων, τα κίνητρα που συνώθησαν στην σύναψη συμμαχιών ήταν:

α) τα διλήμματα ασφαλείας των Βαλκανικών κρατών,

β) η άνιση ανάπτυξη, δηλαδή η Ελλάδα και η Σερβία συνασπίστηκαν για να αποτρέψουν την ενδεχόμενη εδαφική μεγέθυνση της Βουλγαρίας και κατ'επέκταση την άσκηση ηγεμονικού ρόλου στα Βαλκάνια,

«[...] Αλλ' ενώ η Ελλάς, δίκαια, καθώς πάντοτε, συμφώνους έχουσα και τους δύο άλλους των συμμάχων, ηθέλησε φιλικήν την διανομήν του απελευθερωθέντος εδάφους, κατά λόγον των δικαιωμάτων εκάστου, προτείνασα και την υπό διαιτησίας κρίσιν των διαφορών, άπληστος σύμμαχος, η Βουλγαρία, αρνηθείσα πάσαν συνεννόησιν και διαιτησίαν, επεζήτησε να σφετερισθή κατά το πλείστον μόνο αυτή τους καρπούς της κοινής νίκης, ούτε δικαιώματα εθνολογικά αναγνωρίζουσα είς τους άλλους, ούτε τας θυσίας αυτών, ούτε ουδεμίαν άλλην λογικήν ανάγκην ισορροπίας[...] Ενώπιον της αχαρακτρίστου ταύτης συμπεριφοράς της Βουλγαρίας το καθήκον των λοιπών συμμάχων ήτο σαφώς διαγεγραμμένον. Επεβάλλετο είς αυτούς, πυκνούντες την τάξιν, να διατηρήσωσι την ενωσίν των, όπως ανταπεξέλθωσι κατά της ακορέστου πλεονεξίας της τέως συμμάχου και αμυνθώσιν υπερ των ζωτικών αυτών συμφερόντων, πλήττοντες τας αξιώσεις προς ηγεμονίαν και

ασφαλίζοντας την ισορροπία μεταξύ των κρατών του Αίμου, τόσο αναγκαία δια την ειρηνικήν αυτών συμβίωσιν»¹⁸⁹.

γ) ζητήματα κατανομής ισχύος τα οποία συναρτούνται με τη θέση και τον ρόλο ενός κράτους εντός του Διεθνούς Συστήματος- π.χ. η αιτιολόγηση του Ε.Βενιζέλου για τη συμμετοχή της Ελλάδος στους Βαλκανικούς πολέμους.

«[...] Το Ελληνικόν έθνος ζητεί και αξιοί μετά των συμμάχων, όπως εν τη Ελληνική Χερσονήσω αποκατασταθή αληθής ισορροπία, επί τη βάσει των αρχών της εθνογραφίας, συνδυαζόμενης αναγκαίως προς τας περιστάσεις τας γεωγραφικάς. Ο αντίπαλος της σήμερον, ο σύμμαχος της χθές, ηξίου να εγκαθιδρύση επί της Χερσονήσου ταύτης ηγεμονίαν· ηγεμονίαν, εις την οποίαν δεν εδικαιούτο ν' αποβλέπη δι' ουδένα λόγον, ούτε βεβαίως λόγω ανωτέρου πολιτισμού από τους άλλους λαούς τους συνοίκους, αλλ' ούτε καν λόγω υπεροχής αριθμητικής εθνικής»¹⁹⁰.

3.6.3. Επιδίωξη αποφασιστικών μαχών για την επίτευξη των πολιτικών στόχων

Στην επίτευξη των πολιτικών στόχων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής συνώθησαν, σε μεγάλο βαθμό, οι στρατιωτικές επιτυχίες του Ελληνικού στρατού σε μια σειρά αποφασιστικών μαχών, επαληθεύοντας τα ακόλουθα αξιώματα της Στρατηγικής θεωρίας:

- α) ο πόλεμος αποτελεί συνέχεια της πολιτικής με την προσθήκη και άλλων μέσων¹⁹¹,
- β) ο κεντρικός στόχος της στρατιωτικής στρατηγικής είναι η εξασφάλιση του νικηφόρου-επιτυχούς αποτελέσματος στο τακτικό επίπεδο¹⁹².

Το πεδίο της μάχης συνιστά την ύψιστη δοκιμασία για το στρατιωτικό δόγμα του εκάστοτε αντιμαχόμενου κράτους. Δηλαδή αξιολογείται ο βαθμός της στρατηγικής αποτελεσματικότητας¹⁹³, του στρατιωτικού δόγματος ως προς την πραγμάτωση ή μη των αξονικών λειτουργιών που καλείτε να επιτελέσει- όπως είναι ο στρατηγικός προσανατολισμός, οι κατευθυντήριες γραμμές για τη διαμόρφωση πολιτικής και η πολιτική κινητοποίηση, η καθοδήγηση των ενόπλων δυνάμεων, η αποτροπή και η αντιμετώπιση των πιθανών και των πραγματικών απειλών, η διαφύλαξη και ενίσχυση των αμυντικών συμμαχιών, η μετάδοση ελκυστικών διανοημάτων και αποδεκτών νομιμοποιητικά ιδεολογιών σε τρίτα κράτη.

Ο Ε.Βενιζέλος αναγνωρίζοντας την μείζονα σημασία της στρατιωτικής ισχύος για την επίτευξη του αέναου εθνικού στόχου, (ανεξαρτησία ομοεθνών και εδαφική ολοκλήρωση του ελληνικού έθνους), την αναγόρευσε σε θεμελιώδη πυλώνα-μέσο της Υψηλής του Στρατηγικής.

¹⁸⁹ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Ιουνίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σελ.427.

¹⁹⁰ Ibid, σ.σ. 425-426.

¹⁹¹ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Κλαούζεβιτς: «ο πόλεμος δεν είναι απλά μια πολιτική ενέργεια-συμπεριφορά αλλά ένα πραγματικό πολιτικό μέσο, μια συνέχεια της πολιτικής επικοινωνίας-δράσης, η οποία διεξάγεται με άλλα μέσα». «Ο πόλεμος είναι απλή συνέχεια της πολιτικής δράσης, με την προσθήκη και άλλων μέσων». Clausewitz, On War, σ.σ.87 &605.

¹⁹² «Η Στρατηγική είναι η χρήση των μαχών για τον σκοπό του πολέμου». Μείζον στόχος της Στρατηγικής είναι η διασφάλιση-απαίτηση ότι η «νίκη θα πρέπει πραγματικά να έχει ολοκληρωθεί-επιτευχθεί» Ibid, σ.σ.177 & 267.

¹⁹³ Ως στρατηγική αποτελεσματικότητα ορίζουμε το καθαρό όφελος που αποφέρει-αποδίδει η διαδικασία και το αποτέλεσμα μιας αμυντικής ή επιθετικής Υψηλής ή στρατιωτικής στρατηγικής ή ενός επιθετικού, αμυντικού ή αποτρεπτικού στρατιωτικού δόγματος. Για εκτενή ανάλυση βλέπε C.Gray, Weapons don't make War, σ.σ.10-12.

«Και έχω καθήκον, αξιότιμε Βουλευτά εκ Κερκύρας,(Γ.Θεοτόκης), να ισχυρισθώ από του βήματος τούτου ότι, αν κατά το παρελθόν είχομεν στρατόν και στόλον και αν υπήρξαν περίοδοι τινες εργασίας υπέρ των στρατιωτικών δυνάμεων της χώρας, και δεν παραγνωρίζω την εργασίαν υμών κατά το έτος 1884, νομίζω, δια το ναυτικόν, αν, λέγω, είχομεν στρατόν και ναυτικόν, ουδέποτε όμως οι κυβερνήσαντες την Ελλάδα- και ομιλώ περί ζώντων- ενεπνεύσθησαν από την βαθείαν πεποίθησιν, υπο της οποίας ενεπνεόμην εγώ, αλλά πολύ πρότερον, ότε έδρων εν στενωτέρω κύκλω, υπό της βαθείας πεποιθήσεως ότι αι στρατιωτικάί δυνάμεις της Ελλάδος, ο στρατός και ο στόλος αυτής, θα είναι εκείναι, αι οποίαι θα λύσωσι μιαν ημέραν το εθνικόν ημών ζήτημα. Είχομεν στρατόν και στόλον, διότι αποτελούμεν Κράτος· και ηδυνάμεθα να μη έχωμεν; Είχομεν στρατόν και στόλον περίπου καθ'όν τρόπον είχομεν και δημόσια χρέη, αφού είμεθα Κράτος σεβόμενον ευατό. Αλλ' η πεποίθησις ότι από την στρατιωτικήν σύνταξιν θα εξηρτάτο η λύσις των εθνικών ημών ζητημάτων, η πεποίθησις αύτη η βαθεία δεν υπήρχεν εις τους κυβερνήσαντας την Ελλάδα· ομιλώ περί των παρόντων, ομιλώ ειδικώτερον περί του αξιότιμου Βουλευτού εκ Κερκύρας, ότι από του βήματος τούτου αναγκάζομαι να ομιλήσω προσωπικώς, αμυνόμενος και ανταπαντών εις γενόμενον βαρύν υπαινιγμόν του»¹⁹⁴.

Για το λόγω αυτό θα εξετασθούν ενδεικτικά ορισμένες αποφασιστικές μάχες, του Α' και Β' Βαλκανικού πολέμου, για την διερεύνηση της αποτελεσματικότητας της Ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής, την εφαρμογή του στρατιωτικού δόγματος και την επιλογή-υιοθέτηση των εναλλακτικών όψεων της στρατιωτικής στρατηγικής που εφαρμόσθησαν κατά περίπτωση σε σχέση με την διαμορφωθείσα ισορροπία στρατιωτικής ισχύος στο επίπεδο του θεάτρου του πολέμου.

3.6.3.1. Μάχες Σαρανταπόρου και Ιωαννίνων (Α' Βαλκανικός Πόλεμος)

Από τον Α' Βαλκανικό πόλεμο θα εξετασθούν οι μάχες του Σαρανταπόρου, (9.10.1912) και των Ιωαννίνων,(19.2.1913), λόγω της στρατηγικής τους σημασίας για την μετέπειτα εξέλιξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων και της ιδιαίτερης βαρύτητας που ενείχαν,(επρόκειτο για ισχυρές οχυρωματικές τοποθεσίες), στο ηθικό-φρόνημα και στην συνοχή του τουρκικού στρατού,(δηλαδή στον βαθμό της στρατηγικής του αποτελεσματικότητας).

Ο αντιστράτηγος Θ.Πάγκαλος ανέφερε ότι η μάχη του Σαρανταπόρου:

«είναι η μόνη μάχη του Τουρκικού πολέμου, η οποία είναι άξια ερεύνης από στρατιωτική άποψη».

«Εις το Σαραντάπορο «Νενικήσαμε» διότι δεν ήταν δυνατό και να ηττηθούμε, αλλά εφόσον γράφουμε στρατιωτική ιστορία πρέπει να κρίνουμε τα πράγματα κατά την αξία και όχι υπό το κράτος των ενθουσιασμών και των αλαλαγμών της νίκης». «Όπως ορθά υποστήριξε ο Στρατηγός Ντεμπινέ, [...], η νίκη στο Σαραντάπορο ως και οι λοιποί θρίαμβοι των Βαλκανικών πολέμων δεν οφείλονται ούτε στη Γερμανική ούτε στη Γαλλική στρατηγική, αλλά αποκλειστικά στους κατώτερους Έλληνες αξιωματικούς και οπλίτες, οι οποίοι ήταν οπλισμένοι με το πανίσχυρο ηθικό ελατήριο της Μεγάλης Ιδέας και της θυσίας του Κων/νου Παλαιολόγου»¹⁹⁵.

Στην εν λόγω μάχη εφαρμόσθηκε επιθετική στρατηγική άμεσης προσέγγισης με χρήση ελιγμού¹⁹⁶. Στρατιωτικός στόχος ήταν η εκμηδένιση των τουρκικών δυνάμεων

¹⁹⁴ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 2ας Μαρτίου 1913.Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α',σελ.417.

¹⁹⁵ Θ.Πάγκαλου, Απομνημονεύματα,τόμος α', σ.σ. 164-165.

¹⁹⁶ Με την εφαρμογή ενός ελιγμού στο τακτικό ή στο επιχειρησιακό επίπεδο, επιτυγχάνεται η ταχεία και ομαλή συγκέντρωση, διασπορά, αποδέσμευση και μεταφορά ενός μέρους ή και του συνόλου των

και πολιτικός στόχος η ταχεία κατάληψη της Θεσσαλονίκης, περιοχής στρατηγικής σημασίας για την περαιτέρω ευόδωση των επιχειρησιακών επιθετικών δράσεων του Ελληνικού στρατού. Η ανωτέρω στρατηγική επιλογή συνεπικουρούνταν και από την συντριπτική υπεροχή στρατιωτικής ισχύος των ελληνικών δυνάμεων έναντι των αντίστοιχων τουρκικών στο αποφασιστικό τακτικό πεδίο της μάχης¹⁹⁷.

«Η αριθμητική υπεροχή στο Ελληνικό μέτωπο ήταν συντριπτική υπέρ υμών. Ο Ελληνικός στρατός ήταν τουλάχιστον τετραπλάσιος αριθμητικά του Τουρκικού, διαθέτοντας επιπλέον μια ταξιαρχία ιππικού, ενώ οι Τούρκοι στερούνταν παντελώς σχεδόν τούτου. Το Γενικό Επιτελείο του Τουρκικού στρατού, κατ'ορθή εκτίμηση των Δυνάμεων των Συμμάχων, συγκέντρωσε το πλείστο των δυνάμεων του στο μέτωπο της Ανδριανουπόλεως έναντι των Βουλγάρων 25.000-30.000 χιλ. συγκεντρώθηκαν περί το Μοναστήρι, υπο τη διοίκηση του στρατηγού Ρίζα-πασσά έναντι των Σέρβων και 14.000-15.000 χιλ. έναντι του Ελληνικού στρατού παρά τα Σέρβια, υπό τη διοίκηση του στρατηγού του 3^{ου} σώματός Ταξίν-πασσά. Ενώπιον αυτής της κατάστασης,[...], ο Τούρκος Αρχιστράτηγος, ορθός κατ'εμε, αποφάσισε να αντιτάξει την πρώτη γραμμή άμυνας εις την στενωπό του Σαρανταπόρου. Η θέση του Σαρανταπόρου ήταν ισχυρότατη φυσικώς και εθεωρείτο σχεδόν απόρρητη για προσβολή κατά μέτωπο, εφόσον είχε ενισχυθεί και με τεχνικά οχυρωματικά έργα, πυροβολεία και χαρακώματα. Κατά τις πληροφορίες του Επιτελείου μας, οι οποίες απεδείχθησαν ακριβείς, επι της νότιας εισόδου της στενωπού, οι Τουρκικές δυνάμεις ανέρχονταν σε 12.000 περίπου άνδρες με 28 πυροβόλα. Η Ανώτατη Ελληνική Διοίκηση είχε το πλεονέκτημα να έχει άριστες πληροφορίες, χάρις στον Ελληνικό πληθυσμό και τους πολυάριθμους πράκτορες και κατασκόπους,[...]».

«Εκτός της διατάξεως περί της IV μεραρχίας, η διαταγή των επιχειρήσεων,(από το Ελληνικό Γενικό Στρατηγείο),ήταν ελαττωματική και σχετικά με την κατανομή των δυνάμεων και με τον στρατηγικό ελιγμό, ο οποίος επιβαλλόταν από την όλη κατάσταση. Εκ των προαναφερθέντων, ο αντικειμενικός σκοπός του Γενικού Στρατηγείου καθωριζέτο σαφώς. Ήταν η εκμηδένιση του παρα του Σαρανταπόρου εχθρού και η οσονδήποτε τάχιστη προέλαση προς κατάληψη της Θεσσαλονίκης. Η κατάληψη της πόλεως αυτής, εκτός της στρατηγικής, είχε και μέγιστη πολιτική σημασία, ένεκα των όρων υπό τους οποίους η Ελλάδα λάμβανε μέρος στον πόλεμο, (ακαθόριστα εδαφικά ζητήματα). Για την εκμηδένιση του εχθρού, η διαταγή των επιχειρήσεων προέβλεπε την τακτική κύκλωση δια της IV

στρατιωτικών δυνάμεων για την αξιοποίηση αναφυόμενων πλεονεκτημάτων, την εκμετάλλευση του επιτυχούς αποτελέσματος σε μια μάχη ή τον μετριασμό των αποτελεσμάτων μιας ήττας, καθώς και για την ενίσχυση των σημείων τρωτότητας. Σε μερικές περιπτώσεις, δύναται να χρησιμοποιηθεί και ο όρος στρατηγικός ελιγμός επειδή αναπόδραστα ένας επιτυχής ελιγμός στο τακτικό, ή ιδιαίτερα στο επιχειρησιακό επίπεδο της στρατιωτικής στρατηγικής, αντανakλάτε άμεσα ή έμμεσα,(λόγω της κάθετης διάστασης των επιπέδων της Υψηλής Στρατηγικής), στο επίπεδο της Υψηλής Στρατηγικής. Βλέπε σχετικά, J.Collins, Military Strategy, σ.σ. 83& 88.

¹⁹⁷ Ο Κ.Πραΐς αναφέρει σχετικά: «Είνε ήδη προφανές ότι το Τουρκικόν Γενικόν Επιτελείον εν Θεσσαλονίκη-υπο την αρχηγία του αρχιστράτηγου των δυτικών στρατιών Αλή Ριζά πασσά- είχε κάμει πλείστους κακούς υπολογισμούς όσον αφορά τας αντιμετώπους δυνάμεις[...] Επί πλέον υπελλόγισαν τον αριθμό των Ελληνικών στρατευμάτων εις 80 χιλιάδας άνδρας, ενώ οι Έλληνες είχαν ήδη κινητοποιήσει στράτευμα 120 χιλιάδων ανδρών. Προ του πέρατος όμως της εκστρατείας χάρις εις την πατριωτικήν ορμήν των εφέδρων και των εθελοντών εκ του εξωτερικού, η Ελλάς ενέδυσσε και εξώπλισε στράτευμα 240 χιλιάδων ανδρών. Η αριθμητική αυτή υπεροχή των Ελλήνων εγκαίρως εγένετο αντλήπη παρα των Τούρκων, αποτέλεσμα δε τούτου ήτο ότι ο Χασάν Φαχσίν πασσάς συστηματικώς ενισχύετο δια νέων αποστολών εκ Μικράς Ασίας». Παρατίθεται στο Κρωφορδ Πραΐς, Οι Βαλκανικοί Αγώνες,σελ.42.

μεραρχίας στο Σαραντάπορο και τον στρατηγικό ελιγμό της VII μεραρχίας διά Πέτρας, Κατερίνης προς την κοιλάδα του Αξιού»¹⁹⁸.

Αξιολογώντας το αποτέλεσμα της μάχης, ο αντιστράτηγος Θ.Πάγκαλος, εστιάζεται στα κρίσιμα στρατιωτικά σφάλματα της ελληνικής στρατιωτικής ηγεσίας στο τακτικό πεδίο με συνεπακόλουθο το υψηλό κόστος σε έμψυχο δυναμικό.

«Δια το σφάλμα αυτό, της χρήσεως του πυροβολικού στη μάχη του Σαρανταπόρου, εγράφησαν αρκετές κρίσεις, και ελέχθησαν ακόμη περισσότερα. Το πρωταρχικό σφάλμα ήταν ότι διατέθηκε ολόκληρο το πυροβολικό υπό μία διοίκηση. Ο στρατηγός Παρασκευόπουλος, όστις ήτο αρχηγός του πυροβολικού, δια μακράς εκθέσεώς του ανέφερε τους λόγους για τους οποίους το Ελληνικό πυροβολικό εβράδυνε να λάβει μέρος στο αγώνα. Εις στα απομνημονεύματά του, ο αείμνηστος Παρασκευόπουλος, αναφέρει επί λέξει τα εξής :

«Κατά τη μάχη αυτή με διαταγή του Επιτελείου ολόκληρο το πυροβολικό ετέθη υπο τις διαταγές μου. Κατά την υπό του Επιτελείου ενεργηθείσα, την παραμονή της μάχης, αναγνώριση, φαίνεται ότι τούτο επλανήθει εν τισι, ίσως και ο Αυστριακός χάρτης, ο αλλώστε εν πολλοίς ελλειπής, συνετέλεσε σε αυτό[...]».

«Περαιτέρω ο Παρασκευόπουλος αναγράφει τα εξής λίαν χαρακτηριστικά: «Υπάρχουν κάποιοι που κατακρίνουν την κατά τη μάχη αυτή ενέργεια του πυροβολικού, ως δήθεν βραδύναντος πολύ να εισέλθει στον αγώνα. Εντεύθεν το πεζικό, αφενθέν μόνο, υπέστη αδικαιολόγητες απώλειες. Τούτο είναι αληθέστατό. Αλλά η ευθύνη βαρύνει άλλους και όχι το Πυροβολικό[...] Οι απώλειες του Πεζικού οφείλονται στο πρόωρο της δοθείσας διαταγής προς την αναπτυξή του και την άκαιρη ανάμειξη του Στρατηγείου στη διαγραφή της ακολουθητέας οδού για την προσπέλασή[...] Η προχώρησης του Πεζικού, όχι μόνο άνευ ουδεμίας προπαρασκευής υπό του Πυροβολικού, αλλά ούτε και υποστηρίξεως υπό τούτου υπήρξε επιζήμια κατά την προχώρησιν. Η παντελής έλειψη συνδέσμου και εκ των άνω προς των κάτω και εκ των κάτω προς των άνω διέκρινε τη μάχη εκείνη»[...] Η αλήθεια είναι ότι οι απώλειες του Πεζικού μας από βλήματα του Πυροβολικού δεν ήταν απλώς μεγάλες. Ήταν τρομακτικές και τόσες όσες δεν παρουσιάσθηκαν σε καμία μάχη της ιστορίας, αφοτου ανακαλύφθηκε το πυροβόλο. Κατά τις στατιστικές των τελευταίων πολέμων, από το 1870 η αναλογία των απωλειών ήταν γενικός κατά μέγιστό όρο μέχρι 7% από βλήματα του Πυροβολικού και μέχρι 90% με 95% από τα πυρά του Πεζικού. Μέχρι το 1870 και κατά τον ΡωσοΓαλλικό πόλεμο παρατηρήθηκαν και 2%-3% εξ αγγεμάχων όπλων, σπαθιού και λόγχης[...] Στη μάχη του Σαρανταπόρου επί του όλου αριθμού των νεκρών και των τραυματιών οι απώλειες από τα βλήματα του πυροβολικού υπερέβησαν το 60%!!!...». Δεύτερο μεγάλο σφάλμα ήταν η ανεπάρκεια της επιμελητείας του Ελληνικού στρατού. «Εις τα Σέρβια έγινε καταφανής η μειονεκτικότητα της επιμελητείας του Στρατού μας. Η κύρια αιτία των ελλείψεων αυτών ήταν η συγκρότηση των εφοδιοπομπών και μεταγωγικών Σωμάτων με τροχοφόρα (κάρρα, σούστες κ.λ.π.). Μέχρι τη μάχη των Γιαννιτσών ο προελαύνων στρατός δεν συναντήθηκε με τις εφοδιοπομπές του και στερήθηκε σχεδόν για ένα δεκαπενθήμερο όχι μόνο τις αποσκευές του αλλά και αυτού ενίοτε του άρτου. Για την παραμονή του Γενικού Στρατηγείου στα Σέρβια είναι χαρακτηριστικά τα γραφόμενα παρα του στρατηγού Δούσμανη εις τα απομνημονεύματά του. Ο Δούσμανης αναφέρει αυτολεξεί ότι :

« Ο υποφαινόμενος και οι λοιποί αξιωματικού του Επιτελείου, με εξαίρεση τον αρχηγό του Επιτελείου,(στρατηγό Δαγκλή), ο οποίος ήταν ομοτράπεζος του

¹⁹⁸ Θ.Πάγκαλου, Απομνημονεύματα, τόμος α', σ.σ. 164-165, 167, 169-171

Βασιλέως, εμείναμε νήστες επί τρεις ημέρες τρεφόμενοι με ολίγον τείον, με γάλα κουτιού, το οποίο κατά μεγάλη συγκατάβαση και επαγγελματική ευσπλαχνία μας παρασκεύαζε ο εκ των ομοτράπεζων του Βασιλέως φίλος μας ιατρός Α.Αναστασόπουλος. Εμείναμε δηλαδή άνευ στερεάς τροφής μέχρι την επομένη της εισόδου μας στη Θεσσαλονίκη»¹⁹⁹.

Αντίστροφα η Ελληνική στρατιά στην Ήπειρο, υιοθέτησε πρωταρχικά αμυντική στρατιωτική στρατηγική με αντικειμενικό στρατιωτικό στόχο την αποτροπή-περιστολή οποιασδήποτε εχθρικής ενέργειας που θα απέληγε στην παραβίαση της μεθορίου μεταξύ Μετσόβου, Άρτας και Αμβρακικού Κόλπου²⁰⁰. Παρά ταύτα στις 6.10.1912 οι Τούρκοι επιτέθηκαν κατά των προφυλακών του δεξιού πλευρού της ελληνικής διάταξης, με επακόλουθο ο Ελληνικός στρατός,(με απόφαση του διοικητή του, αντιστράτηγου Κ.Σαπουντζάκη), ν'αναλάβει την ίδια μέρα επιθετική πρωτοβουλία καταλαμβάνοντας την Φιλιπιάδα, τη Πρέβεζα, το Μέτσοβο, τη Χειμάρρα και απωθώντας τον τουρκικό στρατό μέχρι την προκεχωρημένη γραμμή του φρουρίου των Ιωαννίνων, όπου έφτασε και στα όρια του κρίσιμου σημείου της νίκης του με άμεσο κίνδυνο την αντιστροφή της διαμορφωθείσας κατάστασης στο επίπεδο θεάτρου του πολέμου, (στην περίπτωση που επιτυγχάνονταν μια ολοκληρωτική ήττα του Ελληνικού Στρατού από τις Τουρκικές δυνάμεις)²⁰¹.

Συνακόλουθα, στις αρχές Νοεμβρίου η Ελληνική κυβέρνηση αναπροσάρμοσε τον στρατιωτική στρατηγική της Ελληνικής Στρατιάς Ηπείρου, προσδίδοντάς της επιθετικές εκφάνσεις, λόγω της επιτακτικής ανάγκης για άμεση κατάληψη των Ιωαννίνων.

Χαρακτηριστικά ο διάδοχος Κων/νος σε τηλεγράφημά του στις 22.10.1912, προς το Ελληνικό υπουργείο στρατιωτικών ανέφερε:

«Παρακαλώ όπως συστηθή εις τον στρατόν Ήπείρου ίνα εντείνη προσπάθειάς του δραστηριώτερον και προχωρήση ταχύτερον προς Ιωάννινα.Το τοιούτων θεωρώ λίαν επιβοηθητικών δια τας εν Μακεδονία επιχειρήσεις μου»²⁰².

Οι ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις προέβησαν σε μια σειρά διαδοχικών επιθετικών δράσεων, κατά το χρονικό διάστημα 1 - 3 Δεκεμβρίου 1912 και 7 - 10 Ιανουαρίου 1913, για την κατάληψη της αμυντικής τοποθεσίας του Μπιζανίου και την απελευθέρωση των Ιωαννίνων, που δεν επέφεραν κανένα αποτέλεσμα, με συνεπακόλουθο στις 10.1.1913 να μεταβεί στην Ήπειρο ο αρχιστράτηγος- βασιλιάς Κων/νος, αναλαμβάνοντας την διοίκηση της Στρατιάς (μεταβαίνοντας στην Ήπειρο ο Κων/νος είχε ως ενίσχυση και την πρώτη μεραρχία). Τελικά περί τα μέσα Φεβρουαρίου το Ελληνικό Γενικό Στρατηγείο είχε περατώσει όλες τις αναγκαίες προπαρασκευαστικές εργασίες και τις μετακινήσεις των στρατιωτικών σωμάτων για την ανάληψη της γενικής επίθεσης κατά του φρουριακού συγκροτήματος του Μπιζανίου²⁰³. Κατά το σχέδιο της επιθέσεως, το πρωί της 21^{ης} Φεβρουαρίου διεξήχθη

¹⁹⁹ Ibid, σ.σ. 164-165, 167, 169-171, 175-176.

²⁰⁰ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρετε στην ελληνική στρατιωτική ιστορία των Βαλκανικών πολέμων : «Ως κύριος αντικειμενικός σκοπός του Ελληνικού Στρατού, σε περίπτωση πολέμου με την Τουρκία, οριζόταν η συντριβή του Τουρκικού Στρατού στη Μακεδονία και η ενεργός άμυνα στην Ήπειρο μέχρι να κριθεί ο αγώνας στην Μακεδονία». Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων, 1912-1913, σελ.15.

²⁰¹ Όπως αναφέρει ο Γ. Βεντήρης οι Τούρκοι είχαν αριθμητική υπεροχή. Εναντίον των δύο μεραρχιών και 30 πυροβόλων της στρατιάς του Σαπουντζάκη οι Τούρκοι παρατάσουν τέσσερις και 100 τηλεβόλα ενώ συνεχώς ενισχύονται από τουρκικά στρατεύματα του Μοναστηρίου. Γ.Βεντήρη, Η Ελλάδα του 1910-1920, τόμος α', σελ.136.

²⁰² Ibid, σελ.136.

²⁰³ Ο Ι.Μεταξάς αναφέρει χαρακτηριστικά για τον πόλεμο στην Ήπειρο, στις 20.1.1913.

σφοδρός βομβαρδισμός από το βαρέο και πεδινό πυροβολικό εναντίων του ανατολικού τόξου της άμυνας του Μπιζανίου μέχρι Καστρίτσης. Ακολούθως την νύκτα της 21-22 Φεβρουαρίου Τουρκική αντιπροσωπεία ήλθε σε επαφή με την Ελληνική πλευρά για την διεξαγωγή διαπραγματεύσεων σχετικά με την παράδοση της πόλεως και του Τουρκικού στρατού που βρισκόταν σ' αυτήν.

Αναφορικά με την μάχη των Ιωαννίνων, ο Ι.Μεταξάς αναφέρει, (25.2.1913).

«[...] Η μάχη άρχισε από το πρωί της 19^{ης}. Όλη την 19η και την νύχτα προς τη νύχτα προς την 20η, εξακολούθησε ένας τρομερος κανονιοβολισμός· έπεσαν πάνω στο Μπιζάνι 25 χιλιάδες οβίδες! Την 20η το πρωί έγινε η γενική επίθεση. Την 20η το βράδυ είμαστε κύριοι του εχθρού. Τη νύχτα της 20η προς την 21η εξακολούθησε ο κανονιοβολισμός. Το πρωί της 21^{ης} έφθασαν δύο απεσταλμένοι του Εσάτ, αναγγέλοντας ότι παραδίδεται άνευ όρων. Το μεσημέρι της 21^{ης} ήμουν με τον Φώντα στα Ιωάννινα και υπογράψαμε με τους Τούρκους το πρωτόκολλο της παραδόσεώς τους. Το πρωτόκολλο ήταν σκληρό.

Η παράδοση έγινε άνευ όρων [...].»

Η νικηφόρα μάχη και η κατάληψη των Ιωαννίνων αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα επιτυχούς επιχειρησιακού αιφνιδιασμού με εφαρμογή ελιγμού στο τακτικό πεδίο²⁰⁴.

«[...] Οι Τούρκοι επείσθησαν τελείως ότι θα τους επιτεθώμεν κατά Μπιζάνι, Κοτσελιό και Καστρίτσης, και ευσυσώρευσαν εκεί όλα τους τα πυροβόλα, τα πυρομαχικά και τα καλύτερά τους τάγματα. Ετελειοποίησαν τα οχυρώματά των και τα εκάλυψαν με πυκνότητα συρματοπλέγματα. Ήρχισα από τας 4 Φεβρουαρίου να

«Τα Γιάννενα θα τα πάρουμε, αλλά θέλουμε καιρό. Πριν από εμάς εβιάσθησαν πολύ, και δεν μελέτησαν διόλου την επιχείρηση. Πολλές γνώμες και σχέδια, αλλά όλα ήταν γενικά- κανένα δεν εξέταζε τις λεπτομέρειες. Και οι λεπτομέρειες είναι σχεδόν το παν. Ωστε εβρίκαμε πολλά σχέδια, αλλά καμιά φροντίδα, ούτε για πυρομαχικά, ούτε για εργαλεία μηχανικού, ούτε για τροφή, ούτε για νομή, ούτε για μέσα μεταφοράς, ούτε για κατασκήνωση των ανδρών, ούτε [...], ούτε [...]. Το σπουδαίο δεν είναι το σχέδιο αλλά η επιμέλεια και η μεθοδικότητα της εκτελέσεως. Και το χειρότερο σχέδιο δύναται να επιτύχη λαμπρά, αρκεί να εκτελεσθεί με επιμονή και επιμέλεια σε όλες του τις λεπτομέρειες. Εγώ πήγα σχεδόν παντού για να δω ότι έπρεπε με τα μάτια μου. Εις το πυροβολικό, στις προφυλακές, εις το δεξιό-όπου προχωρήσαμε, σχεδόν εως τα χαρακώματα του εχθρού, [...], και εσπούδασα καλά την κατάσταση? και έπειτα τα αρχίσαμε όλα μεθοδικός. Αλλά ένεκα της αταξίας που επικρατεί, χρειάζεται πλέον καιρός και δυστυχώς και αίμα. Τα Γιάννενα όμως θα τα πάρουμε! Εκτός εάν συμπέσει εν τω μεταξύ ειρήνη».

Στις 6.2.1913 αναφέρει: «[...] Ένα φρούριο δεν παίρνεται με ένα πήδημα. Αυτή η ιδέα της ευκόλου αλώσεως είναι το λάθος του Σαπουντζάκη και της κυβερνήσεως. Ούτε υπάρχει φρούριο απόρθητο, όπως ενόμιζε ο Παπαβασιλείου. Τα Ιωάννινα θα αλωθούν με τέχνη πολιορκητική, την οποία εφαρμόζουμε εμείς. Και πάλι προχωράμε σχετικά ταχέως. Πόσο καιρό έκαμε η Πλέβνα; Πόσο το Στρασβούργο; Πόσο το Μέτς; [...]; Λοιπόν γιατί εμείς θα το κατορθώσουμε ταχύτερα από όλους αυτούς, ενώ έχουμε λιγότερα μέσα; Η γιατί δεν θα κατορθώσουμε ότι κατόρθωσαν αυτή; Ωστε εγώ είμαι βέβαιος, αλλά θέλουμε καιρό, όχι περισσότερο του μηνός [...]. Περιβάλλουμε βραδέως το φρούριο και προσεγγίζουμε βραδέως το πυροβολικό μας, ακριβώς δια των τρομερών βράχων που περιέγραφε ο Ιπποκράτης ως απόρθητους, και ετοιμάζουμε γενική επίθεση από όλα τα μέρη. Το σχέδιο του Σαπουντζάκη δεν ήταν αυτό. Εάν ήταν αυτό, θα το ακολουθούσαμε ασφαλώς, διότι είναι το τυπικό σχέδιο πάσης πολιορκίας, και στις πολιορκίες δεν υπάρχουν εμπνεύσεις, όπως στον πόλεμο του πεδίου. Ωστε το σχέδιο μιας πολιορκίας είναι απλό, μόνο η εκτέλεση είναι δύσκολη, πολύ δύσκολη».

Ι.Μεταξάς, Το Προσωπικό του Ημερολόγιο, τόμος 2, σ.σ. 199 & 201-203.

²⁰⁴ «Σύμφωνα με τη γενική διαταγή επιθέσεως, που επιδόθηκε στις 16 Φεβρουαρίου, ο ελληνικός ελιγμός απέβλεπε σε αιφνιδιαστική υπερκέραση του Οχυρού Μπιζανίου από τα δυτικά με το πρώτο φως της 20^{ης} Φεβρουαρίου, με ταυτόχρονη εκδήλωση μετωπικής επιθέσεως και προπαρασκευής πυροβολικού από την προηγούμενη, στον κεντρικό και ανατολικό τομέα της οχυρωμένης τοποθεσίας και σε παραπλανητικές ενέργειες στις γειτονικές περιοχές των Ιωαννίνων για την απασχόληση και την αγγίστρωση των εκεί τουρκικών δυνάμεων». Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων, 1912-1913, σ.σ. 176-177.

μελετώ λεπτομερώς πως θα εγίνετο η επίθεσις, και ιδίως το κόσμημα των συρματοπλεγμάτων. Βλέπων τας δυσκολίας και πειθόμενος ότι οι Τούρκοι συνεκέντρωσαν όλην τους την προσοχήν εις Μπιζάνι και Καστρίτσα, συνέλαβα την ιδέαν να τους προσβάλωμεν εις το δυτικόν μέτωπον από Μανωλιάσας μέχρι Δουρούτης.

Η ιδέα επιθέσεως κατά του δυτικού μετώπου είχε προ μηνών έλθει εις πολλούς και μου την επρότειναν διάφοροι. Αλλά την είχα απορρίψει, διότι και το δυτικόν μέτωπον είναι οχυρώτατον εκ φύσεως. Επομένως, εφόσον ο εχθρός είχε δυνάμεις παντού, τοιαύτη επίθεσις δεν είχε μεγάλην αξίαν. Θα ήτο ευκολωτέρα από το Μπιζάνι, αλλ' όχι και ασφαλής. Τότε μόνον θα έφερεν αποτέλεσμα εάν ο εχθρός είχε όλες του τα δυνάμεις εις Μπιζάνι, Κοτσελιό και Καστρίτσα.[...]

Ήτο το απόγευμα της 9^{ης} Φεβρουαρίου[...] Ο Πάλλης έφερε τον λόγον πάλιν δια την επίθεσιν κατά του δυτικού μετώπου και έλεγε: «Κρίμα που συνεκεντρώθημεν και εμείς δεξιά και δεν γίνεται».

Τότε μου ήλθεν η έμπνευσις: «Γίνεται!» φωνάζω.[...]

Από τας 9 Φεβρουαρίου έως τας 14 συνέταξα όλες τας διαταγάς της κινήσεως και τας εκράτησα μυστικές· εκτός των πέντε προσώπων, που σου είπα, δεν ήξευρε κανείς άλλος τίποτε. Ούτε πρίγκηπες, ούτε πριγκήπισσαι. Εν τω μεταξύ εξηκολούθησεν η τοποθέτησις πυροβόλων δεξιά, και ενίσχυσις δεξιά, εκεί που σημειώ «8^η Μεραρχία και 6^η Μεραρχία», όχι μόνον δια να εξαπατηθή ο εχθρός, αλλά και δια να έχωμεν εκεί ισχυρόν μέτωπον, το οποίον να συγκρατήση τον εχθρόν δια να του την καταφέρωμεν έξαφνα. Συγχρόνως έκαμα διαταγάς τέτοιας, ώστε να εξαπατηθούν όλοι οι ιδικοί μας αξιωματικοί, ότι η επίθεσις θα γίνη δεξιά. [...] Ο μεγαλύτερος κίνδυνος ήσαν αί εις Φιλιπιάδα συναθροισθείσαι *mondaines* και *demi-mondaines*, των οποίων η περιέργεια και η ματαιοδόξια να τα ξέρουν όλα ήσαν πολύ επικίνδυνοι δια τας επιχειρήσεις μας. [...] Ωστε η γενική σχηματισθείσα πεποίθησις ότι θα επιτεθώμεν κατά Μπιζάνι και Καστρίτσης έπρεπε να ενισχυθή και δια τας κυρίας της Φιλιπιάδος. Και το κατώρθωσα! [...]»²⁰⁵.

Ο αντιστράτηγος Θ.Πάγκαλος αξιολογώντας την Ελληνική εκστρατεία στην Ήπειρο οδηγείται στις ακόλουθες καταληκτικές παρατηρήσεις :

« [...], η εκστρατεία της Ηπείρου απέδειξε καταφανέστερα την έλλειψη πολεμικής πνοής του Επιτελείου μας. Η εκστρατεία αυτή, αντί του Μαρτίου του 1913, ήταν δυνατό να τερματισθεί με πολύ λιγότερες υλικές και ηθικές ζημιές εντός του Δεκεμβρίου του 1912. Στις αρχές Δεκεμβρίου όντως βρίσκονταν στην Κορυτσά η III και η VI Μεραρχία καθώς και ο Διάδοχος με το Στρατηγείο. Έχω ακλόνητη πεποίθησις ότι εάν ο Αρχιστράτηγος ενίσχυε το τμήμα της Στρατιάς Δαμιανού με μια ακόμη μεραρχία και την ταξιαρχία ιππικού, ετίθετο επικεφαλής και βάδιζε κατά των Ιωαννίνων θα εισερχόταν ασφαλώς στην πόλη από το βορρά και θα γιόρταζε σ' αυτήν τα Χριστούγεννα. Ο Αντιστράτηγος Σαπουντζάκης με λίγα ευζωνικά τάγματα είχε απωθήσει τους Τούρκους και τους είχε εγκλείσει στο φρουριακό τους συγκρότημα, ευθύς αμέσως μετά την έναρξη των επιχειρήσεων. Εάν ο Εσσατ-πασσάς είχε τη δύναμη δεν υπήρχε αμφιβολία ότι θα αντεπιτίθετο και θα έριπτε το Σάπουντζάκη εύκολα πέρα του Αράχθου. Ο Εσσάτ ήταν καταδικασμένος,[...], σε απόλυτη παθητική άμυνα διότι και αυτό το λίγο πυροβολικό εκστρατείας που διέθετε ήταν αδύνατο να κινηθεί λόγω της έλλειψης των αναγκαίων κτήνων. Ο Τουρκικός στρατός των Ιωαννίνων ήταν κατάλληλος μόνο για αμυντικό αγώνα υπό την σκέπη των πυροβολείων, των οχυρών και των συρματοπλεγμάτων. Εστερείτο πάσης επιδοτικής ικανότητας και δη εναντίων ισχυρότερου εχθρού, εφόσον και οι δύο Στρατιές, του

²⁰⁵ Ι.Μεταξά, Το Προσωπικό του Ημερολόγιου, τόμος 2, σ.σ. 199-207.

Νότου και του Βορρά, θα ήταν αριθμητικός και ηθικός πολύ ανώτερες της πειναλέας φρουράς των Ιωαννίνων. Αλλά το Γενικό Στρατηγείο, όπως ρητώς απεφάνθει ο Επιτελάρχης του Δούσμανης, εννοεί να ενεργεί με ασφάλεια 100% τις πολεμικές του επιχειρήσεις. Η Στρατηγική αυτή δειλία του Επιτελείου είχε ως αποτέλεσμα την τεράστια δαπάνη σε μεταφορές και τη δεινή ταλαιπωρία του Στρατού για ένα τρίμηνο στα απόκρημνα όρη της Ηπείρου. Ευτυχώς οι Βούλγαροι ήταν απασχολημένοι την εποχή εκείνη με την πολιορκία της Ανδριανουπόλεως, διότι αν ήταν ελεύθεροι, όπως απεδείχθει κατόπιν αμέσως, θα μας εξεδίωκαν ασφαλώς από τη Θεσσαλονίκη, επωφελούμενοι της απουσίας του Στρατού μας. Ο Θεός της Ελλάδας και η ανδρεία των Ελλήνων αξιωματικών και οπλιτών έσωσε την κατάσταση και κατά την περίπτωση αυτή»²⁰⁶.

Συμπερασματικά, καταδεικνύεται ότι και στις δύο προαναφερθείσες στρατηγικής σημασίας μάχες η ελληνική στρατιωτική ηγεσία εφάρμοσε στρατιωτική στρατηγική άμεσης προσέγγισης- καταστροφή στρατιωτικών δυνάμεων αντιπάλου, με εφαρμογή ελιγμού²⁰⁷ και αιφνιδιασμού²⁰⁸-μάχη Ιωαννίνων. Και στις δυο περιπτώσεις επιζητήθηκε και διασφαλίσθηκε υπεροχή στρατιωτικής ισχύος²⁰⁹ στο κρίσιμο- επιλεγόμενο σημείο της επίθεσης ώστε παρά την ύπαρξη του στοιχείου της τριβής κατά την διάρκεια της στρατιωτικής αναμέτρησης και των αναμφίλεκτων επιχειρησιακών σφαλμάτων των Ελλήνων επιτελών επιτεύχθηκε ο στρατιωτικός στόχος-νίκη.

3.6.3.2. Μάχη Κιλκίς-Λαχανά (Β' Βαλκανικός Πόλεμος)

Όσον αφορά το Β' Βαλκανικό πόλεμο σημαντικό ρόλο στην έκβαση του αποτελέσματος, διαδραμάτισε η ελληνική αντεπίθεση και η νικηφόρα μάχη Κιλκίς-Λαχανά με απότοκο την απελευθέρωση της Δυτικής Θράκης.

Η διαμορφωθείσα ισορροπία στρατιωτικών δυνάμεων μεταξύ Ελλάδος²¹⁰-Βουλγαρίας κατά τις μάχες, (Κιλκίς, Λαχανά, Νιγρίτας, Γευγέλης, κ.α.)²¹¹ που διεξήχθησαν το διάστημα 19- 21 Ιουνίου 1913 κρυσταλλώνεται ακολούθως.

²⁰⁶ Θ.Πάγκαλου, Απομνημονεύματα, σ.σ.276-278.

²⁰⁷ Η εφαρμογή ελιγμού, είτε στο τακτικό είτε στο επιχειρησιακό επίπεδο, περιστελλεί τις δυνατότητες του αντιπάλου για την χρησιμοποίηση της διαθέσιμης ισχύος του με τέτοιο τρόπο που θα του δίνει ένα αποφασιστικό πλεονέκτημα. Βλέπε σχετικά J.Collins, Military Strategy, σελ.63.

²⁰⁸ Ο Κλαούζεβιτς αναφέρει ότι ο αιφνιδιασμός είναι ένα καθοριστικό μέσο για την επίτευξη υπεροχής είτε στο τακτικό είτε στο επιχειρησιακό είτε στο στρατηγικό επίπεδο.

«... ο αιφνιδιασμός βρίσκεται στην βάση όλων των επιχειρήσεων, μηδενός εξαιρέτου, σε βαθμό ευρύτατα κυμαινόμενο, συνεπόμενου της φύσης και των περιστάσεων της κάθε περίπτωσης». Clausewitz, On War, σελ.198. Η αποτελεσματικότητα του στρατηγικού αιφνιδιασμού συναρτάται με το επίπεδο στο οποίο επιτυγχάνεται. Δηλαδή η επίτευξη αιφνιδιασμού στο στρατιωτικό επίπεδο θα έχει εξαιρετικά μεγαλύτερη διάθλαση στο επίπεδο της Υψηλής Στρατηγικής από ότι η επίτευξη αιφνιδιασμού στο τακτικό επίπεδο.

²⁰⁹ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Κλαούζεβιτς, τόσο στο τακτικό όσο και στο επίπεδο της στρατιωτικής στρατηγικής η επίτευξη αριθμητικής υπεροχής είναι το υπέρτατο στοιχείο για τη νίκη.

«... η αριθμητική υπεροχή είναι ο σημαντικότερος παράγοντας ως προς την έκβαση μιας μάχης, για όσο χρονικό διάστημα το μέγεθος της είναι τέτοιο που εξισορροπεί όλες τις άλλες παρεμβαίνουσες καταστάσεις. Συνεπόμενα, στο αποφασιστικό σημείο της μάχης θα πρέπει να συγκεντρώνονται όσον τον δυνατό περισσότερες από τις διατιθέμενες στρατιωτικές δυνάμεις». Clausewitz, On War, σ.σ.194-195.

²¹⁰ Ο Αντιστράτηγος Πάγκαλος αναφέρει σχετικά.

«Ο Ελληνικός Στρατός το 1913, ήταν,[...], πολύ διάφορος του στρατού του 1912. Μετά την επιστράτευση του 1912 όταν ο Ελληνικός στρατός εισέβαλε στο Τουρκικό έδαφος αποτελείτο, όπως είδαμε, από 7 μεραρχίες, την ταξιαρχία ιππικού και 2 αποσπασμάτων(Κωνσταντινουπόλου και

Το σύνολο των Ελληνικών ενόπλων δυνάμεων ανερχόταν σε 2270 αξιωματικούς μόνιμους και έφεδρους και σε 107.000 άνδρες, ενώ η μάχιμη δύναμη συντήκετο από 75 τάγματα με 168 πεδινά και ορειβατικά πυροβόλα, 120 πολυβόλα και 26.000 ζώα. Επίσης το πρώτο δεκαήμερο του Ιουλίου μεταφέρθηκαν από το μέτωπο της Ηπείρου στην Ανατολική Μακεδονία η VIII μεραρχία, (255 αξιωματικοί μόνιμοι και έφεδροι και 13.000 οπλίτες με 8 ορειβατικές πυροβόλα, 10 πολυβόλων και 1800 ζώων), καθώς και 15.000 άνδρες της κλάσεως του 1913, ατελώς εκπαιδευμένοι, που δεν αύξησαν την δύναμη του Ελληνικού στρατού, γιατί κάλυψαν τα κενά που δημιουργήθηκαν από τις σοβαρές απώλειες κατά την αρχή του πολέμου²¹².

Το σύνολο των βουλγαρικών στρατιωτικών δυνάμεων συντίθετο από τις ακόλουθες μονάδες :

«Βάση επισήμων εγγράφων του Βουλγαρικού στρατού εξακριβώθηκε, ότι η δύναμη του εχθρού αποτελείτε από 88.000 μάχιμους άνδρες πεζικού με 150 πυροβόλα και ένα σύνταγμα ιππικού. Προστιθέμενα και λοιπά σώματα και

Γενάδη). Εκ των μεραρχιών αυτών μόνο οι 4, οι λεγόμενες ενεργές μεραρχίες ήταν πλήρεις, αποτελούμενοι εκ τριών Συνταγμάτων έκαστη[...] Τον Μάιο του 1913, ο εν Μακεδονία στρατός αποτελείτο από οκτώ μεραρχίες με πλήρη σύνθεση, προστεθείσας εις τα γνωστές και της Χ μεραρχίας, η οποία σχηματίσθηκε από τρία Συντάγματα Ευζώνων με Διοικητή των Συνταγματάρχη του Πυροβολικού Παρασκευόπουλο. Ούτο ο Ελληνικός στρατός αποτελείτο ήδη από 90 περίπου Τάγματα Πεζικού, ενώ οι άλλοι βαλκανικοί σύμμαχοι διέθεταν ο μιν Σερβικός 200 και ο Βουλγαρικός 300 σε σύνολο Τάγματα πεζικού. Η Βουλγαρία και η Σερβία είχαν εργασθεί από πολλά έτη για την αναδιοργάνωση των στρατιωτικών τους δυνάμεων, ενώ η Ελλάδα είχε παραμελήσει τελείως τον στρατό, σπαρασόμενη από κομματικούς αγώνες». Θ.Πάγκαλου, Απομνημονεύματα, τόμος α', σελ.285.

²¹¹ Ο Αντιστράτηγος Πάγκαλος αναφέρει για την στρατηγική αποτελεσματικότητα των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων στη μάχη του Κιλκίς.

«Για τη μάχη του Κιλκίς εγράφησαν πολλές κρίσεις μετά τον πόλεμο. Οι πλείστοι των ημετέρων στρατιωτικών κατακρίνουν την κατανομή των δυνάμεων στη μάχη καθώς και τη γραμμική παράταξη όλων των μεραρχιών χωρίς να υπάρχει εφεδρεία της στρατιάς. Επί του προκειμένου νομίζω ότι είναι άξια προσοχής η γνώμη και η κρίση του Γάλλου Στρατηγού Ντεμπινέ, [...] Ο Στρατηγός Ντεμπινέ εκθέτοντας την μάχη του Κιλκίς ανέγνωσε την περίληψη της ανωτέρω διαταγής του Ελληνικού Στρατηγείου. Δι' αυτής διατίθενται σε μια γραμμή αγκώνα κατά αγκώνα πέντε Μεραρχίες προς Κιλκίς και τρεις προς Λαχανά και Στρυμόνα.. Ουδαμού αναφαιίνεται εφεδρεία Στρατιάς. Εκ των οκτώ μεραρχιών δεν ετηρήθει ως εφεδρεία ούτε καν ένα Σύνταγμα. Και πρόσθεσε ο διαπρεπής ομιλητής : «Όταν δεν υπάρχει εφεδρεία, δεν υπάρχει και ιδέα ελιγμού και συνεπώς στη μάχη του Κιλκίς δεν εφαρμόσθηκε ούτε Γαλλική ούτε Γερμανική στρατηγική. Συμφώνως προς την διαταγή της 18 Ιουνίου, το Ελληνικό Επιτελείο έθεσε σε γραμμή τις οκτώ μεραρχίες του και έδωσε εντολή, βαδίζατε εμπρός,...]. Επιτεθείτε κατά του εχθρού όπου τον συναντήσετε και αφού των αποθήσετε να τον καταδιώξετε συντόνος!!!» [...] Είναι αναντίρητο ότι στη μάχη του Κιλκίς η εφαρμοσθείσα στρατηγική δεν ήταν ούτε Γερμανική ούτε Γαλλική. Εφαρμόσθηκε απλούστατα η στρατηγική του δεκαεννέως, ο οποίος τάσει την ενωμοτίαν του σε γραμμή και της δίδη την εντολή «εμπρός κατά του εχθρού». Είναι αξιοσημείωτο το συμπέρασμα της ομιλίας του Ντεμπινέ, ο οποίος κατέληξε ότι η νίκη οφείλετε στην όρμη και την αυτοθυσία των κατώτερων αξιωματικών και των Ελλήνων στρατιωτών, οι οποίοι ακολούθησαν το δόγμα των Στρατηγών Δραγομέρωφ και Σκομπέλεφ επιτιθέντες παντού δια της λόγξης κατά του μισητού εχθρού». « Και κατά τη μάχη αυτή, όπως και σε όλες τις άλλες των Βαλκανικών πολέμων, δεν υπήρξε σύνδεσμός εκ των άνω, ούτε παρακολούθηση του αγώνα για τον συντονισμό των προσπαθειών των κατώτερων μονάδων. Επικαλούμε τη μαρτυρία των Σωματαρχών και πάντων των αξιωματικών των Επιτελείων των Μεραρχιών, επι του σημείου τούτου. Ουδέποτε και σε καμιά μάχη δεν εθεάθη αξιωματικός του Γενικού Επιτελείου για μα παρακολούθηση την εκτέλεση των διαταγών του Αρχηγού και να προσανατολίζει τους εκτελεστές επι των προθέσεων αυτού. Εις μάτην και κατ'επανάληψη σε κρίσιμες στιγμές, στο Λαχανά, Δοιράνη, Πέτσοβο, Κρέσνα κ.λ.π, οι διοικητές των Μεραρχιών ζήτησαν επίμονα την αποστολή αξιωματικού του Γενικού Επιτελείου, ώστε να αντιληφθεί επί τόπου την πραγματική κατάσταση, επειδή δεν ήταν δυνατό να γίνει αντιληπτή από μακράν και επι του χάρτου όπως τονίζεται αυτολεξεί στις αναφορές τους». Ibid, σ.σ.300-301 & 318.

²¹² Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ.154-155.

βοηθητικές υπηρεσίες αυτών, η συνολική δύναμη του Βουλγαρικού στρατού ανέρχεται σε 130.000 άνδρες τουλάχιστον»²¹³.

Η στρατηγική αποτελεσματικότητα των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων στην μάχη του Κιλκίς,(η έναρξη της μάχης έγινε στις 19.6.1913), κρυσταλλώνεται στις ακόλουθες αναφορές.

«Την επόμενην 18 Ιουνίου έφθασεν η διαταγή του Γενικού Στρατηγείου, καθ'ην η μεραρχία μας θα επιτίθετο με αντικειμενικόν σκοπόν το Κιλκίς,[...] Το έδαφος εφ'ου επρόκειτο να κινηθή ή μεραρχία μεταξύ της λίμνης (Ατζή Γκιόλ) και του Γαλλικού(ποταμού), ήτο εντελώς γυμνόν και επίπεδον'αφ'ετέρου η απόστασις της αριστεράς ΙΙΙ μεραρχίας ήτο μεγάλη. Όταν μου ανατέθη η σύνταξις της διαταγής επιθέσεως, επέμεινα να ορισθή τμήμα δια να βαδίση, παρα το γράμμα της διαταγής του Γενικού Στρατηγείου, Δ. της λίμνης, το μεν δια να αραιώση κάπως η πυκνότης των Α. αυτής στρατευμάτων, το δε δια να εξασφαλισθή ο σύνδεσμος με την ΙΙΙ μεραρχίαν. Και διετέθη εκεί μόνον έν'τάγμα, το 16^{ον} υπο τον ταγματάρχην Γραβάνην,ενώ βεβαίως έπρεπε τουλάχιστον έν σύνταγμα να βαδίση εκείθεν. Την άλλην ημέραν (19 Ιουνίου) το πρωί, ήρχισεν η επίθεσις μας.[...] Επήγα λοιπόν εις το 16^{ον} σύνταγμα, το οποίον επορεύετο αμέσως ανατολικώς της λίμνης Ατζή Γκιόλ'αμέσως σχεδόν, διότι ευρισκόμεθα εις επαφήν προς τον βουλγαρικόν στρατόν, εδέχθημεν σφοδρότατον πυρ του βουλγαρικού πυροβολικού, το οποίον ήτο τεταγμένον επι των βορείως της λίμνης υψωμάτων. Το έδαφος, ως ήδη είπον, ήτο εντελώς γυμνόν. Αι εχθρικάί οβίδες εξερρηγνύοντο πυκναί εντος της παρατάξεως του συνεχώς προχωρούντος συντάγματος, προξενούσαι μεγάλας απωλείας,χωρίς να προκαλέσουν ούτε σταμάτημα, ούτε δισταγμόν.[...] Αι απώλειαι της μεραρχίας μας ήσαν εξαιρετικώς μεγάλαι την ημέραν αυτήν κυρίως από το βουλγαρικόν πυροβολικόν, το οποίον έβαλλε σφοδρώς κατά του ακάλυπτου εντελώς έδαφος προχωρούντος πεζικού μας. 1275 άνδρας εκτός μάχης είχεν η μεραρχία μας απέναντι των ολικών απωλειών 2201 των τεσσάρων μεραρχιών (ΙΙ,ΙΙΙ,ΙV,V και ταξιαρχίας ιππικού), αν υπολογίση δε τις την μάχιμον της δύναμιν εις 7000 άνδρας περίπου, θα ιδή ότι εντός ολίγων ωρών έχασε περίπου το 1/5 των δυναμεών της.

[Την ίδια μέρα ο αρχηγός του Ελληνικού Επιτελείου Β.Δούσμανης απέστειλε το ακόλουθο τηλεγράφημα στον έλληνα υπουργό των στρατιωτικών. «Στρατός ανέλαβεν από πρωίας σήμερον επίθεσιν καθ'ολον το Μέτωπον μετ'εξαιρετικής ορμής. Εχθρός ευρίσκεται εν γένει κεχαρακωμένος επί λίαν οχυρών θέσεων, αι δε δυνάμεις του είναι ισόπαλοι προς τας ημετέρας και έστιν ότε ανώτεραι αυτών». Εχθρός εξετοπίσθη διαδοχικώς εκ διαφόρων θέσεων εφ'όλου του Μετώπου, παρά την επίμονον αντίστασιν, ην αντέταξεν. Αρκεταί τοποθεσίαι αυτού ηλώθησαν δια της λόγχης. Προ του Κιλκίς, δια σειράς πεισματωδέστατων αγώνων, αι Μεραρχίαι ημών εξετόπισαν τον εχθρόν εκ κανόνα σχεδόν δια της λόγχης. Εχθρός υπέστη μέγιστας απωλείας. Ημέτεραι απώλειαι σημαντικάι»²¹⁴].

Την άλλην ημέραν (20 Ιουνίου) προχωρήσαμεν μέχρι της σιδηροδρομικής γραμμής Θεσσαλονίκης-Δοιράνης. Οι Βούλγαροι κατείχον όλα τα νοτίως του Κιλκίς υψώματα,εις τα οποία είχαν τοποθετημένον εν προκαλύψει πυροβολικόν και κατασκευάσει περιβολάς. Μεταξύ των εναντίον του Κιλκίς ενεργουσών μεραρχιών και δη δεξιά της ΙV και αριστερά της ΙΙΙ δεν υπήρχε καμμία ενότης ενέργειας'ενώ επεβάλλετο αι έχουσαι κοινόν αντικειμενικόν σκοπόν μονάδες να είναι υπό ενιαίαν διοίκησιν η οποία να συλλάβη και εκτελέση τον κατάλληλον ελιγμόν, τουναντίον αι μεραρχίαι ήσαν ανεξάρτητοι αλλήλων και υπήγοντο απ'ευθείας υπό το Γενικόν

²¹³ Γενικό Στρατηγείο 4.7.1913. Αρχηγός Επιτελείου Δούσμανης. Αριθμός 1333/Γ'.Ibid.

²¹⁴ Αριθμός 756/Γ'. Ibid, σελ.147.

Στρατηγείον, το οποίο αρκετά μακράν (εις Μπάλτσαν) ευρισκόμενον και μη ενήμερον των περιπετειών του αγώνος, ανέμενε μάλλον τας εσπερινάς αναφοράς των μεραρχιών δια να λάβη γνώσιν της τακτικής καταστάσεως. Το αποτέλεσμα ήτο ότι το απόγευμα της 20 Ιουνίου αντιλαμβανόμενοι ότι ήτο ενδεδειγμένη η από κοινού ενέργεια, επεχειρήσαμεν συνεννόησιν προς τας γειτονικάς μεραρχίας δια ταυτόχρονον επίθεσιν, η συνεννόησις όμως αυτή δεν έδωσε κανέν αποτέλεσμα δια να αποδειχθή μίαν έτι φοράν ότι αι επιχειρήσεις γίνονται με διαταγάς και οδηγίας ανώτερης αρχής και όχι με συνεννόησιν ισότιμων μονάδων. [Ο Διοικητής της IV Μεραρχίας υπέβαλε προς το Γενικό Στρατηγείο την παρακάτω αναφορά (20.6.1913, ώρα 3.20 μετά μεσημβρία). «Διεξάγεται σφοδρός αγών επί της Νοτίας παρυφής του Κιλκίς και των εκατέρωθεν αυτού υψωμάτων. Η Μεραρχία προελαύνει κατά της Ν.Δ. παρυφής του Κιλκίς εν συνεργασία μετά V και III Μεραρχιών»²¹⁵.

Την ίδια μέρα ο Βασιλιάς Κων/νος απέστειλε την παρακάτω διαταγή στις Μεραρχίες II, IV, V και στην ταξιαρχία ιππικού.

«Ο εχθρός ανθίσταται έτι παρα Κιλκίς. Αι Μεραρχίαι θα εξακολουθήσωσιν αύριον, [...] την επίθεσιν των. Κατά την νύκτα να λάβωσιν όπισθεν του Μετώπου των όλας τας προπαρασκευαστικές διατάξεις της εφόδου»²¹⁶.

Επίσης ο αρχηγός του Επιτελείου, Β.Δούσμανης, υπέβαλε τη ίδια μέρα στον υπουργό των στρατιωτικών το παρακάτω τηλεγράφημα.

«Κατά σημερινήν ημέραν εξηκολούθησε σφοδρότατος ο παρα το Κιλκίς αγών. Αι ημέτεραι Μεραρχίαι εκέρδισαν βήμα προς βήμα το προ της ωχυρωμένης τοποθεσίας έδαφος. Ο εχθρός περιορίσθη εντός του παρά το Κιλκίς κεχαρακωμένου Μετώπου του, έχοντος έκτασιν 6-7 χιλιομέτρων. Εις το άκρον αριστερόν ημών Μικτόν Απόσπασμα ανέκτησε μετ' αγώνα Γευγελήν, του εχθρού φυγόντος εν αταξία. Εις το δεξιόν ημών κατελήφθη η Λιγκοβάνη, του εχθρού φυγόντος προς την εσπέραν εις την παρα τον Λαχανάν τελευταίαν αμυντικήν τοποθεσίαν αυτού, κυκλωμένην παρα των ημετέρων. Εις το άκρον δεξιόν κατελήφθη η Νιγρίτα, ο δε Στρατός ημών κατεδίωξεν εχθρόν, φεύγοντα εν πανικώ. Η VI Μεραρχία αναφέρει ότι ηχμαλώτισεν ολόκληρον Σύνταγμα»²¹⁷.

«Αργότερα, το ίδιον απόγευμα, ελήφθη τηλεγραφική διαταγή του βασιλεως αρχιστρατήγου, ήτις περιορίζετο να είπη «αξιό να καταληφθή το Κιλκίς δια πάσης θυσίας». [...] Την επομένην 21 ευρισκόμενη παρα τον σιδηροδρομικόν σταθμόν Σαριγκιόλ, όταν αντελήφθη την κάμψιν των βουλγάρων οφειλομένην κατά πολύ εις την απειλήν του αριστερού των από την II μεραρχίαν. Εισήλθον με τα πρώτα τμήματα εις την πόλιν του Κιλκίς η οποία ήτο έρημος, όλων των κατοίκων φανατικών βουλγαριζόντων φυγόντων με τον βουλγαρικόν στρατόν [...] Η χαρά ήτο μεγάλη όχι μόνον δια την νίκην αλλά και διότι το Κιλκίς εθεωρείτο από πολλών ετών η φανατικωτέρα βουλγαρική πόλις. Η έλλειψις ενιαίας επί τόπου διοικήσεως και συνεπώς ελιγμού επέτρεψεν εις τους Βουλγάρους να διαφύγουν ενώ, δεδομένης της αριθμητικής υπεροχής μας, ηδύναντο ευκόλως να αιχμαλωτισθούν δια της κυκλώσεως εκ μέρους της ενισχυμένης αριστεράς μας»²¹⁸.

Στις 21.6.1913, αρχηγός του Επιτελείου, Β.Δούσμανης, γνωστοποίησε στον πρωθυπουργό Ε.Βενιζέλο την κατάληψη του Κιλκίς.

²¹⁵ Αριθμός 791/Γ'. Ibid, σελ. 148.

²¹⁶ Αριθμός 827/Γ'. Ibid, σελ. 149.

²¹⁷ Αριθμός 831 α'/Γ'. Ibid, σ.σ. 147-148

²¹⁸ Αλέξανδρου Μαζαράκη, Απομνημονεύματα, σ.σ. 135-139.

«Μετά χαράς αναφέρω υμίν την κατάληψιν του Κιλκίς ταύτην την στιγμήν, μετά τριήμερον σφοδρότατον αγώνα. Εχθρός καταδιώκεται κατά πόδας. Ηθικόν Στρατού άριστον»²¹⁹.

Την ίδια μέρα ο διοικητής της Ι Μεραρχίας ανέφερε στο Γενικό Στρατηγείο την κατάληψη της Λιγκοβάνης και του Λαχανά «Λιγκοβάνη, Λαχανά εκυριεύθησαν υπό Ι και VI Μεραρχιών. Εχθρός υποχωρεί δι' αμαξιτής οδού προς γέφυραν Όρλιακο(Στρυμόνος). Αριθμός Αξιωματικών και οπλιτών εκτός μάχης μέγας»²²⁰.

Στη μάχη Κιλκίς- Λαχανά οι βουλγαρικές ένοπλες δυνάμεις, παρά την ήττα τους, κατόρθωσαν να αποτρέψουν την ολοκληρωτική τους εκμηδένιση, υποβοηθούμενες από την αδυναμία της ελληνικής στρατιωτικής ηγεσίας για εφαρμογή στρατηγικού ελιγμού με απότοκο την κύκλωση και καταστροφή των οπισθοχωρούντων βουλγαρικών δυνάμεων²²¹. Χαρακτηριστικά ο Βούλγαρος αρχιστράτηγος Ιβάνοφ ανέφερε ότι η ελληνική στρατιωτική ηγεσία δεν έκανε τις απαραίτητες κυκλωτικές κινήσεις με αποτέλεσμα η σωτηρία της 2^{ης} Βουλγαρικής στρατιάς να οφείλεται: «στις αδέξιες επιχειρήσεις του εχθρού (Ελλήνων) που δεν μπόρεσε να εκτιμήσει και να εκμεταλλευθεί την κατάσταση...». «Εάν μέχρι τότε-προσθέτει ο Ιβάνοφ- δεν επήλθε η οριστική καταστροφή μας, αυτό οφείλεται στους Έλληνες που δεν μπόρεσαν να επωφεληθούν από την καταστασή μας»²²².

Τα ίδια περίπου υποστήριξε και ο μετέπειτα επιτελάρχης, στρατηγός Αλ.Μαζαράκης που συμμετείχε ενεργά στη μάχη Κιλκίς- Λαχανά.

«Η ελληνική παράταξις[...] είχε ως αποτέλεσμα την κατά μέτωπο επίθεση εναντίων των οργανωμένων θέσεων του Κιλκίς-Λαχανά με μεγάλες θυσίες και απωλεία χρόνου και τη διαφυγή του Βουλγαρικού στρατού από βέβαιη αιχμαλωσία[...]»²²³.

Στην συγκεκριμένη μάχη υιοθετήθηκε στρατιωτική στρατηγική άμεσης προσέγγισης με εφαρμογή τακτικού ελιγμού, όπου λόγω της τριβής, της έλλειψης ενιαίου κέντρου συντονισμού της επιχειρησιακής δράσης στο τακτικό πεδίο,(οι αποφάσεις λαμβάνονταν από το Γενικό Στρατηγείο) και της σχετικής ισορροπίας των στρατιωτικών δυνάμεων μεταξύ επιτιθεμένου και αμυνόμενου, ο ελιγμός δεν επετεύχθη. Απότοκο ήταν το υψηλό κόστος των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων σε έμψυχο δυναμικό και στρατιωτικό υλικό και η αδυναμία ολοκληρωτικής

²¹⁹ Αριθμός 898/Γ'. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.152

²²⁰ Αριθμός 866/Γ'. Ibid,σελ.153.

Επίσης σε τηλεγράφημα προς το ελληνικό υπουργείο στρατιωτικών αναφέρονται τα εξής:

«Στρατιά δρώσα εις χωρίον Λιγκοβάνην κατήγαγε νέον θρίαμβον.

Δια κοινής ενέργειας των εκεί Μεραρχιών ο εχθρός προσβληθείς μετα λυσσώδους σφοδρότητος εγκατέλιπε τας θέσεις αυτού καθ' όλην την γραμμίν του Λαχανά, φεύγων εν αταξία, σπείρων πανταχού εν τη φυγή του υλικά,εξαρτήματα και 1600 όπλα. Τα ημέτερα στρατεύματα καταδίωκουσι κατά πόδας τον εχθρόν.[...]. Παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Ο Συμμαχικός Πόλεμος κατά των Βουλγάρων,σελ.73.

²²¹ Ο στρατηγός Πάγκαλος έγραψε σχετικά για τον Β'Βαλκανικό Πόλεμο.

«[...] Κατά το Βουλγαρικό πόλεμο το μέγιστο των σφαλμάτων, το οποίο διέπραξαν οι αντιπαλοί μας, ήταν ότι υποτίμησαν σε μεγάλο βαθμό τη μαχητική αξία του Ελληνικού στρατού. Η πλάνη τους αυτή τους παρέσυρε εις την ακατανόητη μειονεκτική διάθεση των δυνάμεων τους κατά την πρώτη στρατηγική τους παράταξη. Η τύφλωση αυτή τους οδήγησε στην πανωλεθρία της πρώτης αποφασιστικής μάχης Μπρεγκαλνίτσα-Κιλκίς, της οποίας τα αποτελέσματα δεν κατέστησαν δυνατά να επανορθωθούν κατόπιν». Θ.Πάγκαλου, Απομνημονεύματα, τόμος α', σελ.330,υποσημείωση.

²²² Παρατίθεται στο Δ.Πουρνάρα, Ελευθέριος Βενιζέλος, τόμος α', σ.σ.330-331,(έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

²²³ Ibid, σ.σ 332-333.

καταστροφής του κέντρου βάρους του αντιπάλου²²⁴, (για την ελληνική στρατιωτική ηγεσία το κέντρο βάρους της Βουλγαρίας ήταν η στρατιωτική της ισχύ). Παρά ταύτα η νίκη της Ελληνικής Στρατιάς στη εν λόγω μάχη επέφερε ένα ισχυρό πλήγμα στο ηθικό και στην θέληση του αντιπάλου με συνακόλουθο την ανασχεση των ηγεμονικών αξιώσεων της Βουλγαρίας στα Βαλκάνια και την αντίστροφη αναβάθμιση της θέσης και του ρόλου της Ελλάδος στην περιοχή.

3.6.3.3. Επιχειρήσεις στη Μέση Κοιλάδα του Στρυμόνα-Μάχη της Στενωπού Κρέσνας-Οι τελευταίες επιχειρήσεις-υπέρβαση του αποφασιστικού-κορυφαίου σημείου της νίκης, (culminating point of victory)²²⁵, του Ελληνικού στρατού

Από τις αρχές Ιουλίου, ο ελληνικός στρατός συνέχισε τις επιθετικές του ενέργειες προελαύνοντας προς τα βόρεια, μέσα από την κοιλάδα του ποταμού Στρυμόνα και από εκεί με τρεις παράλληλες φάλαγγες προς Τσάρεβο Σέλο προς Κρέσνα – Τζουμαγιά και προς Νευροκόπι. Κεντρικός στρατιωτικός στόχος ήταν η εκμηδένιση της Βουλγαρικής στρατιωτικής ισχύος-καταστροφή του κέντρου βάρους του αντιπάλου, μέσω της συνεχούς και αδιάλειπτης εφαρμογής επιθετικής δράσης από τον Ελληνικό Στρατό²²⁶, επιδιώκοντας την διεξαγωγή μιας αποφασιστικής μάχης, (δηλαδή η ελληνική στρατιωτική ηγεσία εδραζόμενη στην αρχή της συνεχείας της επιθετικής δράσης, επιζητούσε την εκμετάλλευση του παραθύρου τρωτότητας της Βουλγαρικής Στρατιάς που αναφύετο από το αποτέλεσμα της μάχης Κιλκίς-Λαχανά). Ο Αρχιστράτηγος, Κων/νος, εξέδωσε στις 4 Ιουλίου την ακόλουθη ημερησία διαταγή:

«Αξιωματικοί, Υπαξιωματικοί και Στρατιώται.

Εισερχόμεθα εις νέαν φάσιν πολέμου. Ο Ελληνικός Στρατός, υποστάς μέχρι τούδε μεγάλα βάρη, κατέφερε καίριον πλήγμα κατά του εχθρού, χάρις εις την ανδρείαν του και την καρτερίαν του. Η εκστρατεία έλαβεν οριστικήν τροπήν, αλλά δεν ετελείωσεν ακόμη. Δια να καταβληθή οριστικώς ο προαιώνιος εχθρός και να εξασφαλισθώσιν οι

²²⁴ Πέρα από τα προσδιοριστικά-κυρίαρχα χαρακτηριστικά των αντιμαχόμενων σε κάθε στρατιωτική αναμέτρηση αναφύεται ένα συγκεκριμένο κέντρο βάρους, ο άξονας του συνόλου της ισχύος και της κινήσεως-ενέργειας, από το οποίο εξαρτώνται όλοι οι υπόλοιποι παράγοντες.

Για εκτενή ανάλυση βλέπε M.Handel, Masters of War, Classical Strategic Thought, σ.σ. 53-63 & 382-385.

²²⁵ Υπάρχει ένα βέλτιστο σημείο το οποίο μπορεί να επιτύχει ο επιτιθέμενος, στο οποίο είτε μπορεί να έχει επιτευχθεί ο στρατιωτικός στόχος-νίκη, είτε όχι. Πέρα από αυτό το σημείο ο βαθμός της στρατηγικής αποτελεσματικότητας του επιτιθέμενου αρχίζει να φθίνει με αυξανόμενο ρυθμό, ενώ αυξάνεται ταυτόχρονα η στρατηγική αποτελεσματικότητα της αντεπίθεσης του αμυνόμενου.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Κλαούζεβιτς: «υπάρχουν στρατηγικές επιθέσεις που οδηγούν σε ένα σημείο, στο οποίο ο βαθμός ισχύος, (του επιτιθέμενου), είναι ικανός για την εφαρμογή άμυνας, αναμένοντας την συνθηκολόγηση-ειρήνη. Πέρα από το σημείο αυτό, κλίμακα αντιστρέφεται και η αντίδραση, (του αμυνόμενου), πραγματώνεται με βαθμό ισχύος υπέρτερο από την αρχική επίθεση. Αυτό είναι που ορίζω ως αποφασιστικό-κορυφαίο σημείο της επίθεσης». Clausewitz, On War, σελ.528. Για εκτενή ανάλυση του κορυφαίου σημείου της νίκης-επίθεσης βλέπε M.Handel, Masters of War, Classical Strategic Thought, σ.σ.181-188

²²⁶ Η στρατηγική αρχή της συνεχείας της στρατιωτικής δράσης, κρυσταλλώνεται στην αναφύομενη ανάγκη του επιτιθέμενου να εκμεταλλευθεί το πλεονέκτημα που απέκτησε, κρατώντας στον αμυνόμενο σε αδιάλειπτη πίεση, αποστερώντας το πλεονέκτημα του χρόνου ή της αναστολής των εχθροπραξιών, δίνοντας του την δυνατότητα να ανασυνταχθεί- αναδιοργανωθεί, αποκαθιστώντας την ισορροπία ισχύος.

Ο Κλαούζεβιτς αναφέρει: «κάθε περιττή απώλεια χρόνου, οποιαδήποτε παρέκκλιση, συνωθεί στην σπατάλη της ισχύος, γεγονός που δεν είναι συμβατό με την στρατηγική σκέψη». Clausewitz, On War, σελ.624.

Επίσης ο Σούν Τσού αναφέρει: «η ταχύτητά σας να είναι σαν εκείνη του ανέμου· να είσαστε συμπαγείς, όπως είναι τα δάση». «Η ταχύτητα είναι η πεμπτουσία του πολέμου». Sun Zu, Η Τέχνη του Πολέμου, σ.σ.48 & 67.

καρποί των νικών χρειάζονται νέοι αγώνες και νέα θυσία. Γνωρίζω τους κόπους και τα δεινοπαθήματά σας. Αλλά προβλέπω μετά πεποιθήσεως, ότι θα εντείνετε τας προσπάθειάς σας, δια να καταφέρετε το τελειωτικόν κτύπημα κατά του εχθρού»²²⁷.

Τα επιτυχή αποτελέσματα της συνεχούς επιθετικής δράσης του Ελληνικού Στρατού, παρώθησαν την ελληνική στρατιωτική ηγεσία στην υπέρβαση του κορυφαίου σημείου της νίκης κατά τη διάρκεια της μάχης στα στενά της Κρέσνας,(όπου η ελληνική στρατιά υπέφερε από την κούραση του εικοσαήμερου αγώνα, τις στερήσεις, της συνεχείς πορείες σε δύσβατα μέρη, χολέρα και προπάντων μακριά από τις βάσεις ανεφοδιασμού του).

Συνακόλουθα, η βουλγαρική στρατιωτική ηγεσία λειτουργώντας ορθολογικά, εκμεταλλεύθηκε την συγκεκριμένη χρονική στιγμή για να διεξάγει την αντεπίθεσή της²²⁸,(με δεδομένο ότι ο Ελληνικός στρατός είχε υπερβεί το κορυφαίο σημείο της νίκης του). Η Ελληνική Στρατιά υποχρεώθηκε σε οπισθοχώρηση για να αποτρέψει τον άμεσο κίνδυνο κυκλώσής της από τον αντίπαλο στρατό με συνεπακόλουθο την ενδεχόμενη ολοκληρωτική της εκμηδένιση.

Χαρακτηριστικά ο αρχιστράτηγος, Κων/νος, σε τηλεγράφημά του,(στις 15.7.1913), προς τον Ε.Βενιζέλο, ανέφερε:

²²⁷ Αριθμός 1328/Γ'. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.164.

²²⁸ Ο αντιστράτηγος Θ.Πάγκαλος ανέφερε σχετικά με την Βουλγαρική αντεπίθεση: « Την πρωία της 15^{ης} Ιουλίου, με τη χαραυγή ο εχθρός, με ισχυρές δυνάμεις, τις οποίες τις μετέφερε από το Σερβικό μέτωπο, επετέθει ορμητικώς κατά του μετώπου και αμφοτέρων των πλευρών της III μεραρχίας. Η μεραρχία προέβαλε ισχυρή αντίσταση,αλλά όντως μεμονομένη και με άμεσο τον κίνδυνο πλήρους κυκλώσεως της άρχισε περί την 10.30 ώρα να υποχωρεί κανονικώς προς Νέγρεβον και Πέτσοβο, τασόμενη αριστερόθεν της X μεραρχίας. Ο εχθρός καταδιώκων κατά πόδας, παρακολουθή βήμα προς βήμα την υποχωρούσα μεραρχία[...] Οι λοιπές δύο μεραρχίες, του τμήματος στρατιάς X και IV, ευρέθησαν προ ισχυρών εχθρικών δυνάμεων και δεν εδυνήθησαν να φέρουν εις περας την εντολή τους, η οποία ήταν η κατάληψη του Χασάν-πασσά. Η X μεραρχία όταν αντιλήφθηκε την υποχώρηση της III μεραρχίας, φοβούμενη την αποκοπή της προς Γενικιοί οδού υποχώρησε και συγκεντρώθηκε μεταξύ του υψώματος 1900 και Μπούκοβικ. Τις εσπερινές ώρες η κατάσταση στο τμήμα της στρατιάς ήταν κρισιμότητα διότι συν της άλλης παρουσιάσθηκε και σοβαρή έλλειψη πυρομαχικών πυροβολικού ένεκα της αποκοπής της συγκοινωνίας προς Στρώμνιτσα[...]

Καθόλη την ημέρα της 16^{ης} Ιουλίου οι μεραρχίες της αριστερής πτέρυγας με δυσχέρεια συγκατοούνταν στις θέσεις τους και συνεχώς απεύθυναν εκκλήσεις απογνώσεως προς το Γενικό Στρατηγείο, ζητώντας την αποστολή πυρομαχικών γιατί πολλές πυροβολαρχίες κατέστησαν σχεδόν άχρηστοι διαθέτοντας λίγες μόνον οβίδες στα προόλκαιά των πυροβόλων τους. Ταυτόχρονα με την επίθεση κατά της αριστερής μας πτέρυγας, ο εχθρός ενέργησε την 15^η Ιουλίου και ισχυρή επίθεση εναντίον της VII Μεραρχίας για να αποκόψει της συγκοινωνίας αυτής προς Νευροκόπι. Ο εχθρός συγκέντρωσε ισχυρές δυνάμεις στο Τατάρ-Παζαρτζίκ κατευθύνοντας την επίθεσή του προς τη στενωπό του Πρέντέλ- Χαν. Η XII Μεραρχία,..., αναγκάσθηκε να στραφεί προς ανατολάς για να αποκρούσει την εχθρική επίθεση εναντίον της Μαχομιάς. Μετά από σκληρή μάχη η Μεραρχία κατόρθωσε να αναχαιτίσει τον εχθρό, ο οποίος αποχώρησε εκείθεν του στενωπού του Πρέντέλ-Χαν [...] Το πρωί της 17^{ης} Ιουλίου οι Βούλγαροι κατόπιν προπαρασκευής δια σφοδρού πυρός πυροβολικού ενήργησαν ορμητική επίθεση κατά των παρα Μπούκοβικ ημετέρων θέσεων και κατόρθωσαν να προσελάσουν μέχρι μικρής αποστάσεως από τις γραμμές μας. Περί την 9^η πρωινήν το εχθρικό πεζικό ενήργησε γενική επίθεση δια της λόγης, η οποία απεκρούσθηκε και την οποία ακολούθησε θαρραλέα αντεπίθεση ενός τάγματος του δεξιού της III μεραρχίας, το οποίο βρισκόταν στο Μπούκοβικ [...] Η αντεπίθεση του τάγματος ενεθάρυνε και παρέσυρε σε επίθεση την υπόλοιπη γραμμή μάχης της μεραρχίας. Ο εχθρός καταπλαγείς υποχώρησε ατάκτως εφ' ολοκλήρου του μετώπου καταδιωχθείς εις αρκετή απόσταση προς Βορρά.Ατυχώς η καταδίωξη δεν κατέστη δυνατό να εξακολουθήσει για πολύ, ένεκα της προαναφερθείσας ελλείψεως πυρομαχικών[...]

Την μεσημβρία της 18^{ης} Ιουλίου έγινε αναστολή των εχθροπραξιών κατόπιν προσωρινής ανακωχής, που συνάφθηκε στο Βουκουρέστι».Θ.Πάγκαλου, Απομνημονεύματα, τόμος α', σ.σ.343-345.

«Ενεκεν ανεξιγήτου αδράνειας Σερβικού Στρατού, επεσύραμεν, δια της ταχείας προχωρήσεως ημών, το μεγαλύτερον μέρος του Βουλγαρικού Στρατού εναντίων μας. Εις το κέντρον και την δεξιάν πτέρυγα ενικήσαμεν λαμπρώς τον εχθρόν χθές, παρα τις σοβαρές ενισχύσεις του. Υπεχώρησε πέραν της Τζουμαγιάς. Αλλα η νίκη μας αυτή μας εστοίχισε πολύ ακριβά. Σοβαράι δυνάμεις Βουλγαρικού Στρατού προσέβαλον σήμερον εις την αριστεράν ημών πτέρυγα το Τμήμα Στρατιάς Δαμιανού. III και X Μεραρχίαι ηναγκάσθησαν να υποχωρήσουν προς Τζαμί-Τεπέ. Αγνοώ ακόμη εις ποίαν κατάσταση ευρίσκονται. Η IV Μεραρχία εν κρίσιμω κατάστασει. Κατόπιν 4 τηλεγραφημάτων μου λίαν πιεστικών, το Σερβικόν Γενικόν Στρατηγείον έδωκεν επι τέλους διαταγήν εις την III Στρατιάν αυτού να επιτεθή αύριον. Αι ενισχύσεις των τελευταίων ημερών του έναντι ημών Βουλγαρικού Στρατού προέρχονται εκ των εις Τσάρεβο-Σέλο, Τσούκα –Γκολέκ, έναντι της III Σερβικής Στρατιάς δυνάμεών του.

» Ο Στρατός ημών ήχθη εις τα φυσικά και ηθικά όρια. Κατόπιν συνθηκών τούτων, δεν δύναμαι πλέον να αρνούμαι την ανακωχήν, ή την αναστολήν των εχθροπραξιών. Προσπαθήσατε να εύρητε τρόπον να επιτύχετε αναστολήν εχθροπραξιών, ει δυνατόν από αύριον»²²⁹.

Τη νύχτα της 17/18.7.1913 συμφωνήθηκε πενθήμερη ανακωχή. Ο αρχιστράτηγος απέστειλε στον Ε.Βενιζέλο, στις 18.7.1913, την ακόλουθη έκθεση στην οποία αποκρυσταλλώνεται η στρατηγική αποτελεσματικότητα των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων κατά την διάρκεια των τελευταίων μαχών, (13-17.7.1913).

«Τελευταία ημέρα πολέμου ελαμπύνθη δια νέων νικών ημετέρων όπλων εφ'ολοκλήρου Μετώπου. Ο εχθρός δια της μάχης του Σιμιτλή της 13^{ης} Ιουλίου

²²⁹ Αριθμός 1754/Γ'. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.185.

Αξίζει αναφέρουμε την αδιάλλακτη στάση της ελληνικής στρατιωτικής ηγεσίας ως προς το προκρινόμενο μέσο-επιδίωξη αποφασιστικής μάχης, για την επίτευξη του πολιτικού στόχου. Συγκεκριμένα ο αρχιστράτηγος Κων/νος, στις διπλωματικές ενέργειες της Ρουμανίας για μεσολάβηση μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων πλευρών, Ελλάδος-Βουλγαρίας, με σκοπό την ανακωχή των εχθροπραξιών και την σύναψη ειρήνης, την οποία η Σερβία την αποδεχόταν, απέστειλε το παρακάτω τηλεγράφημα (11.7.1913) στο λοχαγό Ραγκαβή (ήταν ο σύνδεσμος του ελληνικού στρατού στο γενικό Σερβικό στρατηγείο) :

«Μαθαίνω ότι η Σερβική κυβέρνηση δεν φαίνεται να αποκρούει την ιδέα για εκεχειρία 3-4 ημερών και ότι το Γενικό Σερβικό Στρατηγείο φρονεί ότι μια ανάπαυση 3-4 ημερών θα ήταν αναγκαία για τον Σερβικό στρατό. Ανακοινώστε στο Σέρβο Αρχιστράτηγο τις κάτωθι αντιλήψεις μου. Η κρίσιμη στιγμή πλησιάζει. Ήδη ολόκληρο το αριστερό της παράταξης του Βουλγαρικού στρατού ανετράπη στην χθесινή μάχη, η δε οδός είναι ανοιχτή για την IV Μεραρχία μας, ή οποία συγκλίνοντας προς Λέσκα θα ενωθή με την X και αμφοτέρους μαζί με την III θα επιτεθούν προς Τσάρεβο-Σέλο. Η θέση του εχθρικού στρατού που βρίσκεται έναντι της III Σερβικής στρατιάς καθίσταται σήμερα κρισιμότερη. Εάν τη στιγμή αυτή του παρασχεθεί εκεχειρία, του παρέχεται η μεγαλύτερη υπηρεσία που είναι δυνατή να παράσχεθεί σ' αυτόν. Και ο Ελληνικός στρατός είναι επίσης κουρασμένος και ίσως περισσότερο του Σερβικού. Από τη Θεσσαλονίκη μέχρι εδώ ο στρατός μας δεν σταμάτησε. Καθημερινά υπήρχαν μάχες και πορείες. Γνωρίζω τις ιδιότητες του Σέρβου στρατιώτη και το επιθετικό πνεύμα του Γενικού Στρατηγείου και πιστεύω ότι, όταν μάθη τη μετά την χθесινή μαχη τακτική κατάσταση, θα εννοήση καλώς ότι πρέπει να εξακολουθήσουμε να πιέζουμε τον εχθρό, άνευ διακοπής και αναπαύσεως. Για αυτόν ακριβώς το λόγο αρνήθηκε ήδη, πριν από την χθесινή μάχη να παραχωρήσω την εκεχειρία που ζητήθηκε μέσω του Ρουμάνου αντιπροσώπου και ελπίζω ότι και οι Σέρβοι θέλουν να ενεργήσουν ομοίως. Είναι η στιγμή, υπέρ ποτέ άλλοτε, επιβεβλημένη, να υποχρεώσουμε τους Βουλγάρους να υπογράψουν τα προκαταρκτικά της ειρήνης, που ως συνέπεια θα είναι η ανακωχή. Εάν διακόψουμε τώρα τις επιχειρήσεις, οι Δυνάμεις θα θέλουν να αναμιχθούν. Η Βουλγαρία ζητά ήδη την αυτονόμηση της Μακεδονίας και για αυτό δεν θα τελειώσουμε ποτέ και θα χάσουμε όλους τους καρπούς των νικών και των θυσιών μας»... Λιβούνοβον 14.7.1913. Κωνσταντίνος Β. Ibid.

προσεπάθησε να εμποδίσει την εκ της Στενωπού της Κρέσνας έξοδον και ανάπτυξιν ημετέρων Μεραρχιών, αλλ' ηττηθείς υπεχώρησε. Την νύκτα της 13^{ης} προς την 14^{ην}, ενισχυθείς δια νέων δυνάμεων, αίτινες αφίχθησαν εις Τζουμαγιάν, ληφθήσαι εκ του Σερβικού Μετώπου και μεταφερθείσαι σιδηροδρομικώς μέχρι Κιουστενδίλ, ανέκοψε την υποχώρησιν του και επετέθη μετά σφοδρότητος κατά του δεξιού ημών, το οποίον, αντεπιτεθέν, απώθησε και κατεδίωξε αυτόν προς Τζουμαγιάν. Αι απώλειαι του εχθρού υπήρξαν μέγισται. Τίνα των Ταγμάτων του, κατ' εξακριβωμένας πληροφορίες ημών, επέστρεψεν εις Τζουμαγιάν με δύναμιν 30-40 ανδρών.

» Την 15^{ην} Ιουλίου ο εχθρός δια μεγάλων δυνάμεων, ληφθεισών εκ του Σερβικού επίσης Μετώπου, ενισχύσας τα απέναντι του αριστερού ημών προ Πετσόβου Στρατεύματα του και εισδύσας προς Νότον, επετέθη μετά σφοδρότητος εναντίον του Τμήματος Στρατιάς Δαμιανού και ηνάγκασεν αυτό να αποσυρθή και να λάβη θέσιν αμυντικήν επι Ανατολικώς και Βορείως του Πετσόβου υψωμάτων Μπούκοβικ, Καδίτσα και υψοδ. 1900.

» Ο εχθρός επετέθη και κατά των νέων τούτων θέσεων του Τμήματος Στρατιάς Δαμιανού επι δυο ημερονύκτια, ανευ αποτελέσματος. Αποκρουσθείς οριστικώς μετά μεγίστων απωλειών, κατεδιώχθη υπο του ημετέρου Πυροβολικού. Χθες εσπέρας ανεβιβάσθησαν εις υψοδ. 1900 εκ Γενίκιοι 6 Πεδιναί Πυροβολαρχίαι, αίτινες θα συμμετείχον σήμερον της υπο του Τμήματος Στρατιάς Δαμιανού επιθέσεως κατά εχθρού.

» Αι II και IV Μεραρχίαι, αναρριχώμεναι μέχρι των κορυφών του Χασάν-Πασσά και της Λέσκας, εξετόπιζον διαδοχικώς τον εχθρόν από υψώματος σε ύψωμα, παρ'όλας τας αντιθέσεις, ας εξετέλουν εχθρικά Τμήματα κατά του δεξιού πλευρού της II Μεραρχίας. Έμεινεν όμως ανεκτέλεστος η σπουδαιότερα αποστολή των 2 τούτων Μεραρχιών ημών, ην ανέκοψεν η ανακοχή ή κατάληψις δηλαδή και της υψηλοτέρας κορυφογραμμής του Χασάν-Πασσά, η καταδίωξις του εχθρού προς Τσάρεβο-Σέλο και η αποκοπή της μόνης οδού υποχωρήσεως των έναντι της III Σερβικής Στρατιάς εχθρικών δυνάμεων.

» Έτεραι σημαντικαί εχθρικαί δυνάμεις επετέθησαν κατά των ημετέρων Αποσπασμάτων δεξιού ημών εις Πρέντελ-Χάν. Η VII Μεραρχία, στραφείσα προς Ανατολάς, έσπευσε δια συντόνου πορείας και, επιτεθείσα κατά του εχθρού, κατετρόπωσεν αυτόν κατά κράτος και τον κατεδίωξεν εις ικανήν απόστασιν.

Σέρβοι δεν μετέσχον αγώνων Στρατού ημών, παρα τας τάσας παρακελεύσεις μου και τας υποσχέσεις των. Εκ τούτου ο εχθρός απέσυρεν εκ του Σερβικού Μετώπου σημαντικάς δυνάμεις και κατήυθνε τούτας καθ'ημών. Τμήματα εχθρικά μετά Κομιτατζήδων καίουσιν χωρία πέραν του Νέστου»²³⁰.

Από την προηγηθείσα συντομογραφική ιστορική περιγραφή ορισμένων από τις αποφασιστικές μάχες που διεξήγαγε ο Ελληνικός στρατός κατά την διάρκεια του Β' Βαλκανικού πολέμου, αναφαίνονται τα θεμελιώδη στοιχεία-συστατικά της Στρατιωτικής Στρατηγικής, στα οποία εμπερικλείονται ο ηθικός-ψυχολογικός παράγοντας, ο ρόλος του ποσοτικού και ποιοτικού μεγέθους των ενόπλων δυνάμεων, η τοπογεωγραφία του θεάτρου του πολέμου, τα στοιχεία του αιφνιδιασμού και της εξαπάτησης, η ικανότητα της συγκέντρωσης και ενοποίησης των στρατιωτικών μονάδων στο τακτικό επίπεδο, η δυνατότητα επίτευξης αριθμητικής υπεροχής στο αποφασιστικό σημείο της μάχης, η οικονομία δυνάμεων, η μορφή και το είδος της στρατιωτικής αναμέτρησης κ.α.²³¹. Η ορθή σύζευξη και η αгаστή χρήση των

²³⁰ Αριθμός 1872/Γ'. Ibid, σ.σ. 197-198.

²³¹ Για εκτενέστερη ανάλυση βλέπε Clausewitz, On War, σ.σ. 183-122, και C.Gray, Modern Strategy, σ.σ. 23-44.

ανωτέρω στοιχείων συνωθεί στην ευόδωση του επιθυμητού στρατιωτικού αποτελέσματος και στην επίτευξη του προσδιορισμένου πολιτικού στόχου.

Στην περίπτωση της Ελλάδος το αποτέλεσμα του Β' Βαλκανικού πολέμου ήταν επιτυχές, (ανέτρεψε τους μεγαλεπήβολους πολιτικούς στόχους της Βουλγαρίας, παγίωσε το αναμορφωμένο status quo στα Βαλκάνια αναβιβάζοντας την θέση και τον ρόλο της), ωστόσο η χρήση των ζείδωρων συστατικών της στρατιωτικής στρατηγικής ήταν ισχνή και η απουσία των θεμελιωδών αρχών της, (όπως η ενοποίηση και η συγκέντρωση των στρατιωτικών δυνάμεων στο χώρο και στον χρόνο, η επίτευξη αριθμητικής υπεροχής στο κρίσιμο σημείο της μάχης, η χρήση επιχειρησιακού ή τακτικού αιφνιδιασμού), πρόδηλη με απότοκο το εξαιρετικά υψηλό κόστος της σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο.

Τουναντίον το θεμελιώδες στοιχείο της στρατιωτικής στρατηγικής ο ηθικό-ψυχολογικός παράγοντας, δηλαδή η συνισταμένη της ικανότητας των στρατιωτικών διοικητών, της εμπειρίας και του θάρρους των στρατιωτικών μονάδων καθώς και του πατριωτικού πνεύματος²³², ήταν πλεονάζων συνωθώντας τα ελληνικά στρατεύματα στην υπερκέραση των επιχειρησιακών σφαλμάτων, της τριβής και της θελήσεως του αντιπάλου με αποτέλεσμα την επίτευξη, (έστω και την ύστατη στιγμή μέσω της διπλωματίας), του πολιτικού στόχου²³³.

3.6.4. Υπονόμευση της Δυνατότητας Επιμελητείας του Αντιπάλου

Κατά την έναρξη του Α' Βαλκανικού πολέμου, η Ελλάδα εκμεταλλεύθηκε στο μέγιστο δυνατό βαθμό το συγκριτικό πλεονέκτημα που διέθετε, δηλαδή το ναυτικό της, ανακτώντας τον ναυτικό έλεγχο του Αιγαίου με απότοκο την παρεμπόδιση και την περιστολή, της δυνατότητας του ανεφοδιασμού, της επιμελητείας και τις μεταφορές επιπρόσθετων στρατιωτικών δυνάμεων για την ενίσχυση του τουρκικού στρατού στο αποφασιστικό θέατρο των πολεμικών επιχειρήσεων²³⁴.

²³² Αναλυτικότερα βλέπε Clausewitz, On War, σελ. 186.

²³³ Ο Β. Δούσμανης ανέφερε χαρακτηριστικά: «Η μάχη αυτή (Κιλκίς-Λαχανά) κυρίως εκερδήθη δια της ορμητικότητος του Έλληνος στρατιώτου, όστις καλώς ενόησεν ότι η νίκη, δηλαδή η καταβολή της θελήσεως του εχθρού, επιτυγχάνεται δια της εξουδετερώσεως της ενέργειας των νεωτέρων όπλων, των προορισμόν έχόντων να κρατώσι δια του μακρού αυτών βεληνεκούς και του φθοροποιού ασφαλούς αποτελέσματος των πυρών αυτών, εις μεγάλας από της ημετέρας γραμμής αποστάσεις των εχθρών. Η συντόμευσις της αποστάσεως ταύτης, [...], επετεύχθη παρα του Έλληνος πολεμιστού δια της προσεγγίσεως δια μέσου των εχθρικών πυρών και της προσεγγίσεως του πολεμιστού εις απόστασιν της ενέργειας του αγγεμάχου όπλου, της λόγχης. Ο Έλλην στρατιώτης, προσεγγίσας τας εχθρικές γραμμάς, παρα την δραστικότητα του βουλγαρικού πυρός πυροβολικού και πεζικού, επτόησε τον Βούλγαρον στρατιώτην και λογίζων αυτόν ηνάγκασε τον επτοημένον εχθρόν να υποχωρήσῃ».

Παρατίθεται στο Β. Δούσμανη, Ο Συμμαχικός Πόλεμος κατά των Βουλγάρων, σελ. 76.

²³⁴ Χαρακτηριστικά ο Κρωφορντ Πραϊς, αναφέρει: «Παρα τας ήττας των Τούρκων εις Σαραντάπορον, Κουμάνοβον και κατόπιν εις Θράκην, ούτοι ουδόλως ήθελον ηττηθή-κατά τον πόλεμον τούτον, αν ήτο δυνατόν να μεταφέρωσιν εις το Ευρωπαϊκόν έδαφος τας εν Ασία, παραμένουσας εις αδράνειαν τεραστίας εφεδρικές δυνάμεις των. [...] Αν αι περιστάσεις ήσαν ευνοϊκώτεραι, το Οθωμανικόν Γενικόν Επιτελείον θα μετακόμιζεν ενισχύσεις, προμηθείας και τροφάς εις Δεδεαγάτς, Καβάλλαν και Θεσσαλονίκην, ούτως ώστε, αντί κατ' Οκτώβριον ο πόλεμος να έχη σχεδόν λήξῃ, θα ήτο σχεδόν εις την αρχήν του εισέτι. Η δυσμενής δια τους Τούρκους περίστασις ήτις κατέστησεν ακατόρθωτον τοιαύτην τινα του Επιτελείου των ενέργειαν, ήτο φυσικώς, η παρουσία του Ελληνικού Στόλου, πρέπει δε ου μόνον οι Σύμμαχοι της Ελλάδος, αλλά και ούτος έτι ο Ελληνικός στρατός να ενθυμείται, ότι, αν κατώρθωσαν να επιφέρωσι τοιαύτην εκπληκτικήν ήτταν κατά του Οθωμανισμού, οφείλουσι το μέγεθος και την ευκολίαν της νίκης των αποκλειστικώς σχεδόν εις το Ελληνικόν Ναυτικόν».

Κρωφορντ Πραϊς, Οι Βαλκανικοί Αγώνες, σελ. 60. Επίσης βλέπε και Α. Dimitrakopoulos, "The Contribution of the Hellenic Navy to the Allied Effort during the First Balkan War, (1912-1913)" στο International Symposium of Military History, "MOUDROS '92"- "PAULOS MELAS '92", σελ. 59.

Χαρακτηριστική είναι η σημασία που απέδιδε ο Ε.Βενιζέλος στην εφαρμογή της ναυτικής ισχύος και ειδικότερα στην απόκτηση ναυτικής πρωτοκαθεδρίας στο Αιγαίο τόσο για την επίλυση του ζητήματος των νησιών όσο και για την προάσπιση της ελληνικής εσωτερικής και εξωτερικής κυριαρχίας.

«Όχι μόνον το ζήτημα των νήσων, των οποίων την κυριαρχίαν αμφισβητεί η Τουρκική Αυτοκρατορία, αλλά το ζήτημα όλων των νήσων, όλου του νησιωτικού μας Κράτους, είναι ζήτημα υπεροχής θαλασσίας. Την θαλάσσιαν ταύτην επικράτησιν η Ελλάς από μακρού την διετήρησε και κυρίως την επιβεβαίωσε κατά τον τελευταίον πόλεμον, και είμαι βέβαιος ότι θα τη διατηρήση και εν τω μέλλοντι. Δεν έχετε λοιπόν ανάγκην επι του ζητήματος τούτου να μας παραπέμψητε εις την επικράτησιν την θαλάσσιαν ως την ασφαλεστέραν ή μάλλον την μόνην εγγύησιν της ακωλύτου και αδιαταράκτου κατοχής και των νήσων τούτων και του λοιπού νησιωτικού ημών Κράτους»²³⁵.

Ο Ελληνικός στόλος, με ναύαρχο τον Π.Κουντουριώτη, επέφερε αποφασιστικά πλήγματα στον τουρκικό στόλο εδραιώνοντας την πρωτοκαθεδρία του στο Αιγαίο²³⁶.

Συγκεκριμένα την νύκτα της 17^{ης} προς την 18^η Οκτωβρίου του 1912, ο υποπλοίαρχος Ν.Βότσης, με το ελληνικό торπιлобόλο «11» εισήλθε στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης και торπίλισε το αγκυροβολημένο τουρκικό θωρηκτό «Φετίχ-Μπουλέν».

Στο τηλεγράφημά του προς το υπουργείο ναυτικών ανέφερε:

«Εσπέραν χθες ετορπιλίσαμεν επιτυχώς εις λιμένα Θεσσαλονίκης Τουρκικόν Θωρηκτόν «Φετίχ-Μπουλέν». Πλοίον βυθιζόμενον έκλινε δεξιά. Πλήρωμα και πλοίον ημών αβλαβή»²³⁷.

Οι αντικειμενικοί στρατιωτικοί στόχοι του Ελληνικού πολεμικού ναυτικού κρυσταλλώνονται στο Βασιλικό Διάταγμα της κήρυξης του πολέμου κατά της Τουρκίας, που ανεγνώσθη στα πληρώματα του Ελληνικού Στόλου.

«[...] Ο Ελληνικός στόλος καλείται όπως ανταπεξέλθῃ μόνος και άνευ συναγωνιστών και καταπολεμήσῃ τον κοινόν εχθρόν. Το έργον είναι βαρύ, αλλ' η Πατρίς εμπιστεύεται τούτο υπερήφανος εις τους Αρχηγούς, τα Επιτελεία και τα πληρώματα του στόλου της. Καλείσθε να επιβάλλετε ανα το Αιγαίον την κυριαρχίαν της Ελληνικής Σημαίας. Καλείσθε να παρακωλύσετε τον εφοδιασμόν του εχθρού και να παραλύσετε την συμπλήρωσιν των κινητοποιήσεών του, ασφαρίζοντες ούτω την οριστικήν νίκην ημών και των συμμάχων και φίλων στρατιωτικών δυνάμεων.

» Θα επιτεθήτε κατά του εχθρού, διότι μόνη η επίθεσις οξύνει τον νούν και χαλυβδώνει τον ενθουσιασμόν.

Επίσης σύμφωνα με μαρτυρία υψηλόβαθμου τούρκου αξιωματικού, ο ελληνικός στόλος παρεμπόδισε την αποστολή 250.000 τούρκων στρατιωτικών από το εσωτερικό της Ασίας στην Τσαλάττζα. Συνακόλουθα ο ναυτικός αποκλεισμός από το ελληνικό ναυτικό περιόρισε τις εισαγωγές άνθρακα με συνεπόμενο την παράλυση του τουρκικού σιδηροδρομικού δικτύου. Ibid, σ.σ. 58-59.

²³⁵ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 24^{ης} Φεβρουαρίου 1914. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σελ.544.

²³⁶ Για συγκριτική ανάλυση της ελληνικής και τουρκικής ναυτικής ισχύος καθώς και για τους διαφορετικούς στρατιωτικούς αντικειμενικούς στόχους του ελληνικού και τουρκικού πολεμικού ναυτικού βλέπε Κρωφορδ Πράϊς, Οι Βαλκανικοί Αγώνες, σ.σ. 60-64.

Επίσης Α.Δimitrakopoulos, "The Contribution of the Hellenic Navy to the Allied Effort during the First Balkan War,(1912-1913)" στο International Symposium of Military History, "MOUDROS '92"- "PAULOS MELAS '92", σ.σ.51-62.

²³⁷ Αριθμός 570/Α'. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.230.

» Θα αγωνισθήτε εν τω πελάγει όπερ απηχεί τους νυκτερινούς Παιάνας των Ελληνικών Στόλων και τας οίμωγας των συντριβέντων επιδρομέων [...]»²³⁸.

Τοιουτοτρόπως ο Ε.Βενιζέλος απευθυνόμενος προς τα πληρώματα ανέφερε:

«[...] Κατερχόμεθα εις αγώνα πλήρεις εμπιστοσύνης κατά ξηράν ως εκ των συμμαχιών μας, αλλά και με την ίδια πεποίθησιν κατά θάλασσαν, της οποίας τον αγώνα η Συμμαχία εμπιστεύεται εις υμάς. Είμεθα δε πάντες πλήρεις αισιοδοξίας όχι μόνον δια το άριστον υλικόν, αλλά προπαντός δια το γενναίον φρόνημα όλων υμών.

» Η Πατρίς αξιοί από υμάς όχι απλώς να αποθάνητε υπέρ αυτής. Αυτό θα ήτο το ολιγώτερον· αξιοί να νικήσετε, και δια έκαστος εξ υμών θνήσκων ακόμη μίαν μόνην σκέψιν πρέπει να έχη πώς να εντεινής τας δυνάμεις του μέχρι της τελευταίας πνοής, όπως οι εναπομείναντες νικήσωσι...»²³⁹.

Ομοίως στην Ελληνο-Βουλγαρική στρατιωτική σύμβαση, 5.10.1912, συνοψίζεται ο αξονικός στρατιωτικός στόχος που καλείτο να επιτύχει το ελληνικό πολεμικό ναυτικό²⁴⁰.

«[...] Ο κύριος σκοπός του ελληνικού στόλου πρέπει οπωσδήποτε να είναι η απόκτησις της κυριαρχίας εν τω Αιγαίω και η διακοπή των συγκοινωνιών αυτού μεταξύ της Μικράς Ασίας και της Ευρωπαϊκής Τουρκίας»²⁴¹.

Ο Ελληνικός στόλος μετά την κατάληψη της Λήμνου, (8.10.1912), χρησιμοποίησε το λιμάνι του Μούδρου ως βάση και ορμητήριο των ναυτικών του επιχειρήσεων, εξαναγκάζοντας-υποχρεώνοντας τον τουρκικό στόλο να περιορίσει τη δράση του στη θάλασσα του Μαρμαρά. Σε δύο απόπειρες του τουρκικού στόλου να κατέλθει στο Αιγαίο, στις 3.12.1912 και 5.1.1913, επακολούθησαν οι ναυμαχίες της Έλλης και της Λήμνου αντίστοιχα²⁴².

Το επίσημο ανακοινωθέν του υπουργείου των Ναυτικών, για τη ναυμαχία της Έλλης, ανέφερε:

«Κατά τηλεγράφημα του υποναύαρχου Αρχηγού Στόλου του Αιγαίου αποσταλέν δια Τενέδου σήμερον την πρωίαν, (3.12.1912), εγένετο ναυμαχία μεταξύ του Τουρκικού και του Ελληνικού στόλου μεταξύ της εισόδου του Ελλησπόντου και της Ίμβρου.

» Η ναυμαχία ήρξατο την 6 και 35' π.μ. διήρκεσε περί την ώραν, του εχθρικού στόλου παραμένοντος καθ'όλην την διάρκεια αυτής υπό την άμεσον προστασίαν των φρουρίων. Ο εχθρικός στόλος του οποίου αι ζημίαι είναι άγνωστοι εισέπλευσεν εν αταξία εις τον Ελλήσποντον. Ο ημέτερος στόλος μεθ' όλων τω πλοίων και των πέντε αντιτορπιλικών εξηκολούθησε πλησσομενος εις απόστασιν βολής από των φρουρίων, τα οποία έβαλλον μέχρι της 3^{ης} και ημισείας ώρας, μεθ'ον ανήχθη προς το πέλαγος. Κατά την 3^{ην} και 40' τρία αντιτορπιλικά Τουρκικά αποπειράθησαν να εξέλθουν του Ελλησπόντου και καταδιωχθέντα υπο των αντιτορπιλικών μας

²³⁸ Παρατίθεται στη Βίβλο Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος β', σελ. 83.

²³⁹ Ibid, σελ. 85.

²⁴⁰ Αναμφίλεκτα η στρατηγική χρησιμότητα της ελληνικής ναυτικής ισχύος ήταν μείζονος σημασίας παράγοντας για την σύναψη της Ελληνο- Βουλγαρικής Συνθήκης Αμυντικής Συμμαχίας του Μαΐου 1912. Βλέπε σχετικά Α. Τούντα- Φεργάδη, Θέματα Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας, (1912-1941), σελ.25.

²⁴¹ Παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Ο Συμμαχικός Πόλεμος κατά των Βουλγάρων, άρθρο 2^ο της Στρατιωτικής Σύμβασης Ελλάδος-Βουλγαρίας, σ.σ.24-25.

²⁴² Βλέπε σχετικά Ν.Α. Stathakis, "Naval Tactics and their Impact on Balkan Wars, 1912-1913", και E.Grove, "The Rising Sea Power of Greece, British Reactions to the Achievements of the Greek Navy in the First Balkan War", παρατίθενται στο International Symposium of Military History, "MOUDROS '92"- "PAULOS MELAS '92", σ.σ. 94-101.

εισήλθον και αύθις. Αι ζημίαι των ημετέρων ανέρχονται εις τους ελαφρώς τραυματισμένους ανθυποπλοίαρχον Μαμούρην, τρείς ναύτας επι του «Αβέρωφ» και ένα επι της «Υδρας»²⁴³.

Σε ενδελεχή έκθεση του υπουργείου των Ναυτικών αναφέρετε ότι :

« Κατά τας μέχρι τούδε βραχείας πληροφορίας του αρχηγού του στόλου και αυτόπτου κυβερνήτου, την 9 και 25'π.μ χθες ήρξατο ναυμαχία μετά του Τουρκικού στόλου,τηρουμένου μεταξύ του Ελλησπόντου και Ίμβρου υπο την άμεσον προστασίαν των φρουρίων.

» Ο αγών παρετάθη επί ώραν, λαμβανόμενης δε υπ'όψιν της θέσεως των εχθρικών πλοίων η γενόμενη ναυμαχία είχε μάλλον χαρακτήρα βομβαρδισμού των φρουρίων και των προ αυτού ισταμένων πλοίων αποτελούντων προκεχωρημένα πυροβολεία.

» Εν αρχή τα Τουρκικά θωρηκτά ήσαν τεταγμένα εν γραμμή,εις απόστασιν δε μεγάλην, δεξιά το καταδρομικόν «Μετζητιέ» και έτι δεξιά αντιτορπιλικά τινα.

» Κατά των θωρηκτών και των φρουρίων έβαλλεν ο Ελληνικός στόλος παραμείνας εις απόστασιν βολής από των φρουρίων.

» Σιγησάντων μετά μίαν ώραν των φρουρίων, τα πλοία εν αταξία ετράπησαν προς το στόμιον και εισήλθον εις τον Ελλήσποντον. Αι βλάβαι του εχθρικού στόλου είναι άγνωστοι εισέτι.

» Κατά πληροφορίες δοθείσας υπο του πληρώματος του Ρωσικού ατμοπλοίου «Ιερουσαλήμ» εις τον διοικητήν της Τενέδου δυο πλοία του Τουρκικού στόλου ετέθησαν εκτός μάχης.

» Την 3 και 40' μ.μ. τρία Τουρκικά αντιτορπιλικά απειράθησαν να εξέλθουν των Δαρδανελλίων, αλλ'ηναγκάσθησαν υπο του πυρός των τριών Ελληνικών αντιτορπιλικών, να τραπώσιν εις φυγήν και να εισέλθωσιν εις τα Δαρδανέλλια.

»Ο Ελληνικός στόλος παρέμεινε μέχρι της δύσεως του ηλίου εν απόστασει βολής από των φρουρίων,αλλά ταύτα δεν έβαλλον πλέον κατ'αυτού. Ο Τουρκικός στόλος δεν ανεφάνη.

» Αι ζημίαι του Ελληνικού στόλου ανέρχονται εις ένα αξιωματικόν και 3 ναύτας ελαφρώς τραυματισθέντας. Ουδέν των ημετέρων πλοίων υπέστη ζημίαν τινά»²⁴⁴.

Στη ναυμαχία της Λήμνου ο τουρκικός στόλος απέπλευσε από τα Στενά και έφθασε μέχρι τη Λήμνο, όπου υπέστη,(μέσα σε μισή ώρα), μεγάλες απώλειες λόγω της ισχνής στρατηγικής αποτελεσματικότητας των οπλικών μέσων των ναυτικών του μονάδων,(συγκεκριμένα υστερούσε στην ικανότητα της ευστοχίας των πυρών του). Η επίσημη έκθεση του αντιναύαρχου, Π.Κουντουριώτη, ανέφερε για τη ναυμαχία της Λήμνου.

«Ειδοποιηθέντες υπο περιπολούντων αντιτορπιλικων, ότι ο εχθρικός στόλος εξήλθε των Στενών την 8 και 30' της πρωίας και διευθύνεται προς την Λήμνον,απήραμεν.Την 10 και 20' είδαμεν το καταδρομικόν «Μετζητιέ» διώκον τον «Λέοντα» και την «Ασπίδα» (τα τηρούντα την επαφήν από της 8^{ης} εσπερινής ώρας της προτεραίας και παραμένοντα διαρκώς εις απόστασιν βολής απ'αυτού), όπερ άμα τη εμφανίσει ημών υπεχώρησε. Την 10 και 25' ενώ επείχομεν επι ακρωτήριοιον Μπαμπά, Αδραμύττιον κόλπον, εφάνησαν εις τον ορίζοντα τρία Τουρκικά θωρηκτα ακολουθούμενα υπο 7 αντιτορπιλικών ανεγνωρίσαμεν ότι ήσαν τα «Τουργού» «Βαρβαρόσα» και «Μεσουδιέ». Αμα τη εμφανίσει ημών ο Τουρκικός στόλος έστρεψεν αριστερά λαβών πλεύσιν παράλληλον σχεδόν τη ημετέρα.Την 11 και 32' ο

²⁴³ Παρατίθενται στη Βίβλο Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος β',σελ.338.

²⁴⁴ Ibid,σ.σ. 339-340.

εχθρός ήρχισε το πυρ εξ αποστάσεως εννέα χιλιάδων μέτρων· απηντήσαμεν μετά δύο λεπτά. Είχομεν διατάξη προηγουμένως τα τρία θωρηκτά να βάλλωσι μόνον οπόταν η από του εχθρού απόστασις των καθίστα την βολήν των τελεσφόρον. Την 12 και 38' ο εχθρος έστρεψεν αθρόως αριστερά και μετ'ολίγον η τάξις του ήρξατο καθισταμένη ακανονίστος λόγω των βλαβών.Ο «Αβέρωφ» τότε ήρξατο δια μεγάλης ταχύτητας καταδιώκων ολόκληρον τον εχθρικών στόλον, σπεύδοντα προς τον Ελλήσποντο εν πλήρει αταξία. Ιδιαίτεραν εντύπωσιν επροξένησεν ημίν η την στιγμήν εκείνην εξαφάνισης του εξαιρετικώς επιδεικτικού μεγέθους Τουρκικού ναυαρχικού σήματος. Η καταδίωξις και το πυρ εξηκολούθησε μέχρι της 2 και 42' οποτε ο εχθρικός στόλος εισήρχετο εις τα Στενά. Ο «Αβέρωφ» έφθασε εις το ύψος Μαυριών, όπου και παρέμεινε μέχρις εξαφανίσεως του εχθρού εις τα Δαρδανέλια. Ο εχθρός ευθύς ετέθη υπο τη προστασίαν φρουρίων ηλάττωσε ταχύτητα βάλλων αραιότατα, ελπίζων να προσελκύση ημάς υπο τα φρούρια. Είμεθα βέβαιοι ότι ο εχθρός υπέστη σοβαράς ζημιάς τόσον εκ του ελέγχου του πυρός όσον και εκ της ατάκτου υποχωρήσεως του. Μετά τοιαύτην αποφασιστικήν έξοδον η σημερινη παρουσία «Μετζητιέ» δεικνύει ότι το εκτελέσαν την καταδρομήν εις Σύρον ήτο το «Χαμηδιέ». Αι βλάβαι του «Αβέρωφ» μηδαιμινάι εις τρία δωμάτια πρώρας· μόνον ο δίοπος σαλπικτης Αγγελής ετραυματίσθη ελαφρώς και ακινδύνως. Εις τα λοιπά πλοία ουδεμία απολύτως βλάβη...»²⁴⁵.

Ο Ελληνικός στόλος κατέλαβε εκτός από τη Λήμνο και τα νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο, Ίμβρο, Θάσο.

Εν κατακλείδι ο ρόλος-λειτουργία του ελληνικού ναυτικού, κατά την περίοδο του Α' Βαλκανικού Πολέμου, ήταν καθοριστικός-αποφασιστικός τόσο για την ολοκλήρωση της Βαλκανικής συμμαχίας²⁴⁶ όσο και για την ενίσχυση της στρατηγικής αποτελεσματικότητας της ελληνικής στρατιωτικής της στρατηγικής, (αποκτώντας την ναυτική κυριαρχία στο Αιγαίο και περιστέλλοντας τις δυνατότητες του τουρκικού ναυτικού για την μεταφορά εφοδίων και ενισχύσεων στις τουρκικές δυνάμεις στα κρίσιμα θέατρα των επιχειρήσεων, συνώθησε στον περιορισμό της τουρκικής στρατηγικής αποτελεσματικότητας-λόγω του περιορισμένου συνόλου των τουρκικών στρατιωτικών δυνάμεων, συγκριτικά με αυτό που ήταν δυνατό να διατεθεί-αποσταλεί, αυξάνοντας τη αντίστοιχη, στρατηγική αποτελεσματικότητα της στρατιωτικής στρατηγικής της βαλκανικής συμμαχίας), με απότοκο την επιβολή της ελληνικής πολιτικής της θελήσεως στην Τουρκία.

Αλλά και στον Β'Βαλκανικό πόλεμο ο Ελληνικός Στόλος συνέδραμε και συνέβαλε στο μέγιστο δυνατό βαθμό στην διεξαγωγή και αποτελεσματικότητα των χειρσαίων στρατιωτικών επιχειρήσεων, συνωθώντας στην ευόδωση των Ελληνικών πολιτικών σκοπών. Συγκεκριμένα ο ελληνικός στόλος συμμετείχε σε αποβατικές επιχειρήσεις για την κατάληψη εδαφικών περιοχών, σε αποκλεισμό-ανάσχεση εχθρικών στρατευμάτων, σε παραπλανητικές επιχειρήσεις με στόχο την επίτευξη επιχειρησιακού αιφνιδιασμού σε κρίσιμα μέτωπα και στην κάλυψη των αναγκών της επιμελητείας- ανεφοδιασμού, του Ελληνικού στρατού.

Ενδεικτικά παραθέτουμε μια σειρά τηλεγραφημάτων που αποκρυσταλλώνουν την αποφασιστική λειτουργία-δράση και το ρόλο του Ελληνικού στόλου, για την επίτευξη του στρατιωτικού στόχου.

«Κυβερνήτην «Υδρας»(17.6.1913)

²⁴⁵ Ibid,σ.σ.466-467.

²⁴⁶ Βλέπε σχετικά Achilleus G.Lazarou, "The Greek Navy as a Negotiation Factor During 1912", στο International Symposium of Military History, "MOUDROS '92"- "PAULOS MELAS '92", σ.σ.74-87.

» Κατά πληροφορίας Γενικού Στρατηγείου, Βούλγαροι ήρχισαν προσβάλλοντες δυνάμεις ημών Παγγαίου.

» Τίθεμεν υπο την Αρχηγίαν υμών «Λέοντα» και «Λόγχην». Ο «Λέων» ευρισκόμενος εις Θάσον, διετάχθη μεταβή Ελευθεράς προς υποστήριξιν εκεί Διλοχίας, αποκλεισθείσης υπο Βουλγάρων.

» Πλεύσατε μετά της «Λόγχης» εις Τσάγεζι προς υποστήριξιν αυτόθι Στρατού ημών, δι' ην συνεννοηθήτε μετά εκεί Μεράρχου. Τον «Λέοντα» δύνασθε να χρησιμοποιήσετε κατά τας περιστάσεις και την κρίσιν υμών. Αναγκαίον αναχωρήσετε εντεύθεν, όσον το δυνατόν ταχύτερον...»²⁴⁷.

«Αρχηγόν Στόλου

» Πλησιάσαντες Ελευθεράς από ελαχίστης αποστάσεως προς αναγνώρισιν εβεβαιώθημεν ότι κατέχονται υπο Βουλγάρων, υπο των οποίων εβλήθημεν. Δια ταχώς πυρός διεσκορπίσαμεν Τμήματα αυτών. Παραπλέοντες ακτήν, κατεπλεύσαμεν Σταυρόν και κατόπιν Τσαγέζι.

» Εκ του «Λέοντος» 17.6.1913. Ωρα 4.35' μετά μεσημβρίαν. Κυβερνήτης «Λέοντος» Ραζικώτσικας»²⁴⁸.

«Διακήρυξις

» Ημείς ο Αντιναύαρχος Αρχηγός του Ελληνικού Στόλου Αιγαίου Παύλος Κουντουριώτης.

«Διακηρύσσομεν ότι:

» Από σήμερον 21.6.1913 ώραν 6^{ην} μεσημβρίαν ευρίσκονται εν αποκλεισμώ, διαταχθέντι παρ' ημών και εκτελουμένου υπο του Ελληνικού Στόλου, αι από Αίνου μέχρι εκβολών του Στρυμόνος Θρακό-Μακεδονικάι ακταί και εις απόστασιν 5 μιλλίων απ' αυτών. Παρέχεται 24ωρος προθεσμία προς έκπλουν εις τα τυχόν εντός αποκλεισμένων μερών ευρισκόμενα ουδέτερα πλοία[...]»²⁴⁹.

«Ναύαρχον Αρχηγόν Στόλου Αιγαίου και Υπουργόν Ναυτικών

» Α.Μ Βασιλεύς επιθυμεί αποσπάση προσοχήν Βουλγάρων προς Καβάλλαν, ίνα πιστεύσωσιν ότι σκοπεΐται απόβασις εις ακτήν αυτής. Προς τούτο κρίνει σκόπιμον ενεργηθή συγκέντρωσις ολιγάριθμου Στρατού ημών εις Θάσον με σκοπόν δήθεν αποβάσεως αυτού απέναντι ακτήν. Συγκέντρωσις Οπλιταγωγών Στόλου εκ στενού Θάσου και κόλπου Καβάλλας θέλουσι συντελέσει εις επιδιωκόμενον σκοπόν. Εν λόγω επιχειρήσεις δέον εκτελεσθώσι μετά πάσης δραστηριότητας και ταχύτητος.

» Κιλκίς 23.6.1913...»²⁵⁰.

«Γενικόν Στρατηγείον

» Καβάλλα κατελήφθη παρα μικρού Αγήματος εν ονόματι Βασιλεώς. Εις λιμένα αυτής ορμούν εν Αντιτορπιλικόν και δύο Ανιχνευτικά. Νομίζω αναγκαίον μεταφερθή εκ Τσάγεζι Λόχος προς συμπλήρωσιν κατοχής. Κατ' αναφοράν Κυβερνήτου «Δόξης», Πράβι εκενώθη. Κατά πληροφορίας ιδίου, ας θεωρεί ασφαλείς, εκενώθησαν περίχωρα Καβάλλας και Δράμας.

» Εκ του «Αβέρωφ» 26.6.1913...»²⁵¹.

²⁴⁷ Αριθμός 640γ/Γ'. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ. 237.

²⁴⁸ Αριθμός 639δ/Γ'. Ibid.

²⁴⁹ Αριθμός 903 α/Γ'. Ibid, σελ. 239.

²⁵⁰ Αριθμός 1001 α/Γ'. Ibid, σελ. 240.

²⁵¹ Αριθμός 1076 β/Γ'. Ibid, σελ. 241.

«Αρχηγόν Στόλου

» Δια μικρών Αγημάτων κατελάβομεν Πόρτο-Λάγο και Μαρώνειαν. Βούλγαροι απεχώρησαν 9^{ην} Ιουλίου. Κάτοικοι είχαν κατέλθει εις παραλίαν, ένθα ανέμενον μέχρι σήμεραν. Στερούνται όπλων και ζητούσιν οπλισθώσιν.
»Εκ «Ψαρών» 13.7.1913...»²⁵².

«Α.Μ Βασιλέα και Υπουργόν Ναυτικών

»Από σήμεραν είμεθα κύριοι ολοκλήρου παραλίας Θράκης μέχρις εκβολών Έβρου. Έχομεν Σταθμούς πλοίων εις Πόρτο-Λάγος, Μαρώνειαν, Μάκρην και Δεδεαγάτς.
»Εκ του «Αβέρωφ» 13.7.1913...»²⁵³.

«Αρχηγόν Μοίρας Θωρηκτών

» Αποπλέοντας αύριον εντεύθεν, ανατίθεμεν υμίν επίβλεψιν της εν περιοχαίς Δεδεαγάτς, Μάκρης, Μαρώνειας και Πόρτο-Λάγο καταστάσεως. Καθιστώμεν υμίν γνωστόν, ότι Γενικός Διοικητής Θράκης είναι ο Αντιπλοίαρχος Τυπάλδος, έχων υπο τας διαταγάς του 2000 Πεζοναύτας[...] Εις Δεδεαγάτς ευρίσκεται Λόχος Πεζοναυτών. Έτερος Λόχος Πεζοναυτών ευρίσκεται εις Γκιουμουλτζίναν υπό VIII Μεραρχίαν. Εις Μάκρην ορμεί «Νέα Γενεά», εις Μαρώνειαν «Μυκάλη» και εις Πόρτο-Λάγο «Λόγχη». Ανωτέρω δυνάμεις υπο διαταγάς υμών.
»Εκ του «Αβέρωφ» 29.7.1913...»²⁵⁴.

Συμπερασματικά, από τις προαναφερθείσες αναφορές, αναδεικνύεται ότι ο Ελληνικός Στόλος εκμεταλλευόμενος τα πλεονεκτήματα της κίνησης, της ελαστικότητας και της προσαρμοστικότητας, τα οποία προσφέρει αυτοδικαίως η θαλάσσια ισχύς, κατάφερε να εγκαθιδρύσει την πρωτοκαθεδρία του στο Αιγαίο, (καταλαμβάνοντας όλα τα νησιά-εκτός από τα Δωδεκάνησα και αποστερώντας από τον αντίπαλο την δυνατότητα της ανεμπόδιστης ναυσιπλοΐας του για την επιμελητεία και τη μεταφορά των στρατευμάτων του), με απόρροια την ενίσχυση της στρατηγικής αποτελεσματικότητας της Ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής στα κρίσιμα θέατρα των στρατιωτικών αναμετρήσεων, Ηπείρου και Μακεδονίας, παρέχοντας στον Ελληνικό στρατό την δυνατότητα για την υπερκέραση του κέντρου βάρους του αντιπάλου.

3.7. ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΥΨΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ

3.7.1. Εσωτερική νομιμοποίηση

Η εσωτερική νομιμοποίηση συνιστά κεντρικό πυλώνα του στρατηγικού οικοδομήματος, παρωθώντας στην αναγωγή-προβιβασμό των εκάστοτε πολιτικών στόχων της πολιτικής ηγεσίας σε πανεθνικούς, με συνεπακόλουθο την νομιμοποίηση-καθολική αποδοχή τους από την εκάστοτε εθνική κοινωνία, η οποία μετατρέπεται σε μια ζείδωρη πηγή ενεργητικής ισχύος και σε ένα αγαστό σώμα μαχητών των εθνικών δικαίων.

Ο Ε.Βενιζέλος διασφάλισε την εσωτερική νομιμοποίηση της Υψηλής του Στρατηγικής, μεταλαμπαδεύοντας στον Ελληνικό λαό τον κίνδυνο που υφίστατο το αλύτρωτο ελληνικό έθνος, δηλαδή την απειλή που αναφύονταν για την ίδια του την

²⁵² Αριθμός 1565 β/Γ'. Ibid, σελ. 244.

²⁵³ Αριθμός 1565 γ/Γ'. Ibid.

²⁵⁴ Αριθμός 1981/Γ'. Ibid, σελ. 246.

ύπαρξη-υπόσταση, την δυνατότητα επιβιώσής του υπό το τουρκικό πολιτικό καθεστώς, αλλά και την άμεση απειλή που αναφαίνονταν για εξωτερική κυριαρχία του Ελληνικού Κράτους. Χαρακτηριστικές είναι οι ακόλουθες αναφορές του Ε.Βενιζέλου:

«Κύριοι, γνωρίζετε πόσον ειλικρινώς και ο λαός ο Ελληνικός και η παρούσα Κυβέρνησις είναι αφοσιωμένοι εις τα έργα της ειρήνης και πόσον επιθυμούμεν πάντες, όπως η περίοδος αυτή της ειρήνης είναι μακρά, ίνα συντελέσωμεν εντός αυτής την εσωτερικήν ημών ανάπλασιν. Ούτε παραγνωρίζομεν, Κύριοι, και ημεείς και οι σύμμαχοι και φίλοι ημών τας δυσχερείας και τους κινδύνους τους οποίους δυνάμεθα να συναντήσωμεν εν τη επιδιώξει του κοινού ημών προγράμματος. Αλλ' η κατάστασις είχεν αποβή αληθώς αφόρητος, αφόρητος όχι μόνον δια τους ομογενείς ημών εν Τουρκία, των παθημάτων των οποίων κατ'αντανάκλασιν υφιστάμεθα και ημεείς τον αντίκτυπον, αλλ' ιδιαιτέρως αφόρητος και ένεκα της προς τον ελεύθερον τούτο Βασίλειον συμπεριφοράς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Δεν υπήρξε παραβίασις του διεθνούς δικαίου, την οποίαν να μη μετήλθε καθ'ημών το γείτον Κράτος. Δεν έχω ανάγκην να υμνήσω προς υμάς τον εμπορικών αποκλεισμόν, τον παραταθέντα επι εν και ήμισυ έτος, την διενεκή προσβολήν των υπο του διεθνούς δικαίου και μετ'αυτής συμβάσεων ησφαλισμένων δικαίων των υπηκόων ημών, τα χθεσινά γεγονότα του εν Σάμω στρατού, πυροβολούντος πλοίων εμπορικών, φέρον και ανώτατον υπάλληλον του Κράτους, την κατάσχεσιν ακόμη χθές των πλοίων ημών.[...] Αλλά πλύν της δυνάμεως ταύτης της στρατιωτικής, επι της οποίας στηρίζεται κατά πρώτον λόγον η Ελλάς, η εθνική ενότης, την οποίαν παρουσίαζει ο Ελληνικός λαός και το Ελληνικόν έθνος κατά την κρίσιμον ταύτην περίοδον του εθνικού βίου, είναι εν πρόσθετον στοιχείον δυνάμεως δια την διέπυσαν σήμερα τα πράγματα Κυβέρνησιν»²⁵⁵.

«[...] Η παρούσα Κυβέρνησις ησθάνετο ευατήν επαρκή, όπως αντιμετωπίσει τας περιστάσεις. Ησθάνετο ευατήν επαρκή όχι δια την αξίαν των αποτελούντων αυτήν μελών, αλλά δια την κολοσσιαίαν εμπιστοσύνην, της οποίας εγνώριζεν ότι απολαύει από μέρους του Ελληνικού λαού και την εντεύθεν παρεχομένην αυτή δύναμιν, όπως διεξαγάγη την εθνικήν υπόθεσιν. Θα ήτο αναξία εντελώς της εμπιστοσύνης ταύτης, εάν ήρχετο ενώπιον της αντιπροσωπείας της χώρας, δια να ζητήση ν'αποκτήση παραστάτας επι των οποίων να δύναται βραδύτερον και, εν αποτυχία, να ρίψη εν μέγα μέρος των ευθυνών, αι οποίαι εβάρυνον και έπρεπε να βαρύνωσιν αυτήν και μόνην»²⁵⁶.

Συνακόλουθα, στο Βασιλικό διάγγελμα που ανακοίνωσε ο Ε.Βενιζέλος στην Βουλή των Ελλήνων, κρυσταλλώνονταν οι θεμελιώδεις αξίες που διακυβεύονταν και νομιμοποιούσαν την χρήση ένοπλης βίας για την διασφάλιση και την προστασία τους. Επρόκειτο για την διαφύλαξη της εσωτερικής και εξωτερικής κυριαρχίας του Ελληνικού κράτους, την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του υπόδουλου ελληνικού έθνους και την εφαρμογή της αρχής της διεθνούς υποχρέωσης²⁵⁷, που

²⁵⁵ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 1^η και 5^η Οκτωβρίου 1912. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σ.σ.372-373.

²⁵⁶ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 3^{ης} Νοεμβρίου 1913. Ibid, σελ.484.

²⁵⁷ Σύμφωνα με την ανάλυση του Μ. Wight, η αρχή της διεθνούς υποχρέωσης είναι διαφορετική για τα τρία ρεύματα σκέψης-θεωρίες. Η Ρασιοναλιστική υποστηρίζει ότι «η βάση όλων των διεθνών σχέσεων είναι ο σεβασμός των διεθνών υποχρεώσεων, το απαραβίαστο των υποσχέσεων και ο δεσμευτικός χαρακτήρας των συνθηκών». Η Ρεαλιστική υποστηρίζει ότι «τα πράγματα παραμένουν

συνάδει με τις επιταγές και τις αξίες των διεθνούς δικαίου και των διεθνών θεσμικών κανονιστικών ρυθμίσεων.

«Αι ιεραί υποχρεώσεις προς την φίλτατην πατρίδα, προς τους υποδούλους αδελφούς μας και προς την ανθρωπότητα επιβάλλουσιν εις το Κράτος, μετά την αποτυχίαν των ειρηνικών προσπαθειών του προς επίτευξιν και εξασφάλισιν των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των υπο τον τουρκικό ζυγό χριστιανών, όπως δια των όπλων θέση τέρμα εις την δυστυχίαν, την οποία ούτοι υφίστανται από τόσων αιώνων. Η Ελλάς, πάνοπλος μετά των συμμάχων αυτής, εμπνεομένων υπό των αυτών αισθημάτων και συνδεομένων δια κοινών υποχρεώσεων, αναλαμβάνει τον ιερό αγώνα του δικαίου και της ελευθερίας των καταδυναστευομένων λαών της Ανατολής.[...]

Η Ελλάς, μετά των αδελφών συμμάχων κρατών, θα επιδιώξη πάση θυσία τον ιερόν αυτόν σκοπόν, επικαλούμενοι δε την αρωγήν του Υψίστου εν τω δικαιοτάτῳ τούτῳ αγώνι του πολιτισμοῦ ανακράζομεν: Ζήτω η Ελλάς, Ζήτω το Έθνος»²⁵⁸.

Τοιουτοτρόπως, κατά την κήρυξη του Β' Βαλκανικού πολέμου, ο Ε.Βενιζέλος κατέδειξε εναργά τους λόγους που νομιμοποιούσαν την διεξαγωγή του νέου στρατιωτικού αγώνα για την διασφάλιση-κατοχύρωση των Ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων έναντι της Βουλγαρικής απληστίας. Η εσωτερική νομιμοποίηση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής εκπορευόταν από την ίδια την φύση των επαπειλούμενων κυριαρχικών δικαιωμάτων-εσωτερική και εξωτερική κυριαρχία, και από το αναφαίρετο δικαίωμα του κάθε κράτους για προβολή-εφαρμογή νόμιμης άμυνας.

«[...] Γνωρίζομεν καλώς τους γειτονάς μας, από πικράν ιστορίαν τόσων αιώνων, δια να ηξεύρωμεν, ότι η εγκαθίδρυσις της Βουλγαρικής υπεροχής θα καθιστά αδύνατον περαιτέρω τον ανεξάρτητον Εθνικόν μας βίον. Η τοιαύτη Βουλγαρική Ηγεμονία δεν θα μας αφήρει μόνον εις προσεχέστατον μέλλον την Μακεδονίαν, και αυτήν πιθανώς την Θεσσαλίαν και δεν θα εστέρει μόνον την Ελλάδα όλων των πλούσιων εδαφών, τα οποία δύναται να της ασφαλίσουν μεγάλην οικονομικήν ανάπτυξιν εις το μέλλον, αλλά θα περιήγε την υπολειφθησομένην μικράν Ελλάδα εις τάξιν υποτέλειαις, επιβάλλουσα, [...], εις αυτήν και εμπορικήν συνθήκην, η οποία θα μας υπεχρέωνε να δουλεύωμεν προς χορτασμόν της Βουλγαρικής απληστίας»²⁵⁹.

«[...] Ησθανόμεθα καλώς ότι δεν έπρεπε να απολεσθή ούτε καν ημέρα, ότι ευρισκόμεθα ενώπιον δήθεν συμμάχου, αλλά πραγματικού εχθρού, ο οποίος θα επωφελείτο της πρώτης ευκαιρίας δια να ζητήση, όπως καταφέρει πλήγμα καθ' ημών. Και πράγματι η προέλασις η διαταχθείσα απέδειξεν, ως δεικνύουσι και αυτά τα τηλεγραφήματα του Βασιλέως, ότι υπήρχεν σχέδιον εν εκτελέσει του Βουλγαρικού

όπως έχουν», «εφόσον οι συνθήκες παραμένουν οι ίδιες». Τέλος η επαναστατική θεωρία υποστηρίζει ότι «η υποχρέωση καθορίζεται από την ιδεολογική συμβατότητα με το άλλο μέρος». Για εκτενή ανάλυση βλέπε Μ. Wight, Διεθνής Θεωρία, σ.σ. 303-307.

Όπως θα διαπιστώσουμε στο ακόλουθο κεφάλαιο, της ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής του Α' Π.Π., αναφορικά με το ζήτημα της εφαρμογής της ΕλληνοΣερβικής συνθήκης συμμαχίας, αλλά και μετέπειτα όταν ο Ε.Βενιζέλος κάνει λόγο για την αναμφίλεκτη υποχρέωση των λιγότερο ισχυρών κρατών να τηρούν τις διεθνείς τους υποχρεώσεις, ο Έλληνας πρωθυπουργός έκλινε προς την Ρασιοναλιστική θεωρία περί διεθνούς υποχρέωσης.

²⁵⁸ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 1^η και 5^η Οκτωβρίου 1912. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σ.σ. 373-374.

²⁵⁹ Λόγος του Ε.Βενιζέλου στην Πλατεία Συντάγματος 21.12.1917. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β, σελ. 414.

στρατού, προελαύνοντος κατ'αυτής της Θεσσαλονίκης, κατά της οποίας επρόκειτο να επιτεθή δι'αιφνιδισμού»²⁶⁰.

«[...] Και μετελθούσα πάντα δόλον και αυθαιρεσίαν, επιλήσμων του απελευθερωτικού σκοπού του πολέμου, επιλήσμων των προς τους συμμαχους υποχρεώσεων, επιλήσμων των διδαγμάτων της πικράς πείρας, ην έχουσιν οι χριστιανικοί λαοί της Χερσονήσου εκ των διχονοιών των εν τω παρελθόντι και των λαμπρών αποτελεσμάτων, άτινα παρήγαγεν η συνεργασία αυτών, έφθασε να επιχειρήση μισελεύθερον πόλεμον, στρέψασα τα όπλα κατά των τέως συμμάχων, όπως καταπατήση και ιδιοποιηθή τα δικαιώματα τούτων, στιγματίζουσα την ιερότητα και τον σκοπόν του κοινού αγώνος.[...] Ο Ελληνικός λαός, εν στενή μετα της Σερβίας και του Μαυροβουνίου αλληλεγγύη, πεποιθώς επι την ιερότητα του σκοπού, αναλαμβάνει τα όπλα εις νέον αγώνα υπέρ βωμών και εστιών»²⁶¹.

Ο υψηλός βαθμός νομιμοποίησης της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής εκπηγάξε-απέρρεε, από την καθολική της αποδοχή από το σύνολο των ελληνικών κομμάτων της αντιπολίτευσης. Ενδεικτικά παραθέτουμε μια σειρά αναφορών των πολιτικών αρχηγών της αντιπολίτευσης, στις οποίες κρυσταλλώνεται η εσωτερική νομιμοποίηση της Υψηλής Στρατηγικής που εφάρμοσε ο Ε.Βενιζέλος.

«[...] Ναι· πρέπει να εννοήση ο Ελληνισμός ότι σήμερα καλείται εις τον υπέρτατον των αγώνων, ο οποίος διεξήχθη υπ'αυτού από πέντε ολοκληρών αιώνων. Πρέπει δια παντός τρόπου ν'ανασυντάξωμεν τον Ελληνισμόν, ν'ανορθώσωμεν την ενότητα αυτού και να καραστήσωμεν εκ νέου την αλληλεγγύην, μεταξύ των Ελληνικών πληθυσμών, την οποίαν αλληλεγγύην, την οποίαν ενότητα διεσπάσαμεν τόσον αλογίστως.

[...] Ο αγών ούτος είναι ο υπέρτατος των αγώνων τους οποίους υπέστη, ως είπον, ο Ελληνισμός, έχω δε την πεποίθησιν εις τον εθνικόν στρατόν και τον ηγέτην αυτού ότι θέλει τον διεξαγάγει ενδόξως και τελεσφόρως υπέρ του ιερού σκοπού της διασώσεως του όλου Ελληνισμού»²⁶².

«[...] Και εν τω νέω αγώνι ο Ελληνισμός ολόκληρος με όλας αυτού τας δυνάμεις, ενιαίος και αδιαίρετος, εφορμών εις την πραγμάτων της ιστορικής αυτού αποστολής, δύναται ν'αναμένη μετα πεποιθήσεως και τον τελικόν αυτού θρίαμβον, ο οποίος θέλει είναι θρίαμβος του πολιτισμού και του δικαίου»²⁶³.

Ουσιαστικά ο Ε.Βενιζέλος επεδίωξε μεθοδικά και αδιάλειπτα την ανάσχεση-περιστολή και εξάλειψη της Βουλγαρικής πολιτικής πλεονεξίας, την προστασία του ελληνικού συμφέροντος επιβίωσης και την ανάκτηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων των ομοεθνών, εγκαθιδρύοντας ένα βιώσιμο σύστημα ισορροπίας ισχύος στα Βαλκάνια με θεμελιώδη υπόβαθρο την ορθολογική και δίκαιη κατανομή των εδαφικών κερδών των κρατών της Βαλκανικής συμμαχίας, διαδικασία που θα εδραζόταν στο προσδιοριστικό εθνολογικό και γεωγραφικό κριτήριο.

«[...] Και όμως επεξετήσαμεν να εξαντλήσωμεν μέχρι τέλους όλην την δυνατήν υπομονήν, η οποία ηδύνατο να προλάβη τον κίνδυνον νέας αιματοχυσίας εν τη Χερσονήσω του Αίμου και εδέχθημεν όπως γραμμή της διαχαράξεως-της προσωρινής εννοείται, πάντοτε, της ασχέτου προς την οριστικήν διαχάραξιν των

²⁶⁰ Απόσπασμα από την ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 21^{ης} Ιουνίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α',σελ.425.

²⁶¹ Διάγγελμα του Βασιλιά Κων/νου προς τον Ελληνικό Λαό.Ibid,σελ.427.

²⁶² Απόσπασμα από την ομιλία του Δ.Ράλλη στη Βουλή. Ibid,σελ.429

²⁶³ Απόσπασμα από την ομιλία του Δ.Γούναρη στη Βουλή. Ibid,σελ.434.

ορίων μεταξύ των συμμάχων-όπως η γραμμή, λέγω, της διαχαράξεως της στρατιωτικής κατοχής ορισθή επι τη βάσει του καθεστώτος, το οποίον είχε δημιουργηθή μετά τη επιτυχή προσβολήν εκ μέρους του συμμάχου, και συνετάσσετο το πρωτόκολλον της Θεσσαλονίκης μεταξύ του αρχηγού της στρατιάς του βουλγαρικού στρατού απέναντι ημών και του αρχηγού του επιτελείου του ημετέρου, δια του οποίου ερρυθμίζοντο τα της στρατιωτικής ταύτης κατοχής. Αλλ'ούτε τότε εγένοντο σεβαστά εκ μέρους του συμμάχου, ούτε το πρωτόκολλον εξετελέσθη εν όλω, αλλά και πέρα τούτου, ότε επιστώθη ότι αι απέναντι δυναμείς ημών ήσαν ανεπαρκείς προς αντίστασιν-όπως και τω όντι ήσαν-...], παρεβίασε και την γραμμήν ταύτην και κατέλαβεν ολόκληρον το Πάγγαιον. Εν μιά και τη αυτή ημέρα από των Ελευθερών μέχρι των Κοτσάνων εις τα δύο μέτωπα της παρατάξεως της Ελληνικής και της Σερβικής ήρχισεν η επίθεσις ραγδαίως εκ μέρους του Βουλγαρικού στρατού, απωθούντος και Σέρβους και Έλληνας εν τη πρώτη ορμή.[...]

Κύριοι αυτή τη στιγμή προσερχόμεθα για να ζητήσουμε από το έθνος νέες θυσίες, έχουμε τη συνειδηση ήσυχη ότι εξαντλήσαμε μέχρι των ακρότατων ορίων όλα τα δυνατά στάδια της υπομονής, της ανοχής, της ενδοτικότητας, για να προλάβουμε το νέο τούτο αγώνα μεταξύ των τέως συμμάχων, έχουμε ήσυχη τη συνειδηση ότι δεν παραλείψαμε κάτι το οποίο εάν πράταμαι θα ήταν δυνατό να αποφύγουμε τον πόλεμο αυτό. Ευρισκόμεθα ενώπιων της ανάγκης του να αναλάβουμε τον καθ'ημών επιχειρηθέντα ακήρυκτο πόλεμο, ευρισκόμεθα εις την ανάγκη να τον αναλάβουμε με την πεποίθηση ότι ούτε απέναντι του Κράτους, ούτε απέναντι του έθνους, ούτε απέναντι του πολιτισμού είμαστε υπεύθυνοι για το νέο αίμα το οποίο μέλει να χυθεί. Γνωρίζουμε ότι οι θυσίες θα είναι βαρίες. Ήδη το χυθέν αίμα είναι αφθονότατο.

[...] Έχουμε πεποίθηση, ότι αγωνιζόμεθα όχι για να κατακτήσουμε ξένες χώρες, όχι για να αρπάξουμε τα ανήκοντα σε άλλους. Έχουμε τη συναίσθηση ότι αγωνιζόμεθα για να αποκτήσουμε ότι ανήκει σε εμάς, χωρίς να επωφεληθούμε εκείνου, το οποίο ανήκει στους άλλους. Δε ζητούμε να εγκαθιδρύσουμε στην Ελληνική Χερσόνησο ηγεμονία Ελληνική. Το Ελληνικό έθνος ζητει και αξιώνει μετά των συμμάχων, όπως εν τη Ελληνική Χερσονήσω αποκατασταθή αληθής ισορροπία, επι τη βάση των αρχών της εθνογραφίας, συνδυαζόμενης αναγκαίως προς της γεωγραφικές περιστάσεις. Ο αντίπαλος του σήμερα, ο σύμμαχος του χθές, αξιώνει να εγκαθιδρυσει επι της Χερσονήσου τέτοια ηγεμονία-ηγεμονία εις την οποία δεν δικαιούτε να αποβλέπει για κανένα λόγο, ούτε βεβαίως λόγο ανώτερου πολιτισμού από τους άλλους λαούς τους συνοίκους, αλλα ούτε καν λόγο υπεροχής αριθμητικής εθνικής. Αλλά εάν ο αγώνας θα είναι δεινός και οι θυσίες μεγάλες, είναι οι θυσίες αυτές αναγκαίες. Και νομίζω ότι μετ'εμπιστοσύνης προς την έκβαση του αγώνα απολύτου, δύναται να αποβλέπει και η εθνική αντιπροσωπεία και ο Ελληνικός λαός»²⁶⁴.

Αναπόδραστα ο υψηλός βαθμός νομιμοποίησης της ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, κατά την περίοδο των Βαλκανικών πολέμων, τόσο από τα κόμματα της αντιπολίτευσης όσο και από το σύνολο του ελληνικού πληθυσμού, συνώθησε στην διασφάλιση των αναγκαίων οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών και στρατιωτικών μέσων για την πραγμάτωση του αναγνωρισμένου και προσδιορισμένου πολιτικού στόχου- ανεξαρτησία των ομοεθνών πληθυσμών.

«[...] Αλλ' η αλήθεια είναι άλλη· ότι όλοι κατέβαλον μεγάλας εισφοράς, ότι όλα τα έθνη τα οποία συνηνώθησαν κατέβαλον πάσαν και την ύστατην αυτών ενέργειαν, όπως εντείνωσι και τας ψυχικάς και τας σωματικές και τας υλικάς αυτών

²⁶⁴ Ibid,σ.σ.425-426.

δυνάμεις, δια να επέλθη το επιτευχθέν αποτέλεσμα, το οποίον άλλως δεν ήτο δυνατόν να επέλθη»²⁶⁵.

3.7.2. Διεθνής Νομιμοποίηση

Η διεθνής νομιμοποίηση της εκάστοτε Υψηλής Στρατηγικής συνωθεί στην ενίσχυση-ενδυνάμωση της αξιοπιστίας της και στην αύξηση της αποτελεσματικότητας-αποδοτικότητας της. Αναλυτικότερα, εάν και εφόσον η Υψηλή Στρατηγική ενός κράτους,(κυρίως ενός λιγότερου ισχυρού), προωθεί-προβάλλει νομιμοποιημένους πολιτικούς στόχους,(π.χ. η προάσπιση και διαφύλαξη της εσωτερικής και εξωτερικής κυριαρχίας- επιβίωση, προστασία και διασφάλιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων του έθνους), οι οποίοι είναι αναγνωρισμένοι και αποδεκτοί από το σύνολο των Κρατών της Διεθνούς κοινότητας,(ιδιαίτερα από τις Μεγάλες Δυνάμεις), και δεν περιστέλλουν ή διαρρηγνύουν μείζονα-κυριαρχικά συμφέροντα των ισχυρών κρατικών συντελεστών, τότε μετριάζεται αναπόδραστα-αναπότρεπτα το μέγεθος και ο βαθμός σπουδαιότητας των εξωτερικών απειλών, (δηλαδή τα άμεσα ενδιαφερόμενα-εμπλεκόμενα κράτη δεν αντιλαμβάνονται ως απειλή την στρατιωτική κινητοποίηση ενός κράτους για την υπεράσπιση των θεμελιωδών κυριαρχικών του δικαιωμάτων από τις απειλητικές πολιτικές ή στρατιωτικές ενέργειες ενός αναθεωρητικού συνδαιτυμόνα του) και αυξάνεται ο βαθμός της άμεσης (στρατιωτική- οικονομική βοήθεια) και της έμμεσης (πολιτικό-διπλωματικής στήριξης) υποστήριξης-ενίσχυσης. Παράλληλα επιτυγχάνεται η βέλτιστη δυνατή κατανομή και οικονομία των διαθέσιμων πηγών ισχύος για την πραγμάτωση των επιλεγόμενων-προκρινόμενων στρατηγικών επιλογών.

Ο Ε.Βενιζέλος διέγινε-αναγνώρισε το βαθμό σπουδαιότητας και τον εμφατικό ρόλο του παράγοντα της διεθνούς νομιμοποίησης, αναγαγοντάς τον σε κεντρικό πυλώνα του πολιτικού του οικοδομήματος.

«...Είμαι, Κύριοι, βαθύτατα πεπεισμένος ότι η ευμένεια των Δυνάμεων είναι αναγκαίος όρος όχι μόνον της λύσεως του Κρητικού ζητήματος δια της άρσεως της στρατιωτικής κατοχής, αλλά και της λύσεως όλων των εθνικών μας ζητημάτων. Συνήθως, δεινολογούμεθα διότι δεν κατωρθώσαμεν να οργανώσωμεν στρατόν δυνάμενον να θέση ημάς εις την αυτήν παράλληλον της στρατιωτικής οργανώσεως άλλων Κρατών του Αίμου, και όμως είμαι πεπεισμένος ότι, καθ'ην στιγμήν το ελληνικόν Κράτος ήθελε καταρτίσει στρατόν δυνάμενον να τεθή εις την αυτήν παράλληλον προς τους στρατούς των άλλων κρατών του Αίμου, ο παράγων της ευμένειας των Δυνάμεων θα είναι και τότε πολύ σπουδαιότερος δι'ημάς παρα τον παράγοντα της στρατιωτικής οργανώσεως»²⁶⁶.

Τοιουτοτρόπως καθόλη την χρονική περίοδο των Βαλκανικών πολέμων, η Ελληνική Υψηλή Στρατηγική συνυφαίνεται γύρω από τον κεντρικό άξονα της διεθνούς νομιμοποίησης των πολιτικών της επιλογών, με απότοκο την ενίσχυση της στρατηγικής της αποτελεσματικότητας. Χαρακτηριστικές είναι οι ακόλουθες δηλώσεις του Ε.Βενιζέλου, σε σχέση με την εφαρμοσθείσα Ελληνική Υψηλή Στρατηγική, κατά την έναρξη του Α' Βαλκανικού πολέμου και αναφορικά με τους

²⁶⁵ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 2ας Μαρτίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος α', σελ.414.

²⁶⁶ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στην Συντακτική Συνέλευση των Κρητών στις 7.10.1906. Παρατίθεται στο Ελευθερίου Βενιζέλου, Πολιτικά Υποθήκαι, τόμος β',σελ.116.

πολιτικούς χειρισμούς στο ζήτημα της Βόρειας Ηπείρου²⁶⁷, όπου και καταδεικνύεται ο παράγοντας της διεθνούς νομιμοποίησης των πολιτικών και στρατιωτικών στρατηγικών ενός κράτους, στο βαθμό και στο μέτρο που οι εν λόγω στρατηγικές δεν υπερφαλαγγίζουν καθολικά αποδεκτούς διεθνούς θεσμικούς κανόνες και πρακτικές.

«[...], τα Χριστιανικά Κράτη της Χερσονήσου του Αίμου δεν ενόμισαν, ότι ηδύναντο να αρκεσθώσι και πάλιν εις την υπόσχεσιν των μεταρρυθμίσεων,[...] Έκριναν δ'ως εκ τούτου, ότι επεβάλλετο εις αυτά, αφού εκφράσωσι την ευγνωμοσύνην των προς τας Μεγάλας Δυνάμεις δια το επιδειχθέν και πάλιν ενδιαφέρον των υπέρ των χριστιανών της Ανατολής, να απευθυνσώσιν εν τούτοις αυτά ταύτα πλέον τα Χριστιανικά Κράτη του Αίμου προς την Οθωμανικήν Αυτοκρατορίαν αμέσως, δια να διατυπώσωσι προς αυτήν τας αρχάς, επι των οποίων νομίζουν, ότι έπρεπε να βασισθώσιν αι εισακτέαι μεταρρυθμίσεις, και τας εγγυήσεις, τας οποίας θεωρούσιν αναγκαίον να δοθώσι δια την ειλικρινή αυτών εφαρμογήν»²⁶⁸.

« Ο κ. Βουλευτής εξ Αρκαδίας εξήτησε να μάθη, εάν η Κυβέρνησις η Ελληνική αυτοβούλως η κατόπιν πείσεων εδέχθη, όπως αποσύρη τον στρατόν της από τα παραχωρηθέντα εις την Αλβανίαβ μέρη της Β.Ηπείρου. Ελησμόνησεν ίσως ο κ. Βουλευτής Αρκαδίας ότι κατά την συνομολόγησιν της Συνθήκης του Λονδίνου ανετέθη υπό των τότε εμπολέμων το ζήτημα του διακανονισμού των ορίων της Αλβανίας, την οποία αί Μ. Δυνάμεις αποφάσισαν να ιδρύσωσιν εις Κράτος,[...]. Αι Μ.Δυνάμεις μάλιστα ηρνήθησαν να δεχθώσι δικαίωμα καν συζητήσεως εκ μέρους αυτών τούτων των Κρατών, τα οποία ενδιέφερον ο διακανονισμός των ορίων του νέου Αλβανικού Κράτους, των αποφάσεων εις ας αύται θα κατέληγον. Και όταν εγίνοντο αί διαπραγματεύσεις της Συνθήκης του Λονδίνου και εκ μέρους της Ελλάδος και εκ μέρους της Σερβίας προεβάλλοντο αντιρρήσεις κατά της υπογραφής του σχεδίου της ειρήνης, το οποίον προεβλήθη εις αυτάς, προεβάλλοντο αντιρρήσεις μεταξύ άλλων και όπως διατηρηθή το δικαίωμα υπέρ των δύο τούτων Κρατών να συζητήσωσι την περί των Αλβανικών ορίων απόφασιν των Δυνάμεων. Αλλ' αί Δυνάμεις ηρνήθησαν απολύτως και κατηγορηματικώς να δεχθώσι τοιαύτην συζήτησιν και επέβαλον την υπογραφήν της Συνθήκης, οία είχε διατυπωθή άνευ τοιούτου δικαιώματος εκ μέρους των ενδιαφερομένων Κρατών. [...] Αλλά και αν θα πρόκειται να ζητήση παρά της Κυβερνήσεως τον λόγον, διατί υπέκυψε προ της βίας των Μ. Δυνάμεων νομίζω ότι θέλει αναγνωρίσει ότι το Κράτος το Ελληνικόν υφ' οιασδήποτε Κυβερνήσεως και αν αντιπροσωπεύετο σήμερα, ητο υποχρεωμένον να δεχθή τας αποφάσεις των Δυνάμεων, εις τας οποίας ανέθηκε δια της Συνθήκης του

²⁶⁷ Μετά την πτώση των Ιωαννίνων, ο ελληνικός στρατός δεν προχώρησε στον Αυλώνα, γιατί ο υπουργός Εξωτερικών της Ιταλίας ανακοίνωσε στον Έλληνα επιτετραμένο στη Ρώμη τα εξής:

«Κατόπιν γνωμοδοτήσεως των επιτελείων τους, η Ιταλία και η Αυστρία επ' ουδενί λόγου θα επιτρέψουν στην Ελλάδα να καταλάβη την απέναντι της Κέρκυρας ηπειρωτική παραλία. Θα εγίνεσθε κύριοι της εισόδου του Αδρία, όστις είναι θάλασσα ιταλική και αυστριακή. Όχι ελληνική». Έκτος της συνθήκης του Λονδίνου το 1913, [...], υπεγράφη στην ίδια πόλη το πρωτόκολλο της 16/29 Ιουλίου περί αποστολής διεθνούς επιτροπής για τη χάραξη των αλβανικών συνόρων. Με την απόφαση της Φλωρεντίας, στις 17 Δεκεμβρίου του 1913, οι πόλεις της Κορυτσάς, του Αργυροκάστρου, της Χειμάρρας, του Πωγωνίου κατακυρώθηκαν στην Αλβανία. Η Βόρεια Ήπειρος με 120.000 Έλληνες, με τρεις μητροπόλεις, 376 εκκλησίες, 360 σχολεία, 22.000 μαθητές αποσπάσθηκε από την Ελλάδα. Παρατίθεται στο Γ.Βενήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος πρώτος, σελ.187.

²⁶⁸ Απόσπασμα από την ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή, στην οποία αναγγέλλεται η γενική επιστράτευση της Ελλάδος, συνδράμοντας στον πόλεμο των Βαλκανικών κρατών με την Τουρκία. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 1^η και 5^η Οκτωβρίου 1912. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σελ.371.

Λονδίνου την διαρρύθμισιν του ζητήματος τούτου. Η Ελλάς κατόπιν των δύο νικηφόρων πολέμων της έπαυσε να είναι το μικρόν και ανήλικον κρατίδιον, όσον δε μάλλον υψώθη είς δύναμιν και περιωπήν, τόσον μεγαλείτεται είναι αί υποχρεώσεις αυτού απέναντι της οικογενείας της Διεθνούς. Εάν άλλοτε, μικροί και ανήλικοι όντες, ηδυνάμεθα να αδιαφορώμεν περί των συνεπειών της πολιτείας ημών, διότι οι κίνδυνοι δεν επεκρέμαντο μεγάλοι και απέναντι ατυχιών ίσως, σήμερον είμεθα υποχρεωμένοι ενήλικοι γενόμενοι και είς περιωπήν προαχθέντες και συναίσθησιν έχοντες των μειζόνων δικαιωμάτων και των μεγαλειτέρων υποχρεώσεών μας, έχομεν καθήκον, λέγω, να συμπεριφερώμεθα κατά τον αυτόν τρόπον, κατά τον οποίον συμπεριφέρονται όλα τα Κράτη τα ανήκοντα είς την Ευρωπαϊκήν οικογένειαν· πρώτον δε εκ των καθηκόντων της συμπεριφοράς ταύτης είναι, όπως το Κράτος το Ελληνικόν, δεχθέν να αναθέσῃ είς τας Μ.Δυνάμεις ως είς διαιτητρίας τον διακανονισμόν των ορίων της Αλβανίας, υποταχθή είς τας αποφάσεις των Δυνάμεων τούτων. Ουχί λοιπόν αυτοβούλως ουδέ δι' άλλον τινά λόγον εδέχθημεν να εκκενώσωμεν τα μέρη ταύτα τα κατακυρούμενα είς την Αλβανίαν, αλλά διότι εκπληρούμεν υποχρεώσεις, τας οποίας ανελάβομεν δια της Συνθήκης του Λονδίνου, διότι δεν ηδυνάμεθα παρά να σεβασθώμεν τας αποφάσεις τας ληφθείσας δυνάμει διεθνούς πράξεως ήτις φέρει και την υπογραφήν της Ελλάδος. Ότι επεδιώξαμεν ήτο τούτο· αφού δια της Συνθήκης του Λονδίνου ανετέθη είς τας Μ. Δυνάμεις όχι μόνον ο διακανονισμός των ορίων της Αλβανίας, αλλά και ο διακανονισμός της τύχης των Νήσων του Αιγαίου Πελάγους, επεζητήσαμεν όπως τα δύο ταύτα ζητήματα κανονισθώσιν, εί δυνατόν, συγχρόνως, και τον κανονισμόν των δύο τούτων ζητημάτων φέρει η ανακοίνωσις προς την Ελληνικήν Κυβέρνησιν, της οποίας έχει γνώσιν η Βουλή, η ανακοίνωσις των Μ. Δυνάμεων. Αλλ' ερωτώμενος διατί ο Ελληνικός στρατός ήρχισε την εκκένωσιν των παραχωρηθέντων είς την Αλβανίαν διαμερισμάτων, πρίν η λάβω την απάντησιν των Δυνάμεων επί της απαντητικής διακοινώσεως, δι' ής ζητούνται εγγυήσεις περί των πληθυσμών εκείνων, θα δώσω την απάντησιν ότι η Ελληνική Κυβέρνησις ανέλαβεν όπως αρχίσῃ την εκκένωσιν εντός του χρόνου του κανονισθέντος δια της διακοινώσεως των Δυνάμεων. Η Ελληνική Κυβέρνησις νομίζει ότι υπέρτατον έχει συμφέρον, όπως συμμορφωθή καθ' ολοκληρίαν προς την διακοίνωσιν των Δυνάμεων, τόσον μάλλον τούτο, καθ' όσον δεν αμφέβαλε, και εξακολουθεί μαμφιβάλλουσα ακόμη ότι δεν θέλουσι διαψευσθή αί προσδοκίες της και ότι μόλις γίνει δυνατόν όπως αί Δυνάμεις απαντήσωσιν είς την διακοινώσιν της ότι τα αιτήματά τα οποία υπεβλήθησαν παρ' αυτής δεν είναι δυνατόν ή να γίνωσι δεκτά κατά μέγα τουλάχιστον μέρος. [...]

Και αί συμβουλαί μου αύται είναι, ότι οι ομογενείς πληθυσμοί, οι οποίοι δια της αποφάσεως της Ευρώπης περιελήφθησαν εις το Αλβανικόν Κράτος, οφείλουσι δε να υποκύψωσιν είς αυτάς, όταν μάλιστα έρχηται ήδη υπεύθυνος η Κυβέρνησις να δηλώσῃ είς αυτούς ότι επιβάλλεται η συμμόρφωσις αύτη προς τας αποφάσεις των Δυνάμεων. [...]

Δεν δύναμαι να δεχθώ μετά την μεγέθυνσιν της Ελλάδος είναι δυνατόν και πάλιν να διεξάγεται εθνική πολιτική διπλή, μία παρά της υπευθύνου Κυβερνήσεως και άλλη παρά των ανευθύνων.[...] Αρνούμαι το δικαίωμα τούτο είς τα καθ' έκαστον τμήματα του Ελληνισμού. Αν εν τω παρελθόντι, ότε το Κράτος ήτο μικρόν και ανίσχυρον επετρέποντο τοιούτοι αγώνες, αρνούμαι ότι εις το μέλλον δύνανται τοιούτοι αγώνες να επιτραπώσι»²⁶⁹.

²⁶⁹ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή για τη «θυσία» της Β. Ηπείρου. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής της 20^{ης} Φεβρουαρίου 1914. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σ.σ.515-517.

Ομοίως και στον Β' Βαλκανικό πόλεμο η Ελληνική Υψηλή Στρατηγική διαποτίζεται, νοηματοδοτείται και συνυφαίνεται από την διεθνή νομιμοποιητική αποδοχή του πολιτικού της στόχου- προάσπιση συμφέροντος επιβίωσης.

«[...] Αλλά κατηγορήθην, όχι μόνον δια το ελάττωμα αυτό της υποχωρητικότητας το οποίον, αν δεν έχη άλλην τινά ωφέλειαν δια την Ελλάδα, έχει την μεγάλην ταύτην τουλάχιστον ωφέλειαν, ότι εις τον νέον αυτόν αγώνα, εις τον οποίον αποδύομεθα, δυνάμεθα να εμφανιζώμεθα ενώπιον του ξένου πολιτικού κόσμου, ενώπιον εκείνων, οι οποίοι οσάκις ευρέθωσι σύμφωνοι ρυθμίζωσι κατ'οικείαν βούλησιν τα δίκαια των μικρών, ευρισκόμεθα με το δικαίωμα του να έχωμεν υψηλά το μέτωπόν μας, διότι ο νέος πόλεμος, ο οποίος ποτίζει με νέον αίμα το έδαφος της Χερσονήσου, δεν είναι πόλεμος, οποίος προυκλήθη εξ υπαιτιότητος της Ελλάδος· δεν είναι πόλεμος, ο οποίος προυκλήθη εκ της αξιώσεως της Ελλάδος, όπως μέχρι κεραίας επιτύχη τα εθνικά της δίκαια. Και νομίζετε, ότι δεν είναι κεφάλαιον και τούτο ηθικό μέγα;»²⁷⁰.

«Αλλ' ιδίως δια της πολιτείας μου αυτής δεν παρασκεύασα διεθνώς το έδαφος, ούτως ώστε εις πάσαν στιγμήν και εις πάσαν περιπέτειαν να μη παραγνωρισθή, ότι η Ελλάς έπραξε παν ότι ήτο δυνατόν, όπως μείνη πιστή εις τον συμμαχικόν δεσμόν, όπως μη διασπάση την ενότητα των Βαλκανικών Κρατών, όπως μη επιβουλευθή τους συμμάχους τότε και τους αντιπάλους της αύριον; Νομίζετε ταύτα μικρά, Κύριοι, και νομίζετε ότι όλα ταύτα και αυτή ακριβώς η προσήλωσις προς την ειρηνικήν διευθέτησιν των διαφορών, νομίζετε, λέγω, ότι πάντα ταύτα δεν είναι εκ των παραγόντων της νίκης, την οποίαν χαιρετίζομεν σήμερα;»²⁷¹.

Καταληκτικά, από την παραπάνω ανάλυση του ρόλου- λειτουργίας της διεθνούς νομιμοποίησης στην διαμόρφωση και εφαρμογή της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής των Βαλκανικών Πολέμων, αναδεικνύεται ο υψηλός βαθμός της σημασίας-σπουδαιότητάς της, όχι μόνο για την μείωση των ενδεχόμενων άμεσων ή έμμεσων απειλών που δύναται να περιστείλουν την στρατηγική αποτελεσματικότητα της εκάστοτε Υψηλής Στρατηγικής, αλλά και για την εξέρευση συντελεστών εξωτερικής εξισορρόπησης,(δηλαδή την παροχή οικονομικής, στρατιωτικής, ή πολιτικό-διπλωματικής ενίσχυσης από τρίτα κράτη), συμβάλλοντας-συντείνοντας στην επίτευξη του προσδιορισμένου πολιτικού της στόχου.

«[...] ακολουθούντες την πολιτείαν της αποχής από του συνδυασμού των Μεγάλων Δυνάμεων, κατωρθώσαμεν, λέγω, κατά την διαδρομήν όλης αυτής της εθνικής κρίσεως της εχούσης τόσον λαμπράν αποτελέσματα, τα οποία δεν δυνάμεθα να λησμονήσωμεν ούτε κατά την εσπέραν ταύτην, καίτοι ευρισκόμεθα υπο το βάρος της θλίψεως της μη ευνουστέρας λύσεως του Ανατολικού ζητήματος, κατωρθώσαμεν κατά την διαδρομήν αυτήν να έχωμεν τέσσαρας εκ των Μεγάλων Δυνάμεων ευνοϊκώς διατεθειμένας προς συμφέροντα ημών»²⁷².

²⁷⁰ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 21^{ης} Ιουνίου 1913. Ibid, σελ.451.

²⁷¹ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 12^{ης} Νοεμβρίου 1913. Ibid, σελ.478

²⁷² Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 24^{ης} Φεβρουαρίου 1914. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σελ.534.

3.8. Αξιολόγηση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής

Αναμφίλεκτα η Υψηλή Στρατηγική του Ε.Βενιζέλου πληροί τα βέλτιστα ως προς τα ακόλουθα κριτήρια αξιολόγησής της²⁷³ :

- α) εξωτερική και εσωτερική προσαρμοστικότητα. Δηλαδή σε ποιο βαθμό συνάδει με τις απειλές και τις ευκαιρίες του διεθνούς περιβάλλοντος και ποια είναι η νομιμοποιητική της επάρκεια,
- β) στρατηγική σύζευξη μέσων-στόχων, δηλαδή οι πολιτικοί στόχοι να μην υπερβαίνουν τα διατιθέμενα ή τα εν δυνάμει διατιθέμενα μέσα εσωτερικής-εξωτερικής εξισορρόπησης,
- γ) στρατηγική αποτελεσματικότητα, δηλαδή σε ποιο βαθμό η υψηλή στρατηγική επιτυγχάνει το βέλτιστο δυνατό όφελος, υπό το πλαίσιο ενός αποδεκτού, (υποπλάσιου σε σχέση με το όφελος), κόστους,
- δ) ο βαθμός τρωτότητας. Εξετάζεται η ικανότητα της εκάστοτε στρατηγικής στην απορρόφηση ή την αποτροπή, τόσο των τριβών που προκύπτουν κατά την διαδικασία σχεδιασμού και εφαρμογής της, όσο και έναντι των πληγμάτων του αντιπάλου,
- ε) η εσωτερική σύντηξη των διαστάσεων και των μέσων της στρατηγικής ώστε να αποφεύγεται η αυτοεπίταση και αλληλουπονόμευσή τους.

α) Αναλυτικότερα, η Ελληνική πολιτική ηγεσία διαμόρφωσε και εφάρμοσε μια Υψηλή Στρατηγική που ανταποκρινόταν πλήρως στην αντιμετώπιση των αναφυόμενων πραγματικών απειλών-της Τουρκικής απειλής πριν και της βουλγαρικής απειλής μετά τον Α' Βαλκανικό πόλεμο, καθώς και στην άμεση και άρτια εκμετάλλευση των αναφαινόμενων παραθύρων ευκαιρίας, (δηλαδή του Ιταλοτουρκικού πολέμου και των τοπικών εξεγέρσεων των χριστιανικών πληθυσμών στην Ευρωπαϊκή Τουρκία). Απότοκο της εσωτερικής και εξωτερικής προσαρμοστικότητας της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, ήταν η πραγμάτωση του προσδιορισμένου πολιτικού στόχου της Βαλκανικής συμμαχίας για την αναθεώρηση του υφιστάμενου εδαφικού και πολιτικού status –quo και συνακόλουθα, με τον δεύτερο Βαλκανικό πόλεμο, η επίτευξη του πολιτικού στόχου της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής. Δηλαδή η εκμηδένιση της Βουλγαρικής άμεσης απειλής και η παγίωση του αναθεωρημένου status-quo που κρυσταλλώνονταν στην εδαφική-πληθυσμιακή και οικονομική μεγέθυνση της Ελλάδος.

«[...] Αλλ' εσκέφθην και εν άλλον πράγμα· εσκέφθην, ότι ο αγών, εις τον οποίον εκαλούμην να μετάσχω και δι'ήν συμμετοχήν κατηγορούμαι τόσον βιαίως τώρα, ο αγών εις τον οποίον εκαλούμην να μετάσχω ήτο αγών, ο οποίος θα εγίνετο και άνευ της συμπράξεώς μου. Τα πράγματα είχαν φθάσει εις σημείον τοιούτον· ήτο αποφασισμένη και η ημέρα της κλήσεως της επιστρατεύσεως και ανεβλήθη η ημέρα αυτή δια τρείς ημέρας μόνον και μόνον ίνα δοθή εις ημάς περισσότερος καιρός να σκεφθώμεν.

Ο πόλεμος λοιπόν θα εγίνετο εκ μέρους των άλλων Κρατών των τριών και εσκέφθην: είναι πρέπον, είναι πολιτικώς ενδεδειγμένον, είναι εθνικώς συμφέρον εις τον αγώνα αυτόν, εις τον οποίον οι άλλοι χριστιανικοί λαοί όλης της χερσονήσου του Αίμου πρόκειται να κατέλθωσιν, ίνα επιβάλωσι μεταρρυθμίσεις εις την Τουρκίαν, ή να

²⁷³ Για εκτενή ανάλυση των κριτηρίων αξιολόγησης της Υψηλής Στρατηγικής βλέπε Α.Πλατιάς, Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκιδίδη, σελ.117 και Χ.Παπασωτηρίου, Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική: 6^{ος} –11^{ος} αιώνας, σ.σ.33-35

εξώσωσι την Τουρκίαν εξ Ευρώπης, ο Ελληνισμός και πάλιν να ευρεθῇ απομεμονωμένος; [...]

Θα ἦτο τελεία εκμηδένισης της θέσεως του Ελληνισμού εν τη Ανατολή, εἴαν ἦτο δυνατόν ν' ἀφήσῃ να διεξαχθῇ τούτος ἀγών, εἰς τον ὁποῖον να μὴ μετάσχῃ υπέρ του ενός ἢ του ἄλλου μέρους. [...] Ἡ ουδετερότης θα σας ἔφερεν εἰς τελείαν, επαναλαμβάνω, εθνικὴν ἐκπτώσιν του Ελληνισμού εν τη Ανατολή. Ἀλλ' ἡ ουδετερότης θα σας ὠδήγῃ καὶ εἰς ἄλλους κινδύνους μεγάλους καὶ τρομερούς, τοὺς ὁποῖους ἔπρεπε να εἰσθε τυφλοί, ὥστε να μὴ τοὺς εβλέπετε. Ἡ ουδετερότης θα σας ἔφερεν εἰς ἓν των δυο αποτελεσμάτων, εἴτε νίκην των συμμάχων κατὰ της Τουρκίας εἴτε νίκην της Τουρκίας κατὰ των συμμάχων, ἀφοῦ, ὡς τα πράγματα ἀπέδειξαν, τρίτον τι δεν θα εμεσολάβει, ἥτοι ἐπέμβασις ενεργὸς των Δυνάμεων πρὸς πρόληψιν της συγκρούσεως. Καὶ ἐρωτῶ, Κύριοι, τοὺς ἐπιρίνοντας με διότι μετέσχον εἰς τον ἀγώνα-καὶ θα εἰπῶ μετ' ολίγον τα αποτελέσματα του ἀγώνος δια τα ὁποῖα θρηνοῦσι-ποῖα θα ἦτο ἡ θέσις της Ελλάδος καὶ εἰς την μίαν καὶ εἰς την ἄλλην περίστασιν; Εἴαν ἐνίκων οἱ σύμμαχοι- καὶ τούτο ἦτο φυσκόν, διότι τα πράγματα ἀπέδειξαν, ὅτι ἡ στρατιωτικὴ ἔλυσις της Τουρκίας ἦτοι τοιαύτη, ὥστε πιθανώτατα οἱ σύμμαχοι θα ἐνίκων- εἴαν, λέγω, οἱ σύμμαχοι ἐνίκων, θα ἐφθانون πρὸ των ὁρίων της παλαιᾶς Ελλάδος, της μικρᾶς, ἀκάθεκτοι, ὅπως ἐφθασαν μέχρι του Ἀδρία, καὶ τότε πάλιν θα ἐξηγείροντο, ζητούντες λόγον ἀποτὴν Κυβέρνησιν, καὶ δικαίως, ἐκείνην, ἡ ὁποία θα ἦτο υπαίτια τοιαύτης ἀντεθνικῆς πολιτικῆς. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἐνδεχόμενον να μὴ συμφωνήσωσι μετ' ἐμοῦ, προβλέποντος νίκην των συμμάχων κατὰ της Τουρκίας, θα δεχτῶ πρὸς στιγμὴν ὅτι ἡ Τουρκία θα ἦτο νικήτρια. Ἐρωτῶ, Κύριοι, τοὺς μὴ ἔχοντες διεστραμμένην την διάνοιαν ἐντελῶς, ἐρωτῶ: ποῖα θα ἦτο ἡ θέσις ὅχι πλέον του Ελληνισμού του ἐν τῷ Τουρκικῷ Κράτει, ἀλλὰ της Ελλάδος αὐτῆς, του κρατιδίου αὐτοῦ, ποῖα θα ἦτο ἡ θέσις ἀπέναντι της Τουρκικῆς θρασυτήτος καὶ ἀγερωχίας καὶ ἐπιθετικότητος την στιγμὴν κατὰ την ὁποίαν ἡ Τουρκία αὐτὴ θα ἐσπερῶνετο πολὺ περισσότερον στρατιωτικῶς, κατακτώσα την Βουλγαρίαν, Σερβίαν καὶ Μαυροβούνιον; Καὶ ποῖα θα ἦτο ἡ τρομερὰ θέσις των κυβερνητῶν της Ελλάδος ἐχόντων ἀπέναντι αὐτῶν την Τουρκίαν πλέον υπερφίαλον καὶ πλέον ἰσχυράν; [...]»²⁷⁴.

Παράλληλα καλλιεργήθηκε καὶ διασφαλίσθηκε μὴ καθολικὴ σχεδὸν εθνικὴ σύμπνοια-αποδοχὴ ὡς πρὸς τον κεφαλαῖωδὴ πολιτικὸ στόχο-παροχὴ ἀνεξαρτησίας στους ὁμοεθνεῖς, που συνετέλεσε στην σύντηξιν μίας ἰσχυρῆς ἐσωτερικῆς νομιμοποιητικῆς βάσης.

Ὁ Ε.Βενιζέλος ἀνέφερε χαρακτηριστικὰ :

«Εἶναι ἔργον τύχης, Κύριοι, τὸ ὅτι ἐκ της ἐμπιστοσύνης, την ὁποίαν κατῴρθωσεν ἡ Κυβέρνησις των Φιλελευθέρων να ἐμπνεύσῃ ὅχι μόνον εἰς τον Ελληνικὸν λαόν του ἐλευθέρου βασιλείου, ἀλλὰ καὶ εἰς ὁλόκληρον τὸ ἔθνος,[...], ἐσχόμεν ὡς ἀποτέλεσμα, ὅτι ἐνῶ ἐκηρύχθη εἰς πόλεμος, ὃν οὐδεὶς ἐζήτει, διότι ἡ λαϊκὴ γνώμη δεν ἐπεζήτει αὐτόν,[...], ὁ Ελληνικὸς λαὸς καὶ τὸ ἔθνος ὁλόκληρον, ἀπὸ περάτων προσέτρεξεν εἰς την φωνὴν της πατρίδος μεθ' ὁρμῆς, ἀλλὰ καὶ ἐμπιστοσύνης, ὅτι πρόκειται περὶ ἀγώνος περὶ των πάντων, καὶ παρέσχε τα μέσα, ὥστε ἡ διαθέσιμος στρατιωτικὴ δύναμις να εἶναι διπλάσια ἐκείνης, την ὁποίαν υπεθέτομεν πάντες καὶ την ὁποίαν υπελογίζομεν; »²⁷⁵.

²⁷⁴ Απόσπασμα ἀπὸ ομιλίαν του Ε.Βενιζέλου στη Βουλὴ. Ἐφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλῆς. Συνεδρίαση 21^{ης} Ιουνίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σ.σ.448-449.

²⁷⁵ Απόσπασμα ἀπὸ ομιλίαν του Ε.Βενιζέλου στη Βουλὴ. Ἐφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλῆς, Συνεδρίαση της 13^{ης} Νοεμβρίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος α' σελ.501.

Επίσης θεμελιώδης παράγοντας για την επίτευξη των πολιτικών στόχων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής,(υπό την εναργή τους σύζευξη με τα κατάλληλα μέσα), ήταν η ορθολογική αξιολόγηση των κυριαρχικών συμφερόντων των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων και η έγκαιρη και αξιόπιστη διάγνωση της πολιτικής τους συμπεριφοράς, δηλαδή των πολιτικών τους προθέσεων, ενδείξεων ή στάσεων αναφορικά με τους πολιτικούς στόχους του λιγότερο ισχυρού κράτους και της Υψηλής Στρατηγικής που διαπλάθει και εφαρμόζει για την πραγμάτωσή τους.

β) Ως προς τη σύζευξη μέσων – στόχων, η εν λόγω Υψηλή Στρατηγική αποδεικνύεται επιτυχής. Αναπόδραστα, η επιτακτική ανάγκη της επίτευξης των πολιτικών στόχων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής,(δηλαδή η ανατροπή του εδαφικού καθεστώτος της Ευρωπαϊκής Τουρκίας στον Α' Βαλκανικό πόλεμο και η τελεσίδικη επίλυση του ζητήματος διανομής των εδαφών της, επί τη βάση εθνολογικών και γεωγραφικών κριτηρίων, στον Β' Βαλκανικό πόλεμο), συνώθησε στην αναδιοργάνωση, ορθολογικοποίηση, ενίσχυση και εφαρμογή όλων των διαθέσιμων μέσων εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης για την πραγμάτωση των πολιτικών στόχων.

Ο Ε.Βενιζέλος, διαμόρφωσε την Ελληνική Υψηλή Στρατηγική, συνυφαίνοντάς την στο στρατηγικό δίπολο, ιεραρχημένοι-προσδιορισμένοι πολιτικοί στόχοι και ανάπτυξη- χρήση ανάλογων-ισοδύναμων μέσων εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης για την εκπληρωσή τους.

«[...] Αν κατώρθωσα κάτι εις το παρελθόν, αυτά δεν ήσαν θαύματα, αλλά μελέτη πραγμάτων ακριβής, και βαθεία προσαρμογή των μέσων εκτελέσεως προς τους επιδιωκομένους σκοπούς και προς τα διατιθέμενα μέσα, καθώς και η χρησιμοποίησης κάθε ευκαιρίας η οποία παρουσιάζετο[...] Κατά τούτο ίσως διαφέρω από τον πολύν κόσμον. Ότι επεδίωξα τους σκοπούς μου τόσον μεθοδικώς. Δεν ήσαν θαύματα ό,τι έκαμα»²⁷⁶.

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί η αгаστή σύζευξη-συνέργεια που επιδίωξε μεθοδικά και πέτυχε ο Ε.Βενιζέλος μεταξύ των πολιτικών και των στρατιωτικών στρατηγικών, αναγαγοντάς την σε θεμελιώδη αρχή της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής. Καθολικά και συστηματικά ο Ε.Βενιζέλος επιζήτησε και πραγματοποίησε εύστοχα, (υπό την καθολική εσωτερική νομιμοποίηση του επιδιωκόμενου πολιτικού στόχου από το ελληνικό έθνος), την αναδιάρθρωση, κινητοποίηση-στρατολόγηση- επίταξη και χρήση των εσωτερικών συντελεστών ισχύος, ταυτόχρονα με την εξεύρεση, πρόσκτηση και εφαρμογή συντελεστών εξωτερικής εξισορρόπησης,(συμμαχίες, διεθνής νομιμοποίηση), υπό το συγκεκριμένο ιστορικό, γεωγραφικό και χρονικό πλαίσιο συνεκτιμώντας τις απειλές και τις ευκαιρίες που αναφύονταν στο Βαλκανικό περιφερειακό υποσύστημα, αυξάνοντας στο μέγιστο δυνατό βαθμό την στρατηγική αποτελεσματικότητα της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής. Ακολούθως, σε μια εξόχως ολοκληρωμένη ανάλυση, περιέγραψε εναργά την όλη διαδικασία της προπαρασκευαστικής διεργασίας-προετοιμασίας για την αναδόμηση, αναδιάρθρωση και εξορθολογική χρήση των

²⁷⁶ Απόσπασμα από συνέντευξη του Ε.Βενιζέλου στην εφημερίδα «Ελεύθερον Βήμα» 7^{ης} Μαΐου 1930. Ibid, σελ.93.

εσωτερικών οικονομικών, στρατιωτικών και πολιτικό-διπλωματικών μέσων για την επίτευξη του πολιτικού στόχου της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής.

«Ενθυμείσθε, Κύριοι, την μακράν και σφοδράν συζήτησιν, η οποία εγένετο εν τη αιθούση ταύτη, ότε επρόκειτο επί κεφαλής του στρατού να τεθή ο μόνος Γενικός Αξιωματικός, ο οποίος ηδύνατο να οδηγήσῃ αὐτόν εἰς νικηφόρον πόλεμον.[...]

Ταῦτα, Κύριοι, δεν ἦσαν ἔργο τύχης· ἦσαν ἔργο προνοίας.

Αλλ' ἦτο ἔργον τύχης, ὅτι ἐτόλμησα νὰ δώσω τὴν χεῖρα εἰς τὸν προαιώνιον ἐχθρόν, διὰ νὰ ἀναλάβω μετ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον, εἰς τὸν ὁποῖον με ἐξηνάγκαζε, δι' οὓς λόγους ἐξέθηκα ἄλλοτε ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου, ἀναποφεύκτως τὸ Κράτος τὸ Τουρκικόν, ἦτο τύχης ἔργον τούτο ἢ τόλμη, ἡ ὁποία μάλιστα ἐχαρακτήρισθη παράφρων; [...]

Εἶναι ἄρα γε ἔργον τύχης, κύριοι Βουλευταί, ὅτι ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς, καθ' ἣν ἀνέλαβον τὴν διοίκησιν τοῦ Κράτους, ἐφρόντισεν ἡ ὑπ' ἐμέ Κυβέρνησις, ὅπως ἀποκαταστήσῃ τὰς σχέσεις αὐτοῦ μετὰ Κράτους, μετὰ τοῦ ὁποίου πολλὰ ἦσαν τὰ συνδέοντα ἡμᾶς, μετὰ τοῦ ὁποίου εἰχομεν τὰ διαιρούντα ἡμᾶς, ἀλλὰ με τὸ ὁποῖον κανένα δὲν εἰχομεν λόγον, ὅπως, διακεκομμένας ἔχοντας τὰς σχέσεις ὠθώμεν αὐτό πρὸς τὸ στρατόπεδον τῶν ἐχθρῶν; Εἶναι ἔργον τύχης ἡ ἀποκατάστασις τῶν σχέσεων μετὰ Ῥωμουνίας, ἡ ὁποία ἐπέτρεψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας, χωρὶς ποτέ νὰ παραβιάσῃ τὰς υποχρεώσεις τῆς ἀπέναντι τῶν συμμάχων, νὰ καταστήσῃ φιλικωτέρας τὰς πρὸς τὸ Κράτος τούτο σχέσεις τῆς, ἔστω καὶ ἄνευ συνθήκης, ἡ ὁποία δὲν καθίστατο δυνατόν νὰ συναφθῇ, ἀποκατάστασις σχέσεων ἡ ὁποία καὶ πρὸ τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Βουλγαρίας συνετέλεσεν, ὥστε νὰ ὑπάρχῃ ἐπαφή, ἡ ὁποία ἐπέτρεψεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς χώρας νὰ γνωρίζῃ, ὅτι ἡ Ῥωμουνία δὲν θὰ ἐβλέπεν ἀδιάφορος εἰς νέον πόλεμον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ Βουλγαρία θὰ ἠθέλε νὰ ἰδρῦσῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς ἐν τῇ Βαλκανικῇ; Εἶναι ἔργον τύχης, ὅτι, ἐνῶ ὁ πόλεμος ἐξερράγη ἐξ τουλάχιστον μῆνες πρὸ τοῦ χρόνου κατὰ τὸν ὁποῖον εθεωρεῖτο πιθανός, τὸ Κράτος ευρέθη ἄφθονα ἔχον τὰ ἐφόδια καὶ ἡδυνήθημεν ὅχι μόνον νὰ παρατάξωμεν τὸν στρατόν, ὅστις ὑπελογίζετο, ἀλλὰ νὰ παρατάξωμεν, ἢ νὰ παρασκευάσωμεν, τουλάχιστον, καὶ δύναμιν στρατιωτικὴν, πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν ἐκάστοτε κενῶν, ἀκριβῶς ἴσην πρὸς τὴν ἀρχικῶς ἐκστρατευθεῖσαν;

Εἶναι ἔργον τύχης, Κύριοι, ὅτι ὁ στόλος μας εὐρίσκετο εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ἡ ὁποία καθίστα δυνατόν δι' ἐργασίας ἐνός καὶ μόνου μηνός νὰ εἶναι ἐτοιμός, ὅπως ἐκπληρώσῃ τὸ καθήκον του, ὅπως καλυφθῇ με τὰς δάφνας με τὰς ὁποίας ἐκαλύφθη διὰ τῆς καταναυμαχίσεως τοῦ Τουρκικοῦ στόλου;

Εἶναι ἔργον τύχης, Κύριοι, τὸ ὅτι ὡς ἐκ τῆς ἐμπιστοσύνης, τὴν ὁποίαν κατῴρθωσεν ἡ Κυβέρνησις τῶν Φιλελευθέρων νὰ ἐμπνεύσῃ ὅχι μόνον εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν τοῦ ἐλευθέρου βασιλείου, ἀλλὰ καὶ εἰς ὁλόκληρον τὸ ἔθνος, ὡς ἐκ τῆς ἐμπιστοσύνης, λέγω, ταύτης, ἔσχομεν ὡς ἀποτέλεσμα, ὅτι ἐνῶ ἐκηρύχθη εἰς πόλεμος, ὃν οὐδεὶς ἐζήτη, διότι ἡ λαϊκὴ γνώμη δὲν ἐπεζήτη αὐτόν, καὶ ὅστις ἐνέσκηψε σχεδόν ὡς βόμβα, ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς καὶ τὸ ἔθνος ὁλόκληρον, ἀπὸ περάτων προσέτρεξεν εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος μεθ' ὁρμῆς, ἀλλὰ καὶ ἐμπιστοσύνης, ὅτι πρόκειται περὶ ἀγώνος περὶ πάντων, καὶ παρέσχε τὰ μέσα, ὥστε ἡ διαθέσιμος στρατιωτικὴ δύναμις νὰ εἶναι διπλάσια ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ὑπεθέτομεν πάντες καὶ τὴν ὁποίαν ὑπελογίζομεν;

Καὶ εἶναι ἔργον, Κύριοι, τύχης, ὅτι ἡ Κυβέρνησις τῶν Φιλελευθέρων καὶ ὁ Πρόεδρος αὐτῆς, ἰδιαίτερος, ἐφθάσε μέχρι τοῦ σημείου νὰ διατάξῃ, ὅπως γίνῃ χρήσις ὀπλῶν τοῦ στρατοῦ, ἵνα ἀποκρουσθῇ ἡ εἰς τὴν Βουλὴν εἰσοδος τῶν ἐκ Κρήτης πληρεξουσίων, ὧν οἱ πλείστοι ἦσαν συνγωνισταί του, καὶ ἐφθάσε μέχρι τοῦ σημείου νὰ στερηθῇ ἐνός ἐκ τῶν μάλλον διακεκριμένων συνεργατῶν του, ἐνεκα τοῦ ζητήματος τούτου, ὅπως ἀποφύγῃ μονομερὴ σύγκρουσιν μετὰ τῆς Τουρκίας καὶ

επιφυλάξη τας δυνάμεις του Κράτους δια τον επικείμενον αγώνα, ο οποίος τότε υπελογίζετο, ότι θα ελάμβανε χώραν μετά εν έτος;

Είναι έργον τύχης, ότι κατωρθώθη η έγκαιρος συνομολόγησις της συμμαχίας μετα της Σερβίας, ώστε να αντιμετωπισθή ο δεύτερος πόλεμος κατά της Βουλγαρίας; [...] είναι, λέγω, έργον τύχης ή έργον προνοίας ότι μετά ένα πόλεμον, τον πρώτον κατά της Τουρκίας, ευρισκόμεθα με εφοδιασμούς ίσους και εν τισιν ανωτέρους των όσους είχομεν εις την αρχήν του κατά της Τουρκίας, πολέμου, δια να διεξαγάγωμεν τον δεύτερον πόλεμον; Και είναι έργον τύχης, ότι, και τούτου του πολέμου λήξαντος, τα εφόδια ημών ήσαν περίπου όσα ήσαν και κατά τον πρώτον πόλεμον, και του Στόλου τα εφόδια ήσαν όσα σχεδόν και κατά τον πρώτον πόλεμον, δια να είναι δυνατόν να αντιμετωπίσωμεν και τρίτον πόλεμον, λήξαντος του δευτέρου; Είναι έργον τύχης ή έργον προνοίας το ότι ημείς δεν απεστρατεύθημεν προ της οριστικής υπογραφής της μετά της Τουρκίας ειρήνης, όπως άλλοι απεστρατεύθησαν και ηναγκάσθησαν να επιστρατευθώσι και πάλιν; Είναι έργον τύχης, διότι δεν απεστρατεύθημεν, αλλά διετηρήσαμεν συγκεκριτημένας τας πολεμικάς ημών δυνάμεις μέχρι τέλους, ώστε να δυνηθώμεν να διαπραγματευθώμεν τους όρους της ειρήνης ίσοι προ ίσους;

Κύριοι, αν ωμίλησα περί πάντων τούτων, δεν το έπραξα, ως είπον, αποκλειστικώς διότι ήθελον να ομιλήσω εγωιστικώς περί της Κυβερνήσεως, της οποίας έχω την τιμήν να προεδρεύω. Υπάρχει υψηλότερος λόγος, δια τον οποίον έπρεπε ταύτα να ακουσθώσι.

Κινδυνεύομεν, δι' όσων επιζητείται να εμβληθώσιν εις την διάνοιαν του κόσμου, να δημιουργηθή η ιδέα, ότι, όπου υπάρχει η στρατιωτική δύναμις και όπου αύτη είναι καλώς συγκεκριτημένη, αυτή και μόνη καθ' ευατήν αρκεί, όπως άγωνται εις αίσιον πέρας πολεμικοί αγώνες και πολιτικοί, οίτινες συνυφαίνονται μετα των πολεμικών. Ουδεμία πλάνη θα ηδύνατο να είναι ολεθριώτερα ταύτης. Δεν κάμνω βεβαίως την ύβριν να υποθέσω ποτέ ότι ο Ελληνικός στρατός, ο δείξας τοιαύτην αυταπάρνησιν και τοιαύτην εθελοθυσίαν και τοιούτον αληθώς υψηλόν πατριωτισμόν, θα ήτο δυνατόν να παραπλανηθή ποτέ από τας θεωρίας αυτάς, θα ήτο δυνατόν να παραπλανηθή, ώστε να θεωρήση ότι τα όπλα μόνον, άνευ του ιθύνοντος νου, δύνανται ασφαλώς πάντοτε να χρησιμοποιώνται υπό Κρατών».²⁷⁷

Επίσης ο Ε.Βενιζέλος απέφευγε συστηματικά οποιαδήποτε πολιτική ενέργεια-επιλογή που θα παρωθούσε σε στρατηγική υπερεπέκταση την Ελλάδα²⁷⁸, επιδιώκοντας να διασφαλισθεί μια αγαστή ισορροπία μεταξύ των διατιθέμενων μέσων και των πολιτικών στόχων-δεσμεύσεων που αναλαμβάνονταν, ώστε να μην υπάρξει υπερφαλάγγιση των πρώτων από τους δεύτερους. Με άλλα λόγια ο έλληνας πρωθυπουργός παράκαμψε μεθοδικά οποιαδήποτε εδαφική επέκταση της Ελλάδος, που θα καθιστούσε αδύνατη, (υπό τον ορθό υπολογισμό των διατιθέμενων συντελεστών ισχύος), την προάσπιση -διαφύλαξη της ελληνικής εσωτερικής και εξωτερικής κυριαρχίας.

«Εγώ, τουλάχιστον, ως υπεύθυνος Κυβέρνησις δεν θα εδεχόμην τοιαύτην χάραξιν ορίων, ως λίαν επικίνδυνον, διότι θα ανεγνώριζον ότι, εάν επρόκειτο να εκταθώμεν, εν συνεχεία, παρα την θάλασσαν δια να φθάσωμεν να περιλάβωμεν τους

²⁷⁷ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή . Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής, Συνεδρίαση της 13^{ης} Νοεμβρίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος α' σ.σ. 500- 501.

²⁷⁸ Για εκτενή ανάλυση της στρατηγικής υπερεπέκτασης βλέπε Arthur Stein, "Domestic Constraints, Extended Deterrence, and the Incoherence of Grand Strategy: The United States, 1938-1950" στο R.Rosecrance & A.Stein, The Domestic Bases of Grand Strategy, σ.σ. 99-101

Ελληνικούς πληθυσμούς της Θράκης, θα ανεγνώριζον, λέγω, ότι η Ελλάς θα ήτο ασθενεστέρα, κατά τοιούτον τρόπον εκτεινόμενη παρά την θάλασσαν, άνευ σπονδυλικής στήλης, παρ'όσον θα ήτο, εάν τα όρια αυτής εστρογγυλεύοντο κατ'άλλην διεύθυνσιν»²⁷⁹.

«...Εδήλωσα [τότε] ότι, ασχέτως προς άλλους λόγους, δεν θα είχαν την ανοησίαν να κάμω αυτό, διότι το Κράτος θα ήτο άνευ σπονδυλικής στήλης και επομένως δεν ηγνόουν να αναλάβω τοιαύτας ευθύνας απέναντι της χώρας. Και νομίζω δεν είχαν δίκαιον την εποχήν εκείνην να λέγω ταύτα, διότι την εποχήν εκείνην αι σταφυλαί ήσαν ακόμη όμφακες. Και ήσαν όμφακες, ου μόνον διότι δεν ήτο δυνατόν να διανοηθώμεν να επεκτείνωμεν την κυριαρχίαν του Κράτους ημών προς τα μέρη εκείνα, αφού μόνον δι' αμοιβαίων υποχωρήσεων ηδυνάμεθα να προσπαθήσωμεν να αποφύγωμεν τον δεύτερον πόλεμον, αλλά και διότι, μετά τον πρώτο Βαλκανικόν πόλεμον, μη επιτυχόντες την έξωσιν της Τουρκίας εκ της, Τουρκίας μάλιστα δυνάμενης να έχη στρατόν, ήτο αδύνατον να εισχωρήσωμεν μεταξύ μιας Βουλγαρίας προς βορράν και μιας Τουρκίας προς νότον, Τουρκίας, επαναλαμβάνω, εχούσης το δικαίωμα να έχη στρατόν προς τα μέρη εκείνα. Σήμερον, επεκτείνόμεθα προς το μέρος εκείνο και αυξάνει ουσιωδώς η έκτασις των συνόρων μας. Αλλά δια της επεκτάσεως ταύτης δεν επεκτείνονται οι κίνδυνοι οι στρατιωτικοί κατά της Ελλάδος ούτε κατά κεραίαν. Διότι η επέκτασις των συνόρων θα έχη μεγάλην σημασίαν, αν τα σύνορα ταύτα είναι μεγάλα ή βραχέα, όταν το έθνος τούτο είναι ασθενές[...] Το ισχυρότερον όμως έθνος αδιαφορεί πλέον δια την επέκτασιν των συνόρων του. Εφ'όσον λοιπόν γινόμεθα ασφαλώς μεγαλύτερον κράτος της Βουλγαρίας, η επέκτασις αυτή δεν αυξάνει τους στρατιωτικούς κινδύνους της Ελλάδος. Αφ' ετέρου δε, προς νότον δεν υπάρχει πλέον η Τουρκία, η οποία υπήρχε κατά το 1913»²⁸⁰.

γ) Συνακόλουθα ο βαθμός αποτελεσματικότητας της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής ήταν εξαιρετικά υψηλός. Η εδαφική έκταση της Ελλάδας σχεδόν διπλασιάστηκε, με την προσάρτηση του μεγαλύτερου μέρους των εδαφικών περιοχών της Μακεδονίας, της Ηπείρου και των νησιών του Αιγαίου-εκτός από τα Δωδεκάνησα, η πληθυσμιακή της βάση αυξήθηκε κατά 2,2 εκατ., η ελληνική οικονομία τονώθηκε με την προσθήκη πλουτοπαραγωγικών πηγών και νέων εργατικών χεριών και εδραιώθηκε η πολιτική της θέση και ο ρόλος της στην περιφέρεια των Βαλκανίων. Τα αποτελέσματα της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής των Βαλκανικών πολέμων κατοπτρίζονται στην ακόλουθη αναφορά του Ε.Βενιζέλου, (στις 18.8.1913 λίγο μετά την υπογραφή της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, σε γεύμα των φιλελευθέρων), ο οποίος μέσα από μια συγκριτική ανάλυση της Ελλάδος του 1909 με την Ελλάδα του 1913, αναδεικνύει την στρατηγική της αποτελεσματικότητας και καταδεικνύει τις κεντρικές μεταβλητές της επιτυχημένης Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής.

«[...] Προς την Ελλάδα του 1909 αντιπαραβάλετε την Ελλάδα του 1913, που όχι μόνο διπλασιάστηκε σε έκταση και πληθυσμό αλλά πολλαπλασιάστηκε και στον πλούτο. Η Ελλάδα μεγάλωσε και στρατιωτικά και πολιτικά και ηθικά. Και όταν προς τα αποτελέσματα αυτής της εργασίας συνδυάσετε τη σκέψη περί τον τρόπο με το

²⁷⁹ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 2ας Μαρτίου 1913. Παρατίθεται στο Ελευθερίου Βενιζέλου, Πολιτικά Υποθήκαι, τόμος β', σελ.421.

²⁸⁰ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 30ης Απριλίου 1920. Ibid, σελ.422.

οποίο αυτά επιτελέστησαν, όταν σκεφθείτε ότι η μεγέθυνση της Ελλάδας δεν οφείλετε ούτε εις τον περιηγόμενον υπό αυτής δίσκο της επαιτείας, ούτε στην ευμένεια των ισχυρών, αλλά στην ίδια αυτή Δύναμη σε συνεργασία με τους Συμμάχους της, όταν σκεφθείτε ότι τα θαυμαστά αυτά αποτελέσματα είναι έργο του Ελληνικού λαού, ο οποίος ανέπτυξε στον ύπατο βαθμό τις ύψιστες αρετές, τη θεία φιλοπατρία, την αυταπάρνηση και τη θυσία, χάρη του κοινού καλού, όταν σ' αυτά προσθέσετε ότι η Ελλάδα σε καμιά στιγμή δεν απομακρύνθει, για να επιτύχη αυτά τα αποτελέσματα, των ηθικών της αρχών, τότε μπορείτε να εκτιμήσετε καλύτερα την διαφορά της Ελλάδας προ της τετραετίας και της Ελλάδας της σημερινής και μπορείτε να ομολογήσετε ότι δεν κάνω καμιά υπερβολή, εάν πω ότι στην τρισχιλιετή ιστορία μας δεν έχουμε ίσως εποχή η οποία να είναι πιο λαμπρή από τη σημερινή[...]. Αλλά το συντελεσθέν θαυμάσιο έργο παρέχει σ' εμάς την πεποίθηση, ότι με το λαό τον ελληνικό, με τον δαφνοστεφή του βασιλέα, ο οποίος ανταποκρίθει τόσο πλήρως προς το της βασιλείας το ιδεώδες του Ελληνικού λαού, με την πλήρη αρμονία όλων των πολιτειακών παραγόντων, το έργο το οποίο υπολείπετε δεν υπερβαίνει μηδαμώς τις δυνάμεις μας. Το έργο αυτό μέλλει να συντελεσθεί με πλήρη επιτυχία και έχω ακράδαντη την πεποίθηση, ότι όταν μετά από λίγα χρόνια ο Ελληνικός λαός πρόκειται να γιορτάση την εκατονταετηρίδα της εθνικής μας παλιγενεσίας, η Ελλάδα θα έχει ήδη συγκομίσει σε μέγιστο βαθμό όλους τους καρπούς των πολεμικών της θριάμβων[...].»²⁸¹.

Τα εδαφικά κέρδη της Ελλάδας κρυσταλλώνονται στη Συνθήκη του Βουκουρεστίου²⁸², (10.8.1913), σύμφωνα με την οποία, η Ελλάδα ελάμβανε την Δυτική, Ανατολική και Κεντρική Μακεδονία και τη Θεσσαλονίκη, τη Νότια Ήπειρο,

²⁸¹ Εφημερίδα «Σκρίπ» της 19^{ης} Αυγούστου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος α' σ.σ. 458-459.

²⁸² Ο Κ.Σβολόπουλος αναφέρει σχετικά με τα κέρδη που απεκόμισε η Ελλάδα με την Συνθήκη του Βουκουρεστίου.

«Στη σύνθεση των νέων παραγόντων, αντικειμενικών και υποκειμενικών, που έτειναν να δώσουν νέα μορφή και υπόσταση στη διεθνή παρουσία της Ελλάδας, δεσπόζει η σημαντική διεύρυνση, ο ουσιαστικός διπλασιασμός, της ελληνικής εδαφικής επικράτειας. Η εδαφική έκταση του ελληνικού κράτους από τα 63.211 έφτανε στα 120.308 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Η εντυπωσιακή αυτή μεγέθυνση, πέρα από την ποσοτική της αποτίμηση, θα όφειλε να συναρτηθεί με την επισήμανση των ειδικότερων πλεονεκτημάτων που συνεπαγόταν η προσάρτηση-de jure ή de facto- επαρχιών με αυξημένη γεωπολιτική σημασία, όπως η Μακεδονία και το νησιωτικό σύμπλεγμα του Αιγαίου. Παρα την έλλειψη στερεάς σπονδυλικής στήλης, η νέα Ελλάδα ενίσχυε σημαντικά την παράκτια διαστασή της. Η επέκταση ως τον ποταμό Νέστο κάλυπτε, με επίκεντρο τον καίριο στρατηγικό κόμβο της Θεσσαλονίκης, το μέγιστο μέρος των νοτίων παραλίων της Βαλκανικής Χερσονήσου, προκεχωρημένου τμήματος της ευρωπαϊκής ηπείρου προς την κατεύθυνση της Ανατολικής Μεσογείου και της Εγγύς Ανατολής. Η κυριαρχική, εξάλλου, παρουσία στη νευραλγική ζώνη του Αιγαίου ενίσχυε τη σημασία του ελληνικού χώρου για τον έλεγχο των θαλάσσιων διαβάσεων και τη στρατηγική στήριξη στο ευαίσθητο τρίγωνο Δαρδανελλίων-Γιβραλτάρ-Σουέζ. Η διεύρυνση της ελληνικής επικράτειας συνοδευόταν, από την αντίστοιχη αύξηση του πληθυσμιακού δυναμικού της, από 2.631.912 σε 4.718.221 κατοίκους.[...] Η επέκταση προς την κατεύθυνση της Ηπείρου, των νησιών του Αιγαίου και της Κρήτης, ιδιαίτερα όμως της Μακεδονίας, συντελούσε στην εξασφάλιση αξιόλογων πλουτοπαραγωγικών πηγών που προορίζονταν να ανεβάσουν αισθητά τον ποιοτικό και ποσοτικό δείκτη της αγροτικής παραγωγής, να ενισχύσουν τις προϋποθέσεις για την εκβιομηχάνιση και, γενικότερα, να συντελέσουν καθοριστικά στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας».

Κ.Σβολόπουλος, Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1900-1945, σ.σ.97-98.

Επίσης για την Συνθήκη του Βουκουρεστίου βλέπε σχετικά, Θ.Χριστοδουλίδη, Διπλωματική Ιστορία τριών Αιώνων, τόμος β', σ.σ.434-436. Για εκτενή ανάλυση των γεγονότων από την ανακωχή της Ελλάδος με την Βουλγαρία, (29.7.1913), μέχρι και την υπογραφή της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, βλέπε Ernst C. Helmreich, The Diplomacy of the Balkan Wars, σ.σ. 388-406.

την Καβάλα, την Κρήτη και τα νησιά του Αιγαίου, εκτός της Ίμβρου, Τενέδου και Καστελλόριζου²⁸³.

Χαρακτηριστικά ο βασιλιάς Κωνσταντίνος ανέφερε :

« Προς το στρατό και το στόλο μου,

Χθες το απόγευμα υπεγράφη στο Βουκουρέστι το πρωτόκολλο το οποίο καθορίζει τα όρια μεταξύ της Νέας Ελλάδας και της Βουλγαρίας. Σε γενικές γραμμές τα προς Βορρά και Ανατολάς ήμων όρια, ξεκινάνε από τη μέση της λίμνης Πρέσπας, διασχίζουν την πεδιάδα του Μοναστηρίου και της Φλώρινας, ακολουθούν τα νοτίως του Μοριχόβου και βορείως του Καζά Μογλένων υψηλά όροι, διέρχονται νοτίως της Γεγεύλης μεταξύ της πόλεως Δοιράνης και σιδηροδρομικού σταθμού, διασχίζουν τη λίμνη της Δοιράνης, ανέρχονται το όρος Μπέλεσι, ακολουθώντας αυτό κατά μήκος, διαπερνούν από την Κούλαν το Στενό του Δεμίρ Ισσάρ, ανέρχονται νοτίως του Μελενοϊκού και του Νευροκοπίου, περιλαμβάνοντας μεγάλο μέρος της ανατολικής χώρας του Νέστου, πλην της Ξάνθης και καταλήγουν στις εκβολές του [...]»²⁸⁴.

Το συνολικό κόστος, της Ελλάδος, σε έμψυχο δυναμικό μετά το τέλος των Βαλκανικών πολέμων ανέρχονταν σε 8225 νεκρούς, (307 αξιωματικοί και 7.918 οπλίτες), και σε 33142 τραυματίες, (555 αξιωματικοί και 32.587 οπλίτες)²⁸⁵.

δ) Όσον αφορά την εσωτερική σύντηξη των διαστάσεων και των μέσων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, αναφάνεται (από την προηγηθείσα εμπειρική ανάλυση) μια αρμονική συνέργεια των εναλλακτικών πολιτικών-στρατιωτικών στρατηγικών με το σύνολο των διατιθέμενων μέσων. Κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων η πολιτική ηγεσία χρησιμοποίησε μια ποικιλία πολιτικό-διπλωματικών και στρατιωτικών (επιθετικών και αμυντικών) στρατηγικών, υπό τη νοηματοδότηση του αρχέτυπου: «ο πόλεμος είναι συνέχεια της πολιτικής με την προσθήκη και άλλων μέσων» και με θεμελιώδη άξονα την επίτευξη των πολιτικών στόχων-ανατροπή του υφιστάμενου status-quo και προσάρτηση εδαφικών περιοχών βάση εθνολογικών και γεωγραφικών κριτηρίων. Συνακόλουθα η στρατιωτική ηγεσία, νοηματοδοτούμενη από τον πολιτικό στόχο της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, εφάρμοσε επιθετική στρατιωτική στρατηγική άμεσης προσέγγισης μέσω της επιδίωξης και εκτέλεσης αποφασιστικών μαχών για την εκμηδένιση-καταστροφή του κέντρου βάρους του αντιπάλου, σε αντίθεση με την ελληνική πολιτική ηγεσία που χρησιμοποίησε την στρατιωτική στρατηγική για τη δημιουργία τετελεσμένων γεγονότων. Σε δύο περιπτώσεις η στρατηγική επιλογή της στρατιωτικής ηγεσίας, (επιθετική στρατιωτική στρατηγική άμεσης προσέγγισης με στόχο την εκμηδένιση των εχθρικών στρατευμάτων), παρωθήθηκε στην αλληλουπονόμευση της έτερης προσέγγισης της πολιτικής ηγεσίας, (επιθετική στρατιωτική στρατηγική με στόχο την

²⁸³ Οι Μεγάλες Δυνάμεις με νότα τους προς την ελληνική κυβέρνηση, στις 31 Ιανουαρίου/13 Φεβρουαρίου 1913, ανακοίνωσαν τις αποφάσεις τους αναφορικά με το ζήτημα των νησιών του Αιγαίου. « Η οριστική εις την Ελλάδα παραχώρησις των νήσων, ας αι εξ Δυνάμεις απεφάσισαν να αφήσουν υπό την κατοχήν τους, δεν θα καταστή πραγματική παρά όταν τα ελληνικά στρατεύματα εκκενώσουν τα παραχωρηθέντα εις την Αλβανίαν εδάφη, δυνάμει του από 17 Δεκεμβρίου 1913 πρωτοκόλλου της Φλωρεντίας, ως και την νήσον Σασώνα, και όταν η Ελληνική κυβέρνηση ρητώς υποσχεθή ότι ουδεμίαν θα αντιτάξη αντίστασιν και ότι δεν θα υποστηρίξη ή ενθαρρύνη αμέσως ή εμμέσως ουδενός είδους αντίστασιν κατά του υπό των εξ Δυνάμεων καθιδρυθέντος εν τη μεσημβρινή Αλβανία καθεστώτος». Παρατίθεται στο Α. Τούντα-Φεργάδη, Θέματα Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας (1912-1941), σελ. 45. Επίσης βλέπε Έντουαρ Ντριό, Ελλάδα και Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, σ.σ. 133-145, Ε. Ρούκουνα, Εξωτερική Πολιτική, 1914-1923, σελ. 365.

²⁸⁴ Παρατίθεται στο Θ. Βαΐδη, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, σελ. 135.

²⁸⁵ Βλέπε Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων, 1912-1913, σελ. 265.

κατάληψη στρατηγικής σημασίας εδαφικών περιοχών, όπως ήταν η Θεσσαλονίκη και τα Ιωάννινα). Επίσης σε μία περίπτωση παρατηρήθηκε άλογη χρήση των στρατιωτικών μέσων, (στον Β' Βαλκανικό πόλεμο κατά τις επιχειρήσεις στη Μέση Κοιλάδα του Στρυμόνα), παράλληλα με την απενεργοποίηση της διπλωματικής διάστασης της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, (ο αρχιστράτηγος-βασιλιάς Κων/νος απέρριψε οποιεσδήποτε προσπάθειες μεσολάβησης για την σύναψη ανακωχής, εξοβελίζοντας ανάλογα τις προτάσεις της πολιτικής ηγεσίας για λελογισμένη χρήση των στρατιωτικών μέσων και επίδειξη μετριοπάθειας στους όρους επιβολής προς την Βουλγαρία). Φυσικό επακόλουθο ήταν ο Ελληνικός στρατός να υπερβεί το σημείο καμπής (culminating point), της νίκης του με αναφαινόμενο τον κίνδυνο μιας συντριπτικής του ήττας, (εάν η πολιτική ηγεσία δεν είχε επιτύχει την ανακωχή των εχθροπραξιών).

«Εις τι αποβλέπει η περαιτέρω προέλασις του στρατού μας; Κατέχομεν εδάφη περισσότερα των όσων διεκδικούμεν. Να καταλάβωμεν την Σόφια; Δεν το ευρίσκω σκόπιμον και εύκολον απέναντι των θυσιών, εις τας οποίας θα υποβληθώμεν»²⁸⁶.

«Το μέγα μειονέκτημά μας σήμερα είναι ότι θα δυνηθούμε να μείνουμε ήσυχοι από το μέρος της Βουλγαρίας σε διάστημα γενεών. Το πλεονέκτημα τούτο δεν πρέπει να χαθεί. Οπωσδήποτε μη συγκατατεθείτε σε ανακωχή πριν με συμβουλευτείτε. Λέγω άλλωστε ότι πρέπει να εξοντωθεί η Βουλγαρία». «Σας είπα ότι σκοπεύω να υπογράψω την ειρήνη στο πεδίο της μάχης και να επιβάλω τους όρους που μου αρέσουν»²⁸⁷.

«... Συνεπεία ανεξηγήτου αδράνειας του σερβικού στρατού, επροκαλέσαμεν, δια ταχείας προελάσεώς μας, το μεγαλύτερον μέρος του βουλγαρικού στρατού εναντίον μας.[...] Ο στρατός μου έφθασεν εις τα φυσικά και ηθικά όρια της αντοχής του. Υπο τας συνθήκας αυτάς δεν δύναμαι πλέον να επιμένω αρνούμενος ανακωχήν ή εκχειρίαν. Προσπαθήσατε να εύρετε τρόπον διακοπής των εχθροπραξιών υπό της Σερβίας»²⁸⁸.

«... Αυτού μεγαλειότητα Βασιλέα Κωνσταντίνον (δια Θεσσαλονίκης). Θα κάμω ότι δυνατόν, όπως επιτύχω τουλάχιστον αναστολήν εχθροπραξιών, καίτοι ευνοήτον ποίας παρουσιάζει το πράγμα δυσχερείας, όταν χθές ακόμη απεκρούσαμεν ταύτην προσφερόμενην»²⁸⁹.

ε) Τέλος ο βαθμός τρωτότητας της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής ήταν εξαιρετικά χαμηλός, εφόσον επιτεύχθηκε η υπερκέραση-απορρόφηση των τριβών, των λαθών και των παραλείψεων που παρατηρήθηκαν στο επιχειρησιακό επίπεδο και

²⁸⁶ Αναφορά του Ε.Βενιζέλου στον αρχιστράτηγο Κων/νο, κατά την επίσκεψη του έλληνα πρωθυπουργού στο ελληνικό στρατηγείο στο Χατζή-Μπεϊλίκ, 14.7.1913. Παρατίθεται στη Βίβλο του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ.673-674. (Είναι απόσπασμα από το βιβλίο του Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α').

²⁸⁷ Αναφορές του αρχιστράτηγου Κων/νου στην ελληνική πολιτική ηγεσία αναφορικά με το ζήτημα περί ανακωχής των εχθροπραξιών. Παρατίθενται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σελ.172.

²⁸⁸ Τηλεγράφημα του αρχιστράτηγου Κων/νού στον Ε.Βενιζέλο, 16.7.1913. Παρατίθεται στη Βίβλο του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ.674-675. (Είναι απόσπασμα από το βιβλίο του Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α').

²⁸⁹ Τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου, 16.7.1913. Ibid, σελ.675. (Είναι απόσπασμα από το βιβλίο του Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α').

των συνακόλουθων αρνητικών αποτελεσμάτων στο τακτικό επίπεδο, αποτρέποντας οποιοδήποτε αποφασιστικό-μείζονα πλήγμα,(από την διάδραση του επιχειρησιακού και του τακτικού επιπέδου), στο επίπεδο της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής.

Για παράδειγμα στη μάχη των Γιαννιτσών η εμπροσθοφυλακή της Ελληνικής Στρατιάς υπέστη επιχειρησιακό αιφνιδιασμό, λόγω του γεγονότος ότι το Γενικό Στρατηγείο δεν γνώριζε ότι τα Γιαννιτσά κατέχονταν από τον Τουρκικό Στρατό.

«[...] Όταν ο στρατηγός Καλάρης μετά του Στρατηγείου της II μεραρχίας έφθασεν εις την διασταύρωσιν της αμαξιτής οδού Εδέσσης-Γιαννιτσών εβλήθη αιφνιδίως δια του πυκνού πυρός πυροβολικού, ευρισκομένου δυτικώς της πόλεως των Γιαννιτσών. Πλήρης και κλασσικός αιφνιδιασμός δια του πυρός, υπό τακτικήν έποψιν αποτέλεσμα του στρατηγικού αιφνιδιασμού, τον οποίον υπέστη η ανώτατη διοίκησης του στρατού, ήτις εφρονεί, ως είδομεν, ότι ο εχθρός ευρίσκεται περαν του Αξιού ποταμού»²⁹⁰.

Κατά την ίδια χρονική περίοδο η V Μεραρχία υπέστη σοβαρές απώλειες στην περιοχή του Αμύνταιου, από παραλείψεις στο τακτικό πεδίο. Συγκεκριμένα η V Μεραρχία προέλασε της 14 Οκτωβρίου από την Κοζάνη προς το Αμύνταιο, στο οποίο έφτασε στις 18 Οκτώβρη και παρέμεινε άνευ επεισόδιο μέχρι της 22 Οκτώβρη.

«Την 23^η Οκτωβρίου, προσβληθείσα κατά το δεξιόν αυτής υπό ισχυράς εχθρικής δυνάμεως, απέκρουσε ταύτην, μετά μάχην διαρκέσασαν καθόλην την ημέραν. Την νύκτα προς την 24^η μικρά εχθρικά Τμήματα μετ'εντοπίων χωρικών εισδύσαντα απαρατήρητα μεταξύ των προφυλακών και των εν εφεδρεία Μονάδων του αριστερού της Μεραρχίας, και επιτεθέντα αιφνιδιαστικώς, προεκάλεσαν σύγχυσιν και αλλόφρονα πανικόν των ανδρών, οίτινες έσπευσαν να σωθώσι προς πάσας τας διευθύνσεις,[...]»²⁹¹. «Ατυχώς την νύκτα της τρίτης ημέρας, ένεκεν αμελείας του διοικητού κατωτέρας μονάδος, είχεν αφεθή κενόν εις την γραμμήν της μάχης, εξ ου επωφεληθείς ο εχθρός εισέδυσε δια μικράς δυνάμεως αιφνιδιαστικώς κατά του εφεδρικού, του παρατεταγμένου πυροβολικού και αυτού ακόμη του σταθμού διοικήσεως της Μεραρχίας. Οι αξιωματικοί και οι οπλίται ενώ εκοιμώντο αμέριμνοι προσεβλήθησαν αιφνιδίως υπό πυκνού πυρός πεζικού και πολυβόλων[...]»²⁹².

Ένα ακόμη σοβαρό περιστατικό συνέβη μετά την κατάληψη της Θεσσαλονίκης από τον Ελληνικό στρατό, όταν οι Βούλγαροι αξίωσαν και πέτυχαν την είσοδο και στάθμευση δύο ταγμάτων τους στην πόλη, υπό τον όρο να τεθούν στις διαταγές του έλληνα φρουράρχου. Ο διάδοχος Κων/νος αποδέχθηκε την βουλγαρική αξίωση ζητώντας εκ των υστέρων την εξουσιοδότηση της πολιτικής ηγεσίας. Σε τηλεγράφημα του στον έλληνα πρωθυπουργό, Ε.Βενιζέλο, ανέφερε:

« Επέτρεψα την είσοδον εις Θεσσαλονίκην δύο Βουλγαρικών Ταγμάτων,υπο τον όρο της εγκρίσεως της ενέργειάς μου ταύτης υπο της Κυβερνήσεως. Ο Στάντσεφ με παρακάλεσεν όπως, εάν η Ελληνική Κυβέρνησις δε δεχθή την εν τη πόλει διαμονήν των δύο Ταγμάτων, δηλώσω τούτο εις τον Βούλγαρον Στρατηγόν, παρέχων 10ωρον προθεσμίαν προς αποχώρησίν των, όπερ εδέχθην. Αντί όμως δύο Ταγμάτων, οι Βούλγαροι εισήγαγον ολίγον κατ'ολίγον ολόκληρον Μεραρχίαν και εγένοντο πρόξενοι αταξιών εν τη πόλει, παραβαίνοντες τας διαταγάς του Φρουραρχείου»²⁹³.

²⁹⁰ Θ.Πάγκαλου, Απομνημονεύματα, τόμος α',σελ.195

²⁹¹ Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας 1912-1922,σελ.77.

²⁹² Θ.Πάγκαλου, Απομνημονεύματα, τόμος α',σελ.201.

²⁹³ Αριθμός 807/Α'. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922,σελ.74.

Ανάλογα επιχειρησιακά σφάλματα συνέβησαν στη μάχη του Σαρανταπόρου και στη μάχη στη μέση κοιλάδα του Στρυμόνα, (Β' Βαλκανικός πόλεμος), όπου η Ελληνική στρατιωτική στρατηγική υπερέβη το κρίσιμο-αποφασιστικό σημείο της νίκης της²⁹⁴, με σοβαρό κίνδυνο να απολέσει μεγάλο μέρος των κερδών της, στην περίπτωση που δεν λειτουργούσε αποτελεσματικά η διπλωματική διάσταση της Υψηλής της Στρατηγικής, για την σύναψη ανακωχής των εχθροπραξιών και την υπογραφή της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, απολήγοντας στην πραγμάτωση του πολιτικού στόχου.

«[...] Θα δείτε ότι ενώ προς το μέρος των συνόρων μας με τη Σερβία η γραμμή αυτή περιστάλη, από το μέρος προς την Βουλγαρία επεξετάθη κατά ίση έκταση. Εξήλθε λοιπόν η Ελλάδα από τον πόλεμο, λαμβάνουσα, όσο αφορά τα σύνορα της προς την Βουλγαρία και τη Σερβία, όλο εκείνο σχεδόν το οποίο εξήτησε να λάβη[...] Λυπούμε, γιατί ως προς τις υπόλοιπες διευθύνσεις δεν δύναμαι μετά της αυτής υπερηφάνειας να διεκδικήσω ενώπιον της Βουλής όμοια επιτυχία, μεχρι τη στιγμή αυτή τουλάχιστον, αλλά όσο αφορά τα σύνορα της Ελλάδας προς την Βουλγαρία και τη Σερβία, τα σύνορα αυτά ανταποκρίνονται εντελώς προς τις αξιώσεις του Ελληνικού κράτους, διατυπομένες από την κυβέρνησή του[...]»²⁹⁵.

Τοιουτοτρόπως ο παράγοντας της τριβής²⁹⁶, εντοπίζεται στο επιχειρησιακό επίπεδο κατά την διάρκεια των επιθετικών δράσεων της ελληνικής στρατιάς στην μάχη Κιλκίς-Λαχανά, με απότοκο τις αναφαινόμενες δυσχέρειες και παρεκκλίσεις από το συγκεκριμένο επιχειρησιακό σχέδιο.

Ο Ε.Βενιζέλος στην συνεδρίαση της Βουλής στις 12.8.1917 ανέφερε σχετικά για το παραπάνω ζήτημα-την άδεια εισόδου των Βουλγαρικών ταγμάτων στη Θεσσαλονίκη: « Η άδεια προς τους Βουλγάρους να μείνουν εις την Θεσσαλονίκην με 2 Τάγματα, δια τα οποία είχαν ζητήσει την έγκρισιν του Διαδόχου, και δια τα 12, τα οποία έστειλαν ύστερον, εδόθη υπ' αυτού άνευ δικαιώματος και χωρίς να ζητηθή η γνώμη της Κυβερνήσεως. Ανήγγειλε την απόφασιν του, και εκ των υστέρων εξητεί να τον εξουσιοδοτήσωμεν και έλεγε : Τους επέτρεψα να μείνουν, αλλά αν δεν εγκρίνετε την ενέργειάν μου, τότε θα τους ειπώ να φύγουν. Του απάντησα : Έκαμες κακά να τους δεχθής, αλλά δεν δύναμαι να αξιώσω να τους διώξης».

Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ. 70-71.

²⁹⁴ Η υπέρβαση του κορυφαίου σημείου της νίκης από τον ελληνικό στρατό κατά τις μάχες στην κοιλάδα του Στρυμόνα απέληξε σε μια σειρά διαδοχικών αιφνιδιαστικών αντεπιθέσεων από τον Βουλγαρικό στρατό με απότοκο την ανακοπή της επιθετικής ορμής του πρώτου και τις υψηλές απώλειες σε έμπυχο δυναμικό.

«Τρίτη Μεραρχία προσβλήθεισα υπό μεγάλων δυνάμεων κατά μέτωπον και αριστερόν πλευρόν απέσυρε τα προκεχωρημένα τμηματά της και μετέβαλε μέτωπο προς δυσμάς».

«Ενώ επίθεσις από πρωίας κατηνύνητο με κατεύθυνσιν από 1050 προς Χασάν Πασά, πυροβολικού εχθρού από Μποσνάντζας βάλλει κατά των νώτων της εφεδρείας μου και κατά των νώτων του Πυροβολικού. Τούτο τείνει να παραλύση την ενέργειαν της Μεραρχίας (IV) μου...».

Παρατίθεται στο Β. Δούσμανη, Ο Συμμαχικός Πόλεμος κατά των Βουλγάρων, σ.σ. 177 & 179-180.

²⁹⁵ Απόσπασμα από αγόρευση του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 3^{ης} Νοεμβρίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος α' σελ. 486.

²⁹⁶ Η έννοια της τριβής η οποία εσωκλείεται στον σχεδιασμό και την εφαρμογή των διαφόρων στρατιωτικών στρατηγικών, συμπεριλαμβάνει όλα εκείνα τα μικρά και ασήμαντα συμβάντα ή ατυχήματα, (π.χ. βλάβες σε οπλικά συστήματα, μικροατυχήματα στο στρατιωτικό προσωπικό, καθυστερήσεις στην εφαρμογή των χρονοδιαγραμμάτων, κ.α.), που λαμβάνουν χώρα κατά την έναρξη της στρατιωτικής κινητοποίησης ή κατά την διάρκεια της στρατιωτικής αναμέτρησης καθιστώντας αβέβαιο το αποτέλεσμα. Για εκτενή ανάλυση βλέπε Clausewitz, On War, σελ. 120. Επίσης βλέπε Μ. Howard, Clausewitz, σελ. 25 και C. Gray, Modern Strategy, σελ. 41.

«Την άλλην ημέραν (20 Ιουνίου) επροχωρήσαμεν μέχρι της σιδηροδρομικής γραμμής Θεσσαλονίκης-Δοιράνης. Οι Βούλγαροι κατείχον όλα τα νοτίως του Κιλκίς υψώματα, εις τα οποία είχαν τοποθετημένον εν προκαλύψει πυροβολικόν και κατασκευάσει περιβολάς. Μεταξύ των εναντίον του Κιλκίς ενεργουσών μεραρχιών και δη δεξιά της IV και αριστερά της III δεν υπήρχε καμμία ενότης ενέργειας· ενώ επεβάλλετο αι έχουσαι κοινόν αντικειμενικόν σκοπόν μονάδες να είναι υπό ενιαίαν διοίκησην η οποία να συλλάβη και εκτελέση τον κατάλληλον ελιγμόν, τουναντίον αι μεραρχίαι ήσαν ανεξάρτητοι αλλήλων και υπήγοντο απ'ευθείας υπό το Γενικόν Στρατηγείον, το οποίο αρκετά μακράν (εις Μπάλτσαν) ευρισκόμενον και μη ενήμερον των περιπετειών του αγώνος, ανέμενε μάλλον τας εσπερινάς αναφοράς των μεραρχιών δια να λάβη γνώσιν της τακτικής καταστάσεως. Το αποτέλεσμα ήτο ότι το απόγευμα της 20 Ιουνίου αντιλαμβανόμενοι ότι ήτο ενδεδειγμένη η από κοινού ενέργεια, επεχειρήσαμεν συνεννόησιν προς τας γειτονικάς μεραρχίας δια ταυτόχρονον επίθεσιν, η συνεννόησις όμως αυτή δεν έδωσε κανένα αποτέλεσμα δια να αποδειχθή μίαν έτι φοράν ότι αι επιχειρήσεις γίνονται με διαταγάς και οδηγίας ανώτερης αρχής και όχι με συνεννόησιν ισότιμων μονάδων»²⁹⁷.

Από την επαρκή ικανοποίηση των ανωτέρω κριτηρίων αποδεικνύεται έμπρακτα ότι η Ελληνική Υψηλή Στρατηγική κατά την περίοδο των Βαλκανικών πολέμων ήταν επιτυχής, εξασφαλίζοντας την εδαφική και πληθυσμιακή μεγέθυνση της Ελλάδος, την ενίσχυση της πολιτικής, οικονομικής και στρατιωτικής της ικανότητας και την αναβάθμιση του status και του ρόλου της στα Βαλκάνια. Περαιτέρω, η εμπειρική ανάλυση της εν λόγω Στρατηγικής, καταδεικνύει απτά τις αναγκαίες και ικανές διαστάσεις που πρέπει να καλύπτει και τα κριτήρια που επιτάσσεται να πληροί μια αποτελεσματική Υψηλή Στρατηγική.

3.9. Επαλήθευση των Κεντρικών Υποθέσεων Εργασίας

Στη βάση της προηγηθείσας ανάλυσης της διαμόρφωσης και εφαρμογής της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής των Βαλκανικών πολέμων, όπου αναδείχθηκαν και αποσαφηνίστηκαν τα επιβεβλημένα κριτήρια και διαστάσεις της Υψηλής Στρατηγικής, συνυφαίνεται και η εμπειρική επαλήθευση των κεντρικών υποθέσεων εργασίας της παρούσας μελέτης. Από την ιστορική ανάλυση του Α' και Β' Βαλκανικού πολέμου καταδείχθηκε μεμονωμένα η εφαρμοσιμότητα και ο βαθμός σπουδαιότητας των κεντρικών υποθέσεων των δυο θεωρητικών κατευθύνσεων,(εσωτερική δομή- νεορεαλιστική θεωρία). Συνακόλουθα θα επιχειρηθεί η συγκριτική ανάλυση και επαλήθευση των εμπειρικών τους πορισμάτων.

Α) Κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων, η Ελληνική πολιτική ηγεσία λειτουργώντας ορθολογικά,(δηλαδή στα πλαίσια υπολογισμών κόστους - οφέλους), διαμόρφωσε και υλοποίησε μια αποτελεσματική Υψηλή Στρατηγική. Η εν λόγω Στρατηγική εμπεριέκλειε τις αναγκαίες και ικανές διαστάσεις μιας αποτελεσματικής Υψηλής Στρατηγικής. Δηλαδή την σύζευξη των μέσων εσωτερικής,(αναδιοργάνωση και ποσοτική και ποιοτική ενίσχυση των Ελληνικών ενόπλων δυνάμεων), και εξωτερικής,(συμμαχίες, διεθνής νομιμοποίηση),εξισορρόπησης, την μέγιστη δυνατή αξιοποίηση των παραθύρων τρωτότητας των αντιπάλων - Τουρκίας, Βουλγαρίας, και την εκμετάλλευση στο μέγιστο δυνατό βαθμό του συγκριτικού της

²⁹⁷ Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.148. Αριθμός 791/Γ'.

πλεονεκτήματος,(ναυτική ισχύς), για την ενίσχυση της στρατηγικής της αποτελεσματικότητας.

Επιβεβαιώνεται δηλαδή η υπόθεση εργασίας ότι ένα λιγότερο ισχυρό κράτος για να αντιμετωπίσει μια πραγματική άμεση απειλή έναντι των κυριαρχικών του συμφερόντων, που αναφύεται εντός του περιφερειακού του υποσυστήματος, θα διαμορφώσει και θα εφαρμόσει την Υψηλή του Στρατηγική με τη χρήση μέσων εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης.

«Μετά της Βουλγαρίας επεδιώχθη από του θέρους του 1910 προσέγγισης,[...].

Η προσέγγισης αυτή σκοπόν είχε να ενισχύση την σύμπραξιν των δύο εθνικών στοιχείων εν Τουρκία προς άμυνα υπέρ των εθνικών δικαίων και συγχρόνως σκοπόν είχε την συνομολόγησιν αμυντικής συμμαχίας, επί τη βάσει της οποίας το έτερον των δυο Κρατών θα ήτο υπόχρεον να σπεύση με όλας τας δυνάμεις του εις βοήθειαν του ετέρου,εάν τούτου ήθελε προσβληθή υπό της τότε γείτονος Αυτοκρατορίας είτε εν τη ακεραιότητι του εδάφους, είτε εν τη απολαβή και άλλων υπο των διεθνών δικαίων ή των ιδιαίτερων συνθηκών ησφαλισμένων δικαίων· [...].»²⁹⁸

«[...] επεβάλλετο, λέγω, εις τους πολιτικούς εκείνους οι οποίοι δεν θέλουσι να εμπαίξωσι τον λαόν είτε να δεχθώσιν ότι παραλλήλως προς την στρατιωτικήν οργάνωσιν έπρεπε να είναι η συνεννοήσις, η εξεύρεσις συμμάχων δια την χρησιμοποίησιν των στρατιωτικών δυνάμεων, είτε έπρεπε ρητώς να λεχθή εις τον λαόν ότι δεν δύναται να έχη εμπιστοσύνην, ότι δεν είναι δυνατόν δια των στρατιωτικών δυνάμεων η Ελλάς και μόνη να επιτύχη τίποτε και να είπωσιν εις τον λαόν: εγκατέλειπον παν ιδεώδες και ανέχθητι την πολιτικήν, την οποίαν ασκεί η Τουρκία προς τους ομαιμονάς σου και αρκέσθητι εις ταύτα»²⁹⁹.

«Εγω, ο οποίος ήμην υπέρ συντόνου πολεμικής δράσεως της Ελλάδος, εγνώριζον ότι παραλλήλως προς την οργάνωσιν την στρατιωτικήν έπρεπε να προβώμεν εις συνεννοήσεις και εξεύρεσιν συνεργατών δια την επιτυχή χρησιμοποίησιν των στρατιωτικών ημών δυνάμεων, αλλ' όπως είπον, αρχόμενος του λόγου μου, δεν ήτο δυνατόν ν' ανεύρω τους συνεργάτας μου εις άλλα μέρη της γης, θα τους εύρισκον μεταξύ των γειτόνων μου »³⁰⁰.

«Κύριοι, επερατώθη ο προς την Τουρκίαν πόλεμος, και, ότε ανελάβομεν τον πόλεμον κατά της Βουλγαρίας, είχομεν εφόδια δια τον νέον πόλεμον ουχί ελάσσονα, εν πολλοίς δε πλείονα των όσα είχομεν κατά την έναρξιν του κατά της Τουρκίας πολέμου.

Αλλά και ταύτα δεν θα ήρκουν, αν δεν εφρόντιζον να εξασφαλίσω και δεν ησφάλιζον, όπως εξήγησα πρό μικρού, την συμμαχίαν των δύο εκ των συμμάχων, δια των οποίων ο πόλεμος διεξήγετο υπό τους αρίστους των δυνατών όρων»³⁰¹.

« Τον στρατόν αυτών της Ελλάδος τον είδετε, Κύριοι, όλοι απερχόμενον εξ Αθηνών. Εγώ δεν ευρέθην εδώ εις άλλην επιστράτευσιν· υμείς, οι οποίοι έτυχε να ιδήτε και εκείνας, συγκρίνατε τα τότε γεγονότα προς τα νυν γενόμενα. Επροβλέπετο στρατός εκστρατείας 120.000 ανδρών, προσήλθον εις τα όπλα 250.000 και η Κυβέρνησις δεν ευρέθη εν αμηχανία, αλλ' ενέδυσεν όλους τους άνδρας με την εξάρτυσίν τους και τους είδετε μετα εννέα μήνας εκστρατείας ενδεδυμένους ως

²⁹⁸ Απόσπασμα από αγόρευση του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 21^{ης} Ιουνίου 1913.Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α',σελ.446.

²⁹⁹ Ibid,σελ.448.

³⁰⁰ Ibid.

³⁰¹ Απόσπασμα από αγόρευση του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 12^{ης} Νοεμβρίου 1913. Ibid,σελ.478.

κούκλας. Υπήρξα, λοιπόν, απρονόητος, μη προαισθανόμενος την επερχόμενην λαίλαπα και ευρέθην απaráσκευος δια να αντιμετωπίσω αυτήν; Μήπως δεν έσπευσα να εξασφαλίσω την συμμαχίαν εκείνων, οι οποίοι υπήρξαν πιστοί εις τον όρκον των και εις το έργον της αναπλάσεως της Ανατολής, οι οποίοι δεν διανοήθησαν να ιδρύσωσιν ηγεμονίαν εν τη Βαλκανική Χερσονήσω, παρά επεδίωξαν την ισορροπίαν μεταξύ των Βαλκανικών λαών;»³⁰².

Β) Συνακόλουθα η Ελληνική πολιτική ηγεσία, στον Α'Βαλκανικό πόλεμο, απέρριψε την σύμπραξη με τον απειλητικότερο συντελεστή³⁰³-Τουρκία, του περιφερειακού συστήματος των Βαλκανίων προβαίνοντας, (παράλληλα με την εφαρμογή εσωτερικής εξισορρόπησης), στην εξωτερική του εξισορρόπηση μέσω της σύναψης συμμαχίας με τον ισχυρότερο συντελεστή- τον Σερβο-Βουλγαρικό στρατιωτικό συνασπισμό, ο οποίος υπερείχε σε ποσοτική-ποιοτική στρατιωτική ισχύ έναντι της Τουρκίας³⁰⁴.

Χαρακτηριστικά ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε για την απόρριψη της σύμπραξης με την Τουρκία κατά τις παραμονές του Α'Βαλκανικού πολέμου.

«Και ακόμη, ότε την νεοτουρκικήν Κυβέρνησιν και τους αδιαλλάκτους εθνικόφρονας της νέας Τουρκίας διεδέχθη εις την αρχήν η Κυβέρνησις του συνετού αληθώς Κιαμήλ πασά, ο οποίος πολλάκις μοί συνέστησε να μη προέλθω εις συνεννοήσιν μετά των Βουλγάρων ότε, λέγω, τους Νεότουρκους διεδέχθη ο Κιαμήλ και επήλθε η οξύτης των διπλωματικών σχέσεων, ο δε Κιαμήλ πασάς εξήτησε κατ'επανάληψιν να ιδή τον πρεσβευτήν της Ελλάδος εν Κωνσταντινουπόλει δια να τω ομιλήσῃ, ο πρέσβυς της Ελλάδος ετηλεγράφησε προς την Κυβέρνησιν αναγγέλων την επίμονον αίτησιν του Κιαμήλ πασά να τον ιδή και προσέθετεν ότι απέφυγε μέχρι της στιγμής αυτής να τον ιδή, διότι η συνάντησις του θα ηδύνατο να εκθέσῃ εις κίνδυνον παρεξηγήσεων την Ελλάδα εκ μέρους των συμμάχων αυτής. Η Κυβέρνησις ενέκρινε τον τρόπον του σκέπτεσθαι του πρεσβευτού της εν Κωνσταντινούπολει. Αλλ' η πονηρία του Κιαμήλ κατώρθωσε να εμπλέξῃ τον πρεσβευτήν της Ελλάδος εις απρόοπτον συνάντησιν εις φιλικόν οίκον.[...]

³⁰² Απόσπασμα από αγόρευση του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 21^{ης} Ιουνίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σελ.453.

³⁰³ Η Οθωμανική κυβέρνηση στις 29.9.1912, μια μέρα πριν από την κήρυξη του πολέμου από το Μαυροβούνιο, επιχείρησε να διαρρήξει την Βαλκανική συμμαχία. Χαρακτηριστικά ο μ.βεζύρης Κιαμήλ πασάς σε συναντησή του με τον έλληνα πρεσβευτή ανέφερε ότι: «Ο μεταξύ της Ελλάδος και της Τουρκίας πόλεμος δεν έχει λόγον. Ο επικείμενος πόλεμος δεν είναι πόλεμος των βαλκανικών κρατών και της Τουρκίας, αλλά μεταξύ της Ρωσίας και της Αυστρίας. Εάν νικηθώμεν νικά η Ρωσία, εάν νικήσωμεν, θα νικήσῃ η Αυστρία. Τον πόλεμον τον προεκάλεσεν η Ρωσία, ουδέτερος δε ημών θα αποκομίση ωφέλειαν νικών. Παρεσύρθητε υπο των Βουλγάρων επιζητούντων ως πάντοτε εδαφικάς προεκτάσεις. Ανομολογώ το δίκαιον των εθνοτήτων και ιδίως των αιτημάτων του ελληνισμού. Το κατηραμένον το κομιτάτο υπέχει τη ευθύνη όλων των κακών. Αναγνωρίζω την ανάγκην της τηρήσεως και της συσφίξεως των φιλικών σχέσεων μεταξύ ημών και της λύσεως όλων των ζητημάτων μας και αυτού του κρητικού...». Ο έλληνας πρεσβευτής σε έκθεση που υπέβαλε στην ελληνική κυβέρνηση, αναφορικά με την ανωτέρω προσέγγιση, αναφέρει: «Απέκρουσα τον ισχυρισμόν, ότι παρεσύρθημεν υπο των Βουλγάρων, και αφηγήθην προς υποστηρίξιν της γνώμης μου, οποία υπήρξεν η πολιτεία της Τουρκίας και επι της σημερινής κυβερνήσεως προς την Ελλάδα και τον εν Τουρκία ελληνισμόν. Ο Κιαμήλ ανεγνώρισε το βάσιμον του κατηγορητηρίου μου, αλλά επέρριψε την ευθύνην επι το κλονήσαν την χώραν κομιτάτον». Παρατίθενται στο Ν.Βλάχου, Ιστορία των κρατών της Χερσονήσου του Αίμου, 1908-1914, τόμος α', σ.σ. 466-467.

³⁰⁴ Το σύνολο των Σερβο-Βουλγαρικών δυνάμεων ήταν : α)Πεζικό 520.000 άνδρες, β)Πυροβόλα 1220 γ) Ιππικό 8000 ιππείς. Από την άλλη πλευρά η Τουρκία διέθετε: α) Πεζικό 350.000 άνδρες, β) Πυροβόλα 850, γ) Ιππικό 6000 ιππείς. Για εκτενή ανάλυση βλέπε, Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων, 1912-1913, σελ.19.

Ο μέγας Βεζύρης έσπευσε να τον περιποιηθή και τώ είπη τόσα καλά λόγια: « Ημείς, τω είπεν, οι οποίοι θέλομεν να ζώμεν εν αρμονία με τους Έλληνας, ημείς οι οποίοι έχομεν κοινά συμφέροντα με τον Ελληνισμόν, ημείς, οι οποίοι έχομεν κοινούς εχθρούς, πως είναι δυνατόν να μη μείνωμεν σύμφωνοι; Και είναι δυνατόν να σκεφθήτε σείς να εργασθήτε με αυτούς τους ανθρώπους, οι οποίοι θέλουσι και το ιδικόν μας το κακόν και το ιδικόν σας το κακόν; Δεν θέλετε να συνεννοηθώμεν ημείς και εν τοιαύτη περιπτώσει να έχητε την υποστήριξιν των υπηκόων σας και όλα τα αγαθά, τα οποία εγγυάται η αγαθή διάθεσις της μεγάλης Αυτοκρατορίας;».

Και προχωρών εις παραχωρήσεις ο Κιαμήλ πασάς είπε προς τον πρέσβυν: «Εγώ όχι μόνον αυτό θα σας κάμω, αλλ' έχω από πολλών ετών και εν σχέδιον λύσεως του Κρητικού ζητήματος, το οποίον είμαι βέβαιος ότι θα ευχαρστηθήτε και τα δύο Κράτη και θα εύρω τρόπον να το επιτύχω».[...] Όταν δε ταύτα γνωρίζετε, όταν γνωρίζετε ότι οιαδήποτε διαρρήθμισις του Κρητικού ζητήματος με όλας τα δυνατάς παραχωρήσεις εκ μέρους ημών ήτο αδύνατος, διότι δεν πιστεύω να δίδητε πίστιν εις την διαβεβαίωσιν του Κιαμήλ πασά, ην ηκούον από του 1908-τότε το πρώτον είχεν είπει ότι έχει εν σχέδιον να λύση το Κρητικόν ζήτημα, να ευχαριστήση και τα δύο Κράτη- δεν νομίζω ότι ήτο δυνατόν να λάβητε υπό σοβαράν έποψιν την συνδιάλεξιν ταύτην, την γενόμενην κατά τας παραμονάς του πολέμου· ότε, λέγω, έχητε ταύτα υπ' όψει, θα σας ερωτήσω: νομίζετε ότι δύνασθε να διατυπώσητε σοβαράν καταγγελίαν από του βήματος τούτου, διότι ότε προυτάθη προς ημάς να μετάσχωμεν του κατά της Τουρκίας πολέμου, εδέχθημεν να μετάσχωμεν αυτού;»³⁰⁵.

Ομοίως στον Β' Βαλκανικό πόλεμο, η Ελλάδα συμμάχησε με έναν ισοδύναμο- ως προς τους συντελεστές τις ισχύος του, περιφερειακό κρατικό δρώντα για να εξισορροπήσει των απειλητικότερο και ισχυρότερο περιφερειακό συντελεστή- Βουλγαρία

Και στις δύο περιπτώσεις η ελληνική πολιτική ηγεσία απέρριψε την πολιτική της ουδετερότητας, αιτιολογώντας την με ρεαλιστικά κριτήρια :

α) διαφύλαξη του συμφέροντος επιβίωσης, της εσωτερικής-εξωτερικής κυριαρχίας,

β) συμμετοχή στην ανακατανομή ισχύος και συμφερόντων στο Βαλκανικό υποσύστημα,

γ) εξισορρόπηση ηγεμονικών αξιώσεων ισχύος,

δ) αναλογική διανομή των απόλυτων και των σχετικών κερδών, υπό τη βάση εθνολογικών και γεωγραφικών κριτηρίων, με απότοκο την εγκαθίδρυση ενός συστήματος ισορροπίας ισχύος.

«[...] Ευρισκόμεθα ενώπιον της ανάγκης του να αναλάβουμε τον καθ' ημών επιχειρηθέντα ακήρυκτο πόλεμο, ευρισκόμεθα εις την ανάγκη να τον αναλάβουμε με την πεποίθησι ότι ούτε απέναντι του Κράτους, ούτε απέναντι του έθνους, ούτε απέναντι του πολιτισμού είμαστε υπεύθυνοι για το νέο αίμα το οποίο μέλει να χυθεί.[...] Έχουμε πεποίθησι, ότι αγωνιζόμεθα όχι για να κατακτήσουμε ξένες χώρες, όχι για να αρπάξουμε τα ανήκοντα σε άλλους. Έχουμε τη συναισθησι ότι αγωνιζόμεθα για να αποκτήσουμε ότι ανήκει σε εμάς, χωρίς να επωφεληθούμε εκείνου, το οποίο ανήκει στους άλλους. Δε ζητούμε να εγκαθιδρύσουμε στην Ελληνική Χερσόνησο ηγεμονία Ελληνική. Το Ελληνικό έθνος ζητει και αξιώνει μετά των συμμάχων, όπως εν τη Ελληνική Χερσονήσω αποκατασταθή αληθής ισορροπία ,

³⁰⁵ Απόσπασμα από αγόρευση του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 21^{ης} Ιουνίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σ.σ. 445-446.

επι τη βάση των αρχών της εθνογραφίας, συνδυαζόμενης αναγκαίως προς της γεωγραφικές περιστάσεις. Ο αντίπαλος του σήμερα, ο σύμμαχος του χθές, αξιώνει να εγκαθιδρύσει επι της Χερσονήσου τέτοια ηγεμονία ηγεμονία εις την οποία δεν δικαιούτε να αποβλέπετε για κανένα λόγο, ούτε βεβαίως λόγο ανώτερου πολιτισμού από τους άλλους λαούς τους συνοίκους, αλλά ούτε καν λόγο υπεροχής αριθμητικής εθνικής.[...]»³⁰⁶.

Σύμφωνα με την προηγηθείσα καταληκτική διαπίστωση τεκμαίρετε ότι ένα λιγότερο ισχυρό κράτος,(το οποίο συμπεριφέρεται ορθολογικά), για ν'ανασχέσει-αποτρέψει μια άμεση απειλή έναντι των κυριαρχικών του συμφερόντων,(συμφέρον επιβίωσης, ζωτικά εθνικά συμφέροντα), που αναφύεται εντός της περιφερειάς του, θα συμπράξει με το ισχυρότερο κράτος ή θα συμμαχήσει με έναν ή περισσότερους ισοδύναμους περιφερειακούς κρατικούς δρώντες με στόχο την εξισορρόπηση και περιστολή της απειλής. Η σύμπραξη με τον ισχυρότερο συντελεστή ή η σύναψη συμμαχίας με ισοδύναμα, ως προς τον βαθμό ισχύος τους, κράτη για την ανάσχεση κοινών περιφερειακών άμεσων συστημικών απειλών, παρωθείται από υπολογισμούς και διαδικασίες που εκπορεύονται από την αέναη αξίωση-διεκδίκηση της κάθε συλλογικής οντότητας-κράτους για την αυτοσυντήρηση-επιβίωση της, συνάρτηση των ανακατανομών ισχύος και του καταμερισμού-κατανομής των απόλυτων και των σχετικών κερδών, με απότοκο την διατήρηση,(εάν όχι την ενίσχυση), της θέσης και του ρόλου της στο εκάστοτε υποσύστημα.

Γ) Η αναγνώριση – διάγνωση και ο προσδιορισμός της άμεσης απειλής από την Ελληνική ηγεσία, ικανοποιεί δύο από τις αναγκαίες και ικανές συνθήκες της υπόθεσης εργασίας αναφορικά με το πότε ένα κράτος εκλαμβάνεται-απεικονίζεται ως απειλή για τα εθνικά-κυριαρχικά συμφέροντα εντός τρίτου κράτους. Συγκεκριμένα της θεωρητικής υπόθεσης εργασίας ότι ένα κράτος αποκρυσταλλώνεται ως απειλή στην κοσμοεικόνα των εταίρων του, από την στιγμή που με τις πολιτικό-διπλωματικές ή τις στρατιωτικές του ενέργειες προβαίνει στην διάρρηξη ενός ή περισσότερων κανόνων του «παιχνιδιού» της Διεθνούς Πολιτικής³⁰⁷. Με άλλα λόγια θεωρείται απειλητικό, όταν επιδεικνύει μια ευμεγέθη επιθυμία περιθωριοποίησης των αναγνωρισμένων κανονιστικών αρχών του Διεθνούς Συστήματος,(όπως είναι οι κανονιστικές αρχές του διεθνούς δικαίου, οι κανονιστικές λειτουργίες των διεθνών θεσμών και οι γενικότερες διεθνείς πρακτικές), ή παρουσιάζεται εξαιρετικά ευπρόσδεκτο στην αποδοχή υψηλού ρίσκου για να αναβαθμίσει τη θέση και τον ρόλο του εντός του Διεθνούς Συστήματος.

Αναλυτικότερα η Τουρκία κρυσταλλώνεται ως άμεση απειλή αφενός γιατί με τις πολιτικές τις δράσεις παραβίαζε διεθνώς αναγνωρισμένες οικονομικές πρακτικές-εμπόριο και κανόνες του διεθνούς δικαίου και αφετέρου αποστερούσε τα θεμελιώδη δικαιώματα-αυτονομία, των Ελλήνων ομοεθνών.

«Αλλ' η κατάσταση είχε αποβή αληθώς αφόρητος, αφόρητος όχι μόνον δια τους ομογενείς ημών εν Τουρκία, των παθημάτων των οποίων κατ'αντανάκλασιν υφιστάμεθα και ημείς τον αντίκτυπον, αλλ' ιδιαιτέρως αφόρητος και ένεκα της προς τον ελεύθερον τούτο Βασίλειον συμπεριφοράς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Δεν υπήρξε παραβίασις του διεθνούς δικαίου, την οποίαν να μη μετήλθε καθ'ημών το γείτον Κράτος. Δεν έχω ανάγκην να υμνήσω προς υμάς τον εμπορικόν αποκλεισμόν,

³⁰⁶ Ibid.

³⁰⁷ Βλέπε, R.Jervis, R.N.Lebow, J.G.Stein, Psychology & Deterrence, σελ.15.

τον παραταθέντα επι εν και ήμισυ έτος, την διενεκή προσβολήν των υπο του διεθνούς δικαίου και μετ' αυτής συμβάσεων ησφαλισμένων δικαίων των υπηκόων ημών, τα χθесινά γεγονότα του εν Σάμω στρατού, πυροβολόντος πλοίου εμπορικών, φέρον και ανώτατον υπάλληλον του Κράτους, την κατάσχεσιν ακόμη χθές των πλοίων ημών»³⁰⁸.

Ομοίως η Βουλγαρία εκλαμβάνεται ως άμεση απειλή, γιατί με τις πολιτικό-στρατιωτικές ενέργειες κατέστησε ευκρινή την πολιτική της πρόθεση να παραβιάσει τις κοινά αναγνωρισμένες και αποδεκτές υποχρεώσεις της Βαλκανικής συμμαχίας, ενώ οι στρατιωτικές τις πράξεις υπερφαλάγγισαν τα ζωτικά εθνικά συμφέροντα των εταίρων της-Ελλάδας, Σερβίας.

« Ολίγας ημέρας μετά την κήρυξιν του πολέμου κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας,[...], η Ελλάς ήρχισεν απευθυνόμενη προς τους συμμάχους, δια να ζητήση και πάλιν να κανονισθή εν καιρώ το ζήτημα, το οποίον εγγυάτο εκ του πολέμου εκείνου, το ζήτημα της διανομής, και διαχαράττουσα γραμμήν των εθνολογικών αυτής αξιώσεων προσέθετεν ότι, «επειδή προέβλεπε το δυσχερές ίσως της απ' ευθείας συνεννοήσεως, νομίζει επιβεβλημένον εις αυτήν να προτείνει όπως, εάν τοιαύτη φιλική συνεννόησις απ' ευθείας δεν κατορθούτο, τα των διαφωνιών υποβληθώσι προς λύσιν εις διαιτησίαν»· εν τούτοις παρήρχοντο μήνες μετά μήνας, χωρίς να κατορθούται σαφής απάντησις επι των ερωτήσεων ημών· παρεπεμπόμεθα εις το πέρας του πολέμου, και ότε το πέρας του πολέμου επήλθεν, εγένετο δε δυνατόν εις ένα των συμμάχων, όπως συγκεντρώση στρατόν, παρά την ημετέραν συγκέντρωσιν, ήρχισαν αι αλληπάλληλοι επιθέσεις κατά των τμημάτων της στρατιωτικής κατοχής ημών· τελευταίον ακόμη παρεβιάζετο γραμμή ουδετέρα, ήτις είχε χαραχθή μετα προγενεστέραν σύγκρουσιν περί τον Αγγίτην ποταμόν, και κατελαμβάνετο το ήμισυ του Παγγαίου. Και όμως επεξετήσαμεν να εξαντλήσωμεν μέχρι τέλους όλην την δυνατήν υπομονήν, η οποία ηδύνατο να προλάβη τον κίνδυνον νέας αιματοχυσίας εν τη Χερσονήσω του Αίμου και εδέχθημεν όπως γραμμή της διαχαράξεως-της προσωρινής εννοείται, πάντοτε, της ασχέτου προς την οριστικήν διαχάραξιν των ορίων μεταξύ των συμμάχων-όπως η γραμμή, λέγω, της διαχαράξεως της στρατιωτικής κατοχής ορισθή επι τη βάσει του καθεστώτος, το οποίον είχε δημιουργηθή μετά τη επιτυχή προσβολήν εκ μέρους του συμμάχου, και συνετάσσετο το πρωτόκολλον της Θεσσαλονίκης μεταξύ του αρχηγού της στρατιάς του βουλγαρικού στρατού απέναντι ημών και του αρχηγού του επιτελείου του ημετέρου, δια του οποίου ερρυθμίζοντο τα της στρατιωτικής ταύτης κατοχής. Αλλ' ούτε τότε εγένοντο σεβαστά εκ μέρους του συμμάχου, ούτε το πρωτόκολλον εξετελέσθη εν όλω, αλλά και πέρα τούτου, ότε επιστώθη ότι αι απέναντι δυναμείς ημών ήσαν ανεπαρκείς προς αντίστασιν-όπως και τω όντι ήσαν-διότι μετά την υπογραφήν του πρωτοκόλλου εγκατελείφθη πλέον η συγκέντρωσις του στρατού ημών προς τον σκοπόν της στρατιωτικής κατοχής και εγένετο συγκέντρωσις αυτού καθαρώς στρατιωτική, δι' ενδεχομένην χρησιμοποίησιν απέναντι περιστάσεων προβλεπομένων, παρεβίασε και την γραμμήν ταύτην και κατέλαβεν ολόκληρον το Πάγγαιον. Εν μια και τη αυτή ημέρα από των Ελευθερών μέχρι των Κοτσάνων εις τα δυο μέτωπα της παρατάξεως της Ελληνικής και της Σερβικής ήρχισεν η επίθεσις ραγδαίως εκ μέρους

³⁰⁸ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 1^η και 5^η Οκτωβρίου 1912. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σ.σ. 372-373.

του Βουλγαρικού στρατού, απωθούντος και Σέρβους και Έλληνες εν τη πρώτη ορμή»³⁰⁹.

«[...] Και μετελθούσα πάντα δόλον και αυθαιρεσίαν, επιλήσμων του απελευθερωτικού σκοπού του πολέμου, επιλήσμων των προς τους συμμάχους υποχρεώσεων, επιλήσμων των διδαγμάτων της πικράς πείρας, ην έχουσιν οι χριστιανικοί λαοί της Χερσονήσου εκ των διχονοιών των εν τω παρελθόντι και των λαμπρών αποτελεσμάτων, άτινα παρήγαγεν η συνεργασία αυτών, έφθασε να επιχειρήση μισελεύθερον πόλεμον, στρέψασα τα όπλα κατά των τέως συμμάχων, όπως καταπατήση και ιδιοποιηθή τα δικαιώματα τούτων, στιγματίζουσα την ιερότητα και τον σκοπόν του κοινού αγώνος»³¹⁰.

Εν κατακλείδι οι παραπάνω εμπειρικές διαπιστώσεις επαληθεύουν την υπόθεση εργασίας ότι ένα κράτος θεωρείται απειλητικό για τα συμφέροντα εντός τρίτου κράτους, εάν και εφόσον ικανοποιούνται μία ή περισσότερες από τις παρακάτω συνθήκες:

α) επιδεικνύει την πολιτική του πρόθεση να αγνοήσει αποδεκτές και αναγνωρισμένες διαδικασίες-κανόνες συμπεριφοράς,

β) λειτουργεί-ενεργεί με τρόπο που περιστέλλει τα διεθνώς νομιμοποιημένα κυριαρχικά δικαιώματα των άλλων κρατών,

γ) είναι διατεθειμένο να αποδεχθεί υψηλό ρίσκο με στόχο την βελτίωση-ενίσχυση της θέσης και του ρόλου του στο Διεθνές Σύστημα

Δ) Η Ελλάδα υιοθέτησε επιθετική στρατιωτική στρατηγική στον Α' Βαλκανικό πόλεμο, επαληθεύοντας τα ακόλουθα κριτηρία της κεντρικής υπόθεσης εργασίας της νεορεαλιστικής θεωρίας,(τα οποία χρησιμοποιούνται για την επιλογή της ανωτέρω στρατιωτικής στρατηγικής) :

α) οι ελληνικές πολιτικές προθέσεις,(μετά την αδιάλλακτη τουρκική πολιτική) κρυσταλλώνονταν στην αλλαγή του υπάρχοντος status-quo,

« Ο πόλεμος λοιπόν θα εγίνετο εκ μέρους των άλλων Κρατών των τριών και εσκέφθην: είναι πρόπον, είναι πολιτικώς ενδεδεδειγμένον, είναι εθνικώς συμφέρον εις τον αγώνα αυτόν, εις τον οποίον οι άλλοι χριστιανικοί λαοί όλης της χερσονήσου του Αίμου πρόκειται να κατέλθωσιν, ίνα επιβάλωσι μεταρρυθμίσεις εις την Τουρκίαν, ή να εξώσωσι την Τουρκίαν εξ Ευρώπης, ο Ελληνισμός και πάλιν να ευρεθή απομεμονωμένος;[...]

Θα ήτο τελεία εκμηδένισης της θέσεως του Ελληνισμού εν τη Ανατολή, εάν ήτο δυνατόν ν' αφήση να διεξαχθή τούτος αγών, εις τον οποίον να μη μετάσχη υπέρ του ενός ή του άλλου μέρους. [...] Ερωτώ, Κύριοι, τους μη έχοντες διεστραμμένην την διάνοιαν εντελώς, ερωτώ: ποία θα ήτο η θέσις όχι πλέον του Ελληνισμού του εν τω Τουρκικώ Κράτει, αλλά της Ελλάδος αυτής, του κρατιδίου αυτού, ποία θα ήτο η θέσις απέναντι της Τουρκικής θρασυτήτος και αγερωχίας και επιθετικότητος την στιγμήν κατά την οποίαν η Τουρκία αυτή θα εστερεώνετο πολύ περισσότερον στρατιωτικώς, κατακτώσα την Βουλγαρίαν, Σερβίαν και Μαυροβούνιον; Και ποία θα ήτο η τρομερά θέσις των κυβερνητών της Ελλάδος εχόντων απέναντι αυτών την Τουρκίαν πλέον υπερφίαλον και πλέον ισχυράν; [...]»³¹¹.

³⁰⁹ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Ιουνίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σ.σ. 424-425.

³¹⁰ Διάγγελμα του Βασιλιά Κων/νου προς τον Ελληνικό Λαό. Ibid,σελ.427.

³¹¹ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Ibid, σ.σ. 448-449.

β) η διαμορφωθείσα ισορροπία ισχύος λίγο πριν την έναρξη του Α'Βαλκανικού πολέμου, (Ιταλοτουρκικός πόλεμος, εσωτερικές αναταραχές σε επικράτειες της ευρωπαϊκής Τουρκίας, το ισοζύγιο στρατιωτικής ισχύος της Βαλκανικής συμμαχίας σε σύγκριση με την Τουρκία έκλινε υπέρ της πρώτης), άνοιγε ένα παράθυρο ευκαιρίας για την Ελλάδα και ένα παράθυρο τρωτότητας για την Τουρκία,

γ) η τοπογεωγραφία των διεκδικούμενων εδαφών της Ευρωπαϊκής Τουρκίας, δηλαδή η γεωγραφική τους τοποθέτηση στο κέντρο της βαλκανικής συμμαχίας, με συνεπακόλουθο την γεωγραφική τους απομάκρυνση από τα κέντρα ανεφοδιασμού και της κεντρικούς άξονες συγκοινωνιών των τουρκικών στρατευμάτων,

δ) διακυβεύονταν ζωτικά εθνικά συμφέροντα της Ελλάδος αλλά και των υπόλοιπων βαλκανικών κρατών, λόγω της υπαρκτής απειλής για την διαβίωση των εθνικών τους πληθυσμών στις επικράτειες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

«[...] Αλλ' η κατάσταση είχε αποβή αληθώς αφόρητος, αφόρητος όχι μόνον δια τους ομογενείς ημών εν Τουρκία, των παθημάτων των οποίων κατ'αντανάκλασιν υφιστάμεθα και ημείς τον αντίκτυπον, αλλ' ιδιαιτέρως αφόρητος και ένεκα της προς τον ελεύθερον τούτο Βασίλειον συμπεριφοράς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Δεν υπήρξε παραβίασις του διεθνούς δικαίου, την οποίαν να μη μετήλθε καθ'ημών το γείτον Κράτος. [...]»³¹².

Μετά την λήξη του Α'Βαλκανικού πολέμου, η Ελληνική Υψηλή Στρατηγική, διατήρησε την αμυντική της όψη με αντικειμενικό πολιτικό στόχο την ειρηνική διευθέτηση του ζητήματος της διανομής των διαμφισβητούμενων εδαφών της Ευρωπαϊκής Τουρκίας και την θεσμική επικύρωση των περιοχών που απελευθέρωσε ο Ελληνικός στρατός, στην ελληνική πολιτική κυριαρχία.

Ακολούθως, η θεμελιώδης μεταβολή των καταστάσεων, με την βουλγαρική επίθεση, συνώθησε την Ελληνική Υψηλή Στρατηγική,(διατηρώντας την αμυντική όψη στο πολιτικό επίπεδο με στόχο την διαφύλαξη-προστασία των ήδη κατακτηθέντων περιοχών), στην υιοθέτηση και εφαρμογή επιθετικής όψης στο επίπεδο της στρατιωτικής στρατηγικής, με την εφαρμογή άμεσης προσέγγισης και με στρατιωτικό αντικειμενικό στόχο την εκμηδένιση της βουλγαρικής στρατιωτικής ισχύος,(κέντρο βάρους).

« [...] Κύριοι αυτή τη στιγμή προσερχόμεθα για να ζητήσουμε από το έθνός νέες θυσίες, έχουμε τη συνειδηση ήσυχη ότι εξαντλήσαμε μέχρι των ακρότατων ορίων όλα τα δυνατά στάδια της υπομονής, της ανοχής, της ενδοτικότητας, για να προλάβουμε το νέο τούτο αγώνα μεταξύ των τέως συμμάχων, έχουμε ήσυχη τη συνειδηση ότι δεν παραλείψαμε κάτι το οποίο εάν πράταμαι θα ήταν δυνατό να αποφύγουμε τον πόλεμο αυτό. Ευρισκόμεθα ενώπιον της ανάγκης του να αναλάβουμε τον καθ'ημών επιχειρηθέντα ακήρυκτο πόλεμο, ευρισκόμεθα εις την ανάγκη να τον αναλάβουμε με την πεποίθηση ότι ούτε απέναντι του Κράτους, ούτε απέναντι του έθνους, ούτε απέναντι του πολιτισμού είμαστε υπεύθυνοι για το νέο αίμα το οποίο μέλει να χυθεί.[...] Έχουμε πεποίθηση, ότι αγωνιζόμεθα όχι για να κατακτήσουμε ξένες χώρες, όχι για να αρπάξουμε τα ανήκοντα σε άλλους. Έχουμε τη συναίσθηση ότι αγωνιζόμεθα για να αποκτήσουμε ότι ανήκει σε εμάς, χωρίς να επωφεληθούμε εκείνου, το οποίο ανήκει στους άλλους. Δε ζητούμε να

³¹² Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 1^η και 5^η Οκτωβρίου 1912. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σ.σ. 372-373.

εγκαθιδρύσουμε στην Ελληνική Χερσόνησο ηγεμονία Ελληνική. Το Ελληνικό έθνος ζητει και αξιώνει μετά των συμμάχων, όπως εν τη Ελληνική Χερσονήσω αποκατασταθή αληθής ισορροπία, επι τη βάση των αρχών της εθνογραφίας, συνδυαζόμενης αναγκαίως προς της γεωγραφικές περιστάσεις. Ο αντίπαλος του σήμερα, ο σύμμαχος του χθές, αξιώνει να εγκαθιδρύσει επι της Χερσονήσου τέτοια ηγεμονία ηγεμονία εις την οποία δεν δικαιούτε να αποβλέπει για κανένα λόγο, ούτε βεβαίως λόγο ανώτερου πολιτισμού από τους άλλους λαούς τους συνοίκους, αλλα ούτε καν λόγο υπεροχής αριθμητικής εθνικής. Αλλά εάν ο αγώνας θα είναι δεινός και οι θυσίες μεγάλες, είναι οι θυσίες αυτές αναγκαίες»³¹³.

«Κύριος σκοπός των επιχειρήσεων του στρατού μου είναι να συντρίψη τον απέναντι ημών βουλγαρικών στρατόν, ν'απορρίψη αυτόν είτε πέραν του Στρυμόνος προς Ανατολάς είτε προς βορράν δια της κοιλάδος του Στρυμόνος [...]»³¹⁴.

Ε) Κεντρικό προσδιοριστικό χαρακτηριστικό της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής ήταν η επαμφοτερίζουσες-διφορούμενες νοσηματοδοτήσεις της από την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία. Ενώ η πολιτική ηγεσία,(Ε.Βενιζέλος), χρησιμοποίησε τις στρατιωτικές μάχες ως ένα μέσο για την επίτευξη των αναγνωρισμένων πολιτικών στόχων,(δηλαδή ανεξαρτησία στους ομοεθνείς πληθυσμούς-ανατροπή του υφιστάμενου status-quo,στον Α' Βαλκανικό πόλεμο και νόμιμη άμυνα και ρύθμιση του ζητήματος της διανομής των ευρωπαϊκών εδαφών της Τουρκίας, στον Β' Βαλκανικό πόλεμο), η στρατιωτική ηγεσία,(ο αρχιστράτηγος Κων/νος), χρησιμοποίησε τις μάχες ως αυτοσκοπό, επιδιώκοντας την εκμηδένιση των αντίπαλων στρατευμάτων,(το οποίο θεωρούσε ως κέντρο βάρους του αντιπάλου) και στον Α' και στον Β' Βαλκανικό πόλεμο. Πιο συγκεκριμένα ο Ε.Βενιζέλος υιοθέτησε επιθετική στρατιωτική στρατηγική με την συμμετοχή της Ελλάδος στον Α' Βαλκανικό πόλεμο, δίνοντας βαρύτητα στην χρήση των στρατιωτικών μαχών για την κατάληψη στρατηγικής και εθνολογικής σημασίας περιοχών-όπως ήταν η Θεσσαλονίκη και τα Ιωάννινα. Με άλλα λόγια ο έλληνας πρωθυπουργός χρησιμοποίησε την στρατιωτική ισχύ για την δημιουργία τετελεσμένων, αφενός για να αποφύγει τις αναφαινόμενες προστριβές,(που ενείχε η απουσία συμφωνίας για την διανομή των εδαφικών κερδών), μεταξύ των λοιπών βαλκανικών κρατών και την πιθανότητα μη σύμπληξης της βαλκανικής συμμαχίας και αφετέρου η αρχή των τετελεσμένων θα ήταν αναγνωρίσιμη και αποδεκτή από όλα τα μέλη της συμμαχίας³¹⁵.

«Βεβαίως, Κύριοι, όλα τα οφείλομεν εις τας νίκας αυτάς· όλα τα οφείλομεν εις το χυθέν άφθονον αίμα.[...] Εμμένω, λοιπόν, εις το ότι όλα τα πολιτικά αποτελέσματα, τα οποία κυρούνται δια των συνθηκών,οφείλονται εις τας νίκας του στρατού μας, εις το άφθονον και τίμιον αίμα, το οποίον εχύθη.[...]»³¹⁶.

³¹³ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Ιουνίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σ.σ.425-426.

³¹⁴ Διαταγή του αρχιστράτηγου Κων/νου προς τον υποστράτηγο Μανουσogiαννάκη, 22.6.1913. Παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Ο Συμμαχικός Πόλεμος κατά των Βουλγάρων,σελ.78.

³¹⁵ Βλέπε σχετικά Spyros Nikolau, "The Negotiations between Greece and the other Balkan States during 1912-1913 and their Influence on the Strategy of the War Operations", στο International Symposium of Military History, "Moudros '92"- "Paulos Melas '92",σελ.235.

Επίσης Α.Despotopoulos, "Eleutherios Venizelos and the First Balkan War", στο International Symposium of Military History, "Moudros '92"- "Paulos Melas '92", σελ.194.

³¹⁶ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή . Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής, Συνεδρίαση της 13^{ης} Νοεμβρίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος α' σελ.499.

«Αλλ' ελπισμονείτε συγχρόνως ότι, εάν το στρατιωτικώς καταληφθέν μέρος της Ηπείρου δεν κατελαμβάνετο στρατιωτικώς υπό του ελληνικού στρατού μετα τας αληθώς επικίας επιτυχίας των όπλων μας, εάν, λέγω, η Ήπειρος δεν κατελαμβάνετο κατά τοιούτον τρόπον, δεν θέλω να ισχυρισθώ ότι δεν θα μας εδίδοντο τα Ιωάννινα και ότι θα περιήρχοντο εις την Αλβανίαν, αλλ' είμαι απολύτως βέβαιος ότι η γραμμή των ορίων της Ηπείρου θα κατήρχετο πολύ κατωτέρω και της γραμμής, η οποία είχε χαραχθή εις το Βερολίνιον Συνέδριον, ολίγον ανωτέρω της Πρεβέζης, όπως περιληφθούν οι παραλιακοί τουρκικοί πληθυσμοί, θα ήτο δε ζήτημα, αν και το Μέτσοβον παρεχωρείτο εις ημάς»³¹⁷.

«Αντιθέσεις απαιτήσεων καθιστώσιν απίθανον πέρας διαπραγματεύσεων προ παρελεύσεως πενθημέρου, ότε λήγει ανακωχή. Παρακαλώ επομένως Υμετέραν Μεγαλειότητα να μοί γνωρίση, εάν ο Στρατός ημών είναι εις θέσιν να συνεχίση ακινδύνως επιχειρήσεις μετα το πέρας της ανακωχής, ή θα πρέπει να συναινέσωμεν εις παράτασιν ταύτης. Δέον να έχωμεν υπ' όψει, ότι και αν είναι απίθανος αποχή Σέρβων από μελλούσας επιχειρήσεις, το απρόθυμον όμως αυτών προς ενεργόν δράσιν θα είχεν ως συνέπειαν την παρ' ημών μόνων πραγματικήν εξακολούθησιν του αγώνος.[...]»³¹⁸

Αντίστροφα ο Βασιλιάς Κων/νος,(ως διοικητής της Στρατιάς της Μακεδονίας και μετέπειτα ως αρχιστράτηγος), επεδίωξε και εφάρμοσε στρατιωτική στρατηγική άμεσης προσέγγισης με στόχο την εκμηδένιση του Τουρκικού στρατού μέσω αποφασιστικών μαχών,(π.χ. οι μάχες Σαρανταπόρου και Ιωαννίνων).

Τοιουτοτρόπως και στον Β' Βαλκανικό πόλεμο ο Ε.Βενιζέλος διατήρησε την αμυντική όψη της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής με πολιτικό στόχο την ειρηνική επίλυση του ζητήματος της διανομής των εδαφών της Ευρωπαϊκής Τουρκίας, με τη χρήση διπλωματικών στρατηγικών-ειρηνική διευθέτηση. Μετά την βουλγαρική επίθεση, δεν μετέβαλε την αμυντική όψη της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, αλλά χρησιμοποίησε την επιθετική στρατιωτική στρατηγική στο τακτικό πεδίο ως ύστατο μέσο για την οριστική επίλυση του ζητήματος της διανομής των εδαφών της Ευρωπαϊκής Τουρκίας.

Με τη σειρά του ο αρχιστράτηγος Κων/νος, επέλεξε ανάλογη στρατιωτική στρατηγική προσέγγιση με εκείνη που εφάρμοσε στον Α' Βαλκανικό πόλεμο,(άμεση προσέγγιση με εκμηδένιση των Βουλγαρικών στρατευμάτων), με απότοκο τον άμεσο κίνδυνο για μια συντριπτική ήττα των Ελληνικών στρατευμάτων όταν υπερέβησαν το αποφασιστικό σημείο της νίκης τους, κατά τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στη Μέση κοιλάδα του Στρυμόνα.

Η ανωτέρω στρατηγική προσέγγιση της Ελληνικής στρατιωτικής ηγεσίας επιβεβαιώνει την υπόθεση εργασίας της Εσωτερικής Δομής για την ανάγκη υιοθέτησης και εφαρμογής επιθετικών στρατηγικών από τις εκάστοτε στρατιωτικές ελίτ,(υπό την προϋπόθεση ότι κατέχουν κυρίαρχη θέση και ρόλο εντός του πλαισίου

³¹⁷ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή . Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής, Συνεδρίαση της 24^{ης} Φεβρουαρίου 1914. Ibid, σελ.536.

³¹⁸ Τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου στον Βασιλιά Κων/νο,(20.7.1913). Αριθ. 1918/Γ'. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.211. Ο έλληνας πρωθυπουργός λόγω των τριβών που παρουσιάσθηκαν κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων μεταξύ Ελλάδας-Σερβίας και Βουλγαρίας, για την σύναψη συνθήκης ειρήνης, επιθυμεί να γνωρίζει εάν ο ελληνικός στρατός δύναται να διεξάγει νέες επιχειρήσεις, πιθανόν και χωρίς την συνδρομή του Σερβικού στρατού.

επιλογής και λήψης αποφάσεων από τις εκάστοτε γραφειοκρατικές ομάδες), λόγω των ακόλουθων προσδιοριστικών μεταβλητών:

α) της ανάγκης για σταθερές οργανωτικές διαδικασίες, ώστε να μειωθεί η αβεβαιότητα του εξωτερικού περιβάλλοντος,

« [...] Ενδεχόμενη παραχώρησις Ανδριάνουπόλεως και γραμμής Τσατάλτζης εις Βουλγάρους καθιστά τούτους, διαρκούσης ανακωχής, η μετά ταύτην, ικανούς συγκεντρώσωσι καθ' ημών Στρατόν των και επιβάλωσι δι' αυτού θελήσεις των. Νομίζω, ότι Ελλάς δεν πρέπει να συγκατανεύση εις ανακωχήν, τουλάχιστον εις όρον παραδόσεως εις Βουλγάρους Ανδριάνουπόλεως και γραμμής Τσατάλτζης, πριν λυθή μεταξύ Συμμάχων ζήτημα διανομής απελευθερωθέντων εδαφών Μακεδονίας και Θράκης. Εάν οι Βούλγαροι είναι ανένδοτοι στις αξιώσεις του για τη Μακεδονία, θα μπορούσε η Ελλάδα να απειλήσει με διάλυση της συμμαχίας και με ελευθερία θαλασσίων στην Τουρκία, η οποία σε αυτήν την περίπτωση μεταφέροντας θαλάσσιο στρατό από τη Μ.Ασία θα είναι σε θέση να στρέψει υπέρ αυτής την έκβαση του πολέμου με την Βουλγαρία. Ακόμη η Ελλάδα μπορεί να απειλήσει τη Βουλγαρία ότι θα συμπράξει με την Τουρκία εναντίον της. Αυτή είναι η στρατιωτική μου άποψη επί του Πολιτικού ζητήματος»³¹⁹.

«Απαντών εις ερώτησιν υμών περί αποστολής ΙΙ Μεραρχίας εις Ήπειρόν, αναφέρω, όσον αφορά σημερινήν κατάστασιν, ότι εξασθένησις Στρατού Μακεδονίας δι' αποσπάσεως εξ αυτού ΙΙ Μεραρχίας επιτρέπεται μόνον, αν Κυβέρνησις έχη απόλυτον πεποίθησιν, ότι δεν θα παρουσιασθή ουδεμία περιπλοκή Ελλάδος προς Βουλγαρίαν, η Σερβίαν, ήτις να καθιστά αναγκαίαν την χρησιμοποίησιν Στρατού Μακεδονίας προς αντιμετώπισιν των εκ τοιαύτης περιπλοκής κινδύνων.[...]

«[...] Οι εχθροπραξίες θα εξακολουθήσουν μέχρι την υπογραφή της. Ανακωχή άνευ προκαταρκτικής ειρήνης δεν δέχομαι. Αυτός είναι όρος απαραίτητος. Καθόλου δεν σκέπτομαι να στραγγαλίσω την Βουλγαρία, γνώριζοντας όμως την κακή της πίστη, έχω καθήκον προς την Πατρίδα να λάβω εγγυήσεις για την εκτέλεση των απαιτησεών μας από μέρους της. Για όνομα του θεού, φροντίστε να αποφύγετε την ανάμειξη ξένων δυνάμεων. Θέλω να υπογράψουμε την προκαταρκτική ειρήνη επι του πεδίου της μάχης, όποτε θα επιβάλουμε τους όρους μας στη Βουλγαρία. Πάσα αντίθετος ενέργεια ισοδυναμεί προς αυτοκτονία Ελλάδας». Λιβούνοβον 11.7.1913. Ωρα 7.45 μ.μεσημβρίαν. Κωνσταντίνος Β.³²¹

β) της δυνατότητας για αύξηση του μεγέθους τους και του προϋπολογισμού τους,

«Προκειμένου μεταβώ εις Ήπειρον, όπως αναλάβω την Διοίκησιν εκεί Στρατού, θα παραλάβω μετ' εμού Ι Μεραρχίαν»³²².

³¹⁹ Τηλεγράφημα του αρχιστράτηγου Κων/νου στον Ε.Βενιζέλο. Αριθμός 1145/Α'. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.84.

³²⁰ Τηλεγράφημα του διαδόχου Κων/νου στο έλληνα πρωθυπουργό, Ε.Βενιζέλο, (11.11.1912). Αριθμ. 1146/Α'. Ibid, σελ.85.

³²¹ Αριθμός 1564/Γ'. Ibid, σελ.207.

³²² Τηλεγράφημα του διαδόχου Κων/νου προς τον έλληνα υπουργό στρατιωτικών Ν.Στράτο, (27.12.1912). Αριθμ.1529/Α'. Ibid, σελ.91.

«Επειδή μοί ανετέθη η Διοίκησης των Στρατιών, κυρίως δε ίνα τελειώνω το ταχύτερον την εκστρατείαν Ηπείρου, κινδυνεύουσιν να αποτύχη δια γνωστούς λόγους, μοί επιβάλλεται να σκεφθώ περί των μέσων, τα οποία θα καταστήσουν όσον το δυνατόν βεβαιότεραν και ταχύτεραν την έκβασιν της νέας επιχειρήσεως, ήν αναλαμβάνω, και δια λόγους Εθνικούς, αλλά, δεν το αποκρύπτω, και δια λόγους προσωπικούς. Δια τούτο επιμένω εις αποστολήν Ι Μεραρχίας εις Ήπειρον.[...]»³²³

«Απαντών εις ερώτησιν υμών περί αποστολής ΙΙ Μεραρχίας εις Ήπειρόν, αναφέρω, όσον αφορά σημερινήν κατάστασιν, ότι εξασθένησις Στρατού Μακεδονίας δι' αποσπάσεως εξ αυτού ΙΙ Μεραρχίας επιτρέπεται μόνον, αν Κυβέρνησις έχη απόλυτον πεποίθησιν, ότι δεν θα παρουσιασθή ουδεμία περιπλοκή Ελλάδος προς Βουλγαρίαν, η Σερβίαν, ήτις να καθιστά αναγκαίαν την χρησιμοποίησιν Στρατού Μακεδονίας προς αντιμετώπισιν των εκ τοιαύτης περιπλοκής κινδύνων. Άλλως, εάν τοιαύτη περιπλοκή δεν θεωρείται υπο της Κυβερνήσεως απίθανος, τότε εξασθένησις Στρατού Μακεδονίας επικίνδυνος. Επικειμένης μάλιστα τοιαύτης περιπλοκής, δέον μεταφερθή εις Μακεδονίαν και Στρατός Ηπείρου. Περί του ενδεχομένου τοιαύτης περιπλοκής, και συνεπώς περί αποσπάσεως, η όχι τμήματος εκ του Στρατού Μακεδονίας μόνον η Κυβέρνησις δύναται να κρίνη και να αποφασίση»³²⁴.

γ) της ανάγκης για αύξηση της αυτονομίας τους από την πολιτική ηγεσία και της εξυπηρέτησης των συμφερόντων τους.

« Να παύση του λοιπού η κυβέρνηση αναρμοδίως γνωματεύουσα και εκ του μακρόθεν αναμιγνυομένη εις τας πολεμικάς επιχειρήσεις»³²⁵. « Ο στρατός δεν θα οδεύση κατά της Θεσσαλονίκης. Εγώ έχω καθήκον να στραφώ κατά του Μοναστηρίου, εκτός αν μου το απαγορεύετε»³²⁶.

«Συναισθάνομαι πλήρως την ευθύνην ήν φέρω και παρακαλώ εις το εξής να μη μοί υπομιμνήσκηται τούτο δι' οιανδήποτε υπόθεσιν. Εάν ώφειλον ή ού να παραδεχθώ την παράδοσιν της Θεσσαλονίκης ήμην ο μόνος αρμόδιος να κρίνω ευρισκόμενος επί τόπου και επιβάλλον τους όρους. Απόδειξις δε το επιτευχθέν αποτέλεσμα»³²⁷.

«Είναι η πρώτη φορά, καθ' ήν κάμνω νύξιν, αφορώσαν το ατομόν μου, και δια τούτο παρακαλώ Υπουργικόν Συμβούλιον να την λάβη υπό σπουδαίαν άποψιν και, εάν επιμένει εις την νέαν εκστρατείαν μου, να με αφήση να ενεργήσω κατά ελευθέραν κρίσιν μου»³²⁸.

³²³ Τηλεγράφημα του αρχιστράτηγου Κων/νού στο έλληνα υπουργό εξωτερικών, Λ. Κορομηλά, (31.12.1912). Αριθμ. 1533/Α'. Ibid, σελ.93.

³²⁴ Τηλεγράφημα του διαδόχου Κων/νού στο έλληνα πρωθυπουργό, Ε.Βενιζέλο, (11.11.1912). Αριθμ. 1146/Α'. Ibid, σελ.85

³²⁵ Τηλεγράφημα του αρχιστράτηγου Κων/νού στον Ε.Βενιζέλο αναφορικά με το ζήτημα περι της κατάληψης της Θεσσαλονίκης κατά την διάρκεια του Α' Βαλκανικού πολέμου. Παρατίθεται στο Σ.Μελά, Οι Πόλεμοι 1912-1913, σ.σ.136-137.

³²⁶ Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σελ.115.

³²⁷ Το ανωτέρω τηλεγράφημα είναι η απάντηση του αρχιστράτηγου Κων/νού προς την διαταγή του Ε.Βενιζέλου για την άμεση αποδοχή της παράδοσης της Θεσσαλονίκης, από την Τουρκική διοίκηση. Η απάντηση του Κων/νού δεν διαβιβάστηκε στο Ε.Βενιζέλο, γιατί ο πρώτος ενημερώθηκε έγκαιρα για την ακύρωση της διαταγής του Ε.Βενιζέλου. Βλέπε σχετικά την Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων, 1912-1913, σελ.62.

³²⁸ Τηλεγράφημα του αρχιστράτηγου Κων/νού στο έλληνα υπουργό εξωτερικών, Λ. Κορομηλά, (31.12.1912). Αριθμ. 1533/Α'. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.93.

Στ) Η εφαρμογή στρατιωτικής στρατηγικής άμεσης προσέγγισης, από την Ελληνική στρατιωτική ηγεσία, με την εφαρμογή ελιγμού και την επίτευξη επιχειρησιακού αιφνιδιασμού, κατά τις μάχες του Σαρανταπόρου και των Ιωαννίνων, στον Α'Βαλκανικό πόλεμο, απέληξε στο επιθυμητό στρατιωτικό αποτέλεσμα-την στρατιωτική νίκη και την αποφυγή ενός πολέμου φθοράς³²⁹.

Σχετικά με την μάχη του Σαρανταπόρου, το ελληνικό επιχειρησιακό σχέδιο,(όπως αποτυπώνεται στην διαταγή επιχειρήσεων που εξέδωσε ο αρχηγός της Στρατιάς Θεσσαλίας, ο διάδοχος Κων/νος), προέβλεπε την εφαρμογή ελιγμού στο επιχειρησιακό επίπεδο με στρατιωτικό στόχο την κύκλωση και καταστροφή των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων :

«Προτίθεται δια συνδεδυασμένης ενέργειας πασών των Μεραρχιών κατά την 9 Οκτωβρίου,(1912), να κυκλώσω και να καταστρέψω τον προ των Στενών του Σαρανταπόρου ωχυρωμένον εχθρόν και να γίνω κύριος αυτών μέχρι των Σερβίων»³³⁰.

«α) Η V Μεραρχία θα προελάση δια Κεφαλοβρύσου, Βαλανίδας και Κρανιάς εις Λουτράν.

β) Η IV Μεραρχία θα ενεργήση κυκλωτικήν κίνησιν κατά του δεξιού του εις Σαραντάπορον εχθρού, προελαύνουσα εκ Γιαννωτά δια Μόκρου (Λειβαδερού) και Μεταξά προς Σέρβια. Θέλει ενεργήσει Δε με πλήρη πρωτοβουλίαν και αναλόγως της αντιστάσεως του εχθρού, ην ενδεχομένως θα συναντήση κατά την προέλασίν της,τελούσα εν διαρκεί συνδέσμω προς την δεξιά αυτής επιτιθεμένην III Μεραρχίαν. Αποστολή της IV Μεραρχίας είναι η κατάληψις των Στενών της Πόρτας και των Σερβίων και η αποκοπή της υποχωρήσεως του εχθρού προς τον Αλιάκμονα.

γ) Αι I,II,III και VI Μεραρχίαι θα επιτεθώσι κατά μέτωπον και κατά του αριστερού πλευρού του εχθρού»³³¹.

Το αποτέλεσμα της μάχης ήταν:

«Ο προ του Σαρανταπόρου ωχυρωμένος εχθρός, πιεζόμενος κατά Μέτωπον και απειλούμενος να κυκλωθή εκ του δεξιού πλευρού του υπό της IV Μεραρχίας, υπεχώρησε κατά την νύκτα προς τα Σέρβια, ακολουθών δια των κυρίων δυνάμεών του την αμαξιτήν οδόν Σαρανταπόρου –Σερβίων. Ευρών όμως την πρωίαν της 10ης αποκεκλεισμένην υπο της IV Μεραρχίας την προς τα Σέρβια οδόν υποχωρήσεώς του,παρα το Ράχοβον, εγκατέλειπεν άπαν το Πεδινόν Πυροβολικόν του μετά των βλητοφόρων του και το λοιπόν τροχάιον υλικόν αυτού και εν διακύσει έφυγε δια των ατραπών των Καμβουνίων προς τον Αλιάκμονα,[...]»³³².

Ομοίως η κατάληψη των Ιωαννίνων συνιστά χαρακτηριστικό παράδειγμα επιτυχούς αιφνιδιασμού που επιτεύχθηκε στο επιχειρησιακό επίπεδο, με εφαρμογή ελιγμού στο τακτικό πεδίο³³³.

³²⁹ Σε έναν πόλεμο φθοράς ο αντίπαλος εκλαμβάνεται ως ένα σύνολο στόχων. Μέσα από συνεχείς και διαδοχικές μάχες επιδιώκεται η εκμηδενισή του. Προσδιοριστική μεταβλητή ως προς την έκβαση της αναμέτρησης είναι το μέγεθος-σύνολο των συντελεστών της στρατιωτικής ισχύος των δύο πλευρών. Η πλευρά με τον μεγαλύτερο αριθμό σε έμπυχο και στρατιωτικό υλικό καθώς και με ανώτερους δείκτες οικονομικής-τεχνολογικής ανάπτυξης αναμένεται να υπερισχύσει.

³³⁰ Αριθμός 312/Α'. Ibid,σελ.31.

³³¹ Αριθμός 313/Α'. Ibid.,σελ.32.

³³² Ibid,σελ.32.

³³³ «Σύμφωνα με τη γενική διαταγή επιθέσεως, που επιδόθηκε στις 16 Φεβρουαρίου, ο ελληνικός ελιγμός απέβλεπε σε αιφνιδιαστική υπερκέραση του Οχυρού του Μπιζανίου από τα δυτικά με το πρώτο φως της 20^{ης} Φεβρουαρίου, με ταυτόχρονη εκδήλωση μετωπικής επιθέσεως και προπαρασκευής πυροβολικού από την προηγούμενη, στον κεντρικό και ανατολικό τομέα της οχυρωμένης τοποθεσίας και σε παραπλανητικές ενέργειες στις γειτονικές περιοχές των Ιωαννίνων για την απασχόληση και την αγγίστρωση των εκεί τουρκικών δυνάμεων». Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων, 1912-1913, σ.σ.176-177.

«[...] Οι Τούρκοι πείσθηκαν τελείως ότι θα τους επιτεθούμε κατά Μπιζάνι, Κοτσελιό και Καστρίτσης, και ευσυσώρευσαν εκεί όλα τους τα πυροβόλα, τα πυρομαχικά και τα καλύτερά τους τάγματα. Ετελείοποίησαν τα οχυρώματά τους και τα κάλυψα με πυκνότατα συρματοπλέγματα. Βλέποντας τις δυσκολίες και πειθόμενος ότι οι Τούρκοι συγκέντρωσαν όλη τους την προσοχή στο Μπιζάνι και την Καστρίτσα, συνέλαβα την ιδέα να τους προσβάλουμε στο δυτικό μέτωπο από Μανωλιάσας μέχρι Δουρούτης. Η ιδέα επιθέσεως κατά του δυτικού μετώπου είχε προ μηνών έλθει σε πολλούς και μου την επρότειναν διάφοροι. Αλλά την είχα απορρίψει, διότι το δυτικό μέτωπο είναι οχυρώτατο εκ φύσεως. Επομένως εφόσον ο εχθρός είχε παντού δυνάμεις, ταύτη επίθεση δεν είχε μεγάλη αξία. Θα ήταν ευκολότερα από το Μπιζάνι, αλλά όχι και ασφαλής. Τότε μόνο θα έφερνε αποτέλεσμα, εάν ο εχθρός είχε όλες του τις δυνάμεις στο Μπιζάνι, Κοτσελιό και Καστρίτσα[...]

Ήταν το απόγευμα της 9^{ης} Φεβρουαρίου[...] Ο Πάλλης έφερε το λόγο πάλι για την επίθεση κατά του δυτικού μετώπου και έλεγε: «Κρίμα που δεν συγκεντρωθήκαμε και εμείς δεξιά και δεν γίνεται». Τότε μου είλθε η έμπνευσή: «Γίνεται!» φωνάζω [...] Από τις 9 Φεβρουαρίου έως τις 14 συνέταξα όλες τις διαταγές κινήσεως και της κράτησα μυστικές, εκτός των πέντε προσώπων, που σου είπα, δεν ήξερε κανείς άλλος τίποτα. Ούτε πρίγκηπες, ούτε πριγκήπιδες. Εν τω μεταξύ εξακολούθησε η τοποθέτηση πυροβόλων δεξιά και ενίσχυση δεξιά, εκεί που σημειώνω «8^η Μεραρχία και 6^η Μεραρχία», όχι μόνο για να εξαπατηθεί ο εχθρός, αλλά και για να έχουμε εκεί ισχυρό μέτωπο, το οποίο να συγκρατήσει τον εχθρό για να του την καταφέρουμε άξαφνα. Συγχρόνως έκαμα διαταγές τέτοιες, ώστε να εξαπατηθούν όλοι οι δικοί μας αξιωματικοί, ότι η επίθεση θα γίνει δεξιά[...] Ο μεγαλύτερος κίνδυνος ήταν εις τη Φιλιπιάδα συναθροισθέντες *mondaines* και *demi-mondaines*, των οποίων η περιέργεια και η ματαιοδόξια να τα ξέρουν όλα ήταν πολύ επικίνδυνη για τις επιχειρήσεις μας [...] Ωστε η γενική σχηματισθείσα πεποίθηση ότι θα επιτεθούμε κατά Μπιζάνι και Καστρίτσης έπρεπε να ενισχυθεί και δια της κυρίας Φιλιπιάδος. Και το κατόρθωσα! [...]»³³⁴.

Επίσης και στις δύο προαναφερθείσες περιπτώσεις επιζητήθηκε και επιτεύχθηκε από την ελληνική στρατιωτική ηγεσία, αριθμητική υπεροχή στρατιωτικής ισχύος στο αποφασιστικό σημείο της επίθεσης.

«Οι αριθμητικοί υπεροχή στο Ελληνικό μέτωπο ήταν συντριπτική υπέρ υμών. Ο Ελληνικός στρατός ήταν τουλάχιστον τετραπλάσιος αριθμητικός του Τουρκικού, διαθέτοντας επιπλέον μια ταξιαρχία ιππικού, ενώ οι Τούρκοι στερούνταν παντελώς σχεδόν τούτου. ζητήματα)[...]. Για την εκμηδένιση του εχθρού, η διαταγή των επιχειρήσεων προέβλεπε την τακτική κύκλωση δια της IV μεραρχίας στο Σαραντάπορο και τον στρατηγικό ελιγμό της VII μεραρχίας διά Πέτρας, Κατερίνης προς την κοιλάδα του Αξιού»³³⁵.

³³⁴ Ι.Μεταξά, Το Προσωπικό του Ημερολόγιου, τομ.2., σ.σ. 199-207.

³³⁵ Θ.Πάγκαλου, Απομνημονεύματα, σ.σ. 164-165.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1. Ελληνική Υψηλή Στρατηγική του Α' Παγκόσμιου Πόλεμου

Μετά το τέλος το Βαλκανικών πολέμων, η Ελληνική Υψηλή Στρατηγική υπεισέρχεται σε ένα πλαίσιο διαδικασιών αναμόρφωσης και αναπροσδιορισμού του ρόλου της και της λειτουργίας της, συνωθούμενη από τα παρεπόμενα της αναφαινόμενης Συστημικής αλλαγής¹. Δηλαδή του κενού ισχύος που δημιουργήθηκε με την αναδίπλωση της Τουρκίας από την Ευρώπη και την πόλωση της πολιτικής-στρατιωτικής αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο αντίπαλων συνασπισμών, Ανταντ-Κεντρικές Δυνάμεις, που κυριάρχησαν στο διεθνές σύστημα. Στην αύξηση του βαθμού της έντασης και στην πόλωση μεταξύ των δύο αντίπαλων συνασπισμών παρώθησε μια σειρά γεγονότων²:

α) η ΑγγλοΡωσική entente του 1907 για την Περσία, το Θιβέτ και το Αφγανιστάν, η οποία συνέτεινε στην απαλοιφή των Ασιατικών ερίδων μεταξύ Λονδίνου και Αγίας Πετρούπολης, με συνεπακόλουθο να διευκολυνθεί η προβολή άμυνας της Ινδίας από την Βρετανία, ενισχύοντας παράλληλα το δίλημμα ασφαλείας της Γερμανίας, λόγω της γεωγραφικής της περικύκλωσης εντός του Ευρωπαϊκού χώρου³,

β) ο Αγγλογερμανικός ανταγωνισμός των ναυτικών εξοπλισμών του 1908-1909⁴, που οδήγησε σε μια περαιτέρω αύξηση του μεγέθους του ναυτικού προγράμματος του Τίρπιτς, ενισχύοντας τις Βρετανικές ανησυχίες για την

¹ Ο όρος Συστημική αλλαγή αναφέρεται σε μια αλλαγή μεταξύ των πόλων του Συστήματος. Δηλαδή μπορεί να υπάρξει μια αύξηση ή μείωση του αριθμού των πόλων του διεθνούς συστήματος, η οποία είναι μια αλλαγή στη διακυβέρνηση του διεθνούς συστήματος. Στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, απαρχές του 20^{ου} αιώνα, το ευρωπαϊκό σύστημα της ισορροπίας ισχύος μετεξελίχθηκε σε χαλαρό διπολικό.

Με άλλα λόγια η συστημική αλλαγή συνεπάγεται: «αλλαγές στην διεθνή κατανομή ισχύος, στην ιεραρχία του γοήτρου και στους κανόνες και τα δικαιώματα που ενσωματώνονται στο σύστημα, αν και οι αλλαγές αυτές σπάνια- ή ουδέποτε- εμφανίζονται ταυτόχρονα». Πρόκειται για μια αλλαγή εντός του συστήματος και όχι αλλαγή του ίδιου του συστήματος. Για εκτενή ανάλυση βλέπε, R.Gilpin, Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική, σ.σ. 85-86.

² Βλέπε σχετικά P.Kennedy, Η Άνοδος και η Πτώση των Μεγάλων Δυνάμεων, σ.σ. 337-338.

³ Ο Σλήφφεν παρατηρεί ότι περικυκλωμένοι από «εχθρούς από όλες τις πλευρές, [...] Γερμανία και Αυστρία βρίσκονται απροστάτευτες». «Γύρω από αυτές, πίσω από τοίχους και τάφρους, είναι οι υπόλοιπες Δυνάμεις». «Η Γαλλία, η Αγγλία και η Ρωσία είναι αδυσώπητοι εχθροί, που καθοδηγούνται από την επιθυμία τους για εκδίκηση, για εμπορικό ανταγωνισμό και από φυλετική αντιπάθεια». Παρατίθεται στο Jack Snyder, The Ideology of the Offensive, σελ.107.

Επίσης ο P. Kennedy αναφέρει: «Η Γερμανική Αυτοκρατορία όμως αποδυναμωνόταν από την γεωγραφική της θέση και τη διπλωματία της. Επειδή βρισκόταν στο κέντρο της ηπείρου, η άνοδος της έδειχνε ότι απειλούσε έναν αριθμό άλλων μεγάλων δυνάμεων ταυτόχρονα. [...] Η Γερμανία, κατά τη φράση ενός μελετητή, «είχε γεννηθεί περικυκλωμένη». Ακόμη και αν ο Γερμανικός επεκτατισμός κατευθυνόταν πέρα από την Ευρώπη, που θα πήγαινε, χωρίς να παραβιάσει τις σφαίρες επιρροής άλλων Μεγάλων Δυνάμεων;». Paul Kennedy, Η Άνοδος και η Πτώση των Μεγάλων Δυνάμεων, τόμος Α, σελ. 288.

⁴ Βλέπε σχετικά Θ.Χριστοδουλίδη, Διπλωματική Ιστορία Τριών Αιώνων, τόμος β', σ.σ.354-355,387-390.

Επίσης θα πρέπει να επισημανθεί ότι αντικειμενικός στόχος του ναυτικού προγράμματος του Τίρπιτς, κυρίως μέχρι το 1900, ήταν η αντιμετώπιση ενός ενδεχόμενου πολέμου με Γαλλία και Ρωσία. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Τίρπιτς: «θα πρέπει να είμαστε σε θέση να αποκλείσουμε τον Ρωσικό στόλο στα λιμάνια της Βαλτικής και να εμποδίσουμε ταυτόχρονα την είσοδο του Γαλλικού στόλου στη Βαλτική». Από την άλλη πλευρά η απειλή για την Αγγλία μετουσιώνονταν στο εμπορικό γερμανικό στόλο που δύνατο να εξανεμίσει την πρωτοκαθεδρία του Βρετανικού εμπορίου, ενώ η γερμανική βιομηχανική παραγωγή θα μπορούσε να υπερφαλαγγίσει την αντίστοιχη βρετανική. Βλέπε, J.F.C Fuller, A Military History of the Western World, vol.3, σ.σ.176-177.

αναφαινόμενη απειλή της απώλειας της Βρετανικής ναυτικής πρωτοκαθεδρίας ακόμη και στη Βόρεια θάλασσα,

γ) η αναβίωση του Ανατολικού ζητήματος⁵, λόγω του ΙταλοΤουρκικού πολέμου, των Βαλκανικών πολέμων⁶ και των συμπαρομαρτούντων τους, (η εδαφική μεγέθυνση της Σερβίας θορύβησε τη Βιέννη, ενώ η αυξανόμενη Γερμανική στρατιωτική επιρροή στην Τουρκία ανησύχησε την Ρωσία) απειλούσαν τα ζωτικά συμφέροντα μερικών Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής.

Στο πλαίσιο των εν λόγω διαμορφωθέντων συνθηκών προστίθεται το ειδικό γεγονός της δολοφονίας του Αρχιδούκα Φερδινάνδου τον Ιουλίου του 1914, που πυροδότησε μια γενική κρίση η οποία κορυφώθηκε με τον Α'Π.Π⁷.

Οι στόχοι των Μεγάλων Ευρωπαϊκών δυνάμεων που σύμπηξαν τους δύο αντίπαλους συνασπισμούς, κρυσταλλώνονται ακολούθως⁸:

Η Γαλλία επεδίωκε να περιορίσει την Γερμανική ισχύ, να ανακτήσει την Αλσατία-Λοραίνη και να επανεγκαθιδρύσει την πρωτοκαθεδρία της στην Ευρωπαϊκή ήπειρο.

Η Ρωσία, ταυτίζοντας το καθεστώς της Μεγάλης Δύναμης με την εδαφική επέκταση⁹, έθεσε μια σειρά από πολιτικές προτεραιότητες, όπως ήταν η εισδοχή των Βαλκανικών κρατών στη Ρωσική σφαίρα επιρροής, η πρόσκτηση της Κων/πολης και των Στενών, διασφαλίζοντας μια διέξοδο προς τη Μεσόγειο και η αποδυνάμωση, εάν όχι η αποσύνθεση, της Αυστροουγγαρίας.

Αντίστροφα θεμελιώδης στόχος της Γερμανικής Υψηλής Πολιτικής ήταν η ανάσχεση- παρεμπόδιση των παραπάνω πολιτικών δράσεων της Ρωσίας και η κατάκτηση πρωτεύοντος- κυριαρχικού ρόλου και θέσης στο Ευρωπαϊκό σύστημα, συνωθούμενη από την Weltpolitik- οικουμενική πολιτική, που διαμόρφωσε και εφαρμόσε η Γερμανική πολιτική ηγεσία¹⁰.

Η Αυστρία είχε κυριαρχικά συμφέροντα στα Βαλκάνια, τα οποία περιορίστηκαν με την Συνθήκη του Βουκουρεστίου, (εφόσον η αυστριακή διπλωματική στρατηγική δεν κατόρθωσε να περιστείλει τα εδαφικά κέρδη της

⁵ Η εκδίωξη της Τουρκίας από το μεγαλύτερο μέρος της Ευρώπης απότοκο των Βαλκανικών πολέμων συνόθησε στην αναβίωση του ανατολικού ζητήματος. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο P. Kennedy : « Αυτή η αναβίωση του πανάρχαιου «Ανατολικού Ζητήματος» υπήρξε το σημαντικότερο από όλα τα γεγονότα, εν μέρει διότι οι παθιασμένοι αγώνες για προώθηση από τα αντίπαλα Βαλκανικά κράτη δεν μπορούσαν να τεθούν υπό τον έλεγχο των Μεγάλων Δυνάμεων και εν μέρει διότι ορισμένες νέες εξελίξεις έδειχναν να απειλούν τα ζωτικά συμφέροντα μερικών από τις Δυνάμεις εκείνες: η άνοδος της Σερβίας θορύβησε τη Βιέννη, η προοπτική της αυξανόμενης Γερμανικής στρατιωτικής επιρροής επί της Τουρκίας τρομοκράτησε την Αγία Πετρούπολη». Paul Kennedy, Η Άνοδος και η Πτώση των Μεγάλων Δυνάμεων, τόμος Α, σελ.338.

⁶ «Όταν ο Γάλλος πρωθυπουργός, Πουανκαρέ, ανέγνωσε το κείμενο της βασικής συμφωνίας με την οποία εγκαθιδρύονταν η Βαλκανική Συμμαχία, παρατήρησε ότι «περιέχει τους σπόρους όχι μόνο ενός πολέμου εναντίων της Τουρκίας, αλλά και ενός πολέμου εναντίων της Αυστρίας επίσης». Παρατίθεται στο M.Trachtenberg, History & Strategy, υποσημείωση 64, σελ.67.

⁷ Ο H.Kissinger αναφέρει χαρακτηριστικά : «Το περίεργο στην έκρηξη του Α' Παγκοσμίου πολέμου δεν είναι ότι μια κρίση απλούστερη πολλών που είχαν ήδη ξεπεραστεί αποτέλεσε, τελικά, το έναυσμα μιας παγκόσμιας καταστροφής, αλλά ότι είχε αργήσει τόσο πολύ». Henry Kissinger, Διπλωματία, σελ.226.

Για μια εκτενή ανάλυση των αιτίων του Α'Π.Π. βλέπε M.Trachtenberg,History & Strategy,κεφ.2.

⁸ Για εκτενή ανάλυση βλέπε, J.F.C Fuller, The Conduct of War,1789-1961,σ.σ.153-154.

⁹ Βλέπε σχετικά, Henry Kissinger, Διπλωματία, σ.σ. 194-198.

¹⁰ Ibid, σ.σ. 190-194. Με τον όρο Weltpolitik αναφερόμαστε στην πολιτική της οικονομικής και πολιτικής επέκτασης που ακολούθησε η καίzerική Γερμανία. Κεντρικά χαρακτηριστικά της εν λόγω πολιτικής ήταν ο στρατιωτικός εξοπλισμός της Γερμανίας και η απόκτηση αποικιών ή οικονομικής διείσδυσης σε υπανάπτυκτες χώρες.

Εκτενέστερα βλέπε Henry Morgenthau, Τα Μυστικά του Βοσπόρου, σελ. 28, υποσημείωση 7.

Σερβίας και να διασφαλίσει την Καβάλα στη Βουλγαρία)¹¹. Χαρακτηριστικές είναι οι δηλώσεις αυστριακών αξιωματούχων¹². Ο Υπουργός εξωτερικών της Αυστρίας, Μπερτχολντ, ένα χρόνο πριν την δολοφονία του αρχιδούκα Φερδινάνδου, (28.7.1914), έλεγε στον Γερμανό πρεσβευτή στη Βιέννη:

«Δεν ημπορώ να λέγω απλώς «ναι και αμήν!» εις όλας τα αποφάσεις των βαλκανικών κρατών και εις όλα τα ζητήματα τα αφορώντα τον Αίμον. Τοιαύτην ευθύνην δεν ημπορώ να αναλάβω ενώπιον της ιστορίας. Η Αυστρία είναι και αυτή βαλκανική Δύναμις».

Ομοίως ο Γερμανός Αυτοκράτορας, Γουλιέλμος ΙΙ, συνοψίζοντας τον αξονικό στόχο της Υψηλής Πολιτικής των δύο αυτοκρατοριών-Γερμανίας, Αυστροουγγαρίας- ανέφερε:

«Η Αυστρία πρέπει να κυριαρχήση επι των μικρών βαλκανικών κρατών εις βάρος της Ρωσσίας. Αλλώς δεν θα ησυχάσωμεν ποτέ».

Η Βρετανία έθεσε ως πρωταρχικό πολιτικό της στόχο την εκμηδένιση της Γερμανίας ως εμπορικού-οικονομικού ανταγωνιστή¹³, γεγονός που επίτασσε την πολιτική-διπλωματική συνδρομή της Γαλλίας και της Ρωσίας.

Τέλος η Ιταλία και η Ρουμανία, αν και εντάσσονταν στο συνασπισμό των Κεντρικών Δυνάμεων, με την έναρξη του Α'Π.Π, διέρρηξαν τις συμμαχικές τους δεσμεύσεις και διακήρυξαν την ουδετερότητά τους, ενώ μεταγενέστερα, (στις 26.4.1915), η Ιταλία εντάχθηκε στο συνασπισμό της Τριπλής Συνεννόησης.

Ο βασιλιάς της Ρουμανίας, Κάρολος Α', ανέφερε χαρακτηριστικά στον Έλληνα βασιλιά Κων/νο: «Οι λόγοι οι καθορίσαντες την απέναντι των εμπολέμων πολιτικήν της Ρουμανίας προσέλαβον οριστικήν μορφήν αφ'ης ανεμίχθη η Αγγλία».

Στο ίδιο πνεύμα ο Ιταλός πρωθυπουργός Σολάνδρα δήλωσε: «Η απόφασις της Ιταλίας να ταχθή με την Τριπλήν Συνεννόησιν οφείλεται εις την αγγλικήν επέμβασιν»¹⁴.

Ο Λουδ Τζώρτζ αναφέρει σχετικά για την σύμπραξη της Αντάντ με την Ιταλία:

«Ήτο τόση η ικανοποίησίς μας δια την εξασφάλισιν της συμπράξεως ενός ακόμη συμμάχου, ώστε να μη ενδιαφερθώμεν δια τας εδαφικάς αναπροσαρμογάς, με τας οποίας έγινε ανάγκη να πληρωθή η συμφωνία. Ο πόλεμος δεν αφήνει θέσιν εις λεπτότητας συνειδήσεως»¹⁵.

¹¹ Η Συνθήκη Ειρήνης του Βουκουρεστίου υπογράφηκε στις 10 Αυγούστου 1913, μεταξύ της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας, της Ελλάδας, της Σερβίας και του Μαυροβουνίου και αποτόπωσε το νέο συσχετισμό ισχύος και συμφερόντων που ανέκυψε μετά το τέλος του Β' Βαλκανικού πολέμου. Για εκτενή ανάλυση βλέπε, Θ.Χριστοδουλίδη, Διπλωματική Ιστορία Τριών Αιώνων, τόμος β', σ.σ. 434-437. Επίσης βλέπε Κ. Σβολόπουλου, Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1900-1945, σ.σ. 94-99.

¹² Οι δηλώσεις παρατίθενται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σελ.214.

¹³ Ο J.F.C Fuller, παρατηρεί ότι η κυρία διαμάχη μεταξύ Αγγλίας -Γερμανίας, αφορούσε την ευμεγέθη επέκταση του γερμανικού θαλάσσιου εμπορίου και την συνακόλουθη αύξηση του μεγέθους του γερμανικού εμπορικού ναυτικού, εκτοπίζοντας το βρετανικό εμπόριο από τις διεθνείς αγορές.

Χαρακτηριστικά ο βρετανός πρωθυπουργός, Α.Μπάλφουρ, ανέφερε σε αμερικανό πρέσβη.

«Θα είμαστε πιθανόν ηλίθιοι, εάν δεν βρούμε ένα λόγο για να κηρύξουμε τον πόλεμο στη Γερμανία, πριν κατασκευάσει μεγάλο αριθμό πλοίων και μειώσει το εμπορίό μας». Βλέπε, J.F.C Fuller, A Military History of the Western World, vol.3, σελ.173.

Επίσης σημαντικός παράγοντας στην Αγγλο-Γερμανική διαμάχη, ήταν και ο αγγλογερμανικός ναυτικός ανταγωνισμός που ξεκίνησε το 1897 με την ανάληψη του γερμανικού υπουργείου Ναυτικών από τον Τίρπιτς και την ψήφιση του πρώτου γερμανικού νόμου για την εφαρμογή του προγραμματός του. Για εκτενή ανάλυση βλέπε Θ.Χριστοδουλίδη, Διπλωματική Ιστορία Τριών Αιώνων, τόμος β', σ.σ. 387-390. J.F.C Fuller, A Military History of the Western World, vol.3, σελ.172 & 175-177. Paul Kennedy, Η Άνοδος και η Πτώση των Μεγάλων Δυνάμεων, τόμος Α, σ.σ. 287-288.

¹⁴ Παρατίθενται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σελ.223.

¹⁵ Παρατίθεται στο Κ.Σακελλαρόπουλου, Η Σκιά της Δύσεως, σελ.32.

Συνακόλουθα η ανακατανομή ισχύος και συμφερόντων στο γεωπολιτικό βαλκανικό υποσύστημα, μετά το τέλος του Β' Βαλκανικού πολέμου, συνέβαλε στην ισχυροποίηση της θέσης και του ρόλου της Ελλάδος και της Σερβίας. Και οι δύο χώρες διπλασίασαν την εδαφική τους επικράτεια, ενώ η Σερβία λειτουργούσε και ως ένα μέσο άσκησης πολιτικό-διπλωματικής πίεσεως, από την Ρωσία, έναντι της Αυστροουγγαρίας.

Αντίστροφα η Τουρκία και η Βουλγαρία, όντας οι μεγάλοι ηττημένοι των βαλκανικών πολέμων, καταβάλλοντας υψηλό τίμημα και αποκομίζοντας ελάχιστα κέρδη, διέρχονταν σε μια κατάσταση αναπροσδιορισμού των στόχων της Υψηλής τους Στρατηγικής, με αντικειμενικό στόχο την εκμετάλλευση-αξιοποίηση οποιωνδήποτε πιθανών παραθύρων ευκαιρίας για την επίτευξη μιας ευνοϊκότερης αλλαγής του υπάρχοντος status quo.

Με την έναρξη του Α'Π.Π. το περιφερειακό υποσύστημα των Βαλκανίων μετατρέπεται σε μια αρένα όπου οι δύο μονομάχοι-Αντάντ και Κεντρικές Δυνάμεις-ανταγωνίζονται για την πρόσκτηση μείζονων οφελών, είτε μέσω εξωτερικής εξισορρόπησης,[προσέλκυση των βαλκανικών κρατών στους δικούς του πολιτικό-στρατιωτικούς συνασπισμούς-μπλοκ, εκμετάλλευση πρόσθετων ενεργειακών πηγών, όπως πετρέλαιο από την Ρουμανία, άνθρακα από του Λουξεμβούργου και τη βόρεια Γαλλία,(μετά την Γερμανική εισβολή το 1916)¹⁶, και προσθήκη περαιτέρω στρατιωτικών μέσων-π.χ. η Βρετανία απέδιδε ιδιαίτερη βαρύτητα στην αποτελεσματικότητα του Ελληνικού στόλου για την ευόδωση της επιχείρησης των Δαρδανελίων], είτε μέσω της περιστολής των ενδεχόμενων οφελών του αντίπαλου συνασπισμού με την διασφάλιση της ουδετερότητας των Βαλκανικών κρατών.

Ακολούθως θα καταδειχθεί η διαδικασία διαμόρφωσης και εφαρμογής της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής κατά την διάρκεια του Α'Π.Π., θα αξιολογηθεί ο βαθμός αποτελεσματικότητάς της ως προς την επίτευξη των προσδιορισμένων πολιτικών στόχων και τέλος θα συνυφανθεί με τις κεντρικές υποθέσεις εργασίας για την πραγμάτωση του εμπειρικού τους ελέγχου.

4.2. Διάγνωση Διεθνούς Περιβάλλοντος

Υπό το παραπάνω διαμορφωμένο γεωπολιτικό πλαίσιο η Ελληνική πολιτική ηγεσία καλείται να διαγνώσει ορθολογιστικά τις απειλές που αναφύονταν και να διαμορφώσει την κατάλληλη Υψηλή Στρατηγική για την αποτροπή-ανάσχεση ή την αντιμετώπιση τους, ανιχνεύοντας παράλληλα τα αναφύομενα παράθυρα ευκαιριών που εκπορεύονταν από τα παράθυρα τρωτότητας των αντίπαλων κρατών.

Μείζονα, άμεση πραγματική συστημική απειλή ήταν η Τουρκία. Η αδυναμία της Συνθήκης του Βουκουρεστίου να θεσμοθετήσει το καθεστώς πολιτικής κυριαρχίας σε μια σειρά νησιών του Αιγαίου,(η Τουρκία, σύμφωνα με το 5^ο άρθρο της Συνθήκης του Λονδίνου, 17.5.1913, ανέθεσε στις μεγάλες Δυνάμεις την ευθύνη για το καθεστώς των νησιών Χίου, Μυτιλήνης, Σάμου και των άλλων μικρότερων νησιών του Αν.Αιγαίου, οι οποίες με απόφαση τους 31 Ιαν./13 Φεβ. 1913, τα επιδίκασαν στην Ελλάδα, εάν και εφόσον η τελευταία αποδεχόταν τη συνοριακή γραμμή ακρωτήριο Στύλος-Κορυτσά-λίμνη Πρέσπα¹⁷)¹⁸ και οι συνεχείς διώξεις των Ελλήνων της Μ.Ασίας με την ανοχή της Οθωμανικής κυβέρνησης¹⁹, εισήγαγαν την

¹⁶ Βλέπε Ρ.Κεννέτι, Η Άνοδος και η Πτώση των Μεγάλων Δυνάμεων,σελ.357.

¹⁷ Για εκτενή ανάλυση βλέπε Έντουαρ Ντριό, Ελλάδα και Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, σ.σ. 133-145.

¹⁸ Γενικότερα για το ζήτημα των νησιών του Αιγαίου βλέπε κεφάλαιο 3,σελ.210,υποσημείωση 283.

¹⁹ Ο Henry Morgenthau αναφέρει σχετικά με την πολιτική των εκτοπίσεων και των απελάσεων των ελληνικών πληθυσμών από τα μικρασιατικά παράλια. « Το μαρτύριο των Ελλήνων είχε δύο φάσεις. Η

Ελλάδα και την Τουρκία σε μια περίοδο διαρκούς πολιτικής κρίσης με προοδευτικά αυξανόμενη κλιμάκωση της μεταξύ τους έντασης. Η εν λόγω κατάσταση κρυσταλλώνεται σε με σειρά τηλεγραφημάτων Ελλήνων, Τούρκων και ξένων αξιωματούχων²⁰.

Ο μεγάλος βεζίρης Σαΐτ Χαλήμ απειλεί την Ελλάδα ότι: «Η Τουρκία θα φθάση εις τα έσχατα, ακόμη και μέχρι συρράξεως, δια να ανακτήση την Χίον και την Μυτιλήνην».

Ο Τούρκος πρέσβης στο Παρίσι ανέφερε: «Δεν αφήνομεν την Χίον και μυτιλήνην εις χείρας των Ελλήνων.Θα τας ανακτήσουμε δια παντός τρόπον».

Ο Γάλλος πρεσβευτής στο Λονδίνο, Γκαμπών, αναφέρει σχετικά για το εν λόγω ζήτημα, μετά από συνομιλία του με τον Έλληνα βασιλιά Κων/νο.

«Ο βασιλεύς Κωνσταντίνος έκανε παράπονα εναντίον των μεγάλων Δυνάμεων, εις τας οποίας αποδίδει την τουρκικήν επιθετικότητα. Εξέφρασε τους φόβους του δια της προθέσεις της Τουρκίας, ήτις συγκεντρώνει στρατεύματα έναντι της Χίου. Ο Βασιλεύς έστειλε δύο αντιτορπικά εις τα παράλια της νήσου. Δεν ημπορεί να πράξη άλλο τι, επειδή ο ελληνικός στόλος ευρίσκεται εις τα δεξαμενάς. Αι μεγάλοι Δυνάμεις, είπεν ο βασιλεύς, οφείλουν να υπενθυμίσουν προς την Τουρκίαν ότι επεφύλαξαν εις ευατάς το δικαίωμα να κανονίσουν το ζήτημα των νήσων».

Ο Ρουμάνος στρατηγός Κοάνδα, που ανέλαβε την μεσολάβηση για την επίτευξη φιλικού διακανονισμού μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας, αναφέρει:

«Η Τουρκία επιθυμεί την διεξαγωγήν συνεννοήσεων προς την ανταλλαγήν της Χίου και Μυτιλήνης με άλλας νήσους, τα Δωδεκάνησα, ίσης αξίας και εκτάσεως. Τούτου επιτυγχανόμενου, η Τουρκία είναι πρόθυμος να αναγνωρίση εις τας δύο νήσους τοπικήν αυτοδιοίκησιν».

Οι διπλωματικές ενέργειες για τον ειρηνικό διακανονισμό των ελληνοτουρκικών διαφορών απέβησαν άκαρπες,(Απρίλιος 1914)²¹, με συνεπακόλουθο ο διωγμός των Ελλήνων του Πόντου, της Θράκης και της Μ.Ασίας να μεθοδευθεί και να ενταθεί. Η κρισιμότητα της διαμορφωθείσας κατάστασης αντικατοπτρίζεται στην ακόλουθη αναφορά του έλληνα υπουργού εξωτερικών, Γ.Στρείτ.

πρώτη εκτυλίχτηκε πριν από τον πόλεμο και η δεύτερη στις αρχές του 1915. Στη διάρκεια της πρώτης, οι επιχειρήσεις περιορίστηκαν στους Έλληνες των παραλίων της Μικράς Ασίας. Στην επόμενη εκτοπίστηκαν στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας χιλιάδες Έλληνες της Θράκης, της περιοχής γύρω από τη θάλασσα του Μαρμαρά, των Δαρδανελλίων, του Βοσπόρου και των παραλίων της Μαύρης Θάλασσας. Οι Έλληνες αυτοί υπέστησαν τα ίδια σχεδόν δεινά με τους Αρμένιους. Στην αρχή εντάχτηκαν στον τουρκικό στρατό, σχηματίζοντας τάγματα εργασίας για τη διάνοιξη δρόμων στον Καύκασο και τις άλλες ζώνες πολεμικών επιχειρήσεων. Όπως και οι Αρμένιοι, έτσι και οι Έλληνες, που υπηρετούσαν στον οθωμανικό στρατό, πέθαιναν κατά χιλιάδες από την πείνα, τις στερήσεις και το κρύο.[...] Οι Έλληνες στέλνονταν κατά ομάδες στο εσωτερικό κάτω από τη δήθεν προστασία των Τούρκων χωροφυλάκων. Είναι δύσκολο να υπολογιστεί ο αριθμός των όσων εκτοπίστηκαν. Τα караβάνια των Ελλήνων υπέστησαν μεγάλες στερήσεις, αλλά δεν υπήρξε γενική σφαγή, όπως έγινε με τους Αρμένιους, πράγμα που εξηγεί την άγνοια του έξω κόσμου για τα δεινά των Ελλήνων της Μικράς Ασίας». Morgenthau Henry, Τα Μυστικά του Βοσπόρου, σ.σ. 238-239.

²⁰ Τα παρακάτω τηλεγραφήματα παρατίθενται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920,τόμος α', σ.σ. 189-192.

²¹ Ο στρατηγός Μαζαράκης αναφέρει σχετικά για την αποτυχία της ελληνοτουρκικής συνεννόησης.

«Μόλις εξερράγη ο Ευρωπαϊκός πόλεμος,[...]απεφασίσθη να γίνη συνάντησις εν Βουκουρεστίω ελλήνων(Αλεξ.Ζαΐμη και Νικ.Πολίτου) και τούρκων αντιπροσώπων, (Ταλαάτ Βέη και Χαλίλ Βέη), αλλ'εις ουδέν αι διαπραγματεύσεις αυτάι κατέληξαν, ένεκα των υπερφίαλων αξιώσεων των Τούρκων, των οποίων, και δή των σφόδρα γερμανόφιλων ιθυνόντων νεοτούρκων, αναπετρώθησαν αι ελπίδες περί μεγάλων κερδών της Τουρκίας, μετά την βεβαίαν, ως εθεωρούν, νίκη των Γερμανών». Α.Μαζαράκη, Απομνημονεύματα, σελ.148.

«Αθήναι 19 Ιουνίου(παλαιόν ημερολόγιον)1914.

Ο υπουργός των Εξωτερικών προς τον πρεσβευτήν της Ελλάδος εις την Κωνσταντινούπολιν. Ενώπιον αφορήτου καταστάσεως γενικού συστηματικού διωγμού ομογενούς στοιχείου αγόμεθα μοιραίως εις σύρραξιν προς Τουρκίαν. Ουδέ δυνάμεθα ή συμφέρει να αρκεσθώμεν εις τυχόν δοθησομένας νέας διαβεβαιώσεις, είτε εις τυχόν ύφεσιν, ήτις ήθελεν επέλθει εκ προσωρινών μέτρων καταστολής διωγμού, όστις και αν σήμεραν κατεστέλλετο καίτοι μεν μεγίστας καταστροφάς επήνεγκεν αλλά και απαναληφθήσεται ιδίως μετά την επικειμένην ναυτικήν ενίσχυσιν της Τουρκίας και βεβαίως ούσης της προθέσεως προς εξόντωσιν του εν Τουρκία ελληνικού στοιχείου. Όθεν παρακαλούμεν όπως, έχων υπ'οψιν κατάστασιν ταύτην, προβήτε σήμεραν εις την κατά το έτερον σημερινόν τηλεγράφημα έγγραφον δια μαρτυρίαν, εις την οπίαν, και αν μη νεώτερα γεγονότα διωγμού δώσωσι νεωτέρας αφορμάς, να επακολουθήση ενέργεια άγουσα εις διακοπήν των σχέσεων»²².

Επίσης την ίδια περίοδο, η Τουρκία κατασκεύαζε στην Αγγλία δύο θωρηκτά, με αντικειμενικό στόχο την απόκτηση ναυτικής υπεροχής και απότοκο την εγκαθίδρυση της πρωτοκαθεδρίας στο Αιγαίο, γεγονός που θα συνωθούσε στην θετική,(ως προς την Τουρκία), έκβαση του πολιτικού ζητήματος αναφορικά με το εδαφικό καθεστώς μιας σειράς νησιών του Αιγαίου. Παρά ταύτα το συγκεκριμένο εγχείρημα δεν τελεσφόρησε λόγω της έναρξης του Α'Π.Π. και της κατάσχεσης των δύο πλοίων από την Βρετανική κυβέρνηση,(21.7/3.8.1914). Την ίδια μέρα συνάφθηκε η Γερμανοτουρκική συνθήκη συμμαχίας και η Τουρκία προσέθεσε δύο γερμανικά πολεμικά πλοία στο στόλο της,(επρόκειτο για τα δύο γερμανικά πολεμικά πλοία Γκαίμπεν και Μπρεσλάου που καταδιωκόμενα από τον Αγγλικό στόλο κατέφυγαν στα Δαρδανέλια και εντάχθηκαν στον στόλο της Τουρκίας).

Ο μέγας βεζίρης Σαϊτ Χαλήμ αναφέρει χαρακτηριστικά στον πρέσβη της Αγγλίας.

«Ηγοράσαμεν το 'Γκaiμπεν' και 'Μπρεσλάου' επειδή η Τουρκία έχει ανάγκην ισχυρών πλοίων δια να δύναται να συζητήση με την Ελλάδα περι των νήσων»²³.

Μετά την διασφάλιση (προσωρινά) της ναυτικής υπεροχής στο Αιγαίο²⁴, η Τουρκία έθεσε ως προϋποτιθέμενο όρο για την επανέναρξη των συνομιλιών με την

²² Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920,τόμος α'σελ.217.

²³ Ibid.

²⁴ Ο Μεταξάς αναφέρει σχετικά για το ζήτημα της απώλειας της Ελληνικής ναυτικής υπεροχής, «Το ζήτημα, το οποίον απησχόλη τότε όλους, όσοι είχομεν έργον την άμυναν της Ελλάδος, ήτο η επαπειλούμένη απώλεια της ναυτικής υπεροχής της απέναντι της Τουρκίας. Και αν ακόμη δεν ανεμινγύετο η Βουλγαρία ως σύμμαχος της Τουρκίας, η Τουρκία, ασφαλής από πάσης δια ξηράς επιχειρήσεως του ελληνικού στρατού, θα ενηργεί ναυτικόν καθ'ημών πόλεμον. Η πλήρης επιστράτευσις του στρατού μας καθίστατο αδύνατος. Η απώλεια της Λέσβου, της Χίου και της Σάμου ήτο βεβαία. Αλλά τούτο θα ήτο το μικρότερον κακόν, διότι ο τουρκικός στόλος θα ηδύνατο να επιχειρήση και κατά του Πειραιώς, και να αποκλείση τους κυριωτέρους λιμένας μας. Η γνώμη των αρμοδίων αξιωματικών του ναυτικού μας ήτο ότι η Ελλάς έδει να αποκτήση ισχυρόν θωρηκτόν στόλον.[...],ο κ. Βενιζέλος, ομιλών μετ'εμου επί άλλου ζητήματος, μου είπε παρεπιπτόντως: «Ημείς δεν θα κάμωμεν ναυτικόν πόλεμον μόνοι μας, αλλά ως σύμμαχοι των Μεγάλων Δυνάμεων. Λοιπόν, πρέπει να είμεθα ναυτικώς κατηρητισμένοι κατά τον τρόπον που θέλουν αυτοί.Οι Άγγλοι δεν έχουν ανάγκην από ελληνικά ντρέντοτ». Κατά το φθινόπωρον του 1913, ότε το ζήτημα της ναυτικής υπεροχής της Ελλάδος και Τουρκίας ετίθετο επί τάπητος, όχι μόνον δεν προεβαίνομεν εις ενέργειες προς αγοράν θωρηκτών, αλλ'ούτε και προς παραγγελίαν υποβρυχίων. Ο κ.Βενιζέλος, υπουργός των ναυτικών, ήτο αναποφάσιστος. Επανειλημμένως μου είπε : «Δεν έχω σκοπόν να έμβω εις ναυτικόν συναγωνισμόν μετά της Τουρκίας».[...] Εφερόμεθα προς τον όλεθρον. Είδον επανειλημμένως τον κ.Βενιζέλον και του εξέθεσα τα πράγματα,και τα των συζητήσεών μου με τους ναυτικούς, Έλληνας και Άγγλους. Του είπον (εις πλείστας συνεντεύξεις) ότι, όταν η Τουρκία αποκτήση την ναυτικήν υπεροχήν, η Ελλάς, μη δυνάμενη να παρατάξη τον στρατόν της εν Μακεδονία, θα καταστή άμαχος[...]

Ελλάδα την επιστροφή της Χίου και της Μυτιλήνης. Ο έλληνας υπουργός Εξωτερικών, Γ.Στρείτ, αναφέρει σχετικά με τις Τουρκικές αξιώσεις.

«Μέχρι τούδε οι Τούρκοι υπέβαλλον προτάσεις συζητησίμους. Ενώ αί ήδη τεθείσαι ως βάσεις διαπραγματεύσεων είναι ασυμβίβαστοι με την εθνικήν τιμήν και με τα συμφέροντα της Ελλάδος»²⁵.

Ενδεχόμενη έμμεση συστημική απειλή-ή οποία μετεξελίχθηκε σε άμεση, ήταν η Βουλγαρία. Αν και κατέβαλε το μεγαλύτερο τίμημα κατά την διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων δεν κατόρθωσε να αποκομίσει ανάλογα οφέλη, (κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, υπήρξε έντονη διπλωματική αντιπαράθεση μεταξύ Ελλάδας- Βουλγαρίας για την κατοχύρωση της Καβάλας, η οποία και επιδικάσθηκε στην πρώτη), με συνεπακόλουθο την επιζήτηση-αναζήτηση μιας δεύτερης ευκαιρίας για την αναθεώρηση του εδαφικού καθεστώτος των Βαλκανίων, τη στιγμή μάλιστα που διανοίγονταν γι'αυτή ένα παράθυρο ευκαιρίας με την έναρξη του Α'Π.Π., υπό την προϋπόθεση ότι θα δύνατο να συμπράξει με έναν από τους δύο αντίπαλους συνασπισμούς, πιθανόν στη βάση ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων, επιτυγχάνοντας πολλαπλάσια οφέλη συγκριτικά με τις παροχές που θα κατέβαλε.

Χαρακτηριστικά ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε:

«[...] κινδυνεύομεν να ιδώμεν την ισορροπίαν και ισοδυναμίαν, την οποίαν κατεστήσαμεν δια της συνθήκης του Βουκουρεστίου, ανατρεπομένην κατά τοιούτον τρόπον δια της συγχρόνου ελαττώσεως και συντριβής της δυνάμεως του ενός των συμμάχων Κρατών, δια της αυξήσεως δε της αντιστοίχου του άλλου Κράτους-το οποίον δυστυχώς, όπως και προ τριών ημερών είπον εις την Βουλήν, δεν παύει να διακηρύττει ότι δεν θεωρεί εαυτό υπόχρεον προς σεβασμόν της συνθήκης του Βουκουρεστίου, και το οποίον συγχρόνως, δυστυχώς δεν παύει να διακηρύττει, ότι θεωρεί ως χώρας περιλαμβανομένας εις τον κύκλον των εθνικών του διεκδικήσεων όλην την μέχρι του Αλιάκμονος χώραν-κινδυνεύομεν, λέγω κύριοι, να ιδώμεν το μεγαλόρρημα το Ελληνικόν, το οποίον εδημιούργησαν οι πόλεμοι του 1912 και 1913, αποβαίνον βραχύτατης διάρκειας.[...] Θα ήτο δε φανερόν ενώπιον του εμφανούς κινδύνου, ο οποίος κατέρχεται από το βορρά, ίνα αφαιρέση όσα απεκτήσαμεν κατά τους δύο πολέμους, ότι θα ήμην αναποφάσιστος και άτολμος, μη

Εν τω μεταξύ, κατά [Δεκέμβριον] του 1913, ήλθεν η είδησις της υπό της Τουρκίας αγοράς του Ρίου Ιανείου, και, κατόπιν της παραγγελίας του δευτέρου αυτής ντρένντοτ. Η ανησυχία των εν Αθήναις διευθυνόντων υπήρξε μεγάλη. Τότε ο κ.Βενιζέλος ήρχισε να βλέπη τον κίνδυνον, και απεφάσισε να προβή εις την αγοράν μεγάλων θωρηκτών ετοιμών. Ήρχισε σπασμωδικάς ενεργείας προς εύρεσιν τοιούτων,αίτινας διήρκεσαν μέχρι του θέρους του 1914.[...] Μίαν εσπέραν, του είπον: «Κύριε Πρόεδρε,το ζήτημα των Νήσων είναι ζήτημα ναυτικής υπεροχής μεταξύ της Ελλάδος και Τουρκίας. Εάν η Ελλάς έχη την ναυτικήν υπεροχήν, κρατεί τας νήσους, και δεν έχει ανάγκην κανένα· εάν η Τουρκία η έχουσα την ναυτικήν υπεροχήν,τότε θα επιβάλη πλήρη την επί των νήσων κυριαρχίαν της, μη λαμβάνουσα υπ' όψιν τας συμβιβαστικές και υποχωρητικές προτάσεις της Ελλάδος. Δεν γνωρίζω μάλιστα διατί θα σταματήσει εις την Λέσβον και την Χίον.Υπερέχουσα εις το Αιγαίον, δύναται να επιβάλη ότι θέλει εις την Ελλάδα. Συμμαχία της με την Βουλγαρίαν είναι λίαν ενδεχομένη. Η Ελλάς δεν θα ειμφορέση να συναθροίση τον στρατόν της εις την Μακεδονίαν. Η σιδηροδρομική γραμμή συνόρων- Θεσσαλονίκης θα αργήση πολύ ακόμη να κατασκευασθή, ενώ η Τουρκία θα έχη τα πλοία της το θέρος του 1914. Ημείς, όχι θωρηκτόν στόλον, αλλ' ούτε καν υποβρύχια ειμφορούμεν να έχωμεν τότε,αφού ούτε τοιαύτα δεν παραγγέλλομεν». Μου είπε τότε ότι η Γερμανία είναι διατεθειμένη να μας προμηθεύση έξι μεγάλα υποβρύχια,αλλ' ότι ταύτα μόλις τον Δεκέμβριον του 1914 θα ήσαν έτοιμα.

- Και από το καλοκαίρι του 1914, εώς τον χειμώνα,του είπα, πως θα αντιμετώπιζωμεν την Τουρκίαν; Βλέπετε, δεν κινδυνεύουν μόνον η Λέσβος και η Χίος,αλλά και η Μακεδονία.Πρέπει να εύρωμεν θωρηκτά.Πρέπει να εντείνωμεν τας προσπάθειάς μας [...].Παρατίθεται στο Ημερολόγιο του Ι.Μεταξά, τόμος β', σ.σ.229-232.

²⁵ Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920,τόμος α', σελ.235.

ορμήσας προς αποφάσεις, τας οποίας επιβάλλει εις το Έθνος το καθήκον, η τιμή και το υπέρτατο συμφέρον»²⁶.

«[...] ο πόλεμος ο νέος μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας είναι αναπόφευκτος και είναι επί θύραις. Δεν θ' αρκεσθή, κύριοι, το αντίπαλον έθνος να καταλάβη εν μέγα μέρος της συμμάχου χώρας και να προσαρτήση αυτό· δεν αποκρύπτει ουδ' επι στιγμήν τας βλέψεις αυτού, τας αξιώσεις αυτού και επι της χώρας, την οποίαν κατελάβομεν κατά ξηράν, προελαύνοντες κατά τον πόλεμον του 1913. Αι αξιώσεις αυτού εκτείνονται μέχρι του Αλιάκμονος, μέχρι αυτών σχεδόν των παλαιών συνόρων της Ελλάδος [...]»²⁷.

«Έχω ακόμη ανάγκην, όμως να υπομνήσω, ότι, ότε κατά Φεβρουάριον εισηγήθην την γνώμην της μετοχής ημών εις τον πόλεμον, χάριν ευρύτατων εδαφικών ανταλλαγμάτων εν Μικρά Ασία, το κυριώτερον των επιχειρημάτων, το οποίον αντετάχθη κατά της πολιτικής μου, ήτο ο Βουλγαρικός κίνδυνος. Ο Βουλγαρικός κίνδυνος εθεωρείτο τοσούτον μέγας και· τοσούτον δεινός και τοσούτον οφείλων ν' απορροφά εντελώς πάσαν την σκέψιν και πάσαν την δραστηριότητα του Έθνους, ώστε δεν εκρίνετο καν επιτετραμμένον να γίνη σκέψις περί παραχωρήσεως εκ μέρους ημών δύο χιλιάδων χιλιομέτρων εδάφους εθνικού εν Βαλκανίοις, επι ανταλλάγματι πεντηκονταπλασίω εν Μικρά Ασία, διότι υπεστηρίζετο, ότι πάσα η προσοχή ημών θα έπρεπε να είναι εις τα Βαλκάνια, ότε οιαδήποτε και αν είναι η αύξησις ημών αλλαχού θα ήτο δεινόν το πράγμα αν εν τοις Βαλκανίοις εβλέπομεν την Βουλγαρίαν αυξανομένην εδαφικώς και ενισχυόμενην απέναντι ημών.[...] σήμερον, λέγω παλιν υπάρχουσιν ενδοιασμοί κατά της πολιτικής της εμής και λησμονείται ότι ο βουλγαρικός κίνδυνος είναι εκείνος, ο οποίος έπρεπε ν' αποτελή τον γνώμονα πάσης ημών ενέργειας [...]»²⁸.

Η έμμεση συστηματική βουλγαρική απειλή ενισχύονταν και μετεξελισσόταν σε άμεση και από την πολιτική της Αντάντ στα Βαλκάνια,(μετά την ένταξη της Τουρκίας στο στρατόπεδο των Κεντρικών δυνάμεων). Η Αντάντ έθεσε ως πρωταρχικό της στόχο την διασφάλιση της πολιτικό-στρατιωτικής σύμπραξης ή της ουδετερότητας της Βουλγαρίας, με αποτέλεσμα την εισδοχή της σε ένα πλαίσιο ανταγωνισμού - πλειοδοσιών με τις Κεντρικές δυνάμεις,(η συμμαχία με τη Βουλγαρία θα παρείχε στις Κεντρικές Δυνάμεις άμεση πρόσβαση στην Τουρκία, η οποία αμυνόταν για να αντικρούσει την εισβολή της Ανταντ στη Καλλίπολη, ενώ η Βουλγαρική πολιτική ηγεσία διέγινωσε ότι η πολιτικό-στρατιωτική σύμπραξη με τις Κεντρικές δυνάμεις- στην οποία προσχώρησε το Σεπτέμβριο του 1915, θα τις εξασφάλιζε την νότια Μακεδονία την οποία διεκδικούσε από την Σερβία και την Ελλάδα)²⁹. Στις παρακάτω αναφορές των πολιτικών αξιωματούχων της Αντάντ, κρυσταλλώνονται οι εδαφικές παραχωρήσεις της Συμμαχίας προς την Βουλγαρία με αντάλλαγμα την πολιτικό-στρατιωτική της σύμπραξη.

Ο Γάλλος υπουργός Εξωτερικών, Ντελκασέ, ανέφερε σχετικά,(τον Νοέμβριο του 1914),

²⁶ Απόσπασμα από αγόρευση του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου του 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 116-117.

²⁷ Απόσπασμα από αγόρευση του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Οκτωβρίου 1915. Ibid,σελ.168

²⁸ Απόσπασμα από αγόρευση του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 22ας Σεπτεμβρίου 1915. Ibid, σ.σ.159-160.

²⁹ Βλέπε σχετικά Θ. Χριστοδουλίδη, Διπλωματική Ιστορία Τριών Αιώνων, τόμος β', σ.σ. 484-486.

«Στο κάτω κάτω τα έπαθλα της νίκης θα τα μοιράσουν τελικά οι Δυνάμεις της Αντάντ και το αντίτιμό τους θα είναι πολύ υψηλό [...] Θεωρώ αναγκαίο η Αγγλία, η Γαλλία και η Ρωσία να τονίσουν προς τη Βουλγαρία πως, αν παραμείνει ουδέτερη, η Αντάντ εγγυάται ότι, όταν σημάνει η ώρα των οριστικών ρυθμίσεων, θα της παραχωρηθούν η γραμμή Αίνου-Μηδείας και μεγαλύτερες εκτάσεις στη Μακεδονία, οι οποίες θα είναι φυσικά, μεγαλύτερες, αν αντί για την ουδετερότητα, προκρίνει τη συνεργασία»³⁰.

Ομοίως ο διευθυντής των Πολιτικών υποθέσεων του Υπουργείου των Εξωτερικών της Γαλλίας Ντε-Μαρζερί δήλωσε στο Έλληνα πρεσβευτή στο Παρίσι, Ρωμανό,

«Η Βουλγαρία έχει μεγίστην δια τους Συμμάχους σημασίαν, διότι είναι ο Πολιτικός άξων των Βαλκανίων»³¹.

Ο Έλληνας πρέσβης, Ρωμανός, μετά από συνομιλία του με τον πρέσβη της Ρωσίας, Ισβόλσκυ, απέστειλε στο Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών το ακόλουθο τηλεγράφημα.

«Διαρκούσης συνομιλίας μας κ.Ισβόλσκυ μοι επανέλαβε σήμερα την πρωίαν ότι, εάν η Ελλάς διέθετε πολιτικούς άνδρας με ευρείες αντιλήψεις, θα ηδύνατο, επωφελούμενη της στιγμής, προβαίνουσα εις επαρκείς παραχωρήσεις προς την Βουλγαρίαν έναντι ανταλλαγμάτων κατά την τελικήν εκκαθάρισιν, συμμαχήση μετ'αυτής. Και παλιν άλλοτε είχε υποδηλώσει ότι έπρεπε να παραχωρήσωμεν την Καβάλαν, αφού η Β.Ήπειρος θα επεδικάζετο εις ημάς.»³².

Στις 10.1.1915 ο πρεσβευτής της Αγγλίας στην Αθήνα, Σερ Φράνσις Έλλιοτ, ανακοίνωσε στον Ε.Βενιζέλο:

«Οι Σύμμαχοι εύχονται ζωηρώς την επέμβασιν της Βουλγαρίας εις τον πόλεμον υπέρ αυτών και ότι προς τον σκοπόν τούτον ζητούν, όπως η Ελλάς προβή εις εδαφικάς προς αυτήν παραχωρήσεις προς το μέρος της Καβάλλας, εις ανταμοιβήν των οποίων οι Σύμμαχοι υπόσχονται εις αυτήν εδαφικάς παραχωρήσεις εν Μικρά Ασία προς το μέρος της Σμύρνης»³³.

Τοιουτοτρόπως ο Ε.Βενιζέλος αναφέρει σχετικά με τις διπλωματικές πιέσεις που ασκήθηκαν στην Ελλάδα από τις Δυνάμεις της Αντάντ, ώστε να προβεί σε εδαφικές παραχωρήσεις προς την Βουλγαρία.

«Συνέπεια υποδείξεων διατυπωθεισών κατά τινας διπλωματικές συνομιλίας ότι θα ήτο επωφελής εις ημάς και την Σερβίαν, συνεννόησις μεταξύ της Ελλάδος, της Βουλγαρίας και της Σερβίας βασιζόμενη εις την παραχώρησιν ανταλλαγμάτων εις την Βουλγαρίαν εκ μέρους της Ελλάδος και της Σερβίας είδον τους εν Αθήναις αντιπροσώπους της Τριπλής Συνεννοήσεως, εις τους οποίους εδήλωσα ότι παν διάβημα τείνον εις την αποσαφήνισιν των τοιούτων υποδείξεων, θα ηδύνατο να έχη την πλέον δυσάρεστον απήχησιν παρά τη κοινή γνώμη και να δώση αφορμή εις λυπηράς παρεξηγήσεις. Της δηλώσεως ταύτης μεταδοθείσης εις Παρισίους (Βορδώ), Πετρούπολιν και Λονδίνον, οι Πρεσβευταί Αγγλίας και Ρωσίας μοί έδωσαν εξ ονόματος των Κυβερνήσεων των την διαβεβαίωσιν ότι ουδέν διάβημα θα εγίνετο υπό

³⁰ Παρατίθεται στο Έντουαρ Ντριό, Ελλάδα και Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, σελ.156.

³¹ Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας 1912-1922, σελ.272.

³² Αριθμός 3905. 20 Οκτωβρίου 1914. Παρατίθεται στο Γ.Στρέϊτ, Ημερολόγιον-Αρχείον, τόμος α', σελ.51.

³³ Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας 1912-1922, σελ.272.

της Τριπλής Συνεννοήσεως εν Αθήναις επι τω σκοπώ παρακινήσεως της Ελλάδος προς παροχήν ανταλλαγμάτων εις Βουλγαρίαν»³⁴.

Αντίστροφα ο έλληνας πρωθυπουργός, Ε.Βενιζέλος, έσπευσε να εκμεταλλευθεί το παράθυρο ευκαιρίας που κρυσταλλώνονταν στην στρατιωτική επιχείρηση των δυνάμεων της Αντάντ στα Δαρδανέλια (28.1.1915) με αντικειμενικό στόχο την επίτευξη του αέναου εθνικού στόχου-Μεγάλη Ιδέα. Παρεπόμενο της συγκεκριμένης επιλογής του έλληνα πρωθυπουργού ήταν να επέλθει πολιτική ρήξη μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης με το ελληνικό γενικό στρατιωτικό επιτελείο και τον βασιλιά Κωνσταντίνο (ο οποίος υπαναχώρησε με το τρίτο υπόμνημα του Ε.Βενιζέλου και συναίνεσε στην συμμετοχή της Ελλάδος στην επιχείρηση). Χαρακτηριστικά ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε :

«Και έρχεται τότε η αναγγελία της επιχειρήσεως κατά των Δαρδανελίων. Όχι της κύριας επιχειρήσεως, ήτις, ως ανέφερεν ο αξιότιμος εξ Αττικής βουλευτής, έγινε την 6^{ην} Μαρτίου, αλλά της προκαταρκτικής προσβολής κατά των εξωτερικών φρουρίων των Δαρδανελλίων. Ευθύς, Κύριοι, άμα τω ακούσματι ότι επιχειρείται η επίθεσις αύτη, ευθύς κατέληξα εις την σταθεράν πεποίθησιν ότι ενώπιον ημών παρουσιάζετο μια ευκαιρία δια να επιδιώξωμεν τας υπεσχημένας σπουδαιότητας εδαφικάς παραχωρήσεις εν Μικρά Ασία, άνευ όμως των κινδύνων εκείνων, υπό τους οποίους μας εδίδοντο αρχικώς αι παραχωρήσεις αύται, δηλ. της προελάσεως του στρατού μας μέχρι του Δουνάβεως προς βοήθειαν της Σερβίας. Ενόησα ότι η επιχείρησις των Δαρδανελλίων είχεν ανάγκην αποβατικού στρατού, εφαινετο δε ότι ο αποβατικός στρατός δεν ήτο πρόχειρος εις την διάθεσιν του ενεργούντος στόλου. Τον αποβατικόν όθεν τούτον στρατόν επρότεινα εις το Στέμμα τότε να παράσχη η Ελλάς. [...] Κατά της επιχειρήσεως ταύτης, κατά της πολιτικής ταύτης ενεφανίσθη πολέμιον το Επιτελείον»³⁵.

4.3. Πολιτικοί Στόχοι της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής του Α' Π.Π.

Με την έναρξη του Α'Π.Π. το Ευρωπαϊκό Σύστημα υπεισήλθε σε μια περίοδο αναπροσδιορισμού και ανακατανομών ισχύος και συμφερόντων μεταξύ των δύο αντίπαλων πόλων, Ανταντ – Κεντρικές Δυνάμεις, εφόσον η ζείδωρη πεποίθησις του Γερμανικού Επιτελείου, για την διεξαγωγή μιας βραχυχρόνιας και επιτυχημένης στρατιωτικής αναμέτρησης, διαμέσου της εκμετάλλευσής του πλεονεκτήματος του στρατηγικού αιφνιδιασμού, αποδείχθηκε φρούδα³⁶.

Η Ελληνική πολιτική ηγεσία καλείται να προσδιορίσει-οριοθετήσει, να ιεραρχήσει και να εφαρμόσει μια σειρά πολιτικών στόχων υπό το πρίσμα των διαγνωσθέντων απειλών και ευκαιριών που αναφύονταν, τόσο στο Ευρωπαϊκό περιβάλλον όσο και στο περιφερειακό υποσύστημα των Βαλκανίων.

³⁴ Τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου. Αριθμός 30056. 2 Σεπτεμβρίου 1914. Παρατίθεται στο Γ.Στρείτ, Ημερολόγιον-Αρχείον, τόμος α', σελ.50.

³⁵ Επιστολή του Βενιζέλο προς τον Βασιλιά Κωνσταντίνο. Παρατίθεται στο Π.Πετρίδη (εισαγωγή-ιστορική επιμέλεια), ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΡΟΔΟΣΙΑ (1915-1917), σ.σ. 105-107.

³⁶ Για εκτενή ανάλυση του Γερμανικού στρατιωτικού δόγματος, όπως αυτό διαμορφώθηκε από τους, Χ.Μόλτκε, Σλήφφεν και τον νεότερο Χ.Μόλτκε, με αντικειμενικό στρατιωτικό στόχο την επίλυση του προβλήματος ενός πολέμου δύο μετώπων, μέσω της εφαρμογής ταχέων, αποφασιστικών μαχών περικύκλωσης του ενός μετώπου, βλέπε J.Snyder, The Ideology of the Offensive, κεφ. 4 & 5.

4.3.1. Διατήρηση του status-quo στο περιφερειακό σύστημα των Βαλκανίων. Πολιτική προσωρινής ή διαρκούς ουδετερότητας;

Πρωτεύων στόχος της ελληνικής κυβέρνησης του Ε.Βενιζέλου ήταν η διατήρηση του υπάρχοντος status-quo στα Βαλκάνια και η διαφύλαξη της Ελληνικής ουδετερότητας. Ωστόσο παρουσιάστηκε διάσταση απόψεων ως προς την εφαρμοσθείσα Υψηλή Στρατηγική, μεταξύ του πρωθυπουργού Ε.Βενιζέλου, που υποστήριζε την διατήρηση προσωρινής ουδετερότητας, (ώστε να συνεκτιμηθούν οι παρεμβαλλόμενοι παράγοντες, να εξοικονομηθεί χρόνος για εσωτερική ανασυγκρότηση, να επιτευχθούν και να διασφαλισθούν οι προϋποτιθέμενες συνθήκες για μια επιτυχή εφαρμογή της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής), και του βασιλιά Κων/νου, συνεπικουρούμενου από την Στρατιωτική ηγεσία και από τον υπουργό εξωτερικών, Γ.Στρεϊτ, οι οποίοι συνωθούνταν στην εφαρμογή της πολιτικής της άτεγκτης και διαρκούς ουδετερότητας.

Η επελθούσα πολιτική διαφωνία αναφορικά με την εφαρμοσθείσα Ελληνική Υψηλή Στρατηγική κατοπτρίζεται στην διάσκεψη του Υπουργικού Συμβουλίου στις 5/18.8.1914.

Ο υπουργός των εξωτερικών, Γ.Στρεϊτ, εξετάζοντας συγκριτικά και ορθολογιστικά, υπό το πλαίσιο υπολογισμών κόστους-οφέλους, την πολιτική της διαρκούς ουδετερότητας και την πολιτική της προσωρινής ουδετερότητας μετατρεπόμενης σε πολιτική εξόδου στον πόλεμο, (την οποία πρότεινε ο Ε.Βενιζέλος), κατέληξε στην διαπίστωση ότι η βέλτιστη πολιτική επιλογή θα ήταν η διατήρηση ουδετερότητας, εφόσον :

α) η Ελλάδα δεν είχε ολοκληρώσει της εσωτερική οικονομικό-στρατιωτική της ανασυγκρότηση μετά από τους δύο βαλκανικού πολέμους,

β) η διατήρηση της ελληνικής ουδετερότητας εκλαμβάνονταν θετικά από τους δύο αντίπαλους συνασπισμούς, (τουλάχιστον μέχρι το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα),

γ) δεν μεταβάλλονταν η υπάρχουσα ισορροπία ισχύος στην Βαλκανική, γεγονός που θα μπορούσε να πυροδοτήσει έναν νέο βαλκανικό πόλεμο,

δ) τα πιθανά ανταλλάγματα, (τα οποία θεωρεί αμελητέα), που θα δύνατο να κερδίσει η Ελλάδα με την έξοδο της στον πόλεμο, μπορούσαν να εξασφαλισθούν και με την ήδη ακολουθητέα πολιτική της ουδετερότητας.

«[...]»³⁷ Την συνομιλίαν ταύτην αναφέρον εις το Υπουργικόν Συμβούλιον διεκόπην επανειλημμένως υπό του κ.Πρωθυπουργού δηλώσαντος, άμα τη αρχή της αναπαραστάσεως της συνομιλίας ταύτης, ότι θεωρεί μετά την γενομένην ημίν υπό τινος των Δυνάμεων της Τριπλής Συνεννοήσεως νύξιν ταύτην, επιστάσαν την στιγμήν, και ότι θα μεταβή να δηλώση ότι τάσσεται η Ελλάς μετά της Τριπλής Συνεννοήσεως. Τούτο δεν έπραξαν, είπεν, μέχρι τούδε, τελών υπό τινα πίεσιν και υπείκων εις το comtois της ουδετερότητος, σήμεραν όμως δέον να εξέλθη πλέον της ψευδούς θέσεως και να κάμη όπερ ανέκαθεν έδει, τασσόμενος ανεπιφυλάκτως παρά το πλευρόν της Τριπλής Συνεννοήσεως δι'ό και θα μεταβή αμέσως μετά το Συμβούλιον προς τούτο εις την Ρωσικήν Πρεσβείαν. Εις ταύτα απάντησα εκτεθείς δια μακρών ότι θεωρώ το διάβημα τούτο πρόωρον και πλημμελές. Πρόωρον, αφού το διάβημα του κ.Προέδρου της Κυβερνήσεως παρα ταίς Πρεσβείαις Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας, καθ'ό ηρώτησε αν βοηθούντες την Σερβίαν εν περιπτώσει επιθέσεως κατ'αυτής της Βουλγαρίας, θα εθεωρούμεθα σύμμαχοι της Τριπλής Συνεννοήσεως, δεν έτυχεν εισέτι απαντήσεως ουδεμίας, πλημμελές δε δια το καθ'όλου ακαθόριστον της στάσεως των διαφόρων βαλκανικών κρατών και των ευρωπαϊκών δυνάμεων προς αυτά, δια την ανάγκην προηγουμένης προς την Τριπλήν Συνεννοήσιν συμφωνίας, τουλάχιστον ότι δεν θα μας ζητηώσιν, ως ήδη σήμεραν σαφώς διαγράφεται, παραχωρήσεις προς την Βουλγαρίαν εν τέλει, αλλά και ότι θα έχωμεν γενναία αποτελέσματα της ημετέρας συμπράξεως. Ασύμφορον ιδίως καθ'ην στιγμήν απεστείλαμεν τους ημετέρους πληρεξουσίους εις Βουκουρέστιον και αναμένομεν πολλά παρ'αυτών, κυρίως να διαφωτισθώμεν. Προσέθηκα υποδυνύων άλλως ότι διάβημα δεν δύναται να κάμη πριν συναινέση ο Βασιλεύς και ότι προ πάντων, πρώτον και κύριον διάβημα δέον να γίνη προς την Αγγλίαν, εδήλωσα δ'ότι αν εγένετο διάβημα εκ μέρους του προσχωρήσεως, ως είπε προ ολίγου, αναγκάζομαι ν'αποχωρήσω της σήμεραν κατά τοιούτον τρόπον μεταβολής της τέως τηρηθείσης και δηλωθείσης πολιτικής της Ελλάδος-εις ό ο Πρόεδρος απήντησεν αποδεχόμενος την εμήν ταύτην παραίτησιν, λέγων ότι κατανοεί ότι υπό τοιούτους όρους διαφωνών

³⁷ Προηγείται η ακόλουθη αγόρευση του έλληνα υπουργού των εξωτερικών, όπου αναφέρει τα διαμειφθέντα μεταξύ αυτού και του πρέσβη της Ρωσίας.

«Επί της εξωτερικής καταστάσεως εισηγούμενος, ο Υπουργός των Εξωτερικών, εξέθηκεν ότι τη προτεραιία ο Πρεσβευτής της Ρωσίας εν φιλική συνδιαλέξει τω είπεν ότι η θέσις της Ελλάδος είναι παρα το πλευρόν της Τριπλής Συνεννοήσεως,ότι άλλως η Κυβέρνησις εις πρώτην μεγάλην νίκην της ομάδος ταύτης δεν θα ανθέξη εις την επίθεσιν της κοινής γνώμης όπως βαδίση μετά της Τριπλής Συνεννοήσεως.Απήντησα ότι η στάσις της Ελληνικής Κυβερνήσεως ουδαμώς αφίσταται των συμπαθειών της κοινής γνώμης: ότι η Ελλάς μόνη αυτή μεταξύ των βαλκανικών κρατών, εξεδήλωσε την πολιτικήν της απ'αρχής σαφώς και αποκαλύπτως, καθ'ην α) αποκλείεται μεν να συμβαδίση μετά των Κεντρικών Δυνάμεων και β) θα εμποδίση την Βουλγαρίαν να επιτεθή κατά της Σερβίας, αυτή επιτιθέμενη της Βουλγαρίας άμα αυτή κινηθή. Ότι κατά τα λοιπά επεζήτησε μέχρι της στιγμής ταύτης την ουδετερότητα εν τω αγώνι των Μ.Δυνάμεων προς αλλήλας, δια της στάσεως δε ταύτης εξυπηρετεί πάντως και συμφέροντα της Τριπλής Συνεννοήσεως, χωρίς άμα άνευ αιτίας να εκθέση το μέλλον εξ εχθρότητος προς δύο ετέρας Μ.Δυνάμεις. Ηρώτησα δ'όμως, επειδή ο κ. Πρεσβευτής εφαινετο προχωρών αληθώς,[...]μέχρι της ιδέας αμέσου της Ελλάδος δράσεως, οποίαν θα ηγνόνει την άμεσον ταύτην σήμεραν δράσιν. Επi τη ερώτησεί μου απέκλεισεν διαρρήδην την ιδέαν επιθέσεως ημών κατά της Τουρκίας, συμβουλεύσας τουναντίον,(ως άλλως περιέργως ολίγον πρότερον και ο Πρεσβευτής της Γερμανίας αλλά και πάσαι άλλως αι Δυνάμεις), ουσιώδεις παραχωρήσεις εν τω ζητήματι των νήσων. Επίσης διαρρήδην απέκλεισε την ιδέαν επιθέσεως ημών κατά της Βουλγαρίας αποστέργων τούτο απολύτως. Επί τη περαιτέρω απορία μου περί της δυνατής αμέσου δράσεως, υπέδειξε την αποστολήν παρα το πλευρόν των Σέρβων κατά των Αυστριακών εις τα αυστροσερβικά σύνορα στρατού 150.000 ανδρών. Απήντησα υποδεικνύων τον δια την τοιαύτην περίστασιν εκ Βουλγαρίας κίνδυνον, της Βουλγαρίας βεβαίως τότε επωφεληθησομένης καθ'ημών όπως εισβάλη εις Μακεδονίαν ακωλύτως [...]».

δεν δύναμαι να παραμείνω συνεργαζόμενος και διευθύνων το Υπουργείον των Εξωτερικών.[...]»³⁸.

«Η γνώμη καθ'ην ενδείκνυται διάβημα σήμερον προς τας Δυνάμεις της Τριπλής Συνεννοήσεως, όπως δηλώσωμεν αυταίς ότι η Ελλάς συντάσσεται μετ'αυτών στηρίζεται επι των εξής σκέψεων :

1. Δήλωσις τοιαύτη είναι πρόωρος, εφόσον δεν εδόθη ημίν απάντησις εις το υπό του κ.Προέδρου της Κυβερνήσεως τεθέν ταίς κυβερνήσεσι της Τριπλής Συνεννοήσεως ερώτημα (τη 1^η Αυγούστου) ήτοι αν αί Δυνάμεις αυταί ήθελον θεωρήσει ως συμμάχους, εν η περιπτώσει της Βουλγαρίας επιτιθέμενης της Σερβίας, ημείς ηθέλομεν επιτεθή της Βουλγαρίας. Εφόσον δεν δίδεται ικανοποιητική ή τουλάχιστον εξασφαλιστική απάντησις εις το προκαταρκτικόν τούτο ερώτημα, πάσα νεωτέρα ημών δήλωσις ότι προσχωρούμεν εις την Τριπλήν Συνεννόησιν αντεδείκνυται τελείως. Θα εσήμαινε δ'άλλως και αδυναμίαν της Ελλάδος υποβιβάζουσας την αξίαν της συμπράξεως αυτής κάτω του αληθούς μέτρου.

2. Μέχρι σήμερον αι Δυνάμεις της Τριπλής Συνεννοήσεως φαίνονται ευχαριστημένοι εκ της στάσεως ημών, καθ'ην εδηλώσαμεν ουδετερότητα μετά της σαφούς προσθήκης ότι δεν συντασσόμεθα τοίς αντιπάλοις αυτών και ότι θα εξέλθωμεν της ουδετερότητος αν η Βουλγαρία επιτεθή της Σερβίας ή εν τη Χερσονήσω του Αίμου διασαλευθή το καθεστώς της Συνθήκης του Βουκουρεστίου και η εν αυτή ισορροπία [...]

3. Αι Κεντρικαί Δυνάμεις αποτυγχούσαι όπως ελκύσωσιν ημάς,αποτυγχούσαι και όπως υποσχεθώμεν απραξίαν κατά της Βουλγαρίας επιτιθέμενη της Σερβίας,εδήλωσαν ότι αρκούνται εις την ημετέραν προς το παρόν ουδετερότητα και την γενομένην υπό του κ.Προέδρου της Κυβερνήσεως δήλωσιν, ότι η Ελλάς δεν θα επιτεθή της Βουλγαρίας ή της Τουρκίας αν αυταί αναμιχθώσιν εις τον ευρωπαϊκόν αγώνα επιτεθέμεναι της Ρωσίας [...]

6. Εφόσον τα εν τη Βαλκανική Χερσονήσω πράγματα είναι όσον σήμερα ασαφή, ούτε επιτρέπεται ημείς να διαγράψωμεν μόνοι εκ των βαλκανικών κρατών τοιαύτην ριζικήν υπέρ της ετέρας των ομάδων πορείαν, ούτε προστιθέμενοι εις την Τριπλήν Συνεννόησιν δυνάμεθα να ελπίσωμεν σαφείς αυτής δηλώσεις είτε περί παραδοχής ημών είτε περί αντιπαροχών ας θα έπρεπε να ζητήσωμεν.

[...] 1. Η Ελλάς συμφέρον έχει να μη αναμιχθή εις την γενικήν ευρωπαϊκήν σύρραξιν. Δυναμένη με καταθλιπτικές λίαν δι'αυτήν δαπάνας μικράς υπηρεσίας να παράσχη, ως σήμερον εύρηται μετά τους δύο πολέμους και μη συμπληρώσασα την παρασκευήν της, άλλως μακράν του θεάτρου του πολέμου τελούσα, μικρά θα λάβη ανταλλάγματα,τοιαύτα δε μόνον,άτινα δύναται να επιτύχη και δια καταλλήλου χειρισμού της ουδετερότητος αυτής,ως εξάγεται και εκ των προ ημάς δηλώσεων της Γαλλίας και της Αυστρο-Ουγγαρίας και των ενδείξεων αυτής της Αγγλίας.[...]

Η κατά την παρούσα στιγμή ενδεδειγμένη πολιτική δια την Ελλάδα είναι η της ουδετερότητος, ως αύτη απ'αρχής των περιπλοκών διεγράφη και μέχρι σήμερον ετηρήθη,[...]

Δια της ουδετερότητος: α) θ'αποφύγωμεν επικινδύνους δια το μέλλον αντιθέσεις, πάντως β) θ'αποφύγωμεν δαπάνας λίαν επιζήμιους ημίν εν παρόντι και αν εύρωμεν δανειστάς, αλλά και εν τω μέλλοντι δια την μειωσιν ημών από της αλλοδαπής εξάρτησιν, χωρίς καν να τύχωμεν επαρκούς ανταλλάγματος ισοφαρίζοντος πως την νέαν μεγάλην επιβάρυνσιν των ημετέρων οικονομικών, καν έτι ευρεθώμεν, όπερ

³⁸ Παρατίθεται στο Γ.Στρεϊτ, Ημερολόγιο-Αρχείο,τόμος α', σ.σ. 12-15.

σήμερον εισέτι δεν προβλέπεται, παρα το πλευρόν του νικητού και θα σώσωμεν από κινδύνων τον εν Τουρκία ελληνισμόν»³⁹.

Τοιουτοτρόπως ο βασιλιάς Κων/νος θεωρούσε επιτακτική ανάγκη την διαφύλαξη της Ελληνικής ουδετερότητας, τόσο για την διατήρηση του status-quo στα Βαλκάνια,(όπως αυτό οριοθετήθηκε από την Συνθήκη του Βουκουρεστίου) και την αποτροπή οποιασδήποτε αναθεωρητικής ενέργειας της Βουλγαρίας εις βάρος των ελληνικών εδαφικών κατακτήσεων, όσο και για την διαφύλαξη-προστασία των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων,(όπως το δικαίωμα διεξαγωγής του ελεύθερου εμπορίου και την διαφύλαξη του συμφέροντος επιβίωσης των ελληνικών νησιών), από ανταποδοτικές επιθετικές ενέργειες της Αντάντ, στην περίπτωση που η Ελλάδα συντάσσονταν με τις Κεντρικές Δυνάμεις. Η προκριθείσα πολιτική επιλογή του έλληνα βασιλιά κρυσταλλώνεται σε μια σειρά τηλεγραφημάτων του, απαντώντας εναργά στις διπλωματικές πιέσεις του Γερμανού Αυτοκράτορα για την σύμπραξη της Ελλάδας με τις Κεντρικές δυνάμεις.

«Η Υμετέρα Μεγαλειότητα γνωρίζει, ότι οι προσωπικές μου συμπάθειες και οι Πολιτικές μου γνώμες με παρασύρουν προς το μέρος σας. Δε θα λησμονήσω ποτέ, ότι σε σας οφείλουμε την Καβάλα. Κατόπιν ωρίμου σκέψεως, μου είναι εντούτοις αδύνατο να εννοήσω κατά ποιόν τρόπο η Ελλάδα θα μπορούσε να σας φανεί ωφέλιμη, κινητοποιώντας το στρατό της. Η Μεσόγειος είναι στη διάθεση των ηνωμένων στόλων Αγγλίας και Γαλλίας, οι οποίες θα κατέστρεφαν το πολεμικό και εμπορικό στόλο της Ελλάδας, θα κατελάμβαναν τα νησιά της και θα παρεμπόδιζαν τη συγκέντρωση του στρατού της, η οποία μόνο δια θαλάσσης δύναται να συντελεσθή, μη υπάρχοντος ακόμη σιδηροδρόμου. Η Ελλάδα, χωρίς να μπορεί να φανεί χρήσιμος στη Γερμανία, θα διαγραφόταν από το χάρτη. Έχω τη γνώμη ότι μας επιβάλλεται η ουδετερότητα, παρέχω όμως τη βεβαίωση ότι δεν θα θίξω τους εκ των γειτόνων μου φίλους της, εφόσον και αυτοί δεν θα θίξουν τα Βαλκανικά συμφέροντα της Ελλάδας»⁴⁰.

«Δεν πέρασε ποτέ από το νου μου να σπεύσουμε σε βοήθεια των Σέρβων, δεδομένου, ότι η Ελληνο Σερβική Συνθήκη δεν έχει υποχρεωτική δέσμευση για τον παρόντα πόλεμο. Μου φαίνεται όμως εξίσου αδύνατο να επιτεθούμε κατ' αυτών, αφού είναι Συμμαχοί μας. Πιστεύω ότι τα συμφέροντα της Ελλάδας υπαγορεύουν σε αυτήν την τήρηση ουδετερότητας και τη διατήρηση του Βαλκανικού καθεστώτος, που δημιουργήθηκε από τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου. Αν εγκαταλείψουμε την άποψη αυτή, η Βουλγαρία θα μεγεθυνθεί με την κατάκτηση των εδαφών εκείνων της Μακεδονίας, τα οποία προσφάτως απέκτησε η Σερβία, θα καταλάβη ολόκληρη τη Βόρεια μεθόριο της Ελλάδας μέχρι την Αλβανία και θα αποβεί τεράστιος κίνδυνος για την Ελλάδα. Δεν έχω καμία εγγύηση ότι δεν θα συμβούν αυτά. Οι διαπιστώσεις αυτές μας αναγκάζουν να τηρήσουμε την ουδετερότητά μας και μας υποχρεώνουν να κάμουμε τα πάντα, σε συμφωνία με τη Ρουμανία, για να μην επέμβει στον πόλεμο η Βουλγαρία. Γνωρίζεις τα αισθήματά μου για τους Σλαύους και τη Ρωσική κηδεμονία στη Βαλκανική. Τα συμμερίζεται το σύνολο του λαού μου, και αν η Βουλγαρία

³⁹ Έγγραφή διατύπωση των λεχθέντων του κ. Γ.Στρέϊτ κατά τη συνεδρίαση του Υπουργικού Συμβουλίου της 5/18 Αυγούστου 1914.Ibid,σ.σ.70-75.

⁴⁰ Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας 1912-1922, σελ. 267. (Έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική). Επίσης βλέπε Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920,τόμος α', σελ. 229. Έντουαρ Ντριό, Ελλάδα και Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, σ.σ.150-151.

πετύχαινε σημαντική αύξηση της δυνάμεώς της, η ισορροπία στην περιοχή μας θα καταλύετο και θα εγκαθιδρύετο αμέσως η Σλαβική υπεροχή»⁴¹.

Συνακόλουθα ο βασιλιάς Κων/νος, επανεξετάζοντας την αρχική του πολιτική κατεύθυνση, υιοθέτησε την πολιτική της διαρκούς και άνευ όρων ουδετερότητας⁴². Χαρακτηριστικά ο βούλγαρος πρέσβης στην Αθήνα, Πασσάρωφ, ανέφερε προς τον πρωθυπουργό του, (Ραδόσλαύωφ),

«Ο Βασιλεύς Κων/νος είναι αποφασισμένος να μην ενδώσει εις την πίεση της Συνεννοήσεως και προ πάντων της Αγγλίας. Αύριο συνέρχεται η Βουλή. Ο Βασιλεύς θα θέσει βαρείς όρους στον Βενιζέλο δια την παρ' αυτού ανάληψη της αρχής και αν ο τελευταίος ούτος δεχθεί αυτούς, θα του ανατεθεί ο σχηματισμός κυβερνήσεως, δια να ανατραπή εντός ολίγου χρονικού διαστήματος. Εάν ο Βενιζέλος δεν δεχθεί, η Βουλή θα διαλυθεί και ο Γούναρης ή άλλο τι προσωρινό υπουργείο θα προβεί εις νέες εκλογές, (ακολουθεί περιγραφή των όρων, οίτινες θα επεβάλλοντο στον Βενιζέλο). Ο Βασιλεύς προετοίμασε παγίδα, εις την οποία θα πέσει ο Βενιζέλος και θα εκμηδενισθεί πολιτικώς. Υπό το πνεύμα τούτο ο βασιλεύς έδωσε διαβεβαιώσεις στο Βερολίνο»⁴³.

«Χθες ο πρεσβευτής της Γερμανίας και σήμερα της Αυστρίας μετέβησαν εις τα ανάκτορα. Ο βασιλεύς έδωσε προς αυτούς τη διαβεβαίωση ότι εμμένει εις την πολιτική της ουδετερότητας και ότι ουδέποτε θα δώσει την συγκατάθεσή του για πόλεμο, καθ' οιουδήποτε και αν στρέφεται αυτός. Επεφόρτισε τον πρέσβη της Αυστρίας να μου γνωστοποιήσει τη διαβεβαίωση ταύτην, ίνα τη μεταβιβάσω εις Σόφια. Τα βουλγαρικά στρατεύματα οφείλουν να απόσχουν πάσης προκλήσεως κατά της Ελλάδας, ίνα μη παράσχωμεν όπλα εις τον Βενιζέλο»⁴⁴.

⁴¹ Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας 1912-1922, σελ. 268. (Έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

⁴² Αξίζει να αναφέρουμε ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα της επιστολής (28.1.1916) του αντιστράτηγου Δαγκλή προς τον βασιλιά Κωνσταντίνο, στο οποίο κρυσταλλώνονται οι κίνδυνοι που ενείχε η εφαρμογή της διαρκούς και άνευ όρων ουδετερότητας για την Ελλάδα.

«[...] Μέχρι τούδε δεν βλέπω να επετύχομεν άλλο δια της πολιτικής ταύτης ή μεγίστην ηθικήν κατάπτωσην και ταπείνωσιν, εκμηδένισιν δε της Κυβερνήσεως και του Κράτους. Η ουδετερότης ήτο ευνόητος, δι' εν ισχυρόν κράτος, το οποίον θα είχεν δύναμιν να καταστήσει ταύτην σεβαστήν· θα ήτο έτι νοητή δια μικρόν Κράτος, μη έχην ή ελαχίστας στρατιωτικές δυνάμεις ουδεμίαν δε εθνικήν βλέψιν, το οποίον θα παρεδίδοτο αυτοβούλως εις την διάκρισιν των ισχυρών, αναλαμβάνοντων να προασπίσωσιν τα συμφεροντά του. Αλλά Κράτος ως το ημέτερον, έχον να διεκδικήσει μέγιστα και προαιώνια συμφέροντα εν τη Βαλκανική, έχον ένδοξον ιστορίαν τόσων αιώνων, έτι δε μάλλον τηρούν εν επιστρατεύσει 300 χιλιάδας στραού, ταπεινούνται και καταπίπτει ηθικώς, χωρίς αφ' ετέρου και να εξυπηρετή τας εθνικάς αυτού βλέψεις, βλέπον καθ' εκάστην την ευμένειαν αυτού προς τας καταλυούσας την κυριαρχίαν του δυνάμεις και ικετεύον ταύτας να επιτρέψωσι πορισμόν του αναγκαίοντος σίτου δια την διατροφήν της χώρας ή να παράσχωσι τα δια την διατήρησιν της επιστρατεύσεως απαιτούμενα χρήματα. Σώζονται τουλάχιστον δια τη τοιαύτης ταπεινώσεως τα Ελληνικά συμφέροντα; Αλλά πως είναι δυνατόν να πεισθή τις εις τούτο ότε δια της εφαρμοζομένης πολιτικής κατεστήσαμεν εχθρικά προς ημάς πάντα τα διαγωνιζόμενα κράτη, ουδένα δε θα έχωμεν φίλον και προστάτην κατά την ημέραν της κατά την συνομολόγησον της γενικής ειρήνης διαρρυθμίσεως του νέου γεωγραφικού χάρτου της Ευρώπης; Είναι δυνατόν ποτέ η Γερμανία και νικήτρια έτι να εμποδίσει πλέον την Βουλγαρίαν να μεγαλυνθή υπερμέτρως να επιβάλη δ' έτι και την μεγάλυνσιν της Ελλάδος εις βαρος των συμμάχων της Τουρκίας και Βουλγαρίας; Η μεγάλυνσις δε της Βουλγαρίας και η ενίσχυσις της Τουρκίας θάπτουσι δια παντός τα όνειρα του Ελληνισμού, καταστρέφουσιν οριστικώς τον εις τας δύο ταύτας χώρας υπόδουλον Ελληνισμόν, και προλειάνουνσι τον δρόμον της Βουλγαρίας προς τον Αλιάκμονα». Π.Δαγκλής, Αναμνήσεις- Έγγραφα- Αλληλογραφία, σ.σ. 154-155.

⁴³ Τηλεγράφημα στις 2/15.8.1915. Ibid, σελ. 342.

⁴⁴ Τηλεγράφημα στις 2/15.10.1915. Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος β', σελ. 54.

Ακολουθώντας οι διάδοχοι πολιτικές Κυβερνήσεις της Ελλάδος, (Γούναρη, Ζαΐμη, Σκουλούδη), εφάρμοσαν *απαρέγκλιτα* την πολιτική της ουδετερότητας, υπό την προϋπόθεση ότι δεν θα διακυβεύονταν το ελληνικό συμφέρον επιβίωσης και θα διασφαλιζόταν η ελληνική εσωτερική και εξωτερική κυριαρχία.

Ο Δ.Γούναρης,(πρωθυπουργός της Ελλάδος μετά την πρώτη παραίτηση του Ε.Βενιζέλου-21.2.1915), ανέφερε:

«[...] Δεν καλούμεθα κύριοι, εξ ουδενός λόγου, αλλ'ούτε και δύναμιν προς τοιούτον εγχείρημα διαθέτομεν, δεν καλούμεθα, λέγω, να επιδράσωμεν επι της διακανονίσεως των τυχόν της Ευρώπης δια της συντελέσεως εις την επικράτησιν ταύτης ή εκείνης της ομάδος, ως εκπροσωπούσης ταύτην ή εκείνην την ιδέαν. Εκ της αρχής δε ταύτης προήλθε και η πολιτική, την οποίαν, εφ'οσον τούτο γίνεται εις ημάς δυνατόν, παραμένομεν μακράν της κολοσσιαίας πυρκαϊας,ήτις λυμαίνεται τον κόσμον. Η πολιτική της ουδετερότητος. Η πολιτική κατά την οποίαν θέλομεν εξέλθω της ουδετερότητος τότε μόνον, όταν η αποτροπή κινδύνων της Ελλάδος ήθελεν επιβάλω τούτο, η επιδιώξις συμφέροντος εθνικού, κινδυνεύοντος εκ της απραξίας ημών, ήθελε το υπαγορεύσει. Και δυνάμεθα να είπωμεν ότι την πολιτικήν ταύτην μετελθόντες μέχρι σήμερον εξυπηρετήσαμεν αποτελεσματικώς τα συμφέροντα της χώρας.[...] Η φυσική πολιτική μιας χώρας, όταν έτερα κράτη συμπλέκονται προς αλλήλα, είναι η πολιτική της ουδετερότητος. Διότι η πολιτική της ουδετερότητος είναι η πολιτική της ειρήνης. Και η πολιτική της ειρήνης είναι η φυσική πολιτική δια παν Κράτος. Η πολιτική του πολέμου ενδείκνυται μόνον προς την αποτροπήν κινδύνου των ζωτικών συμφερόντων της χώρας, ενδείκνυται μόνον προς προστασίαν των υπέρτατων εθνικών αυτής συμφερόντων. Και αφού δεχθή τις τούτο, και δεν δύναται παρα να το δεχθή εν καιρώ γενικής ειρήνης, ήθελον παρακαλέσει να μου είπτε διατί την αρχήν την ιδίαν δεν θέλετε έχει και όταν δύο έτεροι συγκρούονται προς αλλήλους; [...] Και έχω ακράδαντον πεποίθησιν ότι η πολιτική, η επιβαλλομένη από τα συμφέροντα της χώρας, είναι να προσπαθήσωμεν δια παντός τρόπου να αποφύγωμεν την σύγκρουσιν [...]»⁴⁵.

Ομοίως ο έλληνας πρωθυπουργός Α.Ζαΐμης,(ανέλαβε μετά την δεύτερη παραίτηση του Ε.Βενιζέλου, 22.9.1915), ακολούθησε ανάλογη πολιτική κατεύθυνση. Χαρακτηριστικά σε τηλεγράφημά του προς τις Ελληνικές πρεσβείες, στις 25.9.1915, ανέφερε:

«Η νέα Κυβέρνησις μελετήσασα τας διαφόρους απόψεις της προ ημών παρουσιαζομένης διεθνούς καταστάσεως, εις άκρον περιπλόκου, δύναται να βεβαιώση ότι η πολιτική αυτής θέλει να στηριχθή επί των αυτών θεμελιωδών βάσεων, εφ'ών και η πολιτική ήν ηκολούθησεν η Ελλάς απ'αρχής του Ευρωπαϊκού πολέμου. Προς πλείονα δε εξασφάλισιν των ζωτικών αυτής συμφερόντων θέλομεν παραμείνω εν ενόπλω ουδετερότητι και θέλομεν προσαρμόσω την πολιτική ημών ταύτην προς τα γεγονότα, ών η νέα Κυβέρνησις θα παρακολουθήσω την εξέλιξιν μετ'αδιαπτώτου προσοχής»⁴⁶.

Ο διάδοχος του Α.Ζαΐμη στην πρωθυπουργία, Στ.Σκουλούδης, σε τηλεγράφημά του προς τις Ελληνικές πρεσβείες, στις 26.10.1915, ανέφερε:

«Ομιλούντες προς τον Υπουργόν των Εξωτερικών θέλετε ευαρεστηθή να δώσετε αυτώ εκ μέρους μου την κατηγορηματικωτέραν διαβεβαίωσιν περι της

⁴⁵ Απόσπασμα από την ομιλία του Γούναρη στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1915.Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β',σ.σ.134-135.

⁴⁶ Διπλωματικά Έγγραφα,1913-1917,σ.σ.59-60.

σταθεράς ημών αποφάσεως όπως εξακολουθήσωμεν την ουδετερότητα ημών υπό τον τύπον της ειλικρινεστέρας ευμένειας έναντι των Δυνάμεων της Συνεννοήσεως. Ευαρεστηθήτε να προσθέσετε ότι η νέα Κυβέρνησις υιοθετεί τας επανειλημμένας δηλώσεις του Κου Ζαΐμη περί της φιλικής στάσεως της Β.Κυβερνήσεως έναντι των εν Θεσσαλονίκη συμμαχικών στρατευμάτων, και ότι έχει αρκούσαν συνείδησιν των αληθών αυτής συμφερόντων και του τι οφείλει εις τας προστάσιας της Ελλάδος Δυνάμεις, ίνα μη παρεκλίνη δι'όλον τον κόσμον της χαραχθείσης πολιτικής, ελπίζει δε κατόπιν τούτου ότι τα αισθήματα φιλίας των Δυνάμεων τούτων προς την Ελλάδα εν ουδεμία στιγμή θέλουσιν επηρεασθή υπό κακοβούλων και υποβολιμαίων ειδήσεων, αίτινες τίθενται σκοπίμως εν κυκλοφορία επι τω ματαίω σκοπώ να ψυχράνωσι τας αγαθάς σχέσεις της Συνεννοήσεως μετά της Ελλάδος»⁴⁷.

Τοιουτοτρόπως, το Ελληνικό Γενικό Επιτελείο Στρατού, συναίνεσε στην εφαρμογή της πολιτικής ουδετερότητας, η οποία νοηματοδοτείτο από τους ακόλουθους προσδιοριστικούς παράγοντες:

α) την αποτροπή-ανάσχεση των άμεσων απειλών, Βουλγαρίας-Τουρκίας,
β) τις περιορισμένες πηγές ισχύος, λόγω του γεγονότος ότι η Ελλάδα διήγαγε περίοδο εσωτερικής στρατιωτικής-οικονομικής ανασυγκρότησης,

γ) της αδυναμίας εκτιμήσεως-προβλέψεως της ενδεχόμενης απόληξης της αναφαινόμενης στρατιωτικής αναμέτρησης των δύο αντίπαλων συνασπισμών, με αποτέλεσμα να μην είναι εφικτή η διάγνωση της νέας κατανομής ισχύος στο Διεθνές Σύστημα,

δ) η γεωμορφολογία και η γεωγραφική τοποθέτηση της Ελλάδος,(δηλαδή η στρατηγική της δύναται να διαμορφωθεί υπό τους περιορισμούς και τις ευκαιρίες είτε ενός ηπειρωτικού είτε ενός νησιωτικού κράτους, είτε ως συνδυασμός και των δύο), συνιστούσαν διαμορφωτικούς παράγοντες τις Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής,

ε) η γεωπολιτική της βαρύτητα στους πολιτικούς υπολογισμούς των δύο συνασπισμών, δηλαδή αποτελούσε κεντρική οδό- δίοδο μεταξύ Ευρώπης και Ασίας, ενώ θα μπορούσε να λειτουργήσει και ως ανασχετικός φραγμός της εισόδου και εξόδου των στενών των Δαρδανελίων.

Οι ανωτέρω παράγοντες-μεταβλητές κρυσταλλώνονται στην ακόλουθη αναφορά του αρχηγού του Ελληνικού Γενικού Επιτελείου Στρατού, στρατηγού Δούσμανη.

«Η πολιτική της ουδετερότητος ήτο και κατά την γνώμην μου η μόνη δυνατή να ακολουθήση η Ελλάς, ήτις ως μικρόν και αδύνατον Κράτος είχε να αντιμετωπίσει ύψιστα και σοβαρώτατα εθνικά και πολιτικά συμφέροντα. Η Ελλάς, χώρα μεσογειακή, την στιγμήν εκείνην ηπειλείτο από ξηράς και δη από τας δυο συμμάχους κεντρικάς αυτοκρατορίας τας συνεργαζομένας μετά των δύο προαιωνίων αυτής εχθρών, των Βουλγάρων και των Τούρκων. Ωφείλε επομένως να αποτρέψη, όχι τον κίνδυνον της κατακτήσεως της υπό των Γερμανών και Αυστριακών, κίνδυνον σχεδόν ακίνδυνον, αλλά τον κίνδυνον της καταλήψεως χώρων Ελληνικών από τους αδηφάγους και αγρίους Βουλγάρους και Τούρκους, οίτινες αυτήν την στιγμήν εθεώρουν πρόσφορον όχι μόνον δια την υλικήν συνδρομήν των μεγάλων αυτών συμμάχων, αλλά και κυρίως δια την ηθικήν αυτών συνδρομήν· διότι είναι υπέρβιβαιον ότι, αν η Ελλάς την στιγμήν εκείνην εξήρχετο της ουδετερότητος, η Βουλγαρία και βραδύτερον ίσως και η Τουρκία ήθελον επιτεθή κατ'αυτής και ήθελον την καταστρέψει ακριβώς όπως κατέστρεψαν την Σερβίαν, το Μαυροβούνιον και

⁴⁷ Ibid, σελ.64.

έπειτα την Ρουμανίαν και αυτήν την Ρωσσίαν. Καταστρεφόμενη δε τότε και της Ελλάδος η εν τη Βαλκανική θέσις των Ανταντικών θα ήτο λίαν επισφαλής και ουδέποτε ίσως η Ανταντ θα ήτο δυνατόν να συνδράμη τους Σέρβους και τους άλλους Βαλκανίους, αν δεν είχε την Θεσσαλονίκην ως βάσιν των μελλοντικών αυτών επιχειρήσεων, ναυτικών και στρατιωτικών. Η ουδετερότης της Ελλάδος επεβάλλετο την στιγμήν εκείνην από τας ειδικάς περιστάσεις της Βαλκανικής και από τα ίδια αυτής συμφέροντα, τυφλοί δε θα ήσαν οι Έλληνες αν άφηνον την πλεονεκτικήν θέσιν ήν αυτός ο κ.Βενιζέλος εδημιούργησε, την της ουδετερότητος»⁴⁸.

«[...] Κατά τας προβλέψεις των στρατιωτικών της εποχής εκείνης η νίκη εφαινετο αμφίρροπος. Ουδέν των δύο αντιμαχομένων μερών είχε ελπίδα νίκης, νίκης πραγματικής. Η ισχύς των όπλων έδιδε αναμφισβήτητα την νίκην εις τους Κεντρικούς και έδιδε την νίκην εις αυτούς,διότι πραγματικώς ούτοι ήσαν οι κυριαρχούντες επι του στρατιωτικού θεάτρου του πολέμου.[...] Εσκέφθημεν και μελετήσαντες μετά προσοχής και τεχνικώς το ζήτημα ευρέθημεν εν τη αμφιβολία και η αμφιβολία αυτή εγέννησε την επιφυλακτικότητα, η δε επιφυλακτικότης την ιδέαν της πολιτικής ουδετερότητος.[...] Η στρατιωτική επομένως αντίληψη δεν ήτο δυνατόν να είναι άλλη απ'αυτήν και συνεπώς οι Έλληνες στρατιωτικοί δεν ώφειλον και δεν είχαν αλλοίαν γνώμην παρα την του ότι ο πόλεμος θα κατέληγε εις ένα *compromis*, εξ ης προέκυπτε η ολιγώτερον επικίνδυνος κατάστασις της μη συμμετοχής της μικράς Ελλάδος εις την διαμάχην των δύο ευρωπαϊκών γιγάντων. Η φρόνησις απήτει την επιφυλακτικότητα και η στρατιωτική επιφυλακτικότης μετεφράζετο κατ'ανάγκην εις την πολιτικήν της ουδετερότητος.[...] Επί της βάσεως αυτής εσκέφθημεν και ημείς, καλούμενοι ως εκ της θέσεως ημών να δώσωμεν εις την πολιτικήν αρχήν του Κράτους την στρατιωτικήν ήμων γνώμην προκειμένου η Ελλάς να αναλάβη αγώνα, μη επιβαλλόμενον άλλως υπό ουδεμίας άλλης πραγματικής και πιέζουσας ανάγκης, αγώνα δυσχερή, αγώνα κατά δυνάμεων αγνώστων μεν, πάντως όμως υπέρτερον των υλικών δυνάμεων της χώρας ημών. Αυτήν δ'ακριβώς την γνώμην εξήτησε από ημάς η πολιτική αρχή. Άλλο είναι το ζήτημα αν η πολιτική αυτή αρχή ήθελε λάβει υπ'οψιν αυτής, όπως αποφασίση την ανάληψιν της κατά των κεντρικών αυτοκρατοριών επιχειρήσεως, μόνον την στρατιωτικήν γνώμην. Ημείς, ως στρατιωτικοί, ως αρχή εξετάζουσα αποκλειστικώς την στρατιωτικήν κατάστασιν της στιγμής εκείνης, ταύτην την γνώμην είχομεν καθήκον και υποχρέωσιν να δώσωμεν. Διότι ανεξαρτήτως της εκβάσεως της κατά των Στενών επιχειρήσεως των Ανταντικών, οι Κέντρικοι ήθελον οπωσδήποτε καταστρέψει τους Σέρβους και όπως, καταδιώκοντες αυτούς, έφθασαν μετά το Κριβολάκ μέχρι των ημετέρων Μακεδονικών συνόρων, ευχερέστατα ήθελον συνεχίσει τον αγώνα αυτόν κατά της Ελλάδος εμπολέμου κατάστασης. Το δε αποτέλεσμα της εισβολής των Κεντρικών εις την Μακεδονίαν, ασφαλώς θα ήτο όμοιον προς το της εισβολής εις το Σερβικόν έδαφος. Διότι πλην των άλλων δεδομένων, έχομεν και το πραγματικόν δεδομένον ότι η Γερμανική στρατιωτική διοίκησις του εν Μακεδονία δρώντος αυstroγερμανικού στρατού, προβλέπουσα το ενδεχόμενον της συμπράξεως του Σερβικού στρατού μετά του Ελληνικού, εφρόντισε δι'επιτηδείων ελιγμών, και μόνον ελιγμών, να αποτρέψη την ένωσιν ταύτην και υποχρέωσε τον ατυχή Σερβικόν στρατόν να αλλάξη παράταξιν και τον ηνάγκασε να υποχωρήση ουχί προς νότον, όπου θα εύρισκε τον σύμμαχον Ελληνικόν στρατόν, αλλά προς δυσμάς εις τα δύσβατα και αφιλόξενα όρη της Αλβανίας και να υποχρεώση να καταφύγη πέραν των Αλβανικών ακτών εις την Κέρκυραν. Ουδ'ήτο δυνατή η έγκαιρος επι του Σερβικού εδάφους ένωσις των δύο στρατών Σερβικού και Ελληνικού,διότι και αι αποστάσεις ήσαν παμμέγισται δια τον

⁴⁸ Βίκτωρ Δούσμανης, Απομνημονεύματα,σελ.130-131.

στρατόν της συστάσεως του Ελληνικού και τα μέσα συγκοινωνίας και μεταφοράς σχεδόν ανύπαρκτα.[...] Άλλως εις τας σκέψεις αυτάς πρέπει να έχωμεν υπ'οψιν ημών και τον Βουλγαρικό και τον Τουρκικό στρατόν, οίτινες ασφαλώς θα είχαν πάσαν προθυμίαν να επέλθωσι κατά της Ελληνικής χώρας.[...] Έξοδος της Ελλάδος εκ της ουδετερότητος, κατά Φεβρουάριον του 1915, ήθελεν έχει συνέπειες οδυνηροτάτας δια την χώραν. Η έξοδος της Ελλάδος εκ της ουδετερότητος, κατά την εποχήν εκείνην τουλάχιστον, ήτο πράξις μη συνετή. Δεν αποκρύπτομεν ότι και η μη έξοδος εκ της ουδετερότητος της Ελλάδος δεν ήτο απολύτως ακίνδυνος. Αλλ'εκ των δύο οπωσδήποτε κακών περιπτώσεων, εις τα οποίας ευρέθη τότε η άμοιρος Ελλάς, αναμφισβητήτως η μη έξοδος εκ της ουδετερότητος έδιδε το πιθανόν ενδόσιμον ότι αι συνέπειαι της πολιτικής της ουδετερότητος εξησφάλιζον όχι βεβαίως επιτυχίαν τινα, αλλά πάντως ολιγώτερους υλικούς και ηθικούς κινδύνους. Ουδ'είναι πρόσφορον και εποικοδομητικόν το επιχείρημα, ότι επί τέλους η Ελλάς εξήλθε της ουδετερότητος και ότι δεν εξημιώθη. Διότι η τήρησις της πολιτικής της ουδετερότητος, μέχρι του 1917,προφύλαξε αφ'ενός την Ελλάδα από τον κίνδυνον να καταστραφή υπο των κεντρικών αυτοκρατοριών, και επέτρεψε εις την Ελλάδα να δυνηθή να εξέλθη της ουδετερότητος, όταν είχαν ήδη απομακρυνθή πάντες οι κίνδυνοι, ούς συνεπήγετο η έξοδος της Ελλάδος εκ της ουδετερότητος, κατά τον Φεβρουάριον και Σεπτέμβριον του 1915»⁴⁹.

«Εξητάσαμεν ήδη τας σκέψεις ημών σχετικώς με το ζήτημα της προς το μέρος της Αντάντ εξόδου ημών εκ της ουδετερότητος και εξεθέσαμεν τας συνεπείας ας θα είχε δια την Ελλάδα μια τοιαύτη πρόωρος απόφασις. Ήδη θα εξετάσωμεν ποίοι οι λόγοι οίτινες έπειθον ημάς ότι ουδέ προς τους Κεντρικούς ήτο σύμφορος η εκ της ουδετερότητος έξοδος. Η Ελλάς, ως κράτος νησιωτικόν και ως μεσογειακόν επομένως κράτος, ουδεμίαν σχέσιν είχε προς την Βαλκανικήν και κατά μείζονα λόγον προς την Κεντρώαν Ευρώπην.[...] Βεβαίως η σκέψις αυτή δεν ήτο και δεν είναι απόλυτος, διότι η γεωγραφική θέσις της Ελλάδος δύναται να επιβάλη εις αυτήν άλλας αντιλήψεις, εφ'οσον μεταβληθώσι αι σχέσεις των διαφόρων Κρατών μεταξύ των εις ενδεχομένην νέαν δημιουργηθησομένην πολιτικήν κατάστασιν εις την ανατολικήν λεκάνην της Μεσογείου[...]. Ως νησιωτικόν δε κράτος η Ελλάς με σύνορα χερσαία, έχει ποικίλας τας πολιτικάς εκφάνσεις. Δύναται δηλαδή να ευρεθή εις τη περίπτωσιν να ενεργήση είτε ως χερσαία δύναμις, είτε ως νησιωτική, είτε και εν συνδυασμώ αμφοτέρων των ιδιοτήτων αυτών. Κατά τον Ευρωπαϊκόν πόλεμον, επειδή τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα είχαν και θαλασσίας δυνάμεις και χερσαίας, και απολύτως και συνδεδεσασμένως, ώφειλεν η Ελλάς να έχη αμφοτέρας τας αντιλήψεις υπ'οψιν αυτής. Εκινδύνευε και από ξηράς και από θαλάσσης και ώφειλε επομένως να προβλέπη ενδεχομένους κινδύνους απ'αμφοτέρας τας περιπτώσεις. Ούτω κατά τον παγκόσμιον πόλεμον ήτο υποταγμένη από θαλάσσης υπό της Αγγλογαλλικής ναυτικής υπεροχής και από ξηράς υπο της χερσαίας στρατιωτικής υπεροχής. Εάν αντετίθετο κατά της μιας ή της άλλης παρατάξεως, διέτρεχε κινδύνους επίσης ισχυρούς, εφ'οσον η επικράτησις της μιας ή της άλλης παρατάξεως ήτο ακαθόριστος και ουχί φανερά και αναμφισβήτητος.[...]»⁵⁰. Αλλ'η πολιτική της ουδετερότητος χρήζει και άλλης

⁴⁹ Ibid,σ.σ. 150-156.

⁵⁰ Στη συνέχεια ο Β. Δούσμανης εξετάζει τους κινδύνους που θα αναφύονταν για την Ελλάδα, στην περίπτωση που θα αντιπαρατίθονταν πολιτικά και στρατιωτικά στις Κεντρικές Δυνάμεις.

«Ωμιλήσαμεν ήδη περι των κινδύνων ους ήθελε διατρέξει η Ελλάς εξερχόμενη προώρος εκ της επιφυλακτικότητος, θα ομιλήσωμεν ήδη περι των κινδύνων, ους ήθελεν διατρέξει αντιτιθέμενη φανερά και πολεμικώς κατά των Κεντρικών αυτοκρατοριών, και θέλομεν ομιλήσει ακόμη δια την περίπτωσιν της προς τους Κεντρικούς προσχωρήσεως αυτής. Είς την πρώτην περίπτωσιν η Ελλάς εκινδύνευε να ίδη ευατήν καταστρεφόμενην όπως η Σερβία και την Βουλγαρίαν και την Τουρκίαν μεγεθυνομένας και επικρατούσας όχι μόνον επί την Βαλκανικήν αλλά κυρίως επι των βορείων και

ανασκοπήσεως, βαθυτέρας, ευρείας και ευρύτατης εξετάσεως. Η πολιτική της ουδετερότητος ήτο απολύτως αναγκαία και δι' άλλων σκοπόν, τον σκοπόν της διατηρήσεως της χερσαίας οδού από των ημετέρων συνόρων προς τον Βόσπορον.[...] Η Ελλάς κατέχουσα υποχρεωτικώς την δυτικήν παραλίαν της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου, διατηρούσα την επικοινωνίαν της Ευρώπης και Ασίας δια των πολυρίθμων μικρών και μεγάλων νήσων, κλείουσα την είσοδον και κυρίως την έξοδον των στενών των Δαρδανελλίων, έχει ανάγκην της εξασφαλίσεως της βορείου ακτής της λεκάνης, διότι άνευ ταύτης της χερσαίας κατοχής κινδυνεύει η επι του Αιγαίου επικράτησις αυτής. Αν έχη σημασίαν έχει, ότι εμποδίζει την κάθοδον των Βουλγάρων και των τυχόν προς αυτούς συμπρατουσών άλλων δυνάμεων και συνεπώς την εγκαθίδρυσιν ναυτικών βάσεων επι της βορείου παραλίας του Αιγαίου πελάγους. Αν οι Βούλγαροι ή και άλλη τις Βαλκανική ή Κεντροευρωπαϊκή δύναμις επιτύχη την ίδρυσιν βάσεως ή και βάσεων ναυτικών επι της βορείου ακτής της ανατολικής ταύτης λεκάνης της Μεσογείου, η ισχύς ημών εν τώ Αιγαίο πελάγει εξουδετερούται, καταστρέφεται, εκμηδενίζεται ολοσχερώς [...]»⁵¹.

ανατολικών οχθών της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου. Θα κατήντα δε εις περίπτωσιν είτε ολικής είτε μερικής επικρατήσεως των Κεντρικών αυτοκρατοριών, να κλεισθή εντός υδάτινου κλοιού μέλλοντος να περισφίγξη αυτήν νέχρι τελείου αποπνιγμού από εμπορικής και γενικώς από οικονομικής καταστάσεως. Ουδεμία κίνησις αυτής δια του Αιγαίου και των συναφών αυτού θαλασσών θα ήτο επιτετραμμένη αυτή, άνευ της συγκαταθέσεως της Βουλγαρίας και της Τουρκίας, διότι αμφότεραι αι Δυνάμεις αυτάι καθιστάμεναι θαλάσσαι δυνάμεις ήθελον επιβάλει διαρκώς τας σχέσεις αυτών και ήθελον υποβάλει αυτήν εις είδος θαλασσίου προτεκτοράτου. Διότι κατά την εξεταζόμενην περίπτωσιν, της επικρατήσεως των Κεντρικών, η Αγγλία ως ηττημένη θα περιορίζετο εις μόνην την χερσαίαν αυτής δύναμιν και ταύτην με μεγάλους περιορισμούς και βαρείς όρους. Επομένως η Ελλάς αφιεμένη μόνη από θαλάσσης θα εστερείτο και της μικράς επιρροής ήν θα είχε ο στόλος αυτής, εάν τη επιτρέπετο να έχη τοιούτον εος το Αιγαίον. Αλλά και αν ετίθετο κατά τον παγκόσμιον πόλεμον προς τας αντιλήψεις των Κεντρικών και εφέροντο ούτοι νικηταί κατά τον πόλεμον τούτον, πάλιν η κυριαρχία της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου ήθελε περιέλθει εις τας συμμαχούς αυτής Βουλγαρίας και Τουρκίαν και ιδίως την Βουλγαρίαν, ήτις ακριβώς δια τον λόγον τούτον ζητεί την στρατιωτικήν έξοδον αυτής εις το Αιγαίον, ίνα δηλαδή σχηματίση στόλον ισχυρόν με ναυστάθμους και ναυτικές βάσεις και ναυτικά ορμητήρια ευρισκόμενα έξω των Στενών. Επομένως εγνωρίζομεν τότε ότι η προς τους Κεντρικούς έξοδος ημών ήθελεν ωφελήσει τους αντιθέτους ημών εν τη ανατολική λεκάνη της Μεσογείου. Αλλά πλύν τούτου και έτερα κακά ηθέλομεν πάθει και ταύτα πλειότερον των προηγουμένων εκτεθέντων εσυλλογιζόμεθα και εφοβούμεθα. Η Αντάντ νικώσα ή και ηττωμένη ήθελε καταλάβει την Πελοπόννησον και πάσας τας νήσους, εφ'ών κυριαρχεί σήμερον η Ελληνική σημαία, καθώς και τα Δωδεκάνησα και την Κύπρον, και ήθελε καταλάβει ταύτας και ηττημένη ακόμη, διότι η συμμαχία των Κεντρικών θα ήτο αδύνατον να καταλάβη την Αγγλικήν θαλασσοκρατορίαν. Ταύτα εσταθμίσαμεν καλώς και ούτε ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος, ούτε ημείς εν τη επισιμότητι της θέσεως μας ούτε επροτεινάμεν ποτέ ούτε διανοήθημεν καν ως δυνατήν την προς τους Κεντρικούς έξοδον ημών».Ibid, σ.σ. 161-164.

⁵¹ «Η καταστροφή δ' αυτή της ημετέρας κυριαρχίας εκ μόνης της καθόδου των Βουλγάρων εις το Αιγαίον είναι καταστροφή συμφερόντων άλλων μεγάλων Δυνάμεων. Είναι δ' άπορον πως τόσοι μεγάλοι πολιτικοί των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων των έχουσων συμφέροντα εν τη ανατολική ταύτη λεκάνη της Μεσογείου, δεν κατενόησαν και δεν κατανοούν την μεγάλην σημασίαν ην έχει ή παρεμπόδισης της καθόδου της Βουλγαρίας εις το Αιγαίον. Ημείς ηγωνίσθημεν καθ' όλον το διάστημα καθ' ο η φωνή ημών εύρισκε απήχησιν, στρατιωτικώς και πολιτικώς ακόμη, να εμποδίσωμεν την κάθοδον ταύτην. Διετηρήσαμεν δε επί τρία σχεδόν έτη, 1914-1917, την ουδετερότητα της Ελλάδος ακριβώς διότι ηθέλομεν να εμποδίσωμεν την επικράτησιν της Βουλγαρίας επι της βορείου ακτής της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου. Ηγωνίσθημεν κατά της παραχωρήσεως της Θεσσαλονίκης και της Καβάλλας εις τους Βουλγάρους, ηγωνίσθημεν να διατηρήσωμεν εις την κατοχήν μας την δυτικήν Θράκην, όταν ο κ.Βενιζέλος εν Βουκουρεστίω άνευ ουδεμίας αιτίας παρεχώρει εις τους Βουλγάρους, το Δεδεαγάτς, την Μάκρην και το Πόρτο –Λάγο, τα οποία ο στρατός του Κωνσταντίνου είχε καταλάβει κατά τον συμμαχικόν κατά των Βουλγάρων πόλεμον. Απετύχομεν. Αλλά τα σφάλματα της Ελληνικής πολιτικής τα διώρθωσεν η εσφαλμένη πολιτική των Βουλγάρων κατά τον Ευρωπαϊκόν πόλεμον, η πολιτική της αναμίξεως αυτών εις αυτόν. Διότι οπωσδήποτε, είτε οι Βούλγαροι εξήρχοντο

Σε αντιδιαστολή με την προαναφερθείσα πολιτική επιλογή της διαρκούς και απολύτου ουδετερότητας, ο Ε.Βενιζέλος υιοθέτησε την πολιτική της προσωρινής ουδετερότητας, αμέσως με την έναρξη του Α'Π.Π. Πολιτικός του στόχος ήταν να παραμείνει η Ελλάδα ουδέτερη στο ενδεχόμενο ενός Αυστρο-Σερβικού πολέμου, μεταδίδοντας εναργά, την σαφή και κατηγορηματική της δέσμευση, για άμεση ανταπόδοση, με την κινητοποίηση των ενόπλων της δυνάμεων, σε οποιαδήποτε στρατιωτική ενέργεια των Βουλγαρικών στρατιωτικών δυνάμεων. Η πολιτική αυτή συντήκεται σε μια σειρά προσδιοριστικών παραγόντων, όπως είναι :

α) η διασφάλιση των ελληνικών κυριαρχικών συμφερόντων,

β) η διατήρηση της ισορροπίας ισχύος στα Βαλκάνια, εφόσον αναφύταν ο κίνδυνος για την Ελλάδα να αναμιχθεί σε μια ενδεχόμενη στρατιωτική αναμέτρηση Σερβίας- Αυστρίας,(λόγω της Ελληνο-Σερβικής συμμαχίας), με φυσικό συνεπακόλουθο την στρατιωτική-οικονομική εξασθένιση των δυο βαλκανικών χωρών και την εκμετάλλευση αυτού του παραθύρου ευκαιρίας από τον έτερο αντίπαλο, τη Βουλγαρία, η οποία και θα μεγεθυνόταν εδαφικά, εάν και εφόσον επέφερε ένα αποφασιστικό πρώτο πλήγμα σε Ελλάδα και Σερβία,

γ) η αποφυγή μετάδοσης απειλητικών μηνυμάτων από την ελληνική πλευρά⁵². Για παράδειγμα μια άμεση στρατιωτική κινητοποίηση της Ελλάδος θα μπορούσε να εκληφθεί ως άμεση απειλή από την Βουλγαρία και να συνωθήσει την διεξαγωγή ενός προληπτικού πολέμου από την δεύτερη,

δ) στην αποτροπή της πραγμάτωσης της ενδεχόμενης βουλγαρικής απειλής, μέσω της σθεναρής και κατηγορηματικής δέσμευσης της Ελλάδος για άμεση στρατιωτική της κινητοποίησης σε αντίστοιχη ενέργεια της Βουλγαρίας.

Συγκεκριμένα ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε:

«Την στιγμήν καθ'ήν η υπό της Αυστρίας κήρυξις του πολέμου μας υποχρεεί να αντιμετωπίσωμεν σοβαρά ενδεχόμενα, νομίζω ότι οφείλω να σας υποδείξω απόψεις τινάς κατευθύνσεως.

Εάν εις εντετοπισμένον μεταξύ της Σερβίας και της Αυστρίας πόλεμον δυνάμεθα να παραμείνωμεν ουδέτεροι, δεν οφείλομεν όμως να λησμονήσωμεν ότι η ημετέρα συμμαχία μας υποχρεοί να κινητοποιήσωμεν αμέσως τεσσαράκοντα χιλιάδας ανδρών. Εν τούτοις είναι κοινό συμφέρον της Σερβίας και της Ελλάδος να μη προβώμεν από τούδε εις τοιούτον μέτρον, όπερ θα ηδύνατο να προκαλέση γενικήν επιστράτευσιν της Βουλγαρίας, με κίνδυνον λίαν ενδεχομένον επισπεύσεως λίαν σοβαρών γεγονότων. Σας παρακαλώ να δώσητε επειγόντως τας αναγκαίας οδηγίας προς τον Πρεσβευτήν μας, όπως εξηγήση τη Σερβική Κυβέρνησει τους λόγους της ημετέρας στάσεως και επαναλάβη αυτήν την διαβεβαίωσιν περί της σταθεράς αποφάσεως μας, όπως επιστρατευθώμεν αυθωρεί εν περιπτώσει Βουλγαρικής επιστρατεύσεως. Θα ηδύνατο να προσθέση ακόμη ότι η στάσις ημών ανταποκρίνεται απολύτως προς την στάσιν, ήν η Σερβική Κυβέρνησις είχεν απόφασιν να τηρήση, εν τω κοινώ συμφέροντι, κατά την ημετέραν κρίσιν μετά της Τουρκίας.[...]

όπως εξήλθον υπέρ των Κεντρικών, είτε οι εξήρχοντο υπέρ των Δυτικών συμμάχων, πάντως ήθελον ζημιωθεί περισσότερο βεβαίως εις την μίαν ή εις την άλλην περίπτωσιν [...].» Ibid,σ.σ. 172-173.

⁵² Η ενέργεια-δράση ενός κράτους για την απόκτηση αποτελεσματικής αμυντικής δυνατότητας δημιουργεί επαμφοτερίζουσες συνέπειες. Από τη μια πλευρά το εν λόγω κράτος κατέχει την ικανότητα για διεξαγωγή ένοπλης βίας, ενώ από την άλλη πλευρά τα υπόλοιπα κράτη, είναι πολύ πιθανόν να αντιληφθούν ως απειλή την ενέργεια του πρώτου, με απότοκο την ενίσχυση της στρατιωτικής τους ισχύος, ακυρώνοντας με τον τρόπο αυτό την αμυντική επένδυση του πρώτου κράτους. Βλέπε σχετικά R.Jervis, Perception and Misperception in International Politics, σελ.64. Επίσης σχετικά με την διαδικασία μετάδοσης μηνυμάτων από τις πολιτικές, διπλωματικές και στρατιωτικές ενέργειες, βλέπε ibid, κεφ.2 & 5.

Δέον εξ άλλου να εξετάσωμεν το ενδεχόμενον γενικεύσεως του πολέμου όπως κανονίσωμεν εκ των προτέρων την ημετέραν πολιτικήν.[...]»⁵³.

Τοιουτοτρόπως ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε σχετικά με την πολιτική της ουδετερότητας που ακολούθησαν ο βασιλιάς Κων/νος και οι προαναφερθείσες ελληνικές κυβερνήσεις.

«Αλλ' εάν, λέγω, ήθελεν υποτεθή ότι εν τη εξελίξει των πραγμάτων η Κυβέρνησις δεν θα έκρινεν επιβεβλημένον να μετάσχη εις τον αγώνα και εις την περίπτωσιν ακόμη μετοχής της Βουλγαρίας, θα έλεγον εις αυτήν τούτο-«Ας μη πλανώμεθα· ουδετερότητα βεβαίως τηρούμεν, και θα έλεγον μάλιστα ότι η ουδετερότης ημών δύναται να εμφανίζεται και ως φιλική προς την ετέραν των ομάδων, αν όχι δι' άλλον λόγον, αλλά δια την ύπαρξιν της συμμαχίας ημών μετά της Σερβίας, προς την οποίαν η ουδετερότης ημών δεν ήτο δυνατόν ανέκαθεν παρα να είναι φιλική και εύνους. Αλλ' εάν η ουδετερότης ημών, η ένοπλος, εξακολουθήση να είναι από διαθέσεως και συμφώνως προς την εθνικήν ψυχήν εύνους προς το έτερον μέρος, έργω όμως και εκ του αποτελέσματός της η ουδετερότης ημών δεν είναι παρά αποκλειστικώς ωφέλιμος εις τον αντίθετον σύνδεσμον»⁵⁴.

«[...] Και τότε ήθελε πολιτική ενόπλου ουδετερότητος, και τότε, ενθυμείστε όταν τον ηρώτησα τι έπρεπε να κάμωμεν, ότι μου απάντησε να μείνωμεν ιστάμενοι, αναμένοντες την κατάλληλον στιγμήν δια να επέμβωμεν. Και ενθυμείσθε τι είπον: Τι σημασίαν θα είχε τότε να μείνωμεν όχι επι μήνας επιστρατευμένοι κατά τας παλαιάς αντιλήψεις μας, και караδοκούντες, αλλά να μείνωμεν μη ορμώντες εις τον πόλεμον μόνον δύο ή τρείς ημέρας οπότε θα είχομεν την κατοχήν την Βουλγαρικήν επι της Θεσσαλονίκης, προηγουμένην από την ιδικήν μας κατοχήν; Πως θέλετε λοιπόν να μη καταλαμβάνωμαι σήμεραν υπό αληθούς απογοητεύσεως, βλέπων ότι εις τας Κυβερνητικές τάξεις κρατούσιν ακόμη αι ίδιαι αντιλήψεις, αι οποίαι εκράτουν κατά τας παραμονάς του πρώτου πολέμου κατά της Τουρκίας και κατά τας παραμονάς του δευτέρου πολέμου κατά της Βουλγαρίας; [...], λέγω αυτή είναι η πολιτική του παλαιού κόσμου της Ελλάδος, του σήμεραν ακόμη ζώντος και δρώντος εν τη πολιτική, είναι η πολιτική της λαμπράς απομονώσεως κατά την οποίαν δεν έπρεπε να έχωμεν κανένα φίλον και κανένα σύμμαχον, έπρεπε να έχωμεν πάντας εχθρούς! [...] Η παλαιά ιδεολογία, ιδεολογία την οποία αντιπροσωπεύει η νυν Κυβέρνησις είναι εκείνη, η οποία ενόμιζεν ότι η Ελλάς η οποία είχεν απεριορίστους όσον και ασαφείς και νεφελώδεις τας βλέψεις των Εθνικών διεκδικήσεων, δια να έχη την πραγματικήν παρασκευήν αντιστρόφως ανάλογον προς το μέγεθος των διεκδικήσεων της»⁵⁵.

Συνοψίζοντας την ανάλυση του κεντρικού πολιτικού στόχου της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής και της διττής πολιτικής της όψεως, απολήγουμε στις αναγκαίες προϋποτιθέμενες συνθήκες, σύμφωνα με τις οποίες, η πολιτικής της ουδετερότητας δύναται να χορηγήσει μια σειρά πλεονεκτημάτων σε ένα λιγότερο ισχυρό κράτος, όπως ήταν Ελλάδα την συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Για παράδειγμα θα προσέφερε εσωτερική και εξωτερική κυριαρχία, δυνατότητα απολαβής πολιτικών, οικονομικών και στρατιωτικών ωφελημάτων από τους ισχυρούς συντελεστές του Συστήματος που αντιμάχονταν, (υπό το πλαίσιο υπολογισμών κόστους-οφέλους και εκτιμήσεων για μια ευνοϊκή κατανομή ισχύος υπέρ αυτών), διαφύλαξη της εδαφικής

⁵³ Τηλεγράφημα Ε.Βενιζέλου προς τον υπουργό εξωτερικών Γ.Στρεϊτ, 16.7.1914. Διπλωματικά Έγγραφα, 1913-1917, σελ. 42.

⁵⁴ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 22ας Σεπτεμβρίου 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Βενιζέλου, τόμος β', σελ. 158.

⁵⁵ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Οκτωβρίου 1915. Ibid, σ.σ. 197-199.

επικράτειας,(από έξωθεν επεμβάσεις) και του εσωτερικού πολιτικού κανονιστικού συστήματος για την άσκηση εξουσίας-κυριαρχίας, κ.α.

Ωστόσο δεν μπορεί να παροραθεί το γεγονός ότι τα προαναφερθέντα οφέλη συναρτώνταν από την ικανοποίηση των παρακάτω παραγόντων-μεταβλητών:

α) την γεωγραφική απόσταση από τις υπάρχουσες εστίες συγκρούσεων, η οποία για την Ελλάδα ήταν αρκετά βραχεία,

β) τη δομή του διεθνούς συστήματος, δηλαδή στην συγκεκριμένη περίπτωση όπου το σύστημα ήταν αμιγώς διπολικό, η ουδετερότητα της Ελλάδος ήταν εφικτή υπό την προϋπόθεση ότι εξυπηρετούνταν οι πολιτικοί στόχοι των δύο συνασπισμών,

γ) την γεωπολιτική βαρύτητα του ουδέτερου κράτους, πράγμα που για την Ελλάδα αποκτούσε ιδιαίτερη σημασία εξαιτίας της δυνατότητάς της για έλεγχο των συγκοινωνιακών οδών μεταξύ Ευρώπης-Μ.Ασίας

Ο Ε.Βενιζέλος σε συνεντευξή του, στις 18.9.1914, αναφέρει χαρακτηριστικά για τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την πολιτική της ουδετερότητας.

«[...] Δια τους ουδετέρους επιβάλλονται πολλαπλαί υποχρεώσεις. Δεν είναι και τόσο ευκόλος ή θέσις του ουδέτερου, η δε Κυβέρνησις προσεπάθησε και προσπαθεί όπως εκπληρώση όσον ένεστι πληρέστερον τας πολλαπλὰς αυτής υποχρεώσεις, τας επιβαλλόμενας εκ της ουδετερότητος. Οφείλω δε να ομολογήσω ότι εις το έργον τούτο διευκολύνεται μάλα υπό της Κοινής Γνώμης, η οποία μεθ'όλας τας συμπαθείας της, ουδέν έπραξε το δυνάμενον να θίξη ουδένα εκ των εμπολέμων [...]»⁵⁶.

4.3.2. Έξοδος από την Ουδετερότητα. Σύμπραξη με την Αντάντ ή με τις Κεντρικές Δυνάμεις;

Κεντρικός στόχος της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου ήταν η πολιτικό-στρατιωτική σύμπραξη της Ελλάδος με την Αντάντ και η έξοδος στον πόλεμο, (υπό το πλαίσιο διασφάλισης συγκεκριμένων όρων, μέσω και συνθηκών λειτουργίας), με μείζονα πολιτικό στόχο την διασφάλιση των εθνικών κυριαρχικών συμφερόντων και την ανάσχεση των άμεσων περιφερειακών συστημικών απειλών- Τουρκία, Βουλγαρία

Η Υψηλή Στρατηγική του Ε.Βενιζέλου κρυσταλλώνονταν στις παρακάτω κατευθυντήριες αρχές :

α) διατήρηση του status-quo στα Βαλκάνια,

β) επιζήτηση και απόκτηση συντελεστών εξωτερικής εξισορρόπησης, έναντι της άμεσης Τουρκικής απειλής και του κινδύνου που αναφύοταν για την διεξαγωγή μιας στρατιωτικής αναμέτρησης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας,

γ) ανάσχεση οποιασδήποτε Βουλγαρικής ενέργειας που θα απέληγε στην εδαφική της μεγέθυνση και συνακόλουθα στην ανατροπή της Βαλκανικής ισορροπίας,

δ) πολιτικό-στρατιωτική σύμπραξη με τον συνασπισμό εκείνο που διασφάλιζε και προήγαγε τα ελληνικά κυριαρχικά συμφέροντα.

Οι εν λόγω αρχές κατοπτρίζονται στις ακόλουθες αναφορές του Ε.Βενιζέλου.

«[...] Ηθέλομεν εις το Συνέδριον, το οποίον θα συνέλθη δια να χαράξη τον εκ του παγκοσμίου πολέμου μέλλοντα να προέλθη πολιτικόν χάρτην του κόσμου, η Ελλάς να παρουσιασθή με ένδυμά γάμου, όπως αμυνθή κατά των επαπειλούντων

⁵⁶ Εφημερίδα «Πατρίς» 18^{ης} Σεπτεμβρίου 1914.Παρατίθεται στο Ελευθερίου Βενιζέλου, Πολιτικά Υποθήκαι ,τόμος β',σελ122.

αυτήν κινδύνων, και όπως προασπίση τα εθνικά της συμφέροντα.[...] Ποία θα είναι η πολιτική ημών απέναντι του διεξαγομένου παγκοσμίου αγώνος από την έκβασιν του οποίου εξαρτάται και η τύχη μεγάλου μέρους των Ελληνικών χωρών, βεβαίως δεν έχω ανάγκην να σας εξηγήσω. Παρά το πλευρόν των Δημοκρατικών Εθνών, τα οποία αγωνίζονται υπέρ της ελευθερίας του κόσμου κατά των Μεσευρωπαϊκών Δυνάμεων, των οποίων σύμμαχοι είνε οι δύο κληρονομικοί μας εχθροί, εννοούμεν ότι είνε η θέσις της Ελλάδος. Συναισθανόμεθα καλώς, ότι εάν δεν εκδιώξωμεν τον έτερον των εχθρών τούτων από την Ανατολικήν Μακεδονίαν, της οποίας τας πύλας ήνοιξεν εις αυτόν η εγκληματική πολιτική του καταλυθέντος τυραννικού καθεστώτος, το τμήμα τούτο της χώρας θα διατρέξη τον έσχατον κίνδυνον»⁵⁷.

«Εν έτος περίπου προ του ευρωπαϊκού πολέμου, γράφει ο Βενιζέλος, καμίαν πρόθεσιν δεν είχαμεν να αναμιχθώμεν εις την διπλωματικήν αντίθεσιν των δύο μεγάλων ευρωπαϊκών συνδυασμών, ούτε συμφέρον κανένα. Όταν ο πόλεμος εξερράγη, εξ αφορμής του τελεσιγράφου προς την Σερβίαν, και είδαμεν ποίας αναστατώσεις ηδύνατο να φέρη ούτος εις την Βαλκανικήν προς ζημίαν μας· και όταν ιδίως εγνωρίζαμεν, εκ της αρνήσεως της Τουρκίας να δεχθή την περί των νήσων διαιτητικήν απόφασιν των Δυνάμεων, ότι επέκειτο πόλεμος της Τουρκίας καθ' ημών, ευθύς ως μετά την παραλαβήν των δύο θωρηκτών της θα έκρινεν εκείνην ευατήν ισχυροτέραν ημών κατά θάλασσαν, αι περιστάσεις μετεβλήθησαν τόσον ριζικώς ώστε εκείνο, το οποίον ουδαμώς ηδυνάμεθα να σκεφθώμεν τον Ιούνιον του 1913, απέβη δι' ημάς ζωτική ανάγκη, ζήτημα ζωής και θανάτου τον Αύγουστον του 1914»⁵⁸.

«Αναφορικά με τη στάση μας σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης μεταξύ Αυστρίας και Σερβίας, με απόλυτη επιφύλαξη της αποψής μας για την εφαρμογή του συμφώνου συμμαχίας, επιβάλλεται να μην αφήσουμε την παραμικρή αμφιβολία στους συνομιλιτές σας για την αποφασή μας να μην παραμείνουμε με χέρια σταυρωμένα, αν υπάρξη Βουλγαρική επίθεση κατά της Σερβίας. Θα μας είναι αδύνατο να ανεχτούμε επίθεση αυτής της μορφής, η οποία θα μπορούσε να καταλήξει σε εδαφική μεγένθυση της Βουλγαρίας και σε ανατροπή της Συνθήκης του Βουκουρεστίου. Δεν είναι μόνο καθήκον μας ως συμμάχων απέναντι στη Σερβία, αλλά και επιτακτική ανάγκη επιβαλλόμενη από την ίδια την επιβιώσή μας».⁵⁹

«Σχετικά με το ενδεχόμενο πολέμου μεταξύ Αυστρίας και Σερβίας, έχω τη σταθερή ελπίδα ότι τέτοια πολεμική σύγκρουση, που θα αποτελούσε πραγματικό όλεθρο για όλους μας, θα μπορούσε να αποτραπή χάρι στο συμφιλιωτικό πνεύμα που επέδειξε η Εξοχότητά σας(αναφέρεται στο Σέρβο πρωθυπουργό Ν.Πάσιτς), με την ενθάρρυνση της Ρωσίας και όλων των ειλικρινών φίλων της Σερβίας· αν όμως, κατά άτυχη συγκυρία δεν αποτραπεί τελικά ο πόλεμος, θα προχωρήσουμε στη λήψη απόφασης για τη στάση μας αμέσως μόλις λάβουμε γνώση όλων των σχετικών στοιχείων και έχοντας πάντοτε υπόψη την αποτελεσματικότητα της βοήθειάς μας. Ως προς το ενδεχόμενο επίθεσης της Βουλγαρίας κατά της Σερβίας, είμαι αποφασισμένος να προτείνω στην Α.Μ τον Βασιλέα και στη βασιλική κυβέρνηση να αντιταχτούμε με το σύνολο των δυνάμεών μας κατά της Βουλγαρίας, με σκοπό να

⁵⁷ Εφημερίδα «Πατρίς», 15.6.1917. Παρατίθεται στα Κείμενα του Βενιζέλου, τόμος β', σελ.299.

⁵⁸ «Ο γράφων (Γ.Βεντήρης) υπέβαλε προς τον Ε.Βενιζέλον ερώτημα εν σχέσει με συνομιλίαν την οποίαν έκαμε μετά του εν Αθήναις πρεσβευτού της Γερμανίας, την 7^{ην} Ιουλίου 1913. Ο πρωθυπουργός είπε τότε εις τον φον Κουάτ ότι η Ελλάς δεν θα συνεμάχει, ως διεδίδετο, μετά της Τριπλής Συνεννοήσεως. Εκείνην την δήλωσιν εξηγών ο πρόεδρος της ελληνικής κυβερνήσεως, απηύθυνε προς τον γράφοντα την ανωτέρω επιστολήν εξ Αθηνών, την 27^{ην} Οκτωβρίου 1929». Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σελ.239.

⁵⁹ Τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου στο έλληνα υπουργό εξωτερικών, Γ.Στρεϊτ, 24.7.1914. Παρατίθεται στο Έντουαρ Ντριό, Ελλάδα και Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, σελ.148

προσφέρουμε στη Σερβία κάθε φροντίδα εναντίον του βουλγαρικού κινδύνου και να εξασφαλίσουμε την ισχύ της Συνθήκης του Βουκουρεστίου»⁶⁰.

« Την στιγμήν καθ'ην η υπο της Αυστρίας κήρυξις του πολέμου μας υποχρεοί να αντιμετωπίσωμεν σοβαρά ενδεχόμενα, νομίζω ότι οφείλω να σας υποδείξω απόψεις τινάς κατευθύνσεως.[...] Δέον εξ άλλου να εξετάσωμεν το ενδεχόμενον γενικεύσεως του πολέμου όπως κανονίσωμεν εκ των προτέρων την ημετέραν πολιτικήν. Η γνώμη μου, ην έλαβον κατόπιν λίαν ωρίμου σκέψεως, είναι ότι, εν τη ενδεχομένη ταύτη περιπτώσει, η Β.Κυβέρνησις επ' ουδενί λόγω θα ηδύνατο να ταχθή εις το αντίθετον της Σερβίας στρατόπεδον και να συμπράξη μετά των εχθρών της εναντίον αυτής· τούτο θα ήτο αντίθετον και εις τα ζωτικά συμφέροντα της Ελλάδος και εις το κύρος των συνθηκών και εις την αξιοπρέπειαν του Κράτους. Επ' ουδενί προσχήματι δεν θα παρεξέκλινον της ανωτέρω πολιτικής»⁶¹.

Ο Ε.Βενιζέλος διαβλέποντας το παράθυρο ευκαιρίας που αναφύοταν για την ελληνική εξωτερική πολιτική⁶², έσπευσε να το εκμεταλλευθεί θέτοντας ως μείζονα στόχο την έξοδο της Ελλάδας στο πόλεμο παρά το πλευρό της Ανταντ⁶³.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Τηλεγράφημα του Ε. Βενιζέλου στον έλληνα υπουργό εξωτερικών Γ.Στρέϊτ, 16.7.1914. Διπλωματικά Έγγραφα, 1914-1917, τηλεγράφημα αριθμός 17, σ.σ. 42-43.

⁶² Ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε τις δυσκολίες που θα συναντούσε το Γερμανικό Επιτελείο όσον αφορά την αποστολή μεγάλου μέρους του Γερμανικού στρατού στον Αίμο, λόγω της έλλειψης συγκοινωνιών και της γεωμορφολογίας του εδάφους.

«Ο Βενιζέλος έλεγε χαρακτηριστικά στο Επιτελείο: «Ημπορούν να γίνουν μεγάλα πράγματα εις τη βαλκανική, τώρα με τον παγκόσμιο πόλεμο. Διότι η Γερμανία έχει θαυμάσια οργάνωση, αλλά δεν δύναται να την αναπτύξη τελεσφόρα προς το μέρος τουλάχιστον της Ελλάδας, ένεκα της ελλείψεως επαρκών συγκοινωνιών. Ενώ εμείς έχουμε οπωσδήποτε τη θάλασσα». Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος β', σ.σ.23-25.

⁶³ Ο Ε.Βενιζέλος στις 19.9.1914 είχε μια πρώτη επαφή με τους Δούσμανη και Μεταξά όπου συζήτησαν την γενικότερη διαμορφωθείσα κατάσταση μετά την έναρξη του Α' Π.Π. Ο Μεταξάς αναφέροντας την εν λόγω συνάντηση, δήλωσε εμμέσως πλην σαφώς την πίστη του για τη Γερμανική επικράτηση. «Ολίγον μετά την επάνοδό του στη Αθήνα (19.9.1914), ο κ.Βενιζέλος με εκάλεσε μετά του κ.Δούσμανη εις τον οίκο του, και μας έθεσε το εξής ερώτημα «Ο πόλεμος κατέστη γενικός στην Ευρώπη. Σας παρακαλώ να μου δώσετε την έγκυρον(και τόνισε τη λέξη) υμών γνώμην, ποιος θα είναι ο νικητής;» Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις του όγκου των στρατών δεν είχαν αρχίσει ακόμη. Ο κ.Δούσμανης απάντησε ως εξής:

«- Μου είναι αδύνατο να προεικάσω την έκβαση του πολέμου· ούτε το πώς θα αρχίσουν εξελισσόμενες οι επιχειρήσεις. Η Γερμανία έχει στρατιωτική υπεροχή.

Εγώ απάντησα:

-Δεν δύναται να προβλέψω ποια θα είναι η έκβαση του πολέμου· έχω την ιδέα ότι η Γερμανία δεν θα ηττηθεί. Μέχρι ποίου σημείου θα δυνηθεί να προβεί περαν τούτου αδυνατό να προείπω.

Ο κ. Βενιζέλος δεν ευχαριστήθηκε από τις απαντήσεις μας· τις περίμενε θετικότερες, ως προς τις λεπτομέρειες των αποτελεσμάτων του πολέμου. Του παραστήσαμε ότι κανένα Επιτελείο δεν δύναται να κάνει προβλέψεις παρόμοιες με τις ζητούμενες παρ' αυτού, και δη έγκυρες.

Ερώτηση: «Ζητώ ήδη απλώς την προσωπική σας γνώμη, όχι ως Επιτελείου· Νομίζετε ότι η Γερμανία και η Αυστρία θα δυνηθώσι να διεξάγουν το διμέτωπο πόλεμο; Και πώς;»

Ο κ. Δούσμανης [απάντησε] ότι επί τούτου ουδεμία δύνατο να δώσει γνώμη, επέμεινε δε στο ότι η Γερμανία θα έχει τη στρατιωτική υπεροχή.

Εγώ απάντησα: «Φρονώ ότι η Γερμανία θα επιτεθεί πρώτα με όλες τις δυνάμεις της κατά της μιάς εκ των δύο αντιπάλων, κατά της Γαλλίας πιθανότατα, και αφού την εξουδετερώση θα μεταφέρει το πλείστον των δυναμεών της κατά της Ρωσσίας».

Βενιζέλος: Θα προφθάση;

Εγώ: Βεβαίως· έχει άριστες σιδηροδρομικές συγκοινωνίες.

Βενιζέλος: -Το τμήμα του στρατού, το οποίο θα αφήσει κατά του γαλλικού στρατού θα αντέξει; Μη λησμονείτε ότι η Ρωσία είναι απέραντη χώρα και δεν δύναται να καταβληθεί στρατιωτικώς.

Εγώ: - Η Γερμανία θα αφήσει κατά της Γαλλίας τμήμα αρκετό για να αντέξει. Εν ανάγκη θα δύναται τούτο, διεξάγοντας αμυντικό πόλεμο και υποχωρόντας, να δώσει καιρό ώστε οι κύριες γερμανικές

Η σύμπραξη της Ελλάδος με την Αντάντ, στηρίζονταν σε ένα ορθολογιστικό πλαίσιο υπολογισμών, κόστους-οφέλους και αιτιολογείτο από τις ακόλουθες παρεμβαίνουσες μεταβλητές⁶⁴:

α) την ευμενή πολιτική στάση της Αγγλίας αναφορικά με το καθεστώς των νησιών του Αιγαίου,

β) την προσφορά παροχών στην Τουρκία- άμεση απειλή, από την Γερμανία, συγκεκριμένα υπήρξε αποστολή στρατιωτικού υλικού και τεχνογνωσίας της Γερμανίας προς την Τουρκία⁶⁵,

γ) την πολιτική προδιάθεση των Κεντρικών Δυνάμεων για τη δημιουργία μιας Μεγάλης Βουλγαρίας,

δ) η αναμφίλεκτη ανάγκη της άμεσης προστασίας των Ελληνικών κυριαρχικών συμφερόντων, επίτασσε την στρατιωτική-πολιτική συνεργασία με τον συνασπισμό εκείνο που υπήρχε ταύτιση συμφερόντων και συνωθούσε στη μείωση των σχετικών κερδών των απειλητικότερων συντελεστών του περιφερειακού συστήματος των Βαλκανίων, δηλαδή της Τουρκίας και της Βουλγαρίας.

Ο στρατηγικός προσανατολισμός της πολιτικής του Ε.Βενιζέλου και οι κατευθυντήριες αρχές τις αποκρυσταλλώνονται στις ακόλουθες αγορεύσεις του.

δυνάμεις, ίσως και οι αυστριακές, να μεταφερθούν σιδηροδρομικός από τη Ρωσία στη Γαλλία. Εν τω μεταξύ δεν θα έχουν βέβαια καταστρέψει το ρωσικό στρατό, αλλά θα έχουν επιτυχίες κατ'αυτού τοιαύτας, ώστε να δύνανται να καλυφθούν κατ'αυτού με μικρότερες δυνάμεις. Δεν θα τον καταδιώξουν βέβαια στο εσωτερικό της Ρωσίας.

Βενιζέλος: Τέτοιες σιδηροδρομικές μεταφορές είναι δυνατές;

Απάντησα καταφατικά.

Ο κ.Δούσμανης απάντησε λίαν διστακτικός περί του δυνατού τοιούτων σιδηροδρομικών μεταφορών. Είπε ότι δεν φρονεί πιθανή την τοιαύτην διεξαγωγήν του πολέμου.

Το απόγευμα της αυτής μέρας είδα εκ νέου τον κ. Βενιζέλο, εις τον οίκο του, δια άλλη υπόθεση. Επανέφερα το λόγο του εις την πρωινή ομιλία και προσέθεσα:

- Δεν νομίζω πιθανό ότι η Γερμανία θα δυνηθεί, εις την πρώτη επίθεση κατά της Γαλλίας, να καταστρέψει ταύτην στρατιωτικώς τελείως. Ο γαλλικός στρατός έκανε από το 1870 μεγάλες προόδους, μένει όμως κατώτερος του γερμανικού, τουλάχιστον αριθμητικός. Θεωρώ μάλιστα απίθανο να καταλάβουν οι Γερμανοί το Παρίσι· αναγκαίως θα σταματήσουν καθ'οδόν, όπως μεταφέρωσι τας δυνάμεις των κατά της Ρωσίας. Αλλά θα έχουν δώσει στους γάλλους αρκετά δυνατό κτύπημα, ώστε να τους συνεχίσουν εν τω γαλλικό έδαφος δια μικρότερες δυνάμεις, μέχρι να δυνηθούν να επαναφέρουν τον στρατό τους από τη Ρωσία. Την κίνηση του όγκου του στρατού τους, από το ένα θέατρο πολέμου στο άλλο, όχι μόνο άπαξ η δις αλλά πολλάκις, θεωρώ δυνατή σιδηροδρομικώς, χάρη στην τέλεια ανάπτυξη του δικτύου στη Γερμανία και Αυστρία και συνεπώς δυνατό το να δίδη η Γερμανία ισχυρά, αλλά πάντως βραχεία κτυπήματα εντεύθεν και εκείθεν. Δεν δύναμαι να προβλέψω που θα αγάγη τούτο. Πάντως όχι στην ήττα της Γερμανίας. Εν τη διεξοδική μας συνομιλία ο κ.Βενιζέλος ουδεμία μου εξέφρασε πεποίθηση περι της νίκης της Συνεννόησεως. Τουναντίον, εφαινετο ανησυχών περί του αν η Γαλλία ηδύνато να ανθέξη στρατιωτικός».

Παρατίθεται στο Ι.Μεταξά, Το Προσωπικό του Ημερολόγιο, σ.σ. 318-319.

⁶⁴ Με τον όρο παρεμβαίνουσα μεταβλητή εννοούμε μια μεταβλήτη που εκφράζει μια παρεμβαλλόμενη κατάσταση. Βλέπε σχετικά Stephen Van Evera, Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης, σ.σ. 26-27.

⁶⁵ Κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι η Γερμανία, με την αποστολή πολιτικού και στρατιωτικού προσωπικού στην Οθωμανική Αυτοκρατορία- κυρίως την περίοδο 1882-83, συνέδραμε αποφασιστικά τόσο στην εσωτερική στρατιωτική αναδόμηση- αναδιοργάνωση των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων όσο και στην διαμόρφωση του Τουρκικού στρατιωτικού δόγματος. Επίσης μετά το τέλος των Βαλκανικών πολέμων συνάφθηκε η Γερμανό Τουρκική συμφωνία, 27.11.1913, που προέβλεπε ότι ο Γερμανός στρατηγός Λίμαν φον Σάντερς, ως επικεφαλής της Γερμανικής στρατιωτικής αποστολής για την ανασυγκρότηση των Τουρκικών στρατιωτικών δομών και των συγκοινωνιακών δικτύων, θα αναλάμβανε την διοίκηση του πρώτου σώματος στρατού της Τουρκίας. Για εκτενή ανάλυση των Γερμανικών παροχών, τεχνογνωσίας και στρατιωτικού υλικού στην Τουρκία βλέπε Α. Vagts, Defense and Diplomacy, σ.σ. 190-203.

«Αλλά η Υμετέρα Μεγαλειότητα δεν αγνοεί ότι, όταν η Αγγλία, κατά το περσινό μου ταξίδι στην Ευρώπη, μου δήλωσε ότι είναι έτοιμη να στείλει διεθνή στόλο για να επιβάλει στην Τουρκία τις αποφάσεις της Ευρώπης για τα νησιά του Αιγαίου, η Γερμανία ματαίωσε το μέτρο αυτό, αρνούμενη να προσχωρήσει σ' αυτό. Η Υμετέρα Μεγαλειότητα γνωρίζει επίσης ότι και όταν αργότερα προταθεί από της Δυνάμεις της Τριπλής Συνεννόησης να γίνει διακοίνωση σε αυστηρή γλώσσα προς την Τουρκία για το θέμα των νησιών, η Γερμανία αρνήθηκε και είναι αυτή που εξοπλίζει τον τουρκικό βραχίονα με την παραχώρηση πλοίων, με παροχή χρημάτων, όπλων και εφοδίων, ακόμη και αξιωματικών. Είναι αληθές ότι ο εξοπλισμός στρέφεται κατά πρώτο λόγο κατά της Ρωσίας. Αλλά στρέφεται συγχρόνως και εναντίων μας, αφού η Γερμανία για να μας αναγκάσει να αθετήσουμε τις συμμαχικές μας υποχρεώσεις προς τη Σερβία, μας απειλεί ρητά ότι αν προστρέξουμε σε βοήθεια των Σέρβων, σε περίπτωση προσβολής τους από τη Βουλγαρία, η Τουρκία θα μας προσβάλει από το Νότο. Αλλά και αν ακόμη, διαρκούντος του Ευρωπαϊκού πολέμου, η Τουρκία χρησιμοποιήθει προς επίθεση κατά της Ρωσίας μόνον και όχι εναντίων μας, δύναται να αμφιβάλει κανείς ότι μετά το πέρας του πολέμου, η Τουρκία- εάν βρίσκεται με την πλευρά των νικητών- θα εμπνέετο από τέτοια υπερφροσύνη, ώστε όχι μόνο να εξοντώσει το ελληνικό στοιχείο που βρίσκεται εντός της αυτοκρατορίας της, αλλά να αφαιρέσει και τα νησιά μας, ενισχυόμενη ναυτικά από τη Γερμανία ενώ εμείς θα είμαστε άφιλοι και αβοήθητοι; Η μήπως δεν γνωρίζουμε, εκ του στόματος του κόμη Κουάτ, ότι η Γερμανία, σε αρμονία σήμερα προς τις σκέψεις της Αυστρίας, προτίθεται αν η επικράτηση της στον πόλεμο είναι πλήρης, να δημιουργήσει Μεγάλη Βουλγαρία, εκτεινόμενη μέχρι την Αδριατική, με σκοπό να την χρησιμοποιήσει κατά του Σλαβισμού, μετά την πρόσφατη γερμανική ανακάλυψη ότι οι Βούλγαροι δεν είναι Σλάβοι αλλά Τάρταροι [...] Γιατί λοιπόν να δείχνουμε τόσο ευλαβείς προς τη Δύναμη, η οποία αποβλέπει στην εκ παντός τρόπου ενίσχυση των δύο κυριότατων εχθρών του Ελληνισμού- Βουλγάρων και Τούρκων- και γιατί να αδιαφορήσουμε προς τις Δυνάμεις εκείνες, οι οποίες αφού δημιούργησαν και σε κάθε περίπτωση προστάτευσαν την Ελλάδα, είναι και σήμερα διατεθειμένες, εάν προσβληθούμε από την Τουρκία, να βρεθούν στο πλευρό μας [...]»⁶⁶.

«Τότε κύριοι, περί την 10ην Αυγούστου νομίζω, ηξίωσα και επέτυχα την εξουσιοδότησιν όπως δηλώσω ότι ή Ελλάς [...], αλλά και ακριβή έχουσα, κύριοι, επίγνωσιν των ζωτικών αυτής εθνικών συμφερόντων, εννοεί ότι η θέσις αυτής είναι παρά το πλευρόν των Δυνάμεων της Συνεννόησεως και ότι, ενώ εν τω πολέμω τω διεξαγομένω μετοχή αυτής στρατιωτική δεν θα ήτο δυνατή, αφού ούτε προς βοήθειαν της Σερβίας ήτο δυνατή, ένεκα του κινδύνου του Βουλγαρικού, ούτε πολύ ολιγώτερον δι' αποστολής στρατού είς την Γαλλίαν, εν τούτοις θεωρεί καθήκον αυτής η Ελλάς να δηλώση προς την Συνεννόησιν, ότι, εάν η Τουρκία εξέλθη είς πόλεμον κατ' αυτής, η Ελλάς θέτει είς την διάθεσιν των Δυνάμεων ολόκληρον την στρατιωτικήν αυτής και ναυτικήν δύναμιν είς πόλεμον κατά της Τουρκίας, υπό την προϋπόθεσιν πάντοτε της εξασφαλίσεως ημών από του Βουλγαρικού κινδύνου.[...] Και πως ήτο δυνατόν να επικριθί, κύριοι, ενέργεια τοιαύτη δια τον σκεπτόμενον, ότι της Τουρκίας μετεχούσης του πολέμου, η Ελλάς δεν ήτο δυνατόν να μείνη ουδετέρα, αφού με την Τουρκίαν είχε ένα εκκρεμή πόλεμον, τον πόλεμον δια τας Νήσους, τον οποίον συμφέρον είχε να διεξαγάγη μετά τόσον ισχυρών συμμάχων, και αφού, εάν ημείς δεν μετείχομεν του πολέμου, είς τον οποίον μετείχεν η Τουρκία, εάν μεν η Τουρκία ενίκα,αποτέλεσμα της νίκης της θα ήτο η εντελής καταστροφή του

⁶⁶ Παρατίθεται στο Δ.Πουρνάρα, Ελευθέριος Βενιζέλος, τόμος α', σελ.379,(έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

Μικρασιατικού Ελληνισμού και η αφαίρεσις των Νήσων, των παρά την Μικρασιατικήν παραλίαν κειμένων, παρά της Ελλάδος, εάν δε η Τουρκία ηττάτο, το αποτέλεσμα θα ήτο ότι η ρύθμισις του Μικρασιατικού ζητήματος θα εγίνετο ασχέτως προς πάσαν επίδρασιν του Κράτους του Ελληνικού [...].

Αλλά, κάμνων τη δήλωσιν εκείνην προς τας Δυνάμεις της Συνεννοήσεως, δεν απέβλεπον μόνον πως θα αντιμετωπίσω τον Τουρκικόν κίνδυνον, αλλά και αυτόν τον Βουλγαρικόν. Η Βουλγαρία από της πρώτης στιγμής του πολέμου εφάνη ότι, εφ' όσον δεν θα διέπραττεν, ως κατά το 1913, νέα κολοσσιαία σφάλματα, δεν ηδύνατο ή να εξέλθη ηυξημένη εκ του πολέμου, είτε εν μετοχή μετά των Κεντρικών Αυτοκρατοριών και νίκη αυτών, οπότε θα υπερεξωγκούτο εις Βουλγαρίαν κολοσσιαίαν, ως την βλέπομεν επί του χάρτου, τον οποίον έχει σήμερον χαράζει αυτή, είτε εξερχομένη υπέρ της Αντάντ και πλουσιοπαρόχως αμειβόμενη παρ' αυτής εις βάρος της Σερβίας και της Τουρκίας, είτε και μένουσα ουδετέρα, οπότε θα εξησφάλιζεν επιτυχίας προς το Σερβικόν μέρος,[...] Έβλεπα, λοιπόν, ότι ασχέτως προς πάντα κίνδυνον άμεσον κατά του έργου, το οποίον επετύχομεν εκ των δύο πολέμων,[...], είχαν υπ' όψει ότι το πέρας του Ευρωπαϊκού πολέμου θα εσημείου μίαν αύξησιν του κυριωτάτου ανταπαιτητού ημών εις την Βαλκανικήν Χερσόνησον, της Βουλγαρίας[...]

Αλλά είχαν καθήκον να μη ανεχθώ,[...], ώστε εις το τέλος του πολέμου να ανατραπή ριζικώς η ισορροπία της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, δια της υπερεξογκώσεως της Βουλγαρίας, ενώ θα παρέμενεν η Ελλάς τοιαύτη, οία ήτο και προ του πολέμου. Επεζήτηουν, κύριοι, στενήν επαφήν προς τας Δυνάμεις εκείνας, προς τας οποίας μας έφερον και αι παραδόσεις και τα ζωτικά Ελληνικά συμφέροντα, επεζήτηουν στενήν επαφήν και το αποτέλεσμα της στενής επαφής ποίον υπήρξε: Υπήρξε τούτο : ότι, πριν η ακόμη η Τουρκία εξέλθη της ουδετερότητος, δια να λάβη μέρος εις τον πόλεμον προς τας Δυνάμεις της Συνεννοήσεως, η Αγγλική Κυβέρνησις μοι εδήλου ότι ο Αγγλικός στόλος δεν θα επιτρέψη εις τον Τουρκικόν να εξέλθη των Δαρδανελλίων και εάν επρόκειτο ειδικώς να επιτεθή κατά της Ελλάδος»⁶⁷.

«[...] Αλλά δια της πολιτικής μου αυτής, δια της δηλωσεώς μου αυτής προς τας Δυνάμεις της Συνεννοήσεως επέτυχα ολίγον βραδύτερον και μιαν άλλην πολύτιμον υπέρ της Ελλάδος επιτυχίαν,[...] Επέτυχα, Κύριοι, τη συναινέσει των Τριών Προστάτιδων Δυνάμεων της Συνεννοήσεως και της Ιταλίας ακόμη, την ανακατάληψιν της Β.Ηπείρου δια του Ελληνικού στρατού, με την συμφωνίαν ότι ο Ελληνικός στρατός θα μετέβαινεν εις Β.Ηπειρον υφ'ους όρους θα μετέβαινον και οι Ιταλοί εις Αυλώνα, δια να λυθή οριστικώς το ζήτημα της Ηπείρου και της Αλβανίας εν τω Συνεδρίω της Ειρήνης. [...]

Χωρίς να έχω ουδεμίαν ρητήν δήλωσιν και χωρίς να έχω ουδένα και υπαινιγμόν περί τούτου, δια της πολιτικής διαισθήσεως ηγνόουν, ήμην πεπεισμένος ότι με την πολιτικήν, την οποίαν ηκολούθουν, θα είχα εις το τέλος του πολέμου και εν άλλο τμήμα του Ελληνισμού πολυτιμότερον, την Κύπρον, η οποία θα ηδύνατο να ισοσταθμίση εν πολλώ ή μικρώ μέτρω την αύξησιν την οποίαν έβλεπα ερχομένην, την αύξησιν της Βουλγαρίας. Ότι δε αι προβλέψεις μου και αι πεποιθήσεις μου δεν ήσαν πεπλανημένοι, απεδείχθη ολίγον βραδύτερον, ότε μας προσεφέρθη η Κύπρος και την απέκρουσαν οι Κυβερνοσωτήρες της εποχής εκείνης»⁶⁸.

⁶⁷ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής, Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου, 1917. Παρατίθεται στα Κείμενα του Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ.338-339.

⁶⁸ Συνεδρίαση της Βουλής, 13 Αυγούστου 1917. Παρατίθεται στο Π.Πετρίδη, (εισαγωγή-επιμέλεια), ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΡΟΔΟΣΙΑ, (1915-1917), σελ. 99.

Τοιουτοτρόπως η συμμαχία της Ελλάδος με τις δυνάμεις της Αντάντ συνωθούνταν από την εναρμόνιση των κυριαρχικών τους συμφερόντων. Δηλαδή από τη μια πλευρά, η Ελλάδα θα λειτουργούσε ως τοποτηρητής και θεματοφύλακας των συμφερόντων της Αγγλίας στην ανατολική Μεσόγειο, ενώ από την άλλη πλευρά η συμμαχία της Βουλγαρίας και της Τουρκίας με της Κεντρικές Δυνάμεις καθιστούσε επιβεβλημένη την συμμετοχή της Ελλάδος στον πόλεμο παρά το πλευρό της Αντάντ, διανοίγοντας ένα παράθυρο ευκαιρίας για τον οριστικό εξοβελισμό των Βουλγαρικών και Τουρκικών αξιώσεων, σε ενδεχόμενη στρατιωτική επικράτηση της Αντάντ.

Ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε σχετικά :

«[...] Νομίζω μόνον ότι ως προς τα Ανατολικά ζητήματα, εντός των οποίων ευρίσκεται ο κύκλος και των ιδικών μας ζητημάτων, αι δύο Δυτικά Δυνάμεις είναι εκείναι, των οποίων τα συμφέροντα ταυτίζονται περισσότερο προς τα ιδικά μας. Η νέα Ελληνική αντίληψις καλώς εννοεί, ότι δεν δυνάμεθα να αξιώμεν από τους ξένους να είναι φίλοι της Ελλάδος. Ό,τι οφείλομεν να πράττωμεν, είναι όπως ημείς αυτοί κατορθώνωμεν να ευρίσκωμεν τους συνεργάτας και συναγωνιστάς εκάστοτε εν τω κύκλω, εν τω οποίω ευρίσκεται περισσότερο προσαρμογή των ιδικών μας συμφερόντων»⁶⁹.

« Η υμετέρα μεγαλειότης γνωρίζει από πολλού ποίαι είναι αί γνώμαι μου περι της ανάγκης δια την ήδη μάλιστα μεγαλυνθείσαν Ελλάδα, όπως προέλθη εις στενωτέραν όσον το δυνατόν προσέγγισιν προς την Αγγλίαν, ήτις, ούσα αναμφισβητήτως η ισχυροτέρα μεταξύ των μεγάλων Δυνάμεων, είναι συγχρόνως εκείνη, ής τα συμφέροντα άριστα δύνανται να εναρμονισθούν προς τα ημέτερα εν τη ανατολική λεκάνη της Μεσογείου και ήτις συνεπώς, εάν επείθετο, ότι ηδύνατο να στηριχθή επί της Ελλάδος προς υπεράσπισιν των εν τη λεκάνη ταύτη συμφερόντων της, θα ήτο υπέρ πάσαν άλλην Δύναμιν εις θέσιν να προαγάγη την πραγματοποίησιν των εθνικών ημών βλέψεων. [...]»

Αλλά και δι' άλλον λόγον επιβάλλεται να ταχθώμεν κατά την στιγμήν ταύτην φανερώς προς το μέρος της Τριπλής Συνεννοήσεως. Διότι, αν δεν πράξωμεν τούτο, ουδόλως αποκλείεται να πράξουν τούτο οι Βούλγαροι, τασσόμενοι προς το μέρος αυτής και επιτιθέμενοι κατά του εν Θράκη τουρκικού στρατού, όπως βοηθήσουν την κατά της Κωνσταντινουπόλεως επιχείρησιν των Συμμάχων. [...] Και αν δε αποφύγωμεν τον κίνδυνον να επιδικασθή τότε αυτή η Καβάλα, μόνον δια της επεκτάσεως των ορίων της Βουλγαρίας προς την Θράκην και την σερβικήν Μακεδονίαν, θα ανατραπή και πάλιν επί βλάβη ημών η σημερινή ισορροπία»⁷⁰.

«[...] Η νίκη των Δυνάμεων της Συνεννοήσεως σήμερα, εάν, της Βουλγαρίας μετεχούσης εις τον πόλεμον, ηναγκαζόμεθα και ημείς να μετάσχωμεν αυτού, η νίκη, λέγω, των Δυνάμεων της Συνεννοήσεως θα εξυπηρέτει τα Ελληνικά συμφέροντα περισσότερο από ότι ήτο δυνατόν, όχι αισιόδοξοι πολιτικοί άνδρες, αλλά κορυβαντιώντες θα έλεγον ποιηταί, να φαντασθώσι και να ελπίσωμεν. Ήττα του συνδυασμού εις τον οποίον θα άνηκε και η Βουλγαρία θα εσήμαινεν οριστικώς θάψιμον των βλέψεων και των αξιώσεων του κράτους τούτου επί της ηγεμονίας εν τη Βαλκανική, θα εσήμαινε και εδαφικόν αυτής περιορισμόν εν τη Βαλκανική Χερσονήσω, ενώ συγχρόνως θα εσήμαινεν επέκτασιν του Ελληνικού κράτους και εις την απέναντι ακτήν, την Μικρασιατικήν, και εις την Βαλκανικήν Χερσονήσον»⁷¹.

⁶⁹ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής, Συνεδρίαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σελ.122.

⁷⁰ Τρίτο υπόμνημα του Ε.Βενιζέλου προς τον βασιλιά Κων/νο, 17.2.1915. Ibid, σ.σ.71-73.

⁷¹ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 22ας Σεπτεμβρίου 1915. Ibid,σελ.156.

Ο αντιστράτηγος Π.Δαγκλής σε επιστολή του προς τον Ε.Βενιζέλο, εξέφρασε την άποψη ότι η πολιτική της εξόδου από την ουδετερότητα και η σύμπραξη με τις Δυνάμεις της Αντάντ, ήταν η μόνη ικανή- προσιδιάζουσα πολιτική επιλογή σε συνάρτηση με τις αναφαινόμενες απειλές και ευκαιρίες του εξωτερικού περιβάλλοντος

«Κύριε Πρόεδρε,

Όση περηφάνεια και χάρα είχε προξενήσει εις άπαντες ενταύθα, ιδιώτες και στρατιωτικούς, η είδηση περι αποδοχής της προτάσεως Ύμων περι εξόδου εκ της ουδετερότητας προς σύμπραξη μετά της Entente εις την άλωση των Δαρδεναλίων και της Κων/πόλεως, τόσον αφ'ετέρου απογοήτευση, λύπη και στενοχωρίαν διέχυσεν εις πάντας η απροσδίκητος είδηση ότι επήλθε διαφωνία μετά του στέμματος εν τω σπουδαιότατω τούτω ζητήματι και ότι ένεκα ταύτης παρατηθητε της Αρχής. Δεν γνωρίζω τα καθέκαστα του σοβαρού τούτο ζητήματος, ουδέ τους σοβαρούς λόγους, εφ'ων εστηρίχθη ο Βασιλεύς δια να απορρίψη την πρόταση Ύμων, κρίνων όμως εκ των πληροφοριών ας μεταδίδουσιν ημιν αι εφημερίδες, φρονώ ως και ο πλείστος κόσμος ότι η πολιτική σας ήτο η μόνη αρμόζουσα εις την περίσταση ταύτην και η μόνη παρέχουσα μέγιστην πιθανότητα επιτυχίας μεγάλων ηθικών και υλικών ωφελημάτων εις το Έθνος. Βεβαιώς η πολιτική αυτή δεν ήτο παντελώς αμέτοχος κινδύνου αλλά νομίζω ότι θα παρείχε το μικρότερον κίνδυνον και έπειτα τοιαύται επιχειρήσεις δεν είναι δυνατόν αν αναλαμβάνονται ποτέ εκ του ασφαλούς. Οπωσδήποτε εύχομαι όπως η απομάκρυνσις Ύμων εκ της Αρχής μη καταστή επιβλαβής εις τα εθνικά συμφέροντα. Ελπίζω ότι ο αναλαβών την πρωθυπουργίαν κ.Γούναρης, ανήρ ευφυής και νουνεχής, θέλει ακολουθήσει την υφ'υμών χαραχθείσα πολιτικήν και θα προφυλάξη την χώραν από εθνικάς βλάβας η σύνεσης του Βασιλέως θέλει συντελέσει εις τούτο[...]

⁷² Ιωάννινα 25 Φεβρουαρίου 1915, παρατίθεται στο Π.Γ.ΔΑΓΚΛΗ: Αναμνήσεις- Έγγραφα- Αλληλογραφία, τόμος Β', σ.σ.128-129.

Ο στρατηγός Π.Δαγκλής σε λόγο του στα Ιωάννινα στις 3 Δεκεμβρίου του 1915 αναφέρεται στην κριτική που ασκήθηκε στην πολιτική του Βενιζέλου για έξοδο της Ελλάδας στον πόλεμο παρα το πλευρό της Αντάντ : «[...]Ενθυμείσθαι τότε ποιες φοβερές κατηγορίες δημοσιεύονταν από τον κυβερνητικό τύπο κατά του αρχηγού του κόματος των Φιλελευθέρων, ότι δήθεν ήταν κατά του Βασιλιά, ότι επροτίθετο να παρασύρη το έθνος σε καταστρεπτικό πόλεμο και άλλα πολλά[...] Κατηγορείται ο αρχηγός των Φιλελευθέρων ότι τη ριποκίνδυνη αυτή πολιτική την ασκούσε χαριζόμενος στην Αγγλία και για να εξυπηρετήσει τα συμφεροντά της.Υποθέτω ότι ουδείς αμερόληπτος και εχέφρων κριτής δύναται να φαντασθεί τούτο περί του μεγάλου πατριώτου Ελευθέριου Βενιζέλου.Αλλά όταν ο μέγιστος ευρωπαϊκός πόλεμος μεταδόθει και απόντων ημών, στη Βαλκανική χερσόνησο, όταν η Τουρκία συμμετείχε σ'αυτόν, όταν κατά μείζονα λόγο και η Βουλγαρία παρεσύρθη σ'αυτόν τον αγώνα, όταν αυτή εγένετο, ως και εκείνη, σύμμαχος της Γερμανίας, και ανέλαβε να καταστρέψει την φίλη και συμμαχό μας Σερβία, εκπληρόνοντας το προαιώνιο ονειρό της να κατακτήσει πρώτη τη Σερβική Μακεδονία, είτε και την Ελληνική, πάντα ταύτα ποία εθνικά συμφέροντα θίγονταν; όχι βέβαια τα Αγγλικά αλλά κυρίως τα Ελληνικά.Και ποία κυβέρνηση στις συνθήκες αυτές δεν ήθελα σοβαρώς να συγκινηθεί και δεν ήθελε σοβαρά να σκεφθεί με ποίο τρόπο θα δύνατο να προασπίσει ασφαλέστερα τα συμφέροντα αυτά; Η Κυβέρνης Βενιζέλου και μαζί το κόμμα των Φιλελευθέρων έκρινε ότι τα εθνικά μας συμφέροντα ήθελαν λυσιτελέστερα να προασπισθούν δια της τηρήσεως της συνθήκης με τη Σερβία, με τη σύναψη συνθήκης με την τετραπλή συνεννόηση, ή οποία ήταν πρόθυμη να αποστείλει επικουρικό στρατό στη Μακεδονία και να παράσχη σε εμάς ευρεία ανταλλάγματα και δια της μετ'αυτών εξόδου από την ουδετερότητα δια της απειλής της Βουλγαρίας. Η Α.Μ. ο Βασιλεύς, στηριζόμενος και στη δεδηλωμένη γνώμη των παλαιοκομματικών αρχηγών της αντιπολίτευσης και εις την του νεότερου αυτών κ.Γούναρη, έκρινε ότι η πολιτική αυτή ήταν ριποκίνδυνη και δεν την ενέκρινε, μολονότι είχε δεχθεί να υπογράψει το διάταγμα της γενικής επιστρατευσέως της χώρας, θεωρώντας ότι αυτή ήταν αναγκαία μόνο για άμυνα κατά τυχόν επιθέσεως κατά της χώρας μας από την Βουλγαρία.Όταν για δεύτερη φορά, μετά τεσσαρακοθήμερον περίπου Υπουργία παραιτήθει εκ νέου της αρχής το υπουργείο Βενιζέλου, σχηματισθέντος του νέου υπουργείου εκ των αρχηγών των αντιβενιζελικών κομμάτων υπο την προεδρία του κυρίου Ζαίμη

Από την ανωτέρω πολιτική επιλογή- σύμπραξη με Αντάντ, του Ε.Βενιζέλου, θα μπορούσε να επαληθευθεί το αξίωμα του Μακιαβέλι, που αναφέρει ότι η σύμπραξη με τη μία από τις δυο ισχυρές αντιμαχόμενες δυνάμεις είναι περισσότερο επωφελής-χρηστική πολιτική επιλογή από την αντίστοιχη επιλογή της διατήρησης ουδετερότητας⁷³.

Τουναντίον ο έλληνας πρέσβης στη Γερμανία, Ν.Θεοτόκης, θεωρούσε ως ορθολογική πολιτική επιλογή για την διασφάλιση των ελληνικών κυριαρχικών συμφερόντων την πολιτικό-στρατιωτική συνεργασία της Ελλάδας με τις Κεντρικές αυτοκρατορίες, με αντικειμενικό πολιτικό στόχο την Ελληνο-Βουλγαρική στρατιωτική σύμπραξη, η πραγμάτωση της οποίας θα συνωθούσε στην εδαφική τους μεγέθυνση, μέσω της διεξαγωγής επιθέσεως εναντίων της Σερβίας. Αναπόδραστα η εφαρμογή διαφορετικής πολιτικής κατεύθυνσης, θα συνωθούσε στην σύμπτυξη μιας Βούλγαρο-Τουρκικής συμμαχίας με αντικειμενικό πολιτικό στόχο την εκρίζωση του συμφέροντος επιβίωσης της Ελλάδος.

κατ' αρχας, του κ.Σκουλούδη κατόπιν. Το υπουργείο τούτο βρίσκει ότι ο μόνος τρόπος διαφυγής του κινδύνου και της περισώσεως των εθνικών συμφερόντων είναι η ουδετερότητα ευμενής προς τις δυνάμεις της Entente. Η πολιτική αυτή ασκείται ήδη προ διμηνίας, όπως είχε ασκηθεί επι επτάμηνο πρότερον από το υπουργείο Γούναρη. Ποία ήταν τα αποτελέσματα αυτής πολιτικής; Επί του παρόντος δυσχέρειες μέγιστες στην εθνική οικονομία της χώρας, μείωση των κυριαρχικών τις δικαιωμάτων, αθέτηση της συνθήκης προς τη Σερβία, και το χειρότερο απ' όλα εξέργεση εναντίων μας της δυσπιστίας και της έχθρας ίσως των προστάτιδων δυνάμεων του έθνους, στερόντας στο μέλλον την προστασία τους, χωρίς αφετέρου να είμαστε βέβαιοι ότι θα έχουμε σε κάθε περίπτωση την υποστήριξη της Γερμανίας,[...], αφού η Γερμανία είναι σύμμαχος της Αυστρίας, Βουλγαρίας και Τουρκίας, των θανασιμότερων δηλαδή εχθρών του Ελληνισμού [...] Οι αντίπαλοι του κ.Βενιζέλου, ισχυρίζονται ότι δια της πολιτικής του επίκειται ο άμεσος κίνδυνος, η άμεση καταστροφή της χώρας μας, ενώ δια της δικής τους αποφεύγουμε σήμερα αυτά, ως προς μέλλον τις οίδε αν θα διατρέξουμε κίνδυνο μειονεκτικού για εμάς πολέμου, αφού είναι δυνατόν είτε να ενισχυθούμε και εμείς εδαφικά, είτε να συνδεθούμε με άλλα κράτη δια συμμαχιών και να καταστούμε ικανοί να αποφύγουμε για πάντα τον κίνδυνο[...] Δεν φρονώ ότι είναι ανάγκη να σας αναπτύξω τα της ελληνοσερβικής συνθήκης, η οποία έγινε η κύρια αφορμή της παραιτήσεως του τελευταίου υπουργείου Βενιζέλου, διότι ικανώς αυτά ανεπτύχθησαν και από τον τύπο και ιδίως από τις αγορεύσεις στη Βουλή του αρχηγού του κόμματος των Φιλελευθέρων. Η συνθήκη αυτή περιελάμβανε τον όρο ότι θα ίσχυε και αν ένας τρίτος εκτός της Βουλγαρίας, αναμυγνείονταν στον πόλεμο, τότε υποχρεώνονταν η Σερβία να παρατάξει κατά της Βουλγαρίας δύναμη 150 χιλ.ανδρών. Αλλά η Σερβία καθότι υπήρχε ο επικείμενος αυстроγερμανικός κίνδυνος δεν ήταν πιθανό ότι θα μπορούσε να παρατάξει κατά της Βουλγαρίας περισσότερους από 50 χιλ. άνδρες. Διότι ο κ.Βενιζέλος, όστις κατείχετο από την ιδέα ότι κατ' ουδένα λόγο συνέφερε τα συμφέροντα της Ελλάδας να αφήσει τη Σερβία να καταστραφεί μεγαλόνοντας υπέρμετρα τη Βουλγαρία, απετάρθει στη Γαλλία και στην Αγγλία και τις ρώτησε αν ήταν διατεθειμένες να παρασχούν στη Σερβία ενίσχυση 150 χιλ.ανδρών, ώστε να εκπληρωθεί ο συμμαχικός όρος και να δυνηθεί η Ελλάδα να εκπληρώσει τη συνθήκη. Της προτάσεως αυτής γενόμενης δεκτής από τις δύο δυνάμεις, ο κ.Βενιζέλος φρονούσε ότι όχι μόνο δεν υπήρχε λόγος μη εκπληρώσεως της συνθήκης, αλλά ότι και μεγάλως συνέφερε τα εθνικά μας συμφέροντα η δήλωση ότι θα προσβάλαμε τη Βουλγαρία αν αυτή επιτίθετο στη Σερβία, το οποίο άλλωστε κατά τον κ.Βενιζέλο το συμφέρον της Ελλάδας της επέβαλε να το κάνει ακόμη και αν δεν υπήρχε η συνθήκη[...]».Ibid, σ.σ.147-150, (έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

⁷³ Συγκεκριμένα ο Μακιαβέλι ανέφερε: «Εκτιμάται επίσης πολύ έναν ηγεμόνα το να είναι αληθινός φίλος ή αληθινός εχθρός, δηλαδή το να τάσσεται χωρίς κανένα ενδοιασμό υπέρ κάποιου εναντίον του άλλου. Η συμπεριφορά αυτή είναι πάντοτε πιο χρήσιμη από το να μένει κανείς ουδέτερος: γιατί, όταν δύο ισχυροί γειτονές σου έρθουν σε σύγκρουση, είτε αφού νικηθεί ο ένας από αυτούς, θα πρέπει να φοβάσαι τον νικητή είτε όχι. Σε οποιαδήποτε απ' αυτές τις δύο περιπτώσεις, θα σου είναι πιο χρήσιμο να πάρεις θέση και να μπεις για τα καλά στον πόλεμο γιατί στην πρώτη περίπτωση, αν δεν πάρεις θέση, θα είσαι πάντα λεία εκείνου που θα νικήσει, προς μεγάλη χαρά και ικανοποίηση εκείνου που νικήθηκε, και δε θα έχεις καμιά δικαιολογία ούτε κανένα τρόπο να σε υπερασπιστούν και να σου δώσουν καταφύγιο. Γιατί εκείνος που νικάει, δε θέλει φίλους ύποπτους που δεν τον βοηθούν στις δύσκολες στιγμές εκείνος που χάνει, δε σε δέχεται, γιατί δε θέλησες με τα όπλα στο χέρι να συμμεριστείς την τύχη του». Ν.Μακιαβέλι, Ο Ηγεμόνας,σελ.90.

«[...] Η κατάσταση εν τοις Βαλκανίοις θα παρουσιασθή, ως έσχον την τιμήν να σας την περιγράψω, δηλαδή : Η Βουλγαρία θα βαδίση εις ωρισμένην στιγμήν κατά της Σερβίας, δεν θα εμποδισθή υπο της Ρουμανίας και θα ασφαλισθή κατ'ενδεχόμενης επιθέσεως παρα της Τουρκίας, εις τρόπον ώστε, εάν η Γερμανία και η Αυστρία νικήσωσι την Ρωσίαν, είναι αναμφισβήτητον ότι η Βουλγαρία θα μεγεθυνθή εις βάρος της Σερβίας και η Ρουμανία εις βάρος της Ρωσίας. Τούτου δοθέντος, ερωτάται, έχομεν συμφέρον να ίδωμεν την μεγέθυνσιν ταύτην, την οποίαν δεν δυνάμεθα να εμποδίσωμεν χωρίς να προσπαθήσωμεν να μεγεθυνθώμεν και ημεείς; Δεν νομίζω. Το μόνον μέσον να επιτύχωμεν θα ήτο να επιτεθώμεν μετά των Βουλγάρων κατά των Σέρβων, οίτινες, εάν η Γερμανία και η Αυστρία νικήσωσι, θα υποστώσι τοιαύτην μείωσιν, ώστε δεν θα δυνηθώσι ποτέ πλέον να ανακύψωσιν. Οφείλομεν να προσπαθήσωμεν, να παραμείνωμεν ουδέτεροι εφ'όσον θα παραμείνωσι και εκείνοι και να δράσωμεν ευθύς ως δράσωσι και εκείνοι. Προσπαθούντες να εύρωμεν [λέξεις δυσανάγνωστοι] θα διεκινδυνεύομεν να παραγκωνισθώμεν παρ'ολων των άλλων. Φρονώ ότι τοιαύτη πολιτική θα ήτο τελείως καταληπτή ενταύθα, ένθα ουδένα πλέον λόγον έχουσι να φεισθώσι της Σερβίας, ήτις σήμεραν εκήρυξε τον πόλεμον κατά της Γερμανίας. Επι πλέον, λαμβανόμενης υπ'όψιν της στάσεως ην τηρεί η Ιταλία απέναντι της Γερμανίας και της Αυστρίας, φρονώ ότι, εάν κατορθωθή συνεννόησις τις μετά της Βιέννης, το Βερολίνον ουδεμίαν θα είχε αντίρρησιν να λάβωμεν ανταλλάγματα εν τη Αλβανία, ήτις, με ανύπαρκτον Σερβίαν, δεν θα παρουσίαζη πλέον δια την Αυστρίαν τους λόγους οι οποίοι συνετέλεσαν εις την δημιουργίαν και την διατήρησιν αυτής.

Αναμφιβόλως αντιλαμβάνομαι πλήρως τους ενδοιασμούς, εις ούς τοιαύτη πολιτική θα ηδύνατο να σας εμβάλη αναφορικός προς τας σχέσεις ας έχομεν μετά της Σερβίας, αλλά νυν πρόκειται περί της υπάρξεως ημών και δέον να επωφεληθώμεν, εφ'όσον το δυνατόν, εκ της γενικής συρράξεως»⁷⁴.

«Προ ολίγου έσχον μακράν συνέντευξιν μετά του Κου Zimmermann δυναμένην να συνοψισθεί ως έπεται:

Ο Κος Υφυπουργός φρονεί ότι η Ρουμανία ενδιαφέρεται περι της Συνθήκης του Βουκουρεστίου μόνον εφ'όσον η Συνθήκη την αφορά. Η Βουλγαρία και η Τουρκία είναι ήδη σύμμαχοι. Η Βουλγαρία θα δράση εν [ευθέτω] χρόνω εναντίον της Σερβίας. Ως προς την Τουρκίαν, υπολογίζει ότι αυτή θα δράση κατά της Ρωσίας. Ο Κος Zimmermann δεν αποκλείει το ενδεχόμενον, η Τουρκία και η Βουλγαρία να επιτεθώσιν εναντίον ημών, αν επιχειρήσωμεν να αναχαιτίσωμεν την επίθεσιν της Βουλγαρίας κατά της Σερβίας. Ως βλέπετε είμεθα απομονωμένοι. Ο Κος Zimmermann εκφράζει την γνώμην ότι δέον να σπεύσωμεν να συνεννοηθώμεν με την Σόφιαν και την Κωνσταντινούπολιν, καίτοι το πράγμα φαίνεται αυτό λίαν δυσχερές. Εάν η συνεννοήσις αυτή δύναται να πραγματοποιηθή, πρέπει να παραμείνωμεν ουδέτεροι εφ'όσον θα παραμείνωσι και οι άλλοι, και να δράσωμεν ευθύς ως και αυτοί δράσωσιν, έχοντες ως αντικείμενον την Σερβίαν. Εάν τούτο δεν γίνη, το μόνο όπερ θα ηδυνάμεθα να πράξωμεν είναι να τηρήσωμεν ουδετερότητα. Ο Κος Υφυπουργός φρονεί ότι ευθύς ως τα Γερμανικά στρατεύματα σχώσι μίαν ή δύο μεγάλας νίκας κατά της Γαλλίας, τα Βαλκανικά Κράτη θα δράσωσιν»⁷⁵.

Σε ανάλογη πολιτική κατεύθυνση, (δηλαδή ότι μια πιθανή νίκη της Γερμανίας θα εξυπηρετούσε τα Ελληνικά κυριαρχικά συμφέροντα), συνέκλινε και ο υπαρχηγός του Ελληνικού Γενικού Επιτελείου συνταγματάρχης Μεταξάς συνεπικουρούμενος

⁷⁴ Τηλεγράφημα Ν.Θεοτόκη προς τον Γ.Στρεϊτ, 25.7.1914, Διπλωματικά Έγγραφα, 1913-1917, σ.σ.49-50.

⁷⁵ Ibid, σελ.51.

από τον έλληνα υπουργό εξωτερικών Γ.Στρέϊτ. Χαρακτηριστική είναι η παρακάτω αναφορά, του Γ.Στρέϊτ.

«[...] Μακρά συνομιλία μετά του Συν)ρχου Επιτελείου Μεταξά περι της στρατιωτικής καταστάσεως καθ'όλου και των ημετέρων πραγμάτων. Μοί ανακοινοί εμπιστευτικώς υπόμνημα αυτού, δι'ού θέλει ν'αποδείξη ότι συμφέρει τη Ελλάδι η νίκη της Γερμανίας διότι δια ταύτης η Ρουμανία απείργεται να κάμη ευρωπαϊκήν κατά της Τρανσυλβανίας στρεφόμενη πολιτικήν, ούτω δε παραμένουσιν ήσυχοι ή τε Τουρκία και Βουλγαρία.Τω αναπτύσσω όσα και προς τον Πρόεδρον ότι τουτέστιν κατ'εμήν γνώμην συμφέρει η τελική ισορρόπησις των δυνάμεων των δύο εμπολέμων ομάδων. Συμφέρει η ύπαρξις Αυστρο-ουγγαρίας ήν άλλωστε και αυτή ή Αγγλία επιθυμεί, ως πρόχωμα καθ'ού θραύονται συμφυρόμενα κύματα γερμανισμού και σλαυισμού. Δι'Ελλάδα καλόν θα ή στρατιωτικώς να επικρατήση η Γερμανία, προ πάντων κατά της Ρωσίας, να έχη δε μείνη ουδετέρα η Βουλγαρία, ώστε η Γερμανία να μη αισθάνεται προς αυτήν υποχρέωσιν χωρίς και να τρέχωμεν κίνδυνον, λόγω επικρατήσεως Συννενοήσεως, να αναγκασθώμεν να συμβάλωμεν εις αποζημίωσιν της Βουλγαρίας δια την υπ'αυτής τηρηθείσαν ουδετερότητα. Μεταξάς συμφωνεί ότι από στρατιωτικής απόψεως ουδαμώς συμφέρει να περιπλακώμεν εις πόλεμον. Συμφωνεί ότι ουδαμώς συμφέρει αναλάβωμεν υποχρέωσιν στραφώμεν κατά Τουρκίας, αν αυτή επιτεθή Ρωσίας και ακριβώς δια τούτο, λέγει, ήλθε προς με φοβούμενος μήπως η Κυβέρνησις παρασυρόμενη εκ τινος στιγμιαίας επιτυχίας της Τριπλής Συνενοήσεως αναλάβη προς αυτήν υποχρέωσιν. Εις ταύτα,λέγει, συμφωνεί και το Επιτελείον [...] Όσον δια Τουρκίαν θεωρώ βέβαιον ότι αυτή δεν σκοπεί να επιτεθή της Ελλάδος, των εκεί υπηρετούντων γερμανών αξιωματικών αποτελούντων άλλως μάλλον εγγύησιν περί τούτου ή κίνδυνον. Η Τριπλή Συνενοήσις δεν θα μας αφήση να πολεμήσωμεν προς την Τουρκίαν χάριν ημετέρου (ελληνικού)ζητήματος, αφου και δι'είδια αυτών ζητήματα αποφεύγουσιν εξευτελιζόμεναι αι Δυνάμεις της Τριπλής Συνενοήσεως. Ωστε τον ελληνισμόν της Τουρκίας μάλλον δια φιλίας Γερμανίας, άρα δια στάσεως *correcte* προς Γερμανίαν θα εξασφαλίσωμεν-ουχί δια προσχωρήσεως ημών προς Συνενοήσιν. Και περί τούτου σύμφωνος Μεταξάς, όστις φαίνεται περίφροντις δια τάσεις ελληνικής πολιτικής εκδηλούμενας υπο εφημερίδων [...]»⁷⁶.

Ομοίως ο βασιλιάς Κωνσταντίνος εμμένοντας στην πολιτική της διαρκούς ουδετερότητας, αιτιολόγησε στον πρόεδρο της Γαλλικής Δημοκρατίας,(σε τηλεγράφημά του στις 26.4.1915), την μείζονα αιτία της μη εξόδου της Ελλάδος στον πόλεμο.

«Εκείνο, το οποίον εμποδίζει την Κυβέρνησίν μου να αποφασίση την έξοδον της Ελλάδος προς πόλεμον υπέρ των Συμμάχων Δυνάμεων, είναι η άρνησις των Κυβερνήσεών των να εγγυηθώσι την εδαφικήν ακεραιότητα της Χώρας μου, μέχρι της Συνθήκης ειρήνης. Άνευ της εγγυήσεως ταύτης, μας είναι αδύνατον να αποδυθώμεν τυφλώς εις τον πόλεμον, μάλιστα δε με τον φόβον να θέσωμεν εις κίνδυνον την ακεραιότητα του εδάφους ημών υπέρ των Βουλγάρων»⁷⁷.

4.3.3. Διασφάλιση των Ελληνικών κυριαρχικών συμφερόντων- διατήρηση ισορροπίας ισχύος

Θεμελιώδης πολιτικός στόχος του Ε.Βενιζέλου ήταν η διασφάλιση-προάσπιση των ελληνικών κυριαρχικών συμφερόντων, μέσω της διατήρησης της ενυπάρχουσας

⁷⁶ Γ.Στρέϊτ, Ημερολόγιον-Αρχείον, τόμος α', σ.σ.24-26.

⁷⁷ Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922,σελ.289.

ισορροπίας ισχύος στο βαλκανικό υποσύστημα. Η διατήρηση της περιφερειακής ισορροπίας ισχύος και η διασφάλιση των ελληνικών κυριαρχικών συμφερόντων παρωθούσε στην εκπλήρωση των υποχρεώσεων που απέρρεαν από την Ελληνο-Σερβική συνθήκη συμμαχίας⁷⁸. Η παρέκκλιση, της Ελλάδος, από τις συμμαχικές τις υποχρεώσεις συνιστούσε παραβίαση των κυριαρχικών της συμφερόντων και αυτό γιατί υπερφαλαγγίζονταν θεμελιώδεις αρχές της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής. Συγκεκριμένα :

α) ενισχύονταν οι ηγεμονικές βλέψεις της Βουλγαρίας για εγκαθίδρυση αυτοκρατορίας στην χερσόνησο του Αίμου, εφόσον δεν θα αναφύονταν η ύπαρξη μιας αποτελεσματικής αποτρεπτικής ελληνικής στρατηγικής,

β) αποδυναμώνονταν η σχετική Ισχύς της Ελλάδος λόγω της ανατροπής της ισορροπίας ισχύος στα Βαλκάνια, με συνεπακόλουθο την απώλεια της θέσης και του ρόλου της στο περιφερειακό υποσύστημα,

γ) εξοβελίζονταν η δυνατότητα της χρήσης των διεθνών θεσμών-διεθνές δίκαιο,(ως πολλαπλασιαστής της ισχύος ενός λιγότερο ισχυρού κράτους), για την μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας της Ελληνικής Υψηλής της Στρατηγικής. Με άλλα λόγια, ενώ η αθέτηση μιας διεθνούς συνθήκης από ένα ισχυρό κράτος θα απέληγε σε αμελητέους τριγμούς στο στρατηγικό του εποικοδόμημα, για ένα λιγότερο ισχυρό κράτος οι τριγμοί αυτοί θα μπορούσαν να καταστούν απαγορευτικοί για την επίτευξη των πολιτικών του σκοπών,(ενόσω θα εξέλιπε ο παράγοντας της διεθνούς νομιμοποίησης της Υψηλής του Στρατηγικής),

δ) αμαυρώνονταν-σπιλώνονταν η στρατηγική φήμη του ελληνικού κράτους, με απότοκο την πολιτικό-διπλωματική και στρατιωτική του απίσχναση ως προς την εύρεση εξωτερικών συντελεστών ισχύος-συμμαχίες.

Οι εν λόγω μεταβλητές κρυσταλλώνονται στις ακόλουθες αγορεύσεις του Ε.Βενιζέλου.

«Επιτρέποντας και διευκολύνοντας την ανάμειξη της Βουλγαρίας στον πόλεμο, να επιτεθή κατά της Σερβίας- έχω το δικαίωμα να κηρύξω από το βήμα αυτό, με όλη την επισημότητα της θέσεως μου- καταπροδίδουμε όχι απλώς τη σύμμαχό μας Σερβία⁷⁹, καταπροδίδουμε τα Ελληνικά συμφέροντα, τα ζωτικά συμφέροντα της

⁷⁸ Ο αντιστράτηγός Πάγκαλος αναφέρει ότι η μη εφαρμογή της Ελληνοσερβικής συνθήκης οδήγησε στην απώλεια της Κύπρου.

«Τις αρχές Οκτωβρίου η αναμενόμενη επίθεση της Βουλγαρίας επραγματοποιείτο. Η Σερβία ευρεθείσα μέσω δύο πυρών ζήτησε επειγόντος από την Ελληνική Κυβέρνηση να καταλάβει αυτή τη γραμμή Γευγέλης- Μοναστηρίου για την προστασία των νώτων και των μετά της Θεσσαλονίκης συγκοινωνιών του μαχομένου Σερβικού Στρατού. Η Κυβέρνηση Ζαΐμη αρνήθηκε με το πρόσχημα ότι η Ελλάδα δεν δύνατο να εξέλθει τότε εις τον πόλεμο[...] Λίγες μέρες πριν από την εκδήλωση της Βουλγαρικής επιθέσεως εναντίων της Σερβίας η Αγγλία έσπευσε να προσφέρει στην Ελλάδα την Κύπρο σε περίπτωση που θα σπεύδαμε σε βοήθεια της συμμαχού μας. Η Αγγλική Κυβέρνηση διαμέσου του πρεσβευτού στην Αθήνα , Έλιοτ, ανακοίνωσε προς το Πρωθυπουργό με επίσημο τηλεγράφημα τα κάτωθι: «Σήμερα όταν η Σερβία υπέστη επίθεση παρα της Βουλγαρίας, εάν η Ελλάδα θελήσει να έλθει σε βοήθειά της, η Κυβέρνηση της Α.Μεγαλειότητος της Μεγάλης Βρετανίας είναι πρόθυμη να παραχωρήσει τη νήσο Κύπρο στην Ελλάδα...». Περαιτέρω το τηλεγράφημα διασαφηνίζει ότι η παραχώρηση της Κύπρου γίνεται ανεξαρτήτως των άλλων πλεονεκτημάτων εκ της εκβάσεως του πολέμου και εξητεί ταχύτατη απάντηση. Παρά τη παράκληση της Αγγλικής Κυβερνήσεως η Ελληνική Κυβέρνηση άφησε να παρέλθουν αρκετές μέρες και μόλις την 8 Οκτωβρίου απάντησε ότι δεν δέχεται τη προσφορά της Κύπρου διότι κρίνει ότι θα ήταν μάταιη η βοήθεια της Ελλάδας. Μετά την Ελληνική αυτή απάντηση η Μ.Βρετανία δήλωσε ότι η προσφορά της Κύπρου είναι άκυρη και πρέπει να θεωρήται ως μη γενόμενη».Ορ. cit 138, σ.σ.64-65.

⁷⁹ Ο Μεταξάς στις 20.1.1915 υπέβαλε υπόμνημα στον έλληνα Πρωθυπουργό, αναλύοντας τα ενδεχόμενα της Ελληνικής συμμετοχής στον πόλεμο ως σύμμαχος της Σερβίας. «[...] Στρατιωτικός πρόκειται περί εκστρατείας της Ελλάδας στη Σερβία, όπως συνδράμει ταύτην κατά ενδεχόμενης

Ελλάδας και εξυπηρετούμε μόνο τα καθαρώς ξένα, τα Γερμανικά συμφέροντα. Αφήνοντας τη Βουλγαρία να επιτεθεί κατά της Σερβίας, καθιστούμε τον όλεθρο της συμμάχου μας απολύτως βέβαιο. Και μόνο τούτο το γεγονός της κατασυντριβής της Σερβίας, ήταν πλήγμα τεράστιο, πλήγμα μέγα κατά της Ελλάδας, διότι μόνο αν από τη Βαλκανική Χερσόνησο έφευγε η Σερβία, και χωρίς να αλλοιωθούν οι άλλοι όροι των Βαλκανικών Κρατών, μόνο η συντριβή της Σερβίας ανέτρεπε την ισορροπία δυνάμεων στη Βαλκανική και καθιστά την απέναντι του κληρονομικού μας ανταπαιτητού υποδεέστερη. Η ύπαρξη ισχυρής Σερβίας στη Βαλκανική Χερσόνησο ήταν κεφάλαιο και Ελληνικό το οποίο κατά αυτόν τον τρόπο το καταστρέψαμε. Αλλά

εισβολής αυστρογερμανικού στρατού. Ήδη σε προηγούμενο υπόμνημά μου πραγματεύθηκα το ζήτημα αυτό? τότε όμως ετίθετο η βάση ότι η Ρουμανία θα συμμαχούσε μαζί μας. Ήδη (κατά τα λεχθέντα σε μένα υπο του κ. Πολίτου) υπάρχει περί τούτου αμφιβολία[...]. Ας εξετάσουμε ήδη τη θα συμβεί τότε, αν η Βουλγαρία, εγκαταλείποντας την ουδετερότητά της, επιτεθεί κατά των Ελλήνων και των Σέρβων[...]. Δύο τινά δύνανται να συμβούν:

1) Ο βουλγαρικός στρατός θα εισβάλει στην Αν. Μακεδονία, θα την καταλάβει, αποκόπτοντας τις συγκοινωνίες του ελληνικού στρατού, θα διευθυνθή δια της λεκάνης του Αξιού κατά του ελληνοσερβικού στρατού, ασφαρίζοντας στο μεταξύ την εκ Σερβίας προς Σόφια οδό και αυτή τη Σόφια δια των οχυρώσεων, αίτινες από πολλού υφίστανται, και δια τμήματος στρατού.

2) Ο βουλγαρικός στρατός θα παραβλέψει εντελώς την Αν. Μακεδονία και ορμώντας εκ του υψιπέδου της Σόφιας θα προέλαση επί δύο κυρίως διευθύνσεων, ήτοι Κιουστένδηλ-Σκόπια-Μιτροβίτσα-Βάλιεβο και Σόφια-Πιρότ-Νύσσα-Σεμένδρια. Οποιοδήποτε εκ των δύο συμβεί, ο ελληνικός και ο σερβικός στρατός θα βρεθούν με αποκεκομμένες τις συγκοινωνίες τους και θα προσβληθούν κατά τα νώτα υπό του όγκου του βουλγαρικού στρατού[...]. Ας εξετασθεί ήδη και μια ειδική περίπτωση του ζητήματος. Δηλαδή να μη δώσει ο ελληνικός στρατός ουδεμία άμεση συνδρομή στο σερβικό, αλλά να συνταχθεί απλώς προς τα βουλγαρικά σύνορα προς κάλυψη της Σερβίας από την Βουλγαρία. Ως προείπαμε διανομή αυτού επί όλων των διευθύνσεων, αφ' όν θα ηδύνατο να εισβάλει ο βουλγαρικός στρατός, θα ήταν διάσπαση και καταστροφή του· ώστε επιβάλλεται εκ των προτέρων συγκέντρωση[...]. Τούτέστιν, η συνδρομή προς τη Σερβία καταλήγει στο να επιστρατευθεί ο ελληνικός στρατός και να συγκεντρωθεί εν τη Ανατολική Μακεδονία, σύμφωνα με το σχέδιο συγκεντρώσεως σε περίπτωση επιχείμενου κατά της Βουλγαρίας πολέμου. Είναι προφανές ότι δια τοιούτον τι δεν υπάρχει καμία ανάγκη να επιστρατευθεί και ν συγκεντρωθεί από τούδε ο ελληνικός στρατός. Αρκεί να γίνει τούτο άμα κηρύξει η Βουλγαρία επιστράτευση[...]. Δύο είναι οι πολιτικοί υπολογισμοί. Οίτινες θα υπαγόρευαν, ή μάλλον θα παρέσυραν εις τη λήψη τοιούτου μέτρου επιστρατεύσεως και συγκεντρώσεως στην Αν. Μακεδονία άνευ προκλήσεως εκ μέρους της Βουλγαρίας.

1) Η ελπίδα όπως δι' αυτού παρασύρουμε τη Βουλγαρία σε αντεπιστράτευση και πόλεμο εναντίον μας, επι την προσδοκία ότι δια τοιούτου πολέμου, κατανικόντες αυτή και απαλλασσόμενοι του προαιώνιου εχθρού θα δυνηθούμε να πραγματοποιήσουμε απώτερα εθνικά ιδεώδη. Αλλά δια τέτοιο εγχείρημα χρειάζονται δυνάμεις υπέρτερες των βουλγαρικών.

2) Ο έτερος πολιτικός υπολογισμός θα ήταν: χωρίς να μετάσχουμε ενεργά στον πόλεμο, να πράξουμε κάτι τι αποδυνκνών εμπράκτως τις διαθέσεις μας, δια του οποίου να στερεώσουμε τη φιλία της Συνεννοήσεως και να ασφαλίσουμε μεγάλα ανταλλάγματα. Ούτω θα επιστρατευτούμε, θα συγκεντρωθούμε νοτίως του Μπέλεσι και θα προωθήσουμε τμηματικά ένα σώμα στρατού π.χ. (27.000 πεζικού) στα Σκόπια ή και μέχρι της γραμμής του σερβικού στρατού[...]. Αλλά ο μέγας για μας κίνδυνος είναι ακριβώς εάν εμείς επιστρατευθούμε και η Βουλγαρία δεν επιστρατευθεί, περιοριζόμενη στο να ενισχύσει μόνο τα παραμεθόρια αυτής προκαλυπτικά σώματα, και υποσχόμενη πλήρη ουδετερότητα. Επίθεση τότε απρόκλητη από μέρους μας κατά της Βουλγαρίας, θα δυσχεραίνε τους φίλους μας της Τριπλής Συνεννόησης, χωρίς να μας φέρει και εις αποτέλεσμα, διότι οπωσδήποτε η Βουλγαρία θα πρόφθανε να συγκεντρώσει τον στρατό της επί της γραμμής Φιλιππούπολης-Δούβνιτσα, πριν να φθάσουμε εκεί? και δη όλο το στρατό της, διότι δεν θα δυνάμεθα τότε να ελπίζουμε επί ρουμανικής βοήθειας.»

«[...] Συνοψίζοντας, φρονώ ότι, ως έχουσι νυν τα πράγματα, την ποθούμενη επέκταση δεν θα κατορθώση η Ελλάδα αγωνιζόμενη στη Σερβία, ούτε κατά της Τουρκίας, αλλά αγωνιζόμενη και εξοντώνουσα τη Βουλγαρία. Αλλά τούτο σήμερα είναι ανώτερο των δυνάμεών μας, και συνεπώς μόνο δια της ρουμανικής πλήρους συμμαχίας κατορθωτό.[...]. Συνεπώς το εγχείρημα της ποθούμενης επεκτάσεως θεωρώ δυσανάλογο προς τα στρατιωτικά μας μέσα. Και δια τούτου έχω καθήκον να πνίξω εμμανώς πάντα υπέρ αυτού ενθουσιασμού». Ι. Μεταξά, Το Προσωπικό του Ημερολόγιου, τόμος β', σ.σ. 392-397 & 402.

η ζημιά των Ελληνικών συμφερόντων δεν ήταν μόνο αυτή, η προερχόμενη από τη συντριβή της συμμάχου μας Σερβίας. Ήταν και άλλη, θετική, προφανής, σαφής, προβάλλουσα καταπληκτικός και εμφανώς στον καθένα, ο οποίος δεν ήθελε να εθελότυφλει. Καταστροφή της Σερβίας, από τη Βουλγαρία, εξασφάλιζε την πραγματοποίηση τον μάλλον παράλογων αξιώσεων της Βουλγαρίας για ηγεμονία στον Αίμο. Κατασυντριβή της Σερβίας,[...], έδωσε στη Βουλγαρία, όπως γνωρίζετε ήδη πριν από δύο περίπου έτη, δεκαέξη νέους νομούς και ογδόντα επαρχίες, στους οποίους προστέθηκαν αργότερα οι νομοί της Πριστίνης και της Πρισρένης. Δεκαόκτω νομούς έδωσε στη Βουλγαρία, με την επιφύλαξη των όσων θα δώσει η Δοβρουτσά, ίσως και η Αλβανία για έξοδο στην Αδριατική»⁸⁰.

«[...] Αλλά όπως είπα κύριοι, δεν ήταν μόνο γνώμη της Κυβερνήσής μου κατά την έναρξη του Ευρωπαϊκού πολέμου· αυτή η υποχρέωση περι των συνθηκών υπήρξε και γνώμη της διαδεχθείσας Κυβέρνησης τον Φεβρουάριο του 1915,[...], ή οποία κατά την ανάληψη της αρχής λέει αυτά «... Αλλά υπέρτατο καθήκον επιβάλλει στη χώρα την επιφύλαξη ότι θα εκπληρώσει τις ανελλημένες της συμμαχικές υποχρεώσεις» [...] Δύναμαι να βεβαιώσω τη Βουλή, κύριοι, ότι από την πρώτη στιγμή της εκρήξεως του Ευρωπαϊκού πολέμου ουδέποτε ήλθε ο λόγος στο μέρος τούτο της εξωτερικής πολιτικής της Κυβέρνησης, χωρίς η υπο εμέ Κυβέρνηση να δηλώσει πάντοτε εμφανώς ανευ περιορισμού της απόφασης αυτής, ότι θα τηρήσει πιστά τις συνθήκες, οι οποίες έφεραν την υπογραφή της Ελλάδας, την υπογραφή του Βασιλέως, την υπογραφή της υπευθύνου Κυβερνήσεως[...] Υπάρχει ισχύς μεγάλη, η οποία ίσως αναπληρώνει την ηθική δύναμη, αλλά για Κράτη μικρά, όπως η Ελλάδα,[...], η αθέτηση των συμμαχικών υποχρεώσεων θα αποτελεί για το Κράτος ατίμωση, της οποίας η Ελλάδα, λόγω της ιστορίας της δεν θα ήταν άξια, ατίμωση η οποία θα καθιστούσε το Κράτος τούτο ανίκανο να εκτελέσει την ιστορική του σταδιοδρομία. Εάν είμαστε κύριοι, ικανώς ισχυροί, ώστε να χαράζουμε αυτοτελή πολιτική για την επίτευξη των εθνικών μας αξιώσεων, θα δεχόμουν να συζητήσω σοβαρά με εκείνων, ο οποίος θα μου έλεγε, ότι η ισχύς είναι υπεράνω του δικαίου και το συμφέρον υπεράνω των υποχρεώσεων. Αλλά όταν το Κράτος τούτο είναι ακόμη μικρό, συμβαίνει η τήρηση των ηθικών επιταγών να συμβιβάζεται τελείως προς τα υλικά συμφέροντα, προς τα συμφέροντα τα πολιτικά του Κράτους και να είναι αδιάσπαστη από εκείνα»⁸¹.

«Η ευθύνη εκείνων, οι οποίοι αθέτησαν τη Συνθήκη, θα ήταν ευθύνη τρομερή, και αν ακόμη, η υποχρεωσή μας να σπεύσουμε σε βοήθεια της Σερβίας δεν ήταν άλλη παρα η προερχόμενη από τη Συνθήκη. Εάν τα μεγάλα Κράτη δύναται να αποτολμούν χωρίς κίνδυνο την αθέτηση των συνθηκών, η διατύπωση των θεωριών περί παλαιόχαρτων και κουρελόχαρτων,[...], δεν είναι επιτετραμένη στα μικρά κράτη. Δεν επιτρέπεται στα μικρά Κράτη να κάνουν μεγάλες ατιμίες. Η μέγιστη ατιμία, την οποία δύναται να πράξει ένα Κράτος, είναι η αθέτηση της υποσχέσεως του να βοηθήσει έτερο Κράτος, αφού για την υπόσχεση αυτή έλαβε από το δεύτερο υπόσχεση αμοιβαιότητας»⁸².

Χαρακτηριστική είναι η συνομιλία μεταξύ του Ε.Βενιζέλου και του βασιλιά Κων/νου, σχετικά με την αναφαινόμενη ανάγκη της εκπλήρωσης των ελληνικών υποχρεώσεων που απέρρεαν από την Ελληνοσερβική συνθήκη συμμαχίας.

⁸⁰ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου 1917. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σελ.362.

⁸¹ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1915. Ibid, σελ.112,(έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

⁸² Ibid, σελ.370.

«Κων/νος: Δεν μπορούμε να βοηθήσουμε τη Σερβία.
Βενιζέλος: Διατί, μεγαλειότητα; Μήπως δεν έχουμε υποχρέωση;
Κων/νος: Αυτό είναι άλλο ζήτημα. Αι περιστάσεις μετεβλήθησαν. Η Βουλγαρία θα πολεμήσει με τις Κεντρικές Αυτοκρατορίες ως σύμμαχος. Η Γερμανία θα νικήσει και εγώ δεν θέλω να νικηθώ από τους Γερμανούς».[...]
«Κων/νος: Δεν συμφωνώ.Οι Γερμανοί άρχισαν ήδη τη συγκέντρωσή τους.Θα προλάβουν να συντρίψουν τους Σέρβους πριν επέμβουμε εμείς. Οι Αγγλογάλλοι θα βραδύνουν.
Βενιζέλος: Όχι μεγαλειότητα.Έχουμε τον καιρό, αν σπεύσουμε. Πάντως δεν πρόκειται να επαναληφθεί εις την Ελλάδα ότι συνέβη με το Βέλγιο. Και αν δεν προφθάσουμε, όπως φοβάσθε, αναγκασθούν δε οι Σέρβοι να υποχωρήσουν ενώπιον των Γερμανών, θα σχηματισθεί μια γραμμή από την Ανατολική Μακεδονία δια Στρωμνίτης προς το Κριβολάκ, ενώπιον της οποίας θα σταθούν οι Γερμανοαυστριακοί. Ανεξαρτήτως της αμύνας, δεν θα δύνανται να τροφοδοτούν μεγάλο στρατό, δια της υπάρχουσας απλής σιδηροδρομικής γραμμής, εφ'οσον προχωρούν προς νότο.
Κων/νος: Η Γερμανία αποφάσισε να συντρίψει τη Σερβία.Θα το επιτύχει. Σας επαναλαμβάνω ότι δεν εννοώ να νικηθώ από τη Γερμανία.
[...]
«Κων/νος: Γιατί να παραιτηθείται αφού συμφωνούμε ότι πρέπει να γίνει επιστράτευση;[...]
Βενιζέλος: Σεις θέλετε την επιστράτευση για να αμυνθείτε ίσως εναντίων της Βουλγαρίας. Εγώ την προορίζω για να βοηθήσω τους Σέρβους. Δεν δύναμαι να αναλάβω την ευθύνη αφού διαφωνούμε[...]»⁸³.

Ανάλογη πολιτική στάση ακολούθησε και η κυβέρνηση του Δ.Γούναρη,(μετά την πρώτη παραίτηση από το πρωθυπουργικό αξίωμα του Ε.Βενιζέλου, 21.2.1915). Δηλαδή, διακήρυξε επίσημα ότι η Ελλάδα, λειτουργώντας ορθολογικά, με κεντρικό άξονα την διατήρηση της Βαλκανικής ισορροπίας και αναγνωρίζοντας το ρόλο της Σερβίας ως ανασχετικό φραγμό στην Βουλγαρική βουλιμία, θα συνέδραμε στρατιωτικά την Σερβία στην περίπτωση που αυτή δεχθεί επίθεση από την Βουλγαρία, ενώ θα διατηρούσε πολιτική ευμενούς ουδετερότητας προς την Σερβία, στην περίπτωση μιας στρατιωτικής αναμέτρησης της τελευταίας με τις Κεντρικές Αυτοκρατορίες.

Στις 28.6/10.7. 1915, ο πρωθυπουργός Δ.Γούναρης εξέφρασε επίσημα την πολιτική θέληση της Ελλάδος να υποστηρίξει πολιτικό-στρατιωτικά τη Σερβία.

«Αφου προηγουμένος αναφέρθηκα εις το υπουργικό συμβούλιο και την αυτού μεγαλειότητα τον Βασιλέα, είμαι εξουσιοδοτημένος να απαντήσω εις το ερώτημα της Σερβίας δι'όρων ακριβεστάτων, τους οποίους σας παρακαλώ,(τον πρέσβη Αλεξανδρόπουλο), να ανακοινώσετε στον κύριο Πάσιτς,(Σέρβο πρωθυπουργό).

Η ελληνική βασιλική κυβέρνηση, ανανεώνουσα τας επι του θέματος τούτου, επανελειμένως από της ενάρξεως του ευρωπαϊκού πολέμου, γενομένας προς τη σερβική κυβέρνηση δηλώσεις αυτής και προσφάτος ακόμη, επ'ευκαιρία της υπογραφής του βουλγαροτουρκικού συμφώνου, είναι διατεθειμένη να έλθει σε βοήθεια της Σερβίας, καθ'ην περίπτωση αυτή υποστή επίθεση εκ μέρους της Βουλγαρίας. Θεωρεί επομένως ότι η συμμαχική συνθήκη διατηρεί την ισχύ της,

⁸³ Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάδα του 1910-1920, τόμος β', σ.σ. 23-25.

μολονότι το εδαφικό καθεστώς, του οποίου η διατήρηση αποτελεί τη βάση της συνθήκης, θίγεται δια των παραχωρήσεων της Σερβίας προς τη Βουλγαρία»⁸⁴.

Επίσης ο έλληνας υπουργός εξωτερικών, Γ.Στρεϊτ, σε τηλεγράφημά του προς τον πρεσβευτή της Ελλάδας στη Σερβία, ανέφερε :

«Χωρίς να εξετασθώσιν αι υποχρεώσεις αι απορρέουσai εκ της μετά της Σερβίας συμμαχίας, και μόνη η σκέψις, ότι η ανεξαρτησία και η εδαφική ακεραιότης της Σερβίας αποτελεί ουσιώδη παραγοντα της Βαλκανικής ισορροπίας της αποκατασταθείσας δια της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, εις την διατήρησιν της οποίας η Ελλάς είναι στερεώς και αποφασιστικώς προσηλωμένη, αρκεί ίνα υπαγορεύση εις την Ελληνικήν Κυβέρνησιν την απόφασιν την οποίαν οφείλει να λάβη, προς το παρόν τουλάχιστον, δια να συνδράμη ως οιών τε αποτελεσματικώτερον το φίλον και σύμμαχον Έθνος. Η Β.Κυβέρνησις έχει την πεποίθησιν ότι εκπληροί τελείως το καθήκον της ως φίλη και σύμμαχος, δια της αποφάσεως ην έλαβεν όπως τηρήση απέναντι της Σερβίας ευμενεστάτην ουδετερότητα, και η έτοιμος να απωθήση πάσαν επίθεσιν, ην η Σερβία ήθελεν υποστή εκ μέρους της Βουλγαρίας. Όντως, η συμμετοχή της Ελλάδος εις τον διεξαγόμενον πόλεμον, μακράν του να είναι ωφέλιμος εις την Σερβίαν, θα τη ήτο πραγματικώς επιβλαβέστατη. Καθιστάμενη εμπόλεμος η Ελλάς δεν θα προσέφερεν εις την σύμμαχόν της ειμή μόνον δυνάμεις ασθενεστάτας σχετικώς προς την ισχύ του αντιπάλου της, ενώ συγχρόνως θα την κατεδίκαζαν αφεύκτως να ίδη την Θεσσαλονίκην, τον μόνον ανοικτόν λιμένα δια τον ανεφοδιασμόν της, έρμαιον των αποφασιστικών επιθέσεων της Αυστρίας. Επί πλεόν, η εις τον πόλεμον είσοδος της Ελλάδος θα ηλάττου μοιραίως την δύναμιν του στρατού της, ο οποίος, εν τω κοινώ συμφέροντι, ενδιαφέρει να τηρηθή ανέπαφος, δια να συγκρατή την Βουλγαρίαν. Η Β.Κυβέρνησις είναι πεπεισμένη ότι η Σερβική Κυβέρνησις θα αναγνωρίση ότι την απόφασιν αυτής εμπνέει πραγματική μέριμνα υπέρ των κοινών συμφερόντων, χαρακτηρίζει δ' αυτήν η μεγαλειτέρα φρόνησις. Η Β.Κυβέρνησις επαναλαμβάνει ότι είναι έτοιμη να αντιμετωπίση τον κίνδυνον μιας Βουλγαρικής επιθέσεως. Έλαβεν ήδη όλα τα κατάλληλα μέτρα προς διευκόλυνσιν, τυχούσης περιστάσεως, της κινητοποιήσεως του στρατού της. Εάν δεν εκινητοποιήθη εισέτι, τούτο οφείλεται μόνον εις τον λόγον όπως μη προκληθή εν Βουλγαρίαν ανάλογον μέτρον, το οποίον αναμφιβόλως θα επετάχυνε τα γεγονότα, περιπλέκον αδόκως την παρούσαν κατάστασιν πραγμάτων. Άλλως τε η Ελληνική κινητοποίησης, όταν επιστή ο χρόνος, θέλει περατωθή, αν μη ταχύτερον, συγχρόνως μετά της Βουλγαρικής[...]]»⁸⁵.

Τουναντίον, η Κυβέρνηση του Α.Ζαΐμη σε απάντησή της προς την Σερβική Κυβέρνηση, σχετικά με την τήρηση των συμμαχικών της υποχρεώσεων, δήλωσε κατηγορηματικά ότι δεν δύναται να παράσχει στρατιωτική βοήθεια σε ενδεχόμενη συνδυασμένη επίθεση των Βουλγαρικών και των Κεντρικών στρατιωτικών δυνάμεων εναντίων της Σερβίας. Η απόφαση της Κυβέρνησης Ζαΐμη εδραζόταν στα ακόλουθα ανορθολογικά κριτήρια διαμόρφωσης της Υψηλής Στρατηγικής:

α) μη ορθή διάγνωση της άμεσης συστημικής απειλής στο περιφερειακό επίπεδο, δηλαδή της Βουλγαρίας,

β) λανθασμένος υπολογισμός της κατανομής ισχύος στην Βαλκανική περιφέρεια, εφόσον δεν λαμβάνονταν υπόψη ότι η συνεπαγόμενη αλλαγή της

⁸⁴ Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σελ.348.

⁸⁵ Τηλεγράφημα του έλληνα υπουργού εξωτερικών, Γ.Στρεϊτ, στον έλληνα πρέσβη στη Σερβία, Ι. Αλεξανδρόπουλο, 20.7.1914. Διπλωματικά Έγγραφα, 1913-1917, σ.σ.43-44.

ισορροπίας ισχύος θα συνωθούσε στην υπερφαλάγγιση των ελληνικών εδαφικών-οικονομικών συμφερόντων,

γ) έλλειψη εκτιμήσεως-αξιολογήσεως της κατανομής των σχετικών κερδών,(από τα οποία προσδιορίζεται σε σημαντικό βαθμό ο ρόλος και η θέση του κράτους στο διεθνές σύστημα), λόγω της κοντόθωρης αποτιμήσεως των απόλυτων κερδών, (ο Ζαΐμης δηλώνει ότι «αι Ελληνικαί δυνάμεις διατηρηθώσιν εν εφεδρεία προς καλλιτέραν εν τω μέλλοντι χρησιμοποίησιν»).

Χαρακτηριστικά ο Α.Ζαΐμης, σε τηλεγράφημά του προς τον έλληνα πρέσβη στη Σερβία, ανέφερε:

«Ο Πρεσβευτής της Σερβίας μοί αφήκεν αντίγραφον τηλεγραφήματος της Κυβερνήσεώς του, ήτις θεωρούσα ότι η προβλεπόμενη άμεσος επίθεσις των Βουλγαρικών δυνάμεων κατά του Σερβικού στρατού πραγματοποιεί το υπό της συμμαχίας ημών προβλεπόμενων casus foederis, ζητεί παρ'ημών να την πληροφορήσωμεν επειγόντως εάν, συμφώνως προς τας συμφωνίας μας, ο Ελληνικός στρατός θα ήτο έτοιμος να δράση κατά της Βουλγαρίας και αν η Β.Κυβέρνησις θα ήτο διατεθειμένη να εκδώση προς το Στρατηγείον τας δεούσας διαταγάς όπως συνεννοηθή μετά του Σερβικού Στρατηγείου προς καθορισμόν των λεπτομερειών του σχεδίου κοινής συμπράξεως κατά της Βουλγαρίας. Η Β.Κυβέρνησις λυπείται σφόδρα ότι δεν δύνάται να προσχωρήση εις την ούτω διατυπωμένην αίτησιν της Σερβικής Κυβερνήσεως.

Και κατά πρώτον λόγον θεωρεί ότι υπό τας παρούσας συνθήκας δεν συντρέχει το casus foederis.[...] Παρ'ολήν την γενικότητα των όρων του άρθρου 1^{ου}, η τε Συνθήκη συμμαχίας και η συμπληρούσα αυτήν Στρατιωτική Σύμβασις, αποδεικνύουσιν ότι τα συμβαλλόμενα Μέρη έσχον προ οφθαλμών μόνην την προϋπόθεσιν μεμονωμένης επιθέσεως της Βουλγαρίας εναντίον του ετέρου εξ αυτών. Το άρθρον 4 της Στρατιωτικής Συμβάσεως παρέχει ωσαυτως την φανεράν απόδειξιν τούτου, διότι, τεθέν όπως περιορίση την συνδρομήν του ενός των συμμάχων όστις θα ήτο ήδη απησχολημένος αλλαχού, προβλέπει ως casus foederis μόνον την επίθεσιν της Βουλγαρίας εναντίον του ετέρου συμμάχου. Ουδαμού γίνεται λόγος περι συνδυασμένης επιθέσεως δύο ή πλειόνων Δυνάμεων. Τουναντίον, όσον ευρεία και αν η εν τοίς όροις η γενική διάταξις του 1^{ου} άρθρου της Στρατιωτικής Συμβάσεως, περιορίζεται εις την προϋπόθεσιν πολέμου μεταξύ του ενός των δύο συμμάχων Κρατών και μιας μόνο ετέρας Δυνάμεως[...]

Είναι αναμφίβολον ότι ακριβώς η περίπτωσις αυτή παρουσιάζεται σήμεραν.

Εάν γίνη η Βουλγαρική επίθεσις ην φοβείται η Σερβικής Κυβέρνησις,θα είναι το αποτέλεσμα της συμφωνίας μετά της Γερμανίας, της Αυστροουγγαρίας και της Τουρκίας. Θα εκτελεσθή εν συνδυασμώ μετά της επιχειρούμενης ήδη επιθέσεως κατά της Σερβίας υπό των δύο Κεντρικών Αυτοκρατοριών και θα αποτελέση επεισόδιον του Ευρωπαϊκού πολέμου. Αυτή η Σερβική Κυβέρνησις θα ανεγνώρισεν εκ των προτέρων τον χαρακτήρα τούτον της επιθέσεως, διακόπτουσα τας μετά της Βουλγαρίας διπλωματικές αυτής σχέσεις κατά μίμησιν των Δυνάμεων της Συνεννοήσεως, των Ευρωπαϊκών αυτής συμμάχων, χωρίς να έχη προηγουμένως συνεννοηθή μετά της Ελλάδος, της Βαλκανικής αυτής συμμάχου. Είναι κατόπιν τούτου προφανές ότι θέλομεν ευρεθί έξω των προβλέψεων ως και του πνεύματος της ημετέρας συμμαχίας.

Αλλ' ή Β.Κυβέρνησις δεν είναι μόνον πεπεισμένη ότι, υπό τους όρους τούτους ουδεμίαν υπέχει εκ της Συνθήκης υποχρέωσιν. Είναι προς τούτοις πεπεισμένη ότι η Στρατιωτική της Ελλάδος συνδρομή,αυθορμήτως προσφερόμενη εις τοιαύτην στιγμήν, θα εξυπηρετεί κακώς το κοινόν συμφέρον των δύο Κρατών. Εις το συμφέρον δε τούτο υπήκουσεν η Β.Κυβέρνησις παραμείνασα ουδετέρα εν τω

Ευρωπαϊκώ πολέμω, καθόσον θεωρεί ότι η καλλιτέρα υπηρεσία ήν ηδύνατο να προσφέρει εις την Σερβίαν ήτο να κρατήσει εις απραξίαν την Βουλγαρίαν, διατηρούσα δι' ενδεχομένην επίθεσιν εκ μέρους αυτής, ακεραίας τας δυνάμεις της Χώρας και ελευθέρας τας συγκοινωνίας της [...]

Η Β.Κυβέρνησις εστάθη πάντοτε έτοιμη να αντιμετωπίση τον Βουλγαρικών κίνδυνο, και εις ήν περιπτώσιν παρουσιάζετο διαρκούντος του Ευρωπαϊκού πολέμου, αν και η Σερβία ευρίσκετο ήδη εν αγώνι προς δύο Μεγάλας Δυνάμεις. Δια τον λόγον τούτο εις την Βουλγαρική επιστράτευσιν έσπευσε να απαντήσει αυτοστιγμεί δια της γενικής επιστρατεύσεως του Ελληνικού στρατού. Αλλ' είχε πάντοτε υπ' οψιν της Βουλγαρικήν επίθεσιν ενεργούμενη μεμονωμένως, έστω και εν συναφεία μετά των άλλων κατά της Σερβίας εθροπραξιών. Η προϋπόθεσις όμως επιθέσεως συνδυασμένης μετά της επίθεσεως άλλων Δυνάμεων υπήρξε και δέον να παραμείνη έξω των προβλέψεών της. Διότι επεμβαίνουσα εν τοιαύτη περιπτώσει η Ελλάς θα κατεστρέφετο άνευ της ελάχιστης ελπίδος να σώση την Σερβία. Η Σερβία δεν δύναται προφανώς να επιθυμή τούτον αποτέλεσμα. Το κοινόν συμφέρον απαιτεί αντιθέτως όπως αι Ελληνικαί δυνάμεις διατηρηθώσιν εν εφεδρεία προς καλλιτέραν εν τω μέλλοντι χρησιμοποιήσιν. Επιβάλλεται επομένως όπως η Ελλάς παραμείνη ουδετέρα και ενόπλος, παρακολουθή δε προσεκτικώς την πορείαν των γεγονότων, αποφασισμένη να επαγρυπνεί πάντοτε δια των καταλληλοτέρων μέσων, εις τε την διαφύλαξιν των ζωτικών αυτής συμφερόντων και εις την προστασίαν των συμφερόντων άτινα έχει κοινά μετά της Σερβίας.

Η Β.Κυβέρνησις, ούσα πεπεισμένη ότι η Σερβική Κυβέρνησις θέλει αναγνώριση το ορθόν των λόγων οίτινες απαγορεύουν εις την Ελλάδα να υποσχεθή, υπό τας παρούσας συνθήκας, την στρατιωτικήν αυτής συνδρομήν, και συναισθανομένη βαθείαν και ειλικρινή λύπην διότι τη είναι υλικώς αδύνατον προς το παρόν να πράξη τι περισσότερον δια την Σερβίαν, επιθυμεί να την διαβεβαιώσει, πιστή εις την φιλίαν της, ότι θα εξακολουθήση να παρέχη πάσαν συνδρομήν και ευκολίαν συμβιβαζόμενη μετά της διεθνούς αυτής θέσεως [...]

Ο πρώην πρωθυπουργός Δ.Γούναρης, υπό το ίδιο πολιτικό πνεύμα και εστιαζόμενος στην νομική ανάλυση της ΕλληνοΣερβικής Συνθήκης, θεώρησε ότι η Ελληνο-Σερβική Συνθήκη δεν επείχε νομική- κανονιστική υποχρέωση εφαρμογής. Η μη εφαρμογή της σε τέσσερις προγενέστερες περιπτώσεις παρώθησε στην σιωπηρή εγκατάλειψη του γράμματος της Συνθήκης, (λόγω του γεγονότος ότι η Συνθήκη κρυσταλλώνει την εκδήλωση των αποφάσεων των δύο κρατών να συνεργαστούν εντός ενός διαμορφωμένου κανονιστικού πλαισίου, υπό την διαμορφωθείσα εξωτερική κατάσταση πραγμάτων, με στόχο την εκπλήρωση κοινών συμφερόντων). Η αγόρευση του Δ.Γούναρη, συνιστά μια τυπική νομική ανάλυση η οποία εδράζεται στην κατά γράμμα ερμηνεία του περιεχομένου της ΕλληνοΣερβικής Συνθήκης και σε καμία περίπτωση δεν συνεκτιμούνται-αξιολογούνται οι κομβικές αρχές της διαμόρφωσης και εφαρμογής μιας ορθολογιστικής Υψηλής Στρατηγικής.

«[...] Το ζήτημα είναι εάν έχουμε και ποιες υποχρεώσεις έχουμε απέναντι στη Σερβία, σύμφωνα με την συνθήκη. Έκεινες τις υποχρεώσεις τις οποίες έχουμε, ουδείς απολύτως θα υποστηρίξη, ότι δεν πρέπει να τις εκπληρώσουμε[...]

Ο κ.Πρόεδρος της Κυβέρνησης σας είπε ότι η συνθήκη είναι συνθήκη συμμαχίας αμυντική και στρέφεται κατά παντός τρίτου. Το πράγμα όντος έστι έχει. Παρά τη συνθήκη όμως αυτή, υπάρχει και άλλη συνθήκη. Συνθήκη ίσης διάρκειας, παράρτημα

⁸⁶ Διπλωματικά Έγγραφα, σ.σ.60-62.

της πρώτης αποτελούσα στρατιωτική σύμβαση. Η σύμβαση αυτή καθορίζει ειδικότερα τον σκοπό για τον οποίο συνάφθει. Είναι ανάγκη συνδυασμού των δύο τούτων συμφωνιών. Αλλά εκτός του συνδυασμού αυτού, του απαραίτητου για την προσήκουσα ερμηνεία της συνθήκης, υπάρχει ανάγκη και γνώσεως των περιστάσεων, κατά τις οποίες εγεννήθει το ζήτημα εφαρμογής της συνθήκης και των αρχών,[...]

Πόσες φορές εγεννήθηκε ζήτημα εφαρμογής της συνθήκης; Εγεννήθηκε ζήτημα τέτοιο με δική μας αφορμή, όταν σε συνέπεια των διωγμών στην Τουρκία σκέφθηκε και ο τότε προιστάμενος της Κυβερνήσεως, ότι έπρεπε να προβεί σε ενέργειες δυνάμενες να μετουσιωθούν σε πολεμικές επιχειρήσεις εναντίων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στράφηκε τότε ο κ.Πρωθυπουργός προς την Σερβία και ζήτησε από αυτή να παράσει την αρωγή της κατά την περίπτωση, κατά την οποία η Βουλγαρία μας επιτίθετο, κατά τη διάρκεια που θα είμαστε απασχολημένη με την Τουρκία. Αυτή είναι η πρώτη περίπτωση, η οποία κατέληξε στο να μην τύχει εφαρμογής η συνθήκη. Όταν εξεράγει ο πόλεμος ο Ευρωπαϊκός, δια της επιθέσεως της Αυστρίας κατά της Σερβίας, σας είπε ο ίδιος ο κ.Πρόεδρος της Κυβερνήσεως, ότι απέτάθη προς αυτόν η Σερβία και ζήτησε την αρωγή της Ελλάδας, σύμφωνα με την ερμηνεία την οποία απέδωσε στη συνθήκη. Και το αποτέλεσμα υπήρξε να μη γίνει εφαρμογή της συνθήκης κατά την περίπτωση εκείνη. Υπήρξε και τρίτη περίπτωση κατά την 24^η Οκτωβρίου 1914, όταν απετάθει προς τον κ.Πρόεδρο της Κυβέρνησης η Σερβία και ζήτησε την αρωγή της Ελλάδας, επι τη βάση της συνθήκης. Και ο κ.Πρόεδρος της Κυβερνήσεως αντετάχθη. Και δεν έτυχε εφαρμογής ούτε σε εκείνη την περίπτωση. Υπήρξε και έτερα περίπτωση κατά τις 12 Ιανουαρίου 1915. Και πάλι προσέφυγε η Σερβία ή οι σύμμαχοι αυτής προς εμάς και ζήτησε την εφαρμογή της συνθήκης, νόμιζοντας ότι υπάρχει περίπτωση εφαρμογής της. Και τότε, συνέπεια των όσων αντετάχθησαν από τον κ.Πρόεδρο της Κυβερνήσεως, δεν έτυχε εφαρμογής η συνθήκη. Έχουμε λοιπόν τέσσερις περιπτώσεις, κατά τις οποίες έγινε απόπειρα εφαρμογής της συνθήκης, μία με αίτηση δική μας, τρεις με αίτηση της Σερβίας και των συμμάχων της και κατά τις τέσσερις αυτές περιπτώσεις δεν έγινε καμία εφαρμογή της συνθήκης[...]

Τι μαρτυρεί η τετραπλή αυτή μη εφαρμογή της συνθήκης, την οποία μας παρουσίασε τόσο απλή ο κ.Πρόεδρος της Κυβερνήσεως; Τι άλλο παρα ότι και στις τέσσερις αυτές περιπτώσεις η συνθήκη ερμηνεύθηκε όχι ως μια formula ρωμαϊκή, λέγουσα: αν τούτο όντως έχει, δημιουργείται υποχρέωση. Αλλά ερμηνεύθηκε ως εκδήλωση αποφάσεων, από κοινού ειλημμένων από εκείνους οι οποίοι συνεβλήθησαν επι τη βάση ορισμένης καταστάσεως πραγμάτων, αποφάσεων που απέβλεπαν, σε συνδυασμό με κοινές υποχρεώσεις, σε πραγματοποίηση κοινών δι'αμφοτέρους συμφερόντων[...]

Και επειδή ευρέθει, ότι κατά πάσες αυτές τις περιστάσεις, και τις τέσσερις, η εν γένει κατάσταση των πραγμάτων, η καθόλου συμπλοκή των ποικίλων συμφερόντων, τα οποία τίθεντο επι τάπητος, δεν επέτρεπαν την εκπλήρωση του γράμματος της συνθήκης η συνθήκη εγκαταλήφθηκε. Η συνθήκη δεν εξετελέσθηκε. Και ουδείς είπε προς την Ελλάδα και ούτε η Ελλάδα είπε προς τη Σερβία κατά την πρώτη περίπτωση, ότι υπήρξε παραβίαση της συνθήκης. Υπήρξε όμως και άλλη περίπτωση κατά την οποία δεν ζητήθηκε η εκτέλεση της συνθήκης αλλά η άρση της. Δεν είμαι εις γνώσει των ιδιαίτερων περιστάσεων υπο τις οποίες η Σερβία, αποφασίζοντας να προβεί σε παραχωρήσεις προς την Βουλγαρία, ζήτησε την συναινέσή μας· αλλά υπο οποιονδήποτε τύπο και καθ'οιονδήποτε τρόπο και υπο οποιοσδήποτε όρους και αν ζητήθηκε η συναινέσή μας, η συναινέση αυτή ουδέν έτερο δυνατό να αφορά παρα κατάργηση της συνθήκης· άρση αυτής[...]

Και όταν περί τέτοιων πραγμάτων ζητούσε η Σερβία τη συναινέσή μας, έλεγε άραγε προς την Ελλάδα ότι ζητούσε να παραβιάσει την συνθήκη ή έλεγε ότι οι περιστάσεις, οι γενικές, η κατάσταση η

δημιουργηθείσα γενικώς, η συμπλοκή των συμφερόντων αυτής, περι τα οποία προνοεί η συνθήκη, με άλλα μεγαλύτερα συμφέροντα, θέτουν αυτή στην αναπόφευκτη ανάγκη να προβεί στη θυσία αυτή προς τη Βουλγαρία, δηλαδή να συμφωνήσει με αυτήν και να σωθεί από τον κίνδυνο να ταχθεί η Βουλγαρία σε αντίθετο στρατόπεδο και να επιτύχει να ταχθεί στο στρατόπεδο που ανήκει η Σερβία; Είναι εκτός αμφιβολίας κύριοι, ότι τοιαύτην ποιουμένη πρόταση η Σερβική Κυβέρνηση, δεν εδέχετο ότι επρόκειτο να παραβιάσει τη συνθήκη. Αλλά ισχυρίζετο μια αλήθεια, ότι η γενική κατάσταση των πραγμάτων είναι τέτοια, ώστε με όλο το συμφέρον, το οποίο έχει να κρατήσει τις χώρες, χάρη στις οποίες σύναψε τη συνθήκη, ήταν εκ της γενικότερης κατάστασης, στην οποία συμπλέκονταν μεγαλύτερα, ουσιωδέστερα και ζωτικότερα συμφεροντά της, εξαναγκασμένη για τη διάσωση των εν λόγω συμφερόντων, να εγκαταλείψει την πολιτική που τέθηκε ως βάση της συμμαχίας και να άρη τη συνθήκη συμμαχίας με την Ελλάδα»⁸⁷.

«Ομιλείτε περί συμμαχικών υποχρεώσεων, όταν εκ της συνθήκης γνωρίζετε ότι η Σερβία είχε την υποχρέωσιν, ίνα ημείς αντεπεξέλθωμεν κατά της Βουλγαρίας να συνεισφέρη και αυτή δια των δυνάμεων, τας οποίες ουδέποτε διέθεσε, δια δυνάμεων τας οποίας σείς εξητήσατε να αντικαταστήσωσιν οι σύμμαχοι των Σέρβων, δίδοντες αυτοί την δύναμιν, δια δυνάμεων τας οποίας ούδε μέχρι της στιγμής ταύτης είδατε ερχομένας, ίνα αντικαταστήσωσι εκείνας, ας είχαν υποχρέωσιν η Σερβία να συνεισφέρη;»⁸⁸.

Με τη σειρά του ο Ε.Βενιζέλος ενεργώντας ρεαλιστικά, με κανόνα την διασφάλιση των ζωτικών ελληνικών συμφερόντων, την ορθολογιστική εκτίμηση της κατανομής ισχύος και την διάγνωση των απειλών και των ευκαιριών που αναφύονταν, δίνει την ακόλουθη απάντηση.

«[...] Σας είπον ότι υποθέσατε ότι δεν έχομεν καν συνθήκην με την Σερβίαν, ελάτε να εξετάσωμεν τι είναι το συμφέρον μας να πράξωμεν;[...] Είπατε ότι αφού ανεγνώριζα υποχρεωτικήν την συνθήκην μετά της Σερβίας διατί ηρνήθην να προσέλθω κατά τον Ιανουάριον 1915 εις βοήθειαν της Σερβίας; Το πράγμα δεν είναι ακριβές, διότι από της πρώτης ημέρας καθ'ην ο Ευρωπαϊκός πόλεμος παρουσιάσθη συνενοήθην μετά της Σερβίας ποία θα είναι η συνδρομή την οποίαν, καλοπίστως εφαρμοζομένης της συνθήκης, θα ηδυνάμεθα να δώσωμεν εις την Σερβίαν. Και είπον ότι είναι αδύνατον να εκστρατεύσωμεν μέχρι του Δουνάβεως, διότι έχομεν τους Βουλγάρους, οι οποίοι θα μας κτυπήσωσι εις τα πλάγια και θα κατάστραφώμεν αμφοτέροι. Αυτό δεν αποτελεί άρνησιν της εκτελέσεως των Συμμαχικών υποχρεώσεων, αλλά την εν τω κοινώ συμφέροντι εκτέλεσιν αυτών[...] Επίσης έχω καθήκον να σας υπενθυμίσω ότι είπον άλλοτε εις την Βουλήν,[...], ότι δεν είναι ακριβές ότι η Σερβία εις ανάλογους περιστάσεις, ηρνήθη προς ημάς συνδρομήν της[...] Αλλά μου λέγετε ότι ανεγνώρισα εγώ επίσης ότι θα είχομεν υποχρέωσιν να συνδράμωμεν την Σερβίαν, μόνον εάν η Σερβία διέθετε 150.000 στρατού εις τον αγώνα της Βουλγαρίας, ότι δε αι 150.000 αυταί έλειπον, διότι δεν εστάλησαν εγκαίρως αι προς αναπλήρωσιν του αριθμού τούτου ζητηθείσαι επικουρίαί των Δυνάμεων της Συνεννοήσεως. Αλλ' εάν θέλετε να ομιλήσωμεν επ' αυτού σας λέγω ότι ηρωτήσαμεν μεν αν θας μας εδίδοντο 150.000 Αγγλογαλλικού στρατού και ταύτας μας υπεσχέθησαν, αλλ' ημείς εδηλώσαμεν ευθύς αμέσως ότι δεν αποδεχόμεθα την προσφοράν εν τω παρόντι. Σημειωτέον δε ακόμη ότι η Σερβία κατά της Βουλγαρίας αντέταξε 120.000 στρατού ώστε δεν έλειπον από την συμμαχικήν υποχρέωσιν παρα

⁸⁷ Εφημερίδα των Συνδητήσεων της Βουλής, Συνεδρίαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 130-131.

⁸⁸ Ibid, σελ.168.

30.000 στρατού.[...] Βέβαια, προσπαθούντες, όπως προσπαθείτε επί τόσον χρόνον να εμβάλητε την απογοήτευσιν του Ελληνικού λαού, προσπαθούντες να καταστρέψετε,[...], το ηθικόν και λαού και στρατού, βεβαίως δύνασθε να μου ειπήτε σήμερον,ότι ο Ελληνικός στρατός δεν θα ηδύνατο να να αντιμετωπίση τον Βουλγαρικόν, αλλ'εγώ έχω το δικαίωμα να ισχυρίζομαι μετά πεποιθήσεως, ότι,[...], αν διεξήγοντο τα πράγματα όπως εσχεδιάσα αυτά, αν είχομεν κοινήν την κατεύθυνσιν προς τα εξωτερικά πράγματα, όπως και κατά το 1912,[...], αν δεν ανεβάλλομεν τον κλονισμόν εις την εθνικήν ψυχήν,αν είχομεν, όπως θα είχομεν διάγγεγμα του νικητού Βασιλέως, προς τον Ελληνικόν στρατόν, παρορμούντος αυτόν εις νέους αγώνας, δυστυχώς αναπότερεπτούς, βεβαίως δια να ειπώ το ελάχιστον ισχυρίζομαι,ότι εδικαιούμεθα να αποβλέπωμεν μετ'εμπιστοσύνης εις την έκβασιν του αγώνος, εις τον οποίον θα είχαμεν να αντιμετωπίσωμεν ίσας Βουλγαρικάς δυνάμεις. Και ανώτερας κατ'αριθμόν δυνάμεις Βουλγαρικού στρατού θα ηδύνατο να καταπολεμήση ο Ελληνικός στρατός, ό οποίος προ δύο μόλις ετών είχε νικήσει εις τα πεδία των μαχών τον Βουλγαρικόν, τον οποίον είχαν ωθήσει μέχρι των παλαιών βουλγαρικών συνόρων, αλλά δεν δύνασθε να αμφισβητήσετε ότι τουλάχιστον θα διεξήγε τον πόλεμον νικηφόρος υπό τους αυτούς όρους, της αντιμετώπισεως δηλαδή ίσως κατ'αριθμόν δυνάμεων [...].⁸⁹

Εν κατακλείδι, από τις ανωτέρω αναφορές καταδεικνύεται ότι ακρογωνιαίος πολιτικός στόχος της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου ήταν η διατήρηση της ισορροπίας ισχύος στα Βαλκάνια,(όπως διαμορφώθηκε με την σύναψη της Συνθήκης Βουκουρεστίου), με απότοκο την ανάσχεση οποιασδήποτε Βουλγαρικής ή Τουρκικής αναθεωρητικής ενεργείας που θα συνωθούσε στην ανατροπή του status-quo. Ο Ε.Βενιζέλος προσδιόρισε τους ελληνικούς πολιτικούς στόχους με βασικό άξονα το αρχέτυπο της θεωρίας της ισορροπίας ισχύος⁹⁰, βασικές παραδοχές της οποίας είναι οι ακόλουθες⁹¹ :

- α) τα κράτη είναι ορθολογικοί δρώντες,
- β) ως ελάχιστο στόχο θέτουν την επιβιώσή τους και ως μέγιστο την παγκόσμια κυριαρχία τους,
- γ) χρησιμοποιούν μέσα εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης, με τον βέλτιστο δυνατό τρόπο για την επίτευξη των πολιτικών τους στόχων,
- δ) τα κράτη συνυπάρχουν-ενεργούν εντός του (άναρχου) διεθνούς συστήματος στο οποίο κυριαρχεί η αρχή της αυτοβοήθειας.

«Βεβαίως, οι σύμμαχοι ημών αγωνίζονται, όπως αναπετάσωσι την σημαίαν των ευγενεστέρων ιδανικών της ανθρωπότητος· αυτό αποτελεί ακριβώς και δι'υμάς μετέχοντας του αγώνος την αρίστην των εφηυρήσεων, αλλά μη λησμονώμεν ότι τα δίκαια, τα οποία δεν είναι κανείς διατεθειμένος να προστατεύση, τα δίκαια, τα οποία φαίνονται ανήκοντα εις χείρας ασθενείς ή εξαρτώνται από θελήσεις ασθενικάς, εκείνα τα δίκαια δεν είναι άξια μεγάλου σεβασμού. Εάν εν τω αγώνι τούτω δεν κατορθώσωμεν να αποδείξωμεν την ζωτικότητα την οποίαν έχει πραγματικώς η φυλή μας, εκείνην την οποίαν χωρίς οι πολλοί να την υποπτεύουν απέδειξε το έθνος το Ελληνικόν κατά τους Βαλκανικούς πολέμους, εκείνην την οποίαν είμαι βέβαιος ότι άνευ των εμφυλοχωρησάντων ατυχών γεγονότων της τελευταίας τριετίας, θα εδεικνύομεν κατά τρόπον ο οποίος θα ημπορούσε να θαμβώση τον κόσμον, αν αυτήν

⁸⁹ Ibid, σ.σ. 191-193.

⁹⁰ Για εκτενή ανάλυση της θεωρίας της ισορροπίας ισχύος, βλέπε Edward Vose Gulick, Europe's Classical Balance of Power, σ.σ. 3-51. Επίσης M.Wight, Διεθνής Θεωρία, κεφ.8, Hans J. Morgenthau, Politics Among Nations, σ.σ.181-216.

⁹¹ Βλέπε σχετικά K.Waltz, Theory of International Politics,σ.σ.117-123.

την ζωτικότητα εν τω μέτρω τω δυνατώ σήμερον, μεθ'όλας τας επελθούσας καταστροφάς, κατορθώσωμεν να δείξωμεν, είμαι βέβαιος ότι εις το Συνέδριον της Ειρήνης η Ελλάς θα προσέλθη με τίτλους αξιολογωτάτους»⁹².

Χαρακτηριστικές είναι η παρακάτω αναφορές του Ε.Βενιζέλου, για την επιβεβλημένη ανάγκη της διατήρησης της ισορροπίας ισχύος στα Βαλκάνια⁹³.

«[...] Η μέλλουσα εν τοίς Βαλκανίοις ειρήνη, δεν είναι δυνατόν να βασισθή ή επι της ισορροπίας των δυνάμεων και της ενότητας των πληθυσμών. Αλλώς, ή ειρήνη δύναται να ευρεθή εν κινδύνω εκ νέου». «[...] Ο μέγας νόμος των λαών, οι οποίοι επιθυμούν να ζήσουν ελευθέρως και εν ευημερία, ό νόμος της ισορροπίας, εύρεν ενταύθα[εν Βουκουρεστίω] δια την Ανατολήν και την Ευρώπην, την διατύπωσίν του και εφαρμογήν του»⁹⁴. «[...] δύναται, κύριοι, ν'αμφισβητηθή ουδ'επί στιγμήν ότι η στερεά, η ασφαλής βάσις της εξωτερικής, της Εθνικής ημών πολιτικής έπρεπε και πρέπει να είναι η διατήρησις αντί πάσης θυσίας της ισορροπίας, της ισοδυναμίας, ας είπω την λέξιν, της κατασταθείσης δια της συνθήκης του Βουκουρεστίου; [...] Δυνάμεθα να επιτρέψωμεν, δύναται το Ελληνικόν Κράτος να επιτρέψη εις εν εκ των κρατών του Αίμου, όπως, παρεβαίνον εις το μέγαν Ευρωπαϊκόν πόλεμον, συντελέση και δια ιδίας αυτού δυνάμεως όπως, εν μεν των κρατών τούτων, τα οποία συναπαρτίζουσι και εξασφαλίζουν την έννοιαν της ισορροπίας, συντριβή αποτελεσματικώτερον, αυτή δε, η Βουλγαρία, αυξηθή ογκωδέστερον; [...]»⁹⁵.

«[...] Εάν η Βουλγαρική επιστράτευσις μέλλη να σημάνη και ανάμιξην εις τον πόλεμον δι'επιθέσεως κατά της Σερβίας, ημείς δε πράξωμεν το καθ'εναυτούς παν ότι εξαρτάται αφ'ημών, όπως αποτρέψωμεν τον κίνδυνον τούτον, κινδυνεύομεν να ιδώμεν την ισορροπίαν και ισοδυναμίαν, την οποίαν κατεστήσαμεν δια της συνθήκης του Βουκουρεστίου, ανατρεπομένην κατά τοιούτον τρόπον δια της συγχρόνου ελαττώσεως και συντριβής της δυνάμεως του ενός των συμμάχων Κρατών, δια της αυξήσεως δε της αντιστοίχου του άλλου Κράτους-το οποίον δυστυχώς, όπως και προ τριών ημερών είπον εις την Βουλήν, δεν παύει να διακηρύττη ότι δεν θεωρεί εαυτό υπόχρεον προς σεβασμόν της συνθήκης του Βουκουρεστίου, και το οποίον συγχρόνως, δυστυχώς δεν παύει να διακηρύττη, ότι θεωρεί ως χώρας περιλαμβανομένας εις τον κύκλον των εθνικών του διεκδικήσεων όλην την μέχρι του Αλιάκμονος χώραν-κινδυνεύομεν, λέγω κύριοι, να ιδώμεν το μεγαλούργημα το Ελληνικον, το οποίον δημιουργήσαν οι πόλεμοι του 1912 και 1913, αποβαίνον βραχύτατης διάρκειας»⁹⁶.

«[...] Κύριοι, είμεθα υποχρεωμένοι να αντιμετωπίσωμεν τα πράγματα ανδρικώς. Η συνθήκη του Βουκουρεστίου ωνομάσθη υπ'εμού καταστατικός χάρτης

⁹² Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 28^{ης} Μαρτίου 1918. Παρατίθεται στα Κείμενα του Βενιζέλου, τόμος β', σελ.465

⁹³ Ο Gullick αναφέρει ότι βασικός σκοπός ενός συστήματος ισορροπίας ισχύος είναι η διασφάλιση της ανεξαρτησίας και η προστασία της ασφάλειας των κρατών. Παραθέτει σχετικά τρεις ορισμούς που θεμελιώνουν την παραπάνω διαπίστωση: α) «ο ολοκληρωτικός στόχος του συστήματος (της ισορροπίας ισχύος) είναι η διατήρηση της ακμαίας ανεξαρτησίας των εθνών»[Brougham], β) είναι «η αμοιβαία διατήρηση της ανεξαρτησίας και της ελευθερίας, διαφυλάσσοντάς τις ενάντι στην υπεροχή και τον σφετερισμό του ατόμου»[Heffen], γ) τέλος ο Vattel διασαφηνίζοντας τις «γενικές αρχές των καθηκόντων ενός έθνους προς αυτό» τις συνοψίζει με το δόγμα ότι «η διατήρηση και η τελειοποίηση της ύπαρξης μιας (οντότητας) είναι το σύνολο όλων των καθηκόντων της». Ε. V. Gullick, Europe's Classical Balance of Power, σελ.30-31.

⁹⁴ Εφημερίδα «Πατρίς» 2ας Ιουλίου 1913. Παρατίθεται στο Ελευθερίου Βενιζέλου, Πολιτικά Υποθήκαι, σελ.287.

⁹⁵ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 22ας Σεπτεμβρίου 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ.153-154.

⁹⁶ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της Συνεδρίαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου του 1915. Ibid, σ.σ. 116-117.

της Βαλκανικής χερσονήσου. Δυστυχώς, ο Ευρωπαϊκός πόλεμος, επελθών τοσούτον πρόωρος, πριν επιτραπή εις την Ελλάδα να οργανώσει τις νέες αυτής κτήσεις, δημιουργεί κινδύνους και κινδύνους δεινούς δια την διατήρησιν της συνθήκης του Βουκουρεστίου, η, δια να ομιλήσω γενικώτερον, της ισορροπίας και ισοδυναμίας, η οποία δια της συνθήκης ταύτης καθιερώθη [...]»⁹⁷.

4.4. Βάσεις της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής

4.4.1. Ανάσχεση Βουλγαρίας-Τουρκίας

Η ανάσχεση- αποτροπή των Βουλγαρικών και των Τουρκικών πολιτικό-στρατιωτικών ενεργειών, που είχαν ως αντικειμενικό τους στόχο την ανατροπή του υπάρχοντος status-quo, συνιστούσε κεντρική αρχή της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου. Σε μια εξόχως ρεαλιστική ορθολογιστική του ανάλυση, υπό το πρίσμα της προάσπισης των ελληνικών κυριαρχικών συμφερόντων και της μελλοντικής κατανομής ισχύος στο υποσύστημα των Βαλκανίων, ο Έλληνας πρωθυπουργός, εξετάζει τους λόγους που καθιστούσαν απαγορευτική οποιαδήποτε περαιτέρω εδαφική διεύρυνση της Βουλγαρίας⁹⁸, αναδεικνύοντας το αναμφίλεκτο πρόβλημα των μείζονων βουλγαρικών σχετικών κερδών και του συνακόλουθου διλήμματος ασφαλείας,(ως κύριο αίτιο πολέμου) που αναφύονταν για την ελληνική εξωτερική πολιτική.

«[...] Ερωτώ: Τις πολιτικός υπευθύνως θα ήρχετο από του βήματος τούτου να ειπή ότι εν η περιπτώσει η Βουλγαρία επιτεθή κατά της Σερβίας, συντελέσει δε εις το να κατασυντριβή η Σερβία και κατορθώση επομένως να αυξηθή δυσαναλόγως επιζημία της Σερβίας, τις υπεύθυνος πολιτικός δύναται να είπη προς τον Ελληνικόν λαόν ότι δύναται να κοιμάται ήσυχος, διότι η Βουλγαρία είτε απ'ευθείας είτε δια μέσου άλλου διαβεβαιού ημάς ότι δεν τρέφει σήμερον επιθετικές καθ'ημών διαθέσεις; Ποίος είναι ο πολιτικός αυτός, ο οποίος θα ανέλθη επι του βήματος και θα ειπή ότι αναλαμβάνει απέναντι του λαού και των μετέπειτα γενεών την ευθύνην εκ των συμφορών, αι οποίαι θα επήρχοντό, εάν επιστευόμεθα σήμερον εις τας διαβεβαιώσεις ταύτας και αφίναμεν ασυγκίνητα να συντελεσθή η πλήρης όσον ένεστι καταστροφή του συμμαχικού ημών Κράτους, επί αντιστοιχώ αυξήσει της δυνάμεως εκείνου ακριβώς του Κράτους, το οποίον, ατυχώς, παρίσταται ως αντίπαλος αδιάλλακτος;»⁹⁹.

«[...] Ασχέτως προς τα ελατήρια τα οποία εκίνουν τας δύο αντιθέτους πολιτικές εν Ελλάδι, την εθνικην και δημοκρατικήν αφ'ενός και την μοναρχικήν και

⁹⁷ Ibid, σελ.144.

⁹⁸ Η διακηρυγμένη πολιτική της Βουλγαρικής κυβέρνησης κρυσταλλώνεται στην διακήρυξη του Βούλγαρου πρωθυπουργού Ραντοσλάβοφ,(Νοέμβριος 1917). «Οι πολεμικοί μας στόχοι είναι δεδομένοι. Επιθυμούμε την ενοποίηση του βουλγαρικού έθνους, της βουλγαρικής φυλής, μέσα σε όρια που είναι αυστηρά καθορισμένα. Επιθυμούμε να ακυρωθεί η Συνθήκη του Βουκουρεστίου και να αποκατασταθούν τα συννορά μας με τη Σερβία, ώστε να συμπεριλάβουμε στη βουλγαρική επικράτεια όλα τα εδάφη όπου κατοικούν Βούλγαροι, καθ'όλο το μήκος του Μοράβα ως τον Δούναβη. Θέλουμε τη Μακεδονία, μαζί με το τμήμα εκείνο που απέκοψε η Συνθήκη του Βουκουρεστίου από τη Βουλγαρία[...].Έχουμε ιστορικά δικαιώματα πάνω σε ολόκληρη τη Δοβρουτσά, η οποία δυνάμει της Συνθήκης του Βερολίνου περιήλθε από τη Ρωσία στη Ρουμανία ως αντάλλαγμα για τη Βεσσαραβία[...].Οι διεκδικήσεις μας είναι πασίγνωστες. Δεν ανησυχούμε για την αρχή «ούτε προσαρτήσεις ούτε αποζημιώσεις». Δική μας αρχή είναι η ενοποίηση του βουλγαρικού έθνους. Βρισκόμαστε στην ευχάριστη θέση να διακηρύσσουμε ότι ο αγώνας μας τελεσφόρησε. Η Συνθήκη του Βουκουρεστίου δεν ισχύει πλέον και ανακτήσαμε ότι μας είχαν αφαιρέσει». Παρατίθεται στο Γ.Β. Λεονταρίτη, Η Ελλάδα στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο,σελ.321.

⁹⁹ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της Συνεδρίασης της 21^{ης} Σεπτεμβρίου του 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β',σ.σ.144-145.

φιλογερμανική αφ'ετέρου, το απέραντον χάσμα, το οποίον εχώριζεν ημάς από εκείνους, ήτο ότι εκείνοι μεν απεδέχοντο την ανατροπήν των αποτελεσμάτων, όσα ησφάλισαν εις ημάς οι δύο νικηφόροι Βαλκανικοί μας πόλεμοι, ημείς δε ηρνούμεθα επιμόνως να υποταχθώμεν εις τοιαύτην καταστροφήν και να ανεχθώμεν την Βουλγαρικήν επικράτησιν. Ηρνούμεθα να ανεχθώμεν αυτήν, όχι εκ φθόνου προς το γείτον Κράτος, ούτε εξ ιστορικής προς αυτό αντιθέσεως επι τόσους αιώνας, ούτε διότι το αίσθημα της Δικαιοσύνης ήμων εξηγείρετο προ της αυθάδους αξιώσεως φυλής πολύ μικροτέρας ημών αριθμητικώς και μη προσεγγικούσης βέβαια μεγαλυτέρας από ημάς υπηρεσίας εις την ανθρωπότητα, όπως καταλάβη εν τη Χερσονήσω του Αίμου ηγεμονεύουσαν απέναντι ημών θέσιν. Αλλ' ηρνούμεθα να ανεχθώμεν τούτο δια λόγους απολύτους ρεαλιστικούς. Γνωρίζομεν καλώς τους γειτονάς μας, από πικράν ιστορίαν τόσων αιώνων, δια να ηξυρῶμεν, ότι η εγκαθίδρυσις της Βουλγαρικής υπεροχής θα καθίστα αδύνατον περαιτέρω τον ανεξάρτητον Εθνικόν μας βίον. Η τοιαύτη Βουλγαρική Ηγεμονία δεν θα μας αφήσει μόνον εις προσεχέστατον μέλλον την Μακεδονίαν, και αυτήν πιθανώς την Θεσσαλίαν, και δεν θα εστερεί μόνον την Ελλάδα όλων των πλούσιων εδαφών, τα οποία δύναται να της ασφαλίσουν μεγάλην οικονομικήν ανάπτυξιν εις το μέλλον, αλλά θα περιήγε την υπολειφθησομένην μικράν Ελλάδα εις τάξιν υποτέλειας, επιβάλλουσα, μη αμφιβάλλετε, εις αυτήν και εμπορικήν συνθήκην, η οποία θα μας υπεχρέωνε να δουλεύωμεν προς χορτασμόν της Βουλγαρικής απληστίας»¹⁰⁰.

«Πρέπει ν' αντιληφθώμεν καλώς ότι η Βουλγαρία επιδιώκει να παίξη εν τοις Βαλκανίοις, τον ρόλον, τον οποίον έπαιζεν η Πρωσσία επι της ευρείας σκηνής της Ευρώπης. Επειδή υπήρξεν η πρώτη Βαλκανική χώρα ήτις ωργάνωσε στρατόν ισχυρόν, εσκέφθη ότι ευκόλως θα ηδύνατο να υποδουλώση όλους τους γειτονάς της. Το στρατοκρατικόν πνεύμα είναι επίσης ερριζωμένον εις την Βουλγαρίαν ως και εις την Πρωσσίαν. Ευλόγως οι Βούλγαροι καυχώνται ότι είναι Πρώσσοι εις τα Βαλκάνια. Ομοιάζουν πράγματι προς αυτούς και ως το στρατοκρατορικόν πνεύμα και ως προς την λατρείαν της κτηνώδους βίας και ως προς τον απάνθρωπον τρόπον της διεξαγωγής του πολέμου. Αλλ' ευρίσκονται παρα πολύ μακράν τούτων όσον αφορά το πεδίο των επιστημών, των γραμμάτων και των τεχνών»¹⁰¹.

«[...] Δεν νομίζετε, λέγω, ότι αν δεν έφθανεν η πλάστιγξ να κλίνη προς το μέρος της συνδρομής προς την Σερβίαν, ότι εις δεινότατην τουλάχιστον αμηχανίαν θα ευρίσκετο η Κυβέρνησις, σκεπτόμενη ότι αν άφινεν εν εκ των Βαλκανικών Κρατών αυτοδυνάμως να ανατρέψη την ισοδυναμίαν, την κατασταθείσαν δια της συνθήκης του Βουκουρεστίου, θα προσυπέγραφεν εκ των πρότερων και εν βραχεί χρόνω τον ίδιον αυτής θάνατον;»¹⁰².

Τοιουτοτρόπως, ο Ε.Βενιζέλος, σε αγόρευσή του στη βουλή, άσκησε έντονη κριτική στην ελληνική κυβέρνηση των αντιβενιζελικών, αναφορικά με την αποφυγή ανάσχεσης-αποτροπής της Βουλγαρίας. Απαρίθμησε τα δυσμενή, για την Ελλάδα, αποτελέσματα της (κατευναστικής) πολιτικής της διαρκούς ουδετερότητας της Κυβέρνησης του Δ.Γούναρη, (υπό την βασιλική σύμπνοια), η εφαρμογή της οποίας :

α) εξοβέλισε το αναφαινόμενο παράθυρο ευκαιρίας για την οριστική περιστολή των ηγεμονικών βουλγαρικών αξιώσεων. Η Ελλάδα απώλεσε την ευκαιρία

¹⁰⁰ Εφημερίδα «Πατρίς» της 22ας Δεκεμβρίου 1917. Ibid, σ.σ. 413-414.

¹⁰¹ Υπόμνημα για τις ελληνικές διεκδικήσεις προς το Συνέδριο της Ειρήνης.(30 Δεκεμβρίου 1918).Ibid,σελ.516.

¹⁰² Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της Συνεδρίασης της 21^{ης} Σεπτεμβρίου του 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σελ.114.

μιας στρατιωτικής αναμέτρηση με την Βουλγαρία υπό την εξωτερική εξισορρόπηση της Αντάντ,

β) συνωθούσε στην αύξηση της σχετικής ισχύος της Βουλγαρίας, στην αναβάθμιση της θέσης της και στην εδραίωση του ηγεμονικού της ρόλου στο υποσύστημα των Βαλκανίων -λόγω των αυξημένων σχετικών κερδών έναντι της Σερβίας και της Ελλάδος,

γ) ενταφίασε τους ανεκπλήρωτους εθνικούς στόχους-Μεγάλη Ιδέα, και

δ) παρωθούσε στην εδραίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στα Βαλκάνια.

«Κατά την πεποίθηση ημών, αφήνοντας σήμερα ως αφήνομεν, η μάλλον αφήσαμεν-διότι ίσως ανάγεται πλέον εις το παρελθόν το πράγμα-αφήσαντες, λέγω, τον από 13 αιώνων αντίπαλον εν τη Βαλκανική χερσόνησω να συντρίψη τον σύμμαχον και φίλον ημών, να ανατρέψει δε την ισορροπίαν, ή οποία είχε κατασταθή δια της συνθήκης του Βουκουρεστίου και να δημιουργήση μιαν μεγάλην και κολοσσιαίαν Βουλγαρίαν, αφήνετε να δημιουργηθή μια κατάσταση πραγμάτων, ή οποία δεν δύναται παρα ασφαλώς εντός βραχύτατου χρόνου, εάν μη διαρκούντος του πολέμου, δια την ύπαρξιν τυχόν εγγυήσεων, αλλά πάντως μετά την λήξιν αυτού και όχι εις μακρόν χρόνον, αφήνετε, λέγω, όπως εις χρόνον ουχί μακρόν αντιμετωπίσετε αγώνα, ο οποίος είναι αναπότρεπτος μεταξύ των δύο τούτων λαών, εφ' όσον ο έτερος εξ' αυτών, ο αντίπαλος, αξιού ηγεμονίαν εν τη Βαλκανική Χερσονήσω, αφήνετε, λέγω να διεξαχθή ο αγών αυτός, ο οποίος είναι αναπότρεπτος υπό τας δυσμενεστάτας των περιστάσεων. Διότι το ζήτημα κακώς παρεστάθη ενώπιον του λαού ως ζήτημα ειρηνοφίλων και πολεμοφίλων[...]»¹⁰³. «Επιτρεψατέ μοι,[...], εάν ηθέλομεν αφεθή, φερόμενοι υπο των περιστάσεων, να φθάσωμεν μετά την λήξιν του πολέμου του ευρωπαϊκού εις διαρρύθμισην των Βαλκανικών πραγμάτων, οίαν εγώ την προσβλέπω ασφαλώς, με την ισορροπίαν της συνθήκης του Βουκουρεστίου ανατραπείσαν με Βουλγαρίαν ουσιαδώς ισχυροτέραν της Ελλάδος, θα δημιουργήσωμεν μιαν αγωνίαν της εθνικής ψυχής, δια την έκβασιν της αναποτρέπτου συγκρούσεως, η οποία θα καταστήση αβίωτον τον βίον της χώρας ταύτης.[...] Και σήμερα δε πάλιν, ότε εισηγούμαι την γνώμην, ότι εις την Βουλγαρίαν δεν πρέπει να επιτρέψωμεν δια της μετοχής της εις τον πόλεμον να ασφαλίση κολοσσιαία εδαφικά ανταλλάγματα, σήμεραν ότε δια της αντιθέσεως εις την οποίαν περιήλθεν η Βουλγαρία προς τα τέσσαρας των Μεγάλων Δυνάμεων, εν περίπτωσει νίκης, θα εβλέπομεν τον Βουλγαρικόν κίνδυνον εξατμιζόμενον, θα εβλέπομεν τον ιστορικόν αγώνα τον διεξαγόμενον μεταξύ ημών και των Βουλγάρων από δεκατριών όλων αιώνων, τον μέχρι σήμεραν εκρεμμή και αμφίροπον, λαμβάνοντα λύσιν οριστικήν ίσως ή τουλάχιστον δια μακρότατον χρόνον, υπέρ του Ελληνισμού, σήμεραν λέγω πάλιν υπάρχουσιν ενδοιασμοί κατά της πολιτικής της εμής και λησμονείται ότι ο βουλγαρικός κίνδυνος είναι εκείνος, ο οποίος έπρεπε ν' αποτελή τον γνώμονα πάσης ημών ενέργειας»¹⁰⁴. «Και μη νομίζετε, κύριοι, ότι δια της πολιτικής υμών σήμεραν απλώς απορρίπτομεν όλας αυτάς τας πιθανάς αυξήσεις της Ελλάδος και της εν τούτω τω χρόνω διεξαγωγής ενός αναποτρέπτου πολέμου προς την Βουλγαρίαν. Δεν απορρίπτομεν μόνο εν τω παρόντι, αλλά καθιστώμεν αδύνατον την εις το μέλλον τοιαύτην τινά πραγματοποιήσιν ονείρων εθνικών. Δια της πολιτικής υμών ουχί μόνο δεν πρόκειται να αποκόψωμεν γενικώς όλα τα όνειρα τα Βουλγαρικά περί ηγεμονίας εις τα Βαλκάνια και περιορίσωμεν αυτήν εκεί όπου ο εθνικός της όγκος της δίδει

¹⁰³ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Οκτωβρίου 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σελ.168.

¹⁰⁴ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 22ας Σεπτεμβρίου 1915. Ibid, σ.σ.159-160.

δικαίωμα να ζήσει μετά των λοιπών λαών της Βαλκανικής Χερσονήσου, ουχί μόνο καθιστώμεν αδύνατον εν τω παρόντι την οριστικήν τερμάτισιν του αγώνος, όπως είπον και άλλοτε, ο οποίος διεξάγεται από 13 αιώνων μεταξύ ημών και της Βουλγαρίας, αλλά κινδυνεύομεν δια της πολιτικής ημών, η οποία χωρίς να το θέλωμεν εξηγηρεται τα συμφέροντα του ετέρου των Ευρωπαϊκών συνδυασμών να καταστήσωμεν δυνατόν την και μετά τον πόλεμον διατήρησιν της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Θα μου επιτραπή να είπω ότι είναι τυφλός ο μη βλέπων από τούδε τι έχει συμβή εάν λήγοντος του πολέμου, η Οθωμανική Αυτοκρατορία εξέλθη άνευ βλάβης. Θα γίνη οριστικόν και ολοσχερές το εκρίζωμα του Ελληνισμού, το οποίον ήρξατο από του Απριλίου του 1914. Αυτό όλον το εθνικόν οικοδόμημα, το εν τη Οθωμανική Αυτοκρατορία, το οποίον δεν είναι δημιούργημα των τελευταίων τούτων αιώνων, αλλ' είναι γεγονός πολύ προγενέστερον κατά χιλιετηρίδες από την Οθωμανικήν κατάκτησιν, όλον εκείνο το οικοδόμημα πρόκειται να σαρωθή εντελώς, αποστελλομένων όλων των εκατομμυρίων εκείνων του Ελληνικού στοιχείου εδώ εις την ελευθέραν Ελλάδα. Τα γενόμενα μέχρι του Ευρωπαϊκού πολέμου σας πείθουσι ποία θα είναι η τύχη του Ελληνισμού της Τουρκίας, εάν αυτή επιζήση του Ευρωπαϊκού πολέμου. Εις τούτο δε δυστυχώς εις το εκρίζωμα του Ελληνικού στοιχείου, δεν είναι μόνη η Τουρκική Κυβέρνησις ή έχουσα σαφώς διαγεγραμμένην την πολιτικήν της, εκδηλωθείσαν ήδη επαρκώς κατ' άλλου στοιχείου, του Αρμενικού, αναβαλλομένην δε ευλόγως σήμερον, ίνα πάλιν εκδηλωθή μετά την λήξιν τιν Ευρωπαϊκού πολέμου ακατασχέτος, αλλ' είναι και άλλοι ισχυρότεροι των Τούρκων, οι οποίοι έχουσι συμφέροντα, εντελώς ταυτιζόμενα προς τούτους. Και σας ερωτώ, όταν δια της πολιτικής σας αυτής συντελέσητε, ώστε η μεν Βουλγαρία να εξογκωθή, η δε Τουρκία να προβή εις την εκρίζωσιν του εν Τουρκία Ελληνισμού και να σας στείλῃ εδώ εκατομμύρια προσφύγων, πως πιστεύετε ότι θα δυνηθήτε να αντιμετωπίσητε τον κίνδυνον τον Βουλγαρικόν, ο οποίος επέρχεται και τον οποίον όλοι εκείνοι οι οποίοι δεν θέλουν να κλείσουν τους οφθαλμούς των, δεν εμπορεί παρα να τον βλέπουν;»¹⁰⁵.

Ακολουθώντας το δόγμα της αποτρεπτικής στρατηγικής¹⁰⁶, δηλαδή της ικανότητας-δυνατότητας ενός κράτους να πείσει τον αντίπαλο του ότι σε οποιαδήποτε, μορφή και κλίμακα, επιθετική του ενέργεια το κόστος του θα καθίσταται απαγορευτικό σε σχέση με το προσδοκώμενό του όφελος¹⁰⁷, ο

¹⁰⁵ Ibid, σελ.201.

¹⁰⁶ Ενδεικτικά αναφέρουμε ορισμένες σημαντικές μελέτες της αποτρεπτικής στρατηγικής.

A.George & R. Smoke, Deterrence in American foreign Policy: Theory and Practice.

G.Snyder, Deterrence and Defense, R.Jervis "Deterrence Theory revisited", Huth-Russett "Testing Deterrence Theory", P.Morgan, Deterrence, a Conceptual Analysis, G. Snyder, Conventional Deterrence, B. Brodie, Strategy in the Missile Age, F.Zagare & D.M.Kilgour, Perfect Deterrence.

¹⁰⁷ Αναγκαίες άλλα όχι ικανές συνθήκες-μεταβλητές για την διεξαγωγή μιας αποτελεσματικής αποτρεπτικής στρατηγικής είναι : α) η ορθή και έγκαιρη διάγνωση των απειλών, υπό την προϋπόθεση ότι το σύστημα συλλογής-μελέτης- αξιολόγησης των πληροφοριών-μηνυμάτων- ενδείξεων-προθέσεων των αντιπάλων, λειτουργεί ορθολογικά-μεθοδικά,

β) η αξιολογική ιεράρχηση-ταξινόμηση των απειλών βάση της φύσης του, του βαθμού κινδύνου και του χρόνου μετεξελιξή τους σε δυνητικές,

γ) η μετάδοση των κυβερνητικών προθέσεων και δεσμεύσεων-από τα ανώτατα κυβερνητικά στελέχη και από τα Μ.Μ.Ε., για αποφασιστική προσπάθεια των κυριαρχικών συμφερόντων,

δ) το είδος και ο βαθμός σημασίας των συμφερόντων που διακυβεύονται μεταξύ του ανατροπέα και του αποτροπέα,

ε) η ικανότητα του απειλούμενου κράτους, βάση των συντελεστών της ισχύος και των μέσων εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης που διαθέτει ή δύναται να αποκτήσει άμεσα,

Ε.Βενιζέλος επέδωσε μείζονα βαρύτητα στην σταθερή και αξιόπιστη μετάδοση της δέσμευσης της Ελλάδος για την άμεση στρατιωτική της κινητοποίηση σε μια αντίστοιχη βουλγαρική επιστράτευση, με πρωταρχικό σκοπό την διασφάλιση των εθνικών κυριαρχικών συμφερόντων. Εκτιμά ότι η αλλαγή της Ελληνικής Κυβέρνησης και η συνακόλουθη ρευστότητα σχετικά με την εφαρμοσθείσα Πολιτική έναντι της Σερβίας,(δηλαδή είτε την τήρηση των συμμαχικών υποχρεώσεων και την στρατιωτική υποστήριξη της στην περίπτωση που δεχόταν επίθεση από την Βουλγαρία, είτε τη διατήρηση σε κάθε περίπτωση της πολιτικής ουδετερότητας), ενίσχυσε την Βουλγαρική βουλμία και συνώθησε στην βουλγαρική επίθεση κατά της Σερβίας, εφόσον εξέλιπαν οι διακριτές, σθεναρές και ικανές πολιτικές εγγυήσεις για μια άμεση στρατιωτική κινητοποίηση της Ελλάδος που θα εξισορροπούσε στρατιωτικά την επιθετική Βουλγαρική ενέργεια.

«[...] Αλλά, κύριοι, θα μου επιτρέψετε να φρονώ πεποιθότως ότι η έντονος και σταθερά και αμετάβλητος εν τούτω στάσις της Ελληνικής Κυβερνήσεως (δηλ. να εφαρμόσει την ΕλληνοΣερβική συνθήκη συμμαχίας) είναι η συντελέσασα όπως προλάβη μέχρι της τελευταίας ταύτης εποχής τας διαθέσεις της Βουλγαρίας προς επίθεσιν κατά της Σερβίας, διότι ο πειρασμός δι'αυτήν ήτο όντως μέγας, καθ'ην στιγμήν η Σερβία προσεβάλλετο από βορρά υπο μιας μεγάλης Αυτοκρατορίας [...] Το φυσικόν δε ήτο ότι ο πειρασμός ήτο δια την Βουλγαρίαν μέγας, όπως επιπέση κατά του εχθρού, τον οποίον έβλεπεν απησυχολημένον αλλαχού. Αλλα κατά της επιθέσεως ταύτης δεν λέγω ότι μόνη ανασταλτική δύναμις υπήρξεν η σταθερά στάσις της Ελληνικής Κυβερνήσεως, αλλ'ισχυρίζομαι ευλόγως ότι υπήρξε μια των κυριωτέρων ανασταλτικών αιτιών, δια την μη ενέργειαν της Βουλγαρίας κατά της Σερβίας. Είμαι ακόμη βέβαιος, ότι τελευταίον, εάν δεν επεκράτει εν Βουλγαρία παρεξήγησις περι της πολιτικής ημών, οφειλόμενη ίσως εις το ότι, κατά τας τελευταίας ημέρας της Κυβερνήσεως του αξιότιμου εξ Αχαϊοήλιδος βουλευτού, αι ιδέαι της Κυβερνήσεως εν τω σημείω τούτω είχαν υποστή αλλοίωσιν τινα η κλονισμόν τινά, εάν λέγω, εν Βουλγαρία δεν επεκράτει η πεπλανημένη αντίληψις των διαθέσεων της Ελλάδος εν τω ζητήματι τούτω, έχω πάντα λόγον να πιστεύω ότι η Βουλγαρία δεν θα απεφάσιζε να επιστρατευθή, ίνα θέση εις τον κίνδυνον του εμπρησμού ολόκληρον την Βαλκανικήν Χερσόνησον.[...] Ο κλονισμός είναι αι δηλώσεις του Ραδοσλάβωφ, αι προς τους φίλους του γενόμεναι και δημοσιευθείσαι δι'ανακοινωθέντος του Τύπου εν Βουλγαρία, όπου υπάρχει προληπτική λογοκρισία, και καθ'ας η Βουλγαρία, προβαίνουσα εις επιστράτευσιν, είναι ήσυχος, διότι στηρίζεται επι της ουδετερότητος και της Ρουμανίας και της Ελλάδος.

[...] Και δε νομίζετε, κύριοι, ότι, εάν κατά την έκρηξιν της προσφάτου ταύτης Βαλκανικής κρίσεως, της αρχόμενης από της Βουλγαρικής επιστρατεύσεως, άλλη τις Κυβέρνησις ήτο επι την αρχήν ενταύθα και άλλας ιδέας είχε περί των συμμαχικών υποχρεώσεων μας προς την Σερβίαν και εδήλου, ότι θεωρεί ανίσχυρον του λοιπού την συνθήκην ταύτην, και επομένως αδιαφορεί δια την επικειμένην επίθεσιν της Βουλγαρίας κατά της Σερβίας, δεν νομίζετε, λέγω, ότι εκ τοιαύτης τυχόν ενέργειας τοιαύτης Κυβερνήσεως οι μέγιστοι των κινδύνων θα επεκρέμαντο επι του Ελληνικού έθνους; Δεν νομίζετε, ότι εάν τοιαύτη ήτο η πολιτική της Κυβερνήσεως, ήτο πολύ φυσικόν ότι η Σερβία εγκαταλειπόμενη από την σύμμαχον αυτής, μη διαβλέπουσα ουδαμόθεν ελπίδα σωτηρίας, ηδύνατο να φθάση εις παραχωρήσεις όχι πλέον κατά την έκτασιν, εις την οποίαν συνήνεσε προ μηνός, αλλά κατ'έκτασιν πολύ ευρυτέραν, ώστε να κορέση τας αξιώσεις του γείτονος, να λύση τας προς αυτόν διαφοράς του και

στ) η αξιοπιστία της αποτρεπτικής στρατηγικής του απειλούμενου, η οποία συνυφαίνεται με την ικανότητά του και τον βαθμό ιεράρχησης των απειλούμενων συμφερόντων του.

ν'αφήση τούτον μόνον πλέον και απερίσπαστον από της Σερβίας δια να επιτεθή κατά της Ελλάδος εχούσης ήδη εις βάρος της ότι ηθέτησε συμμαχικόν καθήκον προς το Κράτος, ευρισκόμενον εν δεινή θέσει, αφίλου δε πλέον και πανταχόθεν ανυπερασπίστου;[...] Αλλά, κύριοι, θα μοι επιτρέψητε υπέρ των ιδεών μου να προσαγάγω ενώπιον υμών και εν άλλο ακόμη επιχείρημα, [...] Έχω το επιχείρημα, ότι εις το σημείον τούτο η Κυβέρνησις, η παρούσα, έχει σύμφωνον την εκδεδηλωμένην γνώμην του Ελληνικού λαού.[...] Αν δε, όπως ανεγνώρισα πάντοτε, η λαϊκή ετυμηγορία δεν απετελεί ούτε έκφανσιν γνώμης υπέρ αναμίξεως ημών εις την επιχείρησιν των Δαρδανελλίων, ούτε έκφανσιν γνώμης περί παραχωρήσεων, τας οποίας, διανοηθείς να εισηγηθώ προς τον Βασιλέα, είχα κατορθώσει να θάψω, εάν, λέγω, δεν απεφάνθη ο λαός ούτε περι του ενός σημείου ούτε περί του άλλου, απεφάνθη όμως ανενδοιάστως επι της εισβολής εχθρικής. Κύριοι, δεν είναι η εμή πολιτική, η οδηγούσα την χώραν εις τον πόλεμον. Όπως προ μικρού είπα, έχω την πεποίθησιν, ότι, εάν αδιαταράκτως παρέμενεν η αυτή αντίληψις παρα τη Ελληνική Κυβέρνησει, ότι η Ελλάς είναι αδύνατον να μείνη αδιάφορος εις την επίθεσιν της Βουλγαρίας κατά της Σερβίας, έχω την πεποίθησιν ότι η επιστράτευσις, η Βουλγαρική, έχω όλους τους λόγους τουλάχιστον να θεωρώ πιθανώτατον, ότι η Βουλγαρική επιστράτευσις δεν θα εγίνετο»¹⁰⁸.

Περαιτέρω, ο Ε.Βενιζέλος, έχοντας διαγνώσει την άμεση συστημική απειλή που συνιστούσε η Βουλγαρία, λόγω των αλληλοσυγκρουόμενων εδαφικών της διεκδικήσεων με την Ελλάδα και διαβλέποντας ότι η μη σύμπραξη της Ελλάδος με την Αντάντ θα συνωθούσε σε ενδεχόμενη εδαφική της επέκταση, (σε αύξηση των σχετικών της κερδών), με απότοκο την απίσχναση της Ελληνικής ισχύος, (κυρίως λόγω απώλειας της δυνατότητας εξωτερικής εξισορρόπησης μέσω συμμαχιών), πρότεινε την διεξαγωγή ενός πόλεμου παρεμπόδισης¹⁰⁹ τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, ώστε να εκμεταλλευθεί το παράθυρο ευκαιρίας που αναφύονταν- δηλαδή την πολιτικό-στρατιωτική σύμπραξη με την Ανταντ, για την οριστική εξάλειψη της εν λόγω απειλής, πριν να επέλθει μια ενδεχόμενη μείωση της Ελληνικής σχετικής ισχύος. Με άλλα λόγια η διεξαγωγή ενός πολέμου παρεμπόδισης εδραζόταν στην αναμενόμενη αλλαγή της υπάρχουσας ισορροπίας ισχύος στο βαλκανικό υποσύστημα, εάν και εφόσον η Ελλάδα έμενε ουδέτερη ενώ οι απειλητικότεροι περιφερειακοί ανταγωνιστές- Βουλγαρία, Τουρκία, θα μετείχαν στον Πόλεμο συμπράττοντας με τις Κεντρικές δυνάμεις. Μια ενδεχόμενη νίκη των Κεντρικών δυνάμεων θα συνωθούσε στην αύξηση της σχετικής ισχύος, της Βουλγαρίας και της Τουρκίας, γεγονός που θα πολλαπλασίαζε υπέρμετρα το ενδεχόμενο ενός πρώτου πλήγματος¹¹⁰ από την πλευρά τους έναντι της Ελλάδος για την οριστική επίλυση των εδαφικών τους διεκδικήσεων.

¹⁰⁸ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21ας Σεπτεμβρίου 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 113-115.

¹⁰⁹ Ο πόλεμος παρεμπόδισης αναφέρεται στην διεξαγωγή μιας στρατιωτικής αναμέτρησης βραχυχρόνια, ώστε να αποφευχθεί το ρίσκο διεξαγωγής της κάτω από λιγότερο ευνοϊκές συνθήκες. Ο πόλεμος παρεμπόδισης ανταποκρίνεται σε μια έμμεση απειλή που απαιτεί ένα εύλογο χρονικό διάστημα για την μετεξελιξη της σε άμεση και έχει στόχο την περιστολή-ανάσχεση της αύξησης των συντελεστών ισχύος της έμμεσης απειλής. Βλέπε σχετικά J.Levy, "Declining Power and the Preventive Motivation for War", σ.σ. 90-92.

¹¹⁰ Στόχος του πρώτου πλήγματος είναι να εκμεταλλευθεί ο επιτιθέμενος τα πλεονεκτήματα-(όπως η αξιοποίηση της δυνατότητας απόκρυψης-μυστικότητας, παραπλάνησης, λανθασμένης πληροφόρησης, η επιλογή του χρόνου, του τόπου, του τρόπου και της έντασης της επίθεσης επιτυγχάνοντας τακτικό αιφνιδιασμό για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα)- που δημιουργούνται από μια γρήγορη αιφνιδιαστική επίθεση, χρησιμοποιώντας των σύνολο των ενόπλων του δυνάμεων για την καταστροφή

«Και δεν νομίζετε, Κύριοι δια να γενικεύσωμεν την αντίληψιν,[...], ότι ο πόλεμος μετά της Βουλγαρίας είναι αναπότρεπτος, εφ' όσον διεκδικεί όλην την Ελληνικήν Μακεδονίαν, αφ' ού δεν εννοούμεν να θυσιάσωμεν ουδέ σπιθαμην έστω και με μεγάλα ανταλλάγματα αλλαχού, αφ' ού δεν αμφισβητεί κανείς την αλήθειαν τάυτην, δεν νομίζετε ότι δεν είναι επιτετραμένον να αφήσωμεν να διεξαχθή ο πόλεμος ούτος μετά την λήξιν του πολέμου, όταν επι τη βάση της ιδικής σας πολιτικής- όταν η Βουλγαρία θα είναι εξογκωμένη σεις δε θα είσθε άνευ συμμάχων εν τη Βαλκανική και άνευ φίλων δεν πρέπει να αφήσετε να διεξαχθή τότε ο αναπότρεπτος πόλεμος, αλλά σήμεραν ότι όχι μόνον τοιαύτα ανταλλάγματα δύνασθε να έχητε εν περιπτώσει επιτυχούς εκβάσεως, αλλά και να δύνασθε δια της μετοχής σας ασφαλίσετε και την επιτυχίαν του αγώνος της Συνεννοήσεως εν τω ειδικό θεάτρω του πολέμου της Βαλκανικής, το οποίον είναι το μόνον υπολειφθέν εις τας μεσευρωπαϊκάς Δυνάμεις, ην ματαίως επεδίωξαν εις τα λοιπα θέατρα του πολέμου; Αν, Κύριοι, ηδυνάμεθα να μείνωμεν ουδέτεροι και να αποφύγωμεν έναν πόλεμον, τηρούντες την υπάρχουσαν θέσιν και την κεκτημένην αναλογίαν ημών προς τους σύνοικους λαούς και αντί τούτου παρουσιάζετο η άποψις του να πολεμήσωμεν με την πιθανήν αύξησιν, την υπεραύξησιν της Ελλάδος θα εννόουν τους δισταγμούς, θα έλεγον βεβαίως είναι πολιτική συντηρητική πρόκειται βεβαίως δια της άλλης πολιτικής να πληρωθούν τα εθνικά όνειρα, τα μάλλον υψιπετή, αλλά και δια της πολιτικής της άλλης μένομεν οποίοι είμεθα αλλά και δε μειούμεθα καθόλου απέναντι των ανταγωνιστών μας. Αλλά πρόκειται περί τούτου, ή πρόκειται να ανατραπή η ισορροπία, η κατασταθείσα δια της συνθήκης του Βουκουρεστίου, σεις να μείνητε το πολύ πολύ οίοι είσθε, οι άλλοι δε να υπερεξογκωθούν και να αντιμετωπίσητε τον αναπότρεπτον πόλεμον υπο περιστάσεις πολύ δεινότερας δια σας εν μονομαχία με τον εχθρόν και μη έχοντες εν περιπτώσει επιτυχίας παρά να επιδιώξητε την αύξησιν εν τη Βαλκανική χωρίς παραχωρήσεις Κύπρου και Μικράς Ασίας, αύξησιν περί της οποίας γνωρίζετε ότι θα κληθή και ο Ευρωπαϊκός Άρειος Πάγος να ειπή την γνώμην του, μετά το πέρας της μονομαχίας αυτής;»¹¹¹.

«Είναι φυσική, κύριοι, μετά δεύτερον πόλεμον η προσπάθεια, όπως αποφευχθή και τρίτος, αλλά το πρόβλημα πρέπει να αντιμετωπισθή υπο του Έθνους κατά την στιγμήν ταύτην ανδρικώς. Το πρόβλημα δε, όπως αντιλαμβάνομαι εγώ, είναι όχι αν πρέπει να πολεμήσωμεν, η πρέπει να αποφύγωμεν τον πόλεμον, αλλά πότε οφείλομεν, διότι συμφέρει εις ημάς, να κάμωμεν τον πόλεμον εφ' όσον δυστυχώς εν των κρατών του Αίμου τας εθνικάς αυτού διεκδικήσεις διευθύνει προς πάντα τα σημεία του ορίζοντος και δύναμαι να είπω, ότι τας εθνικάς αυτού διεκδικήσεις διευθύνει προ πάντων προς τα σύνορα ημών, διότι και μείζων και πλουσιωτέρα είναι η χώρα εκείνη, την οποίαν, κατέχοντες ημείς εν Μακεδονία, βλέπομεν επιβουλευομένην υπό του γείτονος, παρα η χώρα εκείνη, ην κατέχουσιν οι άλλοι Βαλκανικοί λαοί. Ερωτάται λοιπόν. Όταν έχωμεν τοιούτον γείτονα, είναι δυνατόν να πιστεύσητε ότι ο πόλεμος, ο κατά της Ελλάδος, ο πόλεμος μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας, δύναται να αποφευχθή; Εάν δεν είσθε υποχρεωμένοι να απαντήσετε μετ' εμού ότι ο πόλεμος δεν είναι δυνατόν ν' αποφευχθή, ότι ο πόλεμος εάν δεν γίνη σήμεραν θα γίνη αύριον ή μεθαύριον, το ζήτημα, το οποίον τίθεται ενώπιον της Εθνικής γνώμης είναι τούτο. Πρέπει και εάν δεν είχομεν σήμεραν συνθήκην μετά της Σερβίας να αφήσωμεν, όπως συντριβή τελειωτικώς το Κράτος εκείνο, το συντελούν εις την διατήρησιν της ισορροπίας, να αυξηθή υπερμέτρως ο άμεσος αντίζηλος δια να

του κέντρου βάρους του αντιπάλου. Για εκτενή ανάλυση βλέπε, S.Van Evera, Causes of War, σ.σ.35-39.

¹¹¹ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Οκτωβρίου 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 202-203.

επιτεση καθ'ημών αύριον, εστερημένων πλέον και συμμάχων και φίλων όπως κατορθώση να εξοντώση και ημάς; Η απάντησις, κύριοι εις τα ερωτήματα ταύτα της αδημονίας της Εθνικής ψυχής δεν θα ήτο αμφιβόλος, το αναγνωρίζω, αν δεν παρενέπιπτε τις, παράγων αληθώς σοβαρός, ο παράγων του Ευρωπαϊκού πολέμου. Διότι εκείνοι, οίτινες δεν συμφωνούν μετά της γνώμης μου, αναγνωρίζουσιν ότι δεν έπρεπε ποτέ να επιτρέψωμεν εις την Βουλγαρίαν να συντρίψη την Σερβίαν μόνην, ίνα στραφή έπειτα καθ'ημών, αλλά φρονούν ότι επειδή η Βουλγαρία, επιτιθέμενη κατά της Σερβίας συμπράττει μεθ'ενός των συνδυασμών των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, συμφέρον ημών είναι να αναβάλωμεν την εκκαθάρισιν των λογαριασμών ημών μετά του γείτονος εκείνου, ο οποίος δεν αμφισβητεί ότι έχει τοιούτους εθνικούς λογαριασμούς μεθ'ημών, να την αναβάλωμεν, λέγω, μετά το περάς του Ευρωπαϊκού πολέμου»¹¹².

«Καλούμεθα ήδη να κάμωμεν δεύτερον πόλεμον, και τον δεύτερον τούτον πόλεμον πρέπει να τον κάμωμεν, διότι μας επιβάλλεται εκ της υπέρτατης ανάγκης και εκ των ζωτικότερων ημών συμφερόντων. Δεν δυνάμεθα να τον αποφύγωμεν, ούτε να τον επιβραδύνωμεν. Η υπαρξίς μας, το μέλλον της χώρας μας και της φυλής μας ευρίσκονται εν κίνδυνω»¹¹³.

«Αλλά, Κύριοι, είναι πολιτική ενός Κράτους, Κράτους όπως το Ελληνικόν, έχοντος να αντιμετωπίση αυτά τα ζητήματα, τα οποία αντιμετωπίζει το ατυχές τούτο έθνος, είναι πολιτική αυτή να θέλωμεν να αποφύγωμεν σήμερον μίαν ρήξιν, ένα πόλεμον αναπότρεπτον εντός βραχείας προθεσμίας, λέγοντες, ότι ο Θεός δύναται να μας βοηθήσει αύριον; Ποίος Θεός θα μας βοηθήση όταν ο αντίπαλος ημών, ο μετά του οποίου ο πόλεμος είναι αναπότρεπτος, εξογκωθή εις δύναμιν, ημείς δε μείνωμεν άνευ συμμάχων και άνευ φίλων, όταν θα έχωμεν να μεριμνώμεν περί εκατομμυρίων προσφύγων εντός του Ελληνικού εδάφους όταν θα έχωμεν να μεριμνώμεν δι'όλας τας δαπάνας της μακράς ενόπλου ουδετερότητος, προς την οποίαν φέρεσθε να μεριμνώμεν περί όλων αυτών με τας ανάγκας συγχρόνως της εντάσεως των στρατιωτικών παρασκευών, δια να αντιμετωπίσωμεν τον κίνδυνον τον Βουλγαρικών;»¹¹⁴.

Αντίστοιχα, οι συστηματικές και αδιάλειπτες διώξεις των ομοεθνών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από την Μ.Ασία και οι πολιτικές ενέργειες της Τουρκικής πολιτικής ηγεσίας για την απόκτηση ναυτικής υπεροχής στο Αιγαίο-κατασκευή δύο θωρηκτών σε Αγγλικά ναυπηγεία¹¹⁵, συνιστούσαν, (για τον Ε.Βενιζέλο), αναμφίλεκτες ενδείξεις-αποδείξεις της εκδηλωθείσας άμεσης τουρκικής απειλής εναντίων των ελληνικών κυριαρχικών συμφερόντων. Ο Ε.Βενιζέλος, οδηγείται στη διαπίστωση ότι η Τουρκία είχε ήδη προβεί σε εχθρικές-επιθετικές ενέργειες, σε ακήρυκτο πόλεμο εναντίον της Ελλάδος, γεγονός που επέτασσε την διεξαγωγή προληπτικού πολέμου¹¹⁶, πριν η διαμορφωθείσα κατάσταση γίνει μη αναστρέψιμη.

¹¹² Ibid, σελ.154.

¹¹³ Εφημερίδα «Πατρίς» της 23 Αυγούστου 1916. Ibid, σελ.232.

¹¹⁴ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Οκτωβρίου 1915. Ibid, σελ.201.

¹¹⁵ Όπως ανέφερε ο μεγάλος βεζίρης Σαΐτ Χαλήμ «Ηγοράσαμεν το “Γκαίμπεν” και το “Μπρεσλάου” επειδή η Τουρκία έχει ανάγκην ισχυρών πλοίων δια να δύναται να συζητήσει με την Ελλάδα περί των νήσων». Παρατίθεται στο Γ. Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α',σελ.234.

¹¹⁶ Στον προληπτικό πόλεμο η πρωτοβουλία για έναρξη της επίθεσης στηρίζεται στην διαπίστωση ότι το κράτος που θα κινηθεί πρώτο κερδίζει ένα σημαντικό πλεονέκτημα στην επικείμενη άμεση επίθεση του αντιπάλου. Βασικά κίνητρα ενός προληπτικού πολέμου είναι: α) η αβεβαιότητα σχετικά με τις προθέσεις του αντιπάλου λόγω ποιοτικής ή ποσοτικής ενίσχυσης των ενόπλων του δυνάμεων ή την αλλαγή της εξωτερικής του πολιτικής, β) μια ενδεχόμενη αλλαγή εντός του πολιτικού περιβάλλοντος

«Εν έτος περίπου προ του ευρωπαϊκού πολέμου, γράφει ο Βενιζέλος, καμίαν πρόθεσιν δεν είχαμεν να αναμιχθώμεν εις την διπλωματικήν αντίθεσιν των δύο μεγάλων ευρωπαϊκών συνδυασμών, ούτε συμφέρον κανένα. Όταν ο πόλεμος εξερράγη, εξ αφορμής του τελεσιγράφου προς την Σερβίαν, και είδαμεν ποίας αναστατώσεις ηδύνατο να φέρη ούτος εις την Βαλκανικήν προς ζημίαν μας· και όταν ιδίως εγνωρίζαμεν, εκ της αρνήσεως της Τουρκίας να δεχθή την περί των νήσων διαιτητικήν απόφασιν των Δυνάμεων, ότι επέκειτο πόλεμος της Τουρκίας καθ' ημών, ευθύς ως μετα την παραλαβήν δύο θωρηκτών της θα έκρινεν εκείνη ευατήν ισχυροτέραν ημών κατά θάλασσαν, αι περιστάσεις μετεβλήθησαν τόσον ριζικώς ώστε εκείνο, το οποίον ουδαμώς ηδυνάμεθα να σκεφθώμεν τον Ιούνιον του 1913, απέβη δι' ημάς ζωτική ανάγκη, ζήτημα ζωής και θανάτου τον Αύγουστον του 1914»¹¹⁷.

Ο Ι.Μεταξάς αναφέρει σχετικά:

«Την 29^η Μαΐου 1914 το πρωί, εκληθήκαμε εσπευσμένα, ο κ.Δούσμανης και εγώ από τον κ.Βενιζέλο[...] Ο Κ.Βενιζέλος εξέθεσε τότε ότι οι κίνδυνο του ελληνικού πληθυσμού στη Μ.Ασία, ήταν τέτοιοι ώστε ήταν αδύνατο για την Ελλάδα να μην επέμβει[...] Μετά τίνας μήνας, αποκτόντας η Τουρκία ναυτική υπεροχή, θα ήταν αδύνατο στην Ελλάδα να φέρει την ελάχιστη αντίσταση. Ο πόλεμος μέλλει να επιβληθεί σε εμάς ούτως η άλλως- είναι λοιπόν προτιμότερο να εκραγεί τώρα. Και απέναντι στην κοινή γνώμη της Ευρώπης, πόλεμος εκρηγνυόμενος προς υπεράσπιση των ομοεθνών μας κατά των ωμοτήτων της Τουρκίας, θα ήταν τελείως δικαιολογημένος.όχι μόνο αυτό, αλλά και μεγάλη συμπάθεια θα γεννιόταν υπέρ υμών. Αφετέρου και ο ενθουσιασμός του ελληνικού λαού θα εξεγείρετο[...] Σε αυτά τα λεχθέντα υπο του κ.Βενιζέλου, μείναμε πάντες σύμφωνοι. Τότε ο κ.Βενιζέλος ρώτησε τον Δούσμανη και εμέ, εάν ο στρατός ήταν έτοιμος.Ο κ. Δούσμανης απάντησε ότι είναι, πλην ελλείψεων τινων, γνωστών εις τον κ.Βενιζέλο, [...] Ο κ.Βενιζέλος, δυσφορόν κάπως, απάντησε ότι ταχέως αυτές θα διορθωθούν. Ο κ.Δούσμανης απάντησε ότι, παρα ταύτα η επιστράτευση δύνατο να εκτελεσθεί αμέσως. Ο κ.Βενιζέλος ρώτησε εάν δυνάμεθα να αντιταχθούμε κατά των Τούρκων, τυχόν επερχόμενων εκ της Δυτικής Θράκης. Απαντήσαμε καταφατικά. Είτα ρώτησε πάλι εάν δυνάμεθα να αντιταχθούμε κατά των Βουλγάρων- βοηθούντων ημάς, εννοείται, και των Σέρβων, υποχρεωνεις τούτο εκ της συμμαχίας . Απαντήσαμε καταφατικά. Προσέθεσε τότε ότι απέστειλε στη Σερβία και τη Ρουμανία διακοίνωση, γνωρίζοντας σε αυτές την απόφαση της ελληνικής κυβερνήσεως, και καλώντας αμφοτέρους σε διπλωματική βοήθεια της Ελλάδας, απέναντι στην Τουρκία και στρατιωτική βοήθεια των ιδίων κατά της Βουλγαρίας, εάν επενέβαινε αυτή[...] Τον ρώτησα αν θα περιμένει τις απαντήσεις τους για οποιαδήποτε ενέργεια. Μου απάντησε ότι τα γεγονότα σπεύδουν και θέλει τώρα, όταν αρχίσουν να συμβαίνουν αταξίες στην Κυδωνία, να ρίξη τον κύβο[...] Του είπα ότι πάντως δεν είναι ανάγκη να κηρυχθεί αμέσως επιστράτευση· είχαμε καιρό να την κηρύξουμε όταν θα άρχιζε συγκεντρωμένος ο τουρκικός στρατός στη Θράκη, η εάν κηρύσετο βουλγαρική επιστράτευση.Μου απάντησε ότι ήταν σύμφωνως»¹¹⁸.

του εκάστοτε κράτους ή μια τεχνολογική αλλαγή μπορεί να μεταβάλει ριζικά το όλο πλαίσιο-context), η πεποίθηση ότι αργά η γρήγορα θα ξεσπάσει πόλεμος με συνέπεια οι δρώντες να διεξάγουν προληπτικό πόλεμο στην περίπτωση που οι υπάρχουσες συνθήκες τους ωφελούν. Βλέπε σχετικά, T.Schelling & M.Halperin, Strategy and Arms Control, σελ.13

¹¹⁷ Παρατίθεται στο Γ.Βενήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σελ.239.

¹¹⁸ Παρατίθεται στο Ι.Μεταξά, Το Προσωπικό του Ημερολόγιο, σ.σ.244-245.

Για το λόγο αυτό, ο Ε.Βενιζέλος, έκρινε επιβεβλημένη την στρατιωτική συμμετοχή της Ελλάδος στην επιχείρηση των Δαρδανελίων, η επιτυχία της οποίας θα εξοβέλιζε την τουρκική απειλή και θα απέληγε στην εδαφική, πληθυσμιακή, οικονομική και στρατιωτική της μεγέθυνση.

«Ιδού τί έγγραφον προς τον Βασιλέα την 25ην Αυγούστου 1914 :

« Μετά τας κατ' εξουσιοδότησιν της Υμετέρας Μεγαλειότητος γενομένας εκ μέρους μου δηλώσεις προς τους αντιπροσώπους της Τριπλής Συνεννόησεως και τα ανταλλαγένητα μεταξύ του Βασιλέως της Αγγλίας και της Υμ. Μεγαλειότητος τηλεγραφήματα¹¹⁹, δεν νομίζω ότι η σημερινή απάντησις Υμών εις το νέον διάβημα της Αγγλικής Κυβερνήσεως (Ναυαρχείου) ηδύνατο να είναι, ότι η Ελλάς αρνείται να πολεμήση κατά της Τουρκίας, εφ' όσον πρώτη η Τουρκία δεν επιτεθή κατ' αυτής.

» Όπως είχαν την τιμήν να είπω εις την Υμ. Μεγαλειότητα, δεν είναι δυνατόν βεβαίως να αχθώμεν εις επιθετικόν πόλεμον κατά της Τουρκίας, εφ' όσον δεν έχομεν εξησφαλισμένην την σύμπραξιν της Βουλγαρίας ή την απόλυτον τουλάχιστον ουδετερότητα. Αλλά το να δηλούμεν ότι εν ουδεμία περιπτώσει, ουδέ και της προϋποθέσεως ταύτης υπαρχούσης, είμεθα διατεθειμένοι να πολεμήσωμεν την Τουρκίαν, πριν ή αυτή μας επιτεθή, τούτο αντίκειται προφανώς εις τα καλώς εννοούμενα συμφέροντα του Έθνους».

» Διότι δεν πρέπει να πλανώμεθα. Η Τουρκία διεξάγει προ πολλού καθ' ημών πόλεμον ακήρυκτον».

» Και εφ' όσον παρουσιάζεται η άποψις διεξαγωγής πολέμου κατά της Τουρκίας μετά πολλών και ισχυρών συμμάχων, θα απορρίψωμεν την ευκαιρίαν ταύτην δια να ευρεθώμεν εις την ανάγκην να διεξαγάγωμεν τον πόλεμον τούτον μόνοι άνευ συμμάχων και άνευ φίλων;»

» Αρνούμενοι κατ' αρχήν και υφ' οιασδήποτε προϋποθέσεις την σύμπραξιν μας εις πόλεμον κατά της Τουρκίας, δεν αποφεύγομεν τον πόλεμον, αλλ' αναβάλλομεν απλώς αυτόν. Και δεν το αναβάλλομεν καν επί πολύ. Η Τουρκία είναι προφανές, ότι δεν θα θελήση ν' επιστρατευθή πρίν λύση και τους μεθ' ημών λογαριασμούς της»¹²⁰.

«[...] Ευθύς, κύριοι, άμα τω ακούσματι, ότι επιχειρείται η επίθεσις αύτη,(επιχείρηση Δαρδανελίων¹²¹), ευθύς κατέληξα εις την σταθεράν πεποίθησιν, ότι

¹¹⁹ Ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε σχετικά με τη ρήξη που επήλθε με το βασιλιά Κων/νο για το εν λόγω ζήτημα.. «[...] τότε βασιλεύς ελησμόνησε φαίνεται, τα συμφωνηθέντα, εφόσον αυτά ήταν αντίθετα προς τις ενδόμυχες σκέψεις του, και όταν, ως συνέπεια της δηλωσείς μας στο Αγγλικό ναυαρχείο ανατέθηκε στον ναύαρχο Κάρ να ζητήσει να συνεννοηθεί με το επιτελείο μας, ώστε να μελετηθεί και να εκπονηθεί σχέδιο ενδεχόμενης επίθεσης και κατάληψης της Χερσονήσου της Καλλιπόλης, ο ναύαρχος Καρ έλαβε την εξής απάντηση από τον Βασιλιά « Ξέρεις βέβαια ότι και ο κ.Βενιζέλος μου έχει μιλήσει για αυτά τα πράγματα και επιμένει, αλλά σε ένα πράγμα είμαι σύμφωνος, ότι εάν η Τουρκία μας κάνει πόλεμο και θελήσετε εσείς να μας βοηθήσετε, εγώ θα δεχθώ τη βοήθειά σας» [...]Ο ναύαρχος Κάρ αναγκάστηκε να ρωτήσει τον Βασιλιά εάν του επέτρεπε να τα ανακοινώσει αυτά ως απάντησή του και ο Βασιλιάς απάντησε « Σας εξουσιοδοτώ να τα ανακοινώσετε ως απάντηση προς την Κυβερνήσή σας, αλλά πρέπει να έχετε υπόψη σας, ότι πρέπει να περάσετε να δείτε τον Πρωθυπουργό, για να εγκρίνει το τηλεγράφημά σας, γιατί δεν μπορεί να σταλεί η απάντηση άνευ της εγκρίσεώς του». Στο ναύαρχό Καρ δήλωσα ότι η απάντηση δεν δύναται να σταλεί γιατί δεν την εγκρίνω, απεύθυνα προς τον Βασιλιά την επιστολή,την οποία έχετε υπόψη σας [...]

¹²⁰ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου, 1917. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος β' σελ.340-341.

¹²¹ Ο Μεταξάς αναφέρει για την περίπτωση ελληνικής στρατιωτικής επιχείρησης στα Δαρδανέλια: «[...] Επιχείρησης στα παράλια της Μ.Ασίας δεν δύναντο να έχουν κρίσιμο αποτέλεσμα, εκτός εάν επιχειρούνταν υπο της ολόκληρης του ελληνικού στρατού, όπερ αδύνατον, ένεκα της Βουλγαρίας. Πόλεμος τέτοιος, χρονίζων, ενδεχόμενη επιστράτευση, διαταραχή της οικονομικής μας θέσεως, και τα άλλα συμπαρομαρτούντα, ήταν περιστατικά λίαν επιζήμια για την Ελλάδα[...] Εμελέτησα λοιπόν την επιχείρηση κατά των Δαρδανελίων επι μήνες. Και συμπέρανα ότι δεν ήταν δυνατό να επιτύχει παρα

ενώπιον ημών παρουσιάζετο μία ευκαιρία δια να επιδιώξωμεν τας υπεσχημένας σπουδαιοτάτας εδαφικάς παραχωρήσεις εν Μικρά Ασία άνευ όμως των κινδύνων εκείνων, υπό τους οποίους μας εδίδοντο αρχικώς αι παραχωρήσεις αύται, δηλαδή της προελάσεως του στρατού μας μέχρι του Δουνάβεως προς βοήθεια της Σερβίας. Ενόησα, ότι η επιχείρησις των Δαρδανελίων είχεν ανάγκην αποβατικού στρατού, εφαινετο δε ότι ο αποβατικός στρατός δεν ήτο πρόχειρος εις την διάθεσιν του ενεργούντος στόλου. Τον αποβατικόν όθεν τούτον στρατόν επρότεινα εις το Στέμμα να παράσχη η Ελλάς.

Και εξήτησα, όπως επιστρατεύσωμεν έν Σώμα στρατού και αποστείλωμεν αυτό εις Δαρδανέλλια και μετάσχωμεν του πολέμου προς την Τουρκίαν δια της επιχειρήσεως αυτής των Δαρδανελίων¹²², των περαιτέρω ανηκόντων εις τας

εάν γίνει αιφνιδιαστικά, εν πλήρη ειρήνη, χωρίς η Τουρκία να υποπτευτεί τίποτα. Αλλιώς, εάν η Τουρκία ήταν επιστρατευμένη, η κατείχε τα Στενά με επιστρατευμένες δυνάμεις, η αν ακόμη η ένταση των σχέσεων της με την Ελλάδα την έφερε εις το να λάβει όλα τα προκαταρκτικά προς άμυνα και προς επιστράτευση μέτρα, το εγχείρημα θα απετύγχανε». Ι.Μεταξάς, Το Προσωπικό του Ημερολόγιο, τόμος β', σ.σ.240-241.

¹²² Ο Μεταξάς επέδωσε υπόμνημα στον Ε.Βενιζέλο αναφορικά με τη δυνατότητα αποστολής ελληνικού στρατού στη επιχείρηση των Δαρδανελίων.

«Τα στοιχεία άτινα επιδρώσιν εις την δική μου γνώμη είναι δύο: Ένα πολιτικό: η στάση της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας. Και ένα στρατιωτικό: η δύναμη του μέλλοντος να μετάσχει εις την επιχείρηση αγγλογαλικού στρατού.

Ως προς το πρώτο ουδεμία έχουμε εγγύηση, αλλά ούτε καν ένδειξη ότι η Βουλγαρία δεν θα στραφεί δια όλων της των δυνάμεων καθ'ημών. Τουναντίον και οι εθνικές τις βλέψεις και το στρατιωτικό της συμφέρον την παρορμούν σε αυτό· πλην τούτου, θα ωθηθεί παρα της Αυστρίας και της Γερμανίας, με τις οποίες βρίσκεται πολιτικά σε μεγάλη συνάφεια, σχεδόν σε σύμπραξη, όπως επιτεθή καθ'ημών.Αλλά και έτερον τι θα συντείνει: το ότι δηλαδή η επιχείρηση αυτή Άγγλων, Γάλλων και Ελλήνων προς κατάληψη της Κων/πόλεως δεν είναι βέβαια ευάρεστη εις την ρωσική ψυχή? και η Βουλγαρία συντείνουσα στη ματαίωσή της, θα ανταποκρίνονταν εις ενδόμυχη ρωσική επιθυμία, συνεπώς και το ρωσσόφιλο αίσθημα μεγάλης μερίδας του βουλγαρικού λαού θα ευρίσκετο, δια την περίπτωση ταύτην, εν αρμονία προς την επίσημη πολιτική της βουλγαρικής κυβερνήσεως[...]

Περι δε της Ρουμανίας ουδεμία έχουμε ένδειξη ότι θα επέμβη κατά της Βουλγαρίας υπερ υμών. Ως πολλάκις μου επαναλάβατε, η στάση της είναι λίαν αμφίβολος και ουδάλως δυνάμεθα να στηριζόμεθα επ'αυτής. Συνεπώς η Βουλγαρία θα δύναται να διαθέση καθ'ημών το όλον του στρατού της.Υπο τοιούτους όρους είναι φανερή η μεγάλη για εμάς σημασία του ποσού των αγγλογαλικών δυνάμεων, που θα συμμετάσχουν στην επιχείρηση. Αλλά και δια έτερο λόγο έχει μεγάλη σημασία το ποσό αυτό: δηλαδή δια την επιτύχια ταύτης κατά των Δαρδανελίων επιχειρήσεως. Διότι η επιχείρηση αυτή, αποτυγχάνουσα και ως είναι επόμενο, ακτόπιν αγώνων και φθορών και απωλειών, καθιστά εκ τούτου λίαν προβληματικό το αξιόμαχο του ούτος αποτυχόντος ημετέρου σώματος στρατού, όχι μόνο από άποψη ηθικού, αλλά και υλικός καθώς και του συμμετεχόντος αγγλογαλικού στρατού[...]

Όστε η επιτυχία της επιχειρήσεως καθίστατε ζωτικότατο για την ύπαρξη της Ελλάδας ζήτημα. Και αφού οι παρ'ημών δια την επιχείρηση διατιθέμενες δυνάμεις δεν δύνανται να υπερβούν το ένα σώμα στρατού, είναι σπουδαιότατο να γνωρίζουμε προ πάσης αποφάσεως τις δυνάμεις που θα διαθέσουν η Αγγλία και η Γαλλία και να αποφασίσουμε τη συμμετοχή μας εάν οι δυνάμεις αυτές είναι επαρκείς. Αλλά τοιαύτην προσυνεννόηση μου δηλώσατε ότι θεωρείτε για πολιτικούς λόγους ασύμφορη, και ότι συνεπώς δεον να αρκεσθούμε στις δυνάμεις, στις οποίες κατά την κρίση τους, ήθελον διαθέση η Αγγλία και η Γαλλία, και ότι οι δυνάμεις αυτές προς το παρόν είναι τρεις μεραρχίες, ευρωπαϊκής βεβαίως συνθέσεως, ήτοι περίπου 36 τάγματα πεζικού, μετά ανάλογων λοιπών όπλων.

Υπο αυτούς τους όρους, θεωρώ ότι η επιχείρηση αυτή είναι ασύμφορη στρατιωτικά και δύναται να επιφέρει, προ παντός στη Μακεδονία, στρατιωτική καταστροφή, ήτις να θέση, όχι μόνο στο παρόν αλλά και στο μέλλον, την Ελλάδα εκποδών από παντός πολιτικού υπολογισμού,α κόμη και των φίλων της, και κατά πασα πιθανότητα να καταστρέψουν δια παντός την ακεραιότητα του κράτους. Δια τούτου λαμβάνω το θάρρος να εκθέσω την αντίθετον προς υμάς γνώμη μου, καίτοι ευρίσκομαι προ ληφθείσας αποφάσεως και να δικαιολογήσω τη γνώμη μου ταύτην.Δύο είναι οι επόψεις, υπο τις οποίες θα εξετάσω το ζήτημα: Πρώτον, υπο έποψη του αγώνος κατά της Βουλγαρίας. Και δεύτερον, υπο την έποψη αυτής της κατά των Δαρδανελίων επιχειρήσεως.

Δυνάμεις, το οποίον δεν απέκλειε και περαιτέρω συμμετοχήν ημών εις τον πόλεμον, εάν η επιχείρησις αύτη παρέσυρε την Βουλγαρίαν προς το μέρος της Συνεννοήσεως.[...]. Κατά της επιχειρήσεως ταύτης, κατά της πολιτικής ταύτης ενεφανίσθαι πολέμιον Επιτελείον.[...] το Επιτελείον αντετάχθη κατά της επιχειρήσεως αυτής και αντετάχθη όχι μόνον δια στρατιωτικούς λόγους, αλλά και δια λόγους καθαρώς πολιτικούς, λέγον, όπως είπεν ο αξιότιμος συνάδελφός μου χθές, «τι νας μας ελκύει προς τη Μ.Ασία, τι κοινόν κυνί και βαλανείω, τι έχομεν να κάμωμεν εκεί; [...] Ο τελευταίος, βέβαια, ο οποίος δεν παρεγνώριζε τας δυσχερείας, τας οποίας θα αντιμετώπιζομεν δια του νέου αυτού διπλασιασμού της Ελλάδος, θα ήμην εγώ. Αλλ' ο πόλεμος ο Βαλκανικός είχαν αποδείξει, ότι το Έθνος ενέκλειε μεγάλην ζωτικότητα και εαν νέα εγέντο επίκλησις προς όλα τα τέκνα της Ελλάδος, δεν είχα ουδεμίαν αμφιβολία, ότι θα κατωρθώναμεν να διοργανώσωμεν και τας χώρας αυτάς και να δημιουργήσωμεν μετά μικρόν, σύμφωνα με τας αντιλήψεις, τας οποίας είχομεν μετά το 1909, έν μέγα και πλούσιον και αληθώς νεωτεριστικόν Κράτος.

Αλλά μοί αντέταξαν και άλλο : «Τι θέλεις να υπάγωμεν εκεί εις την Μικράν Ασίαν να διπλασιάσωμεν την Ελλάδα, όταν, μεταβαίνοντες εκεί, θα έχωμεν δίπλα μας τόσας

1- Ως πολλάκις, και προφορικός και εγγράφως, εξέθεσα υμίν, η αριθμητική υπεροχή του βουλγαρικού στρατού επι του ελληνικού είναι τέτοια, ώστε σε περίπτωση πολέμου επιβάλεται η συγκέντρωση ολόκληρου του ελληνικού στρατού στην Αν.Μακεδονία[...].

Υπο τοιούτους όρους έρχεται το ζήτημα της συνδρομής του εις τα Δαρδανέλια αποσταλέντος σώματος στρατού δια τα κατά της Βουλγαρίας επιχειρήσεις. Οι ευνοικότερη για μας όροι, υπο τους οποίους δύναται αυτό να συμβεί, είναι να εκβιασθούν τα Δαρδανέλια και να αλωθεί η Κων/πολη. Τότε το σώμα τούτο-ίσως ενισχυόμενο και υπο αγγλογαλλικές δυνάμεις- θα εστρέφετο προς την Ανδριανούπολη ή προς το Γκιουμουλτζήναν, όπως εκείθεν δράση κατά της Βουλγαρίας. Ασχέτως προς το χρόνο, όστις θα εχρειάζετο δια την νέα αυτή επιχείρηση, φρονώ αδιστακτως ότι δεν θα επέσυρε εφ'αυτών εχθρικές δυνάμεις πρώτης γραμμής[...]

2- Ήδη μένει προς εξέταση η πιθανότητα της επιτυχίας κατά των Δαρδανελίων επιχειρήσεως[...]

Η αποτυχία, και αν ακόμη περιορίζετο, όχι εις την απέκρουση της αποβάσεως, αλλά εις τη παρεμπόδιση της εισελάσεως εις το εσωτερικό, και συνεπώς εις χρόνηση του αγώνα, φρονώ ότι θα αρκεί όπως πεισθεί η Βουλγαρία σε επέμβαση. Περι της σημερινής οχυρώσεως των ακτών της χερσονήσου της Καλλιπόλεως και της ανατολικής ακτής των Δαρδανελίων προς απόκρουση αποβάσεως δεν έχουμε από τίνος σαφείς πληροφορίες. Ήδη από του παρελθόντος θέρους άρχισε αμυντική εργασία εκ μέρους των Τούρκων, ήτις δυνάμεθα να παραδεχθούμε ότι συνεχίσθαι από της εισόδου της Τουρκίας στον πόλεμο. Ωστε δυνάμεθα να είμαστε βέβαιοι ότι η επιτυχία της αποβάσεως, και μόνο από αυτής της απόψεως, έσεται αμφίβολος. Αλλά πλην τούτου, υπάρχουν και μεγάλες δυνάμεις τουρκικού στρατού διαθέσιμες προς αντιμετώπιση τοιαύτης αποβατικής επιχειρήσεως.

Υπάρχουν διαθέσιμα: Το 1^ο σώμα στρατού(Κων/πόλεως), το 2^ο σώμα στρατού(Ανδριανούπολης), το 3^ο σώμα στρατού(Χερσόνησος Καλλιπόλεως), το 4^ο σώμα στρατού εκ δύο μεραρχιών(στη Σμύρνη, Πάνορμον και Μπαλκεσέρ), το 5^ο σώμα στρατού τουλάχιστον μια μεραρχία(έναντι Κων/πόλεως), το 6^ο σώμα στρατού(Τσατάλτζα). Εν όλω τουλάχιστον 15 μεραρχίες. Εάν εκ τούτων διατεθούν κατά του αποβατικού στρατού 8 μεραρχίες, ήτοι περι τις 80-85.000 πεζικού μετά αναάλογων λοιπόν όπλων, είναι προφανές ότι ένα σώμα ελληνικού στρατού, ήτοι 27.000 πεζικού, μετά ριών ευρωπαϊκών μεραρχιών, ήτοι 36.000 πεζικού, εν όλω 63.000 πεζικού είναι εντελώς ανεπαρκείς δύναμη. Πλην τούτου και μετά την εκβίαση των Δαρδανελίων δεν τελειώνει η εκστρατεία. Η εμφάνιση του στόλου προ της Κων/πόλεως δεν θα άρει την αντίσταση του τουρκικού στρατού. Οι εν Θράκη δυνάμεις αυτού, περί τις 12 τουλάχιστον μεραρχίες, στηριζόμενες επι της Βουλγαρίας, θα δυνηθούν να παρατείνουν την αντίσταση επι μακρόν, και πιθανότατα θα κατανικήσουν τις ανεπαρκείς δυνάμεις. Καθίσταται όθεν απαραίτητο όπως, ευθύς εξ αρχής της εκστρατείας, διατεθούν οι απαιτούμενες δυνάμεις εκ μέρους των Συμμάχων, αίτινες θα εξασφαλίσουν την επιτυχία αυτής. Συγχρόνος να μελετηθεί από κοινού και λεπτομερώς η όλη επιχείρηση, ήτις να εκτελεσθή τότε μόνο όταν η επιτυχία της θεωρηθεί εξασφαλισμένη[...]. Εάν παρα τας γνώμας μου ταύτας, θεωρηθεί επιβεβλημένο όπως συμμετάσχουμε, νομίζω ότι δύο μέτρα θα ηλάτουν κατ τι τους κινδύνους, ους μέλλει να διατρέξει η Ελλάδα. 1) Η συμμετοχή της Ρωσσίας, εάν η Βουλγαρία και μόνο επιστρατευθεί, δι' αποστολής ρωσικού στρατού εις Βάρνα και Πύργο, 2) η εκ μέρους των Άγγλων και των Γάλλων διάθεση των απαιτούμενων δυνάμεων, κατόπιν συνεννοήσεως με την Ελλάδα, και την από κοινού μελέτη της όλης επιχειρήσεως, προ πάσης αναλήψεως αυτής». Ι.Μεταξά, Το Προσωπικό του Ημερολόγιο, τόμος β', σ.σ.407-413.

μεγάλας Δυνάμεις, θα έχωμεν τους Ρώσους, οι οποίοι θα έφθανον δια της νοτίου πλευράς του Ευξείνου εις Κωνσταντινούπολιν, θα έχωμεν από τον νότον την Ιταλίαν και δεν ηξεύρω ποίον άλλον, κατά των οποίων δεν θα ήτο δυνατή η άμυνά μας, ώσαν η συνύπαρξις των μικρών μετά των μεγάλων Κρατών να μην ασφαλίζεται δια της ισορροπίας των Ευρωπαϊκών συνδυασμών. [...]

Εάν, κύριοι, εις την πολιτικήν την οποίαν εισηγήθην δεν αντετάσσετο η υπόκωφος και η φανερά αντίδρασις, ή οποία αντετάχθη, εις την Χερσόνησον της Καλλιπόλεως θα ευρίσκετο ο Ελληνικός στρατός περί το τέλος του Φεβρουαρίου του 1915,[...], και αποδुकνείται εκ της εκθέσεως της Αγγλικής, ότι μετά ένα ολόκληρον μήνα βραδύτερον, εγένετο η οχύρωσις της Καλλιπόλεως. Εκείνο το οποίον δεν κατορθώθη ύστερον με 100.000 και 200.000 στρατού απέναντι οχυρώσεως,[...], ήτο όχι απλώς κατορθωτόν, αλλά παιγνίδι δια τον Ελληνικόν στρατόν κατά τας πρώτας ημέρας, οπότε οξέως διέγνωσα τα πράγματα και συνεβούλευσα την επιχείρησιν εκείνην και ότε η Χερσόνησος της Καλλιπόλλεως και ανοχύρωτος ήτο και σχεδόν αφρούρητος»¹²³.

Και συνεχίζει αναφορικά με τα αποτελέσματα της εν λόγω επιχείρησης:

«[...] Δεν θέλω να πω ότι από στρατιωτικής απόψεως δεν ήταν δυνατό να πέσει η Καλλιόπολη και να κρατηθεί η Κωνσταντινούπολη από την Τουρκία. Αλλά είμαι βέβαιώς ότι η κατάληψη της Καλλιπόλης θα έφερνε την εκκένωση της Κωνσταντινούπολης και την υπογραφή της ειρήνης με την Τουρκία την εποχή εκείνη, εάν ήταν δυνατή η υπογραφή της ειρήνης[...], εάν έχω δίκιο υποστηρίζω με πεποίθηση, ότι η αποστολή τότε του Ελληνικού στρατού στην Καλλιόπολη και η κατάληψή της θα έφερνε όχι μόνο την κυριαρχία στα Στενά και την εγκατάλειψη της Κωνσταντινούπολης και τη μετάβαση του Ελληνικού στρατού στην Κωνσταντινούπολή...».

Παραδέχεται ότι η μετάβαση του Ελληνικού στρατού: «ίσως να γινόταν με Αγγλο-Γαλλικά αγήματα όχι για την διεκδίκηση εδαφικών και πολιτικών δικαιωμάτων επι της Κωνσταντινούπολης, αλλά για να υπάρχει βεβαιότητα σχετικά με τη λύση του ζητήματος της Κωνσταντινούπολης και των Στενών, η οποία ανέκαθεν ήταν η άριστη των λύσεων, όχι μόνο από την διεθνή άποψη, αλλά και από Ελληνικής άποψης ή διεθνοποίηση των Στενών, στην οποία φθάνει σήμερα και το Ρωσικό έθνος μετά την εκδημοκράτησή του[...] Θα μου ήταν αρκετό αν με τη δράση της Ελλάδας, μεταβαίνοντας στην Καλλιόπολη, μεταβαίναμε στην Κωνσταντινούπολη και ρυθμίζαμε με το Ελληνικό σπαθί και την Ελληνική σύμπραξη, αν όχι την πρωτοβουλία, το ζήτημα των Στενών και κανονίζαμε και την τύχη του Μικρασιατικού Ελληνισμού, χωρίς να αποκλείεται ότι θα μπορούσαν να γίνουν και περισσότερα, να πάρουμε και τις παραχωρήσεις, αν επιμέναμε και σε περαιτέρω ενέργειες, οι οποίες θα προκαλούσαν και περαιτέρω θυσίες. Ποια αποτελέσματα, κύριοι Βουλευτές, θα είχε αυτή η ενέργεια της Ελλάδας στην περαιτέρω έκβαση του πολέμου δεν έχω ανάγκη να σας αναπτύξω περισσότερο. Η Τούρκια θα εκμηδενίζετο, η Ρωσία θα ανεφοδιάζετο από τη θάλασσα και δεν θα υφίστατο την επίθεση, την οποία υπέστη κατά το θέρος του 1915, λόγω ελλείψεως πολεμικών εφοδίων. Η Ρωσία ακόμη θα εξήγαγε το σιτάρι της προς της σύμμαχες χώρες. Η Βουλγαρία, η οποία είχε ήδη κανονίσει την πολεμική της προς την Γερμανική Αυτοκρατορία, όπως εμείς προς τη Συνεννόηση, έχουσα προς τα νότα της τον Ελληνικό στρατό και επιπλέον τον Γαλλικό και τον Αγγλικό στρατό, αμφισβητείται κατά πόσο θα τολμούσε να εξέλθει

¹²³ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου, 1917. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος β' σ.σ. 343-346.

στον πόλεμο. Αυτή η ενέργεια της Ελλάδας και αυτή η επιτυχία δεν θα εξύψωνε μόνο το πολιτικό της γόητρο, δεν θα μας παρείχε κατά πάσα πιθανότητα και τις παραχωρήσεις στη Μ.Ασία, αλλά θα συντελούσε στη μείωση της χρονικής διάρκειας του Ευρωπαϊκού πολέμου. Εάν κύριοι το πλήγμα καταφέρετο τη στιγμή αυτή με την πυγμή της Ελλάδας, το πλήγμα θα ήταν τόσο δεινό για τη Γερμανία ώστε αυτή, χωρίς να ελπίζει πλέον για την πραγματοποίηση του μεγαλεπήβολου σχεδίου του σιδηροδρόμου Αμβούργου- Βαγδάτης, θα έχανε την Ανατολή και δεν θα είχε να ελπίζει τίποτα από τη Δύση»¹²⁴.

¹²⁴ Ibid, σ.σ. 346-348.

Ο αντιστράτηγος Πάγκαλος αναφέρει σχετικά με την εκστρατεία των Δαρδανελίων : «Στις αρχές Φεβρουαρίου του 1915 σαν βόμβα εδέχθει η Ελληνική κοινή γνώμη την είδηση ότι ενωμένοι στόλοι της Αγγλίας και της Γαλλίας άρχισαν σφοδρή επίθεση προς εκβίαση των στενών των Δαρδανελίων. Οι συμμαχικοί στόλοι χρησιμοποίησαν σαν βάση των επιχειρήσεών τους τη Λήμνο και τον θαυμάσιο λιμένα του Μούδρου[...] Το διπλωματικό δαιμονίο του Πρωθυπουργού αντελήφθει αμέσως ότι δια της εκβίασεως των στενών ετίθετο επι τάπητος ολόκληρο το περίφημο ανατολικό ζήτημα και ότι στη λύση αυτού επ' ουδενί λόγω επιτρέπεται να παραμείνει αδιάφορος θεατής η Ελλάδα. Ήταν ζήτημα ζωής η θανάτου για την Ελλάδα να συμμετάσχει οπωσδήποτε στον αγώνα αυτό των Συμμάχων για να έχει τη θέση της κατόπιν εις γωνίαν τίνα της Τραπεζης εκκαθαρίσεως. Προς το σκοπό αυτό ο Βενιζέλος αποφάσισε να διαθέσει ευθύς αμέσως ολόκληρο τον Ελληνικό στόλο και ένα σώμα στρατού (35 περίπου χιλ. ανδρών) για της αποβατικές επιχειρήσεις. Στο υποβληθέν σχεδιά του, ο Βενιζέλος, καθόριζε σαφώς και την πολιτική του ζητήματος. Υποδύκναιε από τότε τη διεθνοποίηση της Κωνσταντινουπόλεως και των στενών μετά αρκετής εδαφικής ζώνης εκατέρωθεν. Αυτή η λύση θα ήταν αναμφίβολα η μάλλον συμφέρουσα για την Ελλάδα, διότι ήταν βέβαιο ότι το Ελληνικό στοιχείο θα κατόρθωνε να επικρατήσει ασφαλώς στην διεθνοποιηθείσα ζώνη[...] Ο Βασιλιάς συμφώνησε με τον Πρωθυπουργό, ο οποίος επιφορτίσθηκε εντός της ημέρας να υποβάλει την πρόταση στον Αγγλό Πρεσβευτή. Εντός της ίδιας μέρας λήφθηκε και η απάντηση του Άγγλου Υπουργού Εξωτερικών, όπου η Αγγλική Κυβέρνηση απεδέχθει την σύμπραξη της Ελλάδας υπο τους προταθέντες όρους. Μετά τη λήψη της Αγγλικής εγκρίσεως, ο Βενιζέλος συνέταξε και υπέβαλε στον Βασιλιά μακρότατη έκθεση στην οποία εξέταζε σε όλες τις απόψεις, το Ελληνικό πρόβλημα και τα κέρδη τα οποία θα είχε η Ελλάδα από τη σύμπραξή της παρα το πλευρό των συμμάχων κατά την εκστρατεία των Δαρδανελίων. Παρατίθουμε ουσιαστική περίοδο της εκθέσεως αυτής του Βενιζέλου: «Τι ωφέλοι θα συνεκομίζαμε για τη συμμετοχή μας κατά των Δαρδανελίων και της Κωνσταντινουπόλεως επίθεση των συμμάχων (δι' ενός σώματος στρατού) δεν είναι ανάγκη να εξάρω. Αφ' ενός θα συνεπράταμαι και εμείς στη ρύθμιση του ζητήματος της Κωνσταντινουπόλεως και των στενών (και γνωρίζει η Υμετέρα Μεγαλειότης ότι άριστη του ζητήματος λύση για τα εθνικά συμφέροντα, στο παρόντα χρόνο νομίζω τη διεθνοποίηση της Κων/πόλεως και των στενών), αφ' ετέρου δεν έχουμε να προσδοκούμε, σε περίπτωση νίκης της τριπλής συνεννόησης της υπεσχημένες ήδη προς έμας παραχωρήσεις στη Μ.Ασία. Όσον αφορά τη νίκη αυτή, γνωρίζει επίσης η Υμετέρα Μεγαλειότης ότι εξαρχής του πολέμου φρονώ (κατ' ουδέν λόγο μετέβαλα έκτοτε γνώμη) ότι οποιαδήποτε και αν είναι η έκβαση του πολέμου ως προς τη Ρωσία ή τη Γαλλία, η Αγγλία και μόνη μένουσα θα δυνηθή να επιβάλει τελικός τους όρους της ειρήνης». Ο Βενιζέλος δεν αρκέσθηκε στην υποβολή του υπομνήματος αυτού αλλά ζήτησε αμέσως την ακρόαση παρα του Βασιλέως[...]

Όταν ο Βενιζέλος ανεγνώσε ενώπιον του Βασιλιά την έκθεσή του η συγκίνησή του ήταν καταφανής και βαθύτατη, όπως ανακοίνωσε κατόπιν ο Πρωθυπουργός[...]

Μόλις ο Πρωθυπουργός με τον Ρωμανό (έλληνας πρέσβης του Παρισιού) εξήλθε από τη Βασιλική αίθουσα συναντήθηκε με τον Επιτελάρχη Μεταξά (όπως εγνώσθει κατόπιν ο Μεταξάς κληθείς από τη Βασίλισσα Σοφία είχε μακρά ακρόαση παρ' αυτής). Ο Βενιζέλος ανακοίνωσε στο Μεταξά τη ληφθείσα, μαζί με τον Βασιλιά, απόφαση και του έδωσε την εντολή να μεταβεί αμέσως στο Επιτελείο για την προπαρασκευή της επιχειρήσεως και την έκδοση των αναγκαίων διαταγών. Ο Επιτελάρχης αντί να σπεύσει αμέσως για την εκτέλεση της διαταγής του Πρωθυπουργού και Υπουργού των Στρατιωτικών, δήλωσε αυθαδέστατα προς αυτόν ότι θεωρεί ολέθρια την απόφαση αυτή και αν ο Βασιλιάς και η Κυβέρνηση επιμείνουν στην εκτέλεσή της αυτός θα παραιτηθεί από τη θέση του Επιτελάρχου. Παρόμοιο γεγονός δεν ανευρίσκετε στην παγκόσμια ιστορία. Αυτό και μόνο είναι αρκετό για να εξηγήσει την ολέθρια δράση του Επιτελείου εκείνη την εποχή». Θ.Πάγκαλου, Απομνημονεύματα, τόμος Β, σ.σ. 31-33.

Ο πολιτικός σκοπός του Ε.Βενιζέλου, για την διεξαγωγή της συγκεκριμένης επιχείρησης, εδραζόταν στην οριστική περιστολή της Τουρκικής απειλής με την χρήση μέσων εξωτερικής εξισορρόπησης-σύντηξη μιας ισχυρής Βαλκανικής συμμαχίας, με συνεπακόλουθο την βέλτιστη δυνατή ικανοποίηση των ελληνικών κυριαρχικών συμφερόντων στην Μ.Ασία. Αναπόδραστα, λόγω της μη ύπαρξης συνθήκης διανομής των αποκομισθέντων κερδών μεταξύ Ελλάδας και Αντάντ, ο Ε.Βενιζέλος παρωθείται, (για άλλη μια φορά μετά από τους Βαλκανικούς πολέμους), από την ανάγκη για μια επιτυχή εφαρμογή της στρατηγικής των τετελεσμένων-fait accompli¹²⁵, μέσω της χρήσης της ελληνικής στρατιωτικής ισχύος για την κατάληψη-κατοχή των διαφιλονικούμενων εδαφικών περιοχών της Μ.Ασίας.

«Αξιότιμε κ.βουλευτά εκ Κερκύρας, (απευθύνεται στον Γ.Θεοτόκη,ο οποίος συμμετείχε στην κυβέρνηση Ζαΐμη), δεν θα γνωρίζετε ίσως, ότι εάν η επιχείρησις,η κατά των Δαρδανελλίων,ότε ήρξατο γενομένη υπό του Αγγλικού στόλου, συνωδεύετο από μίαν μόνον μεραρχίαν στρατού, η επιχείρησις ήθελεν επιτύχει. Εις τους θέλοντας να μη γνωρίζωσιν ότι γίνεται, επιτρέπεται να αρνούμαι αυτό.[...] Ο αξιότιμος βουλευτής εκ Κερκύρας, καίτοι έχων τοσαύτην πολιτικήν εμπειρίαν, δεν κατώρθωσε να διίδη μέσω της, την οποίαν τότε είχαν εκλέξει,τον ευρύτερον πολιτικόν μου σκοπόν, δεν κατώρθωσε να διίδη ότι εάν εξηρχόμεθα ημείς τότε της ουδετερότητος, δι'αυτής της ασθενούς στρατιωτικής μετοχής μας,όλαι αι πιθανότητες υπήρχον, ότι θα εξήρχετο και η Βουλγαρία, θα εξήρχετο και η Ρουμανία, θα εξήρχετο και η Ιταλία αυτή, όπως και εξήλθεν, αλλως τε, μετ'όλιγον χρόνον. Ότι τούτο είναι, όπως λέγω, αποδुकνείται εξ ενός γεγονότος, το οποίον περιήλθεν εις την γνώσιν παντός ημών, εκ του γεγονότος ότι την επιούσαν ο πρωθυπουργός της Βουλγαρίας, ο οποίος μετά του Γεννάδιερ ήσαν οι δυο μόνονι πολιτικοί, οι υποστηρίζοντες την φιλαυστρογερμανικήν πολιτικήν εν Βουλγαρία, ο Ραδοσλάβωφ, ανέλθων εις τα ανάκτορα εξήτησε παρα του βασιλέως, νομίζων ότι ημείς εξηρχόμεθα ήδη-διότι ούτος είχε γραφή μετά το δεύτερον συμβούλιον των ανακτόρων-να υπογραφή διάταγμα επιστρατεύσεως και της Βουλγαρίας και μόνον, όταν την επιούσαν εβεβαιώθη, ότι η ιδική μας επιχείρησις εματαιώθη, μόνον την επιούσαν και η Υπουργική κρίσις εν Βουλγαρία απεσοβήθη.[...] Είναι δυνατόν να φαντασθήτε, ότι εάν εγίνετο δεκτή η μετοχή μας μετά μιας μεραρχίας και αν συνέπεια τούτου εξήρχετο της ουδετερότητος και η Βουλγαρία και εβάδιζε κατά της Κων/πόλεως δι' όλων της των δυνάμεων, θα εμένομεν ημείς με επιστράτευσιν μιας μεραρχίας και με τοιαύτην ασήμαντον μετοχήν εις τας στρατιωτικάς επιχειρήσεις; αλλ'ήτο φυσικόν ότι εν τη εποχή, καθ'ην θα είχομεν και τους Βουλγάρους και τους Ρουμάνους συναγωνιστάς,θα εξεστρατεύομεν δι όλων των δυνάμεών μας, όπως καταβάλωμεν εκείνα τα εδάφη, τα οποία παρεχωρούντο εις ημάς.[...] ότι μεν αφορά την μετοχή ημών δια μιας μεραρχίας, δεν δύναμαι ν'αποδεχθώ την θεωρίαν υμών, ότι είναι αδύνατον να μετάσχη εν Κράτος εις συμμαχικόν πόλεμον δια περιορισμένων στρατιωτικών δυνάμεων. Ότι αφορά το δεύτερον, μήπως εγώ ενόμιζον ότι δεν συμφέρει εις την Ελλάδα να πολεμήση και δι'όλης της της δυνάμεως, δια να ιδρύση

¹²⁵ Η εν λόγω στρατηγική μπορεί να θεωρηθεί «ως ο ορθολογικότερος τρόπος για την διεξαγωγή μιας ενέργειας που θα αλλάξει το status-quo, όταν ο ανατροπέας πιστεύει ότι ενδεχόμενη ισχυρή αμυντική δύναμη για την πρόσπιση της εποφθαλμιούμενης εδαφικής περιοχής δεν υπάρχει ή υπάρχει δέσμευσή της για περιορισμό της στρατιωτικής-οικονομικής-διπλωματικής της υποστήριξης. Η αποφασιστική και αστραπιαία ενέργεια του ανατροπέα για να επιτύχει τον αντικειμενικό του στόχο, υποχρεώνει το κράτος προστάτη σε ένα fait-accomplí, δίνοντας του ελάχιστο ή καθόλου χρόνο να επαναπροσδιορίσει και να αντιστρέψει την πολιτική της μη επέμβασης». Βλέπε Α.George&R.Smoke, Deterrence in American Foreign Policy, σελ.537.

το Κράτος αυτό, το μέγα, το οποίον επρόκειτο να ιδρύση κατά την έκτασιν, την οποίαν περιλάμβανον αι ιδικαί μου προβλέψεις; μήπως εγώ ηξίουν αυτάς τας μεγάλας επιτυχίας να τα επιτύχη η Ελλάς ασφαλώς μόνον δια μιας μεραρχίας; Εάν επρότεινα την μετοχήν μας εις τον αγώνα δια μιας μεραρχίας, τούτο εγένετο, διότι δεν ηδυνάμην να απασχολήσω μεγαλείτερον μέρος του στρατού μας εις την επιχείρησιν εκείνην, εφόσον η στάσις της Βουλγαρίας δεν ήτο καθωρισμένη· αλλ' εάν παρεσύρετο και η Βουλγαρία-όπως πιθανώς θα παρεσύρετο να συμπράξη εις τον αγώνα-βεβαίως θα μετείχομεν και ημείς εις αυτόν δι' όλων πλέον των δυνάμεών μας»¹²⁶.

Η κατευθυντήρια αρχή, (διασφάλιση ποιοτικής και ποσοτικής στρατιωτικής υπεροχής έναντι των Τουρκο-Βουλγαρικών ενόπλων δυνάμεων), του Ελληνικού Γενικού Στρατιωτικού Επιτελείου, αναφορικά με την επιχείρηση των Δαρδανελίων συνοψίζεται στην ακόλουθη οδηγία του Έλληνα υπουργού των Εξωτερικών Ζωγράφου προς τις ελληνικές πρεσβείες Λονδίνου, Παρισίων και Πετρούπολεως.

«Τούτο ,(η εκστρατεία εναντίων των Δαρδανελίων) προϋποθέτει την διάθεσιν και τη συγκέντρωσιν μιας στρατιάς ποιωτικώς και ποσοτικώς επαρκούς, προς καθυποταγήν αφ' ενός του οθωμανικού στρατού της Ευρώπης, αποτελούμενου εκ 350.000 ανδρών, και αφ' ετέρου δια να αποκρουσθεί ο βουλγαρικός στρατός, συγκείμενος εκ 400.000 ανδρών, εάν απειράτο από κοινού εναντίων της Τουρκίας παρ' όλων των συμμάχων, συμπεριλαμβανομένων και ημών»¹²⁷.

Για την ολοκλήρωση της ανάλυσης μας σχετικά με το ζήτημα της συμμετοχής της Ελλάδος στην εκστρατεία των Δαρδανελίων, θεωρείται αναγκαία η παράθεση μιας σειράς αναφορών Τούρκων και Γερμανών αξιωματούχων στις οποίες αναδεικνύονται:

α) οι αδυναμίες της Τουρκικής άμυνας στην περιοχή των Στενών,

Για τα τρωτά σημεία της επιχειρήσεως των Δαρδανελίων ο Εμβέρ Πασάς ανέφερε:

«Εάν οι Άγγλοι είχαν το θάρρος να ωθήσουν περισσότερα πλοία εντός των Δαρδανελίων, θα έφθαναν εις την Κων/πολη. Εχρονοτριβούν και μας επέτρεψαν να οχυρώσουμε τελείως τη χερσόνησο. Εντός έξη εβδομάδων μεταφέραμε επ' αυτής περισσότερα από 200 αυστριακά τηλεβόλα Σκόδα».

«Ο Τζεβάτ Πασάς, αρχηγός του κατά ξηρά στρατού εις τα Δαρδανέλια, δεν ενόμιζε ότι η είσοδος του αγγλικού στόλου εντός της θάλασσας του Μαρμαρά θα επέφερε αποφασιστικά αποτελέσματα. Θα έπρεπε, η επιχείρηση της 5/18 Μαρτίου να συμπληρωθεί δι' επιθέσεως κατά ξηρά. Ίσως τότε να επετύγχανε. Την ημερομηνία αυτήν, είχα εν σύνολο τρία συντάγματα δια να υπερασπίσω τη χερσόνησο και τα Δαρδανέλια. Μετά την 5/18 Μαρτίου, οι επιθέσεις δεν ανανεώθησαν, ελήφθησαν δε βαθμηδόν μέτρα προς βελτίωση κατά το δυνατό της άμυνας»¹²⁸.

Ο τελευταίος υπουργός Εξωτερικών του αυτοκράτορα Γουλιέλμου, φον Κύντμαν, έγραψε σχετικά:

«Ο Τσώρτσιλ είδε καλά, όταν εξέλεξε ως σημείο της επίθεσεως κατά της Γερμανίας τα Δαρδανέλια. Και κατά ξηρά και κατά θάλασσα, παρα τρίχα θα

¹²⁶ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21 Οκτωβρίου 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 189-190.

¹²⁷ Η υπ' αριθμό 3628 τηλεγραφική εγκύκλιος της 7/20 Απριλίου 1915. Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σελ.327.

¹²⁸ Ibid, σελ.294.

εξεβιάζοντο τα Στενά. Τότε δε θα οργανώνετο το ρωσικό μέτωπο και η γενική επιτυχία των Συμμάχων θα επήρχετο ενωρίτερα»¹²⁹.

β) η μείζονα βαρύτητα της συμμετοχής του Ελληνικού στρατού στην εν λόγω επιχείρηση,

Χαρακτηριστικά ο καθηγητής του πανεπιστημίου της Λειψίας Φλαϊντρ είπε δημόσια και παρουσία του τότε διαδόχου Γεωργίου: «Η πολιτική του Βενιζέλου κατά την έναρξη της εκστρατείας των Δαρδανελίων δύναται να παραλληλισθή με εκείνη του Καβούρ εις την Κριμαία. Η Ελλάς, ένεκα σφάλματος ανθρώπων, οίτινες δεν αξίζουν το όνομα πολιτικών ανδρών, έχασε την ευκαιρία και την Κων/πολη».

Και ο ίδιος ο Γερμανός Αυτοκράτορας, Γουλιέλμος II, ανέφερε:

«[...] Μανθάνω ότι η επίθεσης των Δαρδανελίων προκάλεσε αγωνία εν Ελλάδι. Αρέσκομαι να πιστευσω ότι η νευρικότης αυτή είναι μια αναμφισβήτητος απόδειξις του ότι τα καλώς εννοούμενα συμφέροντα της Ελλάδας-και να ακόμη υπήρχαν σχετικές αμφιβολίες- την παρακινούν να κλίνη υπέρ ημών. Δεν θα ήτο δύσκολο, με ολίγη καλή θέληση, να πεισθεί η κοινή γνώμη ότι μόνον αν η Κων/πολη παραμείνη εις χείρας των Τούρκων θα ηδύνατο να αποβη χρήσιμος εις την Ελλάδα. Πάντες οι δυνάμενοι να εκφέρουν αυθεντική κρίση είναι σύμφωνοι εις το ότι οι Τούρκοι μπορούν ακόμη, κατά πάσα πιθανότητα, να υπερασπίσουν τα Δαρδανέλια, εάν η Ελλάς αρνείτο την άμεση η έμμεση συνδρομή της εις τους επιτιθέμενους. Εν τούτοις εφελκύω σοβαρώς την προσοχή σου, δια το συμφέρον της χώρας σου και δια την ατομική σου ευτυχία,[...], επί του ότι δεν πρέπει να παρασυρθείς εις περιπετεία, της οποίας η άγνωστος έκβαση θα ηδύνατο να θέση εν κίνδυνο τα υπέρ της Ελλάδας και του θρόνου σου επιτευχθέντα, δια των δύο πρόσφατων πολέμων αποτελέσματα [...]»¹³⁰.

γ) οι αυξημένες πιθανότητες της Ελλάδος για την πραγμάτωση των εθνικών πολιτικών της στόχων.

«[...] Παραδέχεται ότι η μετάβαση του Ελληνικού στρατού «ίσως να γινόταν με ΑγγλοΓαλλικά αγήματα. όχι για την διεκδίκηση εδαφικών και πολιτικών δικαιωμάτων επι της Κωνσταντινούπολης, αλλά για να υπάρχει βεβαιότητα σχετικά με τη λύση του ζητήματος της Κωνσταντινούπολης και των Στενών, η οποία ανέκαθεν ήταν η άριστη των λύσεων, όχι μόνο από την διεθνή άποψη, αλλά και από Ελληνικής άποψης ή διεθνοποίηση των Στενών, στην οποία φθάνει σήμερα και το Ρωσικό έθνος μετά την εκδημοκράτησή του[...] Θα μου ήταν αρκετό αν με τη δράση της Ελλάδας, μεταβαίνοντας στην Καλλίπολη, μεταβαίναμε στην Κωνσταντινούπολη και ρυθμίζαμε με το Ελληνικό σπαθί και την Ελληνική σύμπραξη, αν όχι την πρωτοβουλία, το ζήτημα των Στενών και κανονίζαμε και την τύχη του Μικρασιατικού Ελληνισμού, χωρίς να αποκλείεται ότι θα μπορούσαν να γίνουν και περισσότερα, να πάρουμε και τις παραχωρήσεις, αν επιμέναμε και σε περαιτέρω ενέργειες, οι οποίες θα προκαλούσαν και περαιτέρω θυσίες.[...] Αυτή η ενέργεια της Ελλάδας και αυτή η επιτυχία δεν θα εξύψωνε μόνο το πολιτικό της γόητρο, δεν θα μας παρείχε κατά πάσα πιθανότητα και τις παραχωρήσεις στη Μ.Ασία, αλλά θα συντελούσε στη μείωση της χρονικής διάρκειας του Ευρωπαϊκού πολέμου. [...]»¹³¹.

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σελ.300.

¹³¹ Απόσπασμα από ομιλία του Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου, 1917. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος β' σελ.346-348,(έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

4.4.2. Οικονομία των μέσων-πηγών και ορθολογική χρήση τους για την επίτευξη των ιεραρχημένων πολιτικών στόχων

Δεύτερη αξονική αρχή της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου ήταν η εφαρμογή της οικονομίας δυνάμεων με βάση τον προσδιορισμένο πολιτικό στόχο, δηλαδή η ορθολογική κατανομή και η βέλτιστη δυνατή χρήση των πόρων –πηγών του κράτους για την επίτευξη του πολιτικού στόχου. Ο Ε.Βενιζέλος επέκρινε την πολιτική των Κυβερνήσεων Γούναρη και Σκουλούδη για την μακρόχρονη διατήρηση της γενικής επιστράτευσης. Σκοπός της παρατεταμένης επιστράτευσης ήταν η καθολική συγκέντρωση του συνόλου του Ελληνικού στρατεύματος, ο εξοπλισμός του και η προώθησή του στα ανασχετικά οχυρωματικά φρούρια-στα Ελληνο-Βουλγαρικά σύνορα, για την σύντηξη μιας αδιάρρηκτης αμυντικής γραμμής-στατική άμυνα¹³², σε ενδεχόμενη Βουλγαρική επίθεση.

Τουναντίον απότοκο της Πολιτικής της διαρκούς ουδετερότητας, ήταν η περιστολή της αμυντικής λειτουργίας του Ελληνικού στρατού, (έναντι της Γερμανό-Βουλγαρικής επιθέσεως), γεγονός το οποίο συνέβαλε στην αποδυνάμωση της θέσης και του ρόλου της Ελλάδος στο υποσύστημα των Βαλκανίων. Συγκεκριμένα συνώθησε :

α) στην εξάντληση των οικονομικών και στρατιωτικών πόρων της Ελλάδος και στην άντληση του ζειδωρου ανθρώπινου δυναμικού της από τους παραγωγικούς τομείς της οικονομίας,

β) στην κατάληψη-κατοχή μείζονων εδαφικών της περιοχών, όπως η Καβάλα, η Αν.Μακεδονία, η Ήπειρος, από τα Γερμανοβουλγαρικά στρατεύματα, με αποτέλεσμα:

1) την γεωγραφική συρρίκνωση της Ελλάδος, λόγω της εκκρίωσης μέρους του ελληνικού πληθυσμού από τις εστίες του και

2) την απώλεια κέντρων στρατιωτικού ανεφοδιασμού και συγκοινωνιών καθώς και ισχυρών οχυρωματικών φρουρίων για την ανύσχεση των Κεντρικών και των Βουλγαρικών δυνάμεων,

γ) στην οικονομική της απίσχναση λόγω της άμετρης δαπάνης του δημοσίου χρήματος, για την καταβολή πρόσθετων επιδομάτων στους αξιωματικούς του στρατού με κύριο στόχο την διασφάλιση της ευμένειας τους έναντι της πολιτικής της ελληνικής κυβέρνησεως,

δ) στην εσωτερική κοινωνική κρίση, λόγω

1) της εφαρμογής του στρατιωτικού νόμου, με συνεπακόλουθο τις άσκοπες και αδικαιολόγητες μεταθέσεις στρατιωτικών με κριτήριο τα πολιτικά τους φρονήματα,

2) της κάμψης του ηθικού και του σθένους του ελληνικού λαού, με συνέπεια την μείωση της ικανότητάς του για αντίσταση στην Βουλγαρική επιδρομή και

3) της απαλλοτρίωσης του Ελληνικού λαού από το κόμμα των φιλελευθέρων.

Ο Ε.Βενιζέλος αναφέρει σχετικά, για τις συνέπειες της μακρόχρονης επιστράτευσης του Ελληνικού στρατού:

¹³² Στην στατική άμυνα, ο αμυνόμενος παρατάσσει το σύνολο των ένοπλων του δυνάμεων κατά μήκος τον συνόρων του ή σε συγκεκριμένα μέτωπα με στόχο την προάσπιση-διαφύλαξη της εδαφικής του ακεραιότητας, συντήκοντας ένα στατικό εμπόδιο στις επιτιθέμενες δυνάμεις. Οι ένοπλες δυνάμεις μάχονται από τις θέσεις που κατέχουν κατά τη στιγμή της επίθεσης και διαθέτουν περιορισμένη, αν όχι καθόλου τακτική κίνηση με συνέπεια να υπάρχει σοβαρός κίνδυνος υπερκέρσής τους, εάν και εφόσον οι εφεδρείες τους είναι ανεπαρκείς και η δυνατότητα μετακίνησης των μονάδων τους από δευτερεύοντα μέτωπα καθίσταται αδύνατη. Βλέπε σχετικά J.Mearsheimer, *Conventional Deterrence*, σελ. 48, και A.Platias, *High Politics in Small Countries*, σ.σ.40-42.

«Εκάμαμεν ήδη ένα πόλεμον. Διοτί ή δεκάμηνος κινητοποιίσις μας, η φθορά και απώλεια του πολεμικού μας υλικού, η έντασις των οικονομικών μας πόρων, αι ταλαιπωρίαι και η αθλιότης, ήν επέφερεν η παραθείσα κινητοποιίσις και η εισβολή εις το εδαφός μας, αποτελούν πραγματικώς δυστυχίαν απορρέουσαν εκ πολέμου [...]»¹³³.

« Κατά τις εκλογές έλεγαν στους επίστρατους και στους γονείς τους, ότι άμα διεξαχθούν οι εκλογές η επιστράτευση μας θα αρθή : « Ο Βενιζέλος έφυγε τώρα, αυτός έκαμε την επιστράτευση, ο μαχαιροβγάλτης, ήθελε να ωθήσει το λαό να χύσει αίμα, τώρα που απαλαγήκαμε από αυτόν, θα σας απολύσουμε να πάτε στα σπίτια σας». Αλλά οι εκλογές διεξήχθησαν, αλλά οι Αγγλογάλλοι υποχωρούν εντός του Ελληνικού εδάφους και εμφανίζεται η απειλή της εισβολής των Γερμανοβουλγάρων[...] Η απόφαση της αντιτάξεως αντίστασης (στους Βούλγαρους) υπήρχε προ πολλού, αλλά από την ημέρα εκείνη (26-1-1916) εδόθησαν διαταγές να επιτραπεί η εισβολή των Βουλγάρων. Με τέτοια απόφαση, να επιτραπεί η είσοδος των Βουλγάρων, τι σκόπο είχε πλέον η διατήρηση της επιστράτευσης; [...]

Επεροτόντας λοιπόν δια (την εφημερίδα) του «Κηρυκός» : « Γιατί κρατείτε την επιστράτευση; Καμιά απάντηση! Αλλά τους έλεγα τότε « Γιατί, απαίσιои άνθρωποι, γιατί επί τέλους, αφού θέλετε να κρατήσετε σε επιστράτευση τον στρατό, γιατί δεν κρατάτε το τρίτο και το τέταρτό Σώμα στρατού, τα Μακεδονικά, έστω και το 5^ο της Ηπείρου, το οποίο είχε μεταφερθεί στη Μακεδονία, αλλά κρατάτε συγχρόνος σε επιστράτευση και το πρώτο και το δεύτερο Σώμα, των Αθηνών και των Πατρών, τα οποία δεν έχουν μεταφερθεί στη Μακεδονία και δεν είναι συγκεντρωμένα στρατηγικός; Γιατί η επιστράτευση κύριοι έχει αξία όταν πρόκειται να γίνει και να συνοδευθεί αμέσως από τη λεγόμενη στρατιωτική συγκέντρωση, η οποία συγκεντρώνοντας τον στρατό, τον καθιστά έτοιμο για να βαδίσει κατά του εχθρού, εάν εν τω μεταξύ δεν επιτευχθούν οι σκοποί, για τους οποίους έγινε η επιστράτευση. Επιστράτευση όμως κατά την οποία επιστρατεύεται όλος ο πληθυσμός μιας Χώρας και μένει στις συνήθεις φρουρές του, χωρίς στρατηγική συγκέντρωση, είναι μια αίρεση στρατιωτική, για την οποία σας βεβαιώνω ότι το κρέμασμα των Επιτελών μας θα ήταν πολύ μικρή τιμωρία. Η επιστράτευση, κύριο σκοπό έχει να φέρει στα συντάγματα τις μονάδες του στρατεύματος, τους εφέδρους, να τους ενδύσει, να τους οπλίσει και να συγκροτήσει όλες τις υπηρεσίες οι οποίες είναι αναγκαίες για τη σύνθεση του στρατεύματος σε περίοδο πολέμου, να κάνει τις αναγκαίες επιτάξεις για να οργανώσει τις υπηρεσίες αυτές και όταν αυτές οργανωθούν να αρχίσει η μεταφορά τους. Το πρώτο μέρος είναι υπόθεση συντελούμενη, κατά Κράτη, σε 3, 5 ή 6 μέρες· όσα Κράτη έχουν τους λεγόμενους ορεινούς σχηματισμούς, έχουν μακροπρόθεσμη επιστράτευση, όσοι αρκούνται στους σιδηροδρόμους και τα αυτοκίνητα συντελούν ταχύτερα την επιστρατεύσή τους. Το πρώτο Σώμα στρατού, τον Αθηνών, και το δεύτερο, τον Πατρών, με δύναμη 90 χιλιάδων ανδρών είχαν επιστρατευθεί, οι άνδρες είχαν μεταβεί στα συντάγματα, είχαν επιταχθεί των πολιτών τα κτήνη, τακάρρα, και τα δύο αυτά Σώματα έμεναν στις έδρες τους. Τι χρησίμευε αυτή η επιστράτευση; [...] Γιατί τα είχαν επιστρατεμένα χωρίς να κάμουν τη στρατηγική συγκέντρωση;

[...] Υπήρχαν ήδη δύο στρατοί αντιμέτωποι στα συνορά μας, ο Αγγλογαλλικός αφ' ενός, ο Βουλγαρογερμανικός αφ'ετέρου, εμείς επρόκειτο να κάνουμε την επιστράτευση έχοντας πλήρη προκάλυψη. «Γιατί λοιπόν τους ερωτώ κράτατε την επιστράτευση του 1^{ου} και 2^{ου} Σώματος στρατού;» Ουδεμία απάντηση. Αλλά τους έλεγα επιπλέον : « Δεν έχετε καλέσει ακόμα της ηλικίας του 1915 και του 1916. Γιατί

¹³³ Εφημερίδα «Πατρίς» της 23 Αυγούστου 1916.Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β',σελ.232.

δεν καλούνται οι ηλικίες αυτές; Θα σας δώσουν και δώδεκα ηλικίες εκ των παλαιότερων». Και τους έλεγα ακόμη : « Γιατί δεν καλείτε τις ηλικίες των αγύμναστών των νέων χωρών, για να αντικαταστήσετε με αυτές τις άλλες ηλικίες, ώστε να κατορθώσετε να περιορίσετε τις επιστρατευμένες ηλικίες στους νεότερους». Ουδεμία απάντηση, ουδεμία δικαιολογία[...] Δεν έδιναν απάντηση γιατί τους ήταν αδύνατο να δώσουν, καθόσον δεν δύναντο να ομολογήσουν τους σκοπούς, για τους οποίους κρατούσαν την επιστράτευση. Η επιστράτευση η γενική τους ήταν αναγκαία, γιατί αυτή δικαιολογούσε την απονομή των πρόσθετων επιδομάτων στους αξιωματικούς, ενόμιζαν ότι δια μέσο αυτού του μέσου αυτού θα είχαν ευμενέστερους τους αποτελούντες το στράτευμα[...] Έχοντας τη γενική επιστράτευση, είχαν το δικαίωμα να εφαρμόσουν ανα πάσα στιγμή τον στρατιωτικό νόμο [...] Αλλά είχε και άλλο σκοπό η επιστράτευση. Αυτή παρείχε το δικαίωμα στο επιτελείο να αρπάζει ανα πάσα στιγμή τους αξιωματικούς και να τους πετά από το ένα στο άλλο άκρο της Ελλάδας[...] Επεδίωκαν ακόμη οι ανόσιοι αυτοί άνθρωποι οι Γέροντες και το Επιτελείο, επεδίωκαν με την παράταση της γενικής επιστράτευσης να κάμψουν σωματικός και ψυχικός τον Ελληνικό λαό, για να τον καταστήσουν ανίκανο να εξεγερθεί ποτέ, ζητώντας τους το λόγο. Επεδίωκαν ακόμη να χρησιμοποιήσουν την επιστράτευση και για την διδασκαλία την άτιμη, η οποία γινόταν στους στρατώνες, για να κατορθώσουν να απαλλοτριώσουν, αν ήταν δυνατό, [...], τον λαό από τον εκλεκτό του, το λαό από το Κόμμα, προς το οποίο βρισκόταν προσηλωμένος τόσα χρόνια [...]»¹³⁴.

»Υπέστημεν ήδη όλες τας αγωνίας καταστρεπτικού πολέμου παραμένοντες ουδέτεροι. Διτηρήσαμεν επί δεκάμηνον την επιστράτευσιν με όλες τας συναφείς ταλαιπωρίας των οικογενειών των επιστράτων, ενώ κατά τους δυο Βαλκανικούς πολέμους είχομεν μόνον 13 μηνών επιστράτευσιν με μεγαλειτέρους πόρους δια την περίθαλψιν των οικογενειών των επιστράτων. Τα σύνορα μας παρεβιάσθησαν, διεπράχθησαν δε συγχρόνως όλαι αι φρικαλεότητες του πολέμου.Υπέστημεν όλα τα οικονομικά βάρη ενός πολέμου, διατηρούντες μιαν άσκοπον επιστράτευσιν. Το ηθικόν του στρατού, το οποίον προ τριών ετών ήτο άριστον, κατεστράφη δια της αδρανείας εκλείψαν ήδη τελείως [...]»¹³⁵.

«Η Ελλάδα, κυβερνωμένη από τους θιασώτας της πολιτικής ουδετερότητας, αφού εδαπάνησε πολλές εκατοντάδας εκατομμυρίων κατά τη δεκάμηνον διάρκειαν της επιστρατεύσεως, χωρίς ούτε μιαν μάχην να δώση, έχασε την Ανατολικήν Μακεδονίαν, τον ακμάζοντα λιμένα της Καβάλλας και εν ολόκληρον σώμα στρατού, οδηγηθέν ως αιχμάλωτον εις την Γερμανίαν»¹³⁶. «[...] Επί δέκα μήνας η Ελλάς διετέλεσεν εν επιστρατεύσει,ωσει να ευρίσκετο εν πολέμω και εσταμάτησεν η οικονομική ζωή, ωσάν να είχεν ηττηθή εις πόλεμον. Τα εδάφη της κατελήφθησαν, τα χωρία της εβομβαρδίσθησαν και κατεστράφησαν. Οι πληθυσμοί της εξεδιώχθησαν των εστιών τους [...]»¹³⁷.

Παρεπόμενο της μακρόχρονης επιστράτευσης ήταν η σύναψη δανείου 80 εκατομμυρίων μάρκων από τη Γερμανία¹³⁸, με υψηλό κοινωνικό-οικονομικό κόστος.

¹³⁴ Δριμεία κριτική του Βενιζέλου στην πολιτική της Κυβέρνησης Σκουλούδη για την διατήρηση της επιστράτευσης και μετά από τις εκλογές,(Οκτώβριος 1915).Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου, 1917. Ibid, σ.σ. 377-379.

¹³⁵ Εφημερίδα «Πατρίς» 13^{ης} και 15^{ης} Σεπτεμβρίου 1916. Ibid, σελ.256.

¹³⁶ Ibid, σελ.273.

¹³⁷ Εφημερίδα «Πατρίς» της 7^{ης} Οκτωβρίου 1916 και της 15^{ης} Νοεμβρίου 1916. Ibid, σελ.276.

¹³⁸ Στην πραγματικότητα δεν εκταμιεύτηκε ούτε ένα μάρκο από τη Γερμανία, αντίθετα δόθηκε εντολή σε μια τρίτης τάξεως ιδιωτική τράπεζα της Γερμανίας, τον «Οίκο Μπλαϊχράντερ» να ανοίξει πίστωση υπέρ του Ελληνικού κράτους. Αλλά η πίστωση ήταν μόνο στα χαρτά, γιατί στην πραγματικότητα

«[...] Από σήμεραν έχομεν να παρατηρήσωμεν, ότι το Κράτος της εποχής εκείνης εξήτησε να λάβη το δάνειον αυτό των 80 εκατομμυρίων μάρκων δια να διατηρήση μιαν εγκληματικήν επιστράτευσιν. Δεν το έπραξε δια να επαρκέση εις επειγούσας ανάγκας της κοινωνίας. Τουναντίον, εξήτησε το δάνειον δια να συντρίψη την κοινωνίαν. Κρατεί 500.000 αρρένων του πλέον ακμαίου πληθυσμού, αφίνει τας οικογένειας των εις την δυστυχίαν και την καταστροφήν εις την πτώσιν την οικογενειακήν και ηθικήν, δια να κρατή μιαν επιστράτευσιν με σκοπόν δήθεν ν'αμυνθή κατά του Βουλγάρου, του προαιωνίου εχθρού, καθ'ην στιγμήν όλοι θέλετε πεισθή εκ των εγγράφων, τα οποία θα κατεθώσιν εκ μέρους του κ.Υπουργού των Εξωτερικών, ότι είχε δηλώσει εις τους Βουλγάρους και τους Γερμανούς, ότι ήσαν ελεύθεροι να διέλθουν τα συνορά μας»¹³⁹.

4.5. ΦΥΣΗ της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής του Α'Π.Π.

Αναπόδραστα η Ελληνική Υψηλή Στρατηγική, (νοηματοδοτούμενη από τους πολιτικούς τις στόχους-διασφάλιση της ισορροπίας ισχύος στα Βαλκάνια, προστασία των ελληνικών κυριαρχικών συμφερόντων), οριοθετήθηκε με σαφή αμυντικό προσανατολισμό, (στο στρατηγικό επίπεδο), συνυφαινόμενη με την χρήση στατικής άμυνας στο τακτικό επίπεδο για την προάσπιση των πολιτικών της στόχων. Συνακόλουθα, η Ελληνική πολιτική ηγεσία, επιδιώκοντας την διασφάλιση της πολιτικής και στρατιωτικής της ουδετερότητας μεταξύ των δύο αντιτιθέμενων πολιτικό-στρατιωτικών συνασπισμών, προσδιόρισε εναργά τα κεντρικά στοιχεία της Υψηλής της Στρατηγικής. Στην εν λόγω διαδικασία, του προσδιορισμού των κεντρικών-προσδιοριστικών μεταβλητών, υπερφαλαγγίζετε η μορφή-φύση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, εφόσον δεν δύναται να συνδεθεί ο θεμελιώδης στόχος της αποτελεσματικής προάσπισης (με το σύνολο των διατιθέμενων μέσων) των κυριαρχικών συμφερόντων του κράτους, με την στρατηγική της αποφυγής οποιασδήποτε μορφής ένοπλης βίας, υπό το πλαίσιο της πολιτικής της διαρκούς και άνευ όρων ουδετερότητας.

Ακολούθως, μέσα από την ανασκόπηση της φύσεως της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ Οκτωβρίου 1915-1916, καταδεικνύονται οι παρακάτω κεντρικές επισημάνσεις-παρατηρήσεις :

α) αποσαφηνίζεται-οριοθετείτε η πολιτική επιλογή της Ελλάδος για αποφυγή της χρήσης οποιασδήποτε επιθετικής ενέργειας. Ήδη από την προηγηθείσα ανάλυση αποκρυσταλλώθηκε η ακολουθητέα πολιτική των κυβερνήσεων Γούναρη και Σκουλούδη, υπό τις ευλογίες του βασιλιά Κων/νου για την διατήρηση της διαρκούς ουδετερότητας και του αποκλεισμού μιας ενδεχόμενης συμπράξεως με τους δύο συνασπισμούς,

β) μεταδίδεται η σαφής και κατηγορηματική δέσμευση της ελληνικής κυβέρνησης να προασπίσει την εδαφική της ακεραιότητα ακόμη και με την χρήση στρατιωτική ισχύος. Στις 26.10.1915, ο Έλληνας πρωθυπουργός, κ.Σκουλούδης, απαντώντας σε διάβημα του πρέσβη της Αυστρίας, Σίλασύ, ανέφερε: «Οφείλω να σας είπω κατηγορηματικώς ότι ούτε η παρούσα κυβέρνηση ούτε άλλη τις ήθελεν ανεχθή

καμιά μεταφορά συναλλάγματος δεν θα γινόταν, ενώ η Ελλάδα θα μπορούσε να εισπράξει το δάνειο μετά το τέλος του πολέμου. Βλέπε εκτενέστερα τα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 321-324.

¹³⁹ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 3^{ης} Αυγούστου 1917. Ibid, σελ.323.

οιανδήποτε παραβίασιν του εδάφους μας υπο των Βουλγάρων, χωρίς να καταφύγη εις τα όπλα προς προστασίαν του»¹⁴⁰,

γ) διαρρηγνύεται η αποτρεπτική ικανότητα της ελληνικής κυβέρνησης από την πολιτική αναδίπλωση του βασιλιά Κων/νου αναφορικά με την στρατηγική που θα εφαρμοσθεί σε περίπτωση παραβίασης της ελληνικής εδαφικής ακεραιότητας. Συγκεκριμένα μετά από Γερμανικές πιέσεις για την αποχώρηση των Αγγλογαλλικών στρατευμάτων από το ελληνικό έδαφος, ο Έλληνας βασιλιάς, (αλλά και η πολιτική ηγεσία), συναίνεσε σε ενδεχόμενη παραβίαση της ελληνικής εδαφικής ακεραιότητας εφόσον δεν θα έχει εχθρικό χαρακτήρα, θα δίδονταν εγγυήσεις για την διασφάλιση της ελληνικής εδαφικής κυριαρχίας και οι ελληνικοί κανονιστικοί θεσμοί διοίκησης και εξουσίας δεν θα περιστέλλονταν.

Αναλυτικότερα η όψη της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής που επέλεξε ο βασιλιάς Κων/νος και η διαδικασία εφαρμογής της κρυσταλλώνεται στις ακόλουθες αναφορές.

Στις 16.11.1915 ο αρχηγός του Γερμανικού Επιτελείου, Φαλκενχαϊν, απέστειλε στην Ελληνική κυβέρνηση το ακόλουθο τηλεγράφημα.

«Αν η Ελλάδα δεν πετύχει να εξουδετερώσει τις δυνάμεις της Ανταντ ή να εξασφαλίσει την άμεση αναχώρησή τους, είτε αυτές αναμένουν την εξαπόλυση της επίθεσής μας, είτε οργανώνουν την άμυνά τους προετοιμάζοντας νέα επίθεση, η γερμανική διοίκηση θα μελετήσει τα μέτρα τα οποία είναι υποχρεωμένη να λάβει σε κάθε περίπτωση είναι πιθανότατο η εξέλιξη των συγκρούσεων να εξαναγκάσει τα γερμανικά στρατεύματα ή τις δυνάμεις των συμμάχων τους να διαβούν τα ελληνικά σύνορα»¹⁴¹.

Την 1.12.1915, ο Έλληνας πρωθυπουργός, Σκουλούδης, τηλεγράφησε στον έλληνα πρέσβη στο Βερολίνο, Θεοτόκη,

«Φροντίστε να δείτε κατεπειγόντως τον υπουργό Εξωτερικών, για να του εκθέσετε τους πολύ σοβαρούς κινδύνους που αντιπροσωπεύει για την εσωτερική τάξη της χώρας μας η προσέγγιση των βουλγαρικών στρατευμάτων. Να τονίσετε ότι, στην κατάσταση που βρίσκονται οι συμμαχικές δυνάμεις, η βασιλική κυβέρνηση δε βλέπει να υπάρχει στρατιωτική ανάγκη εισόδου στην ελληνική επικράτεια των στρατών που τις καταδιώκουν[...] Η κυβέρνησή μας έχει την βεβαιότητα ότι, αν δεν αποτραπεί αυτή η εισβολή, θα ανακύψουν αναμφισβήτητα σοβαρές ανωμαλίες, οι οποίες στην εξέλιξή τους θα μπορούσαν όχι μόνο να υπερβούν τις καλύτερες και σταθερότερες αποφάσεις της συγκεκριμένης ημέρας, αλλά και να ανατρέψουν και να ισοπεδώσουν τους κατεστημένους θεσμούς»¹⁴².

Ο βασιλιάς Κων/νος απέστειλε στις 9.12.1915 τηλεγράφημα στον έλληνα πρέσβη στο Βερολίνο, στο οποίο καταδεικνύονταν οι ασφαλιστικές δικλείδες για την παραβίαση της ελληνικής εδαφικής επικράτειας :

«Η Ελλάδα δεν εγκρίνει την παραβίαση του εδάφους της από τις Κεντρικές Αυτοκρατορίες· αν, πάντως, η παραβίαση αυτή δεν έχει εχθρικό χαρακτήρα, η χώρα μου δεν πρόκειται να αντισταθεί δια των όπλων, αρκεί να γίνουν δεκτοί οι παρακάτω όροι και να εγυηθεί την εφαρμογή τους η Γερμανία με επίσημη ανακοινωσή της προς την κυβέρνησή μου:

1. Αν οι γερμανικές δυνάμεις συνοδεύονται από Βουλγάρους, αυτοί θα στρατοπεδεύσουν έξω από πόλεις και χωριά, χωρίς δικαίωμα εισόδου σε αυτά.

¹⁴⁰ Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος β', σελ.93.

¹⁴¹ Παρατίθεται στο Έντουαρ Ντριό, Ελλάδα και Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, σελ.199.

¹⁴² Ibid, σ.σ. 199-200.

2. Η Βουλγαρία οφείλει να αποκηρύξει με επίσημη δηλωσή της οποιαδήποτε διεκδίκηση εδαφών, που ανήκουν τώρα στην Ελλάδα ή κατέχονται από αυτήν· τη σχετική δήλωση αποκήρυξης πρέπει να εγγυηθεί η Γερμανία.

3. Για την καθυσύχαση της κοινής γνώμης και για αποφυγή σοβαρών αντιδράσεων από την άποψη του εθνικού αισθήματος, πρέπει να δοθεί συγκεκριμένο “ενέχυρο” ότι η ελληνική επικράτεια θα εκκενωθεί αμέσως μόλις λήξει η εκστρατεία· αυτό το απαραίτητο ενέχυρο θα είναι η κατοχή του Μοναστηρίου από τον ελληνικό στρατό μέχρι τη σύναψη ειρήνης, ενώ η κατάληψη θα γίνει πριν από την είσοδο των Βουλγάρων στο ελληνικό έδαφος, (οι Βούλγαροι κατέλαβαν το Μοναστήρι στις 7 Δεκεμβρίου)».

«α) Η ανώτατη ηγεσία, αλλά και οι διοικήσεις στρατιών και σωμάτων στρατού θα είναι αποκλειστικά γερμανικές, β) οι γερμανικές δυνάμεις θα είναι σαφέστατα μεγαλύτερες από τις βουλγαρικές, γ) τόσο η προφυλακή όσο και τα πλευρά των στρατευμάτων θα αποτελούνται από Γερμανούς, δ) η ζώνη των επιχειρήσεων θα καθοριστεί προκαταβολικά, ενώ παράλληλα θα διατηρηθούν και θα αναγνωριστούν οι ελληνικές διοικητικές αρχές και η χωροφυλακή, ε) οι ελληνικές στρατιωτικές μονάδες που θα βρίσκονταν στο δρόμο τους θα διατηρούσαν τον οπλισμό τους και θα αποσύρονταν σε άλλες περιοχές, στ) όσα οχυρά λειτουργούν αμυντικά, όπως λ.χ. το Ντοβά Τεπέ, δεν θα καταληφθούν και θα υπάρχει η δυνατότητα ανεφοδιασμού τους, ζ) το σύνολο του σιδηροδρομικού και τηλεγραφικού υλικού θα παραμείνει στην ιδιοκτησία του κράτους, η) το ίδιο θα ισχύσει για όλα τα κατασκευαστικά υλικά, θ) το πολεμικό υλικό που θα περιερχόταν σε γερμανικά χέρια δεν θα μετακινούνταν πριν καταγραφεί και αναγνωριστεί ότι άνηκε στην Ελλάδα, ι) θα καταβληθούν αποζημιώσεις για όλες τις ζημιές που θα προκληθούν, ια) μετά την απομάκρυνση των δυνάμεων της Αντάντ από τη Θεσσαλονίκη θα εγκατασταθεί εκεί ελληνική φρουρά και ελληνικές αρχές, ιβ) αμέσως μετά την αποχώρηση των στρατευμάτων της Αντάντ από τη Θεσσαλονίκη, οι Βούλγαροι υποχρεώνονται να αποσυρθούν πέρα από τα σύνορα, έστω και να τα γερμανικά στρατεύματα χρειαστεί να παρατείνουν την παραμονή τους στο ελληνικό έδαφος για την ολοκλήρωση της εκστρατείας τους, ιγ) μετά την ολοκλήρωση της εκστρατείας θα αποχωρήσουν στο σύνολό τους τα ξένα στρατεύματα από την ελληνική επικράτεια, ιδ) όλες οι διαπραγματεύσεις με τις ελληνικές αρχές θα γίνονται αποκλειστικά με την μεσολάβηση γερμανικών αρχών, ιε) δεν θα πραγματοποιηθεί καμιά δίωξη ή επίταξη, ενώ όλες οι σχέσεις με τους κατοίκους θα ανήκουν στη δικαιοδοσία των ελληνικών αρχών»¹⁴³.

Συνακόλουθο στάδιο μετά την απόφαση για τη μορφή της Υψηλής Στρατηγικής, είναι η σύντηξη και πραγμάτωση της Στρατιωτικής στρατηγικής, δηλαδή η βέλτιστη χρήση όλων των διαθέσιμων στρατιωτικών μέσων για την επίτευξη των ιεραρχημένων και προσδιορισμένων πολιτικών στόχων¹⁴⁴. Αναμφίλεκτα ο κεντρικός-πρωτεύον γραφειοκρατικός οργανισμός για την χάραξη της εν λόγω Στρατηγικής είναι το Υπουργείο Άμυνας, συνεπικουρούμενο από το Γενικό Επιτελείο Στρατού, έχοντας ως άξονα νοηματοδότησής τους, τους εκάστοτε πολιτικούς στόχους. Υπό το παραπάνω πνεύμα το Ελληνικό Υπουργείο Στρατιωτικών, εξέδωσε το 1916 μια σειρά τηλεγραφικών εγκυκλίων προς το Γ' και Δ' Σώμα Στρατού και προς τα Φρούρια της Θεσσαλονίκης και Καβάλας, προσδιορίζοντας τις κατευθυντήριες αρχές του επιχειρησιακού σχεδίου το οποίο

¹⁴³ Ibid, σ.σ.201-202.

¹⁴⁴ Βλέπε σχετικά J.Collins, Military Strategy, σελ.4. A.Beaufre, An Introduction to Strategy, σελ.22. Basil H. Liddell Hart, Strategy: The Indirect Approach, σελ.335. C.Gray, Modern Strategy, σ.σ.17-20.

όφειλαν να ακολουθήσουν τα εν λόγω Σώματα στην περίπτωση που θα έρχονταν σε επαφή με τα Γερμανοβουλγαρικά στρατεύματα. Συγκεκριμένα οι εν λόγω αρχές, προδήλωναν αντιθετικές, αλληλοεπικαλοπτόμενες και αυτοαναιρούμενες οδηγίες:

α) τα ελληνικά τμήματα προκαλύψεων σε περίπτωση εμφάνισης Γερμανο-Βουλγαρικών στρατευμάτων ή στρατευμάτων της Αντάντ με σκοπό την διαβάσή τους από την ελληνική μεθόριο όφειλαν να οπισθοχωρήσουν ώστε να αποφευχθεί οποιαδήποτε προστριβή. Για το λόγο αυτό θα επακολουθούσε εκκένωση των ελληνικών συνοριακών φυλακίων σε μεγάλη ακτίνα γύρω από το σημείο εισόδου των ξένων στρατευμάτων και συγκέντρωσή τους στις βάσεις των λόχων τους. Εάν συνεχιζόταν η προέλαση των ξένων στρατευμάτων, τα ελληνικά στρατεύματα θα οπισθοχωρούσαν στα κέντρα των συνταγμάτων τους,

β) τα ελληνικά συνοριακά φυλάκια θα απείχαν ένα έως δύο χιλιόμετρα από τα εκατέρωθεν φυλάκια των στρατευμάτων των Κεντρικών Δυνάμεων και των συμμάχων τους, με αντικειμενικό σκοπό τον σχηματισμό ουδέτερη ζώνης στην οποία δεν θα εισέρχονται ούτε ελληνικά ούτε ξένα στρατεύματα,

γ) στα συνοριακά φυλάκια Δόβα Τεπέ-Ρούπελ και Φαία Πέτρα θα παρέμενε μια διμοιρία για την φυλαξή τους από πάσα κατάληψη. Στόχος ήταν η διαφύλαξη της ελληνικής κυριαρχίας και η άσκησή της,

δ) ενδεχόμενη προέλαση των ξένων στρατευμάτων πέρα των 500μ. από την διαμορφωθείσα οροθετική γραμμή, θα αποκρούονταν με χρήση ένοπλης ισχύος, εφόσον όμως δεν είχαν καρποφορήσει οι προσπάθειες για φιλικό διακανονισμό του ζητήματος,

ε) στην περίπτωση εμφάνισης μείζονα αριθμού βουλγαρικών δυνάμεων θα επιδιωκόταν η αποφυγή οποιασδήποτε συμπλοκής και οι ελληνικές Μεραρχίες θα ζητούσαν οδηγίες από το Υπουργείο Στρατιωτικών. Εάν προέκυπταν συμπλοκές με γερμανικά ή βουλγαρικά στρατεύματα οι Ελληνικές Μεραρχίες θα ανέφεραν το περιστατικό στο Υπουργείο Στρατιωτικών για να λάβουν σχετικές οδηγίες.

Αναλυτικότερα οι παραπάνω κατευθυντήριες γραμμές κατοπτρίζονται στις ακόλουθες εγκυκλίους του Ελληνικού Υπουργείου Στρατιωτικών.

«Εν περιπτώσει εμφανίσεως προ των συνόρων ημών μεγάλων τμημάτων συντεταγμένων Γερμανικού στρατού, ή Γερμανικού μετά βουλγαρικού, ή Βουλγαρικού υπό οδηγίαν Γερμανών αρχηγών, αιτούντων διάβασιν, δεν θα αντιταχθώσιν εις ταύτην τα τμήματα της προκαλύψεως, αλλά θα αποσυρθώσιν από του σχετικού τμήματος των συνόρων εις την έδραν των λόχων των, ή εις την έδραν του σχετικού συντάγματος ή της Μεραρχίας. Γνωρίζω ταύτα υμίν από τούδε προς άρσιν παρεξηγήσεων. Αλλώς τε τοιαύτη εισβολή δεν φαίνεται εισέτι επικείμενη.

Προσεχώς δε θέλετε λάβει εκτενείς οδηγίας περι του συνόλου των κινήσεων του εν Μακεδονία Ελληνικού στρατού, ως και τα με ταύτας σχετιζόμενα δια τα ερύματα ανασχέσεως.

Εάν περιπολίαι Αγγλογαλλικαί επιμείνωσι να διέλθωσι τα σύνορα, δεν θα αντιταχθώσιν επίσης τα σχετικά τμήματα προκαλύψεως, αλλά, εάν επίκειται συμπλοκή, θα αποσυρθώσιν εις ασφαλές μέρος, υψούντα εν ανάγκη λευκήν σημαίαν προς ένδειξίν της ουδετερότητος»¹⁴⁵.

«Κατόπιν της από 26 Ιανουαρίου έ.έ. τηλεγραφικής διαταγής ημών (βλέπε παραπάνω) και εις απάντησιν ερωτήσεων των Γ' και Δ' Σωμάτων στρατού, συμπληρούμεν την διαταγήν ημών ταύτην δια των εξής:

¹⁴⁵ Διπλωματικά Έγγραφα, 1913-1917, μέρος β', τηλεγραφική εγκύκλιος αριθ.13,σελ.26.

Αμα τη έναρξει της εισόδου εις το ημέτερον έδαφος τμημάτων ξένου στρατού, υπό τους όρους ούς διαγράφει η ανωτέρω διαταγή ημών, θα εκκενωθή υπο των συνοριακών ημών φυλακίων όχι μόνον το τμήμα της μεθορίου εις ό γίνεται η είσοδος, αλλά και τα γειτονικά, επί εκτάσεως τοιαύτης ώστε να αποκλείηται πάσα προστριβή προς τα εισελαύνοντα ξενικά στρατεύματα και να μη αποκοπώσι τμήματα ημέτερα από των εδρών των συνταγμάτων. Τα φυλάκια θα συγκεντρωθώσι εις τας έδρας των λόχων, συμπεριλαμβάνοντα τα τηλέφωνα των και ότι άλλο κινητόν υλικόν ευρίσκεται επί των συνόρων. Εφ' όσον συνεχίζεται η είσοδος των ξένων στρατευμάτων, οι λόχοι οι ευρισκόμενοι εν τη ζώνη της προελάσεως θα εκκενώσωσι τας έδρας των, συμπαράλαμβάνοντες το εκεί ευρισκόμενον υλικόν, και θα συγκεντρωθώσι εις τας έδρας των συνταγμάτων. [...]

Εις το τεθέν ερώτημα, τι θα πράζωμεν εάν παρουσιασθώσι μόνον Βουλγαρικά τμήματα και ούχι υπό οδηγίαν Γερμανών αξιωματικών, απαντώνμεν ότι, ως διεξάγεται η ενέργεια των βορειόθεν ενεργούντων ξένων στρατευμάτων, η περίπτωσης αυτή δεν είναι δυνατή, εκτός εάν πρόκηται περι περιπολιών, εστω και κάπως ισχυρών, αίτινες όμως και αυτά θα ενεργώσιν εξαρτώμεναι εκ τμήματος περιλαμβάνοντος και Γερμανικά στρατεύματα. Εάν όμως ήθελε παρά πάσαν προσδοκίαν παρουσιασθή περίπτωσης εμφανίσεως μεγάλου Βουλγαρικού τμήματος μόνον, τότε ζητήσατε αμέσως οδηγίες ημών, αποφεύγοντες πάντως την μετ' αυτού συμπλοκήν.

[...] Τα εις τα ερύματα απομένοντα τμήματα ούτω θα αποκοπώσιν εντός του υπό του ξένου στρατού καταλαμβανομένου εδάφους. Οι αξιωματικοί των δέον να έλθωσιν εις επαφήν μετά του διοικούντος Γερμανού αξιωματικού δια τας ανάγκας του τμήματός των. Το τμήμα των δέον να μένη περιορισμένον εν τω ερύματι, επ' ουδενί λόγω εξερχόμενον εκ των ορίων αυτού. Η αποστολή του είναι η συντήρησις και φύλαξις του ερύματος ουχί κατ' εχθρικής ενέργειας, διότι τοιαύτη αποκλείεται, αλλά από πάσης καταλήψεως, ήτις θα επήρχετο εάν εξεκενούτο τελείως. Είναι δ' επίσης έργον του και η παράστασις της Ελληνικής κυριαρχίας επι του εδάφους το οποίον χρησιμοποιούν προσωρινώς τα ξένα στρατεύματα, ουχί εχθρικά, ένεκα της παρουσίας ετέρων ξένων, ουχί εχθρών επίσης, εν Θεσσαλονίκη. Συνεπώς είναι ζήτημα ελληνικής στρατιωτικής τιμής ή υπό των μικρών τούτων φρουρών επίδειξις αυστηράς και τυφλής πειθαρχίας, αξιοπρέπειας, σοβαρότητος και τάξεως. Αι σχέσεις των φρουρών τούτων μετά των ξένων στρατευμάτων, δέον να ώσιν επιφυλακτικάί, αλλά και ομαλώταται.[...] Πάντες δέον να εννοήσωσι ότι όσον δήποτε και αν τοίς φανή δυσάρεστος η θέσις των, δέον να υποταχθώσι τυφλώς εις την θέλησιν του Κράτους, και να εννοήσωσιν ότι εκ της τελείας αυτών υποταγής εις ταύτην εξαρτώνται και τα ανώτερα συμφέροντα της Ελλάδος [...]]¹⁴⁶.

«Λία των από 26 Ιανουαρίου και 9 Μαρτίου έ.έ. διαταγών μου έπεμψα υμίν οδηγίας περί του τρόπου καθ' όν θα προσενεχθώσι τα στρατεύματα ημών εν περίπτωσει εισόδου στρατευμάτων των Κεντρικών Αυτοκρατοριών εκ βορρά.[...] Γενική αρχή ήτις θα επικρατή εις όλας τας συνοριακάς γραμμάς είναι το να απέχωσι τα φυλάκια ημών περί το έν εώς δύο χιλιόμετρα των απέναντι φυλακίων των στρατών των Κεντρικών Αυτοκρατοριών και των συμμάχων των, ούτως ώστε μεταξύ ημών και αυτών να σχηματισθή ευρεία ζώνη του άνω ρηθέντος πλάτους, εν τη οποία να μη εισέρχωνται ημέτερα τμήματα ούτε μεμονωμένως άνδρες, εάν δε εν τη ζώνη ταύτη τύχωσι χωρία ή συνοικισμοί θα παραμείνη εν αυτοίς η χωροφυλακή. Της γενικής ταύτης διατάξεως εξαιρούνται οι σταθμοί Οξιλάρ και Νεγκοτσάνης, όπου τα πράγματα θα παραμείνωσιν ως έχουσιν.

¹⁴⁶ Ibid, τηλεγραφική εγκύκλιος αριθ.14, σ.σ.27-29.

[...]»¹⁴⁷ Έχετε υπ' όψιν σας, υμείς και οι υφ' υμάς, ιδίως οι εν τη προκαλύνει, ότι έντονα διαβήματα γίνονται και εγένεντο εκ μέρους ημών προς κατάπαυσιν εκτρόπων τινών συμβάντων εις τα ημέτερα σύνορα παρα Βουλγάρων ιδίως. Έχομεν δε βεβαιότητα ότι ταύτα συμβαίνουνσι παρα την θέλησιν των αρμοδίων Κυβερνήσεων και παρα τας διαταγάς των προισταμένων αυτών στρατιωτικών Αρχών [...]»¹⁴⁸.

«Προς το παρόν και μέχρι νεωτέρας διαταγάς δεν έχει εφαρμογή η από 26 Ιανουαρίου έ.έ διαταγή ημών (βλέπε παραπάνω). Συνεπώς ούτε η από 9 Μαρτίου έ.έ. διαταγή μας. Σχετικώς με την διαταγήν ταύτην επεξηγώ:

1^{ov}) Όσον αφορά εις το ζήτημα του Αλή Μπουτούς, η ουδετέρα ζώνη η σχηματισθείσα δι' απομακρύνσεως ημών και των Βουλγάρων από της οροθετικής γραμμής θα διατηρήται τοιαύτη από των εκβολών του Νέστου μέχρι του υψομέτρου 1650 του Αλή Μπουτούς, συμπεριλαμβανομένου.

2^{ov}) Εις το τμήμα από Αλή Μπουτούς, 1650, μέχρι Σειμέν-Καγιασή, μη συμπεριλαμβανομένου, δεν θα επιτραπή υπέρβασις της οροθετικής γραμμής. Εάν επήλθε τοιαύτη εις τινα σημεία, εγγύς πάντοτε της οροθετικής γραμμής, προς αμυντικήν εγκατάστασιν, θέλετε κατ' αρχάς ζητήση την εκκένωσιν των. Εάν δε οι Γερμανοί ή οι Βούλγαροι επιμείνωσι προβάλλοντες λόγους αμύνης και πεισθήτε περί της απολύτου ανάγκης τοιούτου μέτρου, τότε θέλετε επιτρέψη τούτο αναφέροντες ημίν. Θα ειδοποιήσετε όμως ότι νέαν υπέρβασιν θα αναγκασθήτε να αποκρούσητε δια της βίας. Εν γένει πάσαν προέλασιν πέραν των 500 μ. εντεύθεν της οροθετικής γραμμής θα αποκρούσητε δια της βίας. Εν τω τμήματι τούτω η ουδετέρα ζώνη θα εξακολουθή υφιστάμενη δια της απομακρύνσεως ημών από της οροθετικής γραμμής.

[...]

5^{ov}) Εις το τμήμα Κετσόκ-Αγιά μέχρι Πρέσπας θα διατηρηθή η ουδετέρα ζώνη ως διετάχθη. Υπέρβασις των συνόρων εις το τμήμα τούτο δεν θα επιτραπή, εν ανάγκη και δια της βίας, όπου δε οι Βούλγαροι παρεβίασαν την προς το μέρος των ουδετέρων ζώνην, και τα ημετέρα φυλάκια να προχωρήσωσι και να καταλάβωσι τους επί της οροθετικής γραμμής σταθμούς.

6^{ov}) Προς αποφυγήν οιασδήποτε ασκόπου προστριβής, εν περιπτώσει υπερβάσεως εκ μέρους Βουλγάρων ή Γερμανων των δια ταύτης διατασσομένων, δεον κατά κανόνα να προηγείται προς αυτούς συνεννοήσις και δια φιλικού τρόπου να επιζητήται η απομάκρυνσις των και η αποκατάστασις του καθεστώτος μέχρις ού συνεννοηθώσιν αι Κυβερνήσεις εν περίπτωσει δ' εκ μέρους των απειλής βίας, να δηλῶται αυτοίς ότι και

¹⁴⁷ «Προς εφαρμογήν της γενικής ταύτης αρχής ,εις μεν τα τμήματα της οροθετικής γραμμής από των εκβολών του Νέστου μέχρι του όρους Αλή Μπουτούς, συμπεριλαμβανομένου, και από του όρους Κετσίκ-Αγιά μέχρι της λίμνης Πρέσπας, μη υπάρχοντος λόγου να έχη μεταβληθή εις ταύτα ή προ μηνών δημιουργηθείσα ουδετέρα ζώνη δι' απομακρύνσεως ημών τε και των Βουλγάρων από της κοινής οροθετικής γραμμής, τα πράγματα θα μείνωσιν ως έχουσιν, υπάρχούσης ούτω περίπου της προειρημένης αποστάσεως μεταξύ ημών και αυτών. Εάν δεν υπάρχῃ αυτή θέλει ληφθῇ φροντίς να αποκατασταθῇ. Εις δε τα τμήματα από Αλή Μπουτούς μέχρι Σειμέν-Καγιασή και από Λιουμνίτσης μέχρι Κετσίκ-Αγιά, επειδή, ένεκα ενδεχόμενης προελάσεως των Αγγλογάλλων, ιδία δε ένεκα προσεγγίσεως περιπολιῶν αυτών εις τινα σημεία του συνοριακού τούτου τμήματος, οι Γερμανοί και οι Βούλγαροι κατήγγησαν την εις το μέρος των ουδετέρων ζώνην προχωρήσαντες μέχρις επι της οροθετικής γραμμής και πολλαχού οχυρούμενοι επ' αυτής όπως αντιστώσι κατά των εχθρών των, είμεθα δ' εκ του λόγου τούτου υποχρεωμένοι να ανεχθώμεν την κατάστασιν ταύτην, και δια να μη συγχέωνται τμήματα ημέτερα μετά τοιούτων Αγγλογαλλικών προσεγγιζόντων την οροθετικήν γραμμήν,θα αποσύρτε απ' αυτής τα ημέτερα φυλάκια εις απόστασιν ενός ή και δύο χιλιομέτρων. Ούτως οι Γερμανοί και οι Βούλγαροι θα δύνανται να εγκατασταθώσιν επ' αυτής της γραμμής, ουχί όμως και να εισέλθωσι εις το ημέτερον έδαφος. Τούτο κατέστη αυτοίς αντεῦθεν γνωστόν, αλλά και τα αποσυρόμενα ημέτερα φυλάκια θα τους ειδοποιήσωσι περί τούτου».

¹⁴⁸ Ibid, τηλεγραφική εγκύκλιος, αριθ.15, σ.σ.30-31.

τα ημετέρα τμήματα έχουν διαταγήν να αντιτάξωσι βίαν, εάν δε ούτοι ζητήσωσι να πραγματοποιήσωσι τας απειλάς των, τότε οι ημέτεροι να αντισταθώσι βία. Τα οχυρά, πλήν του Δοβά-Τεπέ, θα αντισταθώσι βία εναντίον πάσης καταλήψεως. Όπου οι Γερμανοί και οι Βούλγαροι υποχωρούντες επανασυνιστώσι την ουδετέραν ζώνην, οι ημέτεροι θα πράττωσι το αυτό. Εις πάσας τας μεταξύ υμών και αυτών διαπραγματεύσεις ο τόνος δέον να ήναι φιλικός και να αποφεύγεται πάσα πρόκλησις. Εάν επέλθωσι συμπλοκαί ημετέρων μετά Βουλγάρων ή Γερμανών, τα Σώματα στρατού και αι Μεραρχίαι να μη λάβωσι γενικώτερα μέτρα πριν ή εκδώσωμεν διαταγάς»¹⁴⁹.

Στις 4.5.1916 ο έλληνας υπουργός των στρατιωτικών, κ.Γιαννακίτσας, σε τηλεγράφημά του στον διοικητή του Δ' Σώματος Στρατού, ανέφερε:

«Επί του σχετικώ υμών τηλεγραφήματι γνωρίζω υμίν ότι, εάν Γερμανοί ή Βούλγαροι καταλάβωσι τμήματα πέραν των οριζομένων δια της από 27 Απριλίου έ.έ. διαταγής μου (βλέπε υποσημείωση 144), μη πειθόμενοι να εκκενώσωσι τα καταληφθέντα μέρη, αλλά και μη εξασκούντες βίαν, δεν θεωρούμεν συμφέρον να διαταχθή εκ μέρους υμών αυτοβούλως άσκησις βίας άνευ ειδικής προς τούτο διαταγής. Εις τοιαύτην τυχόν περίστασιν επομένως δέον να μοί αναφέρητε και αναμείνητε τας σχετικάς διαταγάς μου. Εκτός εάν πρόκηται περί υπερβάσεως πέραν των 500 μέτρων, ότε η μνησθείσα διαταγή είναι σαφής»¹⁵⁰.

Αναπόδραστα, η Ελληνική Στρατιωτική Στρατηγική, λόγω της σθεναρής παρουσίας των βουλγαρικών στρατευμάτων στην ελληνική μεθόριο και των συνακόλουθων προστριβών τους με τα ελληνικά στρατεύματα, καλείτε να δοκιμασθεί στο τακτικό πεδίο, γεγονός που κατέστησε εμφανή την επιχειρησιακή της απίσχναση.

Κύριες αιτίες της αναφαινόμενης επιχειρησιακής της αδυναμίας ήταν :

α) η ασυνέχεια και η ασυνέπεια που διέκρινε την μορφή της ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής. Δηλαδή από τη μια πλευρά προδηλώνονταν η διαφύλαξη των θεμελιωδών κυριαρχικών συμφερόντων, ενώ από την άλλη πλευρά ο ελληνικός πολιτικός στόχος- προάσπιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων, συνυφαίνονταν με την αποφυγή της χρήσης στρατιωτικής ισχύος,

β) η άγνοια από την ελληνική πολιτική ηγεσία μιας θεμελιώδους αρχής της Στρατηγικής θεωρίας, της αυτοτέλειας της επιχειρησιακής τέχνης και της τακτικής από το επίπεδο της πολιτικής. Δηλαδή η πολιτική αποτελεσματικότητα της κυβέρνησης κατοπτρίζεται στον καθορισμό των πολιτικών στόχων και στην εξουσιοδότηση της στρατιωτικής ηγεσίας να διερευνήσει και να αξιολογήσει τις διατιθέμενες εναλλακτικές στρατιωτικές στρατηγικές, υιοθετώντας την βέλτιστη δυνατή για την επίτευξη των πολιτικών στόχων,

γ) ο περιορισμός-απαγόρευση της ελευθερίας δράσεως των διοικητών των ελληνικών μεραρχιών και η άμετρη κατανάλωση χρόνου στην διαδικασία λήψης αποφάσεων,(οι στρατιωτικοί διοικητές σε κάθε ενέργεια των αντίπαλων στρατευμάτων θα αναφέρονταν στο Υπουργείο των Στρατιωτικών για να εξουσιοδοτηθούν για την μετέπειτα τακτικής τους ενέργεια), με συνεπακόλουθο την απώλεια της εκμετάλλευσης του παράγοντα της έγκαιρης-ορθής εκτίμησης της διαμορφωθείσας κατάστασης στο τακτικό πεδίο και της άμεσης αξιολόγησης της ώστε να διαγνωσθεί ο βαθμός της απειλής και να αντιμετωπισθεί με ανάλογης

¹⁴⁹ Ibid, τηλεγραφική εγκύκλιος, αριθ.16, σ.σ.32-33.

¹⁵⁰ Ibid, τηλεγράφημα, αριθ.17, σελ.34.

κλίμακας ενέργεια, ή να αξιοποιηθούν επαρκώς τα τρωτά σημεία της επιχειρησιακής στρατηγικής του αντιπάλου,

δ) οι πολλαπλές επιχειρησιακές οδηγίες από την πολιτική ηγεσία, με απότοκο την αλληλουπονόμευση και την αυτοαναίρεσή τους,[λόγω της αναμφίλεκτης μη ορθής εκτίμησης των : 1) πραγματικών περιστάσεων που αναφύονταν στο τακτικό πεδίο, δηλαδή της γεωμορφολογίας του τακτικού πεδίου η οποία μπορεί να ευνοεί τον αμυνόμενο ή τον επιτιθέμενο, του είδους και τους βαθμού στρατιωτικής δράσης και της αντίδρασης του αντιπάλου κ.α., 2) του στοιχείου της τριβής που παρουσιάζεται κατά την εκτέλεση του επιχειρησιακού σχεδίου, 3) των αόριστων ηθικό-ψυχολογικών μεταβλητών της στρατιωτικής ισχύος, όπως είναι το ηθικό και το φρόνημα του στρατεύματος, της στρατιωτικής διάνοιας¹⁵¹ κ.α.], επέδρασαν αρνητικά στις προσπάθειες των Ελλήνων στρατιωτικών διοικητών για την έκδοση και εκτέλεση των οριοθετημένων τακτικών εντολών υπό την νοηματοδότηση της επαμφοτερίζουσας στρατιωτικής στρατηγικής στο επιχειρησιακό επίπεδο.

Οι εν λόγω αιτίες προδηλώνουν την μειωμένη στρατηγική αποτελεσματικότητα της Ελληνικής Στρατιωτικής Στρατηγικής κατά την εφαρμογή της στο θέατρο των επιχειρήσεων, όπως ακολούθως εξελίχθηκε. Τον Μάρτιο του 1916 ο αρχηγός του Γερμανικού Επιτελείου, με τελεσίγραφό του στην Ελληνική κυβέρνηση, προσδιορίζει ευκρινώς την κεντρική αρχή της Γερμανικής στρατιωτικής στρατηγικής, δηλαδή την ολοκληρωτική χρήση της στρατιωτικής ισχύος της συμμαχίας των Κεντρικών Δυνάμεων για τη επίτευξη του πολιτικού τους στόχου.

«Η ελληνική κυβέρνηση και το Γ.Ε.Σ οφείλουν να αντιληφθούν σαφώς, ότι διεξάγοντας τον πόλεμο με τη βοήθεια συμμάχων, αδυνατούμε να δεσμευτούμε πως θα εξαιρεθεί ολικά ή μερικά από ορισμένες από τις επιχειρήσεις ένας από αυτούς, εξαιτίας ειδικών συμφωνιών μας. Εκτός τούτου είναι ανεφάρμοστες στην πράξη τέτοιου είδους δεσμεύσεις, όπως λ.χ. η απαγόρευση εισόδου έστω και ενός Βούλγαρου σε ελληνικό οχυρό, με πρώτο στη σειρά το Ρούπελ. Γι' αυτό το λόγο προς το παρόν θα αποφύγουμε να διέλθουμε τα σύνορα της Ελλάδας, πράγμα που θα είχε για στόχο τη μετακίνηση της διαταξής μας στη στενωπό του Ρούπελ»¹⁵².

Στις 27 Απριλίου 1916 Βουλγαρικά στρατεύματα κατέλαβαν περιοχές στα Ελληνικά σύνορα. Ο Έλληνας Υποστράτηγος Μπαϊρας ανέφερε τη διαμορφωθείσα κατάσταση προς την Επιτελική Υπηρεσία του Στρατού,

«Ταγματάρχης Βούλγαρος, συναντηθείς μετά ημετέρου αξιωματικού, εδήλωσεν ότι, κατόπιν συμφωνίας μεταξύ του Μάκενζεν και της ημετέρας Κυβερνήσεως, επιτράπη η κατάληψις οιουδήποτε σημείου,[μέχρι] δύο χιλιάδων μέτρων εντεύθεν των συνόρων, κρινομένου καταλλήλου υπό στρατηγικήν και τακτικήν έποψιν, επι τη βάσει δε της αδείας ταύτης και συνέπεια διαταγής του Αρχιστράτηγου κατέλαβε τους υπερκείμενους λόφους του Λεχόβου, ότι πάσα οροθετική γραμμή ευρίσκεται εις την διαθεσίν μας, πλην των καταληφθέντων

¹⁵¹ Σύμφωνα με τον Κλαούζεβιτς η έννοια της στρατιωτικής διάνοιας περικλείει: «ένα αρμονικό συνδυασμό στοιχείων-ικανοτήτων, όπου η μία από αυτές μπορεί να υπερισχύει αλλά καμία από αυτές δεν μπορεί να συγκρούεται με τις υπόλοιπες. Στα εν λόγω στοιχεία περιλαμβάνεται η υψηλή νοημοσύνη και το φυσικό και ηθικό θάρρος. Από τα ανωτέρω παράγονται δυο χαρακτηριστικές ιδιότητες, η διαίσθηση-ένστικτο(που καθιστά ικανό τον στρατιωτικό διοικητή να επιλέξει την σωστή διαδικασία-ακολουθία σχεδόν χωρίς να υπεισέλθει σε διαδικασία υπολογισμό των δυνατοτήτων και των πιθανοτήτων) και η αποφασιστικότητα του να εφαρμόσει απaráμιλλα το τακτικό του σχέδιο». M.Howard, Clausewitz, σ.σ. 26-27.

¹⁵² Ibid, σελ.213.

σημείων, ότι απηγορεύθη η είσοδος Βουλγαρικού στρατού εις Λέχοβον και ότι [ελπίζει εις] φιλικήν διευθέτησιν του ζητήματος»¹⁵³.

Στις 29.4.1916, ο Έλληνας πρωθυπουργός, Σκουλούδης, προέβη σε γραπτή διαμαρτυρία προς την Βουλγαρία και κατέστησε σαφή την Ελληνική δέσμευση για την μη παραβίαση των ελληνικών συνόρων από τα Βουλγαρικά στρατεύματα. Ωστόσο η δέσμευσή του δεν προδήλωνε τους τρόπους δράσης της Ελλάδος σε περίπτωση διάρρηξής της και δεν αναδεικνύει το είδος και τον βαθμό των εκτελεστικών μέσων για την υλοποίηση των ανταποδοτικών δράσεων.

«Βουλγαρικά στρατεύματα κατέλαβον σημεία τινά επί του ημετέρου εδάφους βορείως της Βετρίνης και τα υψώματα του Λεχόβου. Ταγματάρχης Βούλγαρος εξήγησεν εις ημέτερον αξιωματικόν της μεθορίου ότι αί καταλήψεις εγένοντο συμφώνως προς την επελθούσαν μεταξύ του Στρατάρχου Μάκενζεν και της Β. Κυβερνήσεως συμφωνίαν, καθ'ήν οι Βούλγαροι είχαν την άδειαν να καταλάβωσι παν σημείον χρήσιμον δια τας επιχειρήσεις των εις ζώνην δύο χιλιομέτρων εντεύθεν των συνόρων. Πρόκειται περί προφανούς παρανοήσεως. Εκείνο όπερ μόνον παραδέχθημεν είναι όπως οι Βούλγαροι μη ώσι πλέον υποχρεωμένοι να τηρήσωσι την εντός του εδάφους των ουδετέραν ζώνην, ήτις αποτελούμενη εξ ενός χιλιομέτρου εκατέρωθεν είχε καθορισθή εν αρχή της ημετέρας επιστρατεύσεως, και όπως εις τον τομέας Αλή Μπουτούς-Σεϊμεν-Καγιασή αποσύρωμεν τα στρατεύματα μας εις απόστασιν ενός μέχρι δύο χιλιομέτρων εντεύθεν των συνόρων, των Γερμανοβουλγάρων δυναμένων κατά συνέπειαν να ενεργήσωσιν επιχειρήσεις εκεί μέχρι των συνόρων αλλά χωρίς να τα υπερβώσιν. Συνεπώς η προέλασις των Βουλγάρων προς την Βετρίναν και το Λέχοβον ού μόνον δεν είναι σύμφωνος, αλλά και αποτελεί κατάδηλον παραβίασιν της συμφωνίας[...] Παρακαλώ να εκθέσετε τα ανωτέρω προς τον Υπουργόν των Εξωτερικών και τον παρακαλέσητε όπως ευαρεστηθή και μεριμνήση ίνα δοθώσιν εις τα Βουλγαρικά στρατεύματα, τα ενεργούντα εις τα σύνορα, διαταγαί όπως εκκενώσωσι τα καταληφθέντα επι του ημετέρου εδάφους σημεία και σέβωνται επιμελώς την γενομένην συμφωνία προς αποφυγήν επεισοδίων ών αί συνέπειαι θα ηδύναντο να ώσι λίαν λυπηραί»¹⁵⁴.

Στις 9.5.1916 αποστέλλονται τηλεγραφήματα από τους πρεσβευτές της Γερμανίας και της Βουλγαρίας προς τον έλληνα πρωθυπουργό, κ. Σκουλούδη, αξιώνοντας την κατάληψη του οχυρού του Ρούπελ, (διασφαλίζοντας συγχρόνως την εδαφική ακεραιότητα και την πολιτική κυριαρχία της Ελλάδος), για να πραγματοποιηεί η ασφαλής και ελεύθερη δίοδος των στρατιωτικών τους δυνάμεων από την ελληνική μεθόριο.

«Κύριε Πρόεδρε,

Συνέπεια των επιθετικών μέτρων, άτινα έλαβον τελευταίως τα στρατεύματα της Συνεννοήσεως, η Γερμανία και οι Σύμμαχοι αυτής ευρίσκονται εις την ανάγκην να εισέλθωσιν εις το Ελληνικόν έδαφος, όπως εξασφαλίσωσι την ελευθέραν δίοδον των σπουδαιοτάτων στενών της φάραγγος του Ρούπελ. Πρόκειται μόνον περί μέτρου αμυντικού το οποίον προεκλήθη αποκλειστικώς υπό των κινήσεων των στρατιωτικών δυνάμεων της Συνεννοήσεως και το οποίον θα περιορισθή εντός των ορίων των υπαγορευομένων υπο των καθαρώς στρατιωτικών συμφερόντων. Ορμώμενη από της απόψεως ταύτης η Α. Κυβέρνησις της Γερμανίας ουδόλως ενδοιάζει όπως παράσχη προς την Β. Ελληνικήν Κυβέρνησιν τας ακολούθους διαβεβαιώσεις:

1) Η εδαφική ακεραιότης του Βασιλείου έσεται απολύτως σεβαστή.

¹⁵³ Διπλωματικά Έγγραφα, 1913-1917, τηλεγράφημα αριθ. 45, σελ. 81.

¹⁵⁴ Τηλεγράφημα Σκουλούδη στο έλληνα πρέσβη στη Σόφια, κ. Ναούμ. Διπλωματικά Έγγραφα, 1913-1917, τηλεγράφημα αριθ. 47, σ. σ. 83-84.

- 2) Τα συμμαχικά στρατεύματα θα εκκενώσωσι το Ελληνικόν έδαφος ευθύς ως παύσωσιν υφιστάμενοι οι στρατιωτικοί λόγοι οι απαιτούντες την ενέργειαν ταύτην.
 - 3) Η Ελληνική κυριαρχία έσεται σεβαστή.
 - 4) Η ατομική ελευθερία, η ιδιοκτησία και το υφιστάμενον εκκλησιαστικόν καθεστώς έσονται σεβαστά.
 - 5) Δια πάσαν ζημίαν προξενηθείσαν ύπο των Γερμανικών στρατευμάτων, κατά το διάστημα της παραμονής των επί του Ελληνικού εδάφους, θα καταβληθή αποζημίωσις.
 - 6) Οι Σύμμαχοι θέλουσι προσενεχθή κατά τρόπον απολύτως φιλικόν προς τον πληθυσμόν της χώρας.
- Ευαρεστηθήτε να δεχθήτε κλπ.»¹⁵⁵.

Στις 11.5.1916 ο έλληνας πρωθυπουργός, Στ.Σκουλούδης, ανέφερε στον πρέσβη της Βουλγαρίας, Γ.Πασάρωφ :

«Κύριε Πρεσβευτά,
Βεβαιών την λήψιν της υπο χθесινήν ημερομηνία υμετέρας ανακοινώσεως, έχων την τιμήν να φέρω εις γνώσιν ημών ότι λαμβάνω υπό σημείωσιν πάσας τας εν αυτή περιεχομένας δηλώσεις.
Ευαρεστηθήτε να δεχθήτε κ.λ.π.»¹⁵⁶.

Η άμεση απειλή που αναφυόταν για τα ελληνικά κυριαρχικά συμφέροντα καταδεικνύεται μέσα από μια συλλογή αδιαμφισβήτητων ενδείξεων-αποδείξεων, από Έλληνες πολιτικούς και στρατιωτικούς αξιωματούχους, αναφορικά με τις πραγματικές ενέργειες των βουλγαρικών στρατιωτικών δυνάμεων.

«Έχω λόγους να πιστεύω ότι πρέπει να έχωμεν υπ'όψιν την πιθανότητα προσεχούς προελάσεως των Γερμανοβουλγάρων εις τα στενά του Ρούπελ»¹⁵⁷.

«Λαμβάνω την τιμήν να αναφέρω ότι την 9.45 της πρωίας ανεφάνη φάλαγγς εχθρική δυνάμεως περίπου τάγματος πεζικού, μιας ημιλαρχίας και ικανού αριθμού αραμπάδων. Βούλγαρος αξιωματικός εγνωστοποίησε προς αξιωματικόν της προκαλύψεως του Εσκιτζέ ότι τμήμα Γερμανοβουλγαρικού στρατού θα εισβάλη εις το Ελληνικόν έδαφος την μεσημβρίαν. Προηγήθησεται ίλη Γερμανική. Η πρόθεσις της φάλαγγος είναι να καταλάβη επί του Ελληνικού εδάφους τα στρατηγικώτερα δι' αυτούς σημεία»¹⁵⁸.

Ομοίως ο διοικητής του Δ'Σώματος Στρατού ανέφερε προς το Υπουργείο των Στρατιωτικών.

¹⁵⁵ Διπλωματικά Έγγραφα, 1913-1917, τηλεγράφημα αριθ.48, σ.σ.84-85. Ibid, τηλεγράφημα αριθ.49, σ.σ.85-86. Υπο το ίδιο πνεύμα ο Βούλγαρος πρέσβης αναφέρει «Κύριε Πρόεδρε,

Η Βουλγαρία και οι Σύμμαχοι αυτής είναι ηναγκασμένοι, ως εκ της επιθετικής κινήσεως των στρατευμάτων της Συνεννοήσεως, να εξασφαλίσωσι δι'ευατούς την ελευθέραν δίοδον των σπουδαιοτάτων στενών της φάραγγος του Ρούπελ και να διατάξωσι, προς τον σκοπόν τούτον, την προέλασιν των στρατευμάτων επί του Ελληνικού εδάφους.

Πρόκειται περί μέτρου καθαρώς αμυντικού το οποίον κατέστη αναγκαίον ως εκ του τρόπου της ενέργειας της Συνεννοήσεως και το οποίον θα περιορισθή αυστηρώς εντός των ορίων των στρατιωτικών αναγκών.(Ομοίως με το τηλεγράφημα του γερμανού πρέσβη παραθέτει τις παραπάνω διαβεβαιώσεις προς την Ελληνική κυβέρνηση).[...] Ibid, τηλεγράφημα αριθ.52, σελ.88.

¹⁵⁶ Ibid, τηλεγράφημα αριθ.51, σελ.87.

¹⁵⁷ Τηλεγράφημα του έλληνα πρέσβη στο Βερολίνο, Ν.Θεοτόκη, προς τον έλληνα πρωθυπουργό, 13-5-1916. Ibid, τηλεγράφημα αριθ.52, σελ.88.

¹⁵⁸ Τηλεγράφημα του ταγματάρχη Μαυρουδής(διοικητή του οχυρού Ρούπελ), στις 13.5.1916, προς την διοίκηση του φρουρίου Θεσσαλονίκης. Ibid, τηλεγράφημα, αριθ.18, σελ.34.

«Η 6^η Μεραρχία αναφέρει ότι σήμερα την 11^η ώρα και από 15' της πρωίας φάλαγξ Βουλγαρική ή Γερμανοβουλγαρική εδήλωσεν εις Ρούπελ ότι θα εισέλθῃ εις το ημετέρον έδαφος. Εζήτησεν όπως έχῃ απάντησιν μέχρι της μεσημβρίας. Ιππικόν εζήτησε να διαβή την γέφυραν της Κούλας όπως εισέλθῃ επίσης. Η Μεραρχία διέταξε το Ρούπελ όπως αντισταθῇ βία εις πάσαν προέλασιν πέραν των 500 μέτρων από της οροθετικής γραμμής, συμφώνως ταῖς υμετέραις τηλεγραφικαῖς διαταγαῖς από 27 Απριλίου και 4 Μαΐου έ.έ.(βλέπε υποσημείωση 144 & 145). Ενέκρινα την ενέργειαν της Μεραρχίας και διέταξα όπως γνωσθῇ τοις Βουλγάροις ότι, εις ενδεχομένην προέλασιν αυτών άνευ της αναμενόμενης προηγουμένης εγκρίσεως του Υπουργείου, θέλει αντιταχθῇ βία»¹⁵⁹.

Ο διευθυντής της υπηρεσίας των μετόπισθεν, συνταγματάρχης του μηχανικού Μεσσαλάς, επιβεβαιώνει στον αρχηγό της επιτελικής υπηρεσίας του Ελληνικού Στρατού, την άμεση βουλγαρική απειλή.

«Κατά τηλεγράφημα του Διοικητού του οχυρού Ρούπελ, ληφθέν την 4^η μ.μ. οι Γερμανοβούλγαροι εδήλωσαν ότι, κατόπιν οδηγιών των Κυβερνήσεων των, θα εισέλθωσιν ίνα καταλάβωσι το φρούριον. Επίσης εδήλωσαν ότι η ευθύνη των συμβησομένων επιπίπτει εις τον Έλληνα διοικητήν και τους αξιωματικούς του οχυρού. Συνεπώς η από 9 Μαρτίου έ.έ. διαταγή σας επι του προκειμένου δεν εφαρμόζεται, ως αφορώσα απλώς εις εισβολήν εις το ημέτερον έδαφος. Οι Βούλγαροι όμως ζητούσι την κατάληψιν του οχυρού, τουθ' όπερ διάφορον. Διετάξατε»¹⁶⁰.

Την ίδια μέρα το Ελληνικό Υπουργείο Στρατιωτικών απέστειλε τηλεγραφική εγκύκλιο προς τους διοικητές του Γ' και Δ' Σώματος Στρατού, στην 6^η Μεραρχία και στο φρούριο Θεσσαλονίκης.

«Κατόπιν αναφοράς της 6^{ης} Μεραρχίας, καθ'ήν φάλαγξ Βουλγαρική ή Γερμανοβουλγαρική εδήλωσεν εις Ρούπελ ότι θα εισέλθῃ εις το ημέτερον έδαφος, εντελλόμεθα όπως εφαρμόσητε εις την περίστασιν ταύτην τα δια της από 9 Μαρτίου έ.έ. διαταγής μας εντελλόμενα, την οποίαν θέτομεν εκ νέου εν ισχύϊ δια το τμήμα τούτο των συνόρων εις ο παρουσιάζεται η εισβολή, αναστέλλοντες ως προς τούτο την από 27 Απριλίου διαταγήν μας. Επιδώσατε συγχρόνως τω ξένω στρατώ έντονον διαμαρτυρίαν»¹⁶¹.

Δηλαδή στο οχυρό του Ρούπελ θα παρέμενε μια διμοιρία πεζικού και τουλάχιστον δύο αξιωματικοί, ενώ το υπόλοιπο τμήμα της φρουράς και ο διοικητής θα αποσύρονταν μαζί με το στρατιωτικό υλικό που δύναται να μεταφέρουν. Στόχος ήταν η διατήρηση και προφύλαξη του φρουρίου από πιθανή κατάληψη, παράλληλα με την αποφυγή οποιασδήποτε προστριβής ή συμπλοκής με τα ξένα στρατεύματα.

Στις 14.5.1916, μια ημέρα μετά τη Γερμανοβουλγαρική επίθεση στο Ρούπελ, ο Έλληνας πρωθυπουργός απέστειλε τηλεγραφική εγκύκλιο στις ελληνικές πρεσβείες του Βερολίνου, της Βιέννης και της Σόφιας. Για ακόμη μια φορά προδηλώνεται η παραβίαση της συμφωνίας μεταξύ της Ελλάδος και των Κεντρικών Δυνάμεων για την περιοχή και τους όρους δράσης των στρατευμάτων τους και αναγνωρίζεται η κατάφωρη παραβίαση της Ελληνικής εδαφικής ακεραιότητας. Παρά ταύτα η Ελληνική πολιτική αντίδραση κρυσταλλώνεται στην υποβολή έγγραφων διαμαρτυριών για την αποχώρηση των ξένων στρατευμάτων από το ελληνικό έδαφος, ακολουθώντας ουσιαστικά μια κατευναστική πολιτική με αποτέλεσμα την απενεργοποίηση της αμυντικής λειτουργίας του Ελληνικού στρατού.

¹⁵⁹ Ibid, τηλεγράφημα, αριθ.19, σελ.35.

¹⁶⁰ Ibid, τηλεγράφημα, αριθ.21, σελ.36

¹⁶¹ Ibid, τηλεγραφική εγκύκλιος, αριθ.22, σελ.37.

«Χθες μετά μεσημβρίαν Γερμανικά και Βουλγαρικά στρατεύματα διέβησαν τα συνορά μας εις Κούλαν, βορείως του Δεμίρ-Ισσάρ, και επεχείρησαν να καταλάβωσι το οχυρόν του Ρούπελ, ούτινος η φρουρά αντέταξε βίαν όπως κρατήση την θέσιν της. Έτερα στρατεύματα, ανερχόμενα εις 25.000 άνδρας, κατέλθοντα σήμερον την πρωίαν εκ των τομέων Τσιγγελίου και Βετρίνης κατέλαβον τα προς το Δεμίρ-Ισσάρ υψώματα και την γέφυράν του Στρυμόνος. Επίσης κατέλαβον την ξύλινην γέφυραν του Δεμίρ-Ισσάρ. Ο πληθυσμός της περιοχής ταύτης, καταληφθείς υπό πανικού, προετοιμάζεται δι' αθρόαν μετοικεσίαν, καθόσον διατηρεί έτι την οδυνηράν ανάμνησιν των Βουλγαρικών διωγμών του 1912 και 1913.

Η εισβολή αυτή επί του Ελληνικού εδάφους αντίκειται εις την επελθούσαν μεταξύ των Γερμανοβουλγαρικών και των ημετέρων στρατιωτικών Αρχών συμφωνίαν, καθ'ήν τα στρατεύματα εκείνων, απαλλαγέντα της υποχρεώσεως να τηρώσι την ορισθείσαν από της κινητοποιήσεως ουδετέραν ζώνην, ηδύναντο να προελάσωσι μέχρι της οροθετικής γραμμής, αλλά χωρίς να υπερβώσιν αυτήν. Ενώπιον της παραχθείσης, δια της ανωτέρω επιδρομής, συγκινήσεως, τόσον μεταξύ των πληθυσμών των καταληφθέντων μερών, όσον και παρά τη κοινή γνώμη ολοκλήρου της Ελλάδος, η Β.Κυβέρνησις οφείλει να απευθύνη τας πλέον εντόνους διαμαρτυρίας προς τε την Α.Γερμανικήν Κυβέρνησιν και προς τας των συμμάχων της, και να επιμείνη όπως δοθώσι διαταγαί δια την ταχύτεραν εκκένωσιν του καταληφθέντος Ελληνικού εδάφους υπο των Γερμανικών και Βουλγαρικών στρατευμάτων.

Ευαρεστηθήτε να προβήτε άνευ αναβολής εις επίμονον υπό το πνεύμα τούτο διάβημα παρα τη Κυβέρνησει παρ' ή είσθε διαπιστευμένος, και μοι γνωρίσετε επειγόντος το αποτέλεσμα αυτού»¹⁶².

Ακολούθως ο Έλληνας πρωθυπουργός απέστειλε τηλεγραφήματα στους διαπιστευμένους πρεσβευτές της Βουλγαρίας, Αυστρίας και Γερμανίας στην Ελλάδα.

«[...] Η αιφνίδια αυτή εισβολή σημαντικών δυνάμεων επι Ελληνικού εδάφους ού μόνον αποτελεί παραβίασιν της ουδετερότητος της Ελλάδας αλλ'αντίκειται προσέτι εις την επελθούσαν μεταξύ των ημετέρων στρατιωτικών Αρχών και των Αρχών του Γερμανικού και του Βουλγαρικού στρατού συμφωνίαν, καθ'ήν τα στρατεύματα των Κεντρικών Αυτοκρατοριών, απαλλαγέντα της υποχρεώσεως να τηρώσι την ορισθείσαν από της κινητοποιήσεως ουδετέραν ζώνην, ηδύναντο να προελάσωσι μέχρι της Ελληνικής οροθετικής γραμμής, αλλά χωρίς να υπερβώσιν αυτήν.

Ενώπιον της τοιαύτης παραβιάσεως της ουδετερότητος και της παραχθείσης εξ αυτής ζωηράς συγκινήσεως, τόσον μεταξύ των πληθυσμών των καταληφθέντων μερών, όσον και παρα τη κοινή γνώμη ολοκλήρου της Ελλάδος, οφείλω να απευθύνω τη Υμετέρα Εξοχότητι, μετά της παρακλήσεως όπως διαβιβάση αυτάς τη Κυβερνήσει της, τας πλέον εντόνους διαμαρτυρίας της Β.Κυβερνήσεως και να επιμείνω όπως τα Γερμανικά και Βουλγαρικά στρατεύματα εκκενώσωσι το ταχύτερον τα παρ'αυτών καταληφθέντα Ελληνικά εδάφη [...]»¹⁶³.

Η ανωτέρω διαμορφωθείσα υποπλασία της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής ενίσχυσε την Βουλγαρική βουλιμία,(εφόσον δεν διακηρύχθηκε και δεν πραγματώθηκε στο τακτικό επίπεδο η αποτρεπτική ικανότητα της Ελλάδος), με απότοκο το τηλεσίγραφο του διοικητή των Βουλγαρικών στρατευμάτων προς την ελληνική φρουρά του Ρούπελ για την άμεση εκκένωση του οχυρού. Στις 14.5.1916 ο

¹⁶² Ibid, τηλεγράφημα αριθ.53, σ.σ.88-89.

¹⁶³ Ibid, τηλεγράφημα αριθ.54, σελ.90.

διοικητής της 6^{ης} Μεραρχίας ανέφερε προς την Επιτελική υπηρεσία του Ελληνικού στρατού.

«Ο φρούραρχος (του) Ρούπελ αναφέρει ότι την 10 ώραν και 45' της εσπέρας Βούλγαρος αξιωματικός εκοινοποίησεν αυτώ διαταγάς του αρχηγού των έναντι του Ρούπελ στρατευμάτων, καθ'άς το οχυρόν δέον να εκκενωθή υπο της φρουράς εντός της νυκτός, καθ'όσον πάντως θα καταληφθή υπ'αυτών, άλλως η φρουρά θεωρηθήσεται αποκεκομμένη του λοιπού στρατού,δεν θα επικοινωνήση δε πλέον μετ'αυτού. Προσέθηκεν ότι το υλικόν, εφ'όσον δεν δυνάμεθα να το παραλάβωμεν, δέον να τοίς παραδοθή, επι αποδείξει και επί επιστροφή, πέραν της γέφυρας του Στρυμόνος. Προς αποφυγήν αποκλεισμού ολοκλήρου τάγματος εν Ρούπελ, εγκρίνεται ίνα την φρουράν αυτού, πλύν ενός λόχου παραμένοντος εν τω οχυρώ, διατάξω να εξέλθῃ του οχυρού και συνταχθῇ εν αναμονή παρα την αμαξιτήν οδόν εις 2 ή 3 χιλιομέτρων απόστασιν νοτίως του οχυρού; Παρακαλώ, διατάξατε αμέσως»¹⁶⁴.

Το Ελληνικό Υπουργείο των Στρατιωτικών υπαναχωρεί στις Βουλγαρικές πιέσεις και αυτό καταργεί τα προηγούμενα επιχειρησιακά του σχέδια που προέβλεπαν την προβολή στατικής άμυνας στο οχυρό του Ρούπελ για την παρεμπόδιση-ανάσχεση μιας ενδεχόμενης κατάληψής του.

«Ειδοποιήσατε τους Βουλγάρους ότι εις τας ανακοινώσεις της Γερμανικής και της Βουλγαρικής Κυβερνήσεως ο σταθμός του Δεμίρ-Ισσάρ δεν περιέχεται εις την ζώνην ήν επεζήτησαν να καταλάβωσι και ότι ήδη, κατόπιν της αναφοράς σας, γενήσεται νέα συνεννοήσις. Συνεπώς βαρείαν θα υπέχωσιν ευθύνην δια παν συμβησόμενον προ της συνεννοήσεως ταύτης.

Εν τούτοις ειδοποιούμεν υμάς ότι η συνεννοήσις μετά του Σαρράϊγ περί αεροπλάνων ήν εξήτησατε είναι αδύνατος.Τοιαύτη δε ενέργεια των αεροπλάνων αναμένεται. Επίσης προέλασις τουλάχιστον του Αγγλογαλλικού ιππικού πιθανώτατα επίκειται. Συνεπώς η εκκένωσις του σταθμού είναι άφευκτος. Όθεν αφήσατε εις τον σταθμόν μικράν μόνον επιτηρητικήν δύναμιν και, αν πρελάσωσι προς κατάληψιν αυτού, είτε οι Αγγλογάλλοι είτε οι Βούλγαροι, αποσυρθήτε εγκαίρως άνευ αντιστάσεως. Εξηγήσατε ταύτα εις τους υφ'υμάς, προς τήρησιν του ηθικού. Η πόλις του Δεμίρ-Ισσάρ να κατέχεται πάντοτε ισχυρώς»¹⁶⁵.

Εν κατακλείδι τα πραγματολογικά γεγονότα της καταλήψεως του Ρούπελ από τα Γερμανοβουλγαρικά στρατεύματα, συνοψίζονται στην ακόλουθη αναφορά του έλληνα πρωθυπουργού, Σ. Σκουλούδη, στην οποία επεξηγεί και δικαιολογεί την αναγκαιότητα της ακολουθητέας πολιτικής, νοηματοδοτούμενης από το πολιτικό πλαίσιο της μη εξόδου από την ουδετερότητα,(ανεξαρτήτου ορθολογικών εκτιμήσεων και πραγματολογικών διαγνωσθέντων) και της εγγυήσεως από τις Γερμανοβουλγαρικές στρατιωτικές δυνάμεις για την διαφύλαξη της ελληνικής κυριαρχίας και εδαφικής ακεραιότητας,(υπό την δικαιολόγηση της Γερμανο-Βουλγαρικής εισβολής λόγω αμυντικής αναγκαιότητας έναντι των επιθετικών ενεργειών της Αντάντ και της διασφάλισης των στρατιωτικών σκοπών των Κεντρικών Δυνάμεων-δηλαδή της εκδιώξεως των Αντατικών δυνάμεων από την κεντρική και ανατολική Μακεδονία).

¹⁶⁴ Ibid, τηλεγράφημα, αριθ.24, σελ.38.

¹⁶⁵ Ibid, τηλεγράφημα, αριθ.26, σ.σ. 39-40.

«[...]»¹⁶⁶ Την 1^η μεταμεσονύκτιον της 13^{ης} προς την 14^η (Μαΐου), ελήφθη τηλεγράφημα της 6^{ης} Μεραρχίας, καθ'ό ο αρχηγός των έναντι του Ρούπελ Γερμανοβουλγαρικών στρατευμάτων εδήλωσεν εις τον διοικητήν του οχυρού ότι τούτο δεόν να εκκενωθή εντός της νυκτός καθόσον πάντως θα καταληφθή υπαυτών. Υπο ταιούτας περιστάσεις ευρεθείσα η Κυβέρνησις και βλέπουσα αφ'ενός μεν την απόφασιν των εισβαλόντων να καταλάβωσι το οχυρόν, αφ'ετέρου δε ότι η εξακολούθησις της ενόπλου αντιστάσεως δυναμένη από στιγμής εις στιγμήν να μεταβληθή εφ'αυτής εις γενικήν σύρραξιν, θα ήγεν εις έξοδον από της πολιτικής της ουδετερότητος, την οποίαν δεν εννοεί να εγκαταλίπη, διέταξε δια του Υπουργείου των Στρατιωτικών, πρώτον μεν την παύσιν της αντιστάσεως, είτα δε όπως δηλωθή εις τον Γερμανόν αρχηγόν ότι απέναντι γενικής εισβολής του Γερμανικού στρατού εν τη στενωπώ του Δεμίρ-Ισσάρ, εντός της οποίας ευρίσκεται το οχυρόν, είναι ηναγκασμένη η φρουρά του οχυρού να αποσυρθή τούτου, συναποκομίζουσα άπαν το εν τω οχυρώ υλικόν. Διαμαρτυρίαί υπό των ημετέρων στρατιωτικών Αρχών προς τους Γερμανούς και τους Βουλγάρους είχαν ήδη επιδοθή από της εσπέρας της 13^{ης} Μαΐου. Την 15^η Μαΐου, 2 μ.μ., ελήφθη παρα του Υπουργείου των Στρατιωτικών τηλεγράφημα της Διοικήσεως του Φρουρίου της Θεσσαλονίκης αναγόμενον εις την προτεραίαν, καθ'ό την 14^η Μαΐου, 9.45 π.μ., ήτοι είκοσι και τέσσαρας ώρας μετά την πρώτην εμφάνισιν της εισβολής, απεχώρησεν ο ημέτερος φρούραρχός εκ Ρούπελ, ότι η φρουρά είχε συμπαραλάβει τα βαρέα πυροβόλα και πάντα τα πεδινά, πλήν δύο των οποίων αφηρέθησαν και απεκομίσθησαν τα κλείστρα, ικανόν αριθμόν φυσιγγίων πεζικού, άπαν το υγειονομικόν υλικόν και τα σκοπευτικά μηχανήματα πυροβόλων, ρυθμιστάς, τα εργαλεία Μηχανικού, την δυναμίτιδα, την πυρίτιδα και τα πολυβόλα. Το φρούριον κατέλαβε Γερμανός Αξιωματικός ονόματι Τήλ, όστις συνέταξε πρωτόκολλον δια το εναπομείναν υλικόν και τα εναπομείναντα δύο πεδινά πυροβόλα, προς απόδοσιν αυτών. Τηλεγράφημα δε της 6^{ης} Μεραρχίας, της 15^{ης} Μαΐου, νεώτερον, ανέφερεν ότι το υλικόν του φρουρίου Ρούπελ μετηνέχθη εις Σέρρας.

¹⁶⁶ «Την 13^η Μαΐου, ώραν 12^η μεσημβρίας, το Υπουργείον των Στρατιωτικών έλαβε παρα του Διοικητού του Δ' Σώματος Στρατού, εκ Καβάλλας τηλεγράφημα, καθ'ό η 6^η Μεραρχία ανέφερεν εις το Δ' Σώμα Στρατού, την 11.45 π.μ., ότι φάλαγξ εκ Γερμανών και Βουλγάρων εδήλωσεν εις το παρα το Ρούπελ τάγμα ημών ότι θα εισέλθη εις το ημέτερον έδαφος. Το Δ' Σώμα Στρατού προσέθεσεν ότι συμφώνως με τας προγενεστέρας διαταγάς του Υπουργείου η 6^η Μεραρχία διέταξε τα εις Ρούπελ τμήματα ημών να αντισταθώσι βία κατά της προελάσεως Γερμανών και Βουλγάρων. Την αυτήν ώραν, 12^η μεσημβρίας, το Υπουργείον των Στρατιωτικών ελάμβανε τηλεγράφημα του Γ' Σώματος Στρατού, ότι τα φυλάκια του Λόχου Βετρίνης (εν τη στενωπώ του Ρούπελ επι της ετέρας όχθης του Στρυμόνος) ανέφερον, ότι τμήμα Γερμανικού στρατού, έχον επι κεφαλής Γερμανούς αξιωματικούς, περιεκύκλωσε τα ημέτερα φυλάκια και εδήλωσεν ότι θα εισέλθη εις το ημέτερον έδαφος προς κατάληψιν επικαίρων θέσεων. Εις απάντησιν των ημετέρων ότι έχουσι διαταγάς να αντισταθώσιν ο επί κεφαλής Γερμανός αξιωματικός εδήλωσεν ότι θα καταλάβη τα υψώματα πάση θυσία, συγχρόνως δε έτερα τμήματα Γερμανικά διήρχοντο τα σύνορα μετά μεταγωγικών. Την 1.20 μ.μ ελήφθη έτερον τηλεγράφημα του Δ' Σώματος Στρατού κατά το οποίον δύο Βουλγαρικά ή Γερμανικά Συντάγματα παρετάχθησαν έναντι του Χοτζόγου (βορείως του Ρούπελ) και ότι τα Γερμανικά στρατεύματα εισήλθον εις το ημέτερον έδαφος εις τον τομέα Τοπολνίτσας. Εκ δε τηλεγραφήματος του Διοικητού του φρουρίου Ρούπελ ληφθέντος ενταύθα μόλις την 11^η νυκτερινήν, προέκυπτεν ότι η εμφάνισις των Γερμανικών και Βουλγαρικών δυνάμεων προς διάβασιν των συνόρων ημών είχαν αρχίσει την 9.45 π.μ. Την 5.40 μ.μ. της αυτής ημέρας 13^{ης} Μαΐου, ελάμβανε το Υπουργείον των Στρατιωτικών τηλεγράφημα του Διοικητού του Φρουρίου Θεσσαλονίκης, καθ'ό οι Γερμανοί και οι Βούλγαροί, επιρρίπτοντες την ευθύνην των συμβησομένων εις τον Ελληνικόν στρατόν, υπερέβησαν την 2.30 μ.μ την οροθετικήν γραμμήν, κατευθυνόμενοι προς τας υπωρείας του οχυρού Ρούπελ. Το οχυρόν έβαλε κατ'αυτών 24 βολάς πυροβολικού. Συγχρόνως ελαμβάνετο και τηλεγράφημα του Δ' Σώματος Στρατού, καθ'ό και το πεζικόν της προκαλύψεως είχαν αρχίσει να βάλη κατά των εισελαυνόντων, οίτινες εσταμάτησαν».

[...]» Την 17^η Μαΐου εδημοσιεύθη εν Βερολίνω επίσημον ανακοινωθέν του Γερμανικού Γενικού Στρατηγείου έχον ούτω : «Στρατεύματα Γερμανικά και Βουλγαρικά επί τω σκοπώ όπως εξασφαλισθώσι κατά αιφνηδιαστικών επιθέσεων σκοπούμενων υπό των στρατευμάτων της Συνεννοήσεως, κατέλαβον το σύμπλεγμα των στενών του Ρούπελ, παρα το Στρυμόνα. Αί ασθενείς Ελληνικαί φρουραί απεσύρθησαν ένεκα της αριθμητικής υπεροχής. Τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδος μένουν σεβαστά».

[...]» Ούτως εγένετο η κατάληψις των στενών του Ρούπελ. Εκ της εκθέσεως ταύτης καταδηλούται το αβάσιμον των ποικίλων φημών, αίτινες εκυκλοφόρησαν σκοπίμως, όπως διαβάλωσι την Ελλάδα ως δόλιως πολιτευθείσαν προς τα στρατιωτικά συμφέροντα της Συνεννοήσεως και μεροληπτικώς υπέρ των αντιπάλων ταύτης.

» Απέναντι των φημών τούτων οφείλω να διακηρύξω και βεβαιώσω δια του κατηγορηματικότερου τρόπου, ότι τα γενόμενα δεν προήλθαν εκ συνεννοήσεως μετά της Ελληνικής Κυβερνήσεως και ότι η Ελληνική Κυβέρνησις δεν απεδέχθη ταύτα, ούτε καν ηνέχθη αυτά, απόδειξις ότι το οχυρόν του Ρούπελ έβαλε κατά των εισβαλόντων.[...]» Αφ'ετέρου οφείλω να μη παραλίπω ότι ο χαρακτήρ της ενέργειας των εισβαλόντων εις το Ελληνικόν έδαφος Γερμανών και Βουλγάρων, κατά τας δηλώσεις αι οποίαι περί τούτου εγένοντο, επιτρέπι εις την Κυβέρνησιν να διαβεβαιώση ότι πρόκειται περί ενέργειας ήτις αποβλέπει εις αποκλειστικώς στρατιωτικόν σκοπόν και ουδαμώς εκθέτει εις κίνδυνον την ακεραιότητα ή τα συμφέροντα της Χώρας»¹⁶⁷.

Με την κατάληψη του Ρούπελ τα Γερμανοβουλγαρικά στρατεύματα απέκτησαν μία νευραλγική δίοδο για την είσοδό τους στην Μακεδονία, καταλαμβάνοντας τμήματα της ελληνικής επικράτειας¹⁶⁸ (όπως η Καβάλα, η Δράμα, η Φλώρινα, η Καστοριά), και δημιουργώντας ένα ισχυρό αμυντικό ανάχωμα στις αντεπιθέσεις των Αγγλογαλλικών στρατευμάτων. Η Ελληνική πολιτική ηγεσία, αποδείχθηκε κατώτερη των περιστάσεων, παραλύοντας την επιχειρησιακή δυνατότητα των ελληνικών στρατευμάτων για προβολή αξιόπιστης άμυνας, (εφόσον απέκλεισε οποιαδήποτε ενέργεια ενισχύσεως τους με την αποστολή πρόσθετων στρατιωτικών δυνάμεων από τις κλάσης των εφédρων), υπό την δικαιολόγηση της αποφυγής οποιασδήποτε χρήσεως ένοπλης βίας. Η εμπειρική επαλήθευση των ανωτέρω παρατηρήσεων, κρυσταλλώνεται στα ακόλουθα τηλεγραφήματα μεταξύ της Ελληνικής πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας και των διοικητών των στρατιωτικών τμημάτων της Μακεδονίας¹⁶⁹.

¹⁶⁷ Ibid, τηλεγράφημα αριθ.60, σ.σ.96-99.

¹⁶⁸ Στις 9.8.1916 ο Γερμανός υπουργός εξωτερικών απέστειλε τηλεγράφημα στο έλληνα πρωθυπουργό, Ζαΐμη. «[...] Συνεχίζων προηγουμένας ανακοινώσεις μου, είμαι επιφορτισμένος και λαμβάνω την τιμή να φέρω εις γνώσιν της υμετέρας εξοχότητος ότι ούτε τα Γερμανικά στρατεύματα, ούτε τα Βουλγαρικά στρατεύματα θα εισέλθουν εις τας πόλεις των Σερρών, Δράμας και Καβάλλας. Οι Έλληνες στρατιώται, οίτινες, κατά την προέλασιν των στρατευμάτων μας, ήθελον τυχόν απομείνη όπισθεν των γραμμών μας θα επαναφέρονται, με την πρώτη παρουσιασθησομένην ευκαιρίαν, προς τας μονάδας αυτών εις τας οποίας ανήκουν[...].» Παρατίθεται στο Θ.Πάγκαλου, Απομνημονεύματα, μέρος β', σελ.112.

¹⁶⁹ Αξίζει τα αναφέρουμε ότι στις 26 Μαΐου/8 Ιουνίου 1917 οι Ιταλοί κατέλαβαν τα Γιάννενα, όπου και παρέμειναν μέχρι τις 15/28 Σεπτεμβρίου 1917.

« (...) Την Κυριακήν, ιταλικόν βοηθητικόν του πολ. Ναυτικού πλοίον απεβίβασε τους απελαθέντες υπαλλήλους της Ηγουμενίτσας, παρ' ών εμαθομεν ότι το Σάββατον 27 λήγοντος, περί την 1^η μ.μ. ώραν απεβιβάσθη απόσπασμα 30 ανδρών, εξήλθε και κατέλαβεν αμέσως το Λιμεναρχείον, εφ' ού υψώθη η Ιταλική σημαία, [...] Επίσης εμάθομεν παρά Σέρβου στρατιώτου ότι την 8^η ώραν π.μ. της Παρασκευής 26 λήγοντος συνηντήθη εις το 17^{ον} χιλιόμετρον με Ιταλικόν ιππικόν, το οποίον διευθύνετο εις Ιωάννινα, ίσως δε και εις Πρέβεζαν, και ούτω η Χώρα ημών ιταλοκρατείται σήμερον,

«Αναφέρω ότι η συμπεριφορά των Βουλγάρων προς τους ημετέρους από της χθες είναι εντελώς εχθρική. Ο λόχος του Κρουσόβου, διαταχθείς να εγκαταλείψει τα όπλα του, μη παραδεχθείς δε τούτο και αντισταθείς, πιθανώτατα κατεστράφη υπό των Βουλγάρων, ως αναφέρει η 6^η Μεραρχία. Το Σύνταγμα του Δεμίρ-Ισσάρ θεωρούσιν ως αιχμάλωτον, ως εδήλωσαν εις την 6^η Μεραρχίαν. [Κατακρατούνται] εισέτι τα ημέτερα φυλάκια της 7^{ης} Μεραρχίας, αποκλεισθέντα κατά την προχώρησιν των Βουλγάρων, παρα τας υποσχέσεις αυτών. Αγνοούμεν την τύχην του λόχου Οξιλάρ, του λόχου του οχυρού Ιτζές και του λόχου του σιδηροδρομικού σταθμού Γενίκιοϊ. Κατακρατούνται οι λόχοι Μπουκίων, οχυρού Μπουκίων και Γενίκιοϊ, μη επιτρεπόμενης, παρα τας υποσχέσεις των Βουλγάρων, της μεταβάσεως αμαξοστοιχίας εις Κουσλάκιοϊ προς παραλαβήν αυτών, συμφώνως προς τας υποσχέσεις των Βουλγάρων. Το υλικόν των οχυρών κατερχόμενον προς την Δράμαν και συναντηθέν υπο Βουλγαρικού Ιππικού διεσκορπίσθη, θραυσθέντων των αραμπάδων και των [κιβωτίων] των πυρομαχικών δια σκαπανών. [...] Γενικώς η κατάσταση από ώρας εις ώραν καθίσταται κρισιμωτέρα και καταδυνύεται πασιφανώς η πρόθεσις των Βουλγάρων όπως, αφ' ου πρώτον αποκόψωσι τας Μεραρχίας μου απ' αλλήλων, είτα καταλάβωσιν ολόκληρον την Ανατολικήν Μακεδονίαν, μηδέ αυτής της Καβάλλας εξαιρουμένης, καθόσον επανειλημμένως αξιωματικοί εδήλωσαν προς ημετέρους ότι θα προελάσωσι [προς το Σαρισαμπάν] μέχρι συναντήσεως του Αγγλογαλλικού στρατού, έν ώ καλώς γνωρίζουσιν ότι τοιούτος δεν υπάρχει προς τα μέρη ταύτα. Αφ' ετέρου φάλαγξ εκ Μπουτζούνος πλησιάζει προς την γραμμήν των οχυρών Καβάλλας, καταβάλλων δε πάσαν προσπάθειαν προς συγκράτησιν αυτής διέταξα την συγκέντρωσιν της μένουσης ολιγαρίθμου δυνάμεως της Μεραρχίας προς υπεράσπισιν των φρουρίων Καβάλλας. Η Αστυνομία Καβάλλας και αι πολιτικάί Αρχαί αναφέρουσιν ότι απειλείται διασάλευσις της τάξεως, ως δε και άλλοτε ανέφερον, καθίσταται αδύνατος η αίτησις και ληψις διαταγών άμα παρουσιασθή περίστασις, επομένως, εάν [επιθυμήτε] όπως αί προθέσεις της Κυβερνήσεως εκτελεσθώσι, δέον να μοί δώσητε αμέσως σαφείς και κατηγορηματικές οδηγίας περι της συμπεριφοράς μου εν ή περιπτώσει οι Βούλγαροι απαιτήσωσι την είσοδον αυτών εις Καβάλλαν»¹⁷⁰.

«Η τηλεγραφική και τηλεφωνική συγκοινωνία μετά της 6^{ης} Μεραρχίας διεκόπη από της 2ας μ.μ., ούτως ώστε αγνοώ τα συμβαίνοντα της περιοχής αυτής. Υφίσταται κίνδυνος αποκοπής των Μεραρχιών. Φάλαγξ εκ Μουστρατλή βαδίζει προς [λέξεις δυσανάγνωστοι] ίνα αποκλείση ούτω την Δράμαν εκ νότου. Η διαγωγή των Βουλγάρων εξακολουθεί να ήναι εχθρική, ως ανέφερον την πρωίαν. Ελάχιστα τμήματα απέλυσαν εξ όσων συνέλαβον. Το οχυρόν Ιτζές πυρπολείται υπο των Βουλγάρων από της χθες. Φόνοι και λεηλασίαι γίνονται, κατελήφθησαν δε χωρία υπ' αυτών.

Ίνα ήμαι εις κατάστασιν να συζητώ προς τους Βουλγάρους και να τυγχάνω απαντήσεως εκ μέρους αυτών, παρακαλώ επειγόντως όπως μοι επιτραπή να προσκαλέσω τους απολυθέντας εφέδρους, οίτινες ευχαρίστως θα προσέλθωσιν. Το μέτρον τούτο επιβάλλεται επίσης καθ' όσον υπάρχει κίνδυνος εξεγέρσεως του Τουρκικού πληθυσμού, όστις φαίνεται εσχάτως [εξωπλίσθη]. Παρακαλώ να τύχω

αφού χθές εποδοπατείτο και συνετρίβετο πάσα αλληλεγγύη υπό των πιστών αξιωματικών του Βασιλέως. [...] Είς ημάς μια και μόνη παραμένει ελπίς και παρηγορία, ότι χάρις εις τας ενεργείας της Προσωρινής Κυβερνήσεως, η κατοχή αυτή έσεται βραχεία και τάχιστα η Ήπειρος θ' απαλλαγή της παρουσίας των Ιταλών (...)» (Γ.Μ. Γκάλγκος, βουλευτής στη Βουλή της 31 Μαΐου. Συνυπογράφει ο Ι. Πισπιρής, βουλευτής επίσης στην ίδια Βουλή)».

Παρατίθεται στο Π.Δαγκλή, Αναμνήσεις-Έγγραφα-Αλληλογραφία, σ.σ. 241-242.

¹⁷⁰ Τηλεγράφημα του έλληνα διοικητή της 7^{ης} Μεραρχίας προς το Ελληνικό Υπουργείο Στρατιωτικών, 7.8.1916. Διπλωματικά Έγγραφα, 1913-1917, μέρος β', τηλεγράφημα αριθ. 29, σ.σ. 46-47.

αμέσου απαντήσεως. Πληροφορούμαι θετικώς ότι εντός δύο ημερών γενήσεται πλήρης ο αποκλεισμός της Καβάλλας»¹⁷¹.

«Παρακαλώ όπως τυχόν αμέσου απαντήσεως επί της αιτήσεώς μου περί προσκλήσεως των απολυθέντων επιστράτων, καθ' όσον αί προθέσεις των Βουλγάρων περί καταλήψεως της Καβάλλας εκδηλούνται ώρα τη ώρα σαφέστερον, εάν τούτο συμβή η πόλης θα καταστραφή και θα αιχμαλωτισθή το Σώμα ολόκληρον, διότι η διαγωγή αυτών είναι δολία. Επιτροπή εκ των απολυθέντων επιστράτων εδήλωσεν εκ μέρους των λοιπων ότι προθύμως θα καταταχθώσιν εκ νέου.

Είναι ανάγκη ταχείας αποστολής του στόλου, διότι μόνον η παρουσία αυτού είναι δυνατόν να ανακόπη την προέλασιν των Βουλγάρων, να μας υποστηρίξη δε και να καθησυχάση τους πληθυσμούς οίτινες είναι ανάστατοι. Δεν είναι δυνατόν εξ αποστάσεως να αντιληφθήτε την ενταύθα κατάστασιν»¹⁷².

Το Ελληνικό Υπουργείο των Στρατιωτικών απάντησε:

«Την πρότασιν περί εφέδρων αποκρούομεν, αποκλείοντες την βίαν. Καθησυχάσατε τους εντρόμους πληθυσμούς, συνεννοούμενοι μετά των πολιτικών Αρχών και ενθαρρύνοντες αυτούς. Ο στόλος δεν θα αποσταλή. Εντός της ημέρας ελπίζομεν ότι θα έχητε νεωτέρας οδηγίας»¹⁷³.

Ο αρχηγός του ελληνικού Επιτελείου, υποστράτηγος Δούσμανης, τηλεγράφησε προς τον διοικητή της 7^{ης} Μεραρχίας:

«Επ' ευκαιρία της νέας εισβολής των Γερμανικών και Βουλγαρικών στρατευμάτων εις το Ελληνικόν έδαφος, αί ενταύθα Πρεσβείαι της Γερμανίας και της Βουλγαρίας, εντολή των Κυβερνήσεών των, επανέλαβαν εγγράφως προς την Ελληνικήν Κυβέρνησιν τας διαβεβαιώσεις ας έδωσαν προς αυτήν και κατά την πρώτην εισβολήν.

» Αι δοθείσαι τότε και επαναληφθείσαι σήμερον διαβεβαιώσεις είναι αι ακόλουθοι: Η εδαφική ακεραιότης του Βασιλείου και η Ελληνική κυριαρχία θα παραμείνουν απολύτως σεβασταί. Τα Γερμανικά και τα Βουλγαρικά στρατεύματα θα εκκενώσωσι το Ελληνικόν έδαφος, ευθύς ως οι στρατιωτικοί λόγοι οι προκαλέσαντες την ενέργειαν ταύτην ήθελον εκλείψει. Οι σύμμαχοι θα σεβασθώσι την προσωπικήν ελευθερίαν, την ιδιοκτησίαν και την θρησκείαν των κατοίκων, και θα συμπεριφέρονται προς αυτούς λίαν φιλικώς. Δια πάσαν ζημίαν ήν ήθελον προξενήσει τα Γερμανικά και Βουλγαρικά στρατεύματα κατά την επί του Ελληνικού εδάφους διαμονήν των οι κάτοικοι θέλουσιν αποζημιωθή.

» Η Ελληνική Κυβέρνησις διέταξε τας διοικητικάς, δικαστικάς και στρατιωτικάς Αρχάς των καταληφθέντων μερών να παραμείνωσιν εις τας θέσεις των και μεριμνά περι του επισιτισμού των κατοίκων τούτων»¹⁷⁴.

Στις 17.8.1916 το ελληνικό Υπουργείο των Στρατιωτικών απέστειλε το ακόλουθο τηλεγράφημα στον διοικητή της 7^{ης} Μεραρχίας, συνταγματάρχη Χατζόπουλο.

«Αναφέρατε ημίν, εν συνεννοήσει μετά του φρουρίου της Καβάλλας, που ευρίσκονται οι οπλισμοί των οχυρώσεων του φρουρίου και εάν εγένετο έναρξις των διαπραγματεύσεων παρ' ημών μετά των Βουλγαρογερμανικών δυνάμεων περί παραδόσεως τούτων και προς μεταφοράν του υλικού εντός της πόλεως»¹⁷⁵.

Στις 28.8.1916 ο Υπουργός των Στρατιωτικών, κ. Καλλάρης, τηλεγράφησε προς τον διοικητή του Δ' Σώματος Στρατού.

¹⁷¹ Ibid, τηλεγράφημα αριθ.30, σ.σ.47-48.

¹⁷² Ibid, τηλεγράφημα αριθ.31, σελ.48.

¹⁷³ Ibid, τηλεγράφημα αριθ.32, σελ.49.

¹⁷⁴ Ibid, τηλεγράφημα αριθ.33, σ.σ.49-50.

¹⁷⁵ Ibid, τηλεγράφημα αριθ.34, σελ.50.

«Μετασταθμεύσατε πάραυτα μεθ' όλων των δυναμεών σας και εί δυνατόν και υλικού, εις Βόλον, συνεννοούμενος μετ' Άγγλου Ναυάρχου, επί πλοίων Ελληνικών κατά προτίμησιν, ή εν ελλείψει τοιούτων επί οιωνδήποτε άλλων»¹⁷⁶.

Τελικά ο διοικητής του Δ' Σώματος Στρατού: «Παρακαλέσας τον Στρατηγόν Σαραϊγ να διευκολύνη την εκ της Καβάλλας αποχώρησιν του Ελληνικού Στρατού, έλαβε την απάντησιν, ότι θα παράσχη τα προς τούτο μέσα, αλλά μονον δια τα Τμήματα αυτού, τα οποία θα προσφέροντο, αποβιβαζόμενα εις την Θεσσαλονίκη, να ενταχθώσιν εις τον Στρατόν του και να πολεμήσωσι μετ' αυτού κατά του Γερμανο-Βουλγαρικού»¹⁷⁷. [...] Τους όρους του Σαραϊγ δεν απεδέχθη ο Διοικητής του Δ' Σώματος Στρατού, όστις υπο την πίεσιν της αδηρίτου ανάγκης και ίνα μη ο Στρατος του συγκρουσθή προς τον Γερμανο-Βουλγαρικό, προσήλθε κατόπιν διαπραγματεύσεων εις συμφωνίαν μετά του Στρατάρχου Μάκενσεν, συμφώνως προς την οποίαν ο Ελληνικός Στρατός θα παρεδίδετο εις τον Γερμανο-Βουλγαρικό και θα μεταφέρετο εις την Γερμανίαν, ένθα θα ετηρείτο ως όμηρος καθ' όλην την διάρκειαν

¹⁷⁶ Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ. 326-327.

¹⁷⁷ Ο αντιστράτηγος Πάγκαλος αναφέρει σχετικά: «[...] Την πρωϊαν της 28^{ης} Αυγούστου ο Ταγματάρχης του Γερμανικού Επιτελείου Φον Σβάϊνιτς παρουσιάσθη εις τον διοικητήν του Δ' Σώματος Στρατού Χατζόπουλον και του ανεκοίνωσεν ότι ολόκληρον το σώμα στρατού πρέπει να συγκεντρωθή εις Δράμαν, διότι όπως είναι διεσπαρμένον εις διάφορα σημεία παρεμποδίζει τας επιχειρήσεις του Βουλγαρικού στρατού. Και ερωτά τις ποιές επιχειρήσεις; Οι Βούλγαροι ούτε ένα λόχον ουδέ καν μίαν αναγνώρισιν δεν εξαπέστειλάν δυτικώς του Στρυμόνος κατά των Συμμάχων. Ο σκοπός τον οποίον επεδίωκε το Γερμανικόν επιτελείον ήτο προφανής όπως απεδείχθη άλλως. Τε μετ' ολίγας ημέρας. Ήθελον να εγκλωβίσουν ολόκληρον το σώμα στρατού εις Δράμαν δια να το αιχμαλωτίσουν. [...] Ο Χατζόπουλος συνεκάλεσεν αμέσως πολεμικόν συμβούλιον εις το οποίον εκτός του Επιτελάρχου του έλαβον μέρος και οι Διοικηταί των Μεραρχιών ΥΙ και ΥΠ και ο Διοικητής του φρουρίου Συνταγματάρχης Καράκαλος [...] Εις το Συμβούλιον εκείνο συνεζητήθησαν τρεις περιπτώσεις α' να παραδοθού εις τους Βουλγάρους β' να αντισταθούν και γ' να παραδοθούν εις τους Αγγλογάλλους. Η πρώτη και Δευτέρα περίπτωσης απερρίφθησαν παμψηφεί εφ' όσον κατόπιν της εγκαταλείψεως των εκ μέρους της Κυβερνήσεως ήτο πλέον αδύνατος πάσα αντίστασις. Εδέχθησαν συνεπώς ομοφώνως την τρίτην λύσιν και συνέταξαν και σχετικόν πρωτόκολλον. Εις το πρωτόκολλον αυτό προσέθεσαν επι λέξει την εξής περίοδον: «Μετά την ατιμωτικήν πράξιν των Βουλγάρων δεν είναι δυνατόν η Ελλάς να τηρήση ουδετερότητα, ευρισκομένους δε αιχμαλώτους των Αγγλογάλλων δύναται η Πατρίς να μας χρησιμοποιήση [...] Δι' ό συνετάχθη το παρόν και υπεγράφη παρά πάντων, οι οποίοι μένουν πιστοί εις τον δεδοξασμένον Βασιλέα μας». [...] Κατόπιν της ληφθείσας ως άνω αποφάσεως του Συμβουλίου ο Χατζόπουλος έδωσεν εντολήν εις τον Επιτελάρχην του Βαλέταν να συνεννοηθή με τον Άγγλον πρόξενον Κνόξ ευρισκόμενον εις Θάσον δια την μεταφοράν του Σώματος εντός της νυκτός εις την νήσον [...] Τινες ιστορικοί, εξ ανακριβών πληροφοριών, υποστηρίζουν ότι τα αναμενόμενα πλοία εις Θάσον καθυστέρησαν και δεν έφθασαν εγκαίρως εξ ου αγανακτήσας ο Χατζόπουλος ανέστειλε την επιβίβασιν του Στρατού κτλ. [...] Άλλοι, ανήκοντες εις την Βασιλικήν παράταξιν έλεγον ότι οι Άγγλοι επίτηδες ηργοπόρησαν την άφιξιν των πλοίων, όπως εξασκηθή ψυχολογική πίεσις επι των στρατευμάτων μας ίνα προχωρήσουν ταύτα εις το κίνημα της Θεσσαλονίκης. [...] Το αληθές είναι ότι μόλις αφίχθησαν εκ Θάσου τα πρώτα πλοία ο Χατζόπουλος και το Επιτελείον του Σώματος επεβίβάσθη αμέσως επί Αγγλικού πολεμικού και ήρχισεν ή επιβίβασις των ανδρών του Σώματος. Αλλ' ως φαίνεται εν τω μεταξύ έλαβον χώραν προστριβαί διότι οι αξιωματικοί της Αμύνης επέμενον να γίνη η μεταφορά εις Θεσσαλονίκην, ενώ οι αντιφρονούντες Βασιλόφρονες ηξίουσαν να μεταφερθώσι εις λιμένα της παλαιάς Ελλάδος. Ο Χατζόπουλος οργισθείς ένεκα τούτου απεβίβάσθη εκ του πλοίου και διέταξε την αναστολήν της επιβίβάσεως και των λοιπών τμημάτων. [...] Την 10ην πρωϊνήν της αποφράδος 29^{ης} Αυγούστου 1916 η στυγερά προδοσία συνετελέσθη. Μετέβη εις τον Σβάϊνιτς προς τον οποίον εδήλωσεν ότι παραδίδεται μεθ' όλου του υπ' αυτόν σώματος υπό τον όρον να μεταφερθή εις Γερμανίαν ως φιλοξενούμενος του Αυτοκράτορος και συμπεθέρου ημών αδελφού της Βασιλίσσης μας. Και ούτω ολόκληρον το σώμα συνεκεντρώθη εις την Δράμαν οπόθεν μετεφέρθη εις Γερμανίαν ένθα παρέμεινεν αιχμάλωτον επί ολόκληρον 2ετίαν εις το Γκέρλιτς.

Οι Βούλγαροι δια της προδοσίας αυτής χωρίς να χύσουν σταγόνα αίματος εγένοντο κύριοι όλων των πυροβόλων των φρουρίων και του Σώματος καθως και του τεραστίου πολεμικού υλικού [...] Εκτός του πολεμικού υλικού οι Βούλγαροι διήρπασαν και μεγάλας ποσότητας αποθεμάτων σίτου, τροφίμων, βενζίνης και καπνού [...]». Θ. Πάγκαλος, Απομνημονεύματα, 1897-1918, μέρος β', σ.σ. 113-116.

του πολέμου. Ούτως ο έν Καβάλλα απομένων Ελληνικός Στρατός, μη υπερβαίνων τους 400 Αξιωματικούς και 6000 άνδρας, παρεδόθη εις τον Γερmano-Βουλγαρικών την 3 Σεπτεμβρίου 1916 και μεταφέρθη εις το Γκαίρλιτς της Σιλεσίας, ένθα παρέμεινεν ως όμηρος καθ' όλην την διάρκεια του πολέμου,[...]»¹⁷⁸.

Υπό τις ανωτέρω διαμορφωθείσες πολιτικό-στρατηγικές συνθήκες, η φύση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής αναδιαμορφώνεται και παρωθείται, υπό το πλαίσιο των εσωτερικών πολιτικών αναταράξεων-ανακατατάξεων, απότοκο της συγκρότησης και λειτουργίας του κινήματος της Εθνικής Αμυνας¹⁷⁹ και της συνακόλουθης σύντηξης της προσωρινής Ελληνικής Κυβέρνησης της Θεσσαλονίκης υπό την προεδρία του Ε.Βενιζέλου. Συγκεκριμένα στις 11.11.1916 η προσωρινή ελληνική κυβέρνηση Θεσσαλονίκης κήρυξε τον πόλεμο κατά της Βουλγαρίας: «διότι επετέθη κατά της συμμάχου Σερβίας και εισέβαλεν εις το εθνικόν έδαφος και κατά της Γερμανίας διότι εβοήθησε και ώθησε την Βουλγαρίαν, διότι παρεβιάσε τας δοθείσας υποσχέσεις περί σεβασμού των πόλεων Σερρών, Δράμας και Καβάλας, διότι προβαίνει εις δολοφονίας δια τορπιλισμού ουδέτερων πλοίων[...]»¹⁸⁰.

Το ελληνικό στρατιωτικό δόγμα επαναδομείται και αναπροσανατολίζεται διατηρώντας την εναργή αμυντική του κατεύθυνση στο στρατηγικό επίπεδο, συνυφασμένη με την υιοθέτηση και εφαρμογή επιθετικών όψεων στο επίπεδο της τακτικής. Η Ελλάδα, υπό την προσωρινή άτυπη κυβέρνηση του Ε.Βενιζέλου¹⁸¹, καλείτε να συμμετάσχει ενεργά στην ένοπλη σύρραξη συμπράττοντας με την Αντάντ, με αντικειμενικό πολιτικό στόχο την επαναφορά του status-quantе, (ανάκτηση των κατεληφθέντων εδαφικών της κεκτημένων) και με προσδοκώμενο όφελος την εκπλήρωση μείζονα μέρους των εθνικών της συμφερόντων, (εγγενών αξιών¹⁸²), - Μεγάλη Ιδέα. Ο Ελληνικός στρατός συμμετείχε ενεργά και ουσιαστικά στην επίθεση της Αντάντ στο Μακεδονικό μέτωπο το 1918. Η μάχη του Σκρά, (Μάιος 1918) ήταν η πρώτη κομβική επιχείρηση αναφορικά με την συμμετοχή του ελληνικού στρατού παρα το πλευρό της Συμμαχίας¹⁸³. Την επιχείρηση σχεδίασε ο γάλλος στρατηγός

¹⁷⁸ Ibid, σελ.327.

¹⁷⁹ «Την νύκτα της 25 Σεπτεμβρίου, (ο Ε.Βενιζέλος), ανεχώρησε κρυφίως εξ Αθηνών με την βοήθειαν της Γαλλικής πρεσβείας. Μεταβάς πρώτον εις Κρήτην και εκείθεν εις Μυτιλήνην, έφθασε την 9 Οκτωβρίου εις την Θεσσαλονίκην. Εκεί προέβη εις τον σχηματισμόν προσωρινής κυβερνήσεως, εις ήν απέφυγε να προσδώση αντιδυναστικόν χαρακτήρα, σκοπόν έχούσης την οργάνωσιν σώματος στρατού, μέλλοντος να αγωνισθή επί του βαλκανικού μετώπου, παρα το πλευρό των συμμάχων.[...] Πρώτον μέλημα της κυβερνήσεως «Εθνικής Αμύνης», ως απεκλήθη, υπήρξε να επιτύχη την de jure αναγνώρισιν αυτής εκ μέρους των Δυνάμεων της Συνεννοήσεως, αλλά δεν το κατώρθωσεν. Αύται ηρκέσθησαν εις την de facto αναγνώρισιν, μη θέλουσαι να φανούν θίγουςαι την νομιμότητα της εν Αθήναις κυβερνήσεως».

Σ. Λάσκαρι, Διπλωματική Ιστορία της Σύγχρονη Ευρώπης, 1914-1939, σελ.56.

¹⁸⁰ Παρατίθεται στα Απομνημονεύματα του Α.Μαζαράκη, σ.σ.217-218.

¹⁸¹ «Το επαναστατικό καθεστώς της Θεσσαλονίκης έληξε με απόλυτη επικράτηση, στις 30 Μαΐου (12 Ιουν.) 1917, όταν ο Γάλλος γεροϋσιαστής Jonpart, ως ύπατος αρμοστής των κυβερνήσεων της Γαλλίας και της Αγγλίας, υποχρέωσε τον Βασιλέα Κωνσταντίνο ν' απομακρυνθεί, μαζί με τον διάδοχο Γεώργιο και τη βασιλική οικογένεια, και να παραχωρήσει τη θέση του σον πρίγκηπα Αλέξανδρο. Έληξε και τυπικά στις 14/27 Ιουνίου, όταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος σχημάτισε κυβέρνηση στην πρωτεύουσα». Αναλυτικότερα βλέπε Δαγκλή, Αναμνήσεις-Έγγραφα-Αλληλογραφία, τόμος β', σ.σ. 249-251.

¹⁸² Ο Glenn Snyder διακρίνει τρεις κατηγορίες συμφερόντων που οριοθετούνται-προσδιορίζονται ως συναλλαγματικές αξίες. Τις εγγενείς, τις στρατηγικές και τις αξίες φήμης. Οι εγγενείς αξίες είναι αυτοσκοπός. Σε αυτές περιλαμβάνονται οι οικονομικές, οι ηθικές και οι αξίες γοήτρου. G.Snyder, Alliances Politics, σελ.23.

¹⁸³ Χαρακτηριστικές είναι οι δηλώσεις γάλλων ανώτατων αξιωματικών για την συνεισφορά του Ελληνικού στρατού στη μάχη του Σκρά. Ο γάλλος στρατηγός Ζερώμ, που διεύθυνε την επιχείρηση, αναφέρει: «Οι Έλληνες υπερέβαλαν πάντας τους αντικειμενικούς σκοπούς των επι μετώπου δώδεκα

Guillaumet με στρατιωτικό στόχο την κατάληψη της πιο προωθημένης θέσης του εχθρού στα δυτικά του Αξιού και με αντικειμενικό τακτικό στόχο της επιχείρησης τον λόγο του Σκρά, θέση ισχυρότατη και άριστα οχυρωμένη.

Ο Γ. Βεντήρης περιγράφει χαρακτηριστικά την διεξαγωγή της επίθεσης από τον ελληνικό στρατό :

«Την αυγήν της 18/31 Μαΐου 1918, η μεραρχία Αρχιπελάγους του σώματος στρατού Εθνικής Αμύνης εξωρμά εναντίον των βουλγαρικών οχυρωμάτων του Σκρά. Αί μεραρχίαι Σερρών και Κρήτης έδρων βοηθητικώς. Πεντακόσια ογδόντα πυροβόλα παντοειδούς διαμετρήματος παρεσκεύασαν και υπεστήριξαν την έφοδον. Οι αξιωματικοί, οι διοικηταί, οι στρατιώται ημιλλώντο ποίος να πεθάνη πρώτος. Η νίκη υπήρξε πλήρης. Το βουλγαρικόν μετώπον ανετράπη εις πλάτος δώδεκα και βάθος δυο περίπου χιλιομέτρων. Χίλιοι οκτακόσιοι Βούλγαροι και σαράντα αξιωματικοί των ηχημαλωτίσθησαν. Αλλά μόνη η μεραρχία Αρχιπελάγους είχε 24 αξιωματικούς και 314 οπλίτας νεκρούς, χίλιους δε οκτακοσίους τραυματίας. Αι ολικαί απώλειαι των Ελλήνων υπερέβαιναν τας τρείς χιλιάδας»¹⁸⁴.

Ομοίως ο αντιστράτηγος Θ. Πάγκαλος ανέφερε για την μάχη του Σκρά:

«Ολίγας ημέρας μετά την άφιξιν του νέου αρχιστράτηγου, (Guillaumat), εγένετο και η μάχη του Σκρά η οποία ήτο η πρώτη σοβαρά μάχη την οποίαν έδωσε ο Ελληνικός Στρατός εν Μακεδονία. Η επίθεσις κατά της ισχυράς οργανωμένης τοποθεσίας του Σκρά διεξήχθη υπο τμημάτων των Μεραρχιών Σερρών και Αρχιπελάγους υποστηριχθέντων υπό ισχυρού Ελληνικού και Γαλλικού Πυροβολικού. Ο τρόπος κατά τον οποίον ενεργήθη η επίθεσις εκείνη εκάλυψε με δόξαν τον Ελληνικόν στρατόν και επροκάλεσε τον θαυμασμόν και την έκπληξιν της Ανωτάτης Συμμαχικής Διοικήσεως δια την επιδειχθείσαν ανδρείαν και την τεχνικήν ικανότητα των Ελληνικών ταγμάτων. [...] Η μάχη του Σκρά είχε σοβαράς συνέπειας επι της εξελίξεως του πολέμου διότι κατόπιν αυτής ο Γάλλος Αρχιστράτηγος επείσθη ότι ήτο ού μόνον δυνατή αλλά και συμφέρουσα η ενέργεια γενικής επιθέσεως εν Μακεδονία την οποίαν μέχρι της στιγμής εκείνης απέκρουαν αι Κυβερνήσεις Γαλλίας και Αγγλίας»¹⁸⁵.

Μετά την επιτυχημένη στρατιωτική επιχείρηση στο Σκρά η Ανώτατη Συμμαχική διοίκηση αποφάσισε να διενεργήσει την κύρια επίθεσή της στο βόρειο τμήμα του Μακεδονικού μετώπου, συνυφαίνοντάς την με μια μικρότερης κλίμακας επίθεση στο Ανατολικό τμήμα, (μέτωπο Στρυμόνα), με αντικειμενικό σκοπό την παραπλάνηση του εχθρού και την παρεμπόδιση της μεταφοράς στρατιωτικών

χιλιομέτρων. Επέδειξαν απ' αρχής μέχρι τέλους της επιχειρήσεως υψηλοτάτας στρατιωτικές αρετάς. Ο στρατηγός είναι υπερήφανος διοικών τοιούτους άνδρας».

Ο αρχιστράτηγος της Θεσσαλονίκης Γκυγιωμά, ανακοίνωσε προς τον έλληνα πρέσβη Ρωμανό : «Η νίκη του Σκρά είναι δι' αμέ κατόρθωμα εξ ίσου ένδοξον με την κατάληψιν του Μορτόμ προ του Βερντέν.

» Ευθύς ως η ελληνική στρατιά συγκεντρώθη ολόκληρος εν Μακεδονία, θα είναι δυνατόν να καταφερθή αποφασιστικόν κτύπημα εναντίον του βουλγαρικού στρατού, όστις ευρίσκεται εις πολύ κακήν κατάστασιν.

» Ο ελληνικός στρατός, του οποίου η αξία ήτο γνωστή και όστις έδωκεν εκ νέου λαμπράς αποδείξεις της γενναιότητάς του, έχει προ αυτού εις τον παρόντα πόλεμον ευρύ στάδιον ενέργειας». Παρατίθεται στο Γ. Βεντήρη, Η Ελλάδα του 1910-1920, τόμος β', σελ. 381.

¹⁸⁴ Γ. Βεντήρη, Η Ελλάδα του 1910-1920, τόμος β', σελ. 380.

¹⁸⁵ Θ. Πάγκαλου, Απομνημονεύματα, 1897-1918, μέρος β', σελ. 247.

ενισχύσεων προς το κύριο θέατρο της επιθέσεως¹⁸⁶, μέσω της αποκοπής των συγκοινωνιών του.

«Η εκτέλεσις της κύριας επιθέσεως ανετέθη εις σερβικά στρατεύματα ενώ εκατέρωθεν και εφ'όλου του μετώπου ενηργήθησαν επιθέσεις προς απασχόλησιν του εχθρού. Τα ελληνικά στρατεύματα ενήργησαν κυρίως: Δεξιά της κύριας επιθέσεως το υπο συνταγματάρχην Γαργαλίδην 35^{ov} σύνταγμα επιτυχόν την κατάληψιν εχθρικών θέσεων και αξιωθέν τιμητικής διακρίσεως από την ανωτέραν γαλλικήν διοίκησιν. Δεξιότερα ή επίλοιπος IV μεραρχία και μεραρχία Αρχιπελάγους αί οποίαι δεν σύναψαν σημαντικούς αγώνας, καταδιώξασαι τον υποχωρήσαντα εχθρόν.

Επι της αριστεράς όχθης του Αξιού η μεραρχία Σερρών επετέθη νοτιοδυτικώς της λίμνης Δοϊράνης και η μεραρχία Κρήτης βορειοανατολικώς αυτής υπέστησαν σημαντικές ζημίας και ηξιώθησαν ενθουσιώδους επαίνου εκ μέρους των επι κεφαλής αγγλικών διοικήσεων και δη εν τη εκθέσει του αρχηγού του εν Μακεδονία αγγλικού στρατού Μίλν.[...] Δεν επετεύχθη όμως εις την περιοχίν αυτήν να καταληφθούν αι κύριαι εχθρικάί θέσεις αι οποίαι εξεκενώθησαν μόνον όταν έγινε κατόπιν του ρήγματος του Δοβροπόλιε η εγκατάλειψις του όλου μετώπου.

Επίσης επί του μετώπου του Στρυμόνος δεν διεξήχθησαν σημαντικά επιχειρήσεις του εχθρού υποχωρήσαντος και εδώ κατόπιν της διαταχθείσης γενικής υποχωρήσεως. Μετά την υποχώρησιν του εχθρού έγινε καταδίωξις και αι ελληνικάί μεραρχίαι εισέδυσαν εις το βουλγαρικόν έδαφος και μια έφθασε μέχρι του Πιρότ(η ΙΙΙ). Η Βουλγαρία μετά την ήτταν έσπευσε να ζητήση ανακωχήν ή οποία και συνήφθη με τον Franchet d'Esperey. Η νίκη του μακεδονικού μετώπου υπήρξε κολοσσοαίας σημασίας δια την έκβασιν του πολέμου.

Ήτο η πρώτη επίσημος αναγνώρισις ήττης ενός εκ των συμμάχων της Γερμανίας. Η συνέπεια της ήττης της Βουλγαρίας αποκάλυψις όλου του Ν. μέρους της Αυστρίας εξέθετε ταύτην εις εχθρικήν εισβολήν εναντίον της οποίας δεν είχε πλέον δυνάμεις να αντισταχθή.

¹⁸⁶ Ο αντιστράτηγος Πάγκαλος καταγράφει την Συμμαχική επίθεση της 15^{ης} Σεπτεμβρίου ακολούθως: «Το Σεπτέμβριον παρα τας αναφερθείσας συσχερείας και αντιδράσεις ο Ελληνικός στρατός είχε επιστρατευθή και αι μεραρχίαι του είχαν ενταχθή εις το συμμαχικόν μέτωπον ως εξής :

Η ΙΙΙ Μεραρχία υπο την διοίκησιν του συνταγματάρχου Τρικούπη ιπαστί επι του Εριγώνος υπήγετο εις την εν Μακεδονίαν Γαλλικήν στρατιάν. Η ΙV Μεραρχία (Συνταγ. Βλαχόπουλος Ν.) μετά της υπό τον στρατηγόν Ιωάννου μεραρχίας Αρχιπελάγους κατείχον το μέτωπον από Μοριχόβου μέχρις Αξιού. Αι δυο αυταί μεραρχίαι είχαν τεθή υπο την Γαλλικήν Διοίκησιν. Επι της αριστεράς όχθης του Αξιού ευρίσκοντο αι άλλαι δυο μεραρχίαι της Εθν. Αμύνης Σερρών και Κρήτης, εκατέρωθεν της λίμνης Δοϊράνης και υπο τας διαταγάς του Αγγλου στρατηγού Μπρίξ. Εις τον τομέα τούτον μεταφέρθη αργότερον και η υπό τον συνταγματάρχην Ορφανίδην (Γιόχαν) ΧΙY Μεραρχία. Δεξιότερον επι του Στρυμόνος ευρίσκετο το υπο τον Στρατηγόν Παρασκευόπουλον Α' Σώμα Στρατού του οποίου αι Μεραρχίαι ΙΙ, Ι και ΧΙΙΙ κατείχον το μέχρι της θαλάσσης Ανατολικόν τμήμα του μετώπου[...]. Απόδειξις της εμπιστοσύνης του Αρχιστράτηγου (Franchet d'Esperey) είναι το γεγονός ότι το Α' Σώμα Στρατού ήτο υπο ελληνικήν διοίκησιν και υπήγετο απένθεϊς υπο τον Αρχιστράτηγον. Την παραμονήν της γενικής επιθέσεως ο συμμαχικός στρατός της Ανατολής είχε την εξής σύνθεσιν.[...] Ήτοι το σύνολον του συμμαχικού Στρατού ανήρχετο εις 500.000 περίπου άνδρας εξ ών το 1/3 περίπου έδωσεν η Ελλάς, ήτις προσέφερεν εις τον αγώνα 5.000 αξιωματικούς άνω των 180.000 ανδρών και 340 πυροβόλα.

Συμφώνως προς την διαταγήν του Αρχιστράτηγου η επίθεσις ήρχισεν την νύκτα της 15^{ης} Σεπτεμβρίου 1918. Η Στρατηγική μετωπική διάρρηξις ήτο η βάσις της σκέψεως του συμμαχικού στρατηγείου. Η κύρια προσπάθεια εγένετο εις την ορεινήν περιοχίν του Δροβοπόλιε ένθα και εγένετο το ρήγμα το οποίον είχαν ως αποτέλεσμα την κατάρρευσιν ολοκλήρου του εχθρικού μετώπου το οποίον είχαν ισχυρώς οχυρωθή κατά την διάρκειαν ολοκλήρου σχεδόν διετίας. Αι εκατέρωθεν δυνάμεις ήσαν σχεδόν ισοδύναμοι αριθμητικώς εφ'όσον ο εχθρός διέθετε 4 στρατιάς δυνάμεως 275 περίπου ταγμάτων. Οι σύμμαχοι υπερείχον εις το πυροβολικόν αλλά κυρίως υπό έποψιν ηθικού ένθα η διαφορά ήτο τεραστία. Η υπεροχή του ηθικού έδωκεν ως πάντα την νίκην». Θ. Πάγκαλου, Απομνημονεύματα, 1897-1918, μέρος β', σ.σ. 253-254.

Η δε εις την μεγάλην ταύτην νίκην συμμετοχή της Ελλάδος δια δυνάμεων περισσοτέρων από όλους τους άλλους συμμάχους (9 μεραρχία ελληνικά και 1 η IX εν εφεδρεία, 6 σερβικά, 8 γαλλικά, 4 αγγλικά και 1 ιταλική¹⁸⁷) εδημιούργει υποχρέωσιν των συμμάχων προς την Ελλάδα, εξήλειψε τας εντυπώσεις εκ της δυσμενούς στάσεως του βασιλέως Κωνσταντίνου και των κυβερνήσεών του, και έδωκεν εις την Ελλάδα το δικαίωμα να διεκδικήση με το μέτωπον υψηλά την συμπλήρωσιν της εθνικής της ενότητος»¹⁸⁸.

Στις 16.9.1918 η Βουλγαρία έσπευσε να συνθηκολογήσει, με συνεπακόλουθο την ματαίωση της επικείμενης ελληνικής επίθεσης στο βουλγαρικό μέτωπο, (Δεμίρ-Ισσάρ-Σερρών). Ο αρχηγός του Ελληνικού Στρατού Π.Δαγκλής ανέφερε, (στις 17.9.1918-ημέρα που θα συνθηκολογούσε η Βουλγαρία) για τις επιτυχίες του ελληνικού στρατού και την επιτυχή έκβαση του πολέμου.

«Η έκταση και η σπουδαιότητα της νίκης μας, της Συμμαχικής, αλλά και της Ελληνικής μας νίκης, είναι τόσο μεγάλες, ώστε να μην μας είναι σήμερα εύκολο να τις σταθμίσουμε ακριβώς. Και δύναμαι να ειπώ ότι υπερέβησαν κάθε προσδοκία μας. Ο Βουλγαρικός στρατός ευρίσκεται, αυτή τη στιγμή, σε αποσύνθεση, εις πραγματική και ουσιαστική αποσύνθεση. Κατανικηθείς ευθύς από των πρώτων ημερών της μεγάλης συγκρούσεως, δεν κατόρθωνε ακόμη να συγκρατηθεί ουδαμού. Την στιγμή ταύτην υποχωρεί καθόλον το μήκος του βόρειου Μακεδονικού μετώπου, και σε ορισμένα σημεία αυτή η κίνηση μεταβάλλεται σε φυγή. Εφοβούμεθα ότι ο εχθρός θα είχε ισχυρές οργανωμένες μια δεύτερη και μια τρίτη αμυντική γραμμή [...] Εξακριβώνουμε σήμερα ότι δεν έχει καμία. Αλλά και μια άλλη διαπίστωση δίδει πολλή και θετική αισιοδοξία εις την Στρατιωτική μας διοίκηση. Οι Βούλγαροι στερούνται εφεδρειών και οι Γερμανοί αποδυνκνούνται ανίσχυροί, ακτόπιν της τραγικής τροπής την οποία προσέλαβαν δι' αυτούς τελευταίως οι επιχειρήσεις εις το Δυτικό μέτωπο, να στείλουν εις αυτούς και μια μόνη μεραρχία προς ενίσχυση [...]».

¹⁸⁷ Ο αντιστράτηγος Α.Παρασκευόπουλος αναφέρει σχετικά με την ισορροπία των στρατιωτικών δυνάμεων κατά την έναρξη της επιθέσεως στο Βαλκανικό μέτωπο. «Κατά την γενομένην επίθεσιν εν τω Βαλκανικό μέτωπο (3-15 Σεπτεμβρίου 1918) αί Συμμαχικάί Δυνάμεις ανήρχοντο εις 282 Τάγματα ήτοι: 8 Γαλλικάί Μεραρχίαί [...], 4 Αγγλικάί Μεραρχίαί [...], 6 Σερβικάί Μεραρχίαί [...], 1 Ιταλική Μεραρχία και 10 Ελληνικάί Μεραρχίαί αι Σερρών, Αρχιπελάγους, Κρήτης, I, II, III, IV, IX, IX, XIII και XIV. Ολόκληρος ο Στρατός ανήρχετο εις 530 χιλιάδας άνδρας αν κρίνη τις εκ των μερίδων τροφής που διενέμοντο. Εκ τούτων αι 300 χιλιάδας ήσαν μάχιμος Στρατός [...] Αι παρασχεθείσαι βοήθειαι της Ελλάδος εις τον Συμμαχικό Στρατόν ανήρχοντο εις 7889 αξιωματικούς, 286047 οπλίτας και 84016 κτήνη. Εκ των άνω δυνάμεων εις την ζώνην των επιχειρήσεων εχρησιμοποιήθησαν 5590 αξιωματικοί, 177669 οπλίται και 84016 κτήνη. Εις υλικόν 338 πυροβόλα, 682 πολυβόλα, 2139 οπλοπολυβόλα και 3527 απηναι [...] Πλην των ανωτέρω εχρησιμοποιήθησαν εν τω Βαλκανικό μέτωπο δια την υπηρεσίαν των Συμμάχων και 300 χιλιάδας εργατών. Εις τας άνω Συμμαχικάς δυνάμεις ο εχθρός παρέταξε 274 Τάγματα: 1) Την ομάδα των Στρατιών υπο τον στρατηγόν Von Scholtz, αποτελουμένην από την II Στρατιάν την λεγόμενην Γερμανικήν Στρατιάν, και την I Βουλγαρικήν τοιαύτην. [...] 2) Την 2αν Βουλγαρικήν Στρατιάν στρατηγού Loucoff... 3) Την 4^{ην} Βουλγαρικήν Στρατιάν η οποία [...] είχε παραταχθή εις διάφορα σημεία των ακτών του Αιγαίου Πελάγους από των εκβολών του Στρυμόνος μέχρι του Έβρου και η οποία απετελείτο εξ ειδικής ομάδος και μέρους της 10ης Μεραρχίας προς απόκρουσιν Συμμαχικής αποβάσεως [...]». Α.Παρασκευόπουλος, Αναμνήσεις, 1896-1920, τόμος α', σ.σ. 418-420.

Επίσης ο αντιστράτηγος Δαγκλής αναφέρει : «Η δύναμις του εν Μακεδονία συγκεντρωθέντος Ελληνικού στρατού ήτο κατά τας επιχειρήσεις του Σεπτεμβρίου 1918, η εξής: 5.704 Αξιωματικοί, 172.233 Οπλίται και 42.510 Κτήνη. Είς ταύτην προσθετά και η δύναμις της IX ης Μεραρχίας υπερβαίνουσα τας 15.000 ανδρών». Π.Δαγκλή, Αναμνήσεις-Εγγραφα-Αλληλογραφία, τόμος β', σελ.292.

¹⁸⁸ Α.Μαζαράκη, Απομνημονεύματα, σ.σ. 239-240.

«(...) Είμαι εντελώς ικανοποιημένος από τους όρους της υπογραφείσας στρατιωτικής συμβάσεως.[...] Η Βουλγαρία μας παραχωρεί τα πάντα. Εδέχθη όλους μας τους όρους.Ομολογεί κατά τον πανηγυρικότερο τρόπο την ήττα της. Διακηρύττει την καταστροφή και τη συντριβή των στρατιωτικών της δυνάμεων, εις όλο τον κόσμο και ζητεί το έλεος μας.Υπο τους όρους τούτους, ποιος λόγος θα υπαγόρευε να μην υπογράψουμε αμέσως την ειρήνη; Βεβαίως, τα γεγονότα επήλθον εξαιρετικά ραγδαία και παραζαλίζουν ίσως δια μια στιγμήν την κρίση μερικών.Όταν όμως σκεφθεί κανείς δι'ολίγην ώρα ψύχραιμός και λογικώς ευρίσκει ότι η νίκη μας υπήρξε αληθώς και απλούστατα τεράστια και ότι η σπουδαιότης της και από Ελληνικής απόψεως είναι ομολογουμένος ανυπολόγιστος. Άλλως τε δεν αναφέρεται εις την ιστορία προηγούμενου εμπολέμου, ο οποίος και όταν ακόμη ο εχθρός εδέχθη όλους τους όρους αυτού, να θελήση να εξακολουθήσει της εχθροπραξίες».

«[...] Χωρίς να θέλω να εξογκώσω σήμερα την συμβολή της Ελλάδας εις τις τελευταίες επιχειρήσεις, οφείλω να είπω ότι όλος ο Ελληνικός στρατός δικαίως υπερηφανεύεται, διότι η κινητοποίησης και η συγκέντρωση αυτού εις το μέτωπο επέτρεψε την επίθεση του Σεπτεμβρίου. Πράγματι ουδείς θα αμφισβητήσει, ότι κατά την ημέρα της επιθέσεως ο Ελληνικός στρατός ήτο αριθμητικός ισχυρότερος παντός άλλου στρατού της Ανατολής. Ως προς τις ηθικές αρετές αρκούμεαι να επαναλάβω όσα ο Αρχιστράτηγος Φρανσέ ντ'Εσπερέ και ο στρατηγός Μιλν ευερεσθήθησαν να πουν περί αυτού.Και ο μεν πρώτος εξήρε την μυθική ορμή και ένδοξο δράση του εις τον Τσέρναν και τον Αξιόν ο δε δεύτερος, υπο τις διαταγές του οποίου αγωνίσθηκαν ελληνικές τίνες Μεραρχίες εις της αιματηρές μάχες της Δοιράνης παρα το πλευρό των ηρωικών αγγλικών στρατευμάτων, είπε ότι άνευ της συνδρομής του ελληνικού στρατού, [...], η νίκη θα ήτο αδύνατος. Διπλός υπήρξε ο ρόλος του Ελληνικού στρατού κατά τις τελευταίες επιχειρήσεις. Τα μεν δύο τρίτα αυτού διαιρέμενα σε πολλές φάλαγγες έλαβαν μέρος εις την επίθεση και έσχον, νομίζω, περισσότερες απώλειες παντός άλλου συμμαχικού στρατού. Το έτερο τρίτο τηρούν το μέτωπο του Στρυμόνος, συνεκράτησε δι'επιθετικών αναγνωρίσεων 60 τάγματα του βουλγαρικού πεζικού και περι τα 300 τηλεβόλα. Η κατανομή του ελληνικού στρατού σε διάφορες φάλαγγες επέτρεψε μεν εις αυτόν να δράση σε όλα τα σημεία του μετώπου προς απελευθέρωση του εδάφους της ηρωικής ημών συμμάχου Σερβίας, δεν επέτρεψε όμως ίσως να φανή αρκούντος δια μέσου των ανακοινωθέντων η συμβολή του εις το αγώνα. Είναι όμως αυταπόδεικτο ότι το ωραίο αποτέλεσμα, ήτοι ότι η Βουλγαρική συνθηκολόγηση και ο κλονισμός δεν θα επήρχετο άνευ της κινητοποίησης και συγκεντρώσεως του ελληνικού στρατού.Τούτο άλλως ανομολογείται υπό του Αρχιστράτηγου των Συμμαχικών στρατευμάτων και του Στρατηγού Μιλν.Συμφώνως προς την πρόβλεψη του κ.Βενιζέλου η ελληνική συμβολή εξήσκησε ούτω μεγάλη επίδραση όχι μόνο επι των εν Ανατολή επιχειρήσεων, αλλά και επι του Ευρωπαϊκού πολέμου. Οφείλουμε ιδιαιτέρα τιμή και ευγνωμοσύνη εις τη Γαλλία, ήτις οργάνωσε και εκπαίδευσε το Στρατό μας, όστις απέβη ο ισχυρότερος πολεμικός παράγων εις την βαλκανική και του οποίου η αποστολή βεβαίως δεν έληξε»¹⁸⁹.

4.6. Μέσα της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής

Ο Ε.Βενιζέλος όσμωσε τους πολιτικούς στόχους της Ελλάδος στις συνιστώσες ενός άξονα στρατιωτικών, διπλωματικών και πολιτικών μέσων, που διέπετο από τις αρχές της:

α) εσωτερικής-εξωτερικής εξισορρόπησης της ισχύος του αντιπάλου και

¹⁸⁹ Π.Γ.Δαγκλή, Αναμνήσεις-Έγγραφα-Αλληλογραφία, τόμος β',σ.σ.338-342.

β) της αξιοποίησης της γεωπολιτικής βαρύτητας της Ελλάδος για την απόσπαση πολλαπλών πολιτικό-στρατιωτικών παροχών με χαμηλό κόστος.

Αναπόδραστα, μετά την εγκατάσταση της προσωρινής Ελληνικής Κυβέρνησης στη Θεσσαλονίκη, στις 26.9.1916 υπό την προεδρία του Ε.Βενιζέλου, η ελληνική Υψηλή Στρατηγική καλείτε να συνδυάσει αποτελεσματικά των σύνολο των διαθέσιμων και των εν δυνάμει προσδοκούμενων μέσων εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης,(δηλαδή την πιθανή σύντηξη συμμαχιών ή την σύναψη ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων),για την επίτευξη των προσδιορισμένων και ιεραρχημένων πολιτικών της στόχων.

4.6.1. Στρατιωτική και οικονομική αναδιοργάνωση-αναμόρφωση.(Εσωτερική Εξισορρόπηση)

Ο Ε.Βενιζέλος αμέσως μετά την ανάληψη της πρωθυπουργίας το 1917, προχώρησε σε συστηματικές, εμβριθείς ενέργειες για την εσωτερική αναδιοργάνωση-επαναδόμηση του στρατεύματος¹⁹⁰, ώστε να δημιουργηθούν νέα κέντρα συγκεντρώσεως και εκπαιδεύσεως των ελλήνων στρατιωτών και των νεοσυλλέκτων, να επαναξοπλιστούν με τα κατάλληλα στρατιωτικά εφόδια, να καλυφθούν οι επιμελητειακές ανάγκες και να αναδιαμορφωθεί η δομή του στρατού με την συγκρότηση τριών μεραρχιών. Στόχος ήταν η δημιουργία μιας αξιόμαχης και αξιόπιστης στρατιωτικής δύναμης που θα μετείχε ενεργά παρά το πλευρό των Δυνάμεων της Αντάντ συνεισφέροντας στην πραγμάτωση των στρατιωτικών στόχων της Συμμαχίας, με απότοκο την ικανοποίηση-εκπλήρωση των ελληνικών πολιτικών στόχων.

«[...] Εντός των στενών τούτων ορίων τμήματος της Ελλάδος, κύριον ημών έργον υπήρξεν η στρατιωτική μας οργάνωσις. Και το έργον τούτο εστέφθη υπό πλήρους επιτυχίας. Παρά την δηλητηριώδη εργασίαν, ητίς εγένετο διαρκούσης της δεκαμήνου εγκληματικής επιστρατεύσεως, παρα το διαρκές κήρυγμα του φόβου και της δειλίας, παρα την συστηματικήν έκλησιν εις τα ευτελέστερα ένστικτα της ατομικής αυτοσυντηρήσεως, ανεπήδησαν εκ του Ελληνικού εδάφους πυκναί φάλαγγες μαχητών, αποφασισμένων να εκπλύνωσι δια του αίματός των το εγκαταληφθέν επι του μετώπου της Ελλάδος αίσχος και να εκδιώξουν τον επιδρομέα

¹⁹⁰ Σε έκθεσή του για την γενικότερη κατάσταση του Ελληνικού κοινωνικό-πολιτικού κανονιστικού συστήματος, (το 1917) ο Γάλλος στρατηγός Μπράκε, μέλος της γαλλικής στρατιωτικής αποστολής στην Ελλάδα, ανέφερε: «Δεν μπορούμε να προσδοκούμε την ύψιστη μαχιμότητα της Ελλάδας παρα μόνο αν εγκαθιδρύσουμε γαλλικό προτεκτοράτο στη χώρα. Αν δεν λάβουμε στο μέλλον το ακραίο αυτό μέτρο, ανεφάρμοστο βέβαια στην παρούσα φάση, τότε πρέπει να επιδιώξουμε να περιέλθουν σε γαλλικά χέρια όσο τον δυνατόν περισσότεροι τομείς του κρατικού μηχανισμού. Η παρουσία της γαλλικής στρατιωτικής αποστολής στην Ελλάδα ευνοεί την εξασφάλιση του ελέγχου, όχι μόνο στον στρατιωτικό τομέα, αλλά και γενικότερα. Όσον αφορά τον ελληνικό στρατό, το ηθικό και τα υλικά του εφόδια είναι κάθε άλλο παρα ικανοποιητικά. Ακόμη χειρότερη είναι κατάσταση μεταξύ των αξιωματικών: τουλάχιστον πεντακόσιοι απομακρύνθηκαν, ενώ οι περισσότεροι από τους υπόλοιπους, εξαιτίας των εδώ συνθηκών, παραδόθηκαν στη νωθρή τους φύση και δεν κάνουν τίποτε απολύτως[...] Όσον αφορά το ελληνικό Γενικό Επιτελείο, ο αρχηγός του, ο στρατηγός Χαραλάμπης (ευσυνείδητος και εργατικός αξιωματικός, αλλά και στενόμυαλός και πείσμων άνθρωπος) ορθώνει εμπόδια σε κάθε μου ενέργεια.[...] Το Γενικό Επιτελείο απαρτίζεται από αξιωματικούς του παλαιού καθεστώτος, οι οποίοι όμως δεν είναι δυνατόν να αντικατασταθούν, αφού δεν υπάρχουν αντικαταστάτες. Οι αξιωματικοί του Στρατού Εθνικής Αμύνης έχουν ζήλο, όχι όμως και γνώσεις[...]. Η μεγαλύτερη δυσκολία στην Ελλάδα είναι η έλλειψη κατάλληλου προσωπικού[...].Οι Έλληνες δεν έχουν τις απαραίτητες τεχνικές δεξιότητες. Επιπλέον, οτιδήποτε αποστέλλει η Αντάντ στην Ελλάδα, ας είναι αυτοκίνητο, αεροσκάφος, υποζύγιο ή ότι άλλο, είναι βέβαιο ότι θα εξαφανιστεί, και μάλιστα πολύ γρήγορα, αν δεν τεθεί υπο την εποπτεία των Ευρωπαίων». Παρατίθεται στο Γ.Β.Λεονταρίτη, Η Ελλάδα στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο,σ.σ.206-207.

εκ του εθνικού εδάφους. Ο νεαρός ούτος στρατός έγγραψεν ήδη εις την Εθνικήν Ιστορίαν σελίδας δόξης, αξίας των ωραιότερων εποχών της Ελλάδος. Τα στρατιωτικώτερα των Εθνών πλησίον των στρατιωτών, μετά των οποίων συναγωνίζεται ο νεαρός μας στρατός, εξαίρουν και χειροκροτούν και επευφημούν καθ'εκάστην την ασυγκράτητον ορμήν των Ελλήνων στρατιωτών. Η δράσις του στρατού τούτου έσωσεν ήδη την Εθνικήν τιμήν.[...] Αφ'ής η Κυβέρνησις αυτή (Εθνικής Άμυνας) συνεκρότησε στρατόν 60 χιλιάδων, ο οποίος μετά την επιστράτευσιν των Κυκλάδων και των Ιονίων νήσων θα υπέρβαινε τας 100 χιλιάδας ανδρών, ήτο φανερόν πλέον που ευρίσκετο πλήν της ηθικής και η υλική δύναμις.[...] Και πριν ή σκεφθώμεν να προσκαλέσωμεν τους κατοίκους του μέρους τούτου της χώρας εις τας αναγκαίας στρατιωτικές θυσίας, έχομεν ανάγκην να μεριμνήσωμεν συντόνως περί της εξυγιάνσεως και της ενισχύσεως του οργανισμού τούτου και υλικώς και ψυχικώς. Έχομεν ανάγκην να επαναφέρωμεν τας μονάδας του στρατού τούτου εις τα κέντρα της εκπαιδεύσεως και της νεοσυλλεξίας αυτών, να καλέσωμεν τας αγυμνάστους ηλικίας του 1916 και 1917, να συμπληρώσωμεν τας αποθήκας του στρατού με τα αναγκαία εφόδια, να επιτύχωμεν την ανασυγχώνευσιν των δύο τμημάτων του στρατού και η αδελφικήν αυτών συνεργασίαν. Είς ταύτα θ'ασχοληθώμεν συντόνως ως επίσης και εις την εξασφάλισιν του κανονικού επισιτισμού της χώρας και την βαθμιαίαν επάνοδον της οικονομικής ζωής,ήν συνεκλόνησε πολύ περαν των αναποτρέπτων συνεπειών του πολέμου, η ασκηθείσα παράφρων πολιτική»¹⁹¹.

Ο αντιστράτηγος Θ.Πάγκαλος ανέφερε χαρακτηριστικά για τον αξονικό στόχο,(εσωτερική εξισορρόπηση), της προσωρινής ελληνικής κυβέρνησης,(κίνημα Εθνικής Άμυνας,υπο την προεδρία του Ε.Βενιζέλου και επικεφαλής την τριανδρία, Βενιζέλου, Δαγκλή, Κουντουριώτη).

«Ο κύριος σκοπός του κινήματος ήτο φυσικά η συγκρότησις στρατού όπως πολεμήση εις το πλευρόν των Συμμάχων.[...] Απεφασίσθη κατ'αρχάς η συγκρότησις ενός σώματος στρατού εκ τριών μεραρχιών. Τα εν Θεσσαλονίκη τμήματα, εκ της Παλαιάς Ελλάδος και των νήσων, εθελονται και οι στρατεύσιμοι της Μακεδονίας κατετάσσοντο εις την μεραρχίαν Σερρών[...] Αι λοιπαί δύο μεραρχίαι ήσαν αι μεραρχίαι Αρχιπελάγους και Κρήτης αίτινες οργανούνται εις Μυτιλήνη και Χανιά[...] Το σώμα στρατού ονομασθέν σώμα Εθνικής Αμύνης ετέθη υπο τας διαταγάς του Υποστρατήγου Παρασκευόπουλου[...] Δια τον στρατωνισμόν των ανδρών εσηματίσθη εις το προάστειον της Θεσσαλονίκης Τούμπα Ελληνικόν στρατόπεδον δια της αναγέρσεως παραπηγμάτων και της τοποθετήσεως σκηνών.[...] Η προσωρινή Κυβέρνησις επειγόμενη να κάμη αισθητήν την στρατιωτικήν της βοήθειαν απέστειλén αμέσως εις το μέτωπον έκαστον οργανούμενον σύνταγμα της μεραρχίας Σερρών[...] χαρακωμάτων. Τα Συντάγματα αφικνούμενα εις το μέτωπον συνεκεντρούντο επι τινας ημέρας εις ειδικά στρατόπεδα εκπαιδεύσεως όπου εξεπαιδεύοντο τη βοήθεια και Γάλλων αξιωματικών εις τας νέας μεθόδους του πολέμου. Μετά το πέρας της εκπαιδεύσεως αυτής τα ελληνικά αυτά τμήματα εστέλλοντο εις το μέτωπον όπως ενταχθώσι μεταξύ των συμμαχικών μονάδων. Ευθύς από των πρώτων μικροεπιχειρήσεων (Coup de Mains) τα ελληνικά τμήματα επροκάλεσαν τον θαυμασμό των συμμάχων αξιωματικών δια την ορμήν και την γενναιότητα την οποίαν επέδειζάν. Μετ'ολίγον η Γαλλική διοίκησις του τομέως ανέθεσεν εις τον στρατόν μας την εκτέλεσιν ωρισμένων σοβαρών επιχειρήσεων αι οποίαι εστέφθησαν υπο πλήρους επιτυχίας(π.χ. η μάχη του Σκρά)». «Την διατροφήν του Ελληνικού

¹⁹¹ Εφημερίδα «Πατρίς» της 15 Ιουνίου 1917.Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 298-300.

στρατού και τον εφοδιασμόν αυτού εν γένει είχαν αναλάβει η επιμελητεία του Γαλλικού στρατού.[...] Κατά τας πρώτας ημέρας της εγκαταστάσεώς μας εν τω μέτωπω το συσσίτιον ήτο υποφερτόν, αλλά μετά τινας εβδομάδας παρετηρήσαμεν ότι η παρεχόμενη τροφή εις τους στρατιώτας μας ήτο χείριστης ποιότητος.[...] ¹⁹².[...] Ο Βενιζέλος με την ευρείαν του διάνοιαν και την οξύτητα αντιλήψεως αντελήφθη αμέσως την μεγάλην σοβαρότητα του ζητήματος και έσπευσε να διαμαρτυρηθή ζωηρότατα προς την εν Παρισίοις διασυμμαχικήν επιτροπην ήτις εκανόνιζε τα του εφοδιασμού των συμμάχων ¹⁹³. Το αποτέλεσμα υπήρξε κεραυνοβόλον. Ού μόνο διετάχθη άμεσος βελτίωσης της καταστάσεως, αλλ'αφίχθη μετ'ολίγας ημέρας και ειδική οικονομική επιτροπή των συμμάχων δια την επι τόπου εξέτασιν του ζητήματος. Η επιτροπή εκείνη αφιχθείσα μέχρι του μετώπου έκρινεν απολύτως βάσιμα τα παράπονα ημών και διέταξε την γαλλικήν Επιμελητείαν να παρέχεται εις τους Έλληνας οπλίτας το ίδιον ακριβώς συσσίτιον όπως και εις τον Γάλλον στρατιώτην» ¹⁹⁴.

Με την έναρξιν της Βουλγαρικής επιστράτευσης ο Ε.Βενιζέλος μετέδωσε άμεσα ¹⁹⁵, σθεναρά και εναργά τον πολιτικό του στόχο-ανάσχεση, υιοθετώντας και εφαρμόζοντας μια αποτρεπτική στρατιωτική στρατηγική, μέσω της γενικής επιστράτευσης του Ελληνικού στρατού για την εξισορρόπηση της αντίστοιχης βουλγαρικής ενέργειας.

¹⁹² Ο διοικητής του σώματος στρατού Στρατηγός Παρασκευόπουλος είχε ευτυχώς πλήρη επίγνωση των υποχρεώσεων του και της ευθύνης του έναντι των στρατιωτών πολλοί των οποίων είχαν προσβληθή και εκ δυσεντερίας και έσπευσεν αμέσως αυτοπροσώπως εν Θεσ)νίκην ένθα διεμαρτυρήθη προς τον Αρχιστράτηγον και ετηλεγράφησε προς τον εν Αθήναις Γάλλον Επιμελητήν κ.Μπονιέ. Επί πλέον εν συνεννοήσει με τον Διοικητήν της Μεραρχίας Νίδερ υπέβαλεν επείγουσαν προσωπικήν έκθεσιν προς τον Πρόεδρον της Κυβερνήσεως Βενιζέλον, τονίζων εις αυτόν συν τοις άλλοις ότι είναι απαράδεκτον και άδικον «να τυφεκίζονται ως λιποτάκται τα τέκνα του λαού τα οποία ευρίσκουν τοσαύτην παραμέλησιν και κακομεταχείρισιν εν τω μέτωπω».

¹⁹³ Ο αντιστράτηγος Πάγκαλος αναφέρει το εξής περιστατικό: «όταν κατόπιν της εντόνου διαμαρτυρίας του Βενιζέλου αφίκετο εις το μέτωπον προς ανάκρισιν η Τριμελής Συμμαχική Οικονομική Επιτροπή εβεβαίωσεν ότι ο καθορισμός του συσσιτίου του ελληνικού στρατού εγένετο κατόπιν εισηγήσεως του Έλληνος αντιπροσώπου παρα τη Ανωτάτη Οικονομική Επιτροπή των Παρισίων.Το γεγονός αυτό ήτο καταπληκτικόν αλλά δυστυχώς και ακριβέστατον. Όπως εξηκριβώθη, σοφός Έλλην ανώτερος αξιωματικός του Επιτελείου ανέπτυξεν εις την Επιτροπήν ότι οι Έλληνες αποστρέφονται την κρεοφαγίαν και ότι, ίδια οι στρατιώται, προτιμούν να έχουν ως βάσιν της διατροφής των κρόμμυα,ελαίαις,όσπρια κλπ.».

¹⁹⁴ Θ.Πάγκαλου, Απομνημονεύματα,1897-1918, τόμος β', σ.σ. 152-153 & 239-243.

¹⁹⁵ Στην συνεδρίαση της Βουλής, στις 16.9.1915, ο Ε.Βενιζέλος αναφέρει: «[...] Αλλα την κανονικήν εξέλιξιν των πραγμάτων ήλθε να διαταράξη αποτόμως η Γενική Βουλγαρική επιστράτευσις. Εις την επιστράτευσιν ταύτην δεν ηδύνατο ν'απαντήση η Ελλάς άλλως,παρα δια της γενικής ωσαύτως επιστρατεύσεως. Πρέπει εν τούτοις να πληροφορήσω την Βουλήν ότι μετα την κήρυξιν των δύο τούτων επιστρατεύσεων εδόθησαν εκατέρωθεν καθησυχαστικά διαβεβαιώσεις. Ο κ.Ραδοσλαύωφ εδήλωσε προς τον ημέτερον εν Σόφια Πρόσβυν ότι η Βουλγαρική επιστράτευσις δεν ενείχε σκοπόν επιθετικόν ούτε καθ'ημών, ούτε κατά των Συμμάχων ημών Σέρβων, επεβλήθη δε εις την Βουλγαρίαν εκ της γειτονίας του θεάτρου του πολέμου, σκοπούσα όπως καταστήση εφικτήν την τήρησιν ενόπλου ουδετερότητος. Απηντήσαμεν ότι,εφόσον τοιαύτη χαρακτηρίζεται η έννοια της Βουλγαρικής επιστρατεύσεως και η εκ ταύτης αναγκαιώς προκληθείσα ημετέρα επιστράτευσις, δεν έπρεπε να θεωρηθή ως ενέχουσα επιθετικόν τινα σκοπόν, αλλ'ως αποβλέπουσα εις την τήρησιν ενόπλου ωσαύτως ουδετερότητος. Παρά τας αμοιβαίας όμως τατας διαβεβαιώσεις δεν δύναται παρα να θεωρηθή σοβαρά. Με το σημερινόν σύστημα των Εθνικών στρατών γενική επιστράτευσις, ήτις προκαλεί βαθύτατον συγκλονισμόν του οικονομικού και κοινωνικού βίου μιας χώρας και συνεπάγεται κολοσσιαίαν δαπάνην αφθόνων εκατομμυρίων, δεν δύναται να παρατείνεται επι μακρόν άνευ δυνατοτήτων κινδύνων δια την ειρήνην». Παρατίθεται στο Δ.Πουρνάρα, Ελευθέριος Βενιζέλος,τόμος β', σελ.21, υποσημείωση 1.

«[...] Εδήλωσα από της πρώτης στιγμής, ότε εγνώσθη η σκοπούμενη μερική επιστράτευσις της Βουλγαρίας, ότι ταύτην θα επηκολούθει μερική Ελληνική τοιαύτη, ότε δε εγνώσθη η γενική Βουλγαρική επιστράτευσις, ότι εντός της ημέρας, προ της παρελεύσεως εικοσιτετραώρου από της Βουλγαρικής επιστρατεύσεως, θα εδημοσιεύετο διάταγμα της γενικής Ελληνικής επιστρατεύσεως.[...] Απήντησα, λοιπόν, εις αυτόν(τον πρόεδρο της Σερβίας, Πάσιτς), τηλεγραφικώς, ότι δεν δύναμαι μεν να δώσω απάντησιν δεσμεύουσαν την Ελλάδα ακόμη, ανακοινώ όμως ότι η γνώμη, την οποίαν θα εισηγηθώ εις το Υπουργικόν Συμβούλιον και θα θέσω υπο την έγκρισιν του Βασιλέως είναι αυτή: Ότι η Ελλάς δεν δύναται να βοηθήση την Σερβίαν εν τω πολέμω τω Ευρωπαϊκώ, τω αρχομένω·μιαν μόνον υπηρεσίαν επι τη βάσει της συνθήκης δύναται να χορηγήση εις την Σερβίαν, και ταύτην πολύτιμόν, να ίσταται κρατούσα το όπλον και δηλούσα ότι, εάν η Βουλγαρία επιτεθή κατά της Σερβίας, η Ελλάς θα επιτεθή κατά της Βουλγαρίας·αυτή ήτο η συνδρομή, την οποίαν καλόπιστος ερμηνεία της συνθήκης επέβαλλεν εις την Ελλάδα να χορηγήση εις την Σερβίαν»¹⁹⁶.

Αναπόδραστα η δημιουργία-συγκρότηση μιας ισχυρής-αξιόπιστης στρατιωτικής δυνάμεως, είναι απότοκο της ύπαρξης και διασφάλισης ενός υψηλού βιοτικού και οικονομικού κοινωνικού επιπέδου¹⁹⁷. Εκπορευόμενος από την εν λόγω αρχή, ο Ε.Βενιζέλος προέβη σε ουσιαστικές-καθοριστικές ενέργειες για την βελτίωση του οικονομικού και βιοτικού επιπέδου του Ελληνικού πληθυσμού, με στόχο την σύντηξη ενός ικανού και αξιόμαχου ανθρώπινου δυναμικού για την ευόδωση του στρατιωτικού εγχειρήματος.

«Αλλ' εδήλωσα συγχρόνως, ότι αι θυσίαι αυταί δεν θα εξητούντο πριν ασφαλισθή εις την χώραν ο αναγκαίος επισιτισμός, τον οποίον είχε καταστήσει τόσον τραγικώς ανεπαρκή, περάν των στερήσεων, ας επιβάλλει εις όλους ο παγκόσμιος πόλεμος, η αθλιότης της πολιτικής του καταλυθέντος καθεστώτος. Η λύσις του προέχοντος τούτου ζητήματος αποτέλεσε τον κυριώτατον σκοπόν του ταξιδιού μου.[...] Αλλ' είμαι ευτυχής, δυνάμενος να ανακοινώσω εις ημάς, ότι αι δυσκολίαι αύται κατενικήθησαν επι τέλους και ότι επιστρέφω, αφού επι του ζητήματος τούτου επέτυχον πλήρη ικανοποίησιν. Ούτως, ενώ κατά τους τέσσαρας μήνας, Σεπτέμβριον, Οκτώβριον, Νοέμβριον και Δεκέμβριον (ν.ε) εισήχθησαν εν όλω 52.700 τόννοι σίτου και αρτοποιησίμων υλών, ήτοι μηνιαίως 13.2000 τόννοι, κατά τους εξ προσεχείς μήνας, ήτοι από 1^{ης} Ιανουαρίου μέχρι 30 Ιουνίου, ησφαλίσθη ή εις Ελλάδα εισαγωγή 230 χιλ.τόνων, ήτοι 38.200 τόννων κατά μήνα. Η τοιαύτη εισαγωγή θα επιτρέψη εις ημάς όχι μόνον ν' αυξήσωμεν από της 1^{ης} Ιανουαρίου την μερίδα του άρτου καθ' όλην την Ελλάδα εις δράμια εκατό(και ομολώ περί του μέσου όρου, διότι θα μελέτηθη βεβαίως το ζήτημα της διαβαθμίσεως της μερίδος, ούτως ώστε εις τους εργάτας να δίδεται ανωτέρα σχετικώς μερίς, χωρίς, εννοείται, να θελήσωμεν όλοι να γίνωμεν εργάται), αλλά να βελτιώσωμεν την ποιότητα του ψωμιού δια του περιορισμού του

¹⁹⁶ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 109&111.

¹⁹⁷ Συγκεκριμένα αναφερόμαστε στην οικονομική διάσταση της Υψηλής Στρατηγικής η οποία συναρτάται από την οικονομική-εμπορική-τεχνολογική ανάπτυξη της χώρας και το μέγεθος του πλούτου της καθώς και από το βαθμό του βιοτικού επιπέδου των πολιτών της για την κάλυψη των φορολογικών αναγκών. Τόσο η Υψηλή Στρατηγική όσο και η στρατιωτική στρατηγική επιτάσσει ένα ευμέγεθες σύνολο οικονομικών μέσων για την εφαρμογή της. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο C.Gray: « η στρατηγική έχει μια οικονομική-λογιστική διάσταση η οποία είναι θεμελιώδης, αδιάλειπτη, ευρεία και ειμαρμένη». Βλέπε C.Gray, Modern Strategy, σ.σ.31-33.

Για ανάλυση της οικονομικής βάσης της Υψηλής Στρατηγικής βλέπε J.M.Collins, Grand Strategy, σ.σ.194-197. Αναφορικά με τους οικονομικούς περιορισμούς της Υψηλής Στρατηγικής βλέπε D.Snow, Making Strategy, σ.σ.55-57.

εμπεριεχομένου πιτύρου, βοηθώντας ούτω και την διατροφή των κτήνων και την βιομηχανίαν των ζυμαρικών να εφοδιάσωμεν δι'όλου του απαραίτητου αλεύρου, και να καταρτίσωμεν ακόμη ολίγον, κατ' ολίγον το αναγκαίον απόθεμα, το οποίον θα επιτρέψη εις ημάς να μη υφιστάμεθα εις το μέλλον την διενεκή αγωνίαν εκ της καθυστερήσεως εκάστοτε σιτοφορτίου, εξ ής πολλάκις εκινδύνευσεν εις το παρελθόν να σταματήσει πάσα διανομή και ενίοτε διεκόπη πραγματικώς αυτή εις τινα μέρη της χώρας. Αλλά, πλήν του άρτου, πρόνοια ελήφθη και δια την επάρκειαν των λοιπων εισαγομένων τροφίμων, ούτως ώστε να καταστη δυνατή του λοιπού η τακτική παροχή, πλην της μερίδος του άρτου, και μερίδος προσφαγίου εκ ζυμαρικών ή ορύζης ή άλλων οσπρίων. Ενώ εξ άλλου η εξασφάλισης ικανής ποσότητος γαιάνθρακος θα καταστήση δυνατήν την κανονικωτέραν κίνησιν των σιδηροδρόμων και λοιπόν μέσων της μεταφοράς, ώστε να διευκολυνθή η εις τους τόπους της καταναλώσεως έγκαιρος μεταφορά και των έξωθεν, εισαγομένων τροφίμων και των εν τόπω παραγομένων τοιούτων. Ελήφθη όμως και γενικωτέρα πρόνοια, όπως ασφαλισθή εν τω προσήκοντι μέτρω και πάσα άλλη εισαγωγή, ήτις αναγκαία, όπως η εκ της εγκληματικής πολιτικής του καταλυθέντος καθεστώτος τόσον δεινώς διαταραχθείσα βιομηχανική και οικονομική εν γένει ζωή της Ελλάδος επανέλθη εις κανονικωτέραν κατάστασιν, [...] Αλλ' ελύθη συγχρόνως και το ζήτημα της οικονομικής ενισχύσεως της χώρας, ήτις ούτω θα δυνηθή να προβή εις την εξόφλησιν όχι μόνον του ιερωτάτου χρέους, του προερχομένου εκ των καθυστερουμένων επιδομάτων της παλαιάς επιστρατεύσεως, αλλά και όλων των άλλων υποχρεώσεων του Δημοσίου ταμείου, και θα καταστήση τούτο ικανόν να μη προβαίνει του λοιπού εις καμμίαν επίταξιν άνευ συγχρόνου καταβολής του αντιτίμου»¹⁹⁸.

4.6.2. Εξωτερική Εξισορρόπηση

Μείζονα βαρύτητα επέδωσε ο Ε.Βενιζέλος και στην εξεύρεση εξωτερικών συντελεστών ισχύος, μέσω της σύμπληξης ενός βαλκανικού αμυντικού συνασπισμού των χριστιανικών κρατών, τα οποία θα συνέπρατταν με τις δυνάμεις της Αντάντ εξισορροπώντας αποτελεσματικά τον αντίπαλο συνασπισμό των Κεντρικών Δυνάμεων. Η Ελλάδα έθεσε ως αναμφίλεκτο όρο για την συμμετοχή της στην στρατιωτική αναμέτρηση, την διασφάλιση οικονομικών και στρατιωτικών παροχών από την Αντάντ. Συγκεκριμένα στο πρώτο υπόμνημα του Ε.Βενιζέλου προς τον βασιλιά Κωνσταντίνο, στις 11 Ιανουαρίου 1915, κρυσταλλώνονταν οι αναγκαίες προϋποθέσεις που θα έπρεπε να επιζητήσει και να εξασφαλίσει η Ελλάδα για να συμμετάσχει στρατιωτικά στον Α' Π.Π.

«Προ πάντος πρέπει να επιζητηθεί η σύμπραξη της Ρουμανίας, αλλά αν είναι δυνατόν και της Βουλγαρίας. Εάν αυτή η σύμπραξη επιτευχθεί και συμμαχήσουν όλα τα χριστιανικά κράτη του Αίμου, τότε όχι μόνο θα αποτρέπετο κάθε σοβαρός κίνδυνος για τοπική ήττα, αλλά και η συμμετοχή τους θα αποτελούσε ουσιώδη ευκαιρία για τον αγώνα των Δυνάμεων της Τριπλής Συνεννοήσεως, και δεν θα ήταν υπερβολή να πει κανείς, ότι η συμμετοχή τους θα ασκούσε ουσιώδη ροπή υπέρ της επικράτησης των προαναφερθέντων[...] Εάν δεν επιτευχθεί η σύμπραξη της Βουλγαρίας, τότε είναι απαραίτητο να διασφαλισθεί τουλάχιστον, η σύμπραξη της Ρουμανίας, γιατί χωρίς τη σύμπραξή της, η καθοδός μας στον αγώνα θα ήταν παρακινδυνευμένη. Είναι περιττό να προσθέσω, ότι πρέπει να ζητηθεί από τις Δυνάμεις της Τριπλής Συνεννοήσεως η υπόσχεση για την παροχή του αναγκαίου για

¹⁹⁸ Εφημερίδα «Πατρίς» της 22ας Δεκεμβρίου 1917. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ.414-415.

την διεξαγωγή του πολέμου δανείου και της διευκολύνσεως για την αγορά των αναγκαίων πολεμικών εφοδίων [...]»¹⁹⁹.

Στο ίδιο υπόμνημα ο έλληνας πρωθυπουργός, εδραζόμενος σε ένα ορθολογιστικό πλαίσιο, υπολογισμών κόστους-οφέλους, δεν δίστασε να προβεί σε ενδεχόμενες παραχωρήσεις²⁰⁰ προς τη Βουλγαρία στην περίπτωση που η τελευταία θα συνέπραττε στρατιωτικά με τις δυνάμεις τις Αντάντ, θεωρώντας ότι τα αναμενόμενα κέρδη που θα αποκόμιζε η Ελλάδα σε περιοχές της Μ.Ασίας θα υπερέβαιναν το αναφαινόμενο κοινωνικό- πολιτικό- οικονομικό κόστος των εν λόγω παραχωρήσεων.

« Για να επιτευχθεί αυτό νομίζω ότι πρέπει να γίνουν προς τη Βουλγαρία άξιες λόγου παραχωρήσεις. Μέχρι σήμερα αρνηθήκαμε να συζητήσουμε οποιαδήποτε παραχώρηση εκ μέρους μας προς τη Βουλγαρία, όχι μόνο αυτό αλλά και δηλώσαμε, ότι θα αντιτασόμεθα στην περίπτωση μεγάλων παραχωρήσεων προς αυτήν από την Σερβία, εάν ήταν δυνατό να διαταράξουν την ισορροπία που διαμορφώθηκε στον Αίμο από την Συνθήκη του Βουκουρεστίου. Και αυτή η πολιτική μας ήταν απολύτως ενδεδειγμένη μέχρι σήμερα. Αλλά ήδη τα πράγματα προφανώς μεταβάλλονται. Από τη στιγμή ανοίγονται σε μας οι απόψεις για τη πραγματοποίηση των εθνικών μας βλέψεων στη Μ.Ασία, είναι δυνατόν να γίνουν θυσίες στον Αίμο, ώστε να διασφαλισθεί η επιτυχία αυτής της μεγαλοπράγμονης εθνικής πολιτικής. Προ πάντος οφείλουμε να αποσύρουμε τις αντιρρήσεις μας περι της παραχωρήσεις της Σερβίας προς τη Βουλγαρία, έστω και αν αυτές επεκταθούν στη δεξιά όχθη του Αξιού. Αλλά αν οι παραχωρήσεις αυτές δεν αρκούν, ώστε να προσελκυσθεί η Βουλγαρία σε σύμπραξη με τους παλαιούς της συμμάχους ή τουλάχιστον να διατηρήσει ευμενή ουδετερότητα απεναντί τους, δεν θα δίσταζα, όσο οδυνηρή και αν είναι η εχγείρηση, να συμβουλευσω τη θυσία της Καβάλας, ώστε να διασωθεί ο Ελληνισμός της Τουρκίας και να ασφαλισθεί η δημιουργία μιας αληθινής Μεγάλης Ελλάδας,

¹⁹⁹ Απόσπασμα από το Α' Υπόμνημα του Ε.Βενιζέλου,(11.1.1915),στον Βασιλιά Κων/νο. Ibid, σ.σ.66-67, (έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

²⁰⁰ Ο Ι.Μεταξάς αναφέρει σχετικά με το ζήτημα της παραχώρησης της Καβάλας και της Δράμας, σε συνομιλία του με τον Ε.Βενιζέλο στις 15.1.1915. «Μου προσέθεσε ότι είναι ανάγκη, όπως εξασφάλιση τους Βουλγάρους, δεν θα δίσταζε να παραχωρήσει σε αυτούς την Καβάλα και τη Δράμα[...] Κατά την ομιλία της εσπέρας της 15^{ης} επεξετάθην και επι του πολιτικού μέρους του ζητήματος.Και πρώτον, ανέπτυξα εις τον κ.Πρωθυπουργό την γνώμη μου, ότι ουδέν δικαίωμα έχει, ούτε ουδείς άλλος, προς παραχωρήσεις ελληνικής χώρας και ότι τοιαύται παραχωρήσεις, πραγματοποιούμενες, καταστρέφουν τελείως την εθνική αλληλεγγύη και υποσκάπτουν τα θεμέλια του κράτους μας. Έπειτα ανέπτυξα τη γνώμη μου, ότι η Μ.Ασία έχει μεγάλη πλειονότητα τουρκικού πληθυσμού απέναντι πολύ μειονοκτούντος ελληνικού πληθυσμού. Ούτω αλλοιούται εθνολογικώς επαισθητώς η υπόσταση του Ελληνικού Βασιλείου και ότι τοιαύτη εγκατάσταση θα ήταν επιθυμητή μόνο μετά μακρά προπαρασκευαστική εργασία προς προσέλκυση των πληθυσμών τούτων. Προσέτι, ότι το Ελληνικό Κράτος δεν είναι σήμερα προετοιμασμένο δια τη διοίκηση και εκμετάλευση τοιαύτης εκτεταμένης χώρας, ως αποικίας. Προσέτι ότι η ασφάλεια αυτής και η εξασφάλιση από εσωτερικές αντιδράσεις θα απορροφήσει ολόκληρο σχεδόν τον ελληνικό στρατό επι μακρά έτη. Η στρατολογία και ο σχηματισμός στρατού επαρκούς εξ εντοπίων θα απαιτήσει πολύ χρόνο.Ομοίως θα απορροφηθούν επι καιρό και οι λοιποί πόροι και τα μέσα του κράτους. Εκ τούτου θα επέλθει επι μακρό διάστημα εξασθένηση της εν Ευρώπη θεσεώς μας, ήτις δύναται να αποβεί ολέθρια, εάν κτυπηθούμε από τους Βουλγάρους. Μόνο αφού εξασφαλίσουμε την εν Ευρώπη θέση μας, δια εξουδετερώσεως Βουλγάρων και Σέρβων, δυνάμεθα να αποβλέψουμε εις επέκταση στη Μ.Ασία άνευ κινδύνου υπάρξεως του κράτους μας. Και του ανέπτυξα σχετικά την ανάλογη πολιτική του Φιλίππου της Μακεδονίας. Έπειτα του ανέπτυξα ότι είναι λίαν απίθανος τοιαύτη υπερίσχυση της Συνεννοήσεως ώστε να συνεπιφέρει και διάλυση του Τουρκικού κράτους, ήτις θα απαιτεί ασφαλώς νέα εκστρατεία των Συμμάχων της Συνεννοήσεως και ημών, μετά την εν Σερβία εκστρατεία. Ούτω θα τρέξουμε τον κίνδυνο να αγωνισθούμε εν Σερβία, να παραχωρήσουμε τη Δράμα και την Καβάλα και να μη λάβουμε τίποτα.Επακολούθησε συζήτηση επι των ενδεχομένων του Ευρωπαϊκού Πολέμου, καθ'ην επε'μεινα επί του λίαν αμφιβόλου της διακοινουμένης νέας εκστρατείας κατά της Σερβίας, και επι του ότι η Γερμανία έχει συμφέρον εις την διατήρησή μας». Μεταξύ, Το Προσωπικό του Ημερολόγιο, τόμος β', σ.σ. 391-392.

περιλαμβάνοντες πάσες σχεδόν τις περιοχές όπου έδρασε ο Ελληνισμός κατά την μακραίωνη τούτη ιστορία. Η θυσία όμως αυτή, θα γινόταν όχι απλά ως τίμημα της εξασφάλισης της ουδετερότητας της Βουλγαρίας, αλλά ως αντάλλαγμα της ενεργού συμμετοχής της στον πόλεμο με τους υπόλοιπους συμμάχους»²⁰¹.

Σε σημείωμα του ο Ε.Βενιζέλος,(14.11.1914), ανέφερε:

«Πρεσβευτής Σερβίας μοι εξήτησεν υποστήριξιν της Ελλάδος κατά της Αυστρίας. Απήντησα ότι εξ αρχής δεν αντεμετώπισα είσοδον εις την κονίστραν ανευ εγγυήσεως από της βουλγαρικής πλευράς. Η καλύτερα λύσις θα ήτο η σύμπραξις, Πρεσβευτής Σερβίας απήντησεν ότι η Σερβική Κυβέρνησις θα εξήτει παρα της Τριπλής Συνεννοήσεως να προβή εις διάβημα εν Βουκουρεστίω και εν Αθήναις.

Διαβημα Πρεσβευτών Τριπλής Συνεννοήσεως:

Πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου απήντησεν: Κάθε φοράν που αντιμετωπίσαμεν συμμετοχήν της Ελλάδος(εις τον πόλεμον) ως πρωταρχικός-sine qua non- όρος ετέθη η εγγύησις από της πλευράς της Βουλγαρίας δηλ. η βουλγαρική σύμπραξις»²⁰².

«[...] Ούτως εχόντων των πραγμάτων, νομίζω, ότι επέστη ο χρόνος να αντιμετωπίσωμεν αποφασιστικώς το πρόβλημα των αναγκαίων θυσιών, όπως επιτύχωμεν,ει δυνατόν, σύμπραξιν παμβαλκανικήν, προς από κοινού μετοχήν εις τον πόλεμον.Τοιαύτη από κοινού ενέργεια των Βαλκανικών λαών ου μόνον θα ησφάλιζεν υπέρ αυτών, εν πάση περιπτώσει,τοπικήν επικράτησιν εν τω νότιω θεάτρω του πολέμου, αλλά και θα απετελεί σοβαράν ενίσχυσιν των Δυνάμεων της Τριπλής Συνεννοήσεως, ικανήν πιθανώς,όπως τρέψη οριστικώς την πλάστιγγα υπέρ αυτών εν τω διεξαγομένω δεινώ αγώνι»²⁰³.

Τέλος χαρακτηριστική ήταν η πολιτική σύμπλευση του Ε.Βενιζέλου με την Μ. Βρετανία, τόσο λόγω των αλληλοσυμπληρωμένων μεταξύ τους κυριαρχικών συμφερόντων, όσο και λόγω της στρατιωτικής της πρωτοκαθεδρίας έναντι των άλλων Μ. Δυνάμεων. Επομένως απαιτείτε η άμεση προσέγγιση της και η σύναψη στρατιωτικής συμμαχίας, ώστε να προσκτηθεί μια ετερόφωτη πηγή ισχύος που θα συνωθούσε στην εφαρμογή και στην επίτευξη των ελληνικών πολιτικών στόχων.

«Η υμετέρα μεγαλειότης γνωρίζει από πολλού ποίαι είναι αι γνώμαι μου περί της ανάγκης δια την ήδη μάλιστα μεγαλυνθείσαν Ελλάδα, όπως προέλθη εις στενωτέραν όσον το δυνατόν προσέγγισιν προς την Αγγλίαν, ήτις, ούσα αναμφισβητήτως η ισχυροτέρα μεταξύ των μεγάλων Δυνάμεων, είναι συγχρόνως εκείνη, ής τα συμφέροντα άριστα δύνανται να εναρμονισθούν προς τα ημέτερα εν τη ανατολική λεκάνη της Μεσογείου και ήτις συνεπώς, εάν επείθετο, ότι ηδύνατο να στηριχθή επί της Ελλάδος προς υπεράσπισιν των εν τη λεκάνη ταύτη συμφερόντων της,θα ήτο υπέρ πάσαν άλλην Δύναμιν εις θέσιν να προαγάγη την πραγματοποίησιν των εθνικών ημών βλέψεων»²⁰⁴.

²⁰¹ Απόσπασμα από το Α' Υπόμνημα του Βενιζέλου,(11.1.1915),στον Βασιλιά Κων/νο. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος β' σ.σ.66-67,(έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

²⁰² Παρατίθεται στο Γ.Στρεϊτ,Ημερολογίων-Αρχείον,σελ.54.

²⁰³ Απόσπασμα από το Β' Υπόμνημα Ε.Βενιζέλου,17.1.1915, προς τον Βασιλιά Κων/νο. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β',σελ.68.

²⁰⁴ Απόσπασμα από το Γ' Υπόμνημα Ε.Βενιζέλου,17.2.1915, προς τον Βασιλιά Κων/νο. Ibid, σελ.71.

4.6.3. Πελατειακές Σχέσεις

Η σύναψη διμερών πελατειακών σχέσεων με τους ισχυρούς συντελεστές των δύο αντιπαρατιθέμενων Συνασπισμών, (Αντάντ-Κεντρικές Δυνάμεις), συνιστούσε κεφαλαιώδη μέσο της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου. Η διαμόρφωση ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων και η ορθολογική του χρήση, υπό το πλαίσιο αξιολογικών εκτιμήσεων και υπολογισμών κόστους-οφέλους, θα συνωθούσε στην επιτυχή εφαρμογή των προσδιορισμένων πολιτικών στόχων και στην διαφύλαξη-προστασία των εθνικών κυριαρχικών συμφερόντων²⁰⁵.

Ο Ε.Βενιζέλος σε αγόρευση του Βουλής αναφέρεται στην εκμετάλλευση του παραθύρου ευκαιρίας που αναφύονταν για την Ελλάδα, (μέσω της εφαρμογής της πολιτικής ουδετερότητας έναντι των δύο συνασπισμών), για την εξασφάλιση ουσιωδών-επωφελών ανταλλαγμάτων παράλληλα με την προάσπιση των κυριαρχικών της συμφερόντων. Αναλυτικότερα ο έλληνας πρωθυπουργός, προσδιορίζει ευκρινώς τόσο τις αναγκαίες προϋποθέσεις, (πρωτεύον σκοπός ήταν η διασφάλιση του συμφέροντος επιβίωσης και η πραγμάτωση των εθνικών συμφερόντων), όσο και τους προαπαιτούμενους όρους, (συνεκτίμηση των απόλυτων-σχετικών κερδών έναντι του απειλητικότερου περιφερειακού συντελεστή-Βουλγαρία, άμεση κατοχή των προσφερόμενων εδαφικών περιοχών, μακροπρόθεσμες και αδιάρρηκτες δικλείδες ασφαλείας για την προστασία-διαφύλαξη της εθνικής ακεραιότητας ώστε να επιτευχθεί η αναγκαία εσωτερική οικονομική-στρατιωτική-κοινωνική-πολιτική αναδόμηση), για την σύναψη πελατειακών σχέσεων με τις Κεντρικές Δυνάμεις, εφόσον η στρατιωτική, η πολιτική ηγεσία και ο βασιλιάς Κων/νος υιοθέτησαν την εφαρμογή διαρκούς ουδετερότητας εξυπηρετώντας με τον τρόπο αυτό την πολιτική των Κεντρικών δυνάμεων.

«[...] Λέγω τούτο δια να είπω, ότι, η υπηρεσία την οποίαν ή Ελλάς δια της εμμονής αυτής, της ενδεχομένης, εν τη ουδετερότητι, μέχρι τέλους θέλει παράσχει προς τον Αυστρογερμανικόν συνδυασμόν, η υπηρεσία αυτή είναι μεγάλη και η υπηρεσία είναι εύλογον και φυσικόν, ότι πρέπει να τύχη ανάλογων ανταλλαγμάτων. Ήκουσα λεγομένον, ότι δεν επιτρέπεται εις ημάς να αποβλέψωμεν εις συνεννόησιν με τον έτερον συνδυασμόν, διότι θα εξετιθέμεθα ούτως εις την μήνιν του άλλου. Δεν είμαι καθόλου σύμφωνος εις τούτο. Εάν εξετιθέμεθα εις την μήνιν του ετέρου συνδυασμού, τηρούντες ευμενή ουδετερότητα μέχρι τέλους και ενδεχομένως μη σπεύδοντες εις βοήθειαν της Σερβίας, δεν θα εκτεθώμεν διότι, προσφέροντες τας υπηρεσίας ταύτας αθελήτως εις τον έτερον συνδυασμόν, εφροντίσαμεν να λάβωμεν και ανταλλάγματα· η μήνις αιτίαν θα είχεν ότι δια της πολιτείας ημών, εξυπηρετούμεν τον έτερον συνδυασμόν όχι διότι ηθελήσαμεν να εκπορισθώμεν ωφέλειαν της πολιτείας ημών ταύτης, ην νομίζομεν, κατά τας αντιλήψεις της Κυβερνήσεως, ότι επιβάλλουσι τα εθνικά συμφέροντα, θα έλεγον λοιπόν ότι αν τοιαύτη η πολιτική της Κυβερνήσεως ημών μέχρι τέλους ήθελε διαρυθμισθή υπό των πραγμάτων, θα ήτο επιβεβλημένον, όπως εκπορισθή το Κράτος τας ωφελείας εκείνας,

²⁰⁵ Στις 14/27 Δεκεμβρίου 1914, ο έλληνας πρεσβευτής στη Ρώμη, Α.Κορομηλάς, έστειλε στην Ελληνική κυβέρνηση το ακόλουθο τηλεγράφημα: «Οι κυβερνώντες την Ιταλίαν ελπίζουν ότι, ηττωμένης της Γερμανίας, θα επιστή η ώρα του διαμελισμού της Μικράς Ασίας, θα εγκατασταθή δε και η Ιταλία εν αυτή. Υποθέτουν ευλόγως ότι η Ρωσσία, δια των αρμενικών επαρχιών της Τουρκίας, θα κατέλθη εις Μεσόγειον αντίκρυ της Κύπρου. Η Γαλλία θα λάβη την Συρίαν και η Αγγλία την Αραβίαν. Θα απομείνι ικανός δια την Ιταλίαν χώρος προς δυσμάς των ρωσσικών κτήσεων. Μετά δυσφορίας μεγάλης προβλέπουν οι Ιταλοί ότι είναι αδύνατον να μη ληφθή υπ' όψιν η Ελλάς. Επειδή η Σμύρνη και η κοιλιάς του Μαιάνδρου είναι περιζήτητοι, δεν φαντάζονται οι Ιταλοί ότι θα δοθή εις ημάς: Θα καταβάλουν δ' άλλως πάσαν προσπάθειαν όπως ελάχιστα κληρονομήσωμεν εν Μικρά Ασία.: Α.Κορομηλάς». Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σ.σ. 389-390.

τας οποίας είναι δυνατόν να εκπορισθή εκ των υπηρεσιών αυτών, τας οποίας προσφέρει, ουχί διότι θέλει να χρησιμεύση προς τον έτερον συνδυασμόν, αλλά διότι νομίζει ότι εξυπηρετεί τα ίδια συμφέροντα. Είναι καθημερινόν το φαινόμενον των κρατών εκείνων, τα οποία εν πολέμω μένοντα ουδέτερα, χάριν ιδίων συμφερόντων, ασφαλίζουν ανταλλάγματα και δια την ουδετερότητα και μόνην. Αλλά ποία θα ήσαν τα ανταλλάγματα εν τοιαύτη περιπτώσει, τα οποία θα ενόμιζον επιβεβλημένον όπως φροντίσωμεν να ασφαλίσωμεν; [...] Θα έλεγον, λοιπόν, ότι εν τοιαύτη περιπτώσει θα ήτο ενδεδειγμένον να επέλθη συνεννοήσις προς τον συνδυασμόν εκείνον, τον οποίον, έστω και αθελήτως, θα εξυπηρετούμεν δια της πολιτικής μας, πρώτον μεν δια να μάθωμεν ποία είναι τα εδαφικά ανταλλάγματα, τα οποία η Βουλγαρία πρόκειται να λάβη δια της συμμετοχής εις τον πόλεμον τούτον, διότι η γνώσις τούτου δύναται να χρησιμεύση εις υμάς, ως στοιχείον ασφαλές, ίνα κρίνετε, εάν οι φόβοι και αι ανησυχίαι, τας οποίας έχω, είναι τοσούτον βάσιμοι, ως εγώ φρονώ, ή είναι υπερβολικώς χρωματισμένοι. Δεύτερον, δια να καθορισθώσιν ασφαλέστερον τα ανταλλάγματα εκείνα, τα οποία πρόκειται να λάβωμεν ημείς, η επέκτασις δηλαδή προς την νότιον Αλβανίαν, η παραχώρησις των κλειδών της Δοιράνης-Γευγέλης, τας οποίας άλλως τε, νομίζω ότι έχομεν καθικον να σπεύσωμεν να καταλάβωμεν εγκαίρως, μη αναβάλλοντες τούτο μετά το πέρας του πολέμου. Τρίτον θα εξητούν, όπως η εγγύησις, η οποία μας δίδεται δια την ακεραιότητα της χώρας, μη περιορισθή μόνον εις την διάρκειαν του πολέμου, οπότε θα είναι ελαχίστης αξίας, αλλά επεκταθή και επι σειρά τινα ετών, ας είπω μιαν δεκαετίαν, ώστε την επιούσαν της λήξεως του πολέμου να μη ευρισκόμεθα προ φόβου τρίτου πολέμου καθ' ημών, μονομαχίας προς την Βουλγαρίαν, ίνα μας δοθή και ο χρόνος να αναπτύξωμεν και οργανώσωμεν και τους πόρους των νέων ημών κτήσεων και τας στρατιωτικές ημών δυνάμεις, ώστε να αντιμετωπίσωμεν την μονομαχίαν εκείνην, η οποία πρόκειται να διεξαχθή μεταξύ ημών και της γείτονος χώρας, άνευ πλέον φίλων και άνευ συμμάχων. Θα έλεγον ακόμη, ότι θα ήτο δίκαιον και ανάλογον προς τα υπηρεσίας τας οποίας παρέχομεν, τηρούντες μέχρι τέλους την ουδετερότητα ημών, εάν εξητούμεν, όπως δια της παρεμβάσεως της Αυστρίας και Γερμανίας επιβληθή η ανταλλαγή των πληθυσμών των δύο χωρών, αι οποίαι επι εκτάσεως πολλών εκατοντάδων χιλιομέτρων πρόκειται να συνορεύουν του λοιπού, όπως οι μεν Βουλγαρικοί πληθυσμοί, οι ζώντες ακόμη εντός του Ελληνικού εδάφους, μεταφερθώσιν εις την Βουλγαρίαν, οι Ελληνικοί δε πληθυσμοί, οι ζώντες ακόμη και μεθ'όλας τας καταστροφάς εν Βουλγαρία μεταφερθώσιν επι του Ελληνικού εδάφους. Θα ήτο τούτο κύριοι, μια εκ των καλλιτέρων εγγυήσεων, ότι το καθεστώς, το Βουλγαρικό, οίον θα προήρχετο εκ του παρόντος πολέμου, θ' ανεγνωρίζετο οπωσδήποτε ειλικρινώς υπό των ενδιαφερομένων Κρατών και, τουλάχιστον, θα έλειπεν από τον αντίπαλον, το μέγα επιχείρημα, ότι αγωνίζεται προς πραγματοποίησιν αξιώσεων, αι οποίαι στηρίζονται τάχα επί εθνολογικών βάσεων»²⁰⁶.

Αντίστροφα, στις παροχές της Αντάντ προς την Ελλάδα για την διασφάλιση της πολιτικό-στρατιωτικής της σύμπραξης, περιλαμβάνονταν :

1. η προστασία- άμυνα έναντι των εξωτερικών απειλών-Βουλγαρία,
2. η οικονομική ενίσχυση, με παροχή δανείων για την κάλυψη των πολεμικών δαπανών,
3. η αύξηση-διεύρυνση της ελληνικής εδαφικής επικράτειας,(προσφορά Κύπρου και εδαφικών τμημάτων στα παράλια της Μ.Ασίας), με

²⁰⁶ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της Συνεδρίασης της 21^{ης} Σεπτεμβρίου του 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 158-159.

συνεπακόλουθο την ενίσχυση του ρόλου και της σχετικής θέσεως της Ελλάδος εντός του περιφερειακού του υποσυστήματος,

4. η στρατιωτική συνεργασία, με αποστολή συμμαχικών στρατευμάτων στην Ελληνική επικράτεια για την από κοινού ενέργεια στρατιωτικών επιχειρήσεων.

Αντίστοιχα η Ελλάδα θα προσέφερε :

- α) εδαφικά ανταλλάγματα, όπως η παραχώρηση της Καβάλας στην Βουλγαρία για την στρατιωτική της σύμπραξη με τις δυνάμεις της Αντάντ,
- β) στρατιωτικές διευκολύνσεις στις συμμαχικές δυνάμεις, κυρίως με την χρησιμοποίηση του λιμένα της Θεσσαλονίκης για την μεταφορά στρατευμάτων και εφοδίων,
- γ) άμεση στρατιωτική υποστήριξη στην Σερβία, στην περίπτωση που θα δεχόταν επίθεση από τις Κεντρικές δυνάμεις.

Συγκεκριμένα στις 10.1.1915 ο βρετανός πρέσβης στην Αθήνα, Σερ Φράνσις Ελλιοτ, ανακοίνωσε στον Ε.Βενιζέλο, ότι :

«Οι Σύμμαχοι εύχονται ζωηρός την επέμβασιν της Βουλγαρίας εις τον πόλεμον υπέρ αυτών και ότι προς τον σκοπόν τούτον ζητούν, όπως η Ελλάς προβή εις εδαφικάς προς αυτήν παραχωρήσεις προς το μέρος της Καβάλλας, εις ανταμοιβήν των οποίων οι Σύμμαχοι υπόσχονται εις αυτήν εδαφικάς παραχωρήσεις εν Μικρά Ασία προς το μέρος της Σμύρνης»²⁰⁷.

Στις 8/21.1.1915 ο Έλληνας πρεσβευτής στο Λονδίνο απέστειλε στον Ε.Βενιζέλο τηλεγράφημα του Άγγλου υπουργού Οικονομικών, Λουδ Τζώρτζ, στο οποίο ανέφερε:

« Η αγγλική κυβέρνηση, γράφει ο Λουδ Τζώρτζ, έλαβε πληροφορίες περι σοβαρών προπαρασκευών της Αυστρίας και της Γερμανίας όπως επιτεθούν εναντίων της Σερβίας. Φοβείται ότι η Σερβία δεν θα δυνηθεί να ανθέξη άνευ βοήθειας και θεωρεί (η αγγλική κυβέρνηση) τη συντριβή της Σερβίας ως καταστροφή, ήτις θα ενθαρύνει την Βουλγαρία να συνεργασθή δραστήρια με τη Γερμανία, Αυστρία και Τουρκία[...] Εάν η ελληνική κυβέρνηση το επιθυμεί, ο Άγγλος υπουργός των Στρατιωτικών θα ηδύνατο να στείλει ένα σώμα στρατού, ήτοι 40.000 ανδρών, ίνα συνεργασθεί μετά του ελληνικού στρατού. Η αγγλική κυβέρνηση είναι της γνώμης ότι η Βουλγαρία δεν θα επιτίθετο κατά της Ελλάδας, εάν ο αγγλικός στρατός εμάχετο ομού με τον ελληνικό, πιθανόν μάλιστα η Βουλγαρία να συνεργασθεί μαζί μας. Ο υπουργός των Οικονομικών Λουδ Τζώρτζ δηλώνει ότι η Αγγλία θα παράσχει κάθε χρηματικό ποσό απαιτηθησέμενο δια τον πόλεμο, υπο τους αυτούς ως και εις την Ρουμανία όρους[...] Εις την επίσημην αυτής απάντηση, η υμετέρα εξοχότης (Βενιζέλος) παρακαλείται να μη μνημονεύσει το παρόν τηλεγράφημα, αλλ' απλώς, αν παραστή περίπτωσιν, να ειπή ότι η Ελλάς είναι έτοιμη να βοηθήσει τη Σερβία, αρκει η Αγγλία να αποστείλει το άνω αναφερόμενο σώμα στρατού. Δύναμαι να προσθέσω (λέγει ο Γεννάδιος) ότι ο υπουργός των Οικονομικών, μου είπε ότι αν ακόμη η Ελλάς ζητεί περισσότερα του ενός Σώματα Στρατού, η αγγλική κυβέρνηση δεν θα τα αρνείτο. Είναι απολύτως ανάγκη όπως η Ελληνική Κυβέρνηση απαντήσει αμέσως, [...]»²⁰⁸.

Ομοίως ο Ι.Μεταξάς σε μια σειρά άρθρων του αναφέρει σχετικά για τις παροχές της Αντάντ προς την Ελλάδα.

²⁰⁷ Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.272.

²⁰⁸ Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος β', σ.σ.260-261..

«Την 13.1.1915 με εκάλεσεν ο Βενιζέλος και μοι ανεκοίνωσεν αορίστως, ότι : Προσφέρονται υπο των Δυνάμεων της Συνεννοήσεως εις την Ελλάδα Τμήματα της Μικράς Ασίας, αν αυτή σπεύση εις βοήθειαν της Σερβίας.

»Την 15.1.1915 με εκάλεσεν εκ νέου και μοι ανεκοίνωσεν ότι : Η ως άνω προς την Ελλάδα προσφορά τω εγένετο υπό του Υπουργού των Εξωτερικών της Αγγλίας Γκρέυ και ότι η προς την Σερβίαν βοήθεια αυτής θα συνίστατο εις την αποστολήν του Στρατού της εις τον Δούναβιν»²⁰⁹.

«Την 10)23 Ιανουαρίου του έτους εκείνου ο εν Αθήναις Πρεσβευτής της Μ.Βρεταννίας ανεκοίνου εις τον Έλληνα Πρωθυπουργόν ότι εν όψει του κινδύνου ον διέτρεχεν η Σερβία και της ανάγκης ενισχύσεως της, η Τριπλή Συνεννόησις «ήτο ετοιμη να υποσχεθή εις την Ελλάδα σοβαρά ανταλλάγματα εν Μ.Ασία, εάν αύτη έσπευδεν εις βοήθειαν της Σερβίας. Δια να αποδώση όμως η ελληνική και ενδεχομένως η ρουμανική συμβολή ότι εξ αυτών ανεμένετο, έπρεπε να εξασφαλισθή και η συμμετοχή της Βουλγαρίας. Προς τούτο έπρεπε να παρασχεθώσι ταύτη εδαφικά ανταλλάγματα εν Μακεδονία»²¹⁰.

Στις 11/24.1.1915 ο Βρετανός Υπουργός Εξωτερικών,(Γκρέυ), απέστειλε τηλεγράφημα στο έλληνα πρωθυπουργό στο οποίο ανέφερε: «Εάν η Ελλάς ταχθή μετά της Σερβίας ως σύμμαχος αυτής και μετάσχη του πολέμου, ηξεύρω ότι η Γαλλία και η Ρωσσία θα αναγνωρίσουν αμφοτέρως ευχαρίστως προς την Ελλάδα εδαφικές παραχωρήσεις πολύ σπουδαιές επι της παραλίας της Μικράς Ασίας. Αν ο κ.Βενιζέλος επιθυμη τελική συνεννόηση υπο τους όρους τούτους, θα ώφειλε άνευ βραδύτητος να ανακοινώσει τούτο εις τας κυβερνήσεις της Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας, είμε δε βέβαιως (ο Γκρέυ), ότι πάσα εκ μέρους του γενησόμενη πρότασις θα ήτο δεκτή, κατά τον ευμενέστερο τρόπο»²¹¹.

Τοιουτοτρόπως οι αντιβενιζελικές ελληνικές κυβερνήσεις υπεισιήλθαν σε διπλωματικές διεργασίες για την σύμπληξη ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων με την Αντάντ. Η κυβέρνηση του Δ.Γούναρη, (πρωθυπουργός της Ελλάδας μετά την πρώτη παραίτηση του Βενιζέλου-21.2.1915), σε πρόταση της Αντάντ για σύναψη πολιτικό-στρατιωτικής συνεργασίας²¹², (την οποία επέδωσαν οι πρεσβευτές τους στην Αθήνα), έθεσε ως προαπαιτούμενο όρο, την διασφάλιση-προστασία της ελληνικής εδαφικής επικράτειας.

«Η Ελλάδα ζητεί εγγύηση της ηπειρωτικής και νησιωτικής της ακεραιότητάς, συμπεριλαμβανόμενης της Βόρειας Ηπείρου και, όπως είναι αυτονόητο, της Καβάλας και της Ανατολικής Μακεδονίας αν δοθεί η εγγύηση, η Ελλάδα είναι έτοιμη να ταχτεί στο πλευρό της Αντάντ κατά της Τουρκίας, σε ένα πόλεμο με αντικειμενικό σκοπό τη διάλυση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας»²¹³

Στις 30.3.1915 οι πρεσβευτές της Αγγλίας και της Γαλλίας επέδωσαν στον έλληνα Υπουργό Εξωτερικών την ακόλουθη διακοίνωση: «Αί Σύμμαχοι Δυνάμεις παραμένουσιν, ως και πρότερον, έτοιμοι να εξασφαλίσωσιν εις την Ελλάδα, έναντι

²⁰⁹ Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.274.

²¹⁰ Γ.Στρέϊτ, Ημερολόγιον-Αρχείον, σελ.61.

²¹¹ Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σελ.269.

²¹² Η διακοίνωση των Δυνάμεων της Αντάντ ανέφερε τα ακόλουθα: «Οι τρεις συμμαχικές Δυνάμεις έλαβαν με ικανοποίηση τη δήλωση της νέας ελληνικής κυβέρνησης, ότι θα συνεχίσει την εξωτερική πολιτική της αμέσως προηγούμενης. Από την πλευρά τους, είναι έτοιμες, όπως και πριν, να υποσχεθούν σαν αντίδωρο στην Ελλάδα, σε περίπτωση συνεργασίας της στον πόλεμο κατά της Τουρκίας, τα εδαφικά αποκτήματα, τα οποία της έχουν ήδη προταθεί στο βίλαετι του Αιδινίου». Παρατίθεται στο Έντουαρ Ντριό, Ελλάδα και Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, σελ.169.

²¹³ Ibid, σελ.170.

της συμμετοχής αυτής εις τον πόλεμον κατά της Τουρκίας, τας ήδη υπεσχημένας αυτή εν τω Βιλαετίω Αϊδινίου(Σατζάκιον Σμύρνης) εδαφικά παραχωρήσεις»²¹⁴.

Στις 3/16.10.1915 ο άγγλος πρέσβης, σερ Φράνσις Έλλιοτ, γνωστοποίησε στον έλληνα πρωθυπουργό, Α.Ζαίμη, τηλεγράφημα του άγγλου υπουργού εξωτερικών:

«Σήμερα, όταν η Σερβία υπέστη επίθεση παρα της Βουλγαρίας, εάν η Ελλάς θελήση να έλθει εις βοήθειά της, η κυβέρνηση της αυτού μεγαλειότητος (της Μεγάλης Βρετανίας) είναι πρόθυμος να παραχωρήσει την νήσον Κύπρο εις την Ελλάδα. Εάν η Ελλάς ενωθή μετά των συμμάχων χωρίς περιορισμούς, θα συμμετάσχει φυσικώς μαζί των εις τα πλεονεκτήματα, άτινα θα πραγματοποιηθούν κατά το τέλος του πολέμου. Η παραχώρηση όμως της Κύπρου γίνεται υπο της Αγγλικής κυβερνήσεως, ανεξαρτήτως από την άποψη ταύτην (την έκβαση του πολέμου) και υπο μόνον τον όρο, ότι η Ελλάς θα δώσει δια του στρατού της πλήρη και άμεση υποστήριξη εις τη Σερβία [...]».

Ο έλληνας πρωθυπουργός, Α.Ζαίμης, απάντησε ότι: «Τίποτε δεν ηδύνατο να είναι περισσότερο ευχάριστο εις την ελληνική κυβέρνηση, από την προσφορά της Κύπρου, ήτις διανοίγουσα τις ωραιότερες απόψεις εις τους εθνικούς πόθους, πληρώνει χαρές στις καρδιές των Ελλήνων. Αλλα όσο προκλητική(!) και αν είναι η προσφορά αυτή, δεν θα ετροποποιεί την σοβαρότητα των γεγονότων, ενώπιον τον οποίων ευρίσκεται η Ελλάς, ούτε θα καταστήσει αποτελεσματικότερη τη βοήθειά μας προς τη Σερβία»²¹⁵.

Την ανωτέρω πολιτική επιλογή, δηλαδή την σύμπληξη ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων, υιοθέτησαν και οι Κεντρικές Δυνάμεις επιχειρώντας να διασφαλίσουν πρωτίστως την ευμενή ουδετερότητα της Ελλάδας.

Ο έλληνας υπουργός των εξωτερικών Γ.Στρέϊτ, ανέφερε σχετικά, την 1.8.1914.

«Ο Πρεσβευτής Αυστρίας προσπαθών να με πείση ότι πρέπει να μείνωμεν ουδέτεροι αν επιτεθή η Βουλγαρία της Σερβίας, υποδεικνύει ανταλλάγματα (Μοναστήρι) και παριστά κινδύνους εκ της αυξήσεως της δυνάμεως της Σερβίας και ωφελείας μειώσεως. Έχομεν, λέγει, κοινά συμφέροντα μετά της Μοναρχίας, ήτις θα επιδιώξη την επίρρωσιν και επαύξησιν του ελληνισμού, αν η Ελλάς απλώς μείνη ουδετέρα»²¹⁶.

Ο βασιλιάς Κων/νος, με διπλωματικές ενέργειες επιχείρησε να εκμαιεύσει πολιτικά και εδαφικά ανταλλάγματα από τις Κεντρικές δυνάμεις ώστε να ισοσκελισθούν με τον τρόπο οι αντίστοιχες παροχές- ανταλλάγματα, της Αντάντ και να νομιμοποιηθεί η εφαρμοσθείσα πολιτική της ουδετερότητας από το ελληνικό λαό. Υπό το πρίσμα της οικοδόμησης ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων για την διασφάλιση των κυριαρχικών ελληνικών συμφερόντων, προειδοποίησε τον Γερμανό Αυτοκράτορα, ότι θα εξετασθεί σοβαρά το ενδεχόμενο της εξόδου της Ελλάδος στον πόλεμο παρά το πλευρό της Ανταντ, εάν και εφόσον τα ανταποδοτικά οφέλη της Αντάντ, ήταν μείζονα και πραγματοποιήσιμα, ενώ δεν θα αναφύοταν ανάλογη αντιπροσφορά από τις Κεντρικές δυνάμεις.

Στις 26.1.1915, ο αυστριακός πρέσβης απέστειλε στη Βιέννη το ακόλουθο τηλεγράφημα:

«[...] Ο κ.Βενιζέλος εξέφρασε προ δύο ημερών εις τον Γερμανόν συνάδελφόν μου την φροντίδα την οποία γεννά η δήθεν επικείμενη αυστρουγγρογερμανική(;) επιδρομή κατά της Σερβίας,δι'ής θα καταστρέφετο η εν λόγω χώρα.

²¹⁴ Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.286.

²¹⁵ Παρατίθενται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος β', σ.σ.54-56.

²¹⁶ Γ.Στρέϊτ, Ημερολογιον-Αρχείον, σελ.1.

» Η Α.Μ.ο βασιλεύς ομιλών χθες εις δύο έμπιστά του πρόσωπα, εξέφρασθη υπο το αυτό πνεύμα και έκαμε τον υπαινιγμόν, ότι εις περίπτωσιν μεγαλυτέρων υποσχέσεων της Ανταντ προς την Ελλάδα-αι οποίαι δεν έγιναν ακόμη-θα ήτο ίσως δύσκολον δια τον άνακτα να παραμείνη ουδέτερος. Εις την Ρουμανίαν θέλουν να υποσχεθούν, είπεν ο Έλλην βασιλεύς, την Τρανσυλβανίαν, ενώ εις την Ελλάδα εδάφη της Μικράς Ασίας με μιαν δίοδον προς την Κωνσταντινούπολιν δι'αργότερα. Εάν θα εγένοντο μεγαλύτεραι και ασφαλέστεραι(;) υποσχέσεις της Ανταντ και θα είχε η Ελλάς ελπίδας να τας πραγματοποιήσει εις περίπτωσιν συρράξεως εις τα Βαλκάνια, θα ήτο παραμέλησις των ελληνικών συμφερόντων, είπεν η Α.Μ., να μη συμμετάσχη εις τον πόλεμον. Ο βασιλεύς εξέφρασε την γνώμην, ότι όλ'αυτά θα ήτο δυνατόν να αποφευχθούν, εάν ημείς θα εδίδομεν εις την Τρανσυλβανίαν αυτονομίαν και θα εδηλώναμεν ότι δεν θέλομεν να εξοντώσωμεν την Σερβίαν [...]

[...]» Από τίνων ημερών-εξακολουθεί ο Αυστριακός πρέσβυς- κυκλοφορεί η φήμη περί νέας πίεσεως και υποσχέσεων της Αντάντ εδώ και εις άλλας βαλκανικάς πρωτευούσας.[...] Η Αντάντ απαιτεί από τους εδώ πολλά, αλλά υπόσχεται και πολλά. Ημείς δεν απαιτούμεν μεν τίποτε, αλλά και δεν υποσχόμεθα τίποτε. Εάν δυνάμεθα να δηλώσωμεν, ότι δεν έχομεν την πρόθεσιν να προσαρτήσωμεν την Σερβίαν,τούτο εκφεύγει της αρμοδιότητός μου. Να υποσχεθώμεν εις την Ελλάδα το Μοναστήρι,αυτό θα έκαμε μικράν εντύπωσιν εδώ[...] Παρ'όλας τας ανωτέρω ρεαλιστικάς σκέψεις, λαμβανομένης υπ'όψιν της ψυχολογίας του κ.Βενιζέλου, το σήμα της καταστάσεως είναι η απόλυτος αβεβαιότης»²¹⁷.

Επακολούθησαν διαδοχικά τηλεγραφήματα του έλληνα βασιλιά προς τον Γερμανό αυτοκράτορα με απώτερο στόχο την διασφάλιση σαφών-δεσμευτικών εγγυήσεων και εδαφικών παροχών από τις Κεντρικές δυνάμεις προς την Ελλάδα. Οι διπλωματικές διεργασίες του βασιλιά Κων/νου, κρυσταλλώνονται στις ακόλουθες αναφορές του αυστριακού πρέσβη, Σίλλασύ, προς τη Βιέννη.

«Ο βασιλεύς επανέλαβε χθες δι'ένός εμπίστου του προς τον Γερμανόν πρεσβευτήν, ότι η Αντάντ υπόσχεται εις την Ελλάδα εκτεταμένα εδάφη της Μικράς Ασίας. Συγχρόνως έρριψεν ο άναξ την ιδέαν όπως, δια να διευκολυνθή εις την απόρριψιν των εν λόγω προτάσεων, μεσολαβήσει η γερμανική κυβέρνησις δια την ένθερμον προστασίαν των εν Μικρά Ασία Ελλήνων, υποσχεθή την οριστικήν διευθέτησιν του Νησιωτικού εν ελληνικό πνεύματι, περαιτέρω, όπως καθορίση τα όρια της εν Ευρώπη εδαφικής αυξήσεως της Ελλάδος και παράσχη καθησυχαστικήν εγγύησιν αναφορικάς προς το βουλγαρικό δάνειον»²¹⁸.

«Ο Έλλην βασιλεύς απέστειλε και πάλιν σημερον θυμώδες μήνυμα προς τον Γερμανόν πρεσβευτήν, όστις ευτυχώς το εδέχθη ηρεμώτερος από τον προκάτοχόν του. Και πάλιν απήτησεν η Α.Μεγαλειότης προς ενίσχυσιν της ουδετέρας του πολιτικής μεσολάβησιν δια να αποσοβηθούν τα βουλγαρικά γυμνάσια, περαιτέρω, προστασίαν των εν Τουρκία Ελλήνων, διευθέτησιν του Νησιωτικού και τέλος από αμέ δήλωσιν περί Θεσσαλονίκης.

» Ο βασιλεύς διεβίβασεν εις τον πρεσβευτήν κόμιτα Μίρμπαχ, ότι ο Άγγλος πρεσβευτής του εδήλωσε σαφώς προ τίνων ημερών,ότι αφού η Ελλάς δεν θέλει να εγκαταλείψη την ουδετερότητά της, δεν δύναται να ελπίζει πλέον εις ουδεμίαν οικονομικήν βοήθειαν εκ μέρους της Αγγλίας»²¹⁹.

«[...] Με εδέχθη ο βασιλεύς εις ακρόασιν. Η Α.Μεγαλειότης παρεπονέθη λίαν δια τα βουλγαρικά γυμνάσια τόνισας, ότι μία σχετική εγγύησις ως και το εάν ημείς δεν εξακολουθώμεν να δίδωμεν εις την Βουλγαρίαν πολεμικόν υλικόν (όπερ έθεσα εν

²¹⁷ Παρατίθεται στο Π.Ενεπεκίδη, Η Δόξα και ο Διχασμός,σ.σ.240-242.

²¹⁸ Τηλεγράφημα προς την Βιέννη στις 3.2.1915.Ibid,σελ.242.

²¹⁹ Τηλεγράφημα προς την Βιέννη στις 28.2.1915.Ibid.

αμφιβόλω, μου είπε όμως ότι το υλικόν ευρίσκεται εις την Ορσόβαν) και άλλη εγγύησις από ημάς και την Γερμανίαν επι του Νησιωτικού και της μεταχειρίσεως των εν Μικρά Ασία Ελλήνων, θα ηδύναντο να σώσουν τη ουδετέραν πολιτική του, φοβείται όμως, ότι είναι ήδη πολύ αργά.

» Προσεπάθησα να παρουσιάσω εις την Α.Μεγαλειότητα παντός είδους επιχειρήματα(αφορώντα τον κ.Βενιζέλον) υπέρ της μη αναμίξεως και όταν ο ίδιος έθιξε το ζήτημα της απολύσεως του κ.Βενιζέλου, συνεβούλευσα εγώ όπως πράξη τούτο εις την χειρίστην των περιπτώσεων, διότι θα ήτο καθήκον του, το οποίον θα ανέμενε βεβαίως η Ελλάς από τον δαφνοστεφή της Ηγεμόνα, εις όν και θα ήτο δι' αυτό αργότερον ευγνώμων.[...]

» Ο κ.Βενιζέλος ωμίλησε σήμερα εις τον Γερμανόν συνάδελφόν μου εις ένα «ηπιώτερον» μεν τόνον, ειπών ότι ο ίδιος είναι εναντίον μιας τοιαύτης περιπέτειας(sic!)- εννοεί την εκστρατεία των Δαρδανελλίων- τονίσας όμως ότι η δημόσια θα ηδύνάτο να αναστατωθή κατά τοιούτον τρόπον, ώστε η θέλησις των επι μέρους ατόμων να μη ημπορή να κάμη τίποτε. Ο κ.Βενιζέλος είπεν ακόμη εις τον Γερμανόν πρεσβευτήν, ότι εάν θα ηδύνάτο να εκπληρωθούν αι ανωτέρω μνημονευθείσαι βασιλικάι επιθυμίαι,θα συνέβαλε τούτο βεβαίως εις την ενίσχυσιν της πολιτικής της ουδετερότητος»²²⁰.

Συνακόλουθα η Γερμανία ανέλαβε την καταβολή παροχών προς της Ελλάδα, υπό ένα πλαίσιο ασαφών και αβέβαιων δεσμεύσεων ως προς την πραγματοποίησή τους. Συγκεκριμένα θα παρείχε :

1) οικονομική βοήθεια, εάν και εφόσον η οικονομική κατάσταση της Γερμανίας το επέτρεπε,

2) εδαφικά ανταλλάγματα, προσφορά Αλβανίας, Δοϊράνης-Γευγέλης, Δωδεκανήσου, Χίου, Μυτιλήνης και Σάμου,

3) πολιτική αναγνώριση των ελληνικών κτήσεων, χωρίς όμως την δυνατότητα προάσπισης της ελληνικής πολιτικής κυριαρχίας στις εν λόγω κτήσεις με την χρήση στρατιωτικής ισχύος.

Με τη σειρά της η Ελλάδα καλείτε :

1) να παράσχει πολιτική-διπλωματική υποστήριξη, δηλαδή τήρηση ευμενούς ουδετερότητας έναντι των Κεντρικών δυνάμεων κατά την διάρκεια του πολέμου,

2) να ακυρώσει τις συμμαχικές της υποχρεώσεις, εφόσον δεν θα προσέφερε στρατιωτική υποστήριξη στη Σερβία στην περίπτωση Βουλγαρικής επιθέσεως.

Στις 5.3.1915 η Γερμανική κυβέρνηση απέστειλε τηλεγράφημα προς την ελληνική κυβέρνηση στο οποίο προδηλώνονταν ότι:

«[...] 1. Η Γερμανία θα εξήταζεν ευμενώς το ζήτημα μιας προς τη Ελλάδα χορηγηθησομένης βοήθειας(δανείου).

2. Η Γερμανία δέχεται, εάν η Ελλάς μείνη ουδετέρα μέχρις υπογραφής της συνθήκης ειρήνης, να λάβη η Ελλάς άνευ όρων οριστικώς τας διεθνώς επικυρωθείσας αυτή Νήσους.

3. Η Γερμανία εγγυάται την δικαιοτέραν μεταχείρισιν των Οθωμανών υπηκόων Ελλήνων.

4. Αι ασκήσεις του βουλγαρικού στρατού ή θα σταματήσουν εντελώς ή θα γίνονται εις περιορισμένην έκτασιν και επί περιορισμένην διάρκεια και όσον το δυνατόν ουχί πλησίον των Ελληνικών συνόρων [...]»²²¹.

²²⁰ Τηλεγράφημα προς την Βιέννη στις 2.3.1915.Ibid,σ.σ. 242-243

²²¹ Τηλεγράφημα,αριθ.197. Ibid, σ.σ. 229-230.

Ακολουθώς, η συμμαχία της Ιταλίας με τις δυνάμεις της Αντάντ, συνώθησε τις Κεντρικές δυνάμεις σε προσφορά πρόσθετων ανταλλαγμάτων προς την Ελλάδα για άμεση πολιτική συνεργασία.

Σε τηλεγράφημά του, στις 20.5.1915, ο αυστριακός πρέσβης ανέφερε:

«[...] Εφόσον η Ιταλία θα κάμει πόλεμον εναντίον μας μόνο, θα εόρταζουν εις την Ελλάδα, όπου μισείται, τας ήττας της-τουλάχιστον σιωπηρώς. Υπό άλλας συνθήκας θα έπρεπε να περιμένωμεν περισσότερα από την Ελλάδα, αλλά τώρα ευρίσκονται εις το πλευρόν της αι Δυτικάι Δυνάμεις, ενώ η Τουρκία ευρίσκεται εις το άλλο στρατόπεδον.

» Εν τούτοις θα προέτεινα εγώ, (ας ελπίσωμεν ότι ημπορούμεν να το κάμωμεν παρα την Βουλγαρίαν), μόλις επιτεθή η Ιταλία να προσφέρωμεν εις τον βασιλέα Κωνσταντίνον δια την συνεργασίαν της Ελλάδος ολόκληρον την Αλβανίαν, (ως μίαν ένωσιν ονομαστικώς). Και τούτο διότι (μόνον) η Ήπειρος δεν θα τραβούσε επειδή την θεωρούν (οι Έλληνες) ως κερδισμένην οριστικώς. Τα πλεονεκτήματα μιας παραδοχής (της προτάσεως) είναι φανερά όσον αφορά την Αδριατικήν, Ιταλίαν, Σερβίαν και Αγγλίαν.

» Αλλά σχεδόν ασφαλώς, η πρότασις δεν θα γίνη δεκτή· πάντως θα είχε το πλεονέκτημα μιας αντικινήσεως κατά της Αντάντ και των υποσχέσεών της προς την Ιταλίαν, και ακόμη θα απέτρεπε δια μιαν στιγμήν το βλέμμα της Ελλάδος από το Ιόνιον, (το οποίο θα ήτο δυνατόν πάντοτε να της ανήκη) και προσέτι θα ενίσχυε την θέσιν του Έλληνος βασιλέως και της κυβερνήσεως και ας ευχηθώμεν και την υπάρχουσαν τάσιν προς την ουδετερότητα. Αφού είμαστε πρόθυμοι να δείξωμεν αδιαφορίαν ως προς την Αλβανίαν χάριν των Ιταλών, προτιμότερον να παραιτηθώμεν (αυτής) χάριν της Ελλάδος. Βεβαίως η Ελλάς δεν αξίζει αυτήν την αβροφροσύνην, αλλά η χειρονομία θα ήτο από πολιτικής απόψεως ίσως και εις την Ρουμανίαν ευχάριστος. Μακρά, λεπτομερής μελέτη επί των ρωσοιταλικών σχέσεων με αναγκάζει να εκφρασθώ προσωπικώς, αιτών την συγγνώμην σας»²²².

Στις 17.9.1915 η Γερμανία επανέρχεται με νέο μνημόνιο προς την Ελληνική κυβέρνηση :

«[...] 1^{ov}. Μετά τον πόλεμον (η Γερμανία) θα ασκήση την επιρροή της παρα την Υψηλή Πύλη, ίνα αναγνωρισθή η κυριότης της Ελλάδος επί των νήσων Χίου, Μυτιλήνης και Σάμου.

2^{ov}. Η Γερμανία θα ενεργήση εν τω αυτό πνεύματι σχετικώς και με την Δωδεκάνησον.

3^{ov}. Η Γερμανία αναγνωρίζει τας ελληνικάς κτήσεις, δεν δύναται όμως να εγγυήθη, όπως ενδεχομένως υπερασπίση αυτάς δια της βίας.

4^{ov}. Η γερμανική κυβέρνηση θα υποστηρίξη οικονομικώς την Ελλάδα και θα παράσχη δάνειον, εφόσον καθιστούν τούτο δυνατόν αι ίδιαι αυτής οικονομικαί δυνάμεις.

6^{ov}. Η Ελλάς δύναται να επεκταθή εις την Αλβανίαν.

7^{ov}. Δια την ουδετερότητά της, εις περίπτωσιν πολέμου μεταξύ Σερβίας και Βουλγαρίας, θα λάβην η Ελλάς την Δοϊράνην και την Γευγέλην.

» Η ανωτέρω συμφωνία οφείλει να παραμείνη αυστηρώς απόρρητος, θέτουσα ως όρον, ότι κατά την διάρκειαν του πολέμου θα τηρήση η Ελλάς απέναντι των δύο αυτοκρατοριών ευμενή ουδετερότητα»²²³.

²²² Ibid, σ.σ. 289-290.

²²³ Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα σχόλια του πρέσβη της Αυστρίας που πλαισιώνουν το συγκεκριμένο τηλεγράφημα : «Δια να εξηγήση τους πολλούς τούτους περιορισμούς, ο κ. πρέσβης είχε την εντολήν να είπη, ότι η έγγραφος διατύπωσις απαιτεί μεγάλην προσοχήν, επειδή η Γερμανία υπόσχεται μόνον εκείνο το οποίον δύναται να εκπληρώση. Η Α.Μεγαλειότης (ο βασιλεύς Κωνσταντίνος), εδέχθη το εν

Στις 22.9.1915 ο βασιλιάς Κωνσταντίνος τηλεγράφησε στο Γερμανό αυτοκράτορα ότι:

« η Ελλάς δεν θα καταλάβη την Δοϊράνην και την Γευγέλην,(όπερ δεν γνωρίζει ο Βενιζέλος) εφόσον τα βουλγαρικά στρατεύματα ή οι κομιτατζήδες δεν λάβουν υπό την κατοχήν των την περιοχίν αυτήν. Η γνώμη (του Έλληνος βασιλέως) σχετικώς προς την ουδετερότητα παραμένει η αυτή, η κατάσταση του όμως είναι φοβερά δυσχερής. Λέγεται ότι η Σερβία πρόκειται να συμπυχθή εις τας κτήσεις του 1878, ότι η Βουλγαρία θα αυξηθῇ κατά 2.000.000 ψυχάς ενώ η Ελλάς μόνον κατά 250.000. Ο Έλλην βασιλεύς παρακαλεί τον αυτοκράτορα Γουλιέλμον, όπως τον προσανατολίση ακριβώς περί των προς την Βουλγαρίαν δοθισών υποσχέσεων»²²⁴.

Χαρακτηριστική είναι η οξύτατη κριτική που άσκησε ο Ε.Βενιζέλος, αξιολογώντας ορθολογιστικά και με γνώμονα τις προϋποτιθέμενες παροχές του προστάτη-patron, προς τον πελάτη-client, υπό τη βάση ενός οριοθετημένου πλαισίου πελατειακών σχέσεων, τα ανταλλάγματα που προσέφεραν οι Κεντρικές δυνάμεις για την διασφάλιση της συνεργασίας-συμπράξεως της Ελλάδος.

«[...] Λέγεται κύριοι, και γνωρίζω τούτο, ότι ο συνδυασμός ούτος η τουλάχιστον εν των μελών αυτού, το και διευθύνων υπόσχεται εις ημάς την εδαφικήν ακεραιότητα. Γνωρίζω ακόμη ότι υπόσχεται εις ημάς και επέκτασιν εν νότιω Αλβανία, μικραν βεβαίως διότι εν τη αιθούση ταύτη δεν πιστεύω ότι ευρίσκεται τις διατιθέμενος να ίδη το Ελληνικόν κράτος επεκτεινόμενον και πέραν του σημείου εκείνου, όπου η δράσις του Ελληνικού πολιτισμού δίδει εις ημάς εδραία θεμέλια εις περαιτέρω εκπολιτιστικήν εργασίαν. Εάν κύριοι, συμβουλευθήτε το χάρτην, θα ιδήτε ότι το τμήμα τούτο είναι πολύ μικρόν μετά την κατάληψιν της Βορείου Ηπείρου υφ'ημών. Ακόμη ανεγνωρίσαμεν ότι η περιοχή Δοϊράνης- Γευγέλης, η οποία αποτελεί αληθώς την κλείδα των Μακεδονικών μας συνόρων, πρέπει να περιέλθῃ εις την Ελλάδα. Ήκουσα λεγόμενον επίσης και παρ' άλλων ανευθύνων [...] Ήκουσα να λέγεται, ότι υπόσχονται εις ημάς το Μοναστήριον, περι του οποίου ουδέποτε πραγματικώς εγένετο λόγος και τα Δωδεκάνησα και την Κύπρον. Αλλ'ας αφήσωμεν τους αφελείς εκείνους, οι οποίοι θα επέστευαν, ότι η μεταβολή και εις το καθεστώς, το νησιωτικόν, θα ηδύνατο να γίνη παρα την θέλησιν των κυριαρχουσών της θάλασσης Δυνάμεων.[...] Υπάρχουν, λοιπόν οι λέγοντες: Αφού προς ημάς υπόσχονται την εδαφικήν μας ακεραιότητα, μας δίδουν μάλιστα και την κλείδα της Δοϊράνης και Γευγέλης και μικράν τινα επέκτασιν προς την νότιον Αλβανίαν, διατί δεν δυνάμεθα να αρκεσθώμεν εις ταύτα δια να μη αντιμετωπίσωμεν κινδύνους ουδενός πολέμου; Αλλ' η απάντησις, κύριοι, δεν ημπορεί εις την ερώτησιν αυτήν να είναι αμφιβόλος»²²⁵.

Αναμφίλεκτα το πλαίσιο που έθεταν οι Κεντρικές Δυνάμεις για την σύναψη πελατειακών σχέσεων με την Ελλάδα ήταν εξαιρετικά ισχνό ως προς τις προσφερόμενες παροχές, εφόσον δεν διασφαλίζονταν επίσημα η Ελληνική εσωτερική και εξωτερική κυριαρχία, δεν υπήρχαν δικλείδες ασφαλείας για την πραγμάτωση των

λόγο έγγραφον με μεγαλυτέραν δυσμένειαν παρ' όσον ανέμενε τις, τονίσας ειδικώς εις τον συνάδελφόν μου, ότι εις το υπ' αριθ.1 άρθρον κατονομάζονται μόνον τρεις νήσοι (πιθανόν εξ αμελείας),ότι τα άρθρα 4 και 5 υπόσχονται ακόμη ολιγώτερα από ότι υπόσχοντο προ της βενιζελικής κρίσεως, όταν, κατά τα φαινόμενα, η ουδετερότης της Ελλάδος «ήτο πολυτιμότερα και ότι ο όρος της ευμενούς ουδετερότητος είναι αυτόχρημα αδύνατος, διότι εάν θα εξετελείτο αυστηρώς, θα ωδηγεί την Ελλάδα εις έριδα με την Αντάντ και θα κατέστρεφε την χώραν». Ibid, σ.σ. 232-233.

²²⁴ Ibid, σελ.239.

²²⁵ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β',σ.σ.156-157.

εδαφικών ανταλλαγμάτων και δεν δίδονταν εγγυήσεις για την ενδεχόμενη οικονομική ενίσχυση. Απεναντίας το κόστος για την Ελλάδα ήταν αρκετά υψηλό- απειλείτο το συμφέρον επιβίωσης, καθιστώντας απαγορευτική μια τέτοια ενέργεια. Η Ελλάδα καλείτε να διατηρήσει ευμενή ουδετερότητα έναντι των Κεντρικών Δυνάμεων, εμμένοντας αδρανοποιημένη, σε μια ενδεχόμενη επίθεση της Βουλγαρίας προς τη Σερβία, με απότοκο τόσο την μεγέθυνση των ηγεμονικών αξιώσεων της Βουλγαρίας, όσο και την αύξηση της σχετικής ισχύος των άμεσων περιφερειακών απειλών της Ελλάδος -Βουλγαρία, Τουρκία, ενώ αναφύονταν ταυτόχρονα ο κίνδυνος για μια πιθανή στρατιωτική αναμέτρηση της Ελλάδος με την ναυτική και στρατιωτική ισχύ της Αντάντ.

4.7. Νομιμοποίηση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής του Α' Π.Π.

4.7.1. Εσωτερική Νομιμοποίηση

Η νομιμοποίηση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής συνιστούσε κεντρικό πυλώνα για το πολιτικό οικοδόμημα του Ε.Βενιζέλου. Σε αγορευσή του στη Βουλή των Ελλήνων,(28.3.1918) νομιμοποίησε την είσοδο της Ελλάδος στον Α'Π.Π., αναγορεύοντας την σε καθήκον του Ελληνικού κράτους, το οποίο παρωθείται από τα απειλούμενα εθνικά κυριαρχικά συμφέροντα, την επανάκτηση της θέσης και του ρόλου του στο διεθνές σύστημα,(την οποία είχε υπερφαλαγγίσει η οικονομική, πολιτική και στρατιωτική της υποπλάσια), καθώς και από την καθολικά αναγνωρισμένη διεθνή υποχρέωση για τον εξοβελισμό της απολυταρχικής-μilitarιστικής- ηγεμονικής κοσμοθεωρίας, με απότοκο την εγκαθίδρυση των δημοκρατικών ιδεωδών,(εσωτερική-εξωτερική κυριαρχία, εθνική αυτοδιάθεση, ελευθερία εμπορίου κ.α.). Εδραζόμενος στην λειτουργία και την σημασία του στοιχείου της Διεθνούς ηθικής²²⁶, για την νομιμοποίηση των στόχων της εκάστοτε Υψηλής Στρατηγικής, διαπίστωσε την ηθικοκανονιστική απίσχναση της Γερμανικής πολιτικής και την συνακόλουθη υποπλάσια της στρατηγικής της αποτελεσματικότητας, λόγω της αναμφίλεκτης γερμανικής πολιτικής αδυναμίας για τη συνύφανση της στρατιωτικής ισχύος με τα αυθύπαρκτα ηθικό-δικαιακά διανοήματα.

²²⁶ Ο Ε.Κάρρ, αναφέρει ότι η «διεθνής ηθική είναι η ηθική των κρατών.[...] Η υποχρέωση του κράτους δεν μπορεί να ταυτιστεί με την υποχρέωση κάποιου ατόμου ή ατόμων · και αντικείμενο της διεθνούς ηθικής είναι η υποχρεώσεις των κρατών». Βλέπε, Ε.Η. Carr, Η Εικοσαετής Κρίση, 1919-1939, σελ.200. Για εκτενή ανάλυση βλέπε ibid κεφ.9.

Ο Η.Morgenthau παρατηρεί ότι: «οι παγκόσμιες ηθικές αρχές δεν μπορούν να εφαρμοσθούν στις δράσεις των κρατών με την αφηρημένη καθολική τους διατύπωση, αλλά πρέπει να φιλτράρονται μέσα από τις συγκεκριμένες προϋποθέσεις του χρόνου και του τόπου[...] Τόσο το άτομο όσο και το κράτος πρέπει να κρίνουν την πολιτική τους δράση με βάση της παγκοσμιοποιημένες ηθικές αρχές, όπως είναι η ελευθερία». Η.Morgenthau, Politics among Nations, σελ. 10.

Τέλος ο Μ.Wight, αναφέρει ότι: «Οι αρχές της πολιτικής ηθικής μοιάζουν με μια κινητή κλίμακα ή ένα φάσμα. Το μοναδικό κριτήριο ηθικής μετατοπίζεται και μεταβάλλεται σε ένα διπλό κριτήριο· η αυστηρή ιδέα του μοραλισμού, ότι η μοναδική ηθική είναι να κάνουμε το καθήκον μας στην πολιτική, μεταβάλλεται στο να κάνουμε το καλύτερο δυνατό στην πολιτική, το οποίο συνεπάγεται μια προσέγγιση και ένα συμβιβασμό. Η επιτέλεση του καθήκοντός σου μετατρέπεται σε επιλογή του μικρότερου κακού, η οποία είναι μια μορφή πρόκλησης κακού προκειμένου να προκύψει κάτι καλό και επικαλείται την αρχή της αιτιολόγησης λόγω αναγκαιότητας. Αυτό εισδύει στο χώρο της αρχής σύμφωνα με την οποία ο σκοπός αγιάζει τα μέσα, η οποία είναι καιροσκοπικού χαρακτήρα και αναφέρεται στην αρχή της αιτιολόγησης λόγω επιτυχίας». Μ.Wight, Διεθνής Θεωρία, σελ.329.

Αντίστροφα οι ζειδωρες ηθικοπλαστικές αρχές που διαπότιζαν και συνύφαιναν τους στόχους της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου κρυσταλλώνονται :

- α) στην αιτιολόγηση λόγω αναγκαιότητας και
- β) στην αιτιολόγηση λόγω επιτυχίας²²⁷.

Η πρώτη συνωθούσε στην προάσπιση των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων έναντι της αναθεωρητικής πολιτικής των Κεντρικών δυνάμεων, που πυροδότησαν τον Ευρωπαϊκό πόλεμο για να εισαγάγουν τις εσωτερικές τους ηθικοκοινωνικοπολιτικές κανονιστικές δομές στον Ευρωπαϊκό χώρο. Ενώ η δεύτερη κρυσταλλώνονταν στην αυξανόμενη-βάσιμη πιθανότητα για την πραγμάτωση των ελληνικών εθνικών συμφερόντων, τα οποία συνυφαίνονταν με τους σκοπούς του πολέμου και συνεπικουρούνταν από την εξωτερική εξισορρόπηση της Αντάντ. Δηλαδή το συνεπαγόμενο οικονομικό, κοινωνικό, στρατιωτικό κόστος θα μετριάζοταν σημαντικά και ουσιαστικά από την ενδεχόμενη εδαφική επέκταση της Ελλάδος και την συνακόλουθη ισχυροποίηση της θέσης και του ρόλου της.

«[...] Αλλά εις τον κόσμον τούτον δεν παίζουμε τον ρόλον μεγάλου Κράτους, δυστυχώς. Και μεγάλα Κράτη καθ'αυτά δεν ηδυνήθησαν να ρυθμίσωσι τον ρούν της ιστορίας κατά τα ιδίας βλέψεις αυτών και κατά τα ιδία των συμφέροντα. Ο πόλεμος εξερράγη βεβαίως άνευ ουδεμίας υπαιτιότητος ημών. Αλλά, ευρεθέντες ενώπιον των μεγάλων προβλημάτων, τα οποία ήγειρεν ο πόλεμος αυτός, κύριοι, είμαι βέβαιος ότι, εάν έχωμεν και πάλιν την χώραν και τον θαυμάσιον αυτόν λαόν ηνωμένον προς υπεράσπισιν των εθνικών συμφερόντων, θα φθάσωμεν και πάλιν, όπως αμυνθώμεν αποτελεσματικώτατα, θα φθάσωμεν και πάλιν όπως αποτρέψωμεν τους κινδύνους τους μεγάλους, οι οποίοι επικρέμανται κατά της ακεραιότητος της χώρας [...]»²²⁸.

«[...] Ο αγών έχει ανάγκην θυσιών δια να αχθή εις αίσιον πέρας.[...] Είμαι βέβαιος, ότι είσθε πρόθυμοι να προσφέρετε τας αναγκαίας θυσίας. Διότι δεν πρόκειται να εκλέξωμεν, αν πρέπει να διατηρήσωμεν την πραγματοποίησιν των υψιπεστέρων ονείρων μας.

Μεταξύ των δύο τούτων θα εξέλεγον τινές το πρώτον, προτιμώντες την μετά ραστώνης, διατήρησιν των κεκτημένων. Το ζήτημα, όμως, τίθεται ούτω:

Πρόκειται οι υφιστάμενοι τας θυσίας να δημιουργήσωμεν Ελλάδα μεγάλην, ανταποκρινόμενην εις τα εθνικά μας όνειρα, πιστοί εις τους φίλους και συμμάχους, να αποκαταστήσωμεν τας εκατοντάδας χιλιάδων ομογενών προσφύγων εις τα εδάφη,

²²⁷ Ο Μ. Wight παρατηρεί ότι: «η αιτιολόγηση λόγω αναγκαιότητας και η αιτιολόγηση λόγω επιτυχίας είναι μη ηθικές αρχές. Η αιτιολόγηση λόγω αναγκαιότητας προφανώς διαφέρει από την αρχή της επιλογής του μικρότερου κακού. Υπονοεί ότι δεν γίνεται επιλογή μέσα από ένα σύνολο κακών λύσεων, αλλά ότι υπάρχει μια αναπόφευκτη κακή πορεία, η οποία έχει αποφασιστεί να υιοθετηθεί. Υπάρχει σχεδόν βέβαια κάποιος βαθμός πλάνης ή πνευματικής ανεπικρίνειας όσον αφορά την επίκληση αυτής της αρχής: αντιμετώπισε άραγε ποτέ μια κυβέρνηση μια κατάσταση στην οποία δεν μπορούσε να επιλέξει μεταξύ μικρότερων ή μεγαλύτερων κακών; Η κήρυξη πολέμου συνήθως προβάλλεται ως το υπέρτατο παράδειγμα αποφάσεων χωρίς εναλλακτική δυνατότητα, όταν έχει καταστεί ανέφικτη η αρχή του μικρότερου κακού. Παρ' όλα αυτά, δεν χρειάζεται απαραίτητα μια χώρα να κηρύξει πόλεμο: μπορεί να παραδοθεί. Οι Τσέχοι παραδόθηκαν το 1938, οι Δανοί το 1940.

Η αρχή της αιτιολόγησης λόγω επιτυχίας προχωρά ακόμα περισσότερο[...] στη σφαίρα του μη ηθικού.[...] Η αρχή της επιτυχίας παρουσιάζει τον Ρεαλισμό πλήρως ανεπτυγμένο και τις ηθικές εντάσεις να έχουν επιτέλους αντικατασταθεί από σκέψεις που αφορούν το τεχνικό μέρος της πολιτικής: η πολιτική προς χάριν της πολιτικής.[...] Ο Hitler είπε: «Η δοκιμασία στην οποία υποβάλλεται ένας πολιτικός ηγέτης προκειμένου να αποδειχθεί το μεγαλείο του είναι η επιτυχία των σχεδίων του και των επιχειρημάτων του, πράγμα που ισοδυναμεί με την ικανότητά του να επιτυγχάνει το στόχο που έχει θέσει». Μ. Wight, Διεθνής Θεωρία, σ.σ. 319-320.

²²⁸ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σελ. 117.

από τα οποία απεσπάρσθησαν, η αντιθέτως να ιδώμεν την Ελλάδα περιοριζομένην εις τα παλαιά της όρια, ταπεινήν, περιφρονημένην, κύπτουσαν υπο το βάρος της εθνικής ατιμίας, να την ιδώμεν μικράν, ανίκανον και να χωρέση καν τα εκατομμύρια των προσφύγων, διότι αποτυχία του εθνικού αγώνος θα καθιστά ημάς πρόσφυγας. Ποίος Έλλην, ελεύθερος η δούλος, θ'αρνηθή την συνδρομήν δια την επιτυχίαν του αγώνος;[...] Ας υψώσωμεν το εθνικόν φρόνημα προς το ύψος των περιστάσεων, ας ορκισθώμεν, ότι θα υποστώμεν πάσαν θυσίαν αναγκαίαν, ίνα παρα το πλευρόν των συμμάχων Σέρβων και των δεδοκιμασμένων κατά Παράδοσιν προστατίδων Δυνάμεων, όχι μόνον εκδιώξωμεν τον μαιίνοντα την χώραν ημών εχθρόν, αλλά και επεκτείνωμεν τα όρια της χώρας μας μέχρι εκεί όπου από χιλιετηρίδων έδρασεν η ελληνική φυλή, δια να δημιουργήσωμεν Ελλάδα ισχυράν και να παραδώσωμεν εις τα τέκνα μας Πατρίδα αξίαν εκείνης, ην ωνειρεύθησαν οι δημιουργήσαντες αυτήν, δυνάμενην να εξασφαλίση την εν ειρήνην δημιουργίαν νεοελληνικού πολιτισμού αναλόγου προς τον παρελθόντα.

Με την πεποίθησιν ότι είσθε έτοιμοι εις πάσαν θυσίαν και με την πεποίθησιν ότι ο αγών ημών διεξάγεται παρα το πλευρόν ισχυρών συμμάχων και φίλων,[...]»²²⁹.

Η έξοδος της Ελλάδος στον πόλεμο νομιμοποιείται από μια κεντρική αρχή της Υψηλής Στρατηγικής, δηλαδή από τον ίδιο τον σκοπό του πολέμου. Όπως αναφέρει ο Liddell Hart: «ο σκοπός του πολέμου είναι να επιτευχθεί μια καλύτερη ειρήνη, έστω και αν αυτή η ειρήνη είναι καλύτερη μόνο από τη δική μας πλευρά. Γι'αυτό είναι σημαντικό να διεξάγετε τον πόλεμο έχοντας ως σταθερό μέλημα την ειρήνη που επιθυμείτε[...]»²³⁰.

Υπό το εν λόγω πνεύμα ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε:

«Ευχαριστώ θερμώς υμάς δια τας εκδηλώσει των αισθημάτων σας. Η νίκη, την οποίαν καθώρισεν η υπογραφή της στρατιωτικής συμβάσεως, δια της οποίας ο πλησιέστερος και παλαιότερος των εχθρών μας αναγνωρίζει την ΠΛΗΡΗ ΗΤΤΑΝ ΤΟΥ, είμαι βέβαιος ότι θα ασκήση σπουδαιοτάτην επίδρασιν εις τας τύχας του πολέμου τούτου, από την έκβασιν του οποίου εξαρτάται η υποδούλωσις της Ανθρωπότητος εις τον Γερμανοτουρανικόν συνασπισμόν, ως και το δικαίωμα όλων των λαών, μικρών και μεγάλων, εις ελευθέραν και ανεξάρτητον ζώήν.[...] Δεν γνωρίζομεν ακόμη πότε θα τελειώση ο μέγας ούτος αγών. Γνωρίζομεν μόνον, ότι θα τελειώση ΔΙΑ ΠΛΗΡΟΥΣ ΝΙΚΗΣ του συνασπισμού του Δικαίου και της Ελευθερίας κατά του συνασπισμού της υλικής δυνάμεως και του πνεύματος της κατακτήσεως, και ότι εκ της νίκης ταύτης θα προέλθει ΝΕΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ πολύ καλλίτερος του προηγουμένου. Και, ίνα ασφαλίσωμεν την νίκην ταύτην, είμεθα έτοιμοι να υποστώμεν όλας τας προς τούτο θυσίας»²³¹.

Η ανωτέρω Υψηλή Στρατηγική νομιμοποιήθηκε εσωτερικά-από τον ελληνικό λαό, με τις εκλογές του 1915.

«[...] Ο Ελληνικός λαός δια των εκλογών απεφάνθη, ότι εμπιστεύεται και πάλιν την κυβέρνησιν της χώρας εις το κόμμα των Φιλελευθέρων,[...],εν γνώσει της πολιτικής αυτού, διότι εξετέθη προς αυτόν. Ο κύριος βουλευτής Πατρών, διαστρέφων εντελώς, παρερμηνεύων μάλλον εντελώς, νοθεύων εντελώς την εκδηλωθείσαν υπό του Ελληνικού λαού γνώμην,δεν δέχεται ότι δι'αυτής ενεκρίθη η γενική πολιτική της Κυβερνήσεως των Φιλελευθέρων, η οποία εξωτερικώς είχεν ωρισμένην κατεύθυνσιν,

²²⁹ Λόγος του Ε.Βενιζέλου προς το λαό του Αρχιεπαγγέλου. Εφημερίδα «Πατρίς», 24.9.1916. Ibid, σ.σ.248-249.

²³⁰ Sir, B.H.Liddell Hart, Στρατηγική της Έμμεσης Προσεγγίσεως, σελ.547.

²³¹ Εφημερίδα «Πατρίς» της 20ης Σεπτεμβρίου 1920. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β',σελ.484.

αναγράφουσα και ως κυριώτατον μέρος του προγράμματος αυτής την τήρηση των συμμαχικών υποχρεώσεων»²³².

Επίσης μετά την εκθρόνιση του βασιλιά Κωνσταντίνου και την επάνοδο του Ε.Βενιζέλου στην πρωθυπουργία (1917), η σύμπραξη της Ελλάδος με την Αντάντ και η έξοδός της στον πόλεμο νομιμοποιείται εσωτερικά από την ψήφο εμπιστοσύνης της Ελληνικής βουλής.

«Περατωθείσης της συζητήσεως επί της απαντήσεως εις τον Βασιλικόν Λόγον, η Βουλή διακηρύττουσα τον ιερόν χαρακτήρα των διεθνών συμβάσεων και τας απέναντι της Σερβίας συμμαχικάς υποχρεώσεις της Ελλάδος, απευθύνουσα αδελφικόν χαιρετισμόν εις το ηρωϊκόν Σερβικόν έθνος, και πεποιθυία ότι το Έθνος ολόκληρον είναι έτοιμον εις πάσαν θυσίαν, όπως μετέχον του παγκοσμίου υπέρ της ελευθερίας των λαών πολέμου παρα το πλευρόν των Συμμάχων Κρατών, αποκαταστήση την εθνικήν τιμήν, ανακτήση τα απολεσθέντα εθνικά εδάφη και προασπίση εν γένει τα εθνικά συμφέροντα, εγκρίνει την απάντησιν εις τον Βασιλικόν Λόγον της πλειονοψηφίας της επί τούτω επιτροπής, εκφράζουσα πλήρη την εμπιστοσύνην αυτής προς την Κυβέρνησιν»²³³.

4.7.2. Διεθνής Νομιμοποίηση

Αναπόδραστα Ελληνική Υψηλή Στρατηγική, νομιμοποιείται διεθνώς, εφόσον εκπορεύεται και οσμώνεται από την αυθύπαρκτη οργανωτική αρχή του Διεθνούς Συστήματος, δηλαδή την απουσία μιας παγκόσμιας κανονιστικής εξουσίας, που απολήγει στην διασφάλιση και προάσπιση της κρατικής εσωτερικής- εξωτερικής κυριαρχίας από οποιαδήποτε αναθεωρητική ενέργεια, (με τη χρήση ένοπλης άμυνας). Με άλλα λόγια υπό την ύπαρξη διεθνούς αναρχίας στο διεθνές σύστημα, τα κράτη για να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους, την πολιτική κυριαρχία τους και για να συνεχίσουν να διαβιώνουν-συντηρούνται, ως αυτοδύναμες συλλογικές οντότητες είναι υποχρεωμένα να προασπίσουν με όλα τα διαθέσιμα μέσα τους το συμφέρον επιβίωσης και τα ζωτικά τους συμφέροντα και να αντιταχθούν σε οποιοσδήποτε επιθετικές ενέργειες ενός αναδυόμενου ανατροπέα.

Επίσης στην παγκόσμια στρατιωτική αυτή αντιπαράθεση, αντιπαραβάλλονταν δύο ανομοιογενής Υψηλές Πολιτικές. Η πρώτη εδραζόταν στις αρχές των δημοκρατικών ιδεωδών, δηλαδή στο δικαίωμα της εσωτερικής και εξωτερικής κυριαρχίας, της συλλογικής και ατομικής ελευθερίας, στο δικαίωμα της εθνικής αυτοδιάθεσης, στην ελεύθερη διακίνηση ιδεών, αγαθών, τεχνολογιών κ.α. Ενώ η δεύτερη εκπορευόταν από τις Γερμανικές ηγεμονικές εκλογικεύσεις για εγκαθίδρυση μιας ευρωπαϊκής αυτοκρατορίας, καταλύοντας τις συλλογικές αξιώσεις για την αναζήτηση ισχύος και ασφάλειας και της συνεπακόλουθης διαδικασίας των αέναων ανταγωνισμών μεταξύ των συλλογικών ομάδων για ανεξαρτησία και κυριαρχία, δηλαδή της οικοδόμησης διακριτών ετερογενών κρατών.

²³² Αναφορά του Βενιζέλου. Ibid, σελ.146.

²³³ Ανακοίνωση από τον πρόεδρο της Βουλής της εν λόγω πρότασης για παροχή ψήφου εμπιστοσύνης της βουλής προς την κυβέρνηση του Βενιζέλου. Το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας ήταν: « ότι παρόντες είναι 198, εψήφισαν 188 υπέρ της προτάσεως ουδείς κατά, και 10 οι Υπουργοί». Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου 1917. Παρατίθεται στο Π.Πετρίδη, (εισαγωγή-επιμέλεια), ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΡΟΔΟΣΙΑ, (1915-1917), σ.σ. 202-203.

« Η συμμαχική νίκη εξασφαλίζει όχι μόνο τη παγκόσμια επικράτηση των δημοκρατικών ιδεών κατά του δεσποτισμού, αλλά και την ελευθερία των λαών κατά της Γερμανοτουρκικής απόπειρας προς υποδούλωση του κόσμου. Αλλά αποδεικνύει συγχρόνος, η νίκη αυτή, την επικράτηση των ηθικών παραγόντων επι των υλιστικών αντιλήψεων. Η Γερμανία προετοιμασμένη για τον πόλεμο ασυγκρίτως πληρέστερη των αντιπάλων της, ήττήθηκε γιατί παραγνώρισε πάσα ηθική αρχή και απέπτυσε κάθε αίσθημα σεβασμού προς τις επιταγές των θείων και ανθρώπινων νόμων, στηριζόμενη μόνο στη βία. Και οι Σύμμαχοι, ανέτοιμοι για τη διεξαγωγή του αγώνα, νίκησαν γιατί αγωνίσθηκαν υπέρ δίκαιας υποθέσεως, με σταθερή απόφαση να υποστούν πάσα θυσία υπέρ του θριάμβου αυτής»²³⁴.

«[...] Έν μόνον δύναμαι και οφείλω να ειπω, Κύριοι, ότι το καθήκον ημών είναι, όπως εις τον διεξαγόμενον αυτόν παγκόσμιον αγώνα, ο οποίος είναι ο αγών μεταξύ της ελευθερίας των εθνών όλων από το εν μέρος και της κοσμοκρατορίας ενός κράτους από το άλλο μέρος, των δημοκρατικών ιδεωδών από το εν μέρος και του απολυταρχισμού, του δεσποτισμού, του милитарισμού από το άλλο μέρος εις τον αγώνα αυτόν τον παγκόσμιον εν είναι, λέγω, το καθήκον ημών, αφο'ού εκρίνομεν ότι τα συμφέροντα ημών τα υπέρτερα επέβαλλον να ταχθώμεν προς το εν μέρος, να εντείνωμεν όλας τας δυνάμεις μας, σωματικές, ψυχικές, πνευματικές, ηθικές, υλικές, δια να κατορθώσωμεν, ώστε η εισφορά ημών εις τον αγώνα, ο οποίος δυστυχώς θα είναι μακρός, να είναι όσο το δυνατόν μεγαλυτέρα και αποτελεσματικωτέρα. Βεβαίως, οι σύμμαχοι ημών αγωνίζονται, όπως αναπετάσωσι την σημαίαν των ευγενεστέρων ιδανικών της ανθρωπότητος· αυτό αποτελεί ακριβώς και δι'υμάς μετέχοντας του αγώνος την αρίστην των εφηυήσεων, αλλά μη λησμονώμεν ότι τα δίκαια, τα οποία δεν είναι κανείς διατεθειμένος να προστατεύση, τα δίκαια, τα οποία φαίνονται ανήκοντα εις χείρας ασθενείς ή εξαρτώνται από θελήσεις ασθενικών, εκείνα τα δίκαια δεν είναι άξια μεγάλου σεβασμού.[...] Οι σκοποί των Δυνάμεων οι εξαγγελθέντες κατά τόσον πανηγυρικών τρόπον από τους εγκυρότερους αντιπροσώπους αυτών, οι σκοποί αυτοί συνδυαζόμενοι προς την απόδειξιν ότι η Ελλάς παρ'όλην την εικόνα, την οποίαν παρουσίασε κατά την τελευταία τριετή περίοδον, είναι αληθώς κατά την εσωτερικήν αυτής υπόστασιν εθνικός οργανισμός ακμαίος, δυνάμενος να ιδρύση, μιαν πολιτείαν ευνομούμενην, η οποία εν τη συμπολιτεία τη νέα, η οποία θα δημιουργηθή εκ του πολέμου, θα αποτελέη παράγοντα πραγματικώς συνεργαζόμενον μετά των λοιπών εθνών εις την πρόοδον της ανθρωπότητος, η Ελλάς λέγω, θα κατορθώση εις το Συνέδριον της Ειρήνης να έχη τοιούτους τίτλους, ώστε εκ της ειρήνης αυτής, μεθ'όλα τα ατυχή γεγονότα,[...], να μη εξέλθη με κενάς τας χείρας, εάν κατορθώση να διαπιστώση εις τον κόσμον, ότι η εικών, η οποία δεν ωφείλετο εις μιαν εσωτερικήν κατάπτωσιν της Ελλάδος, αλλά ότι ωφείλετο εις ένα ηγεμόνα-δεν θέλω να πειράξω κανένα-ο οποίος εκ των πραγμάτων απέδειξεν ότι εγεννήθη απλώς εις την Ελλάδα, αλλά δεν ήτο Έλλην.[...]

Η Ελληνική ψυχή εξεγειρόμενη καθ'εκάστην θα δώση στρατόν, ο οποίος, επειδή ο πόλεμος δυστυχώς θα ήτο μακρός, θα δώση ευκαιρίαν δια να πεισθή και πάλιν ο Ευρωπαϊκός κόσμος και οι μεγάλοι σύμμαχοι μεθ'ών συμπράττομεν, ότι ο Ελληνικός παράγων εν τη Ανατολή είναι παράγων όχι έχων μόνον ιστορικάς περγαμηνάς να επιδείξη, το οποίον δυστυχώς δεν βαρύνει μα σχεδόν καθόλου, επιτρέψατέ μου να ειπω καθόλου, εις την κρίσιν περί της ζωτικότητος των σημερινών εθνών αλλ' έχων ζωτικότητα, η οποία δύναται να του επιτρέψη να οργανωθή εις ένα κρατικόν παράγοντα, ο οποίος να αποτελέση εν εντιμότεον μέλος της νέας συμπολιτείας των

²³⁴ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή των Ελλήνων. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 23^{ης} Νοεμβρίου 1918.Ορ. cit. 230,σελ.493.

δημοκρατικών εθνών, τα οποία συνδέει ο πολέμος και των οποίων ο σύνδεσμος, ας ελπίσωμεν ότι θα συνδέση όλα τα κράτη, μετά την λήξιν του πολέμου.

Αυτό είναι το καθήκον ημών και οσάκις έλαβον αφορμήν να ομιλήσω αυτό ετόνησα. Κατά τα έργα ημών θα είναι και τα ωφελήματα αυτών.[...], μη έχετε ουδεμίαν αμφιβολίαν ότι τα συμφέροντα ημών τα εθνικά εκείνα, τα οποία ανταποκρίνονται προς τους σκοπούς του πολέμου, τους οποίους οι μεγάλοι ημών Σύμμαχοι ανήγγειλαν επανειλημμένως, τα συμφέροντα ημών λέγω τα εθνικά, τα προσαρμοζόμενα προς εκείνους τους σκοπούς, ότι θα εύρωσι την προσήκουσαν υποστήριξιν και ότι θα δυνάμεθα μετά πεποιθήσεως να αποβλέπωμεν, ότι η Ελλάς εκ του αγώνος αυτού, εις τον οποίον οπότεν αποφασίση να εντείνη όλας τας δυνάμεις αυτής και συντελέση το καθ'εατήν όσον το δυνατόν περισσότερον εις την αίσιαν έκβασιν του, η Ελλάς λέγω, θα κατορθώση να εξέλθη ισχυροτέρα εκ του πολέμου τούτου, ισχυρά όπως εύχονται οι ισχυροί ημών σύμμαχοι περι της εθνικής ημών ανεξαρτησίας. [...], σήμερον δε αγωνιζόμεθα βήμα προς βήμα, να ανακτήσωμεν την προς ημάς εμπιστοσύνην του έξω κόσμου, σήμερον αγωνιζόμεθα και αγωνιζόμεθα ευτυχώς, ευτυχώς έχοντες επιτυχίας θεωρουμένας επαρκείς σήμερον, δια να αποδείξωμεν και πάλιν ότι μεθ'όλα όσα επήλθον εν τω μεταξύ γεγονότα, η Ελλάς είναι αξία της Ελλάδος του 1912 και του 1913, ότι η Ελλάς είναι Κράτος, είναι Έθνος, είναι Φυλή αποφασισμένη να θέση και πάλιν δια πολλοστήν και ταύτην φοράν, όλα της τα αγαθά εις την πλάστιγγα, δια να κατορθώση να αγωνισθή υπέρ των τιμιωτάτων αυτής συμφερόντων, δια να κατορθώση εις την πάλιν την μεγάλην, η οποία διεξάγεται και διεξάγεται δια τα ιδεώδη, υπερ των οποίων ηγωνίσθη το Ελληνικόν Έθνος από χιλιετηρίδων, ότι εις την πάλιν αυτήν την μεγάλην, η Ελλάς δεν θα καθυστερήση, γνωρίζω τι την χωρίζει από τους μεγάλους της συμμάχους, αλλά έχει την συναίσθησιν επίσης να υποστηρίξη με την πεποίθησιν ότι τα πράγματα θα αποδείξωσι, ότι δεν πλανάται, ότι εις την Βαλκανικήν η Ελλάς απέναντι των αντίζηλων αυτής των Βουλγάρων, προς τους οποίους η αντίθεσις υπάρχει από 13 εκατονταετηρίδων ότι η Ελλάς απέναντι των αντιζήλων αυτής δεν είναι υποδεής, ουδ' επ'ελάχιστον»²³⁵.

«[...] Μετέχοντες του παγκόσμιου πολέμου, παρα το πλευρό των δημοκρατικών Εθνών, τα οποία συνήγειράν στο κοινό αγώνα, σε μια αληθινή ιερή συμμαχία, οι κοσμοαυτοκρατορικές αξιώσεις της Γερμανίας, της οποίας πελάτες είναι οι δύο κληρονομικοί μας εχθροί, δεν θα ανακτήσουμε μόνο τα απωλεσθέντα εθνικά μας εδάφη, δεν θα αποκαταστήσουμε μόνο την εθνική μας τιμή, δεν θα προστατεύσουμε μόνο τελεσφόρος τα εθνικά μας συμφέροντα στο Συνέδριο της Ειρήνης και δεν θα ασφαλίσουμε μόνο το εθνικό μας μέλλον, αλλά και θα αποτελέσουμε άξιο μέλος της οικογένειας των ελεύθερων εθνών, την οποία θα οργανώσει το Συνέδριο αυτό και θα παραδώσουμε στα τέκνα μας Ελλάδα, στην οποία δεν μπορούμε να δείχνουμε ανάξιοι κληρονόμοι, και την οποία τη προδιαγράψαμε εμείς για τον πρόσφατον θριάμβων του 1912-1913»²³⁶.

«[...] Έχει την υπερήφανη συναίσθηση ότι είναι Έθνος, το οποίο δεν δίστασε να αντιμετωπίσει οποιουσδήποτε κινδύνους, μένοντας πιστό στο δοθέντα λόγο του και στις Εθνικές του παραδόσεις. Έχει την ηθική ικανοποίηση ότι μετέχει του αγώνα, για να ασφαλίσει την ελευθερία του κόσμου και το δικαίωμα της ζωής των μικρών Κρατών, και εμπνέεται από την πεποίθηση ότι θα εμφανισθεί με ικανούς τίτλους στο Συνέδριο της Ειρήνης, για να υπερασπίσει αποτελεσματικά τα Εθνικά του

²³⁵ Ibid. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 28^{ης} Μαρτίου 1918. Παρατίθεται στα Κείμενα του Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ.465-468.

²³⁶ Ibid, σ.σ.399-400.

συμφέροντα, πλήρη ευρισκόμενα σε αρμονία προς τους υψηλούς σκοπούς του Συμμαχικού αγώνα»²³⁷.

«Επίστευα ότι η Ελλάδα όφειλε να πολεμήσει υπέρ των ιδεών, τας οποίας υπερήσπιζαν η Αγγλία και η Γαλλία. Δεν αμφέβαλλα ότι θα ενίκων, ιδίως εις την Ανατολήν. Και χωρίς όμως την πρόβλεψιν εκείνην, θα εξήτουν θυσίες από τον τόπον μου χάριν των σκοπών, δια τους οποίους εμάχοντο οι ελεύθεροι λαοί»²³⁸.

Τέλος, αξονική αρχή για την νομιμοποίηση της εκάστοτε Υψηλής Στρατηγικής συνιστά η σύζευξη μεταξύ Λαού-Στρατού-Ηγεσίας²³⁹. Ο Λαός εμπερικλείει την ζείδωρη ορμή του εθνικού πάθους για την προάσπιση των αναφαίρετων κρατικών δικαιωμάτων, η δομή και το επίπεδο εκπαίδευσης του στρατεύματος καθώς και το γνωσιολογικό υπόβαθρο και οι αρετές της στρατιωτικής ηγεσίας, συνιστούν το ουσιωδέστερο-θεμελιώδες μέσο, τόσο για την αποτροπή και την προβολή άμυνας έναντι των εξωτερικών απειλών όσο και για την εκπλήρωση των πολιτικών στόχων, ενώ η πολιτική ηγεσία είναι το κεντρικό σύστημα προσδιορισμού και ιεράρχησης των πολιτικών στόχων και της συνακόλουθης λήψης αποφάσεων.

Το στρατηγικό αυτό τρίπολο ενυπάρχει στην διαδικασία διαμόρφωσης και εφαρμογής της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου και η εύρυθμη λειτουργία συνέδραμε αποφασιστικά στην ευόδωσή της.

«Έχω, κύριοι, την πεποίθησιν, ότι, αν δεν εγίνοντο όσα εγένοντο, ο στρατός ο Ελληνικός με το μένος το πολεμικόν, το οποίο είχε και κατά τους πολέμους του 1912 και του 1913, με το αυτό μένος ήθελε εκτελέσει θαύματα εις τον αγώνα αυτόν, ο οποίος από ημέρας εις ημέραν ευοδούται και όταν βλέπη τις, όπως είδατε όλοι σεις τον Ελληνικόν Στρατόν, το οποίον παρουσίασε προχθές η Πρωτεύουσα, πως εμπορεί τις να αμφιβάλλη με τον στρατόν αυτόν και με τον Λαόν αυτόν, ο οποίος δίδει τον στρατόν αυτόν αν μάλιστα θελήσωμεν πάντες και εκείνοι, οι οποίοι συμμερίζονται τούτο εν τη αιθούση ταύτη όχι ως συμπολίτευσις, αλλά και ως αντιπολίτευσις, αν θελήσωμεν, λέγω, πάντες να εντείνωμεν την αφύπνισιν και των ολίγων ακόμη εκείνων, οι οποίοι εμπορεί να μη αισθάνονται, ότι από την νίκην εις τον παρόντα αγώνα θα εξαρτηθή η ανεξαρτησία της Ελλάδος εις το μέλλον, πως, λέγω, να μην ελπίζω ότι, εάν πάντες εμπνεόμενοι από αυτήν την πεποίθησιν κάμωμεν ότι το καθήκον ημών επιβάλλει, ίνα εμπνεύσωμεν αυτήν την πεποίθησιν επι την νίκην, ότι από την έκβασιν του αγώνος θα εξαρτηθή και το μέλλον της Φυλής, δεν έχω καμμίαν αμφιβολίαν, ότι ο αγών ο διεξαγόμενος, ο παγκόσμιος, ο οποίος δεν εμπορεί παρα να απολήξη υπέρ των δημοκρατικών χωρών κατά της στρατιωτικής απολυταρχίας, θα ιδή και την Ελλάδα αποκαθισταμένην εντελώς εν τη συνειδήσει του κόσμου, αποδεικνυομένην ούτω παράγοντα άξιον εκτενούς μέλλοντος και ότι επομένως εν τω Συνέδριω της Ειρήνης θα προσέλθη με όλους τους αναγκαίους τίτλους, δια να προστατεύση αποτελεσματικώς τα εθνικά της συμφέροντα.

²³⁷ Εφημερίδα «Πατρίς», 24 Σεπτεμβρίου 1918. Ibid, σελ. 488.

²³⁸ Αναφορά του Ε.Βενιζέλου. Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάδα του 1910-1920, τόμος α', σελ.224.

²³⁹ Πρόκειται για την Στρατηγική Τριάδα του Κλαούζεβιτς, ο οποίος αναγάγει τα πολυσύνθετα και πολυδιάστατα στοιχεία του πολέμου σε τρεις κυρίαρχες κατευθύνσεις-τάσεις. Βλέπε Clausewitz, On War, σελ.89. Επίσης M.Handel, Masters of War,σ.σ.102-111.

Πρέπει να το εννοήσωμεν, ότι κατά τα έργα ημών θα είναι και τα ωφελήματα ημών»²⁴⁰.

«Ασφαλέστερος τρόπος, όπως επιδιωχθή η σωτηρία, θα ήτο βέβαια η αποκατάστασις της διασπασθείσας εθνικής ενότητας, όπως, εν συμπράξει πασών των εθνικών δυνάμεων, επιχειρηθή το έργον τούτο. Αλλ'εν μόνον μέσον ηδύνατο να επιφέρη την αποκατάστασιν ταύτην της διασπασθείσας εθνικής ενότητας. Η άμμεσος επάνοδος εις την πολιτικήν, ην υπαγορεύει η εθνική συνείδησις και ή παρα το πλευρόν των συμμάχων ημών Σέρβων και των μετά τούτων συναγωνιζομένων Μ.Δυνάμεων, ων τρείς είναι αι εγγυήτριαι της ανεξαρτησίας ημών Δυνάμεις, επιδίωξις, όπως απαλλάξωμεν το έδαφος ημών από της εισβολής του μισητού εχθρού και η μετά των Δυνάμεων τούτων συνεργασία, όπως όχι μόνον η Ευρώπη απαλλαγή οριστικώς του κινδύνου της γερμανικής ηγεμονίας, αλλά και η Βαλκανική των αξιώσεων της βουλγαρικής επικρατήσεως. Θα είμεθα ευτυχείς, αν ο Βασιλεύς αποφασίση και κατά την ύστατην ακόμη ταύτην στιγμήν, όπως εν αδιασπώστω εθνική ενώσει επιδιωχθή η εφαρμογή της εθνικής ταύτης πολιτικής. Αλλ'εφ'όσον τούτο δεν επιτυγχάνεται, άλλη όδος προς επιδίωξιν της σωτηρίας δεν υπελείφθη, παρα ο δια μονομερούς ενέργειας εκείνου του μέρους του έθνους, το οποίον πιστεύει ότι, αν δεν συμπράξωμεν μετά των φυσικών συμμάχων εις το έργον της αναπλάσεως της Ανατολής, το οποίον θα προέλθη εκ του μεγάλου ευρωπαϊκού πολέμου, το Κράτος το ελληνικόν και το Έθνος το ελληνικόν βαίνει εις τον όλεθρον. Δια τούτο, αναλαμβάνοντες κατά καθήκον, αλλά και μετ'εθνουσιασμού την ανατεθείαν εις ημάς λαικήν εντολήν, κάμνομεν έκκλησιν προς το Πανελλήνιον, ζητούντες να συνδράμη ημάς εις το έργον, όπερ αναλαμβάνομεν. Αφού το Κράτος προέδωκε τα καθήκοντά του, υπολείπεται εις το Έθνος να επιχειρήση, όπως επιτύχη το έργον, όπερ επεβάλλετο εις το Κράτος. Επικαλούμεθα την συνδρομήν πάσης εθνικής δυνάμεως, η οποία συναισθάνεται, ότι περαιτέρω ανοχή των καταστροφών και ταπεινώσεων, ας προεκάλεσεν η εφαρμοσθείσα πολιτική, θα ισοδυνάμει με θάνατον εθνικόν. Και ορμώμεν εις το αγώνα τούτον με την πλήρη πεποίθησιν, ότι το Έθνος, καλούμενον, εν απουσία του Κράτους, εις εθνικόν συναγερμόν, θα επιτελέση και πάλιν το θαύμα εκείνο, το οποίον είναι αναγκαίον, όπως επαναφερθή το Έθνος εις την τροχίαν, από της οποίας εξέκλινεν από ενός και ημίσεος έτους [...]»²⁴¹.

4.8. Αξιολόγηση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής του Α'Π.Π.

4.8.1. Εσωτερική-εξωτερική προσαρμοστικότητα

Η Ελληνική Υψηλή Στρατηγική της διαρκούς και άτεγκτης ουδετερότητας που υιοθετήθηκε και εφαρμόσθηκε από τον βασιλιά Κων/νο και τις αντιβενιζελικές κυβερνήσεις, (Γούναρη, Ζαΐμη, Σκουλούδη), όπως αποκρυσταλλώνεται στο ακόλουθο τηλεγράφημα:

«Χθες ο πρεσβευτής της Γερμανίας και σήμερα της Αυστρίας μετέβησαν εις τα ανάκτορα. Ο βασιλεύς έδωσε προς αυτούς τη διαβεβαίωση ότι εμμένει εις την πολιτική της ουδετερότητας και ότι ουδέποτε θα δώση την συγκατάθεσή του για πόλεμο, καθ'οιουδήποτε και αν στρέφεται αυτός. Επεφόρτισε τον πρέσβη της Αυστρίας να μου γνωστοποιήση τη διαβεβαίωση ταύτην, ίνα τη μεταβιβάσω εις

²⁴⁰ Απόσπασμα από ομιλία του Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 28^{ης} Μαρτίου 1918. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ.465-468.

²⁴¹ Προκήρυξη της Προσωρινής Κυβερνήσεως προς τον Ελληνικό λαό. Εφημερίδα της προσωρινής Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος. Φύλλο 15^{ης} Σεπτεμβρίου 1916. Ibid, σελ.245

Σόφια. Τα βουλγαρικά στρατεύματα οφείλουν να απόσχουν πάσης προκλήσεως κατά της Ελλάδας, ίνα μη παράσχωμεν όπλα εις τον Βενιζέλο»²⁴²,

δεν ήταν συμβατή- προσιδιάζουσα ούτε με τις διαμορφωθείσες συνθήκες τους διεθνούς περιβάλλοντος- τις απειλές και τις ευκαιρίες, αλλά ούτε και με τα αυθύπαρκτο-εγγενές ελληνικό συμφέρον επιβίωσης. Συγκεκριμένα για την εφαρμογή μιας πολιτικής ουδετερότητας θα έπρεπε να συνεκτιμηθούν και να αξιολογηθούν οι παρακάτω προσδιοριστικοί παράγοντες :

α) η δομή του διεθνούς συστήματος, δηλαδή ο αριθμός των πόλων του- ένας ή περισσότεροι, και εάν αναφύεται η δυνατότητα για την εύρυθμη λειτουργία των ουδέτερων κρατών. Για παράδειγμα σε ένα χαλαρό διπολικό ή πολυπολικό σύστημα θα μπορούσαν να λειτουργήσουν απρόσκοπτα τα ουδέτερα κράτη, ενώ σε ένα συμπαγές διπολικό η λειτουργία τους κρίνεται αμφίβολη,

β) η γεωγραφική απόσταση του ουδέτερου κράτους από τις εστίες των πιθανών συγκρούσεων,

γ) η γεωπολιτική-γεωοικονομική βαρύτητα που ενέχει στους στρατηγικούς υπολογισμούς των πόλων του διεθνούς συστήματος το ουδέτερο κράτος. Δηλαδή εάν παρείχε πολιτικά, στρατιωτικά, γεωγραφικά, η οικονομικά πλεονεκτήματα τα οποία θα παρωθούσαν στην πολιτική, οικονομική ή στρατιωτική επιβολή μιας μεγάλης δύναμης έναντι των αντιπάλων της.

Από την άλλη πλευρά η πολιτική της ουδετερότητας δεν διασφάλιζε τα θεμελιώδη ζωτικά ελληνικά συμφέροντα²⁴³, δηλαδή:

α) την αποτροπή της Βουλγαρικής και της Τουρκικής απειλής,

β) την διασφάλιση της ισορροπίας ισχύος και του status-quo στα Βαλκάνια,

γ) την θέση και το ρόλο της Ελλάδος στο υποσύστημα των Βαλκανίων.

Επίσης η είσοδος της Βουλγαρίας και της Τουρκίας στον πόλεμο συμπράττοντας με τις Κεντρικές δυνάμεις και η επίθεση της πρώτης εναντίων της Σερβίας, επέβαλε την άμεση ισοσκέλιση και εξισορρόπηση της άμεσης περιφερειακής συστημικής απειλής- Τουρκία, Βουλγαρία, μέσω της πολιτικό - στρατιωτικής σύμπραξης της Ελλάδος με την Αντάντ και της εξόδου της στον πόλεμο²⁴⁴.

²⁴² Τηλεγράφημα του βούλγαρου πρέσβη Πασσάρωφ, στις 2/15.10.1915. Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος β', σελ.54.

²⁴³ Τα ζωτικά συμφέροντα είναι αδιαπραγμάτευτα και το εκάστοτε κράτος είναι υποχρεωμένο να προσφύγει στην χρήση της στρατιωτικής του ισχύος για την προάσπισή τους. Γενικότερα τα εν λόγω συμφέροντα συναρτώνται από την θέση και το ρόλο του εκάστοτε κράτους εντός του Συστήματος με απότοκο να είναι είτε περιορισμένα είτε διευρυμένα. Αναμφίλεκτα στα ζωτικά συμφέροντα εμπερικλείονται η προάσπιση της εδαφικής ακεραιότητας, η οικονομική ευημερία, η εσωτερική-εξωτερική κυριαρχία, τα θεμελιώδη δικαιώματα του έθνους. Για εκτενή ανάλυση βλέπε D.Snow, Making Strategy, σ.σ. 27-36. Επίσης B.Brodie, War and Politics, κεφ.8 και J.M.Collins, Military Strategy, κεφ.2.

²⁴⁴ Χαρακτηριστικά ο Ε.Βενιζέλος αναφέρει για την πολιτική της διαρκούς και απαρέγκλιτης ουδετερότητας των αντιβενιζελικών κυβερνήσεων. «Η αντίθετος πολιτική, Κύριοι, δεν έχει το δικαίωμα να ονομάζεται συντηρητική πολιτική, υπήρξε δε απλώς πολιτική εγκαταλείψεως και απεμπολήσεως κάθε πολιτικού συμφέροντος και κάθε εθνικού ιδεώδους. Θα ηδύνατο να ονομασθή επί τέλους συντηρητική πολιτική εάν, καίπερ προδίδουσα την συμμαχικήν συνθήκην προς την Σερβίαν, εφρόντιζε, να εξασφαλίστην τουλάχιστον όσα πολλάκις υπέδειξα, το αλύμαντον δηλαδή του εθνικού εδάφους, την μη υπερεξόγκωσιν της Βουλγαρίας, την ανταλλαγήν των πληθυσμών, την διάσωσιν του Μικρασιατικού, Θρακικού και Μακεδονικού Ελληνισμού, την φειδώ του εμπορικού μας στόλου και την επι δεκαετίαν μετά τον πόλεμον εγγύησιν της ακεραιότητός μας.[...] Αλλ'επαναλαμβάνω, Κύριοι, εν προκειμένω, αυτή η λεγόμενη συντηρητική πολιτική, τι συνετήρησε και τι, τουναντίον, δεν απεμπόλησεν: Η δεκάμηνος επιστράτευσις, η εισβολή των Βουλγάρων εις την Αν. Μακεδονίαν, η

Αντίστροφα με την πολιτική της προσωρινής ουδετερότητας που υποστήριξε ο Ε.Βενιζέλος,(ώστε να συνεκτιμηθούν όλες οι παρεμβαλλόμενες μεταβλητές που υπεισέρχονταν στο γεωπολιτικό πλαίσιο της στρατιωτικής αναμέτρησης, να επιλεγούν και να διαμορφωθούν οι κατάλληλες στρατηγικές επιλογές υπό το πλαίσιο ορθολογικών υπολογισμών κόστους-οφέλους και να πραγματοποιηθεί η ανάλογη εσωτερική οικονομικό-στρατιωτική αναδιοργάνωση με την χρήση όλων των διαθέσιμων ή των εν δυνάμει διαθέσιμων μέσων εξωτερικής εξισορρόπησης), θα ήταν δυνατό να αξιοποιηθεί το παράθυρο ευκαιρίας που αναφύονταν για την ανάσχεση των άμεσων απειλών.

Ο Ε.Βενιζέλος, σε συνομιλία του με τον βασιλιά Κων/νο, ανέφερε το παράθυρο ευκαιρίας που διανοίγονταν για την Ελλάδα, με απότοκο την αποτελεσματική ανάσχεση-περιστολή της Βουλγαρικής απειλής, βάση μιας σειράς μεταβλητών :

- α) της γεωγραφικής θέσεως της Ελλάδος,
- β) των επαρκών συγκοινωνιακών δικτύων για την μεταφορά των ελληνικών στρατευμάτων και των στρατιωτικών εφοδίων,
- γ) των άμεσων προσβάσεων στα κέντρα ανεφοδιασμού και επιμελητείας.

«Επέστησα επομένως την προσοχή του επι των τοπικών όρων της Βαλκανικής, επέστησα την προσοχή του επί της γεωγραφικής θέσεως της Ελλάδας, επέστησα την προσοχή του επί της ελλείψεως μέσων συγκοινωνίας στη Βαλκανική Χερσόνησο και υποστήριξα ότι κατά την πεποίθησή μου, η τουλάχιστον υπήρχε σοβαρή ελπίδα, εάν εμείς επιτιθέμεθα κατά των Βουλγάρων, προκειμένου να επιτεθούν αυτοί από ένα μέτωπο κατά των Σερβών, υπήρχε πιθανότητα, λόγο του ακμαίου ηθικού του Ελληνικού Στρατού και λόγο του μειωμένου ηθικού των Βουλγάρων από την πρόσφατη ήττα τους, ότι θα μπορούσαμε να ελπίζουμε ακόμα και στην εισοδό μας στην πρωτεύουσα της Βουλγαρίας. Ανέφερα αυτό το γεγονός, το οποίο το γνώριζε είδη, ότι η Βουλγαρία είχε μόνο 400 βολές κατά τηλεβόλο, όσες δεν φθάνουν ούτε για απλή σοβαρή μάχη, ώστε αν κατορθώναμε επί ένα μήνα να προλάβουμε την συντριβή της Σερβίας, θα μπορούσαμε χωρίς σοβαρή αντίσταση να φθάσουμε στη Σόφια. Αλλά είπα στο Βασιλιά, ότι αν δεν κατορθώναμε να συντρίψουμε εγκαίρως τη Βουλγαρία, θα φθάσουμε όμως, διατηρώντας την επαφή μας με τον Σερβικό στρατό και υποχωρώντος αυτού ενώπιον ανωτέρας Γερμανικής πίεσης, θα φθάναμε στο σημείο το οποίο οι γενικές γραμμές θα εξετεινόντο από τα συνορά μας στην Ανατολική Μακεδονία στην κοιλάδα της Στρωμνίτης προς το Κριβολάκ και το Τέτοβο, θα φθάναμε σε αυτή τη γραμμή, πέραν της οποίας πρόοδος

ληηλασία της Ελληνικής Μακεδονίας, η αιχμαλωσία ενός Σώματος στρατού, ταύτα πάντα δεν ισοδυναμούν με ένα ατυχή πόλεμον; Η δε ταπείνωσις κάθε γενναίου φρονήματος, η έμπνευσις φόβου και δειλίας, η εμβολή της ιδέας ότι όχι μόνον νέα αύξησις του Κράτους ήτο άχρηστος και επικίνδυνος, αλλ' ότι και η εκ των Βαλκανικών ήδη πολέμων προελθούσα ήτο επιζήμια και δεν μας έμελεν αν την εχάναμεν, αρκεί το έργο του μισητού αντιπάλου ν'απεδεικνύετο μη βιώσιμον, δεν ισοδυναμούν και αυτά με ένα άλλο ατυχή πόλεμον; Ήτο λοιπόν συντηρητική και μη πολεμική πολιτική εκείνη η οποία ηκολουθείτο υπό των Σωτήρων, η οποία έφερε τας συμφοράς τριών ατυχών πολέμων και η οποία αφήνει εκκρεμή ακόμη τον τελευταίον, τον προς την μεγεθυνθείσαν Βουλγαρίαν, κατά τον οποίον η Ελλάς επρόκειτο να συντριβή οριστικώς;

Δεν μετήλθον λοιπόν, και πάλιν λέγω, συντηρητικήν πολιτικήν, μετήλθον πολιτικήν Γερμανικήν, συγκομίζοντες μόνον την περιφρόνησιν και εκείνων τους οποίους εξυπηρετούν. Έχασαν δε την Ανατολικήν Μακεδονίαν και την Βορείαν Ήπειρον, δεν εδέχθησαν την Κύπρον, έμειναν άνευ φίλων, άνευ συμμάχων, έξω του αυριανού Συνεδρίου της Ειρήνης, όπου θα συμπαραστούν όλοι οι λαοί της Βαλκανικής, όπου η Σερβία θα ηδύνατο, επικαλούμενη την αθέτησιν της προς αυτήν συνθήκης ημών ως ένα εκ των λόγων της καταστροφής της, να τύχη δια τούτο ανταλλαγμάτων εις βάρος ημών».

Συνεδρίαση της Βουλής, 13¹⁵ Αυγούστου 1917. Παρατίθεται στο Π.Πετρίδη, (εισαγωγή –επιμέλεια), ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΡΟΔΟΣΙΑ (1915-1917), σ.σ.193-194.

Αυστρογερμανικής ήταν απολύτως αδύνατη, για μηχανικούς λόγους. Δίοτι γνωρίζετε κύριοι ποιες είναι οι ανάγκες του ανεφοδιασμού του σημερινού πολέμου. Μια σιδηροδρομική γραμμή απλή, όπως είναι του Βαλκανικού μετώπου, είναι αδύνατο να εξυπηρετήσει στρατό περισσότερο από 120-130 χιλιάδες άνδρες. Λαμβάνοντας υπόψη την παραπάνω διαπίστωση, ήταν αδύνατο για τη Γερμανία και την Αυστρία να συγκεντρώσουν σε αυτό το μέτωπο και να εφοδιάσουν στρατό ανώτερο από τον δικό μας και το Σερβικό καθώς και από τον Αγγλόγαλλικό, ο οποίος θα συγκεντρωνόταν βαθμιαίως, αλλά ούτε καν ίσο προς τα 2/3 αυτού. Θα μου πείτε και γιατί αυτοί δεν δύνανται να εφοδιάσουν στρατό ίσο προς το δικό σας αλλά μόνο τα δύο τρίτα, ενώ εσείς μπορείτε να εφοδιάσετε περισσότερο στρατό; Διότι ο στρατός των Βουλγάρων είχε προς εξυπηρέτηση του μόνο μια σιδηροδρομική γραμμή, τη γραμμή του Βαρδάρ, και έτερα γραμμή ίσως τη γραμμή Σόφιας –Φιλιπούπολης, ενώ εμείς είχαμε στο μέρος αυτό τρεις σιδηροδρομικές γραμμές, δηλαδή διαθέταμε μία γραμμή παραπάνω. Αλλά δεν είναι μόνο αυτό. Το κέντρο εφοδιασμού των αντιπάλων μας ήταν η Βουδαπέστη, ενώ το δικό μας ήταν στη Θεσσαλονίκη[...] από το κέντρο του εφοδιασμού μας, τη Θεσσαλονίκη, προς τη γραμμή την οποία όρισα ως γραμμή ενδεχόμενης υποχώρησης του Σερβικού και του Δικού μας στρατού, η απόσταση είναι πολύ μικρότερη από την ανάλογη απόσταση προς τη Βουδαπέστη, ενώ συγχρόνως ήταν δυνατή η κατασκευή πολλών αμαξωτών οδών, κάθετων προς το μετώπό μας, με τις οποίες θα μπορούσαν να εξυπηρετηθούν κάλλιστα τα Σερβικά και τα Ελληνικά στρατεύματα. Έλεγα λοιπόν στο Βασιλιά, ότι η Γερμανία, και να είχε διαθέσιμα 5 εκατομμύρια στρατού σε άλλα μέτωπα, δεν μπορούσε να τα μεταφέρει εδώ, επομένως ο φόβος να υποστούμε την τύχη του Βελγίου, με τον οποίο απειλούν οι του Επιτελείου. Αλλά η στρατιωτική συζήτηση αποδुकνείτο δυστωχώς ατελέσφορή[...]»²⁴⁵

Περαιτέρω η εφαρμογή επιθετικής Στρατιωτικής Στρατηγικής από τον Ε.Βενιζέλο ικανοποιούσε επαρκώς την αναπόδραστη ανάγκη της διατήρησης της ισορροπίας ισχύος στα Βαλκάνια, μέσω της διασφάλισης εξωτερικών συντελεστών ισχύος, (σύμπραξη με Αντάντ),για την εξισορρόπηση της άμεσης συστημικής Τουρκικής απειλής και την ανάσχεση μιας ενδεχόμενης Βουλγαρικής εδαφικής μεγέθυνσης.

«Τότε κύριοι, περί την 10ην Αυγούστου νομίζω, ηξίωσα και επέτυχα την εξουσιοδότησιν όπως δηλώσω ότι ή Ελλάς [...], αλλά και ακριβή έχουσα, κύριοι, επίγνωσιν των ζωτικών αυτής εθνικών συμφερόντων, εννοεί ότι η θέσις αυτής είναι παρά το πλευρόν των Δυνάμεων της Συνεννοήσεως και ότι, ενώ εν τω πολέμω τω διεξαγομένω μετοχή αυτής στρατιωτική δεν θα ήτο δυνατή, αφού ούτε προς βοήθειαν της Σερβίας ήτο δυνατή, ένεκα του κινδύνου του Βουλγαρικού, ούτε πολύ ολιγώτερον δι' αποστολής στρατού είς την Γαλλίαν, εν τούτοις θεωρεί καθήκον αυτής η Ελλάς να δηλώση προς την Συνεννόησιν, ότι, εάν η Τουρκία εξέλθη είς πόλεμον κατ' αυτής, η Ελλάς θέτει είς την διάθεσιν των Δυνάμεων ολόκληρον την στρατιωτικήν αυτής και ναυτικήν δύναμιν είς πόλεμον κατά της Τουρκίας, υπό την προϋπόθεσιν πάντοτε της εξασφαλίσεως ημών από του Βουλγαρικού κινδύνου.[...] Και πως ήτο δυνατόν να επικριθή, κύριοι, ενέργεια τοιαύτη δια τον σκεπτόμενον, ότι της Τουρκίας μετεχούσης του πολέμου, η Ελλάς δεν ήτο δυνατόν να μείνη ουδετέρα, αφού με την Τουρκίαν είχεν ένα εκκρεμή πόλεμον, τον πόλεμον δια τας Νήσους, τον

²⁴⁵ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου, 1917. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 364-365.

οποίον συμφέρον είχε να διεξαγάγη μετά τόσον ισχυρών συμμάχων, και αφού, εάν ημείς δεν μετείχομεν του πολέμου, είς τον οποίον μετείχεν η Τουρκία, εάν μεν η Τουρκία ενίκα,αποτέλεσμα της νίκης της θα ήτο η εντελής καταστροφή του Μικρασιατικού Ελληνισμού και η αφαίρεσις των Νήσων, των παρά την Μικρασιατικήν παραλίαν κειμένων, παρά της Ελλάδος, εάν δε η Τουρκία ηττάτο, το αποτέλεσμα θα ήτο ότι η ρύθμισις του Μικρασιατικού ζητήματος θα εγίνετο ασχέτως προς πάσαν επίδρασιν του Κράτους του Ελληνικού [...].

Αλλά, κάμων τη δήλωσιν εκείνην προς τας Δυνάμεις της Συνεννόησεως, δεν απέβλεπον μόνον πως θα αντιμετώπισω τον Τουρκικόν κίνδυνον, αλλά και αυτόν τον Βουλγαρικόν [...] Έβλεπα, λοιπόν, ότι ασχέτως προς πάντα κίνδυνον άμεσον κατά του έργου, το οποίον επετύχομεν εκ των δύο πολέμων,[...], είχαν υπ' όψει ότι το πέρας του Ευρωπαϊκού πολέμου θα εσημείου μίαν αύξησιν του κυριωτάτου ανταπαιτητού ημών εις την Βαλκανικήν Χερσόνησον, της Βουλγαρίας[...]

Αλλά είχαν καθήκον να μη ανεχθώ,[...], ώστε είς το τέλος του πολέμου να ανατραπή ριζικώς η ισορροπία της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, δια της υπερεξογκώσεως της Βουλγαρίας, ενώ θα παρέμενεν η Ελλάς τοιαύτη, οία ήτο και προ του πολέμου»²⁴⁶.

Τέλος ο βαθμός της εσωτερικής νομιμοποίησης της ανωτέρω Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου ήταν αρκετά υψηλός, εφόσον είχε εξασφαλίσει την συναίνεση της λαϊκής ετυμηγορίας.

«Ο λαός, μέσο τον εκλογών της 31^{ης} Μαΐου(1915), ενέκρινε την πολιτική μου, μου παρείσχε την εμπιστοσύνη του. Γνώριζε ότι η βάση της πολιτικής μου είναι να μην επιτρέψουμε στη Βουλγαρία να συντρίνη τη Σερβία, για να υπερεξογκοθεί και συντρίψει και εμάς αύριο. Δε δύνασθε λοιπόν τη στιγμή αυτή να απομακρυνθείτε από την πολιτική αυτή»²⁴⁷.

4.8.2 Στρατηγική σύζευξη Μέσων-Στόχων

Ως προς την σύνδεση μέσων και σκοπών, η Υψηλή Στρατηγική της διαρκούς ουδετερότητας, εστιάστηκε στην χρήση των διπλωματικών μέσων,(δηλαδή μαλθακά μέσα-μαλακή ισχύς, για υψηλούς στόχους-εσωτερική και εξωτερική κυριαρχία), για να καταστήσει αξιόπιστη και σεβαστή την πολιτική της επιλογή- αποφυγή στρατιωτικής ή πολιτικής σύμπραξης με τους δύο αντιμαχόμενους πολιτικό-στρατιωτικούς συνασπισμούς. Ο βασιλιάς Κων/νος δεν ενέδωσε στις πιέσεις του Γερμανού Αυτοκράτορα, για την άμεση σύμπραξη της Ελλάδος με τις Κεντρικές Δυνάμεις και την είσοδό της στον πόλεμο εναντίων της Αντάντ, αντιτάσσοντας στα Γερμανικά τελεσίγραφα την προεπιλεγμένη πολιτική του επιλογή.

Οι Γερμανικές πιέσεις κρυσταλλώνονται στις ακόλουθες αναφορές.

«[...] Εάν η Ελλάδα δεν ταχθή με το μέρος της Γερμανίας, τότε καθέ δεσμός μεταξύ μας θα θραυσθή. Εφόσον η Βουλγαρία, προς την οποία η Γερμανία και ο Αυτοκρατορά της ουδέποτε υπήρξαν πολύ ευμενείς, τάσσεται με το μέρος μας, δύναμαι να ελπίζω, ότι το ίδιο θα πράξη και η Ελλάδα»²⁴⁸. «[...] Εάν παρα πάσα προσδοκία μου, ταχθής προς το μέρος των Αντιπάλων μου, τότε η Ελλάδα θα εκτεθεί σε αλλεπάλληλες προσβολές της Ιταλίας, της Βουλγαρίας και της Τουρκίας, ενώ οι

²⁴⁶ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής, Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου, 1917. Παρατίθεται στα Κείμενα του Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ.338-339.

²⁴⁷ Ibid, σελ.365.

²⁴⁸ Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ. 266-267. (Έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

προσωπικές μας σχέσεις θα ενταθούν δια παντός. »²⁴⁹. « Να ανακοινωθεί στην Αθήνα, ότι σύναψα συμμαχία με τη Βουλγαρία και την Τουρκία επι την πρόβλεψη πολέμου μας με την Ρωσσία και θα μεταχειρισθώ την Ελλάδα ως εχθρό εάν δεν προσχωρήσει αμέσως σε αυτή τη Συμμαχία»²⁵⁰.

Η πολιτική στάση του βασιλιά Κων/νου κατοπτρίζεται στις παρακάτω αναφορές.

«[...] Έχω τη γνώμη ότι μας επιβάλλεται η ουδετερότητα, παρέχω όμως τη βεβαίωση ότι δεν θα θίξω τους εκ των γειτόνων μου φίλους της, εφόσον και αυτοί δεν θα θίξουν τα Βαλκανικά συμφέροντα της Ελλάδας»²⁵¹. «Δεν πέρασε ποτέ από το νου μου να σπεύσουμε σε βοήθεια των Σέρβων, δεδομένου, ότι η Ελληνο Σερβική Συνθήκη δεν έχει υποχρεωτική δέσμευση για τον παρόντα πόλεμο. Μου φαίνεται όμως εξίσου αδύνατο να επιτεθούμε κατ' αυτών, αφού είναι Συμμαχοί μας. Πιστεύω ότι τα συμφέροντα της Ελλάδας υπαγορεύουν σε αυτήν την τήρηση ουδετερότητας και τη διατήρηση του Βαλκανικού καθεστώτος, που δημιουργήθηκε από τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου»²⁵².

Περαιτέρω διατηρήθηκε, (από τις αντιβενιζελικές κυβερνήσεις και με την συναίνεση του βασιλιά Κων/νου), η επιστράτευση του Ελληνικού στρατού για μεγάλο χρονικό διάστημα, με αντικειμενικό σκοπό την προάσπιση της ελληνικής εσωτερικής και εξωτερικής κυριαρχίας, μέσω της ανάσχεσης οποιασδήποτε εχθρικής ενέργειας. Ωστόσο η ελληνική στρατιωτική ισχύ παρέμεινε ανενεργή με συνακόλουθο τη διάρρηξη των ελληνικών συνόρων από τα Γερμανοβουλγαρικά στρατεύματα, την επιχειρησιακή απίσχνανση του ελληνικού στρατού, (η οποία τον περιήγαγε σε κατάσταση στρατηγικής παραλυσίας και σε ρόλο ουδέτερου παρατηρητή των εμβριθών παραβιάσεων της ελληνικής επικράτειας), και την κατάληψη και κατοχή συγκοινωνιακών οδών, ανασχετικών αναχωμάτων καθώς και σημαντικών περιοχών της ελληνικής επικράτειας με συνεπακόλουθο την κήρυξη στρατιωτικού νόμου στη Μακεδονία από τον Γάλλο στρατηγό Σαράϊγ. Η στρατηγική υποπλάσια της σύζευξης των πολιτικών στόχων με τα διαθέσιμα μέσα κρυσταλλώνεται στις ακόλουθες αναφορές του Ε.Βενιζέλου.

«[...] Γιατί, απαίσιτοι άνθρωποι, γιατί επί τέλους, αφού θέλετε να κρατήσετε σε επιστράτευση τον στρατό, γιατί δεν κρατάτε το τρίτο και το τέταρτο Σώμα στρατού, τα Μακεδονικά, έστω και το 5^ο της Ηπείρου, το οποίο είχε μεταφερθεί στη Μακεδονία, αλλά κρατάτε συγχρόνος σε επιστράτευση και το πρώτο και το δεύτερο Σώμα, των Αθηνών και των Πατρών, τα οποία δεν έχουν μεταφερθεί στη Μακεδονία και δεν είναι συγκεντρωμένα στρατηγικός; Γιατί η επιστράτευση κύριοι έχει αξία όταν πρόκειται να γίνει και να συνοδευθεί αμέσως από τη λεγόμενη στρατιωτική συγκέντρωση, η οποία συγκεντρώνοντας τον στρατό, τον καθιστά έτοιμο για να βαδίζει κατά του εχθρού, εάν εν τω μεταξύ δεν επιτευχθούν οι σκοποί, για τους οποίους έγινε η επιστράτευση. Επιστράτευση όμως κατά την οποία επιστρατεύεται όλος ο πληθυσμός μιας Χώρας και μένει στις συνήθεις φρουρές του, χωρίς στρατηγική συγκέντρωση, είναι μια αίρεση στρατιωτική, για την οποία σας βεβαιώνω ότι το κρέμασμα των Επιτελών μας θα ήταν πολύ μικρή τιμωρία[...]»²⁵³.

²⁴⁹ Ibid, σελ.268.

²⁵⁰ Ibid, σ.σ.268-269

²⁵¹ Ibid, σελ. 267.

²⁵² Ibid.

²⁵³ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου, 1917. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ.377-379.

«[...] Επιστρατεύεται, λοιπόν, όταν είναι ηναγκασμένος, διότι διακυβεύονται ζωτικά αυτού συμφέροντα. Είτε λέγω, άμα τη συγκεντρώσει να επιτεθή είτε ν' αποστρατευθή τότε, διότι εν τω μεταξύ κατώρθωσε να επιτύχη εκείνο, χάριν του οποίου επεστρατεύθη. Σείς δε, εγκρίνοντας την επιστράτευσιν, πως εννοείτε αυτήν; Ως κατάστασιν μόνιμον, η οποία δύναται να διατηρηθή επί μήνας, δια να καταρρέη όχι μόνον οικονομικώς η χώρα, αλλά και δια να καταρρεύση ηθικώς στρατός επιστρατευμένος και ουδέν ενεργών, καθήμενος μόνον να βλέπη; Ούτως αντιλαμβάνεσθε την επιστράτευσιν;»²⁵⁴

«[...], βλέπομεν τους Βουλγάρους να εισελαύνουν εις την Ελληνικήν Μακεδονίαν, να καταλαμβάνουν και την ύπαιθρον χώραν και τας πόλεις και τα φρούριά μας, να αιχμαλωτίζουν τα εκεί τμήματα του Ελληνικού στρατού, χωρίς να ευρισκώμεθα προς τους επιδρομείς ούτε εις κηρυγμένον, ούτε εις ακήρυκτον πόλεμον, και ενώ μας παρέχονται υπ' αυτών προς εμπαιγμόν αι φιλικότεραι διαβεβαιώσεις. Βλέπομεν το πολεμικόν μας υλικόν, δια το οποίον εδαπανήθησαν εκατοντάδες εκατομμυρίων και το οποίον εγκληματικώς το Επιτελείον αφήκε μετά την γενικήν αποστράτευσιν και ενώ ο εθνικός εχθρός διετέλει επιστρατευμένος, άφηκε, λέγομεν, συγκεντρωμένον εις παραμεθορίους πολείς να γίνεται εύκολος λεία του επιδραμόντος γείτονος. Βλέπομεν την Βόρειαν Ήπειρον τιθεμένην πάλιν εν κινδύνω.[...]»²⁵⁵.

« Η παράδοσις του Ρούπελ είχεν άμεσον συνέπειαν την κήρυξιν στρατιωτικού νόμου εν Μακεδονία υπό του στρατηγού Σαράϊγ, δηλ. ουσιαστικώς την κατάλυσιν της Ελληνικής κυριαρχίας. Αλλ' ο απαίσιος Αρχηγός των γερόντων δεν κατέλυσε μόνον ουσιαστικώς την Ελληνικήν κυριαρχίαν εν Μακεδονία, δεν ανήρесе μόνον την Ελληνικήν κατοχήν εν Β. Ηπείρῳ, πριν ή απέλθη κακήν κακώς δια της νότας της 8 Ιουνίου. Είχε κατορθώσει να καταλύση κάθε ελευθερίαν,[...]»²⁵⁶.

Τουναντίον, με την δημιουργία του κινήματος Εθνικής Άμυνας και την συγκρότηση προσωρινής κυβέρνησης υπό την προεδρία του Ε.Βενιζέλου, η Ελληνική Υψηλή Στρατηγική, αναδιαμορφώνεται, επαναπροσανατολίζεται και εφαρμόζεται υπό την αгаστή συνύφανση στόχων-μέσων. Δηλαδή ο προσδιορισμένος πολιτικός στόχος,(έξοδος της Ελλάδας στον πόλεμο παρά το πλευρό της Αντάντ για την επαναφορά του status-quantе, αλλά και για την πραγμάτωση του εθνικού στόχου της Μεγάλης Ιδέας), συνυφαίνεται με ένα σύνολο οικονομικών, στρατιωτικών και πολιτικών-διπλωματικών μέσων, τα οποία βρίσκονται σε συνέργεια, δεν αλληλεπικαλύπτονται και δεν παρωθούν την Ελληνική Στρατηγική σε υπερεξάπλωση. Για την αναμφίλεκτη ανάγκη της εσωτερικής στρατιωτικής επαναδόμησης ώστε να συντηχθεί ένα ισχυρό και αξιόπιστο στρατιωτικό μέσο για την επίτευξη των πολιτικών στόχων, ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε:

«Και πριν ή σκεφθώμεν να προσκαλέσωμεν τους κατοίκους του μέρους τούτου της χώρας εις τας αναγκαίας στρατιωτικάς θυσίας, έχομεν ανάγκην να μεριμνήσωμεν συντόνως περί της εξυγιάνσεως και της ενισχύσεως του οργανισμού τούτου και υλικώς και ψυχικώς. Έχομεν ανάγκην να επαναφέρωμεν τας μονάδας του στρατού τούτου εις τα κέντρα της εκπαιδεύσεως και της νεοσυλλεξίας αυτών, να καλέσωμεν τας αγυμνάστους ηλικίας του 1916 και 1917, να συμπληρώσωμεν τας αποθήκας του στρατού με τα αναγκαία εφόδια,να επιτύχωμεν την ανασυγχώνευσιν των δύο τμημάτων του στρατού και η αδελφικήν αυτών συνεργασίαν. Είς ταύτα

²⁵⁴ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1915. Ibid, σελ.143.

²⁵⁵ Εφημερίδα «Πατρίς»,14.8.1916. Ibid, σ.σ.227-228.

²⁵⁶ Αναφορά του Βενιζέλου στη Βουλή. Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου 1917. Παρατίθεται στο Π.Πετρίδη, (εισαγωγή-επιμέλεια), ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΡΟΔΟΣΙΑ (1915-1917), σελ. 170.

θ'ασχοληθώμεν συντόμως ως επίσης και εις την εξασφάλισιν του κανονικού επισιτισμού της χώρας και την βαθμιαίαν επάνοδον της οικονομικής ζωής, ήν συνεκλόνησε πολύ περαν των αναποτρέπτων συνεπειών του πολέμου, η ασκηθείσα παράφρων πολιτική»²⁵⁷.

Αναπόδραστα χρησιμοποιήθηκαν και πολιτικά-διπλωματικά μέσα κατά τη διάρκεια του Συνεδρίου της Ειρήνης το 1919, για την διανομή των κερδών μεταξύ των Δυνάμεων της Αντάντ. Ο ίδιος ο έλληνας πρωθυπουργός, Ε.Βενιζέλος, ηγήθηκε της ελληνικής διπλωματικής αντιπροσωπείας, ενώ η ελληνική διπλωματική στρατηγική, στηρίχθηκε και λειτούργησε με άξονα την σύζευξη-σύμπλευση των ελληνικών πολιτικών αξιώσεων στην κοινή συνισταμένη των συμφερόντων των κρατών μελών της Αντάντ και με τη χρήση της λογικής και της πειθούς παρώθησε στην ευκρινή αντίληψη-κατανόηση των ελληνικών διεκδικήσεων. Αναλύοντας τις ελληνικές πολιτικές διεκδικήσεις, κατά την διάρκεια του Συνεδρίου της Ειρήνης, (24 και 27 Φεβρουαρίου 1919), ο Ε.Βενιζέλος, φρόντισε να ελαχιστοποιήσει τα είδη και τις συνέπειες των τριβών, απόρροια των διαφορετικών αξιών, προκαταλήψεων, παραδόσεων, κουλτούρας και ευαισθησίας των διαφορετικών πολιτικών κοινοτήτων.²⁵⁸ Οι ελληνικές πολιτικές διεκδικήσεις εδραζόταν στις ακόλουθες προσδιοριστικές μεταβλητές:

α) στο εθνολογικό στοιχείο, β) στα γλωσσικά και θρησκευτικά ιδιώματα, γ) στην αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών, δ) στην διασφάλιση της ισορροπίας ισχύος στα Βαλκάνια, ε) στην διανομή των εδαφών της Μ.Ασίας σύμφωνα με την αρχή της των εθνотήτων και στ) στην πολιτική και θεσμική αναγνώριση των τετελεσμένων πολιτικό-στρατιωτικών ενεργειών, (π.χ. η ελληνική κατοχή της Ηπείρου). Αναλυτικότερα οι εν λόγω παράγοντες κατοπτρίζονται στην επιχειρηματολογία του Ε.Βενιζέλου για την επιδίκαση της Ηπείρου, της Θράκης, της Κων/πολης, των Νησιών και των εδαφικών περιοχών της Μ.Ασίας στην Ελλάδα.

«Ασφαλώς εάν η περιφέρεια αυτή, (Ηπειρος) δεν ήθελε να μας επιδικασθεί θα είχαμε σύνορα πολύ άσχημα από στρατιωτικής απόψεως, όπως και από της απόψεως του λαθρεμπορίου. Το επιχείρημα αυτό δεν θα τολμούσα να το προβάλω εάν δεν είχαμε και άλλα δικαιώματα επί της χώρας αυτής. Είμαι της γνώμης ότι μια μικρή χώρα δεν μπορεί να επιτρέψη σε αυτήν την πολυτέλεια της προβολής αποκλειστικά στρατηγικών επιχειρημάτων. Για αυτό δεν θα προβάλω και εγώ τέτοιου είδους επιχειρήματα στην προκειμένη περίπτωση. Φρονώ ότι λόγοι εθνικοί μας επιτρέπουν να καταλάβουμε αυτόν τον τόπο, και δεν προχωρώ πέραν αυτού[...] Όσο αφορά όμως την παραλία της Χειμάρρας, το πράγμα διαφέρει, διότι η Χειμάρρα δεν βρίσκεται εντός της Αδριατικής αλλά στο Ιόνιο Πέλαγος. Δεν υποθέτω ότι υπάρχει πρόθεση να μη μας αφήσουν να ζήσουμε ως κράτος ανεξάρτητο εντός του Ιονίου Πελάγους[...] Άρχισε ο Παγκόσμιος πόλεμος και κατά το μήνα Σεπτέμβριο του 1914, ο πρέσβυς της Βρετανίας στην Αθήνα, έρχεται να μου υποδείξει ότι δεκάδες χιλιάδες μουσουλμάνοι Αλβανοί, που δεν είχαν καμιά εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση της Ηπείρου, είχαν καταφύγει στις ακτές τις Αυλώνας[...] Απάντησα ότι είμαι στη διάθεση των φίλων

²⁵⁷ Εφημερίδα «Πατρίς» της 15 Ιουνίου 1917. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σελ.300.

²⁵⁸ Ο H.Bull παρατηρεί ότι: «Η τέχνη του διπλωμάτη είναι να καθορίσει ποια είναι αυτή η περιοχή που συμπίπτουν τα συμφέροντα και μέσω της λογικής και της πειθούς να κάνει τα μέρη να το αντιληφθούν. Ο βαθμός στον οποίο η διπλωματία μπορεί να παίξει κάποιο ρόλο ή να εξυπηρετήσει κάποια λειτουργία στο διεθνές σύστημα συνδέεται επομένως με τον βαθμό στον οποίο τα κράτη αντιλαμβάνονται την εξωτερική πολιτική ως τη λογική επιδίωξη των συμφερόντων των κρατών, τα οποία τουλάχιστον καταρχήν σε κάποια σημεία συμπίπτουν με τα συμφέροντα των άλλων κρατών». Βλέπε H.Bull, Η Αναρχή Κοινωνία, σελ. 223.

Δυνάμεών, αλλά δεν μπορούσα να ανταποκριθώ στην επιθυμία τους χωρίς την συγκατάθεση της Ιταλικής κυβέρνησης [...] Ο Άγγλος πρέσβυς αναφέρθηκε στην κυβερνησή του, η οποία ήλθε σε επαφή με την Ιταλική κυβέρνηση και η τελευταία παραδέχθηκε την παρουσία μας στην αναφερθείσα περιοχή. Συμφωνήθηκε ότι τα Ιταλικά στρατεύματα θα καταλάμβαναν την Αυλώνα. Ουδεμία, άλλωστε, απ'ευθείας συνεννόηση έγινε μεταξύ της Ιταλικής κυβέρνησης και της δικής μας: τα πάντα εγένετο με τη μεσολάβηση της Αγγλικής κυβέρνησης. Υπο αυτές τις συνθήκες έγινε από τον Ελληνικό στρατό η κατάληψη της Β.Ήπειρου. Η τάξη απεκατεστάθει αμέσως και οι άνθρωποι άρχισαν να επιστρέφουν στις εστίες τους. Η εν λόγω κατάσταση πραγμάτων διατηρήθηκε μέχρι των γεγονότων τα οποία γνωρίζετε [...]

Θα μου επιτραπεί όμως να σημειώσω, ότι πασιφανός αφίετο να εξυπακούεται, ότι εφόσον η Ιταλία θα παρέμενε στον Αυλώνα και εμείς θα παραμέναμε στη Β.ήπειρο. Ουδέποτε επ'αυτού υπήρξε επίσημη συμφωνία, αλλά το πράγμα σαφώς εξυπακούετο. Ανευρίσκω τη σχετική απόδειξη στη συνθήκη του Λονδίνου της 6^{ης} Απριλίου. Γνωρίζω καλά, ότι το κείμενο της συνθήκης αυτής δεν δημοσιεύθηκε επισήμως και ότι την αλήθεια δεν δύναμαι να την επικαλεσθώ»²⁵⁹.

«[...] Η Ιστορία είναι απολύτως διαφανής. Όταν ο Οθωμανικός ζυγός εβάρυνε επι των Βαλκανίων, οι Αλβανοί χωρίστηκαν σε δύο ομάδες, σχεδόν ίσες. Η μια ασπάσθηκε τον Ισλαμισμό και έλαβε σαν αντάλλαγμα της εξομοιώσεώς της αυτής την εύνοια του Σουλτάνου. Έπι τέσσερις αιώνες οι Αρναούτες αυτοί σχημάτισαν είδος αριστοκρατίας στην Κωνσταντινούπολη και άσκησαν μεγάλη επιρροή στην πολιτική της Τουρκίας. Αντίθετα 400 περίπου χιλιάδες Αλβανοί παρέμειναν στην χριστιανική πίστη [...] Μεγάλος αριθμός Αλβανών κατήλθε προς το νότο και εγκαταστάθηκε στο Ελληνικό έδαφος, όπου το γραφειοκρατικό Τουρκικό σύστημα τους φαινόταν πλήρως γλυκίτατο απέναντι στην Αρναούτικη τυραννία. Φυσικά οι Αλβανοί αυτοί διατήρησαν σχέσεις με τους συγγενείς τους αυτούς, που έμειναν στη Βόρεια Ήπειρο. Ούτο, ολίγον κατ' ολίγον, εξελείχθει ο Ελληνισμός τους. Παράλληλα η τάφος του μίσους, η διαχαραχθείσα μεταξύ των δύο Αλβανικών στοιχείων, διευρύνονταν σιγά σιγά[...]»²⁶⁰.

«Η Θράκη μετά της Κωνσταντινουπόλεως έχει Ελληνικό πλυθισμό 730,822 κατοίκους. Οι Βούλγαροι αναγνώρισαν τόσο καλά τον Ελληνικό χαρακτήρα της Θράκης, ώστε όταν στις εκλογές του 1912 θεωρήθηκε αναγκάια η συνεργασία κατά του προγράμματος του εκτουρκισμού του Κομιτάτου «Ένωσης και Πρόοδος» συμφωνήθηκε μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων,[...], όπως ο συνασπισμός τους υποστηρίζει στη Θράκη έπτα Έλληνες υποψηφίους, απέναντι ένος μονο Βουλγάρου υποψήφιου[...] Είναι αληθές ότι η επέκταση των Ελληνικών συνόρων στη Θράκη θα απομάκρυνε κατ'ανάγκη τη Βουλγαρία από το Αιγαίο Πέλαγος,[...] Αλλά η απομάκρυνση αυτή δύναται και δέον να γίνει, σύμφωνα προς τα δικαιώματα των λαών να κανονίζουν μόνοι τους τις τύχες τους, δεδομένου ότι αυτή η αρχή ανεγνωρίσθει ως η πρώτη βάση της μέλλουσας ειρήνης[...]»²⁶¹.

«Η Θράκη αποτελείται από δύο βιλαέτια: της Ανδριανουπόλεως και της Κωνσταντινουπόλεως.[...] Θα εξετάσω απλώς τι είναι η Βουλγαρική και η Τουρκική Θράκη. Α.- Το δυτικό τμήμα της Βουλγαρικής Θράκης,[...], περιλαμβάνει 94.000 Έλληνες, 294.000 Τούρκους και 60.000 Βουλγάρους. Στην Ανατολική Βουλγαρική Θράκη,[...], υπάρχουν 102.000 Έλληνες, 298.000 Τούρκους και 72.000 Βούλγαροι. Από τους πληθυσμούς αυτούς ένα μέρος θα αφεθή στη Βουλγαρία. Το μέρος το

²⁵⁹ Ibid, Επίσημα πρακτικά της Διασκέψεως των Παρισίων. Επιτροπή μελέτης των εδαφικών θεμάτων που ενδιαφέρουν την Ελλάδα. Συνεδριάσεις της 24^{ης} και 27^{ης} Φεβρουαρίου, σ.σ. 528-530.

²⁶⁰ Ibid, Εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος» της 24^{ης} Φεβρουαρίου 1919, σ.σ. 565-566.

²⁶¹ Ibid, σελ.510.

περιεχόμενο στην Ελλάδα, σύμφωνα με τις διεκδικήσεις μας, περιλαμβάνει 91.000 Έλληνες 232.000 Τούρκους και 35.000 Βουλγάρους.

Β.- Αν αποβλέπω ήδη προς την Τουρκική Θράκη, θα διαπιστώσω ότι με εξαίρεση τον καζά της Μαδύτου και των σαντζακίων της Τσαλτάτζας και της Κωνσταντινουπόλεως, υπάρχουν σε αυτή συνολικά 237.000 Έλληνες, 193.000 Τούρκοι και 35.000 Βούλγαροι. Τούτο, το σύνολο των πληθυσμών της Θράκης, Τουρκικής και Βουλγαρικής, ήτις θα έδει να περιέλθει εις στην Ελλάδα, ανέρχεται σε 329.000 Έλληνες, 426.000 Τούρκους και 70.000 Βουλγάρους. Αν στους ανωτέρω αριθμούς προσθέσουμε τους Έλληνες και τους Βουλγάρους, που κατοικούν στο υπόλοιπο της Θράκης, η άποψη μου μάλλον θα ενισχυθεί. Θα έχουμε τότε 646.000 Έλληνες, έναντι 74.000 Βουλγάρων [...] Αν η Ελλάδα δεν είχε απέναντί της, επι του προκειμένου τη Βουλγαρία, δηλαδή ένα δηλωμένο εχθρικό κράτος, ένα κράτος από εκείνα που παρέτειναν τον πόλεμο, αν τυχόν βρισκόμαστε προ συμμάχου κράτους, λόγου χάρη τη Ρουμανία, ποια θα ήταν η αποφασή σας; Έχετε από το ένα μέρος 74.000 Βουλγάρους και από το άλλο 600.000 Έλληνες. Ασφαλώς δεν θα διστάζατε ουδ'επι στιγμή και θα παραδεχόσαστε ότι τα εδάφη αυτά θα έπρεπε να περιέλθουν στους Έλληνες. Τότε λοιπόν γιατί τώρα να διστάσετε εφόσον βρίσκεται ενώπιον ενός συμμάχου αφενός και ενός εχθρού αφετέρου; Δεν θα θελήσω να επικαλεσθώ τα αισθήματα των κατοίκων της Ανατολικής Θράκης. Γνωρίζουμε όμως καλά τα αισθήματα των κατοίκων της Δυτικής. Στην περιοχή αυτή υπάρχουν 232.000 Τούρκοι οι οποίοι ζητούν να απαλαγούν από τους Βουλγάρους. Φυσικά θα εύχονται αυτοί να ξαναγίνουν Τούρκοι. Αλλά εφόσον γνωρίζουν ότι αυτό είναι αδύνατο θα προτιμήσουν να υπαχθούν στην Ελληνική κυριαρχία. Προσθέτοντας το Τουρκικό στο Ελληνικό στοιχείο, βλέπετε ποια είναι η θέση του Βουλγαρικού στοιχείου σε αυτό το τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας»²⁶².

«Κατά το 12^ο άρθρο του προγράμματος του Προέδρου Ουίλσον, σύμφωνα με το οποίο η Οθωμανική επικυριαρχία μπορεί να διατηρηθεί μόνο στα «Τουρκικά εδάφη της σημερινής Αυτοκρατορίας», η Κωνσταντινούπολη δεν θα δύνατο να παραμείνει υπο την Τουρκική εξουσία. Πράγματι το Βιλαέτιο της Κωνσταντινουπόλεως, αποτελούμενο από την Σταμπούλ, το Πέραν και το Σκουτάρι και τα εντεύθεν της Τσαλτάτζας περίχωρα, περιλαμβάνει συνολικό πληθυσμό 1.173.670 κατοίκους, εκ των οποίων μόνο οι 449.914 είναι Τούρκοι. Με την κατάργηση της Οθωμανικής επικυριαρχίας η φυσική λύση θα ήταν να προσαρτηθεί η Κωνσταντινούπολη με το βιλαέτιο της στην Ελλάδα, αποκαθιστώντας διεθνείς εγγυήσεις για την ελευθερία των Στενών. Η λύση αυτή αποδυναμώνεται από το γεγονός, ότι πριν από την Τουρκική κατάπτωση, η Κωνσταντινούπολη επι αιώνες υπήρξε πρωτεύουσα της Ελληνικής Αυτοκρατορίας, προηγούμενος και επί αιώνες αποτελούσε άνθουσα Ελληνική αποικία. Σήμερα ακόμη το κυριότερο στοιχείο του γηγενούς πληθυσμού είναι Ελληνικό. Περιλαμβάνει 334.459 ψυχές είναι αριθμητικός ανώτερο όλων των άλλων εθνοτήτων ενωμένων, εκτός των Τυρκών. Κατέχει θέα εξαιρετική θέα εξαιρετική όσον αφορά την οικονομική δύναμη και την πνευματική κίνηση της πόλεως. Διατηρεί 237 σχολεία με 30.000 μαθητές. Η Κωνσταντινούπολη είναι εντέλει η έδρα του Ελληνικού Οικονομικού Πατριαρχείου»²⁶³.

«Το προαναφερθέν άρθρο του προγράμματος του Προέδρου Ουίλσον επιτάσσει τη λύση του προβλήματος της Μικρασίας. Η Οθωμανική επικυριαρχία οφείλει να περιορισθεί στο εσωτερικό των χωρών που πραγματικά υπερισχύει το Τουρκικό στοιχείο[...]

²⁶² Ibid, σ.σ. 533-534.

²⁶³ Ibid, σελ.517.

Προς τα δυτικά, στα βιλαέτια του Αιδινίου και της Προύσης, ως και στα Σαντζάκια των Δαρδανελίων και της Νικομήδειας κατοικούν σε μάζες συμπαγείς και συνεχείς 1.013.195 Έλληνες. Αυτοί αποτελούν το κύριο στοιχείο του ιθαγενούς πληθυσμού. [...] Εάν σε αυτούς προσθέσουμε και τους σχεδόν στο συνολό τους Ελληνικούς πληθυσμούς των γειτονικών νησιών Ίμβρου, Τενέδου, Μυτιλήνης, Χίου, Σάμου, Ικαρίας, Ρόδου, Δωδεκανήσων και Καστελλόριζου,[...], ο Ελληνισμός της δυτικής Μ.Ασίας αντιπροσωπεύει δύναμη 1.383.333 κατοίκων. [...] Η παραχώρηση του Μικρασιατικού τούτου εδάφους από την Ελλάδα διεκδικείται επί τη βάση της παραδεδεγμένης αρχής βάσει της οποίας «εις τα έθνη τα οποία ευρίσκονται υπο τη Τουρκική κυριαρχία, δεον να εξασφαλισθεί απολύτως ασφάλεια υπάρξεως και πλήρης ελευθερία αναπτύξεως κατά τρόπο αυτόνομο». [...]. Η συνύπαρξη δύο Ελληνικών Κρατών θα δημιουργούσε αμέσως και αμφοτέρωθεν τάση φυσική προς την ένωση, πράγμα που θα προκαλούσε νέες διεθνείς προστριβές, ενώ μετά τον παγκόσμιο πόλεμο και την πλήρη νίκη των δημοκρατικών Εθνών, όλα τα εδαφικά ζητήματα πρέπει στο μέτρο του δυνατού να λάβουν μια λύση, για να παοτραπεί η δημιουργία και νέων προβλημάτων. Ούτε θα μπορούσε να παραδεχθεί κανείς την αντίληψη ότι η Οθωμανική εξουσία μπορεί να εξακολουθήσει να ασκείται στο δυτικό αυτό τμήμα της Μ.Ασίας. Μετά την τραγική πείρα ενός αιώνα, ουδόλως επιτρέπεται να εμπιστευθούμε την τύχη των Χριστιανικών πληθυσμών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σε μια νέα απόπειρα μεταρρυθμίσεων [...]

Δεν θα παραλείψω να επικαλεσθώ ένα νέο επιχείρημα το οποίο συνηγορεί κατά περίεργο τρόπο υπέρ της προσάρτησης της δυτικής Μ.Ασίας από την Ελλάδα. Το επιχείρημα είναι ότι το εκατομμύριο των Ελλήνων που κατοικεί σε αυτή αποτελεί μετά τον πληθυσμό των νησιών, το αγνότερο τμήμα της Ελληνικής φυλής, εκείνο που καλύτερα διατήρησε τον εθνικό τύπο.[...]»²⁶⁴

«[...] αυτές (τα Νησιά) είναι Ελληνικές από χιλιετηρίδων και ως τέτοιες οφείλουν άπασες να επανέλθουν εις την Ελλάδα, μη γινόμενης καμιάς εξαίρεσως ούτε για εκείνες οι οποίες για λόγους στρατηγικούς, δεν επεδικάσθηκαν σε αυτή κατά τους Βαλκανικούς πολέμους. Είναι αληθές ότι με τη συνθήκη της 26^{ης} Απριλίου του 1915 είχε συμφωνηθεί μεταξύ των δυνάμεων της Ανταντ και της Ιταλίας ότι αυτή θα προσαρτούσε τη Ρόδο και τα Δωδεκάνησα. Αλλά κατά τη στιγμή της υπογραφής της συνθήκης αυτής, ο πόλεμος δεν είχε προσλάβει τον χαρακτήρα τον οποίο προσέδωσαν σε αυτόν αργότερα οι σχέσεις των Συμμαχικών κυβερνήσεων και υπο τον Πρόεδρο Ουίλσον διακηρυχθήσες αρχές. Είναι ευρέως παραδεκτό σήμερα ότι οι αρχές αυτές θα αποτελέσουν τη μελλοντική ειρήνη. Η Ελληνική Κυβέρνηση δεν αμφιβάλλει, ότι το μέγα γειτονικό έθνος θα αναλάβη την πρωτοβουλία να προτείνει την απόδοση των νησιών αυτών στην Ελλάδα, δοθέντος, ότι από διεθνούς απόψεως, τα νησιά αυτά εξακολουθούν να αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας»²⁶⁵.

Τέλος η Υψηλή Στρατηγική του Ε.Βενιζέλου δεν παρωθούσε την Ελλάδα σε στρατηγική υπερεπέκταση²⁶⁶.

²⁶⁴ Ibid, σ.σ.517-521.

²⁶⁵ Ibid, σελ.521.

²⁶⁶ Η στρατηγική υπερεπέκταση ενός κράτος εδράζεται στην ασύμμετρη σύζευξη των πολιτικών στόχων με τα διατιθέμενα μέσα. Δηλαδή ένα κράτος επιδιώκει πολιτικούς στόχους που δεν δύναται να επιτύχει με βάση το μέγεθος των συντελεστών ισχύος του,(εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης). Ακόμα όμως και εάν σε μια δεδομένη χρονική στιγμή εκμεταλλευθεί τα παράθυρα ευκαιριών που διανοίγονται στο Διεθνές Σύστημα και επιτύχει πολιτικούς στόχους δυσανάλογους ως προς τα διατιθέμενα μέσα,(π.χ. πρόσκτηση εδαφικών περιοχών διευρύνοντας τα όρια της εδαφικής του επικράτειας, αυξάνοντας παράλληλα το σύνολο των υποχρεώσεών του και τον αριθμό των

«[...] Σήμερα επεκτεινόμεθα προς το μέρος εκείνο και αυξάνει ουσιωδώς η επέκταση των συνόρων μας, αλλά με την επέκταση αυτή δεν επεκτείνονται οι κίνδυνοι οι στρατιωτική κατά της Ελλάδας ουτε κατά κεραίαν. Διότι η επέκταση των συνόρων για ένα ορισμένο έθνος θα έχει μεγάλη σημασία, αν τα σύνορα αυτά είναι μεγάλα ή βραχέα, όταν το έθνος αυτό είναι ασθενές, διότι το ασθενέστερο έθνος έχει συμφέρον να είναι όσο το δυνατό τα συνορά του βραχύτερα για να μπορεί να αμυνθεί καλύτερα. Το ισχυρότερο όμως έθνος αδιαφορεί για την επέκταση πλέον των συνόρων του. Εφόσον δεν γινόμαστε ασφαλώς μεγαλύτερο Κράτος από τη Βουλγαρία, η επέκταση αυτή δεν αυξάνει τους στρατιωτικούς κινδύνους της Ελλάδας. Αφετέρου προς το νότο δεν υπάρχει πλέον η Τουρκία, η οποία υπήρχε το 1913 διότι η διατήρηση της Τουρκίας παραμένει μόνο στην Κωνσταντινούπολη, όπως θα εκθέσω κατωτέρω άνευ ουδενός δικαιώματος να διατηρεί στρατό και ούτω πως η Ελλάδα θα είναι σε πλήρη ασφάλεια προς το νότο, για να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο από τον βορρά»²⁶⁷.

4.8.3. Στρατηγική αποτελεσματικότητα

Αναμφίλεκτα η στρατηγική αποτελεσματικότητα της πολιτικής της διαρκούς ουδετερότητας ήταν εξαιρετικά ισχνή. Δεν κατόρθωσε να προασπίσει τα ελληνικά κυριαρχικά συμφέροντα με αποτέλεσμα:

α) την ανατροπή της ισορροπίας ισχύος στα Βαλκάνια, απότοκο της υπερεπέκτασης της Βουλγαρίας και του συνακόλουθου περιορισμού του ρόλου και της θέσεως της Ελλάδος,

β) την κατάφωρη παραβίαση της ελληνικής εδαφικής επικράτειας από τα Γερμανοβουλγαρικά στρατεύματα,

γ) την εδαφική συρρίκνωση του Ελληνικού κράτους λόγω της κατάληψης σημαντικών περιοχών της Αν.Μακεδονίας και της εκρίζωσης του γηγενούς ελληνικού πληθυσμού από τις εστίες του²⁶⁸,

δ) την οικονομική και στρατιωτική αποδυνάμωση της Ελλάδος, στην οποία παρωθούσε η διαρκής επιστράτευση και η κατάσχεση μεγάλου μέρους του στρατιωτικού υλικού από τα ξένα στρατεύματα,

ε) την κατάρρευση του ηθικού του Ελληνικού Στρατού με παρεπόμενο την απίσχναση της επιχειρησιακής και τακτικής του ικανότητας και την συνακόλουθη

ενδεχόμενων απειλών), τότε το σύνολο το συντελεστών ισχύος του θα είναι ανεπαρκές για την εκπλήρωση των επιπρόσθετων δεσμεύσεων του και την ανύσχεση των αυξανόμενων άμεσων ή έμμεσων απειλών. Για εκτενή ανάλυση βλέπε Arthur Stein, "Domestic Constraints, Extended Deterrence, and the Incoherence of Grand Strategy: The United States, 1938-1950" στο R.Rosecrance & A.Stein, *The Domestic Bases of Grand Strategy*, σ.σ. 99-101.

²⁶⁷ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 30ης Απριλίου 1920. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σελ. 721.

²⁶⁸ Ο αντιστράτηγος Π.Δαγκλής αναφέρει σχετικά με την κατοχή μείζονων τμημάτων της ελληνικής επικράτειας από τα Γερμανοβουλγαρικά στρατεύματα. « Ούτως ο Βουλγαρικός στρατός αφέθη ελεύθερος, τη διαταγή της Ελληνικής Κυβερνήσεως, υποδουλωθείς εις τα νεύματα του Γερμανόφιλου Επιτελείου, να καταλάβη την ισχυράν στενωπόν του Στρυμόνος και το οχυρόν Ρούπελ, αφεθείσης ελευθέρας της διόδου αυτού προς την Ανατολ. Μακεδονίαν. Βραδύτερον εισέβαλεν εις την Δ. Μακεδονίαν, υπό τας όψεις αυτών των Ελληνικών στρατευμάτων, και κατέλαβε την Φλώριναν, την Καστορίαν και το Σόροβιτς, και, τέλος, εις ολόκληρον την Ανατολ. Μακεδονίαν, καταλάβων την Δράμαν, την Καβάλλαν και τας Σέρρας, γενόμενος κύριος των φρουρίων και όλου του πολύτιμου πολεμικού υλικού και αιχμαλωτίσας, οικειοθελώς παραδοθέν όπως φανή ευάρεστον εις την Αυλήν και το Επιτελείον, ολόκληρον το Δ' Σώμα Στρατού, πλην μικρού τμήματος, διαφυγόντος, υπό τον γενναίον, συνταγματάρχην τότε, Χριστοδόλου και τινάς φιλοτίμους και φιλοπάτριδας αξιωματικούς». Π.Δαγκλής, *Αναμνήσεις-Εγγραφα-Αλληλογραφία*, σελ. 259.

περιστολή των εθνικών βλέψεων της Ελλάδος για την ολοκλήρωση του οράματος της Μεγάλης Ιδέας με την οριστική εξάλειψη της εξ Ανατολής απειλής.

Χαρακτηριστική είναι η αγόρευση του Ε.Βενιζέλου για τα αποτελέσματα της εν λόγω πολιτικής.

«Και τα αποτελέσματα όλων αυτών των σφαλμάτων τα βλέπομεν σήμερα. Αντι να επεκταθώμεν εις την Μικράν Ασίαν και την Θράκην και την Κύπρον, λύοντες τελειωτικώς τας υπερχιλιετείς διαφοράς μας με τους δύο εθνικούς μας εχθρούς και δημιουργούντες Ελλάδα μεγάλην και ισχυράν και πλούσιαν, ανταποκρινόμενην εις τα υψιπέστερα εθνικά όνειρα, βλέπομεν τους Βουλγάρους να εισελαύνουν εις την Ελληνικήν Μακεδονίαν, να καταλαμβάνουν και την ύπαιθρον χώραν και τας πόλεις και τα φρούριά μας, να αιχμαλωτίζουν τα εκεί τμήματα του Ελληνικού στρατού, χωρίς να ευρισκόμεθα προς τους επιδρομείς ούτε εις κηρυγμένον, ούτε εις ακήρυκτον πόλεμον, και ενώ μας παρέχονται υπ'αυτών προς εμπαιγμόν αι φιλικώτεροι διαβεβαιώσεις. Βλέπομεν το πολεμικόν μας υλικόν, δια το οποίον εδαπανήθησαν εκατοντάδες εκατομμυρίων και το οποίον εγκληματικώς το Επιτελείον αφήκε μετά την γενικήν αποστράτευσιν και ενώ ο εθνικός εχθρός διετέλει επιστρατευμένος, άφηκε, λέγομεν, συγκεντρωμένον εις παραμεθορίους πολείς να γίνεται εύκολος λεία του επιδραμόντος γείτονος. Βλέπομεν την Βόρειαν Ήπειρον τιθεμένην πάλιν εν κινδύνω.

Από της θέσεως εις την οποίαν είχομεν κατορθώσει ν'αναβιβάσωμεν την Ελλάδα εις την διεθνή εκτίμησιν, την βλέπομεν καταπεσούσαν πάλιν μέχρι του σημείου εις το οποίον είχε κατακυλισθή προ της Επαναστάσεως.

Αντί να καταστήσωμεν την Ελλάδα σεβαστήν εις τους φίλους της και φοβερήν εις τους εχθρούς της, την βλέπομεν οικτειρομένην από τους πρώτους, περιφρονημένην δε και χλευαζομένην και ραπιζομένην από τους δεύτερους.

Παραγνώρισαντες τους βιολογικούς όρους του περιβάλλοντος εντός του οποίου δύναται όχι μόνον να μεγαλώση αλλά και απλώς να ζήση ως ανεξάρτητον κράτος η Ελλάς, την σπρώχνομεν, Βασιλεύ, εις ασφαλή όλεθρον»²⁶⁹.

«Ποία δε τα αποτελέσματα της πολιτικής ταύτης, δια τα οποία θρηνεί σήμερα το Έθνος;

Εσωτερικώς διατελούμεν εν συνταγματικώ εκτροχιασμό και αποσυνθέσει, εξωτερικώς δε εν μονώσει και καταφρόνησει. Κύκλω ημών ανυποληψία και χλευασμός, εν μέσω ημών ακυβερνησία και αναρχία. Οι εκ παραδόσεως φίλοι και προστάται της Ελλάδος λαμβάνουν μέτρα ασφαλείας επι του εδάφους αυτής, ην θεωρούν πλέον ως φίλην των εχθρών των. Οι από αιώνων εχθροί καταλαμβάνουν τα εδάφη της. Αφήσαμεν τους συμμάχους μας Σέρβους να συντριβούν και εβοηθήσαμεν τους Βουλγάρους να θριαμβεύσουν. Ημποδίσσαμεν τους πρώτους να διέλθουν από το ελληνικόν έδαφος δια να μεταβούν εις Θεσσαλονίκην και αμυνθούν υπέρ της πατρίδος των, εμμέσως δε και υπέρ της ιδικής μας πατρίδος και ανοίξαμεν τον δρόμον εις τους δεύτερους, ίνα διευκολύνωμεν τον θρίαμβον των.

Ο νικητής Ελληνικός στρατός του 1912 και 1913 φεύγει άμαχος, εγκαταλείπων τας υπο του ιδίου απελευθερωθείσας προ τριετίας χώρας.

Ο ηττημένος τότε εχθρός προχωρεί σήμερα λαύρος εις τα ίδια εκείνα εδάφη, παραδιδόμενα ανυπεράσπιστα υπο του συμπαραδιδομένου στρατού. Το Ρούπελ και η Καβάλλα, τα φρούρια και αι πόλεις μας καταλαμβάνονται και οι κάτοικοι αυτών φεύγουν τον επερχόμενον επιδρομέα. Καταβιβάζεται ταπεινή και αξία οίκτου η ελληνική σημαία και ανυψούται η βουλγαρική, του ελληνικού στρατου διατασσομένου να ίσταται απαθής θεατής της εθνικής σταυρώσεως. Ιερείς και

²⁶⁹ Εφημερίδα «Πατρίς», 14.8.1916. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 227-228.

διδάσκαλοι και άλλοι Έλληνες πρόκριτοι απάγονται εις άγνωστον τύχην και οι κομιτατζήδες χορταίνουν ανεμπόδιστα τα φυλετικά των μίση και την αρπακτικήν ορμήν των. Το πολεμικό υλικόν παραδίδεται εις χείρας των Βουλγάρων και αι ελληνικάί περιουσίαι εγκαταλείπονται εις διαρπαγήν αυτών. Ο Ελληνισμός της Μικράς Ασίας εξακολουθεί να εκριζούται, βίαιος εξισλαμισμός και λεηλασίαι και διωγμός και ατίμωσις ερημώνουν πάσαν ελληνικήν εστίαν, οι Έλληνες της Ανατολικής και δυτικής Μακεδονίας συρρέουν πρόσφυγες γυμνοί και αυτοί εις την Παλαιάν Ελλάδα, ο δε ελληνικός στρατός απάγεται, διαπομπευόμενος δια Σόφιας εις Γερμανίαν. Εις τους ελληνικούς ναούς της Μακεδονίας αντηχεί η Βουλγαρική γλώσσα και εις τους ελληνικούς στρατώνας υψούται η βουλγαρική σημαία, η Βουλγαρική αλαζονεία βαδίζει αυθάδης επι εδάφους ελληνικού και οι εν Αθήναις πράκτορες των Γερμανών παρηγορούν, ότι θα σταματήσει εις Σαραντάπορον, Γερμανική συνάρσει.[...] Οι Βούλγαροι καταλύουν την εθνικήν ημών ελευθερίαν. Οι δε εν Αθήναις γερμανόπληκτοι πανηγυρίζουν και της συνταγματικής ελευθερίας εις το υπόλοιπον κράτος την κατάλυσιν. Εκτροχιασμός πολιτειακός. Παραλυσία στρατιωτική. Χάος οικονομικόν. Αναρχία Κυβερνητική. Υποδούλωσις και εξόντωσις εθνική. Προ ενός και ημίσεος έτους Ελλάδα ένδοξος ισχυρά, σφριγώσα, προσβλέπουσα μετά ακλονήτου πεποιθήσεως εις την εκπλήρωσιν των υψιπετεστέρων εθνικών της ονείρων, «σεβαστή εις τους φίλους, φοβερά εις τους εχθρούς της». Σήμερον Ελλάς ρακένδυτος, παράλυτος, αποσυντεθειμένη, θνήσκουσα, αξιοθρήνητος δια τους φίλους, χλευαζόμενη και καταφρονουμένη και διαπομπευόμενη από τους εχθρούς. Διαμερίζονται τα ιμάτιά της ευατοίς. Αυτή είναι η εικών των αποτελεσμάτων της ακολουθείσας πολιτικής»²⁷⁰.

Τουναντίον η αναμορφωμένη-επαναπροσδιορισμένη φύση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής,(δηλαδή ο επιθετικός προσανατολισμός της στρατιωτικής στρατηγικής στο τακτικό επίπεδο), από τον Ε.Βενιζέλο το 1916, και η βέλτιστη δυνατή αξιοποίηση των διατιθέμενων πολιτικό-στρατιωτικών μέσων, αύξησε το βαθμό της στρατηγικής αποτελεσματικότητας και συνετέλεσε στην ανάκτηση των απολεσθέντων τμημάτων της Ελληνικής επικράτειας και στην πραγμάτωση,(έστω και προσωρινά στο θεσμικό επίπεδο), των αέναων εθνικών στόχων με την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών, (28-4-1920).

Στις 30.4.1920 ο Ε.Βενιζέλος ανακοίνωσε στην ελληνική βουλή την Συνθήκη των Σεβρών, προδηλώνοντας ουσιαστικά τον υψηλό βαθμός αποτελεσματικότητας της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής.

« [...] Κατά τις διατάξεις της συνθήκης αυτής, η Ελλάδα επεκτείνεται μέχρι τον Εύξεινο Πόντο, ολόκληρη η Θράκη, το τμήμα εκείνο που έμεινε εκτός των ορίων της Βουλγαρίας με τη συνθήκη του Νεϊγύ, περιέρχεται στην Ελλάδα[...] Η Θράκη, η οποία περιέρχεται σε εμάς, εκτείνεται από τα σημερινά όρια, τα οποία βρίσκονται επί του Νέστου προς τη Δυτική και προς ολόκληρη την Ανατολική Θράκη, φθάνει μέχρι τον Εύξεινο Πόντο και στη θάλασσα του Μαρμαρά. Με την προσκύρωση της Θράκης στην Ελλάδα, το Κράτος μας επεκτείνεται επί σειράς πόλεων, οι οποίες από πολλούς αιώνες πρίν απετέλεσαν κέντρα σφύζουσας Ελληνικής ζωής. Περιέρχονται σε εμάς η Ξάνθη, η Γκιουμουλτζίνα, το Δεδεαγάτς, το Σουφλί, το Διδυμότειχο και η Αδριανούπολη, οι Σαράντα Εκκλησίες, η Βιζύη, η Μήδεια, η Καλλιόπολη, η Μάδητος και η Ραιδέστος[...] Στην Βουλγαρία εξασφαλίζεται οικονομική διέξοδος από το

²⁷⁰ Προκήρυξη της Προσωρινής Κυβερνήσεως προς τον Ελληνικό λαό. Εφημερίδα της προσωρινής Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος. Φύλλο 15^{ης} Σεπτεμβρίου 1916. Ibid, σ.σ. 244-245.

Δεδεαγάτς σύμφωνα με την πρόταση ου έγινε από την Ελληνική αντιπροσωπεία, μέσο της σύστασης πενταμελούς επιτροπής[...]Η πενταμελής επιτροπή θα εξασφαλίζει την εκτέλεση των προτάσεων της συνθήκης και της ελεύθερης διαμετακόμισης μέσο του λιμένα του Δεδεαγάτς. Συγχρόνος η έκταση της Θράκης που εκτείνεται σε βάθος 15 περίπου χιλιομέτρων προς τη θάλασσα του Μαρμαρά, κηρύσσεται ουδέτερο έδαφος[...] Σημειωτέον, ότι επί του αντιθέτου μέρους από την πλευρά της Τουρκίας, η εξουδετέρωση περιλαμβάνει πλάτος εδάφους, το οποίο θα είναι πλέον των 15 χιλιομέτρων. Αλλού φθάνει μέχρι 100,[...], φθάνει μέχρι 100 χιλιομέτρων, η οποία απαγορεύει στην Τουρκία να πλησιάζει στρατεύματα προς τη θάλασσα του Μαρμαρά μέχρι την απόσταση αυτή.

[...] Η συνθήκη ομιλεί περί των νήσων. Προσαρτήθηκαν στην Ελλάδα τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος, υποχρεώνοντας την Τουρκία να παραιτηθεί των διαμαρτυριών και των αξιώσεων για τα άλλα νησιά Λήμνου και Σάμου και τον λοιπόν εκείνων, τα οποία έχουν παραχωρηθεί με την Πρεσβευτική απόφαση της Συνδιασκέψεως του Λονδίνου. Συγχρόνος προσεπικυρώθηκαν στην Ιταλία τα Δωδεκάνησα βάση της συνθήκης του Λονδίνου[...] Η ικανοποιητική λύση είναι όντως με τη συνθήκη μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας, η οποία θα υπογραφεί αυτή τη μέρα και αυτή την ώρα κατά την οποία θα υπογραφεί η Τουρκική συνθήκη, η Ιταλία παραχωρεί τα Δωδεκάνησα στην Ελλάδα, πλην της Ρόδου, η οποία θα παραμείνει υπο την Ιταλική κατοχή, αλλά η οποία θα δύναται να προεπικυρωθεί στην Ελλάδα και αυτή όπως και η Κύπρος θα ηδύνατο να παραχωρήθει εκ μέρους της Αγγλίας στην Ελλάδα. Δυστυχώς το Καστελόριζο αποξενώνεται εντελώς από εμάς.[...] Δεύτερον ζήτημα είναι το ζήτημα της Σμύρνης και της ενδοχώρας αυτής. Κατά τους όρους της συνθήκης η Σμύρνη μετά της περιοχής αυτής,[...], συγκροτείται εις ιδιαίτερον κράτος Μικρασιατικής Ελλάδος, δημιουργείται εις τας ακτάς της Μικράς Ασίας, τας δυτικές, μια νέα Ελλάς υπό τους όρους, τους οποίους αμέσως τώρα θα εκθέσω προς υμάς.[...] Το άρθρον 3 ορίζει ότι υπο την επιφύλαξιν των διατάξεων της παρούσης συνθήκης η πόλις της Σμύρνης και το έδαφος, το περιγραφόμενον εις το άρθρον 2 θεωρούνται θεωρούνται δια της εφαρμογής της παρούσης συνθήκης ως εξομοιούμενα προς έδαφος αποσπασθέν της Τουρκίας. Το άρθρο 4 ορίζει ότι η πόλις της Σμύρνης και η περιφέρεια αυτής,[...], παραμένει υπο την Οθωμανικήν κυριαρχίαν, αλλ' η Τουρκία μεταβιβάζει εις την Ελληνική Κυβέρνησιν την εξάσκησιν των δικαιωμάτων της κυριαρχίας αυτής επι της Σμύρνης και της συνημμένης περιφέρειας[...] Η συνθήκη βεβαίως δεν υπεγράφη ακόμη, αλλά θα υπογραφή, όπως υπεγράφησαν αί συνθήκαι μετά της Γερμανίας, μετά της Αυστρίας, μετά της Βουλγαρίας. Διότι οι σύμμαχοι δεν έχουν μόνον την δύναμιν, αλλά και την θέλησιν να επιβάλλωσι την υπογραφήν και την εφαρμογήν της συνθήκης.[...] Η Ελλάς επεκτείνεται δια της συνθήκης ταύτης, εις όλα σχεδόν τα εδάφη, εν τοις οποίοις ζή το Ελληνικόν στοιχείον, κατά πλειοψηφίαν. Συμπληροί ούτω ο Ελληνισμός την Εθνικήν του αποκατάστασιν, και αποκτά το Κράτος όλους τους αναγκαίους όρους, όπως γίνη πλούσιον και ισχυρόν.[...]»²⁷¹.

4.8.4. Βαθμός τρωτότητας

Ο βαθμός τρωτότητας της πολιτικής ουδετερότητας που εφάρμοσαν οι αντιβενιζελικές κυβερνήσεις-συνεπικουρούμενες από τον βασιλιά Κων/νο, ήταν εξαιρετικά υψηλός, λόγω της απίσχνασης της συγκεκριμένης πολιτικής αναφορικά με την ικανότητα απορρόφησης των στρατιωτικών πληγμάτων των αντιπάλων, αλλά και

²⁷¹ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 30^{ης} Απριλίου 1920. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 720-731

της ενδογενούς αδυναμίας της να αποτρέψει ή να περιορίσει τις τριβές που παρουσιάστηκαν κατά την διαμόρφωση της ακολουθητέας στρατιωτικής και πολιτικής στρατηγικής όψης²⁷². Πρωταρχικά κατέρρευσε η ελληνική δέσμευση για την αποτροπή οποιασδήποτε εχθρικής ενέργειας προς την ελληνική εδαφική επικράτεια. Ακολούθως αποδιαρθρώθηκε η αμυντική λειτουργία του ελληνικού στρατού, περιστελλοντας την αποτελεσματικότητα της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής,(δεν πρόταξε κανέναν τύπο άμυνας στην εισβολή των Γερμανοβουλγαρικών στρατευμάτων), λόγω των ασαφών-αυτοϋπονομευόμενων επιχειρησιακών διαταγών της πολιτικής ηγεσίας, απότοκο της κεντρικής της πολιτικής επιλογής για την αποφυγή της χρήσης στρατιωτικής δράσης.

Εν κατακλείδι η κατάληψη του Ρούπελ, της Καβάλας και άλλων τμημάτων της Αν.Μακεδονίας από τα Γερμανοβουλγαρικά στρατεύματα παρώθησε στην πλήρη κατάλυση της ελληνικής πολιτικής κυριαρχίας, (με την κήρυξη στρατιωτικού νόμου στη Θεσσαλονίκη από τις δυνάμεις της Αντάντ και τον οικονομικό αποκλεισμό της Ελλάδος με αντικειμενικό σκοπό την παραίτηση της κυβέρνησης Σκουλούδη και την εκθρόνιση του βασιλιά Κων/νού), και στην ολοκληρωτική κατάρρευση της πολιτικής της διαρκούς ουδετερότητας.

Ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε σχετικά:

« Σας ανέγνωσα κύριοι το τηλεγράφημα του κ.Κορομηλά, διότι τούτο έχει σχέση με την πληροφορία ότι η απώλεια της Βορείου Ηπείρου, η οποία επήλθε δύο μήνες μετά, ήταν συνέπεια και αυτή της προδοσίας του Ρούπελ. Όταν αυτά ούτος έχουν, ήταν φυσικό ότι η Ιταλία στρεφόμενη προς τις άλλες δυνάμεις, με τις οποίες είχε συννομολογηθεί η παράλληλη προέλαση των Ελληνικών στρατευμάτων στην Βόρεια Ήπειρο και η αποβίβαση των ιταλικών στον Αυλώνα, κατόρθωσε να τις πεισει,(τις εν λόγο Δυνάμεις) ότι θα ήταν δυνατό να εμπιστευθεί την ασφάλεια των στρατευμάτων της όσον αφορά των τομέα εκείνο στην παρουσία των Ελληνικών Αρχών. Καίτοι δεν γνωρίζω, βέβαια ποια αλληλογραφία διημείφθει μεταξύ των Δυνάμεων, δεν έχω όμως καμία αμφιβολία ότι από τη στιγμή εκείνη άρχισε η ενέργεια ή οποία κατέληξε στην αφαίρεση από εμάς της κατοχής της Βορείου Ηπείρου. Αλλά δεν είχε μόνο αυτή τη συνέπεια η παράδοση του Ρούπελ. Η παράδοση του Ρούπελ είχε άμεση συνέπεια την κήρυξη του Στρατιωτικού νόμου στη Μακεδονία από τον στρατηγό Σαράιγ, δηλαδή ουσιαστικά την κατάλυση της Ελληνικής

²⁷² Ο αντιστράτηγος Πάγκαλος αναφέρει σχετικά για τον παράγοντα της τριβής που παρουσιάστηκε στην εφαρμογή της πολιτικής της διαρκούς ουδετερότητας.

«Και τότε συνέβη το ανεξήγητο και καταπληκτικό γεγονός. Ενώ επρόκειτο περι της παραδόσεως στους Βουλγάρους του ισχυρότατου φρουρίου και των Πυλών της Μακεδονίας, ο Σκουλούδης δεν νόμιζε επιβεβλημένο να καλέσει επειγόντως τον Βασιλιά,(ο οποίος βρισκόταν στη Λάρισα) προκειμένου να ληφθεί απόφαση επι τέτοιας σημασίας ζητήματος. Αλλά προβαίνων περαιτέρω ο παράδοξος εκείνος γέρον δεν θεώρησε αναγκαίο να γνωστοποιήσει τη διακοίνωσή ούτε και στο Υπουργικό Συμβούλιο, στο οποίο μετείχαν ως Υπουργοί οι Αρχηγοί των Κομμάτων της Χώρας, (πλην του Βενιζέλου)[...] Ο Σκουλούδης κατόπιν συσκέψεως με τον Ιωάν.Μεταξά, με άκρα μυστικότητα έλαβε την απόφαση της παραδόσεως η οποία εξεδηλώθει κατόπιν όταν άρχισε η εισβολή[...] Ο Πρωθυπουργός Σκουλούδης μόλις έλαβε γνώση της εισβολής κάλεσε παρ'αυτόν αμέσως τον Υπουργό των στρατιωτικών Γιαννακίτσαν[...] και τον Υπαρχηγό του Επιτελείου Αντισυνταγματάρχη Ι.Μεταξά μετά τον οποίον συνεσκέφθη επι της καταστάσεως. Μετά από σύντομη σύσκεψη εξεδόθησαν αμέσως διαταγές προς τους Σωματάρχες όπως εφαρμοσθεί η καταργηθείσα υπ'αριθμ.Ε.Π.633 διαταγή δια της οποίας διατάσσονταν τα Ελληνικά στρατεύματα να υποχωρούν άνευ αντιστάσεως ενώπιον των εισβολέων. Συνέπεια των διαταγών αυτών, το οχυρό του Ρούπελ παρεδόθη στους Βουλγάρους με άπαντα τα εν αυτό πυροβόλα, τα πυρομαχικά και το λοιπό υλικό!!! Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι για τη λήψη τέτοιας σοβαρής απόφασης δεν ζητήθει η γνώμη του Αρχηγού του Επιτελείου στρατηγού Δούσμανη, ο οποίος ως Γενικός Επιτελάρχης του στρατου ήταν ο αρμοδιότερος όλων και φυσικός στρατιωτικός σύμβουλός της Κυβερνήσεως». Θ.Πάγκαλου, Απομνημονεύματα, τόμος β', σ.σ.85-91.

κυριαρχίας. Αλλά ο απαίσιος Αρχηγός των γερόντων δεν κατέλυσε μόνο ουσιαστικά την Ελληνική κυριαρχία στη Μακεδονία δεν ανέραισε μόνο την Ελληνική κατοχή στη Βόρεια Ήπειρο, πριν απέλθει κακός κακός δια της Νότας της 8 Ιουνίου. Είχε κατορθώσει να μην αφήσει τίποτα στα πόδια του στον Τόπο αυτό. Είχε κατορθώσει να καταλύσει κάθε ελευθερία, αλλά και κάθε εκδήλωση πολιτικού φρονήματος, πλην αυτό του Τύπου»²⁷³.

Η διαμορφωθείσα εσωτερική και εξωτερική πολιτική κατάσταση για την Ελλάδα αποκρυσταλλώνεται στην αναφορά του Στ.Γονατά.

«(...) Οι Γάλλοι απεχώρησαν εκ του Σερβικού εδάφους εις το οποίο είχαν προχωρήσει και αναγκαζόμεθα να κάνουμε μετακινήσεις των σωμάτων μας προς διευκόλυνση των κινήσεών τους, εκφράζουν όμως δυσπιστία για την τελική μας στάση. Οι Άγγλοι απέκλεισαν τα παράλια μας και δεν επέτρεψαν να έλθουν τα με σίτο φορτωμένα εκ του εξωτερικού πλοία μας. Κατασκευάζουν πυρετωδώς οχυρώματα περι τη Θεσσαλονίκη. Οι Σέρβοι ηττηθέντες, ετράπησαν προς την Αλβανία προς ανασύνταξη και ανεφοδιασμό των εκ της Αδριατικής. Εκείθεν διεπεραιώθησαν υπο των Αγγλό-Γάλλων εις Κέρκυρα, όπου περιέργως, απεβιβάσθησαν και Ιταλοί. Το Μαυροβούνιο υπέστη την τύχη της Σερβίας, καταληφθέν υπο των Αυστριακών. Οι Γάλλοι εν Μακεδονία δημιουργούν καθημερινά επεισόδια εις βάρος μας. Συμφωνία συναφθείσα μεταξύ του Γάλλου Στρατηγού Σαράϊγ και του Συνταγματάρχου του Επιτελείου Κ.Πάλλη παραβιάζεται. Οι Γάλλοι κατέλαβαν αυθαιρέτως το Καραμπουρνού, εκδιώξαντες την φρουρά μας. Οι Ιταλοί επαγρυπνούν, μη επιτρέποντες να προχωρήσουμε στην Ήπειρο. Ο Αγγλικός αποκλεισμός μας έχει περιεγάγει σε δύσκολη θέση ως προς τη διατροφή του στρατού μας, αλλά και του πληθυσμού. Σχεδόν όλες οι έφφιπες μονάδες ελλείπει νομής μετεστάθμευσαν εκ Μακεδονίας εις Θεσσαλία. Ιδίως έχουμε έλλειψη γαιανθράκων»²⁷⁴.

Αντίστροφα η Υψηλή Στρατηγική του Ε.Βενιζέλου, με πολιτικό της στόχο την διασφάλιση των ελληνικών κυριαρχικών συμφερόντων, με την χρήση μέσω εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης-συμμαχία με Αντάντ για την άμεση έξοδο της Ελλάδος στον πόλεμο, απορρόφησε τις εσωτερικές τριβές που εκδηλώθηκαν από την πολιτική στάση των αντιβενιζελικών,(με στόχο την ματαίωση της πολιτικό-στρατιωτικής συμπράξεως της Ελλάδος με την Αντάντ), κατά την διάρκεια των διαδικασιών για την εσωτερική στρατιωτική αναδιοργάνωση με στόχο την συγκρότηση ενός αξιόμαχου στρατού. Οι εν λόγω τριβές κρυσταλλώνονται στις ακόλουθες διακηρύξεις, της οργάνωσης «Ελληνικής Ενώσεως» με έδρα την Ελβετία και της βασιλικής ελληνικής κυβέρνησης.

«Η “Ελληνική Ένωσις” πεπεισμένη ότι διερμηνεύει την θέλησιν της μεγάλης πλειοψηφίας του ελληνικού λαού, του διατελούντος υπό ζυγόν, διαμαρτύρεται ενώπιον Θεού και ανθρώπων κατά της εν Ελλάδι επιστρατεύσεως.[...] Μόνο δια της βίας των ξένων λογχών η στασιάσασα μερίς,(Εθνική Άμυνα) επεβλήθη και ανέτρεψε τα πάντα.

» Είναι αναμφισβήτητον ότι η πελώρια πλειοψηφία του τόπου υπεδουλώθη παρα μιας μειοψηφίας συνεργαζόμενης μετά ξένων.

» Ζητούμεν να μη γίνη επιστράτευσις, διότι είναι αντίθετος προς το διεθνές δίκαιον, προς πάντα γραπτόν και ηθικόν νόμον, προς το παγκόσμιο αίσθημα της στοιχειώδους δικαιοσύνης.

²⁷³ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 13ης Αυγούστου 1917. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σελ.385.

²⁷⁴ Στ.Γονατά, Απομνημονεύματα,σελ.64.

» Δεν πρέπει να πραγματοποιηθεί η ελληνική επιστράτευσις, διότι θα δώση το δικαίωμα εις τον άλλον εμπόλεμον συνδυασμόν,(τον γερμανικόν) να κάμη το ίδιον εις τους τόπους,τους υποτεταγμένους δια των όπλων.

» Δεν πρέπει να γίνη επιστράτευσις,διότι αντίκειται εις τας επανειλημένας υποσχέσεις της Αντάντ ότι θα σεβασθή την θέλησιν του ελληνικού λαού να μείνη ουδέτερος.[...]»²⁷⁵.

Η βασιλική κυβέρνηση,(Θεοτόκης, Χατζόπουλος, Καβαλλιεράτος, Χατζηανέστης, Λιβεριάτος), εξέδωσε προκήρυξη στις 26.4.1918 στην οποία ανέφερε: « Έλληνες στρατιώται!

» Σας εξορκίζω, εν ονόματι της πατρίδος και των εν Μακεδονία πεσόντων αδελφών σας,όπως μη απευθύνετε σφαίρας εις το μέτωπον, διότι αυτά προσκρούουν επι των στήθων των αδελφών σας. Τα εδάφη, τα ελευθερωθέντα κατά τους ένδοξους πολέμους 1912-1913, δεν υπεδουλώθησαν ούτε υπό των Βουλγάρων ούτε υπο των Τούρκων,ούτε υπό των Γερμανών, αλλά παραμένουν ελληνικά, διοικούμενα εν ονόματι του βασιλέως Κωνσταντίνου [...]»²⁷⁶.

Για την εξουδετέρωση των ανωτέρω τριβών ο Ε.Βενιζέλος θέσπισε το νόμο «περί αδικημάτων τινών κατά της ασφάλειας της χώρας», επιτάσσοντας τον εκτοπισμό των ατόμων ή των οργανώσεων που διαρρήγνυν τα εσωτερικά θεμέλιανομομοποίηση, της στρατιωτικής στρατηγικής της Ελλάδος.

«Πρέπει να ομολογήσω μαζί σας ότι το επιχείρημα αυτό μετεχειρίσθησαν όλοι οι τύραννοι. Με αυτό αφήρεσαν τας ελευθερίας όλων των λαών[...] Αλλά μη λησμονήτε, ότι ο νόμος αυτός, ο αφορών εις την εκτόπισιν ανθρώπων τινών,ισχύει μόνον εν καιρώ πολέμου. Θα προσθέσω μάλιστα εγώ,ότι ο νόμος αυτός πρέπει να ισχύση μόνον δια τον παρόντα πόλεμον,[...] Διατί να το αποκρύπτωμεν, Κύριοι, υπάρχουν εις εξωτερικοί εχθροί, αλλ'υπάρχουσι και εσωτερικοί εχθροί.[...] Αλλ'υπάρχουσιν άνθρωποι εις την Ελλάδα, και όχι 5 ή 10 ή 50, οι οποίοι και σήμερον, ενώ οι Βούλγαροι εισέβαλον και κατέλαβον Ελληνικά εδάφη, παρα τις υποσχέσεις, τας οποίας έδωσαν περί μη καταλήψεως της Δράμας, των Σερρών και της Καβάλλας, ενώ έχομεν πλήρη την βεβαίωσιν της καταστροφής του Ελληνισμού εκεί,υπάρχουσιν άνθρωποι, οι οποίοι εύχονται και χειροκροτούν δι'επιτυχίας των εχθρών [...] και όταν εντός των ορίων του Κράτους έχωμεν τοιούτους ανθρώπους, νομίζετε, ότι οι άνθρωποι αυτοί είναι ολιγώτερον επικίνδυνοι από τους έξω των ορίων εχθρούς; Εάν δε δεν είναι ολιγώτερον επικίνδυνοι, δεν δυνάμεθα να συμπεριφερθώμεν προς αυτούς ειμή όπως και προς τους εξωτερικούς εχθρούς. Το νομοσχέδιον το οποίον εισηγείται ο συνάδελφός μουείναι συνέπεια των όσων είπον προ ημερών από του βήματος τούτου. Η Κυβέρνησις έχει συναίσθησιν πλήρη του αγώνος, τον οποίον ανέλαβε και των δυσχερειών, τας οποίας έχει να αντιμετωπίση. Όταν δε έχωμεν αυτήν την συναίσθησιν είπον και προχθές, ότι θα ζητήσω να εξασφαλίση την Κυβέρνησιν μου η Βουλή δι'όλων των όπλων, τα οποία είναι αναγκαία, ίνα φέρω εις αίσιον πέρας τον αγώνα,τον οποίον ανελάβομεν.[...] Αλλά παρακαλώ την Βουλήν να έχη τούτο υπ'όψιν'ότι το μέτρον τούτο το θεωρώ αναγκαίον δια την παρούσαν περίστασιν,δια τον παρόντα πόλεμον, εφ'όσον υπάρχουν ακόμη εν Ελλάδι,δυστυχώς, πρόσωπα σκεπτόμενα κατά τοιούτων τρόπον και η απελπιζόμενα ακόμη. Είναι ενδεχόμενον μετά χρόνον να επιτύχωμεν την ηθικήν ενότητα και ελπίζω, ότι η συζήτησις, η οποία θα διεξαχθή αύριον είναι ενδεχόμενον να μας φέρη εγγύτερον εις τον επιδιωκόμενον σκοπόν. Να είσθε βέβαιοι,ότι μόλις ως

²⁷⁵ Η ανωτέρω διαμαρτυρία εξεδόθη στις 23.12.1917. Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος β', σ.σ. 372-373.

²⁷⁶ Ibid, σ.σ.374-375.

βελτιωθή η κατάσταση,εγώ ο ίδιος θα προσέλθω να ζητήσω την κατάργησιν του νόμου.[...]»²⁷⁷.

4.8.5. Εσωτερική σύντηξη των όψεων και των μέσων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής

Το συγκεκριμένο κριτήριο δεν προσιδιάζει στην διαμόρφωση και εφαρμογή της πολιτικής της διαρκούς και απαρέγκλιτης ουδετερότητας, λόγω της αναφαινόμενης αλληλουπονόμευσης και αυτοκατάργησης των κεντρικών πολιτικών επιλογών και των συνακόλουθων νοσηματοδοτήσεων της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής. Στο επίπεδο της Υψηλής Στρατηγικής η ελληνική δέσμευση για αποτροπή οποιονδήποτε εχθρικών παραβιάσεων της ελληνικής εδαφικής επικράτειας υπερφαλαγγίζεται από τις ενέργειες του βασιλιά Κων/νού. Συγκεκριμένα η ελληνική πολιτική ηγεσία οριοθετεί-προσδιορίζει ως αίτιο πολέμου την παραβίαση της ελληνικής εδαφικής επικράτειας. Ο Δ.Γούναρης, (πρωθυπουργός της Ελλάδας μετά την πρώτη παραίτηση του Βενιζέλου-21.2.1915), ανέφερε:

«[...] Η πολιτική της ουδετερότητος. Η πολιτική κατά την οποίαν θέλομεν εξέλθῃ της ουδετερότητος τότε μόνον, όταν η αποτροπή κινδύνων της Ελλάδος ήθελεν επιβάλῃ τούτο,ῃ επιδίωξης συμφέροντος εθνικού, κινδυνεύοντος εκ της απραξίας ἡμῶν, ήθελε το υπαγορεύσει. [...] Η πολιτική του πολέμου ενδείκνυται μόνον προς την αποτροπὴν κινδύνου των ζωτικών συμφερόντων της χώρας, ενδείκνυται μόνον προς προστασίαν των υπέρτατων εθνικών αὐτῆς συμφερόντων»²⁷⁸.

Υπό το εν λόγω πνεύμα, ο πρωθυπουργός, Στ.Σκουλούδης, στις 26.10.1915, απαντώντας σε διάβημα του πρέσβη της Αυστρίας, Σιλασύ, μεταδίδει εναργά το ελληνικό casus belli.

«Οφείλω να σας εἰπῶ κατηγορηματικῶς ὅτι οὔτε ἡ παρούσα κυβέρνησις οὔτε ἄλλη τις ήθελεν ανεχθῇ οἰανδήποτε παραβιάσιν του εδάφους μας ὑπο των Βουλγάρων, χωρὶς να καταφύγῃ εἰς τα ὅπλα προς προστασίαν του»²⁷⁹.

Η αυτοῦπονόμηση της ελληνικής αποτροπῆς πραγματώνεται με την ακόλουθη δήλωση του βασιλιά Κων/νού, σε τηλεγράφημα του, στις 9.12.1915, προς τον ἑλληνα πρέσβη στο Βερολίνο.

«Ἡ Ελλάδα δεν εγκρίνει την παραβίαση του εδάφους της ἀπὸ τις Κεντρικὲς Αυτοκρατορίες· αν, πάντως, ἡ παραβίαση αὐτή δεν ἔχει εχθρικό χαρακτήρα, ἡ χώρα μου δεν πρόκειται να αντισταθεῖ δια των ὀπλων, ἀρκεί να γίνουν δεκτοὶ οἱ παρακάτω ὅροι και να εγγυηθεῖ την εφαρμογὴ τους ἡ Γερμανία με ἐπίσημη ανακοινωσὴ της προς την κυβέρνησή μου [...]»²⁸⁰.

Ο αυστριακός πρέσβης στη Σόφια, Ταρνόβσκι, απέστειλε στις 25.9.1915, το ακόλουθο τηλεγράφημα:

«[...] Ο Ραδοσλαύφ μου εἶπεν, ὅτι ο βασιλεὺς Κωνσταντῖνος εἰς ακρόασιν κατὰ την οποίαν ἐδέχθη τον κ.Πασσάρωφ, ὠμίλησεν εἰς καθησυχαστικόν και φιλικόν τόνον.Ο βασιλεὺς υπαινίχθη, ὅτι ἡ σχέσις συμμαχίας εἰς ἣν εἰσήλθεν ἡ Βουλγαρία μετὰ της Γερμανίας του εἶναι γνωστή και ὅτι ἡ Ελλάς θα μείνῃ ἡσυχος. Ἡ Ελλάς θα μείνῃ ουδετέρα, ἐλπίζει ὁμως ο βασιλεὺς, ὅτι ἡ περιοχή Γευγέλης-Δοιράνης δεν θα

²⁷⁷ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλῆς. Συνεδρίαση της 9^{ης} Αυγούστου 1917. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β',σελ.326.

²⁷⁸ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλῆς. Συνεδρίαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1915. Ibid, σ.σ. 134-135.

²⁷⁹ Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920,τόμος β',σελ.93.

²⁸⁰ Παρατίθεται στο Έντουαρ Ντριό, Ελλάδα και Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, σ.σ.201-202.

καταληφθή ούτε υπο του βουλγαρικού στρατού, ούτε και υπο των Μακεδόνων [...]»²⁸¹

Τοιουτοτρόπως ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε:

«[...] Έχουμε τηλεγράφημα του κ.Ψύχα από το Βουκουρέστι στις 17 Ιουλίου που λέει: «Ο Άγγλος συναδελφός μου, μου είπε ότι βάση θετικών πληροφοριών, η Γερμανία διαβεβαίωσε κατηγορηματικά την Κυβέρνηση της Σόφιας, ότι η Ελληνική ουδετερότητα είναι οριστικά εξασφαλισμένη, ακόμα και σε περίπτωση επίθεσης της Βουλγαρίας κατά της Σερβίας». Αλλά έχετε και τη δήλωση του Ραδόσλαυφ προς τους φίλους του στις 13 Σεπτεμβρίου. Ο κ.Πανουργιάς, επιτετραμμένος, τηλεγραφή από τη Νύσση : «Ο υφυπουργός μου είπε προ λίγου, ότι ο εν Σόφια πρέσβης τον πληροφόρησε ότι ο Ραδόσλαυφ δήλωσε εσχάτως στους πολιτικούς του φίλους, ότι η Βουλγαρία δεν έχει να φοβάται τίποτα, διότι έχει επίσημες διαβεβαιώσεις ότι η Ελλάδα και η Ρουμανία θα μείνουν ουδέτερες, σε περίπτωση που η Βουλγαρία προσβάλει τη Σερβία, ήτις προσβαλλόμενη από τη Γερμανία και την Αυστρία, θα μείνει απομονωμένη, πράγμα το οποίο θα επιτρέψει στη Βουλγαρία να πραγματοποιήσει τις βλέψεις της. Πρέσβης Δυνάμεως από τη Σόφια το επιβεβαίωσε αυτό στο πρέσβη της Σερβίας». Αλλά δεν ήταν μόνο αυτό. Αργότερα, όταν διεξήχθει η σχετική συζήτηση στη Βουλή και κατηγορήσα την προκάτοχο Κυβέρνηση, ότι έδωσε τη διαβεβαίωση αυτή στη Βουλγαρία, ο κ.Γούναρης δεν το αναγνώρισε, αλλά και δεν το αμφισβήτησε κατηγορηματικά»²⁸².

Συνακόλουθα ο βασιλιάς Κων/νος ακύρωσε την προεπιλεγμένη πολιτική επιλογή για την αποβίβαση των Αγγλογαλλικών στρατευμάτων στην Θεσσαλονίκη, η οποία θα απέληγε στην ενίσχυση της ελληνικής αποτρεπτικής ικανότητας, και πιθανόν να απέτρεπε την Βουλγαρική επίθεση στη Σερβία. Για την εν λόγω πολιτική ενέργεια ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε:

«Αλλά, διαρκούσης της συζητήσεως δια την βοήθειαν υπέρ της Σερβίας, ήλθεν εις το μέσον το ζήτημα, το οποίον είχαν ανακινήσει το Επιτελείον, υποστηρίζον ότι η Σερβία δεν ηδύνατο να διαθέσει, ως υποχρεούτο εκ της σταρτιωτικής Συμβάσεως, 150.000 μαχητών εις πόλεμον κατά της Βουλγαρίας.[...], είπον εις τον Βασιλέα: «Δεν νομίζετε ότι θα ήτο δυνατόν να αρθή αυτό το επιχείρημα, και ακόμη περισσότερο, δια να αυξηθή ουσιαδώς η στρατιωτική δύναμις ημών και των Σέρβων και δι'επικουρίας Αγγλογάλλων, δεν νομίζετε, ότι πρέπει να ερωτήσουμεν του Αγγλογάλλους, μήπως ηδύναντο να μας δώσουν αυτοί 150.000 λόγχας;[...] Ο Βασιλεύς είπε: «Βέβαια, αλλά να αποστείλωσιν όχι αποικιακόν στρατόν, αλλά Μητροπολιτικόν».[...] Όταν ήλθεν η απάντησις των Δυνάμεων, την ανεκοίνωσα προς τον Βασιλέα, ο δε Βασιλεύς μου είπε:

«Παρακαλώ να ειπήτε εις του κ.κ. πρέσβεις, ότι εφ'όσον η βουλγαρία δεν επιτίθεται κατά της Σερβίας και επομένως δεν δημιουργείται η υποχρέωσις ημών, όπως εξέλθωμεν της ουδετερότητος, δεν πρέπει ν'αποσταλούν τα στρατεύματα ταύτα-των οποίων η ετοιμασία προς αποστολήν είχαν αρχίσει αμέσως-διότι η άφιξις επι του Ελληνικού εδάφους θα αποτελέει παραβίασιν της ουδετερότητος, ενώ είναι δυνατόν ακόμη να μη επιτεθή η Βουλγαρία κατά της Σερβίας». Ανεκοίνωσα την επιθυμίαν του Βασιλέως προς τους πρέσβεις[...] Αλλά μου έφεραν νέαν απάντησιν των Δυνάμεων, αι οποίαι έλεγον ότι «διέταξαν να αναχωρήσουν τα στρατεύματά των[...] Τοίς είπον, ότι είναι πολύ σωστά αυτά τα οποία μου λέγουν,[...], αλλά είναι το ζήτημα της ουδετερότητος της τυπικής, τουλάχιστον μέχρι της στιγμής καθ'ήν θα γίνη η επίθεσις

²⁸¹ Παρατίθεται στο Π.Ενεπεκίδη, Η Δόξα και ο Διχασμός,σελ.278.

²⁸² Ibid, σελ.361.

επομένως σας ανακοινώ, ότι είμαι υποχρεωμένος να διαμαρτυρηθώ κατά της αποβίβσεως αυτής των στρατευμάτων, ως αποτελούσης της πράξεως αυτής παραβίασιν της ουδετεροτητάς μας».[...] Είδα τον Βασιλέα και ανεκοίνωσα εις αυτόν ταύτα. Ο δε Βασιλεύς μοί είπεν: «Έχει καλώς, παρακαλώ μόνον η διαμαρτυρία σας να είναι οπωσδήποτε έντονος». «Έντονος, λέγω ναι, μέχρις ενός σημείου όμως,[...]»²⁸³.

Στις 22.9.1915 παραιτήθηκε η κυβέρνηση του Ε.Βενιζέλου, ενώ ήδη είχε αρχίσει η αποστολή και αποβίβαση των αγγλογαλλικών στρατευμάτων στη Θεσσαλονίκη. Ο βασιλιάς Κων/νός διαβεβαίωσε τις δυνάμεις της Αντάντ ότι η κατάσταση δεν είχε μεταβληθεί- λόγω της παραίτησης του Ε.Βενιζέλου, και η αποβίβαση θα μπορούσε να συνεχισθεί.

Σε τηλεγράφημα του ο Ρώσος πρέσβης προς τον υπουργό εξωτερικών της Ρωσίας ανέφερε:

«Σήμερα, 23^{ην} Σεπτεμβρίου(παλαιό ημερολόγιο) κατά τη διάρκεια της ακροάσεως, η αυτού μεγαλειότης,(ο Κων/νος) εδήλωσε στον Άγγλο συναδελφό μου,(σερ Φράνσις Ελλιοτ) ότι δεν υπάρχει λόγος να θεωρηθεί μεταβληθείσα η κατάσταση λόγω της παραίτησεως του Βενιζέλου. Η απόβαση των συμμαχικών στρατευμάτων στη Θεσσαλονίκη δύναται να εξακολουθήσει, η δε ελληνική επιστράτευση δεν θα ανασταλεί. Αλλά η αυτού μεγαλειότης θα ήθελε μόνο να τηρήση, όσο τον δυνατόν περισσότερο χρόνο, την ουδετερότητα». Ο Ελλιοτ ρώτησε ποια θα είναι η στάση της Ελλάδας, καθ'ην περίπτωση η Βουλγαρία επιτεθεί κατά της Σερβίας. Ο Βασιλεύς δεν θέλησε να αποφανθεί, διότι προτίθετε να συμβουλευθεί τον πρόεδρο του υπουργικού συμβουλίου, εις την οποία θέση διορίσθηκε ο Ζαΐμης»²⁸⁴.

Η εν λόγω δέσμευση θα διαρραγεί από την υιοθέτηση νέας ρηξικέλευθης πολιτικής κατεύθυνσης από τον βασιλιά Κων/νο, ο οποίος με δήλωση του προς τον Βούλγαρο πρωθυπουργό επισήμανε την ανάγκη για συμμετοχή του βουλγαρικού στρατού στην εκδίωξη των Αγγλογαλλικών στρατευμάτων από την ελληνική επικράτεια. Σε τηλεγράφημα του βούλγαρου πρέσβη Πασσάρωφ προς τον πρωθυπουργό του, Ραδοσλαύωφ, την 9 Ιανουαρίου 1916, αναφέρεται η ακόλουθη δήλωση του βασιλιά Κων/νου,(σχετικά με την ανάγκη εκδίωξης των αγγλογαλλικών στρατευμάτων από τη Μακεδονία και το ρόλο που καλείται να αναλάβει ο βουλγαρικός στρατός).

«Ουδέποτε υπήρξε εναντίων της εισόδου των Βουλγάρων εν Ελλάδι. Η συμπεριφορά των βουλγαρικών στρατευμάτων απέναντι του εν Μακεδονία πληθυσμού υπήρξε τέλεια (!) μέχρι τούδε. Δεν υπάρχει λόγος να πιστεύσω ότι δεν θα είναι τοιαύτη εις το μέλλον. Έχω πλήρη εμπιστοσύνη προς την βουλγαρική κυβέρνηση. Η εκδίωξη των Αγγλογάλλων εκ Θεσσαλονίκης επιβάλεται και πρέπει να πραγματοποιηθεί το ταχύτερο. Η συμμετοχή των Βουλγάρων είναι απαραίτητη. Είναι ακόμη ωφέλιμη για τις μελλοντικές σχέσεις των δύο χωρών, διότι η καλή συμπεριφορά των βουλγαρικών στρατευμάτων και η εκκένωση του ελληνικού εδάφους, ευθύς μετά την εκδίωξη των Αγγλογάλλων, θα αφαιρέση το τελευταίο όπλο των αντιπάλων μας και θα προσεγγίση από τούδε τους δύο λαούς»²⁸⁵.

Αναπόδραστα η ασαφής και διαρκώς μεταβαλλόμενη, ως προς τους πολιτικούς της στόχους, Ελληνική Υψηλή Στρατηγική της διαρκούς ουδετερότητας, περιήγαγε την ελληνική στρατιωτική στρατηγική, σε επιχειρησιακή υποπλασία και σε

²⁸³ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου 1917.Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ.367-368.

²⁸⁴ Παρατίθενται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος β', σ.σ. 47-48.

²⁸⁵ Ibid, σελ.115.

τακτική αχρησία. Η αδυναμία κατανόησης, από την ελληνική πολιτική ηγεσία και τον βασιλιά Κων/νο, του Στρατηγικού αρχέτυπου, το οποίο οσμώνεται στο ολοκληρωμένο σύνολο των επιπέδων-διαστάσεων της Υψηλής Στρατηγικής, των κάθετων και των οριζόντιων-με τα αντίστοιχα επίπεδα του αντιπάλου, διαδρασεών της, συνετέλεσε στην πλήρη αποσάθρωση της ελληνικής αποτρεπτικής και αμυντικής ικανότητας και των συμπαρομαρτούντων της. Οι αντιφατικές-αλληλουπονομευόμενες επιχειρησιακές κατευθύνσεις προς τα Ελληνικά στρατεύματα συνοψίζονται στην ακόλουθη αναφορά του αντιστράτηγου Θ.Πάγκαλου.

«Τον Ιανουάριο του 1916 η Ελληνική Κυβέρνηση είχε σοβαρές ενδείξεις ότι ήταν λία επικείμενη εισβολή του Βουλγαρικού στρατού στην Ανατολική Μακεδονία με σκοπό την κατάληψή της.[...] Η Ελληνική Κυβέρνηση πάντως πληροφορηθήσα, από Γερμανική πηγή τα γινόμενα, προέβη σε συντονισμένες ενέργειες με τους Γερμανούς για την αποσόβηση της Βουλγαρικής εισβολής και εξέδωσε ανάλογες διαταγές προς τα εν Μακεδονία στρατεύματα προς αντιμετώπιση παρόμιας περιπτώσεως. Η πρώτη εκδοθείσα εμπιστευτική διαταγή,(αριθμ.Ε.Π.194) περιείχε οδηγίες κατά τις οποίες τα τμήματα προκαλύψεως με την εμφάνισι τον Γερμανοβουλγαρικών στρατευμάτων πρέπει να αποφύγουν τη χρήση όπλων και να υποχωρούν προς τις έδρες των λόχων, των συνταγμάτων ή και αυτών ακόμη των μεραρχιών. Εκ της διαταγής αυτής φαίνεται σαφώς ότι το Γενικό Επιτελείο είχε εξ αρχής λάβει την στεράν απόφαση να μην αντιτάξη αντίσταση στην εισβολή.

Αλλά ο Βασιλιάς και η Κυβέρνηση αντιλαμβάνονταν καλά ποια θα ήταν η εξέγερση της κοινής γνώμης εκ της αμαχητής καταλήψεως της Αν.Μακεδονίας από τους Βουλγάρους[...] Κατά προσωπική μου πεποίθηση στην περίπτωση αυτή υπήρχε διαίρεση και σε αυτό ακόμη το Γενικό Επιτελείο[...] Πρώτη απόδειξη της αντίθεσεως αυτής παρέχει η υπ'αριθμ.Ε.Π.34 διαταγή, ευρισκόμενη σε πλήρη αντίθεση με την προηγούμενη λέει συν τις άλλης επι λέξη τα εξής : «Ο στρατός θα κρατήσει ακλόνητες τις θέσεις του και δεν θα υποχωρήσει παρα μόνο όταν δια της ενόπλου βίας ανοιχθι διαμέσου των γραμμών του δίοδος προς διάβαση αυτών.

Το Μάρτιο κατόπιν νέα ειδοποίησεως της Γερμανίας περί καταλήψεως της κοιλάδας του Στρυμόνα εκδίδεται άλλη διαταγή καταργούσα την ανωτέρω και σύμφωνη με το πνεύμα της πρώτης υπ' αριθμ.194.[...] Δια της διαταγής αυτής,(Ε.Π.633) ακυρώνεται η προηγούμενη και ορίζεται ότι τα Ελληνικά τμήματα δεν θα αντιταχθούν ενόπλος στοους εισβολείς αλλά θα υποχωρήσουν κ.λπ.[...] Η Ελλάδα τις ημέρες εκείνες βρισκόταν σε γενική επιστράτευση και ήταν πάνοπλή και ισχυρή. Εάν δήλωνε με θάρρος την απόφασή της ότι δεν επιτρέπει να πατήσουν Βούλγαρικά πόδια το Ελληνικό έδαφος, δεν υπήρχε καμια αμφιβολία ότι οι Γερμανοί ουδέποτε θα επιχειρούσαν πράξεις οι οποίες θα προκαλούσαν την ένοπλη παρέμβαση του Ελληνικού στρατού.Ταύτα δήλωσε κατόπιν σαφώς ο Γερμανός Επιτελάρχης Φαλκενχαϊν βεβαιώνοντας ότι η Γερμανία δεν είχε κανένα στρατηγικό συμφέρον να διαθέσει νέες δυνάμεις στο Μακεδονικό μέτωπο. Αποδείχθηκε άλλωστε εκ των πραγμάτων διότι χωρίς την παρέμβαση του ισχυρότατου Ελληνικού στρατού και μετά ακόμη την παράδοση του 4^{ου} σώματος σε αυτούς ουδέποτε επιχείρησαν σοβαρή ενέργεια κατά των Αγγλογάλλων οι οποίοι και άνευ ημών κατέλαβαν μόνοι και κράτησαν ισχυρώς τον Στρυμόνα μέχρι το τέλος του πολέμου.[...] Εξακολουθούσα να παραπαίει διεβίβασε για τέταρτη φορά νέες αντιφατικές οδηγίες προς τους ατυχείς Σωματάρχες των μονάδων της Μακεδονίας,[...] Οι οδηγίες αυτές δόθησαν δια της υπ'αριθμ. 1228 διαταγής,(4^{ης} Μαΐου) δια της οποίας διετάσето, αντιθέτος προς την προηγούμενη να μην επιτραπή επ' ουδενι λόγο η είσοδος των Βουλγάρων στο Ελληνικό έδαφος. Στο τέλος της περιβόητης εκείνης διαταγής προστίθεται ως επίλογος η κάτωθι ακατανόητη περικοπή: «Εάν επέλθουν συγκρούσεις μετά

Βουλγάρων ή Γερμανών οι μεραρχίες να μη λάβουν γενικότερα μέτρα πριν να εκδόσουμε νέες διαταγές!!!!»[...] Η τελευταία παράγραφος της διαταγής ακυρώνει απολύτως και αναιρεί όλα τα εν τη διαταγή εκείνη διατασσόμενα σχετικά με την αντίσταση των εισβολέων[...].Ενώ η Ελληνική Κυβέρνηση πελαγοδρομούσε σε διπλωματικές διαπραγματεύσεις οι εν Αθήναις Πρεσβευτές επέδιδαν στις 23 Μαΐου ταυτόσημη διακοίνωση προς την Ελληνική Κυβέρνηση ανακοινώνοντας ότι έλαβαν την απόφαση να προβούν σε κατάληψη της στενωπού και του φρουρίου του Ρούπελ[...]

Και τότε συνέβη το ανεξήγητο και καταπληκτικό γεγονός. Ενώ επρόκειτο περι της παραδόσεως στους Βουλγάρους του ισχυρότατου φρουρίου και των Πυλών της Μακεδονίας, ο Σκουλούδης δεν νόμισε επιβεβλημένο να καλέσει επειγόντος τον Βασιλιά,(ο οποίος βρισκόταν στη Λάρισα) προκειμένου να ληφθεί απόφαση επι τέτοιας σημασίας ζητήματος.Αλλά προβαίνων περαιτέρω ο παράδοξος εκείνος γέρων δεν θεώρησε αναγκαίο να γνωστοποιήσει τη διακοίνωσή ούτε και στο Υπουργικό Συμβούλιο, στο οποίο μετείχαν ως Υπουργοί οι Αρχηγοί των Κομμάτων της Χώρας,(πλην του Βενιζέλου).[...] Ο Σκουλούδης κατόπιν συσκέψεως με τον Ιωάν.Μεταξά,με άκρα μυστικότητα έλαβε την απόφαση της παραδόσεως η οποία εξεδηλώθει κατόπιν όταν άρχισε η εισβολή [...]

Εν τω μεταξύ διαδραματίζονταν στη Μακεδονία τα ιστορικά γεγονότα του Ρούπελ. Την 10ην πρωίαν της 26^{ης} Μαΐου Βουλγαρικά στρατεύματα των οποίο προηγείτο μικρή ομάδα Γερμανών ιππέων[...] βάδιζαν σε πορεία φάλαγγας προς τη διεύθυνση του Ρούπελ, διέβησαν τη γέφυρα της Κούλας και πλησίαζαν προς το οχυρό[...] Ο Πρωθυπουργός Σκουλούδης μόλις έλαβε γνώση της εισβολής κάλεσε παρ'αυτόν αμέσως τον Υπουργό των στρατιωτικών Γιαννακίτσαν[...] και τον Υπαρχηγό του Επιτελείου Αντισυνταγματάρχη Ι.Μεταξά μετά τον οποίον συνεσκέφθη επι της καταστάσεως. Μετά από σύντομη σύσκεψη εξεδόθησαν αμέσως διαταγές προς τους Σωματάρχες όπως εφαρμοσθεί η καταργηθείσα υπ'αριθμ.Ε.Π.633 διαταγή δια της οποίας διατάσσονταν τα Ελληνικά στρατεύματα να υποχωρουν άνευ αντιστάσεως ενώπιων των εισβολέων. Συνέπεια των διαταγών αυτών, το οχυρό του Ρούπελ παρεδόθη στους Βουλγάρους με άπαντα τα εν αυτό πυροβόλα, τα πυρομαχικά και το λοιπό υλικό!!! Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι για τη λήψη τέτοιας σοβαρής απόφασης δεν ζητήθει η γνώμη του Αρχηγού του Επιτελείου στρατηγού Δούσμανη, ο οποίος ως Γενικός Επιτελάρχης του στρατου ήταν ο αρμοδιότερος όλων και φυσικός στρατιωτικός σύμβουλός της Κυβερνήσεως»²⁸⁶.

Τουναντίον, η εσωτερική σύζευξη των αλληλοϋποστηριζόμενων όψεων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου,(αμυντική στο επίπεδο της Υψηλής Στρατηγικής και επιθετική στο επίπεδο της Στρατιωτικής Στρατηγικής), με το σύνολο των μέσων εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης, ήταν αγαστή και σε πλήρη αρμονία με τις έξωθεν διαμορφωθείσες συνθήκες. Η οικονομικό-στρατιωτική ανασυγκρότηση διασφάλισε τις αναγκαίες και ικανές προϋποθέσεις για την διάθρωση ενός αποτελεσματικού και αξιόπιστου στρατιωτικού μέσου, αναγκαίου για την εφαρμογή της επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής, μέσω της επιζήτησης και διεξαγωγής αποφασιστικών μαχών,(Μάχη Σκρά), με στρατιωτικό στόχο την καταστροφή του κέντρου βάρους του αντιπάλου-ένοπλες δυνάμεις. Τοιουτοτρόπως η ορθολογιστική χρήση των πολιτικό-διπλωματικών μέσων, υπό την συνεκτίμηση των πολιτικών προτεραιοτήτων και των συμφερόντων των ισχυρών συντελεστών του Συστήματος αλλά και της νέας ισορροπίας ισχύος, συνώθησε στην επίτευξη του

²⁸⁶ Θ.Πάγκαλου, Απομνημονεύματα, τόμος β', σ.σ.85-91.

κεντρικού πολιτικού στόχου της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής- επαναφορά του status-quanté, και στην πραγμάτωση των αέναων εθνικών στόχων,(έστω και προσωρινά στο θεσμικό επίπεδο), με την Συνθήκη των Σεβρών.

4.9. Επαλήθευση των Κεντρικών Υποθέσεων Εργασίας

Ολοκληρώνοντας την ανάλυση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής κατά τη διάρκεια του Α'Π.Π. και αξιολογώντας την στρατηγική της αποτελεσματικότητα συνωθούμαστε αναπόδραστα στην διαδικασία επαλήθευσης των κεντρικών θεωρητικών μας υποθέσεων.

Α) Το αρχέτυπο της νεορεαλιστικής θεωρίας αναφαίνεται στον πυρήνα της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου. Αναλυτικότερα οι βασικές παραδοχές της νεορεαλιστικής θεωρίας, δηλαδή ότι:

α) τα κράτη είναι ορθολογικοί δρώντες,

β) λειτουργούν με γνώμονα την αύξηση της ασφαλείας τους και την διατήρηση της θέσης και του ρόλου τους εντός του διεθνούς συστήματος²⁸⁷, επιδιώκοντας την διαμόρφωση και διασφάλιση μιας ευνοϊκής ισορροπίας ισχύος ως προς το συμφέρον επιβίωσης,

γ) συνωθούνται σε πολιτικές δράσεις υπό το πλαίσιο ορθολογιστικών υπολογισμών αναφορικά με την κατανομή των απόλυτων και των σχετικών κερδών²⁸⁸ μεταξύ των περιφερειακών τους εταίρων, ώστε να μετριασθεί ή να εξαιρεθεί το πρόβλημα της άνισης ανάπτυξης, ως προς του προσδιοριστικούς συντελεστές της Ισχύος και τα συμπαρομαρτούντα διλήμματα ασφαλείας,

καταδεικνύονται στην διαδικασία επιλογής, διαμόρφωσης και εφαρμογής της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου.

« [...] δύναται, κύριοι, ν'αμφισβητηθή ουδ'επί στιγμήν ότι η στερεά, η ασφαλής βάση της εξωτερικής, της Εθνικής ημών πολιτικής έπρεπε και πρέπει να είναι η διατήρησις αντί πάσης θυσίας της ισορροπίας, της ισοδυναμίας, ας είπω την λέξιν, της κατασταθείσης δια της συνθήκης του Βουκουρεστίου; [...] Δυνάμεθα να επιτρέψωμεν, δύναται το Ελληνικόν Κράτος να επιτρέψη εις εν εκ των κρατών του Αίμου,όπως, παρεβαίνον εις το μέγαν Ευρωπαϊκόν πόλεμον, συντελέση και δια ιδίας αυτού δυνάμεως όπως, εν μεν των κρατών τούτων, τα οποία συναπαρτίζουν και εξασφαλίζουν την έννοιαν της ισορροπίας, συντριβή αποτελεσματικώτερον, αυτή δε, η Βουλγαρία, αυξηθή ογκωδέστερον; [...]»²⁸⁹.

²⁸⁷ Ο Κ. Waltz, παρατηρεί ότι “πρωταρχικό συμφέρον των κρατών δεν είναι η αύξηση της ισχύος τους αλλά η διατήρηση της θέσης τους εντός του Συστήματος”. Κ. Waltz, *Theory of International Politics*, σελ. 126.

²⁸⁸ Ο J. Griego αναφέρει για το ζήτημα των σχετικών κερδών: «Τα κράτη λειτουργώντας για την διασφάλιση της ασφάλειάς τους, είναι πολύ ευαίσθητα σε κάθε πιθανή μείωση-αποδυνάμωση των σχετικών τους ικανοτήτων, λόγω τους γεγονότος ότι η συγκεκριμένες ικανότητες συνιστούν την θεμελιώδη βάση-πηγή ισχύος για την ασφάλεια και την ανεξαρτησία τους εντός του άναρχου διεθνούς συστήματος όπου ισχύει η αρχή της αυτοβοήθειας». J. Griego, “Anarchy and the Limits of Cooperation”, σελ. 498.

Για κριτική της εν λόγω θέσης βλέπε Duncan Snidal, “Relative gains and the Pattern of International Cooperation” και Robert Powell, “Absolute and Relative gains in International Relations Theory”, στο D. Baldwin, (ed.), *Neorealism and Neoliberalism*, κεφ. 7&8.

²⁸⁹ Εφημερίδα των Συνζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 22ας Σεπτεμβρίου 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 153-154.

«[...] ΤΟ επ'εμοί θα ήμην ευτυχής εάν, ακολουθώντας άλληνη πολιτικήν ή εκείνην, ήν εισηγήθην εφθάναμεν όχι να πάρωμεν νέα νησιά, αλλά να διατηρήσωμεν από παντός κινδύνου τα νησιά, τα οποία μας ανήκουν σήμερα»²⁹⁰.

«[...] Και σήμερα δε πάλιν, ότε εισηγούμαι την γνώμην, ότι εις την Βουλγαρίαν δεν πρέπει να επιτρέψωμεν δια της μετοχής της εις τον πόλεμον να ασφαλίση κολοσσιαία εδαφικά ανταλλάγματα, σήμεραν ότε δια της αντιθέσεως εις την οποίαν περιήλθεν η Βουλγαρία προς τα τέσσερας των Μεγάλων Δυνάμεων, εν περίπτωσει νίκης, θα εβλέπομεν τον Βουλγαρικών κίνδυνον εξατμιζόμενον, θα εβλέπομεν τον ιστορικών αγώνα τον διεξαγόμενον μεταξύ ημών και των Βουλγάρων από δεκατριών όλων αιώνων, τον μέχρι σήμεραν εκρεμμή και αμφίροπον, λαμβάνοντα λύσιν οριστικήν ίσως ή τουλάχιστον δια μακρότατον χρόνον, υπέρ του Ελληνισμού, σήμεραν λέγω πάλιν υπάρχουσιν ενδοιασμοί κατά της πολιτικής της εμής και λησμονείται ότι ο βουλγαρικός κίνδυνος είναι εκείνος, ο οποίος έπρεπε ν' αποτελή τον γνώμονα πάσης ημών ενέργειας»²⁹¹.

«[...] κινδυνεύομεν να ιδώμεν την ισορροπίαν και ισοδυναμίαν, την οποίαν κατεστήσαμεν δια της συνθήκης του Βουκουρεστίου, ανατρεπομένην κατά τοιούτον τρόπον δια της συγχρόνου ελαττώσεως και συντριβής της δυνάμεως του ενός των συμμάχων Κρατών, δια της αυξήσεως δε της αντιστοίχου του άλλου Κράτους-το οποίον δυστυχώς, όπως και προ τριών ημερών είπον εις την Βουλήν, δεν παύει να διακηρύττη ότι δεν θεωρεί εαυτό υπόχρεον προς σεβασμόν της συνθήκης του Βουκουρεστίου, και το οποίον συγχρόνως, δυστυχώς δεν παύει να διακηρύττη, ότι θεωρεί ως χώρας περιλαμβανομένης εις τον κύκλον των εθνικών του διεκδικήσεων όλην την μέχρι του Αλιάκμονος χώραν-κινδυνεύομεν, λέγω κύριοι, να ιδώμεν το μεγαλούργημα το Ελληνικόν, το οποίον εδημιούργησαν οι πόλεμοι του 1912 και 1913, αποβαίνον βραχύτατης διάρκειας.[...] Θα ήτο δε φανερόν ενώπιον του εμφανούς κινδύνου, ο οποίος κατέρχεται από το βορρά, ίνα αφαιρέση όσα απεκτήσαμεν κατά τους δύο πολέμους, ότι θα ήμην αναποφάσιτος και άτολμος, μη ορμήσας προ αποφάσεις, τας οποίας επιβάλλει εις το Έθνος το καθήκον, η τιμή και το υπέρτατο συμφέρον»²⁹².

« Αναφορικά με τη στάση μας σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης μεταξύ Αυστρίας και Σερβίας, με απόλυτη επιφύλαξη της αποψής μας για την εφαρμογή του συμφώνου συμμαχίας, επιβάλλεται να μην αφήσουμε την παραμικρή αμφιβολία στους συνομιλιτές σας για την αποφασή μας να μην παραμείνουμε με χέρια σταυρωμένα, αν υπάρξη Βουλγαρική επίθεση κατά της Σερβίας. Θα μας είναι αδύνατο να ανεχτούμε επίθεση αυτής της μορφής, η οποία θα μπορούσε να καταλήξει σε εδαφική μεγένθυση της Βουλγαρίας και σε ανατροπή της Συνθήκης του Βουκουρεστίου. Δεν είναι μόνο καθήκον μας ως συμμάχων απέναντι στη Σερβία, αλλά και επιτακτική ανάγκη επιβαλλόμενη από την ίδια την επιβιώσή μας».²⁹³

«Εν έτος περίπου προ του ευρωπαϊκού πολέμου, γράφει ο Βενιζέλος, καμίαν πρόθεσιν δεν είχαμεν να αναμιχθώμεν εις την διπλωματικήν αντίθεσιν των δύο μεγάλων ευρωπαϊκών συνδυασμών, ούτε συμφέρον κανένα. Όταν ο πόλεμος εξερράγη, εξ αφορμής του τελεσιγράφου προς την Σερβίαν, και είδαμεν ποίας αναστατώσεις ηδύνατο να φέρη ούτος εις την Βαλκανικήν προς ζημίαν μας και όταν ιδίως εγνωρίζαμεν, εκ της αρνήσεως της Τουρκίας να δεχθή την περί των νήσων

²⁹⁰ Ibid,σελ.157.

²⁹¹ Ibid,σ.σ.159-160.

²⁹² Απόσπασμα από αγόρευση του Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της Συνεδρίασης της 21^{ης} Σεπτεμβρίου του 1915. Ibid,σ.σ. 116-117.

²⁹³ Τηλεγράφημα του Βενιζέλου στο έλληνα υπουργό εξωτερικών, Γ.Στρεϊτ. Παρατίθεται στο Έντουαρ Ντριό, Ελλάδα και Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, σελ.148

διαιτητικήν απόφασιν των Δυνάμεων, ότι επέκειτο πόλεμος της Τουρκίας καθ' ημών, ευθύς ως μετά την παραλαβήν των δύο θωρηκτόν της θα έκρινεν εκείνην ευατήν ισχυροτέραν ημών κατά θάλασσαν, αι περιστάσεις μετεβλήθησαν τόσον ριζικώς ώστε εκείνο, το οποίον ουδαμώς ηδυνάμεθα να σκεφθώμεν τον Ιούνιον του 1913, απέβη δι' ημάς ζωτική ανάγκη, ζήτημα ζωής και θανάτου τον Αύγουστον του 1914»²⁹⁴.

Β) Επιβεβαιώνεται η υπόθεση ότι ένα λιγότερο ισχυρό κράτος θα συμπράξει με τον ισχυρότερο ή έναν αρκετά ισχυρό συντελεστή για να εξισορροπήσει και να ανασχέσει τον απειλητικότερο συντελεστή του περιφερειακού του υποσυστήματος. Αντικειμενικός πολιτικός του στόχος είναι η αποτροπή-ανάσχεση των άμεσων περιφερειακών απειλών με την χρήση μέσων εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης. Στην συγκεκριμένη περίπτωση,(Α'Π.Π.), η Ελλάδα προσχώρησε στην πολιτικό-στρατιωτική συμμαχία της Αντάντ,(λόγω των μεταξύ τους συμπληρωματικών κυριαρχικών συμφερόντων, κυρίως ως προς την Μεσόγειο) και εισήλθε στον πόλεμο για να εξισορροπήσει και να ανασχέσει τους απειλητικότερους περιφερειακούς συντελεστές, Τουρκία-Βουλγαρία, παρεμποδίζοντας την αύξηση των σχετικών τους κερδών και την συνακόλουθη εγκαθίδρυση κυρίαρχου-ηγεμονικού ρόλου και θέσης εντός του περιφερειακού υποσυστήματος των Βαλκανίων.

Ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε σχετικά:

«[...] Νομίζω μόνο ότι ως προς τα Ανατολικά ζητήματα, εντός των οποίων βρίσκεται ο κύκλος και των δικών μας ζητημάτων, οι δύο Δυτικές Δυνάμεις, είναι εκείνες, των οποίων τα συμφέροντα ταυτίζονται περισσότερο προς τα δικά μας. Η νέα Ελληνική αντίληψη καλώς εννοεί, ότι δεν δυνάμεθα να αξιώνουμε από τους ξένους να είναι φίλοι της Ελλάδας. Ότι οφείλουμε να πράττουμε, είναι να προσπαθούμε να βρίσκουμε τους συνεργάτες μας και τους συναγωνιστές μας στο κύκλο, στον οποίο προσαρμόζονται καλύτερα τα συμφεροντά μας»²⁹⁵.

« Η υμετέρα μεγαλειότης γνωρίζει από πολλού ποια είναι η γνώμη περι της ανάγκης δια την ήδη μεγενθυμένη Ελλάδα, να προέλθει σε στενότερη όσον το δυνατό προσέγγιση με την Αγγλία, ή οποία είναι αναμφισβήτητα η ισχυρότερη μεταξύ των μεγάλων Δυνάμεων, είναι συγχρόνως εκείνη, τις οποίας τα συμφέροντα δύνανται άριστα να εναρμονισθούν με τα δικά μας ως προς την περιοχή της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου, και γιαυτό εάν επείθετο ότι μπορεί να στηριχθεί στην Ελλάδα για την υπεράσπιση των συμφερόντων της στην εν λόγω λεκάνη, θα ήταν σε θέση να προαγάγη την πραγματοποίηση των εθνικών μας βλέψεων [...]»²⁹⁶.

«[...] Ηθέλομεν εις το Συνέδριον, το οποίον θα συνέλθη δια να χαράξη τον εκ του παγκοσμίου πολέμου μέλλοντα να προέλθη πολιτικόν χάρτην του κόσμου, η Ελλάς να παρουσιασθή με ένδυμά γάμου, όπως αμυνθή κατά των επαπειλούντων αυτήν κινδύνων, και όπως προασπίση τα εθνικά της συμφέροντα.[...] Ποία θα είναι η πολιτική ημών απέναντι του διεξαγομένου παγκοσμίου αγώνος από την έκβασιν του οποίου εξαρτάται και η τύχη μεγάλου μέρους των Ελληνικών χωρών, βεβαίως δεν έχω ανάγκην να σας εξηγήσω. Παρά το πλευρόν των Δημοκρατικών Εθνών, τα οποία αγωνίζονται υπέρ της ελευθερίας του κόσμου κατά των Μεσευρωπαϊκών Δυνάμεων, των οποίων σύμμαχοι είνε οι δύο κληρονομικοί μας εχθροί, εννοούμεν ότι είνε η θέσις της Ελλάδος. Συναισθανόμεθα καλώς, ότι εάν δεν εκδιώξωμεν τον έτερον των εχθρών τούτων από την Ανατολικήν Μακεδονίαν, της οποίας τας πύλας ήνοιξεν εις

²⁹⁴ Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920,τόμος α',σελ.239.

²⁹⁵ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής, Συνεδρίαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β',σελ.122.

²⁹⁶ Απόσπασμα από το τρίτο υπόμνημα του Ε. Βενιζέλου προς τον Βασιλιά Κων/νο, 17.2.1915. Ibid.

αυτόν η εγκληματική πολιτική του καταλυθέντος τυραννικού καθεστώτος, το τμήμα τούτο της χώρας θα διατρέξει τον έσχατον κίνδυνον»²⁹⁷.

«Τότε κύριοι, περί την 10ην Αυγούστου νομίζω, αξίωσα και πέτυχα την εξουσιοδότηση να δηλώσω ότι η Ελλάδα,[...], έχοντας ακριβή επίγνωση των ζωτικών της εθνικών συμφερόντων, εννοεί ότι η θέση της είναι παρα το πλευρό των δυνάμεων της Συνεννόησης και ότι, ενώ στο διεξαγόμενο πόλεμο η στρατιωτική της συμμετοχή δεν θα ήταν δυνατή, αφού ούτε βοήθεια προς τη Σερβία ήταν δυνατή, λόγω του κινδύνου της Βουλγαρίας, ούτε η αποστολή στρατού στη Γαλλία, εν τούτοις θεωρεί καθήκον της να δηλώσει προς τη Συνεννόηση, ότι εάν η Τουρκία εξέλθει σε πόλεμο εναντίον της, η Ελλάδα θέτει στη διάθεση των Δυνάμεων ολόκληρη την στρατιωτική και τη ναυτική της δύναμη σε πόλεμο κατά της Τουρκίας, υπό την προϋπόθεση της εξασφάλισής μας από το Βουλγαρικό κίνδυνο.[...] Και πως ήταν δυνατό να επικριθεί, κύριοι, η ενέργεια αυτή με σκεπτόμενο, ότι λόγω της συμμετοχής της Τουρκίας στον πόλεμο, η Ελλάδα δεν ήταν δυνατό να μείνει ουδέτερη, αφού με την Τουρκία είχε έναν εκκρεμή πόλεμο, τον πόλεμο για τα νησιά, όπου είχε συμφέρον να τον διεξάγει με τόσο ισχυρούς συμμάχους, και αφού εμείς εάν δεν μετείχαμε του πολέμου, στον οποίο μετείχε η Τουρκία, εάν η Τουρκία νικούσε, το αποτέλεσμα της νίκης της θα ήταν η πλήρης καταστροφή του Μικρασιατικού Ελληνισμού και η αφαίρεση των νησιών, των παρακείμενων στα Μικρασιατικά παράλια, εάν η Τουρκία ήττατο, το αποτέλεσμα θα ήταν ότι η ρύθμιση του Μικρασιατικού ζητήματος θα εγένετο ασχέτως προς πάσα επίδραση του Ελληνικού κράτους[...].

Αλλά κάνοντας τη δήλωση εκείνη προς της Δυνάμεις της Συνεννόησης δεν απέβλεπε μόνο στην αντιμετώπιση του Τουρκικού κινδύνου αλλά και στον Βουλγαρικό. Η Βουλγαρία από την πρώτη στιγμή του πολέμου φάνηκε, ότι εφόσον δεν διέπρατε, όπως το 1913, νέα κολοσσιαία σφάλματα, δεν μπορούσε παρα να εξέλθει αυξημένη από τον πόλεμο είτε μετέχοντας σε νίκη των Κεντρικών Αυτοκρατοριών, οπότε θα μετατρέποταν σε μια κολλοσιαία Βουλγαρία, είτε εξερχόμενη υπέρ της Ανταντ θα αμειβόταν πλουσιοπάροχα εις βάρος της Σερβίας και της Τουρκίας, είτε μένοντας ουδέτερη, θα εξασφάλιζε επιτυχίες προς το Σερβικό μέρος.[...] Έβλεπα λοιπόν, ότι ασχέτως προς κάθε κίνδυνο άμεσο κατά αυτού του έργου, το οποίο πετύχαμε από τους δύο πολέμους,[...], είχα υπόψη ότι το περας του Ευρωπαϊκού πολέμου θα σημείωνε μια αύξηση του κυριότερου ανταγωνιστή μας στη Βαλκανική, τη Βουλγαρία[...].

Αλλά είχα καθήκον να μην ανεχθώ,[...], ώστε στο τέλος του πολέμου να ανατραπή ριζικά η ισορροπία της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, με την υπερμεγέθυνση της Βουλγαρίας, ενώ η Ελλάδα θα παρέμενε ίδια. Επεζητούσα κύριοι, στενή επαφή με τις δυνάμεις, με τις οποίες μας συνέδεαν και οι παραδόσεις και τα ζωτικά Ελληνικά συμφέροντα, επεζητούσα στενή επαφή και το αποτέλεσμα αυτής ήταν ότι πριν ακόμη η Τουρκία εξέλθει από την ουδετερότητα για να λάβει μέρος στον πόλεμο προς τις Δυνάμεις της Συνεννόησης, η Αγγλική Κυβέρνηση μου δήλωσε ότι ο Αγγλικός στόλος δεν θα επιτρέψει στον Τουρκικό να εξέλθει από τα Δαρδανέλια και να επιτεθεί κατά της Ελλάδας»²⁹⁸.

Γ) Η εφαρμογή της πολιτικής της ουδετερότητας δεν μπορεί να λειτουργήσει για ένα λιγότερο ισχυρό κράτος όταν :

α) διακυβεύονται κυριαρχικά-ζωτικά του συμφέροντα,

²⁹⁷ Εφημερίδα «Πατρίς», 15.6.1917. Ibid, σελ. 299.

²⁹⁸ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής, Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου, 1917. Ibid, σ.σ. 338-339, (έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

β) η πολιτικό-στρατιωτική κρίση αναφύεται εντός του περιφερειακού του υποσυστήματος, δηλαδή βρίσκεται εντός των εστίων της αναφαινόμενης πολιτικό-στρατιωτικής αντιπαράθεσης,

γ) η χρησιμοποίηση-εκμετάλλευση της τοπογεωγραφικής του τοποθέτησης κρίνεται επιτακτική για την προαγωγή των πολιτικών στόχων-συμφερόντων το ενός ή και των δύο αντιτιθέμενων μερών ή συνασπισμών,

δ) η δομή του διεθνούς συστήματος δεν επιτρέπει την ύπαρξη ουδέτερων κρατών, εφόσον η λειτουργία τους παρακωλύει-παρεμποδίζει την εκπλήρωση των κυριαρχικών συμφερόντων των πόλων του συστήματος. Για παράδειγμα κατά την διάρκεια του Α'Π.Π. η Ελλάδα συνιστούσε το μήλον της έριδος για τους δύο αντίπαλους στρατιωτικούς συνασπισμούς λόγω της γεωπολιτικής της θέσεως, η οποία θα μπορούσε να λειτουργήσει είτε ως ανασχετικό ανάχωμα για την παρεμπόδιση επιθετικών ενεργειών, είτε ως βάση εφοδιασμού και δίοδος-προγεφύρωμα μεταξύ του ανατολικού και του δυτικού θεάτρου του πολέμου.

Ο Ε.Βενιζέλος παρατηρούσε σχετικά για την πολιτική της ουδετερότητας :

«Ας μη πλανώμεθα ουδετερότητα βεβαίως τηρούμεν, και θα έλεγον μάλιστα ότι η ουδετερότης ημών δύναται να εμφανίζεται και ως φιλική προς την ετέραν των ομάδων, αν όχι δι' άλλον λόγον, αλλά δια την ύπαρξιν της συμμαχίας ημών μετά της Σερβίας, προς την οποίαν η ουδετερότης ημών δεν ήτο δυνατόν ανέκαθεν παρα να είναι φιλική και εύνους. Αλλ' εάν η ουδετερότης ημών, η ένοπλος, εξακολουθήση να είναι από διαθέσεως και συμφώνως προς την εθνικήν ψυχήν εύνους προς το έτερον μέρος, έργω όμως και εκ του αποτελέσματος της η ουδετερότης ημών δεν είναι παρα αποκλειστικώς ωφέλιμος εις τον αντίθετον σύνδεσμον»²⁹⁹.

«[...] Καθ'ήν στιγμήν και οι δυο κληρονομικοί εχθροί ευρίσκοντο εις το αυτό στρατόπεδον, ότε η σύμμαχός μας Σερβία εδείκνυε την οδόν, την οποίαν έπρεπε να ακολουθήσωμεν, καθ'ήν στιγμήν εις το αντίθετον στρατόπεδον ευρίσκοντο οι παλαιοί προστάται και δεδοκιμασμένοι φίλοι της Ελλάδος, ότε ήτο σαφής η οδός, η διανοιγομένη προς πραγματοποίησιν των ονείρων της φυλής, εγκαταλείφθη αύτη, δια να τραπώμεν προς νέαν πάρα φύσιν τοιαύτην. Προεβλήθη προς δικαιολογίαν η απόφασις, ότι ζητούμεν να κρατήσωμεν τα κεκτημένα, ν' αποφύγωμεν τας συμφοράς του πολέμου, έχοντες αθίκτους τας δυνάμεις μας. Αλλ' η πολιτική εκείνη θα έφερεν ασφαλώς εις την μεγάλυνσιν των εχθρών, οίτινες βραδύτερον θα επετίθεντο καθ' ημών, μικροτέρων. Θα ενόει τις την πολιτικήν αυτήν, αν ήτο πολιτική καθαράς ουδετερότητος. Αλλ' αυτή επεδίωκεν εξυπηρέτησιν εχθρικών συμφερόντων, επεσώρευε δε εις το Κράτος μεγίστας συμφοράς, επιστράτευσιν καταστρεπτικήν, καθ'ήν εκατοντάδες εκατομμυρίων εδαπανήθησαν, εφθάρη πολύτιμον υλικόν πολέμου, ο εχθρός εισέβαλε και εμίανε την χώραν μας, εκπληρώσαμεν δε και πολεμικήν αποζημίωσιν εκατοντάδος τηλεβόλων και αιχμαλώτους εν Σώμα Στρατού' το δε χείριστον, η πολιτική εκείνων έφθειρε το ηθικόν του στρατού. Αυτάς τας ατυχίας ενός καταστρεπτικού πολέμου επέφερεν η πολιτική, ήν ωνόμασαν πολιτικήν της ουδετερότητος [...]»³⁰⁰.

Δ) Η υιοθέτηση και εφαρμογή επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής από την κυβέρνηση του Ε.Βενιζέλου, επιβεβαιώνει την νεορεαλιστική υπόθεση εργασίας, ότι ένα κράτος εφαρμόζει επιθετική στρατιωτική στρατηγική όταν επιδιώκει την επαναφορά του status-quantum ή επίκειται βραχυπρόθεσμη αλλαγή της ενυπάρχουσας

²⁹⁹ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 22ας Σεπτεμβρίου 1915. Ibid,σελ.158.

³⁰⁰ Εφημερίδα «Πατρίς»,27.9.1916.Ibid,σελ.248.

ισορροπίας ισχύος με συνεπακόλουθο τη δημιουργία ενός παραθύρου τρωτότητας για αυτό. Ως εκ τούτου ο Ε.Βενιζέλος έκρινε επιβεβλημένη την εφαρμογή μιας επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής, με αντικειμενικό πολιτικό στόχο την ανάσχεση-εκμηδένιση της Τουρκικής και Βουλγαρικής απειλής μέσω της διεξαγωγής προληπτικού πολέμου έναντι της Τουρκίας και πολέμου παρεμπόδισης εναντίων της Βουλγαρίας, πριν ανοίξει το παράθυρο τρωτότητας για την Ελλάδα και επέλθει η ραγδαία κάμψη των συντελεστών ισχύος της με συνεπακόλουθο την αποδυνάμωση της θέσης και ρόλου της, στο περιφερειακό υποσύστημα των Βαλκανίων λόγω αλλαγής της προϋπάρχουσας ισορροπίας ισχύος.

«Και δεν νομίζετε, Κύριοι δια να γενικεύσωμεν την αντίληψιν,[...], ότι ο πόλεμος μετά της Βουλγαρίας είναι αναπότρεπτος, εφ' όσον διεκδικεί όλην την Ελληνικήν Μακεδονίαν, αφ' ού δεν εννούμεν να θυσιάσωμεν ουδέ σπιθαμην έστω και με μεγάλα ανταλλάγματα αλλαχού, αφ' ού δεν αμφισβητεί κανείς την αλήθειαν τάυτην, δεν νομίζετε ότι δεν είναι επιτετραμένον να αφήσωμεν να διεξαχθή ο πόλεμος ούτος μετά την λήξιν του πολέμου, όταν επι τη βάση της ιδικής σας πολιτικής- όταν η Βουλγαρία θα είναι εξογκωμένη σείς δε θα είσθε άνευ συμμάχων εν τη Βαλκανική και άνευ φίλων δεν πρέπει να αφήσετε να διεξαχθή τότε ο αναπότρεπτος πόλεμος, αλλά σήμερον ότι όχι μόνον τοιαύτα ανταλλάγματα δύνασθε να έχητε εν περιπτώσει επιτυχούς εκβάσεως, αλλά και να δύνασθε δια της μετοχής σας ν'ασφαλίσετε και την επιτυχίαν του αγώνος της Συνεννοήσεως εν τω ειδικό θεάτρω του πολέμου της Βαλκανικής, το οποίον είναι το μόνον υπολειφθέν εις τας μεσευρωπαϊκάς Δυνάμεις, ην ματαίως επεδίωξαν εις τα λοιπα θέατρα του πολέμου;[...]]»³⁰¹.

«Καλούμεθα ήδη να κάμωμεν δεύτερον πόλεμον, και τον δεύτερον τούτον πόλεμον πρέπει να τον κάμωμεν, διότι μας επιβάλλεται εκ της υπέρτατης ανάγκης και εκ των ζωτικότερων ημών συμφερόντων. Δεν δυνάμεθα να τον αποφύγωμεν,ούτε να τον επιβραδύνωμεν. Η υπαρξίς μας, το μέλλον της χώρας μας και της φυλής μας ευρίσκονται εν κίνδυνω»³⁰².

«Αλλά, Κύριοι, είναι πολιτική ενός Κράτους, Κράτους όπως το Ελληνικόν, έχοντος να αντιμετωπίση αυτά τα ζητήματα,τα οποία αντιμετωπίζει το ατυχές τούτο έθνος, είναι πολιτική αυτή να θέλωμεν να αποφύγωμεν σήμερον μίαν ρήξιν, ένα πόλεμον αναπότρεπτον εντός βραχείας προθεσμίας, λέγοντες, ότι ο Θεός δύναται να μας βοηθήσει αύριον; Ποίος Θεός θα μας βοηθήση όταν ο αντίπαλος ημών, ο μετά του οποίου ο πόλεμος είναι αναπότρεπτος, εξογκωθή εις δύναμιν, ημείς δε μείνωμεν άνευ συμμάχων και άνευ φίλων, όταν θα έχωμεν να μεριμνώμεν περί εκατομμυρίων προσφύγων εντός του Ελληνικού εδάφους όταν θα έχωμεν να μεριμνώμεν δι'όλας τας δαπάνας της μακράς ενόπλου ουδετερότητας, προς την οποίαν φέρεσθε να μεριμνώμεν περί όλων αυτών με τας ανάγκας συγχρόνως της εντάσεως των στρατιωτικών παρασκευών, δια να αντιμετωπίσωμεν τον κίνδυνον τον Βουλγαρικών;»³⁰³.

«Όπως είχα την τιμή να ειπώ στην Υμετέρα Μεγαλειότητα, δεν είναι δυνατόν βεβαίως να αχθούμαι σε επιθετικό πόλεμο κατά της Τουρκίας, εφόσον δεν έχουμε εξασφαλισμένη τη σύμπραξη της Βουλγαρίας ή την απόλυτη τουλάχιστον ουδετερότητά της. Αλλά το να δηλώνουμε ότι σε καμιά περίπτωση, ούτε και όταν πληρείται η προαναφερθείσα προϋπόθεση,είμαστε διατεθειμένοι να πολεμήσουμε την Τουρκία, πριν αυτή μας επιτεθεί, αυτό αντίκειται προφανώς στα καλώς ενοούμενα

³⁰¹ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Οκτωβρίου 1915. Ibid,σ.σ 202-203.

³⁰² Εφημερίδα «Πατρίς» της 23 Αυγούστου 1916. Ibid,σελ.232.

³⁰³ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Οκτωβρίου 1915. Ibid,σελ.201.

συμφέροντα του Έθνους. Διότι δεν πρέπει να πλανώμεθα. Η Τουρκία διεξάγει προ πολλού σε μας πόλεμο ακήρυκτο. Και εφόσον παρουσιάζεται η άποψη για διεξαγωγή του πολέμου κατά της Τουρκίας μαζί με πολλούς και ισχυρούς συμμάχους, θα απορρίψουμε την ευκαιρία αυτή για να βρεθούμε στην ανάγκη να διεξάγουμε τον πόλεμο αυτό μόνοι χωρίς συμμάχους και φίλους; Αρνούμενοι κατά αρχήν και με οποιοσδήποτε προϋποθέσεις τη σύμπραξη μας σε πόλεμο κατά της Τουρκίας, δεν αποφεύγουμε τον πόλεμο, αλλά απλώς το αναβάλλουμε. Και δεν το αναβάλλουμε και πολύ. Η Τουρκία είναι προφανές, ότι δεν θα θελήσει να επιστρατευθεί πρίν λύση και τους μεταξύ μας λογαριασμούς της»³⁰⁴.

«Εν έτος περίπου προ του ευρωπαϊκού πολέμου, γράφει ο Βενιζέλος, καμιάν πρόθεσιν δεν είχαμεν να αναμιχθώμεν εις την διπλωματικήν αντίθεσιν των δύο μεγάλων ευρωπαϊκών συνδυασμών, ούτε συμφέρον κανένα. Όταν ο πόλεμος εξερράγη, εξ αφορμής του τελεσιγράφου προς την Σερβίαν, και είδαμεν ποίας αναστατώσεις ηδύνατο να φέρη ούτος εις την Βαλκανικήν προς ζημίαν μας· και όταν ιδίως εγνωρίζαμεν, εκ της αρνήσεως της Τουρκίας να δεχθή την περί των νήσων διαιτητικήν απόφασιν των Δυνάμεων, ότι επέκειτο πόλεμος της Τουρκίας καθ' ημών, ευθύς ως μετα την παραλαβήν δύο θωρηκτών της θα έκρινεν εκείνη ευατήν ισχυροτέραν ημών κατά θάλασσαν, αι περιστάσεις μετεβλήθησαν τόσον ριζικώς ώστε εκείνο, το οποίον ουδαμώς ηδυνάμεθα να σκεφθώμεν τον Ιούνιον του 1913, απέβη δι' ημάς ζωτική ανάγκη, ζήτημα ζωής και θανάτου τον Αύγουστον του 1914»³⁰⁵.

Τοιουτοτρόπως μετά τη συγκρότηση της προσωρινής Ελληνικής Κυβέρνησης της Θεσσαλονίκης υπό την προεδρία του Ε.Βενιζέλου, η Ελλάδα προσχώρησε στην πολιτικό-στρατιωτική συμμαχία της Αντάντ και κήρυξε τον πόλεμο, (11.11.1916), κατά της Βουλγαρίας: «διότι επετέθη κατά της συμμάχου Σερβίας και εισέβαλεν εις το εθνικόν έδαφος και κατά της Γερμανίας διότι εβοήθησε και ώθησε την Βουλγαρίαν, διότι παρεβιάσε τας δοθείσας υποσχέσεις περί σεβασμού των πόλεων Σερρών, Δράμας και Καβάλας, διότι προβαίνει εις δολοφονίας δια τορπιλισμού ουδέτερων πλοίων [...]»³⁰⁶.

Ο Ε.Βενιζέλος αναδιαμορφώνει την φύση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, (ενεργητική άμυνα, σύμπραξη με Αντάντ και είσοδος στον πόλεμο), προσδίδοντάς της επιθετική όψη στο επίπεδο της στρατιωτικής στρατηγικής, αφενός για την επαναφορά του status-quantе, (επανάκτηση των κατεληφθέντων περιοχών της ελληνικής επικράτειας) και αφετέρου για την ενίσχυση της θέσης και του ρόλου της Ελλάδος με την πραγμάτωση του αέναου εθνικού στόχου-Μεγάλη Ιδέα.

«[...] Συναισθανόμεθα καλώς, ότι εάν δεν εκδιώξωμεν τον έτερον των εχθρών τούτων από την Ανατολικήν Μακεδονίαν, της οποίας τας πύλας ήνοιξεν εις αυτόν η εγκληματική πολιτική του καταλυθέντος τυραννικού καθεστώτος, το τμήμα τούτο της χώρας θα διατρέξη τον έσχατον κίνδυνον»³⁰⁷.

«Βεβαίως, οι σύμμαχοι ημών αγωνίζονται, όπως αναπετάσωσι την σημαίαν των ευγενεστέρων ιδανικών της ανθρωπότητος· αυτό αποτελεί ακριβώς και δι' υμάς μετέχοντας του αγώνος την αρίστην των εγγυήσεων, αλλά μη λησμονώμεν ότι τα δίκαια, τα οποία δεν είναι κανείς διατεθειμένος να προστατεύση, τα δίκαια, τα οποία

³⁰⁴ Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος Β' σελ.340-341, (έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

³⁰⁵ Παρατίθεται στο Γ.Βενήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σελ.239.

³⁰⁶ Παρατίθεται στα Απομνημονεύματα του Α.Μαζαράκη, σ.σ.217-218.

³⁰⁷ Εφημερίδα «Πατρίς», 15.6.1917. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σελ.299.

φαίνονται ανήκοντα εις χείρας ασθενείς ή εξαρτώνται από θελήσεις ασθενικάς, εκείνα τα δίκαια δεν είναι άξια μεγάλου σεβασμού. Εάν εν τω αγώνι τούτω δεν κατορθώσωμεν να αποδείξωμεν την ζωτικότητα την οποίαν έχει πραγματικώς η φυλή μας, εκείνην την οποίαν χωρίς οι πολλοί να την υποπτεύουν απέδειξε το έθνος το Ελληνικόν κατά τους Βαλκανικούς πολέμους, εκείνην την οποίαν είμαι βέβαιος ότι άνευ των εμφυλοχωρησάντων ατυχών γεγονότων της τελευταίας τριετίας, θα εδεικνύομεν κατά τρόπον ο οποίος θα θαμβώση τον κόσμον, αν αυτήν την ζωτικότητα εν τω μέτρω τω δυνατώ σήμερον, μεθ'όλας τας επελθούσας καταστροφάς, κατορθώσωμεν να δείξωμεν, είμαι βέβαιος ότι εις το Συνέδριον της Ειρήνης η Ελλάς θα προσέλθη με τίτλους αξιολογώτατους.[...] Αν κατορθωθή από του εθνικού ημών οργανισμού να αποτριβή το στίγμα των γεγονότων της τελευταίας τριετίας, αν ταύτα γίνουν, λέγω, η Ελλάς εις το Συνέδριον της Ειρήνης θα καταλάβη έντιμον θέσιν. Και εγώ, Κύριοι, είμαι βέβαιος, ότι αυτοί θα επέλθουν. Πρέπει να σας είπω όμως ότι αν είμαι βέβαιος περί τούτου και την πεποιθησίν μου δικαιολογούν τα καθ' ημέραν γεγονότα, η πάροδος του χρόνου, η οσημέραι γενομένη οργάνωσις του στρατού αυτού, τον οποίον δεν εφαντάζετο κανείς, ότι ηδύνατο η Ελλάς μεθ' όσα επήλθον προ 1 ½ έτους, την πεποίθησιν αυτήν δεν την είχαν προ ολίγου οι μεγάλοι σύμμαχοι, μετα των οποίων ετάχθημεν εις τον παγκόσμιον αυτόν αγώνα. Φοβούμαι, Κύριοι, μήπως δεν έχουν άνευ ενδοιασμού και σήμερον ακόμη. Ήτο τόση η κατάπτωσης, η οποία είχαν επέλθει εν τη συνειδήσει του Ευρωπαϊκού κόσμου εκ της εικόνας, την οποίαν παρουσίασεν η Ελλάς κατά την τελευταίαν τριετίαν, ώστε μεθ' όλην την εκ των πραγμάτων απόδειξιν, την οποίαν παρέχει η οργάνωσις στρατού τούτου, οποίον κατάρθωσε μια επαναστατική Κυβέρνησις να οργανώση, ο οποίος από του παρελθόντος ήδη Ιανουαρίου μάχεται εις το μέτωπον, ότι, λέγω, μεθ'όλην την οργάνωσιν αυτών οι ισχυροί ημών Σύμμαχοι ακόμη μέχρις εσχάτων και φοβούμαι επαναλαμβάνω μήπως αι αντιλήψεις αυταί δεν εξέλιπον καθ' ολοκληρίαν, είχαν τον ενδοιασμόν, αν το λοιπόν τμήμα της Ελλάδος, το οποίον δεν είχε μετάσχει του αγώνος και το οποίο έδειξεν μίαν απροθυμίαν προς θυσίας, δύναται, μεθ' όσα συνέβησαν, να αγωνισθή ακόμη και σήμερον ερρωμένως υπέρ των εθνικών συμφερόντων.[...] Κατά τα έργα ημών θα είναι και τα ωφελήματα αυτών. Μη πιστεύετε, ότι δεν είναι δυνατόν να ιδώμεν πραγματοποιούμενας τας εθνικάς ημών βλέψεις εκ του αγώνος, αλλ' αντιθέτως μη έχετε ουδεμίαν αμφιβολίαν ότι και την φοράν ταύτην αι προβλέψεις ημών θα δικαιωθώσι, με έχετε ουδεμίαν αμφιβολία ότι τα συμφέροντα ημών τα εθνικά εκείνα, τα οποία ανταποκρίνονται προς τους σκοπούς του πόλεμου, τους οποίους οι μεγάλοι ημών Σύμμαχοι ανήγγειλαν επανειλημμένως, τα συμφέροντα ημών λέγω τα εθνικά, τα προσαρμοζόμενα προς εκείνους τους σκοπούς, ότι θα εύρωσι την προσήκουσαν υποστήριξιν και ότι θα δυνάμεθα μετά πεποιθήσεως να αποβλέπωμεν, ότι η Ελλάς εκ του αγώνος αυτού, εις τον οποίον οπόταν αποφασίση να εντείνει όλας τας δυνάμεις αυτής και συντελέση το καθ' εαυτήν όσον το δυνατόν περισσότερον εις την αίσιαν εκβασίν του, η Ελλάς λέγω, θα κατορθώση να εξέλθη ισχυροτέρα εκ του πολέμου τούτου, ισχυρά όπως εύχονται οι ισχυροί ημών σύμμαχοι περί της εθνικής ημών ανεξαρτησίας. Το επ' εμοι, κύριοι, δεν έχω καμμίαν αμφιβολίαν, ότι όταν ολόκληρος ο Ελληνικός στρατός συγκεντρωθή εις το μέτωπον, ότι όταν μνηθή εις τας νέας μεθόδους του πολέμου, ως είναι ικανός προς τούτο, όταν αποβή οίος είναι εκείνος ο οποίος ευρίσκεται ήδη εις το μέτωπον, όταν τούτο συμβή, είμαι βέβαιος, ότι θα κατορθώσωμεν να αποδείξωμεν, ότι των άλλων Βαλκανικών λαών δεν υστερούμεν ούτε κατά την υλικήν δύναμιν, ούτε εις το ζήτημα της ψυχικής δυνάμεως, ούτε εις το ζήτημα της στρατιωτικής παρασκευής»³⁰⁸.

³⁰⁸ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 28^{ης} Μαρτίου 1918. Παρατίθεται στα

Ε) Η δημιουργία ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων συνυφαίνεται στις πολιτικές όψεις της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερου ισχυρού κράτους,(ιδίως σε περιόδους πόλωσης και αυξανόμενης έντασης ή σύγκρουσης μεταξύ των πόλων του συστήματος) και αναγάγετε σε αξονικό μέσο εξωτερικής εξισορρόπησης των άμεσων περιφερειακών συστημικών του απειλών.

Συνακόλουθα ο Ε.Βενιζέλος έθεσε ως άμεση πολιτική προτεραιότητα την σύναψη πελατειακών σχέσεων με τους αντίπαλους πολιτικό-στρατιωτικούς συνασπισμούς, με απότοκο την δημιουργία και ανάπτυξη μιας δυαδικής εργαλειακής σχέσης, υπό το πλαίσιο χαμηλού κόστους- υψηλού οφέλους, με μείζονα πολιτικό στόχο την προάσπιση των ζωτικών-κυριαρχικών ελληνικών συμφερόντων.

Τοιουτοτρόπως οι αντιβενιζελικές κυβερνήσεις, υπό το πλαίσιο των διπλωματικών ενεργειών του βασιλιά Κων/νου, επιχείρησαν ανεπιτυχώς να εξασφαλίσουν παροχές από τις Κεντρικές δυνάμεις ως αντάλλαγμα προς την πολιτική εφαρμογή της διαρκούς-ευμενούς ουδετερότητας,(έναντι των εν λόγω δυνάμεων), απορρίπτοντας τις αντίστοιχες παροχές,(εδαφικά ανταλλάγματα στην Μ.Ασία αλλά και την Κύπρο), της Αντάντ για την προσχώρηση της Ελλάδος στο πολιτικό-στρατιωτικό συνασπισμό της και την έξοδό της στο Πόλεμο.

Χαρακτηριστική είναι η αναφορά του Ε.Βενιζέλου για την συγκρότηση ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων υπό συγκεκριμένους όρους και προϋποθέσεις, ώστε οι προσφερόμενες παροχές προς στο Ελληνικό κράτος, να αντανakλώνται σε σχετικά κέρδη ή σε εμπράγματα ενεργειες για την εκπλήρωση στο μέγιστο δυνατό βαθμό των πολιτικών του στόχων.

«[...] Λέγω τούτο δια να είπω, ότι, η υπηρεσία την οποίαν ή Ελλάς δια της εμμονής αυτής, της ενδεχομένης, εν τη ουδετερότητι, μέχρι τέλους θέλει παράσχει προς τον Αυστρογερμανικόν συνδυασμόν, η υπηρεσία αυτή είναι μεγάλη και η υπηρεσία είναι εύλογον και φυσικόν, ότι πρέπει να τύχη ανάλογων ανταλλαγμάτων. Ήκουσα λεγομένον, ότι δεν επιτρέπεται εις ημάς να αποβλέψωμεν εις συνεννόησιν με τον έτερον συνδυασμόν, διότι θα εξετιθέμεθα ούτως εις την μήνιν του άλλου. Δεν είμαι καθόλου σύμφωνος εις τούτο. Εάν εξετιθέμεθα εις την μήνιν του ετέρου συνδυασμού, τηρούντες ευμενή ουδετερότητα μέχρι τέλους και ενδεχομένως μη σπεύδοντες εις βοήθειαν της Σερβίας, δεν θα εκτεθώμεν διότι, προσφέροντες τας υπηρεσίας ταύτας αθελήτως εις τον έτερον συνδυασμόν, εφροντίσαμεν να λάβωμεν και ανταλλάγματα· η μήνις αιτίαν θα είχεν ότι δια της πολιτείας ημών, εξυπηρετούμεν τον έτερον συνδυασμόν όχι διότι ηθελήσαμεν να εκπορισθώμεν ωφέλειαν της πολιτείας ημών ταύτης, ην νομίζομεν, κατά τας αντιλήψεις της Κυβερνήσεως, ότι επιβάλλουσι τα εθνικά συμφέροντα, θα έλεγον λοιπόν ότι αν τοιαύτη η πολιτική της Κυβερνήσεως ημών μέχρι τέλους ήθελε διαρρυθμισθή υπό των πραγμάτων, θα ήτο επιβεβλημένον, όπως εκπορισθή το Κράτος τας ωφελείας εκείνας, τας οποίας είναι δυνατόν να εκπορισθή εκ των υπηρεσιών αυτών, τας οποίας προσφέρει, ουχί διότι θέλει να χρησιμεύση προς τον έτερον συνδυασμόν, αλλά διότι νομίζει ότι εξυπηρετεί τα ίδια συμφέροντα. Είναι καθημερινόν το φαινόμενον των κρατών εκείνων, τα οποία εν πολέμω μένοντα ουδέτερα, χάριν ιδίων συμφερόντων, ασφαλίζουν ανταλλάγματα και δια την ουδετερότητα και μόνην. Αλλά ποία θα ήσαν τα ανταλλάγματα εν τοιαύτη περιπτώσει, τα οποία θα ενόμιζον επιβεβλημένον όπως φροντίσωμεν να ασφαλίσωμεν;[...] Θα έλεγον, λοιπόν, ότι εν τοιαύτη περιπτώσει θα ήτο ενδεδειγμένον να επέλθη συνεννοήσις προς τον συνδυασμόν εκείνον, τον οποίον, έστω και αθελήτως, θα εξυπηρετούμεν δια της πολιτικής μας, πρώτον μεν δια να

Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ.465-467.

μάθωμεν ποία είναι τα εδαφικά ανταλλάγματα, τα οποία η Βουλγαρία πρόκειται να λάβη δια της συμμετοχής εις τον πόλεμον τούτον, διότι η γνώσις τούτου δύναται να χρησιμεύση εις υμάς, ως στοιχείον ασφαλές, ίνα κρίνετε, εάν οι φόβοι και αι ανησυχίαι, τας οποίας έχω, είναι τοσούτον βάσιμοι, ως εγώ φρονώ, ή είναι υπερβολικώς χρωματισμένοι. Δεύτερον, δια να καθορισθώσιν ασφαλέστερον τα ανταλλάγματα εκείνα, τα οποία πρόκειται να λάβωμεν ημείς, η επέκτασις δηλαδή προς την νότιον Αλβανίαν, η παραχώρησις των κλειδών της Δοιράνης-Γευγέλης, τας οποίας άλλως τε, νομίζω ότι έχομεν καθηκον να σπεύσωμεν να καταλάβωμεν εγκαίρως, μη αναβάλλοντες τούτο μετά το πέρας του πολέμου. Τρίτον θα εξητούν, όπως η εγγύησις, η οποία μας δίδεται δια την ακεραιότητα της χώρας, μη περιορισθή μόνον εις την διάρκειαν του πολέμου, οπότε θα είναι ελαχίστης αξίας, αλλά επεκταθή και επι σειρά τινα ετών, ας είπω μιαν δεκαετίαν, ώστε την επιούσαν της λήξεως του πολέμου να μη ευρισκόμεθα προ φόβου τρίτου πολέμου καθ'ημών, μονομαχίας προς την Βουλγαρίαν, ίνα μας δοθή και ο χρόνος να αναπτύξωμεν και οργανώσωμεν και τους πόρους των νέων ημών κτήσεων και τας στρατιωτικές ημών δυνάμεις, ώστε να αντιμετωπίσωμεν την μονομαχίαν εκείνην, η οποία πρόκειται να διεξαχθή μεταξύ ημών και της γείτονος χώρας, άνευ πλέον φίλων και άνευ συμμάχων. Θα έλεγον ακόμη, ότι θα ήτο δίκαιον και ανάλογον προς τα υπηρεσίας τας οποίας παρέχομεν, τηρούντες μέχρι τέλους την ουδετερότητα ημών, εάν εξητούμεν, όπως δια της παρεμβάσεως της Αυστρίας και Γερμανίας επιβληθή η ανταλλαγή των πληθυσμών των δύο χωρών, αι οποίαι επι εκτάσεως πολλών εκατοντάδων χιλιομέτρων πρόκειται να συνορεύουν του λοιπού, όπως οι μεν Βουλγαρικοί πληθυσμοί, οι ζώντες ακόμη εντός του Ελληνικού εδάφους, μεταφερθώσιν εις την Βουλγαρίαν, οι Ελληνικοί δε πληθυσμοί, οι ζώντες ακόμη και μεθ'όλας τας καταστροφάς εν Βουλγαρία μεταφερθώσιν επι του Ελληνικού εδάφους. Θα ήτο τούτο κύριοι, μια εκ των καλλιτέρων εγγυήσεων, ότι το καθεστώς, το Βουλγαρικό, οίον θα προήρχετο εκ του παρόντος πολέμου, θ'ανεγνωρίζετο οπωσδήποτε ειλικρινώς υπό των ενδιαφερομένων Κρατών και, τουλάχιστον, θα έλειπεν από τον αντίπαλον, το μέγα επιχείρημα, ότι αγωνίζεται προς πραγματοποιήσιν αξιώσεων, αι οποίαι στηρίζονται τάχα επί εθνολογικών βάσεων»³⁰⁹.

Στ) Οι αντιθετικές- αλληλουπονομευόμενες πολιτικές εκφάνσεις μεταξύ της πολιτικής και της στρατιωτικής Ελληνικής ηγεσίας, δηλαδή των κυρίαρχων γραφειοκρατικών οργανισμών για την επιλογή και διαμόρφωση της Υψηλής Στρατηγικής, διααρράγουν την υπόθεση εργασίας για την αδιάλειπτη διαδράση και των ανταγωνισμό συμφερόντων μεταξύ των εκάστοτε πολιτικών και στρατιωτικών ελίτ, όπου οι δεύτερες τείνουν να υιοθετούν επιθετικές στρατηγικές με απότοκο την αύξηση της αυτονομίας τους, του μεγέθους τους και του προϋπολογισμού τους, την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους και την μείωση της εξωτερικής ρευστότητας, ενώ οι πρώτες επιλέγουν κυρίως αμυντικές ή αποτρεπτικές στρατηγικές με αντικειμενικό στόχο τον περιορισμό της αυτονομίας των στρατιωτικών ελίτ, την διατήρηση πρωτεύοντος-κυρίαρχου ρόλου στην διαδικασία λήψης αποφάσεων κατά την διάρκεια της σύγκρουσης, τόσο για τον έλεγχο της κλιμάκωσης όσο και για την αναγκαία παρέμβαση, (της κυβερνητικής γραφειοκρατίας), για τον τερματισμό ενός παρατεταμένου πολέμου φθοράς.

Από την ανωτέρω εμπειρική εξέταση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής κατά την διάρκεια του Α'Π.Π. καταδεικνύεται ότι:

³⁰⁹ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της Συνεδρίασης της 21^{ης} Σεπτεμβρίου του 1915. Ibid, σ.σ. 158-159.

α) η ελληνική πολιτική ηγεσία με πρωθυπουργό τον Ε.Βενιζέλο υιοθέτησε μια αμυντική Υψηλή Στρατηγική με αμιγώς επιθετικές κατευθύνσεις στο επίπεδο της στρατιωτικής της στρατηγικής. Υποστηρίχθηκε η έξοδος στον πόλεμο με τις δυνάμεις της Αντάντ παράλληλα με μια ρηξικέλευθη πολιτική επιλογή για την διεξαγωγή πολέμου παρεμπόδισης εναντίων της Βουλγαρίας και τη διενέργεια ενός προληπτικού πολέμου κατά της Τουρκίας,

«Την στιγμήν καθ'ήν η υπό της Αυστρίας κήρυξις του πολέμου μας υποχρεοί να αντιμετωπίσωμεν σοβαρά ενδεχόμενα, νομίζω ότι οφείλω να σας υποδείξω απόψεις τινάς κατευθύνσεως.

Εάν εις εντετοπισμένον μεταξύ της Σερβίας και της Αυστρίας πόλεμον δυνάμεθα να παραμείνωμεν ουδέτεροι, δεν οφείλομεν όμως να λησμονήσωμεν ότι η ημετέρα συμμαχία μας υποχρεοί να κινητοποιήσωμεν αμέσως τεσσαράκοντα χιλιάδας ανδρών. Εν τούτοις είναι κοινό συμφέρον της Σερβίας και της Ελλάδος να μη προβώμεν από τούδε εις τοιούτον μέτρον, όπερ θα ηδύνατο να προκαλέση γενικήν επιστράτευσιν της Βουλγαρίας, με κίνδυνον λίαν ενδεχομένον επισπεύσεως λίαν σοβαρών γεγονότων. Σας παρακαλώ να δώσητε επειγόντως τας αναγκαίας οδηγίας προς τον Πρεσβευτήν μας, όπως εξηγήση τη Σερβική Κυβέρνησει τους λόγους της ημετέρας στάσεως και επαναλάβη αυτήν την διαβεβαίωσιν περί της σταθεράς αποφάσεως μας, όπως επιστρατευθώμεν αυθωρεί εν περιπτώσει Βουλγαρικής επιστρατεύσεως. Θα ηδύνατο να προσθήκη ακόμη ότι η στάσις ημών ανταποκρίνεται απολύτως προς την στάσιν,ήν η Σερβική Κυβέρνησις είχεν απόφασιν να τηρήση,εν τω κοινώ συμφέροντι, κατά την ημετέραν κρίσιν μετά της Τουρκίας.[...]

Δέον εξ άλλου να εξετάσωμεν το ενδεχόμενον γενικεύσεως του πολέμου όπως κανονίσωμεν εκ των προτέρων την ημετέραν πολιτικήν [...]

³¹⁰.

β) η ελληνική στρατιωτική ηγεσία προσανατολίστηκε σε μια εναργή αμυντική στρατιωτική στρατηγική. Ειδικότερα νοηματοδοτήθηκε από την πολιτική επιλογή της ουδετερότητας με συνακόλουθο την αποφυγή οποιασδήποτε στρατιωτικής συμπλοκής. Αντικειμενικός σκοπός ήταν να επιτευχθεί η εσωτερική οικονομικό-στρατιωτική ανασυγκρότηση και να βελτιωθούν οι προϋποτιθέμενες συνθήκες της εξόδου από την ουδετερότητα,

«Η πολιτική της ουδετερότητος ήτο και κατά την γνώμην μου η μόνη δυνατή να ακολουθήση η Ελλάς, ήτις ως μικρόν και αδύνατον Κράτος είχε να αντιμετωπίσει ύψιστα και σοβαρώτατα εθνικά και πολιτικά συμφέροντα. Η Ελλάς, χώρα μεσογειακή, την στιγμήν εκείνην ηπειλείτο από ξηράς και δη από τας δυο συμμαχους κεντρικάς αυτοκρατορίας τας συνεργαζομένας μετά των δύο προαιωνίων αυτής εχθρών, των Βουλγάρων και των Τούρκων. Ωφειλε επομένως να αποτρέψη, όχι τον κίνδυνον της κατακτήσεως της υπό των Γερμανών και Αυστριακών, κίνδυνον σχεδόν ακίνδυνον, αλλά τον κίνδυνον της καταλήψεως χώρων Ελληνικών από τους αδηφάγους και αγρίους Βουλγάρους και Τούρκους, οίτινες αυτήν την στιγμήν εθεώρουν πρόσφορον όχι μόνον δια την υλικήν συνδρομήν των μεγάλων αυτών συμμάχων, αλλά και κυρίως δια την ηθικήν αυτών συνδρομήν' διότι είναι υπέρβιβαιον ότι, αν η Ελλάς την στιγμήν εκείνην εξήρχετο της ουδετερότητος, η Βουλγαρία και βραδύτερον ίσως και η Τουρκία ήθελον επιτεθή κατ'αυτής και ήθελον την καταστρέψει ακριβώς όπως κατέστρεψαν την Σερβίαν, το Μαυροβούνιον και έπειτα την Ρουμανίαν και αυτήν την Ρωσσίαν. Καταστρεφομένης δε τότε και της

³¹⁰ Τηλεγράφημα Βενιζέλου προς τον υπουργό εξωτερικών Γ.Στρεϊτ, 16.7.1914. Διπλωματικά Έγγραφα, 1913-1917, σελ. 42.

Ελλάδος η εν τη Βαλκανική θέσις των Ανταντικών θα ήτο λίαν επισφαλής και ουδέποτε ίσως η Ανταντ θα ήτο δυνατόν να συνδράμη τους Σέρβους και τους άλλους Βαλκανίους, αν δεν είχε την Θεσσαλονίκην ως βάσιν των μελλοντικών αυτών επιχειρήσεων, ναυτικών και στρατιωτικών. Η ουδετερότης της Ελλάδος επεβάλλετο την στιγμήν εκείνην από τας ειδικάς περιστάσεις της Βαλκανικής και από τα ίδια αυτής συμφέροντα, τυφλοί δε θα ήσαν οι Έλληνες αν άφηνον την πλεονεκτικήν θέσιν ήν αυτός ο κ.Βενιζέλος εδημιούργησε, την της ουδετερότητος»³¹¹.

«[...] Κατά τας προβλέψεις των στρατιωτικών της εποχής εκείνης η νίκη εφαινετο αμφίρροπος. Ουδέν των δύο αντιμαχομένων μερών είχε ελπίδα νίκης, νίκης πραγματικής. Η ισχύς των όπλων έδιδε αναμφισβήτητα την νίκην εις τους Κεντρικούς και έδιδε την νίκην εις αυτούς, διότι πραγματικώς ούτοι ήσαν οι κυριαρχούντες επι του στρατιωτικού θεάτρου του πολέμου.[...] Εσκέφθημεν και μελετήσαντες μετά προσοχής και τεχνικώς το ζήτημα ευρέθημεν εν τη αμφιβολία και η αμφιβολία αυτή εγέννησε την επιφυλακτικότητα, η δε επιφυλακτικότης την ιδέαν της πολιτικής ουδετερότητος.[...] Η στρατιωτική επομένως αντίληψη δεν ήτο δυνατόν να είναι άλλη απ' αυτήν και συνεπώς οι Έλληνες στρατιωτικοί δεν ώφειλον και δεν είχαν αλλοίαν γνώμην παρα την του ότι ο πόλεμος θα κατέληγε εις ένα *comromis*, εξ ης προέκυπτε η ολιγώτερον επικίνδυνος κατάστασις της μη συμμετοχής της μικράς Ελλάδος εις την διαμάχην των δύο ευρωπαϊκών γιγάντων. Η φρόνησις απήτει την επιφυλακτικότητα και η στρατιωτική επιφυλακτικότης μετεφράζετο κατ' ανάγκην εις την πολιτικήν της ουδετερότητος.[...] Επί της βάσεως αυτής εσκέφθημεν και ημείς, καλούμενοι ως εκ της θέσεως ημών να δώσωμεν εις την πολιτικήν αρχήν του Κράτους την στρατιωτικήν ήμων γνώμην προκειμένου η Ελλάς να αναλάβη αγώνα, μη επιβαλλόμενον άλλως υπό ουδεμίας άλλης πραγματικής και πιέζουσας ανάγκης, αγώνα δυσχερή, αγώνα κατά δυνάμεων αγνώστων μεν, πάντως όμως υπέρτερον των υλικών δυνάμεων της χώρας ημών. Αυτήν δ' ακριβώς την γνώμην εξήτησε από ημάς η πολιτική αρχή. Άλλο είναι το ζήτημα αν η πολιτική αυτή αρχή ήθελε λάβει υπ' όψιν αυτής, όπως αποφασίση την ανάληψιν της κατά των κεντρικών αυτοκρατοριών επιχειρήσεως, μόνον την στρατιωτικήν γνώμην. Ημείς, ως στρατιωτικοί, ως αρχή εξετάζουσα αποκλειστικώς την στρατιωτικήν κατάστασιν της στιγμής εκείνης, ταύτην την γνώμην είχομεν καθήκον και υποχρέωσιν να δώσωμεν.[...] Έξοδος της Ελλάδος εκ της ουδετερότητος, κατά Φεβρουάριον του 1915, ήθελεν έχει συνέπειες οδυνηροτάτας δια την χώραν. Η έξοδος της Ελλάδος εκ της ουδετερότητος, κατά την εποχήν εκείνην τουλάχιστον, ήτο πράξις μη συνετή. Δεν αποκρύπτομεν ότι και η μη έξοδος εκ της ουδετερότητος της Ελλάδος δεν ήτο απολύτως ακίνδυνος. Αλλ' εκ των δύο οπωσδήποτε κακών περιπτώσεων, εις τα οποίας ευρέθη τότε η άμοιρος Ελλάς, αναμφισβητήτως η μη έξοδος εκ της ουδετερότητος έδιδε το πιθανόν ενδόσιμον ότι αι συνέπειαι της πολιτικής της ουδετερότητος εξησφάλιζον όχι βεβαίως επιτυχίαν τινα, αλλά πάντως ολιγώτερους υλικούς και ηθικούς κινδύνους. Ουδ' είναι πρόσφορον και εποικοδομητικόν το επιχείρημα, ότι επί τέλους η Ελλάς εξήλθε της ουδετερότητος και ότι δεν εξημιώθη. Διότι η τήρησις της πολιτικής της ουδετερότητος, μέχρι του 1917, προφύλαξε αφ' ενός την Ελλάδα από τον κίνδυνον να καταστραφή υπο των κεντρικών αυτοκρατοριών, και επέτρεψε εις την Ελλάδα να δυνηθή να εξέλθη της ουδετερότητος, όταν είχαν ήδη απομακρυνθή πάντες οι κίνδυνοι, ούς συνεπήγετο η έξοδος της Ελλάδος εκ της ουδετερότητος, κατά τον Φεβρουάριον και Σεπτέμβριον του 1915»³¹².

³¹¹ Βίκτωρ Δούσμανης, *Απομνημονεύματα*, σελ.130-131.

³¹² *Ibid*, σ.σ. 150-156.

γ) οι αντιβενιζελικές κυβερνήσεις, συνωθούμενες από τον βασιλιά Κων/νο, εφάρμοσαν πολιτική διαρκούς και απαρέγκλιτης ουδετερότητας, αποφεύγοντας μεθοδικά την χρήση της στρατιωτικής ισχύος, ακόμη και στην περίπτωση της παραβίασης των ζωτικών ελληνικών συμφερόντων, περιορίζοντας παράλληλα την αυτονομία της στρατιωτικής στρατηγικής-στο επιχειρησιακό και τακτικό επίπεδο, με την θέσπιση λειτουργικά υπόπλαστων επιχειρησιακών αποφάσεων,(από την πολιτική ηγεσία), που την περιήγαγαν σε κατάσταση τακτικής αποδιάρθρωσης.

«Χθες ο πρεσβευτής της Γερμανίας και σήμερα της Αυστρίας μετέβησαν εις τα ανάκτορα. Ο βασιλεύς έδωσε προς αυτούς τη διαβεβαίωση ότι εμμένει εις την πολιτική της ουδετερότητας και ότι ουδέποτε θα δώσει την συγκατάθεσή του για πόλεμο, καθ'οιουδήποτε και αν στρέφεται αυτός. Επεφόρτισε τον πρέσβη της Αυστρίας να μου γνωστοποιήσει τη διαβεβαίωση ταύτην, ίνα τη μεταβιβάσω εις Σόφια. Τα βουλγαρικά στρατεύματα οφείλουν να απόσχουν πάσης προκλήσεως κατά της Ελλάδας, ίνα μη παράσχωμεν όπλα εις τον Βενιζέλο»³¹³.

«[...] Δεν καλούμεθα κύριοι, εξ ουδενός λόγου, αλλ'ούτε και δύναμιν προς τοιούτον εγχείρημα διαθέτομεν, δεν καλούμεθα, λέγω, να επιδράσωμεν επι της διακανόνισεως των τυχών της Ευρώπης δια της συντελέσεως εις την επικράτησιν ταύτης ή εκείνης της ομάδος, ως εκπροσωπούσης ταύτην ή εκείνην την ιδέαν. Εκ της αρχής δε ταύτης προήλθε και η πολιτική,την οποίαν, εφ'οσον τούτο γίνεται εις ημάς δυνατόν, παραμένομεν μακράν της κολοσσιαίας πυρκαϊας, ήτις λυμαίνεται τον κόσμον. Η πολιτική της ουδετερότητος. Η πολιτική κατά την οποίαν θέλομεν εξέλθη της ουδετερότητος τότε μόνον, όταν η αποτροπή κινδύνων της Ελλάδος ήθελεν επιβάλη τούτο, η επιδίωξις συμφέροντος εθνικού, κινδυνεύοντος εκ της απραξίας ημών, ήθελε το υπαγορεύσει. Και δυνάμεθα να είπωμεν ότι την πολιτικήν ταύτην μετελθόντες μέχρι σήμερα εξυπηρετήσαμεν αποτελεσματικώς τα συμφέροντα της χώρας.[...] Η φυσική πολιτική μιας χώρας, όταν έτερα κράτη συμπλέκονται προς αλλήλα, είναι η πολιτική της ουδετερότητος. Διότι η πολιτική της ουδετερότητος είναι η πολιτική της ειρήνης. Και η πολιτική της ειρήνης είναι η φυσική πολιτική δια παν Κράτος. Η πολιτική του πολέμου ενδείκνυται μόνον προς την αποτροπήν κινδύνου των ζωτικών συμφερόντων της χώρας, ενδείκνυται μόνον προς προστασίαν των υπέρτατων εθνικών αυτής συμφερόντων. Και αφού δεχθή τις τούτο, και δεν δύναται παρα να το δεχθή εν καιρώ γενικής ειρήνης, ήθελον παρακαλέσει να μου είπητε διατί την αρχήν την ιδίαν δεν θέλετε έχει και όταν δύο έτεροι συγκρούονται προς αλλήλους; [...] Και έχω ακράδαντον πεποίθησιν ότι η πολιτική, η επιβαλλομένη από τα συμφέροντα της χώρας, είναι να προσπαθήσωμεν δια παντός τρόπου να αποφύγωμεν την σύγκρουσιν [...]»³¹⁴.

«Η νέα Κυβέρνησις μελετήσασα τας διαφόρους απόψεις της προ ημών παρουσιαζόμενης διεθνούς καταστάσεως,εις άκρον περιπλόκου, δύναται να βεβαιώσει ότι η πολιτική αυτής θέλει να στηριχθή επί των αυτών θεμελιωδών βάσεων, εφ'ών και η πολιτική ήν ηκολούθησεν η Ελλάς απ'αρχής του Ευρωπαϊκού πολέμου. Προς πλείονα δε εξασφάλισιν των ζωτικών αυτής συμφερόντων θέλομεν παραμείνη εν ενόπλω ουδετερότητι και θέλομεν προσαρμόση την πολιτική ημών ταύτην προς τα

³¹³ Τηλεγράφημα στις 2/15.10.1915. Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος β',σελ.54.

³¹⁴ Απόσπασμα από την ομιλία του έλληνα πρωθυπουργού, Γούναρη στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1915.Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β',σ.σ.134-135.

γεγονότα, ών η νέα Κυβέρνησις θα παρακολουθήση την εξέλιξιν μετ'αδιαπτώτου προσοχής»³¹⁵.

«Ομιλούντες προς τον Υπουργόν των Εξωτερικών θέλετε ευαρεστηθή να δώσετε αυτώ εκ μέρους μου την κατηγορηματικωτέραν διαβεβαίωσιν περι της σταθεράς ημών αποφάσεως όπως εξακολουθήσωμεν την ουδετερότητα ημών υπό τον τύπον της ειλικρινεστέρας ευμένειας έναντι των Δυνάμεων της Συνεννοήσεως. Ευαρεστηθήτε να προσθέσετε ότι η νέα Κυβέρνησις υιοθετεί τας επανειλημμένας δηλώσεις του Κου Ζαΐμη περι της φιλικής στάσεως της Β.Κυβερνήσεως έναντι των εν Θεσσαλονίκη συμμαχικών στρατευμάτων, και ότι έχει αρκούσαν συνείδησιν των αληθών αυτής συμφερόντων και του τι οφείλει εις τα προστάσιας της Ελλάδος Δυνάμεις, ίνα μη παρεκλίνη δι'όλον τον κόσμον της χαραχθείσης πολιτικής, ελπίζει δε κατόπιν τούτου ότι τα αισθήματα φιλίας των Δυνάμεων τούτον προς την Ελλάδα εν ουδεμία στιγμή θέλουσιν επηρεασθή υπό κακοβούλων και υποβολιμαίων ειδήσεων, αίτινες τίθενται σκοπίμως εν κυκλοφορία επι τω ματαίω σκοπώ να ψυχράνωσι τας αγαθάς σχέσεις της Συνεννοήσεως μετά της Ελλάδος»³¹⁶.

Επίσης χαρακτηριστική είναι η διαφορετική-αποκλίνουσα πολιτική κατεύθυνση μεταξύ του Ε.Βενιζέλου και του στρατηγού Β.Δούσμανη, (υποστήριζε την πολιτική της ουδετερότητας), για την επίτευξη του ιδίου στόχου-ανάσχεση Τουρκίας και Βουλγαρίας.

Ο Ε.Βενιζέλος, (24.7.1914), ανέφερε ότι:

«[...] επιβάλλεται να μην αφήσουμε την παραμικρή αμφιβολία στους συνομιλητές σας για την αποφασή μας να μην παραμείνουμε με χέρια σταυρωμένα, αν υπάρξη Βουλγαρική επίθεση κατά της Σερβίας. Θα μας είναι αδύνατο να ανεχτούμε επίθεση αυτής της μορφής, η οποία θα μπορούσε να καταλήξει σε εδαφική μεγένθυση της Βουλγαρίας και σε ανατροπή της Συνθήκης του Βουκουρεστίου. Δεν είναι μόνο καθήκον μας ως συμμάχων απέναντι στη Σερβία, αλλά και επιτακτική ανάγκη επιβαλλόμενη από την ίδια την επιβιώσή μας».³¹⁷

Αντίστροφα, ο αρχηγός του Γενικού Ελληνικού Στρατιωτικού Επιτελείου, Β.Δούσμανης, ανέφερε:

«Η πολιτική της ουδετερότητος ήτο και κατά την γνώμην μου η μόνη δυνατή να ακολουθήση η Ελλάς, ήτις ως μικρόν και αδύνατον Κράτος είχε να αντιμετωπίσει ύψιστα και σοβαρώτατα εθνικά και πολιτικά συμφέροντα. Η Ελλάς, χώρα μεσογειακή, την στιγμήν εκείνην ηπειλείτο από ξηράς και δη από τας δυο συμμάχους κεντρικάς αυτοκρατορίας τας συνεργαζομένας μετά των δύο προαιωνίων αυτής εχθρών, των Βουλγάρων και των Τούρκων. Ωφειλε επομένως να αποτρέψη, όχι τον κίνδυνον της κατακτήσεως της υπό των Γερμανών και Αυστριακών, κίνδυνον σχεδόν ακίνδυνον, αλλά τον κίνδυνον της καταλήψεως χώρων Ελληνικών από τους αδηφάγους και αγρίους Βουλγάρους και Τούρκους, οίτινες αυτήν την στιγμήν εθεώρουν πρόσφορον όχι μόνον δια την υλικήν συνδρομήν των μεγάλων αυτών συμμάχων, αλλά και κυρίως δια την ηθικήν αυτών συνδρομήν· διότι είναι υπέρβιβαιον ότι, αν η Ελλάς την στιγμήν εκείνην εξήρχετο της ουδετερότητος, η Βουλγαρία και βραδύτερον ίσως και η Τουρκία ήθελον επιτεθή κατ'αυτής και ήθελον την καταστρέψει ακριβώς όπως κατέστρεψαν την Σερβίαν, το Μαυροβούνιον και έπειτα την Ρουμανίαν και αυτήν την Ρωσσίαν. Καταστρεφομένης δε τότε και της Ελλάδος η εν τη Βαλκανική θέσις των Ανταντικών θα ήτο λίαν επισφαλής και

³¹⁵ Τηλεγράφημα του έλληνα πρωθυπουργού Ζαΐμη, 25.9.1915. Διπλωματικά Έγγραφα, 1913-1917, σ.σ.59-60.

³¹⁶ Τηλεγράφημα του έλληνα πρωθυπουργού, Στ. Σκουλούδη, 26.10.1915. Ibid, σελ.64.

³¹⁷ Παρατίθεται στο Εντουαρ Ντριό, Ελλάδα και Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, σελ.148

ουδέποτε ίσως η Ανταντ θα ήτο δυνατόν να συνδράμη τους Σέρβους και τους άλλους Βαλκανίους, αν δεν είχε την Θεσσαλονίκη ως βάση των μελλοντικών αυτών επιχειρήσεων, ναυτικών και στρατιωτικών. Η ουδετερότης της Ελλάδος επεβάλλετο την στιγμήν εκείνην από τας ειδικάς περιστάσεις της Βαλκανικής και από τα ίδια αυτής συμφέροντα, τυφλοί δε θα ήσαν οι Έλληνες αν άφηνον την πλεονεκτικήν θέσιν ήν αυτός ο κ.Βενιζέλος εδημιούργησε, της ουδετερότητος»³¹⁸.

Ζ) Η επαμφοτερίζουσα σχέση μεταξύ δικαίου-ηθικής και κρατικού συμφέροντος-ισχύος, προδηλώνεται στην πολιτική επιλογή του Ε.Βενιζέλου για την τήρηση των υποχρεώσεων που εκπορεύονταν από την Ελληνο-Σερβική συνθήκη συμμαχίας. Ο Ε.Βενιζέλος έκρινε επιβεβλημένη την στρατιωτική υποστήριξη της Σερβίας,(όπως προέβλεπε η μεταξύ του συνθήκη), εδραζόμενος στο ελληνικό συμφέρον επιβίωσης και στην ανάγκη προάσπισης των ζωτικών συμφερόντων της Ελλάδος. Παράλληλα ενεργούσε υπό το πλαίσιο ορθολογιστικών υπολογισμών και εκτιμήσεων της κατανομής ισχύος-σχετικών κερδών με γνώμονα την διατήρηση της Βαλκανικής ισορροπίας ώστε να διασφαλισθεί ο ρόλος και η θέση της Ελλάδος στο περιφερειακό υποσύστημα των Βαλκανίων.

« [...] Επιτρέποντας και διευκολύνοντας την ανάμειξη της Βουλγαρίας στον πόλεμο, να επιτεθή κατά της Σερβίας- έχω το δικαίωμα να κηρύξω από το βήμα αυτό, με όλη την επισημότητα της θέσεως μου- καταπροδίδουμε όχι απλώς τη σύμμαχό μας Σερβία, καταπροδίδουμε τα Ελληνικά συμφέροντα, τα ζωτικά συμφέροντα της Ελλάδας και εξυπηρετούμε μόνο τα καθαρώς ξένα, τα Γερμανικά συμφέροντα.[...]. Η ύπαρξη ισχυρής Σερβίας στη Βαλκανική Χερσόνησο ήταν κεφάλαιο και Ελληνικό το οποίο κατά αυτόν τον τρόπο το καταστρέψαμε. Αλλά η ζημιά των Ελληνικών συμφερόντων δεν ήταν μόνο αυτή, η προερχόμενη από τη συντριβή της συμμάχου μας Σερβίας.[...] Καταστροφή της Σερβίας, από τη Βουλγαρία, εξασφάλιζε την πραγματοποίηση τον μάλλον παράλογων αξιώσεων της Βουλγαρίας για ηγεμονία στον Αίμο.[...]»³¹⁹.

Συνακόλουθα αναφερόμενος στο ρόλο της ισχύος και του κρατικού συμφέροντος διαπιστώνει ότι η ισχύς υπερισχύει του δικαίου και το κρατικό συμφέρον προηγείται των διεθνών υποχρεώσεων. Παρα ταύτα ένα λιγότερο ισχυρό κράτος είναι αυθύπαρκτα υποχρεωμένο να τηρεί τις επιταγές του, που απορρέουν από διεθνείς συνθήκες- θεσμούς, εφόσον με την πρακτική αυτή νομιμοποιείται διεθνώς και εξασφαλίζει ένα επιπρόσθετο μέσο εξωτερικής εξισορρόπησης,(με την συμμετοχή του σε διεθνείς οργανισμούς, συμμαχίες, κ.α) έναντι των αναθεωρητικών τάσεων των ισχυρών συντελεστών του συστήματος. Ωστόσο θεμελιώδης-αξονικός στόχος ενός λιγότερου ισχυρού κράτους είναι η επιτυχής αυτοσυντήρηση-διαρκής ασφάλεια, με συνεπακόλουθο την αυτοεπίτασή του, δηλαδή την διεύρυνση της ισχύος του σε τέτοια κλίμακα-βαθμό που θα το καθιστά ικανό να αποτρέπει την εκδήλωση απειλητικών εξωτερικών δράσεων.

«... Αλλ' υπέρτατον άμα καθήκον επιβάλλει εις την χώραν την επιφύλαξιν ότι θα εκπληρώση τας ανειλημμένας συμμαχικάς υποχρεώσεις [...] Υπάρχει ισχύς μεγάλη, η οποία ίσως αναπληροί την ηθικήν δύναμιν, αλλά δια Κράτη μικρά, όπως η Ελλάς,[...], η αθέτησις συμμαχικών υποχρεώσεων θα απετέλει δια το Κράτος ατίμωσιν, της οποίας η Ελλάς, ως εξ όλης της ιστορίας της δεν ήτο άξια, ατίμωσιν δε

³¹⁸ Βίكتور Δούσμανης, Απομνημονεύματα,σελ.130-131.

³¹⁹ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου 1917.Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β',σελ.362.

η οποία θα καθιστά το Κράτος τούτο ανίκανον του λοιπού να εκτελέση την ιστορικήν του σταδιοδρομίαν.

Εάν ήμεθα, κύριοι, ικανώς ισχυροί, ώστε αυτοτελώς να χαράσσωμεν πολιτικήν προς κατάπραξιν των εθνικών μας αξιώσεων, θα εδεχόμην να συζητήσω σοβαρώς προς εκείνον, ο οποίος θα μοι έλεγεν, ότι η ισχύς είναι υπεράνω του δικαίου και το συμφέρον υπεράνω των υποχρεώσεων. Αλλ' όταν το Κράτος τούτο είναι ακόμη μικρόν, συμβαίνει ώστε η τήρησις των ηθικών επιταγών να συμβιβάζεται τελείως προς τα υλικά συμφέροντα, προς τα συμφέροντα τα πολιτικά του Κράτους και να είναι αδιάσπαστος από εκείνων»³²⁰.

«Εάν τα μεγάλα Κράτη δύναται να αποτολμούν χωρίς κίνδυνο την αθέτηση των συνθηκών, η διατύπωση των θεωριών περί παλαιόχαρτων και κουρελόχαρτων, [...], δεν είναι επιτετραμένη στα μικρά κράτη. Δεν επιτρέπεται στα μικρά Κράτη να κάνουν μεγάλες ατιμίες. Η μέγιστη ατιμία, την οποία δύναται να πράξη ένα Κράτος, είναι η αθέτηση της υποσχέσεως του να βοηθήσει έτερο Κράτος, αφού για την υπόσχεση αυτή έλαβε από το δεύτερο υπόσχεση αμοιβαιότητας»³²¹.

Οι παραπάνω διαπιστώσεις επαληθεύουν την θεωρητική υπόθεση ότι οι διεθνείς θεσμοί είναι δημιουργήματα των κρατών-εξαρτημένες μεταβλητές, αντανακλούν κοινά συμφέροντα, αξίες και ισορροπίες ισχύος των δημιουργών τους ώστε να διανοίξουν και να διευρύνουν εναλλακτικούς διαύλους συνεργασίας και παράλληλα να περιβάλλουν με ένα νομιμοποιητικό μανδύα τις ενέργειές τους απέναντι στη διεθνή κοινότητα.

³²⁰ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1915. Ibid, σελ.112.

³²¹ Ibid, σελ.370.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Ελληνική Υψηλή Στρατηγική της Μικρασιατικής Εκστρατείας

5.1. Διάγνωση Διεθνούς Περιβάλλοντος

5.1.2. Διάγνωση Διεθνούς Περιβάλλοντος από την κυβέρνηση του Ε.Βενιζέλου

Η ανακατανομή και αναδιαμόρφωση της ισορροπίας ισχύος και συμφερόντων, τόσο στο Ευρωπαϊκό σύστημα όσο και στο περιφερειακό υποσύστημα των Βαλκανίων, απότοκο του Α'Π.Π. και της συνακόλουθης διαδικασίας διανομής και θεσμικής κατοχύρωσης των εδαφικών κερδών στις νικήτριες δυνάμεις με τη Συνδιάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων, απέληξε σε αναφυόμενα παράθυρα ευκαιριών και απειλών εντός του γεωπολιτικού περιβάλλοντος της Μ.Ασίας.

Αναπόδραστα η Ελληνική πολιτική ηγεσία καλείτε να επαναπροσδιορίσει και να αναδομήσει την Υψηλή της Στρατηγική για την ολοκλήρωση του ανεκρίζωτου εθνικού στόχου, δηλαδή της ανεξαρτησίας των ομοεθνών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της εδαφικής ολοκλήρωσης του ελληνικού έθνους. Μείζονα προτεραιότητα του Ε.Βενιζέλου ήταν η αξιοποίηση των πραγματικών ή των εν δυνάμει παραθύρων ευκαιρίας και η αποτροπή-ανάσχεση των άμεσων ή έμμεσων περιφερειακών συστημικών απειλών για την πραγμάτωση της Μεγάλης Ιδέας. Υπό την ανωτέρω πολιτική κατεύθυνση, ο έλληνας πρωθυπουργός, έσπευσε να εκμεταλλευθεί το παράθυρο ευκαιρίας που αναφαίνονταν στην πολιτική πρωτοβουλία του Γάλλου Πρωθυπουργού, Κλεμανσώ:

«Η Γαλλία θα αναλάβη την πρωτοβουλία προς εδαφικήν επέκτασιν της Ελλάδος εις την Θράκην και εκθύμως θα υποστηρίξη πάσαν υπέρ της Ελλάδος λύσιν του ζητήματος της Σμύρνης, τιθέμενου επι τάπητος υπό της Αγγλίας ή της Αμερικής, εάν η Ελλάς ήθελε συμμετάσχη εις την εκστρατείαν της Ρωσίας, συνεισφέρονσα το ανάλογον εις αυτήν μέρος της θυσίας δια της αποστολής εις Ουκρανίαν ενός Σώματος Στρατού»¹,

συναινώντας ουσιαστικά στην δημιουργία ενός ορθολογιστικού πλαισίου πελατειακών σχέσεων, μέσω της ελληνικής στρατιωτικής συμμετοχής στην εκστρατεία των συμμάχων στην Ρωσία², για την απολαβή-απόκτηση εδαφικών ανταλλαγμάτων.

«Παρακαλώ, δηλώσατε Πρωθυπουργώ και υπουργώ επι των Εξωτερικών ότι ο ελληνικός στρατός είναι εις την διάθεσίν των και δύναται να χρησιμοποιηθή δια τον κοινόν αγώνα πανταχού, όπου η αποστολή του ήθελε κριθή αναγκαία»³.

Συνακόλουθα, ο Ε.Βενιζέλος, μέσα από μια ορθολογική ανάλυση του εν λόγω εγχειρήματος, αναγνώρισε τις δυσχέρειες που ενείχε αλλά και τα προσδοκώμενα οφέλη για την Ελλάδα, που θα συνωθούσαν στην πραγμάτωση των πολιτικών της στόχων.

¹ Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σελ.211.

² Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Δ.Βακάς, η αποστολή των Συμμαχικών στρατευμάτων στη Ρωσία «είχε ως σκοπό την αντικατάσταση των εκεί γερμανικών μονάδων που εμπόδιζαν την εξάπλωση του κομμουνισμού στη Ν.Ρωσία, την προστασία των διαφόρων σχηματισθένων ανεξάρτητων εν Ρωσία εθνικών κυβερνήσεων και την ενίσχυση των ρωσικών αντικομμουνιστικών δυνάμεων του στρατηγού Ντενίκιν».Ibid.

³ Τηλεγράφημα του Ε. Βενιζέλου στο έλληνα πρεσβευτή στο Παρίσι Ρωμανό, Δεκέμβριος 1918.Ibid.

«Δια την εκστρατείαν εις Ρωσίαν ουδέν ακόμη αποφασίσθη. Εύχομαι να μη γίνη τελικώς η εκστρατεία αυτή, διότι το έργον εν Ρωσία εμφανίζεται δυσκολώτερον ή όσον αρχικώς υπετίθετο, δια τούτο δε αντιτίθεται ισχυρώς εις αυτό μέγα μέρος της Κοινής Γνώμης. Άλλωστε η εκδηλωθείσα προθυμία ημών όπως μετάσχωμεν δι' ενός σώματος στρατού της εκστρατείας ταύτης, αν αυτή αποφασισθή, καθ' εαυτήν ήδη μου δίδει δικαιώματα τινά εις ευμενεστέραν κρίσιν των δικαίων μας»⁴.

Τελικά στις 7.1.1919 το 34^ο ελληνικό σύνταγμα πεζικού της 2^{ης} Μεραρχίας αποβιβάζεται στην Οδησσό συνεπικουρούμενο από την 534^η ελληνική αεροπορική μοίρα, με συνολική δύναμη 30.000 ανδρών,(ή οποία ήταν και η μεγαλύτερη)⁵.

Παράλληλα με την εκμετάλλευση του εν λόγω παραθύρου ευκαιρίας, η Ελλάδα απέτρεπε και μια «έμμεση απειλή», απόρροια της εφαρμογής της πολιτικής της διαρκούς ουδετερότητας κατά την μεγαλύτερη διάρκεια του Α'Π.Π.,(από τις αντιβενιζελικές κυβερνήσεις), με αποτέλεσμα την μηδαμινή-ισχνή παροχή υπηρεσιών-διευκολύνσεων της Ελλάδος προς την Αντάντ, (η Ελλάδα εισήλθε στον πόλεμο το 1918, συνωθώντας με την στρατιωτική της συνδρομή στη διάσπαση του Μακεδονικού μετώπου από την Αντάντ με την μάχη του Σκρά, των Μάιο του 1918). Ως εκ τούτο η ελληνική πολιτική ηγεσία επιχείρησε να εξισορροπήσει το υψηλό κόστος των Συμμάχων, τόσο σε έμψυχο δυναμικό όσο και σε οικονομικούς - στρατιωτικούς πόρους, κατά την διάρκεια του Α'Π.Π., για να προσχωρήσει και να συμμετάσχει με αξιώσεις- επαρκή διπλωματική ισχύ, στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων για τη διανομή των κερδών στις νικήτριες δυνάμεις,(Διάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων).

Χαρακτηριστικά ο στρατηγός Α.Μαζαράκης ανέφερε:

«[...] Δεν εννόησαν ότι η Ελλάς είχεν ανάγκην δια να στηρίξη τας μεγάλας διεκδικήσεις της να παράσχη υπηρεσίας εις τους συμμάχους. Δεν είχε προφθάσει δε ένεκα της πολιτικής του Κωνσταντίνου να παράσχη θετικάς εις τους συμμάχους υπηρεσίας παρα εις το τέλος, την διάσπασιν δηλαδή του μακεδονικού μετώπου, οπότε και πάλιν δεν είχε το κύριον μέρος και αί απώλειαι του ελληνικού στρατού ήσαν ελάχισται. Ενθυμούμαι ότι κάποτε μας εξήτησαν εις το Παρίσι κατάστασιν των ελληνικών απωλειών κατά τον Μέγαν Πόλεμον και ευρέθην εις δύσκολον θέσιν, διότι όλοι οι άλλοι σύμμαχοι, μεγάλοι και μικροί παρέτασσον εκατομμυρίων εκατοντάδων και δεκάδων χιλιάδων απωλείας, ημείς δε είχομεν συνολικώς εκτός μάχης,δηλαδή νεκρούς,τραυματίας κλπ. Περί τους 5000 μόνον [...] Ήτο ευνοήτον λοιπόν δια πάντας καλής πίστεως άνθρωπον ότι στοιχειώδης πολιτική οξυδέρκεια επέβαλεν εις την Ελλάδα να επωφεληθή κάθε ευκαιρίας δια να παράσχη υπηρεσίας εις τους συμμάχους, εν τη προκειμένη περίπτωσει,ειδικώς εις την Γαλλίαν. Και απέδωκεν η ελληνική αυτή συμμετοχή εις την ρωσικήν εκστρατείαν αφθόνους καρπούς εν αντιθέσει προς τας ελαχίστας κατ' αυτήν απωλείας. Διέθεσε την γαλλικήν κυβέρνησιν τόσον ευμενώς υπέρ ημών,[...],ώστε να πρωταγωνιστή εις όλα τα ζητήματα αμιλλωμένη με την Αγγλίαν»⁶.

Ειδικότερα η έμμεση απειλή (περιστολή των ελληνικών εδαφικών αξιώσεων) που αναφύονταν για τους ελληνικούς πολιτικούς στόχους κατά την έναρξη της Διάσκεψης των Παρισίων κατοπτρίζεται στα ακόλουθα τηλεγραφήματα του έλληνα πρεσβευτή στο Παρίσι, Ρωμανού, προς τον έλληνα πρωθυπουργό, Ε.Βενιζέλο.

⁴ Ibid, σ.σ.211-212.Τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου προς τον αντιπρόεδρο της Ελληνικής κυβέρνησης Ε. Ρεπούλη, στις 25.12.1918.

⁵ Για εκτενέστερη ανάλυση βλέπε Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σ.σ. 212-216.

⁶ Α.Μαζαράκης, Απομνημονεύματα,σελ.252.

«ΠΑΡΙΣΙΟΙ, 7 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1918.Αρ. τηλ.8830

» Διαπραγματεύσεις αφορώσαι διανομήν Οθωμανικού Κράτους δέον να τεθούν κατά μέρος απέναντι ανάγκης οικονομικής κυριαρχίας Μεγάλης Βρετανίας εις Τουρκίαν».

«ΠΑΡΙΣΙΟΙ, 7 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ ΤΡΙΣ ΕΠΕΙΓΟΝ.ΑΠΟΛΥΤΟΥ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΟΣ. ΑΠΟΛΥΤΩΣ ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟΝ.

»Την στιγμήν αυτήν εξέρχομαι του Και ντ'Ορσαί, όπου είχαν μακράν συνομιλίαν με τον Γενικόν Γραμματέα Παλαιολόγκ. Ατυχώς οι συζητούμενοι όροι ανακωχής μετα της Τουρκίας ολίγον απέχουν από τους όρους της οριστικής μετ' αυτής ειρήνης. Η Θράκη επανέρχεται εις την Τουρκίαν. Η Σμύρνη μετά της ενδοχώρας της εκχωρείται εις την Ιταλίαν. Μόνον σεις ημπορείτε να σώσετε την κατάστασιν. Στόπ. Ελάτε το ταχύτερον.Στοπ »⁷.

Η επιτυχής εκμετάλλευση του παραθύρου ευκαιρίας από την ελληνική στρατιωτική αποστολή, κατά την διάρκεια των συμμαχικών επιχειρήσεων στο ρωσικό έδαφος, άμβλυνε-μετρίασε τις ενδεχόμενες πολιτικό-διπλωματικές δυσχέρειες, που θα εκδηλώνονταν κατά τη διάρκεια της Διάσκεψης Ειρήνης, αναδεικνύοντας τη θέση και το ρόλο της Ελλάδος στο αναμορφωμένο Ευρωπαϊκό σύστημα. Παράλληλα συνώθησε τις τρεις Μεγάλες Δυνάμεις, (Βρετανία, Γαλλία, Η.Π.Α.), να αναγορεύσουν την Ελλάδα σε τοποτηρητή και θεματοφύλακα της εσωτερικής τάξης στην περιοχή της Σμύρνης.

Χαρακτηριστικό είναι το ακόλουθο τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου, προς τα ελληνικά εκστρατευτικά σώματα της Ουκρανίας και της Κριμαίας, τον Μάιο του 1919.

«Αξιωματικοί και οπλίται του Α' Σώματος Στρατού.Τα κατορθώματα,άτινα επετελέσατε εν Ρωσία και η υπέροχος διαγωγή σας με καθιστούν υπερήφανον. Με συγχαίρουν δια ταύτα όλαί αι προσωπικότητες του κόσμου.

Έστε υπερήφανοι διότι εδοξασατε την Πατρίδα σας. Οι κόποι σας δεν απέβησαν επί ματαίω. Η οδός η οδηγήσασα εις την Σμύρνην διήρχετο δια Ρωσίας. Ήτο πλήρης ακανθών και σεις την αποκαθάρατε.Σας συγχαίρω και σας ευχαριστώ»⁸.

Εξίσου αποτελεσματική ήταν και η αξιοποίηση του παραθύρου ευκαιρίας που εκπορευόταν από τα δεκατέσσερα σημεία που εξήγγειλε ο Αμερικανός πρόεδρος Ουίλσον, στις 8 Ιανουαρίου 1918, με τα οποία αναγνωριζόταν διεθνώς η αρχή των εθνικοτήτων (πέμπτο σημείο) καθώς και ο σεβασμός της πολιτικής ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας τόσο των μεγάλων όσο και των μικρών δυνάμεων-κρατών (δέκατο τέταρτο σημείο)⁹. Συγκεκριμένα η Διάσκεψη Ειρήνης ενέκρινε τον 11^ο και 12^ο όρο των προτάσεων του Ουίλσον, όπου σύμφωνα με τον πρώτο: «Η Οθωμανική κυριαρχία θα οφείλει να περιορισθεί στο εσωτερικό των χωρών εκείνων, στις οποίες υπερτερεί πραγματικά το οθωμανικό στοιχείο», ενώ στο δεύτερο αναφέροταν ότι: «Η Σερβία πρέπει να εύρη διέξοδον εις την θάλασσαν. Αι δε αμοιβαίαι σχέσεις των Βαλκανικών Κρατών δέον να καθορισθώσι δια φιλικών συνενοήσεων συμφώνως προς την καθιερωμένην αρχήν των εθνικοτήτων»¹⁰.

⁷ Παρατίθεται στο Δ. Χρονόπουλου, Δημήτριος Γούναρης,σελ.294.

⁸ Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης,σελ.237.

⁹ Για εκτενή ανάλυση των δεκατεσσάρων σημείων του προέδρου Ουίλσον και των συμπαρομαρτούντων τεσσάρων αρχών και των πέντε ειδικότερων σημείων, βλέπε Η.Nicolson, Peacemaking 1919, σ.σ. 38-42.

¹⁰ Παρατίθεται στο Δ. Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης,σελ.295.

Αναπόδραστα οι ελληνικές αξιώσεις-διεκδικήσεις, που εγείρονταν στην διάσκεψη της Ειρήνης στις 30.12.1918, κρυσταλλώνονταν στην εθνολογική υπεροχή του ελληνικού στοιχείου στις επιζητούμενες περιοχές της Μ.Ασίας¹¹.

Όπως παρατηρεί χαρακτηριστικά ο Α.Μαζαράκης:

«Βεβαίως τα επι της Μικράς Ασίας ιστορικά αλλ' ιδίως τα εθνολογικά ημών δικαιώματα απετέλεσαν την βάση των αξιώσεων ημών. Διότι η μόδα, αν θέλετε ή ο μεγάλην εξασκών εν Βερσαλλίαις επιρροήν πρόεδρος Ουίλσον με τα 14 άρθρα του, προπαντός δεν ήθελαν να ακούσουν περί προσαρτήσεως μη επαρκώς δικαιολογημένης εθνολογικώς· και αι στατιστικάί αι ακριβείς τας οποίας τότε επαρουσιάσαμεν εις την συνδιάσκεψιν εβεβαίουν την ύπαρξιν εις όλην την Μικράν Ασίαν 1.900.000 Ελλήνων,(συμπεριλαμβανομένων των ασιατικών περιφερειών του νομού Κωνσταντινουπόλεως), εις δε την ζώνην της οποίας εξητούμεν την προσάρτησιν 1.000.000 περίπου Ελλήνων»¹².

Το τρίτο παράθυρο ευκαιρίας, συνυφαίνεται στην απόφαση των Μεγάλων Δυνάμεων, (Η.Π.Α, Αγγλίας, Γαλλίας), για την αποστολή ελληνικού στρατού στη Σμύρνη με αντικειμενικό στόχο την ανάσχεση μιας ανάλογης Ιταλικής στρατιωτικής ενέργειας που θα απέληγε στη δημιουργία τετελεσμένων γεγονότων στην περιοχή¹³.

¹¹ Ο Ι. Δραγούμης παρατηρεί σχετικά με την αρχή των εθνικοτήτων τα εξής: «Από γεωγραφικής απόψεως η Ασιατική Τουρκία, εξαιρουμένων των αραβικών χωρών, είναι τόπος καθαρώς διακεκριμένος και ομοιογενής. Η δε δυτική ακτή της Μικρασίας, ιδιαζόντως κολπώδης, προβάλλουσα πολυπληθή ακρωτήρια και αντικρουζόμενη υπό πολλών νήσων αποτελεί την ελληνικήν Ιωνίαν.

Οι Έλληνες είναι εγκατεστημένοι κατά μάζας συμπαγείς όχι μόνον εις την Ιωνίαν, αλλά και εις τον Πόντον και εφ'όλης της παραλίας της Μικρασίας, εξελληνισθείσης υπ'αυτών από της αρχαιότητος.

Αλλά και το εσωτερικόν οροπέδιον επίσης κατοικείται εν μέρει υφ'Ελλήνων, ειδικώτερον δ'αί χώραι της Ισαυρίας, Λυκαονίας, Φρυγίας, Παμφυλίας, Καππαδοκίας μέχρι της Κιλικίας. Συνοικούν μετα πολυαρίθμων μουσουλμανικών πληθυσμών ανηκόντων εις διαφόρους φυλάς, ως π.χ. Τούρκων, Τουρκομένων, Κούρδων κ.λ.π. Το οροπέδιον τούτο αποτελεί την καρδίαν της Τουρκίας.

Οι Έλληνες εν Τουρκία είναι οργανωμένοι από της αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως τω 1453 ως έθνος χριστιανικόν,του οποίου η οργάνωσις και τα προνόμια υπήρξαν έκτοτε ανεγνωρισμένα και επικυρωμένα υπο των Σουλτάνων και του οποίου ο πνευματικός και εθνικός αρχηγός είναι ο Οικουμενικός Πατριάρχης. Επομένως οι Έλληνες εν Τουρκία δεν αποτελούν, ως άλλα εθνικά στοιχεία, απλήν εθνότητα, αλλ'ωργανωμένον έθνος απολάυνον ωρισμένης εθνικής αυτονομίας. Εκ των ανωτέρω συμπεραίνεται ότι η Μικρασία,όπου η σφαγίς του ελληνικού πολιτισμού παραμένει ανεξάλειπτος παρα τας εισβολάς και την οθωμανικήν κυριαρχίαν, έπρεπε να μείνη ηνωμένη υπο μιαν και την αυτήν πολιτικήν κυριαρχίαν, αλλ'ίδρυομένων, οπουδήποτε αι ελληνικά κοινότητες παρουσιάζουν συμπαγείς μάζας,αυτονόμων περιφερειών ή καντονίων απολαυόντων τοπικής αυτοδιοικήσεως,(local self-government).[...] Οι ελληνικοί πληθυσμοί της Ανατολής ζητούν όπως λάβουν την εγγύησιν ωρισμένης αυτονομίας και της τόσοσ επιθυμητής ασφαλείας και ησυχίας, όρων απαιτήτων όπως καταστή η ζωή των πραγματικώς βιώσιμος και αξία να την ζήσουν. Και η αξίωσις αυτή συμμορφούται τελείως προς την αποκαλύπτην παρα του Διεθνούς Συνεδρίου Ειρήνης αρχήν, καθ'ήν αναγνωρίζεται εις εκάστην εθνικήν κοινότητα το δικαίωμα όπως αυτοδιατίθεται».Υπόμνημα επι του Ελληνικού ζητήματος προς την εν Παρισίοις Συνδιάσκεψιν της Ειρήνης. Παρατίθεται Ι.Σ.Δραγούμη, Κοινότης, Έθνος και Κράτος, σ.σ.144-145.

Στη περιοχή της Σμύρνης, επι συνολικού πληθυσμού 350.000 κατά τις παραμονές του Α'Π.Π., οι έλληνες ανέρχονταν στους 200.000, ενώ οι υπόλοιποι ήταν 80-100.000 Τούρκοι, 40.000 Αρμένιοι, 50.000 Εβραίοι και 30.000 διάφοροι ξένοι υπήκοοι-Ιταλοί, Αγγλοι, Γάλλοι, Αμερικάνοι. Βλέπε Χ.Αγγελομάτη, Χρονικόν Μεγάλης Τραγωδίας,σελ.8.

¹² Παρατίθεται στα Απομνημονεύματα του Α.Μαζαράκη,σελ.258.

¹³ Το Απρίλιο του 1919, δύο εμπειρογνώμενες του Βρετανικού επιτελείου,ο Χ.Νίκολσον και ο Α.Τούνμπη, κατέληξαν στις ακόλουθες παρατηρήσεις, αναφορικά με το ζήτημα της κατανομής των εδαφών της Τουρκίας.

«Ότι κανένας εντολοδόχος δεν θα μπορούσε να κρατηθεί στην Κωνσταντινούπολη, εάν δεν είχε υπό τον έλεγχό του μια αρκετα εκτεταμένη ζώνη. Από την άλλη πλευρά,μια εκτεταμένη ζώνη θα περιέκλειε και ελληνικούς πληθυσμούς,ενώ θα απέκοπτε το νέο τουρκικό κράτος από οποιαδήποτε επικοινωνία με την Προποντίδα. 2) Ότι επειδή η αποστράτευση έγινε τόσο βιαστικά και επειδή η

Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Λουδ Τζώρτζ κατά την διάσκεψη ειρήνης των Παρισίων, στις 5 Μαΐου 1919,

«Θα βρεθούμε προ τετελεσμένου γεγονότος· οι Ιταλοί θα εμφανιστούν στη Μικρά Ασία. Ο μόνος τρόπος να τους σταματήσουμε είναι να ρυθμίσουμε το ταχύτερο το θέμα των εντολοδόχων κυβερνήσεων και επίσης να ρυθμίσουμε αμέσως το θέμα της κατοχής της Μικράς Ασίας. Αυτό θα μας επιτρέψει να αποσυρθούμε από τον Καύκασο και να στείλουμε στρατεύματα στη Βουλγαρία· οι Αμερικανοί θα καταλάβουν την Κωνσταντινούπολη και οι Γάλλοι τη Συρία. Θα πρέπει να αφήσουμε τους Έλληνες να καταλάβουν τη Σμύρνη. Αρχίζουν σφαγές εκεί και δεν υπάρχει κανένας να προστατεύσει τον ελληνικό πληθυσμό.

ΚΛΕΜΑΝΣΩ: Γνωρίζετε πόσα πλοία έχει αυτή τη στιγμή η Ιταλία μπροστά στη Σμύρνη; Έχει επτά.

ΛΟΥΝΤ ΤΖΩΡΤΖ: Το καλύτερο που έχουμε να κάνουμε είναι να καταλήξουμε σε αποφάσεις μόνοι μας, προτού επιστρέψουν οι Ιταλοί, (οι Ιταλοί αντιπρόσωποι απεχώρησαν από το Συμβούλιο στις 24.4.1919¹⁴). Διαφορετικά είμαι πεπεισμένος ότι θα μας τη φέρουν.

ΚΛΕΜΑΝΣΩ: Εγώ είμαι προθυμότερος να το κάνω»¹⁵.

«ΛΟΥΝΤ ΤΖΩΡΤΖ: Οφείλω να επιμείνω για μια ακόμα φορά ότι δεν θα πρέπει να αφήσουμε την Ιταλία να μας φέρει προ τετελεσμένου γεγονότος στην Ασία. Πρέπει να επιτρέψουμε στους Έλληνες να αποβιβάσουν στρατεύματα στη Σμύρνη.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΟΥΙΛΣΟΝ: Το καλύτερο μέσον για να σταματήσουμε τους Ιταλούς είναι το οικονομικό...

ΛΟΥΝΤ ΤΖΩΡΤΖ: Εμποδίσουμε ποτέ τους Τούρκους και τις βαλκανικές δυνάμεις να κάνουν πόλεμο, έστω και αν υπέφεραν πάντα από έλλειψη χρημάτων; Η γνώμη μου είναι ότι θα έπρεπε να πούμε στον κύριο Βενιζέλο να στείλει στρατό στη Σμύρνη. Θα δώσουμε εντολή στους ναυάρχους μας να αφήσουν τους Έλληνες να αποβιβάσουν όπου υπάρχει κίνδυνος για αναταραχές και σφαγές.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΟΥΙΛΣΟΝ: Γιατί να μην τους πούμε να αποβιβάσουν αμέσως; Έχετε καμιά αντίρρηση γι' αυτό;

ΛΟΥΝΤ ΤΖΩΡΤΖ: Καμία.

ΚΛΕΜΑΝΣΩ: Ούτε εγώ. Δεν θα πρέπει όμως να προειδοποιήσουμε τους Ιταλούς;

βρετανική κοινή γνώμη έχει βαρεθεί να περιμένει τις μελλοντικές διευθετήσεις, δεν θα έχουμε τη δυνατότητα να εγκαταστήσουμε τους Έλληνες στη Σμύρνη, ή, πιο συγκεκριμένα να τους διατηρήσουμε εκεί. Και εκείνοι δεν θα μπορέσουν να την κρατήσουν χωρίς συμμαχική υποστήριξη, ή εφόσον δεν διαμελιστεί μεταξύ των συμμαχικών δυνάμεων ολόκληρη η Τουρκία που βρίσκεται στα νώτα τους. Μολαταύτα, εάν δεν πάρουν τη Σμύρνη, ο Βενιζέλος θα χάσει την εξουσία. 3) Συμφωνούμε λοιπόν να υποβάλουμε την πρόταση να κοπεί ο γόρδιος δεσμός. Ας κρατήσουν τη Μικρά Ασία οι Τούρκοι για λογαριασμό τους. Δώστε στους Έλληνες μόνο την Ευρωπαϊκή Τουρκία. Και τα Στενά ας κρατηθούν υπό μια «Ποτάμιο Επιτροπή» (Commission Fluviale), με δικαιοδοσίες ανάλογες με αυτήν που έχει η Επιτροπή του Δούναβη.

Μια τέτοια λύση θα είχε τουλάχιστον το πλεονέκτημα ότι θα ήταν τελειωτική. Όλες οι άλλες λύσεις θα προκαλέσουν προβλήματα στο μέλλον[...].» Παράτιθεται στο Michael, L. Smith, Το Όραμα της Ιωνίας, σ.σ. 157-158.

¹⁴ Όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί ο Michael, L. Smith: « Η κρίση επιτεύχθηκε εξαιτίας των Ιταλών. Είχαν αρχίσει να μετακινούνται μέσα στον επίμαχο χώρο της Μικράς Ασίας με τρόπο που έμοιαζε να υποδηλώνει απόπειρα να προκαταλάβουν τις αποφάσεις της συνδιάσκεψης για την περιοχή. Συγχρόνως, η διαφωνία τους με τον πρόεδρο Ουίλσον για το θέμα του Φιούμης στην Αδριατική έφτασε σε εκρηκτικό σημείο. Στις 24 Απριλίου ο Ορλάντο και το επιτελείο του αποχώρησαν από τη συνδιάσκεψη και έφυγαν από το Παρίσι εις ένδειξιν διαμαρτυρίας για τον τρόπο με τον οποίον χειρίζονταν το πρόβλημα της Αδριατικής οι Τρεις Μεγάλοι». Ibid, σ.σ. 158-159.

¹⁵ Ibid, σ.σ. 160-161.

ΛΟΥΝΤ ΤΖΩΡΤΖ: Κατά τη γνώμη μου, όχι»¹⁶.

Περαιτέρω, το παράθυρο ευκαιρίας που διανοίχθηκε για την Ελλάδα θα διευρυνθεί με την προσθήκη και της Κωνσταντινούπολης, σύμφωνα με την ακόλουθη δήλωση του Λουδ Τζώρτζ προς τον Ε.Βενιζέλο,(9.5.1919).

«Η Ελλάδα έχει μεγάλες δυνατότητες στην Εγγύς Ανατολή και πρέπει να είσαστε όσο το δυνατόν ισχυρότεροι από στρατιωτική άποψη, ώστε να μπορέσετε να επωφεληθείτε. Προσπαθούμε να πείσουμε την Αμερική να αναλάβει την κατ'εντολήν διοίκηση της Κωνσταντινούπολης, και η παρουσία της εκεί επ' ουδενί λόγω θα εμποδίσει την Κωνσταντινούπολη να υπαχθεί στην ελληνική κυριαρχία εν ευθέτω χρόνω. Ο πρόεδρος Ουίλσον δεν αντιτίθεται στην προτασή μας, αλλά έχει ενδοιασμούς αν θα την εγκρίνει η αμερικανική κοινή γνώμη, και επομένως η Γερουσία. Αν δεν την εγκρίνουν, η μόνη λύση που θα δεχτεί η Αγγλία για την Κωνσταντινούπολη είναι να περιέλθει στην Ελλάδα»¹⁷.

Ο Ε.Βενιζέλος, συνωθούμενος από τον ανεκρίζωτο εθνικό στόχο της Μεγάλης Ιδέας αλλά και από την επιτυχημένη στρατηγική επιλογή της δημιουργίας τετελεσμένων γεγονότων που εφαρμόστηκε επιτυχώς κατά την διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων, θα αποδεχθεί την πρόσκληση-πρόκληση των Συμμάχων για την αποστολή ελληνικού στρατού στη Σμύρνη. Τα ιστορικά αυτά γεγονότα αποκρυσταλλώνονται στο ημερολόγιο του έλληνα πρωθυπουργού.

« Μαΐου 6(ν.ή) ο κ. Lloyd George κατά τας 2 μ.μ. με ειδιποίησε τηλεφωνικώς ότι επιθυμεί να με ίδη εν τέταρτον της ώρας προ των 3 είς το Quai d' Orsay, όπου θα εγίνετο η γενική συνεδρίασις της Συνδιασκεύσεως δια την ανακοίνωσιν των όρων της ειρήνης μετά της Γερμανίας και την έγκρισιν αυτών. Ολίγα λεπτά μετά την άφιξίν μου είς το Quai d' Orsay έφθασεν ο L.George και πλησιάσας με μ' ερωτά:

-Έχετε διαθέσιμον στρατόν.

-Έχομεν. Περί τίνος πρόκειται.

-Απεφασίσαμεν σήμερον μετά του Προέδρου Ουίλσονος και του κ.Κλεμανσώ, ότι δέον να καταλάβετε την Σμύρνην.

-Είμεθα έτοιμοι.

-Πόσον στρατόν δύνασθε να στείλετε αμέσως;

- Μιαν μεραρχίαν, 15.000 ανδρών περίπου, οίτινες ήσαν έτοιμοι δια να μεταβούν είς Ρωσσίαν, όπου, μετά την τροπήν των εκεί πραγμάτων, δεν πρόκειται πλέον να μεταβούν, του Franchet d' Esperay δηλώσαντος είς τον Έλληνα αρχιστράτηγον, ότι δύναται να διαθέση την εν λόγω μεραρχίαν ελευθέρως. Αν χρειασθεί δυνάμεθα να στείλωμεν αμέσως ύστερον και δευτέραν μεραρχίαν.

-Έχει καλώς, θα παραγγείλω του στρατηγού Ουίλσον,(αρχηγόν του αγγλικού Επιτελείου), όπως, αμέσως μετά την λήξιν της συνεδριάσεως, συνεννοήθητε δια τον κανονισμόν των περαιτέρω.

-Επιτρέπετε μιαν ερώτησιν; Τι προεκάλεσε την απόφασιν ταύτην; Μήπως Ιταλικά ενέργειαι;

-Ναι· έχομεν ειδήσεις ότι οι Ιταλοί κατέλαβον εκτός της Μάκρης και το Μαρμαρίσι, ίσως και το Μπουδρούμ, εκτεινόμενοι στα προς το μέρος της ελληνικής επιρροής. Οι Γάλλοι μάλιστα είχαν την είδησιν ότι έξωθι της Σμύρνης περιπολούν έξ ιταλικά πολεμικά.

¹⁶ Διάσκεψη των τριών Μεγάλων Δυνάμεων, ΗΠΑ, Αγγλία, Γαλλία, στις 6.5.1919.Ibid,σελ.162.

¹⁷ Ibid, σελ.164.

[...] Την εσπέραν της Παρασκευής 9 Μαΐου συνεφωνήθη να δείπνηση παρ'εμοί ο Lloyd George δια να λάβω καιρόν να του εκθέσω τας γνώμας μου ό,τι αφορά το τουρκικόν πρόβλημα και την ως προς αυτό αξίαν του ελληνικού παράγοντο[...]
Διαρκούσης της συνομιλίας ο κ.Lloyd George μοί παρατηρεί: υπάρχουν δια την Ελλάδα great possibilities εν τη Εγγύς Ανατολή και πρέπει να είσθε όσον το δυνατόν περισσότερον ισχυροί στρατιωτικώς δια να δυνηθήτε να επωφεληθείτε αυτών. Το mandat επι της Κωνσταντινουπόλεως προσπαθούμεν να το αναλάβη η Αμερική, της οποίας η εκεί παρουσία ουδόλως θα εμποδίση την εν υστέρω ευθέτω χρόνω υπαγωγήν της Κων/πόλεως είς την Ελληνική κυριαρχίαν. Ο πρόεδρος Ουίλσον δεν αποστέργει το πράγμα, αλλά ενδοιάζει, εάν η Αμερικανική κοινή γνώμη και συνεπώς η Γερουσία θα το εγκρίνουν. Εάν δέ δεν το εγκρίνουν, η μόνη λύσις, την οποία η Αγγλία θα δεχθή δια την Κων/πολιν είναι να περιέλθη αυτή είς την Ελλάδα»¹⁸.

Η αποστολή και ο ρόλος των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων στην Σμύρνη, θα νομιμοποιούνταν εσωτερικά, αποκτώντας την καθολική αποδοχή-συναίνεση των γηγενών πληθυσμών, μέσα από τη δημιουργία και εγκαθίδρυση μιας αμερόληπτης και ουδέτερης κανονιστικής τάξης και ενός ενεργού μηχανισμού για την απονομή δικαιοσύνης. Για το λόγο αυτό στην ημερήσια διαταγή του Ε.Βενιζέλου προς τα ελληνικά στρατεύματα κατοχής αναφέρονταν τα εξής :

«Υπό των Μεγάλων Δυνάμεων απεφασίσθη η δι' Ελληνικού στρατού κατάληψις της Σμύρνης και δι' αυτού εξασφάλισις της τάξεως εν τη πόλει ταύτη.

«Σπανίως, καθ' όλην την μακράν ιστορίαν του Εθνικού μας στρατού ανατέθη είς έν εκ των τμημάτων του αποστολή τιμητοκωτέρα της ιδικής σας.

«Γνωρίζω εκ των προτέρων ότι θα ευρεθήτε είς το ύψος της αποστολής σας. Γνωρίζω ότι πάντες, αξιωματικοί και οπλίται, αισθάνεσθε δίκαιαν υπερηφάνειαν δια την αποστολήν σας ταύτην και ότι θα αναλογίζεσθε τας ευθύνας, τας οποίας έκαστος εξ' υμών φέρει απέναντι του Έθνους.

«Είναι ανάγκη, όπως έκαστος εκ των ανδρών της Μεραρχίας εμπνέεται από την συναίσθησιν ότι ο ίδιος αντιπροσωπεύει την Ελλάδα· πρέπει ανα πάσαν στιγμήν να ενθυμήται ότι από κάθε λόγον του, από κάθε πράξιν του εξαρτάται η προς την Ελλάδα εκτίμησις ού μόνον των ομογενών, αλλά και των ξένων στοιχείων, άτινα ευρίσκονται πολυάριθμα είς την Σμύρνην.

«Αλλά η τιμή, την οποία μας κάνει η Διάσκεψις δια της αποφάσεώς της, όπως μας εμπιστευθή την εξασφάλισιν της τάξεως εις την Μητέρα της Ιωνίας, αποδεικνύει ποίαν έχει προς ημάς εμπιστοσύνην· της εμπιστοσύνης δε ταύτης είμαι βέβαιος ότι θα δεχθήτε άξιοι. [...]

«Εκτός τούτου όμως, είναι ανάγκη να δείξετε δια της συμπεριφοράς σας και προς το Τουρκικόν, το Εβραιοκόν, το Αρμενικόν στοιχείον, καθώς και προς τας διάφορους Ευρωπαϊκάς Παροικίας, ότι ο Ελληνικός Στρατός όχι μόνον δεν υστερεί των Συμμαχικών κατά τη γενναιότητα, την αυταπάρνησιν και την ευγένειαν της ψυχής, αλλ' ότι συγχρόνως διεκδικεί ότι ευρίσκεται είς την πρώτην γράμμην του πολιτισμού.

«Από την εμπιστοσύνην, την οποίαν θα εμπνεύσετε είς όλα τα ξένα στοιχεία και προ παντός είς το εξ' αυτών πολυαριθμότερον, το Τουρκικόν, θα εξαρτηθή εν μεγάλω μέτρω η πραγματοποίησις των εθνικών μας πόθων»¹⁹.

¹⁸ Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 575-577.

¹⁹ Ibid, σελ.582, πηγή: Εφημερίδα «Ελευθέρος Τύπος», 3 Μαΐου 1919.

Η στρατιωτική αποστολή για την κατάληψη της Σμύρνης ανατέθηκε στην πρώτη ελληνική μεραρχία, ή οποία απέπλευσε στις 30 Απριλίου 1919 από το λιμάνι των Ελευθερών και αποβιβάστηκε στη Σμύρνη στις 2 Μαΐου²⁰. Χαρακτηριστικά ο τούρκος διοικητής του στρατού Σμύρνης, Αλή Ναδέρ πασάς, ανέφερε προς το τουρκικό υπουργείο στρατιωτικών:

«Ταύτην την στιγμήν έλαβον παρα του Ναυάρχου Κάλθορπ διακοίνωσιν, εν τη οποία αναφέρεται ότι κατά το άρθρον 7^{ον} της ανακωχής η Σμύρνη θα καταληφθή υπό Ελληνικών στρατευμάτων ενεργούντων εν ονόματι των Συμμάχων Κρατών, ότι η απόφασις αυτή εκοινοποιήθη εις την Υ. Πύλην, ότι τα στρατεύματα της κατοχής φθάνουν αύριον 15 Μαΐου 1919ν.η. εις τας 8 π.μ. ενώ τα αγήματα του Ελληνικού ναυτικού θα αποβιβασθούν 7 ώρας ενωρίτερον και θα καταλάβουν τας αποβάθρας και προς πρόληψιν λυπηρών επεισοδίων τα στρατεύματά μας να παραμείνουν εκεί ένθα ευρίσκονται και ότι Αγγλικόν άγημα πεζοναυτών θα καταλάβη το τηλεγραφείον, το οποίον θα δέχεται την επίσημον αλληλογραφίαν, αφού προηγουμένως αυτή υφίσταται λογοκρισίαν και ότι αι Ελληνικάί στρατιωτικάί Αρχαί αναμένουν οδηγίας σχετικές με τον σκοπόν των»²¹.

Τοιουτοτρόπως, τα αναφαινόμενα παράθυρα ευκαιριών συνυφαίνονταν με ανάλογα παράθυρα απειλών για την Ελληνική Υψηλή Στρατηγική. Συγκεκριμένα η προσωρινή κατάληψη της Σμύρνης από τον Ελληνικό στρατό απέληξε σε πρόδηλες έμμεσες απειλές από την πολιτική στάση της Ιταλίας-υποκίνηση ανταρτοπολέμου από τούρκους ατάκτους και παροχή βάσεων για την κάλυψή τους και την πλήρωση των επιμελητειακών τους αναγκών.

«Αι εν Ατταλεία σχέσεις των εκεί Ιταλών μετα των Τούρκων παρίστανται φιλικαί. Ο εφοδιασμός των Τούρκων υπο των Ιταλών εις υλικόν, πολεμικά όπλα, φυσίγγια και ιματισμόν εξακολουθεί. Τα Ιταλικά ατμόπλοια «ΒΕΣΠΟΥΚΙΟ» και

²⁰ Ο Κ.Σακελλαρόπουλος, αναφέρει σχετικά με την απόφαση του Ε.Βενιζέλου για αποστολή Ελληνικών στρατευμάτων στη Σμύρνη : «Οι Άγγλοι και οι Γάλλοι ευρέθησαν σύμφωνοι, να σταλεί Στρατός για να καταλαβεί τη Σμύρνη πριν από τους Ιταλούς. Αλλά ούτε οι Άγγλοι ούτε οι Γάλλοι είχαν διαθέσιμο στρατό για τον εν λόγω σκοπό. Ούτως ευρέθησαν προ του ποντικού του LAFONTAINE και την αμνηχανία των ταύτην έλυσε ο Άγγλος Πρωθυπουργός Λουδ Τζώρτζ, εύρων την Ελλάδα κατάλληλον να κρεμάσει το κουδούνι εις την ουράν της γάτας. Ο Κλεμανσό και ο Λουδ Τζώρτζ ρώτησαν τον Βενιζέλο και αυτός προθύμως εδέχθη να καταλάβει δι'Ελληνικού Στρατού τη Σμύρνη[...] Όταν το Μαΐο του 1919 ο Βενιζέλος προκαλεί η απλώς δέχεται την αποστολή Ελληνικού Στρατού στη Σμύρνη, με απώτερο σκοπό να την προσαρτήσει στην Ελλάδα, οι εν γένει περιστάσεις δικαιολογούν τη γνώμη, ότι το σχέδιο τούτο ήταν πραγματοποιήσιμο; Εφόσον δε, προϊόντος του χρόνου, το όλο Μικρασιατικό ζήτημα λάμβανε κακή τροπή, πως ήταν δυνατό να αποσοβηθεί η πλήρης καταστροφή;». Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.389.

Ομοίως ο Ξ.Στρατηγός αναφέρει : «Η πραγματοποίηση των εν Μέση Ανατολή Αγγλικών πόθων απαιτεί θυσίες μεγάλες. Η Αγγλική Κοινή Γνώμη όμως, υπό το κράτος της φυσικής εξαντλήσεως, ην επήνεγκεν ο μέγα πόλεμος, δεν ήτο διατεθειμένη να καταβάλη τοιαύτας ούτε εις αίμα, αλλά ούτε εις χρήμα, ως εκ τούτου δε ουδεμία Αγγλική Κυβέρνηση θα τολμούσε να παρουσιάση ενώπιον αυτής τοιούτον ιμπεριαλιστικό πρόγραμμα ως Εθνική ανάγκη.[...] Η Αγγλική Κυβέρνηση αποθαρύνεται προσέτι και εκ της αντιδράσεως των Μουσουλμανικών Βρετανικών Κτήσεων[...]

Την ανάγκη αυτή της Αγγλίας, να χρησιμοποιήσει την Ελλάδα προς την πραγματοποίηση των εν Μ.Ασία και Μέση Ανατολή Πολιτικών της βλέψεων, δεν εκμεταλεύθηκε ο Βενιζέλος, ίνα θέση στέρρες τις βάσεις του οικοδομήματός του δι'επισήμου και αλληλεγγύου μετ'αυτής πράξεως της Ελλάδας, αλλά, θαμβωθείς εκ της ανεπίστου ευκαιρίας απετίναξε τον ζυγό του ψυχρού Πολιτικού υπολογισμού και προσβλέποντας στον «αστέρα» του, έριψε τον κύβο και διέβη τον Μικρασιατικό Ρουβίκωνα, ίνα άνευ φάρων και πυξίδος βαδίση εν μέσω σκοπέλων προς το άγνωστο». Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ. 389-390.

²¹ Παρατίθεται στο Μ. Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασία, σελ.59.

«ΜΠΡΑΣΣΟ» κατά 150ήμερον φθάνουν εις τον λιμένα Αττάλειας και εκφορτώνουν διάφορα υλικά. Εν Ατταλεία υπάρχει επιτροπή Τούρκων αποτελούμενη εκ του Τατζεδίν Μπέη Αξικού του Ναυτικού και πρώην Διοικητού του Κόλπου Σμύρνης, εκ του Μουσταφά Μπέη υπολοχαγού του Πυρικού του Τζεμάλ Σουλεϊμαν Ιατρού και Ιμπραήμ Μπέη Μηχανικού η οποία διενεργεί τας στρατιωτικές αγοράς. Άπασαι αι αγοραί αυται των Στρατ. Ειδών γίνονται υπό τύπον εμπορίου, και επ'ονόματι διαφόρων εμπόρων Τούρκων και Ιταλών. Περί τα τέλη Οκτωβρίου αφίκοντο εις Αττάλειαν 80 δέματα ιματισμού χειμερινού, τα οποία πάραυτα μετεφέρθησαν εις το εσωτερικόν. Επίσης μετεφέρθησαν υπό Ιταλικών αυτοκινήτων 2.452 κιλα βενζίνης προοριζόμενα δια τας Εθνικάς Οργανώσεις. Ο προμηθευτής Ιταλός Αξιωματικός της βενζίνης ταύτης εκέρδισε 20.000 δραχμών.

Την 29^η Νοεμβρίου εφορτώθησαν εκ του τελωνείου Ατταλείας 60 κάμηλοι χειμερινού ιματισμού όστις μετεφέρθη εις Αφίον Καρα Χισάρ. Επίσης προ μηνός αφίκετο εκ Κων)πόλεως τμήμα της Ερυθράς ημισελήνου αποτελούμενον εκ 400 ατόμων και μεγάλου ποσού υλικού. Το τμήμα τούτο μετεφέρθη πάραυτα εις Αφίον Καρα Χισάρ,παρέμεινε δε μόνον μια επιτροπή η οποία παρέλαβε 40 κιβώτια υλικού αφιχθέντα εκ Κων)πόλεως την 30^η Νοεμβρίου.

Εκ του λιμένος Ν.Εφέσου οι Ιταλοί εισαγάγουσι υλικόν το οποίον είναι δυσανάλογον προς τας δυνάμεις τας οποίας έχουσιν εν ταις περιφερείαις Σωκίων-Νέας Εφέσου.Το υλικόν τοιαύτο κατά πάσαν πιθανότητα προορίζεται δια τας Εθνικάς Οργανώσεις»²².

Οι έμμεσες απειλές μετεξελίχθηκαν σε άμεσες, με την σύναψη της Ιταλοτουρκικής συνθήκης²³, με παρεπόμενο την οικονομική συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών και την πολιτική-διπλωματική υποστήριξη της Ιταλίας στις πολιτικές αξιώσεις της Τουρκίας, δηλαδή στην απόδοση- θεσμική αναγνώριση, της Σμύρνης και της Θράκης στην τουρκική πολιτική κυριαρχία²⁴.

²² Δελτίο της Ελληνικής Στρατίας Μ.Ασίας, Νοέμβριος 1920. Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγώνία ενός Έθνους, σελ.25.

²³ Στις 18 Μαρτίου 1922 υπεγράφη συνθήκη μεταξύ Ιταλίας και Τουρκίας.

«άρθρ. 2. Η Ιταλική Βασιλική Κυβέρνησις συγκατατίθεται και αναλαμβάνει να χρησιμοποιήσει υπό τους κάτωθι όρους πάντα τα αποτελεσματικά διπλωματικά της μέσα όπως επικρατήσωσι τα κυριαρχικά δικαιώματα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας άνευ όρων και περιορισμών εις τα εδάφη, τα οποία κέκτηται και αντιπροσωπεύει υπό την έποψιν της Τουρκικής εθνικότητος και παραμένει η Οθωμανική αυτοκρατορία εν τη ανεξαρτησία της. Οι αναληφθέντες ούτοι όροι αποτελούσι τα κατωτέρω θεμελιώδη σημεία: 1) η εκκένωσις άνευ όρων και περιορισμών της Ανατολής παρα της Ελλάδος, ήτις ευρίσκεται εις εμπόλεμον κατάστασιν». Παρατίθεται στο Χ.Κ. Βοζίκης, Αι Απολογίαι των θυμάτων της 15 Νοεμβρίου 1922, σελ.213.

²⁴ Συγκεκριμένα η ΙταλοΤουρκική συνθήκη περιείχε τους ακόλουθους όρους: «1). Αι δύο Κυβερνήσεις Ρώμης και Άγκυρας είναι σύμφωνοι επι της ιταλοτουρκικής οικονομικής συνεργασίας με δικαίωμα προτεραιότητος επι των οικονομικής φύσεως παραχωρήσεων των εκχωρηθησομένων υπό του Κράτους εις τα σαντζάκια Αττάλειας, Μούγλων, Μπουρντούρ, Σπάρτης και εις μέρος των σαντζακίων του Αφίον-Καραχισάρ και της Κιουτάχειας, το οποίον θα καθορισθή κατά την συνομολόγησιν της οριστικής συμφωνίας, ως και την μεταλλειοφόρον λεκάνην της Ηρακλείας εν τω μέτρω, εις ο αί ρηθείσαι παραχωρήσεις δεν θα εξεχωρούντο απ'ευθείας υπο της Οθωμανικής Κυβερνήσεως εις Οθωμανούς υπηκόους τη συνδρομή εθνικών κεφαλαίων. 2) Όταν αι παραχωρήσεις δίδωναι προς μονοπωλιακήν ή προνομιακήν εκμετάλλευσιν, αι να αναλαμβάνουσαι ταύτας Εταιρείαι θα ενεργούν συμφώνως προς τον οθωμανικόν νόμον. 3) Θα συμμετάσχουν όσον το δυνατόν εις ευρύτεραν κλίμακα τα οθωμανικά κεφάλαια μετά των ιταλικών. Η συμμετοχή των ιταλικών κεφαλαίων δύναται να φθάση τα 50%. 4) Η Βασιλική Ιταλική Κυβέρνησις αναλαμβάνει την υποχρέωσιν να υποστηρίξη παρά τοίς Συμμάχοις όλας τας αξιώσεις της Οθωμανικής αντιπροσωπείας, τας σχετικές προς την συνθήκην της ειρήνης και ειδικώς την απόδοσιν εις την Τουρκίαν της Σμύρνης και της Θράκης. 5) Το μέρος τούτο της συμφωνίας είναι σχετικόν προς την αποχώρησιν των Ιταλικών στρατευμάτων, άτινα ευρίσκονται εισέτι επι του Οθωμανικού εδάφους. 6) Αί ως άνω διατάξεις θα τεθούν εν ισχύϊ, δυνάμει συμβάσεως, ήτις θα συνομολογηθή μεταξύ των δύο συμβαλλομένων μερών, αμέσως μετα την συνομολόγησιν

Ο Κ.Σακελαρόπουλος ανέφερε ότι:

«[...] αν η αποκατάστασις στενωτάτων με τους Τούρκους σχέσεων είχε γίνει, από την επομένην της ανακωχής, η σταθερά της ιταλικής πολιτικής βάσις, δεν έμειναν αναλλοίωτοι και οι σκοποί της. Επιδιώξις της, πρώτη, είχε υπάρξει η ιταλική εγκαθίδρυσις εις την Μικράν Ασίαν, με την δια της τουρκικής φιλίας εξουδετέρωσιν της αντιδράσεως των άλλων Δυνάμεων και την δια της ιδίας φιλίας υποσκέλισιν εκείων εις την κάρπωσιν των θησαυρών της Ανατολής.[...] Με βάσιν λοιπόν πάντοτε,[...], την τουρκικήν φιλίαν η ιταλική πολιτική έθεσε ως αντικειμενικόν της σκοπόν-από το τέλος πιθανώτατα του 1919- την απέναντι οικονομικών ανταλλαγμάτων και προνομίων αποχώρησιν όλων των ιταλικών στρατευμάτων από την Μικράν Ασίαν. Φυσικά αυτό, το οποίον έγινε η αρχή του τέλους της εις την τουρκικήν Ανατολήν ευρωπαϊκής επιρροής, μοιραίον ήτο να επηρεάση βαθύτατα και την γαλλικήν στάσιν και να κάμη προκαταβολικώς αδύνατον την εφαρμογήν της σχεδιασθείσης συνθήκης. Πράγματι, πριν ακόμη οι όροι της συνθήκης γίνουν, τον Απρίλιον του 1920,τελειωτικώς δεκτοί εις το Σαν Ρέμο,οι Ιταλοί υπέγραψαν, την 15 Μαρτίου του ιδίου έτους, μονομερήν συμφωνίαν με τον Κεμάλ,[...]»²⁵

Επίσης η άμεση Ιταλική απειλή για τα Ελληνικά κυριαρχικά συμφέροντα στην Ιωνία, κρυσταλλώθηκε εναργά με την αποβίβαση ιταλικών στρατευμάτων στη Νέα Έφεσον,(ταυτόχρονα με την αποβίβαση των ελληνικών στρατευμάτων στη Σμύρνη), για την δημιουργία ιταλικής ζώνης κατοχής.

«[...] Ιταλοί απειλούν εις απόβασιν στρατού. Απεβίβασαν τοιούτον Νέαν Έφεσον, προελάσαντες μέχρι Αγιασουλούκ[...]. «Μεσημβρία 5 Μαΐου[...] Επιβεβαιούται απόβασις Ιταλών Νέαν Έφεσον και προχώρησις των μέχρις Αγιασουλούκ [...]»²⁶.

«Ιταλοί ενισχυθέντες επεκτείνονται νοτίως του Μαιάνδρου προς Ανατολάς. Έφθασαν από χθές 17 τρεχ.εις Κοτσαρλή με μικράν δύναμιν[...] Δύναμις Ιταλών ανήλθε τελευταίως εις 8000, ήτοι μιαν ταξιαρχίαν ενισχυμένην. Λέγεται και περί υπάρξεως πυροβολικού μέχρι πενήκοντα πυροβόλων, αλλά δεν φαίνεται πιθανόν. Ίσως πρόκειται περί Τουρκικών πυροβόλων, ων όμως τον έλεγchon ενεργούσι Άγγλοι αξιωματικοί. Πρόθεσις των προφανώς, όπως δημιουργήσωσι ζώνην Ιταλικήν, νοτίως Μαιάνδρου από Σκάλα-Νόβα προς Δενιζλή και μας αποκόψουν από σαντζάκιον Μούγλων και Δενιζλή. Παρακαλώ δώσατε οδηγίες περί τηρητέας στάσεως. Διατάσω το ταχύτερον κατάληψιν Ναζλή. Αν η υπ' αριθ.4712 διαταγή υμών δεν απηγόρευε την επέκτασιν νοτίως Αϊδινίου,ηδύναμην προχωρήσω προς Αρπάζ, όπως ανακόψω προέλασιν Ιταλών προς Δενιζλή»²⁷

Η δράση των Ιταλικών στρατευμάτων έναντι των αντίστοιχων Ελληνικών κατοπτρίζεται στις παρακάτω αναφορές.

«Ημερολόγιο της Στρατίας Μικράς Ασίας:

α) Της 19.5.1919. «Εκφράζονται φόβοι, ότι οι Ιταλοί δι' ενεργειών των παρα Αιδίνιον αποβλέπουν εις την διευκόλυνσιν καθ' υμών σοβαρών Τουρκικών επιθέσεων.

β) Της 27.6.1919. «Πλείστες ενδείξεις υπάρχουν, ότι οι ενέργειες των Τούρκων ανταρτών διοργανώνονται και υποστηρίζονται από Ιταλούς. Πληροφορίες

ειρήνης, εξασφαλιζούσης εις την Τουρκίαν βιώσιμον ύπαρξιν και ανεξάρτητον και γενομένης υπό ταύτης αποδεκτής».Ibid,σελ.212.

²⁵ Κ.Σακελαρόπουλος, Η Σκιά της Δύσεως,σ.σ.151-152.

²⁶ Αναφορά του αρχηγού του ελληνικού στρατού κατοχής, Ν. Ζαφειρίου. Παρατίθεται στο Μ.Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασία,σελ.80

²⁷ Ibid, σελ.91. Επίσης βλέπε Στ. Πρωταίου, Η Μικρασιατική Καταστροφή, σελ.270.

αιχμαλώτων φέρουν ως συμμετάσχοντες της μάχης και Ιταλούς με δύο Πυροβόλα και Πολυβόλων.

γ) Της 9.11.1919. «Καθ'ολη την περιοχή της Ι Μεραρχίας, η δράση των Τούρκων ανταρτών είχε ενταθεί, τη υποκινήσει και τη συνδρομή Ιταλών.

δ) Της 20.6.1920. «Οι Ιταλοί δια δυνάμεως 300 ανδρών μετά Πολυβόλων επιτέθησαν κατά τμημάτων ημών, βάλλοντες σφοδρώς κατ'αυτών. Υποχωρήσαντες άφηκαν εις χείρας ημών 8 άνδρες αιχμαλώτους και τα πολυβόλα τους. Τα ανωτέρω είναι ενδεικτικά των προς ήμας Συμμαχικών σχέσεων της Ιταλίας»²⁸.

Τοιουτοτρόπως ο αρχιστράτηγος Α.Παρασκευόπουλος σε τηλεγράφημά του προς τον Ε.Βενιζέλο, 1.7.1921, εξέφραζε τις ανησυχίες του για την άμεση απειλή που αναφαίνονταν στην επιχειρησιακή δράση του ελληνικού στρατού και δυσχέραινε την επίτευξη του στρατιωτικού στόχου, (λόγω της στατικής άμυνας που εφαρμόζε και της βαθμιαίας ενίσχυσης των τούρκων ατάκτων από τις ιταλικές δυνάμεις), με συνεπακόλουθο τις προοδευτικά κλιμακούμενες επιθέσεις των τούρκων ατάκτων έναντι των ελληνικών τακτικών στρατιωτικών δυνάμεων.

«Ενταύθα κατάστασις λαμβάνει συν τω χρόνω δυσάρεστον δι' ημάς τοπὴν ένεκα της παθητικής ημών θέσεως μεταβαλλούση ημάς εις πολιορκουμένους, υφισταμένας επιθέσεις, χωρίς να δύνανται να αντεπιτεθώσι.

»Τουρκικαί οργανώσεις ατάκτων συμμοριών εις εγγύς κέντρα αυξάνουν, εις περιφέρειαν δε Αϊδινίου διευθύνονται υπό ιταλών. Εκ καταθέσεων απάντων τούρκων αιχμαλώτων τελευταίων ημερών, εβεβαιώθη ότι επιχειρήσεις Αϊδινίου ωργάνωσαν, διηύθυναν και συνετήρησαν ιταλοί και ότι πιθανόν αύται επαναληφθώσι.

Εξηκριβώθη ότι ιταλικόν πυροβολικόν και πολυβόλα έλαβον μέρος διευθυνόμενα όπισθεν από ιταλούς αξιωματικούς και οπλίτας. Όπλα, πυρομαχικά και τροφαί εχορηγήθησαν δι'ιταλικών μεταγωγικών εις τους τούρκους κατά την διάρκειαν της μάχης»²⁹.

«Οι Χριστιανικοί πληθυσμοί των εδαφών, τα οποία κατέχουν οι Τούρκοι και Ιταλοί, υπόκεινται εις φοβεράς κακοποιήσεις.[...] Αι περιοχαί των Σωκίων, Νέας Εφέσου, Κιουλούκι και Μούγλων, κατεχόμεναι παρα των Ιταλών, απέβησαν το κέντρον του αντιχριστιανικού κινήματος. Ιταλικά τορπιλικά μεταφέρουν πυρομαχικά και τους αρχηγούς των συμμοριών. Εν ονόματι του Ανθρωπισμού και της Δικαιοσύνης, παρακαλούμεν όπως ευδοκήσητε να διατάξητε την απομάκρυνσιν των Ιταλικών στρατευμάτων, καθόσον η παρουσία των ενθαρρύνει τους Τούρκους και καθιστά αυτούς προκλητικούς»³⁰.

Επίσης σε τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου προς τον έλληνα υπουργό εξωτερικών καταδεικνύονται οι αποκλίνουσες κατευθύνσεις μεταξύ της ελληνικής και ιταλικής Υψηλής Στρατηγικής.

«Άγγλος Πρωθυπουργός μου είπε προς τοις άλλοις, ότι η Ιταλία πρέπει να μην υπολογίζεται, διότι όχι μόνο δεν θα συντρέξει εις την επιβολή των όρων της καταρτιθείσας Συνθήκης, αλλά και θα χαρή, αν δεν εκτελεσθεί αυτή, πιθανό δε θα ωθήση την Τουρκία σε άρνηση»³¹.

Ο ανωτέρω πολιτικό-στρατηγικός ανταγωνισμός Ελλάδος- Ιταλίας ήταν απόρροια

²⁸ Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ. 391-392.

²⁹ Παρατίθεται στο Χ. Αγγελομάτη, Χρονικόν Μεγάλης Τραγωδίας,σελ.82

³⁰ Τηλεγράφημα των Ιεραρχών του Οικουμενικού Πατριαρχείου στις Κυβερνήσεις των Συμμάχων και στον Βενιζέλο, Ιούνιος 1919. Παρατίθεται στο Μ.Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασία,σελ.99.

³¹ Ibid, σελ.392.

ανόμοιων-ετερογενών στρατηγικών συμφερόντων και αξιών³². Για την Ιταλία η προσάρτηση εδαφικών τμημάτων της Μ.Ασίας και των Δωδεκανήσων, μεταφράζονταν-μετουσιώνονταν σε επιπρόσθετες πλουτοπαραγωγικές- ενεργειακές πηγές, καθώς και στην δημιουργία ενός κέντρου ελέγχου τον θαλάσσιων συγκοινωνιών και της διεξαγωγής του εμπορίου στη λεκάνη της Μεσογείου³³.

Τουναντίον για την Ελλάδα, εκτός από το στρατηγικό συμφέρον της ανάκτησης εδαφικών περιοχών στις οποίες άκμαζε και κυριαρχούσε οικονομικά, πολιτιστικά και κοινωνικά το ελληνικό στοιχείο, με απότοκο την αύξηση των εσωτερικών συντελεστών της ισχύος της, (πληθυσμός, οικονομία, τοπογεωγραφία), διακυβεύονταν και το εγγενές-ζωτικό συμφέρον της προστασίας της ζωής και της περιούσιας των ομοεθνών πληθυσμών³⁴.

Ομοίως και η Γαλλική πολιτική ηγεσία λειτουργώντας με γνώμονα την προστασία και προαγωγή των κυριαρχικών-στρατηγικών της συμφερόντων στην Ανατολή και επιβεβαιώνοντας μια κεντρική παραδοχή του πολιτικού ρεαλισμού ότι

« ο πολιτικός λειτουργεί και ενεργεί σύμφωνα με το συμφέρον του που ορίζεται ως ισχύς»³⁵, δεν συναινούσε σε μια ενδεχόμενη αλλαγή της αποστολής-ρόλου του ελληνικού στρατιωτικού σώματος στη Σμύρνη. Ο Ε.Βενιζέλος περιέγραψε ενδελεχώς τις πολιτικές αντιρρήσεις της Γαλλίας σχετικά με το ζήτημα της παγίωσης της ελληνικής πολιτικής κυριαρχίας σε εδαφικά τμήματα της Μ.Ασίας, κατά την

³² Ο Glenn Snyder θεωρεί σκόπιμο να διακρίνουμε «τα συμφέροντα ως συγκεκριμένους στόχους και αξίες υπό τους όρους με τους οποίους υπολογίζονται». Υπάρχουν τρεις κατηγορίες αξιών: εγγενής, στρατηγικές και κύρους-φήμης. Οι εγγενείς αξίες είναι έσχατες αξίες, εκτιμώνται αυτοδικαίως-αυθύπαρκα και όχι από αυτό που πιθανόν να συνεισφέρουν σε άλλες αξίες. Στην εν λόγω κατηγορία περιλαμβάνονται οικονομικές, ηθικές και αξίες φήμης-κύρους. Τα συμφέροντα που εκτιμώνται ως εγγενή-αυθύπαρκα κυμαίνονται ευρέως, από την προστασία της περιουσίας των ομοεθνών του εξωτερικού, στην καταστολή του εμπορίου ναρκωτικών και την διαφύλαξη της εθνικής ανεξαρτησίας.

Οι στρατηγικές και οι αξίες κύρους-φήμης είναι εργαλειακές. Τα συμφέροντα που συνεκτιμούνται με τους εν λόγω όρους υπολογίζονται για την συνεισφορά τους στην προστασία ή προαγωγή άλλων συμφερόντων μελλοντικά. Είναι συμφέροντα που υπολογίζονται με όρους ισχύος. Κύρια στρατηγικά συμφέροντα είναι ο έλεγχος μιας εδαφικής περιοχής, οι ενεργειακές πηγές ή συγκεκριμένα γεωγραφικά χαρακτηριστικά στην έκταση και στο βαθμό που συνεισφέρουν στην εθνική ισχύ και ασφάλεια.

Οι αξίες κύρους-φήμης περιλαμβάνουν τις σταθερές πολιτικές στάσεις-φήμες έναντι των αντιπάλων και την νομιμοφροσύνη έναντι των συμμάχων. Ενώ τα στρατηγικά συμφέροντα εκτιμώνται για τα συστατικά των πηγών ή των ικανοτήτων τους, τα συμφέροντα φήμης-κύρους συνδέονται με την προβολή μιας εικόνας προθέσεων. Τα στρατηγικά συμφέροντα εκπορεύονται κυρίως από τη δομή του διεθνούς συστήματος και από το πλέγμα των συμμαχιών των εκάστοτε κρατών. Η διεθνής αναρχία γεννά για όλα τα κράτη το στρατηγικό συμφέρον της παρεμπόδισης ενός πιθανού αντιπάλου από την απόκτηση πηγών ισχύος, είτε σε βάρος των ιδίων ή των συμμάχων τους. Τα στρατηγικά συμφέροντα συνεκτιμώνται επαγωγικά από τα περαιτέρω στρατηγικά ή εγγενή συμφέροντα που απειλούνται από την απώλειά τους, ιδίως την απώλειά τους από έναν αντίπαλο. Βλέπε Glenn Snyder, *Alliance Politics*, σ.σ.23-24.

³³ Συγκεκριμένα η Ιταλική πολιτική για τη Μ.Ασία εδραζόταν σε μια οικονομικό-κοινωνική βάση, συνωθούμενη από την επιτακτική οικονομικό-κοινωνική της ανάγκη για άμεση απορρόφηση του πλεονάζοντος ανθρώπινου δυναμικού της μέσα από την πρόσκτηση νέων αποικιακών κτήσεων.

«Το κλίμα εκεί είναι κατάλληλο για τους μετανάστες μας, η γονιμότητα του εδάφους είναι γνωστή σε όλους, δεδομένου ότι το σιτάρι έχει πενταπλάσια απόδοση· τέλος η ύπαρξη αχανών χέρσων εκτάσεων αποδεικνύεται από την πυκνότητα του πληθυσμού, η οποία μαζί με τις πόλεις, είναι προς το παρόν μικρότερη από είκοσι επτά κατοίκους ανα τετραγωνικό χιλιόμετρο-ο ντόπιος πληθυσμός, λοιπόν, θα κερδίσει μόνο και δεν πρόκειται να χάσει τίποτα από τον ιταλικό εποικισμό». Υπόμνημα του Αρχηγού του Ιταλικού Γενικού Επιτελείου Στρατού της 28.11.1918. Παρατίθεται στο M.Smith, *Το Όραμα της Ιωνίας*, σελ.146.

³⁴ Σχετικά με την άμεση τουρκική απειλή κατά της ζωής και της περιουσίας των ελληνικών πληθυσμών βλέπε, Στ. Πρωταίου, *Η Μικρασιατική Καταστροφή*, σ.σ. 166-168. Επίσης G. Horton, *Αναφορικά με την Τουρκία*, σ.σ. 59-65.

³⁵ Hans Morgenthau, *Politics Among Nations*, σελ.5.

διάρκεια των διαπραγματεύσεων της Συνθήκης των Σεβρών, σε δύο τηλεγραφήματά του προς τον έλληνα υπουργό εξωτερικών, στις 26.3.1920.

«Οι διαθέσεις της Γαλλικής Κυβερνήσεως, όσον αφορά τα Ελληνικά ζητήματα, καθίστανται οσημέραι ανησυχητικότερες. Βέβαιο είναι ότι προ τίνων ημερών, εξ αφορμής εκθέσεως των εν Κων/πολη Ύπατων Αρμοστών, ότι επιβολή αποφασισθέντων όρων Συνθήκης στην Τουρκία θα συναντήσει σοβαρή αντίσταση, Γάλλος πρωθυπουργός επρότεινε αναθεώρηση αποφάσεων Ανώτατου Συμβουλίου ως προς τους όρους ειρήνης. Πρόταση αυτή απεκρούσθαι από Αγγλία. Αλλά τρέχουμε τον κίνδυνο καθόλη τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για τη Συνθήκη ειρήνης με την Τουρκία, να έχουμε τη Γαλλία αντιπράτους εις τα συμφεροντά μας, διότι ο Πρωθυπουργός αυτής υφίσταται δυστυχώς την επίδραση χρηματιστικών κύκλων»³⁶.

«Σήμερα το πρωί, είδα Γάλλο Πρωθυπουργό, ον εύρο ανένδοτο και προβάλλοντα ασύστατα επιχειρήματα, το κυριότερο ήταν, ότι πρέπει να διατυπωθούν τέτοιοι όροι ώστε να δύνανται να τους υπογράψουν οι Τούρκοι, διότι η Γαλλία, όπως τόνισε, δεν είναι διατεθειμένη να επαναλάβη τον πόλεμο κατ'αυτών για τα Ελληνικά ζητήματα. Απάντησα αυτό, ότι ουδέποτε διενοήθηκα να ζητήσω τέτοια συνδρομή και τόνισα ότι η Ελλάδα δια του στρατού της στη Μ.Ασία όχι μόνο τις Ελληνικές διεκδικήσεις δύναται να επιβάλει, αλλά ότι είναι ο κυριότερος παράγοντας επιβολής εις τους Τούρκους πάντων των όρων καταρτιζόμενης Συνθήκης ειρήνης»³⁷.

Με αλλά λόγια, η Γαλλία, θα απέτρεπε τις Ελληνικές πολιτικές – διπλωματικές ενέργειες για την έγερση-αξίωση πολιτικών δικαιωμάτων στην περιοχή της Σμύρνης μετά την λήξη της προσωρινής κατοχής, με απότοκο την προάσπιση και την διεύρυνση-επαύξηση των οικονομικών –εμπορικών συμφερόντων των γαλλικών εταιρειών, παράλληλα με την περιστολή οποιασδήποτε πολιτικής πρωτοβουλίας που θα συνωθούσε στην οικοδόμηση ενός ισχυρού, πολιτικά και οικονομικά, ελληνικού κράτους εκατέρωθεν του Αιγαίου Πελάγους. Οι Γαλλικοί πολιτικοί στόχοι αποσκοπούσαν στη συγκρότηση ενός βιώσιμο τουρκικού κράτος ευνοϊκά διακειμένου προς τα γαλλικά κυριαρχικά συμφέροντα, τόσο για την εγκατάσταση και λειτουργία των γαλλικών εταιριών στη Ανατολή, όσο και για την διασφάλιση των γαλλικών χρηματοπιστωτικών προϊόντων³⁸. Οι εν λόγω στόχοι αντικατοπτρίζονται στις ακόλουθες προτάσεις του Γάλλου πρωθυπουργού και υπουργού εξωτερικών Μιλλεράν στις 26.3.1920.

«1) Να οργανωθεί μια Τουρκία βιώσιμη. Προς τούτο κρίνεται αναγκαία η διατήρηση του Σουλτάνου στην Κων/πολη.

2) Σε μια Τουρκία ούτως οργανωμένη η Γαλλία θα δυνηθεί να ασκήσει την επιρροή την οποία υπαγορεύουν σε αυτήν σημαντικά ηθικά και οικονομικά συμφέροντα που έχει στην Τουρκία.

3) Έχουμε στην Τουρκία οικονομικά συμφέροντα πρώτης γραμμής. Εγγυήσεις. Θα επεγυρνήσουμε ώστε να μη θιγούν τα υπάρχοντα συμφέροντα Γάλλων πιστωτών.

4) Η Γαλλία θα διατηρήσει στην Τουρκία τα προαιώνια διακιώματά της»³⁹.

³⁶ Παρατίθεται στο Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία, σ.σ.97-98. Επίσης βλέπε Στ. Πρωταίου, Η Μικρασιατική Καταστροφή, σ.σ.494-495.

³⁷ Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922,σελ.395.

³⁸ Σχετικά με τα Γαλλικά οικονομικά συμφέροντα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, βλέπε G.Horton, Αναφορικά με την Τουρκία, σ.σ. 212-214.

³⁹ Παρατίθεται στο Β.Μόστρα, Η Μικρασιατική Επιχείρησις, σελ.xix.

Ομοίως στις ακόλουθες αναφορές γάλλων και ελλήνων πολιτικών και στρατιωτικών αξιωματούχων, καταδεικνύονται οι κεντρικοί στόχοι της Γαλλικής Υψηλής Στρατηγικής στο υποσύστημα της Μ.Ασίας.

«Από τινος χρόνου παρατηρείται μεταστροφή των ενταύθα Γαλλικών κύκλων, ιδία περι την Αρμοστία. Οι ενέργειες αυτών εντείνονται, αποσκοπούσες, όπως και δια των φιλοτουρκικών προσπαθειών των επιτευχθεί η διατήρηση της Τουρκικής Αυτοκρατορίας, με τα κατά τη σύναψη της ανακωχής του Μούδρου όρια αυτής, ίνα ούτως εξυπηρετηθούν τα διάφορα εν αυτή Γαλλικά οικονομικά συμφέροντα. Οι ενέργειες αυτές δεν περιορίζονται μεταξύ των επίσημων Γαλλικών κύκλων, αλλά τείνουν να αποτελέσουν τον αντικειμενικό σκοπό και των ιδιωτικών Γαλλικών Ομίλων, οίτινες ποικιλοτρόπος δρουν στην Τουρκία»⁴⁰.

Στο Γαλλικό περιοδικό «Le Kemalisme» καταχωρείται η ακόλουθη συνέντευξη, Φεβρουάριος 1920, του Διευθυντού αυτού Paillares Γάλλου αξιωματικού του ναυτικού, που υπηρετούσε στο γραφείο πληροφοριών της Γαλλικής Αρμοστίας στην Κων/πολή.

«Εις τη Χώραν αυτή μόνο Τούρκοι είναι άξιοι ενδιαφέροντος[...]. Πρέπει να στηριχθούμε σε αυτούς. Θα καταλάβουμε τη θέση,ην έχομεν, την οποία μας επήραν οι Γερμανοί. Θα αναλάβουμε την εκπαίδευση του Στρατού τους. Θα διευθύνουμε την Εθνική Οικονομία τους και τα οικονομικά τους.Θα διευθύνουμε τις Σχολές τους[...] Δεν πρέπει να διακυβεύσουμε τα συμφέροντα μας δια τα ωραία μάτια των Αρμενίων και των Ελλήνων, οιτινες ουδόλως μας ενδιαφέρουν.Τα περί σφαγών των Χριστιανών είναι ψευδή. Απλώς πρόκειται περι εκτελέσεως προδοτών. Οι Αρμένιοι είναι όργανα των Ρώσων, εις δε την παραλιακή Τουρκία οι Έλληνες είναι κατασκοποί των Άγγλων. Οι Τούρκοι είναι δεδικοιολογημένοι, εξοντωνοντάς τις έχιδνες που παρεμβάλλονται στο δρόμο τους. Πιστευσaté με. Οι Άρμενιοι και οι Έλληνες δεν είναι φίλοι μας. Πλευρίζουν πάντοτε εκείνον, από τον οποίο παίρνουν χρήματα σε οποιοδήποτε νόμισμα»⁴¹.

Ο λογοτέχνης και ακαδημαϊκός Pierre Loti πρώην Αξιωματικός του Γαλλικού Ναυτικού, σε επιστολή του στον Πρωθυπουργό Μιλλεράν, περί τα τέλη Ιανουαρίου 1920, ανέφερε.

«Δεν γεννάται πλέον ζήτημα για τους Έλληνες. Χάριτι Θεία, απεκαλύφθησαν. Ο πόλεμος μας έδωσε το μεσο να τους γνωρίσουμε. Οι μαρτυρίες χιαλιάδων στρατιωτών μας βεβαιώνουν την δολιότητα και το μίσος αυτών κατά της Γαλλίας[...] Διερωτάται όμως κανείς; Πως Γάλλοι καλής πίστεως, είναι δυνατό να εξακολουθούν ακόμα να είναι τυφλοί και επηρεασμένοι από το γόητρο της αρχαίας Ελλάδας μέχρι του σημείου να τους υποστηρίζουν; Αντιθέτος οι καημένοι οι Τούρκοι πόσα κέρδισαν στην εκτιμησή μας ήδη, όταν καπώς τους αναγνωρίσαμε εκ του πλησίον. Έζησα επι μακρόν στην Ανατολή, ανεμίχθη εις όλα τα κοινωνικά στρώματα και απεκόμισα την αδιαμφισβήτητη πεποίθηση ότι οι Τούρκοι, μέσα εις το ανακάτεμα των φυλών, είναι κατ'εξαιρεση βατύτατα τίμιοι, λεπτής συμπεριφοράς, υπομονετικοι,ανδρείοι, προσηνείς. Είναι οι μόνοι που μας αγαπούν με αφοσίωση κληρονομική, η οποία έμεινε στέρα, παρ' όλους τους εκτραχηλισμούς και τις σκανδαλώδεις ύβρεις μερικών δικών μας.Έχω πλήρη συνείδηση της ευθύνης, την οποία αναλαμβάνω, επαναφέρω τη συμπάθεια της Κοινής Γνώμης προς τους συκοφαντημένους Τούρκους»⁴².

⁴⁰ Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922,σελ.393.

⁴¹ Έκθεση του αρχηγού της Ελληνικής Στρατιάς Κων/πολης, συνταγματάρχη Κατεχάκη, προς το ελληνικό υπουργείο στρατιωτικών,7.11.1919.Ibid,σ.σ.393-394.

⁴² Ibid.

Ο Έλληνας πρεσβευτής στο Παρίσι Ρωμανός σε τηλεγράφημά του προς τον Ε.Βενιζέλο, στις 23.3.1920, ανέφερε :

«Σήμερα με edέχθη Πρωθυπουργός Μιλλεράν. Μοί edήλωσεν, ότι όντως edήτησε την αναθεώρησιν των δια την Συνθήκη ειρήνης ληφθεισών αποφάσεων, διότι δεν δύνανται να επιβληθώσιν ούτοι εἰς την Τουρκίαν, άνευ νεού κατ' αυτής πολέμου, δι' αποστολής ισχυρών δυνάμεων Αγγλο-Γαλλικού στρατού, και φρονεί ότι, αν η Γαλλία δεν αποστείλῃ 100 χιλιάδας Στρατού της, τα συμφεροντά αυτής κινδυνεύουν, εκτός εάν φανή ενδοτικωτέρα προς αυτήν. Δεν δύναμαι να παρασυρθώ, είπε, εκ της φιλίας μου προς την Ελλάδα, μέχρι του σημείου να διακινδυνεύσω τα Γαλλικά συμφέροντα. [...]

Η Γαλλία, μοι είπεν, είναι δύναμις Μουσουλμανική. Έχει βεβαίως τα ιδανικά της, δεν δύναται όμως να διακινδυνεύσῃ τα συμφέροντά της δια την απελευθέρωσιν υποδούλων Λαών, διότι στερείται των μέσων, όπως εξαναγκάσῃ τους Τούρκους να δεχθώσιν τόσον αυστηρούς όρους. Δεν θα επιχειρήσω πλέον να συζητήσω επι των ζητημάτων αυτών μετά του Paleologue, (Διευθυντού των Πολιτικών Υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών της Γαλλίας), διότι έχω την ακράδαντον πεποίθησιν, ότι ούτος φρονεί, ότι η Γαλλία εκτίθεται εἰς κίνδυνον, αν ακολουθήσῃ την Πολιτικήν του Λουδ Τζώρτζ εν τῷ Τουρκικῷ ζητηματι»⁴³.

Επίσης η Συνθήκη των Σεβρών (10.8.1920) παρώθησε στην γενεσιουργία μιας σειράς έμμεσων περιφερειακών συστημικών απειλών⁴⁴, που προοδευτικά μετεξελίχθηκαν σε άμεσες για την Ελληνική εξωτερική πολιτική. Αναλυτικότερα στους Ιταλικούς και Γαλλικούς πολιτικούς κύκλους επικρατούσε ένα κλίμα δυσφορίας αναφορικά με τα επιδικασθέντα προς την Ελλάδα edάφη, κυρίως λόγω των οικονομικών-εμπορικών και πολιτικών, κυριαρχικών τους συμφερόντων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ο πρωθυπουργός της Γαλλίας Πουανκαρέ ανέφερε:

«Εἶναι και αυτή,(η υπογραφείσα Συνθήκη) εύθραστον αντικείμενον, ίσως ραγισμένων αγγείων. Η τελετή της υπογραφής έλαβε χώραν εν μέσω απροθυμίας και αδιαφορίας».

Ο γάλλος υπουργός εξωτερικών, Α.Pilot, παρατηρούσε ότι:

«Την Συνθήκην των Σεβρών υπεγράψαμεν εξηναγκασμένοι, πιεζόμενοι και μετα λύπης. Η πολιτική της Γαλλίας δεν εστρέφετο κατά της Ελλάδος. Η Γαλλία, λόγω των συμφερόντων της, δεν ήθελε να χρησιμεύσῃ η Ελλάς ως όργανον της Αγγλικής πολιτικής. Ο Πρωθυπουργός Λέγκ, ενήργησεν, όπως αφαιρεθώσιν από της Ελλάδος τα οικονομικά μέσα, ίνα μη δυνηθῇ να εξακολουθήσῃ μιαν επιχειρήσιν, ήτις δεν ήτο καλή ούτε δια τους Έλληνας, ούτε δια τους Τούρκους. Η Γαλλική Πολιτική, από της πτώσεως του Κλεμανσώ, (Ιανουάριος 1920) επανήλθεν εἰς την πατροπαράδοτον φιλότουρκον κατεύθυνσιν. Η Γαλλική Πολιτική διεδίδε τον κίνδυνον,όστις παρουσιάζετο, ως εκ του οποίου τη επεβάλλετο να θέσῃ φραγμόν εἰς τοιούτου είδους ενεργείας της Αγγλίας. Την αυτήν Πολιτικήν ηκολούθησαν και οι Μπριάν και Λέγκ».

Ο Γάλλος πρωθυπουργός Λέγκ ανέφερε:

⁴³ Ibid, σελ.396.

⁴⁴ Με τον όρο συστημική απειλή εννοούμε μια εσωτερική αλλαγή στους συντελεστές ισχύος ή στο πολιτικό σύστημα,(δηλαδή μια αλλαγή στους πολιτικούς στόχους και στις πολιτικές προθέσεις), του εκάστοτε κράτους, σε τέτοιο βαθμό και μέγεθος που να αποκρυσταλλώνεται ως απειλή από τους συνδαιτυμόνες του. Με διαφορετικά λόγια θα λέγαμε ότι ο παράγοντας της άνισης ανάπτυξης, της ετερογένειας των κρατών, της κατανομής ισχύος και συμφερόντων εντός του άναρχου διεθνούς συστήματος γεννά διλήμματα ασφαλείας για τους κεντρικούς του δρώντες-κράτη.

Για εκτενή ανάλυση της συστημικής απειλής βλέπε Κ.Knorr, "Threat Perception", στο Κ.Knorr, (ed.), Historical Dimensions of National Security Problems, σ.σ. 79-80.

«Ως Πρωθυπουργός της Γαλλίας έθεσα εις την Διάσκεψιν του Λονδίνου ζήτημα αναθεωρήσεως της Συνθήκης των Σεβρών. Εδήλωσα τότε, ότι δεν θα επικυρώσω την Συνθήκην των Σεβρών, διότι το Κοινοβούλιον δεν θα με ηκολούθει και προσέθεσα, ότι η Ελλάς δεν θα ηδύνατο να αντιστή επί μκρόν, διότι ήταν εξηντλημένη, καθ'ό διατελούσα εν πολέμω από του έτους 1912 και ότι, οιαδήποτε και αν ήτο η ανδρεία της, μοιραίως θα ερρίπτετο εις την θάλασσαν».

Χαρακτηριστική, ως προς τον τρόπο λειτουργίας της Γαλλικής εξωτερικής πολιτικής με άξονα την προάσπιση και προαγωγή των γαλλικών κυριαρχικών συμφερόντων, είναι η παρατήρηση του Ξ.Στρατηγού.

«Τοιαύτην οδόν χαράξασα από της πρώτης ημέρας της εμφανίσεως του Μικρασιατικού ζητήματος και σταθερώς ακολουθήσασα μέχρι τέλους η Γαλλική Πολιτική, απέβλεπεν εις την εξυπηρέτησιν των Γαλλικών συμφερόντων, ημείς δε οι Έλληνες οφείλομεν να μεφθώμεν την ασκηθείσαν τότε υφ' ημών Πολιτικήν, την μη σταθμίσαμεν τας εν τω Μικρασιατικώ ζητήματι Γαλλικάς διαθέσεις, αλλ' ωθήσαμεν την Χώραν ημών εις την τραγικήν Μικρασιατικήν περιπέτειαν.

» Η Συνθήκη των Σεβρών προέβλεπε περί πάντων και εκανόνιζε τα πάντα μέχρι και των ελαχίστων λεπτομερειών, από της απόψεως δε ταύτης αποτελεί πράγματι Διπλωματικόν κομψοτέχνημα,[...] Εν μόνον πράγμα δεν προέβλεπε και δεν εκανόνιζε: Το πως θα εξηναγκάζετο η Τουρκία να υποταχθή εις τους απειροπληθείς όρους της, ούς μετα τόσους κόπους κατώρθωσε να διατυπώση η αξιοθαύμαστος φιλοπονία των Συντακτών αυτής. Την δε Συνθήκην ταύτην ανέλαβε να επιβάλη εις τους Τούρκους η Ελλάς, θέτουσα εκποδών δια των δυνάμεών της το εμπόδιον, όπερ ο Κεμάλ είχεν ορθώσει. Ούτως η γενναιόφρων πράξις των Συμμάχων, προσφέροντων εις την Ελλάδα πλούσια δώρα υπό τόσον κομψόν και περίλαμπρον περίβλημα, εθάμβωνε την κρίσιν πολλών.

» Ο Βενιζέλος επέτυχε να χαρίση εις την Ελλάδα κατ' επιφάνειαν μεν μιαν ωραίαν Συνθήκην, κατά βάθος όμως σκληρόν και δύσκολον πόλεμον, όν όφειλεν αυτήν να διεξάγῃ δια μόνων των δυνάμεών της, Στρατιωτικών και Οικονομικών, και υπό την φθοροποιάν πίεσιν της αντιδράσεως της πλειοψηφίας αυτών τούτων των υπογραψάντων την Συνθήκην Συμμάχων»⁴⁵.

Τέλος και η Βρετανική εξωτερική πολιτική, συνωθούμενη από τα στρατηγικά της συμφέροντα- έλεγχο θαλάσσιων οδών, ανασχεση των κεντρικών χερσαίων Ευρωπαϊκών δυνάμεων, (Ρωσία, Γερμανία, Γαλλία), ελεύθερη διεξαγωγή εμπορίου, αξιοποίηση των ενεργειακών πόρων και των συντελεστών ισχύος των αποικιών της, επεφύλασσε για την Ελλάδα τον ρόλο του τοποτηρητή-θεματοφύλακα των πάγιων κυριαρχικών της συμφερόντων.

«Η ιδέα που μας παρακινούσε να υποστηρίξουμε την Ελλάδα δεν ήταν συναισθηματική παρόρμηση αλλά η φυσική έκφραση της ιστορικής μας πολιτικής: η προστασία της Ινδίας και της διώρυγας του Σουέζ. Επί έναν αιώνα είχαμε υποστηρίξει την Τουρκία ως πρώτη γραμμή άμυνας στην ανατολική Μεσόγειο. Η Τουρκία αποδείχθηκε αναξιόπιστη και υποχωρήσαμε στη δεύτερη γραμμή, τη γραμμή από τη Σαλαμίνα στη Σμύρνη. Γεωγραφικά η θέση της Ελλάδας ήταν μοναδική για το σκοπό μας: πολιτικά ήταν αρκετά ισχυρή ώστε να κάνουμε οικονομία στα έξοδα τον καιρό της ειρήνης και αρκετά αδύναμη ώστε να είναι απολύτως υποχείριό μας στον πόλεμο. Η συνθήκη των Σεβρών θα ήταν επομένως ένα τεράστιο ατού αν πετύχαινε...»⁴⁶.

⁴⁵ Παρατίθενται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ.408-410.

⁴⁶ Αναφορά του άγγλου διπλωμάτη Χ. Νίκολσον, 7/20.12.1920. Παρατίθεται στο Μ.Λ. Smith, Το Όραμα της Ιωνίας, σελ.310.

Αναφορικά με το ρόλο που καλείτο να διαδραματίσει η Ελλάδα ως προς την προάσπιση του μείζονος κυριαρχικού αγγλικού συμφέροντος, δηλαδή τη διαφύλαξη των θαλάσσιων εμπορικών συγκοινωνιών με τα μέλη της Κοινοπολιτείας, αξίζει να παραθέσουμε την ακόλουθη συνομιλία του Ουίνστον Τσώρτσιλ με τον Λουΐδ Τζώρτζ,(1921).

«Οι έλληνες, είναι ο λαός του μέλλοντος εις την Ανατολικήν Μεσόγειον. Πολλαπλασιάζονται και είναι γεμάτοι δραστηριότητα. Αντιπροσωπεύουν τον χριστιανικόν πολιτισμόν εναντίον της Τουρκικής βαρβαρότητος. Η μαχητική των δύναμις χονδροειδώς υποτιμάται από τους στρατηγούς μας. Μια μεγαλειτέρα Ελλάς θα είναι ανεκτιμήτου αξίας πλεονέκτημα δια την Αγγλίαν. Οι έλληνες εκ παραδόσεως και ροπής, αλλά και συμφέροντος είναι φιλικώς διακείμενοι προς τους άγγλους. Είναι τώρα ένα έθνο πέντε έξ εκατομμυρίων και εντός πενήντα ετών αν ημπορέσουν να κρατήσουν τα εδάφη, τα οποία παρεχωρήθησαν, θα είναι έθνος είκοσι εκατομμυρίων. Είναι καλοί ναυτικοί και θα αναπτύξουν ναυτικήν δύναμιν, θα κατέχουν όλας τας σημαντικώτερας νήσους εις την Ανατολικήν Μεσόγειον. Αι νήσοι αυτάί είναι αί ισχυραί ναυτικάί βάσεις του μέλλοντος. Εκτείνονται εις τα πλευρά των συγκοινωνιών μας δια μέσου της Διώρυγος του Σούεζ προς τας Ινδίας, της Άπω Ανατολήν και Αυστραλίαν. Οι έλληνες είναι ευγνώμονες και αν είμεθα οι σταθεροί φίλοι της Ελλάδος την ώραν της εθνικής επεκτάσεως θα γίνη αύτη η ασφάλεια των κυριών συγκοινωνιών της αγγλικής αυτοκρατορίας. Μίαν ημέραν ο ποντικός θα ημπορέση να καταφάγη το σχοινίον που δένουν το λεοντάρι!»⁴⁷.

Υπό το παραπάνω πρίσμα της διάγνωσης του διεθνούς περιβάλλοντος, δηλαδή της εκτίμησης-αξιολόγησης των απειλών και των ευκαιριών σε συνάρτηση με τα στρατηγικά συμφέροντα και αξίες των ισχυρών συντελεστών του Ευρωπαϊκού συστήματος, αναφαίνονταν και η άμεση τουρκική απειλή. Συγκεκριμένα η τουρκική πολιτική στρατηγική της προοδευτικής εξάλειψης του ελληνικού στοιχείου από την Μ.Ασία, συνιστούσε άμεση απειλή για τα ελληνικά κυριαρχικά συμφέροντα, (προστασία της ζωής και της παρουσίας των ομοεθνών). Η εν λόγω απειλή κρυσταλλώνεται στις παρακάτω αναφορές.

«Η προκειμένη επιχείρησις θα πληρώση τα βαλάντια. Ουδείς κινδυνος δι' ημάς. Ο θάνατος μόνον δια τους ατίμους έλληνας. Εις πρώτον νεύμα σπεύσατε αμέσως και εξοντώσατε τους περί υμάς. Κατά των γυναικών αυτών πράξατε ότι βούλεσθε. Περιφρονήσατε τιμήν. Νυν η στιγμή της εκδικήσεως. Εμπρός παιδιά».

«Πας στρατιώτης να πράξη το εις αυτόν ανατεθειμένον καθήκον κατά παντός ξένου[...] Έκαστος στρατιωτής οφείλει να φονεύση 4-5 έλληνας»⁴⁸.

«Ούτω απεδείχθη, πασιφανώς, η υπό των τουρκικών αρχών διενεργουμένη οργάνωσις ενόπλων ομάδων εν Μ.Ασία προς εκτέλεσιν σφαγών όταν διαταχθώσι. Περί τούτων είχαν πολλές προηγουμένης πληροφορίας ας μετέδιδον εκάστοτε γάλλοι και άγγλοι αντιπρόσωποι ενταύθα. Επι κεφαλής ανωτέρω οργανώσεως είναι Βαλής Σμύρνης Νουρεντίν πασάς, ούτινος η εκ Μικράς Ασίας απομάκρυνσις το τάχιστον είναι επιβεβλημένη.Τούρκοι ενισχύονται εις ενέργειαν των ένεκα στάσεως ενταύθα ιταλού αντιπροσώπου Μαμφρέδι, αναφανδόν συνεργαζομένου μετα τούρκων προς επιδίωξιν ιδίας πολιτικής»⁴⁹.

⁴⁷ Παρατίθενται στο Χ. Αγγελομάτη, Χρονικόν Μεγάλης Τραγωδίας, σελ. 399. Επίσης βλέπε και Β.Μόστρα, Η Μικρασιατική Επιχείρησις, σελ.23,υποσημείωση 2.

⁴⁸ Έγγραφο του Νομάρχη Σμύρνης, Νουρεντίν πασά. Παρατίθενται στο Χ. Αγγελομάτη, Χρονικόν Μεγάλης Τραγωδίας, σελ.37.

⁴⁹ Επιστολή πλοιάρχου Μαυρουδή.Ibid.

Αντίστοιχα η έμμεση τουρκική απειλή, που κρυσταλλώνονταν στην προβολή ένοπλης αντίστασης των τούρκων ατάκτων, αναγάγεται σε άμεση, με τη συστηματική πλέον ένοπλη δράση τους εναντίων των ελληνικών στρατευμάτων της Σμύρνης. Αρχικά επρόκειτο για έμμεση συστημική απειλή, λόγω των περιορισμένων στρατιωτικό-οικονομικών δυνατοτήτων του κινήματος της εθνικής αντίστασης της Τουρκίας, που μετεξελίχθηκε σε άμεση-ουσιαστική και υπολογίσιμη απειλή υπό το πλαίσιο:

α) της κοσμοθεωρίας του Μ.Κεμάλ, (που νοσηματοδότησε τους κεντρικούς πολιτικούς στόχους για την συγκρότηση ενός ανεξάρτητου και κυρίαρχου τουρκικού κράτους)⁵⁰,

⁵⁰ Ο Γ.Κονδύλης αναφέρει σχετικά «Αλλά την εποχήν εκείνην ακριβώς-15 Ιουνίου- έφθασεν ή είδησις ότι ο Επιθεωρητής της Στρατιάς Μουσταφά Κεμάλ Πασάς ετάσσετο επι κεφαλής της Εθνικής αντιστάσεως και εκάλει την Μεγάλην Εθνοσυνέλευσιν της Τουρκίας εις Εζερούμ». Γ.Κονδύλης, Ο Δρόμος προς την Καταστροφήν,σελ.171

Στο συνέδριο που διοργάνωσε ο Σύνδεσμος για την υπεράσπιση των Δικαιωμάτων των Ανατολικών Επαρχιών, στο Ερζερούμ τον Ιούλιο 1919, ο Κεμάλ εκλέχθηκε πρόεδρος του Συνεδρίου.

Η διακήρυξη του Συνεδρίου ανέφερε ότι : «δεν πρόκειται να παραχωρηθούν στους χριστιανούς προνόμια που η φύση τους θα είναι τέτοια ώστε να απειλεί την πολιτική κυριαρχία και την κοινωνική ισορροπία του τουρκικού λαού». Σε «περίπτωση κατά την οποία η κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης φανεί ανίκανη να διαφυλάξει την ανεξαρτησία του έθνους και την ακεραιότητα της πατρίδας, θα εγκαθιδρυθεί μια προσωρινή κυβέρνηση προκειμένου να εξασφαλίσει την επίτευξη αυτών των δύο μεγάλων σκοπών. Αυτή η κυβέρνηση θα εκλεγεί από το εθνικό Συνέδριο, αλλά,αν το τελευταίο δεν έχει συγκληθεί,η αντιπροσωπευτική επιτροπή θα προχωρήσει η ίδια στην εκλογή». Παρατίθεται στο Ρ. Dumont, Κεμάλ. Ο δημιουργός της νέας Τουρκίας, σ.σ.57-58. Επίσης βλέπε σχετικά Στ. Πρωταίου, Η Μικρασιατική Καταστροφή, σ.σ. 332-335.

Ακολούθησε το Συνέδριο της Σεβάστειας το οποίο επικύρωσε το «Εθνικόν Συμβόλαιον» της Ερζερούμ και έλαβε απόφαση «όπως το Έθνος χρησιμοποίησιν όλα τα μέσα δια την επιτυχίαν του προγράμματος της ανεξαρτησίας».Παρατίθεται στο Μ.Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασία,σελ.114.

Οι αποφάσεις της εν λόγω Συνελεύσεως ανέφεραν: «1) Ουδέποτε και κατ'ουδένα τρόπον θα δεχθώσιν οι Τούρκοι μείωσιν τινά της ανεξαρτησίας των. Δεν θα συναινέσωσιν όπως τμήμα τι οιονδήποτε Βιλαετίου τινος κατοικουμένου παρα Τούρκων απασπασθή της Αυτοκρατορίας.

2)Σύμφωνα προς το «Χαριάτ» θα εξασφαλίσωμεν τα δίκαια και την ησυχίαν των Μουσουλμάνων συμπατριωτών μας.

3) Δεν θα παραχωρήσωμεν ούτε σπιθαμην εδάφους εις την Αρμενίαν ή εις ετέραν ξένην Δύναμιν.

Γραμμή διαχωρίσεως θέλει χαραχθή νοτίως της Μοσούλης κατ'ευθείαν μέχρις Αλεξανδρέτας, ολόκληρον δε το υπόλοιπον,βορείως της γραμμής ταύτης, θα μείνη εις την Οθωμανικήν Αυτοκρατορίαν. Δεν δυνάμεθα να αφίσωμεν ουδ'ελάχιστον τμήμα του εδάφους τούτου υπο ξένην κατοχήν, και ωρκίσθημεν να εξακολουθήσωμεν την ένοπλον αντίστασιν μέχρις ολοκληρωτικής εκτελέσεως της αποφάσεως ταύτης.

4) Αν αι Ευρωπαϊκάι Δυνάμεις επιθυμούσι πράγματι να εξυπηρετήσωσιν την ανθρωπότητα και να αποφύγωσι του να χυθή ανωφελώς αίμα οφείλουσι να δεχθώσι πάραντα τας αξιώσεις ημών και να μας δώσωσι εκ της αφετηρίας ταύτης πραγματικές διαβεβαιώσεις και εξασφαλίσεις. Ούτως οφείλουσιν αύται να εκκενώσωσι πάραντα τα Βιλαέτια της Σμύρνης των Αδάνων κλπ. και να αποσύρωσι πάραντα τα στρατεύματα αυτών της κατοχής εκ των λοιπών μερών της Αυτοκρατορίας.

5) Η Πατρίς και η Χώρα έχουσι προ παντός την ανάγκην της ενώσεως και αντιστάσεως. Η ενεστώσα Κυβέρνησις ενεργεί μεροληπτικώς και μετ'εχθρότητος. Είναι ανίκανος να προστατεύσιν τα εθνικά συμφέροντα.Ουδεμίαν λοιπόν έχομεν προς αυτήν εμπιστοσύνην. Εάν επιθυμείτε να σταματήσετε την διχόνοιαν και την διαίρεσιν εν τη Οθωμανική Πατρίδι, είναι απολύτως αναγκαίον να σχηματίσητε Κυβέρνησιν αποτελουμένην εξ εμπείρων και τιμωμένων προσώπων και να συγκαλέσητε επειγόντως την Βουλήν.

[...]

«Αφίνομεν εις την Ημετέραν Μεγαλειότητα την φροντίδα να σταθμίση τας τρομακτικές συνεπειάς,αίτινες δύνανται να επακολουθήσωσι την άρνησιν επί των αιτημάτων μας. Εν τη τελευταία ταύτη περιπτώσει, πάσαι αι ευθύναι θα πέσωσιν επί της ενεστώσης Κυβερνήσεως και επί της Ημετέρας Μεγαλειότητος. Τότε θα ζητήσωμεν την σωτηρίαν ημών εις τας δυνάμεις μας και θα δείξωμεν εις τον κόσμον ολόκληρον το μεγαλείον των Τούρκων». Παρατίθεται στη Βίβλο του Ε.Βενιζέλο, τόμος δ', σ.σ. 513-514. Ε πίσης βλέπε σχετικά Στ. Πρωταίου, Η Μικρασιατική Καταστροφή, σ.σ. 335-341.

β) των εσωτερικών μεταρρυθμιστικών αλλαγών του Κεμαλικού κινήματος, αναφορικά με τους πολιτικούς στόχους της Τουρκίας και τις δυνατότητες-μέσα, πραγματοποιήσους, (ανέκτησε επαρκή οικονομικό στρατιωτικά μέσα για την επίτευξη των πολιτικών του στόχων και προάσπισε τα εθνικά κυριαρχικά συμφέροντα τα οποία αυτοδικαίως συγκρούονταν με τα αντίστοιχα ελληνικά),

γ) της συνωθούμενης από τις στρατηγικές αξίες και τα συμφέροντα των πόλων του Διεθνούς Συστήματος, επιλεγθείσας και εφαρμοσθείσας Τουρκικής Υψηλής Στρατηγικής.

Οι παρακάτω αναφορές είναι ενδεικτικές της κλιμακούμενης αύξησης των τουρκικών επιθετικών ενεργειών κατά του Ελληνικού στοιχείου.

«Την 24 Μαΐου 1919 σημειούται συνάθροισις χιλιάδων τινων Τούρκων μετα πυροβολικού εις Αϊδίνιον, όπου ο διοικών τας Τουρκικάς δυνάμεις δια προκηρύξεων καλεί τον πληθυσμόν να λάβη τα όπλα κατά των Έλλήνων [...]

«Την 12 Ιουνίου απόσπασμα 600 Τούρκων στρατιωτών μετα 2000 ατάκτων εγκαθίσταται υπο τας διαταγάς του Συνταγματάρχου Αλή Μπέη εντός ελαιώνος πλησίον του Αϊβαλή και βάλλει κατά της πόλεως. Επειδή ο ελαιών ευρίσκεται εκτός του Καζά Αϊβαλή, τα Ελληνικά στρατεύματα δεν δύνανται να εκδιώξωσι τους αντιπάλους των, δια να μην εξέλθωσι της ζώνης, δι'ήν η Ελληνική κατοχή έλαβεν εντολήν».[...]

«Την 17 Ιουνίου επίσης, το Τάγμα της Περγάμου, θύμα αιφνηδιαστικής επιθέσεως, υφίσταται νέας απώλειας και αναγκάζεται να εκκενώση την πόλιν. Οι Τούρκοι ολονέν οργανούνται. Ισχυρά αποσπάσματα τακτικών στρατιωτών μετα πυροβολικού διευθύνονται εκ Πανόρμου εις Σώμα, με κατεύθυνσιν εις Πέργαμον. Εκ Δενιζλή σημειούται οργάνωσις πυροβολαρχιών βαρέως και πεδινού πυροβολικού. Πολυάριθμοι Τούρκοι αξιωματικοί, τεθέντες εν αδεία παρα της Κυβερνήσεως των, σχηματίζουν τα στελέχη τακτικών και ατάκτων στρατευμάτων και προϊστανται εις τον σχηματισμόν βάσεων επιχειρήσεων και εις την διανομήν όπλων εις τους επιστρατευομένους».

«Την 19 Ιουνίου επιβεβαιούται η φήμη καθ'ήν εν τη περιοχή της Πανόρμου οργανούνται τακτικάί δυνάμεις 12-15000 ανδρών υπο την διοίκησιν του Γιουσούφ-Ιτζέτ Πασά, διοικητού του 14^{ου} Σώματος Στρατού. Η Πάνορμος έχουσα στρατιωτικάς αποθήκας αφθόνως εφοδιασμένης, χρησιμεύει ως βάσις εφοδιασμού. Εις Σεχηρδερεσί σημειούται συνάθροισις 3000 ανδρών, παρα δε το Οδεμήσιον ετέρα 5000 ανδρών. Ο Γάλλος στρατιωτικός επίτροπος του σιδηροδρομικού σταθμού Μπαλικεσέρ, ερωτά τηλεγραφικώς τον προϊσταμένόν του του Σταθμού Σμύρνης, αν οφείλει να επιτρέψη την επιβίβασιν 5000 ανδρών, ευρισκομένων εις Μπαλικεσέρ. Καθίσταται οσημέραι βεβαιότερον ότι η οργάνωσις του στρατού τούτου διευθύνεται εκ Κωνσταντινουπόλεως, ήτις εφωδίασε την βάσιν Πανόρμου δια παντοειδούς υλικού και ήτις αποστέλλει συντεταγμένα τμήματα και τα αναγκαία στελέχη. Οι ανώτεροι αξιωματικοί αποστέλλονται εις τα διάφορα κέντρα όπως διευθύνωσι την επιστράτευσιν και την οργάνωσιν των κλάσεων, αίτινες καλούνται δια τον ιερόν κατά των Ελλήνων πόλεμον. Πλην του κέντρου της Πανόρμου, εβεβαιώθη προσέτι η ύπαρξις σημαντικών κέντρων εις το Άχμετλή και επί του όρους Μπός Δάγ, όσον και εις Δενιζλή, ένθα σημειούται συγκέντρωσις 10000 ανδρών μετα 16 πεδινών και 3 βαρέων πυροβόλων. [...] Την 21 Ιουνίου το κατέχον το Ναζλή Ελληνικόν

Ο Κεμάλ αμέσως μετά επιδόθηκε στην συγκρότηση ικανού-ποσοτικά και ποιοτικά, στρατού ξεκινώντας την στρατολόγησιν από το διαμέρισμα της Προύσας παράλληλα με την αναζήτηση ικανών οικονομικών πόρων για την ευδόωση του εγχειρήματός του.

απόσπασμα (ανατολικά του Αϊδινίου) αναγκάζεται να εγκαταλείψει το χωρίον υπο την απειλήν να ιδή ευατό καταστρεφόμενον υπο δυνάμεων πολύ υπερτέρων κ.τ.λ.»

«Την 24 Ιουνίου απόσπασμα Τουρκικών 400 ανδρών εμφανίζεται εις τα πρόθυρα του Αϊδινίου, διασκορπίζεται και αφίνει επι του πεδίου 40 νεκρούς. Μεταξύ Μπαλικεσέρ, Σώμα και Ακχισσάρ σημειούνται εχθρική δύναμις 15000 ανδρών, εις Σαλιχλή 3000 άνδρες, εις Δενιζλή 10000, εγγύς της Περγάμου 3000, εγγύς του Αϊδινίου 3000 και εις Μπόζ Δάγ 3000. Επι πλέον εκτιμώνται εις 50 τα πυροβόλα, σημειούνται δε μέγας αριθμός πολυβόλων. Η επιστράτευσις πολλών κλάσεων διενεργείται δραστηρίως, αι δε επιτάξεις παντός είδους υπο μεγάλην κλίμακα. Εις Κιουτάχειαν, Αφίον Καραχισάρ και Άγκυραν σημειούται η άφιξις αξιωματικών προς εκπαίδευσιν των εθελοντών και των νεοσυλλέκτων[...] κτλ». «Την 1 Ιουλίου η πόλις του Αϊδινίου κενούται παρα των Ελλήνων κατόπιν διημέρου λυσώδους αγώνος»⁵¹.

Η βαθμιαία-προοδευτικά κλιμακούμενη ένταση των τουρκικών επιθέσεων κορυφώνεται με την κατάληψη της Περγάμου και την καταστροφή του Αϊδινίου από δυνάμεις του τουρκικού στρατού συνεπικουρούμενες από ομάδες ατάκτων.

«Πέργαμος και συγκοινωνίαι μεταξύ Περγάμου και Δικελή προσβάλλονται από χθές υπο ατάκτων Τούρκων. Προς επικράτησιν και επιβολήν τάξεως άμεσον και οριστικήν απέστειλα από χθές άμέσως 6^{ον} σύνταγμα Αρχιπελάγους»⁵².

«Σοβαραί Τουρκαί οργανώσεις στρατού και ωπλισμένων Τούρκων κατοίκων και πυροβολικού εν Πανόρμω, ως κέντρον, μέχρι Σόμα και περιφέρειας Περγάμου. Επίσης όμοιαι εν Δενιζλή δι'επιστρατεύσεως 6 ηλικιών μετα ελαφρού και βαρέος πυροβολικού. Οργανώσεις αυταί διευθύνονται υπο στρατηγών και σωματαρχών Τούρκων, διακηρυσσόντων επιθετικούς σκοπούς. Παρουσία αξιωματικών και Τουρκικού στρατού μετα πυροβολικού, καταδηλούσι ενέργειαν ή ανοχήν επισήμου Τουρκικής Κυβερνήσεως. Εις Πάνορμον διενεμήθησαν όπλα, πλείστα δε αποστέλλονται αναφανδόν δι'αμαξών εις Σόμα και λοιπάς πόλεις»⁵³.

«Από της 9^{ης} ώρας της 15^{ης} Ιουνίου το Ελληνικόν απόσπασμα Αϊδινίου συνήψε συμπλοκήν προς Ν. της πόλεως ταύτης μετα ληστανταρτών, εφωδιασμένων δια πυροβολικού και πολυβόλων. Ταυτοχρόνως εδέχθη προσβολήν εν νώτων υπο Οθωμανών της πόλεως, ωχυρωμένων εις τας Τουρκικάς συνοικίας. Εκ τούτου ηναγκάσθη να διεξαγάγω αγώνα εντός της πόλεως Αϊδινίου προς κατάληψιν σημείων στηρίγματος, άτινα είχαν οργανωθή εν τη πόλει. Ο αγών εξηκολούθησε μέχρι της 14^{ης} ώρας της 1^{ης} Ιουλίου, οπότε η Ελληνική στρατιωτική δύναμη, στερηθείσα πυρομαχικών εκ της αποθήκης της σιδηροδρομικής γραμμής και πιεσθείσα υπο αφιχθεισών ενισχύσεων ληστανταρτών εκ της περιοχής του Μαιάνδρου, ηνηγάσθη ν'αποσυρθή μέχρι Μπαλατζίκ. Εκ τους αγώνος εντός της πόλεως και του εχθρικού πυροβολικού εξερράγησαν πυρκαϊαι εν τη πόλει, αίτινες κατέστρεψαν μέρος αυτής. Σταλείσαι ενισχύσεις προς την φρουράν Αϊδινίου ανεκατέλαβον μετα αυτής την πόλιν την 21^{ην} ώραν της 20^{ης} Ιουνίου και αποκατέστησαν την τάξιν εις την περιφέρειαν του Αϊδινίου [...]»⁵⁴.

⁵¹ Παρατίθονται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία, σ.σ.55-56.

⁵² Τηλεγράφημα του αρχηγού του ελληνικού στρατού κατοχής.3.6.1919. Παρατίθεται στο Μ.Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασία,σελ.97. Επίσης για την κατάληψη της Περγάμου από τους τούρκους ατάκτους, βλέπε Στ. Πρωταίου, Η Μικρασιατική Καταστροφή, σ.σ. 280-287.

⁵³ Ibid, σελ.98.

⁵⁴ Επίσημο ανακοινωθέν του Ελληνικού Στρατηγείου. Ibid.σ.σ.99-100. Για την καταστροφή του Αϊδινίου από τους τούρκους ατάκτους και την ανακατάληψη του από τα ελληνικά στρατεύματα, βλέπε Στ. Πρωταίου, Η Μικρασιατική Καταστροφή, σ.σ.296- 316.

Συνακόλουθα, ο Ε.Βενιζέλος συνεκτιμώντας τις έμμεσες απειλές που εγείρονταν από την πολιτική στάση της Ιταλίας και της Γαλλίας, ενήργησε ορθολογιστικά αξιοποιώντας και το τελευταίο παράθυρο ευκαιρίας, το οποίο εκπορευόταν από την στρατιωτική-οικονομική αποδυνάμωση της Βρετανίας, με απότοκο την αδυναμία επιβολής των όρων Ειρήνης στην Τουρκία με στρατιωτικά μέσα. Ο έλληνας πρωθυπουργός ανέλαβε την εφαρμογή μονομερούς χρήσης ένοπλης βίας για την επιβολή των όρων ειρήνης στην Τουρκία αναφορικά με τα επιδικαζόμενα προς την Ελλάδα εδάφη της Θράκης και της Μ.Ασίας. Με την πολιτική του αυτή επιλογή, αφενός θα απέτρεπε τις προαναφερθείσες έμμεσες- Γαλλικές και άμεσες- Ιταλικές συστημικές απειλές και αφετέρου θα αποκτούσε τον εδαφικό και πολιτικό έλεγχο στις διαφιλονικούμενες περιοχές,(μεταξύ Ελλάδος-Τουρκίας-Ιταλίας), επιτυγχάνοντας ένα τετελεσμένο πολιτικό αποτέλεσμα και ένα ισχυρό διαπραγματευτικό χαρτί στο διπλωματικό πεδίο.

«Σήμερα εκλήθη υπό του Υπουργού Στρατιωτικών, ο οποίος μου είπε, παρόντος και του Άγγλου Αρχηγού του Επιτελείου Στρατάρχου Ουίλσον : Ο Πρωθυπουργός μου ανέθεσε να σας ρωτήσω, αν είστε διατεθειμένος σε περίπτωση αρνήσεως της Τουρκίας να αποδεχθεί τους όρους της καταρτιζόμενης Συνθήκης ειρήνης, να επιβάλετε εσείς αυτούς και στρατιωτικός, όσον αφορά τα ενδιαφέροντα προς έμας τμήματα της Θράκης και της Μ.Ασίας, διότι πολλαπλές υποχρεώσεις της Αγγλίας δεν της επιτρέπουν να διαθέσει στρατό ούτε στη Θράκη, ούτε στο επιδικαζόμενο προς εμάς τμήμα της Μ.Ασίας. Συνέστησε να αναμετρήσουμε και πάλι καλά τις δυνάμεις μας, ώστε να μην αναλάβουμε ένα έργο που θα τις υπερβαίνει. Ο Υπουργός άφησε να εννοηθεί, ότι δεν πρέπει να υπολογίζουμε σε βοήθεια της Γαλλίας και της Ιταλίας. Απάντησα ότι αναλαμβάνουμε όσον αφορά τα επιδικαζόμενα προς εμάς μέρη, την επιβολή στην Τουρκία των όρων της Συνθήκης. Δεν είναι ανάγκη να εξηγήσω, ότι πρόκειται περί Αγγλο-Ελληνικής συμπράξεως προς επιβολή στην Τουρκία των όρων της Συνθήκης ειρήνης»⁵⁵.

Το κόστος της ανωτέρω πολιτικής επιλογής κρυσταλλώνονταν στην αποκλειστική χρήση μέσων εσωτερικής εξισορρόπησης με απότοκο:

- 1) την εξουθένωση των οικονομικών πόρων και του έμψυχου στρατιωτικού δυναμικού της Ελλάδος,
- 2) την παράλληλη προαγωγή των κυριαρχικών συμφερόντων ενός τρίτου κράτους-Αγγλίας υπό την απουσία αντισταθμιστικών οφελών-ανταλλαγμάτων,
- 3) την καλλιέργεια υποβόσκουσων εχθρικών πολιτικών-στρατιωτικών ενεργειών,(άμεσων απειλών), από τρίτα κράτη (Γαλλία, Ιταλία),των οποίων διακυβεύονταν κυριαρχικά τους συμφέροντα,(στη συγκεκριμένη περίπτωση οικονομικά-εμπορικά και πολιτικά-στρατηγικά).

Ο Ξ.Στρατηγός αναφέρει σχετικά με την Άγγλο-Ελληνική σύμπραξη.

«Ο Βενιζέλος στο τηλεγράφημά του, τις 6.3.1920, λέει: «Δεν είναι ανάγκη να εξηγήσω ότι πρόκειται περί Αγγλο-Ελληνικής συμπράξεως». Η παρατήρηση είναι ορθότατη, διότι πράγματι περί Αγγλο-Ελληνικής συμπράξεως πρόκειται, με μόνη τη διαφορά ότι δεν είναι η κραταιά Αγγλία αυτή που θα βοηθήσει στρατιωτικά τη μικρή Ελλάδα, όπως διεκδικήσει τα δικαία της, αφού ρητώς δηλώνει ότι δεν πρέπει να αναμένει αυτή ενίσχυση σε άνδρες, αλλά ούτε σε χρήμα, κατόπιν της γνωστής μετά την ανακωχή αποφάσεως του Αγγλικού Κοινοβουλίου, όπως παύση πάσα χορηγία πιστώσεων στους Συμμάχους χάριν πολεμικών σκοπών, αλλά ότι τουναντίον η

⁵⁵ Τηλεγράφημα του Βενιζέλου στο έλληνα υπουργό εξωτερικών, 6.3.1920. Παρατίθεται στο Μ.Λ.Σmith, Το Όραμα της Ιωνίας, σ.σ. 398-399.

Ελλάδα θα βοηθήσει την Αγγλία, όπως πραγματοποιήσει την ιμπεριαλιστική πολιτική της. Οι Σύμμαχοι λένε στην Ελλάδα: Σε αμείβουμε διότι μας βοήθησες· ιδού τα δώρα σου· πήγαινε να τα πάρεις! αλλά πρόσεξε διότι το θησαυρό τον φυλλάσει άγριος δράκος, τον οποίο πρέπει να φονεύσεις πρώτα! Εμείς θα παρακολουθούμε μακρόθεν την πάλη. Αν νικήσεις τότε θα τρέξουμε να πάρουμε και εμείς παν ότι εκ του θησαυρού τούτου μας είναι αναγκαίο. Τέτοιον χαρακτήρα είχε η σύμπραξη, η οποία έξαπτε τη φαντασία του κ.Βενιζέλου μέχρι κραιπάλης ενθουσιασμού, ώστε να βλέπει όχι μόνο βέβαια την πραγματοποίηση των όσων θα διελάμβανε, ή μη οριστικώς καταρτισθήσα Συνθήκη, αλλά και τους Τούρκους αρνούμενους και εγκαταλείποντας την Κων/πολη και ανθιστάμενους εν Ασία και ηττώμενους και όπερ το εκπληκτικότερο, τους Συμμάχους ομοφωνούντας! και θέτοντας βαρύτερους όρους... προς όφελος της Ελλάδας! Εγείρεται ήδη το ζήτημα καλώς ή κακώς έπραξε ο κ.Βενιζέλος δεχόμενος υπό αυτούς τους όρους τη σύμπραξη με την Αγγλία και δηλώνοντας ότι η Ελλάδα αναλαμβάνει επι ιδίω κινδύνο την επιβολή των όρων της ειρήνης; Η αντικειμενική εξέταση των πραγμάτων πείθει ότι ο κ.Βενιζέλος καλώς έπραξε, διότι αφού άπαξ ανεκινήθει το Μικρασιατικό ζήτημα και ενεπλάκη σε αυτό η Ελλάδα, δεν δύνατο να πράξη αλλιώς και διότι, ως ήτο τότε η εν Μ.Ασία στρατιωτική κατάσταση, ηδύνατο ακόμη ευκόλος να διαλύση τις Κεμαλικές οργανώσεις και να επιβάλει τους όρους της κατά τρόπο ώστε δια μακρόν διάστημα χρόνου να αποβεί αδύνατη πάσα σοβαρή στρατιωτική ενέργεια εκ μέρους των Τούρκων. Σφάλμα ήταν ότι ο κ.Βενιζέλος, χάρη εσωτερικών πολιτικών λόγων, υποκίνησε ή έσπευσε να δεχθεί αρχικώς άνευ όρων την τοιαύτη εντολή, διότι αν αρχικώς ζητούσε εξασφαλίσεις ή θα του εδίδοντο δια επισήμου πράξεως και όχι δι' ασύστατων προσωπικών ενθαρύνσεων εκ μέρους του Πρωθυπουργού της Αγγλίας, και τότε δεν θα ευρίσκετο προ δηλώσεων, υπο του Άγγλου Υπουργού των Στρατιωτικών, ή δεν θα του εδίδοντο και τότε θα δεν θα δημιουργείτο για την Ελλάδα Μικρασιατική πολιτική, υπό τους αποπνικτικούς όρους μάλιστα υφ' ους ενεπλάκη σε αυτήν. Ήδη όμως εάν ο κ.Βενιζέλος αρνείτο την εμμέσως ζητειθείσα υπο της Αγγλίας σύμπραξη, δηλώνοντας ότι η Ελλάδα δεν είναι σε θέση να επιβάλει τους αφορούντας αυτήν όρους της ειρήνης, θα ήταν υποχρεωμένος να εκκενώσει τη Μ.Ασία, το οποίο θα είχε ολέθριο μεν για τον ίδιο και την πολιτική του αντίκτυπο στο εσωτερικό της Χώρας, θα σήμαινε δε και την εξόντωση του Μικρασιατικού Ελληνισμού, χωρίς να δύναται ο κ.Βενιζέλος ούτε να προστατεύσει ούτε να κατηγορήσει άλλον τινά πλην του ευατού του ως αίτιον της καταστροφής. Αλλά θα διέγηρε και τη μήνι της Αγγλικής πολιτικής, τις οποίας θα ματαιόνονταν τα σχέδια, θα έχανε πιθανότατα την υποστήριξη αυτής και ως προς τη Θράκη, Ανατολική και Δυτική, διότι στην ανικανότητα της Ελλάδας ως συμμάχου θα ετρέπετο η πολιτική της Αγγλίας προς έτερες κατευθύνσεις και θα ζητούσε να προσαιτερισθεί πλέον τους Τούρκους ή και τους Βουλγάρους. Εις το σημείο λοιπόν που είχαν περιέλθει τα πράγματα δεν ήταν πλέον δυνατό για τον κ.Βενιζέλο να αποκρούσει την έστω και υπο τοιούτους όρους προσφερθείσα, κατά ουσία όμως επιβλεπθήσα σύμπραξη[...]»⁵⁶.

Με διαφορετικά λόγια η Ελλάδα θελημένα ή αθέλητα λάμβανε μέρος στην πολιτικό-στρατηγικό ανταγωνισμό των τριών συμμάχων της, Αγγλίας, Γαλλίας, Ιταλίας, για την κατανομή-διανομή των εδαφών της Μ.Ασίας, αναλαμβάνοντας το έργο της στρατιωτικής εκμηδενίσεως του ισχυρότερου θύλακα αντίστασης, του Κεμάλ, με ίδια μέσα και υπό τον άμεσο κίνδυνο περιαγωγής της σε κατάσταση πολιτικής, στρατιωτικής και οικονομικής υποπλασίας-χρείας. Η αναφαινόμενη

⁵⁶ Ξ. Στρατηγός, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία, σ.σ.89-91.

σύγκρουση – ρήξη, μεταξύ των κυριαρχικών συμφερόντων των συμμαχικών δυνάμεων αναδεικνύεται πλήρως στην ακόλουθη αναφορά του κ.Σακελλαρόπουλου.

«Οι Σύμμαχοι, οίτινες από το 1915 επεδόθησαν στο διαμελισμό της Τουρκικής Αυτοκρατορίας, εις ουδεμία συμφωνία είχαν καταλήξει μέχρι το τέλος του κατ'αυτής πολέμου. Τίποτα άλλο περισσότερο δεν μαρτυρεί τούτο περι της αθαράπευτού διαιρέσεως τους για την τύχη της Μ.Ασίας».

«Πριν ακόμη υπογραφεί η μετά των Τούρκων ανακωχή του Μούδρου, ο αγριότερος ανταγωνισμός είχε χωρίσει τους Συμμάχους[...] Η Αγγλο-Γαλλική αντιζηλία ποτέ άλλοτε δεν εξεδηλώθει με ανάλογη ασυγκράτητη βιαιότητα». «Ο διχασμός των Συμμάχων επεκάθισε ως εφιάλτης επι της Ελλάδος καθόλη τη μακρά κρίση των ετών 1917-1922[...]». «Είναι πλέον πασίγνωστο ότι μεταξύ των Συμμάχων υπήρχαν και οι επιθυμούντες την Ελληνική φθορά. Εκουσίως λοιπόν η Γαλλία και η Ιταλία, ακουσίως η Αγγλία άφησαν να υπονομευθεί η Ελληνική εγκατάσταση στη Μ.Ασία και κατέστησαν μοιραία την καταρευσή της». «Οι Σύμμαχοι ανίκανοι, ή απρόθυμοι να υποτάξουν πραγματικά την Τουρκία, άφησαν οπλισμένο τον πληθυσμό της ή τον όπλισαν. Οι ίδιοι οι Σύμμαχοι, πλην της Αγγλίας, πολύ πριν την πτώση του Βενιζέλου, προετοίμασαν την απομάκρυνση του Ελληνικού στρατού από την Μ.Ασία. Οι Έλληνες από την πρώτη στιγμή της αποβιβάσεώς τους στη Σμύρνη και μέχρι το τέλος συνάντησαν τη συστηματική και εμπαθή αντίδραση της Γαλλίας και της Ιταλίας. Ολόκληρη η εναντιότητα της Γαλλίας προς την Ελλάδα εξηγείται στις λίγες λέξεις του Πρωθυπουργού της Μίλλεράν περί επανόδου της Γαλλίας στην πατροπαράδοτη φιλοτουρκική κατεύθυνση[...] Ο Λουδ-Τζώρτζ, στα απομνημονεύματά του, χαρακτηρίζει την όλη στάση της Γαλλίας και της Ιταλίας επι του Μικρασιατικού ζητήματος ως καθαρή προδοσία απέναντι στην Αγγλία και τάφο της Συμμαχικής Ενότητας». «Η Ελλάδα επροδοθεί από τους περισσότερους των Συμμάχων και καταδικάσθηκε την ημέρα ακριβώς που κατέλαβε τη Σμύρνη». «Ο Ελληνικός Στρατός δεν είχε ποτέ στη Μ.Ασία συμμάχους, ούτε πριν ούτε μετά από της εκλογές». «Ο Τσώρτσιλ, στα απομνημονεύματά του, χαρακτηρίζει ως παράφρονα την Μικρασιατική εκστρατεία της Ελλάδας»⁵⁷.

Ομοίως ο Ξ.Στρατηγός αναφέρει: «Η πάλη μεταξύ της Αγγλικής και της Γαλλικής πολιτικής, κρίθηκε εις βάρος της Αγγλίας δια της εκμηδενίσεως του Ελληνικού Στρατού, διότι αναγκάσθηκε να εγκαταλείψει αδόξος πάν, ότι δια εργασίας αιώνων επιμελώς εμελέτησε και παρασκεύασε και επέτυχε δι'αφάνταστών θυσιών κατά τον πόλεμο. Τόσο η ηττηθείσα Αγγλία, όσο και η Γαλλία και η Ιταλία, των οποίων η πολιτική της επικρατήσεως στη Μ.Ασία ναυάγησε με την Ελληνική ήττα, μετέπεσαν στη θέση του ηττημένου της Τουρκίας, συνυπογράφοντας μαζί με την στρατιωτικός ηττημένη Ελλάδα τη Συνθήκη της Λωζάνης και αρκέσθηκαν σε όσα η μεγαλοψυχία του υπό αυτών δημιουργηθέντων Κέμαλ ευαρεστηθεί να αφήσει σε αυτές»⁵⁸.

⁵⁷ Παρατίθεται στο Μ.Λ. Smith, Το Όραμα της Ιωνίας, σ.σ. 402-403.

⁵⁸ Ibid, σελ. 403.

5.1.3. Διάγνωση Διεθνούς Περιβάλλοντος από τις Μετανοεμβριανές Κυβερνήσεις

Μετά τις εκλογές της 1^η Νοεμβρίου 1920, την διακυβέρνηση της χώρας ανέλαβε ο Δ.Ράλλης, προκριθείς ως πρωθυπουργός από όλους τους πολιτικούς αρχηγούς της Ηνωμένης Αντιπολίτευσης. Η νέα ελληνική κυβέρνηση, ως φυσικός κληρονόμος της Συνθήκης των Σεβρών, υπεισήλθε σε διαδικασίες αναπροσδιορισμού και αναμόρφωσης της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου. Όφειλε να διαγνώσει, να σταθμίσει και να αξιολογήσει το σύνολο των απειλών και των ευκαιριών που αναφύονταν εντός τους περιφερειακού Ευρωασιατικού συστήματος. Πρωτεύοντα ρόλο στην εν λόγω διαδικασία κατέχει η ορθολογική εκτίμηση των προθέσεων-συμπεριφορών των πόλων του Συστήματος-των Μεγάλων Δυνάμεων. Δηλαδή η ελληνική πολιτική ηγεσία, από τη μια πλευρά έπρεπε να εκτιμήσει σε ποιο βαθμό εξυπηρετούνταν ή πλήττονταν τα κυριαρχικά συμφέροντα των πόλων του Συστήματος σε συνάρτηση με την αναμορφωμένη ελληνική εξωτερική πολιτική στην Μ.Ασία και από την άλλη πλευρά να διαγνώσει τις πολιτικές προθέσεις του αντιπάλου-Τουρκία, υπό το πρίσμα των διακυβευόμενων συμφερόντων του και του συνόλου των δυνατοτήτων του⁵⁹.

Τα κυριαρχικά συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων που υπαγόρευαν την προκρινόμενη και εφαρμοσθείσα Υψηλή τους Πολιτική στο γεωπολιτικό περιβάλλον της Μ.Ασίας και οι πολιτικοί στόχοι-προθέσεις του Κεμαλικού κινήματος κρυσταλλώνονται στην ακόλουθη αναφορά της Ελληνικής Στρατιάς Μ.Ασίας, τον Νοέμβριο του 1920.

«Γενική Κατάστασις- Η συνέπεια της φιλοτουρκικής στάσεως της Γαλλίας και της Ιταλίας ενασκηθείσα εκ μέρους της Αγγλικής Κυβερνητικής πίεσεως, έσχεν ως γνωστόν, άμεσον επακολούθημα την υπό των ενταύθα Αρμοστών επιδοθείσαν κατά τον παρελθόντα μήνα,(Σεπτέβριον) διακοίνωσιν προς την Υψηλήν Πύλην περί αμέσου επικυρώσεως της Συνθήκης των Σεβρών,[...] Υπό τοιούτον όθεν πνεύμα η Τουρκική Κυβέρνησις ενεργούσα, και τη εισηγήσει των γνωστών ενταύθα οικονομολογικών Γαλλοϊταλικών κύκλων, υπέβαλε περί τα τέλη του παρελθόντος μηνός,(Οκτωβρίου) εις τας Αρμοστείας τη επί της διακοινώσεως απάντησίν της, δι'ής εκφράζει την λύπην της, μη δυνάμενη λόγω των περιστάσεων να προβή αφ'αυτής εις την επικύρωσιν της Συνθήκης, ην επί του παρόντος και άνευ της συγκαταθέσεως των εν Ανατολή, θεωρεί αδύνατον και δυναμένην να έχη αποτελέσματα δυσάρεστα επι των διεξαγομένων διαπραγματεύσεων, επι των οποίων καταβάλλονται προσπάθειαι. Ούτω η κρίσις παρήλθε, προς εξακολούθησιν δε της μέχρι τούδε ενασκούμενης πολιτικής της παρελκύσεως, η Τουρκική Κυβέρνησις εξηκολούθησε τας δι'ανεπίσημων αντιπροσωπειών αυτής μετά των εν Ανατολή διαπραγματεύσεις, αναμένουσα ευνοϊκωτέρας περιστάσεις. Εν τω μεταξύ συνεχίσασα το έργον της

⁵⁹ Ο Β.Δούσμανης εξετάζοντας τις εξωτερικές μεταβλητές που διαποτίζουν και παρωθούν την Ελληνική εξωτερική πολιτική καταλήγει στο συμπέρασμα ότι: «Η Ελληνική πολιτική εξαρτάται, ως εκ της γεωγραφικής θέσεως της Ελληνικής χερσονήσου, από διεθνούς απόψεως, εκ των πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων άλλων χωρών, ισχυρών και μεγάλων από στρατιωτικής, πολιτικής και οικονομικής απόψεως. Η εξάρτησις όμως αυτή δεν πρέπει να μεταβληθῇ εις υποδούλωσιν, όπως ο κ.Βενιζέλος εδόξασε, αλλά εις συμμαχικήν υποχρέωσιν των Μεγάλων προς την μικράν Ελλάδα.[...] Οι ξένοι έχουσι συμφέροντα εν Ελλάδι, και ακριβώς ένεκεν του λόγου αυτού ανεμίχθησαν, αναμειγνύονται και θα αναμειγνύονται εις το μέλλον. Είμεθα υποχρεωμένοι να δεχώμεθα τας αναμίξεις αυτών, αλλ'είμεθα επίσης υποχρεωμένοι να προστατεύωμεν τα συμφέροντα ημών. Η Ελλάς προωρισμένη να χρησιμεύῃ άλλοτε μεν ως προπύργιον κατά της εισβολῆς της ασιατικής καταιγίδος και άλλοτε ως γέφυρα την προς την Ασίαν μεταδόσεως των φώτων, ευρίσκεται εις το έντιμον στάδιον της διαπάλης μεταξύ πολιτισμοῦ και αγριότητος». Β.Δούσμανης, Η Εσωτερική όψη της Μικρασιατικής Εμπλοκής, σ.σ. 195-196.

παγίωσης του Νέο-Τουρκικού καθεστώτος, εξηκολούθησε το έργο της εκκαθάρισεως και αντικαταστάσεως ανωτέρων υπαλλήλων, ως και αυτών ακόμη των εις τα υπο την Ελληνικήν κατοχήν εδάφη, ευρισκομένων. Και ενώ τοιαύτη, ουχί βεβαίως ευχάριστος, παρουσιάζετο η θέσις της Κυβερνησεως, επέρχεται η εν Ανατολή κατατρόπωσις της Αρμενίας, ην επηκολούθησεν η συναφθείσα ανακωχή, έτι δε η εν Ελλάδι πολιτική μεταβολή εξ ων ανεθάρρησεν αυτή και προς στιγμήν επίστευσεν μετά θετικότητος εις μιαν ευνοϊκήν υπέρ της Τουρκίας τροπήν της καταστάσεως, δια της αναθεωρήσεως της συνθήκης των Σεβρών. Αν και εκ της τελευταίας των Συμμάχων αποφάσεως επί του Ελληνικού ζητήματος, δεν φαίνονται, επι του παρόντος τουλάχιστον πραγματοποιήσιμοι αι Τουρκικάι προβλέψεις, όμως η Τουρκική Κυβέρνησις δεν απεβαλε πάσαν ελπίδα, και υπό το πνέυμα τούτο ενεργούσα, πάσαν καταβάλλει προσπάθειαν επιδιώκουσα να προσελκύση την εμπιστοσύνην της Αντάντ, και επωφεληθή ούτω εκ της δημιουργηθείσης επι του Ελληνικού ζητήματος καταστάσεως. Προς τούτο ίνα παρουσίαση ηνωμένον τον Τουρκικόν λαόν απεφάσισε την δ' Ανατολήν αναχώρησιν επισήμου Κυβερνητικής Αντιπροσωπείας υπό τον Ιζζέτ Πασσάν, προέβη δε εις τον διορισμόν Πρεσβευτών εις τας πρωτεύουσας των Συμμάχων Κυβερνήσεων, ατόμων απολαμβάνοντων ποιάς τινος εκτιμήσεως παρα τοις ξένοις, ίνα δημιουργήσωσιν ευνοικήν υπέρ των Νεοτουρκικών βλέψεων ατμόσφαιραν.

[...] Ο Ιζζέτ Πασσάς άμα τη αφίξει του εν Αγκύρα, ετηλεγράφησεν εις την Κυβέρνησιν εκθέτων τας εντυπώσεις του εκ της εν γένει οργανώσεως του επαναστατικού κινήματος του Μ.Κεμάλ, εξ ών φαίνεται ικανοποιημένος, [...] Δια νεωτέρου τηλ)ματος, της 27^{ης} παρελθόντος, ο Ιζζέτ Πασσάς εκφράζει και αύθις την αδιαλλακτικότητα του Μ.Κεμάλ, [...] Άμα τη λήψει του ανωτέρου τηλ)ματος συνεκροτήθη υπουργικόν Συμβούλιον, καθ' ό ο επι των Εξωτερικών υπουργός Σεφφά Βής, εδήλωσεν ότι έχει ήδη την διαβεβαίωσιν εκ μέρους της Γαλλικής και Ιταλικής Αρμοστείας, ότι εις περίπτωσιν καθ' ήν η Τουρκία παρουσιασθή ηνωμένη η Αντάντ είναι διατεθειμένη να προβή εις τροποποιήσεις τινάς της Συνθήκης των Σεβρών υπέρ Τουρκίας, όσον αφορά όμως την επι του προκειμένου άποψιν των Άγγλων, εδήλωσεν ότι ούτοι τηρούσι στάσιν εφεκτικήν. Μετά μακράν συζήτησιν ενεκρίθη όπως γνωσθή εις τον Ιζζέτ Πασσά ότι δέον πρωτίστως να πεισθή ο Μ.Κεμάλ, ότι αι Δυνάμεις επ' ουδενί λόγω είναι διατεθειμέναι να προβώσι μετ' αυτού εις επισήμους διαπραγματεύσεις και ότι συνεπώς δέον να συμφιλιωθή μετα της Κεντρικής Κυβερνήσεως, την οποίαν και μόνον αναγνωρίζουσιν οι Σύμμαχοι.

Επι της μέχρι τούδε πορείας των διαπραγματεύσεων εν Ανατολή οι μεμνημένοι επίσημοι κύκλοι φαίνονται απαισιοδόξοι λόγω της αδιαλλακτικότητος του Μ.Κεμάλ, πιεζομένου εκ της προς τα Σοβιέτ συμμαχίας αυτού. Εξ αντιθέτου η επίσημος Τουρκική Κυβέρνησις, πιεζόμενη οικονομικώς υπό των Συμμάχων και μη δυναμένη ν' ανταπεξέλθη εις τας παρουσιαζομένας ανάγκας, πάσαν καταβάλλει προσπάθειαν ίνα πείση τον Μ.Κεμάλ όπως συγκατατεθή, έστω και τυπικώς, εις την επικύρωσιν της Συνθήκης προς απαλλαγήν αυτής εκ των πιεστικών μέτρων της Αντάντ»⁶⁰.

Η διαγνωστική απίσχναση της Ελληνικής κυβέρνησης συνώθησε στην πολιτική της επιλογή για την επάνοδο του βασιλιά Κων/νου, με συνεπακόλουθο το άνοιγμα ενός παραθύρου τρωτότητας για την Ελληνική Υψηλή Στρατηγική από την προδηλώμενη άμεση απειλή που εγείρονταν από την Σύμμαχος Δυνάμεις. Η εν λόγω απειλή κρυσταλλώνεται στο τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου προς τον Ελληνικό

⁶⁰ Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους, σ.σ.10-13.

στρατό, στις 2 Νοεμβρίου του 1920, αναφορικά με τα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών.

«Μετά λύπης αναγγέλω ότι ετυμηγορία Λαού απεδοκίμασε Κυβέρνησιν.[...] Ελπίζω άλλως τε, ότι και οι αντιπαλοί μου θα συναισθανθούν ότι επάνοδος του εκπτώτου Βασιλέως θα οδηγήση την χώραν ασφαλώς εις μεγίστας συμφοράς και ότι το ζήτημα θρόνου ρυθμισθήσεται δι'ανόδου εις αυτόν της Α.Β.Υ. του Διαδόχου Γεωργίου, τουθ' όπερ θα απετελεί συμβιβαστικήν λύσιν απολύτως παραδεκτήν»⁶¹.

«[...] Το ανακοινωθέν περι του δημοψηφίσματος ευρίσκω πολιτικότατον. Ατυχώς ούτε αυτή η διακοίνωση των Δυνάμεων άνοιξε τους οφθαλμούς της Κυβερνήσεως όπως προλάβη τη διενέργεια του δημοψηφίσματος, δια του οποίου ο Ελληνικός λαός έρχεται να εγκρίνει και εκ των υστέρων τις εχθρικές πράξεις του Κων/νου κατά των συμμάχων. Και αν ακόμη επρόκειτο να παραιτηθεί σήμερα ο Κων/νος, το δημοψήφισμα καθ'αυτό θα ζημίωνε ουσιωδέστατα τα εθνικά συμφέροντα. Αλλα αν επιμείνη, ούτος να κατέλθει τότε οι καταστροφές θα επακολουθήσουν αμέσως. Η Μικρασιατική Ελλάδα θα σβήση και ευτύχεις θα είμαστε εάν τουλάχιστο η περιφέρεια της Σμύρνης λάβη μορφή τινα διεθνή δια να αποσοβηθεί ο κίνδυνος ο άφευκτος της εξοντώσεως του εν αυτή ημίσεος περίπου εκατομμυρίου ομογενών, όστις θα επακολουθήση την τυχόν επαναφορά εν αυτή της τουρκικής διοικήσεως.

Αλλά τον μεγαλύτερο ακόμη κίνδυνο, που δημιουργεί η επαναφορά του Κων/νου, βλέπω στη Βαλκανική. Ο Κων/νος θα επιφέρει τη συννενόηση και τη συνεργασία Σέρβων και Βουλγάρων, όπως οι μεν τελευταίοι μας αφαιρέσουν τη Θράκη και την Αν.Μακεδονία, οι δε πρώτοι τη λοιπή Μακεδονία μέχρι τον Αλιάκμονα[...]

Ακολουθως οι πρεσβευτές της Αγγλίας, Γαλλίας και Ιταλίας επέδωσαν, την παραμονή του δημοψηφίσματος για την επάνοδο του Κων/νου στην Ελλάδα,(21.11.1920), το ακόλουθο τηλεγράφημα, προδηλώνοντας την πολιτική στάση των Δυνάμεων έναντι της επερχόμενης πολιτικής μεταβολής.

«Η Βρετανική, η Γαλλική και η Ιταλική Κυβέρνησις, επέδειξαν σταθερώς το ενδιαφέρον των προς τον Ελληνικόν Λαόν και ηνύνησαν την πραγματοποίησιν των προαιωνίων του πόθων. Δια τούτο εξεπλάγησαν θλιβερώτερον εκ των γεγονοτών τα οποία επήλθον εν Ελλάδι. Δεν θέλουν να επέμβουν εις τα εσωτερικά πράγματα της Ελλάδος, αλλ'είναι ηναγκασμένοι να δηλώσουν δημόσια, ότι η παλινόρθωσις επί του θρόνου της Ελλάδος ενός ηγεμόνος, του οποίου η όχι νομιμόφρων στάσις και διαγωγή απέναντι των συμμάχων κατά την διάρκειαν του πολέμου εγένετο δι'αυτούς πηγή δυσχερειών και απωλειών σοβαρών, δεν θα ηδύνατο να θεωρηθή παρ'αυτών, ειμή ως κύρωσις παρα της Ελλάδος των εχθρικών πράξεων του βασιλέως Κωνσταντίνου. Το γεγονός τούτο θα εδημιουργή μιαν κατάστασιν δυσμενή εις τας σχέσεις μεταξύ Ελλάδος και των συμμάχων, και εις την περίστασιν αυτήν αι τρείς Κυβερνήσεις δηλούν, ότι επιφυλάσσουν δι'ευνατάς πλήρη ελευθερίαν δράσεως δια να κανονίσουν την κατάστασιν ταύτην»⁶³.

«Συμφώνως προς τας οδηγίας των κυβερνησεών μας, λαμβάνομεν την τιμήν να φέρωμεν εις γνώσιν της Υμετέρας Εξοχότητος ότι κατά την Συνδιάσκεψιν των αντιπροσώπων της αγγλικής, γαλλικής και ιταλικής κυβερνήσεως, ήτις συνεκροτήθη εν Λονδίνω την 4^{ην} Δεκεμβρίου,(21^{ην} Νοεμβρίου), απεφασίσθη όπως εις περίπτωσιν καθ'ην ο βασιλεύς Κωνσταντίνος επανήρχετο επι του θρόνου της Ελλάδος η Ελλάς

⁶¹ Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σελ.429.

⁶² Παρατίθεται στο Δαγκλή, Αναμνήσεις-Έγγραφα-Αλληλογραφία, τόμος β', σελ.384.

⁶³ Παρατίθεται στο Μ.Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασία,σ.σ.194-195.

ουδεμίαν λάβη οικονομικήν υποστήριξιν εκ μέρους των Συμμάχων, αι δε δύο Οικονομικαί Επιτροπαί λάβουν κατηγορηματικάς επι του θέματος τούτου οδηγίας»⁶⁴.

Οι παρασκηνιακές διπλωματικές διαβουλεύσεις των πολιτικών αξιωματούχων των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, (όπου αναφέρονταν οι αποκλίνουσες πολιτικές τους κατευθύνσεις απόρροια των ετερογενών κυριαρχικών τους συμφερόντων στο περιφερειακό υποσύστημα της Μ.Ασίας), αναφορικά με την προκρινθείσα πολιτική τους στάση, στο ζήτημα της επανόδου του βασιλιά Κων/νου, κρυσταλλώνονται στις παρακάτω αναφορές βρετανών αξιωματούχων.

Ο λόρδος Κωρζών ανέφερε σχετικά με τις κυρίαρχες τάσεις που καλλιεργούνταν στους κύκλους του βρετανικού υπουργείου εξωτερικών.

«Η μια πλευρά λέει «παρατήστε τους Έλληνες. Πετάξτε τους έξω από τη Σμύρνη και τη Θράκη. Γίνετε φίλοι με τον κύριο Κεμάλ. Σκίστε τη συνθήκη και κάνετε μια νέα, βασισμένη σε μια σχετικά ισχυρή και ικανοποιημένη Τουρκία». Αλλά μπορούμε τάχα να το κάνουμε αυτό τούτη τη στιγμή; Και αν υποθέσουμε ότι τον Κωνσταντίνο τον καλούν οι Έλληνες πίσω στο θρόνο, και ως προς την εξωτερική του πολιτική είναι πιο βενιζελικός από τον Βενιζέλο, και τα στρατεύματά του τον υποστηρίζουν, τότε τι θα γίνει...»⁶⁵.

Ο βρετανός υφυπουργός εξωτερικών ανέφερε:

«Έχω μεγάλες αντιρρήσεις στο να φοβερίζουμε την Ελλάδα ότι θα αποσύρουμε την υποστήριξη των Συμμάχων αν επιστρέψει ο Κωνσταντίνος. Αυτό θα οδηγούσε απαρεικλίτως σε τουρκικές και βουλγαρικές επιθέσεις εναντίον της Ελλάδας σε όλη τη γραμμή από τη Σμύρνη ως τη Θεσσαλονίκη. Έχουμε να κερδίσουμε πολλά αν κρατήσουμε την Ελλάδα τουλάχιστον στη Δυτική και Ανατολική Θράκη».

«Η στάση της Αγγλίας και της Γαλλίας απέναντι στην Ελλάδα του Κωνσταντίνου θα εξαρτηθεί αποκλειστικά από την πολιτική που αυτή θα ακολουθήσει-αλλά θα χρειαστεί προφανώς χρόνος και ακλόνητα ειλικρινής διαγωγή, καθώς και συνετή και αποτελεσματική διακυβέρνηση εκ μέρους του νέου καθεστώτος, αν θέλει να ανακτήσει την εμπιστοσύνη των Συμμάχων»⁶⁶.

Τοιουτοτρόπως ο Λουδ Τζώρτζ ανέφερε στη Βουλή των Κοινοτήτων:

« Η Μεσόγειος είναι ζωτική δια την Μ. Βρετανίαν, έχομεν ανάγκην της φιλίας του Ελληνικού Λαού, ούτινος η φιλία υπήρξε ζωτικής σημασίας δι'ημάς εις το μέρος εκείνο του κόσμου. **Πιθανώς** οι Έλληνες να περιέπεσαν εις πολιτικά λάθη ακριβώς όπως οιοσδήποτε άλλος λαός, αλλά θα αναπτυχθούν και θα καταστούν ισχυρότεροι»⁶⁷.

Επίσης ανακοινωθέν της Ρώυτερ στις 5.1.1921, ανέφερε:

« Η Αγγλία είναι διατεθειμένη να συζητήσει το ζήτημα μετά των Συμμάχων της, αλλ' όταν θα έχη τελείως διευκρινισθή η κατάσταση. Πρόκειται ήδη να καταδειχθή εάν ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος δύναται άνευ της βοήθειας των Συμμάχων να εξακολουθήση το έργον του ούτω, πράττει όντως την παρούσαν στιγμήν. **Εάν αποδειχθή ότι δύναται βεβαίως δεν θα θελήσωμεν να αναγκάσωμεν την Ελλάδα να εκκενώση Σμύρνη**»⁶⁸.

⁶⁴ Δεύτερη διακοίνωση των Συμμάχων. Παρατίθεται στο Χ.Αγγελομάτη, Χρονικόν Μεγάλης Τραγωδίας, σελ.106.

⁶⁵ Παρατίθεται στο Μ. Smith, Το όραμα της Ιωνίας, σελ.299.

⁶⁶ D.B.F.P., XII, αρ.439.Ibid, σελ.300.

⁶⁷ Παρατίθεται στο Χ.Κ. Βοζίκη, Αι Απολογίαι των θυμάτων της 15 Νοεμβρίου 1922, σελ.144.

⁶⁸ Ibid.

Στις 28.11.1920 πραγματοποιήθηκε Αγγλο-Γαλλική Διάσκεψη στην Ντάουνινγκ Στρήτ. Οι Γάλλοι δήλωσαν ότι: «οι Σύμμαχοι δεν μπορούσαν να εμπιστευθούν σημαντικές στρατηγικές θέσεις στην Εγγύς Ανατολή σε μια εχθρική κυβέρνηση»⁶⁹.

Συνακόλουθα ο λόρδος Κωρζόν κυκλοφόρησε στη διάσκεψη ένα υπόμνημα, υποστηρίζοντας την αποφυγή μιας ενδεχόμενης αναθεώρησης της Συνθήκης των Σεβρών.

«Θα ήταν ίσως καλύτερα να τηρήσουμε προς το παρόν τη συνθήκη και να ασκήσουμε πίεση για την επικύρωσή της, αλλά αν, εξαιτίας της αποτυχίας της Ελλάδας να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της ή να διατηρήσει τα στρατεύματά της, η συνθήκη παραβιαστεί ή καταρρεύσει σε οποιοδήποτε σημείο, να αρπάξουμε την ευκαιρία να συνάψουμε καλύτερους όρους με τον Τούρκο στο σημείο αυτό. Για παράδειγμα, αν η Ελλάδα αποφάσιζε οικειοθελώς να αποσυρθεί από τη Σμύρνη, τότε θα έχει η ίδια καταπατήσει τη συνθήκη και θα μπορούσαμε να διορθώσουμε τη ζημιά με τους Τούρκους. Μ' αυτόν τον τρόπο, αν οι Έλληνες βρεθούν τόσο αδύναμοι ή προδότες ή έχουν βαρεθεί τον πόλεμο όσο φαντάζονται μερικοί, η συνθήκη θα αναθεωρηθεί σχεδόν αυτόματα βήμα προς βήμα, χωρίς την παρατεταμένη αργοπορία και αναστάτωση ενός πλήρους ανασχηματισμού τώρα»⁷⁰.

Εν κατακλείδι η επιλεχθείσα πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων εκπορευόταν από τα κυριαρχικά τους συμφέροντα και νοσηματοδοτούνταν από το κριτήριο της διεθνούς ηθικής⁷¹. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ουίνστον Τσώρτσιλ:

«Είχαμε εδώ έναν ηγεμόνα που, όπως είδαμε, αντίθετα με τις επιθυμίες και τα συμφέροντα του λαού του, για λόγους προσωπικούς και οικογενειακούς, είχε ρίξει τη χώρα του, ή τουλάχιστον προσπάθησε να τη ρίξει στην πλευρά του εχθρού, που τελικά είχε καταλήξει επίσης ηττημένος[...] Η επιστροφή του Κωνσταντίνου επομένως έλυσε όλους τους δεσμούς νομιμοφροσύνης των Συμμάχων προς την Ελλάδα και ακύρωσε όλες τις υποχρεώσεις, εκτός από τις νομικές. Στην πραγματικότητα η Ελλάδα ήταν ο ελευθερωτής τους. Ακριβώς τη στιγμή που οι ανάγκες της ήταν μεγαλύτερες και οι υποχρεώσεις γίνονταν όλο και πιο ενοχλητικές για την ίδια και για τους άλλους, είχε με τη δική της θέληση περάσει το σφουγγάρι στον πίνακα. Δεν συμβαίνει κάθε μέρα να είναι οι πιστωτές σε ηθικά ζητήματα τόσο βολικοί»⁷².

⁶⁹ D.B.F.P, VIII, σ.816.Ibid, σελ.301.

Σε δημοσίευμα του γαλλικού περιοδικού «Χρόνος», 27.3.1921, αναφέρονταν : « Την πολιτική της Γαλλίας ρυθμίζουν τα συμφέροντά της και ουδέν άλλο. Εάν ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος ήθελε παραιτηθεί, τούτο απλώς θα τον καθίστα συμπαθέστερον ίσως μεταξύ του λαού του. Η θυσία του όμως θα ήτο ματαία. Ουδέν θα μετεβάλλετο εν Ανατολή». Παρατίθεται στο Χ.Κ. Βοζίκη, Αι Απολογίαι των θυμάτων της 15 Νοεμβρίου 1922, σελ.143.

⁷⁰ D.B.F.P, VIII, σ.839.Ibid, σελ.303

⁷¹ Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε το τριπλό κριτήριο της διεθνούς ηθικής όπως αυτό αναδύεται από την εξέταση της ρεαλιστικής θεωρίας της διεθνούς ηθικής από τον M. Wight.

«Ο βαθμός επιτήδευσης μεγαλώνει όταν το διπλό κριτήριο της ηθικής γίνεται τριπλό: ατομική ηθική, η οποία είναι ηθική· κρατική ηθική, η οποία είναι οιωνοί ηθική και διεθνής ηθική, η οποία είναι μη ηθική». Βλέπε M. Wight, Διεθνής Θεωρία, Τα τρία Ρεύματα Σκέψης, σελ.314. Για εκτενή ανάλυση της διεθνούς ηθικής βλέπε ibid, σ.σ. 307-328.

⁷² Winston Churchill, The World Crisis: The Aftermath, σ.σ.387-389. Παρατίθεται στο M.Smith, Το δράμα της Ιωνίας, σελ.293.

Επίσης η ελληνική πολιτική ηγεσία δεν κατόρθωσε να περιστείλει την έμμεση απειλή μιας ενδεχόμενης αναθεώρησης της Συνθήκης των Σεβρών⁷³, γεγονός που αναφαίνονταν στον ορίζοντα της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής. Συγκεκριμένα, στις 18.1.1921, ο Ε.Βενιζέλος σε υπομνημά του ανέφερε.

«[...] Ο κ.Κεττ μοι ανακοίνωσεν, ότι κατά την συνεδρίασιν της προηγουμένης ημέρας,(11/24.1.1921) οι Ιταλοί και οι Γάλλοι επέμειναν εις την ανάγκην τροποποιήσεως της συνθήκης των Σεβρών προς αποκατάστασιν της ειρήνης μετα της Τουρκίας. Ο άγγλος Πρωθυπουργός εξεφώνησε λόγον θαυμάσιον δι'ού απέκρουε την τροπολογίαν, κατέληξεν όμως δεχθείς να παραπεμφθή το ζήτημα εις ιδιαιτέραν συνδιάσκεψιν εν Λονδίνω,[...] Ο κ.Κεττ προσέθηκεν, ότι Γάλλοι και Ιταλοί θεωρούσι την ληφθείσαν απόφασιν ως προειδοποίησιν προς τροποποίησιν της Συνθήκης, αλλ'ότι ο Άγγλος Πρωθυπουργός δεν δίδει καθόλου τοιαύτην έννοιαν εις την απόφασιν ταύτην»⁷⁴.

Τέλος, η μετаноεμβριανή ελληνική κυβέρνηση απώλεσε το μοναδικό παράθυρο ευκαιρίας που αναφύοταν, εάν και εφόσον καθιστούσε σαφή και αξιόπιστη την πολιτική της δέσμευση για την άμεση αποχώρηση του ελληνικού στρατού από τη Μ.Ασία⁷⁵. Σε ενδεχόμενη αποτελεσματική αξιοποίηση του εν λόγω παραθύρου, θα ήταν δυνατό να λειτουργήσει ως συντελεστής εξωτερικής εξισορρόπησης, μέσω της συγκρότησης ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων με την Βρετανία,(της οποίας απειλούνταν άμεσα τα βρετανικά στρατεύματα στην περιοχή των Στενών), για παροχή εξωτερικής βοήθειας- κυρίως στρατιωτικής και οικονομικής, που θα συνωθούσε στην ενίσχυση της στρατηγικής αποτελεσματικότητας της Ελληνικής Στρατιάς Μ.Ασίας, με απότοκο την διεξαγωγή ενός αποφασιστικού πρώτου πλήγματος στις Κεμαλικές δυνάμεις. Ο Α.Παπούλας ανέφερε σχετικά.

«Και είναι επίσης γεγονός αναμφισβήτητον ότι η απειλή της εκκενώσεως της Μ.Ασίας ουδόλως ανησύχησε τας δύο Δυτικές Δυνάμεις ήτοι την Γαλλίαν και Ιταλίαν αντιθέτως όμως δεν άφησεν ασυγκίνητον την Μεγάλην Βρεττανίαν, η πολιτική της οποίας εξυπηρετείτο τα μέγιστα από τον εν Ασία ισχυρότατον Ελληνικόν Στρατόν, όστις δια του όγκου του εκάλυπτε κυρίως τα κατέχοντα τα Στενά Αγγλικά Στρατεύματα.[...] Δοθέντος ότι το Μικρασιατικόν ζήτημα παρέμενε και μετα την πτώσιν του κ.Βενιζέλου ως ζήτημα καθαρώς στρατιωτικής αντοχής, επεβάλλετο εις τους τότε Κυβερνήτας να εξετάσωσι τας στρατιωτικές δυνάμεις της χώρας και επί τη βάσει των εξ'αυτών συμπερασμάτων να κανονίσωσι την στάσιν των έναντι του ζητήματος τούτου.[...] Ας μη λησμονώμεν δε ότι η πρώτη μετаноεμβριανή Κυβέρνησις είχεν υπέρ αυτής και το πλεονέκτημα της εμμέσου απειλής περί εκκενώσεως ως και ανωτέρω είπομεν και η οποία ουχί ολίγον θα συνέτεινεν εις την πραγματοποίησιν της δικαίας άλλως τε αξιώσεως περι εφοδιασμού του Ελληνικού Στρατού δι'οπλισμού και άλλων εφοδίων ως τότε ούτος εστερείτο.

⁷³ Σε τηλεγράφημα του υπουργού εξωτερικών της τουρκικής κυβέρνησης της Άγκυρας, το Νοέμβριο του 1921, στους πρεσβευτές της Αγγλίας, Γαλλίας και Ιταλίας, γίνεται λόγος για αναθεώρηση της Συνθήκης των Σεβρών, λόγω του ότι είχε ξεπερασθεί από την μεταβολή των προϋπάρχοντων συνθηκών. Βλέπε Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, vol. XVII, No.440.

⁷⁴ Εφημερίδα «Ελεύθερον Βήμα» της 7^{ης} Φεβρουαρίου 1922. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος γ', σ.σ.160&177.

⁷⁵ Ωστόσο η εν λόγω πολιτική επιλογή, αξιολογούμενη ορθολογιστικά ενείχε υψηλό κόστος και για την ελληνική πλευρά, με αποτέλεσμα η αξιοπιστία της να είναι τρωτή. Παρά ταύτα η μετаноεμβριανή κυβέρνηση θα χρησιμοποιήσει την συγκεκριμένη απειλή ως ύστατο μέσο για να εκμαιεύσει εξωτερική εξισορρόπηση από την Αγγλία, την στιγμή που η στρατιωτική της στρατηγική είχε υπερβεί το κορυφαίο σημείο της νίκης, η διπλωματία είχε υπερφαλαγγισθεί από τις πολιτικές αξιώσεις των Μεγάλων Δυνάμεων, ενώ ο Κεμάλ είχε διασφαλίσει την πολιτικό-διπλωματική του αναγνώριση και είχε ενισχύσει το στρατιωτικό-οικονομικό υπόβαθρο της Στρατηγικής του.

Ουδείς όμως εσκέφθη και τότε το πραγματικόν μέτρον των διαθέσεων των συμμάχων έναντι της Ελλάδος και γενικώτερον επι του Μικρασιατικού ζητήματος. Ούτω πάντες εν τη σπουδή των να φανώσιν αρεστοί εις τας δυνάμεις παρέβλεψαν ζωτικά πράγματα συμφέροντα του Έθνους, παρασυρθέντες προφανώς από τας Αγγλικάς υποσχέσεις και από τους ενθουσιώδεις λόγους του Άγγλου Πρωθυπουργού όστις μάλιστα δεν edίσταζεν ενώπιον του Αγγλικού Κοινοβουλίου ευθύς μετα τας εκλογάς της 1^{ης} Νοεμβρίου και συγκεκριμένως κατά τον Δεκέμβριον του 1920 να πλέκη το εγκώμιον της Ελλάδος τονίζων ότι «θεωρεί τους Έλληνας ικανούς να διεκδικήσωσι τα δίκαιά των τα οποία η Συνθήκη των Σεβρών τοις είχε αναγνωρίσει»⁷⁶.

5.2. Πολιτικοί Στόχοι της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής

5.2.1. Πολιτικοί στόχοι της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου

Η Υψηλή Στρατηγική του Ε.Βενιζέλου νοηματοδοτούμενη και συνωθούμενη από το αρχέτυπο της Μεγάλης Ιδέας, (έχοντας ολοκληρώσει την διαδικασία διάγνωσης και αξιολόγησης, υπό το πλαίσιο μιας ορθολογιστικής ανάλυσης, των αναφαινόμενων παραθύρων ευκαιριών και απειλών), απολήγει στον προσδιορισμό, ιεράρχηση, αξιολόγηση και υλοποίηση των ακόλουθων πολιτικών σκοπών.

5.2.1.1. Πραγμάτωση της Μεγάλης ιδέας⁷⁷

Η κοσμοεικόνα της Μεγάλης Ιδέας μετουσιώνονταν και αναδεικνύονταν σε κομβικό-αξονικό στόχο της εξωτερικής πολιτικής του Ε.Βενιζέλου. Αναπόδραστα η ανεξαρτησία-αυτονομία και η ενσωμάτωση των εδαφικών περιοχών της Μ.Ασίας, στις οποίες κυριαρχούσε, (πολιτιστικά, πληθυσμιακά, οικονομικά, πνευματικά), το ελληνικό εθνικό στοιχείο, στο Ελληνικό κράτος, θα παρωθούσε στην αύξηση των συντελεστών ισχύος του, (γεωγραφική έκταση, πληθυσμός, εμπόριο-οικονομία, πρώτες ύλες), και στην απόκτηση κυρίαρχης θέσης και ρόλου στο υποσύστημα των Βαλκανίων.

Η προσάρτηση ή ως έσχατη λύση η αυτονόμηση των εν λόγω περιοχών της Μ.Ασίας, παρώθησε στην αποστολή του ελληνικού στρατού για την κατάληψη της Σμύρνης, με στόχο όχι απλώς την διασφάλιση της εσωτερικής τάξης και της εξωτερικής ασφάλειας στη συγκεκριμένη περιοχή αλλά και την δημιουργία και παγίωση τετελεσμένων γεγονότων με απότοκο την μελλοντική επιδίκαση, (υπό το πρίσμα εθνολογικών και γεωγραφικών κριτηρίων), μείζονων εδαφικών περιοχών της Μ.Ασίας στην Ελλάδα. Ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε σχετικά:

⁷⁶ Παρατίθεται στο Ι. Δ. Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους, σ.σ. 9-10. Επίσης σχετικά με το κόστος που ενείχε μια αποχώρηση των ελληνικών στρατευμάτων από την Μ.Ασία για τις δυνάμεις της Αντάντ, βλέπε, Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, vol. XVII, No. 201, 207, 392.

⁷⁷ Ο Μ. SMITH παρατηρεί ότι η Μεγάλη Ιδέα περιέκλειε τρεις τουλάχιστον διαφορετικές τάσεις στα μέσα του 19ο αιώνα. «Στην κυριολεκτική ερμηνεία της ήταν το ρομαντικό όνειρο της ανασύστασης της ελληνοβυζαντινής αυτοκρατορίας με κέντρο την Κωνσταντινούπολη. Ευρύτερα ήταν η βαθιά φιλοδοξία να εξαπλωθεί η ελληνική πνευματική και οικονομική κυριαρχία στην Οθωμανική αυτοκρατορία, προκαλώντας βαθμιαία ανατροπή από μέσα, με μια φυσική διαδικασία που δεν ήταν απαραίτητο να καταλήξει σε μια βίαιη σύγκρουση των δύο αντίπαλων εθνότητων, Ελλήνων και Τούρκων. Τρίτον, η Μεγάλη Ιδέα θα μπορούσε να ερμηνευτεί μέσα στα πλαίσια του σύγχρονου εθνικού κράτους: προοδευτική λύτρωση των υπόδουλων ελληνικών περιοχών, με την ενσωμάτωσή τους στο ελληνικό κράτος, πράγμα που σήμαινε κατά μέτωπο σύγκρουση με την Οθωμανική αυτοκρατορία. Παρόλο που βρίσκουμε και τις τρεις επιμέρους ιδέες να επιβιώνουν στον 20ό αιώνα, η τρίτη ήταν εκείνη που επικράτησε». Μ. Smith, Το όραμα της Ιωνίας, σ.σ. 37-38.

«Αλλ'είναι προφανές ότι εις την Σμύρνην δεν μετέβημεν ούτε εκλήθημεν να μεταβώμεν δι'οὺς λόγους επενέβημεν εις την Ν.Ρωσσίαν, ήτοι προς εκτέλεσιν αστυνομικών απλώς καθηκόντων εν τω ζωτικωτέρω συμφέροντι της συμμαχίας. Ενώπιον του Ανωτάτου Συμβουλίου είχαν ήδη από του Φεβρουαρίου υποβάλει εγράφως και αναπτύσει προφορικώς τας εθνικάς μας διεκδικήσεις.[...]

Ότε, επομένως, το Ανώτατον Συμβούλιον κατά τα τέλη Απριλίου εκκαλεί ημάς να καταλάβωμεν το έδαφος τούτο, ήτο αδύνατον να εμπιστευθή εις ημάς την αποστολήν ταύτην, εάν εν τη συνειδήσει αυτού δεν ήτο ήδη προαποφασισμένη ουσιαστικώς η εις την Ελλάδα επιδίκασις του εδάφους τούτου. Δια τούτο μετ'ακραδάντου πεποιθήσεως θεωρώ την στρατιωτικήν ημών εκεί κατοχήν, ως το προίμιον της οριστικής μετ'ολίγον προσκυρώσεως του εδάφους τούτου εις την Ελλάδα. Επιστρέφομεν ούτω και πάλιν μετά πάροδον τόσων αιώνων εις ακτάς, αίτινες, γνώριμοι εις τον Ελληνισμόν από τριών χιλιάδων ετών, αποτελούν φυσικώς και γεωγραφικώς και εθνολογικώς τμήμα της ελληνικής γής, όπερ καθ'όλους τούτους τους αιώνας δεν έπαυσε να είναι χώρα γνησίως ελληνική. Επί των ανατολικών ακτών του Αιγαίου, όπου εγκαθιστάμεθα πάλιν πολιτικώς δεν μας φέρουν μόνον τα ίδια ημών συμφέροντα. Θα έλεγε τις ότι από της εμφανίσεως του Ελληνισμού επι της ιστορικής σκηνης η πρόνοια ενέγραψε εις την ψυχήν του ελληνικού έθνους την ορμήν προς εκπολιτισμόν του μέρους τούτου της Εγγύς Ανατολής. Τοιαύτη τις μέλλει να είναι η Ελλάς, ήτις θα προέλθη, εκ της οριστικής συνθήκης της Ειρήνης και την οποίαν δημιουργούμεν, αφ'ού κατενικήσαμεν τα κολοσσιαία προσκόμματα,όσα παρενέβαλεν εις τον δρόμον μας ο αχαλίνωτος δεσποτισμός». «[...], είμαι βέβαιος ότι εις χρονικόν διάστημα σχετικώς βραχύ θα συντελεσθή το εργον τούτο, δια το οποίον το Ελληνικόν Κράτος θα αποβή παράγων παγιώσεως του εκ των συνθηκών μέλλοντος να προέλθη νέου πολιτικού καθεστώτος εν τη Εγγύς Ανατολή και ακτινοβολίας φιλελευθέρου πνεύματος εν αυτή»⁷⁸.

Οι ελληνικές πολιτικές αξιώσεις για την πρόσκτηση σημαντικών εδαφικών τμημάτων της Μ.Ασίας, κρυσταλλώνονται στην ακόλουθη συνομιλία του Ε.Βενιζέλου με στενό του συνεργάτη κατά τη διάρκεια της Συνδιάσκεψης Ειρήνης των Παρισίων,(1919).

«Θα προτείνωμεν τώρα εις τους Τούρκους, να μας αφήσουν αυτά που εκαταλάβαμε και να τους δώσωμεν εις ανταλλαγμα μιαν διέξοδον εις την Μεσόγειον από την Σμύρνην. Πάντως όλην την ενδοχώραν της Σμύρνης, εώς το Αϊδινιον, δηλαδή όλα τα παράλια τα οποία κατοικούνται από Χριστιανούς Έλληνας, τα θέλομεν ιδικά μας».

Στόχος του έλληνα πρωθυπουργού ήταν η αυτονόμηση-ανεξαρτητοποίηση των εν λόγω περιοχών από την τουρκική πολιτική κυριαρχία και η δημιουργία ενός ελληνικού προτεκτοράτου με έδρα την Κωνσταντινούπολη το οποίο θα συνιστούσε πόλο έλξης για τον απόδημο ελληνισμό. Επίσης προϋποτιθέμενη συνθήκη για την επίτευξη του ανωτέρω στόχου ήταν η διασφάλιση-κατοχύρωση ισονομίας και ισοπολιτείας μεταξύ του Ελληνικού και του Τουρκικού πληθυσμού, με παρεπόμενο την καλλιέργεια ενός ευνοϊκού πολιτικού κλίματος για μια μελλοντική Ελληνο-Τουρκική φιλία. Το επιστέγασμα του ανωτέρω πολιτικού εγχειρήματος θα ήταν η πραγμάτωση της Μεγάλης Ιδέας, με την ενσωμάτωση της ίδιας της Ελλάδος στο κράτος της Κων/πολης.

«Θα καλέσωμεν τους Τούρκους, και αν δεν δεχθούν, έχομεν την εντολήν να καταλάβωμεν ουσιαστικά την Κωνσταντινούπολιν.

⁷⁸ Λόγος του Βενιζέλου προς τον Αθηναϊκό λαό, στις 18.11.1919.Εφημερίδα «Ελευθερος Τύπος» της 19^{ης} Νοεμβρίου 1919.Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 609&611.

Τώρα δε που η Ρωσία δεν ημπορεί να επέμβη, εμείς θα την καταλάβωμε ανενόχλητοι. Τότε θα ιδρύσωμεν ένα Πανεπιστήμιον εις την Κωνσταντινούπολιν και ένα εις την Σμύρνην. Δε θα γίνη προσάρτησις αλλά προτεκτοράτον Ελληνικόν με ιδίαν Βουλήν. Θα δώσωμε πλήρη ισότητα δικαιωμάτων εις τους Τούρκους, θα τους περιποιηθούμε, πράγμα το οποίον υπεσχέθη. Θα καλέσωμεν όλους τους αποδήμους Έλληνας να έλθουν εκεί και θα τους δώσωμεν όλα τα μέσα και προνομία, είμεθα δε βέβαιοι ότι εις το διάστημα μιας μόνον τετραετίας, τα μέρη αυτά θα γνωρίσουν μεγάλην ευημερίαν. Μετα, εάν ζήσω και είμαι εις την αρχήν, θα ενεργήσω εν πρώτοις δια την φιλίαν με τους Τούρκους. Θα χρησιμοποιήσω και μερικούς Τούρκους πατριώτες μας.[...]» Όταν πλέον τα επιτύχουμε όλα αυτά, τότε, αντί να προσαρτήσωμεν εις την Ελλάδα τα μέρη αυτά, θα προσαρτήσωμεν την Ελλάδα εις το Κράτος της Κωνσταντινουπόλεως, με έδραν την πόλιν αυτήν. Και όταν γίνουν αυτά, θα ζητήσωμεν από τας γειτονάς μας να έλθωμεν εις συνεννοήσιν δια μίαν Βαλκανικήν Ομοσπονδίαν, συμπεριλαμβανομένης και της Τουρκίας»⁷⁹.

Επίσης η πραγμάτωση του αέναου εθνικού στόχου, εδραζόταν στην αυθύπαρκτη ανάγκη της εκάστοτε συλλογικής κοινωνικής οντότητας να αποκτήσει και να διασφαλίσει την εσωτερική και εξωτερική της κυριαρχία, μέσω της πρόσκτησης ικανού μεγέθους συντελεστών ισχύος για την αποτροπή και ανάσχεση των πραγματικών και τον ενδεχόμενων άμεσων και έμμεσων απειλών⁸⁰.

«Άλλωστε η μεγάλη ιδέα δεν υπήρξεν επινόησις ιδική μου. Απετέλεσεν αυτή την βάσιν του Εθνικού μας βίου πέντε όλους αιώνας. Από της επιούσης της πτώσεως της Κωνσταντινουπόλεως, δέκα πέντε όλαι γενεαί εγεννήθησαν με την ιδέαν ταύτην, ανετράφησαν με αυτήν, έζησαν με αυτήν, εταλαιπωρήθησαν με αυτήν, και κατήλθον εις τον τάφον με την βαθείαν πίστιν προς αυτήν.

Είναι αληθές ότι κατά τα τελευταία 40 έτη, η ιδέα αυτή ήρχισε να ωχριά και εις αυτήν πίστις να κλονίζεται. Αλλά τις δύναται να κατακρίνη το κόμμα των Φιλελευθέρων εάν έδωκεν εις αυτήν νέαν ζωήν και αν, πιστεύσαν εις την ζωτικότητα του Ελληνικού Έθνους, κατώρθωσε να πραγματοποιήση αυτήν κατά το μέγιστον αυτής μέρος;

Οι αντίπαλοί μας, καίπερ μη τολμώντες φανερώς να μυκτηρίσουν την μεγάλην ιδέαν, είνε όμως κατά βάθος οπαδοί του υλισμού και φρονούν ότι ουδείς υπήρχε λόγος να υποβληθή το Έθνος εις θυσίας δια να επιτύχη την Εθνικήν του αποκατάστασιν»⁸¹.

5.2.1.2. Αναβίβαση της διεθνούς θέσεως και του ρόλου της Ελλάδος

Αναμφίλεκτα η θέση και ο ρόλος ενός Κράτους στο Διεθνές Σύστημα, συνδέεται με τον βαθμό και το μέγεθος των απειλών και το πλήθος των ευκαιριών που αναφύονται εντός τους διεθνούς περιβάλλοντος, προσδιορίζοντας και διαμορφώνοντας την φύση της Υψηλής του Στρατηγικής. Ως εκ τούτου η κατάκτηση ισχυρής θέσης και ρόλου για την Ελλάδα, αναδεικνύονταν σε αυτοσκοπό της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου.

«Αλλ' η εθνική αποκατάστασις δεν ανταποκρίνεται μόνον προς τας ηθικάς ανάγκας του Έθνους. Ανταποκρίνεται προς αυτά τα στοιχειώδη υλικά του

⁷⁹ Παρατίθεται στη Βίβλο του Ε.Βενιζέλου, τόμος δ', σελ.458.

⁸⁰ Όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί και ο Π.Κονδύλης : «Η θεμελιώδης συνάφεια αυτοσυντήρησης και κοινωνίας καταφαίνεται στο απλό γεγονός ότι καμμία κοινωνική τάξη πραγμάτων δεν μπορεί να υπάρξει μακροπρόθεσμα αν δεν είναι σε θέση να εγγυηθεί την συλλογική και ατομική ασφάλεια της μεγάλης πλειοψηφίας των μελών της». Π. Κονδύλης, Ισχύς και Απόφαση, σελ.87.

⁸¹ Πρώτος προεκλογικός λόγος του Ε.Βενιζέλου στην Πάτρα.21.10.1920.Εφημερίδα «Ελεύτερος Τύπος» της 22ας Οκτωβρίου 1920. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος γ', σελ.70.

συμφέροντα. Άνευ αυτής, άνευ δημιουργίας Ελλάδος ικανής να προστατεύσει ευατήν ο βίος του Έθνους θα ήτο αβίωτος και εν Ευρώπη και εν Μικρασία και εις τας νήσους»⁸².

Συγκεκριμένα η επίτευξη του εν λόγω στόχου προέβλεπε και επίτασσε την πραγμάτωση των ακόλουθων διαδοχικών πολιτικών σκοπών:

α) εδαφική και πληθυσμιακή επέκταση-διεύρυνση της Ελλάδος μέσω της προσάρτησης μείζονων εδαφικών περιοχών της Μ.Ασίας,

β) εξελληνισμός του τουρκικού στοιχείου στις επιδικαζόμενες περιοχές παράλληλα με την δημιουργία εθνολογικού αναχώματος, από την εισροή και εγκατάσταση μέρους του ελληνικού πληθυσμού των άγονων περιοχών της ελληνικής επικράτειας σε εύφορες εκτάσεις της Μ.Ασίας που θα τους διανέμονταν δωρεάν μαζί με κάθε προαπαιτούμενο μέσο,

γ) οικονομική μεγέθυνση, συνωθούμενη από την επίτευξη επισιτιστικής αυτάρκειας, τις εξαγωγές αγροτικών προϊόντων και πρώτων υλών, την περαιτέρω ανάπτυξη και εδραίωση της εμπορικής ναυτιλίας,

δ) νομιμοποίηση της εσωτερικής κανονιστικής πολιτικής εξουσίας, μέσω της ποιοτικής αναβάθμισης και της βέλτιστης δυνατής λειτουργίας των δημοσιών υπηρεσιών, καθώς και της διασφάλισης ισονομίας και ισοπολιτείας μεταξύ των πολιτών.

«Η Ελλάς εξεκίνησεν ήδη προς νέους ορίζοντας. Προχωρεί με γοργόν πλέον και σταθερόν βήμα προς την ενδοξοτέραν ίσως περίοδον του μακραίωνος ιστορικού της βίου. Η απελευθερωτική προσπάθεια και εξάρτησις της Φυλής μας προσεγγίζει το τέλος της. Η πατρίς μας επεκτείνεται ήδη με επίσημα κείμενα συνθηκών από της Αδριατικής μέχρι του Ευξείνου Πόντου και από Αργυροκάστρου μέχρι του Καστελλορίζου και περιβάλλει πανταχόθεν την Κωνσταντινούπολιν. Και αν τελικώς δεν την καταλάβη, οπότε θα έχη συμπληρώσει τον απελευθερωτικόν της αγώνα δια τον αλύτρωτον Ελληνισμόν και θα μπορέση μελλοντικώς να καταβάλη όλας τας προσπάθειάς δια την εξασφάλισιν της ευημερίας του Λαού της δια την ειρηνικήν του ανάπτυξιν και ευδαιμονίαν».

«Από εθνολογικής απόψεως η Ελλάς έχει όλα τα στοιχεία να επικρατήσει εις την Μ.Ασίαν και την Θράκην απέναντι της τουρκικής μειονότητας, η οποία άλλωστε, κατανοούσα το μάταιον πάσης αντιστάσεως απέναντι των εντολοδόχων της Ευρώπης, θα εξειλίσσετο εις χρήσιμον στοιχείον δια την ανάπτυξιν της χώρας. Αλλά δια να υπάρχη και πρόσθετος εξασφάλισις θα έπρεπε να σχηματισθή εις τα όρια του ελληνικού Κράτους, εις τας ευφόρους εκτάσεις του εσωτερικού της Μικράς Ασίας, ένα εθνολογικόν τείχος, αποτελούμενον από στοιχεία εκ των ακραιφνέστερων ελευθέρων Ελλήνων, που θα μετεφέροντο εκεί να επιβοηθήσουν το ιστορικόν έργον της γενεάς των. Συγκεκριμένως Ακαρνάνες, Αιτωλοί και Αρκάδες, όσοι από αυτούς βασανίζονται δια να εξασφαλίσουν την ζωήν αυτών και των οικογενειών των εις τας αγόνους περιοχάς των, θα εύρισκαν εις τα εύφορα εκείνα μέρη γαίας, που θα τους διενέμοντο δωρεάν, μαζί και κάθε απαιτούμενον μέσον και κάθε ενίσχυσιν προς καλλιέργειάν των».

«Η Μεγάλη Ελλάς θα καταστή πολύ γρήγορα και πλούσια. Με μίαν μικράν προσπάθειαν η χώρα θα είναι δυνατόν ν' αποβή, χάρις εις τας σιτοφόρους πεδιάδας της Θράκης, της Μακεδονίας, της Θεσσαλίας και της Μικράς Ασίας, απολύτως αυτάρκης, ακόμη δε θα κατορθώση και να εξάγη σίτον. Δεν θα καταναλίσκη εις το μέλλον τον χρυσόν της η Ελλάς δια να αγοράζη από έξω τον άρτον της. Αφ' ετέρου

⁸² Πρώτος προεκλογικός λόγος του Βενιζέλου στην Πάτρα. 21.10.1920. Εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος» της 22ας Οκτωβρίου 1920. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε. Βενιζέλου, τόμος γ', σελ. 70.

όμως θα έχη πολύτιμα προϊόντα δια να εξάγη και να συγκεντρώνη ούτω μεγάλα ποσά συναλλάγματος. Από απόψεως καπνού θα είνε η πρώτη παραγωγός χώρα της Ευρώπης. Και εις το λάδι θα προηγείται όλων των άλλων χωρών, χάρις εις τους τεραστίους ελαιώνας της Μικράς Ασίας. Μαζί με αυτά, η σταφίδα, τα κρασία, οι τάπητες, τα σύκα, τα πολύτιμα μέταλλά και προ παντός η ελληνική εμπορική ναυτιλία-τόσον εξαιρετικής σημασίας δια την χώραν μας παράγων και πολυτιμοτάτη πηγή αγαθών- θα εξασφαλίσουν εις τον τόπον άφθονον, ηγγυημένον και σταθερόν πλούτον». «Άμα ο πλούτος μιας χώρας είνε εξησφαλισμένος δεν έχει αυτή να φοβάται καμμία δυσκολία δια την εσωτερικήν της οργάνωσιν. Εάν συνέβαινε να διαπιστωθή ότι τυχόν υστερή η Δικαιοσύνη μας, εκατό η διακόσιοι νεαροί δικαστικοί μετεκπαιδευόμενοι εις περισσότερον προηγμένα από της απόψεως αυτής Κράτης, θα μπορούν να δώσουν μετα μερικά χρόνια εντελώς νέα όψιν εις την ελληνικήν Θέμιδα. Εάν η παιδεία μας δεν είνε εις το πρόπον ύψος, νέον υγιές αίμα θα της ενσταλαχθεί με τους καινούργιους λειτουργούς με τους οποίους θα την ενισχύσουμε. Πολύ γρήγορα η διοίκησις θα καταστή τελεία,όταν ο δημοσιουπαλληλικός κόσμος καλώς αμειβόμενος, απηλλαγμένος οικονομικών στενοχωριών,θα εύρη εις την εκτεταμένην πλέον Μεγάλην Ελλάδα ευρύτατον πεδίον δράσεως και αναδείξεως. Αι εσωτερικάι μας διαιρέσεις θα λησμονηθούν γρήγορα μέσα εις την γενικήν ευτυχίαν μιας χώρας, η οποία αποκτά πλέον την θετικήν δυνατότητα να παράσχη εις όλα της τα τέκνα την ευκαιρίαν να εργασθούν και να ευημερήσουν. Κατ'αυτόν τον τρόπον η Ελλάς θα εκπληρώση πραγματικά τον μέγalon της προορισμόν και θα αποτελέση σημαντικόν παράγοντα πολιτισμού και ειρηνικής προόδου εις την ανατολικήν αυτήν άκρην της Ευρώπης και εις τας παρυφάς της μεγάλης ασιατικής ηπείρου».

«Μήπως έτσι δεν άρχισαν όλες οι Μεγάλες Δυνάμεις;»⁸³.

5.2.1.3. Επιβολή της πολιτικής θελήσεως της Ελλάδος στην Τουρκία.

Η πραγμάτωση του αέναου εθνικού στόχου της ανεξαρτησίας των μείζονων εδαφικών τμημάτων στα παράλια της Μ.Ασίας που δέσποζε το ελληνικό στοιχείο και η αναβίβαση της θέσεως και του ρόλου της Ελλάδος, σε μεγάλη περιφερειακή δύναμη, συνωθούσε στην πολιτική αποδοχή ή στην στρατιωτική επιβολή των όρων της Συνθήκης Ειρήνης από την Τουρκία. Δηλαδή ήταν επιτακτική ανάγκη για την ελληνική κυβέρνηση, η τουρκική πολιτική ηγεσία να αποδεχθεί και να υποταχθεί στην πολιτική της θέληση-αξίωση⁸⁴, γεγονός που καθιστούσε δυνατή μια ενδεχόμενη πολεμική αναμέτρηση των δύο χωρών επιβεβαιώνοντας την ακόλουθη διαπίστωση του M.Wight.

«Η αποκάλυψη της μεγάλης δύναμης ολοκληρώνεται με πόλεμο. Αν αναρωτηθούμε για το πότε ανεδείχθησαν στη θέση τους παλαιότερες μεγάλες δυνάμεις όπως η Γαλλία, η Ισπανία ή η Αυστρία, ίσως να βρούμε την πιο ικανοποιητική απάντηση στις αργές διαδικασίες εδαφικής συγχώνευσης μέσα από μια κληρονομιά δυναστειών.[...] Ο τίτλος όμως μιας μεγάλης δύναμης χάνεται, όπως άλλωστε κερδίζεται, δια της βίας.[...] Φαίνεται λοιπόν, ότι αν πρόκειται να αναζητήσουμε έναν επιστημονικό ορισμό της μεγάλης δύναμης, θα πρέπει να πληρούμε δύο προαπαιτούμενα. Πρέπει να ικανοποιούμε την ακριβή εκτίμηση της ισχύος παρα,(ή εξίσου με) τη συμβατική της αναγνώριση. Και μπορούμε να τη

⁸³ Ομιλία του Ε.Βενιζέλου σε γεύμα που παρέθεσε στη θαλαμηγό «Νάρκισσος» στο λιμάνι της Σμύρνης, τον Σεπτέμβριο του 1920. Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σ.σ.406-409.

⁸⁴ Γιατί όπως χαρακτηριστικά διαπιστώνει ο Κλαούζεβιτς «ο πόλεμος είναι μια πράξη βίας για να υποχρεώσουμε τον αντίπαλο να αποδεχθεί την αξιωσή μας». Clausewitz, On War, σελ.76.

βρούμε με όρους όχι ποσότητας ή συστατικών ισχύος, αλλά συσχετίσεως με το σύστημα των κρατών συνολικά»⁸⁵.

Η αποδοχή των όρων ειρήνης προϋπέθετε την ανάσχεση και την πλήρη αποδιάρθρωση του Κεμαλικού κινήματος, με αποτέλεσμα ο Ε.Βενιζέλος να προτείνει στην Συμμαχική Διάσκεψη την ανάληψη μονομερούς στρατιωτικής δράσης με σκοπό την εκμηδένιση-καταστροφή των κεμαλικών ενόπλων δυνάμεων. Στη διάσκεψη του ανώτατου συμμαχικού συμβουλίου, στις 8.11.1919, ο Ε.Βενιζέλος εστιάστηκε στον άμεσο κίνδυνο που αναφύονταν από την αδυναμία επιβολής των όρων ειρήνης στην Τουρκία.

«Κλεμανσώ. Μέλη τινά του Συμβουλίου διητωτώντο τι θα συνέβαιναν εάν αι τουρκικαί επιθέσεις ηύξανον εις έντασιν. Ηδύνατο η Ελλάς χωρίς την βοήθειαν των συμμάχων της να κάμη την αναγκαίαν στρατιωτικήν και οικονομικήν προσπάθειαν εώς ότου επέλθη η τελεία ειρήνευσις της χώρας;

Βενιζέλος. Βεβαίως όσον περισσότερον το ζήτημα έμενεν εκκρεμές τόσον περισσότερον αι οικονομικαί δυσχέρειαι θα ηύξανον δια μικράν χώραν ως η Ελλάς. Είχε στρατόν 12 Μεραρχιών,[...] Ησθάνετο βέβαιος ότι εάν η Διάσκεψις ανέθετεν εις την Ελλάδα να υποτάξη την Τουρκίαν θα ήτο εις θέσιν να το κάμη.

Ο κ. Κλεμανσώ είπεν ότι είχε θέσει το ερώτημα αντιστρόφως.

Ο κ.Βενιζέλος είπεν ότι με 12 μεραρχίας ουδένα εφοβείτο. Ο Κεμάλ διέθετε μόνον 70 χιλ.ανδρών. Ήτο φανερόν ότι εάν η παρούσα κατάστασις παρετεινέτο υπέρ το δέον η Ελλάς θα αντεμετώπιζεν οικονομικάς δυσχερείας, αλλ' ήλπιζεν ότι τοιαύτη περίπτωσις δεν θα παρουσίαζετο»⁸⁶.

«[...] Ο Λουδ-Τζωρτζ με ρώτησε αν η Ελλάδα έχει τη θέληση να κάνει την αναγκαία στρατιωτική προσπάθεια για την επιβολή των όρων της Συνθήκης στην Τουρκία και αν νομίζω ότι έχει και την δύναμη γι' αυτό. Απάντησα, χωρίς να δείξω ενδοιασμό, ότι η Ελλάδα έχει την αναγκαία δύναμη, πιστεύω δε ότι θα δείξει και την προς αυτό αναγκαία προσπάθεια. Ήδη ανακτώ και πάλι την αισιοδοξία μου»⁸⁷.

«Κατά την κρίσιμωτάτην ταύτην στιγμήν της εθνικής μας Ιστορίας αναμετρήσας καλώς όλας τας περιπτώσεις, εδήλωσα προς τον Λουδ Τζώρτζ ότι αναλαμβάνω όχι μόνον να στείλω μίαν μεραρχίαν εις επικουρίαν των Άγγλων του Ισμίτ, αλλά και να συντρίψω δια του στρατού μας τον προ του μετώπου μας στρατόν του Κεμάλ και να εξασφαλίσω από των επιδρομών αυτών ολόκληρον την παραλίαν της Προποντίδος»⁸⁸.

Χαρακτηριστική είναι η απάντηση του Ε.Βενιζέλου στην ακόλουθη ερώτηση του Άγγλου υπουργού, Ουίνστον Τσώρτσιλ.

«Ο Πρωθυπουργός Λουδ Τζώρτζ μ'επεφόρτισε να σας ιδω δια να σας ερωτήσω εάν είσθε διατεθειμένος εν περίπτωσει αρνήσεως της Τουρκίας να δεχθή τους όρους ειρήνης, ν'αναλαβετε να επιβάλετε στρατιωτικώς τους όρους τούτους δια τα εδάφη δια τα οποία ενδιαφέρεσθε εν Θράκη και εν Μικρά Ασία. Ο Πρωθυπουργός επιθυμεί να γνωρίζετε ότι πολλαπλαί υποχρεώσεις της Αγγλίας δεν της επιτρέπουν να διαθέση στρατόν της ούτε εις Θράκην, ούτε εις τα τμήματα που σας εδόθησαν εν Μικρά Ασία».

⁸⁵ M. Wight, Πολιτική Δυνάμεων, σ.σ. 46-47&49.

⁸⁶ Απόσπασμα εκ των πρακτικών της συνεδριάσεως του Ανώτατου Συμβουλίου της 8 Νοεμβρίου 1919. Παρατίθεται στο Β.Μόστρα, Η Μικρασιατική Επιχείρησις, σ.σ.v-vi.

⁸⁷ Τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου στον έλληνα υπουργό εξωτερικών, 2.6.1920. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ.400-401.

⁸⁸ Δήλωση του Ε.Βενιζέλου στην διάσκεψη της Βουλώνης, στις 7/20.6.1920. Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σελ.365.

«Η Ελλάς και την θέλησιν και την δύναμιν έχει να κάμη την αναγκαίαν στρατιωτικήν προσπάθειαν δια τα εδάφη της Θράκης και της Μικράς Ασίας δια τα οποία ενδιαφερόμεθα»⁸⁹.

Ο έλληνας πρωθυπουργός, έχοντας διαγνώσει την άμεση απειλή που συνιστούσε το Κεμαλικό κίνημα για την επίτευξη του πολιτικού του στόχου και εκτιμώντας ότι θα μπορούσε να διεξάγει αποφασιστικό στρατιωτικό πρώτο πλήγμα καταστρέφοντας το κέντρο βάρους του αντιπάλου,(δηλαδή τις τακτικές και άτακτες ομάδες του Τουρκικού στρατού), έθεσε στην διάθεση του Ανώτατου Συμβουλίου τον Ελληνικό στρατό,(Ιούνιος 1920).

«Προς εξομάλυνσιν της καταστάσεως και επιβολήν της τάξεως και της ειρήνης δύναται να συμβάλη η Ελλάς αν το έργον αυτό ανατεθή εις τον ελληνικόν στρατόν,ο οποίος θα ανελάμβανε να διαλύση τας κεμαλικάς δυνάμεις».

Με γνώμονα πάντοτε την αγαστή σύζευξη μέσων-στόχων, ο Ε.Βενιζέλος, θα επιζητήσει την εκτίμηση-αξιολόγηση της ελληνικής στρατιωτικής ηγεσίας αναφορικά με την επάρκεια των διατιθέμενων στρατιωτικών μέσων για την ευόδωση του προαναφερθέντος στρατιωτικού εγχειρήματος, ο στρατιωτικός στόχος του οποίου απέβλεπε στην αποκοπή των Κεμαλικών δυνάμεων από έναν κεντρικό σιδηροδρομικό άξονα-Πανόρμου και στην διασφάλιση της κύριας ναυτικής οδού-Δαρδανέλια για τον ανεφοδιασμό και την ενίσχυση των Συμμαχικών στρατευμάτων.

«Παρακαλώ να μου απαντήσετε δια τηλεγραφήματος απολύτου προτεραιότητος εάν, εν η περίπτωσηι μας δοθή άδεια ενεργήσωμεν ελευθέρως εν Μικρά Ασία κατά δυνάμεις Κεμάλ, δυνάμεθα να καταλάβωμεν σιδηροδρομικήν γραμμήν μέχρι Πανόρμου και να φυλάξωμεν αυτήν, βοηθούμενοι και υπό αγγλικού στόλου εν Θαλάσση Μαρμαρά. Σημειωτέον ότι τοιαύτη ενέργεια σκοπόν έχει να προφυλάξη και ελευθερίαν Δαρδανελλίων από ενδεχομένης μέχρις αυτών καθόδου εθνικιστικών δυνάμεων. Σημειωτέον ότι προς επιτυχίαν τοιαύτης ενέργειας θα δυνάμεθα και να αναβάλωμεν επι του παρόντος πάσαν ενέργειαν προς κατάληψιν Ανατολικής Θράκης και επομένως να μεταφέρωμεν μίαν μεραρχίαν εκ Θράκης εις Μικράν Ασίαν. Εάν τοιαύτη ενέργεια υπερβαίνει τας δυνάμεις μας παρακαλώ να με πληροφορήσετε εάν συμφωνήτε όπως μια μεραρχία εκ Θράκης μεταφερθή εις Δαρδανέλλια όπως ενισχυόμενη από τα εκεί σταθμεύοντα δύο αγγλικά τάγματα εξασφάλιση ελεύθερον διάπλουν Δαρδανελλίων, ων τυχόν αποκλεισμός παρ'εθνικιστικών δυνάμεων θα εξέθετε γόητρον Συμμάχων και θα απέβαινε προς μέγιστην ζημίαν εθνικών συμφερόντων»⁹⁰.

«Δι'υπαρχουσών δυνάμεων δυνάμεθα ασφαλώς να καταλάβωμεν γραμμήν μέχρι Πανόρμου. Τοιαύτη ενέργεια δυνάμενη να περαιωθή εντός δεκαπέντε ημερών θα εξαγάγη ημάς δυσκόλου θέσεως καθόσον δυνηθώμεν, ασφαλώς κατόπιν ενισχύσωμεν στρατόν Θράκης.[...] Ως ανέφερον σήμερον, εξακολουθεί δραστήρια μεταφορά μετώπου μας εχθρικού στρατού Κιλικίας ενώ ήρξατο προχθές σοβαρά επίθεσις κατά Αγγλών εις Νικομήδειαν. Γαλλικόν σταρτηγείον εδήλωσεν ότι οι Τούρκοι εντος οκταημέρου θα ευρίσκονται Βόσπορον.

Πάσαν παρεχομένην ημέραν αδράνειας θεωρώ ολεθρίαν όλην υπόθεσιν. Διοικηταί Σωμάτων Στρατού και Μεραρχιών πειθαρχούντες πλήρως συμφωνούν γνώμην μου ότι αδράνεια ημών παρατεταμένη δύναται οδηγήσει ανεπανόρθωτον καταστροφήν.

⁸⁹ Ibid, σελ.367.

⁹⁰ Τηλεγράφημα Βενιζέλου προς τον Αρχιστράτηγο Παρασκευόπουλο,4.6.1920. Παρατίθεται στο Δ.Βακά,Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σ.σ. 317-318.

Ενωπίον τοιαύτης καταστάσεως [...], φρονώ ότι στοιχειώδης πρωτοβουλία επιβάλλει διατάξω έναρξιν επιθετικών επιχειρήσεων από μεθαύριον»⁹¹.

Ακολούθως ο Ε.Βενιζέλος συνωθούμενος από τον στρατηγικό στρατιωτικό στόχο της εκμηδένισης των Κεμαλικών στρατιωτικών δυνάμεων, υπέβαλε οδηγίες για την διεξαγωγή προληπτικού στρατιωτικού πλήγματος κατά των συγκεντρωμένων εχθρικών δυνάμεων στη σιδηροδρομική γραμμή Πανόρμου, παράλληλα με την αμυντική θωράκιση των πόλεων που κατελήφθησαν από το Ελληνικό στρατό ώστε να αποτραπούν ενδεχόμενες αιφνιδιαστικές αντεπιθέσεις του εχθρού.

«Επιθετικάί ενέργειαι εχθρού επιβάλλουν, προς διατήρησιν κατεχομένου εδάφους, ν'αναλάβωμεν ημεῖς την επίθεσιν κατ'αυτού, προλαμβάνοντες ούτω μείζονα αυτού συγκέντρωσιν. Κατόπιν όλων των πληροφοριών υμών, καθ'άς η σιδηροδρομική γραμμή Πανόρμου-Σόμα-Αξάρι χρησιμοποιείται υπό δυνάμεων διευθυνομένων κατά Σμύρνης, εξουσιοδοτώ στρατηγόν Νίδερ να λάβη ενδεικνυόμενα μέτρα στρατιωτικά προς απόκρουσιν και διάλυσιν συγκεντρουμένων και κατοχήν σιδηροδρομικής γραμμής ταύτης και σημείων, ων η κατοχή ενισχύει ημετέραν άμυναν. Δηλώσατε Άγγλω ναύαρχω ότι αναλαμβάνω πάσαν ευθύνην απέναντι Διασκέψεως δια μέτρα στρατιωτικά, επιβαλλόμενα απέναντι εχθρού, παραβιάζοντος ανακωχήν και επιτιθεμένου, ως ήδη εγένετο εν Περγάμω κατά περιοχής, ήν τη προσκλήσει της Διασκέψεως είχομεν καταλάβει, ότι δε ουδεμίαν έχουν στρατιωτικά ταύτα μέτρα σχέσιν προς όρια άπερ μόνον Διάσκεψης ορίση.

Πάντως Αϊδίνιον δέον κρατηθή πάση θυσία μετα περίξ εκτάσεως επαρκούς, ίνα καταστήση δυνατήν ισχυράν αυτού άμυναν, ενισχυομένης εν ανάγκη φρουράς, κατόπιν αφίξεως διαταχθεισών ενισχύσεων. Έχομεν απόλυτον ανάγκην να κατέχομεν μέρος κοιλάδος Μαιάνδρου»⁹².

«Δία Νίδερ.[...], αναγκάζομαι συστήσω υμίν εκδώσητε την στιγμήν ταύτην διαταγάς όπως κατεχόμενα σημεία αμυνθώσι πάση θυσία και μη εγκαταλείπωνται άνευ ρητής υμών διαταγής, καταστήσητε δε υπευθύνους διοικητάς πάσης αντιθέτου ενέργειας.

Κατοχή πόλεων κατόπιν παρεχομένης ελευθερίας κινήσεων,[...], προυποθέτει διενέργειαν αναγνωρίσεων εις επαρκή περίξ ακτίνα, ώστε να μη επαναληφθώσιν αιφνιδιαστικάί των εχθρών ενέργειαι, οίαι Περγάμου και Ναζλή. Η εν τηλεγραφήματί μου [...] εντελλομένη άμυνα Αϊδινίου περιλαμβάνει και κατοχήν διαβάσεων Μαιάνδρου, εάν αυτή κριθή αναγκαία».

«[...] Μειονεκτική στρατιωτική θέσις ημών, ην εδηνιούργησε περιορισμός επιβαλλόμενος εις τας κινήσεις ημών, θα αρθή δια χθεσινού τηλεγραφήματός μου αποδώσαντος υμίν πλήρη ελευθερίαν, στρατιωτικών κινήσεων. Παρ'όλην δε την κολοσιαίαν πολιτικήν σπουδαιότητα, ην έχει η κατοχή Αϊδινίου [...], εξουσιοδοτώ υμάς και πόλιν ταύτην εν ανάγκη να εγκαταλείψετε εάν η εγκατάλειψις ταύτης επιβάλη διάσωσις στρατιωτικής καταστάσεως. Εξ άλλου τα εις Πέργαμον συγκεντρωθέντα 7 τάγματα υπό Τσερούλην δεν θα αφήσητε βεβαίως εκεί αδρανούντα. Η θα τα διατάξητε να βαδίσωσι προς σιδηροδρομικήν γραμμήν Σόμα [...] ή να αποκόψωσι την εκ βορρά επιτιθέμενην προς Μαγνησίαν φάλαγγα, επιτιθέμενα κατ'αυτής εκ των όπισθεν ή θα αποστείλητε εις Δικέλι ίνα εκείθεν μεταφέρητε ταύτα δια θαλάσσης προς άμυναν Σμύρνης[...] Μετα την τροπήν ήν

⁹¹ Τηλεγράφημα Α.Παρασκευόπουλου,6.6.1920.Ibid,σελ.318.

⁹² Τηλεγράφημα Ε.Βενιζέλου προς τον αρχηγό τον ελληνικών στρατευμάτων, στρατηγό Νίδερ, στις 9.6.1919. Παρατίθεται στο Δ.Βακά,Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης,σ.σ.294-295.

έλαβον τα πράγματα θα θέσητε εν δευτέρα μοίρα κατοχήν χώρας και θα αποβλέψητε εις συγκέντρωσιν στρατού όπως επιτεθήτε κατ'εχθρικών στρατευμάτων»⁹³.

5.2.1.4. Διαμελισμός-αποσύνθεση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

Αναπόδραστα η επιβολή των όρων Ειρήνης στην Τουρκία, συνυφαίνονταν με τον πολιτικό σκοπό του Ε.Βενιζέλου για τον εξοβελισμό της από την κάστα των ισχυρών κρατικών συντελεστών του Ευρωπαϊκού Συστήματος⁹⁴. Συγκεκριμένα, ο έλληνας πρωθυπουργός έθεσε ως αντάλλαγμα για την συνδρομή του ελληνικού στρατού στις αγγλικές δυνάμεις στο Ισμίτ, αλλά και γενικότερα για την εσωτερική νομιμοποίηση της στρατιωτικής του στρατηγικής, (στην περίπτωση που ο ελληνικός στρατός αναλάμβανε να ανασχέσει την απειλή που αναφύονταν από την αδράνεια των συμμάχων στην περιοχή της Μ.Ασίας με απότοκο την προοδευτική ενίσχυση του εθνικιστικού Κινήματος του Κεμάλ), την ανατροπή του status-quo στην Μ.Ασία με τον διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και ειδικότερα με την δημιουργία δυο ανεξάρτητων κρατών,(το πρώτο θα περιέκλειε την περιοχή των Στενών και της Κων/πολης και το δεύτερο την περιοχή του Πόντου).

«Κατά την κρισιμωτάτην ταύτην στιγμήν της εθνικής μας Ιστορίας αναμετρήσας καλώς όλας τας περιπτώσεις, εδήλωσα προς τον Λούδ Τζώρτζ ότι αναλαμβάνω όχι μόνον να στείλω μίαν μεραρχίαν εις επικουρίαν των Άγγλων του Ισμίτ, αλλά και να συντρίψω δια του στρατού μας τον προ του μετώπου μας στρατόν του Κεμάλ και να εξασφαλίσω από των επιδρομών αυτών ολόκληρον την παραλίαν της Προποντίδος.

[...] Δια την ενέργειαν ταυτην της Ελλάδος εδήλωσα, ότι δεν ζητώ καμμίαν συνδρομήν των Συμμάχων, ουδέ καν, την οικονομικήν. Προσέθηκα δε ότι αν δια της ενέργειας ταύτης δεν εξασφαλίσωμεν την υπογραφήν και εκτέλεσιν της συνθήκης, αναλαμβάνω να αυξήσω τον ελληνικόν στρατόν ούτως ώστε μετα του υπάρχοντος ήδη εν Τουρκία βρετανικού στρατού να είνε δυνατόν να επιβάλωμεν τας θελήσεις μας στρατιωτικώς.

» Αλλ'εν τοιαύτη περιπτώσει, έχω ανάγκην της αγγλικής συνδρομής, της τε οικονομικής και της εις πολεμικά εφόδια, προ πάντων δε δια να ζητήσω την νέαν αυτήν σοβαράν προσπάθειαν από τον ελληνικόν Λαόν, πρέπει να αποφασισθή ο διαμελισμός της Τουρκίας, περιοριζομένης ταύτης εις το οροπέδιον της Ανατολής.

[...] Αλλ'ο ΛΟΥΔ ΤΖΩΡΤΖ κατά την σημερινήν συνεδρίασιν ρητώς εδήλωσεν, ότι αν οι Τούρκοι δεν υποχωρήσουν και δεν υπογράψουν και δεν εκτελέσουν την συνθήκην, μας αναγκάσουν δε εις περαιτέρω προσπάθειαν, είνε αποφασισμένον ότι δεν μπορούν πλέον οι Τούρκοι να μείνουν εις την Ευρώπην και ότι πρέπει να περιορισθούν εις τας καθαρώς ασιατικές επαρχίας των.

Σημειωτέον ότι δια των εις αίσιον περας αχθείσων επιχειρήσεων εν Μικρά Ασία, δεν υψώσαμεν μόνον εις μέγαν βαθμόν το στρατιωτικόν και πολιτικόν γοητρόν μας, αλλά

⁹³ Τηλεγραφήματα του Ε.Βενιζέλου, 9.6.1919&11.6.1919, προς τον στρατηγό Νίδερ.Ιbid,σ.σ.296-297

⁹⁴ Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί η διαφορετική πολιτική κατεύθυνση του Ε.Βενιζέλου αναφορικά με το Ανατολικό ζήτημα. Δηλαδή ενώ πριν την έναρξη του Α' Βαλκανικού πολέμου θα ταχθεί σθεναρά υπέρ της διατήρησης του status-quo της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας υποστηρίζοντας το πολιτικό εγχείρημα για την σύντηξη μιας ομοσπονδίας μεταξύ των βαλκανικών κρατών και της Τουρκίας, πολιτική την οποία διακήρυξε μέχρι και τις αρχές του 1919, θεωρώντας ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία θα δύνατο να τρωθεί εκ των έσω, από την πολιτιστική, οικονομική και πνευματική υπεροχή του ελληνικού στοιχείου, ο Ε.Βενιζέλος θα μετασχηματίσει την εν λόγω πολιτική επιλογή, προτείνοντας ουσιαστικά την ανατροπή του status quo της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας γεγονός που υπαγορεύονταν από τον αξονικό στόχο της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, την ανεξαρτησία – αυτονομία των ομοεθνών πληθυσμών που διαβιούσαν στην Τουρκική επικράτεια.

και επετύχομεν τούτο, ότι του λοιπού αι δαπάναι του εν Μικρά Ασία στρατού μας θα καταβληθούν υπό της Τουρκίας, επί τη βάσει των όρων της συνθήκης, αφού ο στρατός ούτος κατά το πλείστον θα κατέχη έδαφος, όπερ πρόκειται να αποδώσωμεν. Και εγώ μεν εύχομαι να υπογράψη και εκτελέση την συνθήκην η Τουρκία, διότι αι σημερινάι μας επιτυχίαι είναι μεγάλαι και ουσιώδεις και δυνάμεθα να αρκεσθούμεν εις αυτάς. Αλλ' αν η τύφλωσις, η τουρκική, ως είνε πιθανόν, συνεχισθή, αναλάβωμεν δε την διάλυσιν της Τουρκίας, το έργον δεν υπερβαίνει τας δυνάμεις της Ελλάδος και της Αγγλίας»⁹⁵.

«Υποχρεωμένος να πάρω πολύ γρήγορα αποφάσεις για την αποστράτευση ενός στρατού του οποίου η επ' αόριστον διατήρηση επι ποδός πολέμου καθίσταται στο εξής ανέφικτη από πολιτική και οικονομική άποψη και άχρηστη, αν δεν προβλέπεται η άμεση χρησιμοποίησή του [...]

Είμαι πεπεισμένος ότι η τουρκική κυβέρνηση δεν θα κατορθώσει να εξασθενίσει τον Μουσταφά Κεμάλ και ότι θα ήταν εξαιρετικά επικίνδυνο να της παραχωρηθεί η άδεια που ζητάει να σχηματίσει νέες μεραρχίες, γιατί αυτές μοιραία θα ενίσχυαν τους εθνικιστές. Η παράταση της σημερινής κατάστασης στη Μικρά Ασία θα ήταν γεμάτη απειλές για το μέλλον. Η αδράνεια των Συμμάχων θα καθιστούσε τον Κεμάλ τολμηρότερο, θα ολοκλήρωνε τον αφανισμό των χριστιανικών πληθυσμών και θα έλυνε τα χέρια στις ραδιουργίες ορισμένων Δυνάμεων, που επιθυμούν να χρησιμοποιήσουν τον Κεμάλ και τον μποσελβικισμό για να εμποδίσουν τη ειρήνευση της Ανατολής.

Το μόνο δραστικό φάρμακο θα ήταν μια νέα εκστρατεία με αντικείμενο την οριστική καταστροφή των εθνικιστικών δυνάμεων γύρω από την Άγκυρα και τον Πόντο, με τις παρακάτω διπλές συνέπειες:

1. Να διωχτούν οι Τούρκοι από την Κωνσταντινούπολη, που θα σχημάτιζε, μαζί με την περιοχή των Στενών, ένα χωριστό κράτος, του οποίου η ύπαρξη θα αποτελούσε τη μοναδική αποτελεσματική εγγύηση για την ελευθερία των Στενών.
2. Να ιδρυθεί ένα χωριστό κράτος στον Πόντο, με τους Έλληνες που έχουν παραμείνει εκεί και με εκείνους οι οποίοι έχοντας μεταναστεύσει για να ξεφύγουν από τους τουρκικούς διωγμούς κατά τα τελευταία πενήντα χρόνια διασκορπιστικάν στη νότια Ρωσία και των οποίων ο συνολικός αριθμός ανέρχεται σε 800.000. Αυτό το κράτος, συνεργαζόμενο με την Αρμενία και την Γεωργία, θα αποτελούσε ένα στέρεο φραγμό εναντίον του ισλαμισμού και ενδεχομένως εναντίον του ρωσικού ιμπεριαλισμού. Οι δυνάμεις που διαθέτει η Ελλάδα θα ήταν αρκετές για αν εξασφαλίσουν την απόλυτη επιτυχία αυτής της επιχείρησης, αλλά για πολιτικούς και οικονομικούς λόγους, η ελληνική κυβέρνηση δεν θα μπορούσε να αναλάβει την αποκλειστική πρωτοβουλία και ευθύνη σ' αυτό το θέμα, όπως τον περασμένο Ιούνιο. Θα ήταν εντούτοις πρόθυμη να συνεργαστεί πάση δυνάμει με την Αγγλία, αν και αυτή επιθυμούσε να πάρει μια τέτοια πρωτοβουλία ώστε να επιτύχει τους προαναφερθέντες στόχους και αν ήθελε να δώσει στην Ελλάδα την αναγκαία οικονομική βοήθεια γι' αυτόν τον σκοπό»⁹⁶.

⁹⁵ Δήλωση του Ε.Βενιζέλου στην διάσκεψη της Βουλώνης, στις 7/20.6.1920. Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σ.σ.365-366.

⁹⁶ Τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου στις 22.9/5.10.1920 προς τον Λουδ Τζώρτζ. D.B.F.P., XIII, αρ.152. Παρατίθεται στο Μ. Smith, Το όραμα της Ιωνίας, σελ.247.

5.2.2. Πολιτικοί Στόχοι των Μετανοεμβριανών Κυβερνήσεων

Η νέα ελληνική κυβέρνηση της Ενωμένης Αντιπολίτευσης καλείτε, υπό το πρίσμα των απειλών και ευκαιριών του Διεθνούς Περιβάλλοντος και της διαμορφωθείσας κατάστασης στο Μικρασιατικό μέτωπο, να ιεραρχήσει και να επαναπροσδιορίσει ή να διατηρήσει τους προϋπάρχοντες στόχους της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής.

5.2.2.1. Αναστολή των στρατιωτικών επιχειρήσεων και εκκένωση της Μ.Ασίας ή επανέναρξη και συστηματικοποίησή τους με στόχο την πλήρη εφαρμογή των όρων της Ειρήνης ;

Αναμφίλεκτα η Ελληνική πολιτική ηγεσία ταλανιζόταν από το κεντρικό πολιτικό δίλημμα της συνέχισης ή της αναστολής των στρατιωτικών επιχειρήσεων στην Μ.Ασία⁹⁷.

⁹⁷ Ο Ξ.Στρατηγός δίνει την ακόλουθη εξήγηση σε σχέση με την επιλογή πολιτικής, αναφορικά με τον εν λόγω ζήτημα.

«Προ τοιαύτης καταστάσεως πραγμάτων δύο ήσαν αι οδοί,ας ηδύναντο να ακολουθήσωσιν αι μετανοεμβριαναί Κυβερνήσεις: ή της συνεχίσεως της Μικρασιατικής πολιτικής και ή της διακοπής αυτής δι' αμέσους εγκαταλείψεως της Μ.Ασίας.[...] Ούτως η σκέψις περί διακοπής της Μικρασιατικής πολιτικής και της οικειοθελούς εγκαταλείψεως της Μ.Ασίας, είχε να αντιμετωπίση κατά πρωτίστον λόγον το φοβερόν και τραγικόν από πάσης απόψεως ζήτημα της τύχης των εκεί Ελληνικών Πληθυσμών, οίτινες θα αφίνοντο εκτεθειμένοι και ανυπεράσπιστοι, έστω και αν υποτεθή ότι οι Τούρκοι θα εδέχοντο εξασφαλιστικήν τινα Συνθήκην, διότι αυτοβούλως ενεργούσα η Ελλάς θα απεμονούτο και δεν θα είχε κατόπιν την δύναμιν να επιβάλη εις την Τουρκίαν την τήρησιν των όρων της Συνθήκης, όλα δε τα μετα την καταστροφήν προκύψαντα δεινά των πληθυσμών θα ενεφανίζοντο συν τω χρόνω, όχι ίσως τόσον τραγικά,αλλά πάντως δεινά και ολέθρια! «Ναι αλλά τι θα απογίνουν οι δυστυχείς αυτοί πληθυσμοί που τους πήραμε στο λαιμό μας», έλεγε πάντοτε ο αείμνηστος Γούναρης, οσάκις τυχόν εγίνετο λόγος περί εκκενώσεως της Μ.Ασίας.

Δεύτερον, θα έπρεπε η Ελλάς να αναιρέση τας υποσχέσεις, ας επισήμως έδωκε δια του κ.Βενιζέλου απέναντι των Δυνάμεων, του να επιβάλη δηλαδή τους όρους της Συνθήκης εις τον Κεμάλ και να αφήση ούτως έκθετα πλείστα αυτών συμφέροντα, βασιζόμενα επι της δημιουργηθείσης καταστάσεως, ως εκ της Ελληνικής κατοχής εν Μ.Ασία. Ειδικώς δε ως προς την Αγγλίαν, την κυρίως ενδιαφερόμενην, θα έπρεπε να αναιρεθή πάσα αναληφθείσα υποχρέωσις της Ελλάδος προς την προστασίαν των Στενών.[...] Ως ένδειξις ότι τοιαύται διαθέσεις ηδύναντο να εκδηλωθώσιν όταν θα έπαυεν η ύπαρξις ιδίου συμφέροντος και δη και εκ μέρους της φιλικώτερον προσκείμενης προς ημάς Αγγλίας, έστω η σαφής δήλωσις του κ.Λούδ Τζώρτζ προς τον Γούναρη κατά Μάρτιον του 1921, καθ'ήν προκειμένου περί νέων στρατιωτικών προσπαθειών εν Μ.Ασία, συνίστα μεν την χρησιμοποίησιν παντός μέσου προς επίτευξιν της νίκης, προσέθετε δε ότι «οι Τούρκοι δεν θα δεχθώσιν εκουσίως ειρήνην άνευ εγκαταλείψεως της Μ.Ασίας και της Θράκης». Σαφής δηλαδή προειδοποίησις, ότι δεν έπρεπε να ελπίζωμεν καμμίαν υποστήριξιν δια την διατήρησιν της Θράκης, εφ'όσον δεν θα διετηρούμεν την εν Μ.Ασία υπεροχήν.

Αλλά και η εσωτερική διαίρεσις, ην εκληροδότησαν εις την Ελλάδα οι ηττημένοι της 1^{ης} Νοεμβρίου, απετέλει πρόσφορον έδαφος προς εκμετάλλευσιν εν τε τω εσωτερικώ και τω εξωτερικώ πάσης αποφάσεως περί εγκαταλείψεως της Μικρασιατικής πολιτικής, με τα αληθοφανή επιχειρήματα, ότι επροδόθη ιδέα της «Μεγίστης Ελλάδος», ότι αφέθησαν εις την τύχην των οι ομαίμονες αδελφοί, ότι παρεσπόνδησεν η Ελλάς προς τους Συμμάχους, οίτινες θα την εβοήθουν και θα την υπεστήριζον, ότι δεν εξετέλεσε την εντολήν, ην ο μέγας πολιτικός κατώρθωσε δια της διπλωματικής του ικανότητος να τω αναθέσωσιν, ότι το μετεκλογικόν Καθεστώς ημαύρωσε τας νίκας των Ελληνικών όπλων και τα ηνάγκασε να κύβουν κατησχυμένα προ των ανταρτών του Κεμάλ αδόξως, άνευ αγώνος, εγκαταλείποντα την Μ.Ασίαν.[...]

Αλλά και ο εν Μ.Ασία Στρατός, έχων μέχρι της στιγμής εκείνης το συναίσθημα ότι είναι νικητής και κυρίαρχος εν Μ.Ασία, μη διαβλέπων άμεσον κίνδυνον ήττης ή εκδιώξεως, είτε λόγω πίεσεως των Τούρκων, είτε λόγω αποφάσεως των Δυνάμεων, θα ήτο δύσκολον να πεισθή, δια μόνον των επιχειρημάτων περι μελλοντικών κινδύνων, περι της ανάγκης εκκενώσεως της Μ.Ασίας, θα έβλεπε δε μόνον την διάλυσιν ενός ωραίου ονείρου, επι απωλεία τόσων θυσιών και κόπων.[...]

Η πολιτική που προκρίθηκε και εφαρμόστηκε, διαποτίστηκε και συνυφάνθηκε από τις ακόλουθες αποφάνσεις πολιτικών και στρατιωτικών ελλήνων αξιωματούχων, οι κεντρικές αρχές των οποίων κρυσταλλώνονται σε μια σειρά μεταβλητών, όπως είναι:

α) η πραγμάτωση του αέναου εθνικού στόχου της Μεγάλης Ιδέας, δηλαδή της εδαφικής ολοκλήρωσης του ελληνικού έθνους,

β) η ανάσχεση οποιασδήποτε πολιτικής-διπλωματικής ενέργειας, που θα στόχευε στην αναθεώρηση της Συνθήκης των Σεβρών. Σκοπός της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής ήταν η παγίωση του αναμορφωμένου εδαφικού καθεστώτος στη Μ.Ασία,

γ) διατήρηση και ενίσχυση των συμμαχικών δεσμών με τις δυνάμεις της Αντάντ,(γεγονός που αποδείχθηκε φρούδα ελπίδα),

δ) ενίσχυση του ελληνικού στρατού Μ.Ασίας σε έμπυχο δυναμικό και στρατιωτικό υλικό, με στόχο την πρόταξη αποτελεσματικής στατικής άμυνας στις κατεχόμενες περιοχές ώστε να παρεμποδισθεί κάθε πολιτική ενέργεια του Κεμάλ για την εσωτερική αναδιοργάνωση της Τουρκίας και την άσκηση πραγματικής εσωτερικής και εξωτερικής κυριαρχίας.

Ο έλληνας βασιλιάς Κων/νος κατά την επάνοδο του στην Ελλάδα στις 6.12.1920, ανέφερε.

«[...] Θέλω επιδιώξει Εσωτερικώς μεν την εν τη ενότῃτι γαλήνην και Εξωτερικώς την συμπλήρωσιν της Εθνικής αποκαταστάσεως, στηριζόμενος επι των ηρωικόν μας Στρατόν. Η ενότης, συνεπαγομένη την γαλήνην και την επίδοσιν του Λαού εις τα έργα του, θα ασφαλίση την ευημερίαν της Χώρας και θα πολλαπλασιάσῃ τας δυνάμεις αὐτῆς προς την επίτευξιν των Εθνικῶν σκοπῶν και πόθων. Εἰς την Εξωτερικὴν ἡμῶν Πολιτικὴν θα συνεχίσω την πατροπαράδοτον κατεύθυνσιν, την ανταποκρινομένην εις τα αἰσθήματα των Ελλήνων και το Εθνικόν συμφέρον και θα καταβάλω πάσαν προσπάθειαν προς ἐμπέδωσιν ἀγαθοτάτων σχέσεων προς τας Συμμάχους Δυνάμεις και την ἐπίρρωσιν των προς την γενναίαν Σύμμαχόν μας Σερβίαν δεσμών.

»Χωρῶντες οὕτως ἐπὶ την Εθνικὴν αποστολήν, θα ἀποδείξωμεν, ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς συνεχίζει το ἀπ' αἰώνων ἐκπολιτιστικόν του ἔργον»⁹⁸.

Οὕτω λοιπόν ἡ σκέψις περὶ ἐγκαταλείψεως τῆς Μικρασιατικῆς πολιτικῆς, δια τῆς ἐκκενώσεως τῆς Μ.Ασίας, εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰ προεκτεθέντα φοβερά προβλήματα, ὧν προεξήρχε τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν τύχην των πληθυσμῶν, εἶπετο κατὰ σειράν δευτερον τὸ τοῦ κινδύνου τῆς ἀπωλείας και τῆς Θράκης,λόγω τελείας ἀπομονώσεως τῆς Ἑλλάδος και ἐλλείψεως ἐνδιαφέροντος τῆς Ἀγγλίας υπὲρ τῆς τοιαύτης κατοχῆς, ἐπικολουθούν δε ἐπικουρικῶς τὰ λοιπὰ.

Ταῦτα πάντα ἴσως δε και ἡ σκέψις ὅτι οὐδέποτε Κράτος τι ἀπόλνται ὅταν κατόπιν υπερτάτων προσπαθειῶν ὑποστῇ ἔστω και σημαντικῆς ἐκτάσεως ἦταν, δια τὴν ἐπίτευξιν σκοπῶν ευγενῶν, ευγενῆς δε και ἠθικὸς σκοπὸς ἦτο ἡ προσπάθεια τῆς διασώσεως των εἰς βεβαίαν καταστροφὴν ἀφρόνως ἐκτεθέντων ομαιομένων ἀδελφῶν και τῆς ἐλληνικῆς ἐν Μ.Ασία παραδόσεως, τουναντίον δε ὅτι ἀσφαλῆς εἶναι ἡ παρακμὴ και ὁ ἐκ μαρασμοῦ θάνατος παντός Κράτους και παντός ἔθνους, ὅπερ ἀφίνει ἐκθετα τὰ ἱερά και ὅσια αὐτοῦ ἐκ λιποψυχίας και πρὸς ἀποφυγὴν δαπάνης αἵματος και χρήματος. Ἰσως και ἡ σκέψις αὐτὴ νὰ συντέλεσε συν τοῖς ἄλλοις, ὡς τὸ μετὰνοεμβριανόν Καθεστῶς ἐγκλωπώθῃ τὴν συνέχισήν τῆς μοιραίως κληροδοτηθείσης αὐτῷ Μικρασιατικῆς πολιτικῆς.

Εἶναι καταφανὲς ἡ φοβερότης τοῦ διλήμματος ἐνώπιον τοῦ οὐοίου αἱ ἐκλογαὶ τῆς 1^{ης} Νοεμβρίου ἔθεσαν τοὺς νικητὰς τὴν ἐπαύριον τῆς νίκης των. Ἀφ' ἐνός ἡ ἐκκένωσις τῆς Μ.Ασίας με ὅλα τὰ τραγικά ἀποτελέσματα, ἅτινα θὰ συνεπύγετο, ἀφ' ἐτέρου δε ἡ συνέχισις τοῦ πολέμου, με τὴν Τουρκίαν ἀδιάλλακτον ὀπίσθεν τοῦ «Εθνικοῦ Συμβολαίου» τῆς, ὅπερ ἡξίου τὴν ἀνευ ὀρων και περιορισμῶν ἐκκένωσιν τῆς Μ.Ασίας και τῆς Θράκης,με ἐλλειψιν πάσης ἐξώθεν βοήθειας,[...].

Ξ.Στρατηγός, Ἡ Ἑλλάς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ,σ.σ.143-146.

⁹⁸ Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Δεκαετίας, 1912-1922,σελ.430.

Ο αντιστράτηγος Δούσμανης προσδιόρισε αντίστοιχα τον στρατιωτικό στόχο της Ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής, υπό την νοσηματοδότηση του αξονικού πολιτικού σκοπού.

«[...] Προκειμένου δε περί της πολιτικής, φρονώ ότι η Ελλάς οφείλει να ισχυροποιηθή και ν'αντιτάξη αντίστασιν εν Μ.Ασία ουχί προς επίθεσιν κατά του Κεμαλικού στρατού αλλά προς εξασθένησιν της αντιστάσεως του Κεμάλ προς εφαρμογήν της Συνθήκης. Ο Κεμάλ έχει απόλυτον ανάγκην να τακτοποιηθή, έχει ανάγκην να αναγνωρίση η Ευρωπαϊκή διπλωματία το καθεστώς όπερ εδημιούργησε. Εφ'όσον δε η Ελλάς ανθίσταται, δηλαδή εφ'όσον ο Ελληνικός στρατός κατέχει τας χώρας ας κατέλαβε, παρα την συνθήκην των Σεβρών, ο Κεμάλ πασάς ευρίσκεται εν αδυναμία να διοικήσῃ την χώραν και οργανώσῃ αὐτήν εἰς Κράτος. Αὐτή εἶναι ἡ δύναμις τοῦ Ελληνικοῦ Κράτους, αὐτή εἶναι ἡ βία ἥτις θέλει αναγκάσει τὸν Κεμάλ νὰ υποταχθῇ. Κατοχή χώρας ἀνηκούσης εἰς αὐτὸν σημαίνει ἐπιβολήν θελήσεως ξένης τῆς ἰδικῆς τοῦ καὶ συνεπὼς υποταγῇ. Ἰσχυροποιήσωμεν τὸν στρατὸν ἡμῶν, συγκεντρώσωμεν τὰς δυνάμεις ἡμῶν καὶ διαθέσωμεν τὸν στρατὸν ἡμῶν κατὰ τρόπον τοιούτον, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ διασπασθῇ οὔτε ἡ παράταξις αὐτοῦ οὔτε ἡ συνοχὴ αὐτοῦ, καὶ θὰ ἔχωμεν τὸ κατάλληλον μέσον πρὸς παρεμπόδισιν τοῦ Κεμάλ ν'ανακτήσῃ τὰς χώρας ας κατέχει σήμερον ὁ Ελληνικὸς στρατὸς καὶ ἡ Ελληνικὴ πολιτικὴ. Μὴ ἐκτεθῶμεν εἰς ἀγῶνα τυχοδιωτικόν, μὴ ἐκτεθῶμεν εἰς ἀγῶνα μέλλοντα νὰ φθείρῃ τὸ πολεμικόν υλικόν (ἀνθρώπους, κτήνη, υλικά). Μὴ ἐκθέσωμεν τὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς παρακινδυνευμένην ἐπιχείρησιν καὶ κρατήσωμεν τὴν κύριαν δύναμιν τοῦ στρατοῦ ἀνέπαφον»⁹⁹.

Ακολούθως η Εθνοσυνέλευση των Ελλήνων σε ψηφισμά της, 16.2/1.3.1921, καθιστά εναργὴ τὴν πολιτικὴ τῆς ἐπιλογὴ νὰ ἀντιταχθῇ σὲ οποιαδήποτε ἐνέργεια τῶν Συμμαχικῶν δυνάμεων περὶ ἀναθεωρήσεως τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρών, τονίζοντας ὅτι ἡ ἐν λόγῳ Συνθήκη ἀποκρυσταλλώνει τὸ ἐσχάτο ὄριο τῶν ἐθνικῶν δικαίων.

«Ἡ Γ' τῶν Ελλήνων Συνέλευσις μετὰ τὰς γενομένας ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἀνακοινώσεως καὶ τὴν ἐπακολουθήσαν συζήτησιν ἐπὶ τούτων ὁμοθυμῶς καὶ παμψηφεὶ

Ἀποφασίζει

«1) Ἀδυνατεῖ ν'ἀποδεχθῇ τὴν ἀναθεώρησιν τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρών, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ τὸ μὲν ικανοποιούσαν τὸ ἐλάχιστον ὄριον τῶν ἐθνικῶν δικαίων, ἀπέναντι τῶν κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον θυσιῶν καὶ τῶν ἀνέκαθεν ἀγῶνων πρὸς ἀποκατάστασιν εἰς ἐλεύθερον Κράτος, τὸ δε δυναμένην νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνην ἐν Ἀνατολή».

«2) Παρέχει εἰς τὴν Ελληνικὴν Κυβέρνησιν καὶ τὴν ἐν Λονδίνῳ Ελληνικὴν ἀντιπροσωπεῖαν τὴν ἐξουσιοδότησιν, ἵνα ἐξ ὀνόματος τῆς Εθνικῆς Συνελεύσεως ἀνακοινώσῃ εἰς τοὺς Μεγάλους ἡμῶν Συμμάχους, ὅτι τὸ Ελληνικὸν Ἔθνος, εὐγνώμον πρὸς αὐτοὺς διὰ τὸ ἀείποτε ἐπιδειχθέν ὑπ'αὐτῶν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν Ελληνικῶν δικαίων, ἔχει τὴν πεποίθησιν ὅτι δὲν θέλουσιν ἐπιμεῖναι εἰς τὴν πρότασιν αὐτῶν, τὴν ὁποίαν ἡ Ελλάς ευρίσκεται εἰς ἀπόλυτον ἀδυναμίαν νὰ δεχθῇ»¹⁰⁰.

⁹⁹ Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς υπουργικῆς σύσκεψης ποὺ πραγματοποιήθηκε στὶς 11.1.1921, (παρόντες Γούναρης, Θεοτόκης, Πρωτοπαπαδάκης καὶ Δούσμανης). Β.Δούσμανης, Ἡ Ἐσωτερικὴ Ὅψις τῆς Μικρασιατικῆς Ἐμπλοκῆς, σελ.238.

¹⁰⁰ Ibid, σελ.172

Τοιουτοτρόπως η Ελληνική Κυβέρνηση κατέστησε σαφή και ευκρινή, προς τους Συμμάχους της, την πολιτική της πρόθεση-αξίωση να προασπισεί σθεναρά με κάθε μέσο το αναμορφωμένο εδαφικό καθεστώς της Μ.Ασίας¹⁰¹.

«Η κατάσταση αυτή δεν είναι τυχαίον αποτέλεσμα μεμονωμένης συρράξεως, αλλ'εξακολούθησις της παγκοσμίου τοιαύτης ην ο μέγας πόλεμος έκρινεν οριστικώς πανταχού άλλοθι, αφίνων μόνον εκκρεμή εν τη Εγγύς Ανατολή τα καθορισθέντα και προσδιορισθέντα υπό συνθήκης υπογραφείσης υφ'απασών των Συμμάχων Δυνάμεων αφ'ενός και των Τούρκων αφ'ετέρου.Υπεραμυνομένη των προαιωνίων πόθων του Ελληνισμού και των δικαίων άτινα τη ανεγνώρισεν η Συνθήκη των Σεβρών, έναντι των κατά τον πόλεμον θυσιών αυτής η Ελλάς, πέποιθεν ότι αμύνεται εν ταυτώ υπέρ των συμφερόντων του πεπολιτισμένου κόσμου εν τη Ανατολική λεκάνη της Μεσογείου και τοις Στενοίς του Ελλησπόντου. Συναισθανομένη δε βεβαίως την σπουδαιότητα της διπλής αυτής αποστολής κατόρθωσε δι'υπέρτατης εκτάσεως των ηθικών και υλικών της δυνάμεων να φθάση εις θέσιν όπως επιβάλη τας κοινάς των Συμμάχων αποφάσεις, αίτινες ητιολόγησαν προληπτικώς την εν Μικρά Ασία κατοχήν αυτής και αίτινες, ως προς τα επιβληθέντα τη Ελλάδι βάρη, είσιν η απόρροια της γεννηθείσης εκ της Συμμαχίας αλληλεγγύης, ης η Συνθήκη απετέλεσε την πανηγυρικήν έκφρασιν. Η αντίληψις αυτή των ευατής καθηκόντων ήγαγε την Ελλάδα να συναινέση εις πάσας τας θυσίας, αίτινες τη εξητήθησαν μέχρι της συνομολογήσεως της ειρήνης και να αποδεχθεί μετά την συνομολόγησιν αυτής την δια των ιδίων και μόνον αυτής μέσων ανάληψιν νέου πολέμου κατά των Τούρκων, προσπαθούντων δια ενεργειών εκ διαμέτρου αντιθέτων προς την καλήν πίστιν και τας διεθνείς υποχρεώσεις να υπεκφύγωσι την εφαρμογήν της Συνθήκης.[...] Διότι η μόνη ελπίς όπως ίδη τις την Τουρκίαν υποτασσομένην εις τας υποδείξεις των Δυνάμεων και σεβομένην τα κυρωθέντα δια της υπογραφής αυτών δικαία και τα συμφέροντα άτινα θα θεωρήσωσιν άξια της ευατών υποστηρίξεως προς περιφρούρησιν της Ειρήνης εν τη Ανατολή-η ελπίς αυτή λέγομεν δεν δύναται να στηριχθή η επί της εξασκούμενης και εξασκηθησομένης επιρροής υπό της στρατιωτικής δράσεως.[...] Η

¹⁰¹ Ο Ε.Βενιζέλος επαναπροσδιορίζει το ανωτέρω πολιτικό δίλημμα της μετανοεμβριανής κυβέρνησης, δίνοντας έμφαση στη μη ορθή διάγνωση των έμμεσων απειλών που εγείρονταν από τις δυνάμεις της Ανταντ ως προς το ζήτημα της επανόδου του Βασιλέως Κων/νου, γεγονός που συνέβαλε στην απώλεια οποιασδήποτε μορφής εξωτερικής εξισορρόπησης και στην άμεση αναθεώρηση της Συνθήκης των Σεβρών ώστε να επιτευχθεί συνθηκολόγηση μεταξύ των αντιμαχόμενων μερών.

Συγκεκριμένα ανέφερε : «Η «Καθημερινή» είχε γράψει ότι οι μετανοεμβριανοί κυβερνήται, «κληρονόμοι της πολιτικής του κ.Βενιζέλου, ευρέθησαν, άμα τη εγκατάστασει των, προ αυτού του τραγικωτάτου διλλήματος ή ν'αποσύρουν τους στρατιώτας, που είχε στείλει εις την Μικράν Ασίαν ο Βενιζέλος, οπότε οι Τούρκοι θα έσφαζαν όλους τους χριστιανούς ή να στείλουν και άλλους πολλούς, δια να φέρουν ίσως εις πέρας την τραγικήν των δύσκολον εκστρατείαν».[...] «Το πραγματικόν διλλημα προ του οποίου ετέθησαν, άμα τη εγκαταστάσει των εις την αρχήν, ήτο τούτο:

Η να σεβασθούν τας δύο απειλητικές διακοινώσεις των Δυνάμεων και να μη επαναφέρουν εις τον θρόνον των έκπτωτον Βασιλέα, δια να μη διαρρήξουν τους συμμαχικούς μας δεσμούς με τας Δυτικές Δυνάμεις και να επιδιώξουν από κοινού με αυτάς την επιβολήν της συνθήκης των Σεβρών, δια την οποίαν τόσο μεγάλον ενδιαφέρον είχαν αι σύμμαχοί μας Μεγάλαι Δυνάμεις, όπως απέδειξα εις τα άρθρα μου κατά του κ.Μεταξά. Η αφού εθυσίαζαν τα πάντα εις τον πόθον της επαναφοράς του Κωνσταντίνου, να είναι τουλάχιστον λογικοί και να δεχθούν τας συνεπείας της αποφάσεώς των αυτής. Και αι συνέπειαι ήσαν ότι η διατήρησις ακεραιάς της συνθήκης των Σεβρών δεν ήτο δυνατή και έπρεπε να γίνουν αι αναγκαίαι θυσίαι δια να σωθή ότι ήταν δυνατόν να σωθή. Και η κυριωτάτη θυσία που επεβάλλετο να στερήσουν ως αντάλλαγμα της επιμονής να επαναφέρουν τον έκπτωτον βασιλέα, ήτο η οριστική εγκατάλειψις της Μικράς Ασίας συμφωνουμένη, ως εξήγησά ήδη, της ειρηνικής ανταλλαγής πληθυσμών». Ο Ε.Βενιζέλος υποστήριζε ότι «οι μετανοεμβριανοί κυβερνήται ηδύναντο και όφειλαν να ακολουθήσουν τρίτην οδόν, την σύναψιν ειρήνης με τον Κεμάλ, επί τη βάσει της οποίας ηδύναντο να κρατήσουν την Ανατολικήν Θράκην μέχρι Τσατάλτζας, εκκενώνοντες την Μικράν Ασίαν και συμφωνούντες ανταλλαγήν των πληθυσμών». Εφημερίδα «Ελευθ.Βήμα» της 7^{ης}, 8^{ης} και 9^{ης} Δεκεμβρίου 1934.Παρατίθενται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος δ', σ.σ.698-699.

Ελλάς να δυνηθή να διεξαγάγη το έργον τούτο εντίμως. Διότι η κατεπίφασιν αντίστασις ήν προβάλλουσιν οι Τούρκοι οφείλεται μόνον εις υφιστάμενα έτι στελέχη της Αρχαίας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και εν τη μη εφαρμογή των όρων της ανακωχής των σχετικών προς τον αποπλισμών. Καθ'ήν όμως ημέραν αι συνομολογηθείσαι εγγυήσεις θέλουσιν αυστηρώς εφαρμοσθή και καθ'ήν η κτηθείσα πείρα θέλει επιβάλει την λήψιν πάντων των μέτρων άτινα η μέχρι τούδε στάσις των Τούρκων επαρκώς υπέδειξεν, η Ελλάς θα φρουρήση ακόπως την διατήρησιν του νέου της Ανατολής καθεστώτος»¹⁰².

Συνακόλουθα ο Έλληνας Πρωθυπουργός, Δ.Γούναρης, σε υπόμνημά του προς την Αγγλική Κυβέρνηση,(7.6.1921), αποκρυσταλλώνει την διαμορφωθείσα κατάσταση στο Μικρασιατικό μέτωπο, αναδεικνύοντας την νέα μορφή που είχε προσλάβει η στρατιωτική αντιπαράθεση, μετά την συγκρότηση ισχυρού τακτικού στρατού από τον Κεμάλ. Αναλυτικότερα ο έλληνας πρωθυπουργός από τη μια πλευρά οριοθέτησε τους πολιτικούς στόχους της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής που νοηματοδοτούσαν τον κεντρικό στόχο της στρατιωτικής της στρατηγικής, (επιβολή της ελληνικής πολιτικής της θελήσεως στον Κεμάλ, μέσω της καταστροφής των τουρκικών στρατιωτικών δυνάμεων), και από την άλλη πλευρά κατέδειξε τα ιστορικά δικαιώματα της Ελλάδος, κάνοντας λόγο για έναν ζείδωρο ζωτικό χώρο που θα εμπεριέκλειε τα Ευρωπαϊκά και τα Ασιατικά παράλια, αναγάγοντας το Ελληνικό έθνος σ'έναν ισχυρό αποτρεπτικό συντελεστή έναντι της εξ Ανατολών απειλής.

«Η Ελληνική Κυβέρνηση αναγκάσθηκε, εκ των παρατηρούμενων εχθρικών κινήσεων και εκ του φόβου ενισχύσεως των Κεμαλικών δυνάμεων έναντι του Ελληνικού στρατού,[...], να προβεί στην επίθεση την αρξάμενη την 10/23 Μαρτίου». «Η επίθεση αυτή κατ'εδείξε το βάσιμο των υπονοιών της Ελληνικής στρατιωτικής Διοικήσεως περί ενισχύσεων του εχθρού, οι οποίες ενεφανίσθησαν κατά τη σύγκρουση και δη ανώτερες των προβλεπομένων. Διότι παρα την πλήρη επιτυχία στο νότιο μέτωπο, η οποία έληξε με την κατάληψη της σιδηροδρομικής γραμμής από το Ουσάκ μέχρι 50 χιλιομ. πέρα του Αφιόν Καραχισάρ, στο βόρειο μέτωπο της Προύσας ο Ελληνικός στρατός συνάντησε απροσδόκητη εχθρική συγκρότηση προ του Εσκή Σεχέρ, διαθέτουσα όχι μόνο ποσότητα ανδρών υπέρτερη κατά πολύ της προ ολίγου διαθέσιμης, αλλά και πυροβολικό πολύ ισχυρότερο και σε αριθμό τηλεβόλων και στο διαμέτρημά τους, προερχόμενων ασφαλώς εκ των παραβιασθέντων διασυμμαχικών αποθηκών, εκ των οποίων φαίνεται ότι υπεξερέθει [...] Αλλά εκ της επιχειρήσεως του Μαρτίου προέκυψε ως βεβαίωση ότι ο εχθρός έλαβε εντελώς νέα μορφή διαφορετική από εκείνη που εμφανιζόταν κατά τη μέχρι τότε περίοδο. Αντί ασύντακτων στιφών με ανεπαρκές πολεμικό υλικό εφοδιασμένων και ατάκτως ενεργούντων, παρουσιάζετο ήδη ο εχθρός ως μια συντεταγμένη στρατιωτική δύναμη άξια λόγου διαθέτουσα πολεμικό υλικό και κυρίως σε τηλεβόλα μεγάλου διαμετρήματος. [...] Η νέα αυτή φάση του πολέμου, εκ της επιχειρήσεως του Μαρτίου [...], έθεσε την Ελληνική Κυβέρνηση προ της ανάγκης να αποβλέψει σε σπουδαία ενίσχυση του Ελληνικού στρατού, ώστε να τεθεί εκτός πάσης αμφιβολίας ή από πάσης απόψεως η μαχητική υπεροχή απέναντι στον παρουσιαζόμενο εχθρό. [...] Η Ελληνική Κυβέρνηση ουδ'επι στιγμή εδίστασε να χωρήσει με αποφασιστικότητα προς την κατεύθυνση αυτή, έχουσα διανυγμή την συνείδηση ότι εν τη τοιαύτη πολιτική πραγματοποιεί αμετάκλητη απόφαση ολόκληρου του Ελληνικού λαού, να επιβληθεί δια των ιδίων αυτού δυνάμεων στον εν Μ.Ασία εχθρό. Και η συνείδηση αυτή καταδείχθει τελείως σύμφωνος με την πραγματικότητα. Διότι ο Ελληνικός λαός μετά προθυμίας και

¹⁰² Απάντηση της Ελληνικής Κυβέρνησης στην πρόταση των Συμμάχων για μεσολάβηση. Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1921. Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους, σ.σ.93-95.

ενθουσιασμού προσέφερε την ενίσχυση του στρατεύματος σε άνδρες και τα προς τη συνέχιση του αγώνος απαιτούμενες υλικές θυσίες.[...] Εκ τούτον κατεδείχθει κατά τρόπο ανεπίδεκτο οιασδήποτε αμφιβολίας, ότι ορθός έκρινε η Ελληνική Κυβέρνηση, θέτοντας σαν βάση της ενέργειας αυτής την πεποίθηση ότι η πολιτική αυτή υπηρετεί τα κεφαλαιώδη και ζωτικά συμφέροντα της Ελλάδας, και δικαιολογεί πάση θυσία, είνε και η βαθύτατη συνείδηση του Ελληνικού Λαού ολόκληρου,[...] Μακρότατο ιστορικό παρελθόν πλήρης δόξας και άφθαστου πολιτισμού συνδέει τις βαθύτατες και ιερώτατες αναμνήσεις του Ελληνικού Λαού με τη χώρα στην οποία διεξάγεται ο αγώνας σήμερα προς τη ζωή της Ελληνικής Φυλής, η οποία από τριάκοντα αιώνες και πλέον διατήρησε και διατηρεί σε αυτήν την παντοίαν υπεροχή της επι πασών των εξ Ασίας κατελθουσών Φυλών. [...] Αλλά και ένα βλέμμα επι του χάρτου αρκεί για να πείσει οποιονδήποτε και ιδιαιτέρως πάντα Έλληνα συνειδοτά την αποστολή της Φυλής του, ότι ο Ελληνισμός έχει ανάγκη, υπό της φύσεως και της ιστορίας του, ενός ενιαίου διαπλασθέντος συγκροτήματος του Αιγαίου μετά των εκατέρωθεν παραλίων επι της Ευρωπαϊκής και Ασιατικής ακτής και των εν τω μέσο νησιών, για να ζήσει, να αναπτυχθεί ελεύθερα και να επιτελέσει την αποστολή του- αποστολή προχώματος εξασφαλίζοντας την Ευρώπη από τον εξ Ασίας κίνδυνο, οπου ένεκα της γεωγραφικής της θέσης πρώτα η Ελλάδα υφίσταται την αποστολή γέφυρας που συνδέει τις δύο Ηπείρους, επι κοινή του ενιαίου πολιτισμού ωφέλεια.[...] Ταύτην πολιτική ούτο καθαρώς αλλά και ούτω σταθερώς ανταποκρινόμενη στα Ελληνικά συμφέροντα αιώνια-εάν επιτρέπεται η χρήση της λέξης αυτής περί ανθρώπινων πραγμάτων-ακολουθούσα και πραγματοποιούσα η Ελλ. Κυβέρνηση, έχει συγχρόνος βαθύτατη επίγνωση, αντιπροσωπεύουσα και εν τούτο του Ελλ. Λαού τις αντιλήψεις, ότι σε ουδέν γενικότερο συμφέρον του ήδη δημιουργημένου διεθνούς Καθεστώτος αντιτίθεται, απεναντίας συμβάλει σπουδαία στην πραγμάτωση σκοπών, οι οποίοι μέγας ενδιαφέρουν το Καθεστώς αυτό, μεταξύ των οποίων προέχει η αποκατάσταση αληθινής και πάγιας ειρήνης στην Εγγύς Ανατολή, αδυνάτου άνευ της απελευθερώσεως των χωρών τούτων από την αφόρητη Τουρκική διοίκηση. [...] Επιπλέον δεν λανθάνη ούτε την Ελληνική Κυβέρνηση, ούτε τον Ελληνικό Λαό η ύπαρξη συμφερόντων ουσιωδών της Μεγάλης Βρετανικής Αυτοκρατορίας εν τη πολιτική διαρύθμιση των χωρών, περί των οποίων πρόκειται. Τα συμφέροντα αυτά της Μεγ.Βρετανικής Αυτοκρατορίας συμπίπτοντας κατά τη γενική τους κατεύθυνση μετά συμφέροντα του καθόλου πολιτισμού, ευρίσκει εξυπηρετική με την πολιτική που ακολουθεί η Ελλ.Κυβέρνηση.[...]»¹⁰³.

5.2.2.2. Επιβολή της Ελληνικής Πολιτικής Βουλήσεως στον Κεμάλ

Αναπόδραστα η επιβολή των όρων της Συνθήκης των Σεβρών στην Τουρκία, ενυφαίνονταν με την καθυπόταξη της πολιτικής θελήσεως του Κεμάλ, γεγονός που επέτασσε την καταστροφή-εκμηδένιση των στρατιωτικών του δυνάμεων, επιβεβαιώνοντας την αρχή του Κλαούζεβιτς ότι «στον πόλεμο ο στόχος είναι η καθυπόταξη του εχθρού και το μέσο η καταστροφή των στρατιωτικών του δυνάμεων. Αυτό έχει ως συνέπεια η εφαρμογή της άμυνας και της επίθεσης να είναι παρόμοια. Η καταστροφή των εχθρικών ενόπλων δυνάμεων μετατρέπει την άμυνα σε επίθεση, που με την σειρά της οδηγεί στην κατάληψη-κατοχή της αντίπαλης χώρας».¹⁰⁴

Η Ελληνική κυβέρνηση αξιολογώντας την διαμορφωθείσα κατάσταση στο Μικρασιατικό μέτωπο,(συγκρότηση τακτικού στρατού από τον Κεμάλ, σύναψη

¹⁰³ Παρατίθεται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία, σ.σ. 217-222, (έχει γίνει απόδοση στην νεοελληνική) Βλέπε επίσης Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, vol. XVII, No. 216.

¹⁰⁴ Clausewitz, On War, σελ.526.

Γαλλοκεμαλικής συμφωνίας, εισροή πολεμικών εφοδίων προς τον κεμαλικό στρατό και απεμπλοκή του από το μέτωπο της Κιλικίας), προσανατολίζεται στην διεξαγωγή παρεμποδιστικού πολέμου¹⁰⁵, με στόχο την καταστροφή των Κεμαλικών δυνάμεων, εφόσον καθίσταται εμφανής η μελλοντική μεταβολή της στρατιωτικής ισορροπίας ισχύος υπέρ αυτών. Ανασκοπικά, η αναφαινόμενη μεταβολή στην ισορροπία στρατιωτικής ισχύος στο θέατρο της Μ.Ασίας και η συνεπακόλουθη στρατηγική ανάγκη για διεξαγωγή πρώτου πλήγματος, κρυσταλλώνεται στις παρακάτω αναφορές.

Ο έλληνας Πρωθυπουργός, Ν.Καλογερόπουλος, ανέφερε σχετικά,[17 Φεβρ.) 2 Μαρτ.1921].

«Συμφωνία λίαν πιθανή μεταξύ Γάλλων και Κεμαλικών,[...], τροποποιεί, κατά την γνώμην στρατιωτικών μελών αποστολής,στρατιωτικήν κατάστασιν εν Μικρά Ασία σημαντικώς. Μουσταφά Κεμάλ θα δυνηθή να ενισχύση σιδηροδρομικώς δυτικώς μέτωπον του δια μεγίστου μέρους δυνάμεων νοτίου μετώπου και αποκαταστήση τον ανεφοδιασμόν δυτικού μετώπου του εις πολεμικόν υλικόν σιδηροδρομικώς εκ κόλπου Αλεξανδρέττας,[...]

Στρατιωτικοί Αποστολής φρονούσιν αδιστάκτως, ότι επιβάλλεται άμεσος εκτέλεσις της ετοιμού ήδη ούσης επιχειρήσεως προς κατάληψιν Εσκή-Σεχήρ-Κιουτάχειας-Αφιόν Καραχισσάρ, όπως ούτω πλήξωμεν, προ ενισχύσεως δυνάμεις Κεμάλ δυτικού μετώπου και αποκόψωμεν, σιδηροδρομικήν συγκοινωνίαν των κυρίων δυνάμεων του δυτικού μετώπου προς Κιλικίαν, καθόσον εκάστη παρερχομένη ημέρα αυξάνει τας δυσχερείας της επιχειρήσεως και τας απαιτηθησομένας θυσίας.

Ο κ.Καυταντζόγλου, όστις κατά την σημερινήν του(συνάντησιν), εβολιδοσκόπησε τον αρχηγόν του πολιτικού γραφείου του Άγγλου Πρωθυπουργού, ανακοινού μοι, ότι έλαβεν απάντησιν, ότι επιτυγχανομένης Γαλλο-Κεμαλικής συμφωνίας, η θέσις του μαχόμενου κατά του Κεμάλ Ελληνικού στρατού δυσχεραίνεται. Η Αγγλία υπό τους σήμερον κρατούντας όρους, δεν δύναται να δώση συμβουλήν επιθέσεως, ότι όμως πάντες οι στρατιωτικοί θα εννοήσωσιν, ότι άμα αρχίζωσιν εχθρικά συγκεντρώσεις επιβάλλεται η διάλυσις αυτών.

Κατόπιν των άνω εκτιθεμένων, φρονώ, ότι δέον να λυθή όσον τάχιστα ζήτημα επιχειρήσεως, εάν συμφωνή ο αρχιστράτηγος».

«[...] Λαμβάνω την τιμήν ν'ανακοινώσω υμίν ότι προ ολίγου, διευθυντής Πολιτικού Γραφείου κ.Χάνκεϋ μοι ανεκοίνωσεν εκ μέρους Άγγλου Πρωθυπουργού ότι ουδεμίαν έχει αντίρρησιν όπως αναλάβωμεν επιχείρησιν κατά Μ.Κεμάλ, εν η περίπτωση οι τεχνικοί ημών σύμβουλοί φρονούσιν ότι τούτο απαιτεί η ασφάλεια του στρατεύματός μας».(Τηλεγράφημα Καλογερόπουλου 25.2/10.3.1921)

«Σημερινήν κατάστασις εδώ επιβάλλει άμεσον εκτέλεσιν επιχειρήσεως προς κατάληψιν Εσκή Σεχήρ και Κιουτάχειας, περί ης Ελληνική Αποστολή, στηριζομένη εις ασφαλείς πληροφορίας Σαρρηγιάννη ενταύθα και κ.Πάλλη εν Αθήναις, επανειλημμένως εβεβαίωσεν, ότι δύναται να αρχίση άμέσως. Μέγιστη και άμεσος εξυπηρέτησις Εθνικών συμφερόντων θα προέλθη ασφαλώς από εκτέλεσιν επιχειρήσεως ταύτης. Εννοούμεν ανάγκην ενισχύσεως περαιτέρω συνέχισιν επιχειρήσεως. Προς τούτο τηλεγραφούμεν σήμερον Αθήνας παρασκευήν αποστολής εν καιρώ αναγκαίον ενισχύσεων, καλουμένων άμέσως, άμα τη έναρξει επιχειρήσεων

¹⁰⁵ Ο πόλεμος παρεμπόδισης αναφέρεται στην διεξαγωγή ενός νικηφόρου πολέμου βραχυχρόνια, ώστε να αποφευχθεί το ρίσκο διεξαγωγής του μεταγενέστερα κάτω από λιγότερο ευνοϊκές συνθήκες. Ο πόλεμος παρεμπόδισης ανταποκρίνεται σε μια έμμεση απειλή που απαιτεί ένα εύλογο χρονικό διάστημα για να μετεξελιχθεί σε άμεση και έχει στόχο την περιστολή-ανάσχεση της περαιτέρω αύξησης των συντελεστών ισχύος της έμμεσης απειλής. Αναλυτικότερα βλέπε, J.Levy, "Declining Power and the Preventive Motivation for War", σ.σ. 90-92.

3 ηλικιών. Συνεπώς τηλεγραφήσατε Αθήνας, ως και ενταύθα, ημέραν ενάρξεως [...] Επίσης θα λάβωμεν πρόνοιαν περί αμέσου προμήθειας και αποστολής αυτόθι 100 αυτοκινήτων Ταϋλор, ζητηθέντων δι' ημετέρου εις Αθήνας τηλεγραφήματος. Εάν επι τη βάσει τούτων είναι δυνατή άμεσος έναρξις επιχειρήσεως, προβήτε αμέσως. Εάν καιρική κατάστασις καθιστά αναπόδραστον αναβολήν ημερών τινων, ή εάν επελθούσα μεταβολή εις δυνάμεις εχθρού κατέστησαν αδύνατον έναρξιν επιχειρήσεως προ αφίξεως ενισχύσεων, παρακαλούμεν τηλεγραφήσατε αμέσως πάσαν λεπτομέρειαν.

Προς καθοδήγησιν υμών ποιούμεθα υμίν την ιδιαιτέρως εμπιστευτικήν ανακοίνωσιν, ότι η έναρξις των επιχειρήσεων υποδεικνύεται αρμοδίως ως ουσιώδες επιχείρημα υπέρ της ημετέρας υποθέσεως»¹⁰⁶. (Τηλεγράφημα Γούναρη/Καλογερόπουλου 25.2/10.3.1921).

«[...] Παρακαλούμεν, ανακοινώσητε Αρχιστρατήγῳ Παπούλα ακόλουθον : «Σημερινή κατάστασις εδώ επιβάλλει άμεσον εκτέλεσιν επιχειρήσεως προς κατάληψιν Εσκή Σεχήρ και Κιουτάχειας, περι ής Ελληνική Αποστολή, στηριζόμενη εις ασφαλείς πληροφορίας Σαρρηγιάννη ενταύθα και κ.Πάλη εν Αθήναις, επανειλημμένως εβεβαίωσεν, ότι δύναται να αρχίση αμέσως. Μέγιστη και άμεσος εξυπηρέτησις Εθνικών συμφερόντων θα προέλθῃ ασφαλώς από εκτέλεσιν επιχειρήσεως ταύτης.

Εννοούμεν ανάγκην ενισχύσεως περαιτέρω συνέχισιν επιχειρήσεως. Προς τούτο τηλεγραφούμεν σήμερον Αθήνας παρασκευήν αποστολής εν καιρώ αναγκαίων ενισχύσεων, καλουμένων αμέσως, άμα τη έναρξει επιχειρήσεων 3 ηλικιών. Συνεπώς τηλεγραφήσατε Αθήνας, ως και ενταύθα, ημέραν ενάρξεως [...] Επίσης θα λάβωμεν πρόνοιαν περί αμέσου προμηθείας και αποστολής αυτόθι 100 αυτοκινήτων Ταϋλор, [...] Εάν επί τη βάσει τούτων είναι δυνατή άμεσος έναρξις επιχειρήσεως, προβήτε αμέσως. Εάν καιρική κατάστασις καθιστά αναπόδραστον αναβολήν ημερών τινων, ή εάν επελθούσα μεταβολή εις δυνάμεις εχθρού κατέστησαν αδύνατον έναρξιν επιχειρήσεως προ αφίξεως ενισχύσεων, παρακαλούμεν τηλεγραφήσατε αμέσως πάσαν λεπτομέρειαν»¹⁰⁷.

« Η σύναψις της συμφωνίας μετα της Γαλλίας, γενομένη διαρκούσης της Συνδιασκέψεως, καθίστα πρόδηλον ότι θα μεταφέροντο και εκ Κιλικίας τα εκεί απασχολημένα τουρκικά στρατεύματα. Εκ τούτου καθίστατο επιβεβλημένον να ληφθώσι τα στρατιωτικά μέτρα τα απαραίτητα ίνα μη η θέσις του εν Μικρά Ασία στρατού ημών χειροτερεύσῃ. Προς αντιμετώπισιν του ενδεχομένου τούτου η Κυβέρνησις έκρινεν επιτακτικόν καθήκον αφ' ενός μεν να διατάξῃ την εν Μικρά Ασία ενέργειαν πάσης ενδεδειγμένης στρατιωτικής επιχειρήσεως ίνα ματαιωθῇ η εκ των μετακινήσεων ενίσχυσις του εχθρού, αφ' ετέρου δε να προβῇ εις την ενίσχυσιν του ημετέρου στρατού δια της προσκλήσεως των τριών κλάσεων εφέδρων»¹⁰⁸.

Συνακόλουθα η Ελληνική στρατιωτική ηγεσία οριοθετεί τους στρατιωτικούς στόχους στους οποίους εμπερικλείονταν:

α) η διάσπαση του εχθρικού μετώπου και η κατάληψη της κεντρικής αρτηρίας ανεφοδιασμού του,

¹⁰⁶ Παρατίθενται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία, σ.σ 187-191.

¹⁰⁷ Τηλεγράφημα Γούναρη & Καλογερόπουλου, προς τον Ύπατο Αρμοστή Σμύρνης, κ.Στεργιάδη, στις 25.2/10.3.1921. Ibid, σ.σ.190-191.

¹⁰⁸ Αναφορά του Γούναρη στην Ελληνική Εθνοσυνέλευση, 29.3.1921. Παρατίθεται στο Χ.Κ. Βοζίκη, Αι Απολογίαι των θυμάτων της 15 Νοεμβρίου 1922, σελ.208.

β) η καταστροφή του κέντρου βάρους των εχθρικών δυνάμεων¹⁰⁹, μέσω της εκπορθήσεως της στρατηγικής τους βάσεως, της Άγκυρας

Οι προθέσεις του έλληνα Αρχιστράτηγου κ.Παπούλα, κρυσταλλώνονται στο ακόλουθο τηλεγράφημα.

«[...] Αρχιστράτηγος Παπούλας ανακοινού μοι ότι,αν αποφασισθή παρα της Κυβερνήσεως ενέργεια της Στρατιάς Μ.Ασίας κατά Κεμαλικών πρόθεσής του είναι:»

«1. Προέλασις μέχρι της γραμμής Αφιόν Καραχισσάρ-Εσκη Σεχίρ προς κατάληψιν της μοναδικής παραλλήλως τω μέτωπω σιδηροδρομικής γραμμής εφοδιασμού του εχθρού και διάσπασιν του μετώπου».

«2. Άμεσος η μετα τινα χρόνον, αναλόγως της καταστάσεως, ενέργεια της Στρατιάς προς κατάληψιν της εις Άγκυραν βάσεως του εχθρού και διάλυσιν αυτού,χωρίς ν'αποκλείη ενδεχομένην προχώρησιν προς Ικόνιον».

«Αντιστράτηγος ζητεί ωρισμένας ενισχύσεις ίνα επιτευχθώσιν οι διάδοχικοί ούτοι αντικειμενικοί σκοποί».

«Θα πράξωμεν ότι δυνατόν ίνα ανταποκριθώμεν εις τα αιτήματα ταύτα Αντιστρατήγου».

«Επί ερωτήματος Αντιστρατήγου, αν Κυβέρνησις προτίθεται και πότε να διατάξη επιθετικήν ενέργειαν, απήντησα ότι θα μεταβιβάσωμεν σχετικήν απόφασιν...»¹¹⁰.

Ομοίως ο Στ.Γονατάς αναφέρει:

«Έναρξις της νέας προελάσεως ωρίσθη η 14 Μαρτίου 1921, επεσπεύσθη όμως δια την 10^{ην}, κατόπιν εντολής της εν Λονδίνω αντιπροσωπείας μας προς επίσπευσιν ταύτης, δια να επηρεάσωμεν τας αποφάσεις του Συνεδρίου του Λονδίνου, με αντικειμενικούς σκοπούς, πρωτίστως την συντριβήν του Κεμάλ και κατάληψιν υπό του Α' Σώματος Στρατού του Αφιόν-Καρά Χισάρ και υπό του Γ'Σώματος Στρατού(μετονομασθέντος ούτω του Σώματος Στρατού Σμύρνης) του Εσκή-Σεχίρ»¹¹¹.

¹⁰⁹ Για εκτενή ανάλυση του κέντρου βάρους του αντιπάλου βλέπε Μ.Ηandel, Masters of War, κεφ. 5.

¹¹⁰ Τηλεγράφημα του έλληνα υπουργού στρατιωτικών Ν.Θεοτόκη, 21.2.1921. Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους, σ.σ.189-190.

¹¹¹ Στ.Γονατάς, Απομνημονεύματα, σ.σ.158-159.

Στις 16.2/1.3.1921 ο συνταγματάρχης Σαρρηγιάννης γνωστοποίησε το σχέδιο επιθέσεως κατά του Κεμάλ στον γραμματέα του Άγγλου πρωθυπουργού κ. Κάρ.

«Κατόπιν τούτου ο κ.Κάρ (ο ιδιαίτερος γραμματέας του Άγγλου πρωθυπουργού) έθεσε στο Συνταγματάρχη Σαρρηγιάννη τα εξής ερωτήματα:

1) Τίνι τρόπω θα δυνηθή ο Ελληνικός στρατός να επιβάλη τας αποφάσεις των Δυνάμεων εις τον Κεμάλ.Ο συνταγματάρχης ανέπτυξεν επί του χάρτου τεχνικώς μελέτην εκστρατείας, μέχρι Αγκύρας προς διάλυσιν οργανώσεως Κεμαλικών Δυνάμεων, προσπέσας, ότι και αν τούτο δεν αρκέση προς επιβολήν αποφάσεων Δυνάμεων, ο Ελληνικός στρατός θα δυνηθή να αποβιβασθή εις τον Πόντον και εκεί, ένθα υπάρχουν Ελληνικοί πληθυσμοί, δημιουργήση βάσιν και είτα εισδύση προς κατάληψιν κυρίων κέντρων Σεβαστείας και Ερζερούμ, έχων προς τούτο συνδρομήν Αρμενίων. Εις ερώτησιν περί απαιτηθησομένης δαπάνης, Συνταγματάρχης Σαρρηγιάννης υπελόγισεν εν δισεκατομμύριον δραχμών. Καρ απήντησεν, ότι πείθεται περι επιτυχίας στρατιωτικής επιχειρήσεως, αλλά τοιούτου ποσού δεν είναι το νύν η εύρεσις δυνατή ουδέ εν Αγγλία. Δεν εφάνη δε πεισθείς, ότι ολοσχερής κατάληψις Ανατολίας θα επιφέρη υποταγήν αυτής. Είτα εξήτησε πληροφορίας περί επιχειρήσεων μέχρι Αγκύρας, εκφρασθείς ότι είναι δυνατόν να επιφέρη αύτη αποδοχήν Συνθήκης υπο Τουρκίας και πτώσιν Κεμάλ.[...] Κατόπιν Καρ ηρώτησεν εάν κατάληψις γραμμη Εσκή Σεχίρ και Αφιόν Καραχισσάρ θα επέφερε σοβαρον αποτέλεσμα και τις προθεσμία προς εκτέλεσιν. Συνταγματάρχης εδήλωσε σοβαράν συνέπειαν, ην θα είχαν επι της στρατιωτικής δυνάμεως Κεμάλ και ώρισε προθεσμίαν εξαήμερον, καθ'ότι η επιχείρησις αυτή είναι όλως έτοιμος, δυναμένη ν'αρχίση δι'απλής εντεύθεν διαταγής. Την επιχείρησιν ταύτην εφάνη ασμενώς αποδεχόμενος ο Καρ. Τέλος ηρώτησεν εάν είμεθα διατεθειμένοι να εξασφαλίσωμεν στρατιωτικώς Στενά Δαρδανελλίων και Βοσπόρου προς Μ.Ασίαν.Συνταγματάρχης απήντησε καταφατικώς,προσέθηκε δε, ότι παντως ενδείκνυται προηγουμένη επίθεσις προς συντριβήν δυνάμεως Μουσταφα Κεμάλ και εξασφάλισιν τοιουτρόπως στρατευμάτων,σκοπούντων φρούρησιν Στενών. Την γνώμην, ταύτην ζωηρος ησπάσθη ο Κάρ, υπονοών τοιαύτην επίθεσιν την του Αφιόν Καραχισσάρ-Εσκή

Η ισχνή στρατηγική αποτελεσματικότητα των επιθετικών επιχειρήσεων του Μαρτίου του 1921 από την Ελληνική Στρατιά Μ.Ασίας, συνώθησε σε διαδικασίες επαναπροσδιορισμού των στρατιωτικών στόχων και επανεξέτασης της ισορροπίας στρατιωτικής ισχύος στο Μικρασιατικό μέτωπο ώστε να επιτευχθεί η βέλτιστη δυνατή συγκέντρωση των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων¹¹², (συνεπικουρούμενη από ποσοτική ενίσχυση του έμψυχου δυναμικού και του στρατιωτικού υλικού), στο πεδίο της μάχης, με αντικειμενικό στρατιωτικό στόχο την επίτευξη μιας αποφασιστικής νίκης εναντίων των Κεμαλικών δυνάμεων. Με γνώμονα την στρατηγική αρχή του Κλαούζεβιτς ότι: «η αριθμητική υπεροχή είναι ο σημαντικότερος παράγοντας σε σχέση με την έκβαση μια μάχης [...]» και η «καλύτερη στρατηγική είναι να είσαι πάντα πολύ ισχυρός : πρώτα γενικά και έπειτα στο αποφασιστικό σημείο [...]», ενώ «οι διαθέσιμες δυνάμεις θα πρέπει να αναπτύσσονται - παρατάσσονται με τέτοιο τρόπο, ώστε ακόμα και αν υστερούν σε απόλυτη υπεροχή, να επιτυγχάνουν σχετική υπεροχή στο αποφασιστικό σημείο της μάχης»¹¹³ ο έλληνας υπουργός στρατιωτικών, Ν.Θεοτόκης,(διαδέχθηκε τον Δ.Γούναρη), απέστειλε, στις 26.3.1921, το κάτωθι ιδιόχειρο σημείωμα στον αρχηγό του ελληνικού επιτελείου Κ.Γουβέλη.

«1) Ολόκληρος η εκ της επιστρατεύσεως δύναμις να σταλή εις Μικράν Ασίαν.

2) Εντός πόσου χρονικού διαστήματος αι εφεδρείαι των 45.000 ή πλείονες θα ευρίσκονται εις την Μικράν Ασίαν.

3) Εξ όλων των αιτουμένων υπό του αντιστρατήγου Παπούλα δια τηλεγραφήματος 2074 τι δυνάμεθα να διαθέσωμεν;

4) Πότε δυνάμεθα να τα διαθέσωμεν;

5) Τι διαθέσαμεν μέχρι τούδε;

6) Ζήτημα των όπλων».

Ο επιτελάρχης Κ.Γουβέλης απαντώντας στα ανωτέρω ερωτήματα εξέθεσε την επιβεβλημένη ανάγκη της διατήρησης επαρκών στρατιωτικών δυνάμεων στα μέτωπα Ηπείρου και Θράκης, παράλληλα με την ενίσχυση της στρατιάς Μ.Ασίας όχι μόνο σε έμψυχο δυναμικό αλλά κυρίως σε επαρκείς ποσότητες στρατιωτικού υλικού- όπλων και πυρομαχικών.

«[...] Την στιγμήν ταύτην οφείλομεν πρωτίστος και αποκλειστικώς να λάβωμεν υπ' όψιν την δημιουργηθείσαν και υφισταμένην νύν κατάστασιν εν τη στρατιά Μικράς Ασίας, ως και τις λοιπαίς δύο στρατιαίς Θράκης και Ηπείρου. Και οφείλομεν, έκοντες άκοντες, να αντιμετωπίσωμεν ήδη μετα πάσης αυταπαρνήσεως και αυτοθυσίας, την κρισιμωτάτην, όντως, κατάστασιν δια των μέσων, άτινα διαθέτομεν και δι' εκείνων, άτινα ελπίζομεν ότι θα δυνηθώμεν προσεχώς να διαθέσωμεν.[...]

Θεωρώ επάναγκες, όπως ελκύσω τη προσοχήν του κ.Υπουργού των Στρατιωτικών και του Υπουργικού Συμβουλίου επί του ζητήματος της κατανομής των εφέδρων, και να τονίσω δια της παρούσης μου αναφοράς, ότι εκτενώς πως εκτίθεται, εν τη σχετική «εκθέσει επί της ανάγκης ενισχύσεως της δυνάμεως της στρατιάς Θράκης-Μακεδονίας και της στρατιάς Ηπείρου» ως και εν τω «υπομνήματι περί των προσελθόντων εφέδρων κλπ.», τουτέστιν ότι, παρα την γνώμην του υπουργικού Συμβουλίου, όπως απαξάπαντες οι έφεδροι αποσταλώσιν εις την Μικράν Ασίαν,

Σεχήρ». Τηλεγράφημα του Έλληνα πρωθυπουργού, Ν.Καλογερόπουλου,στις 16.2/1.3.1921 προς το Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών. Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους,σ.σ.35-36.

¹¹² Για την στρατηγική αρχή της βέλτιστης δυνατής συγκέντρωσης των στρατιωτικών δυνάμεων στο αποφασιστικό σημείο της μάχης βλέπε, Clausewitz, On War, σ.σ. 194-195 & 204.

¹¹³ Παρατίθενται στο Μ.Handel, Masters of War, σ.σ.157-159.

επιτακτικώς ειβάλλεται, ίνα εν μεν τη Θράκη παραμείνωσι προς ενίσχυσιν της στρατιάς Θράκης 6000 ανδρών, εν δε τη Ηπείρω 2000 τούτων. Αι ενισχύσεις αύται αποτελούσι το απολύτως ελάχιστον όριον ενισχύσεων, απαιτητήτων όλως δια τας άνω στρατιάς, κάτωθι του οποίου επ' ουδενί λόγω, ως πέποιθα, επιτρέπεται να κατέλθωμεν.

Ομοίως παρακαλώ το Υπουργικόν Συμβούλιον, όπως επιστήση την προσοχήν αυτού επι του ζητήματος του οπλισμού των Στρατιών και των πυρομαχικών αυτών.

Άπαντα, ως εν τω σχετικώ υπομνήματι περί του οπλισμού εκτίθεται, τα όπλα μάνλιχερ θα αποσταλώσιν εις Μικράν Ασίαν. Σημειωτέον εν τούτοις, ότι θα δημιουργηθή μεγίστη αναμαλία και μείωσις της μαχητικής ικανότητος της στρατιάς Θράκης κατά το διάστημα της ανταλλαγής του οπλισμού αυτής.[...] Αλλά, πλήν των ανωτέρω, το μέγιστον και σοβαρώτατον των μειονεκτημάτων της στρατιωτικής ημών καταστάσεως είναι ου μόνον η έλλειψις όπλων επαρκών προς ομοιόμορφον όπλισιν των μαχομένων, τουλάχιστον, μονάδων, ού μόνον η εν αυτή στρατιά ύπαρξις οπλισμού διαφόρου τύπου κατά μεραρχίας, αλλά κυρίως και πρωτίστως η έλλειψις επαρκών φυσιγγίων, και δια το μωσαϊκόν του οπλισμού των στρατιών.[...] Ανάγκη, όθεν, απολύτως επιτακτική, επείγουσα παρίσταται, όπως καθ' οιονδήποτε τρόπον η Κυβέρνησις επιτύχη την προμήθειαν, εάν μη όπλων, τουλάχιστον φυσιγγίων επαρκών δια τα υπάρχοντα εν χρήσει και εν χερσί των ανδρών όπλα, ως και δια τα εν ταις αποθήκαις τοιαύτα. Άνευ της προμήθειας φυσιγγίων, αι δύο στρατιαί Θράκης και Ηπείρου ευρεθήσονται, εν περιπτώσει δράσεως, εις μεγίστην δυσχέρειαν, δυνάμενην να αποβή ολέθρια.

Άνευ της προμήθειας φυσιγγίων πάσα περαιτέρω επιστράτευσις αποβαίνει όλως αδύνατος[...]

Περαιτέρω, ο έλληνας υπουργός στρατιωτικών, ζήτησε από τον αντιστράτηγο Παπούλα να επανεξετάσει τις προπαρασκευαστικές ενέργειες για την διεξαγωγή επιθετικής ενέργειας από την Στρατιάς Μ.Ασίας με στρατιωτικό στόχο την καταστροφή των δυνάμεων του εχθρού.

« -Δύναται να ενεργηθή επιχείρησις επιθετική κατά του εχθρού προς καταστροφήν αυτού;

- Ποία θα απητούντο προς τούτο εφόδια εις άνδρας και υλικά;
- Ποία η πιθανότης της επιτυχίας;
- Πόσος θα απητείτο προς τουτο χρόνος;».

Ο αντιστράτηγος Παπούλας αναλύοντας τη διαμορφωθείσα κατάσταση κατέληξε στο συμπέρασμα ότι μια ποσοτική ενίσχυση της στρατιάς σε έμψυχο δυναμικό και υλικό πολέμου θα καθιστούσε δυνατή την διεξαγωγή επιθετικής δράσης. Ωστόσο θεωρεί ότι η πιθανότητα καταστροφής των κεμαλικών δυνάμεων, με την εφαρμογή στρατιωτικής στρατηγικής άμεσης προσέγγισης με ελιγμό ώστε να επιτευχθεί περικύκλωση του εχθρικού στρατού, αποκοπή των συγκοινωνιών-εφοδιασμών του και τελική εκμηδένισή του, καθίσταται ανέφικτη λόγω του στρατηγικού βάθους του εχθρικού στρατού και του ισχνού δικτύου συγκοινωνιών. Συνεπώς η εναλλακτική στρατηγική επιλογή ήταν η διεξαγωγή ενός πολέμου φθοράς η επιτυχία του οποίου επέτασσε μείζονα ποσοτικά μεγέθη έμψυχου δυναμικού και στρατιωτικού υλικού, μέσων συγκοινωνίας και ανεφοδιασμού, αφθονία οικονομικών πόρων και μακρόχρονη προπαρασκευαστική διεργασία.

¹¹⁴ Παρατίθεται στο Μ.Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασία, σ.σ.388-391.

«Η Στρατιά εάν ενισχυθή το ταχύτερον δια 50 χιλιάδων ανδρών επι πλέον της σημερινής δυνάμεως της μετα του αναλόγου εφοδιασμού εις πυροβολικόν, κτήνη κλπ. ώστε να σχηματίση και νέας μονάδας-δια των ενισχύσεων τούτων δύναται να αναλάβη επίθεσιν. Εκ της επιθέσεως όμως ταύτης έστω και αν καταλάβη το Ικόνιον θεωρεί απίθανον την καταστροφήν του Κεμάλ.

Η καταστροφή του Κεμάλ θεωρώ ότι είναι απίθανος εφ'όσον δεν δύναται να κυκλωθή ο αντίπαλος στρατός. Ο τρόπος κατά τον οποίον μάχεται ο εχθρός δεν παρέχει ελπίδα ότι είναι δυνατή η κύκλωσις αυτή, δεδομένου δε του αχανούς της χώρας την οποίαν ούτος έχει όπισθεν αυτού, της ελλείψεως των συγκοινωνιών και των λοιπών μέσων, φρονώ ότι η κύκλωσις και συνεπώς η καταστροφή του εχθρού έσεται απίθανος. Προς καταστροφήν του Κεμάλ και καθυπόταξιν της χώρας αυτού απαιτούνται άφθονα μέσα μεταφορά και μέγας αριθμός στρατευμάτων και χρόνος μακρός προς παρασκευήν και εκτέλεσιν»¹¹⁵.

Εν συνεχεία ο αρχηγός της Ελληνικής Στρατιάς Μ.Ασίας, Α.Παπούλας, προσδιορίζει τον στρατιωτικό στόχο, ο οποίος κρυσταλλώνεται στην εκμηδένιση των Κεμαλικών στρατιωτικών δυνάμεων με την διεξαγωγή άμεσης επιθετικής στρατιωτικής δράσης.

«1) Προθέσεις ημών εν σχέσει με την σκοπευομένην επιχείρησιν.

Να επιτεθώμεν το βραδύτερον μέχρι της 10 ή 15 Μαΐου ε.ε. δι'όσων οίων τε μεγαλυτέρων δυνάμεων κατά των έναντι του μετώπου ημών εχθρικών δυνάμεων επι του σκοπού συντριβής τούτων.

Αι όλαι στρατιωτικάί τακτικάί δυνάμεις του Κεμάλ εν τω Κεμαλικώ κράτει κατά τας πληροφορίας ημών ανέρχονται νυν εις 88.000 άνδρας μετα 250 πυροβόλων και 316 πολυβόλων.[...] Εκτιμώμεν ότι διαθέτοντες δια την κυρίαν επίθεσιν τρία Σώματα Στρατού, (7 Μεραρχίαι) με παρούσαν δύναμιν μεραρχιών ίσην με την οργανικήν, (13.000 περίπου άνδρες κατά Μεραρχίαν) ήτοι εν συνόλω 100.000 περίπου άνδρας μετα 238 πυροβόλων εξ ών 55.000 μαχηταί, θα κατισχύσωμεν δεδομένου ότι 3 έτεραι ημέτεραι Μεραρχίαι εν προκαλύψει επι ετέρων σημείων του μετώπου ημών θα συγκρατήσουν μέρος τι των εχθρικών δυνάμεων.

Τα ΑΝΩΤΕΡΩ ΕΠΙ ΤΗ ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙ ΟΤΙ Η ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΘΑ ΕΚΤΕΛΕΣΘΕΙ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ 10 ή 15 ΜΑΙΟΥ ΤΟ ΒΡΑΔΥΤΕΡΟΝ ΚΑΘ'ΟΣΟΝ Ο ΕΧΘΡΟΣ ΚΑΤΟΠΙΝ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ ΟΡΓΑΝΟΥΝΤΑΙ ΠΥΡΕΤΩΔΩΣ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΠΡΟΟΔΕΥΟΥΣΗΣ ΕΠΙΤΥΧΩΣ ΚΑΙ ΟΧΥΡΟΥΝΤΑΙ ΣΥΝΤΟΝΩΣ.ΣΥΝΕΠΩΣ ΠΑΣΑ ΕΠΙΒΡΑΔΥΝΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΘΕΣΕΩΣ ΘΑ ΕΧΗ ΩΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΤΗΝ ΑΝΑΓΚΗΝ ΑΥΞΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΙΑΤΕΘΗΣΟΜΕΝΩΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΘΕΣΙΝ ΜΕΣΩΝ ΑΝΑΛΟΓΩΣ»¹¹⁶.

Από την προηγηθείσα ανάλυση, συνάγεται ότι η ελληνική πολιτική και στρατιωτική ηγεσία οριοθετώντας ως μείζονα στρατιωτικό στόχο την εκμηδένιση της στρατιωτικής ισχύος του Κεμάλ, με απότοκο την επίτευξη του προσδιορισμένου πολιτικού της στόχου, διέρρηξε την ακόλουθη κεντρική αρχή της Στρατηγικής Θεωρίας. Συγκεκριμένα ο Κλαούζεβιτς αναφέρει ότι ο «στόχος μιας επιθετικής ενέργειας είναι, είτε η συνθηκολόγησις του αντιπάλου, είτε η κατάληψη ενός μέρους της εδαφικής του επικράτειας. Το αποτέλεσμα σε αυτή την περίπτωση δεν συνωθεί στην ενίσχυση της υπάρχουσας στρατιωτικής κατάστασης του επιτιθέμενου, αλλά στην ενίσχυση των γενικών προοπτικών κατά τις διαπραγματεύσεις που θα επακολουθήσουν κατά την διάρκεια τόσο της εμπόλεμης όσο και της περιόδου ειρήνης. Ακόμη και αν ο επιτιθέμενος επιδιώξει την οριστική καταστροφή του

¹¹⁵ Ibid,σ.σ.193-194

¹¹⁶ Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους,σ.σ.67-68.

αντιπάλου, θα πρέπει να αποδεχτεί το γεγονός ότι για κάθε βήμα που κερδίζει είναι πολύ πιθανόν να εξασθενεί την υπεροχή ισχύος του [...]]¹¹⁷.

5.2.2.3. Πολιτική Απόφαση για Προέλαση της Ελληνικής Στρατιάς προς την Άγκυρα

Μετά το τέλος των ελληνικών στρατιωτικών επιχειρήσεων Ιουνίου-Ιουλίου 1921 και την κατάληψη από τον ελληνικό στρατό της γραμμής Εσκή Σεχέρ-Κιουτάχειας-Αφίον Καρα Χισάρ, η ελληνική πολιτική ηγεσία καλείτε να αξιολογήσει τα αποτελέσματα της στρατιωτικής της στρατηγικής ως προς την επίτευξη του πολιτικού της στόχου, (δηλαδή την συνθηκολόγηση του Κεμάλ και την εφαρμογή των όρων της Συνθήκης των Σεβρών). Στις 15 και 16 Ιουλίου αντίστοιχα έλαβαν χώρα δύο Συμβούλια, στην Κιουτάχεια, μεταξύ αξιωματούχων της ελληνικής πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας ώστε να συνεκτιμηθεί η διαμορφωθείσα κατάσταση και να επαναπροσδιορισθεί η στρατιωτική στρατηγική με αντικειμενικό στόχο την ευόδωση του πολιτικού σκοπού. Στο πρώτο Συμβούλιο, (στο οποίο παρίστατο ο πρωθυπουργός Γούναρης, ο υπουργός των στρατιωτικών Ν.Θεοτόκης, ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού Β.Δούσμανης και ο Υπαρχηγός αυτού Στρατηγός), ο Δ. Γούναρης υπέβαλε μια σειρά ερωτημάτων προς την στρατιωτική ηγεσία, ώστε να αποσαφηνιστεί-προσδιορισθεί ο βαθμός της στρατηγικής αποτελεσματικότητας των προηγηθέντων στρατιωτικών επιχειρήσεων και να επαναπροσδιορισθούν οι περαιτέρω πολιτικές δράσεις της ελληνικής κυβέρνησης.

«α) Η στρατιωτική κατάσταση είναι τέτοια ώστε να θέτει της βάσεις δια την περαιτέρω πολιτική ενέργεια της Κυβέρνησης; Η επελθούσα δηλαδή καταστροφή του εχθρού είναι τοιαύτη, ώστε ο Στρατός μας να είναι ασφαλής και αδιατάρακτος εν τη υπ'αυτού κατεχόμενη χώρα;»

«β) Η στρατιωτική κατάσταση επιτρέπει βαθμιαία απόλυση των υπό τα όπλα εφεδρικών κλάσεων;»

«γ) Εάν η απάντηση στα ανωτέρω ερωτήματα είναι αρνητική, ποιά περαιτέρω ενέργεια έχει να προτείνει η Στρατιά;».

Ο διοικητής της Στρατιάς Μ.Ασίας, Α.Παπούλας με υπόμνημά του προσδιόρισε ως άμεσο στρατιωτικό σκοπό την διάλυση των Κεμαλικών δυνάμεων ή την απώθησή τους από το μέτωπο που κατείχαν. Προς επίτευξη αυτού του στρατιωτικού στόχου κρίθηκε επιβεβλημένη η διεξαγωγή επιθετικών επιχειρήσεων από τον Ελληνικό στρατό μέχρι την Άγκυρα, η οποία συνιστούσε το κέντρο βάρους των αντίπαλων δυνάμεων. Ωστόσο λόγω των μη ευνοϊκών προϋποτιθέμενων συνθηκών, οι επιχειρήσεις του ελληνικού στρατού θα περιορίζονταν μέχρι το ανατολικότερο τμήμα του Σαγγάριου και θα επιδιώκονταν η διεξαγωγή αποφασιστικής μάχης με τον κεμαλικό στρατό, με στόχο την εκμηδενισή του ή την καταδίωξή του μέχρι την Άγκυρα. Στην αντίθετη περίπτωση η Ελληνική Στρατιά θα ενεργούσε υπό τη βάση των διαμορφωμένων συνθηκών. Αναλυτικότερα το επιχειρησιακό σχέδιο της Διοίκησης της Ελληνικής Στρατιάς Μ.Ασίας κρυσταλλώνεται στο ακόλουθο υπόμνημα¹¹⁸:

¹¹⁷ Παρατίθεται στο Μ.Handel, Masters of War, σ.σ.183-184.

¹¹⁸ Για την αισιοδοξία του Αρχιστράτηγου και του Επιτελείου της Στρατιάς ως προς τα προσδοκώμενα αποτελέσματα της επιχείρησης, ο πρίγκιπας Ανδρέας, διοικητής μέχρι τότε του Σώματος Στρατού, αναφέρει: «Την αισιοδοξία ταύτην του Αρχιστράτηγου και του Επιτελείου, δεν συμμερίζονταν πλὴν ἐμοῦ καὶ οἱ διοικητὲς τῶν Α' καὶ Γ' Σωμάτων Στρατοῦ Ὑποστράτηγοι Κοντούλης καὶ Πολυμενάκος[...] Εἶχαμε ἀμφότεροι τὴν ἰδέα ὅτι γιὰ νὰ ἀναληφθῇ μιὰ τέτοια κολοσιαία ἐπιχείρησις,..., ἔδει προ παντός νὰ γίνῃ ἀναδιοργάνωσις τοῦ Στρατοῦ,... Μόνο διὰ γενικῆς ἐπιστρατεύσεως, καὶ ἀν τούτο ἦταν δυνατό ἐκ τεχνικῶν λόγων, διὰ κλήσεως ἀριθμοῦ τινος εἰσέτι

«Δια της διασπάσεως του εχθρικού μετώπου και της καταλήψεως της γραμμής Εσκή-Σεχέρ, Κιουτάχειας, Αφιον Καρα Χισάρ, έληξε η πρώτη περίοδος των επιχειρήσεων. Η επόμενη περίοδος έχει σκοπό την διάλυση των Κεμαλικών δυνάμεων, η την απώθηση αυτών από του ήδη υπό του ημετέρου Στρατού κατεχόμενου μετώπου κατά τρόπο τέτοιο ώστε η προ αυτού συγκέντρωσης τους, η να είναι αδύνατη ή να απαιτήσει μέγιστο χρονικό διάστημα και μέγιστα μέσα, τα οποία προς το παρόν τουλάχιστο δεν διαθέτει ο εχθρός.

» Προς επίτευξη του σκοπού αυτού, η Στρατιά πρέπει να εκτελέσει επιδρομές προς την Άγκυρα, να συντρίψει της εχθρικές δυνάμεις, αν θα της συναντήσει, να διαλύση των εν Άγκυρα συγκεντρωμένο εφοδιασμό του εχθρού και εάν, κατόπιν τούτου, ο εχθρός δεν υποκύψει, επειδή η εν Άγκυρα παραμονή του ημετέρου Στρατού θα είναι μειονεκτική, να επιστρέψη στο Εσκή-Σεχέρ, αφού πρώτα καταστρέψει την σιδηροδρομική γραμμή [...] Η επιχείρηση προς την Άγκυρα παρουσιάζει δυσχέρειες, ως εκ της μακράς αποστάσεως, της καταστάσεως των οδών, του εκτός των γεφυρών αδιαβάτου των ποταμών Πουρσάκ και Σαγγάριου και της κατά Σεπτέμβριο επερχόμενης εποχής των βροχών.

» Εκ της μέχρι τούδε μελέτης η Στρατιά έφθασε στο συμπέρασμα ότι δύναται να προχωρήσει μέχρι του ανατολικότερου τμήματος του Σαγγάριου, ήτοι μέχρι τη γραμμή Μπειλίκ-Κιοπρού, Καβάκ».

» Εάν κατά το διάστημα αυτό η Στρατιά συναντήσει τον εχθρό και τον συντρίψει, τότε η καταδίωξη του προς την Άγκυρα δια τμήματός της δεν θα παρουσιάσει δυσχέρειες. Αν τουναντίον ο εχθρός υποχωρήσει πέρα του Σαγγάριου, η Στρατιά θα προχωρήσει η θα σταματήσει αναλόγως των μέχρι της εποχής εκείνης παρουσιασθησομένων συνθηκών. Αν δηλαδή οι συνθήκες είναι ευμενείς, π.χ. κατάληψη της σιδηροδρομικής γραμμής, μη κατεστραμένης, οδοί και αυτοκίνητα σε καλή κατάσταση κλπ., θα προχωρήσει, αλλιώς θα επιστρέψει στο Εσκή-Σεχέρ, καταστρέφοντας ριζικός τα από Μπειλίκ-Κιοπρού μέχρι Ανατολικός του Εσκή-Σεχέρ 100 χιλιόμετρα της σιδηροδρομικής γραμμής»¹¹⁹.

Στο δεύτερο Συμβούλιο¹²⁰, αποφασίσθηκε η προέλαση της Ελληνικής Στρατιάς προς τον Σαγγάριο και ενδεχομένως μέχρι και την Άγκυρα, (εάν και εφόσον

ηλικιών εφέδρων ενομίζουμε δυνατή όχι μόνο την περαιτέρω προέλαση, αλλά και την αυτή ακόμη την προ του Εσκή-Σεχέρ άμυνα. Τούτο κρίναμε αναγκαίο, διότι επεβάλετο ενίσχυση του Στρατού σε άνδρες και στελέχη, δεδομένου ότι ο εχθρός απεσύρθη προς Ανατολάς άνευ σημαντικών απωλειών, ότι ούτος αποσυρόμενος προς τη Βάση του, δηλαδή προς την Άγκυρα, με σιδηροδρομική γραμμή όπισθεν του κέντρου του, θα ανεφωδιάζετο σε υλικά και θα εύρισκε τους άνδρες, που θα είχε ανάγκη, ίνα αντιτάξει άμυνα υπο τις καλύτερες για αυτόν συνθήκες. Ως προς το Στρατό μας φρονούμε ότι είναι απαραίτητο να γίνει πλήρης ανεφοδιασμός του. Ο ιματισμός και η υπόδησή του είχαν κατά το μάλλον, η ήττον φθαρή, ο οπλισμός του πεζικού και ιδίως τα πυροβόλα έχρηζαν επισκευής. Βαρύ πυροβολικό άξιο λόγου δεν είχαμε, του υπάρχοντος μάλλον προξένου δυσκολιών, αντί ωφέλειας όντος, λόγο του πεπαλαιωμένου υλικού αυτού[...]». Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ 479-480

¹¹⁹ Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ.476-477. Βλέπε σχετικά και Χ.Κ. Βοζίκη, Αι Απολογίαι των θυμάτων της 15 Νοεμβρίου 1922, σ.σ. 412-414.

¹²⁰ Ο υποστράτηγος Ξ.Στρατηγός αναφέρει.

«Κατά τη λάβουσα χώρα την 15^η Ιουλίου σύσκεψη της Στρατιάς, υποστηριζόμενη υπό του Υπαρχηγού του Επιτελείου αυτής Συνταγματάρχης Σαρρηγιάννη, ήταν ότι επιβάλλετο η προς την Άγκυρα καταδίωξη του εχθρού, ίνα αυτή συντρίψει ενδεχομένως τις δυνάμεις του εχθρου και διαλύση των εν αυτή συγκεντρωμένων εφοδιασμών του. Ως προς τις διαθέσιμες δυνάμεις, ουδείς, ούτε ο ελάχιστος εξεδηλώθει ενδιαυσμός περί της απολύτου υπεροχής του Ελληνικού στρατού[...]

» Η σύσκεψη επαναλήφθει το πρωί της επόμενης μέρας[...]

καθίστατο εφικτό υπό τη βάση των διαμορφωμένων συνθηκών στο θέατρο του πολέμου). Συγκεκριμένα ο έλληνας πρωθυπουργός, Δ. Γούναρης, σε τηλεγράφημα προς την Ελληνική Κυβέρνηση ανέφερε:

«Απόρρητον 16.7.1921».

[...]» Έθεσα τη βάση, ότι η Κυβέρνηση αποφάσισε και διέταξε τις προς Εσκή-Σεχρή επιχειρήσεις, με σκοπό την καταστροφή του εχθρού, πιστοποιηθησομένην είτε εκ της προσφοράς του να διαπραγματευθεί και να δεχθεί ειρήνη, την οποία εμείς νομίζουμε συμφέρουσα, είτε θα επιτρέψει σε μας να κηρύξουμε περαιωμένο τον αγώνα δια εκμηδενίσεως του εχθρού και να προβούμε σε μονομερή ρύθμιση της καταστάσεως, μεθιστάμενοι συγχρόνως σε κατάσταση ημιεπίσημου ειρήνης και αποστρατεύοντας τη χώρα.

» Του εχθρού μη εκδηλώσαντος διάθεση να διαπραγματευθεί την ειρήνη, ρώτησα τη Στρατιά, αν νομίζει επελθούσαν εκμηδένιση του εχθρού, επιτρέπουν ανωτέρω ενέργειαν Κυβερνήσεως.

» Στρατιά δήλωσε, ότι ο Στρατός του εχθρού υπέστη σημαντικότητες απώλειες και βρίσκεται σε κατάσταση, πολύ εγγίζουσα την αποσύνθεση, αλλά ότι αυτή δεν δύναται να χαρακτηριστεί εκμηδένιση κατ'ανωτέρω έννοια.

» Εις ερώτησή μου αν και τις δύναται να γίνει ενέργεια προς επιτυχία σκοπούμενου αποτελέσματος, πάντες οι παριστάμενοι συνεφώνησαν, ότι τούτο δύναται να επιτευχθεί κατά το μάλλον, ή ήττον πλήρες, πάντως δε επαρκές εκ τη συνεχίσεως της καταδιώξεως του εχθρού, φθάνουσας το πολύ μέχρι Άγκυρας και Άλυσ ποταμού, και ότι η επιχείρηση αυτή θα απαιτήσει 10 μέρες, ένεκα της ανάγκης ανεφοδιασμού του Στρατού, ιδία δια υποδημάτων και ενδυμάτων. Κατόπιν τούτου ομοφώνως αποφασίσθαι επιχείρησης»¹²¹.

Αντίστοιχα η ελληνική στρατιωτική ηγεσία εφαρμόζοντας μια επιθετική στρατιωτική στρατηγική άμεσης προσέγγισης, με στόχο την καταστροφή των ενόπλων δυνάμεων του Κεμάλ, για την επίτευξη του πολιτικού σκοπού-συνθηκολόγηση του Κεμάλ ή πλήρους υποταγή του, όρισε ως στρατιωτικό στόχο, για την επίτευξη του ανωτέρω πολιτικού στόχου, την διεξαγωγή επιθετικής δράσης προς το κέντρο βάρους του αντιπάλου, την Άγκυρα. [Παρά ταύτα υπολογίζοντας τις δυσχερείς φυσικές και υλικές συνθήκες που παρεμβάλλονταν περιόρισε την εμβέλεια της επιθετικής της δράσης εξασθενώντας την στρατηγική αποτελεσματικότητα του στρατιωτικού της μέσου]. Η Άγκυρα αποτελούσε το διοικητικό, πολιτικό και στρατιωτικό κέντρο του Κεμάλ, δηλαδή τον πυρήνα της Κεμαλικής πολιτικής κυριαρχίας και της νομιμοποιητικής της βάσεως για την επίτευξη του πολιτικού της στόχου. Αναπόδραστα η κατάληψη και αποδιάρθρωση του κέντρου βάρους των κεμαλικών δυνάμεων-Άγκυρα, από την Ελληνική Στρατιά θα αποστερούσε από τον Κεμάλ τις πηγές της πολιτικής και στρατιωτικής του ισχύος, απολήγοντας στην αποσάθρωση του Κεμαλικού κινήματος, εφόσον ολόκληρη η δυτική Μ.Ασία θα υπαγόταν στην ελληνική πολιτική δικαιοδοσία. Με άλλα λόγια η πολιτική απόφαση

»Την πρόταση ταύτην της Στρατιάς ότι «πρέπει να εκτελέση επιδρομές προς την Άγκυρα» με την επιφύλαξη ότι «αν οι συνθήκες είναι ευμενείς κλπ.», ουδεμία φωνή, ή αντίθετη γνώμη διέταραξε, πλην της στιχομυθίας μεταξύ του Βασιλιά, του Δούσημανη και του Ξ.Στρατηγού.Ο Δούσημανης είπε μετά το τέρμα της συσκέψεως: «Αυτή τη φορά δεν πρέπει να μας διαφύγει ο Κεμάλ. Πρέπει να τον πιάσουμε». Εις το τελευταίο τούτο απάντησε ο Βασιλιάς, είπε: «Ναι, αλλά για να τον πιάσουμε πρέπει να θελήσει να σταθεί», ο δε Ξ.Στρατηγός πρόσθεσε: «Θα ήταν ευχής έργο, αν ο Κεμάλ αποφάσισε να δεχθεί μάχη εντεύθεν του Σαγγάριου. Τούτο όμως δεν φαίνεται δυστυχώς πιθανόν, διότι θα αποτελεί μέγα σφάλμα αυτού». Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ. 477-478.

¹²¹ Ibid,σ.σ.478-479.

της ελληνικής κυβέρνησης για προέλαση της ελληνικής στρατιάς Μ.Ασίας προς την Άγκυρα, επιβεβαιώνει, κατά κάποιον τρόπο, την διαπίστωση του Jomini ότι:

«όλες οι πρωτεύουσες είναι στρατηγικά σημεία για τους εξής δύο λόγους · δεν αποτελούν μόνο τα επικοινωνιακά κέντρα αλλά και τους πόλους της ισχύος και της εξουσίας»¹²².

Η επαλήθευση της παραπάνω διαπίστωσης συνάγεται από την ακόλουθη αναφορά του αρχηγού του Ελληνικού Στρατιωτικού Επιτελείου, Β.Δούσμανη.

«Η Άγκυρα, το διοικητικόν κέντρον της Κεμαλικής Τουρκίας, εξελέγη παρ'αυτού εις αντικατάστασιν της πρωτεύουσας, αφ'ενός μεν ίνα μη ευρίσκεται ο επαναστάτης επί τω αυτώ μετα του μέχρι στιγμής εκείνης νόμιμου κυριάρχου και όπως προφυλάσσεται η έδρα του δικτάτορος από τας θαλάσσης επιδρομάς των ξένων. Η Άγκυρα ως κέντρον πολιτικόν, στρατιωτικόν και διοικητικόν, ήτο ή μάλλον θα ήτο ο τελευταίος σταθμός της αποχωρήσεως του Κεμαλικού καθεστώτος, διότι εκείθεν αυτής ούτε σιδηρόδρομοι, ούτε οδοί, ούτε μέσα μεταφοράς από απόψεως ταχύτητας, περιεκτικότητος και εισφοράς υπήρχον. Η Άγκυρα ήθελε σημειώσει το τέρμα της επαναστατικής κυριαρχίας, διότι εκείθεν επικρατούσι και θα επικρατώσιν οι Αρμένιοι, οι Κούρδοι, οι Καυκάσιοι και άλλαι φυλαί συγγενείς μεν ως επι το πολύ προς τον Τουρκικόν λαόν αλλ'αναγνωρίζουσαι κυρίως την δικαιοδοσίαν του Χαλίφου και Σουλτάνου. Έπεται εκ των παρατηρήσεων τούτων ότι η κατάληψις και η εξασφάλισις της κατοχής της Αγκύρας ήθελε, αν μη βεβαιότατα αλλά κατά πάσαν πιθανότητα, τερματίσει την επαναστατικήν δράσιν του Κεμάλ πάσα. Αλλ'ή κατάληψις της Αγκύρας υπο του Ελληνικού στρατού θα είχε τούτο το πρακτικόν αποτέλεσμα, ότι άπασα η δυτική Μικρά Ασία μεθ'όλοκλήρου της Ποντίου παραλίας μέχρι Κιλικίας και των προς ελεύθερον Κράτος της Αραβίας συνόρων, ήθελεν εκφύγει οριστικώς της Κεμαλικής κυριαρχίας. Η προς Άγκυραν προέλασις του Ελληνικού στρατού και δυνατή ήτο και επιβαλλομένη από στρατιωτικής και πολιτικής καταστάσεως. Η διοίκησις δε της Στρατιάς Μικράς Ασίας, ανεξαρτήτως των ανωτέρω πολιτικών λόγων, είχε την υποχρέωσιν να εξασφαλίση εγκαίρως την εκστρατείαν αυτήν, είτε καθιστώσα περιττήν την προς Άγκυραν πορείαν ολοκλήρου της Στρατιάς δια της πραγματικής εκμηδενίσεως και καταστροφής του Κεμαλικού στρατού προ της Κιουτάχειας ή εφαρμόζουσα έτερον σχέδιον επιχειρήσεων εντεύθεν της σιδηροδρομικής γραμμής Χαϊδάρ-Πασά-Ικονίου-Μερσίνας, η επιτυχάνουσα πραγματικήν και αποτελεσματικήν νίκην προ της Κιουτάχειας.[...]

Η εκστρατεία της Αγκύρας ώφειλε να επιχειρηθή και δια τον λόγον αυτόν επιχειρήθη, και οιασδήποτε άλλος ή ο κ.Παπούλας, και βενιζελικός ακόμη στρατηγός, ήθελε ή μάλλον ώφειλε να την επιχειρήση. Διότι η θέσις της Στρατιάς Μικράς Ασίας άνευ της καταλήψεως της Αγκύρας και της καταστροφής του Κεμαλικού στρατού ήτο σαθρά, η δε Στρατιά καταδικασμένη εις καταστροφήν.

Εφ'όσον υπήρχεν ο Κεμαλικός στρατός, η θέσις ημών εν Μικρά Ασία από στρατιωτικής απόψεως, βεβαίως ητο επικίνδυνος, και περιττή η εκεί διαμονή ημών·, διότι η ήττα του στρατού ημών ήθελε συνεπιφέρει και την καταστροφήν του πολιτικού ημών ζητήματος. Πόλεμος εξοντώσεως του Κεμάλ ώφειλε να είναι ο σκοπός της εκστρατείας Μικράς Ασίας, αφ'ού ο κ.Βενιζέλος εθεώρησε αναγκαίαν της απόβασιν Ελληνικού Στρατού εις Σμύρνην. Από στρατιωτικής απόψεως δυνάμενοι να έχωμεν έγκυρον, ως εκ της θέσεως ημών εν τη ιεραρχία και τη υπηρεσία αυτώ, γνώμην αποφαινόμεθα αδιστακτως ότι η προς Άγκυραν και περαν αυτής εκστρατεία επεβάλλετο τον Ιούλιον του 1921»¹²³.

¹²² Jomini, The Art of War, σελ.87.

¹²³ Β.Δούσμανης, Η Εσωτερική Όψις της Μικρασιατικής Εμπλοκής, σ.σ.109-111.

Αντίστροφα ο Ε.Βενιζέλος σε επιστολή του προς τον Στρατηγό Δαγκλή, στις 26.8.1921, επιχειρώντας μια ορθολογιστική διάγνωση της στρατιωτικής στρατηγικής του Κεμάλ- στρατηγική εξουθένωσης¹²⁴, μεταθέτει το κέντρο βάρους του αντίπαλου στην Κων/πολη, αναδεικνύοντας την τρωτότητα της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής-αδυναμία επιβολής της πολιτικής της θελήσεως στον αντίπαλο.

«[...] Το επ'εμοί, ανησυχώ μάλλον εκ της προς Άγκυρα προελάσεως. Η προέλαση θα ενεδεικνύετο μόνο αν υπήρχε ελπίδα να περικυκλώσουμε τον στρατό του Κεμάλ και να τον υποχρεώσουμε σε παράδοση. Αλλά τοιούτον λάθος δεν πρέπει να υπολογίζουμε ότι θα κάμει ο εχθρός. Τουναντίον μάλιστα, εκ της μεχρι τούδε τακτικής του εξάγεται ότι αποφεύγει αποφασιστική μάχη και επιδιώκει μάλλον να μας παρασύρει όσο το δυνατόν μακρύτερα προς το Εσωτερικό. Εν τοιαύτη δε περίπτωση η κατάληψη της Άγκυρας δεν θα μας παράσχει ωφέλειες ανάλογες προς τις προερχόμενες εκ της απομακρύνσεως από της αληθείς βάσεις μας. Διότι δεν πρέπει να λησμονούμε ότι η Άγκυρα δεν είναι η πραγματική πρωτεύουσα του εχθρού. Είνε πόλη τετάρτης τάξεως, προσωρινος μόνο χρησιμεύουσα ως κέντρο του Κεμαλικού κινήματος. Η αληθής πρωτεύουσα η Κων/πολη, της οποίας η πτώση θα είχε τρομερή απήχηση στην ψυχή των Τούρκων και θα τους έπειθε ότι η ήττα τους είναι θέλημα του Αλλάχ, όχι μόνο δεν κινδυνεύει, αλλά και με την ακύρωση της συνθήκης των Σεβρών, ην έφερε η επάνοδος του Βασιλέως, διατελεί προστατευόμενη υπ'αυτών των τέως συμμάχων μας, κατά πάσης εκ μέρους μας επιθέσεως και οιαδήποτε τοιαύτη επίθεση, θα μας έφερε σε πόλεμο όχι πλέον με τους Τούρκους, αλλά και με την Αγγλία, τη Γαλλία και την Ιταλία. Ούτω και κατάληψη της Άγκυρας, δεν θα μας οδηγεί εις το τέλος του πολέμου, εφόσον η παρουσία του Κων/νου εμποδίζει την διπλωματική εκμετάλλευση των θυσιών και των επιτυχιών μας.[...]»¹²⁵.

Η ανάληψη της ανωτέρω επιθετικής δράσης συνωθούνταν από το παράθυρο ευκαιρίας που διανοίγονταν για την ελληνική στρατιωτική στρατηγική. Συγκεκριμένα η βέλτιστη ψυχολογική, φυσική και στρατιωτική κατάσταση της ελληνικής στρατιάς, η κάμψη του ηθικού του κεμαλικού στρατού μετά την ήττα που υπέστη στις προηγηθείσες στρατιωτικές επιχειρήσεις και οι συνακόλουθες απώλειές του, η εσωτερική πολιτική κατάσταση του αντιπάλου και της ανάγκης που αναφυόταν για παρεμπόδιση της όποιας προσπάθειας ανασυγκρότησης του Κεμαλικού στρατού,(επιβεβαιώνοντας την αρχή της συνέχειας της στρατιωτικής δράσης, δηλαδή η εκάστοτε στρατιωτική ηγεσία θα πρέπει να εκμεταλλευθεί το πλεονέκτημα που πέτυχε από την επίθεση συνεχίζοντας την απήνη καταδίωξη του αντιπάλου, στερώντας του οποιαδήποτε χρονική ανάπαυλα που πιθανόν να συνωθούσε στην αποκατάσταση της ισορροπίας στρατιωτικής ισχύος¹²⁶), έδιναν ένα σημαντικό πλεονέκτημα την συγκεκριμένη χρονική στιγμή στην ελληνική στρατιωτική στρατηγική. Χαρακτηριστική είναι η ακόλουθη διαπίστωση του Ξ.Στρατηγού.

¹²⁴ Η στρατηγική της εξουθένωσης είναι μια διπολική στρατιωτική στρατηγική, με την έννοια ότι χρησιμοποιεί και τη μάχη αλλά και τον ελιγμό για την επίτευξη του πολιτικού στόχου της Υψηλής Στρατηγικής. Με άλλα λόγια η εν λόγω στρατιωτική στρατηγική δεν εστιάζεται αποκλειστικά και μόνο στην επιζήτηση και διεξαγωγή αποφασιστικών μαχών, άλλα χρησιμοποιεί και άλλα μέσα όπως για παράδειγμα, ο εμπορικός αποκλεισμός, η πολιορκία μείζονων πολιτικών-οικονομικών κέντρων, η αποκοπή των βάσεων ανεφοδιασμού και συγκοινωνιών κ.α. Για ανάλυση της στρατηγικής εξουθένωσης βλέπε G.Graig, "Delbruck: The Military Historian", στο P.Paret,(ed.), *Makers Of Modern Strategy*, σ.σ. 341-342, και Πλατιάς, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*, σελ.95.

¹²⁵ Παρατίθεται στο Δαγκλή, *Αναμνήσεις-Εγγραφα-Αλληλογραφία*, τόμος 2, σ.σ. 410-412.

¹²⁶ Βλέπε σχετικά M.Handel, *Masters of War*,σ.σ.165-166.

«Η εκ της ήττης, (μετά τις νικηφόρες επιχειρήσεις του Ελληνικού στρατού τον Ιούλιο) και της καταδιώξεως επέλθουσα αποσύνθεση των εχθρικών τάξεων, αν και δεν ήταν ίδια κατά την πρώτη στιγμή παρασταθή υπο των εν επαφή προς αυτές Σωμάτων, ήταν πάντως σημαντική. Εις τους νεκρούς οι απώλειες των Τούρκων, ιδίως κατά τη μάχη του Ιουλίου, ήταν μέγιστες,[...] Αιχμάλωτοι είχαν συλληφθεί πάμπολλοι, πλείστοι δε προσήρχοντο καθ'εκάστην αυτόμολοι,[...] Πυροβόλα είχαν εγκαταλειφθεί αλώθη,[...] Αι οδοί και ιδίως εις το αριστερό της τοποθεσίας της Κιουτάχειας, βρέθηκαν οβίδες και άλλο εγκαταλειφθέν υλικό μαρτυρούντων την εσπευσμένη φυγή[...] Τα δύο αυτά γεγονότα, της άριστης δηλαδή παρ'ημίν στρατιωτικής κατάστασης και της άγαν μειονεκτικής παρα του εχθρού παρείχαν τις μεγαλύτερες πιθανότητες υπέρ της επιτυχούς εκβάσεως της επιχείρησεως. Εξ'ετέρου ο εχθρός είχε άθικτη την εν Άγκυρα στρατιωτική του βάση ανεφοδιασμού, ανοικτές τις οδούς ανεφοδιασμού εκ Καυκάσου, εκ του Πόντου, και εκ Κιλικίας, εφόδια δε επαρκή εις άνδρες, ώστε να δυνηθεί συν τον χρόνο να ανσυγκροτήσει τον στρατό του. Ούτος η αδυναμία που επέφεραν οι επιχειρήσεις του Ιουλίου στον εχθρό εκρίνετο παροδική. Εσωτερικός ο Κεμάλ πάλευε κατά μέγιστων δυσχερειών, λόγω της επαναστατικής μορφής της εξουσίας του. Οι Κούρδοι λ.χ. ήταν λία δυσμενώς προς αυτόν διατεθειμένοι. Είναι αξιομνημόνευτη η χαρά τούτων, όταν ο στρατός μας καταλάμβανε τα χωρία τους και η μέχρι δακρύων ικεσίες τους, όπως μη τους εγκαταλείψουμε στα χέρια του Κεμάλ [...] Η στρατολογία και οι επιτάξεις διενεργούντο παρα του Κεμάλ δια των αχριότερων μέσων. Εις το Ικόνιο εκυοφορείτο επανάσταση κατά του Κεμάλ, [...] Οι πιθανότητες ριζικού κλονισμού, αν μη καταρρεύσεως ολόκληρου του Κεμαλικού συγκροτήματος, αν ο Κεμάλ ήθελε υποστή βαρύ και ανεπανόρθωτο στρατιωτικό πλήγμα ήταν μέγιστες. Τέτοιο δε πλήγμα θα ήταν αναμφίβολα η απώλεια της πρωτευσίας του Άγκυρας και των εν αυτή στρατιωτικών του βάσεων. Το πόσο σαφή αντίληψη τούτου είχε [...] ο Κεμάλ μαρτυρεί η λυσσώδης και καταπλήσουσα, για την ενεργητικότητά της, προσπάθεια αυτού να αμυνθεί της Άγκυρας εις τα όπισθεν του Σαγγάριου θέση.[...] Κατά ταύτα λοιπόν: Το παροδικό της στρατιωτικής αδυναμίας του Κεμάλ, εν γένει δυσχερής εσωτερική αυτού κατάσταση και η επίταση αυτής καθιστούν την επιχείρηση απολύτως αναγκαία Στρατιωτικός! Εκ της εξετάσεως λοιπόν της Στρατιωτικής καταστάσεως αποδυνκνείται : α) ότι η επιχείρηση παρείχε μέγιστες πιθανότητες επιτυχίας και β) ότι αποτελεί απόλυτη στρατιωτική ανάγκη»¹²⁷.

Από την παραπάνω διαπίστωση, αναφαίνεται η διαγνωστική απίσχναση της ελληνικής στρατιωτικής ηγεσίας αναφορικά με το ρόλο-συνεισφορά των ακόλουθων στρατηγικών μεταβλητών ως προς την επιτυχία της επιθετικής δράσης-ενέργειας :

α) αναγνώριση του αποφασιστικού σημείου καμπής της νίκης και εάν αυτό είχε υπερφαλαγγισθεί από τον ελληνικό στρατό,

β) το στρατηγικό βάθος του πολεμικού θεάτρου του αντίπαλου, με συνέπεια την απομάκρυνση της ελληνικής Στρατιάς από τα κέντρα ανεφοδιασμού της και την σύμπτυξη του Κεμαλικών στρατευμάτων στις βάσεις ανεφοδιασμού τους,

γ) ο στρατιωτικός σκοπός του αντιπάλου, διεξαγωγή στρατιωτική στρατηγικής εξουθένωσης¹²⁸-αποφυγή αποφασιστικής μάχης, και συνεχείς παρενοχλήσεις των ελληνικών στρατευμάτων αποσκοπώντας στην αποδυνάμωση της στρατιωτικής τους ισχύος και στην κάμψη του ηθικού τους,

¹²⁷ Ξ.Στρατηγός, Η Ελλάδα εν Μικρά Ασία, σ.σ. 250-252.

¹²⁸ Βλέπε σχετικά G.Graig, "Delbruck: The Military Historian", στο P.Paret,(ed.), Makers Of Modern Strategy, σ.σ. 341-342.

δ) το μέγεθος της στρατιωτικής ισχύος του αντιπάλου, (χαρακτηριστικά ο Ξ.Στρατηγός ανέφερε: «Εξ'ετέρου ο εχθρός είχε άθικτη την εν Άγκυρα στρατιωτική του βάση ανεφοδιασμού, ανοικτές τις οδούς ανεφοδιασμού εκ Καυκαύσου, εκ του Πόντου, και εκ Κιλικίας, εφόδια δε επαρκή εις άνδρες, ώστε να δυνηθεί συν τον χρόνο να ανσυγκροτήσει τον στρατό του»).

Η μοναδική νότα ανησυχίας αναφορικά με το επιχειρησιακό σχέδιο της Ελληνικής Στρατιάς και της αναμφίλεκτης στρατιωτικής ανάγκης για την άμεση αποκοπή των Κεμαλικών δυνάμεων από το κέντρο βάρους τους, κρυσταλλώνεται στις ακόλουθες αναφορές του αρχηγού του Ελληνικού στρατιωτικού επιτελείου, Β.Δούσμανη, προς τον Βασιλιά Κων/νο .

«[...] Εξήγησα προ καιρού τον τρόπον καθ'όν νομίζομεν και φρονούμεν ότι ηθέλομεν οριστικώς επιτύχει την κατασύντριψιν του εχθρού. Σήμερον όμως, όπως έχει η στρατιωτική της Στρατιάς κατάστασις, αφήεται εις τον εχθρόν ελευθερία εκλογής είτε να δώση μάχην είτε να αποσυρθή εις τα ενδότερα της Ασιατικής Τουρκίας, αλλά ούτος σήμερον σκέπτεται όχι πώς να καταστρέψη τον Ελλ.Στρατόν, όπερ αδυνατεί να φέρη εις αίσιον και αποτελεσματικών πέρας, αλλά πώς να παρεμβάλη αυτώ δυσχέρειες και εμπόδια προς λύσιν οριστικήν του Ασιατικού Τουρκικού ζητήματος. Οι Τούρκοι στρατηγοί παρετάχθησαν είναι αληθές προς μάχην, φαίνονται αναμένοντες ημάς επί ισχυρώς ωχυρωμένων θέσεων, αλλά ούτε επίθεσιν ενήργησαν μέχρι τούδε ουδ'άλλην τινά σπουδαιοτέραν εποίησαν επιχείρησιν προς απομάκρυνσιν του Ελληνικού Στρατού, επι των ήδη πολύ από της βάσεως αυτού προχωρησάντων Ελλήνων· απεναντίας εσκέφθησαν διαρκώς ν'απομακρύνωσιν ακόμη πλειότερον τον Ελληνικόν Στρατόν από της Βάσεως αυτού και πώς να ενοχλήσωσιν αυτόν εις αυτήν την δυσχερή δια του ανεφοδιασμόν αυτού θέσιν.[...] Η Ελλάς κράτος μικρόν, ασθενές και διαχωρισμένον εις δύο αλληλομισούμενα τμήματα, θέλει δυσκολευθή πολύ αν επιχειρήση εκστρατείαν προς τα βάθη της Μ.Ασίας, χώρας οικονομικώς, γεωργικώς, εμπορικώς και βιομηχανικώς εξητλημένης και βεβαρημένης αφ'ετέρου υπό πλείστον αναγκών ουχί προς συντήρησιν στρατού εκστρατείας μόνον, αλλά αναγκών ολοκλήρου πληθυσμού λιμώττοντος, πεινασμένου και ανεπαρκώς δια των ιδίων αυτού πόρων συντηρουμένου και διαβιούντος.[...] Διότι αν παραδεχθώμεν ότι οι Τούρκοι υποχωρούντες αφίνουσιν ελευθέραν την προέλασιν του Ελληνικού Στρατού και οι Έλληνες έφθασαν προ του Εσκή Σεχίρ, προς την οδόν την προς Άγκυραν και περαν αυτής άγουσαν, ποίον το όφελος ημών, ποίον το πρακτικόν αποτέλεσμα της προελάσεως ταύτης; Ποίον υπήρξε το πολιτικόν κέρδος ημών προελασάντων μέχρις Οτουράκ; Ουδέν και μάλιστα ουδεμιάς πραγματικής και πρακτικής αξίας υπήρξεν η προέλασις αυτή.[...] Επομένως συμπεραίνων επι της εκθέσεως ταύτης της καταστάσεως, προβλέπω ότι, αν ο Ελληνικός Στρατός δεν κατανικήση εις την πρώτην μάχην τον Τουρκικόν Στρατόν, αν δηλαδή αφήση να διαφύγη ούτος αντί να τον αιχμαλωτίση, τότε το έργον του Ελληνικού Στρατού και η Ελληνική Πολιτική αποτυγχάνουσιν, όχι μόνον διότι δεν ηττήθη ο Τουρκικός στρατός, αλλ'ακριβώς διότι ηττήθη ο Ελληνικός στρατός εν τη προσπάθεια αυτού να επιβάλη την θέλησιν αυτού εις τον εχθρόν. Θα μοί είπετε, και δικαίως, τότε διατί απεφάνθημεν περί του καταλληλοτέρου τρόπου της διεξαγωγής των επιχειρήσεων και δια ποίον λόγον κατεβλήθησαν τη εισηγήσει ημών τοιαύται μεγάλοι οργανωτικά και εφοδιαστικά προσπάθειαι, αφ'ού ταύτα πάντα ήθελον αποβή εις μάτην; Ιδού ακριβώς η διαφορά του τρόπου του σκέπτεσθαι μεταξύ ημών και των Επιτελών της Στρατιάς Μ.Ασίας. Διότι ημείς προετείναμεν και υπεδείξαμεν όχι την απλήν προς τον Κεμαλικόν στρατόν συνάντησιν ούτε την απλήν εκτόπισιν του εχθρού εκ των ωχυρωμένων θέσεων, αλλά διετυπώσαμεν σχέδιον προσβολής κατ'αυτού και τον εξαναγκασμόν αυτού να μη αποχωρήση και να δώση μάχην

αποφασιστική και οριστική. Διότι προσβάλλοντες αυτόν κατά μέτωπον, συνεκρατούμεν αυτόν εις τας θέσεις του και υπερφαλαγγίζοντες αυτόν κατά τα δύο αυτού πλευρά ηθέλομεν υποχρεώσει αυτόν να δεχθή την μάχην όπως καταβάλῃ την μετωπικὴν ἡμῶν προσβολὴν και αποφύγῃ οὕτω την υπερκέρασιν εκ του ενός τουλάχιστον των πλευρῶν αυτού. Απεναντίας ἡ Στρατιά Μικράς Ασίας, αποφεύγουσα την κατά μέτωπον προσβολὴν και μόνον υπερφαλαγγιστικῶς δρώσα, διότι, επιτίθεται κατά θέσεων απλῶν και ουχί κατά στρατιωτικῶς ωχυρωμένων θέσεων, κινδυνεύει να υπερνικήσῃ τας θέσεις και ουχί τον εχθρόν, ὅστις μη ενοχλούμενος κατά μέτωπον θέλει δυνηθῇ εἴτε να διαφύγῃ αμαχητί εἴτε να διαφύγῃ ἀφ'οὗ προηγουμένως καταστρέψῃ μίαν των ασθενεστέρων φαλαγγῶν ἡμῶν δι'υπερτερῶν δυνάμεων, ἡσυχος ὢν ὅτι ἡ ετέρα φάλαγξ ἡμῶν, ἡ και ισχυροτέρα, θέλει απομακρύνεται διαρκῶς του πεδίου της μάχης.

Αυτὴ ἐν συντόμῳ εἶναι ἡ διαφορὰ των δύο σχεδίων και δια τον λόγον τοῦτο ἐκφραζόμεθα περί του σχεδίου της Στρατιάς Μ.Ασίας με τους ἐνδοιασμούς, οὓς ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν.[...] Καὶ κατὰ συνέπειαν ὁ ἀγὼν, ὃν σήμερον ἐπιδιώκει να φέρῃ εἰς πέρας ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, εἶναι ἀγὼν μηδεμίαν ἱστορικὴν ἀνάγκην ἐκπληρῶν και συνεπῶς ὄχι μόνον ἀδικαιολόγητος, ἀλλὰ και ἄσκοπος και ἀνευ σημαντικῆς ωφέλειας παραγωγὸς της Ἐθνικῆς ἐξελίξεως και καταστάσεως. Ἐκ των σκέψεων αὐτῶν ὁρμώμενοι και ἐπὶ των σκέψεων αὐτῶν ἐρειδόμενοι ἀποδεχόμεθα ὡς σῶφρονα και συντελεστικὴν του σκοποῦ ὃν ἐπεδίωξε και μέχρι τούδε ἐπιδιώκει ἡ Ἑλλάς και το συμφέρον αὐτῆς ἐπιβάλλει και ἀπαιτεῖ, την ἀνακοπὴν πάσης ματαίας προελάσεως, ἀφ'οὗ ἀποδεικνύεται φανερά ἡ ἀδυναμία του Στρατοῦ Μ.Ασίας πρὸς καθυπόταξιν του εχθροῦ δια της κατασυντριβῆς αὐτοῦ»¹²⁹.

«Κατὰ πάσαν πιθανότητα, ἴσως δε και βεβαιότητα, ὁ εχθρὸς εὐρισκόμενος εἰς δυσχερέστατην, πρὸ της προελάσεως ἡμῶν, θέσιν θα συμπτυχθῇ και θα προσπαθῇ να καταβαλῇ πάσαν την ἐνεργητικότητα αὐτοῦ ἀφ'ενός μεν πρὸς ἀποκοπὴν της προελάσεως ἡμῶν και ἀφ'ετέρου πρὸς κάλυψιν της πρωτευούσης αὐτοῦ Ἀγκύρας. Ἀπολύτος και ἐπιτακτικὴ εἶναι ἡ ἀνάγκη της καλύψεως της πόλεως ταύτης και της κατὰ το δυνατόν παρεμποδίσεως να καταλάβωμεν ἡμεῖς αὐτήν, διότι πλὴν της ἠθικῆς ἐπιρροῆς ἣν θα ἔχῃ ἡ κατάληψις της πόλεως ταύτης ἐπὶ των Τούρκων και των λοιπῶν ἐθνικοτήτων, στερεῖ τον Κεμάλ της κυρίας αὐτοῦ βάσεως, της πολιτικῆς, της οικονομικῆς και της στρατιωτικῆς. Ἐπομένως ἐπείγουσα και δη ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη του Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ἐστὶ ὄχι μόνον ἡ κατάληψις της πόλεως ταύτης παρ'αυτοῦ ἀλλὰ και κυρίως ἡ ἀπομάκρυνσις του Κεμάλ πέραν της δεξιᾶς ὀχθῆς του Ἄλως ποταμοῦ, διότι πέραν αὐτῆς θέλει δώσῃ ευκαιρίαν να ἐπαναστατήσωσι και αἱ λοιπαὶ φυλαὶ ὅσαι σήμερον δεν ἐπανεστάτησαν ἢ και ἀτελῶς μόνον ἐξηγέρθησαν. Κύριον λοιπὸν μέλημα του διευθύνοντος τας ἐπιχειρήσεις του Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ εἶναι ἡ καταβολὴ μεν των δυνάμεων του εχθροῦ, ἐφ'ὅσον οὗτος προσφέρει τον στρατὸν αὐτοῦ πρὸς μάχην ἢ ἡ ἀπώθησις αὐτοῦ πέραν του σημείου ἐκείνου εἰς ὃν ὁ εχθρὸς δύναται να ἔχῃ την βάσιν αὐτοῦ, την τε πολιτικὴν και στρατιωτικὴν. Ἀλλὰ πρὸς ἐπίτευξιν τοιοῦτου τινὸς σκοποῦ ἀπαιτεῖται, ἵνα ἡ ἐπίθεσις ἡμῶν γίνῃ ουχί πρὸς βορρὰν ἀλλὰ πρὸς ἀνατολὰς και δια τον λόγον τοῦτον ἀντιτιθέμεθα εἰς πάσαν κίνησιν ὠθήσουσαν τον εχθρόν πρὸς βορρὰν εἴτε πρὸς τὴν Ἀγκύραν εἴτε μετ'αὐτήν. Διότι ἀπώθησις πρὸς βορρὰν σημαίνει ἀκόμη και τοῦτο, σύμπτωξιν του μετώπου παρατάξεως του Κεμαλικοῦ στρατοῦ πρὸς βραδυτέραν κατ'αὐτοῦ ἐνέργειαν ἡμῶν, καθότι ἡ πρὸς βορρὰν ἀπώθησις παρ'ἡμῶν του Κεμαλικοῦ στρατοῦ καθιστὰ ἀδύνατον σχεδὸν την ἀποκοπὴν της υποχωρήσεως αὐτοῦ. Καὶ ἐάν μέχρι τούδε, δι'ένα ἢ ἄλλον λόγον, κατέστη ἡμῖν ἀδύνατος ἡ ἀποκοπὴ της υποχωρήσεως του εχθροῦ και

¹²⁹ Ἐκθεση του Β.Δούσμανη στο Βασιλιά Κων/νο στις 22.6.1921. Β.Δούσμανης, Ἡ Ἐσωτερικὴ Ὅψις της Μικρασιατικῆς Ἐμπλοκῆς, σ.σ. 250-253.

η συνεπώς υποδούλωσις αυτού, κατά μείζονα λόγον ήδη, προς βορράν υποχωρούντος, θα αδυνατήσωμεν να αποκόψωμεν την προς την νέαν διεύθυνσιν υποχώρησιν αυτού»¹³⁰.

Συνακόλουθα η ελληνική πολιτική ηγεσία προσδιορίζει τις κατευθυντήριες αρχές της Υψηλής της Στρατηγικής, καλώντας την διοίκηση της ελληνικής στρατιάς Μ.Ασίας να εφαρμόσει ευκαιρίες και ικανές στρατιωτικές στρατηγικές αξιοποιώντας τα διατιθέμενα στρατιωτικά μέσα για την επίτευξη των κατωτέρω στρατιωτικών στόχων, η υλοποίηση των οποίων θα παρωθούσε στην επίτευξη του πολιτικού της στόχου. Αναλυτικότερα στους στρατιωτικούς στόχους περιλαμβάνονταν:

α) η αποδιάρθρωση της στρατιωτικής ισχύος του αντιπάλου, η περιαγωγή του σε κατάσταση χρειάς,

β) η καταστροφή των οδών ανεφοδιασμού του, καθολική εξάντληση των πόρων του,

γ) η κατάληψη- κατοχή του κέντρου βάρους του,(Άγκυρα), ή η κατοχή ευρείας εδαφικής έκτασης όσον τον δυνατό πλησιέστερη προς το κέντρο βάρους.

Τοιουτοτρόπως οι ανωτέρω στρατιωτικοί στόχοι θα συνυφαίνονταν με μεθοδικές διαδικασίες για την πολιτική αναδιοργάνωση των κατεληφθέντων περιοχών και την εγκατάσταση ενός συστήματος τοπικής αυτοδιοίκησης, τη διασφάλιση της εσωτερικής τάξης και της εξωτερικής ασφάλειας και την ορθολογική κατανομή και αξιοποίηση των εντόπιων πόρων. Οι εν λόγω πολιτικές δράσεις, οι οποίες διαποτίζονται από την ελληνική Υψηλή Στρατηγική, κρυσταλλώνονται στην ακόλουθη αναφορά του έλληνα υπουργού στρατιωτικών:

«Μετά την διάβασιν του Σαγγαρίου, προκειμένου να καθορισθή η γραμμή ήν θέλει να καταλάβει ο ημέτερος στρατός, θεωρώ χρήσιμον να ανακοινώσω υμίν τας ακολούθους σκέψεις. Η στρατιωτική κατάστασις, την οποίαν η Κυβέρνησις έχει ανάγκην να χρησιμοποιήσῃ ως βάσιν της πολιτικής αυτής ενέργειας, εδηλώθη ήδη επανειλημμένως εις την Διοίκησιν της Στρατιάς. Η κατάστασις αυτή συνίσταται εν αποτυχία της πλήρους ψυχικής και υλικής συντριβής του εχθρού εις την περιαγωγήν αυτού εις τοιαύτην θέσιν, ώστε οι εξ αυτού κίνδυνοι της ημετέρας κατοχής να περιορισθώσιν εις το ελάχιστο και να μετατοπισθώσιν εις το απώτατον δυνατόν χρονικόν όριον. Η επιχείρησις επιδρομής μέχρις Αγκύρας εκρίθη η πληρούσα τον σκοπόν τούτον.

Τα αποτελέσματα αυτής, δι'ών θα επληρούτο ο σκοπός, απηριθμήθησαν εν τη έκθεσι της Διοικήσεως της Στρατιάς κατά την σύσκεψιν της Κιουτάχιας. Προέχουσαν θέσιν μεταξύ των αποτελεσμάτων τούτων κατέχει η καταστροφή των συγκοινωνιών και ιδίως η ριζική καταστροφή της σιδηροδρομικής γραμμής δι'αποκομίσεως των σιδηροτροχιών, όπισθεν του μετά την κατάληψιν της Άγκυρας αποσυρομένου στρατού μας, και εν γένει η αφαίρεσις από τας εκκενουμένας χώρας παντός πόρου δυναμένου να ικανοποιήσῃ ανάγκας στρατού. Τοιουτοτρόπως πάσα επίθεσις του εχθρού υποχρεωμένου να διανύσῃ μακράν απόστασιν άνευ συγκοινωνιών και με την ανάγκην της εκ μεγάλης αποστάσεως μετακομιδής παντός επιτηδείου θα καθίστατο δυσχερεστάτη και ο κίνδυνος της επιθέσεως θα απέβαινε και μικρότερος και απώτερος λαμβανομένου υπ'όψει και του επερχομένου χειμώνος. Καιτοί μη επιτευχθείσης της μέχρις Αγκύρας προελάσεως, είναι πρόδηλον ότι δυνάμεθα και οφείλομεν να πορισθώμεν εκ την συντελεσθείσης προελάσεως, ήτις αποτελεί το μέγιστον μέρος της αποφασισθείσης μέχρις Αγκύρας, όσον το δυνατόν πλείονα εκ των επιδιωχθέντων αποτελεσμάτων και να δημιουργήσωμεν κατάστασιν

¹³⁰ Β.Δούσμανης, Η Εσωτερική Όψις της Μικρασιατικής Εμπλοκής, σ.σ.88-89.

όσον ένεστι προσεγγίζουσιν εις εκείνη, ήτις θα εδημιουργείτο αν η προέλασις έφθανεν εις το τέρμα. Ποία δέον να είναι η γραμμή, δι'ής δύναται τούτο να επιτευχθή, απόκειται εις την Στρατιάν ν'αποφασίση.[...] Εν τω μεταξύ δέον να σαφηνισθή εις την Στρατιάν ο τρόπος καθ'όν θα χρησιμοποιήσουμεν πολιτικώς την επιζητουμένην στρατιωτικήν κατάστασιν, ίνα καθοδηγηθή καλύτερον εις τας αποφάσεις και ενεργείας αυτή. Άμα καταλάβωμεν γραμμήν, ήτις συνέπεια της αποστάσεως από των βάσεων του εχθρού και της ελλείψεως συγκοινωνιών και του απόρου της ενδιαμέσου χώρας επάγεται την εις το ελάχιστον μείωσιν του εκ του εχθρού κινδύνου και απομακρύνει τούτον εις απώτερον χρόνον δια την ανάγκην ευρείας παρασκευής εκ μέρους αυτού, θα δυνηθώμεν να διακηρύξωμεν ότι θα προβώμεν εις την οριστικήν οργάνωσιν της κατακτηθείσης χώρας. Και την διακήρυξιν ημών ταύτην θα πραγματοποιήσωμεν.

Η οριστική αυτή οργάνωσις θα τείνη εις έμμεσον εγκατάστασιν πλήρους εν τη χώρα διοικήσεως καθιστώσης ημας ικανούς να επιληφθώμεν των παντοίων πόρων αυτής.

Επι πλεόν θα επιτρέψη εις ημάς να οργανώσωμεν τα της ασφαλείας της χώρας κατά τρόπον απαλλάσσοντα μεγά μέρος του εις τούτο απησχολημένου ήδη στρατού. Δια της τακτοποιήσεως δε των συγκοινωνιών και των μέσων εφοδιασμού του στρατού, όστις θα παραμένη εις την γραμμήν θα γίνη δυνατή και η μείωσις του αριθμού των ανδρών των χρησιμοποιουμένων ήδη εις εξυπηρέτησιν του εις το μέτωπον επιχειρούντος στρατού. Αν δε επερχομένου του χειμώνας καταστή δυνατή και η μείωσις των εις τη γραμμήν παρατεταγμένων ανδρών, θα προσεγγίσωμεν δια των διαφόρων τούτων βαθμιαίων ελαττώσεων εις το όριον στρατιωτικών δυνάμεων, ας δυνάμεθα να διατηρήσωμεν υπό τα όπλα, αφού μάλιστα και εκ των πόρων της κατεχόμενης χώρας θα καλύπτεται και άξιον λόγου μέρος τόσον των στρατιωτικών όσων και των οικονομικών βαρών. Η κυβέρνησις πέποιθεν ότι μόνον δια της εμφανίσεως της δυνατότητος τοιαύτης των πραγμάτων διαρρυθμίσεως θα παρασχεθή βάσις πολιτικής ενέργειας ασφαλούς δυναμένης και επί της Ευρώπης να ασκήση επιρροήν προς επέμβασιν ευμενή υπέρ των Ελληνικών δικαίων και την Τουρκίαν να αγάγη εις την απαραίτητον προς επίτευξιν της ειρήνης αναγνώρισιν ως αναμφισβητήτου του γεγονότος, ότι αδύνατος η δι'ιδίων αυτής δυνάμεων ανάκτησις των υφ'υμών καταληφθέντων, ασύμφορος δε η παράτασις της εκκρεμότητας ως αγούσης εις την οριστικήν απώλειαν αυτών εν όλω. Εκ της παρατηρήσεως ταύτης καθίσταται προδήλος και η σημασία της εν τω από 28/8/21 τηλεγραφήματι μας διατυπωθείσης ανάγκης ίνα η γραμμή της κατοχής μας εκτείνεται όσον το δυνατόν πέραν της γραμμής της επιδιωχθησομένης κατά τας διαπραγματεύσεις της ειρήνης οριστικής προσαρτήσεως. Κρίνω αναγκαίον να σημειώσω ότι τοιαύτη επέκτασις πέραν της γραμμής της οριστικής προσαρτήσεως δύναται να γίνη όχι μόνον προς ανατολάς αλλά και προς βορράν ή προς νότον. Προσθέτω δε ότι ουσιωδεστάτη έσεται επέκτασις ημών μέχρι της θαλάσσης προς βορράν. Διότι τοιαύτη επέκτασις αποκόπτει την Κωνσταντινούπολιν από του Σώματος της υπολειφθησομενης Τουρκίας. Αι γενικαί αυταί γραμμαί του τρόπου καθ'όν η Κυβέρνησις θα χρησιμοποιήση δια την πολιτικήν αυτής ενέργειαν ως βάσιν την στρατιωτικήν κατάστασιν, επανειλημμένως και ανωτέρω καθοριζόμεναι φρονώ ότι θα χρησιμεύσουν εις την διοίκησιν της Στρατιάς ίνα διαρρυθμίση όσον το δυνατόν συμφωνότερον προς αυτάς την στρατιωτικήν κατάστασιν. Αφ'έτερου δεν πρέπει να παροραθή ότι εις τον καθορισμόν του τρόπου της πραγματοποιήσεως της καταστάσεως ταύτης θα ληφθώσιν υπ'όψει και πάσαι αι στρατιωτικής φύσεως απόψεις και υπέρ πάσαν άλλην η κατάστασις του ηθικού του στρατεύματος και η δυνάμενη να ασκηθή υπ'αυτού επιρροή εις τον τρόπον της στρατιωτικής ενέργειας. Απόκειται εις την Στρατιάν λαμβάνουσιν υπ'όψιν πάσας τας στρατιωτικάς απόψεις να καθορίση τον τρόπον της

ενέργειας αυτής και ιδίως αν θα προβή αμέσως εις την κατάληψιν της επί τη βάσει των ανωτέρω καθορισθησομένης γραμμής ή αν θα προτιμήση να φθάση βαθμηδόν μέχρις αυτής. Κατά ταύτα ανάγκη η Στρατιά να μελετήση τα ακόλουθα θέματα και ανακοινώση ημίν τας τε μελέτας και πορίσματα των μελετών αυτής. *Πρώτον*, ποία είναι η γραμμή ην νομίζει ότι δέον οριστικώς να καταλάβη ο στρατός ημών. *Δεύτερον*, ποίος είναι ο τρόπος είναι τα εκ της τοιαύτης γραμμής παρεχόμενα στρατιωτικά πλεονεκτήματα εν συγκρίσει προς τα σκοπηθέντα δια της εν Αγκύρα επιχειρήσεως. Τας εν τω παρόντι γνώμας, εάν συμφωνήτε, δέον να ανακοινώσητε εις την Διοίκησιν της Στρατιάς μετα της παρακλήσεως, ίνα θέση ημάς όσον ένεστι ταχύτερον εις θέσιν να μορφώσωμεν γνώμην περί της περαιτέρω εξελίξεως της στρατιωτικής καταστάσεως, ίνα δυνηθώμεν να χρησιμοποιήσωμεν καταλλήλως ταύτην εν τη πολιτική ενέργεια»¹³¹.

Με διαφορετικά λόγια η Ελληνική Υψηλή Στρατηγική συνυφαίνεται και επαληθεύετε στην θεμελιώδη στρατηγική αρχή του Κλαούζεβιτς ότι «ο πόλεμος αποτελεί συνέχεια της πολιτικής με την προσθήκη άλλων μέσων» και ότι «[...] ο πόλεμος δεν διακόπτει την πολιτική επαφή ούτε την αλλάζει σε κάτι εντελώς διαφορετικό. Ουσιαστικά η επαφή αυτή συνεχίζεται ανεξάρτητα από τα μέσα που χρησιμοποιούνται. Οι κεντρικές αρχές βάση των οποίων εξελίσσονται και περιορίζονται τα στρατιωτικά γεγονότα, είναι πολιτικές και εφαρμόζονται καθόλη την εμπόλεμη περίοδο μέχρι την σύναψη ειρήνης»¹³². Γιατί όπως διαπιστώνει και ο Λίντελ-Χάρτ: «ο σκοπός του πολέμου είναι μια καλύτερη κατάσταση ειρήνης, ακόμη και αν αυτή η κατάσταση ειρήνης είναι καλύτερη από τη δική σας σκοπιά μόνο. Γι' αυτό είναι ουσιώδες να διεξάγετε τον πόλεμο έχοντας συνεχώς κατά νου την ειρήνη που επιθυμείτε»¹³³.

5.2.2.4. Απόφαση της Ελληνικής Πολιτικής Ηγεσίας για κατάληψη της Κωνσταντινούπολης- διακήρυξη της αυτονομίας της Σμύρνης

Η υπέρβαση του κορυφαίου-αποφασιστικού σημείου της νίκης από την ελληνική στρατιά Μ.Ασίας, (μετά την κατάληψη της γραμμής Εσκή-Σεχήρ – Κιουτάχειας-Αφιόν ΚαραΧισάρ τον Ιούνιο του 1921), είχε ως απότοκο την αποτελμάτωση των στρατιωτικών επιχειρήσεων προς την Άγκυρα, (Αύγουστος 1921), και το διπλωματικό αδιέξοδο κατά το διάστημα Ιανουαρίου-Μαΐου 1922, αναφορικά με τις διαμεσολαβητικές ενέργειες των Συμμαχικών Δυνάμεων για την σύναψη ανακωχής μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων μερών, Ελλάδος-Τουρκίας.

Η Ελληνική πολιτική ηγεσία αξιολογώντας την διαμορφωθείσα κατάσταση στο Μικρασιατικό μέτωπο και λαμβάνοντας υπόψη μια σειρά παραμέτρων όπως ήταν:

α) η συνεχή εσωτερική και εξωτερική ενίσχυση των συντελεστών ισχύος του Κεμάλ¹³⁴,

¹³¹ Τηλεγράφημα του έλληνα υπουργού στρατιωτικών στις 2.9.1921. Παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Η Εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής, σ.σ.267-268.

¹³² Clausewitz, On War, σελ.605.

¹³³ Sir B.H.LIDDELL HART, Στρατηγική της Έμμεσης Προσεγγίσεως, σελ.526.

¹³⁴ Χαρακτηριστικά ως προς την εσωτερική ενίσχυση του Κεμάλ από την κυβέρνηση του Σουλτάνου, παραθέτουμε το ακόλουθο έγγραφο προς την Ελληνική Αρμοστεία της Σμύρνης.

«Την 16^{ην} Μαρτίου ώρα 5 μ.μ. Το Οθωμανικόν ατμόπλοιον «Εριγουντ- Ρέης» θα παραλάβη από την αποθήκην του Τσιράν- Σεράη, όπλα, μυδραλιοβόλα, ξίφοι, λόγχες, τηλέφωνα, τηλεσκόπια, Περίστροφα, Βενζίνη, Πυροβόλα Σκόντα Κιβώτια βόμβες. Έχει έλθει διαταγή από τον Κεμάλ Πασσά, με αριθμό 9603. Το ατμόπλοιον με σημαίαν Γαλλικήν θα αναχωρήση από τον λιμένα την 17^{ην}

β) η συστηματική εκδίωξη των χριστιανικών πληθυσμών από τις Κεμαλικές δυνάμεις,

γ) ο προοδευτικά κλιμακούμενος περιορισμός της ακτίνας δράσης των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων στις διαφιλονικούμενες περιοχές,

δ) η ουδετεροποίηση σημαντικών περιοχών της Μ.Ασίας από τις Σύμμαχες δυνάμεις με αντικειμενικό στόχο την προστασία-ασφάλεια της πρωτεύουσας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας¹³⁵,

Μαρτίου ώρα 4 μ.μ., εις Ινέπολιν θα το συνωδεύσουν 2 Γαλλικά τορπιλικά, σας εσωκλείω τον κατάλογο και το όνομα του Πλοιάρχου Μουχαρέμ- Βέης.[...]» Παρατίθεται στο Ν. Παπαδόπουλου, Τουρκικά Ντοκουμέντα. Για τη Μικρασιατική Καταστροφή, σ.σ. 60-61.

Επίσης στη 30 Μαρτίου 1922 υπογράφηκε μυστική συμφωνία μεταξύ του Κεμάλ και της Βουλγαρικής κυβέρνησης, βάση της οποίας: « 1) Η Βουλγαρική Κυβέρνησις υποχρεούται με μυστικόν τρόπον να διοργανώση τα ανταρτικά σώματα παρέχουσα άμεσον βοήθειαν εις τα Κομιτάτα. [...]

3) Η Βουλγαρική Κυβέρνησις είναι υποχρεωμένη να βοηθήση την Τουρκίαν εις τα αντάρτικα σώματα τοποθετούσα εις ταύτα Βουλγάρους αξιωματικούς με σκοπόν αντικειμενικόν, η εκδίωξις των Ελλήνων εκ της Θράκης.

4) Η Τουρκική Κυβέρνησις Αγκύρας και Κων/πόλεως υποχρεούται να βοηθήση την Βουλγαρίαν στρατιωτικώς προς κατάληψιν της Μακεδονίας. [...]

6) Η Τουρκία και η Βουλγαρία εν ανάγκη θα βοηθήσουν την Αλβανίαν να καταλάβη τα Ιωάννινα. [...]. Ibid, σ.σ. 66-69.

Σχετικά με την εξωτερική εξισορρόπηση που παρείχε η Γαλλία στον Κεμάλ παραθέτουμε μια σειρά εγγράφων στα οποία κρυσταλλώνεται το είδος και ο βαθμός την εν λόγω εξισορρόπησης.

« [...] Ο στρατηγός Μελλέ με ειδοποίησεν εγγράφως και με αριθμ. 5903 ότι την 5^{ην} Μαΐου δια αύριον ώρα 12 π.μ. ότι θα έλθουν 5 Γαλλικά πλοία φορτωμένα με όπλα και μυδραλιοβόλα και αρβύλες εις τον λιμένα της Κων/πόλεως [...]. »

« Την 27^{ην} Μαΐου 1338 (1922) αφίχθη εις Άγκυραν ο Γάλλος στρατηγός Μουζόν, κατά διαταγήν της γαλλικής κυβερνήσεως δια να επιθεωρήση το μέτωπον του πολέμου μετα του επιτελάρχου Φετζή πασσά και Ιχσάν πασσά. [...] Η γνώμη του Μουζόν ήτο ο στρατός να συμπληρωθή εις 180 χιλ. Μη αρκουσών των ήδη διατειθεμένων 150 χιλιάδων. Επαρέδωσε σχέδιον εις το Επιτελείον, όσον αφορά την γραμμήν Αφιόν Καρα-Χισάρ, Σαγγαρίου, Γενή Γκιόλ, Σεχίρ και Σουλτάν ντάγ.[...]». Για εκτενέστερη ανάλυση βλέπε ibid. σ.σ. 70-71, 85-92.

Ομοίως η Ιταλική βοήθεια προς τον Κεμάλ κατοπτρίζεται στην ακόλουθη αναφορά.

«Την 10 Ιουνίου (1922) ώρα 4 μ.μ. θα φθάσουν 3 Ιταλικά ατμόπλοια εις τον λιμένα της Κων/πόλεως. Το ένα έχει 24.000 χιλ. όπλα, 37 μυδραλιοβόλα, 124 κιβώτια ρούχα 8000 χιλ. στρατιωτών και 22 χιλ. αρβύλες.

Το δεύτερον: Έχει 40 πυροβόλα των 10.5, πολυβόλα 32.58 μυδραλιοβόλα, 190 κιβώτια μπενζίνης.

Το τρίτον έχει 95.000 χιλ. όπλα με τας λόγχας, 58 πυροβόλα των 10.5, ρούχα 9000 χιλ. και 960 κιβώτια μπενζίνης». Ibid, σ.σ. 79-80.

Τέλος και η Ρωσία παρείχε εξωτερική βοήθεια προς τον Κεμάλ.

«[...] Ενθυμείσθε ότι την 8^{ην} Φεβρουαρίου 1338 (1922) διαταγής του Γαζή Κεμάλ Πασσά υπ' αριθμ. 7492 είχομεν διατάζει τον Συνταγματάρχην του Ναυτικού Σεφκέτ Βέη, τον Ταγματάρχην Αβνή Βέην, τον λοχαγόν Σαμπρή και λοχαγόν Τζεβάτ-Βέην ν' αναχωρήσουν εις Άγκυρα και από Άγκυρα διετάχθησαν από τον Κεμάλ Πασσά, με γραπτήν διαταγήν και ανεχώρησαν εις Ρωσίαν. Ύστερον από 4 μηνών εργασίαν μαζί με Ρώσους αξιωματικούς του Ναυτικού κατεσκεύασαν 5 τορπιλικούς σωλήνας δια τορπιλλισμόν του Αβέρωφ και του Κιλκίς. Την 26^{ην} Ιουνίου '38 (1922) και ώρα 2 μετα μεσονύκτιον έφθασαν από την Ρωσίαν αι τορπίλλαι εις Κων/πολιν. [...] Δια το χειρισμόν των τορπιλλών ευρίσκοντο τοποθετημένοι αξιωματικοί Ρώσοι επίσης και ιδικοί μας, [...] Κατά την επιστροφήν του Σεφκέτ-Βέη εξ Αγκύρας το Ναυτικόν Επιτελείον μας ετίμασε το σχέδιον δια την τορπιλλισιν του Αβέρωφ και Κιλκίς. Θα ετοποθετούντο δε αι τορπίλλαι εντός μεγάλης μαούνας, επικεφαλής θα ήταν εις Ρώσος και δύο αξιωματικοί ιδικοί μας, θα επλησίαζαν δια να νυκτός προς τον στόλον, θα εξαπέλυαν τας τορπίλλας και μόλις ήγγιζον τον Αβέρωφ και το Κιλκίς θα τα ανετίνασαν εις τον αέρα. Ενώ όμως ήσαν όλλα έτοιμα κάποιος κατάσκοπος έλαβε γνώσιν του σχεδίου μας και ειδοποιήθη ο Έλλην Ναύαρχος Ηπίτης, χωρίς να αντιληφθώμεν πόθεν προήλθεν η προδοσία και τότε, ο στόλος του εχθρού έλαβε τα κατάλληλα μέτρα, τα δε τορπιλλοβόλα κατεσκόπευον με τους προβολείς εις το μέρος που ευρίσκοντο αι τορπίλλαι και ούτω εματαιώθη ο τορπιλλισμός.[...]». Ibid, σ.σ. 93-97.

¹³⁵ Σημαντική συμβολή στην εξασθένιση της στρατηγικής αποτελεσματικότητας της ελληνικής Υψηλής και στρατιωτικής στρατηγικής, ενείχε η δημιουργία ουδέτερης ζώνης στην Κων/πόλη, από τις

επαναπροσδιορίζει το στρατιωτικό της μέσο εκμαιεύοντας την πολιτική συναίνεση των Συμμάχων για την ανάληψη επιθετικής δράσης προς την Κων/πολη, συνεπικουρούμενη από την διπλωματική της στρατηγική,(διακήρυξη της αυτονομίας της Σμύρνης). Με δύο διακηρύξεις της Ύπατης Αρμοστείας και της Ελληνικής Κυβέρνησης διακηρύχθηκε η αυτονομία της Σμύρνης.

«Η Ελληνική Κυβέρνησις, εξουσιοδότησε τον εν Σμύρνη Ύπατον Αρμοστήν να φέρη εις γνώσιν όλων των πληθυσμών της κατεχομένης χώρας τας αποφάσεις Αυτής, δια την μέλλουσαν οργάνωσιν και διοίκησιν της Δυτικής Μικρασίας. Η Ελληνική Κυβέρνησις δίδει συνάμα την εντολήν εις τον αντιπρόσωπον αυτής να εφαρμόση τα ενδεικνυόμενα μέτρα δια την πραγμάτωσιν των αποφάσεων τούτων [...]»¹³⁶.

«[...] Η Ελλάς συνειδυία τας προς πάντας τους ελευθερωθέντας λαούς της καταληφθείσης εκτάσεως υποχρεώσεις αυτής, ων δεν δικαιούται ν' αποστή, καλείται όπως συμφώνως προς τα πολιτικά και ηθικά δόγματα, εν όνοματι των οποίων διεξήχθη ο παγκόσμιος πόλεμος, θέση εδραίας τας βάσεις μονίμου διοικήσεως, ασφαλίσεως προς πάντας εξ ίσου, ανεξαρτήτως φυλής και θρησκεύματος τα αγαθά της νεωτέρας πολιτείας και την συμμετοχήν όλων εις την διαχείρισιν των κοινών. Η πραγμάτωσις της ελευθερίας πρέπει να επιτευχθή και δια χρησιμοποίησεως όλων των εντόπιων δυνάμεων. Εν τη ευημερία του Μικρασιατικού λαού και τη εξυπηρετήσει γενικωτέρων εκπολιτιστικών σκοπών η Ελλάς θέλει εύρη την ικανοποίησιν των εθνικών αυτής βλέψεων και την αμοιβήν των βαρυτάτων θυσιών, εις ας υπεβλήθη.[...] Το έργον τούτο ανατίθεται εις τον Ύπατον Αρμοστήν Σμύρνης, όν εξουσιοδοτεί η Κυβέρνησις, όπως εν ονόματι του Ελληνικού Κράτους διμορφώση, εν τη Δυτική Μικρασία, πολιτειακόν οργανισμόν κατά την άνω έννοιαν, καλών τους κατοίκους, όπως παράσχωσι πρόθυμον την σύμπραξιν αυτών. Το ούτω δημιουργούμενον καθεστώς έσται άξιον της ιστορικής της Ελλάδος αποστολής υπό την εγγύησιν του ελευθερωτού Ελληνικού στρατού»¹³⁷.

Παρά ταύτα η διακήρυξη της αυτονομίας της Δυτικής Μ.Ασίας δεν νομιμοποιήθηκε διεθνώς από τις Συμμαχικές δυνάμεις, οι οποίες με διακοίνωσή τους προειδοποίησαν την Ελληνική κυβέρνηση ότι: «δεν θα ηδύνατο να αξιώση, όπως εγκαταστήση εκεί,(εν Σμύρνη) καθεστώς χαρακτήρος διαρκούς, διότι η εν τω μέλλοντι διάθεσις της διοικήσεως των εδαφών τούτων θέλει εξαρτηθή εκ της μεταξύ των συμμάχων και της Τουρκίας συναφθησομένης συνθήκης»¹³⁸.

Όσον αφορά την ελληνική στρατιωτική επιχείρηση για την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης, ο έλληνας υπουργός εξωτερικών Γ.Μπαλτατζής, στα ακόλουθα τηλεγραφήματα, (16.7.1922 & 21.7.1922) προς τους ομολόγους του, της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ιταλίας, παραθέτει ανασκοπικά τους παράγοντες που καθιστούσαν επιβεβλημένη την άμεση διεξαγωγή επιθετικής ενέργειας προς την πρωτεύουσα του αντιπάλου. Οι εν λόγω παράγοντες κρυσταλλώνονταν:

α) στην επιβολή των όρων της Συνθήκης ειρήνης στην Τουρκία, μέσω της εκμηδένισης της πολιτικό-στρατιωτικής ισχύος του Κεμάλ,

β) στην διασφάλιση της εσωτερικής τάξης και εξωτερικής ασφάλειας στις περιοχές που δέσποζε το ελληνικό και χριστιανικό στοιχείο.

συμμαχικές δυνάμεις. Βλέπε σχετικά, Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, first series, vol. XVII, No. 159.

¹³⁶ Προκήρυξη του Ύπατου Αρμοστή, Στεργιάδη, στις 17.7.1922. Παρατίθεται στο Μ.Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασία,σελ.315.

¹³⁷ Προκήρυξη του Υπουργικού Συμβούλιο της Ελλάδος, 17.7.1922. Ibid,σελ.317

¹³⁸ Ibid, σ.σ.317-318. Για εκτενή ανάλυση βλέπε Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, vol. XVII, No.319, 325, 330,338,341, 350.

«[...] Η μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας ρήξις είναι προφανώς η εξακολούθησις του πολέμου των Συμμάχων κατά της τελευταίας ταύτης και συγχρόνως η συνέπεια της Τουρκικής αποπείρας προς καταρόδοσιν των διεθνών υποχρεώσεων και αντιδράσεως κατά της θελήσεως των νικητών. Προς τον σκοπόν της επιβολής των ληφθεισών από κοινού υπό των Συμμάχων Δυνάμεων αποφάσεων και της διατηρήσεως της τάξεως και της εξασφαλισέως της υπάρξεως των Χριστιανών από της Κεμαλικής καταδιώξεως και κατ'ακολουθίαν επί τω τέλει επιτεύξεως δια της εκτελέσεως των περί ειρήνης συνθήκης, εγγυωμένης την ελευθέραν εξέλιξιν των λαών της Ανατολής, εδόθη εις την Ελλάδα η εντολή της Μικρασίας, αι δε Συμμαχικαί Δυνάμεις κατέλαβον την Κων)πολιν, όπως ασκήσωσι πίεσιν επι της Τουρκικής κυβερνήσεως.

Αλλά ενώ η Ελλάς εμάχετο κατά των Κεμαλικών στρατευμάτων, ενισχυθέντων δια παντός υπολειφθέντος στρατιωτικού και οικονομικού παράγοντος της παλαιάς Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και εξηκολούθει τον πόλεμον, αι εδαφικά συνθήκαι και τα όρια της στρατιωτικής αυτής δράσεως καθίσταντο εκ των δυσχερεστάτων, αι δε Δυνάμεις κατελάμβανον εδάφη, κηρυσσόμενα άμα ταύτα και ουδέτερα. Δια της κηρύξεως ταύτης της ουδετερότητος, η σκοπούμενη εν αρχή πίεσις απώλεσε κατ'αναγκην τον χαρακτήρα αυτής, η δε κατοχή μετεβλήθη εις είδος προστασίας και ασφάλειας δια την Κυβέρνησιν της Κων)πόλεως και την πρωτεύουσαν της Αυτοκρατορίας. Τούτο εστέρησε και ημπόδισε να κατευθύνη την δράσιν αυτής και την στρατιωτικήν αυτής προσπάθειαν κατά του πρώτου και του μάλλον ευαίσθητου σημείου. Ούτω δια της κηρύξεως της ουδετερότητος το πεδίον δράσεως της Ελλάδος περιωρίσθη επι τη βλάβη της και συνεπώς παρεκωλύθησαν αι κινήσεις αυτής, στερηθείσης ουσιώδους μέρους των μέτρων πίεσεως, των οποίων δικαιούται να ποιήσεται χρήσιν προς επίσπευσιν της συνομολογήσεως της ειρήνης τουθ'όπερ αντίκειται εις την ανοχήν της ουδετερότητος και την κατά το Διεθνές δίκαιον θέσιν των ουδετέρων προς τους εμπολέμους.[...] Καθ'όλην την μακράν ταύτην περίοδον των εχθροπραξιών οι Σύμμαχοι αυτής του μεγάλου πολέμου, δεν ενόμισαν ότι ώφειλον να έλθωσιν εις επικουρίαν αυτής, έσχον όμως την πρωτοβουλίαν προτάσεων περί ειρήνης, μη γενομένου δε δυνατού να καταλήξωσιν αύτι εις αποτέλεσμα, η ειρήνη κατέστη έτι μάλλον και μάλλον προβληματική, και η κατάστασις οσήμεραι επιδεινουμενή απειλεί να διαιωνίση την αναρχίαν εν τη Εγγύς Ανατολή.

Φρονώ ότι δεν οφείλω να αποσιωπήσω ενταύθα, ότι η κατάστασις αυτή των πραγμάτων ευνοεί εξαιρετικώς την εξόντωσιν δια των σφαγών και εκτοπίσεων των χριστιανικών φυλών της Μικρασίας, πρόγραμμα τεθέν από πολλού εν εφαρμογή υπο των Κεμαλικών, και εις το οποίον η Κυβέρνησις της Κων)πόλεως μήτε ηθικήν καν αντίδρασιν ηδυνήθη ν'αντιτάξη.[...] Δια τους λόγους τούτους και όπως τεθή τέρμα εις την κατάστασιν του αδιεξόδου, εν ή διαπαλαίει η Ανατολία, η Ελληνική Κυβέρνησις κατέληξεν εις το συμπέρασμα, ότι μόνη η κατάληψις της Κων)πόλεως, πρωτεύουσας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας υπό του Ελληνικού στρατού, θέλει επιβάλει την συνομολόγησιν της ειρήνης».

«Αποκρινόμενος εις την από της 31 Ιουλίου(ν.ή.) 1922 ρηματικήν διακοινωσιν¹³⁹, ήν ο κ.Επιτετραμμένος της [...] τω επέδωκεν ο Υπουργός των Εξωτερικών της Ελλάδος έχει την τιμήν να υποβάλη την παρατήρησιν, ότι η Ελληνική Κυβέρνησις είχε αποφασίσει την κατάληψιν της Κων)πόλεως, όπως επιτύχη δι'αποφασιστικής κατά της Τουρκικής πρωτεύουσας δράσεως την ταχείαν

¹³⁹ Η διακοίνωση των Συμμάχων ανέφερε «[...] αι σύμμαχοι Κυβερνήσεις αρνούνται να λάβωσι το μέτρον τούτο και [...] εδόθησαν διαταγαί εις τον Αρχηγόν των συμμαχικών στρατιωτικών δυνάμεων, ν'αποκρούση βία πάσαν κατά της υπό των στρατευμάτων Αυτών κατεχομένης ζώνης στρατιωτικήν κίνησιν».

συνομολόγησιν της ειρήνης. Αι ληφθήσαι υπο των συμμάχων Δυνάμεων αποφάσεις ωρθώθησαν ως κώλυμα κατά του ουσιώδους σκοπού, όν προυποτίθετο η Ελληνική Κυβέρνησις εν τη αποφάσει αυτής να ασκήση δικαίωμα, απορρέον από της ιδιότητος αυτής ως εμπολέμου, απόφασει ην ενεπνεύσθη υπο της επιθυμίας να εκμηδενίση την Τουρκικήν αντίστασιν δι' ηθικής και στρατιωτικής επιδράσεως, αναμφισβητήτου σημασίας. Αι Δυνάμεις, παρεμβάλλουσαι την ιδίαν αυτών ενέργειαν κατά του δικαιώματος τούτου, τείνουσι να ματαιώσωσι προσπάθειαν αποφασιστικήν και καθιστούν την κατάστασιν έτι μάλλον αμήχανον.

Ο Υπουργός των Εξωτερικών της Ελλάδος φρονεί, ότι οφείλει να επισύρει σοβαρωτάτην την προσοχήν των Δυνάμεων επί τούτου, τοσούτω μάλλον, όσω πάσα επιβράδυνσις επερχομένη εις την πραγμάτωσιν της οριστικής ειρήνης, γεννά νέας συμφοράς δια τους Χριστιανούς, διαιωνίζει αφόρητον κατάστασιν, εν η εύρηται από πολλού ήδη σύμπασα η Εγγύς Ανατολή και αυξάνει τας ευθύνας των παραγόντων της ειρήνης»¹⁴⁰.

5.2.2.5. Πολιτικές-διπλωματικές διεργασίες για αναστολή των επιθετικών επιχειρήσεων. Παγίωση των τετελέσμενων ή οριστική απεμπλοκή των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων από τη Μ.Ασία;

Η Ελληνική πολιτική ηγεσία διαβλέποντας την προδιαγραφόμενη ολοκληρωτική απίσχναση της στρατιωτικής της ισχύος, αφενός λόγω της υπέρβασης του αποφασιστικού-κορυφαίου σημείου της νίκης της από τον ελληνικό στρατό και αφετέρου λόγω της οικονομικής της εξουθένωσης, προσανατολίζεται στην εφαρμογή αμυντικής στρατιωτικής στρατηγικής με στρατιωτικό στόχο την διασφάλιση και κατοχύρωση των κατεληφθέντων περιοχών. Η ληξιπρόθεσμη διάγνωση των κεντρικών στρατηγικών μεταβλητών της διαρρηχθείσας ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, όπως ήταν:

α) η απομάκρυνση των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων από τα κέντρα επιμελητείας-εφοδιασμού τους,

β) η εφαρμογή στρατηγικής εξουθένωσης από τις Κεμαλικές δυνάμεις με απότοκο την κλιμακούμενη κάμψη της δύναμης πυρός και του ηθικού του ελληνικού στρατού,

γ) η ισχνή στρατηγική αποτελεσματικότητα της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής, εδραζόμενη στην αδυναμία διεξαγωγής αποφασιστικής μάχης με στόχο την εκμηδένιση των στρατιωτικών δυνάμεων του αντιπάλου,

επέβαλε τον επαναπροσδιορισμό της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής-εφαρμογή στρατηγική εξουθένωσης, μέσω του αποκλεισμού του αντιπάλου από τις πηγές-βάσεις ισχύος του και της αναμόρφωσης του ελληνικού στρατιωτικού δόγματος, προσλαμβάνοντας καθαρά αμυντική όψη ώστε να διασφαλισθεί η εξωτερική ασφάλεια των κατεχόμενων περιοχών και να εγκαθιδρυθεί στο εσωτερικό τους ένα βιώσιμο σύστημα άσκησης πολιτικής εξουσίας-κυριαρχίας.

Ο πολιτικός στόχος της ελληνικής κυβέρνησης διατηρείτε αναλλοίωτος-επιβολή και αποδοχή των όρων της Συνθήκης των Σεβρών από την επίσημη Τουρκική Κυβέρνηση, συνεπικουρούμενος από την εφαρμογή στατικής άμυνας με τη χρήση του στρατιωτικό μέσου της πολιτικής κατοχής των κατακτηθέντων περιοχών, αποστερώντας από τον Τουρκικό Λαό, τόσο τα θεμελιώδη πολιτικά του δικαιώματα και τις αναφαίρετες ατομικές του ελευθερίες, όσο και τα αναγκαία μέσα διαβίωσής

¹⁴⁰ Παράτιθονται στο Μ.Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασία, σ.σ.322-325.

του. Η εν λόγω πολιτική επιλογή κρυσταλλώνεται στο παρακάτω προσχέδιο διακήρυξης της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας προς τον Ελληνικό Λαό.

«Ο εχθρός υποχωρών και καταφεύγων, όσον ημείς καταδιώκομεν αυτόν, προς τας εσχατίας της Μικράς Ασίας, επιτυγχάνει τον κύριον και πρώτιστον σκοπόν της παρατάσεως του αγώνος δια της εκμηδενίσεως της προς ημάς αριθμητικής αυτού μειονότητος και της παρεμβολής μεταξύ ημών και των βάσεων ημών αποστάσεων αίτινες, ως εκ του χαλεπού του χώρου και του χρόνου, καθιστώσι δυσχερεστάτας τας μεταφοράς όχι τας προς τα εμπρός, αλλά και τας προς τας οπίσω, αίτινες δι'εμέ και δια πάντα Έλληνα, έχουσι μεγαλυτέραν σημασίαν, διότι πρόκειται περι της σωτηρίας χιλιάδων ανδρών, τραυματιζομένων επι της γραμμής της μάχης και κινδυνευόντων να απολεσθώσιν, ουχί εκ της αξίας του πολεμικού αγώνος, αλλά εκ του αγώνος προς μεταφοράν.[...] Υπο τοιούτους όρους και τοιαύτας συνθήκας, εσκέφθην αν διωκομένου του εχθρού και αποφεύγοντος την μάχην, θα ήτο δυνατόν να αποκόψωμεν την προς ανατολάς υποχώρησιν αυτού. Αλλ' ο εχθρός, αντάρτης και άνευ κρατικής υποστάσεως,[...], φεύγει και ως μη έχων υποχρεώσεις ούτε κρατικάς απεναντι των λαών εκ της χώρας των οποίων αποχωρεί,[...], φεύγει ακωλύτος και προηγείται η αναχώρησις αυτού πάσης τακτικής ή στρατηγικής ημών ενέργειας, όπως αποφύγη να δώση μάχην και εντίμως επι του πεδίου της τιμής λύση την μεταξύ αυτού και ημών διαφοράν.[...], εσκέφθην ότι η περαιτέρω προέλασις, εν ώ αφίνει την πολιτικήν θέσιν του ημετέρου ζητήματος εις ήν και πρό της νεωτέρας εξορμήσεως σημείον, είναι δι'ημάς επιζήμιον και δέον να μη αφήσωμεν τον εχθρόν να παρασύρη ημάς εις τας εσχατίας της Μικράς Ασίας, να μη καταστρέψωμεν τας Εθνικάς ημών δυνάμεις, προς καταδίωξιν εχθρού αναξίου να έλθη εις ειρηνικάς σχέσεις προς ημάς,[...] Απεφασίσαμεν επομένως να ανακόψωμεν την προς ανατολάς προέλασιν ημών και να δώσωμεν εις τον Στρατόν ημών, τον δια μέσου της ερήμου προελάσαντα και δεινοπαθήσαντα, αναύπασιν τινά, ίνα εν τω μεταξύ σκεφθώμεν αν πρέπει συνεχίσωμεν αγώνα, όστις ουδεμίαν νέαν ισχύν θέλει δώσει εις την Ελληνική υπόθεσιν, διότι τα εδάφη άτινα ο ημέτερος στρατός έχει υπό την απόλυτον και αυταρχικήν κατοχήν αυτού είναι τοιαύτης εκτάσεως, ώστε η νόμιμος και νομοταγής τάξις του αντιθέτου ημίν πολιτικού κόσμου να μην αδιαφορήση αν αυτή ανήκη εις ημάς δικαίωματι κατακτήσεως και πολεμικής ισχύος. Έχομεν εις την διάθεσιν ημών το ισχυρότερον μέσον της επιβολής της θελήσεως ημών, ουχι βεβαίως επι της θελήσεως του αντάρτου και επαναστάτου, αλλά επι της θελήσεως του νόμιμου κυρίου της χώρας, Τουρκικού λαού,[...], έχομεν την κατοχήν της χώρας, χώρας πλουσίας και εκτεταμένης, χώρας διατρεφούσης το υπόλοιπον κράτος και συντηρούσης αυτό υπό έποψιν πολιτικής οντότητος και οικονομικής υποστάσεως. Βιομηχανία, γεωργία, κτηνοτροφία, μεταλλεία και ορυχεία, τα πάντα ευρίσκονται υπό το Κράτος ημών και τοιαύτης σημασίας είναι ο πλούτος ον ημείς δεσμεύομεν και κρατούμεν, δικαίωματι κατοχής, ώστε είναι ζήτημα αν το εναπομένον τμήμα της χώρας θα είναι ποτέ εις θέσιν να συντηρήση ευατό και να επιτρέψη ποτέ ευατώ την ανάκτησιν της πλήρους αυτού ελευθερίας και πολιτικής και Εθνικής ανεξαρτησίας. Επομένως μειονεκτούντος του εχθρού ημών κατά την πολιτικήν αυτού θέσιν, καταδιωχθησομένου παρ'ημών, άμα ως θελήση να μεταβάλη την σήμερον παρ'ημών δημιουργηθείσαν μειονεκτικην αυτού θέσιν, καθυποτεταγμένου εις την πολιτικήν θέλησιν ημών, απεφασίσαμεν να δημιουργήσωμεν δι'ημάς την πλεονεκτικωτάτην θέσιν του κατακτητού του κατέχοντος την χώραν απολύτως και αυταρχικώς, του μη επιτρέποντος την ανάπτυξιν των πολιτικών του λαού τούτου ελευθεριών, του καταδικάσαντος αυτόν και υποτάσσοντος αυτόν, τον δούλον των θελήσεων ημών και των συμφερόντων ημών. Είμεθα βέβαιοι και πεπεισμένοι ότι την δημιουργουμένην

παρ'ημών εν τη χώρα του αντιπάλου ημών πολιτικήν κατάστασιν δεν θέλουν ανεχθή ούτε οι νομοταγείς και την ελευθερίαν αυτών ποθούντες Οθωμανοί κάτοικοι της χώρας, ούται αἱ φίλαι και σύμμαχαι Μεγάλες Δυνάμεις, αἵτινες ηγωνίσθησαν και εθυσίασαν τα τέκνα αυτών και τα χρήματα υπερ της ελευθερίας και αυτοδιοικήσεως των μικρών λαών. Είμεθα δε πεπεισμένοι ότι ἀφ'οὗ η βία των φιλελευθέρων ημών πολεμικῶν ὄπλων δεν κατισχύουσι της ανταρσίας και της επαναστάσεως ἀνθρώπου φιλοδόξου και σφαγιαστοῦ της ελευθερίας των ομοφύλων του, θα κατισχύσῃ η βία της κατοχῆς ἢ πειθούσα εν ειρήνῃ την ἀνάγκην της προς ημᾶς συνεννοήσεως και συμφιλίωσεως. Ανακόψατε, ὦ Ἕλληνες, την προέλασιν υμῶν, σφίξατε εν τη καρδίᾳ υμῶν το πολεμικόν μένος, αναλογισθῆτε της ημετέρας Πατρίδος ἣτις ἔχει ἀνάγκην υμῶν προς ἀπελευθέρωσιν των ὑπὸ δουλείαν ἀκόμη ευρισκομένων ἀδελφῶν ημών και δεχθῆτε την παρ'ημών προτεινομένην θυσίαν, την θυσίαν της φιλαυτίας και ὀρμητικότητος υμῶν.

Ανακόψατε την πορείαν υμῶν και ἐμπιστευθῆτε εἰς ημᾶς την εἰρηνικὴν πλέον ἐπίλυσιν του μεγάλου ημών Ἐθνικοῦ ζητήματος, χάριν του οποίου εθυσιάσατε την ευημερίαν και ἀνάπαυσιν υμῶν, οἱ ἐπιζήσαντες και διασωθέντες, την ζωὴν δε την πολῦτιμον και το αἷμα αυτών το ἱερόν οἱ φονευθέντες και τραυματίαι»¹⁴¹.

Ἡ δεύτερη πολιτική ἐπιλογή που ἀναφυόταν για την ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἐνυφαίνονταν με την ἀμεση ἀπεμπλοκὴ των ἐλληνικῶν στρατευμάτων ἀπὸ το Μικρασιατικὸ μέτωπο. Ἡ συγκεκριμένη πολιτική ἐκπορευόταν, ἀφενὸς ἀπὸ την οικονομικὴ ἐξουθένωση του Ἑλληνικοῦ κράτους και της ἀπουσίας ἐνὸς ἐν δυνάμει πόλου ἐξωτερικῆς ἐξισορρόπησης, με συνακόλουθο την ἀδυναμίαν συντηρήσεως της Στρατιᾶς Μ.Ασίας και της ἀμεσης ἀπειλῆς ἐκμηδενίσεώς της ἀπὸ τον Κεμαλικὸ Στρατό και ἀφετέρου ἀπὸ την ευμενέστερη πολιτικὴ στάσις των Συμμαχικῶν δυνάμεων προς την Τουρκία, συνωθώντας ἐμβριθεῖς διπλωματικὰς διεργασίες για την ἀναθεώρηση των ὁρῶν της Συνθήκης των Σεβρών. Ἡ πολιτικὴ ἐπιλογή του ἔλληνα πρωθυπουργοῦ Δ.Γούναρη προδηλώνεται στην ἀκόλουθη συνομιλία του με τον Ξ.Στρατηγό:

«[...] Κατὰ μίαν ἀπὸ τὰς τρομερὰς ἐκεῖνας ἡμέρας, (κατὰ την διάρκειαν των ἀποτυχημένων προσπαθειῶν Δεκεμβρίου 1921-Ἰανουαρίου 1922 για διαμεσολάβησιν των Συμμάχων με σκοπὸν τον τερματισμὸν των επιχειρήσεων και σύναψιν ειρήνης), ὁ γράφων τὰς σελίδας ταύτας εὐρίσκετο μόνος μετὰ του αἰμνήστου Γούναρη εἰς μίαν των αἰθουσῶν του «Κλάριτζες» [...] «Πρέπει να φύγωμεν ἀπὸ την Μικρὰν Ἀσίαν» λέγει. «Ὁ χειμὼν προχωρεῖ δριμύς, οἱ στρατιῶται μας καταπονούνται και πᾶσχουν. Μετ'ὀλίγον δεν θα ἔχωμεν τὰ μέσα να τοὺς διαθρέψωμεν. Οἱ ξένοι, ἀφ'οὗ μας ὤθησαν εἰς την περιπετειώδη αὐτὴν Πολιτικὴν, ἀφ'οὗ ἐξέθεσαν τοὺς δυστυχεῖς πληθυσμούς με τὰς υποσχέσεις των περὶ ελευθερίας των Λαῶν, προσπαθοῦν τώρα να ἐξοικονομήσουν μόνον τὰ συμφέροντά των, λησμονοῦντες τὰς ἐπαγγελίας των, λησμονοῦντες την ἀνθρώπινην ἀλληλεγγύην, και μας εγκαταλείπουν. Ὁ μέγας πόλεμος ἐφθίρει την Εὐρώπην εἰς βαθμόν, ὥστε να μαρανθῇ τελείως κάθε ευγενὲς αἴσθημα, κάθε αἴσθημα υποχρεώσεως τιμῆς, διότι υποχρεώσις τιμῆς ἐπρεπε να εἶναι δια τοὺς Εὐρωπαίους ἡ μέριμνα ὑπὲρ των Χριστιανικῶν πληθυσμῶν! Πρέπει να φύγωμεν! [...] «Ἀλλὰ τι θα γίνουν οἱ ατυχεῖς πληθυσμοί; Πρέπει να προσπαθήσωμεν να τοὺς σώσωμεν. Πὼς βλέπετε σεῖς την Στρατιωτικὴν κατάστασιν;» Τὼ ἀπάντησα: Λύσις ριζικὴ τοιούτων καταστάσεων δύναται να ἐπιτευχθῇ μόνον δι'ἐντόνου Στρατιωτικῆς δράσεως, οἷα ὑπῆρξεν του παρελθόντος θέρους, διότι ἡ παθητικὴ ἀμυνα φθείρει τον Στρατόν και παρατεινόμενη, παραλύει τὰς δυνάμεις του.

¹⁴¹ Σχέδιο προκηρύξεως της Ἑλληνικῆς Κυβέρνησεως προς τον Λαόν. Παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Ἡ Ἐσωτερικὴ ὁψις της Μικρασιατικῆς ἐμπλοκῆς, σ.σ.274-275.

» Φρονώ ότι ο Στρατός ημών είναι αδύνατον να επιχειρήσει νέαν σοβαράν επιθετικήν προσπάθειαν. Ὡστε νομίζω ότι, αν κάθε άλλη λύσις ήθελεν αποκλεισθή, πρέπει να εγκαταλείψωμεν την Μικράν Ασίαν. Φρονώ επίσης ότι εκείνο, το οποίον δεν επιτρέπετο να κάμῃ ἡ Ελλάς προ ενός έτους, δύναται να το κάμῃ σήμερον, χωρίς να αμαυρώσῃ την Ιστορίαν της με την μομφήν ότι, φοβηθείσα τας θυσίας,[...], εγκατέλειπεν ανάδρως τον αγώνα, και μετ'αυτοῦ τα Εθνικά ιδεώδη,...

Δύναται να το κάμῃ σήμερον, διότι αι προσπάθειαι, ας κατέβαλε, και αι θυσίαι, εἰς ας υπεβλήθη, εἶναι τοσούτον μεγάλαι, ὥστε να δύναται μεθ'υπερηφανείας να κρατῇ το μέτωπον υψηλά, ὡς πας αγωνιστής, έστω και ατυχήσας, ἀφ'οὗ διέθεσεν ολόκληρον την ψυχὴν του ἐν τῇ πάλῃ. Ὡς προς τον χρόνον της πραγματοποιήσεως της αποχωρήσεως, νομίζω ότι δεν πρέπει να αναβληθῇ πέραν των μέσων της προσεχούς ανοίξεως».

«Εἶμαι διατεθειμένος να αντιμετωπίσω την ευθύνην της εκκενώσεως της Μικράς Ασίας, ἀλλὰ δεν θέλω να αντιμετωπίσω το ἐνδεχόμενον καταστροφῆς του Στρατοῦ μας ἐκεῖ»¹⁴².

Ομοίως ὁ ἑλληνας Υπουργός Εξωτερικών, (στις 22.1.1922), σε τηλεγράφημά του στον διοικητὴ της Στρατιάς Μ.Ασίας, επιβεβαιώνει την ἐν λόγω πολιτικὴν ἐπιλογή.

«[...] Επειδὴ ἡ Ἰταλικὴ κρίσις ἀπομακρύνει την συνάντησιν, ἡ παρελκυστικὴ δὲ αὐτὴ κατάστασις οδηγεῖ εἰς τὸ ἀπροχώρητον, ὁ κ.Πρόεδρος ἀπεφάσισε να θέσῃ προ της Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως σαφῶς και ἀπεριφράστως τὸ ἡμέτερον ζήτημα προς καθοδήγησιν μας εἰς ληπτέας ἀποφάσεις. Οὕτω θα δηλώσῃ ὅτι εὐρισκόμεθα προ τελείας οικονομικῆς ἐξαντλήσεως καθιστώσης ἀδύνατον περαιτέρω παράτασιν καταστάσεως, ἐπὶ πλέον ὅτι ὁ στρατός ὄχι μόνον λόγω του ἐπηρεασμοῦ ἐκ της οικονομικῆς καταστάσεως ἀλλὰ και λόγω των φημών ὅτι θα καταλήξῃ να ἐκκενώσῃ την Μ.Ασίαν ἀμφίβολον εἶναι ὅτι θα παραμείνῃ ἐκεῖ. Επίσης ὅτι ἡ προσέγγισις της ἐποχῆς των επιχειρήσεων θέτει προ ημών τὸ πρόβλημα εἴαν εἶναι ἐπιτετραμμένον εἰς την Ελλάδα να ἀφήσῃ ἐκεῖ τον στρατόν της να υποστῇ θυσίας και ἐκτεθῇ εἰς σοβαρωτάτους κινδύνους, τούτους δὲ πάντας ἀφοῦ εἶναι σχεδόν βέβαιον πλέον ὅτι δεν πρόκειται να διατηρηθῇ ἡ κατοχὴ της Μ.Ασίας δια της συναφθησομένης ἐιρήνης»¹⁴³.

«[...] Κατόπιν της σημερινῆς λήψεως του τηλεγραφήματος τούτου θεωρῶ ἐπ'ἀνάγκης ἐν συνεχείᾳ προς τὸ χθεσινόν μου τηλεγράφημα δι'οὗ ἐκαλοῦν ἐνταῦθα ἐπιτελάρχην Πάλλην, να γνωρίσω ὑμῖν ὅτι μια ἐκ των ἀπόψεων ἐπὶ των ὁποίων θα συζητήσωμεν μετ'αυτοῦ ἐνταῦθα εἶναι και ἡ ἐνδεχόμενη περίπτωσις πλήρους και ἐγκαίρου ἀποχωρήσεως του στρατοῦ μας ἐκ Μ.Ασίας, δι'ὣν περίπτωσιν καλόν και

¹⁴² Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολὴ εἰς την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ. 519 - 520. Επίσης σε ἔγγραφο του διπλωματικοῦ ἐπιτρόπου της Ἀγκυρας, Μπεκὴρ Σαμή Βέη, στις 18 Ἰουλίου του 1922 ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς.

«[...] Τὴν 19 Νοεμβρίου 1337 (1921) και ὑπ' ἀριθμ. 752 ἐστάλει ἔγγραφον του ἀντιπροσώπου Ναμπή Βέη εὐρισκόμενου στη Γαλλία, εἰδοποίησε τον Γαζή ὅτι συναντήθη μετὰ του Πρωθυπουργοῦ της Ελλάδος Γούναρη και συνεζήτησαν με ποίους ὁρους εἶναι δυνατόν να ἐκκενωθῇ ἡ Σμύρνη. Ὁ Γούναρης ἀπαντήσῃ ὅτι μετὰ την ἐπιστροφὴν του εἰς Ἀθήνας θα συνεννοηθῇ με τους συναδέλφους του και θα εἰδοποιήσῃ τον Κεμάλ Πασά. [...] Τὴν 16^{ην} Μαΐου 38 (1922) κατὰ διαταγὴν του Κεμάλ Πασσά ἤλθεν ἰκκόνυτο εἰς Κων)λιν ὁ Υπουργός των Εξωτερικῶν Γιουσούφ Κεμάλ και συναντήθη μετὰ του Ἀρμοστοῦ Τριανταφυλάκου. Τὴν 18^{ην} Μαΐου ὥρα 10 π.μ. εἰς την οἰκίαν του Ἰατροῦ Κελαηδίτου και συνεζήτησαν οἱ ὁροι της ἐκκενώσεως, ἀλλὰ ἐστάθη ἀδύνατον να ἔλθουν εἰς συνεννοήσιν, διότι ὁ Κεμάλ Βέης, κατ' ἐντολήν του Γαζή ἐζήτησε να ἐκκενωθῇ ἡ Σμύρνη και ἡ Θράκη ἀνευ ὁρων και να φύγουν και οἱ Χριστιανοί. [...]». Παρατίθεται στο Ν.Παπαδόπουλου, Τουρκικὰ Ντοκουμέντα. ΓΙΑ ΤΗ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚὴ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ, σ.σ. 100-102.

¹⁴³ Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Ἡ Ἀγωνία ἐνός ἔθνους, σελ.151

φρόνιμον έσεται να άρξησθε από τούδε σχετικής μελέτης. Πάντως οριστικά έπι του προκειμένου αποφάσεις ληφθώσι μετα άφίξιν ενταύθα Πρωθυπουργού και συζήτησιν μετα αφιχθησομένου αντιπροσώπου της Στρατιάς υποστράτηγου Πάλλη [...]

¹⁴⁴

Ο υποστράτηγος Β.Δούσμανης σε γνωμοδότησή του αναφορικά με την ανωτέρω πολιτική επιλογή, προσδιορίζει ευκρινώς τον ρόλο της πολιτικής ηγεσίας, εστιάζεται στην ορθολογική διάγνωση των διαμορφωμένων κοινωνικών, πολιτικών και στρατιωτικών συνθηκών τόσο στο εσωτερικό πολιτικό-κοινωνικό σύστημα όσο και στο Μικρασιατικό μέτωπο και καταλήγει στην προοδευτική αποχώρηση του ελληνικού στρατού από την Μ.Ασία, υπό την απαρέγκλιτη προϋπόθεση της διασφάλισης της ανεξαρτησίας-αυτονομίας των ελληνικών πληθυσμών.

«[...] Αλλά την σήμερα η κατάσταση αυτή μεταβάλλεται άρδην εκ της αποφάσεως της Γαλλίας ιδίως, δι'ής υποχρεούται ή υποχρεωθείσεται η Ελλάς εις την εκκένωσιν της Μικράς Ασίας υπο του Ελληνικού Στρατού.[...] Η απόφασις της εκκενώσεως είναι μόνον κατ'επίφασιν ανεξάρτητος της εκτελέσεως της εκκενώσεως, πράγματι όμως η απόφασις και η εκτέλεσις αυτής είναι αλληλένδετοι και εξ'ίσου σπουδαίοι. Όπως λάβη η Ελλάς την απόφασιν της εκκενώσεως, έχει ανάγκην ν'ασφαλίσιν ταύτην, και όπως ασφαλίσιν την εκκένωσιν, έχει ανάγκην να κανονίσι την απόφασιν κατά τρόπον τοιούτον, ώστε να δυνηθή ο Ελληνικός στρατός να εκτελέση ακώλυτος και ασφαλώς την εκκένωσιν.

[...] Η απόφασις προς εκκένωσιν της Μικράς Ασίας είναι πράξις πολιτική και μάλιστα προσωπικής πολιτικής της Κυβερνήσεως της διεξαγαγούσης και διευθυνάσης την πολιτικήν του Κράτους, ως τοιούτη δε είναι απόφασις ληφθησομένη εν συνδυασμώ προς την εν Μικρά Ασία δημιουργηθείσαν εκ των πολεμικών επιχειρήσεων κατάστασιν. Η απόφασις της εκκενώσεως πρέπει να συνδυασθή και προς την εν τω εσωτερικώ της Ελλάδος δημιουργηθείσαν κατάστασιν.[...] Αποφαινόμεθα όθεν υπέρ της εκκενώσεως της Μικράς Ασίας υπο του Ελληνικού Στρατού οφείλομεν να ασφαλίσωμεν την ζωήν, τιμήν και περιουσίαν των οπωσδήποτε αναμιχθέντων εις την Ελληνικήν επιχείρησιν πληθυσμών, ομογενών και αλλογενών, διότι εν εναντία περίπτωσει και επικίνδυνος θα είναι η θέσις των πληθυσμών αυτών και αδικός η ενέργεια της Ελλάδος. Ανεξαρτήτως της ευθύνης, ην αι διάφοροι Δυνάμεις υπέχουσιν εις την δημιουργηθησομένην ως εκ της εκκενώσεως κατάστασιν, αλλά και η θέσις του Ελληνικού Στρατού και της Ελληνικής Κυβερνήσεως θέλει δυσχερανθή, διότι η εκκένωσις της Μικράς Ασίας συνεπάγεται κατ'ανάγκην προέλασιν του Κεμαλικού Στρατού και συνεπώς εξέγερσιν των Τουρκικών πληθυσμών προς επίθεσιν κατά του αποχωρούντος Ελληνικού και ει δυνατόν εκδίκησιν δια τας καταστροφάς.[...] Προς τούτο φρονώ και συμβουλεύω, όπως η εκκένωσις της Μικράς Ασίας διαιρεθή εις την πρώτην περίοδον, της αποχωρήσεως του Ελληνικού Στρατού περίπου προς την γραμμήν της συνθήκης των Σεβρών, ίνα επί ταύτης αντιμετωπίσωμεν την Συνδιάσκεψιν ήτις οφείλει να συνέλθη προς διακανονισμόν του Ανατολικού ζητήματος, και εις δεύτεραν περίοδον της οριστικής και τελειωτικής εκκενώσεως, αν αυτή και όπως αυτή επιβληθή εις τον Ελληνικόν Στρατόν. Επομένως αμέσως από τώρα ο Ελληνικός Στρατός και δια λόγους ασφαλείας και δια λόγους συντηρήσεως οφείλει να αποχωρήσιν προς την κύριαν γραμμήν κατοχής της ορισθείσης υπο της Συνθήκης των Σεβρών και εκεί αναμείνῃ την οριστικήν των Δυνάμεων απόφασιν, δηλών ταυτοχρόνως την απόφασιν όπως εκεί διεκδικήσῃ τα δικαιώματα του Ελληνικού Κράτους. Αλλά και προς εκτέλεσιν της αποφάσεως ταύτης προαπαιτείται η λήψις αποφάσεων και μέτρων

¹⁴⁴ Ibid, σελ.158.

συντελεστικών προς επίτευξιν του σκοπού, της ασφαλείας των πληθυσμών. Δια τούτο η συνεννόησις προς την Αγγλίαν είναι απαραίτητος»¹⁴⁵.

Από τις δυο προαναφερθείσες πολιτικές επιλογές υπερίσχυσε η πρώτη, δηλαδή η εφαρμογή αμυντικής στρατιωτικής στρατηγικής-στατική άμυνα¹⁴⁶, στα κατεληφθέντα εδάφη της Τουρκικής επικράτειας με στόχο την διασφάλιση της εσωτερικής τάξης και την απρόσκοπτη λειτουργία του εγκαθιδρυμένου εσωτερικού πολιτικού συστήματος- Ύπατος Αρμοστής, μέσω της διαφύλαξης-προάσπισης της εξωτερικής ασφάλειας των εν λόγω περιοχών από τις όποιες επιθετικές ενέργειες των Κεμαλικών δυνάμεων. Την αξιοπιστία και αποτελεσματικότητα της εν λόγω πολιτικής επιλογής καθιστούσε ισχνή η οικονομική εξουθένωση της Ελλάδος, γεγονός που κρυσταλλώνεται στην ακόλουθη αναφορά του έλληνα πρωθυπουργού Δ.Γούναρη.

«Μόνον όταν φθάσει εις το απροχώρητον, δηλαδή μόνον όταν δεν δύναται πλέον ούτε μιαν ημέραν να συντηρήση τον Στρατόν τότε υπείκουσα εις την αδήριτον ανάγκην θ' αφήση τα κατεχόμενα εδάφη»¹⁴⁷.

Υπό το ανωτέρω πολιτικό πνεύμα ο Διοικητής της Στρατιάς Μ.Ασίας, Α.Παπούλας, τον Μάρτιο του 1922, απέστειλε το ακόλουθο σημείωμα στο Υπουργικό Συμβούλιο.

«Κατόπιν των θυσιών εις τας οποίας υπεβλήθη το Ελληνικόν Κράτος εν Μικρά Ασία δεν δυνάμεθα να εγκαταλείψωμεν την Μικράν Ασίαν. Εάν όμως η Κυβέρνησις είναι ηναγκασμένη, λόγω του αδιεξόδου εις το οποίον ευρίσκεται το ζήτημα, να εγκαταλείψη και να εκκενώση την Μικράν Ασίαν παρακαλώ να μου επιτρέψη να ανακηρύξω την αυτονομίαν της Μικράς Ασίας άλλως να με αντικαταστήση»¹⁴⁸.

Ο έλληνας πρωθυπουργός, Δ.Γούναρης, προδηλώνοντας για ακόμη μια φορά την πολιτική του θέση απάντησε, (18.3.1922).

«Η Ελλάς άλλωστε έχει στερράν απόφασιν να μη εγκαταλείψη την Μ.Ασίαν εφ' όσον δεν εξαντλήσει και τα τελευταία οικονομικά μέσα τα οποία διαθέτει προς συντήρησιν του Στρατού. Μόνον όταν φθάσει εις το απροχώρητον, δηλαδή μόνον όταν δεν δύναται πλέον ούτε μιαν ημέραν να συντηρήση τον Στρατόν τότε υπείκουσα εις την αδήριτον ανάγκην θ' αφήση τα κατεχόμενα εδάφη. Επομένως χρέος παντός Έλληνος να υποστηρίξη την Κυβέρνησιν εις το έργον της διαθέτων όλα τα ηθικά κεφάλαια τα οποία ως άτομον και ως σύνολον δύναται να διαθέση».

Σε σχετική ερώτηση του αντιστράτηγου Παπούλα, «[...] αλλά τι θα είπω εις τον κόσμον εκεί ο οποίος αδημονεί και ο οποίος δια να μάθη θα μου προπαρασκευάση ίσως και υποδοχήν;»,

¹⁴⁵ Β.Δούσμανης, Η Εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής, σ.σ.138-139.

¹⁴⁶ Στην στατική άμυνα, ο αμυνόμενος παρατάσσει το σύνολο των ένοπλων του δυνάμεων κατά μήκος τον συνόρων του ή σε συγκεκριμένα μέτωπα με στόχο την προάσπιση-διαφύλαξη της εδαφικής του ακεραιότητας, συντήκοντας ένα στατικό εμπόδιο στις επιτιθέμενες δυνάμεις. Οι ένοπλες δυνάμεις μάχονται από τις θέσεις που κατέχουν κατά τη στιγμή της επίθεσης και διαθέτουν περιορισμένη, αν όχι καθόλου τακτική κίνηση με συνέπεια να υπάρχει σοβαρός κίνδυνος υπερκέραιάς τους, εάν και εφόσον οι εφεδρείες τους είναι ανεπαρκείς και η δυνατότητα μετακίνησης των μονάδων τους από δευτερεύοντα μέτωπα καθίσταται αδύνατη, γεγονός που συνώθησε στην κατάρρευση και καταστροφή της Ελληνικής Στρατιάς Μ. Ασίας.

¹⁴⁷ Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασά, Η Αγωνία ενός Έθνους, σελ195

¹⁴⁸ Ibid, σελ.191.

ο έλληνας πρωθυπουργός απάντησε : «Να του πής ότι θα τους προστατεύσωμεν και δεν θα εγκαταλείψωμεν την Σμύρνην»¹⁴⁹.

5.3. Φύση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής

Η ελληνική Υψηλή Στρατηγική του Ε.Βενιζέλου, οσμώμενη από τον πολιτικό στόχο της Μεγάλης Ιδέας, νοηματοδότησε και διαμόρφωσε την όψη της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής, η οποία επαλλάσσονταν μεταξύ αμυντικής και επιθετικής, με αντικειμενικό στόχο την αύξηση της στρατηγικής της αποτελεσματικότητας στο επιχειρησιακό και στο τακτικό επίπεδο. Με άλλα λόγια η ανάληψη του έργου της διασφάλισης της εσωτερικής τάξης και της εξωτερικής ασφάλειας της Σμύρνης από τον ελληνικό στρατό, συνώθησε στην υιοθέτηση και εφαρμογή μιας αμυντικής στρατιωτικής στρατηγικής από την Ελλάδα, μέσω της διεξαγωγής αποτελεσματικής στατικής άμυνας στην περιοχή της Σμύρνης.

Αντίστροφα η Τουρκία, (κυρίως με την οργάνωση των στρατιωτικών δυνάμεων του Κεμάλ), υιοθέτησε αρχικά στρατηγική εξουθένωσης¹⁵⁰, μέσω της διεξαγωγής ανταρτοπολέμου¹⁵¹, αποφεύγοντας τις αποφασιστικές μάχες και επιδιώκοντας μικρής εντάσεως επιθέσεις στα ελληνικά στρατεύματα με στόχο να τους επιφέρει συσσωρευτική σύγχυση, φυσική ταραχή και ψυχολογική υπερένταση.

Χαρακτηριστικά ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε:

«Τα ούτω προσδιορισθέντα όρια εις την Ελληνική κατοχή δεν επέτρεψαν στα Ελληνικά στρατεύματα να καθέξωσι περίξ της κατεχόμενης ζώνης τα στρατηγικά σημεία, τον οποίων η κατοχή είναι αναγκαία για την τελεσφόρα προστασία των κατεχόμενων περιφερειών εναντίων των προσβολών, που οργανώνουν οι Τουρκικές δυνάμεις. [...] Αφετέρου η Οθωμανική Κυβέρνηση, λησμονούσα τις δια της ανακωχής επιβληθείσες υποχρεώσεις της, άφησε στη Μ.Ασία κατεσπαρμένες δυνάμεις της έλευθερες για να επαναλάβουν τις εχθροπραξίες εναντίων του Ελληνικού Στρατού. [...] Έχω καθήκον κ.Πρόεδρε να φέρω εις γνώση σας τις ανησυχητικές πληροφορίες εις οποίες περιήλθαν σε με ως προς τούτο. [...] Την 24 Μαΐου 1919 σημειώνεται συνάθροιση χιλιάδων Τούρκων μετά πυροβολικού στο Αιδίνιο, όπου ο διοικητής των Τουρκικών δυνάμεων με προκηρύξεις καλεί τον πληθυσμό να λάβη τα όπλα κατά των Ελλήνων. [...] Την 12 Ιουνίου απόσπασμα 600 Τούρκων στρατιωτών μετά 2000 ατάκτων εγκαθίσταται υπο τις διαταγές του Συνταγματάρχου Αλή Μπέη εντός ελαιώνος πλησίον του Αιβαλή και βάλει κατά της πόλεως [...] Την 16 Ιουνίου σημειώνονται ισχυρά Τουρκικά αποσπάσματα στην περιοχή μεταξύ Πανόρμου και Μπαλικεσέρ [...] Την 17 Ιουνίου λαμβάνεται πληροφορία, καθ'ην την προτεραίαν 300 άτακτοι προσέβαλαν, υπό τα όμματα των Ιταλών, το χωρίο Τσαγκλή, όπερ ελεηλατήθη και ενεπρήσθη 1000 κάτοικοι κατόρθωσαν να διαφύγουν και να φθάσουν με λέμβο στη Σάμο.[...]

5) Ότι την αντίδραση αυτή και τη συστηματική πολεμική δράση, την οποία διεξάγουν οι Τούρκοι παρα τους όρους της ανακωχής και εναντίων της θελήσεως της

¹⁴⁹ Ibid, σ.σ.195-196

¹⁵⁰ Η στρατηγική εξουθένωσης είναι μια διπολική στρατηγική, υπό την έννοια ότι χρησιμοποιεί ως κεντρικά μέσα την μάχη και το ελιγμό για την επίτευξη του στρατιωτικού στόχου. Η στρατιωτική ηγεσία είναι εκείνη, που αφού υπολογίσει και αξιολογήσει το σύνολο των διαθέσιμων μέσων, θα αποφασίσει ένα πρέπει να επιδιώξει την μάχη, ή εάν θα χρησιμοποιήσει άλλες μεθόδους, όπως ο οικονομικός αποκλεισμός, οι μικρής εντάσεως επιθέσεις σε νευραλγικά κέντρα του αντιπάλου, τα προοδευτικά κλιμακούμενα αντίποινα σε οικονομικούς, βιομηχανικούς ή αστικούς στόχους του αντιπάλου, κ.α. Για ανάλυση βλέπε G.Graig, "Delbruck: The Military Historian", στο P.Paret,(ed.), *Makers Of Modern Strategy*, σ.σ. 341-342.

¹⁵¹ Για εκτενή ανάλυση βλέπε Liddel Hart, *Στρατηγική της Έμμεσης Προσεγγίσεως*, κεφ. XXIII.

Συνεννόησης, θεωρούν ως το μόνο μέσο όπως διασώσουν ότι είναι δυνατό να διασωθεί, επειδή επι ορισμένου τμήματος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας έβλεπαν ότι ουδέν δύναντο να πράξουν, διότι η Συνεννόηση ήταν σχεδόν σύμφωνη επί της τύχης του τμήματος αυτού, συγκεντρώνοντας τις προσπάθειές τους επί των εδαφών που νόμιζαν ότι εκ της βραδύτητας και τον περιορισμό της πολιτικής της Συνεννόησης, η συμφωνία δεν είχε επιτευχθεί και ότι τουναντίον θα δύναντο να επωφεληθούν, ως κατά την εποχή του Αβδούλ Χαμήτ, των αντιζηλιών και των αντικρουόμενων συμφερόντων των Μεγάλων Δυνάμεων»¹⁵².

Ομοίως ο αρχιστράτηγος Α.Παρασκευόπουλος ανέφερε:

«Πάσαι αι συγκεντρούμεναι πληροφορίαί ενισχύουν την πεποίθησιν ότι η υπό τον Μουσταφά Κεμάλ επαναστατική Κυβέρνησις δεν προτίθεται ν' αναγνωρίση την υπογραφείσαν παρά της Τουρκικής Κυβερνήσεως Συνθήκην, τουναντίον δε παρετηρήθη αύξουσα δραστηριότης εν τη οργάνωσει αντιστάσεως εις την εφαρμογήν των όρων αυτής εν Μικρά Ασία. Η οργανουμένη εξ άλλου παρά της εν Κωνσταντινουπόλει επισήμου Κυβερνήσεως Στρατιωτική δύναμις προς αποστολήν κατά του Κεμάλ ουδεμίαν κέκτηται σοβαρότητα.[...] Το Ελληνικόν Επιτελείον παρακολουθούν μετά προσοχής την κίνησιν ταύτην και εν γνώσει των πραγμάτων και ιδία των προσώπων άτινα διετέθησαν, εσχημάτισε την πεποίθησιν ότι αι Τουρκικαί αυταί μονάδες άμα τη πρώτη επαφή θα διαρρεύσωσι κατά πλείστον δι' αθρόας αυτομολίας προς τον Κεμαλικόν Στρατόν και αντί της διαλύσεως θα επιτευχθή σημαντική υλική και ηθική ιδία ενίσχυσίς του.[...]

Η ισχνή στρατηγική αποτελεσματικότητα της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής ως προς την επίτευξη του στρατιωτικού στόχου- διασφάλιση εσωτερικής τάξης και εξωτερικής ασφάλειας της Σμύρνης, επίτασσε την άμεση αναμόρφωση της φύσεως της σε καθαρά επιθετική, μέσω της διεξαγωγής επιθετικών επιχειρήσεων για την άμεση κατάληψη των ισχυρών κέντρων συγκοινωνιών και ανεφοδιασμού του αντιπάλου.

«Προς διόρθωση της καταστάσεως ταύτης και πρόληψη μελλοντικών συγκεντρώσεων Τουρκικών δυνάμεων, θα έπρεπε ο ελληνικός στρατός να καταλάβει τις κυριότερες συγκοινωνίες, τις άγουσες εκ Βορρά, Ανατολών και Νότου προς την περιοχή της Σμύρνης[...]

Η υιοθέτηση επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής άμεσης προσέγγισης¹⁵⁵, με στρατιωτικό στόχο την εκμηδένιση των Κεμαλικών στρατιωτικών δυνάμεων, μέσω της επιθετικής προελάσεως του ελληνικού στρατού και της καταλήψεως των μείζονων κέντρων συγκοινωνιών-ανεφοδιασμού του αντιπάλου, αλλά και περιοχών με υψηλή πολιτική και ηθική βαρύτητα για τον Τουρκικό λαό και την ηγεσία του, κρυσταλλώνεται στην ακόλουθη μελέτη του αρχηγού της Στρατιάς Μ.Ασίας Α.Παρασκευόπουλου, την οποία υπέβαλε στον Ε.Βενιζέλο στις 20.8.1920.

«[...] Κατόπιν μακράς μελέτης της καταστάσεως η Ανώτ.Ελληνική Διοίκισις εσχημάτισε την πεποίθησιν ότι εν και μόνον μέσον υπάρχει προς εκμηδένισιν του

¹⁵² Παρατίθενται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάδα εν τη Μικρά Ασία, σ.σ.53-57.

¹⁵³ Α.Παρασκευόπουλου, Αναμνήσεις, τόμος β',σελ.350

¹⁵⁴ Αναφορά του Ε.Βενιζέλου. Παρατίθεται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάδα εν τη Μικρά Ασία, σελ.57.

¹⁵⁵ Στην άμεση προσέγγιση, ο επιτιθέμενος συγκεντρώνει το σύνολο των στρατιωτικών του δυνάμεων, στο ισχυρότερο σημείο- κέντρο βάρους του αμυνόμενου, που συνήθως είναι οι ένοπλες δυνάμεις, και επιδιώκει την καταστροφή του-κέντρου βάρους, μέσω μιας αποφασιστικής μάχης. Για εκτενή ανάλυση βλέπε Clausewitz, On War, σ.σ. 225-270. Επίσης, Α.Beaufre, An Introduction to Strategy, σ.σ. 42-43 και J.Collins, Military Strategy, σ.σ. 62-63.

Κινήματος και επανοφοράν της ηρεμίας εν Μικρά Ασία και το μέσον τούτο είναι η προέλασις του Ελληνικού Στρατού και η κατάληψις των σημαντικών κέντρων Εσκή-Σεχέρ-Αφίον-Καραχισάρ-Άγκυρας εκτεινόμενη εν ανάγκη και μέχρις Ικονίου.

Η στρατιωτική επιχείρησις προς τον σκοπόν τούτον δύναται να εξελιχθή εις δύο περιόδους.

1^η Περίοδος. Η κατάληψις των πόλεων Εσκή-Σεχέρ και Αφίον-Καραχισάρ και 2^α τοιαύτη δια της προελάσεως προς Άγκυραν και ενδεχομένως προς Ικόνιον.[...]

Οι λόγοι δι' ούς το Επιτελείον θεωρεί αναγκαίον την προέλασιν ταύτην είναι οι εξής.

1^{ov}) Απλούν βλέμμα επί του χάρτου δείκνυσι σαφώς την μεγάλην σημασίαν ην κέκτληται δια τον εχθρόν τα δύο ανωτέρω κέντρα, η δε σημασία των κέντρων τούτων αυξάνει σημαντικώς ένεκα των ειδικών συνθηκών υφ' άς ευρίσκεται ο επαναστατικός στρατός του Κεμάλ.[...] Η άμεσος κατάληψις των δύο τούτων κόμβων διασταυρώσεως του ουχί άλλως τε πλησίον σιδηροδρομικού δικτύου του εχθρού θα επιφέρει αναμφισβητήτως, ισχυρόν αν μη θανάσιμον τραύμα εις την κλωνιζομένην ήδη Κεμαλικήν οργάνωσιν.[...]

2^{ov}) Ευνοήτος επίσης τυγχάνει η μεγάλη πολιτική σημασία και το ηθικόν αποτέλεσμα όπερ θα έχη η κατάληψις των σπουδαίων τούτων κέντρων, δια τους πληθυσμούς της πλουσίας ταύτης περιφέρειας από των πόρων της οποίας αι Εθνικαί οργανώσεις αντλούσι μέγα μέρος της υλικής και ηθικής αυτών ενισχύσεως.[...] Ιδιαιτέρως η κατάληψις της Αγκύρας θα ήτο κολοσσιαίον μέγιστον ηθικόν πλήγμα δια τον εχθρόν εφ' όσον η πόλις αυτή είναι η πρωτεύουσα της επαναστατικής Κυβερνήσεως.

3^{ov}) Η κατοχή της περιφέρειας ταύτης ουδέν παρουσιάζει μεινέκτημα δια τον Ελληνικόν Στρατόν εφ' όσον το μέτωπον ημών ού μόνον δεν αυξάνει αλλά τουναντίον καθίσταται πλεονεκτικώτερον καθ' όσον αι δύο κύριαι συγκεντρώσεις ημών Εσκή-Σεχέρ-Αγκύρας και Αφίον Καραχισάρ-Ικονίου θα στηρίζονται επι της ευρείας μεταξύ αυτών ερήμου. Το Βόρειον τμήμα θα δύναται να στηριχθεί επί του Σαγγαρίου ποταμού καλύπτον την σιδηροδρομικήν γραμμήν Ακ Σείρ-Εγερντίρ-Βουρδούρ κλπ.[...]

4^{ov}) Η ενδεχομένη ώθησις της καταλήψεως μέχρι Ικονίου και η ευχερής κατάληψις και του κλάδου τούτου της Σιδηροδρομικής γραμμής θα έχη μεγάλην ευρύτερου συμμαχικού ενδιαφέροντος σημασίαν δια της ελευθέρως λειτουργίας της γραμμής Βαγδάτης από Κωνσταντινουπόλεως μέχρι του τμήματος Ταρσού-Αδάνων, όπερ κατέχεται ήδη παρά του Γαλλικού Στρατού.

Τελικόν συμπέρασμα, ότι δια της προτεινόμενης ενέργειας ο Κεμάλ ή θ' αναγκασθή να καταθέση τάχιστα τα όπλα ή συνεχίζων την άφρονα στάσιν του θα διασπαρή εις ασημάντους συμμορίας, αίτινες ταχέως θα εκμηδενισθώσι μακράν των σημαντικών κέντρων και επί χώρας εστερημένης σχεδόν συγκοινωνιών.[...]

Δια την ευρύτεραν ταύτην ενέργειαν εναντίον των Κεμαλικών δυνάμεων ήτο σύμφωνον από της 27^{ης} Ιουνίου και το Αγγλικόν Επιτελείον.[...]. Όταν δε περί τας αρχάς Αυγούστου το Αγγλικόν Στρατηγείον εξήτησε να μάθη τας προθέσεις μας και κατά πόσον τα Αγγλικά Στρατεύματα θα ηδύναντο να βοηθήσουν δια την εκτέλεσιν τούτων, απήντησα ότι ανελάμβανον υπευθύνως την επιχείρησιν και ότι τα Αγγλικά Στρατεύματα θα παρείχον ημίν μεγάλας υπηρεσίας αν εξασφάλιζον μόνον το αριστερόν ημών επί του Σαγγαρίου ποταμού και την κατά μήκος τούτου βαίνουσαν γραμμήν, δι' ής θα εξασφαλιζέτο ο ανεφοδιασμός του ημετέρου Στρατού. Αναλαμβάνων την ευθύνην της μεγάλης ταύτης προελάσεως του Εθνικού Στρατού κατά την εποχήν εκείνην, εν μόνον ζήτημα είχον ν' αντιμετωπίσω, το του ανεφοδιασμού του Στρατού, αλλά τούτο δι' εμέ εκ των προτέρων ήτο εξασφαλισμένον διότι εξήτησα από τους Συμμάχους Άγγλους αφθονίαν μεταφορικού υλικού,[...], εκτός της εξασφαλίσεως του αριστερού ημών επι του Σαγγαρίου και της κατά μήκους

τούτου βαινούσης γραμμής δια του Αγγλικού Στρατού δι'ού θα εξησφαλίζετο ο ανεφοδιασμός του Στρατού»¹⁵⁶.

Συνακόλουθα, ο Ε.Βενιζέλος, αξιολογώντας την διαμορφωθείσα κατάσταση στο Μικρασιατικό μέτωπο και διαβλέποντας την άμεση απειλή που αναφύονταν για τα ελληνικά πολιτικά συμφέροντα από την συνεχή ενδυνάμωση του Κεμαλικού κινήματος, πρότεινε την άμεση ανάληψη επιθετικής δράσης με στόχο την εκμηδένιση των στρατιωτικών δυνάμεων του Κεμάλ. Συγκεκριμένα σε τηλεγράφημα του, στις 22.9.10-1920, προς τον Βρετανό Πρωθυπουργό ανέφερε.

«[...] Η παράταση της σημερινής καταστάσεως στη Μ.Ασία θα ήταν πλήρης επικίνδυνη για το μέλλον. Η απραξία των Συμμάχων θα αποθρασύνει των Κεμάλ, θα συμπληρώσει την καταστροφή των χριστιανικών πληθυσμών και θα αφήσει ελευθερία κινήσεων σε ορισμένες δυνάμεις, οι οποίες ραδιουργούν χρησιμοποιώντας τον Κεμάλ και τον μποσελβικισμό με σκοπό να παρεμποδίσουν την ειρήνευση της Ανατολής. Το μόνο ριζικό φάρμακο θα ήταν μια νέα εκστρατεία με αντικειμενικό σκοπό την οριστική καταστροφή των δυνάμεων του Κεμάλ περί την Άγκυρα και τον Πόντο [...]»¹⁵⁷.

Από τη ανωτέρω ανάλυση,(βλέπε την παραπάνω μελέτη του αρχιστράτηγου Παρασκευόπουλου), συνάγεται ότι η Ελληνική στρατιωτική ηγεσία,(υπό την νοσηματοδότηση των πολιτικών στόχων), υιοθέτησε μια καθαρά ακραιφνή επιθετική στρατιωτική στρατηγική,(διεξαγωγή πρώτου πλήγματος, κατάληψη εδαφικών περιοχών και καταστροφή των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου), προσανατολίζοντας τη συνισταμένη της επιθετικής της δράσεως στην στρατηγική τριάδα του αντιπάλου-Στρατός, Ηγεσία, Λαός, επιβεβαιώνοντας ουσιαστικά το αξίωμα του Κλαούζεβιτς ότι:

«αυτές οι τρεις τάσεις που είναι σαν τρεις διαφορετικούς νομικούς κώδικες, είναι βαθιά ριζωμένες στο θέμα,(πόλεμο) και επαλλάσσονται στις μεταξύ τους συζεύξεις. Μια θεωρία που αγνοεί έναν από αυτούς ή που θα επιδιώξει να εγκαταστήσει μια αυθαίρετη σχέση μεταξύ τους θα διαρρήξει την πραγματικότητα σε τέτοιο βαθμό, που για αυτόν και μόνον το λόγω να καταστεί ολοκληρωτικά άχρηστη [...]»¹⁵⁸

Παράλληλα ολοκλήρωσε τις επιμελητειακές της ανάγκες και συγκρότησε ένα επαρκές δίκτυο συγκοινωνιών και επικοινωνιών με την χρήση μέσων εξωτερικής εξισορρόπησης¹⁵⁹.

Τοιουτοτρόπως η πολιτική απόφαση της μετаноεμβριανής κυβέρνησης του Δ.Γούναρη, για συνέχιση των στρατιωτικών επιχειρήσεων στο Μικρασιατικό μέτωπο, επέτασσε ανάλογη όψη στρατιωτικής στρατηγικής, με απότοκο η ελληνική στρατιωτική ηγεσία να υπεισέλθει σε διαδικασίες διάγνωσης-προσδιορισμού της αντίστοιχης τουρκικής στρατιωτικής στρατηγικής για την αποτελεσματική ανάσχεσή της. Αναλυτικότερα ο Κεμάλ υιοθέτησε στρατηγική εξουθένωσης μέσω της εφαρμογής κινητής άμυνας¹⁶⁰. Δηλαδή επεδίωξε την εισδοχή των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων σε μεγάλο βάθος εντός της τουρκικής επικράτειας με παρεπόμενο την

¹⁵⁶ Α.Παρασκευόπουλου, Αναμνήσεις, τόμος β', σ.σ.350-354.

¹⁵⁷ Παρατίθεται στο Β.Μόστρα, Η Μικρασιατική Επιχείρησης, σ.σ. xii-xiv.

¹⁵⁸ Παρατίθεται στο Μ.Handel, Masters of War,σελ.103.

¹⁵⁹ Βλέπε παρακάτω για τα μέσα εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου.

¹⁶⁰ Για εκτενή ανάλυση βλέπε κεφάλαιο 1^ο, αμυντικές στρατηγικές.

προοδευτική εξασθένιση τόσο του έμφυτου όσο και του στρατιωτικού τους δυναμικού, την πτώση του ηθικού και την εξουδετέρωση της δύναμης πυρός τους. Συνακόλουθα, την κατάλληλη χρονική στιγμή ανέλαβε επιθετική δράση, επιτυγχάνοντας παράλληλα αιφνιδιασμό των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων στο επιχειρησιακό και τακτικό επίπεδο, με αποτέλεσμα την αποκοπή τους από τις βάσεις ανεφοδιασμού και επικοινωνιών τους, επιφέροντάς τους ένα αποφασιστικό πλήγμα. Στους στόχους της στρατιωτικής στρατηγικής του Κεμάλ περιλαμβάνονταν:

α) η απίσχναση της στρατηγικής αποτελεσματικότητας της ελληνικής επιθέσεως,

β) η εξοικονόμηση χρόνου για την ολοκλήρωση των οργανωτικών εργασιών των Κεμαλικών στρατιωτικών δυνάμεων για την διεξαγωγή αντεπίθεσης,

γ) ο έλεγχος των ζωτικών εδαφικών περιοχών,

δ) η προοδευτική εξασθένιση των ελληνικών δυνάμεων,

ε) η διατήρηση των τακτικών, στρατηγικών και πολιτικών στόχων,

στ) η οικονομία των στρατιωτικών του δυνάμεων ώστε να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή συγκέντρωση στο αποφασιστικό σημείο της τουρκικής αντεπίθεσης.

Οι εν λόγω στόχοι κρυσταλλώνονται στην ακόλουθη μελέτη του αρχηγού του Ελληνικού Γενικού Επιτελείου, Β.Δούσμανη.

«Αι προθέσεις του εχθρού φαίνονται ότι είναι να παρασύρουν τον Ελληνικόν στρατόν εις όσον το δυνατόν μεγαλυτέραν απόστασιν από των βάσεων αυτού. Αυτή φαίνεται ότι είναι η κεντρική ιδέα η δεσπόζουσα εις τας σκέψεις του Κεμάλ Μουσταφά πασά και η μάλλον προσαρμοζομένη προς τας περιστάσεις υφ'άς ευρίσκεται σήμερον και θα ευρίσκηται αύριον ο στρατός του Κεμάλ. Αλλά από της θέσεως ήν σήμερον ο στρατός ούτος κατέχει, φαίνεται επίσης η πρόθεσις όπως αντισταθή κατά πάσης προελάσεως του Ελληνικού στρατού, είτε προς Άγκυραν, είτε προς Εσκί-Σεχίρ, και ότι την άμυναν αυτού ταύτην θέλει διεξάγει μετα πείσματος και επιμονής. Άλλην όμως εντύπωσιν έχει τις αναλογιζόμενος την ανάγκην την οποίαν και ο Κεμάλ πασάς, όπως και ημείς, έχει δια τον χρόνον της διάρκειας των επιχειρήσεων και ότι η μακροχρόνια παράτασις του μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων αγώνος καθιστά την θέσιν του Κεμαλικού καθεστώτος αμφίβολον, αν μη επικίνδυνον. Ο Κεμάλ πασάς φθείρεται και φθείρει την τε επί του Λαού επιρροήν αυτού, τα υλικά μέσα και την προς αυτόν αδίκως δημιουργηθείσαν ευνοϊκήν γνώμην εν Ευρώπη παρα τοίς εκεί διπλωματικούς κύκλους.[...] Σκεπτόμενοι επομένως επί του τρόπου καθ'όν θέλει να παρατείνη ο Κεμάλ πασάς τον αγώνα και σκεπτόμενοι αντικειμενικώς, κρίνομεν ότι ο Κεμάλ πασάς έχων απόλυτον και επιτακτικήν ανάγκην της επί μείζονα χρόνον εξακολουθήσεως της αντιστάσεως, θέλει εύρει τρόπον όπως επιτύχη την παράτασιν του αγώνος, τούτο δε και μέχρι της στιγμής ταύτης πράττει.[...]

Επί τη βάσει λοιπόν των ημετέρων πραγματικών κινήσεων, των αληθών προθέσεων του Αρχηγού της ημετέρας Στρατιάς μελετώντες και σκεπτόμενοι, συνάγομεν ότι ο Αρχηγός της Κεμαλικής Στρατιάς θέλει αποφασίσει τα επόμενα:

- 1) Ο Ελληνικός στρατός, παρατεταγμένος ως είναι, προτίθεται να επιπέση κατά του Τουρκικού Στρατού από τε Βορρά και Νότου.
- 2) Η επίθεσις θα είναι συγχρόνος απλώς όσον αφορά την δράσιν, ουχί όμως και ταυτοχρόνος εν τη εννοία του απολύτου χρόνου, διότι απαιτείται η προηγουμένη καταβολή ωρισμένων στρατιωτικών δυνάμεων του Τουρκικού Στρατού προς συγχρονισμόν των μετέπειτα κινήσεων και ενεργειών του όλου Ελληνικού Στρατού.
- 3) Τα σημεία, άτινα κατά πάσαν πιθανότητα θέλουσι προσβληθή προς των άλλων έσονται αι εις Αφιόν Καραχισάρ και Τουλού Μπουνάρ θέσεις της Τουρκικής παρατάξεως, ίαν εκειθεν γίνη εξόρμησις προς τας εις Κιουτάχιαν

ωχυρωμένας θέσεις των Τούρκων. Αθήνης καταδίωξις προς Βορρά των εκ των θέσεων τούτων υποχωρησούσων Τουρκικών δυνάμεων αναμένεται.

- 4) Σύσσωμος ο Ελληνικός Στρατός θέλει εξορμήσει, προς Ανατολάς μεν αι της Β.Ομάδος δυνάμεις και προς Β.Ανατολάς αι περί Ουσάκ και Ουτουράκ ευρισκόμεναι δυνάμεις
- 5) Εις τους Τούρκους επιβάλλεται η απόκρουσις μεν της μίας των δύο τούτων επιθέσεων και η ανακοπή και συγκράτησις ταύτης δια ισχυράς αντιστάσεως και ή δι'αντεπιθέσεως προσβολή της ετέρας. Οι Τούρκοι έχουν το πλεονέκτημα της δι'εσωτερικών γραμμών ενεργείας και το πλεονέκτημα τούτο ενισχύεται εκ της υπάρξεως σιδηροδρομικής συγκοινωνίας προς αμφοτέρας τας διευθύνσεις.
- 6) Ο τρόπος της ενέργειας του Τουρκικού Στρατού εκδηλωθήσεται αμέσως μετα την έναρξιν της κυρίας επιθέσεως του Ελληνικού Στρατού, δυναμένου να ενισχυθή προς βορράν ή προς Νότον δια μεταφοράς Στρατευμάτων είτε εκ Θράκης, είτε εκ Σμύρνης θαλασσίως.
- 7) Ο Τουρκικός Στρατός θέλει διατηρήσει ισχυράς στρατηγικάς εφεδρείας προς πραγματοποιήσιν του σχεδίου της αντεπιθέσεως.[...]»¹⁶¹.

«Συμφέρον λοιπόν θα έχη την στιγμήν εκείνην ο Κεμαλικός κόσμος να παρατείνει τον αγώνα και να επιδιώξη να παρεμβάλη νέας αποστάσεις μεταξύ αυτού και του Ελληνικού Στρατού,[...] Αυτή είναι η πρώτη αντίστασις, η πρώτη άμυνα καθ'ημών και την ηθικήν ταύτην αντίστασιν οφείλουμεν να καταρρίψωμεν και υπερνικήσωμεν.[...]

Διότι οφείλωμεν να παραδεχθώμεν ότι η χρονίζουσα εν πολέμω κατάστασις, η επιβάλλουσα κόπους και δαπάνας εις το Ελληνικόν Κράτος, είναι όχι μόνον απλώς ασύμφορος, αλλά και γενεσιουργός περιπλοκών και αντιξόων περιστάσεων, όχι μόνον επι του θεάτρου πολέμου εν Μικρά Ασία, αλλά και κυρίως εν τω Βαλκανικώ θεάτρω πολέμου, όπου караδοкеί διαρκώς και αγρύπνως ο ασπονδότερος και υπουλότερος των εχθρών, η Βουλγαρία»¹⁶².

«Επίθεσις κατά του στρατού του Κεμάλ Μουσταφά σημαίνει επίθεσιν κατά στρατού φεύγοντος ή υποχωρούντος. Οφείλομεν όθεν να σταθμίσωμεν καλώς την θέσιν του εχθρού, τας ανάγκας ημών και το δυνατόν ακωλύτου και απροσκόπου προελάσεως στρατού ξένου, προς κατακτησιν ξενικής χώρας, εν μέσω πληθυσμού όχι μόνον ξένου αλλ' εχθρικώς προς ημάς διακειμένου και διατεθησομένου [...]»¹⁶³.

Υπό το ανωτέρω πλαίσιο της διάγνωσης της στρατιωτικής στρατηγικής του αντιπάλου και της διαμόρφωσης μιας σειράς εναλλακτικών αμυντικών επιλογών που θα μπορούσαν να αναπτυχθούν στο επιχειρησιακό επίπεδο, η ελληνική στρατιωτική ηγεσία προσδιορίζει την φύση και τους στόχους της στρατιωτικής της στρατηγικής, απολήγοντας στην επιλογή και εφαρμογή επιθετικής στρατηγικής άμεσης προσέγγισης. Στόχος ήταν η εκμηδένιση των ενόπλων δυνάμεων του Κεμάλ, μέσω της ανάληψης επιθετικής δράσης, για την επιζήτηση και διεξαγωγή αποφασιστικής μάχης, με συνεπακόλουθο την διάρρηξη των αμυντικών θέσεων του αντιπάλου και την εκμηδένιση των στρατιωτικών του δυνάμεων. Στην περίπτωση που δεν ήταν εφικτή η επίτευξη αποφασιστικής μάχης, η ελληνική στρατιά θα απωθούσε και θα κατεύθυνε τις κεμαλικές στρατιωτικές δυνάμεις σε συγκεκριμένη θέση ώστε με τη

¹⁶¹ «Σκέψεις επι της καθ'ημών ενέργειας του Εχθρού». Ιούνιος 1921. Β.Δούσμανης, Η εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής, σ.σ.57-59.

¹⁶² Ibid, σ.σ.65-66.

¹⁶³ Στρατιωτική Μελέτη του Β.Δούσμανη, 4.3.1921. Ibid, σ.σ. 222-225.

εφαρμογή ελιγμού να επιτευχθεί η υπεραλάγγισή τους και η συνακόλουθη εκμηδενισή τους.

Στις κεντρικές αρχές της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής εμπερικλείονταν:

α) η ποσοτική και ποιοτική ενίσχυση της Στρατιάς Μ.Ασίας, ώστε να επιτευχθεί υπεροχή στρατιωτική ισχύος στο αποφασιστικό θέατρο του πολέμου, γιατί η «αριθμητική υπεροχή είναι ο πιο σημαντικός παράγοντας για την έκβαση μιας μάχης[...] με συνακόλουθο την μεταφορά όσο τον δυνατόν περισσότερων στρατιωτικών μονάδων στο αποφασιστικό σημείο της μάχης [...]»¹⁶⁴ και η «καλύτερη στρατηγική είναι να είσαι πάντα πολύ ισχυρός: πρώτα γενικά και μετά στο αποφασιστικό σημείο [...]»¹⁶⁵.

«Υπομινίσκω προς υμας την ανάγκην της δια πλειτέρων δυνάμεων ενισχύσεως του εν Μ.Ασία Ελληνικού στρατού, όπως ο στρατός ούτος δυνηθή να καταγάγη πλήρη και οριστικήν νίκην κατά του αντιπάλου ημών στρατού του Κεμάλ Μουσταφά πασά»¹⁶⁶.

«Η εν Εσκή Σεχίρ συγκέντρωσις και παράταξις πρέπει να χρησιμεύση προς ασφαλή παρασκευήν της περαιτέρω ενεργείας δια της συγκεντρώσεως εις Εσκή Σεχίρ στρατού και υλικού ικανών προς ανάληψιν νέας κατά του Κεμαλικού Στρατού επιθέσεως, [...]»¹⁶⁷.

«Ο κ.Παπούλας όφειλε να οργανώση προηγουμένως τας υπηρεσίας των μεταφορών, να ενισχύση τα στελέχη δι' Αξιωματικών εμπείρων και να αυξήση των αριθμόν των μαχητών, εις βαθμόν ώστε να έχη την απόλυτον υπεροχήν επί του εχθρού»¹⁶⁸.

«Προς τούτο απαιτηθήσεται ο πλήρης καταρτισμός της δυνάμεως των μονάδων, ο πλήρης ανεφοδιασμός του στρατού, η εξασφάλισις τα διοικήσεως και διαχειρίσεως του στρατού»¹⁶⁹.

«Δια να εξασφαλίσωμεν την νίκην, εν μόνον μέσον υπάρχει: Μια υπέρτατη σύντονος και αποφασιστική εκ μέρους του Κράτους προσπάθεια να παράσχη εις την Στρατιάν την αιτουμένην ενίσχυσιν, ώστε αυτή μέχρι της 10 Μαΐου να είναι έτοιμη να αναλάβη την επίθεσιν και να επιτύχη μια αναμφισβήτητον τακτικήν νίκην επι των Τουρκικών δυνάμεων»¹⁷⁰.

β) Η εκμετάλλευση του στρατηγικού στοιχείου της ταχύτητας, δηλαδή της άμεσης και ταχείας προώθησης των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων στο εσωτερικό της Μ.Ασίας, για την διάρρηξη του σημείου τρωτότητας του αντιπάλου εφόσον η «ταχύτητα είναι η πεμπτουσία του πολέμου [...]»¹⁷¹ και «κάθε άσκοπη σπατάλη του χρόνου, κάθε άσκοπη λοξοδρόμηση είναι απώλεια ισχύος και συνεπώς απεχθής με την στρατηγική σκέψη [...]»¹⁷².

«Αντίστασις παθητική και παθητική άμυνα έσεται καταστρεπτική δια τε τα οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα ημών. Επιβάλλεται επομένως δράσις ενεργητική, δράσις επιθετική, γοργή και αποτελεσματική.[...] Δια τον λόγον τούτον

¹⁶⁴ Clausewitz, On War, σ.σ.194-195

¹⁶⁵ Ibid,σελ.204

¹⁶⁶ Στρατιωτική Μελέτη του Β.Δούσμανη,4.3.1921.Παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Η εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής, σελ.222.

¹⁶⁷ «Σκέψεις επί της καθ' ημών ενέργειας του Εχθρού».Ιούνιος 1921.Ibid, σελ.66

¹⁶⁸ «Κρίσεις επί των επιχειρήσεων του Μαρτίου 1921». Ibid, σελ.227.

¹⁶⁹ «Απάντηση εις ερώτημα τεθέν υπο του Γούναρη». Ibid,σελ.228.

¹⁷⁰ Αναφορά του επιτελάρχη της Στρατιάς Μ.Ασίας, Συν/χη Κ.Πάλλη,19.4.1921. Ibid,σελ.236.

¹⁷¹ Sun Zu, Η Τέχνη του Πολέμου, σελ.67

¹⁷² Clausewitz, On War,σελ.624.

απαιτηθήσεται ταχύτατη και δραστήρια ενέργεια προς ταχύν τερματισμόν του αγώνος και προς επιβολήν όρω ειρήνης ισχυρών και εξασφαλιστικών της συνομολογηθισομένης συνθήκης προς ειρήνευσιν.

Η γοργήν δ' ενεργεια και η αποτελεσματική έσεται εκείνη ήτις θέλει παρεμποδίσει τον εχθρό να παρατείνει τον πόλεμον»¹⁷³.

«Η Μικρασιατική επιχείρησις στρατιωτικώς δύναται να ληξη υπέρ ημών μόνον δια μιας σοβαράς επιτυχίας εναντίον των Τουρκικών δυνάμεων, και δια να έχωμεν την επιτυχίαν ταύτην πρέπει να επιτεθώμεν ταχέως και δι' υπέρτερων δυνάμεων»¹⁷⁴.

γ) Η εφαρμογή της στρατηγικής συγκεντρώσεως των στρατιωτικών μονάδων και του ενιαίου συντονισμού της επιχειρησιακής τους δράσης, γιατί: «όλες οι στρατιωτικές μονάδες που προορίζονται και διατίθενται για έναν στρατηγικό σκοπό, θα πρέπει να χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα; Η επιτευξή του (σκοπού) καθίσταται περισσότερο εφικτή όταν ολόκληρο το σύνολό τους συγκεντρώνεται σε μια δράση μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή»¹⁷⁵.

«Μετα την αναγκαίαν προς δικαιολογησιν της γνώμης μου αυτήν υπόμνησιν ερχομαι εις το κύριον ζήτημα της μελέτης μου αυτής, της επιθετικής ενεργείας του στρατού ημών, αφού προηγουμένως ο στρατός συμπτυσσόμενος καθέξ ην γραμμήν περι ης ανέφερα ήδη και ανέπτυξα.[...] Όφειλομεν επομένως να σμικρύνωμεν τα μήκη της παρατάξεως ουχί μόνον δια συμπλησιάσεως των μονάδων προς αλλήλας αλλά κυρίως δι' επιθετικής ενεργείας βαθμηδόν και κατά διαδοχήν.[...] Ο Ελληνικός στρατός είτε συμπτυχθή εις την υποδειχθείσαν γραμμήν, είτε όχι, οφείλει δια καταλλήλων οδεύσεων και ενεργειών να παραταχθή εις την πρώτην γραμμήν εις ην παρίσταται παρατεταγμένος εν τω αυτόσχεδιω [...]»¹⁷⁶.

«2) Αι σκέψεις ημών και αντιλήψεις και προθέσεις συνοψίζονται εις μίαν και μόνην κεντρικήν ιδέαν, τον συντονισμόν της ενέργειας των διαφόρων μονάδων των δρώσων και ενεργουσών εν Μικρά Ασία. Ο συντονισμός ούτος μη γενομένος καταληπτός, εκ της κατά τας προ τινος ενεργηθείσας προς κατάληψιν της γραμμής Αφίον-Καραϊσάρ-Εσκή Σεχίρ ενεργείας, πρέπει να εκδηλωθή και να επιτευχθή κατά τας μελλούσας επιχειρήσεις [...] Συντονισμός είναι η κοινή και ενιαία προσπάθεια προς κατατρόπωσιν πασών επι της γραμμής Αφίον Καραϊσάρ-Εσκή Σεχίρ δρώσων εχθρικών δυνάμεων.

Η ταυτοχρόνος, εν τη εννοία της κατατροπώσεως, επίθεσις, προς καταβολήν μιάς και μόνης θελήσεως, της θελήσεως του Αρχηγού των εχθρικών δυνάμεων.[...]

Βλέπομεν δύο χωριστάς προσπάθειας, την μεν προς Αφίον Καραϊσάρ, την δε προς Εσκή Σεχίρ, (αναφέρεται στο σχέδιο του Αρχηγού της Στρατιάς Μ.Ασίας, Α.Παπούλα). Δεν βλέπομεν, όμως τον συντονισμόν και την κοινήν ενέργειαν προς μίαν και την αυτήν κατεύθυνσιν, όπως δια της ενιαίας ταύτης προσπάθειας καταβληθή, αν τούτο καταστή δυνατόν, η ηνωμένη αντίστασις του στρατού Κεμάλ Μουσταφά.[...]»¹⁷⁷.

δ) Η επιδίωξη αποφασιστικής μάχης για την εκμηδένιση των στρατιωτικών δυνάμεων του αντιπάλου, γιατί «η αποφασιστική μάχη προσδιορίζεται-λαμβάνεται ως

¹⁷³ «Σκέψεις επι της καθ' ημών ενέργειας του Εχθρού». Ιούνιος 1921. Β.Δούσμανη, Η εσωτερική όψη της Μικρασιατικής εμπλοκής, σελ.66.

¹⁷⁴ Αναφορά του επιτελάρχη της Στρατιάς Μ.Ασίας, Συν/χη Κ.Πάλλη, 19.4.1921. Ibid, σελ.235.

¹⁷⁵ Clausewitz, On War, σελ.209.

¹⁷⁶ Στρατιωτική Μελέτη του Β.Δούσμανη, 4.3.1921. Παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Η εσωτερική όψη της Μικρασιατικής εμπλοκής, σελ.223

¹⁷⁷ «Απάντησις εις την αναφοράν και εις τας σκέψεις του αρχηγού του Επιτελείου της Στρατιάς Μ.Ασίας». Ibid, σελ.43

ένας συγκεντρωτικός πόλεμος, ως το κέντρο βάρους εξ ολοκλήρου της ένοπλης σύγκρουσης ή της εκστρατείας», εφόσον «μόνο αποφασιστικές συμπλοκές που περικλείουν το σύνολο των δυνάμεων οδηγούν σε αποφασιστικές επιτυχίες», και «η μέγιστη επιτυχία αποκτάται όταν όλες οι συμπλοκές ενώνονται σε μια αποφασιστική μάχη» με απότοκο η «καταστροφή των εχθρικών ενόπλων δυνάμεων να συνιστά την προεξέχουσα αρχή του πολέμου,[...]»¹⁷⁸.

«Γενικώς παρατηρώ ότι η επιχείρησις στρατού τινος πρέπει να γίνηται δι' ολοκλήρων των διαθεσίμων δυνάμεων, σθεναρώς, αποφασιστικώς, όπως επιτευχθή ο κύριος σκοπός του πολέμου, η κατασυντριβή του εχθρικού στρατού»¹⁷⁹.

«Δια να εξασφαλίσωμεν την νίκην, εν μόνον μέσον υπάρχει: Μια υπέρτατη σύντονος και αποφασιστική εκ μέρους του Κράτους προσπάθεια να παράσχει εις την Στρατιάν την αιτουμένην ενίσχυσιν, ώστε αυτή μέχρι της 10 Μαΐου να είναι έτοιμη να αναλάβη την επίθεσιν και να επιτύχη μια αναμφισβήτητον τακτικήν νίκην επι των Τουρκικών δυνάμεων. Μια τοιαύτη νίκη επιφέρουσα την συντριβήν των εχθρικών δυνάμεων θα μας επιτρέψη την κατάληψιν της γραμμής ΑφιόνΚαραχισάρ-Εσκή Σεχίρ και αν η συντριβή είναι τελεία την καταδίωξιν μέχρι Αγκύρας»¹⁸⁰.

«Διότι ημείς προετείναμεν και υπεδείξαμεν όχι την απλήν προς τον Κεμαλικόν στρατόν συνάντησιν ούτε την απλήν εκτόπισιν του εχθρού εκ των ωχυρωμένων αυτού θέσεων, αλλά διετυπώσαμεν σχέδιον προσβολής κατ' αυτού και τον εξαναγκασμόν αυτού να μη αποχωρήση και να δώση μάχην αποφασιστικήν και οριστικήν. Διότι προσβάλλοντες αυτόν κατά μέτωπον, συνεκρατούμεν αυτόν εις τας θέσεις του και υπερφαλαγγίζοντες αυτόν κατά τα δυο αυτού πλευρά ηθέλομεν υποχρεώσει αυτόν να δεχθή την μάχην όπως καταβάλη την μετωπικήν ημών προσβολήν και αποφύγη ούτω την υπερκέρασιν εκ του ενός τουλάχιστον των πλευρών αυτού»¹⁸¹.

«Ο σκοπός της πρώτης ταύτης επαφής έπρεπε να είναι η καταστροφή του εχθρικού στρατού δια της προς νέαν παράταξιν αυτού καταδίωξεως»¹⁸².

«1) Προθέσεις ημών εν σχέσει με την σκοπευομένην επιχείρησιν. Να επιτεθώμεν το βραδύτερον μέχρι της 10 ή 15 Μαΐου ε.ε. δι' όσων οίον τε μεγαλυτέρων δυνάμεων κατά των έναντι του μετώπου ημών εχθρικών δυνάμεων επι του σκοπού συντριβής τούτων.»¹⁸³

«[...] 2) Η Στρατιά μας δια των κύριων δυνάμεών της θα επιτεθή κατά του εχθρού, όπως συντρίψη αυτές, τις καταδιώξει μέχρι διαλύσεώς τους και αχθή μέχρι την Άγκυρα, προς την καταστροφή των εκεί εγκαταστάσεών του και της σιδηρ. γραμμής, αποστερούσα από αυτόν πολύτιμη βάση του[...]»¹⁸⁴.

ε) Η ανάληψη επιθετικών ενεργειών με απότοκο την εφαρμογή ελιγμού στο επιχειρησιακό επίπεδο για την ενίσχυση της στρατηγικής αποτελεσματικότητας της στρατιωτικής στρατηγικής. Ο συνδυασμός άμεσης - δηλαδή η διεξαγωγή αποφασιστικής επίθεσης στο προεξέχων (ισχυρότερο) μέτωπο του εχθρού, και έμμεσης προσέγγισης- εφαρμογή ελιγμού για την υπερκέραση των πλευρών του

¹⁷⁸ Clausewitz, On War, σελ.258.

¹⁷⁹ «Απάντηση εις ερώτημα τεθέν υπό του Γούναρη». Β.Δούσμανη, Η εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής, σελ.228.

¹⁸⁰ Αναφορά του επιτελάρχη της Στρατιάς Μ.Ασίας, Συν/χη Κ.Πάλλη, 19.4.1921. Ibid, σελ.236.

¹⁸¹ Έκθεση του Β.Δούσμανη, «περι εξελίξεως της επιθετικής ενέργειας συμφώνως προς τα σχέδια της Στρατιάς Μ.Ασίας».Ibid,σελ.251.

¹⁸² Στρατιωτική Μελέτη του Β.Δούσμανη, 4.3.1921. Ibid, σελ.223.

¹⁸³ Τηλεγράφημα του αρχιστράτηγου Παπούλα. Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους,σ.σ.67-68.

¹⁸⁴ Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορία της Δεκαετίας,1912-1922, σ.σ. 482-483.

αμυνόμενου με συνεπακόλουθο την περικύκλωση του, θα λειτουργούσε ως πολλαπλασιαστής ισχύος αυξάνοντας της πιθανότητες για επίτευξη αποφασιστικής νίκης υπό την προϋπόθεση ότι ο ελιγμός θα επιτύγχανε και επαρκείς-ικανές δυνάμεις του επιτιθέμενου θα χρησιμοποιούνταν για την συγκράτηση του αμυνόμενου στο κεντρικό του μέτωπο¹⁸⁵.

«Αλλ'αφου η δίωξις έσεται αν όχι αδύνατος, πάντως όμως δυσχερεστάτη, ο Ελληνικός στρατός οφείλει να επιτεθή προς περίσχεσιν του εχθρικού στρατού. Αλλα προς τούτου απαιτείται πρώτον μεν να ωθηθή ο εχθρός προς ωρισμένον σημείον και κατόπιν δια περισχέσεως να καταστραφή. Προς τούτο η προέλασις πρέπει να γίνη κατά σταθμούς και βαθμιαίως.[...] Μόνον δε αφ'ού ο εχθρός εκδιωχθή από τας παρα το Αφίον Καραϊσσάρ θέσεις αυτού και εν συνδυασμώ μετα του δεξιού,(Σώμα Στρατού Νίδερ), θέλει γίνει επίθεσις κατά του συνόλου του Τουρκικού στρατού. Κατά την επίθεσιν ταύτην η Μεραρχία Νικομήδειας εξερχομένη της αμυντικής αυτής θέσεως θέλει δι'υπερφαλαγγιστικής ενεργείας προσβάλλει τα νώτα του εν Εσκή Σεχίρ αμυνομένου εχθρού. Η επιτυχία της ενεργείας ταύτης θέλει κρίνει τον αγώνα.[...]»¹⁸⁶

«[...] Ισχυρά κατά των δύο άκρων υπερκέρασις της τοποθεσίας, συγκράτησις και συνοχή της μετωπικής παρατάξεως του εχθρού δια παρατάξεως βαρέου πυροβολικού ισχυρού, προστατευομένου υπό μοναδων πεζικού προς υποστήριξιν κυρίως των εσωτερικών πλευρών των προς υπερκέρασιν βαινουσών φαλαγγών ημών. Ταχεία γοργή και αποτελεσματική ενέργεια των την υπερκέρασεν εκτελουσών φαλαγγών, δραστήρια δίωξις του υποχωρούντος εχθρού θέλε δώσει ημίν το μέσον της καθυποτάξεως του κυρίου όγκου του εχθρικού στρατού. Αύτη έσεται η ενέργεια ημών προς καθυπόταξον του εχθρού και προς παρεμπόδισιν της περαιτέρω προς Αγκύραν υποχωρήσεως αυτού»¹⁸⁷.

«3)[...] Επί τη βάσει οθέν των δεδομένων τούτων, δεδομένων εις χείρας ημων ευρισκομένων,θέλω δώσει ημίν την έννοιαν του τρόπου, καθ'όν ημείς νομίζομεν ότι θα είναι επιτυχής η διεξαγωγή και ενέργεια στρατιωτικής επιχειρήσεως κατά του εχθρού.[...] Ούτως ηθέλομεν σχηματίσει και ημείς, ως εκ της σήμερον παρατάξεως του στρατού υποχρεούμενοι, δύο ομάδας:

1)Την Βόρειαν εκ τεσσάρων Μεραρχιών ΙΙΙ,ΙΙΙ,Χ και ΧΙ,[...]

2)Την Νότια ομάδα εκ δύο Σωμάτων Στρατού(Α' και Β') [...]

Η ενέργεια των δύο ομάδων θα διετάσσετο ως ακολούθως: Η 2^α ομάς ήθελε ενεργήσει προς την διεύθυνσιν Κιουτάχια Αφίον-Καραχισάρ.Τρεις μεν Μεραρχίαι,(Ι,ΙΙ,ΧΙΙΙ) προς επίθεσιν κατά μέτωπον, των εχθρικών θέσεων των Ν.Δ. της Κιουτάχιας ορισθεισών δια της γενομένης και γενησομένης οχυρώσεως. Τρεις δε έτεροι Μεραρχίαι,(ΙV και ΙΧ) προς την διεύθυνσιν του Αφίον Καραϊσσάρ, ίνα τούτου καταλαμβανομένου επιχειρήθη υπερφαλάγγισις των Ν.Δ. της Κιουταχίας κατεχομένων εχθρικών θέσεων των κατά μέτωπον συνεχομένων υπο των Μεραρχιών του Α' Σώματος Στρατού. Η όλη ενεργεια του Α' και Β' Σώματος στρατού έσεται κυρίως προς απώθησιν των προς την γραμμήν Κιουτάχια-Αφίον Καραϊσσάρ ενεργουσών εχθρικών δυνάμεων προς την διεύθυνσιν Βορείως και Ανατολικώς του Εσκή Σεχίρ παρατεταγμένων, αν ήθελον υποχωρήσει άνευ πραγματικής πίεσεως του

¹⁸⁵ Ο Jomini διαπιστώνει ότι «ο συνδυασμός των δυο αυτών μεθόδων- της επίθεσης στο κεντρικό μέτωπο με τις κύριες δυνάμεις του επιτιθέμενου και του αποφασιστικού ελιγμού- θα καταστήσει τη νίκη περισσότερο βέβαιη απ'ότι η μεμονωμένη-χωριστή εφαρμογή τους». Jomini, The Art of War, σ.σ. 201-202.

¹⁸⁶ Στρατιωτική Μελέτη του Β.Δούσμανη,4.3.1921.Παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Η εσωτερική όψη της Μικρασιατικής εμπλοκής, σ.σ. 222-225.

¹⁸⁷ «Σκέψεις επι της καθ'ημών ενέργειας του Εχθρού».Ιούνιος 1921. Ibid, σ.σ. 57-67.

Γ'Σώματος Στρατού και προς ανατολάς μόνον του Εσκή Σεχίρ, εν περίπτωση συγκεντρώσεως των εχθρικών δυνάμεων προς άμυνα των εν Εσκή Σεχίρ θέσεων του εχθρού. Κατατέμνοντες όθεν την όλην ενέργειαν εις τρεις δευτερευούσας ενεργείας προτιθέμεθα να ενεργήσωμεν επιθετικώς κατά των εχθρικών θέσεων περί το Αφιόν Καραϊσάρ και, μετα την άλωσιν τούτων και την προς βορράν εκδίωξιν των τας θέσεις ταύτας αμυνομένων εχθρικών δυνάμεων, επιθετική ενέργεια δια μεν των Μεραρχιών του Α' Σώματος Στρατού κατά μέτωπον προς τας θέσεις Ν.Δ. της Κιουτάχιας οχυρωθείσων και υπερφαλαγγιστικώς κατά τούτων δια του Β'Σώματος Στρατού προς απώθησιν και εκδίωξιν των περί την Κιουτάχιαν εχθρικών δυνάμεων. Κατά την διάρκεια των επιθετικών τούτων ενεργειών το Γ'Σώμα Στρατού και η ΧΙ Μεραρχία,[...]θέλουσιν ενεργήσει μετωπικώς κατά των δυτικώς του Εσκή Σεχίρ θέσεων του εχθρού ουχί προς οριστικήν εκπόρθησιν των θέσεων τούτων, αλλά προς συνεχή αυτών εγκαθήλωσιν, μέχρις ού αι Μεραρχίαι του Α' και Β' Σώματος ήθελον προχωρήσει και ήθελον ευρεθή εις θέσιν τοιαύτην, ώστε να είναι δυνατός ο συντονισμός της ενέργειας αυτών,κατά των οχυρωμένων θέσεων των δυτικώς του Εσκή Σεχίρ,μετα του Γ'Σώματος Στρατού.[...]»¹⁸⁸.

«3) Των κυρίων δυνάμεων του εχθρού κατεχουσών ωχυρωμένην τοποθεσίαν όπισθεν του Σαγγαρίου, αποτελούντος σοβαρόν κώλυμα, ως εκ του διαβάτου αυτού εκτός των γεφυρών, η Στρατιά προτίθεται να απασχολήση μόνον ταύτας, δι'επιθέσεων μικρών δυνάμεών της κατά Μέτωπον, τηρούσα αυτάς υπο την διαρκή απειλήν βιαίας διαβάσεως του Σαγγαρίου προ του Μετώπου τηςτοποθεσίας, και να επιτεθή δια του όγκου αυτής Ανατολικώς του Σαγγαρίου, υπερκερώσα και κυκλούσα την εχθρικήν ταύτην τοποθεσίαν εκ Νότου και Νοτιο-Ανατολών. [...]» Κυρία επίθεσις Ανατολικώς του Σαγγαρίου, δευτερεύουσα τοιαύτη υπο της σχετικής Μεραρχίας κατά του Μετώπου της εχθρικής τοποθεσίας εκ Δυσμών»¹⁸⁹.

Από τις ανωτέρω στρατηγικές αρχές που ακολούθησε η ελληνική στρατιωτική ηγεσία, συνάγεται ότι η επιλογή και υιοθέτηση μιας επιθετικής Υψηλής Στρατηγικής από την ελληνική πολιτική ηγεσία,(η όποια νοηματοδότησε και την αντίστοιχη όψη της στρατιωτικής στρατηγικής), εδραζόταν στην αναμφίλεκτη ανάγκη της επίτευξης αποφασιστικών πολιτικών αποτελεσμάτων. Συγκεκριμένα στην επιβολή της ελληνικής πολιτικής θελήσεως στον αντίπαλο με την ανάληψη επιθετικής δράσης και της συνακόλουθης εκμετάλλευσης των πλεονεκτημάτων της¹⁹⁰-πρώτο πλήγμα, προκαθορισμός των όρων της στρατιωτικής αναμέτρησης επιλέγοντας τον τόπο και τον χρόνο εκδήλωσης της επίθεσης, εκμετάλλευση των σημείων τρωτότητας του αντιπάλου και της στιγμιαίας αλλαγής των περιστάσεων, ταχεία αντίδραση σε απρόβλεπτες καταστάσεις.

¹⁸⁸ «Απάντησις εις την αναφοράν και εις τας σκέψεις του αρχηγού του Επιτελείου της Στρατιάς Μ.Ασίας». Ibid, σ.σ. 42-48.

¹⁸⁹ Επιχειρησιακό σχέδιο της Διοίκησης της Στρατιάς Μ.Ασίας,25.7.1921. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ. 482-483.

¹⁹⁰ Βλέπε σχετικά, T.Griess, Definitions and Doctrines of the Military Art,σελ.10 και J.Collins, Military Strategy, σ.σ. 63 & 82.

5.4. Βάσεις της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής

Η ελληνική Υψηλή Στρατηγική κατά την διάρκεια της Μικρασιατικής εκστρατείας, ήταν πραγματολογικά επιθετική στο πολιτικό-στρατηγικό επίπεδο, υπό την έννοια ότι επεδίωκε την ανατροπή του status-quo της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, μέσω της κατοχής και πρόσκτησης μειζόνων περιοχών της Ιωνίας. Αντίστροφα η ελληνική στρατιωτική στρατηγική ήταν, αρχικά, αμυντική στο επιχειρησιακό και στο τακτικό επίπεδο λόγω της περιορισμένης ακτίνας δράσης των ελληνικών στρατευμάτων, φυσικού συνεπακόλουθου του αναδόχου έργου της εγκαθίδρυσης και διαφύλαξης της εσωτερικής τάξης στην περιοχή της Σμύρνης. Περαιτέρω, με την εξουσιοδότηση των Συμμάχων, αναφορικά με την διεύρυνση της ακτίνας δράσης του ελληνικού στρατού, μετεξελίσσεται σε καθαρά επιθετική τόσο στο επίπεδο της Υψηλής όσο και στο επίπεδο της στρατιωτικής στρατηγικής.

Αναπόδραστα η ανωτέρω Ελληνική Υψηλή Στρατηγική νοηματοδοτήθηκε από μια σειρά κομβικών-αξονικών πολιτικό-στρατηγικών αρχών, οι οποίες αναφέρονται κυρίως στην Υψηλή Στρατηγική του Ε.Βενιζέλου.

5.4.1. Αποφυγή Στρατηγικής Υπερεπέκτασης

Μείζονα αιτία της παρακμής της σχετικής ισχύος ενός κράτους και της απώλειας της θέσης και του ρόλου του εντός του διεθνούς συστήματος είναι η ανάληψη και πραγμάτωση στόχων ή οποίοι υπερβαίνουν τα διατιθέμενα και τα εν δυνάμει διατιθέμενα μέσα. Το συγκριτικό κόστος της προστασίας των προσκτηθέντων περιοχών ή των επιτευχθέντων στόχων ως προς τα συγκριτικά οφέλη, τείνει να αυξάνεται εξαιτίας των εσωτερικών οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών εξελίξεων άλλα και των εξωτερικών δράσεων της λειτουργίας της δομής του διεθνούς συστήματος. Όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί ο R.Gilpin:

«τελικά, οι πρόσοδοι που προκύπτουν από τη συνεχιζόμενη πολιτική, εδαφική και οικονομική επέκταση είναι ανεπαρκείς, για να υποστηρίξουν το κόστος μιας αυτοκρατορικής ή ηγεμονικής θέσης».

«Η μειωμένη κερδοφορία του status quo επιβάλλει σοβαρά οικονομικά βάρη στις αυτοκρατορίες και στις ηγεμονικές δυνάμεις. Τα κόστη του στρατού, του ναυτικού και των πολέμων στο εξωτερικό είναι μη παραγωγικές επενδύσεις· συνιστούν μια αφαίμαξη στο ισοζύγιο πληρωμών της οικονομίας. Η κάλυψη αυτού του κόστους προστασίας καθιστά απαραίτητο να δημιουργηθεί οικονομικό περίσσειμα και να αποκτηθεί αυτό που σήμερα θα αποκαλούσαμε «σκληρό νόμισμα». Εάν αυτό το οικονομικό πρόβλημα δεν μπορεί να επιλυθεί, τότε υποσκάπτει την οικονομική και στρατιωτική θέση της αυτοκρατορικής ή της ηγεμονικής δύναμης»¹⁹¹.

Με άλλα λόγια η στρατηγική υπερεπέκταση είναι η κατάσταση στην οποία παρωθείται ένα κράτος λόγω ανισορροπίας μεταξύ στόχων-μέσων. Δηλαδή τα διατιθέμενα μέσα είτε δεν επαρκούν για την εκπλήρωση των προσδιορισμένων πολιτικών στόχων, είτε τα μέσα είναι επαρκή αλλά η εδαφική μεγέθυνση του κράτους αύξησε τον αριθμό και το βαθμό των εξωτερικών απειλών¹⁹².

¹⁹¹ Βλέπε, R.Gilpin, Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική,σελ.287.

¹⁹² Για εκτενέστερη ανάλυση βλέπε A. Stein, "Domestic Constraints, Extended Deterrence, and the Incoherence of Grand Strategy: The United States, 1938-1950", στο R.Rosecrance & A.Stein,(eds), The Domestic Bases of Grand Strategy, σ.σ.99-101. Επίσης για μια ενδιαφέρουσα θεωρητική και εμπειρική ανάλυση της στρατηγικής υπερεπέκτασης, βλέπε, J. Snyder, Myths of Empire.

Υπό την παραπάνω διαπίστωση ο Ε.Βενιζέλος διέγινωσε την αδυναμία των διατιθέμενων μέσων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, της μετανοεμβριανής κυβέρνησης, για να υποστηρίξουν τόσο τον στρατιωτικό στόχο- εκμηδένιση της Κεμαλικής στρατιωτικής ισχύος, όσο και τον οριοθετημένο πολιτικό στόχο- αποδοχή και εφαρμογή των όρων της Συνθήκης των Σεβρών από την Τουρκία.

«Αλλ' εάν ευρισκόμενη εις την θέσιν της νυν ελληνικής κυβερνήσεως και έβλεπα την οικονομικήν κατάστασιν εις το απροχώρητον, θα εγκατέλειπον όλα τα λοιπά εν Μικρά Ασία εδάφη όσα κατέχει σήμερα ο στρατός μας και θα περιωριζόμην εις την κατοχήν μόνον του παραχωρημένου ημίν δια της συνθήκης των Σεβρών εδάφους και πλέον της κοιλάδος του Μαιάνδρου και εις την άμυναν του εδάφους τούτου, άμυναν ήτις δύναται να επιτευχθή δια τριών μεραρχιών δυνάμεως 45.000 ανδρών, όχι μόνον κατά την γνώμην του ελληνικού γενικού επιτελείου, αλλά και κατά την γνώμην του συμμαχικού Γενικού επιτελείου υπο την προεδρείαν του στρατάρχου Φόρς.[...]

Προσέθεσα δε ότι εν τοιαύτη περιπτώσει θα ηδύνατο να επαρκέση η Ελληνική Κυβέρνησις εις τας ανάγκας της στρατιωτικής καταστάσεως δια μόνον ίσως των δυο ηλικιών των κληρωτών και των εθελοντών, ων ο αριθμός ανέρχεται εις 25.000 περίπου άνδρας και επομένως θα ηδύνατο να προβή εις την αποστράτευσιν πασών των ηλικιών εφέδρων, ανακουφίζουσα την χώραν από τε τα οικονομικά και δημοσιονομικά βάρη όσα συνεπάγεται η επιστράτευσις»¹⁹³.

«Έκαμαν ακριβώς το αντίθετον των όσα τους υπέδειξα. Αντί να φανούν μετριοπαθείς, ηθέλησαν να υπερθεματίσουν εις την πολιτικήν μου. Δεν έλαβον υπ' όψιν τας εισηγήσεις μου, των οποίων ανελάμβανον και εγώ την ευθύνην. Δεν θα είχαν να φοβηθούν μήπως κατηγορηθούν επι υποχωρητικότητατι υπ' εμού, τον οποίον εθεώρουν αρχηγόν της αντιπολιτεύσεως, αφού εγώ αυτός συνίστων υποχωρητικότητα.

Εάν υπεχώρουν πέρυσιν εις τους Συμμάχους θα εσώζοντο χιλιάδες ψυχών και εκατομμύρια δραχμών. Θα εσώζετο η Θράκη και μια σχετική αυτονομία της Σμύρνης.

Αλλά μήπως δεν είχαν πιθανότητας να σώσουν την Συνθήκην των Σεβρών, προτού επιχειρήσουν την ατυχή εκστρατείαν και προτού παραταθή η πρώτη Συμμαχική μεσολάβησις; Είχον υποδείξει εις αυτούς ν' αποσυρθούν εις την γραμμήν της Συνθήκης των Σεβρών, αφού τα πέραν αυτής εδάφη κατελήφθησαν και εκρατούντο κατ' εντολήν των Συμμάχων. Εφ' όσον οι Σύμμαχοι δεν εβοηθούν την Ελλάδα, ηδύνατο αυτή να περιορίση την κατοχήν εις το αυτήν κατοκυρωθέν έδαφος. Ηδύνατο εν τοιαύτη περιπτώσει να προβή εις αποστράτευσιν. Μόνον με 50.000 στρατού ηδύναντο, άνευ θυσιών και δαπανών, να κρατήση την γραμμήν της Συνθήκης των Σεβρών. Βέβαια κατ' αυτόν τον τρόπον εχάνετο η ευκαιρία της εκδιώξεως των Τούρκων εκ Κωνσταντινουπόλεως. Αλλ' αυτό θα ήτο το τίμημα της Νοεμβριανής μεταπολιτεύσεως, μαζί με τας μεγάλας οικονομικάς ζημιάς, τας οποίας έφερε ο οικονομικός αποκλεισμός των Συμμάχων»¹⁹⁴.

¹⁹³ Επιστολή του Βενιζέλου προς τον έλληνα πρωθυπουργό, Δ.Ράλλη, 17)30.1.1921. Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σελ.437.

¹⁹⁴ Ιδιωτική συνομιλία του Ε.Βενιζέλου με ομογενείς της Αμερικής. Εφημερίδα «Ελεύθερον Βήμα» της 30^{ης} Ιουλίου 1922. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος γ', σελ.222.

Τοιουτοτρόπως ο Ουίνστον Τσώρτσιλ αναφέρει για την απόρριψη των συμμαχικών προτάσεων από την Ελλάδα: « Η Ελλάς[...], απέρριψε τας συμμαχικάς προτάσεις και εδήλωσεν ότι ήτο μόνη και ικανή να κρατήση αβοήθητος και να διατηρήση τα εδάφη τα οποία της είχε παραχωρήσει η συνθήκη των Σεβρών. Την εποχήν εκείνην η Ελλάς διετήρει υπό τα όπλα εις την Μικράν Ασίαν διακοσίας χιλιάδας στρατιωτών, με δαπάνην ενός τετάρτου τουλάχιστον εκατομμυρίου λιρών εβδομαδιαίως. Οι

Ομοίως και ο έλληνας βασιλιάς, Κων/νος, σε επιστολή του,(1.11.1921), προδηλώνει την αδυναμία των μέσων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής για την επίτευξη του πολιτικού στόχου.

«Δεν πολεμάω μόνον εναντίον της Τουρκίας, αλλά εναντίον της Τουρκίας, της Γαλλίας και της Γερμανίας. Οι δύο άσπονδοι έχθροι επήλθαν σε συμφωνία αναφορικά με το ζήτημα της αποστολής πολεμικού υλικού στους Τούρκους. Ο αγώνας είναι πέραν των δυνατοτήτων μας; Θα αποδειχθεί αδύνατο να τον συνεχίσουμε»¹⁹⁵.

Τοιουτοτρόπως η Υψηλή Στρατηγική της μετаноεμβριανής κυβέρνησης παρωθείται σε στρατηγική υπερεπέκταση από την απόφαση της πολιτικής ηγεσίας να υποστηρίξει τον πολιτικό της στόχο με την τελευταία ικμάδα των οικονομικό-στρατιωτικών της μέσων¹⁹⁶.

«Η Ελλάς άλλωστε έχει στερράν απόφασιν να μη εγκαταλείψη την Μ.Ασίαν εφ'όσον δεν εξαντλήσει και τα τελευταία οικονομικά μέσα τα οποία διαθέτει προς συντήρησιν του Στρατού. Μόνον όταν φθάσει εις το απροχώρητον, δηλαδή μόνον όταν δεν δύναται πλέον ούτε μίαν ημέραν να συντηρήση τον Στρατόν τότε υπείκουσα εις την αδήριτον ανάγκην θ' αφήση τα κατεχόμενα εδάφη. Επομένως χρέος παντός Έλληνος να υποστηρίξη την Κυβέρνησιν εις το έργον της διαθέτων όλα τα ηθικά κεφάλαια τα οποία ως άτομον και ως σύνολον δύναται να διαθέση»¹⁹⁷.

«Ο Ελλην. στρατός βρίσκεται κατά το μάλλον ή ήτταν εν επιστράτευση επι εννέα έτη. Επι πλέον, ο μέγας πατριωτισμός των στρατιωτών και το συναίσθημα της αποστολής τους, αποσκοπόντας στην απελευθέρωση των υπο τον Τουρκικό ζυγό αδελφών τους και την ένωση αυτών με την ελεύθερη Πατρίδα, και το οποίο συναίσθημα εξουδετέρωνε τον εκ του πολέμου φυσικό κλονισμό, μειώθηκε εκ της αυξανόμενης πιθανότητας ότι η αναμενόμενη ειρήνη δεν θα εξασφάλιζε πλήρως την πραγματοποίηση της αποστολής τους. Προς τούτοις, η εξασθένηση των οικονομικών πόρων της χώρας αναπόφευκτα έγινε πρόξενος μεγάλων και αυξανουσών δυσκολιών

τούρκοι διεξήγον φιλικάς διαπραγματεύσεις με τους γάλλους και ενθαρρυνόμενοι από την συνθήκη που υπέγραψαν με τους Ρώσους, ενισχύοντο συνεχώς και ταχέως εις αριθμόν και μαχητικήν δύναμιν. Μόνον οίκτον έπρεπε να αισθάνεται κανείς δια την μάξαν του ελληνικού λαού κατά την περίοδον αυτήν της ιστορίας του. Είχεν αναλάβει έργον υπεράνω των δυναμεών του (Διότι δεν είχε μόνον εγκαταλειφθή από τους συμμάχους του αλλά και καταπολεμείτο υπ'αυτών λυσσώδως). Είχαν υποβληθή εις τους έλληνας ερωτήματα εις τα οποία δεν ήσαν αρμόδιοι ν' απαντήσουν. Δεν είχαν γνώσιν των συναφών συνεπειών εις τας αποφάσεις τας οποίας έλαβαν. Ετέλουν εις μακροτέραν πολεμικήν κινητοποίησιν από κάθε άλλον λαόν, εις ένα κόσμον κουρασμένον από τον πόλεμο. Ήσαν διηρημένοι από διχονοίας, υπήρχαν δύο εχθρικά έθνη εντός του αυτού κράτους. Και όμως υπό τας φοβεράς αυτάς συνθήκας, τα ελληνικά στρατεύματα διετήρησαν επί μακρόν χρόνον αξιοσημείωτον πειθαρχίαν και σταθερότητα [...]». Παρατίθεται στο Χ. Αγγελομάτη, Χρονικόν Μεγάλης Τραγωδίας, σ.σ. 397-398.

¹⁹⁵ Constantine King, A King's Private Letters, σελ. 196.

¹⁹⁶ Άξια αναφοράς είναι η ακόλουθη διαπίστωση του Ι.Μεταξά, που περιλαμβάνεται στην βιογραφία του το 1938, για την εφαρμοσθείσα ελληνική πολιτική στην Μ.Ασία.

«Η Μικρασιατική εκστρατεία είχε γίνει, είχε φθάσει εκεί που έφθασε μέχρι τον Νοέμβριο του 1920. Τώρα όμως, έπειτα από τις εκδόγες του Νοεμβρίου τα πράγματα έχουν μεταβληθ[...]. Γιατί να προχωρήσουμε μόνοι τότε; Που πάμε χωρίς χρήματα, με ένα κουρασμένο στρατό, με τον Κεμάλ και τη Γαλλία απεναντί μας, με την Ιταλία στα νότια μας και με τον αγγλικό παράγοντα τόσο διστακτικό; Πού πάμε; Δεν είναι προτιμότερο να δεχθούμε τις προτάσεις της διασκέψεως του Λονδίνου; Δεν είναι προτιμότερο να κρατήσουμε ότι μας δίνουν, αντί να τα παίξουμε όλα σ'ένα χαρτί; Η φαντασία μπορεί να αφήνεται ελεύθερη από μουσικούς, ποιητάς και από ζωγράφους. Οι αρχηγοί των εθνών όμως, οι πολιτικοί και οι στρατιωτικοί ηγέτες, πρέπει να χαλιναγωγούν την φαντασία τους και να την κατευθύνουν». Παρατίθεται στο Φ.Γρηγοριάδη, Διχασμός-Μικρά Ασία, τόμος β', σ.σ. 93-94.

¹⁹⁷ Αναφορά του έλληνα πρωθυπουργού στις 18.3.1922. Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους, σελ. 196.

για τον εφοδιασμό του στρατού, επομένος και πρόξενος αυξανουσών κακουχιών εις το εν Μ.Ασία στράτευμα[...] Οι προσπάθειες όμως τις οποίες κατέβαλε η Ελλάδα προς το σκοπό αυτό δημιούργησαν κατάσταση[...], την οποία η Ελλάδα δεν θα δυνηθεί να υπερπηδήσει εάν αφεθεί εις τους ιδίους αυτής πόρους[...] Εν τω μεταξύ πληροφορούμαι εξ Αθηνών ότι οι πόροι του Δημόσιου Ταμείου εξαντλούνται σήμερα, η δε τελευταία τηλεγραφική ανακοίνωση εξ Αθηνών αναφέρει ότι η Κυβέρνηση βρίσκεται σε πλήρη αδυναμία της συντηρήσεως του στρατού πέρα των μέσων Φεβρουαρίου(π.ημ) παρα την περιστολή άλλης δαπάνης»¹⁹⁸.

Τουναντίον η Υψηλή Στρατηγική που ακολούθησε η κυβέρνηση του Ε.Βενιζέλου με την ανάληψη της Μικρασιατικής επιχείρησης δεν παρωθούσε της Ελλάδα σε στρατηγική υπερεπέκταση, εφόσον απολάμβανε την νομιμοποιητική αποδοχή των Μεγάλων Δυνάμεων και δεν δημιουργούσε- γεννούσε άμεσες απειλές, (εκτός της Ιταλίας, Τουρκίας).

«[...] Σήμερα επεκτεινόμεθα προς το μέρος εκείνο και αυξάνει ουσιωδώς η επέκταση των συνόρων μας, αλλά με την επέκταση αυτή δεν επεκτείνονται οι κίνδυνοι οι στρατιωτική κατά της Ελλάδας ουτε κατά κεραίαν. Διότι η επέκταση των συνόρων για ένα ορισμένο έθνος θα έχει μεγάλη σημασία, αν τα σύνορα αυτά είναι μεγάλα ή βραχέα, όταν το έθνος αυτό είναι ασθενές, διότι το ασθενέστερο έθνος έχει συμφέρον να είναι όσο το δυνατό τα συνορά του βραχύτερα για να μπορεί να αμυνθεί καλύτερα. Το ισχυρότερο όμως έθνος αδιαφορεί για την επέκταση πλέον των συνόρων του. Εφόσον δεν γινόμαστε ασφαλώς μεγαλύτερο Κράτος από τη Βουλγαρία, η επέκταση αυτή δεν αυξάνει τους στρατιωτικούς κινδύνους της Ελλάδας. Αφετέρου προς το νότο δεν υπάρχει πλέον η Τουρκία, η οποία υπήρχε το 1913 διότι η διατήρηση της Τουρκίας παραμένει μόνο στην Κωνσταντινούπολη, όπως θα εκθέσω κατωτέρω άνευ ουδενός δικαιώματος να διατηρεί στρατό και ούτω πως η Ελλάδα θα είναι σε πλήρη ασφάλεια προς το νότο, για να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο από τον βορρά»¹⁹⁹.

Επίσης κατά τον Ε.Βενιζέλο τα μέσα της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, επαρκούσαν για την επίτευξη του συγκεκριμένου πολιτικού στόχου.

«[...] Ο κ.Βενιζέλος είπε ότι «ίσως πρέπει να διορθώσει τους αριθμούς τους οποίους είχε δώσει. Ετελεί υπό την εντύπωση ότι οι Ελληνικές δυνάμεις θα αρκούσαν για την επιβολή της Συνθήκης υπό την προϋπόθεση ότι δεν θα διέθετε αυτές στην Αρμενία ή για τον αφοπλισμό της Τουρκίας. Επιθυμεί να σημειώσει πόσο δύσκολη θα ήταν η καταδίωξη των τουρκικών δυνάμεων εις το εσωτερικό και ο αφοπλισμός τους[...] Κατά τη γνώμη του τούτο ήταν θέμα που θα έπρεπε να αφεθεί στην Τουρκική Κυβέρνηση που θα ευρίσκετο στην Κων/πολη κατά την υπογραφή της Συνθήκης και θα την υπέγραφε»²⁰⁰.

5.4.2. Αποφυγή πολιτικού κατευνασμού

Η πολιτική στρατηγική του κατευνασμού, δηλαδή η πολιτική επιλογή ενός κράτους, να θυσιάσει ή να παραχωρήσει αμαχητί κάποια δευτερεύοντα συμφέροντά του για την ανάσχεση μιας πραγματικής ή ενδεχόμενης άμεσης απειλής έναντι των εθνικών ζωτικών του συμφερόντων αποσκοπώντας :

¹⁹⁸ Παρατίθεται στο Β.Μόστρα, Η Μικρασιατική Επιχείρησης, σ.σ.XLIV-XLVIII.

¹⁹⁹ Εφημερίδα των Συνζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 30^{ης} Απριλίου 1920. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σελ.721

²⁰⁰ Συνεδρίαση του Συμβουλίου των Τεσσάρων στο Σαν Ρέμο, 20.4.1920. Παρατίθεται στο Β.Μόστρα, Η Μικρασιατική Επιχείρησης, σ.σ.XLII- XLIII.

α) στην διαφύλαξη των μείζονων κυριαρχικών του συμφερόντων,(συμφέρον επιβίωσης, ζωτικά συμφέροντα),

β) στην εξοικονόμηση χρόνου για την εσωτερική ή εξωτερική εξισορρόπηση της απειλής,

γ) στην αποφυγή μιας ενδεχόμενης πολεμικής αναμέτρησης²⁰¹,
δεν αρμόζει-συνάδει με την φύση της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου. Και αυτό γιατί ο έλληνας πρωθυπουργός κατανοώντας την Υψηλή Στρατηγική του Κεμάλ, αποφάνθηκε ότι η πολιτική στρατηγική του κατευνασμού δεν ήταν,(και δεν είναι) αποτελεσματική απέναντι σε μια αναθεωρητικής φύσεως πολιτική, επιβεβαιώνοντας την διαπίστωση του Η.Μorgenthau, ότι:

«ο κατευνασμός είναι η εξωτερική πολιτική που επιχειρεί να αντιμετωπίσει την ιμπεριαλιστική απειλή με μεθόδους εφαρμόσιμες σε πολιτικές που επιδιώκουν την διατήρηση της υπάρχουσας ισορροπίας ισχύος.[...] Σφάλει προσαρμόζοντας την πολιτική του συμβιβασμού από ένα πολιτικό περιβάλλον ευνοϊκό προς τη διατήρηση του status quo, στο οποίο ανήκει, σ'ένα περιβάλλον εκτεθειμένο στις ιμπεριαλιστικές επιθέσεις, όπου δεν ανήκει [...]»²⁰².

Χαρακτηριστική είναι η πολιτική στάση του Ε.Βενιζέλου κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων στην διάσκεψη της Βουλώνης στην Γαλλία στις 7)20 Ιουνίου 1920.

«Η επιτυχία ημών εν Βουλώνη την 20^{ην} Ιουνίου 1920 υπήρξε μεγάλη. Διότι το ζήτημα εκεί, μετα τας εν Ισμίτ και Δαρδανελίοις επιτυχίας του Κεμάλ (αιφνιδιαστική, ως είπομεν, προσβολή των Άγγλων), ετίθετο εάν έπρεπε να κάμωμεν σοβαρές παραχωρήσεις εις την Τουρκίαν δια να επιτύχωμεν την υπογραφήν και εκτέλεσιν της συνθήκης ή αν έπρεπε να επιμείνωμεν εις τους διατυπωθέντας όρους, αναλαμβάνοντες εν ανάγκη δια της βίας την επιβολήν αυτών.

» Και οι μεν Γάλλοι και Ιταλοί έτεινον εις την πρώτην λύσιν. Αυτοί δε οι στρατιωτικοί αγγλικοί κύκλοι και εν μέρει ο Άγγλος υπουργός των Εξωτερικών εξετίμων την δύναμιν του Μουσταφά Κεμάλ ανωτέραν της πραγματικής και έκλιναν υπέρ της ελαφρύνσεως των όρων της ειρήνης.[...]

» Κατά την κρισιμωτάτην ταύτην στιγμήν της εθνικής μας Ιστορίας, αναμετρήσας καλώς όλας τας περιπτώσεις, εδήλωσα προς τον Λοϋδ Τζώρτζ ότι αναλαμβάνω όχι μόνον να στείλω μιαν μεραρχίαν εις επικουρίαν των Άγγλων του Ισμίτ, αλλά και να συντρίψω δια του στρατού μας τον προ του μετώπου μας στρατόν του Κεμάλ και να εξασφαλίσω από των επιδρομών αυτού ολόκληρον την Παραλίαν της Προποντίδος.

» Προσέθηκα ότι μετα τας επιτυχίας μας ταύτας, το γόητρον του Κεμάλ θα μειωθή, η υπογραφή δε και εκτέλεσις της Συνθήκης θα καταστούν αν όχι βέβαιαι τουλάχιστον λίαν πιθαναί»²⁰³.

Τοιουτοτρόπως και η κυβέρνηση του Δ.Γούναρη ακολούθησε σθεναρή πολιτική στάση, (επιβολή και εφαρμογή των όρων της Συνθήκης των Σεβρών στην Τουρκία), αρνούμενη να συναινέσει στις συμμαχικές προσκλήσεις και επιταγές περί ειρηνικού διακανονισμού της ελληνοτουρκικής σύγκρουσης, με δεδομένο ότι η πολιτική του κατευνασμού δεν συνυφαίνονταν με τον πολιτικό της στόχο.

«Η Ελληνική Κυβέρνησις, λάβουσα υπο σοβαρωτάτην έποψιν την πρότασιν, ην ευαρεστούμεναι εποίησαντο αυτή αι Σύμμαχοι Δυνάμεις έχει την τιμήν να εκφράση τας θερμοτάτας ευχαριστίας επι τη προσφορά των φιλικών αυτών

²⁰¹ Για εκτενέστερη ανάλυση βλέπε P.Karsten, "Response to Threat Perception: Accommodation as a Special Case", στο K.Knorr, (ed.), Historical Dimensions of National Security Problems, σ.σ.120-159.

²⁰² Η.Μorgenthau, Politics Among Nations, σελ. 76.

²⁰³ Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σ.σ.365-366.

υπηρεσιών προς αποφυγήν επαναλήψεως των εχθροπραξιών εν τη Εγγύς Ανατολή και εξασφάλισιν ειρήνης εντίμου και διαρκούς.[...] Υπεραμυνομένη των προαιωνίων πόθων του Ελληνισμού και των δικαίων άτινα τη ανεγνώρισεν η Συνθήκη των Σεβρών, έναντι των κατά πολέμων θυσιών αυτής η Ελλάς, πέποιθεν ότι αμύνεται εν ταυτώ υπέρ των συμφερόντων του πεπολιτισμένου κόσμου εν τη Ανατολική λεκάνη της Μεσογείου και της Στενοίς του Ελλησπόντου.[...] Αποδυομένη εξ ολοκλήρου και μετα πίστεως εις τας προπαρασκευάς και εις την δράσιν, ας οι στρατιωτικοί ανάγκαι τη επέβαλον, η Ελλάς καθαρά εαυτήν ευρισκομένην έναντι καταστάσεως εν η μόνα τα στρατιωτικά συμφέροντα εισίν οι ποδηγέται της πορείας και των αποφάσεων της. Των επιτακτικών τούτων λόγων ένεκα, μεθ'όλην την θέρμην αυτής επιθυμίαν όπως συμμορφωθή προς τας συμβουλάς των Μεγάλων αυτής Συμμάχων η Ελληνική Κυβέρνησις αδυνατεί να προσχωρήση αυταίς, καθότι πάσα επιβράδυνσις των στρατιωτικών επιχειρήσεων πέραν του υπο των αρχηγών του στρατού υποδεικνυομένου ορίου, θέλει διακυβεύσει επί βλάβη της Ελλάδος την στρατιωτικήν κατάστασιν και θέλει ενθαρρύνει τον αντίπαλον, όπως αντιτάξη εις τα κελεύσματα των Δυνάμεων νέαν αντίστασιν. Όθεν είναι προφανές ότι ο προτεινόμενος υπο των Συμμάχων ενεργείας τρόπος όστις κατ'ανάγκην ήθελε συνεπαγάγη την αναστολήν των εχθροπραξιών, τυγχάνει ασυμβίβαστος προς τον επιδιωκόμενον σκοπόν»²⁰⁴.

5.4.3. Αρχή αυτοβοήθειας

Η Υψηλή Στρατηγική του Ε.Βενιζέλου εδραζόταν στην αρχή της αυτοβοήθειας, χωρίς αυτό όμως να της αποστερούσε τη δυνατότητα για την επιδίωξη και αξιοποίηση, είτε μιας άμεσης εξωτερικής εξισορρόπησης, μέσω της παροχής οικονομικής- στρατιωτικής βοήθειας, είτε μιας έμμεσης, μέσω της διασφάλισης της διπλωματικής υποστήριξης των μεγάλων δυνάμεων της διεθνούς κοινότητας και της συνεπακόλουθης διεθνούς νομιμοποίησης των ελληνικών πολιτικών στόχων. Λειτουργώντας με γνώμονα την αφετηριακή οργανωτική αρχή του Διεθνούς Συστήματος, δηλαδή την ύπαρξη αναρχίας ως φυσικό απότοκο της απουσίας μιας παγκόσμιας κανονιστικής εξουσίας-αρχής, αντιλαμβάνεται ότι ο βαθμός ολοκλήρωσης των πολιτικών στόχων ενός κράτους συνυφαίνεται με το μέγεθος και την αξιοπιστία των ικανοτήτων του για να τους αυτό-υποστηρίξει επαρκώς. Με άλλα λόγια επαληθεύεται η διαπίστωση του Κ. Waltz ότι:

« σε ένα σύστημα στο οποίο ισχύει η αρχή της αυτοβοήθειας,(δηλαδή το εν λόγω σύστημα είναι άναρχο) οι δρώντες που δεν θα αυτοβοηθηθούν, ή που θα το επιχειρήσουν ανεπαρκώς σε σχέση με τους υπόλοιπους, δεν θα ευημερήσουν, θα εκτεθούν σε κινδύνους και θα υποφέρουν»²⁰⁵.

Παραφράζοντας τον Μακιαβέλι θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε ως υπόθεση προς έλεγχο ότι εντός του άναρχο διεθνούς συστήματος, ο βαθμός στρατηγικής αποτελεσματικότητας της Υψηλής Στρατηγικής του εκάστοτε κράτους εδράζεται στη συνισταμένη των συντελεστών ισχύος του, ώστε σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης να δύναται να συντηρηθεί από ιδίους πόρους, αποτρέποντας,(στο

²⁰⁴ Τηλεγράφημά του έλληνα πρωθυπουργού Γούναρη προς τους πρεσβευτές των Συμμάχων, στις 12.6.1921, Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους,σ.σ.93-94. Επίσης βλέπε, Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, vol. XVII, No. 260.

²⁰⁵ Κ.Waltz, "Anarchic Orders and Balances of Power", στο R.Keohane, (ed.), Neorealism and its Critics,. σελ.117.

μέτρο που είναι εφικτό) την επιρροή-έλεγχο τρίτων κρατών,(κατάσταση που απορρέει από το βαθμό εξάρτησής του σε εξωτερικές πηγές ισχύος)²⁰⁶.

Χαρακτηριστικές είναι οι ακόλουθες αναφορές του Ε.Βενιζέλου στις οποίες κρυσταλλώνεται, ως αρχέτυπο της Υψηλής του Στρατηγικής, η αρχή της αυτοβοήθειας.

«Εδήλωσα προς τον Πρωθυπουργόν της Γαλλίας, ότι ουδέποτε διανοήθην να ζητήσω συνδρομήν από τους Συμμάχους και ότι η Ελλάς αναλαμβάνει δια του εν Μικρά Ασία Στρατού της όχι μόνον τας διεκδικήσεις αυτής να επιβάλη, αλλ' ότι είναι ο κυριώτερος παράγων επιβολής πάντων των όρων της καταρτιζομένης Συνθήκης ειρήνης εις τους Τούρκους»²⁰⁷.

«Εδήλωσα προς τον υπουργόν των Στρατιωτικών της Αγγλίας, ότι αναλαμβάνομεν, όσον αφορά τα επιδικαζόμενα ημίν μέρη, την επιβολήν των όρων της καταρτιζομένης Συνθήκης ειρήνης»²⁰⁸.

«Άγγλος Πρωθυπουργός μοί είπεν ότι: Η Ιταλία πρέπει να μη υπολογίζεται, διότι ού μόνον δεν θα συντρέξη εις την επιβολήν των όρων της καταρτισθείσης Συνθήκης, αν δεν εκτελεσθή αύτη, πιθανόν δε θα ωθήση την Τουρκίαν εις άρνησιν. Η Γαλλία δεν δύναται να υποστηρίξη την Ελλάδα, λόγω της Γαλλικής Κοινής Γνώμης. Τέλος ο Άγγλος Πρωθυπουργός μοι είπεν, ότι και ο ίδιος ευρίσκεται προ δυσκολιών να βοηθήση. Απήντησα αυτώ ότι η Ελλάς έχει την αναγκαίαν δύναμιν δια την επιβολήν εις τους Τούρκους των όρων της καταρτισθείσης Συνθήκης ειρήνης»²⁰⁹.

«Η Ελλάς και την θέλησιν και την δύναμιν έχει να κάμη την αναγκαίαν στρατιωτικήν προσπάθειαν δια τα εδάφη της Θράκης και της Μικράς Ασίας δια τα οποία ενδιαφερόμεθα»²¹⁰.

«[...] είχε προηγηθή(5.8.1919) η εν τω Αν.Συμβούλιω ανταλλαγή δηλώσεων Churchill-Βενιζέλου. Κατά ταύτην ο πρώτος είπεν ανάλογα προς τας ανωτέρω βρετ.δηλώσεις, ο δε Ελ.Βενιζέλος απήντησεν ότι «αντελαμβάνετο πλήρως την αδυναμίαν των Δυνάμεων να αναλάβουν την επιβολήν της ειρήνης εις την Τουρκίαν χάριν αυτού και την ανάγκην όπως «η Ελλάς βοηθήση εαυτήν» παραδεχθείς επισήμως ότι η ευτυχής έκβασις του ελληνικού αγώνος εξηρτάτο ουχί εκ της «συμμαχίας» αλλ' εκ της αντοχής-στρατιωτικής και οικονομικής- της Ελλάδος μόνης»²¹¹.

Τοιουτοτρόπως και οι αντιβενιζελικές κυβερνήσεις αναγνώρισαν (έστω και σπασμωδικά, χωρίς να ενυφάνουν την διαμόρφωση της Υψηλής τους Στρατηγικής στην εν λόγω αρχή) την σπουδαιότητα της αρχής της αυτοβοήθειας για την επίτευξη των πολιτικών στόχων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής. Χαρακτηριστικά ο έλληνας υπουργός εσωτερικών της κυβέρνησης της Ενωμένης Αντιπολίτευσης το 1922, Ν. Στράτος, ανέφερε στην απολογία του:

«Προσέθηκα δε συγχρόνως ότι η Ελλάς πρέπει να αποβλέπη εις τας ιδίας δυνάμεις, διότι η στρατιωτική αντίληψης ημών παρ' ουδεμία των Μεγάλων

²⁰⁶ Ο Μακιαβέλι αναφέρει: «Είναι απαραίτητο να εξετάσει κανείς... αν ένας ηγεμόνας έχει αρκετή δύναμη, που να μπορεί σε περίπτωση ανάγκης, να συντηρηθεί από τους δικούς του πόρους ή αν χρειάζεται πάντα την βοήθεια άλλων». «Οι ηγεμόνες οφείλουν να αποφεύγουν όσο το δυνατόν περισσότερο το να βρίσκονται υπό τη διακριτική ευχέρεια του οποιουδήποτε». Παρατίθεται στο Μ. Wight, Διεθνής Θεωρία, σελ. 181.

²⁰⁷ Τηλεγράφημα της 25.2.1920. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ. 468.

²⁰⁸ Τηλεγράφημα της 6.3.1920. Ibid.

²⁰⁹ Τηλεγράφημα της 2.6.1920. Ibid.

²¹⁰ Ibid, σελ. 367.

²¹¹ Παρατίθεται στο Β. Μόστρα, Η Μικρασιατική Επιχείρησις, σελ. 14, υποσημείωση 1.

Δυνάμεων ήτο δυνατόν να υιοθετηθή και η οικονομική του αγώνος ενίσχυσις ήθελε διεξαχθή δια των δυνάμεων των οικονομικών της Χώρας, δεν απέκρυψα ταύτα από της Συνελεύσεως, και δεν απέκρυψα ταύτα από του λαού, τα εξέθηκα ελευθέρως»²¹².

5.4.4. Δημιουργία τετελεσμένων γεγονότων

Μείζονα μέρος των πολιτικών στόχων της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου, παρωθούνταν και επιτυγχάνονταν μέσα από την δημιουργία και πραγμάτωση τετελεσμένων γεγονότων, επιβάλλοντας την χρήση κεραυνοβόλων επιθετικών στρατιωτικών επιχειρήσεων των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων με απότοκο τον «στρατηγικό» αιφνιδιασμό του αντιπάλου. Δηλαδή ο Ε.Βενιζέλος επεδίωξε να καταλάβει εξ απήνης των αντίπαλο αναφορικά με το είδος, τον τόπο και το χρόνο της πραγματοποιείσας πολιτικο-διπλωματικής ή στρατιωτικής του ενέργειας²¹³. Χαρακτηριστικά σε επιστολή του προς τον αντιπρόεδρο της Ελληνικής Κυβέρνησης, Εμμ.Ρεπούλη, τον Φεβρουάριο του 1919, ανέφερε :

«[...] Αλλ' η ακριβής χάραξις των τελευταίων τούτων ορίων δεν έχει μεγάλην σημασίαν δι' ημάς, διότι αν έχωμεν ενδιαφέρον να περιλάβωμεν εντός των ορίων μας ότι πλείστους εκ των ελληνικών πληθυσμών της Ανατολικής Θράκης αφ' ετέρου συμφέρον έχωμεν και το Διεθνές Κράτος της Κωνσταντινουπόλεως να περιλάβη ικανούς τοιούτους πληθυσμούς ίνα ευθύς εξ' αρχής εξαρθή ο εθνικός χαρακτήρ αυτού.

» Από τούδε λαμβάνω τα μέτρα μου, όπως ευθύς ως συνταχθή ευνοϊκή ως προς τούτο η έκθεσις της επιτροπής, επιτύχω την συναίνεσιν των μεγάλων συμμάχων μας δια την άμεσον κατάληψιν του επιδικασθησομένου ημίν εδάφους, της καταλήψεως ταύτης χαρακτηριζόμενης ως μέτρου καθαρώς στρατιωτικού [...].

» Ότι προ πάντων ενδιαφέρει είναι να τηρηθή ως προς ταύτα η δυνατή εχεμύθεια, ίνα οι Βούλγαροι ευρεθούν ει δυνατόν ενώπιον αιφνιδιασμού. Βεβαίως ούτοι θα έχουν και άλλα μέσα πληροφοριών εκ Παρισίων. Αλλ' είναι επιβεβλημένον εξ ιδικής μας τουλάχιστον ακριτομυθίας να μη πληροφορηθούν τι επίκειται να γίνη»²¹⁴.

Έχοντας ως αντικειμενικό στόχο τον στρατηγικό αιφνιδιασμό της Τουρκικής κυβέρνησης, χρησιμοποίησε το στοιχείο της παραπλάνησης, αποστερώντας από τον αντίπαλο την ελευθερία κινήσεων-αντίδρασης, και το στοιχείο της κίνησης. Αντίστροφα επίτασσε από την ελληνική στρατιωτική ηγεσία την πλήρη ετοιμότητα του επιλέξιμου τμήματος των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων και την άμεση μεταφορά του στο τακτικό πεδίο.

«Είναι ανάγκη, προς διατήρησιν απαιτούμενης εχεμυθείας όσον το δυνατόν περισσότερον, να λεχθή ότι η συγκέντρωσις πλοίων γίνεται είτε προς μεταφοράν νέων προσφύγων εκ Ρωσίας, είτε προς επαναφοράν των τελευταίως ελθόντων εις Θεσσαλονίκην προσφύγων εις Πόντον και Κωνσταντινούπολιν, είτε τέλος προς αποστολήν στρατευμάτων εις Πόντον όπου κινδυνεύουν ελληνικοί πληθυσμοί. Πάσα ακριτομύθεια δύναται να έχη σοβαρωτάτας συνεπειάς»²¹⁵.

²¹² Παρατίθεται στο Χ.Κ. Βοζίκη, Αι Απολογίαι των θυμάτων της 15 Νοεμβρίου 1922, σελ.525.

²¹³ Για εκτενή ανάλυση των στοιχείων και των συνθηκών που οδηγούν ένα κράτος σε στρατηγικό αιφνιδιασμό βλέπε, R. Betts, Surprise Attack, σ.σ. 4-12. Επίσης βλέπε Κ.Κnorr & P.Morgan, Strategic Military Surprise, κεφ. 1.

²¹⁴ Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σελ. 198.

²¹⁵ Τηλεγράφημα της 24.4.1919. Ibid, σελ.252

«Πρώτη μεραρχία στρατού δέον να είναι πολύτως έτοιμη όπως από μιας στιγμής εις άλλην επιβιβασθή δι'απόβασιν εις Σμύρνην. Πιθανώς να καταστή αναγκαία αποστολή και μιας ακόμη μεραρχίας.[...] Εντός της νυκτός ή αύριον θα μεταδώσω υμίν λεπτομερεστέρας οδηγίας. Αλλ'άμα τη λήψει παρόντος, εργασθήτε, χωρίς απώλειαν στιγμής, όπως πάσα έλλειψις αναπληρωθή και όπως ο στρατός είναι έτοιμος όπως επιβιβασθή ευθύς από αύριον»²¹⁶.

Η πολιτική επιλογή του Ε.Βενιζέλου για δημιουργία τετελεσμένων γεγονότων, αναδεικνύεται ενδελεχώς στην ακόλουθη διπλωματική διαφωνία του με τον Γάλλο πρωθυπουργό, Κλεμανσώ, αναφορικά με το ζήτημα της κατάληψης της Σμύρνης από τον Ελληνικό στρατό και σε ποιο βαθμό, η κατάληψη και κατοχή της Σμύρνης, έγειρε πολιτικά δικαιώματα για την Ελλάδα. Συγκεκριμένα στις 12.5.1919, ο Γάλλος πρωθυπουργός,(Κλεμανσώ) διακοίνωσε,(αναφορικά με την απόφαση για την αποστολή ελληνικού στρατού στη Σμύρνη) ότι:

«Δεν τίθεται θέμα να καταλάβουμε ή να διαμελίσουμε τα εδάφη της Μικράς Ασίας, αλλά μόνο να προστατεύσουμε τον πληθυσμό». «Σήμερα η Σμύρνη δεν ανήκει σε κανέναν·δεν τίθεται θέμα να αποφασίσουμε για την τύχη της πόλης αυτής, αλλά να φέρουμε εις πέρας μια επιχείρηση προσωρινού χαρακτήρα με συγκεκριμένο στόχο»²¹⁷.

Εν συνεχεία σε επιστολή του προς τον Ε.Βενιζέλο ανέφερε.

«Η υπο των ελληνικών στρατευμάτων ΝΤΕ ΦΑΚΤΟ κατοχή της Σμύρνης και της περιοχής της ΑΠΟΦΑΣΙΣΘΕΙΣΑ ΜΟΝΟΝ ΕΝΕΚΑ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΕΩΣ ΩΡΙΣΜΕΝΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΕΝ ΗΤΟ ΙΚΑΝΗ ΝΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΔΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ.ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΥ ΑΠΛΩΣ ΜΕΤΡΟΥ ΤΟ ΟΠΟΙΟΝ ΑΦΗΝΕ ΤΗΝ ΔΙΑΣΚΕΨΙΝ ΑΠΟΛΥΤΩΣ ΕΛΕΥΘΕΡΑΝ ΝΑ ΛΥΣΗ ΤΑ ΕΚ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΠΡΟΚΥΠΤΟΝΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΥΜΦΩΝΩΣ ΜΕ ΤΗΝ ΓΕΝΙΚΩΤΕΡΑΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ ΚΑΙ ΜΕ ΤΑΣ ΕΠΙΘΥΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΑ ΤΩΝ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΕΝΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ».

Ο Ε.Βενιζέλος απάντησε ότι:

« Το Ανώτατον Συμβούλιον δεν ήτο δυνατόν να πλανηθή ως προς την ερμηνείαν που εδόθη εις αυτήν από τον λαόν της Ελλάδος. Αι Ελληνικαί διεκδικήσεις επι της Σμύρνης και της περιοχής της δεν ήσαν μόνον γνωσται.

» Είχαν και επισήμως διατυπωθη εις την Διάσκεψιν, υποστηρίχθη προ του Ανωτάτου Συμβουλίου και εγκρίθη χωρίς επιφύλαξιν υπο της αρμοδίας επιτροπής. ΚΑΤΑΛΑΜΒΑΝΟΥΣΑ Η ΕΛΛΑΣ ΤΗΝ ΣΜΥΡΝΗΝ ΕΓΝΩΡΙΖΕΝ ΟΤΙ ΑΝ ΔΕΝ ΕΙΧΕ ΑΚΟΜΗ ΝΟΜΙΚΟΝ, ΕΙΧΕ ΤΟΥΛΑΧΙΣΤΟΝ ΗΘΙΚΟΝ ΤΙΤΛΟΝ ΝΑ ΤΟ ΚΑΜΗ. Δεν έστειλε τα στρατευματά της ως εκτελεστικά απλώς όργανα εις χώραν ξένην, όπως τα είχε προηγουμένως στείλει εις την Ρωσίαν.Τα έστειλε ως όργανα ιδιαιτέρως ενδιαφερόμενα ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΤΥΧΙΑΝ ΜΙΑΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΝΤΟΛΗΣ ΤΗΣ ΟΠΟΙΑΣ ΣΚΟΠΟΣ ΗΤΟ Η ΤΗΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΤΑΞΕΩΣ εις μιαν κατ'εξοχήν ελληνικήν χώραν. Επομένως ΜΟΛΟΝΟΤΙ ΥΠΟ ΑΥΣΤΗΡΩΣ ΝΟΜΙΚΗΝ ΑΠΟΨΙΝ Η ΚΑΤΟΧΗ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ ΔΕΝ ΕΔΗΜΙΟΥΡΓΗΣΕ ΝΕΟΝ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑ, εδημιούργησε νέαν πραγματικήν κατάστασιν, η οποία επέβαλε το να ληφθή υπ'όψιν. Και αν η κατοχή δεν ηύξησε τους επί της Σμύρνης τίτλους που είχε η Ελλάς-τίτλους αναγνωρισθέντας και από την επιτροπήν των ελληνικών διεκδικήσεων- επεκύρωσε πάντως αυτούς και ενίσχυσε ΤΗΝ ΕΠΙ ΤΗΝ

²¹⁶ Ibid,σελ.253.

²¹⁷ Παρατίθενται στο Μ.Λ. Smith, Το Όραμα της Ιωνίας, σελ.165

ΤΕΛΙΚΗΝ ΑΠΟΦΑΣΙΝ ΤΗΣ ΔΙΑΣΚΕΨΕΩΣ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ».

Ο Κλεμανσώ ανταπάντησε στις 18.11.1919.

«Κύριε Πρόεδρε, το Ανώτατον Συμβούλιον, έλαβε γνώσιν της υμετέρας επιστολής της 15^{ης} Νοεμβρίου, απαντώντας εις ανακοίνωσιν, ήτις εγένετο υμίν, αφού το Συμβούλιον ήκουσε την ανάγνωσιν της εκθέσεως της ανακριτικής επιτροπής της Σμύρνης και τας επεξηγήσεις ας ευηρεστήθητε να δώσητε επι του προκειμένου.

ΕΧΩΝ ΤΗΝ ΤΙΜΗΝ ΝΑ ΣΑΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΩ ΟΤΙ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΕΚΡΙΝΕΝ ΟΤΙ ΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΑΣ ΕΚΦΡΑΖΕΤΕ ΕΝ ΣΧΕΣΕΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗΝ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ, ΚΑΤ'ΟΥΔΕΝ ΤΡΟΠΟΠΟΙΟΥΣΙ ΤΗΝ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΑΝΩΤΑΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΓΕΝΟΜΕΝΗΝ ΔΗΛΩΣΙΝ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ. ΕΙΔΟΠΟΙΗΘΗΤΕ ΚΑΤΗΓΟΡΗΜΑΤΙΚΩΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΣΤΙΓΜΗΝ ΚΑΘ'ΗΝ ΕΛΗΦΘΗ Η ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΩΝ ΤΕΣΣΑΡΩΝ. ΕΙΣ ΜΟΝΗΝ ΤΗΝ ΔΙΑΣΚΕΨΙΝ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΑΠΟΚΕΙΤΑΙ ΝΑ ΑΠΟΦΑΣΙΣΗ ΟΤΑΝ ΘΑ ΜΕΛΕΤΗΘΗ ΠΑΡ'ΑΥΤΗΣ ΤΟ ΣΥΝΟΛΟΝ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΟΠΟΙΑ ΤΙΣ ΘΑ ΕΙΝΑΙ Η ΤΥΧΗ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ».

Συνακόλουθα ο Ε.Βενιζέλος κατέστησε ευκρινές το γεγονός, της μη ύπαρξης προηγούμενης επίσημης αναφοράς από τους πολιτικούς αρχηγούς των Συμμάχων περί του προσωρινού καθεστώτος κατοχής της Σμύρνης.

«Αλλά κρίνω αναγκαίον να βεβαιώσω ότι το αναφερόμενον εν αυτή ότι: ειδοποιήθην κατηγορηματικώς και κατά την στιγμήν καθ'ήν ελήφθη η απόφασις υπο του Συμβουλίου των Τεσσάρων, περί του προσωρινού χαρακτήρος της κατοχής της Σμύρνης, δεν είναι ακριβές. Ότε ο κ.Λούδ Τζωρτζ μοι ανεκοίνωσε πρώτος την απόφασιν ταύτην, ουδένα λόγον μοι εκαμε περί της προσωρινότητος αυτής και ότο κατ'επανάληψιν εκλήθην ενώπιον των κ.Κλεμανσώ, Λούδ Τζωρτζ και Ουίλσον δια να συζητήσωμεν περι της εκτελέσεως της κατοχής, ουδείς λόγος εγένετο περι προσωρινότητος»²¹⁸.

Η δημιουργία τετελεσμένων γεγονότων για την ενίσχυση της διαπραγματευτικής θέσεως της Ελλάδος μετά το τέλος των εχθροπραξιών στη Μ.Ασία, συνώθησε και την Υψηλή Πολιτική της μετανοεμβριανής κυβέρνησης. Συγκεκριμένα ο έλληνας υπουργός στρατιωτικών οριοθέτησε και καθόρισε την φύση και την έκταση των επιχειρησιακών δράσεων της στρατιωτικής στρατηγικής με γνώμονα την επίτευξη των βέλτιστων δυνατών κερδών στο διπλωματικό πεδίο.

«[...] Εκ της παρατηρήσεως ταύτης καθίσταται προδήλος και η σημασία της εν τω από 28/8/21 τηλεγραφήματι μας διατυπωθείσης ανάγκης ίνα η γραμμή της κατοχής μας εκτείνεται όσον το δυνατόν πέραν της γραμμής της επιδιωχθησομένης κατά τας διαπραγματεύσεις της ειρήνης οριστικής προσαρτήσεως. Κρίνω αναγκαίον να σημειώσω ότι τοιαύτη επέκτασις πέραν της γραμμής της οριστικής προσαρτήσεως δύναται να γίνη όχι μόνον προς ανατολάς αλλά και προς βορράν ή προς νότον. Προσθέτω δε ότι ουσιωδεστάτη έσεται επέκτασις ημών μέχρι της θαλάσσης προς βορράν. Διότι τοιαύτη επέκτασις αποκόπτει την Κωνσταντινούπολιν από του Σώματος της υπολειφθησομενης Τουρκίας. Αι γενικαί αυταί γραμμαί του τρόπου καθ'όν η Κυβέρνησις θα χρησιμοποιήση δια την πολιτικήν αυτής ενέργειαν ως βάσιν την στρατιωτικήν κατάστασιν, επανειλημμένως και ανωτέρω καθοριζόμεναι φρονώ ότι

²¹⁸ Παρατίθενται στο Δ.Χρονόπουλου, Δημήτριος Γούναρης, σ.σ.311-313. Επίσης βλέπε Στ.Πρωταίου, Η Μικρασιατική Καταστροφή, σ.σ. 487-489.

θα χρησιμεύσουν εις την διοίκησιν της Στρατιάς ίνα διαρρυθμίση όσον το δυνατόν συμφωνότερον προς αυτάς την στρατιωτικήν κατάστασιν»²¹⁹.

5.5. Μέσα της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής της Μικρασιατικής Εκστρατείας

5.5.1. Μέσα της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου

Αναμφίλεκτα η επιτυχία της εκάστοτε Υψηλής Στρατηγικής συνωθείτε από το βαθμό της στρατηγικής αποτελεσματικότητας του συνόλου των διατιθέμενων και ορθολογικά αξιοποιούμενων μέσων της. Η διάγνωση του μεγέθους και του είδους των μέσων που επιτάσσεται να χρησιμοποιηθούν για την επίτευξη του πολιτικού στόχου, προϋποθέτει πέρα από την ιεράρχηση-προσδιορισμό των εκάστοτε πολιτικών στόχων, την διακρίβωση του πολιτικού στόχου του αντιπάλου, του μεγέθους της ισχύος του, των ικανοτήτων της πολιτικής εξουσίας και του λαού του, καθώς και την διάγνωση της εσωτερικής κοινωνικής του κατάστασης και τον βαθμό αποτελεσματικότητας της διπλωματικής του στρατηγικής²²⁰.

Ο Ε.Βενιζέλος με αφετηριακή λογική την ανωτέρω διαπίστωση, προέβη σε αгаστή κατανομή, σύνδεση και χρήση τόσο των εν δυνάμει όσο και τον πραγματικά διατιθέμενων μέσων της Ελλάδος, ώστε να επιτευχθεί η αποδοχή και εφαρμογή των όρων της Συνθήκης των Σεβρών από την Τουρκική κυβέρνηση. Η σύζευξη και εφαρμογή των εν λόγω μέσων κρυσταλλώνεται στους ακόλουθους στόχους :

α) εξισορρόπηση,(εσωτερική και εξωτερική), της ισχύος του αντιπάλου-διασφάλιση σχετικής υπεροχής της Ελλάδος στο πολιτικό-στρατιωτικό πεδίο,

β) υπονόμευση της διεθνούς θέσης του αντιπάλου-ενίσχυση της διεθνούς θέσης της Ελλάδος,

γ) εκμετάλλευση των στρατηγικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων, της Ελλάδος, έναντι του αντιπάλου.

5.5.1.1. Εξισορρόπηση της ισχύος του αντιπάλου

α) Εσωτερική εξισορρόπηση

Η Υψηλή Στρατηγική του Ε. Βενιζέλου εδραζόταν-θεμελιωνόταν στην αναδιοργάνωση, στην ανακατανομή, στην βέλτιστη δυνατή σύνδεση και χρήση όλων των διαθέσιμων εσωτερικών πόρων-μέσων, για την επίτευξη του προσδιορισμένου πολιτικού στόχου. Συγκεκριμένα ο έλληνας πρωθυπουργός προχώρησε σε διαδικασίες εσωτερικής εξισορρόπησης, όπως ήταν η αναδιάρθρωση-αναδιοργάνωση του εσωτερικού κανονιστικού συστήματος, η ανάπτυξη και βελτίωση των δημοσίων υπηρεσιών, η ενίσχυση της βιομηχανικής και επιχειρηματικής δραστηριότητας, η εγκαθίδρυση διοικητικών κανονιστικών συστημάτων στις προσκτηθείσες περιοχές και η ορθολογική αξιοποίηση των πόρων τους, με στόχο αφενός την διασφάλιση της επισιτιστικής επάρκειας του πληθυσμού, στην περίπτωση μιας μακρόχρονης-χρονοβόρας πολεμικής αναμέτρησης και αφετέρου στην συσσώρευση ικανού μεγέθους πλουτοπαραγωγικών πόρων-αποθεματικού, τόσο για την ανάπτυξη της βιομηχανίας όσο και για την αύξηση των οικονομικών εσόδων του κράτους,(ποσοτική εξισορρόπηση).

Χαρακτηριστικά ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε:

²¹⁹ Τηλεγράφημα του έλληνα υπουργού στρατιωτικών στις 2.9.1921. Παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Η Εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής,σ.σ.267-268.

²²⁰ Βλέπε σχετικά Clausewitz,On War, σ.σ.585-586.

«[...] Όπως είδατε εις την δημοσιευθείσαν προ τινός χρόνου συνέντευξιν του συναδέλφου μου και συμπολίτου σας κ.υπουργού επι του Επισιτισμού: από της 1^{ης} Ιουνίου 1917 μέχρι της 30 Ιουνίου 1920 εισήχθησαν 666.000.000 σίτου και αρτοποιησίμων υλών εν γένει ενώ κατά τα τρία προπολεμικά έτη 1913, 1914 και 1915, κατά τα οποία διεξήχθησαν και οι Βαλκανικοί πολέμοι, είχαν εισαχθή 469.000.000 οκάδων, δηλ. κατά την τελευταίαν τριετίαν εισήχθησαν επιπλέον 200.000.000 οκ. ητοι περίπου 50% επιπλέον. Μη λησμονείτε δε, δια να κρίνετε την αξίαν αυτής της επιτυχίας, ότι κατά την διάρκειαν του παγκοσμίου πολέμου η παραγωγή σίτου και των αρτοποιησίμων υλών, ήτο μικρότερα από τας ανάγκας του κόσμου, αφ' ενός διότι αι μεγάλοι εκτάσεις, όπως εν Ρωσσία είχαν παύση να παράγουν ή να εξάγουν και αφ' ετέρου διότι η υπο τα όπλα διατήρησις δεκάδων εκατομμυρίων ανδρών συνεπήγετο κατανάλωσιν άρτου υπερβολικήν και επομένως μακρύς διεξήγετο αγών εν Λονδίνω, όπου ήδρευε η σχετική επιτροπή σίτου, δια την παροχήν αναλόγου προς έκαστον των Κρατών ποσότητος αρτοποιησίμων υλών. Δεν υπάρχει δε αμφιβολία ότι η Ελλάς υπο την άποψιν αυτήν, ηνυοήθη, διότι κατέστη εις αυτήν δυνατόν να εισαγάγη το πόσον τούτο, δια το οποίο δεν ήρκει να έχη ούτε πλοία επαρκή ούτε χρήματα, αλλ' έπρεπε και να ευρίσκη να αγοράση, δηλ. έπρεπε να της επιτρέψουν την εισαγωγήν της ποσότητος τούτων.

[...] Ακόμη θα κρίνετε την επιτυχίαν του έργου αν μάθετε ότι μέχρι τέλους της χρήσεως 1919-1920 δηλ. μέχρι 1 Απριλίου 1920 ο ισολογισμός του υπουργείου του Επισιτισμού κλείει με πιθανόν περίσσευμα 5.000.000 δρχ. Δυστυχώς από του Απριλίου έ.έ. ένεκα της αυξήσεως της τιμής των σιτηρών θα αρχίσωμε να έχωμε έλλειμα αλλά βεβαίως δυνάμεθα να το ονομάσωμεν κατόρθωμα εκπληκτικόν ότι εξήσαμεν καθ' όν τρόπον εξήσαμεν, εν πλησμονή τοιαυτη και με τιμάς, αι οποίαι δεν υπήρξαν ανώτεροι των εις τα μεγάλα Κράτη τιμών, χωρίς να επιβαρυνώμεν και το δημόσιον ταμείων δια βαρών, με τα οποία εβαρύνθη εις άλλας χώρας»²²¹.

«Ετέθη κατά το διάστημα της τριετίας, (1917-1920) αυτής εις εφαρμογήν ο νόμος περί βιομηχανικών και εμπορικών επιμελητηρίων, [...] Ελήφθη πρόνοια περί της εμπορικής εκπαιδεύσεως. Ενώ μέχρι του 1917 ελειτούργουν καθ' όλον το Κράτος 6 εμπορικά σχολαί [...] σήμερον λειτουργούν 13 σχολαί- [...] Ιδρύθη δε συγχρόνως και Ανωτάτη Σχολή εμπορικών σπουδών, [...] Ότι αφορά τον μεταλλευτικόν πλούτον της Ελλάδος γνωρίζετε εν απροχώρητον, το οποίον επι σειράν ετών ήτο αδύνατον να γείνουν μεταλλευτικά παραχωρήσεις. [...] Εντος δε της τριετίας κατωρθώθη ώστε εκ των πρώτων να είναι έτοιμοι ήδη προς έκδοσιν αι παραχωρήσεις μεταλλείων 13 νομών εκ των 16 του παλαιού Κράτους, ενώ εκ των δευτέρων είναι επίσης έτοιμοι υπέρ τας 500 άδειαι ερευνών.

Εστράφη η προσοχή του Κράτους προς ενίσχυσιν της ιδιωτικής πρωτοβουλίας εις αύξησιν της παραγωγής λιγνίτου. Από 80.000 τόννων δε, οι οποίοι εξήχθησαν κατά το τελευταίον έτος 250.000 τόννοι.

Έστρέψαμεν την προσοχήν μας εις την συστηματικήν έρευναν προς ανακάλυψιν των τυχόν υπάρχόντων εν τη χώρα αποθεμάτων πετρελαίου και δεν εδιστασαμεν και το Κράτος να καταστήσωμεν μέτοχον των δαπανών, όπως διευκολύνωμεν την ενεργειαν της ερεύνης αυτής. Έστρέψαμεν την προσοχήν μας εις την μελέτην και έρευναν των υδραυλικών δυνάμεων της Χώρας και τα αποτελέσματα της ερεύνης αυτής υπερέβησαν κάθε προσδοκίαν. [...]

Αλλά και περί της πυκνώσεως της ταχυδρομικής, τηλεγραφικής και τηλεφωνικής συγκοινωνίας εμεριμνήσαμεν. Ιδρύθησαν 40 νέαι περιφέρειαι αγροτικών διανομέων, εξυπηρετούσαι την ταχυδρομικήν υπηρεσίαν 520 χωρίων. Ιδρύθησαν 50

²²¹ Ομιλία του Ε.Βενιζέλου στο πολιτικό γεύμα των Πατρών. 21.10.1920. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος γ', σ.σ. 76-77.

νέαι ταχυδρομικαί γραμμαί μεταφορών και εφωδιάσθησαν ήδη 26 εκ των ταχυδρομικών γραμμών μεταφορών δι' αυτοκινήτων, ενώ εξ άλλου η έναρξις της λειτουργίας της σιδηροδρομικής συγκοινωνίας μετα της μέσης και δυτικής Ευρώπης μας παρέσχε το μέσον εξασφάλισεως κανονικωτέρας μετ' αυτής ταχυδρομικής συγκοινωνίας.

Ως προς του τηλεγράφους και τα τηλέφωνα, παρ' όλην την εκ του πολέμου δυσχέρειαν της προμήθειας νέων υλικών, εγκατεστήσαμεν νέας τηλεγραφικάς γραμμάς 800 χιλιομέτρων ενώ προσθέσαμεν εις τας υπάρχουσάς γραμμάς σύρματα μήκους 1720 χιλιομέτρων, κατεδύσαμεν νέον καλώδιον 80 χιλιομέτρων και συνεστήσαμεν 146 νεα τηλεγραφικά γραφεία. Ως προς τα δημόσια έργα δια του νόμου 1918 εψηφίσθη πίστωσις 60.000.000 κατανεμωμένη εις 10 ενιανσίους δόσεις δια την κατασκευήν νέων οδών, υπο κατασκευήν δε ήδη τελούσιν 600 χιλιομέτρων νέων οδών»²²²

«Αλλά κανείς, αγαπητοί συμπολίται, ας μη φαντασθή ότι μετα τους εξωτερικούς εθνικούς θριάμβους πρόκειται ν' αναπαυθώμεν επί των δαφνών μας. Όσω μεγαλύτεροι θα είναι οι θρίαμβοι, τόσω μεγαλύτερα θα είναι και τα επεβαλλόμενα εις ημάς καθήκοντα. Τους πλουσίους πόρους των από των Βαλκανικών πολέμων και εντεύθεν νέων εδαφών μας, οφείλομεν ν' ανασυντάξωμεν, άνευ τινός αναβολής. Και πρώτιστος όρος δια την επιτυχίαν τούτου είναι η εξασφάλισης χρηστής και ικανής διοικήσεως.[...] Εμφορούμαι τουναντίον από την βαθείαν πεποίθησιν ότι, αν το έργον εγκαθιδρύσεως χρηστής και ικανής διοικήσεως, όπερ τόσον επιτυχώς επεχειρήσαμεν από του 1910 μέχρι του 1915 δεν επαναληφθή και δεν αχθή εις αίσιον πέρας, εις ουδέν θα ωφελήσουν οι εξωτερικοί θρίαμβοι και η επέκτασις των ορίων μας και το μεσουράνημα, εις το οποίον ανήλθομεν από επταετίας, θα απεδεικνύετο παροδικόν μετέωρον, όπερ δεν έμελλε να έχη επαύριον»²²³.

«Πρέπει να παρασκευασθώμεν από τούδε άνευ τινός αναβολής όπως αντιμετωπίσωμεν το πρόβλημα της διοικήσεως των νέων εδαφών, εφ' όν θα εκταθή η κυριαρχία μας»²²⁴.

Ακολούθως ο Ε.Βενιζέλος προσέδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα στην ποιοτική αναβάθμιση, (ποιοτική εσωτερική εξισορρόπηση), του γνωστικού επιπέδου των στελεχών του Ελληνικού Στρατού, με την εφαρμογή επιμορφωτικών προγραμμάτων, ώστε να ανταποκριθούν επαρκώς στις αναφυόμενες δυσχέρειες κατά την διάρκεια των στρατιωτικών επιχειρήσεων στην Μ.Ασία.

«Φίλτατε,

Εγκλείω απόκομμα των «Times» δια να ιδήτε τι κάμνουν οι Άγγλοι, όπως χρησιμοποιήσουν την παράτασιν της ειστραπευσεως των εις τον Ρήνον, όπως συμπληρώσουν την μόρφωσιν των ανδρών των.

Νομίζω ότι θα το κρίμα να μη κάμωμεν το ίδιον δια τους ιδικούς μας στρατιώτας, λαμβανομένου υπ' όψει ότι η κατοχή των επιδικασθησομένων εδαφών θα παρατείνη επί πολλούς μήνας, εξάμηνον και πλέον ίσως, την παραμονήν των ανδρών εις τας διαφόρους φρουράς, όπου θα έχουν πολύν διαθέσιμον χρόνον δια διδασκαλίαν.

Δυνάμεθα να επιτύχωμεν θαυμαστά αποτελέσματα. Δεν πρέπει να χάνωμεν ώραν δια την οργάνωσιν τούτην. Ταύτην δύναται να αναλάβη η «Πατριωτική Ένωσις».[...]

²²² Ibid, σ.σ. 80-81 & 85.

²²³ Εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος», 19.11.1919. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σελ. 610.

²²⁴ Τρίτη επιστολή του Ε.Βενιζέλου προς τον Ε.Ρεπούλη, από το συνέδριο Ειρήνης, 12/25.12.1918-11/24.9.1919. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σελ. 646.

Πρέπει να καταρτισθή αμέσως το πρόγραμμα της ενέργειας και να εξευρεθούν οι αναγκαίοι διδάσκαλοι.Τοιούτοι πρέπει να είναι: [...]

- 4) Κατάλληλοι άνδρες, εν οίς ο Σωτηριάδης, και άλλοι τοιούτοι,όπως εξηγήσουν εις τους άνδρας την σημασίαν της επεκτάσεως του κράτους εις τας διεκδικουμένας ή μάλλον τας έως τότε, ως ελπίζω, επιδικασθησομένας χώρας»²²⁵.

Ανάλογη σημασία δόθηκε και στις αναγκαίες πολιτικό-στρατιωτικές ενέργειες για την πλήρη κάλυψη των επιμελητειακών αναγκών της ελληνικής στρατιάς Μ.Ασίας, με στόχο την διασφάλιση του βέλτιστου δυνατού βαθμού της στρατηγικής της αποτελεσματικότητας.

«Ιδία η καταρτισθείσα βασίς εφοδιασμού Σμύρνης δι'ολόκληρον τον Στρατόν, ελειτουργεί θαυμασίως, υπο την διεύθυνσιν του πεπειραμένου και ικανωτάτου Συνταγματάρχου και πολυτίμου συνεργάτη μου Γονατά.[...] Αλλά μήπως αι επιταχθείσαι μεγάλοι αποθήκαι του παρα την Πούνταν σιδηροδρόμου Αϊδινίου δια την υπηρεσίαν της βάσεως δεν ήσαν υπερπλήρεις, δεν απεδείκνυν την τάξιν και μέθοδόν της υπηρεσίας αυτής, ης η λειτουργία υπήρξε τελεία; [...] Το τονίζω μετα υπερηφανείας ότι κατά τον χρόνον καθ'όν το Γ.Στρατηγείον διωκείτο υπ'εμού καταχρήσεις δεν έλαβον χώραν,και αν συνέβη ελαχίστον τι ευθύς κατεδιώχθη.[...] Μετα τα'ανωτέρω δεν είναι μυστικόν διατί ο Στρατός ετρέφετο άριστα ποιοτικώς και ποσοτικώς, κατά την εποχή εκείνην. Η παρεχόμενη τροφή ήτο εκλεκτή και ποικίλη, τετράκις ενίοτε και πεντάκις της εβδομάδος εχορηγείτο κρέας δια το συσσίτιον, το εσπέρας δε κατά πλείστον παρείχετο θερμόν συσσίτιον[...] Τα μέτρα ταύτα συνετέλουν ίνα οι άνδρες ώσι υγιείς και εύρωστοι,η γενική των δε κατάστασις απολύτως καλή»²²⁶.

Ομοίως ο Δ.Βακάς συμπληρώνει:

«[...] Ο στρατός επι Βενιζέλου Κυβερνήτου ουδενός ουδέποτε εστερήθη. Η τροφή του, ο ιματισμός του ήτο υγιεινός, επαρκής και άρτιος καθ'όλας τας εποχάς.[...] Μέσα εις αυτήν την ατμόσφαιραν οι Έλληνες της Μικράς Ασίας που εκλήθησαν υπο τα όπλα, προσήρχοντο με ενθουσιασμόν[...] Η προσέλευσις εγίνετο ομαδική από το κάθε χωριό ή πόλιν,[...] Οι κατατασσόμενοι κατέβαλλον κάθε προσπάθειαν όπως ταχέως εκπαιδευθούν και το επετύγχανον, διότι υπήρχε θέλησις, πνευματική και ηθική ανάπτυξις, πίστις και ενθουσιασμός. Κατ'αυτόν τρόπον από του τέλους Μαρτίου 1920 ο εν Ασιατική Ελλάδα εθνικός στρατός ήτο πανέτοιμος προς δράσιν. Το ηθικόν του άριστον, η συμπλήρωσις υλικού και εφοδίων πλήρης και όλοι οι σωματάρχαι ανέφεραν ότι ο στρατός δυσφορεί μόνον διότι δεν επετίθετο κατά του εχθρού ίνα τον κατασυντρίψη»²²⁷.

Τα αποτελέσματα των διαδικασιών αναδιάρθρωσης, αναμόρφωσης και ποιοτικής αναβάθμισης της στρατηγικής αποτελεσματικότητας του ελληνικού στρατού αναφαίνονται στην πρακτική του δράση. Παράλληλα η ανωτέρω διαδικασίες εισάγονται και στο ελληνικό ναυτικό.

«Θα έλθω ήδη εις το υπουργείον των Στρατιωτικών και των Ναυτικών, κύριοι, δια να είπω ότι κατά την διάρκειαν αυτήν της τριετίας η Κυβέρνησις των Φιλελευθέρων είναι περήφανος διότι μετα την διάλυσιν του στρατού, την οποίαν είχε

²²⁵ Όγδοη επιστολή του Ε.Βενιζέλου προς τον Ε.Ρεπούλη, από το συνέδριο Ειρήνης,12/25.12.1918-11/24.9.1919.Ibid,σελ.653

²²⁶ Α.Παρασκευόπουλος, Απομνημονεύματα, τόμος β',σελ.265.

²²⁷ Δ.Βακάς, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης,σ.σ.312-314.

φέρη ο μοναρχισμός του εκπτώτου βασιλέως, ο στρατός ο νεοσχηματισθεί, ο οποίος είναι άλλως τε ο παλαιός στρατός μετα του στρατού της Εθνικής Αμύνης, αποτελών ήδη τον Εθνικόν στρατόν, είναι στρατός δια τον οποίον η Ελλάς ημπορεί αληθώς να είναι υπερήφανος[...] Διότι ο στρατός αυτός έγραψε λαμπροτάτας σελίδας της εθνικής μας ιστορίας και περιάγει την Ελληνικήν σημαίαν υπερήφανον μέχρι της Μαύρης Θαλάσσης και της Προποντίδος και όχι μόνον μέχρι της αρχαίας πρωτευούσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, της Προύσης, αλλά και μέχρι της νυν πρωτευούσης αυτής, διότι και εις τα προάστεια της Κωνσταντινουπόλεως υπάρχει Ελληνικός Στρατός και εντός της Κωνσταντινουπόλεως εδρεύουν Ελληνικάί στρατιωτικάί αρχαί.

[...] Την νέαν οργάνωσιν του στόλου την αρχίζομεν παραδόξως από την δια δημοπρασίας πώλησιν σωρείας πλοίων του Πολεμικού μας Ναυτικού. Αρχίζομεν λοιπόν από την εκκαθάρισιν του πολεμικού μας στόλου. Την σύνθεσιν του νέου μας στόλου δεν την απεφασίσαμεν ακόμη, διότι αυτή η Βασιλεύουσα των θαλασσών από της λήξεως του πολέμου δεν προέβη ακόμη εις την αποδοχήν νέου ναυτικού προγράμματος. Δεν ναυπηγεί νέα πλοία η Αγγλία, διότι, πλην άλλων λόγων, δεν έφθασεν ίσως ακόμη εις οριστικά συμπεράσματα περί του τύπου, ο οποίος ενδεινύεται εκ του πολέμου δια τα νέα πλοία. Αλλά δεν είναι μόνος αυτός ο λόγος, ο οποίος μας κάμνει να μη καταρτίσωμεν ακόμη το νέον πρόγραμμα του στόλου μας. Είναι και ένας άλλος λόγος-έτι κατηρθώσαντες δια των συνθηκών Νείγυ και Σεβρών να καταστήσωμεν αδύνατον την ύπαρξιν στόλου πολεμικού δια τας δυο αντιπάλους μας Δυνάμεις, την Τουρκίαν και την Βουλγαρίαν, έχωμεν ενώπιόν μας αρκετόν χρόνον δια να μελετήσωμεν εν ησυχία το πρόγραμμα πριν ή αρχίσωμεν τας δαπάνας, αφού η αναβολή επι τινα χρόνον δεν εκθέτει την Ελλάδα εις κανένα κίνδυνον»²²⁸.

Τέλος κατά την εγκατάσταση των ελληνικών στρατευμάτων στην Σμύρνη, η ελληνική πολιτική ηγεσία εκκινά μια σειρά διαδικασιών εσωτερικής ποσοτικής και ποιοτικής εξισορρόπησης, με απότοκο την διασφάλιση του βέλτιστου δυνατού βαθμού της στρατηγικής τους αποτελεσματικότητας κατά την διεξαγωγή των επιθετικών επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα στις εν λόγω διαδικασίες περιλαμβάνονταν:

- α) η συγκρότηση αμυντικών βάσεων και κέντρων ανεφοδιασμού,
- β) η εγκατάσταση ισχυρών αμυντικών αναχωμάτων με στόχο την διεξαγωγή αποτελεσματικής στατικής άμυνας,
- γ) η ποσοτική και ποιοτική ενίσχυση του έμφυλου δυναμικού,
- δ) η επιστράτευση του γηγενούς πληθυσμού των ομοεθνών,
- ε) η μελέτη της γεωμορφολογίας των κατεχόμενων περιοχών με στόχο την εξοικείωση των ελληνικών στρατιωτικών μονάδων,
- στ) η χαρτογράφηση του συγκοινωνιακού δικτύου και στην συγκρότηση τοπικών κέντρων μεταφορών.

Ο Α.Παρασκευόπουλος ανέφερε σχετικά:

«Καθ'εκάστην ο εν Ασιατική Ελλάδι Στρατός, όχι μόνον ενισχύετο, αλλά και κατηρτίζετο τελειότερον, ώστε δεν ήτο μόνον επαρκής δια την άμυναν των κατεχομένων μερών, αλλά και μετα πεποιθήσεως η διοίκησης εδικαιούτο να στηρίζεται επ'αυτού δια την ασφαλή επικράτησιν εναντίον του συνεχούς ενισχυόμενου εχθρού.[...] Είχον διατάξει την μεταστάθμευσιν εις Σμύρνην και ετέρου σχηματισθέντος Συντάγματος Ιππικού εκ Θεσσαλονίκης υπό τον Συνταγματάρχην Πανουσόπουλον.[...] Κατά την εποχή εκείνην ο εν Ασιατική Ελλάδι Στρατός απετελείτο εκ των ακολούθων μονάδων: Α'Σώμα Στρατού υποστρατηγόν

²²⁸ Ομιλία του Ε.Βενιζέλου στο πολιτικό γεύμα των Πατρών.21.10.1920. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος γ',σ.σ.86-87.

Νιδερ. Εκ των Μεραρχιών Ι και ΙΙ εδρεύον εις Σεβδίκιοι. Νεοσύστατον Σώμα Σμύρνης υπο τον στρατηγόν Ιωάννου, εκ των Μεραρχιών ΧΙΙΙ και της Σμύρνης με έδραν την Μαγνησία. Επίσης εκ του Ιππικού Συντάγματος, αναλόγου Πυροβολικού Ορεινού και Πεδινού, Μηχανικού και διαφόρων άλλων υπηρεσιών και σχηματισμών. Ιδία η καταρτισθείσα βασίς εφοδιασμού Σμύρνης δι'ολόκληρον τον Στρατόν, ελειτουργεί θαυμασίως, υπο την διεύθυνσιν του πεπειραμένου και ικανωτάτου Συνταγματάρχου και πολυτίμου συνεργάτη μου Γονατά.[...] Αλλά μήπως αι επιταχθείσαι μεγάλοι αποθήκαι του παρα την Πούνταν σιδηροδρόμου Αϊδινίου δια την υπηρεσίαν της βάσεως δεν ήσαν υπερπλήρεις, δεν απεδείκνυν την τάξιν και μέθοδον της υπηρεσίας αυτής, ης η λειτουργία υπήρξε τελεία[...]

Ομοίως ο Δ.Βακάς συμπληρώνει:

«Ταυτοχρόνως με τον καταρτισμόν της μελέτης προς οχύρωσιν της μητροπόλεως της Ιωνίας, το Γενικόν Στρατηγείον ήρχισε να φροντίζει δια την άμεσον έναρξιν της πραγματοποιήσεώς της. Η Χαρτογραφική Υπηρεσία ήρχισε συντόμως εργαζομένη δια την υποτύπωσιν του εδάφους και καταρτισμόν αναγκαιούντων χαρτών. Σενεκέντρωσε μεγάλας ποσότητας συρματοπλέγματος, έφερε βαρύ πυροβολικόν και εξησφάλισε όλα τα λοιπά χρειώδη. Τη αιτήσιν του αρχιστρατήγου Παρασκευοπούλου ο Άγγλος αρχιστράτηγος Μίλν ηκύρωσε γενομένης πωλήσεις 3 εκατομμυρίων γαιοσάκκων και έθεσε τούτους εις την διάθεσιν του Γενικού Στρατηγείου δια την αμυντικήν οργανωσιν της Σμύρνης. Παραλλήλως δι'ενδεχομένην προέλασιν πέραν της αρχικώς εγκριθείσης ζώνης κατοχής, ήρχισε λεπτομερές μελέτη και εξέτασις των πόρων της χώρας και των μέσων συγκοινωνιών. Σε κάθε χωριό εσχηματίσθη πυρήν λόχου μεταφορών από τα υπάρχοντα κτήνη και με οδηγούς τους χωρικούς και βάσιν, ενοείται πάντοτε στρατιώτας. Κατ'αυτόν τον τρόπον έγινε πλήρης απογραφή και ταξινόμησις των κτηνών και των οχημάτων όλης της ενδοχώρας. Στρατιώται εγυμνάσθησαν ειδικώς ως οδηγοί και φορτωταί καμηλών»²²⁹.

Αναπόδραστα το ανωτέρω εγχείρημα,(εσωτερική ποιοτική-ποσοτική εξισορρόπηση) μετουσιώθηκε σε αποφασιστικό πλεονέκτημα της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής, με απόρροια την αποτελεσματική χρήση της στρατιωτικής ισχύος για την επίτευξη και παγίωση τετελεσμένων γεγονότων.

β) Εξωτερική Εξισορρόπηση

Η εξωτερική εξισορρόπηση εδράζεται στις έξωθεν εισροές πόρων ή συντελεστών ισχύος προς ένα κράτος υπό τη σύντηξη ενός πλαισίου διμερών ή πολυμερών συμμαχικών,(επιθετικών ή αμυντικών) σχηματισμών ή πελατειακών σχέσεων. Συνακόλουθα η συμμαχία της Ελλάδος με τις δυνάμεις της Αντάντ συνιστούσε πόλο ετερόφωτης ισχύος για την Υψηλή Στρατηγική του Ε.Βενιζέλου.

«Τας συμμαχικάς σχέσεις τας οποίας είχαν είναι ότι με εκάλεσαν μιαν ημέραν και αι τέσσαρες και μου είπον ότι:

Είσαι εις θέσιν να καταλάβης την Σμύρνην; και τους είπον μάλιστα και μου έδωκαν εντολήν να την καταλάβω. Και εξήτησα να συνοδεύση Αγγλικός στόλος την νηοπομπήν την Ελληνικήν προς αποφυγήν ενδεχομένων, και συνωδεύθη η Ελληνική νηοπομπή από τον Αγγλικόν στόλον. Και όταν βραδύτερον εξήτησα και προ της εκτελέσεως της Συνθήκης των Σεβρών να καταλάβω την Ανατολικήν Θράκην οι Σύμμαχοι μου είπον να την καταλάβω.

²²⁹ Παρατίθεται στα Απομνημονεύματα του Α.Παρασκευόπουλου, τόμος β', σ.σ.263-265.

²³⁰ Δ.Βακάς, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης,σ.σ.312-314.

Και όταν ο κ.Κατεχάκης, αντιπρόσωπος της Ελλάδος εις την Κωνσταντινούπολιν, επήγε να ανακοινώσει ότι έλαβεν εντολήν ο στρατός μας να καταλάβη την Ανατολικήν Θράκην, εις το Αρχηγείον το Βρεττανικόν, και εξήτησε να του δώσει τα μέσα δια την αποβίβασιν, διότι ημείς δεν τα είχομεν το Αγγλικόν επιτελείον έθεσεν αμέσως εις την διάθεσιν του Ελληνικού Στρατού όλα τα μέσα αποβιβάσεως, τα οποία είχε. Δεν ηρκέσθη δε εις τούτο μόνον αλλά και έστειλεν εν εκ των μεγαλυτέρων θωρηκτών τα οποία είχαν ο αγγλικός στόλος, να επιστατη εις την διεξαγωγήν της αποβιβάσεως η οποία εγένετο εις την Ανατολικήν Θράκην. Και ερωτάτε ποίας άλλας εκδηλώσεις της συμμαχικής σχέσεως είχα; Τι άλλο εχρέιασθη, τι άλλο εξήτησα και δεν μου το έδωσαν; Αλλά με μέμφεσθε·διατί κύριε δεν εφροντίσατε να κάμετε την εκτέλεσιν της συνθήκης των Σεβρών; Αλλα πριν τελειώσει η εξαμήνος προθεσμία η οποία εδίδετο υπο της συνθήκης των Σεβρών εις την Τουρκίαν δια την εκτέλεσιν αυτής·εγώ είχον αποταθή προς την Αγγλικήν Κυβέρνησιν και της εδήλωσα ότι πρέπει να παρασκευασθώμεν δια την επιβολή της συνθήκης των Σεβρών. Εκείνο το οποίον εξήτουν πλέον της παροχής του πολεμικού υλικού, του αναγκαίου, την παροχήν 3.500.000 λιρών στερλινών κατά μήνα δια τας δαπάνας της εν Μικρά Ασία πολεμικής επιχειρήσεως, και την σύμπραξιν της αγγλικής αεροπορίας. Και μου εδήλωσεν ο Λούδ Τζώρτζ ότι τα θεωρεί αυτά πολύ φυσικά.[...]»²³¹.

«[...] Σας είπα προ ολίγου ότι η εκτέλεσις,(επιχείρηση για κατάληψη Σμύρνης) θα εγίνετο δια της παροχής όχι μόνον της υποστηρίξεως της οικονομικής, αλλά και της υποστηρίξεως της Στρατιωτικής, δι' ενός τουλάχιστον όπλου μεγάλης σημασίας, της αεροπορίας [...]»²³².

Ανάλογες δεσμεύσεις βρετανών πολιτικών και στρατιωτικών αξιωματούχων προδηλώνουν την εξωτερική μεταβλητή ισχύος που αναφύονταν για την ελληνική στρατηγική.

Στις 30 Ιουνίου 1920 ο Άγγλος αρχηγός του στόλου της Μεσογείου δήλωσε,(στον Έλληνα αρχιστράτηγο, Λ.Παρασκευόπουλο).

«Όταν ο Έλλην Αρχιστράτηγος ζητεί την συνδρομήν του αγγλικού στόλου, ολόκληρος ο στόλος μας της Μεσογείου είναι εις την διάθεσιν του Έλληνος Αρχιστράτηγου, αρκεί μόνον να μας ειδοποιήσετε 48 ώρας προηγουμένως»²³³.

Ο αρχηγός του Συντηρητικού κόμματος της Αγγλίας, Λόρδος Κωρζόν, το καλοκαίρι του 1920, ανέφερε στον Ε.Βενιζέλο.

«Κύριε Βενιζέλε, πρέπει να γνωρίζετε ότι εις κάθε περίπτωσιν δικαίως αιτήσεως θα έχετε εις το πλευρόν σας την Αγγλίαν, η οποία ουδέποτε λησμονεί τι φίλος υπήρξατε και μετα πόσης νομιμοφροσύνης ωδηγήσατε την χώραν σας εις τον αγώνα υπέρ ημών»²³⁴.

Τουναντίον τα πολιτικά στελέχη της μετανοεμβριανής ελληνικής κυβέρνησης διαμφισβήτησαν σθεναρά την ύπαρξη εξωτερικής εξισορρόπησης εστιάζοντας την κριτική τους στην απουσία συμμαχικών υποχρεώσεων έναντι της Ελλάδος, λόγω των διαφορετικών-ετερογενών πολιτικών σκοπών της τελευταίας με τις Συμμαχικές Δυνάμεις.

Χαρακτηριστικά ο Δ.Γούναρης ανέφερε:

²³¹ Αγόρευση του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή, το 1932.Παρατίθεται στη Βίβλο του Ε.Βενιζέλου, τόμος ε', σ.σ. 251-252.

²³² Ibid,σελ.266.

²³³ Παρατίθεται στο Δ.Βακά,Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης,σ.σ.353.

²³⁴ Ibid,σελ.411.

«[...] Κατά της αντιστάσεως του εχθρού ουδεμία ηδύνατο να προσδοκάται επικουρία έξωθεν. Είπον αρχόμενος ότι η Ελλάς ουδεμίαν έκαμε συμφωνίαν μετα των Δυνάμεων, μεθ'ων συνεπολέμησε και ότι αύται ουδεμίαν ανέλαβον υποχρέωσιν να συνεισφέρουν τας δυνάμεις αυτών προς επίτευξιν των εθνικών σκοπών της Ελλάδος, οι οποίοι ουδέποτε κατέστησαν κοινοί πολεμικοί σκοποί των Συμμάχων. Ουδεμία υπήρξε συμμαχία [...] Συμμαχία υποθέτει υποχρέωσιν κοινού πολεμικού αγώνος επι ωρισμένοις σκοποίς. Οι σκοποί της Ελλάδος ουδέποτε απετέλεσαν αντικείμενον υποχρεώσεως κοινού πολεμικού αγώνος των Συμμάχων. Αλλά εγένετο και κατι περισσότερο ακόμην. Εδηλώθη ρητώς εις την Ελλάδα, προκειμένου να αναλάβη την Μικρασιατικήν επιχείρησιν, ότι θα ενήργει με μόνας τας ιδίας δυνάμεις και ότι ουδεμία θα τη παρείχετο συνδρομή ούτε στρατιωτική ούτε χρηματική. Και η δήλωσις αύτη εγένετο από την Μ.Βρεταννίαν, ήτοι την μεγάλην εκείνην Δύναμιν, ήτις περισσότερο προσέκειτο εις τας Ελληνικάς βλέψεις [...] Εξ άλλων τηλεγραφημάτων του ιδίου τότε προέδρου της Ελληνικής Κυβερνήσεως προκύπτει ότι όχι μόνον η Ιταλία διέκειτο δυσμενώς προς τας ελληνικάς βλέψεις, αλλά και η Γαλλία ουδαμώς ήτο διατεθειμένη να υποστηρίξη αυτάς, έστω και δια της απλής επιρροής αυτής.[...] Εξ όλων τούτων πιστοποιουμένων και εκ σωρείας εγγράφων και γεγονότων προκύπτει ότι όχι μόνον υποχρέωσιν συνδρομής της Ελλάδος εν τη επιδιώξει της Μικρασιατικής επιχειρήσεως δεν είχαν αναλάβει αι Μεγάλαι Δυνάμεις, αλλά και ρητώς είχαν δηλώσει ότι ουδεμίαν έπρεπε να προσδοκά συνδρομήν η Ελλάς. Υπήρχε δηλαδή συμφωνία εκ διαμέτρου αντίθετος της συμμαχίας.[...]»²³⁵.

Συνεπικουρώντας την ανωτέρω κριτική ο αρχηγός του Βρετανικού Επιτελείου, Wilson, ανέφερε στο ημερολογίό του.

«Είπον ευθέως εις αυτόν, (Βενιζέλον) ότι μεταβαίνων εις Σμύρνην είχε καταστρέψει τον τόπον του και τον ευατόν του» (18.10.1919). Και πάλιν την 19.3.1920 :

«Ο winston (Churchill, Υπουργ. Στρατιωτικών) και εγώ συνωμιλήσαμεν επι μιαν ώραν με τον Βενιζέλον σήμερα το απόγευμα. Του κατεστήσαμεν σαφές ότι ούτε εις άνδρας ούτε εις χρήμα ούτε εν Θράκη ούτε εν Σμυρνη θα εβοηθούμεν την Ελλάδα[....] Του είπον ότι θα κατέστρεφε τον τόπον του[....] και ότι η εξάντλησις εις άνδρας και εις χρήμα θα ήτο ιδιαιτέρως βαρεία δια την Ελλάδα. Είπεν ότι δεν συνεφωνεί[...] Της συνομιλίας αυτής,[...], είχε προηγηθή(5.8.1919) η εν τω Αν.Συμβούλιω ανταλλαγή δηλώσεων Churchill-Βενιζέλου. Κατά ταύτην ο πρώτος είπεν ανάλογα προς τας ανωτέρω βρετ.δηλώσεις, ο δε Ελ.Βενιζέλος απήντησεν ότι «αντελαμβάνετο πλήρως την αδυναμίαν των Δυνάμεων να αναλάβουν την επιβολήν της ειρήνης εις την Τουρκίαν χάριν αυτού και την ανάγκην όπως «η Ελλάς βοηθήση εαυτήν» παραδεχθείς επισήμως ότι η ευτυχής έκβασις του ελληνικού αγώνος εξηρτάτο ουχί εκ της «συμμαχίας» αλλ' εκ της αντοχής-στρατιωτικής και οικονομικής- της Ελλάδος μόνης»²³⁶.

Ανταπαντώντας ο Ε.Βενιζέλος στην παραπάνω κριτική, εστιάστηκε στη πολιτική επιλογή της μετανοεμβριανής ελληνικής κυβέρνησης για την επάνοδο του βασιλέως Κων/νού και στην συνεπακόλουθη αλλαγή της βρετανικής και γαλλικής πολιτικής, με απότοκο την υποπλάσια της στρατηγικής αποτελεσματικότητας της ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής.

²³⁵ Απολογία Γούναρη. Παρατίθεται στο Δ.Χρονόπουλου, Δ.Γούναρης,σ.σ.442-444.

Επίσης βλέπε Χ.Κ. Βοζίκη, Αι Απολογίαι των θυμάτων της 15 Νοεμβρίου 1922, σ.σ. 310-311.

²³⁶ Παρατίθεται στο Β.Μόστρα, Η Μικρασιατική Επιχείρησις,σελ.14,υποσημείωσι 1.

«Το Ελληνικόν Έθνος πλούσιον, ισχυρόν τότε, είχεν επαρκείς δυνάμεις, με την αμέριστον δε υποστήριξιν των συμμάχων μας Άγγλων και Γάλλων η Ελλάς θα επέβαλεν όχι μόνον την Συνθήκην των Σεβρών αλλά και τας εις βάρος της Τουρκίας συνεπείας της μη εντός εξαμήνου πλήρους εφαρμογής των όρων της Συνθήκης των Σεβρών, συμφώνως προς το 36^{ον} αυτής άρθρον.

» Ούτε η αγγλική, ούτε δε η γαλλική πολιτική, αίτινες εκθύμως μας υπεστήριζον το θέρος του 1920, ήτο δυνατόν να μας εγκαταλείψουν, ολίγους μήνας αργότερον.

» Άλωστε τα συμφέροντά των ήσαν, εν τη εγγύς Ανατολή, συνυφασμένα με τα ιδικά μας και επι της ταυτότητος ταύτης των συμφερόντων εβάσιζα πάντοτε την πολιτικήν μου.

» Βεβαίως με την επαναφοράν του Κωνσταντίνου, χαρακτηρισθέντος επισήμως ως εχθρού των Συμμάχων, δια την Ελλάδα αι συνθήκαι ανετράπησαν. Προ της εκδήλου δυσφορίας της κοινής γνώμης των λαών των δεν ήτο δυνατόν αι Κυβερνήσεις Αγγλίας και Γαλλίας να υποστηρίξουν και να θεωρήσουν σύμμαχον των τον βασιλέα Κωνσταντίνον. Τούτο είναι ευνόητον»²³⁷.

Εκτός από την πολιτικό-στρατιωτική εξωτερική εξισορρόπηση, ο Ε.Βενιζέλος χρησιμοποίησε και την οικονομική διάσταση της εξωτερικής εξισορρόπησης με την σύναψη εξωτερικών δανείων, αφενός για την ενδυνάμωση του οικονομικού εποικοδομήματος της χώρας και την κάλυψη των βασικών κοινωνικών αναγκών και αφετέρου για την αναδιάρθρωση και την ενίσχυση,(ποσοτική-ποιοτική) της ελληνικής στρατιωτικής ισχύος. Χαρακτηριστικό των εξωτερικών δανείων ήταν οι εξαιρετικά ευνοϊκοί όροι αποπληρωμής τους με απότοκο την δημιουργία πρόσφορων συνθηκών τόσο για την ανάπτυξη του δευτερογενούς τομέα παραγωγής όσο και για την οικονομική μεγέθυνση της Ελλάδος.

Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Διομήδης:

«Αι συμβάσεις της 10 Φεβρουαρίου 1918 μεταξύ της Αγγλίας, Γαλλίας και Ην.Πολιτειών της Β.Αμερικής αφ'ενός-και της Ελλάδος αφ'ετέρου (το λεγόμενον *arrangement financier* και το *accord relatif aux fournitures militaires*), απετέλεσαν το θεμέλιον, εφ'ού ασφαλώς εστηρίχθη από της οικονομικής του όψεως δια το παρόν και το μέλλον, ολόκληρον το πολιτικόν οικοδόμημα της συμμαχίας ημών.[...] Δια της χορηγίας πιστώσεων δια το 1918 και 1919,850 εκ. χρυσ.δρ.-ρευστοποιουμένων εις φράγκα, λίρας και δολάρια εξήκοντα μήνας μετά την ειρήνην-απέκτησεν η Ελληνική Κυβέρνησις τα διαθέσιμα κεφάλαια των είχεν αναγκην δια τας εν εσωτερικώ πολεμικάς δαπάνας. Δι'αυτών ετακτοποίησε τα ελλείματα τα οποία εκληρονόμησε το βεβαρυμένον εκ της επιστρατεύσεως του 1915-1916 και εκ των εσωτερικών ανωμαλιών παρελθόν, ενήργησεν απροσκόπτως την κινητοποίησιν, επήρκεσεν εις την συντήρησιν του στρατεύματος, προέβη αζημίως δια τον τόπον εις επιτάξεις,[...] Η ετέρα συμφωνία, η σχετική προς την χορηγίαν στρατιωτικής εξαρτύσεως και πολεμικού υλικού, ήτο βαθυτέρας ακόμη σημασίας δια την εθνικήν οικονομίαν.[...] Αι προμήθειαι αύται, απαρτιζόμεναι από ιματισμόν, οπλισμόν, εφόδια πολέμου ξηράς, θαλάσσης και αέρος, εν τινι μέτρω δε και από τροφάς και φορβήν κτηνών, εχορηγούντο απ'ευθείας υπο των Συμμάχων, ειδικώς δε υπο της Γαλλίας, Αγγλίας και Ην.Πολιτειών της Β.Αμερικής.[...]

Τα 850 εκατ.των συμβάσεων της 10 Φεβρουαρίου 1918 και 19 Μαΐου 1919, αναλύόμενα εις 300 φρ.γαλλικά, 1.195.421 λίρας Αγγλίας και 48.239.267 δολλ. Αμερικής, παριστώντα δε αρχικώς πιστώσεις επί των θησαυροφυλακίων, Γαλλίας,

²³⁷ Παρατίθεται στη Βίβλο του Ε.Βενιζέλου, τόμος ε', σ.σ. 305-306.

Αγγλίας και Ηνωμένων Πολιτειών της Βορ.Αμερικής, [...] Το δάνειον αυτό παρουσίαζε τας ακόλουθους ευνοϊκάς όψεις:

α) Ήτον άτοκον δια χρόνον απροσδιόριστον.

β) Ο τόκος προς 5 ο)ο θα ήρχιζε τρέχων μόνον υπερ του εκάστοτε πραγματοποιουμένου ποσού.

γ) Ήτο δάνειον άνευ προμηθείας ή άλλου τινός εξόδου.

δ) Το ονομαστικόν και το πραγματικόν κεφάλαιον ήσαν απολύτως ίσα.

Υπήρξε δηλ. το εφθηνότερον δάνειον το οποίο ποτε συνωμολόγησεν Ελληνική Κυβέρνησις. Το μόνον δε δάνειον του οποίου το οφειλόμενον κεφάλαιον, συνέπιπτεν ακριβώς προς το χορηγούμενον και εισερχόμενον πράγματι εις τον τόπον.[...]

Το δάνειον δια τας στρατιωτικές προμηθείας, ανερχόμενον-ως μονομερώς καθωρίσθη εσχάτως υπο των τέως πλέον συμμάχων-εις 9 εκ. λίρες και 270 εκ.φράγκα, περιείχεν έτι ευνοϊκώτερους όρους. Όχι μόνον δεν απέφερεν αρχικώς τόκον τινά υπέρ του δανειστού, αποτελούν αυτό τούτο χαριστικήν χορηγίαν επί σειράν ετών, αλλά προσέτι θετικώς δια συμβατικής ρήτρας (αρ.2) ωρίζετο, ότι το καταλογισθησόμενον εν τέλει ποσόν, ήθελεν εξαρτηθή εκ της γενικής οικονομικής θέσεως της Ελλάδος. Εάν δηλ. εκρίνετο ότι το όλον τούτης δημόσιον χρέος ήτο τοιούτον,ώστε να καθιστά αμφίβολον την οικονομικήν της αντοχήν κατ'α την μεταπολεμικήν περίοδον, θα εμειούτο το οφειλόμενον ποσόν κατ'αναλογίαν»²³⁸.

5.5.1.2. Εκμετάλλευση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής

α) Εφαρμογή κεραυνοβόλων στρατιωτικών ενεργειών

Η αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, παρώθησε τον Ε.Βενιζέλο στην πολιτική απόφαση, για την διεξαγωγή μιας κεραυνοβόλας επιχειρησιακής ενέργειας από τον ελληνικό στρατό με απότοκο τον στρατηγικό αιφνιδιασμό της Τουρκικής πολιτικής ηγεσίας, ως προς τον τόπο και

²³⁸ Α.Διομήδους, Τα Οικονομικά της Ελλάδος. Προ και Μετα την 1^{ην} Νοεμβρίου 1920,σ.σ.8-12.

Σχετικά με τα εν λόγω δάνεια ο Π.Πρωτοπαπαδάκης, υπουργός οικονομικών της κυβέρνησης του Γούναρη, ανέφερε στην απολογία του: « Αι πιστώσεις των Συμμάχων προήλθον από σύμβασιν την οποίαν ο κ. Βενιζέλος συνήψε τον Φεβρουάριον, αν δεν απατώμαι, του 1918 μετα της Γαλλίας, Αγγλίας και Ηνωμένων Πολιτειών. Δια της Συμβάσεως εκείνης εδίδοντο εις την Ελλάδα πιστώσεις 750 εκατομμυρίων. Δι' ετέρας συμβάσεως, υπογραφείσας το 1919, έδωκε 50 επί πλέον η Γαλλία και 50 η Αγγλία. Συνωψίζοντο ούτως όλα τα ποσά των πιστώσεων αυτών εις 850 εκατομμύρια. Τα 850 αυτά εκατομ. δεν εδόθησαν πράγματι εις την Ελλάδα εις χρήμα· είπον εις τον κ. Βενιζέλον:

« Εκδόσατε 850 εκατομμύρια χαρτονομίσμα, το οποίον θα είνε ηγγυημένον με τα850 εκατομ. αυτά του δανείου· εφ' όσον ημείς σας δίδομεν χρήματα εκ του δανείου τούτου, υμείς θα καταστρέφετε το αντίστοιχον ποσόν των χαρτονομισμάτων». Μέχρι του Νοεμβρίου του 1920 εκ του δανείου αυτού η μεν Γαλλία δεν έδωκε τίποτε, η Αγγλία, εκ των 12 εκατομμυρίων λιρών, τας οποίας ήτο υποχρεωμένη να δώση, έδωκε 6 1)2 εκατομ. και η Αμερική εκ των 48 εκατομμυρίων δολλαρίων, τα οποία επρόκειτο να δώση, έδωκε 15 εκατομμύρια δολλάρια. Εις την σύμβασιν εκείνην υπάρχει το άθρον 4^{ον}, το οποίον λέγει τα εξής: « Μέχρι της εξοφλήσεως των ειρημένων ομολογιών, (του δανείου αυτού) ουδεμία νέα εγγύησις θα είνε δυνατόν να δοθή εις εξωτερικόν δάνειον άνευ της συγκαταθέσεως των Κυβερνήσεων των Ηνωμένων Πολιτειών, της Γαλλίας και της Μεγάλης Βρεττανίας». Τούτο είνε ο οικονομικός αποκλεισμός· Ο οικονομικός αποκλεισμός δεν συνίσταται εις το ότι αι δυνάμεις δεν μας έδωκαν τα ποσά, τα οποία μας ώφειλον ακόμη εκ των 850 εκατομ. Ο οικονομικός αποκλεισμός είνε η υποχρέωσις την οποίαν ανέλαβε το Ελληνικόν Κράτος να μη δύναται να δώση ουδεμίαν εγγύησιν δια νέον δάνειον πριν η εξοφληθή το δάνειον το 850 εκατομ. Βεβαίως οικονομικός αποκλεισμός ήτο και το ότι αι Δυνάμεις είπον ότι τα υπόλοιπα τα οφειλόμενα εκ του δανείου των 850 εκατομ. τα κρατούμεν και δεν σας τα δίδομεν, αλλ' αυτό δεν ήτο ο καθ' αυτό οικονομικός αποκλεισμός». Παρατίθεται στο Χ.Κ. Βοζίκη, Αι Απολογίαι των θυμάτων της 15 Νοεμβρίου 1922, σ.σ. 434-435.

τον χρόνο της στρατιωτικής ενέργειας. Αντικειμενικός στόχος ήταν η δημιουργία τετελεσμένων, μέσω της κατάληψης και κατοχής μείζονων εδαφικών περιοχών. Η ανασυγκρότηση-αναδιοργάνωση, η πλήρης ετοιμότητα και η ταχεία-άμεση κινητοποίηση των ελληνικών στρατευμάτων συνιστούσε συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι των αποδιαρθρωμένων διοικητικά και αποσυντιθέμενων στρατιωτικά τουρκικών ενόπλων δυνάμεων. Για το λόγο αυτό ο Ε.Βενιζέλος συνέστησε: α) την άμεση ανασύνταξη, β) την αναπλήρωση των όποιων επιμελητειακών αναγκών, και γ) την ταχεία επιστράτευση της Α' Μεραρχίας.

«Πρώτη μεραρχία στρατού δέον να είναι απολύτως ετοιμή όπως από μιάς στιγμής εις άλλην επιβιβασθή δι' αποβασιν εις Σμύρνην.

Πιθανώς να καταστή αναγκαία αποστολή και μιας ακόμη μεραρχίας. Εννοώ βεβαίως ότι τοιαύτη εξασθένις στρατού εν Μακεδονία είναι σοβαρά, αλλά της Βουλγαρίας ούσης αποστρατευμένης η εξασθένις άλλην συνέπειαν δεν δύναται να έχη παρά αναβολήν ενεργείας ημών προς Θράκην, μέχρις ου μεριμνήσωμεν περί επιστροφής δύο μεραρχιών ευρισκομένων εν Βεσσαραβία.[...] Άλλ' άμα λήψει παρόντος, εργασθήτε, χωρίς απώλειαν στιγμής, όπως πάσα έλλειψις αναπληρωθή και όπως ο στρατός είναι έτοιμος όπως επιβιβασθή ευθύς από αύριον»²³⁹.

«Ουδεμίαν κόμη απάντησιν έλαβον εις τηλεγράφημά μου περί αποστολής 1^{ης} μεραρχίας εις Σμύρνην. Ελπίζω, εν τούτοις, ότι τα πάντα είναι έτοιμα και ότι η μεραρχία θα δυνηθή να επιβιβασθή αύριον (28.4.1919) και μεθαύριον ίνα απόπλους γίνη εντός Δευτέρας. Δι' επιβίβασιν και συνοδείαν ετηλεγράφησα ήδη ότι θα συνεννοηθήτε με Άγγλον εν Θεσσαλονίκη αξιωματικών μεταφορών. Εν σημερινή συνεδρίασει απεφασίσθη ότι αναχώρησις θα γίνη Δευτέραν, ώστε δεν πρέπει εξ υπαιτιότητός μας να προκληθή καθυστέρησις. Πάσα τοιαύτη καθυστέρησις δύναται να αποβή ολεθρία εις εθνικά συμφέροντα. Εάν ολόκληρον υλικόν μεραρχίας δεν καταστή δυνατόν να απέλθη μετά ανδρών, αρκεσθήτε να στείλητε συγχρόνως ότι είναι απαραίτητως αναγκαίον, ως και πυροβολικόν και πολυβόλα, λοιπούς δε σχηματισμούς δύνασθε πέμψητε επιούσαν και μεθεπομένην, αφού η μεραρχία κατά τας πρώτας, τουλάχιστον ημέρας θα παραμείνη εντός πόλεως»²⁴⁰.

Η εμβριθής κινητοποίηση, οργάνωση και λειτουργία των επιλέξιμων ελληνικών στρατιωτικών τμημάτων εκτυλίσσεται ως εξής :

«24 Απριλίου.- Την 24^{ην} Απριλίου η Μεραρχία είχε το μέν 4^{ον} αυτής Σύνταγμα Πεζικού εις την αποβάθραν Ελευθερών έτοιμον όπως επιβιβασθή δια Ρωσσίαν, το 5^{ον} εν Πραβίω, το 1/38 Ευζώνων εις Νικήσιανην-Κορμίτσαν τας δύο Μοίρας Ορειβατικού Πυροβολικού εν πορεία εκ Θεσσαλονίκης προς Πράβιον, τα λοιπά Σώματα και Σχηματισμούς μεταξύ Πραβίου-Παληοχώρι, το Στρατηγείον εις Πράβιον. Ο Εφοδιασμός της Μεραρχίας και Σχηματισμών δεν είχεν εισέτι συμπληρωθή, μεγάλα ελλείψεις ιματισμού υπήρχον εισέτι παρα τω 5ω Συντάγματι και 1/38 Ευζώνων.[...]

25 Απριλίου. – Την 25^{ην} Απριλίου(βροχή) ελήφθη διαταγή του Γενικού Στρατηγείου [...] ήτις διέτασσε επείγουσαν επιβίβασιν αρχομένην από Πεζικού.[...]

26 Απριλίου.-[...] Ώραν 3^{ην} πρωΐας λαμβάνω επείγουσαν τηλεφωνικήν διαταγήν του Γενικού Στρατηγείου όπως άπασα η Μεραρχία μέχρι μεσημβρίας της αυτής ημέρας ευρίσκεται εις αποβάθραν Ελευθερών και επιβιβασθή ατμόπλοίων αποστελλομένων. Βραδύτης θα είχεν ολεθρίας συνεπείας. [...] Μετα μεσημβρίαν της αυτής ημέρας

²³⁹ Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σ.σ. 252-253.

²⁴⁰ Τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου προς τον Αρχιστράτηγο Παρασκευόπουλο, στις 27.4.1919. Ibid, σελ.254.

άπασα η Μεραρχία ήτο έτοιμος προς επιβίβασιν, πλήν του Ορειβατικού Πυροβολικού αυτής ευρισκομένου εν πορεία μεταξύ Θεσσαλονίκης και Σταυρού.[...]

28 Απριλίου.-Την μεσημβρίαν 28^η Απριλίου εκλήθην εις Τηλεφωνον Μουσλά όπου έσχον την κάτωθι συνεννόησιν μετα του Αρχιστρατήγου.

«Σταματήστε εν ανάγκη πάσαν επιβίβασιν Υγειονομικών Σχηματισμών, Συζυγαρχιών κ.λ.π. επιβιβάσατε εντός της σήμερον εργαζόμενοι και την νύκτα Ευζωνικόν Σύνταγμα και Πυροβολαρχίαν βολής εκ Σταυρού. Αύριον μέχρι πρωίας ανάγκη απόλυτος αναχωρήση μάχιμος Μεραρχία στόπ. Πάσα αναβολή δύναται να έχη ολεθρίας συνεπείας Εθνικών συμφερόντων στόπ. Οι σχηματισμοί και μεταγωγικά δύνανται ακολουθήσωσι μεθαύριον.[...]

Είς τούτο απήντησα «Δι' επιβίβασιν χρησιμοποιοῦ διπλά σύγχρονα μέσα, πρώτον πλεύρισιν και δεύτερον φορτηγίδας. Επιδιώκω φόρτωσιν πρώτον μαχίμων Τμημάτων. [...] Τροφάς εξησφάλισα 8 ημερών»²⁴¹.

Ένα επιπρόσθετο συγκριτικό στρατιωτικό πλεονέκτημα για την Ελληνική Υψηλή Στρατηγική, εκπορευόταν από την παρουσία των ελληνικών και συμμαχικών ναυτικών δυνάμεων στην περιοχή της Σμύρνης.

«Εν Σμύρνη ευρίσκονται ήδη εν αγγλικόν ντρέντωτ, εν γαλλικόν, εν αμερικανικόν, εν θωρηκτόν ελληνικόν, το καταδρομικόν «Αβέρωφ» και δύο αντιτορπιλλικά μας»²⁴².

Τέλος η παραπλάνηση- παραπληροφόρηση του αντιπάλου ως προς τον στρατιωτικό στόχο της σχεδιασθείσας ελληνικής στρατιωτικής επιχείρησης, πολλαπλασίασε τα ανωτέρω πλεονεκτήματα και επαύξησε τις πιθανότητες επιτυχίας του ελληνικού αιφνιδιασμού, επιβεβαιώνοντας το ακόλουθο αξίωμα του Σούν Τσού:

«Ω! Θεία τέχνη της πανουργίας και της μυστικότητας! Με σένα μαθαίνουμε να είμαστε αόρατοι, με σένα να μην ακουγόμαστε,(να μη μας ακούνε) και έτσι μπορούμε να παίρνουμε την τύχη του εχθρού στα χέρια μας»²⁴³.

Χαρακτηριστικά ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε προς τον αρχηγό του Ελληνικού στρατού, Λ.Παρασκευόπουλο.

«Είναι ανάγκη, προς διατήρησιν απαιτούμενης εχεμύθειας όσον το δυνατόν περισσότερον, να λεχθή ότι η συγκέντρωσις πλοίων γίνεται είτε προς μεταφοράν νέων προσφύγων εκ Ρωσίας, είτε προς επαναφοράν των τελευταίως ελθόντων εις Θεσσαλονίκην προσφύγων εις Πόντον και Κωνσταντινούπολιν, είτε τέλος προς αποστολήν στρατευμάτων εις Πόντον όπου κινδυνεύουν ελληνικοί πληθυσμοί. Πάσα ακριτομύθεια δύναται να έχη σοβαρωτάτας συνεπείας»²⁴⁴.

Τοιουτοτρόπως, στις 29.4.1919 ο έλληνας πρωθυπουργός, γνωστοποιώντας την ημέρα έναρξης της στρατιωτικής επιχείρησης, ανέφερε:

«Ταύτην την στιγμήν το Ανώτατον Συμβούλιον της Συνδιασκέψεως με πληροφορεί ότι εν τη σημερινή συνεδριάσει απεφάσισεν όπως το εκστρατευτικόν σώμα αναχωρήση δια Σμύρνην. Η απόφασις ελήφθη παμψηφεί. Ζήτω το Έθνος! Η ανακοίνωσις να γίνη μόνον δια των εφημερίδων της Τετάρτης, να μη γνωσθή δε εις την πόλιν παρα την νύκτα της Τρίτης»²⁴⁵.

²⁴¹ Παρατίθεται στα Απομνημονεύματα του Λ.Παρασκευόπουλου, τόμος β', σ.σ.158-162.

²⁴² Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σ.σ.252-253.

²⁴³ SUN ZU, Η Τέχνη του Πολέμου, σελ.42.

²⁴⁴ Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σ.σ.252-253.

²⁴⁵ Ibid, σελ.255

Η επιτυχής κινητοποίηση και αποστολή των ελληνικών στρατευμάτων ολοκληρώθηκε με την αποβίβασή τους στη Σμύρνη, στις 2.5.1919²⁴⁶.

«Αποβίβασης Στρατού ήρξατο 8^η πρωϊνήν σήμερον 2 Μαΐου. Προς το παρόν βαίνομέν κανονικώς. Μεραρχία περιορίσθη καταλάβη αμέσως Σμύρνην και περίχωρα επεκτεινόμενα μέχρι Βρυούλων»²⁴⁷.

«Απόβασις ήρξατο άμα κατάπλω. Ώραν 7.50' απεβιβάσθη πρώτον ελληνικόν τμήμα.

Ώραν 8.45' σημαία μετ'όγκου 4^{ου} Συντάγματος Πεζικού βαδίζει εν τη πόλει.

Απόβασις 5^{ου} Πεζικού Συντάγματος και 1^{ου} Ευζώνων εξακολουθεί κανονικώς. Απόλυτος ησυχία. Τάξις στρατού παραδειγματική»²⁴⁸.

β) Διεξαγωγή αποφασιστικών μαχών

Κατά το χρονικό διάστημα Ιουνίου-Ιουλίου 1920, ο Ε.Βενιζέλος εφάρμοσε μια επιθετική στρατιωτική στρατηγική άμεσης προσέγγισης, μέσω της διεξαγωγής αποφασιστικών μαχών, έχοντας ως στρατιωτικό στόχο την εκμηδένιση των στρατιωτικών δυνάμεων του αντιπάλου και ως πολιτικό στόχο την κατάληψη και κατοχή μείζονων αστικών περιοχών.

Οι επιθετικές επιχειρήσεις του τμήματος του ελληνικού στρατού που εστάλη στη Μ.Ασία, διακρίνονται σε δύο φάσεις. Η πρώτη φάση αποσκοπούσε στην δημιουργία στρατηγικών βάσεων ώστε να διασφαλισθούν τα πλευρά του ελληνικού στρατιωτικού τμήματος από τις ενδεχόμενες αντεπιθέσεις του αντιπάλου και να προστατευθούν τα δίκτυα επικοινωνιών, συγκοινωνιών και ανεφοδιασμού του. Η έναρξη των επιθετικών επιχειρήσεων των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων, νοσηματοδοτήθηκε και νομιμοποιήθηκε διεθνώς από την απόφαση του ανώτατου συμβουλίου των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων. Συγκεκριμένα ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε, (7.6.1920).

«Ανώτατον Συμβούλιον, λάβον γνώσιν υμετέρου τηλεγραφήματος 6^{ης} Ιουνίου, ενέκρινε προέλασιν προς κατάληψιν σιδηροδρομικής γραμμής μέχρι Πανόρμου.

Η επιτυχία της επιχειρήσεως ταύτης δεν θα βοηθήση μόνον αμέσως τους μεγάλους Συμμάχους μας, αλλά θα υψώση ταυτοχρόνως στρατιωτικόν γόητρον ημών και θα πορίση δαυφιλείς ωφελείας, εξασφαλίζουσα επιβολήν όρων συνθήκης εις Τούρκους.

Είμαι βέβαιος ότι η επιχείρησις αυτή θα διεξαχθή μεθ'όλης της απαιτουμένης ορμής και συνέσεως, λαμβανομένων όλων των στρατιωτικώς ενδεικνυομένων μέτρων προς εξασφάλισιν των συγκοινωνιών, προς προστασίαν της πλευράς ημών εκ πιθανής επιθέσεως.

Αι προελαύνουσαι φάλαγγες πέποιθα ότι θα βαδίζουν εν τάξει, όπως είναι εις θέσιν να επιτεθούν ή αμυνθούν εις πάσαν στιγμήν, οργανούμεναι εν περίπτωσει ανάγκης.

Καίτοι το γενικόν συμφέρον θα επιβάλη την ταχίστην και ει δυνατόν εντός δεκαπενθημέρου προθεσμίας, ην εδέχετο το τηλεγράφημα υμών, κατάληψιν της μέχρι Πανόρμου γραμμής, πέποιθα ότι δεν θα προχωρήσουν ουσιωδώς πριν διαλύσουν τας ανατολικώς κατοχής ημών εχθρικής συγκεντρώσεις»²⁴⁹.

Κατά την διάρκεια της πρώτης φάσης των στρατιωτικών επιχειρήσεων κατελήφθησαν διαδοχικά το Αξάρι, το Σαλιχλί και η Φιλαδέλφεια.

²⁴⁶ Για εκτενή ανάλυση βλέπε Χ.Αγγελομάτη, Χρονικών Μεγάλης Τραγωδίας, σ.σ. 29-35.

²⁴⁷ Τηλεγράφημα του πλοίαρχου Μαυρουδή στον Βενιζέλο. Ibid, σελ. 263.

²⁴⁸ Τηλεγράφημα του αρχηγού ελληνικού στρατού κατοχής, συνταγματάρχη Ζαφειρίου. Ibid.

²⁴⁹ Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σελ. 322.

«Τα ξημερώματα της Τρίτης, 9 Ιουνίου 1920, ο εν Μικρά Ασία ελληνικός στρατός εξώρμησε κατά του εχθρού [...] Αυθημερόν καταλαμβάνεται το Αξάρι. Την 10 Ιουνίου το Σαλιχλή και την 12 η Φιλαδέλφεια. Ακάθεκτος και απερίγραπτος υπήρξεν η ορμή του πεζικού μας. Αι απώλειαι του εχθρού εις άνδρας νεκρούς και αιχμαλώτους ήσαν τεράστιαι. Μόνον εις τον τομέα της Φιλαδέλφειας, όπου κατεστράφη τελείως το 13^{ον} εχθριόν Σώμα Στρατού, αι απώλειαι των Τούρκων εις νεκρούς, τραυματίας και αιχμαλώτους υπερέβησαν τας 8 χιλιάδας.[...] Μετα την κατάληψιν όμως της Φιλαδέλφειας λήγει η πρώτη προς ανατολάς φάσις των επιχειρήσεων και το Α' Σώμα Στρατού διατάσσεται να οργανωθή αμυντικώς επι της γραμμής Ερσέκιοϊ-Μαιάνδρου-Τσιφτέ Χάν-Μπαλεάμπολι-Ομέρ Μπαμπά Ντάγ. Παραλλήλως εδόθη εντολή εις την αεροπορίαν να μη ενεργή καταστροφάς, ιδίως των σιδηροδρομικών γεφυρών Φιλαδέλφειας-Ουσάκ.[...] Δια της πρώτης φάσεως είχαν εξασφαλισθή τα πλευρά του στρατού μας. Τώρα θα ήρχιζεν η περαιτέρω επέκτασις εις το εσωτερικόν της Μικράς Ασίας»²⁵⁰.

Η δεύτερη φάση των επιθετικών στρατιωτικών επιχειρήσεων στόχευε στην επέκταση και εγκαθίδρυση της ελληνικής πολιτικής κυριαρχίας τόσο στο εσωτερικό μέτωπο της Μ.Ασίας,(με αποτέλεσμα την κατάληψη της Πάνορμου και της Προύσας), όσο και στο μέτωπο της Αν.Θράκης. Η εξώρμηση των Ελληνικών στρατευμάτων άρχισε στις 17.6.1920.

«Ο στρατός επέτυχε κεραυνοβόλα αποτελέσματα: προήλυνε ταχύτατα και παντού αι κεμαλικαί δυνάμεις απεσυντίθετο. Οι ίδιοι οι τουρκικοί πληθυσμοί εξητούσαν την παράδοσιν των πολεών των, δια να αποφύγουν τας λεηλασίας των Τσετών,[...] Οι Μουσουλμάνοι κάτοικοι του Μπαλούκεσερ υπεδέχθησαν τους Έλληνας με ενθουσιασμόν ως λυτρωτάς [...] Τόση ήτον η αποσύνθεσις του εχθρού και η πτώσις του ηθικού του, ώστε ολόκληρος ουλαμός πεζικού με τα στελέχη, τα όπλα και τα πολυβόλά του προσήλθεν εις τας προφυλακάς μας και παρεδόθη. Αι απώλειαι των ημετέρων ήσαν ελάχισται και η επιδειχθείσα ορμή και ο ενθουσιασμός ανώτερα πάσης περιγραφής. Εντός τριών ημερών ο στρατός μας, μαχόμενος διήνυσε περί τα 120 χιλιόμετρα υπο ισχυρόν καύσωνα.[...] Στας 19 Ιουνίου η μεραρχία Ξάνθης αποβιβάζεται και καταλαμβάνει την Πάνορμον, υπο την προστασίαν των αγγλικών και ελληνικών πολεμικών.[...] Η συνάντησις των εκ Νότου και Βορρά προελανόντων ελληνικών στρατευμάτων επετεύχθη την αυτήν ημέραν της εις Πάνορμον αποβάσεως χάρις εις την τολμηράν απόφασιν του αντισυν)ρχου Πρωτοσυγγέλου όστις παρακολουθών τας επιχειρήσεις της Μεραρχίας Ξάνθης κατέλαβε εν Πανόρμω σιδηροδρομικόν συρμόν επι του οποίου επεβίβασε το τάγμα Κ.Δημητριάδη του 27 Συν)τος Πεζικού. Ούτω αντί η συνάντησις των ελληνικών φαλάγγων να γίνη μετα 3-4 ημέρας (60-80 χιλιομέτρων διαδρομή) χάρις εις τον σιδηροδρομικόν συρμόν αύτη επετεύχθη εις ολίγας ώρας. Κατ'αυτόν τον τρόπον εντός 3 ημερών μόνον, χάρις εις το θαυμάσιον ηθικόν και την αντοχήν του στρατού μας, και η προς βορρά φάσις των επιχειρήσεων επερατώθη».²⁵¹

Στις 25.6.1920 κατελήφθη η Προύσα.

«Εχθρός υπερησπίσθη ισχυρώς επί της δυτικώς της Προύσης τοποθεσίας. Ηττηθείς κατεδιώχθη, αποσυντεθείς τελείως. Κυκλωθείς υπο της αριστεράς ημών πτέρυγος, υποστηριζομένης υπο ισχυράς μάξης ιππικού, υπέστη μεγάλας απωλείας. Περί τα 500 πτώματα ευρέθησαν εις το βορειοδυτικόν της Προύσης λεκανοπέδιον, προς το οποίον διεσπάρη ο εχθρός φεύγων εν πανικώ. Μέχρι της στιγμής οι

²⁵⁰ Ibid, σ.σ. 327-329.

²⁵¹ Ibid,σ.σ. 334-335.

αιχμάλωτοι υπερβαίνουν τας 6 χιλιάδας, ενώ η καταδίωξης και η σύλληψις μικρών ομάδων εξακολουθεί. Άπαν το πυροβολικόν αυτού, ως και τα πολυβόλα, και μεγάλοι ποσότητες υλικού πολέμου και τροφίμων, έπεσαν εις χειράς μας. Αι εμπροσθοφυλακαί μας ευρίσκονται επι της ανατολικώς της Προύσης στενωπού. Αι αρχαί και η αστυνομία παραμένουν, εξακολουθούσαι την εκτέλεσιν των καθηκόντων των.[...] Πόλις Ναζλή, ορμητήριον εθνικιστικών οργανώσεων, παρενοχλούσων διαρκώς ημέτερον μέτωπον, κατελήφθη υπό ημετέρων δυνάμεων κατόπιν αντιστάσεως»²⁵².

Τοιουτοτρόπως, ο Ε.Βενιζέλος έκρινε επιβεβλημένη την διεξαγωγή της επιθετικής στρατιωτικής επιχείρησης για την κατάληψη της Αν.Θράκης. Η εν λόγω στρατιωτική επιχείρηση κατέδειξε τον υψηλό βαθμό αποτελεσματικότητας της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής.

«Πράγματι την 6^η πρωϊνήν της 7^{ης} Ιουλίου 1920 ήρχισεν η απόβασις της μεραρχίας Σμύρνης εις Ραιδεστόν και Ηράκλειαν υποστηριζόμενη υπο αγγλικού και ελληνικού στόλου [...]

Εξ' άλλου η μεραρχία Ξάνθης αποβιβάσθεισα εις 4 φάλαγγας προωθήθη εσπευσμένος προς το εσωτερικόν της Θράκης.[...] Την απόβασιν εις τα παράλια της Ανατολικής Θράκης ενήργησεν η υπό τον στρατηγόν Αλέξανδρον Μαζαράκην μεραρχία. Κατ' αρχάς είχε αποφασισθή η απόβασις να γίνη μόνον εις Ηράκλειαν, της οποίας η αντίστασις προεβλέπετο ασθενής, και όχι εις Ραιδεστόν,[...] Ο (επιτελάρχης), στρατηγός Πάγκαλος, έχων αρίστας πληροφορίας, εθεωρούσε ως πλέον συμφέρουσιν την απόβασιν εις Ραιδεστόν, η οποία διέθετε κατάλληλον αποβάθραν, και υπεστήριζεν ότι η αντίστασις του εχθρού, λόγω του χαμηλού ηθικού του, δεν θα έπρεπε να λαμβάνεται σοβαρώς υπ' όψιν. Έγινε τότε συμβούλιον εις την Πάνορμον.[...] Ο ναύαρχος Ρόμπεκ, ο συνταγματάρχης Ζώρζ και ο στρατηγός Μπρίτζ υπεστήριζαν το αντίθετον : Δηλαδή την απόβασιν εις Ηράκλειαν. Ο Πάγκαλος όμως ήταν ανένδοτος και μέχρι τέλους επέμενε να γίνη εις Ραιδεστόν.[...] Είχεν απόλυτον εμπιστοσύνην εις την ορθότητα των ιδικών του επιτελικών απόψεων και έπεισεν εν συνεχεία και τον ίδιον τον Αρχιστράτηγον. Τον έπεισεν εις σημείον ώστε ο στρατηγός Παρασκευόπουλος να εγκρίνη παράλληλον επιθετικήν κρούσιν.[...] Πράγματι δε την 6^η πρωϊνήν της 7^{ης} Ιουλίου 1920 η διλοχία του 3^{ου} συντάγματος με τον Κονδύλην υπο την προστασίαν του αντ)κού μας «Ιέραξ», [...], ενήργησε παρα την Ραιδεστόν, βαλόμενη από τον εχθρικό πυρ)κόν, επιτυχή απόβασιν την 11^η ώραν και περί την 13^η ώραν αφού κατέρρευσεν η όλη εχθρική αντίστασις τα ελληνικά τμήματα εισήλθον εις την πόλιν. Αμέσως ο επιτ)ρχης Πάγκαλος τηλεγραφικώς ειδοποίησε τας εις Ηράκλειαν αγγλικά και ελληνικά πλοία και τα εκεί αποβιβαζόμενα τμήματα της μεραρχίας Σμύρνης ότι η Ραιδεστός είχε καταληφθή.[...]»²⁵³.

Ομοίως συνταγματάρχης Γ. Κονδύλης συμπληρώνει για την κατάληψη της Αν. Θράκης:

«Η εκτέλεσις της καταλήψεως υπήρξε ραγδαία.

7 Ιουλίου: Λίαν πρωί τα Συντάγματα 27^{ου} εις Ηράκλειαν και 3^{ου} εις Ραιδεστόν αποβιβάζονται του εχθρού μη αντιτάξαντος αντίστασιν σοβαράν. Επακολουθεί αποβίβασις των λοιπών Συνταγμάτων πεζικού, του 3^{ου} Συντάγματος Ιππικού, του Πυροβολικού, των Μεταγωγικών, του υλικού.[...]

²⁵² Τηλεγράφημα αρχηγού του Ελληνικού Στρατού, Α.Παρασκευόπουλου, προς τον Βενιζέλο,(26.6.1920). Ibid, σελ.339.

²⁵³ Ibid,σ.σ. 356-357.

9 Ιουλίου: Ολόκληρος η Μεραρχία Σμύρνης τίθεται εν κινήσει δια 4 φαλάγγων.
[...] Εξ όλων των φαλάγγων μόνον η πρώτη συναντά εχθρόν.[...] Από της ενάρξεως των επιχειρήσεων επί του νοτίου μετώπου Ηρακλείας –Ραιδεστού αι κατά μήκος του Έβρου τεταγμένοι ΜεραρχίαΙ IX και Ξάνθης αναμένουσαι την σειράν των να εξαπολυθούν εις την επίθεσιν συγκρατούν των εχθρών δι' επιδεικτικών αναγνωρίσεων.[...]

11 Ιουλίου: η πρώτη φάλαγγ εκ Μπαμπά-Εσκή προχωρεί μέχρι Χάφσας.
Αι δύο μεσαιοι φάλαγγες φθάνουν μέχρι της γραμμής Κερί-Βαζιλάρ. Η αριστερά φάλαγγ αιχμαλωτίσασα καθ' οδόν ομάδας τινάς υποχωρούσας εξ Ουζούν-Κιουπρού φθάνει περί το εσπέρας εις Ζαλούφκιοϊ, 17 χιλιόμετρα Νοτίως της Ανδριανουπόλεως. Περί τας εσπερινάς ώρας το Ιππικόν της Μεραρχίας Σμύρνης ήλθεν εις επαφήν με φυλάκια τινά της Μεραρχίας Ξάνθης.

Από της πρωΐας της 11^{ης} ο Στρατηγός Ζυμβρακάκης, εωρών ικανήν πλέον την προχώρησιν της Μεραρχίας Σμύρνης εις τα νώτα του εχθρού, εξαπολύει την επίθεσιν του κατά μέτωπον του Έβρου. Ο εχθρός υπερφαλαγγισθείς υπό των προελαυνουσών φαλάγγων της Μεραρχίας Σμύρνης δεν έκρινεν σκόπιμον να αντισταθή. Ούτω το Ουζούν-Κιουπρού καταλαμβάνεται άνευ αντιστάσεως υπο του Ιου Συντάγματος Ιππικού. Η Μεραρχία Ξάνθης προχωρεί μέχρι Τσαλίκιοϊ. Η IX Μεραρχία εξορμήσασα εκ Κούλελι-Μπουργκάς μετέχει της καταδιώξεως.

12 Ιουλίου: Την πρωΐαν ο Δήμαρχος Ανδριανουπόλεως μετα διαφόρων θρησκευτικών αρχηγών αφίκνεται εις Καραγάτς και δηλοί την υποταγήν της Πρωτευούσης της Θράκης, παλαιάς πρωτευούσης των Σουλτάνων της Μεγάλης Αυτοκρατορίας²⁵⁴»²⁵⁵.

5.5.1.3. Ενίσχυση της διεθνούς θέσεως της Ελλάδος

Η ενδυνάμωση-ισχυροποίηση της διεθνούς θέσεως και του ρόλου της Ελλάδος με συνεπακόλουθο την απόκτηση μείζονων κερδών κατά την διάρκεια της Διασκέψεως Ειρήνης των Παρισίων,(Ιανουάριος 1919)²⁵⁶ συνιστούσαν θεμελιώδη στόχο της διπλωματικής στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου²⁵⁷. Συνωθούμενος για την επίτευξη των ιεραρχημένων και προσδιορισμένων πολιτικών στόχων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής και με γνώμονα την αέναη ρευστότητα-αλλαγή της πολιτικής ζωής, την απληστία των Μεγάλων Δυνάμεων και τον φόβο των λιγότερο ισχυρών κρατών, λειτούργησε σε ένα πλαίσιο συνεχών εξισορροπήσεων, τακτικών ελιγμών και συναλλαγών ώστε να επιτευχθεί ισορροπία διαπραγματευτικής ισχύος με τις Μεγάλες Δυνάμεις και να διασφαλισθεί το εθνικό συμφέρον. Αναλυτικότερα, ο Ε.Βενιζέλος επεδίωξε απαρέγκλιτα και μεθοδικά την σύγκλιση των ελληνικών πολιτικών στόχων με τους αντίστοιχους σκοπούς των Μεγάλων Δυνάμεων. Εκκινώντας από τον καθορισμό-προσδιορισμό του πεδίου συνύφανσης των εκατέρωθεν συμφερόντων, χρησιμοποίησε την λογική και την πειθώ για να επιτύχει την διπλωματική υποστήριξη- νομιμοποίηση, των ελληνικών πολιτικών σκοπών από τους ισχυρούς παίκτες του Διεθνούς Συστήματος.

²⁵⁴ Στις 12 Ιουλίου 1921 ο μέγας βεζύρης της Τουρκίας Δαμάτ Φερίτ πασάς απέστειλε την κάτωθι επιστολή προς τον αρχηγό του τουρκικού στρατού Θράκης, συνταγματάρχη Τζαφέρ Ταγιάρ.

«Κατόπιν της αποφάσεως της Ευρώπης εναντίον της οποίας ου μόνον ουδέν δυνάμεθα να πράξωμεν, αλλά και αναγκαζόμεθα ν' αποδεχθώμεν, η Ανατολική Θράκη κατακυροῦται εις την Ελλάδα ήτις θέλει προβή εις την κατάληψίν αυτής. Παρακαλώ συνεπώς υμάς ουδεμίαν αντιτάξητε αντίστασιν καθ' όσον ουδέν θέλει κατορθωθή,[...]». Η εν λόγω επιστολή δεν έφθασε όμως στον Ταγιάρ μπεή. Ibid, σ.σ. 355.

²⁵⁵ Γ.Κονδύλη, Ο Δρόμος προς την Καταστροφήν, σ.σ.184-186.

²⁵⁶ Αναλυτικότερα βλέπε Κ. Σβολόπουλος, Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1900-1945, σ.σ. 140-157.

²⁵⁷ Σχετικά με τις λειτουργίες της διπλωματίας βλέπε Η.Βull, Η Αναρχη Κοινωνία, σ.σ. 223-225.

«Ο πρόεδρος Ουίλσον, [...], μου εξήτησε μετα πολλού ενδιαφέροντος να του εκθέσω τας εθνικάς μας διεκδικήσεις. Παρετήρησα ότι η έκθεσις απήτει πολύν χρόνον, τον οποίον δεν ηδυνάμην να αξιώσω από τον πρόεδρον να διαθέσει, και του προέτεινα να με θέση εις επαφήν με τους ειδικούς, εις τους οποίους έχει αναθέσει την μελέτην των διαφόρων ζητημάτων, όπως εκθέσω εις αυτούς τας απόψεις μας, και όταν ούτοι υποβάλουν εις τον πρόεδρον τα συμπεράσματά των, να με καλέση πάλιν, όπως συζητήση ταύτα μετ'εμού [...] Περιορίσθη δε η ομιλία μας εις τα ζητήματα της Κοινωνίας των Εθνών και της ελευθερίας των θαλάσσων, και εχάρην μεγάλως βεβαιωθείς ότι ουδεμία ουσιώδης δυσχέρεια υφίσταται μεταξύ αμερικανικής και αγγλικής απόψεως όσον αφορά τα ζητήματα ταύτα. Μου έστειλεν δε την εποιούσαν ο πρόεδρος τους εντολοδόχους του, εις ούς επι τρεις κατά συνέχειαν ημέρας εξέθηκα τας εθνικάς μας διεκδικήσεις, και ελπίζω ότι απέδειξα εις αυτούς ότι αύται είναι εντελώς σύμφωνοι προς τας αρχάς του προέδρου»²⁵⁸.

«Εγκλείω αντίγραφον τηλεγραφήματος, το οποίον έλαβα προχθές από τον πρόεδρο Ουίλσονα. Δεν αξίζουν βέβαια μεγάλα πράγματα αι φιλικαί εκδηλώσεις του. Αλλά καλόν είναι πάντοτε ότι διατηρείται η φιλική μετ'αυτού επαφή, ήτις επιτρέπει την εξακολούθησιν της συνδιαλέξεως. Σήμερον δε περατώ μακρόν προς αυτόν υπόμνημα, του οποίου κομιστής θα γίνη ο συνταγματάρχης Χάουζ, όστις επιστρέφει μετα δεκα πέντε ημέρας εις Αμερικήν και όστις μοί υπεσχέθη να το εγχειρίση προσωπικώς εις τον πρόεδρον και να το υποστηρίξη»²⁵⁹.

«[...] Ενώ Άγγλοι και Γάλλοι μας υποστηρίζουν και εδώ, κατά το μεγαλειότερον τουλάχιστον τμήμα των διεκδικήσεών μας, οι Αμερικανοί, αντιθέτως προς τας αρχικάς των βάσεις, εξεδήλωσαν [...], ισχυρούς ενδοιασμούς ως προς το ενδεδεδιγμένον της εκεί εγκαταστασεώς μας. Μαθών ταύτα ανησύχησα κατ'αρχάς μεγάλως, αλλά οι Άγγλοι αντιπρόσωποι με εβεβαίωσαν ότι δεν υπάρχει λόγος να ανησυχώ, διότι πιστεύουν ότι οι ενδοιασμοί των Αμερικανών εντολοδόχων θα εξαλειφθούν ολίγον κατ'ολίγον, εις τρόπον ώστε να μη γίνη ανάγκη να αναφερθώ απ'ευθείας εις τον κ.Λάνσον και τον συνταγματάρχην Χάουζ.[...] Είναι περιττόν να σου ειπω ότι αν οι εθνικαί μας υποθέσεις βαίνουν εν συνόλω τόσο καλώς, τούτο οφείλεται εις την κρατεράν υποστήριξιν, την οποία μας παρέχει η Αγγλία. Οφείλω όμως να προσθέσω ότι και η υποστήριξις της Γαλλίας δεν είναι ολιγώτερον εγκάρδιος. Ακόμη και δια το ζήτημα της Μικράς Ασίας, όπου αρχικώς ο Clemanceau μου είπεν ότι δεν δύναται να λάβη πρωτοβουλίαν τινά υποστηρίξεώς μας ένεκα της Ιταλίας, η γαλλική υποστήριξις είναι ήδη θερμή και η συνεργασία των δύο δυτικών δυνάμεων υπερ του ελληνισμού ουδέποτε υπήρξε, νομίζω, πλέον πλήρης και πλέον ειλικρινής»²⁶⁰.

Ακολούθως προσέδωσε ιδιάζουσα σημασία στην ικανότητα προσαρμογής της ελληνικής διπλωματίας στις αλλαγές-μεταβολές των πολιτικών στάσεων των μεγάλων δυνάμεων, στην τροποποίηση-αναπροσαρμογή των ελληνικών στόχων και στην διάγνωση των αναφυόμενων δυσχερειών με συνακόλουθο την ανάλυση ή την υπερφαλάγγισή τους.

«Ως προς την Θράκην είμαι εις την ανελπίστος, δύναμαι μα είπω ευχάριστον θέσιν να σοί γνωρίσω ότι αί επ'αυτής διεκδικήσει μας είναι από τούδε σχεδόν εξησφαλισμένα εκ μέρους της επιτροπής, ήτις κατά πάσαν πιθανότητα θα αποφανθή όπως επιδικασθή ημίν η δυτική Θράκη [...] Αφ'έτερου δεν παραγνωρίζω όλας τας

²⁵⁸ Πρώτη επιστολή Βενιζέλου προς Ρεπούλη, 12/25.12.1918. Εφημερίδα «Ελευθερον Βήμα». Φύλλα 2ας έως και 11^{ης} Ιουνίου 1929. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε. Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 640-641.

²⁵⁹ Δέκατη τέταρτη επιστολή Βενιζέλου προς Ρεπούλη, 16/29 Σεπτεμβρίου 1919, ibid, σελ. 661.

²⁶⁰ Δεύτερη επιστολή Βενιζέλου προς Ρεπούλη 14/27 Φεβρουαρίου 1919 Ibid, σ.σ. 641-643

δυσχερείας, καθ'ὼν μέλλομεν να παλαίσωμεν εισέτι πρίν ή οριστικώς καταλάβωμεν τα μέρη ταύτα επι τη βάσει της συνθήκης της ειρήνης. Από τούδε λαμβάνω τα μέτρα μου,όπως ευθύς συνταχθή ευνοϊκή ως προς τούτο η έκθεσις της επιτροπής, επιτύχω την συναίνεσιν των μεγάλων συμμάχων μας δια την άμεσον κατάληψιν του επιδικασθησομένου ημίν εδάφους, της καταλήψεως ταύτης χαρακτηριζόμενης ως μέτρου καθαρώς στρατιωτικού.[...] δεν δύναμαι όμως να φαντασθώ ότι την τελευταίαν στιγμήν θα αποτύχωμεν εις το κυριώτερον σημείον του εθνικού μας προγράμματος, εκείνο ακριβώς, όπου οι άμεσοι αντιπαλοί μας, οι Τούρκοι είναι οι ολιγώτερον άξιοι συμπαθείας. Και δια να είπω όλην την σκέψιν μου, διατηρώ την ελπίδα ότι και αν δι'εμονήν των Αμερικανών εντολοδόχων η επιτροπή δεν έφθανε να συστήση κατά πλειοψηφίαν την εις ημάς παραχώρησιν μέρους της Μικρασίας,η άμεσος εκ μέρους μου επίκλησις της παρεμβάσεως του προέδρου Ουίλσονος εις το ζήτημα τούτο θα μας εξησφάλιζε την ψήφον της Αγγλίας, Γαλλίας και Αμερικής και συνεπώς και Ιαπωνίας, ότε θα απέβαινεν απίθανος εν πάση δε περιπτώσει η ιταλική αντίδρασις [...]]»²⁶¹.

«Χθές και σήμερα επι τρεις ήμισυ εν όλω ώρας εξέθηκα ενώπιον της συνδιασκέψεως-[...]- τας εδαφικάς διεκδικήσεις της Ελλάδος και υπεστήριξα αυτάς όπως ημπορέσα καλλίτερα.[...] Νομίζω ότι εκ της εκθεσεώς μου παραχθείσα εντύπωσις υπήρξεν αγαθή. Και ο Ουίλσον και ο Κλεμανσώ, και ο Λουδ Τζώρτζ και ο Ορλάνδο δεν παρέλειψαν,[...], να με βεβαιώσουν ότι τους έκαμε βαθείαν εντύπωσιν.[...] Ο δε Ορλάνδο μετα το περάς σήμεραν εξήτησε τον λόγον δια να είπη ότι εκφράζει και πάλιν την συμπάθειάν του υπέρ του ευγενούς έθνους το οποίον αντιπροσωπεύει ο κύριος Βενιζέλος, και ότι πιστεύει ότι τούτο θα τύχη των ικανοποιήσεων εις ας έχει δικαίωμα, επαναλάβω την βεβαίωσιν ότι αι μεταξύ της Ιταλίας και ημών διαφωνίαι θα ρυθμισθούν δια φιλικής συνεννοήσεως. Η νέα αυτή εκδήλωσις του κ.Ορλάνδο είναι, νομίζω, ασφαλής ένδειξις ότι αι διεκδικήσεις μας κρίνονται ευμενώς από την συνδιάσκεψιν, εις τρόπον ώστε να ευρίσκη συμφέρον δια την Ιταλίαν ο Ορλάνδο να δηλώση ότι ουδεμίαν αντίρρησιν εκ μέρους της Ιταλίας θα εύρουν αι διεκδικήσεις μας, όσαι υπο των άλλων δυνάμεων θα εκρίνοντο δίκαιαι.[...] Αλλ' η συντελεσθείσα από τεσσάρω μηνών πρόοδος είναι καταπληκτική. Η Ιταλία, ήτις τότε ήλπιζεν ακόμη να λάβη την Σμύρνην, όχι μόνον έπαυσε και να την ζητή καν, αλλ'αποδέχεται και την εν αυτή εγκατάστασιν μας,ζητεί δε μόνον όπως παραχωρηθή εις αυτήν οι κοιλάς του Μαιάνδρου.[...] Αλλ'ότι καταντά εκπληκτικώτερον είναι ότι η αξιωσίς μας, όπως επεκταθώμεν εις την Θράκην μέχρι του Ευξείνου Πόντου, συζητείται και σοβαρώς και ευμενώς.[...]

Λέγω μόνο-και σε τούτο δεν πλανούμαι- ότι ευρισκόμεθα εγγύς της πραγματοποιήσεως (των εθνικών μας ονείρων) και ότι αν δεν επιτύχουμε αυτή, ελάχιστον πράγμα θα μας έχει χωρίσει από την επιτυχία της. Ότι μπορώ να θεωρήσω βέβαιο σχεδόν είναι ότι θα μας δοθούν η Σμύρνη και οι Κυδωνίες με ανάλογη ενδοχώρα την οποία δεν μπορώ να καθορίσω ακριβώς. Επίσης η Κύπρος, τα Δωδεκάνησα με θυσία μιας ή και δύο νήσων και το ήμισυ της Βόρειας Ήπειρου-πιθανότερο η Κορυτσά μέχρι Λιασκοβίκιου, των υπολειφθέντων χωριών του Πωγωνίου, της άνω κοιλάδας του Δρίνου και Δροβιανής. Στη Βόρεια Ήπειρο και στα Δωδεκάνησα μερικές θυσίες είναι το αναγκαίο τίμημα της εξομαλύνσεως των σχέσεών μας με την Ιταλία και της καταπαύσεως της αντιδράσεώς μας στο νομό Αργυροκάστρου που θα μας εξασφαλίσουν την περιφέρεια της Κορυτσάς, ή οποία άνευ τέτοιας συνεννοήσεως με την Ιταλία θα κινδύνευε να χαθεί για μας. Γνωρίζω βέβαια πολύ καλά πόσο οδυνηρές μου είναι οι θυσίες αυτές στο δυτικό μέρος της

²⁶¹ Ibid.

Β.Ηπείρου. Αλλά πρώτιστη αρετή του πολιτικού είναι να γνωρίζει να προέρχεται εν καιρώ στις αναγκαίες μερικές θυσίες για να εξασφαλίσει μεγάλα αποτελέσματα. Η εξουδετέρωση της ιταλικής εχθρότητας ως προς τα λοιπα εδαφικά μας ζητήματα αξίζει της ζητούμενης θυσίας»²⁶².

«Ενώ η εγκατάστασις μας εις Μικράν Ασίαν εφαινετο η πλέον ησφαλισμένη των εθνικών μας διεκδικήσεως, η εν τη επιτροπή συζήτησις του ζητήματος τούτου απέδειξεν ότι πλην των Ιταλών-η μετα των οποίων απόπειρα συνεννοήσεως πρέπει να θεωρηθεί οριστικώς ματαιωθείσα- και οι Αμερικανοί δεν ευνοούσι τας μικρασιατικές βλέψεις μας, χωρίς βέβαια να φθάνουν και να τας αποκρούουν οριστικώς.[...] Οι δε Αμερικανοί ανέπτυξαν όλους τους λόγους, οίτινες συνηγορούν υπέρ της διατηρήσεως αδιαιρέτου της Μικράς Ασίας. Ότι δε εκπληκτικώτερον, προέβαλον και ότι, αν οι Έλληνες της Μικράς Ασίας θέλουν την ελευθερίαν των, ουδεμία απόδειξις ότι θέλουν και την ένωσιν των με την Ελλάδα.[...] Εστράφην προς τους Αμερικανούς. Το ατύχημα είναι ότι απουσιάζει ο πρόεδρος Ουίλσον. Εάν ήτο εδώ, έχω την γνώμην ότι θα επίστευε τας βεβαιώσεις μου εν σχέσει προς την Μικράν Ασίαν και ότι θα μας εδικαίουν. Ήδη ασχολούμαι να ιδώ τους λοιπούς εξ ων όμως κανείς δεν δύναται να λάβη οριστικώς αποφάσεις και επομένως ελπίζω να μου δοθή πάντως καιρός να επιδράσω προσωπικώς επι του προέδρου»²⁶³.

«[...] Η επιτροπή επι των ελληνικών υποθέσεων ετελείωσε τας εργασίας της, και δυστυχώς δια την Μικράν Ασίαν μόνον η Αγγλία και η Γαλλία μας υπεστήριξαν. Βεβαίως, το πράγμα είναι σοβαρόν, αλλ'όπως σου έγγραφα και προηγουμένως, ελπίζω ότι θα κερδίσω την γνώμην του Ουίλσονως. Αρκεί μόνον εν τω μεταξύ να μη μας εγκαταλείψη ο Clemanceau, ο οποίος εξ αρχής μοί είχεν ειπή ότι δεν αναλαμβάνει να μας υποστηρίξη εις την Μικράν Ασίαν, ένεκα της Ιταλίας. Είναι αληθές όμως ότι η εν τη επιτροπή υποστήριξις εκ μέρους των Γάλλων υπήρξε θερμοτάτη, και τούτο παρέχει την σοβαράν ελπίδαν ότι δεν πρόκειται την τελευταίαν στιγμήν να εγκαταλειφθώμεν υπο της Γαλλίας. Άλλωστε η λύσις, ην προβλέπω δια τας δυσκολίας τας εκ της διαλύσεως του τουρκικού κράτους, είναι αγγλικόν mandat εις την Μεσοποταμίαν, Παλαιστίνην και μέρος της Συρίας, γαλλικόν εις λοιπόν Συρίας και Κωνσταντινούπολιν, αμερικανικόν εις Αρμενίαν και ιταλικόν εις εσωτερικόν Μικρασίας, του δυτικού αυτής τμήματος περιερχομένου εις Ελλάδα εν μέρει μεν κατά πλήρη κυριαρχίαν, εν μέρει δε κατ'έντολήν. Τοιαύτη λύσις δίδουσα εις την Ιταλίαν ένα σπουδαίον κομμάτι της Ανατολής, θα την κάμη να αποσύρη τας αντιρρήσεις της κατά της εγκαταστάσεώς μας εν τη δυτική Μικρασίας και θα την καταστήση τουναντίον συνήγορον της διαλύσεως του οθωμανικού κράτους»²⁶⁴.

Οι πολιτικές αξιώσεις-διεκδικήσεις της Ελλάδος στην Μ.Ασία κατοπτρίζονται στην ακόλουθη αναφορά του Ε.Βενιζέλου, στην οποία κρυσταλλώνονται οι διπλωματικές αρχές της μετριοπάθειας,(ή της διατήρησης της αίσθησης του μέτρου) και της αβρότητας, δηλαδή της επίτευξης συμφωνιών οι οποίες υποδηλώνουν την πραγμάτωση ενός κοινού επιτεύγματος- συμφέροντος²⁶⁵.

²⁶² Τρίτη επιστολή Βενιζέλου προς Ρεπούλη 22/4 Φεβρουαρίου 1919. Ibid,σ.σ.644-645.

²⁶³ Τέταρτη επιστολή Βενιζέλου προς Ρεπούλη,18/3 Μαρτίου 1919.Ibid,σ.σ.647-648.

²⁶⁴ Πέμπτη επιστολή Βενιζέλου προς Ρεπούλη,21/6 Μαρτίου 1919.Ibid,σ.σ.649-650.

²⁶⁵ Ο Μ.Wight εξετάζοντας την Ρασιοναλιστική θεωρία της διπλωματίας παρατηρεί ότι:

«Στη διπλωματία επικρατεί η αβρότητα: δεν επιδιώκονται διπλωματικές «νίκες», «θρίαμβοι» ή «επιτυχίες», που υπονοούν έναν ηττημένο ανταγωνιστή, αλλά επιδιώκεται η επίτευξη «συμφωνιών»,οι οποίες υπαινίσσονται ότι επιτυγχάνεται ένα κοινό επίτευγμα, ή ίσως επιδιώκονται «νίκες», οι οποίες είναι απαράτηρες. Η τέχνη της διπλωματίας είναι να συγκαλύπτει κανείς τη νίκη : «Η καλύτερη διπλωματία είναι εκείνη που πετυχαίνει τους στόχους της, αλλά που αφήνει την άλλη πλευρά αρκετά

«[...] Εγώ ζητώ να δοθή μεν εις ημάς κατά πλήρην κυριαρχίαν το προτεινόμενον υπο της επιτροπής τμήμα, το περιλαμβάνον τον καζάν Αϊβαλή, το σαντζάκ Σμύρνης και μέρος του σαντζακίου Μαγνησίας και Αϊδινίου, να προστεθή δε εις ταύτα και ο καζάς Αδραμυτίου, να μας δοθή δε η εντολής της διοικήσεως του υπολοίπου βιλαετίου.[...] Εις επιστολήν δε με την οποίαν συνώδευσα σχετικόν υπόμνημά μου, και εν τω οποίω εξέθετα τους λόγους, δι' ούς εθεώρουν ότι η Ιταλία ουδέν δικαίωμα είχε να ζητή να επεκταθή επί του βιλαετίου Αϊδινίου, έλαβα την απάντησιν του προέδρου Ουίλσωνος, λέγοντός μοι απεριφράστως ότι συμφωνεί με την γνώμην μου. Και γνωρίζω μεν ότι η Ιταλία θα χαλάση τον κόσμον δια να βάλη χέρι επί μέρους του εν λόγω βιλαετίου, αλλ' αί ελπίδες μου ότι θα εξέλθωμεν νικηταί της πάλης είναι ζωηραί. Εάν δε ασφαλίσωμεν ολόκληρον το βιλαέτιον, το οικονομικόν, αλλά και το όλον εθνικόν μας μέλλον τίθεται αληθώς επί εδραιωτάτων θεμελίων»²⁶⁶.

«[...] Ότι αφορά την Τουρκίαν, ενώ προ μηνός εθεωρείτο βεβαία η εξαφάνισίς της, επικρατεί σήμερον μια αμφιβολία περί του πρακτέου, ασκούντι δε παντός είδους επιρροαί, όπως διατηρηθή οπωσδήποτε εν τη ζωή.[...] Τα ζητηματά μας, ως είναι φυσικόν, είναι τα τελευταία που θα αποφασισθούν οριστικώς [...] ο πρόεδρος Ουίλσων απαντών εις σχετικήν επιστολήν μου μοί δηλοί ότι συμφωνεί καθ' ολοκληρίαν με την αντίληψίν μου ότι εκτός του τμήματος του βιλαετίου Αϊδινίου, που θα μας παραχωρηθή εις πλήρη κυριαρχίαν, το λοιπόν του βιλαετίου, περιλαμβανομένου και του σαντζακίου Δενιζλή, πρέπει να μας δοθή προς διοίκησιν κατ' εντολήν. Ότι αφορά την Θράκην, καίτοι το πράγμα δεν απεφασίσθη ακόμη τυπικώς υπο των πέντε Μεγάλων(big five), [...] πρέπει να θεωρηθή βέβαιον, νομίζω, ότι λαμβάνομεν και την βουλγαρικήν και την τουρκικήν Θράκην και μόνον τα νότια σύνορα της τελευταίας υπολείπονται να ρυθμιστούν. Ως προς τη Βόρειον Ήπειρον φοβούμαι πολύ ότι η Κορυτσά είναι χαμένη. Τα Δωδεκάνησα ελπίζω να τα λάβωμεν, ως επίσης και την Κύπρον [...] »²⁶⁷.

Τέλος το στοιχείο της ρευστότητας-αλλαγής των πολιτικών καταστάσεων, απότοκο της μεταστροφής της πολιτικής στάσης των Μεγάλων Δυνάμεων, συνώθησε την ελληνική διπλωματία σε συνεχείς διαδικασίες:

α) ελιγμών για την άμβλυνση-μετριασμό των συνεπαγόμενων τριβών στην ελληνική υψηλή στρατηγική,

β) παροχών για την επίτευξη-διασφάλιση διπλωματικής υπεροχής στο πεδίο των διαβουλεύσεων και τη δυνατότητα διαπραγμάτευσης από θέση ισχύος,

γ) προβολής σθεναρών πολιτικών αρνήσεων για την διασφάλιση των εθνικών συμφερόντων.

Με άλλα λόγια η διπλωματική στρατηγική του Ε.Βενιζέλου κρυσταλλώνεται στην ακόλουθη διαπίστωση του Μ. Wight.

Η διπλωματία «απαιτεί την ικανότητα της συναλλαγής με ίσους όρους, τη δυνατότητα «δούναι και λαβείν», όπου κάθε πλευρά μπορεί να κάνει παραχωρήσεις, αφήνοντας ωστόσο ανέπαφη την ουσία των συμφερόντων της, διαφορετικά η πλευρά που θα κάνει της μεγαλύτερες παραχωρήσεις λαμβάνει ανταλλάγματα. Αυτή είναι η αρχική σημασία της «διαπραγμάτευσης από μια θέση ισχύος». «Η ισορροπία της διαπραγματευτικής ισχύος, ως αναγκαία υλική προϋπόθεση διαπραγμάτευσης,

ικανοποιημένη. Συχνά, καλή διπλωματία σημαίνει να αντιστέκεται κανείς στην επιτυχία». Βλέπε, Μ. Wight, Διεθνής Θεωρία, σελ.236.

²⁶⁶ Ένατη επιστολή Βενιζέλου προς Ρεπούλη, 16/29 Μαΐου 1919. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σελ.654.

²⁶⁷ Δέκατη επιστολή Βενιζέλου προς Ρεπούλη 25/7 Ιουνίου 1919, ibid σελ.655.

σημαίνει ότι κάθε πλευρά έχει τη δυνατότητα να εξαναγκάσει την άλλη πλευρά είτε αρνούμενη να προβεί σε παραχωρήσεις είτε διεξάγοντας μια αθέμιτη διαπραγμάτευση, όπως με την εκμετάλλευση ενός άμεσου πλεονεκτήματος προκειμένου να πουλήσει πολύ ακριβά τις παραχωρήσεις της, στην οποία περίπτωση υπάρχει ένα στοιχείο έλλειψης της ισορροπίας»²⁶⁸.

Οι εν λόγω διαδικασίες- δράσεις της ελληνικής διπλωματίας απεικονίζονται- αντανακλώνται στις ακόλουθες αναφορές του Ε.Βενιζέλου.

«[...] Γνωρίζεις, βέβαια ότι οι Αμερικανοί, οι οποίοι προ πενταμήνου κατά την υπο της επιτροπής της συνδιασκέψεως εξέτασαν τις ελληνικές διεκδικήσεις και έμειναν σύμφωνοι μαζί με τους Γάλλους και τους Άγγλους, να μας παραχωρηθεί η δυτική και ανατολική Θράκη εντός περίπου των ορίων, τα οποία εξέθετα στο υπομνημά μου με γραμμή προς νότο ανταποκρινόμενη κατά προσέγγιση στη γραμμή Αίνου- Μηδείας, μας εγκατέλειψαν προ μηνός, όταν επρόκειτο να χαραχθούν τα όρια της Βουλγαρίας, και επέμειναν ανένδοτοι να παραμείνουν οι Βούλγαροι στη δυτική Θράκη εντός των ορίων, τα οποία τους έδινε η συνθήκη του Βουκουρεστίου και η επακολουθήσα κατά την παραμονή της εισόδου της Βουλγαρίας στο πόλεμο διευθέτηση μεταξύ αυτής και της Τουρκίας. Η δικαιολογία της μεταβολής της γνώμης αυτών ή η πρόφαση, αν θέλεις, ήταν ότι κατά το Φεβρουάριο η επιτροπή είστευε ότι οι Μουσουλμάνοι της δυτικής Θράκης επέμεναν δια παντός τρόπου να απαλλαχθούν από το βουλγαρικό ζυγό προτιμώντας την προσάρτησή τους στην Ελλάδα, [...], αλλά ότι μετά τα γεγονότα της Σμύρνης η διάθεση του τουρκικού στοιχείου της δυτικής Θράκης είχε μεταβληθεί ριζικά και ότι κυρίως απέκρουαν αυτοί την προσάρτηση τους από την Ελλάδα. Η πάλη υπήρξε καθημερινή. Αλλά η επιμονή των Αμερικανών, για να μην απομακρυνθούν οι Βούλγαροι από τον Αιγαίο ήταν αμετάβλητη. Η ιδέα του να υπογραφεί η συνθήκη άνευ των Αμερικανών όπως άλλωστε ήταν φυσικό, αφού η Αμερική δεν είχε περιστή σε πόλεμο προς τη Βουλγαρία, απεστέργετο από τους φίλους μας για γενικότερους λόγους, καίτοι οι τελευταίοι υποστήριζαν ερρωμένως κατά τα λοιπα τις αξιώσεις μας. Τότε συντελέσθηκε η συνεννόηση μας προς την Ιταλία, [...] Η προσχώρηση της Ιταλίας προς την αγγλική και τη γαλλική γνώμη εννοεί ότι υπήρξε αισθητό πλήγμα κατά της απόψεως των Αμερικανών, καίτοι οι τελευταίοι δεν edίσταζαν να κυρήτουν ότι την προσχώρηση αυτή της Ιταλίας την θεωρούν στερημένη ηθικού βάρους, αφού οφείλετε σε ανταλλάγματα, άτινα εξασφάλισε πιθανώς η Ιταλία για τη μεταξύ μας συνεννόηση.

Η πρώτη αμερικανική υποχώρηση σημειώθηκε με την πρόταση, όπως λαμβανόμενης υπ' οφει της τουρκικής πλειοψηφίας της Θράκης, ολόκληρη η Θράκη ανατολική και δυτική, να δοθεί στο κράτος της Κωνσταντινούπολης. Ευτυχώς κατά της πρότασης αυτής ανταπεξήλθε ο Clemenceau δηλώνοντας ότι το κράτος της Κων/πολός δεν δύναται να έχει ουσιώδες ευρωπαϊκό hinterland, αλλίως η συμφωνία περί της δυνάμεως στην οποία θα δινόταν η εντολή προς τη διοίκηδη αυτού, θα ήταν δύσκολη να επιτευχθεί [...] Τέλος την περασμένη Τετάρτη ο Άγγλος και ο Αμερικανός εμπειρογνώμονας ήλθαν να μου προτείνουν λύση, κατά την οποία θα δίδονταν σε εμάς από τη δυτική Θράκη οι καζάδες της Ξάνθης και της Γκιουμουλτζίνας, η υπόλοιπη δυτική Θράκη θα παρέμενε στους Βουλγάρους, οι οποίοι θα λάμβαναν επιπλέον και μέρος της ανατολικής Θράκης, [...] Τη λύση αυτή την απέκρουσα κατηγορηματικά δηλώνοντας και την εκπληξή μου για την πρόταση αυτή, [...]

Εδήλωσα ότι θα έχω αρκετό θάρρος να αρνηθώ και επισήμως την αποδοχή αυτών των παραχωρήσεων οι οποίες θα εξασθένιζαν την Ελλάδα αντί να την ενισχύσουν, και να προτιμήσω να μείνει η Ελλάδα με τα προ του πολέμου συνορά της

²⁶⁸ Ο Wight καταλήγει στην ανωτέρω διαπίστωση αναλύοντας της Ρασιοναλιστική θεωρία της διπλωματίας. Μ. Wight, Διεθνής Θεωρία, σ.σ. 228-229.

επεκτεινόμενα το πολύ πολύ με την προσάρτηση των καζάδων της Ξάνθης και της Γκιουμουλτζίνας. Το απόγευμα της ίδιας μέρας το ανώτατο συμβούλιο επελήφθη πάλι την επίσημη συζήτηση του θρακικού ζητήματος. Ο Clemenceau υπήρξε και πάλι θερμός συνήγορος της ελληνικής απόψεως και δήλωσε ρητά ότι επ' ουδενί λόγο ηδύνατο να επιβραβεύσει την βουλγαρική ατιμία με την παραχώρηση εδαφών, εφόσον δεν έχει κανένα εθνολογικό δικαίωμα. Ο Polk, ο νέος αρχηγός της αμερικανικής αντιπροσωπείας, δήλωσε τότε ότι είναι διατεθειμένος να επιδιώξει προσέγγιση προς την αγγλική, γαλλική και ιταλική αντίληψη, αλλά ότι επι τη βάση των ρητών οδηγιών του προέδρου Ουίλσον δεν δύναται να δεχθεί δύο πράγματα : Πρώτον, όπως η δια το Δεδεαγάτς εμπορική διέξοδος της Βουλγαρίας γίνει δι' ελληνικού εδάφους και δεύτερο όπως οι πυκνοί μουσουλμανικοί πληθυσμοί της δυτικής Θράκης περιέλθουν στην Ελλάδα. Επι τη βάση της δηλώσεως αυτής του κ. Polk ο κ. Tardieu εισηγήθηκε τότε λύση, η οποία όπως είπε, αν και δεν ήταν ιδεώδης και αν παρουσίαζε αναμφισβήτητα μειονεκτήματα, δύναται όμως να συμβιβάσει οπωσδήποτε τις διιστάμενες γνώμες. Κατά την πρόταση αυτή οι καζάδες της Ξάνθης και της Γκιουμουλτζίνας θα παρεχωρούνταν στην Ελλάδα, η λοιπή δυτική Θράκη θα αποτελεί ίδιο κράτος διεθνές υπο την προστασία της Κοινωνίας των Εθνών. Έξάλου η ανατολική Θράκη θα παρεχωρείτο στην Ελλάδα με δικαίωμα ελευθερίας διαβάσεως αυτής με το διεθνές κράτος σε περίοδο ειρήνης και πολέμου προς διατήρηση της επαφής μεταξύ της ανατολικής Θράκης και της λοιπής Ελλάδας [...]

Εζήτησα τότε να δω τον κ. Balfour και τον κ. Tardieu με τους οποίους συζήτησα δια μακρών το ζήτημα και κατέληξα δηλώνοντας ότι η μόνη δυνατή λύση που θα ικανοποιούσε εν μέρει τις αμερικανικές αντιρρήσεις αλλά και θα δημιουργούσε μια κατάσταση πολιτικά και στρατιωτικά βιώσιμη ήταν η πρόταση του κ. Tardieu κατά τη συνεδρίαση της Τετάρτης υπο τον όρο ότι τα μεν προς το βορρά όρια της ανατολικής Θράκης θα έμεναν όπως είχαν ορισθεί από τη συνθήκη της Κωνσταντινουπόλεως του 1913, ενώ τα δυτικά όπως είχαν καθορισθεί από τη συνθηκή του 1915, η οποία προηγήθει της εισόδου της Βουλγαρίας στον πόλεμο, και ότι τα όρια προς το νότο θα άρχιζαν από το βάθος του κόλπου του Ξηρού, θα ανέρχονταν στην κορυφογραμμή του όρους Τεκφουνταγ, θα διέρχονταν έξωθεν του Ραιδέστου σε απόσταση δέκα χιλιομέτρων και θα κατέληγαν στο Εύξεινο Πόντο σε σημείο μεταξύ του αρωτηρίου Μολάτρα και του βορείου ορίου του σαντζακίου της Τσατάλτσας. Η λύση αυτή δεν είναι βέβαια ιδεώδης και παρουσιάζει μειονεκτήματα. Αλλά έχει εξάλου και πλεονεκτήματα ισοφαρίζοντας της ελλείψεις. Το κύριο πλεονέκτημα είναι ότι το μεταξύ της Ελλάδας και της Βουλγαρίας κοινό σύνορο, όπως μετά την παραχώρηση στους Σέρβους της κοιλάδας της Στρωμνίτης στους Σέρβους θα ήταν 400 περίπου χιλιόμετρα, περιορίζεται σε μόνο 240 χιλιόμετρα μειωμένο κατά 160 χιλιόμετρα. Μεταξύ αυτού του διαστήματος (Ελλάδος – Βουλγαρίας) θα παρεμβάλεται το διεθνές κράτος της δυτικής Θράκης, που θα διατελεί υπο την εγγύηση και την προστασία της ΚτΕ, και το οποίο αποτελεί ανυπέρβλητο σχεδόν πρόσκομμα σε περίπτωση βουλγαρικής εκείθεν επιθέσεως.

[...] Το μόνο ουσιώδες μειονέκτημα της λύσεως αυτής είναι ότι η δράση μας για το εξελληνισμό της δυτικής Θράκης και κυρίως για την αντιμετώπιση της βουλγαρικής εκεί ενέργειας θα είναι δυσχερέστερη αν η δυτική Θράκη διατελη υπο ελληνική διοίκηση. Αλλά το μειονέκτημα τούτο δεν είναι προς θάνατο και μόνο οφείλει να μας ωθήει σε μείζονα δραστηριότητα. Όσον αφορά τις συγκοινωνίες, μεταξύ της ανατολικής Θράκης και της λοιπής Ελλάδας, ιδίως σε καιρό πολέμου, δεν δυνάμεθα βεβαιώς να στηριχθούμε μόνο στην νυν σιδηροδρομική γραμμή, ήτις διήκει κατά μήκος του Έβρου, [...] πρέπει να κατασκευασθεί νέα προς την Ανδιανούπολη [...]

Αν η λύση αυτή κατορθωθεί να επιτευχθεί χάρη στην υποστήριξη των φίλων μας, θα νομίσω ότι πρόκειται περι αληθινού θαύματος μετά τους κινδύνους, στους οποίους περιέστησε τα εθνικά πράγματα η εγκληματική πολιτική του έκπτωτου. Και άνευ των κινδύνων τούτων η λύση αυτή θα αποτελεί ανέλπιστο εθνικό θρίαμβο. Θα περισώσουμε για το μέλλον την ελληνική ακρόπολη της Θράκης και θα είμεθα ακοίμητοι φρουροί της Κων/πόλεως. Και αν κατορθώσουμε να οργανώσουμε τη νέα Ελλάδα εις κράτος ευνομίας και πολιτισμού, όχι μόνο το έργο της παρούσας γενειάς θα στερεωθεί και θα καταστεί απρόσβλητο αλλά και η Κων/πολη θα πεσει καποια μέρα σαν ώριμος καρπός στους εθνικούς κόλπους. Έχω νομίζω το δώρο να βλέπω πρότερον τα πράγματα τα ερχόμενα. Και την Κων/πολή περιερχόμενη στην Ελλάδα με διεθνή επιτροπή έχουσα την ευθύνη της αυτονομίας της και της εξασφάλισεως της ελευθερίας των Στενών την βλέπω από τούδε ως πραγματικότητα, την οποία προκειται να χαιρετήσει η μέλλουσα γενειά ίσως και εκείνη που θα έλθει αμέσως μετά από έμας, όχι ίσως απλώς αλλά και πιθανός [...]

Είπα ότι η λύση αυτή αν επιτευχθεί θα πρέπει για καποιό χρονικό διάστημα να μείνει άγνωστη στους λοιπούς όσον αφορά τις λεπτομέρειές τις. Και ο λόγος είναι ότι μας συμφέρει να μην γίνουν γνωσθά αμέσως τα αφορώντα την ανατολική Θράκη, τα οποία άλλωστε δεν δύνανται να περιληφθούν εις την μετά της Βουλγαρίας συνθήκη. Ως προς αυτά, υποθέτω ότι οι αντιπρόσωποι των Principales Puissances Alliees et Associees,[...], θα μου απευθύνουν επιστολή, με την οποία θα μου ανακοινώνουν τις περι της ανατολικής Θράκης αποφάσεις τους, που θα περιληφθούν μελλοντικά η στη μετά της Τουρκίας ή περι της Τουρκίας συνθήκης[...]

Αλλά εγώ νομίζω ότι δεν θα κάνω χρήση της επιστολής αυτής, αλλά θα περιορισθώ να πω στον ελληνικό λαό ότι έχω λόγους να πιστεύω ότι κατά την υπογραφή της μετά της Τουρκίας συνθήκης οι εθνικές μας διεκδικήσεις στη Θράκη θα ληφθούν σοβαρά υπόψη και θα τύχουν της προσήκουσας ικανοποιήσεως. Η επιφύλαξη αυτή επιβάλεται για κάποιό χρόνο μέχρι να επιτευχθεί, αν είναι δυνατόν, η αναίμακτη κατάληψη του παραχωρημένου σε εμάς τμηματός της δυτικής Θράκης. Φοβούμαι ότι αν γίνουν γνωστές οι αποφάσεις περι της ανατολικής Θράκης, οι Τούρκοι όπως είναι ήδη συνεννοήμενοι με τους Βουλγάρους, θα προβούν μαζί με αυτούς, με τη χρησιμοποίηση κομιτατζήδων, σε αντίσταση της προελάσεώς μας, τέτοια που θα επέφερε καταστροφές στα καταληφθέντα μέρη και παρεκτροπές εκ μέρους του στρατού, που θα μας δημιουργούσαν νέες δυσκολίες. Αλλά περί τούτου έχουμε καιρο να συνεννοηθούμε αργότερα»²⁶⁹.

« Θράκη. Θα εννοής βέβαια πόσον ισχυρόν υπήρξε δι'εμέ, όταν έμαθα ότι ο πρόεδρος Ουίλσον απέκρουσε και αυτήν την υπό του αντιπροσώπου του εν Παρισίοις προταθείσαν διευθέτησιν του θρακικού ζητήματος.[...].Ευτυχώς αί λοιπαί δυνάμεις πάσαι υποστηρίζον ερρωμένως τας αξιώσεις μας και δια τούτο εξακολουθώ ελπίζων σοβαρώς ότι τελικώς θα νικήσωμεν.[...] Η υποστήριξής, ην μας παρέχουν αι λοιπαί δυνάμεις, βλέπεις πόσον θερμή είναι και πόσον πειστικά τα επιχειρήματά των. Εξ αντιθέτου το επιχείρημα του προέδρου Ουίλσονος είναι ένα πλεόν: Το υλικό συμφέρον της δυνάμεως, ήτις θα λάβη το mandat επι της Κωνσταντινουπόλεως. Το επιχείρημα δε τούτο είναι τόσο ασθενές, ώστε να ενισχύη εκτάκτως την θέσιν μας. [...] Το δυστήχημα είναι ότι τα ζητήματά μας ερχόμενα αναγκαστικώς τελευταία προς λύσιν δεν μας εκνευρίζουν μόνον, αλλά και μας εξαντλούν οικονομικώς. Προσπαθώ να επιτύχω, όπως και προ της υπογραφής της ειρήνης το διαμέρισμα Ξάνθης-Γκιουμουλτζίνας, ως προς το οποίον και ο Ουίλσον συμφωνεί να μας παραχωρηθή, καταληφθή υπο του στρατού μας, και εις τούτο μας υποστηρίζει και ο

²⁶⁹ Δωδέκατη επιστολή Βενιζέλου προς Ρεπούλη, 9 Αυγούστου 1919. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ.656-660.

εδώ ευρισκόμενος τας ημέρας ταύτας στρατηγός d'Esperay. Εάν τούτο επιτευχθή, ότε ελπίζω να επιτευχθή και η κατάληψις της λοιπής δυτικής Θράκης, της αφαιρουμένης από της Βουλγαρίας, υπο συμμαχικών στρατευμάτων, τότε θα δυνηθώμεν αμέσως να προβούμε εις ουσιώδη ελάττωσιν των στρατιωτικών μας δυνάμεων. Διότι εφ'όσον η εκτέλεσις της μετα της Βουλγαρίας συνθήκης θα επιτευχθή και προ της υπογραφής αυτής, ουδεμία πλέον ανησυχία θα υπολειφθή ως προς την υπογραφήν αυτής υπο των Βουλγάρων. Θα δυνηθώμεν τότε να αποστρατεύσωμεν τας ημίσεις των ήδη υπηρετουσών ηλικιών κρατούντες μόνον τας ημίσεις νεωτέρας και δι'αυτών οργανούντες τας εν Μικρά Ασία μεραρχίας και την αναγκαίαν εν Μακεδονία και Θράκην δύναμιν ως και μια απλήν μεραρχίαν δια την Ήπειρον. Κορυτσά. Όπως γνωρίζετε ήδη εκ των τηλεγραφημάτων και το ζήτημα τούτο εσκόνταψε εις την ιδίαν αμερικανικήν αντίδρασιν. Και κατ'ανάγκην επομένως αναβάλλεται και αυτού η λύσις»²⁷⁰.

Εν κατακλείδι οι προαναφερθείσες λειτουργίες-εφαρμογές της διπλωματικής στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου επιβεβαιώνουν την διαπίστωση του G.Kennan ότι: «δεν είναι καθήκον ενός συστήματος διεθνών σχέσεων να αναστείλει αυτή τη διαδικασία αλλαγής με την επιβολή ενός νομικού περιορισμού, αλλά να τη διευκολύνει: να διευκολύνει τη μετάβαση από το ένα στάδιο στο άλλο, να αμβλύνει τους κραδασμούς που συχνά προκαλεί, να απομονώσει και να μετριάσει τις συγκρούσεις που προκαλεί και να φροντίσει αυτές οι συγκρούσεις να μην πάρουν μορφές που θα διατάρασσαν υπερβολικά το σύνολο της διεθνούς ζωής. Αυτή όμως είναι μία από τις αποστολές της διπλωματίας, κατά την πιο παραδοσιακή έννοια του όρου»²⁷¹.

5.5.2. Μέσα της Υψηλής Στρατηγικής των Μετανοεμβριανών Κυβερνήσεων

5.5.2.1. Εσωτερική Εξισορρόπηση. Ποιοτική και ποσοτική εσωτερική στρατιωτική εξισορρόπηση

Η νοηματοδότηση της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής των μετανοεμβριανών κυβερνήσεων από τον προσδιορισμένο πολιτικό στόχο-επιβολή των όρων της Συνθήκης Σεβρών στο Κεμαλικό καθεστώς, επέτασσε ενδελεχείς εσωτερικές οργανωτικές διαδικασίες με στόχο:

α) την ποσοτική ενίσχυση του έμψυχου στρατιωτικού δυναμικού και την ποσοτική και ποιοτική αναβάθμιση των οπλικών συστημάτων, ώστε να επιτευχθεί υπεροχή ή τουλάχιστον ισορροπία στρατιωτικής ισχύος στο επιλεγόμενο σημείο διεξαγωγής της ελληνικής επιθέσεως,

β) την βελτίωση της λειτουργικότητας του δικτύου συγκοινωνιών και επικοινωνιών, με απότοκο την δυνατότητα ταχέως και συνεχούς ανεφοδιασμού των στρατιωτικών δυνάμεων καθώς και την άμεση ενημέρωση-πληροφόρηση ως προς της δραστηριότητες των ελληνικών και των κεμαλικών στρατιωτικών δυνάμεων στο θέατρο του πολέμου,

γ) την κάλυψη των επιμελητειακών και επισιτιστικών αναγκών των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων,

δ) την εξεύρεση και απόκτηση ικανού αριθμού μεταφορικών μέσων για την ευόδωση των επιχειρησιακών δράσεων,

²⁷⁰ Δέκατη έκτη επιστολή Βενιζέλου προς Ρεπούλη, 9 Αυγούστου 1919. Ibid, σ.σ.656-660

²⁷¹ George F.Kennan, American Diplomacy 1900-1950, σελ.96. Παρατίθεται στο Μ.Wight, Διεθνής Θεωρία, σελ.241.

ε) την αναδιοργάνωση και ενδυνάμωση των υπηρεσιών πληροφοριών με απόρροια την αξιόπιστη αποκρυπτογράφηση και χαρτογράφηση των στρατηγικών κέντρων ανεφοδιασμού, συγκοινωνιών και επικοινωνιών του αντιπάλου,

στ) την συγκέντρωση όλων των διαθέσιμων ή των εν δυνάμει διαθέσιμων,(στρατιωτικών), μέσων στο σημείο της επίθεσης, με βάση την στρατηγική αρχή της συγκέντρωσης των δυνάμεων²⁷².

Η εν λόγω οργανωτική ανασυγκρότηση-αναδιοργάνωση της ελληνικής στρατιωτικής ισχύος, κατά το διάστημα Απριλίου-Ιουνίου 1921, κρυσταλλώνεται στην ακόλουθη αναφορά του Ξ.Στρατηγού.

«Εν πρώτοις εκλήθησαν υπό τα όπλα, εις δύο δόσεις, πέντε κλάσεις εφέδρων αι του 1915,14,13β,13 α και 12 και δυο κλάσεις της β'σειράς εφεδρείας αι του 1904 και 05 δια το εσωτερικόν της Χώρας. Περισυνελέγησαν και απεστάλησαν εις Μ.Ασίαν χιλιάδες όλαι στρατιωτών, οίτινες, προστατευόμενοι παρ'ισχυόντων, με διαφόρους προφάσεις ή και λόγω πραγματικών υπερεσιακών αναγκών, ευρίσκοντο απεσπασμένοι εις διαφορα γραφεία ή και εντελώς αδέσποτοι, δεν συνεμερίζοντο δε τα βάρη, τας κακουχίας, τας στερήσεις και τους κινδύνους των εν Μ.Ασία αδελφών των.[...] Ούτω κατορθώθη να υπερδιπλασιασθή η δύναμις της Στρατιάς Μ.Ασίας ανελθούσα εις 220 χιλ. άνδρας αντί των 100 χιλιάδων, ους είχε κατά Νοέμβριον του 1920. Εν τω συνόλω δε είχε η Ελλάς υπο τα όπλα 310 χιλ.άνδρας, στρατόν όν ουδέποτε πριν είχε παρατάξη.

Ταυτοχρόνως προς την δι'ανδρών ενίσχυσιν διεξήχθη εντατική εργασία προς περισυλλογήν, επισκευήν τακτοποιήσιν και προσφορωτέραν κατανομήν του καθ'όλον το Κράτος και εν Μ.Ασία υπάρχοντος οπλισμού πεζικού. Ούτω πάντα τα όπλα Μάννλιχερ, τα ευρισκόμενα εις Ήπειρον, Θράκην και λοιπήν Παλαιάν Ελλάδα, συνεκεντρώθησαν εις Μ.Ασίαν,[...], και κατωρθώθη ούτως εντός διαστήματος 20 ημερών περίπου, να αποκαταρθή το μωσαϊκόν του εν Μ.Ασία οπλισμού, να οπλισθώσι δε ομοιομόρφως πάσαι αι Μεραρχίαι δι'όπλων Μάννλιχερ, πλην δύο ωπλισμένων της μεν δια Μάουζερ, της δε δια Λεμπέλ [...] Ο εις πυρομαχικά ανεφοδιασμός διηκολύνετο ούτω σημαντικώς. Εκ παραλλήλου κατεσκευάζοντο εις μέγιστον αριθμόν τα αναγκαιούντα πυρομαχικά εν τω ενταύθα καλυκοποιείω, και απεστέλλοντο εις την Μ.Ασίαν. Βραδύτερον εξευρέθησαν και ηγοράσθησαν 31)2 χιλ.όπλα Μάννλιχερ, εγένετο δε εκ Γαλλίας προμήθεια 20 χιλ. όπλων Λεμπέλ,40 εκατομμυρίων ειδικών φυσιγγίων ΔΑΜ και 150 πολυβόλων Σβαρτζλόζε.

Η έλλειψις μεταφορικών μέσων ήτο, ως εξετέθη, μεγάλη ιδίως δε εις αυτοκίνητα και δια τον αρχικόν ακόμη στρατόν,[...]Εν τάχει λοιπόν εθεραπεύθη και η ανάγκη αυτή εν διαστήματι δε δύο μηνών, από μέσων Απριλίου μέχρι μέσων Ιουνίου εφωδιάσθη η Στρατιά δια 1000 βαρέων, 500 ελαφρων και 250 νοσοκομειακών αυτοκινήτων.

Ανάλογος υπήρξεν η οργάνωσις και η αύξησις των μεταγωγικών μέσων όλων των άλλων ειδών,[...] Πλην τούτων εβελτιώθη σημαντικώς και η σιδηροδρομική συγκοινωνία,δια της εκ της Παλαιάς Ελλάδος μεταφοράς εν Μ.Ασία ατμομηχανών

²⁷² Ο Κλαούζεβιτς αναφέρει σχετικά με την εν λόγω αρχή. «[...] Δεν υπάρχει υψηλότερος και απλούστερος νόμος της στρατηγικής, από αυτόν της διατήρησης της συγκέντρωσης των δυνάμεων ενός κράτους». «Ο κανόνας είναι [...] αυτός : όλες οι προοριζόμενες και διατιθέμενες δυνάμεις για έναν στρατηγικό σκοπό θα πρέπει να εφαρμόζονται ταυτόχρονα; Ο βαθμός εφαρμογής τους θα γίνεται αποτελεσματικότερος όσο περισσότερο όλες (οι δυνάμεις) συγκεντρώνονται σε μια δράση μια συγκεκριμένη στιγμή». «[...] Κεντρικός παράγοντας είναι η εφαρμογή της ισχύος στα πραγματικά ζωτικά σημεία. Συνήθως είναι πραγματικά ο πιο σημαντικός παράγοντας. Η επίτευξη ισχύος στο αποφασιστικό σημείο εδράζεται στην ισχύ του στρατού και στις ικανότητες με τις οποίες η ισχύς αυτή εφαρμόζεται. Ο πρώτος κανόνας θα πρέπει να είναι : τοποθέτησε το μεγαλύτερο δυνατό στρατό στο πεδίο της μάχης. Αυτό μπορεί να ακούγεται κοινότοπο αλλά στην πραγματικότητα δεν είναι». Παρατίθενται στο M.Handel, Masters of War,σ.σ.362-363.

και λοιπού τροχαίου υλικού.Το δε μεγαλύτερον θαύμα ταχείας και επιτυχούς δημιουργίας εκ του μη όντος, συνετελέσθη βραδύτερον εν Εσκή Σεχήρ, όταν επισκευάσθησαν απιστεύτως ταχέως, δια προχείρων μέσων όλαι αι παρα του Κεμάλ καταστραφείσαι σιδηροδρομικαί γραμμαί, ανεσυνετέθησαν εκ περισυλλογής τεμαχίων ατμομηχαναί και σιδηροδρομικά οχήματα και απεκαταστάθη ικανοποιητικωτάτη σιδηροδρομική συγκοινωνία κατά τας επιχειρήσεις του Αυγούστου 1921 και μετέπειτα. Επι πλέον κατεσκευάσθη εν Προύση υπο της υπηρεσίας του Μηχανικού γραμμή σιδηρ. Δεκοβίλ, μήκους 22 χιλιομέτρων. Επεσκευάσθησαν δε και όλαι αι οδοί και αι κατεστραμμέναι γέφυραι αυτών υπο των λόχων Μηχανικού.

Το πυροβολικόν ημών ήτο, ως είπον, κατά πολύ ανώτερον του Τουρκικού εις αριθμόν πυροβόλων, εμειονέκτει όμως κατά το διαμέτρημα, διότι πλήν των ολίγων βαρέων, παλαιού συστήματος, βραδυβόλων, ήτο εν γένει ελαφρόν, ενώ οι Τούρκοι διέθετον βαρύ πυροβολικόν «Σκόντα» νεωτάτου συστήματος[...] Εμιμήθημεν λοιπό εις τούτο τον Κεμάλ και αυθαιρέτως ελάβομεν ικανόν αριθμόν τοιούτων πυροβόλων,εκ των αφύλακτων διασυμμαχικών αποθηκών Σμύρνης και Θράκης, άνευ κλείστρων όμως, ων η κατασκευή επετεύχθη δια δραστηριωτάτης και αρίστης εργασίας εν τοις εργοστασίοις της εν Αθήναις Γεν.Διευθύνσεως Υλικού Πολέμου και του Ναυστάθμου. Ο αριθμός των πυροβόλων τούτων ανήλθεν αρχικώς εις 28 των 105 χιλιοστών και 9 των 155 χιλιοστών, βραδύτερον δε προσετέθησαν και 8 πυροβολαρχιαί Σκόντα ορειβατικάι. Των πυροβόλων τούτων εξησφαλίσθη δια διαφόρων μέσων η επάρκεια εις πυρομαχικά. Εγένετο ήδη μνεία της προμήθειας πυρομαχικών εκ Γαλλίας. Το ποσόν των βλημάτων της προμήθειας ταύτης ανήλθεν εις 250 χιλ. των πυροβόλων Σαϊντ Ετιέν και ισάριθμων περίπου ποσόν βολών των πυροβόλων Σναϊδερ Κανέ. Των πυρομαχικών τούτων μέγα μέρος παρεδόθη τη Στρατιά κατά την περίοδον των επιχειρήσεων του Ιουλίου και Αυγούστου 1921, το δε λοιπόν βραδύτερον, η δε δαπάνη υπερέβη το ποσόν των 45,000,00 γαλλικών φράγκων, πληρωθέντων αμέσως τοις μετρητοίς.[...] Οι δε όγκοι των τροφίμων και της νομής απετέλουν αληθείς λόφους, εις τας προκυμαίας της Σμύρνης και των Μουδανίων οπόθεν ατελείωτοι εφοδιοπομποαί πάντος είδους, μετέφερον αυτά,ως καλώς ρυθμισμένος μηχανισμός ωρολογίου, προς τα σταθμεύοντα, πορευόμενα ή μαχόμενα στρατεύματα. Αρτοποιεία ιδρύθησαν εις όλα τα κέντρα εφοδιασμού, μέγιστον δε τοιούτον και τελειότατον εν Σμύρνη.

Εν τη γενική αναδιοργάνώσει και ενισχύσει δε παρελείφθη ο νεώτερος οφθαλμός του Στρατού, η Αεροπορική Υπηρεσία. Αι καθημεριναί αναγνωρίσεις των αεροπλάνων και παρ' αυτών λαμβανόμεναι φωτογραφίαι των εχθρικών θέσεων και οργανώσεων παρείχον άφθονον υλικόν εις την επίσης καλώς οργανωθείσαν και λειτουργούσαν κεντρικήν υπηρεσίαν των πληροφοριών όπως σχηματίζη, κατά το δυνατόν,ακριβή εικόνα της παρα τω εχθρώ καταστάσεως και απιστεύτως λεπτομερή αναπαράστασιν επί του χάρτου των εχθρικών οχυρωματικών γραμμών. Αξιωματικοί χαρτογράφοι είχαν διασπαρή καθ'άπασαν την κατεχομένην εδαφικήν ζώνην και υπετύπουν την άγνωστον Χώραν [...] Ούτω συνετελέσθη, εν βραχυτάτω χρόνω αξιοθαύμαστος κατά πάντα χαρτογραφική εργασία και εκτύπωσις χαρτών, αποτελούντων, και ως έργον πολιτισμού, τιμήν δια την Ελλάδα και τους χαρτογράφους της.

Η υγειονομική υπηρεσία του Στρατού, ανεπτύχθη και ετελειοποιήθη εις βαθμόν δυνάμενον ν' ανταποκριθή και εις τας μάλλον θλιβεράς ανάγκας. Νοσοκομεία νέα ιδρύθησαν, το δε υλικον, το προσωπικόν, και τα μεταγωγικά μέσα των νοσοκομείων

και χειρουργείων εκστρατείας προσέλαβον όλην την δυνατήν τελειότητα, από τε απόψεως γενικής οργανώσεως και επιστημονικών μέσων»²⁷³.

Τοιουτοτρόπως ο Β.Δούσμανης, αρχηγός του Ελληνικού Γενικού Επιτελείου,(Μάρτιος 1921), εξάρει τα μέσα εσωτερικής εξισορρόπησης για την επίτευξη του πολιτικού στόχου, αποκρυσταλλώνοντας τις αρχές που διέπνεαν το έργο της εσωτερικής εξισορρόπησης. Στις εν λόγω αρχές εμπερικλείονταν²⁷⁴ :

α) ο εξορθολογισμός της λειτουργίας των στρατιωτικών μονάδων,

«Εδώσαμεν οδηγίας περί συνθέσεως της Επιμελητείας του στρατού, της εν καιρώ ιδρύσεως Βάσεως εις Μουδανιά, της διατηρήσεως της κατοχής της χερσονήσου Νικομηδείας[...]». «Εξεκαθαρίσαμεν τα στελέχη και τα επιτελεία των μονάδων.[...] Εξεδώκαμεν οδηγίας προς το στράτευμα τοιαύτας, ώστε να τεθώσιν οι παλαιοί κανονισμοί εν συγχρονισμό προς τας νεωτέρας αρχάς της πολεμικής τέχνης.[...] Συνεκεντρώσαμεν πάσας τας διαθεσίμους δυνάμεις κατ'άλλον τρόπον διάφορον του μέχρι της στιγμής εκείνης ισχύσαντος»,

β) η ανασυγκρότηση- ανασύσταση, του επιτελικού κέντρου αξιολόγησης-μελέτης, των στρατηγικών διλημάτων-προβλημάτων και της λήψεως αποφάσεων,

«Διοργανώσαμεν την Επιτελικήν Υπηρεσίαν του Υπουργείου των Στρατιωτικών επι τη πρόβλεψη της αναλήψεως της Αρχιστρατηγίας· υπο του κατά το Σύνταγμα δικαιουμένου εις αυτήν Βασιλεως[...] Επεθεωρήσαμεν αυτοπροσώπως και επι τόπου ολόκληρον το πολεμικόν πεδίων της Μικράς Ασίας Στρατιάς. Εδώσαμεν οδηγίας προς εκτέλεσιν των γνωσθεισών ημίν τότε αποφάσεων του Αρχηγού της Στρατιάς Μικράς Ασίας, εις τον Αρχηγόν του Επιτελείου αυτής»,

γ) η αξιοποίηση-εκμετάλλευση όλων των διατιθέμενων στρατιωτικών μέσων,

«Επεστρατεύσαμεν όσας ηλικίας ήτο δυνατόν να οπλισθώσι δια των υπο των προκατόχων ημών εναπολειφθέντων εν ταίς Αποθήκαις του Κράτους όπλων Πεζικού και Πυροβολικού μετα των πυρομαχικών αυτών.[...] Περισυνελέξαμεν εκ του εσωτερικού παντας τους εις βοηθητικές υπηρεσίας προσφύγοντας εφένδρους και απεστείλαμεν τούτους εις Μικράν Ασίαν. Περιωρίσαμεν εις το ελάχιστον, κατά το δυνατόν, τους απεσπασμένους εις το εσωτερικόν και τους απαλλαγέντες εις Τραπεζας, εφημερίδας κτλ. τους επι των προηγουμένων διοικήσεων αριθμουμένους εις χιλιάδας πολλάς»,

δ) η ενίσχυση του έμψυχου στρατιωτικού δυναμικού μέσω της συγκρότησης νέων στρατιωτικών μονάδων,

«Εδημιουργήσαμεν νέας μονάδας, διότι αι μέχρι της στιγμής εκείνης υπάρχουσai ήσαν σχεδόν ανοργάνωτοι υλικώς και προσωπικώς. Συνεπληρώσαμεν τα στελέχη και τας δυνάμεις των εν Μικρά Ασία μονάδων, αναβιβάσαντες την δύναμιν των λόχων από 40-70 ανδρών εις 250 ωπλισμένους άνδρας»,

ε) η εφαρμογή της αρχής της οικονομίας δυνάμεων- μείωση των στρατιωτικών δυνάμεων Ηπείρου-Θράκης,

²⁷³ Στρατηγός, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία, σ.σ. 206-209. Βλέπε επίσης Χ.Κ. Βοζίκη, Αι Απολογίαι των θυμάτων της 15 Νοεμβρίου 1922, σ.σ. 403-407.

²⁷⁴ Σχετικά με τις αναφορές που χρησιμοποιήθηκαν για την τεκμηρίωση, βλέπε Β.Δούσμανης, Η Εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής, σ.σ.115-116.

«Ούτως αντίς ενός είχομεν να προνοήσωμεν δια την ανασυγκρότησιν και τον εφοδιασμόν τριών εν όλω πολεμικών θεάτρων, της Μικράς Ασίας, της Θράκης και της Ήπειρου, διότι και επί των τριών τούτων θεάτρων πολέμου εγένοντο προηγουμένως στρατιωτικάί και ακόμη πολεμικάί ενέργειαι.[...] Ανασκοπήσαντες την εν γένει πολιτικοστρατιωτικήν κατάστασιν ήχθημεν εις την απόφασιν να εγκαταλείψωμεν πάντα τα άλλα θέατρα πολέμου και να συγκεντρώσωμεν πάσας τας προσπάθειάς και παντα τα υλικά ημών μέσα εις το θέατρον πολέμου της Μικράς Ασίας, σκεπτόμενοι ότι, εις αυτό επικρατούντες, θέλομεν τάχιστα μετ' αυτό επικρατήσει και εις τα άλλα θέατρα πολέμου»²⁷⁵.

«Ούτω περιωρίσαμεν την δύναμιν της Στρατιάς Θράκης και της Ήπειρου, μεταφέροντες εις Μικράν Ασίαν τας πλεοναζούσας κατά την γνώμην ημών, δυνάμεις εν Ευρώπη»,

με συνεπακόλουθο την επίτευξιν στρατηγικής συγκέντρωσης δυνάμεων στο Μικρασιατικό θέατρο επιχειρήσεων,

«Ούτω τας επτά ελλειπίς και με δύναμιν λόχων 40-70 ανδρών Μερραρχίας, τας την Στρατιάν Μικράς Ασίας αποτελούσας, ηυξήσαμεν μέχρι τέλους των επιχειρήσεων 1921 εις δώδεκα, στρατηγικώς συντεταγμένας Μερραρχίας, την δε δύναμιν των λόχων ανεβιβάσαμεν εις 250 περίπου. Είχομεν δε συγκεντρώσει εις Μικράν Ασίαν δυνάμεις ικανάς να σχηματίσωσι τρείς ακόμη Μερραρχίας πλήρεις»²⁷⁶,

στ) η βελτίωση-ενίσχυση του δικτύου συγκοινωνιών, επικοινωνιών και πληροφοριών,

«Ενισχύσαμεν την αεροπορικήν, τηλεγραφικήν, σιδηροδρομικήν και μεταφορικήν υπηρεσίαν της Στρατιάς».

Συνακόλουθα, η διοίκηση της Ελληνικής Στρατιάς Μ.Ασίας, σε έκθεσή της προς το υπουργείο στρατιωτικών, συνυφαίνει τον στόχο της εσωτερικής στρατιωτικής ποσοτικής-ποιοτικής εξισορρόπησης με την στρατηγική αρχή της συγκέντρωσης των στρατιωτικών δυνάμεων²⁷⁷.

«[...] Επιδιωκόμενος σκοπός.- Κυριαρχούσα ιδέα εις το έργον και τας προσπάθειας της ανασυγκροτήσεως της Στρατιάς υπήρξεν:

α) Η συμπλήρωσις της εμπολέμου δυνάμεως των μονάδων και

β) Η απελευθέρωσις εις δυνατόν πασών των οργανικών μαχητικών μονάδων της Στρατιάς από ασχολίας δευτερευούσης σημασίας, όπως ώσιν δια τας μελλούσας επιχειρήσεις όσον οίον τε μείζονες δυνάμεις της Στρατιάς.[...]

Αι πραγματοποιηθείσαι αφίξεις ενισχύσεων εις άνδρας είναι : Από 1 Μαρτίου μέχρις 9 Απριλίου 20.581. Από 9 Απριλίου μέχρις 30 Απριλίου 10.230. Καταταγέντες ενταύθα έφεδροι 12 και 13^α Π. Ελλάδος 1888. Από 1 Μαΐου μέχρι 6 Μαΐου 610. Το όλον 33.309. Εις τον αριθμόν τούτον δεν συμπεριλαμβάνονται το 3) 40 Ευζώνων και η IV Μερραρχία με την δύναμιν ην είχον ότε προσήλθον εν αρχή εκ του Εσωτερικού.[...]»²⁷⁸.

²⁷⁵ Ibid,σελ.33.

²⁷⁶ Ibid,σ.σ.41-42.

²⁷⁷ Σχετικά με την σύνθεση των στρατιωτικών μονάδων της Ελληνικής Στρατιάς Μ.Ασίας, τον Ιούνιο του 1921, βλέπε Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, first series, vol. XVII, No. 240.

²⁷⁸ Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους,σ.σ.68-79.

5.5.2.2. Εξωτερική Εξισορρόπηση

Η διαγνωστική απίσχναση της Ελληνικής πολιτικής ηγεσίας αναφορικά με τις αναφυόμενες ευκαιρίες και απειλές του διεθνούς περιβάλλοντος, συγκεκριμένα η εθελουφλία και η ανορθολογική εκτίμηση της έμμεσης απειλής που προδηλώνονταν στην πολιτική στάση των Συμμάχων- Βρετανίας, Γαλλίας, Ιταλίας, ως προς το ζήτημα της επανόδου του βασιλέως Κωνσταντίνου στην Ελλάδα, εκμηδένισε τη δυνατότητα εξωτερικής εξισορρόπησης της Κεμαλικής απειλής. Αναλυτικότερα η ελληνική κυβέρνηση παρωθείται σε πολιτικό-διπλωματικές διαδικασίες για την εξεύρεση και πρόσκτηση οικονομικών πόρων, λόγω των μείζονων υποχρεώσεων που εκπορεύονταν από την εφαρμογή της επιθετικής στρατιωτικής της στρατηγικής αλλά και του διεθνούς οικονομικό-στρατιωτικού αποκλεισμού της Ελλάδος από τις Συμμαχικές Δυνάμεις. Η διαρρηχθείσα πιστοληπτική της ικανότητα την συνώθησε στην διπλωματική προσέγγιση της Βρετανίας με στόχο την σύναψη δανείου στην βρετανική αγορά. Συγκεκριμένα ο Έλληνας πρωθυπουργός, κ.Καλογερόπουλος, σε τηλεγράφημά του,(6/19.3.1921), ανέφερε:

«[...] Εις ερώτησιν του κ.Λουδ Τζώρτζ πότε άρχονται αι επιχειρήσεις, απήντησα [...] την προσεχή εβδομάδα.[...] Αλλά φυσικά, δεν έχομεν αμέσως διαθέσιμα αναγκαία ποσά, δι' ό δέον να προσφύγωμεν εις άμεσον έκδοσιν χαρτονομίσματος, εάν δε η Διεθνής Οικονομική Επιτροπή αρνηθή να χορηγήση προς τούτο άδειαν, προτιθέμεθα ιδρύσωμεν Εκδοτικήν Τράπεζαν εν ταις Νέαις Χώραις, ήτις να εκδόση χαρτονόμισμά. Το μέτρον τούτον δεν απεδοκίμασεν ο Λ.Τζώρτζ, ηρώτησεν μόνον περί των χωρών,[...] Επειδή όμως, προσεθέσαμεν, το μέτρον τούτο θα επηρεάση το συνάλλαγμα και θα ζημιώση τα υπο της Διεθνούς Οικονομικής Επιτροπής αντιπροσωπευόμενα συμφέροντα, παρακαλούμεν Αγγλικήν Κυβέρνησιν, όπως μας βοηθήση αποφύγωμεν τούτο, είτε διευκολύνουσα δια της ενισχύσεως της ημάς συνάψωμεν δάνειον εις την Αγγλικήν αγοράν, είτε ανοίγουσα ημίν πιστώσεις ως και εν τω παρελθόντι, ίνα χρησιμεύσωσιν ως κάλυμα εκδόσεως χαρτονομίσματος. Εξηγήσαμεν εις τον Λουδ Τζώρτζ, απαντώντες εις ερωτήσεις αυτού, το μέτρον τούτο το πιστώσεων, όπερ ηγνοεί, συνέστησε δε ημίν,[...],να συντάξη κύριος Γούναρης σημείωμα,όπερ επιδώσωμεν εις Υπουργόν Οικονομικών. Κύριος Γούναρης είπε τότε εις Λουδ Τζώρτζ, ότι η μεν Αποστολή θα αναχωρήση αύριον, ο ίδιος δε θα μείνη ενταύθα ολίγας ημέρας,όπως διευθετήση το ζήτημα τούτο, όπερ ενέκρινε ολοκληρωτικώς ο Άγγλος Πρωθυπουργός. Συνέστησε δε ημίν, όπως συνεννοηθώμεν με Υπουργόν Θησαυροφυλακίου,[...] Ο κ.Λουδ Τζώρτζ ανεκοίνωσεν ημίν,ότι θερμή γωνιά της Αγγλικής καρδιάς είναι αφιερωμένη εις την Ελλάδα, ην η Αγγλία προτίθετε βοηθήση, ίνα επανέλθη εις την παλαιάν ευκλείαν»²⁷⁹.

Οι διαπραγματεύσεις της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας με τους άγγλους αξιωματούχους, παρά τις αρχικές δυσχέρειες, θα καταλήξουν στην σύναψη σχετικού συμφωνητικού μεταξύ των δύο πλευρών²⁸⁰.

²⁷⁹ Παρατίθεται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασια,σελ.182

²⁸⁰ Ο Ξ.Στρατηγός αναφέρει για την εν λόγω Σύμβαση.

«Η Αγγλία ήτο οφειλέτης προς την Εθνικήν Τράπεζαν της Ελλάδος του υπολοίπου της εκ 12 εκατομμυρίων λιρών πιστώσεως,ήτοι 5 ½ εκατομμυρίων λιρών, απέναντι των οποίων η Εθνική Τράπεζα είχαν εκδώσει χαρτονόμισμα 137 ½ εκατ.δραχμών, η Ελλάς αφ'έτερου όφειλεν εις την Αγγλίαν τα καταληθέντα εκ των πιστώσεων, εις είδος ιδίως, 6 ½ εκατομ.λίρας, λόγω δε της οφειλής ταύτης,κατά την Σύμβασιν του Φεβρουαρίου 1918, δεν ήτο εις αυτήν δυνατόν να συνομολογήση έτερον εξωτερικόν δάνειον, διότι δεν τη επετρέπετο να διαθέση προς τούτο ουδεμίαν εγγύησιν. Η απόδοσις των παρα της Αγγλίας οφειλομένων 5 ½ εκατομ. Λιρών καθίσταστο αδύνατος, ουχί βεβαίως ως εκ των δηλώσεων της νότας του Δεκεμβρίου του 1920, αλλά πράγματι ως εκ της γνωστής

Στις 22.12.1921 ο άγγλος υπουργός οικονομικών κ.Χόρν απέστειλε στον Έλληνα Πρωθυπουργό, Δ.Γούναρη, το ακόλουθο τηλεγράφημα :

«Μετα πολλής ευχαριστήσεως πληροφορώ Υμάς ότι η Βρετανική Κυβέρνησις απεφάσισε να παραιτηθή τους εις αυτήν προσήκοντος δικαιώματος απαγορεύσεως παραχωρήσεως ασφαλειών εκ μέρους της Ελλάδος υπέρ του εν Λονδίνω δανείου, το οποίον η Υμετέρα Κυβέρνησις διαπραγματεύεται υπό όρους τινάς,[...] Νομίζω ότι θα ήτο σκόπιμον εάν αι συμφωνίαι των Ημετέρων Κυβερνήσεων περιληφθώσιν εις τυπικόν συμφωνητικόν υπογραφησόμενον παρ'Υμών και εμού εξ ονόματος των Κυβερνήσεων μας[...]]»²⁸¹ . «[...] Η Σύμβασις λοιπόν του Δεκεμβρίου του 1921, ήρε τα εμπόδια τούτα και καθιστά δυνατήν, υπο την ηθικήν μάλιστα υποστήριξιν της Αγγλικής Κυβερνήσεως, την έναρξιν διαπραγματεύσεων δια την συνομολόγησιν δανείου μέχρι του ποσού των 15 εκατ.λιρών»²⁸² .

Ωστόσο παρά την ευόδωση των διπλωματικών διαπραγματεύσεων και την υπερφαλάγγιση των όποιων πολιτικών δυσχερειών: «[...] Το δάνειον όμως των 15 εκατομ.λιρών δεν κατωρθώθη να πραγματοποιηθή, ένεκα καθαρώς τραπεζιτικών ανυπερβλήτων δυσχερειών, διότι πολιτικής φύσεως δυσχέρεια ουδεμία υπήρχε πλεόν, συνετέλεσε δε και ουκ ολίγον εις τούτο η πολιτική ανώμαλος κατάστασις, ήτις εδημιουργήθη εν Αθήναις από του Μαρτίου 1922 και εφεξής»²⁸³ .

Τοιουτοτρόπως η αδυναμία της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας για την διασφάλιση συνθηκών ισορροπίας κατά την διάρκεια των διπλωματικών διαπραγματεύσεων, της αποστέρησε την δυνατότητα για την εφαρμογή ενός πιθανού διπλωματικού “εξαναγκασμού” της βρετανικής πολιτικής ηγεσίας. Αυτό γιατί τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, η Ελλάδα, δεν μπορούσε να απειλήσει με διακοπή τις προσφερόμενες παροχές- υπηρεσίες προς στη Μ.Βρετανία, ενώ στερείτο οποιοδήποτε συγκριτικό πλεονέκτημα,(οικονομικό, στρατιωτικό, πολιτικό), που θα συνιστούσε δέλεαρ για την επίτευξη των κεντρικών στόχων της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής.

Συνακόλουθα η Ελληνική Υψηλή Στρατηγική, δεν διέθετε την ικανότητα της διάγνωσης των αναφαινόμενων αλλαγών στις ισορροπίες ισχύος και συμφερόντων μεταξύ των πόλων του Συστήματος και την δυνατότητα για την πολιτική-στρατηγική προσαρμογή στις αλλαγές της ισορροπίας ισχύος, στις αλλαγές των σκοπών και των πολιτικών συμπεριφορών των πόλων του Συστήματος, καθώς και την δυνατότητα της εκμετάλλευσης των αναφυόμενων παραθύρων ευκαιρίας με απότοκο την βελτίωση της σχετικής της θέσης και της αύξησης των συντελεστών ισχύος της. Ως εκ τούτου η προσπάθεια εξαναγκασμού της Βρετανίας για παροχή εξωτερικής εξισορρόπησης, υπό την απειλή της άμεσης εκκένωσης της Μ.Ασίας από τον ελληνικό στρατό, δεν καρποφόρησε,(προφανώς γιατί η αξιοπιστία της εν λόγω απειλής ήταν εξαιρετικά ισχνή). Αυτό γιατί υπό το πλαίσιο ενός ορθολογικού υπολογισμού κόστους-οφέλους, το κόστος από την πραγματοποίηση της ελληνικής διπλωματικής απειλής θα ήταν εξαιρετικά υψηλό για την Ελληνική Υψηλή Στρατηγική. Χαρακτηριστική είναι η ακόλουθη αναφορά του έλληνα υπουργού εξωτερικών, Ν.Θεοτόκη, στις 23.1.1922, στην οποία κρυσταλλώνεται η ελληνική διπλωματική απειλή:

αποφάσεως του Αγγλικού Κοινοβουλίου, περι μη παροχής, μετα την λήξιν του πολέμου, ουδεμίας χρηματικής αρωγής εις σύμμαχα Κράτη επι σκοπώ πολεμικών ενεργειών». Ibid, σελ.301.

²⁸¹ Ibid,σελ.301.

²⁸² Ibid,σ.σ.303-304. Για εκτενή ανάλυση βλέπε Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, first series, vol. XVII, No.499

²⁸³ Ibid. Αναλυτικότερα βλέπε, Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, first series, vol. XVII, No. 549, υποσημ. 3 και No. 741, υποσημ. 2.

«[...] Επειδή η Ιταλική κρίσις απομακρύνει την συνάντησιν, η παρελκυστική δε αυτή κατάστασις οδηγεί εις το απροχώρητον, ο κ.Πρόεδρος αποφάσισε να θέση προ της Αγγλικής Κυβερνήσεως σαφώς και απεριφράστως το ημέτερον ζήτημα προς καθοδήγησιν μας εις ληπτέας αποφάσεις. Ούτω θα δηλώση ότι ευρισκόμεθα προ τελείας οικονομικής εξαντλήσεως καθιστώσης αδύνατον περαιτέρω παράτασιν καταστάσεως, επι πλέον ότι ο στρατός όχι μόνον λόγω του επηρεασμού εκ της οικονομικής καταστάσεως αλλά και λόγω των φημών ότι θα καταλήξη να εκκενώση την Μ.Ασίαν αμφίβολον είναι ότι θα παραμείνη εκεί. Επίσης ότι η προσέγγισις της εποχής των επιχειρήσεων θέτει προ ημών το πρόβλημα εάν είναι επιτετραμμένον εις την Ελλάδα να αφήση εκεί τον στρατόν της να υποστή θυσίας και εκτεθή εις σοβαρωτάτους κινδύνους, τούτους δε πάντας αφού είναι σχεδόν βέβαιον πλέον ότι δεν πρόκειται να διατηρηθή η κατοχή της Μ.Ασίας δια της συναφθησομένης ειρήνης. Ως συμπέρασμα των ανωτέρω θα ζητήση άμεσον οικονομικήν ενίσχυσιν, δι'ής εχούσης και ηθικήν επίδρασιν σοβαράν, θα καταβληθή προσπάθεια να συγκρατηθή ο στρατός, να ενισχυθή δεόντως εις πολεμικόν υλικόν και εξασφαλιζόμενος εκ των άνω κινδύνων διατηρηθή εν Ασία αντιμετώπιζων το άμεσον μέλλον»²⁸⁴.

Τέλος σημαντικό ρόλο στο έργο της εξωτερικής εξισορρόπησης της Κεμαλικής ισχύος, ανέλαβε η οργάνωση της ελληνικής μικρασιατικής άμυνας με σκοπό την κινητοποίηση των ομοεθνών της Μ.Ασίας για την ανάληψη ενεργούς δράσης, συνδράμοντας την αποστολή της Ελληνικής Στρατιάς Μ.Ασίας²⁸⁵. Αναλυτικότερα σε τηλεγράφημα, (15.3.1922) της ελληνικής μικρασιατικής άμυνας, προς τον Έλληνα πρωθυπουργό, (Δ.Γούναρη) και προς τους αρχηγούς των κομμάτων της αντιπολίτευσης κρυσταλλώνεται η σθεναρή πολιτική της επιλογής.

«[...] Η Εθνική Μικρασιατική Άμυνα, εν ονόματι της ενότητος και της αλληλεγγύης της Φυλής απευθύνουσα έκκλησιν εις τον πατριωτισμόν της Εθνοσυνελεύσεως, εξορκίζει και ικετεύει ταύτην να μη εγκαταλείψη τους Έλληνες της Μικράς Ασίας, οίτινες από τριών χιλιάδων ετών αποτελούσι μέλος αναπόσπαστον της μιας και αδιαιρέτου ελληνικής οικογενείας, αλλά να συνεχίση τον αγώνα κατά του επερχομένου και πάλιν αγρίου κατακτητού. Ο Ελληνισμός της Μικράς Ασίας, δηλοί κατά την ιεράν και κρίσιμον ταύτην ώραν, ότι έχει λάβει σταθεράν και αδιάσειστον απόφασιν να υπερασπίση τας εστίας και τους βωμούς του, οίτινές τοσάκις καθηγιάσθησαν δι' ελληνικού αίματος, και ότι είναι έτοιμος να υποστή πάσαν θυσίαν προς ενίσχυσιν του εθνικού στρατού, αγωνιζόμενος παρα το πλευρόν του τον όπερ των όλων αγώνα»²⁸⁶.

Τοιουτοτρόπως εξέδωσε προκήρυξη προς τον λαό της Μ.Ασίας, (18.3.1922) για την εσωτερική νομιμοποίηση του πολιτικού της στόχου.

«Μικρασιατικέ Λαέ,

Η Ελληνική Μικρασιατική Άμυνα, συμμερίζεται τον πόνον σου και συμμετέχει της δικαίας αγωνίας σου, την οποίαν προεκάλεσαν αι τελευταίαι οδυνηραί ειδήσεις περί της τύχης σου. Αλλά ταυτοχρόνως, η Ελληνική Μικρασιατική Άμυνα, γνωρίζει κατά βάθος, την γενναιότητα της ψυχής σου και την καρτερίαν της Ελληνικής Φυλής, η οποία πάντοτε αντιμετώπισε τους κινδύνους, περιφρόνησε τα εμπόδια και σταθερά, επάλαισε και εξήλθε νικηφόρος από όλας τας φρικαλέας συμφοράς του τρισχιλιετούς

²⁸⁴ Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασά, Η Αγωνία ενός Έθνους, σελ. 151

²⁸⁵ Συγκεκριμένα ο Μ.Ροδάς αναφέρει: «Περί τα τέλη του Οκτωβρίου 1921 συνέρχονται οι Α.Ψαλτώφ, Αχ.Λάμπρου, Π.Ευριπαιός, Σωκράτης Σολομωνίδης, Δουλγερίδης, Ιωακειμίδης, Ι.Χαριάτης και Καρακάσης εις το Γραφείον του ιατρού Ψαλτώφ και θέτουν τας βάσεις της μυστικής οργανώσεως των δια την άμυναν της Μ.Ασίας». Μ.Ροδάς, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασία, σ.σ.264-265.

²⁸⁶ Παρατίθεται στο Μ.Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασία, σελ. 274.

βίου της. Μικρασιατικέ Λαέ!-[...] Η ελευθερία σου διακινδυνεύει.[...] Διατήρησε την ψυχραιμία σου και την ακλόνητον πίστιν σου δια την τελικήν νίκην του Γένους σου, δια το αίσιον πεπρωμένον αυτού. Καμία μικρόψυχος εισήγησις δεν πρέπει να κλονίση την πεποιθησίν σου, ότι θα εξέλθῃ και πάλιν νικητής και θριαμβευτής ο Ελληνισμός εκ του τελευταίου κλύδωνος, εάν συνενώσῃ ὅλας τὰς ἠθικάς και υλικὰς αυτού δυνάμεις. Καθ'ὅλα τα διδόμενα, αἱ τελευταῖαι αποφάσεις της Διασκέψεως εἶναι επιβλητικάι.[...] Ἀλλὰ το Κράτος δεν δύναται συνεπῶς να παραβλέψῃ την απόφασιν ενός μεγάλου τμήματος του Ελληνισμού, ο οποίος προτιμᾷ ν'αποθάνῃ ἡρωικός αμυνόμενος ἀρα ἐκ νέου να δουλωθῇ. Καὶ ἐκτός του Κράτους του Ελληνικού, πρέπει να βροντοφωνηθῇ ἡ ἀπόφασίς σου αὐτή,[...], εἰς ὅλους τοὺς πολιτισμένους, και φιλελευθέρους της Γῆς λαούς. Πρέπει να πεισθῶσιν οὗτοι, ὅτι δεν ὑπάρχει θυσία, την οποίαν δεν εἶσαι ἐτοιμός να υποστής δια ν'αντιταχθῇς κατὰ της ἀδικίας και της βίας.

[...] Οἱ Μικρασιάται μαχητές μας και οἱ χιλιάδες των φιλογενῶν εθελοντῶν, ἐξ ὅλων των τμημάτων του Γένους μας, εἶναι πρόθυμοι να πολεμήσωσιν ὑπερ των βωμῶν και των εστιῶν σου.[...] Τα βλέμματα, οἱ πόθοι, αἱ ἐλπίδες, ἡ ἀγάπη ὅλου του Ελληνισμού στρέφονται πρὸς Σε. Αἱ ἠθικαὶ και αἱ υλικά δυνάμεις του Ελληνισμού εἶναι ἀνεξάντλητοι. Ἐχε θάρρος. Αὗται ἐξασφαλίζουν την ελευθερίαν σου και ταυτοχρόνως την τιμὴν του ἔθνους σου. Ζήτω ἡ ἀκατάλυτος ελευθερία σου»²⁸⁷.

5.5.2.3. Διπλωματικὴ Στρατηγική.

Ἡ Ἑλληνικὴ πολιτικὴ ἡγεσία,(Γούναρης-Καλογερόπουλος), γιὰ την εὐδῶση του πολιτικού της στόχου χρησιμοποίησε και τὸ μέσο της διπλωματικῆς στρατηγικῆς, ἀποσκοπώντας στην ἐπίτευξη συνθηκολόγησις, ἀναστολῆς των ἐχθροπραξιῶν και κατοχύρωσις των τετελεσμένων. Συγκεκριμένα κατὰ τὸ διάστημα Φεβρουαρίου-Μαρτίου 1921 συγκλήθηκε διάσκεψη στο Λονδίνο μεταξύ των Συμμάχων, της Ἑλληνικῆς και της Τουρκικῆς πλευράς, (συμπεριλαμβανόμενης και της Κεμαλικῆς ἀντιπροσωπείας), με σκοπὸ την ἐξεύρεση μιᾶς συμβιβαστικῆς λύσις γιὰ την ἀναστολὴ των ἐχθροπραξιῶν και την εἰρήνευση στην πολὺπαθη Μ.Ἀσία. Στὸ τραπέζι των διαπραγματεύσεων τέθηκαν ὡς ἀπαραέγκλιτες ἀρχές, γιὰ την εὐρεση ἀποδεκτικῆς λύσις, ἡ ἀρχὴ των ἐθνικοτήτων και ἡ ἀρχὴ της διασφάλισης της ἐσωτερικῆς τάξεως και ἀσφάλειας στις διαφιλονικούμενες περιοχές.

Ἡ τουρκικὴ διπλωματία χρησιμοποίησε στατιστικὲς μελέτες γιὰ να ἀναδείξει την πλειοψηφία του Μωαμεθανικοῦ στοιχείου, ζητώντας παράλληλα την ἀποστολὴ ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς γιὰ την διακρίβωσις των στατιστικῶν της στοιχείων.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλληνικὴ διπλωματία βασίστηκε σε προγενέστερα στατιστικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα κρυσταλλώνονταν στην ἐπιχειρηματολογία του Ε.Βενιζέλου,(κατὰ την διάρκεια της Διάσκεψης Εἰρήνης των Παρισίων), με στόχο την περιστολὴ-ἀποτροπὴ ὁποιασδήποτε διπλωματικῆς ἐνέργειας γιὰ την ἀναθεώρηση των ὁρων της Συνθήκης των Σεβρών²⁸⁸. Χαρακτηριστικὰ ὁ Ἕλληνας Πρωθυπουργός, κ.Καλογερόπουλος, ἀνέφερε γιὰ τὰ γεγονότα της Διασκέψεως του Λονδίνου.

²⁸⁷ Ibid, σελ.275.

²⁸⁸ Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση σύμφωνα με την ἀπόφασιν της Ἑλληνικῆς Εθνοσυνελεύσεως δεν ἀποδέχθηκε τὶς προτάσεις του Συνεδρίου.Συγκεκριμένα ἡ Γ' Συνέλευσις των Ἑλλήνων ἀποφάσισε ὅτι «Ἀδυνατεῖ να ἀποδεχθῇ την ἀναθεώρηση της Συνθήκης των Σεβρών, την ὁποία θεωρεῖ τὸ μὲν ικανοποιούσαν τὸ ἐλάχιστον ὅριον των ἐθνικῶν δικαίων, ἀπέναντι των κατὰ τον παγκόσμιον πόλεμον θυσιῶν και τον ἀνέκαθεν ἀγῶνα πρὸς ἀποκατάστασιν σε ἐλεύθερον Κράτος, τὸ δε δυνάμενην να ἐξασφαλίσῃ την εἰρήνην στην Ἀνατολή[...]». Παρατίθεται στο Ξ.Στρατηγού, Ἡ Ἑλλάς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, σελ.172.

«Σήμερον μεσημβρίαν, μετά την αναχώρηση της Τουρκικής αποστολής εκλήθη στη Συνδιάσκεψη-. Ο Λούδ-Τζώρτζ μου ανακοίνωσε ότι η Συνδιάσκεψη επιθυμεί να έχει στατιστικές πληροφορίες για τη Συνεδρίαση της 4^{ης} μ.μ.-Κατά τη συνεδρίαση του απογεύματος, στην οποία παρίσταντο οι Οθωμανοί αντιπρόσωποι, έκαναν δηλώση ότι της ζητηθείσες στατιστικές της παρουσιάζουμε απλώς και μόνο προς πληροφορία.- Η Συνθήκη των Σεβρών καταρτίσθηκε επι τη βάση στατιστικών, που παρουσίασε η Κυβέρνηση Βενιζέλου.-Επι τη βάση των δεδομένων τούτων μας παραχωρήθηκε η Θράκη και η ζώνη της Μ.Ασίας.- Δεν νομίζω να δυνάμεθα να επανέλθουμε επι ζητήματος όπερ έχει επιμελώς εξετασθεί[...] Υπεβλήθησαν διάφορες ερωτήσεις τείνουσες να αποδείξουν υπεροχή του Μωαμεθανικού στοιχείου από απόψεως εγγείου ιδιοκτησίας, γεωργίας, παραγωγής και φορολογίας, στις οποίες απαντήσαμε καταλλήλως αποδυνκνείοντας αντίθετα την υπεροχή του Ελληνικού στοιχείου. Ο κ.Λούδ-Τζώρτζ ζήτησε μετεπιμονής πληροφορίες περί της δημοσίας τάξεως και περι της στάσεως του Μωαμεθανικού στοιχείου. Κύριος Γουναράκης βεβαίωσε ότι παραδειγματική τάξη επικρατεί στη ζώνη κατοχής μας και έδωσα παραδείγματα που αποδύκνειαν την επιβολή της τάξεως. Πρόσθεσε ότι οι Μωαμεθανοί διάβιωνουν ήρεμα επιδιδόμενοι ειρηνικά των έργων, παρόλη τη δράση της Κεμαλικής προπαγάνδας. Μπριάν τόνισε τη διαφορά μεταξύ των στατιστικών της Τουρκικής και Ελληνικής αποστολής, της Τουρκικής αποστολής αναβιβάζουσας τον πληθυσμό Σμύρνης εις(;)[...] χιλιάδες, ενώ η Ελληνική στατιστική τον όριζε στο ένα εκατομύριο. Εις τούτο παρατήρησα ότι η διαφορά ετέθη εκ του[...] Οι μεν Τούρκοι μιλούσαν περί ολόκληρου του Βιλαετίου του Αιδινίου ενώ εμείς μιλούσαμε μόνο περι της ζώνης της Συνθήκης των Σεβρών,[...] Κόμης Σφόρτζα ανακοίνωσε ότι οι Τούρκοι είναι έτοιμοι να αποδείξουν την αλήθεια των ισχυρισμών τους υποβάλλοντας των σε έλεγχο με αποστολή πάσας επιτόπιας ερευνητικής επιτροπής. Απάντησα ότι το Τουρκικό σύστημα υπήρξε ανέκαθεν αναβλητικό, ότι σήμερα επαναλαμβάνουν όσα είπαν στο Σαν Ρέμο και στο Σπά. Σε αυτά εδόθει ήδη απάντηση των Δυνάμεων κατά τον Ιούλιο του 1920, υπογεγραμμένη από τον κ.Μιλλεράν βεβαιώνοντας ότι είναι αδύνατη η αναθεώρηση της Συνθήκης των Σεβρών και ότι στη Θράκη και τη Μ.Ασία μειοψηφεί το Τουρκικό στοιχείο. Θέλουμε και έχουμε δικαίωμα να αποκατασταθεί η ειρήνη. Είναι δυνατό να επιτρέψουν σε αυτούς,(Τούρκους), να παρελκούν διαρκώς τα ζητήματα ζητώντας εξεταστικές επιτροπές; Δεν απέκρυψα ότι οι προσπάθειες αυτές των Κεμαλικών έχουν μοναδικό σκοπό την εξαντλησή μας. Η Ελλάδα πιστή [...] των Συμμάχων Δυνάμεων δεν δίστασε να εκστρατεύση στην Ουκρανία, στη Σμύρνη και τα Στενά καταδυνκνείοντας τι είναι σε θέση να επιτελέση προς την αποκατάσταση της ειρήνης, ην και μόνην ποθεί. Προσφερθήκαμε να θέσουμε τέρμα στην Κεμαλική ανταρσία·τούτο είναι το συμφέρον της Ελλάδας και της Ευρώπης. Ουδεμία Ελληνική Κυβέρνηση δεν δύναται να εγκαταλήψη την τίμια ζωή και την περιουσία των Χριστιανικών πληθυσμών, απειλούμενων να υποστούν σε μια τέτοια περίπτωση την τύχη των Αρμενίων και των Ελλήνων. Οι Έλληνες είναι πάντα ενωμένοι στο ζήτημα αυτό και ζητούν τον τερματισμό της καταστάσεως ταύτης. Δέον η Συνδιάσκεψη να μη συμπράξη στην παράταση αυτής, για αυτό επικαλούμε την φιλοδίκαια και ευσυνηδειτή της απόφαση»²⁸⁹.

²⁸⁹ Τηλεγράφημα του έλληνα πρωθυπουργού, Καλογερόπουλου, στο ελληνικό υπουργείο εξωτερικών, 11/24.2.1921. Παρατίθεται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία, σ.σ.166-167,

Στις 17.2/12.3.1921 η Διάσκεψη του Λονδίνου κατέληξε σε σχέδιο απόφασης για την τροποποίηση των όρων της συνθήκης των Σεβρών²⁹⁰. Οι Μεγάλες Δυνάμεις παρωθούνται στην εφαρμογή μιας πολιτικής στρατηγικής παραχωρήσεων και πλεονεκτημάτων προς την Τουρκία με σκοπό την επαρκή ικανοποίηση των στόχων της αναθεωρητικής της πολιτικής. Στα πλεονεκτήματα που θα διασφάλιζε η Τουρκία περιλαμβάνονταν :

A) Διεθνής αναγνώριση μέσω της ένταξής της στην Κ.τ.Ε.

B) Διατήρηση της Κωνσταντινούπολης -εγκατάσταση τουρκικού στρατού και διασφάλιση του πολιτικού ελέγχου των Στενών.

Γ) Ενίσχυση της τουρκικής στρατιωτικής και ναυτικής ισχύος.

Δ) Οικονομικές παραχωρήσεις-προνόμια.

E) Υπαγωγή της Σμύρνης στην τουρκική πολιτική κυριαρχία.

Αναλυτικότερα το εν λόγω Σχέδιο απόφασης περιλάμβανε τις παρακάτω παροχές.

«Σύμμαχοι ήθελον είσθαι έτοιμοι διευκολύνωσιν αποδοχήν Τουρκίας Κοινωνίαν Εθνών υπο όρον έχωσιν απόδειξιν ότι η Τουρκία είναι έτοιμος εκτελέση Συνθήκην ως ετροποποήθη νύν.

Ήθελον είσθαι έτοιμοι διαγράψωσιν εκ Συνθήκης απειλήν περί αποπομπής Τουρκίας εκ Κωνσταντινουπόλεως υπο ωρισμένας προνποθέσεις.

Ήθελον είσθαι έτοιμοι παραχωρήσωσιν εις Τουρκίαν προεδρείαν Επιτροπής Στενών, εις ην επι πλέον ήθελον έχη δύο ψήφους αντι μιάς.

Ήθελον παραδεχθή Τουρκικήν συμμετοχήν εις Επιτροπήν δια προπαρασκευήν σχεδίο δικαστικής μεταρρυθμίσεως προς αντικαταστασιν διομολογήσεων· είναι έτοιμοι αποδεχθώσιν αύξησιν Τουρκικών δυνάμεων εις τριάντα χιλιάδας ειδικών στοιχείων και 45.000 χιλιάδας χωροφυλακής.

Έχουσι κατά νουν περιορίσωσι σημαντικώς ουδετέραν ζώνην, πρώτον εις Χερσόνησον Καλλιπόλεως και παραλίαν Προποντίδος μέχρι Ραιδεστού, δεύτερον επι Ασιατικής ακτής από Τενέδου μέχρι Καρά-Μπίγας τρίτον, εις δεσποζούσας Ελλήσποντον νήσους εν Αιγαίω και Προποντίδι, τέταρτον επ' αμφοτέρων οχθών Βοσπόρου εις 20 εως 25 χιλιομέτρων.

Θα ηδύνατο επίσης συγκατατεθώσι εις ταχείαν εκκένωσιν Κωσταντινουπόλεως Χερσονήσου Νικομήδειας και περιορίσωσι Συμμαχικήν κατοχήν Καλλιπόλεως και Τσανάκ.

Ήθελον επίσης συγκατατεθή εις την διατήρησιν υπο Τουρκίας στρατευμάτων εν Κωνσταντινουπολεί και εις δικαίωμα ελευθέρας διόδου μεταξύ Ασίας και Ευρώπης εις ουδετέραν ζώνην Βοσπόρου

Θα ήσαν διατεθειμένοι εξετάσωσι δυνατόν παροχής εις Τουρκίας μείζονος ικανοποιήσεως εν ζητήματι δυνάμεως ναυτικού αυτής.

Θα ήσαν διατεθειμένοι άρωσι όρους τινας της εν ισχύει έτι ανακωχής ως και τας διατάξεις περιορίζούσας ελευθερίαν Τουρκίας, όσον αφορά αποστολήν αξιωματικών εις το Εξωτερικόν.

Εις το οικονομικόν Κεφάλαιον είναι έτοιμοι προβώσιν εις ουσιώδεις παραχωρησεις εν τω υπο Τουρκίας επιθυμητώ πνεύματι.

Η Οικονομική Επιτροπή ήθελε τεθή υπο επίτιμον προεδρείαν του Τούρκου Υπουργού Οικονομικών και η Τουρκία ήθελε συμμετάσχη εις Οικονομικήν Επιτροπήν δι' Αντιπροσώπου, έχοντος ψήφον εφ' όλων ζητημάτων αφορώντων εσωτερικά συμφέροντα Συμμάχων.

²⁹⁰ Για μια συγκριτική ανάλυση των υπομνημάτων των Συμμάχων Δυνάμεων για την τροποποίηση της Συνθήκης των Σεβρών, κατά τις Διασκέψεις του Λονδίνου και Παρισίου του 1921, βλέπε Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, first series, vol. XVII, σ.σ. 536-556

Τουρκικόν Κοινοβούλιον ήθελεν έχει δικαίωμα τροποποιή προυπολογισμόν καταρτιζόμενον συμφωνία Υπουργού Οικονομικών και Οικονομικής Επιτροπής.

Οθωμανική Κυβέρνησις ήθελεν επανακτήσει ελευθερίαν καθ'όσον αφορά συνομολόγησιν οικονομικών παραχωρήσεων.

Κατάργησις ξένων ταχυδρομείων δύναται ωσαύτως εξετασθή.

Τροποποιήσεις εν τω ορισμώ των υπηκόων των Συμμάχων Δυνάμεων θα ήτο ωσαύτως δυνατόν να ληφθώσι υπ'όψει.

[...]

Όσον αφορά Σμύρνην, Σύμμαχοι θα ήσαν έτοιμοι προτείνουνσι δικαίον συνενόησιν, Τείνουσαν τερματίση παρούσαν άτυχη εμπόλεμον κατάστασιν και εξασφαλίζουσιν ειρήνην.

Χώρα, ονομαζόμενη Βιλαέτιον Σμύρνης, θα παρέμενεν υπο Τουρκικήν Κυριαρχίαν.

Ελληνική δύναμις ήθελε διατηρηθή εν τη πόλει Σμύρνης, αλλ'εν τω υπόλοιπω Σαντζακίω τάξις θα ετηρείτο υπο Χωροφυλακής με Συμμάχους αξιωματικούς στρατολογούμενη κατ'αναλογίαν προς αριθμόν και κατανομήν πληθυσμού,ως θα εξηλέγχετο υπο διασυμμαχικής επιτροπής.

Η αυτή αναλογική τακτοποιίσις, εξ ίσου συμφώνως προς έκθεσιν Επιτροπής, θα εφηρμόζετο εις Διοίκησιν.

Χριστιανός Διοικητής ήθελε διορίζεσθαι υπο Κοινωνίας Εθνών, έχων παρ'αυτό αίρετήν συνέλευσιν και αιρετόν Συμβούλιον.

Διοικητής ήθελεν είσθαι υπεύθυνος εις καταβολάς Τουρκική Κυβέρνησει ετησίων δόσεων αυξανομένων συμφώνως με ευεξίαν επαρχίας.

Τακτοποιήσις αυτή ήθελεν είσθαι αναθεωρητή μετα πενταετίαν κατ'αίτησιν εκατέρου μερών υπο Κοινωνίας Εθνών»²⁹¹.

Η Ελληνική πολιτική ηγεσία αποδέχθηκε εν μέρει το Σχέδιο της Διασκέψεως, διασφαλίζοντας την πολιτική ευμένεια της Βρετανίας, ενισχύοντας την διπλωματική της θέση και μετακυλίωντας το κόστος της μη συμμόρφωσης-[δηλαδή της πολιτικής δυσαρέσκειας των Δυνάμεων], στην Τουρκική ηγεσία. Με άλλα λόγια η Ελλάδα εφάρμοσε την διπλωματική αρχή της μετριοπάθειας και της αυτοσυγκράτησης²⁹², προδηλώνοντας την εφαρμογή μιας πολιτικής status-quo και νομιμοποιώντας ταυτόχρονα το δικαίωμα της χρήσης στρατιωτικής ισχύος για την διασφάλιση των κυριαρχικών της συμφερόντων στη Μ.Ασία.

«[...] Εδηλώσαμε είτα ότι ανακοινώσαμε ήδη εμπιστευτικός στην Αγγλική Κυβέρνηση τις τροποποιήσεις τις οποίες δυνάμεθα να μεθέξουμε[...] Εδεχθήκαμε προτάσεις της Συνδιασκέψεως υπό τον όρο, εννοείται ότι αυτές αποτελούν το έσχατο απολύτος όριο των υποχωρήσεών μας. Λούδ-Τζώρτζ φάνηκε να αντηλήφθηκε,ότι οι προτάσεις μας αυτές είναι το μέγιστο των παραχωρήσεών, τις οποίες δυνάμεθα να προβούμε και ρητώς εδήλωσε ότι εννοείται[...] Υπό τον όρο άμεσου, και άνευ θυσιών αποδοχής. Προσέθεσε, αν η Άγκυρα αρνείτο να αποδεχθεί θα εδημιουργείτο νέα κατάσταση, επι της οποίας θα είχαν να σκεφθούν, και ότι διασάφησαν υστους Τούρκους, ότι πάσα νέα αιματοχυσία θα βαρύνει αυτούς. Πρόσθεσα ότι και επι τον προτάσεων της Συνδιασκέψεως των αναφερόμενων σε άλλα κεφάλαια της Συνθήκης, έχουμε να παρουσιάσουμε παρατηρήσεις, ιδία καθόσον αφορά την αύξηση των Τουρκικών στρατιωτικών και ναυτικών δυνάμεων και την υπ'αυτών ελεύθερη δίοδο του Μαρμαρά[...] Ο κ.Λούδ-Τζώρτζ μας ετόνισε [...], ότι στους Τούρκους

²⁹¹ Παρατίθεται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία, σ.σ.177-178. Επίσης βλέπε Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, first series, vol.XV, No.53, appendix 2, και No.58,υποσημείωση 3.

²⁹² Βλέπε σχετικά Μ.Wight, Διεθνής Θεωρία,σελ.236.

αντιπροσώπους δεν παρέλειψε να γνωρίσει ότι η υπο αυτών λαμβανόμενη 25 ημερών προθεσμία, προς απάντηση, δεν εσήμαινε διακοπή των εχθροπραξιών και ότι οι Έλληνες είναι ελεύθεροι να αναλάβουν οποιεσδήποτε νομίζουν απαραίτητες για τα συμφεροντά τους επιχειρήσεις, πρόσθεσε δε ότι τούτο ανακοινώθηκε όχι μόνο στους Τούρκους, αλλά και στους Συμμάχους του εν τη Συνδιάσκεψη και ότι δέον να έχουμε υπόψη ότι ουδείς εξ αυτών παρουσίασε κώλυμα. Ευχαριστήσαμε αυτόν θερμά επι τούτου και συνεχίζοντας γνωρίσαμε σε αυτόν, ότι προς την εξασφάλιση των επιχειρήσεων προτιθέμεθα να επιστρατεύσουμε και 3 νέες ηλικίες. Έχουμε δε την πεποίθηση ότι αυτές θα αποδώσουν περι τις 45 χιλ.ανδρών, διότι η πρόσκληση θα γίνει δια διαγγέλματος της Α.Μ.Βασιλέως.[...] Ο Άγγλος Πρωθυπουργός φάνηκε να εγκρίνει σοβαρά αυτά τα μέτρα, καθόσον μας είπε ότι ουδέν έπρεπε να αφεθεί εις την τύχη, διότι εν αποτυχία των στρατιωτικών επιχειρήσεων θα καθίσταντο οι Τούρκοι ανοικονόμητοι. Σε ερώτηση του κ.Λούδ-Τζώρτζ πότε άρχονται οι επιχειρήσεις απάντησα[...] την προσεχή εβδομάδα. [...]»²⁹³ .

Το κεντρικό πρόβλημα αναφορικά με τον βαθμό αποτελεσματικότητας της ελληνικής διπλωματικής στρατηγικής αναφάνεται στην έλλειψη διαπραγματευτικής ισχύος και στην αδυναμία εγκαθίδρυσης ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων με τους ισχυρούς πόλους του Ευρωπαϊκού συστήματος. Η ελληνική διπλωματία διαποτιζόμενη από το αρχέτυπο του διεθνούς δικαίου και της διεθνούς ηθικής²⁹⁴, επικαλείται το αξίωμα της *pacta sunt servanda*, δηλαδή του σεβασμού των διεθνών υποχρεώσεων, του απαραβίαστου των υποσχέσεων και του δεσμευτικού χαρακτήρα των συνθηκών για να εκμαιεύσει πολιτικά, οικονομικά και στρατιωτικά οφέλη από τις συμμαχικές δυνάμεις. Χαρακτηριστική είναι η συνομιλία του Έλληνα Πρωθυπουργού,(Δ.Γούναρη) με τον Υπουργό Εξωτερικών της Ιταλίας.

«[...] Είσθε ή όχι εμπόλεμοι μετα της Τουρκίας,ως μη συνάψαντες ακόμη ειρήνην μετ' αυτής; Ηρωτά ο Γούναρης.

Αναγνωρίζω ότι είμεθα κατά τύπους εμπόλεμοι: Απήντα ο Ιταλός Υπουργός Εξωτερικών.

Τότε οφείλετε να ομολογήσετε, συνέχισεν ο Γούναρης, ότι θεσπίζετε πρωτοφανείς και αλλοκότους αρχάς Διεθνούς Δικαίου, δια τας οποίας σείς οι ίδιοι δυνατόν να μετανοήσετε ποτε, αν υποστήτε τυχόν τας εξ αυτών βλάβας, διότι καθιερώνετε ουδετερότητα εν τω ιδίω υμών πολέμω. Δεν περιορίζεσθε όμως μόνον εις την καθιέρωσιν τοιαύτης αρχής, αντιθέτου προς την υψηλήν ηθικήν του Δικαίου, αλλά βοηθείτε τους εχθρούς υμών, μεθ'ών δεν συνήψατε ακόμη ειρήνην, παρέχοντες εις αυτούς παντός είδους πολεμικά μέσα. Προς τίνα δε σκοπόν; Όπως συντρίψουν εκείνους, ου σεις εστείλατε, κατόπιν κοινής αποφάσεώς σας, ίνα επιβάλωσιν εις τους κοινούς εκείνων και υμών εχθρούς τους όρους ού υμείς ως νικηταί εκρίνατε δίκαιον να επιβάλετε! Ερωτώ. Η τοιαύτη απόφασις υμών, εις ην μετά τόσης εμπιστοσύνης προσεχώρησεν ή μεθ'υμών συπολεμήσασα Ελλάς, δεν γεννά ουδενός είδους υποχρεώσεις υμών; Των δικαιωμάτων του δύναται πας τις να παραιτηθή ανεξελέγκτως. Δύναται όμως να πράξη το αυτό και δια τας υποχρεώσεις του, αίτινες και δια τα Κράτη, ως και δια τα άτομα αποτελούσι ζήτημα τιμής;[...]

²⁹³ Στις 6/19.3.1921 η Ελληνική Κυβέρνηση αποδέχθηκε τις προτάσεις της Διασκέψεως. Παρατίθεται στο Έ.Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία ,σ.σ.181-182. Βλέπε επίσης Χ.Κ. Βοζίκη, Αι Απολογίαι των θυμάτων της 15 Νοεμβρίου 1922,σ.σ. 214-216.

²⁹⁴ Για ανάλυση του διεθνούς δικαίου και της διεθνούς ηθικής βλέπε Ε.Carr, Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939.Εισαγωγή στην μελέτη των διεθνών σχέσεων. Κεφάλαια 9,10,11. Επίσης βλέπε Μ.Wight, Διεθνής Θεωρία, Κεφάλαιο 11.

» Δεν είσθε σείς, οίτινες αρχίσατε πρώτοι τον πόλεμον, ούτινος άμεσον επακολούθημα και συνέχεια αποτελεί η Μικρασιατική εκστρατεία, και δεν είσθε σεις, οίτινες παρεσύρατε και δια των πιέσεών σας μάλιστα την Ελλάδα; Λέγων δε τούτο δεν εννοώ ειδικώ μόνον υμάς τους Ιταλούς, αλλά δεν δύνασθε να αρνηθήτε ότι λαβόντες και υμείς μέρος, έστω και βραδύτερον, εις τον πόλεμον, είσθε και σεις αλληλέγγυοι μετα των λοιπών Συμμάχων σας, μεθ'ών επεδιώξατε κοινούς σκοπούς, και ελάβατε από κοινού αποφάσεις, ων μια είναι και η ανατεθείσα εις την Ελλάδα εντολή.

»Τι ζητεί επι τέλους η Ελλάς; Ουδέν άλλο, ει μη μόνον την εκπλήρωσιν παρ'υμών εκείνου μόνον του μέρους των υποχρεώσεων σας, όπερ σχετίζεται με την εξασφάλισιν αθών πληθυσμών, ους απειλεί η φρικωδεστέρα καταστροφή! Ζητεί εκείνο, όπερ θα εδικαιούτο να ζητήση, και αν δεν προυπήρχε το γεγονός, ότι συνεπολέμησε μεθ'υμών, και αν ακόμη δεν είχατε αναλάβη υποχρεώσεις!.... Ζητεί τουλάχιστον την ανταπόδοσιν αδαπάνου δι'υμάς βοήθειας, απέναντι των θυσιών και των καταστροφών, ας αυτή υπέστη,αποτελέσασα αυθορμήτως δια μέσου των αιώνων προπύργιον, εξασφάλισαν τον Πολιτισμόν της Δύσεως εναντίον των εξ Ανατολής βαρβάρων επιδρομών! Αντί τούτου τι πράττετε υμείς; Βοηθείτε τους επιδρομείς αυτούς, ίνα εξοντώσωσι τον Μικρασιατικόν Ελληνισμόν! Ποίον συμφέρον είναι δυνατόν αν είναι ανώτερον της ηθικής; »²⁹⁵.

Από τα ανωτέρω διαμειφθέντα κρυσταλλώνεται η υποπλασία της ελληνικής διπλωματικής στρατηγικής να διαπραγματευθεί με γνώμονα το εθνικό συμφέρον και να διαγνώσει τον εγγενή προσωρινό χαρακτήρα των συνθηκών, η τήρηση των οποίων εξαρτάται εκ φύσεως από το βαθμό εξυπηρέτησης των ζωτικών συμφερόντων των συμβαλλόμενων μερών²⁹⁶. Γιατί όπως πρωτίστως ο Θουκυδίδης είχε διαγνώσει, εξακριβώσει και τεκμηριώσει εμπειρικά, το δίκαιο και η ηθική νοηματοδοτούνται και καθοδηγούνται από το αρχέτυπο του *raison d'état* και αντικατοπτρίζουν τις εκάστοτε ισορροπίες ισχύος μεταξύ των κρατών του Διεθνούς Συστήματος²⁹⁷.

Χαρακτηριστικά στο διάλογο Μηλίων-Αθηναίων, οι τελευταίοι δηλώνουν:

«Από ότι μπορεί κανείς να εικάσει για τους θεούς και από ότι είναι βέβαιο για τους ανθρώπους, πιστεύουμε ότι και οι θεοί και οι άνθρωποι ακολουθούν πάντα έναν απόλυτο νόμο της φύσης, να επιβάλλουν πάντα την εξουσία τους αν έχουν την δύναμη να το επιτύχουν. Τον νόμο αυτόν ούτε τον θεσπίσαμε, ούτε τον εφαρμόσαμε εμείς πρώτοι. Τον βρήκαμε να ισχύει και τον ακολουθούμε, όπως θα τον ακολουθούν αιώνια όσοι μας διαδεχθούν και ξέρουμε καλά ότι κι εσείς και οποιοιδήποτε άλλοι θα εκάνετε τα ίδια αν είχατε την δυναμή μας»²⁹⁸.

Τοιουτοτρόπως ο H.Morgenthau αναφέρει :

«είναι γενικός νόμος της διεθνούς πολιτικής, εφαρμόσιμος σε όλα τα έθνη και σε όλες τις ιστορικές περιόδους, ότι μόνο εκείνες οι συμφωνίες-συνθήκες που εκφράζουν-κρυσταλλώνουν με νομικούς όρους τα κοινά ή συμπληρωματικά συμφέροντα των συμβαλλόμενων μερών, έχουν πιθανότητες να είναι

²⁹⁵ Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ.525-526.

²⁹⁶ Ο H.Morgenthau αναφέρει ότι: «οι συνθήκες διαρκούν για όσο εξακολουθούν να εκφράζουν τα συμφέροντα των συμβαλλόμενων μερών». H.Morgenthau, *In Defense of the National Interest*, σελ.147. Παρατίθεται στο M.Wight, *Διεθνής Θεωρία*, σελ.304, υποσημείωση 11.

²⁹⁷ Όπως αναφέρει ο Kissinger: «Ο Ρισελιέ ήταν ο πατέρας του συγχρόνου κρατικού συστήματος. Δική του ήταν η ιδέα του *raison d'état* και την εφάρμοσε ανελέητα για το καλό της πατρίδας του. Υπο τις ευλογίες του το *raison d'état* αντικατέστησε τη μεσαιωνική ιδέα των οικουμενικών ηθικών αξιών ως βασικής αρχής λειτουργίας της γαλλικής πολιτικής». H.Kissinger, *Διπλωματία*, σελ.67&66-68.

²⁹⁸ Θουκυδίδου Ιστορία, Ε 105.

αποτελεσματικές και να διαρκέσουν, καθόλο το διάστημα εκείνο που οι όροι τους συμπίπτουν με τα εν λόγω συμφέροντα»²⁹⁹.

Ομοίως ο Π.Κονδύλης παρατηρεί ότι:

«όταν καθιερωμένοι θεσμοί και παμπάλαια έθιμα παραμερίζονται στο άψεσβήσε, όταν τα ιερά δεσμά της θρησκείας και της ηθικής καταρρακώνονται αιφνίδια, όταν ακόμα και οι λέξεις αλλάζουν τη σημασία τους-τότε γίνεται ηλίου φαεινότερον ότι όλα αυτά είναι τεχνητές κατασκευές και θεσμίσεις, όχι γεννήματα της Φύσης. Πίσω από το σκισμένο προσωπείο των θεσμίσεων προβάλλει τώρα το αληθινό πρόσωπο της Φύσης: είναι το πρόσωπο των Αθηναίων όταν ζητούν από τους Μηλίους να υποταγούν. Δεν το ζητούν με τη συνειδησή τους βεβαρημένη, δεν πιστεύουν ότι έτσι παραβιάζουν τη θεία τάξη, γιατί η θεία η φυσική τάξη, ο εσώτερος νόμος του Όντος είναι ακριβός ο νόμος του ισχυροτέρου»³⁰⁰.

Δηλαδή η έννοια του εθνικού συμφέροντος ορίζεται με όρους ισχύος και οι : «καθολικές ηθικές αρχές δεν μπορούν να εφαρμόζονται στις ενέργειες των κρατών με την αφηρημένη καθολική τους διατύπωση αλλά πρέπει να φιλτράρονται μέσα από τις συγκεκριμένες συνθήκες χρόνου και τόπου»³⁰¹.

Αναπόδραστα η ελληνική διπλωματία παρωθείται σε κατευναστικές πολιτικές επιλογές, εφαρμόζοντας διαλλακτική, μετριοπαθή πολιτική συνεχών υποχωρήσεων στις απαιτήσεις των Μεγάλων Δυνάμεων, για να διασφαλίσει την μεσολάβηση της Βρετανικής διπλωματίας, επαφίοντας το εθνικό της συμφέρον στις λειτουργίες της εξωτερικής πολιτικής μιας τρίτης χώρας. Φυσικό συνεπακόλουθο ήταν η απίσχναση, (από την λειτουργία της ελληνικής διπλωματικής στρατηγικής), του ενός από τους δύο αξονικούς πόλους που εσωκλείει μια επιτυχημένη εξωτερική πολιτική, όπως αυτοί καταδεικνύονται από τον E.Carr :

«μια επιτυχημένη εξωτερική πολιτική πρέπει να ταλαντεύεται μεταξύ των δύο εμφανώς αντίθετων πόλων, του πόλου της βίας και του πόλου του κατευνασμού»³⁰².

Στις ακόλουθες αναφορές του έλληνα πρωθυπουργού, Δ.Γούναρη, κρυσταλλώνεται η ανωτέρω διαπίστωση.

«Πρωθυπουργός Μπριάν συνέστησεν ημίν, όπως προς εξασφάλισιν ταχείας ειρήνης φανώμεν διαλλακτικοί, διετύπωσε δε υπο τύπον προσωπικής γνώμης τους όρους τινάς, δυναμένους να αποτελέσωσι βάσιν συνεννοήσεων. Ωμίλησε περι διατηρήσεως επικυριαρχίας Σουλτάνου επι περιοχής Σμύρνης, με Ελληνικήν Οικονομικήν επικράτησιν εν αυτή, και υπέδειξε συνοριακήν διαρρύθμισιν εν Θράκη. Συνθήκην Σεβρών θεωρεί ως μη υπάρχουσαν, προσθέσας ότι η Συνθήκη υπο τοιούτον ως εκείνης πνεύμα, θα συνήντα αντίδρασιν και εν τω Γαλλικό και εν τω Ιταλικό Κοινοβούλιω»³⁰³.

«Λόρδος Κώρζον εδήλωσεν επι λέξει: Αγγλική Κυβέρνησις επέδειξεν ανέκαθεν φιλίαν και συμπάθειαν τόσην προς την παρούσαν Ελλάδα, όσον και επί Βενιζέλου.

²⁹⁹ Βλέπε σχετικά H.Morgenthau, In Defense of the National Interest, σελ. 147.

³⁰⁰ Π.Κονδύλης, Η Ηδονή, η Ισχύς και η Ουτοπία, σελ.58.

³⁰¹ Βλέπε, H.Morgenthau, Politics Among Nations, σ.σ.5-10.

³⁰² E.H.Carr, The Twenty Years' Crisis 1919-1939, σελ.284.

³⁰³ Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.516

Οποτεδήποτε παρουσιάσθη περίπτωσης, εξεδήλωσε τάσιν της να λύση Μικρασιατικών ζήτημα υπέρ Ελλάδος. Από της υπογραφής της Συνθήκης Σεβρών πολλάι προτάσεις μεταβολής όρων αυτής εγένοντο. Γάλλοι και Ιταλοί ρητώς απέφυγον επικυρωσίν της. Στάσις Μεγάλης Βρετανίας υπήρξε διάφορος. Είμεθα διατεθειμένοι εμμείνωμεν εις στάσιν ημών ταύτην; αλλ'επίσθημεν, ότι τούτο κατέστη αδύνατον. Μόνη πρακτική και ταχεία μέθοδος δι'επίτευξιν ειρήνης θα ήτο εκείνη, καθ'ην Ελλάς συγκατετίθετο αναθέση συμφέροντα της εις Συμμάχους. Επι προτάσεως ημών να αναλάβη η Αγγλία πρωτοβουλίαν δια προάσπισιν Ελληνικών συμφερόντων, Κώρζον απήντησεν, ότι δεν θα ητο εύκολον να επιφορτισθή μόνη Αγγλία με βάρος ολοκλήρου ευθύνης δι'αποτέλεσμα,οιονδήποτε και αν θα είναι τούτο»³⁰⁴.

«Απεκομίσαμεν εντύπωσιν ότι εν περιπτώσει αρνήσεως δεχθώμεν τας εισηγήσεις του Λόρδου Κώρζον ουδέν δυνάμεθα να ελπίζωμεν εξ Αγγλίας. Τοιαύτην δε αντιληφθέντες την εδώ κατάστασιν, έχοντες εξ αλλου υπ'όψει και την αυτόθι και εν Μικρά Ασία κατάστασιν των πραγμάτων, επίσης δε και γνώμην Στρατιωτικού ημών Συμβούλου, Ξεν.Στρατηγού, δεν ενομίσαμεν, ότι είναι επιτετραμμένον να αποκρούσωμεν τας εισηγήσεις του Κώρζον.[...]

» Κατά την γνώμην ημών ευρισκόμεθα εις την ανάγκην να αποδεχθώμεν εισηγήσεις Λόρδου Κώρζον. Αγγλική Κυβερνησις αντιλαμβάνεται την σύμπτωσιν των συμφερόντων της Αγγλίας προς τα ημέτερα, και κρίνομεν ότι θα πράξη παν το δυνατόν αυτή προς υποστήριξιν ημών. Ούτως ενεργούντες, κρίνομεν ότι πράττομεν παν το υπο τας παρούσας συνθήκας δυνατόν γενέσθαι προς προστασίαν των Εθνικών συμφερόντων». «Λαμβάνομεν την τιμην να δηλώσωμεν, ότι η Ελληνική Κυβέρνησις αποδέχεται τας εισηγήσεις της Βρεττανικής Κυβερνήσεως,[...], τη μεσολάβησει των Μεγάλων Δυνάμεων, ην αυτή από τούδε αποδέχεται»³⁰⁵.

«Σήμερον πρωίαν συνηντήθημεν μετα Λουδ Τζώρτζ έχοντος μετ'αυτού Λόρδον Κώρζον. Ανεκοίνωσεν ημίν ότι κατόπιν συνεννοήσεως μετα Κώρζον νομίζουσιν ότι δεν είναι εφικτή η επίτευξις της ειρήνης αν δεν τεθώσιν όροι της μεσιτεύσεως οι ακόλουθοι, οίτινες συζητηθήσονται εν Παρισίοις κατά την συνάντασιν των τριών Υπουργών, ήτις θα λάβει χώραν την προσεχή εβδομάδα,[...] Πρώτον να δημιουργηθή δια την περιφέρειαν Σμύρνης καθεστώς αυτονομικόν υπό την προστασίαν της Κοινωνίας των Εθνών [...] Με διοικητικήν επιτροπήν αποτελουμένην εκ δυο εντοπίων Ελλήνων, δύο εντοπίων Τούρκων και ενός προέδρου εξ άλλης εθνικότητος, με χωροφυλακήν εξ εντοπίων στοιχείων αναλόγως εξ εκάστης εθνικότητος υπο αξιωματικούς αλλοδαπούς.

Δεύτερον να γίνη μικρά μεταρρύθμισις των Θρακικών συνόρων, μετατιθέμενων εις γραμμήν από Μηδείας εις σημεία εκείθεν Ραιδεστού ώστε Ραιδεστός παραμείνη Ελληνική, ούτως ώστε προστεθώσι Τουρκίαν 60000 κάτοικοι εξ ών οι ημίσεις Έλληνες. Λουδ Τζώρτζ και Κώρζον φρονούσιν ότι υπο όρους καλλιτέρους τούτων αδύνατον να επιτευχθή ειρήνη και θα γίνη ανάγκη της συνεχίσεως του πολέμου όστις θα εξαντλήση την Ελλάδα. Δι'αυτό καίτοι ανομολογούντες την γεναιότητα του Ελληνικού Στρατού καταδειχθέντος εφαμίλλου παντός άλλου και επιτελέσαντος έργον το οποίον υπο τας αυτάς συνθήκας θα ήτο βαρύ και δια τον Βρεττανικόν

³⁰⁴ Τηλεγράφημα του έλληνα πρωθυπουργού Δ.Γούναρη,16.10.1921.Ibid. Σχετικά με το τηλεγράφημα του Λόρδου Κωρζόν, προς την ελληνική κυβέρνηση, την οποία καλούσε να εναποθέσει τα κυριαρχικά της συμφέροντα στις Σύμμαχες Δυνάμεις, βλέπε, Documents on British Foreign Policy, 1919-1939,first series, vol. XV, No.389. Επίσης βλέπε Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, first series, vol. XVII, No. 251, υποσημ. 1.

³⁰⁵ Τηλεγράφημα του έλληνα πρωθυπουργού Δ.Γούναρη,17.10.1921.Ibid,σελ.517. Βλέπε επίσης Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, vol. XVII, No. 430, 431,450.

Στρατόν, θεωρούσι συμφέρουσιν αποδοχήν όρων τούτων και ποιούνται έκκλησιν προς ημας να δεχθώμεν.[...]»³⁰⁶.

«Κατά την ωρισμένην ώραν συνηντήθημεν μετα του κ.Πουαγκαρέ[...] Πουαγκαρέ εδήλωσεν ότι θα συνεργασθή μετα της Αγγλίας προς εξεύρεσιν λύσεως ικανοποιούσης κατά δυνατόν τα ημετερα δίκαια, αλλά και αποδεκτής παρα των Τούρκων. Τούτο θα πράξη ουδαμώς επηρεαζόμενος εκ λίαν δυσμενών αισθημάτων γαλλικής κοινής γνώμης προς σημερινόν ελληνικόν καθεστώς, αισθημάτων τα οποία συμεριζεται και αυτός, ένεκα της στάσεως του σημερινού καθεστώτος κατά τον πόλεμον, την οποίαν εχαракτήρισεν ως εχθρικήν, αναπτύξας τους γνωστούς λόγους και μνημονεύσας τα γνωστά επεισόδια, εκ των οποίων άγεται εις τα αισθήματα ταύτα.

Κατά των τοιούτων αισθημάτων διεμερτυρήθημεν, ζητήσαντες παρ'αυτού να υποσχεθή να υποβάλη εις αναθεώρησιν την κρίσιν του ταύτην επι τη βάσει των εγγράφων, ά εδηλώσαμεν ότι θα τω αποστείλωμεν[...] Τω εδηλώσαμεν ότι ήδη πρόκειται περί ζητήματος αφορώντος την Ελλάδα, επι των τυχών της οποίας θα ασκήση σπουδαίαν επιρροήν η ληφθησομένη απόφασις. Επανελάβε και πάλιν την διαβεβαίωσιν ότι θα υποστηρίξη πάσαν δίκαιαν λύσιν εν συμφωνία μετα των Άγγλων»³⁰⁷.

« 1) Την 27 Οκτωβρίου 1921, ευαρεστεθή η Υμετέρα Εξοχότης να εκθέση εις τον κ.Μπαλταζτή και εις εμέ τις απόψεις της Αγγλικής Κυβέρνησης σχετικά με την κατάσταση των πραγμάτων στην Εγγύς Ανατολή. Κατόπιν εξετάσεως της τοιαύτης εν τη χώρα ταύτη καταστάσεως, εν σχέση προς τη γενική κατάσταση, η Υμετέρα Εξοχότης κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η επίσπευση της αποκαταστάσεως της ειρήνης ανταποκρίνεται στο συμφέρον όλων τον ενδιαφερομένων. Όπως επιτευχθεί η ειρήνη, η Υμετέρα Εξοχότης παρότρυνε εμάς να εμπιστευθούμε τα συμφέροντά μας στις τρεις Μεγάλες Δυνάμεις των οποίων την από κοινού μεσολάβηση θα προσπαθούσε να επιτύχει η Αγγλική Κυβέρνηση[...]»³⁰⁸.

Οι ατελέσφορες διαμεσολαβητικές ενέργειες της Βρετανικής διπλωματίας για αναστολή των εχθροπραξιών και συνθηκολόγηση των αντιμαχόμενων μερών, αλλά και η στρατηγική υπερεπέκταση της Ελλάδος, λόγω της εμφανούς αδυναμίας των διατιθέμενων στρατιωτικών-οικονομικών μέσων να διασφαλίσουν την εξωτερική ασφάλεια των κατεχόμενων εδαφών της Μ.Ασίας, συνώθησε την ελληνική πολιτική ηγεσία στην προβολή μιας ύστατης απειλής, (αποχώρηση των ελληνικών στρατευμάτων), έναντι των κυριαρχικών συμφερόντων των Ευρωπαίων Συμμάχων. Συγκεκριμένα η ελληνική πολιτική ηγεσία έθεσε το ενδεχόμενο της αποχώρησης των ελληνικών στρατευμάτων, δηλαδή του ελληνικού ανασχετικού αναχώματος έναντι της Κεμαλικής αναθεωρητικής πολιτικής, γεγονός που θα μετεξελίσσονταν σε άμεση συστημική απειλή για τα κυριαρχικά συμφέροντα των Ευρωπαϊκών δυνάμεων, μέσω της εξωτερίκευσης της ακόρεστης τουρκικής βουλμίας εκτός της περιοχής των Στενών.

³⁰⁶ Στις 31/13 Ιανουαρίου 1922 ο έλληνας πρωθυπουργός, Γούναρης, απέστειλε το ανωτέρω τηλεγράφημα στο Υπουργείο Εξωτερικών. Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους,σελ.149.

³⁰⁷ Ibid, σελ.150.

³⁰⁸ Παρατίθεται στο Β.Μόστρα, Η Μικρασιατική Επιχείρησις, σελ.XLIV. Βλέπε επίσης, Documents on British Foreign Policy, 1919-1939,first series, vol. XVII, No. 425.

Στις 23.2.1922 ο έλληνας πρωθυπουργός, Δ.Γούναρης, απέστειλε στο Λόρδο Curzon την ακόλουθη επιστολή, στην οποία κρυσταλλώνεται η ακροσαλής ελληνική πολιτική επιλογή³⁰⁹.

«[...] Διάφορες περιστάσεις,[...], ανέβαλαν μέχρι τώρα τη λύση του προβλήματος αυτού, παρήλθαν πλέον η τρεις μήνες και δεν έγινε δυνατό να αποκατασταθεί η ειρήνη, παρα τις ειλικρινείς προς τούτο προσπάθειες της Υμετέρας Εξοχότητας. Κατά το διαστημα τούτο η Ελλην.Κυβέρνηση είχε πάντοτε υπόψη ότι η ασφαλέστηρη εγγύηση δια της διαπραγματεύσεις με την Τουρκία, προς το κοινό συμφέρον των Συμμάχων, οίτινες από κοινού διεξήγαγαν τον πόλεμο κατ'αυτής και από κοινού θα συνομολογούσαν την Ειρήνη, ήταν η διατήρηση του status-quo εν τη Μ.Ασία στρατιωτικής καταστάσεως. Προς το σκοπό αυτό η Ελληνική Κυβέρνηση ενέτεινε τις προσπάθειές τις μέχρι του εσχάτου αυτού ορίου ίνα διατηρηθεί ο Ελληνικός στρατός στη θέση που κατέχει σήμερα.[...]

2)[...] Εν τω μεταξύ πληροφορούμαι εξ Αθηνών ότι οι πόροι του Δημόσιου Ταμείου εξαντλούνται σήμερα, η δε τελευταία τηλεγραφική ανακοίνωση εξ Αθηνών αναφέρει ότι η Κυβέρνηση βρίσκεται σε πλήρη αδυναμία της συντηρήσεως του στρατού πέρα των μέσων Φεβρουαρίου,(π.ημ) παρα την περιστολή άλλης δαπάνης.

3) Εκτός του οικονομικού τούτου αδιεξόδου, δέον να ληφθεί υπόψη ότι πλησιάζει η εποχή του έτους καθ'ην άρχονται οι πολεμικές επιχειρήσεις στη Μ.Ασία. Κατά το παρελθόν έτος, οι επιχειρήσεις εκεί άρχισαν κατά ένα μήνα και τινες ημέρας αργότερον της σήμερα. Εν τω μεταξύ ο εχθρός ανεφωδιάσθηκε σε άνδρες και πολεμοφόδια[...] Τίνες εκ των Συμμάχων Δυνάμεων επροχώρησαν τόσο ώστε να εφοδιάσουν με όπλα και πυρομαχικά τον εχθρό, μέλλοντα να τα μεταχειρισθεί κατά του Συμμάχου τους του Μεγάλου Πολέμου. Άλλοι οι οποίοι δεν ενέργησαν τέτοιες πράξεις, εν τούτοις ουδέν έπραξαν προς τερματισμό των ανωτέρο επ'αυτοφώρω παραβιάσεων της ανακωχής του Οκτωβρίου του 1918 και της Συνθήκης των Σεβρών, οι οποίες αμφοτέρες προσέβλεπαν στον αφοπλισμό της Τουρκίας. Τέλος όλες οι Σύμμαχες Δυνάμεις αρνήθηκαν να αναγνωρίσουν ότι εμπόλεμος κατάσταση υφίσταται μεταξύ αυτών και της Τουρκίας, ως συνέπεια αναγκαία της μη υπογραφείσας ειρήνης. Εντεύθεν η περι ουδετερότητας, εν τη Ελληνοτουρκική σύγκρουση, δήλωση αυτών, η οποία εν τούτοις διερμηνεύθει ούτως ώστε να αρνηθούν εις την Ελλάδα την πλήρη απόλαυση των δικαιωμάτων των υπο του διεθνούς δικαίου ανεγνωρισμένων εις τους εμπολέμους, ως προς του ουδετέρους[...] Κατά πληροφορίες, άρτι ληφθείσας, του Ελληνικού Επιτελείου του στρατού της Μ.Ασίας, το ηθικό των στρατιωτών διατηρείται άφθαρτο, αλλά ο εχθρός έχει αριθμητική υπεροχή δέκα περίπου χιλιάδων ανδρών, υπερτερεί κατά το ιππικό και κατά διπλό αριθμό αεροπλάνων, εν ο ετέρωθεν είναι ασθενέστερος σε πυροβολικό, διαθέτοντας περίπου 100 πυροβόλα λιγότερα των του ημετέρου στρατού[...] Υπο τοιαύτας περιστάσεις, η Στρατιά της Μ.Ασίας δηλώνει ότι δεν αναλαμβάνει την ευθύνη να βεβαιώσει εμάς περι της ικανότητάς αυτής να αντικρούση τουρκική επίθεση, εάν δεν της παράσχουμε 1) ικανό αριθμό ανδρών ώστε να πληρωθούν τα κενά των στρατιωτικών μονάδων και να εξουδετερωθεί η παρούσα υπεροχή του εχθρού, 2) ανεφοδιασμό σε πολεμοφόδια, κυρίως αεροπλάνα, τηλεβόλα και φορτηγά

³⁰⁹ Ο όρος ακροσαλής πολιτική αναλύεται στη μελέτη του M.Wight, Διεθνής Θεωρία, σελ.245.

Στην συγκεκριμένη περίπτωση της Ελλάδος, συντήκεται στην πεποίθηση-πιστεύω της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας ότι μια απειλή ύστατου εξαναγκασμού, θα συνωθούσε την βρετανική ηγεσία σε διαδικασίες εξωτερικής εξισορρόπησης της Κεμαλικής απειλής. Ωστόσο η εν λόγω ελληνική πολιτική επιλογή εμβάλετε από χαμηλό βαθμό αξιοπιστίας λόγω του υψηλού πολιτικού κόστους που ενείχε για την Ελλάδα, στην περίπτωση υλοποίησής της.

αυτοκίνητα, απαραίτητα δια ταχεία μετακίνηση του στρατού και 3) οικονομική βοήθεια, καθότι η οικονομική κατάσταση της στρατιάς είναι απελπιστική.

Εάν δεν εκτελεστούν οι ανωτέρω αιτήσεις, η διοίκηση της Στρατιάς θεωρεί ότι η επικείμενη τουρκική επίθεση θα εκθέσει τον στρατό μας σε σοβαρότατο κίνδυνο, παρακαλεί επειγόντως να ληφθούν αυθωρεί τα ανωτέρω μέτρα, ενώ σε περίπτωση που αυτό θα είναι αδύνατο, να διαταχθεί αμέσως υποχώρηση, εφόσον είμεθα εισέτι εις καιρόν να λάβουμε την πρωτοβουλία αυτή και να αποφύγουμε τους προβλεπόμενους κινδύνους της υποχώρησης [...] Το εν Μ.Ασία Επιτελείο είναι της γνώμης ότι η αποχώρηση από τη Μ.Ασία δέον να είναι ολοκληρωτική, σε περίπτωση υποχώρησης από τη σημερινή κατεχόμενη οχυρωματική γραμμή, καθόσον σε κανένα σημείο στα δυτικά δεν υφίστανται οχυρωματικές αμυντικές γραμμές, τις οποίες θα μπορούσε να διατηρήσει άνευ των ως άνω υποδειχθεισών ενισχύσεων.

Εν τέλει προσθέτει το εν Μ.Ασία Επιτελείο ότι, εάν εξακολουθεί να ανεφοδιάζεται ο εχθρός, θα παραστή ομοίως ανάγκη να ανεφοδιάσουμε και τον ημέτερο στρατό καλώντας υπό τα όπλα νέες ηλικίες, ίνα δυνηθούμε να εξουδετερώσουμε την αύξουσα υπεροχή του εχθρού. Εν σχέση προς τα ανωτέρω η Ελληνική Κυβέρνηση είναι μεν σε θέση [...], να καλέσει νέες ηλικίες, εν τούτοις όμως είναι φανερό ότι δεν θα δυνηθή να παράσχει εις τον εν Μ.Ασία στρατό οικονομική βοήθεια, [...]

4)[...]

Εάν ο Ελληνικός στρατός, ένεκα των εκτεθέντων λόγων, αναγκασθεί να εκενώσει τη Μ.Ασία, θα επέλθει κατάσταση πραγμάτων, ην έχω πάντα λόγο να ελπίζω, η Αγγλική Κυβέρνηση θα θεωρήσει ως ασυμβίβαστο προς τα γενναία αισθήματά, τα οποία τρέφει υπέρ της τύχης των Χριστιανικών τούτων πληθυσμών. Την τύχη των πληθυσμών τούτων η Ελλάδα θα υποχρεωθεί από τούδε να εγκαταλείψει στα χέρια των Συμμάχων, αίτινες, εν τη ενέργειά τους δεν θα έχουν στη διαθέση τους, κατά τις διαπραγματεύσεις ειρήνης με την Τουρκία, την εκ της παρουσίας εν Μ.Ασία Ελληνικού στρατού εγγύηση. Η Αγγλική Κυβέρνηση ευκόλος θα εννοήση, ότι εάν ο Ελληνικός στρατός αποχωρίση από τις σημερινές του θέσεις, προστατεύοντας τους πληθυσμούς της Δυτ. Μ.Ασίας και των Στενών, όχι μόνο θα εκτεθούν οι Χριστιανικοί πληθυσμοί από τις φρικαλεότητες της Κεμαλικής επιδρομής, αλλά η Τουρκική αλαζονεία προ ουδενός θα αναχαιτισθεί, και η Κεμαλική πρόοδος δεν θα κρατηθεί ούτε εις τα υπό της Συνθήκης των Σεβρών οριζόμενα όρια, ούτε εις τη Σμύρνη, αλλά θα σαρώσει τα Στενά. Η Ελλάδα, οσονδήποτε και αν αισθάνονται τις συνέπειες αυτές, εάν αφεθεί αβοήθητη θα αναγκασθεί ουδέν ήττον να υποκύψει εις την αναπόδραστη ανάγκη, εγκαταλείποντας εις το μέλλον τη διεκδίκηση των εθνικών της αυτών δικαιών, αναγνωρισθέντων υπο των Συμμαχικών Δυνάμεων, και να στρέψει της στρατιωτικές της δυνάμεις, ανεπαρκείς δια την Μ.Ασία εκστρατεία, προς την προστασία των συνόρων της στην Ευρώπη, των υπο της Συνδιασκέψεως της Ειρήνης επιδικασθέντων αυτή[...].».

Αντίστοιχα η πολιτική στάση της Βρετανίας, (όπως κατοπτρίζεται στο παρακάτω τηλεγράφημα του Λόρδου Curzon 6.3.1922), κρυσταλλώνεται στην προσφορά καλών υπηρεσιών για την διπλωματική επίλυση του Μικρασιατικού ζητήματος και στην αποφυγή οποιουδήποτε είδους εξωτερικής εξισορρόπησης.

«[...] Εμελέτησα μετα μεγίστης προσοχής το από 15 Φεβρουαρίου έ.έ. υπόμνημά σας[...]

Έχω την ελπίδα ότι η στρατιωτική κατάσταση εν Μ.Ασία δεν έχει φθάσει εις οίον κρίσιμον σημείον εμφανίζεται αυτή εν τω υπομνηματί σας και ότι ο αξιοθαύμαστος πατριωτισμός και η πειθαρχία των ελληνικών στρατευμάτων ων δείγματα παρέσχον κατά τους πολέμους των τελευταίων ετών, δεν θα εγκαταλείψουν αυτόν σήμερον.

Ως προς την οικονομική κατάσταση, η Υμετέρα Εξοχότης ανέφερε λεπτομερώς την έναρξιν των διαπραγματεύσεων δι'ών ήλπιζεν η Ελληνική Κυβέρνησις να επιτύχῃ ἐν τῇ ἀγορᾷ τοῦ Λονδίνου δάνειον. Ἡ Κυβέρνησις τῆς Α.Μ., ὡς γνωρίζετε, Συμμάχους υποχρεώσεων, νὰ μετριάσῃ τὰς δυσκολίας αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχαν εἰς τὰς διαπραγματεύσεις αὐτάς. Καὶ ἐάν, ὡς ἔμαθον, ἀπέτυχον νὰ φέρουν τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα τούτο φαίνεται ὅτι οφείλεται κυρίως εἰς ἐμπόδια συνδεόμενα μᾶλλον πρὸς ἐμπορικοὺς λόγους παρὰ πολιτικοὺς. Ὑπο τοιαύτας περιστάσεις ὁ καλύτερος τρόπος εἶναι χωρὶς ἀμφιβολίαν νὰ ἐπισπεύσωμεν τὴν ρύθμισιν διπλωματικῶς τῆς ἀγωνιώδους καταστάσεως εἰς ἣν πάντες εὐρίσκονται [...] Ἐσπευσα ἅμα τῷ σχηματισμῷ τῆς Ἰταλικῆς Κυβερνήσεως προτείνω τὴν ἐν Παρισίοις Συνδιάσκεψιν διὰ τὴν 13 Μαρτίου, φαίνεται ὁμως, [...] ὅτι θ' ἀναβληθῇ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας χάριν τοῦ νέου Ἰταλοῦ Υπουργοῦ τῶν Εξωτερικῶν. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι τὸ πρῶτον ἐξετασθῆσόμενον θέμα θὰ εἶναι τὸ ζήτημα τῆς Ἀνατολῆς καὶ διακαῶς ἐπιθυμῶ νὰ εὐρεθῇ λύσις ἡ ὁποία νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν καὶ νὰ ἀπαλλάξῃ ὑμᾶς τῶν σπουδαιοτάτων φόβων οἱ ὁποῖοι σὰς κατέχουν [...]

Τοιοῦτοτρόπως ἡ διπλωματικὴ στρατηγικὴ τῶν τριῶν Μεγάλων Ευρωπαϊκῶν Δυνάμεων-Βρετανίας, Γαλλίας, Ἰταλίας, διαποτίζεται ἀπὸ μιᾶ ἀκραιφνῆ κατευναστικὴ πολιτικὴ ἐναντὶ τῆς Τουρκίας³¹¹, συναινώντας στὴν ολοκληρωτικὴ ἀναθεώρηση τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν καὶ στὴν ὀλικὴ ἐπαναφορὰ τῆς Τουρκίας στὸ προηγούμενον status-quantum με τὴν σύναψιν διεθνούς συνθήκης. Συγκεκριμένα οἱ Μεγάλαις Ευρωπαϊκαῖς Δυνάμεις, προβαίνουν σὲ μιὰ σειρά οὐσιωδῶν παραχωρήσεων καὶ καθολικῶν πλεονεκτημάτων στὴν Τουρκία ὅπως :

α) τὴν παλινόρθωσιν τῆς Τουρκικῆς πολιτικῆς κυριαρχίας σὲ ὁλόκληρην τὴν Μ.Ἀσίαν, δηλαδὴ ἐπαναφορὰ τοῦ status-quantum,

β) τὴν ἀποχώρησιν τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Μ.Ἀσίαν,

γ) τὴν οὐδετεροποίησιν τῆς Καλλίπολης καὶ ἡ ἐγκατάστασιν συμμαχικοῦ στρατοῦ κατοχῆς,

δ) τὴν ἀποστρατικοποίησιν μιᾶς σειρᾶς νησιῶν τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Προποντίδας,

ε) τὴν ἐνίσχυσιν τῆς στρατιωτικῆς καὶ ναυτικῆς τουρκικῆς ἰσχύος,

στ) ἡ Σμύρνη καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις θὰ ἐπανερχόνταν στὴν Τουρκικὴ πολιτικὴ κυριαρχία ἐνῶ ἡ Ἀδριανούπολις μαζί με τὴν Ἀν.Θράκη θὰ παραχωρηθῇ στὴν Ελλάδα.

Ἀναλυτικότερα ἡ Συμμαχικὴ ἐκθεσὶς ἀνέφερε³¹² :

³¹⁰ Παρατίθενται στὸ Β.Μόστρα, Ἡ Μικρασιατικὴ Επιχείρησις, σ.σ. XLIV-XLVIII. Ἐπίσης βλέπε, Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, first series, vol. XVII, No. 549.

³¹¹ Ἡ παθητικὴ κατευναστικὴ πολιτικὴ προδηλώνει τὴν ἀπάθειαν τῶν κρατικῶν δρῶντων στὴν ἐνέργεια ἐνὸς ἄλλου κράτους γιὰ ἀνατροπὴ τοῦ υπάρχοντος status-quo, στὴν ὁποία δὲν συμφωνοῦν κατηγορηματικά, ἐνῶ ἡ ἐνεργὴ πολιτικὴ κατευνασμοῦ μετουσιώνεται σὲ μιὰ διπλωματικὴ συμφωνία, ἡ ὁποία συναινεῖ στὴν συνεπακόλουθον ἀλλαγὴ τοῦ status-quo. Βλέπε Α. George, Bridging the Gap, σ.σ. 66-67.

³¹² Στις 15 Μαρτίου (π.ῆ.) 1922 ὁ γάλλος ἐπιτετραμμένος στὴν Ἀθήναν ἐπέδωκε στὸν Ἕλληνα ὑπουργὸ ἐξωτερικῶν τὴν κατωτέρω διακοίνωσιν τῶν ὑπουργῶν ἐξωτερικῶν τῶν τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων. «Ἡμεῖς ὑπουργοὶ τῶν Εξωτερικῶν τῶν τριῶν Συμμάχων Δυνάμεων, Μεγάλῃς Βρετανίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, συνήλθομεν ἐν Παρισίοις τὴν 22, 23, 24, 25 καὶ 26 Μαρτίου 1922, καὶ ἐξητάσαμε τὴν ἐν τῇ Ἐγγύς Ἀνατολῇ κατάστασιν, μετὰ τῆς εὐκρινούς καὶ διαπύρου ἐπιθυμίας νὰ ἰδῶμεν ἐπικρατοῦσαν ἐν αὐτῇ ἐκ νέου τὴν ταξίν καὶ τὴν εἰρήνην. Ἀνακοινούμεν Ὑμῖν συνημμένως πλήρη ἐκθεσιν τῶν προτάσεων, εἰς ας κατελήξαμεν μετὰ τὴν ὥριμον ταύτην ἐξέτισιν, ὑποδυκνείοντες καὶ τὰ αἷτια ἅτινα δικαιολογοῦσι τὰς προτάσεις ταύτας. Εὐχόμεθα ὅπως οἱ ἀντιπρόσωποι ὑμῶν συναντηθῶσιν ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον εἰς πολὺν καθορισθισομένην καὶ ἐξετάσωσιν ἀπὸ κοινού τὰς ἀνω προτάσεις [...]

«[...] Οι τρεις υπουργοί συνεφώνησαν επι των ακολούθων προτάσεων, τας οποίας παρουσιάζουσι ως την δικαιότεραν λύσιν, την οποία θα ηδύναντο να εξεύρωσιν δια το πρόβλημα της Εγγύς Ανατολής. Αι αρχαί, τας οποίας διηνεκώς έχουσιν υπ' όψιν και επι των οποίων βασίζονται αι προτάσεις αυτών είναι οι εξής : Επιθυμούσι να αποκαταστήσωσι την ειρήνην, μεταξύ των αντιπάλων στρατευμάτων της Τουρκίας και της Ελλάδος, ενεργούντες όμως φιλοδικαίως έναντι των δυο μερών και μη επιβάλλοντες εις ουδένα εξ αυτών όρους τοιούτους, οίοι θα επακολουθήσουν αποτυχίαν τινά ή ήτταν. Επιθυμούσι να αποκαταστήσωσι το Τουρκικόν Έθνος και την Τουρκικήν δύναμιν εις τα εδάφη, άτινα δύνανται να θεωρήθωσιν ως ανήκοντα εις αυτήν μετα της Κωνσταντινουπόλεως,[...], ωσαύτως δε και μετα εξουσίας επιτρεπούσης εις την Τουρκίαν να επαναλάβη σθεναράν και ανεξάρτητον εθνικήν ύπαρξιν. Επιθυμούσι να εξασφαλίσωσιν εις τους Μουσουλμάνους το μαλλον φιλοδίκαιον καθεστώς και να διατηρήσουν την κοσμικήν και θρησκευτικήν εξουσίαν του Σουλτάνου της Τουρκίας. Επιθυμούσι να δώσωσιν εις το Ελληνικόν Έθνος αντιστάθμισμα δια τας μεγάλας θυσίας, τας οποίας διαρκούντος του πολέμου εδέχθη δια την υπόθεσιν των Συμμάχων, αφίνοντες εις αυτό ελευθερίαν δράσεως δια την εθνικήν και οικονομικήν αυτού πρόοδον. Επιθυμούσι να επιτρέψωσιν εις δυο Λαούς εν ταις χώραις, ένθα ευρίσκονται εις επαφήν, ως και εν εκείνας όπου οι πληθυσμοί αυτών είναι ανάμικτοι, να ζήσωσιν εν τω μέλλοντι υπο συνθήκας αμοιβαίας εμπιστοσύνης και αξιοπρέπειας. Επιθυμούσι να καθορίσωσι διατάξεις δια την προστασίαν και την ασφάλειαν των διαφόρων μειονοτήτων, τόσον Μουσουλμανικών, όσον και Χριστιανικών ή πάσης άλλης φυλής και θρησκείας, εν τε τη Ευρώπη και εν Ασία, αίτινες ευρίσκονται εν μέσω πολιτικών και εθνικών συμπλεγμάτων σημαντικωτέρων. Επιθυμούσι να προλάβωσι την επανάληψιν ενόπλου συγκρούσεως μεταξύ του Τουρκικού Έθνους και των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων,[...]

» Επι πάσι δε προτείνοντες λύσιν, δεν επιθυμούσι να εκτεθώσιν εις την υπόνοιαν ότι μεροληπτούσιν υπέρ ενός οιουδήποτε των δύο μερών, αλλ' επιθυμούσι να κρατήσουν στερρά τη χείρι ίσην την πλάστιγγα μεταξύ αυτών. Προς τούτο οι Σύμμαχοι υπουργοί ως πρώτον αυτών σκοπόν έσχον το να προσκαλέσωσι την διακοπήν των εχθροπραξιών μεταξύ των αντίπαλων στρατών εν Μ.Ασία, εις τρόπον ώστε να διευκολυνθή η επιτυχία των υπερ της ειρήνης συμβουλών και της πραγματοποιήσεως φιλικής διακανονίσεως. Όθεν επρότειναν εις τας Κυβερνήσεις Τουρκίας και Ελλάδος την σύναψιν ανακωχής,[...] Η Ελληνική Κυβέρνησις εγνωστοποίησεν ήδη, ότι δέχεται τας προτάσεις ταύτας. Η απόφασις της Τουρκίας αναμένεται. Η περι ανακωχής πρότασις εγένετο μετα της δεδηλωμένης προθέσεως να εξασφαλισθή η ειρηνική εκκένωσις της Μ.Ασίας υπο των Ελληνικών δυνάμεων και η παλινόρθωσις της Τουρκικής κυριαρχίας επί της χώρας ταύτης εν τω σύνολω αυτής.[...]

»Υπολογίζεται ότι ο προς πλήρη και ειρηνικήν αποχώρησιν των Ελληνικών στρατευμάτων απαιτούμενος καιρός θα υπερβή ολίγον τους τέσσερας μήνας. Δεόν να παρατηρηθή, ότι εν περιπτώσει αποδοχής των προτάσεων τούτων υπο των δύο μερών, οι Τούρκοι θα ανακτήσωσι την Ανατολήν, τουθ' όπερ προδήλως είναι ο κυριώτερος των εθνικών αυτών πόθος, άνευ νέων θυσιών εις ανθρωπίνους υπάρξεις ή εις χρήμα. Συγχρόνως η αποχώρησις των Ελληνικών δυνάμεων θέλει εκτελεσθεί εντίμως. Εαν η επιχείρησις αύτη επιτύχη, η Τουρκική κυριαρχία εν Ασία θέλει εξασφαλισθή πλήρως, απο της Μεσογείου μέχρι του Ευξείνου και των Στενών, και απο των συνόρων της Υπερκαυκασίου χώρας, της Περσίας και της Μεσοποταμίας μέχρι των οχθών του Αιγαίου.

Αναγνωρίζοντες, την εκ λόγων ιστορικών τε και γεωγραφικών, απορρέουσαν ανάγκην του να εξασφαλίσωσι την προστασίαν των φυλετικών και θρησκευτικών μειονοτήτων, αίτινες είναι ενιαχού τόσον πολυάριθμοι, τόσον εις τα βιλαέτια της

Τουρκίας, όσον και εν Ευρώπη, εν ταις κτήσεσιν της Ελλάδος, οι υπουργοί προτείνουνσι σειρά μέτρων, όπως εξασφαλισθή εις αμφοτέρας τας χώρας η πλήρης ασφάλεια των μειονοτήτων άνευ διακρίσεως φυλών ή θρησκευμάτων.[...]

» Προς τούτοις οι υπουργοί απεφάσισαν να καλέσωσι την Κοινωνίαν των Εθνών να συνεργασθή εις το πρόγραμμα τούτο, δια του διορισμού επιτρόπων επιφορτισμένων ειδικών εν ταις δυο Χώραις να επιβλέπωσι την εκτέλεσιν των μέτρων τούτων και την εφαρμογήν αυτών εις τας κυρίως ενδιαφερομένας κοινότητας. Η θέσις των Αρμενίων εδέησε να ληφθή υπο ειδικήν έποψιν, [...] Τα συμφέροντα της ειρήνης και η ασφάλεια του μέλλοντος απαιτούσιν, όπως η Ευρώπη ουδέποτε πλέον εκτεθή εις τους κινδύνους και εις τας θυσίας, αίτινες επεβλήθησαν εις αυτήν το 1914 και τα κατόπιν έτη, δια του κλεισίματος των Δαρδανελίων.[...] Οι Τούρκοι θα γίνωσιν εκ νέου δεκτοί επι της Ασιατικής όχθης των Δαρδανελίων, υπο συνθήκας, αίτινες, χάρις εις τον καθορισμόν ευρείας αφωπλισμένης ζώνης, θα καταστήσωσιν αδύνατον εις την περιοχήν ταύτην παν εχθρικών στρατιωτικών σχέδιον. Αλλά δύναμις στρατιωτική Κατοχής δέον να τοποθετηθή και να παραμείνη εν τη χερσόνησω Καλλιπόλεως, προς εξασφάλισιν του ελευθέρου είσπλου των Στενών. Και η χερσόνησος αυτή θα αποτελέση ζώνην αφωπλισμένην.[...]

» Αι νήσοι Ίμβρος, Τένεδος, Λήμνος, Σαμοθράκη και Μυτιλήνη, αι έξω των Δαρδανελλίων και άπασαι αι νήσοι της Προποντίδος θέλουσιν ωσαύτως αφοπλισθή. Όσον αφορά την Ευρωπαϊκήν όχθην των Δαρδανελλίων και της Προποντίδος, οι τρεις υπουργοί των ρηθεισών Δυνάμεων εδέησε να αντιμετωπίσωσι το δύσκολον και σοβαρόν πρόβλημα της τύχης της Ανατολικής Θράκης. Αφ' ενός μεν ένεκα των προκτεθέντων λόγων δεν ηδυνήθησαν να δεχθώσιν λύσιν, ήτις ήθελε θέσει εκ νέου την χερσόνησον της Καλλιπόλεως υπο την εξουσία της Τουρκίας. Αφ' ετέρου δε εδέησε να λάβωσιν υπ' όψιν την αντίρρην, καθ' ήν ένιαι των μέχρι τούδε προταθεισών μεθορίων γραμμών μεταξύ των Ευρωπαϊκών κτήσεων της Τουρκίας, βορείως και δυτικώς της Κωνσταντινουπόλης, εξησφάλιζον ανεπαρκή προστασίαν της πρωτευούσης της Τουρκίας, ήτις θα ηδύνατο να ευρεθή εν τω μέλλοντι εκτεθειμένη, εις την απειλή στρατιωτικής εισβολής, είτε εις την ανησυχητικήν γειτονίαν Δυνάμεως, μεθ' ής διετέλεσε προσφάτως εν πολέμω. Οι κίνδυνοι ούτοι ήθελον προδήλως προληφθι κατά τον αποτελεσματικώτατον τρόπον : 1^{ov}) Δια της εις επαρκή απόστασιν απομακρύνσεως της σχεδιαζομένης μεθορίου γραμμής από της Κων)πόλεως. 2^{ov}) Δια της πραγματικής ουδετεροποιήσεως των έξω της μεθορίου ταύτης κειμένων εδαφών. Εκτός τούτου οι υπουργοί είχαν να αντιμετωπίσωσι τας αναμφισβητήτους πραγματικότητας της παρούσης καταστάσεως. Είτε, η δια της μη κυρωθείσης συνθήκης των Σεβρών παραχώρησις της Ανατολικής Θράκης εις τους Έλληνας, θεωρηθή ως τίτλος ισχυρός, είτε μη, αι Ελληνικάί δυνάμεις κατέχουσι πράγματι την χώραν ταύτην και η Ελληνική Κυβέρνησις εξασκεί την διοίκησιν των εδαφών τούτων, τα οποία προς τούτοις περιέχουσι και περιείχον επι πολύ χρόνον σημαντικόν και εις τινα σημεία υπερέχοντα πληθυσμόν. Ούτως εχόντων των πραγμάτων οι τρεις υπουργοί δεν ηδύναντο να αναλάβωσι την ευθύνην να ζητήσωσιν υπο της Ελλάδος ου μόνον την ολοσχερή εκκένωσιν της Ανατολής-την οποίαν, δεον να υπομνησθή τούτο, ότι η Ελλάς εκλήθη υπο των Δυνάμεων να καταλάβη το 1919-αλλά και την τελείαν εκκένωσιν της Ανατολικής Θράκης. Κατά συνέπειαν και λόγω της σπουδαιότητος των ανωτέρω εκτεθεισών στρατηγικών σκέψεων,[...], οι επι των Εξωτερικών υπουργοί των τριών Δυνάμεων, εκάλεσαν τας στρατιωτικάς αρχάς να βοηθήσωσιν αυτούς δια των τεχνικών αυτών γνωμοδοτήσεων.[...]

» Εξητάσθη, αν ειδικά μέτρα έδει να ληφθώσι δια την πόλιν της Ανδριανουπόλεως, ήτις εκρίθη αδύνατον να χωρισθή από των περί αυτήν εδαφών της Ανατολικής Θράκης. Η Σμύρνη, ήτις θέλει επανέλθει εις την Τουρκίαν, και η Αδριανούπολις ήτις

θελεί κρατηθή υπο των Ελλήνων,ευρίσκονται εις θέσιν επαρκώς ανάλογον. Οι τρεις υπουργοί, είναι όλως διατεθειμένοι να προέλθωσιν εις φιλικήν επικοινωνίαν μετα της Ελληνικής και Τουρκικής Κυβερνήσεως, προς σύναψιν φιλικής συμφωνίας,ήτις θα ηγγυάτο εις τα μη Τουρκικά και μη Ελληνικά στοιχεία των πληθυσμών των δυο πόλεων ακριβοδίκαιαν συμμετοχήν εις την διοίκησιν αυτών και ήτις, εκτός τούτου, θα περιεφρουρεί τα θρησκευτικά καθιδρύματα και κτίρια της Ανδριανουπόλεως.[...]

» Όσον αφορά την Κωνσταντινούπολιν, αι τρεις Κυβερνήσεις επιθυμούν να επιβεβαιώσωσι την εκφρασθείσαν ήδη πρόθεσιν αυτών, να παραιτηθώσι της εν τω σχέδιω της συνθήκης των Σεβρών περιλαμβανομένης απειλής του να επανέλθωσι βραδύτερον επί της αποδόσεως εις τους Τούρκους της πρωτευούσης αυτών. Επιβεβαιούν την απόδοσιν της πόλεως ταύτης εις την πλήρη εξουσίαν της Κυβερνήσεως του Σουλτάνου, είναι δε διατεθειμένοι να αναλάβωσι την υποχρέωσιν, όπως αποσύρωσι τελείω, μετα την κύρωσιν της συνθήκης της ειρήνης,τα συμμαχικά στρατεύματα,άτινα κατέχουσιν αυτήν σήμερον. Η Τουρκική Κυβέρνησις θέλει κληθή να τοποθετήση φρουράν εντός της πόλεως, φρουράν ήτις θέλει αποτελέσει δύναμιν σημαντικωτέραν εκείνης, ητις προεβλέπετο εν τη συνθήκη των Σεβρών.[...]

Όσον αφορά τας ενόπλους δυνάμεις της Τουρκίας, αι Σύμμαχοι Δυνάμεις δεν δύνανται να εγκαταλείψωσι την αρχήν, ήτις ανεγνωρίσθη αναγκαίον να εφαρμοσθή εν ταις μετα των άλλων εμπολέμων στρατών συνομολογηθείσας συνθήκαις.[...]

Προκειμένου περι της στρατιωτικής δυνάμεως του Τουρκικού στρατού, οι υπουργοί προτείνουν να παραχωρηθή αξία λόγου αύξησις των αριθμών, οίτινες περιείχοντο εν τη συνθήκη των Σεβρών ή εκείνων οίτινες προυτάθησαν βραδύτερον εν Λονδίνω το 1921. Οι αριθμοί των δυνάμεων, οίτινες προτείνονται σήμερον οριστικώς είναι: Χωροφυλακή 45000 ανδρών, τακτικός στρατός 40000, ήτοι ολικόν 85000 ανδρών, όπερ υπερτερεί λίαν αισθητώς τον εν τω σχεδίω της Συνθήκης των Σεβρών υποδεικνύομενον αριθμόν των 5000 ανδρών.[...]

» Οι δημοσιονομικοί όροι της συνθήκης των Σεβρών θέλουσι τροποποιηθή εις τρόπον ώστε να εγκαταλειφθή η ίδρυσις οικονομικής επιτροπής. Συμβιβασόμενης της αρχής της Τουρκικής κυριαρχίας μετα της προστασίας των οικονομικών συμφερόντων των Συμμάχων και μετα των μέτρων εκείνων, άτινα είναι αναγκαία προς εξασφάλισιν εις τους Συμμάχους πληρωμής των Τούρκικών προπολεμικών χρεών και αποζημιώσεως καθοριζομένης εις ποσόν, το οποίον οι Τούρκοι θέλουσι λογικώς υποτεθή, ότι είναι εις θέσιν να πληρώσωσι, η επι του προπολεμικού χρέους επιτροπή θέλει διατηρηθή και ειδική Συμμαχική επιτροπή εκκαθαρίσεως θέλει οργανωθή προς εκτέλεσιν της ανωτέρω καθοριζομένης αποστολής.

» Όσον δε αφορά το καθεστώς των σήμερον υφισταμένων διομολογήσεων,οι υπουργοί των Δυνάμεων τρέφουσι την επιθυμίαν να εξασφαλίσωσιν εις Τουρκίαν, εν όσω τω δυνατόν ευρύτερω μέτρω την οικονομικήν ανεξαρτησίαν, συμβιβάζομένην όμως μετα της νομίμου προστασίας των συμφερόντων των υπηκόων αυτών.[...]³¹³»

Η Ελληνική Κυβερνηση, λόγω της οικονομικό-στρατιωτικής της απίσχνανσης, αποδέχθηκε την ανακοχή. Συγκεκριμένα ο έλληνας υπουργός εξωτερικών σε τηλεγραφήμα του ανέφερε ότι:

«Αποκρινόμενος εις το τηλεγράφημα των αυτών εξοχοτήτων των Υπουργών των Εξωτερικών των τριών Μεγάλων Δυνάμεων, έχω την τιμήν να γνωστοποιήσω υμίν, ότι η Ελληνική Β.Κυβέρνησις, επιθυμούσα να συντελέση το εφ'εαυτή εις την αποκατάστασιν της ειρήνης εν τη Εγγύς Ανατολή και εκ σεβασμού προς τας

³¹³ Παρατίθεται στο Μ.Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασία, σ.σ. 283-289. Για εκτενή ανάλυση βλέπε Documents on British Foreign Policy, 1919-1939,first series, vol. XVII, No. 560 – 570.

συμβουλάς των Μεγάλων Συμμάχων Δυνάμεων, δηλοί ότι δέχεται την περι ανακωχής πρότασιν επι τοις όροις τοις διατυπουμένοις εν τω ρηθέντι τηλεγραφήματι»³¹⁴.

Τουναντίον η Τουρκική πολιτική ηγεσία, ενεργώντας με γνώμονα την ενίσχυση της σχετικής της ισχύος και κατ' επέκταση της διαπραγματευτικής της θέσεως, έθεσε ως αδιαπραγμάτευτο όρο για την αποδοχή της ανακωχής την άμεση εκκένωση της Μ.Ασίας από τον ελληνικό στρατό πριν από την έναρξη των διαπραγματεύσεων. Η τουρκική διακοίνωση ανέφερε ότι:

«δεν δύναται να συγκατατεθή εις το να εξαρτηθή η εκκένωσις εκ της αποδοχής του συνόλου των όρων της ειρήνης».

«Εν περιπτώσει αποδοχής της απόψεώς της ως προς την εκκένωσιν η Τουρκική Κυβέρνησις, συμμορφουμένη προς το περιεχόμενον της διακοινώσεως της 26 Μαρτίου 1922, αποστείλῃ τους αντιπροσώπους της προς τον σκοπόν να μελετήσωσι τους όρους της ειρήνης». «Αφ'ετέρου, δεδομένο ότι το μέγιστον μέρος των προτεινομένων όρων ειρήνης ενδιαφέρει αποκλειστικώς τας Μεγάλας Συμμάχους Δυνάμεις, η Κυβερνησίς μου φρονεί, ότι δεν έχουσιν αύται ανάγκην να διατηρήσωσιν εν Ανατολία Ελληνικόν Στρατόν εισβολής, όπως περιορίσωσι το προς συζήτησιν επι του αντικειμένου τούτου δικαίωμα της [...]». «Η Κυβέρνησις της μεγάλης Εθνοσυνελεύσεως της Τουρκίας είναι υποχρεωμένη να επιμείνῃ εις την άποψιν της σχετικώς προς την ανάγκην του ν' αρχίσῃ η εκκένωσις ταυτοχρόνως μετα της ανακωχής».³¹⁵

Αναπόδραστα, λόγω της σθεναρής πολιτικής στάσης της Τουρκίας και της κατευναστικής πολιτικής παροχών και πλεονεκτημάτων από της Μεγάλης Ευρωπαϊκής δυνάμεις, οι διαμεσολαβητικές προσπάθειες για ανακωχή των εχθροπραξιών και ειρηνικής επίλυσης του Μικρασιατικού ζητήματος, περιήλθαν σε αδιέξοδο. Στην ακόλουθη αγόρευση του Υφυπουργού Εξωτερικών της Αγγλίας, κατοπτρίζεται η αποτελμάτωση των διπλωματικών ενεργειών.

«Η Διάσκεψις των Παρισίων προέτεινεν εις τους εμπολέμους την 27 Μαρτίου άμεσον ανακωχήν, και ανεκοίνωσεν εις αυτούς τας προτάσεις της δια μιαν γενικήν λύσιν, εκάλεσε δε τας Κυβερνήσεις αυτών, όπως, αποστείλωσιν Αντιπροσώπους των προς την συνάντησιν των εν Κωνσταντινούπολει Αρμοστών των Συμμάχων δια την μελέτην των προτάσεων των, ήρκει να ίσχυεν η ανακωχή. Τας προτάσεις ταύτας εδέχθη η Ελληνική Κυβέρνησις. Η Άγκυρα όμως απήντησε την 5^{ην} Απριλίου, ότι εδέχετο μεν την ανακωχήν, εξήρτα όμως την αποδοχήν της εκ του όρου της αμέσου ενάρξεως της εκκενώσεως της Μικράς Ασίας υπο του Ελληνικού Στρατού, εν τοιαύτη δε περιπτώσει θα έστελλε τους Αντιπροσώπους της εις την Κωνσταντινούπολιν εντος 3 εβδομάδων»³¹⁶.

» Βουλή θα πεισθή, ότι όταν οι Σύμμαχοι προέτειναν ανακωχήν και οι Τούρκοι έθετον ως όρον της αποδοχής της την άμεσον εκκένωσιν της Μικράς Ασίας υπο του Ελληνικού Στρατού, υπήρχεν αντίφασις όρων, και οι άοπλοί πληθυσμοί αυτής θα εξετίθεντο εις κινδύνους.

³¹⁴ Ibid, σελ.284. Για εκτενή ανάλυση των εργασιών της διασκέψεως του Παρισίου, 22-26 Μαρτίου 1922, βλέπε, Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, first series, vol.XVII, κεφ. 4.

³¹⁵ Παρατίθεται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασια, σ.σ.329-331. Αναλυτικότερα βλέπε Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, first series, vol. XVII, No.583, 584, 585.

³¹⁶ Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.545. Για εκτενή ανάλυση βλέπε Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, first series, No. 594, 599.

« Η Ελληνική Κυβέρνησις, αποδεχθείσα την ανακωχήν, εθεώρησε περιττόν να απαντήσει εις τας γενικάς προτάσεις των Συμμάχων δια την ειρήνην, μέχρις ότου η Τουρκία αποδεχθή οριστικώς την ανακωχήν.

» Την 15 Απριλίου οι Σύμμαχοι απήντησαν εις την Άγκυραν, ότι δεν ηδύνατο να συναινέσουν εις την άμεσον εκκένωσιν της Μικράς Ασίας υπο του Ελληνικού Στρατού, αλλ'ότι θα εδέχοντο την έναρξιν της εκκενώσεως ευθύς, ως το σύνολον των γενικών προτάσεων θα εγίνετο υπ'αυτής δεκτόν. Η Άγκυρα απήντησε την 22αν Απριλίου, επιμένουσα εις την άμεσον εκκένωσιν και εδήλωσεν, ότι το σύνολον των προτάσεων ειρήνης ήτο υπ'αυτής απαραδεκτον»³¹⁷.

5.5.2.4. Στρατιωτική στρατηγική. (Διεξαγωγή αποφασιστικών μαχών για την επίτευξη του πολιτικού στόχου)

Η υιοθέτηση και εφαρμογή στρατιωτικής στρατηγικής άμεσης προσέγγισης, μέσω της διεξαγωγής αποφασιστικών μαχών με στρατιωτικό στόχο την εκμηδένιση των στρατιωτικών δυνάμεων του Κεμάλ, αναβίβασε τις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις σε αξονικό μέσο της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής. Οι μετανοεμβριανές ελληνικές πολιτικές κυβερνήσεις, στην προσπάθεια υπερφαλάγγισης της πολιτικής βούλησης του Κεμάλ, νοηματοδοτούνται από το αρχέτυπο του Κλαούζεβιτς: «ο πόλεμος είναι συνέχεια της πολιτικής με την προσθήκη άλλων μέσων», με συνεπακόλουθο την ανάληψη και διεξαγωγή διαδοχικών επιθετικών δράσεων με αντικειμενικό στόχο την καταστροφή των Κεμαλικών ενόπλων δυνάμεων.

α) Επιθετικές επιχειρήσεις Μαρτίου 1921

Η κυβέρνηση Καλογερόπουλου επέβαλε την άμεση διεξαγωγή επιθετικής στρατιωτικής δράσης με πολιτικό στόχο την επίτευξη τετελεσμένων-κατάληψη Εσκή-Σεχέρ, Αφιον Καρά Χισάρ, γεγονός που θα συνωθούσε στην ενίσχυση της διαπραγματευτικής θέσεως της Ελλάδος κατά την διάρκεια της Διασκέψεως του Λονδίνου, Φεβρουάριος-Μάρτιος 1921, αναφορικά με τον διακανονισμό του ανατολικού ζητήματος³¹⁸.

«[...] Σημερινή κατάσταση εδώ επιβάλει την άμεση εκτέλεση επιχειρήσεως προς κατάληψη Εσκή Σεχέρ και Κιουτάχειας, περι ης Ελληνική Αποστολή στηριζόμενη σε ασφαλείς πληροφορίες Σαρρηγιάννη ενταύθα και κ.Πάλη εν Αθήναις, επανειλημμένος εβεβαίωσε ότι δύναται να αρχίσει αμέσως. Μέγιστη και άμεσως εξυπηρέτηση Εθνικών συμφερόντων θα προέλθει ασφαλώς από την εκτέλεση της επιχείρησης αυτής. Εννούμε ανάγκη ενισχύσεως περαιτέρω συνέχιση επιχειρήσεως. Προς τούτο τηλεγραφούμε σήμερα στην Αθήνα για παρασκευή της αποστολής, εν καιρώ αναγκαίων ενισχύσεων, καλούμενων αμέσως, με τη έναρξη των επιχειρήσεων 3 ηλικιών. Συνεπώς τηλεγραφήστε Αθήνας, ως και ενταύθα ημέρα ενάρξεως... Επίσης θα λάβουμε πρόνοια προμήθειας και αποστολής αυτόθι 100 αυτοκινήτων Ταϋλор, ζητηθέντων δι'ημετέρου εις Αθήνας τηλεγραφήματος. Εάν επι τη βάση τούτων είναι δυνατή άμεσος έναρξη επιχειρήσεως, προβήτε αμέσως. Εάν καιρική κατάσταση καθιστα αναπόδραστη αναβολή ημερών τίνων, η εάν η επέλθουσα μεταβολή στις δυνάμεις του εχθρού κατέστησε αδύνατη την έναρξη της επιχειρήσεως

³¹⁷ Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922,σελ.545.

³¹⁸ Ο έλληνας υπουργός στρατιωτικών Ν.Θεοτοκής αναφέρει στην απολογία του ότι είχε εκφράσει την ανησυχία του για την έναρξη της ελληνικής επιθετικής επιχείρησης τον Μάρτιο, λόγω του ότι δεν είχαν αποσταλεί οι απαραίτητες ενισχύσεις στην Ελληνική Στρατιά Μ.Ασίας. Βλέπε σχετικά Χ.Κ. Βοζίκη, Αι Απολογίαι των θυμάτων της 15 Νοεμβρίου 1922, σ.σ. 400-403.

προ αφίξεως των ενισχύσεων, παρακαλούμε τηλεγραφήστε αμέσως πάσα λεπτομέρεια[...]]»³¹⁹.

Ομοίως ο έλληνας υπουργός στρατιωτικών, Δ.Γούναρης, λαμβάνοντας γνώση της κατάστασης των στρατιωτικών επιχειρήσεων των δύο πρώτων ημερών, απέστειλε τηλεγράφημα στον έλληνα αρχιστράτηγο, στις 12/25.3.1921, στο οποίο ανέφερε:

«[...] θεωρώ χρήσιμον γνωρίσω υμίν ότι εντεύθεν απεκόμισα εντύπωσιν ότι ουσιώδους σπουδαιότητος θα είναι η συντέλεσις πρώτου σταδίου ημετέρας επιχειρήσεως προ της παρελεύσεως προθεσμίας, ην Τούρκοι έταξαν δι' απάντησιν. Κατ' εδω αντίληψιν πρώτον στάδιον δέον να συντελεσθή δια καταλήψεως ολοκλήρου γραμμής μέχρις Αφίων-Καραχισάρ. Προθεσμία απαντήσεως Τούρκων ωρίσθη υπ' αυτών την τρίτην Μαρτίου, εις 24 ημέρας, άρα λήγει την 27 Μαρτίου κατά ημέτερον ημερολόγιον. Ευκταίον θα ήτο αν εντός προθεσμίας ταύτης επετυγχάνετο κατάληψις άνω γραμμής»³²⁰.

Παρά ταύτα δεν συνεκτιμήθηκαν οι διαμορφωθείσες συνθήκες στο Μικρασιατικό μέτωπο, οι δυσχέρειες που αναφύονταν για την εφαρμογή της ανωτέρω στρατιωτικής στρατηγικής και γενικότερα η ανάγκη ανασύνταξης και ενίσχυσης των ελληνικών στρατιωτικών μέσων. Χαρακτηριστικά η Στρατιά Μ.Ασίας σε έκθεση της, 17.1/1.2.1921, ανέλυσε διεξοδικά τα τρωτά σημεία της ελληνικής επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής.

«[...] Επιχείρησης αυτή καίτοι συναντώσα δυσχέρειες, ελλείψεως ενισχύσεων προς τέλεια εξασφάλιση συγκοινωνιών και καταληφθησόμενων νέων εκτάσεων και μεταφορικών μέσων προς άνετο ανεφοδιασμό, εν τούτοις είναι δυνατή εντός ταχθείσας προθεσμίας με διαφορά, ότι αντί καταλήψεως Αφίων Καραχισάρ θα προβούμε πρώτα και συγχρόνος μετά καταλήψεως Εσκή Σεχέρ σε κατάληψη Κιουτάχειας και έπειτα, εφόσον ο ανεφοδιασμός το επιτρέψη, σε κατάληψη του Αφιον Καραχισάρ». «Άμεση κατάληψη Αφίων Καραχισαρ προσκρούει στο ανυπέρβλητο εμπόδιο του ανεφοδιασμού, καθόσον η οδός Ουσσάκ-Αφίων Καραχισάρ άβατος εις τροχόν, σιδηροδρομική γραμμή κατεστραμένη, εφοδιοπομπές δια καμήλων, δυνάμενες να διατεθούν, ανεπαρκείς και ακατάλληλες λόγω ψύχους [...]». «Επιπλέον Σώμα Έτεμ διαλύθηκε, δεν δύναται να ενεργήση προς Κιουτάχεια προς σύνδεσμο δύο επιθέσεων Εσκή Σεχέρ, Αφίων Καραχισάρ, αίτινες ούτω θα ήταν εντελώς μεμονομένες. Όπως όμως καταστή δυνατό εντός ταχθείσας προθεσμίας η άνω επιχείρηση, απαραίτητον να εκτελεσθούν αμέσως οι κάτωθι αιτήσεις μου.

- 1) Να διατεθούν σε εμάς τουλάχιστο τρία τάγματα εκ του Στρατού Θράκης [...]
- 2) Να αποσταλή ενταύθα ενίσχυση εξ Εσωτερικού 800 ανδρών.
- 3) Να αποσταλούν πράγματι στην Προύσα 200 χωροφύλακες [...]
- 4) Να μας διατεθούν έξι επιπλέον φορτηγά [...]
- 5) Να μας διατεθή πίστωση ενός εκατομμυρίου δραχμών, ως πάγια προκαταβολή συσταθησάμενων εφοδιοπομπών[...]]»³²¹.

Το επιχειρησιακό σχέδιο της ελληνικής στρατιωτικής ηγεσίας προέβλεπε την εφαρμογή άμεσης προσέγγισης-κατά μέτωπο επίθεση, με ελιγμό για την

³¹⁹ Τηλεγράφημα Γούναρη-Καλογερόπουλου, 25.2/10.3.1921. Παρατίθεται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία, σ.σ.190-191. Επίσης βλέπε Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, first series, vol. XVII, No. 67.

³²⁰ Παρατίθεται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία, σελ.197.

³²¹ Ibid, σ.σ.185-186

περικύκλωση και την εκμηδένιση των εχθρικών δυνάμεων. Ο Αρχιστράτηγος Παπούλας ανέφερε σχετικά:

«[...] Δια του σχεδίου επεδιώκετο η κύκλωσις του εχθρού δια μεγάλων κυκλωτικών κινήσεων, ενώ συγχρόνως ούτος θα εδέχετο ισχυράν κατά μέτωπον επίθεσιν υπο του Β' Σώματος Στρατού(στην Κιουτάχεια) και μιας εισέτι μεραρχίας. Ο εχθρός είχεν οχυρωθή κυρίως εις νοτιοανατολικώς της Κιουταχείας υψώματα. Εάν δεν εγένοντο κολοσσιαία λάθη από τον διοικητήν του Β' Σώματος Στρατού,(Αρ.Βλαχόπουλον) είναι πλέον ή βέβαιον ότι ο Κεμαλικός στρατός θα εδέχετο προ των οχυρών της Κιουταχείας το τελειωτικόν κτύπημα[...]»³²².

Ως στρατιωτικοί στόχοι προσδιορίζονταν ακολούθως:

«1) Προέλαση μέχρι τη γραμμή Αφιόν Καραχισάρ-Εσκή Σεχίρ προς κατάληψη της μοναδικής παράλληλης προς το μέτωπο σιδηροδρομικής γραμμής εφοδιασμού του εχθρού και διάσπαση του μετώπου.

2) Αμέσως η μετά τίνα χρόνο, αναλόγως της καταστάσεως, ενέργεια της Στρατιάς προς κατάληψη της εις Άγκυρα βάσεως του εχθρού και διάλυση αυτού, χωρίς να αποκλείει ενδεχόμενη προχώρηση προς Ικόνιο». Αντιστράτηγος ζητάει ορισμένες ενισχύσεις ίνα επιτευχθούν οι διαδοχικοί αντικειμενικοί σκοποί»³²³.

Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις εκκίνησαν στις 10.3.1921.

«Επί 4314 διαταγή του Υπουργείου λαμβάνω την τιμήν ν'αναφέρω ότι διέταξα σήμεραν ενάρξεως επιχειρήσεως(10) δεκάτην Μαρτίου[...] Παρακαλώ αποσταλώσιν αμέσως Μονδανιά Σύνταγμα Ευζώνων και ενισχύσεις Εμπεδών Εσωτερικού, [...]»³²⁴.

Ο Αρχιστράτηγος Παπούλας στην ημερήσια διαταγή προς την Στρατιά ανέφερε :

«Στρατιώται θα επιτεθώμεν. Ο προ ημών εχθρός είναι εκείνος, τον οποίον νικάτε και καταδιώκετε, αφ'ής επατήσατε τον πόδα επι της ακτής της ελληνικής Ιωνίας. Σας γνωρίζω καλώς. Προ της ορμής σας τρέπεται ακατάσχετως προς τα ενδότερα. Θα καταφέρητε κατ'αυτού το τελευταίον κτύπημα, και κατά την νέαν αυτήν προς την Πατρίδα υπηρεσίαν σας θα σας παρακολουθήσωσι του Έθνους ολοκλήρου αι ευχαί, η ευγνωμοσύνη και ο θαυμασμός. Συντρίψατε τα υπόλοιπα ταύτα της βαρβάρου βίας και εστέ οι απόστολοι του ιδεώδους Ελληνικού Πολιτισμού, μεταδίδοντες και εμπνέοντες αυτόν δια της ευγενούς και υπερήφανου συμπεριφοράς σας.[...]»³²⁵.

Ανασκοπικά η εξέλιξη της επιθετικής δράσης της Ελληνικής Στρατιάς Μ.Ασίας εκτυλίσσεται ως εξής.

«Κατά τα επίσημα δελτία της Στρατιάς αι επιχειρήσεις έβαινον ομαλώτατα κατά τας πρώτας ημέρας ούτω:

Την 10 Μαρτίου εις τον τομέα Ουσάκ το Α' Σώμα Στρατού προχώρει μέχρι 30 χμ. ανατολικώς του Ουσάκ. Το Γ' Σώμα Στρατού ομοίως περι τα 20 χμ. περάν της γραμμής της εξορμήσεως ανατολ. Προύσης.[...]

³²² Παρατίθεται στο Φ.Γρηγοριάδη, Διχασμός-Μικρά Ασία, τόμος β',σελ.15.

³²³ Παρατίθεται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία,σ.σ.189-190

³²⁴ Τηλεγράφημα αρχηγού της Ελληνικής Στρατιάς, Α.Παπούλα, στο Υπουργείο Στρατιωτικών. Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους,σ.σ.57-58.

³²⁵ Ημερήσια Διαταγή Στρατιάς 9^{ης} Μαρτίου 1921. Παρατίθεται στο Μ.Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασία,σελ.208.

Την 12 Μαρτ, η Νότια Ομάς (Ουσάκ) προήλασεν επ'ολίγον καθόσον την πορείαν καθιστών δυσχερή αι υπάρχουσαι ακόμη άφθονοι χιόνες.[...]

Την 13 και 14 Μαρτίου. Η Νότια Ομάς διέσπα ισχυράν εχθρικήν αντίστασιν προ του Αφιόν Καραχισάρ και κατελάμβανε τούτο την 14 Μαρτ.[...]

Την 16 και 17 Μαρτ. Η ΧΙ Μεραρχία κατελάμβανε την στενωπόν του Γκεϊβε.[...]

Την 18 Μαρτ. Οι Τούρκοι διενήργουν σφοδρότατην επίθεσιν κατά των Ελληνικών θέσεων, τμήματα της Χ Μεραρχίας κατόπιν πολλών απωλειών εκάμπτοντο. Ήρχιζε σπάνις πυρομαχικών πυροβολικού παρα τη ΙΙΙ Μεραρχία.(περί την 2 ώραν, είχε μόνον 10-12 βολ. Κατά πυροβόλον).

Η Στρατιά αναγγέλει εις το Υπουργείον ότι «λόγω ισχυρών εχθρικών συγκεντρώσεων και ελλείψει ημετέρων ενισχύσεων και επαρκών μέσων εφοδιασμού πυρομαχικών, ενέκρινε πρότασιν Διοικητού Γ'Σώματος Στρατού περί συμπτώξεως του μετώπου, αναστέλλουσα επίθεσιν μέχρις αφίξεως ενισχύσεων»³²⁶.

Η ισχνη στρατηγική αποτελεσματικότητα της ελληνικής επίθεσης, με κατάληξη την ανακοπή της πορείας της Ελληνικής Στρατιάς Μ.Ασίας και την σύμπτυσή της σε θέση άμυνας, κρυσταλλώνεται στις ακόλουθες αναφορές.

Ο συνταγματάρχης Στ.Γονατάς ανέφερε:

«[...] Ένω όλα φαίνονται ρόδινα από ιδικής μας πλευράς, μας ανησυχεί κάπως η έλλειψις ειδήσεων δια της επιχειρήσεως του Γ'Σώματος Στρατού, οπότε ελάβομεν την νύκτα της 21^{ης} Μαρτίου κρυπτογραφικόν τηλεγράφημα της Στρατιάς, κατά το οποίον: το Γ'Σώμα Στρατού συναντήσαν υπερτέρας δυνάμεις κατεχούσας ισχυρώς οχυράς θέσεις, επανέρχεται εις τας ανατολικώς της Προύσης αρχικάς θέσεις του. Και τούτο μεχρις ότου ενισχύομενον αναλάβη εκ νέου επίθεσιν, και ότι είναι πιθανόν ο εχθρός να μεταφέρη εκείθεν δυνάμεις εναντίον μας. Όθεν πρέπει να καταλάβωμεν ισχυρώς τας εκ Κιουταχείας προς Τουμλού-Μπουνάρ διαβάσεις, να οχυρώσωμεν δε το Αφιόν προς ανατολάς το οποίον να κρατήσωμεν, δια πολιτικούς λόγους»³²⁷.

Στις 22.3.1921 ο αρχιστράτηγος, Παπούλας, διέταξε την αναστολή των επιθέσεων.

«ΒΟΡΕΙΑ ΟΜΑΣ.- Η ημετέρα επίθεσις προς το Εσκή Σεχίρ ανεστάλη. Τα ημέτερα στρατεύματα επανέκαμψαν εν πλήρει τάξει εις τας θέσεις της εξορμησεώς των. Ο εχθρός υποστάς βαρείας απωλείας, δεν παρακολούθησε. Το ηθικόν του στρατού ενθουσιώδες».

Συγχρόνως το Κεμαλικό ανακοινωθέν ανέφερε: «Η μάχη του Εσκή Σεχίρ,αρξάμενη προ μιας εβδομάδος, έληξε με την απόκρουσιν των επιθέσεων των Έλλήνων, οίτινες έσχον μεγάλας απωλείας»³²⁸.

Την 23^η Μαρτίου η Στρατιά εκδίδει το ακόλουθο ανακοινωθέν.

«ΒΟΡΕΙΑ ΟΜΑΣ.- Εκ των γενομένων υπο του εχθρού αντεπιθέσεων κατά των θέσεων ας τα ημετέρα στρατεύματα κατέλαβον, ως ήδη είχαν αναφέρει, από το Αβγκίν μέχρι της Κοβαλίτσης, εξηκριβώθη η αριθμητική υπεροχή των δυνάμεων του εχθρού και η ανάγκη αναμονής ενισχύσεων προς συνέχισιν των επιχειρήσεων. Ως εκ τούτου διέταξα την κατάληψιν των θέσεων εξορμήσεως,καταλληλότερων προς υποδοχήν αφικνούμενων ενισχύσεων.[...]

³²⁶ Ξ.Στρατηγός, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία,σ.σ.195-196.

³²⁷ Παρατίθεται στο Φ.Γρηγοριαδή, Διχασμός-Μικρά Ασία, τόμος α',σελ.456.

³²⁸ Παρατίθενται στο Μ.Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασία,σελ.210.

Στις 29 Μαρτίου το νέο ανακοινωθέν της Στρατιάς ανέφερε:

«NOTIA OMAΣ: Εχθρός χρησιμοποιών και δυνάμεις, ας μετέφερεν εξ Εσκή Σεχίρ,επετέθη κατά διαβάσεων βορείως Τουλού-Μπουνάρ προς αποκοπήν συγκοινωνιών ημετέρων στρατευμάτων εκτελούντων καταστροφάς σιδηροδρομικής γραμμής Α. και Β. Αφιών Καραχισάρ προς Τσαϊ και Κιουταχείαν. Τμηματά μας φυλάσσοντα διαβάσεις εσταμάτησαν εχθρικήν επίθεσιν, μέχρις ού ημετέρα στρατεύματα Αφιών-Καραχισάρ, μετα επιτυχή εκτέλεσιν διαταχθεισών σιδηροδρομικών καταστροφών, ανέλαβον επίθεσιν,ανέτρεψαν εχθρόν παρα σφοδράς αντεπιθέσεις του, και μετα τριήμερον αγώνα εξηνάγκασαν αυτόν χθές υποχωρήσειν βορείως Σάλκιοϊ. Σήμερον εχθρός εξηκολούθησεν υποχωρησίν του βορειότερον»³²⁹.

Η στρατηγική απίσχναση του ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής για την επίτευξη του οριοθετημένου από την ελληνική πολιτική ηγεσία στόχου, είχε ως αποτέλεσμα την εξασθένηση της ελληνικής διαπραγματευτικής της ισχύος και την ενδυνάμωση της διεθνούς θέσεως του Κεμάλ.

«Η ουσιώδης σπουδαιότης, ην θα είχεν ή συντέλεσις του πρώτου σταδίου της επιχειρήσεως προ της παρελεύσεως της προθεσμίας, ην οι Τούρκοι έλαβον προς απάντησιν, εξητιμίζετο! ου μόνον δε τούτο αλλά και εξ αντιθέτου η αποτυχία της επιχειρήσεως απέβαινεν από πάσης απόψεως επιζήμια εις την Ελλάδα, επωφελής δε εις τον Κεμάλ, ουτινος διεπιστούτο πλέον επισήμως η δύναμις, ηυξάνετο το κύρος του, και ετονούτο η προς αυτόν υποστήριξις των παντοειδών εχθρών της Αγγλοελληνικής πολιτικής»³³⁰.

Τοιουτοτρόπως ο αντιστράτηγος Χ.Μαντάς εντόπισε το σημείο τρωτότητας της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής στην πολεμική εμπειρία του Κεμαλικού στρατού και στην αδυναμία ποσοτικής του εξισορρόπησής από τον Ελληνικό στρατό.

«Επηκολούθησαν μετα δίμηνον περίπου νέαι επιχειρήσεις υπό ολοκλήρου ήδη του Γ'Σώματος Στρατού, προς κατάληψιν του Εσκή-Σεχίρ,(προέλασις 17^ο χιλιομ.).

³²⁹ Ibid,σ.σ 210-211

³³⁰ Ε.Στρατηγός, Η Ελλάς εν Μικρά Ασια,σ.σ.195-196.

Ο Α.Μαζαράκης αξιολογώντας την ανωτέρω στρατιωτική επιχείρηση οδηγείται στις ακόλουθες παρατηρήσεις.

« Η επιχείρησις αυτή διεξήχθη κακώς στρατηγικώς και τακτικώς.

Στρατηγικώς μεν διότι έπρεπεν όλαι αι δυνάμεις να διευθυνθούν κατά του Εσκή-Σεχίρ, οπότε ασφαλώς θα κατελαμβάνετο τούτο. Αντί τούτο εστράφη το Α' σώμα στρατού προς Αφιών Καραϊσάρ,το οποίον κατέλαβε δια να εγκαταλείψη αμέσως ως απέτυχεν η κατά του Εσκή Σεχίρ επίθεσις του Γ' σώματος στρατού. Αν τουναντίον το Α' σώμα στρατού καλυπτόμενον μόνον προς Αφιών Καραϊσάρ κατηύθυνε τας κυρίας δυνάμεις του εκ Ν. και ΝΔ.κατά του Εσκή Σεχίρ συγχρονιζομένης της κατ'αυτού από Β.επιθέσεως του Γ' σώματος στρατού ασφαλώς ο ελληνικός στρατός θα είχεν επιτυχίαν σημαντικήν, ενώ τουναντίον η απόκρουσις του Γ' σώματος στρατού, ονομασθείσα νίκη του Ίν Εϊνού, ανεπτέρωσε το φρόνημα του συγκροτουμένου κεμαλικού στρατού και εθεωρήθη ως απαρχή μεταστροφής της τύχης. Δια δε τον ελληνικόν στρατόν,επί έτη νικηφόρον, υπήρξεν η πρώτη ήττα,με όλας τας ηθικάς συνεπείας.

Τακτικώς δε η επίθεσις του Γ' σώματος στρατού εκ τριών μεραρχιών διεξήχθη άνευ σχεδόν ανωτέρας διοικήσεως και άνευ σχεδίου ελιγμού. Αν υπήρχε διοίκησις αξία του ονόματος με τας δυνάμεις τας οποίας διέθετεν αριθμητικώς και με το ηθικόν σθένος το οποίον έδειξεν αι επιτιθέμεναι μεραρχίαι ασφαλώς έπρεπε να καταληφθή το Εσκή Σεχίρ. Ήτο ενδεδειγμένος ο δι'ισχυρών δυνάμεων,(11/2 μεραρχία) ελιγμός δια του δεξιού,καθ'ον χρόνον αι λοιπαί δυνάμεις θα συνεκράτουν τον εχθρό κατά μέτωπον.

Η δια πρώτην φοράν επιδειχθείσα μαχητική αξία του τουρκικού στρατού έπρεπε να ανοίξη τα μάτια εις την ανωτάτην ελληνικήν διοίκησιν, το επιτελείον της αλλά και εις αυτήν την κυβέρνησιν. Να πεισθούν ότι κάτι μετεβλήθη και να αποφύγουν εις το μέλλον παρομοίας ασκόπους και ανοήτους επιχειρήσεις[...]. Α.Μαζαράκης, Απομνημονεύματα,σελ.292

Και εκινήθησαν αι δυνάμεις αύται, επί των ιδίων,ως τον παρελθόντα Δεκέμβριον, κατευθύνσεων. Αλλά τώρα οι Τούρκοι, εμπειραθέντες επι των σχεδίων ενεργείας μας από τας επιχειρήσεις του Δεκεμβρίου, είχαν καταστήσει τας κατευθύνσεις ταύτας προς Ινονού-Εσκή Σεχίρ, απόρθητα φρούρια, με ισχυροτάτας αμυντικές οργανώσεις των, και ο στρατός μας διεξήγαγεν εκεί επι οκταήμερον,(12-19 Μαρτίου) αφαντάστου σκληρότητος μάχας, χωρίς όμως αποτέλεσμα, παρα την επιδειχθήσαν περίλαμπρον και μεγαλειώδη δρασιν, με εξόχους ηρωισμούς και αυτοθυσίας μυθικής. Εάν δεν προηγούντο αι επιχειρήσεις του Δεκεμβρίου, η επιτυχία των επιχειρήσεων του Μαρτίου, αι οποίαι σημειωτέον ότι ανελήφθησαν και αύται λίαν απροετοίμασται,(ευρέθησαν άνευ πυρομαχικών τας τελευταίας ημέρας) και βεβιασμένως, ενώ ανεμένετο εις Μικράν Ασίαν η άφιξις των κληθεισών τριών ηλικιών εφέδρων, θα ήτο, κατά την άμεσον αντίληψίν μου, βεβαιοτάτη επιτυχία και ο όλος μικρασιατικός αγών ασφαλώς θα ελάμβανε υπέρ ημών απείρως καλυτέραν μορφήν, τόσον από στρατιωτικής, όσον και από πολιτικής πλευράς»³³¹.

β) Επιθετικές Επιχειρήσεις Ιουνίου 1921

Η υποπλασία της στρατηγικής αποτελεσματικότητας της Ελληνικής Στρατιάς της Μ.Ασίας τον Μάρτιο του 1921, παρώθησε την Ελληνική πολιτική ηγεσία σε διαδικασίες αναδιοργάνωσης-αναδόμησης των στρατιωτικών μέσων ώστε να διασφαλισθεί η επιτυχία του προσδιορισμένου στρατιωτικού σκοπού-εκμηδένιση των εχθρικών στρατιωτικών δυνάμεων, κατά την επανέναρξη των επιθετικών στρατιωτικών επιχειρήσεων. Ο αρχηγός της Ελληνικής Στρατιάς, Α.Παπούλας, ανέφερε σχετικά:

«[...] Την επομένην της επιστροφής μας εις την Σμύρνην ήλθον εις το Στρατηγείον ο Πρωθυπουργός και ο υπουργός των Στρατιωτικών οι οποίοι μοί ανεκοίνωσαν ότι κατόπιν της αποτυχίας των επιχειρήσεων του Μαρτίου και της προθέσεως της Κυβερνήσεως όπως διευκρινήση την Μικρασιατικήν υπόθεσιν, απεφασίσθη οριστικώς η διενέργεια νέας εκστρατείας προς κατάληψιν του Αφίον-Καραχισσάρ, Κιουταχείας και Εσκή Σεχίρ με απώτερον σκοπόν την συντριβήν και την εξουθένωσιν του εχθρού. Συγχρόνως δε διέταξαν να αναφέρει η Στρατιά συμπληρωματικώς τας υπάρχουσας ελλείψεις εις άνδρας και εφόδια. [...] Η Στρατιά εν τω μεταξύ ευθύς ως απεφασίσθη η νέα επιχείρησις,[...], ήρχισε να προπαρασκευαζομένη πυρετωδώς. Συγχρόνως αλλεπάλληλοι εσυνεχίζοντο αι αποστολαί εκ του εσωτερικού εις άνδρας και εφόδια προς ενίσχυσιν και συμπλήρωσιν των ελλείψεων του στρατεύματος.[...]

ολίγας ημέρας αργότερον ήτοι την 29^η Μαΐου του 1921 ο Βασιλεύς συνοδευόμενος από τον αείμνηστον Γούναρην, τον υπουργόν των Στρατιωτικών και τους κ.κ. Δούσμανη και Ξενοφώντα Στρατηγόν αφίκετο εις την Σμύρνην.[...]

Μετ'ολίγας ημέρας συνεκροτήθη εις το εν Κορδελιώ ανάκτορον του Βασιλέως, Συμβούλιον εις το οποίον μετέσχον εκτός του Βασιλέως και εμού, ο επιτελάρχης μου κ.Πάλλης, ο υπαρχηγός του επιτελείου μου κ.Σαρρηγιάννης, ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου κ.Δούσμανης και ο υπαρχηγός του Γεν.Επιτελείου

Ξεν.Στρατηγός.[...] Πάντες από συμφώνου παρεδέχθημεν το εκτεθέν σχέδιον της Στρατιάς και ακολούθως απεσύρθημεν. Μόνον ο αρχηγός του Γεν.Επιτελείου κ.Δούσμανης υπέβαλε παρατήρησιν τινα αναφορικώς με το μέλλον να δράση εις το άκρον αριστερόν της Στρατιάς απόσπασμα Τσιρογιάννη του οποίου εξήτησεν την ενίσχυσιν και δι'ετέρων δυνάμεων. Δοθείσης όμως της εξηγήσεως ότι εν ανάγκη το

³³¹ Παρατίθεται στο Φ.Γρηγοριαδή, Διχασμός-Μικρά Ασία, τόμος α',σελ.435.

τμήμα τούτο, ηδύνατο να ενισχυθή από το προς τα δεξιά του ευρισκομένου Β'Σ.Στρατού ο κ.Δούσμανης ουδέν επι πλέον είπεν»³³².

Το επιχειρησιακό σχέδιο της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής, το οποίο έγινε αποδεκτό από το σύνολο σχεδόν της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας, προέβλεπε την εφαρμογή επιθετικής στρατηγικής άμεσης προσέγγισης³³³, με ελιγμό³³⁴, (ουσιαστικά ήταν το ίδιο επιχειρησιακό σχέδιο που εφαρμόσθηκε κατά τις επιχειρήσεις του Μαρτίου), επαληθεύοντας το στρατηγικό αξίωμα του Σούν Τσού ότι: «Σε όλες τις μάχες μπορείτε να χρησιμοποιείτε την «άμεση» μέθοδο για να μπειτε στη μάχη, αλλά θα χρειαστούν οι «έμμεσες» μέθοδοι για να εξασφαλιστεί η νίκη»³³⁵.

Παρά ταύτα η ελληνική στρατιωτική ηγεσία δεν όσμωσε την στρατιωτική της στρατηγικής με τα συνακόλουθα στρατηγικά αξιώματα του Σούν Τσού :

«Στη μάχη δεν υπάρχουν περισσότερες από δύο μέθοδοι επιθέσεως : η άμεση και η έμμεση. Όμως αυτές οι δύο σε συνδυασμό δημιουργούν μια ατελείωτη σειρά από ελιγμούς»³³⁶,

«Η άμεση και η έμμεση μέθοδος επιθέσεως μπαίνουν μπροστά η μια από την άλλη με εναλλαγή. Είναι σαν την κίνηση κύκλο: ποτέ δεν φτάνεις σ'ένα τέλος. Ποιός μπορεί να εξαντλήσει τις δυνατότητες του συνδυασμού τους;»³³⁷.

«Δια του αναφερομένου σχεδίου θα επεδιώκετο η κύκλωσις του εχθρού δια μεγάλων κυκλωτικών κινήσεων ενώ συγχρόνως ο εχθρός θα εδέχετο επίθεσιν κατά μέτωπον υπό του Β'Σ.Στρατού και της ΙΧ Μεραρχίας. Κατά τας τότε πληροφορίας της Στρατιάς ο εχθρός είχεν οχυρωθή κυρίως εις τα Νοτιοανατολικά υψώματα της Κιουταχείας. Συνεπώς εναντίον των σημείων τούτων επεβάλλετο να κατευθυνθή και η ενέργεια της Στρατιάς. Και ούτως επι τη βάσει των εξακριβωμένων πληροφοριών του Στρατηγείου είχεν συνταχθή το σχέδιον των επιχειρήσεων, το οποίον ως απεδείχθη ακολούθως εξησφάλισε την νίκην του στρατεύματος. Εν η περιπτώσει δε δεν εγένοντο κολοσσιαία λάθη από τον Σωματάρχην του Β'Σ.Στρατού είναι πλέον βέβαιον ότι ο Κεμαλικός Στρατός θα εδέχετο προ των οχυρών της Κιουταχείας το τελειωτικόν κτύπημα»³³⁸.

³³² Παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Η εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής, σ.σ.83-86.

³³³ Στην εφαρμογή μιας στρατιωτικής στρατηγικής άμεσης προσέγγισης χρησιμοποιείται το σύνολο των στρατιωτικών μέσων, για την διεξαγωγή αποφασιστικών μαχών με στρατιωτικό στόχο την καταστροφή των στρατιωτικών δυνάμεων του αντιπάλου. Χαρακτηριστικά ο Κλαούζεβιτς αναφέρει. «Επειδή ο πόλεμος δεν είναι τίποτα άλλο παρά μια αμοιβαία καταστροφή, θα φαινόταν περισσότερο φυσικό αν αντιληφθούμε, και πιθανόν θα είναι πιο φυσικό ως γεγονός, ότι όλες οι δυνάμεις του εκάστοτε αντιμαχόμενου μέρους θα πρέπει να συντηχθούν σε ένα ευμέγεθες σύνολο-μάζα, ενώ η επιτυχία θα πρέπει να βασίζεται σε μια μεγάλη επίθεση από τις εν λόγω δυνάμεις». «[...] η άμεση εκμηδένιση των (στρατιωτικών) δυνάμεων του αντιπάλου είναι πάντα το θεμελιώδες ζήτημα». Clausewitz, On War, σ.σ. 236 & 228. Για εκτενή ανάλυση βλέπε Ibid, σ.σ. 225-270. Επίσης A.Beaufre, An Introduction to Strategy, σ.σ. 42-43.

³³⁴ Με την εφαρμογή ελιγμού στο τακτικό ή στο επιχειρησιακό επίπεδο, επιτυγχάνεται η ταχεία και ομαλή συγκέντρωση, διασπορά, αποδέσμευση και μεταφορά ενός μέρους ή και του συνόλου των στρατιωτικών δυνάμεων για την αξιοποίηση αναφυόμενων πλεονεκτημάτων, την εκμετάλλευση του επιτυχούς αποτελέσματος σε μια μάχη ή τον μετριασμό των αποτελεσμάτων μιας ήττας, καθώς και για την ενίσχυση των σημείων τρωτότητας. Βλέπε J.Collins, Military Strategy, σελ.83& 88. Επίσης αναφορικά με την σύνδεση του ελιγμού με την στρατιωτική στρατηγική εκμηδένισης και εξουθένωσης, την άμεση και έμμεση προσέγγιση και τον πόλεμο φθοράς βλέπε, C.Gray, Modern Strategy, σ.σ. 176-179.

³³⁵ Sun Zu, Η Τέχνη του Πολέμου, σελ.37.

³³⁶ Ibid.

³³⁷ Ibid, σελ.38.

³³⁸ «Δύο ημέρας μετά το συμβούλιον προσεκλήθην υπο του Βασιλέως εις το Κορδελιό...

Η έναρξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων πραγματοποιήθηκε στις 24^η Ιουνίου 1921 και στέφθηκε με την επιτυχή κατάληψη της Κιουτάχειας στις 4 Ιουλίου.

«ΕΞ ΟΥΣΑΚΙΟΥ

Βασιλέα, Υπουργόν Στρατιωτικών, Πρωθυπουργόν, Αθήνας,

και Υπατον Αρμυστήν: Σμύρνην

Κιουτάχεια κατελήφθη Κυριακήν, ώραν 15^{ην}

Στρατηγείον 5-7-21

ΑΝΑΣΤ. ΠΑΠΟΥΛΑΣ»

Στις 9.7.1921 εξεδόθη το ακόλουθο δελτίο περί της στρατιωτικής καταστάσεως.

«Η μεγάλη μάχη του Δορυλαίου έληξε δια πλήρους και περιφανούς νίκης των ηρωικών στρατευμάτων, [...] Η καταδίωξις του φεύγοντος εχθρού εξηκολούθησε καθ' όλην την ημέραν φθάσασα μέχρι 45 χιλ. Α. Δορυλαίου, [...] Από διαταγάς ευρεθείσας επί αιχμαλωτισθεντων ανωτέρων αξιωματικών καταφαίνεται, ότι εχθρός, συγκεντρώσας το σύνολον σχεδόν των δυναμέων του, επετέθη προς ανάκτησιν Δορυλαίου, δώσας ούτω ευκαιρίαν εις στρατεύματά μας να άρωσι περιφανήν ταύτην νίκην. Απομείνας αι εχθρικοί δυνάμεις, χρησιμοποιούσαι και νυκτερινάς πορείας, φεύγουσι προς Ιουστινιανούπολιν, Σιβριχισάρ και βορείως αυτής, [...] Πυροβόλα μέχρι τούδε καταμετρηθέντα 40, πολυβόλα, αιχμάλωτοι, πλήθος όπλων και πυρομαχικών εκυριεύθησαν υπο των στρατευμάτων μας. Ακριβής απολογισμός της καταληφθείσης λείας, ως εκ της εκτελουμένης ταχείας καταδιώξεως του εχθρού δεν κατορθώθη εισέτι»³³⁹.

Η στρατηγική αποτελεσματικότητα της εν λόγω επιχείρησης κρυσταλλώθηκε στην κατάληψη της Κιουτάχειας-Εσκή Σεχήρ και στην αποσύνθεση-αποδιάρθρωση της τάξεως των Κεμαλικών δυνάμεων μέσω της καταδίωξης και κατατρόπωσης τους στο εσωτερικό της Μ.Ασίας. Ωστόσο η μη επιτυχής εφαρμογή του επιχειρησιακού ελιγμού από την Ελληνική Στρατιά με αντικειμενικό στρατιωτικό στόχο την περικύκλωση και εκμηδένιση του Κεμαλικού στρατού, προσέδωσε χρόνο στον αντίπαλο για να ανασυντάξει και να ενισχύσει τις στρατιωτικές του δυνάμεις με απότοκο την διεξαγωγή άμεσης αποφασιστικής αντεπίθεσης, για τον αιφνιδιασμό και την καταστροφή της Ελληνικής Στρατιάς στο τακτικό πεδίο, (ή οποία απέβη άκαρπη). Με άλλα λόγια η ελληνική στρατιωτική ηγεσία δεν ακολούθησε την βασική στρατηγική αρχή του Κλαούζεβιτς:

«ότι κάθε παύση (της επίθεσης) μεταξύ μιας επιτυχίας και της επόμενης δίνει στον αντίπαλο νέες ευκαιρίες. Μια επιτυχία μπορεί να έχει μικρή ή και καμία επιρροή στην επόμενη. Η επιρροή μπορεί να είναι αντιθετική, γιατί είτε ο αντίπαλος ανακτά μέρος της ισχύος του και ασκεί μεγαλύτερη αντίσταση, είτε λαμβάνει βοήθεια από κάποιον τρίτο»³⁴⁰, «από τη στιγμή που θα επιτευχθεί μια αποφασιστική νίκη, δεν θα

-Στρατηγέ-μου είπεν ο Βασιλεύς- τα σχέδια τα είδαμε και τα ξέρουμε. Θέλω να ακούσω όμως από' σένα. Θα επιτύχη η επιχείρησις;

-Μεγαλειότατε-έσπευσα να του απαντήσω- Θα επιτύχωμεν. Αλλά ο αγών θα είναι σκληρός.

-Και την αισιοδοξίαν σου αυτή Στρατηγέ-παρετήρησεν ο Βασιλεύς- που την στηρίζεις;

-Μεγαλειότατε-τω είπον- οσάκις ο αντίπαλος εκτελεί επιθετικάς αναγνωρίσεις, οι ιδικοί μας τον αντικρούουν πάντοτε επιτυχώς εξερχόμενοι δε των χαρακωμάτων των τον καταδιώκουν και πέραν της γραμμής του, [...] Ο ενθουσιασμός αυτός του Στρατού με κάνει να πιστεύω ότι η επιχείρησις δεν δύναται παρα να επιτύχη, [...]». Παρατίθεται στο Β. Δούσμανη, Η εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής, σελ. 86.

³³⁹ Παρατίθονται στο Μ. Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασία, σ.σ. 230-231.

³⁴⁰ Clausewitz, On War, σελ. 626

πρέπει να υπάρχει καμία σκέψη για χαλάρωση, ανάπαυλα, επανεξέταση ή ενίσχυσης της υπάρχουσας θέσης, αλλά μόνο για συνέχιση της επίθεσης, εναντίων του εχθρού ξανά εάν καθίσταται αναγκαίο, καταλαμβάνοντας την πρωτεύουσά του, επιτιθέμενοι στις εφεδρείες και σε οτιδήποτε άλλο που μπορεί να προσφέρει στην χώρα του βοήθεια και ανακούφιση[...]]»³⁴¹.

Η εν λόγω παρατήρηση καταδεικνύεται στην ακόλουθη έκθεση του Ξ.Στρατηγού, στις 12.7.1921, στην οποία αποκρυσταλλώνεται η αδυναμία-απίσχυση της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής:

α) ως προς την ικανότητα περικύκλωσης και εκμηδένισης του αντιπάλου, με την εφαρμογή ελιγμού,

β) ως προς την συνέχιση της επίθεσης, αποστερώντας από τον αντίπαλο το πλεονέκτημα του χρόνου και του χώρου για την αναδιοργάνωση του και την ενίσχυση της στρατιωτικής του ισχύος.

«8 Ιουλίου- Ητό πιστοποιημένον πλέον, ότι οι Τούρκοι υποχωρήσαντες πανταχόθεν ευρίσκοντο ανατολικάς της γραμμής Σεϊντι-Γαζί, Εσκή-Σεχέρ,Μποζ-Ντάγ, πλην ίσως τμημάτων τινών ευρισκόμενων απέναντι του βορείου συγκροτήματος μεραρχιών. Η γενική εντύπωσις ήτο, ότι ο εχθρός διαφυγών την κύκλωσιν εν τη περιοχή της Κιουτάχειας κατέβαλε υπέρτατας προσπάθειας να περισώσῃ ὅσον οἶόν τε μεγαλειότερον μέρος του υλικού και των ανδρών του, ότι δε προσεπαθεί να επιτύχῃ τούτο καλυπτόμενος διαδοχικῶς υπο ισχυρῶν οπισθοφυλακῶν και πλευρικῶν αποσπασμάτων. Υπο την εντύπωσιν εκ της ούτω σαφῶς διαγραφομένης καταστάσεως, η Στρατιά Μικράς Ασίας διέτασεν αναλόγους κινήσεις,[...], ὅπως παρακωλύσῃ κατὰ το δυνατόν,τη υποχώρησιν και επιφέρῃ ὅσον οἶόν τε μεγαλειότερας φθοράς εις τον εχθρόν. Συν τη προσπάθεια ὁμως ταύτη, η Στρατιά επεδίωξε και επέτυχε την συγκέντρωσιν πασῶν αὐτῆς των δυνάμεων εν τῷ μεταξύ Εσκή-Σεχέρ και Σεϊντί-Γαζί χώρῳ,[...] Οὕτως η Στρατιά ήτο ετοίμη να αντιμετωπίσῃ, δια του συνόλου σχεδόν των δυνάμεων αὐτῆς, παν ενδεχόμενον. Η παρα των Τούρκων αναγκαστική εγκατάλειψις της κολοσσιαίας αὐτῶν αμυντικής τοποθεσίας, μετα των δυο στηριγμάτων αὐτῆς, του Εσκή-Σεχέρ και της Κιουταχείας, δεν ἔπρεπε να αμφιβάλλῃ τις, ότι θα περιήγαγεν εις δυσχερεστάτην θέσιν την κυβέρνησιν της Αγκύρας ου μόνον ἀπό στρατιωτικής, αλλά και ἀπό πολιτικής ἀπόψεως. Η κατάπληξις εκ της λαίλαπῶδους προελάσεως των Ελλήνων, ήτις εντός δέκα ημερῶν ἀνέτρεψεν ὅλα τα σχέδια και τας ἐλπίδας του Μουσταφά Κεμάλ, δεν είναι δυνατόν ή να ἐγέννησεν ἐκεῖ την ἀπόγνωσιν. Διείδον ὅτι, φεύγοντες ουδέν είχαν να ἐλπίζωσι, και ότι η φυγή και αι προς αναχαίτισιν της ελληνικής καταδιώξεως ἀγῶνες ἐφθειρον τον στρατόν αὐτῶν βαθμηδόν βαθμηδόν και κατ'ὀλίγον, ἐνῶ τουναντίον ενισχύετο το φρόνημα και η ὁρμή των Ελλήνων. Αι σκέψεις αὐταί και κατὰ πάσαν πιθανότητα σοβαραί εσωτερικαί περιπλοκαί, ἐπέβαλαν εις την Ανωτάτην Τουρκικὴν Διοίκησιν την ἀνάγκην, ὅπως θέσῃ τέρμα εις φθοροποιὸν πηγὴν και δοκιμάσῃ τέλος την τύχην των ὅπλων δια γενικῆς κατὰ των Ελλήνων ἐπιθέσεως. Η στιγμή ήτο πράγματι καταλληλοτέρα δια τον Τουρκικόν στρατόν.[...] Και ὄντως, δια της ἐπὶ το αὐτό συρροῆς των προς ανατολάς υποχωρουσῶν Τουρκικῶν δυνάμεων, ἐπετεύχθη η ἐπὶ το αὐτό συγκέντρωσις της ολότητος αὐτῶν.[...] Αφ'ετέρου ο Ελληνικὸς στρατός ηδύνατο να θεωρηθῇ καταπονηθεὶς εκ των πολυήμερων πορείων και ἀγῶνων και ὡς περιπεσὼν εν τη φυσικῇ ἀποχαύνωσει,[...] Πλήν τούτου ὁμως ηδύνατο να ἐλπίζῃ η Ανώτατη Τουρκικὴ Διοίκησις, ότι οι Ἕλληνες θεωροῦντες ευατοὺς νικητάς, τον δε Τουρκικόν στρατόν γνωρίζοντες εν υποχωρήσει,δεν θα

³⁴¹ Ibid, σελ.625.

εφαντάζοντο, ότι ήτο δυνατόν να επιστρέψη ούτος όπως επιτεθή κατ'αυτών, και ότι ως εκ τούτου θα εχαλάρωναν τα μέτρα ασφαλείας και την επαγρυπνησιν-[...] Δια τους Έλληνας όμως,[...], η επιχειρηθείσα υπ'αυτών επιθετική επιστροφή ήτο ου μόνον ευσπρόδεκτος, αλλά και επιθυμητή, διότι επραγματοποιεί αυτό όπερ εξ αρχής επεδίωκαν, δηλαδή το να εξαγάγωσιν αυτούς εκ των οχυρωμάτων αυτών και να μετρηθώσι προς αυτούς επι ανοικτού πεδίου.[...] Την πρωίαν όμως της 8^{ης} Ιουλίου ο εχθρός, ανακόψας την υποχώρησιν αυτού, συνεκέντρωσεν απάσας αυτού δυνάμεις, συμποσούμενας εις 14 μεραρχίας και δύο μεραρχίας ιππικού και ανέλαβε γενικήν επίθεσιν κατά του Ελληνικού μετώπου. Η επιθεσις των Τούρκων υπήρξε σφοδρότατη, η δε κύρια προσπάθεια αυτών εστράφη κατά του ελληνικού κέντρου,καθ'ού διέθεσαν 7 ολοκλήρους μεραρχίας προς διασπασίν αυτού.[...] Η Ελληνική Στρατιά όμως δεν παρέμεινεν αδρανούσα, όπως δεχθήν την τουρκικήν επίθεσιν, αλλά επεζήτησεν ευθύς εξ'αρχής να διατηρήση την πρωτοβουλίαν της δρασεως και ανέλαβεν αυτή την επίθεσιν. Ούτω περί την 5^{ην} εσπερινήν, ο βορείως του Εσκή-Σεχίρ επιτεθείς εχθρός είδεν ευατόν βαλλόμενον σφοδρώς υπο του πυρός του ελληνικού πυροβολικού, βομβαρδίζετο δε και υπό αεροπλάνων με ταυτόχρονον σφοδράν αντεπίθεσιν του ελληνικού πεζικού. Η σφοδρότης της ελληνικής επιθέσεως δεν εβράδυνε να ανατρέψη και να τρέψη αυτόν εις φυγήν προς τα όρη του Μποζ-Ντάγ,όπου κατεδιώχθη μέχρι της κορυφογραμμής. Η υποχώρησις του μετετράπη εις φυγήν, ήτις επέφερεν πλήρην αποσύνθεσιν των τάξεων αυτού... Πέντε πυροβόλα αυτού ηλώθησαν, περι τους 1200 νεκροί ετάφησαν βορείως της πόλεως. Ομοίως ανετρέπετο και καταδιώκετο υπο του ελληνικού κέντρου, έχοντος εις το αριστερόν αυτού την Ταξιαρχίαν ιππικού ο κατ'αυτού επιτεθείς ισχυρός τουρκικός όγκος,αναγκασθείς να τραπή και ούτως προς ανατολάς και νοτιοανατολικώς. Κατά την διάρκειαν της επιθέσεως και της καταδιώξεως,το ελληνικόν ιππικόν επιπεσόν δι'επανειλημμενων επελάσεων κατά του εχθρού εσπάθισεν υπέρ 300 και ηχημαλώτισεν υπέρ τους 100 μετα δυο πολυβόλων. Η δεξιά ελληνική πτέριξ κατώρθωσεν επίσης,[...],να εκτοπίση [...] τον εχθρόν και να καταδιώξη αυτόν προς τα βορειοανατολικά. Η απεγνωσμένη επίθεσις ην επιχειρήσαν οι Τούρκοι, απέβη ούτω καθ'ολοκληρίαν κατ'αυτών, εις δε τους Έλληνας προσεπόρισε λαμπράν νίκην»³⁴².

Αντίστροφα ο Α.Μαζάρακης αξιολογώντας την ανωτέρω στρατιωτική επιχείρηση καταλήγει στην παρακάτω διαπίστωση.

«Αι επιχειρήσεις αυταί εις την αρχήν επέτυχον κατ'επιφανείαν διότι άνευ πολύ σοβαράς αντιστάσεως κατελήφθησαν όλοι οι αντικειμενικοί σκοποί. Και εωρτάσθη η επιτυχία αυτή, ενώ εγώ είχον την διαίσθησιν ότι αυταί αι δήθεν επιτυχίαι θα μας ωδηγούν εις την καταστροφήν, διότι θα ενεθάρρυναν τους μωρούς κυβερνώντας και αρχιστρατήγους εις νέαν βαθυτέραν προέλασιν, η οποία δεν μπορούσε παρα να καταλήξη εις καταστροφήν. Όπερ και εγένετο.[...] Όταν κατέλαβεν ο στρατός όλας αυτάς τας πόλεις εξεδόθη και ανακοινωθέν ότι το μεγαλύτερον μέρος του εχθρού διελύθη. Παραδόξως όμως την 8 Ιουλίου εξεδηλώθη γενική αντεπίθεσις του τουρκικού στρατού Α.του Εσκή Σεχίρ, η οποία απεκρούσθη μεν,απέδειξεν όμως ότι ο τουρκικός στρατός επιτηδείως ελιχθείς υπεχώρησε χωρίς να πάθη σημαντικός ζημιάς,διατηρήσας όλην του την μαχητικήν του ισχύν. Απεδείχθη δε και το ψευδές περιεχόμενον της εκθέσεως την οποίαν είχε συντάξει ο Ξ.Στρατηγός, όσον αφορά την διάλυσιν του τουρκικού στρατού, προωρισμένης να απατήση τον ελληνικόν λαόν.

³⁴² Ξ.Στρατηγός, Η Ελλάς εν Μικρά Ασια,σ.σ.231-232.

Και πάλιν ήτο καιρός να εννοήσουν οι πολιτικοί και στρατιωτικοί αρχηγοί πόσον δύσκολον ήτο να συντριβή εχθρός εντός του εδάφους του υποχωρών και να παύσουν πλέον τας ασκόπους και εξαντλητικές αυτάς επιχειρήσεις»³⁴³.

Τοιουτοτρόπως η αποτελεσματικότητα της επιθετικής δράσεως της Ελληνικής Στρατιάς στο ηθικό της κεμαλικής πολιτικής εξουσίας ήταν εξαιρετικά ισχνή.

«Ουδείς απολύτως λόγος υφίσταται, ώστε να ανησυχούν και δεικνύουν ενδοιασμούς οι πολίται απέναντι της πιθανότητας περί προελάσεως του εχθρού. Το έθνος πρέπει να είναι βέβαιον, ότι ο στρατός μας, παρα την αριθμητικήν υπεροχήν, την οποίαν διατηρεί εισέτι ο εχθρός, συνεχίζων δια μεγάλου ηρωϊσμού τον προορισμόν του, τον αποβλέποντα κυρίως εις την πάση θυσία κατατρόπωσιν του εχθρού, δεν έπαυσε τας στρατιωτικάς του ενεργείας. Αι απώλειαι ας υπέστη ο εχθρός είναι τρομακτικάί. Ο εχθρός, όστις άνευ πόνου και χωρίς να λογαριάζη τι τω στοιχίζει η προέλασις και ο οποίος καλύπτει τα πεδία των μαχών δια των νεκρών του εις τας προς βορράν και Β.Α. του Αλτούν-Ντάς και παρα το Εσκι-Σεχίρ και το Σεϊτ-Γαζή μάχας, υπέστη το βαρύτερον πλήγμα. Ο λαός μας, λόγω της καταστάσεως και των λόγων ους επιβάλλει, πρέπει να αναμένη τα αποτελέσματα. Η μεγάλη Εθνοσυνέλευσις της Τουρκίας και η Κυβέρνησις των λαμβάνουν όλα τα μέτρα προς επίτευξιν των εν λόγω αποτελεσμάτων. Τα τμήματα του εχθρού, τα θέλοντα να εξαπλωθούν εις τα βάθη της Ανατολής, προσεγγίζουν εις τους τάφους τους. Η νέα αύτη εκστρατείαν θα είναι δια τον εχθρόν η πορεία προς τον θάνατον. Θεία αντιλήψει τα προσεχί γεγονότα θα αποδείξουν το τοιούτον»³⁴⁴.

γ) Επιθετικές Επιχειρήσεις πέρα από Σαγγάριο

Μετά το πέρας των επιθετικών επιχειρήσεων του Ιουνίου-Ιουλίου 1921, η ελληνική πολιτική ηγεσία καλείτε να αξιολογήσει τα αποτελέσματα της στρατιωτικής της στρατηγικής ως προς την επίτευξη του πολιτικού στόχου, επαναπροσδιορίζοντας την όψη της εν λόγω στρατηγικής υπό την νοηματοδότηση του πολιτικού της σκοπού. Συγκεκριμένα η ελληνική πολιτική ηγεσία, στο συμβούλιο της Κιουτάχειας 15.7.1921³⁴⁵, έθεσε το ζήτημα της μερικής αποστράτευσης ως λογικό συνεπακόλουθο της πιθανής εξασθένισης της τουρκικής στρατιωτικής ισχύος.

«Αμέσως ως ήρχισεν η συνεδρίασις, ο Πρωθυπουργός λαβών τον λόγον και προς τον Διοικητήν της Στρατιάς αποτεινόμενος, [...], κατέληξε δε ως εν συμπεράσματι να προκαλέση τον Αρχηγόν της Στρατιάς, ίνα ενώπιον του Συμβουλίου βεβαιώση την καταστροφήν του εχθρού, και εξήτησε συνάμα την γνώμην αυτού, αν θεωρουμένου του πολέμου τερματισθέντος, μετά την απώλειαν υπο του εχθρού των ¾ ή των 2/3 της μαχητικής αυτού ισχύος, ηδύνατο η Κυβέρνησις να προβή εις τμηματικήν αποστράτευσιν».

Η ελληνική στρατιωτική ηγεσία αντέταξε την άμεση ανάγκη για την εκμηδένιση της στρατιωτικής ισχύος του Κεμάλ, μέσω της συνεχιζόμενης επιθετικής δράσης του ελληνικού στρατού ώστε να εξαλειφθεί ολοκληρωτικά η άμεση τουρκική απειλή. Δηλαδή επεδίωξε την εφαρμογή της στρατηγικής αρχής του Κλαούζεβιτς περί της συνέχειας της επιθετικής στρατιωτικής ενέργειας μετά από μια νίκη και

³⁴³ Α.Μαζαράκης, Απομνημονεύματα, σ.σ.292-293.

³⁴⁴ Προκήρυξη του πρόεδρου της Εκτελεστικής εξουσίας της Εθνοσυνελεύσεως της Άγκυρας στις 22.7.1921. Παρατίθεται στο Μ.Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασία, σ.σ.233-234.

³⁴⁵ Συμβούλιο στο οποίο συμμετείχαν, ο Βασιλιάς, ο Πρωθυπουργός, ο Υπουργός Στρατιωτικών, ο Αρχηγός και ο Υπαρχηγός της Στρατιάς Μ.Ασίας, ο Αρχηγός και ο Υπαρχηγός του Γενικού Επιτελείου.

ειδικότερα ότι: «καμία νίκη δεν μπορεί να καταστεί αποτελεσματική χωρίς την καταδίωξη του αντιπάλου; Και ανεξαρτήτως του βαθμού εκμεταλλεύσεως μίας νίκης, αυτή θα πρέπει να είναι κάτι πολύ ευρύτερο από μια άμεση συνέχεια»³⁴⁶.

«[...] Εις ταύτα ο Αρχηγός της Στρατιάς και ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου αυτής αντετάχθησαν,[...], και εδήλωσαν ότι ουδεμία μείωσις της μαχητικής ισχύος της Στρατιάς επιτρέπεται φέροντες ως επιχείρημα ότι εκ του εχθρού κίνδυνος υπήρχε πάντοτε απειλητικός [...] Η Στρατιά απήντησεν ότι έπρεπε να καταδιωχθή ο εχθρός και να καταστραφή. Επι τη ερωτήσκει του Πρωθυπουργού «και προς ποίαν διεύθυνσιν έπρεπε» να εξακολουθήσωσιν αι προβλεπόμεναι μελλοντικά επιχειρήσεις, η Στρατιά δια του Αρχηγού του Επιτελείου αυτής απήντησεν ότι αι επιχειρήσεις πρέπει να συνεχισθώσι προς την διεύθυνσιν προς την οποίαν ο εχθρός αποχωρεί. Εις την πρότασιν ταύτην ο Πρωθυπουργός είπεν ότι η Στρατιά είναι ελευθέρα, εκτιμώνσα την κατάστασιν, να εξακολουθήση αμέσως τας επιχειρήσεις προς επίτευξιν της τελείας καταστροφής του εχθρού»³⁴⁷.

Ομοίως ο υπαρχηγός του Επιτελείου της Στρατιάς, συνταγματάρχης Σαρηνγιάννης, δήλωσε ότι:

«η σπουδή με την οποίαν αποχωρεί ο εχθρός, αποδυνάμει ότι ούτος απώλεσε την αγωνιστικήν του δύναμιν. Φρονώ ότι η Στρατιά δεν πρέπει να χάση καιρόν, αλλά να συνεχίση το ταχύτερον την επιθετικήν πορείαν της, δια να εμποδίση την ανασυγκρότησιν του εχθρού και την αμυντικήν του οργάνωσιν»³⁴⁸.

Ωστόσο η επιχειρησιακή υποπλασία της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής, απέτρεψε την άμεση διεξαγωγή επιθετικών επιχειρήσεων, διανοίγοντας ένα παράθυρο τρωτότητας για την ελληνική Υψηλή Στρατηγική και αντίστοιχα ένα παράθυρο ευκαιρίας για την Τουρκική Υψηλή Στρατηγική. Η αχίλλειος πτέρνα της Ελληνικής Στρατηγικής προδηλώνεται στην ακόλουθη αναφορά του Β.Δούσμανη.

«Τότε εγερθής ο Αρχηγός του Επιτελείου της Στρατιάς συνταγματάρχης κ.Κ.Πάλλης, είπεν ότι δεν ήτο δυνατήν ή άμεσος εξακολουθήσις των επιχειρήσεων, διότι, προκειμένου να προωθηθή ο στρατός ημών προς ανατολάς με ενδεχόμενη προχώρησιν μέχρι Άγκυρας, ήτο ανάγκη να επιτευχθή η προηγούμενη μεταφορά της Βάσεως εφοδιασμού του στρατού απο Σμύρνης εις Μουδανιά.[...] Η ασύγγνωστος αυτή αμέλεια της Διοικήσεως της Στρατιάς εγένετο πρόξενος της επιβραδύνσεως της συνεχίσεως των επιχειρήσεων μετα την μάχην της 8 Ιουλίου, επι 21 ημέρας.[...] Ο Πρωθυπουργός συνεφώνησε να γίνη πρώτα η μεταφορά της Βάσεως και κατόπιν ν' αρχίσωσιν αι επιχειρήσεις».

Ενώ το παράθυρο ευκαιρίας του αντιπάλου ήταν απόρροια «[...] της τοιαύτης αμελείας και της διακοπής της διώξεως του εχθρού [...] η επιβράδυνσις αυτή έδωκε καιρόν εις τον εχθρόν πλην της ηθικής και υλικής αυτού ενισχύσεως να προφθάση να μεταφέρει και να κινήση συγχρόνως προς την υπό του στρατού ημών πορείαν προς Σαγγάριον, δύο μεν Μεραρχίας εκ Κιλικίας και δυο ετέρας εκ Καυκάσου»³⁴⁹.

Τοιουτοτρόπως ο Β.Δούσμανης, σε στρατιωτική του μελέτη προς τον έλληνα Βασιλιά Κων/νο, στις 23.7.1921, καταδεικνύει το κεντρικό μέσο της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής-συνέχιση των επιθετικών επιχειρήσεων, και το πλεονέκτημα που παρείχε στον αμυνόμενο-Τουρκία, η μη εφαρμογή της συνέχειας

³⁴⁶ Clausewitz, On War, σελ.263.

³⁴⁷ Β.Δούσμανη, Η Εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής, σ.σ.81-82

³⁴⁸ Παρατίθεται στο Κ.Πανταζή, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Μικρασιατικής Εκστρατείας, (1919-1922),σελ.53.

³⁴⁹ Β.Δούσμανη, Η Εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής, σ.σ.81-82

της επιθετικής δράση του επιτιθέμενου, μετά από την επίτευξη μιας αποφασιστικής του νίκης.

«[...] Αναγκασθέντος του εχθρού αποχωρήσει προς τας Βάσεις αυτού οφείλομεν να ακολουθήσωμεν αυτόν και καταδιώξωμεν αυτόν, όπως αποσυνθέσωμεν την παραταξίν αυτού, εκμηδενίσωμεν δε την μαχητικήν αυτού δύναμιν. Προς τούτο έπρεπε να είμεθα απολύτως έτοιμοι, ίνα συνεχίσωμεν την εκστρατείαν δια της διώξεως, αμέσως ως ο στρατός ημών αφίκετο εις Εσκή Σεχίρ ή τουλάχιστον αμέσως μετα την οφειλουμένην να δοθή εις τον στρατόν ανάπαυσιν. Περαν της ολιγοήμερου ταύτης αναπαύσεως πάσα βραδύτης προς εξακολούθησιν της διώξεως έδωκεν εις τον εχθρόν τον απαιτούμενον αυτόν χρόνον, όπως ανασυνταχθή αποσυρόμενος εις θέσεις προσφορωτέρας και ν'ανακτήσει εφοδιαζόμενος την πρότεραν αυτού πολεμικήν κατάστασιν [...]»³⁵⁰.

Αναπόδραστα η Διοίκηση της Ελληνικής Στρατιάς Μ.Ασίας, με άξονα τον προσδιορισμένο πολιτικό σκοπό, υιοθέτησε επιθετική στρατιωτική στρατηγική άμεσης προσέγγισης, η αποτελεσματικότητα της οποίας εδραζόταν στην εφαρμογή ενός επιτυχούς ελιγμού για την υπερκέραση του ισχυρού σημείου άμυνας του αντιπάλου και την προσβολή του εκ των νώτων του³⁵¹, με συνεπακόλουθο την καταστροφή του κέντρου βάρους του-Άγκυρα. Υπό το πλαίσιο το διαμορφωθέντων συνθηκών στο επίπεδο του Θεάτρου του πολέμου, η ελληνική στρατιωτική ηγεσία εξέτασε τις εναλλακτικές επιχειρησιακές στρατηγικές και προέκρινε ως κεντρικούς στρατιωτικούς στόχους:

α) την αποφυγή της κατά μέτωπο επίθεσης του εχθρού, εκτιμώντας ότι θα αμύνονταν όπισθεν της δεξιάς όχθης του κεντρικού ρου του Σαγγάριου, λόγω των εμποδίων που θα παρουσιαζόταν κατά τη διάβαση του Στρατού μας,

β) την προσβολή του εχθρού εκ του αριστερού του πλευρού, ενεργώντας προς αυτόν ευρύ ελιγμό νοτίως του άνω ρου του Σαγγάριου³⁵².

³⁵⁰ Ibid,σελ.85.

³⁵¹ «Αι εξ Εσκή Σεχίρ λοιπόν προς Άγκυρα οι οδοί φράσσονταν από αδιαπέραστο φράγμα. Το φράγμα τούτο έπρεπε ή να διασπασθεί ή να παρακαμφθεί. Η απόπειρα της διασπάσεως, εφ'οσον δεν υπήρχε άλλο μέσο, θα ήταν στρατιωτική παραφροσύνη. Δεν απέμενε λοιπόν παρα η παράκαμψη, δηλαδή ο στρατηγικός ελιγμός, ο οποίος θα εξανάγκαζε τον εχθρό να δεχθεί τη μαχή σε τοποθεσία άλλη και όχι σε εκείνη που παρασκεύασε και που τόσο τον βοηθούσε η φύση».

³⁵² Ο Ξ.Στρατηγός αναφέρει χαρακτηριστικά: «Προβλέπετο εκ των προτέρων, μετά βεβαιότητας σχεδόν, διότι ήταν στρατιωτικός ορθό, ότι ο Κεμάλ δεν θα εδέχετο νέα αποφασιστική μάχη εντεύθεν του Σαγγάριου, εντός δηλαδή του θύλακος που αποτελεί η μεγάλη αυτού καμπή. Υπετέθη ότι ο εχθρός θα αμυνθεί διαμφισβητών την διάβαση του Σαγγάριου επι της δεξιάς, ανατολικής αυτού όχθης εν τω ανατολικότερου αυτού τμήμα, από Γκεούκ ποταμού μέχρι Γορδίου.[...] Οι αναγνωρίσεις των αεροπλάνων πιστοποίησαν πράγματι την ύπαρξη στον τομέα αυτό σπουδαίων και αλλεπάλληλων γραμμών οχυρώσεων.[...] Αι εξ Εσκή Σεχίρ λοιπόν προς Άγκυρα οι οδοί φράσσονταν από αδιαπέραστο φράγμα. Το φράγμα τούτο έπρεπε ή να διασπασθεί ή να παρακαμφθεί. Η απόπειρα της διασπάσεως, εφ'οσον δεν υπήρχε άλλο μέσο, θα ήταν στρατιωτική παραφροσύνη. Δεν απέμενε λοιπόν παρα η παράκαμψη, δηλαδή ο στρατηγικός ελιγμός, ο οποίος θα εξανάγκαζε τον εχθρό να δεχθεί τη μαχή σε τοποθεσία άλλη και όχι σε εκείνη που παρασκεύασε και που τόσο τον βοηθούσε η φύση. Η εκτέλεση του ελιγμού δεξιόθεν, βορείως του προρηθέντος οχυρωμένου μετώπου, παρουσίαζε μέγιστες δυσχέρειες, καθιστώντας αδύνατη σχεδόν την πραγματοποίησή του· και πρώτον η Στρατιά θα εύρισκε πάλι ενωπιών της τον Σαγγάριο προς τον κατάρουν αυτού, θα ήταν δε και πάλι υποχρεωμένη να διαβή αυτόν προσβάλλουσα κατά μέτωπο το όπισθεν αυτού αμυνόμενο εχθρό, διότι δύσκολο είναι να παραδεχθεί τις ότι ο εχθρός θα εξηπατάτο τόσο, ώστε να αφήσει εντελώς αφύλακτο το τμήμα τούτο του ποταμού. Άλλα η κυριότερη, η σχεδόν ανυπέρβλητη δυσχέρεια ήταν το έδαφος, όπερ θα ώφειλε να διατρέξη ο κύριος όγκος της Στρατιάς, όπως εκτέλεση βορειόθεν τον ελιγμό του, διότι ήταν εξόχος ορεινό και στερείτο οδών.[...] Αποκλειούμενο λοιπόν κατά ταύτα του βορειόθεν ελιγμού δεν απέμενε η η εκτέλεση τούτου νοτιόθεν, δια της κατά μήκους της όχθης του Σαγγάριου και του Σειντί ποταμού δηκούσης βορείου παρυφής της Αλμυράς Ερήμου. Βεβαιώς και η επίχειρηση αυτή παρείχε ου σμικρές δυσχέρειες, αλλά ήταν η μόνη εκτελέσιμος, διότι αναγνωρίσεις και πληροφορίες πιστοποίησαν την

Ο αντιστράτηγος Παναγάκος ανέφερε σχετικά.

«Την εκτέλεση του ελιγμού δια του αριστερού πλευρού του στρατού μας, δηλαδή την προέλασή του βορείως του Πουρσάκ και την προσβολή του εχθρού εκ του δεξιού του, την απέκλειε η Διοίκηση της Στρατιάς παρα τα πλεονεκτήματα τα οποία παρουσίαζε, (μικρή απόσταση από τη σιδηρ.γραμμή Εσκή-Σεχέρ, Άγκυρας, επειδή είχε αρχίσει η επισκευή της μέχρι το Αλπίκιοι τμήμα της, και απειλή της εκ του Σαγγάριου προς την υποχώρησή του στην Άγκυρα), διότι το έδαφος και η κατάσταση των υπάρχοντων οδών καθιστούσαν προβληματική την κίνηση του τροχαίου υλικού του Στρατού μας και γιατί ήθελε να αποφύγει τη βίαιη διάβαση του Σαγγάριου. Αντίθετα ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Αντιστράτηγος Δούσμανης, φρονούσε ότι ο ελιγμός πρέπει να εκτελεσθεί εκ του αριστερού πλευρού του Στρατού μας, βορείως του κάτω ρου του Πουρσάκ³⁵³. Κατά τον πρίγκιπα Ανδρέα και ο διοικητής του Α' Σώματος Στρατού Υποστράτηγος Κοντούλης, πίστευε ότι ο ελιγμός του Στρατού μας έπρεπε να γίνει εκ του αριστερού του πλευρού. «Την 5^η Αυγούστου,[...], συνάντησα εις Ρένκογλού τον Διοικητή του Α' Σώματος Στρατού, Υποστράτηγο Κοντούλη, ον εύρον εν εξάψει διατελούντα και σφοδρώς καταφερόμενον εναντίων της, κατά τη γνώμη του, ακρισίας της Διοικήσεως της Στρατιάς, ήτις έριψε τον Ελληνικό Στρατό εις την δια της Αλμυράς Ερήμου τυχοδιωκτική επιχείρηση και θεωρεί τον εκ Νότου δια του δεξιού του ελιγμού αυτού εντελώς εσφαλμένο και επικίνδυνον, αντι του Βορρά δια του αριστερού του ενδεδειγμένο»³⁵⁴.

ύπαρξη πολλών φυσικών οδών βατόν σε τροχό εν τω τμήμα τούτο του θεάτρου των επιχειρήσεων, εξαρτήτο δε μόνο η απόφαση περι της παραδοχής τιαύτης γενικής γραμμής του σχεδίου των επιχειρήσεων εκ της επάρκειας των μεταγωγικών μέσων προς την εξυπηρέτηση των αναγκών του στρατού δια μέσου τόσο μακρόν γραμμών συγκοινωνιών, είδαμε όμως ότι τα μέσα απέδειξε επαρκή η γενόμενη μελέτη. Ξ.Στρατηγός, Η Ελλάδα εν Μικρά Ασία, σ.σ. 259-260.

³⁵³ Συγκεκριμένα ο Β.Δούσμανης ανέφερε:

«Ηδη προτίθεμαι να εξετάσω την περίπτωσιν καθ'ήν ο Ελληνικός στρατός ήθελε διατάξει τας δυνάμεις αυτού υπαστί επι του ανωτέρου κλάδου του Σαγγαρίου του προς ανατολάς ρέοντος και καμπτομένου έπειτα προς βορράν. Επί της υποθέσεως ταύτης έχω να παρατηρήσω προκαταβολικώς ότι η διάταξις του Ελληνικού στρατού έχει τούτο το μειονέκτημα, ότι διαχωρίζεται υπο εμποδίου αρκούντως σοβαρού, στερούντος αυτόν της εγκασιού συγκοινωνίας των παραλλήλως και προς ανατολάς βαδίζουσών φαλάγγων και ότι η προς νότον ταχθησομένη φάλαγξ έχει να διανύση αποστάσεις, αναλόγως προς τας υπό των δυο άλλων φαλάγγων διανυθησομένας, παμμεγίστας και αναγκάζουσας τας δύο ετέρας να επιβραδύνωσι την προς ανατολάς πορείαν αυτών. Αλλά και μόνα αυτά είναι τα μειονεκτήματα τιαύτης τινος διατάξεως; Ο εφοδιασμός, η διοικήσις, η αλληλοβοήθεια παρουσιάζουσι μεγάλας δυσχέρειες[...] Επομένως προτιμότερα ήθελεν είσθαι, κατά την γνώμην ημών πάντοτε, η κατά μήκος και υπαστί επί του Πουρσάκ πορεία και διάβασις εν ανάγκη του προς βορράν διευθυνομένου κλάδου του Σαγγαρίου, παρα η κατάταξις του στρατού εις δύο ομάδας και από αλλήλων χωριζόμενας δια του ανωτέρου κλάδου του Σαγγαρίου.[...] Ο εχθρός όμως έχει τούτο το σπουδαιότατον πλεονέκτημα, ότι κατέχων την αριστεράν όχθην του Σαγγαρίου είναι κύριος των διαβάσεων των προς Άγκυραν αγουσών, είτε σιδηροδρομικώς είτε οδικώς, διότι αναγκάζει το αντίπαλον αυτού να δώση μάχην υπο δυσμενείς μεν δια τούτον όρους και ευμενείς προς αυτόν κατέχοντα μέτωπον στενόν και ανάλογον προς τον μικρότερον κατ' αριθμόν στρατόν αυτού.[...]

Δια τούτο κρίνοντες την κατάστασιν φρονούμεν ότι οφείλομεν να δεχθώμεν μάλλον την μάχην προ του Σαγγαρίου και να υποχρεώσωμεν τον εχθρόν ν' αμυνθή προ αυτού, διότι άλλη λύσις θα είναι ακόμη πλειότερον επιβλαβής εις τα στρατιωτικά ημών πράγματα. Αν δε ο εχθρός αποσυρθή από την αριστεράν εις την δεξιάν όχθην προ του να δώσωμεν αυτό το αναγκαίο κτύπημα, τότε προτείνομεν ουχί την λύσιν ήν προκαταβολικώς και άνευ προηγουμένης εξετάσεως των πραγμάτων δίδει το Επιτελείον της Στρατιάς, αλλά την ημετέραν της δια τακτικής και επι του πεδίου μάχης εκβιάσεως της διαβάσεως του Σαγγαρίου, γνωστού όντος ότι ο ποταμός ούτος είναι διαβατός προς το βόρειον τμήμα, προ της προς δυσμάς καμπής αυτού, διότι αι θυσίαι, οι κόποι και ο χρόνος και αι δυσχέρειαι μεταφοράς είναι κατά πολύ μικρότεραι και απλούστεραι». Β.Δούσμανη, Η Εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής, σ.σ. 85-87.

³⁵⁴ Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ.481-482.

Τελικά η Διοίκηση της Ελληνικής Στρατιάς Μ.Ασίας αποφάσισε την δια ευρέος ελιγμού προσβολή του εχθρού εκ του αριστερού του, ενεργούμενη εκ Νότου και εξέδωσε της ακόλουθες γενικές οδηγίες :

« 1) Ο εχθρός υποχωρήσας μετά την τελευταία ήττα του, οχυρώνεται επι της Ανατολικής όχθης του Σαγγαρίου[...]

2) Η Στρατιά μας δια των κύριων δυνάμεών της θα επιτεθή κατά του εχθρού, όπως συντρίψη αυτές, τις καταδιώξει μέχρι διαλύσεώς τους και αχθή μέχρι την Άγκυρα, προς την καταστροφή των εκεί εγκαταστάσεών του και της σιδηρ.γραμμής, αποστερούσα από αυτόν πολύτιμη βάση του[...]

»Κύρια επίθεση Ανατολικάς του Σαγγαρίου, δευτερεύουσα τοιαύτη υπο της σχετικής Μεραρχίας κατά του Μετώπου της εχθρικής τοποθεσίας εκ Δυσμών»³⁵⁵.

Συγκεκριμένα το επιχειρησιακό σχέδιο που εξέδωσε ο Διοικητής της Στρατιάς, Α.Παπούλας, στις 25.7.1921 ανέφερε:

«1) Ο εχθρός υποχωρήσας μετά την τελευταίαν ήτταν του, οχυρούται επι της Ανατολικής όχθης του Σαγγαρίου[...]

2) Η Στρατιά δια των κύριων δυναμεών της θα επιτεθή κατά του εχθρού, όπως συντρίψη αυτές, τας καταδιώξη μέχρι της διαλύσεώς των, και αχθή μέχρις Αγκύρας, προς καταστροφήν των εκεί εγκαταστασεών του και της σιδηρ.γραμμής, αποστερούσα ούτως αυτών πολυτίμου Βάσεως αυτού.

3) Των κυρίων δυνάμεων του εχθρού κατεχουσών ωχυρωμένην τοποθεσίαν όπισθεν του Σαγγαρίου, αποτελούντος σοβαρόν κώλυμα, ως εκ του αδιαβάτου αυτού εκτός των γεφυρών, η Στρατιά προτίθεται να απασχολήση μόνον ταύτας, δι' επιθέσεων μικρών δυνάμεών της κατά Μέτωπον, τηρούσα αυτές υπο την διαρκή απειλήν βιαίας διαβάσεως του Σαγγαρίου προ του Μετώπου της τοποθεσίας, και να επιτεθή δια του όγκου αυτής Ανατολικάς του Σαγγαρίου, υπερκερώσα και κυκλούσα την εχθρικήν ταύτην τοποθεσίαν εκ Νότου και Νοτιο-Ανατολών.

» Η από της εξορμήσεως μέχρι της κυρίας επιθέσεως εξέλιξης των επιχειρήσεων δύναται να χωρισθή εις δυο περιόδους.

Α' Περίοδος: Από της εξορμήσεως μέχρι της αφίξεως των Σωμάτων Στρατού επι της γραμμής: [...] Κατά την περίοδον ταύτην τα Σώματα Στρατού θα προελάσωσιν εν ταις δια του «Σχεδίου Επιχειρήσεων» οριζομέναις ζώναις επιχειρήσεων αυτών.
[...]

Β' Περίοδος: Από της αφίξεως των Σωμάτων Στρατού εις την άνω γραμμήν μέχρι της κυρίως επιθέσεως. Η περίοδος αυτή περιλαμβάνει τας εξής ενεργείας:

»α) Διάβασις Νοτίως του Σαγγαρίου των Α' και Β' Σωμάτων Στρατού, πλην Μικτού Αποσπάσματος, παραμένοντος εις την περιοχίν Μουχαλίτς, προς επιτήρησιν των διαβάσεων του Σαγγαρίου, και μιας Μεραρχίας αυτού, ήτις θα καλύψη κατ' αρχάς την πλευρικήν προέλασιν των Α' και Γ' Σωμάτων Στρατού, και είτα θα επιτεθή κατά Μέτωπον, εν συνδιασμή προς την κυρίαν Ανατολικάς του Σαγγαρίου επίθεσιν.

»β' Ανάπτυξις των Α' και Β' Σωμάτων Στρατού και του Γ' Σώματος, μείον των άνω Μονάδων του, Ανατολικάς της μεταξύ του Σαγγαρίου και της λίμνης Ακ Στενωπών.

» Κυρία επίθεσις Ανατολικάς του Σαγγαρίου, δευτερεύουσα τοιαύτη υπο της σχετικής Μεραρχίας κατά του Μετώπου της εχθρικής τοποθεσίας εκ Δυσμών»³⁵⁶.

Ο επιχειρησιακός ελιγμός των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων αποσκοπούσε αφενός στην δημιουργία ευνοϊκότερων συνθηκών στο τακτικό πεδίο για την ελληνική

³⁵⁵ Ibid, σ.σ.482-483.

³⁵⁶ Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ.482-483.

στρατιωτική στρατηγική, με απότοκο την αξιοποίησή τους έναντι του αντιπάλου για την απόκτηση σχετικού πλεονεκτήματος και αφετέρου στην ψυχολογική αποδιάρθρωση³⁵⁷ των Τούρκων στρατιωτικών διοικητών. Παρά ταύτα η ελληνική στρατιωτική ηγεσία δεν συνεκτίμησε-αξιολόγησε τα δύο αντιτιθέμενα ζεύγη που εμπερικλείει, ο ελιγμός³⁵⁸:

α) την υπερφαλάγγιση των πλευρών του εχθρού ή την λειτουργία των στρατιωτικών δυνάμεων σε εσωτερικές γραμμές, δηλαδή η ενέργεια της Ελληνικής Στρατιάς για κύκλωση του αριστερού πλευρού του εχθρού περιστέλλονταν από το πλεονέκτημα των εσωτερικών γραμμών του κεμαλικού στρατού,

β) την συγκέντρωση ή την ανάπτυξη των στρατιωτικών δυνάμεων σε πολλές θέσεις.

Ομοίως δεν εξέτασε το βαθμό στρατηγικής αποτελεσματικότητας του ελιγμού της, δηλαδή εάν η επιτυχής του εφαρμογή θα επέφερε τη νίκη στην μάχη και σε πιο βαθμό η διαμορφωθείσα κατάσταση θα συνέβαλε στην επιβολή της Ελληνικής πολιτικής θελήσεως στον αντίπαλο³⁵⁹. Αναμφίλεκτα οι Κεμαλικές στρατιωτικές δυνάμεις είχαν συμπυκωθεί σε ισχυρά οχυρωμένες θέσεις σε μικρή απόσταση από τις βάσεις ανεφοδιασμού τους, λειτουργούσαν σε εσωτερικές γραμμές συγκοινωνιών-επικοινωνιών και ανεφοδιασμού, ήταν εγκλιματισμένες στην γεωμορφολογία του εδάφους του θεάτρου του πολέμου, διέθεταν το πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού, (είτε μέσω άμεσης αντεπίθεσης, είτε αναπτύσσοντας υπεροχή ισχύος σε επιλεγμένα σημεία), και της εκμετάλλευσης του ηθικού παράγοντα-απολάμβαναν την υποστήριξη του τουρκικού πληθυσμού.

Αντιστρόφως ο ελληνικός στρατός:

α) είχε απομακρυνθεί από τις βάσεις ανεφοδιασμού του αντιμετωπίζοντας σοβαρές δυσχέρειες στην επιμελητεία του, στις επικοινωνίες και στην μεταφορά του έμψυχου δυναμικού,

β) το θέατρο πολέμου γινόταν ολοένα και περισσότερο επικίνδυνο-λόγω των αιφνιδιαστικών και συστηματικών επιθετικών ενεργειών των τουρκικών δυνάμεων, με απότοκο την ανάγκη διασφάλισης των πλευρών και του συγκοινωνιακού του δίκτυο με στρατιωτικές φρουρές,

γ) δεν διέθετε τη δυνατότητα εξωτερικής εξισορρόπησης λόγω μεταστροφής της πολιτικής συμπεριφοράς των Σύμμαχων Δυνάμεων,

δ) αναφύονταν ο κίνδυνος περιαγωγής του σε έναν παρατεταμένο πόλεμο φθοράς³⁶⁰.

Για τα αναφαινόμενα προβλήματα και τα διλήμματα της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής, ο Β.Δούσμανης ανέφερε:

«[...] Αποφαινόμεθα συνεπώς, ότι η πρόθεσις του Αρχηγού της Στρατιάς είναι μια και μόνη, η δια μεγάλης υπερκεράσεως επίθεσις κατά των νώτων του παρα την δεξιάν όχθην του Σαγγαρίου οχυρωμένου εχθρού.[...] Αλλά και μετα την μελέτην

³⁵⁷ «Η ψυχολογική αποδιάρθρωση κάποιου πηγάζει από την αίσθησή του ότι είναι παγιδευμένος». Αναλυτικότερα βλέπε Liddell Hart, Στρατηγική της Έμμεσης Προσεγγίσεως, σελ. 508.

³⁵⁸ Βλέπε Clausewitz, On War, σελ. 541.

³⁵⁹ Ο C.Gray παρατηρεί ότι υπάρχει μια διαλεκτική σχέση μεταξύ ελιγμού-φθοράς, υπό την έννοια ότι αν όχι όλες, οι περισσότερες επιτυχημένες στρατιωτικές επιχειρήσεις με αποφασιστικούς επιχειρησιακούς ελιγμούς συνεπικουρούνταν από ένα σημαντικό συμπληρωματικό στοιχείο· τον πόλεμο φθοράς. Συγκεκριμένα εξετάζει τους αποφασιστικούς ελιγμούς της Γερμανίας το 1940, του στρατηγού Μακ Άρθουρ στον πόλεμο της Κορέας το 1950, και του στρατηγού Σβάρτσκωφ στην επιχείρηση της ερήμου το 1991. Βλέπε C.Gray, Modern Strategy, σ.σ. 159-162.

³⁶⁰ Ο πόλεμος φθοράς διεξάγεται με το σύνολο των οικονομικών, βιομηχανικών, τεχνολογικών, στρατιωτικών μέσων. Ο αντίπαλος αντιμετωπίζεται ως ένα σύνολο στόχων και το επιτυχές αποτέλεσμα είναι απότοκο της αθροιστικής ενέργειας της υπέρτερης δύναμης πυρός και της ευμεγέθους υλικής ισχύος. Βλέπε E.Luttwak, Strategy, The logic of War and Peace, σ.σ. 92-97. Επίσης J.Collins, Military Strategy, σ.σ. 63-64. C.Gray, Modern Strategy, σ.σ. 176-179.

του σήμερον ληφθέντος σχεδίου επιχειρήσεων της Στρατιάς της 25^{ης} Ιουλίου ολίγας και ασημάντους έχομεν να προσθέσωμεν παρατηρήσεις, διότι η λύσις του ζητήματος είναι μια, κατά την γνώμην της Στρατιάς: η διαπεραίωσις του μεγαλύτερου όγκου της Στρατιάς Μ.Ασίας επι της δεξιάς όχθης του Σαγγαρίου και η περαν αυτής ενέργεια προς καταστροφήν του εχθρού.

Μιαν κυρίως διαφοράν έχομεν να σημειώσωμεν, ότι ενώ ημείς υπεθέσαμεν ότι η μεταφορά του μεγαλύτερου όγκου της Στρατιάς ήθελε γίνει ευθύς από της αρχής της ροής του Σαγγαρίου, ήδη η διάβασις γίνεται τμηματικώς και χωριστά χρησιμοποιουμένων των νοτιωτέρων διαβάσεων του ανωτέρου κλάδου του Σαγγαρίου. Αλλά πλὴν τούτου η πρόθεσις και η εκτέλεσις της αποφάσεως προς καταπολέμησιν του εχθρού παραμένει η αυτή και επομένως ουδεμίαν μεταβολήν έχομεν να φέρωμεν επι των γνώμων και σκέψεων,[...], εγγράφως δε προσθέτομεν μόνον ότι η επιχείρησις αυτή, αν μη αποβή ατελεσφόρητος, πάντως θέλει περιαγάγει ημάς εις χρονίζουσας τροπὴν των αγώνων ημών, χρονίζουσας ως εκ της από των Βάσεων ημών απομακρύνσεως του Ελληνικού Στρατού, των δυσχερειών εφοδιασμού και επικοινωνίας και των αποφάσεων του εχθρού, αίτινες πάντως θέλουσι μεταβληθῇ και τροποποιηθῇ ουχί εκ της εσωτερικῆς καταστάσεως αυτού, ἀλλ' εκ των κινήσεων και αποφάσεων ημών»³⁶¹.

Η διαμορφωθείσα ελληνική στρατιωτική στρατηγική κρυσταλλώθηκε στην ακόλουθη διάταξη των ελληνικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων στο ἐπίπεδο του θέατρου του πολέμου: (11 Αυγούστου 1921³⁶²).

«α) Το Γ' Σώμα Στρατού(III,X Μεραρχίαι) από του Σαγγαρίου παρα το Ουζέμπει μέχρι του Ινλάλ-Κατρατζή εχθρικός θέσεις.

³⁶¹ ΑΝΑΦΟΡΑ Γ' ΠΡΟΣ ΤΗΝ Α.Μ. ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ.ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΑΣ,της 25^{ης} Ιουλίου 1921. Παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Η Εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής,σελ.91.

³⁶² Ο αντιστράτηγος Γ.Σπυρίδωνος παρατηρεί σχετικά : «Την 7)20 Αυγούστου ήτοι δέκα ημέρας μετα το εις Κιουτάχεια συμβούλιον ο Αρχηγός της Στρατιάς εξέδωκε διαταγήν προς τους Διοικητάς των μεγάλων μονάδων δια της οποίας ανακοινού εις αυτούς ότι ο εχθρός οχυρούται ανατολικώς του Σαγγαρίου και ότι έχει συγκεντρώσει τας δυνάμεις του εις την περιοχήν Πολατλή[...] Η Στρατιά θα επιτεθῇ ὅπως συντρίψῃ τας κυρίας δυνάμεις του εχθρού, καταδιώξῃ αὐτάς μέχρι διαλύσεως και ἀχθῇ μέχρις Ἀγκύρας προς καταστροφὴν των ἐκεῖ εγκαταστάσεων του εχθρού και της σιδηροδρομικῆς γραμμῆς,αποστερούσα οὕτω τον εχθρόν πολυτίμου βάσεως[...] Η ως ἄνω διαταγή διαλαμβάνει τα εξής: «Η Στρατιά δια του όγκου της θα επιτεθῇ κατά του ανατολικώς του Σαγγαρίου οχυρωμένου εχθρού ὅπως συντρίψῃ τας κυρίας αὐτοῦ δυνάμεις υπερκερώσα και κυκλούσα την οχυρωμένην τοποθεσίαν εκ Νότου και Νοτιοανατολικώς».

Αντιθέτως μέχρι τούδε μελέτης της επιχειρήσεως η Στρατιά ἔφθασε εις το συμπέρασμα ότι δύναται να προχωρήσῃ μέχρι του ανατολικού τμήματος του Σαγγαρίου. Αν κατά το διάστημα τούτο συναντήσῃ τον εχθρόν και συντρίψῃ αὐτόν η καταδιώξις προς Ἀγκυραν δια τμήματος αὐτῆς δεν θα παρουσιάσῃ δυσχερείας. Αν τουναντίον ο εχθρός υποχωρήσῃ πέραν του Σαγγαρίου η Στρατιά θα προχωρήσῃ ἢ θα σταματήσῃ ἀναλόγως των παρουσιαθησομένων μέχρι της εποχῆς ἐκείνης συνθηκῶν. Εὐνοικαί συνθήκαι εἶναι η κατάληψις μη κατεστραμμένης σιδηροδρομικῆς γραμμῆς,οδός και αυτοκίνητα εν καλῇ καταστάσει κ.τλ.». Κατά το 10ήμερον από 10 Αυγούστου μέχρι 20 Αυγούστου(ν.η.) οὔτε σιδηροδρομική γραμμή προεβλέπετο ότι θα ἔμενε ἀβλαβής,οὔτε αι οδοί θα εἶχαν διορθωθῇ, τα δε αυτοκίνητα λόγω της συνεχούς εντατικῆς χρήσεως αὐτῶν ἤτο γνωστόν ότι χειροτέρευσαν ὥστε ουδεμία εὐνοική των ὁρων τροπὴ ἤτο εὐλογον να προεξοφληθῇ.[...] Τότε πῶς εν γνώσει πλήρει των παρουσιασθησομένων δυσκολιών η Στρατιά θωθεῖται ἀνενδοιάστως δια της εκ της ἐρήμου διελεύσεως εις σύναψιν μάχης ανατολικώς του Σαγγαρίου ὅπου ο Αρχηγός προέβλεπε ἀμφίβολόν την ἐπιτυχίαν; Ἀμφίβολως η ἐπιτυχία χαρακτηρίζεται εις το υποβληθέν εις το Κυβερνητικό Συβούλιον υπόμνημα, ἐνῶ ἐτι πλεῖστον εις το ἐξαγόμενον της συζητήσεως εις το Συμβούλιον της Στρατιάς η σύναψις μάχης πέραν του Σαγγαρίου ἐχαρακτηρίσθη ως κίνδυνος καταστροφῆς. Εκ τούτων προκύπτει ότι ο Αρχιστράτηγος Παπούλας δεν ἐπίστευε εις την διαταγήν την οποίαν ἔστειλε προς τους Διοικητάς των μεγάλων Μονάδων την 7)20 Αυγούστου και δια τούτο εις την πρώτην ἀντιθέτον πνοήν υπέκυψε και διέταξε την διακοπὴν της μάχης και ἀποχώρησιν εις τας ἀφετηρίας θέσεις». Γ.Σπυρίδωνος, Πόλεμος και Ἐλευθερία, σ.σ.164-165.

β) Το Α' Σώμα Στρατού(I,II,XII Μεραρχίες) από του δεξιού του Α' Σώματος Στρατού μέχρι της οδού Ιντζερλί, Γιαπάν. Κύρια επίθεσις αυτού είχεν ορισθή η οροσειρά Ταμπούρ-Ογλού.

γ) Το Β' Σώμα Στρατού (V,IX,XIII Μεραρχίες) από του δεξιού του Α' Σώματος Στρατού προς Ανατολάς, με αντικειμενικόν σκοπόν την υπερκέρασιν του αριστερού του εχθρού εις Ιντζερλί.

δ) Η VII Μεραρχία εις την αριστεράν όχθην του Σαγγαρίου παρα το Πολατλί(Γόρδιον).

ε) Το Απόσπασμα της XI Μεραρχίας:Βορείως του Πουρσάκ, παρα την συμβολήν αυτού προς τον Σαγγάριον.

στ) Η Ταξιαρχία Ιππικού εις το δεξιόν του Β'Σώματος Στρατού»³⁶³.

Επειδή η επιτυχία ή η αποτυχία της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής συνυφαίνονταν με την επίτευξη του επιχειρησιακού της ελιγμού, δηλαδή με την παράκαμψη του εχθρικού μετώπου και την κατεύθυνσης της κύριας επίθεσης προς τα μετόπισθεν, η ελληνική στρατιωτική ηγεσία όφειλε να συνεκτιμήσει πέρα από το φυσικό και το ψυχολογικό στοιχείο στο επιχειρησιακό επίπεδο. Γιατί όπως αναφέρει ο Λίντελ Χάρτ : « μια κίνηση παρακάμψεως του μετώπου του εχθρού από μια δύναμη για να κατευθυνθεί προς τα μετόπισθεν του, έχει σκοπό, όχι μόνο να αποφύγει την αντίσταση του στο δρόμο που ακολουθεί, αλλά και στο τέρμα της. Ακολουθεί την γραμμή της ελάχιστης αντιστάσεως του αντιπάλου, με την πιο βαθιά έννοια. Το ισοδύναμο στην ψυχολογική σφαίρα είναι η ελάχιστα αναμενόμενη γραμμή». «Επειδή υπάρχει ο κίνδυνος να πετύχει ο εχθρός μια τέτοια αλλαγή μετώπου, είναι συνήθως αναγκαίο να προηγηθεί της κινήσεως που αποβλέπει στην αποδιάρθρωση, μια κίνηση ή κινήσεις, οι οποίες μπορούν να οριστούν κατά καλύτερο τρόπο με τον όρο “αντιπερισπασμός” στην κυριολεξία του: “αποσπώ ένα μέρος της προσοχής”. Ο σκοπός αυτού του αντιπερισπασμού είναι να αφαιρέσει από τον εχθρό την ελευθερία ενέργειας και πρέπει να επιχειρεί τόσο στη φυσική όσο και στην ψυχολογική σφαίρα»³⁶⁴.

Τουναντίον «ο εχθρός κατά το διάστημα τούτο ενισχυθεί δια της V Μεραρχίας του ελθούσης εκ Κιλικίας. Εγκαίρως δε βεβαιωθείς επί του υπό του Ελληνικού Στρατού εκτελουμένου ελιγμού κατά του αριστερού του, απέσυρεν εκ των παρα την Ανατολικήν όχθην του Σαγγαρίου εγκατεστημένων Μονάδων αυτού το μεγαλύτερον μέρος των και έταξε ταύτας από Δυσμών προς Ανατολάς επί καταλλήλων θέσεων,[...]

Η τοιαύτη διάταξις του εχθρού παρουσίαζε το μεγαλύτερον δι'αυτόν πλεονέκτημα, διότι ενώ ο Στρατός ημών απεμακρύνθη εκ της εις Εσκή-Σεχήρ Βάσεως αυτού και επεμήκυνε τας γραμμάς συγκοινωνιών του, αντιθέτως έφερε τον Στρατόν του Κεμάλ εγγύτερον προς την εν Αγκύρα Βάσιν του και παρείχε σοβαράν προστασίαν εις το δεξιόν του, στηριζόμενον εις τον Σαγγάριον, ούτινος τας διαβάσεις ηδύνατο να φυλάττη δι'ολίγων δυναμέων του.

Εις μεγαλυτέραν προς Ανατολάς επέκτασιν δια του δεξιού του δεν ηδύνατο να αποβλέψη ο Ελληνικός Στρατός, ίνα παρακάμψη το αριστερόν του εχθρού, διότι δεν διέθετεν προς τούτο δυνάμεις,[...]

Ούτως ο Ελληνικός Στρατός υποχρεώθη να αναλάβη επίθεσιν κατά του αμυντικώς οργανομένου Μετώπου του εχθρού και να επιζητήση την διάρρηξιν αυτού»³⁶⁵.

Τα αποτελέσματα της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής ήταν:

³⁶³ Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.486

³⁶⁴ Βλέπε Liddell Hart, Στρατηγική της Έμμεσης Προσεγγίσεως, σ.σ. 509-510.

³⁶⁵ Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ. 486-487.

- α) η υπέρβαση του αποφασιστικού σημείου της επίθεσης-με συνέπεια την προοδευτική εξασθένηση της στρατιωτικής της ισχύος,
- β) η απίσχναση του ελιγμού της, με συνεπακόλουθο την διεξαγωγή αποφασιστικής μάχης έναντι των αμυντικών θέσεων του αντιπάλου με στόχο την διάρρηξή τους,
- γ) η ανάκτηση της ισορροπίας ισχύος από τον αντίπαλο με προοδευτική αύξηση της ισχύος του,
- δ) οι δυσχέρειες στις γραμμές συγκοινωνιών, με απότοκο την επιβράδυνση της συμπλήρωσης των επιμελητειακών αναγκών της ελληνικής στρατιάς,
- ε) η ανάσχεση της επιθετικής της δράσης και η σύμπτυξη της Ελληνικής Στρατιάς σε θέση άμυνας, με άμεσο κίνδυνο να υπεισέλθει σ'έναν πόλεμο φθοράς-χαρακωμάτων.

Χαρακτηριστική είναι η ακόλουθη αναφορά του αρχηγού της Στρατιάς, Α.Παπούλα,(στις 22.8.1921).

«Την πρώτην Αυγύστου ήρξατο η προέλασις της Στρατιάς προς Ανατολάς, συνεχισθείσα επι τη βάσει του καταρτισθένος σχεδίου επιχειρήσεων. Ο εχθρός αποσύρων τας κύριας δυνάμεις αυτού αμέσως και Ανατολικώς του Σαγγαρίου εγκατεστάθη εκεί εις γραμμήν φύσει και τέχνη οχυρωτάτην.[...] Η επίθεσις των όπισθεν του Σαγγαρίου εχθρικών θέσεων ηδύνατο να εκτελεσθή μόνον δια μιας επιθέσεως εκ νότου προς βορράν, διότι βιαία διάβασις του Σαγγαρίου προ του ισχυροτάτου εχθρικού μετώπου ήτο αδύνατος. [...] Η 7^η Μεραρχία διέβη τον Σαγγάριον, διότι ως εκ της προχωρήσεως της Στρατιάς νοτίως του ποταμού ο εχθρός έφερε τας δυνάμεις αυτού προς το νότιον μέτωπόν του. Η κίνησις της Στρατιάς νοτίως του Σαγγαρίου εγένετο μετα θαυμαστής ακριβείας και ταχύτητος παρα τας μεγίστας δυσχερείας εφοδιασμού, συγκοινωνιών και του ερημικού χαρακτήρος της χώρας.[...]

Ο εχθρός στηρίζων το δεξιόν του επί της ισχυράς γραμμής Γιλδίζ-Σαπάντζας εξοικονόμει δυνάμεις προς ενίσχυσιν του αριστερού του, ούτως ώστε η κυκλωσις του αριστερού του εχθρού δεν ηδύνατο να επιτευχθή, η δε θέσις της Στρατιάς εχούσης τα νότια της εστραμμένα προς την έρημον και τας μακράς συγκοινωνίας της εις το αριστερόν της ήτο μειονεκτική· τέλος η καταπληκτική ελάττωσις των αυτοκινήτων ως εκ της κακής καταστάσεως των οδών καθίστων αδύνατον τον περαιτέρω εφοδιασμόν. Η τοιαύτη κατάστασις δεν έπρεπε να παραταθή επί πολύ άνευ σοβαρού κινδύνου· έδει το ταχύτερον να εκδιωχθή ο εχθρός εκ της ανατολικής όχθης του Σαγγαρίου, το μέτωπον της Στρατιάς να καταστή παράλληλον περίπου προς τον ποταμόν και να αποκατασταθή η συγκοινωνία.

Προς τούτο διετάχθη η κατά μέτωπον επίθεσις-το κέντρον ημών κατέλαβε τας φοβεράς θέσεις του Ταμπούρογλου και βήμα προς βήμα απωθείτο ο εχθρός, παρ'όλην την πείσμονα αυτού αντίστασιν, μεχρι της σήμερον κατεχόμενης γραμμής. Η γραμμή αυτή σήμερον, 22 Αυγούστου, είναι η εξής: Καλέ Γρότο-υψώματα νοτίως Κιζίλ Κογιοντού-υψώματα τέσσερα περίπου χιλιόμετρα Ν.Δ.Τέμκιοι-Αρντίζ όρος· Τσάλ όρος-Σιβρί-Κορσακλί-υψώματα δυτικώς Μεντές Γιαϊλά-υψώματα τρία χιλιόμετρα δυτικώς Μπασρίκιοϊ. Η στρατιά επιζητεί να προωθήση το αριστερόν αυτής, ώστε να εξασφαλίση πληρέστερον τας συγκοινωνίας της δια των κατασκευασθεισών γεφυρων του Σαγγαρίου [...] Ήδη ο εφοδιασμός εκτελείται της μεν 7^{ης} Μεραρχίας, δια των δυο γεφυρών του Μπειλίκ Κιοπρί,του δε υπολοίπου της Στρατιάς δια της γέφυρας Καβουρτζί, νοτιώτερον της οποίας εγκαθίσταται και ετέρα γέφυρα.[...] Απέναντι του μετώπου της Στρατιάς ο εχθρός τηρεί στενήν μετ'αυτής επαφήν και κατά τας πληροφορίας οχυρώνει εις το αριστερόν του την γραμμήν διαχωρίσεως των υδάτων Σελαμετλί-Τσουλούκ-υψώματα δυτικώς αυτού. Τας δυνάμεις του εχθρού υπολογίζομεν ισοδυνάμους προς τας ημετέρας.[...] Πλεονέκτημα επομένος καθαρόν ημων απέναντι του εχθρού απομένει η επιθετική

ημών ενέργεια [...] Είναι ορθόν πάσα απόφασις περί περαιτέρω ενεργείας να ληφθή ταχέως, προτού επέλθει η στιγμή της αδυναμίας. Η κατάληψις του ανατολικώς του Σαγγαρίου εδάφους επέτρεψε την σημαντικήν βράχυνσιν των μεταφορών μας, αλλά δέον να ληφθή υπ'όψει, ότι της προχωρήσεως προς Άγκυραν εξακολουθούσης αι μεταφοραί επιμηκύνονται εκ νέου, τα δε μεταγωγικά μέσα, κυρίως τα φορτηγά αυτοκίνητα, φθείρονται καθ'εκάστην, μειούμενα καταπηκτικώς κατ'αριθμόν και μη ανανεούμενα. Ο εχθρός αμύνεται των 100 χιλιομέτρων των χωριζόντων ημάς από την Άγκυραν πεισματωδώς βήμα προς βήμα, αντιτάσσων κυρίως τας αλλεπαλλήλους οχυρώσεις του και το βαρύ πυροβολικόν του και επιζητών να φθείρη βαθμιαίως ημάς αριθμητικώς. Το δε ισόπαλον των δυνάμεων δεν επιτρέπει ημί την εκτέλσιν ευρείας κυκλωτικής κινήσεως, ώστε δι'ενός πλήγματος να επιτύχωμεν αποφασιστικήν νίκην[...]»³⁶⁶.

Το συνακόλουθο δίλημμα για την Ελληνική Υψηλή Στρατηγική, αναφορικά με την στρατηγική αποτελεσματικότητα της στρατιωτικής της στρατηγικής και την ανάγκη επαναπροσδιορισμού ή όχι του πολιτικού στόχου με γνώμονα την σύζευξή του με τα διατιθέμενα μέσα κρυσταλλώνεται στην παρακάτω αναφορά.

«Δια του από 15 Ιουλίου ε.ε. υποβληθέντος εν Κιουτάχια συντόμου υπομνήματος ανέφερον ότι η Στρατιά θα προχωρεί ή θα εσταμάτα αναλόγως των παρουσιαζομένων μέχρι της στιγμής εκείνης συνθηκών. Η Στρατιά προχώρησε και περαν του Σαγγαρίου και εκθέτει ήδη Υμίν τας συνθήκας υφ'άς ευρίσκεται.

Μια περαιτέρω προσπάθεια προς κατάληψιν της Αγκύρας δυνατόν να επιφέρει την επιθυμητήν τελική νίκη, αλλά δυνατόν να επιφέρει και ατύχημα, όπερ την μέχρι τούδε θετικήν επιτυχίαν να μεταβάλη εις αποτυχίαν ήτις θα επιδράση ολεθρίως επί των πολιτικών διαπραγματεύσεων. Αναστολή περαιτέρω προελάσεως και καταληψις αμυντικής θέσεως όπισθεν του Σαγγαρίου ή και μεγάλου προγεφυρώματος μας επιτρέπει να σταματήσωμεν κατόπιν μιας επιτυχίας, αλλά βεβαίως δεν λύει το ζήτημα ριζικώς,[...], καθότι δεν θα επιτρέψη την αποστράτευσιν, αλλά τουναντίον θα παρατείνη την εμπόλεμον κατάστασιν.

Η Στρατιά ούσα εν απολύτω αγνοία της εν γένει πολιτικής καταστάσεως δεν δύναται να κρίνη αν τα προσδοκώμενα εκ της καταλήψεως της Αγκύρας οφέλη είναι τοιαύτα από πολιτικής απόψεως, ώστε να ριψοκινδυνεύση την αντί πασης θυσίας, έστω και με κίνδυνον μιας ήττης και επομένως μιας αποτυχίας του όλου Μικρασιατικού ζητήματος, μετάβασιν μέχρις εκεί, ή αν το μέχρι τούδε επιτευχθέν αποτέλεσμα είναι αρκετόν, ώστε η Κυβέρνησις να επωφεληθή αυτού προς επιτυχή διαπραγματεύσιν.

Δια τούτο παρακαλεί Υμάς, όπως έχη επι του ζητήματος τούτου τας διαταγάς της Κυβερνήσεως, παρακαλούσα μόνον, όπως η σχετική απόφασις γνωσθή το ταχύτερον, καθ'ότι εν τω μεταξύ η στρατολογία του αντιπάλου νέας προσκομίζει αυτό ενισχύσεις, η οχύρωσις αυτού ενισχύεται, η δε προκεχωρημένη εποχή του έτους δυνατόν να καταστήση μετ'ολίγον τας επιχειρήσεις εξαιρετικώς δυσχερείς»³⁶⁷.

Από την παραπάνω παρατήρηση συνάγεται ότι η ελληνική στρατιωτική ηγεσία έχοντας διαγνώσει την υπέρβαση του αποφασιστικού σημείου της νίκης, (επιβεβαιώνοντας δηλαδή την διαπίστωση του Κλαούζεβιτς βάση της οποίας «καθόσον η ισχύ του αμυνόμενου αυξάνεται καθημερινά ενώ του επιτιθέμενου εξασθενεί, η απουσία απόφασης είναι συμφέρουσα για τον πρώτο; Αλλά εάν τα αποτελέσματα από τις γενικές ζημιές του αμυνόμενου αρχίσουν να προλαμβάνονται από αυτόν, τότε θα πρέπει να έχει φθάσει το αποφασιστικό σημείο (της άμυνας) όπου

³⁶⁶ Παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Η Εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής, σ.σ. 96-98.

³⁶⁷ Ibid.

ο αμυνόμενος θα πρέπει να επαναπροσδιορίσει τους πολιτικούς τους στόχους και να δράσει, όταν τα πλεονέκτημα της αναμονής έχουν οριστικά εξαλειφθεί»³⁶⁸), θεώρησε ως βέλτιστη λύση στο στρατιωτικό αδιέξοδο που παρωθούνταν η στρατιωτική της στρατηγική, την σύναψη ανακωχής κατοχυρώνοντας τα τετελεσμένα.

«[...] υποβάλλω εντύπωσιν μου ότι ο αγών τείνει προςλάβη ως εξ ισοπάλου αντιμετώπων δυνάμεων χαρακτήρα αγώνος χαρακωμάτων [...] Ούτος έσεται επ'ωφέλεια εχθρού διαρκώς συμπληρούντος ελλείψεις του και οχύρωσιν εδάφους[...] Παράτασιν επιχειρήσεων θεωρώ επικίνδυνον[...] Στρατός απέδωκε ότι ηδύνατο[...] Κατάληψις Αγκύρας σκοπόν είχε μόνον καταστροφήν σιδηροδρομικών μεσων εχθρού[...] Τούτο εν μικροτέρα κλίμακι εκτελέσωμεν και εντεύθεν μέχρι Δορυλαίου [...]

Ίσως παραμονή ενταύθα ενισχυτική Κυβερνητικής δράσεως κατά διαπραγματεύσεις υπό όρον όμως αύτη μη παραταθή επι πολύ άλλως υπερβώμεν όριον αντοχής ανδρών[...] Επίτευξις ταχείας ανακωχής κατόπιν μέχρι σήμερα επιτυχίων θα ήτο αρίστη λύσις και από ηθικής απόψεως και συμφέροντος Στρατεύματος[...]»³⁶⁹.

Τοιουτοτρόπως η ελληνική πολιτική ηγεσία επαναπροσδιόρισε τον στρατιωτικό της στόχο- όσον το δυνατό ευρύτερη γραμμή κατοχής, εξουσιοδοτώντας την στρατιωτική ηγεσία να ενεργήσει με γνώμονα το στρατιωτικό συμφέρον,(το οποίο είχε προσδιορισθεί ήδη από την στρατιωτική ηγεσία-σύναψη ανακωχής).

«[...] Εις απάντησιν τηλεγραφημάτων Στρατιάς από 26 Αυγούστου, νομίζω αναγκαίον όπως η γραμμή της κατοχής μας εκτείνεται όσον το δυνατόν πέραν της γραμμής της επιδιωχθησομένης κατά της διαπραγματεύσεις της ειρήνης και οριστικής προσαρτήσεως [...], κρίνομεν αναγκαίον να συστήσωμεν υμίν όπως ανεπηρέαστοι και αδέσμευτοι από πάσης πολιτικής σκέψεως και παντός μέχρι σήμερα επιδοκιμασθέντος... διαρρυθμίσητε αποφάσεις και ενεργείας υμών αποκλειστικώς και μόνον συμφώνως προς το στρατιωτικό συμφέρον [...]»³⁷⁰.

δ) Υπέρβαση του αποφασιστικού σημείο της νίκης από την Ελληνική Στρατιά Μ.Ασίας

Η υπέρβαση του αποφασιστικού-κορυφαίου σημείου της νίκης από την ελληνική Στρατιά Μ.Ασίας συνώθησε στην ανακοπή της επιθετικής της προελάσεως και στην εφαρμογή στατικής άμυνας για την διατήρηση των κατεχόμενων θέσεων τους³⁷¹.

«Την 21 και 22 Αυγούστου (1921) το δεξιόν και το κέντρον της Ελληνικής παρατάξεως ακινητεί, την 23 διατάσσονται πάντα τα σώματα να παύσωσι τας επιθέσεις και να διατηρήσωσι τας ας κατέχουσι θέσεις».³⁷²

Οστόσο η μη επίτευξη του στρατιωτικού στόχου-καταστροφή των Κεμαλικών δυνάμεων, παρώθησε στην γένεση ποικίλων άμεσων ή έμμεσων απειλών τόσο ως

³⁶⁸ Clausewitz, On War, σελ.383.

³⁶⁹ Τηλεγράφημα Αρχηγού Στρατιάς προς τον Υπουργό Στρατιωτικών,26.8.1921. Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά,Η Αγωνία ενός Έθνους,σελ.129.

³⁷⁰ Τηλεγράφημα του Υπουργού Στρατιωτικών προς τον Αρχηγό της Στρατιάς, 28.8.1921.Ibid,σελ.130

³⁷¹ Στην εφαρμογή στατικής άμυνας, ο αμυνόμενος παρατάσσει το σύνολο των ένοπλων του δυνάμεων σε συγκεκριμένα μέτωπα με στόχο την προάσπιση-διαφύλαξη τους, συντήκοντας ένα στατικό εμπόδιο στις επιτιθέμενες δυνάμεις. Οι ένοπλες δυνάμεις μάχονται από τις θέσεις που κατέχουν κατά τη στιγμή της επίθεσης και διαθέτουν περιορισμένη, αν όχι καθόλου τακτική κίνηση με συνέπεια να υπάρχει σοβαρός κίνδυνος υπερκέρασής τους, εάν και εφόσον οι εφεδρείες τους είναι ανεπαρκείς και η δυνατότητα μετακίνησης των μονάδων τους από δευτερεύοντα μέτωπα καθίσταται αδύνατη. Βλέπε σχετικά J.Mearsheimer, Conventional Deterrence, σελ. 48, και A.Platias, High Politics in Small Countries, σ.σ.40-42.

³⁷² Ξ.Στρατηγός, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία,σελ.271.

προς την πραγμάτωση του πολιτικού στόχου όσο και ως προς την δυνατότητα κατοχύρωσης και διασφάλισης των κατεληφθέντων περιοχών. Γιατί «κάθε επίθεση θα πρέπει οπωσδήποτε να τελειώνει με άμυνα, η φύση της οποίας καθορίζεται από τις διαμορφωθείσες συνθήκες. Αυτό είναι πολύ ευνοϊκό όταν οι ένοπλες δυνάμεις του αντιπάλου έχουν καταστραφεί, αλλά εάν αυτό δεν συμβαίνει τότε τα πράγματα γίνονται δύσκολα»³⁷³.

Αντίστροφα ο στρατός του Κεμάλ είχε υπερβεί το αποφασιστικό σημείο της άμυνας. Η προοδευτική οπισθοχώρηση του στο εσωτερικό της Μ.Ασίας αποκατέστησε την ισορροπία δυνάμεων στο Μικρασιατικό θέατρο πολέμου, διαμέσου της παροχής μέσων εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης³⁷⁴, της συγκρότησης ισχυρών αμυντικών αναχωμάτων σε αρμονία με την γεωμορφολογία του εδάφους και της υπερεπέκτασης του ελληνικού επιχειρησιακού μετώπου. Απότοκο ήταν η αμυντική στρατιωτική στρατηγική έμμεσης προσέγγισης του Κεμάλ³⁷⁵, να μετεξελιχθεί σε καθαρά επιθετική. Γιατί όπως αναφέρει και ο Κλαούζεβιτς: «από τη στιγμή που ο αμυνόμενος επιτυγχάνει ένα σημαντικό πλεονέκτημα, η άμυνα έχει ολοκληρώσει το έργο της. Εφόσον λοιπόν απολαμβάνει αυτό το πλεονέκτημα θα πρέπει να αντεπιτεθεί, ή θα οδηγηθεί σε καταστροφή.[...] Πώς, τότε και πού θα αρχίσει η εν λόγω δράση, εξαρτάται απ πολλές άλλες συνθήκες[...] αυτή όμως η αλλαγή για αντεπίθεση θα πρέπει να γίνει αποδεκτή σαν μια εγγενή τάση της άμυνας-ως ένα από τα ουσιώδη χαρακτηριστικά της.[...] Μια ξαφνική ισχυρή μεταστροφή προς την επίθεση-[...]- είναι η υψηλότερη στιγμή για την άμυνα»³⁷⁶.

Αναλυτικότερα ο Ξ.Στρατηγός ανέφερε:

«[...] 2) Από της 24 μέχρι της 27 η Ελληνική απραξία ενθαρρύνει τους Τούρκους και γεννά ίσως την εντύπωσιν αδυναμίας της Ελληνικής Στρατιάς,συγκεντρώνουσι δε σημαντικές δυνάμεις απέναντι του Γ'Σώματος. Η έναρξις της συγκεντρώσεως γίνεται αντιληπτή από της 24 και παρακολουθείται αγρύπνως μέχρι της 27 Αυγούστου.

³⁷³ Clausewitz, On War, σελ.525.

³⁷⁴ Όπως προαναφέραμε ο Κεμάλ έλαβε εξωτερική εξισορρόπηση από Ιταλία, Γαλλία και Ρωσία, ενώ ενισχύονταν σε στρατιωτικό υλικό και από την κυβέρνηση του Σουλτάνου.

³⁷⁵ Η στρατηγική έμμεσης προσέγγισης, εστιάζεται στο ψυχολογικό αποτέλεσμα της στρατιωτικής ενέργειας. Μέσω της αξιοποίησης του στοιχείου του αιφνιδιασμού, της εξαπάτησης, της παραπλάνησης επιδιώκεται η χρήση της στρατιωτικής ισχύος στα ασθενή σημεία του αντιπάλου με συνεπακόλουθο την στρατηγική του αποδιάρθρωση. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Λίντελ Χάρτ, «Η στρατηγική δεν έχει να καταβάλλει αντίσταση, παρά μόνο εκείνη που προβάλλει η φύση. Ο σκοπός της είναι να ελαττώσει τη δυνατότητα αντιστάσεως και επιδιώκει να πραγματοποιήσει αυτό το σκοπό εκμεταλλευόμενη τα στοιχεία της κινήσεως και του αιφνιδιασμού». « Ακριβώς όπως τα στρατιωτικά μέσα είναι μόνο ένα από τα μέσα για την πραγματοποίηση του σκοπού της υψηλής στρατηγικής- ένα από τα εργαλεία στην συλλογή του χειρουργού- έτσι και η μάχη είναι ένα από τα μέσα που χρησιμοποιεί η στρατηγική για να πετύχει το σκοπό της. Αν οι συνθήκες είναι κατάλληλες, η μάχη φέρνει γρηγορότερα αποτελέσματα από οποιοδήποτε άλλο μέσο, αλλά αν οι συνθήκες δεν είναι ευνοϊκές, είναι τρέλα να χρησιμοποιηθεί μάχη. Ας υποθέσουμε ότι ένας στρατηγός είναι εξουσιοδοτημένος να επιζητήσει στρατιωτικό αποφασιστικό αποτέλεσμα. Η ευθύνη του έγκειται στο να επιδιώξει να το πετύχει κάτω από τις πιο ευνοϊκές συνθήκες για να φτάσει στα πιο επωφελή αποτελέσματα. Για αυτό ο αληθινός σκοπός του δεν είναι τόσο πολύ να επιδιώξει τη μάχη, όσο να επιδιώξει μια στρατηγική κατάσταση τόσο ευνοϊκή, που, αν η ίδια δεν προκαλέσει το επιδιωκόμενο αποφασιστικό αποτέλεσμα, η συνεχισή της με μια μάχη να είναι βέβαιο ότι θα το πετύχει. Με άλλα λόγια η αποδιάρθρωση αποτελεί το σκοπό της στρατηγικής. Η συνέχειά της μπορεί να είναι ή η διάλυση του εχθρού ή μια ευκολότερη αποδιάρθρωσή του στη μάχη». Λίντελ Χαρτ, Στρατηγική της Έμμεσης Προσεγγίσεως, σ.σ.503 &506-507. Για εκτενή ανάλυση των προσδιοριστικών μεταβλητών της στρατηγικής της έμμεσης προσέγγισης βλέπε Ibid, κεφ. XIX. Sun Zu, Η Τέχνη του Πολέμου.

A. Beaufre, An Introduction to Strategy, 42-43. J. Collins, Military Strategy, σ.σ. 62-63.

³⁷⁶ Clausewitz, On War, σελ.370.

3) Την 28 από της πρωΐας εκδηλούται σφοδρότατη επίθεσις καθ'ολοκλήρου του Μετώπου του Γ'Σώματος³⁷⁷ εξακολουθεί δε και την 29 με λυσσώδεις προσπαθείας. Σημειωτέον ότι ο Στρατός ημών εγνώριζεν ότι είχε ληφθή απόφασις αποχωρήσεως, εγνώριζε δε προσέτι και ότι είχε εν εις τα νώτα του αδιάβατον ποταμόν! Αλληλοδιάδοχοι εχθρικά μάζαι ρίπτονται εις την επίθεσιν[...] Την δε εσπέραν της 29 ο Ελληνικός στρατός ανταπεξέρχεται δια σφοδράς αντεπιθέσεως, απωθεί τον εχθρό και καταστέλλει οριστικώς την επιθετικήν του δράσιν. Οι ημέτεροι παραμένουσιν εις τας θέσεις των, αρχίζει δε από της 29 μετα την νικηφόρον απόκρουσιν του εχθρού, η εκ δεξιού βαθμιαία προς τον ποταμό συγκέντρωσις.[...]

6) Την 30 ο εχθρός συγκεντρώνει πάλιν νέας, περιορισμένας όμως εις έκτασιν πλέον, προσπάθειας και επιτίθεται κατά του άκρου αριστερού (ΥΠ Μερραρχίας), αποκρούεται και πάλιν και καταδιώκεται [...]

Τοιουτοτρόπως στις ακόλουθες αναφορές κρυσταλλώνεται η υπέρβαση του κορυφαίου σημείου της άμυνας από τον Κεμαλικό στρατό.

«Στρατός Κεμάλ εναντι ημών ολοένα ενισχύεται δια αποστολών εκ Κιλικίας, δια μεταφοράς τμημάτων εξ Ανατολικού Μετώπου και ενεργουμένης γενικής Στρατολογίας ήτις κατόπιν αναχαιτίσεως προελάσεως ημών προς Άγκυρα αποδίδει πλειότερον ή πρίν. Ήδη δύναμις Κεμαλικού Στρατού ημέτερον Μέτωπον, 22 Μερραρχίαι Πεζικού και 5 Μερραρχίαι Ιππικού, επι πλέον δε άτακτοι.

Μέση μάχιμος δύναμις εκάστης Μερραρχίας Πεζικού 3000 άνδρες, εκάστης ιππικού 1000 σπάθαι. Έναντι τούτων διαθέτουμεν 12 Μερραρχίας Πεζικού μέσης μαχίμου δυναμεις εκάστης 5000 και ταξιαρχίαν δυνάμεως 2 ιλών. Ούτω και νυν έτι εχθρικός στρατός αριθμητικώς υπέρτερος ολοέν ενισχυόμενος. Προς τούτοις εχθρός ήρχισε αναλαμβάνων πρωτοβουλίαν επιθέσεων του οπέρ καθίστησι έτι αισθητοτέραν αριθμητικήν ανεπάρκειαν ημών, όντων ηναγκασμένων ν'αποκρούσωμεν επιθέσεις επί μεγίστου μετώπου, δια συνεχών μετακινήσεων δυνάμεων, δι'ας μετακινήσεις πολύ αμφιβάλλω αν θα έχωμεν εγκαίρως πληροφορίας, δεδομένου ότι στερούμεθα

³⁷⁷ Ο αντιστράτηγος Παναγάκος ανέφερε για την αντεπίθεση του τουρκικού στρατού στις 28.8.1921.

«Η Διοίκηση της Στρατιάς εξέδωσε την ακόλουθη διαταγή:

«Β'Σώμα Στρατού»

«Από 5^{ης} ώρας σήμερον αρξαμένη επίθεσις εχθρού εγενικεύθη εφ'ολοκληρου Μετώπου Α' Σώματος Στρατού, κυρίας προσπαθείας αυτού στρεφόμενης κατά δεξιού Σώματος Στρατού τούτου.Υποστηρίξατε καταλλήλως δεξιόν Α' Σώματος Στρατού,συνδεόμενοι προς αυτό».

«Α' και Β' Σώματα Στρατού»

«Αριστερόν VII Μερραρχίας απωθήθη υπο εχθρού. Κατόπιν τούτου Β'Σώμα Στρατού εκκινήση, άμα λήψει παρούσης, και αχθή δια συντόνου πορείας προς Καραχαμζαλί- Τσανακτζί.Α' Σώμα Στρατού θα λάβη διατάξεις ασφαλείας δεξιού του»

«Α', Β', Γ' Σώματα Στρατού»

«Έχθρός ενήργησε σήμερον σφοδράν επίθεσιν κατά Γ' και Α' Σωμάτων Στρατού,αποκρουσθείς. Κατώρθωσε μόνον να καταλάβη επί του Τομέως της VII Μερραρχίας «Διδύμους Λόφους», Δυτικώς Μπασιρικόι. Β' Σώμα Στρατού άγεται δια νυκτερινής πορείας περιοχήν Σαρηχαλήλ-Καραχαμζαλί, ένθα, ως υπολογίζεται, ευρίσκεται αύριον μεσημβρίαν.

Αύριον Γ'Σώμα Στρατού,αμυνόμενον ενεργητικώς μέχρις εσχάτων,κρατήση θέσεις του και ανακτήση «Διδυμούς Λόφους».

Α' Σώμα Στρατού εγκαταλείπον θέσεις, ας κατέχει,θα αχθή εντός νυκτός 29-30 Αυγούστου επι γραμμής Σαριχαλήλ-Ιλιτζά, ης θα αμυνθή αποφασιστικώς κατά πάσης επιθέσεως εχθρού.

Γ'Σώμα Στρατού θα αποσύρη κατά την αυτήν νύκτα το δεξιόν αυτού προς τα υψώματα Σαρηχαλήλ, προς σύνδεσμόν του μετα αριστερού Α'Σώματος Στρατού.

Β'Σώμα Στρατού θα καταλάβη κατά την αυτήν νύκτα υψώματα μεταξύ Καβουντζί και Πουρσάκ επι της Δυτικής όχθης Σαγγαρίου, εφιστών ίδια την προσοχήν του έναντι υφισταμένων επι νέου Μετώπου του γεφυρων και πιθανών διαβάσεων ποταμού». Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ. 497-498.

³⁷⁸ Ξ.Στρατηγός, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία,σελ.271.

παντελώς ιππικού, το δε μόνον πραγματικόν μέσον πληροφοριών μας, η αεροπορία, δεν θα ηδύνατο μετ'ού πολὺ να λειτουργή συνεχώς, ὡς ἐκ τοῦ χειμῶνος. Κατόπιν ανωτέρω ἐπιβάλλεται ἡ τάχιστα ἐνίσχυσις τῆς δυνάμεως τῶν Μεραρχιών δι' ἀποστολῆς ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν ὁποσδήποτε εἰς αὐτὸ διαμενοντῶν ἀνδρῶν πλὴν τῶν πραγματικῶς τραυματιῶν, καθὼς καὶ ἀμέσος ἀποστολὴ ἱππῶν δια τὴν Ταξιαρχίαν Ἰππικοῦ[...]

³⁷⁹

«Ἰσχυραὶ ἐχθρικά δυνάμεις ἱππικοῦ μετὰ πυροβολικοῦ, υποστηριζόμεναι καὶ ὑπο σημαντικῶν δυνάμεων πεζικοῦ, ἐπεχείρησαν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν στρατευμάτων μας τῆς περιοχῆς Αφίον-Καραχισάρ. Ἡμέτερα στρατεύματα, ἀναλαμβάνοντα ἐπίθεσιν, κατεδίωξαν τὸν ἐχθρὸν, ἐπενεγκόντα εἰς αὐτὸν μεγάλας ἀπωλείας»

³⁸⁰

Ἀντίστοιχα ἡ ἐλληνικὴ στρατιωτικὴ ἡγεσία ἀναδιαμορφώνει τὴν φύσιν τῆς στρατιωτικῆς τῆς στρατηγικῆς σὲ ἀμυντικὴ. Διαπιστώνοντας ὅτι ὁ στρατιωτικὸς στόχος (κατάληψη ευρείας γραμμῆς κατοχῆς ὅσον τὸ δυνατόν πλησιέστερη πρὸς τὴν Ἄγκυρα) τῆς ἐπιθετικῆς ἐπιχείρησιν εἶχε ἐπιτευχθεῖ (στο βαθμὸ καὶ στο μέτρο πού ἐπέτρεπαν τὰ διατιθέμενα μέσα καὶ οἱ φυσικὲς συνθήκες) καὶ ἀξιολογώντας τὴν στρατηγικὴ ἀποτελεσματικότητά τῶν διατιθέμενων στρατιωτικῶν μέσων καὶ τῶν διαμορφωθέντων συνθηκῶν στο θέατρο πολέμου, συνωθεῖτε στὸν ἐπαναπροσδιορισμὸ τοῦ στρατιωτικοῦ τῆς δόγματος σὲ καθαρὰ ἀμυντικὸ, μέσω τῆς ἐφαρμογῆς ἀποτελεσματικῆς στατικῆς ἀμύνης γιὰ τὴν διατήρησιν- προάσπισιν τοῦ κατεχόμενου μετώπου. Συγκεκριμένα ὁ Ἀρχιστράτηγος Παπούλας στὴν παρακάτω ἀναφορά του:

α) ἀποκρυσταλλώνει τὰ ἀποτελέσματα τῆς προηγηθείσας ἐπιθετικῆς ἐπιχείρησιν,

β) προσδιορίζει τὴν ὄψιν τῆς στρατιωτικῆς στρατηγικῆς με γνώμονα τὴν στρατιωτικὴ ικανότητα τῆς Στρατιάς, τὴν γεωφυσικὴ διαμόρφωσιν τοῦ κατεχόμενου μετώπου, τὸ ἐπαρκές δίκτυο συγκοινωνιῶν καὶ τὶς πλουτοπαραγωγικὰς πηγὰς τῶν κατακτηθέντων περιοχῶν, ἀπολήγοντας στὴν ἀνάγκη ἐσωτερικῆς ἐξισορρόπησης γιὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ στρατιωτικοῦ στόχου- καταστροφὴ κεμαλικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων.

«[...] Ἡ Στρατιά μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Γραμμῆς Δορύλαιον-Αφίον Καραχισάρ προέβη εἰς τὴν καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ μέχρι τῶν Ἀνατολικῶς τοῦ Σαγγαρίου θέσεων του, τὸν ἐξεδίωξεν ἀπὸ ταῦτα, ἐπέφερεν εἰς αὐτὸν ἀρκούντως σοβαράς ἀπωλείας καὶ ἐπανήλθεν εἰς τὰς Ἀνατολικῶς τοῦ Δορυλαίου θέσεις...[...] Ἡ ἐπιστροφὴ τῆς Στρατιάς εἰς τὰς θέσεις τῆς ἐγένετο ἀνεὺ πίεσεως ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ ὅστις ἐπεζήτησε μόνον νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰς συγκοινωνίας μας, ἐπιχειρήσιν ἥτις ἀπέτυχε λόγῳ τῆς ἐγκαίρῳ ἐπεμβάσεως τμημάτων τῆς ἐπανερχόμενης Στρατιάς. Οὕτως ἡ Στρατιά ἐξεπλήρωσεν ὁλοκληρωτικῶς ὅτι ἐξέθεσε κατὰ τὴν ἐν Κιουταχεῖα σύσκεψιν ὡς βεβαίως κατορθωτόν.[...] Ἦτοι γενικῶς ἡ Στρατιά κατέχει τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Βαγδάτης ἀπὸ Μπιλετζίκ μέχρις Αφίον Καραχισάρ. Καὶ ἂν ἡ Στρατιά μετέβαινε μέχρι Ἀγκύρας, πάλιν ἐπιστρέφουσα τὴν γραμμὴν ταύτην θὰ κατελάμβανε καὶ μόνον ἐν περιπτώσει τελείας καταστροφῆς καὶ διαλύσεως τοῦ Κεμαλικοῦ Στρατοῦ θὰ ἡδύνατο δι' ἀσθενούς προκαλύψεως νὰ κατέχῃ τὴν γραμμὴν τοῦ Σαγγαρίου ἐπεκτεινόμενη βορείως πρὸς τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Ἡ γραμμὴ αὕτη μὴ παρουσιάζουσα βεβαίως οὐδὲν φυσικὸν κῶλυμα καθιστῶσαν αὐτὴν ἰδιαιτέρως πλεονεκτικὴν γραμμὴν δι' ἀμυννὰν ἔχει τὸ πλεονέκτημα τῆς υπάρξεως ὀπίσθεν αὐτῆς

³⁷⁹ Τηλεγράφημα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐλληνικῆς στρατιάς, Α.Παπούλα, πρὸς τὸ ἐλληνικὸν ὑπουργεῖον στρατιωτικῶν 14.9.1921. Παρατίθεται στὸ Β.Δούσμανη, Ἡ Ἐσωτερικὴ ὄψις τῆς Μικρασιατικῆς ἐμπλοκῆς, σελ.279.

³⁸⁰ Δελτίον στρατιωτικῆς καταστάσεως 19.9.1921. Ibid, σελ.245

σιδηροδρομικής γραμμής διευκολυνούσης τον εφοδιασμόν της και ότι αποκλείει από το Κεμαλικόν κράτος την Στρατολογικὴν και οικονομικὴν εκμετάλλευσιν πλουσιωτάτης περιοχής. Παρέχει ὅμως το σοβαρόν μειονέκτημα ενός μεγίστου καλυπτέου πλευροῦ από νέας Εφέσου μέχρις Αφίων Καραχισσάρ. Επέκτασιν της γραμμῆς δεν θεωρῶ σκόπιμον προς το παρόν ελλείψει επαρκῶν δυνάμεων.

Ὡς προς την ἀμυναν του κατεχόμενου μετώπου και της ενδοχώρας, αὐτὴ δέον να εξετασθῇ υπο δύο ἀπόψεις, το παρόν και το μέλλον ἐπὶ τη υπόθεσιν κατ'ἀμφοτέρας τας περιπτώσεις ὅτι δεν ἐπέρχεται πολιτικὴ μεταβολὴ μετατρέπουσα την υπάρχουσαν σήμερον κατάστασιν.[...] Ἡ Στρατιὰ δια χρησιμοποίησεως της οχυρώσεως και καταλλήλου κατανομῆς των δυνάμεων και των μέσων αὐτὰ διαθέτει θα ἐπιζητήσῃ ν'ἀνταπεξέλθῃ δια το παρόν εἰς το δυσχερές ἔργον της κατοχῆς του μεγάλου τούτου μετώπου. Ἐν ἐκ των σοβαρῶν μειονεκτημάτων ἡμῶν εἶναι ἡ τέλεια ἔλλειψις Ἱππικοῦ, ἐξόχως ἀναγκαίου εἰς τας μεγάλας ταύτας ἐκτάσεις και ἀπέναντι του ἐχθροῦ ἔχοντος πολυάριθμον τοιούτον.

2^{ov}- Δια το μέλλον ἐφ'ὅσον αὐτὰ νυν συνθήκαι παραμένουσιν αὐταὶ ἡ κατάστασις παρουσίαζεται δυσμενῆς δι'ἡμᾶς. Ὁ ἐχθρὸς αὐξάνει δια της Στρατολογίας τας δυνάμεις αὐτοῦ και θα εφοδιάσῃ ταύτας δια των φίλων αὐτοῦ δυνάμεων μέχρι της εποχῆς καθ'ἣν, συγκεντρῶν ταύτας, δυνηθῇ να ἐπιχειρήσῃ αἰφνηδιαστικῶς ἐναντίον σημείου τινὸς του Μετώπου προς διάσπασιν ἡμῶν. Ἡ χειμερινὴ περίοδος εἰς την περιοχὴν ταύτην ἤρξατο και κατὰ την γνώμην της Στρατιᾶς μετα δυσφορίας θα υπομείνῃ την χειμερινὴν παραμονὴν υπο το δριμύ τούτο κλίμα και υπο διαρκεῖς ἐπιθέσεις των ἐχθρικών τμημάτων ἱππικοῦ. Ὁ στρατὸς ἡμῶν κατόπιν ἐννεατοῦς πολέμου ἔχει υποστῇ σοβαρὰν μείωσιν κυρίως ἀπὸ ἀπόψεως στελεχῶν και διὰ των καλυτέρων, ἐξ οὗ ἡ συνοχὴ ἐν τη διοίκησιν ἔχει μειωθῇ. Κατὰ τας δυο τελευταίας ἐπιχειρήσεις ὁ στρατὸς ἐν τῷ συνόλῳ υπῆρξεν ἀξιοθαύμαστος. Ἀλλ' ἡ ἀντίληψις της Στρατιᾶς εἶναι ὅτι δεν θα ἦτο φρόνιμον να ζητηθῇ τι πλέον παρ'αυτοῦ.

Δια τους λόγους τούτους, φρονῶ ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ ταχεῖα περαιώσις της Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας»³⁸¹.

Με ἄλλα λόγια ὁ ἀρχιστράτηγος Παπούλας κατέληξε στο στρατηγικὸ ἀξίωμα του Κλαούζεβιτς ὅτι: «ὁ φυσικὸς στόχος κάθε ἐπιχειρησιακοῦ σχεδίου εἶναι το ἀποφασιστικὸ σημεῖο στο ὁποῖο ἡ ἐπίθεσις γίνεται ἀμυνα. Εἴαν κάποιος θελήσῃ να το

³⁸¹ Τηλεγράφημα (αριθ.6714) του Ἀρχιστράτηγου προς τον Ὑπουργὸ Στρατιωτικῶν.(8.9.1921). Παρατίθεται στο Ἰ.Δ.Πασά, Ἡ Ἀγωνία ἐνὸς ἔθνους, σ.σ.138-140.

Ὁμοίως ὁ υποστράτηγός Ξ Στρατηγός σε τηλεγράφημά του στον ὑπουργὸ Στρατιωτικῶν,(9.9.1921) ἀνέφερε: «[...] Ἡ Στρατιὰ μετα την κατάληψιν της γραμμῆς Δορυλαίου Ἀφίων Καρα-Χισσάρ προέβη εἰς καταδίωξιν του ἐχθροῦ μέχρι των ἀνατολικῶν του Σαγγαρίου θέσεων του, τον ἐξεδίωξε ἀπὸ ταύτας. Ἐπέφερεν εἰς αὐτόν σοβαρὰς ἀπωλείας και ἐπανήλθεν εἰς τας ἀνατολικὰς του Δορυλαίου θέσεις.[...]

Ἡ ἐπιστροφὴ της Στρατιᾶς εἰς τας θέσεις της ἐγένετο ἀνευ πίεσεως ἐκ μέρους του ἐχθροῦ ὅστις ἐπεζήτησε να εἰσδύσῃ εἰς τας συγκοινωνίας μας-ἐπιχειρήσεις αὐτὴ ἀπέτυχε λόγω της ἐγκαίρου ἐπεμβάσεως τμημάτων της ἐπανερχόμενης Στρατιᾶς. Οὕτως ἡ Στρατιὰ ἐξεπλήρωσεν ὁλοκληρωτικῶς, ὅτι ἐξέθεσε κατὰ την ἐν Κιουταχία σύσκεψιν ὡς βεβαίως κατορθωτόν. Πρόκειται ἤδη να εξετασθῇ ποία εἶναι ἡ συμφερωτέρα γραμμὴ ἢν δέον να καταλάβῃ ἡ στρατιὰ. Ἡ Στρατιὰ ἀκολουθοῦσα την φυσικὴν ὁδὸν ἐπιστροφῆς πλησιάζει διαδοχικῶς καταλάβῃ δια δέκα Μεραρχιών τας 60 χιλιόμετρα περίπου ἀνατολικὰς του Δορυλαίου θέσεις ἐξορμησεῶς αὐτῆς.[...]

Και ἂν ἡ Στρατιὰ μετέβαινε μέχρις Ἀγκύρας, πάλιν ἐπιστρέφουσα την γραμμὴν ταύτην θα κατελάμβανε και μόνον ἐν περιπτώσει τελείας καταστροφῆς και διαλύσεως του Κεμαλικῶν στρατοῦ θα ἠδύνατο δι'ἀσθενούς προκαλύψεως να καθέξῃ την γραμμὴν Σαγγαρίου, ἐπεκτεινόμενην βορρῶς προς τον Εὐξείνιον Πόντον». Παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Ἡ Ἐσωτερικὴ ὁψις της Μικρασιατικῆς ἐμπλοκῆς, σ.σ.263-264.

υπερβεί, δεν θα είναι μόνο μια ανώφελη ενέργεια που δεν θα προσθέσει τίποτα στην επιτυχία. Θα είναι μια επιβλαβής (ενέργεια), που θα οδηγήσει σε αντίδραση»³⁸².

Επίσης έχοντας ως βάση των υπολογισμών του το αξίωμα του Σούν Τσού «Μπορούμε λοιπόν να πάρουμε σα δεδομένο ότι ένα στράτευμα χωρίς τα μεταφορικά του είναι χαμένο· χωρίς προμήθειες είναι χαμένο· χωρίς βάσεις εφοδιασμού είναι χαμένο»³⁸³,

εκφράζει ρητά τις έμμεσες απειλές που αναφύονταν ως προς την εφαρμογή της στατικής άμυνας³⁸⁴, λόγω της συνεχούς ενισχύσεως των Κεμαλικών δυνάμεων και της αντίστοιχης εξασθένησης της ελληνικής στρατιωτικής ισχύος, με συνεπακόλουθο την ενδεχόμενη επίτευξη αιφνιδιασμού από τον αντίπαλο, την διάρρηξη και κατάρρευση του ελληνικού μετώπου.

Τουναντίον η ελληνική πολιτική ηγεσία οριοθετεί ως απαρέγκλιτο πολιτικό στόχο την διατήρηση της γραμμής κατοχής Εσκή-Σεχέρ, Κιουτάχεια, Αφιον Καρα Χισάρ, παρωθώντας την ελληνική στρατιωτική ηγεσία σε λειτουργικές-οργανωτικές διαδικασίες για τον σχηματισμό ισχυρών αμυντικών αναχωμάτων με στρατιωτικό στόχο την αναχαίτιση-εξασθένηση των επιθετικών δράσεων του αντιπάλου για την ευόδωση του πολιτικού σκοπού- παγίωση του νέο status-quo μέσω της συνθηκολόγησης του Κεμάλ.

Χαρακτηριστικά ο έλληνας πρωθυπουργός ανέφερε σχετικά με τον πολιτικό στόχο.

«Η στρατιωτική κατάσταση, την οποίαν η Κυβέρνησις έχει ανάγκην να χρησιμοποιήσῃ ως βάσιν της πολιτικής αυτής ενέργειας, ἐδηλώθη ἤδη ἐπανειλημμένως εἰς τὴν Διοίκησιν τῆς Στρατιάς.[...] Καίτοι μὴ ἐπιτευχθεῖσιν τῆς μέχρις Ἀγκύρας προελάσεως, εἶναι πρόδηλον ὅτι δυνάμεθα καὶ οφείλομεν νὰ πορισθώμεν ἐκ τῆν συντελεσθείσης προελάσεως, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἀποφασισθείσης μέχρις Ἀγκύρας, ὅσο τὸ δυνατόν πλείονα ἐκ τῶν ἐπιδιωχθέντων ἀποτελεσμάτων καὶ νὰ δημιουργήσωμεν κατάστασιν ὅσον ἐνέστι προσεγγίζουσιν εἰς ἐκείνην, ἥτις θὰ ἐδημιουργεῖτο ἀν ἡ προέλασις ἐφθάνεν εἰς τὸ τέρμα. Ποία δέον νὰ εἶναι ἡ γραμμή, δι' ἧς δύναται τοῦτο νὰ ἐπιτευχθῇ, ἀπόκειται εἰς τὴν Στρατιάν ν' ἀποφασίσῃ»³⁸⁵.

Ομοίως ο έλληνας υπουργός στρατιωτικών, Θεοτόκης, κρυσταλλώνει στην ακόλουθη αναφορά του, τον απαρέγκλιτο ελληνικό πολιτικό στόχο.

«[...] Ἡ περιγραφὴ σας γεννᾷ ἀμφιβολίας περὶ τῆς κατὰ τὴν ἡμετέραν κρίσιν, ἰκανότητος πρὸς διατήρησιν τῆς γραμμῆς ἣν σήμερον κατέχει ἡ Στρατιὰ. Εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζητε ὅτι ἡ εγκατάλειψις τῆς γραμμῆς Εσκή-Σεχέρ-Κιουταχία-Αφίον –Καρά-Χισσάρ εἶνε οριστικόν καὶ ἀνεπανόρθωτον ναυάγιον ὁλοκλήρου τῆς Μικρασιατικῆς ἐπιχειρήσεως, θὰ εἶχε δὲ ὡς ἀναπόφευκτον συνέπειαν τὴν εγκατάλειψιν ὁλοκλήρου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Διότι εἶναι πρόδηλον ὅτι ἡ εγκατάλειψις αὕτη θὰ ἐνεφάνιζε πλήρη ἥτταν ἡμῶν ἐν ταῖς στρατιωτικαῖς ἐπιχειρήσεσιν, ἡ ὁποία μετὰ τοιαύτην ἀποτυχίαν θὰ ἀφήρῃ παν ἑδάφος πολιτικῆς ἐνεργείας ἔστω καὶ πρὸς μόνον ἀνεκτὴν ἐκκαθάρισιν τῆς καταστάσεως. Ὡς ἐκ τούτου κατανοεῖτε ευχέρως ὅτι

³⁸² Clausewitz, On War, σελ.570.

³⁸³ Sun Zu, Η Τέχνη του Πολέμου, σελ.47.

³⁸⁴ Όπως παρατηρεῖ ο J.Mearsheimer κατὰ τὴν ἐφαρμογὴ στατικής ἀμυνας οἱ ἐνόπλιες δυνάμεις μᾶχονται ἀπὸ τὶς θέσεις πού κατέχουν κατὰ τὴ στιγμὴ τῆς ἐπίθεσης καὶ διαθέτουν περιορισμένη, ἀν ὅχι καθόλου τακτικὴ κίνησι με συνέπεια νὰ ὑπάρχει σοβαρὸς κίνδυνος υπερκέρασός τους ἀπὸ τὴν στιγμὴ πού οἱ ἐφεδρεῖες εἶναι περιορισμένες καὶ ἡ δυνατότητα μετακίνησις μονάδων ἀπὸ δευτερεύοντα μέτωπα περιορισμένη. J.Mearsheimer, Conventional Deterrence, σελ. 48. Ἐπίσης βλέπε, A.Platias, High Politics in Small Countries, σ.σ.40-42

³⁸⁵ Τηλεγράφημα πρὸς τὸν ὑπουργὸ στρατιωτικῶν, 2.9.1921. Παρατίθεται στὸ Β.Δούσμανη, Ἡ Ἐσωτερικὴ ὄψις τῆς Μικρασιατικῆς ἐμπλοκῆς, σ.σ.267-268

είναι απολύτως επιβεβλημένον να γνωρίσωμεν απεριφράστως και εντελώς απροκαλύπτως την ημετέραν κρίσιν περί της ικανότητος να κρατήσετε την ως άνω γραμμήν»³⁸⁶.

ε) Η Ελληνική Υψηλή και Στρατιωτική Στρατηγική περιαγάγετε σε αδιέξοδο.(Κεμαλική Αντεπίθεση)

Η υπέρβαση του κορυφαίου σημείου της νίκης από τον Ελληνική Στρατιά Μ.Ασίας, παρώθησε στην υπέρβαση του αντίστοιχου σημείου της άμυνας από τον Τουρκικό στρατό, με συνεπακόλουθο την υιοθέτηση επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής άμεσης προσέγγισης από την τουρκική στρατιωτική ηγεσία³⁸⁷, με στρατιωτικό στόχο την εκμηδένιση των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων της Μ.Ασίας.

Οι κεντρικές προσδιοριστικές μεταβλητές της υπέρβασης του κορυφαίου σημείου της νίκης από την ελληνική Στρατιά, κρυσταλλώνονται στην ακόλουθη αναφορά του στρατηγού Α.Μαζαράκη.

«1) Η προέλασις εις χώραν άγονον και εχθρικήν τον εξησθένει και του καθιστά δυσχερή τον εφοδιασμό.

2) Ο εχθρός πλησιάζων εις τας βάσεις του και την πρωτεύουσάν του θα ημύνετο με όλας τας δυνάμεις και με όλον τον ενθουσιασμόν του.

3) Πλην του ρεύματος του Σαγγάριου θα εύρισκεν ο ελληνικός στρατός εις την δεξιάν του όχθην οχυράς θέσεις οργανωμένας από τον εχθρόν».

Επίσης η Τουρκική στρατιωτική ηγεσία προσάρμοσε την στρατιωτική της στρατηγική στα σημεία τρωτότητας της αντίστοιχης ελληνικής στρατηγικής και συγκεκριμένα αξιοποίησε επαρκώς :

α) την υπερεπέκταση του ελληνικού μετώπου, με αποτέλεσμα την αδυναμία εφαρμογής αποτελεσματικής στατικής άμυνας,

β) την εξασθένιση του ηθικού-φρονήματος της Ελληνικής Στρατιάς³⁸⁸,

γ) την στατική-παθητική αμυντική διάταξη της ελληνικής Στρατιάς, η οποία παρείχε στον επιτιθέμενο την δυνατότητα για την διεξαγωγή επιτυχούς πρώτου πλήγματος.

«Εξ ίσου βαρυ σφάλμα προς την εκστρατείαν του Σαγγαρίου αποτελεί κατ'εμέ το υπερβολικά εκτεταμένον μέτωπον εις το οποίον εγκατεστάθη ο στρατός ημών μετα την εκ Σαγγαρίου υποχώρησιν. Και το σφάλμα αυτό βαρύνει κατά το πλείστον τον αρχιστράτηγον Παπούλαν και το επιτελείον του το οποίον δεν φαίνεται καν να αντελήφθη τον κίνδυνον της αποσυνθέσεως εις την πρώτην εχθρικήν κρούσιν την οποίαν ενείχεν η αραιοτάτη κατοχή υπο μικρού στρατού 70-80 χιλ. μαχητών, εκτάσεως πλέον των 600 χιλιομέτρων, εξ ών τα 350 ενεργού μετώπου και 250 απλώς επιτηρουμένου. Το σφάλμα δε αυτό καθίστατο ολέθριον εάν ληφθή υπ'όψει ότι ο ελληνικός στρατός μετα την αποτυχίαν του Σαγγαρίου έλαβε στάσιν παθητικής

³⁸⁶ Τηλεγραφήμα του έλληνα υπουργού στρατιωτικών προς τη Στρατιά Μ.Ασίας,18.9.1921. Ibid, σελ.280

³⁸⁷ Στην άμεση προσέγγιση, ο επιτιθέμενος συγκεντρώνει το σύνολο των στρατιωτικών του δυνάμεων, στο ισχυρότερο σημείο- κέντρο βάρους του αμυνόμενου, που συνήθως είναι οι ένοπλες δυνάμεις, και επιδιώκει την καταστροφή του-κέντρου βάρους, μέσω μιας αποφασιστικής μάχης. Για εκτενή ανάλυση βλέπε Clausewitz, On War, σ.σ. 225-270. Επίσης, A.Beaufre, An Introduction to Strategy, σ.σ. 42-43 και J.Collins, Military Strategy, σ.σ. 62-63.

³⁸⁸ Χαρακτηριστικά ο αντιστράτηγος Τρικούπης σε ερώτηση του αρχηγού του επιτελείου της Στρατιάς, Κ.Πάλλη, περί του ηθικού του στρατού,(Σεπτέμβριος 1921), απάντησε : «Πρέπει να τερματισθή ταχέως η εκκρεμότης της πολεμικής καταστάσεως, καθόσον παρατηρείται εις το Στράτευμα κόπωση σωματική και ψυχική, η δε ανθρώπινη αντοχή έχει όρια, άτινα δεν δύναται τις να υπερβή ατιμωρητί». Ν.Τρικούπης, Αναμνήσεις επεισοδίων και γεγονότων εκ των πολέμων μας,σελ.97.

αμύνης, παραιτηθείς πάσης πρωτοβουλίας εις τας επιχειρήσεις και ότι την στάσιν αυτήν την διεκήρυσεν η κυβέρνησις και ο τύπος.

Ἐμειναν λοιπόν ελεύθεροι οι Τούρκοι, αναλαμβάνοντες αυτοί την πρωτοβουλίαν των επιχειρήσεων να κτυπήσουν όπου ήθελαν, όταν ήθελαν και με όσες δυνάμεις ήθελαν εις εν εκ των σημείων του παντού ασθενούς αυτού μετώπου»³⁸⁹.

Ο στρατιωτικός στόχος της επιθετικής τουρκικής στρατιωτικής στρατηγικής άμεσης προσέγγισης, ήταν η ολοκληρωτική εκμηδένιση της ελληνικής στρατιωτικής ισχύος μέσω της επιζήτησης και διεξαγωγής αποφασιστικών μαχών. Χαρακτηριστικά ο Μ.Κεμάλ σε διαταγή του ανέφερε: «Εκμηδενίσαντες εντός απιστεύτως βραχέως χρόνου τα κύρια στοιχεία στρατού αλαζόνος[...] Ζητώ από όλους τους συναδέλφους μου να προχωρούν έχοντες υπ' όψει ότι θα συναφθούν και άλλαι αποφασιστικά μάχαι, να εξακολουθούν δε να διαθέτουν αφειδώς και εν αμίλλη έκαστος τας ιδίας αυτού διανοητικές δυνάμεις και πηγάς γενναιότητος και ζήλου.

Ο αντικειμενικός μας σκοπός είναι το Αιγαίον. Εμπρός»³⁹⁰.

«Το Σώμα Στρατού Ιππικού θα προχωρήση προς την γενικήν κατεύθυνσιν Σαλιχλή, με αποστολάς: Να αποκόψη την υποχώρησιν των εχθρικών δυνάμεων, αίτινες αποσύρονται από Ουσάκ. Να περισυλλέξη τους φυγάδας του εχθρικού στρατού. Να εμποδίση τον εχθρόν να κρατηθή εις τας περαιτέρω τοποθεσίας. Να καταστρέψη την σιδηροδρομικήν γραμμήν, ώστε να εμποδισθούν αι εχθρικάί μεταφοραί»³⁹¹.

Η Τουρκική στρατιωτική στρατηγική για να επιτύχει τον στρατιωτικό της στόχο χρησιμοποίησε το στρατηγικό στοιχείο της παραπλάνησης-εξαπάτησης της Ελληνικής στρατιωτικής ηγεσίας για την επίτευξη αιφνιδιασμού, επιβεβαιώνοντας την διαπίστωση του Λιντελ Χάρτ, ότι «η κάλυψη των ενεργειών με μυστήριο και η παραπλάνηση αποτελούν “αντιπερισπασμό” ενώ ο αιφνιδιασμός είναι απαραίτητος για να προκληθεί “αποδιάρθρωση”»³⁹², καθώς και το αξίωμα του Σούν Τσού ότι «όλος ο πόλεμος στηρίζεται στην εξαπάτηση»³⁹³.

Συγκεκριμένα: «την 1^η Αυγούστου παρουσιάσθησαν εις τας προφυλακάς της Ι Μεραρχίας 4 τούρκοι στρατιώται αυτόμολοι ανήκοντες εις την 14^η Τουρκικήν Μεραρχίαν, οι οποίοι παρέσχον την πληροφορίαν ότι η Μεραρχία των μετεκινήθη νοτίως του Ακάρ παρεμβληθείσα μεταξύ της 5^{ης} και 8^{ης} Τουρκικών Μεραρχιών»³⁹⁴.

«6 Αυγούστου. Εις τας 4.30' το πρωί ο εχθρός επετέθη μετα πυροβολικού κατά του ημετέρου προγεφυρώματος της Ορτάντζής, του τελευταίου σιδηροδρομικού σταθμού

³⁸⁹ Α.Μαζαράκης, Απομνημονεύματα, σ.σ.296-298.

Ομοίως ο αρχιστράτηγος Χατζηανέστης αναφέρει στην απολογία του για την εφαρμογή στατικής άμυνας από την ελληνική στρατιά Μ.Ασίας. «Όλα είχαν κανονισθή επί μιάς σφαλεράς ιδέας της αμύνης από χαρακωμάτων, υπολογιζόμενης με τεχνικάς λεπτομερείας πολύ καλές, αλλ' εχούσης εν θεμελιώδες σφάλμα: **να κρατήσωμεν τας θέσεις.** Μα είναι αυτή λύσις κυριοί; Μα ο στρατός έχει σκοπόν να κρατή τας θέσεις του ή να συντρίβη τον εχθρόν; Το να κρατή τας θέσεις του είναι μια μεταβατική κατάστασις, η οποία προϋποθέτει μίαν άλλην αιτίαν ή οποία θα λύση το ζήτημα. [...] Δεν ήτο λύσις, αλλά και τι δύναμις απητείτο; Εις μέτωπον μικρότερον, δυνάμεις τεραστίας δια να γίνη. Παρ' ημίν λοιπόν όλαι αυταί αι μελέται είχαν σφαλεράν την βάσιν. Δηλαδή προϋπέθετον ένα μέτωπον, εις το οποίον εμπρός δεν έπρεπε να πάμε, διότι απεδείχθη ότι αυτό είναι επιζήμιον, οπίσω δεν έπρεπε να πάμε, διότι αυτό δεν το ήθελεν η προκάτοχος διοίκησις. Τι έπρεπε να γίνη;». Παρατίθεται στο Χ.Κ. Βοζίκη, Αι Απολογίαι των θυμάτων της 15 Νοεμβρίου 1922, σελ.349.

³⁹⁰ Παρατίθεται στο Φ.Γρηγοριάδη, Διχασμός-Μικρά Ασία, τόμος β', σελ.217

³⁹¹ Ibid, σελ.217.

³⁹² Liddel Hart, Στρατηγική της Ἐμμεσης Προσεγγίσεως, σελ.510.

³⁹³ Sun Zu, Η Τέχνη του Πολέμου, σελ.25.

³⁹⁴ Κ.Πανταζής, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Μικρασιατικής εκστρατείας, 1919-1922, σελ.96.

της γραμμής Αϊδινίου. Οι ημέτεροι ηναγκάσθησαν εις υποχώρησιν εις τα οχυρώματα της 2ας γραμμής επί των υψωμάτων των νοτίως του Μπουλαντάν. Ο εχθρός υπελογίσθη εις 1000 πεζούς και 1500 ιππείς. Αι απώλειαι ημών υπήρξαν μεγάλοι και εις άνδρας και εις υλκόν, διότι η Ορτάντζα ήτο κέντρον εφοδιασμού τροφίμων, πυρομαχικών κλπ. τα οποία ο εχθρός μετα την καταληψίν της, μετέφερεν εσπευσμένως εις τας γραμμάς του»³⁹⁵.

«Την 8^η Αυγούστου αυτόμολος της 15^{ης} Τουρκικής Μεραρχίας παρουσίασθη εις τας προφυλακάς της I Μεραρχίας και ανέφερεν ότι αι 15, 23 και 57 Τουρκικαί Μεραρχίαι συνεκεντρώθησαν εις χώρον Τσιφούτ-Κασάμπα-Εφέ Σουλτάν και εκείθεν προώθησαν πλησίον των θέσεων των νοτίως του Ακάρ ετέρων τριών Μεραρχιών. Παρέσχε επίσης την πληροφορίαν ότι εκυκλοφόρει φήμη μεταξύ των στρατιωτών ότι επίκειται επίθεσις κατά του κενού του υπάρχοντος μεταξύ της Ιης και IV Ελληνικών Μεραρχιών με σκοπόν την κατάληψιν του Μπάλ Μαχμούτ»³⁹⁶.

«Την 9^η Αυγούστου, αεροπορική αναγνώρισις εκτελεσθείσα νοτίως του ποταμού Ακάρ εξηκρίβωσεν αύξησιν των Τουρκικών καυταλισμών

Ετέρα αεροπορική αναγνώρισις την 10^η Αυγούστου εσημείωσε νέαν αύξησιν καταυλισμών, ζωηροτάτην κίνησιν φαλαγγών πεζικού και φορτηγών αυτοκινήτων νοτίως του Ακάρ. Επι πλέον αυτόμολος Τούρκος λοχίας παρουσιασθείς εις τας γραμμάς της I Μεραρχίας κατέθεσεν ότι οι Τούρκοι συνεκέντρωσαν έναντι του μετώπου της I και IV Μεραρχίας εξ Μεραρχίας με αντικειμενικόν σκοπόν την ανάληψιν επιθέσεως προς Μπάλ Μαχμούτ και Αφίον με κύριαν προσπάθειαν το κενόν μεταξύ των δύο Μεραρχιών»³⁹⁷.

«11 Αυγούστου,(Ουσάκ). Ο εχθρός κατέστρεψε τας δυτικώς του σιδηροδρομικού σταθμού Ορτάντζης γεφύρας και έκαυσε τον σταθμόν».³⁹⁸

Ομοίως ο Μ.Κεμάλ χρησιμοποίησε το στοιχείο της παραπλάνησης για να συγκαλύψει την παρουσία του από το αποφασιστικό θέατρο της τουρκικής επίθεσης.

«Έκρυβα την απουσία μου από την Άγκυρα. Όσοι ήξεραν τα σχέδιά μου, έπρεπε να ενεργούν έτσι, σαν να βρισκόμουν στην πρωτεύουσα. Ανεκοίνωσα μάλιστα στον Τύπο, ότι οργανώνω δεξίωσι στην επαυλί μου για τα μέλη της Εθνοσυνελεύσεως. Νύχτα πέρασα με αυτοκίνητο την Αλμυρά Ερημο και έφθασα στην Κόνια(Ικόνιο). Το τηλεγραφείο εκεί, ετέθη υπο έλεγχον»³⁹⁹.

Χαρακτηριστικά ο Ισμέτ Πασσάς αναφέρει για τον ουσιαστικό ρόλο της παραπλάνησης,(6.8.1922), στην ευόδωση του στρατιωτικού στόχου της τουρκικής στρατιωτικής στρατηγικής.

«[...] Κύριος παράγων του σχεδίου μας, είναι η απόκρυψις των συγκεντρώσεών μας. Μόνον ούτω θα επιτύχωμεν δι'αιφνιδιασμού να εισέλθωμεν εις την μεγάλην εκ παρατάξεως μαχήν με υλικήν και ηθικήν υπεροχήν. Προς τούτο θ'αποκρυβή και από αυτά τα Στρατεύματα ο σκοπός μας και θα διαδοθή ότι αναμένεται εχθρική επίθεσις»⁴⁰⁰.

«Προς απόκρυψιν των συγκεντρώσεών μας, όλαι αι μετασταθμεύσεις και αι πορείαι εγίνοντο εν καιρώ νυκτός. Ελάβομεν αυστηρότατα μέτρα κατά της εχθρικής κατασκοπείας, αλλά και κατά των εχθρικών αεροπλάνων. Δια να μη εφελκύσωσι την

³⁹⁵ Σ.Γονατάς, Απομνημονεύματα,σελ.199.

³⁹⁶ Κ.Πανταζής, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Μικρασιτικής εκστρατείας, 1919-1922, σελ.96.

³⁹⁷ Ibid.

³⁹⁸ Σ.Γονατάς, Απομνημονεύματα, σελ.200.

³⁹⁹ Παρατίθεται στο Φ.Γρηγοριάδη, Διχασμός-Μικρά Ασία, τόμος β',σελ.188.

⁴⁰⁰ Παρατίθεται στο Ι.Κωνσταντίνου,(αντιστράτηγου), Η Μικρασιατική Καταστροφή κατά τον Αύγουστον του 1922,σελ.36.

προσοχήν του εχθρού αι οδοί αι κατασκευαζόμεναι εις την Τομέα της 1^{ης} Στρατιάς δια την μεταφοράν των τηλεβόλων, κατασκευάζοντο δρόμοι και εις τους άλλους Τομείς, ετέθησαν δε εξ επίτηδες εις κυκλοφορίαν μεταξύ του Στρατού και του λαού φήμαι περί επικείμενης εχθρικής επιθέσεως. Μιαν εβδομάδα ενωρίτερον διεκόψαμεν όλας τας μετα του εξωτερικού συγκοινωνίας της Ανατολής. Οι εχθροί μας έσπευσαν να διαδώσουν ότι τούτο ωφείλετο εις εσωτερικήν επανάστασιν, πράγμα το οποίον και είσπευσαν, μη θελήσαντες να αναζητήσωσιν άλλα αίτια. Διεδώσαμεν επίσης ότι ο Αρχιστράτηγος(Κεμάλ) θα παρέθετεν εν Τσάν Καγιά της Αγκύρας τείον προς τους πολιτικούς φίλους, ενώ αυτίς ευρίσκετο εις το μέτωπον»⁴⁰¹.

Αναπόδραστα οι ανωτέρω κινήσεις για την παραπλάνηση-εξαπάτηση της ελληνικής πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας⁴⁰², από την τουρκική στρατιωτική ηγεσία, απέληξαν σε έναν επιτυχή επιχειρησιακό, αιφνιδιασμό-επιλέγοντας τον χρόνο, τον τόπο και τον τρόπο της επίθεσης, με αποτέλεσμα την διάρρηξη του ελληνικού μετώπου, την περικύκλωση των ελληνικών στρατιωτικών μονάδων και την εκμηδενισή τους. Δηλαδή ο τουρκικός επιχειρησιακός αιφνιδιασμός αποκρυσταλλώθηκε σε έναν στρατηγικό αιφνιδιασμό της ελληνικής πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας⁴⁰³.

Οι κομβικές-αξονικές στρατηγικές αρχές της τουρκικής επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής άμεσης προσέγγισης ήταν οι εξής:

α) επίτευξη αριθμητικής υπεροχής στο αποφασιστικό σημείο της επίθεσης, δηλαδή «η αρχή της συγκέντρωσης της μέγιστης δυνατής ισχύος στην αποφασιστική μάχη πρέπει να ιεραρχείται υψηλότερα απ'ότι στο παρελθόν» ενώ «ο βαθμός της υπεροχής ποικίλει. Μπορεί να είναι 2:1, 3 ή 4 προς 1 και ακολούθως; Μπορεί προφανώς να επιτύχει τον σκοπό εάν είναι τόσο συντριπτικός. Υπο αυτή την έννοια η αριθμητική υπεροχή, είναι αναμφίβολα ο πιο σημαντικός παράγοντας ως προς την έκβαση μιας μάχης, στο βαθμό που μπορεί να εξισορροπήσει όλες τις άλλες παρεμβαλλόμενες συνθήκες»⁴⁰⁴.

⁴⁰¹ Ibid,σελ.37.

⁴⁰² Χαρακτηριστικά ο αντιστράτηγος Χατζηανέστης ανέφερε στην απολογία του: « Ευρισκόμεθα εις μίαν μειονεκτικήν κατάστασιν, συνεπώς δεν υπήρχε και πεποίθησις επί της αναγνωρίσεως, διότι, ως σας είπον, εμανθάνομεν ότι υπόπτως εκινείτο ο εχθρός, αλλά δεν ηδυνάμεθα να παρακολουθήσωμεν τι συνέβαινεν, ελλείψει μέσων. Το τεράστιον αυτό μέτωπον είχε χωρισθή εις τομείς. Λοιπόν κατά τμήματα και περιοδικώς, βαθμηδόν, εις το έν κατόπιν του άλλου εγίνετο η αναγνώρισις. Ευρίσκομεν εν σώμα εις εν σημείον, αλλά δεν ηξεύρομεν από πού έφυγεν. Δεν είχομεν τα μέσα, ώστε εις μίαν έκτασιν μεγαλυτέραν να γίνεται ταυτοχρόνως η αναγνώρισις και επομένως να αναγνωρίσωμεν την έλλειπιν εδώ του Σώματος και ταυτοχρόνως να γνωρίζωμεν ότι το σώμα αυτό επήγεν εκεί. Επαναλαμβάνω ότι είχομεν ως εκ τούτου ανησυχίας, πλην όμως τούτου, διάφοροι άλλαι πληροφορίαι εκ Κων)πόλεως, αι οποίαι ήσαν σπουδαιόταται, μας προεδήλουν αποφασισμένην επίθεσιν εν Νικομηδεία. Δεν ήτο δυνατόν να καταστή σαφής η πρόθεσις του εχθρού, ένεκα όλων αυτών των λόγων, τους οποίους εξέθηκα, τι επρόκειτο να κάμη. Προς Νικομήδειαν άρα επρόκειτο να στραφή ο εχθρός, ή προς Αφιόν Καραχισάρ ήθελε να ενεργήση;». Παρατίθεται στο Χ.Κ. Βοζίκη, Αι Απολογίαι των θυμάτων της 15 Νοεμβρίου 1922, σελ.354.

⁴⁰³ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο R.Betts: «Ο στρατηγικός αιφνιδιασμός επιτυγχάνεται στον βαθμό που το θύμα δεν εκτιμά το που, το πότε και τον εάν ή τον τρόπο με τον οποίο ο αντίπαλος θα επιτεθεί.[...]

Ο αιφνιδιασμός είναι πολλαπλασιαστής ισχύος. Μπορεί να ουδετεροποιήση σε ικανοποιητικό βαθμό την άμυνα του αντιπάλου με περικύκλωση ή καταστροφή των δυνάμεών του κατά την έναρξή του. Ο αιφνιδιασμός μπορεί να παραλύσει το θύμα, ενώ τα σχεδιά του υπαγορεύουν την άμεση ανάληψη δράσης, παρεμποδίζοντάς το από την αποτελεσματική χρήση των δυνατοτήτων, ενώ ο επιτιθέμενος αξιοποιεί τις δικές του στο βέλτιστο δυνατό βαθμό». R.Betts, Surprise Attack, σ.σ. 4-5.

⁴⁰⁴ Clausewitz, On War, σ.σ.194-195.

Ο αντιστράτηγος Τρικούπης ανέφερε ότι: «Ήτο γενικώς γνωστόν, ότι ο Τουρκικός στρατός είχε μεγάλην αριθμητικήν υπεροχήν έναντι του ημετέρου. Ως δε αναφέρει η κατόπιν δημοσιευθείσα Έκθεσις του Μπαχρεντίν Πασά, Διοικητού του εκ των τριών Μεραρχιών Σώματος Ιππικού, ο Τουρκικός στρατός δια την επίθεσιν ταύτην συνεκέντρωσεν έναντι του Μετώπου των δύο Μεραρχιών Ι και ΙV, αναπτύγματος 75 χιλιομέτρων, 200 πυροβόλα εφωδιασμένα έκαστον δια 1000 βλημάτων. Διέθεσε δε ένδεκα (11) Μεραρχίας Πεζικού, εκάστη των οποίων ήτο ισοδύναμος τη ημετέρα, και 3 Μεραρχίας Ιππικού. Προς δε, μετεφέρθησαν εγγύτατα του Μετώπου 30.000 νεοσύλλεκτοι, μόλις συμπληρώσαντες την εκγύμνασιν των, προς αναπλήρωσιν των κατά το διάστημα των μαχών παρουσιασθησομένων κενών.

Συνεπώς, ο δια την επίθεσιν συγκεντρωθείς εχθρικός στρατός είχε αριθμητικήν υπεροχήν έναντι μεν των ημετέρων Μεραρχιών Ι και ΙV δεκαπλάσιαν περίπου, έναντι δε της δυνάμεως του Α' Σώματος Στρατού εξαπλάσιαν, και έναντι της ολικής των δύο Σωμάτων Στρατού Α' και Β' τριπλάσιαν»⁴⁰⁵.

Αντίστοιχα ο τούρκος γενικός επιτελάρχης Φεβζή Πασσάς ανέφερε:

«Παρ' όλα ταύτα και παρα την μεταφοράν Συνταγμάτων (ελληνικών) είς Θράκην, η εχθρική δύναμις δεν υπελείπετο της ιδικής μας, το πεζικό και το πυροβολικόν ήσαν ισόπαλα, αλλ'εις οπλοπολυβόλα και πολυβόλα ο εχθρός υπερείχεν. Ημείς επεζητήσαμεν προ πάντος να δημιουργήσωμεν υπεροχή εις το καίριον σημείον, προς τούτο δε μας εβοήθησεν η μαχητικότητα και το ηθικό του Στρατού μας»⁴⁰⁶.

β) Αξιοποίηση της παράδοξης λογικής της Στρατηγικής⁴⁰⁷, με διεξαγωγή επιχειρησιακών δράσεων υπό την “ελάχιστη αναμενόμενη γραμμή” για την περιστολή μιας ενδεχόμενης αντίδρασης των ελληνικών στρατευμάτων. Με άλλα λόγια διεξάχθηκε μιας μικρής κλίμακας στρατιωτική επιχείρηση σε αδιάβατο και ισχνά φυλασσόμενο σημείο του ελληνικού μετώπου με επίτευξη τακτικού αιφνιδιασμού, για την διείσδυση σε μεγάλο βάθος των ευέλικτων δυνάμεων του τουρκικού στρατού με αποτέλεσμα την αποκοπή των συγκοινωνιών και των επικοινωνιών της Ελληνικής Στρατιάς.

«Εις το υπάρχον αφύλακτον κενόν μεταξύ των οχυρών Ελβάν-πασσά και Κιρκά δεν υπήρχον διαβάσεις εκτός ατραπών τινών, ας επετήρει η ημιλαρχία της Ι Μεραρχίας.

Το Α' Σ.Σ. εθεώρει αδύνατον την διάβασιν σημαντικών δυνάμεων δια των ατραπών τούτων και συνεπώς είχε παραμελήσει την άμυναν επ' αυτού. Οι Τούρκοι διθέτοντες εις μεγάλην δύναμιν το εξαιρετον έφιππον πεζικόν όπερ απεκαλούν Μεραρχίας ιππικού, διαρκούσης της 13]26 Αυγούστου, υπερέβησαν το Ακέρ-νταγ δια τριών ολοκληρών τοιούτων Μεραρχιών απωθήσαντες την ασθενήν Ελληνικήν ημιλαρχίαν

⁴⁰⁵ Ν.Τρικούπης, Αναμνήσεις επεισοδίων και γεγονότων εκ των πολέμων μας, σ.σ.105-106.

⁴⁰⁶ Παρατίθεται στο Ι.Κωνσταντίνου, Η Μικρασιατική Καταστροφή κατά τον Αύγουστον του 1922, σελ.38.

Τοιουτοτρόπως και ο αρχιστράτηγος Χατζηανέστης ανέφερε στην απολογία του. « Όσον αφορά την υπεροχή των εχθρικών δυνάμεων, εξ αρχής κ. Πρόεδρε, σας έδωκα τους επίσημους πίνακας, τους οποίους έχω εκ μέρους της σχετικής υπηρεσίας της Στρατιάς. Λοιπόν η μελέτη αυτών φέρει εις εντελώς αντίθετον συμπέρασμα από ό,τι ο κ. Επαναστατικός Επίτροπος Γρηγοριάδης είπε. Φέρει δηλαδή και αρχικώς υπεροχήν δυνάμεων υπέρ ημών εν αυτώ τω Αφίον Καραχισάρ και μετα την αφαίρεσιν του ενός συντάγματος και ενός τάγματος ευζώνων. Εάν δε εις αυτήν την υπεροχήν προσθέσωμεν την υπεροχήν εος υλικόν, δηλαδή διπλάσιον αριθμόν πυροβόλων κλπ. ή υπεροχή ημών είνε αναμφισβήτητος». Παρατίθεται στο Χ.Κ. Βοζίκη, Αι Απολογίαι των θυμάτων της 15 Νοεμβρίου 1922, σελ.394.

⁴⁰⁷ Σχετικά με την παράδοση λογική της Στρατηγικής βλέπε E.Luttwak, Strategy, σ.σ.7-10 &15-17.

και κατήλθον προς το χωρίον Κίρκα και Σινάν-πασσά ενοχλούντες εκ των νώτων την μαχομένην επι της ωχυρωμένης γραμμής Μεραρχίαν. Φθάσαντες οι Τούρκοι ιππείς την 16^{ην} ώραν δια μικρού τμήματος εις Κουτσούκιοι κατέλαβον τον σιδηροδρομικόν σταθμόν και διέκοψαν τας συγκοινωνίας σιδηροδρομικάς, τηλεγραφικάς και τηλεφωνικάς του Α' Σώματος Στρατού μεταξύ Αφίων και Τουμλού-Μπουνάρ. Η παρεμβολή αυτή του εχθρού απετέλεσε πλήγμα κατά του Α'Σ.Σ. το οποίον, μη διαθέτον αντίστοιχον δύναμιν ευκινήτου φάλαγγος, ευρέθη προ αδυναμίας να εξουδετερώση τας συνέπειας της παρεμβολής των εφίππων Μεραρχιών του εχθρού. Την ελευθέραν κάθοδον του Τουρκικού ιππικού εν όγκω προς την κοιλάδα του Μπάλ-Μαχμούτ ανέκοψε επι τι διάστημα η Ι Μεραρχία δια των αφιχθείσων ενισχύσεων, ας παρέσχε η VII Μεραρχία»⁴⁰⁸.

«Εχθρικά Μονάδες και μεγάλα τμήματα εχθρικού Ιππικού και Πυροβολικού είχαν εισχωρήσει εις τα πλευρά και νώτα των πορευομένων φαλαγγών με κατεύθυνσιν προς Τουμλού-Μπουνάρ. Ούτω, πορευόμενος εκ Μπαϊράμ-Γκιόλ προς Ουλουτζάκ, πριν διέλθω δια του χωρίου Τσατάλ-Τσεσμέ, εβλήθην παρα τώ χωρίω τούτω, και εδέησε να αναμένω την διέλευσιν δυνάμεως τίνος, ήτις προέβη εις την εκκαθάρισιν του χωρίου»⁴⁰⁹.

γ) Διεξαγωγή προληπτικού πρώτου πλήγματος για την βέλτιστη εκμετάλλευσιν των πλεονεκτημάτων που αναφερόταν⁴¹⁰, (όπως η αξιοποίηση της δυνατότητας απόκρυψης-μυστικότητας, παραπλάνησης, λανθασμένης πληροφόρησης, η επιλογή του χρόνου, του τόπου, του τρόπου και της έντασης της επίθεσης επιτυγχάνοντας τακτικό αιφνιδιασμό⁴¹¹, για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα⁴¹²), για την τουρκική στρατιωτική στρατηγική από μια γρήγορη αιφνιδιαστική επίθεση⁴¹³, χρησιμοποιώντας των σύνολο των Κεμαλικών ενόπλων δυνάμεων για την υπερκέραση των ασθενών αμυντικών σημείων της Ελληνικής Στρατιάς Μ.Ασίας.

«Την 13^{ην} Αυγούστου, περίν ώραν 4.30', πυκνοί κανονιοβολισμοί ακουσθέντες εις Αφίον εκ του δεξιού της IV Μεραρχίας μοί έδωσαν την πρώτην ένδειξιν της αρξάμενης επιθέσεως των Τούρκων, ήτις κατόπιν επεξετάθη εφ'όλου του Α'Σώματος Στρατού. Αλλ'η κύρια και ισχυρά επίθεσις εγένετο επί του Μετώπου των δυο Μεραρχιών του Α' Σώματος, IV και I, νοτίως του ποταμού Ακάρ.[...]. «[...] Όγκος εχθρού συγκεντρωμένος νοτίως Ακάρ. Προσπάθειά του επίμοχθος, όπως επιφέρη ρήγμα Ι Μεραρχίας». «Εν τω μεταξύ οι Αξιωματικοί του 2^{ου} και 3^{ου} Γραφείου της IV Μεραρχίας,[...], προσέλθοντες αλληλοδιαδόχως εις το Στρατηγείον μου, μοι ανέφερον εκ μέρους του Διοικητού της Μεραρχίας, ότι το δεξιόν της IV Μεραρχίας ανετράπη.[...] Μετ'ολίγον προήλθεν εις το Στρατηγείον μου ο

⁴⁰⁸ Γ.Σπυρίδωνος, Πόλεμος και Ελευθερία, σ.σ. 231-232.

⁴⁰⁹ Αναφορά του αντιστράτηγου Ν.Τρικούπη,14.8.1922. Ν.Τρικούπης, Αναμνήσεις επεισοδίων και γεγονότων εκ των πολέμων μας,σελ.110.

⁴¹⁰ Σχετικά με την ανάλυση του πρώτου πλήγματος βλέπε, S.Van Evera, Causes of War,σ.σ.35-39.

⁴¹¹ Τρεις τύποι δράσης θα μπορούσαν να οδηγήσουν στον αιφνιδιασμό του αμυνόμενου: α) η απροσδόκητη έναρξη των εχθροπραξιών,(π.χ. η ιαπωνική επίθεση στο Πορτ Άρθουρ το 1904) β) η αιφνίδια επέκταση του πολέμου σε ένα νέο θέατρο επιχειρήσεων-οριζόντια κλιμάκωση,(π.χ. η εισβολή των Γερμανικών στρατευμάτων στη Νορβηγία το 1940) γ) μια νέα μορφή πολέμου, όπως η ρίψη της ατομικής βόμβας στη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι το 1945. Βλέπε, K.Knorr and P.Morgan, Strategic Military Surprise, σελ.2

⁴¹² E.A.Cohen, "Toward Better Net Assessment", σελ.87. Επίσης, J.Collins, Military Strategy,σελ.83.

⁴¹³ Σύμφωνα με τον Clausewitz «στην στρατηγική ο αιφνιδιασμός γίνεται περισσότερο εφικτός όταν πραγματοποιείται στο τακτικό επίπεδο και περισσότερο δύσκολος καθώς πλησιάζει τα υψηλότερα επίπεδα της πολιτικής» ενώ η επιτευχή του εξαρτάται από τη φύση και το πλαίσιο της συγκεκριμένης επιχείρησης. Clausewitz, On War, σελ.661.

Επιτελάρχης της IV Μεραρχίας[...],όστις μοι ανέφερεν, ότι ανετράπη και το κέντρον της Μεραρχίας και ότι η κατάσταση ουδεμίαν πλέον επιδέχεται βελτίωσιν»⁴¹⁴.

Ο αντιστράτηγος Παναγάκος ανέφερε σχετικά:

«Η τύχη του Νοτίου σκέλους του Μετώπου του Αφίων-Καραχισάρ είχαν ήδη κριθή. Ο εχθρός επιτίθετο κατ' αυτού δια 12 Μεραρχιών του επι του συνόλου 18, ήτοι δια των 2)3 της εξ 110 χιλιάδων ανδρών παρατακτής δυναμείας του και των 350 Πυροβόλων του. Επιτίθετο δηλαδή δια παρατακτής δυνάμεως 73 χιλιάδων ανδρών και υπέρ 230 Πυροβόλων.

Του Μετώπου τούτου, αναπτύγματος 70 χιλιομέτρων, ημύνοντο 25 χιλιάδες άνδρες παρατακτής δυνάμεως, μετα 110 Πυροβόλων, ο δε Τρικούπης ουδεμίαν διέθετεν εφεδρείαν, ουδέ ανέμενε τοιαύτην, ενώ ο εχθρός, πλήν της συντριπτικής υπεροχής δυνάμεων, είχε και το πλεονέκτημα της εκλογής των προσβλητέων σημείων του εκτεταμένου και ασθενούς προστατευομένου Μετώπου τούτου»⁴¹⁵.

δ) Εφαρμογή (στρατηγικού⁴¹⁶) ελιγμού στο επιχειρησιακό επίπεδο για την κύκλωση και καταστροφή των Ελληνικών στρατευμάτων. Δηλαδή μέσω της αποφυγής των ισχυρών αμυντικών σημείων της ελληνικής στρατιάς, εφαρμόσθηκε επιλεκτικά, από την τουρκική στρατιωτική ηγεσία, υπεροχή στρατιωτικής ισχύος στα ασθενή σημεία της ελληνικής παράταξης με στόχο την αποδιάρθρωση του κέντρου βάρους,(ένοπλες δυνάμεις)⁴¹⁷. Σύμφωνα με τον Jomini: «οι ελιγμοί που απαιτούν τέχνη, είναι εκείνοι που αποσκοπούν στην καταβολή μιας πτέρυγας, η του κέντρου και μιας πτέρυγας ταυτόχρονα.(Απότοκο) Ο εχθρός μπορεί να εκτοπιστεί, από τους ελιγμούς για την υπερφαλάγγισή του και να αναστρέψει την θέση του»⁴¹⁸.

Χαρακτηριστικό είναι το περιστατικό της κύκλωσης της Στρατιάς του Ν.Τρικούπη

«Από της πρωίας της 16^{ης} εις τα τόσα άλλα δεινά των ανδρών προσετέθη και η πείνα.

Τρόφιμα δια τους άνδρας και νομή δια τα κτήνη δεν υπήρχον. Έλλειψις επίσης πυρομαχικών ενεφανίζετο.[...]

»Πάντα ταύτα, προστιθέμενα εις την εκ της ήττης εντύπωσιν και εις την ιδέαν της κυκλώσεως, επέτεινον το αίσθημα της αθυμίας και εμμηδένιζόν το ηθικόν των ανδρών.

»Την εσπέραν της 16^{ης} η θέσις του Στρατού του Τρικούπη είχε καταστή κρισιμωτάτη. Η ολοκληρωτική κύκλωσις αυτού είχε πλήρως συντελεσθή. Αποθεαρρημένος, αποσυντεθειμένος και ηττημένος, είχαν επι πλέον πανταχόθεν κυκλωθή. Άνευ τροφίμων και πυρομαχικών και ουδαμόθεν αναμένων βοήθειαν, κατενόει καλώς, ότι είχαν επέλθει η στιγμή της καταστροφής του.[...]

⁴¹⁴ Ν.Τρικούπης, Αναμνήσεις επεισοδίων και γεγονότων εκ των πολέμων μας, σ.σ.104-105.

⁴¹⁵ Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922,σελ.568.

⁴¹⁶ Χρησιμοποιούμε τον όρο στρατηγικός ελιγμός επειδή αναπόδραστα ένας επιτυχής ελιγμός στο τακτικό, ή ιδιαίτερα στο επιχειρησιακό επίπεδο της στρατιωτικής στρατηγικής, αντανάκλατε άμεσα ή έμμεσα,(λόγω της κάθετης διάστασης των επιπέδων της Υψηλής Στρατηγικής),στο επίπεδο της Υψηλής Στρατηγικής. Βλέπε σχετικά, J.Collins, Military Strategy,σελ.88

Επίσης ο Luttwak αναφέρει ότι ο « ελιγμός έχει ως στόχο να αχρηστεύσει τον αντίπαλο, μέσω της αποδιάρθρωσης του συστήματός του- το σύστημα μπορεί να είναι η επιχειρησιακή δομή των στρατιωτικών δυνάμεων του αντιπάλου, το συγκεκριμένο είδος πολέμου που ακολουθείται και η διάταξη των δυνάμεων ή ένα τεχνικό σύστημα.[...] η αφετηριακή αρχή του ελιγμού είναι η αποφυγή των ισχυρών σημείων του αντιπάλου, και η εφαρμογή επιλεκτικής υπεροχής στα τρωτά σημεία του αντιπάλου, φυσικά ή ψυχολογικά, τεχνικά ή επιχειρησιακά». Βλέπε E.Luttwak, Strategy, The Logic of War and Peace, σ.σ. 93-94.

⁴¹⁷ Ibid.

⁴¹⁸ Jomini, The Art of War, σελ. 200.

» Μεταξύ των Αξιοματικών συνεζήτητο ήδη αναφανδόν και άνευ τινός επιφυλάξεως η παραδοσίς του Στρατού εις τον εχθρόν, κρινομένης υπ'αυτών αδικαιολογήτου οιασδήποτε αντιστάσεως.

» Ο Στρατηγός Τρικούπης, προς ον η γνώμη αύτη υπεβλήθη, την απέρριψε κατηγορηματικώς και διέταξε να εκτελεσθή απροφασίστως η κατά την νύκτα σύμπτυξις των Μονάδων του προς το Σάλκιοϊ, εκδώσας προς τούτο την 21^{ην} ώραν την κάτωθι συμπληρωματικήν διαταγήν:

» Αι Μεραρχίαι θα αποχωρήσωσι κατά την νύκτα προς Σάλκιοϊ. Εν περιπτώσει συναντήσεως μετα του εχθρού, θα επιτεθώσι προς διάσπασιν της γραμμής αυτού[...]⁴¹⁹.

Τοιουτοτρόπως ο Τούρκος αρχιστράτηγος Μ.Κεμάλ ανέφερε:

«Την 17^{ην} Αυγούστου εθεωρήθη καλόν, όπως αι επιχειρήσεις διευθύνωνται εκ του σύνεγγυς, ίνα η κυκλωτική κίνησις συμπληρωθή τελεσφόρως. Προς τούτο η Α.Ε. ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου μετέβη αυτοπροσώπως εις την 2αν Στρατιάν και παρα τω Σώματι Ιππικού, εγώ δε μετέβην προς Νότον παρα τη 1^η Στρατιά. Εκεί εξήγησα την κατάστασιν εις τους αρμοδίους και παρώτρυνα όλα τα εν γένει Τμήματα εις ταχείαν επίθεσιν.

» Εκείθεν μετέβην παρα τω Διοικητή του Δ' Σώματος Στρατού.

» Η κατάστασις ήτο τόσον ελκυστική, ώστε δεν ηδυνήθην να συγκρατηθώ και να μη μεταβώ ετί περαιτέρω.

» Μετέβην εις τινα θέσιν παρα το Σάλκιοϊ. Το μέρος αυτό κατείχετο προηγουμένως παρα του εχθρού. Εκείθεν, ως παρατήρησα, αι εχθρικά δυνάμεις του Στρατηγού Τρικούπη, αίτινες εστρέφοντο προς Ουσάκ, ευρίσκοντο εντός κλοιού, όν εσχημάτιζον αι δυτικώς του Σάλκιοϊ τοποθεσίαι Αϊντιμίρ, Αντά-Τεπέ, Αγάτς-Κιοϊ έχουσai τα νώτα των προς την χαράδραν Κιζίλ-Ντάγ.

»Τα τμήματα της 1^{ης} Στρατιάς μας είχαν περιβάλει τον κύκλον τούτον και απ'Ανατολών και από Νότου,η 2^α Στρατιά περιέβαλεν αυτόν από Βορρά, δηλαδή Σάλκιοϊ, Μεζάρ-Μπουνάρ και δυτικώτερον τούτου. Εδόθη επίσης Διαταγή εις το Ιππικόν μας να πιέζη και αυτό τον εχθρόν εν συνεργασία με τα πραγματοποιήσαντα την κυκλωτικήν κίνησιν στρατευματά μας.

»Δεν έπρεπε πλέον να παραλείψωμεν ουδέν. Διέταξα όλον το Πυροβολικόν μας να βαλη εκ του πλησίον όσον το δυνατόν και από αποκεκαλυμμένων θέσεων και τω όντι, μετα μεσημβρίαν ο εχθρός εβάλλετο εκ των πυρών τούτων πανταχόθεν. Δια των ιδίων μου οφθαλμών έβλεπον,ότι ο εχθρός εδείκνυε σημεία ταραχής. Εκτύπα το κεφάλι του προς Βορράν, προς Ανατολάς και προς Νότον.

»Κάθε κατεύθυνσις είχε φραχθή δια του πυρός»⁴²⁰.

ε) Διεξαγωγή αποφασιστικών μαχών για την καταστροφή του ελληνικού κέντρου βάρους-ένοπλες δυνάμεις. Δηλαδή ο Κεμάλ όσμωςε τον στρατιωτικό στόχο της τουρκικής στρατιωτικής στρατηγικής, στο ακόλουθο αξίωμα του Κλαούζεβιτς:

«Ο σκοπός μιας αποφασιστικής μάχης, είναι να δράση-περισσότερο η λιγότερο ανάλογα με τις διαμορφωμένες συνθήκες, αλλά πάντα στον ίδιο βαθμό- ως το προσωρινό κέντρο βάρους του όλου επιχειρησιακού θεάτρου». «Η καταστροφή των ενόπλων δυνάμεων του εχθρού είναι ομολογουμένως ο σκοπός όλων των μαχών.

⁴¹⁹ Αναφορά του αντιστράτηγου Κανελλόπουλου. Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922,σ.σ.596-597.

⁴²⁰ Παρατίθεται στο Ν.Τρικούπη, Αναμνήσεις επεισοδίων και γεγονότων εκ των πολέμων μας, σ.σ. 115-116.

Ωστόσο και άλλοι σκοποί μπορούν να συνδυασθούν με αυτόν και πιθανόν και να υπερισχύσουν».⁴²¹

Η αποφασιστική νίκη του Κεμαλικού στρατού επιτεύχθηκε στις 17.8.1922 στη μάχη του Αλή –Βεράν, με την εκμηδένιση μείζονος τμήματος (σχεδόν του ημίσεως) της Ελληνικής Στρατιάς. Χαρακτηριστικά ο αντιστράτηγος Παναγάκος αναφέρει:

«Από της 7^{ης} ώρας της 17^{ης} εχθρικών Πυροβολικών ήρξατο βάλλον από Νότου κατά των προ του Σάλκιοϊ συνοστιζομένων Τμημάτων και Σχηματισμών, επιτείνουν την σύγχυσιν και την αταξίαν αυτών.[...]

Υπο την πίεσιν των γεγονότων τούτων υπεβλήθη εις τον Στρατηγόν Τρικούπη υπο του Επιτελείου του πρότασις περί αμέσου συνεχίσεως της πορείας ουχί προς το Τουμλού-Μπουνάρ, αλλά δυτικώτερον δια του Αλή-Βεράν προς το Μπανάζ. Ούτως όμως απέρριψε την πρότασιν ταύτην[...], εμμένων εις την αρχικήν απόφασίν του να κινηθή προς το Τουμλού-Μπουνάρ».

Με τη σειρά του ο στρατηγός Τρικούπης γνωστοποιεί:

«Έχων υπ' όψιν μου αφ' ενός την εκπλήρωσιν της ανατεθείσης μοι εντολής να αμυνθώ βήμα προς βήμα του προς την Σμύρνην εδάφους και υποθέτων εξ άλλου, ότι αι αποχωρισθείσαι Ι και VII Μεραρχίαι ήτι πιθανόν να ευρίσκονται ακόμη επι των υψωμάτων του Τουμλού-Μπουνάρ»⁴²².

«Την 11^{ην} ώραν ο Τρικούπης εγκατέλειπεν επι τέλους την μέχρι της στιγμής εκείνης έμμονον απόφασίν του να κατευθυνθή προς Τουμλού-Μπουνάρ και απεφάσισε να πορευθή προς το Μπανάζ»⁴²³.

«Η κινήσις των Σωμάτων Στρατού θα συνεχισθή εντός της ημέρας προς τον αυχένα Β.Α. του Μπανάζ»⁴²⁴.

«Η ακολουθητέα οδός κατείχετο ασφυκτικώς υπο των εν αυτή συσσωρευμένων Τμημάτων και Σχηματισμών, παρακωλύόντων σοβαρώτατα την κίνησιν και αυτής της Εμπροσθοφυλακής, ην απετέλεσεν η XII Μεραρχία αντι της V, και την εντεύθεν απώλειαν πολυτιμοτάτου χρόνου, επιτρέψαντος εις τον εχθρόν να ολοκληρώση την κύκλωσιν των δυνάμεων του Τρικούπη.

»Την 13.30' η Εμπροσθοφυλακή προσεβλήθη προ του Αλή-Βεράν από Βορρά και Βορειο-Δυσμών υπο εχθρικού Ιππικού και Πυροβολικού, το οποίον δια της ευστόχου βολής του εματαίωσε την συνέχισιν της κινήσεώς της. Δια την ανατροπήν του εχθρού, υπεχρέωθη ο Τρικούπης να εμπλέξη εις τον αγώνα και τας υπολοίπους δυνάμεις του.

» Κατά τον αυτόν χρόνον, επενέβησαν εις τον αγώνα αι από Ανατολών και Νότου κινούμεναι από της πρωΐας ισχυραί εχθρिकाί δυνάμεις, η δε κατάστασις απέβη εξαιρετικώς κρίσιμος.

» Κατά την απελπιστικήν εκείνην στιγμήν, υπεδείχθη και παλιν εις τον Τρικούπην το άσκοπον και μάταιον της συνεχιζομένης αιματοχυσίας και η ανάγκη του τερματισμού της. Και την προτασιν ταύτην απέρριπεν ούτος ασυζητητί και διέταξε τας Μονάδας του να αμυνθώσιν επι των θέσεων των μέχρι της επελεύσεως του σκότους, οπότε θα επεχείρουν να διαρρεύσωσι δι' Αλή-Βεράν προς το Μπανάζ.

» Ο αγών εφ' όλων των Μετώπων καθίστατο συνεχώς δραματικώτερος. Εις το εσωτερικόν του πεδίου της μάχης υπέρ τους 20.000 ασύντακτοι άνδρες εξ όλων των Μεραρχιών και οι Πεδινοί Σχηματισμοί αμφοτέρων των Σωμάτων Στρατού συνωθούντο εν αλλοφροσύνη προς τας μικράς εδαφικάς πτυχάς, ινα αποφύγωσι το

⁴²¹ Clausewitz, On War, σ.σ. 260&236.

⁴²² Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ. 599.

⁴²³ Ibid, σελ.601.

⁴²⁴ Διαταγή του στρατηγού Τρικούπη, 17.8.1922. Ν.Τρικούπη, Αναμνήσεις επεισοδίων και γεγονότων εκ των πολέμων μας, σ.σ. 115-116.

κατ'αυτών κυρίως διευθυνόμενον φονικόν πύρ του εχθρικού Πυροβολικού, ούτινος η δράσις είχε κορυφωθή από της 16^{ης} ώρας.

» Τα 64 Πεδινά Πυροβόλα του Τρικούπη, ελλείψει καταλλήλων θέσεων, κατεδικάσθησαν πολύ ταχέως να σιγήσωσιν, ενώ τα 55 Ορειβατικά κεκρυμμένα επι δασωδών θέσεων, έβαλλον δραστηκώς και επέτρεψαν εις το Πεζικόν να αντιμετωπίση πολλαπλάσιον εχθρόν και να κρατήση τας θέσεις του μέχρι της επελεύσεως του σκότους.

» Την 18^{ην} ώραν ο Τρικούπης εξέδωκε την ακόλουθον διαταγήν:

» Αι Μεραρχίαι να κρατηθώσι μέχρι της επελεύσεως του σκότους, οπότε θα υποχωρήσωσι κατευθυνόμεναι συμφώνως τη προτέρα διαταγή μου προς Μπανάζ.

» Ο αγών εσυνεχίσθη σφοδρότατος μέχρι της επελεύσεως του σκότους, ότε εκόπασε και μετ'ολίγον διεκόπη.[...]

» Περί την 21^{ην} ώραν, ήρξατο η απαγκίστρωσις της XIII Μεραρχίας και η προς Δυσμάς κίνησις αυτής. Ο εχθρός ουδέν έπραξεν, όπως την παρεμποδίση. Ο θριαμβός του άλλωστε, ανέλπιστος δι'αυτόν μέχρι της 15^{ης}, ήτο μεγαλειώδης και επιβητικός.

Υπερεκατόν Πυροβόλα, πλέον του ¼ δηλαδή του όλου Πυροβολικού του εν Μικρά Ασία Ελληνικού Στρατού, 250 Φορτηγά αυτοκίνητα και άφθονον παντοειδές πολεμικόν υλικόν δυο Σωμάτων Στρατού ήσαν τα λαφυρά του. Η νίκη του Αλή-Βεράν είναι αναντιρρήτως ο μεγαλύτερος Τουρκικός θρίαμβος του πολέμου αυτού. Πέντε Ελληνικαί Μεραρχίαι κατεστράφησαν ολοσχερώς κατά την μάχην ταύτην, αίτινες μετα των Σχηματισμών των δύο Σωμάτων Στρατού αποτελούν το ήμισυ σχεδόν του Ελληνικού εν Μικρά Ασία Στρατού»⁴²⁵.

Αντίστροφα η Ελληνική στρατιωτική ηγεσία ακολούθησε αμυντική στρατιωτική στρατηγική με κύριο στόχο την απορρόφηση του πρώτου πλήγματος και την προοδευτική εξασθένιση της επιθετικής ορμής του Κεμαλικού στρατού, έως την χρονική στιγμή που θα δύνατο να διεξάγει αποφασιστική αντεπίθεση με στόχο την καταστροφή των τουρκικών στρατιωτικών δυνάμεων. Ως εκ τούτου οι αντικειμενικοί στόχοι της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής κρυσταλλώνονται:

α) στην συγκράτηση-ανάσχεση της τουρκικής επιθέσεως με αποτελεσματική εφαρμογή στατικής άμυνας στο αποφασιστικό σημείο της επίθεσης.

«Εν τη έκθεση του ο υποστράτηγος κ. Τρικούπης γράφει: «Γενικός επεζήτησα την εις τα χαρακώματα κατά μέτωπο απόκρουση του εχθρού, χρησιμοποιών τα πλεονεκτήματα της οργανομένης τοποθεσίας και την προπαρασκευή της βολής του πυροβολικού δια την απόκρουση του εχθρού μέχρι κατατριβής αυτού, οπότε, συνεχιζόμενης έτι της ημετέρας αντιστάσεως, θα εξετελείτο αντεπίθεση εναντίον του εχθρού. Εν περίπτωση δε απώλειας θέσεως τίνος, θα επεζητείτο η δ'αντεπιθέσεως επιτόπιως ανακτησή αυτής»⁴²⁶.

«Η τοπική άμυνα εν εκάστω τομεί, προσβαλλομένω, αυτονοείται ενεργός με βασιν την αντεπίθεσιν. Η διεξαγωγή της αμύνης εις τους τομείς έχει μελετηθή υπο των Διοικήσεων των Τομέων αλλά και πάσα δυνατή συμπλήρωσις της μελέτης πρέπει να μη παραλειφθή, ιδίως ως προς τας αντεπιθέσεις, αι οποίαι πρέπει να έχωσι πάσαι καλώς μελετηθή υφ'όλων των εν τομεί διοικητών των Μονάδων, ώστε να εκτελεσθώσιν άνευ δισταγμών, όταν ήθελε παραστή ανάγκη»⁴²⁷.

⁴²⁵ Περιγραφή των γεγονότων από τον αντιστράτηγο Κανελλόπουλο. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ. 601-603.

⁴²⁶ Παρατίθεται στο Ξ. Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία, σελ. 405.

⁴²⁷ Μελέτη του αντιστράτηγου Τρικούπη σχετικά με την άμυνα της ζώνης του νοτίου συγκροτήματος.

Ομοίως ο υποστράτηγος Φράγκου προσδιόρισε ως εξής τις κεντρικές αρχές της ελληνικής αμυντικής στρατιωτικής στρατηγικής.

«1) Η άμυνα εκτελεσθήται επί της κυρίας γραμμής αντιστάσεως.

2) Πάν Τμήμα εις ο ανετέθη η φρουρήσις Τμήματος τινος της αμυντικής γραμμής, ανθίσταται δι' ενεργού αμύνης μέχρις εσχάτων επι της θέσεως του ήν δεν εγκαταλείπει ανευ σαφούς και ωρισμένης Διαταγής της Μεραρχίας.

3) Πάσα απειλή Τμήματος τινος της αμυντικής γραμμής εκ μέρους του εχθρού, εξουδετερούται αμέσως δι' αντεπιθέσεως εκτελουμένης εκ μέρους των τοπικών διαθεσίμων Τμημάτων.

4) Παν Τμήμα του εδάφους, καταλαμβανόμενον απο του εχθρού, ανακαταλαμβάνεται αμέσως υπο των τοπικών εφεδρειών δι' αντεπιθέσεως, προς αποσόβησιν γενικεύσεως της επιτυχίας του εχθρού»⁴²⁸.

β) Στην διεξαγωγή αντεπιθέσεως για την αναχαίτιση και την απόωση των εχθρικών ενόπλων δυνάμεων έξω από τη γραμμή του ελληνικού μετώπου, υπό την απαρέγκλιτη προϋπόθεση ότι θα είχε επιτευχθεί ένα σημαντικό πλεονέκτημα από την άμυνα, το οποίο θα συνωθούσε τις ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις στην διεξαγωγή επιθετικής δράσης. Αυτή η μεταστροφή της άμυνας σε επίθεση: «θα πρέπει να γίνει αποδεκτή ως μια έμφυτη τάση της άμυνας[...]», γιατί «μια ξαφνική ισχυρή μετάβαση στην επίθεση[...] είναι το ύψιστο σημείο της άμυνας»⁴²⁹.

Συγκεκριμένα στις 13.8.1922,(ώρα 23:30), ο αρχιστράτηγος Χατζηανέστης εξέδωσε την ακόλουθη διαταγή αντεπιθέσεως.

«Η Στρατία, μη διατειθέμενη να υποστή την πρωτοβουλίαν του εχθρού, θα αναλάβη επίθεσιν, της οποίας μόνον η σφοδρότης δύναται επι τόσον ευρέος Μετώπου να συντρίψη τον εχθρόν. Αντικειμενικός σκοπός: Απόωθσις του εχθρού Νοτίως της Γραμμής συγκοινωνιών του.

»Προς τούτο:

» α) Το Α' Σώμα Στρατού μετα των υπο τας διαταγάς του II και VII Μεραρχιών και της Μεραρχίας Ιππικού να τηρήση το Μέτωπον από Ακάρ Ποταμού προς Δυσμάς, αναλαμβάνον είτε τοπικώς, είτε ολικώς πάσαν επιβαλλομένην αντεπίθεσιν.

» β) Η XII Μεραρχία να είναι έτοιμη δι' αντεπίθεσιν εκ του Τομέως της.

» γ) Το Γ' Σώμα Στρατού, τηρούν το Μέτωπον της Νικομηδείας δια των εκεί δυνάμεών του, να αποσύρη εκ του Εσκή-Σεχέρ και να συγκεντρώση εις Ακ-Ιν δυνάμεις τουλάχιστον εκ 4 Συνταγμάτων Πεζικού, 2 Μοιρών Πεδινού και 2 Μοιρών Ορειβατικού Πυροβολικού, ούτως ώστε να δύνανται αύται εντός της 14^{ης} Αυγούστου να τεθώσιν εις την διάθεσιν του Β' Σώματος Στρατού, των λοιπών περί το Εσκή-Σεχέρ δυνάμεων του διατιθεμένων προς απασχόλησιν των εκεί τοπικών επιθέσεων του εχθρού και υποχωρουσών εις περίπτωσιν ισχυράς κατ' αυτών εχθρικής επιθέσεως εις την δευτέραν γραμμήν αμύνης.

» δ) Το Β' Σώμα Στρατού μετα της V Μεραρχίας και των ανωτέρω δυνάμεων του Γ' Σώματος Στρατού να αναλάβη επίθεσιν συγκλινόντως, με πρώτον αντικειμενικών σκοπόν την περιοχόν Ιντζέ-Καραχισάρ, με απώτερον τοιούτον την περιοχόν Χαμηδιέ, Τσαϊ, τηρούν εν εφεδρεία την IX Μεραρχίαν.

Παρατίθεται στο Ι.Κωνσταντίνου, Η Μικρασιατική Καταστροφή κατά τον Αύγουστον του 1922, σελ.12.

⁴²⁸ Σχέδιο αμύνης του Τομέως Ακάρ Ντάγ. Ibid, σελ.24.

⁴²⁹ Clausewitz, On War,σελ.370

» ε) Τας δια την αντεπίθεσιν συγκεντρώσεις το Β' Σώμα Στρατού να ενεργήση νύκτωρ, η δε εξόρμησις δι'αυτήν τουλάχιστον των V, IX και XIII Μεραρχιών να λάβη χώραν την πρωϊαν της 15^{ης} Αυγούστου το βραδύτερον»⁴³⁰.

γ) Στην σύμπτυξη του ελληνικού μετώπου σε βραχεία γραμμή, μέσω της βραδείας οπισθοχώρησης της ελληνικής Στρατιάς στο εσωτερικό της Δυτ. Μ.Ασίας με αντικειμενικό στρατιωτικό σκοπό την προοδευτική εξάντληση των δυνάμεων του επιτιθέμενου. Ωστόσο η υποχώρηση του Α'Σ.Σ. μετά την ήττα του, καθιστούσε το κόστος του εξαιρετικά υψηλό, συγκριτικά με μια προγενέστερη εθελούσια οπισθοχώρησή του για την σύμπτυξη του μετώπου σε ισχυρότερη αμυντική τοποθεσία. Αυτό γιατί όπως παρατηρεί και ο Κλαούζεβιτς:

«[...] το κόστος από τον οπισθοχωρούμενο αμυνόμενο θα είναι πολύ πιο σοβαρό μετά από μια ήττα απ'ότι σε μια εθελοντική του υποχώρηση. Γιατι ακόμη και εάν υποτεθεί ότι δύναται να αντισταθεί μέρα με τη μέρα, όπως εάν υποχωρούσε εθελοντικά, το κόστος του θα είναι τουλάχιστον το ίδιο βαρύ, και οι απώλειες της μάχης θα πρέπει να προσμετρηθούν». «Μια σχεδιασμένη, μέρα με τη μέρα αντίσταση, σημαίνει ότι η αντίσταση διατηρείται για όσο διάστημα ο στόχος παραμένει αμφισβητήσιμος. Αποσκοπεί στην αποφυγή μιας ήττας η οποία θα οδηγούσε, σε βάθος χρόνου, στην παράδοση του διεκδικούμενου εδάφους»⁴³¹.

Στις 14.8.1922 ο έλληνας αρχιστράτηγος εξέδωσε την ακόλουθη διαταγή.

«Το Α' Σώμα Στρατού, εις ο διατίθεται και IX Μεραρχία, να ανακαταλάβη τας θέσεις του. Εάν όμως υποχρεωθεί εις υποχώρησιν, να διεκδικήση το έδαφος βήμα προς βήμα, καλύπτον την γραμμήν Σμύρνης και εν απολύτω ανάγκη να συμπτυχθή επι της γραμμής Ρεσίλ-Τεπέ, Ακάρ-Ντάγ, υψοδ.1980. Β'Σώμα Στρατού να εκτελέση το ταχύτερον αντεπίθεσιν με κατεύθυνσιν προς Μπουγιούκ-Τσοπανλάρ. Γ'Σώμα Στρατού, καλύπτον αμέσως Εσκή-Σεχέρ δια 4 Ταγμάτων, να κινηθή ταχέως και δι'αδιαλείπτων πορειών προς Μπορντί, καλύπτον αριστερόν Β'Σώματος Στρατού. Να ενεργήση σύντομον μεταφοράν πυρομαχικών και τροφίμων εν μέρει προς σιδηρ. Σταθμόν Ντουνκέρ και εν μέρει προς Προύσαν. XI Μεραρχία μετ'Αποσπάσματος Εσκή- Σεχέρ να κρατήση τας θέσεις της, συμπτυσσομένη εν απολύτω ανάγκη εις γραμμήν οχυρώσεως Προύσης»⁴³².

«Γενική κατάστασις λίαν κρίσιμος μετα κλονισμόν, ον υπέστησαν αι περι Αφιόν-Καραχισάρ κύριαι δυνάμεις ημών, και ένεκεν της μεγάλης απειλής διακοπής των συγκοινωνιών αυτών προς Σμύρνην, προς διατήρησιν των οποίων, διακοπείσων ήδη ενιαχού, καταβάλλω πάσαν ανθρωπίνως δυνατήν προσπάθειαν. Ως έχει κατάστασις θεωρώ άσκοπον και ματαιάν, αν μη εγκληματικήν την επιβολήν εις το Στράτευμα νέων μεγάλων θυσιών προς επανάκτησιν των απολεσθέντων, άτινα οπωσδήποτε δεν θα διατηρήσωμεν. Κρίνω ως μόνην επιθυμητήν λύσιν την σύμπτυξιν ημών επί της γραμμής Ανατολικώς Φιλαδελφείας. Ανατολικώς Σιδηρ.γραμμής Μπαλή- Κεσέρ, Ανατολικώς Προύσης, συμπιπτούσης και προς τα όρια, άτινα

⁴³⁰ Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.566.

⁴³¹ Clausewitz, On War, σελ.469.

⁴³² Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.574.

Ο στρατηγός Τρικούπης αναφέρει ότι: «Ο Αρχιστράτηγος εθεώρει πραγματοποιήσιμον την εκτέλεσιν αντεπιθέσεως υπο του Β'Σώματος Στρατού ου μόνον την 13^{ην} Αυγούστου, αλλά και την εσπέραν της 14^{ης}, οπότε διέτασσε το Α' Σώμα Στρατού να ανακαταλάβη τας απολεσθείσας θέσεις του, άλλως, αν υποχρεωθεί εις υποχώρησιν να καταλάβη την γραμμήν Ρεσίλ Τεπέ, Ακάρ- Ντάγ, υψοδ.1980, προκειμένου το Β'Σώμα Στρατού να εκτελέση αντεπίθεσιν προς Τσοπανλάρ, Παραλαμβάνον και την XII Μεραρχίαν εκ του Α' Σώματος. Συνεπώς ο Αρχιστράτηγος υπελόγιζεν, ότι το Α' Σώμα Στρατού δεν έπρεπε κατά την ημέραν της ενέργειάς της αντεπιθέσεως υπο του Β'Σώματος να ευρίσκεται μακράν του Αφιόν-Καραχισάρ». Ibid, σ.σ. 576-577.

κατ'εμήν γνώμην ως και Αρμοστού θα συνέφερε να καθορισθώσι δια την Δυτικήν Μικράν Ασίαν. Τοιαύτην σύμπτυνιν επρόκειτο να προτείνω εις την Κυβερνησιν, ως επιβαλομένην, ερχόμενος εις Αθήνας, ότε με επρόλαβεν εχθρική επίθεσις.

»Τα μέσα όμως, τα οποία διαθέτει σήμερον ο εχθρός, ού μόνον σημαντικώς ενισχυόμενος από απόψεως παντοειδούς υλικού, αλλά και αριθμητικώς, πιθανώς να δυσχεράνωσι και την σύμπτυνιν ταύτην, ότε η κατάστασις, αποκοπτόμενης της μετα της Σμύρνης συγκοινωνίας, περιπλέκεται έτι μάλλον, διότι μοιραίως θα λάβωμεν άλλο Μέτωπον, όπως δυνηθώμεν να ανεφοδιαζώμεθα από Βορρά, και προς τουτο ανάγκη ώσιν έτοιμα προς διάθεσιν ημίν και έτερα πλοία, πλην των εν Σμύρνη υπαρχόντων[...]»⁴³³.

«Επί τούτου ευρισκόμενοι, παρακαλώ, όπως κρίνετε αναλόγως της καταστάσεως υφ'υμάς Στρατευμάτων, εάν είναι προτιμότερον να διατάξητε παραμονήν αυτών επι της ωχυρωμένης τοποθεσίας Ουσάκ, η να συνεχίσωσι την σύμπτυνιν των μέχρι της γραμμής Σεραϊτζίκ, Τακμάκ, Ελεχέν, Ελιζλέρ, ίνα κερδίσητε ταχέως χρόνον και χώρον προς ανασύνταξιν των»⁴³⁴.

Τουναντίον η στρατηγική αποτελεσματικότητα της προοδευτικής υποχώρησης των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων με στόχο την εξασθένιση της τουρκικής στρατιωτικής ισχύος, ήταν εξαιρετικά ισχνή. Γιατί: «η κατάσταση είναι εντελώς διαφορετική όταν ο ηττημένος στρατός καταδιώκεται από τον επιτιθέμενο. Η αντίστασις είναι δύσκολη, αληθινά μερικές φορές αδύνατη, ως απότοκο των απωλειών της μάχης, της απώλειας της τάξης και του ηθικού, και της ανησυχίας σχετικά με την υποχώρησι»⁴³⁵.

Η ανωτέρω κατάσταση προδηλώνεται στην αναφορά του στρατηγού Φράγκου, (18.8.1922).

«Σκληροί αγώνες των τελευταίων ημερών επέδρασαν τόσον ολέθριώς επί του ηθικού ανδρών, ώστε σήμερον κατά υποχώρησιν εμφανίζουσι συνονθύλευμα ανδρών, ατάκτως φευγόντων, και μη υποτασσομένων βαθμοφόρους των. Συνέπεια τούτου επήλθεν ελάττωσις μαχητικότητος Μονάδων εις μέγαν βαθμόν.

» Ως έχει νυν κατάστασις, δέον αποφευχθή πάσα επαφή προς εχθρόν, καθ'όσον εν εναντία περιπτώσει θα επέλθη πλήρης διάλυσις»⁴³⁶.

5.6. Νομιμοποίηση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής

5.6.1. Εσωτερική Νομιμοποίηση

Ο βαθμός της στρατηγικής αποτελεσματικότητας της εκάστοτε Υψηλής Στρατηγικής, άγεται,(εκτός από την αποτελεσματική σύζευξη στόχων –μέσων), από το εσωτερικές

⁴³³ Αναφορά του αρχιστράτηγου στο ελληνικό υπουργείο στρατιωτικών περί της γενικής καταστάσεως του μετώπου, 15.8.1922. Ibid,σελ.584

Ο αρχιστράτηγος Χατζηανέστης ανέφερε στην απολογία του: « Σκέψις μου να κρατήσω το Αφιόν-Καραχισάρ δεν υπήρξε ποτέ. Το Αφιόν ήτο ένα κάρφος, μια αιτία φρικτή της καταστροφής και του οποίου έπρεπε να απαλλαγή κανείς. Όχι προκαταβολικώς, όπως κάποιος εκ των κ. στρατοδικών ηρώτησεν εάν εγλენετο αυτό, αλλά δεν ήτο δυνατόν να διαταχθή,διότι θα είχομεν άλλα αποτελέσματα. Θα εξηγείτο ότι εγκαταλείψαμεν το Αφιόν. Εν περιπτώσει όμως καθ' ήν τα στρατεύματα δεν ηδύναντο να κρατηθώσιν, δεν θα επέμενον να κρατήσω το Αφιόν Καραχισάρ». Παρατίθεται στο Χ.Κ. Βοζίκη, Αι Απολογίαι των θυμάτων της 15 Νοεμβρίου 1922, σελ.359.

⁴³⁴ Παρατίθενται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922,σελ.605.

⁴³⁵ Clausewitz, On War, σ.σ.469-470.

⁴³⁶ Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922,σελ.604.

κοινωνικοπολιτικές δομές της εκάστοτε χώρας, εφόσον η Υψηλή Στρατηγική διαμορφώνεται και εφαρμόζεται εντός των κανονιστικών κοινωνικό-πολιτικών θεσμών της εκάστοτε κοινωνίας με τέτοιο τρόπο, ώστε να μετοχετεύονται οι πολιτισμικές της προτιμήσεις⁴³⁷. Με άλλα λόγια η αποδοχή και υποστήριξη από ένα Έθνος των προσδιορισμένων πολιτικών στόχων της πολιτικής του ηγεσίας και η συνωθούμενη κινητοποίηση του για την υλοποίησή τους, συνυφαίνεται με τις συνιστώσες των επαπειλούμενων εθνικών συμφερόντων και των ηθικοκανονιστικών παραδοχών-συμβεβηκότων του συγκεκριμένου Έθνους.

Υπό το ανωτέρω θεωρητικό πρίσμα, απολήγουμε στην διαδικασία της εσωτερικής νομιμοποίησης της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου, η ολοκλήρωση της οποίας θα συνωθούσε στην ενίσχυση της στρατηγικής της αποτελεσματικότητας. Ως εκ τούτου το ευρύτερο σύνολο του πολιτικού κόσμου και του πληθυσμού της Ελλάδος παρωθείται σε μια αδιάλειπτη και συστηματική πολιτική, στρατιωτική, οικονομική δράση για την υποστήριξη του θεμελιώδους ελληνικού πολιτικού στόχου- Μεγάλη Ιδέα. Ο υψηλός βαθμός εσωτερικής νομιμοποίησης της εν λόγω Υψηλής Στρατηγικής κρυσταλλώνεται στην ακόλουθη διακοίνωση της Ενωμένης Αντιπολίτευσης, (4.6.1920).

«Ο Ελληνικός λαός ολόκληρος αποβλέπει σήμερον εις τα Εθνικά συμφέροντα, τα πραγματοποιούμενα δια της συνομολογήσεως της Συνθήκης της Ειρήνης μετά της Τουρκίας. Ίσταται ενιαίος εις το πλευρόν των Συμμάχων και Συνησπισμένων Δυνάμεων, ων η σταθερά θέλησις ελπίζει ότι θα επισφραγίση τελείως τα δικαία του. Ίσταται ενιαίος κατέναντι του εχθρού του οποίου η δεσποτεία επι αιώνας εδέσμευσε την ελευθερίαν των ομοεθνών του.

» Η Αντιπολίτευσις, συμεριζόμενη πλήρως την ενότητα των αντιλήψεων του Ελληνικού Έθνους και τα αναλλοίωτα αισθήματα φιλίας και αλληλεγγύης, άτινα ο Ελληνικός Λαός τρέφει προς τους Συμμάχους και τους Συνησπισμένους Λαούς, έσχεν επανειλημμένως την ευκαιρίαν, όπως εκδηλώση ταύτα δημοσία. Διεδήλωσεν έτι ταύτα οσάκις διεχειρίσθη την εξουσίαν. Καθ'ην ώραν αι υπέρ της Ελλάδος ειλημμένοι αποφάσεις του Ανώτατου Συμμαχικού Συμβουλίου πρόκειται οριστικώς να επιβληθώσι, θεωρεί καθήκον αυτής η Αντιπολίτευσις όπως άπαξ έτι και δι'επισημοτάτου τρόπου διακηρύξη την υφισταμένην ως προς τας εθνικάς διεκδικήσεις ενότητα και άρη πάσαν αμφιβολίαν ην ήθελον επιχειρήσει να καλλιεργήσωσιν εν τω εξωτερικώ οι αντίπαλοι της Ελλάδος»⁴³⁸.

Η επίρρωση της εσωτερικής νομιμοποίησης της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου παρωθούνταν από εσωτερικές ηθικό-πολιτισμικές παραδοχές-Μεγάλη Ιδέα και επιτυγχάνονταν μέσω της εξύμνησης της ιστορικής αποστολής του ελληνικού έθνους στα παράλια της Ιωνίας και του συνακόλουθου ευκταίου αποτελέσματός της. Συγκεκριμένα ο Ε.Βενιζέλος αντλεί τις νομιμοποιητικές βάσεις της Στρατηγικής του από το αρχέτυπο της Μεγάλης Ιδέας, προδικάζοντας την μελλοντική ενσωμάτωση στο Ελληνικό κράτος ζειδωρων περιοχών στα παράλια της Ιωνίας με απότοκο την γεωγραφική, πληθυσμιακή και οικονομική του μεγέθυνση. Τοιουτοτρόπως εξάρει το δικαίωμα του πολιτισμού να επεκτείνεται σε λιγότερο κοινωνικοπολιτικά αναπτυγμένες περιοχές⁴³⁹.

⁴³⁷ Βλέπε σχετικά C.Gray, *Modern Strategy*, σ.σ.27-28.

⁴³⁸ Παρατίθεται στο Ξ.Στρατηγού, *Η Ελλάς εν Μικρά Ασία*, σ.σ.114-115.

⁴³⁹ Για εκτενέστερη ανάλυση βλέπε M.Wight, *Διεθνής Θεωρία*, σ.σ.67-70.

Ο J.Q.Adams σε ομιλία του αναφέρει ότι: «Αποστολή των πολιτισμένων εθνών είναι να μεταφέρουν το λάβαρο του πολιτισμού σε βάρβαρες και ειδωλολατρικές χώρες. Το ευεργέτημα αυτό έως τώρα ακολούθησε την κατάκτηση και την υποδούλωση, και επιβλήθηκε δια της βίας σε έθνη, όχι από καλοσύνη ή φιλανθρωπία, αλλά λόγω της φυσικής ανωτερότητας του πολιτισμού σε σχέση με το

«Επί των ανατολικών ακτών του Αιγαίου, όπου εγκαθιστάμεθα πάλιν πολιτικώς δεν μας φέρουν μόνον τα ίδια ημών συμφέροντα. Θα έλεγε τις ότι από της εμφανίσεως του Ελληνισμού επι της ιστορικής σκηνης ή πρόνοια ενέγραψε εις την ψυχρήν του ελληνικού έθνους την ορμήν προς εκπολιτισμόν του μέρους τούτου της εγγύς Ανατολής».

Αναφορικά με την εθνική νοηματοδότηση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, ο έλληνας πρωθυπουργός ανέφερε:

«Άλλωστε η μεγάλη ιδέα δεν υπήρξεν επινόησις ιδική μου. Απετέλεσεν αυτή την βάση του Εθνικού μας βίου επί πέντε όλους αιώνας. Από της επιούσης της πτώσεως της Κωνσταντινουπόλεως,δέκα πέντε όλαι γενεαί εγεννήθησαν με την ιδέαν αυτήν, ανετράφησαν με αυτήν, έζησαν με αυτήν, εταλαιπωρήθησαν με αυτήν, και κατήλθον εις τον τάφον με την βαθείαν πίστιν προς αυτήν. Είνε αληθές ότι κατά τα τελευταία 40 έτη, η ιδέα αυτή ήρχισε να ωχριά και η εις αυτήν πίστις να κλονίζεται. Αλλά τις δύναται να κατακρίνη το κόμμα των Φιλελευθέρων εάν έδωκεν εις αυτήν νέαν ζωήν και αν, πιστεύσαν εις την ζωτικότητα του Ελληνικού Έθνους, κατώρθωσε να πραγματοποιήση αυτήν κατά το μέγιστον αυτής μέρος; Οι αντίπαλοι μας,καίπερ μη τολμώντες φανερώς να μυκτηρίσουν την μεγάλην ιδέαν, έινε όμως κατά βάθος οπαδοί του υλισμού και φρονούν ότι ουδείς υπήρχε λόγος να υποβληθή το Έθνος εις θυσίας δια να επιτύχη την Εθνικήν του αποκατάστασιν.

Αλλ' η εθνική αποκατάστασις δεν ανταποκρίνεται μόνον προς τας ηθικάς ανάγκας του Έθνους. Ανταποκρίνεται προς αυτά τα στοιχειώδη υλικά του συμφέροντα.

Άνευ αυτής, άνευ δημιουργίας Ελλαδος ικανής να προστατεύση ευατήν ο βίος του Έθνους θα ήτο αβίωτος και εν Ευρώπη και εν Μικρασία και εις τας νήσους»⁴⁴⁰.

Η τελευταία πολιτική αξίωση του Ε.Βενιζέλου, από την παραπάνω αναφορά του, περί εθνικής αποκατάστασης-αξίωση ισχύος, συνάδει με την διαπίστωση του Π.Κονδύλη ότι:

«αν η αυτοσυντήρηση εννοηθεί συγκεκριμένα και δυναμικά, τότε σημαίνει αξίωση ισχύος, και μάλιστα όχι απλώς με την έννοια της συντήρησης της ισχύος αλλά κυρίως με την έννοια μιας τέτοιας διεύρυνσης της ισχύος, ώστε να διασφαλίζεται η σχετική θέση ισχύος του εκάστοτε υποκειμένου απέναντι στη θέση ισχύος ανταγωνιστικών παραγόντων ικανών να προξενήσουν κατάσταση χρειάς»⁴⁴¹.

Επίσης, ο Ε.Βενιζέλος εξετάζοντας την φύση της ελληνικής αποστολής στη Σμύρνη, καταδεικνύει το πολιτικό της αποτέλεσμα- μελλοντική πρόσκτηση της εν λόγω περιοχής, και προδηλώνει το έργο του ελληνικού έθνους στα Μικρασιατικά παράλια.

«Γνωρίζομεν ότι κατά τα τέλη Απριλίου έ.έ το Ανώτερον Συμβούλιον εξήτησεν από την Ελλάδα να καταλάβη στρατιωτικώς την Σμύρνην μετα μεγάλου τμήματος του βιλαετίου Αιδινίου και να ασφαλίση εκεί την τάξιν. Η οριστική τύχη του καταλήφθέντος εδάφους έμεινε να ρυθμισθή δια της συνθήκης της ειρήνης με την Τουρκίαν. Αλλ' είναι προφανές ότι εις την Σμύρνην δεν μετέβημεν ούτε εκλήθημεν να μεταβώμεν δι' ούς λόγους επενέβημεν εις την Ν.Ρωσσίαν, ήτοι προς εκτέλεσιν αστυνομικών απλώς καθηκόντων εν τω ζωτικωτέρω συμφερόντι της συμμαχίας. Ενώπιον του Ανωτάτου Συμβουλίου είχαν ήδη από του Φεβρουρίου υποβάλει

βαρβαρισμό, ο οποίος πρέπει να θριαμβεύει όταν έρχεται σε μόνιμη και άμεση επαφή με το βαρβαρισμό». Παρατίθεται στο Μ. Wight, Διεθνής Θεωρία, σελ. 69.

⁴⁴⁰ Εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος», 22.10.1920. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος γ', σελ. 70.

⁴⁴¹ Π.Κονδύλης, Ισχύς και Απόφαση, σελ. 61.

εγγράφως και αναπτύξει προφορικώς τας εθνικάς μας διεκδικήσεις. Το Ανώτατον Συμβούλιον είχε παραπέμψει την εξέτασιν των διεκδικήσεων τούτων ενώπιον επιτροπής ήτις κατά Μάρτιον είχε υποβάλει την εκθεσίν της, δι'ής προέτεινε την αναγνώρισιν των διεκδικήσεών μας τούτων επι εκτάσεως μάλιστα μεγαλύτερας ή εκείνης, εφ'ής εκτείνεται ήδη η κατοχή μας. Ότε, επομένως, το Ανώτατον Συμβούλιον κατά τα τέλη Απριλίου εκάλει ημας να καταλάβωμεν το έδαφος τούτο, ήτο αδύνατον να εμπιστευθή εις ημας την αποστολήν ταύτην, εάν εν τη συνειδήσει αυτού δεν ήτο ήδη προαποφασισμένη ουσιαστικώς ή εις την Ελλάδα επιδίκασις εδάφους τούτου.

Δια τούτου μετ'ακραδάντου πεποιθήσεως θεωρώ την στρατιωτικήν ημών εκεί κατοχήν, ως το προοίμιον της οριστικής μετ'ολίγον προσκυρώσεως του εδάφους τούτου εις την Ελλάδα. Επιστρέφομεν ούτω και πάλιν μετα πάροδον τόσων αιώνων εις ακτάς, αίτινες, γνώριμοι εις τον Ελληνισμόν από τριών χιλιάδων ετών, αποτελούν φυσικώς και γεωγραφικώς και εθνολογικώς τμήμα της ελληνικής γής, όπερ καθ'όλους τούτους τους αιώνας δεν έπαυσε να είναι χώρα γνησίως ελληνική. Επί των ανατολικών ακτών του Αιγαίου, όπου εγκαθιστάμεθα πάλιν πολιτικώς δεν μας φέρουν μόνον τα ίδια ημών συμφέροντα. Θα έλεγε τις ότι από της εμφανίσεως του Ελληνισμού επι της ιστορικής σκηνής ή πρόνοια ενέγραψε εις την ψυχήν του ελληνικού έθνους την ορμήν προς εκπολιτισμόν του μέρους τούτου της εγγύς Ανατολής.[...] Αλλά μολονότι δεν θα παραλείψωμεν να επιδιώξωμεν πάσαν επι μέρους θεραπείαν του έργου της εσωτερικής αναπλάσεως, δεν θα δυνηθώμεν να επιληφθώμεν συστηματικώς και αποτελεσματικώς, παρ'αφού δια της υπογραφής της τουρκικής συνθήκης τα εξωτερικά μας ζητήματα ρυθμισθώσιν οριστικώς. Το μέγεθος του προ ημών έργου δεν υποτιμώ, αλλά το έργον τούτο δεν υπερβαίνει τας δυνάμεις, ας διαθέτει το έθνος. Έχων, οίαν έχω εμπιστοσύνην προς τον Ελληνικόν λαόν γνωρίζων τι ο λαός ούτος δύναται να πράξη καλώς οδηγούμενος και γνωρίζων ακόμη ότι δύναμαι να στηρίζωμαι εις την εμπιστοσύνην της μεγάλης πλειοψηφίας του Έθνους δια την συντέλεσιν του μεγάλου τούτου έργου,είμαι βέβαιος ότι εις χρονικόν διάστημα σχετικώς βραχύ θα συντελεσθή το έργον τούτο, δια το οποίον το Ελληνικόν Κράτος θα αποβή παράγων παγιώσεως του εκ των συνθηκών μέλλοντος να προέλθη νέου πολιτικού καθεστώτος εν τη Εγγύς Ανατολή και ακτινοβολίας φιλελευθέρου πνεύματος εν αυτή [...]]»⁴⁴².

Τέλος, η Υψηλή Στρατηγική του Ε.Βενιζέλου οσμώνεται, μετουσιώνεται, εφαρμόζεται και καταλύεται από τον ελληνικό λαό, γεγονός που κρυσταλλώνεται στον υψηλό βαθμό νομιμοποίησής της, με απότοκο την αρμονική λειτουργία του εσωτερικού κοινωνικό- πολιτικού συστήματος και την άντληση των ζειδωρων μέσων του για την υποστήριξη των πολιτικών στόχων. Για το λόγο αυτό ο Ε.Βενιζέλος θα προκηρύξει εκλογές την 1.11.1920.

«Ότι εις την αίτησιν της αντιπολιτεύσεως, διατυπωθείσαν επιμόνως ήδη από του Μαΐου του 1919, όπως προβώ εις νέας εκλογας, αφού είχε λήξη η περίοδος της Βουλής του Μαΐου αντέταξα ότι και εις άλλα κράτη ανεβλήθη η διεξαγωγή νέων εκλογών, ένεκα του πολέμου και ότι ορθόν ήτο ν'αναμείνωμεν την υπογραφήν των συνθηκών της ειρήνης, δια να είναι εις θέσιν ο λαός να γνωρίξη επακριβώς ποια θα είναι τα αποτελέσματα της εφαρμογής της πολιτικής μου.

Όταν υπεγράφη και η συνθήκη των Σεβρών, έκρινα ότι δεν είχα πλέον καμίαν δικαιολογίαν ν'αναβάλω περαιτέρω τας εκλογάς. Τ'αποτελέσματα της πολιτικής μου ανεγράφοντο εις τας υπογραφείσας συνθήκας, δι'ών ετερματίζετο ο πόλεμος, ο λαός

⁴⁴² Εφημερίδα «Ελευθέρος Τύπος» της 19^{ης} Νοεμβρίου 1919.Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ.609-611.

επομένως είχε τα μέσα να ίδη ποίοι υπήρξαν οι καρποί της πολιτικής μου, και, χωρίς να αρνούμαι ότι διετηρούν ανησυχίας τινάς ως προς το ενδεχόμενον αποτέλεσμα των εκλογών, ήλπιζα εν τούτοις σοβαρώς, μετα του Ρεπούλη και της πλειοψηφίας των συνυπουργών μου, ότι ο λαός θα έκρινε τα γενόμενα.[...]

Είχα δε ανάγκην να είμαι βέβαιος ότι ο λαός εγκρίνει την πολιτικήν μου, πριν ή προβώ εις την περαιτέρω δράσιν, την οποίαν επέβαλεν η ανάγκη της επιβολής της συνθήκης των Σεβρών»⁴⁴³.

Τοιουτοτρόπως ο πρωθυπουργός της ελληνικής μετानοεμβριανής κυβέρνησης, Δ.Γούναρης, κρυσταλλώνει το νομιμοποιητικό υπόβαθρο της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής,(των μετानοεμβριανών κυβερνήσεων), στις ακόλουθες μεταβλητές:

α) Νομιμοποίηση εκ του αποτελέσματος. Δηλαδή η εμβριθής κινητοποίηση και προσφορά παντοίων υλικών μέσων και έμψυχου δυναμικού από το ελληνικό έθνος, προδήλωνε την πλήρη αποδοχή, αφομοίωση και υλοποίηση των πολιτικών στόχων από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

«Η Ελληνική Κυβέρνησις ουδ'επί στιγμήν εδίστασε να χωρήση μετ'αποφασιστικότητος προς την κατεύθυνσιν ταύτην, (δηλαδή την ενίσχυση της Στρατιάς Μ.Ασίας με στόχο την συντριβή του Κεμαλικού στρατού), έχουσα διαυγή την συνείδησιν ότι εν τη τοιαύτη αυτής πολιτικής πραγματοποιεί αμετάκλητον απόφασιν του Ελληνικού Λαού ολοκλήρου να επιβληθή δια των ιδίων αυτών δυνάμεων εις τον εν Μικρά Ασία εχθρόν. Και η συνείδησις αυτή κατεδείχθη τελείως σύμφωνος προς την πραγματικότητα. Διότι ο Ελληνικός λαός μετα προθυμίας και ενθουσιασμού προσέφερε την τε ενίσχυσιν του στρατεύματος εις άνδρας και τας προς συνέχισιν του αγώνος απαιτουμένας υλικάς θυσίας. Η Εθνική Συνέλευσις ομόφωνος, επευφημούντος ολοκλήρου του Λαού εσηήφισε δάνειον 625 εκατομ.δραχμών. Οι κληθέντες δε υπο τα όπλα έφεδροι επτά κλάσεων προσήλθον εν αριθμώ υπερβαίνοντι κατά πολύ τους προσελθόντας καθ'οιανδήποτε προηγουμένην πρόσκλησιν. Εκ των τριών προσκληθεισών το πρώτον κλάσεων, εξ ών, επί τη βάσει των κατά τας προγουμένας προσκλήσεις προσελεύσεων, υπελογίζετο ότι θα προσήρχοντο περι τας 40-45 χιλ. ως είχε δηλώσει προς την Αγγλικήν Κυβέρνησιν και η Ελληνική αντιπροσωπεία κατά Μάρτιον,προσήλθον 53000. Εκ των κατόπιν δε κληθείσων τεσσάρων κλάσεων, εξ ών αι δυο πολύ πρεσβύτεραι και συνεπώς πολύ ηλαττωμέναι,προσήλθον 58000 αντί των 45000 όσαι υπελογίζονται»⁴⁴⁴.

β) Πολιτισμική-εθνολογική υπεροχή. Η μακρόχρονη ιστορική διαδρομή και η ζείδωρη παρουσία της ελληνικής φυλής στα παράλια της Ιωνίας, με απότοκο την αδιαμφισβήτητη εθνολογική και πολιτισμική της πρωτοκαθεδρία, μετουσιώνεται σε ζωτικό- κεφαλαιώδες εθνικό συμφέρον.

«Εκ τούτων κατεδείχθη κατά τρόπον ανεπίδεκτον οιασδήποτε αμφιβολίας ότι ορθώς έκρινεν η Ελλ.Κυβέρνησις, θέσασα ως βάσιν της ενέργειάς αυτής την πεποίθησιν ότι η πολιτική αυτή, ήτις υπηρετεί κεφαλαιώδη και ζωτικά της Ελλάδος συμφέροντα, και δικαιολογεί πάσαν θυσίαν, είνε και η βαθυτάτη συνείδησις του Ελλ.Λαού ολοκλήρου, καταδηλωθείσα κατά τον μάλλον εύγλωττον τρόπον δια της προθυμίας μεθ'ης ούτος προσήνεγκε και την ζωήν και το βαλάντιον αυτού προς επιδίωξιν του αγώνος. Και δε ήτο δυνατόν ν'αντιλαμβάνηται άλλως παρα η

⁴⁴³ Επιστολή Βενιζέλου προς Βεντήρη, 20.4.1931. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος γ', σ.σ.125-126.

⁴⁴⁴ Υπόμνημα του Γούναρη προς την Βρετανική κυβέρνηση, Ιούνιος 1921.Παρατίθεται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία,σελ.219

Κυβέρνησις την πολιτικήν ταύτην ο Ελλ.Λαός. Μακρότατον ιστορικόν παρελθόν πλήρες δόξης και αφθάστου πολιτισμού συνδέει εν ταις βαθυτάταις και ιερωτάταις αναμνήσεσι του Ελλ. Λαού τας χώρας εν αις διεξάγεται ο αγών σήμερον προς την ζώνην της Ελληνικής Φυλής, ήτις επι τριάκοντα αιώνας και πλέον διετήρησε και διατηρεί εν αυταίς την παντοίαν υπεροχήν αυτής επι πασών των εξ Ασίας κατελθουσών Φυλών»⁴⁴⁵.

γ) Ιστορική αποστολή του Ελληνικού Έθνους. Μια σειρά γεωφυσικών και ιστορικών συνθηκών-μεταβλητών, νοηματοδοτούν και επιτάσσουν την εκπλήρωση της διεθνούς αποστολής του Ελληνικού έθνους, αναγαγοντάς το σε ανασχετικό ανάχωμα έναντι των έμμεσων και άμεσων συστημικών απειλών που αναφύονται εξ' Ανατολών. Με άλλα λόγια το εθνικό συμφέρον ανάγεται σε οικουμενικό καλό επιβεβαιώνοντας την διαπίστωση του E.Carr, ότι: «και οι θεωρίες περί δημόσιου καλού, που αν υποβληθούν σε προσεκτική εξέταση αποδεικνύεται ότι είναι μια κοινή μεταμφίεση κάποιου συγκεκριμένου συμφέροντος, είναι ευρέως διαδεδομένες τόσο στις διεθνείς όσο και στις εσωτερικές υποθέσεις»⁴⁴⁶.

«Αλλά και εν βλέμμα επί του χάρτου αρκεί να πείση οιονδηποτε και ιδιαιτέρως πάντα Έλληνα συνειδότα την αποστολήν της Φυλής του, ότι ο Ελληνισμός έχει ανάγκην του υπό της φύσεως και της ιστορίας ενιαίου διαπλασθέντος συγκροτήματος του Αιγαίου μετα των εκατέρωθεν παραλίων επι τε της Ευρωπαϊκής και της Ασιατικής ακτής κι των εν τω μέσων νήσων, ίνα ζήση και ελεύθερως αναπτυχθή και επιτελέση την αποστολήν του-αποστολήν του προχώματος εξασφαλίζοντος την Ευρώπην εκ των εξ Ασίας κινδύνων, ους ένεκα της γεωγραφικής αυτής θέσεως πρώτη η Ελλάς υφίσταται και αποστολήν γεφύρας συνδεούσης τας δύο Ηπείρους επι κοινή του ενιαίου πολιτισμού ωφελεία».

«Τας αντιλήψεις ταύτας εν τοις μυχαιτάτοις της συνειδήσεως αυτού έχων ο Ελληνικός Λαός, μετ'ακλονήτου αποφασιστικότητος αποδέχεται την σήμερον ακολουθουμένην υπο της Ελλ.Κυβερνήσεως πολιτικήν, την οποίαν δεν θεωρεί πρόσκαιρον επεισόδιον της ιστορίας αυτού, ουδέ τυχαίαν περιπέτειαν, εις ην οι κυματισμοί του παγκοσμίου πολέμου έρριψαν αυτόν, αλλά πραγμάτωσιν ιστορικής ανάγκης κατά την κατεύθυνσιν προς την οποίαν αείποτε ακατάσχετον ησθάνετο την ώθησιν και εκ των επιβαλλουσών αναμνήσεων του παρελθόντος και εκ των επιτακτικώτερων αναγκών του ενεστώτος και του μέλλοντος»⁴⁴⁷.

Επίσης αξίζει να σημειωθεί ότι και η αντιπολίτευση, το κόμμα των Φιλελευθέρων, συντάχθηκε με την πολιτική των αντιβενιζελικών κυβερνήσεων, μέχρι και της αρχές του 1921. Συγκεκριμένα ο Π.Δαγκλής, ο οποίος ανέλαβε την προεδρία του κόμματος των Φιλελευθέρων στις 9.1.1921, ανέφερε στη συνεδρίαση της Ελληνικής Βουλής, στις 25.1.1921 (απαντώντας στις προγραμματικές δηλώσεις του πρωθυπουργού Καλογερόπουλου)

⁴⁴⁵ Ibid, σ.σ.219-220.

⁴⁴⁶ E.Carr, Η εικοσαετής κρίση, 1919-1939. Εισαγωγή στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων, σ.σ.114-115. Ο Carr παραθέτει ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα άγγλου πολιτικού το οποίο συνδέεται με την παραπάνω αιτιολόγηση του Γούναρη. «Δεν έθεσα παρά μόνον έναν μεγάλο σκοπό σε αυτόν τον κόσμο και αυτός είναι η διατήρηση του μεγαλείου της Αυτοκρατορίας. Ωστόσο, πέρα από τα παραδοσιακά πατριωτικά αισθήματα που τρέφω για το ζήτημα αυτό, πιστεύω ακλόνητα ότι διατηρώντας το μεγαλείο της Αυτοκρατορίας προσφέρω υπηρεσία στη χριστιανοσύνη, στην ειρήνη, στον πολιτισμό και στην ευτυχία του ανθρώπινου είδους γενικά».

⁴⁴⁷ Υπόμνημα του Δ.Γούναρη προς την Βρετανική κυβέρνηση, Ιούνιος 1921.Παρατίθεται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία, σ.σ.219-221.

«Κύριοι αντιπρόσωποι, αι δηλώσεις της Κυβερνήσεως περί της ακολουθητέας εξωτερικής πολιτικής, της πολιτικής την οποίαν η προηγούμενη Κυβέρνησις εφήρμοσε μέχρι τούδε, είνε τόσον ρηταί, εθνικαί και πατριωτικαί, ώστε νομίζω ότι ουδείς δύναται να έχη την παραμικρήν αντίρρησιν. Η ουσιώδης υπόστασις των δηλώσεων είνε ότι πάση δυνάμει η Κυβέρνησις θέλει προασπίση την ακέραιαν εφαρμογήν της Συνθήκης των Σεβρών και πασών των συνθηκών, αι οποιαί τελευταίως υπεγράφησαν, αφορώσαι τα συμφέροντα τα Ελληνικά. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το κόμμα των Φιλελευθέρων, το οποίον εξ αρχής έδωκε την υποστηρίξιν του, ως και όλον το Έθνος, είνε αποφασισμένον να διεκδικήση τα δικαιώματα, τα οποία οφείλονται εις τον Ελληνισμόν, ο οποίος από εκατονταετίας ευρίσκεται εις πόλεμον προς τους προαιωνίους εχθρούς. Όχι μόνον ο στρατός, αλλά το Έθνος ολόκληρον έχει την θέλησιν να στρατευθή όπως προασπίση τα δικαιώματα, τα οποία απέκτησε δια του τετραετούς πολέμου. Κάμνω την δήλωσιν ότι το κόμμα των Φιλελευθέρων τελείως επιδοκιμάζει την πολιτικήν της Κυβερνήσεως και θέλει παράσχη εις αυτήν παν μέσον όπως την φέρην εις αίσιον πέρας»⁴⁴⁸.

Παρα ταύτα το ανωτέρω διακηρυκτικό νομιμοποιητικό πλαίσιο της Υψηλής Στρατηγικής της Μετανοεμβριανής κυβέρνησης, δεν μετοχετεύεται επαρκώς στους κόλπους της Στρατιωτικής ηγεσίας. Αυτό γιατί μια ομάδα Ελλήνων ανώτατων αξιωματικών της «Εθνικής Άμυνας», υπεισέρχεται σε προπαρασκευαστικές ζυμώσεις για εκδήλωση πραξικοπήματος με στόχο την ανατροπή της ελληνικής κυβέρνησης και την εκδίωξη του έλληνα βασιλιά. Με μια σειρά άρθρων του, ο συνταγματάρχης Κονδύλης, αναπτύσσει εσωτερική προπαγάνδα στις τάξεις της Στρατιάς Μ.Ασίας, με σκοπό την εξασθένιση του ηθικού και της πίστης των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων προς την πολιτική ηγεσία και τον βασιλιά Κωνσταντίνο, ώστε να διαρρηχθεί εμπράκτως η νομιμοποιητική βάση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής.

«Η σημερινή στιγμή είναι λίαν κατάλληλος δι' Επανάστασιν. Οι Αξιωματικοί της «Αμύνης», ενισχυθέντες οικονομικώς, σκέπτονται καθημερινώς δια τον καλύτερον τρόπον των επαναστατικών εκδηλώσεων»⁴⁴⁹.

«Εκτάτος σοβαρότης της καταστάσεως. Εισήλθομεν εις την κρίσιμον φάσιν του από του Φεβρουαρίου 1915 μέχρι σήμεραν αδιαλείπτως διεξαγομένου αγώνος. Η άτιμος συμμορία, της οποίας προΐσταται ο ασυνειδητότερος των ανθρώπων, ο ανάλγητος Βασιλεύς των Αθηνών, διακηρύσσει απροκαλύπτως πλέον και δια παντός τρόπου την κατάπνιξιν πάσης αποπείρας ανατροπής του ανηθίκου Καθεστώτος των Αθηνών, πριν αυτή εκδηλώθη.

» Αλλ' εν τη απαισία ταύτη και μοιραία σύγκρουσει ο Ελληνικός Λαός, το Ελληνικόν Έθνος τι θα πράξη; Θα κύψη αδιαμαρτυρήτως και δουλοπρεπέστατα τον αυχένα εις την τυραννίαν του ασυνειδήτου Κωνσταντίνου;

» Έλληνες, Συνέλθετε, σκεφθήτε, ανανήψατε!

» Αξιωματικοί. Δεν επιτρέπετε πλέον πλάνη! Δεν επιτρέπεται σύγχυσις μεταξύ της Πατρίδος και του προσώπου του ατιμοτέρου των Βασιλέων, εξ όσων είδε ποτέ ο Κόσμος! Αγωνίζεσθε ήδη επι δεκαετίαν ολόκληρον και χυνετε το αίμα σας, δια να

⁴⁴⁸ Παρατίθεται στο Π.Δαγκλή, Αναμνήσεις-Εγγραφα-Αλληλογραφία, σελ.387.

Ακολουθως ο Ε.Βενιζέλος σε επιστολή του προς τον Π.Δαγκλή, τον Ιούλιο του 1921, θα επικρίνει την στάση του κόμματος των Φιλελευθέρων αναφορικά με την υποστήριξη της πολιτικής που ακολουθούσαν οι αντιβενιζελικές κυβερνήσεις. «Το δυστύχημα είνε ότι ούτε οι Φιλελεύθεροι αντελήφθησαν εξ αρχής την αληθή κατάστασιν των πραγμ'ατων και εξακολουθούν να πιστεύουν ότι και η σημερινή Κυβέρνησις συνεχίζει την εθνικήν μας πολιτικήν και να υπερθεματίζουν μάλιστα εις την πολιτικήν αυτήν. Ενώ η συνέχισις αυτής είχε καταστή αδύνατος, αφού εξέλιπεν η προϋπόθεσις αυτής, η συμμαχία μας δηλαδή με τας δυτικάς Δυνάμεις και δη την Αγγλίαν». Ibid, σελ.407.

⁴⁴⁹ Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.510.

κάμετε την Ελλάδα μεγάλην. Θα επιτρέψετε,κατόπιν όλων αυτών των θυσιών σας, εις ένα Βασιλέα άθλιον, εις ένα Δούσμανην ασυνείδητον και εις ένα Γούναρην ηλίθιον να καταστρέψη την Πατρίδα;

» Αξιωματικοί: Υπάρχει ακόμη καιρός να σώσωμεν την κατάστασιν. Ευτυχώς ακόμη δεν απωλέσθη το παν. Εξεγερθήτε, συσσωματωμένοι ολοι ως εις άνθρωπος. Συντρίψατε την κακοήθη σπείραν και σώσατε την Πατρίδα! Σώσατε το μέλλον σας, τον ευατόν σας,τας οικογενείας σας!

» Αλλά προ παντός βιασθήτε, διότι υπάρχει φόβος μήπως, εάν βραδύνετε να εξεγερθήτε, δεν θα εύρετε πλέον τίποτε να σώσετε!»⁴⁵⁰.

Η διαμορφωθείσα κατάσταση στο Μικρασιατικό μέτωπο και ειδικότερα η προπαγανδιστική δράση που εκδηλώνεται στο εσωτερικό της ελληνικής Στρατιάς, κατοπτρίζεται στις παρακάτω αναφορές.

«Βεβαιούται, ότι Ανώτεροι Αξιωματικοί του Μετώπου υπέγραψαν Επαναστατικών Πρωτόκολλον κατά του Καθεστώτος και ότι μελετάται υπ'αυτών η αποστολή εκ του Μετώπου εις Σμύρνην δύο Μεραρχιών και η εγκατάστασις εκεί προσωρινής Κυβερνήσεως. Την εν γένει σχετικήν ενέργειαν εις το Μέτωπον έχει αναλάβει Ομάς Ανωτέρων Αξιωματικών, εις ην περιλαμβάνεται και ο εις τα Γραφεία της Στρατιάς υπηρετών Αντισυνταγματάρχης Γ.Σπυρίδωνος»⁴⁵¹.

«Κατά Οκτώβριον και Νοέμβριον 1921, εις το εν Μαγνησία εδρεύον Σύνταγμα Εκπαιδεύσεως, διοικούμενον υπο του Συνταγματάρχου Τσακάλου, διενηργείτο υπ'αυτού και άλλων ομοφρόνων του Αξιωματικών προπαγάνδα κατά του νόμιμου Καθεστώτος, ως περι τούτου είχαν βεβαιωθεί εξ ανακρίσεως, ην ενήργησα.[...] Υπο των αντιφρονούντων προς το Καθεστώς Αξιωματικών δεν αφήνετο καμμία ευκαιρία προς δημιουργίαν δυσφορίας εν τω Στρατώ. Το συσσίτιον των ανδρών δεν ήτο καλόν, η ο ιματισμός των είχε φθαρή;

Διεκήρυσσον ούτοι: «Θέλατε Κώτσο και Γούναρη; Φάτε τώρα φασόλια και εληές!». Η, δεν έχετε ρούχα; Σείς το θελήσατε! Όταν ήτο ο Βενιζέλος τα είχατε όλα». Η προπαγάνδα ήτο μελετημένη και ενηργείτο με σύστημα.

» Αι Μεραρχίαι εν τούτοις είχαν εις τας Αποθήκας των ιματισμόν. Πολλοί όμως Διοικηταί Μονάδων δεν εζήτουν επίτηδες τοιούτον, δια να είναι ξεσχισμένοι οι στρατιώται των, και να προκαλήται εκ του λόγου τούτου η δυσφορία των, καταλλήλως υποβοηθουμένη υπο της βενιζελικής προπαγάνδας».

«Εις το Μέτωπον κυκλοφορούν πλείστα Πρωτόκολλα κατά του Καθεστώτος και ενεργείται συστηματική προπαγάνδα προς εξυπηρέτησιν των σκοπών του Βενιζέλου»⁴⁵².

Εν κατακλείδι από την προηγηθείσα ανάλυση, καταδεικνύεται ότι η εσωτερική νομιμοποίηση της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου, εμβάλλετε και καταλύεται από την κυρίαρχη λαϊκή βούληση, αφενός λόγω του υψηλού κόστους που επωμίσθηκε ο ελληνικός λαός για εννέα και πλέον συνεχή έτη εσωτερικής κινητοποίησης και άντλησης των ζείδωρων οικονομικό-κοινωνικών πηγών και αφετέρου λόγω της διαρκούς πολιτικής πάλης των κομμάτων της αντιπολίτευσης με την εφαρμοσθείσα Υψηλή Στρατηγική της ελληνικής κυβέρνησης του Ε.Βενιζέλου.

⁴⁵⁰ Ibid,σ.σ. 510-511. Βλέπε επίσης, Χ.Κ. Βοζίκη, Αι Απολογίαι των θυμάτων της 15 Νοεμβρίου 1922, σ.σ. 223-224.

⁴⁵¹ Έκθεση της ελληνικής αρμοστείας Κωνσταντινούπολης,20.11.1921. Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας,1912-1922,σελ.510.

⁴⁵² Ibid,σ.σ.528-530.

Αντίστροφα οι μετανοεμβριανές κυβερνήσεις διαγνώσκουν υψηλό βαθμό εσωτερικής νομιμοποίησης λόγω της καθολικής αποδοχής και εφαρμογής της Υψηλής τους Στρατηγικής από τον ελληνικό λαό (που πραγματολογικά δεν αποδεικνύεται). Ωστόσο η εμπειρική επαλήθευση της δράσης και του φρονήματος του ελληνικού στρατού απολήγει στην ισχνή στρατηγική αποτελεσματικότητα της εν λόγω Υψηλής Στρατηγικής, απότοκο της ανεπάρκειας του συνόλου των διαθέσιμων και χρησιμοποιούμενων μέσων της, (κυρίως της αποδυνάμωσης της νομιμοποίησης των πολιτικών στόχων από ανώτατους έλληνες αξιωματικούς της Στρατιάς Μ.Ασίας⁴⁵³), για την πραγμάτωση του πολιτικού στόχου- επιβολή των όρων της Συνθήκης Σεβρών στον Κεμάλ.

5.6.2. Διεθνής Νομιμοποίηση

Η διεθνής νομιμοποίηση της εκάστοτε Υψηλής Στρατηγικής συνιστά το επιστέγασμα των διπλωματικών ενεργειών του εκάστοτε κράτους αναφορικά με την αποδοχή των πολιτικών του σκοπών από τα υπόλοιπα κράτη, (κυρίως τις Μεγάλες Δυνάμεις που αναδεικνύονται σε πόλους του Συστήματος), του Διεθνούς Συστήματος. Ουσιαστικά αντανάκλα την σύζευξη-συναρμογή των πολιτικών στόχων του κράτους με τις διεθνείς ηθικοκανονιστικές παραδοχές και αξιώσεις ισχύος των Μεγάλων Δυνάμεων και με τα κεντρικά χαρακτηριστικά της διεθνούς δομής- κατανομή ισχύος μεταξύ των μονάδων του συστήματος. (Δηλαδή συνυφαίνεται με τον τρόπο προβολής των πολιτικών στόχων ενός κράτους στους συνδαιτυμόνες του, με τον τύπο του διεθνούς συστήματος-πολυπολικό, διπολικό κ.α., και με το βαθμό συνάρτησης με τις διεθνείς ηθικοκανονιστικές αξίες και παραδοχές⁴⁵⁴). Απότοκο είναι η αύξηση του βαθμού στρατηγικής αποτελεσματικότητας της Υψηλής Στρατηγικής, μέσω της μείωσης του αριθμού των μελλοντικών απειλών και της αύξησης των δυνατοτήτων εξωτερικής εξισορρόπησης, με την σύναψη συμμαχιών ή τον προσπορισμό παροχών από τρίτα κράτη.

Αναπόδραστα η νομιμοποίηση της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου εδραζόταν στις πολιτικές αποφάνσεις των Μεγάλων Δυνάμεων-κυρίως της Γαλλίας και της Βρετανίας. Δηλαδή στο βαθμό και στο μέτρο που τα κυριαρχικά συμφέροντα των ανωτέρω Δυνάμεων εξυπηρετούνταν ή περιστέλλονταν από τον αξονικό ελληνικό πολιτικό στόχο- ανεξαρτησία ομοεθνών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Χαρακτηριστικά ο Γάλλος Πρωθυπουργός, Κλεμανσώ, (25.6.1919), ανέφερε:

«Ο τουρκικός Λαός δεν δύναται να καταριθμήσει μεταξύ των αρετών του εκείνην της διακυβερνήσεως ξένων φυλών. Δεν υπάρχει μία έστω περίπτωση εν Ευρώπη, Ασία και Αφρική, καθ'ήν η εγκατάστασις της τουρκικής κυριαρχίας επι μιας χώρας να μη συνοδευθή από μείωσιν της υλικής ταύτης ευημερίας και της καταπτώσεως της εκπολιτιστικής δυνάμεως των κατακτωμένων».

Ενώ ο Βρετανός Πρωθυπουργός, Λοϋδ Τζώρτζ, στις 8.11.1919, ανέφερε: «[...] Είμεθα όλοι σύμφωνοι ότι η τουρκική διοίκησης πρέπει να παύση υφισταμένη εις χώρας κατοικουμένης από Έλληνας, Άραβας και Αρμενίους. Είμεθα όλοι σύμφωνοι όπως η είσοδος της Μαύρης Θαλάσσης είναι ανοικτή δι' όλα τα Έθνη και συνεπώς δεν πρέπει να ανατεθή η φύλαξις της εις το Έθνος που επρόδωσε τον ρόλον

⁴⁵³ Ο J.Wylie παρατηρεί ότι: «το ηθικό των διαμορφωτών της στρατηγικής, των εκτελεστών της ή των προϋποτιθέμενων ευεργετών της, επιβάλλει καθοριστικά όρια τόσο στους στόχους όσο και στα συστήματα των μέτρων που πιθανόν να εξετάζονται για εφαρμογή». J.C.Wylie, Military Strategy, σελ.15.

⁴⁵⁴ Για εκτενή ανάλυση βλέπε E.Carr, Η εικοσαετής κρίση 1919-1939, κεφ.9. Επίσης M.Wight, Διεθνής Θεωρία, σ.σ.307-339.

του ως φρουρού, κλείον ταύτην εις τους Συμμάχους κατόπιν εισηγήσεως του πρωσσοικού милитарισμού»⁴⁵⁵.

Τοιουτοτρόπως η ρητή ανάθεση, από τις Μεγάλες Δυνάμεις, (Βρετανία, Γαλλία, Η.Π.Α) προς την Ελλάδα, για την αποστολή ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων στην Σμύρνη με στόχο την διαφύλαξη της εσωτερικής τάξης, αποκρυσταλλώνει την διεθνή αποδοχή του ελληνικού πολιτικού στόχου και την διεθνή αναγνώριση του ρόλου της Ελλάδος στο υπο διαμόρφωση περιφερειακό υποσύστημα της Μ.Ασίας.

«Υπό των Μεγάλων Δυνάμεων αποφασίσθηκε η κατάληψη της Σμύρνης από τον Ελληνικό στρατό και η εξασφάλιση της τάξης στην πόλη αυτή. Σπανίως καθόλη τη μακρά ιστορία του Εθνικού μας στρατού ανατέθηκε σε ένα τμήμα του αποστολή τιμητοκότερη της δικής σας. Γνωρίζω εκ των προτέρων ότι θα βρεθείτε στο ύψος της αποστολής σας. Γνωρίζω ότι πάντες, αξιωματικοί και οπλίτες, αισθάνεσθαι δίκαια υπερηφάνεια για την αποστολή σας αυτή και ότι θα αναλογίζεσθαι τις ευθύνες σας, τις οποίες έκαστος εξ' υμών φέρει απέναντι του Έθνους. Είναι ανάγκη, όπως έκαστος εκ των ανδρών της Μεραρχίας εμπνέεται από τη συναίσθηση ότι ο ίδιος αντιπροσωπεύει την Ελλάδα [...]. Αλλά η τιμή, την οποία μας κάνει η Διάσκεψη με την αποφασί της, να μας εμπιστευθεί την εξασφάλιση της τάξεως εις στη Μητέρα της Ιωνίας, αποδουκνείει ποια είναι η εμπιστοσύνη της προς εμάς την εμπιστοσύνη της αυτή είμαι βέβαιος ότι θα τη δεχθείτε άξιοι [...]

Εκτός τούτου όμως, είναι ανάγκη να δείξετε με τη συμπεριφορά σας και προς το Τουρκικό, το Εβραϊκό, το Αρμενικό στοιχείο, ακθώς και προς τις διάφορες Ευρωπαϊκές Παροικίες, ότι ο Ελληνικός Στρατός όχι μόνο δεν υστερεί ως προς τους Συμμάχους στη γενναιότητα, την αυταπάρνηση και την ευγένεια της ψυχής, αλλά ότι συγχρόνος διεκδικεί να βρίσκεται στην πρώτη γραμμή του πολιτισμού. Από την εμπιστοσύνη, την οποία θα εμπνεύσετε σε όλα τα ξένα στοιχεία και προ παντός στο εξ' αυτών πολυαριθμότερο, το Τουρκικό θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό η πραγματοποίηση των εθνικών μας πόθων»⁴⁵⁶.

Τέλος, ακρογωνιαίος λίθος της διεθνούς νομιμοποιητικής βάσης της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου, ήταν η αρχή των εθνικοτήτων, η κυρίαρχη διεθνής ηθικοκανονιστική παραδοχή που εκπορευόταν από την διακήρυξη του Αμερικανού προέδρου Ουίλσον στις 18.1.1918. Συγκεκριμένα ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε για το εθνολογικό κριτήριο:

«Εφ' όσον έχομεν το δεδομένον των αρχών, τας οποίας διεκηρύξαμεν εις τον κόσμον, δεν δυνάμεθα να παραδεχθώμεν, όπως η εθνικότης βασισθή εις άλλο τι από την εθνικήν συνείδησιν. Είμαι Έλλην. Δεν γνωρίζω επακριβώς πόσον αίμα ελληνικόν έχω εις τας φλέβας μου. Τούτο όμως πολύ ολίγον με ενδιαφέρει, εφ' όσον η συνειδησίς μου είναι ελληνική. Κατά την ανωτέρω γραμμήν σκέψεως, το δικαίωμα, το οποίον οι πληθυσμοί ούτοι διεκδικούν όπως ανήκουν εις την Ελλάδα, είναι τελείως σύμφωνον προς τας αρχάς, δια τας οποίας επολεμήσαμεν»⁴⁵⁷.

⁴⁵⁵ Παρατίθενται στη Βίβλο του Ε.Βενιζέλου, τόμος δ', σελ.540.

⁴⁵⁶ Προκήρυξη του Ε.Βενιζέλου στο αποβατικό στρατιωτικό σώμα Σμύρνης, 30.4.1919. Ibid, σελ.582, πηγή: Εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος», 3 Μαΐου 1919.

⁴⁵⁷ Προφορική ανάπτυξη των ελληνικών δικαίων στο Συνέδριο της Ειρήνης από τον Ε.Βενιζέλο.

Επίσημα πρακτικά της Διασκέψεως των Παρισίων. Επιτροπή μελέτης των εδαφικών θεμάτων που ενδιαφέρουν την Ελλάδα. Συνεδριάσεις 24^{ης} και 27^{ης} Φεβρουαρίου. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σελ.527.

Εκτός του αδιαμφισβήτητου κριτηρίου της εθνικότητας, οι πολιτικοί στόχοι του Ε.Βενιζέλου στα παράλια της Ιωνίας, συνυφαίνονταν και με μια πλειάδα άλλων κριτηρίων- ιστορικά, εθνολογικά, οικονομικά, ηθικά, πολιτιστικά, συνωθώντας στην ευρύτερη διεθνή αποδοχή τους. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω άρθρο του γάλλου καθηγητή Λ.Ζουμπέρτ, στο οποίο προδηλώνονται οι προθέσεις επίσημων γαλλικών κύκλων αναφορικά με την νομιμότητα της ελληνικής αποστολής στη Σμύρνη και κρυσταλλώνονται οι εν γένει μεταβλητές που ενισχύουν το κριτήριο της διεθνούς νομιμοποίησης της ελληνικής στρατηγικής.

«Η Συνδιάσκεψις του Σαν-Ρέμο εδόξασε τας εργασίας της δια μιας αποφάσεως, προκαλούσης την ευγνωμοσύνην όλων των Ελλήνων. Ανέθεσεν εις την Ελλάδα την διοίκησιν της Σμύρνης, χωρίς να προσφύγη εις την Κοινωνία των Εθνών. Η απόφασις αυτής, πραγματοποιούσα εις μέγα βαθμόν τους πόθους του Ελληνισμού, θα έχη την επιδοκιμασίαν και εκείνων ακόμη, όσοι δεν ενδιαφέρονται εις το Ανατολικόν ζήτημα, διότι η απόφασις αυτή αποτελεί έργον δικαιοσύνης. Πράγματι η Ελλάς έχει αδιαμφισβήτητα δικαιώματα επι της περιοχής της Ιωνίας, δια τον απλούστατον λόγον, ότι από της αρχαιότητος η Σμύρνη υπήρξεν Ελληνική, όσον ουδεμία πόλις της Αττικής και Πελοποννήσου.[...] Εκτός των αναμφισβητήτων, εθνολογικών και ιστορικών λόγων, ηδύνατο τις να επικαλεσθή και λόγους πνευματικών,οικονομικών και ηθικών, οι οποίοι δικαιολογούν την ληφθείσαν εις Σαν-Ρέμο απόφασιν υπέρ της Ελλάδος. Ουδείς δύναται να αμφισβητήση την πνευματικήν ανάπτυξιν του Ελληνισμού της Τουρκίας.[...]. Από οικονομικής απόψεως ο Ελληνισμός δεν υστερεί. Αρκεί να διατρέξη τις τα χωρία της Ανατολής,δια να πεισθεί περί τούτου.[...] Οφείλομεν επίσης ν'αναγνωρίσωμεν,ότι ο αδέκαστος και τόσον υψηλού ιδεώδους ανήρ, όστις αντιπροσωπεύει ενταύθα την Ελληνικήν Κυβέρνησιν, κατώρθωσε να κερδίση την εμπιστοσύνην όλων, φίλων και αντιθέτων. Η μεταξύ ημών παρουσία του είνε βεβαία εγγύησις τάξεως και ασφάλειας.[...] Δια να είμεθα όμως δίκαιοι,οφείλομεν ν'αναγνωρίσωμεν, ότι η Ελλάς δεν εξήτησε την προσάρτησιν εδαφών εν Μ.Ασία, αλλά την κατάργησιν της προσαρτήσεως μερών, τα οποία και προ πέντε αιώνων κατακτηθέντα υπό των Τούρκων, παρέμειναν Ελληνικά μέχρι σήμερον. Εδήλωσεν, άλλωστε, ότι είναι πρόθυμος να δεχθή την αρχή του δημοψηφίσματος δια τας χώρας, των οποίων την απελευθέρωσιν ζητεί.[...] Η Ελλάς απαιτεί μόλις τα δυο τρίτα των αλύτρωτων Ελλήνων, ενώ η Σερβία ζητεί όλους του Σέρβους, η Ρουμανία όλους τους Ρουμάνους. Ο Έλλην πρωθυπουργός, επι των διεκδικήσεων του τούτων, δεν επωφελείται της γενόμενης προσφοράς υπο των Δυνάμεων της Αντάντ εις τον Βασίλεα Κωνσταντίνον, της Σμύρνης δηλαδή κατά το 1914 και της Θράκης κατά το 1915, εις αντάλλαγμα της συμβολής του. Όταν οι περιστάσεις επέτρεψαν εις αυτόν τούτο, εισήλθεν εις τον πόλεμον άνευ όρων. Είνε όθεν δίκαιον, όπως ο Ελληνισμός λάβη την αναλογούσαν εις αυτόν μερίδα κατά την διανομήν των παρασχεθεισών υπηρεσιών δια την κοινήν υπόθεσιν.[...]»⁴⁵⁸.

Τουναντίον η συνέχιση της μικρασιατικής επιχείρησης από την μετаноεμβριανή κυβέρνηση με στόχο την επιβολή των όρων της Συνθήκης των Σεβρών στην Τουρκία, στερείτο:

α) πάσα δυνατότητα εξωτερικής εξισορρόπησης, λόγω του οικονομικό-στρατιωτικού αποκλεισμού που επιβλήθηκε στην Ελλάδα από τους Συμμάχους μετά την επάνοδο του βασιλιά Κωνσταντίνου.

⁴⁵⁸ Παράτιθεται στο Μ.Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασία,σ.σ.170-171.

«Συμφώνως προς τας οδηγίας των κυβερνησέων μας, λαμβάνομεν την τιμήν να φέρωμεν εις γνώσιν της Υμετέρας Εξοχότητος ότι κατά την Συνδιάσκεψιν των αντιπροσώπων της αγγλικής, γαλλικής και ιταλικής κυβερνήσεως, ήτις συνεκροτήθη εν Λονδίνω την 4^{ην} Δεκεμβρίου,(21^{ην} Νοεμβρίου), απεφασίσθη όπως εις περίπτωσιν καθ'ην ο βασιλεύς Κωνσταντίνος επανήρχετο επι του θρόνου της Ελλάδος η Ελλάς ουδεμίαν λάβη οικονομικήν υποστήριξιν εκ μέρους των Συμμάχων, αι δε δύο Οικονομικαί Επιτροπαί λάβουν κατηγορηματικάς επι του θέματος τούτου οδηγίας»⁴⁵⁹.

«[...] Πως είναι δυνατό να γίνεται λόγος περι συνεχίσεως της εθνικής μας πολιτικής υπο την παρούσα Κυβέρνηση, όταν δια της επανόδου του Κων/νου και τη συνέπεια ταύτης διαρήξεως της συμμαχίας με τις Μεγάλες Δυνάμεις, ανετράπη η βάση της πολιτικής εκείνης; Ήταν δυνατό να διανοήθω εγώ την διεξαγωγή πολέμου προς την Τουρκία χωρίς την συμμαχία των συμμάχων μας και δη εν αντιθέσει προς αυτούς; [...] Ούτω διασπάσαντες και τον τελευταίο ηθικό δεσμό, με τους πρώην σύμμαχες Δυνάμεις, δια της αποκρούσεως της μεσολαβήσεως τους και επαναλαμβάνοντας τον πόλεμο, φέραμε την Ελλάδα στον κίνδυνο πλήρους καταστροφής. [...] Δυστυχώς εις Αθήναις δεν ηγνοήθη ακόμη, ποίον κίνδυνο εγκλείει για εμάς η απροκάλυπτη εχθρότητα της Γαλλίας, εχθρότης ήτις είναι τόσο τυφλή, ώστε προδήλως εργάζεται και κατά των ιδίων απώτερων συμφερόντων της Γαλλίας, αλλά ήτις οδηγεί τα δικά μας εις άμεσον καταστροφή[...] Το αληθές είναι ότι οι κυβερνώντες συνεχίζουν τον πόλεμο παρα την απομόνωση της Ελλάδας, διότι θέλουν να καταπονήσουν έτσι μάλλον τον ελληνικό λαό και να φέρουν αυτό από αποτυχία σε αποτυχία, εις το σημείο να ζητήσει ο ίδιος μεγάλη τη φωνή, τη πάση θυσία τερμάτιση του πολέμου και να θεωρήσει τότε ως ευεργέτες εκείνους που θα του δώσουν την ειρήνη»⁴⁶⁰.

β) διεθνούς αποδοχής-νομιμοποίησης των ελληνικών πολιτικών στόχων όπως αυτοί κρυσταλλώνονταν στους όρους της Συνθήκης των Σεβρών, από τη στιγμή που η Γαλλία και η Βρετανία έκριναν επιτακτική την ανάγκη αναθεώρησης των όρων της εν λόγω Συνθήκης, για να επιτευχθεί συνθηκολόγηση μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων κρατών, Ελλάδος-Τουρκίας.

« Σήμερα μας εδέχθει περί την μεσημβρία ο Πρωθυπουργός(Μπριάν).[...] Μίλησε περι διατηρήσεως της επικυριαρχίας του Σουλτάνου στη Σμύρνη μετά ελληνικής οικονομικής επικρατήσεως και υπέδειξε και διαρύθμιση συνοριακή για τη Θράκη. Εμείς ως εν ακαδημαϊκή συζήτηση υπεδείξαμε την ανάγκη της ικανοποίησης του Ελληνικού λαού για τις μέγιστες θυσίες στις οποίες εξετέθει μετά προθυμίας και προ της Συνθήκης των Σεβρών και μετά αυτήν προς την εκτέλεσή της.[...]

Μας είπε ότι δεν δύναται να αποκρύψει την εξέγερση της Κοινής Γαλλικής Γνώμης επι την επάνοδο της Α.Μ.του Βασιλέως, καθ'ην όμως ανωμολόγησε όλως εμπιστευτικώς ότι κατανοεί ευκόλος την τοιαύτη στάση του Ελληνικού λαού,[...]

Την Συνθήκη των Σεβρών θεωρεί ως μη υπάρχουσα, αφού μάλιστα συνθήκη ειρήνης υπο τοιοῦτο πνεῦμα θα συναντά αντίδραση και από το Γαλλικό και από το Ιταλικό Κοινοβούλιο. Αλλά θα είναι δυνατό να γίνει νέα Συνθήκη, φέρουσα άλλο όνομα, αλλά συνομολογούμενη από τους αυτούς τύπους είτε δε ότι δεν θεωρεί αποριπτέα

⁴⁵⁹ Δεύτερη διακοίνωση των Συμμάχων. Παρατίθεται στο Χ.Αγγελολομάτη, Χρονικόν Μεγάλης Τραγωδίας,σελ.106.

⁴⁶⁰ Επιστολή Ε.Βενιζέλου στον Στρατηγό Δαγκλή. Παρατίθεται στο Π.Δαγκλή, Αναμνήσεις-Εγγραφα-Αλληλογραφία,σ.σ.406-409.

την ιδέα της διατυπώσεως νέας Συνθήκης σε συμφωνία κατά πρώτον μεταξύ Ελλάδας και Συμμάχων πριν να ανακοινωθεί στους Τούρκους[...]»⁴⁶¹.

«Η Αγγλική Κυβέρνηση επέδειξε ανέκαθεν φιλία και συμπάθεια προς την Ελλάδα, τόσο προς την παρούσα Ελληνική Κυβέρνηση, όσο και προς τον κ.Βενιζέλο οποτεδήποτε παρουσιάσθη περίπτωση εξεδήλωσε την τάση να λύση το ζήτημα υπέρ της Ελλάδος». «Το ζήτημα τούτο είναι σπουδαίο δια πάντας.[...] Δια την Αγγλία είναι επίσης σοβαρό λόγο των δημιουργημένων δι'αυτήν δυσχερειών καθ'ολην την Ανατολή, ιδία εν Ινδίες, ως εκ των σήμερον υφιστάμενων σχέσεων προς του Τούρκους.Υπάρχει μεγαλύτερη μερίδα της Κοινής Γνώμης στην Αγγλία, έτι δε σημαντικότερα εν Ινδίες, φρονούσα ότι δέον να ειρηνεύση η Αγγλία μετά της Τουρκίας και ότι η Αγγλία θυσιάζει τα συμφέροντα της Βρετανικής Αυτοκρατορίας υπέρ της Ελλάδος. Την Αγγλική πολιτική δέον να καθορίζουν οι μεγάλες αυτές απόψεις»⁴⁶².

Απότοκο της απίσχνασης της διεθνούς νομιμοποιητικής βάσης της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής των μετανοεμβριανών κυβερνήσεων, ήταν η προοδευτική πολιτική, στρατιωτική, οικονομική ενίσχυση του Κεμαλικού κινήματος μέσω της εξωτερικής εξισορρόπησης που προσέφεραν η Ιταλία, η Γαλλία και η Ρωσία⁴⁶³. Συγκεκριμένα στην Ιταλο Τουρκική Συνθήκη αναφερόταν ότι:

«[...] 4) Η Βασιλική Ιταλική Κυβέρνησις αναλαμβάνει την υποχρέωσιν να υποστηρίξη παρα τοις Συμμάχοις όλας τας αξιώσεις της Οθωμανικής αντιπροσωπείας, τας σχετικές προς την συνθήκην της ειρήνης και ειδικώς την απόδοσιν εις την Τουρκίαν της Σμύρνης και της Θράκης. 5) Το μέρος τούτο της συμφωνίας είναι σχετικόν προς την αποχώρησιν των Ιταλικών στρατευμάτων, άτινα ευρίσκονται εισέτι επι Οθωμανικού εδάφους[...]»⁴⁶⁴.

Τοιουτοτρόπως η Γαλλοκεμαλική συμφωνία υπεγράφη στις 20.10.1921, στην Άγκυρα⁴⁶⁵. «Η αμοτεροβαρής αυτή συμφωνία περιέχει 13 άρθρα και καθορίζει σαφώς τα σύνορα της Κιλικίας και της Συρίας, ως επίσης και το δικαίωμα της Τουρκίας, όπως ενεργή τας στρατιωτικές μεταφοράς της σιδηροδρομικώς από Μείνταν-Σιμπές εις Τσομπάν-Βεή εν τη Συριακή περιοχή»⁴⁶⁶.

Ο Α.Πάλλης αναφέρει ότι: «η Γαλλία παρέδωσε στους Τούρκους ένα μεγάλο μέρος των πολεμοφοδίων της και άλλο στρατιωτικό υλικό του Γαλλικού στρατού κατοχής της Κιλικίας»⁴⁶⁷.

Παρά ταύτα η Ελληνική Κυβέρνηση προσέφυγε σε μια ύστατη διπλωματική ενέργεια για την διασφάλιση της διεθνούς νομιμοποίησης της επιθετικής της στρατιωτικής στρατηγικής,(για καταστροφή του κέντρου βάρους του αντιπάλου-στρατιωτικές επιχειρήσεις Ιουνίου-Ιουλίου 1921), από την Βρετανία με στόχο την πρόσκτηση έστω και μιας έμμεσης διπλωματικής εξωτερικής εξισορρόπησης. Ο έλληνας πρωθυπουργός Δ.Γούναρης θα κρυσταλλώσει την επιχειρηματολογία του στις εξής μεταβλητές:

⁴⁶¹ Τηλεγράφημα του Δ.Γούναρη στο Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, 12/25.10.1921. Παρατίθεται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία,σ.σ.282-283.

⁴⁶² Συνομιλία του βρετανού υπουργού εξωτερικών, Λόρδου Κώρζων με την ελληνική αντιπροσωπεία στο Λονδίνο,14/27.10.1921.Ibid,σελ.285.

⁴⁶³ Σχετικά με το κείμενο της Ρώσο- Κεμαλικής Συνθήκης, βλέπε, Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, first series, vol. 118, σ.σ. 990-996.

⁴⁶⁴ Παρατίθεται στο Μ.Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασίαν,σελ.212.

⁴⁶⁵ Σχετικά με την Γαλλο-Κεμαλική Συμφωνία βλέπε, Documents on British Foreign Policy, 1919-1939,first series, vol. XVII, No. 56, 423.

⁴⁶⁶ Παρατίθεται στο Μ.Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασίαν, σελ.258.

⁴⁶⁷ Α.Πallis, Greece's Anatolian Venture-and After,σ.σ.111-112.

α) στην εντολή που έλαβε η Ελλάδα από τους Συμμάχους της για επιβολή των όρων της Συνθήκης Ειρήνης στον Κεμάλ.

«[...] η Ελλάδα, εν πλήρη επίγνωση των υποχρεώσεων όλων των Συμμάχων Δυνάμεων, εν τω κατά της Τουρκίας πολέμου, προς τους Χριστιανικούς πληθυσμούς της Μ.Ασίας, ανέλαβε την εντολή αυτών να επιβάλει εις την Τουρκία τους όρους της Ειρήνης, επι τον οποίων συμφώνησαν οι Σύμμαχοι, προς εκτέλεση των υποχρεώσεων τούτων. Καθόλον τον επακολουθήσαντα αγώνα, η Ελλάδα ευσυνειδήτως εσεβάσθη τους περιορισμούς τους τεθέντες στην ενεργεία της υπο των Συμμάχων, ακόμη και όταν αυτοί ήταν σοβαρό κώλυμα στον τρόπο εκτελέσεως του έργου της, όπως η απαγόρευση της στρατιωτικής ενέργειας κατά της πρωτεύουσας του εχθρού[...]»⁴⁶⁸,

β) στην εγκαθίδρυση της νέας διεθνούς τάξης και στην συνεπακόλουθη εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης των λαών,

«Τοιαύτην πολιτικήν ούτω καθαρώς αλλά και ούτω σταθερώς ανταπεκρινομένην εις Ελληνικά συμφέροντα αιώνια-εάν επιτρέπεται η χρήσις της λέξεως ταύτης περί ανθρωπίνων πραγμάτων-ακολουθούσα και πραγματοποιούσα η Ελλ.Κυβέρνησις, έχει συγχρόνως την βαθύτατην επίγνωσιν, αντιπροσωπεύουσα και εν τούτω του Ελλ.Λαού τας αντιλήψεις, ότι εις ουδέν γενικώτερον συμφέρον του ήδη δημιουργουμένου διεθνούς Καθεστώτος αντιτίθεται, απεναντίας συμβάλλει σπουδαίως εις πραγμάτων σκοπών, οι οποίοι μέγਾਲως ενδιαφέρουσι το Καθεστώς τούτο, μεταξύ των οποίων προέχει ο της αποκαταστάσεως αληθούς και παγίας ειρήνης εν τη Εγγύς Ανατολή, αδυνάτου άνευ απελευθερώσεως των χωρών τούτων από της αφορήτου Τουρκικής διοικήσεως»⁴⁶⁹,

γ) στην σύγκλιση-ταύτιση των ελληνικών και των βρετανικών οικονομικό-εμπορικών συμφερόντων και στον συνακόλουθο ρόλο που θα μπορούσε να ασκήσει η Ελλάδα για την διασφάλιση-προαγωγή τους,(εφόσον η ελεύθερη ναυσιπλοΐα και το εμπόριο συνιστούσαν κυριαρχικό συμφέρον της Βρετανίας λόγω της δυνατότητας εισαγωγής πλουτοπαραγωγικών πόρων από τις αποικίες παράλληλα με την εξαγωγή των βρετανικών προϊόντων προς αυτές, με απότοκο την οικονομική της μεγέθυνση),

«[...] Από της αποκαταστάσεως του Ελλ.Βασιλείου ο Ελλ. Λαός και αι εκάστοτε Κυβερνήσεις αυτού διέγνωσαν την σύμπτωσιν ταύτην των μεγάλων Βρετανικών συμφερόντων προς τα Ελληνικά και δια τούτο προς την Μεγ.Βρετανίαν απέβλεψαν ως προς εκείνην των Μεγάλων Δυνάμεων, η οποία όχι μόνον δια το αληθώς και ευκρινώς φιλελεύθερον αυτής,αλλά και δια την σύμπτωσιν ταύτην των συμφερόντων, εκαλείτο να παράσχη την αρωγήν της προς απολύτρωσιν του υπό δουλείαν Ελληνισμού.[...].»

«Η Βρετανική αυτοκρατορία κατά φυσικόν λόγον υπέρ πάσαν άλλην Μεγάλην ή Μικράν Δύναμιν ενδιαφερόμενη δια τε την εξασφάλισιν της ελευθερίας των Στενών και την ελεύθεραν χρήσιν της Ανατολικής Λεκάνης της Μεσογείου, δεν δύναται παρα να αναγνωρίση την Ελλάδα ως πιστόν και ειλικρινή φύλακα της ελευθερίας ταύτης, αποφασισμένην και εκ των ιδίων αυτής συμφερόντων να εκπληρώση την αποστολήν ταύτην και δια των ιδίων αυτής δυνάμεων ικανήν να επαρκέση επ'αυτήν»⁴⁷⁰.

⁴⁶⁸ Παρατίθεται στο Β.Μόστρα, Η Μικρασιατική Επιχείρησις, σελ.XLVII.

⁴⁶⁹ Παρατίθεται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία,σ.σ.219-221.

⁴⁷⁰ Τηλεγράφημα του Δ.Γούναρη στην Βρετανική κυβέρνηση,7.6.1921. Παρατίθεται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία,σ.σ.221-222.

Το αποτέλεσμα της ελληνικής διπλωματικής στρατηγικής μεταφράστηκε στην παροχή καλών υπηρεσιών από την Βρετανία για ειρηνική επίλυση της Μικρασιατικής διαμάχης, εξοβελίζοντας τον σημαίνοντα παράγοντα της διεθνούς νομιμοποίησης από την φαρέτρα των μέσων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής. Με άλλα λόγια η διεθνής απονομιμοποίηση της Υψηλής Στρατηγικής των μετаноεμβριανών κυβερνήσεων συνώθησε στην αύξηση των άμεσων απειλών,(εφόσον εκτός από την μείζονα απειλή που συνιστούσε η προοδευτικά ενισχυόμενη Κεμαλική στρατιωτική ισχύς, η Ελλάδα καλείτο να ανασχέσει και την Ιταλική και Γαλλική Υψηλή Πολιτική, που εναντιωνόταν σθεναρά έναντι του ελληνικού πολιτικού στόχου), και στην ραγδαία εξασθένιση-εξουθένωση των μέσων,(εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης), της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής.

5.7. Αξιολόγηση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής

5.7.1. Εσωτερική –εξωτερική προσαρμοστικότητα της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής

Η υψηλή στρατηγική του Ε.Βενιζέλου διαπνεόταν εξ ολοκλήρου από τον ανεκρίζωτο εθνικό στόχο της Μεγάλης Ιδέας, δηλαδή την ανεξαρτησία-αυτονομία των ομοεθνών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και την συνακόλουθη εδαφική ολοκλήρωση του ελληνικού έθνους.

«Άλλωστε η μεγάλη ιδέα δεν υπήρξεν επινόησις ιδική μου. Απετέλεσεν αυτή την βάση του Εθνικού μας βίου επί πέντε όλους αιώνας. Από της επιούσης της πτώσεως της Κωνσταντινουπόλεως, δέκα πέντε όλαι γενεαί εγεννήθησαν με την ιδέαν αυτήν, ανετράφησαν με αυτήν, έζησαν με αυτήν, εταλαιπωρήθησαν με αυτήν, και κατήλθον εις τον τάφον με την βαθειάν πίστιν προς αυτήν. Είνε αληθές ότι κατά τα τελευταία 40 έτη, η ιδέα αυτή ήρχισε να ωχριά και η εις αυτήν πίστις να κλονίζεται.

Αλλά τις δύναται να κατακρίνη το κόμμα των Φιλελευθέρων εάν έδωκεν εις αυτήν νέαν ζωήν και αν, πιστεύσαν εις την ζωτικότητα του Ελληνικού Έθνους, κατώρθωσε να πραγματοποιήση αυτήν κατά το μέγιστον αυτής μέρος; [...]

Αλλ' η εθνική αποκατάστασις δεν ανταποκρίνεται μόνον προς τας ηθικάς ανάγκας του Έθνους. Ανταποκρίνεται προς αυτά τα στοιχειώδη υλικά του συμφέροντα.

Άνευ αυτής, άνευ δημιουργίας Ελλάδος ικανής να προστατεύση ευατήν ο βίος του Έθνους θα ήτο αβίωτος και εν Ευρώπη και εν Μικρασία και εις τας νήσους»⁴⁷¹.

Αφετέρου η ανάληψη της Μικρασιατικής επιχείρησης, δηλαδή της αποστολής των ελληνικών στρατευμάτων στην Σμύρνη για την διασφάλιση της εσωτερικής τάξης και της εξωτερικής ασφάλειας της περιοχής, αποσκοπούσε:

α) στην οριστική εκμηδένιση της άμεσης συστημικής τουρκικής απειλής,

«Κατά την κρισιμωτάτην ταύτην στιγμήν της εθνικής μας Ιστορίας αναμετρήσας καλώς όλας τας περιπτώσεις, εδήλωσα προς τον Λούδ Τζώρτζ ότι αναλαμβάνω όχι μόνον να στείλω μίαν μεραρχίαν εις επικουρίαν των Άγγλων του Ισμίτ, αλλά και να συντρίψω δια του στρατού μας τον προ του μετώπου μας στρατόν του Κεμάλ και να εξασφαλίσω από των επιδρομών αυτών ολόκληρον την παραλίαν της Προποντίδος.[...]

» Αλλ' εν τοιαύτη περιπτώσει, έχω ανάγκην της αγγλικής συνδρομής, της τε οικονομικής και της εις πολεμικά εφόδια, προ πάντων δε δια να ζητήσω την νέαν

⁴⁷¹ Εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος», 22.10.1920. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος γ', σελ.70.

αυτήν σοβαράν προσπάθειαν από τον ελληνικόν Λαόν, πρέπει να αποφασισθή ο διαμελισμός της Τουρκίας, περιοριζομένης ταύτης εις το οροπέδιον της Ανατολής.

[...] Αλλ'ο ΛΟΥΔ ΤΖΩΡΤΖ κατά την σημερινήν συνεδρίασιν ρητώς εδήλωσεν, ότι αν οι Τούρκοι δεν υποχωρήσουν και δεν υπογράψουν και δεν εκτελέσουν την συνθήκην, μας αναγκάσουν δε εις περαιτέρω προσπάθειαν, είνε αποφασισμένον ότι δεν μπορούν πλέον οι Τούρκοι να μείνουν εις την Ευρώπην και ότι πρέπει να περιορισθούν εις τας καθαρώς ασιατικές επαρχίας των.

Σημειώτεον ότι δια των εις αίσιον περας αχθείσων επιχειρήσεων εν Μικρά Ασία, δεν υψώσαμεν μόνον εις μέγαν βαθμόν το στρατιωτικόν και πολιτικόν γοητρόν μας, αλλά και επετύχομεν τούτο, ότι του λοιπού αι δαπάναι του εν Μικρά Ασία στρατού μας θα καταβληθούν υπό της Τουρκίας, επί τη βάσει των όρων της συνθήκης, αφού ο στρατός ούτος κατά το πλείστον θα κατέχη έδαφος, όπερ πρόκειται να αποδώσωμεν.

[...] Αλλ'αν η τύφλωσις, η τουρκική, ως είνε πιθανόν, συνεχισθή, αναλάβωμεν δε την διάλυσιν της Τουρκίας, το έργον δεν υπερβαίνει τας δυνάμεις της Ελλάδος και της Αγγλίας»⁴⁷²,

β) στην ανάσχεση της έμμεσης απειλής που αναφυόταν από την παρουσία των Ιταλικών στρατευμάτων στην Μ.Ασία,

«[...] Ναι ·έχομεν ειδήσεις ότι οι Ιταλοί κατέλαβον εκτός της Μάκρης και το Μαρμαρίσι,ίσως και το Μπουδρούμ, εκτεινόμενοι προς το μέρος της ελληνικής επιρροής.Οι Γάλλοι μάλιστα είχαν την είδησιν ότι έξωθι της Σμύρνης περιπολούν εξ ιταλικά πολεμικά»⁴⁷³,

αξιοποιώντας κατά το βέλτιστο δυνατό βαθμό το παράθυρο ευκαιρίας που εκπορευόταν από την εντολή της Διασκέψεως Ειρήνης για την αποστολή ελληνικών στρατευμάτων στη Σμύρνη,

«Ολίγα λεπτά μετα την άφιξίν μου εις το Quai d'Orsay έφθασεν ο L.George και πλησιάσας μ'ερωτά:

- Έχετε διαθέσιμον στρατόν.

- Έχομεν. Περί τίνος πρόκειται.

- Απεφασίσαμεν σήμερον μετα του Προέδρου Ουίλσονος και του κ.Κλεμανσώ, ότι δέον να καταλάβετε την Σμύρνην.

- Είμεθα έτοιμοι»⁴⁷⁴.

Τοιουτοτρόπως η εν λόγω Υψηλή Στρατηγική συμφύρετε και συναρμόζετε με τις διαμορφωθείσες συνθήκες του Διεθνούς Συστήματος, υπό την έννοια ότι ευθυγραμμίζεται με τις αποφάνσεις των πόλων του που αποσκοπούσαν στην εξυπηρέτηση των κυριαρχικών τους συμφερόντων,(διαμελισμός της Μ.Ασίας, ανάσχεση του Ιταλικού επεκτατισμού), νομιμοποιώντας διεθνώς το ελληνικό εγχείρημα υπό το μανδύα της διασυμμαχικής εντολής για την προστασία της κυρίαρχης ελληνικής εθνότητας της Σμύρνης. Παρά ταύτα αν και οσμώνονταν από τον αέναο εθνικό στόχο και εκπλήρωνε ζωτικά κυριαρχικά συμφέροντα, (ανεξαρτησία-αυτονομία των ομοεθνών),

«Αλλ'η εθνική αποκατάστασις δεν ανταποκρίνεται μόνον προς τας ηθικάς ανάγκας του Έθνους. Ανταποκρίνεται προς αυτά τα στοιχειώδη υλικά του συμφέροντα. Άνευ αυτής, άνευ δημιουργίας Ελλάδος ικανής να προστατεύση ευατήν

⁴⁷² Δήλωση του Ε.Βενιζέλου στην διάσκεψη της Βουλώνης, στις 7/20.6.1920. Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης,σ.σ.365-366.

⁴⁷³ Δήλωση του βρετανού πρωθυπουργού, Λοϋδ Τζώρτζ, στον Βενιζέλο.6.5.1919(ν.η). Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β',σελ.575.

⁴⁷⁴ Συνομιλία L.George-Ε.Βενιζέλου.Ibid.

ο βίος του Έθνους θα ήτο αβίωτος και εν Ευρώπη και εν Μικρασία και εις τας νήσους»⁴⁷⁵,

απώλεσε την εσωτερική της νομιμοποίηση από την λαϊκή βούληση στις εκλογές του Νοεμβρίου του 1920.

Τουναντίον η Υψηλή Στρατηγική των Μετανοεμβριανών κυβερνήσεων διέρρηξε την διαμορφωθείσα ισορροπία ισχύος στο Μικρασιατικό θέατρο του πολέμου,(η οποία πλέον έκλινε προς την τουρκική πλευρά), λόγω των εσφαλμένων πολιτικό-διπλωματικών επιλογών της, απόρροια της λανθασμένης εκτίμησης και αξιολόγησης των έμμεσων και άμεσων απειλών του διεθνούς περιβάλλοντος. Δηλαδή η διαγνωστική απίσχναση της κατάδηλης Συμμαχικής απειλής περί οικονομικού αποκλεισμού⁴⁷⁶, εφόσον υλοποιούνταν η ενθρόνιση του βασιλέως Κωνσταντίνου, συντέλεσε στην εξάλειψη οποιασδήποτε μορφής εξωτερικής εξισορρόπησης, ανοίγοντας ένα παράθυρο ευκαιρίας προς την Τουρκία για αναβάθμιση του status και του ρόλου της, με απότοκο την διασφάλιση ικανοποιητικού βαθμού διαπραγματευτικής ισχύος και μεθοδικής στρατιωτικής και οικονομικής εξωτερικής εξισορρόπησης. Συγκεκριμένα κατά την διάσκεψη του Λονδίνου, Φεβρουάριος-Μάρτιος 1921,

«Απεφασίζον λοιπόν οι Σύμμαχοι, τη προτάσει της Αγγλίας-ως λέγουσι Γαλλικαί πηγαί- όπως ομού μετα των αντιπροσώπων της Κωνσταντινουπόλεως προσκαλέσωσι και αντιπροσώπους της Αγκύρας! Ήλπισαν φαίνεται οι Σύμμαχοι, οι μη δυνάμενοι ν'απελευθερωθώσιν από του βασικού των σφάλματος, ότι, καλούντες τον Κεμάλ ως ισότιμον προς τους λοιπούς Αρχηγόν Κράτους, και μετριάζοντες τους όρους της Ειρήνης-μόνον τους αφορώντες την Ελλάδα- θα εκολάκευον τη ματαιοδοξίαν του αφ'ενός και θα τον εσαγήνευον όπως φανή ενδοτικός προς παραδοχήν των λοιπών όρων της Συνθήκης»⁴⁷⁷.

Τοιουτοτρόπως η υπογραφή της Γαλλοκεμαλικής και της Ιταλοτουρκικής Συνθήκης απέληξε σε ουσιαστικό μέσο διπλωματικής, οικονομικής και στρατιωτικής εξωτερικής εξισορρόπησης για την Τουρκική Υψηλή Στρατηγική.

«[...] 4) Η Βασιλική Ιταλική Κυβέρνησις αναλαμβάνει την υποχρέωσιν να υποστηρίξη παρα τοις Συμμάχοις όλας τας αξιώσεις της Οθωμανικής αντιπροσωπείας, τας σχετικές προς την συνθήκην της ειρήνης και ειδικώς την απόδοσιν εις την Τουρκίαν της Σμύρνης και της Θράκης [...]»⁴⁷⁸.

«Η αμοτεροβαρής αυτή συμφωνία,(Γαλλοκεμαλική) περιέχει 13 άρθρα και καθορίζει σαφώς τα σύνορα της Κιλικίας και της Συρίας, ως επίσης και το δικαίωμα

⁴⁷⁵ Πρώτος προεκλογικός λόγος του Ε.Βενιζέλου στην Πάτρα.21.10.1920.Εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος» της 22ας Οκτωβρίου 1920. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος γ',σελ.70.

⁴⁷⁶ Ο Ν. Στράτος, υπουργός εσωτερικών στην κυβέρνηση της Ενωμένης Αντιπολίτευσης το 1922, ανέφερε στην απολογία: «Τρείς Δυνάμεις επέδωκαν διακοίνωσιν κηρύττουσαι οικονομικόν αποκλεισμόν, η Αγγλία, Γαλλία και Ιταλία. Η Ιταλία ουδέποτε παρέσχεν εις την Ελλάδα οικονομικόν τι ωφέλημα, ώστε εξ αυτής δεν είχομεν να χάσωμεν τίποτε, τουναντίον αυτή ελάμβανε παρα των μεγαλειτέρων αυτής Δυνάμεων κατά την οικονομικήν ακμήν. [...] Καθ' ήν ώραν εγένετο η απειλή αυτή, και η Γαλλία ευρίσκετο εις την αυτήν οικονομικήν κατάστασιν εις οίαν και η Ιταλία, διότι εξήντηλσε την χρηματικήν δύναμιν εις την διεξαγωγήν του πολέμου, καθ' όν όντως ενίκησεν ο γαλλικός στρατός και συνεπώς ήτο υποχειρία χρηματιστικώς εις την Αμερικήν και Αγγλίαν,[...] Επομένως ουσιαστικήν αξίαν φυσικά δεν είχε και ή της γαλλικής αγοράς απώλεια. Έμεινεν η αγγλική η οποία ήτο πράγματι ακριβωτέρα, διότι την ακρίβειαν εκάστου Κράτους φυσικόν είνε ότι εκδηλώνει η χρηματική αγορά». Παρατίθεται στο Χ.Κ. Βοζίκη, Αι Απολογίαι των θυμάτων της 15 Νοεμβρίου 1922, σελ.497.

⁴⁷⁷ Ξ.Στρατηγός, Η Ελλάς εν Μ.Ασία,σ.σ. 159-160.

⁴⁷⁸ Παρατίθεται στο Μ.Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασίαν, σελ.212.

της Τουρκίας, όπως ενεργή τας στρατιωτικές μεταφοράς της σιδηροδρομικώς από Μείνταν-Σιμπές εις Τσομπάν-Βεή εν τη Συριακή περιοχή»⁴⁷⁹, «η Γαλλία παρέδωσε στους Τούρκους ένα μεγάλο μέρος των πολεμοφοδίων της και άλλο στρατιωτικό υλικό του Γαλλικού στρατού κατοχής της Κιλικίας»⁴⁸⁰.

Επίσης η ανωτέρω Ελληνική Υψηλή Στρατηγική απώλεσε την δυνατότητα αξιοποίησης μιας σειράς παραθύρων ευκαιρίας όπως ήταν :

α) η σύμπτυξη ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων με τις Μεγάλες Ευρωπαϊκές Δυνάμεις, (κυρίως με την Αγγλία), γεγονός που θα συνωθούσε στην άμβλυνση των δεδηλωμένων πολιτικών τους επιλογών, (οικονομικός και στρατιωτικός αποκλεισμός της Ελλάδος) και στην πιθανή παροχή κάποιας μορφής εξωτερικής εξισορρόπησης. Χαρακτηριστικά το παράθυρο ευκαιρίας που αναφαίνονταν για την πρώτη μετανοεμβριανή κυβέρνηση, η οποία θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει την διπλωματική έμμεση απειλή περί της αποχώρησης των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων από την Μ.Ασία για να εκμαιεύσει πολιτικά, οικονομικά ή στρατιωτικά οφέλη, έκλεισε ευθύς εξ αρχής από την ελληνική πολιτική ηγεσία, (ή οποία προσπάθησε να το αξιοποιήσει την ύστατη στιγμή χωρίς αποτέλεσμα).

Ο αντιστράτηγος Παπούλας ανέφερε σχετικά:

«[...] Ας μη λησμονώμεν δε ότι η πρώτη μετανοεμβριανή Κυβέρνησις είχε υπέρ αυτής και το πλεονέκτημα της εμμέσου απειλής περί εκκενώσεως ως και ανωτέρω είπομεν και η οποία ουχί ολίγον θα συνέτεινεν εις την πραγματοποιήσιν της δικαίας άλλως τε αξιώσεως περι εφοδιασμού του Ελληνικού Στρατού δι'οπλισμού και άλλων εφοδίων ως τότε ούτος εστερείτο. Ουδείς όμως εσκέφθη και τότε το πραγματικόν μέτρον των διαθέσεων των συμμάχων έναντι της Ελλάδος και γενικώτερον επι του Μικρασιατικού ζητήματος. Ούτω πάντες εν τη σπουδή των να φανώσιν αρεστοί εις τας δυνάμεις παρέβλεψαν ζωτικά πράγματι συμφέροντα του Έθνους, παρασυρθέντες προφανώς από τας Αγγλικάς υποσχέσεις και από τους ενθουσιώδεις λόγους του Άγγλου Πρωθυπουργού όστις μάλιστα δεν edίσταζεν ενώπιον του Αγγλικού Κοινοβουλίου ευθύς μετα τας εκλογάς της 1^{ης} Νοεμβρίου και συγκεκριμένως κατά τον Δεκέμβριον του 1920 να πλέκη το εγκώμιον της Ελλάδος τονίζων ότι «θεωρεί τους Έλληνας ικανούς να διεκδικήσωσι τα δικάια των τα οποία η Συνθήκη των Σεβρών τοις είχε αναγνωρίσει»⁴⁸¹.

β) η αποδοχή των Συμμαχικών προτάσεων της Διασκέψεως του Λονδίνου για μεσολάβηση μεταξύ των αντιμαχόμενων μερών, Ελλάδας-Τουρκίας, (τον Μάρτιο-Ιούνιο του 1921), γεγονός που θα νομιμοποιούσε την Ελληνική Υψηλή Στρατηγική, ως σύννομη με τις επικρατούσες διεθνείς ηθικοκανονιστικές αρχές, θα απονομιμοποιούσε διεθνώς την πολιτική του Κεμάλ, θα απέτρεπε την υπερεπέκταση και την συνεπακόλουθη κατάρρευση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, επιτυγχάνοντας την παγίωση ενός ικανοποιητικού εδαφικού καθεστώτος για την Ελλάδα.

«[...] Η άρνηση της Κυβερνήσεως να δεχθεί και κατ'αρχήν και την μεσολάβηση των Δυνάμεων, αποτελεί το τελευταίο κατά της Ελλάδας έγκλημα των Κυβερνητών αυτών. Πως είναι δυνατό να γίνεται λόγος περι συνέχσεως της εθνικής μας πολιτικής υπο την παρούσα Κυβέρνηση, όταν δια της επανόδου του Κων/νου και

⁴⁷⁹ Μ.Ροδάς, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασίαν, σελ.258.

⁴⁸⁰ Α.Pallis, Greece's Anatolian Venture-and After, σ.σ. 111-112.

⁴⁸¹ Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους, σ.σ. 9-10.

τη συνέπεια ταύτης διαρρήξεως της συμμαχίας με τις Μεγάλες Δυνάμεις, ανετράπη η βάση της πολιτικής εκείνης; Ήταν δυνατό να διανοήθω εγώ την διεξαγωγή πολέμου προς την Τουρκία χωρίς την συμμαχία των συμμάχων μας και δη εν αντιθέσει προς αυτούς[...] Επομένως εις τους νυν κυβερνώντες δεν υπολείπετε άλλο, παρα να επιδιώξουν συμβιβασμό, μέλλοντα να τερματίσει την εμπόλεμη κατάσταση και να σώση ότι δύναται να σωθεί από τα αποκτήματα της πολιτικής μας. Τοιούτος συμβιβασμός επιδιωχθεί από την Αγγλία εν Λονδίνο προ τεσσάρων μηνών, αλλά ατυχώς η Κυβέρνηση πτοηθείσα προ της κοινής γνώμης, απέστειρε αυτόν και επανέλαβε τότε, τις επιχειρήσεις, αίτινες δια της αποτυχίας του Εσκή Σεχρήρ επιδείνωσαν τη θέση μας. Νέα ευκαιρία παρουσιάσθηκε δια της προσφοράς της μεσολαβήσεως των Δυνάμεων. Και ταύτην εγκληματικός απορρίψαμε, ενώ δεν μας ζητείτο καν αποδοχή εις λευκόν, αλλά οι Δυνάμεις ήταν διατεθειμένες να μας ανακοινώσουν προηγουμένως τους όρους, υπο τους οποίους αναλάμβαναν να μεσολαβήσουν. Οι όροι αυτοί κατά τις αγγλικές αντιλήψεις, θα ήταν διάσωση της Θράκης μέχρι Τσατάλτζας, αυτονομία της Σμύρνης μετά της περιοχής της, υπο γεν.διοικητή διοριζόμενου από την ΚτΕ, όστις θα οργάνωνε τη διοίκηση και τη στρατιωτική δύναμη και όταν θα έκρινε την τελευταία ταύτην επαρκή, θα ζητούσε να αποσυρθούν τα Ελληνικά στρατεύματα [...] Σημειωτέον ότι υποστηρίζοντας ότι η Κυβέρνηση των Αθηνών έπραξε έγκλημα μη αποδεχθείσα τη μεσολάβηση των Δυνάμεων, δεν ισχυρίζομαι ότι οι Τούρκοι θα αποδέχονταν λύση σύμφωνη με τις αγγλικές αντιλήψεις. Αλλά εν άρνηση των Τούρκων να δεχθούν τη λύση αυτή, η Αγγλία θα ηδύνατο απέναντι της κοινής γνώμης να αναλάβη την υποστήριξη μας, εις τον αγώνα προς επιβολή της συνθήκης των Σεβρών. Ενώ ήδη, όταν η άρνηση της αποδοχής προήλθε από εμάς, η κοινή γνώμη στην Αγγλία εν ουδεμία περίπτωση θα επέτρεπε στην κυβέρνηση να μας βοηθήσει και πάσα τοιαύτη βοήθεια επομένως αποκλείεται απολύτως. Ούτω διασπάσαντες και τον τελευταίο ηθικό δεσμό, με τους πρώην σύμμαχες Δυνάμεις, δια της αποκρούσεως της μεσολαβήσεως τους και επαναλαμβάνοντας τον πόλεμο, φέραμε την Ελλάδα στον κίνδυνο πλήρους καταστροφής[...] Αλλά αφού τοιαύτη πλήρης στρατιωτική νίκη αποκλείεται, εφόσον ο εχθρός γνωρίζει ότι είμεθα διπλωματικός απομονωμένοι και έχει την πρωτευσία του προστατευμένη κατά πάσης επιθέσεώς μας, υπ'αυτών των τέως συμμάχων μας, εις τη άλλο δύναται να οδηγήση η επανάληψη των εχθροπραξιών, παρα στην πλήρη στρατιωτική και οικονομική μας εξάντληση, η οποία θα μας αναγκάσει μετά τινος μήνας να εκλιπαρήσουμε εμείς την μεσολάβηση υπό ασυγκρίτως δυσμενέστερους όρους παρ'εκείνους υπο τους οποίους προσφέρετε σήμερα; Και πως μπορεί να παραγνωρίζετε ο κίνδυνος να επωφεληθή η Βουλγαρία της απομονώσεώς μας για να κατεβεί προς τη Θράκη, τουθ' όπερ δύναται να ωθήση και τη Σερβία να κατέλθει προς τη Θεσσαλονίκη προβάλλουσα ότι το πράτει για να προλάβει την κατοχή αυτής από τους Βούλγαρους; [...]»⁴⁸².

Φυσικό συνεπακόλουθο των προαναφερόμενων δράσεων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, ήταν η αποδυνάμωση-εξασθένιση του παράγοντα της διεθνούς νομιμοποίησης για την επίτευξη του πολιτικού της στόχου, με απότοκο την απουσία μέσων εξωτερικής εξισορρόπησης, την αποσύνθεση της ελληνικής στρατιωτικής ισχύος και την ολοκληρωτική αναθεώρηση των όρων της Συνθήκης των Σεβρών. Ακολουθώς το υψηλό κόστος της εφαρμοσθείσας Υψηλής Στρατηγικής, το οποίο επωμιζόταν το ελληνικό έθνος, η καθολική άντληση των οικονομικών πόρων και του έμπυχου δυναμικού με συνέπεια την οικονομική απίσχναση της Ελλάδος και την

⁴⁸² Επιστολή Βενιζέλου στον στρατηγό Δαγκλή, στις 21.7.1921. Βλέπε Π.Δαγκλή, Αναμνήσεις-Έγγραφα-Αλληλογραφία, τόμος β', σ.σ.406-409.

υποπλασία της στρατηγικής αποτελεσματικότητας της στρατιωτικής της στρατηγικής, υπονόμεισαν την εσωτερική νομιμοποίηση της εφαρμοσθείσας Υψηλής Στρατηγικής, απολήγοντας στην δημιουργία επαναστατικού κινήματος, στους κόλπους του ελληνικού στρατού, με στόχο την ανατροπή του πολιτικού καθεστώτος.

Εν κατακλείδι καταδεικνύετε ότι η Υψηλή Στρατηγική του Ε.Βενιζέλου:

α) συνυφαίνονταν με υψηλό βαθμό εσωτερικής- εξωτερικής προσαρμοστικότητας,

β) αντιπαρέρχονταν επιτυχώς τις αναφαινόμενες άμεσες και έμμεσες απειλές,

γ) αξιοποιούσε σε ικανοποιητικό βαθμό τα παράθυρα ευκαιρίας που αναφύονταν, εκμεταλλευόμενη την διεθνή νομιμοποιητική της αποδοχή.

Ωστόσο λόγω του υψηλού κοινωνικού, πολιτικού και οικονομικού κόστους εφαρμογής της διαρρήχθηκε από την πολιτική βούληση του Ελληνικού λαού.

Τουναντίον η Υψηλή Στρατηγική των μετаноεμβριανών Κυβερνήσεων δεν ανταποκρίθηκε ικανοποιητικά-επαρκώς, στις άμεσες και έμμεσες απειλές, αντίθετα λειτούργησε ευνοϊκά για την μετεξέλιξη των έμμεσων απειλών σε άμεσες. Επίσης δεν αξιοποίησε τα λιγοστά παράθυρα ευκαιρίας για να εξισορροπήσει την άμεση τουρκική απειλή και γενικότερα λειτούργησε διασταλτικά προς της επικρατούσες διεθνείς ηθικοκανονιστικές παραδοχές με απότοκο την αποδιαρθρωσή της.

5.7.2. Στρατηγική σύζευξη μέσων- στόχων

Αναμφίλεκτα η σύνδεση του πολιτικού στόχου της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου με τα διατιθέμενα μέσα ήταν αगाστή-αρμονική. Πρωτεύον μέσο για την αποδοχή και νομιμοποίηση του ελληνικού πολιτικού στόχου από τους πόλους του Συστήματος, ήταν η πολιτική- διπλωματική ελληνική στρατηγική που λειτούργησε αποδοτικά κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων Ειρήνης των Παρισίων, παρωθώντας την ελληνική πολιτική ηγεσία στην χρήση οικονομικών και στρατιωτικών μέσων για την επιβολή των όρων της Συνθήκης των Σεβρών στην Τουρκία. Η χρήση των ελληνικών στρατιωτικών μέσων- συνεπικουρούμενα από βρετανικές στρατιωτικές δυνάμεις (κυρίως το βρετανικό ναυτικό), για την εκτέλεση της Διασυμαχικής εντολής κατάληψης και κατοχής της Σμύρνης δεν διασφάλισε, πρωταρχικά, την επάρκεια της στρατηγικής τους αποτελεσματικότητας με συνεπακόλουθο την αποστολή ενισχύσεων για την επίτευξη υπεροχής στρατιωτικής ισχύος. Ο αντιστράτηγος Κονδύλης ανέφερε χαρακτηριστικά ότι:

«Η σύγκρουσις της Σμύρνης και η συγκέντρωσις των εθνικιστικών ομάδων εις την ύπαιθρον χώραν κατέδειξεν ευθύς εξ αρχής την ποσοτικήν ανεπάρκειαν της μιας ελληνικής Μεραρχίας δια την κατοχήν και την εξασφάλισιν της τάξεως εις την Πρωτεύουσαν της Ιωνίας και την περιοχὴν αὐτῆς. Απεστάλη συνεπὼς ως πρώτη ενίσχυσις το 8^{ον} Σύνταγμα Κρητῶν, κατόπιν η Μεραρχία Αρχιπελάγους και το 3^{ον} Σύνταγμα Ιππικῶν»⁴⁸³.

Σχετικά με το ζήτημα της ποσοτικής επάρκειας- μεγέθους, της ελληνικής στρατιωτικής ισχύος για την επιβολή της Ελληνικής πολιτικής βουλήσεως στην Τουρκία χωρίς την δυνατότητα εξωτερικής εξισορρόπησης, ο Ε.Βενιζέλος, αποφαινεται ότι ήταν εφικτή η διασφάλιση της εξωτερικής ασφάλειας και της εσωτερικής τάξης στις κατεχόμενες από τον ελληνικό στρατό περιοχές της Μ.Ασίας, εάν και εφόσον οι ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις δεν χρησιμοποιούνταν, είτε για

⁴⁸³ Γ.Κονδύλης, Ο δρόμος προς την καταστροφή, σελ.167.

την καταδίωξη των Κεμαλικών δυνάμεων στο εσωτερικό της Μ.Ασίας με σκοπό τον αφοπλισμό τους, είτε για την διεξαγωγή επιθετικών επιχειρήσεων σε άλλο μέτωπο.

«[...] Ο Στρατάρχης Foch απαντά σε ερώτηση του προεδρεύοντος Ιταλού Πρωθυπουργού Nitti ότι «η έκθεση της επιτροπής περιλαμβάνει τα συμπεράσματα εις τα οποία είχε φθάσει σε σχέση προς το σύνολο των δυνάμεων που θα χρειάζονταν για να επιβληθεί η Συνθήκη. Εάν τα στρατεύματα αυτά δεν ήταν διαθέσιμα τότε η Συνθήκη δεν θα δύνατο να επιβληθεί [...] Η γνώμη της Επιτροπής ήταν ότι 27 Μεραρχίες αποτελούν το ελάχιστο. Ο Βρετανός αντιπρόσωπος ήθελε ακόμη δύο και ο Ιταλός είχε ζητήσει ακόμη τέσσερις». Ο κ. Nitti ρώτησε πόσες Μεραρχίες δύνατο να προσφέρει η Ελληνική πλευρά. Ο κ. Βενιζέλος απάντησε ότι υπάρχουν έξι ελληνικές Μεραρχίες στη Σμύρνη, τρεις στη Μακεδονία και μία στην Ήπειρο. Υπάρχουν ακόμη τέσσερις ειρηνικής συνθέσεως. Παραλειπόμενης της Αρμενίας, η υπάρχουσα δύναμη θα ήταν κατά τη γνώμη των εμπειρογνομόνων επαρκείς. Ο Στρ. Foch λέει ότι κατά τη δική του γνώμη, ίσως ήταν εσφαλμένη η Ελληνική άποψη. Κατά τη δική του γνώμη, εάν επρόκειτο να αφοπλισθεί η Τουρκία και να εξασφαλισθεί η προστασία των μειονοτήτων, οι υπάρχουσες δυνάμεις δεν θα επαρκούσαν. Περαιτέρω κατά τη συζήτηση ο Στρ. Foch είπε ότι οι Τούρκοι είχαν μεγάλες ποσότητες όπλων στο εσωτερικό της Μ.Ασίας και ήταν σε θέση να δημιουργήσουν μεγάλες δυσχέρειες στους Συμμάχους. Ο κ. Βενιζέλος είπε ότι «ίσως πρέπει να διορθώσει τους αριθμούς τους οποίους είχε δώσει. Ετελεί υπό την εντύπωση ότι οι Ελληνικές δυνάμεις θα αρκούσαν για την επιβολή της Συνθήκης υπό την προϋπόθεση ότι δεν θα διέθετε αυτές στην Αρμενία ή για τον αφοπλισμό της Τουρκίας. Επιθυμεί να σημειώσει πόσο δύσκολη θα ήταν η καταδίωξη των τουρκικών δυνάμεων εις το εσωτερικό και ο αφοπλισμός τους[...] Κατά τη γνώμη του τούτο ήταν θέμα που θα έπρεπε να αφεθεί στην Τουρκική Κυβέρνηση που θα ευρίσκετο στην Κων/πολη κατά την υπογραφή της Συνθήκης και θα την υπέγραφε»⁴⁸⁴.

Ακολούθως αναφύετο η έμμεση απειλή, για τις Ελληνικές ένοπλες δυνάμεις, της διεξαγωγής στρατιωτικών επιχειρήσεων σε δύο επιχειρησιακά μέτωπα, Θράκη-Μ.Ασία, γεγονός που θα αποδυνάμωνε, πιθανώς και να κατέλυε, την στρατηγική τους αποτελεσματικότητα. Συγκεκριμένα στο ερώτημα του Κλεμανσώ για πιθανή διεξαγωγή ενός διμέτωπου πολέμου από τον ελληνικό στρατό, υπό την απουσία εξωτερικής εξισορρόπησης

« Ο Βενιζέλος απάντησε αρνητικά, αλλά ελπίζει ότι αυτή η δράση δεν θα χρειαστεί. Η κατάσταση στη Μ.Ασία είχε βελτιωθεί και ήλπιζε να μειώσει τις ελληνικές δυνάμεις κατά μία μεραρχία[...] Ίσως καταστή δυνατό να αφήσει μόνο τρεις μεραρχίες στη Μ.Ασία,[...], ίσως επίσης χρειασθεί να περιορισθεί στην κατεχόμενη περιοχή[...] Τούτο θα άφηνε όκτω μεραρχίες για το ελληνικό μέτωπο στην Ευρώπη. Αντιλαμβάνεται πλήρως ότι οι Μ.Δυνάμεις δεν δύνατο να αναλάβουν να επιβάλουν τους όρους της ειρήνης για λογαριασμό του. Αντιλαμβανόταν πλήρως ότι η Ελλάδα έπρεπε να βοηθήσει ευατήν εν προκειμένω. Δύο τινα ήσαν δυνατά. Η Βουλγαρία θα υπέγραφε τη συνθήκη ή θα την απέριπτε[...] Εάν τη απέριπτε θεωρούσε ότι δεν θα ήταν μόνη η Ελλάδα, αλλά η Ελλάδα και η Σερβία, ίσως και η Ρουμανία ενώνονταν για να αναγκάσουν τη Βουλγαρία να συμμορφωθεί[...] Ο κ. Clemenceau ζήτησε τις σκέψεις του Βενιζέλου ως προς τον τουρκικό πληθυσμό της Θράκης. Οι πληροφορίες που είχε λάβει έφεραν τους Τούρκους αυτούς ως συννενοούμενους με τους Βουλγάρους κατά της Ελλάδας. Ο κ. Βενιζέλος απάντησε ότι εάν επρόκειτο μόνο περί του πληθυσμού της Θράκης, όκτω μεραρχίες θα ήταν

⁴⁸⁴ Συνεδρίαση του Συμβουλίου των Τεσσάρων στο Σαν Ρέμο, 20.4.1920. Παρατίθεται στο Β.Μόστρα, Η Μικρασιατική Επιχείρησης, σ.σ. XLII- XLIII.

πλήρως επαρκείς προς την αντιμετώπιση της καταστάσεως. Ο κ. Clemenceau είπε ότι δεν ήταν εντελώς ήσυχος. Ο κ. Βενιζέλος απάντησε στα ερωτήματα του λέγοντας ότι αν και δεν δύνατο να αναλάβει ταυτοχρόνως επιχειρήσεις στη Μ.Ασία και Θράκη, ήλπιζε ότι οι Τούρκοι θα είχαν την καλωσύνη να μη επιτεθούν συγχρόνως στα δύο αυτά μέρη[...]»⁴⁸⁵.

Τέλος η ανωτέρω Υψηλή Στρατηγική δεν παρωθούσε την Ελλάδα σε στρατηγική υπερεπέκταση⁴⁸⁶, εφόσον καθίστατο εφικτό να αντιπαρέλθει στις υποχρεώσεις που απέρρεαν από την διευρυμένη εδαφική της επικράτεια, απολάμβανε διεθνή νομιμοποιητική αποδοχή, (ως προς το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα) και δεν παρήγαγε επιπρόσθετες άμεσες απειλές, πλην της Ιταλικής,(δηλαδή της παρουσίας των ιταλικών στρατευμάτων στην Μ.Ασία).

«[...] Σήμερα επεκτεινόμεθα προς το μέρος εκείνο και αυξάνει ουσιαστικά η επέκταση των συνόρων μας, αλλά με την επέκταση αυτή δεν επεκτείνονται οι κίνδυνοι οι στρατιωτική κατά της Ελλάδας ούτε κατά κεραίαν. Διότι η επέκταση των συνόρων για ένα ορισμένο έθνος θα έχει μεγάλη σημασία, αν τα σύνορα αυτά είναι μεγάλα ή βραχέα, όταν το έθνος αυτό είναι ασθενές, διότι το ασθενέστερο έθνος έχει συμφέρον να είναι όσο το δυνατό τα συνορά του βραχύτερα για να μπορεί να αμυνθεί καλύτερα. Το ισχυρότερο όμως έθνος αδιαφορεί για την επέκταση πλέον των συνόρων του. Εφόσον δεν γινόμαστε ασφαλώς μεγαλύτερο Κράτος από τη Βουλγαρία, η επέκταση αυτή δεν αυξάνει τους στρατιωτικούς κινδύνους της Ελλάδας. Αφετέρου προς το νότο δεν υπάρχει πλέον η Τουρκία, η οποία υπήρχε το 1913 διότι η διατήρηση της Τουρκίας παραμένει μόνο στην Κωνσταντινούπολη, όπως θα εκθέσω κατωτέρω άνευ ουδενός δικαιώματος να διατηρεί στρατό και ούτω πως η Ελλάδα θα είναι σε πλήρη ασφάλεια προς το νότο, για να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο από τον βορρά»⁴⁸⁷.

Αναγκαία και ικανή προϋπόθεση για την αποφυγή της στρατηγικής υπερεπέκτασης της Ελλάδος, ήταν η άμεση αποδοχή ή η επιβολή των όρων της Συνθήκης των Σεβρών στην Τουρκία μέσω της εκμηδένισης της Κεμαλικής στρατιωτικής ισχύος. Μια παρατεταμένη-μακροχρόνια ελληνική στρατιωτική παρουσία στη Μ.Ασία με αντικειμενικό στόχο την διεξαγωγή στατικής άμυνας στις κατεχόμενες περιοχές, έναντι της στρατηγικής εξουθένωσης που εφάρμοζε ο Μ.Κεμάλ, θα περιήγαγε την Ελλάδα σε οικονομικό-στρατιωτική απίσχναση.

«[...] όσο περισσότερο το ζήτημα έμενε εκκρεμές τόσο περισσότεροι οι οικονομικές δυσχέρειες θα αυξάνονταν για μια μικρή χώρα όπως η Ελλάδα. Είχε στρατό 12 Μεραρχιών, ήτοι 350.000 ανδρών(προφανώς πρόκειται για τυπογραφικό λάθος, γιατί ο Ελληνικός στρατός στη Μ.Ασία μέχρι την 1^η Νοεμβρίου δεν υπερέβη τις 100 χιλιάδες). Αισθάνεται βεβαιώς ότι εάν η Διάσκεψη ανέθετε στην Ελλάδα να

⁴⁸⁵ Συνεδρίαση των Αρχηγών των Αντιπροσωπειών των πέντε Δυνάμεων, (5 Αυγούστου 1919). Ibid, σελ.xi.

⁴⁸⁶ Η στρατηγική υπερεπέκταση είναι απότοκο της αδυναμίας των μέσων της Υψηλής Στρατηγικής ενός κράτους να ικανοποιήσουν-πραγματώσουν τους πολιτικούς της στόχους. Ωστόσο ακόμα και αν τα διατιθέμενα μέσα δύναται να ικανοποιήσουν τους πολιτικούς στόχους, το κράτος μπορεί να οδηγηθεί σε υπερεπέκταση καθώς η διεύρυνση της εδαφικής τους επικράτειας μπορεί να συνωθήσει στην αύξηση των περιφερειακών του άμεσων απειλών με συνεπακόλουθο την σύντηξη περιφερειακών συσπειρώσεων από τους ανταγωνιστές του. Για εκτενή ανάλυση βλέπε Α. Stein, "Domestic Constraints, Extended Deterrence, and the Incoherence of Grand Strategy: The United States, 1938-1950", στο R.Rosecrance & A.Stein, The Domestic Bases of Grand Strategy, σελ. 99-101.

⁴⁸⁷ Εφημερίδα των Συνζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 30^{ης} Απριλίου 1920. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σελ.721

υποτάξει την Τουρκία θα ήταν σε θέση να το κάνει[...] Ο κ. Βενιζέλος είπε ότι με 12 μεραρχίες ουδένια εφοβείτο. Ο Κεμάλ διέθετε μόνο 70 χιλ.άνδρες. Ήταν φανερό ότι εάν η παρούσα κατάσταση παρατείνεται υπέρ το δέον, η Ελλάδα θα αντιμετώπιζε οικονομικές δυσχέρειες, αλλά ήλπιζε ότι δεν θα παρουσιαζόταν αυτή η περίπτωση»⁴⁸⁸.

Αντίθετα οι μετανοεμβριανές κυβερνήσεις, εφαρμόζοντας επιθετική στρατιωτική στρατηγική άμεσης προσέγγισης, με στόχο την εκμηδένιση των Κεμαλικών στρατιωτικών δυνάμεων, επέλεξαν ως κεντρικό και πρωταρχικό μέσο για την επίτευξη του πολιτικού στόχου την ελληνική στρατιωτική ισχύ με παρεπόμενο την διαρκή και συστηματική άντληση οικονομικών πόρων και ανθρώπινου δυναμικού από ζείδωρους παραγωγικούς τομείς- γεωργία, βιομηχανία, εμπόριο, με φυσικό απότοκο την οικονομικο-κοινωνική συρρίκνωση του Ελληνικού κράτους.

Επίσης η εφαρμοσθείσα ελληνική διπλωματική στρατηγική υπερφαλαγγίσθηκε από την διαγνωστική της ανεπάρκεια αναφορικά με τις αναφύομενες απειλές και τις ευκαιρίες του διεθνούς περιβάλλοντος, με αποτέλεσμα την εξάλειψη οποιασδήποτε μορφής-μέσου, εξωτερικής εξισορρόπησης και την αυτοϋπονόμηση της διεθνούς αποδοχής-αναγνώρισης, του πολιτικού της σκοπού. Η αποκλειστική χρήση της ελληνικής στρατιωτικής ισχύος για την επίτευξη του πολιτικού σκοπού, την ανήγαγε σε κεφαλαιώδες μέσο, συνωθώντας την ελληνική πολιτική ηγεσία σε μεθοδικές διαδικασίες εσωτερικής ποιοτικής και ποσοτικής στρατιωτικής εξισορρόπησης, για την επίτευξη υπεροχής, (ποσοτικής και ποιοτικής), στρατιωτικής ισχύος στο Μικρασιατικό θέατρο επιχειρήσεων. Η διαμορφωθείσα ισορροπία στρατιωτικής ισχύος στο εν λόγω θέατρο, κατά το διάστημα Μαρτίου 1920-Αυγούστου 1922, έκλινε ελαφρώς προς την ελληνική πλευρά⁴⁸⁹.

«Η Ελλάδα διέθετε τότε, περι τις αρχές του Μαρτίου του 1920, εν Μ.Ασία καλά συγκροτημένο Στρατό 75-80 χιλιάδων ανδρών κατά το ημερολόγιο του Γενικού Στρατηγείου, κατά τις πληροφορίες του αυτού ημερολογίου, ο απέναντι της Ελληνικής παρατάξεως υπολογίσιμος Κεμαλικός Στρατός δεν υπερέβαινε τις 16-17 χιλιάδες άνδρες· υπήρχαν όμως πληροφορίες ότι ο Κεμάλ διενεργούσε δραστήρια στρατολογία και φήμη ότι (περί τις αρχές του Απριλίου τούτου) είχε κυρήξει γενική επιστράτευση. Ήταν δηλαδή μικρή δύναμη τότε η Τουρκική, τείνουσα όμως, όχι άνευ δυσκολιών να αυξηθεί συν το χρόνο, εφόσον έμενε ανενόχλητος[...]»⁴⁹⁰.

Συνακόλουθα η Ελληνική στρατιωτική δύναμη στη Μικρά Ασία, τον Αύγουστο του 1922, ανερχόταν σε 195 χιλιάδες άνδρες, με 380 πυροβόλα, εκ των οποίων τα 48 ήταν βαρέα και ήταν κατανεμημένοι σε τρία Σώματα Στρατού (Α', Β', Γ'), συμπεριλαμβανομένων δώδεκα Μεραρχιών, έξη ανεξάρτητων Συνταγμάτων Πεζικού, ένα Σύνταγμα και δύο Τάγματα Μηχανικού. Υπήρχαν επίσης ένα ανεξάρτητο Απόσπασμα,(Αιδινίου),τρία ανεξάρτητα Συντάγματα Ασφαλείας, μια Μεραρχία Ιππικού και άλλοι βοηθητικού Σχηματισμοί και Υπηρεσίες, πέντε Μοίρες Αεροπλάνων ξηράς και ένα Αεροπορικών Σμήνος Ναυτικού, με 50 Αεροπλάνα⁴⁹¹.

« α) Η έναντι του μετώπου του Ελληνικού Στρατού δύναμις του Τουρκικού, ολίγας προ της επιθέσεως της 13)8)1922 ημέρας, εξετιμάτο υπό της Στρατιάς εις 150 χιλιάδας. Η εις πεζικόν παρατακτή δύναμις αυτού, (Τάγματα Πεζικού, άνευ των

⁴⁸⁸ Συνεδρίαση του Ανώτατου Συμβουλίου, στις 8-11-1919. Παρατίθεται στο Β.Μόστρα, Η Μικρασιατική Επιχείρησις, σ.σ. v-vi.

⁴⁸⁹ Για εκτενή ανάλυση βλέπε παρακάτω παράρτημα ΙΙΙ.

⁴⁹⁰ Παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Η Εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής, σελ.91.

⁴⁹¹ Βλέπε Π. Παναγάκος, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.558.

Μεταγωγικών μάχης) ανήρχετο εις 108 χιλιάδας άνδρας, συγκροτούντος 192 Τάγματα, μέσης δυνάμεως 550 ανδρών έκαστον, 5 χιλιάδας ιππείς και 352 πυροβόλα, εξ ών τα 40 Βαρέα ταχυβόλα νέου τύπου, και 50 Αεροπλάνα, μη δυνάμενα να αναμετρηθώσι προς τα 50 επίσης Ελληνικά, λόγω της κατωτέρας ποιοτικής αυτών καταστάσεως.[...]

Ούτω, παρ'ότι η εν συνόλω δύναμις αυτού υπελείπετο της του Ελληνικού κατά 50 χιλιάδας άνδρας, εις παρατακτίν δύναμιν τυφεκίων ήτο ανωτέρα αυτής κατά 12 χιλιάδας άνδρας και κατά 3 χιλιάδας ιππείς.

Ως προς το πυροβολικόν, λαμβανομένης υπ'οψιν της μικράς αποδώσεως των περισσοτέρων βαρέων πυροβόλων του Ελληνικού Στρατού, δύναται να λεχθή, ότι μικρά μόνον υπερ του Ελληνικού Στρατού υπήρχεν υπεροχή.

Εν συμπερασμάτι δε οι αντίπαλοι Στρατοί ήσαν ισοδύναμοι κατά το ηθικόν των ανδρών των, ο Τουρκικός Στρατός υπελείπετο ολίγον του Ελληνικού εις το Πυροβολικόν και υπερείχε τούτου κατά 12 χιλιάδας άνδρας παρατακτής δυνάμεως και κατά 3 χιλιάδας ιππείς, η δε Ελληνική Αεροπορία υπερείχε της Τουρκικής εις ποιοτικήν αξίαν.

Η εις αριθμόν όμως και αξίαν Αξιωματικών υπεροχή του Τουρκικού Στρατού, έναντι του Ελληνικού, ήτο καταθλιπτική. Εξ ίσου δυσμενείς δια τον Ελληνικόν Στρατόν συνθήκαι ήσαν το απέραντον Μέτωπον, το οποίον ήτο ηναγκασμένος να επιτηρή και να εξασφαλίζει εξαντλών τας εφεδρείας του, εν αντιθέσει προς τον Τουρκικόν, έχοντα πλήρη ευχέρειαν να τηρή λίαν σοβαράς εφεδρείας, και δυνάμενον να συγκεντρώνη τον όγκον των δυνάμεων του εφ'οιουδήποτε Τομέως του όλου Μετώπου όν θα προέκρινεν»⁴⁹².

Ωστόσο η υπέρβαση του κορυφαίου σημείου της νίκης από τον Ελληνική Στρατιά Μ.Ασίας κατά την διάρκεια των επιθετικών επιχειρήσεων προς τον Σαγγάριο, Ιούλιος-Αύγουστος 1921, η συνεπακόλουθη σύμπτυξη του ελληνικού μετώπου στη υπερεκτεταμένη γραμμή Εσκή Σεχήρ-Κιουντάχεια-Αφιόν Καρά Χισάρ και η αποστολή 21.000 ανδρών στο θέατρο της Θράκης⁴⁹³, συνέβαλαν στην επίτευξη αριθμητικής υπεροχής στρατιωτικής ισχύος από τον κεμαλικό στρατό στο αποφασιστικό σημείο της επίθεσής του, στην αποκοπή των επικοινωνιών και των ανεφοδιασμών της ελληνικής στρατιάς και στην ολοκληρωτική της αποδιάρθρωση. Τοιουτοτρόπως η μακροχρόνια άντληση των εσωτερικών πηγών ισχύος για την υποστήριξη της εφαρμοσθείσας επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής απέληξε στην

⁴⁹² Ibid, σ.σ. 558-561.

⁴⁹³ Ο αρχιστράτηγος Χατζηανέστης αναφέρει στην απολογία του σχετικά με την αποστολή ελληνικών στρατιωτικών μονάδων στην Θράκη. « Δεν έστειλα 25000 άνδρας εις την Θράκην. Δεν έστειλα ούτε 24000, ούτε 23000, ούτε 20000, ούτε 15000. Έστειλα μόνον μίαν Μεραρχίαν, ενώ εξ αρχής επρόκειτο να σταλούν τρεις και ενώ εκ της Θράκης είχαν αφαιρεθή τρεις μη πλήρεις και μια Μεραρχία εκ διαφόρων μονάδων, αι οποίαι απετέλουν μίαν μεραρχίαν. Έστειλα μόνον μίαν Μεραρχίαν. Δεν έστειλα πέντε Συντάγματα, έστειλα τρία Συντάγματα.[...]». Παρατίθεται στο Χ.Κ. Βοζίκη, Αι Απολογίαι των θυμάτων της 15 Νοεμβρίου 1922, σελ.391.

Επίσης σε τηλεγράφημα του βρετανού πρέσβη στην Αθήνα, αναφέρεται ότι ο έλληνας αρχιστράτηγος δεν γνώριζε τον αριθμό των ελληνικών στρατιωτικών μονάδων που μεταφέρθηκαν από τη Σμύρνη στη Θράκη, στις 22.7.1922. Βλέπε σχετικά, Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, first series, vol.XVII, No. 701.

Από την άλλη πλευρά ο Ε.Βενιζέλος σε επιστολή του προς τον αντιστράτηγο Π.Δαγκλή, αναβιβάζει τον αριθμό των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων που εστάλησαν στη Θράκη σε 40.000.

«[...] Εμάθετε βέβαια τας ήττας μας εις Αφιόν Καρά Ισσάρ, αποτέλεσμα προφανώς της εξασθενήσεως του Μικρασιατικού μετώπου δια της συγκεντρώσεως 40.000 εις Θράκην, όπως απειληθή η Κ/πολις, δηλαδή η Αγγλία, η Γαλλία και η Ιταλία!». Παρατίθεται στο Π.Δαγκλή, Αναμνήσεις-Έγγραφα-Αλληλογραφία, σ.σ. 439-440.

εξάντληση των οικονομικών πόρων της Ελλάδος και στην προοδευτική κλιμάκωση των ανεκτέλεστων επιμελητειακών αναγκών της ελληνικής στρατιάς Μ.Ασίας με απότοκο την οικονομική, στρατιωτική, πολιτική και ηθική της αποσάθρωση. Δηλαδή η ελληνική πολιτική ηγεσία δεν συνεκτίμησε τα ακόλουθα αξιώματα του Σούν Τσού, σχετικά με την σύζευξη των μέσων με τις αναφυόμενες ανάγκες μιας μακροχρόνιας στρατιωτικής αναμέτρησης.

«Και ακόμη, εάν η εκστρατεία παρατείνεται, τα μέσα του κράτους δεν θα μπορούν να καλύπτουν τις επιτακτικές ανάγκες», «Δεν υπάρχει παράδειγμα χώρας που να έχει επωφεληθεί από πόλεμο που παρατείνεται», «Φέρτε το πολεμικό υλικό μαζί σας, από τη χώρα σας, αλλά να συλλέγετε τρόφιμα για τους στρατιώτες και νομή για τα ζώα από την επικράτεια του εχθρού. Έτσι το στράτευμα θα έχει αρκετή τροφή(εφόδια) για τις ανάγκες του»,

«Εάν το θησαυροφυλάκιο της Πολιτείας είναι φτωχό, αυτό θα έχει σαν συνέπεια να γίνεται η συντήρηση του στρατεύματος με επιτάξεις που έρχονται από μακριά. Επιτάξεις για να συντηρηθεί ένα στράτευμα σε μεγάλη απόσταση φέρνουν φτώχεια στο λαό»⁴⁹⁴.

Στις ακόλουθες αναφορές κρυσταλλώνεται η οικονομική υποπλασία της ελληνικής στρατιάς Μ.Ασίας για την κάλυψη των στοιχειωδών επιμελητειακών τις αναγκών.

«Πλην αναγκαιούντων μηνιαίως τριάκοντα εκατομμυρίων δραχμών δια μισθοδοσίαν μόνον Στρατεύματος, αναγκαίουσιν επίσης περί τα δέκα εκατομμύρια δια δαπάνας απαραίτητους,ων πληρωμή δεν δύναται αναβληθή, ήτοι δια κρέας, άλεσιν σίτου, καυσόξυλα, μεταφοράς, φορτοεκφορτώσεις και μικροδαπάνας,[...] Έναντι μισθοδοσίας εγνωρίσατε: αποσταλήσονται μόνον είκοσι τέσσερα εκατομμύρια. [...]

Παρακαλώ μεριμνήσατε προς αποστολήν ηυξημένου χρηματικού ποσού, προς έκτακτον ανεφοδιασμόν Μονάδων Μετώπου»⁴⁹⁵.

«Χρήματα από καιρού δεν εστάλησαν,[...] Παρακαλώ ενεργήσατε προσωπικώς προς: αποστολήν επαρκών χρημάτων,[...] Σώματα ελλείπει χρημάτων δεν δύναται αντιμετωπίσωσιν ανάγκας των,[...] Καθυστερούνται αποδοχαί αξιωματικών και οπλιτών από δύο μηνών,[...] Νοσοκομεία αδυνατούσιν αγοράσωσι κρέας και λοιπά τρόφιμα δι' ασθενείς ελλεψει χρημάτων,[...]»⁴⁹⁶.

«Γ'Σύνταγμα εκπαιδεύσεως τηλεγραφεί,ότι ελλείπει χρημάτων,καθίσταται αδύνατος η κίνησις Αξιωματικών και οπλιτών. Εχορηγήθησαν αυτώ δια μήνας Οκτώβριον και Νοβριον δραχ.190.000 έναντι εξόδων του πλέον 400.000. Παρακαλώ διατάξατε άμεσον εφοδιασμόν του δια χρημάτων. Επίσης τακτικήν αποστολήν ζακχάρεως,τροφίμων και ειδών λυχνοκαΐας,[...] Επίσης και Ταμεία λοιπών Σωμάτων στερούνται και χρημάτων.[...]»⁴⁹⁷

«[...] Λόγω ανεμοστροβίλου κατεστράφησαν στέγαστρα αεροπλάνων, η ανάγκη της επισκευής είναι άμεσος, καθ'όσον άλλως αεροπορικών υλικόν αξίας εκατομμυρίων κινδυνεύει να καταστραφή· δεν είναι δυνατή η χρονοτριβή δια την αίτησιν εγκρίσεως προς διάθεσιν αναλόγου χρηματικού ποσού, διότι η χρονοτριβή αυτή δύναται να επιφέρει σημαντικώς ζημιάς. Αυτοκίνητα Λείλανδ, ελλείπει ελατηρίων ακινητούν. Η ακινησία αυτή δυσχεραίνει τον ανεφοδιασμόν τμημάτων του Μετώπου, απειλούμενων από πείνης,[...] Λόγω υπέρτατης ανάγκης εσχηματίσθησαν

⁴⁹⁴ Sun Zu, Η Τέχνη του Πολέμου, σ.σ. 27-28.

⁴⁹⁵ Τηλεγράφημα του Διοικητή Στρατιάς Μ.Ασίας, Α.Παπούλα,24.12.1921.Παρατίθεται στο Μ.Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασία,σελ.301.

⁴⁹⁶ Τηλεγράφημα του Επιτελάρχη της Στρατιάς, Κ.Πάλλη,4.1.1922.Ibid σ.σ. 301-302.

⁴⁹⁷ Τηλεγράφημα του Διοικητού Γ'Σ.Σ., αντ. Πολυμενάκου.Ibid,σελ.302

Εφοδιοπομποί, έχουσαι ανάγκην προκαταβολής προς άμεσον συντήρησιν. Τιοούτων γεγονότων δυνάμεθα ν'αναφέρωμεν απειρίαν,[...] αλλ'η Στρατιά κυρίως ενδιαφέρεται να παρέχονται αυτή τα μέσα συντηρήσεως, άνευ των οποίων δεν δύναται να υπάρξη. Τα μέσα δε ταύτα έπαυσαν παρεχόμενα, ως μέχρι τούδε επανειλημμένως ανέφερον, ουχί προς μετατόπισιν των ευθυνών, αλλά όπως η κεντρική υπηρεσία λάβη υπ' όψει την σοβαρότητα της καταστάσεως»⁴⁹⁸.

«[...] Τα αποστελλόμενα ανα δεκαήμερον χρήματα αδύνατον να επαρκέσωσιν.[...] Μέχρι του μηνός Απριλίου οφείλονται εις τα Σώματα, εξ εκδοθέντων ενταλμάτων επι οριστικών εξόδων δραχ. 35.702.172,20 και εξ ανεκκαθαρίστων οριστικών εξόδων συμπεριλαμβανομένων των του μηνός Μαρτίου δραχ. 9.422.640,25 κτλ. 2.814.097. Εν συνόλω αι υποχρεώσεις της Στρατιάς ανέρχονται εις δραχμάς 120.069.861,85, μη συμπεριλαμβανομένων των κατά μήνα Απρίλιον δαπανών αυτής. Παρακαλώ, όπως ληφθή το ταχύτερον μέριμνα προς αποστολήν επαρκών χρημάτων και αναλόγων προς τας ανάγκας μας, ίνα ούτω καταστή δυνατή η πληρωμή των καθυστερουμένων μισθών των αξιωματικών και οπλιτών και δυνηθώσι τα Σώματα να προβαίνωσιν εις αγοράν των απαιτουμένων ειδών προς βελτίωσιν του συσσιτίου των ανδρών, γνωστού όντος ότι αι Βάσεις και τα Κέντρα εφοδιασμού παρέχουσιν αυτοίς ελάχιστα. Συνέπεια τούτου δυσφορία εκ μέρους των οπλιτών[...]]»⁴⁹⁹.

Αναπόδραστα η Ελληνική Υψηλή Στρατηγική των μετανοεμβριανών κυβερνήσεων συνώθησε σε στρατηγική υπερεπέκταση, λόγω των διευρυμένων πολιτικό-στρατιωτικών υποχρεώσεων που απέρρεαν από τον υπερεκτεταμένο αμυντικό μέτωπο της Στρατιάς Μ.Ασίας με συνεπακόλουθο την υπερεξάντληση των οικονομικών πόρων και του ανθρώπινου δυναμικού της Ελλάδος. Περαιτέρω η διπλωματική ανεπάρκεια της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας και η αδυναμία προσαρμογής της Υψηλής της Στρατηγικής στις πολιτικές αξιώσεις των πόλων του Διεθνούς Συστήματος, διέρρηξε την διεθνή νομιμοποιητική αποδοχή του πολιτικού της στόχου, αποστερώντας την δυνατότητα ανεύρεσης εξωτερικών πηγών ισχύος. Με άλλα λόγια η αποκλειστική χρήση εσωτερικών στρατιωτικών μέσων για την επίτευξη του πολιτικού σκοπού,(επιβολή των όρων της Συνθήκης Σεβρών στην Τουρκία), ήταν στρατηγικά ανεπαρκής και επιβεβαίωσε το αξίωμα του Σούν Τσού, ότι:

«Και ακόμη, εάν η εκστρατεία παρατείνεται, τα μέσα του κράτους δεν θα μπορούν να καλύπτουν τις επιτακτικές ανάγκες», «Δεν υπάρχει παράδειγμα χώρας που να έχει επωφεληθεί από πόλεμο που παρατείνεται»⁵⁰⁰.

Ομοίως ο έλληνας πρωθυπουργός, Δ.Γούναρης αναγνώρισε την στρατηγική υπερεπέκταση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής.

«Ο Ελλην. στρατός βρίσκεται κατά το μάλλον ή ήταν εν επιστράτευση επι εννέα έτη. Επι πλέον, ο μέγας πατριωτισμός των στρατιωτών και το συναίσθημα της αποστολής τους, αποσκοπόντας στην απελευθέρωση των υπο τον Τουρκικό ζυγό αδελφών τους και την ένωση αυτών με την ελεύθερη Πατρίδα, και το οποίο συναίσθημα εξουδετέρωνε τον εκ του πολέμου φυσικό κλονισμό, μειώθηκε εκ της αυξανόμενης πιθανότητας ότι η αναμενόμενη ειρήνη δεν θα εξασφάλιζε πλήρως την πραγματοποίηση της αποστολής τους.[...] Προς τούτοις, η εξασθένηση των οικονομικών πόρων της χώρας αναπόφευκτα έγινε πρόξενος μεγάλων και αυξανουσών δυσκολιών για τον εφοδιασμό του στρατού, επομένος και πρόξενος

⁴⁹⁸ Τηλεγράφημα του Διοικητή Στρατιάς Μ.Ασίας, Α.Παπούλα,23.1.1922.Ibid,σ.σ.303-304.

⁴⁹⁹ Τηλεγράφημα του Διοικητή Στρατιάς Μ.Ασίας, Α.Παπούλα,7.5.1922.Ibid,σελ.304.

⁵⁰⁰ Sun Zu, Η Τέχνη του Πολέμου, σ.σ.27-28.

αυξανουσών κακουχιών εις το εν Μ.Ασία στράτευμα[...] Οι προσπάθειες όμως τις οποίες κατέβαλε η Ελλάδα προς το σκοπό αυτό δημιούργησαν κατάσταση,[...], την οποία η Ελλάδα δεν θα δυνηθεί να υπερπηδήσει εάν αφεθεί εις τους ιδιούς αυτής πόρους.[...] Εν τω μεταξύ πληροφορούμαι εξ Αθηνών ότι οι πόροι του Δημόσιου Ταμείου εξαντλούνται σήμερα, η δε τελευταία τηλεγραφική ανακοίνωση εξ Αθηνών αναφέρει ότι η Κυβέρνηση βρίσκεται σε πλήρη αδυναμία της συντηρήσεως του στρατού πέρα των μέσων Φεβρουαρίου (π.ημ) παρα την περιστολή άλλης δαπάνης»⁵⁰¹.

5.7.3. Στρατηγική Αποτελεσματικότητα

Αναμφίλεκτα ο βαθμός αποτελεσματικότητας της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου ήταν υψηλός. Ο έλληνας πρωθυπουργός κατόρθωσε να επιτύχει την πραγμάτωση του αέναου εθνικού πολιτικού σκοπού- Μεγάλη Ιδέα, εντός του θεσμικού πλαισίου της Συνθήκης των Σεβρών. Με την εφαρμογή μιας επιδέξιας, επαλλασσόμενης ως προς τις αναφύμενες ευκαιρίες και απειλές του διεθνούς περιβάλλοντος υπό το πρίσμα των ιεραρχήσεων ισχύος και συμφερόντων των πόλων του Συστήματος και ορθολογιστικής-υπό την πλάστιγγα κόστους-οφέλους, διπλωματικής στρατηγικής, διασφάλισε την διεθνή νομιμοποίηση της ελληνικής στρατιωτικής αποστολής στην περιοχή της Σμύρνης, παράλληλα με την αναγνώριση των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων σε μείζονες εδαφικές περιοχές της Μ.Ασίας.

«[...] η μετά της Τουρκίας συνθήκη, δι'ής τα όρια της Ελλάδος επεξετάθησαν μέχρι της Προποντίδος και της Μαύρης θαλάσσης και των προθύρων της Κων/πόλεως και του εσωτερικού της Μικράς Ασίας [...]»⁵⁰².

Περαιτέρω χρησιμοποίησε την ελληνική στρατιωτική ισχύ, αφενός για την εκτέλεση της Διασυμμαχικής εντολής,(κατοχή της Σμύρνης και διασφάλιση της εσωτερικής της τάξης και της εξωτερικής της ασφάλειας), και αφετέρου για την δημιουργία τετελεσμένων γεγονότων στην δυτική Μ.Ασία. Ωστόσο σε καμία περίπτωση η εκπλήρωση του ελληνικού πολιτικού στόχου δεν υπερφαλάγγισε τα διατιθέμενα στρατιωτικά μέσα. Κεντρικός άξονας της εφαρμογής της ελληνικής στρατιωτικής ισχύος ήταν η αρχή της οικονομίας δυνάμεων και η αποφυγή ενός παρατεταμένου πολέμου φθοράς⁵⁰³,

«[...] αλλ'απεφάσισαν και να δώσουν εις τας εν Μικρά Ασία επιχειρήσεις, έκτασιν,την οποίαν αποφασιστικώς είχα αρνηθή να επιτρέψω εις το Ελληνικόν στρατηγείον, εφ'όσον ήμην εις την αρχήν και η οποία, απομακρύνουσα ημάς από την Σμύρνην, η οποία ήτο η βάσις των επιχειρήσεών μας, μας εξησθένει μαθηματικώς εις κάθε χιλίμετρων προελάσεως, εώς ότου επήλθεν η τραγική καταστροφή του Σαγγαρίου»⁵⁰⁴.

⁵⁰¹ Παρατίθεται στο Β.Μόστρα, Η Μικρασιατική Επιχείρησις, σ.σ.XLIV-XLVIII.

⁵⁰² Προεκλογικός λόγος του Ε.Βενιζέλου στην Σύρο. Εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος» της 24^{ης} Οκτωβρίου 1920. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος γ',σελ.111.

⁵⁰³ Ο πόλεμος φθοράς διεξάγεται με βιομηχανικές μεθόδους. Ο αντίπαλος αντιμετωπίζεται ως ένα σύνολο στόχων και το επιτυχές αποτέλεσμα είναι απότοκο του αθροιστικού αποτελέσματος της υπέρτερης δύναμης πυρός και της υλικής ισχύος για την καταστροφή του συνόλου των στόχων του αντιπάλου. Βλέπε Ε.Luttwak, Strategy, The Logic of War and Peace, σ.σ. 92-97. Επίσης βλέπε J.Collins, Military Strategy, σ.σ. 63-64, C.Gray, Modern Strategy, σ.σ.176-179.

⁵⁰⁴ Άρθρο 2^ο,(13.10.1934) του Ε.Βενιζέλου. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος δ',σελ.712.

«όσο περισσότερο το ζήτημα έμενε εκκρεμές τόσο περισσότερο οι οικονομικές δυσχέρειες θα αυξάνονταν για μια μικρή χώρα όπως η Ελλάδα. [...] Ο κ. Βενιζέλος είπε ότι με 12 μεραρχίες ουδένα εφοβείτο. Ο Κεμάλ διέθετε μόνο 70 χιλ.άνδρες. Ήταν φανερό ότι εάν η παρούσα κατάσταση παρατείνεται υπέρ το δέον, η Ελλάδα θα αντιμετώπιζε οικονομικές δυσχέρειες, αλλά ήλπιζε ότι δεν θα παρουσιαζόταν αυτή η περίπτωση»⁵⁰⁵.

Το κόστος της εφαρμοσθείσας ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής μετρίαζόταν από την επικουρία-αρωγή οικονομικών, στρατιωτικών και διπλωματικών μέσων εξωτερικής εξισορρόπησης.

«Αι συμβάσεις της 10 Φεβρουαρίου 1918, μεταξύ Αγγλίας Γαλλίας και Ην.Πολιτειών της Β.Αμερικής αφ'ένός-και της Ελλάδος αφ'έτερου, (το λεγόμενον *arrangement financier* και το *accord relatif aux fournitures militaires*), απετέλεσαν το θεμέλιον, δια το παρόν και το μέλλον, ολόκληρον το πολιτικόν επικοδόμημα της συμμαχίας ημών». «Δια της χορηγίας πιστώσεων δια το 1918 και 1919,850 εκ.χρυσ.δρ.-ρευστοποιουμένων εις φράγκα, λίρας και δολλάρια εξ μήνας μετα την ειρήνην- απέκτησεν η Ελληνική Κυβέρνησις τα διαθέσιμα κεφάλαια ων είχεν ανάγκην δια τας εν τω εσωτερικώ πολεμικάς δαπάνας»⁵⁰⁶.

«[...] Σας είπα προ ολίγου ότι η εκτέλεσις,(επιχείρηση για κατάληψη Σμύρνης) θα εγίνετο δια της παροχής όχι μόνον της υποστηρίξεως της οικονομικής, αλλά και της υποστηρίξεως της Στρατιωτικής, δι'ένός τουλάχιστον όπλου μεγάλης σημασίας, της αεροπορίας[...]»⁵⁰⁷.

Τουναντίον η Υψηλή Στρατηγική των μετανοεμβριανών ελληνικών κυβερνήσεων συμφυρόμενη από την επιθετική της φύση, συνωθείτε στην αδιάλειπτη και απαρέγκλιτη χρήση εσωτερικών στρατιωτικών μέσων για την εκπλήρωση του πολιτικού σκοπού. Η διαρκής και συστηματική άντληση των εσωτερικών πηγών ισχύος για την υποστήριξη του στρατιωτικού εγχειρήματος προδήλωνε το υψηλό κόστος εφαρμογής της (ανωτέρω Στρατηγικής), σε συνάρτηση με τα προσδοκώμενα οφέλη. Το απόλυτο και σχετικό κόστος της Ελλάδος μετουσιώνεται σε στρατιωτικό, οικονομικό και πολιτικό. Αναλυτικότερα η στρατιωτική ισχύς της Ελλάδος αποσαθρώθηκε-αποσυντέθηκε από την τουρκική επιθετική στρατιωτική στρατηγική άμεσης προσέγγισης που επιλέχθηκε και εφαρμόσθηκε από τον Κεμάλ τον Αύγουστο του 1922. Το σύνολο σχεδόν της Ελληνικής Στρατιάς Μ.Ασίας υπέστη βαρύτατες απώλειες σε έμπυχο δυναμικό και αρκετές στρατιωτικές μονάδες αιχμαλωτίστηκαν από τον αντίπαλο.

Κατά την διάρκεια των στρατιωτικών επιχειρήσεων του Σαγγαρίου, Ιούλιος 1921,

«οι συνολικές απώλειες της Στρατιάς έφθασαν στον αριθμό 23.608, από τους οποίους οι 3.879 νεκροί, (224 αξιωματικοί και 3655 οπλίτες). Σ'αυτούς πρέπει να προστεθούν οι 376 αγνοούμενοι οι οποίοι-σ'αυτή τη μάχη- δεν είναι ζωντανοί αιχμάλωτοι. Οι τραυματίες του Σαγγαρίου φθάνουν τους 19.353,(735 αξιωματικοί,18.618 οπλίτες)»⁵⁰⁸.

⁵⁰⁵ Παρατίθεται στο Β.Μόστρα, Η Μικρασιατική Επιχείρησις, σ.σ.v-vi.

⁵⁰⁶ Α.Διομήδους, Τα Οικονομικά της Ελλάδος, Προ και μετα την 1^{ην} Νοεμβρίου 1920,σ.σ.8-9.

⁵⁰⁷ Αγόρευση Ε.Βενιζέλου στη Βουλή, το 1932.Παρατίθεται στη Βίβλο του Ε.Βενιζέλου, τόμος ε',σελ.266.

⁵⁰⁸ Φ.Γρηγοριάδης, Διχασμός-Μικρά Ασία, τόμος β, σ.σ.85-86.

Συνακόλουθα, η ολοκληρωτική εκμηδένιση της ελληνικής στρατιωτικής ισχύος συντελέσθηκε τον Αύγουστο του 1922 κατά την διάρκεια της Κεμαλικής αντεπίθεσης.

«α) Αι δυνάμεις των Α' και Β' Σωμάτων Στρατού, πλην των διασωθεισών της «Ομάδος Μεραρχιών Φράγκου» και της «Φάλαγγος Ρόκα», αποκλεισθείσα οριστικώς την 17^η Αυγούστου εις Αλή-Βεράν και υποστάσαι εκεί βαρυτάτας απωλείας, ηχημαλωτίσθησαν κατά τας επομένας ημέρας.

β) Αι δυνάμεις της «Ομάδος Μεραρχιών Φράγκου», κατόπιν ασημάντων μαχών από της 16^{ης} μέχρι της 19^{ης} Αυγούστου εις Τουμλού-Μπουνάρ, Μπανάζ και Καπακλάρ, μεθ' ὧν ηνώθη εις Ταμκάκ και η «Φάλαγγς Ρόκα», ήχθησαν εν μεγίστη αποσυνθέσει δια Φιλαδελφείας, Μαγνησίας και Σμύρνης εις Τσεσμέν.

γ) Το Απόσπασμα Αϊδινίου, υπο συνεχήν πίεσιν ατάκτου εχθρικού Ιππικού, εξ ής υπέστη βαρυτάτας απωλείας, ήχθη εις Τσεσμέν.

δ) Αι Μονάδες Ασφαλείας Εσωτερικού και εν Σμύρνη εδρεύουσαι Μονάδες και Υπηρεσίαι ήχθησαν ομοίως εις Τσεσμέν. Άπασαι αι εις Τσεσμέν αχθείσαι δυνάμεις επεβίβάσθησαν πλοίων και μετεφέρθησαν εις τας νήσους Μυτιλήνην, Χίον και Σάμον.

ε) Η ανεξάρτητος Μεραρχία, κινηθείσα την 16^η Αυγούστου εκ της περιοχής Ακ-Ίν, ήχθη, συντεταγμένη, δια Κιουταχείας, Τσεντίζ, Κιρκαγάτς και Περγάμου εις Δεκέλι, υπο συνεχή εχθρικήν πίεσιν, οπόθεν, επιβιβάσθείσα πλοίων, μετεφέρθη εις Μυτιλήνην.

στ) Αι δυνάμεις του Γ' Σώματος Στρατού ήρξαντο συμπτυσσόμεναι από της 18^{ης} Αυγούστου υπο συνεχή εχθρικήν πίεσιν προς Δυσμάς. Εις Μουδανιά, η ΧΙ Μεραρχία, αποσυντεθείσα, κατόπιν σκληράς μάχης, ηχημαλωτίσθη, πλην του Αποσπάσματος Γ. Ζήρα, όπερ διέφυγε και ηνώθη με το υπόλοιπον Σώμα Στρατού.

Αι υπολειφθείσαι δυνάμεις του Γ' Σώματος Στρατού, συνεχίσασαι την προς Δυσμάς σύμπτυσίν των εν πλήρει συνοχή, παρα την ασκουμένην κατ' αυτών εχθρικήν πίεσιν, ήχθησαν εις Πάνορμον και Κύζικον, οπόθεν μετεφέρθησαν δια πλοίων εις Ραιδεστόν. Αι εκ Τσεσμέ, Δεκελι και Πανόρμου-Κυζίκου μετεφερθείσαι εις Μυτιλήνην, Χίον, Σάμον και Ραιδεστόν δυνάμεις ανήρχοντο:

α) Εκ του Τσεσμέ εις Μυτιλήνην, Χίον και Σάμον εις 86 χιλιάδας άνδρας.

β) Εκ του Δεκελί εις Μυτιλήνην εις 7 χιλιάδας άνδρας.

γ) Εκ της Πανόρμου και της Κυζίκου εις Ραιδεστόν εις 37 χιλιάδας άνδρας.

Ήτοι διεσώθησαν εν συνόλω 130 χιλιάδες άνδρες. Οι υπόλοιποι ανερχόμενοι εις 75 χιλιάδας εφονεύθησαν, εξηφανίσθησαν, ή ηχημαλωτίσθησαν.

Εκ των 418 εν όλω Ορειβατικών, Πεδινών και Βαρέων Πυροβόλων διεσώθησαν 222 και απωλέσθησαν 196»⁵⁰⁹.

Επίσης, η στρατιωτική στρατηγική εξουθένωσης που εφάρμοζε ο Κεμάλ από το Σεπτέμβριο του 1919 μέχρι και τον Αύγουστο του 1922, είχε ως απόρροια την σταδιακή αύξηση των επιμελητειακών αναγκών της ελληνικής στρατιάς Μ.Ασίας και την προοδευτικά κλιμακούμενη φθορά του στρατιωτικού και του έμψυχου δυναμικού της, με αποτέλεσμα την οικονομικό-στρατηγική υπερεπέκταση της Ελλάδος.

«Εν συνεχεία πλείστων τηλεγραφημάτων και αναφορών εφ' ὧν δεν ελήφθη απάντησις, αναφέρομεν και αυθίς αποστελλόμενα κατά δεκαήμερον εννέα εκατομμύρια δραχμών είναι εντελώς ανεπαρκή... Μέχρι τέλους Απριλίου οφείλονται Σώματα εξ οριστικών εξόδων εντεταλμένων και υπό εκκαθάρισιν τοιούτων 75 εκατομμύρια δραχμών... Ποσόν τούτο αυξάνεται διαρκώς και θα φέρη

⁵⁰⁹ Π. Παναγάκος, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ. 614-615.

Σώματα προ αδιεξόδου,[...] Παρακαλούμεν ληφθή σοβαρώς υπ' όψιν δημιουργουμένη κατάστασις, διότι οπλίζεται λόγω καθυστέρησης αποδοχών των δεν δύνανται αγοράσωσι και εν κυτίον σιγαρέττων, υπηρεσίας μη παρέχουσιν αυτοίς τοιαύτα από πολλού χρόνου,[...] Επιτάξεις έπαυσαν, διότι ουδέν πλέον αποδίδουσι, κατόχων αποκρυπτόντων είδη των,[...] Υπηρεσίαι αγωνίζονται προς εξεύρεσιν αναγκαιούτος κρέατος και τούτο εξευρίσκουσι μόνον κατόπιν αμέσου πληρωμής,[...] Εάν δεν αποσταλώσι χρηματα επαρκή θα είναι προβληματική διατροφή Στρατεύματος, δεδομένου Κεντρική Υπηρεσία ελάχιστα παρέχει, οι δε διάφοροι χορηγηταί εις ους οφείλονται υπερογκα ποσά, από έτους ουδέν πλέον προσφέρουσιν εις την Στρατιάν,[...] Παρακαλούμεν αποσταλή ηυξημένον ποσόν δια τρίτον δεκαήμερον Μαΐου, λήξαν ήδη, και μέρος αιτουμένων λιρών δια κρέας και κρίθην, κατόχων δεικνύοντων προθυμίαν προσφέρωσι ταύτα οσάκις πληρώνονται με τουρκικόν νόμισμα,[...]»⁵¹⁰.

Ομοίως ο Α.Διομήδης, ανέφερε:

«το δημόσιον ημών χρέος από του Νοεμβρίου 1920, μέχρι του Ιανουρίου 1922, ήτοι εντός δεκαπενταμήνου, ηυξήθη δι' αναλήψεως δανείων, κατά 1.672.000.000 δρχ. Αλλά θα ήτο πλάνη εάν επί των αριθμών αυτών βασιζομενός τις, έκρινεν ότι κατ' αυτό το ποσόν μόνον επιβαρύνθη η χώρα κατά το διαρεύσαν διάστημα χρόνου. Όχι δε μόνον διότι, πλην των φανερών αυτών αριθμών οίτινες έτυχον δημοσιεύσεως, υπάρχουν και άλλαι ανειλημμένοι υποχρεώσεις μη φανερωθείσαι εισέτι»⁵¹¹.

Τοιουτοτρόπως ο έλληνας πρωθυπουργός, Δ.Γούναρης ανέφερε:

«Ο Ελλην.στρατός βρίσκεται κατά το μάλλον ή ήταν εν επιστράτευση επι εννέα έτη.[...] Προς τούτοις, η εξασθένιση των οικονομικών πόρων της χώρας αναπόφευκτα έγινε πρόξενος μεγάλων και αυξανουσών δυσκολιών για τον εφοδιασμό του στρατού, επομένος και πρόξενος αυξανουσών κακουχιών εις το εν Μ.Ασία στράτευμα.[...] Οι προσπάθειες όμως τις οποίες κατέβαλε η Ελλάδα προς το σκοπό αυτό δημιούργησαν κατάστασις,[...], την οποια η Ελλάδα δεν θα δυνηθεί να υπερπηδήσει εάν αφεθει εις τους ιδίους αυτής πόρους.[...] Εν τω μεταξύ πληροφορούμαι εξ Αθηνών ότι οι πόροι του Δημόσιου Ταμείου εξαντλούνται σήμερα, η δε τελευταία τηλεγραφική ανακοίνωση εξ Αθηνών αναφέρει ότι η Κυβέρνηση βρίσκεται σε πλήρη αδυναμία της συντηρήσεως του στρατού πέρα των μέσων Φεβρουαρίου(π.ημ) παρα την περιστολή άλλης δαπάνης»⁵¹².

Απόρροια της Ελληνικής στρατηγικής υπερεπέκτασης, ήταν η κατάρρευση και καταστροφή του ελληνικού ανασχετικού αναχώματος στη Δυτική Μ.Ασία, να απολήξει στην οριστική περιστολή του εγχειρήματος της εδαφικής ολοκληρώσεως του ελληνικού έθνους από τους κεφαλαιώδεις στόχους της Ελληνικής Υψηλής Πολιτικής. Τοιουτοτρόπως η Ελλάδα υπέστη μια ουσιαστική γεωγραφική, πολιτική, οικονομική, στρατιωτική συρρίκνωση, που αντικατοπτρίστηκε στον ρόλο και στην θέση της στο περιφερειακό της υποσύστημα.

«[...] Από μικράς ηλικίας ενεπνεύσθην από την Μεγάλην Ιδέαν, και είστευσα εις αυτήν, και η πίστις μου κατώρθωσε θαύματα[...] Αλλ' η πραγματοποιήσις αυτή υπήρξε στιγμιαία. Το έργον κατέρρευσε[...] Και έγω λέγω ότι η κατάρρευσις του οφείλεται εις τον εμφύλιον σπαραγμόν. Όταν είχομεν την απόδειξιν ότι το έργον αυτό, το Έθνος, είτε διότι δεν ηδύνατο, είτε ένεκα της φυσικής του τάσεως προς εμφύλιον σπαραγμόν δεν ήτο δυνατόν να το φέρη εις πέρας, και

⁵¹⁰ Τηλεγράφημα της Διεύθυνσης Επιμελητείας της Στρατιάς Μ.Ασίας, 2.6.1922.Ibid,σ.σ.309-310.

⁵¹¹ Α.Διομήδους, Τα Οικονομικά της Ελλάδος. Προ και μετα την 1^{ην} Νοεμβρίου 1920,σελ.58.

⁵¹² Παρατίθεται στο Β.Μόστρα, Η Μικρασιατική Επιχείρησις, σ.σ.XLIV-XLVIII.

αφού είδομεν και τούτο-ότι και προ του εμφυλίου σπαραγμού πολλοί δεν πίστευσαν εις αυτό και δη όταν είχομεν 1.500.000 Ελλήνων εις την Μικράν Ασίαν,[...] πως είναι δυνατόν να φαντάζονται ότι επιτρέπεται εις το Έθνος τούτο και εις τους πολιτικούς άνδρας, να εξακολουθήσουν να έχουν ως πρόγραμμα εθνικής πολιτικής την περαιτέρω πραγματοποίησιν της παλαιάς Μεγάλης Ιδέας;»⁵¹³.

«Δεν είναι μόνον το οριστικόν σταμάτημα κάθε μεγάλης ιδέας, κάθε ελπίδος εθνικής ενότητος επι των ανέκαθεν ελληνικών χώρων. Δεν είναι μόνον ο πόνος και η πικρία ότι όλη αυτή η καταστροφή οφείλετο εις ιδικάς μας αποκλειστικώς πολιτικά και στρατιωτικά σφάλματα. Είναι και η ηθική κατάπτωσης, η έκλειψις όλων των ιδανικών που επηκολούθησαν εις την καταστροφήν. Είναι τέλος και αύτη η ασφυξία εκ της συσσωρεύσεως επι του πτωχού ελληνικού εδάφους τόσων ανθρώπων που δεν μπορεί να θρέψη, με όλας τας λυπηράς οικονομικάς και κοινωνικάς συνεπείας»⁵¹⁴.

5.7.4. Βαθμός Τρωτότητας

Αναμφίλεκτα ο βαθμός τρωτότητας της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου ήταν εξαιρετικά χαμηλός, εφόσον απορρόφησε τους κραδασμούς που ανέκυψαν από την παρουσία του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη, τόσο στο διεθνές διπλωματικό πεδίο όσο και στο επίπεδο της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής, υπερφαλαγγίζοντας τις αναφύομενες τριβές κατά την διαδικασία εφαρμογής της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής και τα πλήγματα του αντιπάλου, με απότοκο την αποφυγή ενδεχόμενων παρεκκλίσεων ή αναδιπλώσεων από τον προσδιορισμένο πολιτικό σκοπό. Συγκεκριμένα τόσο κατά την αποβίβαση του Ελληνικού Στρατού στη Σμύρνη όσο και κατά την διάρκεια της προελάσεώς του στο εσωτερικό της Μ.Ασίας, προκλήθηκαν στρατιωτικές συμπλοκές μικρής η μεγάλης κλίμακας με τον τουρκικό στρατό και με τις τουρκικές άτακτες ομάδες αντίστασης.

«Κατά την κατάληψιν τουρκικής συνοικίας περί ώραν 10^{ην} πρωϊνήν εγένετο επίθεσις εξ ενέδρας κατά του ημετέρου στρατού εν πορεία υπό τακτικού τουρκικού στρατού, διοικουμένου παρ' αξιωματικών και ατάκτων βαλλόντων εκ διοικητηρίου, εκ στρατώνων και εκ φυλακών, αίτινες προτέρων είχαν ανοιχθή. Εγένετο συμπλοκή μικράς διάρκειας, εξ ου προήλθεν αταξία, ήτις ταχέως κατεστάλη. Απώλειαι ημετέρων εξακριβωθείσαι μέχρι τούδε δυο στρατιώται φονευθέντες και δέκα τραυματισθέντες ελαφρώς και περί τριάκοντα πολίται τραυματισμένοι και φονευμένοι. Απώλειαι τούρκων περίπου αι αυταί»⁵¹⁵.

«Τάξις έχει αποκατασταθή πλήρως επί καταληφθέντων μερών.[...] Απεστάλη δύναμις προς κατάληψιν φρουρίον κόλπου Σμύρνης. Τάξις εις εσωτερικόν ανώμαλος, απειλούμενων διαρκώς σφαγών παρα Τούρκων»⁵¹⁶.

«Στρατιωτική κατοχή Σμύρνης συνετελέσθη. Κατάστασις δημοσίας τάξεως ούχι καλή, Τουρκικά πολιτικά αρχαί δεν απεκατεστάθησαν εισέτι. Βαλής ανέλαβε καθηκοντά του. Αντίκτυπος εις εσωτερικόν εγένετο αισθητός και ήρχισαν αντεκδικήσεις χωρίς να υπάρχη δύναμις προς καταστολήν.[...] Ξένοι πολιτικοί αντιπρόσωποι εκφράζουν δυσπιστίαν περι αποκαταστάσεως καλής τάξεως. Θεωρώ ότι είνε επάναγκες ενισχυθή στρατός κατοχής και με δεύτεραν μεραρχίαν, ίνα δυνηθή

⁵¹³ Αγόρευση Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 20^{ης} Δεκεμβρίου 1930. Παρατίθεται στο Ε.Βενιζέλου, Πολιτικά Υποθήκαι, σ.σ.268-269.

⁵¹⁴ Α.Μαζαράκης, Απομνημονεύματα, σελ.305.

⁵¹⁵ Τηλεγράφημα του πλοίαρχου Μαυρουδή στον Ε.Βενιζέλο. Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σελ.266.

⁵¹⁶ Τηλεγράφημα του αρχηγού του ελληνικού Στρατού Κατοχής, Ν.Ζαφειρίου. Ibid, σ.σ.266-267.

αποσπάση δύναμιν εις εγγύς εσωτερικόν προς καταστολήν κινημάτων και επιβολήν τάξεως»⁵¹⁷.

«Πέργαμος και συγκοινωνία μεταξύ Περγάμου και Δικέλη προσβάλλονται από χθές υπο ατάκτων Τούρκων[...]»⁵¹⁸.

«Σοβαρά Τουρκικά οργανώσεις στρατού και ωπλισμένων Τούρκων κατοίκων και Πυροβολικού εν Πανόρμω, ως κέντρον, μέχρι Σόμα και περιφέρειες Περγάμου. Επίσης όμοιαι εν Δενιζλή δι'επιστρατεύσεως 6 ηλικιών μετα ελαφρού και βαρέος πυροβολικού. Οργανώσεις αύται διευθύνονται υπό στρατηγών και σωματαρχών Τούρκων, διακηρυσσόντων επιθετικούς σκοπούς[...]»⁵¹⁹,

«Από της 9^{ης} ώρας της 15^{ης} Ιουνίου, το Ελληνικόν απόσπασμα Αιδινίου συνήψε συμπλοκήν προς Ν. της πόλεως ταύτης μετα ληστανταρτών, εφωδιασμένων δια πυροβολικού και πυροβόλων. Ταυτοχρόνως εδέχθη προσβολήν εκ νώτων υπο Οθωμανών της πόλεως,[...] Εκ τούτου ηναγκάσθη να διεξαγάγη αγώνα εντός της πόλεως Αϊδινίου προς κατάληψιν σημείων στηρίγματος,[...] Ο αγών εξηκολούθησε μέχρι της 14^{ης} ώρας της 17^{ης} Ιουνίου, όποτε η Ελληνική στρατιωτική δύναμις, στερηθείσα πυρομαχικών εκ της αποθήκης της σιδηροδρομικής γραμμής και πιεσθείσα υπο αφιχθείσων ενισχύσεων ληστανταρτών εκ της περιοχής του Μαιάνδρου, ηναγκάσθη ν'αποσυρθή μέρι Μπαλατζίκ. Εκ του αγώνος εντός της πόλεως και του εχθρικού πυροβολικού εξερράγησαν πυρκαϊαι εν τη πόλει, αίτινες κατέστρεψαν μέρος αυτής»⁵²⁰.

Η ανωτέρω διαμορφωθείσα κατάσταση συνιστούσε μείζονα απειλή τόσο για το ρόλο που καλείτο να διαδραματίσει η Ελλάδα στη Μ.Ασία,(δηλαδή εάν τα ελληνικά στρατιωτικά μέσα επαρκούσαν για την εκτέλεση της Διασυμμαχικής εντολής, στην επιτυχία της οποίας κρυσταλλώνονταν ο αένας ελληνικός πολιτικός στόχος της ανεξαρτησίας των ομοεθνών), όσο και για την κοινωνικοπολιτική κατάσταση των ομοεθνών. Ο Ε.Βενιζέλος ανταποκρίθηκε εμβριθώς στην αντιμετώπιση των αναφυόμενων δυσχερειών με την ανάληψη άμεσων πολιτικών ενεργειών που στόχευαν:

α) στην ανόρθωση της πολιτικής διοικητικής αρχής στην Σμύρνη, για την διασφάλιση της εσωτερικής τάξης και της εξωτερικής ασφάλειας, με την αποστολή του Ύπατου Αρμοστή,(Α.Στεργιάδη),

«Παρακαλώ να μη αναβληθή ουδέ στιγμήν αναχωρησίς σου δια Σμύρνην. Δύνασαι να παραλάβης εξ Αθηνών οιοσδήποτε υπαλλήλους θέλεις,[...] Η τουρκική διοικητική υπηρεσία θέλει διατηρηθή προσωρινώς, αλλ'υπο τον έλεγχον ημών, ως ασκούντων στρατιωτικήν κατοχήν και δι'άσκησιν ελέγχου θα χρειασθούν υπαλληλοι.[...] Γνώριζε, ότι ουδέποτε επέρασε ημέραν μεγαλυτέρας αγωνίας παρ'όταν επληροφορήθην, ότι εξ ανεξηγήτου αμελείας των Αθηνών η κατοχή της Σμύρνης έγινε ως έγινε και άνευ συγχρόνου εκεί παρουσίας σου. Εννοείς πολύ καλά και οφείλουμεν πάντες να μη λησμονούν ουδέ στιγμήν, ότι τας ημέρας αυτάς παίζονται εν Σμύρνη αι εθνικάί τύχαι»⁵²¹,

⁵¹⁷ Τηλεγράφημα του πλοίαρχου Μαυρουδή στον Ε.Βενιζέλο,(3.5.1919).Ibid,σελ.268.

⁵¹⁸ Τηλεγράφημα αρχηγού στρατού Μ.Ασίας,Ν.Ζαφειρίου,3.6.1919. Παρατίθεται στο Μ.Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασία,σελ.97.

⁵¹⁹ Τηλεγράφημα αρχηγού στρατού κατοχής, Νίδερ, 4.6.1919.Ibid,σελ.98.

⁵²⁰ Ibid,σ.σ.99-100

⁵²¹ Τηλεγράφημα Βενιζέλου προς Στεργιάδη. Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης,σελ.269

β) στην ταχεία και αποτελεσματική εξάρθρωση των τουρκικών θυλάκων αντίστασης, μέσω της εφαρμογής επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής από τις ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις στην Μ.Ασία. Για το λόγο αυτό ο Ε.Βενιζέλος ανέλαβε πολιτικό-διπλωματικές ενέργειες για:

1) την ενίσχυση του ελληνικού στρατού κατοχής:

«Διέταξα ν' αποσταλή εξ Αθηνών προς ενίσχυσιν όγδοον Κρητικόν Σύνταγμα Αμύνης. Ούτω διαθέτετε πέντε πεζικά συντάγματα. Μετα απομάκρυνσιν τουρκικού στρατού εκ Σμύρνης και άφιξιν αποστελλομένης δυνάμεως πεντακοσίων χωροφυλάκων, είμε βέβαιος, ότι δύνασθε διαθέσητε δια κατάληψιν υπαίθρου χώρας τρία συντάγματα πεζικού και χρησιμοποιήσητε δύναμιν ταύτην προς εξοπλισμόν εντοπίων[...]»⁵²²,

«Πλην του 2^{ου} συντάγματος XIII Μεραχίας, διέταξα αποστολήν και τελευταίου συντάγματος Αρχιπελάγους. Αφήνω δε αρχιστράτηγον να κρίνη αν δεν επιβάλλεται άμεσος αποστολή και άλλων ενισχύσεων, εν η περιπτώσει βραδύνη άφιξις XIII Μεραρχίας»⁵²³

2) την εκμαίευση-εξασφάλιση της Συμμαχικής άδειας για διεύρυνση των ορίων δράσης των ελληνικών στρατευμάτων,

«Το Ανώτατο Συμβούλιο της Διασκέψεως καθόρισε τους όρους εκτάσεως της κατοχής, δι'ων επεφορτίσθησαν τα Ελληνικά Στρατεύματα εν τη περιοχή της Σμύρνης[...]». «Τα ούτω προσδιορισθέντα όρια εις την Ελληνικήν κατοχήν δεν επέτρεψαν στα Ελληνικά στρατεύματα να καθέξωσι περίξ της κατεχόμενης ζώνης τα στρατηγικά σημεία, τον οποίων η κατοχή είναι αναγκαία για την τελεσφόρα προστασία των κατεχόμενων περιφερειών εναντίων των προσβολών, που οργανώνουν οι Τουρκικές δυνάμεις[...] 5) Ότι την αντίδραση αυτή και τη συστηματική πολεμική δράση, την οποία διεξάγουν οι Τούρκοι παρα τους όρους της ανακωχής και εναντίων της θελήσεως της Συνεννοήσεως, θεωρούν ως το μόνο μέσο όπως διασώσουν ότι είναι δυνατό να διασωθεί, [...] Προς διόρθωση της καταστάσεως ταύτης και πρόληψη μελλοντικών συγκεντρώσεων Τουρκικών δυνάμεων, θα έπρεπε ο ελληνικός στρατός να καταλάβει τις κυριότερες συγκοινωνίες, τις άγουσες εκ Βορρά, Ανατολών και Νότου προς την περιοχή της Σμύρνης[...]»⁵²⁴.

«Άγγλος υπουργός Στρατιωτικών εξουσιοδοτεί στρατηγόν Μίλν όπως εάν κρίνη ενδεδειγμένον, επιτρέψη εις ημετέρα στρατεύματα εν περιπτώσει εχθρικής επιθέσεως συνεχίζωσι αντεπιτιθέμενα την καταδίωξιν και περαν των 3 χιλιομέτρων, υπο τον όρον ότι μετα πέρας επιχειρήσεως στρατεύματά μας επανέρχονται εντός ορισθείσης γραμμής κατοχής[...] Εν η περίπτωσει συνεχίζοντες αντεπίθεσιν προχωρήσητε και πέραν τριών χιλιομέτρων εις περιφέρειαν Αξαρίου, ήτις παραχωρείται ημίν δια συνθήκης, δεν υπάρχει λόγος να εκκενωήσητε καταληφθησόμενον τυχόν έδαφος αλλά ν' αναμείνητε ειδικάς οδηγίας μου»⁵²⁵.

«Ανώτατον Συμβούλιον, λάβον γνώσιν υμετέρου τηλεγραφήματος 6^{ης} Ιουνίου, ενέκρινε προέλασιν προς κατάληψιν σιδηροδρομικής γραμμής μέχρι Πανόρμου.

» Η επιτυχία της επιχειρήσεως ταύτης δεν θα βοηθήση μόνον αμέσως τους μεγάλους συμμάχους μας, αλλά θα υψώση ταυτοχρόνως στρατιωτικόν γόητρον ημών και θα

⁵²² Τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου στον συνταγματάρχη Ζαφειρίου, 7.5.1919. Ibid, σελ. 270

⁵²³ Τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου στον αρχηγό του στρατού κατοχής, (υποστράτηγο Νίδερ), 9.6.1919. Ibid, σελ. 294.

⁵²⁴ Ξ. Στρατηγός, Η Ελλάδα εν τη Μικρά Ασία, σ. σ. 53-57.

⁵²⁵ Τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου στον αρχηγό του ελληνικού στρατού, στρατηγό Παρασκευόπουλο, 15.3.1920. Παρατίθεται στο Δ. Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σ. σ. 310-311.

πορίση δαψηλείς ωφελείας, εξασφαλίζουσα επιβολήν όρων συνθήκης εις Τούρκους»⁵²⁶,

3) την εφαρμογή επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής άμεσης προσέγγισης με στρατιωτικό στόχο την καταστροφή των κεμαλικών στρατιωτικών δυνάμεων, μέσω της επίτευξης αποφασιστικού πρώτου πλήγματος.

«[...] Επιθετικάί ενέργειαι εχθρού επιβάλλουν, προς διατήρησιν κατεχομένου εδάφους, ν'αναλάβωμεν ημείς την επίθεσιν κατ'αυτού, προλαμβάνοντες ούτω μείζονα αυτού συγκέντρωσίν.[...] εξουσιοδοτώ στρατηγόν Νίδερ να λάβη ενδεικνυόμενα μέτρα στρατιωτικά προς απόκρουσιν και διάλυσιν συγκεντρουμένων και κατοχήν σιδηροδρομικής γραμμής,(Πανόρμου-Σόμα-Αξάρι), ταύτης και σημείων, ών η κατοχή ενισχύει ημετέραν άμυναν»⁵²⁷.

Τουναντίον η Υψηλή Στρατηγική των μετανοεμβριανών κυβερνήσεων δεν κατόρθωσε να υπερκεράσει τους θεμελιώδεις παράγοντες της τριβής και της ομίχλης του πολέμου⁵²⁸, που αναφύονταν κατά την διάρκεια των επιθετικών επιχειρήσεων της ελληνικής στρατιάς πέρα από τον Σαγγάριο,(Ιούλιος-Αύγουστος 1921) και κορυφώθηκαν στην διάρκεια της Τουρκικής αντεπίθεσης τον Αύγουστο του 1922, με συνεπακόλουθο η ελληνική στρατιωτική στρατηγική να καταρρεύσει στο πρώτο αποφασιστικό αιφνιδιαστικό πλήγμα του αντιπάλου. Με άλλα λόγια η στρατηγική αποτελεσματικότητα της επιχειρησιακής δράση της Στρατιάς Μ.Ασίας, εβλήθη, (εκτός από τον επιχειρησιακό αιφνιδιασμό του Κεμάλ), από τον παράγοντα του τυχαίου, του απρόβλεπτου και του λάθους κατά την διάρκεια εφαρμογής της επιθετικής της δράσης, επιβεβαιώνοντας τις παρακάτω διαπιστώσεις του Κλαούζεβιτς για το στοιχείο της τριβής που διαποτίζει και συνυφαίνει την οποιαδήποτε στρατιωτική ενέργεια- δράση.

«Στον πόλεμο περισσότερο από οπουδήποτε αλλού, τα πράγματα δεν καταλήγουν όπως τα υπολογίζουμε»⁵²⁹,

«ο πόλεμος είναι το βασίλειο της αβεβαιότητας; τα τρία τέταρτα των παραγόντων στα οποία συντήκεται η δράση του πολέμου καλύπτονται από μια ομίχλη μεγαλύτερης η μικρότερης αβεβαιότητας»⁵³⁰,

«η δράση στον πόλεμο είναι σαν την κίνηση πάνω σε ένα ανθεκτικό στοιχείο. Όπως η απλούστερη και πιο φυσική από τις κινήσεις, το περπάτημα, δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί εύκολα πάνω στο νερό, έτσι και στον πόλεμο είναι δύσκολο για τις φυσιολογικές προσπάθειες να επιτύχουν ακόμη και μέτρια αποτελέσματα»⁵³¹.

Αναλυτικότερα, το στοιχείο της τριβής που αναφαίνεται στην διαδικασία εφαρμογής της Ελληνικής Στρατιωτικής Στρατηγικής κρυσταλλώνεται στις παρακάτω αναφορές.

«Η προς την Κιουτάχιαν επιχείρησις απέτυχε, της Στρατιάς μετα λαμπράν πορείαν μη κατορθώσασης να αναγκάση τον εχθρόν να δεχθή την μάχην περί την Κιουτάχιαν, ως προεβλέπετο υπο του σχεδίου της Επιτελικής υπηρεσίας της Στρατιάς. Ο εχθρός εξέφυγε του κλοιού της υπερφαλαγγίσεως και [...] υπεχώρησεν

⁵²⁶ Ibid,σελ.322.

⁵²⁷ Τηλεγράφημα Βενιζέλου στον αρχηγό του στρατού κατοχής,(υποστράτηγο Νίδερ),9.6.1919.

Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης,σελ.294.

⁵²⁸ Για ανάλυση του παράγοντα της τριβής και της ομίχλης του πολέμου βλέπε, Clausewitz, On War, σ.σ. 101-102, 119-121. D.M. Drew & D.M. Snow, Making Strategy, σ.σ.149-153. E.Luttwak, Strategy, The Logic of War and Peace, σ.σ.10-15. C.Gray, War, Peace and Victory, κεφ.4.

⁵²⁹ Clausewitz, On War, σελ.193.

⁵³⁰ Ibid, σελ.101.

⁵³¹ Ibid, σελ.121.

εις ας θέσεις ημείς δια της από 8 Ιουνίου εκθέσεως ημών προεβλέψαμεν ότι ήθελε καταφύγει εκφεύγων της υπερφαλαγγιστικής προσπάθειας της Στρατιάς Μικράς Ασίας, ήτις έχουσα πλήρη και ισχυράν υπεροπλίαν ευρέθη να γρονθοκοπή τον αέρα. [...] Αλλά ημείς αποβλέποντες εις την ταχείαν και ασφαλή κατατριβήν του εχθρικού στρατού προετοιμάσαμεν Στρατιάν ισχυράν, με δύναμιν τυφεκίων και πυροβόλων κατά πολύ υπερέχουσαν της ιδικής του και συγκεντρώσαμεν αυτήν εν Μικρά Ασία. Ατυχώς η κατατρόπωσις του εχθρού δεν συνετελέσθη, μάχη κατά την κύριαν στρατηγικήν έννοιαν δεν συνέβη και ούτω η λύσις του πολιτικού ζητήματος δεν επετεύχθει»⁵³².

«[...] Ο εχθρός βλέπων την μεγάλην κυκλωτικήν κίνησιν της Στρατιάς Μικράς Ασίας, μη απασχοληθείς δε υπο σπουδαίων ημετέρων δυνάμεων εις το μέτωπον της παρατάξεως αυτού, αισθανόμενος δε και την προς δεξιόν αυτού κίνησιν του Γ' Σώματος Στρατού, εγκαίρως και ασφαλώς εξεκένωσε την ωχυρωμένην προς της Κιουτάχιας θέσιν αυτού, αφήσας ημάς να παλαίσωμεν απλώς κατά θέσεως ωχυρωμένης άνευ υπερασπιστών. Κόπωσις, επιβράδυνσις πορείας και διώξεως, απογοήτευσις και αποτυχία υπήρξαν οι καρποί της επιχειρήσεως ημών ταύτης. Αλλά το χείριστον υπήρξε ότι μη δυνηθέντες να φθάσωμεν τον εχθρόν προ της αποχωρήσεως αυτού, απεμακρύναμεν τα στρατεύματά μας από την γραμμήν καθ' ην απεχώρει ο εχθρός και ευρέθημεν ούτως άνίκανοι να καταδιώξουμεν αυτόν»⁵³³.

Τοιουτοτρόπως στις επιθετικές επιχειρήσεις της ελληνικής στρατιάς πέρα από τον Σαγγάριο, (Αύγουστος 1921), αποκρυσταλλώθηκε το στοιχείο της τριβής.

«Την μεν 18]31 Αυγούστου παρά τας διαταγάς της Στρατιάς και του Α' Σ.Σ. αντί αι Μεραρχίαι αυτού να επιτεθούν την 5^{ην} ώραν αναβάλλουν η μια με την άλλην την επίθεσιν δια την 12^{ην} και 13^{ην} ώραν. Το Β' Σ.Σ. σχεδόν ακινητεί. Εκ του Γ' Σ.Σ. μόνον η VII Μεραρχία ήρξατο επιτιθέμενη την 5^{ην} ώραν.

Την 19^{ην} Αυγούστου (1 Σεπτεμβρίου ν.η.) η ταυτοχρόνος επίθεσις των Μεραρχιών του Α' Σ.Σ. έσχεν ως αποτέλεσμα την ολικήν κατάληψιν του όρους Αρντίζ και την αιχμαλωσίαν ολοκλήρου τάγματος Τουρκικού. Το Β' Σ.Σ. δεν εκίνησε τας Μεραρχίας του V και XIII, περιορισθέν να θέση εις πορείαν την IX Μεραρχίαν του προς Σαπάντζαν. Το Γ' Σ.Σ. επίσης ηδράνησεν εκτός της VII Μεραρχίας του, ήτις επετέθη προς την κατεύθυνσιν Πολατλί. Και όμως τας δύο αυτάς ημέρας εκρίνετο η προς Άγκυραν επιχείρησις»⁵³⁴.

Περαιτέρω κατά την έναρξη της Τουρκικής αντεπιθέσεως, (13.8.1922), οι μεταβλητές-παράγοντες του απρόβλεπτου, του λάθους και του τυχαίου παρώθησαν την ελληνική στρατιωτική στρατηγική σε κατάσταση αποδιάρθρωσης με απότοκο ένα εξαιρετικά υψηλό πολιτικό, κοινωνικό, στρατιωτικό και οικονομικό κόστος για την ελληνική πολιτική ηγεσία. Ανασκοπικά στα ακόλουθα περιστατικά αναδεικνύεται η στρατηγική υποπλασία της εν λόγω στρατηγικής ως προς την ικανότητα απορρόφησης των τριβών και των επιχειρησιακών της σφαλμάτων καθώς και της δυνατότητάς της να επαλλάσσεται και να προσαρμόζεται στις στρατηγικές επιδιώξεις του αντιπάλου⁵³⁵.

⁵³² Εξέταση της ελληνικής στρατιωτικής επιχείρησης προς Κιουτάχεια (Ιούλιος 1921) από τον στρατηγό Β. Δούσμανη. Β. Δούσμανης, Η Εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής, σ.σ. 69-70.

⁵³³ Ibid, σελ. 173.

⁵³⁴ Βλέπε Γ. Σπυρίδωνος, Πόλεμος και Ελευθερία, σελ. 197.

⁵³⁵ Σύμφωνα με το στρατηγικό αξίωμα του Σούν Τσού: «Η επιτυχία στον πόλεμο κερδίζεται με την προσεκτική προσαρμογή μας στις επιδιώξεις του εχθρού». Sun Zu, Η Τέχνη του Πολέμου, σελ. 73.

Συγκεκριμένα στις 14.8.1922 το Α'Σ.Σ υπέστη σφοδρή επίθεση από της τουρκικές δυνάμεις με συνεπακόλουθο:

«η παράταξις των δύο γειτονικών Σωμάτων Στρατού,(Α' και Β') εκ των οποίων το εν ήτο ανέπαφον το δε έτερον κατατσακισμένον παρουσίαζε παράδοξον και τραγικώτατον θέαμα. Δύο Σώματα Στρατού, συμπαρατεταγμένα ενώπιον κοινού εχθρού,παρηκολούθουν άλληλα και το μεν εδοκιμάζετο εως θανάτου, δια της συγκεντρωτικής κατ'αυτού επιθέσεως του εχθρού, ενώ το έτερον παρηκολούθει, σύνεπασχε ηθικώς εκ της δοκιμασίας του γειτονικού Σώματος, αλλά ηρνείτο να συμμετάσχη του αγώνος ίνα μη φανή ανευλαβές προς ακαίρους διαταγάς εκπεμπομένας από τον Αρχιστράτηγον εξ αποστάσεως 500 χιλιομέτρων αγνοούντα την κατάστασιν της στιγμής και διατάσσοντα επι τη βάσει πληροφοριών πολύ παρωχημένης καταστάσεως.[...] Εις επιδείνωσιν της καταστάσεως ο ασύρματος του Α'Σ.Σ. από της μεσημβρίας της 14]27 Αυγούστου εβουβάθη(!) αποστερήσας την Διοίκησιν αυτού της επικοινωνίας προς την Διοίκησιν της Στρατιάς και ιδίως προς την υπό τον στρατηγόν Φράγκου ομάδα του Σώματος»⁵³⁶.

«Μέχρι της επελεύσεως του σκότους της 14^{ης} Αυγούστου, το Απόσπασμα Πλαστήρα επι των υψωμάτων «Βελισσαρίου» και το Απόσπασμα Καλλιαγκάκη επι των υψωμάτων «Μουτατίμπ» είχαν επιτύχει την επιβράδυνσιν της εχθρικής προελάσεως και διηκόλυνον ούτω την προς Βορράν απρόσκοπτον σχεδόν διαρροήν των Μονάδων και Σχηματισμών της IV Μεραρχίας[...] Αμφότερα τα Αποσπάσματα ταύτα είχαν εντολήν της IV Μεραρχίας να καλύψωσι κατά την νύκτα την συγκέντρωσιν αυτής, εγκαθιστάμενα επι των υψωμάτων Νοτίως Κιοπρουλού και Ινάς.

» Το Απόσπασμα Καλλιαγκάκη, συμπτυχθέν εν θαυμασία τάξει και συνοχή, κατέλαβε περί το μεσονυκτιον τα Δυτικώς του Ινάς υψώματα. Αλλά το δυτικώτερον αυτού προς τα Νοτίως του Κιοπρουλού υψώματα κινούμενον Απόσπασμα Πλαστήρα, δεν κατέλαβε την καθορισθείσαν αυτώ υπο της IV Μεραρχίας γραμμήν. Αφικθέν τμηματικώς και εν ημιδιαλύσει εις τα Νοτίως του Κιοπρουλού υψώματα, εύρεν επ'αυτών Τμήματα του Αποσπάσματος Λούφα.

» Άνευ ουδεμίας συνεννοήσεως μετα της προϊσταμένης του Αρχής, ο Διοικητής του Αποσπάσματος, Συνταγματάρχης Πλαστήρας εσυνέχισε την προς Δυσμάς κίνησιν του και εστρατοπεύδευσε Βορείως του Σιδηρ.Σταθμού Μπάλ-Μαχμούτ, μη συνδεθείς ούτε μετα της Μεραρχίας του (IV), ούτε μετα του Αποσπάσματος Καλλιαγκάκη,όπως γνωρίση εις αυτούς τας θέσεις του τουλάχιστον.

» Η μη συμμόρφωσις του Συνταγματάρχου Πλαστήρα προς την δοθείσαν αυτώ διαταγήν επέφερε την πρωϊαν της επομένης ημέρας την καταστροφήν της IV Μεραρχίας, ήτις έσχεν ως συνέπειαν την επί το δυσμενέστερον τροπήν της όλης καταστάσεως επί των Α' και Β' Σωμάτων Στρατού,(Διχοτόμησις των δυνάμεων των και παρεμβολή ισχυρών εχθρικών δυνάμεων εις το μεταξύ αυτών δημιουργηθέν κενόν)»⁵³⁷.

«Την επομένην 15]28 Αυγούστου την 3^{ην} ώραν διαταγή της Στρατιάς τάσσει το Β'Σ.Σ. υπο τον Τρικούπην και δίδει εντολήν καλύψεως των προς Σμύρνην συγκοινωνιών. Η IV Μεραρχία την 6^{ην} ώραν τίθεται εν πορεία όπως κατευθυνθή προς Κουτσούκ-κιοϊ [...], την ώραν καθ'ήν έφθασεν αύτη εις την διχάλωσιν της οδού προς Μπάλ-μαχμούτ και Τσάτ-Κουγιού προσεβλήθη υπο εχθρικών τμημάτων πεζικού και ιππικού.Τα τμήματα ταύτα διήλθον δυτικώς του τομέως ον επέβλεπε το απόσπασμα Καλλιαγκάκη δια του τομέως δηλαδή όν παρέλειψε να καταλάβη το απόσπασμα Πλαστήρα.Η Μεραρχία ούτω αιφνιδιασθείσα διεσκορπίσθη.[...] Η διάσπασις αύτη

⁵³⁶ Βλέπε Γ.Σπυρίδωνος, Πόλεμος και Ελευθερία,σελ.238.

⁵³⁷ Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922,σελ.649

της IV Μεραρχίας επέφερε διχοτόμησιν της αλυσίδος των συμπαρατεταγμένων μεραρχιών του νοτίου Συγκροτήματος. Ούτω τμήμα της IV υπο τον μεραρχόν της, η XII, η V, η IX και η XIII απεχωρίσθησαν από την ομάδα της I, II, VII. Η δεύτερα αυτής ομάς υπο τον στρατηγόν Φράγκου μη ούσα εις επικοινωνίαν με την διοίκησιν του όλου συγκροτήματος κατώρθωσε να συνεχίση τον αγώνα διότι δεν απεχωρίσθη από την γραμμήν εφοδιασμού Τουμλού-Ουσάκ-Σμύρνη. Η πρώτη δυστυχώς ομάς υπο τον στρατηγόν Τρικούπην αποχωρισθείσα της γραμμής ανεφοδιασμού της, στερηθείσα των μέσων μάχης και συντηρήσεως ματαίως προσεπάθησε ν' αποκαταστήση τον σύνδεσμον μετά της ομάδος Φράγκου και το σπουδαιότερον ν' αποκτήση επαφήν με την σιδηροδρομικήν γραμμήν ήτις απετέλει την μοναδικήν αρτηρίαν του ανεφοδιασμού· ούτω φθίνουσα, εξαντλούμενη έφθασε την 20^{ην} Αυγύστου, (2 Σεπτεμβρίου) εις τον βωμόν της θυσίας της το χωρίον Καρατζά Χισσάρ»⁵³⁸.

«Η ομάς Φράγκου [...] ευρίσκετο εις πλήρη απομόνωσιν από τας Διοικήσεις του Α' και Β' Σωμάτων Στρατού· ου μόνον τούτο αλλά και τα δύο αποσπάσματα Λούφα(23^{ου} και τμήμα του 25^{ου}) και Πλαστήρα(5]42) αδιαφορήσαντα εις τας διαταγάς του στρατηγού Φράγκου ετράπησαν προς Δυσμάς με κατεύθυνσιν τον νοτίως του Ολουτζάκ αυχένα του Ρεσίλ τεπέ και εκείθεν προς Τουμλού-μπουνάρ»⁵³⁹.

Αναμφίλεκτα η ατελής και λανθασμένη λειτουργία της διαδικασίας συλλογής πληροφοριών από την ελληνική πλευρά, δηλαδή η ανορθολογική διάγνωση των επιχειρησιακών ενεργειών του αντίπαλου, εξουδετέρωσε την επιχειρησιακή διάσταση της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής. Με άλλα λόγια επαληθεύθηκε η διαπίστωση του C.Gray, ότι: «η τριβή στον πόλεμο, η οποία εξασθενεί την στρατιωτική λειτουργία είναι το μερικό προϊόν και το μερικό αποτέλεσμα της ατελούς πληροφόρησης. Οι αμυντικές λειτουργίες, που μεθοδικά και αδιάλειπτα μελετούνται σε ένα σχετικά ελεύθερο από την τριβή περιβάλλον ειρήνης, πάντα αιφνιδιάζονται από την υπεροχή και την πυκνότητα της ομίχλης του πολέμου»⁵⁴⁰.

«Η Διοίκησις της Στρατιάς τας καθ'εκάστην αποφάσεις αυτής ελάμβανε στηριζομένη εις τας πληροφορίες, ας έδιδιν τα αεροπλάνα.[...] Τα αεροπλάνα όμως τότε δεν είχαν εφοδιασθή δι' ασυρμάτου τηλεφώνου.[...] Οι αεροπόροι νέοι και άπειροί σπανίως παρείχαν πληροφορίας συμφώνους προς την πραγματικότητα, εκ τούτου δε ελαμβάνοντο υπο της Στρατιάς επιπολαίως αποφάσεις εντελώς αντίθετοι των αποφάσεων, αίτινες ανταπεκρίνοντο προς την κατάστασιν.[...] Κατά τας επιχειρήσεις του Μαρτίου 1921, κατά της γραμμής Κοβαλίτσα-Αβγκίν, αεροπόρος διαδραμών το εχθρικόν έδαφος εφ'άπαξ έφερε την πληροφορίαν ότι ισχυρά φάλαγξ Τουρκική απεχώρει εκ του Αβγκίν προς Εσκή Σεχίρ. Κατόπιν της πληροφορίας ταύτης η III Μεραρχία επετέθη σφοδρώς κατά του Αβγκίν και υπέστη σοβαρωτάτας απωλείας, διότι η πληροφορία του αεροπόρου ήτο εντελώς αντίθετος προς την πραγματικότητα. Η Τουρκική φάλαγξ δεν απεχώρει εκ του Αβγκίν προς Εσκή Σεχίρ αλλά αντιθέτως προχώρει προς το Αβγκίν.[...]»

Την 10^{ην} Αυγούστου 1921, καθ'ήν Σώματα Στρατού επετίθεντο κατά της κυρίας γραμμής αντιστάσεως του εχθρού κατά μήκος του Γκεούκ, αεροπλάνον έφερε πληροφορίαν εις την Στρατιάν ότι ο εχθρός αποσύρει τας δυνάμεις του από την ωχυρομένην γραμμήν Γκεούκ και κατευθύνει ταύτας προς το αριστερόν, έναντι του Β'Σ.Σ. Συνέπεια αυτού το Β'Σ.Σ., όπερ ενισχυμένον δια της ταξιαρχίας ιππικού προωρίζετο να υπερκερώση τον εχθρόν εις την αριστεράν του πτέρυγα, διετάχθη να σταματήσει οχυρούμενον, τα δε Β' και Γ'Σώματα Στρατού διετάχθησαν να επιτεθούν

⁵³⁸ Γ.Σπυρίδωνος, Πόλεμος και Ελευθερία, σ.σ.238-239.

⁵³⁹ Ibid, σελ.240.

⁵⁴⁰ C.Gray, War, Peace and Victory, σελ.110.

άμα τη λήψει της διαταγής. Τα επακολουθήσαντα γεγονότα απέδειξαν πλήρως εσφαλμένην την από αέρος πληροφορίαν, διότι το Α' και Γ' Σώματα Στρατού ευρέθησαν προ αντιστάσεως ισχυράς, το δε Β' Σ.Σ. αδρανής, έδωκε ευκαιρίαν εις τον εχθρόν να οργανώσει τελειότερον την αντίστασιν του»⁵⁴¹.

5.7.5. Εσωτερική Σύνηξη των διαστάσεων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής

Αναμφισβήτητα η Υψηλή Στρατηγική που διαμόρφωσε και εφάρμοσε ο Ε.Βενιζέλος, εκκινώντας από την Συνδιάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων και απολήγοντας στην κατοχή της Σμύρνης από τον Ελληνικό στρατό, εδραζόταν στην αगाστή συνέργεια των αλληλοτροφοδοτούμενων και αλληλοϋποστηριζόμενων εσωτερικών της διαστάσεων. Δηλαδή ο έλληνας πρωθυπουργός συνωθούμενος από τον αέναο εθνικό στόχο, προέβη, μέσω της αξιοποίησης και της μεθοδικής λειτουργίας των πηγών εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης, στην συνεργατική χρήση και συνύφανση των εναλλακτικών όψεων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, (εντός του αναμορφωμένου ως προς την κατανομή ισχύος διεθνούς συστήματος), με τις δεσπόζουσες διεθνείς αξίες καθώς και με τις συνιστώσες των πολιτικών συμπεριφορών των πόλων του συστήματος (Αγγλία, Γαλλία, ΗΠΑ). Ως εκ τούτου η εν λόγω Υψηλή Στρατηγική επαλλάσσεται στον άξονα πολιτική-διπλωματία και στρατιωτική-οικονομική ισχύ, προσλαμβάνοντας πολλαπλές αρμονικές και αλληλοσυμπληρωματικές όψεις-μορφές, (επιθετική ή αμυντική στρατιωτική στρατηγική, διπλωματική ή οικονομική στρατηγική), με απότοκο την επιτυχή προβολή και την αποτελεσματική ικανοποίηση των πολιτικών της στόχων.

Για παράδειγμα ο Ε.Βενιζέλος χρησιμοποίησε την πολιτικό-διπλωματική διάσταση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, για να εκμαιεύσει εδαφικά, οικονομικά και πολιτικά οφέλη κατά την διάρκεια της Διασκέψεως Ειρήνης των Παρισίων.

«[...] Είναι περιττόν να σου ειπω ότι αν οι εθνικά μας υποθέσεις βαίνουν εν συνόλω τώσον καλώς, τούτο οφείλεται εις την κρατεράν υποστήριξιν, την οποία μας παρέχει η Αγγλία. Οφείλω όμως να προσθέσω ότι και η υποστήριξις της Γαλλίας δεν είναι ολιγώτερον εγκάρδιος. Ακόμη και δια το ζήτημα της Μικράς Ασίας, όπου αρχικώς ο Clemanceau μου είπεν ότι δεν δύναται να λάβη πρωτοβουλίαν τινά υποστηρίξεώς μας ένεκα της Ιταλίας, η γαλλική υποστήριξις είναι ήδη θερμή και η συνεργασία των δύο δυτικών δυνάμεων υπέρ του ελληνισμού ουδέποτε υπήρξε, νομίζω, πλέον πλήρης και πλέον ειλικρινής»⁵⁴².

«Πράγματι η εν Σαν-Ρέμο Διάσκεψις, (15/28.3.1920) επεκύρωσε τα εν Λονδίνω συμφωνηθέντα, [...], ότι το Θρακικόν και Μικρασιατικόν ζήτημα ελύθησαν κατ'ευχήν, συμφώνως προς τας εν Λονδίνω ληφθείσας αποφάσεις, με μόνην την τροποποίησιν ως προς την Σμύρνην, ότι ωρίσθη πενταετής προθεσμία από της ισχύος της Συνθήκης, προς διεξαγωγήν του δημοψιφίσματος υπέρ ολοσχερούς προσαρτήσεως. Ούτως η λύσις καθίστατο οριστική μεν εις ότι εξηρτάτο εκ της αποφάσεως των Συμμάχων, απέμενε δε μόνον άλυτον το ζήτημα της πραγματοποιήσεως των αποφασισθέντων, είτε δια της εκούσιας συγκαταθέσεως της Τουρκίας, είτε δια της επ'αυτής επιβολής αυτών δια των όπλων. Και η μεν εκούσια συγκατάθεσις ηδύνατο να θεωρηθή ευθύς εξ αρχής ως χίμαιρα, την δε δια των όπλων

⁵⁴¹ Γ.Σπυρίδωνος, Πόλεμος και Ελευθερία, σ.σ.197-198.

⁵⁴² Δεύτερη επιστολή Βενιζέλου προς Ρεπούλη 14/27 Φεβρουαρίου 1919. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ.641-643

επιβολήν θα απεφάσιζεν η τύχη του πολέμου, ταύτην δε θα εδοκίμαζεν μόνη και αβοήθητος η Ελλάς»⁵⁴³.

Η επιδίκαση,(έστω και στο θεσμικό επίπεδο), των περιοχών της Θράκης και της Δυτ.Μ.Ασίας στην ελληνική πολιτική κυριαρχία, επίτασσε την πραγματική της άσκηση (της κυριαρχίας) για την κατοχύρωση και παγίωση των τετελεσμένων γεγονότων. Ως εκ τούτου ο Ε.Βενιζέλος, προχώρησε στην άμεση εφαρμογή της ελληνικής στρατιωτικής ισχύος,(συνεπικουρούμενης από τον οικονομικό, τεχνολογικό, κοινωνικό πυλώνα) για την ευόδωση του διεθνώς αναγνωρισμένου πολιτικού σκοπού.

«Πρώτη μεραρχία στρατού δέον να είναι απολύτως ετοιμή όπως από μιάς στιγμής εις άλλην επιβιβασθή δι' αποβασιν εις Σμύρνην.

Πιθανώς να καταστή αναγκαία αποστολή και μιας ακόμη μεραρχίας. Εννοώ βεβαίως ότι τοιαύτη εξασθένις στρατού εν Μακεδονία είναι σοβαρά, αλλά της Βουλγαρίας ούσης αποστρατευμένης η εξασθένις άλλην συνέπειαν δεν δύναται να έχη παρά αναβολήν ενεργείας ημών προς Θράκην, μέχρις ου μεριμνήσωμεν περί επιστροφής δύο μεραρχιών ευρισκομένων εν Βεσσαραβία.[...] Άλλ' άμα λήψει παρόντος, εργασθήτε, χωρίς απώλειαν στιγμής, όπως πάσα έλλειψις αναπληρωθή και όπως ο στρατός είναι έτοιμος όπως επιβιβασθή ευθύς από αύριον»⁵⁴⁴.

Τοιουτοτρόπως η ελληνική διπλωματική στρατηγική συνώθησε στην διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής της ελληνικής στρατιωτικής ισχύος, μέσω της διεθνούς νομιμοποίησής της από τους πόλους του Διεθνούς Συστήματος. Ο Ε.Βενιζέλος σε μια ενδελεχή διπλωματική του ανάλυση, θα αναδείξει τις άμεσες απειλές που αναφύονταν από την μακρόχρονη αναστολή της επιβολής των όρων Ειρήνης στο Τουρκικό καθεστώς, διασφαλίζοντας την πολιτική υποστήριξη των Συμμαχικών Δυνάμεων,(Αγγλίας, Γαλλίας, Η.Π.Α).

«Το Ανώτατο Συμβούλιο της Διασκένσεως καθόρισε τους όρους εκτάσεως της κατοχής, δι'ων επεφορτίσθησαν τα Ελληνικά Στρατεύματα εν τη περιοχή της Σμύρνης,[...] Τα ούτω προσδιορισθέντα όρια εις την Ελληνική κατοχή δεν επέτρεψαν στα Ελληνικά στρατεύματα να κατέξωσι περίξ της κατεχόμενης ζώνης τα στρατηγικά σημεία, τον οποίων η κατοχή είναι αναγκαία για την τελεσφόρα προστασία των κατεχόμενων περιφερειών εναντίων των προσβολών, που οργανώνουν οι Τουρκικές δυνάμεις.[...] Αφετέρου η Οθωμανική Κυβέρνηση, λησμονούσα τις δια της ανακωχής επιβληθείσες υποχρεώσεις της, άφησε στη Μ.Ασία κατεσπαρμένες δυνάμεις της έλευθερες για να επαναλάβουν τις εχθροπραξίες εναντίων του Ελληνικού Στρατού. [...] Έχω καθήκον κ.Πρόεδρε να φέρω εις γνώση σας τις ανησυχητικές πληροφορίες εις οποίες περιήλθαν σε με ως προς τούτο.[...] Την 24 Μαΐου 1919 σημειώνεται συνάθροιση χιλιάδων Τούρκων μετά πυροβολικού στο Αιδίνιο, όπου ο διοικητής των Τουρκικών δυνάμεων με προκηρύξεις καλεί τον πληθυσμό να λάβη τα όπλα κατά των Ελλήνων.[...] Την 2 Ιουνίου Ελληνικό απόσπασμα καταστρέφει ομάδα ατάκτων στο Οδεμήσιο.[...] Την 12 Ιουνίου απόσπασμα 600 Τούρκων στρατιωτών μετά 2000 ατάκτων εγκαθίσταται υπο τις διαταγές του Συνταγματάρχου Αλή Μπέη εντός ελαιώνος πλησίον του Αιβαλή και βάλει κατά της πόλεως [...] Την 16 Ιουνίου σημειώνονται ισχυρά Τουρκικά αποσπάσματα στην περιοχή μεταξύ Πανόρμου και Μπαλικεσέρ [...] Την 17 Ιουνίου

⁵⁴³ Παρατίθεται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία,σελ.108.

⁵⁴⁴ Τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου στον αρχιστράτηγο Παρασκευόπουλο. Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης,σ.σ.252-253.

λαμβάνεται πληροφορία, καθ'ην την προτεραιάν 300 άτακτοι προσέβαλαν, υπό τα όμματα των Ιταλών, το χωρίο Τσαγκλή, όπερ ελεηλατήθη και ενεπρήσθη 1000 κάτοικοι κατόρθωσαν να διαφύγουν και να φθάσουν με λέμβο στη Σάμο[...] Την 19 Ιουνίου επιβεβαιώνεται η φήμη ότι στην περιοχή της Πανόρμου οργανώνται τακτικές δυνάμεις 12-15.000 ανδρών υπο τη διοίκηση του Γιουσούφ-Ιτζέτ Πασά, διοικητού του 14^ο Σώματος Στρατού. Η Πάνορμος έχοντας στρατιωτικές αποθήκες άφθονα εφοδιασμένες, χρησιμεύει σαν βάση εφοδιασμού[...] Την 24 Ιουνίου απόσπασμα Τουρκικό 400 ανδρών εμφανίζεται στα πρόθυρα του Αιδινίου, διασκορπίζεται και αφήνει επι του πεδίου 40 νεκρούς. Μεταξύ Μπαλικεσέρ, Σώμα και Ακχισσάρ σημειώνεται εχθρική δύναμη 15000 ανδρών, στο Σαλιχλή 3000 και στο Μπόζ Δάγ 3000. Επιπλέον εκτιμώνται εις τα 50 πυροβόλα, σημειώνεται δε μέγας αριθμός πολυβόλων. Η επιστράτευση πολλών κλάσεων διενεργείται δραστηρίως και επιτάξεις παντός είδους σε μεγάλη κλίμακα. Στην Κιουτάχεια, Αφιών Καραχισσάρ και Άγκυρα σημειώνεται η άφιξη αξιωματικών προς εκπαίδευση των εθελοντών και τον νεοσυλλέκτων [...] Εκ της εκθέσεως αυτής συνάγεται σαφώς:

1) ότι η κατοχή της περιοχής της Σμύρνης εξετελέσθει παρα του Ελληνικού Στρατού με μετριοπάθεια, εξής κέρδισε και την εμπιστοσύνη και αυτού του Μουσουλμανικού στοιχείου.

2) Ότι οι λίγες αταξίες της πρώτης μέρας προκλήθηκαν εκ των ενεδρών των Τουρκικών στρατευμάτων. Η ησυχία απεκατεστάθει σε λίγες ώρες, ενώ οι ένοχοι τιμωρήθηκαν αυστηρά.

3) Ότι τα επεισόδια αυτά ουδένα αντίκτυπο έχουν στο εσωτερικό της χώρας, καθόσον παρατηρείται ότι επι ένα μήνα κατόπιν βασιλεύει απόλυτη ηρεμία στην κατεχόμενη ζώνη, οι Τουρκικές αρχές εξακολουθούν να λειτουργούν, οι λήστες προσέρχονται στις Ελληνικές αρχές, Τουρκικές κοινότητες ζήτησαν την παρα των Ελληνικών στρατευμάτων κατοχή, ώστε να τεθεί τέρμα στις λεηλασίες και την αναρχία που προκαλούσαν οι άτακτοι.

4) Ότι ευρεία αντίδραση οργανώνεται υπο την αιγίδα της Τουρκικής Κυβέρνησης και δια της ωοθήσεως ετέρων παραγόντων, οίτινες διαβλέπουν στο συμφέρον να θολόσουν το Μικρασιατικό ζήτημα, όταν είδαν ότι ο Ελληνικός Στρατός έχει δεμένα τα χέρια δια της υποχρεώσεως του να μην υπερβεί και χάριν της ίδιας αυτού άμυνας τα περιορισμένα όρια.[...]

5) Ότι την αντίδραση αυτή και τη συστηματική πολεμική δράση, την οποία διεξάγουν οι Τούρκοι παρα τους όρους της ανακωχής και εναντίων της θελήσεως της Συνεννόησης, θεωρούν ως το μόνο μέσο όπως διασώσουν ότι είναι δυνατό να διασωθεί, επειδη επι ορισμένου τμήματος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας έβλεπαν ότι ουδέν δύναντο να πράξουν, διότι η Συνεννόηση ήταν σχεδόν σύμφωνη επί της τύχης του τμήματος αυτού, συγκεντρώνοντας τις προσπάθειές τους επί των εδαφών που νόμιζαν ότι εκ της βραδύτητας και τον περιορισμό της πολιτικής της Συνεννόησης, η συμφωνία δεν είχε επιτευχθεί και ότι τουναντίον θα δύναντο να επωφεληθούν, ως κατά την εποχή του Αβδούλ Χαμήτ, των αντιζηλιών και των αντικρουόμενων συμφερόντων των Μεγάλων Δυνάμεων [...] Προς διόρθωση της καταστάσεως ταύτης και πρόληψη μελλοντικών συγκεντρώσεων Τουρκικών δυνάμεων, θα έπρεπε ο ελληνικός στρατός να καταλάβει τις κυριότερες συγκοινωνίες, τις άγουσες εκ Βορρά, Ανατολών και Νότου προς την περιοχή της Σμύρνης[...]»⁵⁴⁵.

«Ανώτατον Συμβούλιον, λάβον γνώσιν υμετέρου τηλεγραφήματος 6^{ης} Ιουνίου, ενέκρινε προέλασιν προς κατάληψιν σιδηροδρομικής γραμμής μέχρι Πανόρμου. Η επιτυχία της επιχειρήσεως ταύτης δεν θα βοηθήση μόνον αμέσως τους

⁵⁴⁵ Παρατίθεται στο Ε.Στρατηγός, Η Ελλάς εν τη Μικρά Ασία, σ.σ.53-57.

μεγάλους συμμάχους μας, αλλά θα υψώση ταυτοχρόνως στρατιωτικόν γόητρον ημών και θα πορίση δαψιλείς ωφελείας, εξασφαλίζουσα επιβολήν όρων συνθήκης εις Τούρκους»⁵⁴⁶.

Αντίστροφα η συνύφανση και η λειτουργία των ποικίλων διαστάσεων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής των μετानοεμβριανών κυβερνήσεων δεν απέληξε σε ανάλογο βαθμό στρατηγικής αποτελεσματικότητας με απότοκο την ολοκληρωτική της διάρρηξη από την Υψηλή Στρατηγική του Κεμάλ. Η αχίλλειος πτέρνα της Υψηλής Στρατηγικής των μετानοεμβριανών κυβερνήσεων κρυσταλλώνεται στην αποτυχία της εσωτερικής σύντηξης των πολλαπλών όψεων-μορφών της, με συνακόλουθο οι εν λόγω όψεις να αλληλουπονομεύονται και να αλληλοεξουδετερώνονται κατά την διαδικασία εφαρμογής τους. Αναλυτικότερα η ελληνική στρατιωτική στρατηγική υπονόμεισε την αντίστοιχη διπλωματική στρατηγική, από την στιγμή που η ελληνική πολιτική ηγεσία εγκατέλειψε το συντηρητικό πολιτικό της προφίλ-του status quo, (δηλαδή την διεξαγωγή διπλωματικών διαπραγματεύσεων για συνθηκολόγηση με την Κεμαλική πλευρά), προσφεύγοντας στην συστηματική χρήση της στρατιωτικής ισχύος, (προδελώνοντας με τον τρόπο αυτό την υιοθέτηση αναθεωρητικής πολιτικής), υπονομεύοντας την διεθνή της θέση και ενισχύοντας παράλληλα την διαπραγματευτική ισχύ του αντιπάλου. Συγκεκριμένα στη Συνδιάσκεψη του Λονδίνου τον Φεβρουάριο του 1921 οι Σύμμαχοι κάλεσαν την Ελλάδα και την Τουρκία να αποδεχθούν την διαιτησία τους για τον διακανονισμό του ζητήματος της Μ.Ασίας και της Θράκης. Η Ελληνική πλευρά δεν έκανε δεκτή την πρόταση που προέβλεπε την αναθεώρηση της Συνθήκης των Σεβρών και ανέλαβε πρωτοβουλίες για την ανάληψη ένοπλης δράσης, παρά την προτροπή του άγγλου ναυάρχου Κάρ στην ελληνική αντιπροσωπεία: «ότι δέον να μη διστάσωμεν να αρνηθώμεν ότι όμως ευχής έργον θα ήτο αν πρώτοι αρνηθώσι να υποταχθώσιν εις την τοιαύτην της Συνδιασκέψεως απόφασιν οι Τούρκοι»⁵⁴⁷.

Η διασυμμαχική επιτροπή επανήλθε με νέο σχέδιο προτάσεων ευνοϊκότερο προς την Ελληνική πλευρά. Ωστόσο η προαποφασισθείσα πολιτική επιλογή της ελληνικής κυβέρνησης: «[...] Στρατιωτικοί Αποστολής φρονούσιν, ότι επιβάλλεται άμεσος εκτέλεσις της ετοιμού ήδη ούσης επιχειρήσεως προς κατάληψιν Εσκή Σεχέρ-Κιουταχείας-Αφιόν Καρα Χισσάρ, όπως ούτω πλῆξωμεν, προ ενισχύσεως δυνάμεις Κεμάλ δυτικού μετώπου [...] καθόσον εκάστη παρερχόμενη ημέρα αυξάνει τας δυσχερείας της επιχειρήσεως και τας απαιτηθησομένας θυσίας.[...] Η Αγγλία υπο τους σήμερον κρατούντες όρους, δεν δύναται να δώση συμβουλήν επιθέσεως,[...]»⁵⁴⁸,

υπερφαλλάγισε την οποία πιθανότητα για εξεύρεση διπλωματικής λύσις.

Ομοίως τον Ιούνιο του 1921, οι Συμμαχικές Δυνάμεις με διάβημά τους καλούσαν την Ελλάδα να συναινέσει στην διαμεσολάβησή τους για την αναστολή των εχθροπραξιών και την ειρηνική επίλυση της ελληνοτουρκικής σύγκρουσης, γνωστοποιώντας ότι σε αντίθετη περίπτωση το κόστος των επιθετικών δράσεων θα το επωμιζόταν αποκλειστικά η Ελλάδα.

«Αι Σύμμαχοι Δυνάμεις, συσκεφθείσαι, απεφάσισαν να προσενέγκωσι τας φιλικάς υπηρεσίας προς αποφυγήν επαναλήψεως των εχθροπραξιών εν τη Εγγύς Ανατολή και εξασφάλισιν ειρήνης εντίμου και διαρκούς.[...]

Υπο τους όρους τούτους, αι Συμμαχικάι Δυνάμεις εκπληρούσιν απλώς καθήκον διεθνές και φιλικήν συνάμα προς την Ελληνικήν Κυβέρνησιν υποχρέωσιν,

⁵⁴⁶ Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης,σελ.322.

⁵⁴⁷ Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους, σελ.35.

⁵⁴⁸ Ibid, σελ.41.

γνωστοποιούσαι αυτή εν ταις κρισίμοις ταύταις στιγμαίς πριν ή επαναληφθώσιν αι εχθροπραξίαι, ότι εάν η διατεθειμένη να αναθέσῃ τα ευατής συμφέροντα εις τους Συμμάχους, εἰσὶν οὔτοι ἔτοιμοι να αναλάβωσι το ἔργον συνδιαλλακτῶν. Εάν η Ελληνική Κυβέρνησις αποφασίσῃ, ότι δεν συμφέρει αυτή να δεχθῇ παρέμβασιν τινὰ ή γνώμην ἑξῶθεν διδομένην, αι Σύμμαχοι Δυνάμεις δεν θα δυνηθούν να εμμείνωσιν εν προσπαθείᾳ προωρισμένη προδήλως να παραμείνῃ ἄκαρπος. Εν τη περιπτώσει ταύτῃ, η ευθύνη των συνεπειῶν της επαναλήψεως του αγώνος θα βαρύνῃ αποκλειστικῶς τους Ἑλληνας. Αφ' ἑτέρου, εάν η Ελληνική Κυβέρνησις αποφασίσῃ εν τῷ ιδίῳ αὐτῆς συμφέροντι να δεχθῇ την παρέμβασιν των Δυνάμεων, αὐταὶ εἰσιν ἔτοιμοι ν' ανακοινώσωσιν εν πάσῃ εὐλικρίνεια τῇ Ελληνικῇ Κυβέρνησει τους ὁρους, υφ' οὓς θέλει προσενεχθῇ η συνδρομή αὐτῶν. Εάν και οι ὁροι οὔτοι γίνωσιν αποδεκτοί, οι Σύμμαχοι θα ὡσιν ἔτοιμοι να παρέμβωσι παρα τῇ Τουρκικῇ Κυβέρνησει, ἐπὶ τῷ τέλει να προκαλέσωσι τὴν ἄμεσον αναστολὴν των εχθροπραξιῶν και τὴν ἐναρξιν των προς συνομολόγησιν της εἰρήνης διαπραγματεύσεων»⁵⁴⁹.

Η πολιτική στάση της Ελληνικῆς κυβέρνησης κρυσταλλώνεται στην αποφασιστικῇ-απαρέγκλιτῇ ἐπίτευξί τῷ προσδιορισμένου πολιτικοῦ της σκοποῦ με το βέλτιστο δυνατό μέσο, δηλαδή τὴν στρατιωτικὴν ἰσχύ, γεγονός που δεν ἄρμοζε με τὴν διπλωματικῇ-πολιτικῇ ἐπιλογῇ των Μεγάλων Δυνάμεων, μετατοπίζοντας το οικονομικῇ-πολιτικῇ κόστος και τὴν διεθνή ευθύνη αποκλειστικὰ στην Ελλάδα.

«Ἡ Ελληνική Κυβέρνησις, λάβουσα υπο σοβαρωτάτην ἐποψιν τὴν πρότασιν, ἣν ευαρεστούμεναι ἐποιήσαντο αὐτῇ αι Σύμμαχοι Δυνάμεις ἔχει τὴν τιμὴν να ἐκφράσῃ τὰς θερμοτάτας ευχαριστίας ἐπὶ τῇ προσφορᾷ των φιλικῶν αὐτῶν υπηρεσιῶν προς ἀποφυγὴν επαναλήψεως των εχθροπραξιῶν εν τῇ Ἑγγύς Ανατολῇ και ἐξασφάλισιν εἰρήνης ἐντίμου και διαρκούς.[...] Ὑπεραμυνομένη των προαιωνίων πόθων του Ἑλληνισμοῦ και των δικαίων ἅτινα τῇ ἀνεγνώρισεν ἡ Συνθήκη των Σεβρών, ἐναντι των κατὰ πολέμων θυσιῶν αὐτῆς ἡ Ελλάς, πέποιθεν ὅτι ἀμύνεται εν ταυτῷ ὑπὲρ των συμφερόντων του πεπολιτισμένου κόσμου εν τῇ Ανατολικῇ λεκάνῃ της Μεσογείου και της Στενοῖς του Ἑλλησπόντου.[...] Αποδυομένη ἐξ ολοκλήρου και μετὰ πίστεως εις τὰς προπαρασκευὰς και εις τὴν δρᾶσιν, ας οι στρατιωτικοὶ ἀνάγκαι τῇ ἐπέβαλον, ἡ Ελλάς καθαρὰ εαυτὴν ευρισκομένην ἐναντι καταστάσεως εν ἡ μόνα τα στρατιωτικὰ συμφέροντα εἰσὶν οι ποδηγῆται της πορείας και των αποφασεῶν της. Των ἐπιτακτικῶν τούτων λόγων ἔνεκα, μεθ' ὅλην τὴν θερμὴν αὐτῆς ἐπιθυμίαν ὅπως συμμορφωθῇ προς τὰς συμβουλὰς των Μεγάλων αὐτῆς Συμμάχων ἡ Ελληνική Κυβέρνησις ἀδυνατεῖ να προσχωρήσῃ αὐταῖς, καθότι πάσα ἐπιβράδυνσις των στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων πέραν του υπο των ἀρχηγῶν του στρατοῦ υποδεικνυομένου ὁρίου, θέλει διακυβεύσῃ ἐπὶ βλάβῃ της Ελλάδος τὴν στρατιωτικὴν κατάστασιν και θέλει ἐνθαρρύνει τὸν ἀντίπαλον, ὅπως ἀντιτάξῃ εις τὰ κελεύσματα των Δυνάμεων νέαν ἀντίστασιν. Ὅθεν εἶναι προφανές ὅτι ο προτεινόμενος υπο των Συμμάχων ἐνεργείας τρόπος ὅστις κατ' ἀνάγκην ἤθελε συνεπαγάγῃ τὴν αναστολὴν των εχθροπραξιῶν, τυγχάνει ἀσυμβίβαστος προς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν»⁵⁵⁰.

Ἡ ἀπίσχυσις της στρατηγικῆς σύζευξης των ἐναλλακτικῶν διαστάσεων της Ελληνικῆς Ὑψηλῆς Στρατηγικῆς ολοκληρώνεται το διάστημα Οκτωβρίου 1921-Ιουλίου 1922, κατὰ το οποίο ἡ ἐλληνικὴ πολιτικὴ ἡγεσία θα ἐφαρμόσῃ μιὰ σειρά ἀλληλοσυγκρουόμενων στρατηγικῶν ἐπιλογῶν. Συγκεκριμένα τὸν Οκτώβριο του 1921 θα υιοθετήσῃ διπλωματικὴ στρατηγικὴ κατευνασμοῦ, ἀποδεχόμενη τις

⁵⁴⁹ Παρατίθεται στο Μ.Ροδά, Ἡ Ελλάδα στη Μικρὰν Ἀσίαν, σελ.224.

⁵⁵⁰ Τηλεγράφημά του ἑλληνα πρωθυπουργοῦ Γούναρη προς τους πρεσβευτὰς των Συμμάχων, 12.6.1921. Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Ἡ Ἀγωνία ἐνός ἔθνους, σ.σ.93-94.

Βρετανικές προτάσεις για παροχή καλών υπηρεσιών από τους Συμμάχους, με απότοκο την αναστολή των εχθροπραξιών και την σύναψη συνθήκης Ειρήνης.

«Λόρδος Κώρζον εδήλωσεν επι λέξει: Αγγλική Κυβέρνησις επέδειξεν ανέκαθεν φιλίαν και συμπάθειαν τόσην προς την παρούσαν Ελλάδα, όσον και επί Βενιζέλου.

Οποτεδήποτε παρουσιάσθη περίπτωσις, εξεδήλωσε τάσιν της να λύση Μικρασιατικών ζήτημα υπέρ Ελλάδος. Από της υπογραφής της Συνθήκης Σεβρών πολλαί προτάσεις μεταβολής όρων αυτής εγένοντο. Γάλλοι και Ιταλοί ρητώς απέφυγον επικυρωσίν της. Στάσις Μεγάλης Βρετανίας υπήρξε διάφορος. Είμεθα διατεθειμένοι εμμείνωμεν εις στάσιν ημών ταύτην; αλλ'επίσθημεν, ότι τούτο κατέστη αδύνατον. Μόνη πρακτική και ταχεία μέθοδος δι'επίτευξιν ειρήνης θα ήτο εκείνη, καθ'ην Ελλάς συγκατετίθετο αναθέση συμφέροντα της εις Συμμάχους. Επι προτάσεως ημών να αναλάβη η Αγγλία πρωτοβουλίαν δια προάσπισιν Ελληνικών συμφερόντων, Κώρζον απήντησεν, ότι δεν θα ητο εύκολον να επιφορτισθή μόνη Αγγλία με βάρος ολοκλήρου ευθύνης δι'αποτέλεσμα, οιονδήποτε και αν θα είναι τούτο»⁵⁵¹.

«Απεκομίσαμεν εντύπωσιν ότι εν περιπτώσει αρνήσεως δεχθώμεν τας εισηγήσεις του Λόρδου Κώρζον ουδέν δυνάμεθα να ελπίζωμεν εξ Αγγλίας.[...]

» Κατά την γνώμην ημών ευρισκόμεθα εις την ανάγκην να αποδεχθώμεν εισηγήσεις Λόρδου Κώρζον. Αγγλική Κυβερνησις αντιλαμβάνεται την σύμπτωσιν των συμφερόντων της Αγγλίας προς τα ημέτερα, και κρίνομεν ότι θα πράξη παν το δυνατόν αυτή προς υποστήριξιν ημών. Ούτως ενεργούντες, κρίνομεν ότι πράττομεν παν το υπο τας παρούσας συνθήκας δυνατόν γενέσθαι προς προστασίαν των Εθνικών συμφερόντων». «Λαμβάνομεν την τιμην να δηλώσωμεν, ότι η Ελληνική Κυβέρνησις αποδέχεται τας εισηγήσεις της Βρετανικής Κυβερνήσεως,[...], τη μεσολάβησει των Μεγάλων Δυνάμεων, ην αύτη από τούδε αποδέχεται»⁵⁵².

Συνακόλουθα, τον Φεβρουάριο του 1922 ο έλληνας πρωθυπουργός, Δ.Γούναρης, χρησιμοποίησε την διπλωματική στρατηγική για τον πολιτικό εξαναγκασμό της Βρετανίας, υπό την απειλή της άμεσης αποχώρησης των ελληνικών δυνάμεων από την Μ.Ασία. Πιθανό συνεπακόλουθο θα ήταν ο Κεμαλικός αναθεωρητισμός να διαμφισβητήσει τα κυριαρχικά συμφέροντα των Ευρωπαϊκών δυνάμεων στο ευρωασιατικό χώρο και ν' ανατρέψει τη διαμορφωθείσα ισορροπία ισχύος στον Γηραιά Ήπειρο. Με άλλα λόγια η Ελληνική κυβέρνηση χρησιμοποίησε μια ακροσαλή πολιτική επιλογή⁵⁵³, η αξιοπιστία της οποίας διαρρηγνύονταν από το εσωτερικό κοινωνικό-πολιτικό κόστος που ενείχε η εφαρμογή της.

«[...] Διάφορες περιστάσεις,[...], ανέβαλαν μέχρι τώρα τη λύση του προβλήματος αυτού, παρήλθαν πλέον η τρεις μήνες και δεν έγινε δυνατό να αποκατασταθεί η ειρήνη, παρά τις ειλικρινείς προς τούτο προσπάθειες της Υμετέρας Εξοχότητας. Κατά το διαστημα τούτο η Ελλην. Κυβέρνηση είχε πάντοτε υπόψη ότι η ασφαλέστερη εγγύηση δια της διαπραγματεύσεις με την Τουρκία, προς το κοινό συμφέρον των Συμμάχων, οίτινες από κοινού διεξήγαγαν τον πόλεμο κατ'αυτής και

⁵⁵¹ Τηλεγράφημα του έλληνα πρωθυπουργού Δ.Γούναρη, 16.10.1921. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.516

⁵⁵² Τηλεγράφημα του έλληνα πρωθυπουργού Δ.Γούναρη, 17.10.1921. Ibid, σελ.517.

⁵⁵³ Ο όρος ακροσαλής πολιτική αποδίδεται από τον Μ. Wight. Βλέπε σχετικά, Μ. Wight, Διεθνής Θεωρία, σελ.245.

Στην εν λόγω περίπτωση της Ελλάδος, κρυσταλλώνεται στην πεποίθηση-πιστεύω της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας ότι μια απειλή ύστατου εξαναγκασμού, θα συνωθούσε την βρετανική ηγεσία σε διαδικασίες εξωτερικής εξισορρόπησης της Κεμαλικής απειλής. Ωστόσο η ανωτέρω ελληνική πολιτική επιλογή εμβάλετε από χαμηλό βαθμό αξιοπιστίας λόγω του υψηλού πολιτικού κόστους της Ελλάδος στην περίπτωση υλοποίησής της.

από κοινού θα συνομολογούσαν την Ειρήνη, ήταν η διατήρηση του status-quo εν τη Μ.Ασία στρατιωτικής καταστάσεως. Προς το σκοπό αυτό η Ελληνική Κυβέρνηση ενέτεινε τις προσπάθειές τις μέχρι του εσχάτου αυτού ορίου ίνα διατηρηθεί ο Ελληνικός στρατός στη θέση που κατέχει σήμερα. [...]

2)[...] Εν τω μεταξύ πληροφορούμαι εξ Αθηνών ότι οι πόροι του Δημόσιου Ταμείου εξαντλούνται σήμερα, η δε τελευταία τηλεγραφική ανακοίνωση εξ Αθηνών αναφέρει ότι η Κυβέρνηση βρίσκεται σε πλήρη αδυναμία της συντηρήσεως του στρατού πέρα των μέσων Φεβρουαρίου(π.ημ) παρα την περιστολή άλλης δαπάνης.

3) Εκτός του οικονομικού τούτου αδιεξόδου, δέον να ληφθεί υπόψη ότι πλησιάζει η εποχή του έτους καθ'ην άρχονται οι πολεμικές επιχειρήσεις στη Μ.Ασία. [...]

Κατά πληροφορίες, άρτι ληφθείσας, του Ελληνικού Επιτελείου του στρατού της Μ.Ασίας, το ηθικό των στρατιωτών διατηρείται άφθαρτο, αλλά ο εχθρός έχει αριθμητική υπεροχή δέκα περίπου χιλιάδων ανδρών, υπερτερεί κατά το ιππικό και κατά διπλό αριθμό αεροπλάνων, εν ο ετέρωθεν είναι ασθενέστερος σε πυροβολικό, διαθέτοντας περίπου 100 πυροβόλα λιγότερα των του ημετέρου στρατού[...] Υπο τοιαύτας περιστάσεις, η Στρατιά της Μ.Ασίας δηλώνει ότι δεν αναλαμβάνει την ευθύνη να βεβαιώσει εμάς περι της ικανότητάς αυτής να αντικρούση τουρκική επίθεση, εάν δεν της παράσχουμε 1) ικανό αριθμό ανδρών ώστε να πληρωθούν τα κενά των στρατιωτικών μονάδων και να εξουδετερωθεί η παρούσα υπεροχή του εχθρού, 2) ανεφοδιασμό σε πολεμοφόδια, κυρίως αεροπλάνα, τηλεβόλα και φορτηγά αυτοκίνητα, απαραίτητα δια ταχεία μετακίνηση του στρατού και 3) οικονομική βοήθεια, καθότι η οικονομική κατάσταση της στρατιάς είναι απελπιστική.

[...] Το εν Μ.Ασία Επιτελείο είναι της γνώμης ότι η αποχώρηση από τη Μ.Ασία δέον να είναι ολοκληρωτική, σε περίπτωση υποχωρήσεως από τη σημερινή κατεχόμενη οχυρωματική γραμμή, καθόσον σε κανένα σημείο στα δυτικά δεν υφίστανται οχυρωματικές αμυντικές γραμμές, τις οποίες θα μπορούσε να διατηρήσει άνευ των ως άνω υποδειχθεισών ενισχύσεων.[...]

4)[...]

Εάν ο Ελληνικός στρατός, ένεκα των εκτεθέντων λόγων, αναγκασθεί να εκενώσει τη Μ.Ασία, θα επέλθει κατάσταση πραγμάτων, ην έχω πάντα λόγο να ελπίζω, η Αγγλική Κυβέρνηση θα θεωρήσει ως ασυμβίβαστο προς τα γενναία αισθήματά, τα οποία τρέφει υπέρ της τύχης των Χριστιανικών τούτων πληθυσμών.[...] Η Αγγλική Κυβέρνηση ευκόλος θα εννοήσει, ότι εάν ο Ελληνικός στρατός αποχωρίση από τις σημερινές του θέσεις, προστατεύοντας τους πληθυσμούς της Δυτ. Μ.Ασίας και των Στενών, όχι μόνο θα εκτεθούν οι Χριστιανικοί πληθυσμοί από τις φρικαλεότητες της Κεμαλικής επιδρομής, αλλά η Τουρκική αλαζονεία προ ουδενός θα αναχαιτισθεί, και η Κεμαλική πρόοδος δεν θα κρατηθεί ούτε εις τα υπό της Συνθήκης των Σεβρών οριζόμενα όρια, ούτε εις τη Σμύρνη, αλλά θα σαρώσει τα Στενά. Η Ελλάδα, οσονδήποτε και αν αισθάνονται τις συνέπειες αυτές, εάν αφεθεί αβοήθητη θα αναγκασθεί ουδέν ήττον να υποκύψει εις την αναπόδραστη ανάγκη, εγκαταλείποντας εις το μέλλον τη διεκδίκηση των εθνικών της αυτών δικαίων, αναγνωρισθέντων υπο των Συμμαχικών Δυνάμεων, και να στρέψει της στρατιωτικής της δυνάμεις, ανεπαρκείς δια την Μ.Ασία εκστρατεία, προς την προστασία των συνόρων της στην Ευρώπη, των υπο της Συνδιασκέψεως της Ειρήνης επιδικασθέντων αυτή[...]»⁵⁵⁴.

Τέλος η τρίτη πολιτική επιλογή, που υιοθετήθηκε από την ελληνική κυβέρνηση τον Ιούλιο του 1922, ήταν η εφαρμογή μιας επιθετικής στρατιωτικής

⁵⁵⁴ Τηλεγράφημα του Γούναρη στο Λόρδο Κώρζον, 23.2.1922. Παρατίθεται στο Β.Μόστρα, Η Μικρασιατική Επιχείρησις, σ.σ. XLIV-XLVII.

στρατηγικής με στρατιωτικό στόχο την καταστροφή του κέντρου βάρους του αντιπάλου.

«[...] Δια τους λόγους τούτους και όπως τεθή τέρμα εις την κατάστασιν του αδιεξόδου, εν ή διαπαλαίει η Ανατολία, η Ελληνική Κυβέρνησις κατέληξεν εις το συμπέρασμα, ότι μόνη η κατάληψις της Κων)πόλεως, πρωτευούσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας υπό του Ελληνικού στρατού, θέλει επιβάλει την συνομολόγησιν της ειρήνης»⁵⁵⁵.

Η εν λόγω πολιτική επιλογή αφενός διαρράγεται από την αποσάθρωση της οικονομικής της βάσης, (ήδη ο έλληνας πρωθυπουργός, Δ.Γούναρης, είχε αποκρυσταλλώσει τον Φεβρουάριο του 1922 το οικονομικό αδιέξοδο στο οποίο περιαγάγετε η χώρα: «Εν τω μεταξύ πληροφορούμαι εξ Αθηνών ότι οι πόροι του Δημόσιου Ταμείου εξαντλούνται σήμερα»), και αφετέρου βάλλεται και καταλύετε, (με την διακήρυξή της), από την Υψηλή Πολιτική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων.

«[...] αι σύμμαχοι Κυβερνήσεις αρνούνται να λάβωσι το μέτρον τούτο και ...εδόθησαν διαταγαί εις τον Αρχηγόν των συμμαχικών στρατιωτικών δυνάμεων, ν'αποκρούση βία πάσαν κατά της υπο των στρατευμάτων Αυτών κατεχόμενης ζώνης στρατιωτικήν κίνησιν»⁵⁵⁶.

Εν κατακλείδι αναφαίνεται ότι οι διαφορετικές-αποκλίνουσες διαστάσεις της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, των μετανοεμβριανών κυβερνήσεων, λειτούργησαν ανασταλτικά- αντιθετικά, υπονομεύοντας και εξουδετερώνοντας τις στρατηγικές δράσεις αλλήλων με απότοκο:

- α) την εξασθένηση της αξιοπιστίας της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής,
- β) την απενεργοποίηση των ενδεχόμενων δυνατοτήτων εξωτερικής εξισορρόπησης,
- γ) την αύξηση της πολιτικό-στρατιωτικής ισχύος του αντιπάλου, (μέσω εξωτερικής και εσωτερικής εξισορρόπησης),
- δ) την προοδευτική εξάντληση και αφαιμάξη των εσωτερικών οικονομικών, κοινωνικών και στρατιωτικών πόρων της Ελλάδος,
- ε) την υπερφαλάγγιση της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής από την τριβή και τη θέληση του αντιπάλου⁵⁵⁷,

⁵⁵⁵ Παρατίθεται στο Μ.Ροδά, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασία, σ.σ.322-323

⁵⁵⁶ Ibid, σελ.324.

⁵⁵⁷ Ο Ξ.Στρατηγός εξετάζοντας τους λόγους που οδήγησαν την Διοίκηση της Στρατιάς Μ.Ασίας να διακόψει την διεξαγωγή των επιχειρήσεων και να διατάξει οπισθοχώρηση και άμυνα από της αρχικές θέσεις που βρίσκονταν την 1 Αυγούστου, αναφέρει.

«Υπερίσχυσε απλούστατα ο πάντοτε ακαθόριστος παράγων, ον ουδείς δύναται αυτοβούλος να υποτάξη, όστις δεν εισέρχεται ως οι λοιποί παράγοντες σε ασφαλή υπολογισμό, όστις αποτελεί το άγνωστο της πολεμικής επιχειρήσεως, ένεκα της υπάρξεως του οποίου υφίστανται από καταβολής κόσμου πόλεμοι και μάχες : η θέληση του αντιπάλου! Η θέλησε μετά ακατάβλητου θελήσεως ο Κεμάλ και οι περί αυτών συσπειρωθέντες αξιωματικοί να σώσουν την Τουρκία, αμυνόμενοι του τελευταίου αυτής προπύργιου και το κατόρθωσαν εις τα προ της Άγκυρας χαρακώματα εχαλαρώθησαν τα νεύρα της υπερενταθείσας Ελληνικής ενεργητικότητας, ανεκόπη η απaráμιλλος επιθετική ορμή της Ελληνικής ψυχής, εκάμφθη η Ελληνική θέληση, αναγνωρίσασα ως ισχυρότερη της θέληση του Κεμάλ η τύχη των όπλων, αποτέλεσμα της φοβερής αυτής πάλης των θελήσεων, δεν εγκατέλειψε μεν μέχρι την τελευταία στιγμή τις Ελληνικές τάξεις, αλλά απαίτησε πολλά από αυτές δια την συνοδεία ταύτην και τις εξενεύρισε και τις εξάντλησε!». Ξ.Στρατηγός, Η Ελλάς εν τη Μικρά Ασία, σ.σ. 265-267.

στ) την πλήρη αποσύνθεση της στρατιωτικής-οικονομικής της όψης και την αποδιάρθρωση της πολιτικό-διπλωματικής της μορφής.

5.8. Επαλήθευση των Κεντρικών Υποθέσεων Εργασίας

Εδραζόμενοι στην προηγηθείσα θεωρητική ανάλυση και εμπειρική τεκμηρίωση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής της Μικρασιατικής εκστρατείας, 1919-1922, απολήγουμε στην συνακόλουθη διαδικασία της εμπειρικής επαλήθευσης των κεντρικών-αξονικών υποθέσεων της Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων και της Στρατηγικής ανάλυσης, με απότοκο την διάψευση ή την επιβεβαίωση των κεντρικών υποθέσεων της παρούσας μελέτης.

Α) Το αρχέτυπο του Παραδοσιακού Παραδείγματος, το οποίο κρυσταλλώνεται στο δίπολο διεθνής αναρχία-κρατική κυριαρχία, και οι συμπαρομαρτούντες θεωρητικές του κατευθύνσεις- παραδοσιακός ρεαλισμός, νεορεαλιστική θεωρία, αναδεικνύονται και αποδεικνύονται σε διαρκείς, σταθερές και αμετάβλητες κοσμοεικόνες, που νοηματοδοτούν, οργανώνουν και προσανατολίζουν τις κανονιστικές λειτουργίες-δράσεις των κυρίαρχων κρατών. Με αλλά λόγια οι κρίσιμες προσδιοριστικές μεταβλητές της ετερότητας των κρατών, της διεθνούς αναρχίας, της ισχύος, της άνισης ανάπτυξης, του αέναου αγώνα για επιβίωση-αυτοσυντήρηση και του συνακόλουθου ανταγωνισμού των κρατών για την διασφάλιση της θέσης και του ρόλου τους εντός του Διεθνούς Συστήματος, ανεγείρουν πρόδηλα παράθυρα ευκαιριών και απειλών, οριοθετούν και προσδιορίζουν τις αρμονικές, τις ρηξικέλευθες και τις άστοχες-ζημιογόνες κρατικές δράσεις και απολήγουν σε εναλλακτικές διαβαθμίσεις-ιεραρχήσεις των κρατικών αξιώσεων ισχύος. Υπό το ανωτέρω αρχέτυπο και με γνώμονα την προηγηθείσα ανάλυση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, συνωθούμαστε στην επιβεβαίωση-επαλήθευση μιας σειράς κεντρικών προσδιοριστικών αρχών του Παραδοσιακού Παραδείγματος και κατά επέκταση και των Ρεαλιστικών ρευμάτων (Πολιτικός Ρεαλισμός, Νεορεαλισμός).

α) Αρχή αυτοβοήθειας⁵⁵⁸. Η απουσία μιας παγκόσμιας κανονιστικής αρχής-εξουσίας, εντός του διεθνούς συστήματος καθιστά επισφαλή-αβέβαιη την σχετική θέση των κρατών, εξαιτίας των απειλών-κινδύνων που αναφύονται εντός του Συστήματος, είτε από την εφαρμογή αναθεωρητικών πολιτικών, είτε από τις ανεκπλήρωτες αξιώσεις των συλλογικών οντοτήτων για εσωτερική και εξωτερική κυριαρχία, είτε από την επιτακτική τους ανάγκη για την πραγμάτωση των ανεκπλήρωτων μείζονων εθνικών τους στόχων-γεγονός που δύναται να προσκρούει στα κυριαρχικά συμφέροντα ενός άλλου κράτους. Αναπόδραστα η αρχή της αυτοβοήθειας επιτάσσει από το εκάστοτε κράτος να βοηθήσει εαυτό, σε βαθμό τέτοιο που να διαμορφώνει ισορροπίες ισχύος στις εκάστοτε δράσεις του με τους εξωτερικούς δρώντες. Σε αντίθετη περίπτωση το εν λόγω κράτος υπεισέρχεται σε κατάσταση χρείας, δηλαδή σε εξασθένηση των συντελεστών ισχύος του, σε συρρίκνωση της θέσης και του ρόλου του και πιθανόν στην εξάλειψή του ως διακριτής συλλογικής οντότητας. Αυτό γιατί όπως παρατηρεί και ο Π.Κονδύλης:

«η θεμελιώδης συνάφεια αυτοσυντήρησης και κοινωνίας καταφαίνεται στο απλό γεγονός ότι καμιά κοινωνική τάξη πραγμάτων δεν μπορεί να υπάρξει

⁵⁵⁸ Για τη σημασία της αρχής της αυτοβοήθειας βλέπε K.Waltz, Theory of International Politics, σ.σ. 91, 111, 118.

μακροπρόθεσμα αν δεν είναι σε θέση να εγγυηθεί τη συλλογική και ατομική ασφάλεια της μεγάλης πλειοψηφίας των μελών της»⁵⁵⁹.

Ως εκ τούτου η αρχή της αυτοβοήθειας αναβιβάζεται σε κρίσιμη-σημαίνουσα συνισταμένη στην προσπάθεια του εκάστοτε κράτους για την άσκηση διακριτής εσωτερικής και εξωτερικής κυριαρχίας, για την διασφάλιση της επιβιώσής του καθώς και για την επίτευξη των ιεραρχημένων και προσδιορισμένων πολιτικών του στόχων.

Η εν λόγω αρχή οσμώνεται στην Υψηλή Στρατηγική του Ε.Βενιζέλου, διαποτίζοντας της εναλλακτικές τις όψεις και αναδεικνύοντας παράλληλα τον κρίσιμο-προσδιοριστικό της ρόλο στην ολοκλήρωση του ανεκρίζωτου εθνικού στόχου.

«Εδήλωσα προς τον Πρωθυπουργόν της Γαλλίας, ότι ουδέποτε διανοήθη να ζητήσω συνδρομήν από τους Συμμάχους και ότι η Ελλάς αναλαμβάνει δια του εν Μικρά Ασία Στρατού της όχι μόνον τας διεκδικήσεις αυτής να επιβάλη, αλλ'ότι είναι ο κυριώτερος παράγων επιβολής πάντων των όρων της καταρτιζομένης Συνθήκης ειρήνης εις τους Τούρκους»⁵⁶⁰.

«[...] είχε προηγηθή (5.8.1919) η εν τω Αν.Συμβούλιω ανταλλαγή δηλώσεων Churchill-Βενιζέλου. Κατά ταύτην ο πρώτος είπεν ανάλογα προς τας ανωτέρω βρετ.δηλώσεις, ο δε Ελ.Βενιζέλος απήντησεν ότι «αντελαμβάνετο πλήρως την αδυναμίαν των Δυνάμεων να αναλάβουν την επιβολήν της ειρήνης εις την Τουρκίαν χάριν αυτού και την ανάγκην όπως «η Ελλάς βοηθήση εαυτήν» παραδεχθείς επισήμως ότι η ευτυχής έκβασις του ελληνικού αγώνος εξηρτάτο ουχί εκ της «συμμαχίας» αλλ' εκ της αντοχής-στρατιωτικής και οικονομικής- της Ελλάδος μόνης»⁵⁶¹.

β) Τα κράτη λειτουργούν ορθολογικά με γνώμονα-κανόνα την προάσπιση του συμφέροντος επιβίωσης και την εκπλήρωση των ζωτικών κυριαρχικών τους συμφερόντων. Πρωτεύων και κεφαλαιώδης εθνικό συμφέρον του εκάστοτε κράτους, εντός του άναρχου διεθνούς Συστήματος στο οποίο δεσπόζει η αρχή της αυτοβοήθειας, είναι η επιβίωσή του. Για το λόγο αυτό σχεδόν πάντοτε ενεργεί με άξονα το ιδιοτελές του συμφέρον και δεν το υποβιβάζει-υποβαθμίζει έναντι των αντίστοιχων συμφερόντων των συνδαιτυμόνων του.

«Ο λόγος είναι ότι αξίζει να λειτουργεί ένα κράτος ιδιοτελώς σε ένα περιβάλλον αυτοβοήθειας. Αυτό επιβεβαιώνεται τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα»⁵⁶².

Ως εκ τούτου, πέρα από την επιβίωση και την διασφάλιση της εσωτερικής και εξωτερικής κυριαρχίας, κάθε κρατική οντότητα επιδιώκει και την βελτίωση της σχετικής της θέσης μέσω της μεγιστοποίησης των συντελεστών ισχύος της, δίδοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στην κατανομή-διανομή τόσο των απόλυτων όσο και των σχετικών της κερδών. Δηλαδή οι κεντρικές μεταβλητές που υπεισέρχονται και διαμορφώνουν τις εξωτερικές διαδράσεις των κρατών είναι, η προάσπιση-διαφύλαξη των ζωτικών και των κυριαρχικών τους συμφερόντων, η κατανομή ισχύος εντός του Διεθνούς Συστήματος και η δυνατότητα-ικανότητα των εκάστοτε κρατών για απολαβή-αποκόμιση υπέρτερων σχετικών κερδών έναντι των εταίρων τους με απότοκο την διασφάλιση της εσωτερικής-εξωτερικής τους κυριαρχίας.

⁵⁵⁹ Π.Κονδύλης, Ισχύς και Απόφαση,σελ.87.

⁵⁶⁰ Τηλεγράφημα της 25.2.1920.Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας,1912-1922,σελ.468.

⁵⁶¹ Παρατίθεται στο Β.Μόστρα, Η Μικρασιατική Επιχείρησις,σελ.14,υποσημείωση 1.

⁵⁶² Βλέπε, J.Mearsheimer, The Tragedy of Great Power Politics,σελ.33.

Τοιουτοτρόπως η Ελληνική Υψηλή Στρατηγική αποσκοπούσε στην προάσπιση και πραγμάτωση των κυριαρχικών της συμφερόντων υπό το πλαίσιο ενός διαρκούς πολιτικό- διπλωματικού ανταγωνισμού των πόλων του Διεθνούς Συστήματος για την μεγιστοποίηση των σχετικών τους κερδών, την υπονόμηση της σχετικής θέσης των ανταγωνιστών εταίρων τους και γενικότερα την προώθηση και επίτευξη με οποιαδήποτε μέσο και τρόπο των κυριαρχικών τους συμφερόντων με το λιγότερο δυνατό κόστος. Η αποστολή των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων στην Σμύρνη εξυπηρετούσε σε πολύ μεγάλο βαθμό τα κυριαρχικά Αγγλικά και Γαλλικά συμφέροντα ως προς την αναφαινόμενη άμεση Ιταλική απειλή. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Λουδ Τζώρτζ κατά την διάσκεψη ειρήνης των Παρισίων, στις 5 Μαΐου 1919,

«Θα βρεθούμε προ τετελεσμένου γεγονότος· οι Ιταλοί θα εμφανιστούν στη Μικρά Ασία. Ο μόνος τρόπος να τους σταματήσουμε είναι να ρυθμίσουμε το ταχύτερο το θέμα των εντολοδόχων κυβερνήσεων και επίσης να ρυθμίσουμε αμέσως το θέμα της κατοχής της Μικράς Ασίας. Αυτό θα μας επιτρέψει να αποσυρθούμε από τον Καύκασο και να στείλουμε στρατεύματα στη Βουλγαρία· οι Αμερικανοί θα καταλάβουν την Κωνσταντινούπολη και οι Γάλλοι τη Συρία. Θα πρέπει να αφήσουμε τους Έλληνες να καταλάβουν τη Σμύρνη. Αρχίζουν σφαγές εκεί και δεν υπάρχει κανένας να προστατεύσει τον ελληνικό πληθυσμό.

ΚΛΕΜΑΝΣΩ: Γνωρίζετε πόσα πλοία έχει αυτή τη στιγμή η Ιταλία μπροστά στη Σμύρνη; Έχει επτά.

ΛΟΥΝΤ ΤΖΩΠΤΖ: Το καλύτερο που έχουμε να κάνουμε είναι να καταλήξουμε σε αποφάσεις μόνοι μας, προτού επιστρέψουν οι Ιταλοί (οι Ιταλοί αντιπρόσωποι απεχώρησαν από το Συμβούλιο στις 24.4.1919). Διαφορετικά είμαι πεπεισμένος ότι θα μας τη φέρουν.

ΚΛΕΜΑΝΣΩ: Εγώ είμαι προθυμότερος να το κάνω»⁵⁶³.

«ΛΟΥΝΤ ΤΖΩΠΤΖ: Οφείλω να επιμείνω για μια ακόμα φορά ότι δεν θα πρέπει να αφήσουμε την Ιταλία να μας φέρει προ τετελεσμένου γεγονότος στην Ασία. Πρέπει να επιτρέψουμε στους Έλληνες να αποβιβάσουν στρατεύματα στη Σμύρνη.[...]»⁵⁶⁴.

Ουσιαστικά η Ελλάδα θα αναλάμβανε το ρόλο του τοποτηρητή-θεματοφύλακα των Αγγλικών κυριαρχικών συμφερόντων στην Αν.Μεσόγειο με συνεπακόλουθο την οικονομική και στρατιωτική ανάκαμψη της Βρετανίας από τις ευμεγέθεις δεσμεύσεις-υποχρεώσεις των κυριαρχικών της συμφερόντων, απόρροια της Κοινοπολιτείας. Ο βρετανός διπλωμάτης Χ.Νίκολσον, ανέφερε χαρακτηριστικά:

«Η ιδέα που μας παρακινούσε να υποστηρίξουμε την Ελλάδα δεν ήταν συναισθηματική παρόρμηση αλλά η φυσική έκφραση της ιστορικής μας πολιτικής: η προστασία της Ινδίας και της διώρυγας του Σουέζ. Επί έναν αιώνα είχαμε υποστηρίξει τη Τουρκία ως πρώτη γραμμή άμυνας στην ανατολική Μεσόγειο. Η Τουρκία αποδείχθηκε αναξιόπιστη και υποχωρήσαμε στη δεύτερη γραμμή, τη γραμμή από τη Σαλαμίνα στη Σμύρνη. Γεωγραφικά η θέση της Ελλάδας ήταν μοναδική για το σκοπό μας: πολιτικά ήταν αρκετά ισχυρή ώστε να κάνουμε οικονομία στα έξοδα τον καιρό της ειρήνης και αρκετά αδύναμη ώστε να είναι απολύτως υποχείριό μας στον πόλεμο. Η συνθήκη των Σεβρών θα ήταν επομένως ένα τεράστιο ατού αν πετύχαινε[...]»⁵⁶⁵.

⁵⁶³ Παρατίθεται στο Michael, L. Smith, Το Όραμα της Ιωνίας, σ.σ. 160-161.

⁵⁶⁴ Διάσκεψη των τριών Μεγάλων Δυνάμεων, ΗΠΑ, Αγγλία, Γαλλία, στις 6.5.1919. Ibid, σελ. 162.

⁵⁶⁵ Παρατίθεται στο M.L. Smith, Το Όραμα της Ιωνίας, σελ. 310.

Τουναντίον η Γαλλική Υψηλή Πολιτική επεδίωκε την διασφάλιση της Τουρκικής κυριαρχίας στην Μ.Ασία για να διατηρήσει και να επαυξήσει την οικονομική εξάρτηση της δεύτερης από την πρώτη και να προωθήσει τα οικονομικά συμφέροντα Γαλλικών επιχειρηματικών κύκλων.

«Από τινος χρόνου παρατηρείται μεταστροφή των ενταύθα Γαλλικών κύκλων, ιδία περι την Αρμοστία. Οι ενέργειες αυτών εντείνονται, αποσκοπούσες, όπως και δια των φιλοτουρκικών προσπαθειών των επιτευχθεί η διατήρηση της Τουρκικής Αυτοκρατορίας, με τα κατά τη σύναψη της ανακωχής του Μούδρου όρια αυτής, ίνα ούτως εξυπηρετηθούν τα διάφορα εν αυτή Γαλλικά οικονομικά συμφέροντα. Οι ενέργειες αυτές δεν περιορίζονται μεταξύ των επίσημων Γαλλικών κύκλων, αλλά τείνουν να αποτελέσουν τον αντικειμενικό σκοπό και των ιδιωτικών Γαλλικών Ομίλων, οίτινες ποικιλοτρόπος δρουν στην Τουρκία»⁵⁶⁶.

Αντίστροφα η Ελληνική Υψηλή Στρατηγική του Ε.Βενιζέλου συνυφαίνονταν τόσο με το συμφέρον επιβίωσης του Ελληνικού κράτους όσο και με τα μείζονα κυριαρχικά του συμφέροντα, δηλαδή της ανεξαρτησίας των ομοεθνών που ήταν εγκατεστημένοι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, και της ενίσχυσης της θέσης και του ρόλου της Ελλάδος στο περιφερειακό υποσύστημα των Βαλκανίων, (Μεγάλη Ιδέα).

«Άλλωστε η μεγάλη ιδέα δεν υπήρξεν επινόησις ιδική μου. Απετέλεσεν αυτή την βάσιν του Εθνικού μας βίου επί πέντε όλους αιώνας. Από της επιούσης της πτώσεως της Κωνσταντινουπόλεως, δέκα πέντε όλαι γενεαί εγεννήθησαν με την ιδέαν αυτήν, ανετράφησαν με αυτήν, έζησαν με αυτήν, εταλαιπωρήθησαν με αυτήν, και κατήλθον εις τον τάφον με την βαθείαν πίστιν προς αυτήν. Είνε αληθές ότι κατά τα τελευταία 40 έτη, η ιδέα αυτή ήρχισε να ωχριά και η εις αυτήν πίστις να κλονίζεται.

Αλλά τις δύναται να κατακρίνη το κόμμα των Φιλελευθέρων εάν έδωκεν εις αυτήν νέαν ζωήν και αν, πιστεύσαν εις την ζωτικότητα του Ελληνικού Έθνους, κατώρθωσε να πραγματοποιήση αυτήν κατά το μέγιστον αυτής μέρος; Οι αντίπαλοι μας, καίπερ μη τολμώντες φανερώς να μυκτηρίσουν την μεγάλην ιδέαν, έινε όμως κατά βάθος οπαδοί του υλισμού και φρονούν ότι ουδείς υπήρχε λόγος να υποβληθή το Έθνος εις θυσίας δια να επιτύχη την Εθνικήν του αποκατάστασιν.

Αλλ' η εθνική αποκατάστασις δεν ανταποκρίνεται μόνον προς τας ηθικάς ανάγκας του Έθνους. Ανταποκρίνεται προς αυτά τα στοιχειώδη υλικά του συμφέροντα.

Άνευ αυτής, άνευ δημιουργίας Ελλάδος ικανής να προστατεύση ευατήν ο βίος του Έθνους θα ήτο αβίωτος και εν Ευρώπη και εν Μικρασία και εις τας νήσους»⁵⁶⁷.

γ) Οι Διεθνείς Θεσμοί συνιστούν εξαρτημένες μεταβλητές, αντικατοπτρίζοντας την διαμορφωθείσα ισορροπία ισχύος και συμφερόντων εντός του Διεθνούς Συστήματος, ενισχύοντας τα λειτουργικά μέσα των κρατών για την επίτευξη των κυριαρχικών τους συμφερόντων και εξυπηρετώντας τους υπολογισμούς τους αναφορικά με την κατανομή των σχετικών τους κερδών⁵⁶⁸. Ως εκ τούτου ο ρόλος της Διεθνούς Ηθικής και του Διεθνούς Δικαίου ως άξονες νοηματοδότησης της πολιτικής στάσης των κρατικών δρώντων, περιστέλλετο από τις διακριτές κρατικές αξιώσεις ισχύος. Η πολιτική του εκάστοτε κράτους νοηματοδοτείται και διαπνέεται από το αναμφίλεκτο συμφέρον επιβίωσης, προδηλώνοντας την ύπαρξη μιας ιδιαίτερης μορφής διεθνούς ηθικής η όποια εμβάλλετε από την ανεξάρτητη μεταβλητή της ισχύος. Γιατί «αν η ισχύς και η ηθική ήσαν εξ αρχής και από την

⁵⁶⁶ Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.393.

⁵⁶⁷ Εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος», 22.10.1920. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος γ', σελ.70.

⁵⁶⁸ Για εκτενή ανάλυση βλέπε J.Mearsheimer, "A Realist Reply".

ουσία τους ετερογενείς, τότε οι κανονιστικές αρχές και οι αξίες δεν θα είχαν ποτέ τεθεί στην υπηρεσία της κυριαρχίας»⁵⁶⁹.

Για το λόγο αυτό επιτάσσεται η εξωτερική πολιτική να εκπηγάζει και να παρωθείται από το εθνικό συμφέρον το οποίο συνυφαίνεται με όρους ισχύος, ουδετεροποιώντας ή εξουδετερώνοντας το ρόλο των διεθνών θεσμών στην περίπτωση που οι τελευταίοι δεν προάγουν ή περιστελλουν το εθνικό συμφέρον⁵⁷⁰.

Τουναντίον η Υψηλή Στρατηγική της μετανοεμβριανής κυβέρνησης συνωθούμενη από το γράμμα της Συνθήκης των Σεβρών, αναγάγει την διεθνή ηθική στην ανώτερη βαθμίδα ιεράρχησης των προσδιοριστικών κριτηρίων της πολιτικής συμπεριφοράς, καταλύοντας ουσιαστικά την σημασία του εθνικού συμφέροντος ως έσχατου κατευθυντήριου άξονα για την χάραξη της Υψηλής Στρατηγικής.

«[...] Είσθε ή όχι εμπόλεμοι μετα της Τουρκίας, ως μη συνάψαντες ακόμη ειρήνην μετ' αυτής; Ηρωτά ο Γούναρης.

Αναγνωρίζω ότι είμεθα κατά τύπους εμπόλεμοι: Απήντα ο Ιταλός Υπουργός Εξωτερικών.

Τότε οφείλετε να ομολογήσετε, συνέχισεν ο Γούναρης, ότι θεσπίζετε πρωτοφανείς και αλλοκότους αρχάς Διεθνούς Δικαίου, δια τας οποίας σείς οι ίδιοι δυνατόν να μετανοήσετε ποτε, αν υποστήτε τυχόν τας εξ αυτών βλάβας, διότι καθιερώνετε ουδετερότητα εν τω ιδίω υμών πολέμω. Δεν περιορίζεσθε όμως μόνον εις την καθιέρωσιν τοιαύτης αρχής, αντιθέτου προς την υψηλήν ηθικήν του Δικαίου, αλλά βοηθείτε τους εχθρούς υμών, μεθ' όν δεν συνήψατε ακόμη ειρήνην, παρέχοντες εις αυτούς παντός είδους πολεμικά μέσα. Προς τίνα δε σκοπόν; Όπως συντρίψουν εκείνους, ου σεις εστείλατε, κατόπιν κοινής αποφάσεώς σας, ίνα επιβάλωσιν εις τους κοινούς εκείνων και υμών εχθρούς τους όρους ού υμείς ως νικηταί εκρίνατε δίκαιον να επιβάλετε! Ερωτώ. Η τοιαύτη απόφασις υμών, εις ην μετά τόσης εμπιστοσύνης προσεχώρησεν ή μεθ' υμών συπολεμήσασα Ελλάς, δεν γεννά ουδενός είδους υποχρεώσεις υμών; Των δικαιωμάτων του δύναται πας τις να παραιτηθή ανεξελέγκτως. Δύναται όμως να πράξη το αυτό και δια τας υποχρεώσεις του, αίτινες και δια τα Κράτη, ως και δια τα άτομα αποτελούσι ζήτημα τιμής; [...]

» Δεν είσθε σείς, οίτινες αρχίσατε πρώτοι τον πόλεμον, ούτινος άμεσον επακολούθημα και συνέχεια αποτελεί η Μικρασιατική εκστρατεία, και δεν είσθε σεις, οίτινες παρεσύρατε και δια των πιέσεών σας μάλιστα την Ελλάδα; Λέγων δε τούτο δεν εννοώ ειδικώ μόνον υμάς τους Ιταλούς, αλλά δεν δύνασθε να αρνηθήτε ότι λάβοντες και υμείς μέρος, έστω και βραδύτερον, εις τον πόλεμον, είσθε και σεις αλληλέγγυοι μετα των λοιπών Συμμάχων σας, μεθ' όν επεδιώξατε κοινούς σκοπούς, και ελάβατε από κοινού αποφάσεις, ων μια είναι και η ανατεθείσα εις την Ελλάδα εντολή.

» Τι ζητεί επι τέλους η Ελλάς; Ουδέν άλλο, ει μη μόνον την εκπλήρωσιν παρ' υμών εκείνου μόνον του μέρους των υποχρεώσεων σας, όπερ σχετίζεται με την εξασφάλισιν αθώων πληθυσμών, ους απειλεί η φρικωδεστέρα καταστροφή! Ζητεί εκείνο, όπερ θα εδικαιούτο να ζητήση, και αν δεν προυπήρχε το γεγονός, ότι συνεπολέμησε μεθ' υμών, και αν ακόμη δεν είχατε αναλάβη υποχρεώσεις! [...] Ζητεί τουλάχιστον την ανταπόδοσιν αδαπάνου δι' υμάς βοήθειας, απέναντι των θυσιών και των καταστροφών, ας αυτή υπέστη, αποτελέσασα αυθορμητώς δια μέσου των αιώνων προπύργιον, εξασφάλισαν τον Πολιτισμόν της Δύσεως εναντίον των εξ Ανατολής

⁵⁶⁹ Π.Κονδύλης, Ισχύς και Απόφαση,σελ.134.

⁵⁷⁰ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και ο H.Morgenthau, όταν η εξωτερική πολιτική νοηματοδοτείται και καθοδηγείται από ηθικοκανονιστικές αρχές, χωρίς να συνυφαίνεται με το εθνικό συμφέρον, είναι καταδικασμένη να αποτύχει. Βλέπε σχετικά H.Morgenthau, In Defense of the National Interest, σ.σ. 33-34, 38-39, 144.

βαρβάρων επιδρομών! Αντί τούτου τι πράττετε υμείς; Βοηθείτε τους επιδρομείς αυτούς, ίνα εξοντώσωσι τον Μικρασιατικόν Ελληνισμόν! Ποίον συμφέρον είναι δυνατόν αν είναι ανώτερον της ηθικής;»⁵⁷¹.

Β) Η υιοθέτηση και εφαρμογή επιθετικής Υψηλής Στρατηγικής,(υπό την έννοια ότι η ελληνική πολιτική ηγεσία αποσκοπούσε σε αναθεώρηση του εδαφικού καθεστώτος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας) από την ελληνική πολιτική ηγεσία συνωθείτε από τις ακόλουθες μεταβλητές :

1) Η επιβολή των όρων ειρήνης στην Τουρκία συνυφαίνονταν με την ανατροπή- αλλαγή του υπάρχοντος status-quo στην Μ.Ασία. Η Ελλάδα επεδίωκε την ανακατανομή ισχύος και συμφερόντων στα παράλια της Ιωνίας, απέναντι σε έναν αντίπαλο-Τουρκία που εφάρμοζε σθεναρή πολιτική αποτροπής οποιασδήποτε ενέργειας-δράσης που θα συνωθούσε στον υποβιβασμό της σχετική του θέσεως και του ρόλου του εντός του υποσυστήματος της Μ.Ασίας.

«Η Ελλάς και την θέλησιν και την δύναμιν έχει να κάμη την αναγκαίαν στρατιωτικήν προσπάθειαν δια τα εδάφη της Θράκης και της Μικράς Ασίας δια τα οποία ενδιαφερόμεθα»⁵⁷².

2) Η διαμορφωθείσα ισορροπία ισχύος μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας την συγκεκριμένη χρονική στιγμή (1920) έκλινε πρόδηλα υπέρ της πρώτης⁵⁷³. Σύμφωνα με τα λεχθέντα του Ξ.Στρατηγού:

«Η Ελλάδα διέθετε τότε, περι τις αρχές του Μαρτίου του 1920, εν Μ.Ασία καλα συγκροτημένο Στρατό 75-80 χιλιάδων ανδρών κατά το ημερολόγιο του Γενικού Στρατηγείου, κατά τις πληροφορίες του αυτού ημερολογίου, ο απέναντι της Ελληνικής παρατάξεως υπολογίσιμος Κεμαλικός Στρατός δεν υπερέβαινε τις 16-17 χιλιάδες άνδρες· υπήρχαν όμως πληροφορίες ότι ο Κεμάλ διενεργούσε δραστήρια στρατολογία και φήμη ότι (περί τις αρχές του Απριλίου τούτου) είχε κηρύξει γενική επιστράτευση. Ήταν δηλαδή μικρή δύναμη τότε η Τουρκική, τείνουσα όμως, όχι άνευ δυσκολιών να αυξηθεί συν το χρόνο, εφόσον έμενε ανενόχλητος. Τι επιβάλετο λοιπόν τότε εις τον κ.Βενιζέλο, αναλαμβάνοντας την υποχρέωση, όπως εκμηδενίση το εμπόδιο όπερ ανθίστατο ή ως ήτο γνωστό έμελλε να αντισταθεί εις την παρα της Τουρκίας αποδοχή των όρων της ειρήνης; Άμεση και απεριόριστη στρατιωτική ενέργεια προς κατασύντριψη του εμποδίου τούτου και πάσης οργανώσεως ή οποια θα μπορούσε να αποβεί επικίνδυνη στο μέλλον, εν όσω ήταν καιρός, εν όσω η μέγιστη ποσοτική και ποιοτική υπεροχή του Ελληνικού Στρατού εξασφάλιζε απολύτως την επιτυχία δια ελάχιστων μάλιστα θυσιών[...]»⁵⁷⁴.

3) Τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Τουρκία διακυβεύονταν ζωτικά κυριαρχικά συμφέροντα⁵⁷⁵. Για την πρώτη, κρυσταλλώνονταν στο αναφαίρετο-

⁵⁷¹ Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ.525-526.

⁵⁷² Δήλωση του Ε.Βενιζέλου στην διάσκεψη της Βουλώνης, στις 7/20.6.1920. Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σελ.367.

⁵⁷³ Για εκτενή ανάλυση της διαμορφωθείσας ισορροπίας ισχύος στην Μ.Ασία, βλέπε παράρτημα ΙΙΙ.

⁵⁷⁴ Ibid, σελ.91.

⁵⁷⁵ Με βάση την ανάλυση του D.Snow, σχετικά με την ιεράρχηση και την οριοθέτηση των εθνικών συμφερόντων, τα ζωτικά συμφέροντα, συνυφαίνονται με εκείνες τις καταστάσεις που δεν είναι πολιτικά αποδεκτές από το εκάστοτε κράτος. Πρόκειται για συμφέροντα που συντελούν στην διασφάλιση ή στην προαγωγή άλλων συμφερόντων, παρωθώντας τα εκάστοτε κράτη ακόμη και στην χρήση στρατιωτικής ισχύος για την προάσπισή τους. Ενδεικτικά στα ζωτικά συμφέροντα εμπερικλείονται η σταθερότητα του εσωτερικού πολιτικού συστήματος, η οικονομική ευημερία, η

εγγενές δικαίωμα κάθε κράτους να αξιώσει την εθνική του ολοκλήρωση υπό τη βάση μιας ενιαίας εδαφικής επικράτειας και να διασφαλίσει την εσωτερική και εξωτερική κυριαρχία.

«Άλλωστε η μεγάλη ιδέα δεν υπήρξεν επινόησις ιδική μου. Απετέλεσεν αυτή την βάση του Εθνικού μας βίου πέντε όλους αιώνας. Από της επιούσης της πτώσεως της Κωνσταντινουπόλεως, δέκα πέντε όλαι γενεαί εγεννήθησαν με την ιδέαν ταύτην, ανετράφησαν με αυτήν, έζησαν με αυτήν, εταλαιπωρήθησαν με αυτήν, και κατήλθον εις τον τάφον με την βαθείαν πίστιν προς αυτήν.[...]

Αλλ' η εθνική αποκατάστασις δεν ανταποκρίνεται μόνον προς τας ηθικάς ανάγκας του Έθνους. Ανταποκρίνεται προς αυτά τα στοιχειώδη υλικά του συμφέροντα. Άνευ αυτής, άνευ δημιουργίας Ελλάδος ικανής να προστατεύση ευατήν ο βίος του Έθνους θα ήτο αβίωτος και εν Ευρώπη και εν Μικρασία και εις τας νήσους»⁵⁷⁶.

Τοιουτοτρόπως και για την Τουρκία, διακυβεύονταν ζωτικά κυριαρχικά συμφέροντα. Συγκεκριμένα απειλείτο η εδαφική, πληθυσμιακή, οικονομική και πολιτικής της βάση-υπόβαθρο, διαρράγονταν τα προσδιοριστικά κριτήρια της θέσης και του ρόλου της στην ιεραρχία του διεθνούς συστήματος, περιστελλόνταν οι συντελεστές ισχύος της με απότοκο την περιαγωγή της σε κατάσταση χρειάς και γενικότερα ετίθετο σε άμεσο κίνδυνο η εσωτερική και εξωτερική της κυριαρχία.

4) Η εκμετάλλευση των αναφυόμενων παραθύρων ευκαιρίας- διασυμμαχική εντολή για αποστολή ελληνικών στρατευμάτων στην Σμύρνη, και η περιστολή-ανάσχεση των αναφαινόμενων απειλών- αποβίβαση Ιταλικών στρατευμάτων στη Νέα Έφεσο, οργάνωση κινημάτων αντίστασης και τακτικού στρατού από τον Κεμάλ, καθιστούσαν επιτακτική την εφαρμογή επιθετικής δράσης τόσο για την κατοχύρωση-παγίωση των τετελεσμένων όσο και για την άμεση ανάσχεση-περιστολή των έμμεσων και άμεσων απειλών.

«Επιθετικά ενέργειαι εχθρού επιβάλλουν, προς διατήρησιν κατεχομένου εδάφους, ν' αναλάβωμεν ημείς την επίθεσιν κατ' αυτού, προλαμβάνοντες ούτω μείζονα αυτού συγκέντρωσιν. Κατόπιν όλων των πληροφοριών υμών, καθ' άς η σιδηροδρομική γραμμή Πανόρμου-Σόμα-Αξάρι χρησιμοποιείται υπό δυνάμεων διευθυνομένων κατά Σμύρνης, εξουσιοδοτώ στρατηγόν Νίδερ να λάβη ενδεικνυόμενα μέτρα στρατιωτικά προς απόκρουσιν και διάλυσιν συγκεντρουμένων και κατοχήν σιδηροδρομικής γραμμής ταύτης και σημείων, ων η κατοχή ενισχύει ημετέραν άμυναν. Δηλώσατε Άγγλω ναυάρχω ότι αναλαμβάνω πάσαν ευθύνην απέναντι Διασκέψεως δια μέτρα στρατιωτικά, επιβαλλόμενα απέναντι εχθρού, παραβιάζοντος ανακωχήν και επιτιθεμένου, ως ήδη εγένετο εν Περγάμω κατά περιοχής, ήν τη προσκλήσει της Διασκέψεως είχομεν καταλάβει, ότι δε ουδεμίαν έχουν στρατιωτικά ταύτα μέτρα σχέσιν προς όρια άπερ μόνον Διάσκεψης ορίση. [...]»⁵⁷⁷.

«[...] Η παράταση της σημερινής καταστάσεως στη Μ.Ασία θα ήταν πλήρης επικίνδυνη για το μέλλον. Η απραξία των Συμμάχων θα αποθρασύνη τον Κεμάλ, θα συμπληρώσει την καταστροφή των χριστιανικών πληθυσμών και θα αφήσει ελευθερία κινήσεων σε ορισμένες δυνάμεις, οι οποίες ραδιουργούν χρησιμοποιώντας τον Κεμάλ και τον μποσελβικισμό με σκοπό να παρεμποδίσουν την ειρήνευση της

διασφάλιση της ισορροπιών ισχύος στο εκάστοτε υποσύστημα, κ.α . Βλέπε σχετικά Donald Snow, National Security: Defense Policy for a New International Order, σ.σ. 172-176.

⁵⁷⁶ Πρώτος προεκλογικός λόγος του Ε.Βενιζέλου στην Πάτρα.21.10.1920.Εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος» της 22ας Οκτωβρίου 1920. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος γ',σελ.70.

⁵⁷⁷ Τηλεγράφημα Βενιζέλου προς τον αρχηγό των ελληνικών στρατευμάτων, στρατηγό Νίδερ, στις 9.6.1919. Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης,σ.σ.294-295.

Ανατολής. Το μόνο ριζικό φάρμακο θα ήταν μια νέα εκστρατεία με αντικειμενικό σκοπό την οριστική καταστροφή των δυνάμεων του Κεμάλ περί την Άγκυρα και τον Πόντο[...]⁵⁷⁸.

Συμπερασματικά, από την προηγηθείσα συντομογραφική ανάλυση, καταδεικνύεται ότι η εφαρμογή επιθετικής Υψηλής Στρατηγικής από την Ελληνική κυβέρνηση του Ε.Βενιζέλου συνωθείτε από την ανάγκη αλλαγής του υπάρχοντος status-quo, την ευνοϊκή ισορροπία στρατιωτικής ισχύος στο αποφασιστικό θέατρο των επιχειρήσεων, το υψηλό κόστος των διακυβευόμενων συμφερόντων και την διαφαινόμενη αλλαγή της ενυπάρχουσας ισορροπίας ισχύος λόγω των άμεσων και έμμεσων συστημικών απειλών για την ελληνική εξωτερική πολιτική.

Τοιουτοτρόπως οι μετаноεμβριανές κυβερνήσεις υιοθέτησαν ανάλογη Υψηλή και Στρατιωτική Στρατηγική, συνωθούμενες:

α) από την επιτακτική ανάγκη για την άμεση επιβολή των όρων ειρήνης στον Κεμάλ, με απότοκο την αναγνώριση και παγίωση της ελληνικής πολιτικής κυριαρχίας στις κατεχόμενες εδαφικές περιοχές,

«Η Μικρασιατική επιχείρησις στρατιωτικώς δύναται να ληξη υπέρ ημών μόνον δια μιας σοβαράς επιτυχίας εναντίον των Τουρκικών δυνάμεων, και δια να έχωμεν την επιτυχίαν ταύτην πρέπει να επιτεθώμεν ταχέως και δι' υπέρτερων δυνάμεων»⁵⁷⁹,

β) το αναφαινόμενο άνοιγμα ενός παραθύρου τρωτότητας για την Ελληνική Υψηλή Στρατηγική από την επικείμενη αλλαγή της ισορροπίας ισχύος υπέρ της Τουρκίας, συνεπακόλουθο της Γαλλοκεμαλικής και Ιταλοτουρκικής Συνθήκης.

Ο έλληνας Πρωθυπουργός, Ν.Καλογερόπουλος, ανέφερε σχετικά,(17 Φεβρ.)2 Μαρτ.1921).

«Συμφωνία λίαν πιθανή μεταξύ Γάλλων και Κεμαλικών,[...], τροποποιεί, κατά την γνώμην στρατιωτικών μελών αποστολής, στρατιωτικήν κατάστασιν εν Μικρά Ασία σημαντικώς. Μουσταφά Κεμάλ θα δυνηθή να ενισχύση σιδηροδρομικώς δυτικώς μέτωπόν του δια μεγίστου μέρους δυνάμεων νοτίου μετώπου και αποκαταστήση τον ανεφοδιασμόν δυτικού μετώπου του εις πολεμικόν υλικόν σιδηροδρομικώς εκ κόλπου Αλεξανδρέτας,[...]

Στρατιωτικοί Αποστολής φρονούσιν αδιαστάτως, ότι επιβάλλεται άμεσος εκτέλεσις της ετοιμού ήδη ούσης επιχειρήσεως προς κατάληψιν Εσκή-Σεχίρ-Κιουτάχειας-Αφιόν Καραχισσάρ, όπως ούτω πλήξωμεν, προ ενισχύσεως δυνάμεις Κεμάλ δυτικού μετώπου και αποκόψωμεν, σιδηροδρομικήν συγκοινωνίαν των κυρίων δυνάμεων του δυτικού μετώπου προς Κιλικίαν, καθόσον εκάστη παρερχομένη ημέρα αυξάνει τας δυσχερείας της επιχειρήσεως και τας απαιτηθησομένας θυσίας»⁵⁸⁰,

γ) την σταδιακή περιστολή της προοδευτικής υπερεπέκτασης της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής με αντικειμενικό στόχο την περιστολή-μετριασμό του ανεξέλεγκτου πολιτικού, κοινωνικού και οικονομικού κόστος.

«[...] όσο περισσότερο το ζήτημα έμενε εκκρεμές τόσο περισσότερο οι οικονομικές δυσχέρειες θα αυξάνονταν για μια μικρή χώρα όπως η Ελλάδα.[...] Ο κ. Βενιζέλος είπε ότι με 12 μεραρχίες ουδένα εφοβείτο. Ο Κεμάλ διέθετε μόνο 70

⁵⁷⁸ Παρατίθεται στο Β.Μόστρα, Η Μικρασιατική Επιχείρησις, σ.σ. xii-xiv.

⁵⁷⁹ Αναφορά του επιτελάρχη της Στρατιάς Μ.Ασίας, Συν/χη Κ.Πάλλη,19.4.1921. Παρατίθεται στο Β.Δούσμανης, Η Εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής,σελ.235.

⁵⁸⁰ Παρατίθεται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία, σελ. 187.

χιλ.άνδρες. Ήταν φανερό ότι εάν η παρούσα κατάσταση παρατείνεται υπέρ το δέον, η Ελλάδα θα αντιμετώπιζε οικονομικές δυσχέρειες, αλλά ήλπιζε ότι δεν θα παρουσιαζόταν αυτή η περίπτωση»⁵⁸¹.

Γ) Νοηματοδοτούμενη από την ανωτέρω φύση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, η ελληνική στρατιωτική στρατηγική προσλαμβάνει επιθετική μορφή-όψη άμεσης προσέγγισης, με εφαρμογή ελιγμού στο επιχειρησιακό επίπεδο και με στρατιωτικό στόχο την εκμηδένιση των εχθρικών δυνάμεων,

«Γενικώς παρατηρώ ότι η επιχείρησις στρατού τινος πρέπει να γίνηται δι' ολοκλήρων των διαθεσίμων δυνάμεων, σθεναρώς, αποφασιστικώς, όπως επιτευχθή ο κύριος σκοπός του πολέμου, η κατασυντριβή του εχθρικού στρατού»⁵⁸².

Επαληθεύεται δηλαδή η υπόθεση εργασίας ότι η επιθετική στρατηγική είναι εύκολη στο σχεδιασμό της, εφόσον ο επιτιθέμενος εκμεταλλεύεται το πλεονέκτημα του πρώτου πλήγματος, αποκτώντας τον έλεγχο της κλιμάκωσης της σύγκρουσης.

Ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε χαρακτηριστικά:

«Επιθετικάί ενέργειαι εχθρού επιβάλλουν, προς διατήρησιν κατεχομένου εδάφους, ν' αναλάβωμεν ημεῖς την επίθεσιν κατ'αυτού, προλαμβάνοντες ούτω μείζονα αυτού συγκέντρωσιν [...]»⁵⁸³.

Επίσης η αποτελεσματική εφαρμογή μιας επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής με διεξαγωγή επιτυχούς αποφασιστικού πρώτου πλήγματος, παρέχει στον επιτιθέμενο τη δυνατότητα αποφυγής ενός πολέμου φθοράς.

«Αντίστασις παθητική και παθητική άμυνα έσεται καταστρεπτική δια τε τα οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα ημών. Επιβάλλεται επομένως δράσις ενεργητική, δράσις επιθετική, γοργή και αποτελεσματική.[...]. Δια τον λόγον τούτον απαιτηθήσεται ταχύτατη και δραστήρια ενέργεια προς ταχύν τερματισμόν του αγώνος και προς επιβολήν όρω ειρήνης ισχυρών και εξασφαλιστικών της συνομολογηθησομένης συνθήκης προς ειρήνευσιν.

Η γοργήν δ' ενεργεια και η αποτελεσματική έσεται εκείνη ήτις θέλει παρεμποδίσει τον εχθρό να παρατείνει τον πόλεμον»⁵⁸⁴,

«Διότι οφείλωμεν να παραδεχθώμεν ότι η χρονίζουσα εν πολέμω κατάστασις, η επιβάλλουσα κόπους και δαπάνας εις το Ελληνικόν Κράτος, είναι όχι μόνον απλώς ασύμφορος, αλλά και γενεσιουργός περιπλοκών και αντιξόων περιστάσεων, όχι μόνον επι του θεάτρου πολέμου εν Μικρά Ασία, αλλά και κυρίως εν τω Βαλκανικώ θεάτρω πολέμου, όπου караδοкеί διαρκώς και αγρύπνως ο ασπονδότερος και υπουλότερος των εχθρών, η Βουλγαρία»⁵⁸⁵,

Τοιουτοτρόπως, η εφαρμογή μιας επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής μέσω της διεξαγωγής ελιγμού με αιφνιδιαστικό αποφασιστικό πρώτο πλήγμα, δύναται να απολήξει στην εκμηδένιση των αντίπαλων στρατιωτικών δυνάμεων.

⁵⁸¹ Συνεδρίαση του Ανώτατου Συμβουλίου, στις 8-11-1919. Παρατίθεται στο Β.Μόστρα, Η Μικρασιατική Επιχείρησις, σ.σ.v-vi.

⁵⁸² «Απάντησις εις ερώτημα τεθέν υπο του Γούναρη». Β.Δούσμανη, Η Εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής, σελ.228.

⁵⁸³ Τηλεγράφημα Βενιζέλου προς τον αρχηγό των ελληνικών στρατευμάτων, στρατηγό Νίδερ, στις 9.6.1919. Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης,σελ.294

⁵⁸⁴ «Σκέψεις επι της καθ'ημών ενέργειας του Εχθρού».Ιούνιος 1921. Β.Δούσμανη, Η Εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής,σελ.66.

⁵⁸⁵ «Σκέψεις επι της καθ'ημών ενέργειας του Εχθρού».Ιούνιος 1921. Ibid, σ.σ.65-66.

«[...] Ισχυρά κατά των δύο άκρων υπερκέρασις της τοποθεσίας, συγκράτησις και συνοχή της μετωπικής παρατάξεως του εχθρού δια παρατάξεως βαρέου πυροβολικού ισχυρού, προστατευομένου υπό μοναδων πεζικού προς υποστήριξιν κυρίως των εσωτερικών πλευρών των προς υπερκέρασιν βαινουσών φαλαγγών ημών. Ταχεία γοργή και αποτελεσματική ενέργεια των την υπερκέρασεν εκτελουσών φαλαγγών, δραστήρια δίωξις του υποχωρούντος εχθρού θέλε δώσει ημίν το μέσον της καθυποτάξεως του κυρίου όγκου του εχθρικού στρατού. Αύτη έσεται η ενέργεια ημών προς καθυπόταξον του εχθρού και προς παρεμπόδισιν της περαιτέρω προς Αγκύραν υποχωρήσεως αυτού»⁵⁸⁶.

Δ) Ο ρόλος και ο βαθμός επιρροής των κυριάρχων πολιτικών, οικονομικών και στρατιωτικών ομάδων της γραφειοκρατίας στην διαδικασία ιεράρχησης, επιλογής και εφαρμογής της εκάστοτε Υψηλή Στρατηγικής, εδράζεται σε κριτήρια ισχύος και θέσεως εντός την εσωτερικής πολιτικό- κανονιστικής δομής. Υπό τις διαμορφωθείσες κοινωνικό-πολιτικές συνθήκες, παρωθούμενες από τις αναφύομενες ευκαιρίες και απειλές του Διεθνούς Συστήματος, οι γραφειοκρατικές ομάδες υιοθετούν επαλλάσσουσες Στρατηγικές όψεις σε μια ακολουθία επιθετικών-αμυντικών-αποτρεπτικών μορφών. Συγκεκριμένα οι αλληλοτροφοδοτούμενες διαδράσεις τους αναπτύσσονται στον άξονα των διαφορετικών-ετερογενών σχέσεων ισχύος και του συνακόλουθου ανταγωνισμού συμφερόντων των πολιτικό-στρατιωτικών ελίτ, κατά την υιοθέτηση των εναλλακτικών πολιτικών επιλογών με προσδιοριστικές μεταβλητές,(κυρίως για την στρατιωτική γραφειοκρατία),

α) την ανάγκη σταθερών οργανωτικών διαδικασιών-μετριάσμός της αβεβαιότητας του εξωτερικού περιβάλλοντος,

β) την αύξηση του μεγέθους τους και της οικονομικής τους ισχύος,

γ) την αύξηση της αυτονομίας τους, με σκοπό την βέλτιστη προαγωγή των συμφερόντων τους και την υλοποίηση των στόχων τους.

Η προηγηθείσα ανάλυση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής της Μικρασιατικής επιχείρησης, απολήγει στην εμπειρική επαλήθευση της αρμονικής συνταύτισης της ελληνικής πολιτικό-στρατιωτικής ελίτ ως προς την ακολουθητέα όψη της Υψηλής Στρατηγικής,(επιθετική μορφή), συνωθούμενη από τις προαναφερθείσες προσδιοριστικές μεταβλητές.

Αναλυτικότερα η υιοθέτηση επιθετικής Υψηλής Στρατηγικής, παρωθούνταν:

1) από την αναμφίλεκτη ανάγκη της στρατιωτικής άλλα και της πολιτικής ηγεσίας για μείωση της αβεβαιότητας του εξωτερικού περιβάλλοντος μέσω της επιβολής της πολιτικής και στρατιωτικής τους θελήσεως στον αντίπαλο με την εφαρμογή σταθερών οργανωτικών διαδικασιών.

Ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε χαρακτηριστικά:

«Επιθετικάί ενέργειαι εχθρού επιβάλλουν, προς διατήρησιν κατεχομένου εδάφους, ν'αναλάβωμεν ημείς την επίθεσιν κατ'αυτού, προλαμβάνοντες ούτω μείζονα αυτού συγκέντρωσιν [...]»⁵⁸⁷.

«[...] Μετα την τροπήν ήν έλαβον τα πράγματα θα θέσητε εν δευτέρα μοίρα κατοχήν χώρας και θα αποβλέψητε εις συγκέντρωσιν στρατού όπως επιτεθήτε κατ'εχθρικών στρατευμάτων»⁵⁸⁸.

Ομοίως ο πρωθυπουργός της μετानοεμβριανής κυβέρνησης, Ν.Καλογερόπουλος, ανέφερε:

⁵⁸⁶ «Σκέψεις επι της καθ'ημών ενέργειας του Εχθρού».Ιούνιος 1921.Ibid,σ.σ.57-67.

⁵⁸⁷ Τηλεγράφημα Βενιζέλου προς τον αρχηγό τον ελληνικών στρατευμάτων, στρατηγό Νίδερ, στις 9.6.1919. Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης,σελ.294

⁵⁸⁸ Ibid, σελ.297.

«[...] Επομένως αποφασίσαμεν, προλαμβάνοντας επικειμένας συγκεντρώσεις, επιτεθώμεν κατά Τούρκων, τούθ' ὅπερ θέλει σπουδαίως συντελέσει εἰς το να εξαναγκάσῃ τοὺς Τούρκους εἰς υποταγήν»⁵⁸⁹.

«[...] Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἀναγκασθεῖσα ἐκ τῶν παρατηρουμένων ἐχθρικῶν κινήσεων καὶ ἐκ φόβου ἐνισχύσεως τῶν ἐναντι τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ κεμαλικῶν δυνάμεων δια τῶν ἐκ Κιλικίας Τουρκικῶν στρατευμάτων, προέβη εἰς τὴν ἐπίθεσιν τὴν ἀρξαμένην τὴν 10/23 Μαρτίου»⁵⁹⁰.

Ακολουθῶς ὁ πρωθυπουργὸς Δ.Γούναρης ἀνέφερε:

«[...] Ἐθεσα τὴν βᾶσιν ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε καὶ διέταξε τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις με σκοπὸν τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐχθροῦ,[...], ἥτις να ἐπιτρέψῃ ἡμῖν να κηρύξωμεν περαιωμένον τὸν ἀγῶνα δι' ἐκμηδένισεως ἐχθροῦ καὶ προβῶμεν εἰς μονομερὴ ρύθμισιν τῆς καταστάσεως, μεθιστάμενοι συγχρόνως εἰς κατὰστασιν εἰρήνης ἡμειπισήμου,[...]»⁵⁹¹.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἐλληνικὴ στρατιωτικὴ ἡγεσία ὁλοκλήρωσε τὴν ἐπίρρωση τῆς ἐλληνικῆς ἐπιθετικῆς Στρατηγικῆς. Ὁ ἀρχιστράτηγος Παρασκευόπουλος διαπίστωσε ὅτι:

«[...] Κατόπιν μακρὰς μελέτης τῆς καταστάσεως ἡ Ἀνώτ.Ἑλληνικὴ Διοίκησις ἐσχημάτισε τὴν πεποίθησιν ὅτι ἐν καὶ μόνον μέσον ὑπάρχει πρὸς ἐκμηδένισιν τοῦ Κινήματος καὶ ἐπανοφορὰν τῆς ἡρεμίας ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ τὸ μέσον τοῦτο εἶναι ἡ προέλασις τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ καὶ ἡ κατάληψις τῶν σημαντικῶν κέντρων Ἐσκή-Σεχίρ-Αφιόν-Καραχισάρ-Ἄγκυρας ἐκτεινόμενη ἐν ἀνάγκῃ καὶ μέχρις Ἰκονίου.[...]»⁵⁹².

Με τὴν σειρά του ὁ ἀρχιστράτηγος Παπούλας ἀνέφερε σχετικὰ με τὴν προδηλωμένη ἀνάγκη τοῦ περιορισμοῦ-ἐλέγχου τῶν ἀπρόβλεπτων-ἀπρόοπτων ἐξωτερικῶν καταστάσεων.

«[...] Δύο ἡμέρας ἀργότερον,(7.12.1920) μετέβην εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ἐπεσκέφθην τὸν Πρωθυπουργὸν αἰμνηστον Δ.Ράλλην πρὸς τὸν ὁποῖον ἐξέφρασα τὴν γνώμην μου, ὅτι ἐπειδὴ ἐκ διαφόρων πληροφοριῶν τὰς ὁποίας εἶχεν ἡ Στρατιὰ καὶ αἱ ὁποῖαι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦσαν ἀνεξακριβῶτοι, ἐφέρετο ὁ ἐχθρὸς ὡς ἀνοργάνωτος ἀκόμη, δὲν θα ἦτο ἄσκοπος μιὰ ἐπιθετικὴ ἀναγνώρισις περιορισμένης ἐννοεῖται ἐνεργείας ἐκ τῆς ὁποίας θα ἠδύνατο ἡ Στρατιὰ να σχηματίσῃ σαφὴ ἀντίληψιν περὶ τῆς ὁργανώσεως καὶ τῆς μαχητικότητος τοῦ ἐχθροῦ καὶ να διαπιστώσῃ ἐν γένει ἐπακριβῶς τὰς περὶ αὐτοῦ πληροφορίας τῆς»⁵⁹³.

«1) Προθέσεις ἡμῶν ἐν σχέσει με τὴν σκοπευομένην ἐπιχείρησιν.

Να ἐπιτεθώμεν τὸ βραδύτερον μέχρι τῆς 10 ἢ 15 Μαΐου ἐ.ἐ. δι' ὅσων οἰὸν τε μεγαλύτερων δυνάμεων κατὰ τῶν ἐναντι τοῦ μετώπου ἡμῶν ἐχθρικῶν δυνάμεων ἐπὶ τῷ σκοπῷ συντριβῆς τούτων.[...]

Ἐκτιμῶμεν ὅτι διαθέτοντες δια τὴν κυρίαν ἐπίθεσιν τρία Σώματα Στρατοῦ(7 Μεραρχαί) με παρούσαν δύναμιν μεραρχιῶν ἴσην με τὴν ὁργανικὴν (13.000 περίπου

⁵⁸⁹ Τηλεγράφημα τοῦ ἑλλῆνα πρωθυπουργοῦ στο ἐλληνικὸ ὑπουργεῖο ἐξωτερικῶν,6/19.3.1921.

Παρατίθεται στο Ἰ.Δ.Πασσά, Ἡ Ἀγωνία ἐνὸς ἔθνους, σελ.44.

⁵⁹⁰ Ὑπόμνημα τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησεως, πρὸς τὴν Μ.Βρετανίαν.Ιbid,σελ.89.

⁵⁹¹ Τηλεγράφημα Γούναρη, περὶ τῆς πολιτικῆς ἀποφάσεως τῆς Διάσκεψης τῆς Κιουτάχειας.16/29.7.1921.Παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Ἡ Ἐσωτερικὴ Ὅψις τῆς Μικρασιατικῆς Ἐμπλοκῆς,σελ.255.

⁵⁹² Ἀ.Παρασκευόπουλου, Ἀναμνήσεις, τόμος β',σελ.350.

⁵⁹³ Παρατίθεται στο Ἰ.Δ.Πασσά, Ἡ Ἀγωνία ἐνὸς ἔθνους,σελ.23

άνδρες κατά Μεραρχίαν) ήτοι εν συνόλω 100.000 περίπου άνδρας μετα 238 πυροβόλων εξ ών 55.000 μαχηταί, θα κατισχύσωμεν [...]]»⁵⁹⁴.

2) Την επακόλουθη αύξηση του αριθμητικού μεγέθους της στρατιωτικής γραφειοκρατίας και τον συμπαρομαρτούντων της.

Ο αρχιστράτηγος Παπούλας ανέφερε χαρακτηριστικά:

«[...] Όπως επιτευχθώσιν οι διαδοχικοί ούτοι αντικειμενικοί σκοποί,(επιθετική προέλαση προς Αφιόν Καρα Χισάρ και Εσκή Σεχήρ)

Ανάγκη να ενισχυθή η Στρατιά. Η ενίσχυσις αυτή συμφέρει να γίνη δια της εις άνδρας, κτήνη και παντοειδές υλικόν συμπληρώσεως των μονάδων αυτής.[...]

Επι πλέον, επιτακτική θεωρώ την οργάνωσιν απαραίτητων τινών νέων μονάδων, ήτοι δύο Συνταγμάτων Πεζικού και ενός τουλάχιστον Συντάγματος Ιππικού,[...]»⁵⁹⁵.

«[...] Η Στρατιά εάν ενισχυθή το ταχύτερον δια 50 χιλιάδων ανδρών επι πλέον της σημερινής δυνάμεως της μετα του αναλόγου εφοδιασμού εις πυροβολικόν, κτήνη κλπ. ώστε να σχηματίση και νέας μονάδας· δια των ενισχύσεων τούτων δύναται να αναλάβη επίθεσιν.[...] Προς καταστροφήν του Κεμάλ και καθυπόταξιν της χώρας αυτού απαιτούνται άφθονα μέσα μεταφοράς και μέγας αριθμός στρατευμάτων και χρόνος μακρός προς παρασκευήν και εκτέλεσιν»⁵⁹⁶.

3) Την συνακόλουθη ενίσχυση της αυτονομίας και κατ' επέκταση της θέσης και του ρόλου της στρατιωτικής γραφειοκρατίας κατά την διαδικασία εφαρμογής της ακολουθητέας Υψηλής Στρατηγικής, και της αντίστροφης τάσης της πολιτικής ηγεσίας για περιορισμό των ορίων δράσης-αυτονομία, της στρατιωτικής ηγεσίας. Χαρακτηριστική είναι η προστριβή του αρχιστράτηγου Παρασκευόπουλου με τον ύπατο αρμοστή, Α.Στεργιάδη, αναφορικά με την αξίωση του δεύτερου για άσκηση ελέγχου στις διοικητικές αποφάσεις της Στρατιάς Μ.Ασίας.

«[...] δεν θα ηδυνάμην να διοικώ τον Στρατόν υπο παρομοίους τερατώδους όρους, καθ' ούς υπάλληλος της κυβερνήσεως, ανεύθυνος εις στρατιωτικά ζητήματα, υπό απειλάς παραιτήσεώς του, προσπαθεί να υποκαταστήση κατ' ουσίαν ή διοίκησιν αρχηγόν Στρατού υπαγόμενον εις Κυβέρνησιν και Υπουργόν Στρατιωτικών μόνον.[...] Ύπατος Αρμοστής μη έχων ουδεμίαν γνώσιν των ειδικών λεπτομερειών αι οποίαι αφορώσι την καλλιτέραν χρησιμοποίησιν Στρατού, μη έχων ουδεμίαν αρμοδιότητα, ουδεμίαν ευθύνην, ουδεμίαν εντολήν, ζητεί δια διατυπωθείσης αξιώσεως αναλάβη διοίκησιν εμπολέμου Στρατού. Ετηλεγράφησα εις Στρατηγόν Μηλιώτην ν' ανακοινώση εις Ύπατον Αρμοστήν ότι όσον αφορά το Γ.Στρατηγείον ουδέποτε θα δεχθή να υποβάλη υπο έγκρισιν αυτού διαφόρους τοποθετήσεις τας οποίας θα θεωρήση αναγκαίας, ότι τας διαταχθείσας μεταβολάς δεν θα ανακαλέσῃ.[...]»⁵⁹⁷.

Επίσης τον Σεπτέμβριο του 1920 ο Ε.Βενιζέλος επέπληξε τον αρχιστράτηγο Παρασκευόπουλο, λόγω της αυτοβούλου στρατιωτικής του ενέργειας και της μη εφαρμογής της ρητής εντολής της πολιτικής ηγεσίας.

«Του ετόνισεν ότι δια την πραγματοποίησιν της τελευταίας επιχειρήσεως έπρεπε να επιτύχωμεν σοβαρά ανταλλάγματα και ότι εν πάση περιπτώσει η ανώτατη

⁵⁹⁴ Ibid,σελ.67.

⁵⁹⁵ Τηλεγράφημα αρχιστράτηγου προς το ελληνικό υπουργείο στρατιωτικών,2.2.1921. Παρατίθεται στο Β.Δούσανη, Η Εσωτερική Όψις της Μικρασιατικής Εμπλοκής,σελ.281.

⁵⁹⁶ Σημείωμα του αρχιστράτηγου Παπούλα για τον έλληνα υπουργό στρατιωτικών, Θεοτόκη, 17.3.1922. Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους,σελ.194.

⁵⁹⁷ Τηλεγράφημα αρχιστράτηγου προς Βενιζέλο. Α.Παρασκευόπουλος, Αναμνήσεις, τόμος β',σελ.246.

στρατιωτική ηγεσία ήτο απαράδεκτον να ενεργή δι'οποιαδήποτε σοβαράν αιτίαν αυτοβούλως και χωρίς την έγκρισιν της υπευθύνου Κυβερνήσεως.[...] Ο Βενιζέλος ανεγνώρισε την σκοπιμότητα (της στρατιωτικής επιχείρησης προς Ουσάκ), αλλά δεν παρέλειψε, παρα ταύτα, να υπογραμμίση με κάποιαν πάτοτε νευρικότητα ότι καμμία σκοπιμότης δεν ήτο επιτετραμμένον-τουλάχιστον μελλοντικώς πλέον- να φθάση εις την χρησιμοποίησιν αυθαιρέτων μεθόδων εκ μέρους του Γενικού Στρατηγείου. Και κατέληξεν εις έντονον ύφος:

- Και τώρα, πέστε μου, ποία σκοπιμότης υπηγόρευσε την μη εκτέλεσιν της ρητής διαταγής, την οποίαν σας έδωσα, όπως τεθή αμέσως μια μεραρχία μας εις την διάθεσιν του στρατηγού Μίλν;»⁵⁹⁸.

Περαιτέρω ο στρατηγός Δούσμανης, σε αναφορά του προς τον υπουργό στρατιωτικών, Θεοτόκη, 29.9.1921, παρατηρούσε ότι:

«[...] Σφάλματα καταφανή, κατάδηλα, αυταπόδεικτα και επιβλαβώς επιδράσαντα εφ'όλης της εκστρατείας και το χείριστον επι της εκβάσεως αυτής, καταδεικνύουσι την ανάγκην της χειραγωγήσεως της Διοικήσεως αυτής υπό ανωτέρας τινός αρχής ισχυράς και ικανής [...] Ατυχώς τοιαύτην εξασφάλισιν δεν διαβλέπω ούτε τώρα ούτε εις το μέλλον εφ'όσον η Στρατιά δεν συγκατατίθεται να υποταχθή και να εξαρτηθή υπο την άμεσον εξουσίαν της Κυβερνήσεως,[...] Απεφασίσατε την υπαγωγήν της Στρατιάς υπο τας αμέσους διαταγάς της Κυβερνήσεως,αλλ'ακόμη η υπαγωγή αύτη δεν ελαβεν υπόστασιν,και εφ'όσον η Κεντρική υπηρεσία τηρεί την αμφιταλαντευομένην στάσιν,[...],ουδεμίαν ευθύνην έχει ούτε η Στρατιά Μ.Ασίας ούτε η Επιτελική του Στρατού Υπηρεσία δι'όσα θέλουσι συμβή»⁵⁹⁹.

Από τις ανωτέρω εμπειρικές παρατηρήσεις, προδηλώνεται η σύμπλευση της ελληνικής στρατιωτικής και πολιτικής γραφειοκρατίας στον προσδιορισμό και στην εφαρμογή της επιθετικής ελληνικής Υψηλής και Στρατιωτικής Στρατηγικής και αναδεικνύονται οι προσδιοριστικές μεταβλητές που νοηματοδοτούν και παρωθούν την πολιτική και στρατιωτική ελίτ στην επιλογή της συγκεκριμένης Στρατηγικής όψης. Απότοκο είναι η επαλήθευση-επιβεβαίωση της κεντρικής υπόθεσης της θεωρίας της Εσωτερικής Δομής, αναφορικά με την αναφύομενη τάση της στρατιωτικής γραφειοκρατίας για την υιοθέτηση και εφαρμογή επιθετικών στρατηγικών, διαψεύδοντας ταυτόχρονα την αντίστροφη υπόθεση περί υιοθέτησης αμυντικών στρατηγικών από την πολιτική γραφειοκρατία.

Ε) Η Ελληνική Υψηλή Στρατηγική εδραζόταν στην βέλτιστη δυνατή εκμετάλλευση και χρήση των διατιθέμενων και το εν δυνάμει μέσων ποσοτικής-ποιοτικής εσωτερικής εξισορρόπησης, προβαίνοντας παράλληλα σε μια πληθώρα μεθοδικών και αδιάλειπτων διπλωματικών ενεργειών για την εξεύρεση και πρόσκτηση εξωτερικών πηγών ισχύος. Αναμφίλεκτα ο Ε.Βενιζέλος συνέπραξε με τον ισχυρό συντελεστή του Ευρωπαϊκού συστήματος,(Αντάντ-κυρίως την Αγγλία), για την εκμηδένιση-εξάλειψη της μείζονος άμεσης συστημικής απειλής- Τουρκία. Εν συνεχεία για να ανασχέσει την αναφαινόμενη έμμεση συστημική απειλή- εδαφικές αξιώσεις της Ιταλίας στα παράλια της Μ.Ασίας, και την έμμεση Γαλλική απειλή,(δηλαδή την διατήρηση της Τουρκικής κυριαρχίας με σκοπό την εξυπηρέτηση και προαγωγή των γαλλικών οικονομικών συμφερόντων), για τα ελληνικά κυριαρχικά συμφέροντα- προσάρτηση στην Ελλάδα των διεκδικούμενων περιοχών της Ιωνίας, χρησιμοποίησε αργαστά μια πλειάδα μέσων εξωτερικής και εσωτερικής

⁵⁹⁸ Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης,σελ.373.

⁵⁹⁹ Β.Δούσμανης, Η Εσωτερική Όψις της Μικρασιατικής Εμπλοκής,σελ.135.

εξισορρόπησης (αποβίβαση ελληνικών στρατευμάτων στην Σμύρνη, διεθνής νομιμοποίηση της αποστολής του ελληνικού στρατού, ναυτική συνδρομή από Βρετανία). Περαιτέρω, ενεργώντας ορθολογιστικά, στα πλαίσια μιας διαδικασίας αξιολόγησης και ιεράρχησης των αναφυόμενων απειλών, θα συμπράξει με τον λιγότερο απειλητικό συντελεστή-Ιταλία, για την ανάσχεση της άμεσης και προοδευτικά ενισχυόμενης Κεμαλικής απειλής, καθώς και για την ενίσχυση της διαπραγματευτικής ισχύος της Ελλάδος στην διάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων, με απότοκο την πραγμάτωση των ελληνικών εδαφικών αξιώσεων.

Χαρακτηριστικά ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε για την συμφωνία που συνάφθηκε με τον Ιταλό υπουργό εξωτερικών Τιτόνι, (29.7.1921)⁶⁰⁰.

«Η συμφωνία αυτή αποτελεί αληθή πολιτικόν θρίαμβον, όχι μόνον αυτή καθ'εαυτήν, αλλά και διότι αυτή θέτει τας βάσεις μιας αμυντικής συμμαχίας μεταξύ των δύο χωρών, δια να εξασφαλισθή το Βαλκανικόν καθεστώς, το οποίον θα προκύψει εκ της συνθήκης της Ειρήνης. Εις στιγμήν κυρίως κατά την οποίαν η Αμερική μεταπεισθείσα αντιτίθεται προς ημάς εις την Θράκην, η συνδρομή της Ιταλίας είναι κατ'εξοχήν πολύτιμος εις ότι αποβλέπει το ζήτημα τούτο, διότι θα ήτο δυσχερές δια την Αμερικήν να επιβάλη τας απόψεις της εναντίον της ομοφωνίας των λοιπών μεγάλων Δυνάμεων»⁶⁰¹.

Τοιουτοτρόπως οι μετανοεμβριανές ελληνικές κυβερνήσεις συνύφαναν τους στόχους της Υψηλής τους Στρατηγικής, με την χρήση μέσων εσωτερικής ποιοτικής-ποσοτικής εξισορρόπησης, λόγω της συνεπακόλουθης διεθνούς απονομιμοποίησής της Στρατηγικής τους-τελεσίγραφο Συμμάχων αναφορικά με την επάνοδο του βασιλέως Κων/νού, με παρεπόμενο την απίσχναση της ελληνικής διπλωματικής στρατηγικής κατά την διαδικασία εξεύρεσης και πρόσκτησης οποιουδήποτε πολιτικού, οικονομικού, στρατιωτικού μέσου εξωτερικής εξισορρόπησης. Ουσιαστικά η προγενέστερη μακρόχρονη σύμπραξη της Ελλάδος με την Αντάντ, ουδετεροποιείται, εφόσον η διατήρηση των συμμαχικών δεσμών της πρώτης με τις μεγάλες Ευρωπαϊκές δυνάμεις, Αγγλία, Γαλλία, Ιταλία, δεν μεταφράζονταν-κρυσταλλώνονταν σε κάποια μορφή εξωτερικής εξισορρόπησης έναντι της άμεσης τουρκικής απειλής. Τουναντίον οι πολιτικές αποφάνσεις της Ιταλίας και της Γαλλίας (σύναψη συνθηκών με την Κεμαλική κυβέρνηση), απέληξαν στην εξωτερική ενίσχυση της Υψηλής Στρατηγικής του Κεμάλ, διανοίγοντας ένα ουσιαστικό παράθυρο τρωτότητας για την Ελληνική Υψηλή Στρατηγική.

Συμπερασματικά η λειτουργία της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου, επιβεβαιώνει την υπόθεση εργασίας αναφορικά με την εφαρμογή εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης, από ένα κράτος, για την ανάσχεση ή την εκμηδένιση μιας άμεσης συστημικής απειλής-Τουρκία, για τα κυριαρχικά του συμφέροντα ή οποία λαμβάνει χώρα εντός του περιφερειακού του υποσυστήματος. Ακολούθως, η Ελλάδα

⁶⁰⁰ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ε. Ρούκουνας: «[...] η μεν Ελλάς αναγνώριζε την ιταλική κατοχή στην περιοχή της Νέας Εφέσου ως την Αττάλεια (παραίτετο δηλαδή η Ελλάς των αξιώσεων επί των περιοχών Μεντεσέ και Αϊδινίου), όπως και τη δημιουργία προτεκτοράτου της Ιταλίας στην Αλβανία, εκτός από το λιμάνι του Αυλώνος, που η Ιταλία θα προσαρτούσε ευθέως. Από τη δική της πλευρά, η Ιταλία αναγνώριζε την επέκταση της ελληνικής ζώνης κατοχής στην ενδοχώρα της Σμύρνης (με ελεύθερη τελωνειακή ζώνη στη Σμύρνη), όπως και τις εδαφικές διεκδικήσεις της Ελλάδος στην ανατολική και δυτική Θράκη και τη Βόρεια Ήπειρο, περιλαμβανομένης της Κορυτσάς (τα Στενά της Κέρκυρας θα κηρύσσονταν για πάντα ουδέτερα)». Ε. Ρούκουνας, Εξωτερική Πολιτική 1914-1923, σελ.318.

⁶⁰¹ Παρατίθεται στο Κ.Ζαβιτζιάνου, Αι Αναμνήσεις του εκ της Ιστορικής Διαφωνίας Βασιλέως Κωνσταντίνου και Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος β', σελ.67. Ωστόσο η ανωτέρω Ελληνο-Ιταλική Συνθήκη καταγγέλθηκε από την νέα Ιταλική Κυβέρνηση, Τζιοιότι, στις 18.7.1920.

συμπράττει με τον ισχυρότερο συντελεστή του Συστήματος-Βρετανία, και με την έμμεση απειλή-Ιταλία⁶⁰², για να διασφαλίσει έναν επιπρόσθετο εξωτερικό πολλαπλασιαστική ισχύος, τόσο για την ανάσχεση της μείζονος απειλής, όσο και για την ευόδωση των προσδιορισμένων πολιτικών στόχων.

Ομοίως η Υψηλή Στρατηγική των μετανοεμβριανών κυβερνήσεων επαληθεύει την προαναφερθείσα πολιτική επιλογή ενός κράτους για την χρήση μέσων εσωτερικής-εξωτερικής εξισορρόπησης, (έστω και εάν στην συγκεκριμένη περίπτωση οι διπλωματικές ενέργειες δεν απέφεραν κάποιο όφελος), με στόχο την ανάσχεση των άμεσων απειλών. Τοιουτοτρόπως καταδεικνύει και την πολιτική στρατηγική ενός λιγότερου ισχυρού κράτους-Ελλάδα, να συμπράξει με τον ισχυρότερο συντελεστή του Συστήματος- Ανταντ, έναντι του απειλητικότερου, Τουρκία.

Στ) Η πολιτική στρατηγική της εγκαθίδρυσης ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων με τους ισχυρούς κρατικούς συντελεστές του Διεθνούς Συστήματος, με απότοκο την ανάσχεση των άμεσων απειλών και την εξυπηρέτηση των εθνικών στόχων, δεν αξιοποιήθηκε σε επαρκή βαθμό από την ελληνική κυβέρνηση του Ε.Βενιζέλου, γεγονός που απέληξε στην αύξηση του εσωτερικού οικονομικού-στρατιωτικού-κοινωνικού κόστους με αποτέλεσμα την εσωτερική απονομιμοποίηση της Υψηλής του Στρατηγικής. Συγκεκριμένα σε μια κρίσιμη καμπή για την Βρετανική στρατιωτική στρατηγική, μετά την ήττα των βρετανικών στρατευμάτων στο Ισμίτ από Κεμαλικές δυνάμεις, ο Ε.Βενιζέλος θα παράσχει ατελώς την ελληνική στρατιωτική υποστήριξη-αποστολή μιας ελληνικής μεραρχίας, στις βρετανικές στρατιωτικές δυνάμεις στην Μ.Ασία.

«Αναλαμβάνει όχι μόνον να στείλη μίαν μεραρχίαν προς βοήθειαν των Άγγλων εις Νικομήδειαν, αλλά και να συντρίψη δια του ελληνικού στρατού τον προ του ελληνικού μετώπου κεμαλικόν στρατόν...[...]

Ωστόσο για να ενισχύσει εμβριθώς τον ελληνικό στρατό της Μ.Ασίας, με πολιτικό σκοπό την επιβολή των όρων ειρήνης στην Τουρκία, θα επιζητήσει την οικονομική και στρατιωτική εξωτερική εξισορρόπηση της Βρετανίας καθώς και την διεθνή νομιμοποιητική αποδοχή των Μεγάλων Δυνάμεων για την αναθεώρηση του status-quo της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Δηλαδή ο Ε.Βενιζέλος θα επιδιώξει (έστω και καθυστερημένα) την δημιουργία πελατειακών σχέσεων με την Βρετανία, προσφέροντας ποσοτική στρατιωτική εξισορρόπηση με αντάλλαγμα την παροχή οικονομικής και στρατιωτικής εξωτερικής εξισορρόπησης, παράλληλα με την διεθνώς νομιμοποιημένη εδαφική συρρίκνωση της Τουρκίας με απότοκο την πραγμάτωση των ελληνικών εδαφικών αξιώσεων στα παράλια της Μ.Ασίας.

«Αν δια της ενεργείας του ελληνικού στρατού δεν εξασφαλισθή η υπογραφή και η εκτέλεσις της συνθήκης, αναλαμβάνει να αυξήση τον ελληνικόν στρατόν ούτως ώστε μετά του υπάρχοντος ήδη εν Τουρκία βρετανικού στρατού να είνε δυνατόν να επιβληθούν αι συμμαχικά θελήσεις στρατιωτικώς. Εις την περίπτωσιν όμως αυτήν θα είχαν ανάγκην της αγγλικής συνδρομής τόσον της οικονομικής όσον και εις πολεμικά εφόδια και ότι δια να ζητήση από τον ελληνικόν Λαόν την νέαν αυτήν προσπάθειαν

⁶⁰² Με βάση τη Συμφωνία Τιτόνι-Βενιζέλου, 17/29.7.1919, η Ιταλία : «α) θα υποστήριζε τις Ελληνικές διεκδικήσεις στη Βόρεια Ήπειρο, β) θα υποστήριζε τις Ελληνικές διεκδικήσεις στην Δυτική και Ανατολική Θράκη και γ) –[...]– η Ιταλία θα παραχωρούσε τα Δωδεκάνησα εκτός από την Ρόδο, δ) σε αντάλλαγμα η Ελλάδα θα παραιτείτο οριστικά από κάθε διεκδίκηση στα σαντζάκια Αϊδινίου, Δενιζλί και Μεντεσέ, και η Ιταλία θα υποστήριζε τις υπόλοιπες διεκδικήσεις της Ελλάδος στη Μικρασία, μέχρι και τη θάλασσα του Μαρμαρά.[...]». Βλέπε Στ. Πρωταίου, Η Μικρασιατική Καταστροφή, σ.σ. 326-327.

⁶⁰³ Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σελ.320.

πρέπει προ παντός ν'αποφασισθή ο διαμελισμός της Τουρκίας, περιοριζόμενης ταύτης εις το οροπέδιον της Ανατολής».

Αντίστροφα οι μετаноεμβριανές ελληνικές κυβερνήσεις, απώλεσαν το μοναδικό, ίσως, παράθυρο ευκαιρίας που αναφύεταν, για την οικοδόμηση ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων με την Βρετανία, λόγω της ισχνής διαγνωστικής ικανότητας της Υψηλής τους Στρατηγικής και της ανορθολογικής εκτίμησης-αξιολόγησης των αναφαινόμενων ευκαιριών και απειλών του διεθνούς περιβάλλοντος. Η πολιτική απόφαση της μετаноεμβριανής κυβέρνησης για την επάνοδο του βασιλιά Κων/νού, νοσηματοδότησε και παρώθησε τις Συμμαχικές κυβερνήσεις σε βαθμιαία μεταστροφή της εξωτερικής τους πολιτικής, περιστέλλοντας την δυνατότητα της ελληνικής κυβέρνησης να αντισταθμίσει τις προσφερόμενες παροχές προς τους Ευρωπαίους συμμάχους της,(η ελληνική στρατιωτική παρουσία στη Μ.Ασία λειτουργούσε ως ανασχετικό ανάχωμα σε οποιαδήποτε επιθετική ενέργεια της Κεμαλικής Τουρκίας πέρα από τα Στενά⁶⁰⁴), με οικονομικές, στρατιωτικές ή εδαφικές απολαβές.

«[...] Ας μη λησμονώμεν δε ότι η πρώτη μετаноεμβριανή Κυβέρνησις είχεν υπέρ αυτής και το πλεονέκτημα της εμμέσου απειλής περί εκκενώσεως ως και ανωτέρω είπομεν και η οποία ουχί ολίγον θα συνέτεινεν εις την πραγματοποίησιν της δικαίας άλλως τε αξιώσεως περι εφοδιασμού του Ελληνικού Στρατού δι'οπλισμού και άλλων εφοδίων ως τότε ούτος εστερείτο. Ουδείς όμως εσκέφθη και τότε το πραγματικόν μέτρον των διαθέσεων των συμμάχων έναντι της Ελλάδος και γενικώτερον επι του Μικρασιατικού ζητήματος. Ούτω πάντες εν τη σπουδή των να φανώσιν αρεστοί εις τας δυνάμεις παρέβλεψαν ζωτικά πράγματι συμφέροντα του Έθνους, παρασυρθέντες προφανώς από τας Αγγλικάς υποσχέσεις και από τους ενθουσιώδεις λόγους του Άγγλου Πρωθυπουργού όστις μάλιστα δεν edίσταζεν ενώπιον του Αγγλικού Κοινοβουλίου ευθύς μετα τας εκλογάς της 1^{ης} Νοεμβρίου και συγκεκριμένως κατά τον Δεκέμβριον του 1920 να πλέκη το εγκώμιον της Ελλάδος τονίζων ότι «θεωρεί τους Έλληνας ικανούς να διεκδικήσωσι τα δικάια των τα οποία η Συνθήκη των Σεβρών τοις είχεν αναγνωρίσει»⁶⁰⁵.

Η πολιτικό-διπλωματική αδυναμία της ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής των μετаноεμβριανών κυβερνήσεων, ως προς τον τρόπο, τον χρόνο και την ικανότητα για την εγκαθίδρυση πελατειακών σχέσεων με τους πόλους του Συστήματος, εδραζόμενες σε μια ανταλλακτική βάση υπηρεσιών-παροχών, συνέβαλε στην σταδιακή εξασθένηση των εσωτερικών πηγών ισχύος της, στην προοδευτική κλιμάκωση του οικονομικού- κοινωνικού- στρατιωτικού της κόστους με συνεπακόλουθο την ολοκληρωτική της αποδιάρθρωση και τον ενταφιασμό του αέναου εθνικού στόχου της Μεγάλης Ιδέας.

⁶⁰⁴ Χαρακτηριστικά ο Ε.Βενιζέλος σε συνομιλία του με Βρετανό πολιτικό αξιωματούχο, θέτει εναργά την άμεση απειλή για της Συμμαχικές δυνάμεις, από την στιγμή που ο ελληνικός στρατός θα αποχωρούσε από την Σμύρνη με απότοκο ο Κεμάλ να επιχειρήσει την επανάκτηση το status-quantе, στρεφόμενος ενάντιον των Μεγάλων Δυνάμεων- κυρίως της Βρετανίας. Βλέπε σχετικά Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, first series, vol. XVII, No. 642.

⁶⁰⁵ Διαπίστωση του αντιστράτηγου Παπούλα. Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους, σ.σ. 9-10.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όπως ήδη προαναφέρθηκε κατά την ανάλυση των θεωρητικών κατευθύνσεων, (Πολιτικός Ρεαλισμός, Νεορεαλιστική Θεωρία, Εσωτερική Δομή), η παρούσα διατριβή αποσκοπεί στην πλήρη και εμβριθή ικανοποίηση μιας σειράς κεντρικών ερωτημάτων-ζητημάτων αιχμής της Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων υπό το πλαίσιο μιας αξιολογικά ουδέτερης θεωρητικής και εμπειρικής ανάλυσης.

Πρωτίστως στοχεύει στην ανάδειξη και επεξεργασία της διαδικασίας προσδιορισμού-οριοθέτησης και εφαρμογής των εναλλακτικών στρατηγικών επιλογών ενός λιγότερου ισχυρού κράτους για την διασφάλιση και διατήρηση της εσωτερικής και εξωτερικής του κυριαρχίας έναντι των πραγματικών και δυνητικών άμεσων και έμμεσων απειλών που αναφύονται εντός του άναρχου διεθνούς συστήματος. Δηλαδή εξετάζονται οι μείζονες προσδιοριστικές μεταβλητές αναφορικά με τον τρόπο λειτουργίας των κρατικών δρώντων-ορθολογικοί ή μη δρώντες και των κριτηρίων βάση των οποίων επιλέγονται και υλοποιούνται οι εκάστοτε πολιτικές επιλογές υπό το πλαίσιο της διεθνούς αναρχίας και των συμπαρομαρτούντων της-άνιση ανάπτυξη, διλήμματα ασφαλείας, ηγεμονισμός-αναθεωρητισμός, απουσία διεθνούς διανεμητικής δικαιοσύνης. Συνακόλουθα οι μείζονες ανάγκες που εγείρονται για ένα λιγότερο ισχυρό κράτος ως προς την διασφάλιση-προστασία του συμφέροντος επιβίωσης-αυτοσυντηρησής του, συνωθούν στην χάραξη, διαμόρφωση και εφαρμογή μιας Υψηλής Στρατηγικής εναλλακτικών αλληλο-συμπληρωμένων όψεων, με απότοκο την συστηματική ενίσχυση, αναδιοργάνωση και χρήση των εσωτερικών συντελεστών-μέσων ισχύος, παράλληλα με την επιζήτηση και πρόσκτηση μέσων εξωτερικής εξισορρόπησης, για την περιστολή-ανάσχεση των απειλών της ασφαλείας του και την διατήρηση ή την αναβάθμιση της θέσης και του ρόλου του εντός του Διεθνούς Συστήματος.

Η αναμφίλεκτη ανάγκη για την επίτευξη της βέλτιστης δυνατής θεωρητικής και εμπειρικής ανάλυσης της περιπτώσιολογικής μας έρευνας, απολήγει στην χρήση των ερμηνευτικών εργαλείων του Παραδοσιακού Παραδείγματος και των συμπαρομαρτούντων θεωρητικών του κατευθύνσεων, όπως είναι ο πολιτικός ρεαλισμός και η νεορεαλιστική θεωρία. Συγκεκριμένα οι επιλεγόμενες ιστορικές περιπτώσεις υπεβλήθησαν σε διαδικασίες επεξεργασίας-ανάλυσης υπό την νοηματοδότηση των κεντρικών υποθέσεων της νεορεαλιστικής θεωρίας και των θεωριών της εσωτερικής δομής εντός του προσδιορισμένου και οριοθετημένου ιστορικού, κοινωνικού, και πολιτικού πλαισίου της εκάστοτε περίπτωσης και με γνώμονα τις προσδιοριστικές μεταβλητές του Παραδείγματος,(κατά επέκταση και της νεορεαλιστικής θεωρίας) : α) διεθνής αναρχία, β) κρατική κυριαρχία, γ) ισχύς και αυτοβοήθεια, δ) επιβίωση και ασφάλεια, ε) ανταγωνισμός, στ) διλήμματα ασφαλείας, και ζ) ετερότητα των μονάδων του διεθνούς συστήματος.

Το κεντρικό επιχείρημα της Νεορεαλιστικής θεωρίας σχετικά με την διαμορφωθείσα Υψηλή Στρατηγική των λιγότερο ισχυρών κρατών κρυσταλλώνεται στην αδιαφιλονίκητη-αναμφισβήτητη ανάγκη τους να λειτουργήσουν ορθολογικά, (δηλαδή υπό των πλαίσιο εκτιμήσεων κόστους-οφέλους), στους δομικούς περιορισμούς και στις αναφαινόμενες απειλές εντός του διεθνούς συστήματος, με απότοκο τον προσπορισμό-διασφάλιση ικανού αριθμού και είδους μέσων εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης για την διαφύλαξη-προάσπιση της εσωτερικής και εξωτερικής τους κυριαρχίας. Αναλυτικότερα, ως προς την επιλογή και εφαρμογή των εναλλακτικών πολιτικών στρατηγικών,(συμμαχίες, συμπράξεις,

ουδετερότητα), προσδίδεται ιδιαίτερη βαρύτητα στα ακόλουθα κριτήρια: α) στο είδος και το βαθμό της απειλής, β) στην εκτίμηση της μακροπρόθεσμης και βραχυπρόθεσμης ισορροπίας ισχύος στο περιφερειακό υποσύστημα του λιγότερου ισχυρού κράτους, γ) στη διάγνωση του απειλητικότερου και του ισχυρότερου συντελεστή του εν λόγω υποσυστήματος.

Τοιουτοτρόπως η επιλογή της όψης της εφαρμοσθείσας στρατιωτικής στρατηγικής, (δηλαδή υιοθέτηση επιθετικών ή αμυντικών στρατιωτικών στρατηγικών), παρωθείται από τις ακόλουθες μεταβλητές-κριτήρια¹:

α) τη φύση των πολιτικών στόχων, δηλαδή εάν η εκάστοτε πολιτική ηγεσία επιδιώκει να αλλάξει το υπάρχον status-quo ή να επαναφέρει το status-quo ante θα πρέπει να υιοθετήσει μια επιθετική στρατηγική,

β) την ισορροπία στρατιωτικής ισχύος, δηλαδή εάν, (η ισορροπία ισχύος), ευνοεί τον επιτιθέμενο, διανοίγοντας ένα «παράθυρο ευκαιρίας» που καθιστά αποφασιστικό το πρώτο πλήγμα, με συνεπακόλουθο το λιγότερο ισχυρό κράτος να δύναται να υιοθετήσει και να εφαρμόσει μια επιθετική στρατηγική, εκμεταλλευόμενο μια στιγμιαία αλλαγή της ισορροπίας ισχύος που διανοίγει το «παράθυρο τρωτότητας» του αντιπάλου,

γ) την αναμφίλεκτη μείωση της σχετικής ισχύος του εκάστοτε κράτους, με απότοκο τον εν λόγω κράτος, (υπό συγκεκριμένους όρους και συνθήκες, όπως είναι η ραγδαία αύξηση των συντελεστών ισχύος του αντιπάλου, οι πολιτικές του προθέσεις, το είδος των συμφερόντων που διακυβεύονται), να καταφύγει στην διεξαγωγή ενός πολέμου παρεμπόδισης,

δ) οι μεταβλητές της τοπογεωγραφίας, γεωμορφολογίας και της τεχνολογίας συνωθούν προς την επιλογή της εκάστοτε επιθετικής ή αμυντικής στρατιωτικής στρατηγικής όψης.

Αντίστροφα η Θεωρία της Εσωτερικής Δομής για να ερμηνεύσει τον τρόπο επιλογής των πολιτικών στρατηγικών, εξάρει το είδος, το μέγεθος, την ισχύ και το βαθμό συνοχής των γραφειοκρατικών ομάδων του κράτους κατά την διαδικασία λήψης αποφάσεων υπό το πλαίσιο της αέναης λειτουργίας διασφάλισης και προώθησης των αποκλινόντων-διαφορετικών ή συγκλινόντων-συνταυτιζόμενων συμφερόντων τους. Συνεπακόλουθα, οι στρατιωτικοί γραφειοκρατικοί οργανισμοί προσανατολίζονται στην υιοθέτηση επιθετικών στρατιωτικών στρατηγικών λόγο :

α) της αναφυόμενης οργανωτικής και λειτουργικής τους ανάγκης για περιορισμό-μετριασμό της αβεβαιότητας του εξωτερικού περιβάλλοντος και την επιβολή του στρατιωτικού τους δόγματος στον αντίπαλο,

β) της δυνατότητας για αύξηση του μεγέθους των ενόπλων δυνάμεων και του στρατιωτικού προϋπολογισμού,

γ) της συνακόλουθης αύξησης του βαθμού αυτονομίας του στρατιωτικού οργανισμού, της προαγωγής των συμφερόντων του και της διασφάλισης της στρατηγικής του κουλτούρας.

Αναπόδραστα η ερμηνευτική διαδικασία-ανάλυση της επιλογής, ανάπτυξης και εφαρμογής των εναλλακτικών όψεων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, συνυφαίνεται με τον εμπειρικό έλεγχο των επιλεγόμενων ιστορικών περιπτώσεων συνωθώντας στην αξιολόγηση της στρατηγικής της αποτελεσματικότητας βάση την οριοθετημένων προσδιοριστικών κριτηρίων. Ακολούθως πραγματώνεται ο έλεγχος-επαλήθευση των κεντρικών θεωρητικών υποθέσεων εργασίας, όπου και καταδεικνύεται ο βαθμός σπουδαιότητας της εκάστοτε θεωρητικής προσέγγισης.

¹ Τα κριτήρια τα οποία υιοθετούμε απορρέουν από την μελέτη των ακόλουθων αναλύσεων: B. Posen, The Sources of Military Doctrine, J. Mearsheimer, Conventional Deterrence, S. Van Evera, Causes of War, J. Snyder, The Ideology of the Offensive, A. Platias, High Politics in Small Countries.

Ως εκ τούτου ο κεντρικός στόχος της παρούσας μελέτης, για την εξέταση της ερμηνευτικής ικανότητας και του συνακόλουθου βαθμού σπουδαιότητας των δύο επαμφοτερίζουσων Θεωρητικών ρευμάτων, υπό το πλαίσιο των προσδιοριστικών μεταβλητών του Παραδοσιακού Παραδείγματος, παρωθεί στην διάγνωση και ανάδειξη των αιτιών-ανεξάρτητων μεταβλητών και των κριτηρίων επιλογής και εφαρμογής των εναλλακτικών όψεων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής της περιόδου 1912-1922, οριοθετώντας παράλληλα το πεδίο εφαρμογής των εκάστοτε θεωρητικών ρευμάτων σκέψης.

6.1. Προσδιοριστικές μεταβλητές της διαδικασίας επιλογής και διαμόρφωσης της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, (1912-1922)

Η προκριθείσα και εφαρμοσθείσα Ελληνική Υψηλή Στρατηγική από τον Ε.Βενιζέλο κατά την διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων, εδραζόταν στην προάσπιση και διασφάλιση του κεφαλαιώδους συμφέροντος επιβίωσης για την ύπαρξη και την εύρυθμη λειτουργία του Ελληνικού κράτους. Δηλαδή η εν λόγω Υψηλή Στρατηγική διαμορφώθηκε και θεμελιώθηκε με γνώμονα την αξιολόγηση της διαμορφωθείσας ισορροπίας ισχύος και συμφερόντων στο βαλκανικό υποσύστημα, συνυφαινόμενη με κριτήρια εκτιμήσεως και προσδιορισμού της θέσης και του ρόλου της Ελλάδος, με στόχο την διασφάλιση της εσωτερικής και εξωτερικής της κυριαρχίας. Συνακόλουθα ο κεφαλαιώδης πολιτικός στόχος της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας ήταν η μεγιστοποίηση των συντελεστών ισχύος του κράτους- έδαφος, πληθυσμός, πλουτοπαραγωγικοί πόροι, με απότοκο αφενός την διασφάλιση της εσωτερικής-εξωτερικής κυριαρχίας και αφετέρου την πρόσκτηση-απόκτηση ρυθμιστικού-κεντρικού ρόλου στο εν λόγω υποσύστημα.

«[...] Νομίζω όμως, ότι το έθνος, με απόλυτη εμπιστοσύνη προς τις στρατιωτικές του δυνάμεις και σε στενή συνάφεια με τους συμμάχους του, δύναται να αναμείνει το πέρας του αγώνα, ο οποίος θα μεγεθύνει την Ελλάδα, ο οποίος θα αποδώσει την ελευθερία σε εκατομμύρια υπόδουλους, ο οποίος δεν θα διευρύνει μόνο τα γεωγραφικά όρια αλλά και τους ψυχικούς ορίζοντες, ως είπον και προ μικρού, του Ελληνικού κράτους.»².

«[...] Ενώπιον της αχαρκτηρίστου αυτής συμπεριφοράς της Βουλγαρίας το καθήκον τον υπόλοιπων συμμάχων ήταν σαφώς διαγεγραμμένο. Επεβάλετο σε αυτούς, πυκνονοντες την τάξιν, να διατηρήσουν την ενωσή τους, ώστε να ανταπεξέλθουν κατά της ακόρεστης πλεονεξίας της τέως συμμάχου και να αμυνθούν υπερ των ζωτικών τους συμφερόντων, πλήτοντες τις αξιώσεις προς ηγεμονία και ασφαρίζοντας την ισορροπία μεταξύ των κρατών του Αίμου, τόσο αναγκαία για την ειρηνική συμβίωση [...]»³.

«[...] Το Ελληνικό έθνος ζητει και αξιώνει μετά των συμμάχων, όπως εν τη Ελληνική Χερσονήσω αποκατασταθή αληθής ισορροπία, επι τη βάση των αρχών της εθνογραφίας, συνδυαζόμενης αναγκαίως προς της γεωγραφικές περιστάσεις. Ο αντίπαλος του σήμερα, ο σύμμαχος του χθές, αξιώνει να εγκαθιδρύσει επι της Χερσονήσου τέτοια ηγεμονία ηγεμονία εις την οποία δεν δικαιούτε να αποβλέπει για κανένα λόγο, ούτε βεβαίως λόγο ανώτερου πολιτισμού από τους άλλους λαούς τους συνοίκους, αλλά ούτε καν λόγο υπεροχής αριθμητικής εθνικής.»⁴.

«[...] Και αν ορμά εξ'ανάγκης το έθνος και πάλι σε νέο αγώνα, μετά τόσες θυσίες τις οποίες έκανε, εις το νέο τούτο αγώνα, το έθνος όρμα με την ασάλευτη

² Έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική από τα κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος α' σελ.383

³ Ibid, σελ.427.

⁴ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Ιουνίου 1913. Ibid, σ.σ.425-426.

πεποίθηση ότι και ο νέος αυτός αγώνας θα περατωθεί με ακόμη μεγαλύτερη την Ελλάδα,[...]»⁵.

Τοιουτοτρόπως η Υψηλή Στρατηγική,(προσωρινή ουδετερότητα και σύμπραξη με Αντάντ), που υιοθετήθηκε και πραγματώθηκε από τον Βενιζέλο κατά την διάρκεια του Α'Π.Π., οσμώνονταν σε μια πλειάδα προσδιοριστικών μεταβλητών στις οποίες εμπερικλείονταν :

1) η διασφάλιση του ζωτικού συμφέροντος επιβίωσης-αυτοσυντήρησης και η προάσπιση των εθνικών κυριαρχικών συμφερόντων,

«[...] Ηθέλομεν εις το Συνέδριον, το οποίον θα συνέλθῃ δια να χαράξῃ τον εκ του παγκοσμίου πολέμου μέλλοντα να προέλθῃ πολιτικόν χάρτην του κόσμου, η Ελλάς να παρουσιασθῇ με ἐνδυστά γάμου, ὅπως αμυνθῇ κατὰ των ἐπαπειλούντων αὐτὴν κινδύνων, και ὅπως προασπίσῃ τα εθνικά της συμφέροντα»⁶.

«Ἐν ἑτος περίπτου προ του ευρωπαϊκού πολέμου, γράφει ο Βενιζέλος, καμίας πρόθεσιν δεν είχαμεν να αναμιχθώμεν εις την διπλωματικὴν ἀντίθεσιν των δύο μεγάλων ευρωπαϊκῶν συνδυασμῶν, οὔτε συμφέρον κανένα. Ὅταν ο πόλεμος ἐξερράγη, ἐξ αφορμῆς του τελεσιγράφου προς την Σερβίαν, και είδαμεν ποίας ἀναστατώσεις ἠδύνάτο να φέρῃ οὗτος εις την Βαλκανικὴν προς ζημίαν μας· και ὅταν ιδίως ἐγνωρίζαμεν, εκ της ἀρνήσεως της Τουρκίας να δεχθῇ την περί των νήσων διαιτητικὴν ἀπόφασιν των Δυνάμεων, ὅτι ἐπέκειτο πόλεμος της Τουρκίας καθ' ἡμῶν, ευθύς ως μετὰ την παραλαβὴν των δύο θωρηκτῶν της θα ἐκρίνεν ἐκείνην ευατὴν ισχυροτέραν ἡμῶν κατὰ θάλασσαν,αι περιστάσεις μετεβλήθησαν τόσον ριζικῶς ὥστε ἐκεῖνο, το οποίον οὐδαμῶς ἠδυνάμεθα να σκεφθώμεν τον Ιούνιον του 1913,ἀπέβη δι' ἡμᾶς ζωτικὴ ἀνάγκη, ζήτημα ζωῆς και θανάτου τον Αύγουστον του 1914»⁷.

«[...]», επιβάλλεται να μην αφήσουμε την παραμικρὴ ἀμφιβολία στους συνομιλιτὲς σας για την ἀποφασὴ μας να μην παραμείνουμε με χέρια σταυρωμένα, ἀν υπάρξῃ Βουλγαρικὴ ἐπίθεση κατὰ της Σερβίας. Θα μας εἶναι ἀδύνατο να ἀνεχτοῦμε ἐπίθεση αὐτῆς της μορφῆς, η οποία θα μπορούσε να καταλήξῃ σε ἐδαφικὴ μεγένθυση της Βουλγαρίας και σε ἀνατροπὴ της Συνθήκης του Βουκουρεστίου. Δεν εἶναι μόνο καθήκον μας ως συμμάχων ἀπέναντι στη Σερβία, ἀλλὰ και ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη ἐπιβαλλόμενῃ ἀπὸ την ἴδια την ἐπιβίωσὴ μας»⁸.

«Καλούμεθα ἤδη να κάμωμεν δεῦτερον πόλεμον, και τον δεῦτερον τούτον πόλεμον πρέπει να τον κάμωμεν, διότι μας ἐπιβάλλεται εκ της ὑπέρτατης ἀνάγκης και εκ των ζωτικότερων ἡμῶν συμφερόντων. Δεν δυνάμεθα να τον ἀποφύγωμεν, οὔτε να τον ἐπιβραδύνωμεν. Η ὑπαρξίς μας, το μέλλον της χώρας μας και της φυλῆς μας εὐρίσκονται ἐν κίνδυνῳ»⁹.

2) η διατήρηση της ἰσορροπίας ἰσχύος στα Βαλκάνια,

«[...] Η μέλλουσα ἐν τοῖς Βαλκανίοις εἰρήνη, δεν εἶναι δυνατόν να βασισθῇ ἢ ἐπὶ της ἰσορροπίας των δυνάμεων και της ἐνότητος των πληθυσμῶν. Ἀλλῶς, ἢ εἰρήνη δύναται να εὐρεθῇ ἐν κίνδυνῳ εκ νέου».

⁵ Ibid, σελ.430.

⁶ Εφημερίδα «Πατρίς»,15.6.1917.Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β',σελ.299.

⁷ Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάδα του 1910-1920,τόμος α',σελ.239.

⁸ Παρατίθεται στο Έντουαρ Ντριό, Ελλάδα και Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, σελ.148

⁹ Εφημερίδα «Πατρίς» της 23 Αυγούστου 1916.Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β',σελ.232.

«[...] Ο μέγας νόμος των λαών, οι οποίοι επιθυμούν να ζήσουν ελευθέρως και εν ευημερία, ό νόμος της ισορροπίας, εύρεν ενταύθα[εν Βουκουρεστίω] δια την Ανατολήν και την Ευρώπην, την διατύπωσίν του και εφαρμογήν του»¹⁰.

«[...]δύναται, κύριοι, ν'αμφισβητηθή ουδ'επί στιγμήν ότι η στερεά, η ασφαλής βάσις της εξωτερικής, της Εθνικής ημών πολιτικής έπρεπε και πρέπει να είναι η διατήρησις αντί πάσης θυσίας της ισορροπίας, της ισοδυναμίας, ας είπω την λέξιν, της κατασταθείσης δια της συνθήκης του Βουκουρεστίου; [...] Δυνάμεθα να επιτρέψωμεν, δύναται το Ελληνικόν Κράτος να επιτρέψη εις εν εκ των κρατών του Αίμου, όπως, παρεβαίνον εις το μέγαν Ευρωπαϊκόν πόλεμον, συντελέση και δια ιδίας αυτού δυνάμεως όπως, εν μεν των κρατών τούτων, τα οποία συναπαρτίζουσι και εξασφαλίζουν την έννοιαν της ισορροπίας, συντριβή αποτελεσματικώτερον, αυτή δε, η Βουλγαρία, αυξηθή ογκωδέστερον;»¹¹.

«[...] Κύριοι, είμεθα υποχρεωμένοι να αντιμετωπίσωμεν τα πράγματα ανδρικός. Η συνθήκη του Βουκουρεστίου ωνομάσθη υπ'εμού καταστατικός χάρτης της Βαλκανικής χερσονήσου. Δυστυχώς, ο Ευρωπαϊκός πόλεμος, επελθών τοσούτον πρόωρος, πριν επιτραπή εις την Ελλάδα να οργανώση τας νέας αυτής κτήσεις, δημιουργεί κινδύνους και κινδύνους δεινούς δια την διατήρησιν της συνθήκης του Βουκουρεστίου, η, δια να ομιλήσω γενικώτερον, της ισορροπίας και ισοδυναμίας, η οποία δια της συνθήκης ταύτης καθιερώθη...»¹².

3) η ανάσχεση ή η ολοκληρωτική εκμηδένιση των άμεσων συστημικών περιφερειακών απειλών-Τουρκία, Βουλγαρία.

«Τότε κύριοι, περί την 10ην Αυγούστου νομίζω, αξίωσα και πέτυχα την εξουσιοδότηση να δηλώσω ότι η Ελλάδα [...], εάν η Τουρκία εξέλθει σε πόλεμο εναντίων της, [...] θέτει στη διάθεση των Δυνάμεων ολόκληρη την στρατιωτική και τη ναυτική της δύναμη σε πόλεμο κατά της Τουρκίας, υπό την προϋπόθεση της εξασφάλισης μας από το Βουλγαρικό κίνδυνο.[...]Και πως ήταν δυνατό να επικριθεί, κύριοι, η ενέργεια αυτή με σκεπτόμενο, ότι λόγω της συμμετοχής της Τουρκίας στον πόλεμο, η Ελλάδα δεν ήταν δυνατό να μείνει ουδέτερη, αφού με την Τουρκία είχε έναν εκκρεμή πόλεμο, τον πόλεμο για τα νησιά, όπου είχε συμφέρον να τον διεξάγει με τόσο ισχυρούς συμμάχους, και αφού εμείς εάν δεν μετείχαμε του πολέμου, στον οποίο μετείχε η Τουρκία, εάν η Τουρκία νικούσε, το αποτέλεσμα της νίκης της θα ήταν η πλήρης καταστροφή του Μικρασιατικού Ελληνισμού και η αφαίρεση των νησιών, των παρακείμενων στα Μικρασιατικά παράλια, εάν η Τουρκία ήττάτο, το αποτέλεσμα θα ήταν ότι η ρύθμιση του Μικρασιατικού ζητήματος θα εγένετο ασχέτως προς πάσα επίδραση του Ελληνικού κράτους[...].

Αλλά κάνοντας τη δήλωση εκείνη προς της Δυνάμεις της Συνεννόησης δεν απέβλεπε μόνο στην αντιμετώπιση του Τουρκικού κινδύνου αλλά και στον Βουλγαρικό[...]. Έβλεπα λοιπόν, ότι ασχέτως προς κάθε κίνδυνο άμεσο κατά αυτού του έργου, το οποίο πετύχαμε από τους δύο πολέμους,[...], είχα υπόψη ότι το περας του Ευρωπαϊκού πολέμου θα σημείωνε μια αύξηση του κυριότερου ανταγωνιστή μας στη Βαλκανική, τη Βουλγαρία [...]

¹⁰ Εφημερίδα «Πατρίς» 2ας Ιουλίου 1913.Παρατίθεται στο Ελευθερίου Βενιζέλου, Πολιτικάί Υποθήκαι,σελ.287.

¹¹ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 22ας Σεπτεμβρίου 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β',σ.σ.153-154.

¹² Ibid, σελ.144.

Αλλά είχα καθήκον να μην ανεχθώ,[...], ώστε στο τέλος του πολέμου να ανατραπή ριζικά η ισορροπία της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, με την υπερμεγέθυνση της Βουλγαρίας, ενώ η Ελλάδα θα παρέμενε ίδια»¹³.

4) η ενίσχυση της θέσης και του ρόλου της Ελλάδος, μέσω της αύξησης των σχετικών της κερδών- εδαφική μεγέθυνση, σε σχέση με τους περιφερειακούς της ανταγωνιστές.

«[...] Η νίκη των Δυνάμεων της Συνεννοήσεως σήμερα, εάν, της Βουλγαρίας μετεχούσης εις τον πόλεμον, ηναγκαζόμεθα και ημείς να μετάσχωμεν αυτού, η νίκη, λέγω, των Δυνάμεων της Συνεννοήσεως θα εξυπηρετεί τα Ελληνικά συμφέροντα περισσότερο από ότι ήτο δυνατόν,[...]. Ήττα του συνδυασμού εις τον οποίον θα άνηκε και η Βουλγαρία θα εσήμαιεν οριστικώς θάψιμον των βλέψεων και των αξιώσεων του κράτους τούτου επί της ηγεμονίας εν τη Βαλκανική, θα εσήμαιε και εδαφικόν αυτής περιορισμόν εν τη Βαλκανική Χερσονήσω, ενώ συγχρόνως θα εσήμαιεν επέκτασιν του Ελληνικού κράτους και εις την απέναντι ακτήν, την Μικρασιατικήν, και εις την Βαλκανικήν Χερσόνησον»¹⁴.

«[...] Θα μου ήταν αρκετό αν με τη δράση της Ελλάδας, μεταβαίνοντας στην Καλλίπολη, μεταβαίναμε στην Κωνσταντινούπολη και ρυθμίζαμε με το Ελληνικό σπαθί και την Ελληνική σύμπραξη, αν όχι την πρωτοβουλία, το ζήτημα των Στενών και κανονίζαμε και την τύχη του Μικρασιατικού Ελληνισμού, χωρίς να αποκλείεται ότι θα μπορούσαν να γίνουν και περισσότερα, να πάρουμε και τις παραχωρήσεις, αν επιμέναμε και σε περαιτέρω ενέργειες, οι οποίες θα προκαλούσαν και περαιτέρω θυσίες.[...] Αυτή η ενέργεια της Ελλάδας και αυτή η επιτυχία δεν θα εξύψωνε μόνο το πολιτικό της γόητρο, δεν θα μας παρείχε κατά πάσα πιθανότητα και τις παραχωρήσεις στη Μ.Ασία, αλλά θα συντελούσε στη μείωση της χρονικής διάρκειας του Ευρωπαϊκού πολέμου. [...]»¹⁵.

Αντίστροφα η διαφορετική πολιτική όψη,(διαρκής ουδετερότητα), της Υψηλής Στρατηγικής που υποστήριξε ο βασιλιάς Κωνσταντίνος εκπορευόταν από τις μεταβλητές :

α) της διατήρησης της ισορροπίας δυνάμεων στα Βαλκάνια, δηλαδή της προάσπισης του Βαλκανικού εδαφικού καθεστώτος,

β) της ανάσχεσης ενδεχόμενων αναθεωρητικών πολιτικών επιλογών από την πλευρά της Βουλγαρίας και

γ) της περιστολής μιας πιθανής αύξησης των σχετικών της κερδών (Βουλγαρίας).

«Πιστεύω ότι τα συμφέροντα της Ελλάδας υπαγορεύουν σε αυτήν την τήρηση ουδετερότητας και τη διατήρηση του Βαλκανικού καθεστώτος, που δημιουργήθηκε από τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου. Αν εγκαταλείψουμε την άποψη αυτή, η Βουλγαρία θα μεγεθυνθεί με την κατάκτηση των εδαφών εκείνων της Μακεδονίας, τα οποία προσφάτως απέκτησε η Σερβία, θα καταλάβη ολόκληρη τη Βόρεια μεθόριο της Ελλάδας μέχρι την Αλβανία και θα αποβεί τεράστιος κίνδυνος για την Ελλάδα. Δεν έχω καμία εγγύηση ότι δεν θα συμβούν αυτά. Οι διαπιστώσεις αυτές μας αναγκάζουν να τηρήσουμε την ουδετερότητά μας και μας υποχρεώνουν να κάμουμε τα πάντα, σε συμφωνία με τη Ρουμανία, για να μην επέμβει στον πόλεμο η Βουλγαρία. Γνωρίζεις

¹³ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής, Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου, 1917. Ibid, σ.σ.338-339, (έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

¹⁴ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 22ας Σεπτεμβρίου 1915. Ibid, σελ.156.

¹⁵ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου, 1917. Ibid. σ.σ. 338-339.

τα αισθήματά μου για τους Σλαύους και τη Ρωσική κηδεμονία στη Βαλκανική. Τα συμμερίζεται το σύνολο του λαού μου, και αν η Βουλγαρία πετύχαινε σημαντική αύξηση της δυνάμεώς της, η ισορροπία στην περιοχή μας θα καταλύετο και θα εγκαθιδρύετο αμέσως η Σλαυική υπεροχή»¹⁶.

Συνακόλουθα οι αντιβενιζελικές κυβερνήσεις νοηματοδοτούμενες από τις πολιτικές σκοποθεσίες του βασιλιά Κων/νου, συνέκλιναν στην ανωτέρω Πολιτική της Ουδετερότητας αιτιολογώντας την με βάση την προάσπιση και διασφάλιση των εθνικών πολιτικών συμφερόντων. Ωστόσο, οι αντιβενιζελικές κυβερνήσεις, δεν οριοθετούσαν ευκρινώς το είδος των συμφερόντων που προάσπιζε η εφαρμοσθείσα Πολιτική, (περά από την αποφυγή του επικείμενου κοινωνικού, οικονομικού, στρατιωτικού κόστους που ενείχε η στρατιωτική αναμέτρηση) και γενικότερα δεν λειτούργησαν ορθολογικά συνεκτιμώντας τις ευκαιρίες και τις απειλές του διεθνούς περιβάλλοντος με βάση υπολογισμούς κόστους και οφέλους.

«[...] Δεν καλούμεθα κύριοι, εξ ουδενός λόγου, αλλ' ούτε και δύναμιν προς τοιούτον εγχείρημα διαθέτομεν, δεν καλούμεθα, λέγω, να επιδράσωμεν επι της διακανόνισεως των τυχών της Ευρώπης δια της συντελέσεως εις την επικράτησιν ταύτης ή εκείνης της ομάδος, ως εκπροσωπούσης ταύτην ή εκείνην την ιδέαν. Εκ της αρχής δε ταύτης προήλθε και η πολιτική, την οποίαν, εφ' όσον τούτο γίνεται εις ημάς δυνατόν, παραμένομεν μακράν της κολοσσιαίας πυρκαϊας, ήτις λυμαίνεται τον κόσμον. Η πολιτική της ουδετερότητος. Η πολιτική κατά την οποίαν θέλομεν εξέλθη της ουδετερότητος τότε μόνον, όταν η αποτροπή κινδύνων της Ελλάδος ήθελεν επιβάλη τούτο, η επιδίωξις συμφέροντος εθνικού, κινδυνεύοντος εκ της απραξίας ημών, ήθελε το υπαγορεύσει. Και δυνάμεθα να είπωμεν ότι την πολιτικήν ταύτην μετελθόντες μέχρι σήμερον εξυπηρετήσαμεν αποτελεσματικώς τα συμφέροντα της χώρας.[...] Και έχω ακράδαντον πεποίθησιν ότι η πολιτική, η επιβαλλομένη από τα συμφέροντα της χώρας, είναι να προσπαθήσωμεν δια παντός τρόπου να αποφύγωμεν την σύγκρουσιν [...]»¹⁷.

«Η νέα Κυβέρνησις μελετήσασα τας διαφόρους απόψεις της προ ημών παρουσιαζόμενης διεθνούς καταστάσεως, εις άκρον περιπλόκου, δύναται να βεβαιώση ότι η πολιτική αυτής θέλει να στηριχθή επί των αυτών θεμελιωδών βάσεων, εφ' όν και η πολιτική ήν ηκολούθησεν η Ελλάς απ' αρχής του Ευρωπαϊκού πολέμου. Προς πλείονα δε εξασφάλισιν των ζωτικών αυτής συμφερόντων θέλομεν παραμείνη εν ενόπλω ουδετερότητι και θέλομεν προσαρμόση την πολιτική ημών ταύτην προς τα γεγονότα,ών η νέα Κυβέρνησις θα παρακολουθήση την εξέλιξιν μετ' αδιαπτώτου προσοχής»¹⁸.

Ομοίως η ελληνική στρατιωτική ηγεσία, μέσο του αρχηγού του Ελληνικού Γενικού Επιτελείου Στρατού, στρατηγού Β. Δούσμανη, υποστήριξε σθεναρά την πολιτική της ουδετερότητας. Συγκεκριμένα η εν λόγω πολιτική αιτιολογούνταν στη βάση μιας ορθολογικής ανάλυσης του διαμορφωμένου γεωστρατηγικού πλαισίου, με άξονα την διαμορφωθείσα ισορροπία ισχύος μεταξύ των δύο αντίπαλων στρατιωτικών συνασπισμών, την αξιολόγηση της γεωγραφικής θέσης και των

¹⁶ Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας 1912-1922, σελ. 267.

¹⁷ Αγόρευση του πρωθυπουργού Δ.Γούναρη,(ανέλαβε την πρωθυπουργία μετά την πρώτη παραίτηση του Ε.Βενιζέλου, στις 21.2.1915). Εφημερίδα των Συνζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1915.Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ.134-135.

¹⁸ Τηλεγράφημα του πρωθυπουργού Α.Ζαΐμη,(ανέλαβε την πρωθυπουργία μετά την δεύτερη παραίτηση του Ε.Βενιζέλου, στις 22.9.1915),προς τις ελληνικές πρεσβείες. Παρατίθεται στα Διπλωματικά Έγγραφα,1913-1917,σ.σ. 59-60.

εσωτερικών πηγών ισχύος της Ελλάδος, τις παραστάσεις που θα μετέδιδε η τελευταία στους συνδαιτυμόνες της στην περίπτωση που υιοθετούσε μια επιθετική στρατιωτική στρατηγική, (δηλαδή θα εκδηλώνονταν διλήμματα ασφαλείας, θα αναπτύσσονταν σπειροειδείς διαδικασίες και πιθανόν η διεξαγωγή προληπτικού πολέμου από την Βουλγαρία), και στην άμεση απειλή που αναφύοταν για την εσωτερική-εξωτερική της κυριαρχία εάν και εφόσον η Ελλάδα συνέπραττε με έναν από τους δυο αντιμαχόμενους συνασπισμούς.

«Η πολιτική της ουδετερότητας ήτο και κατά την γνώμην μου η μόνη δυνατή να ακολουθήση η Ελλάς, ήτις ως μικρόν και αδύνατον Κράτος είχε να αντιμετωπίσει ύψιστα και σοβαρώτατα εθνικά και πολιτικά συμφέροντα. Η Ελλάς, χώρα μεσογειακή, την στιγμήν εκείνην ηπειλείτο από ξηράς και δη από τας δυο συμμάχους κεντρικάς αυτοκρατορίας τας συνεργαζομένας μετά των δύο προαιωνίων αυτής εχθρών, των Βουλγάρων και των Τούρκων. Ωφείλε επομένως να αποτρέψη, όχι τον κίνδυνον της.[...] Η ουδετερότης της Ελλάδος επεβάλλετο την στιγμήν εκείνην από τας ειδικάς περιστάσεις της Βαλκανικής και από τα ίδια αυτής συμφέροντα, τυφλοί δε θα ήσαν οι Έλληνες αν αφήνον την πλεονεκτικήν θέσιν ήν αυτός ο κ.Βενιζέλος εδημιούργησε, την της ουδετερότητας»¹⁹.

«[...] Εσκέφθημεν και μελετήσαντες μετά προσοχής και τεχνικώς το ζήτημα ευρέθημεν εν τη αμφιβολία και η αμφιβολία αυτή εγέννησε την επιφυλακτικότητα, η δε επιφυλακτικότης την ιδέαν της πολιτικής ουδετερότητας.[...] Η στρατιωτική επομένως αντίληψη δεν ήτο δυνατόν να είναι άλλη απ'αυτήν και συνεπώς οι Έλληνες στρατιωτικοί δεν όφειλον και δεν είχαν αλλοίαν γνώμην παρα την του ότι ο πόλεμος θα κατέληγε εις ένα *compromis*, εξ ης προέκυπτε η ολιγώτερον επικίνδυνος κατάστασις της μη συμμετοχής της μικράς Ελλάδος εις την διαμάχην των δύο ευρωπαϊκών γιγάντων. Η φρόνησις απήτει την επιφυλακτικότητα και η στρατιωτική επιφυλακτικότης μετεφράζετο κατ'ανάγκην εις την πολιτικήν της ουδετερότητας.[...] Επί της βάσεως αυτής εσκέφθημεν και ημείς, καλούμενοι ως εκ της θέσεως ημών να δώσωμεν εις την πολιτικήν αρχήν του Κράτους την στρατιωτικήν ήμων γνώμην προκειμένου η Ελλάς να αναλάβη αγώνα, μη επιβαλλόμενον άλλως υπό ουδεμίας άλλης πραγματικής και πιέζουσας ανάγκης, αγώνα δυσχερή, αγώνα κατά δυνάμεων αγνώστων μεν, πάντως όμως υπέρτερον των υλικών δυνάμεων της χώρας ημών. Αυτήν δ'ακριβώς την γνώμην εξήτησε από ημάς η πολιτική αρχή.

Κατά τον Ευρωπαϊκόν πόλεμον, επειδή τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα είχαν και θαλασσίας δυνάμεις και χερσαίας, και απολύτως και συνδεδυσμένως, όφειλεν η Ελλάς να έχη αμφοτέρας τας αντιλήψεις υπ'οψιν αυτής. Εκινδύνευε και από ξηράς και από θαλάσσης και όφειλέ επομένως να προβλέπη ενδεχομένους κινδύνους απ'αμφοτέρας τας περιπτώσεις. Ούτω κατά τον παγκόσμιον πόλεμον ήτο υποταγμένη από θαλάσσης υπό της Αγγλογαλλικής ναυτικής υπεροχής και από ξηράς υπο της χερσαίας στρατιωτικής υπεροχής. Εάν αντετίθετο κατά της μιας ή της άλλης παρατάξεως, διέτρεχε κινδύνους επίσης ισχυρούς, εφ'όσον η επικράτησις της μιας ή της άλλης παρατάξεως ήτο ακαθόριστος και ουχί φανερά και αναμφισβήτητος.

Η πολιτική της ουδετερότητας ήτο απολύτως αναγκαία και δι'άλλων σκοπόν, τον σκοπόν της διατηρήσεως της χερσαίας οδού από των ημετέρων συνόρων προς τον Βόσπορον.[...]. Η Ελλάς κατέχουσα υποχρεωτικώς την δυτικήν παραλίαν της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου, διατηρούσα την επικοινωνίαν της Ευρώπης και Ασίας δια των πολυρίθμων μικρών και μεγάλων νήσων, κλείουσα την είσοδον και κυρίως την έξοδον των στενών των Δαρδανελλίων, έχει ανάγκην της εξασφαλίσεως

¹⁹ Βίκτωρ Δούσμανης, Απομνημονεύματα, σελ.130-131.

της βορείου ακτής της λεκάνης, διότι άνευ ταύτης της χερσαίας κατοχής κινδυνεύει η επι του Αιγαίου επικράτησις αυτής.[...]»²⁰.

Παρά ταύτα οι διαφοροποιημένες πολιτικές όψεις της Υψηλής Στρατηγικής της κυβέρνησης του Ε.Βενιζέλου με την αντίστοιχη Υψηλή Στρατηγική του βασιλιά Κων/νου, των αντιβενιζελικών κυβερνήσεων και της στρατιωτικής γραφειοκρατίας, κρυσταλλώνονταν σε ταυτόσημες, (έστω και σε διακηρυκτικό επίπεδο από την πλευρά των αντιβενιζελικών κυβερνήσεων), προσδιοριστικές μεταβλητές, οι οποίες συνομαδώνονται στην :

- α) διασφάλιση του συμφέροντος επιβίωσης,
- β) διατήρηση της ισορροπίας ισχύος στο περιφερειακό υποσύστημα των Βαλκανίων
- γ) ανάσχεση της μείζονος άμεσης συστημικής βουλγαρικής απειλής, (η Στρατηγική του Ε.Βενιζέλου απέληγε και στην ανάσχεση-εκμηδένιση της Τουρκικής άμεσης απειλής),
- δ) ορθολογική εκτίμηση της κατανομής των σχετικών κερδών μεταξύ των κρατικών συντελεστών του Βαλκανικού υποσυστήματος,
- ε) διάγνωση των απειλών και των ευκαιριών του διεθνούς περιβάλλοντος επί τη βάση ορθολογικών υπολογισμών κόστους-οφέλους, (ειδικότερα η Υψηλή Στρατηγική του Ε.Βενιζέλου).

Τέλος η όψη της Υψηλής Στρατηγικής που επέλεξε και εφάρμοσε ο Ε.Βενιζέλος κατά την Μικρασιατική επιχείρηση νοσηματοδοτούνταν από τα ακόλουθα εμφατικά κριτήρια διαμόρφωσης- επιλογής Υψηλής Στρατηγικής:

- α) ορθολογικό πλαίσιο υπολογισμών κόστους-οφέλους,

«Η Μεγάλη Ελλάς θα καταστή πολύ γρήγορα και πλούσια. Με μίαν μικράν προσπάθειαν η χώρα θα είναι δυνατόν ν' αποβή, χάρις εις τας σιτοφόρους πεδιάδας της Θράκης, της Μακεδονίας, της Θεσσαλίας και της Μικράς Ασίας, απολύτως αυτάρκης, ακόμη δε θα κατορθώση και να εξάγη σίτον. Δεν θα καταναλίσκη εις το μέλλον τον χρυσόν της η Ελλάς δια να αγοράζη από έξω τον άρτον της. Αφ' ετέρου όμως θα έχη πολύτιμα προϊόντα δια να εξάγη και να συγκεντρώνη ούτω μεγάλα ποσά συναλλάγματος.[...]». «Άμα ο πλούτος μιας χώρας είνε εξησφαλισμένος δεν έχει αυτή να φοβάται καμμία δυσκολία δια την εσωτερικήν της οργάνωσιν.[...]»²¹.

β) βέλτιστη δυνατή αξιοποίηση των παραθύρων ευκαιρίας που διανοίγονταν για την ελληνική εξωτερική πολιτική. Συγκεκριμένα ο Ε.Βενιζέλος αξιοποίησε το παράθυρο ευκαιρίας που συνωθούνταν από τα δεκατέσσερα σημεία του Αμερικανού προέδρου Ουίλσον και απέληγε στην διεθνή αναγνώριση της αρχής των εθνικοτήτων.

«Η Οθωμανική κυριαρχία θα οφείλη να περιορισθή εις το εσωτερικόν των χωρών εκείνων, εις τας οποίας υπερτερεί πραγματικώς το οθωμανικόν στοιχείον».

Ομοίως το παράθυρο ευκαιρίας που κρυσταλλώνονταν στην εντολή των Μ. Δυνάμεων για την αποστολή ελληνικού στρατού στη Σμύρνη

«[...] Λιγά λεπτα μετά την άφιξή μου στο Quai d' Orsay έφθασε ο L.George με πλησίασε και με ρώτησε:

²⁰ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 172-173.

²¹ Ομιλία του Βενιζέλου σε γεύμα που παρέθεσε στη θαλαμηγό «Νάρκισσος» στο λιμάνι της Σμύρνης, τον Σεπτέμβριο του 1920. Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σ.σ.406-409.

-Έχετε διαθέσιμο στρατό
-Έχουμε. Περί τίνος πρόκειται
-Αποφασίσαμε σήμερα με τον Πρόεδρο Ουίλσον και τον κ.Κλεμανσώ, ότι πρέπει να καταλάβετε τη Σμύρνη.
-Είμαστε έτοιμοι»²².

γ) καθολική και οριστική εκμηδένιση της άμεσης συστημικής τουρκικής απειλής,

«[...] προ πάντων δε δια να ζητήσω την νέαν αυτήν σοβαράν προσπάθειαν από τον ελληνικόν Λαόν, πρέπει να αποφασισθή ο διαμελισμός της Τουρκίας, περιοριζομένης ταύτης εις το οροπέδιον της Ανατολής.[...] Αλλ' αν η τύφλωσις, η τουρκική, ως είνε πιθανόν, συνεχισθή, αναλάβωμεν δε την διάλυσιν της Τουρκίας, το έργον δεν υπερβαίνει τας δυνάμεις της Ελλάδος και της Αγγλίας»²³.

«[...] Η παράταση της σημερινής κατάστασης στη Μικρά Ασία θα ήταν γεμάτη απειλές για το μέλλον. Η αδράνεια των Συμμάχων θα καθιστούσε τον Κεμάλ τολμηρότερο, θα ολοκλήρωνε τον αφανισμό των χριστιανικών πληθυσμών και θα έλυνε τα χέρια στις ραδιουργίες ορισμένων Δυνάμεων, που επιθυμούν να χρησιμοποιήσουν τον Κεμάλ και τον μποσελβικισμό για να εμποδίσουν τη ειρήνευση της Ανατολής.

Το μόνο δραστικό φάρμακο θα ήταν μια νέα εκστρατεία με αντικείμενο την οριστική καταστροφή των εθνικιστικών δυνάμεων γύρω από την Άγκυρα και τον Πόντο, με τις παρακάτω διπλές συνέπειες:

1. Να διωχτούν οι Τούρκοι από την Κωνσταντινούπολη, που θα σχημάτιζε, μαζί με την περιοχή των Στενών, ένα χωριστό κράτος, του οποίου η ύπαρξη θα αποτελούσε τη μοναδική αποτελεσματική εγγύηση για την ελευθερία των Στενών.

2. Να ιδρυθεί ένα χωριστό κράτος στον Πόντο, με τους Έλληνες που έχουν παραμείνει εκεί και με εκείνους οι οποίοι έχοντας μεταναστεύσει για να ξεφύγουν από τους τουρκικούς διωγμούς κατά τα τελευταία πενήντα χρόνια διασκορπιστικάν στη νότια Ρωσία και των οποίων ο συνολικός αριθμός ανέρχεται σε 800.000. [...]»²⁴.

δ) κατάκτηση ισχυρής θέσης και ρόλου τόσο στο περιφερειακό υποσύστημα των Βαλκανίων όσο και στην Μ.Ασία,

«Αλλ' η εθνική αποκατάστασις δεν ανταποκρίνεται μόνον προς τας ηθικάς ανάγκας του Έθνους. Ανταποκρίνεται προς αυτά τα στοιχειώδη υλικά του συμφέροντα. Άνευ αυτής, άνευ δημιουργίας Ελλάδος ικανής να προστατεύση ευατήν ο βίος του Έθνους θα ήτο αβίωτος και εν Ευρώπη και εν Μικρασία και εις τας νήσους»²⁵.

«Η Ελλάς εξεκίνησεν ήδη προς νέους ορίζοντας. Προχωρεί με γοργόν πλέον και σταθερόν βήμα προς την ενδοξοτέραν ίσως περίοδον του μακραίωνος ιστορικού της βίου. Η απελευθερωτική προσπάθεια και εξάρτησις της Φυλής μας προσεγγίζει το τέλος της. Η πατρίς μας επεκτείνεται ήδη με επίσημα κείμενα συνθηκών από της

²² Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ.575-577.

²³ Δήλωση του Ε.Βενιζέλου στην διάσκεψη της Βουλώνης, στις 7/20.6.1920. Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σ.σ.365-366.

²⁴ Τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου στις 22.9/5.10.1920 προς τον Λουδ Τζώρτζ. D.B.F.P., XIII, αρ.152. Παρατίθεται στο Μ. Smith, Το όραμα της Ιωνίας, σελ.247.

²⁵ Πρώτος προεκλογικός λόγος του Ε.Βενιζέλου στην Πάτρα. 21.10.1920. Εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος» της 22ας Οκτωβρίου 1920. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος γ', σελ.70.

Αδριατικής μέχρι του Ευξείνου Πόντου και από Αργυροκάστρου μέχρι του Καστελλορίζου και περιβάλλει πανταχόθεν την Κωνσταντινούπολιν. Και αν τελικώς δεν την καταλάβη, οπότε θα έχη συμπληρώσει τον απελευθερωτικόν της αγώνα δια τον αλύτρωτον Ελληνισμόν και θα μπορέση μελλοντικώς να καταβάλη όλες τας προσπάθειάς δια την εξασφάλισιν της ευημερίας του Λαού της δια την ειρηνικὴν του ανάπτυξιν και ευδαιμονίαν.[...] Κατ'αυτὸν τον τρόπον ἡ Ἑλλάς θα εκπληρώσῃ πραγματικά τον μέγαν της προορισμόν και θα αποτελέσῃ σημαντικόν παράγοντα πολιτισμοῦ και ειρηνικῆς προόδου εἰς την ανατολικὴν αὐτὴν ἄκρην της Ευρώπης και εἰς τας παρυφάς της μεγάλης ασιατικῆς ηπείρου». «Μήπως ἔτσι δεν ἄρχισαν ὅλες οἱ Μεγάλες Δυνάμεις;»²⁶.

ε) εφαρμογὴ της αρχῆς της αυτοβοήθειας,(ἀπότοκο του ἀναρχοῦ χαρακτήρα τους Διεθνούς Συστήματος, της ἀνιστης ἀνάπτυξης και των διλημμάτων ασφαλείας), για την επιτυχή πραγμάτωση των πολιτικῶν στόχων της Ἑλληνικῆς Υψηλῆς Στρατηγικῆς,

«Εδήλωσα προς τον Πρωθυπουργόν της Γαλλίας, ὅτι οὐδέποτε διανοήθην να ζητήσω συνδρομὴν ἀπὸ τους Συμμάχους και ὅτι ἡ Ἑλλάς ἀναλαμβάνει δια του εν Μικρὰς Ἀσίας Στρατοῦ της ὄχι μόνον τας διεκδικήσεις αὐτῆς να ἐπιβάλῃ, ἀλλ' ὅτι εἶναι ὁ κυριώτερος παράγων ἐπιβολῆς πάντων των ὁρων της καταρτιζομένης Συνθήκης εἰρήνης εἰς τους Τούρκους»²⁷.

«Εδήλωσα προς τον ὑπουργόν των Στρατιωτικῶν της Ἀγγλίας, ὅτι ἀναλαμβάνομεν, ὅσον ἀφορὰ τα ἐπιδικαζόμενα ἡμῖν μέρη, την ἐπιβολὴν των ὁρων της καταρτιζομένης Συνθήκης εἰρήνης»²⁸.

«Ἄγγλος Πρωθυπουργός μοι εἶπεν ὅτι: Ἡ Ἰταλία πρέπει να μὴ υπολογίζεται, διότι οὐ μόνον δεν θα συντρέξῃ εἰς την ἐπιβολὴν των ὁρων της καταρτισθείσης Συνθήκης, ἀν δεν ἐκτελεσθῇ αὕτη, πιθανόν δε θα ωθήσῃ την Τουρκίαν εἰς ἀρνήσιν. Ἡ Γαλλία δεν δύναται να υποστηρίξῃ την Ἑλλάδα, λόγω της Γαλλικῆς Κοινῆς Γνώμης. Τέλος ὁ Ἄγγλος Πρωθυπουργός μοι εἶπεν, ὅτι και ὁ ἴδιος εὐρίσκεται προ δυσκολιών να βοηθήσῃ. Ἀπήντησα αὐτῷ ὅτι ἡ Ἑλλάς ἔχει την ἀναγκαίαν δύναμιν δια την ἐπιβολὴν εἰς τους Τούρκους των ὁρων της καταρτισθείσης Συνθήκης εἰρήνης»²⁹.

«Ἡ Ἑλλάς και την θέλησιν και την δύναμιν ἔχει να κάμῃ την ἀναγκαίαν στρατιωτικὴν προσπάθειαν δια τα ἐδάφη της Θράκης και της Μικρᾶς Ἀσίας δια τα ὁποία ἐνδιαφερόμεθα»³⁰.

Ἀνάλογη Ὑψηλὴ Στρατηγικὴ, (δηλαδή υιοθέτησαν και ἐφάρμοσαν μια ἐπιθετικὴ στρατιωτικὴ και πολιτικὴ ὄψη), ἀκολούθησαν και οἱ μετανοεμβριανές ἐλληνικὲς κυβερνήσεις παρωθούμενες ἀπὸ ἱεραρχήσεις ἰσχύος-θέσεως-ρόλου, γεγονός που ἐπίτασσε την χρῆση ὅλων των διαθέσιμων ἢ ἐν δυνάμει διαθέσιμων οικονομικῶν, πολιτικῶν- διπλωματικῶν και στρατιωτικῶν μέσων για την διατήρηση του ἀναμορφωμένου ἐδαφικοῦ καθεστώτος στην Ἀνατολή.

«[...] Ὑπεραμυνομένη των προαιώνιων πόθων του Ἑλληνισμοῦ και των δικαίων ἅτινα τη ἀνεγνώρισεν ἡ Συνθήκη των Σεβρών, ἐναντι των κατὰ τον πόλεμον

²⁶ Ομιλία του Βενιζέλου σε γεῦμα που παρέθεσε στη θαλαμηγὸ «Νάρκισσος» στο λιμάνι της Σμύρνης, τον Σεπτέμβριο του 1920. Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικὸς ηγέτης, σ.σ.406-409.

²⁷ Τηλεγράφημα της 25.2.1920. Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολὴ εἰς την Ἱστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.468.

²⁸ Τηλεγράφημα της 6.3.1920. Ibid.

²⁹ Τηλεγράφημα της 2.6.1920. Ibid.

³⁰ Ibid, σελ.367.

θυσιών αυτής η Ελλάς, πέποιθεν ότι αμύνεται εν ταυτώ υπέρ των συμφερόντων του πεπολιτισμένου κόσμου εν τη Ανατολική λεκάνη της Μεσογείου και της Στενοίς του Ελλησπόντου.[...] Διότι η μόνη ελπίς όπως ίδη τις την Τουρκίαν υποτασσομένην εις τας υποδείξεις των Δυνάμεων και σεβομένην τα κυρωθέντα δια της υπογραφής αυτών δικαία και τα συμφέροντα άτινα θα θεωρήσωσιν άξια της ευατών υποστηρίξεως προς περιφρούρησιν της Ειρήνης εν τη Ανατολή· η ελπίς αυτή λέγομεν δεν δύναται να στηριχθή η επί της εξασκούμενης και εξασκηθησομένης επιρροής υπό της στρατιωτικής δράσεως.[...] η Ελλάς θα φρουρήση ακόπως την διατήρησιν του νέου της Ανατολής καθεστώτος»³¹.

«Εκ τούτον κατεδείχθει κατά τρόπο ανεπίδεκτο οιασδήποτε αμφιβολίας, ότι ορθός έκρινε η Ελληνική Κυβέρνηση, θέτοντας σαν βάση της ενέργειας αυτής την πεποίθησιν ότι η πολιτική αυτή υπηρετεί τα κεφαλαιώδη και ζωτικά συμφέροντα της Ελλάδας, και δικαιολογεί πάση θυσία, είνε και η βαθύτατη συνείδηση του Ελληνικού Λαού ολόκληρου,[...]»³².

Υπό το πλαίσιο της ανωτέρω συγκριτικής ανάλυσης των προσδιοριστικών μεταβλητών της διαδικασίας διαμόρφωσης και εφαρμογής της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, της περιόδου 1912-1922, μεταξύ των κυρίαρχων πολιτικών και στρατιωτικών γραφειοκρατικών ομάδων, η περιπτωσιολογική μας ανάλυση απολήγει στις ακόλουθες καταληκτικές εμπειρικές διαπιστώσεις, οι οποίες συνωθούν στην επίρρωση των κεντρικών αρχών του Παραδοσιακού Παραδείγματος και στην ανάδειξη του υψηλού βαθμού σπουδαιότητας των κεντρικών υποθέσεων εργασίας που εδράζονται στα προσδιοριστικά κριτήρια της νεορεαλιστικής Θεωρίας.

Α) Η απουσία μιας παγκόσμιας κανονιστικής εξουσίας, η αναφαινόμενη ετερότητα των κεντρικών μονάδων-κρατών του Διεθνούς Συστήματος και οι περιορισμένοι ενεργειακοί και πλουτοπαραγωγικοί πόροι, παρωθούν τα λιγότερο ισχυρά κράτη σε διαδικασίες εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης για την διασφάλιση της εσωτερικής και εξωτερικής τους κυριαρχίας και για την διατήρηση της θέσης και του ρόλου τους εντός του περιφερειακού τους υποσυστήματος.

Β) Μείζονος σημασίας συμφέρον-στόχος για ένα λιγότερο ισχυρό κράτος είναι επιβίωσή του, μέσω της διατήρησης της ισορροπίας ισχύος και της προάσπισης του εδαφικού του καθεστώτος, εντός του περιφερειακού του υποσυστήματος, από τις αναθεωρητικές πολιτικές επιλογές των συνδαιτυμόνων του, υπό την αναγκαία προϋπόθεση ότι το συγκεκριμένο, οριοθετημένο status-quo, διασφαλίζει το συμφέρον επιβίωσης. Εάν και εφόσον έχει επιτευχθεί η ανάσχεση ή η εκμηδένιση των άμεσων απειλών, το εν λόγω κράτος δύναται να υιοθετήσει εναλλακτικές Στρατηγικές όψεις με απότοκο την αύξηση της σχετικής του ισχύος και την αναβίβαση της θέσης και του ρόλου εντός της γεωπολιτικής του περιφέρειας.

Γ) Η αναμφίλεκτη ρευστότητα που ενυπάρχει στο Διεθνές Σύστημα αναφορικά με τις αναφύομενες απειλές και ευκαιρίες που καλούνται να ανασχέσουν ή να αξιοποιήσουν οι κυρίαρχοι δρώντες-κράτη, η διαρκής μεταβολή ως προς την σύμπληξη διαφορετικών ή ταυτόσημων πολιτικά-ιδεολογικά κρατικών συμμαχιών ή συνασπισμών στα εκάστοτε περιφερειακά υποσυστήματα, καθώς και η αλλαγή στους προσδιορισμένους πολιτικούς στόχους των πόλων του Συστήματος, (είτε εξαιτίας

³¹ Απάντηση της Ελληνικής Κυβέρνησης στην πρόταση των Συμμάχων για μεσολάβηση. Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1921. Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους, σ.σ.93-95.

³² Παρατίθεται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία, σ.σ.217-220.

μιας αναδιανομής ισχύος και συμφερόντων λόγω αύξησης ή μείωσης του αριθμού των πλανητικών δυνάμεων, είτε λόγω μιας ραγδαίας αύξησης των συντελεστών ισχύος ενός πόλου), αναγάγει την αρχή της αυτοβοήθειας σε αξονικό μέσο τόσο για την επιβίωση ενός λιγότερο ισχυρού κράτους, όσο και για την επαύξηση του βαθμού αποτελεσματικότητας της Υψηλής του Στρατηγικής για την πραγμάτωση των πολιτικών του στόχων. Με άλλα λόγια η ύπαρξη μιας διακριτής βιώσιμης κρατικής οντότητας συναρτάται άμεσα από τον βαθμό κοινωνικοποίησης-προσαρμογής της στις κανονιστικές λειτουργίες και στις στρατηγικές επιλογές των πόλων του Συστήματος, επειδή οι δομικοί περιορισμοί και οι αναφαινόμενες απειλές του διεθνούς περιβάλλοντος τιμωρούν τα απρόσεχτα κράτη που αδυνατούν να μεριμνήσουν αυτοτελώς-ιδιοτελώς για την ασφαλεία τους.

Δ) Η αναπόδραστη ανάγκη ενός λιγότερο ισχυρό κράτος να ανασχέσει τις άμεσες ή τις έμμεσες συστημικές απειλές που εκδηλώνονται στο περιφερειακό του υποσύστημα και ενδεχομένως να απολήξουν στην διάρρηξη του συμφέροντος επιβίωσης, συνωθεί το εν λόγω κράτος στην αναζήτηση συντελεστών εξωτερικής εξισορρόπησης μέσω της σύναψης συμμαχιών με ισοδύναμα ή ισχυρότερα κράτη, ή μέσω της δημιουργίας ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων με τον ισχυρό συντελεστή του συστήματος, για την αποτροπή των αναθεωρητικών πολιτικών αποφάσεων του απειλητικότερου περιφερειακού συντελεστή. Η επιλογή των εταίρων για την σύντηξη μιας συμμαχίας περιορίζεται στο περιφερειακό υποσύστημα του λιγότερου ισχυρού κράτους, του οποίου τα συμφέροντα είναι περιορισμένης εμβέλειας,(κυρίως στοχεύει στην διασφάλιση της θέσης και του ρόλου), με συνεπακόλουθο την σύναψη συμμαχιών με τον ισχυρότερο κρατικό συντελεστή ή με ανάλογης βαθμίδας και θέσης κράτη,(υπό την αναγκαία προϋπόθεση τα κυριαρχικά συμφέροντα των υποψήφιων προς συμμαχία κρατών να μην διίστανται κατά την συγκεκριμένη χρονική περίοδο), για την περιστολή των αναθεωρητικών πολιτικών του απειλητικότερου συντελεστή στο εν λόγω υποσύστημα.

Ε) Συνακόλουθα η διαδικασία προσδιορισμού και διαμόρφωσης της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερο ισχυρού κράτους κρυσταλλώνεται :

- 1) στην ορθολογική διάγνωση και αξιολόγηση του είδους, του μεγέθους και του βαθμού αξιοπιστίας των αναφαινόμενων άμεσων και έμμεσων περιφερειακών συστημικών απειλών, καθώς και στην δυνατότητα-ικανότητα αξιοποίησης των αναφαινόμενων παραθύρων ευκαιρίας,
- 2) στον προσδιορισμό του είδους των απειλούμενων εθνικών συμφερόντων και του βαθμού αποτελεσματικότητας της προδηλωμένης απειλής,
- 3) στον ευκρινή και ορθό υπολογισμό των αναγκαίων και ικανών μέσων για την ανάσχεση των εν λόγω απειλών, με απότοκο την ανασύνταξη, αναδιοργάνωση και ενίσχυση των εσωτερικών μέσων, την αναζήτηση και πρόσκτηση εξωτερικών συντελεστών ισχύος και την αгаστή σύζευξη των μέσων εσωτερικής- εξωτερικής εξισορρόπησης με τον προσδιορισμένο πολιτικό στόχο.
- 4) στην αρμονική σύζευξη των διατιθέμενων ή των εν δυνάμει μέσων με τους ιεραρχημένους πολιτικούς στόχους, ώστε τα όρια των εκάστοτε στόχων να μην διαρράγουν την στρατηγική αποτελεσματικότητα των πολιτικό-στρατιωτικών μέσων. Με διαφορετικά λόγια επιτάσσεται μια ορθολογική ισορροπία μεταξύ των πολιτικών στόχων,(περιορισμένοι ή απεριόριστοι), με τα διατιθέμενα μέσα,(περιορισμένα ή απεριόριστα).

6.2. Καταληκτικά πορίσματα από την μελέτη των εναλλακτικών πολιτικών και στρατιωτικών όψεων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής

Έχοντας καταδειχθεί, από την προηγηθείσα ανάλυση, και ελεγχθεί εμπειρικά, από τις επιλεγόμενες ιστορικές περιπτώσεις της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, της περιόδου 1912-1922, ο βαθμός σπουδαιότητας των βασικών παραδοχών του Παραδοσιακού Παραδείγματος και των συμπαρομαρτούντων θεωρητικών του κατευθύνσεων, (Πολιτικός Ρεαλισμός, Νεορεαλιστική Θεωρία), συνωθούμαστε στην συγκριτική ανάλυση των πολιτικών και στρατιωτικών εκφάνσεων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής. Θεμελιώδης στόχος της ακόλουθης συγκριτικής ανάλυσης των πολιτικών και στρατιωτικών όψεων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, στις τρεις επιλεγόμενες περιπτώσεις της ελληνικής διπλωματικής ιστορίας, είναι αφενός η ανάδειξη των ανεξάρτητων μεταβλητών, (συμφέρον επιβίωσης, κριτήρια προσδιορισμού θέσης και ρόλου, άνιση ανάπτυξη, διλήμματα ασφαλείας, κατανομή σχετικών κερδών, άμεσες περιφερειακές απειλές), που παρώθησαν την εκάστοτε ελληνική πολιτική και στρατιωτική ηγεσία στην υιοθέτηση και εφαρμογή των εναλλακτικών πολιτικών- στρατιωτικών στρατηγικών όψεων και αφετέρου η εξαγωγή πορισμάτων αναφορικά με τον βαθμό της στρατηγικής αποτελεσματικότητας των εναλλακτικών πολιτικών και στρατιωτικών στρατηγικών ως προς την επίτευξη των οριοθετημένων πολιτικών στόχων, υπό το συγκεκριμένο ιστορικό γεωπολιτικό πλαίσιο της εκάστοτε περίπτωσης, στο οποίο εμφιλοχωρούσαν και παρεμβαίνουσες μεταβλητές, ενισχύοντας ή περιστέλλοντας τον βαθμό αποτελεσματικότητας των εν λόγω στρατηγικών.

6.2.1. Πολιτικές Στρατηγικές

Οι πολιτικές όψεις της Υψηλής Στρατηγικής που διαμορφώθηκε και υλοποιήθηκε από την κυβέρνηση του Βενιζέλου κατά την διάρκεια των δύο Βαλκανικών πολέμων κρυσταλλώνονταν στην αγαστή χρήση εσωτερικών, (αναδιοργάνωση, ποιοτική και ποσοτική ενίσχυση των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων), και εξωτερικών συντελεστών ισχύος, (συμμαχία με τα Βαλκανικά κράτη-Σερβία, Βουλγαρία, Μαυροβούνιο και αμυντική συμμαχία με Σερβία στον βαλκανικό πόλεμο), για την διασφάλιση του συμφέροντος επιβίωσης και συνακόλουθα για την ευόδωση των ιεραρχημένων και προσδιορισμένων πολιτικών στόχων. Με άλλα λόγια και στις δύο περιπτώσεις η Ελλάδα, (εκτός από την προϋποτιθέμενη χρήση των εσωτερικών συντελεστών της ισχύος της), επιζήτησε και έλαβε εξωτερική εξισορρόπηση για να αντιπαρέλθει στις άμεσες απειλές που αναφύονταν στο περιφερειακό υποσύστημα των Βαλκανίων.

Στην πρώτη περίπτωση (Α' Βαλκανικός πόλεμος) συμμαχισε με τον ισχυρότερο περιφερειακό συντελεστή-Βαλκανική συμμαχία, για να ανασχέσει τον απειλητικότερο, (παρά το γεγονός ότι η Τουρκία επεδίωξε μεθοδικά να αποτρέψει την προσχώρηση της Ελλάδος στην Βαλκανική συμμαχία με δέλεαρ την διμερή επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών και την πιθανή σύντηξη μιας μεταξύ τους συμμαχίας),

«Εγώ, ο οποίος ήμουν υπέρ της συντονισμένης πολεμικής δράσης της Ελλάδας, γνώριζα ότι παράλληλα με την στρατιωτική οργάνωση έπρεπε να προβούμε σε συνεννόηση και εξεύρεση συνεργατών για την επιτυχή χρησιμοποίηση των στρατιωτικών μας δυνάμεων, αλλά όπως είπα στην αρχή του λόγου μου, δεν ήταν δυνατό να βρώ τους συνεργάτες μου σε άλλα μέρη της γης, θα τους έβρισκα μεταξύ των γειτόνων μου[...] Έλεγα λοιπόν, προκειμένω να βρεθώ στην ανάγκη αύριο(η

Ελλάδα να έλθει σε στρατιωτική αναμέτρηση με την Τουρκία λόγω του Κρητικού και των άλλων ζητημάτων), χωρίς να το θέλω, όχι βεβαίως εγώ διότι εγώ δεν θα ήθελα να έλθω σε σύγκρουση με την Τουρκία άνευ συμμάχων, αλλ' άλλη ασθενέστερη Κυβέρνηση,[...], ότι καλύτερο θα είναι να κάνω τον σταυρό μου και να πω: εις το όνομα του θεού! Κακοί ήταν οι Βούλγαροι στο παρελθόν· χειρότερη είναι η Τουρκία σήμερα· δεν αφήνει σ' αυτό το Κράτος να ζήσει· ας έλθουμε σε συνεννόηση με αυτούς· υπάρχει χώρος αρκετός για όλους του λαούς της[...]]»³³,

«[...] Η Ελλάς δεν ήτο εις θέσιν αυτή και μόνη, εναντίον των διδαγμάτων της Ιστορίας, εναντίον της πείρας όλων των άλλων Κρατών να αξιολογήσει ότι θα ήτο εις θέσιν να υπερασπίσει μόνη της εις πάσαν περίστασιν τα δίκαια της χώρας, ώστε να μη προστρέξει εις το σύστημα του συνεταιρισμού των εθνικών συμφερόντων, επι τη βάσει του οποίου πλείονα Κράτη συμπράττουσι προς υπεράσπισιν ωρισμένων σκοπών της εσωτερικής πολιτικής αυτών είτε και γενικώτερον όλων των σκοπών της εξωτερικής πολιτικής. Είναι αληθές ότι δεν επρόκειτο να σταματήσωμεν εις το σημείον τούτο μόνον, και ότι επιθυμούμεν όπως η συμμαχία η αμυντική ής η πρότασις εγένετο κατά Μάρτιον του 1911, ήγαγε δε εις συνομολόγησιν της συμμαχίας κατά Μαΐον του 1912, μη περιορισθή εως εκεί, αλλ' επιδιωχθή να συνομολογηθή και επιθετική συμμαχία κατά της γείτονος τότε Επικρατείας εις περίπτωσιν, καθ' ην ή κατάστασις η εσωτερική αυτής παρέμενε τοιαύτη, ώστε να καθιστά τον βίον των εν Τουρκία εθνοτήτων αβιώτων και εξηνάγκαζε τα γείτονα Κράτη να επιδιώξωσιν την έξωσιν της αυτοκρατορίας της Τουρκικής εκ των εν Ευρώπη επαρχιών της[...]. Η Ελλάς μόνη, και αν ακόμη από απόψεως στρατιωτικής παρασκευής δεν ευρίσκετο εις το σημείον εις το οποίο ευρίσκετο εξ υπαιτιότητος εκείνων, οι οποίοι με κατηγορούσιν, αλλ' είχε αναπτύξει εις το ακρότατον την στρατιωτικήν αυτήν παρασκευήν, η Ελλάς, λέγω, ήτο αδύνατον αυτή μόνη να διεξαγάγη πόλεμον νικηφόρον κατά της Τουρκίας. Όσοι λοιπόν, δεν ήθελον να εμπαίξωσι τον λαόν, ζητούντες παρ' αυτού θυσίας δια στρατιωτικήν πολιτικήν εκάστοτε, είχαν καθήκον ν' αναγνωρίσουν, ότι εάν η στρατιωτική πολιτική έμελλε πότε να έχη εκδήλωσιν εθνικής διεκδικήσεως των δικαίων ημών, [...] επεβάλλετο, λέγω, εις τους πολιτικούς εκείνους οι οποίοι δεν θέλουσι να εμπαίξωσι τον λαόν είτε να δεχθώσιν ότι παραλλήλως προς την στρατιωτικήν οργάνωσιν έπρεπε να είναι η συνεννοήσις, η εξεύρεσις συμμάχων δια την χρησιμοποίησιν των στρατιωτικών δυνάμεων, είτε έπρεπε ρητώς να λεχθή εις τον λαόν ότι δεν δύναται να έχη εμπιστοσύνην, ότι δεν είναι δυνατόν δια των στρατιωτικών δυνάμεων η Ελλάς και μόνη να επιτύχη τίποτε και να είπωσιν εις τον λαόν: εγκατέλειψον παν ιδεώδες και ανέχθητι την πολιτικήν, την οποίαν ασκεί η Τουρκία προς τους ομαιομόνας σου και αρκέσθητι εις ταύτα»³⁴.

ενώ στην δεύτερη περίπτωση (Β' Βαλκανικός πόλεμος) η Ελλάδα συμμάχησε με τη Σερβία, (δηλαδή με έναν αξιόπιστο ως προς το συντελεστή της στρατιωτικής ισχύος κρατικό δρώντα), για να εξισορροπήσει και να καταστείλει της ηγεμονικές αξιώσεις της ισχυρότερης, (την συγκεκριμένη χρονική στιγμή) βαλκανικής δύναμης-Βουλγαρία,

«[...] Η συνθήκη κύριοι με τη Σερβία, η συνθήκη συμμαχίας είναι μια, δεν εγένετο δύο, μια πριν από τον πόλεμο κατά της Βουλγαρίας και η άλλη μετά από αυτόν[...]. Η συνθήκη της συμμαχίας είναι εκείνη, ή οποία συνάφθη ένα μήνα πριν

³³ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής 1^{ης} και 5^{ης} Οκτωβρίου 1912. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε. Βενιζέλου, τόμος α', σελ. 448. (Έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

³⁴ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 21^{ης} Ιουνίου 1913. Ibid, σ.σ 446-448.

της εκρήξεως του πολέμου προς την Βουλγαρία, επι τη προόψει ακριβώς του πολέμου τούτου, και είναι με δεκαέτη διάρκεια για την εξυπηρέτηση των γενικότερων συμφερόντων των εκατέρωθεν κρατών. [...] η συνθήκη της συμμαχίας με τη Σερβία είναι συνθήκη αμυντική, βάση της οποίας τα δύο κράτη είναι υποχρεωμένα να προστρέξουν σε βοήθεια αλλήλων, αν ένα από αυτά χωρίς να προκαλέσει προσβλήθη από ένα τρίτο κράτος»³⁵.

«[...] Ενώπιον της αχαρηκτήριστης αυτής συμπεριφοράς της Βουλγαρίας το καθήκον τον υπόλοιπων συμμάχων ήταν σαφώς διαγεγραμμένο. Επεβάλετο σε αυτούς, πυκνονοντας την τάξιν, να διατηρήσουν την ενωσή τους, ώστε να ανταπεξέλθουν κατά της ακόρεστης πλεονεξίας της téως συμμάχου και να αμυνθούν υπέρ των ζωτικών τους συμφερόντων, πλήτοντες τις αξιώσεις προς ηγεμονία και ασφαρίζοντας την ισορροπία μεταξύ των κρατών του Αίμου, τόσο αναγκαία για την ειρηνική συμβίωση»³⁶.

Προσδιοριστικό κριτήριο για την επιλογή των ανωτέρω πολιτικών στρατηγικών, συμμαχία με τον ισχυρότερο συντελεστή για την ανάσχεση του απειλητικότερου περιφερειακού δρώντα, συνιστούσε η διασφάλιση-προστασία του συμφέροντος επιβίωσης, η άνιση ανάπτυξη απότοκο της κατανομής των σχετικών κερδών και τα συνακόλουθα κριτήρια προσδιορισμού του ρόλου και της θέσης της Ελλάδος στο περιφερειακό της υποσύστημα.

Ομοίως στον Α'Π.Π. ο Ε.Βενιζέλος, διαβλέποντας τα παράθυρα ευκαιρίας που αναφύονταν για την Ελληνική Υψηλή Στρατηγική, θα εγκαταλείψει την πολιτική της προσωρινής ουδετερότητας, επιζητώντας την συγκρότηση μιας πολιτικό-στρατιωτικής συμμαχίας, αφενός με τα βαλκανικά κράτη-Ρουμανία, Βουλγαρία, ώστε να οικοδομηθεί ένα ανασχετικό ανάχωμα προ της ελληνικής επικρατείας και να μετριασθεί το κόστος της ελληνικής στρατιωτικής συμμετοχής στην επικείμενη ευρωπαϊκή στρατιωτική αναμέτρηση,

«Προ πάντος πρέπει να επιζητηθεί η σύμπραξη της Ρουμανίας, αλλά αν είναι δυνατόν και της Βουλγαρίας. Εάν αυτή η σύμπραξη επιτευχθεί και συμμαχήσουν όλα τα χριστιανικά κράτη του Αίμου, τότε όχι μόνο θα αποτρέπετο κάθε σοβαρός κίνδυνος για τοπική ήττα, αλλά και η συμμετοχή τους θα αποτελούσε ουσιώδη ευκαιρία για τον αγώνα των Δυνάμεων της Τριπλής Συνεννοήσεως, και δεν θα ήταν υπερβολή να πει κανείς, ότι η συμμετοχή τους θα ασκούσε ουσιώδη ροπή υπέρ της επικράτησης των προαναφερθέντων[...] Εάν δεν επιτευχθεί η σύμπραξη της Βουλγαρίας, τότε είναι απαραίτητο να διασφαλισθεί τουλάχιστον, η σύμπραξη της Ρουμανίας, γιατί χωρίς τη συμπραξή της, η καθοδός μας στον αγώνα θα ήταν παρακινδυνευμένη. Είναι περιττό να προσθέσω, ότι πρέπει να ζητηθεί από τις Δυνάμεις της Τριπλής Συνεννοήσεως η υπόσχεση για την παροχή του αναγκαίου για την διεξαγωγή του πολέμου δανείου και της διευκολύνσεως για την αγορά των αναγκαίων πολεμικών εφοδίων[...]»³⁷,

και αφετέρου την προσέγγιση και εισδοχή στον ισχυρότερο πολιτικό-στρατιωτικό συνασπισμό-Αντάντ, με απότοκο τόσο την εξισορρόπηση και την συνακόλουθη

³⁵ Παρατίθεται στο Δ.Πουρνάρα, Ελευθέριος Βενιζέλος, τόμος β', σελ.31, (έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική)

³⁶ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Ιουνίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σελ.427.

³⁷ Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος β' σ.σ.66-67, (έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

υπερφαλάγγιση της Βουλγαρικής αναθεωρητικής πολιτικής, όσο και την οριστική εκμηδένιση της άμεσης Τουρκικής απειλής.

«Η υμετέρα μεγαλειότης γνωρίζει από πολλού ποίαι είναι αι γνώμαι μου περί της ανάγκης δια την ήδη μάλιστα μεγαλυνθείσαν Ελλάδα, όπως προέλθη εις στενωτέραν όσον το δυνατόν προσέγγισιν προς την Αγγλίαν, ήτις, ούσα αναμφισβητήτως η ισχυροτέρα μεταξύ των μεγάλων Δυνάμεων, είναι συγχρόνως εκείνη, ής τα συμφέροντα άριστα δύνανται να εναρμονισθούν προς τα ημέτερα εν τη ανατολική λεκάνη της Μεσογείου και ήτις συνεπώς, εάν επείθετο, ότι ηδύνατο να στηριχθή επί της Ελλάδος προς υπεράσπισιν των εν τη λεκάνη ταύτη συμφερόντων της, θα ήτο υπέρ πάσαν άλλην Δύναμιν εις θέσιν να προαγάγη την πραγματοποίησιν των εθνικών ημών βλέψεων»³⁸.

«Τότε κύριοι, περί την 10ην Αυγούστου νομίζω, αξίωσα και πέτυχα την εξουσιοδότηση να δηλώσω ότι η Ελλάδα,[...], έχοντας ακριβή επίγνωση των ζωτικών της εθνικών συμφερόντων, εννοεί ότι η θέση της είναι παρα το πλευρό των δυνάμεων της Συνεννόησεως και ότι, ενώ στο διεξαγόμενο πόλεμο η στρατιωτική της συμμετοχή δεν θα ήταν δυνατή, αφού ούτε βοήθεια προς τη Σερβία ήταν δυνατή, λόγω του κινδύνου της Βουλγαρίας, ούτε η αποστολή στρατού στη Γαλλία, εν τούτοις θεωρεί καθήκον της να δηλώση προς τη Συνεννόηση, ότι εάν η Τουρκία εξέλθει σε πόλεμο εναντίων της, η Ελλάδα θέτει στη διάθεση των Δυνάμεων ολόκληρη την στρατιωτική και τη ναυτική της δύναμη σε πόλεμο κατά της Τουρκίας, υπό την προυπόθεση της εξασφαλισής μας από το Βουλγαρικό κίνδυνο.[...] Και πως ήταν δυνατό να επικριθεί, κύριοι, η ενέργεια αυτή με σκεπτόμενο, ότι λόγω της συμμετοχής της Τουρκίας στον πόλεμο, η Ελλάδα δεν ήταν δυνατό να μείνει ουδέτερη, αφού με την Τουρκία είχε έναν εκκρεμή πόλεμο, τον πόλεμο για τα νησιά, όπου είχε συμφέρον να τον διεξάγει με τόσο ισχυρούς συμμάχους, και αφού εμείς εάν δεν μετείχαμε του πολέμου, στον οποίο μετείχε η Τουρκία, εάν η Τουρκία νικούσε, το αποτέλεσμα της νίκης της θα ήταν η πλήρης καταστροφή του Μικρασιατικού Ελληνισμού και η αφαίρεση των νησιών, των παρακείμενων στα Μικρασιατικά παράλια, εάν η Τουρκία ηττάτο, το αποτέλεσμα θα ήταν ότι η ρύθμιση του Μικρασιατικού ζητήματος θα εγένετο ασχέτως προς πάσα επίδραση του Ελληνικού κράτους[...].

Αλλά κάνοντας τη δήλωση εκείνη προς της Δυνάμεις της Συνεννόησης δεν απέβλεπε μόνο στην αντιμετώπιση του Τουρκικού κινδύνου αλλά και στον Βουλγαρικό. Η Βουλγαρία από την πρώτη στιγμή του πολέμου φάνηκε, ότι εφόσον δεν διέπρατε , όπως το 1913, νέα κολοσσιαία σφάλματα, δεν μπορούσε παρα να εξέλθει αυξημένη από τον πόλεμο είτε μετέχοντας σε νίκη των Κεντρικών Αυτοκρατοριών, οπότε θα μετατρέπονταν σε μια κολλοσιαία Βουλγαρία, είτε εξερχόμενη υπέρ της Ανταντ θα αμειβόταν πλουσιοπάροχα εις βάρος της Σερβίας και της Τουρκίας, είτε μένοντας ουδέτερη, θα εξασφάλιζε επιτυχίες προς το Σερβικό μέρος.[...] Έβλεπα λοιπόν, ότι ασχέτως προς κάθε κίνδυνο άμεσο κατά αυτού του έργου, το οποίο πετύχαμε από τους δύο πολέμους,[...], είχα υπόψη ότι το περας του Ευρωπαϊκού πολέμου θα σημείωνε μια αύξηση του κυριότερου ανταγωνιστή μας στη Βαλκανική, τη Βουλγαρία[...]

Αλλά είχα καθήκον να μην ανεχθώ,[...], ώστε στο τέλος του πολέμου να ανατραπή ριζικά η ισορροπία της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, με την υπερμεγέθυνση της Βουλγαρίας, ενώ η Ελλάδα θα παρέμενε ίδια. Επεζητούσα κύριοι, στενη επαφή με τις δυνάμεις, με τις οποίες μας συνέδεαν και οι παραδόσεις και τα ζωτικά Ελληνικά

³⁸ Απόσπασμα από το Γ' Υπόμνημα Ε.Βενιζέλου, 17.2.1915, προς τον Βασιλιά Κων/νο. Ibid, σελ. 71.

συμφέροντα, επεξητούσα στενή επαφή και το αποτέλεσμα αυτής ήταν ότι πριν ακόμη η Τουρκία εξέλθει από την ουδετερότητα για να λάβει μέρος στον πόλεμο προς τις Δυνάμεις της Συνεννόησης, η Αγγλική Κυβέρνηση μου δήλωσε ότι ο Αγγλικός στόλος δεν θα επιτρέψει στον Τουρκικό να εξέλθει από τα Δαρδανέλια και να επιτεθεί κατά της Ελλάδας»³⁹.

Αντίστροφα ο βασιλιάς Κωνσταντίνος, οι πολιτικοί αντίπαλοι του Ε.Βενιζέλου αλλά και ο επικεφαλής της Ελληνικής στρατιωτικής ηγεσίας-στρατηγός Β.Δούσμανης, συνέκλιναν στην αποφυγή οποιουδήποτε είδους συμμετοχής στην στρατιωτική αναμέτρηση των δυο πολιτικό-στρατιωτικών συνασπισμών, Αντάντ-Κεντρικές Δυνάμεις. Η πολιτική επιλογή της διαρκούς ουδετερότητας παρωθούνταν από την αναμφίλεκτη ανάγκη της αποτροπής ενός επικείμενου υψηλού κοινωνικού, στρατιωτικού και οικονομικού κόστους που ενείχε η ενεργή συμμετοχή στην πολεμική αναμέτρηση, καθώς και από την επιτακτική ανάγκη για την ολοκλήρωση, ανοικοδόμηση και αναδιοργάνωση των εσωτερικών πολιτικών, οικονομικών και στρατιωτικών δομών της Ελλάδος με απότοκο την καταβολή του μικρότερου δυνατού τιμήματος για την προάσπιση της εσωτερικής και εξωτερικής ελληνικής κυριαρχίας. Γιατί όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο στρατηγός Δούσμανης :

«[...] Έξοδος της Ελλάδος εκ της ουδετερότητος, κατά Φεβρουάριον του 1915, ήθελεν έχει συνέπειες οδυνηροτάτας δια την χώραν. Η έξοδος της Ελλάδος εκ της ουδετερότητος, κατά την εποχήν εκείνην τουλάχιστον, ήτο πράξις μη συνετή. Δεν αποκρύπτομεν ότι και η μη έξοδος εκ της ουδετερότητος της Ελλάδος δεν ήτο απολύτως ακίνδυνος. Αλλ'εκ των δύο οπωσδήποτε κακών περιπτώσεων, εις τα οποίας ευρέθη τότε η άμοιρος Ελλάς, αναμφισβητήτως η μη έξοδος εκ της ουδετερότητος έδιδε το πιθανόν ενδόσιμον ότι αι συνέπειαι της πολιτικής της ουδετερότητος εξησφάλιζον όχι βεβαίως επιτυχίαν τινα, αλλά πάντως ολιγώτερους υλικούς και ηθικούς κινδύνους.[...]. Διότι η τήρησις της πολιτικής της ουδετερότητος, μέχρι του 1917, προφύλαξε αφ'ενός την Ελλάδα από τον κίνδυνον να καταστραφή υπο των κεντρικών αυτοκρατοριών, και επέτρεψε εις την Ελλάδα να δυνηθή να εξέλθη της ουδετερότητος, όταν είχαν ήδη απομακρυνθή πάντες οι κίνδυνοι, ούς συνεπήγετο η έξοδος της Ελλάδος εκ της ουδετερότητος, κατά τον Φεβρουάριον και Σεπτέμβριον του 1915»⁴⁰.

Ομοίως η πολιτική απόφαση του Έλληνα βασιλιά Κωνσταντίνου και των αντιβενιζελικών κυβερνήσεων κρυσταλλώνεται στις παρακάτω αναφορές.

«Χθες ο πρεσβευτής της Γερμανίας και σήμερα της Αυστρίας μετέβησαν εις τα ανάκτορα. Ο βασιλεύς έδωσε προς αυτούς τη διαβεβαίωση ότι εμμένει εις την πολιτική της ουδετερότητος και ότι ουδέποτε θα δώση την συγκατάθεσή του για πόλεμο, καθ'οιουδήποτε και αν στρέφεται αυτός. Επεφόρτισε τον πρέσβη της Αυστρίας να μου γνωστοποιήση τη διαβεβαίωση ταύτην, ίνα τη μεταβιβάσω εις Σόφια. Τα βουλγαρικά στρατεύματα οφείλουν να απόσχουν πάσης προκλήσεως κατά της Ελλάδας, ίνα μη παράσχωμεν όπλα εις τον Βενιζέλο»⁴¹.

³⁹ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής, Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου, 1917. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ.338-339,(έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

⁴⁰ Β.Δούσμανης, Απομνημονεύματα, σ.σ. 150-156.

⁴¹ Τηλεγράφημα του βούλγαρου πρέσβη στην Αθήνα προς τον πρωθυπουργό της Βουλγαρίας Πασσάρωφ, στις 2/15.10.1915. Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος β',σελ.54.

«[...] Δεν καλούμεθα κύριοι, εξ ουδενός λόγου, αλλ'ούτε και δύναμιν προς τοιούτον εγχείρημα διαθέτομεν, δεν καλούμεθα, λέγω, να επιδράσωμεν επι της διακανόνισεως των τυχών της Ευρώπης δια της συντελέσεως εις την επικράτησιν ταύτης ή εκείνης της ομάδος, ως εκπροσωπούσης ταύτην ή εκείνην την ιδέαν. Εκ της αρχής δε ταύτης προήλθε και η πολιτική, την οποίαν, εφ'οσον τούτο γίνεται εις ημάς δυνατόν, παραμένομεν μακράν της κολοσσιαίας πυρκαϊας, ήτις λυμαίνεται τον κόσμον. Η πολιτική της ουδετερότητος. Η πολιτική κατά την οποίαν θέλομεν εξέλθην της ουδετερότητος τότε μόνον, όταν η αποτροπή κινδύνων της Ελλάδος ήθελεν επιβάλη τούτο, η επιδίωξις συμφέροντος εθνικού, κινδυνεύοντος εκ της απραξίας ημών, ήθελε το υπαγορεύσει. Και δυνάμεθα να είπωμεν ότι την πολιτικήν ταύτην μετελθόντες μέχρι σήμερον εξυπηρετήσαμεν αποτελεσματικώς τα συμφέροντα της χώρας.[...] Η φυσική πολιτική μιας χώρας, όταν έτερα κράτη συμπλέκονται προς αλλήλα, είναι η πολιτική της ουδετερότητος. Διότι η πολιτική της ουδετερότητος είναι η πολιτική της ειρήνης. Και η πολιτική της ειρήνης είναι η φυσική πολιτική δια παν Κράτος. Η πολιτική του πολέμου ενδείκνυται μόνον προς την αποτροπήν κινδύνου των ζωτικών συμφερόντων της χώρας, ενδείκνυται μόνον προς προστασίαν των υπέρτατων εθνικών αυτής συμφερόντων. Και αφού δεχθή τις τούτο, και δεν δύναται παρα να το δεχθή εν καιρώ γενικής ειρήνης, ήθελον παρακαλέσει να μου είπτε διατί την αρχήν την ιδίαν δεν θέλετε έχει και όταν δύο έτεροι συγκρούονται προς αλλήλους; [...] Και έχω ακράδαντον πεποίθησιν ότι η πολιτική, η επιβαλλομένη από τα συμφέροντα της χώρας, είναι να προσπαθήσωμεν δια παντός τρόπου να αποφύγωμεν την σύγκρουσιν [...]»⁴².

Από τις παραπάνω αποκλίνουσες-επαμφοτερίζουσες πολιτικές αποφάνσεις των κυριάρχων πολιτικών και στρατιωτικών γραφειοκρατικών ομάδων κατά την διαδικασία διαμόρφωσης και εφαρμογής της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, αναδεικνύεται η τρωτότητα της κεντρικής υπόθεσης εργασίας της Θεωρίας της Εσωτερικής δομής, βάση της οποίας η επιλεγόμενη και εφαρμοζόμενη πολιτική είναι προϊόν της αδιάλειπτης διαδικασίας του ανταγωνισμού συμφερόντων και της διαμορφωθείσας ισορροπίας ισχύος μεταξύ των πολιτικών και στρατιωτικών γραφειοκρατικών ομάδων, κατά την οποία οι δεύτερες τείνουν να υιοθετούν επιθετικές στρατηγικές σε αντιδιαστολή με τις πρώτες που ακολουθούν αμυντικές ή αποτρεπτικές στρατηγικές επιλογές. Συνακόλουθα, από τον εμπειρικό έλεγχο της συγκεκριμένης ιστορικής περίπτωσης, της ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής κατά τη διάρκεια του Α'Π.Π., συνάγονται οι ακόλουθες καταληκτικές παρατηρήσεις:

α) η ελληνική κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Ε.Βενιζέλο, υιοθέτησε και υλοποίησε μια αμιγώς αμυντική Υψηλή Στρατηγική-προάσπιση της θέσης και του ρόλου της Ελλάδος στο περιφερειακό υποσύστημα των Βαλκανίων, με καθαρά επιθετικές εκφάνσεις στο επίπεδο της στρατιωτικής στρατηγικής. Η εν λόγω Υψηλή Στρατηγική πλαισιώνονταν από μέσα εξωτερικής εξισορρόπησης- συμμαχία με Αντάντ, για την επίτευξη του κεντρικού πολιτικού στόχου- ανάσχεση της Βουλγαρικής και Τουρκικής απειλής,(ακόμη και με την διεξαγωγή ενός πολέμου παρεμπόδισης).

Ο Ι.Μεταξάς ανέφερε σχετικά:

«Την 29^η Μαΐου 1914 το πρωί, εκληθήκαμε εσπευσμένα, ο κ.Δούσμανης και εγώ από τον κ.Βενιζέλο[...] Ο Κ.Βενιζέλος εξέθεσε τότε ότι οι κίνδυνο του

⁴² Απόσπασμα από την ομιλία του έλληνα πρωθυπουργού, Δ.Γούναρη στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1915.Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β',σ.σ.134-135.

ελληνικού πληθυσμού στη Μ.Ασία, ήταν τέτοιοι ώστε ήταν αδύνατο για την Ελλάδα να μην επέμβει[...] Μετά τίνος μήνας, αποκτώντας η Τουρκία ναυτική υπεροχή, θα ήταν αδύνατο στην Ελλάδα να φέρει την ελάχιστη αντίσταση. Ο πόλεμος μέλλει να επιβληθεί σε εμάς ούτως η άλλως- είναι λοιπόν προτιμότερο να εκραγεί τώρα. [...]»⁴³.

Επίσης ο Ε.Βενιζέλος σε αγόρευση του στη Βουλή ανέφερε:

«Και δεν νομίζετε, Κύριοι δια να γενικεύσωμεν την αντίληψιν,[...], ότι ο πόλεμος μετά της Βουλγαρίας είναι αναπότρεπτος, εφ' όσον διεκδικεί όλην την Ελληνικήν Μακεδονίαν, αφ' ου δεν εννοούμεν να θυσιάσωμεν ουδέ σπιθαμην έστω και με μεγάλα ανταλλάγματα αλλαχού, αφ' ου δεν αμφισβητεί κανείς την αλήθειαν τούτην, δεν νομίζετε ότι δεν είναι επιτετραμένον να αφήσωμεν να διεξαχθή ο πόλεμος ούτος μετά την λήξιν του πολέμου, όταν επι τη βάση της ιδικής σας πολιτικής- όταν η Βουλγαρία θα είναι εξογκωμένη σεις δε θα είσθε άνευ συμμάχων εν τη Βαλκανική και άνευ φίλων δεν πρέπει να αφήσετε να διεξαχθή τότε ο αναπότρεπτος πόλεμος, αλλά σήμεραν ότι όχι μόνον τοιαύτα ανταλλάγματα δύνασθε να έχητε εν περιπτώσει επιτυχούς εκβάσεως, αλλά και να δύνασθε δια της μετοχής σας ν' ασφαλίσετε και την επιτυχίαν του αγώνος της Συνεννόησεως εν τω ειδικό θεάτρω του πολέμου της Βαλκανικής, το οποίον είναι το μόνον υπολειφθέν εις τας μεσευρωπαϊκάς Δυνάμεις, ην ματαίως επεδίωξαν εις τα λοιπα θέατρα του πολέμου; [...]»⁴⁴,

β) οι αντιβενιζελικές κυβερνήσεις, συνωθούμενες από την επιλεγόμενη πολιτική της ουδετερότητας, που ακολούθησε ο βασιλιάς Κωνσταντίνος, εφάρμοσαν πολιτική διαρκούς και απαρέγκλιτης ουδετερότητας με απότοκο την κατάφωρη παραβίαση της ελληνικής επικράτειας από τα βουλγαρικά στρατεύματα, την συνεπακόλουθη τακτική και επιχειρησιακή αποδιάρθρωση της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής και γενικότερα την κατάλυση της εσωτερικής-εξωτερικής κυριαρχίας.

«[...] Η παράδοση του Ρούπελ είχε άμεση συνέπεια την κήρυξη του Στρατιωτικού νόμου στη Μακεδονία από τον στρατηγό Σαράιγ, δηλαδή ουσιαστικά την κατάλυση της Ελληνικής κυριαρχίας. Αλλά ο απαίσιος Αρχηγός των γερόντων δεν κατέλυσε μόνο ουσιαστικά την Ελληνική κυριαρχία στη Μακεδονία δεν αναίρεσε μόνο την Ελληνική κατοχή στη Βόρεια Ήπειρο, πριν απέλθει κακός δια της Νότας της 8 Ιουνίου.[...]»⁴⁵,

γ) τέλος η ελληνική στρατιωτική ηγεσία προσέδωσε στην όψη της στρατιωτικής στρατηγικής καθαρά αμυντικό χαρακτήρα, με στόχο την αποφυγή οποιασδήποτε στρατιωτικής συμπλοκής κατά την οποία δεν θα διακυβεύονταν κυριαρχικά-ζωτικά συμφέροντα. Ωστόσο υπό την επίτευξη των βέλτιστων δυνατών συνθηκών,(εσωτερική οικονομικό-στρατιωτική αναδόμηση, εξάλειψη των περιφερειακών άμεσων συστημικών απειλών), θα ήταν δυνατόν να υπάρξει αναμόρφωση στην μορφή της στρατιωτικής στρατηγικής για την συμμετοχή της Ελλάδος στην παγκόσμια στρατιωτική αναμέτρηση.

«[...] Κατά τας προβλέψεις των στρατιωτικών της εποχής εκείνης η νίκη εφαινετο αμφίρροπος. Ουδέν των δύο αντιμαχομένων μερών είχε ελπίδα νίκης, νίκης

⁴³ Παρατίθεται στο ημερολόγιο του Μεταξά, Το Προσωπικό του Ημερολόγιο, τόμος β', σ.σ.244-245.

⁴⁴ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Οκτωβρίου 1915.Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ 202-203.

⁴⁵ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 13ης Αυγούστου 1917.Ibid,σελ.385.

πραγματικής. Η ισχύς των όπλων έδιδε αναμφισβήτητα την νίκην εις τους Κεντρικούς και έδιδε την νίκην εις αυτούς, διότι πραγματικώς ούτοι ήσαν οι κυριαρχούντες επι του στρατιωτικού θεάτρου του πολέμου.[...] Εσκέφθημεν και μελετήσαντες μετά προσοχής και τεχνικώς το ζήτημα ευρέθημεν εν τη αμφιβολία και η αμφιβολία αυτή εγέννησε την επιφυλακτικότητα, η δε επιφυλακτικότης την ιδέαν της πολιτικής ουδετερότητος.[...] Η στρατιωτική επομένως αντίληψη δεν ήτο δυνατόν να είναι άλλη απ'αυτήν και συνεπώς οι Έλληνες στρατιωτικοί δεν ώφειλον και δεν είχαν αλλοίαν γνώμην παρα την του ότι ο πόλεμος θα κατέληγε εις ένα *compromis*, εξ ης προέκυπτε η ολιγώτερον επικίνδυνος κατάστασις της μη συμμετοχής της μικράς Ελλάδος εις την διαμάχην των δύο ευρωπαϊκών γιγάντων. Η φρόνησις απήτει την επιφυλακτικότητα και η στρατιωτική επιφυλακτικότης μετεφράζετο κατ'ανάγκην εις την πολιτικήν της ουδετερότητος.[...] Επί της βάσεως αυτής εσκέφθημεν και ημείς, καλούμενοι ως εκ της θέσεως ημών να δώσωμεν εις την πολιτικήν αρχήν του Κράτους την στρατιωτικήν ήμων γνώμην προκειμένου η Ελλάς να αναλάβη αγώνα, μη επιβαλλόμενον άλλως υπό ουδεμίας άλλης πραγματικής και πιέζουσας ανάγκης, αγώνα δυσχερή, αγώνα κατά δυνάμεων αγνώστων μεν, πάντως όμως υπέρτερον των υλικών δυνάμεων της χώρας ημών. Αυτήν δ'ακριβώς την γνώμην εξήτησε από ημάς η πολιτική αρχή. Άλλο είναι το ζήτημα αν η πολιτική αυτή αρχή ήθελε λάβει υπ'οψιν αυτής, όπως αποφασίση την ανάληψιν της κατά των κεντρικών αυτοκρατοριών επιχειρήσεως, μόνον την στρατιωτικήν γνώμην. Ημείς, ως στρατιωτικοί, ως αρχή εξετάζουσα αποκλειστικώς την στρατιωτικήν κατάστασιν της στιγμής εκείνης, ταύτην την γνώμην είχομεν καθήκον και υποχρέωσιν να δώσωμεν.[...] Έξοδος της Ελλάδος εκ της ουδετερότητος, κατά Φεβρουάριον του 1915, ήθελεν έχει συνέπειες οδυνηροτάτας δια την χώραν. Η έξοδος της Ελλάδος εκ της ουδετερότητος, κατά την εποχήν εκείνην τουλάχιστον, ήτο πράξις μη συνετή. Δεν αποκρύπτομεν ότι και η μη έξοδος εκ της ουδετερότητος της Ελλάδος δεν ήτο απολύτως ακίνδυνος. Αλλ'εκ των δύο οπωσδήποτε κακών περιπτώσεων, εις τα οποίας ευρέθη τότε η άμοιρος Ελλάς, αναμφισβητήτως η μη έξοδος εκ της ουδετερότητος έδιδε το πιθανόν ενδόξιμον ότι αι συνέπειαι της πολιτικής της ουδετερότητος εξησφάλιζον όχι βεβαίως επιτυχίαν τινα, αλλά πάντως ολιγώτερους υλικούς και ηθικούς κινδύνους. Ουδ'είναι πρόσφορον και εποικοδομητικόν το επιχείρημα, ότι επί τέλους η Ελλάς εξήλθε της ουδετερότητος και ότι δεν εξημιώθη. Διότι η τήρησις της πολιτικής της ουδετερότητος, μέχρι του 1917, προφύλαξε αφ'ενός την Ελλάδα από τον κίνδυνον να καταστραφή υπο των κεντρικών αυτοκρατοριών, και επέτρεψε εις την Ελλάδα να δυνηθή να εξέλθη της ουδετερότητος, όταν είχαν ήδη απομακρυνθή πάντες οι κίνδυνοι, ούς συνεπήγετο η έξοδος της Ελλάδος εκ της ουδετερότητος, κατά τον Φεβρουάριον και Σεπτέμβριον του 1915»⁴⁶.

Εν κατακλείδι αναδεικνύεται, με βάση των ανωτέρω ανάλυση, ότι η Θεωρία της Εσωτερικής δομής, μας παρέχει τα θεωρητικά εργαλεία για την διάγνωση της κατίσχυσης και υλοποίησης της πολιτικής της διαρκούς ουδετερότητας αναλύοντας τον ρόλο των ομάδων της πολιτικής και στρατιωτικής γραφειοκρατίας και τον τρόπο λήψης των πολιτικών αποφάσεων. Δηλαδή ενώ η νεορεαλιστική θεωρία θα ανέμενε βάση των αναφαινόμενων απειλών για το ελληνικό συμφέρον επιβίωσης, η Ελλάδα να ενεργήσει ορθολογιστικά και να επιζητήσει την εξεύρεση εξωτερικών συντελεστών ισχύος-συμμαχίες, για την ανάσχεση της άμεσης απειλής που απέληξε στην παραβίαση της εδαφικής της επικράτειας, η Θεωρία της Εσωτερικής δομής μας προσφέρει μια επαρκή ερμηνεία για την υιοθέτηση και εφαρμογή της πολιτικής

⁴⁶ Βίκτωρ Δούσμανης, Απομνημονεύματα, σ.σ. 150-156.

ουδετερότητας εξετάζοντας τον ρόλο και τον βαθμό ισχύος των κυριάρχων ομάδων της πολιτικής και στρατιωτικής γραφειοκρατίας. Συγκεκριμένα η μη αποδοχή των εισηγητικών επιστολών του Ε.Βενιζέλου προς τον βασιλιά Κωνσταντίνο για συμμετοχή της Ελλάδος στον πόλεμο παρα το πλευρό της Αντάντ, κατέληξε στην διπλή παραίτηση του πρώτου από το πρωθυπουργικό αξίωμα και στην εφαρμογή της πολιτικής της διαρκούς ουδετερότητας. Ωστόσο η ερμηνευτική ικανότητα της Θεωρίας της Εσωτερικής δομής, εξασθενεί κατά την διαδικασία προσδιορισμού των διαφορετικών-αποκλίνονταν όψεων μεταξύ της επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής του Βενιζέλου και της αμυντικής στρατιωτικής στρατηγικής του έλληνα στρατηγού Β.Δούσμανη. Σύμφωνα με την κεντρική υπόθεση εργασίας της, κατά την οποία οι στρατιωτικές ελίτ παρωθούνται στην υιοθέτηση επιθετικών στρατηγικών-λόγο της αύξησης της αυτονομίας του, του μεγέθους και του προϋπολογισμού τους καθώς και για την μείωση της εξωτερικής αβεβαιότητας, σε αντιδιαστολή με τις πολιτικές ελίτ που προσανατολίζονται σε αμυντικές ή αποτρεπτικές στρατηγικές λόγο της αβεβαιότητας του αποτελέσματος-υψηλό κόστος, μιας ένοπλης σύρραξης και της ανάγκης για τον έλεγχο του πεδίου δράσης και λειτουργίας της στρατιωτικής γραφειοκρατίας.

Τέλος η Υψηλή Στρατηγική του Βενιζέλου που όσμωσε και πραγμάτωσε το εγχείρημα της Μικρασιατικής εκστρατείας, συνυφαίνονταν με συντελεστές εξωτερικής εξισορρόπησης-Αντάντ,(κυρίως από την Αγγλία). Δηλαδή αφενός η ελληνική αποστολή νομιμοποιούνταν διεθνώς με την πολιτική απόφαση των πόλων του Συστήματος, για την αποστολή των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων στη Σμύρνη-λόγω του ότι συνιστούσε ανασχετικό φραγμό στις Ιταλικές πολιτικές βλέψεις, και αφετέρου ο Ε.Βενιζέλος επιζήτησε και έλαβε οικονομική και στρατιωτική εξωτερική εξισορρόπηση από την Βρετανία.

«Τας συμμαχικάς σχέσεις τας οποίας είχαν είναι ότι με εκάλεσαν μιαν ημέραν και αι τέσσαρες και μου είπον ότι:

Είσαι εις θέσιν να καταλάβης την Σμύρνην; και τους είπον μάλιστα και μου έδωκαν εντολήν να την καταλάβω. Και εξήτησα να συνοδεύση Αγγλικός στόλος την νηοπομπήν την Ελληνικήν προς αποφυγήν ενδεχομένων, και συνωδεύθη η Ελληνική νηοπομπή από τον Αγγλικόν στόλον. Και όταν βραδύτερον εξήτησα και προ της εκτελέσεως της Συνθήκης των Σεβρών να καταλάβω την Ανατολικήν Θράκην οι Σύμμαχοι μου είπον να την καταλάβω.

Και όταν ο κ.Κατεχάκης, αντιπρόσωπος της Ελλάδος εις την Κωνσταντινούπολιν, επήγε να ανακοινώση ότι έλαβεν εντολήν ο στρατός μας να καταλάβη την Ανατολικήν Θράκην, εις το Αρχηγείον το Βρεττανικόν, και εξήτησε να του δώση τα μέσα δια την αποβίβασιν, διότι ημείς δεν τα είχομεν το Αγγλικόν επιτελείον έθεσεν αμέσως εις την διάθεσιν του Ελληνικού Στρατού όλα τα μέσα αποβιβάσεως,τα οποία είχε. Δεν ηρκέσθη δε εις τούτο μόνον αλλά και έστειλεν εν εκ των μεγαλυτέρων θωρηκτών τα οποία είχεν ο αγγλικός στόλος, να επιστατή εις την διεξαγωγήν της αποβιβάσεως η οποία εγένετο εις την Ανατολικήν Θράκην.[...] Αλλα πριν τελειώσει η εξάμηνος προθεσμία η οποία εδίδετο υπο της συνθήκης των Σεβρών εις την Τουρκίαν δια την εκτέλεσιν αυτής· εγώ είχον αποταθή προς την Αγγλικήν Κυβέρνησιν και της εδήλωσα ότι πρέπει να παρασκευασθώμεν δια την επιβολή της συνθήκης των Σεβρών. Εκείνο το οποίον εξήτουν πλέον της παροχής του πολεμικού υλικού, του αναγκαίου, την παροχήν 3.500.000 λιρών στερλινών κατά μήνα δια τας δαπάνας της εν Μικρά Ασία πολεμικής επιχειρήσεως, και την σύμπραξιν της

αγγλικής αεροπορίας. Και μου εδήλωσεν ο Λούδ Τζώρτζ ότι τα θεωρεί αυτά πολύ φυσικά.[...]»⁴⁷.

«[...] Σας είπα προ ολίγου ότι η εκτέλεσις (επιχείρησις για κατάληψη Σμύρνης) θα εγίνετο δια της παροχής όχι μόνον της υποστηρίξεως της οικονομικής, αλλά και της υποστηρίξεως της Στρατιωτικής, δι' ενός τουλάχιστον όπλου μεγάλης σημασίας, της αεροπορίας [...]»⁴⁸.

Συνακόλουθα για να ανασχέσει την προδηλωμένη άμεση Ιταλική συστημική απειλή,(εδαφικές αξιώσεις στα παράλια της Ιωνίας και αποστολή ιταλικών στρατευμάτων), και την έμμεση Γαλλική απειλή,(διασφάλισις της Τουρκικής κυριαρχίας με στόχο την προαγωγή και την ευόδωσι των γαλλικών οικονομικών συμφερόντων), ο Ε.Βενιζέλος, ενεργοποίησε την πολιτικό-στρατιωτική συμμαχία με τις Δυνάμεις της Αντάντ και συναίνεσε στην πραγμάτωσι της ανατιθέμενης στρατιωτικής αποστολής στη Σμύρνη. Περαιτέρω, ενεργώντας ορθολογιστικά στα πλαίσια μιας διαδικασίας αξιολόγησις και ιεράρχησις των αναφυόμενων απειλών, προέβη στην σύντηξιν συμμαχίας με τον λιγότερο απειλητικό συντελεστή-Ιταλία, για την ανάσχεσι της άμεσης και προοδευτικά ενισχυόμενης Κεμαλικής απειλής, καθώς και για την αύξησι της διαπραγματευτικής ισχύος της Ελλάδος στην διάσκεψιν Ειρήνης, με απότοκο την ικανοποίησιν των ελληνικών εδαφικών αξιώσεων.

Τουναντίον οι μετανοεμβριανές κυβερνήσεις συνύφαναν τους στόχους της Υψηλής τους Στρατηγικής, με την χρήσιν μέσων εσωτερικής ποιοτικής-ποσοτικής εξισορρόπησις, λόγω της προδηλωμένης διεθνούς απονομιμοποίησής της-τελεσίγραφο Συμμάχων αναφορικά με την επάνοδο του βασιλέως Κων/νού.

Αναπόδραστα η προγενέστερη πολιτικό-στρατιωτική σύμπραξις της Ελλάδος με την Αντάντ, υπερφαλαγγίστηκε από τα αποκλίνοντα-συγκρουόμενα κυριαρχικά συμφέροντα και τις αξιώσεις ισχύος της Γαλλίας και της Ιταλίας ως προς τον μείζονα πολιτικό στόχο της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, με συνεπακόλουθο την απίσχνασι της ελληνικής διπλωματικής στρατηγικής κατά την προσπάθειαν εξεύρεσις και πρόσκτησις μέσων εξωτερικής εξισορρόπησις. Ουσιαστικά η μακρόχρονη σύμπραξις της Ελλάδος με την Αντάντ, υπεισήλθε σε κατάστασιν πολιτικής αναλγησίας, εφόσον η διατήρησις των συμμαχικών δεσμών της πρώτης με τις μεγάλες Ευρωπαϊκές δυνάμεις, Αγγλία, Γαλλία, Ιταλία, δεν κρυσταλλώθηκε-μετεφράσθηκε σε οποιοδήποτε είδος-μέσο εξωτερικής εξισορρόπησις έναντι της άμεσης τουρκικής απειλής. Συνακόλουθα οι πολιτικές αποφάνσεις της Ιταλίας και της Γαλλίας,(σύναψιν συνθηκών με την Κεμαλική κυβέρνησιν), απέληξαν στην εξωτερική ενίσχυσιν της Υψηλής Στρατηγικής του Κεμάλ, διανοίγοντας ένα εμβριθές παράθυρον τρωτότητας για την Ελληνική Υψηλή Στρατηγική.

Συμπερασματικά η λειτουργία της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου, επιβεβαιώνει την υπόθεσιν εργασίας της παρούσας μελέτης αναφορικά με την εφαρμογή εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησις, από ένα λιγότερο ισχυρό κράτος, για την ανάσχεσιν ή την εκμηδένισιν μιας άμεσης συστημικής απειλής-Τουρκία, για τα κυριαρχικά του συμφέροντα ή οποία αναφύετε εντός του περιφερειακού του υποσυστήματος. Ακολουθώντας τον εν λόγω κράτος-Ελλάδα, συμπράττει με τον ισχυρότερον συντελεστή του Συστήματος-Αντάντ και με την έμμεση απειλή-Ιταλία, αφενός για να την κατευνάσει κερδίζοντας χρόνον και

⁴⁷ Αγόρευσις Ε.Βενιζέλου στη Βουλή, το 1932.Παρατίθεται στη Βίβλον του Ε.Βενιζέλου, τόμος ε', σ.σ. 251-252.

⁴⁸ Ibid, σελ.266.

αποφεύγοντας την σπατάλη των εσωτερικών συντελεστών ισχύος για την ενεργή εξισορροπή της και αφετέρου για να διασφαλίσει έναν επιπρόσθετο εξωτερικό πολλαπλασιαστή ισχύος-Βρετανία, για την ανάσχεση της μείζονος απειλής-Τουρκία και για την ευόδωση των πολιτικών του στόχων.

Ομοίως η Υψηλή Στρατηγική των μετаноεμβριανών κυβερνήσεων επαληθεύει την προαναφερθείσα πολιτική επιλογή ενός λιγότερου κράτους για την χρήση μέσων εσωτερικής-εξωτερικής εξισορρόπησης, (έστω και εάν στην συγκεκριμένη περίπτωση οι διπλωματικές ενέργειες δεν απέφεραν κάποιο όφελος), με στόχο την ανάσχεση των άμεσων περιφερειακών του απειλών, καθώς και την συνακόλουθη πολιτική συμπεριφορά ενός λιγότερου ισχυρού κράτους-Ελλάδα, να συμπράξει με τον ισχυρότερο συντελεστή του Συστήματος-Ανταντ, έναντι του απειλητικότερου- Τουρκία.

6.2.2. Στρατιωτικές Στρατηγικές

Η διαδικασία επιλογής και εφαρμογής των εναλλακτικών πολιτικών όψεων της Υψηλής Στρατηγικής, που εξετάστηκαν συγκριτικά στην προηγηθείσα ανάλυση, συνυφάνθηκε, υπό το πλαίσιο συγκεκριμένων συνθηκών και προϋποθέσεων, με εναλλακτικές στρατιωτικές στρατηγικές. Η αιτιολόγηση της εν λόγω συνύπαρξης και συνέργειας των πολιτικών και των στρατιωτικών στρατηγικών εδράζεται στην ίδια την ουσία της Υψηλής Στρατηγικής. Δηλαδή στο αξονικό-θεμελιώδη διττό σκοπό της, που από τη μια πλευρά συνωθεί στην παραγωγή ασφάλειας για το εκάστοτε κράτος, ενώ από την άλλη πλευρά επιδιώκει την αρμονική σύζευξη των κεντρικών πολιτικών στόχων με το σύνολο των διατιθέμενων μέσων. Με άλλα λόγια θα λέγαμε ότι πρόκειται για τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος, εφόσον από την Υψηλή Στρατηγική άγονται, νοσηματοδοτούνται και διαμορφώνονται οι πολιτικές και στρατιωτικές τις όψεις-εκφάνσεις, εναλλασσόμενες στο μακροσκοπικό-περίοδοι ειρήνης και στο μικροσκοπικό-περίοδοι πολέμου άξονα της διεθνούς πολιτικής.

Αναλυτικότερα η Υψηλή Στρατηγική του Ε.Βενιζέλου κατά την εξεταζόμενη περίοδο, 1912-1922, διαμορφώθηκε υπο το πλαίσιο:

α) ορθολογικών υπολογισμών κόστους-οφέλους,

β) διάγνωσης του διεθνούς περιβάλλοντος,

γ) αξιολόγησης των κυριαρχικών συμφερόντων των πόλων του Συστήματος, συνωθούμενη από την εναργή και σφαιρική ενόραση των αναφαινόμενων παραθύρων ευκαιριών και απειλών εντός τους Διεθνούς Συστήματος.

Με άλλα λόγια επρόκειτο για μια καθολικά μακροσκοπική Υψηλή Στρατηγική, αποσκοπώντας στην βέλτιστη δυνατή επίτευξη των ιεραρχημένων πολιτικών στόχων τόσο σε περίοδο ειρήνης όσο και σε περίοδο πολέμου, επαλλασσόμενη μεταξύ επιθετικών, αμυντικών και αποτρεπτικών εκφάνσεων κατά την εφαρμογή της στρατιωτικής της στρατηγικής.

Η επιτυχής λειτουργία της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής κατά την διάρκεια του Α'Βαλκανικού πολέμου, παρώθησε στην ευόδωση του πολιτικού στόχου-αναθεώρηση του υπάρχοντος status-quo, αναγάγοντας την στρατιωτική ισχύ σε θεμελιώδη μέσο της Υψηλής Στρατηγικής. Αναλυτικότερα ο Ε.Βενιζέλος χρησιμοποίησε την ελληνική στρατιωτική ισχύ για τη δημιουργία και παγίωση τετελεσμένων γεγονότων, μέσο της κατάληψης και κατοχής στρατηγικής και πολιτικής σημασίας εδαφικών περιοχών-Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα.

«Ότε ο Στρατός ημών ευρίσκετε εις στην Κοζάνη, εστάλη τηλεγράφημα από τον Αρχηγόν αυτού, ο οποίος είχε διαταγήν μου από της αρχής του πολέμου να στραφή προς την Θεσσαλονίκην, εις το οποίον μου έλεγε, ότι ο Στρατός δεν θα

οδεύση προς την Θεσσαλονίκη. Εγώ έλεγεν εις το τηλεγράφημά του έχω καθήκον να στραφώ προς το Μοναστήριον, εκτος αν μου το απαγορεύσετε. Και του απάντησα : Σου το απαγορεύω [...]»⁴⁹. « Κατόπιν της εκπορθήσεως των Ιωαννίνων, υπέρτατο πολιτικό καθήκον επιβάλλει την εκκαθάριση της Ηπείρου. Πρέπει να μεταφερθεί στη Θεσσαλονίκη η υπόλοιπη δύναμη, όπως καταστή εμφανές εις πάντας, ότι εκ της χώρας την οποίαν δια του τιμίου αίματος του στρατού μας κατακτήσαμεν, μόνο κατόπιν νέου ατυχούς πολέμου δυνάμεθα να απομακρυνθούμεν»⁵⁰.

« Ανάγκη καταλήψεως Μοναστηρίου και Ιωαννίνων. Εν ουδεμία περίπτωση ενδεικνυομένη ενέργεια εν Θράκη πρέπει να γίνη αφορμή επιβραδύνσεως ενέργειας κατά Ιωαννίνων και Μοναστηρίου»⁵¹.

Αντίστροφα στον Β' Βαλκανικό πόλεμο η στρατιωτική όψη της Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου, ήταν καθαρά αμυντική με απότοκο την παγίωση του αναδιαμορφωμένου εδαφικού καθεστώ, δηλαδή την θεσμική κατοχύρωση και την πολιτική αναγνώριση των εδαφικών κερδών μεταξύ της Ελλάδος και της Σερβίας.

«[...] Αλλ' ενώ η Ελλάς, δίκαια όπως πάντα, σύμφωνοι και με τους άλλους δύο συμμάχους, θέλησε την φιλική διανομή των απελευθερωθέντων εδαφών, κατά λόγον των δικαιωμάτων εκάστου, προτείνοντας και επίλυση των διαφορών με διαιτησία, η άπληστος σύμμαχος, η Βουλγαρία, αρνήθηκε πάσα συνενόηση και διαιτησία, επεζήτησε να σφετερισθή κατά το πλείστον μόνο αυτή τους καρπούς της κοινής νίκης, ούτε δικαιώματα εθνολογικά αναγνωρίζουσα στους άλλους, ούτε τις θυσίες αυτών, ούτε ουδεμία άλλη λογική ανάγκη ισορροπίας»⁵².

Συγκεκριμένα ο Ε.Βενιζέλος επεδίωξε, αφενός να εξισορροπήσει την Βουλγαρική ισχύ, περιστέλλοντας τις αναθεωρητικές πολιτικές της αξιώσεις με τη χρήση εξωτερικής εξισορρόπησης, δηλαδή της Ελληνοσερβικής Συνθήκης Συμμαχίας και της στρατιωτικής της συμβάσεως ή οποία είχε καθαρά αποτρεπτικό χαρακτήρα,

«Σε περίπτωση πολέμου μεταξύ τους ενός από των Συμμάχων κρατών και τρίτης δύναμης υπό τις περιστάσεις που προβλέπονται από την πολιτική συνθήκη, η σε περίπτωση αιφνιδιαστικής επίθεσης αξιόλογων δυνάμεων,(τουλάχιστον δύο μεραρχιών) του Βουλγαρικού στρατού κατά του Ελληνικού ή του Σερβικού, τα δύο κράτη(Ελλάδα και Σερβία) υπόσχονται αμοιβαία στρατιωτική βοήθεια, η Ελλάδα με το σύνολο των ενόπλων δυναμειών της ξηράς και της θάλασσας και η Σερβία με όλες τις χερσαίες δυνάμεις της»,

και αφετέρου, κατά την έναρξη της Βουλγαρικής επίθεσης, χρησιμοποίησε αμυντική στρατιωτική στρατηγική, με την εφαρμογή στατικής άμυνας για να απορροφήσει το πρώτο πλήγμα του αντιπάλου και να εξασθενήσει την επιθετική του ορμή,

«[...] Ενώπιον της αχαρακτριστού αυτής συμπεριφοράς της Βουλγαρίας το καθήκον τον υπόλοιπων συμμάχων ήταν σαφώς διαγεγραμμένο. Επεβάλετο σε αυτούς, πυκνονοντες την τάξιν, να διατηρήσουν την ενωσή τους, ώστε να ανταπεξέλθουν κατά της ακόρεστης πλεονεξίας της τέως συμμάχου και να αμυνθούν υπερ των

⁴⁹ Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.39.

⁵⁰ Παρατίθεται στο Δ.Πουρνάρα, Ελευθέριος Βενιζέλος, σ.σ.315-317.

⁵¹ Τηλεγράφημα υπ' αριθμόν 33390 της 1/14 Νοεμβρίου 1912, υπουργείο εξωτερικών. Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος πρώτος, σελ.135.

⁵² Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σελ.427.

ζωτικών τους συμφερόντων, πλήττοντες τις αξιώσεις προς ηγεμονία και ασφαρίζοντας την ισορροπία μεταξύ των κρατών του Αίμου, τόσο αναγκαία για την ειρηνική συμβίωση [...]»⁵³,

με αποτέλεσμα να διασφαλισθεί η ικανότητα του ελληνικού στρατού για διεξαγωγή αποφασιστικής αντεπίθεσης, με στρατιωτικό στόχο την εκμηδένιση της βουλγαρικής στρατιωτικής ισχύος.

Τουναντίον η ελληνική στρατιωτική ηγεσία, (με επικεφαλής τον αρχιστράτηγο Κων/νο), κατά την περίοδο των Βαλκανικών πολέμων, προσδιόρισε τους στόχους της στρατιωτικής στρατηγικής με γνώμονα το μικροσκοπικό επίπεδο της Υψηλής Στρατηγικής, δηλαδή την αποκλειστική και αποτελεσματική χρήση της στρατιωτικής ισχύος για την επίτευξη των στρατιωτικών στόχων κατά την εμπόλεμη περίοδο. Με άλλα λόγια υιοθετήθηκε επιθετική στρατιωτική στρατηγική άμεσης προσέγγισης με στόχο την εκμηδένιση των στρατιωτικών δυνάμεων του αντιπάλου μέσω αποφασιστικών μαχών.

«Η πιθανή ενέργεια αύριον έσεται γενική επίθεσης κατά του εχθρού, προς τελείαν καταστροφήν αυτού, ήτις είναι απαραίτητος δια την επιτυχίαν της εκστρατείας. Η πίεσις δέον να είναι ισχυρά και ακάθεκτος, χωρίς να ληφθή υπ' οψει ουδείς δευτερεύων λόγος, ως κόπωσης ανδρών, εξάντλησις ίππων, δυσχέρειαι εδάφους, έλλειψις διατροφής κ.λπ»⁵⁴.

Η αποκλίνουσα-ανομοιογενή αντίληψη του ρόλου και της εφαρμογής της στρατιωτικής ισχύος για την επίτευξη του πολιτικού στόχου μεταξύ της πολιτικής, (για την οποία η στρατιωτική ισχύ ήταν ένα από τα εναλλακτικά μέσα για την επίτευξη των στόχων της), και της στρατιωτικής ηγεσίας, (για την οποία η στρατιωτική ισχύ ήταν το έσχατο και αποτελεσματικότερο μέσο),

«Όροι ειρήνης πρέπει να επιβληθούν στη Βουλγαρία υπό την πίεση των όπλων, αποκλειόμενης επέμβασης των Μεγάλων Δυνάμεων, ήτις και εις μακράς αναβολάς και εις ελάττωσιν ωφελημάτων ημών θέλει αγάγη»⁵⁵,

συνώθησε τον ελληνικό στρατό σε υπέρβαση του κορυφαίου σημείου της νίκης του κατά την διάρκεια των επιθετικών επιχειρήσεων του β' βαλκανικού πολέμου, (μάχη της Κρέσνας).

«Ο Στρατός ημών ήχθη εις τα φυσικά και ηθικά όρια. Κατόπιν συνθηκών τούτων, δεν δύναμαι πλέον να αρνούμαι την ανακωχήν, ή την αναστολήν των εχθροπραξιών. Προσπαθήσατε να έρρητε τρόπον να επιτύχετε αναστολήν εχθροπραξιών, ει δυνατόν από αύριον»⁵⁶.

Η επιθετική στρατιωτική στρατηγική όψη που υιοθετήθηκε και εφαρμόσθηκε απαρέγκλιτα καθόλη την διάρκεια των βαλκανικών πολέμων επαληθεύει την υπόθεση

⁵³ Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σελ.427.

⁵⁴ Διαταγή του αρχιστράτηγου Κων/νου στα Ελληνικά στρατεύματα για την επίθεση εναντίων του τουρκικού στρατού στην Θεσσαλονίκη(25.10.1912). Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.59.

⁵⁵ Τηλεγράφημα του αρχιστράτηγου Κων/νού, 27.6.1913. Αριθμός 1146/Γ'. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.202, (έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

⁵⁶ Τηλεγράφημα του αρχιστράτηγου Κων/νού προς τον Βενιζέλο, 15.7.1913. Αριθμός 1754/Γ'. Ibid, σελ.185.

εργασίας της Θεωρίας της Εσωτερικής Δομής για την ανάγκη υιοθέτησης επιθετικών στρατηγικών από τις εκάστοτε στρατιωτικές ελίτ λόγο :

α) της ανάγκης για σταθερές οργανωτικές διαδικασίες-απρόσκοπτη εφαρμογή του στρατηγικού δόγματος,

«Θα εξακολουθήσω με αυτήν έντασιν δυνάμεων, επιδιώκων την καταστροφή του εχθρού επι τη βάσει σχεδίου, το οποίο έχω προδιαγράψει, και του οποίου τους αντικειμενικούς σκοπούς μόνος εγώ είμαι αρμόδιος και υπεύθυνος να κανονίζω»⁵⁷,

β) της δυνατότητας για αύξηση του μεγέθους και του προϋπολογισμού τους και

γ) της αύξησης της αυτονομίας τους από τις κατευθύνσεις-πολιτικές επιλογές της κυρίαρχης πολιτικής ελίτ,

«Να παύση του λοιπού η κυβέρνηση αναρμοδίως γνωματεύουσα και εκ του μακρόθεν αναμειγνυμένη εις τας πολεμικάς επιχειρήσεις»⁵⁸. «Ο στρατός δεν θα οδεύση κατά της Θεσσαλονίκης. Εγώ έχω καθήκον να στραφώ κατά του Μοναστηρίου, εκτός αν μου το απαγορεύετε»⁵⁹.

Αντίστροφα κατά την διάρκεια του Α'Π.Π. η ελληνική στρατιωτική στρατηγική νοηματοδοτήθηκε από της αλληλουπονομευόμενες εκφάνσεις της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, με απότοκο την υποπλασία της στρατηγικής αποτελεσματικότητας του ελληνικού στρατού, την παραβίαση των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων-εδαφική επικράτεια και την κατάληψη και κατοχή στρατηγικών συγκοινωνιακών κόμβων από τα γερμανοβουλγαρικά στρατεύματα. Αναλυτικότερα η ελληνική πολιτική ηγεσία, υιοθέτησε αμυντική Υψηλή Στρατηγική με στόχο την διατήρηση του υπάρχοντος status-quo, προσδίδοντας αποτρεπτική όψη στο επίπεδο της στρατιωτικής στρατηγικής μέσω της εναργούς και σθεναρής μετάδοσης της πολιτικής δέσμευσης του έλληνα πρωθυπουργού, Σ.Σκουλούδη, για την άμεση ανάσχεση, με την χρήση στρατιωτικής ισχύος, οποιασδήποτε επιθετικής ενέργειας που θα στόχευε στην παραβίαση της ελληνικής εδαφικής επικράτειας.

«Οφείλω να σας είπω κατηγορηματικώς ότι ούτε η παρούσα κυβέρνηση ούτε άλλη τις ήθελεν ανεχθή οιαδήποτε παραβίασιν του εδάφους μας υπο των Βουλγάρων, χωρίς να καταφύγη εις τα όπλα προς προστασίαν του»⁶⁰.

Τουναντίον ο βασιλιάς Κωνσταντίνος εξασθένησε την αποτρεπτική πολιτική δέσμευση του έλληνα πρωθυπουργού, αποδεχόμενος την υπό όρους παραβίαση της ελληνικής εδαφικής επικράτειας. Με άλλα λόγια ο έλληνας βασιλιάς επέλεξε μια ανορθολογική παθητική πολιτική επιλογή κατευνασμού, δίνοντας μείζονα σημασία στην φύση της στρατιωτικής ενέργειας του αντιπάλου, (να μην είναι επιθετική) και στην αποφυγή οποιασδήποτε ενέργειας από τα ξένα στρατεύματα ή οποία θα παραβίαζε ή θα κατέλυε την ελληνική κυριαρχία.

«Η Ελλάδα δεν εγκρίνει την παραβίαση του εδάφους της από τις Κεντρικές Αυτοκρατορίες· αν, πάντως, η παραβίαση αυτή δεν έχει εχθρικό χαρακτήρα, η χώρα

⁵⁷ Τηλεγράφημα του αρχιστράτηγου Κων/νου προς τον έλληνα υπουργό εξωτερικών, 13-10-1912, μετά τη μάχη του Σαρανταπόρου. Ibid, σ.σ.47-48.

⁵⁸ Τηλεγράφημα του αρχιστράτηγου Κων/νού προς τον Βενίζελο αναφορικά με το ζήτημα για την άμεση κατάληψη της Θεσσαλονίκης. Παρατίθεται στο Σ.Μελά, Οι Πόλεμοι 1912-1913, σ.σ.136-137.

⁵⁹ Τηλεγράφημα του αρχιστράτηγου Κων/νού προς τον Βενίζελο αναφορικά με το ζήτημα για την άμεση κατάληψη της Θεσσαλονίκης. Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σελ.115.

⁶⁰ Τηλεγράφημα του έλληνα πρωθυπουργού στον πρόεδρο της Αυστρίας, Σίλασνυ, 26.10.1915. Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος β', σελ.93.

μου δεν πρόκειται να αντισταθεί δια των όπλων, αρκεί να γίνουν δεκτοί οι παρακάτω όροι και να εγγυηθεί την εφαρμογή τους η Γερμανία με επίσημη ανακοίνωσή της προς την κυβέρνησή.[...]»⁶¹

Η εν λόγω κατευναστική πολιτική, αφενός συνώθησε στην αναληψία της ελληνικής στρατιωτικής ισχύος και αφετέρου κατέδειξε την έλλειψη συνέπειας και συνέχειας στην διαδικασία διαμόρφωσης και εφαρμογής της ελληνικής υψηλής στρατηγικής. Συνακόλουθα η λειτουργία της στρατιωτικής στρατηγικής στο επιχειρησιακό και στο τακτικό επίπεδο απενεργοποιήθηκε και αποδιαρθρώθηκε από μια σειρά αποκλινόντων, ανοίκειων και αλληλοαναιρούμενων οδηγιών του ελληνικού υπουργείου στρατιωτικών.

«Εν περιπτώσει εμφανίσεως προ των συνόρων ημών μεγάλων τμημάτων συντεταγμένων Γερμανικού στρατού, ή Γερμανικού μετά βουλγαρικού, ή Βουλγαρικού υπό οδηγίαν Γερμανών αρχηγών, αιτούντων διάβασιν, δεν θα αντιταχθώσιν εις ταύτην τα τμήματα της προκαλύψεως, αλλά θα αποσυρθώσιν από του σχετικού τμήματος των συνόρων εις την έδραν των λόχων των, ή εις την έδραν του σχετικού συντάγματος ή της Μεραρχίας.[...]

Εάν περιπολίοι Αγγλογαλλικοί επιμείνωσι να διέλθωσι τα σύνορα, δεν θα αντιταχθώσιν επίσης τα σχετικά τμήματα προκαλύψεως, αλλά, εάν επίκειται συμπλοκή, θα αποσυρθώσιν εις ασφαλές μέρος, υψούντα εν ανάγκη λευκήν σημαίαν προς ένδειξίν της ουδετερότητος»⁶².

«Κατόπιν της από 26 Ιανουαρίου έ.έ. τηλεγραφικής διαταγής ημών(βλέπε παραπάνω) και εις απάντησιν ερωτήσεων των Γ' και Δ' Σωμάτων στρατού, συμπληρούμεν την διαταγήν ημών ταύτην δια των εξής:

Άμα τη έναρξει της εισόδου εις το ημέτερον έδαφος τμημάτων ξένου στρατού, υπό τους όρους ούς διαγράφει η ανωτέρω διαταγή ημών, θα εκκενωθή υπο των συνοριακών ημών φυλακίων όχι μόνον το τμήμα της μεθορίου είς ό γίνεται η είσοδος, αλλά και τα γειτονικά, επί εκτάσεως τοιαύτης ώστε να αποκλείηται πάσα προστριβή προς τα εισελαύνοντα ξενικά στρατεύματα και να μη αποκοπώσι τμήματα ημέτερα από των εδρών των συνταγμάτων. Τα φυλάκια θα συγκεντρωθώσι εις τας έδρας των λόχων, συμπεριλαμβάνοντα τα τηλέφωνα των και ότι άλλο κινητόν υλικόν ευρίσκεται επί των συνόρων. Εφ' όσον συνεχίζεται η είσοδος των ξένων στρατευμάτων, οι λόχοι οι ευρισκόμενοι εν τη ζώνη της προελάσεως θα εκκενώσωσι τας έδρας των, συμπαραλαμβάνοντες το εκεί ευρισκόμενον υλικόν, και θα συγκεντρωθώσι εις τας έδρας των συνταγμάτων[...]. Εναπόκειται επομένως εις τους διοικητάς Σωμάτων στρατού ή τους διοικητάς των Μεραρχιών ή και των συνοριακών τμημάτων να κανονίσωσι την κίνησιν ταύτην, όταν ήθελε παρουσιασθή η περίπτωσις. [...] Εάν όμως ήθελε παρά πάσαν προσδοκίαν παρουσιασθή περίπτωσις εμφανίσεως μεγάλου Βουλγαρικού τμήματος μόνον, τότε ζητήσατε αμέσως οδηγίες ημών, αποφεύγοντες πάντως την μετ' αυτού συμπλοκήν [...]»⁶³.

«2^{ov}) Εις το τμήμα από Αλή Μπουτούς, 1650, μέχρι Σειμέν-Καγιασή,μη συμπεριλαμβανομένου, δεν θα επιτραπή υπέρβασις της οροθετικής γραμμής [...] Εν

⁶¹ Τηλεγράφημα του βασιλιά Κων/νου στον Έλληνα πρέσβη στο Βερολίνο, 9.12.1915. Παρατίθεται στο Εντουάρ Ντριό, Ελλάδα και Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, σελ.201

⁶² Διπλωματικά Έγγραφα, 1913-1917, μέρος β', τηλεγραφική εγκύκλιος αριθ.13, σελ.26.

⁶³ Διπλωματικά Έγγραφα, 1913-1917, μέρος β', τηλεγραφική εγκύκλιος αριθ.14, σ.σ.27-29.

γένει πάσαν προέλασιν πέραν των 500 μ. εντεύθεν της οροθετικής γραμμής θα αποκρούσητε δια της βίας. [...]

5^{ov}) Εις το τμήμα Κετσόκ-Αγιά μέχρι Πρέσπας θα διατηρηθή η ουδετέρα ζώνη ως διετάχθη. Υπέρβασις των συνόρων εις το τμήμα τούτο δεν θα επιτραπή, εν ανάγκη και δια της βίας, όπου δε οι Βούλγαροι παρεβίασαν την προς το μέρος των ουδετέρων ζώνην, και τα ημετέρα φυλάκια να προχωρήσωσι και να καταλάβωσι τους επί της οροθετικής γραμμής σταθμούς.

6^{ov}) Προς αποφυγήν οιασδήποτε ασκόπου προστριβής, εν περιπτώσει υπερβάσεως εκ μέρους Βουλγάρων ή Γερμανων των δια ταύτης διατασσομένων, δεον κατά κανόνα να προηγείται προς αυτούς συνεννοήσις και δια φιλικού τρόπου να επιζητήται η απομάκρυνσις των και η αποκατάστασις του καθεστώτος μέχρις ού συνεννοηθώσιν αι Κυβερνήσεις· εν περίπτωσει δ' εκ μέρους των απειλής βίας, να δηλώνται αυτοίς ότι και τα ημετέρα τμήματα έχουσι διαταγήν να αντιτάξωσι βίαν, εάν δε ούτοι ζητήσωσι να πραγματοποιήσωσι τας απειλάς των, τότε οι ημέτεροι να αντισταθώσι βία. Τα οχυρά, πλήν του Δοβά-Τεπέ, θ' αντισταθώσι βία εναντίον πάσης καταλήψεως. [...] Εάν επέλθωσι συμπλοκαί ημετέρων μετά Βουλγάρων ή Γερμανών, τα Σώματα στρατού και αι Μεραρχίαι να μη λάβωσι γενικώτερα μέτρα πριν ή εκδώσωμεν διαταγάς»⁶⁴.

Η κορύφωση της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής υποπλασίας κρυσταλλώθηκε στην κατάληψη του οχυρού Ρούπελ από τα Βουλγαρικά στρατεύματα και στην συνακόλουθη είσοδό τους στην ελληνική μεθόριο. Ουσιαστικά η Ελληνική Υψηλή Στρατηγική υπερφαλαγγίσθηκε και αποδιάρθρωθηκε από την απειλή μιας επικείμενης ελληνοβουλγαρικής σύρραξης, συναινώντας στην πρόδηλη παραβίαση της ελληνικής εδαφικής επικράτειας, εφόσον υπό το πρίσμα της προαναφερθείσας κατευναστικής πολιτικής αυτοαναίρεσε την αρχική επιχειρησιακή διαταγή αναφορικά με την προβολή στατικής άμυνας για να αποτραπεί μια ενδεχόμενη κατάληψη του οχυρού Ρούπελ.

«Την 1^η μεταμεσονύκτιον της 13^{ης} προς την 14^η (Μαΐου), ελήφθη τηλεγράφημα της 6^{ης} Μεραρχίας, καθ' ό ο αρχηγός των έναντι του Ρούπελ Γερμανοβουλγαρικών στρατευμάτων εδήλωσεν εις τον διοικητήν του οχυρού ότι τούτο δεόν να εκκενωθή εντός της νυκτός καθόσον πάντως θα καταληφθή υπ' αὐτῶν. Υπο τοιαύτας περιστάσεις ευρεθείσα η Κυβέρνησις και βλέπουσα αφ' ενός μεν την απόφασιν των εισβαλόντων να καταλάβωσι το οχυρόν, αφ' ετέρου δε ότι η εξακολούθησις της ενόπλου αντιστάσεως δυναμένη από στιγμής εις στιγμήν να μεταβληθῇ εφ' αὐτῆς εις γενικὴν σύρραξιν, θα ἤγεν εις ἕξοδον ἀπὸ της πολιτικῆς της ουδετερότητος, την οποίαν δεν εννοεῖ να εγκαταλίπη, διέταξε δια του Υπουργείου των Στρατιωτικῶν, πρῶτον μεν την παύσιν της αντιστάσεως, εἴτα δε ὅπως δηλωθῇ εις τον Γερμανὸν ἀρχηγόν ὅτι ἀπέναντι γενικῆς εισβολῆς του Γερμανικοῦ στρατοῦ ἐν τη στενωπῷ του Δεμίρ-Ισάαρ, ἐντὸς της οποίας εὐρίσκεται το οχυρόν, εἶναι ἠναγκασμένη ἡ φρουρά του οχυροῦ να ἀποσυρθῇ τούτου, συναποκομίζουσα ἅπαν το ἐν τῷ οχυρῷ υλικόν. Διαμαρτυρίαὶ ὑπὸ των ημετέρων στρατιωτικῶν Ἀρχῶν πρὸς τους Γερμανοὺς και τους Βουλγάρους εἶχον ἤδη ἐπιδοθῇ ἀπὸ της ἐσπέρας της 13^{ης} Μαΐου. [...]»⁶⁵.

Σε αντιδιαστολή με την ανωτέρω διακηρυκτική αμυντική στρατιωτική στρατηγική των αντιβενιζελικών κυβερνήσεων και του βασιλιά Κωνσταντίνου, ο Ε.Βενιζέλος συνωθούμενος από την επιτακτική ανάγκη για την άμεση ανάσχεση της

⁶⁴ Ibid, τηλεγραφική εγκύκλιος, αριθ.16, σ.σ.32-33.

⁶⁵ Αναφορά του έλληνα πρωθυπουργού Στ. Σκουλούδη. Ibid, τηλεγράφημα αριθ.60, σ.σ.96-99.

Βουλγαρικής απειλής, την ανάκτηση των κατεληφθέντων από τους Βουλγάρους ελληνικών περιοχών και από το αέναο εθνικό εγχείρημα για την πραγμάτωση της Μεγάλης Ιδέας, θα αναδιαμορφώσει και θα επαναπροσανατολίσει το ελληνικό στρατιωτικό δόγμα δίνοντάς του την δυνατότητα για την πραγμάτωση επιθετικών όψεων στο επιχειρησιακό επίπεδο. Συγκεκριμένα στις 11.11.1916 η προσωρινή ελληνική κυβέρνηση Θεσσαλονίκης κήρυξε τον πόλεμο κατά της Βουλγαρίας:

«διότι επετέθη κατά της συμμάχου Σερβίας και εισέβαλεν εις το εθνικόν έδαφος και κατά της Γερμανίας διότι εβοήθησε και ώθησε την Βουλγαρίαν, διότι παρεβιάσε τας δοθείσας υποσχέσεις περί σεβασμού των πόλεων Σερρών, Δράμας και Καβάλας, διότι προβαίνει εις δολοφονίας δια τορπιλλισμού ουδέτερων πλοίων [...]»⁶⁶.

Η προσωρινή κυβέρνηση του Ε.Βενιζέλου θα προσχωρήσει στην συμμαχία της Αντάντ, παρέχοντας μια ικανή και αξιόπιστη στρατιωτική δύναμη που συνέδραμε στην ευόδωση του στρατιωτικού εγχειρήματος της Συμμαχίας, για την απώθηση-εκδίωξη των Κεντρικών δυνάμεων από το Μακεδονικό μέτωπο με στόχο την ανάληψη του νευραλγικού ελέγχου της περιοχής, (Μάχη Σκρά, Επίθεση στο βόρειο τμήμα του Μακεδονικού μετώπου). Χαρακτηριστικά ο γάλλος στρατηγός Ζερώμ, που διεύθυνε την επιχείρηση στην μάχη του Σκρά, ανέφερε:

«Οι Έλληνες υπερέβαλαν πάντας τους αντικειμενικούς σκοπούς των επιμετώπου δώδεκα χιλιομέτρων. Επέδειξαν απ'αρχής μέχρι τέλους της επιχειρήσεως υψηλότερας στρατιωτικής αρετάς. Ο στρατηγός είναι υπερήφανος διοικών τοιούτους άνδρας»⁶⁷.

Αντίστοιχα ο στρατηγός Α.Μαζαράκης αναφέρει, σχετικά με την στρατηγική αποτελεσματικότητα του ελληνικού στρατού κατά την επιχείρηση των Συμμάχων στο βόρειο τμήμα του Μακεδονικού μετώπου:

«[...] Η δε εις την μεγάλην ταύτην νίκην συμμετοχή της Ελλάδος δια δυνάμεων περισσοτέρων από όλους τους άλλους συμμάχους (9 μεραρχίαι ελληνικάί και 1 η IX εν εφεδρεία, 6 σερβικάί, 8 γαλλικάί, 4 αγγλικάί και 1 ιταλική) εδημιούργει υποχρέωσιν των συμμάχων προς την Ελλάδα, εξήλειψε τας εντυπώσεις εκ της δυσμενούς στάσεως του βασιλέως Κωνσταντίνου και των κυβερνήσεών του, και έδωκεν εις την Ελλάδα το δικαίωμα να διεκδικήση με το μέτωπον υψηλά την συμπλήρωσιν της εθνικής της ενότητος»⁶⁸.

Τοιουτοτρόπως η Υψηλή Στρατηγική του Ε.Βενιζέλου, κατά την διάρκεια της Μικρασιατικής επιχείρησης, μετουσιώνεται σε αμυντικές και επιθετικές εκφάνσεις στο επίπεδο της στρατιωτικής στρατηγικής. Πρωτίστως επαφίεται στον παράγοντα της διεθνούς νομιμοποίησης, στον οποίο κρυσταλλώνεται το στρατιωτικό εγχείρημα για την διασφάλιση της εσωτερικής τάξης και της εξωτερικής ασφάλειας της Σμύρνης, με συνεπακόλουθο την εφαρμογή σθεναρής αμυντικής στρατιωτικής στρατηγικής-στατική άμυνα από τα ελληνικά στρατεύματα.

«Τα ούτω προσδιορισθέντα όρια εις την Ελληνική κατοχή δεν επέτρεψαν στα Ελληνικά στρατεύματα να καθέξωσι περίξ της κατεχόμενης ζώνης τα στρατηγικά σημεία, τον οποίων η κατοχή είναι αναγκαία για την τελεσφόρα προστασία των

⁶⁶ Παρατίθεται στα Απομνημονεύματα του Α.Μαζαράκη, σ.σ.217-218.

⁶⁷ Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος β', σελ.381.

⁶⁸ Α.Μαζαράκη, Απομνημονεύματα, σελ.240.

κατεχόμενων περιφερειών εναντίων των προσβολών, που οργανώνουν οι Τουρκικές δυνάμεις»⁶⁹.

Ακολούθως, η ισχύη στρατηγική αποτελεσματικότητα της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής ως προς την επίτευξη του ανωτέρω πολιτικού στόχου, παρώθησε τον Βενιζέλο στην ανάληψη διαδικασιών επαναπροσδιορισμού – αναμόρφωσης της όψης της σε καθαρά επιθετική. Συγκεκριμένα τα ελληνικά στρατεύματα διεξήγαγαν επιθετικές επιχειρήσεις για την κατάληψη των συγκοινωνιακών κόμβων και των κέντρων ανεφοδιασμού του αντιπάλου.

«Προς διόρθωση της καταστάσεως ταύτης και πρόληψη μελλοντικών συγκεντρώσεων Τουρκικών δυνάμεων, θα έπρεπε ο ελληνικός στρατός να καταλάβει τις κυριότερες συγκοινωνίες, τις άγουσες εκ Βορρά, Ανατολών και Νότου προς την περιοχή της Σμύρνης[...]»⁷⁰.

Περαιτέρω ο έλληνας πρωθυπουργός συνέκλινε στην εφαρμογή επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής άμεσης προσέγγισης με στόχο την εκμηδένιση των Κεμαλικών στρατιωτικών δυνάμεων.

«[...] Η παράταση της σημερινής καταστάσεως στη Μ.Ασία θα ήταν πλήρης επικίνδυνη για το μέλλον[...] Το μόνο ριζικό φάρμακο θα ήταν μια νέα εκστρατεία με αντικειμενικό σκοπό την οριστική καταστροφή των δυνάμεων του Κεμάλ περί την Άγκυρα και τον Πόντο [...]»⁷¹.

Ομοίως η Ελληνική στρατιωτική ηγεσία υιοθέτησε ανάλογη στρατιωτική στρατηγική-άμεση προσέγγιση, προτείνοντας την άμεση επιθετική προέλαση των ελληνικών στρατευμάτων στο εσωτερικό της περιφέρειας του αντιπάλου με στόχο την κατάληψη των πολιτικό-στρατηγικών του κέντρων.

«[...] Κατόπιν μακράς μελέτης της καταστάσεως η Ανώτ.Ελληνική Διοίκησης εσχημάτισε την πεποίθησιν ότι εν και μόνον μέσον υπάρχει προς εκμηδένισιν του Κινήματος και επανοφοράν της ηρεμίας εν Μικρά Ασία και το μέσον τούτο είναι η προέλασις του Ελληνικού Στρατού και η κατάληψις των σημαντικών κέντρων Εσκή-Σεχίρ-Αφιόν-Καραχισάρ-Άγκυρας εκτεινόμενη εν ανάγκη και μέχρις Ικονίου»⁷².

Συνακόλουθα οι αντιβενιζελικές κυβερνήσεις υπό το πλαίσιο των διαμορφωμένων πολιτικών συνθηκών, (προοδευτική αλλαγή της ισορροπίας ισχύος υπέρ του Κεμάλ, επιτακτική ανάγκη επιβολής-αποδοχής των όρων ειρήνης από την Τουρκία, απουσία εξωτερικής εξισορρόπησης, αποδιάρθρωση της ελληνικής οικονομίας), ενίσχυσαν και παγίωσαν την επιθετική όψη της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής, θέτοντας ως απαρέγκλιτο στρατιωτικό στόχο την εκμηδένιση της στρατιωτικής ισχύος του Κεμάλ.

«[...] Επομένως απεφασίσαμεν, προλαμβάνοντες επικείμενας συγκεντρώσεις, επιτεθώμεν κατά Τούρκων, τούθ' όπερ θέλει σπουδαίως συντελέσει εις το να εξαναγκάση τους Τούρκους εις υποταγήν»⁷³.

«[...] Έθεσα την βάσιν ότι η Κυβέρνησις απεφάσισε και διέταξε τας πολεμικάς επιχειρήσεις με σκοπόν την καταστροφήν του εχθρού,[...], ήτις να επιτρέψη ημίν να κηρύξωμεν περαιωμέον τον αγώνα δι' εκμηδένισεως εχθρού και

⁶⁹ Αναφορά του Ε.Βενιζέλου. Παρατίθεται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάδα εν τη Μικρά Ασία, σελ.53.

⁷⁰ Ibid, σελ.57.

⁷¹ Παρατίθεται στο Β.Μόστρα, Η Μικρασιατική Επιχείρησις, σ.σ. xii-xiv.

⁷² Λ.Παρασκευόπουλου, Αναμνήσεις, τόμος β',σελ.350

⁷³ Τηλεγράφημα του έλληνα πρωθυπουργού, Ν.Καλογερόπουλου, στο ελληνικό υπουργείο εξωτερικών,6/19.3.1921. Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους,σελ.44.

προβώμεν εις μονομερή ρύθμισιν της καταστάσεως, μεθιστάμενοι συγχρόνως εις κατάστασιν ειρήνης ημιεπισήμου.[...]»⁷⁴.

Νοηματοδοτούμενη από την ανωτέρω διαμορφωθείσα όψη της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, η στρατιωτική ηγεσία προσδιόρισε ευκρινώς:

α) την φύση της εφαρμοσθείσας στρατιωτικής στρατηγικής-επιθετική στρατηγική άμεσης προσέγγισης,

«Αντίστασις παθητική και παθητική άμυνα έσεται καταστρεπτική δια τε τα οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα ημών. Επιβάλλεται επομένως δράσις ενεργητική, δράσις επιθετική, γοργή και αποτελεσματική[...] Η γοργήν δ' ενεργεια και η αποτελεσματική έσεται εκείνη ήτις θέλει παρεμποδίσει τον εχθρό να παρατείνει τον πόλεμον»⁷⁵,

«Η Μικρασιατική επιχείρησις στρατιωτικώς δύναται να ληξη υπέρ ημών μόνον δια μιας σοβαράς επιτυχίας εναντίον των Τουρκικών δυνάμεων, και δια να έχωμεν την επιτυχίαν ταύτην πρέπει να επιτεθώμεν ταχέως και δι' υπέρτερων δυνάμεων»⁷⁶.

β) τον στρατιωτικό στόχο της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής-καταστροφή των στρατιωτικών δυνάμεων του αντιπάλου μέσο της επιδίωξης και διεξαγωγής αποφασιστικής μάχης,

«Γενικώς παρατηρώ ότι η επιχείρησις στρατού τινος πρέπει να γίνηται δι' ολοκληρών των διαθεσίμων δυνάμεων, σθεναρώς, αποφασιστικώς, όπως επιτευχθή ο κύριος σκοπός του πολέμου, η κατασυντριβή του εχθρικού στρατού»⁷⁷

γ) το αναγκαίο και ικανό μέγεθος των στρατιωτικών μέσων-ενίσχυση της ελληνικής στρατιάς, ώστε να διασφαλισθεί ποιοτική και ποσοτική υπεροχή στο τακτικό επίπεδο, για την επίτευξη του στρατιωτικού στόχου.

«Υπομινήσκω προς υμας την ανάγκην της δια πλειτέρων δυνάμεων ενισχύσεως του εν Μ.Ασία Ελληνικού στρατού, όπως ο στρατός ούτος δυνηθή να καταγάγη πλήρη και οριστικήν νίκην κατά του αντιπάλου ημών στρατού του Κεμάλ Μουσταφά πασά»⁷⁸,

«1) Προθέσεις ημών εν σχέσει με την σκοπευομένην επιχείρησιν. Να επιτεθώμεν το βραδύτερον μέχρι της 10 ή 15 Μαΐου ε.ε. δι' όσων οίων τε μεγαλυτέρων δυνάμεων κατά των έναντι του μετώπου ημών εχθρικών δυνάμεων επι του σκοπού συντριβής τούτων»⁷⁹.

«Δια να εξασφαλίσωμεν την νίκην, εν μόνον μέσον υπάρχει: Μια υπέρτατη σύντονος και αποφασιστική εκ μέρους του Κράτους προσπάθεια να παράσχη εις την Στρατιάν την αιτουμένην ενίσχυσιν, ώστε αυτή μέχρι της 10 Μαΐου να είναι έτοιμη να

⁷⁴ Τηλεγράφημα Δ.Γούναρη, περί της πολιτικής αποφάσεως της Διάσκεψης της Κιουτάχειας.16/29.7.1921. Παρατίθεται στο Β. Δούσμανη, Η Εσωτερική Όψις της Μικρασιατικής Εμπλοκής, σελ.255.

⁷⁵ «Σκέψεις επι της καθ' ημών ενέργειας του Εχθρού».Ιούνιος 1921. Β. Δούσμανη. Ibid, σελ.66.

⁷⁶ Αναφορά του επιτελάρχη της Στρατιάς Μ.Ασίας, Συν/χη Κ.Πάλλη,19.4.1921. Ibid, σελ.235.

⁷⁷ «Απάντηση εις ερώτημα τεθέν υπο του Γούναρη». Ibid,σελ.228.

⁷⁸ Στρατιωτική Μελέτη του Β.Δούσμανη,4.3.1921. Ibid, σελ.222.

⁷⁹ Τηλεγράφημα του αρχιστράτηγου Παπούλα. Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους,σ.σ.67-68.

αναλάβη την επίθεσιν και να επιτύχη μια αναμφισβήτητον τακτικήν νίκην επι των Τουρκικών δυνάμεων»⁸⁰.

Καταληκτικά από την προηγηθείσα συντομογραφική συγκριτική ανάλυση των εναλλακτικών στρατιωτικών όψεων της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, της περιόδου 1912-1922, αναδεικνύεται ο αποφασιστικός ρόλος της στρατιωτικής στρατηγικής ως προς την επίτευξη των προσδιορισμένων πολιτικών στόχων, ενώ παράλληλα αναφαίνονται οι αναγκαίες προϋποθέσεις και οι παρεμβαίνουσες μεταβλητές που ενισχύουν ή αποδυναμώνουν την στρατηγική αποτελεσματικότητα της εκάστοτε στρατιωτικής στρατηγικής. Δηλαδή, η στρατιωτική στρατηγική συνιστά ένα μέσο, από τα ποικίλα, της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερο ισχυρού κράτους, το οποίο συνυφαίνεται με τις εναλλακτικές εκφάνσεις της πολιτικής του στρατηγικής και λειτουργεί υπό την διασφάλιση συγκεκριμένων όρων και προϋποθέσεων, (διεθνής νομιμοποίηση, εξωτερική ποιοτική και ποσοτική εξισορρόπηση, περιορισμένοι πολιτικοί στόχοι, εκμετάλλευση των συγκριτικών της πλεονεκτημάτων και των σημείων τρωτότητας του αντιπάλου), ενισχύοντας-ενδυναμώνοντας την στρατηγική αποτελεσματικότητα της Υψηλής Στρατηγικής. Συγκεκριμένα κατά την περίοδο των Βαλκανικών πολέμων και κατά το τέλος του Α'Π.Π., η ελληνική στρατιωτική στρατηγική, ήταν μια από τις εναλλακτικές διαστάσεις της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, που λειτούργησε συνεργατικά και ενισχυτικά ως προς αυτές, συνδράμοντας τις εφαρμοσθείσες πολιτικές στρατηγικές, (Βαλκανική συμμαχία, πολιτικο-στρατιωτική σύμπραξη με Αντάντ), που αφενός διασφάλιζαν ζεϊδωρους συντελεστές εξωτερικής εξισορρόπησης και αφετέρου νομιμοποιούσαν διεθνώς τους ελληνικούς πολιτικούς στόχους. Τουναντίον η στρατιωτική στρατηγική που χρησιμοποιήθηκε από της αντιβενιζελικές κυβερνήσεις κατά την διάρκεια της Μικρασιατικής επιχείρησης, στηρίχθηκε αποκλειστικά σε συντελεστές εσωτερικής ποιοτικής και ποσοτικής εξισορρόπησης. Συνακόλουθα η Υψηλή Στρατηγική των αντιβενιζελικών κυβερνήσεων διέρρηξε την μακρόχρονη και σταθερή πολιτικό-στρατιωτική σύμπλευση της Ελλάδος με τις δυνάμεις της Αντάντ, απονομιμοποίησε, τόσο στο διεθνές όσο και στο εσωτερικό επίπεδο, τον μείζονα εθνικό πολιτικό στόχο-Μεγάλη Ιδέα, συνθώντας την Ελλάδα σε στρατηγική υπερεπέκταση.

6.3. Συγκριτική επαλήθευση των Κεντρικών Υποθέσεων Εργασίας

Έχοντας ήδη προηγηθεί, (με γνώμονα το αρχέτυπο του Παραδοσιακού Παραδείγματος), η θεωρητική ανάλυση και ο εμπειρικός έλεγχος των κεντρικών υποθέσεων εργασίας της παρούσας μελέτης μέσα από τις επιλεγόμενες ιστορικές περιπτώσεις της Ελληνικής διπλωματικής ιστορίας της περιόδου 1912-1922, κρίνεται σκόπιμη η ακόλουθη διαδικασία της συγκριτικής επαλήθευσης των κεντρικών θεωρητικών υποθέσεων εργασίας, αφενός για να καταδειχθεί η ερμηνευτική ικανότητα, (κυρίως στις περιπτώσεις που αναφύονται αντιθετικές προβλέψεις από τις θεωρητικές υποθέσεις εργασίας) και ο βαθμός σπουδαιότητας των εν λόγω υποθέσεων, (οι οποίες εκπορεύονται από την Νεορεαλιστική Θεωρία και την Θεωρία της Εσωτερικής Δομής), και αφετέρου για να αναδειχθεί η αναγκαία και ικανή συνύφανση των κεντρικών Θεωρητικών ρευμάτων σκέψης του κλάδου των Διεθνών Σχέσεων για μια αξιολογικά ουδέτερη και ολοκληρωτική διερεύνηση και ανάλυση των μείζονων διλημμάτων και προβλημάτων που αναφύονται εντός του άναρχου

⁸⁰ Αναφορά του επιτελάρχη της Στρατιάς Μ.Ασίας, Συν/χη Κ.Πάλλη, 19.4.1921. Παρατίθεται στο Β.Δούσμανης, Η εσωτερική όψη της Μικρασιατικής εμπλοκής, σελ.236.

διεθνούς συστήματος, επιτάσσοντας τους ετερογενείς κρατικούς δρώντες να επιζητήσουν ικανές και αξιόπιστες λύσεις για να διασφαλίσουν την επιβίωσή-αυτοσυντήρησή τους. Με άλλα λόγια, οι κεντρικές υποθέσεις εργασίας που απορρέουν-εκπηγάζουν από τις ανωτέρω θεωρητικές προσεγγίσεις θα ελεγχθούν στο πλαίσιο μιας συγκριτικής ανάλυσης των καταληκτικών πορισμάτων των τριών ιστορικών περιπτώσεων, με απότοκο την ανάδειξη και καταγραφή του βαθμού σπουδαιότητάς τους αναφορικά με την βέλτιστη δυνατή ερμηνεία των αιτιών, των παραγόντων,(παρεμβαίνουσες μεταβλητές) και του τρόπου επιλογής και εφαρμογής της εκάστοτε πολιτικό –στρατιωτικής όψης της Υψηλής Στρατηγικής από τις κυρίαρχες πολιτικές και στρατιωτικές ελίτ της Ελλάδος.

Α) Η διαμόρφωση και εφαρμογή της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής στις τρεις εξεταζόμενες ιστορικές περιπτώσεις, (Βαλκανικοί πόλεμοι, Α'Π.Π., Μικρασιατική Επιχείρηση), προδηλώνει και καταδεικνύει την χρησιμότητα και την ερμηνευτική ικανότητα των θεωρητικών εργαλείων του Παραδοσιακού παραδείγματος και συνακόλουθα και των Ρεαλιστών θεωρητικών ρευμάτων (Πολιτικός Ρεαλισμός, Νεορεαλισμός). Με διαφορετικά λόγια επιβεβαιώνεται η κυρίαρχη-αέναη ιστορική λειτουργία των κρατών, κατά την διάρκεια της ιστορικής διαχρονίας, να διατηρήσουν τη θέση τους στο σύστημα μέσω της εγκαθίδρυσης μιας ευνοϊκής ισορροπίας ισχύος, υπό το πλαίσιο ορθολογικών υπολογισμών αναφορικά με την διανομή των απόλυτων και των σχετικών κερδών και την κατανομή ισχύος μεταξύ των περιφερειακών τους συνδαιτυμόνων. Αναλυτικότερα, ο θεμελιώδης στόχος της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής κρυσταλλώνονταν στην διασφάλιση του συμφέροντος επιβίωσης και στην ενίσχυση της θέσης και του ρόλου της Ελλάδος στο περιφερειακό υποσύστημα των Βαλκανίων. Συνακόλουθα, η ελληνική πολιτική ηγεσία υπεισήλθε σε ορθολογιστικούς υπολογισμούς αναφορικά με την κατανομή των σχετικών κερδών μεταξύ των περιφερειακών της συνδαιτυμόνων, με απότοκο την περιστολή μιας ενδεχόμενης ενίσχυσης της σχετικής ισχύος των απειλητικότερων-Τουρκία, Βουλγαρία, περιφερειακών συντελεστών.

«[...] Ο πόλεμος λοιπόν θα γινόταν εκ μέρους των τριών άλλων Κρατών και σκέφθηκα : είναι πρόπον, είναι πολιτικός ενδεδειγμένο, είναι εθνικό συμφέρον στον αγώνα αυτό, εις στον οποίο όλοι οι άλλοι χριστιανικοί λαοί της χερσονήσου του Αίμου πρόκειται να κατέλθουν, είτε για να επιβάλουν μεταρρυθμίσεις στην Τουρκία, ή να εξώσουν την Τουρκία από την Ευρώπη, ο ελληνισμός να βρεθεί και πάλι απομονομένος[...]

Εγώ σκέφθηκα ότι αν δεν μετείχα στον πόλεμο κατά της Τουρκίας, τον οποίο επρόκειτο να κυρήξουν τα άλλα κράτη, δεν θα μετείχα όχι γιατί θα έμενα αδρανής θεατής, αλλά γιατί θα ήμουν αποφασισμένος να συμπράξω με την Τουρκία. Θα ήταν τέλεια εκμηδένιση της θέσεως του Ελληνισμού στην Ανατολή, εάν ήταν δυνατό να αφήσει να διεξαχθεί αυτός ο αγώνας, στο οποίο δεν θα μετείχε υπέρ του ενός η του άλλου μέρους.[...] Ποια θα ήταν η θέση όχι πλέον του Ελληνισμού εντος του Τουρκικού κράτους, αλλά της ίδιας της Ελλάδας, του κράτους αυτού, ποια θα ήταν η θέση του απέναντι στην τουρκική θρασύτητα, στην αγερωχία, και επιθετικότητα τη στιγμή κατά την οποία η Τουρκία θα εδραιόνοταν πολύ περισσότερο στρατιωτικά, κατακτώντας τη Σερβία, τη Βουλγαρία και το Μαυροβούνιο; Και ποια θα ήταν η

τρομερή θέση των κυβερνήσεων της Ελλάδας έχοντας απέναντί τους την Τούρκια, πλέον υπερφίαλη και πλέον ισχυρή; [...]»⁸¹.

«[...] Ενώπιον της αχαρκτηρίστου αυτής συμπεριφοράς της Βουλγαρίας το καθήκον τον υπόλοιπων συμμάχων ήταν σαφώς διαγεγραμμένο. Επεβάλετο σε αυτούς, πυκνονοντας την τάξιν, να διατηρήσουν την ενωσή τους, ώστε να ανταπεξέλθουν κατά της ακόρεστης πλεονεξίας της τέως συμμάχου και να αμυνθούν υπερ των ζωτικών τους συμφερόντων, πλήτοντες τις αξιώσεις προς ηγεμονία και ασφαρίζοντας την ισορροπία μεταξύ των κρατών του Αίμου, τόσο αναγκαία για την ειρηνική συμβίωση [...]»⁸².

«Το Ελληνικό έθνος ζητεί και αξιώνει μετά των συμμάχων, όπως εν τη Ελληνική Χερσονήσω αποκατασταθή αληθής ισορροπία, επι τη βάση των αρχών της εθνογραφίας, συνδυαζόμενης αναγκαίως προς της γεωγραφικές περιστάσεις. Ο αντίπαλος του σήμερα, ο σύμμαχος του χθές, αξιώνει να εγκαθιδρύσει επι της Χερσονήσου τέτοια ηγεμονία ηγεμονία εις την οποία δεν δικαιούτε να αποβλέπει για κανένα λόγο, ούτε βεβαίως λόγο ανώτερου πολιτισμού από τους άλλους λαούς τους συνοίκους, αλλά ούτε καν λόγο υπεροχής αριθμητικής εθνικής»⁸³.

«[...] δύναται, κύριοι, ν'αμφισβητηθή ουδ'επί στιγμήν ότι η στερεά, η ασφαλής βάση της εξωτερικής, της Εθνικής ημών πολιτικής έπρεπε και πρέπει να είναι η διατήρησις αντί πάσης θυσίας της ισορροπίας, της ισοδυναμίας, ας είπω την λέξιν, της κατασταθείσης δια της συνθήκης του Βουκουρεστίου; [...] Δυνάμεθα να επιτρέψωμεν, δύναται το Ελληνικόν Κράτος να επιτρέψη εις εν εκ των κρατών του Αίμου, όπως, παρεβαίνον εις το μέγαν Ευρωπαϊκόν πόλεμον, συντελέση και δια ιδίας αυτού δυνάμεως όπως, εν μεν των κρατών τούτων, τα οποία συναπαρτίζουν και εξασφαλίζουν την έννοιαν της ισορροπίας, συντριβή αποτελεσματικώτερον, αυτή δε, η Βουλγαρία, αυξηθή ογκωδέστερον; »⁸⁴.

«[...] Και σήμεραν δε πάλιν, ότε εισηγούμαι την γνώμην, ότι εις την Βουλγαρίαν δεν πρέπει να επιτρέψωμεν δια της μετοχής της εις τον πόλεμον να ασφαλίση κολοσσιαία εδαφικά ανταλλάγματα, [...] , σήμεραν λέγω πάλιν υπάρχουσιν ενδοιασμοί κατά της πολιτικής της εμής και λησμονείται ότι ο βουλγαρικός κίνδυνος είναι εκείνος, ο οποίος έπρεπε ν'αποτελή τον γνώμονα πάσης ημών ενέργειας»⁸⁵.

«[...] Ηθέλωμεν εις το Συνέδριον, το οποίον θα συνέλθη δια να χαράξη τον εκ του παγκοσμίου πολέμου μέλλοντα να προέλθη πολιτικόν χάρτην του κόσμου, η Ελλάς να παρουσιασθή με ένδυμά γάμου, όπως αμυνθή κατά των επαπειλούντων αυτήν κινδύνων, και όπως προασπίση τα εθνικά της συμφέροντα.[...]»⁸⁶.

«Άλλωστε η μεγάλη ιδέα δεν υπήρξεν επινόησις ιδική μου. Απετέλεσεν αυτή την βάση του Εθνικού μας βίου πέντε όλους αιώνας. Από της επιούσης της πτώσεως της Κωνσταντινουπόλεως, δέκα πέντε όλαι γενεαί εγεννήθησαν με την ιδέαν ταύτην, ανετράφησαν με αυτήν, έζησαν με αυτήν, εταλαιπωρήθησαν με αυτήν, και κατήλθον εις τον τάφον με την βαθείαν πίστιν προς αυτήν.[...] Αλλ'η εθνική αποκατάστασις δεν ανταποκρίνεται μόνον προς τας ηθικάς ανάγκας του Έθνους. Ανταποκρίνεται προς αυτά τα στοιχειώδη υλικά του συμφέροντα. Άνευ αυτής, άνευ δημιουργίας

⁸¹ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 21^η Ιουνίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σ.σ.446,448-449.(Έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

⁸² Ibid, σελ.427.

⁸³ Ibid, σ.σ.425-426.

⁸⁴ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 22ας Σεπτεμβρίου 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ.153-154.

⁸⁵ Ibid, σ.σ.159-160.

⁸⁶ Εφημερίδα «Πατρίς»,15.6.1917. Ibid, σελ.299.

Ελλάδος ικανής να προστατεύση ευατήν ο βίος του Έθνους θα ήτο αβίωτος και εν Ευρώπη και εν Μικρασία και εις τας νήσους»⁸⁷.

«Η Ελλάς εξεκίνησεν ήδη προς νέους ορίζοντας. Προχωρεί με γοργόν πλέον και σταθερόν βήμα προς την ενδοξοτέραν ίσως περίοδον του μακραίωνος ιστορικού της βίου. Η απελευθερωτική προσπάθεια και εξάρτησις της Φυλής μας προσεγγίζει το τέλος της. Η πατρίς μας επεκτείνεται ήδη με επίσημα κείμενα συνθηκών από της Αδριατικής μέχρι του Ευξείνου Πόντου και από Αργυροκάστρου μέχρι του Καστελλορίζου και περιβάλλει πανταχόθεν την Κωνσταντινούπολιν. Και αν τελικώς δεν την καταλάβη, οπότε θα έχη συμπληρώσει τον απελευθερωτικόν της αγώνα δια τον αλύτρωτον Ελληνισμόν και θα μπορέση μελλοντικώς να καταβάλη όλας τας προσπάθειάς δια την εξασφάλισιν της ευημερίας του Λαού της δια την ειρηνικήν του ανάπτυξιν και ευδαιμονίαν. [...] Η Μεγάλη Ελλάς θα καταστή πολύ γρήγορα και πλούσια. [...] Άμα ο πλούτος μιας χώρας είνε εξησφαλισμένος δεν έχει αυτή να φοβάται καμμία δυσκολία δια την εσωτερικήν της οργάνωσιν. Εάν συνέβαινε να διαπιστωθή ότι τυχόν υστερή η Δικαιοσύνη μας, εκατό η διακόσιοι νεαροί δικαστικοί μετεκπαιδευόμενοι εις περισσότερον προηγμένα από της απόψεως αυτής Κράτης, θα μπορούν να δώσουν μετα μερικά χρόνια εντελώς νέα όψιν εις την ελληνικήν Θέμιδα. Εάν η παιδεία μας δεν είνε εις το πρόπον ύψος, νέον υγιές αίμα θα της ενσταλαχθεί με τους καινούργιους λειτουργούς με τους οποίους θα την ενισχύσουμε. Πολύ γρήγορα η διοίκησις θα καταστή τελεία, όταν ο δημοσιουπαλληλικός κόσμος καλώς αμειβόμενος, απηλλαγμένος οικονομικών στενοχωριών, θα εύρη εις την εκτεταμένην πλέον Μεγάλην Ελλάδα ευρύτατον πεδίον δράσεως και αναδείξεως. Αι εσωτερικαί μας διαιρέσεις θα λησμονηθούν γρήγορα μέσα εις την γενικήν ευτυχίαν μιας χώρας, η οποία αποκτά πλέον την θετικήν δυνατότητα να παράσχη εις όλα της τα τέκνα την ευκαιρίαν να εργασθούν και να ευημερήσουν. Κατ'αυτόν τον τρόπον η Ελλάς θα εκπληρώση πραγματικά τον μεγάλον της προορισμόν και θα αποτελέση σημαντικόν παράγοντα πολιτισμού και ειρηνικής προόδου εις την ανατολικήν αυτήν άκρην της Ευρώπης και εις τας παρυφάς της μεγάλης ασιατικής ηπείρου». «Μήπως έτσι δεν άρχισαν όλες οι Μεγάλες Δυνάμεις;»⁸⁸.

«Αλλά και ένα βλέμμα επι του χάρτου αρκεί για να πείσει οποιονδήποτε και ιδιαιτέρως πάντα Έλληνα συνειδοτά την αποστολή της Φυλής του, ότι ο Ελληνισμός έχει ανάγκη, υπό της φύσεως και της ιστορίας του, ενός ενιαίου διαπλασθέντος συγκροτήματος του Αιγαίου μετά των εκατέρωθεν παραλίων επι της Ευρωπαϊκής και Ασιατικής ακτής και των εν τω μέσο νησιών, για να ζήσει, να αναπτυχθεί ελεύθερα και να επιτελέσει την αποστολή του- αποστολή προχώματος εξασφαλίζοντας την Ευρώπη από τον εξ Ασίας κίνδυνον, οπού ένεκα της γεωγραφικής της θέσης πρώτα η Ελλάδα υφίσταται την αποστολή γέφυρας που συνδέει τις δύο Ηπείρους, επι κοινή του ενιαίου πολιτισμού ωφέλεια.[...] Ταύτην πολιτική ούτο καθαρώς αλλα και ούτω σταθερώς ανταποκρινόμενη στα Ελληνικά συμφέροντα αιώνια-εάν επιτρέπεται η χρήση της λέξης αυτής περί ανθρώπινων πραγμάτων- ακολουθούσα και πραγματοποιούσα η Ελλ. Κυβέρνηση, έχει συγχρόνος βαθύτατη επίγνωσις, αντιπροσωπεύουσα και εν τούτο του Ελλ. Λαού τις αντιλήψεις, ότι σε ουδέν γενικότερο συμφέρον του ήδη δημιουργήμένου διεθνούς Καθεστώτος αντιτίθεται, απεναντίας συμβάλη σπουδαία στην πραγμάτωση σκοπών, οι οποίοι μεγάλος ενδιαφέρουν το Καθεστώς αυτό, μεταξύ των οποίων προέχει η αποκατάσταση

⁸⁷ Πρώτος προεκλογικός λόγος του Ε.Βενιζέλου στην Πάτρα.21.10.1920.Εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος» της 22ας Οκτωβρίου 1920. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος γ',σελ.70.

⁸⁸ Ομιλία του Βενιζέλου σε γεύμα που παρέθεσε στη θαλαμηγό «Νάρκισσος» στο λιμάνι της Σμύρνης, τον Σεπτέμβριο του 1920. Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σ.σ.406-409.

αληθινής και πάγιας ειρήνης στην Εγγύς Ανατολή, αδυνάτου άνευ της απελευθερώσεως των χωρών τούτων από την αφόρητη Τουρκική διοίκηση»⁸⁹.

Β) Περαιτέρω αναδεικνύεται η κεφαλαιώδης-μείζονα σημασία-ρόλος της αρχής της αυτοβοήθειας για την ενίσχυση της στρατηγικής αποτελεσματικότητας της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερου ισχυρού κράτους. Χαρακτηριστικά ο Ε.Βενιζέλος ανέφερε για την επιτακτική ανάγκη της προάσπισης, με όλα τα εσωτερικά μέσα, των εθνικών συμφερόντων.

«Βεβαίως, οι σύμμαχοι ημών αγωνίζονται, όπως αναπετάσωσι την σημαίαν των ευγενεστέρων ιδανικών της ανθρωπότητος· αυτό αποτελεί ακριβώς και δι' υμάς μετέχοντας του αγώνος την αρίστην των εγγυήσεων, αλλά μη λησμονώμεν ότι τα δίκαια, τα οποία δεν είναι κανείς διατεθειμένος να προστατεύση, τα δίκαια, τα οποία φαίνονται ανήκοντα εις χείρας ασθενείς ή εξαρτώνται από θελήσεις ασθενικάς, εκείνα τα δίκαια δεν είναι άξια μεγάλου σεβασμού. Εάν εν τω αγώνι τούτω δεν κατορθώσωμεν να αποδείξωμεν την ζωτικότητα την οποίαν έχει πραγματικώς η φυλή μας, εκείνην την οποίαν χωρίς οι πολλοί να την υποπτεύουν απέδειξε το έθνος το Ελληνικόν κατά τους Βαλκανικούς πολέμους, εκείνην την οποίαν είμαι βέβαιος ότι άνευ των εμφυλοχωρησάντων ατυχών γεγονότων της τελευταίας τριετίας, θα εδεικνύομεν κατά τρόπον ο οποίος θα θαμβώση τον κόσμον, αν αυτήν την ζωτικότητα εν τω μέτρω τω δυνατώ σήμερον, μεθ'όλας τας επελθούσας καταστροφάς, κατορθώσωμεν να δείξωμεν, είμαι βέβαιος ότι εις το Συνέδριον της Ειρήνης η Ελλάς θα προσέλθη με τίτλους αξιολογωτάτους.[...] Αν κατορθωθή από του εθνικού ημών οργανισμού να αποτριβή το στίγμα των γεγονότων της τελευταίας τριετίας, αν τούτα γίνουν, λέγω, η Ελλάς εις το Συνέδριον της Ειρήνης θα καταλάβη έντιμον θέσιν. Και εγώ, Κύριοι, είμαι βέβαιος, ότι αυτοί θα επέλθουν. [...] Κατά τα έργα ημών θα είναι και τα ωφελήματα αυτών. Μη πιστεύετε, ότι δεν είναι δυνατόν να ιδώμεν πραγματοποιούμενας τας εθνικάς ημών βλέψεις εκ του αγώνος, αλλ' αντιθέτως μη έχετε ουδεμίαν αμφιβολίαν ότι και την φοράν ταύτην αι προβλέψεις ημών θα δικαιωθώσι, με έχετε ουδεμίαν αμφιβολία ότι τα συμφέροντα ημών τα εθνικά εκείνα, τα οποία ανταποκρίνονται προς τους σκοπούς του πόλεμου, τους οποίους οι μεγάλοι ημών Σύμμαχοι ανήγγειλαν επανειλημμένως, τα συμφέροντα ημών λέγω τα εθνικά, τα προσαρμοζόμενα προς εκείνους τους σκοπούς, ότι θα εύρωσι την προσήκουσαν υποστήριξιν και ότι θα δυνάμεθα μετά πεποιθήσεως να αποβλέπωμεν, ότι η Ελλάς εκ του αγώνος αυτού, εις τον οποίον οπόταν αποφασίση να εντείνη όλας τας δυνάμεις αυτής και συντελέση το καθ' εαυτήν όσον το δυνατόν περισσότερον εις την αίσιαν εκβασίν του, η Ελλάς λέγω, θα κατορθώση να εξέλθη ισχυροτέρα εκ του πολέμου τούτου, ισχυρά όπως εύχονται οι ισχυροί ημών σύμμαχοι περί της εθνικής ημών ανεξαρτησίας.[...]»⁹⁰.

Το αναμφίλεκτο γεγονός της απουσίας μιας παγκόσμιας κανονιστικής αρχής-εξουσίας εντός του διεθνούς συστήματος, συνωθεί τα κράτη σε διαρκείς διαδικασίες-λειτουργίες για την εξεύρεση και πρόσκτηση συντελεστών ισχύος με απότοκο την παραγωγή ασφάλειας, μετριάζοντας ή αποδυναμώνοντας τα διλήμματα ασφαλείας που ανακύπτουν από την άνιση ανάπτυξη, την άνιση κατανομή των σχετικών κερδών και των συντελεστών ισχύος και τη μη νομιμοποιημένη χρήση της ισχύος από τα ισχυρά αναθεωρητικά κράτη για την πραγμάτωση των ηγεμονικών τους αξιώσεων.

⁸⁹ Υπόμνημα του έλληνα πρωθυπουργού, Δ.Γούναρη, προς την Αγγλική Κυβέρνηση,(7.6.1921). Παρατίθεται στο Ε.Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία, σελ. 221.

⁹⁰ Αναφορά του Ε.Βενιζέλου. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 28^{ης} Μαρτίου 1918. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 465-467.

Συνακόλουθα η διεθνής αναρχία και η ετερότητα των κρατών αναγάγουν την αρχή της αυτοβοήθειας,(δηλαδή εσωτερική εξισορρόπηση), σε αξονικό μέσο της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερο ισχυρού κράτους για την προάσπιση του κεφαλαιώδους συμφέροντος επιβίωσης. Αναπόδραστα η ελληνική πολιτική ηγεσία, έχοντας διαγνώσει και κατανοήσει την μείζονα σημασία της αρχής της αυτοβοήθειας, προχώρησε σε συστηματικές και αδιάλειπτες διαδικασίες εσωτερικής εξισορρόπησης, κατά την διάρκεια της περιόδου 1912-1922, ενισχύοντας με τον τρόπο αυτό την στρατηγική αποτελεσματικότητα της Υψηλής της Στρατηγικής.

«Αλλά της στρατιωτικής ανασυντάξεως και της άλλης εσωτερικής αναπλάσεως άλλη προϋπόθεσις απαραίτητος είναι η εδραία οικονομική βάσις. Και ότε έχομεν υπ' όψει τα χρήματα, τα οποία είναι αναγκαία και δια την στρατιωτικήν ανασύνταξιν και δια την άλλην εσωτερικήν ανάπλασιν είναι αδύνατον να πορισθώμεν δια περαιτέρω επιβαρύνσεως του Ελληνικού λαού, είναι πρόδηλον, ότι πρέπει να έχωμεν περίοδον πλήρους γαλήνης και ησυχίας εσωτερικής και εξωτερικής, κατά την οποίαν, δια της κρείττονος διαχειρίσεως των οικονομικών ημών, θα δυνηθώμεν, άνευ περαιτέρω επιβαρύνσεως, να πορισθώμεν τας περαιτέρω εισπράξεις, αι οποίαι είναι απαραίτητοι, ίνα αχθή εις πέρας το πολιτικόν πρόγραμμα της παρούσης Κυβερνήσεως»⁹¹

«[...] Εντός των στενών τούτων ορίων τμήματος της Ελλάδος, κύριον ημών έργον υπήρξεν η στρατιωτική μας οργάνωσις. Και το έργον τούτο εστέφθη υπό πλήρους επιτυχίας.[...] Ο νεαρός ούτος στρατός έγραψεν ήδη εις την Εθνικήν Ιστορίαν σελίδας δόξης, αξίας των ωραιότερων εποχών της Ελλάδος. Τα στρατιωτικώτερα των Εθνών πλησίον των στρατιωτών, μετά των οποίων συναγωνίζεται ο νεαρός μας στρατός, εξαίρουν και χειροκροτούν και επευφημούν καθ' εκάστην την ασυγκράτητον ορμήν των Ελλήνων στρατιωτών. Η δράσις του στρατού τούτου έσωσεν ήδη την Εθνικήν τιμήν.[...] Αφ' ής η Κυβέρνησις αυτή(Εθνικής Άμυνας) συνεκρότησε στρατόν 60 χιλιάδων, ο οποίος μετά την επιστράτευσιν των Κυκλάδων και των Ιονίων νήσων θα υπέρβαινε τας 100 χιλιάδας ανδρών, ήτο φανερόν πλέον που ευρίσκετο πλήν της ηθικής και η υλική δύναμις.[...] Και πριν ή σκεφθώμεν να προσκαλέσωμεν τους κατοίκους του μέρους τούτου της χώρας εις τας αναγκαίας στρατιωτικάς θυσίας, έχομεν ανάγκην να μεριμνήσωμεν συντόνως περί της εξυγιάνσεως και της ενισχύσεως του οργανισμού τούτου και υλικώς και ψυχικώς.[...] Είς ταύτα θ' ασχοληθώμεν συντόνως ως επίσης και εις την εξασφάλισιν του κανονικού επισιτισμού της χώρας και την βαθμιαίαν επάνοδον της οικονομικής ζωής, ήν συνεκλόνησε πολύ περαν των αναποτρέπτων συνεπειών του πολέμου, η ασκηθείσα παράφρων πολιτική»⁹².

«[...] είχε προηγηθή,(5.8.1919) η εν τω Αν.Συμβούλιω ανταλλαγή δηλώσεων Churchill-Βενιζέλου. Κατά ταύτην ο πρώτος είπεν ανάλογα προς τας ανωτέρω βρετ.δηλώσεις, ο δε Ελ.Βενιζέλος απήντησεν ότι «αντελαμβάνετο πλήρως την αδυναμίαν των Δυνάμεων να αναλάβουν την επιβολήν της ειρήνης εις την Τουρκίαν χάριν αυτού και την ανάγκην όπως «η Ελλάς βοηθήση εαυτήν» παραδεχθείς επισήμως ότι η ευτυχής έκβασις του ελληνικού αγώνος εξηρτάτο ουχί εκ της «συμμαχίας» αλλ' εκ της αντοχής-στρατιωτικής και οικονομικής- της Ελλάδος μόνης»⁹³.

⁹¹ Απόσπασμα από ομιλία του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 10^{ης} Νοεμβρίου 1911. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α',σελ.327.

⁹² Αναφορά του Ε.Βενιζέλου. Εφημερίδα «Πατρίς» της 15 Ιουνίου 1917.Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β',σ.σ.298-300.

⁹³ Παρατίθεται στο Β.Μόστρα, Μικρασιατική Επιχείρησις,σελ.14,υποσημείωση 1.

«Εδήλωσα προς τον Πρωθυπουργόν της Γαλλίας, ότι ουδέποτε διανοήθην να ζητήσω συνδρομήν από τους Συμμάχους και ότι η Ελλάς αναλαμβάνει δια του εν Μικρά Ασία Στρατού της όχι μόνον τας διεκδικήσεις αυτής να επιβάλη, αλλ'ότι είναι ο κυριώτερος παράγων επιβολής πάντων των όρων της καταρτιζομένης Συνθήκης ειρήνης εις τους Τούρκους»⁹⁴.

«Εδήλωσα προς τον υπουργόν των Στρατιωτικών της Αγγλίας, ότι αναλαμβάνομεν, όσον αφορά τα επιδικαζόμενα ημίν μέρη, την επιβολήν των όρων της καταρτιζομένης Συνθήκης ειρήνης»⁹⁵.

«Άγγλος Πρωθυπουργός μοί είπεν ότι: Η Ιταλία πρέπει να μη υπολογίζεται, διότι ού μόνον δεν θα συντρέξη εις την επιβολήν των όρων της καταρτισθείσης Συνθήκης, αν δεν εκτελεσθή αύτη, πιθανόν δε θα ωθήση την Τουρκίαν εις άρνησιν. Η Γαλλία δεν δύναται να υποστηρίξη την Ελλάδα, λόγω της Γαλλικής Κοινής Γνώμης. Τέλος ο Άγγλος Πρωθυπουργός μοι είπεν, ότι και ο ίδιος ευρίσκεται προ δυσκολιών να βοηθήση. Απήντησα αυτώ ότι η Ελλάς έχει την αναγκαίαν δύναμιν δια την επιβολήν εις τους Τούρκους των όρων της καταρτισθείσης Συνθήκης ειρήνης»⁹⁶.

«Η Ελλάς και την θέλησιν και την δύναμιν έχει να κάμη την αναγκαίαν στρατιωτικήν προσπάθειαν δια τα εδάφη της Θράκης και της Μικράς Ασίας δια τα οποία ενδιαφερόμεθα»⁹⁷.

Γ) Ακολουθως από την εμπειρική εξέταση των προαναφερθέντων περιπτώσεων της ελληνικής διπλωματικής ιστορίας, της περιόδου 1912-1922, καταδεικνύεται και επιβεβαιώνεται η πολιτική επιλογή ενός λιγότερου ισχυρού κράτους να ανασχέσει- αποτρέψει την πραγμάτωση μιας άμεσης συστημικής περιφερειακής απειλής με την χρήση συντελεστών εξωτερικής εξισορρόπησης, υπό την προϋπόθεση ότι έχει ήδη κινητοποιήσει και ενεργοποιήσει παράλληλα όλους τους διαθέσιμους εσωτερικούς συντελεστές ισχύος. Ειδικότερα η ελληνική Υψηλή Στρατηγική που διαμόρφωσε και εφάρμοσε ο Ε.Βενιζέλος, κυρίως κατά την περίοδο των Βαλκανικών πολέμων και του Α'Π.Π., εδραζόταν, κατά μείζονα βαθμό, σε συντελεστές εξωτερικής εξισορρόπησης, (Βαλκανική συμμαχία, Ελληνοσερβική συμμαχία, συμμαχία με Ανταντ). Οι περιορισμένοι συντελεστές (οικονομία, δημογραφία, τεχνολογία, ένοπλες δυνάμεις κ.α.) ισχύος του ελληνικού κράτους συνώθησαν την πολιτική του ηγεσία στην επιζήτηση και πρόσκτηση συντελεστών εξωτερικής εξισορρόπησης, μέσο της σύναψης συμμαχικών δεσμών, τόσο με ισχυρούς κρατικούς δρώντες εντός του περιφερειακού του υποσυστήματος, όσο και με τον ισχυρότερο συνασπισμό κρατών κατά την περίοδο της ολοκληρωτικής αναμέτρησης των πόλων του Διεθνούς Συστήματος. Προσδιοριστικό κριτήριο της επιλογής των στρατηγικών εταίρων ήταν το στοιχείο-μεταβλητή, των συμπληρωματικών ή των κοινών γεωστρατηγικών συμφερόντων, η συνισταμένη των οποίων κρυσταλλώνονταν,(όσον αφορά την ελληνική υψηλή στρατηγική), στην εξισορρόπηση του απειλητικότερου περιφερειακού δρώντα,(της Τουρκίας στον Α'Βαλκανικό, της Βουλγαρίας στον Β'Βαλκανικό, της Τουρκίας και της Βουλγαρίας στον Α'Π.Π.).

«[...] Η Ελλάς δεν ήτο εις θέσιν αυτή και μόνη, εναντίον των διδαγμάτων της Ιστορίας, εναντίον της πείρας όλων των άλλων Κρατών να αξιολογήσει ότι θα ήτο εις θέσιν

⁹⁴ Τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου στις 25.2.1920. Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ. 468.

⁹⁵ Τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου στις 6.3.1920. Ibid.

⁹⁶ Τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου στις 2.6.1920. Ibid.

⁹⁷ Ibid, σελ. 367.

να υπερασπίση μόνη της εις πάσαν περίστασιν τα δίκαια της χώρας, ώστε να μη προστρέξει εις το σύστημα του συνεταιρισμού των εθνικών συμφερόντων, επι τη βάσει του οποίου πλείονα Κράτη συμπράττουσι προς υπεράσπισιν ωρισμένων σκοπών της εσωτερικής πολιτικής αυτών είτε και γενικώτερον όλων των σκοπών της εξωτερικής πολιτικής. Είναι αληθές ότι δεν επρόκειτο να σταματήσωμεν εις το σημείον τούτο μόνον, και ότι επιθυμούμεν όπως η συμμαχία η αμυντική ής η πρότασις εγένετο κατά Μάρτιον του 1911, ήγαγε δε εις συνομολόγησιν της συμμαχίας κατά Μαΐον του 1912, μη περιορισθή εως εκεί, αλλ' επιδιωχθή να συνομολογηθή και επιθετική συμμαχία κατά της γείτονος τότε Επικρατείας εις περίπτωσιν, καθ' ην ή κατάστασις η εσωτερική αυτής παρέμενε τοιαύτη, ώστε να καθιστά τον βίον των εν Τουρκία εθνότητων αβιώτων και εξηνάγκαζε τα γείτονα Κράτη να επιδιώξωσιν την έξωσιν της αυτοκρατορίας της Τουρκικής εκ των εν Ευρώπη επαρχιών της[...]. Η Ελλάς μόνη, και αν ακόμη από απόψεως στρατιωτικής παρασκευής δεν ευρίσκετο εις το σημείον εις το οποίο ευρίσκετο εξ υπαιτιότητος εκείνων, οι οποίοι με κατηγορούσιν, αλλ' είχεν αναπτύξει εις το ακρότατον την στρατιωτικήν αυτής παρασκευήν, η Ελλάς, λέγω, ήτο αδύνατον αυτή μόνη να διεξαγάγη πόλεμον νικηφόρον κατά της Τουρκίας. Όσοι λοιπόν, δεν ήθελον να εμπαίξωσι τον λαόν, ζητούντες παρ' αυτού θυσίας δια στρατιωτικήν πολιτικήν εκάστοτε, είχαν καθήκον ν' αναγνωρίσουν, ότι εάν η στρατιωτική πολιτική έμελλε πότε να έχη εκδήλωσιν εθνικής διεκδικήσεως των δικαίων ημών,[...] επεβάλλετο, λέγω, εις τους πολιτικούς εκείνους οι οποίοι δεν θέλουσι να εμπαίξωσι τον λαόν είτε να δεχθώσιν ότι παραλλήλως προς την στρατιωτικήν οργάνωσιν έπρεπε να είναι η συνεννόησις, η εξεύρεσις συμμάχων δια την χρησιμοποίησιν των στρατιωτικών δυνάμεων, είτε έπρεπε ρητώς να λεχθή εις τον λαόν ότι δεν δύναται να έχη εμπιστοσύνην, ότι δεν είναι δυνατόν δια των στρατιωτικών δυνάμεων η Ελλάς και μόνη να επιτύχη τίποτε και να είπωσιν εις τον λαόν: εγκατέλειψον παν ιδεώδες και ανέχθητι την πολιτικήν, την οποίαν ασκεί η Τουρκία προς τους ομαιμονάς σου και αρκέσθητι εις τούτα»⁹⁸.

«Εγω, ο οποίος ήμουν υπερ της συντονισμένης πολεμικής δράσεως της Ελλάδας, γνώριζα ότι παράλληλα με την στρατιωτική οργάνωσιν έπρεπε να προβούμε σε συνεννόησιν και εξεύρεση συνεργατών για την επιτυχή χρησιμοποίησιν των στρατιωτικών μας δυνάμεων, αλλά όπως είπα στην αρχή του λόγου μου, δεν ήταν δυνατό να βρώ τους συνεργάτες μου σε άλλα μέρη της γης, θα τους έβρισκα μεταξύ των γειτόνων μου[...] Έλεγα λοιπόν, προκειμένω να βρεθώ στην ανάγκη αύριο, (η Ελλάδα να έλθει σε στρατιωτική αναμέτρηση με την Τουρκία λόγω του Κρητικού και των άλλων ζητημάτων), χωρίς να το θέλω, όχι βεβαίως εγώ διότι εγώ δεν θα ήθελα να έλθω σε σύγκρουση με την Τουρκία άνευ συμμάχων, αλλ' άλλη ασθενέστερη Κυβέρνηση,[...], ότι καλύτερο θα είναι να κάνω τον σταυρό μου και να πω: εις το όνομα του θεού! Κακοί ήταν οι Βούλγαροι στο παρελθόν· χειρότερη είναι η Τουρκία σήμερα· δεν αφήνει σ' αυτό το Κράτος να ζήσει· ας έλθουμε σε συνεννόησιν με αυτούς· υπάρχει χώρος αρκετός για όλους του λαούς της Ανατολής· υπάρχει μέσο να επιτευχθεί αληθινή διανομή κατά της δίκαιης βλέψεις εκάστου των λαών μετά την ένεκα γεωγραφικών λόγων ανταλλαγή πληθυσμών προς βίο άνετο στην Ανατολή και προς ευδαιμονία της Ανατολής»⁹⁹.

«[...] Ούτως εχόντων των πραγμάτων, νομίζω, ότι επέστη ο χρόνος να αντιμετωπίσωμεν αποφασιστικώς το πρόβλημα των αναγκαίων θυσιών, όπως επιτύχωμεν, ει δυνατόν, σύμπραξιν παμβαλκανικήν, προς από κοινού μετοχήν εις τον

⁹⁸ Αναφορά του Ε.Βενιζέλου. Εφημερίδα των Συνζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 21^{ης} Ιουνίου 1913. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σ.σ 446-448.

⁹⁹ Ibid, σελ.448. (Έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

πόλεμον. Τοιαύτη από κοινού ενέργεια των Βαλκανικών λαών ου μόνον θα ησφάλιζεν υπέρ αυτών, εν πάση περιπτώσει, τοπικήν επικράτησιν εν τω νότιω θεάτρω του πολέμου, αλλά και θα απετελεί σοβαράν ενίσχυσιν των Δυνάμεων της Τριπλής Συνεννοήσεως, ικανήν πιθανώς, όπως τρέψη οριστικώς την πλάστιγγα υπέρ αυτών εν τω διεξαγομένω δεινώ αγώνι»¹⁰⁰.

«Προ πάντος πρέπει να επιζητηθεί η σύμπραξι της Ρουμανίας, αλλά αν είναι δυνατόν και της Βουλγαρίας. Εάν αυτή η σύμπραξι επιτευχθεί και συμμαχήσουν όλα τα χριστιανικά κράτη του Αίμου, τότε όχι μόνο θα αποτρέπετο κάθε σοβαρός κίνδυνος για τοπική ήττα, αλλά και η συμμετοχή τους θα αποτελούσε ουσιώδη ευκαιρία για τον αγώνα των Δυνάμεων της Τριπλής Συνεννοήσεως, και δεν θα ήταν υπερβολή να πει κανείς, ότι η συμμετοχή τους θα ασκούσε ουσιώδη ροπή υπέρ της επικράτησης των προαναφερθέντων[...]Εάν δεν επιτευχθεί η σύμπραξι της Βουλγαρίας, τότε είναι απαραίτητο να διασφαλισθεί τουλάχιστον, η σύμπραξι της Ρουμανίας, γιατί χωρίς τη συμπραξή της, η καθοδός μας στον αγώνα θα ήταν παρακινδυνευμένη. Είναι περιττό να προσθέσω, ότι πρέπει να ζητηθεί από τις Δυνάμεις της Τριπλής Συνεννοήσεως η υπόσχεση για την παροχή του αναγκαίου για την διεξαγωγή του πολέμου δανείου και της διευκολύνσεως για την αγορά των αναγκαίων πολεμικών εφοδίων [...]»¹⁰¹.

«[...] Νομίζω μόνο ότι ως προς τα Ανατολικά ζητήματα, εντός των οποίων βρίσκεται ο κύκλος και των δικών μας ζητημάτων, οι δύο Δυτικές Δυνάμεις, είναι εκείνες, των οποίων τα συμφέροντα ταυτίζονται περισσότερο προς τα δικά μας. Η νέα Ελληνική αντίληψη καλώς εννοεί, ότι δεν δυνάμεθα να αξιώνουμε από τους ξένους να είναι φίλοι της Ελλάδας. Ότι οφείλουμε να πράττουμε, είναι να προσπαθούμε να βρίσκουμε τους συνεργάτες μας και τους συναγωνιστές μας στο κύκλο, στον οποίο προσαρμόζονται καλύτερα τα συμφεροντά μας»¹⁰².

«Η υμετέρα μεγαλειότης γνωρίζει από πολλού ποια είναι η γνώμη περι της ανάγκης δια την ήδη μεγενθυμένη Ελλάδα, να προέλθει σε στενότερη όσον το δυνατό προσέγγιση με την Αγγλία, ή οποία είναι αναμφισβήτητα η ισχυρότερη μεταξύ των μεγάλων Δυνάμεων, είναι συγχρόνως εκείνη, τις οποίας τα συμφέροντα δύνανται άριστα να εναρμονισθούν με τα δικά μας ως προς την περιοχή της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου, και γι'αυτό εάν επείθετο ότι μπορεί να στηριχθεί στην Ελλάδα για την υπεράσπιση των συμφερόντων της στην εν λόγω λεκάνη, θα ήταν σε θέση να προαγάγη την πραγματοποίηση των εθνικών μας βλέψεων [...]»¹⁰³.

Ανάλογη πολιτική εξωτερικής οικονομικής και στρατιωτικής εξισορρόπησης εφάρμοσε ο Ε.Βενιζέλος και κατά την έναρξη της Μικρασιατικής επιχείρησης με στόχο την ολοκληρωτική εκμηδένιση της άμεσης συστημικής τουρκικής απειλής μέσω της πολιτικής επιβολής των όρων της Συνθήκης των Σεβρών στην τουρκική κυβέρνηση.

«Τας συμμαχικάς σχέσεις τας οποίας είχαν είναι ότι με εκάλεσαν μιαν ημέραν και αι τέσσαρες και μου είπον ότι:

Είσαι εις θέσιν να καταλάβης την Σμύρνην; και τους είπον μάλιστα και μου έδωκαν εντολήν να την καταλάβω. Και εξήτησα να συνοδεύση Αγγλικός στόλος την

¹⁰⁰ Απόσπασμα από το Β' Υπόμνημα Ε.Βενιζέλου, 17.1.1915, προς τον Βασιλιά Κων/νο. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σελ. 68.

¹⁰¹ Αναφορά του Ε.Βενιζέλου. Ibid. σ.σ. 66-67.

¹⁰² Αναφορά του Ε.Βενιζέλου. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής, Συνεδρίαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1915. Ibid, σελ. 122.

¹⁰³ Αναφορά του Ε.Βενιζέλου. Ibid, σ.σ. 71-73, (έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

νηοπομπήν την Ελληνικήν προς αποφυγήν ενδεχομένων, και συνωδεύθη η Ελληνική νηοπομπή από τον Αγγλικόν στόλον. Και όταν βραδύτερον εξήτησα και προ της εκτελέσεως της Συνθήκης των Σεβρών να καταλάβω την Ανατολικήν Θράκην οι Σύμμαχοι μου είπον να την καταλάβω.

Και όταν ο κ.Κατεχάκης, αντιπρόσωπος της Ελλάδος εις την Κωνσταντινούπολιν, επήγε να ανακοινώση ότι έλαβεν εντολήν ο στρατός μας να καταλάβη την Ανατολικήν Θράκην, εις το Αρχηγείον το Βρεττανικόν, και εξήτησε να του δώση τα μέσα δια την αποβίβασιν, διότι ημείς δεν τα είχομεν το Αγγλικόν επιτελείον έθεσεν αμέσως εις την διάθεσιν του Ελληνικού Στρατού όλα τα μέσα αποβιβάσεως, τα οποία είχε. Δεν ηρκέσθη δε εις τούτο μόνον αλλά και έστειλεν εν εκ των μεγαλυτέρων θωρηκτών τα οποία είχεν ο αγγλικός στόλος, να επιστατη εις την διεξαγωγήν της αποβιβάσεως η οποία εγένετο εις την Ανατολικήν Θράκην. Και ερωτάτε ποίας άλλας εκδηλώσεις της συμμαχικής σχέσεως είχα; Τι άλλο εχρέιασθη, τι άλλο εξήτησα και δεν μου το έδωσαν; Αλλά με μέμφεσθε· διατί κύριε δεν εφροντίσατε να κάμετε την εκτέλεσιν της συνθήκης των Σεβρών; Αλλα πριν τελειώσει η εξάμηνος προθεσμία η οποία εδίδετο υπο της συνθήκης των Σεβρών εις την Τουρκίαν δια την εκτέλεσιν αυτής-εγώ είχον αποταθή προς την Αγγλικήν Κυβέρνησιν και της εδήλωσα ότι πρέπει να παρασκευασθώμεν δια την επιβολή της συνθήκης των Σεβρών. Εκείνο το οποίον εξήτουν πλέον της παροχής του πολεμικού υλικού, του αναγκαίου, την παροχήν 3.500.000 λιρών στερλινών κατά μήνα δια τας δαπάνας της εν Μικρά Ασία πολεμικής επιχειρήσεως, και την σύμπραξιν της αγγλικής αεροπορίας. Και μου εδήλωσεν ο Λούδ Τζώρτζ ότι τα θεωρεί αυτά πολύ φυσικά.[...]»¹⁰⁴.

«[...] Σας είπα προ ολίγου ότι η εκτέλεσις,(επιχείρησι για κατάληψη Σμύρνης) θα εγίνετο δια της παροχής όχι μόνον της υποστηρίξεως της οικονομικής, αλλά και της υποστηρίξεως της Στρατιωτικής, δι' ενός τουλάχιστον όπλου μεγάλης σημασίας, της αεροπορίας [...]»¹⁰⁵.

Τουναντίον η απίσχναση της διπλωματικής στρατηγικής των αντιβενιζελικών κυβερνήσεων, αναφορικά με την εξεύρεση και διασφάλιση συντελεστών-πηγών εξωτερικής εξισορρόπησης απέληξε στην προοδευτικά κλιμακούμενη άντληση των εσωτερικών συντελεστών ισχύος της Ελλάδος με απότοκο την στρατηγική της υπερεπέκτασι, εξαλείφοντας οριστικά και αμετάκλητα τις προϋποτιθέμενες εξωτερικές και εσωτερικές συνθήκες για την πραγμάτωση του αέναου εθνικού στόχου της Μεγάλης Ιδέας.

«[...] Διάφορες περιστάσεις,[...], ανέβαλαν μέχρι τώρα τη λύση του προβλήματος αυτού, παρήλθαν πλέον η τρείς μήνες και δεν έγινε δυνατό να αποκατασταθεί η ειρήνη, παρα τις ειλικρινείς προς τούτο προσπάθειες της Υμετέρας Εξοχότητας. Κατά το διαστημα τούτο η Ελλην.Κυβέρνησι είχε πάντοτε υπόψη ότι η ασφαλέστηρη εγγύησι δια της διαπραγματεύσεις με την Τουρκία, προς το κοινό συμφέρον των Συμμάχων, οίτινες από κοινού διεξήγαγαν τον πόλεμο κατ'αυτής και από κοινού θα συνομολογούσαν την Ειρήνη, ήταν η διατήρησι του status-quo εν τη Μ.Ασία στρατιωτικής καταστάσεως. Προς το σκοπό αυτό η Ελληνική Κυβέρνησι ενέτεινε τις προσπάθειές τις μέχρι του εσχάτου αυτού ορίου ίνα διατηρηθεί ο Ελληνικός στρατός στη θέση που κατέχει σήμερα. [...]

¹⁰⁴ Αγόρευσι Ε.Βενιζέλου στη Βουλή, το 1932.Παρατίθεται στη Βίβλο του Ε.Βενιζέλου, τόμος ε', σ.σ. 251-252.

¹⁰⁵ Ibid, σελ.266.

2) [...] Εν τω μεταξύ πληροφορούμαι εξ Αθηνών ότι οι πόροι του Δημόσιου Ταμείου εξαντλούνται σήμερα, η δε τελευταία τηλεγραφική ανακοίνωση εξ Αθηνών αναφέρει ότι η Κυβέρνηση βρίσκεται σε πλήρη αδυναμία της συντηρήσεως του στρατού πέρα των μέσων Φεβρουαρίου,(π.ημ) παρα την περιστολή άλλης δαπάνης.

3) Εκτός του οικονομικού τούτου αδιεξόδου, δέον να ληφθεί υπόψη ότι πλησιάζει η εποχή του έτους καθ'ην άρχονται οι πολεμικές επιχειρήσεις στη Μ.Ασία. [...]

Κατά πληροφορίες, άρτι ληφθείσας, του Ελληνικού Επιτελείου του στρατού της Μ.Ασίας, το ηθικό των στρατιωτών διατηρείται άφθαρτο, αλλά ο εχθρός έχει αριθμητική υπεροχή δέκα περίπου χιλιάδων ανδρών, υπερτερεί κατά το ιππικό και κατά διπλό αριθμό αεροπλάνων, εν ο ετέρωθεν είναι ασθενέστερος σε πυροβολικό, διαθέτοντας περίπου 100 πυροβόλα λιγότερα των του ημετέρου στρατού[...] Υπο τοιαύτας περιστάσεις, η Στρατιά της Μ.Ασίας δηλώνει ότι δεν αναλαμβάνει την ευθύνη να βεβαιώσει εμάς περι της ικανότητάς αυτής να αντικρούση τουρκική επίθεση, εάν δεν της παράσχουμε 1) ικανό αριθμό ανδρών ώστε να πληρωθούν τα κενά των στρατιωτικών μονάδων και να εξουδετερωθεί η παρούσα υπεροχή του εχθρού, 2) ανεφοδιασμό σε πολεμοφόδια, κυρίως αεροπλάνα, τηλεβόλα και φορτηγά αυτοκίνητα, απαραίτητα δια ταχεία μετακίνηση του στρατού και 3) οικονομική βοήθεια, καθότι η οικονομική κατάσταση της στρατιάς είναι απελπιστική.

Εάν δεν εκτελεσθούν οι ανωτέρω αιτήσεις, η διοίκηση της Στρατιάς θεωρεί ότι η επικείμενη τουρκική επίθεση θα εκθέσει τον στρατό μας σε σοβαρότατο κίνδυνο, παρακαλεί επειγόντως να ληφθούν αυθωρεί τα ανωτέρω μέτρα, ενώ σε περίπτωση που αυτό θα είναι αδύνατο, να διαταχθεί άμέσως υποχώρηση, εφόσον είμεθα εισέτι εις καιρόν να λάβουμε την πρωτοβουλία αυτή και να αποφύγουμε τους προβλεπόμενους κινδύνους της υποχωρήσεως[...]

Εν τέλει προσθέτει το εν Μ.Ασία Επιτελείο ότι, εάν εξακολουθεί να ανεφοδιάζεται ο εχθρός, θα παραστή ομοίως ανάγκη να ανεφοδιάσουμε και τον ημέτερο στρατό καλώντας υπό τα όπλα νέες ηλικίες, ίνα δυνηθούμε να εξουδετερώσουμε την αύξουσα υπεροχή του εχθρού. Εν σχέση προς τα ανωτέρω η Ελληνική Κυβέρνηση είναι μεν σε θέση[...], να καλέσει νέες ηλικίες, εν τούτοις όμως είναι φανερό ότι δεν θα δυνηθή να παράσχει εις τον εν Μ.Ασία στρατό οικονομική βοήθεια,[...]

4)[...]

Εάν ο Ελληνικός στρατός, ένεκα των εκτεθέντων λόγων, αναγκασθεί να εκενώσει τη Μ.Ασία, θα επέλθει κατάσταση πραγμάτων, ην έχω πάντα λόγο να ελπίζω, η Αγγλική Κυβέρνηση θα θεωρήσει ως ασυμβίβαστο προς τα γενναία αισθήματά, τα οποία τρέφει υπέρ της τύχης των Χριστιανικών τούτων πληθυσμών.[...] Η Ελλάδα, οσονδήποτε και αν αισθάνονται τις συνέπειες αυτές, εάν αφεθεί αβοήθητη θα αναγκασθεί ουδέν ήττον να υποκύψει εις την αναπόδραστη ανάγκη, εγκαταλείποντας εις το μέλλον τη διεκδίκηση των εθνικών της αυτών δικαίων, αναγνωρισθέντων υπο των Συμμαχικών Δυνάμεων, και να στρέψει της στρατιωτικές της δυνάμεις, ανεπαρκείς δια την Μ.Ασία εκστρατεία, προς την προστασία των συνόρων της στην Ευρώπη, των υπο της Συνδιασκέψεως της Ειρήνης επιδικασθέντων αυτή[...]¹⁰⁶.

Δ) Η υιοθέτηση και εφαρμογή επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής από την Ελληνική πολιτική ηγεσία, επιβεβαιώνει την υπόθεση εργασίας (που εκπηγάζει από

¹⁰⁶ Επιστολή του έλληνα πρωθυπουργού, Δ. Γούναρη, στο Λόρδο Κωρζών, 23.2.1922.Παρατίθεται στο Β.Μόστρα, Η Μικρασιατική Επιχείρησις, σ.σ.XLIV-XLVIII. Επίσης βλέπε, Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, first series, vol. XVII, No. 549.

την νεορεαλιστική θεωρία) περί της αναφυόμενης ανάγκης για χρήση της εν λόγω όψης όταν:

α) η πολιτική ηγεσία επιδιώκει αλλαγή του status-quo ή επαναφορά του status-quantum ή την επιβολή της πολιτικής της θελήσεως σε ένα τρίτο κράτος,

«Αλλ' άπαξ επιστρατευθεντα τα Χριστιανικά Κράτη ενόμισαν, ότι επεβάλλετο εις αυτά να μη αποστρατευθώσι πριν ή επιτύχωσι την επιβολήν εν τη Ευρωπαϊκή Τουρκία μεταρρυθμίσεων ριζικών, πραγματικών, ηγγυημένων, δυνάμενων να ασφαλίσωσι βίον καλλίτερον και να βελτιώσωσι την αθλίαν, άλλως, τύχην των χριστιανών της Ανατολής.[...] Και δικαιούμεθα να πιστεύσωμεν, ότι αν η διαίρεσις των κατοικούντων την Ευρωπαϊκήν Ανατολήν λαών δεν κατώρθωσε να προλάβη την υποταγήν αυτών υπο τον ξένον ζυγόν προ πέντε αιώνων, η ειλικρινής ένωσις αυτών σήμερον παρέχει στερεόν έδαφος, όπως επιδιωχθή δια των ιδίων αυτών δυνάμεων η ανάπλασις της ευρωπαϊκής Ανατολής»¹⁰⁷.

«[...] Οπωσδήποτε, Κύριοι δεν δυνάμεθα να γνωρίζουμε πότε θα τερματισθεί ο αγώνας, τον οποίο άλλωστε, αναλαμβάνοντες γνωρίζαμε και διακηρύξαμε ότι θα είναι δεινός. Νομίζω όμως, ότι το έθνος, με απόλυτη εμπιστοσύνη προς τις στρατιωτικές του δυνάμεις και σε στενή συνάφεια με τους συμμάχους του, δύναται να αναμείνει το πέρας του αγώνα, ο οποίος θα μεγεθύνει την Ελλάδα, ο οποίος θα αποδώσει την ελευθερία σε εκατομμύρια υπόδουλους, ο οποίος δεν θα διευρύνει μόνο τα γεωγραφικά όρια αλλά και τους ψυχικούς ορίζοντες,[...], του Ελληνικού κράτους»¹⁰⁸.

«[...] Και αν ορμά εξ'ανάγκης το έθνος και πάλι σε νέο αγώνα, μετά τόσες θυσίες τις οποίες έκανε, εις το νέο τούτο αγώνα, το έθνος όρμα με την ασάλευτη πεποίθησι ότι και ο νέος αυτός αγώνας θα περατωθεί με ακόμη μεγαλύτερη την Ελλάδα, πολύ μεγαλειότεραν εκείνης, την οποίαν ωνειροπολήσατε σείς, οι οποίοι είσθε υπεύθυνοι δια το παρελθόν»¹⁰⁹.

«[...] Συναισθανόμεθα καλώς, ότι εάν δεν εκδιώξωμεν τον έτερον των εχθρών τούτων από την Ανατολικήν Μακεδονίαν, της οποίας τας πύλας ήνοιξεν εις αυτόν η εγκληματική πολιτική του καταλυθέντος τυραννικού καθεστώτος, το τμήμα τούτο της χώρας θα διατρέξη τον έσχατον κίνδυνον»¹¹⁰.

«Υποχρεωμένος να πάρω πολύ γρήγορα αποφάσεις για την αποστράτευση ενός στρατού του οποίου η επ'αόριστον διατήρηση επι ποδός πολέμου καθίσταται στο εξής ανέφικτη από πολιτική και οικονομική άποψη και άχρηστη, αν δεν προβλέπεται η άμεση χρησιμοποίησή του...

Είμαι πεπεισμένος ότι η τουρκική κυβέρνηση δεν θα κατορθώσει να εξασθενίσει τον Μουσταφά Κεμάλ και ότι θα ήταν εξαιρετικά επικίνδυνο να της παραχωρηθεί η άδεια που ζητάει να σχηματίσει νέες μεραρχίες, γιατί αυτές μοιραία θα ενίσχυαν τους εθνικιστές. Η παράταση της σημερινής κατάστασης στη Μικρά Ασία θα ήταν γεμάτη απειλές για το μέλλον. Η αδράνεια των Συμμάχων θα καθιστούσε τον Κεμάλ τολμηρότερο, θα ολοκλήρωνε τον αφανισμό των χριστιανικών πληθυσμών και θα έλυνε τα χέρια στις ραδιουργίες ορισμένων Δυνάμεων, που επιθυμούν να

¹⁰⁷ Αναφορά του Ε.Βενιζέλου. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 1^η και 5^η Οκτωβρίου 1921. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σ.σ. 370&372.

¹⁰⁸ Ibid, σελ.383, (έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

¹⁰⁹ Αναφορά του Ε.Βενιζέλου. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Ιουνίου 1913. Ibid, σελ.430.

¹¹⁰ Αναφορά του Ε.Βενιζέλου. Εφημερίδα «Πατρίς», 15.6.1917. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σελ.299.

χρησιμοποιήσουν τον Κεμάλ και τον μποσελβικισμό για να εμποδίσουν τη ειρήνευση της Ανατολής.

Το μόνο δραστικό φάρμακο θα ήταν μια νέα εκστρατεία με αντικείμενο την οριστική καταστροφή των εθνικιστικών δυνάμεων γύρω από την Άγκυρα και τον Πόντο, [...]»¹¹¹.

β) επίκειται βαθμιαία αλλαγή της διαμορφωθείσας ισορροπίας ισχύος με συνεπακόλουθο την δημιουργία ενός παραθύρου ευκαιρίας-εξασθένιση της σχετικής ισχύος των περιφερειακών ανταγωνιστών, ή ενός παραθύρου τρωτότητας-βαθμιαία ενίσχυση των συντελεστών ισχύος των έμμεσων ή άμεσων απειλών,

«Και δεν νομίζετε, Κύριοι δια να γενικεύσωμεν την αντίληψην,[...],ότι ο πόλεμος μετά της Βουλγαρίας είναι αναπότρεπτος, εφ' όσον διεκδικεί όλην την Ελληνικήν Μακεδονίαν,αφ' ού δεν εννοούμεν να θυσιάσωμεν ουδέ σπιθαμην έστω και με μεγάλα ανταλλάγματα αλλαχού, αφ' ού δεν αμφισβητεί κανείς την αλήθειαν τάυτην, δεν νομίζετε ότι δεν είναι επιτετραμένον να αφήσωμεν να διεξαχθή ο πόλεμος ούτος μετά την λήξιν του πολέμου, όταν επι τη βάση της ιδικής σας πολιτικής- όταν η Βουλγαρία θα είναι εξογκωμένη σεις δε θα είσθε άνευ συμμάχων εν τη Βαλκανική και άνευ φίλων δεν πρέπει να αφήσετε να διεξαχθή τότε ο αναπότρεπτος πόλεμος, αλλά σήμερον ότι όχι μόνον τοιαύτα ανταλλάγματα δύνασθε να έχητε εν περιπτώσει επιτυχούς εκβάσεως, αλλά και να δύνασθε δια της μετοχής σας ν'ασφαλίσετε και την επιτυχίαν του αγώνος της Συνεννοήσεως εν τω ειδικό θεάτρω του πολέμου της Βαλκανικής, το οποίον είναι το μόνον υπολειφθέν εις τας μεσευρωπαϊκάς Δυνάμεις, ην ματαίως επεδίδωξαν εις τα λοιπα θέατρα του πολέμου; [...]»¹¹².

«Καλούμεθα ήδη να κάμωμεν δεύτερον πόλεμον, και τον δεύτερον τούτον πόλεμον πρέπει να τον κάμωμεν, διότι μας επιβάλλεται εκ της υπέρτατης ανάγκης και εκ των ζωτικότερων ημών συμφερόντων. Δεν δυνάμεθα να τον αποφύγωμεν, ούτε να τον επιβραδύνωμεν. Η υπαρξίς μας, το μέλλον της χώρας μας και της φυλής μας ευρίσκονται εν κίνδυνω»¹¹³.

«[...] Αλλά το να δηλώνουμε ότι σε καμιά περίπτωση, ούτε και όταν πληρείται η προαναφερθείσα προϋπόθεση, είμαστε διατεθειμένοι να πολεμήσουμε την Τουρκία, πριν αυτή μας επιτεθεί, αυτό αντίκειται προφανώς στα καλώς εννοούμενα συμφέροντα του Έθνους. Διότι δεν πρέπει να πλανώμεθα. Η Τουρκία διεξάγει προ πολλού σε μας πόλεμο ακήρυκτο.Και εφόσον παρουσιάζεται η άποψη για διεξαγωγή του πολέμου κατά της Τουρκίας μαζί με πολλούς και ισχυρούς συμμάχους, θα απορρίψουμε την ευκαιρία αυτή για να βρεθούμε στην ανάγκη να διεξάγουμε τον πόλεμο αυτό μόνοι χωρίς συμμάχους και φίλους; Αρνούμενοι κατά αρχήν και με οποιεσδήποτε προϋποθέσεις τη σύμπραξη μας σε πόλεμο κατά της Τουρκίας, δεν αποφεύγουμε τον πόλεμο, αλλά απλώς το αναβάλλουμε. Και δεν το αναβάλλουμε και πολύ. Η Τουρκία είναι προφανές, ότι δεν θα θελήσει να επιστρατευθεί πρίν λύση και τους μεταξύ μας λογαριασμούς της»¹¹⁴.

«Έχω ακόμη ανάγκην, όμως να υπομνήσω, ότι, ότε κατά Φεβρουάριον εισηγήθην την γνώμην της μετοχής ημών εις τον πόλεμον, χάριν ευρύτατων εδαφικών

¹¹¹ Τηλεγράφημα του Ε.Βενιζέλου στις 22.9/5.10.1920 προς τον Λουδ Τζώρτζ. D.B.F.P., XIII, αρ.152. Παρατίθεται στο Μ. Smith, Το όραμα της Ιωνίας, σελ.247.

¹¹² Αναφορά του Ε.Βενιζέλου. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Οκτωβρίου 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ 202-203.

¹¹³ Αναφορά του Ε.Βενιζέλου. Εφημερίδα «Πατρίς» της 23 Αυγούστου 1916. Ibid, σελ.232.

¹¹⁴ Αναφορά του Ε.Βενιζέλου. Ibid, σελ.340-341, (έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

ανταλλαγμάτων εν Μικρά Ασία, τα ο κυριώτερον των επιχειρημάτων, το οποίον αντετάχθη κατά της πολιτικής μου, ήτο ο Βουλγαρικός κίνδυνος. Ο Βουλγαρικός κίνδυνος θεωρείτο τοσούτον μέγας και τοσούτον δεινός και τοσούτον οφείλων ν' απορροφά εντελώς πάσαν την σκέψιν και πάσαν την δραστηριότητα του Έθνους, ώστε δεν εκρίνετο καν επιτετραμμένον να γίνη σκέψις περί παραχωρήσεως εκ μέρους ημών δύο χιλιάδων χιλιομέτρων εδάφους εθνικού εν Βαλκανίοις, επι ανταλλάγματι πεντηκονταπλασίω εν Μικρά Ασία, διότι υπεστηρίζετο, ότι πάσα η προσοχή ημών θα έπρεπε να είναι εις τα Βαλκάνια, ότε οιαδήποτε και αν είναι η αύξησις ημών αλλαχού θα ήτο δεινόν το πράγμα αν εν τοις Βαλκανίοις εβλέπομεν την Βουλγαρίαν αυξανομένην εδαφικώς και ενισχυόμενην απέναντι ημών.[...] σήμερον, λέγω παλιν υπάρχουσιν ενδοιασμοί κατά της πολιτικής της εμής και λησμονείται ότι ο βουλγαρικός κίνδυνος είναι εκείνος, ο οποίος έπρεπε ν' αποτελή τον γνώμονα πάσης ημών ενέργειας [...]

«Συμφωνία λίαν πιθανή μεταξύ Γάλλων και Κεμαλικών,[...], τροποποιεί, κατά την γνώμην στρατιωτικών μελών αποστολής, στρατιωτικήν κατάστασιν εν Μικρά Ασία σημαντικώς. Μουσταφά Κεμάλ θα δυνηθή να ενισχύση σιδηροδρομικώς δυτικώς μέτωπον του δια μεγίστου μέρους δυνάμεων νοτίου μετώπου και αποκαταστήση τον ανεφοδιασμόν δυτικού μετώπου του εις πολεμικόν υλικόν σιδηροδρομικώς εκ κόλπου Αλεξανδρέττας,[...]

Στρατιωτικοί Αποστολής φρονούσιν αδιστακτως, ότι επιβάλλεται άμεσος εκτέλεσις της ετοιμού ήδη ούσης επιχειρήσεως προς κατάληψιν Εσκή-Σεχέρ-Κιουτάχειας-Αφιόν Καραχισσάρ, όπως ούτω πλήξωμεν, προ ενισχύσεως δυνάμεις Κεμάλ δυτικού μετώπου και αποκόψωμεν, σιδηροδρομικήν συγκοινωνίαν των κυρίων δυνάμεων του δυτικού μετώπου προς Κιλικίαν, καθόσον εκάστη παρερχομένη ημέρα αυξάνει τας δυσχερείας της επιχειρήσεως και τας απαιτηθησομένας θυσίας.

Ο κ.Καυταντζόγλου, όστις κατά την σημερινήν του (συνάντησιν), εβολιδοσκόπησε τον αρχηγόν του πολιτικού γραφείου του Άγγλου Πρωθυπουργού, ανακοινού μοι, ότι έλαβεν απάντησιν, ότι επιτυγχανομένης Γαλλο-Κεμαλικής συμφωνίας, η θέσις του μαχόμενου κατά του Κεμάλ Ελληνικού στρατού δυσχεραίνεται. Η Αγγλία υπό τους σήμερον κρατούντας όρους, δεν δύναται να δώση συμβουλήν επιθέσεως, ότι όμως πάντες οι στρατιωτικοί θα εννοήσωσιν, ότι άμα αρχίζωσιν εχθρικά συγκεντρώσεις επιβάλλεται η διάλυσις αυτών.

Κατόπιν των άνω εκτιθεμένων, φρονώ, ότι δέον να λυθή όσον τάχιστα ζήτημα επιχειρήσεως, εάν συμφωνή ο αρχιστράτηγος»¹¹⁵.

γ) διακυβεύονται τα κυριαρχικά εθνικά συμφέροντα ή εγείρονται άμεσες απειλές προς το συμφέρον επιβίωσης του εκάστοτε κράτους,

«[...] Αλλ' η κατάστασις είχεν αποβή αληθώς αφόρητος, αφόρητος όχι μόνον δια τους ομογενείς ημών εν Τουρκία, των παθημάτων των οποίων κατ'αντανάκλασιν υφιστάμεθα και ημείς τον αντίκτυπον, αλλ' ιδιαιτέρως αφόρητος και ένεκα της προς τον ελεύθερον τούτο Βασίλειον συμπεριφοράς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Δεν υπήρξε παραβίασις του διεθνούς δικαίου, την οποίαν να μη μετήλθε καθ'ημών το γείτον Κράτος. [...]

¹¹⁵ Απόσπασμα από αγόρευση του Ε.Βενιζέλου στη Βουλή. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 22ας Σεπτεμβρίου 1915. Ibid, σ.σ.159-160.

¹¹⁶ Τηλεγράφημα του έλληνα πρωθυπουργού, Ν. Καλογερόπουλου, 17.2/ 2.3.1921. Παρατίθεται στο Ξ.Στρατηγού, Η Ελλάς εν Μικρά Ασία, σ.σ 187-191.

¹¹⁷ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση 1^{ης} και 5^{ης} Οκτωβρίου 1912. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος α', σ.σ.372-373.

«Αι ιεραί υποχρεώσεις προς την φιλάτην πατρίδα, προς τους υπόδουλους αδελφούς μας και προς την ανθρωπότητα επιβάλλουσιν εις το Κράτος, μετά την αποτυχία των ειρηνικών προσπάθειών του προς την επίτευξιν και εξασφάλισιν των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των υπό τον τουρκικόν ζυγόν χριστιανών, όπως δια των όπλων θέση τέρμα εις την δυστυχίαν, την οποίαν ούτοι υφίστανται από τόσων αιώνων»¹¹⁸.

«[...] Γνωρίζομεν καλώς τους γειτονάς μας, από πικράν ιστορίαν τόσων αιώνων, δια να ηξεύρωμεν, ότι η εγκαθίδρυσις της Βουλγαρικής υπεροχής θα καθιστά αδύνατον περαιτέρω τον ανεξάρτητον Εθνικόν μας βίον. Η τοιαύτη Βουλγαρική Ηγεμονία δεν θα μας αφήρει μόνον εις προσεχέστατον μέλλον την Μακεδονίαν, και αυτήν πιθανώς την Θεσσαλίαν και δεν θα εστέρει μόνον την Ελλάδα όλων των πλούσιων εδαφών, τα οποία δύνανται να της ασφαλίσουν μεγάλην οικονομικήν ανάπτυξιν εις το μέλλον, αλλά θα περιήγε την υπολειφθησομένην μικράν Ελλάδα εις τάξιν υποτέλειαις, επιβάλλουσα, [...], εις αυτήν και εμπορικήν συνθήκην, η οποία θα μας υπεχρέωνε να δουλεύωμεν προς χορτασμόν της Βουλγαρικής απληστίας»¹¹⁹.

«[...] Αλλά εις τον κόσμον τούτον δεν παίζουμε τον ρόλον μεγάλου Κράτους, δυστυχώς. Και μεγάλα Κράτη καθ'αυτά δεν ηδυνήθησαν να ρυθμίσωσι τον ρούν της ιστορίας κατά τα ίδιας βλέψεις αυτών και κατά τα ίδια των συμφέροντα. Ο πόλεμος εξερράγη βεβαίως άνευ ουδεμίας υπαιτιότητος ημών. Αλλά, ευρεθέντες ενώπιον των μεγάλων προβλημάτων, τα οποία ήγειρεν ο πόλεμος αυτός, κύριοι, είμαι βέβαιος ότι, εάν έχωμεν και πάλιν την χώραν και τον θαυμάσιον αυτόν λαόν ηνωμένον προς υπεράσπισιν των εθνικών συμφερόντων, θα φθάσωμεν και πάλιν, όπως αμυνθώμεν αποτελεσματικώτατα, θα φθάσωμεν και πάλιν όπως αποτρέψωμεν τους κινδύνους τους μεγάλους, οι οποίοι επικρέμανται κατά της ακεραιότητος της χώρας[...]»¹²⁰.

«[...] Συναισθανόμεθα καλώς, ότι εάν δεν εκδιώξωμεν τον έτερον των εχθρών τούτων από την Ανατολικήν Μακεδονίαν, της οποίας τας πύλας ήνοιξεν εις αυτόν η εγκληματική πολιτική του καταλυθέντος τυραννικού καθεστώτος, το τμήμα τούτο της χώρας θα διατρέξη τον έσχατον κίνδυνον»¹²¹.

«Επί των ανατολικών ακτών του Αιγαίου, όπου εγκαθιστάμεθα πάλιν πολιτικώς δεν μας φέρουν μόνον τα ίδια ημών συμφέροντα. Θα έλεγε τις ότι από της εμφανίσεως του Ελληνισμού επι της ιστορικής σκηνης ή πρόνοια ενέγραψε εις την ψυχήν του ελληνικού έθνους την ορμήν προς εκπολιτισμόν του μέρους τούτου της εγγύς Ανατολής. [...] Άλλωστε η μεγάλη ιδέα δεν υπήρξεν επινόησις ιδική μου. Απετέλεσεν αύτη την βάση του Εθνικού μας βίου επί πέντε όλους αιώνας. Από της επιούσης της πτώσεως της Κωνσταντινουπόλεως, δέκα πέντε όλαι γενεαί εγεννήθησαν με την ιδέαν αυτήν, ανετράφησαν με αυτήν, έζησαν με αυτήν, εταλαιπωρήθησαν με αυτήν, και κατήλθον εις τον τάφον με την βαθείαν πίστιν προς αυτήν. [...]

Αλλ' η εθνική αποκατάστασις δεν ανταποκρίνεται μόνον προς τας ηθικάς ανάγκας του Έθνους. Ανταποκρίνεται προς αυτά τα στοιχειώδη υλικά του συμφέροντα.

Άνευ αυτής, άνευ δημιουργίας Ελλαδος ικανής να προστατεύση ευατήν ο βίος του Έθνους θα ήτο αβίωτος και εν Ευρώπη και εν Μικρασία και εις τας νήσους»¹²².

¹¹⁸ Το Βασιλικό διάταγμα το ανήγγειλε ο Βενιζέλος στην συνεδρίαση της βουλής, της 2.10.1912. Ibid, σελ.373.

¹¹⁹ Λόγος του Ε.Βενιζέλου στην Πλατεία Συντάγματος 21.12.1917. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σελ.414.

¹²⁰ Αναφορά του Ε.Βενιζέλου. Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1915. Ibid, σελ.117.

¹²¹ Αναφορά του Ε.Βενιζέλου. Εφημερίδα «Πατρίς», 15.6.1917. Ibid, σελ.299.

¹²² Αναφορά του Ε.Βενιζέλου. Εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος», 22.10.1920. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος γ', σελ.70.

δ) μια σειρά μεταβλητών όπως η τοπογεωγραφία, ο βαθμός οικονομικής-τεχνολογικής ανάπτυξης, η εισαγωγή καινοτομιών στους πολιτικούς, οικονομικούς ή στρατιωτικούς τομείς ενός κράτους συνωθούν στην δημιουργία συγκριτικών πλεονεκτημάτων και τοπικής υπεροχής σε συγκεκριμένους συντελεστές της ισχύος του με απότοκο την δημιουργία ικανών προϋποτιθέμενων συνθηκών για την ανάπτυξη ή την εξάλειψη άμεσων ή έμμεσων απειλών.

«[...] Όπως είδατε εις την δημοσιευθείσαν προ τινός χρόνου συνέντευξιν του συναδέλφου μου και συμπολίτου σας κ.υπουργού επι του Επισιτισμού: από της 1^{ης} Ιουνίου 1917 μέχρι της 30 Ιουνίου 1920 εισήχθησαν 666.000.000 σίτου και αρτοποιησίμων υλών εν γένει ενώ κατά τα τρία προπολεμικά έτη 1913, 1914 και 1915, κατά τα οποία διεξήχθησαν και οι Βαλκανικοί πολέμοι, είχαν εισαχθή 469.000.000 οκάδων, δηλ. κατά την τελευταίαν τριετίαν εισήχθησαν επιπλέον 200.000.000 οκ. ητοι περίπου 50% επιπλέον.

[...] Ακόμη θα κρίνετε την επιτυχίαν του έργου αν μάθετε ότι μέχρι τέλους της χρήσεως 1919-1920 δηλ.μέχρι 1 Απριλίου 1920 ο ισολογισμός του υπουργείου του Επισιτισμού κλείει με πιθανόν περίσσευμα 5.000.000 δρχ. Δυστυχώς από του Απριλίου έ.έ. ένεκα της αυξήσεως της τιμής των σιτηρών θα αρχίσωμε να έχωμε έλλειμα αλλά βεβαίως δυνάμεθα να το ονομάσωμεν κατόρθωμα εκπληκτικόν ότι εξήσαμεν καθ'όν τρόπον εξήσαμεν,εν πλησμονή τοιαυτη και με τιμάς,αι οποίαι δεν υπήρξαν ανώτεραι των εις τα μεγάλα Κράτη τιμών, χωρίς να επιβαρύνωμεν και το δημόσιον ταμείων δια βαρών,με τα οποία εβαρύνθη εις άλλας χώρας»¹²³.

«Ετέθη κατά το διάστημα της τριετίας,(1917-1920) αυτής εις εφαρμογήν ο νόμος περί βιομηχανικών και εμπορικών επιμελητηρίων,[...] Ελήφθη πρόνοια περί της εμπορικής εκπαιδεύσεως. Ενώ μέχρι του 1917 ελειτούργουν καθ'όλον το Κράτος 6 εμπορικά σχολαί [...] σήμερον λειτουργούν 13 σχολαί-[...] Ιδρύθη δε συγχρόνως και Ανωτάτη Σχολή εμπορικών σπουδών,[...] Ότι αφορά τον μεταλλευτικόν πλούτον της Ελλάδος γνωρίζετε εν απροχώρητον,το οποίον επι σειράν ετών ήτο αδύνατον να γείνουν μεταλλευτικά παραχωρήσεις.[...] Εντος δε της τριετίας κατωρθώθη ώστε εκ των πρώτων να είναι έτοιμοι ήδη προς έκδοσίν αι παραχωρήσεις μεταλλείων 13 νομών εκ των 16 του παλαιού Κράτους, ενώ εκ των δευτέρων είναι επίσης έτοιμοι υπέρ τας 500 άδειαι ερευνών.

Εστράφη η προσοχή του Κράτους προς ενίσχυσιν της ιδιωτικής πρωτοβουλίας εις αύξησιν της παραγωγής λιγνίτου. Από 80.000 τόννων δε, οι οποίοι εξήχθησαν κατά το τελευταίον έτος 250.000 τόννοι.

Εστρέψαμεν την προσοχήν μας εις την συστηματικήν έρευναν προς ανακάλυψιν των τυχόν υπάρχοντων εν τη χώρα αποθεμάτων πετρελαίου και δεν εδιστάσαμεν και το Κράτος να καταστήσωμεν μέτοχον των δαπανών, όπως διευκολύνωμεν την ενεργειαν της ερεύνης αυτής. Εστρέψαμεν την προσοχήν μας εις την μελέτην και έρευναν των υδραυλικών δυνάμεων της Χώρας και τα αποτελέσματα της ερεύνης αυτής υπερέβησαν κάθε προσδοκίαν.[...]

Αλλά και περί της πυκνώσεως της ταχυδρομικής, τηλεγραφικής και τηλεφωνικής συγκοινωνίας εμεριμνήσαμεν. Ιδρύθησαν 40 νέαι περιφέρειαι αγροτικών διανομέων, εξυπηρετούσαι την ταχυδρομικήν υπηρεσίαν 520 χωρίων. Ιδρύθησαν 50 νέαι ταχυδρομικά γραμμαί μεταφορών και εφωδιάσθησαν ήδη 26 εκ των ταχυδρομικών γραμμών μεταφορών δι' αυτοκινήτων, ενώ εξ άλλου η έναρξις της λειτουργίας της σιδηροδρομικής συγκοινωνίας μετα της μέσης και δυτικής Ευρώπης μας παρέσχε το μέσον εξασφαλίσεως κανονικωτέρας μετ'αυτής ταχυδρομικής συγκοινωνίας.

¹²³ Ομιλία του Ε.Βενιζέλου στο πολιτικό γεύμα των Πατρών.21.10.1920. Ibid, σ.σ.76-77.

Ως προς του τηλεγράφους και τα τηλέφωνα, παρ'όλην την εκ του πολέμου δυσχέρειαν της προμήθειας νέων υλικών, εγκατεστήσαμεν νέας τηλεγραφικά γραμμάς 800 χιλιομέτρων ενώ προσθέσαμεν εις τας υπάρχουσας γραμμάς σύρματα μήκους 1720 χιλιομέτρων, κατεδύσαμεν νέον καλώδιον 80 χιλιομέτρων και συνεστήσαμεν 146 νεα τηλεγραφικά γραφεία. Ως προς τα δημόσια έργα δια του νόμου 1918 εψηφίσθη πίστωσης 60.000.000 κατανεμωμένη εις 10 ενιαυσίους δόσεις δια την κατασκευήν νέων οδών,υπο κατασκευήν δε ήδη τελούσιν 600 χιλιομέτρων νέων οδών»¹²⁴.

Ε) Η αδήριτη σύζευξη και η επαμφοτερίζουσα σχέση Ισχύος- Διεθνών Θεσμών, Πολιτικών συμφερόντων – Διεθνούς δικαίου, συλλογικών διακριτών αξιώσεων ισχύος- Διεθνούς Ηθικής- Διεθνούς Διανεμητικής δικαιοσύνης, καταδεικνύεται στις πολιτικές και στρατηγικές εκφάνσεις της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής.

Ειδικότερα η λειτουργία και ο ρόλος των Διεθνών Θεσμών εντός του άναρχου διεθνούς συστήματος κρυσταλλώνεται στην συλλογική αξίωση των λιγότερο ισχυρών κρατών για εγκαθίδρυση μιας διεθνούς κανονιστικής τάξης, με απότοκο τον μετριασμό των ηγεμονικών, αυθαίρετων, απολυταρχικών συμπεριφορών των αναθεωρητικών πόλων του Συστήματος. Περαιτέρω η ταύτιση-σύζευξη των συμφερόντων των εν λόγω κρατών με τις επικρατούσες διεθνείς αξίες, την διεθνή ηθική και τις θεμελιώδεις αρχές του Διεθνούς δικαίου, συνωθεί στην διεθνή νομιμοποίηση των εκάστοτε πολιτικών τους στόχων και των κυριαρχικών τους συμφερόντων, λειτουργώντας ως ένα επιπρόσθετο μέσο εξωτερικής εξισορρόπησης στην ανάσχεση των άμεσων ή έμμεσων απειλών του διεθνούς περιβάλλοντος. Χαρακτηριστική είναι η διαπίστωση του Ε.Βενιζέλου, κατά την διάρκεια του Α'Π.Π., με την οποία επιβεβαιώνεται ο πρωτεύον ρόλος της Ισχύος και του εθνικού συμφέροντος έναντι των Διεθνών Θεσμών, απολήγοντας στην αναμφίλεκτη ανάγκη των λιγότερο ισχυρών κρατών να συμπορεύονται-συμβαδίζουν με τις διεθνείς επιταγές και να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους που απορρέουν από διεθνείς συνθήκες, λόγω των περιορισμένων συντελεστών της ισχύος τους.

«[...] Υπάρχει ισχύς μεγάλη, η οποία ίσως αναπληρώνει την ηθική δύναμη, αλλά για Κράτη μικρά, όπως η Ελλάδα,[...], η αθέτηση των συμμαχικών υποχρεώσεων θα αποτελεί για το Κράτος ατίμωση, της οποίας η Ελλάδα, λόγω της ιστορίας της δεν θα ήταν άξια, ατίμωση η οποία θα καθιστούσε το Κράτος τούτο ανίκανο να εκτελέσει την ιστορική του σταδιοδρομία. Εάν είμαστε κύριοι, ικανώς ισχυροί, ώστε να χαράζουμε αυτοτελή πολιτική για την επίτευξη των εθνικών μας αξιώσεων, θα δεχόμουν να συζητήσω σοβαρά με εκείνων, ο οποίος θα μου έλεγε, ότι η ισχύς είναι υπεράνω του δικαίου και το συμφέρον υπεράνω των υποχρεώσεων. Αλλά όταν το Κράτος τούτο είναι ακόμη μικρό, συμβαίνει η τήρηση των ηθικών επιταγών να συμβιβάζεται τελείως προς τα υλικά συμφέροντα, προς τα συμφέροντα τα πολιτικά του Κράτους και να είναι αδιάσπαστη από εκείνα»¹²⁵.

Τουναντίον η Υψηλή Στρατηγική των μετανοεμβριανών ελληνικών κυβερνήσεων, εδραζόμενη στο γράμμα της Συνθήκης των Σεβρών, περιαγάγετε σε πολιτικό-διπλωματική απίσχναση. Η αδυναμία διάγνωσης της φύσεως και του βαθμού σπουδαιότητας των κυριαρχικών συμφερόντων των κεντρικών πόλων του

¹²⁴ Ibid, σ.σ. 80-81 & 85.

¹²⁵ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος β' σελ.112,(έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

Ευρωπαϊκού συστήματος καθώς και η υπερφαλάγγιση των ελληνικών εθνικών συμφερόντων, (ως κατευθυντήριο άξονα της διαμορφωθείσας Υψηλής Στρατηγικής), από το κριτήριο της διεθνούς ηθικής παρώθησε την ελληνική πολιτική ηγεσία σε ατέρμονες και διαρρηχθείσες διπλωματικές διαβουλεύσεις, με συνεπακόλουθο τον καθολικό εξωραϊσμό των ελληνικών πολιτικών στόχο από την ατζέντα των Μεγάλων Δυνάμεων.

«[...] Είσθε ή όχι εμπόλεμοι μετα της Τουρκίας, ως μη συνάψαντες ακόμη ειρήνην μετ' αυτής; Ηρωτά ο Γούναρης.

Αναγνωρίζω ότι είμεθα κατά τύπους εμπόλεμοι: Απήντα ο Ιταλός Υπουργός Εξωτερικών.

Τότε οφείλετε να ομολογήσετε, συνέχισεν ο Γούναρης, ότι θεσπίζετε πρωτοφανείς και αλλοκότους αρχάς Διεθνούς Δικαίου, δια τας οποίας σείς οι ίδιοι δυνατόν να μετανοήσετε ποτε, αν υποστήτε τυχόν τας εξ αυτών βλάβας, διότι καθιερώνετε ουδετερότητα εν τω ιδίω υμών πολέμω. Δεν περιορίζεσθε όμως μόνον εις την καθιέρωσιν τοιαύτης αρχής, αντιθέτου προς την υψηλήν ηθικήν του Δικαίου, αλλά βοηθείτε τους εχθρούς υμών, μεθ' όν δεν συνήψατε ακόμη ειρήνην, παρέχοντες εις αυτούς παντός είδους πολεμικά μέσα. Προς τίνα δε σκοπόν; Όπως συντρίψουν εκείνους, ου σεις εστείλατε, κατόπιν κοινής αποφάσεώς σας, ίνα επιβάλωσιν εις τους κοινούς εκείνων και υμών εχθρούς τους όρους ού υμείς ως νικηταί εκρίνατε δίκαιον να επιβάλετε! Ερωτώ. Η τοιαύτη απόφασις υμών, εις ην μετά τόσης εμπιστοσύνης προσεχώρησεν ή μεθ' υμών συπολεμήσασα Ελλάς, δεν γεννά ουδενός είδους υποχρεώσεις υμών; Των δικαιωμάτων του δύναται πας τις να παραιτηθή ανεξελέγκτως. Δύναται όμως να πράξη το αυτό και δια τας υποχρεώσεις του, αίτινες και δια τα Κράτη, ως και δια τα άτομα αποτελούσι ζήτημα τιμής; [...]

» Δεν είσθε σείς, οίτινες αρχίσατε πρώτοι τον πόλεμον, ούτινος άμεσον επακολούθημα και συνέχεια αποτελεί η Μικρασιατική εκστρατεία, και δεν είσθε σεις οίτινες παρεσύρατε και δια των πιέσεών σας μάλιστα την Ελλάδα; Λέγων δε τούτο δεν εννοώ ειδικώ μόνον υμάς τους Ιταλούς, αλλά δεν δύνασθε να αρνηθήτε ότι λάβοντες και υμείς μέρος, έστω και βραδύτερον, εις τον πόλεμον, είσθε και σεις αλληλέγγυοι μετα των λοιπών Συμμάχων σας, μεθ' όν επεδιώξατε κοινούς σκοπούς, και ελάβατε από κοινού αποφάσεις, ων μια είναι και η ανατεθείσα εις την Ελλάδα εντολή.

» Τι ζητεί επι τέλους η Ελλάς; Ουδέν άλλο, ει μη μόνον την εκπλήρωσιν παρ' υμών εκείνου μόνον του μέρους των υποχρεώσεων σας, όπερ σχετίζεται με την εξασφάλισιν αθώων πληθυσμών, ους απειλεί η φρικωδεστέρα καταστροφή! Ζητεί εκείνο, όπερ θα εδικαιούτο να ζητήση, και αν δεν προυπήρχε το γεγονός, ότι συνεπολέμησε μεθ' υμών, και αν ακόμη δεν είχατε αναλάβη υποχρεώσεις! [...] Ζητεί τουλάχιστον την ανταπόδοσιν αδαπάνου δι' υμάς βοήθειας, απέναντι των θυσιών και των καταστροφών, ας αυτή υπέστη, αποτελέσασα αυθορμήτως δια μέσου των αιώνων προπύργιον, εξασφάλισαν τον Πολιτισμόν της Δύσεως εναντίον των εξ Ανατολής βαρβάρων επιδρομών! Αντί τούτου τι πράττετε υμείς; Βοηθείτε τους επιδρομείς αυτούς, ίνα εξοντώσωσι τον Μικρασιατικόν Ελληνισμόν! Ποίον συμφέρον είναι δυνατόν αν είναι ανώτερον της ηθικής;»¹²⁶.

Η ανωτέρω εμπειρική επαλήθευση επιβεβαιώνει την κεντρική υπόθεση εργασίας της νεορεαλιστικής θεωρίας, βάση της οποίας οι Διεθνείς Θεσμοί-Διεθνές Δίκαιο είναι εξαρτημένες μεταβλητές, συνιστούν δημιουργήματα των κυρίαρχων κρατών, κρυσταλλώνουν κοινές αξίες, ισορροπίες ισχύος και συμφερόντων,

¹²⁶ Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σ.σ. 525-526.

αντικατοπτρίζοντας υπολογισμούς και εκτιμήσεις αναφορικά με την κατανομή των απόλυτων και σχετικών κερδών των δημιουργών τους. Ως εκ τούτου για να είναι επιτυχής, (στο μέτρο και στο βαθμό που δύναται να επιτευχθεί), η διαμόρφωση της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερου ισχυρού κράτους, επιτάσσεται (υπό το πλαίσιο υπολογισμών κόστους-οφέλους) η συνύφανση των προσδιορισμένων και ιεραρχημένων πολιτικών της στόχων με όρους Ισχύος, (εάν και εφόσον οι εκάστοτε στόχοι δεν υπερβαίνουν τα διατιθέμενα και τα εν δυνάμει μέσα).

Στ) Η διαδικασία προσδιορισμού των πολιτικών επιλογών και της λήψης αποφάσεων μεταξύ των πολιτικών και στρατιωτικών γραφειοκρατικών ομάδων του κράτους, εδράζεται σε κριτήρια ισχύος, θέσεως και ρόλου καθώς και στην ικανότητα των εκάστοτε ομάδων να προβάλλουν και να ικανοποιήσουν τα μείζονα συμφέροντά τους, παρακάμπτοντας ή περιστέλλοντας τα αντίστοιχα συμφέροντα των εταίρων τους. Εντός του διαμορφωμένου κοινωνικό-πολιτικού πλαισίου και υπό την ανάδυση των απειλών και των ευκαιριών του Διεθνούς Συστήματος, οι εκάστοτε πολιτικές και στρατιωτικές γραφειοκρατικές ομάδες τείνουν να υιοθετούν αλληλένδετες ή επαμφοτερίζουσες πολιτικό-στρατηγικές εκφάνσεις, οι οποίες εναλλάσσονται μεταξύ επιθετικών-αμυντικών ή αποτρεπτικών όψεων.

Οι εναλλακτικές συγκλίνουσες ή αποκλίνουσες όψεις της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, κατά την εξεταζόμενη χρονική περίοδο 1912-1922, από τις κυρίαρχες γραφειοκρατικές ομάδες της πολιτικής και στρατιωτικής γραφειοκρατίας, κρυσταλλώνονται στην ακόλουθη συγκριτική εμπειρική επαλήθευση.

Στον Α' Βαλκανικό πόλεμο η ελληνική πολιτική ηγεσία ακολούθησε αμυντική Υψηλή Στρατηγική με επιθετικές εκφάνσεις στο επίπεδο της στρατιωτικής στρατηγικής, θέτοντας ως αντικειμενικό πολιτικό στόχο την ανατροπή του υπάρχοντος status – quo, μέσω της εφαρμογής της στρατιωτικής ισχύος για την επίτευξη και παγίωση τετελεσμένων πολιτικό-στρατιωτικών γεγονότων. Ομοίως η ελληνική στρατιωτική ηγεσία υιοθέτησε επιθετική στρατιωτική στρατηγική άμεσης προσέγγισης με στρατιωτικό στόχο την εκμηδένιση της στρατιωτικής ισχύος του αντιπάλου. Η εν λόγω στρατηγική επιβεβαιώνει την υπόθεση εργασίας περί της υιοθέτησης επιθετικών στρατηγικών από της στρατιωτικές ελίτ λόγο :

- α) της μείωσης της αβεβαιότητας του εξωτερικού περιβάλλοντος,
- β) της αύξησης του μεγέθους και του προϋπολογισμού τους
- γ) της αυθύπαρκτης ανάγκης τους για αύξηση της αυτονομίας.

Χαρακτηριστική είναι η διάσταση απόψεων μεταξύ του αρχιστράτηγου Κωνσταντίνου, (του μετέπειτα Βασιλιά της Ελλάδος) και του έλληνα πρωθυπουργού, Ε.Βενιζέλου, αναφορικά με το ζήτημα της κατάληψης της Θεσσαλονίκης.

Βενιζέλος: « Αναμένω να μοι γνωρίσετε την περαιτέρω διευθυνσιν, ην θα ακολουθήση η προέλασις του στρατού Θεσσαλίας. Παρακαλώ μόνον να έχετε υπ'οψιν ότι σπούδαίσι λόγοι επιβάλλουσι να ευρεθώμεν μιαν ώρα ταχύτερον εις την Θεσσαλονίκην».

Κων/ νος : « Η κατεύθυνσις της υποχωρήσεως και αι προθέσεις του πολέμου θα κανονίσωσι την προέλασιν και την κατεύθυνσιν της υπ'εμε Στρατιάς». « Να παύση του λοιπού η κυβέρνησις αναρμοδίως γνωματεύουσα και εκ του μακρόθεν αναμειγνυμένη εις τας πολεμικάς επιχειρήσεις»¹²⁷. « Ο στρατός δεν θα οδεύση κατά

¹²⁷ Παρατίθεται στο Σ.Μελά, Οι Πόλεμοι 1912-1913, σ.σ.136-137.

της Θεσσαλονίκης. Εγώ έχω καθήκον να στραφώ κατά του Μοναστηρίου, εκτός αν μου το απαγορεύετε»¹²⁸.

Αντίστροφα στον Β' Βαλκανικό πόλεμο ο Ε.Βενιζέλος ακολούθησε αμυντική Υψηλή Στρατηγική με καθαρά αμυντική όψη στο στρατιωτικό επίπεδο, (ανάσχεση του βουλγαρικού πρώτου πλήγματος, παγίωση των τετελεσμένων του πρώτου βαλκανικού πολέμου), θέτοντας ως κεντρικό πολιτικό στόχο την τελεσίδικη επίλυση του ζητήματος της διανομής των εδαφών της Ευρωπαϊκής Τουρκίας. Τουναντίον, η ελληνική στρατιωτική ηγεσία εφάρμοσε επιθετική στρατιωτική στρατηγική άμεσης προσέγγισης με στόχο την εκμηδένιση των βουλγαρικών στρατιωτικών δυνάμεων, επιβεβαιώνοντας για ακόμη μια φορά την ανάγκη για σταθερές οργανωτικές διαδικασίες ως προς την εφαρμογή του στρατιωτικού της δόγματος με απότοκο την μείωση του βαθμού αβεβαιότητας του εξωτερικού περιβάλλοντος, την ενίσχυση της αυτονομίας της από τον έλεγχο της πολιτικής ελίτ και την ικανοποίηση των συμφερόντων της.

«Σας είπα ότι σκοπεύω να υπογράψω την ειρήνη στο πεδίο της μάχης και να επιβάλω τους όρους που μου αρέσουν»¹²⁹.

«[...] Οι εχθροπραξίες θα εξακολουθήσουν μέχρι την υπογραφή της. Ανακωχή άνευ προκαταρκτικής ειρήνης δεν δέχομαι. Αυτός είναι όρος απαραίτητος. Καθόλου δεν σκέπτομαι να στραγγαλίσω την Βουλγαρία, γνώριζοντας όμως την κακή της πίστη, έχω καθήκον προς την Πατρίδα να λάβω εγγυήσεις για την εκτέλεση των απαιτησών μας από μέρους της. Για όνομα του θεού, φροντίστε να αποφύγετε την ανάμειξη ξένων δυνάμεων. Θέλω να υπογράψουμε την προκαταρκτική ειρήνη επι του πεδίου της μάχης, οπότε θα επιβάλουμε τους όρους μας στη Βουλγαρία. Πάσα αντίθετος ενέργεια ισοδυναμεί προς αυτοκτονία Ελλάδας».

Λιβούνοβον 11.7.1913. Ωρα 7.45 μ.μεσημβρία. Κωνσταντίνος Β.¹³⁰

Συνακόλουθα κατά την περίοδο του Α'Π.Π. οι κυρίαρχες γραφειοκρατικές πολιτικές και στρατιωτικές ομάδες για την χάραξη και εφαρμογή της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής νοσηματοδοτήθηκαν από ετερογενείς πολιτικές επιλογές και συμφέροντα. Συγκεκριμένα ο Ε.Βενιζέλος υιοθέτησε αρχικά μια σθεναρή αποτρεπτικής φύσεως Υψηλή Στρατηγική, με στόχο την προάσπιση του ελληνικού συμφέροντος επιβίωσης και εν συνεχεία της προσέδωσε επιθετικές όψεις με πολιτικό στόχο την ολοκληρωτική εκμηδένιση των άμεσων συστημικών απειλών-Βουλγαρία, Τουρκία και απότοκο την μεγέθυνση των συντελεστών ισχύος, (έδαφος, πληθυσμός, οικονομία) της Ελλάδος, γεγονός που συνωθούσε στην έξοδο της τελευταίας στον Πόλεμο συμπράττοντας πολιτικό-στρατιωτικά με την Αντάντ, (υπό την διασφάλιση συγκεκριμένων όρων και προϋποθέσεων που ακροθιγώς θα συνέβαλαν στην προάσπιση της εσωτερικής και εξωτερικής της ανεξαρτησίας).

« Αναφορικά με τη στάση μας σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης μεταξύ Αυστρίας και Σερβίας, με απόλυτη επιφύλαξη της αποψής μας για την εφαρμογή του συμφώνου συμμαχίας, επιβάλλεται να μην αφήσουμε την παραμικρή αμφιβολία στους συνομιλητές σας για την αποφασή μας να μην παραμείνουμε με χέρια

¹²⁸ Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος πρώτος, σελ.115.

¹²⁹ Αναφορά του αρχιστράτηγου Κωνσταντίνου. Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σελ.172.

¹³⁰ Αριθμός 1564/Γ'. Παρατίθεται στο Π. Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922, σελ.207.

σταυρωμένα, αν υπάρξει Βουλγαρική επίθεση κατά της Σερβίας. Θα μας είναι αδύνατο να ανεχτούμε επίθεση αυτής της μορφής, η οποία θα μπορούσε να καταλήξει σε εδαφική μεγένθυση της Βουλγαρίας και σε ανατροπή της Συνθήκης του Βουκουρεστίου. Δεν είναι μόνο καθήκον μας ως συμμάχων απέναντι στη Σερβία, αλλά και επιτακτική ανάγκη επιβαλλόμενη από την ίδια την επιβιώσή μας».¹³¹

«Τότε κύριοι, περί την 10ην Αυγούστου νομίζω, αξίωσα και πέτυχα την εξουσιοδότηση να δηλώσω ότι η Ελλάδα,[...], έχοντας ακριβή επίγνωση των ζωτικών της εθνικών συμφερόντων, [...] εάν η Τουρκία εξέλθει σε πόλεμο εναντίων της, η Ελλάδα θέτει στη διάθεση των Δυνάμεων ολόκληρη την στρατιωτική και τη ναυτική της δύναμη σε πόλεμο κατά της Τουρκίας, υπό την προϋπόθεση της εξασφαλισής μας από το Βουλγαρικό κίνδυνο.[...] Αλλά κάνοντας τη δήλωση εκείνη προς της Δυνάμεις της Συνεννόησης δεν απέβλεπε μόνο στην αντιμετώπιση του Τουρκικού κινδύνου αλλά και στον Βουλγαρικό. [...] Έβλεπα λοιπόν, ότι ασχέτως προς κάθε κίνδυνο άμεσο κατά αυτού του έργου, το οποίο πετύχαμε από τους δύο πολέμους,[...], είχα υπόψη ότι το περας του Ευρωπαϊκού πολέμου θα σημείωνε μια αύξηση του κυριότερου ανταγωνιστή μας στη Βαλκανική, τη Βουλγαρία[...]. Αλλά είχα καθήκον να μην ανεχθώ,[...], ώστε στο τέλος του πολέμου να ανατραπή ριζικά η ισορροπία της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, με την υπερμεγέθυνση της Βουλγαρίας, ενώ η Ελλάδα θα παρέμενε ίδια.[...].»¹³².

Η ελληνική στρατιωτική ηγεσία, συνωθούμενη από εξωτερικές και εσωτερικές μεταβλητές, εφάρμοσε μια εναργή αμυντική στρατιωτική στρατηγική η οποία κρυσταλλωνόταν στην πολιτική επιλογή της ουδετερότητας, με στόχο την αποφυγή οποιασδήποτε άμεσης ή έμμεσης εμπλοκής στην διεξαγόμενη στρατιωτική αναμέτρηση των δύο συνασπισμών. Λόγο των αναφαινόμενων εσωτερικών οικονομικών, στρατιωτικών και κοινωνικών δυσχερειών η στρατιωτική ηγεσία έκρινε επιβεβλημένη την αποφυγή οποιασδήποτε ανάμειξης στην στρατιωτική αναμέτρηση, εφόσον δεν διακυβεύονταν ζωτικά εθνικά συμφέροντα. Ακολούθως η επίτευξη της εσωτερικής οικονομικής, πολιτικής και στρατιωτικής αναδιοργάνωσης και η διαμόρφωση ευνοϊκών εξωτερικών συνθηκών,(παράθυρα ευκαιρίας), θα δύνατο να παρωθήσουν στην μελλοντική έξοδο της Ελλάδος, από την πολιτική ουδετερότητα, στον ολοκληρωτικό αγώνα της ανακατανομής ισχύος και συμφερόντων στο Ευρωπαϊκό Σύστημα,(συμπράττοντας με τον έναν από τους δυο πολιτικό-στρατιωτικούς συνασπισμούς).

Ο αρχηγός του Γενικού Ελληνικού Στρατιωτικού Επιτελείου, Β.Δούσμανης, ανέφερε:

«Η πολιτική της ουδετερότητας ήτο και κατά την γνώμην μου η μόνη δυνατή να ακολουθήσει η Ελλάς, ήτις ως μικρόν και αδύνατον Κράτος είχε να αντιμετωπίσει ύψιστα και σοβαρώτατα εθνικά και πολιτικά συμφέροντα. Η Ελλάς, χώρα μεσογειακή, την στιγμήν εκείνην ηπειλείτο από ξηράς και δη από τας δυο συμμάχους κεντρικάς αυτοκρατορίας τας συνεργαζομένας μετά των δύο προαιωνίων αυτής εχθρών, των Βουλγάρων και των Τούρκων. Ώφειλε επομένως να αποτρέψη, όχι τον κίνδυνον της κατακτήσεως της υπό των Γερμανών και Αυστριακών, κίνδυνον σχεδόν ακίνδυνον, αλλά τον κίνδυνον της καταλήψεως χώρων Ελληνικών από τους αδηφάγους και αγρίους Βουλγάρους και Τούρκους, οίτινες αυτήν την στιγμήν εθεώρουν πρόσφορον όχι μόνον δια την υλικήν συνδρομήν των μεγάλων αυτών συμμάχων, αλλά και κυρίως δια την ηθικήν αυτών συνδρομήν· διότι είναι

¹³¹ Παρατίθεται στο Έντουαρ Ντριό, Ελλάδα και Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, σελ.148

¹³² Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής, Συνεδρίαση της 13^{ης} Αυγούστου, 1917. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 338-339,(έχει γίνει απόδοση στη νεοελληνική).

υπερβέβαιον ότι, αν η Ελλάς την στιγμήν εκείνην εξήρχετο της ουδετερότητος, η Βουλγαρία και βραδύτερον ίσως και η Τουρκία ήθελον επιτεθή κατ'αυτής και ήθελον την καταστρέψει ακριβώς όπως κατέστρεψαν την Σερβίαν, το Μαυροβούνιον και έπειτα την Ρουμανίαν και αυτήν την Ρωσσίαν.[...] Η ουδετερότης της Ελλάδος επεβάλλετο την στιγμήν εκείνην από τας ειδικάς περιστάσεις της Βαλκανικής και από τα ίδια αυτής συμφέροντα, τυφλοί δε θα ήσαν οι Έλληνες αν άφηνον την πλεονεκτικήν θέσιν ήν αυτός ο κ.Βενιζέλος εδημιούργησε,την της ουδετερότητος»¹³³. «[...] Κατά τας προβλέψεις των στρατιωτικών της εποχής εκείνης η νίκη εφαινότο αμφίρροπος. Ουδέν των δύο αντιμαχομένων μερών είχε ελπίδα νίκης, νίκης πραγματικής.[...] Εσκέφθημεν και μελετήσαντες μετά προσοχής και τεχνικώς το ζήτημα ευρέθημεν εν τη αμφιβολία και η αμφιβολία αυτή εγέννησε την επιφυλακτικότητα,η δε επιφυλακτικότης την ιδέαν της πολιτικής ουδετερότητος.[...] Η φρόνησις απήτει την επιφυλακτικότητα και η στρατιωτική επιφυλακτικότης μετεφράζετο κατ'ανάγκην εις την πολιτικήν της ουδετερότητος.[...] Επί της βάσεως αυτής εσκέφθημεν και ημεείς, καλούμενοι ως εκ της θέσεως ημών να δώσωμεν εις την πολιτικήν αρχήν του Κράτους την στρατιωτικήν ήμων γνώμην προκειμένου η Ελλάς να αναλάβη αγώνα, μη επιβαλλόμενον άλλως υπό ουδεμίας άλλης πραγματικής και πιέζουσας ανάγκης, αγώνα δυσχερή, αγώνα κατά δυνάμεων αγνώστων μεν,πάντως όμως υπέρτερον των υλικών δυνάμεων της χώρας ημών. [...] Έξοδος της Ελλάδος εκ της ουδετερότητος, κατά Φεβρουάριον του 1915, ήθελεν έχει συνέπειες οδυνηροτάτας δια την χώραν. Η έξοδος της Ελλάδος εκ της ουδετερότητος, κατά την εποχήν εκείνην τουλάχιστον, ήτο πράξις μη συνετή.[...]Διότι η τήρησις της πολιτικής της ουδετερότητος, μέχρι του 1917, προφύλαξε αφ'ενός την Ελλάδα από τον κίνδυνον να καταστραφή υπο των κεντρικών αυτοκρατοριών, και επέτρεψε εις την Ελλάδα να δυνηθή να εξέλθη της ουδετερότητος,όταν είχαν ήδη απομακρυνθή πάντες οι κίνδυνοι, ούς συνεπήγετο η έξοδος της Ελλάδος εκ της ουδετερότητος, κατά τον Φεβρουάριον και Σεπτέμβριον του 1915»¹³⁴.

Τέλος οι αντιβενιζελικές κυβερνήσεις, συνεπικουρούμενες από τον βασιλιά Κωνσταντίνο, εφάρμοσαν πολιτική διαρκούς και απαρέγκλιτης ουδετερότητας, αποφεύγοντας οποιαδήποτε χρήση της στρατιωτικής ισχύος, ακόμη και στην πρόδηλη παραβίαση των ελληνικών κυριαρχικών συμφερόντων,(κατάληψη οχυρού Ρούπελ από βουλγαρικά στρατεύματα και είσοδο των ΓερμανοΒουλγαρικών δυνάμεων στην ελληνική μεθόριο), με συνεπακόλουθο την απίσχναση της ελληνικής στρατιωτικής στρατηγικής στο επιχειρησιακό και τακτικό επίπεδο, την τρωτότητα και την εκμηδένιση της αμυντικής της λειτουργίας καθώς και την εξασθένιση της αξιοπιστίας και των ικανοτήτων της Ελληνικής πολιτικής ηγεσίας.

Ως εκ τούτου, με βάση την ανωτέρω εμπειρική ανάλυση, καταδεικνύετε η συμφωνία μεταξύ της ελληνικής πολιτικής (με εξαίρεση την αναμόρφωση της Υψηλής Στρατηγικής από τον Βενιζέλο το 1917 προσδίδοντάς της επιθετική όψη) και στρατιωτικής ηγεσίας ως προς την υιοθέτηση και εφαρμογή μιας αμυντικής φύσεως Στρατηγικής. Η στρατιωτική ηγεσία υποστήριξε σθεναρά την εφαρμογή μιας καθαρά αμυντικής στρατιωτικής στρατηγικής, αιτιολογώντας την λόγο της αναγκαιότητας που αναφύετο από τις δυσχερείς εσωτερικές συνθήκες, την αβεβαιότητα του εξωτερικού περιβάλλοντος ως προς την τελική έκβαση της αναμέτρησης και τις γενικότερες επιφυλάξεις τις ως προς τις άμεσες και έμμεσες εξωτερικές απειλές. Με άλλα λόγια η στρατιωτική ηγεσία επέλεξε μια στρατηγική όψη που κατά κύριο λόγο

¹³³ Βίκτωρ Δούσμανης, Απομνημονεύματα,σελ.130-131.

¹³⁴ Ibid, σ.σ. 150-156.

δεν συνάδει και δεν επιβεβαιώνει την επικρατούσα υπόθεση εργασίας της Θεωρίας της Εσωτερικής Δομής, που κρυσταλλώνεται στην εφαρμογή επιθετικών όψεων, από την εκάστοτε στρατιωτική ελίτ, λόγω της αβεβαιότητας του εξωτερικού περιβάλλοντος και της ενίσχυσης της θέσης και του ρόλου της.

Ακολούθως, κατά την εμπειρική εξέταση της Μικρασιατικής εκστρατείας αναδεικνύεται η πολιτική σύμπλευση μεταξύ της ελληνικής πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας ως προς την φύση της εφαρμοσθείσας Στρατηγικής. Τόσο η κυβέρνηση του Ε.Βενιζέλου όσο και οι μετέπειτα μετανοεμβριανές κυβερνήσεις, παρωθούμενες από την επιτακτική ανάγκη για την επιβολή της πολιτικής τους θελήσεως στον αντίπαλο, με στόχο την αποδοχή και την πλήρη εφαρμογή των όρων της Συνθήκης των Σεβρών για την ολοκλήρωση του αέναου εθνικού στόχου της Μεγάλης Ιδέας, απέληξαν στην εφαρμογή επιθετικής Υψηλής Στρατηγικής. Συγκεκριμένα ο Ε.Βενιζέλος συνωθήθηκε από την αναφαινόμενη ανάγκη για την άμεση ανάσχεση της έμμεσης απειλής που κρυσταλλώνονταν στην δημιουργία του Κεμαλικού κινήματος αντίστασης, καθώς και της δυνατότητας που αναφύοταν για την αξιοποίηση ενός παράθυρο ευκαιρίας από την ελληνική εξωτερική πολιτική, (διεθνής νομιμοποίηση της ελληνικής στρατιωτικής αποστολής στη Σμύρνη, η ισορροπία στρατιωτικής ισχύος έκλινε προς την ελληνική πλευρά).

«Επιθετικάί ενέργειαι εχθρού επιβάλλουν, προς διατήρησιν κατεχομένου εδάφους, ν'αναλάβωμεν ημεῖς την επίθεσιν κατ'αυτού, προλαμβάνοντες ούτω μείζωνα αυτού συγκέντρωσιν [...]»¹³⁵.

«[...] Μετα την τροπὴν ἣν ἔλαβον τα πράγματα θα θέσητε ἐν δευτέρα μοῖρα κατοχὴν χώρας και θα αποβλέψητε εἰς συγκέντρωσιν στρατοῦ ὅπως ἐπιτεθῇτε κατ'ἐχθρικῶν στρατευμάτων»¹³⁶.

«[...] Επομένως ἀπεφασίσαμεν, προλαμβάνοντες ἐπικειμένας συγκεντρώσεις, ἐπιτεθώμεν κατὰ Τούρκων, τούθ' ὅπερ θέλει σπουδαίως συντελέσει εἰς το να ἐξαναγκάσῃ τοὺς Τούρκους εἰς ὑποταγὴν»¹³⁷.

«[...] Ἐθεσα τὴν βάσιν ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε και διέταξε τὰς πολεμικάς ἐπιχειρήσεις με σκοπὸν τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐχθροῦ, [...], ἥτις να ἐπιτρέψῃ ἡμῖν να κηρύξωμεν περαιωμένον τὸν ἀγῶνα δι' ἐκμηδενίσεως ἐχθροῦ και προβῶμεν εἰς μονομερὴ ρύθμισιν τῆς καταστάσεως, μεθιστάμενοι συγχρόνως εἰς κατὰστασιν εἰρήνης ἡμιεπισήμου, [...]»¹³⁸.

Τοιουτοτρόπως η ελληνική στρατιωτική ηγεσία εφάρμοσε μια αμιγώς επιθετική στρατιωτική στρατηγική επαληθεύοντας τους κεντρικούς προσδιοριστικούς παράγοντες, (της Θεωρίας της Εσωτερικής Δομής), που συνωθούν στην υιοθέτηση και υλοποίηση της εν λόγω στρατηγικής όψης. Πρωτεύον στόχος της ελληνικής στρατιωτικής ηγεσίας ήταν η μείωση της αβεβαιότητας του εξωτερικού περιβάλλοντος μέσω της εφαρμογής του στρατιωτικού της δόγματος και της συνακόλουθης περιστολής της εφαρμογής του αντίστοιχου δόγματος του αντιπάλου.

¹³⁵ Τηλεγράφημα Βενιζέλου προς τον αρχηγό των ελληνικών στρατευμάτων, στρατηγό Νίδερ, στις 9.6.1919. Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σελ.294

¹³⁶ Ibid, σελ.297.

¹³⁷ Τηλεγράφημα του έλληνα πρωθυπουργού, Ν.Καλογερόπουλου, στο ελληνικό υπουργείο εξωτερικών, 6/19.3.1921. Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους, σελ.44.

¹³⁸ Τηλεγράφημα του έλληνα πρωθυπουργού, Δ.Γούναρη, περί της πολιτικής αποφάσεως της Διάσκεψης της Κιουτάχειας, 16/29.7.1921. Παρατίθεται στο Β. Δούσμανη, Η Εσωτερική Όψις της Μικρασιατικής Εμπλοκής, σελ.255.

«[...] Κατόπιν μακράς μελέτης της καταστάσεως η Ανώτ.Ελληνική Διοίκησης εσχημάτισε την πεποίθησιν ότι εν και μόνον μέσον υπάρχει προς εκμηδένισιν του Κινήματος και επανοφοράν της ηρεμίας εν Μικρά Ασία και το μέσον τούτο είναι η προέλασις του Ελληνικού Στρατού και η κατάληψις των σημαντικών κέντρων Εσκή-Σεχέρ-Αφιόν-Καραχισάρ-Άγκυρας εκτεινόμενη εν ανάγκη και μέχρις Ικονίου.[...]»¹³⁹.

«[...] Δύο ημέρας αργότερον (7.12.1920) μετέβην εις το υπουργείον των Εξωτερικών και επεσκέφθην τον Πρωθυπουργόν αείμνηστον Δ.Ράλλην προς τον οποίον εξέφρασα την γνώμην μου, ότι επειδή εκ διαφόρων πληροφοριών τας οποίας είχεν η Στρατιά και αί οποίαι ως επι το πλείστον ήσαν ανεξακρίβωτοι, εφέρετο ο εχθρός ως ανοργάνωτος ακόμη, δεν θα ήτο άσκοπος μια επιθετική αναγνώρισις περιωρισμένης εννοείται ενεργείας εκ της οποίας θα ηδύνατο η Στρατιά να σχηματίση σαφή αντίληψιν περι της οργανώσεως και της μαχητικότητος του εχθρού και να διαπιστώσεν εν γένει επακριβώς τας περι αυτού πληροφορίας της»¹⁴⁰.

Συνακόλουθα, αναφύοταν η δυνατότητα για μια ουσιαστική αύξηση του αριθμητικού μεγέθους και του προϋπολογισμού της στρατιωτικής γραφειοκρατίας.

«[...] Όπως επιτευχθώσιν οι διαδοχικοί ούτοι αντικειμενικοί σκοποί (επιθετική προέλαση προς Αφιόν Καρα Χισάρ και Εσκή Σεχέρ) Ανάγκη να ενισχυθή η Στρατιά. Η ενίσχυσις αυτή συμφέρει να γίνη δια της εις άνδρας, κτήνη και παντοειδές υλικόν συμπληρώσεως των μονάδων αυτής.[...] Επι πλέον, επιτακτικήν θεωρώ την οργάνωσιν απαιρητήτων τινών νέων μονάδων, ήτοι δύο Συνταγμάτων Πεζικού και ενός τουλάχιστον Συντάγματος Ιππικού, [...]»¹⁴¹.

«[...] Η Στρατιά εάν ενισχυθή το ταχύτερον δια 50 χιλιάδων ανδρών επι πλέον της σημερινής δυνάμεως της μετα του αναλόγου εφοδιασμού εις πυροβολικόν, κτήνη κλπ.ώστε να σχηματίση και νέας μονάδας· δια των ενισχύσεων τούτων δύναται να αναλάβη επίθεσιν.[...] Προς καταστροφήν του Κεμάλ και καθυπόταξιν της χώρας αυτού απαιτούνται άφθονα μέσα μεταφοράς και μέγας αριθμός στρατευμάτων και χρόνος μακρός προς παρασκευήν και εκτέλεσιν»¹⁴².

Επίσης, η εφαρμογή της ανωτέρω επιθετικής στρατιωτικής στρατηγικής συνωθούσε στην ενίσχυση της αυτονομίας και στην αναβάθμιση του ρόλου και της θέσεως της στρατιωτικής γραφειοκρατίας εντός του εσωτερικού πολιτικού-κανονιστικού πλαισίου της διαδικασίας διαμόρφωσης της Υψηλής Στρατηγικής, με απότοκο τον περιορισμό των ορίων δράσης της πολιτικής ηγεσίας. Χαρακτηριστική είναι η σθεναρή παρέμβαση του Ε.Βενιζέλου προς τον αρχιστράτηγο Παρασκευόπουλο, λόγω της απόφασης του δεύτερου για την διεξαγωγή στρατιωτικής επιχείρησης, χωρίς την προηγούμενη συναίνεση της πολιτικής ηγεσίας.

«Του ετόνισεν ότι δια την πραγματοποιίσιν της τελευταίας επιχειρήσεως έπρεπε να επιτύχωμεν σοβαρά ανταλλάγματα και ότι εν πάση περιπτώσει η ανώτατη στρατιωτική ηγεσία ήτο απαράδεκτον να ενεργή δι'οποιανδήποτε σοβαράν αιτίαν αυτοβούλως και χωρίς την έγκρισιν της υπευθύνου Κυβερνήσεως.[...] Ο Βενιζέλος

¹³⁹ Α.Παρασκευόπουλου, Αναμνήσεις, τόμος β',σελ.350.

¹⁴⁰ Αναφορά του αρχιστράτηγου Παπούλα. Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους,σελ.23

¹⁴¹ Τηλεγράφημα αρχιστράτηγου προς το ελληνικό υπουργείο στρατιωτικών,2.2.1921. Παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Η Εσωτερική Όψις της Μικρασιατικής Εμπλοκής, σελ.281.

¹⁴² Σημείωμα αρχιστράτηγου Παπούλα για τον έλληνα υπουργό στρατιωτικών,Θεοτόκη.17.3.1922. Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους,σελ.194.

ανεγνώρισε την σκοπιμότητα (της στρατιωτικής επιχείρησης προς Ουσάκ), αλλά δεν παρέλειψε, παρα ταύτα, να υπογραμμίσει με κάποιαν πάντοτε νευρικότητα ότι καμμία σκοπιμότης δεν ήτο επιτετραμμένον-τουλάχιστον μελλοντικώς πλέον- να φθάση εις την χρησιμοποίησιν αυθαιρέτων μεθόδων εκ μέρους του Γενικού Στρατηγείου. Και κατέληξεν εις έντονον ύφος:

-Και τώρα, πέστε μου, ποία σκοπιμότης υπηγόρευσε την μη εκτέλεσιν της ρητής διαταγής, την οποίαν σας έδωσα, όπως τεθή αμέσως μια μεραρχία μας εις την διάθεσιν του στρατηγού Μίλν;»¹⁴³.

Αντίστοιχα ο στρατηγός Δούσμανης, σε αναφορά του προς τον υπουργό στρατιωτικών, Θεοτόκη, 29.9.1921, παρατηρούσε ότι :

«[...] Σφάλματα καταφανή, κατάδηλα, αυταπόδεικτα και επιβλαβώς επιδράσαντα εφ'όλης της εκστρατείας και το χείριστον επι της εκβάσεως αυτής, καταδεικνύουσι την ανάγκην της χειραγωγήσεως της Διοικήσεως αυτής υπό ανωτέρας τινός αρχής ισχυράς και ικανής [...] Ατυχώς τοιαύτην εξασφάλισιν δεν διαβλέπω ούτε τώρα ούτε εις το μέλλον εφ'όσον η Στρατιά δεν συγκατατίθεται να υποταχθή και να εξαρτηθή υπο την άμεσον εξουσίαν της Κυβερνήσεως,[...] Απεφασίσατε την υπαγωγήν της Στρατιάς υπο τας αμέσους διαταγάς της Κυβερνήσεως, αλλ'ακόμη η υπαγωγή αύτη δεν ελαβεν υπόστασιν, και εφ'όσον η Κεντρική υπηρεσία τηρεί την αμφιταλαντευομένην στάσιν,[...], ουδεμίαν ευθύνην έχει ούτε η Στρατιά Μ.Ασίας ούτε η Επιτελική του Στρατού Υπηρεσία δι'όσα θέλουσι συμβή»¹⁴⁴.

Από τις ανωτέρω εμπειρικές παρατηρήσεις, κρυσταλλώνεται η σύμπλευση της ελληνικής στρατιωτικής και πολιτικής ηγεσίας στην επιλογή, διαμόρφωση και στην εφαρμογή της επιθετικής Υψηλής και στρατιωτικής Στρατηγικής και αναδεικνύονται οι προσδιοριστικές μεταβλητές που νοηματοδοτούν και παρωθούν την πολιτική και στρατιωτική ελίτ στην επιλογή της συγκεκριμένης όψης της Στρατηγικής. Επίσης επαληθεύεται μερικώς η κεντρική υπόθεση της Θεωρίας της Εσωτερικής Δομής αναφορικά με την υιοθέτηση επιθετικών στρατηγικών από τις στρατιωτικές ελίτ, ενώ διαψεύδεται παράλληλα η αντίστροφη υπόθεση περί υιοθέτησης αμυντικών στρατηγικών από την πολιτική γραφειοκρατία.

Ζ) Η εγκαθίδρυση ενός πλαισίου εργαλειακών-πελατειακών σχέσεων με τους ισχυρούς συντελεστές τους Συστήματος αναδεικνύεται σε μείζονα προσδιοριστικό παράγοντα για την επίτευξη των πολιτικών στόχων της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερου ισχυρού κράτους. Αφενός απολήγει στην πρόσκτηση μέσω εξωτερικής εξισορρόπησης, (οικονομικά, διπλωματικά, στρατιωτικά), απαλύνοντας την άενη ανάγκη των λιγότερο ισχυρών κρατών για εξεύρεση ικανών εξωτερικών πηγών ισχύος, ώστε να διασφαλισθεί πρωτίστως το συμφέρον επιβίωσης και να επιτευχθούν συνακόλουθα οι κεντρικοί πολιτικοί στόχοι και αφετέρου λειτουργεί εξισοροποιητικά έναντι των άμεσων ή έμμεσων περιφερειακών απειλών με απότοκο την διατήρηση της θέσης και του ρόλου των εν λόγω κρατών στο Διεθνές Σύστημα.

Αναπόδραστα η Ελληνική Υψηλή Στρατηγική της περιόδου 1914-1922 ενυφαίνεται με πολιτικές αποφάνσεις για την σύντηξη ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων με τους ισχυρούς πόλους τους Συστήματος, με αντικειμενικό πολιτικό στόχο την ανάσχεση των άμεσων περιφερειακών απειλών, την πρόσκτηση εδαφικών, οικονομικών και στρατιωτικών παροχών και γενικότερα την πρόσκτηση της

¹⁴³ Παρατίθεται στο Δ.Βακά,Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης,σελ.373.

¹⁴⁴ Β.Δούσμανης, Η Εσωτερική Όψις της Μικρασιατικής Εμπλοκής,σελ.135.

βέλτιστης δυνατής ετερόφωτης πηγής ισχύος για την ολοκλήρωση του αέναου εθνικού πολιτικού σκοπού της Μεγάλης Ιδέας.

Αναλυτικότερα την περίοδο του Α'Π.Π. ο Ε.Βενιζέλος τάχθηκε emphaticά στην πολιτικό-στρατιωτική σύμπραξη της Ελλάδος με την Ανταντ, υπό τη διαμόρφωση ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων στον άξονα ορθολογικών υπολογισμών κόστος-οφέλους, με θεμελιώδη στόχο την διασφάλιση της ελληνικής εσωτερικής και εξωτερικής κυριαρχίας και την επίτευξη των εθνικών στόχων. Στα εδαφικά οφέλη που θα λάμβανε η Ελλάδα:

«Προσφέρονται υπο των Δυνάμεων της Συνεννοήσεως εις την Ελλάδα Τμήματα της Μικράς Ασίας, αν αυτή σπεύση εις βοήθειαν της Σερβίας [...]»¹⁴⁵.

«Εάν η Ελλάς ταχθή μετά της Σερβίας ως σύμμαχος αυτής και μετάσχη του πολέμου, ηξέυρω ότι η Γαλλία και η Ρωσσία θα αναγνωρίσουν αμφοτέρως ευχαρίστως προς την Ελλάδα εδαφικές παραχωρήσεις πολύ σπουδαιές επι της παραλίας της Μικράς Ασίας»¹⁴⁶,

Αντίστοιχα το τίμημα που καλείτο να καταβάλει η ελληνική πολιτική ηγεσία κρυσταλλώνονταν σε εδαφικά ανταλλάγματα προς την Βουλγαρία,

«Την 10)23 Ιανουαρίου του έτους εκείνου ο εν Αθήναις Πρεσβευτής της Μ.Βρεταννίας ανεκοίνου εις τον Έλληνα Πρωθυπουργόν ότι εν όψει του κινδύνου ον διέτρεχεν η Σερβία και της ανάγκης ενισχύσεως της, η Τριπλή Συνεννόησις «ήτο ετοιμή να υποσχεθή εις την Ελλάδα σοβαρά ανταλλάγματα εν Μ.Ασία, εάν αύτη έσπευδεν εις βοήθειαν της Σερβίας. Δια να αποδώση όμως η ελληνική και ενδεχομένως η ρουμανική συμβολή ότι εξ αυτών ανεμένετο, έπρεπε να εξασφαλισθή και η συμμετοχή της Βουλγαρίας. Προς τούτο έπρεπε να παρασχεθώσι ταύτη εδαφικά ανταλλάγματα εν Μακεδονία»¹⁴⁷.

Τουναντίον η διπλή παραίτηση του Ε.Βενιζέλου από το πρωθυπουργικό αξίωμα και η εφαρμογή της πολιτικής της παθητικής και διαρκούς ουδετερότητας από τις αντιβενιζελικές κυβερνήσεις, (με την συνεπικουρία και του βασιλιά Κωνσταντίνου), εξασθένησε τις αναφαινόμενες δυνατότητες για την εγκαθίδρυση ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων με τις Δυνάμεις της Αντάντ, απολήγοντας στην πολιτική άρνηση της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας για την παροχή στρατιωτικής συνδρομής της Σερβία με αντάλλαγμα την Κύπρο.

«Τίποτε δεν ηδύνατο να είναι περισσότερο ευχάριστο εις την ελληνική κυβέρνηση, από την προσφορά της Κύπρου, ήτις διανοίγουσα τις ωραιότερες απόψεις εις τους εθνικούς πόθους, πληρώνει χαρές στις καρδιές των Ελλήνων. Αλλα όσο προκλητική(!) και αν είναι η προσφορά αυτή, δεν θα ετροποποιεί την σοβαρότητα των γεγονότων, ενώπιον τον οποίων ευρίσκεται η Ελλάς, ούτε θα καταστήσει αποτελεσματικότερη τη βοήθειά μας προς τη Σερβία»¹⁴⁸.

Αντίστροφα οι αντιβενιζελικές κυβερνήσεις υπεισήλθαν σε πολιτικό-διπλωματικές διεργασίες για την διαμόρφωση ενός πλαισίου διμερών πελατειακών σχέσεων με τις Κεντρικές Δυνάμεις, με στόχο την εκμαίευση πολιτικών, οικονομικών και εδαφικών παροχών ως αντισταθμιστικά οφέλη προς την εφαρμοσθείσα πολιτική της διαρκούς ουδετερότητας. Συγκεκριμένα ο βασιλιάς Κωνσταντίνος με

¹⁴⁵ Παρατίθεται στο Π.Παναγάκου, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922,σελ.274.

¹⁴⁶ Τηλεγράφημα του Άγγλου πρωθυπουργού, Ε.Γκρέυ, στον Ε.Βενιζέλο, στις 11/24.1.1915. Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος α', σελ.269.

¹⁴⁷ Γ.Στρέϊτ, Ημερολόγιον-Αρχείον, σελ.61.

¹⁴⁸ Απάντηση του έλληνα πρωθυπουργού Α.Ζαίμη προς τον βρετανό υπουργό εξωτερικών Φ.Έλλιот. Παρατίθεται στο Γ.Βεντήρη, Η Ελλάς του 1910-1920, τόμος β', σελ. 56.

διπλωματικές του ενέργειες, άσκησε πολιτικές πιέσεις στον Γερμανό Αυτοκράτορα για την παροχή ουσιαστικών ανταλλαγμάτων προς την Ελλάδα συγκριτικά με τις αντίστοιχες παροχές της Αντάντ, ως ανταμοιβή για τη διατήρηση της πολιτικής της διαρκούς και ευμενούς ουδετερότητας της τελευταίας έναντι των Κεντρικών Δυνάμεων.

«Ο βασιλεύς επανέλαβε χθες δι' ενός εμπίστου του προς τον Γερμανόν πρεσβευτήν, ότι η Αντάντ υπόσχεται εις την Ελλάδα εκτεταμένα εδάφη της Μικράς Ασίας. Συγχρόνως έρριψεν ο άναξ την ιδέαν όπως, δια να διευκολυνθή εις την απόρριψιν των εν λόγω προτάσεων, μεσολαβήση η γερμανική κυβέρνησις δια την ένθερμον προστασίαν των εν Μικρά Ασία Ελλήνων, υποσχεθή την οριστικήν διευθέτησιν του Νησιωτικού εν ελληνικώ πνεύματι, περαιτέρω, όπως καθορίση τα όρια της εν Ευρώπη εδαφικής αυξήσεως της Ελλάδος και παράσχη καθησυχαστικήν εγγύησιν αναφορικώς προς το βουλγαρικό δάνειον»¹⁴⁹.

«Ο Έλλην βασιλεύς απέστειλε και πάλιν σημερον θυμώδες μήνυμα προς τον Γερμανόν πρεσβευτήν, όστις ευτυχώς το εδέχθη ηρεμώτερος από τον προκάτοχόν του. Και πάλιν απήτησεν η Α.Μεγαλειότης προς ενίσχυσιν της ουδετέρας του πολιτικής μεσολάβησιν δια να αποσοβηθούν τα βουλγαρικά γυμνάσια, περαιτέρω, προστασίαν των εν Τουρκία Ελλήνων, διευθέτησιν του Νησιωτικού και τέλος από αμέ δήλωσιν περί Θεσσαλονίκης [...]»¹⁵⁰.

Ωστόσο οι ανωτέρω διπλωματικές-πολιτικές πιέσεις δεν συνυφαίνονταν με τις ορθολογικές προσδιοριστικές μεταβλητές της συγκρότησης ενός αποτελεσματικού και επωφελούς πλαισίου πελατειακών σχέσεων. Δηλαδή οι ελληνικές πολιτικό-διπλωματικές ενέργειες για την εγκαθίδρυση του εν λόγω πλαισίου:

- α) δεν οριοθετούσαν ευκρινώς και αναφαίρετα το είδος και το βαθμό των προσφερόμενων ανταλλαγμάτων,
- β) δεν εξασφάλιζαν σαφείς και αξιόπιστες εγγυήσεις για την μακροπρόθεσμη προστασία της ελληνικής εξωτερικής και εσωτερικής κυριαρχίας, με απότοκο την αργαστή αξιοποίηση των προσφερόμενων παροχών και την αναδιάρθρωση των εσωτερικών συντελεστών ισχύος,
- γ) δεν αξιολογούσαν ορθολογικά την κατανομή των σχετικών κερδών μεταξύ των άμεσων περιφερειακών απειλών-Βουλγαρία, Τουρκία, ώστε να τεθούν πολιτικοί περιορισμοί σε ενδεχόμενη μεγέθυνση των συντελεστών ισχύος τους.

Χαρακτηριστική είναι η ακόλουθη διαπίστωση του Ε.Βενιζέλου αναφορικά με τις αναγκαίες και προϋποτιθέμενες συνθήκες που καλούνταν να διασφαλίσουν οι αντιβενιζελικές κυβερνήσεις για την βέλτιστη δυνατή αξιοποίηση της Υψηλής τους Στρατηγικής.

«[...] Λέγω τούτο δια να είπω, ότι, η υπηρεσία την οποίαν ή Ελλάς δια της εμμονής αυτής, της ενδεχομένης, εν τη ουδετερότητι, μέχρι τέλους θέλει παράσχει προς τον Αυστρογερμανικόν συνδυασμόν, η υπηρεσία αυτή είναι μεγάλη και η υπηρεσία είναι εύλογον και φυσικόν, ότι πρέπει να τύχη ανάλογων ανταλλαγμάτων.[...]Είναι καθημερινόν το φαινόμενον των κρατών εκείνων, τα οποία εν πολέμω μένοντα ουδέτερα, χάριν ιδίων συμφερόντων, ασφαλίζουν ανταλλάγματα και δια την ουδετερότητα και μόνην. Αλλά ποία θα ήσαν τα ανταλλάγματα εν τοιαύτη περιπτώσει, τα οποία θα ενόμιζον επιβεβλημένον όπως φροντίσωμεν να ασφαλίσωμεν; [...] Θα έλεγον, λοιπόν, ότι εν τοιαύτη περιπτώσει θα ήτο ενδεδειγμένον να επέλθη συνεννοήσις προς τον συνδυασμόν εκείνον, τον οποίον,

¹⁴⁹ Τηλεγράφημα του αυστριακού πρέσβη Σύλλασσ στις 3.2.1915. Παρατίθεται στο Π.Ενεπεκίδη, Η Δόξα και ο Διχασμός,σελ.242.

¹⁵⁰ Τηλεγράφημα προς την Βιέννη στις 28.2.1915.Ibid,σελ.242.

έστω και αθελήτως, θα εξυπηρετούμεν δια της πολιτικής μας, πρώτον μεν δια να μάθωμεν ποία είναι τα εδαφικά ανταλλάγματα, τα οποία η Βουλγαρία πρόκειται να λάβη δια της συμμετοχής εις τον πόλεμον τούτον,[...] Δεύτερον, δια να καθορισθώσιν ασφαλέστερον τα ανταλλάγματα εκείνα, τα οποία πρόκειται να λάβωμεν ημείς[...] Τρίτον θα εξητούν, όπως η εγγύησις, η οποία μας δίδεται δια την ακεραιότητα της χώρας,μη περιορισθή μόνον εις την διάρκειαν του πολέμου, οπότε θα είναι ελαχίστης αξίας, αλλά επεκταθή και επι σειρά τινα ετών, ας είπω μιαν δεκαετίαν, ώστε την επιούσαν της λήξεως του πολέμου να μη ευρισκόμεθα προ φόβου τρίτου πολέμου καθ'ημών, μονομαχίας προς την Βουλγαρίαν, ίνα μας δοθή και ο χρόνος να αναπτύξωμεν και οργανώσωμεν και τους πόρους των νέων ημών κτήσεων και τας στρατιωτικές ημών δυνάμεις, ώστε να αντιμετωπίσωμεν την μονομαχίαν εκείνην,η οποία πρόκειται να διεξαχθή μεταξύ ημών και της γείτονος χώρας, άνευ πλέον φίλων και άνευ συμμάχων [...]]¹⁵¹.

Τοιουτοτρόπως, η Υψηλή Στρατηγική που υιοθέτησε και εφάρμοσε ο Ε.Βενιζέλος κατά την έναρξη της Μικρασιατικής εκστρατείας συνυφάνθηκε με διπλωματικές διεργασίες για την εξεύρεση εξωτερικών συντελεστών ισχύος γεγονός που απέληξε στην σύναψη μιας ειδικής εργαλειακής σχέσης μεταξύ της Ελλάδος και της Βρετανίας, η οποία κρυσταλλώνονταν στην προσφορά στρατιωτικής ισχύος από την πρώτη με αντάλλαγμα οικονομικές ενισχύσεις και επίσημες πολιτικές εγγυήσεις από την δεύτερη για αναθεώρηση του εδαφικού καθεστώτος της Μ.Ασίας¹⁵².

«Αν δια της ενεργείας του ελληνικού στρατού δεν εξασφαλισθή η υπογραφή και η εκτέλεσις της συνθήκης, αναλαμβάνει να αυξήση τον ελληνικόν στρατόν ούτως ώστε μετά του υπάρχοντος ήδη εν Τουρκία βρετανικού στρατού να είνε δυνατόν να επιβληθούν αι συμμαχικά θελήσεις στρατιωτικώς. Εις την περίπτωσιν όμως αυτήν θα είχαν ανάγκην της αγγλικής συνδρομής τόσον της οικονομικής όσον και εις πολεμικά εφόδια και ότι δια να ζητήση από τον ελληνικόν Λαόν την νέαν αυτήν προσπάθειαν πρέπει προ παντός ν'αποφασισθή ο διαμελισμός της Τουρκίας, περιοριζόμενης ταύτης εις το οροπέδιον της Ανατολής.[...]»¹⁵³.

Παρα ταύτα ο Ε.Βενιζέλος σε μια κρίσιμη χρονικά και πολιτικά περίοδο για την βρετανική εξωτερική πολιτική, (μετά την ήττα των βρετανικών στρατιωτικών δυνάμεων στο Ισμίτ από της Κεμαλικές δυνάμεις), κατά την οποία η παροχή εξωτερικής στρατιωτικής εξισορρόπησης από την Ελλάδα αναδεικνύονταν σε μείζονα- προσδιοριστικό παράγοντα για την ανάσχεση της άμεσης Κεμαλικής απειλής και κατά επέκταση απέτρεπε ένα ισχυρό πλήγμα στη θέση και στο ρόλο μιας μεγάλης Ευρωπαϊκής Δύναμης, δεν εκμαίευσε πολιτικά, εδαφικά, οικονομικά ή στρατιωτικά ανταλλάγματα για να αντισταθμίσει το επικείμενο πολιτικό, οικονομικό και στρατιωτικό κόστος της Ελληνικής Υψηλής και Στρατιωτικής Στρατηγικής.

¹⁵¹ Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής. Συνεδρίαση της Συνεδρίαση της 21^{ης} Σεπτεμβρίου του 1915. Παρατίθεται στα Κείμενα του Ε.Βενιζέλου, τόμος β', σ.σ. 158-159.

¹⁵² Συγκεκριμένα ο Λοϋντ- Τζώρτζ ανέφερε στον Ε.Βενιζέλο, (9.5.1919): «Η Ελλάδα έχει μεγάλες δυνατότητες στην Εγγύς Ανατολή και πρέπει να είσαστε όσο το δυνατόν ισχυρότεροι από στρατιωτική άποψη, ώστε να μπορέσετε να επωφεληθείτε. Προσπαθούμε να πείσουμε την Αμερική να αναλάβει την κατ'εντολήν διοίκηση της Κωνσταντινούπολης, και η παρουσία της εκεί επ' ουδενί λόγω θα εμποδίσει την Κωνσταντινούπολη να υπαχθεί στην ελληνική κυριαρχία εν ευθέτω χρόνω. Ο πρόεδρος Ουίλσον δεν αντιτίθεται στην προτασή μας, αλλά έχει ενδοιασμούς αν θα την εγκρίνει η αμερικανική κοινή γνώμη, και επομένως η Γερουσία. Αν δεν την εγκρίνουν, η μόνη λύση που θα δεχτεί η Αγγλία για την Κωνσταντινούπολη είναι να περιέλθει στην Ελλάδα». Παρατίθεται στο Michael, L. Smith, Το Όραμα της Ιωνίας, σελ. 161.

¹⁵³ Δήλωση του Ε.Βενιζέλου στην διάσκεψη της Βουλώνης, στις 7/20.6.1920. Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σ.σ. 365-366.

«Αναλαμβάνει όχι μόνον να στείλη μιαν μεραρχίαν προς βοήθειαν των Άγγλων εις Νικομήδειαν, αλλά και να συντρίψη δια του ελληνικού στρατού τον προ του ελληνικού μετώπου κεμαλικόν στρατόν [...]»¹⁵⁴.

Ακολούθως, η πολιτική απόφαση της μετανοεμβριανής ελληνικής κυβέρνησης για την επάνοδο του βασιλιά Κωνσταντίνου στην Ελλάδα, απενεργοποίησε την διπλωματική της στρατηγική, ουδετεροποιώντας ουσιαστικά (και μεταστρέφοντας αντιθετικά), την πολιτική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων έναντι των ελληνικών εδαφικών διεκδικήσεων στην Μ.Ασία. Η διαγνωστική απίσχναση και η ανορθολογική εκτίμηση των απειλών και των ευκαιριών του Διεθνούς περιβάλλοντος από τις μετανοεμβριανές κυβερνήσεις, συνώθησε στην περιστολή και στην διάρρηξη του μοναδικού παραθύρου ευκαιρίας της Ελληνικής εξωτερικής πολιτικής για την εγκαθίδρυση ενός διμερούς πλαισίου πελατειακών σχέσεων με την Βρετανία. Με άλλα λόγια η ελληνική πολιτική ηγεσία, την συγκεκριμένη χρονική στιγμή, διέθετε το πλεονέκτημα της εμμέσου απειλής περί της εκκενώσεως της Μ.Ασίας από τα ελληνικά στρατεύματα, η πραγμάτωση της οποίας κατοπτρίζονταν σε άμεση απειλή για τα κυριαρχικά συμφέροντα των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων-κυρίως για την Βρετανία¹⁵⁵. Η διάρρηξη του ελληνικού ανασχετικού αναχώματος θα σηματοδοτούσε την ταχεία προώθηση των Κεμαλικών δυνάμεων προς τα Στενά και την ενδεχόμενη κατάληψή τους με απότοκο τον έλεγχο των συγκοινωνιακών οδών από τον Κεμάλ, καθώς και την προοδευτικά κλιμακωμένη αύξηση της τουρκικής βουλιμίας για επέκταση του ζωτικού της χώρου προς την Ευρώπη.

«[...] Ας μη λησμονώμεν δε ότι η πρώτη μετανοεμβριανή Κυβέρνησις είχαν υπέρ αυτής και το πλεονέκτημα της εμμέσου απειλής περί εκκενώσεως ως και ανωτέρω είπομεν και η οποία ουχί ολίγον θα συνέτεινεν εις την πραγματοποίησιν της δικαίας άλλως τε αξιώσεως περι εφοδιασμού του Ελληνικού Στρατού δι' όπλισμού και άλλων εφοδίων ως τότε ούτος εστερείτο. Ουδείς όμως εσκέφθη και τότε το πραγματικόν μέτρον των διαθέσεων των συμμάχων έναντι της Ελλάδος και γενικώτερον επι του Μικρασιατικού ζητήματος. Ούτω πάντες εν τη σπουδή των να φανώσιν αρεστοί εις τας δυνάμεις παρέβλεψαν ζωτικά πράγματα συμφέροντα του Έθνους, παρασυρθέντες προφανώς από τας Αγγλικάς υποσχέσεις και από τους ενθουσιώδεις λόγους του Άγγλου Πρωθυπουργού όστις μάλιστα δεν edίσταζεν ενώπιον του Αγγλικού Κοινοβουλίου ευθύς μετα τας εκλογάς της 1^{ης} Νοεμβρίου και συγκεκριμένως κατά τον Δεκέμβριον του 1920 να πλέκη το εγκώμιον της Ελλάδος τονίζων ότι «θεωρεί τους Έλληνας ικανούς να διεκδικήσωσι τα δικάια των τα οποία η Συνθήκη των Σεβρών τοις είχαν αναγνωρίσει»¹⁵⁶.

Αναμφίλεκτα η Υψηλή Στρατηγική των μετανοεμβριανών κυβερνήσεων δεν αξιοποίησε αποτελεσματικά την εγκαθίδρυση και λειτουργία ενός πλαισίου πελατειακών σχέσεων με τους πόλους του Συστήματος, με στόχο την μείωση του οικονομικό-πολιτικού κόστους μέσω της χρήσης συντελεστών εξωτερικής εξισορρόπησης, την πραγμάτωση μείζονα μέρους των πολιτικών της στόχων και την γενικότερη ενίσχυση της θέσης και του ρόλου της Ελλάδος στο περιφερειακό της

¹⁵⁴ Παρατίθεται στο Δ.Βακά, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, σελ.320.

¹⁵⁵ Αναφορικά με την πολιτική ανάγκη που αναφύονταν, για τις δυνάμεις της Αντάντ, ως προς την διατήρηση των ελληνικών στρατευμάτων στην Μ.Ασία, βλέπε, Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, vol. XVII, No. 201, No. 207, No. 392.

¹⁵⁶ Αναφορά του αντιστράτηγου Παπούλα. Παρατίθεται στο Ι.Δ.Πασσά, Η Αγωνία ενός Έθνους, σ.σ. 9-10.

υποσύστημα. Η ανοίκειες πολιτικές αποφάνσεις-επάνοδος του βασιλέως Κωνσταντίνου, έναντι των κυριαρχικών συμφερόντων των πόλων του Συστήματος και οι λανθασμένες σκοποθεσίες ως προς την αξιολόγηση των απειλών και των ευκαιριών του Διεθνούς περιβάλλοντος συνώθησαν στην σταδιακή στρατηγική υπερεπέκταση της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, στην υπερεξάντληση των εσωτερικών της μέσων και στην καταληκτική διάρρηξη του αξονικού πολιτικού στόχου της εθνικής ολοκληρώσεως.

6.4. Συμβολή της Μελέτης στην Θεωρία Διεθνών Σχέσεων

Η μελέτη της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής της περιόδου 1912-1922 συνιστά μείζονα διαχρονική πηγή θεωρητικής γνώσης και συμβάλει τα μέγιστα στην κατάδειξη, πραγμάτευση και αξιολόγηση των ζητημάτων και προβλημάτων αιχμής της Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων. Αναλυτικότερα, η σπουδαιότητα της εν λόγω μελέτης έγκειται στην ανάδειξη των πολλαπλών εναλλακτικών πολιτικό-στρατιωτικών στρατηγικών επιλογών που δύναται να χρησιμοποιήσει ένα λιγότερο ισχυρό κράτος για την προάσπιση του συμφέροντος επιβίωσης και της εσωτερικής- εξωτερικής του κυριαρχίας, την πραγμάτωση των κυριαρχικών του συμφερόντων και την διατήρηση,(εάν όχι την ενίσχυση) της θέσης και του ρόλου του στο Διεθνές Σύστημα. Με άλλα λόγια δεν διαμφισβητείται μόνο έμπρακτα η ρήση του Θουκυδίδη ότι «ο ισχυρός επιβάλλεται όσο του επιτρέπει η δυναμή του, ενώ ο αδύναμος υποχωρεί και αποδέχεται», αλλά αποδεικνύονται πραγματολογικά τα μέσα- οι Στρατηγικές, που παρωθούν στην διάψευση της ανωτέρω ρήσης, περιστέλλοντες τις ηγεμονικές αξιώσεις και τα όρια δράσης των ισχυρών κρατών του Συστήματος.

Περαιτέρω, κατά την διαδικασία ανάλυσης της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, διενεργήθηκε ένας ισχυρός έλεγχος του Παραδοσιακού Παραδείγματος και των θεωρητικών συμπαρομαρτούντων του,(Πολιτικός Ρεαλισμός, Νεορεαλισμός), με απότοκο την ενίσχυση του βαθμού σπουδαιότητας του Παραδείγματος, αναγαγοντάς το σε αξονικό εργαλείο για την αξιολογικά ουδέτερη ανάλυση και κατανόηση-αντίληψη του κοσμοϊστορικού *ponum*. Συγκεκριμένα από την εμπειρική επαλήθευση των κεντρικών υποθέσεων εργασίας της προηγηθείσας μελέτης, εξήχθησαν μια σειρά από αξιόπιστες θεωρητικές παραδοχές, αποφασιστικές για την διαμόρφωση και υλοποίηση μιας επιτυχημένης διαχρονικά Υψηλής Στρατηγικής, ικανής τόσο για την προστασία των θεμελιωδών κυριαρχικών συμφερόντων όσο και για την πραγμάτωση των ορθολογικά προσδιορισμένων πολιτικών στόχων. Οι εν λόγω παραδοχές κρυσταλλώνονται στις ακόλουθες καταληκτικές διαπιστώσεις.

Α) Το λιγότερο ισχυρό κράτος δύναται, υπό συγκεκριμένους όρους και προϋποθέσεις, να πραγματώσει τους πολιτικούς του στόχους και να περιορίσει τα όρια δράσης των ισχυρών και των αναθεωρητικών κρατών του διεθνούς συστήματος.

Η αέναη ανάγκη των κρατών για επιβίωση-αυτοσυντήρηση, φυσικό συνεπακόλουθο των υποβοσκόντων διλημάτων ασφαλείας-άνιση ανάπτυξη, αλλαγή στην ισορροπία ισχύος, ηγεμονικές αξιώσεις- μη νομιμοποιημένη χρήση της ισχύος στο διεθνή χώρο, άνιση κατανομή απόλυτων και σχετικών κερδών, παρωθεί σε αδιάλειπτες-συνεχείς διαδικασίες για την επιζήτηση-αναζήτηση ασφάλειας μέσω της εξεύρεσης και χρήσης συντελεστών εξωτερικής εξισορρόπησης, σε συνέργια με την ανάπτυξη και ενίσχυση των εσωτερικών συντελεστών ισχύος, για την ανάσχεση-αποτροπή και εκμηδένιση των άμεσων ή έμμεσων συστημικών απειλών,(ιδιαίτερα τα

λιγότερο ισχυρά κράτη επιδιώκουν την ανάσχεση των άμεσων περιφερειακών συστημικών τους απειλών). Ως εκ τούτου η ίδια η δομή του Διεθνούς Συστήματος επιτάσσει την ορθή και έγκυρη αξιολόγηση των συστημικών απειλών, την ιεράρχησή τους σε άμεσες και έμμεσες και τον σχεδιασμό-διαμόρφωση αποτελεσματικών στρατηγικών επιλογών για την περιστολή τους και εν συνεχεία την οριστική εξάλειψή τους.

Υπό τον εν λόγω πλαίσιο ικανές και αναγκαίες προϋποθέσεις για την ύπαρξη και βιωσιμότητα ενός λιγότερο ισχυρού κράτους είναι η εγκαθίδρυση και συντήρηση ενός συστήματος ισορροπίας ισχύος στο περιφερειακό του υποσύστημα, μέσω της διαμόρφωσης και εφαρμογής μιας αποτελεσματικής Υψηλής Στρατηγικής. Δηλαδή η εν λόγω Στρατηγική θα πρέπει να αξιολογεί ορθολογικά τα αναφαινόμενα παράθυρα ευκαιριών ή απειλών του διεθνούς περιβάλλοντος, να αναπτύσσει και ενισχύει τις αποτρεπτικές ικανότητες για την ανάσχεση των άμεσων απειλών, συνυφαινοντάς τις με συντελεστές εξωτερικής εξισορρόπησης, μέσω της αгаστικής χρήσης της διπλωματικής της διάστασης είτε για την εγκαθίδρυση-δημιουργία πλαισίων πελατειακών σχέσεων είτε για την σύντηξη συμμαχικών σχημάτων.

Σε αντίθετη περίπτωση το εκάστοτε κράτος θα σκoiνοβατεί πολιτικά, μέσα από την υιοθέτηση και εφαρμογή βραχυπρόθεσμων, πρόσκαιρων και επιφανειακών στρατηγικών επιλογών, απολήγοντας σε μια μακρόχρονη διαδικασία ταλανισμού της εξωτερικής του πολιτικής σε επαλλασσόμενα διαστήματα ύφεσης και έντασης με αποτέλεσμα ένα προοδευτικά κλιμακούμενο υψηλό πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό κόστος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική που ταλανίζετε από το 1922 από την άμεση Τουρκική απειλή με υψηλό πολιτικό, οικονομικό και στρατιωτικό κόστος- κατοχή της Βόρειας Κύπρου, κρίσεις χαμηλής έντασης-Ίμια, επίσημη αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο-γκρίζες ζώνες, κ.α.

Β) Πραγματολογική διάψευση της αξονικής αρχής της Στρατηγικής θεωρίας, περί της αгаστικής σύζευξης και αρμονικής ισορροπίας των πολιτικών στόχων με τα διατιθέμενα μέσα, για την ενίσχυση της στρατηγικής αποτελεσματικότητας της Υψηλής Στρατηγικής.

Η επιτυχής εφαρμογή της Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής του Ε.Βενιζέλου, που εκκινά με την περίοδο των Βαλκανικών πολέμων και απολήγει στο Μικρασιατικό εγχείρημα-κατάληψη της Σμύρνης από τον ελληνικό στρατό το 1919, μετατοπίζει έως έναν βαθμό την αξιοπιστία της στρατηγικής παραδοχής περί της αгаστικής σύζευξης των πολιτικών στόχων με το ανάλογο μέγεθος, ποσοτικών και ποιοτικών, μέσων για την επιτευξή τους. Δηλαδή, όπως ήδη προαναφέρθηκε κατά την ανάλυση των προσδιοριστικών μεταβλητών της διαμόρφωσης της Υψηλής Στρατηγικής, οι πολιτικοί στόχοι του εκάστοτε κράτους ιεραρχούνται και προσδιορίζονται από την πολιτική ηγεσία,(υπό την προϋπόθεση ότι λειτουργεί ορθολογικά), με γνώμονα το σύνολο των διατιθέμενων και το εν δυνάμει διατιθέμενων μέσων,(περιορισμένα μέσα-περιορισμένοι στόχοι, απεριορίιστα μέσα-απεριοριστοι στόχοι), παράλληλα με την αξιολόγηση των απειλών και ευκαιριών του διεθνούς συστήματος. Αναμφίλεκτα η χρήση περιορισμένων μέσων για την επίτευξη απεριορίστων στόχων θα οδηγήσει το εκάστοτε κράτος σε στρατηγική υπερεπέκταση¹⁵⁷, με αποτέλεσμα την πολιτική, οικονομική, στρατιωτική και κοινωνική του αποδιάρθρωση.(για παράδειγμα η

¹⁵⁷ Για μια αξιολόγηση περιπτώσιολογική ανάλυσης του προβλήματος της στρατηγικής επέκτασης των μεγάλων δυνάμεων, βλέπε J. Snyder, Myths of Empire.

Γερμανία κατά την διάρκεια των δύο Παγκόσμιων Πολέμων επεδίωξε με την χρήση περιορισμένων μέσων να επιτύχει απεριόριστους στόχους, επίσης σε στρατηγική υπερεπέκταση θα όδευαν και οι Η.Π.Α στην περίπτωση που δεν υιοθετούσαν την Στρατηγική της επιλεκτικής επέμβασης, δηλαδή να πρόβαλαν την στρατιωτική τους ισχύ σε περιοχές που διακυβευόνταν μείζονα κυριαρχικά τους συμφέροντα υπό την διασφάλιση συντελεστών εξωτερικής εξισορρόπησης- πολυμερείς στρατιωτικές επεμβάσεις με μέλη του NATO).

Παρα ταύτα η Υψηλή Στρατηγική που διαμορφώθηκε και πραγματώθηκε από την κυβέρνηση του Ε.Βενιζέλου κατέδειξε απτά ότι ένα κράτος μπορεί να επιτύχει στόχους δυσανάλογους σε σχέση με τους εγγενείς συντελεστές της ισχύος του εάν και εφόσον οι διαστάσεις της Υψηλής Στρατηγικής αξιοποιηθούν εμβριθώς και λειτουργήσουν αλληλοσυμβαλλόμενα με στόχο την υπονόμευση και την διάρρηξη των διαστάσεων της Υψηλής Στρατηγικής του αντιπάλου. Με άλλα λόγια η αξιοθαύμαστη ικανοποίηση μιας σειράς μεταβλητών όπως ήταν : α) η ορθολογική και έγκαιρη διάγνωση των παραθύρων ευκαιρίας με απότοκο την αποτελεσματική αξιοποίησή τους, β) η πρόσκτηση συντελεστών εξωτερικής εξισορρόπησης- συμμαχίες, πελατειακές σχέσεις, με συνεπακόλουθο την μείωση του εσωτερικού πολιτικού, οικονομικού, στρατιωτικού και κοινωνικού κόστους, γ) η ορθή αντίληψη των πολιτικών στόχων και των κυριαρχικών συμφερόντων των πόλων του Συστήματος, ώστε να υπάρξει συνταύτιση στόχων στην περίπτωση που οι τελευταίοι συνάδουν και προωθούν τους στόχους του λιγότερου ισχυρού κράτους, (για παράδειγμα η πολιτική απόφαση των Μεγάλων Δυνάμεων για αποστολή εκστρατευτικού σώματος στην Σμύρνη το 1919 με στόχο την ανάσχεση των Ιταλικών πολιτικών αξιώσεων στην Μ.Ασία, συνυφαίνονταν με τον πολιτικό στόχο του Ε.Βενιζέλου για την ανεξαρτησία και αυτονομία των ομοεθνών της Μ.Ασίας), με απόρροια την διεθνή νομιμοποίησή τους, δ) η εφαρμογή εναλλακτικών πολιτικών και στρατιωτικών όψεων στον κατάλληλο χρόνο και χώρο, συνωθούν στην πραγμάτωση του πολιτικού στόχου της Υψηλής Στρατηγικής

Γ) Η λειτουργία των διεθνών θεσμών ως πολλαπλασιαστές ισχύος των μέσων της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερου ισχυρού κράτους.

Η ύπαρξη και λειτουργία των διεθνών θεσμών, της διεθνούς ηθικής και τους διεθνούς δικαίου εδράζεται: α) στην αρμονία των κυριαρχικών συμφερόντων των πόλων του Συστήματος, β) στο βαθμό και στο μέτρο που προάγουν και ικανοποιούν τα εν λόγο συμφέροντα και γ) στην αναγκαία προϋπόθεση ότι η φύση της δράσης που αναλαμβάνεται από τους ισχυρούς κρατικούς δρώντες επιτάσσει την συνυφανσή της με τον διεθνή νομιμοποιητικό μανδύα,(αφενός για την εξεύρεση συντελεστών εξωτερικής εξισορρόπησης και αφετέρου για την μείωση των αναφυόμενων έμμεσων ή άμεσων απειλών ως προς την ευόδωση της εκάστοτε δράσης).

Τουναντίον, για τα λιγότερο ισχυρά κράτη οι διεθνείς θεσμοί, συνιστούν,(υπό την προϋπόθεση της ομαλούς και αξιόπιστης λειτουργίας τους), μέσα εξωτερικής εξισορρόπησης έναντι των ηγεμονικών αξιώσεων και των αυθαίρετων-αυταρχικών, μη αποδεκτών νομιμοποιητικά πολιτικών συμπεριφορών των ισχυρών κρατών. Η δυνατότητα επιβίωσης των λιγότερο ισχυρών κρατών, η αύξηση του αριθμού τους, η παρουσία τους και η ισότιμη συμμετοχή τους σε διεθνείς οργανισμούς συνωθήθηκε και διασφαλίστηκε από την εγκαθίδρυση ενός θεμελιώδους διεθνούς θεσμού, του Ο.Η.Ε. Ωστόσο σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να παροραθεί το πρόδηλο γεγονός του ρόλου των διεθνών θεσμών μεταξύ των ετερογενών κρατικών δρώντων του άναρχου Διεθνούς Συστήματος. Δηλαδή οι διεθνείς θεσμοί συνιστούν εξαρτημένες

μεταβλητές έναντι της κατανομής ισχύος, της δομής του Συστήματος και των συμφυρόμενων κυριαρχικών συμφερόντων των πόλων του.

Η ανωτέρω παραδοχή δεν προτάσει κάτι νεοφανές στην Θεωρία Διεθνών Σχέσεων, ωστόσο συνιστά μια ιδιαίτερα σημαντική παράμετρο στην διαδικασία διαμόρφωσης και εφαρμογής της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερου ισχυρού κράτους, τόσο σε σχέση με την ένταξη και λειτουργία των διεθνών θεσμών στη φάρετρα των Στρατηγικών μέσων, όσο και ως προς τα όρια δράσης τους και το βαθμό αποτελεσματικότητάς τους για την επίτευξη των πολιτικών στόχων. Με άλλα λόγια οι διεθνείς θεσμοί εντάσσονται στο πλαίσιο της πολιτικό-διπλωματικής διάστασης της Υψηλής Στρατηγικής, συνεπικουρώντας και ενισχύοντας τον βαθμό αποτελεσματικότητας των υπολοίπων διαστασεών της και σε καμιά περίπτωση δεν δύναται να υπερφαλαγγίσουν τον αξονικό ρόλο της ισχύος και των κυριαρχικών συμφερόντων των ισχυρών συντελεστών του Συστήματος, λόγω της ικανότητας των τελευταίων να προσδιορίζουν τους κανόνες λειτουργίας του Συστήματος και να ενεργούν διαμορφωτικά ως προς τη συστημική δομή. Σε διαφορετική περίπτωση, (δηλαδή εάν το κράτος εναποθέσει υπέρμετρες προσδοκίες και ευσεβείς πόθους στην λειτουργία των διεθνών θεσμών), ελλοχεύει-υποβόσκει η απειλή της ολοκληρωτικής αποδιοργάνωσης του Στρατηγικού οικοδομήματος, της απίσχνανσης της στρατηγική αποτελεσματικότητας της Υψηλής Στρατηγικής και του ανυπέρβλητου εσωτερικού κοινωνικού, οικονομικού, πολιτικού και στρατιωτικού κόστους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, (εκτός από το παράδειγμα των Μηλιών), ήταν η Υψηλή Στρατηγική των μετаноεμβριανών κυβερνήσεων, ιδιαίτερα το έτος 1921. Οι λανθασμένες διαδικασίες διάγνωσης των πολιτικών στόχων και των κυριαρχικών συμφερόντων των Συμμαχικών Δυνάμεων και η υποπλασία της διπλωματικής στρατηγικής, (θεμελιώνονταν στις επιταγές της διεθνούς ηθικής και στις υποχρεώσεις των διεθνών συνθηκών), παρώθησε την Ελλάδα σε στρατηγική υπερεπέκταση λόγω της αδυναμίας εξεύρεσης συντελεστών εξωτερικής εξισορρόπησης με συνεπακόλουθο την υπερφαλάγγιση του πολιτικού στόχου της εδαφικής ολοκληρώσεως του ελληνικού έθνους.

Δ) Αναπόδραστα η παρούσα μελέτη, αναλύοντας και εξετάζοντας της εναλλακτικές πολιτικές και στρατιωτικές όψεις της Υψηλής Στρατηγικής ενός λιγότερο ισχυρού κράτους, υπό το πρίσμα των βασικών παραδοχών του Παραδοσιακού Παραδείγματος και των συμπαρομαρτούντων θεωρητικών του κατευθύνσεων, (Πολιτικός Ρεαλισμός, Νεορεαλισμός), κρυσταλλώνει μια εννοιολογική δομή των εν λόγω εναλλακτικών πολιτικών και στρατιωτικών εκφάνσεων καταδεικνύοντας τα αναγκαία μέσα και τις προϋποτιθέμενες εσωτερικές και εξωτερικές συνθήκες, (παράθυρα ευκαιριών και απειλών, φύση και βαθμός σπουδαιότητας των αναφαινόμενων άμεσων και έμμεσων απειλών, εσωτερική και εξωτερική εξισορρόπηση, ρόλος των πολιτικών και στρατιωτικών γραφειοκρατικών ομάδων στην επιλογή και διαμόρφωση της Υψηλής Στρατηγικής, εξωτερικοί δομικοί περιορισμοί και πολιτικές αξιώσεις-κυριαρχικά συμφέροντα των πόλων του διεθνούς συστήματος), για την αποτελεσματική τους εφαρμογή τους.

Τοιουτοτρόπως προσφέρει ένα γενικό γνωσιοθεωρητικό υπόβαθρο, συνδυάζοντας την θεωρία Διεθνών Σχέσεων με την Στρατηγική ανάλυση, στη βάση συγκεκριμένων κρίσιμων ιστορικών περιπτώσεων, για την ανάδειξη και ανάλυση:

α) των μείζονων ανεξάρτητων μεταβλητών που παρωθούν στην επιλογή της έκαστοτε πολιτικής και στρατιωτικής όψης,

β) των αναγκαίων και ικανών όρων και των προϋποτιθέμενων συνθηκών που ενισχύουν το βαθμό αποτελεσματικότητας των εν λόγω πολιτικών και στρατιωτικών όψεων και

γ) των παραγόντων που συνωθούν στην υπερκέραση και κατάρρευση του Στρατηγικού οικοδομήματος.

Ακολουθώς ελέγχεται ο βαθμός στρατηγικής αποτελεσματικότητας της εκάστοτε πολιτικής και στρατιωτικής επιλογής εντός του συγκεκριμένου ιστορικού πλαισίου, προβάλλοντας τα όρια δράσης και περιορισμού των εν λόγω στρατηγικών όψεων και τις συγκεκριμένες συνθήκες που ενίσχυσαν ή εξασθένησαν την λειτουργική τους αποτελεσματικότητα.

Τέλος εξετάζει τον τρόπο λειτουργίας ενός λιγότερου ισχυρού κράτους τόσο στο μικροσκοπικό-περίοδος πολέμου, όσο και στο μακροσκοπικό επίπεδο-περίοδος ειρήνης, της Υψηλής Στρατηγικής με αντικειμενικό σκοπό την ανάδειξη των πολιτικό-στρατηγικών δράσεων της πολιτικής ηγεσίας στις άμεσες και στις έμμεσες απειλές, τόσο έναντι του κεφαλαιώδους συμφέροντος επιβίωσης και της εσωτερικής και εξωτερικής της κυριαρχίας ως διακριτής κρατικής οντότητας, όσο και έναντι της εφαρμογής της Υψηλής της Στρατηγικής για την επίτευξη των προσδιορισμένων, αξονικών πολιτικών στόχων. Δηλαδή ελέγχεται η κεντρική υπόθεση εργασίας της Νεορεαλιστικής θεωρίας ότι τα κράτη λειτουργούν ορθολογικά με πρωτεύοντα στόχο την επιβιώσή τους και την διατήρηση της θέσης τους εντός του διεθνούς συστήματος.

Καταληκτικά, η παρούσα μελέτη προσφέρει τρία είδης γνώσης¹⁵⁸:

α) μια εννοιολογική δομή των εναλλακτικών πολιτικών και στρατιωτικών όψεων της Υψηλής Στρατηγικής,

β) μια γενικευμένη γνώση των εναλλακτικών πολιτικών και στρατιωτικών όψεων και

γ) συγκεκριμένα μοντέλα κρατικής πολιτικής δράσης-συμπεριφοράς.

Συνεπακόλουθα, η παρούσα μελέτη παρέχοντας τα τρία αυτά είδη γνώσης συνωθεί στην βέλτιστη δυνατή σύνδεση της Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων και της Στρατηγικής ανάλυσης με την πρακτική εφαρμογή της εξωτερικής πολιτικής από τους εκάστοτε διαμορφωτές πολιτικής.

¹⁵⁸ Για την οροθέτηση των εν λόγω τριών ειδών γνώσης βλέπε, A.George, Bridging the Gap, σ.σ. xvii-xx.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Μεταβλητές της Κρατικής Ισχύος των Βαλκανικών Κρατών

Το γεγονός ότι η Ελλάδα κατά την περίοδο των Βαλκανικών πολέμων ήταν ένα λιγότερο ισχυρό κράτος στο Βαλκανικό υποσύστημα, (συγκριτικά με την Ρουμανία, Βουλγαρία αλλά και με την Σερβία σε μερικούς από τους συντελεστές Ισχύος και ειδικότερα στην στρατιωτική ισχύ) καταδεικνύεται από την ακόλουθη συγκριτική ανάλυση μιας σειράς από τις μεταβλητές της Ισχύος των βαλκανικών κρατών.

Αναλυτικότερα στις αρχές το 20ού αιώνα, η γεωγραφική έκταση της Βουλγαρίας ήταν 96.345 τ.χ. (1905), της Σερβία 48.303 τ.χ. (1906), και της Ελλάδος 64.679 τ.χ. (1905)¹⁵⁹. Αντίστοιχα ο πληθυσμός της Βουλγαρίας ανέρχονταν σε 4.338.000 κατοίκους (1910), της Σερβίας σε 2.912.000 κατοίκους (1910), της Ελλάδος σε 2.632.000 κατοίκους (1907) και της Ρουμανίας σε 7.235.000 κατοίκους (1912)¹⁶⁰.

Επίσης όσον αφορά την παραγωγή αγροτικών προϊόντων (βρώμη, κριθάρι, στάρι, πατάτα, καλαμπόκι, κριθάρι, ζαχαρότευτλα), η Βουλγαρία παρήγαγε συνολικά 2819 τόνους (1911), η Ελλάδα 641 τόνους (1911), η Ρουμανία 7152 τόνους (1911) και της Σερβίας 1458 τόνους (1911)¹⁶¹. Αντίστοιχα η παραγωγή άνθρακα της Βουλγαρίας ήταν 245 τόνους (1911), της Ελλάδος 1.5 τόνους (1910), της Ρουμανίας 242 τόνους (1911) και 1.899 τόνους ακατέργαστου πετρελαίου (1912) και της Σερβίας 305 τόνους (1911)¹⁶².

Στο τομέα του εξωτερικού εμπορίου, το σύνολο των εισαγωγών της Βουλγαρίας ανέρχονταν σε 199 εκατομ.λέβα και των εξαγωγών σε 185 εκατ. λέβα (1911). Το σύνολο των εισαγωγών της Ελλάδος ανέρχονταν σε 174 εκατ. δρχ. και των εξαγωγών της σε 141 εκατ. δρχ. (1911), [ενώ ο εμπορικός στόλος της Ελλάδος το 1911 περιελάμβανε 813 ιστιοφόρα και 322 ατμοκίνητα πλοία¹⁶³], της Ρουμανίας σε 570 εκατ.λεί και 692 εκατ. λεί αντίστοιχα, (1911), ενώ της Σερβίας σε 115 εκατ. δηνάρια και 117 εκατ. δηνάρια (1911)¹⁶⁴. Ακολουθώντας τα αποθεματικά κεφάλαια της Βουλγαρίας ανέρχονταν σε 43 εκατ. λέβα (1911), της Ελλάδας σε 305.000 δρχ (1911) και της Ρουμανίας σε 63 εκατ. λεί (1911)¹⁶⁵. Αντίστοιχα το σύνολο των κρατικών δαπανών για την Βουλγαρία ανέρχονταν σε 205 εκατ. λέβα (1911), της Ελλάδος σε 181 εκατ. δρχ. (1911), της Ρουμανίας σε 525 εκατ. λεί (1911) και της Σερβίας σε 120 εκατ. δηνάρια (1911)¹⁶⁶. Ενώ το σύνολο των κρατικών εσόδων:

α) της Βουλγαρίας ήταν 172 εκατ. λέβα το 1910, 199 εκατ. λέβα το 1911 και 170 εκατ. λέβα το 1912,

β) της Ελλάδος 142 εκατ. δρχ το 1910, 136 εκατ. δρχ. το 1911 και 131 εκατ. δρχ. το 1912,

γ) της Ρουμανίας 583 εκατ. λεί το 1910, 644 εκατ. λεί το 1911 και 621 εκατ. λεί το 1912,

δ) της Σερβίας 117 εκατ. δηνάρια το 1910, 120 εκατ. δηνάρια το 1911 και 128 εκατ. δηνάρια το 1912¹⁶⁷.

Τέλος η στρατιωτικής ισχύς της Βαλκανικής συμμαχίας (κατά την έναρξη του Α' Βαλκανικού πολέμου- το Μαυροβούνιο κήρυξε πρώτο τον πόλεμο στην Τουρκία στις 25.9.1912 και ακολούθησαν η Βουλγαρία και η Σερβία στις 4.10.1912 και η Ελλάδα στις 5.10.1912) κρυσταλλώνονταν σε¹⁶⁸: 684.000 οπλίτες, 9000 ιππείς, 1530

¹⁵⁹ Βλέπε σχετικά Μ.Κοππά, Η Συγκρότηση των Κρατών στα Βαλκάνια (19^{ος} Αιώνας), σελ.322.

¹⁶⁰ Βλέπε σχετικά B.R.Mitchell, European Historical Statistics, 1750-1970,σ.σ. 19-23.

¹⁶¹ Ibid, σ.σ.250, 255, 261, 266.

¹⁶² Ibid, σ.σ. 362, 364.

¹⁶³ Ibid,σελ.621.

¹⁶⁴ Ibid, σ.σ. 493, 495-497.

¹⁶⁵ Ibid, 689-691.

¹⁶⁶ Ibid, σ.σ. 700-702.

¹⁶⁷ Ibid, σ.σ. 717, 720, 723, 726.

¹⁶⁸ Βλέπε σχετικά Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων 1912-1913, σ.σ. 15-21.

Επίσης βλέπε The Great National Sally, 1912-1913. (First Balkan War), σ.σ. 9-11.

πυροβόλα μάχης και 72 τοπομαχικά πυροβόλα. Αντίστοιχα η στρατιωτική ισχύς της Τουρκίας συντίθετο από 340.000 οπλίτες, 6000 ιππείς, 850 πυροβόλα μάχης και 750 τοπομαχικά πυροβόλα.

Αναλυτικότερα το σύνολο των ενόπλων δυνάμεων της Βουλγαρίας διακρίνονταν σε 300.000 πεζούς και 5000 ιππείς και 720 πυροβόλα (μάχης), της Σερβίας σε 220.000 οπλίτες, 3000 ιππείς και 500 πυροβόλα (μάχης), της Ελλάδος σε 129.000 οπλίτες και 1000 ιππείς και 72 (τοπομαχικά) πυροβόλα και του Μαυροβουνίου σε 35.000 οπλίτες και 130 πυροβόλα (μάχης).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II

Θουκυδίδεια Παράδοση, Ρεαλιστική Θεωρία και Θεωρία Εσωτερικής Δομής.

Αναμφίλεκτα το Παραδοσιακό Παράδειγμα εδράζεται στις βασικές παραδοχές της Θουκυδίδειας παράδοσης, δηλαδή της ανάλυσης των προβλημάτων και των διλημμάτων, (όπως είναι η άνιση ανάπτυξη, τα διλήμματα ασφαλείας, η κατανομές και ανακατανομές ισχύος και συμφερόντων, οι συλλογικές αξιώσεις για εσωτερική

και εξωτερική κυριαρχία, η αέναες λειτουργίες των κρατικών δρώντων για εξεύρεση συντελεστών ισχύος με απότοκο την προστασία του συμφέροντος επιβίωσης και της διατήρησης της σχετικής τους θέσης εντός του Συστήματος), που αναφέρονται κατά την διαδράση των διακριτών και ανεξάρτητων συλλογικών οντοτήτων εντός του άναρχου διεθνούς συστήματος, όπως κρυσταλλώνεται στην ανάλυση του Πελοποννησιακού Πολέμου από τον Θουκυδίδη. Ακολούθως το θεωρητικό ρεύμα του Πολιτικού ρεαλισμού και οι συμπαρομαρτούντες διακλαδώσεις του- π.χ. ο νεορεαλισμός, αντλούν τις αξονικές τους αρχές από το κοσμοθεωρητικό υπόβαθρο της Θουκυδίδειας Παράδοσης, συνιστώντας φυσικές προεκτάσεις της θεωρίας της ισορροπίας ισχύος του Παραδοσιακού Παραδείγματος. Συγκεκριμένα τόσο ο παραδοσιακός ρεαλισμός, (Μακιαβέλι, Niebuhr, Carr, Morgenthau, Kennan, Wolfers), όσο και ο νεορεαλισμός, (Waltz, Gilpin, Mearsheimer, Van Evera, Griego), που εκλεκτικά χρησιμοποιούνται στην παρούσα μελέτη για την εξαγωγή και τον έλεγχο θεωρητικών υποθέσεων εργασίας, αν και οσμώνονται στο θεωρητικό πυρήνα της Θουκυδίδειας Παράδοσης, διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το επίπεδο ανάλυσης στο οποίο επικεντρώνεται ο θεωρητικός τους προβληματισμός. Δηλαδή από τη μια πλευρά ο παραδοσιακός ρεαλισμός εστιάζεται στην εξέταση της ανθρώπινης φύσης, ενώ από την άλλη πλευρά ο νεορεαλισμός επικεντρώνεται στην ανάλυση του διεθνούς συστήματος. Παρά ταύτα μέσα από την σύζευξη, συνάρτηση και εξαντικειμενίκευση των μείζονων προσδιοριστικών μεταβλητών των δύο κεντρικών απολήξεων του Πολιτικού Ρεαλισμού, αναδεικνύονται οι θεμελιώδεις παραδοχές¹⁶⁹, που περιγράφονται εμβριθώς και ελέγχονται πραγματολογικά μέσα από την ανάλυση του Θουκυδίδη, που συνιστούν της αφετηριακές αρχές και το γνωσιοθεωρητικό υπόβαθρο όλων σχεδόν των ρευμάτων των ρεαλιστικών θεωριών:

α) Το κράτος είναι η κυρίαρχη-κεντρική μονάδα οργάνωσης εντός του διεθνούς συστήματος.

β) Το διεθνές σύστημα είναι άναρχο, λόγω της απουσίας μια παγκόσμιας κανονιστικής εξουσίας.

γ) Το διεθνές σύστημα λειτουργεί προσδιοριστικά και διαμορφωτικά, μέσω της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης, του ανταγωνισμού και της επιλογής, στις εξωτερικές δράσεις και στις στρατηγικές επιλογές των κρατών.

δ) Οι κρατικοί δρώντες επιζητούν την αύξηση- μεγιστοποίηση της ασφαλείας τους, (αμυντικός ρεαλισμός), ή της ισχύος τους, (επιθετικός ρεαλισμός).

ε) Τα κράτη λειτουργούν ορθολογικά και διαμορφώνουν Πολιτικές με στόχο την αναζήτηση ισχύος ή ασφάλειας.

στ) Η χρήση ή η απειλή χρήσης της ισχύος συνιστά αξονικό μέσο των κρατών για την προστασία των συμφερόντων τους.

ζ) Οι διεθνείς θεσμοί είναι εξαρτημένες μεταβλητές και μόνο περιθωριακά δύναται να επηρεάσουν την ανάπτυξη της συνεργασίας και την μείωση του διλήμματος ασφαλείας μεταξύ των κρατών.

Με άλλα λόγια η Θουκυδίδεια Παράδοση αναζητά απαντήσεις στα διλήμματα του γνωσιοθεωρητικού προβληματισμού περί τα διεθνή και στο εσωτερικό επίπεδο των κρατών, (στο οποίο εμπεριέχετε και το ατομικό επίπεδο-ηγέτης), και στο επίπεδο του διεθνούς συστήματος. Τοιούτοτρόπως και η Νεορεαλιστική Θεωρία¹⁷⁰ αναζητώντας τις αιτίες- παράγοντες που παρωθούν σε μια συστημική αλλαγή (στην συγκεκριμένη

¹⁶⁹ Βλέπε B.Frankel, "Restating the Realist Case: An Introduction" στο B.Frankel, (ed.), Realism: Restatements and Renewal, σ.σ. xiv-xviii. Επίσης J.Grieco, "Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism", σελ.488.

¹⁷⁰ Βλέπε σχετικά K.Waltz, Theory of International Politics. R.Gilpin, War and Change in World Politics.

περίπτωση αναφερόμαστε σε μια αλλαγή εντός του συστήματος), δηλαδή στην άνοδο και στην πτώση μια μεγάλης δύναμης ή αντίστροφα στην αναβίβαση μιας μεσαίας δύναμης σε μεγάλη, εστιάζεται στην εξέταση των μεταβολών στους συντελεστές ισχύος του εκάστοτε κράτους που συνωθούνται από εσωτερικούς παράγοντες, όπως είναι η δημογραφική αύξηση ή μείωση, οι τεχνολογικές καινοτομίες και η γενικότερη οικονομική -εμπορική- βιομηχανική ανάπτυξη.

Συνακόλουθα εντός την Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων αναπτύχθηκε μια σειρά στοχαστικών ρευμάτων που διερευνούν την εσωτερική δομή του κράτους, επιχειρώντας την πλήρωση του κενού που αναφύετε από τις νεορεαλιστικές ή δομικές αναλύσεις του διεθνολογικού προβληματισμού, με τις οποίες μοιράζεται κοινά στοιχεία¹⁷¹. Συγκεκριμένα, με υπόβαθρο μια σειρά αναλύσεων (K.Waltz, Theory of International Politics, B. Posen, The Sources of Military Doctrine, A.Plattis, High Politics in Small Countries, P.Kantzenstein, Between Power and Plenty) και οι δύο θεωρίες,(εσωτερικής και εξωτερικής δομής), είναι συστημικές, υπό την έννοια ότι επιδιώκουν την απόσπαση- αποσύνδεση και μελέτη από ένα σύστημα, (εσωτερικό ή διεθνές), συγκεκριμένων χαρακτηριστικών των μονάδων του, εξετάζοντας παράλληλα την διαδράση που αναπτύσσεται μεταξύ των εν λόγω μονάδων. Και στις δυο θεωρίες προσδιοριστικές μεταβλητές για την ανάλυση των αναφαινόμενων προβλημάτων και διλημμάτων είναι:

α) η οργανωτική αρχή του συστήματος. Το διεθνές σύστημα είναι άναρχο ενώ το εσωτερικό είναι ιεραρχικό.

β) η φύση και οι λειτουργίες των μονάδων του. Στο διεθνές σύστημα οι μονάδες-κράτη είναι όμοιες και εκτελούν παρόμοιες λειτουργίες, ενώ στο εσωτερικό οι πολιτικοί δρώντες διαφέρουν ως προς το βαθμό δικαιοδοσίας τους και των διακριτών εξειδικευμένων λειτουργιών που επιτελούν.

γ) η κατανομή των δυνατοτήτων μεταξύ των μονάδων. Κατά την πραγμάτωση των λειτουργιών τους οι πολιτικοί δρώντες μπορεί να αυξάνουν ή να μειώνουν της δυνατοτητές τους εντός του πολιτικού συστήματος. Αντίστοιχα στο διεθνές σύστημα η άνιση κατανομή των δυνατοτήτων μεταξύ των κρατών συνωθεί σε ιεραρχήσεις βαθμίδας και ρόλου.

Με άλλα λόγια και οι δύο θεωρίες επιζητούν την αναζήτηση, διάγνωση και ανάλυση των μεταβλητών εκείνων που δημιουργούν και εγκαθιδρύουν ένα σύστημα (εσωτερικό ή διεθνές) και που το διατηρούν σταθερό, συνωθώντας στην διαμόρφωση συγκεκριμένων ειδών συμπεριφοράς από τις μονάδες του.

Η βασική διαφορά τους είναι στο στοχαστικό και εστιακό επίπεδο ανάλυσης της εκάστοτε θεωρίας. Συγκεκριμένα η νεορεαλιστική θεωρία έχει ως άξονα αναφοράς για την ανάλυση και ερμηνεία των δράσεων και των λειτουργιών των κρατών το διεθνές σύστημα και τη δομή του, ενώ η θεωρία της Εσωτερικής Δομής εστιάζεται στο εσωτερικό πολιτικό σύστημα, δηλαδή στους πολιτικούς θεσμούς του

¹⁷¹ Ουσιαστικά η θεωρία/θεωρίες της Εσωτερικής Δομής αναπτύχθηκε στα πλαίσια της συγκριτικής διεθνούς οικονομικής πολιτικής, με την διεξαγωγή εμπειρικής έρευνας σε διάφορα πεδία ζητημάτων και προβλημάτων με απότοκο την ερμηνεία- επεξήγηση των διαφορετικών κρατικών συμπεριφορών σε όμοιες εξωτερικές καταστάσεις, δηλαδή στις πιέσεις, ευκαιρίες και περιορισμούς τους διεθνούς συστήματος. Με άλλα λόγια επιχειρεί να αναδείξει τις αιτίες που παρωθούν τα κράτη να αντιμετωπίζουν με διαφορετικό τρόπο τα ίδια εξωτερικά γεγονότα, σε αντιδιαστολή με την Νεορεαλιστική θεωρία που διατείνεται ότι τα κράτη αναμένεται να λειτουργήσουν με παρόμοιο τρόπο-ορθολογιστικά, στις ευκαιρίες και στις απειλές τους διεθνούς συστήματος. Για ανάλυση της ερμηνευτικής προσέγγισης της θεωρίας της Εσωτερικής Δομής βλέπε Thomas Risse-Kappen,(ed.), Bringing Transnational Relations Back In, σ.σ. 19-20.

κράτους, στην κοινωνική δομή και στα πολιτικά δίκτυα που τους συνδέουν¹⁷². Ιδιάζουσα σημασία αποδίδεται, από τη θεωρία της Εσωτερικής Δομής, στις κυρίαρχες ομάδες της πολιτικής, οικονομικής, στρατιωτικής γραφειοκρατίας, στο πολιτικό σύστημα, στον κυβερνητικό μηχανισμό, στους πολιτικούς θεσμούς, στη σχέση κράτους-κοινωνίας, κ.α.¹⁷³. Με άλλα λόγια εξετάζει τις μεταβλητές που εμπεριέχονται στο πρώτο-άτομο, και στο δεύτερο-κράτος, επίπεδο ανάλυσης, (βλέπε K. Waltz, *Man, the State and War*, G. Allison, *Essence of Decision*). Ουσιαστικά επεξηγεί τη σχέση μεταξύ κράτους και κοινωνίας λειτουργώντας ως μια παρεμβαλλόμενη μεταβλητή μεταξύ της εσωτερικής και της διεθνούς πολιτικής. Δηλαδή από τη μια πλευρά παρέχει στις εσωτερικές πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές ομάδες και στους πολιτικούς και στρατιωτικούς γραφειοκρατικούς οργανισμούς πρόσβαση στην διαδικασία διαμόρφωσης της Υψηλής Στρατηγικής-Πολιτικής, ενώ από την άλλη πλευρά διηθίζει-φιλτράρει τις επιρροές-επενέργειες του εξωτερικού περιβάλλοντος προς την εσωτερική πολιτική¹⁷⁴.

Ως εκ τούτου δύναται υπό συγκεκριμένους όρους και προϋποθέσεις, (εάν και εφόσον δεν διαμφισβητούνται οι βασικές παραδοχές των ρεαλιστικών θεωριών και στο βαθμό και στο μέτρο που οι εσωτερικές μεταβλητές παρεμποδίζουν-περιστέλλουν την ορθολογική λειτουργία ενός κράτους στις εξωτερικές επιρροές-παράθυρα ευκαιριών και απειλές, του διεθνούς συστήματος¹⁷⁵), η θεωρία/θεωρίες της Εσωτερικής Δομής να λειτουργήσουν συμπληρωματικά ως προς της κεντρικές κατευθύνσεις του Πολιτικού Ρεαλισμού, εάν όχι να ενταχθούν, κάποιες όψεις των εν λόγω θεωριών, σε αυτόν.

Το ότι κάποιες απολήξεις των Θεωριών της Εσωτερικής Δομής, (συγκεκριμένα οι θεωρίες που καταδεικνύουν την σημασία των εσωτερικών επιδράσεων και των επιρροών του διεθνούς συστήματος προς την πολιτική ηγεσία για την διαμόρφωση και εφαρμογή εξωτερική πολιτικής)¹⁷⁶, δύναται να ενσωματωθούν εκλεκτικά στο Ρεαλιστικό ρεύμα, αποδεικνύεται αφενός από το γεγονός ότι η Θουκυδίδεια Παράδοση που συνιστά το θεωρητικό υπόβαθρο και την αφετηριακή αρχή του Παραδοσιακού Παραδείγματος και του Πολιτικού Ρεαλισμού, περιγράφει τα προβλήματα και τα διλήμματα της Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων με επίκεντρο- άξονα αναφοράς και τα τρία επίπεδα ανάλυσης και αφετέρου από το στοχαστικό εγχείρημα του δομικού ρεαλισμού, (που ουσιαστικά εδράζεται στις κεντρικές υποθέσεις του νεορεαλισμού με αντικειμενικό στόχο την ενίσχυση των τρωτών του σημείων για την

¹⁷² Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Thomas Risse-Kappen : «η Εσωτερική Δομή εμπερικλείει των οργανωτικό μηχανισμό των πολιτικών και κοινωνικών θεσμών, της σταθερές οργανωτικές τους διαδικασίες, τους κανόνες και τις πρακτικές της διαδικασίας λήψης αποφάσεων που ενσωματώνονται στον νόμο και στο έθιμο, όπως και τις αξίες και τις νόρμες που είναι βαθιά περιχαρακωμένες στην πολιτική κουλτούρα». Ibid, σελ.20.

¹⁷³ Για μια καταγραφή των εν λόγω θεωριών της εσωτερικής δομής βλέπε, R. Putnam, "Diplomacy and Domestic Politics: the logic of two-level games". *International Organization* 42, 3, Summer 1988.

¹⁷⁴ Βλέπε εκτενέστερα M. Evangelista, "Domestic Structure and International Change", στο M.W. Doyle and G.J. Ikenberry, *New Thinking in International Relations Theory*, σ.σ. 202-228.

¹⁷⁵ Για την πτυχή αυτή βλέπε, S.G. Brooks, "Dueling Realisms". *International Organization* 51, 3, Summer, 1997, σ.σ. 471-472.

¹⁷⁶ Συγκεκριμένα οι εν λόγω μελέτες εξετάζουν τον ρόλο των εσωτερικών μεταβλητών- όπως είναι ο βαθμός ισχύος του κράτους προς την κοινωνία και οι σχέσεις που αναπτύσσονται (συνισταμένη των ισορροπιών που διαμορφώνονται από τον βαθμό ισχύος, την θέση και τα συμφέροντα των εκάστοτε ομάδων) μεταξύ της κυβερνητικής εξουσίας και των κεντρικών πολιτικών- στρατιωτικών γραφειοκρατικών ομάδων, των κοινωνικών τάξεων, των εκάστοτε ομάδων συμφερόντων (οικονομικών ή όχι), της νομοθετικής εξουσίας, στην διαμόρφωση και εφαρμογή της εξωτερικής οικονομικής πολιτικής. Βλέπε σχετικά P. Katzenstein, (ed), *Between Power and Plenty* και S. Krasner, *Defending the National Interest*.

αύξηση της ερμηνευτικής του ικανότητας και του συνακόλουθου βαθμού σπουδαιότητας των υποθέσεων εργασίας του), που καταδεικνύει την σημασία των μεταβλητών της εσωτερικής δομής και την στενή διαδράση της τελευταίας με την εξωτερική δομή.

«Είναι σημαντικό να καταστήσουμε σαφές ότι το κρατικό επίπεδο και το επίπεδο της εξωτερικής δομής είναι συνδεδεμένα. Εφόσον και τα δύο επίπεδα είναι κατά κάποιον τρόπο αμοιβαία συμπληρωματικά, ο δομικός ρεαλισμός δύναται να παρουσιασθεί ως μια καθολική θεωρία του διεθνούς συστήματος. [...] Ένα από τα θέληττα της προσέγγισης του δομικού ρεαλισμού, είναι προφανώς ότι ενσωματώνει έξυπνα την αμοιβαία συμπληρωματική σχέση μεταξύ μονάδος και συστήματος. Η αναρχία και η αυτονομία είναι οι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος»¹⁷⁷.

«Οι εσωτερικοί πολιτικοί δρώντες, όπως υποστηρίζεται, μερικές φορές δεν είναι ικανοί να αντιδράσουν στις εξωτερικές πιέσεις της δομής του διεθνούς συστήματος, λόγω της ισχύος των περιορισμών που αναφύονται από την εσωτερική δομή του κράτους. [...] ο Δομικός Ρεαλισμός προϋποθέτει ότι η εσωτερική δομή των κρατών μπορεί να είναι αποκλίνουσα (ως προς τη δομή) του διεθνούς συστήματος, και η συνεπακόλουθη λειτουργική διαφοροποίηση (των μονάδων) να διατηρείται από την εξωτερική διάσταση της ισορροπίας ισχύος»¹⁷⁸.

Επίσης δεν πρέπει να παροραθεί και η ουσιώδης επισήμανση του K.Waltz για την στενή σύνδεση μεταξύ εσωτερικής και εξωτερικής δομής.

«Κάθε θεωρία διεθνούς πολιτικής χρειάζεται παράλληλα και μια θεωρία εσωτερικής πολιτικής, επειδή τα κράτη επηρεάζουν τη δομή του συστήματος όπως και η τελευταία τα επηρεάζει αντίστοιχα[...] Η ρεαλιστική θεωρία, από μόνη της, δεν μπορεί να χειριστεί όλα τα προβλήματα που μας απασχολούν, αλλά κάποια από αυτά. Όπως και η θεωρία της αγοράς χρειάζεται σε κάποιες περιπτώσεις την θεωρία των εταιριών, έτσι και η διεθνής πολιτική θεωρία χρειάζεται ενίοτε μια θεωρία του εσωτερικού κρατικού συστήματος»¹⁷⁹.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

Ισορροπία Στρατιωτικών Δυνάμεων Ελλάδος-Τουρκίας κατά την Μικρασιατική Επιχείρηση.

¹⁷⁷ B. Buzan, C.Jones and R. Little, *The Logic of Anarchy*,σελ.50.

¹⁷⁸ Ibid, σ.σ. 241-242.

¹⁷⁹ K.Waltz, "A Response to my Critics", στο R.Keohane,(eds), *Neorealism and its Critics*,σελ.331

Κατά την έναρξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων στη Μικρά Ασία, Ιούνιος 1920, η διαμορφωθείσα ισορροπία δυνάμεων κρυσταλλώνεται στην ακόλουθη αναφορά του αρχιστράτηγου Παρασκευόπουλου.

«Εξ άλλου εγνώριζον και τας διατιθεμένας Τουρκικὰς δυνάμεις κατά την έναρξιν των επιχειρήσεων. Ο Τουρκικός Στρατός ο συγκροτημένος και σχετικῶς εφωδιασμένος δεν ἦτο βεβαίως περιφρονητέος. Δυστυχῶς οἱ Σύμμαχοι κατά την ανακωχήν δεν εφρόντισαν ν'αφοπλίσουν την Τουρκίαν και τον Τουρκικόν Στρατόν. Αφέθησαν πλείσται ὅσαι αποθήκαι πλήρεις αφθονωτάτου παντοίου πολεμικοῦ υλικού, ἐξ ὀπλων, πυροβόλων, πυρομαχικῶν, σκευῶν κλπ. Και ὅχι ἐν Κωνσταντινουπόλει ἢ Σμύρνη ἢ παραλιακῇ πόλει, ἀλλὰ και ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἄνευ ουδεμίας επιτηρήσεως.

[...] Αἱ Τουρκικαὶ δυνάμεις ἦσαν αἱ ἐξῆς. Κοιλὰς Μαιάνδρου ἡ 5^η Μεραρχία αποτελούμενη ἐκ των 135, 175 και 176 Συνταγμάτων Πεζικοῦ, μίας πεδινῆς πυροβολαρχίας και μίας ορειβατικῶν ταχυβόλων, ἐκ δύο Γερμανικῶν οβιδοβόλων των 105 χιλ. τεσσάρων πυροβόλων των 37 χιλ. Εἰς τον τομέα της βορείας ὀχθης του Μαιάνδρου εἰς τας κλιτεῖς των ορεινῶν ὄγκων των χωριζόντων την κοιλάδα του Μαιάνδρου ἀπὸ την Καϊστρου, καλῶς οχυρωμένας δια τριῶν γραμμῶν συρματοπλεγμάτων διετίθεντο δια την ἀμυναν 1500 περίπου ἄτακτοι καλῶς ὠπλισμένοι. Κοιλὰς Καϊστρου μία ταξιαρχία νεοσύστατος μετὰ μίας πυροβολαρχίας πεδινῆς και δύο ορεινῶν πυροβόλων ταχυβόλων και ομάδες ἀτάκτων, περίπου δύναμις ἀνδρῶν 5000 κατεῖχον οχυρωτάτας θέσεις και ἠμπόδιζον τας πρὸς την κοιλάδα του Μαιάνδρου και του Ἑρμου διαβάσεις.

Κοιλὰς του Ἑρμου, τὸ 13^{ον} Σῶμα Στρατοῦ περιλαμβάνον την 25^{ην} Μεραρχίαν την λεγόμενὴν Ἐθνικῆς Ἀμύνης, με πυροβολικόν ἐκ 16 πυροβόλων, ταχυβόλων διαμετρήματος των 0,75 χιλ. και 8 ορεινῶν τοιούτων. Σημαντικαὶ ομάδες ἀτάκτων. Συνολικὴ δύναμις περίπου 20 χιλιάδων ἀνδρῶν. Αἱ κατεχόμεναι θέσεις ἦσαν λίαν οχυραὶ φυσικῶς και ἰσχυρότατα οργανωμένα.

Κατὰ μήκος της σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Μαγνησίας-Πανόρμου. Τὸ Σῶμα Στρατοῦ Ἀδραμυείου ἐκ στοιχείων των 60^{ης} και 61^{ης} Μεραρχιῶν μετὰ ἀτάκτων. Συνολικὴ δύναμις 10 χιλ. ἀνδρῶν. Εφεδρεῖαι εἰς Μπαλουκεσέρ περί τους 5 χιλ. ἄνδρες.

Αφίον-Καρα-ἴσαρ και Εσκή- Σεήρ μετὰ 15-20 χιλιάδων ἀνδρῶν».

Ο Ἑλληνικὸς Στρατὸς της Μ.Ασίας περιελάμβανε:

«Τὸ Α' Σ.Σ. αποτελούμενον ἐκ των Μεραρχιῶν Ι, ΙΙ, ΧΙΙΙ, και τὸ Σῶμα Στρατοῦ Σμύρνης ἐκ των Μεραρχιῶν Αρχιπελάγους, Σμύρνης και της νεοσχηματισθείσης Μεραρχίας Κυδωνίων»¹⁸⁰.

¹⁸⁰ Λ. Παρασκευόπουλος, Αναμνήσεις, τόμος Β', σ.σ. 289-290.

Ο Δ. Βακάς με τὴ σειρά του ἀναφέρει γιὰ τὸ σύνολο των Ἑλληνικῶν και Τουρκικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τον Ιούνιο του 1920. «Υπῆρχον εἰς την κατεχόμενὴν ἀπὸ μέρους μας ζώνην τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ Κ.Νίδερ, με τας Ι Μεραρχίαν του Παπαθανασίου, ΙΙ Μεραρχίαν του Γαργαλίδη και ΧΙΙΙ Μεραρχίαν του Κ.Μανέτα. Κατόπιν τὸ Σῶμα Στρατοῦ Σμύρνης ὑπὸ τον Δημ.Ιωάννου, με τας Μεραρχίαν Αρχιπελάγους του Χ.Τσερούλη, Μεραρχίαν Σμύρνης του Αλέξανδρου Μαζαράκη και Μεραρχίαν Κυδωνίων του Αλεξ.Θωναίου. Σημειώσατε ὅτι αἱ Μεραρχίαι ἦσαν πλήρεις και εἶχαν ἐμπόλεμον δύναμιν. Ἐπὶ πλέον ὑπῆρχον ανεξάρτητα τάγματα πεζικοῦ, ἡ Ταξιαρχία ἱππικοῦ ὑπὸ τον Νικολαΐδην, ἐκ δύο συνταγμάτων..., δύο συντάγματα πεδινῶν πυροβολικοῦ, ... ἐν σύνταγμα βαρέος πυροβόλου, ... καθὼς και ὅλαι αἱ ἀναγκαίουςαι ὑπηρεσίαι και σχηματισμοί. Ἐπειδὴ δὲ προεβλέπετο και ἀποβατικὴ ἐνέργεια, τὸ Γενικόν Στρατηγεῖον εἶχε ζητήσῃ ἀπὸ τον Ἀντιπρόεδρον της Κυβερνήσεως Εμ.Ρεπούλην τὴν συγκρότησιν και ναυτικῆς μοίρας ἀπὸ ἑνα θωρηκτὸν και 3 ἕως 4 αντιτορπιλικά, ὑπὸ τας ἀμέσους διαταγὰς του Αρχιστράτηγου. Πράγματι εἶχε συγκροτηθῇ ἡ ναυτικὴ αὐτὴ μοῖρα ὑπὸ τον ναύαρχον Γέροντα, περιελάμβανε δὲ τὸ θωρηκτὸν «Κικλὶς» και τὰ αντιτορπιλικά «Αετός», «Ἰέραξ», «Λέων» και «Αἶγλη». Περὶ τας ἀρχὰς Ιουνίου 1920 αἱ ἐναντὶ του στρατοῦ μας ἐχθρικαὶ δυνάμεις ἦσαν:

Τοιουτοτρόπως, με βάση και τα λεχθέντα του Ξ.Στρατηγού, η ισορροπία στρατιωτικών δυνάμεων μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας στο Μικρασιατικό μέτωπο, έκλινε πρόδηλα προς την Ελληνική πλευρά.

«Η Ελλάδα διέθετε τότε, περι τις αρχές του Μαρτίου του 1920, εν Μ.Ασία καλά συγκροτημένο Στρατό 75-80 χιλιάδων ανδρών κατά το ημερολόγιο του Γενικού Στρατηγείου, κατά τις πληροφορίες του αυτού ημερολογίου, ο απέναντι της Ελληνικής παρατάξεως υπολογίσιμος Κεμαλικός Στρατός δεν υπερέβαινε τις 16-17 χιλιάδες άνδρες· υπήρχαν όμως πληροφορίες ότι ο Κεμάλ διενεργούσε δραστήρια στρατολογία και φήμη ότι (περί τις αρχές του Απριλίου τούτου) είχε κυρήξει γενική επιστράτευση. Ήταν δηλαδή μικρή δύναμη τότε η Τουρκική, τείνουσα όμως, όχι άνευ δυσκολιών να αυξηθεί συν το χρόνο, εφόσον έμενε ανενόχλητος. Τι επιβάλετο λοιπόν τότε εις τον κ.Βενιζέλο, αναλαμβάνοντας την υποχρέωση, όπως εκμηδενίση το εμπόδιο όπερ ανθίστατο ή ως ήτο γνωστό έμελλε να αντισταθεί εις την παρα της Τουρκίας αποδοχή των όρων της ειρήνης; Άμεση και απεριόριστη στρατιωτική ενέργεια προς κατασύντριψη του εμποδίου τούτου και πάσης οργανώσεως ή οποια θα μπορούσε να αποβεί επικίνδυνη στο μέλλον, εν όσω ήταν καιρός, εν όσω η μέγιστη ποσοτική και ποιοτική υπεροχή του Ελληνικού Στρατού εξασφάλιζε απολύτως την επιτυχία δια ελάχιστων μάλιστα θυσιών[...]»¹⁸¹.

Ακολούθως, το 1921 η ισορροπία δυνάμεων διαμορφώνεται ως εξής:

«Τας δυνάμεις του εχθρού υπολογίζομεν ισοδυνάμους προς τας ημετέρας. Μετα την μάχην του Δορυαίου ο εχθρός είχε 14 Μεραρχίας, εις ας προσετέθησαν δύο Μεραρχίαι(5^η και 9^η) ελθούσαι εκ Κιλικίας και δύο έτεραι (17^η και 18^η) ήτοι εν συνόλω έχει βεβαιωμένας σήμεραν 18 Μεραρχίας και 5 Μεραρχίας ιππικού. Η δύναμις των Μεραρχιών του υποστάσα σημαντικήν μείωσιν κατά τας επιχειρήσεις του Ιουλίου συνεπληρώθη δια της στρατολογίας εξ κλάσεων εφέδρων και μιας νεοσυλλέκτων, ώστε ανήλθεν πάλιν εις πέντε χιλιάδας περίπου άνδρας, εξ ών περί τας τρεις χιλιάδας μάχιμοι. Αν παραδεχθώμεν ότι κατά τας μάχας του Σαγγάριου υπέστη μειωσιν 10/00, εκάστη Μεραρχία θα αριθμή ήδη περι τους 2700 μαχίμους,ήτοι ο εχθρός θα έχη ολικήν μάχιμον δύναμιν περί τους 48-50 χιλιάδας άνδρας και 5000 ιππείς...

Αι 9 Μεραρχίαι ημών,αίτνες προ της ενάρξεως των επιχειρήσεων του Ιουλίου ηρίθμουν περίπου 8500 μαχίμους,ήτοι ολικην δύναιν 76.000 ανδρών, ήδη αριθμούν μόνον 5200 ήτοι, 47.000 μαχίμων. Αι ελάχισται αφικνούμεναι ενισχύσεις μολις επαρκούν δια καταρτισμόν μικρών τινων τμημάτων προς κάλυψιν των συγκοινωνιών ημών,...,η έλλειψις αξιωματικών είναι μεγίστη και το βαρύ πυροβολικόν ημών υποδεέστερον αριθμητικώς και ποιοτικώς του εχθρικού. Πλεονέκτημα επομένως

Εις την κοιλάδα του Μαιάνδρου η 5^η Μεραρχία με 3 συντάγματα πεζικού και 10 πυροβόλα, δυνάμεως εν όλω 5000 ανδρών, εξ ών 1500 άτακτοι, αλλά καλώς ωπλισμένοι. Εις την κοιλάδα του Καϋστρου μια Ταξιαρχία πεζικού με 6 πυροβόλα, ως και ομάς άτάκτων. Δύναμις περίπου 5000 ανδρών. Εις την περιοχήν του Έρμου το 13^{ον} Σώμα Στρατού εκ της 25^{ης} Μεραρχίας και της Μεραρχίας Εθνικής Αμύνης,με 24 πυροβόλα και με αρκετάς ομάς άτάκτων. Δύναμις εν όλω 20000 περίπου ανδρών. Κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής Μαγνησίας-Πανόρμου είχε θέσεις το Σώμα Στρατού Αδραμυτίου με τας 60 και 61 Μεραρχίας και άτάκτους. Δύναμις εν όλω περίπου 10000 άνδρες. Τέλος αι εφεδρείαι του κεμαλικού στρατού ευρίσκοντο εις Μπαλούκεσερ(5000 άνδρες) και εις Αφιόν Καραχισάρ και Εσκή Σεχίρ (15-20000 άνδρες).Εν όλω περί τους 70000 τακτικοί και άτακτοι».

Δ.Βακάς, Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης,σελ.324.

¹⁸¹ Παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Η Εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής ,σελ.91.

καθαρόν ημών απέναντι του εχθρού απομένει η επιθετική ημών ενέργεια και το εκ ταύτης πηγάζον υπέρτατον ηθικόν»¹⁸².

«Επομένως εάν εγκαίρως, ως ήτο δυνατόν, εκινείτο η ανεξάρτητος Μεραρχία εκ Κίου, όπου προ πολλού είχε αποβιβασθή, η δύναμις των 10 Μεραρχιών ημών θ'ανήρχετο εις 55000 άνδρας απέναντι των 48-50000 του εχθρού, κατά τον υπολογισμόν του Επιτελείου της Στρατιάς. Αλλ'αδιστάκτως φρονούμεν ότι και η προέλασις των δυο ετέρων Μεραρχιών(Τρικούπη και Κλαδά) ήτο δυνατή ότε ο Αρχηγός της Στρατιάς ή μάλλον οι αποτελούντες το Επιτελείον αυτής τακτικοί και εθελονταί αξιωματικοί θα είχαν εις την διάθεσιν αυτών 12 Μεραρχίας, με δύναμιν μαχίμων ανδρών περίπου 70000»¹⁸³.

Το σύνολο των αντιμαχόμενων ελληνικών και τουρκικών ενόπλων δυνάμεων τον Ιούνιο του 1921 εμπερίκλειε τα ακόλουθα σώματα.

Το Ελληνικό πεζικό της Βόρειας Ομάδας περιελάμβανε 20000 άνδρες, 10800 τυφέκια και 144 πολυβόλα, ενώ της Νοτίας Ομάδας 88800 άνδρες, 48000 τυφέκια και 640 πολυβόλα. Αντίστροφα το Τουρκικό της Βόρειας Ομάδας περιλαμβάνει 31600 άνδρες, 23700 τυφέκια και 58 πολυβόλα, ενώ της Νότιας Ομάδας 46000 άνδρες, 34000 τυφέκια και 159 πολυβόλα.

Το Ελληνικό πυροβολικό της Βόρειας ομάδας αποτελείτο από 20 Βαρέα και 49 πεδινά πυροβόλα, ενώ της Νοτίας ομάδας από 36 Βαρέα 120 πεδινά και 4 Σκόντα πυροβόλα. Το Τουρκικό πυροβολικό Βόρειας Ομάδας περιλάμβανε 28 πεδινά, 8 Σκόντα και 7 βαρέα πυροβόλα, ενώ η Νότια ομάδα 68 πεδινά 20 Σκόντα και 7 Βαρέα πυροβόλα.

Τέλος το Ελληνικό ιππικό της βόρειας ομάδας συγκροτείτο από 180 ιππείς, ενώ της νοτίου ομάδος από 2590 ιππείς με 12 πολυβόλα. Τουναντίον το Τουρκικό ιππικό της Βόρειας ομάδας περιελάμβανε 1850 ιππείς με 4 πολυβόλα, ενώ της νότιας ομάδος 3970 ιππείς με 24 πολυβόλα.

Επομένως : «έχομεν εν μεν τη Βορείω Ομάδι μεγάλην υπεροχήν του Τουρκικού Στρατού, εν δε τη Νοτία Ομάδι διπλάσιαν μεν δύναμιν Πεζικού εν τω σύνολώ και τριπλάσιον αριθμόν Πολυβόλων εν τη Ελληνική Ομάδι.

Η δύναμις του Πυροβολικού είναι καταπληκτικώς μεγαλυτέρα εις αμφοτέρας τας Ελληνικάς Ομάδας... Εις την κατανομήν των δυνάμεων ελάβομεν υπ'όψιν ότι το Γ'Σώμα Στρατού, το οργανικώς ανήκον εις την Βόρειαν Ομάδα ημών, στρατηγικώς ανήκει εις την Νότιαν Ομάδα»¹⁸⁴.

Στις 14.9.1921 ο αρχηγός της Στρατιάς Μ.Ασίας, Α.Παπούλας, σε τηλεγράφημά του προς το Υπουργείο Στρατιωτικών ανέφερε.

« Στρατός Κεμάλ έναντι ημών ολοέν ενισχύεται δια αποστολών εκ Κιλικίας, δια μεταφοράς τμημάτων εξ Ανατολικού Μετώπου και ενεργουμένης γενικής Στρατολογίας ήτις κατόπιν αναχαιτίσεως προελάσεως ημών προς Άγκυραν αποδίδει πολύ πλειότερον ή πριν. Η δύναμις Κεμαλικού Στρατού ημέτερον Μέτωπον, 22 Μεραρχίαι Πεζικού και 5 Μεραρχίαι Ιππικού, επί πλέον δε άτακτοι. Μέση μάχιμος δύναμις εκάστης Μεραρχίας Πεζικού 3000 άνδρες, εκάστης ιππικού 1000 σπάθαι. Έναντι τούτον διαθέτομεν 12 Μεραρχίας Πεζικού μέσης μαχίμου δυναμείς εκάστης 5000 και ταξιαρχίαν δυνάμεως 2 ιλών. Ούτω και νυν έτι εχθρικός στρατός αριθμητικώς υπέρτερος ολοέν ενισχυόμενος.

¹⁸² Έκθεση της Στρατιάς Μ.Ασίας προς τον Έλληνα Υπουργό Στρατιωτικών, 22.8.1921. Παρατίθεται στο βιβλίο του Β.Δούσμανη, Η Εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής, σ.σ.96-97.

¹⁸³ Β.Δούσμανη, Η Εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής, σελ.108

¹⁸⁴ Ibid, σελ.248.

Προς τούτοις εχθρός ήρχισε αναλαμβάνων πρωτοβουλίαν επιθέσεων του όπερ καθίστησι έτι αισθητοτέρα αριθμητική ανεπάρκειαν ημών,[...]»¹⁸⁵.

Η Ελληνική στρατιωτική δύναμη στη Μικρά Ασία, τον Αύγουστο του 1922, ανερχόταν σε 195 χιλιάδες άνδρες, με 380 πυροβόλα, εκ των οποίων τα 48 ήταν βαρέα και ήταν κατανεμημένοι σε τρία Σώματα Στρατού,(Α',Β',Γ'),συμπεριλαμβανομένων δώδεκα Μεραρχιών, έξη ανεξάρτητων Συνταγμάτων Πεζικού, ένα Σύνταγμα και δύο Τάγματα Μηχανικού. Υπήρχαν επίσης ένα ανεξάρτητο Απόσπασμα,(Αιδινίου),τρία ανεξάρτητα Συνταγματα Ασφαλείας, μια Μεραρχία Ιππικού και άλλοι βοηθητικού Σχηματισμοί και Υπηρεσίες, πέντε Μοίρες Αεροπλάνων ξηράς και ένα Αεροπορικών Σμήνος Ναυτικού, με 50 Αεροπλάνα¹⁸⁶.

Ο αντιστράτηγος Παναγάκος ανέφερε σχετικά:

«Η εις Πεζικόν μαχιμος δύναμις ανήρχετο εις 124 χιλιάδας, κατανεμημένη εις 133 Τάγματα, εξ ών τα 9, δυνάμεως 8 χιλιάδων ανδρών ανήκον εις τα ανεξάρτητα Συντάγματα Ασφαλείας. Η υπόλοιπος εξ 166 χιλιάδων ανδρών δύναμις Πεζικού άνηκεν εις τον Στρατόν του Μετώπου,ούτινος η παρατακτή δύναμις,(άνευ των Μεταγωγικών Μάχης) ανήρχετο εις 108 χιλιάδας άνδρας. Το υπο του Ελληνικού Στρατού κατεχόμενον και επιτηρούμενον Μέτωπον εξετείνεται από της Κίου μέχρι του ποταμού Μαιάνδρου, συνολικού αναπτύγματος 750 χιλιομέτρων και εκαλύπτετο από Βορρά προς Νότον και εν συνεχεία προς Δυσμάς ως εξής:

α) Το Γ'Σώμα Στρατού,συνολικής δυνάμεως 58 χιλιάδων ανδρών, με έδραν το Εσκή-Σεχ'ηρ, περιελάμβανε την ΙΙΙ Μεραρχίαν,(μείον εν Τάγμα),την Χ(μείον εν Σύνταγμα),την ΧΙ,(μείον εν Τάγμα),την Ανεξάρτητον,(μείον εν Τάγμα),τρία Ανεξάρτητα Συντάγματα και εν Ανεξάρτητον Τάγμα Πεζικού,εν Σύνταγμα Μηχανικού και 112 Πυροβόλα(Ορειβατικά,Πεδινά και Βαρέα).

Το Σώμα Στρατού εκάλυπτε το Μέτωπον από της Κίου δια του Εσκή-Σεχήρ, μέχρι του Σεϊντί-Γαζή δια των ΙΙΙ,Χ και ΧΙ Μεραρχιών, των Ανεξάρτητων Συνταγμάτων και του Τάγματος Πεζικού, εκάστης των Μονάδων τούτων επιτηρούσης τον ιδίο Τομέα δια μικρών δυνάμεων, και τηρουσης τας υπολοίπους εν εφεδρεία. Η Ανεξάρτητος Μεραρχία απετελεί την Γενικήν Εφεδρείαν του Σώματος Στρατού.

β) Το Β'Σώμα Στρατού, συνολικής δυνάμεως 37000 ανδρών, με έδραν το Ντουγκέρ, περιλαμβάνον τας Μεραρχίας VII,ΙΧ και ΧΙΙΙ (...),εν Ανεξάρτητον Σύνταγμα Πεζικού και 74 Πυροβόλα(Ορειβατικά και Πεδινά),εκάλυπτε το Μέτωπον από του δεξιού του Γ'Σώματος Στρατού μέχρι του Κεούλ-Ογλού-Καλέ, Β.Α του Αφιόν-Καραχισάρ, δια μικρών τμημάτων της ΧΙΙΙ Μεραρχίας, ενισχυμένης δια του Ανεξάρτητου Συντάγματος Πεζικού, της υπολοίπου δυνάμεως αυτής τηρουμένης εν εφεδρεία, και της ΙΧ ως γενικής εφεδρείας του Σώματος Στρατού. Η επίσης ως γενική εφεδρεία του Σώματος Στρατού τηρουμένη VII Μεραρχία διετέθη την 12^η Αυγούστου εις το Α' Σώμα Στρατού.

γ) Το Α'Σώμα Στρατού, συνολική δυνάμεως 75 χιλιάδων ανδρών, με έδραν το Αφιόν-Καραχισάρ, περιλαμβάνον τας Ι,ΙΙ,ΙV, V και ΧΙΙ Μεραρχίας, την από της 12^{ης} Αυγούστου διατεθείσαν αυτώ εκ του Β'Σώματος Στρατού VII Μεραρχίαν, δύο Ανεξάρτητα Συντάγματα Πεζικού και το εις Αφιόν -Καραχισάρ σταθμεύον 5)42 Σύνταγμα Ευζώνων της ΧΙΙΙ Μεραρχίας, εν Τάγμα Μηχανικού και 178 Πυροβόλα,(Ορειβατικά,Πεδινά και Βαρέα),εκάλυπτε το Μέτωπον από του δεξιού του Β'Σώματος Στρατού δια του Αφιόν-Καραχισάρ,του Τουμλού-Μπανάρ και του Μπανάζ, μέχρι του Ποταμού Μαιάνδρου παρα το Μπουλαντάν δια των V,ΧΙΙ,ΙV,Ι,ΙΙ Μεραρχιών και των δύο Ανεξάρτητων Συνταγμάτων Πεζικού, εκάστης των Μονάδων

¹⁸⁵ Παρατίθεται στο Β.Δούσμανη, Η Εσωτερική όψις της Μικρασιατικής εμπλοκής,σελ.279.

¹⁸⁶ Βλέπε Π. Παναγάκος, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922,σελ.558.

τούτων επιτηρώσεως τον ιδίον αυτής Τομέα δια του μεγαλυτέρου μέρους των δυνάμεων της και τηρώσεως τας υπολοίπους εν εφεδρεία. Ως γενικήν εφεδρείαν το Σώμα Στρατού διέθετε το 5)42 Σύνταγμα Ευζώνων και την από της 12)8)1922 τεθείσαν υπο τας διαταγάς του VII Μεραρχίαν.

δ) Το Ανεξάρτητον Απόσπασμα Αϊδινίου,(18^{ov} Σύνταγμα Πεζικού),συνολικής δυνάμεως 5 χιλιάδων ανδρών, μετα 8 πυροβόλων, εκάλυπτε το Μέτωπον του Αϊδινίου επι του Ποταμού Μαιάνδρου, από του δεξιού του Α' Σώματος Στρατού, μέχρι των εκβολών του ποταμού.

ε) Η Μεραρχία Ιππικού,συνολικής δυνάμεως 2000 ανδρών, ενισχυμένη δι' 8 πυροβόλων, εκάλυπτε την μεταξύ της Φιλαφέλφειας και του Ουσάκ σιδηρ. Γραμμήν.
[...]

α) Η έναντι του μετώπου του Ελληνικού Στρατού δύναμις του Τουρκικού, ολίγας προ της επιθέσεως της 13)8)1922 ημέρας, εξετιμάτο υπό της Στρατιάς εις 150 χιλιάδας. Η εις πεζικόν παρατακτή δύναμις αυτού,(Τάγματα Πεζικού,άνευ των Μεταγωγικών μάχης) ανήρχετο εις 108 χιλιάδας άνδρας, συγκροτούντος 192 Τάγματα, μέσης δυνάμεως 550 ανδρών έκαστον,5 χιλιάδας ιππείς και 352 πυροβόλα,εξ ών τα 40 Βαρέα ταχυβόλα νέου τύπου, και 50 Αεροπλάνα, μη δυνάμενα να αναμετρηθώσι προς τα 50 επίσης Ελληνικά, λόγω της κατωτέρας ποιοτικής αυτών καταστάσεως.

Δια τους εν γένει εφοδιασμούς του ο Τουρκικός Στρατός εχρησιμοποιεί καμήλος και βοηλάτους αμάξας,(αραμπάδες),με οδηγούς τους υπερήλικας χωρικούς.

Ούτω, παρ'ότι η εν συνόλω δύναμις αυτού υπελείπετο της του Ελληνικού κατά 50 χιλιάδας άνδρας, εις παρατακτήν δύναμιν τυφεκίων ήτο ανωτέρα αυτής κατά 12 χιλιάδας άνδρας και κατά 3 χιλιάδας ιππείς.

Ως προς το πυροβολικόν, λαμβανομένης υπ'οψιν της μικράς αποδώσεως των περισσοτέρων βαρέων πυροβόλων του Ελληνικού Στρατού, δύναται να λεχθή, ότι μικρά μόνον υπερ του Ελληνικού Στρατού υπήρχεν υπεροχή.

Εν συμπερασμάτι δε οι αντίπαλοι Στρατοί ήσαν ισοδύναμοι κατά το ηθικόν των ανδρών των, ο Τουρκικός Στρατός υπελείπετο ολίγον του Ελληνικού εις το Πυροβολικόν και υπερείχε τούτου κατά 12 χιλιάδας άνδρας παρατακτής δυνάμεως και κατά 3 χιλιάδας ιππείς,η δε Ελληνική Αεροπορία υπερείχε της Τουρκικής εις ποιοτικήν αξίαν.

Η εις αριθμόν όμως και αξίαν Αξιωματικών υπεροχή του Τουρκικού Στρατού, έναντι του Ελληνικού, ήτο καταθλιπτική. Εξ ίσου δυσμενείς δια τον Ελληνικόν Στρατόν συνθήκαι ήσαν το απέραντον Μέτωπον,το οποίον ήτο ηναγκασμένος να επιτηρή και να εξασφαλίζει εξαντλών τας εφεδρείας του, εν αντιθέσει προς τον Τουρκικόν, έχοντα πλήρη ευχέρειαν να τηρή λίαν σοβαράς εφεδρείας,και δυνάμενον να συγκεντρώνη τον όγκον των δυνάμεων του εφ'οιουδήποτε Τομέως του όλου Μετώπου όν θα προέκρινεν»¹⁸⁷.

Ομοίως ο στρατηγός Σπυρίδωνος προέβη στην ακόλουθη συγκριτική ανάλυση των αντίπαλων στρατιωτικών δυνάμεων.

«Δια της αδιακόπου συνεχίσεως της στρατολογίας και της συνεχούς λειτουργίας των εμπέδων και της πανταχόθεν ενισχύσεως των Κεμαλικών εις πολεμικά εφόδια από του Οκτωβρίου του 1921 μέχρι των αρχών του θέρους του 1922 οι Κεμαλικοί συνεκέντρωσαν προ του Αφίον 192 τάγματα πεζικού συνολικής δυνάμεως 96.000 ανδρών, 80 ίλας ιππικού δυνάμεως συνολικώς 10.000 ανδρών και 352 πυροβόλων εκ των οποίων 40 βαρέα του τελειότερου τύπου και 50 αεροπλάνα.

Η δύναμις αυτή είχε συγκροτηθή εις δυο Στρατιάς υπο την διοίκησιν του στρατηγού Ισμέτ πασσά, όστις είχε την έδραν αυτού εις Ακ σεχίρ, επι της σιδηροδρομικής

¹⁸⁷ Π. Παναγάκος, Συμβολή εις την Ιστορίαν της Δεκαετίας, 1912-1922,σ.σ.558-561.

γραμμής Ικονίου-Αφίον και εις απόστασιν 98 χιλιομέτρων από του Αφίον. Εις την περιοχὴν του Ακ σεχίρ και εις διάθεσιν του Ισμέτ εἶχε συγκεντρωθῇ ὡς εφεδρεία το 5^{ov} Σώμα Στρατοῦ ἱππικοῦ,(τρεῖς Μεραρχίαι ἱππικοῦ),εν σύνταγμα βαρέος πυροβολικοῦ και εν σύνταγμα ελαφροῦ πυροβολικοῦ.[...]

Το σπουδαιότερον ὄπλων των Κεμαλικῶν δυνάμεων ἦτο το εκ 10000 περίπου ἱππέων σῶμα του ἱππικοῦ του,[...] Το ἱππικόν τούτο των Τούρκων δεν ἦτο ἱππικόν πομπῶδες με μεγαλοσώμους και μεγαλοπρεπεῖς ἵππους, ἀλλὰ ἀντιθέτως εἶχε ἵππους μικροσώμους, ἐγκλιματισμένους εις την χώραν των, λιτοδιαίτους.[...] Ὡς ἦτο ὠργανωμένον ἀπετέλει εἶδος ευκινήτου πεζικοῦ.[...] Ἡ ἐπιτυχία του ἀπεκορυφώθη κατὰ τας μάχας του Αυγούστου του 1922 εις την περιοχὴν του Αφίον ὅταν την 13[26 Αυγούστου κατῴρθωσε να υπερβῇ ἐπὶ ἀτράπων τον ὄγκον του Ακίρ-ντάγ,να ἀποκόψη την 16^{ην} ὥραν τας μεταξύ Αφίον και Σμύρνης συγκοινωνίας της Ἑλληνικῆς Στρατιάς και να ἐπιφέρῃ γενικὴν εις ταύτην σύγχυσιν.

Εἰς τα 150 περίπου τάγματα πεζικοῦ των Τούρκων ἀντετάσσοντο 120 τάγματα Ἑλληνικά ἰσης δυνάμεως,[...],ἐξ ἀντιθέτου ἡ συνεχὴς ὑπο του Κεμάλ ἐπιβαλλομένη στρατολογία των Τούρκων και ἡ λειτουργία ὀπισθεν και πλησίον του μετώπου ἐμπέδων συμπληρούντων παν κενόν εις τα εν γραμμῇ τάγματα εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα να μὴ ἐλαττοῦται ἡ δύναμις των Τουρκικῶν ταγμάτων διαρκουσῶν των ἐπιχειρήσεων. Κατ'ἀντίθεσιν πρὸς ὅτι συνέβαινεν εις τας Ἑλληνικὰς Μονάδας εις τας ὁποίας αἱ ἀπώλειαι διαρκουσῶν των ἐπιχειρήσεων δεν προεκάλλουν ἀντικατάστασιν των τιθέμενων ἐκτὸς μάχης. Εἰς ὅτι ἀφορὰ το πυροβολικόν ἡ ὑπερ των Τούρκων διαφορὰ ἦτο μεγάλη ἰδίως εις βαρὺ πυροβολικόν, διότι τα 32 βαρέα Ἑλληνικά των 121 χιλιοστών ἦσαν παλαιὰ Γαλλικά ἀνατροχάζοντα μετατρέποντα εις σταθερά δια της προσθήκης εκ των υστέρων χαλινωτηρίων,[...] Τα δε ὀβιδοβόλα των 6 δακτύλων,[...] εἶχον ὑπερβολικά χρησιμοποιεῖται εις την Παλαιστίνην ὑπὸ του Ἀλεμπυ και ἀποτελοῦν ἱστορικόν πλῆον και ἀνευ σοβαράς ἀποδόσεως πυροβολικόν. Το χειρότερον μειονέκτημα δια τους Ἕλληνας ἦτο και ἡ αἰσθητὴ ἔλλειψις πυρομαχικῶν, εν ἀντιθέσει πρὸς τους Τούρκους,οἵτινες, χάρις εις τους Ρώσους και Ἰταλοὺς,εἶχον ἀφθονίαν τοιούτων. Το Ἑλληνικόν ἱππικόν ἀπετελεῖτο ὀνομαστικῶς ἀπὸ μιαν Μεραρχίαν με δύο πεδινὰς πυροβολαρχίας ἐχουσας ἐδραν το Ουσάκ και μοναδικὴν ἀποστολὴν την ἐπιτήρησιν των τεραστίων κενῶν της Στρατιάς μεταξύ Μπουλαντάν-Τσιβρίλ-Μπανάζ. Εἰς την πραγματικότητα ἡ Ἑλληνικὴ Μεραρχία ἱππικοῦ κατεπονημένη, με τα γεγηρακότα μεγαλόσωμα ἄλογα και αὐτὰ εις περιορισμένον ἀριθμόν, εἶχε μεταβληθῇ εις συγκρότημα πεζοπόρων ἰλῶν, ἀδυνατουσῶν να ἐκπληρώσουν ευρυτέρας ἐννοίας ἀποστολὰς ἱππικοῦ»¹⁸⁸.

Εν κατακλείδι διαπιστώνουμε ὅτι ἡ σχετικὴ ὑπεροχὴ της ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς ἰσχύος, κατὰ την ἐναρξὴ της Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας, φθίνει προοδευτικὰ με ἀπότοκο την ἀποκατάστασιν της ἰσορροπίας στρατιωτικῆς ἰσχύος κατὰ την ἐναρξὴ της Τουρκικῆς ἐπιθέσεως και την ἐπίτευξιν ὑπεροχῆς ἀπὸ τις τουρκικὲς στρατιωτικὲς δυνάμεις στο ἐπιλεγμένο σημεῖο ἐναρξῆς της ἐπίθεσης.

¹⁸⁸ Γ.Σπυρίδωνος, Πόλεμος και Ἐλευθερίαι, σ.σ. 218-220.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Θεωρητική Βιβλιογραφία.

Άρθρα

- ADAMS K. R., “Attack and Conquer? International Anarchy and the Offense-Defense-Deterrence Balance”, *International Security*, Winter 2003/04, Vol.28, No.3.
- ARREGUIN-TOFT I., “How the Weak Win Wars. A Theory of Asymmetric Conflict”, *International Security*, Vol.26, No.1, Summer 2001.
- ARON, R. “The Anarchical Order of Power”, *Daedalus*, vol.95, no.2, 1966.
- BAEHR Peter, “Small States: A Tool for Analysis”, *World Politics*, Vol.xxvii, April 1975
- BULL H., “International Theory. The Case for the Classical Approach”. *World Politics*, Vol. 18, 1965/66.
- BUZAN B., “The Level of Analysis Problem in International Relations Reconsidered”, στο BOOTH K. & SMITH St., *International Relations Theory Today*, Polity Press, 1995.
- CARNEY C.P., “International Patron- Client Relationships: a Conceptual Framework”. *Studies in Comparative International Development*, Vol.24, 1989.
- CHANG P.J., “The Influence of Small States Upon the SuperPowers: United States-South Korean Relations as a Case Study, 1950-53”, *World Politics*, vol XXVIII, October 1975.
- COHEN E.A., “Toward Better Net Assessment”, *International Security*, Summer 1988(Vol.13, No.1).
- EAST M., “Size and Foreign Policy Behavior : A Test of Two Models”. *World Politics* 25 (July 1973)
- EPSTEIN J. M., *Dynamic Analysis and the Conventional Balance in Europe*, *International Security*, Spring 1988(Vol.12, No.4).
- EVANGELISTA M., “Domestic Structure and International Change”, στο M.W. Doyle and G.J. Ikenberry, (ed.), *New Thinking in International Relations Theory*. Westview Press, U.S.A. 1997.
- GADDIS J.L., “Expanding the Data Base: Historians, Political Scientists, and the Enrichment of Security Studies”, *International Security*, Vol. 12, No. 1, Summer 1987.
- GILPIN R., “The Richness of the Tradition of Political Realism” στο KEOHANE R., (ed), *Neorealism and its Critics*. Columbia University Press 1986.
- GILPIN R., “No One Loves a Political Realist”, στο Benjamin Frankel, (ed.), *Realism : Restatements and Renewal*. Frank Cass, 1996.
- GLASER C.L. & KAUFMANN C., “What is Offense Defense Balance and Can We Measure It?”. *International Security*, Vol.22, No.4(Spring 1988).
- GLASER C. L., “Political Consequences of military strategy Expanding and Refining the Spiral and Deterrence Models”. *World Politics*, vol.44, July 1992
- GLASER C. L., *Realist as Optimists*, *International Security*, Winter 1994/95, (Vol.19, No.3).
- GLASER C.L, “The Security Dilemma Revisited”, *World Politics*, Vol.50(October 1997), σελ.178.
- GRAIG G., “Delbruck: The Military Historian”, στο P.Paret, (ed.), *Makers Of Modern Strategy*. Princeton University Press, Princeton 1986.

- GRAY C., "The Continued Primacy of Geography", *Orbis*, vol.40,no.2, Spring 1996.
- GRIECO J.M., "Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism", *International Organization*, Vol.42, no.3, Summer 1988.
- GRIECO J.M., " State Interests and Institutional Rule Trajectories: A Neorealist Interpretation of the Maastricht Treaty and Economic European Union". *Security Studies*, Spring 1996.
- GRIECO J.M., " Realist International Theory and the Study of World Politics", στο M.W. Doyle and G.J. Ikenberry,(ed.), *New Thinking in International Relations Theory*. Westview Press, U.S.A. 1997.
- HOFFMANN ST., "Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation-State and the Case of Western Europe". *Daedalus*, vol. 95, no.3. 1966.
- HOFFMANN ST., "Theory and Method: Prospects and Problems, *Theory of International Relations*" στο Rosenau J. ed. *International Politics and Foreign Policy, a Reader and Research and Theory*. NY: The Free Press, 1969.
- HOFFMANN ST., KEOHANE R. O., MEARSHEIMER J.J., " Correspondence. Back to the Future, Part II: International Relations Theory and the Post-Cold War Europe", *International Security*, Fall 1990, Vol. 15, No. 2.
- IFESTOS P., "Patron-Client Relations in the Emerging Security Environment", *Jerusalem Journal of International Relations*,vol.14, no.2. 1992.
- JERVIS R., "Cooperation Under the Security Dilemma", *World Politics*,Vol.xxx, No.2, January 1978.
- JERVIS R., "Systems Theory and Diplomatic History", στο Paul Gordon Lauren (ed.), *Diplomacy: New Approaches in History, Theory and Policy*. Free Press, New York, 1979.
- JERVIS R., "The Future of World Politics. Will It Resemble the Past?". *International Security*, Winter 1991/92 (vol 16, No.3).
- JOFFE J., "Bismarck or Britain? Toward an American Grand Strategy after Bipolarity", *International Security*, Vol.19, No.4, Spring 1995.
- JOHNSTON A.I., "Thinking about Strategic Culture", *International Security*, Vol.19, No.4,(Spring 1995),
- KEOHANE R., "Lilliputians Dilemmas: Small States in International Politics", *International Organization*, 23 (1969).
- KEOHANE R., "The Big Influence of Small Allies", *Foreign Policy*, Spring 1971,
- KIER ELIZABETH, "Culture and Military Doctrine", *International Security*, Vol.19, No.4, Spring 1995.
- KISSINGER H., "Domestic Factors and Foreign Policy" στο James N. Rosenau (ed.), *International Politics and Foreign Policy. A Reader in Research and Theory*. The Free Press, 1969.
- KRASNER S.D., "Compromising Westphalia", *International Security*, Vol.20, No.3, (Winter 1995-96).
- KRASNER S.D., "Power politics, institutions, and transnational relations", στο RISSE-KAPPEN T.,(ed.), *Bringing Transnational Relations Back In*. Cambridge University Press 1995.
- LAKE D., "Anarchy, Hierarchy, and the variety of International Relations", *International Organization*,1996, vol. 50, no.1.
- LEMARCHAND R. LEGG K., "Political Clientelism and Development". *Comparative Politics* 4, January 1972.

- LEVY J., “Declining Power and the Preventive Motivation for War”, *World Politics*, (October 1987), Vol.40.
- LIJPHART A., “The Structure of the Theoretical Revolution in International Relations”, *International Studies Quarterly*, Vol. 18 March 1974
- LYNN-JONES S.M., “Offense and Defense Theory and its Critics”. *Security Studies*, Summer 1995.
- MACK A. “Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict”. *World Politics* 27 (1975).
- MEARSHEIMER J., “Numbers, Strategy, and the European Balance”. *International Security*, Spring 1988(Vol.12,No.4).
- MEARSHEIMER J., “Back to the Future”, *International Security*, Summer 1990,(Vol.15,No.1).
- MEARSHEIMER J., “The False Promise of International Institutions”, *International Security*, Winter 1994/95, (Vol.19, No. 3).
- MEARSHEIMER J., “A Realist Reply”, *International Security*, Summer 1995
- MILLER B., “Competing Realist Perspectives on Great Power Crisis Behavior” στο B. Frankel (eds.), *Realism: Restatements and Renewal*. Frank Cass, 1996.
- MILNER HELEN, “The Assumption of Anarchy in International Relations”, στο BALDWIN A.D.,(ed.), *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*. Columbia University Press, N.Y. 1993.
- NYE J.S., Jr., & S.M.LYNN JONES, “International Security Studies. A Report of a Conference on the State of the Field”, *International Security*, Vol. 12, No. 4, Spring 1988.
- POSEN B.R. & ROSS A. L., “Competing Visions for U.S. Grand Strategy”, *International Security*, vol.21, No.3,(Winter 1996/97), σ.σ. 5-53
- ROSATI J.A., “Developing a Systematic Decision Making Framework: Bureaucratic Politics in Perspective”, *World Politics*, Vol.XXXIII, No.2, January 1981.
- ROSEN Stephen P., *Military Effectiveness*, *International Security*, Vol.19, No.4, Spring 1995.
- RUGGIE J.G., “The False Promise of Realism”, *International Security*, Summer 1995, Vol. 20, No.1.
- SCHWELLER R., “Bandwagoning for Profit”, *International Security*, Vol.19, No.1,(Summer 1994).
- SCOTT J., ‘Patron- Client Politics and Political Change in Southeast Asia’. *American Political Science Review*, March 1972.
- SINGER D.J. , “The Level-of –Analysis Problem in International Relations”, στο KNORR K. & VERBA S. (eds.), *The International System: Theoretical Essays*. Princeton University Press, 1961.
- VAN EVERA S., “Offense, Defense and the causes of War”, *International Security*, Vol.22, No.4, Spring 1998.
- WALTZ K., “The Emerging Structure of International Politics”, *International Security*, Fall 1993, Vol.18, No.2.
- WALTZ K., “ Structural Realism after the Cold War”, *International Security*, Summer 2000, Vol.25, No.1.
- WEBER St., “Institutions and Change”, στο M.W. Doyle and G.J. Ikenberry,(ed.), *New Thinking in International Relations Theory*. Westview Press, U.S.A. 1997.

- WOHLFORTH W.C., “Realism and the End of the Cold War”. *International Security*, Winter 1994/95 (Vol.19, No.3).

BIBAIA

- ALLISON G./ ZELIKOW P., *Essence of Decision. Explaining the Cuban Missile Crisis*. Addison Wesley longman, Inc. 1999.
- ARON R., *Peace and War: A Theory of International Relations*. Trans. R. Howard and A. Baker- Fox. Robert E. Krieger, Malabar, Florida, 1981.
- ART R.J., *A Grand Strategy for America*. Cornel University Press, USA, 2004.
- ART R.J./JERVIS R., *International Politics. Enduring Concepts and Contemporary Issues*, (sixth edition). Addison-Wesley Educational Publishers Inc. 2003.
- BAKER FOX. A., *The Power of Small States*. University of Chicago Press, Chicago, 1959.
- BALDWIN D.(ed.), *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*. NY: Columbia University Press, 1993.
- BUILDER C. H., *The Masks of War : American Military Styles in Strategy and Analysis*. The John Hopkins University Press, Baltimore and London , 1989.
- BARSTON R.P.(ed.), *The Other Powers. Studies in the Foreign Policies of Small States*. George Allen & Unwin Ltd, New York, 1973.
- BAUWENS W., CLESSE A. and KNUDSEN O.,(ed.), *Small States and the Security Challenge in the New Europe* Brassey’s London, Washington, 1996.
- BEAUFRE A., *An Introduction to Strategy*, trans. R.H.Barry. Frederick A. Praeger, N.Y. 1965.
- BETTS R.K., *Surprise Attack: Lessons for Defense Planning*. The Brookings Institution, Washington, DC, 1982.
- BOND B., *The Pursuit of Victory: From Napoleon to Saddam Hussein*. Oxford University Press, Oxford, 1996.
- BRODIE B., *Strategy in the Missile Age*. Princeton University Press, Princeton, 1965.
- BRODIE B., *War and Politics*. Macmillan Publishing Co., Inc, New York 1973.
- BROWN M.E., LYNN-JONES S.M., and MILLER S., (ed.), *The Perils of Anarchy. Contemporary Realism and International Security*. The MIT Press, Cambridge, Mass., 1995.
- BUZAN B., *People, States and Fear* . Harvester Wheat Sheaf, London, 1991.
- BUZAN B., JONES C. and LITTLE R.,*The Logic of Anarchy*. Columbia University Press, New York, 1993.
- BUZAN B., WAEVER O.,WILDE J.D., *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Publishers, Inc., Boulder, Columbia., 1998.
- BUZAN B. & LITTLE R., *International Systems in World History*. Oxford University Press, Oxford ,1999
- CLARKE C., PAYNE T. (ed.), *Politics, Security and Development in Small States*. Allen & Unwin, London, 1987.
- CLAUSEWITZ, Carl von, *On War*. Howard M. and Paret P., (ed. and trans.), Princeton University Press, Princeton, 1989.

- COHEN R., Threat Perceptions in International Crisis. The University of Wisconsin Press, 1979.
- COHEN Y., Small Nations in Times of Crisis and Confrontation. Trans. From Hebrew by Naftali Greenwood. State University of New York Press, Albany, N.Y., 1989.
- COLLINS J.M., Grand Strategy : Principles and Practises. Naval Institute Press, Annapolis, Maryland, 1973.
- COLLINS J.M., Military Strategy : Principles and Practices, and Historical Perspectives. Brassey's Inc, Washington, D.C. 2002.
- DAVIS P.K./ FINCH L., Defense Planning for the Post-Cold War Era. Rand, Santa Monica, California, 1993.
- DAVIS P.K. (ed.), New Challenges for Defense Planning: Rethinking How Much Is Enough. Rand, Santa Monica, California, 1994.
- DAVIS P.K., 100 Decisive Battles, From Ancient Times to the Present. Oxford University Press, Oxford ,1999.
- DE PORTE A.W., Europe Between the Superpowers, the Enduring Balance. New Heaven: Yale University, 1979.
- DONNELLY J., Realism and International Relations. Cambridge University Press, Cambridge 2000.
- DUCHACEK IVO, Nations and Men. An Introduction to International Politics.Holt,Rinehart and Winston,Inc,(second edition), 1971.
- EISENSTADT S.N./ RONIGER L., Patrons, Clients and Friends (interpersonal relations and the structure of trust in society). Cambridge University Press, Cambridge 1984.
- FRANKEL B.,(ed.), Roots of Realism. Frank Cass, London, Portland 1996.
- FRANKEL B.,(ed.), Realism: Restatements and Renewal. Frank Cass, London, Portland 1996.
- FULLER, J.F.C, A Military History of the Western World, Volume 3: From the Seven Days battle, 1862, to the Battle of Leyte Gulf, 1944. Minerva Press,1967.
- FULLER, J.F.C., The Decisive Battles of the Western World, Volume Two: 1792-1944. Terraine J., (ed.), St. Albans, Paladin, 1970.
- FULLER, J.F.C., The Conduct of War, 1789-1961. Methuen, London, 1972.
- GEORGE A.L., Bridging the Gap. Theory and Practice in Foreign Policy. United States Institute of Peace Press, Washington, D.C., 1993.
- GILPIN R.,War and Change in World Politics. Cambridge University Press, Cambridge 1981.
- GRAY C. S.,Nuclear Strategy and National Style. Hamilton Press, Lanham, Md. 1986.
- GRAY C.S., War, Peace and Victory: Strategy and Statecraft for the Next Century. N.Y. Shimon and Schuster 1990.
- GRAY C.S., Weapons Don't Make War: Policy, Strategy, and Military Technology. University Press of Kansas, Lawrence, 1993.
- GRAY C. S., Explorations in Strategy. Praeger, Westport, Conn., 1996.
- GRAY C. S., Modern Strategy. Oxford University Press Inc., New York, 1999.
- GRAY A.W. & WHITE E.T., Military Strategy. Washington, D.C. 1983.
- GRIFFITHS M., Realism, Idealism and International Politics. A Reinterpretation. Routledge, London and New York, 1992.

- GULICK E.V., Europe's Classical Balance of Power. W ·W· Norton & Company, New York, London, 1955.
- GUZZINI ST., Realism in International Relations and International Political Economy. London: Routledge, 1998
- HANDEL M.I., Weak States in the International System, Frank Cass, London, 1981.
- HANDEL M.I., (ed.), Clausewitz and Modern Strategy. Frank Cass, London 1986.
- HANDEL M.I., War, Strategy and Intelligence. Frank Cass, London 1989.
- HANDEL M.I., Masters of War. Classical Strategic Thought. (Third revised and expanded edition). Frank Cass, London 2002.
- HALPERIN M.H., Contemporary Military Strategy. Little, Brown and Company, Boston and Toronto, 1967.
- HALPERIN M.H., Bureaucratic Politics & Foreign Policy. The Brookings Institution, Washington, D.C., 1974.
- HARTMANN F., The Relations of Nations, 3d ed. Macmillan Company, N.Y. 1968.
- HOFFMANN S., The State of War. Essays on the Theory and Practice of International Politics. Frederick A. Praeger, Inc., Publishers, 1966.
- HOFFMANN S., Gulliver's Troubles or the Setting of American Foreign Policy. Mc Graw- Hill Book Company, New York 1968.
- HOLLIS M. and SMITH S., Explaining and Understanding International Relations. Oxford University Press Inc., New York 1990.
- HOLSTI J.K., International Politics, A Framework of Analysis. Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ, 1992.
- HORTON F.B., ROGERSON A.C. & WARNER III E.L. (ed.), Comparative Defense Policy. The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1974.
- KAPLAN M., System and Process in International Politics. Wiley, 1957.
- KATZENSTEIN P.J., (ed.), Between Power and Plenty. The University of Wisconsin Press, Madison, 1978.
- KATZENSTEIN P.J., Small States in World Markets. Industrial Policy in Europe. Cornell University Press, Ithaca, 1985.
- KAUFMANN W.W. (ed.), Military Policy and National Security. Princeton University Press, Princeton, 1956.
- KEGLEY C.W., RAYMOND G.A., ROOD R.M., SKINNER R. A. (ed.), International Events and the Comparative Analysis of Foreign Policy. University of South Carolina Press, Columbia, South Carolina, 1975.
- KENNEDY P., Grand Strategies in War and Peace. N.Y. Yale University Press 1991.
- KEOHANE R. (ed), Neorealism and its Critics. Columbia University Press, NY 1986.
- KHALILZAD Z.M., OCHMANEK D.A., Strategy and Defense Planning for the 21st Century. Rand., Santa Monica, California, 1997.
- KISSINGER H., Διπλωματία. Νέα Σύνορα, Αθήνα 1995.
- KNORR K. and ROSENAU J.N., (eds), Contending Approaches to International Politics. Princeton University Press, Princeton, 1969.
- KNORR K., (ed.), Historical Dimensions of National Security Problems. Allen Press, Inc., Lawrence, Kansas, 1976.

- KNORR K. & MORGAN P. (ed.), Strategic Military Surprise: Incentives and Opportunities. Transaction Books, 1983.
- KRASNER St., Defending the National Interest: Raw Materials Investments and U.S. Foreign Policy. Princeton University Press, Princeton 1978.
- LUTTWAK E., The Grand Strategy of the Roman Empire from the First Century A.D. to the Third. John Hopkins University Press, Baltimore, 1976.
- LUTTWAK E., Strategy: The Logic of War and Peace. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1987.
- MANSTEIN E.V., Lost Victories, ed. & trans. Powell A.G. Henry Regnery Company 1958.
- MEARSHEIMER J.J., Conventional Deterrence. Cornell University Press, Ithaca, New York, 1983.
- MEARSHEIMER J.J., The Tragedy of Great Power Politics. W.W. Norton & Company, New York, London, 2001
- MILLER St. E.(ed.), Strategy and Nuclear Deterrence. Princeton University Press, Princeton, 1984.
- MILLER St. E., Lynn-Jones S.M., and Van Evera S., Military Strategy and the Origins of the First World War. Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1991.
- MITCELL B.R., European Historical Statistics, 1750-1975. The Macmillan Press Ltd, London and Basingbroke, 1981.
- MORGENTHAU H., Scientific Man vs. Power Politics. The University of Chicago Press, Chicago, 1946.
- MORGENTHAU H., Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace. Alfred Knopf, N.Y., 1948.
- MORGENTHAU H., In Defense of the National Interest. Alfred Knopf, N.Y., 1951.
- MURRAY W., KNOX M., BERNSTEIN A., (ed.), The Making of Strategy. Cambridge University Press, Cambridge , 1994.
- JERVIS R., LEBOW R.N., STEIN J.G., Psychology & Deterrence. The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1985.
- JONES A., The Art of War in the Western World. Oxford University Press, Urbana III., 1987.
- INBAR E., SHEFFER G. (ed.), The National Security of Small States in a Changing World. Frank Cass, London, 1997.
- ORGANSKI A.F.K., World Politics. Knopf, New York 1958.
- PLATIAS A., High Politics in Small Countries. An Inquiry into the Security Policies of Greece, Israel and Sweden. Ph.D dissertation, Cornell University, 1986.
- POSEN B., The Sources of Military Doctrine. Cornell University Press, Ithaca, New York, 1984.
- QUESTER G.H., Offense and Defense in the International System. John Wiley & Sons, New York 1977.
- RISSE-KAPPEN T., (ed.), Bringing Transnational Relations Back In. Cambridge University Press 1995.
- ROSECRANCE R. and STEIN A.A., (ed.), The Domestic Bases of Grand Strategy. Cornell University Press, Ithaca and London, 1993.
- ROSENAU J.N., (ed.), International Politics and Foreign Policy. Free Press, New York, 1969.

- ROTHSTEIN R.L., *Alliances and the Small Powers*. Columbia University Press, New York 1968.
- ROTHSTEIN R.L., *The Weak in the World of the Strong: The Developing Countries in the International System*. Columbia University Press, New York, 1977.
- SARGEAUNT H.A, WEST G., *Grand Strategy*. Thomas Y. Crowell Company, N.Y. 1941.
- SCHELLING T.C., HALPERIN M.H., *Strategy and Arms Control*. The Twentieth Century Fund, N.Y. 1961.
- SCHELLING T.C, *The Strategy of Conflict*. Oxford University Press, Cambridge, Mass., 1963.
- SCHELLING T.C, *Arms and Influence*. Yale University Press, New Haven, 1966.
- SCHOU A., BRUNDTLAND A.O. (ed.), *Small States in International Relations*. Nobel Symposium, 17th, Oslo, 1970. John Wiley & Sons, Inc. New York, London, Sydney.
- SELIG A., *The Isolationist Impulse, Its Twentieth Century Reaction*, Collier Books, N.Y. 1961.
- SHOEMAKER C.C. and SPANIER J., *Patron- Client State Relationships. Multilateral Crises in the Nuclear Age*. Praeger, USA, 1984.
- SINGER M.R., *Weak States in the World of Powers*. The Free Press, New York, 1972.
- SMITH P.M., ALLEN J.P., STEWART II J.H., WHITEHOUSE F.D., *Creating Strategic Vision*. National Defense University Press, 1987.
- SMOKE R., *War: Controlling Escalation*. Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1977.
- SNOW D.M., DREW D.M., *Making Strategy: An Introduction to National Security Processes and Problems*. Air University Press, 1988.
- SNOW D.M., *National Security*, St.Martins Press, N.Y.1991.
- SNOW D.M., *National Security: Defense Policy for a New International Order*. St. Martin's Press, Inc, NY 1995.
- SNOW D.M./ BROWN E., *The Contours of Power. An Introduction to Contemporary International Relations*. St. Martin's Press, New York, 1996.
- SNYDER G.H and DIESING P., *Conflict Among Nations: Bargaining, Decision Making, and System Structure in International Crisis*. Princeton University Press, Princeton 1977.
- SNYDER G.H., *Alliance Politics*. Cornell University Press, Ithaca and London, 1997.
- SNYDER J., *The Ideology of the Offensive*. Cornell University Press, Ithaca, New York, 1984.
- SNYDER J., *Myths of Empire*. Cornell University Press, Ithaca and London, 1991.
- STRONG R.J., *Bureaucracy and Statesmanship: Henry Kissinger and the Making of American Foreign Policy*. University Press of America, 1986.
- SVEICS V.V., *Small Nation Survival : Political Defense in Unequal Conflicts*. Exposition Press Inc, New York, 1969.
- TRACHTENBERG M., *History & Strategy*. Princeton University Press, Princeton, NJ, 1991.
- VAGTS A., *Defense and Diplomacy*. King's Crown Press, N.Y. Columbia University Press, 1956.

- VASQUEZ J., The Power of Power Politics. Cambridge University Press, Cambridge 1998.
- VITAL D., The Inequality of States. A Study of the Small Power in International Relations. Clarendon Press, Oxford, 1967.
- VITAL D., The Survival of Small States: A Study of the Small States in the International System. Clarendon Press, London, 1971.
- WALT S. M., The Origins of Alliances. Columbia University Press, Ithaca, New York, 1987.
- WALTZ K., Man, the State, and War. Columbia University Press, New York, 1959.
- WALTZ K., Theory of International Politics. Addison-Wesley Publishing Company, U.S.A. 1979.
- WATSON A., The Evolution of International Society. Routledge, London, 1992.
- WATT D.C., Too Serious a Business. European Armed Forces and the Approach to the Second World War. W.W. Norton & Company, New York, London, 1975.
- WILSON J.Q., Bureaucracy: What Government Agencies Do and Why They Do It. New York: Basic Books, 1989
- WOLFERS A., Discord and Collaboration. John Hopkins University Press, Baltimore, 1962.
- WYLIE J.C., Military Strategy, Greenwood Press, Annapolis, Md., 1967.

Ελληνική Βιβλιογραφία

Εκλεκτά μέρη από τον Θουκυδίδη. Μαλλιάρης Παιδεία 1986.

ΗΦΑΙΣΤΟΣ Π., Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, Γαλλίας, Γερμανίας και Μεγάλης Βρετανίας. Ποιότητα, Αθήνα 1999.

ΗΦΑΙΣΤΟΣ Π., Ιστορία, θεωρία και πολιτική φιλοσοφία των Διεθνών Σχέσεων. Ποιότητα, Αθήνα 1999.

ΗΦΑΙΣΤΟΣ Π., Θεωρία διεθνούς και ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ποιότητα, Αθήνα 1999.

ΗΦΑΙΣΤΟΣ Π., Κοσμοθεωρητική ετερότητα και αξιώσεις πολιτικής κυριαρχίας. Ποιότητα, Αθήνα 2001.

ΗΦΑΙΣΤΟΣ Π., Οι Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό. Ποιότητα, Αθήνα 2003.

ΚΟΝΔΥΛΗΣ Π., Θεωρία του Πολέμου. Θεμέλιο 1997.

ΚΟΝΔΥΛΗΣ Π., Ισχύς και Απόφαση. Στιγμή, Αθήνα 1991.

ΚΩΝΣΤΑΣ Δ.– ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΣ Κ., Διεθνείς Σχέσεις. Συνέχεια και Μεταβολή. Σιδέρης, Αθήνα 1997.

ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ Χ., Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική, 6^{ος} – 11^{ος} αιώνας. Ποιότητα, Αθήνα 2000.

ΠΛΑΤΙΑΣ Α., Το Νέο Διεθνές Σύστημα. Παπαζήσης, Αθήνα 1995.

ΠΛΑΤΙΑΣ Α., Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη. Εστία, Αθήνα, 1999.

Έργα μεταφρασμένα στα ελληνικά

- BULL H., Η Άναρχη Κοινωνία. Ποιότητα, Αθήνα 2001.
CARR E., Η εικοσαετής κρίση 1919-1939. Ποιότητα, Αθήνα 2000.
DOUGHERTY J. & PFALTZGRAFF, Ανταγωνιστικές Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων, 2 τόμοι. Παπαζήσης, Αθήνα 1992.
GILPIN R., Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική. Ποιότητα, Αθήνα 2004.
KENNEDY P., Η Άνοδος και η Πτώση των Μεγάλων Δυνάμεων. (τόμος Α). ΑΞΙΩΤΕΛΛΗΣ, Αθήνα 1990.
KUHN TH., Η Δομή των Επιστημονικών Επαναστάσεων. Σύγχρονα Θέματα, Αθήνα 1981.
Λιντελ Χαρτ, Στρατηγική της Έμμεσης Προσέγγισης. Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1995.
ΜΑΚΙΑΒΕΛΙ N., Ο ηγεμόνας. Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1996.
SUN ZU, Η Τέχνη του Πολέμου. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1995.
VAN EVERA St., Εισαγωγή στη μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης. Ποιότητα, Αθήνα 2000.
WIGHT M., Πολιτική Δυνάμεων. Ειρήνη, Αθήνα 1994.
WIGHT M., Διεθνής Θεωρία. Ποιότητα, Αθήνα 1998.

ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.

Βιβλία.

- ΑΓΓΕΛΟΜΑΤΗΣ Χ.Ε., Χρονικόν μεγάλης τραγωδίας, (έκτη έκδοση). Εστία, Αθήνα 2005.
- ΒΑΙΔΗ Θ.Α., ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. (Μελέτη Πολιτικής Ιστορίας και Κριτικής). Έκδοση 2^η. Μπαίρον, Αθήνα 1973.
- ΒΑΚΑΣ Δ., Ο Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, Αθήνα 1949.
- BENTHRΗΣ Γ., Η Ελλάδα του 1910-1920, 2 τόμοι, Αθήνα 1931.
- ΒΕΡΕΜΗ Θ. και ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Ο., (επιμ.), Μελετήματα γύρω από τον Βενιζέλο και την εποχή του. Φιλιππότη, Αθήνα 1980.
- Βίβλος Ελευθερίου Βενιζέλου: η ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος, 5 τόμοι. Ιστορικές εκδόσεις, Αθήνα 1964.
- ΒΟΖΙΚΗΣ Χ.Κ., Αι Απολογίαι των θυμάτων της 15 Νοεμβρίου 1922, Αθήνα, χ.χ.
- CASTELLAN G., Ιστορία των Βαλκανίων (14^{ος} – 20^{ος} αι.). Γκοβόστη, 1991.
- ΓΟΝΑΤΑΣ Σ., Απομνημονεύματα, Αθήνα 1958.
- ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ Φ.Ν., Διχασμός-Μικρά Ασία : 1909-1930 : ιστορία μιας εικοσαετίας, 2 τόμοι. Κεδρηνός, 1971.
- ΔΑΓΚΛΗΣ Π.Γ., Αναμνήσεις, Έγγραφα, Αλληλογραφία, 2 τόμοι, Αθήνα, Ξ. Λευκοπαρίδης, 1965.
- ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΥ Α.Ι., Η Συμβολή της Ελλάδος στην Έκβαση των Δύο Παγκοσμίων Πολέμων. (Β' έκδοση). Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1996.
- Διεύθυνσις Ιστορίας Στρατού, Ο ελληνικός στρατός κατά των Πρώτων Παγκόσμιων Πολέμων, 1914-1918. Αθήνα, ΓΕΣ/ΔΙΣ, 1958.
- Διεύθυνσις Ιστορίας Στρατού, Επίτομος ιστορία της εις Μικράν Ασίαν εκστρατείας, 1919-1922. Αθήνα, ΓΕΣ/ΔΙΣ, 1967.

- ΔΙΟΜΗΔΗΣ Α.Ν., Τα οικονομικά της Ελλάδος προ και μετά τις 1 Νοεμβρίου 1920, Αθήνα 1922.
- ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ 1913-1917. Υπουργείον επί των Εξωτερικών. Εν Αθήναις 1917.
- ΔΟΥΣΜΑΝΗΣ Β., Ο συμμαχικός πόλεμος κατά των Βουλγάρων, Αθήνα 1928.
- ΔΟΥΣΜΑΝΗΣ Β., Η εσωτερική όψις της μικρασιατικής εμπλοκής, Αθήνα 1928.
- ΔΟΥΣΜΑΝΗΣ Β., Απομνημονεύματα, Αθήνα χ.χ.
- ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ., «Δεύτερον Υπόμνημα επί του ελληνικού ζητήματος προς την εν Παρισίοις Συνδιάσκεψιν της Ειρήνης», Φ.Δραγούμη (επιμ.) Κοινότης, Έθνος και Κράτος 1907-1919, Αθήνα 1923.
- ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ Φ., Βαλκανικοί πόλεμοι, 1912-1913, ημερολόγιο. Αθήνα 1988.
- Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων, 1912-1913. Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, Αθήνα 1987.
- DRIAULT EDOUARD, Το Ανατολικό Ζήτημα, μέρος α'. Εκδόσεις Κάτοπτρο, Αθήνα 1997.
- ΖΑΒΙΤΣΙΑΝΟΣ Κ.Γ., Αι αναμνήσεις του εκ της ιστορικής διαφωνίας Βασιλέως Κωνσταντίνου και Ελευθερίου Βενιζέλου, 2 τόμοι, Αθήνα 1946, 1947.
- ΚΑΓΙΑ Π.Γ., Χωρίς Φόβο και Πάθος. Η Μεγάλη Ιδέα. Σιδέρης, Αθήνα 1980.
- ΚΛΕΑΝΘΗ Φ.Ν., Έτσι Χάσαμε τη Μικρασία. Εστία, Αθήνα 1983.
- ΚΟΝΔΥΛΗ Γ.Θ., Ο Δρόμος προς την Καταστροφήν. Αθήνα 1979.
- ΚΟΠΠΑ Μ., Η Συγκρότηση των Κρατών στα Βαλκάνια (19^{ος} Αιώνας). Λιβάνη, Αθήνα 2002.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι., (αντιστράτηγου), Η Μικρασιατική καταστροφή κατά τον Αύγουστον του 1922. Ρυθμός, Αθήναι 1939.
- ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΗΣ Γ.Β., Η Ελλάδα στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, 1917-1918. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα 2000.
- ΜΑΖΑΡΑΚΗΣ ΑΙΝΙΑΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ, Απομνημονεύματα, Αθήνα 1948.
- MARX KARL – ENGELS FRED., Η Ελλάδα, η Τουρκία και το Ανατολικό Ζήτημα. Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1985.
- ΜΕΛΑ Γ. Μ., Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. ΕΣΠΕΡΙΑ, London, 1920.
- ΜΕΛΑΣ Σ., Πολεμικαί σελίδες. Από τον ελληνοτουρκικόν πόλεμον του 1912. Αθήνα, Φέξης, 1913.
- ΜΕΛΑΣ Σ., Οι πόλεμοι του 1912-1913. Μακεδονία, Ήπειρος, Αιγαίον. Αθήνα χ.χ.
- ΜΕΤΑΞΑΣ Ι., Το προσωπικό του ημερολόγιο, τ. Β' και Γ', Αθήνα, Γκοβόστης, 1952 και 1964.
- MORGENTHAU HENRY, Τα Μυστικά του Βοσπόρου. Τροχαλία, Αθήνα, χ.χ.
- ΜΟΣΤΡΑΣ Β.Δ., Η μικρασιατικής επιχείρησις, 2 τόμοι. Ίκαρος, Αθήναι 1966.
- ΝΤΡΙΟ ΕΝΤΟΥΑΡ, Ελλάδα και Α' Παγκόσμιος Πόλεμος. Εκδόσεις Πελασγός, 1999
- ΠΑΓΚΑΛΟΣ Θ., Τα Απομνημονεύματά μου: 1897-1947, τόμ. Α', Β' (1897-1918). Αθήνα, Κέδρος, 1959.
- ΠΑΝΤΑΖΗ Κ.Γ., Συμβολή εις την Ιστορίαν της Μικρασιατικής Εκστρατείας (1919-1922). Δωδώνη, Αθήναι

- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Ν., Τουρκικά Ντοκουμέντα για τη Μικρασιατική Καταστροφή. Αθήνα 1985, χ.ε.
- ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ Λ.Ι., Αναμνήσεις 1896-1920, 2 τόμοι. Ίκαρος, Αθήνα 1933.
- ΠΑΣΣΑΣ Ι.Δ., Η αγωνία ενός έθνους, .(Η απολογία του Παπούλα). Αθήνα 1925.
- ΠΕΤΡΙΔΗΣ Π., (εισαγωγή-ιστορική επιμέλεια), ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΡΟΔΟΣΙΑ (1915-1917). Προσκήνιο, 1999.
- Πολιτικά υποθήκαι / Ελευθερίου Κ. Βενιζέλου, 2 τόμοι. (Επιμέλεια και μετά ιστορικών υπομνημάτων Στεφ. Ι. Στεφάνου). Αθήνα 1965-1969, χ.ε.
- ΠΟΥΡΝΑΡΑ Δ., Ελευθέριος Βενιζέλος, 4 τόμοι. Ελεύθερος, Αθήνα 1959.
- ΠΡΩΤΑΙΟΥ Στ., Η Μικρασιατική Καταστροφή. Πλάτων, Αθήνα 1963.
- ΡΟΔΑΣ ΜΙΧΑΗΛ, Η Ελλάδα στη Μικράν Ασία. Αθήνα 1950.
- ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Κ., Η Σκιά της Δύσεως. Αθήνα 1960.
- ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Κ., Η Ελληνική εξωτερική πολιτική 1900-1945. Αθήνα, Εστία 1992.
- ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ Γ., Πόλεμος και ελευθερία, Αθήνα 1957.
- ΣΤΕΦΑΝΟΥ Στ. Ι.,(επιμέλεια), Πολιτικά υποθήκαι / Ελευθερίου Κ. Βενιζέλου, 2 τόμοι. Αθήνα 1965-1969, χ.ε.
- ΣΤΕΦΑΝΟΥ Στ. Ι., (επιμέλεια και ιστορικά υπομνήματα), Τα Κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου : η ζωντανή ιστορία της δραματικής περιόδου του έθνους 1909-1935, 4 τόμοι. Λέσχη Φιλελευθέρων, Αθήνα 1981-1984.
- ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ Ξ., Η Ελλάς εν Μικρά Ασία, Αθήνα 1925.
- ΣΤΡΕΪΤ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Ημερολόγιον – Αρχείον, τόμος 1^{ος}, Αθήνα 1964.
- ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑΤΑ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΤΥΠΟΥ. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝ ΜΙΚΡΑΙ ΑΣΙΑΙ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 1921. Γραφείο Τύπου του Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα 1921.
- ΤΟΥΝΒΕΕ Α.Ι., Το Δυτικό Ζήτημα μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας. Μια μελέτη επαφής πολιτισμών. Π.ΠΑΡΤΣΟΣ, (εισαγωγή-μετάφραση). University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2003.
- ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ Ν., Διοικήσεις Μεγάλων Μονάδων εν πολέμω 1918-1922, Αθήνα 1935.
- Υπουργείο Εξωτερικών, Η Ελλάς εις την Μικράν Ασίαν, 2 μέρη, Αθήνα 1921-1922.
- ΤΡΥΧΙΑ Λ./ΓΑΡΔΙΚΑ-ΚΑΤΣΙΑΔΑΚΗ Ε.,(επιμ.), Η Ελλάδα των Βαλκανικών Πολέμων, 1910-1914. ΕΛΙΑ, Αθήνα, 1993.
- CONSTANTINE KING, A King's Private Letters, Nash and Grayson, χ.χ.
- HALE W., Turkish Foreign Policy 1774-2000. Frank Cass, London 2000.
- HELLENIC NATIONAL DEFENSE GENERAL STAFF, HELLENIC COMMITTEE OF MILITARY HISTORY, The Great National Sally, 1912-1913. (First Balkan War). Athens, October 1992.
- HELMREICH E., The Diplomacy of the Balkan Wars, 1912-1913. Harvard University Press, Cambridge Mass., 1938.
- HORTON G., Αναφορικά με την Τουρκία. Προξενικά Ντοκουμέντα των Η.Π.Α. «Νέα Σύνορα» -Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1992.
- JELAVICH BARBARA, Russia's Balkan Entanglements, 1806-1914. Cambridge University Press, 1991.
- KENNAN G.F., The Other Balkan Wars. A Carnegie Endowment book, Washington 1993.

- KINROSS LORD, Ataturk: the Rebirth of a Nation, William Morrow and Company, New York, 1965.
- LEON G., Greece and the Great Powers, 1914-1917. Institute for Balkan Studies, Thessaloniki, 1974.
- MEDLICOTT W.N., DAKIN D., and LAMBERT M.E., (ed.), Documents on British Foreign Policy 1919-1939, First Series, volume XVII, Greece and Turkey 1921-1922. Her Majesty's Stationery Office 1970.
- NICOLSON HAROLD, Curzon: the Last Phase, Λονδίνο 1934.
- NICOLSON HAROLD, Peacemaking 1919. Methuen & Co Ltd, Great Britain 1964.
- PALLIS A.A., Greece's Anatolian Venture- and After, Λονδίνο 1937.
- WOODWARD E.L. and BUTLER R.,(ed.), Documents on British Foreign Policy 1919-1939, First Series Vol.II 1919. His Majesty's Stationery Office, London 1948.
- ZURCHER ERIC J., TURKEY, A Modern History, St Martin's Press,1993.

Αρθρα

- DIMITRAKOPOULOS A., "The Contribution of the Hellenic Navy to the Allied Effort during the First Balkan War,(1912-1913)" στο International Symposium of Military History, "MOUDROS '92"- "PAULOS MELAS '92". International Commission of Military History, 1992.
- GROVE E., "The Rising Sea Power of Greece,British Reactions to the Achievements of the Greek Navy in the First Balkan War", στο International Symposium of Military History, "MOUDROS '92"- "PAULOS MELAS '92",
- LAZAROU A. G., "The Greek Navy as a Negotiation Factor During 1912", στο International Symposium of Military History, "MOUDROS '92"- "PAULOS MELAS '92".
- ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ Γ., "Οι Πόλεμοι" στο Ιστορία της Ελλάδος του 20ού αιώνα. Οι Απαρχές 1900-1922, τόμος α', μέρος 2^ο. Επιστημονική επιμέλεια Χρήστος Χατζηιωσήφ. Βιβλιόραμα, Αθήνα, χ.χ.
- ΣΚΟΠΙΕΤΕΑ Ε., " Οι Έλληνες και οι εχθροί τους" στο Ιστορία της Ελλάδος του 20ού αιώνα. Οι Απαρχές 1900-1922, τόμος α', μέρος 2^ο. Επιστημονική επιμέλεια Χρήστος Χατζηιωσήφ. Βιβλιόραμα, Αθήνα, χ.χ.
- STATHAKIS N.A., "Naval Tactics and their Impact on Balkan Wars, 1912-1913", στο International Symposium of Military History, "MOUDROS '92"- "PAULOS MELAS '92".